BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
12 — M
10

LEXICON

THEOLOGICVM

COMPLECTENS VOCABVLORVM DESCRIPTIONES,

Diffinitiones & Interpretationes, quæ ſunt Scholæ Theologicæ propria, ab ea ad commodiorem doctrinam vel excogitata, vel à profanis authoribus ad vſum ſuum traducta: Itémque plurima notamina, quæ ad intelligenda Theologorum ſcripta, apprimè cùm vtilia ſunt, tum neceſſaria:

AVTHORE IOANNE ALTENSTAIG, Mindelhaimenſi, ſacræ Theologiæ Doctore.

Opus hoc poſtrema hac editione plurimis in locis maxima eſt diligentia emendatum, ac longè melius redditum.

NEC PLVS NEC MINVS

Niſi dominus cuſtodierit.

EXCVDEBAT,

Ioannes Symonetus Typographus Lugdunen.

M. D. LXXIX.

8. 12.H 10

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO, D. CHRISTOPHORO, EPISCOPO AVGVSTENSI, IOAN. ALTENSTAIG Mindelhaimenſis, Domino ſuo obſeruandiſsimo S. D. P. & ſe commendat.

ET ſi, Pater Præſul digniſſime, quum renunciatum fuit mihi de communis illius Patris noſtri antiſtitis Henrici de Lichnavv obitu, viri magni, planéque ſapientis, cuius vniuerſa vita totius fuerat probitatis & honeſtatis exemplum: non potui, vt par fuit, non dolere, angi & torqueri, grauitérque & acerbè ferre: tum, quòd putaueram nobis non paruum diſpendium & iacturam oblatam, & iniectam, præpoſitamque, eo quòd quàm optimè Reipublicæ Chriſtianæ præfuit, quam etiam conſilio, prudentia, & ſapientia, quæ ad hanc rem gerendam ſunt neceſſaria (vt tuam non fugit amplitudinem) quàm pulcherrimè moderatus eſt, gubernauit & rexit: tum quòd bonis & eruditis beneficus fuit & liberalis. Multò tamen plura ſunt quæ me conſolantur, quæq; mœrorem, quem ex eius morte conceperam, leuant, minuunt & tollunt, vel ſaltem leniunt. In primis quòd fuerat annorum plenus vel grandæuus, qui ſi modò non commutaſſet vitam cum morte, poſthac tamen ſibi vel breui ex hac luce migrandum fuiſſet, cùm ſenes non longè à morte abeſſe poſſunt: ſtatuit quoque Deus optimus maximus, ut tuam præſtantiam minimè latet, terminum vitæ, quem nulli præterire licet. Quicquid autem à Deo eſt, id non niſi optimum eſſe non poſſe exiſtimandum eſt. Cuius imperio & voluntati nulla ratio, nulli humani conatus, terrenæq; vires aduerſari vnquam poſſunt. Omnes etiam qui gignuntur, non alia lege quidem quàm gignuntur reliqui partus confuſione elementorum, mortales, ſcilicet & periculis omnibus, fortunæq; telis, languoribúſque ſubiecti. Nec quiſquam vitæ diuturnitatem vel valetudinem, niſi variam & perfunctoriam habere poteſt. Et quæ (vt liberius loquar cum tua magnificentia) in hac vita ſuauitas, cùm ne vnus quidem præterit vnquam dies ſine aliquà corporis vel animi offenſione. Et quis mundanæ vitæ miſerias & moleſtias, incommodáque enumerare valet? Quis non videt in quantis fluctibus & procellis verſamur, & præſertim qui in altiore conditione & gradu collocantur, quos venti nonnunquam vehementiſſimi, qui alta perflare ſolent, afflant, commouent & perturbant. Ex quibus miſerrimis calamitatibus huius vitæ ad melioris vitæ tranquillitatem Epiſcopus modeſtiſſimus receptus eſt, ad humanique generis redijt Redemptorem, euolauitque in ſempiternum cæleſtis gloriæ domicilium, vbi gaudij plena ſunt omnia, ubi nulla mutabilitas, nulla varietas, ſed omnia plena tranquillitatis, ſecuritatis & beatitudinis, vbi nullus eſt factioni, nullus inuidiæ, nullus ſimultati locus. Corpore itaque humi reſtituto vnde conſtabat, immortalis tamen & nitidus illius, quem cæleſti ab origine hauſerat, ad cæleſtem gloriã redyſſe putandus eſt animus, eóque loci ſublatum vbi decorus de manu Dei diademate Regali ſit coronandus, & cæteris ſempiternis cumulandus delicijs, quibus fruuntur hi, qui cum pietate dormitionem accipiunt, vbi & fruitur illo bono, quo nihil eſt maius, nihil optatius, nihil iucundius. Quamobrem cùm præclarè cũ illo actum eſſe ſperamus & credimus, noſtri officij erit moderatè ferre hanc naturæ neceſſitatem, & magis gaudendum quàm triſtandum eſſe. Nec ob noſtrum vllum cõmodum doleamus, id quod neque amantis, neque liberalis, ſed potius inuidentis eſſet. Idcirco magis lætãdum eſt de fælici

eius egreſſu ad felicitatem ſempiternam, vbi ſuorum innocentiſſimorum & ſanctiſſimorum operum mercedem accipit exoptatam. Id quod ex ſancta & immaculata ipſius vita & exitu mihi certò perſuaſerim: fuit enim vt certiſſima fide & narratione percepi, Epiſcopus noſter integerrimus, bonas literas vel optimas egregiè doctus, carnali mente vacuus, bonorũ operum ſectator, omnium virtutum norma, omnia veritate perſpexit, omnia prudentia, conſilióque (vt fuit prudentiſſimus) metitus eſt & fecit, iuſta & digna animaduerſione malos puniuit & caſtigauit, & vt Eccleſiæ nociuos, vt morbidam pecudem, ne alios ſanos corrũperent & macularent, ſicut bonus Paſtor in populo de medio tulit, bonos & iuſtos dignis meritis & præmiis honorauit, & proſecutus eſt. Caſtitate denique ſplenduit, parſimonia nituit, cuius vita præclara & vicariatui Chriſti conueniens, gregem excitauit ad innocentiam & probitatem, qui Chriſtifidelibus ſapientia, qua claruit, conſulere ſtuduit. Et vt ſemel dicam, tanta ingenij bonitate & animi dotibus, tantáque laude præſtabat, vt Deo eſſet & hominibus illius vita, conuerſatióque gratiſſima. Vigilauit iuxta illud: Vigilate, neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit. Quem & Dominus ex hac luce reuocauit, qui ſana mente, ſanóque conſilio teſtamentum laudabile condens optima ratione & volũtariè, quod ſine diuina gratia & benignitate non conceditur homini, oculos clauſit in mortem. Quare qui prius dolore affecti ſumus, gaudere & lætari conuenit quàm rectiſſimè: quoniam bene cum eo actum eſſe credimus. Quæ autem in nauarcho illo præclaro amiſerimus, in te nauclero optimo affatim reperimus. Quare neſcio quid & alijs Chriſtianis Auguſtenſis diœceſis contingere potuiſſet gratius & optatius, quàm quod diuina prouidentia, qua omnia gubernantur, tuam amplitudinem totius Eccleſiæ Auguſtenſi præfectum didicerim. Iámque tandem priuatim eruditis, omnibúsque viris optimis, tuo faſtu atque fœlici ductu pulcherrimè conſultum, & ad rem & dignitatem animaduerto. Nam qui generis claritudine, vel potius ſola ingenij virtute præſtantia atque doctrina incomparabili & iuriſprudentia ſingulari ad Epiſcopatum ſublatum fore, te qui dubitat puto eſſe neminem. Sed quid memorem generis nobilitatem, ſecundum quam natus es ex vtroque parente. Ex patre enim & domo ſatus es de Stadion, ex qua familia, tanquam ex equo Troiano, multi viri nobiles, & rebus geſtis præclari Equites aurati, ſplendidi, militaribus armis ſtrenui & honorati prodierunt apud Cæſaream Maieſtatem, & alios Principes auctoritate & gratia florẽtes, quæ quidem nobilitas ſaltem generis non magni eſſet pendenda: quoniam ab extrinſeco venit, quæ laudis rationem non magnam habet, niſi accedat animi nobilitas, quæ in animi bonis perſpicitur & intelligitur, qua tuam dignitatem eſſe ornatam liquidò ex veriſſimis auctoribus cognoui & didici, & tua opera honeſtiſſima omnibus nota perſpicuam faciunt. Sed quid dicam de Iuriſprudentia & ſtudio Legum & Canonum, cuius vtriuſque inſignibus es ornatiſſimè decoratus, quæ iuſtitiæ & æquitatis amantiſſimum, humanitatiſque & amicitiæ ſeruantiſſimum, te ex hoc ipſo præſtare poteris. Pro qua re conſequenda & eruditione dies, noctéſq; laboraſti. Sed quid magno viro & nobili genere procreatus (vt tu es) illuſtrius? quid iucũdius & melius, vel dignius, & laudabilius, & præſertim qui in regimine aliquo vel Magiſtratu collocatur, vel ſeculari vel Eccleſiaſtico, quàm aſsiduè animum alere bonis artibus, ſapientia & prudentia, ſine qua nulla res (vt omnes ſentiunt) publica bene regi poteſt, quæ fortunæ appellantur bona, fluxa omnia, caducáque, vel momentanea, quo ad ſempiternæ bona ducenda ſunt. Solum animi bonum, vt Pater ampliſſime noſti, quod in virtute poſitum eſt, & in rerum incommutabilium, totiúſque naturæ perſpicientia reddit humanum genus & immortale & beatum. Quid memorem de tua præſtabili memoria, qua te vigere cognoui, qua omnia conſeruamus, quæ diſcimus, & conſeruata ſuggerit ac ſubminiſtrat, iuréque eloquentiæ theſaurus dicitur. Omitto alia ingenia bona, quibus niteſcis, iuſtitiam ſcilicet & benignitatem, qui in agendis negotiis es expeditiſſimus & ſolertiſſimus. Qui denique vita laudabili, honeſtáque conuerſatione polles, optimis moribus præditus, in diuinis officiis frequens & creber. Quibus virtutibus & bonis gratuitis, quæ tibi optimus maximus Deus dederit, hactenus ad vtilitatem Chriſtianorum es vſus. Magis credendum

eſt

eſt te illis ad commoditatem aliorum, & præſertim eorum, quibus es præfectus, vſurum arbitramur. Taceo quòd prioris noſtri Epiſcopi reuerendiſſimi fuiſti à ſecretis, vel Conſiliarius, & familiaris: à quo & multa, quæ ad rem gerendam conducunt, accipere potuiſti. Qui denique pro tuis meritis per venerabile Eccleſiæ Auguſtenſis Capitulum electus es in Canonicum, & per Epiſcopum in Officialem receptus, in negotiis grauibus & arduis cauſis Eccleſiæ Auguſtenſis apud ſummum Pontificem agendis vrbem miſſus, virum quem omnes vt ament, venerentur & obſeruent, diligentem & prudentiſſimũ præſtitiſti. Et tandem in Decanum memoratæ Eccleſiæ electus es. Qui denique Cæſareæ Maieſtatis ac reuerendiſſimi Domini Cardinalis & Epiſcopi Gurcenſis Conſiliarium egiſti prudentem. Has præclaras & nobiles virtutes tuas, & animi bonitatem, & eruditionem optimam, Henricus Epiſcopus, qui nuper è viuis exceſſit, animaduertens, dum vitam hanc mortalem ageret, de ſui honorandi Capituli voluntate & conſenſu Eccleſiæ Auguſtenſi quàm optimè conſulere & prouidere volens, quam viuus dilexerat, & cui fideliter ſeruierat, vt bonus paſtor, non dubitãs res, & ne corpus quidem pro animarum ſalute exponere ſe relinquere breui exiſtimans: tuam benignitatem in coadiutorem recepit, cui & poſt eius mortem & modò in Epiſcopatum ſuccedis. Quapropter gratulor tuæ egregiæ & honeſtiſſimæ ſubuectioni, virtuti, ſummæq; ſapientiæ, qua factum videmus, vt ſis digniſſimus iudicatus à viris venerabilibus & probatiſſimis, & vniuerſis Capituli Auguſtenſis, qui inter Principes Chriſtianæ religionis noſtræ prouinciæ loco ſplendido conſpiciare. Quid enim eſt aliud eſſe Epiſcopum quàm Regem haberi in Eccleſia, & vinea Domini Dei optimi maximi, & eam regere, augere & amplificare pro diuino honore, gloria & cultu, vt cùm tempus reuocationis aduenerit, vnà cum grege ſibi credito in ouile Chriſti lætus ingrediatur. Quæ omnia à me ſine adulatione quapiã dicta eſſe velim. A quo vitio ſemper abhorrui, adulari enim non didici. Adulatio verò eſt peruerſa (vt vult Auguſtinus) laudatio, vel fallaci laude ſeductio. Adulator autem non verè laudat, ſed vanè, falſo & quæſtus & ventris gratia. Virtus autem per ſe eſt laudanda & extollenda. Virtus enim ſui amans eſt, & propter ſe amatur & extollitur, quam ſi quiſpiam in altero cuiuſcunque conditionis & dignitatis extiterit, perſpexerit & laudauerit: laus vera eſt non aſſentatio, quam virtutem in te eſſe didici non ſine vero auctore. Viri quoque magnanimi, boni, & conſtantes, laude non efferuntur nimium, nec peiores, ſed ſummiſsiores, melioreſque efficiuntur, qui maximopere conantur, vt quæ de ipſis bona dicuntur, ea aliis impertiant & communicent, & tales ſint, quales prædicantur, vt bona illa, quæ à Deo acceperint, non fruſtrà ſe accepiſſe probentur, aliisq; inſeruire & benefacere ſtudeant: quoniam Deus mandauit cuilibet de proximo ſuo, & vt vnus alteri ſit adiumento. Quàm ſæpiſsimè hortatur Apoſtolus Tharſenſis: Diuiſiones autem ſunt gratiarum. Quare qui plus gratiæ à Domino acceperit, plus & eam cæteris communicet neceſſe eſt. Virtutibúsq; & donis bene vtatur, ne rationem talentorum à Domino commiſſorum perdifficilem & grauem reddere cogatur, quæ longè melius & perſpicacius noſti quomodo peragenda ſunt, quàm ego: quem ingenij & conſilij pauperrimi me iudico. Dominus quoque potiſsimum laudandus eſt in virtutibus & donis, quæ ipſe largitus eſt hominibus, qui propter eas, vt cæteri imitentur, & bonorum operum exemplum ſumant & præponant, laudandi ſunt. Virtutibus itaq; illis, quas in tua dominatione cognoui, Pater clementiſsime, motus, Vocabularium Theologiæ, quem ex multis Theologiæ proceribus & Doctiſsimis compilaui, tibi dedicare conſtitui: quem enim alium eligerem, reperi neminem. quem quidem Vocabularium pro vtilitate & commoditate multorum, etiam vt me in ſacris literis exercerem, ne ingenium meum naturà hebes, nihil agendo ſitu & mucore obduceretur, ſcribere volui. Nam cùm mecum memoria repeterem, me non debere ociari, qui nulla animarum cura vel pondere graui eſſem oppreſſus vel grauatus, meum officium eſſe ratus, vt poſt varios & multos labores & moleſtias, ocio quod tandẽ nactus ſum, nõ abuti viderer: & ne in vinea Domini, qui ſacris initiatus eſſem. & ceremoniis addictus, nihil tanquã Eunuchus gignere vel parere putarer. Et ne ocio torpeſcerẽ ignobili, & ne cũ ſeruo pigro & inutili increparer & mali ocij damnarer, ſed cũ vſura ta-

lentum redderem. Tandem mihi cogitanti elegi id, quod meæ profeſsioni congrueret, & in ſe plurimum honeſtatis & vtilitatis habere arbitrarer. Non quòd exiſtimarem me tantum eſſe, vt id ſufficienter præſtare potuerim, quod facere inſtitueram: ſed vt glaciem frangerem, literas ſacras amantibus & diſcere cupientibus, aliósque ad legendum excitarem, qui ingenuè eruditi, & varia multiplicique doctrina ſubnixi tanto pondere ſufficerent, hoc labore meo, & aliis me profuturum ſperabo, gratiúſque & vtilius, iucundiúſque me facere quicquam exiſtimabam, quàm ſi in humanioribus literis quippiam legerem vel ſcriberem: in quibus tamen legendis, & ſi multum temporis conſumpſerim, & in quo ſtudio diu verſati iuuenes erudiebamus, non tamen putaui meo officio vel vitæ quam inceperam, congruere, vt diutius in hiſce morarer & manerem. Non quod hoc ſtudium vilipendam & contemnam omnino, quod & aliàs laudaui; ſi modus certus adhibetur, & quod ad alia multum prodeſſet, vt vult Lactantius, quod veritas luce orationis ornata, & maiori copia & facultate dicēdi, & claritate & nitore ſermonis potentius in animos influat, ſed quod ſacris initiatis non conueniret, & quod ad ſalutem, quam Chriſtiani quærunt, non perduceret, magiſque delectaret quàm prodeſſet cælum petentibus. Ad ſtudium itaque ſacrarum literarum me contuli, quod omnium optimum præcipuè Sacerdotibus iudicauerim. Sed cùm Theologia & ſapientia omnium ſcripturarum eſt profundiſsima, cæteriſque omnibus aliis, & artibus, & ſcientiis longè præſtat, cuius eſt docere veritatem, arguere falſitatem, eripere à malo, inducere ad bonum, & perducere ad perfectum, qua fideles, quæ ſunt ſalutifera, & quæ ad vitam ducunt, cognoſcere poſſunt, quæ oſtendit doctrinæ vberrimum fontem ac pleniſsimum, cuius hauſtu atque potu (vt cum Lactantio loquar) conceptā viſceribus ſitim ſedent, ardorémque reſtinguant. Et quæ (vt ſemel dicam) nunquam ſatis dignè laudari poterit, cui qui pareat, omne tempus ſuæ ætatis ſine moleſtia poſsit degere, & tandem venire ad optatiſsimum ſalutis & fælicitatis æternæ portum. Mea itaque intereſſe ratus, vt huius ſaluberrimæ Theologiæ & optimæ doctrinæ vocum ſignificatus ſcriberē, & in vnum cogerem volumen, vt multis prodeſſem. Et ſi non ſum neſcius, plures eſſe me multò doctiores, & ad hoc quod facere inſtitui, longè meliores, quique abſolutius de hac re ſcribere poſſent, & in vnum colligere. Sed quia laborem ſeu onus qualia ego maxima habui, ſuſcipere hactenus recuſarunt, uel aſſumere neglexerunt, nec tentauerunt: Ego prouinciam iſtam ſubiui, ab aliis libentius vidiſſem hoc factitatum, quoniam ingenij mei tenuitatem & penuriam conſidero. Et quamuis ingenio tenui & perquam exigua doctrina ſim præditus, & Theologorum minimus, vel nullus: Non enim tali nomine me dignor, quique nondum latum clauum in ea ſuſceperim: Vel potius dicendus ſum pumilus inter diſcipulos Theologiæ, tamen ſemper huc ſpectaui, vt ſi poſſem alijs prodeſſe meis laboribus, vel docendo vel ſcribendo: Sin minus neque læderem vel tempus infructuosè ad laborem datum contererem. Adde quod aliæ diſciplinæ habent ſuos dictionarios, Theologiæ verò vocabularium nondum ab aliquo ſcriptum vidi. Quamobrem Theologiæ vocabularium ex multis Theologis doctiſsimis & præcipuis ſcribentibus in Ducem & Principem ſententiarum congeſsi in vnum opus, vt Sacerdotes aliqui, qui non omnes vel admodum paucos legerunt Theologos, ad hunc librum recurſum habeāt, & Doctorum ſcripta melius intelligant. Acuta quoque & difficilia dicta eorum facilius cognoſcant, à quibus ſcriptis abhorreri & deterreri ſolent, quòd dictionum vis eos latet, vocabulorum autem ignorantia, errorem & difficultatem parit & gignit, & inextricabiles tenebras inuoluit, & implicat & oberrare facit. Cognitio verò dictionum Theologicarum ſenſum abſtruſum & abſconditum aperit & recludit, quem earum inſcitia claudit. Vt igitur melius ſacra ſcriptura intelligatur, ſalubriúſque & rectius Paſtores animarum ſuas oues per doctrinam veram paſcant, & ne animarum ad ſanctitatem genitarum, quæ cæteris rebus ſunt præferendæ, ſalus negligatur, quibus plus eſt ſubueniendum ne damnentur, quàm fameſcenti Lazaro ne moriatur, iuxta doctrinam Gregorij in homel. Plus eſt, inquit, animam in æternum victuram pabulo verbi reficere, quàm ventrem morituræ carnis terreno pane ſatiare. Et ne denique Theologia contemnatur & peſſundetur propter vocabulorum ignorantiam, præſens

opus

opus ament, legant, & manibus contrectent. Erunt legentibus ſcripturam omnia facilia intellectu, prona dictu, honeſta ſuſceptu, & manifeſta ſingula. Modò ne pigeat ad percipiendum ſapientiæ diuinæ diſciplinam legendi vel audiendi patientiam accommodare, & animum ad intelligendum præſtare & intendere. Quod quidem opus ad vtilitatem orthodoxæ fidei & totius Chriſtianæ religionis, & ad laudem omnipotentis Dei, cuius auſpicio præcipuè & ductu & gratia omnia fiant, compoſui, & ad edendum curaui. Quod onus tam arduum & laborioſum à me ſuſceptum non contemnant, flocciſaciant, velim: & rogo omnes Mineruam ſacram amantes. Quod quidem opus maximi laboris, Antiſtes Pater humaniſſime, tuæ præſtantiæ dedicare decreui. Quippe qui literas ſacras amares, eósq; diligeres, qui illis eſſent ornati. Accipe igitur vir præſtantiſſime, benigno animo haſce meas lucubrationes & ſedentariam operam, monumentum mei laborioſi ocij. Accipe, inquam, Pater benemerētiſſime, hoc munuſculum tuo nomini ſacratum, & fac vt tuis auſpiciis, quibus id quantulūcunque eſt, auſpicatus ſum, legatur, vigeat, ametur, & per te edatur, & illis proſit, qui ſacras literas amore amplectuntur, & ſtudioſè legunt ſine inuidia, quique alios in fide Chriſtiana inſtituere & docere laborant, & debent. Et velim & rogo, reuerendiſſime Pater, te plurimū, Ioannem tuum tuæ paternitati ſubditū, ab inuidis & malis hominibus defendas, & tuearis, qui te & veneratur, colit, et obſeruat. Nō enim ignoro, Pater benigniſſime, permultos literatores, & inuidos eſſe, & fore, qui meos labores & vigilias aſpernabūtur, & contēnent, & arguent, ſicut qui inani Philoſophia tumētes, conculcāt pedibus ſuis ſordidis, quicquid nō ſapiūt, quicquid etiā non intelligunt, canonico dente lacerāt & diſcerpunt, qui ueluti tubera ſine radice viuunt, & charitatis & veræ eruditionis, qui vt lippi quibus omnia apparent alba, marmor à topho ſecernere neſciunt, quorum pectora felle virent, & lingua (vt Ouidij verbis vtar) eſt ſuffuſa veneno. Quare omnia peruertunt, & præſtantiora, & optima in peſſima mutant ſeu vertunt, quibus bonum malum, & malum bonum dicitur, putantes ſibi eſſe laudi, ſi optimè factis allatrent. Verùm hos nihil timeo, ſed nihiliſacio, ſi te tutorem & defenſorem habuero. Sed ſi indoctis & malis non placeo, non eſt quod querar: nam his diſplicere laudi dandum eſt magis quàm vitio. ipſi enim quod bonum eſt, vituperant: malum verò laudare conſuêrunt: qui & doctiſſimis & præſtantiſſimis non parcunt. Sin doctis non probabor, eſt, fateor, quod doleam, non quod mirer. Scio enim quis ſum, non Theologus, ſed Theologiſta vel Theologaſter, aut Theologiæ vel diuinæ Mineruæ imitator & amator, non magno, ſed exiguo præditus ingenio. Ab his malis hominibus, Pater celeberrime, Ioannem tuum defendas, quorum morſus effugere me non poſſe exiſtimo. Quicunque enim aliquid ſcribere molitur, & literis mandare perpetuis, & edere, inuidiæ, & odio ſe obnoxiū reddit, cui omnis præſtantia & claritas eſt odioſa & inuiſa, bonorum correctionem patientiſſimè & æquo animo fero: malorum autem iniuriam, calumniam & conuitia paſſurus ſum propter eum, qui & pro nobis multa vel maxima tormenta pertulit, quos tamen tu Pater pientiſſime, compeſcere, contundere & opprimere, & me adiuuare potes. Voluit autem Deus ſic res eſſe conditas, vt maiores iuuarent minores. Id quod & tua paternitas pro me contra aduerſarios, ſi quos habuero (vt timeo) facere poterit. Ego autem quod vnum poſſum, tibi meum omne ſtudiū, & operam, & diligentiam meam, & obſeruantiam, polliceor & voueo. Vale quàm diutiſſimè & fæliciſſimè Pater & Præſul clemētiſſime, qui quo fælici auſpicio rem cæpiſti gubernare publicam Eccleſiæ, eo fine concludas opto, ſcilicet fæliciſſimo: Deúmq; immortalem, quibus maximè poſſum precibus oro, atque obteſtor, vt debeo, vt quàm diutiſſimus ſis in vita & incolumis ad multorum vtilitatem & commoditatem Eccleſiæ Auguſtenſis. Ex Mindelhaim intra Kalendas Octobres, Anno Virgine pariente ſeſquimilleſimo decimoſeptimo.

IOANNES

IOANNES ALTENSTAIG THEOLOGIAE
Amatoribus & ſtudioſis. S. P. D.

ET ſi Lector candide, illa præclara & magna videantur, quæ manu & arte conſtant, & à plurimis ſummo ingenio, diligentia parantur: tamen præſtantiora habenda erunt, quæ ſtudiis adiuncta, & quæ ingenio conficiuntur, & induſtria, monumentis conſeruantur literarum: & vt alijs vtilia ſint, in lucem edantur. Bonum namque quò magis ad multos ſe extendit, & pluribus prodeſt, eò præſtabilius & melius cenſetur. Id quod fiet, quando quiſquam ſua ſcripta alijs per publicationem communicabit, & ad multorum manus exire curabit. Quamobrem quum ego legerem ipſos Theologiæ profeſſores & Doctores, plura inueni vocabula, quæ ipſos vel plures Sacerdotes (qui, vt populum doceant, ſunt conducti in vinea Domini, quorum multi ſolummodo Sermocioniſtas, vt ipſi dicunt, ſine vero fundamento legere conſueuerunt) latere poſſent, & eſſe obſcura: quorum ignorantia magnam gignit confuſionem & errorem in Eccleſia Dei. Ego eorum conſulens vtilitati, inſtitutum enim meum eſt quàmplurimis prodeſſe velle: rem perutilem facturum me exiſtimaui, ſi vocabula Theologorum & notamina quædam, quibus & diligens Lector multa Theologorum ſcripta difficilia, poſſet facilè intelligere, in vnum colligerem volumē: ſine quorum cognitione nullus rectè ſcripturam ſacram intelligere poterit. Nec omnia, quæ digna annotatione viſa ſunt, & mihi inter ſcribendum occurrerunt, inſerenda inſtitui: nullus enim operi ipſi inuentus fuiſſet finis. Sed de maximo electorum aceruo, quæ potiora viſa ſunt, elegi: & quæ Theologiæ ſtudioſis non parum profutura putaui: licèt Gentilium & Philoſophorum quandoq; acceptiones vocabulorum inſerui, quibus & Theologi in ſuis libris & ſcriptis in Magiſtrum Sententiarum ſcribentes vſi ſunt: vt & clarius veritas intelligi poſſit, nec inuſitata vocabula ſcribere volui. Terminis enim vſitatis in diuinis vel in ſacra ſcriptura vtendum eſſe dicit Gerſon. Nec eloquentiam Oratorum, quã Lector deſiderabis, in hoc opere ſum ſecutus, ſed Theologorum communium imitatus ſum morem, nec verborum elegantium curam modò habui: quoniam qui verborum exquiſitorum ſolummodo ſonum & elegantiam ſectari conati ſunt, inſigniter lapſi ſunt. Nec ibi curandum eſt de verborum ſplendore & ornatu, cùm de rebus altiſſimis & optimis fit ſermo. Satis autem habet venuſtatis ſermo Theologicus, etiam vbi vilibus verborum panniculis operitur: quemadmodum Veritatem, dum de terra orta eſt, non auro vel ſericis, ſed panniculis Virgo mater inuoluit, vt dicit Gerſon parte ſecunda, ſermone facto in Concilio Cõſtantienſi. Et ſicut mihi quærenti, & in ordinem ponenti vocabula occurrerunt, ita ſine ornatu & elegantia ſcripſi, & verbis quibus Doctores vſi ſunt, & ego. Nec quicquam meorum addidi, magis enim placuit confitendo ignorantiam ſilere, quàm impudenter propria ingerere. Vſus itaque ſum verbis non Grammaticorum, non Rhetorum vel Oratorum, & Poëtarum, ſed Theologicis: & vt puto, & potiſſimum Latinis in hoc opere, & imitatus ſum præcipuè Auctores, quos cũ diligentia legi, vel pro maiore parte Gabrielem Byel Præpoſitum primum in Schonbach, ſanctũ Bonauenturam, ſanctum Thomam Aquinatem, Thomam Argentinenſem, Alexandrum de Ales, Albertum Magnum Sueuorum gloriam, Petrum Paludenſem, Petrum de Aliaco Cardinalem Cameracenſem, Cancellarium Pariſienſem Gerſonem, Ioannem Scotum, Richardum de Media Villa, VVilhelmum Occam, Franciſcum Mayronis, Gregorium de Arimino, Robertum Holkot, Pelbartum Themeſuuar, Stephanum Bruliferum, Iacobum de Valentia Epiſcopum Chriſtopolitanum, Guilhelmum Minatenſem Epiſcopũ in Rationali ſuo diuinorum, Doctorem Eckium in ſuo Chriſopaſſo, Auguſtinum, Hieronymum, Gregorium, Ambroſium, Lactantium, & Paulum Corteſium, qui inter cæteros magna claret eloquentia & elegantia, & putares Ciceronem loqui, quoniam ipſe ſcribit elegantiſſimè. Et Petrum Longobardum ſententiarum ducem, quorum omnium & aliorum etiam dicta & ſcripta adduxi & allegaui. Si autem à me in aliquo erratũ fuerit, aut ſi Doctores ſacræ Theologiæ non bene concordauerim, aut ſecundum propoſitum eorum ſcripta adduxerim, ſiq; Doctoribus debitum honorem & reuerẽtiam minus exhibuerim, veniam date optimi viri, & laborem, quem maximum die ac nocte habui, cauſamini. Nec voluntati meæ, quæ prompta eſt prodeſſe omnibus, ſed imprudentiæ meæ tribuite, qui errare facilè poſſum, ſed non pertinaciter paratus corrigi ab omni pio & libero correctore. Corripiat autem me iuſtus in miſericordia & increpabit me, vt cum Pſalmographo loquar: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Corripiat, inquam, zelo charitatis, non inuidia. Nec ſi errauero, hæreticus cenſeri volo, quum nullius pertinaciæ & temeritatis & inobedientiæ argui volo & contendò. Cedere enim paratus ſum perlibenter, vt debeo, Doctoribus Theologię bonis & eruditis: malos verò nihil timeo, nec curo, qui omnia etiam meliora & optima in peius vertunt. Nec ignoro me morſibus multorum eſſe obiectum, ſed iacula præuiſa minus nocebunt, quos me viciſſe exiſtimabo, ſi bonis & doctis probabor in charitate, in Domino quoq; gloriabor, cui omnia mea tribuo, non meis infirmitatibus. Et vt loquar cum Propheta Regio, Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Victoriamq; de inuidis & malis conſecutum arbitrabor, quando me profuiſſe videbo & vtilis fuiſſe dicar à rectis & iuſtis hominibus. Omnem autem meum laborem in finem vltimum, qui eſt Deus Optimus Maximus, referò, & ad vtilitatem populi Chriſtiani: quicquid mali & facinoroſi ſentiunt, non facio pili. Valete Lectores & ſacræ Scripturæ amatores Chariſſimi, & meum laborem magnum pro vtilitate multorum ſuſceptum non aſpernamini, rogo. Vel ſi nulla aut parua fuerit vtilitas & commoditas, voluntatem tamen benefaciendi & commodandi, facilem non improbate.

Valete iterum, & me amore, quo ego cæteros bonos & doctos, & Chriſtifideles proſequi ſoleo, amate. Ex Mindelhaim intra kalendas Octobres, Anno ſalutis noſtræ M. D. XVII.

GLORIA DEO.

VOCABVLARIVS THEOLOGIAE, COMPLECTENS

VOCABVLORVM DESCRIPTIONES, DIFFINITIONES, & ſignificatus, ad Theologiam vtilium, Compilatus à IOANNE ALTENSTAIG *Mindelhaimenſi, Sacra Scriptura vero amatori.*

De litera A.

ABBA, id eſt pater. De hoc Apoſtolus ad Rom. 8. & ad Galat. 4. dicit: Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Et Marc. 14. Abba pater, omnia poſſibilia ſunt tibi, transfer hunc calicem à me, ſed non quod ego volo, ſed quod tu. vnde Lyra vbi ſuprà, in Apoſt. dicit, ꝙ Abba pater, duo ſunt nomina idem ſignificantia, vnum Hebraicum, ſcilicet Abba, ſiue Syrum, vt dicit Hieronymus in interpretationibus nominum Hebraicorum, & & non merè Hebraicum. Alterum, ſcilicet, Pater, eſt Latinum. Per hæc duo deſignat Apoſtolus, ſecundú eundem Lyram, duplicem paternitatem Dei. Vnam quæ eſt communis bonis & malis, qua Deus eſt pater omnium per creationem. Alia quæ eſt ſpecialis, qua Deus eſt pater iuſtorum per gratiæ adoptioné. Ideo ibidem ſubdit ipſe Apoſtolus: Ipſe enim Spiritus ſanctus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei. Et accipiendo perſonaliter, accipitur pro Patre, ſcilicet Deo, ſecundum æternam generationẽ verbi. Ita accipitur Marc. 14. vbi ſuprà. Quandoque Abba vel pater accipitur eſſentialiter, id eſt, pro eſſentia diuina, quæ eſt vnica in Trinitate, & Pater ſecundum creationem, Malach. 2. Nunquid non. Pater vnus omnium noſtrûm, & iſto modo Deus Trinitas tota dicitur Abba, vel Pater noſter, ita accipimus cùm oramus: Pater noſter, qui es in cœlis, &c. ſcilicet, pro tribus perſonis, quæ ſunt in vna eſſentia, creatrice diuina, & non pro ſolo Deo Patre, quia totam Trinitatem adoramus.

Eſt autem diuina eſſentia, id eſt, ipſe Deus Trinitas Abba, vel Pater noſter. Primò creatione, & ſic dicitur Abba vel Pater, non ſolùm rationalium, ſed & omnium creaturarum. Secundò eſt Pater imaginis participatione, & ſic eſt Pater omnium Angelorum, etiã malorum, & omnium hominum, tam fideliũ quàm infidelium. Deutero. 32. Nunquid non eſt Pater tuus, qui creauit te, & fecit? ſcilicet ad imaginem. Tertiò eſt Pater prædeſtinatione: & ſic eſt Pater omnium Angelorum beatorum, & hominum ſaluandorum. Vnde de Angelis dicit Dominus Iob 38. Vbi eras cùm me laudarent Aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Quartò Deus eſt pater adoptione, facta in Chriſti incarnatione: & ſic non eſt Pater Angelorum, ſed Dominus. Eſt autem Pater tantummodo hominum. ad Hebr. 2. Nuſquam Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ, &c. Vltimò Deus dicitur Abba, vel pater gloriæ hæreditatione, & ſic eſt Pater omnium beatorum. Rom. 8. Si filij, & hæredes. Quare autem Deus voluit vocari à nobis Abba pater, potes videre Rayner. in Summa. Chryſoſt. & alios Doctores, qui plures ponnut cauſas. Dicitur enim Pater tum ratione reuerentiæ, & timendæ offenſæ, tum ratione prouocandæ amicitiæ, quippe à nobis magis vult amari, quàm timeri. Tum penſandæ gratiæ, tum ratione præſtandæ confidentiæ, vt confidentiam haberemus ad petendum, & ſpem largam ad impetrandum. Has rationes longiùs deducit & declarat frater Pelbartus libro 3. Roſarij Theologiæ.

¶ ABYSSVS variè accipitur in ſcripturis. Vnde Alexander de Ales: Abyſſus dicitur ab a, quod eſt ſine, & byſſus, quod eſt genus lini candidiſſimi: & ſic abyſſus dicitur quaſi ſine claritate. Vel abyſſus, id eſt abſque viſu, quia eius altitudo videri non poteſt. Vnde accipitur in ſcripturis præcipuè bifariam. Vno modo literaliter, & ſic ſecundum Lyram illud Eccleſ. 1. Abyſſi profundum quis dimenſus eſt: exponitur ꝙ abyſſus eſt ipſa profunditas impenetrabilis maris Oceani. Vnde abyſſus eſt pelagus immẽſum, vel ſpelunca profundiſsima aquarum latitantium: vnde fontes & flumina procedunt. Ambroſ. lib. Hexam. Abyſſum & multitudinem, & profundum aquarum dici lectio Euangelica docet, vbi rogabant Saluatorem dæmonia ne iuberet illis, vt in abyſſum irent. Et Auguſtinus: Vbi altitudo, ibi profunditas, quæ penetrare vſque ad fundum non poteſt. Omnis aqua, omnis humida natura atque ſubſtantia circumquaque diffuſa per maria & flumina, & antra occulta, ſimul vno nomine abyſſus vocatur. Gerſon Chriſtianiſſimus Cancellarius tractatu xj. ſuper Cantico Mariæ, dicit: Abyſſum eſſe profunditatem, cujus fundus aut terminus non poteſt ab inſpiciẽtibus intueri. Vnde & Deus benedictus, trinus, & vnus, cuius iudicia ſunt incomprehenſibilia, ſecundum eundem, abyſſus dici poteſt, vt paulo pòſt dicetur. Capitur alio modo metaphoricè, & aliquando pro peccatis. Vnde ſecundũ Anſelm. Abyſſus ſunt peccata mea. Ex hac abyſſo nullus exit niſi per gratiam Dei. Nam qui ſpontè peccat, meritò in profundiſſimum infernum cadit, ſi hîc per Dei miſericordiam non liberatur. Hinc Gerſon ſuper Magnificat vbi ſuprà, dicit: Peccata ſua vix totus poteſt capere mundus. Sunt enim abyſſus multa & tenebroſa nimis, quæ altam ſibi damnationis abyſſum meruerunt & inuocant: & hoc Domine Deus in voce cataractarum tuarum, hoc eſt viarum tuarum inſcrutabilium, & iudiciorum occultorum, in quibus homo conſtitutus videre non poteſt an amore vel odio dignus ſit, neque ignoſcere de ſuis operibus quantumcunque iuſtus videatur, quo terminentur fine, aut qua diſtrictione iudicentur. Hæc Gerſon. Accipitur quandoque pro pœnis inferni.

Pſalm.41. Abyſſus abyſſum inuocat, in voce cataractarum tuarum. Abyſſum autem inuocare abyſſum ſecundum Iſidorum, eſt de iudicio conſcientiæ ire ad iudicium damnationis: in voce cataractarum tuarum, id eſt in prædicatione ſanctarum ſcripturarum tônantium ſuper peccatores. Iacobus de Valētia Chriſtopolitanus Epiſcopus, illud Pſalm. Abyſſus abyſſum inuocat, exponit de perſecutione & afflictione Eccleſiæ, quæ affligebatur à Iudæis, Tyrannis, & Regibus infidelibus, quæ perſecutio durauit vſque ad conuerſionem Conſtantini, in qua occîſa fuit infinita multitudo martyrum, &c. Accipitur & tertio modo abyſſus pro diuinis iudiciis, ſecundum illud Pſalm.35. Iudicia tua abyſſus multa. Dicitur quandoque Theologiæ ſapientię profunditas. Vnde Apoſtolus ad Rom.11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius, ſcilicet non tantùm humano, ſed etiam Angelico ſenſu. Vnde Aug. ad Voluſian. Tanta eſt Chriſtianarum profunditas ſcripturarum, vt ſi in eis quotidie proficeremus: nec tamen plenè poſſemus etiam ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſque ad decrepitam ſenectutē maximo ocio, ſummo ſtudio, meliori ingenio conaremur addiſcere. Verùm hoc mirabile quod dicente Greg. Pelagus ſacrarum ſcripturarum profundiſſimū ouis peditat, ſed camelus natat, hoc eſt humilis attingit, non ſuperbus: quia Prouerb.11. dicitur: Vbi humilitas ibi ſapientia.

¶ ABLATIVI iſti, volūtate, neceſſitate, & natura, poſſunt capi dupliciter, nominaliter vel aduerbialiter, vt notat Dominus Cardina. Camer. Gerſonis præceptor, q.vij.ar.j. ad rationē iiij. lib.j. Et Gab. d.vj.q. vnic. art.j. lib.j. ſent. Primo modo aduerbialiter. Vnde voluntate valet, id eſt voluntariè, vel ſecundum quod ſignat idē quod liberè libertate côtingentiæ. Primo modo pater genuit filium voluntate, id eſt voluntariè, quia non eſt aliud dicere, niſi quod genuit filium volens, vel quod voluit generare. Sed ſecundo modo non genuit voluntate, id eſt liberè contingenter: & hoc intendit Magiſt. di.vj. quando dicit, quod Deus nec volens, nec nolens genuit, &c. Et exponit de voluntate præcedente, vel antecedente, ſcilicet ipſi patri de nouo, & ſic hæc eſt intentio ſanctorū cōtra hæreticos, vt ait Petrus Cameracen. Sed neceſſitate aduerbialiter valet, id eſt neceſſariò, & hoc dupliciter. Vel neceſſitate immutabilitatis ſiue ineuitabilitatis, quæ opponitur contingentiæ: vel neceſſitate coactionis vel violentiæ. Vnde licèt pater (vt Aliacenſis dicit) volens genuerit filium, non tamen genuit voluntate, id eſt contingenter, ſed neceſſitate, id eſt neceſſario & immutabiliter: non quidem neceſſitate intelligentiæ vel coactionis, ſed neceſſitate ineuitabilitatis. Concordat Gabriel vbi ſuprà. Nominaliter capiuntur iſti ablatiui, & dupliciter. Vel quia conſtruuntur in ratione alicuius formaliter denominantis: ſicut dicimus, homo eſt albus albedine, & ignis eſt calidus calore, vel conſtruuntur in ratione alicuius principij elicientis: ſicut dicimus, quod ignis calefacit calore, & album diſgregat viſum albedine, quia calor eſt principium elicitiuum calefactionis, & albedo diſgregationis. Vnde pater genuit filiū, nec voluntate, nec neceſſitate neque etiā intellectu, neque natura, tanq̃ eo quo formaliter denominatur generās: pater enim nō dicitur generans à voluntate, naturā vel intellectu, eo modo quo à fortitudine aliquis fortis dicitur. Sed hoc modo dicitur generās à generatione, ſicut calefaciēs à calefactione, vt dicit Occam. Nam ſi intellectus, vel voluntas, vel natura, formaliter denominaret patrem generare ſeu generantem, tunc etiam denominaret ſicut quodlibet ſuppoſitum in quo eſſet, & ita filius & ſpirituſſanctus eſſet generans: ſicut in quocunque eſt caliditas ipſum denominatur calidum, &c.

¶ ABSOLVTIO. Abſolutio, vt notat Gerſon parte ij. eſt quadruplex. Quædam eſt ſacramētalis in foro côſcientiæ. Quędā iuridicialis in foro Eccleſiæ. Quędam ſatisfactoria. Quædam deprecatoria. Abſolutionis ſacramentalis forma eſt: ego abſoluo te in nomine patris, & filii, & ſpirituſſancti, amen. & ſufficit cum intentione abſoluēdi. Expedit autem vt hæc intentio ſit latiſſima, quæ feratur ſuper omni caſu, in quo poteſt confeſſor abſoluere tā de ſententiis quā de peccatis, & ita ſufficit hæc forma pro omnibus ſine multiplicatione verborum. Ex quo habetur ſecundum eundem multa à pleriſque adduntur fruſtrà in abſolutione ſacramentali, ad abſolutionem penitus nihil facientia. In hoc enim quod confeſſor quilibet cum intentione actuali, vel habituali dicit: Ego te abſoluo in nomine patris & filij & ſpirituſſancti, omnia comprehendit, ſcilicet auctoritate mihi commiſſa, vel qua fungor. Hanc enim conditionem pręſupponit ipſa abſolutio. Item: à peccatis tuis mihi confeſſis, ſuperfluè additur, quoniam de non confeſſis non abſoluit. Item & reſtituo te vnitati ſanctæ Eccleſiæ & ſacramentis eius. Si enim abſolutus eſt ex ſe, quia fidelis eſt iam reſtitutus eſt. Cætera latiùs vide apud Gerſ. Verum ſi quis fuerit à iure vel ab homine ſuſpenſus, aut maori excommunicatione innodatus, ſeu irregularitate irretitus notoria, aut contumaci, aut certè illa, quæ ſedi Apoſtolicæ eſt reſeruata, in taliū caſuum abſolutione præſcriptus eſt modus: videlicet in ſacris canonibus, vt eo nodus religetur, quo quis fuerat alligatus. Et hæc abſolutio ſimpliciter ſacerdotis tranſcendit poteſtatē ſaltē ex iure poſitiuo, &c. Forma itaque ſufficiens & neceſſaria eſt: abſoluo te, ſed ſatis cōuenienter præmittitur: auctoritate Eccleſiæ, à qua cōfeſſor accipit poteſtatem: vel auctoritate qua fungor: cōueniēter quoque apponitur in forma ſupradicta: à peccatis tuis, ad denotandum de quo fiat abſolutio vel de quibus. Cętera nō addantur, ſuperfluū autē additur: & à circunſtantiis eorū, ſcilicet peccatorū. Nec adiungatur: de contritis, periculoſum hoc eſt, & poteſt eſſe damnoſum. Et quod datur, de oblitis, ſimiliter ſuperfluum eſt, quia nō poteſt confitens de peccatis oblitis abſolutè abſolui: quinetiam teneatur cōfiteri, ſi in futuro recordetur. Nec valet dicere, quæ libēter cōfitereris ſine quæ velles cōfiteri, ſi eorū haberes memoriam. Item malè exprimitur, inquantū poſſum & debeo, quia ſi nō poteſt, nō debet ſe ingerere ad audiendū: & ſi fortè occurrit caſus ſibi impertinens, debet remittere ad ſuperiorē, ſed ſufficit quod intētio ſacerdotis ſit bene regulata. Illa autē particula: In nomine patris & filij & ſpirituſſancti, additur, ad denotandum, quod à Deo eſt quod abſoluit: vel quia omnia ſacramenta fiunt in virtute fidei, Trinitatis, & paſſionis Ieſu Chriſti Domini noſtri. Nec eſt (vt Tho. dicit in iij. part. ſum.) de ſubſtantia abſolutionis, ſed relinquitur arbitrio ſacerdotis. Latiùs declarantur hæc à Gerſ. quem quæſo legas de abſolutione.

¶ ABSOLVTIO peccatorū eſt duplex, vt notat Gab. diſt. xvij. q.j. ar.iij. dub.ij. li.iiij. Quędā eſt recōcilians peccatorē Deo: & hæc non poteſt fieri de vno mortali

tali & nō de alio, aliàs idē ſimul tempore eſſet Deo reconciliatus & inimicus, vt arguit Aug. Hæc abſolutio fit à Deo in inſtāti contritionis, qua etiā peccator pœnitens abſoluitur, priuſquā confiteatur ſacerdoti, tā inferiori q̄ ſuperiori. Alia eſt abſolutio quo ad Eccleſiā, ſcilicet qua remouet cauſam ſeparationis ab Eccleſia. Nā omnis qui mortaliter peccat, ſeparatus eſt & excōmunicatus, quantum ad ſe ab Eccleſia & à cōmunione ſanctorū. Et ſicut excommunicatus pluribꝰ excōmunicationibus poteſt ab vna abſolui manēte alia: ſic quantū ad Eccleſiā ſacerdos poteſt abſoluere ab vno mortali & nō ab alio, ſicut poteſt iniungere ſatisfactionē pro vno mortali & nō pro alio. Hæc abſolutio nihil aliud eſt quā iudicium ſiue ſentētia prolata à ſacerdote, quod confeſſus nō eſt ſeparatꝰ ab Eccleſia propter hæc certa peccata, licèt fortè ſeparatꝰ ſit ꝓpter alia. Hęc Gab. vbi ſuprà.

¶ Absolutum ſecūdū Guilhelm. Scoti imitatorē ſuper j. diſt. xxvj. dicitur vno modo, vt diuiditur contra reſpectiuum: & ſic dicitur poſitiuè, ſicut dicimus quòd ſubſtantia eſt abſolutum prædicamentum, ſed ad aliquid reſpectiuum. Secūdò dicitur abſolutū purè priuatiuè, ſcilicet pro cōceptu abſtracto ab abſoluto & reſpectiuo, ſicut ſi abſtrahimus ens finitū à ſubſtātia & relatione, tunc ens finitum nec eſt abſolutū nec reſpectiuū, loquendo poſitiuè, ſed ſolū dicitur priuatiuè abſolutū: quia nō eſt actu reſpectiuū, ſed poteſt eſſe. De his duobꝰ modis abſolutè loquitur Frāciſcus Mayro. Tertio modo abſolutè dicitur purè negatiuè pro eo cui cōuenit ſic eſſe ad ſe, quòd nullo modo ad aliud: & ſic in diuinis diuina eſſentia eſt abſoluta, & quidditates ſubſtantiæ & qualitatis in primo ſigno, ſicut humanitas, æquanimitas, &c. Hæc Guilhel. Vorrilūg. Et eſt regula, quod abſolutū non cōſtituit perſonam diuinam, vt & ſcribit Pelbar. de Themeſvvar ordinis Minorū de obſeruātia. Aliàs abſolutum idem eſt quod perfectum, quo perſepè vtitur Paulus Corteſius Theologus ille eloquentia clarus in libris ſuis ſententiarum. Vnde diſt. x. lib. iiij. de beatitudine ait: Verius dicemus extremum, abſolutúmq; bonorum diuinæ naturæ ſpectatu contineri, cùm perſpicuum ſit hominem nunquā eſſe poſſe cumulatè abſolutum quo ad ei appetendi aut indagandi quippiam reſideat. A quo abſoluere, id eſt perficere. Vnde idem Corteſius: Quod ſenſuum, ait, cognitione non exit, nec felicitatem quidem hominis abſoluere poteſt. Et aliàs in multis locis id quod ratione efficit, id nec abſolutum eſſe poſſe, &c.

¶ Abstinentia ſecundū Richardū diſt. xv. art. iij. q. j. lib. iiij. poteſt accipi ſecundum quod importat ſubtractionem cibi & potus abſolutè: & hoc modo non dicit virtutem, nec actum virtutis, quia hoc poteſt fieri bene & malè. Alio modo poteſt accipi ſecundū quod importat ſubtractionem cibi & potus regulatam ratione: & hoc modo eſt virtus, quia per eam carnis vitia reprimūtur, vt tamē natura corporis nō deſtruatur, & eſt virtus ſpecialis ab aliis diſtincta: ſuū enim formale obiectū, quod eſt mediū in delectationibus ſecundū guſtū per cōparationē ad cibū diſtinctū eſt à formalibus obiectis aliarū virtutū: & eſt pars ſubiectiua temperantiæ, ſicut & ipſe declarauit li. iij. Prima & originalis cōditio abſtinētiæ, ex qua ferè omnes aliæ cauſantur, eſt, quia carnē & ſpiritū in ſua natura cuſtodit, vt ſcribit Antonius par. iiij. tit. iij. c. iiij. natura enim carnis, ſecundū ordinem rationis eſt, quod ſpiritui ſit ſubiecta, & natura ſpiritus eſt, quòd ſibi dominetur eam dirigendo, & vertēdo ad virtutis exercitium. Et hoc expreſſit Deus, qui eſt naturæ auctor, loquens ad Cain, Gen. 4. Subter te, inquit, erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: quod intelligendū eſt de dominio rationis, & ſubiectione appetitus ſenſitiui, vt Anton. ait, Nam ſecundū quod dicit Tullius lib. Officio. duplex eſt vis animæ. Vna eſt ratio, altera appetitus rationis eſt dominari, & dirigere. Appetitus autem obtemperare & dirigi. Multa de abſtinentia vbi ſupr. Anto. Floren. Quandoque autē eſt abſtinentia immoderata, & ne talis ſit in aliquo prudens rector attendat, quæ quādoque periculoſior eſt quàm edacitas immoderata: de qua vide Gerſo. ij. parte opertum tract. de non eſu carniū. Eſt præterea abſtinentia hypocritalis, quam idem Gerſon reprehendit par. iij. tractatu de diuerſis tentationibus diaboli, & inter cætera dicit: Legimus de multis ita ſeductis peſſimo fine terminantibus vitam, vt ſunt iſti, qui ſingularitate quadam abſtinentiæ volunt videri, & laudari ab aliis, ſicut & idem ponit exemplum de quadam muliere abſtinentiam ſingularem habēte, &c. quā & reprehendit. Dicit enim repperi hanc abſtinentiā non ſobrietatem, ſed vanā, ſuperbamq́ue pertinaciam. vide eum latiùs part. j. tractatu de diſt. verarum viſionū à falſis. Sic dicendū eſt de iſta puella vel muliere, quæ abſtinuit à cibo & potu, quæ ſe omnino nihil comedere dicebat: quam plures pro ſancta & beata habuerūt, ſed qualem res exitum habuit, compertum eſt nobis omnibus.

¶ Abstractum & concretū differunt, vt clarū eſt ſecundum Logicos, quia abſtractum dicit ſolam formam in ſe, ſicut caſtitas, veritas, albedo, &c. Sed concretum dicit duo, ſcilicet formā cum ſubſtracto vel eum ſubiecto ſimul, ſicut caſtum, verū, albū. Vnde Aug. li. j. Solilo. dicit: Aliud eſt caſtitas, aliud caſtum: aliud veritas, aliud verum. Non enim caſto, caſtitas ſed caſtitate fit caſtum. Et cùm caſtus quis moritur, non moritur caſtitas. Auguſt. Genera abſtractionū videto apud Logicos, & Occam, Scotum, Petrum de Aquila, & Gerſo. part. iiij. de modis ſignificandi.

¶ Actus pro operatione capitur, ſed plerunque interiori, vt actus voluntatis, Eſt autem duplex actus voluntatis, vt not. Gab. diſt. xxiij. q. 2. art. 3. dub. 4. lib. 3. vnus elicitus, qui eſt velle & nolle. Ille enim propriè eſt voluntatis, vt talis eſt non alterius potentię. Alius eſt imperatus, & eſt actus cuiuſcunque potentiæ, ſcilicet, intellectus ſenſus, vel motiuæ ad voluntatis imperium, quod eſt velle cauſatus vel cōſeruatus, aut productus. Magna autem eſt differentia inter actum voluntatis elicitum & imperatum, vt idem ſcribit Gab. libr. 4. diſtinct. 16. quæſt. 1. art. 3. dub. 1. quo ad eius bonitatem & malitiam. Nam actus elicitus eſt intrinſecè vitioſus aut virtuoſus, & ideo mutari non poteſt, vt primò ſit vitioſus, poſt virtuoſus, vel econuerſo ſaltem naturaliter, quoniam ſecundum Occam, circunſtantiæ, & maximè finis, ſunt obiecta actus eliciti, & ideo mutata circunſtantia, prior actus elicitus non continuatur, ſed nouus elicitur, nedum nouus numero, ſed ſpecie. Nam velle aliquid propter vitare pœnam, & velle aliquid propter conſequi gloriam, vel propter amorem Dei id præcipientis, ſunt diuerſi actus ſpecie, etiam in ſpecie naturæ. Et quoniam attritio & contritio ſunt actus eliciti, habentes diuerſa obiecta, quia diuerſos fines, ideo differunt ſpecie. Nec vnus poteſt fieri alter, nec ambo partes vnius, & cæt. Actus verò imperati ſunt extrinſecè, & accidentaliter vitioſi & virtuoſi, & denominatione extrinſeca, & reſpectu horum finis eſt circunſtantia: & hi poſſunt

mutari, vt primò ſint virtuoſi, deinde vitioſi vel econ uerſo, ſicut actus vindicãdi peccatũ (puta punire peccatum vel ſuſtinere pœnã inflictam) eſt actus imperatus, & ille poteſt continuari idem numero, ſicut ea deni pœna poteſt continuari diuerſis tamen finibus, & ita fieri ex vitioſo virtuoſus.

¶ ACTVS voluntatis eſt duplex, ſcilicet velle & nolle (vt ſcribit Scotus d.vj.q.ij.lib.ij.& Gabr.eadem di.q. vnic.ar.j.nota.j.) Eſt autem nolle actus poſitiuus voluntatis quo fugit diſcõueniens vel quo teſilit ab obiecto ſibi diſconueniente, vt nolo infirmitatẽ. Nolle verò odire, deteſtari, deacceptare, reprobare, refugere, reſilire, idem ſunt, vt ait Stephanus Brulef. Et eſt (vt ita dicam) quoddã velle negatiuum, ſcilicet velle aliquid non eſſe, vel nõ ſic aut ſic eſſe. Velle eſt actus quo acceptat aliquid, vt bonũ vel conueniens, & eſt velle affirmatiuũ quo aliquid cõplacet in obiecto, vt volo ſanitatem, volo ſtudere, vnlo ſcientiã, eò quòd ipſa ſit perfectio animæ. Idẽ autem ſecundũ Scotum ſunt velle diligere, amare, acceptare. Amare enim vel diligete eſt alicui velle bonum Eſt autem duplex velle, vt idem ſcribit Dominus Præpoſ.Gab. vbi ſup. ſcilicet amicitiæ, & velle concupiſcentię, & hoc reſpectu vnius obiecti, quia idem actus poteſt ſimul eſſe amor concupiſcentiæ & amicitiæ reſpectu diuerſorum obiectorũ: finis, ſcilicet & mediũ propter finem. Velle ſeu amor amicitiæ eſt quo alicui volo bonum, velle concupiſcentiæ, eſt illius obiecti, quod volo alij amato, amore amicitiæ, vel concupiſcentię, vel quo voluntas amat aliquid nõ in ſe, ſed propter aliud magis amatũ, vt diligo bonum vinum propter aliquod, quod magis accepto, quia quodcunq; amatur amore concupiſcentiæ, amatur propter aliquod magis amatũ, vt amo ſcientiã propter animã: eſt enim perfectio animæ. Eſt autẽ ordo illorũ actuũ, quia regulariter omne nolle præſupponit velle, vt etiam vult Scot. A nullo enim refugio niſi quia nõ poteſt ſtare tanquã conueniens ei quod diligo. Exemplũ ponit Aug. Auarus, nummus, panis: auarus enim refugit panẽ, vt reſeruat nummũ. Aliud exemplũ. nolo eſſe ocioſus, quia diligo ſtudere. Nullũ autẽ nolle poteſt eſſe primus actus voluntatis, quia ſemper præſupponit alium actum priorem, ſcilicet velle. Item duorum velle ſimiliter eſt ordo: quia velle concupiſcentiæ præſupponit velle amicitiæ tanquam volitio medij volitionis finis. Non enim volo aliquid tanquam bonum, & conueniens alicui, niſi illud velim, & amẽ cui bonum volo. Et ſimilis proceſſus eſt in actibus voluntatis deordinatis. Et primus actus voluntatis ordinatus, eſt ordinatus amor, ſeu velle amicitiæ. Et primus actus inordinatus eſt inordinatum velle amicitiæ. Et ſi primus amor amicitiæ ordinatus eſt, omnes actus eum ſequentes velle & nolle ordinari niſi contingeret error in intellectu. Vide & infrà plura in dictione Velle.

¶ ACTVS imperatiuus dicitur dupliciter, vt ſcribit Gab.di.xxxvj.q.vnic.ar.j.lib.iij formaliter & virtualiter ſeu ęquiualenter. Actus formaliter imperatiuus executionis eſt actualiter velle exequi aliquid ſimpliciter, aut velle ſuſtinere actualiter ſine rebellione: vt ſi quis intenta ſibi morte pro defenſione fidei imperat potentiis inferioribus ſuſtinere mortem, ſine rebellione iſtud imperiũ (quod nihil aliud eſt quàm velle actualiter ſuſtinere mortẽ, dũ infertur pro defenſione fidei) eſt actus imperatiuus. Similiter habẽs multas diuitias, qui vult actualiter & efficaciter illas dare pauperib⁹, quod eſt imperare mẽbris exterioribus executionẽ. Nam illud imperare mẽbris nihil aliud eſt q̃ actualiter velle per mẽbra dare pauperibus. Actus imperatiuus nõ formaliter, ſed æquiualenter eſt velle aliquid nõ abſolutè conditionaliter, ſcilicet amoto impedimẽto, vt pauper qui vellet dare omnia ſua propter Deum, ſi haberet danda: iſtud velle non eſt velle ſimpliciter, & abſolutũ, non enim poteſt rationabiliter velle ſimpliciter, & abſolutè dare, qui danda non habet propter impedimentum, ſcilicet carentiam doni dandi. Similiter nolle ſuſtinere mortem, ſi immineret pro fidei defenſione propter Deum: licèt modò nõ immineat. Illud velle eſt actus imperatiuus, ſed non formaliter, ſed æquiualenter, & ex illis actibus generantur habitus ſpecie diſtincti, vt Gabr. latiùs ibi dicit.

¶ ACTVS voluntatis vt ſit rectus requiritur quod fiat conformiter ſuæ regulæ. Regula voluntatis eſt ratio, id eſt dictamen rationis non culpabilis, non dico rectæ, ſed non culpabilis, quia etiam voluntas tenetur ſe conformare rationi erroneę: ſi error fuerit inuincibilis, quæ tamen non eſt recta, ſed inculpabilis: tenetur ergo ſe conformare dictamini rationis non culpabilis. Et actus volũtatis eſt vitioſus, quando fit cõtra regulam rationis non culpabilis exiſtentis, vel in eſſe debẽtis. Gabriel diſt.xxij.quæſt.ij.libr.ij. quando autem ratio dicatur culpabilis, vide infrà in dictione Ratio.

¶ ACTVS liber, vel eſſe in libera poteſtate voluntatis, poteſt intelligi tripliciter ſecundũ quod actus à voluntatè procedẽtes ſunt in triplici differẽtia, vt ſcribit Dominus Cardinal. Camera. in principio in iij. ſent. Quidam enim ſunt, qui fiunt immediatè ab ipſa voluntate, & à quibus anima rationalis denominatur voluntas, ſicut ſunt actus volendi: & iſti ſunt primi & principaliter, & propriiſſimè liberi. Alij ſunt actus intelligendi, qui fiunt ab intellectu mediante actu volendi & nolendi, & à quibus anima rationalis denominatur intellectus ſeu intelligens, ſicut ſunt actus credendi articulos fidei, quia vt ait Aug. Cætera poteſt homo nolens, credere autem non niſi volens: & ideo actus credendi licèt ſit actus intellectus, ſeu actus intelligendi, tamen ſit particulariter à voluntate, ſeu mediante actu volendi. Et propter hoc licèt intellectus intelligendo agat vt potentia naturalis, & non liber, tamen aliqui actus eius poſſunt aliquo modo dici liberi, quia aliqualiter fiunt mediante actu libero voluntatis concurrente ad hoc apparentia rationis, licèt non cogentis. Alij ſunt actus potentiarum ſenſitiuarum imperati à voluntate libera: ſicut currere, ambulare, ire ad Eccleſiam, dare eleemoſynam, & ſic de ſimilibus: & iſti actus licèt ſint naturales, tamen poſſunt dici eſſe in poteſtate voluntatis, pro quanto fiunt ex eius imperio. Et licèt (vt idem ait) nullus actus intelligendi, qui nõ fit à voluntate ſeu mediante actu volendi ſit virtuoſus, vel meritorius, aut etiam vitioſus, nec demeritorius, quia talis eſt purè, & merè naturalis: tamen actus intelligendi, qui fit mediante actu volendi, poteſt eſſe meritorius, quia talis licèt non ſit propriiſſimè liber, ſeu in libera poteſtate voluntatis, tamen eſt aliquo modo liber & in poteſtate voluntatis, pro quanto dependet ab ea, & hoc ſufficit ad hoc quod in eo cadat ratio meriti, vel demeriti, ſicut etiam dici poteſt de actu exteriori. Et ita dicendum eſt, quòd actus credendi articulos fidei eſt meritorius, & eſt in poteſtate voluntatis. hęc Aliacen. Ille verò actus ſolus formaliter, & intrinſecè eſt liber (vt ſcriptis reliquit

Gerſ.

Gerſ.par.iij.trac.ij.de canticordo)qui elicitur à vo-
lũtate libera formaliter,& eſſentialiter.Sunt alij act'
qui dicuntur liberi participatiuè,eò quòd imperã-
tur à voluntate libera, & hoc diuerſis ordinibus vel
gradibus proximis, aut remotis in ordine ad ſpiri
tualis cordis imperiũ.Exemplũ in cantico,quod eli
citur primò à mente cordis,hoc enim vtitur verbo
Maria in ſuo Mag.deinde formatur in corde carnis
per imaginatiuã virtutẽ canticum ſimile:per impe
riũ voluntatis procedit deinceps ad ſenſus exterio-
res,præſertim ad os vbi fit ſonus vocalis,aut progre
ditur vſque ad percuſſionem inſtrumentorũ muſico
rum:in quibus fit reſonantia, quæ licèt fiat in rebus
nõ animatis,nec vllo modo libertatem habentibus.
Dicuntur tamen hæc cantica libera, quia ſunt ſal-
tem mediatè à libero arbitrio imperata.Exemplum
de ſagita,quam ad occiſionem hominis miſſam di-
cimus liberè moueri,quia mors inde ſecuta, liberè
facta iudicatur & punitur.Hæc Gerſon.

¶ ACTVS dicitur tripliciter,ſicut potentia,quæ oppo
nitur actui,vt ſcribit Gabriel di.xij. q.j. lib.ij. Primo
modo actus vel eſſe in actu dicit rem exiſtentem,de
qua ſcilicet eſſe ſimpliciter prædicatur:puta,quæ eſt
extra cauſas,& intellectum.Secundo, quod agit præ
ſentialiter aut perficit.Tertio modo,quod de præſen
te recipit vel perficitur: vnde materia eſt ens in actu
primo & tertio modis capiendo actum, non autem
ſecundo modo: patet quo ad primum, quia eſt ens
actualiter exiſtens: quo ad tertium, quia actualiter
recipit in ſe formam, à qua actu perficitur, non au-
tem ſecundo modo:quia non agit, nullus enim eſt
actiuitatis: Alioquin non eſſet materia prima. De
quo latiùs vide Gab.vbi ſuprà.

¶ ACTVS humanus eſt actus hominis deliberatiuus,
id eſt actus liberè productus cum certa apprehẽſio-
ne obiecti.Vnde caſualis fricatio barbæ,aut motus
manus aut pedis factus non à propoſito, nõ dicitur
humanus.Et actus human' bonus eſt duplex. Qui-
dam eſt intrinſecè bonus & virtuoſus, quidam ex-
trinſecè. Intrinſecè virtuoſus ſeu bonus eſt, qui eſt
bonus neceſſariò,ita quod non poteſt eſſe actus hu-
manus,& non eſſe bonus. Extrinſecè virtuoſus eſt,
qui eſt virtuoſus per coexiſtentiã alicuius alterius
actus,ſine quo eſſe poteſt:& ita eſt contingenter bo-
nus:quia poſſet eſſe idem numero,& eſſe non bonus.
Gabriel diſtin.xlj.quæſt.vnica,libr.ij.Et actus intrin-
ſecè bonus,vel eſſentialiter, vel formaliter, non po-
teſt fieri vitioſus,ſicut omnis actus voluntatis elici-
tus conformiter rectæ rationi.Actus vitioſus,contin
genter eſt actus,qui idem numero naturaliter non
poteſt fieri non virtuoſus,vt ſunt actus imperati à vo
luntate.Et dicitur naturaliter,quia.ſupernaturaliter
actus intrinſecè virtuoſus poteſt fieri non virtuoſus,
vt qui à ſolo Deo conſeruaretur.Vide latiùs Gabrie
lem diſtin.xxiij.quæſtio.j.lib.iij. Et Occam quæſtio.
vj.iiij. quodlib.& iij.quodlib.quæſt. xiij. Item quæſt.
x. & xij.tertij Senten.

¶ ACTVS virtuoſus eſt actus bonus.Ad actum autem
virtuoſum tria requiruntur ſecundũ Philoſophum
2.Ethic.cap.4.Vide ad hoc Gabrielem diſt.xxxvj.q.
vnica,libr.iij.Primum eſt quod eliciens actum, ope-
retur ſciens non caſu vel ignoranter, ſed ex ratione
ſciens quid faciat.Et ſic requiritur quòd actus talis
ſit eliciendus ſecundum dictamen rationis.Secun-
dum quod operetur eligẽs,ſcilicet ex electione libe
ra,& hoc pertinet ad voluntatẽ ſicut primũ ad intel-
lectũ ſeu rationẽ.Oportet enim quòd volũtas libe-
rè eligat operationem ſuã,hoc eſt liberè velit oſten-
ſum vel dictatũ à ratione,nõ neceſſariò ex ſurreptio
ne, vel paſſione, vel timore, ſcilicet aut dolore aut
coactione.Itẽ nõ propter lucrũ,cõmodum,vel dele-
ctationẽ,aut aliquã quãcunq; cauſam,quã nõ dictat
recta ratio.Tertiò quod ponit Philoſoph. eſt quod
firmè & immobiliter operetur: & hoc quidẽ reſpi-
cit rationẽ habitus,qui eſt difficulter mobilis, ſecun
dum quẽ habens eũ operatur conſtanter quo ad ſeip
ſum, & immobiliter quo ad exteriora impedimẽta,
aut quod per nulla exteriora moueatur, quin ope-
retur eligẽs propter hoc,quãuis illa tertia conditio
nõ requiritur ſimpliciter ad omnẽ actũ virtuoſum,
verũ reſpicit ſolũ actum ab habitu procedentem.Ex
quo ſequitur(vt vult idem Gabr.d.xxiij.q.j.lib.iij.)
quod nullus actus poteſt eſſe virtuoſus ſine recta ra-
tione,oportet enim quod eliciẽs ſit ſciens:ſciẽtia au-
tem pertinet ad intellectũ & rationẽ: vnde carentes
vſu rationis,actus virtuoſos habere non poſſunt, vt
pueri,amẽtes,furioſi.Vide ad hoc plura Occã q.xiij.
& q.xij.tertij,& in q.vj. iiij. quodlib.& in aliis locis.
Et actus humanus dicitur virtuoſus,quia actus homi
nis eſt.Nam homo agens inquantum homo agit per
rationem & voluntatem(vt ſcribit Richar. di. xlix.
ar.j.q.j.lib.iiij.)quia per hoc diſtinguitur à brutis.Vn
de actus hominis non procedens ex ratione & vo-
luntate,& ſi poſſent actus hominis dici, non tamen
propriè loquendo dici poſſunt actus vitæ humanæ,
ſed magis vitæ brutalis. Et vt actus elicitus ſecundũ
dictamen rectæ rationis dicitur virtuoſus, ita per op
poſitum actus vitioſus eſt contra dictamen rectæ ra-
tionis,vt ſcribit Gabriel diſtin.xxxvj. q. vnica, artic.
ij.lib.iij.

¶ ACTVS conformis rationi rectæ aptitudinaliter(vt
ſcribit Gabriel diſtin.xxiij. quæſt.j. libr.iij.) eſt qui
elicitur ſicut ratio dictaret eum eſſe eliciendum ſi
ineſſet:licèt non inſit de facto. Vnde actum eſſe vir-
tuoſum ſecundum Occam lib.iij.ſenten.non ſufficit
conformitas ad rationẽ rectam aptitudinalem,quia
non habens vſum rationis poteſt elicere actum con-
formem rationi rectæ, ſi ineſſet, vt poteſt indigenti
dare eleemoſynam: & tamen talis actus non eſt vir-
tuoſus,quia non operatur ſciens.Hinc dicit Philoſo-
phus 2.Ethic.cap.4.Iuſtus & temperatus eſt,non qui
hæc,ſcilicet iuſta & tẽperata operatur,ſed qui ſic ope
ratur, vt iuſtè & temperatè operatur.Actum autem
elici conformiter rationi rectæ ſecundum Occam
quæſtio.xiij.libr.tertij ſenten.eſt ipſum elici ſecun-
dũ rectã rationẽ regulãtem,& dictantẽ talẽ actũ eſſe
eligendũ, quod quidẽ dictare ſiue regulare non eſt
aliud q̃ ſpeciali modo actũ illũ cauſare.Si quidẽ ſuſ-
penſa actiuitate voluntatis,vel prudẽtię,nullo modo
diceretur actus ille virtuoſus,quia virtuoſum & vitio
ſum ſunt nomina connotatiua, & ſignificant actum
non abſolutè,ſed connotãdo.cũ hoc actiuitatẽ volũ-
tatis & prudẽtię: & quãdo aliquid horũ cõnotatorũ
deficit:nõ dicitur eſſe actus virtuoſus,vt Occam ait.

¶ ACTVS indifferẽs dupliciter accipitur. Vno modo
pro actu humano,qui nec eſt virtuoſus, nec vitioſus:
puta,qui nõ eſt elicit' vel imperatus, cõformiter re-
ctę rationi,& propter hoc ꝙ ratio ſic dictauit fiendũ
neq; difformiter cõtrarię:licèt difformiter cõtradi-
ctoriæ: vt ſi quis actũ aliquẽ elicit,vel imperat: non
quia ſic fieri debere recta ratio dictauit, nec oppoſi-
tũ.Sed quia ita facere placuit vt operari aliquid pro
delectatione,quod recta ratio neq; dictauit, neque
eius contrariũ.Secũdo actus indifferẽs accipitur, vt

eſt actus primò indifferẽs, nec bonus, nec malus moraliter, potẽs idẽ numero fieri bonus & malus, non ſimul, ſed ſucceſſiuè, vt eſt actus primò non ordinatus in finẽ aliquẽ ordinabilis, tamen in finẽ bonũ & etiã in finẽ malũ, vt ire ad Eccleſiã, quod primò nõ ordinatur in finem virtutis, & poſt fieri poteſt propter finẽ laudabilẽ vel vituperabilẽ. Occã in multis locis, & poſt eũ Gab. d. xlj. q. vnic. li. ij. Ad hoc autẽ vt actus indifferẽs fiat virtuoſus, vt ſcribit Gab. di. xxiij. q. j. ar. j. li. 3. non ſufficit aſſiſtentia rectæ rationis cui conformetur, ſed oportet quod eliciatur actus nouus voluntatis intrinſecè virtuoſus eius cõtinuatione conformiter ad rectã rationẽ imperãs, hoc eſt nouũ velle, quo volũtas vult actum illũ indifferentẽ, vel priùs malũ cõtinuare cõformiter ad rectã rationem, & hoc velle eſt eſſentialiter virtuoſum. Et hoc latiùs declarat poſt Occam, Gab. vbi ſuprà.

¶ Actus vt ſit bonus requiruntur nouẽ, vt ſcribit Bruleſer d. xiiij. q. xj. li. ij. Primò, quid agis? oro. Secundò dicit circunſtantiã agẽtis, vt ſacerdos debet celebrare Miſſam, nõ autẽ alius quicunq;. Vnde Ozias fuit percuſſus lepra, quia vſurpauit ſacerdotiũ. Tertiò, cui: ſoli Deo eſt offerendũ ſacrificium: ideo errauit Salomon in fine vitæ, adorãdo Idola: & eſt circunſtantia obiecti. Quartò, quantũ, in hoc defecit Loth, quia nimis bibit, ideo cecidit in inceſtũ cognoſcendo proprias filias, & eſt circunſtãtia quãtitatis. Quintò, qualiter: & dicit circunſtantiam modi agẽdi: iſto modo Eſau defecit nimis feſtinãdo comedere cibũ Iacob fratris ſui. Sextò, quãdo in iſta circunſtantia, defecit ille qui collegit ligna in die ſabbati. Septimò, vbi, dicit circunſtantiam loci, iſto modo defecerunt duo Reges Amazias & Azarias, qui non amouerunt excelſa poſt ædificationem templi. Octauò, per quid, dicit circunſtantiã mediãte quo, & iſto modo defecit Saul conſulens Phitoniſſam. Nonò, propter quid, iſto modo deficiũt omnes hipocritæ ordinãtes facta ſua ad laudem hominũ: hæc Bruleſer. Sed actus non poteſt eſſe perfectè bonus, vel virtuoſus, niſi fuerit in finem vltimum ordinatus, vt ſcribit Gab. d. xv. q. xij. dub. v. li. iiij. & idem in iij. vt procurare vitalicia ſiue reddit' annuos, ſiue perpetuos, ſiue temporales, ſi huiuſcemodi ordinantur in vltimũ finẽ, vt quietius poſſit ſeruire Deo, intereſſe diuino cultui, ac orationi, ac meditationi, atque ſalubribus exercitiis vacare, aut vt poſſit diuinũ cultum in aliquo loco de nouo inſtituere, vel inſtitutũ cõſeruare, augere, vel lapſum reformare, ſiue vt liberalius pauperib' eleemoſynã dare, vel hoſpitalia fundare, vel pro repub. vt populus quietius Deo ſeruiat, vel vt ſenio prouideat, vel infirmitati: ſic licet emere, aut poſſidere redditus. Si verò deficit circunſtãtia vltimi finis, & adeſt alius finis reprobus: puta, ſi ordinatur ad fugiendũ labores, vt poſſit in otio viuere, aut voluptatibus, & põpis fomenta præſtare, aut cũ damno reipub. & pauperũ ditari, vel theſauros ſuperfluos perſonæ, & ſtatui congregare: & ſic de ſimilibus illicita eſt reddituũ emptio & venditio. Sicut omnis commutatio & generalius omne medium ordinatũ in finem malum, malũ eſt ex circunſtantia finis indebiti: & ſic de aliis actibus, vbi circunſtantia finis deficit, non poſſunt dici perfectè boni. Aſtipulatur Gerſon parte iij. de vita ſpirituali animæ, lectione j. Probabile eſt, inquit, nullum actum creaturæ de per ſe, & intrinſecè eſſe bonum, bonitate moris, aut meriti, aut ſimiliter malum, niſi per reſpectum ad diuinam rationem, & voluntatem, quia videlicet diuina voluntas, & ratio dignificat hominem pro tali actu, & pro alio indignificat: imò dicimus, quod ſine actu quocunque poſſet dignificare creaturam. Et paulò pòſt dicit idem, quod non eſt in poteſtate libera voluntatis creatæ facere aliquod bonum morale, aut gratuitum, niſi ex dignificatione voluntatis primæ legis. Ex quo patet gratiam eſſe neceſſariam ad omne bonum, ſupra gratuitam largitionem bonitatis naturalis, &c.

¶ Actus referri in vltimum finem, tripliciter poteſt intelligi, vt ſcribit S. Bonauen. quem imitatur Scotus, & poſt eos ſcribit Gab. di. xlj. q. vnica, libr. ij. ſcilicet actualiter, virtualiter, & habitualiter. Actualiter dum actu cogitans de fine diligit illum: & vult aliquid propter iſtum. Virtualiter, quando ex cognitione & dilectione finis deuentum eſt ad volitionẽ huius entis ad finem, licèt tunc cùm actum producit, non cogitat de fine. Exemplum ponit Scotus, & recitat Gabr. ponit aliud S. Bonauentura, vt ſi aliquis intendit propter Deum dare decem marcas, & incipit dare, & cogitat de Deo, nihilominus omnes illæ dationes aliæ virtualiter referuntur in Deum, quia conſequenter ſe habẽt ſiue conſequuntur ad illam operationem, quæ actualiter fuerat relata in Deum. Si tamen, inquit, opus alterius generis, id eſt impertinens ad primam intentionem inciperet, oportet quod intentio renouaretur ad hoc quod opus ordinaretur in finem. Habitualiter omnis actus refertur in finem, qui ſimul manens cum charitate, eſt referibilis in finem, quod additur propter peccatum veniale, quod ſtat cum charitate, ſeu gratia, & tamen non refertur habitualiter in Deum. Sic aliquis actus dicitur non referre negatiuè: quia nec virtualiter, nec actualiter refertur. Priuatiuè, quia non eſt natus referri, vt actus peccati venialis. Contrariè, vt peccatum mortale, quod corrumpit principium referendi. Veniale verò & ſi ſtet cum gratia, non tamen eſt natum referri in Deum. Vide Scotũ di. xlj. lib. ij. Nullus autem actus, vt ſcribit Gabriel, habens charitatem, relatus in finem vltimum virtualiter ac actualiter eſt indifferens. Nam omnis talis eſt meritorius: ergo non indifferens. Ex quo infert S. Bonauentura, valde conſolatorium viris religioſis, ſcilicet quod qui in principio ex charitate Deo vouerunt, portare religionis pondus, quicquid faciunt quod ad ſuæ religionis obſeruantiam ſpectat ex prima intentione, eſt eis meritorium ad ſalutem, niſi fortè (quod abſit) contraria intentio ſuperuenerit. In aliis autem quæ ad religionem non ſpectant, ſecùs eſt, quia illa intentio ſe non extendit ad alia virtualiter. Ex quo infert Gabriel, quòd quicquid facit religioſus ex obedientia ſui Prælati, etiam ſi fuerit labor corporalis pertinens ad vitæ ſuſtentationem, ſi fuerit in gratia, eſt ſibi meritorium, licèt tunc non ordinet in Deum ex prima intentione, qua ſe propter Deum ſubdidit obedientiæ, propter quod non eſt paruæ ſecuritatis religionem introire. Actus qui habitualiter tantum, & non virtualiter, nec actualiter, refertur ad Deum in habẽte charitatẽ, nõ eſt meritorius nec demeritori', ſed indifferẽs, vt Gab. dicit.

¶ Actus, quidam eſt exterior, quidam interior. Act' exterior nullam propriam bonitatem moralem habet, propter quã magis imputatur voluntati, quàm ſolus actus interior, ſecundum Occã primo quodlibet. q. xx. Item in quodlibet. iij. qu. xiij. xiiij. & xv. Et iiij. ſenten. Occam qu. x. Et Gregorius de Arymi. contra Scotum in quodlibet. quæſt. xviij. qui tenet quod

quod actus exterior vel imperatus habet bonitatẽ moralem propriam aliam quàm actus interior elicitus:& hoc copioſe probat Gabriel diſtin.xlij.q.vnica,artic.ij.libr.ij.& contra Scotum, & ponit exemplum,vt ſi aliquis voluntariè mittat ſe in præcipitiũ, actus ille deſcenſus non eſt vitioſus, niſi quatenus actus præcipitandi elicitus fuerit in voluntate. Nam ſi pœniteat in caſu ſeu præcipitio:& eliciat actum cõtrarium,quo vellet ſeſe non præcipitaſſe,iam deſcenſus præcipitij non eſt vitioſus. Alioquin talis cadens ſimul eſſet virtuoſus & vitioſus: virtuoſus propter actum pœnitentiæ:& vitioſus propter motum deorſum. Item actus ille non habet propriam bonitatem vel malitiam, qui non imputatur agenti ad ſpecialem laudem vel improperium, meritum vel demeritum,talis eſt actus exterior. Probatur, nam cuilibet bonitati debetur laus propria: ſicut & malitiæ ſpeciale improperiũ,probatur & minor: quia actus interior cum exteriori non eſt ad maius meritum, vel demeritum,quam ſine exteriori. Hinc Gerſon parte ij.tractatu de pollutione diurna,notabili iij.ait:Iuxta communem doctrinam,actus exterior ſuper interiorem nihil addit malitiæ, vel mortalis culpæ, ea propter circa pollutiones, vel fœdas diſtillationes ex membris genitalibus plus inſpicere conuenit originem moralem, quàm naturalem: licèt conſideratio naturalium proficiat ad moralium cognitionem pleniorem, quemadmodum circa irã,inuidiam, gulam,& circa alia vitia præcipuè carnalia,quæ materiam vel fomentum trahunt à carne,ſatis patet. Hęc Gerſon. Nec operatio interior voluntatis cum exteriore,vt ſcribit Gabriel diſtin.xlij.quæſt.vnica,artic. iij.concluſione ij.libr.ij.magis eſt meritoria, vel demeritoria, quàm ſit ſola interior ſine exteriore imperata. Quod intelligendum eſt,ſtante ſemper æqualitate actus interioris,cùm fuerit cum exteriore, & ſine interiore. Et probat hoc pacto: Sit homo volens occidere,& occidat:ille non eſt maiori pœna dignus apud Deum,quàm ſi vellet occidere,non occideret ſuppoſito quod æquè plenam,& in omnibus ſimilem voluntatem occidendi haberet, & pariformiter dico de diuerſis hominibus habentibus æquè plenam,& intenſam voluntatem occidendi, quorum vnus occideret,alius impeditus non occideret. Nam vnus non plus demeretur quàm alius. Et hoc probatur auctoritate beati Auguſtini libro primo de libero arbitrio capite iij.dicens: Si cui non contigit facultas concumbendi cum vxore aliena, planum tamen aliquo modo ſit eum cupere, & ſi poteſtas non detur ſibi eſſe cum ea,non minus reus eſt quàm ſi in ipſo facto deprehenderetur. Quid eſt autem nõ minus reus eſt, niſi quod non minori pœna dignus eſt:probat & alias Gabriel ibidem, & concluſione iij.dicit,quod homo plus peccat extenſiuè eõcomitante exteriore operatione quàm ſola interiore voluntate,quia peccat pluribus peccatis. Nã tam voluntas interior mala peccatum eſt, quàm etiam operatio exterior imperata:& hæc ſunt duo realiter diſtincta, etiam ab inuicem ſeparabilia, & vtrunque eſt peccatum: ergo diſtincta peccata. Ex quo patet, quod non ſolum actus interior voluntatis,qui intelligitur per concupitum,cùm Auguſtinus diffinit peccatum,quod eſt dictum,factum, vel concupitum cõtra legem Dei. Sed actus exterior dictum vel factum dicitur eſſe peccatum, quamuis actus interior peccatum eſt intrinſecè: exterior verò denominatiuè tantùm, & ſic videtur poſſe intelligi, quod Magiſter ſent. vult, quod licèt interior & exterior actus ſint diſtincti,actus tamẽ ſunt vnum peccatum,quantum ad imputabilitatem: quia non plus imputatur actus interior cum exteriore,quàm interior ſine exteriore. Hæc Gabriel.

¶ Actus iuſtitiæ etiam cuiuſlibet virtutis moralis poſſunt poni quinque gradus, nõ quidem numero, ſed ſpecie diſtincti,ſecundum Occam in iij. quæſtio. xij.ar.ij.& in iiij.quotli.quæſtio.vj. & poſt eum ſcribit Gab.li.iij.quæſtio.vnic.ar.j.largè accipiendo virtutem,& actum virtuoſum. Primus gradus eſt actus voluntatis elicitus ſecundum dictamen rectæ rationis propter honeſtatem, vel vtilitatem talis operis, ſicut propter finem: vel habitus ad ipſum inclinans. Exemplum, vt ſi ratio dictat tale opus iuſtum eſſe faciendum tali loco & tempore,cum cæteris circunſtantiis,reſpicientes præciſe ipſum opus iuſtum,propter honeſtatem operis vel pacem reipublicæ aut aliquod tale: & voluntas eliciat actum volendi tale opus conformiter, vt dictatum eſt à ratione recta. Hic actus volendi eſt actus virtuoſus, & habitus ex ſimilibus actibus genitus eſt virtus moralis primi gradus,largè accipiendo virtutem & actum virtuoſum. Secundus gradus eſt velle ſic elicitum cum intentione nullo modo dimittendi tale pro quocunque contra rectam rationem, etiam non pro morte fugienda ſi recta ratio dictet tale opus non eſſe dimittendum pro morte. Exemplum, vt ſi quis velit honorare patrem ſecundum dictamen rationis rectæ,cum intentione & voluntate non dimittẽdi vllũ honorem pro morte ſi immineret. Primi duo gradus (vt idem Gab. dicit ar.ij.)virtutis compatiuntur ſecum tam habituale vitium quam actum vitioſum:probatur, quia aliquis poteſt temperatè agere ſecundum primos duos gradus temperantiæ, & tamen velle iniuſtè agere,etiam ſtante rectæ rationis dictamine,quo dictat,quod talia opera iniuſta non ſunt facienda. Latiùs rem proſequitur Gab. Tertius gradus eſt velle elicitum ſecundum rectam rationẽ & cũ tali intentione,& vltra hoc præciſe & ſolũ,quia ſic dictatũ eſt à recta ratione. Iſte gradus virtutis nõ ſtat cum vitio cuicunq; virtuti oppoſito,& prudentiæ illius virtutis dictamine recto. Patet,quia quantumcunq; aliquid eſt volitũ, quia tale præciſe nihil ſcitum eſſe tale poteſt eſſe nolitũ. Omnis autẽ act' vitioſus eſt cõtra dictamẽ rectę rationis: ergo null' talis ſtat cũ virtute tertij gradus:pluribus agit hæc Gabriel. Quart' grad' eſt velle ſic,& cũ intentione hac: elicitum propter amorẽ Dei præciſe: puta, quia ſic dictatũ eſt,quod tale opus ſic volẽdũ eſt præciſe propter amorẽ Dei,& iſte gradus ſolũ eſt perfecta & vera virtus moralis de qua ſancti loquũtur. Et quod dicitur præciſe,intelligendũ eſt nõ quod excludit alios fines,vt honeſtatem operis, aut bonũ reipub. ſed ſic præciſe,quod ſi ille finis tantũ oſtẽderetur volũtati à recta ratione ſiue quocunq; alio fine,adhuc voluntas eliceret huiuſmodi velle. Quod autẽ gradus ille quart' pertinet ad virtutẽ moralẽ, licèt habeat Deũ pro fine,patet:quia habet obiectũ morale:puta,creaturã aliquam,quæ nõ eſt Deus : variatio quoq; finis nõ variat virtutẽ quantum ad eſſe morale vel non morale. Et virtus quarti gradus repugnat omni vitio & errori culpabili:quia virtus quarti gradus habet annexam charitatẽ, quia elicit actũ ſuũ finaliter & præciſe propter Deũ ſuper omnia dilectũ:ſed charitati repugnat quicquid eſt culpabile,ſiue ſit act' voluntatis,ſiue error intellectus culpabilis,&c. Quintus

a 4

gradus eſt velle efficaciter vel imperatiuè facere opus aliquod ſecundum dictamen rectæ rationis, quia ſic dictatum eſt à ratione recta propter Deum ſiue alium finem honeſtum, quod opus ſic facere excedit communem ſtatum hominum, & eſt contra inclinationem naturalem, vel ex natura actus, vel ex aliqua circumſtantia vel habitus ad huiuſmodi velle inclinâs, & talis babitus eſt propriè virtus heroica. Et huiuſmodi velle imperatiuũ talis operis eſt actus eius, hoc eſt talis virtutis heroicè generatiuus, vel ab ea elicitus. Exemplũ: Aliquis vult actualiter & efficaciter ſeu imperatiuè (quod idẽ eſt) imminẽte morte mortẽ ſuſtinere pro defenſione fidei. Similiter ſi quis habẽs inſtitiã ita quod quicquid eſt cõtra rationẽ rectã vult deſerere, & in omnibus iuſtitiam facere ſi ille exponitur igni aut perpetuo carceri, nõ faciat iniuſtitiam: ſi tunc ille vult actu imperatiuo magis ſuſtinere ignem vel carcerẽ perpetuũ, quàm facere iniuſtitiam, habet virtutem heroicam, & eſt verè heroicus. Licet enim nolle facere iniuſtitiam, non excedat cõmunem ſtatum hominum, tamen velle cum tali circumſtantia excedit omnem hominum ſtatum, de virture quinti gradus, hoc eſt heroica: quia illa poreſt includere ſecundum gradum tantum, & nõ tertium nec quartum, vel tertium, & nõ quartum: & ſecundum hoc dicendum eſt de virtute heroica, ſicut de virture illius gradus quẽ præſupponit: ſi ille ſtat cum vitio, poteſt & heroica ſtare cum vitio: ſi nõ, non. Et licet ſine charitate haberi poſsit vera virtus moralis, tamẽ non perfecta, quia ſola virtus quarti gradus eſt perfecta, quia illa ſola ordinat ad finẽ, in quo eſt ſumma noſtra perfectio. Et licet heroica eſt perfectiſsima in ſuo gradu ſeu genere, & hoc perfectione intẽſiua, nõ ramẽ quælibet perfecta eſt perfectione finis vltimi, niſi includat quartum gradum. Vnde apud Gentiles potuit eſſe virtus heroica, quæ ramen non fuit ſimpliciter perfecta. Hinc eſt quod ſcribit Auguſtinus, & poſt eum Iacobus de Valentia, quæſt. finali, poſt commentaria in Cantica, quòd Philoſophi Gentiũ, & Romani nunquam habuerunt veras, ſed fictas morales virtutes: inquantum vna paſsio vincebat aliam in eis, quandoque luxuriam, aut auaritiam, & cætera vitia aut paſsiones, vt æſtimarentur & bonorarentùr apud vulgus, &c.

¶ ACTVS dicitur bonus vel malus tripliciter, ſcilicet ex genere, ex circunſtantia, ex principio meritorio, quod eſt dictu. Actuum bonorum quidam eſt bonus ex genere, quidam bonus moraliter, quidã bonus meritoriè, de quo vide Gab. di. vij. lib. ij. & di. xxxvj. q. vnica, lib. iij. Actus bonus ex genere eſt, qui elicitur circa debitã materiam ſine aliis circunſtantiis, vt velle dare eleemoſynam de ſuis bonis. Comedere cibum naturæ conuenientem. Reſtituere non ſua: iſti enim actus ſine aliis circunſtantiis eliciti, non ſunt moraliter boni, ſed boni ſunt ex genere, quia cadunt ſuper debitam materiam quam recta ratio determinat. De actu bono ex circunſtantia, vt actus elicitus circa debitam materiam cũ omnibus circunſtantiis ſecundum quas recta ratio dictat eliciendum propter honeſtatem actus, vel propter conſeruationẽ naturæ proprij ſuppoſiti, aut pacem, vel aliud bonum, aut vtilitatem Reipublicæ, tanquam propter finem, quem, ſcilicet recta ratio dictat. Sed iſte actus ſic elicitus non eſt meritorius: quia non eſt ordinatus in Deum tanquam in finem ſecundum inclinationem charitatis & gratiæ, eſt tamen moraliter bonus. Eſt enim elicitus ſecundum omnes circunſtantias, quas naturalis Philoſophus (vt talis) dictaret adeſſe debere. Sic exponere ſe pro conſeruatione reipublicæ ſecundum dictamen rationis rectę eſt bonus moralirer, & ita de aliis. De actu meritorij bono, vt dum actus elicitur ſecundum rationem rectam, quantum ad materiam, & omnes circunſtantias ineſſe debitas propter Deum tanquam proprer finem ſecundum inclinationem charitatis, & gratiæ inexiſtentis, ille enim actus eſt Deo gratus, & ad præmium acceptatur, & nullus alius.

Sic orare, abſtinere, imò & comedere ex charitate, propter Deum ſecundum dictamen rationis rectæ, ſunt actus boni gratuita bonitate, & meritorij, de quo videre potes & in dictione bonitas infrà. Sic ſunt quidam actus de genere ſuo ſimpliciter mali (vt & ſcribit Gab. vbi ſup. & Gerſ. part. ij. de reſolutione ſuper caſu, conſider. iij.) & confeſtim nominati includunt ſecum malitiam, ſicut dicit Philoſo. vt ſunt furtum, fornicatio, homicidiũ, velle adulterari, etiam nulla alia circunſtantia attenta, quia cadunt ſuper indebitã matetiam, puta rem non ſuam, & illa nomina fornicari, adulterari, &c. connotant malitiam & deformitarem, ideo per nullam circunſtantiam poſſunt bene fieri. Sic ſacere bonum ex genere, non bene, nõ ſecundum debitas circunſtantias, puta dare eleemoſynam de ſuis, non in rempore debito vel loco, vel ſic, eſt malum ex circunſtantia.

Poſitiuè ſi fit cum circunſtantia contraria contra dictamen rectę tationis, & tunc eſt malum vitioſum. Aut priuatiuè ſi careat circunſtantia ab bonitatem requiſita, licèt non adſit contraria, & tunc non eſt malum vitioſum, ſed malum priuatiuè, id eſt non bonum, niſi fortè circunſtantia non inexiſtens, tunc eſſet debira ineſſe. Similiter facere bonum ex circunſtantia debita non propter Deum ex charitate, eſt malum oppoſitum bono meritotio, poſitiuè ſi fit propter finem contrarium, vt propter vanam gloriam, aut alium finem prohibitum, vel tantum priuatiuè ſi nõ fit propter finẽ charitatis, ſed propter alium finem licitum, & tunc non eſt meritorium, ſed nec demeritorium. Gabr.

¶ ACTVS contrariè malus, quando deficit circunſtantia ad eſſe debita, & ad quam eliciens pro tunc tenetur. Secus ſi pro tunc non obligatur ad illam. Verùm defectus circunſtãtię requiſitæ ad hoc, quod actus ſit moralirer bonus tollit eius bonitatem, & facit eum non bonum negatiuè, non autem malum contrariè ad bonum, ſed indifferentem, aliàs nullus actus eſſet indifferens. Gab. diſtin. j. q. j. dubio 1. lib. 1. Et vt idẽ ait diſtinct. 47. q. vnica, libr. 1. Idem actus poteſt eſſe bonus & malus, & iuſtus & iniuſtus, quia idẽ actus poteſt fieri à duobus, ab vno bene, ab alio malè, vt ſi idem actus vni principiatur, alij prohibeatur, faciant tamen ambo, vt ſi ſubditus neſciens ex obedientia, bellat cum Domino ſuo habente cauſam malam. Ex quo ſequitur quod conſequentia non valet, ille actum malum facit, ergo eſt malus, quia non malũ actum facere, facit hominem malum, ſed actũ malefacere. Gab. Omnis autẽ rectitudo moralis, vt ſcribit Gerſon de vita ſpirituali aminæ, lection. j. ipſius voluntatis reſultat ex conformitate eius, aut ſuorum actuum vel omiſſionum ad diuinam legem, & eius rectam rationem, ſicut actus exteriores non dicuntur boni, niſi per conformitatem ad interiores elicitos. Et in eodem actu (vt idem ait) concurrere poſſunt multiplices rectitudines, aut bonitate.

nitates. Vna naturæ, alia moris de genere, altera gratiæ, altera gloriæ, & hoc eſt ſecundum diuerſas habitudines conſiderandi eundem actum conformari multipliciter diuinæ legi ſeu bonitati, vt latius deducit ibi Gerſon.

¶ Actvs poſitiuus, qui opponitur priuatiuo actui. Et nullus eſt actus poſitiuus, cui eſſentialiter annexa eſt malitia, vt ſcribit Gabr. diſtinct. xxxvij. quæſt. vnica, dubio iij. lib. ij. Nam deformitas aut malitia non eſt aliquid, ſed priuatio iuſtitię debitæ, & illa nulli poſitiuæ entitati eſt inſeparabiliter annexa. Vnde ſicut dicit Gerſon de vita ſpirituali, lect. 1. Omnis actus poſitiuus habet conformitatem naturalē ad primū bonum, & ideo bonus eſt ſaltem bonitate naturali, &c.

¶ Actvs exercitus intelligitur actus ſignatus, hoc eſt, frequenter eſt, accipitur pro ſignificat, vt cùm dicitur, differentia eſt forma rei, valet differentia ſignificat formam rei, frequenter enim quæ ſignatorum ſunt, attribuuntur ſignis, & econuerſo, vt dicit Gabr. diſtinct. 8. q. 2. lib. 1.

¶ Actvs ſuſpenſiuus (vt ſcribit Dominus Præpòſitus Gabr. libr. 3. diſtinct. 27. quæſt. vnic. artic. primo.) eſt quoddam velle, quia velle non elicere. Nam voluntas præſente obiecto per apprehenſionem intellectus, quandoque auertit ſe ita, quòd nullum actum circa hoc obiectum elicit, & ſuſpenditur ab obiecto illo acceptando, & reſiliendo, non per actum poſitiuum, ſed non aduertendo, vel ſe ad aliud conuertendo. Aliquando volens ſe ſuſpendit per actum poſitiuum, quia vult non elicere, vel quia imperat intellectui, vt magis inquirat de obiecti cōuenientia & bonitate, vel ex propria libertate. Et actus ſuſpenſiuus eſt quoddam velle, quia velle non elicere. Hæc Gab.

¶ Actvs meritorius (vt ſcribit Gabr. diſt. 17. q. vnic. libr. 2. & lect. 59. cano.) eſt actus à voluntate liberè procedens, ſiue elicitus ſiue imperatus ad retributionē alicuius præmij acceptatus. Adſtipulatur Sco. quæſt. 17. quotlib. qui ait: Actus meritorius eſt actus Deo ſpecialiter acceptus, tanquam, ſcilicet, dignus præmio reddēdo pro illo actu. Specialiter dixi, quia omnia acceptat acceptatione generali, diligendo ea ſecundum bonitatem ſuam, & ordinando ea ad ſeipſum, vt ad finem, ſed actum meritorium ſpecialiter acceptat in ordine ad aliquod bonū iuſtè reddendū pro eo, hæc Scot. Acceptatur autē actus (vt idem Gab. dicit vbi ſup.) ad præmij retributionē, quando aliquis bonū aliquod ſeu præmiū retribuit operanti, vel alteri pro quo operatur intuitu talis operationis ita ꝙ tale bonū nō retribueret niſi actus præceſſiſſet. Ex quo patet, ꝙ homo iuſtus operibus iuſtitiæ non meretur illuminationē à ſole, quia æquè facit Deus ſolem ſuum oriri ſuper iuſtos & iniuſtos, Matth. 5. Et actum eſſe meritorium (vt ſcribit Occam & Gabr. diſt. 17. q. 2. lib. 1.) depēdet ex ſola Dei gratioſa voluntate, eū liberè ad præmiandū acceptante, & non ex quacunq; cauſa creata. Et vt ibidē dicit, ꝙ ſine gratia nullus actus poteſt eſſe meritorius. Gratia dico, non formaliter voluntatē, vel animā informāte, quæ creatura eſt, ſed ſine gratia increata (quæ eſt gratioſa Dei voluntas) liberè & miſericorditer actum tanquam meritorium acceptāte, & hæc eſt ratio formalis meriti, & nulla alia. Hac enim exiſtente, nullis aliis ab actu & volūtate eliciente poſitis, actus eſt meritorius & ea non poſita omnib. aliis poſitis, actus nō eſt meritorius. Et ad actum meritorium nō oportet, quòd tota lex impleatur, ſed quòd aliquod mandatū impleatur, vel conſiliū, id eſt opus debiti vel ſupererogationis, & quod cōtra nullū mandatū fiat trāſgreſſio. Hæc Gab. poſt Occā. Et actū meritoriū ex duobus dependere (vt idem ſcribit Gab. in ij. di. xxvij. ar. iij. & repetit hoc idē di. xxx. q. vnic. li. uj.) ſcilicet à gratia & lib. arbit. hoc eſt à voluntate liberè ſecundū inclinationem gratię actū eliciente, latius ibi perquire de hoc, &c. Et ad actus meritorij rationē duo requiruntur in genere vt notat Gab. lect. lix. cano. Primū eſt libera eius electio. Secundū eius ad præmij retributionē acceptatio. Primum requiritur ex parte eliciētis, eius, ſcilicet qui meretur. Secundū ex parte eius, à quo pręmiū redditur. Propter primum actus naturali neceſſitate productus non eſt meritorius, ſicut curſus ſolis & aſtrorum. In inuoluntariis enim neque laudamur neque vituperamur. 3. Ethic. Propter ſecundū actus bonus bonitate morali tantum, nō gratuita, non eſt meritorius ad vitā ſeu reſpectu beatitudinis, talis enim nō acceptatur à Deo ad beatitudinē conferendā, quando actui moraliter bono facto extra gratiā nullus beatitudinis gradus correſpōdet in præmio. Cū dicat Apoſtolus: Gratia Dei vita æterna. Rom. 6. Et ad Ephe. 2. Gratia eſtis ſaluati per fidē, nō ex vobis, Dei enim donū eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Sed Franciſ. Maro. in confla. li. j. di. xvij. q. j. ad actū inquit meritorium vitæ æternæ ex Dei ordinatione requirūtur illa quatuor. Primò voluntas hominis diligens Deum. Secundò influentia ſpiritusſancti. Tertiò charitas ipſa qua diligimus Deū ſuper omnia. Quartò diuina acceptatio, Scot. di. xvij. primi. & poſt eum ſcribit D. Præpoſ. Gab. d. xxij. q. vnic. ar. iij. l. ij. & lect. xxix. can. iſti volunt, quod in actu meritorio duo conſiderantur, ſcilicet illud quod præcedit rationem meriti, puta ſubſtantia actus, intenſio eius, & rectitudo moralis, id eſt quod ſit elicitus vel imperatus conformiter rationi rectæ. Secundum eſt ratio meriti, quæ eſt acceptatio diuina in ordine ad præmium tanquam dignum tali præmio, & actus meritorius quantum ad ſubſtantiam eius, intenſionem & moralem rectitudinem, quæ eſt à voluntate tanquam à cauſa prima, ſiue principali, & à gratia tanquā à cauſa ſecūda, ſiue minus principali, qualis eſt generaliter habitus reſpectu potentiæ, Idem dicit di. xvij. q. iij. ar. iij. dub. iij. quod actus meritorius quantum ad ſubſtantiam, eſt principaliter à voluntate liberè producēte, quantum ad rationē meriti, eſt principaliter à charitate ex diuina ordinatione. Principaliſſimè tamē & verè à Deo liberè acceptante. Nullus autē actus eſt meritorius, niſi referatur in Deū tanquā vltimū finem, hoc eſt dictū (vt ſcribit Gab. di. xviij. q. vnica. art. j. nota. iij. li. iij.) niſi fiat principaliter propter Deum ſuper omnia dilectum. Nullus enim actus eſt meritorius niſi fuerit à charitate elicitus vel imperatus. Ille autē elicitur à charitate, qui elicitur à volūtate, ſecūdū charitatis inclinationē, cuius eſt omnia finaliter ordinare. Hinc Scot. di. xxxiij. lib. iij. dicit, Nullus actus elicitur ex charitate, niſi cuiꝰ obiectū ad quod ſiſtitur, eſt Deus, licèt per alia obiecta media. Ille autem actus charitatis (vt idē ait Gab. vbi ſuprà) pertinet ad ſuperiorem portionem, ſicut & ipſa charitas. Et actus meritorius, vt idem ſcribit Gab. di. xvj. q. vnica, ar. iij. dub. ij. in fine.) cùm ſit actus voluntatis eſt in eius poteſtate non obiectū. Sic martyres licèt violenter occiſi ſunt, meruerunt tamen acceptando pœnam propter Dei honorem. Ita & Chriſtus meruit acceptando voluntariè paſſionem propter bonum ex ipſa conſequens. Et quia fuit placita

Deo,

Deo, licèt certo modo fuit violẽta. Idem ſcribit di. xviij.q.vnica, nota vj.li.iij. Ad producendum actum meritorium tria ſufficiunt, ſcilicet potẽtia perfecta, intellectiua & volitiua, non impedita. Secundo obiectum præſens intellectui per cognitionem, non enim poteſt voluntas velle, vel nolle incognitum. Et tertio charitas ſeu gratia, in quocunque inſtanti illa concurrunt, pro eodem poteſt voluntas elicere actum ſuum circa obiectum præſentatum per cognitionẽ intellectus, quia poſitis cauſis ſufficientibus, poteſt poni effectus. Poſſunt autem cauſæ illæ poni in inſtãti (vt latiùs ibi ſcribit Gabriel.) Et dicunt doctores actus cũ voto factum eſſe magis meritorium, quàm ſi ſine voto fiat.

¶ Actvs meritorius & actus moraliter bonus differunt: Actus meritorius loquẽdo de merito vitæ æternæ eſt actus à voluntate elicitus liberè à Deo ad præmium beatificum acceptatus, & hic ſecundum legem Dei ſtatutam requirit gratiam gratum facientem tanquam ſui partiale principium. Actus moraliter bonus, eſt actus à voluntate liberè elicitus ſecundum dictamen rectæ rationis, conformiter ad diffinitionem virtutis 2. Ethic. Nam & moraliter bonus eſt actus moraliter virtuoſus. Elicitur autem actus ſecundum dictamẽ rectæ rationis, qui elicitur propter hoc quòd ratio ſic dictauit, Vide latiùs Ga. di.xxviij.q.vnica, ar.j.li.ij.& di.xxxiij.q.j.lib.iij.

¶ Actvs, actum exerceri contingit tripliciter (vt recitat Occam in prima parte dial.li.vj.c.lxxxix. & poſt eum Gab. di.xxviij. q.vnic.li.ij.& di. xxxvj.q. vnica, li.iij.) ſicut paſcere pauperem, dicere veritatem, vel propter Deum, vel quia dictatur à ratione recta, vel propter aliquod bonum vtile vel delectabile conſequendum, aut incommodum vel periculum vitandum. Actus tertio modo eliciti ſeu producti dicuntur boni ſecundum genus, vel ex genere, pro quanto cadunt ſuper debitam materiam, aut ſeruantur aliquæ circunſtantiæ loci vel temporis, aut fortè elicitur abſolutè ſine omni circunſtãtia, hi tamen actus non ſunt virtuoſi neque perfecti, neque imperfecti, neque ex eis generantur virtutes, nec ipſi generantur ex virtutibus, imò quandoque ſunt vitioſi. Vnde quando ambitioſus dat eleemoſynam, aut loquitur veritatem, vt honoretur & laudetur, vel auarus ponens Euangelium in quæſtũ, ſicut de hypocritis Dominus loquitur, qui omnia ſua faciunt vt honorentur ab hominibus, vel pecunias adquirant, aut infamiam, vel cõcluſionem temporalem euadant. Actus verò primis duobus modis eliciti ſunt verè virtuoſi, & habitus eis correſpõdentes ſunt verę virtutes, ſed primi perfecti, ſecũdi imperfecti. Primum patet, quia vterque elicitur ſecundum dictamen rectæ rationis, quantum ad finem & omnes circunſtantias. Et propter hoc quia dictatum eſt ſic à ratione. Et quia habens eum non compatitur ſecum aliquem actum vitioſum & culpabilem, habet etiam ſecundum cordis præparationem, omnem actum virtuoſum & virtutem. Secundum patet, quia actus primi ordinãtur in finẽ perfectiorẽ propter quẽ eliciuntur quã ſecundi. Multò enim perfectius eſt agere propter Deũ qui eſt ſummũ bonũ, & æternã fœlicitatẽ, quã propter amorẽ virtutis, honeſtatis, aut propter cõmunẽ pacẽ naturæ vel reipublicæ conſeruationẽ tẽporalem. Et perfectius eſt agere propter Deũ, quàm propter hoc ꝙ recta ratio ſic dictat, pro quãto Deus perfectior eſt recta ratione, vterq; tamẽ finis honeſtus eſt & bonus. Et ſecundum hoc diſtinguitur triplex bonũ, ſcilicet bonũ meritoriũ, bonum morale, & bonum ex genere. Primum nunq̃ eſt ſine gratia & charitate. Secundum nõ ſine virtute à qua procedit vel quam generat. Tertium inuenitur ſine vtroque. Gab. Et (vt inquit Scotus.) melior eſt vnus bonus actus intenſus à voluntate quàm mille remiſſi. Sicut ſi aliquis daret eleemoſynam vnam ex maximo feruore & charitate, plus meretur quàm alter dans mille eleemoſynas ex voluntate remiſſa & tepida, quia Deus non penſat quantum, ſed ex quanto.

¶ Actvs primus dicitur (ſecundum Guil. Scot. in primo di.iij.& etiã in ſecundo d.iij.) potẽtia animæ antequã operetur actualiter, vt dicit Phil. 2. de anima. Vnde actus primus generaliter eſt, qui ineſt habitualiter in quocunque, velut in anima, ſciẽtia, vel cognitio habitualis, vel ſcire eſt actus primus ſimiliter intellect⁹, ab hoc actu primo procedit act⁹ ſecundus, videlicet cõſiderare vel ſpeculari actualiter, ſecundum iſtã ſcientiã vel intellectũ ſimiliter in volũtate, velle eſt primus actus, à quo ꝓcedit act⁹ ſecũdus: puta, volitio actualis, vel amare, actualiter placere & eligere. Itaque prim⁹ act⁹ dicitur res in habitu, & ſecũd⁹ act⁹ dicitur operatio eius ſicut lucere eſt primus effectus ignis, & ſecundus actus eius eſt illuminare, &c.

¶ Actvs formatus dicitur ille qui Deum finem habet, id eſt qui ordinatur in Deum tanquã in finẽ vltimum, & bonũ in ſe ſummũ. Et dicitur formatus, quia elicitur ex charitate, quæ eſt forma cæterarũ virtutũ, vel quia habet charitatẽ ſibi inſeparabiliter iunctam. Gab. diſt.14.q.1.art.1.lib.4. A ſola autem inhærẽtia & inclinatione charitatis: & gratiæ ad actũ, actus dicitur formatus, vt dicit Scot. diſt.14.q.2.lib.4.

¶ Actvs fidei eſt credere, actus ſpei eſt deſiderare, vel amor concupiſcentiæ, actus charitatis eſt diligere, & actus charitatis proprius eſt amor amicitiæ mediatus vel immediatus. Gab. diſt.26.q.vnic.art.2.libr.3. Et actibus meremur, non habitibus.

¶ Actvs glorioſi ſiue beatifici, vt ſcribit S. Bona. diſt. 49.art.1.q.5.lib.4. non tantũ ſunt in Deũ, vt in obiectũ, ſed etiã in bona creata. Gaudebit enim homo, & diliget proximũ. Sed quia ſubſtantiale pręmium beatitudinis in Deo conſiſtit, ideo actus gloriæ principales ſunt ſecundũ quos anima vnitur Deo, tanquã ſponſa ſponſo, & in his ditatur & repletur, non ſolũ vigoratur. Et ideo dicũtur dotes, quaſi diuitiæ animæ deſpõſatæ. Hos autẽ actus quidam dicunt eſſe tres, quia tria requiruntur ad hoc, quòd anima perfectè gaudeat de Deo. ſ. perfecta viſio, perfecta dilectio, & perfecta ipſius fruitio. Omnes autem vires (vt ait Bona.) quæ habent per gratiam actum in Deum, habebunt per gloriam actus perfectos, euacuatis imperfectis. Vnde rationalis cuius eſt modò credere per fidẽ, tunc videbit apertè. Concupiſcibilis cuius eſt amare, diliget tunc perfectè. Iraſcibilis cuius eſt erigi & initi per ſpem, tunc tenebit cõtinuè & certè. Vnde ſecundũ hos tres actus diſtinguuntur tres dotes. ſ. viſio, dilectio, comprehenſio, ſiue tentio, ſiue fruitio per appropriationem. Nã fruitio iſta tria cõplectitur. Hæc S. Bona. Et iſti tres actus, vt idem ait, ſunt omnino coniuncti & connexi. Vnde qui perfectè videt, perfectè audit & habet. Et ideò in ſanctorum verbis per connexionem, quod eſt omnium, attribuitur vni, magis autem viſioni attribuitur ꝓpter hoc, ꝙ in viſione diſtinguitur ſtatus patriæ à ſtatu viæ, non ſic in dilectione, quia vtrobique eſt dilectio, ſed in patria eſt viſio, non in via, ſed credulitas de non viſo, &c. Hæc Bonauent. Et reſpectu actus beatifici ſolus Deus eſt cauſa effectiua.

Vide

Vide de hoc Scot.d.xiiij.tertij,& d.xlij. Nec includit contradictionem (vt ſcribit Gab di.xviij. q.vnic. ar.j.nota.v.li.iij.) & actū beatificū eſſe meritoriū neque in Chriſto, neque in Angelis, nec in cæteris beatis. Et hoc neq; ſibi beatis neq; aliis, etiā neq; quo ad beatitudinē eſſentialē, nec quo ad aliud bonū. Patet primū, quia omnis actus acceptus à Deo tanquam actus bonus & laudabilis, pro quo velit Deus aliquid retribuere, vel illi cuius actū acceptat, vel alteri pro quo fit, eſt meritorius: ſed talis poteſt eſſe actus beatificus, ergo poteſt eſſe meritorius, quia poteſt talē actū acceptare, tāquam dignū retributione alicuius boni ipſi beato. Poteſt namque Deus retribuere bona omni capaci cui voluerit. Latiùs probatur Gab. Item ſancti ſuis orationibus nobis merentur pro quibus intercedunt. Vide latiùs aliàs.

¶ Actvs coniugalis de quo multa ſcribit Petrus de Palud.di.xxxj. q.iij.lib.iiij. Qui quidē actus ſecundū eundē quandoque eſt meritorius, vt cùm quis habēs gratiā reddit debitū quod eſt iuſtitiæ, & quādo petit cauſa prolis tempore & loco & modo debitis, quod eſt latriæ. Et quādo cauſa præſeruādi cōparem à fornicatione, quod eſt charitatis, & quarto quādo cauſa vitandæ fornicationis in ſe, quā probabiliter credit aliter nō vitandā. His modis actus cōiugalis eſt meritorius, quia omnis actus virtutis charitate informatus eſt meritorius. Huiuſmodi eſt actus coniugalis in quatuor caſibus dictis. Quandoque autē ille actus eſt indifferēs, id eſt nec meritorius nec demeritorius, puta cū cōiunx carēs gratia vno de quatuor modis dictis, actū illū exercet, quia omnis actus qui eſt meritorius habēti gratiā, eſt indifferēs nō habēti. Nō enim eſt meritorius propter carētiam gratiæ, nec demeritorius propter carentiā culpæ, cui ſolū debetur pœna, &c. Quādoque ille act' cōiugalis eſt mortale, & in ſex caſibus, quos diffuſè recitat Paluden. pauca ex dictis ſuis multis referā. Primus propter inordinationē intentionis efficiētē libidine, quādo limites matrimonij excedit, id facturus cū quacūque alia, dū tamē æquè pulcra, ſed quia habitibus nō demeremur ſed actibus, hoc eſt quādo actu ſic cogitat. Secūdus ratione abortus tēpore cōcept' vel partus ſi probabiliter timetur, quia cōtra charitatē eſt quod quis velit delectari cum pernicie vitæ prolis. Tertius ratione periculi infectionis tēpore menſtrui, tunc enim ſecūdū quoſdā exigere ſciēter eſt mortale, ſed reddere cū dolore & diſplicētia, nō. Vel dicendū quòd non eſt mortale, etiam ſcienter exigere. Vide latiùs. Quartus locus ſacer, ſi poteſt alius locus haberi, tūc enim non ſolū petēs peccat mortaliter, ſed etiā reddēs in loco ſacro, quod eſt hæreticos imitari ſuis cōuenticulis, qui ad ſe vt porci indiſtinctè accedūt. Vide latiùs Petrū Palud. Quintus caſus ſi mutat naturalē vſum in eū qui eſt cōtra naturam, vt quādo vas debitū prætermittit, quod ſemper eſt peccatū mortale, quia proles ſequi nō poteſt, & totaliter intētio naturæ fruſtratur. Alio modo quo ad ſitū, & tunc excuſatur, quādo diſpoſitio corporis vel infirmitas alium modū nō patitur. Sextus quādo cōiunx voluntatem præuenit, & prouocat eā manib', vel cogitatione, vel vtēdo calidis & incētiuis, vt poſſit pluries cū vxore coire, id tamē poteſt quādoque fieri ſine peccato & ſimpliciter, vt idē recitat. Vide ibidē. Quandocūque autem voluptas quæritur, ſemper eſt veniale. Ponit tamē ſpeciales caſus & ſex idē Palud. vbi ſup. quādo actus cōiugalis eſt veniale. Primus quādo præcedit aliqua deordinatio rationis, ſed nō tāta ſicut in prædictis caſibus, puta, ſcilicet petere tēpore ſacro, & ſi reſpectus ſit ad delectationē, grauis eſt culpa, ſi ad lubricū vel infirmitatē ſuā, cuius eſt ſibi cōſcius vel cōſcia, veniale eſt, tamē vix cōtingit quod in præcipuis diebus nō ſit graue peccatū ſecundū Bonau. Secūdus eſt petere cauſa delectationis infra limites, tamē ſemper eſt veniale, ſicut comedere propter voluptatē. Quod enim cibus ad ſalutem hominis, hoc coitus ad ſalutē generis, inquit Aug. Tertius petere cauſa fornicationis vitādæ, licèt hac intentione contrahere nō ſit veniale. Quartus cauſa infirmitatis vitādæ, quia quāuis vtrūque ſeorſum liceat appetere, nō tamē vnū propter alterū, quia iſta cauda non eſt iſtius vituli. Quintus ſi quādo incœpit petere vel reddere bona intentione, poſtea mutet intentionē, ita, ſcilicet quod nūc vellet iſtā libidinē propter ſe etiā, ſi quidē actu hoc cogitet extra horam deciſionis ſeminis, quia tunc non habet vſum rationis. Sextus quādocūque aliud intendit quā ad quod ordinatur coniugium, ſcilicet vel ad prolem vel ad reddēdum debitum. Hæc Palud. bene frugi Theologus vbi ſuprà, & de actu coniugali. Vide & in dictione Debitū, & in dictione Matrimonium.

¶ Actvs quos habēt angeli vide infrà in dictione Angelus.

¶ Actio eſt multiplex ſecūdū S.Bona. Quædā eſt inordinata propter inordinatā conuerſione volūtatis ad creaturā. Quædā nō ordinata propter operantis negligentiā, quædā propter operātis infirmitatem. Prima mala eſt malitia cōmiſſionis, ſecūda mala eſt malitia omiſſionis, tertia indifferēs, & illa eſt quādo aliquis circa creaturā nō afficitur inordinatè, nec tamē actū circa illā cōparat ad Deū, hoc eſt ordinat in Deū, ſed facit propter aliquē finē qui reſpicit indigentiā naturæ, vt cū quis ambulat vt recreetur, aut comedit vt reficiatur, talis actio eſt indifferēs, quia Deus nec illā remunerat nec imputat in culpam, & hoc, quia in tali actione nō eſt malitia cōmiſſionis: quia nō eſt inordinata delectatio, nec etiam omiſſionis, nō enim ſemper omittit homo, ſcilicet omiſſionis peccato, quādo actiones ſuas nō refert in Deum. Indulgetur enim naturæ fragili & infirmæ vt multa talia poſſit facere, nec Deus requirit in tali ſtatu diſtractionis & miſeriæ, quod omina dū facit referat ad ſe, requirit tamē aliquādo quādo eſt locus & tēpus, & tūc ſi homo nō referat, omittendo peccat, vt ait Gab.di.xlj.q. vnic.li.iij. Et ſecundū opinionem quæ temperatior eſt & communior dicitur, quòd nō omnis actus elicitus eſt meritorius vel demeritorius, ſed aliquis eſt indifferens tā in habente gratiam quā nō habente. Nō enim omnis actus peccatoris peccatū eſt. Nā peccator honorādo parentes benefaciēdo indigēti, credēdo verum, nō peccat, licèt hæc agendo nō mereatur. Similiter exiſtēs in gratia & hæc faciens propter naturalē honeſtatē, cōpaſſionem & veritatis apparentiā, nō meretur, eo quòd nō per gratiā hæc refert in Deū. Sed nec demeretur, quia à Deo nō obligatur omnē actū ſuū referre in Deū. Nō enim præcepta quæ ad certos actus certo modo agēdo obligāt pro ſemper obligāt, ſed pro certo tēpore, loco vel cauſa, cū quibus exiſtētibus ſi nō referret, peccaret. Poſſet quidē Deus ſecundū iuſtitiæ rigorē omnē noſtrā vitā & actionē exigere, vt in eum referremus, ſed nō exigit per miſericordiā. Hæc Præpoſ. Gabr. Hinc ſumpſiſſe Cancel. Pariſ. æſtimo ait Gab. quod in ſuo tripartito c.iij. ſcribit. Cognoſcens inquit ipſe piiſſimus pater noſtrā fragilitatē & exiguā potētiā,

non

non requirit à nobis omne ſeruitiũ quod ſecundum iuſtitiæ rigorem exigere poſſet. Quin potius dedit certum numerum præceptorum, quorum obſeruatio ſibi ſufficiens eſſet, quæ etiã legis Decalogo continentur. Sic & gratiæ diuinæ ac miſericordiæ deputat, quòd non omnem offenſam vult de facto imputare ad mortem æternam, cùm id iuſtiſſimè poſſet, quia omnis Dei offenſa de ſua indignitate eſt mortifera, & ſecundum ſtrictam iuſtitiam Dei à vita gloriæ excluſiua, imò de facto excluderet niſi remitteretur, vt idem Gerſ. probat de vita ſpirituali animæ, lectione prima.

¶ ACTIONVM humanarum multiplex eſt differentia, vt ſcribit Gab. diſt. 15. q. 8. artic. 3. dub. 2. lib. 4. poſt S. Tho. quodlib. 9. art. 15. Quædam habent deformitatem inſeparabiliter annexam, quæ, vt Philoſ. dicit, mox nominata conuolutæ ſunt malitia, quemadmodum ſuprà dictũ eſt in dictione Actus, vt fornicatio, adulterium, furtum, & huiuſcemodi, quæ nullo modo poſſunt bene fieri. Quædam ſunt actiones, quæ de ſe indifferentes ſunt, vel ad bonum vel ad malum, vt leuare feſtucã de terra, & huiuſmodi. Quædam ſunt actiones, quæ abſolutè conſideratæ, deformitatẽ vel inordinationem important, quæ tamen aliquibus circunſtantiis aduenientibus bene effici poſſunt, ſicut occidere hominem, vel percutere, in ſe deformitatem quandam importat. Sed ſi addatur, occidere malefactorem propter iuſtitiam, vel percutere delinquentem cauſa diſciplinæ, non erit peccatum, ſed virtuoſum. Actio autem mala, vt ſentit S. Bona. diſt. 37. art. 2. q. 1. lib. 2. non eſt à Deo. Nihil enim, vt ipſe dicit, eſt attribuendum Deo, niſi quod condecet potentiã ſuam, ſapientiam, & bonitatem, ideo actionem malam Deo tribuere, non ſolùm falſitatis eſt, ſed etiam blaſphemiæ & impietatis, &c. Actio itaq; mala & iniuſta, ſecundũ quod huiuſmodi à Deo non eſt, licèt actus poſitiuus, & omnis ſit à Deo. De quo aliàs.

¶ ACCEPTIO perſonarum eſt iniuſtitia qua præfertur perſona perſonę propter cauſam indebitã, vt ſcribit Gab. diſt. 15. q. 7. ar. 1. lib. 4. poſt Alex. de Ales, par. 2. q. 136. ar. 1. Et dicitur iniuſtitia. Ex quo patet, quòd acceptio perſonarum includit deformitatem & vitium. Vnde dicitur Leuit. 19. Non facies quod iniquũ eſt, nec iniuſtè iudicabis. Et ſequitur ſtatim, Nõ conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. ſ. in iudicio faciendo iniquum. Et Deut. 16. vbi dicitur, Iudices conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio. Et ſequitur, Nec accipies perſonam, nec munera. Quid autem eſt accipere munera? Reſpondet Aug. ſuper Pſal. 25. Propter munera laudare hominem, adulari homini, palpare blandiendo, iudicare contra veritatem, propter munera, non ſolùm propter aurũ & argentum & huiuſmodi aliquid, ſed etiam propter laudẽ. Qui iudicat malè, munus accipit, & munus quo nihil inanius. Patuit enim illi manus ad accipiendum iudicium linguæ alienæ, & perdidit iudicium conſcientiæ ſuæ. Vnde Dauid Pſalm. 25. Ne perdas cum impiis animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates ſunt, & dex. eorũ reple. eſt muner. Qui autem nulli eſt debitor, non poteſt eſſe acceptor perſonarum, quia qui præferendo perſonã perſonæ non eſt debitor, quare nulli facit iniuſtitiam quia nec ſubtrahit debitum, neque irrogat indebitũ contrarium, id eſt iniuriam, & per conſequens non accipit perſonam. Sic Deus quantumcunque ſublimet, aut eum alteri præfert, non accipit perſonam: quia nullius eſt debitor, nec aliquid poteſt iniuſtè agere, quia eo ipſo quod aliquid vult & facit, iuſtè vult & facit, & ſua volũtas eſt regula omnis iuſtitiæ. Item in his quæ dantur merè liberaliter non ex debito, nõ habet locum acceptio perſonarũ, vt latiùs declarat Gab. vbi ſuprà. Et dicitur propter cauſam indebitã, hoc eſt, propter aliquam conditionem perſonę adiacentem, non congruentem ad rem ipſam in qua præficitur. Vnde ſi in perſona attenditur, per quam eſt idonea ad rem in qua præfertur, vt eſt ſcientia in doctore, probitas in rectore, potentia in defenſore, non eſt acceptio perſonarum. Sed ſi attendunt in præferendo paſtorem populi, conſanguinitatem, diuitias, potentiam, ſecularem nobilitatem, & huiuſmodi, quæ ſunt impertinentia ad regimen ſpirituale, ibi eſt vitium acceptionis perſonarum. Ideo oportet varias conditiones attendere in præficiendis hominibus ad varia, in conferendis beneficiis & prę laturis, vitæ ſanctitatem & doctrinam, in diuidenda hæreditate conſanguinitatem, in diſtribuendis præmiis, meritorum qualitatem, vt vitetur acceptio perſonarum. Vnde duo requiruntur ad acceptionem perſonarũ. Primũ quod id quod cõfertur ſit indebitũ illi, vt ſi officiũ prædicationis cõmittitur ignoranti, quod eſt debitum alteri, ſcilicet docto. Secundũ quod conferens nõ attendat ad conditionem congruentẽ ad rem quam confert, ſed cõditionem impertinentem, quæ non habet aliquem ordinem congruentiæ ad rem quæ confertur: puta, cõditionem quæ non reddit ipſum idoneum ad id quod confertur, vt patet in exẽplis. Vnde apud Deũ nõ eſt acceptio perſonarum, quia nõ attendit Deus impertinẽtes cõditiones, dicẽte Apoſtolo ad Gal. 3. Nõ eſt Iudæus neque Græcus, nõ eſt ſeruus neque liber, nõ eſt maſculus neque fœmina. Omnes enim vos eſtis vnũ in Chriſto Ieſu. Simile habetur ad Col. 3. Solet autem acceptio perſonarum in tribus cõtingere, ſcilicet in promotione ad dignitates. Vnde 1. Reg. 16. dixit Dominus ad Samuelẽ vncturum ex filiis Iſai regem. Nõ reſpicias vultũ eius, nec altitudinem ſtaturæ eius, quoniã abieci eum. Secundò in executione iudicij. Vnde iudicibus dicitur Deut. 16. Nõ accipies perſonã nec munera, nam iuſtus iudex cauſas deſcernit, nõ perſonas. Tertiò in exhibitione honoris Iacob. 2. Nolite in acceptione perſonarum habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Etenim ſi introierit cõuentum veſtrũ vir aureũ annulũ habens, &c. Et poteſt addi quartum in præmiorum diſtributione. Vnde Apoſtolus, Reddite omnibus debita. Alij annumerãt octo in quibus poteſt fieri acceptio perſonarũ. Et hæc refert Gabr. vbi ſuprà. Et quãtũ ad rationem nominis, vt idem notat Gab. acceptio perſoarũ nõ attenditur ſecundum illud quod eſt perſona vel intrinſecũ perſonæ, ſed ſecundum ea quæ extrinſecè adiacent perſonæ, vt ſunt diuitię, amici, potentia, nobilitas generis, conſanguinitas, ſeruitus, & huiuſmodi. Vnde B. Greg. 25. moral. Plerumque hominem non ex eo quòd ipſe eſt, ſed ex his quæ circa ipſum ſunt veneramur. Cumque non intuemur quod ipſe ſit, ſed quod poſſit in acceptione perſonarum non ex perſona, ſed ex rebus adiacentibus ducimur. Et ratio, quia ex adiacentibus deuenire conſueuimus in cognitionẽ perſonæ, vt & latiùs ibi ſcribit Gab. Et per hoc qui interiora attendit ſcientiam & virtutes, quæ frequẽter ad rem faciunt, nõ dicitur accipere perſonas, ſed quæ adiacentia, quæ cauſæ ſunt impertinentia cõſiderata, perſonam acce

piunt. Et acceptio perſonarũ in dignitatibus, in iudiciis, in exhibitione honoris, ac in cæteris, peccatum eſt & culpabile, quia acceptio perſonarũ ꝓhibetur, Vnde Deut. I. dicitur. Quod iuſtũ eſt iudicare, ſiue ciuis ſit ille ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruũ indicetis vt magnũ, néc accipietis cuiuſquam perſonam. Et Eccleſ. 42. Ne accipias perſonam vt delinquas. Quicquid præterea opponitur virtuti, vitiũ eſt: acceptio peronarũ opponitur virtuti, ſcilicet iuſtitiæ diſtributiuę, iuſtitia autem diſtributiua cauſa mattendit nõ perſonã, imitans diuinam iuſtitiam. De qua Gloſſ. ad Eph. 6. ſuper illud, Non eſt perſo. ac. apud Deum. Deus iudex iuſtus cauſas diſcernit, nõ perſonas. E conuerſo perſonarũ acceptor perſonas diſcernit, nõ cauſas. Itẽ dãnificans per acceptionem perſonarũ pręferẽdo in idoneos tenetur releuare à iactura dãnificatos. Probatur per dictũ Car. in clemen. j. de ætate & quali. dicẽtis quod vltra peccatũ mortale quod cõmiſit cõferẽs beneficiũ indignè, tenetur ad reſtitutionẽ totius intereſſe Eccleſiæ quã læſit ad inſtar magiſtrat', qui minus idoneo tutelam pupilli cõmiſit ff. de. Magiſt. cõue. per totũ. Probat & alio medio Gabr. vbi ſup.

¶ ACCEPTARE eſt gratũ & acceptum habere. Aliquid autem acceptari à Deo contingit dupliciter, vt ſcribit Bona. q. j. di. xxix. li. ij. ſenten. Vno modo acceptione generali, quoniã idem eſt acceptare & bonũ æſtimare & in bono conſeruare, & hac acceptione Deus acceptat omne opus bonũ. Alia eſt acceptatio ſpecialis, qua acceptat aliquid tanquã dignũ vita æterna, quo modo acceptat ſolã rationalẽ creaturam, illa enim tantum capax eſt beatitudinis. De hoc latiùs Occã in primo di. xvij. q. j. Acceptat autẽ rationalem craturam tunc (vt ſcribit Gab. d. xxix. q. vnic. ar. iij. dub. j. li. ij.) cùm conſecrat eam in templum, adoptat in filiũ & aſſumit in coniugium. Animæ quippe ſanctæ quæ Deo placent, dicuntur templũ Dei, filiæ & ſpõſæ, vt patet ex ſcripturis vtriuſque teſtamenti. Et cum Deus immenſus habitare velit in anima vt in templo, ſetuum reputare pro filio, ancillam aſſumere pro cõiugio, dubitare nemo poteſt illud eſſe meræ gratiæ & condeſcenſionis liberaliſſimæ. Hæc omnia facit gratia gratum faciens, quæ quia eſt ſummũ donũ Dei creatum, animã cui infunditur ſanctificat, Deo aſſimilat, ipſamque venuſtat. Vide latiùs ibi Gabrielem. Et primum genus acceptionis nõ requirit ſuper additum donum gratiæ, vltra ea quæ ſnnt de conditione naturæ, Secundum verò genus non poteſt non eſſe gratuitum. &c.

¶ ACEPHALVM, id eſt ſine capite. Vnde vt ſcribit Stephanus Bruleſ. di. ix. q. v. lib. iij. ſent. Eccleſia veteris teſtamenti nunquã fuit acephala. Et dicitur ab a, quod eſt ſine, & cephalũ quod eſt caput, quia ſemper habuit Chriſtũ pro capite, cũ eſſent eius mẽbra. Ad hoc enim quod Chriſtus dicatur caput Eccleſię myſticum vete. teſt. nõ requiritur quod habeat actualiter naturã humanã ſibi vnitã, nec oportebat quod eſſet ſecundũ naturã humanã, ſed ſufficit quod eſſet præuiſus ſecundũ Ilam, & quod merito paſſionis eius prævuiſæ infunderet Deus hominibus fidem & gratiam, ſic fuit in Chriſto. Vide & de hoc infrà in dictione Caput, &c.

¶ ACEDIA per e ſcribi deberet in medio, & per ſimplex c. Ita enim ſcribitur in Grȩco akidia, vſus tamẽ aliter habet, plerunq; enim accidia ſcribitur. Et acediã dicimus (vt ſcribit Gerſ. part. ij. in reg. moral.) eſſe tędiũ interni boni, quę ex genere ſuo venialis eſt, q̃a cõtrariatur nõ charitati, ſed eiuſdem feruori. Fit autẽ mortalis dũ per eã aut ex ea mortale crimẽ incurritur, vt omiſsio eorum quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, aut deſperatio de diuino auxilio, aut ſuiipſius interfectio. Sola negligẽtia mortalis per quã id quod ſub præcepto cadit, omittitur, quãuis culpabilior in exercitiis ſpiritualib' & hierarchicis, vt in miſſa, quã prophanis. Et ſecundũ aliquos ſic deſcribitur. Acedia eſt de virtutum laudabili exercitio vtriuſq; hominis languida deiectio, vt inquit Grego. in hom. Aliter ſic deſcribitur. Acedia eſt diffidentia de propriis viribus, & Dei auxilio, quo ad ardua bona implenda, ſecundũ alios ſic. Acedia eſt torpor mentis bona inchoare, aut perficere negligentis, ſecundum Rich. Iſid. acediã à triſtitia diſtinguit, dicens triſtitiã eſſe inquantum hõmo recedit à bono ad quod tenetur tanquam à graui & laborioſo. Acediã verò dicit eſſe inquantum homo ab illo diuino bono ſeu ſpirituali ſe cõuerit ad quietẽ indebitã. Et inquantũ (vt ait Gerſ. in cõpendio Theologiæ de ſeptẽ vitiis capitalibus) eſt vel dicitur triſtitia, opponitur lætitiæ ſpirituali, ſed prout eſt & vocatur acedia, opponitur virtuti fortitudinis, quæ cõſiſtit in arduis aggrediendis, & in ſuſtinendis aduerſis. Et denominatur Acedia ab acedine, quia per eã anima habet quandã acedinem, quandamque guſtus ſpiritualis indiſpoſitionem de bono diuino ſeu ſpirituali difficili. Tho. ij. ij. qu. xxxv. dicit acediam eſſe tædium bene operandi & triſtitiam de re ſpirituali, vel receſſus mentis à bono ſpirituali diuino, cui oportet mẽtem inhærere ex neceſſitate, Hugo dicit, Acedia eſt ex cõfuſione mentis nata triſtitia ſiue odium, & amaritudo animi immoderata. Ioannes Damaſcen. lib. ij. ait: Acedia eſt triſtitia aggrauans mentem vt nihil boni ei agere libeat. Et ſecundum Greg. xxxj. moral. ſex aſſignantur acediæ filiæ, ſcilicet malitia, rancor, puſillanimitas, deſperatio, torpor circa præcepta, euagatio mentis circa illicita, De his latiùs Gerſon vbi ſuprà.

¶ ACCIDENS quod Paulus Corteſius vocat aduenticium, capitur dupliciter (vt ſcribit Dominus Cardi. Camracen. q. vj. ar. iij. lib. iiij.) Vno modo ſtrictè, & ſic ſupponit pro aliqua re ſiue entitate quæ non eſt ſubſtantia cõnotandi quod talis alicui alteri entitati accidat. Vel vt ait Gabr. capitur pro forma reali alicui ſubiecto inhærente, vt albedo, caliditas, & ſic aldedo panis & quodlibet eius accidens licèt poſsit ſeparari à ſubiecto, tamẽ quãdo eſt ſeparatũ, non eſt accidens, quia non accidit ſubiecto ſiue non ineſt. Iſto modo accepit Ariſtot. qui credebat quod tale accidens non haberet eſſe niſi per ineſſe, & ſic quod non poſſet eſſe niſi ineſſet, ſed hoc non eſt verum ſecundum fidẽ. Hoc modo accidens, inhærere ſubiecto (vt ſcribit Gabriel di. j. quæſt. j. libr. iij.) nihil eſt aliud quàm accidens eſſe in ſubiecto per intimã præſentiam. Alio modo capi poteſt largè prout ſupponit pro tali entitate, connotando nõ quod de facto inſit vel accidat alicui, ſed tantum connotando aptitudinẽ, ſcilicet quod ſit aptũ natũ alteri accidere. Et ſic albedo panis etiamſi ſit ſeparata à ſubiecto, eſt accidens, vt dicit Aliacen. vbi ſuprà, Hoc modo ſecundũ cõmuniorem opinionẽ & cui magis fauet doctrina Eccleſiæ, accidẽtia in ſacramẽto quę fuerũt panis remanẽt ſine ſubiecto, & in illis fit fractio. Et hanc opinionem tenet ipſe D. Card. vt ibidẽ oſtendit. Accipitur quandoque vt ſcribit Gab. pro termino accidentaliter connotatiuo, prædicabili de alio

contingenter ſic creare hoc modo dicitur accidere
Deo,quia aliquãdo eſt vera Deus creat, aliquando
nõ,& ita cõtingenter creare de Deo prędicatur,nec
idẽ eſt ſecundũ eundẽ prędicari accidẽtaliter, & prę
dicari cõtingẽter.De qua acceptione vide in logica.

¶ ACVTVS,a,um,quod acumen habet,transfertur ad
incorporea, vt acutum ingenium, actus viſus. In-
terdum ponitur pro aſpero.Et acutam vocẽ tenuem
& altam vocamus, à quo venit acutiſsimus.Et iſte
ſuperlatiuus ſicut & omnis dupliciter poteſt expo-
ni, vt ſcribit Brulefer di.xvj. qu.ij. lib.iij. Vno mo-
do negatiuè, vt dolor Chriſti fuit acutus,& nullus
eo acutior.Alio modo affirmatiuè,vt dolor Chriſto
fuit acutus,& omni alio acutior.

¶ ADAM ſecundum Guil.Scoti imitatorẽ,& Pelbart.
lib.ij. Roſa.Theol. Adam inquam vocabulũ vt ſcri-
bunt,accipitur tripliciter in Biblia. Vno modo di-
citur idẽ quod homo, ſicut eſt illud Gen.5. Vocauit
nomẽ eorũ Adã in die qua creati ſunt, Vbi dicit Ly.
quod hoc nomẽ Adã eſt cõmune ſeu appellatiuũ in
Hebræo, ſicut hoc nomẽ homo in Latino. Et Hier.
ſuper Mat. dicit quod vbicunq; in ve.teſt. apud nos
ſcriptũ eſt filij hominũ,iu Hebræo habetur filij Adã,
vt in Pſal. 4. Filij hominum vſquequo graui corde,
&c.Secundò accipitur pro proprio homine. Tertiò
pro Chriſto Domino,iuxta illud Apoſtoli.Sicut pri
mus Adam de terra terrenus,ſic ſecũdus Adã de cœ
lo cæleſtis.Et capiẽdo Adã pro homine vt & habet
Apoſt.1.Cor.15.(nã quẽ nos hominem vocamus,He-
bręi appellãt Adã.) Et ſic reperitur duplex Adã, vt
ſcribit Iacob.de Valen.in Pſal. 37. Vnus dicitur pri-
mus Adã,qui eſt principiũ carnis & omnis peccati,
iu quo omnes peccauim',quia trãſtulit peccatũ ſuũ
& omnes pœnalitates per generationẽ libidinoſam
in omnes poſteros,& iſte fuit forma futuri & ſecun-
di Adã,ſcilicet Chriſti. Secundus Adã fuit Chriſtus,
qui fuit figuratus per oppoſitum in illo primo.Nã ſi
cut primus fuit principiũ omnis peccati & miſeriæ,
ſic ſecundus principiũ fuit omnis gratiæ & fœlicita-
tis,quare & primus dicitur homo vetus, quia om-
nes in peccato inueterauit. Secundus verò dicitur
Adam nouus,quia omnes nos reuocauit.De hoc la-
tiùs Chriſtopolitanus Epiſcopus vbi ſuprà.

¶ ADORARE ſecundũ Rabanum eſt eum qui adoran
dus eſt tota mentis intentione quærere.Vnde iſta
differunt, Orare, adorare,& colere.Orare ſiue ora-
tio eſt quædam eleuatio mentis in Deũ per cogni-
tionem & amorem.Adorare autem vltra hoc addit
quod quęramus Deũ tota intentione,quęrere credẽ
do,& firmiſsimè ſentiendo ipſum habere ſummam
bonitatem,& ab ipſo omne bonum emanare,& ſine
ipſo nihil boni poſſe haberi. Colere dicit omnia præ
dicta, addendo cerimonias exteriores,vt ſunt genu
flexiones, ſacirificia,&c. Sed capiendo largè cultus,
honor, reuerentia ſunt idem, quamuis differunt ali-
quo modo. Vnde Iacob.de Valent.ſuper Pſalm. 104.
hæc habent ſe per ordinem,ſcilicet, reuereri,hono-
rare,laudare,glorificare,confiteri,adorare.Nam re-
uereri eſt aliquod maius bonum in alio quàm in ſe
exiſtimare.Honorare autem eſt reuerentiam exhi-
bere propter illud bonum.Laudare eſt honoratum
commendare.Glorificare eſt laudes ipſius honora-
ti largè lauteque præconizare. Confiteri eſt Deum
& Dominum vniuerſalem affirmare coram homini
bus.Adorare eſt reuerendum, honorandum & glo-
rificandum propter eminentiam omnipotentiæ &
ſanctitatis colere,& omni alia ſpe poſtpoſita, ſe to-
tum illi ſubijcere,& hoc ſoli Deo pertinet & conue-
nit.Ex quo patet ſecundum eundem quod adoratio
continet in ſe omnia alia,ſcilicet reuerentiã, honorẽ
& laudem & gloriam ſiue glorificationem & con-
feſſionem.

¶ ADORATIO quandoque accipitur largè pro qua-
libet veneratione qua aliquid veneratur.Sic tres po
nũtur ſpecies adorationis, quæ Græcè theoſebia ſeu
latria,dulia & hyperdulia nominantur. De quibus
Gab.di.ix.q.vnic.l.iij.ſen.Et valde multa de his lec.
xlix. cano.& parũper.lect. xviij. Latria ſiue theoſe-
bia eſt cultus ſoli Deo debitus,quæ & adoratio ſtri-
ctè ſumpto vocabulo dici poteſt.Vel latria eſt reue-
rentia exhibita alteri,vt ſummo & vniuerſali omniũ
principi.Et quia Deus colitur actu interiori & exte-
riori,duplex eſt latria,interior & exterior.Item vtra
que eſt duplex,habitualis & actualis.Actus latriæ in
terioris eſt actus fidei,ſpei,& charitatis,ſecundum B.
Aug.in Enchi. id eſt actus intellectus vel affectus,
quo feror iu Deum vt in ſummum bonum omnium
rerum principiũ atque finẽ.Et omnis talis actus aut
eſt actus fidei,extendendo nomẽ fidei ad omnẽ aſ-
ſenſum intellectus veri, ſiue ſit euidens, ſiue nõ: vel
eſt actus voluntatis quo diligo Deum vt ſummum
bonum iu ſe ſiue vt ſummum bonum mihi. De quo
vide copioſius Gab.in canone vbi ſuprà lect.xlix.

¶ LATRIA exterior ſignũ eſt aliquod ſenſibile,in pro
teſtatione latrię interioris exhibitũ,vt ſunt oblatio,
ſacrificium laudum,& canticorum voces, capitis in
clinatio,pectoris tunſio, manuum complicatio, vel
extenſio,genuflexio, in terram proſtratio, lumina-
rium accenſio, thuris accenſio, aliarumque rerum
oblatio,quibus foris proteſtamur nos in Deum cre-
dere, ſperare, vel eum vt ſummum bonum amare.
Verũ quod ſigna illa exteriora æquiuoca ſunt,quia
& Deo exhibentur & creaturæ, non tamen ſimili,
ſed diuerſa intentione. Et ſecundum hoc quinque
ſunt ſigna actus adorationis latriæ, quandoq; duliæ.
Et quia vt dicit Biel Spirenſis lect. xlix. ex actibus
frequenter elicitis generatur habitus. Latria nõ ſo-
lum accipitur pro actu ſummæ adorationis,ſed etiã
pro ipſo habitu,ſecundum quam acceptionem dici
tur virtus ad religionem pertinens. Et vt Rich. ſcri-
bit di.xv.ar.iiij.q.ij.lib.iiij.Ad virtutem latriæ perti-
net Deo exhibere honorem teſtificantẽ in ipſo ſum
mum dominum, inquantum ipſe ſolus eſt creatio-
nis & conſeruationis mundi principium. Tres au-
tem perſonæ diuinæ (vt ſcribunt doctor. Bonauen.
di.ix.libr.iij.& Thom.& cæteri) vnica & ſimplici ado
ratione ſunt adorandæ. Vnde canitur. Qui cum pa-
tre & filio ſimul adoratur & conglorificatur, quia
vnus Deus,vna maieſtas,&c.Nec maior debetur ve-
neratio vni perſonæ quàm alteri, &c. De latria pau-
lò plura videbimus de litera L.

¶ DVLIA dicitur à dules,id eſt ſeruus Latinè,inde du
lia id eſt ſeruitus.Sumit autem Gab.lect. xlix.can.du
liã tripliciter, propriè, cõmuniter, & cõmuniſſimè,
propriè pro ſeruiture ſiue reuerẽtia qua ſerui & ſub-
iecti impẽdere debẽt Dominis ſuis & ſuperioribus.
Dulia cõmuniter ſumpta dicitur ſeruitus quędã re-
uerẽtialis,qua ſe mutuò homines præueniunt & ve
nerãtur,propter aliquod egregiũ in ipſis repertum.
Dulia cõmuniſſimè ſumpta extẽdit ſe etiã ad latriã,
prout dicit reuerentiã & honorem exhibitos, & mi-
noribus & parib',& ſuperioribus, nedũ participatũ
dominiũ habẽtibus,puta creaturis,ſed etiam vniuer
ſaliſſimo creatori habẽti illimitatã & vniuerſalẽ præ

fidentia

ſidentiã. Vnde B. Aug. ſuper illud Mat. 4. Dominum Deũ tuum adorabis & illi ſoli ſerujes: dicit, Seruitus duobis modis ac diuerſa ſignificatione ſolet appellari, dicitur enim latria, dicitur & dulia, Sed dulia intelligitur ſeruitus cõmunis, hoc eſt, ſeu Deo, ſeu homini, ſeu cuilibet rerũ naturæ exhibita. A qua etiam ſeruitus, id eſt dules Græcè nomen accipit. Latria autẽ appellatur ſeruitus illa quæ ſola diuinitatis cultui debita, necvlli eſt participãda creaturæ, vnde idololatræ nuncupãtur. Hæc Aug. qui duliã in hac auctoritate accipit, tertio modo ſiue largiſsimè. Diuiditur autẽ cõmuniter dulia primo modo, vel ſecundo modo accepta, vt tantum creaturæ debetur, in duliã maiorẽ & duliã minorẽ. Vnde actus duliæ (vt inquit Dominus Præpoſ. in Schonbach Gab. di. ix. q. vnic. libr. iij.) eſt actus venerationis creaturæ exhibitus propter eius excellẽtiam vel perfectionem ſiue interior ſiue exterior, & illo modo eſt genus ad hyperduliã, quę eſt dulia maior, & ad duliã minorẽ. Vnde hyperdulia eſt ſeruitus quædã reuerẽtialis exhibita creaturæ ratione excellentiæ eminentis & ſingulariſsimæ. Et dicitur ab hyper quod eſt ſuper, quaſi excellens dulia, qualis eſt reuerentia exhibita virgini glorioſæ, vt eſt mater Dei, quo excellit Cherubin & Seraphin, & omnes angelicos ſpiritus. De quo latiùs vide Sanct. Bonauentur. di. ix. q. iij. Dulia minor ſiue ſimpliciter dicta eſt reuerentia communis alicui exhibita creaturæ ratione excellentię communis multis aliis, ſicut prælatis inferioribus, vel in ſacris ordinibus conſtitutis, aut in dignitatibus, & hominibus ſapientia præditis. Item & beatis angelis, & animabus ſanctis. Et habitus ex actibus cuiuſlibet harũ ſpecierũ adquiſitus dicitur latria vel dulia habitualis. Et de ſingulis his breuiter hic dictis abundè & copioſius vide Gabr. lect. xlx. cano. Et vt idem dicit diſt. ix. quæſt. vnica, libr. iij. Adoratio ſecundum quamlibet ſpeciem ſupra dictam aliquando exhibetur naturæ intellectuali ſiue rationali, ratione cuiuſdam excellentiæ, vel ſuperioritatis tanquam obiecto per ſe venerando, etiamſi ad aliud nõ referatur, licèt non tanquã fini vltimo. Aliquãdo etiam reuerẽtia exhibetur creaturæ, nõ per ſe nec propter ſe, ſed per accidens propter aliud, nec principaliter ad ea terminatur veneratio, ſed ad aliud per ea quæ habẽt aliquem ordinẽ continentiæ, repræſentationis, cõiunctionis, vel alterius huiuſmodi habitudinis, & horũ adoratio ſeu veneratio eiſdem nominibus veneratur, quibus veneratio naturarum intellectualiũ, & ad eaſdem ſpecies reducitur. Et talis adoratio eſt veneratio alicuius non propter ſe, ſed propter aliquã habitudinem ſpecialem quam habet ad aliquod principaliter adorandum. Et ſecundum hoc quod adoratio ſic accepta poteſt ſimiliter diſtingui in latriã, duliã maiorem ſiue hyperduliã, & duliam minorẽ, quæ ſimpliciter dulia dicitur. Vt latria dicitur reuerẽtia alicui exhibita, nõ tanquã ſumma, ſed tanquam habenti ſingularem habitudinem ad ſummum, latria propriè dicta adorandum. Et ſic ſuo modo de aliis ſpeciebus. Eſt autem hæc habitudo rei inanimatæ aut inſenſibilis ad naturam intellectualem vel rationalem adorabilem duplex in genere, ſcilicet habitudo repręſentationis, vel ſpecialis coniunctionis ſeu vnionis. Repræſentationis ſicut imaginis ad prototypum. Coniunctionis ſpecialis, vt quia fuerunt partes earum ſicut reliquiæ ſanctorum, vel pulueres in quos reſoluta ſunt corpora, vel quia fuerunt arma triumphi, vt crux Chriſti, flagella, claui, &c. Vel quia fuerunt veſtes aut aliæ res in ſanctorum vſum per corporum aut membrorũ contactum venientes. Adoratio ergo horum quo ad interiorem actum nihil aliud eſt quàm recognitio interior, quod huiuſmodi creduntur habere vel habuiſſe habitudinẽ repræſentationis vel cõiunctionis ad ſanctos, aut complacentia voluntatis conſequens talem actum intellectus. Gab. vbi ſupra.

¶ De adoratione & veneratione quorundam, & primò de Chriſto. Homo Chriſtus (vt ſcribit Gab. di. ix. li. iij. ſen. & lect. l. cano.) vna adoratione quæ eſt latria propriè dicta, eſt adorandus, quia homo Chriſtus eſt perſona verbi, & ita Deus, & per cõſequens ea adoratione quæ ſolius Dei eſt, adorandus eſt, hęc autẽ eſt latria propriè dicta. Itẽ credendũ eſt & profitendũ hominẽ Chriſtum eſſe ſummũ & vniuerſale omniũ principiũ, quia Deũ, ſecundũ illud ſymboli Dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei filius, Deus & homo eſt, & vt tale eſt diligẽdus vt ſummũ bonũ in ſe & etiã ſummum bonum nobis, ergo latria homo Chriſtus eſt adorandus. Ab hoc non diſcrepat Iacobe de Valent. ſuper illud Pſal. 71. Adorabunt eũ omnes reges, cùm ita ſcribit, Latria verè competit Chriſto quia creator, & vniuerſalis Dominus, & iudex, & redemptor, & verus Deus. Idem ſuper illud Pſal. 94. Venite exultemus, &c. ait: Quia Chriſtus venit in mundum verus Deus & homo, ideo debetur ſibi latria, &c. Ab hac adoratione natura humana non eſt ſecludenda, vt ait Gabr. vbi ſuprà, & in ſen. & can. nõ quod natura humana ſit terminus, id eſt obiectum huius adorationis, ſed quia tota perſona verbi in humana natura ac diuina ſubſiſtens adoratur tanquã terminus, id eſt obiectum adorationis, hæc enim perſona quę eſt verè homo, eſt vniuerſale omnium principium. Dama. Adoro ſimul vtranque naturam, id eſt adoro Chriſti perſonam in vtraque natura ſubſiſtentem. Sed humana natura per ſe conſiderata adorãda eſt dulia maiore ſiue ſumma quę dicitur hyperdulia, quia humana natura eſt creatura, ſecundum gratiam & gloriam omnium creaturarum perfectiſſima qua redempti ſumus ac patri reconciliati, ergo ſuſius ſcribit Gab. Sed qua ſpecie adorationis humanitas Chriſti ſit adoranda variæ ſunt opiniones ex diuerſis ſanctorum auctoritatibus ortum trahentes. Vnde in hoc omnes videntur concordare quod humanitati Chriſti in ſe conſideratæ, non vt vnitæ, debetur dulia maior vel minor ſecundum diuerſas eius conſiderationes. Conſiderata autem vt à verbo aſſumpta, & naturæ diuinæ in verbo hypoſtaticè vnita, ſic de eius adoratione inueniuntur tres opiniones. Vna tenet quod vt ſic adorãda eſt dulia maiore, quę hyperdulia vocatur, quia ſolus Deus eſt adorandus latria, ſed natura humana non eſt Deus, ergo, &c. Secunda opinio tenet quod humanitas Chriſti conſiderata vt vnita verbo, latria eſt adoranda. Allegant illud Ioan. Damaſ. & habet Magiſt. ſen. di. ix. lib. iij. non inadorabilem carnẽ dicentes, adoratur enim in vna verbi hypoſtaſi, & ſequitur. Nõ vt nudã carnem adoramus, ſed vt vnitum diuinitati in vnam hypoſtaſim Dei verbi duabus reductis naturã. Plura videto apud Gabr. lect. l. cano. Et hanc approbat ſan. Bonauẽ. in iij. di. ix. Vnde dicit, Cõcedendũ eſt quod Chriſtus homo non ſolus adorandus eſt latria, ſed etiam eius humanitas in quantũ verbo eſt vnita, quã uis prout in ſe cõſideratur non debetur ei niſi dulia, Quoniã autẽ Chriſti humanitas nunquã eſt à verbo ſeparata, ideo ſemper cõſideranda eſt vt coniun-

ẽta, & ſemper adoranda eſt latria. Hęc Bona. Tertia opinio quòd humanitas Chriſti vt verbo vnita adoratur latria, ſed non propriiſſimè, ſed largè ſumpta. Hæc videtur eſſe Rabani dicentis, Caro Chriſti latria adoranda eſt, ſicut verbum, ſed non omni ſpecie latriæ, quoniã adoramus eum omnino proſtrati in terrã, ſic quod credamus quod nos creauit de nihilo, nec ſacrificam' ei ſicut Deo, ſed adoramus eã, quia per ipſam redempti ſumus. Si ergo dicitur latria extenſo nomine ſiue largè, vel analogicè, primę duę opiniones accipiũt latriam propriè, tertia verò largè. Multũ autem refert loqui vt poſt Alexan. de Ales ſcribit Gabr. lect. l. canonis de humana natura in Chriſto, & de homine Chriſto. Nam homo nomen eſt ſuppoſiti ſiue perſonæ, non ſic humana natura. Vnde homo Chriſtus eſt ſuppoſitũ verbi ſubſiſtẽtis in natura humana, perſona enim verbi, quia ſubſiſtit in duabus naturis, ſcilicet humana & diuina, eadẽ vna & indiſtincta eſt Deus æternus propter diuinã naturã, & homo verus propter naturã humanã. Humana autẽ natura in Chriſto eſt compoſitum ex carne & anima, quod manens creatura aſſumptũ eſt à perſona verbi, ſicut idem homo eſt credens in Deũ & diligẽs Deum, credens per actũ fidei, diligẽs per actum charitatis, nec tamẽ actus fidei eſt actus charitatis, nec etiã actus fidei eſt homo credens, ſed aliquid in nomine, diſtinctum ab homine. Ita duo ſunt realiter & eſſentialiter diſtincta, natura, & humana, & diuina, hæc tẽporalis, iſta æterna, hæc creatura, iſta creatrix eſſentia. Vna autem eſt perſona & penitus indiſtincta verbi ſeu filij Dei, quæ ſubſiſtit æternaliter in natura diuina, & ex tempore aſſumpſit humanam, & per hoc eadem & indiſtincta eſt Deus & homo, Deus ab æterno, homo ex tempore. Refert igitur loqui de adoratione humanitatis Chriſti & de adoratione hominis Chriſti, licèt nonnunquam ſancti vno vtantur pro alio, prout eſt frequens id apud Aug. Verbum ſuſcepit hominem, accipitur pro natura humana, quia verbũ nõ ſuſcepit perſonã, ſed naturã. Humana itaq; natura in ſe conſiderata, adoranda eſt dulia maiore ſeu ſumma, quæ hyperdulia dicitur, ſed vt eſt diuinè in Chriſto hypoſtaticè vnita, nõ eſt adorãda latria propriè dicta, quia latria ſolus Deus adoratur, humana autẽ natura vnita deitati in Chriſto nõ eſt Deus. Accipiẽdo verò latriam communiter, humana natura in Chriſto adorãda eſt latria, quia hæc adoratio nihil aliud eſt quã recognitio eius, vt ſummè & ſingulariter vnitę Deo. Hic autẽ act' intellectus & volũtatis eſt act' latrię largè acceptę. Ex hoc habetur quomodo adorãda ſit humanitas Chriſti. Et quod dictũ eſt de humanitate, pariformiter intelligendũ eſt de partibus eius, ſcilicet corpore & anima, attribuendo cuilibet quod ſuũ eſt. Vide latiùs Gabr. lect. l. can. Alex. qui ſub epilogo dicta reſumẽs dicit, Reſpiciendo perſonã vna eſt adoratio, ſcilicet naturæ & perſonæ, reſpiciẽdo diuerſitatẽ naturarũ, differẽs eſt adoratio. Diuina enim natura ſemper adoratur latria, humana conſiderata in ſe, ſemper maiore dulia, quia ſanctus ſanctorum: Cõſiderata verò vt diuinitati vnita, adorãda eſt latria, extenſo nomine latriæ. Hæc ille. Per hoc poſſunt concordari opiniones & ſic ſecundum aliam & aliam conſiderationẽ ſic vel ſic mutatur actus adorationis, ſed non obiectũ adorationis.

De imaginibus & veneratione earum.

Imaginum introductio non fuit abſque rationabili cauſa. Propter triplicẽ enim cauſam introductę fuerũt: videlicet, propter ſimpliciũ ruditatẽ, propter affectuum tarditatẽ, propter memoriæ labilitatem. Id quidẽ pulchrè declarat B. Bona. di. ix. q. ij. lib. iij. Sed præcipua ratio cur humana religio admittit ſacras, venerandaſq; ſanctorũ imagines eſt, vt ſcribit Gabriel lect. xix. canon. vt ſcilicet ſimplicioribus eſſet memoriale perpetuum, & deuotionem ſapientium excitarent. Propter quod nemo credat ſanctorum imagines (ſicut quidam hęretici ſenſerunt) eſſe contemnendas (vt ſcribit Gerſon parte iij. tractatu pro deuotis ſimplicib': qualiter in exercitiis ſe cautè habere debeant) ſed ſunt potius reuerenter tractandæ, & ea intentione qua Eccleſia Dei eas inſtituit, dignè honorandæ. Et ſic diſcamus ab his viſibilibus mente tranſire ad inuiſibilia, corporalibus ad ſpiritualia: ille namque eſt finis imaginum. Vnde Paulus Corteſius lib. iij. ſenten. diſt. iij. ait: Nos ſimulacrorum cultum inductum eſſe volumus, tum ad incolumitatis noſtræ memoriam excitandam, tum ad hebetiorum hominum ingenia admonenda, quando quidem vehementius in mentes hominum influat aſpectus quàm auditio. Idq́ue genus cultus à Chriſto inductum putatur, quem Abagaro Regi effigiem ſuam in linteo pictam non ignobilis auctor Euſebius miſiſſe ſcribit. Quod quidem genus cultus poſtea eſt Senatuſconſulto confirmatum, promulgatumq́ue, vt diuorum imagines pingerentur in delubris. Ex quo facilè intelligi poteſt, diuorum eſſe ſimulacra colenda. Quod ſi hæ imagines colendæ dicuntur, nemini dubium eſſe poteſt quin ſoſpitatorum Chriſti crux auguſtius, ſanctiuſque coli debeat. Nimius autem vſus imaginum reprobatur. Ait enim Apoſtolus. Scimus enim quia idolum nihil eſt in mũdo, & nullus Deus niſi vnus. Poſſent namque ſimplices & infirmi per nimium & indiſcretum vſum facile ad indolatriam trahi, credendo in eis aliquid numinis ineſſe. Videatur ad hoc Magiſter in Rational. diuino. lib. j. Imagines autem rerum adorandarum (vt ſcribit Gabriel di. ix. quæſt. vnica, lib. iij.) eadem ſpecie adorationis adorandæ ſunt, qua res repræſentatæ, tam capiendo ſpecies illas propriè quàm communiter ſiue analogicè, vt imago Chriſti, vel beatæ Virginis, vt repręſentat mihi Chriſtum crucifixum, adoranda eſt latria largè accepta: ſed cùm formo actum quo credo Chriſtum Deum & hominem per talem imaginem repræſentatum eſſe crucifixum, & diligo eum talem, illi actus ſunt latria propriè dicta. Suo modo dicendum eſt de imagine Virginis glorioſæ, quæ hyperdulia adoratur, & cæterorũ ſanctorũ, qui dulia venerantur. Latiùs Gab. vbi ſuprà. Et vt ſcribit Brulef. di. ix. q. j. lib. iij. imagines factæ, ad repræſentãdum patrem in diuinis vel ſpiritum ſanctũ, quo ad deitatem nullo honore ſunt venerandæ, nec adorandæ adoratione latriæ, ſed potius ſunt deſtruendæ. Rationem ibidem aſſignat.

¶ De crucis Chriſti adoratione. De cruce Chriſti dupliciter loqui poſſumus ſecundũ S. Tho. in iij. ſcripto di. ix. q. ij. Aut de cruce quæ eſt imago crucifixi, ſiue picta ſiue ſculpta, ſiue de quacunque materia fabricata, etiam ſi fuerit de ligno Dominico. Et ſic dicendum eſt ſicut de aliis imaginibus Chriſti quod adorãda eſt latria, ſicut prototypus ad ſenſum prius dictum. Vnde Gerſon tract. viij. ſuper Cantico Mariæ ait: Sciunt hæc fideles, ſciunt & Philoſophi omnes, nihil habet lignũ crucis diuinitatis, etiã in qua pependit Dominus, ſed in cruce tanq̃ in ſigno ſurgit fides noſtra ad Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum,

Deum verum, qui ſalutem noſtram operatus eſt in ea. Sic de imaginum veneratione vetus habet doctorum determinatio. Sic per figurã ſignum accipitur pro ſignato, vt nomẽ pro nominato, imago pro imaginato. Hęc Gerſon. Aliter verò dicendum eſt de beata Virgine quàm de cruce, vt ſcribit frater Pelbart. lib. iij. Roſarij Theolo. quia Matri Chriſti debetur adoratio propria, cùm ipſa ſit rationis capax. Vnde cùm Virginem adoramus, eius beneuolentiam captamus & deſideramus. Cùm verò crucem adoramus, non intendimus placere cruci, ſed cruci fixo: ergo crux ſecundum eum adoranda eſt latria. Secũdo modo loqui poſſumus de ipſo crucis ligno in quo ſalus noſtra Chriſtus pependit, non, vt imago, ſed vt tale lignum membris Chriſti in eo ſuſpenſis conſecratũ. Et ſic dicit Tho. non eſt adorandum latria, ſed hyperdulia, quia nõ pertinet ad perſonam verbi, ſicut pars eius: ſed eſt res quædã eius in qua ſalutẽ operatus eſt in medio terræ. Sanctus Bona. dicit, quod vtroq; modo cõſiderata debetur ſibi duplex ſeruitus, adorationis & venerationis. Adorationis latriæ, & venerationis ſpecialis, quæ nec eſt latria nec dulia. Nam ſecundum eum honor exhibitus in famulatum complacentiæ, eſt honor adorationis latriæ. Ille verò qui exhibetur in obſequium reuerentiæ, eſt honor venerationis. Bruleſer di. ix. libr. iij. ſcribit, quòd crux Chriſti in qua paſſus eſt Chriſtus, non eſt veneranda adoratione latriæ, quia nec inquantum eſt res in ſe, nec inquantum repræſentat Chriſtum, nec inquantum tetigit ſacratiſſima Chriſti membra, nec quantum in ea Chriſtus exercuit myſterium noſtrę redemptionis, quia pura creatura & lignũ. Nam ſi crux eſſet adorãda latria, ſequeretur quod beata Virgo magis eſſet adoranda, quę maiorem habet habitudinem ad filium ſuũ, qui eſt Chriſtus, Deus & homo, quàm habeat crux. Itẽ ſi talis habitudo eſſet ratio adorãdi crucẽ, ſcilicet ſigni ad ſignatũ, ſequitur quod accidentia in ſacramẽto altaris eſſent adorãda tali adoratione: quia illa accidentia ſunt verè ſacramẽtũ & ſignũ corporis Chriſti Deitate vniti, & ſub illis eſt in præſentia propria ſicut eſt in cœlo, qua non eſt in imagine crucis. Et clarũ eſt, quod nullo modo debẽt adorari cũ ſint puræ creaturæ, ſed ipſe Deus ſub ſpeciebus ipſis cõtentus adoratur: ergo crux inquantũ repræſentat Chriſtum non eſt adoranda adoratione latriæ. Hæc Bruleſer. Et vt idẽ dicit, cùm crucẽ adoramus, ipſũ Chriſtum adoramus, ita quod loco crucis intelligitur eſſe Chriſtus, quaſi cõcretum loco abſtracti, vt ibi: O crux, aue ſpes vnica, &c. ſenſus eſt, O Chriſte crucifixe. Huic aſtipulari videtur Holkot libro ſapientiæ, qui dicit quod latria eſt honor Deo ſoli debitus: ergo talis honor non debet exhiberi cruci vel imagini: quia qui honorat aliquid honore latriæ, confitetur illum eſſe Deum, & aliud à Deo eſſet Deus. Ideo, inquit Ioan. Holkot lib. ſapien. mihi dicendum quod nec adoro crucem, nec imaginem, quia eſt imago vel crux Chriſti, ſed adoro Chriſtum coram imagine vel cruce, quia excitat me ad orandum Chriſtum. Hinc Iacob. de Valentia tractatu iij. reg. 6. prologi ſuper Pſal. dicit, Iſta propoſitio: Crux adoratur, non eſt intelligenda ad ſenſum quẽ facit: quia nulla creatura per ſe adoratur, ſed eſt intelligenda ad ſenſum in quo fit. ſ. Chriſtus crucifixus adoratur. Gabr. tamen inquit lec. l. can. Dici poteſt, ꝙ crux Chriſti, & cætera ſalutis noſtræ arma, quia res quædam ſunt ad Chriſtum pertinentia. Ipſa enim, vt Anſelm. loquitur, ſunt inſtrumenta fortiſſima, quibus omnipotẽs virtus, & inueſtigabilis ſapientia Dei reſtaurationem mundi potentet ac mirificè operata eſt, ipſáque attractu membrorũ Chriſti dedicata, & tanquam precioſiſſimis margaritis ornata ſunt. Et ideo adoratio eorum ad eandem ſpeciem adorationis reducitur, qua adoratur Chriſtus, cui ſpeciali quadam habitudine coniunguntur, hoc eſt, adoratione latria nõ propriè dicta, ſed analogicè, quæ adoratio quantũ ad interiorẽ actum nihil aliud eſt, niſi actus intellectus, quo talia recognoſcũtur tanquã res quædam ſiue arma ſpeciali quadã habitudine ad Chriſtum pertinentia, vel etiã actus voluntatis ſibi in his vt talibus complacentis. Hęc Gab. lec. l. cano. Quare autẽ aſinus cui Chriſtus inſedit, non adoratur ſicut crux? Reſpondit Gerſ. tract. 8. ſuper Magnificat, vt vitemus ſcandalum vel irriſionẽ infidelium, aut ſimplicium ſi coleretur aſinus ſicut colitur crux. Nõ enim æquè faciliter honorẽ referrent ad prototypum, id eſt ad ſignificatum Chriſtum, nec ad redemptionis noſtræ myſterium, quemadmodum fit de cruce, prolixè eſt Gerſon de cruce, quem vide ſi placet. Et vt dictum eſt de cruce, ſic de clauis coronáque dicẽdum eſt. Item lancea, & cæteris Chriſti ſanguine rubricatis. Sed quod variè ſentiant Theolog. profeſſores de adoratione crucis, &c. id fieri arbitror ex vocabuli adoratione diuerſitate, quod largè & ſtrictè accipi (vt dictum eſt) poteſt.

¶ De præputio & ſanguine Chriſti. Si præputium & ſanguis Chriſti de corpore eius in cruce fluens (vt literis mandauit Gabr. lec. l. cano.) ſi adhuc in terris conſeruantur, ſicut vtrunque in Eccleſia Lateranenſi vrbis Romæ cõtineri dicitur, & in die ſanctæ Paſchæ populo adorandum oſtenditur. Si, inquam, Dominus reſurgẽs, nõ reaſſumpſit totũ ſanguinem fuſum: & quicquid fuit de veritate humanæ naturæ, eadẽ adoratione adorãda ſunt qua humanitas Chriſti, non vt coniuncta verbo. Nam præputium ſi reſeruatur in terris, non eſt vnitũ diuinitati: quia non eſt actu pars corporis Chriſti, ſed quoddã ſuppoſitum per ſe, ſicut quælibet pars integralis ſeparata à toto eſt per ſe ſuppoſitũ, nõ autẽ ſunt plura ſuppoſita verbi. Nec hoc eſt cõtra Damaſ. di. Quod ſemel aſſumpſit, non dimiſit. Verũ enim eſt quantũ ad partes eſſentiales totales humanitatis Chriſti: nam totũ corpus nunq̃ dimiſit, nec in ſepulchro, nec anima dimiſit etiã in inferno, Nã dubiũ nõ eſt quin partes corporis naturalis per actionẽ caloris naturalis reſolutè dimiſſæ ſint: ſimiliter & præputiũ poſt circumciſionem vbicunq; fuerit ante reſurrectionẽ, nõ fuit vnitum hypoſtaticè deitati. De ſanguine Chriſti ſcribit Bruleſ. di. ix. lib. iij. di. Sanguis Chriſti verus & non tantũ miraculoſus qui remãſit ſuper terrã poſt reſurrectionẽ, nõ eſt adorãdus adoratione latrię. Ille autem dicitur ſanguis Chriſti verus, qui aliquando fuit in corpore Chriſti, & vnitus deitati. Et quod nõ ſit adorandus, patet: quia non eſt vnitus diuinitati. Sanguis autẽ Chriſti in altari poſt conſecrationem eſt adorãdus latria, eò ꝙ vnitus eſt diuinitati ſicut corpus Chriſti. Sanguis autẽ Chriſti miraculoſus, qui, ſcilicet nunquam fuit vnitus Chriſto, ſed de nouo à Deo eſt creatus, vt Pariſiis dicitur eſſe, qui effuſus ab vna hoſtia gladio per quendã Iudæum vulnerata, talis, inquam, ſanguis non eſt adorandus nec venerandus tanta veneratione, quanta ſanguis qui ſemel vnitus eſt Chriſto. Hæc Bruleſer.

¶ De reliquiis ſanctorũ, veſtimẽtis ac reb' quibus ad

Dei honorē vſi ſunt, per ea merendo, adorādæ ſunt dulia vel hyperdulia. Quod nihil aliud eſt, inquit Gab. li. iij. d. ix. niſi recognitio eorū vt partiū vel coniunctorū ſanctis, eſt dulia vel hyperdulia: ſimiliter & complacentia in eis, vt talibus Animab' autē ſanctorū debetur eadē adoratio quę ſāctis: nā propter animas ſanctas totū cōpoſitum eſt ſanctū. Reliquiæ ſanctorū (vt literis prodidit idem Gab. lec. l. can.) ſūt venerandæ tanquā ea quę fuerūt partes corporū ſanctorū, ſaltē ſecundū materiā earū: partes autē ſolum adoratione adorādæ ſunt cum toto. Cùm ergo ſancti dulia adorādi ſunt, ſimili adoratione dulię eorū reliquiæ ſunt adorādæ. Simili dixi, ſed nō eadē adoratione, quia adoratio duliæ analogicè attribuitur ſanctis & partibus, quæ nō ſunt creaturę rationales, hoc eſt partib' materialib' propter animā rationalē, cui debetur dulia propriè dicta, ſiue ſit actu pars ſiue fuerit pars. Cæteris partibus: puta, corpori vel parti eius, debetur dulia analogicè, ſiue ſit actu pars ſancti, ſiue aliquando fuerit pars eius. Et ſecundum Hiero. contra Vigilan. reliquiæ ſanctorū ſunt venerabiliter honorandę. Nā per cōtactū illorū multa Dominus beneficia cōtulit ad eorū dignitatē declarandā, vt per exēpla probat Gab. in can. vbi ſupr. vide. Suo modo dicendū eſt de cęteris, vt armis triūphalibus, veſtibus, ſepulchris, & aliis olim ad vſum ſanctorū pertinētibus. Generaliter igitur omnia cōiuncta adorādis eadē ſpecie adorationis analogicè adorāda ſunt, quib' ea ad quę cōiuncta fuerūt, adorantur propriè. Si latria, latria: ſi hyperdulia, hyperdulia: ſi dulia, dulia, &c. plus Gabriel.

¶ De adoratione Eucharistiæ ſcribit Scot. di. xj. q. iij. li. 4. quod ſpecies, hoc eſt accidētia ſacramēti altaris, quia creatura, nō ſunt adorandæ. Non enim eſt adorandū ſenſibile cōtinens, ſed Chriſtus cōtentus: & ita nō panē cōgruit adorari, ſed Chriſtum contē tum in pane, vt in ſigno. Simplices autē qui non diſtinguūt accidētia illa à corpore Chriſti, illi adorāt in fide Eccleſiæ, & hoc ſufficit eis ad ſalutem. Et vt Gab. ait lec. l. cano totus Chriſtus in ſacramēto debet adorari latria propriè dicta actu interiore & exteriore: partes verò & totū, quia ſimili adoratione adorantur ea adoratione qua adoratur humanitas Chriſti, adoratur etiā eius anima benedicta, corpus glorioſum, & membra eius. Vide latiùs Gabr.

Hoſtia autē ſiue Euchariſtia in altari debet adorari ſub conditione, ſi ſeruata ſunt ſeruanda, hoc eſt omnia requiſita ad conſecrationē, & hoc habituali, hoc eſt tacita vel expreſſa, vt volunt Alexand. part. iij. q. xxx. memb. ij. ar. j. §. iij. & poſt eum B. Tho. & S. Bona. in iij. di. ix. & Gerſon part. ij. in regulis moral. vbi dicitur. In omni adoratione ſacramēti altaris ſubintelligitur conditio iſta vel ſimilis, ſi conſecratio ritè & debitè ſecundū inſtitutionē Chriſti fuerit celebrata, ac perinde adorās alienus eſt ab idolatria, quamuis celebrans & non cōſecrans eſſet in culpa. Nec opus eſt (ait Gabr. vbi ſuprà) vt adorās hoſtiā in Miſſa actualiter ſeu expreſſè cōditionē apponat, nec fortè expedit, maximè ſimplicibus ne dubitationi circa fidem ſacramenti, locum dare aſſueſcant. Sed ſufficit quod habeat conditionem illam habitualiter ſiue tacitè, ita quod intentio ſua taliter ſit inſtituta, quod ſi ſciret defectum circa neceſſaria ad conſecrationem requiſita fuiſſe cōmiſſū non adoraret. Vel ſi cōditio prædicta tempore adorationis in cogitatione occurreret, ipſam apponeret. Paulò plura videre potes apud Dominū præpoſitū Gabr. Theologū eruditiſſimū, & multa aliàs leguntur de adoratione, pauca ex multis ſcribere volui.

¶ Adoptare eſt aliquē in filiū recipere: & quandoque ordinare ad vitā largè accipiēdo, vt vult Gabriel diſt. x. q. vnica, lib. iij. Vnde adoptio eſt duplex, vt ſcriptis reliquit Bruleſer d. x. q. vj. lib. iij. quædam eſt humana, alia diuina. Trāsfertur autē nomen adoptio ab humana ad diuina, à Iuriſtis ad Theologos. Adoptio humana eſt alicuius perſonæ extraneæ in filiū vel nepotem, aut deinceps ſecūdū gradus conſanguinitatis legitima aſſumptio. Adoptio diuina eſt alicui' naturæ intellectualis extraneæ in filiū Dei vel filiā, ſeu in hęreditatē ęternā gratuita ipſi' aſſumptio. Et eſt duplex Dei gratuita aſſumptio, ſcilicet per prędeſtinationem ęternam, & charitatem temporalem.

¶ Adoptio, vt ſcribit Richardus diſt. lxij. artic. ij. q. j. lib. iiij. eſt voluntarius motus, quo de non filio fit filius non naturalis: ſicut generatio naturalis eſt naturalis mutatio, quia de non filio fit filius naturalis, & quāuis iſta filiatio aliquo modo naturalem imitetur, non tamen attingit: quia ſicut dicit Philoſophus 4. Meteor. Ars debilior eſt quàm natura: nec ſequitur, id eſt attingit eam, licet multum elaboret. Et per filium vel nepotem in diffinitione adoptionis intelligitur filius & filia, nepos & neptis: quia tam maſculus quàm fœmina poſſunt adoptari, non autem quilibet poteſt adoptare, vt idem vult, ſed tantum ille cui à lege permittitur. Vnde mulier adoptare non poteſt niſi in ſolatium amiſſorum liberorum, hoc ei à Principe concedatur: nec etiam filius familias, nec etiam ille qui non poteſt generare, vel ſpado vel caſtratus: nec minor ſexaginta annis, niſi ex aliqua neceſſaria cauſa: quia ante tempus id debet vacari generationi naturali ſi vult habere filium. Oportet etiam quod adoptans plena pubertate præcedat adoptatum, id eſt 18. annis, ita quod poſſet ipſum naturaliter generaſſe, & non eſt idem aliquem in domo nutrire, ſicut filij nutriuntur, & aliquem in filium adoptare. Richardus, & per perſonam extraneam ſecundum eundem intelligitur omnis qui non eſt in poteſtate adoptantis, ſiue ſit de eius cognatione carnali ſiue non. Adoptare ſecundum Thomam, eſt admittere ex gratia ad participandum hæreditatem, in iij. parte. q. xxiij. art. j. & ſecundum eum adoptio ex extraneæ perſonæ in filium vel nepotem, & deinceps legitima aſſumptio. Thom. in iiij. ſen. di. xlij. q. ij. ar. j.

¶ Adoptio diuina differt à prædeſtinatione, vt ſcribit Gabr. di. x. q. vnica, artic. iij. libr. iij. Adoptio dicit perſonam, quia filiationem, quæ non eſt niſi perſona. Prædeſtinatio verò conuenit tam naturæ quàm perſonæ. Prædeſtinatio enim non ſolùm reſpicit perſonam, ſed omne beatificabile per gratiā non enim ſolū Petrus, ſed & anima Petri prædeſtinata eſt ad gloriam, quę tamen non eſt perſona. Et vt ibidē dicit Chriſtus ſecundū hominem prædeſtinatus eſt eſſe filius Dei. Hoc probatur per Apoſtolū Rom. 1. dicentē de filio, qui ſcilicet filius factus eſt ei, ſcilicet patri ex ſemine Dauid ſecundū carnē, qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute & ratione. Nam natura humana prædeſtinata eſt vnire Deo, per quā vnionē verbū factū eſt homo, & homo eſt Deus & filius Dei. Et ſic verbū vel Chriſtus prædeſtinatus eſt ſecundum hominem eſſe filius Dei. Prædeſtinatus eſt ergo Ieſus vt qui futurus eſt ſecundū carnē filius Dauid, eſſet in virtute filius Dei, in virtute

tate,ſcilicet deitatis. Vide latiùs Gab.vbi ſuprà.

¶ Adoptio humana differt ab arrogatione(vt ſcribit Richar.d.xlij.ar.ij.li.iiij.in quatuor,Primo,quod arrogatur,qui eſt ſui iuris,adoptatur qui eſt alieni. Secúdo quia arrogat' tráſit in poteſtatē arrogâtis. Adoptatus nó tráſit in poteſtatē adoptātis. Tertiò quia arrogatio nó fit niſi auctoritate Principis: adoptio autē fit per quēlibet Magiſtratū. Quartò differunt,quia arrogatus habet de neceſſitate legitimam in bonis arrogatori:vnde ſiue eū emācipet ſiue decedat,debet ei relinquere legitimā ſuā. Adoptatus verò non habet legitimā in bonis adoptantis:vnde nó tenetur ei aliquid relinquere: ſi tamē ab inteſtato moriatur ſuccedit ei adoptatus. Et prædictæ duæ ſpecies ſunt adoptionis generalis. Arrogatio quandoq; in iure dicitur adoptatio,vt dicit Richar. Vide de hoc S.Bona.di.xlij. ar.ij.lib.iiij.Scot. di. x.lib. iij. dicit quod vocabulū iſtud filius adoptionis tranſlatum eſt à Iuriſtis,qui filiū adoptiuū dicūt illum,qui nó eſt naturaliter genitus ab aliquo certo homine: nec ex naturali generatione habet ius ſuccedendi in hæreditate eius,ſed ex gratia præordinatur, vt habeat ius ſuccedēdi. Nam quod illa tria cócurrūt ad rationē adoptionis,extraneitas ex generatione naturali, & gratia quæ eſt gratuita volūtas adoptātis, & bonum ad quod præordinatur ex iſta gratia,ſcilicet hæreditas ad quā habet ius ſuccedendi ex adoptione. Vide latiùs Gab.eadem diſt.

¶ Adventus. Duos aduentus Domini ponit Aug. ſuper 9.Pſal.Vnum præteritū,quem Iudęi non intellexerunt: alterum futurum, quem vtique ſperamus. Gerſon verò part.ij.ſer.de verbis Domini:Venite ad me omnes qui labora. &c.ponit quatuor aduentus Domini:& hos notat frater Pelbart. libr.iij. Roſarij Theo. Primus eſt incarnationis,Ioan.1.In propria venit,& verbum caro factum eſt. Secundò aduenit in mentem.Ioan.14.Si quis diligit me , ad eum veniemus,ſcilicet tam pater & ſpiritusſanctus quàm Dei filius. Tertiò aduenit ad hominis mortem. Mar.13. Eſtote parati,quia qua hora nō putatis, filius hominis venturus eſt. Quartò venit ad iudicium finale. Luc.21.Videbūt filium hominis venientem.&c.Hinc Eccleſia quatuor Dominicis celebrat de Aduentu, & vltima ſeptimana ſæpius eſt incompleta ad ſignificandum prædictum aduentum quadruplicem. Et quartus aduentus ad iudicium erit electis ad vitam, quæ nunquam finem habebit,& reprobis,ſecundum Bernardum, terribilis,quia iuſtæ damnationis. Electis autem ęternæ retributionis vel pręmiationis.Primus eſt maximę humilitatis ex charitate ad homines. Secundus,ſcilicet in mentem in homines eſt deſiderabilis amoroſitatis. Tertius eſt ad mortē contra homines,ſcilicet reprobos amariſſimæ formidoloſitatis propter rationem reddēdam:ſed electis eſt aduentus conſolabilis charitatis propter vocationem in cœlum,& traductionem. Et dicitur Deus venire in mundum, non ſic quod priùs ibi non fuit, cū ipſe eſt vbique ſemper præſens per eſſentiam & potentiam,ac præſentiam in omnibus, ſed per efficientiam nouam apparendo nouo modo,ſecundū quod incipit eſſe alibi vbi priùs latebat, talem effectum nouum antcà nó faciendo. Ita Chriſtus per carnem aſſumptā dicitur aduenisſe:& ſimiliter in mēte per gratiam vbi priùs ſic nó erat,id eſt ſecundum talem effectum. Sic ſimiliter in aliis:puta,in throno iudicij mortis & finalis.

¶ Adulter dicitur alieni thori violator. Vnde adulterium alieni thori violatio. Et dicitur adulterium quaſi ad alienum thorum acceſſio. Richardus libr. iiij. Adulterium(vt ſcribit ſanctus Thomas ij.ij. qu. cliiij.articu. viij.)eſt illicitus concubitus coniugati, vel coniugatæ. Eſſe adulterum(vt ſcribit ſanctus Bonauentura di.xxxj.lib.iiij. circa textum) contingit duobus modis,aut ratione actus, aut ratione intentionis,vt ſi iſta eſt adultera(ratione actus)quod ille qui eam cognoſcit,eſt adulter. Si ratione intentionis,tunc ſi vna perſona intendit cognoſcere affectu maritali,& alia cognoſcit aliam ratione libidinis,vel in vno vel in vtroque ſit intentio: extra generandi prolem,eſt adulterium , non ratione generis actus, ſed ratione intentionis,pro eo quod facit cōtra bonum prolis:& ita aduerſetur matrimonio,& non excuſatur. Hæc Bonauent.

¶ Adultus,vt narrat Bruleſet d.j.parte ij.qu.iij.lib. iiij.ſentent.ſecundum Iuriſconſultos eſt ille homo qui compleuit 25.annos,quia vſq; ibi creſcit,& tunc dicitur adultus. Alio modo adultus eſt viator habēs vſum rationis,per quem poteſt diſcernere inter bonum & malum. Adultus enim connotat ſtatum, in quo homo creſcit. Dicitur,habens vſum rationis,ad differentiam fauorum & ratione carentium. Dicitur,per quem,&c.& hoc citiùs in vno quàm in alio: vt patet de illo puero,de quo loquitur Gregorius iiij.Dialog. Concorditer loquitur Scotus di.xvij.lib. iiij.qui ait,Adultus dicitur qui habet vſum rationis, & qui cognoſcit peccatum quod commiſit,per quē adultum non tantum intelligo, inquit,tantæ vel tantæ ætatis, ſed quod habeat ætatem ad cognoſcendū iuſtum vel iniuſtū,contra legem Dei:in multis enim ante ætatem conſuetam malitia ſupplet ætatem: & non tantū in malis(vt dicunt cómunia verba)quia fortè habet citius prudentiam ad malū, vnde dicitur doli capax,ſed etiā in bonis,iuxta illud in legenda S.Agnetis:fides non in annis computatur. Is confiteri tenetur,ſi peccata habeat mortalia, ad conſequendam ſalutem.

¶ Adverbium eſt orationis pars, de qua apud Grammaticos videtur. Iſta autem aduerbia donec, & vſque , tripliciter ſumuntur in ſacra ſcriptura, vt notat Iacobus de Valentia ſuper Pſalm. 109. Primo modo præciſiuè & determinatiuè. Et ſic ſumuntur Gen.44.cùm dicitur: Non auferetur ſceptrum de Iuda , donec veniat qui mittendus eſt: quaſi dicat,quod poſt aduentum Chriſti non erit Rex temporalis de tribu Iuda. Item eodem modo dicimus, quod mulier eſt alligata coniugio donec vir moriatur. Et ſancti Patres fuerunt in limbo donec Chriſtus venit. Et Apoſtolus ad Galatas 4 Quanto tempore hæres paruulus, & ſub tutoribus , & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre, id eſt donec emancipetur, & donec ſit finitum tempus,pater ſubmiſit ipſum tutoribus. Secundo modo ſumitur donec , & tenetur abſolutè , & indeterminatè,& ſic ſumitur Pſalm. 124.cum dicitur : Oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri , quia non ſequitur , quod poſtquam Deus miſertus fuerit noſtri, non amplius habeamus oculos ad Deum. Item eodem modo indeterminatè & abſolutè ſumitur Matth.1. cùm dicitur: Ioſeph non cognoſcebat Virginem donec peperit filium ſuum primogenitum. Ita accipitur Pſal.109, Dixit Dominus Domino meo , ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum:quia non ſequitur , quod poſtquam patet

ſubieceret filio omnes inimicos ſuos, quin filius ſedeat à dextris patris. Tertiò ſumitur donec infinitè & æternaliter: & ſic ſumitur Pſalm. 71. cùm dicitur: Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna. Sed quia Luna nunquam auferetur, nec annihilabitur, ideo pax Chriſti nunquam ceſſabit, ſed erit in æternum: ita accipitur Matth. 18. cùm dicitur, quod iratus Dominus tradidit illum ſeruum nequam & ingratum tortoribus, donec redderet debitum, ſed quia nullus poteſt reddere debitum in inferno: ergo in æternum cruciabitur. Poteſt & accipi pro quamdiu, ſicut & in prædicto Pſamo: Dixit Dominus, &c. donec ponam, & cæ. quaſi dicat, quod in æternum ſubiiciam tibi inimicos tuos, quia in æternum ſedebis à dextris meis. Hæc Chriſtopolitanus Epiſc.

¶ **Aer** vnum ex elementis, habet tria interſtitia, vt notat Bruleſer diſtinct. vj. quæſtio. iiij. lib. ij. Supremum quod dicitur æter, & eſt pars æris vicina, & contigua ſphæræ ignis calidiſſima, & ſubtiliſsima, ideo inhabitabilis. Infimum interſtitium eſt pars æris contigua terræ, vbi ſumus, & temperatur propter reflectionem Solis. Medium interſtitium eſt media pars æris obſcura & tenebroſa, vbi fiunt tonitrua, coruſcationes, & aliæ impreſſiones metheoricæ, quibus dæmones frequenter immiſcent ſe, & cauſant in eis effectus mirabiles, qui non poſſunt fieri purè naturaliter, eò quod fiunt à dæmonibus applicatiuè, tamen & quare ſint in hoc ære demones dicunt, propter humanum exercitium: ſicut enim dicit Auguſtinus: Nunquam Deus quos præſciebat futuros malos eos feciſſet, niſi pariter noſſet, quibus vſibus eos acommodaret. Aer enim caliginoſus propter caliginem conuenit tenebroſitati culpę, ſed propter nobilitatem & ſubtilitatem conuenit velocitati Angelicæ. Vnde Greg. dicit, quod frequenter circa nos volant ſicut muſcæ, &c.

¶ **Affectio** eſt cupiditas lætitia, & cæ. & ſunt quatuor principales, vt & habet Gerſ. tract. j. ſuper Magnif. Prima eſt amor vel gaudium. Secunda ſpes vel deſiderium. Tertia timor vel diffugiū. Quarta dolor vel odium. Et ſecundum S. Bonauen. di. xvij. in dub. literal. li. j. affectio dicitur quadrupliciter. Vno modo dicitur ipſa vis affectiua. Alio modo dicitur affectio paſſio vis affectiuæ, vt gaudium & dolor, & huiuſmodi. Tertio dicitur actus potentiæ affectiuæ. Quarto modo dicitur habitus affectiuus ſicut intellectus. Vno modo dicitur habitus principalior, & eſt regula intellectus: & hoc modo accipitur cum dicitur, quòd charitas eſt affectio, & ſimiliter accipit Bernar. cùm dicit, qnòd virtus eſt affectio ordinata. Eſt autem affectio animi & corporis ex tempore, aliqua de cauſa mutatio, vt ſunt gaudium, lætitia, miſericordia, cupiditas, metus, moleſtia, & alia, quæ à noſtris modò affectus, modò affectiones dicuntur, Gręci páſtos, hoc eſt morbum, vocant. Hinc affectare eſt nimio affectu & anxiè quærere.

¶ **Affectio** eſt duplex, ſcilicet iuſti & cômodi, vt ſcribit Gab. d. j. q. vj. lib. j. & in ij. di. vj. & xxxvj. Affectio cômodi eſt ipſa voluntas nata inclinari ad commoda, & bona ſibi, vel qnia ſibi conueniens aut delectabile non habito reſpectu ad rationem rectam. Et actus eius eſt velle commoda, & fundatur in amore amicitiæ ſui ipſius. Affectio iuſti eſt moderatrix affectionis commodi, vnde patet ſecundū rem affectio commodi, & affectio iuſtitiæ, eſt ipſa voluntas quæ inquantum eſt appetitus intellectiuus, præciſè nata eſt velle commoda. Et inquantum eſt libera nata, eſt moderari ſeipſam, ne effrænatè velit. Et affectio iuſti eſt, quæ eſt conformis rectæ rationi, qua voluntas vult aliquid: quia iuſtum, quia rationi rectæ conſonum. Et affectio iuſti appetit bonū propter finem vltimum: affectio commodi appetit bonū propter ſeipſam. Et affectio commodi reſpondit amori concupiſcentiæ, ſed affectio iuſti amori amicitiæ. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà.

¶ **Affectus** idem eſt quod paſſio vel perturbatio. Nā vbi vetus tranſlatio Ariſtotelis habet paſſiones, noua habet affectus. Affectus autē eſt actus potentię affectiuę: nihil enim poteſt poni in appetitu, niſi actus, quem præcedit apprehenſio obiecti, & conſequens delectatio, vel triſtitia & habitus. Nam poſita apprehenſione ſeu cognitione obiecti ſenſibilis ſiue intuitiua, ſiue abſtractiua, ſtatim generatur actus in potentia appetitiua, quo proſequitur, amat ſeu deſiderat, ſi fuerit conueniens: aut quo fugit, odit vel timet ſi apprehenditur vt diſconueniens, & illum ſequitur delectatio vel triſtitia, nec aliud ponitur in potentia appetitiua excepto habitu. Gabriel libr. iij. di. xxiij. q. j. artic. j. qui & latiùs rem proſequitur. Gerſon parte iij. tractatu de paſſionibus animæ ait: Affectus vel eſt paſſio ab agente derelicta in potentia cognoſcente, vel ſimilitudinem habet paſſionis. Non eſt autem deuotio ſine affectione: nam deuotio quid aliud eſt quàm extenſio, vel eleuatio mentis in Deū, per pium & humilem affectum. Rurſus omnis virtus cùm ſit affectio moderata & ordinata, vitium ex defectu modi & ordinis in affectibus proueniat, nunquid non ſalubris erit affectionum paſſionalium cognitio. Paſſionum quippe ignorata qualitate, neque virtutum neque habituum, imò nec ipſius hominis, neque tentationum ſuarum multiplicium, poterit ſufficiens notitia vel ars adipiſci. Gerſon.

¶ **Affectus** eſt duplex, ſcilicet naturalis & deliberatiuus, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xvij. in dubiis literalibus libr. iij. Affectu naturali nemo vult mori, imò omnis homo refugit mortem. Affectu deliberatiuo poteſt quis appetere mortem & effugere vitam: non quia illa ſit mors, ſed ratione alicuius, quod eſt annexum, vel æſtimatur eſſe annexū, ſicut deſperati, & vehementer confuſi in vita fugiūt vitam, ſic etiam de aliis incommodis, ſecundum hūc modum etiam alij appetunt mortem, qui poſt mortem credunt quieſcere & gaudere. Vnde Auguſtinus libr. iij. de Ciuit. Dei, dicit de quodam, qui lecto Platonis libro de immortalitate animæ, ſe præcipitem dedit de muro, vt de hac vita migraret, ad eā quam credidit meliorem.

¶ **Affinitas** eſt attinentia vel propinquitas perſonarum ex carnali copula, vel commixtione mediante, ex conſanguinitate proueniens: Vel vt Bruleſer dicit, pręſuppoſita cōſanguinitate omni carens parentela. Et dicitur affinitas (vt ſcribit Petrus de Palude diſtinct. xlj. quæſtio. j. libr. iiij.) quia accedit ad fines, id eſt terminos. Vnde & idē ait: per hoc aliquis fit affinis meus, quia ipſe eſt conſanguineus vxoris vel concubinæ meæ: vel per hoc, quod ego ſum conſanguineus vxoris ſuæ vel concubinæ. Et inter cognatos coniugum nulla eſt affinitas, vt idem dicit: Nam ſocius ſocij mei, non eſt meus ſocius. Vnde vt ſcribit ſanctus Bonauentura: Si quis cognoſcit mulierem, efficitur affinis omnibus conſanguineis mulieris per illam commixtionem: & econuerſo in muliere. Et quia carnalis commixtio eſt

non

non tantum in concubitu matrimoniali, ſed etiam fornicario. Ideo generaliter dicendum, quod per omnem carnalem copulam per quam vir & mulier dicuntur effici vna caro, affinitas contrahitur. Et quia per carnalem pollutionem factam non in vaſe naturaliter ad illum vſum ordinato, ſed extra per fractionem clauſtrorum ſine ſeminis effuſione, non efficiuntur vir & mulier vna caro: ideo per tales actus affinitas non contrahitur, xxxv. qu.iij. extraordinaria in textu & gloſſ. expreſsius ita ſcribit Richardus di.xlj. artic.j.qu.j.lib.iiij. Cui aſſentit Bonauentura cùm ait: Affinitas non ſolùm contrahitur per matrimonium, ſed etiam per coitum fornicarium: & generaliter contrahitur per omnem coitum, in quo eſt cõmixtio ſeminum, tunc enim fiunt vna caro. Et affinitas non conſurgit (vt idem dicit) ex conſanguinitate & affinitate, ſed ſolum ex conſanguinitate & carnis commixtione. Poteſt autem affinitas (vt idem Richar. ſcribit q.ij. vbi ſupr.) & aſſentit Scotus accipi propriè & communiter. Primo modo non cõtrahitur niſi mediante carnali commixtione. Secundo modo contrahitur nõ tantum per matrimoniũ non conſummatũ, ſed etiã per ſpõſalia. Per matrimonium enim conſummatum contrahitur aliqua propinquitas cum conſanguineis coniugis impediens matrimonium. Vnde in effectu impediendi matrimonium conuenit cum affinitate propriè dicta. Et affinitas impedit matrimonium in aliquo gradu de iure diuino, vt idem ſcribit Richardus artic.ij. quæſt. j. vbi ſuprà. Ius enim diuinum prohibet, vt habetur Leuit.18. filium non contrahere cum vxore patris, nepotem cum vxore patrui, patrem cum vxore filij in aliquo gradu de iure poſitiuo. Vnde de iure poſitiuo non licet contrahere cum affine intra quartum gradum: extra de conſang. & affi. non debet. vbi dicitur: Prohibitio copulæ coniugalis quartum conſanguinitatis & affinitatis gradum de cætero non excedat, quia in vlterioribus gradibus iam non poteſt abſque graui diſpendio huiuſmodi prohibitio generaliter obſeruari. Hæc Richard.

¶ Agens dicitur quod aliquid operatur vel facit. Eſt autem duplex agens ſecundum Doctores, ſcilicet primum vel primarium. Et dicitur eſſe ipſe Deus, qui eſt cauſa cuiuſlibet effectus primaria. Aliud eſt agẽs ſecundum ſiue ſecundarium, & dicitur omne agens creatum quod dicitur cauſa ſecunda, & hęc dependet à primo agente. Et hoc eſt duplex. Quoddã eſt naturale, quoddam liberũ. Agens naturale quod neceſſario producit, & eſt illud, quod poſitis omnibus neceſſario requiſitis ad agendum, & nullo impedimento exiſtente ad hoc, vt poſsit agere, non poteſt non agere, vbi non eſt in poteſtate ſua non agere. Aliud eſt agens creatum liberum, quod contingenter producit, & eſt illud, quod poſitis omnibus neceſſariò requiſitis ad agendum nullo impedimento exiſtente ad hoc, vt poſsit agere, non neceſſariò agit, ſed in eius poteſtate eſt, vt agat vel non agat. Exemplũ de homine agente à propoſito: vnde actio agentis naturalis non eſt in eius poteſtate, ſed actio agentis liberi eſt in eius poteſtate. Et ſicut in poteſtate agentis naturalis non eſt eius actio, ita nec modus actionis vel agẽdi: vnde nõ eſt in poteſtate ignis cõburere vel vrere intenſè vel remiſſè. Item ſicut eſt in poteſtate agentis liberi ſua actio, ita etiã modus agẽdi. Vnde ſicut in poteſtate mea eſt ire ad Eccleſiã, dicere horas: ita etiã eſt in poteſtate mea dicere diligẽter debitè. Agentia tamen naturalia, vt ſcribit Gerſ. par.iij. de conſo. Theol. li.ij. ſi ad primã cauſam retuleris, illa nõ neceſſariò, ſed cõtingenter efficiunt motus ſuos, hoc eſt miraculis factis circa Solẽ, circa ignem, circa mare & beſtias, perſpicuũ fidelibus eſt. Datur itaque regula quod In omni productionę ſi cõcurrit aliqua cauſa liberè cõtingenter agẽs, quot quot fuerint naturaliter coagentes, effectus ille contingenter producitur: quare in re patet quod actus elicitus creatę voluntatis ſortitur contingentiam ex duplici radice ex ſua intrinſecã, & ex ſuperiore diuina. Hæc Cancellarius vbi ſuprà.

¶ Agens rationale & ſecundum propoſitum, idem eſt, & vocatur liberũ. Agens irrationale, & non ſecũdum propoſitum, & hoc dicitur neceſſarium ſecundum Philoſophum 2. Phyſic.

¶ Agere liberè, eſt agere per volũtatẽ, & ita omnis actio volũtatis, ſiue ſit neceſſaria, ſiue cõtingẽs, dicitur libera: & ita libertas compatitur neceſsitati.

¶ Agere naturaliter, eſt agere non per voluntatem, & ita nihil aliud eſt dicere: filius producitur naturaliter, & ſpirituſſanctus liberè, quàm ſpirituſſanctus producitur per modum voluntatis, filius non.

¶ Agere dicitur de facere & creare, quia omne quod quis creat vel facit, hoc agit. Et actio ſecundũ Magiſt. diſt.j. lib.ij. & omnes Doctores ac Philoſophos dicitur æquiuocè de Deo & creaturis: quia creaturæ actio conſiſtit in motu. In Deo autem nullus motus eſſe poteſt, ſicut nec mutatio. Pelbar. lib. Roſarij ſui.

¶ Agere rectè & moraliter, vt notat Petrus de Aliaco di j. q.ij. art.ij. li.j ſent. eſt agere cõformiter dictamini rationis, quã Philoſophi morales, ſicut Ariſto. Tullius, Seneca. aut alij ſimiles vocaſſent rationem rectã: ſic aliquis exiſtens extra gratiam poteſt agere rectè & moraliter, ſed non ſimpliciter & abſolutè. Nam nullus homo (vt idem Camerac. ait) poteſt ſtante lege per purè naturalia ſine gratia rectè agere ſimpliciter & abſolutè, quia nullus ſimpliciter & abſolutè agit rectè, niſi qui agit conformiter legi diuinæ, ſed nullus ſic agit niſi ſit in gratia ſecundum legem ſtatutã. Et hoc valet ad multas auctoritates ſanctorum, quæ ſibi inuicẽ videntur repugnare. Nec vt idem Aliacenſis dicit: Homo poteſt ſtante lege per pura naturalia rectè agere meritoriè, & loquor meritoriè vitæ æternæ: & ideo ſi quis per pura naturalia eliceret actum dilectionis Dei ſuper omnia, non eſſet ſic meritorius.

¶ Agere aliquid principaliter poteſt intelligi dupliciter, vt notat Scotus di.j. q.j. lib.iiij. Vno modo excludendo omnem cauſam ſuperiorẽ agentem: vt ſic agere principaliter ſit agere independenter à cauſa ſuperiore agente. Alio modo poteſt intelligi agere principaliter, id eſt per formã propriã & intrinſecã agenti licèt in agendo per eã ſit ordinata cauſæ ſuperiori agenti. Sumendo primo modo nihil aliud à Deo poteſt principaliter agere in quacũq; actione: & hoc planum eſt ſecundum Theologos, qui dicunt Deum principaliter agere in omni actione.

¶ Agilitas, vt notat Brulef. di. xlix. q. penul. li.iiij. eſt facilitas exiſtens ſubiectiuè in corpore animato ad promptè mouendũ ipſum motu progreſsiuo, cuius principiũ eſt anima. Agilitas in corporibus glorioſis inclinabit ea ad omnẽ differẽtiã poſitionis: ita quod æquè bene inclinabit ad ſurſum ſicut deorſum: & ecõtrà ad ſiniſtrũ ſicut ad dextrũ, & ad ante ſicut ad retrò: ita quod vbi voluerit ire anima, nullũ habebit reſiſtẽs nec impedimentũ à corpore glorificato:

cato:

ROMA

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

cato: de quo latius vide infrà in Dote agilitatis.

¶ Agnus, vt literis mandauit Gabr. lect. lxxxj. canon. vbi dicit poſt Alex. de Ales, quod agnus dicitur ab agnon, quod Græcè ſonat pium, eò quòd agnus animal piũ ſit & manſuetũ. Vel Latinè dicitur ab agnoſcendo, eò quòd agnus in multo grege matrẽ ſuam ſolo balatu agnoſcit. Secundum hóc Chriſtus ſimilitudinariè agnus dicitur propter pietatem ad ignoſcendũ, & manſuetudinem ad patiendũ. Piiſſimus ſiquidem eſt ad ignoſcendũ; quoniã pro ſuis crucifixoribus patrem exorauit, dicẽs, Ignoſce illis pater, quia neſciunt quid faciunt. Manſuetiſſimus fuit ad paſſionem, dum iuxta vaticinium Iſaiæ 53. quaſi ouis ductus eſt ad occiſionem, non aperiens os ſuũ. Rurſus agnus eſt propter ipſius ſimplicitatem, innocentiam, & ſinceram cognitionem. Simplex fuit Chriſtus, quia peccatũ non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Cognouit matrem ſuã in vita, ſibi tanquam agnellus matri obediendo. Erat enim ſubditus illis, Ioſeph, ſcilicet & matri. Cognouit eam in morte ſua, eam diſcipulo quem diligebat, commendando: vnde pendens in cruce, inquit ad diſcipulũ: Ecce mater tua. Cognouit eam reſurgens, primò omnium ſe ſibi manifeſtando, vt dicit Ambroſius. Cognouit eam poſt ſpiritusſancti miſſionem, eam ad æternam pacem deducendo, & ad ſuam dexteram collocando, dicens: Veni de Libano, veni coronaberis. Dicitur itaque Chriſtus agnus non ſecundum rei proprietatem, quia agnus verus animal eſt fragile, ſtolidum, &c. quæ Chriſto Deo omnipotenti non conueniunt, in quo habitat plenitudo diuinitatis, & theſauri ſapientiæ & ſcientiæ. Sed agnus ſecundum metaphoram & ſymbolicè ac tranſſumptiuè, ſicut dicitur petra, lapis angularis, leo, ſol, paſtor, oſtium, quæ omnia dicuntur per ſimilitudinem, Gabriel vbi ſuprà.

¶ Alimentum, vt ſcribit Brulefer diſt. xij. queſt. iiij. lib. iiij. eſt aliquod cõceſſum à Deo & naturæ, animalibus, & plantis, propter reſtaurationem humorum, qui per actionem caloris in corpore continuè diſſoluuntur & deperduntur. Et dicitur alimentum, quia & nutrit. Accidentia quoque ſacramenti altaris (vt idem ait) poſſunt conuerti in alimentum, & percipiens ſacramentum alitur & nutritur: manifeſtum enim eſt percipienti, quod per ſumptionem vini ſiue illius ſpeciei, ſitis extinguitur, quod ſi non extingueretur, fides non haberet meritum, quia ibi eſſet exprimentum, &c.

¶ Alius & & Aliud differunt. Alius reſpicit ſuppoſitum, aliud eſſentiam. vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. iiij. lib. j. in dubiis literal. Vnde pater differt à filio & in ſuppoſito, & in proprietate: ideo poteſt dici alius, & poteſt dici alter. Vnde Augu. & recitat Magiſter in tex. diſtin. iij. li. j. Deus pater ſe alterum genuit, quòd ita intelligi poteſt, id eſt de ſe alterum à ſe genuit: non vtique alterum Deum, ſed alteram perſonam. Vel genuit ſe alterum, id eſt genuit alterum, qui hoc eſt quod ipſe. Nam ſi alius ſit pater quàm filius, non eſt tamen aliud, ſed vnum. Hæc Magiſter. Vnde alius dicit diſtinctionem perſonalem, ideo in ſymbolo Athanaſij conceditur hæc. Alius pater, alius filius, &c. ſed negatur hæc: Aliud pater, aliud filius, &c. Aliud enim dicit diuerſitatem eſſentiæ. Vnde Auguſtinus, Arrius dixit: Aliud eſt pater, aliud filius, aliud ſpiritusſanctus. Si dixiſſet alius non aliud, rectè dixiſſet. Quod autem dicit aliud, contra dicit Chriſto, qui dixit: Ego & pater vnum ſumus. Hæc Auguſtinus. Notanter enim dicit vnum, & non vnus ſumus: verum tamen aliquando ratione additi ly alius, ſignificat diuerſitatem eſſentię, vt dicendo: Alius Deus eſt Pater, alius Deus eſt filius, &c. & tunc negatur, quia ſic dicit diuerſitatem in deitate. Similiter ly aliud, ratione additi poteſt ſignificare diuerſitatem perſonæ tantũ vel ſuppoſiti: puta, dicẽdo: Aliud ſuppoſitum eſt Pater, aliud ſuppoſitum eſt Filius: & ſic conceditur, quia tunc denotatur ſolummodo diſtinctio in eſſe ſuppoſitali, & hoc eſt verũ. Ita ſcribit Guilhel. Scoti imitator in primo diſt. iiij. & Pelbartus poſt eum. Verba autem Anſelmi vbi dicit de incarnatione verbi, non eſt alius Deus, alius homo in Chriſto, quamuis ſit aliud Deus, aliud homo ſunt referenda ad naturam, id eſt alterius & alterius naturæ. vel eſt idem: Chriſtus eſt aliud à Patre, id eſt aliam naturam accepit à Patre: & aliud, id eſt aliam naturam aſſumpſit de Virgine, ita exponit ſanctus Thomas in tertio ſcripto. diſt. vj. quæſtio. iiij. Et Alexander parte iij. quæſtio. vj. memb. ij. art. j. Per idem, vt ſcribit Gabriel diſtin. vj. quæſtio. ij. artic. iij. lib. iij. ſoluitur auctoritas Anſel. & ſimiles Auguſtin. quæ habentur in text. Magiſter diſtinct. vij. & v. libr. iij. Eſt autem in Deo ſingularis alietas, vt ſcribit Bonauentura diſtin. ix. libr. j. circa textum, quia alietas ſuppoſiti cum omnimoda vnitate naturæ, ideo ſingulari modo oportet exprimi. Et quoniam maſculinum genus quandam diſtinctionem vel diſcretionem importat, ideo reſpicit perſonam: ſed neutrum genus propter indiſtinctionem reſpicit naturam, ideo alius importat alietatem in perſona, aliud alietatem in natura, & ideo in diuinis non idem ſignificant. Et quod Auguſtinus dicit in libro de fide ad Petrum, & refert Magiſter diſtin. xxvj. lib. j. Aliud eſt genuiſſe quàm natum eſſe, aliudque eſt procedere quàm genuiſſe vel eſſe. Vnde manifeſtum eſt: Alius eſt Pater, alius Filius, alius Spiritusſanctus: ibi aliud non dicit diuerſitatem à parte rei (vt vult Bonauentura abſolutè) ſed per comparationem ad dicentem & intelligentem, quaſi dicat, aliud eſt intelligere ſiue dicere Patrem generare, & huiuſmodi, & huic alietati non ſubeſt diuerſitas eſſentię, ſed alietas proprietatis.

¶ Altare poteſt capi multis modis, vt notat Brulefer di. x. q. j. lib. iiij. Primò capitur pro ipſo Deo vero, trino & vno. De iſto altari dicit Pſal. Introibo ad altare Dei, id eſt ibo ad Deum meum. Secũdo capitur pro ipſo Domino noſtro Ieſu Chriſto. Apoc. 6. Vidi ſub altare Dei animas interfectorũ, id eſt vidi ſub protectione Chriſti animas interfectorũ, id eſt martyrũ. Tertiò capitur altare pro glorioſa & benedicta cruce in qua pepẽdit Chriſt'. Vnde canitur in Hymno Paſchali. Cuius corpus ſanctiſſimũ in ara crucis torridũ, id eſt altare. Quarto modo pro anima cuiuslibet iuſti exiſtẽtis in gratia. Quinto altare poteſt capi pro anima peccatrice, & iſtud altare eſt ſacrilegũ. Sexto pro ſtatu Eccleſiæ militãtis. Septimo pro illo loco in quo in lege veteri offerebãtur victimæ. Octauo pro paradiſo vbi ſunt animæ beatæ. Nono capitur pro illo loco in quo vel ſuper quem ſacerdos in noua lege offert corpus Chriſti. Et iſtud eſt duplex. Quoddã eſt fixũ, ſicut eſt cõmuniter in Eccleſiis: tamẽ requiritur quod ſit lapideũ. Aliud eſt altare viaticũ, quod poteſt portari. Et ſimiliter hoc debet eſſe lapideũ vt primũ, tũ propter lapidis cõmunitatem, fortitudinẽ ſiue durabilitatẽ, tũ propter ſignificationẽ. Nã petra Chriſtũ ſignificat, & Chriſti

ſidem:vide latiùs de hoc Alexan.de Ales part.iiij. q. xxxvj.mẽb.j.Et dicitur altare quaſi alta ara ratione ſitus,quia eleuatũ eſt ſuper terrã,vt ſcriptis reliquit Gab.lec.xiij.can.Item ratione ſacrificij altiſsimi corporis,ſcilicet & ſanguinis Domini. Vel dicitur altare,vt ibidẽ dicit ab ardore, quia in lege veteri holocauſta cremabãtur in altari,ex qua lege traxit originem:veruntamẽ Noe primũ altaris ritũ exhibuiſſe creditur. Gen. 8. Aedificauit Noe altare Domino: deinde Abrahã vſum altaris in oblationib⁹ habuit. Exhinc ritus legalis ſacrificij in altaribus inoleuit. Decimò capitur, vt Bruleſ. ſcribit vbi ſup. pro ſpeciebus panis & vini cõſecratis,quæ ſpecies cõſecratę verè cõtinent corpus Chriſti:& vt ibidem dicit,eſt corpus Chriſti verũ quod natũ eſt de Maria virgine,quod circũciſum octaua die,quod crucifixũ eſt, quod fuit ſepultũ, quod reſurrexit tertia die,quod aſcẽdit ſuper omnes cœlos,quod eſt in gloria patris, & veniet cũ eadem iudicare viuos & mortuos. Et vt ſcribit Guil. Epiſc. in Ration. diui.li. j. quanuis altaria & aræ aliquotiẽs indifferẽter inueniuntur, intereſt tamẽ, nã altare quaſi alta res, vel alta ara dicitur in quo ſacerdotes incẽſum adolebãt. Ara verò quaſi area,id eſt plana,vel ab ardore(vt prius dictum eſt) quia in ea ſacrificia ardebãt:potes apud eundem & alios altaris videre acceptiones,ſcilicet pro mẽſa tẽpli,de qua dicitur:Cõſtituite diẽ ſolennẽ in condenſis vſq; ad cornu altaris. Item pro mundo corde vel mortificatione in quo carnales motus feruore ſpiritusſancti cõſumuntur. Itẽ altare ſignificat Eccleſiaſtica ſacramẽta, de quibus dictum eſt:Altaria tua Domine virtutũ, &c. Item ſignificat Eccleſiã ſpiritualem:quatuor eius cornua ſignãt quatuor mundi partes,per quas Eccleſia dilatatur,ſignificat & menſam in qua Chriſtus cum diſcipulis conuiuatus eſt. Hæc Guilhel.in Rationali ſuo.

¶ ALTERATIO eſt per quã alicui cõmunicatur eſſe ſecũdũ quid,id eſt accidẽtale,& ad hoc quod aliquid alteretur nõ oportet quod ipſũ de nouo ſit poſtq̃ nõ fuerit,ſed ſufficit ꝙ recipiat de nouo aliquod accidẽs quod priùs nõ habuerit:& hoc latiùs tractari ſolet apud Philoſophos.& Gabr.di.iiij.q.vnica, lib.iij. &differt à generatione:vt ibidem dicitur, quia per generationem acquiritur eſſe ſubſtantiale,&c.

¶ AMARE eſt alicui velle bonum, & amando tendimus in bonum.Vnde Philoſophus 2.Rhetor.Amor, inquit, eſt velle alicui bonum.Amari propter ſe, ſecundum Gabrielem, quod amaretur ſi nihil aliud oſtenderetur voluntati.

¶ AMOR ſecundum Auguſtinum xiiij. de Ciuit. Dei, cap.vij. eſt principium & cauſa cæterarum paſsionum in voluntate: vnde ait, Amor inhians habere,quod amatur,cupiditas eſt.Idem autem habens, eóque fruens, lætitia eſt,fugiens, quod aduerſatur ei,timor eſt.Idque ſi acciderit ſentiens, triſtitia eſt: proinde mala ſunt iſta, ſi malus eſt amor:bona, ſi bonus.Et loquitur Auguſtinus non formaliter,ſed cauſaliter:quia amor non eſt realiter cupiditas,id eſt ſpes ſiue deſiderium,neque lætitia, timor, aut triſtitia:quia amor eſt actus liberè elicitus in voluntate, cætera ſunt paſſiones,amorem tanquam cauſam immediatam vel mediatam naturaliter conſequentia.

¶ AMOR generaliter ſecundum Rayn.cum Thom.iij. ſcriptis ſent. diſt.xxvij.quæſt. j. art.ij. & quęſt. ij. artic. j. eſt illud principium quo appetitus tendit ad ſuum finem,id eſt in bonum amatum.Et vt ſcribit Bruleſer diſt. iij. lib. j. Amor eſt actus quo voluntas diligit, vel acceptat aliquod obiectum conueniens, vel quod intellectus iudicat tanquam conueniens, quamuis non ſit conueniens,vt eſt amor cœcus.Sed ſecundum Richardum de Med.Vil.diſt.xxvij. lib. iij. art.j.qu.j.Amor generaliſſimè dictus comprehendit quamlibet inclinationem vel tẽdentiam in bonum, & ſic extenſo nomine talis inclinatio dicitur amor: & ſic amor eſt triplex ſicut appetitus,ſcilicet naturalis,ſenſibilis ſiue animalis,& rationalis.

¶ AMOR naturalis eſt ipſamet res aut forma ſubſtantialis rei,aut qualitas naturaliter eam formam continens,quibus ad ſibi conuenientia poteſt tendere & moueri aut in habitis quieſcere ac corrumpere nitẽti reſiſtere. Capitur quandoque amor naturalis pro qualibet complacentia potentiæ appetitiuæ in obiecto per cognitiuam apprehenſo,qui eſt actus vel paſſio ad quam appetitus non habet ſe liberè: neceſſariò enim eliciraut eam recipit: de qua vide Gabri. di.xxvij.q.vnica,lib. iij.& d.xv.& xxiij.

¶ AMOR animalis eſt illud quo appetitus(vt idẽ Gabriel dicit vbi ſuprà) ſenſitiuus tendit in ſuum bonum ſe ad ipſum mouendo, vel in eo quieſcendo.Et eſt realiter delectatio de cõueniẽte adepto,vel actus deſiderij,quo tendit in bonum apprehenſum abſens nondũ adeptũ,qui dici poteſt amor animalis vel ſenſitiuus, qui communis eſt hominibus atque brutis.

¶ AMOR rationalis vel intellectiuus, ſecundum Gabrielem eſt actus voluntatis quo liberè acceptat obiectum per intellectum ſibi pręſentatum:& iſte amor vſitato vocabulo poteſt dici amor arbitrarius vel liberalis(vt inquit Gabriel) & nomine amoris illius intelligitur:vel dicitur aliquis amans ſiue amare:ſicut calor eſt id quo aliquid dicitur calens ſiue calere.Amare autem ſecundum naturales & Theologos pertinet ad appetitum intellectiuum, ſicut intelligere ad intellectum:& ſicut intelligere actus eſt intellectus,ita amare eſt actus volũtatis. Sunt autem in voluntate tantum duo actus,ſcilicet velle & nolle.Velle quo voluntatis acceptat obiectum,vt conueniens ſibi vel alteri.Nolle ſimiliter eſt actus poſitiuus,quo voluntas fugit vel reſilit ab obiecto tanquam diſcõueniente.Et vt frater Pelbartus notat, amor intellectiuus eſt triplex ſecundum Dioniſium.Quidam dicitur naturalis voluntatis & indeliberatus, quidam deliberatus & electionis, qui propriè dicitur dilectio:quidam dicitur amor Deo acceptabilis & gratuitus dignus præmio cœleſti.

¶ AMOR arbitrarius ſecundum Gabrielem d.xxvij.q. vnica,libr.iij.quidam eſt affectiuus, quidam effectiuus, quidam amicitiæ: & quidam concupiſcentiæ, quidam amicitiæ & concupiſcentiæ ſimul, quidam complacentiæ & deſiderij,de quibus ſecundum ordinem dicendum eſt.

¶ AMOR affectiuus eſt actus voluntatis elicitus, quo volo alicui bonum.

¶ AMOR affectiuus eſt act⁹ à volũtate imperatus,quo procuratur bonũ illud quod amato optatur,aut habitum conſeruatur,ſiue id fiat verbo ſiue opere exteriore. Et effectus amoris ſolet quandoq; dilectio appellari,ſicut & Propheta Dominũ dicit ſuam potentiã,ſpẽ atq; virtutem, quia Dominus in eo efficit potentiã, ſpẽ & virtutẽ: quapropter locutiones huiuſmodi nõ debẽt intelligi ſimpliciter vt ſonant ſeu formaliter,ſed cauſaliter. Dicit tamẽ ibi Gab.quod amor effectiuus propriè nõ dicitur amor,quia non

eſt

eſt actus volũtatis immanẽs, in qua tamẽ ſola amor ſubiectatur, ſed eſt effectus dilectionis, impropriè tamen dicitur amor, quia effectus amoris, &c.

¶ AMOR amicitiæ (vt ſcribit Gab. li. ij ſen. di. j. quæſt. v. & di. xxvij. qu. vnica lib. iij.) eſt amor quo volo alicui bonum propter ipſummet amatum ſine relatione eius in aliud, vt ſi volo alicui ſanitatem, ſcientiã, virtutes, gratiam, & c. quia ſunt illi bonũ præciſe, nõ referendo illud in me vel in alium, id eſt non attendendo quod is cui volo vlterius, poteſt mihi vel alteri proficere. Et dicitur amor ille amor amicitiæ, quia ſecundũ Philoſophũ viij. Ethic. c. iij. perfecta amicitia eſt quãdo volumus bona amicis illorũ gratia propter ſeipſos amicos & nõ ſecundũ accidens; id eſt, non propter aliquod quod ſibi ex amicis proueniat delectabile vel vtile, & illud accidat amico, ſ. eſſe tale vnde amans conſequatur tale. Vel amor amicitiæ eſt quo diligitur obiectum non præſupponendo aliquem alium actum volendi, vel nolẽdi in voluntate, vt ſi quis diligit potum dulcem vel vitã ſuam abſolutè, nullo alio actus voluntatis neceſſario præuio, quo ſ. non exiſtente non diligeret. Et amor amicitiæ (vt ſcribit Rich. diſt. 49. art. 1. q. 6. libr. 4.) ſemper nobilior eſt quàm amor concupiſcentiæ cæteris paribus. Et amor quo vetuſtior, eo abſolutior eſſe ſolet, ait Paul. Cort. lib. 3. ſent. diſt. 7.

¶ AMOR concupiſcentiæ eſt quo aliquid amatur propter aliud dilectum, id eſt, quo alicui optatur bonũ propter alterũ cui proficere põt ad delectationẽ, vtilitatẽ, vel honeſtatẽ, vt cum quis diligit equum, volens ſibi ineſſe robur, ſanitatẽ, induſtriam, &c. vt poſſit eo vti ad propriũ profectũ, aut ſuæ voluntatis libitum. Sed qui diligit Dominum ſuũ, volens ipſum eſſe diuitem, potentẽ, beneuolũ, &c. ſibi benefaciat largiendo dona, & ab aduerſariis defendendo, ſic ſi quis bene vult famulo amici, vel beſtię eius propter amicum, omnis hæc dilectio eſt amor concupiſcentiæ. Vel amor concupiſcentiæ eſt quando aliquid diligitur amore genito ab actu voluntatis præuio, quo non præuio non diligeretur. Exemplum, aliquis diligit Deum propter ſe Deum, & quia nouit diuinum eſſe præceptum de diligendo proximo, ideo diligit proximum ſpeciali actu dilectionis, diſtincto à dilectione qua diligit Deum, ita quòd in voluntate ſunt duo actus amoris diſtincti, quorum vno diligitur Deus propter ſe præciſè, & alio actu præciſè proximus, qui tamen actus non fuiſſet elicitus, niſi præuio actu dilectionis Dei. Gab. diſt. 27. q. vnic. lib. 3. & diſt. 1. q. 5. lib. 2.

¶ AMOR amicitiæ & concupiſcentiæ ſimul, ſecundũ eundem Gab. vbi ſuprà, eſt quando voluntas fertur in finẽ & in medium, ſicut ſimul eſt fruitio & vſus. fruitio quãdo tendit in finẽ, vſus inquantũ tẽdit in media propter finẽ ordinata. Vel amor amicitiæ & cõcupiſcentię ſimul, eſt amor quo diligitur vnũ propter aliud, & ſimul eodẽ illud, aliud, ita quod ibi eſt tantũ vnus actus elicitus, qui tamẽ habet duo obiecta. Vnũ dilectum propter quod aliud diligitur, & aliud quod diligitur propter ipſum. Vnde gratia exempli, amor quo diligo Deũ propter ſe, & proximũ propter Deũ vno actu vt habet Deum pro obiecto dicitur amor amicitiæ, vt autẽ habet proximũ pro obiecto dicitur amor concupiſcentiæ. Similiter idẽ actus poteſt eſſe amor & odiũ, velle & nolle, vt dum peccatũ meritoriè nolo, ſeu odio propter Deũ, ille actus reſpectu peccati eſt nolitio & odiũ, & reſpectu Dei eſt amor & velle. Et ſecundum hoc aliquis actus voluntatis eſt volendi tantũ, aliquis nolendi tantum, aliquis volendi & nolendi ſimul, primus eſt quo volo aliquid propter ſe, vel quo volo vel diligo plura vnũ propter aliud. Secundus quo nolo vnũ abſolutè, vel nolo plura vnum propter aliud nolitum. Tertius quo aliquid volo propter aliud volitum, vel econuerſo, vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Amor autem amicitiæ præſupponit amorẽ cõcupiſcentiæ, & ideo eſt prior, & eſt perfectior & nobilior ſecundũ Rich. vt dictum eſt. Tum quia amor amicitiæ (vt inquit Gab.) ineſt volũtati ſecundũ affectionẽ iuſtitiæ, ſed amor concupiſcentiæ ſecundum affectionem commodi, ſecundum Anſel. in de caſu diaboli c. iiij. Nobilior autẽ eſt ſecundũ rationẽ affectio iuſtitię, quàm affectio commodi, quoniam affectio iuſtitiæ regulatrix & moderatrix eſt volũtatis, & propria volũtati vt eſt libera. Nõ ſic affectio commodi, quę etiã eſſet voluntatis ſi libera eſſet, vt patet in brutis. Tum quia actus amicitiæ tendit in obiectum, vt eſt in ſe bonũ, amor autem concupiſcentiæ tendit in obiectum vt eſt bonum alteri, nobilior autem eſt ratio boni in ſe quàm vt boni alteri. Amor quoq; amicitiæ eſt cauſa efficiens amoris concupiſcentiæ. Gab. di. xxviij. li. iij.

¶ AMOR complacentiæ eſt velle alicui bonũ iam habitũ ſiue propter ipſum, ſiue propter aliud, hoc modò amat eũ cui congratulatur & cõdelectatur in bono adepto, quemadmodũ homo cõgratulatur ſibiipſi, filiis vel amicis de aliquo bono iã conſecuto, ſiue propter ipſum ſiue propter aliud. Nũ tamẽ gaudiũ vel delectatio eſt amor, ſed velle, quod eſt actus voluntatis. Gaudiũ autẽ & delectatio eſt paſſio & effectus continens amorẽ complacẽtiæ. Gab. li. iij. vbi ſuprà. Amore cõplacentiæ amat quiſquã aliquẽ (vt ſcribit S. Bona. di. xxix. l. iij. circa text.) quando quis eius facta acceptat, & ipſum approbat, & etiã in bonitate eius cõplacet ſibi. Amore verò beneficentiæ amat quis aliquẽ quãdo vult ei benefacere, & diligit eũ non tantum quia ſit bonus, ſed vt ſit bonus. quantum ad primum amorem ponderat bonitas, quantũ ad ſecundum propinquitas. Vnde eſto quod pater meus ſit malus, & alius extraneus ſit bonus, magis debeo velle & deſiderare & procurare quod pater meus ſit bonus & in charitate permaneat quã alius extraneus, licèt ipſum & facta eius quandiu eſt in ſtatu peccati, non debeam approbare. Hæc Bona.

¶ AMOR deſiderij (vt ſcribit Gab. di. xxvij. lib. iiij.) eſt actus voluntatis, quo alicui volo mihi vel alteri bonũ abſens, ſiue propter ſe amatũ, ſiue propter aliud, hunc autem amorem ſi aſsit fiducia de re abſente, quandoque conſequenda, ſequitur paſſio ſpei, ſicut amorem cõplacentiæ gaudium. Et quilibet amorũ ſecundũ has triplices diuiſiones poteſt eſſe ordinatus, vel inordinatus, vel indifferens. Ordinatus ſi elicitur ſecundũ regulam rationis rectæ. Inordinatus ſi eliciatur cõtra dictamen rationis rectæ. Indifferẽs ſi nec ſecundum nec contra rationem elicitur, vt quia nondũ completè dictauit de omnibus circunſtantiis ad actum virtuoſum requiſitis. Item amor ordinatus ſecũdum omnes ſpecies poteſt eſſe gratuitus vel nõ meritorius. Gratuitus qui liberè quidem, ſed gratia concurrente elicitus eſt, & ideo meritorius. Non meritorius nec gratuitus ſi non concauſet gratia, licèt ſit moraliter bonus. Et omnia quæ dicta ſunt de amore, intelligẽda ſunt de dilectione, eandẽ enim rem important, quãuis quidã dicere volebant quod amor tantũ importat amorẽ inordinatũ, dilectio verò ordinatum, quã diſtinctionẽ nominum B.

Diony.

Diony. c.iiij. de diui.no. Et poſt eũ B. Aug. xiiij. de ci.Dei, c.vij. Ex intẽtione allegatis ſcripturis teprobãt oſtendentes quod vtrũque nominum amor & dilectio, tam in bono quàm in malo accipitur in ſcripturis. Sed B. Thom. j.ij. qu. xxvj. att. iij. ac cæteri doctores aliam inuũt differentiam inter amorem & dilectionẽ, quæ ſumitur ſecundũ nominum interpretationẽ, vnde ait, Quod quatuor nomina inueniũtur quodãmodo ad idẽ pertinẽtia, ſcilicet amor, dilectio, charitas, & amicitia. Differũt tamen in hoc quod amicitia ſecundum Philoſ. viij. Ethi. eſt quaſi habitus. Amor autẽ & dilectio ſignificãt actum vel paſsionẽ, charitas autẽ vtroq; modo accipi poteſt. Differẽter tamẽ ſignificatur actus per iſta tria, nam amot cõmunius eſt inter ea. Omnis enim amot dilectio eſt vel charitas, ſed nõ ecõuerſo. Addit enim dilectio ſuper amorẽ electionem præcedentẽ, vt ipſum nomẽ ſonat. Vnde dilectio eſt in ſola volũtate rationalis creaturæ. Charitas autẽ vltra amorẽ addit perfectionẽ quandã amoris, inquantũ illud quod amatur carũ, id eſt magni precij æſtimatur. Hæc Thom. Verũ frequẽter vnũ pro alio accipitur. Nã & amor & dilectio pro habituali amore accipiuntur, & charitas quandoque pro actu diligendi capitur. Dilectionis quoq; nomẽ etiã brutis attribuitur. De charitate pro actu dicitur 1. ad Tim. 1. Finis præcepti eſt charitas, non vtique habitus ſed actus. Nam de actibus qui ſunt in noſtra poteſtate libera dãtur præcepta. Vnde 1. Ioan. 5. Hęc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiatis. Cuſtodiũtur mãdata per actuum præceptorum impletionẽ. Sic dilectio brutis attribuitur Eccl. 13. Omne animal diligit ſimile ſibi: ſic omnis homo ſimilem ſibi. Et pro habitu accipitur Canti. 8. Fortis vt mors dilectio. De amore pro habitu dicitur Canti. 2. Nunciate dilecto, quia amore langueo. Et 1. Pet. 1. Animas veſtras caſtificate in obedientia charitatis. In fraternitatis amore ſimplici ex corde inuicem diligentes. Concordat ſanctus Bonauen. di. x. in dubiis literalibus libr. j. ſenten. Et vt ſcribit Aug. in Pſalm. 9. Amor cum prauus eſt vocatur cupiditas vel libido. Cum autem rectus, dilectio vel charitas. Amor præterea, odium, ira & huiuſmodi paſſiones ſecundum Tho. j. parte. q. xx. ar. j. capiuntur vno modo inquantũ ſunt actus appetitus ſenſitiui, & ſic dicuntur paſſiones propriè, & vt ſic nullo modo poſſunt eſſe in Deo, quia aliàs Deus eſſet alterabilis quod eſt impoſſibile. A Deo autem remouetur omnis paſſio, ſecundũ Philoſophos. Alio modo accipiuntur inquantum ſunt actus appetitus intellectiui, & ſic non ſunt paſſiones. Vnde ſic ponuntur in Deo. Cùm enim Deus charitas eſt eſſentialiter ſecundum Aug. ergo in Deo charitas amor eſt. Dicitur & Deus iraſci ſuo modo, quod ſuo loco patebit.

¶ Amor eſt duplex, ſcilicet amor ſui & amor Dei. Amor ſui quidã eſt naturalis, iſte nec eſt laudabilis nec vituperabilis, quo quis abſolutè ſeipſũ amat, quod ineſt vnicuique à natura. Secũdo eſt amor ſui ordinatus qui cõcordat rationi cũ quis diligit in ſe imaginem & ſimilitudinem, & vult ſibiipſi bonum, quod cõgruit, & ſic quilibet debet diligere ſeipſum, talis amor eſt debitus & rect⁹ & bonus, de quo Aug. xiiij. de Trin. Rectus amor oẽs affectiones animæ rectas habet. Metuit enim peccare, cupit perſeuerare, dolet in peccatis, gaudet in operib⁹ bonis: talis amor placet Deo, & ordinat ad diuinũ amorẽ imflammandũ. Tertius amor ſui eſt inordinatus & vitioſus, de quo Pſal. Qui diligit iniquitatẽ, odit animã ſuã. Nã talis amor eſt odiũ ſui, de quo latiùs colligit Frater Pelbart. libr. iij. Roſarij Theologiæ. Iſte amor ſui & amor Dei ſecundũ Aug. xiiij. de ciuit. c. vlt. fecerunt duas ciuitates, terrenã, ſcilicet amor ſui vſq; ad contemptũ Dei. Cœleſtẽ verò amor Dei vſque ad contemptũ ſui, vnus diſpergit, alter vnit, vt dicit Gerſ. tract. x. ſuper Magnificat. ſunt itaque iſti duo amores radices duarũ ciuitatũ, iuſtorũ, ſcilicet & reproborum. Illius amorẽ Dei vſque ad cõtemptum ſui, & iſtius amorẽ ſui vſque ad contemptum Dei. Contẽptus autẽ Dei eſt cauſa peccati ſecundũ Aug. Vnde omnis iuſt⁹ habet in ſe amorẽ Dei vſq; ad contemptũ ſui. Et omnis reprobus amorẽ ſui vſque ad contemptum Dei. Vnde neceſſariò ſequitur (vt ſcribit Gabr. di. xiiij. q. ij. ar. j. libr. iiij.) quod in iuſtificatione impij relinquitur amor ſui, qui dictus eſt, & aſſumitur amor Dei, & per cõſequens ad iuſtificationẽ impij requiritur motus li. ar. in Deum per amorẽ Dei. Vnde 1. Ioan. 3. Qui nõ diligit manet in morte, ergo ſine dilectione Dei non ſuſcitatur à morte. Interroget igitur quiſq; (inquit Aug.) Quid amet & inueniet, vnde ſit, ciuis videlicet cęleſtis an infernalis, &c.

¶ Amor Dei eſt duplex, ſcilicet mediatus & immediatus, vt literis prodidit Gab. di. xxviij. q. vnic. ar. j. li. iij. Amor Dei immediatus eſt amor Dei terminatus in Deo præciſè, quo Deus in ſe & propter ſe diligitur & nõ creatura, ita quod illo actu ſolus Deus diligitur propter ſe. Amor Dei mediatus eſt quo amo proximũ propter Deũ, quo, ſcilicet primo proxim⁹ & per proximũ amatur Deus. Omnis enim charitatiua dilectio, & ſi quãdoq; ad creaturã terminatur, nõ tamẽ ibi ſiſtit, ſed vltra refertur in Deum. Vnde actus quo amo creaturã propter ſe, præciſe nõ referẽdo in Deũ, nunquã eſt actus charitatis, neq; amor creaturæ propter Deũ eſt actus charitatis propter amorẽ creaturę, ſed propter amorem Dei in amore creaturæ propter Deũ incluſum. Non eſt enim ille actus charitatis, vt terminatur in proximũ, ſed vt refertur vltra in Deũ tanquã in finẽ propter ſe ſummè dilectum. Ideo Aug. loquens de dilectione proximi charitatiuè diligendi dicit eum diligendum non in ſe ſed in Deo vel propter Deum. Actus autem charitatis proprius eſt amor amicitiæ Dei mediatus vel immediatus. Hæc Gab. vbi ſuprà.

¶ Amor Dei dupliciter poteſt intelligi quod poſſideat totum cor, vt ſcribit S. Bona. di. xxvij. q. vlt. li. iij. Aut ita quod excludat omnem affectum extraneũ & tũc dominatur plenè & perfectè cordi. Hoc autẽ eſt quãdo omnes motus cordis per amorẽ referũtur in Deũ, & hæc totalitas ponit dominiũ plenũ. Alio modo dicitur amor Dei totũ cor poſſidere, quando excludit omnẽ affectũ contrariũ, hoc eſt quod nihil diligitur ſupra Deũ vel æqualiter ipſi Deo. Et ſic diligit Deum ex toto corde qui diligit eum propter ſe & ſuper omnia. Et totalitas quæ excludit omnẽ motũ extraneũ eſt perfecti dominij, nec poteſt haberi ante adeptionẽ gloriæ, niſi ad ipſum Deũ aſpiciamus, & in ipſum feramur continuè. Secunda verò totalitas poteſt haberi per infuſionẽ gratiæ, quæ eſt expulſiua omnis mortalis culpę. Et primus modus nõ obligat ad implendum præceptum Dei de dilectione, ſed bene ſecundo modo tenemur ad illum modum implendum, vt dicit S. Bonauen. vbi ſuprà.

¶ Ambitio (vt ſcribit Paulus Corteſius lib. iij. ſent. diſt. viij.) eſt immoderatior honoris cupiditas. Ambitio ſecundũ Gab. di. vj. li. ij. Eſt qua vult voluntas

bonum ꝙ habet vel habere cupit excellere alios, & eis dominari. Et vt aliàs dicit Gab. Nó ꝙ poſsit, ſed quod velit attendit ambitionis flagitiũ, &c A quo ambitioſus qui vario modo aſpirat ad dignitates, de quo videre potes Gerſ. parte iij. tract. de paſsionibus, conſid. xx. Eſtque ambitio cauſa omnis belli, vt idem Gerſon dicit parte iiij. ſerm. de angelis.

¶ AMEN ſecundũ Aug. Dictio nec Græca nec Hebraica, quæ ſicut quædã aliæ dictiones Hebraicæ in libris interpretatæ nó ſunt, quales ſunt Alleluya, Oſanna, Racha, nõ quidẽ (vt ipſe ait. ij. de doctrina chriſtiana) quia illud fieri non potuit, ſed propter ſanctorũ auctoritatẽ, vt ſeruaretur antiquitas. Sumitur autem hęc dictio amen tripliciter, vt ſcribit Gab. lect. lxxix. canon. & Gerſ. par. ij. in expoſitione xij. articuli fidei. Primò nominaliter, & ſic valet tantum ſicut verax vel veritas, hoc modo accipitur in Apoc. 3. vbi dicitur. Hęc dicit amen teſtis fidelis & verus. amen, id eſt veritas, vel amen, id eſt veritatẽ annunciãs. Secũdò accipitur verbaliter, vt eſt verbũ Hebraicũ, valẽs tantum ſicut fiat, & ita capitur cõmuniter in fine orationũ, vbi exprimir deſideriũ orantis, quia optatiuũ eſt reſpectu bonorũ præcedentium, vt opratio impletionis reſpectu omniũ petitorũ. Deut. 27. Er dicet omnis populus amẽ. Tertiò accipitur aduerbialiter, & ita frequenter accipitur in Euangelio, cũ dicitur: Amen dico vobis, valet tantũ, id eſt verè vel fideliter, & eſt aduerbiũ affirmandi, id eſt ita eſt vel verũ eſt, ſecundũ Amb. de conſ. d. ij. Reuer. in fi. &c.

¶ AMICVS vt ſcribit Gab. di. xxx. q. vnic. lib. iij. Connotat actũ virtutis, ſcilicet dilectionẽ in amãte, qno tendit in amatum propter virtutẽ amati. Inimicus connotat actum odij vitioſum inimico, quo odit enm cui eſt inimicus propter bonum virtutis quod eſt in eo. Nã qui odit vitiũ alterius nõ eſt inimicus. Inimicus ergo inquantũ talis eſt malus & vitioſus & per cõſequens nullo modo, vt ſic diligẽdus. Hoc enim modo virtuoſe odiuit inimicũ, qui dixit, Verte impios, & non erunt. Prou. 12. A quo amicitia & inimicitia. Et ſicnt amicitia connotat bonũ virtutis in amato cõueniens actui virtutis in amãte, ſic inimicitia connotat malũ virtuoſum in inimico diſconueniens bono, quod eſt in eo cui eſt inimicus. Dilectio autẽ gratuita (vt idẽ Gab. ſcribit) pro nó odire accepta quantum ad bona ſpiritualia quo natus eſt quiſquã attingere Deũ, vel bonũ eſt inimico de neceſsitate pręcepti impendẽda, tamẽ quantũ ad bona indifferentia nó eſt neceſſaria ad ſalutẽ. Bona autẽ indifferentia ſunt diuitiæ, ſanitas, honor, poſſum velle huiuſmodi bona inimico & etiã aduerſa inimico & mihi, vt ipſe emendetur, & peccata puniãtur, copioſius rem probat Gab. vbi ſuprà. Non tamen eſt volenda inimico ſimpliciter, & ſine conditione extinctio corporalis vitę, vt ibidem vult vbi ſuprà. Quia nullus poteſt velle inimico ablationẽ facultatis pœnitentiæ, vel diligẽdi Deũ, & cõuerſionis vitæ, quia hoc eſſet ei nolle ſpiritualia bona. Sed poſt mortem nõ eſt pęnitẽtię locus, nec cõuerſio ad diligẽdũ Deũ & ad emendationẽ peccatorũ, ſicut poſt ablationẽ ſanitatis, & bonorũ fortunæ, quorum ablatio nõnunquam eſt occaſio cõuerſionis & pœnitẽtiæ. Nunquã autẽ ablatio vitæ corporalis per quã ſimpliciter excluditur à poſsibilitate cõuerſionis, & diligẽdi Deũ. Et dicitur notãter volẽda ſimpliciter ſine conditione, quia cũ cõditione ſiue volũtate conditionata poteſt quis velle mortẽ inimici. Imò etiã nõ offendentis proximi tamẽ mali, pnta ſi credit finaliter eum futurũ malũ, & tunc poteſt ſibi optare mortem, vel vt det locũ ſanctis quos impedit: vel ne addat peccata peccatis, propter quæ poſt mortẽ acrius pnniatur. Et nota quod ſcribit Scot. de iudice di. xxx. quod in omnibus caſibus inquit propter quod mors inimico eſſet aliquantulũ volita eſt ſimpliciter nolitum, tenetur enim iudex in cauſa, & ſimiliter actor nolle eũ eſſe reũ, & velle eũ nõ punire, quantum eſt ex ſe. Quia ſi faciat hoc ex libidine, vel odio aur ſponte, peccat mortaliter. Vnde Aug. in li. retract. & habet Magiſt. di. xxix. li. iij. Duo inquit ſunt diligenda in homine, natura & virtus: vitium verò & peccatum odiendũ. Parentes ergò inquantũ mali odiendi ſunt & inimici diligendi inquantũ homines. Diligamus ergo inimicos lucrandos regno Dei, & odiamus in propinquis ſi impediant nos à regno Dei, & in omnibus cõmuniter naturã diligamus, quã fecit Dominus. Nó ergo poteſt odiri natura. Et per hoc ex odio & libidine extingui ſine tranſgreſſione præcepti, & per conſequens ſine mortali. Sic in alio caſu tenetur patiens perſecutionẽ tyrannicã nolle eſſe tyrannum contra Eccleſiã, & quantum iu ſe eſt nolle eum ſimpliciter eſſe reprobũ. Tyrãnus quoque nõ poteſt in perſecutionẽ niſi exteriorẽ, iuxta illud Saluatoris. Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem occidere nõ poſſunt. Talis autẽ perſecutio exterior, frequenter eſt electis materia proficiẽdi in virtutibus, & præcipuè eſt patientia quæ perfectũ opus habet. Iacob. 1. Hoc enim modo Eccleſia profecit & creuit. Itẽ non eſt ſimpliciter neceſſariũ actui poſitiuo, quantum ad bona ſpiritualia diligere inimicũ, quia nõ tenetur quis cogitare de inimico. Sed in caſu neceſſitatis tenetur quilibet inimicũ ſuũ quantũ ab bona temporalia vel ſpiritualia actu poſitiuo (ſi poteſt) diligere, niſi aſſit alius paratus illi præſtare, Vnde Ioan. Si quis habet ſubſtantiam huius mundi, & videt f. ſuum ne. ha. & clau. viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo. 1. Ioan. 3. Sed inimicus frater eſt & proximus, ergo. Et per conſequens mnltò magis teneor quantum ad bona ſpiritualia, vt ſi fidelis indiget doctrina, per quam cõuerti poſſet ad veritatem, & ſic de aliis. Sic de correctione fraterna & oratione. Item aliqua dilectione inimicorum magis meritoria eſt amicorum dilectio. Aliqua minus meritoria, aliqua ęquè meritoria, & econuerſo, ſingula fuſius perpendit, proſequitur & tractat Gab. di. xxx. q. vnic. ar. ij. lib. iij.

¶ AMICITIA eſt humanarum, diuinarumque rerum cum beneuolentia & charitate conſenſio, ſecundũ Aug. epiſtola xlv. & Cicero lib. de amicitia, Idém Cice in Rhetor. ait: amicitia eſt voluntas erga aliquẽ bonarum rerum illius ipſius cauſa quẽ diligit cum eius pari volũtate. Amicitia vt dicit Ariſt. viij. Ethi. eſt beneuolentia pacis non latens. Vel ſic, Amicitia eſt ſtudiorũ omniũ voluntatumque cõſenſns, cuius contrarium inimicitiæ in plurali, licet etiam in ſingulari inueniatnr. Ennius Poeta, amicitiam atque inimicitiã in fronte promptam gero. De amicitia humana plura apud Ciceronem videãtur in Lelio. Er Ariſtotel. in Ethicis, & non parum multa colligit de amicitia frater Pelbart. libro tertio, Roſatij Theologiæ.

¶ AMICVS Dei (vt ſcribit Dominus Cardi. Camera. q. ix. ar. ij. lib. j. dicitur, Quem Deus ſpecialiter diligit, & ad ſpeciale bonum, ſcilicet ad vitã æternam, ſed generaliter loquendo quilibet eſt amicus Dei, ſiue bonus ſit, ſiue malus, in hoc Deus diligit ipſum

ad

ad aliquod bonum,&c. Hæc Aliacenſis.

¶ AMICVS Dei aliquis poteſt dici dupliciter, vno modo ab habitu vel actu charitatis vel gratiæ animam ipſius informante. Alio modo denominatione extrinſeca ab ipſa diuina voluntate acceptante, vel magis propriè loquendo, vel quia diligit Deum, vel quia diligitur à Deo. Primo modo poteſt aliquis eſſe amicus Dei vel charus & gratus ſine aliqua qualitate ſupernaturali infuſa, quæ ſit charitas vel gratia, non tamen ſine aliqua qualitate creata quæ ſit dilectio, & quæ poteſt dici charitas vel gratia. Secũdo poteſt eſſe aliquis charus, & gratus ſine aliqua qualitate informãte, nec eſt ſimile de eſſe albũ & albedine. Et illo modo ſecũdo aliquis poteſt dici amicus Dei dupliciter, ſicut dupliciter poteſt intelligi eũ aliquẽ diligere. Vno modo generaliter, quia vult ſibi aliquod bonũ. Et ſic omne bonũ inquantũ bonũ Deus dicitur diligere, iuxta illud, Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Alio modo ſpecialiter, quia vult ſibi aliquod ſpeciale bonũ, & ſic Deus magis diligit illũ, cui facit maius bonũ, quia quãuis oẽs eadẽ dilectione diligat, nõ tamẽ ad æquale bonum, & illo modo vltimo adhuc aliquis poteſt dici amicus Dei dupliciter. Vno modo quia Deus vult illũ pro tũc habere aliquod magnũ donũ quod nõ eſt vita æterna, ſicut eſt charitas vel gratia vel originalis iuſtitia, ſiue velit quod ſemper permaneat in tali bono ſiue nõ, & hoc volũtate beneplaciti, & hoc vocamus diligere ſecundũ præſentẽ iuſtitiã, & ſic Deus diligit ſolũ rationales creaturas, quæ ſunt in gratia gratũ faciente, ſiue ſint electæ ſiue reprobatæ. Alio modo quia Deus vult illum nõ pro illo tũc, tamẽ aliquãdo habere vel habiturũ eſt illud ſpeciale donum, ꝙ eſt vita ęterna, & ſic Deus diligit ſolũ rationales creaturas, nõ tamẽ omnes illas quæ ſunt in gratia gratum faciẽte, ſed ſolũ illas quæ ſunt electæ, & non reprobæ, ſiue ſint in gratia ſiue in mortali culpa. Et hoc voco inquit Aliacenſis dilectionem ſecundum æternã præſcientiam, de qua ad Rom. 9. Iacob dilexi: Eſau autẽ odio habui. Et iſta poteſt vocari dilectio ſimpliciter prima, aut dilectio ſecundũ quid, quia in ſcriptura ſimpliciter loquendo, dicitur: Eſau autẽ odio habui, licèt ſorte, & ſine ſorte Eſau quãdoq; habuerit charitatẽ ſaltẽ quando fuit noniter circuncisus, & ita de quolibet reprobo poteſt dici ſimpliciter quod Deus odit ipſum, licèt ſecundũ quid, ſcilicet præſentẽ iuſtitiã diligat ipſum quando habet charitatẽ vel gratiã, &c. Hæc omnia Cardina. vbi ſuprà. Et vt ipſe paulò ante ſcribit eſſe amicum Dei ſiue Deo charũ aut acceptũ ad vitam ęternam poteſt dupliciter intelligi, vno modo idem eſt quod eſſe ordinatum ad vitam æternam finaliter obtinendam, & ſic quiliber electorũ in quocunque ſtatu ſit, gratię vel culpę, eſt Deo charus, & acceptus & Dei amicus, & nullus reproborũ, licèt ſit in ſtatu gratiæ eſt Dei amicus. Alio modo idẽ eſt quod eſſe in ſtatu vel diſpoſitione, in qua ſi perſeuerauerit, Deus dabit ſibi vitam æternam, & ſic non quilibet electus eſt Deo gratus vel acceptus, nec Dei amicus, ſicut ille qui eſt in ſtatu culpæ mortalis. Et aliquis reprobus eſt Deo charus, & Dei amicus, ſicut ille qui eſt in ſtatu gratiæ. Simili modo Magiſt. iij. ſent. di. xxxj. dicit quod aliquẽ eſſe ſcriptũ in libro vitæ, poteſt intelligi dupliciter, ſcilicet ſecundũ ęternã præſcientiã, vel ſecundũ præſentẽ iuſtitiã, & multi ſunt ſcripti primo modo, & nõ ſecũdo modo, & ecõuerſo. Sic aliquẽ eſſe amicũ Dei (vt dicit Cardin. vbi ſup.) poteſt intelligi dupliciter. Vel ſecũdũ æternã Dei dilectionẽ, vel ſecũdũ pręſentẽ diſpoſitionẽ. Et aliquis poteſt eſſe amicus Dei primo modo, & nõ ſecũdo modo, & ecõuerſo. Et ſecundum eundem nullus poteſt eſſe amicus Dei de lege ordinata non habẽdo in ſe aliquã qualitatẽ infuſam quæ ſit charitas vel gratia, quãuis aliquis poteſt eſſe amicus Dei de potẽtia abſoluta, nõ habẽdo aliquã qualitatẽ infuſam qua ſit charitas vel gratia. Poteſt, & aliquis nõ eſſe amicus Dei de potẽtia abſoluta, habẽdo aliquã qualitatẽ infuſam quæ ſit charitas vel gratia. Singula abundè probat Petrus vbi ſuprà.

¶ AMIDVM (vt ſcribit frater Pelbartus lib. ij. Roſarij Theologiæ in dictione Grana. §. j.) ex omni genere tritici fit ponendo in aqua donec putrefiat, poſtea deſiccando dealbatur.

¶ AMITA ſoror patris. Paludenſis diſt. xlj. quæſt. j. lib. 4. Amita magna eſt ſoror aui, vt ibidem dicit de nominibus conſanguinitatis, aliàs dicetur.

¶ ANATHEMA: quod ſeparatio ſonat, eſt excommunicatio maior, vt literis mãdauit Gab. lib. 4. ſent. diſt. 18. art. 2. concl. 1. Vnde Apoſtolus ad Galat. 1. dicit, Si quis ex vobis Euangelizauerit præter illud quod accepiſtis, anathema ſit. vbi anathema exponit Rich. diſt. 18. art. 5. q. 1. lib. 4. pro perditione ſeu maledictione. Anathematizare enim vno modo idem eſt quod maledicere. Et Apoſtolo licuit maledicere angelo ſub illa conditione quam appoſuit, quia ſi ponitur per impoſſibile quod angelus bonus peccaret, dignus eſſet maledictione. Et 1. Cor. 1. dicitur, Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſit anathema. Et quod Apoſtolus optabat anathema eſſe à Chriſto, intelligitur illud ad tẽpus, & ſub conditione, videlicet ſi optabile eſſet, vt dicit S. Bonau. diſt. 29. q. 3. in fi. lib. 3.

¶ ANALOGVM ſecundum Doctores, & clarius Rich. ſuper 1. diſt. 25. art. 2. q. 2. quod analogicè dicitur, quãdo idẽ nomẽ eadẽ ratione prędicatur de pluribus, tamẽ per prius de vno quã de alio, eo quod principaliter & ſecundũ ſe dicitur de vno, de aliis autẽ non dicitur niſi inquantũ habent habitudinem ad illam rẽ de qua principaliter dicitur, & ſecundum ſe. Exẽplũ ponit idẽ Rich. de ente quod principaliter (inquit) & ſecundũ ſe conuenit Deo, creaturis autẽ nõ conuenit niſi inquantum imitantur Deum, ideo ens analogicè dicitur de Deo & creatis. Item ens creatum analogicè (inquit) dicitur de ſubſtantia & accidente, quia accidentia non ſunt entia, ſed entis. vij. Metaph. Vnde patet quod analogia eſt media inter æquiuocationem puram & vniuocationem puram. Et ſecundũ Occam, ens æquiuocè dicitur de Deo & creaturis. Et Henricus de Gãdauo & Tho. videntur ſentire ſolam analogiam, & nullam vniuocationem in ente ad Deũ & creaturas. Scoteorũ turba (quos Scotiſtas vocant) dicunt quod ens prædicamentale licèt non ſit vniuocum, tamen ens tranſcendens vniuocè dicitur de Deo & creaturis, ita tamẽ quod non negatur eſſe analogum. Nam ens in communi latiſſimum habet conceptum, de quo latiùs videatur apud Doctores.

¶ ANGELVS Græcè, Latinè valet nuncius. Eſt autẽ triplex angelus (vt ſcribit Brulef. di. xij. lib. ij.) Eſt angelus officio, & eſt quilibet nuncius miſſus à Deo ad homines propter aliqua miniſteria implenda, & ſic angelus nõ ſolũ dicitur de ſpiritibꝰ angelicis, ſed etiã de hominibus. Vnde Malach. 3. Ecce ego mitto angelum meum, id eſt Ioan. Baptiſt. Et poſt iudiciũ

non erunt angeli officio, quia non mittuntur ad ho-
mines. Sic Chriſtus vocatur magni cõſilij angelus.
Vnde in canone dicitur, Iube hæc perferri per ma-
nus ſancti angeli tui, intelligendum eſt vt exponit
Innocentius, vt refert eum S. Bonau. diſtin. xj. lib. iiij.
Angelus ille magni conſilij eſt Chriſtus, per manus
illius oramus ſacrificiũ perferri, id eſt ipſius meritis
& precibus noſtrũ ſacrificium Deo acceptari: Vnde
ipſe eſt põtifex & aduocatus noſter, & apparet cõ-
tinuè vultui Dei ad interpellandum pro nobis, &c.
Eſt itẽ angelus dignitate, & ſic eſt ſacerdos cõſecrãs
corpus Chriſti. Vnde Malac. 2. dicitur, Labia ſacer-
dotis cuſtodiũt ſcientiã, & legem requirent ex ore
eius, quia angelus Domini exercituũ eſt. Dicitur &
angelus natura, & licèt ſit nõ officij angelus ſecun-
dũ vocis proprietatẽ (vt vult Greg.) accipitur tamẽ
vt dicit ſubſtantiã ſiue naturã angelicã: Et deſcribi-
tur à Damaſce. ſic angelus eſt ſubſtantia incorporea
intellectualis, ſemper mobilis, arbitrio libera, Deo
miniſtrans, gratia nõ natura immortalitatem ſuſci-
piens. Et ſubſtantia incorporea ponitur pro genere,
& accipitur incorporea ſtrictè pro ſubſtãtia, quæ ne
que eſt corpus in ſe, nec corpori vnibilis, vt forma.
Et per hoc excluditur anima intellectiua tã cõiun-
cta quàm ſeparata. Dicitur intellectualis, ad exclu-
dendum quãcunque naturam nõ cognoſcentẽ, poſ-
ſet enim Deus de nouo producere ſubſtantiã ſpiri-
tualẽ nõ cognoſcentẽ, quæ per hoc nõ eſſet angelus.
Dicitur ſemper mobilis, & hoc quantũ ad motũ lo-
calẽ, quia tali motu infatigabilis eſt, per hoc innui-
tur quod nõ determinat ſibi locum naturalẽ in quo
naturaliter quieſcat quia de ſe eſt indifferẽs ad om-
nem locum corporalẽ. Dicitur arbitrio libera, quan
tum ad motũ affectionum. Dicitur Deo miniſtrans:
vbi tãgitur cauſa finalis de cuius miniſterio tracta-
tur, diſt. ix. lib. ij. ſen. Dicitur ſuſcipiens immortalita-
tem, nõ natura, ſed gratia diuina: quia angelus ſicut
qualibet creatura de ſe habet vertibilitatẽ in nihil,
eo ipſo enim quod de nihilo creatus eſt, poteſt redi-
re in nihil, & rediret in nihil niſi à Deo conſeruare-
tur, quod ergo perpetuum eſt nõ habet ex ſe, ſed ex
dono cõditoris cõſeruantis, & per ſubſtractionem
cõſeruationis eſt annihilabilis, cõſeruatur tamẽ be-
nigniſſima & gratioſa Dei voluntate, & ita dono gra
tiæ. Gabr. di. iij. quæſt. j. lib. ij. Et licèt breuius poſſet
deſcribi dicẽdo, Creatura intellectualis incorporea,
tamẽ reliquæ particulæ nõ ſuperfluunt, quia eis ex-
primitur cauſa finalis, operatio & duratio angelo-
rũ, Aliã ponit deſcriptionẽ S. Diony. de di. nomini-
bus, ſcilicet, Angelus eſt imago Dei, manifeſtatio oc
culti luminis, ſpeculũ purũ, ſplendidiſſimũ, immacu
latũ, incontaminatũ, incoinquinatũ, recipiens totã
(ſi iuſtũ eſt dicere) ſpecioſitatem boniſormitatis &
deiformitatis, & purè declarans in ſeipſo, ſicut poſ-
ſibile eſt bonitatem, quæ eſt in abditis. Hãc per ſin-
gula verba latè proſequitur Alex. de Ales part. ij. q.
xx. memb. iij. ar. ij. Et Bona. diſtin. ix. lib. ij. circa text.
An autem angeli creati ſint in gratia. Dicit idem S.
Bona. diſt. iiij. q. ij. lib. ij. Iſta quæſtio facti eſt, & non
inuenimus aliam rationem quã cõgruitatis, proba-
biliter poſſumus vtrunque opinàri ſicut & alij ante
nos. Vnde duæ ſunt de hoc opiniones, quas diffuſe
recitat Gab. diſt. iiij. l. ij. & innuit hoc ſer. j. de ſancto
Michaele. Vna eſt, quod angeli creati ſunt in gratia
gratũ faciente. Alia, quod ſunt creati in puris natura
libus, & quod nõ habuerunt gratiã ab inſtanti crea-
tionis. Primæ fauet S. Thom. part. j. qu. lxij. ar. iij. &
Greg. de Arimi. Secundæ aſſentit Magiſter in text.
& etiam di. v. Hugo, Alex. de Ales, q. xix. memb. ij. &
S. Bonauen. di. iiij. quæſtio. ij. lib. ij. Vtraque opinio-
num innititur auctoritatibus & rationibus perſua-
ſiuis. Prima auctoritate S. Aug. iij. de ciuit. Dei c. ix.
ſimul in eis condens naturam, & largiens gratiam.
Ratione ſic probatur, Deus cũ ſit liberaliſſimus, pa-
ratus eſt dare omnibus gratiã diſpoſitis ad recipien
dum, ſed nulla videtur melior diſpoſitio ad gratiam
quàm innocentia & volũtas recta, & hæc erãt in an-
gelis à ſui creatione. Adducit plures rationes & au-
ctoritates pro illa opi. Gab. Secũda opinio firmatur
ſimiliter auctoritatibus & rationibus, quas refert
idẽ Gab. Vnde Aug. ſuper Gen. ad literã dicit, quòd
angelica natura primo erat informis creata, & cœlũ
dicta, deinde dicit eã formatã & lucẽ appellatã, nõ
autẽ fuit informis niſi per defectum gratiæ. Ratione
probatur, Gratia eſt mediũ inter naturã & gloriam,
ideo primò angeli fuerunt in puris naturalibus, de-
inde adepti ſunt gratiã, vltimò gloriã, prçterea ſicut
ſe habet culpa ad damnationẽ, ita gratia ad gloriã,
ſed ſtatim vt habuerunt culpã mali, fuerũt dãnati &
obſtinati: ergo ſtãtes ſtatim vt habuerũt gratiã, ſunt
glorificati & cõfirmati. Nõ autẽ habuerũt gloriã in
inſtanti creationis, ergo nec gratiam. Vtraque opi-
nionũ probabiliter teneri poteſt, vt idẽ ait Gabr. &
Bona. ſine pertinacia & temeritate, quia ad neutrũ
ſunt rationes cogẽtes, neq; ſufficientes auctoritates
neque conſtat de reuelatione, aut Eccleſię determi-
natione. Probabilius tamẽ videtur ſecundũ Sco. &
vt ſcribit Gabr. ſer. j. de S. Michaele quod omnibus
appoſita eſt gratia & omnibus cõcreata, & ea aliqui
bene vſi ſunt, alij eã deſeruerunt, &c. Haſce opinio-
nes tangit Gerſon par. iiij. ſerm. de angelis, cum ſic
ſcribit, Poſtquã omnipotentiſſimæ ac liberaliſſimæ
Dei bonitati placuit ſeipſum in creaturas diffunde-
re, mundum hunc tãquam regnũ aliquod pulcher-
rimum ac maximum non naturali quadã & æterna
neceſſitate (vt Phil. ſomniãt) ſed ſpontanea libertate
fabricauit, in quo cõdidit palaciũ præclariſſimũ ac
permagnificũ, quale decebat habere vniuerſalem ac
ſummu imperatorẽ. Illic quoq; exercitũ ſuũ & incly
tã magnatũ ac militũ ſuorũ familiã mox creauit: cõ
dens videlicet angelorũ naturam, & ſimul largiens
gratiã vel gratum faciẽtem, vt Præpoſitinus S. Tho.
Durand. Holkot tenẽt, vel tantũmodo gratis datam
vt Magiſtri & Domini antiſio. multorumq́ue eſt opi
nio. In qua cõtrarietate id quod certũ eſt teneamus,
eos in magno lumine cognitionis tã ſupernaturalis
de Deo, quã naturalis de cæteris entibus creato, ex
titiſſe. Et vt idem ait Gerſ. paulò pòſt, fuerunt autẽ
primitus angeli, quos loquimur ante gloriæ cõſum-
matæ largitionem viatores conſtituti, ſcilicet in ſta
tu & viæ & meriti, vt beatitudinẽ per ſtrenuos actus
infra certam temporis morulam mererentur, vel nõ
merentes illa perpetuò priuarentur, &c.

¶ ANGELORVM moræ poſſunt poni multipliciter, vt
habet Sco. & poſt eũ ſcribit Gab. di. v. q. vnic. l. ij. Vn
de poſſunt poni moræ tres, ita quod omnes in prima
mora creati fuiſſent in gratia & meruerũt, in ſecũda
boni ſteterũt in merito, & mali ceciderunt, in tertia
omnes fuerũt in termino. Poſſunt poni & quatuor
moræ, & hoc dupliciter. Primo ꝙ in prima fuerunt
omnes in naturalibus. In ſecũda mali ceciderunt, In
tertia bonis appoſita eſt gratia, & meruerũt. In quar
ta boni præmiati, & mali ſunt dãnati. Vel ſecũdo, in
prima mora fuerũt omnes angeli in naturalibus: In

ſecúda omnes in gratia,& in tertia boni meruerũt ſtãtes in gratia, & mali deliquærũt. Io quarta fuerũt oẽs in termino. Ponũtur, & alio modo iſtę moræ ſecundũ alios. Quis autẽ horũ modorũ ſit ꝓbabilior, ſubiũgit Scot. aliquas ꝓpoſitiones probabiles, quas vide diffuſè apud Gab. vbi ſup. Bona. dicit ſecundũ opinionẽ catholicã veriorẽ, & tenendã, quod morula fuit inter creationẽ, & lapſum, licèt paruula, propter quã ſancti, & expoſitores, & ipſa ſcriptura loquitur de malitia diaboli, quæ ſemper fuiſſet in ea, quia illud modicũ quaſi pro nihilo reputatur. Vnde 1. Ioan. 3. dicitur, Diabolus ab initio peccauit, ſenſus eſt vt dicit Aug. Diabolus ab initio peccauit, id eſt ſtatim poſt initium. Angelis verò bonis pro magno merito aſcribitur quod vicerũt prœliũ tẽtationum. De quo Apoc. 12. Factũ eſt prœliũ magnũ in cœlo, Michael, & angeli eius pugnabant cũ dracone, &c. Fuit enim peccatũ malorũ incentiuũ tentationis in bonis, q̃ boni ad magnã eorũ laudẽ vicerũt. De quo lariùs Gab. vbi ſuprà, du. ij. Videtur autẽ probabile (vt ibidem dicit) quod in primo inſtanti fuerunt vniformes creati in ſtatu naturæ ſiue gratia. In ſecunda mora erant vniformes in gratia. In tertia morula viæ mali multipliciter demeruerunt, & boni multipliciter meruerunt. In quarto fuerũt in termino, & hoc videtur rationabile, quia ſic experti erant de omni ſtatu, & maiorem occaſionem habuerunt intenſius eliciendi actum meritorium poſtea, quia experti erant quod hoc non poterant in primo inſtanti. Gabr.

¶ Angeli dicũtur ſancti propter duo, vt notat Biel. di. vij. q. iij. li. ij. Propter finem principalem, qui eſt ipſe Deus. Et finem minus principalem, qui eſt homo. Voluit enim Deus vt res ſic eſſent cõditę, quod maiores iuuarẽt minores. Et quia angeli ſunt multo maiores, quàm homines, ideo ab initio voluit Deus quod angeli eſſent miniſtri hominũ. Et licèt (vt idem ait) mater carnalis quãtumcunque diligat & nutriat filium ſuum dulciter, & diligenter, adhuc ſancti angeli habent maiorem curã de nobis, & nos conſolantur in omnibus tribulationibus noſtris, & hoc per vim adminiſtratiuã. Et angelus (vt ait Gab. diſt. xj. lib. ij.) non homini propter ſe miniſtrat, ſed propter Deum cuius imaginem gerit, &c.

¶ De actibus angelorum. Actus quos habent angeli ſuperiorum ordinum reſpectu inferiorũ ſunt tres, vt habet Diony. De cęleſt. hierar. c. iij. prope finem, ſcilicet purgare, illuminare, & perficere, qui dicũtur actus hierarchici, quia cõueniunt ſuperioribus hierarchiis reſpectu inferiorum, ita ſcriptis prodidit Gabr. d. ix. q. ij. lib. ij. ſent. angelus autem ſuperior aliquid ignoratum inferiori notificans illo vno actu notificãdi, prius incognitum inferiorem purgat, non quidem à fœditate peccati, ſed ab ignorantia negationis illuminat noua cognitione, & notitia perficit actuando eum ad cognita. Et differũt illi actus in cõnotato. Nam in ſubſtrato ſupponunt pro eodem, ſcilicet inductione ſcientiæ. Purgare autẽ connotat præcedentis ignorantiæ remotionem. Illuminare obiecti manifeſtationẽ. Perficere ſubiecti eleuationem, & meliorationem, & hoc vult ſanctus Diony. de cœleſt. hierar. c. vij. Plura vide in Occam q. xx. li. ij. & qu. vij. primi quotlibet. Vide, & Gab. vbi ſuprà. & Bona. di. x. ar. ij. lib. ij. ſent. &c.

¶ De angelorum cognitione, de qua etſi plura ſcribãt doctores, tamẽ multa paucitate perſtringã. Eſt autẽ angelorũ duplex cognitio, ſcilicet matutina, & veſpertina. Cognitio matutina eſt cognitio rerum in verbo, quæ eſt beatifica. Cognitio veſpertina eſt cognitio rerũ in lumine naturę. Diſtinguit autẽ Alex. de Ales par. ij. q. xxiij. triplicẽ cognitionẽ angelorũ. Vna qua cognoſcit verbũ, & ſe ac creaturas ſibi in verbo relucentes. Vna indiſtincta cognitione in lumine gloriæ & beatificę. Alia qua cognoſcit per ſpecies ſibi cõcreatas Deũ, ſe & alia. Tertia qua cognoſcit per ſpecies à rebus cognitis acceptas, quam ipſe vocat cognitionẽ rerũ in proprio genere. Vltimæ duæ dicũtur cognitiones veſpertinæ, prima ſola matutina, quia iſta eſt cognitio in creatore, qui eſt principiũ omnis creaturæ, ſicut mane principiũ diei. Sequentes duæ dicũtur veſpertinę, quia his cognoſcitur res in creatura, quę de ſe tendit ad occaſum. Nec dicitur matutina vel veſpertina per admixtionem tenebrarum ignorantiæ, ſed ex cauſa dicta. Prima, ſcilicet matutina eſt ſupernaturalis & beatifica. Secunda, ſcilicet veſpertina dicitur naturalis, licèt medium non habet ex propria natura ſine vigore ſui intellectus, quia habet eam per ſpecies à Deo infuſas. Gabr. video eum latiùs diſt. iij. qu. ij. lib. ij. & di. xiiij. quæſt. vnica, ar. j. lib. iij. & lect. xxxj. cano. & Bona. diſtinct. iiij. libr. ij. quæſtio. vltim. & penultim. Et quia inferiores angeli à ſuperioribus purgantur ab ignorantia, & illuminantur, ergo aliquid inferiores ignorant, quod ſuperiores nouerunt. Et videntes verbũ, tantum vident in verbo. quantũ in eis verbũ oſtendit, oſtẽdit autẽ quantũ vult. Eſt enim ſpeculũ voluntarium quo ad creaturas extra, licet ſit neceſſarium quo ad perſonas intra. Hæc Gab. di. ix. q. ij. dub. iiij. li. ij. vbi & poſt alia hæc adiungit, quod aliqui angeli à principio cognouerunt myſterium incarnationis. Alij verò non cognouerũt à principio, ſed poſt plenè cognouerũt dum impletum fuit. Vel poteſt dici quod à principio omnes cognouerũt in verbo, ſed innotuit eis per Eccleſiam dum factum fuit & impletum, ac per Apoſtolos mundo prædicatum. Vnde Aug. 5. ſuper Gen. Non in Deo tantum innoteſcit angelis quod abſconditum eſt, verum & hoc eis apparet cũ manifeſtatur & propalatur. Sed quod de dæmonibus an cognouerunt Ieſum fuiſſe filium Dei. Ad hoc dicitur quod ipſi cognouerunt Dominum veniſſe in carne, vt dicit Gloſſ. Luc. 8. Sciebãt dæmones per aduentũ Domini ſe aliquãdo in abyſſum mergendos, non futura prædiuinantes, ſed ſecundum prophetarum dicta recolentes. Et Aug. ix. de ciuit. Dei ca. j. Innotuit dęmonibus non per id quod eſt vita æterna & lumen incommutabile quod illuminat pios, ſed per temporalia quædam ſuæ virtutis effectiua, & occultiſſima ſigna ſuæ præſentiæ, quæ angelicis ſenſibus malorum ſpirituum poſſent eſſe conſpicua potius quàm infirmitati hominum. Et dicit Alex. de Ales par. ij. q. xxvj. memb. v. quod aliquo modo cognoſcũt angeli mali, quo non cognouerunt boni, quia quædam eſt cognitio in pœna vel impedimento malæ operationis. Aut cohibitione poteſtatis, & hoc modo poterant angeli mali Chriſtum in carne veniſſe cognoſcere, quo nõ cognouerũt boni qui pœnam non habuerunt, & eorum poteſtas non eſt impedita per Chriſti aduentum, ſed aucta, licèt tamen cognitio bonorum quam ex naturalibus, & gratuitis habuerunt de Chriſto veniente in carne fuit clarior, & nobilior quàm cognitio malorum. Sed quod dicit Paulus 1. Corinth. 2. Si cognouiſſent dicit Gloſſ. nunquàm crucifixiſſent. Ad hoc dicitur quod non

nouerunt per certitudinem ſcientiæ, ſed per coniecturam opinionis firmæ. Vnde Hilla. ſuper Matth. magis ſuſpicari, quã noſſe credẽdi ſunt. Et S. Greg. Diabolus redemptorem & in carne veniſſe ſenſerat, ſed propter humilia quæ paſſus eſt, quicquid de deitate ſuſpicatus eſt, ei in dubium venit pro ſuperbia ſua, & non Dei natum, ſed Dei gratia cuſtoditum credidit. Quod autem non habuit euidentem notitiam, ſignum eſt manifeſtum tentatio, qua tentare auſus eſt Dominũ, qua experiretur an eſſet filius Dei. Latiùs vide Gabr. di. ix. q. ij. lib. ij.

¶ De miſſione angelorum. Angeli eſt vt mittãtur. Angelum autẽ mitti (vt ſcribit D. Præpoſitus Gabr. diſt. x. q. vnica, lib. ij.) nihil aliud eſt, quàm angelum miniſterium aliquod diuina auctoritate circa aliũ exercere, ſiue ipſum illuminando, ſiue auxilium quodcunque præſtando. Illa autem miſſio fit quandoque cum motu angeli locali, vt cum de cœlo mittitur ad terras, & expleto officio legationis, redit in cœlum, quæ nõ fiũt ſine locali mutatione. Sic legitur de angelo Manue apparenti. Cumq́ue aſcenderet flamma altaris in cœlum, angelus Domini pariter in flamma aſcendit. Iudic. 13. & Luc. 2. de angelis Dominicam natiuitatẽ paſtoribus nunciãtibus dicitur. Cùm diſceſſerunt angeli ab eis in cœlum. Fieri etiã poteſt ſine locali motu, vt dũ Deus angelũ vnũ illuminat per aliũ angelũ, à priori localiter nõ diſtãtem. Mittũtur autem angeli beati à Deo ad viatores, vt cœleſtis regni aſcribãtur hæredes. Vnde ad Heb. 1. Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, miſſi propter eos qui hæreditatẽ accipiunt ſalutis, &c. Denique plena eſt vtriuſque teſtamẽti pagina. Mittũtur & angeli tanquã mediatores inter Deũ & hominẽ, vt per eos homo inferior ad beatitudinis ſumma reducatur. Hæc etiã miſſio ſecundũ S. Bona. cõcordat charitati diuinæ, angelicæ & humanæ. Diuinæ quæ in hoc nobis manifeſtatur dũ nobiliſſimos ſpiritus intima ſibi charitate cõiunctos mittit ad procurandum ſalutẽ noſtrã. Angelicæ dũ videntes nos ſuo auxilio indigere cõtra malorũ angelorũ impugnationes multiplices & fraudulentas charitate, quæ in eis feruet, & perfectiſſima eſt tanquã deſiderantes noſtrã ſalutẽ, ſe pronos ad noſtrum miniſteriũ Deò offerunt, dicẽtes illud Eſa. Ecce ego Domine mitte me. Congruit etiam charitati humanæ, quæ quia debilis eſt, quãdiu ſumus in via indiget foueri, nutriri & excitari. Congruit ergo quod angeli quorũ conciues ſumus futuri, cum non poſſint per naturæ ſimilitudinem nos excitare ad amorem, ſaltẽ hoc faciant nobis iuncti per obſequij beneficentiam.

¶ De locutione angelorum. Angelus loquendo alteri nihil facit, niſi quod cauſat cogitationẽ alicuius obiecti in ſe, quæ cogitatio in loquẽte cauſata tanquã obiectũ, cauſat effectiue in angelo audiente notitiã intuitiuã ſuimet cogitationis, vide copioſe de hoc apud Gab. di. ix. q. ij. ar. iiij. lib. ij. & Bonauen. d. x. art. ij. lib. ij. Vnde ſecundum eundem Bonauen. Angelus audit & videt, & tam audire, quàm videre eſt in angelo intelligere. Sed tunc videt eũ quando ex proprio motu intelligit aliquid, tunc audit quando per oblationem ſpeciei intelligibilis ab eò intelligẽte excitatus ipſum quod profertur intelligit, & ſic competit angelo non ſolum reſpectu ſuperioris ſedentis reſpectu paris vel inferioris, quia ſic audit ſupremus angelus ab infimo, ſicut Magiſter audire poteſt à diſcipulo, non quod ab eo ſuſcipiat doctrinam ſiue illuminationem, ſed quia melius cognoſcit eius defectus per ſuiipſius detectionem. Hæc Bonauen. vide & Gabr. di. ix. vbi ſuprà, latiùs.

¶ De angelorũ cuſtodia, de qua notãda ſcribit Gab. di. xj. q. vnic. li. ij. licèt homo habeat lib. arbit. ita vt quãtum ad interiores voluntatis actus violenter nõ poſſit per potentiam creatã. Eſt tamen inconſtans & citò mobilis, & in vtraq; parte vertibilis, eſt poſt primi hominis peccatũ pronior ad malũ, multáque habet inclinãtia ad lapſum, inter quæ numerantur imperceptibiles dæmonũ ſalutẽ hominũ impedire molientiũ doli & fraudes, quorum nulla quies in tentando. Circũeunt enim tanquam leones rugientes, quærentes quẽ deuorent. 1. Pet. 5. Indiget igitur angelica cuſtodia & præſidio. Indiget vt S. Bona. poſt Alexa. innuit ad quatuor in genere, ſcilicet, ad perficiendũ in gratia, ad præſeruationem à culpa: ad reſurgendũ à noxa perpetrata, & à facinorũ multiplici pluralitate cõmittenda. Nã in profecto impeditur, ad caſum impellitur, in lapſu detinetur, & ad vlteriora cõmittẽda peccati admiſſi põdere aggrauatur. Ad cuſtodiã autẽ cuiuſlibet hominis viatoris deputatur angelus bonus à principio natiuitatis: patet per Magiſt. in tex. li. ij. d. xj. Vnde Hiero. Magna eſt dignitas animarũ vt vnaquæque ab ortu ſuæ natiuitatis in ſui cuſtodiã habeat angelũ ſibi deputatũ. Quod poteſt intelligi vel de natiuitate in vtero, quæ eſt cũ anima in ſui creatione fœtui infunditur, vel de natiuitate ex vtero. Item Eſa. 62. Super muros tuos Hieruſalem cõſtitui cuſtodes. Muri ſunt Apoſtoli, cuſtodes ſunt angeli. vt dicit Gloſſ. Et Eccle. 17. In vnamquanque gentium præpoſuit rectores. Gloſſ. id eſt angelos. Ponit ad hoc ſanct. Bonau. rationes congruitatis tam ex parte Dei quàm ex parte hominis, quas & videre potes apud Gab. vbi ſup. d. xj. Et in omni ſtatu hominis effectũ habere poteſt angelica cuſtodia, in vtero, extra vterũ, ante rationis vſum, & poſtquã peruenerit ad rationis vſum. Vnde Tho. in ij. ſcripto d. xj. q. iij. angelus incipit cuſtodire hominẽ in vtero matērno ne dæmon ipſum puerũ interficiat, vel cõplexionẽ mutet, vnde puer pronior efficeretur ad peccandũ, de quo latiùs vide Gab. Et dicitur cuiuſlibet viatoris propter Chriſtũ qui fuit cõprehenſor. Nã Chriſtus nõ habuit angelos cuſtodes, ſed bene miniſtros vt & ſentit Alex. Rich. Tho. & hoc patet Mar. 4. Acceſſerunt angeli & miniſtrabant ei. De quo vide Gabr. latiùs dub. j. diſtin. xj. lib. ij. Sed quod non habuit angelũ cuſtodẽ ratio eſt, quia non indiguit angelica cuſtodia ſicut nos, quia erat plenus gratia & ſciẽtia ab inſtãti cõceptionis, etiã Chriſt⁹ eſt ſupra angelos oẽs. Nec beata virgo habuit angelos cuſtodes, quia & ipſa erat plena gratia, ſed bene habuit angelos miniſtros, & hoc (vt inquit Fran. Maro.) ex priuilegio beata virgo nõ habuit angelũ cuſtodẽ ſuper eũ præſidẽtẽ. Et ſicut cuilibet homini deputat⁹ eſt angelus ad cuſtodiã, ita cuilibet prouinciæ deputat⁹ eſt angel⁹ bon⁹ ad cuſtodiã & exercitiũ, qui dicũt principes, eo q; ſunt de ordine principat⁹. Et nõ ſolũ bonis hominib⁹, ſed & malis deputatur angelus bonus ad cuſtodiẽdũ, ſicut & antichriſto, vt vult Rich. Tho. & alij. Nec dimittit angel⁹ bonus etiã quãtũcunq; obſtinatos quantũ ad actũ cuſtodiæ qui reſpicit malũ, quia ſemper ſubtrahit hominẽ ne labatur in peius, vel in tot mala in quot caderet ſemota cuſtodia angelorũ. Quãtũ verò ad actũ qui reſpicit bonũ, obſtinatos deſerit, & antichriſtum nõ cuſtodiet. Et ſic exponendæ ſunt auctoritates multorũ cũ loquũtur de angeli derelictione, &c. Intelligitur enim angelus diſcedere,

non

nō quòd nō defendat ab aduerſario, vel nō retrahat à malo, ſed quia nō perducit ad bonum exhortando, & monendo, & ad cuſtodiæ principalem finem. Et vt arguit Alex. de Ales q.xlj. ſecunda par.mēb. v. Feruentior eſt bonus angelus in cuſtodiendo, & iuuando, quàm malus in nocendo. Etiam licèt cuſtodia non ſemper habeat effectum in promotione boni, tamē hoc nō ſtat per angelū, ſed per hominem nolentē adquieſcere. Nō enim cuſtodit neceſſitādo liberū arbitriū ad bonū, ſed perſuadendo, inclinando, &c. Et per hoc dicitur derelinquere quo ad iſtos effectus, qui propter lib. arb. hominis nō cōſentientis, & ſe auertentis nō conſequuntur. De quo latiùs Gab. vbi ſuprà. Credendū quoque eſt quod multis modis angeli nos cuſtodiāt, ſtudeantq; promouere ad bonū, & retrahere à malo, quamuis hoc nō percipiat hebetudo ſpiritus noſtri, propter quod multi ſuperbiunt, multi ingrati frequenter ſibi attribuunt quod ex angelico habent beneficio, & ex hoc minus efficiuntur digni vt ab angelis adiuuentur, propterea perutile eſt noſſe & intelligere effectus angelicę cuſtodiæ, vt dicit Gab. vbi ſuprà.

¶ Angelicæ cuſtodiæ effectus principalis cōſueuit quadruplex aſſignari circa animas (vt ſcribit ſan. Bonauen. diſt. xj. q. vlt. lib. ij.) Vnus eſt vt proficiat anima in bonū gratiæ. Alius eſt vt non cadat in malum culpæ. Tertius eſt ſi cadat, quod poſtmodum reſurgat. Quartus ne totiens vel in tantum malum cadat quotiens vel ad quantum aduerſarius incitat. Communiter tamen aſsignantur xij. qui colliguntur ex diuerſis paſſibus ſcripturæ: quos recitat Gabr. noſter illuſtri gratia Theologus. diſt. xj lib. ij. ſent. Primus pro delictis increpare Iudic. 2. Aſcēdit angelus de Galgala ad locum flentium, & ait. Eduxi vos de terra Aegypti. Et poſt, & nō audiuiſtis vocē meam. Secūdus eſt à peccatorū vinculis abſoluere. Act. 12. de Petro dicitur. Angelus aſtitit, &c. Et ſequitur, & ceciderunt catenæ de manibus ſuis, quod intelligendum eſt diſpoſitiuè. Tertius eſt impedientia à bono auferre, quod figuratur Exod. 12. vbi angelus, percuſsit primogenita Aegypti. Quartus eſt arcere dęmones. Tobi. vlt. Dęmonē ab vxore mea compeſcuit, dicit Tob. minor de angelo Raphaele. Quintus eſt docere & intus illuminare. Dan. 9. Nūc egreſſus ſum vt docerem te vt intelligeres. Sextus eſt ſecreta reuelare. Gen. 18. Tres angeli apparuēre Abrahæ dicentes. Nō celare potero Abraham quæ facturus ſum. Septimus eſt conſolari afflictos. Tob. 5. & 6. Forti animo eſto, in proximo eſt vt à Deo cureris. Octauus in via Dei confortare 3. Reg. 19. angelus ad Heliam dicit, Surge & comede, grādis enim tibi reſtat via. Nonus eſt in via deducere & conducere. Tobi. 5. Ego ducam & reducam eum ad te. Raphael ad Tobiam ſeniorem de filio ſuo. Decimus hoſtes deiicere. Eſa. 37. Egreſſus angelus Domini percuſsit in caſtris Aſſyriorum. Vndecimus tentationes mitigare. Gen. 32. Iacob luctatus eſt cum angelo, vbi benedictione accepta confortatus eſt, poſt luctum tetigit neruum femoris eius, & ſtatim emarcuit. Duodecimus eſt orationes deferre. Quando orabas cum lachrymis ego obtuli, &c. Tob. vltimo. Hi omnes ſunt (inquit Bonau.) effectus cuſtodiæ angelicæ, ex quibus omnibus tā Deo quàm angelis debemus eſſe obnoxij & grati, &c. Gerſ. Cancella. Pariſ. reducit effectus illos ad numerū ſeptenarium ſumptum ex his quæ angelus miſſus ad Petri liberationem operatus eſt, Actuum 12. Aſtat vt ponderemus in trutina cordis quis ſit finis. Fulget in carcere meritis huius; vt ſciat vnuſquiſque poſitus in tenebris quærere auxilia morborum. Pulſat incitans ad bonum. Iubet ſurgere velociter dum perſpeciem diuinam mandata ſeruari ſuggerit. Soluit à catenis vitiorum vinctum, à mendicitate, & ferro. Aperit portum ferreum pœnitentiæ. Hæc latiùs recitantur à Gabriel. diſtinction. xj. quæſt. vnica, libro ſecundo. De angelis multa plura ab aliis ſcripta inuenies.

¶ Anima ſecundū Ariſt. lib. 2. de anima, eſt actus primus corporis Phyſici organici, vitā habentis in potētia. Et dicitur actus, quia habet ſe per modum perficiētis in corpore. vide, & illam differentiā apud Gerſonē tract. 2. ſuper Magnificat. Item anima eſt principium quo viuimus, ſentimus, & ſecūdum locum mouemur, & quo intelligimus primum.

¶ Anima rationalis ſecundū Caſſiod. ſic diffinitur: Eſt ſubſtātia ſpiritualis à Deo creata proprij ſui corporis viuificatrix. Aug. in li. de cognitione veræ vitæ, diffinit animā rationalē ſic: Anima eſt ſubſtātia incorporea, corporis ſui vita inuiſibilis, mutabilis, paſſibilis, illocabilis, nec quātitatis mēſuræ, nec qualitatis formæ ſuſceptibilis, memorabilis, rationalis, immortalis, ex qua deſcriptione patēt plures cōditiones nobiles animæ. Et anima, inquit Guil. Scotiſta dicitur ab animādo: ſicut ſpiritus dicitur à ſpirando diſt. xvij. lib. ij. Vnde anima rationalis debet quàm maximè ſpirare ad cœleſtia bona, &c.

¶ Anima cùm ſit Potētia, & principiū multarū operationum, & actuū in homine diuerſa ſortitur vocabula, quorū aliquod ſignificat ipſam animæ eſſentiā ſimpliciter, & abſolutè nō connotando aliquod diſtinctū ab anima, vt eſſentia vel ſubſtātia animæ vel anima ſi capitur abſolutè, aliquod ſignificat eandē animæ eſſentiā, & cōnotat certā eius operationē; vt intellectus ſignificat eſſentiā animæ cōnotando notitiā ſiue actū intelligēdi: ita q intellectus tantum ſignificat, ſicut hęc oratio. Anima potēs intelligere, ſiue producere actū intelligēdi, quod idē eſt. Volūtas ſignificat illā eandē eſſentiā connotādo aliā operationē quæ eſt velle, vt ſignificat tantū quantū hęc oratio: Anima potēs velle. Memoria ſignificat animam potentē memorari. Gab. d. xvj. q. vnica. li. ij. qui, & plura alia ibi de anima cōmemorat. Et anima inquantū poteſt in ipſa dicitur talis potētia, inquantū poteſt in aliud dicitur alia potētia. Vnde Aug. in ſpiritu, & anima ca. 8. Tota animæ eſſentia in ſuis potētiis conſiſtit, nec per partes diuiditur cùm ſit ſimplex, & indiuidua: & ſi aliquādo partes habere dicitur, ratione potius ſimilitudinis q̃ veritate cōpoſitionis intelligendū eſt. Simplex ſubſtantia eſt anima. Sed vna eademq; ſubſtātia ſignificat diuerſas potētias, id eſt ſecundū quod diuerſa poteſt, diuerſa ſortitur vocabula. Significāt ergo nomina intellectus, & voluntas diuerſa formaliter, quia diuerſos actus, à quibus anima denominatur. Et ſecundū Theolog. hoc tenendum eſt, q in homine anima intellectiua, & ſenſitiua ac vegetatiua ſunt idē in ſubſtātia, licèt habeāt diuerſas rationes. Et anima dicitur intellectus agens, inquantū nata eſt producere actū intelligēdi; quia eadē nata eſt in ſe recipere actū à ſe productū. Dicitur intellectus poſsibilis. plura in lib. de anima, & apud Gab. vbi ſup. vide. Et quādo dicitur q anima ſit tota in toto corpore, & in qualibet parte, & abſciſo membro, an anima regrediatur? Dicendū q abſciſo mēbro anima deſinit informare illud membrū, nec migrat, nec regreditur ad corp⁹. Et v[illegible] ſentiūt Occam,

& Petrus de Aliaco d.iij.q.iiij.li.j.ſenten. Potentiæ animæ nō diſtinguūtur ab anima. Nā eadē ſubſtātia animæ dicitur memoria, intellectus & voluntas. Dicitur intelligētia inquantū poteſt ipſa ꝓducere verbū ſeu actū intelligēdi: ſicut pater poteſt producere filiū. Et dicitur memoria inquantū ipſa retinet habitū de obiecto cognito per verbū, ſicut filius eſt æternaliter verbū patris, & dicitur volūtas inquantū ipſa cū verbo poteſt ꝓducere actū volēdi, ſicut pater cū filio producunt ſpiritū ſanctū, & ſic ſicut in diuinis eſt cōſubſtantialitas, ſic aliquo modo eſt hic, ꝙ in mēte noſtra ſint aliqua tria quæ ſunt vnū, ſed ſic ꝙ iſti tres termini pro vno ſupponūt, ſcilicet pro ipſa anima: & ſicut in diuinis eſt diſtinctio realis triū ſuppoſitorū, ſic iſti tres termini diuerſa connotant. Et in potētiis animæ poteſt poni imago Trinitatis, ſed imperfectè. Expreſſius tamē ponitur in ſubſtantia & actibꝰ, ſecūdū ꝙ ponit Occā, & Petrus de Aliaco vbi ſup. &c. Vnde habetur in li. de ſpir. & anima ca.14. Anima ſecūdū diuerſa officia variis nūcupatur nominibꝰ. Dicitur namq; anima dū vegetat: dicitur ſpiritus dū cōtemplatur, ſenſus dū ſentit, animus dū ſapit prudēter, mēs dū intelligit, ratio dū diſcernit, memoria dū recordatur, voluntas dū cōſentit. Iſta tamē nō differunt io ſubſtātia, quia omnia iſta ſunt vna ſubſtātia, ꝓprietates quidē diuerſæ ſunt, ſed eſſentia vna. Itē anima ſecundū ſui ſubſtātiā dicitur ſpiritus, ſed reſpectu corporis, quod animat dicitur anima, vt & ſcribit frater Pelbar. li. 2. roſarij Theol. his concordat Gerſon part. iij. & de myſtica Theol. part. ij. conſideratione ix. Dicimus, inquit, de anima rationali, quod ipſa pro diuerſitate officiorū & agibilium diſtinctas vires habet: diſtinctas, inquam, nō re, ſed nomine: ita enim virtuoſa eſt, ita ſecunda quodammodo ipſa eadem exiſtens, &c.

¶ Anima eſſe extraduce dupliciter poteſt intelligi, vt ſcribit Gab. noſter maturus & ſanus Theol. d.xvij. q.j.li.ij. Vno modo eſt animam eſſe deciſam ab anima, ſeu forma generātis, aut animā ſecundū aliquā ſui partē in ea realiter manentē fuiſſe in principio ſuo productionis, illo modo corpus animale per ſeminis transfuſionē propagatū, cuius ſeminis materia manet in corpore ꝓpagato, dicitur eſſe extraduce, ſimiliter totū cōpoſitum propter eius partē, quæ eſt corpus. Secūdo modo aliquid eſſe extraduce, eſt aliquid educi de potētia materię cōcurrente aliqua virtute naturali effectiuè deciſa à principio generāte illo modo anima bruti ſenſitiua eſt extraduce, quia, educitur de potētia materiæ virtute ſeminis à principio generāte deciſi actiuè ad productionē animæ brutalis cōcurrēte: vide latiùs Gab. vbi ſup. Anima autē rationalis immediatè à Deo creatur, & creādo materię præparatę infunditur, & nō educitur de potētia materię: hæc eſt Catholica opinio, nec eſt producta de ſubſtātia Dei, nec effectiuè ab intelligentia, nec extraduce, vt quidā errauerūt, quos copioſe reprobat Gabr. & multis ſcripturis & teſtimoniis probat animā eſſe è ſolo Deo. Vnde Iſa.27. Omnem flatum ego feci: loquitur de flatu ſpirituali, qui eſt anima rationalis. Sicut ergo ſolus Deus inſufflauit ſpiraculum vitæ in faciem Adæ, ita creat animā cuiuſlibet hominis. Hinc dicitur in Pſalm. 32. Qui finxit ſigillatim corda eorum. Item Zachar. Qui plaſmauit animam hominis in eum. Et in Gen. 2. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: non dicit anima ex anima mea. Vnde datur intelligi quod quędā animę rationales non ſunt de anima primi hominis, ſed caro de carne. Vide & alias apud Gabr. auctoritates: & Auguſt. & Hugo, &c. Et Paulus Corteſius ille eloquentiſſimus Theologus libr. ij. ſenten. diſtin. v. ſcribit, animam rationis participem ſine procreatione fieri poſſe negamus, eámque de auctore rerum Deo, nullo intermedio eductam dicimus, nec ad animæ rationalis productionem (vt idem Gabriel ſcribit vbi ſuprà.) concurrit actiuè virtus aliqua naturalis, puta vis paterni ac deciſi ſeminis, quia anima rationalis, ſecundum ſuam naturam eſt incorruptibilis: ergo non producitur ab aliquo corruptibili, quia incorruptibile & perpetuum non dependet è corruptibili, neque in fieri neque in eſſe, vt latiùs ibi probat Gabriel. Anima inſuper neque ſeparata, neque coniuncta eſt perſona, quod non coniuncta omnes dicunt. Quod nec ſeparata poteſt ex diffinitione perſonæ. Nam vt ibidem dicitur perſonam importare quadruplicem incommunicabilitatem, tres in actu, ſcilicet, qua aliquid communicatur alteri, vt pars toti natura ſuppoſitanti & conſtituens conſtituto. Quartò tam in actu quàm potentia, ſcilicet vt forma ſubiecto: Cum ergo anima ſeparata ſit communicabili materię, nō conuenit ei ratio perſonæ, vt ſcribit Gabr. d.v.q. vnica. ar. iij. li. iij. & communis tenet ſchola, quę & oppoſitum tenet contra Magiſt. & Hug. qui volunt, ꝙ anima ſeparata ſit perſona vt Angelus. De cognitione autem animæ ſeparatæ, vide intrà in litera C.

¶ Animam eſſe gratam vel charā, aut acceptā Deo, (quod pro eodem habetur) nihil aliud eſt, vt ſcribit Gabriel d.xvij. quæſtio .j. lib. j. Quam eam eſſe in tali ſtatu, in quo (niſi per mortale peccatum delinquet) Deus vult ei dare vitam æternam. Exemplum eſt de paruulo baptizato, cuius anima eſt in tali ſtatu, quod niſi poſteà peccet mortaliter, Deus dabit ſibi vitam æternam. Secus eſt de eo ante baptiſmum, & etiam de actu exiſtenti in peccato mortali, quia ſiue poſteà tales peccent mortaliter ſiue non, niſi baptiſentur aliquo baptiſmo, vel agant pœnitentiā, non habebunt vitam æternam.

¶ Anima verò polluitur dupliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. xlij. ar. ij. q. j. lib. ij.) Aut macula mortalis peccati, quæ quidem expellit nitorem gratię, aut macula venialis peccati, quæ quodammodo retardat actum dilectionis gratuitę. Et prima pollutio eſt per mortale, & facit ad deformitatē imaginis, quia aufert ei formā ſecundum imaginem recreationis. Secunda verò eſt pollutio venialis, quæ etſi aliquo modo polluat, non tamen animam deformat.

¶ Anima Chriſti de qua Gabriel diſt. xiiij. quæſt. vnica, libro iij. dicit, quod in ea ponitur triplex agnitio, ſicut & in quolibet beato, ſcilicet, cognitio ſiuę ſcientia rerum in verbo, quæ eſt beatifica, quæ & matutina dicitur. Secunda cognitio rerum infuſa. Tertia cognitio rerum acquiſita: vltimæ duæ dicuntur cognitio rerum veſpertina, ſiue rerum in proprio genere. Et quanuis quæcunque cognoſcit anima Chriſti proprio genere, clarius cognoſcit in verbo. Non tamen ideo cognitio rerum in proprio genere ſuperfluit, nam per hoc intellectus perficitur, cum ſua operatione naturali non priuatur: latiùs ibi ſcribit Gabriel, & recitatis opinionibus quibuſdam: dicit ſecūdum opinionem Occam, quam ponit quæſt. xij. quarti. Quod anima Chriſti in verbo poteſt cognoſcere omnia, nedū præſentia, præterita, & futura, ſed etiam poſſibilia. probatur Ioan. 1. Plenum gratia & veritate: veritas refertur ad ſapientiam

pientiam ſecundum Auguſtinũ 13. de Trinit. Non autem eſſet plenus, ſi aliquod foret poſsibile quòd non poſſet cognoſcere. Item Apocalyp. 5. Dignus eſt Agnus, qui occiſus eſt, accipere deitatẽ, & ſcientiam. Gloſa, id eſt, omnem cognitionem. Et poſsit perſuaderi. Nam ipſe eſt à Deo conſtitutus omnium Iudex, quia filius hominis eſt, Ioan. 5. ergo cognoſcet omnia, etiam occultiſsima, cogitatus, ſcilicet & intentiones hominum. Quod autem omnia poſsibilia cognoſcere poſsit, patet quia poteſt cognoſcere in verbo, quod aliquod eſt poſsibile, quod nunquam producetur: & qua ratione vnum, eadem ratione quodlibet. Sed anima Chriſti non cognoſcet omnia in verbo diſtinctè, & ſingulariter, quia infinita nõ ſunt cognoſcibilia in verbo, ſed infinita nõ ſunt cognoſcibilia ſimul, & actualiter: ſingulariter, & diſtinctè ab intellectu creato, vt latiùs probat Gabriel. Et intellectus animæ Chriſti eſt potentia finita, ergo, &c. Omnia verò quæ verbum nouit naturaliter ab æterno, intellectus animæ Chriſti aptitudinaliter cognoſcit diſtinctè in verbo. Probatur: Quia anima Chriſti omnia ſcit, quæ Deus ſcit: & non actualiter, ergo aptitudinaliter. Vnde ad Coloſ. 2. dicitur: In eo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, & quamuis quælibet anima beati poſſet cognoſcere omnia in verbo, ſecundum Dei abſolutam potentiam, quia quicquid Deus poteſt producere in vno intellectu creato, poteſt & producere in alio, quia ſunt eiuſdem capacitatis, & æqualiter in potentia obedientiali reſpectu Dei: tamen multò plura cognoſcit intellectus animæ Chriſti in verbo, ſecundum ordinatam Dei potentiam: & omnia quæcunque volet cognoſcere, poteſt quoque ordinatè velle cognoſcere in verbo, omnia præſentia, & futura, quia illa omnia ſunt finita, & multa poſsibilia. Et quodcunque poſsibilium cognoſcere voluerit diſtinctè, licèt non omnia ſaltem collectiuè omnia. Hoc autem nulli alij creato intellectui conuenit, nec humano, nec angelico. Gabr. vbi ſup. de cognitione animæ Chriſti non parum: multa ſcribit S. Bonauentu. d. xiiij. q. iij. lib. iij. quem vide latiùs: & Gabr. vbi ſuprà ar. ij. vbi inter cætera dicit: Nihil perfectionis intellectui creato poſsibile negatum eſt intellectui Chriſti verbo vniti. Vnde credẽdum quod nihil, quod Angelis, & Prophetis, & Sanctis reuelatum eſt, negatum intellectui animæ Chriſti, ſed longè plura, & perfectiora, de quo & latiùs ibi perſpice, & notanda de cognitione Chriſti.

¶ ANIMAL à quo animalis. Vnde Apoſt. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus. Animalis homo, id eſt, qui habet animũ ad carnalia depreſſum, non percipit ea quę ſunt ſpiritus Dei, id eſt, ſpiritualia. Vnde ſecundũ Petrũ de Paludę di. xliiij. q. iij. li. iiij. Corpus animale dicitur ab animalitate, & motus animales magis ſunt in nobis, ſecundum impetũ ſenſualitatis, quàm ſecundũ dictamẽ rationis, quoniam caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ. Corpus verò dicitur ſpirituale, quia ſubiectũ eſt ſpiritui. Et ſicut animalis appropriatur quodámodo his, qui habent animã cibatiuam. Ideo Aug. & habet Magiſt. d. xix. li. ij. Voluit appellare corpus animale, id eſt, corpus alimoniis egens, & ſic animale ab anima venit. Alio modo vt dicit Bona. d. xix. circa tex. li. ij. dicitur Animale licèt minus propriè ab hoc quod eſt animal: & cum animal appropriatur beſtiis, diceretur corpus animale, id eſt beſtiis ſimile. Vnde Adam erat in ſua conditione, quantum ad corpus, conſimilis beſtiis, in hoc quòd indigebat refici cibis. Quantum ad mentẽ verò erat in honore & beſtiis diſſimilis, ſed quia cum in honore eſſet, nõ intellexit: imò peccauit, ideo cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis, vt & non ſolum ipſe, & eius poſteri beſtiis eſſent ſimiles indigentia cibi, ſed etiã in beſtialitate & appetitu mentis:

¶ ANIMAL eſt genus, & inter animal quod eſt genus & ſpeciẽ ſpecialiſſimã animalis poteſt dari medium, vt A. ſi abſolutè ſignificaret omnia greſſibilia, B. omnia volatilia: C. omnia reptilia: D. omnia aquatilia: & ſic de aliis. Gabriel diſt. viij. q. ij. lib. j.

¶ ANNA mater Marię, habuit tres viros, vt ſcribit Bruleſer d. xxx. q. ij. lib. iiij. Primus fuit Ioachim, de quo habuit vnã filiã, ſcilicet ipſam virginẽ Mariã matrẽ Dei, quæ deſponſata fuit Ioſeph. Mortuo Ioachim accepit Cleophã fratrẽ Ioſeph, & genuit ex eo aliã filiã, quã ſimiliter Mariã nominauit. Hæc autẽ Maria ex Alpheo viro ſuo quatuor filios genuit, ſcilicet Iacobũ minorẽ, Ioſeph iuſtũ, qui & Barſabas dictus eſt, Simonem & Iudam. Mortuo ſecundo viro, Anna tertium accepit, nomine Salome, ex quo aliã filiam genuit, quam rurſus Mariã vocauit, & Zebedæo in coniugẽ tradidit. Hæc autẽ Maria tres filius genuit ex viro ſuo, ſcilicet Iacobum maiorem, & Ioannem Euangeliſtam: ex his patet Genealogia Chriſti.

¶ ANNIHILARE accipitur dupliciter, vt ſcribit Gabr. d. j. q. 4. ar. 3. dub. iij. li. ij. Vno modo pro mutatione, qua deſtruitur aliqua forma, ita ꝙ nihil ipſiꝰ manet: ſic forma per corruptionẽ veriſſimè annihilatur: ſicut enim ante ſui productionẽ fuit purũ nihil, ita & poſt erit purũ nihil, & ideo veriſſimè annihilatur. Vel vt idẽ ait lec. xlj. Can. Annihilatio primo modo eſt deſitio rei ſecundum ſe, & quodlibet ſui, qua redigitur in purũ nihil. Sicut fuit purum nihil ante mundi creationẽ, & ſic diſtinguitur à corruptione cõpoſiti ſubſtantialis, quia illud in ſua corruptione nõ deſinit ſecundũ ſe, & quodlibet ſui, manet enim materia. Diſtinguitur etiã à corruptione formæ ſubſtãtialis vel accidẽtalis in materia naturali: quia licèt talis forma ſimpliciter trãſit in nihil, quia tamẽ hãc deſitionẽ cauſat cauſa, quæ requirit materiã, ideo nõ annihilatur. Alio modo accipitur annihilatio, vt opponitur creationi, & ſic illud tantũ dicitur annihilare quod rẽ reducit ad nihilũ, & ſic nõ requirit materiã, & illo modo: quia creatura in omni ſua actione præſupponit materiam, nõ poteſt annihilare. Vel alio modo, & ſecũdo, vt dicit Gabr. le. xlj. accipitur annihilatio, vt nõ ſolũ negat eſſe annihilati, ſed etiã negat ſucceſsionẽ cuiuſcũque poſitiui. Et illo modo nihil, quod cõuertitur in aliud, q̃uis ſimpliciter deſinat eſſe annihilatur. Accipiẽdo primo modo ſubſtãtia panis verè annihilatur in cõuerſione eius in corpus Chriſti, quia verè redigitur in purũ nihil, ſecũdũ ſe, & quodlibet ſui, vt latiùs ibi ꝓbat Gabr. Sed accipiẽdo ſecũdo modo, vt, ſcilicet negat ſucceſsionem entitatis poſitiuę, panis ſubſtãtia in corpus Chriſti cõuerſa, nõ annihilatur, quia licèt ſecũdũ ſe totũ deſinat, tamẽ ſuccedit corpꝰ Chriſti, ad cuius ſucceſſionẽ ordinatur totalis deſitio panis. Plura de hoc videre potes apud Gab. Adſtipulatur Petr. de Aliaco q. vj. ar. ij. ad dub. iiij. li. iiij. vide & de annihilatione Scotum d. xj. q. iiij. li. iiij. & infrà in dictione Creare, & in dictione Tranſſubſtantiatio, in fine, &c.

¶ ANTICHRITVS dicitur quaſi cõtra Chriſtũ. Et Antichriſtꝰ q. veniet ante iudiciũ, vt teſtatur Apo. 1. Tim. 2. Naſcetur de tribu Dan, vt ſcribit Fran. Maro. &

refert

refert frater Oſvvald.li.iiij.roſarij Theol.iuxta illud Gen.49. Dan coluber, &c.naſcetur & Babylone veniet, & lubricus,& infectꝰ turpitudine vitiorū, ſed eius ſuggeſtione peccata virtutes cōputabuntur & fictione ſanctus dicetur: dæmonū inſup miniſterio ex moniali ſeu meretrice generabitur per incubum ſicut legimus de Merlino. Videtur tamē melius dicere Damaſ.in 4. Quod generabitur ex adulterio & modo naturali,eritq; verus homo non diabolus incarnatus.2.Theſ.2.Donec reuelatus fuit homo peccati filiꝰ perditionis. Greg.tamen dicit:Corpus eius intrabit ſatanas,nō ad informandum,ſed ad inhabitandū & inſtigandū ad opera mala,& ille dęmō erit Lucifer. Erit præterea Rex potētiſſimus, & Monarcha auxilio Goth & Magoth,vel vndecim tribuū, licèt dicat Aug. Goth & Magoth certū nō deſignare populū.faciet quoq; ſtupēda nō vera miracula,permittēte Deo. Alexā.de Ales in trac.de miracul.dicit ꝙ faciet miracula , ſed per malū finē.Ideo 2.Theſ.2. dicitur,ꝙ veniet in ſignis & ꝓdigiis mendacibus,& in omni ſeductione iniquitatis. Vnde Gerſ. part.j. tract.de diſtin. verarū viſionū à falſis,ait: Quod miracula Antichriſti nonnulli vera cōtendunt,ad ꝓbationē electorū,& reproborū ſubuerſionē,licèt tamē Antichriſtus miniſter miraculi mendaciſſimus erit, & in vita ſceleratiſſimus. Sed Deus ipſi ſuiſq; miraculis,ne crederetur, per ſuas,aliorumq; prænunciationes innumeris,reclamauit atq; cōtradixit,ꝓpter quod inexcuſabilis erit ſibi credēs: vide latiùs Gerſ. Habebit autē is multos diſcipulos prædicātes ſectā ſuā,& faciet ſe prædicare eſſe Deū,ꝑſequeturq; Eccleſiā. Et dicit Greg. ꝙ erūt inclytiſſima martyria,& talia antè nō fuerūt. Regnabit quoq; tribꝰ annis cū dimidio,iuxta quod Apoc.12.dicitur:Per tempus & tēpora & dimidiū tēporis: Enoch autē & Elias inſurgēt cōtra eū. De Enoch dicitur Eccle. 44. Enoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum, vt det Gentibꝰ ſapientiam. De Elia, Matth.17. Elias venturus eſt, & reſtituet omnia: & interficiet eos, & poſt duos dies reſurgent:& ſic de qualibet lege pugnet vnus contra eum. Enoch de lege naturæ: Elias de lege Moyſi:& Ioannes de lege gratiæ. Sic enim Apocalyp.10.dicitur:Iterum oportet te prophetare Gētibus multis:& quaſi toto mundo ſibi ſubiugato ipſe cum exercitu ſuo ad montem veniet Oliueti, vt propria virtute in cœlum aſcendat:& Chriſtus deſcendet eum viſibiliter interficiens.ante extremum iudicium. Vnde Ezech.38.dicitur: Pluam ſuper eum & exercitum eius ignem & ſulphur:&tunc totus mūdus conuertetur ad fidem Chriſti : nec ſtatim poſt eius obitum erit dies iudicij,ſed poſt multos annos relaxabitur mundus ad peccandum,&ipſis ignorantibus,veniet Chriſtus. Hæc frater Oſvvaldus colligit:vide & Antonium plura de eo ſcribentē, par.iiij. titu.xiij.cap.iiij.

¶ Antropospatos figura diciturſecundū Theologos quoſdam, quæ eſt, quando id quod eſt hominis, attribuitur Deo vel Angelis, aut ſpiritibus. Sic etiam dicitur Deus tactus dolore cordis intrinſecꝰ, Gen.6.& hoc ideo,quia aliquam conformitatem indicat in effectu vel ſigno exteriori,ſine tamē aliqua paſſione intrinſeca. Verbi gratia, In Deo pœnitere vel dolere non ſunt ſecundum rem , ſed ſecundum ſimilitudinem. Et ſic dicit ſcriptura Deum pœnituiſſe & doluiſſe quod fecerit hominem, quia ad modū pœnitentis & dolentis ſe habuit, volendo diſſipare vel delere quod priùs fecerat. Sic ſuo modo dicendum de Angelis,quod ſe habuerunt ad modum flentium de Chriſti paſſione admirantium. Inde Angeli dolent de damnatione hominis,prout dolor & triſtitia dicitur nolitionem ſimplicem ſine aliqua paſſione vel affectione:& de huiuſmodi dolore intelligendum eſt illa auctoritas Eſaiæ 33. Angeli pacis amarè flebunt. Vnde Richardus de Media-villa dicit,quod per fletum Angelorū ſignificatur admiratio,quā habent Angeli de iudicio diuino in puniendo peccatorem:& ſic dicuntur flere.

¶ Apathia Græcè,Latinè dicitur carentia paſſionum vel impaſſibilitas, vt & notat frater Pelbartus libro 2. Roſarij Theologiæ in dictione paſſio.§.iij. Vnde Auguſt.14. de Ciuit. Dei,dicit , quod in ſtatu huius vitæ nō habet locum apathia, id eſt ſine affectione paſſionis viuere, vel ad bonū vel ad malum: páthi enim Græcè valet,id eſt,affectio. Inde pathetica oratio,id eſt,plena affectionum. Et dicitur (credo) apathia ab a,id eſt,ſine,& pathe,id eſt, affectio, quaſi ſine affectione.

¶ Appetitus ſecundum Gabrielem di.xxiij. quæſt. j. libro iij. Eſt potentia actiua & paſſiua,reſpectu paſſionum,quia ipſas efficit &incipit. Ipſe enim primò iraſcitur,ipſe miſeretur,ipſe triſtatur , ipſe amat, odit,&c.producendo huiuſmodi actus,& in recipiendo:& vtrunque tangit Philoſophus:potentiam recipiendi,cum dicit: Paſſibiles harum dicimur:tranſlatio noua habet: Quibus ad hos affectus ſuſcipiendos idonei eſſe dicimur: potentia agendi, cùm addit,puta:iraſci,miſereri,&c. Nam iraſci eſt appetere vindictam: miſereri petere ablationem miſeriæ , & ſic de aliis. Et appetitus duo dicit : vt vult ſanctus Bonauentura diſtin.xlix. parte ij. artic. j. quæſtio. j. libr.iiij. ſcilicet amorem alicuius rei, & carentiam illius,&c.

¶ Appetitus ſecundū quoſdam, eſt duplex. Vnus inhiantis,& eſt appetitus deſiderij,quo homo deſiderat aliquid habere. Inhiare enim eſt deſiderare, iſte appetitus eſt ante cognitionem habitam. Alius eſt complacentis vel fruentis, vt eſt appetitus, quo amatur aliquid ſibi præſens , & delectatur in eo, vt dicit Bruleſ. diſtinct.xij. quæſt.iiij. libr. j. Et appetitus apud Philoſophos & Sanctos,ac Doctores,communiter diuiditur in concupiſcibilem & iraſcibilem, quod non ſolùm verum eſt de appetitu ſenſitiuo, ſed etiam de appetitu intellectiuo: de qua re verè loquuntur Doctores. Et quia appetitus diuerſos habet actus & obiecta,propter quos etiam diuerſa nomina ſibi attribuuntur, vt ſcribit Gabriel diſtinct. xxvj. quæſt. vnica. artic. iij. dub. j. & licèt variè de hoc loquuntur Doctores,ſequitur tamen ipſe Doctorē ſubtilem, qui clariùs & fundamentaliùs(vt ipſe dicit) de hac materia loquitur in ſuo tertio , diſt.xxvj. & xxxiiij.

Diſtinguuntur hi appetitus penes obiecta & actus. Nam obiectorum appetibilium quædam ex ſe, & primò ſunt appetibilia, quæ,ſcilicet ex ſe ſunt conuenientia, vel diſconuenientia, ita quod apprehenſa (omni alio circunſcripto) mouent potentiam ad proſecutionem vel fugam, quia ſtatim delectant vel contriſtant. Alia ſunt appetibilia non primò & ex ſe,ſed quaſi ſecundario, propter illa primò appetenda vel fugienda, vt quia impediunt appetitum circa primò conuenientia vel diſconuenientia. Exemplū: Cibus proportionatus eſt primò,& per ſe cōueniēs appetitui animali: ideo nullo alio poſito, animal ipſum proſequitur, præuia tamen eius apprehenſione.

Impediens

Impediēs verò animal ne cibū aſſequatur, ſcilicet cibum auferendo, vel animal ab eius cōſecutione prohibendo, diſconuenit animali & offendit: non quidem primò & ex ſe, puta, quia tale ens in ſe præſens, ſed quia impedit proſecutionem cibi: vnde ſi non impediret quantumcunque præſens eſſet non offenderet, nec appetitum moueret: primum appetibile pertinet ad concupiſcibilem, ſecundum appetibile pertinet ad iraſcibilem (vt latiùs ſcribit Gabriel vbi ſuprà.) Diſtinguuntur etiam hi appetitus penes actus. Nam actus concupiſcibilis eſt proſequi vel fugere, delectans vel contriſtans: ſed actus iraſcibilis eſt iraſci. Iraſci autem eſt appetere vindictā, vt vult Philoſophus ſecundo Rhetoric. Vnde non eſt contentum animal fugere offendens (quod ad concupiſcibilem pertinet, reſpectu primo diſconuenientis) ſed appetit repellere & ſe vindicare: non enim iratus appetit impediens amouere tantum, ſed amouere & vltrà punire, in tantum quod nunquam omiſſo primo concupiſcibili, in cuius proſecutione impeditus eſt, etiam impedimento ceſſante, tendit in vindictam offendentis. Satis concordat ſanctus Thomas part. j. quæſt. lxxxj. artic. ij. Vnde ait, quod iraſcibile eſt quaſi propugnatrix & defenſatrix, dum inſurgit contra ea, quæ impediunt conuenientia, quæ concupiſcibilis appetit, & ingerunt nociua, quæ concupiſcibilis refugit. Hæc ille. Vide latius Gabrielem d. xxvj. q. vnica, art. iij. dub. j. lib. iij.

¶ Appetitvs eſt triplex, ſcilicet, naturalis, animalis, & rationalis. Vel ſub aliis verbis: naturalis, ſenſitiuus, & intellectiuus, (vt ſcribit Gabriel d. xxvij. quæſt. vnica, artic. j. lib. iij.)

¶ Appetitvs naturalis eſt qui non requirit apprehenſionem eius, quod appetitur in ipſo appetente, ſed alterius. Res enim naturales non cognoſcitiuæ appetunt quidem, quæ ſibi conueniunt, ſecundum ſuam naturam, & ad conſeruationem ſui eſſe conferunt: ſed nō per apprehenſionē propriā, ſed per apprehenſionē inſtruētis naturā. Diuina enim prouidētia (vt dicit Boet. 3. de cōſo. Proſa 11.) dedit creatis à ſe rebus hanc vel maximè mouendi cauſam vt quoad poſſunt, naturaliter manere deſiderant: & ideo vnicuique natura dat quod conuenit, vt ne (dum manere poſſit) intereat, laboret: ob hoc diuerſos appetitus rebus indidit, ad diuerſa ſibi conuenientia, vt ad loca naturalia qualitates motiuas etiā naturales actiuas & paſſiuas, & cætera ſibi conuenientia. Appetitiui autem vnicuique (vt idem Gabriel ſcribit diſtinct. iij. quæſt. j. libr. ij.) naturale eſt ferri in ſuum appetibile, & ſi eſt appetitus non liberè, tunc naturale eſt ei ſummè ferre inquantum poteſt, quia ſicut talis appetitus, ſecundum Damaſcenum, ducitur, & non eſt in poteſtate ſua eius actus: ita non eſt in poteſtate ſua intentio actus, quin agat quantum poteſt.

¶ Appetitvs animalis eſt appetitus præſupponēs apprehenſionem appetentis ſenſitiuam, natus tendere in obiectum apprehenſiuè, aut in eo quieſcere neceſſariò, & non liberè, & hic vocatur appetitus ſenſitiuus, qui eſt in brutis & in hominibus, licèt in hominibus aliquid libertatis participet, pro quāto natus eſt obedire rationi. Gabriel lib. iij. ſenten. diſtin. xxvij. libr. iij. Vnde Cicero in libro Offic. ita agendum, vt appetitus pareat rationi. Gerſon ita diffinit, parte iij. de myſtica Theologia: Appetit⁹ animalis vel ſenſualis eſt, inquit, vis animæ effectiua, apta moueri immediatè ſolū ab apprehēſione ſenſitiua.

¶ Appetitvs rationalis eſt appetitus præſupponēs iudicium intellectus, natus liberè actum ſuum elicere. Et vocatur appetitus rationalis, vel intellectiuus ſeu voluntas: de quo ita ſcriptis reliquit Gerſon vbi ſuprà: Appetitus rationalis eſt vis animæ affectiua, apta moueri immediatè ab apprehenſione cognoſcitiua rationis. Hic appetitus ſi ſit reſpectu poſſibilium, & impoſſibilium, nominatur quandoque voluntas. Si conſideretur reſpectu actus à ſe eliciti, dicitur libertas: ſi ſit reſpectu obiectorum non finalium & poſſibilium, dicitur electio vel appetitus electiuus. Et reſpectu actuum imperatorum, dicitur appetitus dominatiuus vel executiuus. Si ſit voluntas exequendi ea quæ iam electa ſunt, dicitur propoſitum. Et inclinatio ad hæc exequenda, dicitur conſcientia: niſi dicamus quod conſcientia duo importat ſimile: iudicium & affectionem comitem. Si verò conſideremus paſſiones motiuas huius appetitus rationalis, ſic dicitur generali nomine appetitus rationalis affectiuus, vel affectio rationalis. Si autem ſit reſpectu boni vel mali, vt ſic apprehenſi per rationem, ipſe appetitus dicitur concupiſcibilis. Si verò illud bonum vel malum præſentetur: vt arduum iraſcibile appellatur. Hæc Gerſon. Quamuis ſecundum Philoſophum, & ſequaces, hæ duæ vires & concupiſcibilis & iraſcibilis in ſola ſenſualitate propriè radicentur. Sed Auguſt. & Theologorum aliter vſus habet, &c. De his Cicero libr. 1. offic. ita ſcripſit: Duplex eſt vis animorum atque naturæ, vna pars in appetitu poſita eſt, quæ hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum, fugiendúm ve ſit: ita ſit, vt ratio præſit, appetitus verò obtemperet, &c.

¶ Appetitvs quādoque voluntas nominatur. Vnde ſecundum Scotum diſtinct. xlix. quæſt. x. libr. iiij. Duplex eſt appetitus in voluntate, ſcilicet naturalis & liber. Naturalem ſolum dico potentiam voluntatis abſolutè, ſed non aliquid ſuperadditum voluntati. Sicut enim quælibet natura habet inclinationem naturalem ad ſuam perfectionem: ſic etiam natura intellectualis, ſcilicet voluntas habet naturalem inclinationem ad ſuam perfectionem. Alius eſt appetitus liber, qui eſt velle liberum. Primus appetitus, ſecundum Scotum, non eſt actus aliquis elicitus à voluntate, ſed tantum inclinatio quædam, & hoc probat ibi: Poteſt autem aliquis appetitu naturali refugere mortem, quia nolimus expoliari ſecundum Apoſtolum, actu verò liberè elicito eligere mortem, ſicut Martyres. Vnde dicit Apoſtolus: Cupio diſſolui, &c. Sequitur ex hoc quod appetitus naturalis non eſt niſi inclinatio quædam ad perfectionem ſuam, nec eſt magis actus elicitus in voluntate quàm in lapide. De illo appetitu loquitur Ariſtoteles 1. Phyſicor. quod materia appetit formam: vt vniuerſaliter imperfectum ſuam perfectionem. Hoc appetitu naturali (vt ſcribit Scotus) voluntas neceſſariò & perpetuò, & ſummè appetit beatitudinem. Hoc declarat Scotus art. ij. vbi ſuprà. Qui & ſi voluntas liberè velit, vt in pluribus beatitudinem apprehenſam in vniuerſali vel in particulari, quando intellectus nō dubitat in illo particulari eſſe beatitudinem, non tamē neceſſariò vult, nec in vniuerſali nec in particulari. Ratio, quia neceſſitas in cauſa ſuperiori non poteſt eſſe à neceſſitate cauſæ inferioris, quia cauſa inferior non poteſt determinare modū agendi cauſæ ſuperioris.

quia nõ poteſt ipſum determinare ad agendũ: ergo cauſa ſuperior ſi neceſſario agit, hoc habet aliquid intrinſecũ formę ſuæ, vel ex natura ſui. Si ergo voluntas habet neceſsitatem ad volendũ aliquid, illa neceſsitas cõueniet ſibi ex natura ſui, & non à cauſa inferiori. Scotus.

¶ APPETERE, cupere, deſiderare. Et aliquis poteſt appetere ſeu deſiderare aliquid tripliciter ſecundũ Tho. arg. d. xlix. li. 4. Vno modo deſiderio efficaci, puta quando ita deſiderat, quod etiam cogitat media per quæ poſsit cõſequi ipſũ deſideratũ. Alio modo deſiderio ſimplici, puta ſine cogitatione huius mediorũ. Tertio modo deſiderio coditionali, puta homo quandoq; appetit ſi eſſet poſsibile, quandoque libẽter velle volare. Sic intelligitur dictum Aug. 4. de Trin. Nullus appetit id de quo penitus deſperat. Et vt idem ait: Omnis homo naturaliter rectè conſiderãs, quid importetur nomine beatitudinis naturaliter appetit eam, quia quilibet naturaliter deſiderat illud in quo eius ſumma cõſiſtit perfectio, iocunditas, commoditas, delectatio. Vnde Anſel in lib. de concordia prædeſtinationis, & gratiæ cũ libero arbitrio: vbi ait, quod voluntas non poteſt non velle ſummũ cõmodum. Et beatitudo omne bonũ hominis includit, vel eſſentialiter vel comcomitanter, &c.

¶ APPETIBILE quod appetitur. Res autẽ pro tanto eſt appetibile (vt inquit Gabr. lect. lxxviij. canon.) pro quãto participat rationẽ boni, quia bonũ cõmuniter ponitur obiectũ appetitus. Eſt autẽ aliquid appetibile dupliciter, vt ibidẽ dicit, & ſecundũ Philo. ſcilicet propter ſe, etiã ſi nullum aliud bonũ inde ſequeretur: tale bonũ eſt felicitas. ſimiliter & virtutes quę ſunt bona honeſta & delectabilia. Aliud eſt bonũ appetibile non propter ſe, ſed propter aliud ſibi adiunctũ per ſe appetibile ſeu ꝑpter bonũ ad quod ordinatur: ſicut medicina amara bona eſt, quia inductiua eſt ſanitatis: ita tentatio, quia inductiuũ ad malum, nõ eſt per ſe bonum. Item aliqua tentatio, quæ non poteſt fieri ſine peccato: vt illa quæ fit intentione fallendi, & in peccatũ inducẽdi qualis eſt quæ fit ab homine malo, aut ſpiritu maligno, qui per tentationem ſatagit tentatum ad peccatum pertrahere. Non enim quis delinquit duntaxat in ſe malum operando, ſed etiam delinquit malum alterius procurando: quod autem fieri non poteſt ſine peccato, nequaquam habet rationem per ſe appetibile. Tentatio igitur non eſt appetibile per ſe, ſeu propter ſe. Gabriel.

¶ APER eſt animal iracundum & ſæuiſſimum, nec poteſt manſuefieri etiam ſi caſtretur. Vnde in ſcriptura quandoque accipitur pro perſecutoribus Eccleſiæ, Pſalm. 79. Exterminauit eam aper de ſilua.

¶ APOSTATA, à quo apoſtaſia, & eſt triplex, vt ſcribit Petrus de Palude diſtinc. xiij. q. iij. art. iij. lib. iiij. Vna à fide, ſecunda à clero, tertia à monaſterio. De prima dicendũ eſt, quod licet omnis hæreticus ſit apoſtata, ſcilicet, quod non tamen ſimpliciter, ſed magis econuerſo. Omnis apoſtata eſt hæreticus, quia propriè apoſtata qui ex toto dimittit legẽ Chriſti, & fit Iudæus, vel Saracenus, vel Paganus. Vnde apoſtaſia ſecundum Gerſonẽ parte ij. in regulis moralibus eſt receſſus à vera religione. Et murmur contra diuinam prouidentiam, & blaſphemia Deo indigna aſcribẽs. Et vt ait Paludenſis vbi ſuprà: Omnis pœna quæ debetur hæretico, debetur iſti, & maior. Qui verò metu tormentorum non corde, ſed ore apoſtatant mentientes, etiam mortaliter peccant, quia Deum blaſphemant: ſicut & illi, qui contra alios metu tormentorum mentiuntur, accuſando, quod pernicioſum eſt mendacium: ſimiliter omnes qui dicunt ſe falſo crimine quodcunque commiſiſſe, quia ſeipſos diffamant. Secunda apoſtaſia poteſt eſſe ſine peccato. Vbi ſciendum, quod ſi homo transferat ſe ad actum omnino incompaſsibilem, puta ad bigamiam, ſtatim exuitur omni priuilegio clericali. Similiter ſi in iudicio cõuentus recuſet reſpondere coram iudice Eccleſiaſtico, publicè ſe negans velle clericaliter viuere, nudatur etiam omni priuilegio clericali. Tertiò ſi laicaliter ſe gerens admonitus tertio, redire noluerit. Item quarto ſi ſic agit per omnia vt laicus, non vt clericus, & de hoc diſt. xviij. De tertia apoſtaſia, ſcilicet, à religione dicendum quod ipſo facto ſunt excommunicati ſi habitum reliquerunt, & requirendi & recipiendi ſunt: niſi ſit tale crimen propter quod poſſent expelli: quia cui damus actionem, multo magis exceptionem. Quando autem inuitè reducuntur, incarcerantur ne fugiant, ſicut dicit lex. Serui fugitiui pede amputato debilitentur, qui autem ſpontè redeunt, nequaquam. Bona verò in apoſtaſia acquiſita ſunt monaſterij, quod non eos expulit, nec recipere recuſauit. Hæc Paludenſis creber & argutus Theologus vbi ſuprà.

¶ APPROBARE eſt aliquem iudicare dignum vita æterna, talis autem iudicatur omnis habens gratiã. Et indignus omnis carens ea eſt reprobare, hoc eſt iudicare indignum vita æterna.

¶ APPROPRIATIO (vt ſcribit Brulefer di. xxxiiij. quæſtio. iij. libr. j.) eſt alicuius prædicati communis tribus perſonis vni ſoli attributio propter conuenientiam illius prædicati cum proprio illius perſonæ, vèl propter erroris amotionem ab intellectu viatoris. Exemplum: Amor conuenit cum proprio ſpiritus ſancti: ideo appropriatur ipſi. Sapientia autem cum proprio filij. Et differunt proprium & appropriatum. Illud enim eſt proprium quod vni ſoli vel ad plus duobus conuenit. Appropriatum ſemper eſt commune tribus. Et appropriatio poteſt fieri duabus de cauſis. Vna eſt conuenientia appropriatorum cum propriis. Secunda eſt excluſio erroris ab intellectu: vide latius ibidem Bruleferum, &c. Et eſt appropriatio perſonarum (vt habetur in textu diſt. xxxj. libr. j. ſenten.) quam Hilarius facit, qua patri attribuit æternitatem, filio ſpeciem, & ſpiritui ſancto (qui & munus eſt ſiue donum) vſum: quæ non ſunt propria, ſed appropriata perſonarum. Nõ enim appropriatur patri æternitas, quaſi magis realiter conueniat quàm filio aut ſpiritui ſancto. Sed quia æternitas magis videtur habere, ſaltem apparentem ſimilitudinem cum proprio patris, quod eſt nõ eſſe ab alio principio, quàm cum proprio filij vel ſpiritus ſancti. Qui licet non habent initiale principiũ ſicut pater tamẽ principium originale ſicut ſpecies (quod dicit ſpecioſitatem vel pulchritudinem) licet omnibus conueniat, tamẽ quandam ſimilitudinem habet cum imagine, quæ expreſſe repræſentat patrem, cui eſt perfectè æqualis & ſimilis. Vſus autem actus eſt amoris, ideo ſpiritus ſanctus qui amor eſt patris & filij appropriatur: ſicut omnia quæ ad amorem pertinent. Secunda appropriatio, beatus Auguſtinus: Qui patri appropriat vnitatem, filio æqualitatem, & ſpiritui ſancto concordiam. Vnitas patri attribuitur: quia ſicut vnitas dicitur principium numeri, ſic pater eſt principiũ filij & ſpiritus ſancti. Aequalitas

litas verò filio, quia filius eſt perfecta imago, de cuius ratione eſt vt ſit æqualis ei cuius eſt imago, alioquin non eſſet perfecta. Et etiam quia filius non æqualis & ſimilis ex modo productionis gignendi. Concordia ſpiritui ſancto, quia ipſe eſt amor & nexus patris & filij, vt in textu claret Magiſter. Hæc recitat & Gab. diſtinct. xxxj. quæſt. vnica, arti. iij. dub. vj. lib. j. ſenten.

¶ AQVA in ſcriptura variè ſignificat, vt & notat frater Pelbartus libro ſecundo roſarij Theologiæ. Primò ſignificat ſpiritum ſanctum. Ioan. 17. Qui credit in me (ſicut dicit ſcriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicit de ſpiritu ſancto, Secundò ſignificat ſcientiam diuinorum. Eccleſ. 15. Aqua ſapientiæ potabit illum Dominus. Tertiò doctrinam hæreticam, Prouerb. 19. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, id eſt, doctrina peruerſa, & panis abſconditus ſuauior, ſcilicet, furantibus. Quartò tribulationes, Pſalmus 68. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meã. Quintò populum multum. Apocalyp. 17. Aquæ multę populi multi, & Gentes. Sextò ſignificat aqua iuſtos. Pſalm. 28. Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit; Dominus ſuper aquas multas. Septimò ſignificat chorum Angelorum. Pſalm. 148. Aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen Domini. Hæc Gregorius 19. Moral. Et ſuper Ezechielem homil. 19. Octauò, ſecundum Auguſtinum libr. 9. ſuper Geneſ. ſignificat totam materiam confuſam elementorum corporalem. Vnde ſecundum Gabrielem diſtinctione decimaquarta, articulo primo, libro ſecundo. Aqua in prima rerum materia diſtinctione aliquando accipitur pro informi rerum materia: vt ibi: Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Nam vbi dicitur: In Principio creauit Deus cœlum, & terram, &c. Illa nomina cœlum, terra, abyſſus, aqua, pro eodem accipiuntur, ſcilicet pro materia informi, Poſteà per formas ſpecioſas diſtinguenda. Et aquæ quæ ſunt ſuper cœlos, nominantur aquæ nomine, propter proprietatem quam habent cum aqua elementari: habet enim perſpicuitatem, frigiditatem & grauitatem. Aliquando accipitur pro materia tranſparenti ſiue perſpicua & luminis retentiua: vt cùm dicitur: Fiat firmamentũ in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Aliquando accipitur pro elemento aquæ: vt ibi: Cõgregentur aquæ in vnum, & appareat arida: Capitur & pro polo aqueo. Quandoque capitur pro Baptiſmate. Vnde Dominus ad Samaritanam mulierem loquitur, dicens: Omnis qui biberit ex aqua iſta, ſitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dedero, non ſitiet in æternum, quo & ipſo Baptiſma ſalutaris aquæ ſignificatur, quod ſemel, ſcilicet ſumitur, nec rurſus iteratur, vt ſcribit ſanctus Cyprianus ad Cecilium.

¶ AQVA eſt triplex, vt notat Brulefer diſtinctione iij. quæſtio. vij. libr. iiij. Quædam eſt artificialis, & eſt illa quæ fit per actionem ignis decoquentis & reſoluentis ex miniſterio artificis applicantis actiua paſſiuis, & paſſiua actiuis. & iſta aqua non eſt elementum, ſed eſt corpus mixtum: vt aqua roſacea. Hæc aqua nullo modo (vt infrà videbitur) conueniens eſt ad ſacramentum Baptiſmi. Alia eſt aqua naturalis, & eſt aqua elementaris pura tam per mixtionem quàm per iuxtapoſitionem. Tertia eſt aqua vſualis pura per immixtionem, licet non ſit pura per iuxtapoſitionẽ. Aqua vſualis & aqua naturalis ſunt eiuſdem ſpeciei; & ſunt conuenientes ad ſacramentum Baptiſmi.

¶ AQVA benedicta vt ſcribit in iiij. roſarij Theologię. Aliquando fit ad reconciliationem Eccleſiæ pollutæ ſanguine vel ſemine, & hæc benedicitur ab Epiſcopo ſolo cum vino & cinere. vt patet de conſecratione Eccleſiæ vel altaris. c. aqua. & propoſuiſti. Aliquando fit ad aſpergendum homines vel domos: vel remouendum ſterilitatem rerum humanarum: & ad multiplicationem cæterorum bonorum, & ad defenſionem hominum aduerſus inſidias diaboli: & ad delenda peccata venialia. Vnde Richardus diſtinct. j. artic. j. quæſtio. iij. libr. iiij. in ſolutione argumen. Et concordat Paludenſis diſtinct. xj. quarti. qui ait, quod per aſperſionem aquæ benedictæ remittuntur venialia per modum meriti: inquantum excitat motum voluntatis, ſeu feruorem charitatis, per quam fit venialium remiſsio, non tanquam per vim ſacramenti. Sacramentum autem ſignificat rem vt ſacramentalem, non per modum meriti. Aqua etiam benedicta (vt idem vult) non eſt ſpecialiter diuinitus inſtituta ad illam rem ſacram, & hæc benedicitur à Sacerdotibus cum ſale, vt patet de conſecr. diſtinct. iij. cap. aqua. Et conſuetudo habet, quod omni die Dominico benedicatur, & non niſi à Presbyteris. vt & habet Magiſter Gulielmus in ſuo rationali diuinorum. Aqua autem non ſacrata addita ſacratæ efficitur ſacra: quia ſacrum tanquam dignius trahit ad ſe non ſacrum. xiij. quæſtio. ij. Non exiſtimemus. Nec eſt curandum an ſit maior quantitas aquæ non benedictæ quàm benedictæ. Non ſic eſt in Sacramento ſanguinis Chriſti, cui liquor additus non miſcetur ſanguini, cùm fit ibi ſanguis in venis, ſed ſolùm commiſcetur accidentibus illis, vt notatur extra de celebrat. Miſſ. Cum Matthę. Sunt autem quatuor genera aquæ benedictæ, vt notat Gulielmus Epiſcopus in rationali diuinorum. Prima in qua fit iudiciũ purgationis, quæ in vſu non eſt. Secunda aqua quæ ſanctificatur in dedicatione Eccleſiæ & altaris. Tertia eſt qua in Eccleſiis aſpergimur, de qua paulò antè. Quarta, aqua Baptiſmi, de qua aliàs dicetur. Eſt præterea aqua lachrymarum piarum, de qua Gerſon parte ſecunda, ſermone de dominio Euangelico facta in cœna Domini. Hæc hauritur (vt ipſe ait) à puteo contritionis profundæ cauato per acutum ligonem meditationis: ſitula fidei illam continet, chorda ſpei ſurſum trahit, fornax ardens charitatis eam calefacit, miſcet cineres recordatio peccatorum. Hæc Gerſon.

¶ AQVILA ſecundum Iſidorum, ab acumine oculorum vocata in ſacra ſcriptura: vt & refert frater Pelbartus libro ſecundo roſarij Theologiæ, variè inuenitur ſignificare. Nam primò ſignificat malignos ſpiritus, qui rapiunt animas. Threnorum 4. Velociores aquilis perſecutores noſtri. Secundò ſignificat quandoque poteſtatem terrenam. Ezechiel. 17. Aquila grandis magnarum alarum, id eſt, Rex Babylonis (quia ſicut ſolent Reges) habuit aquilam in vexillo ſuo. Tertiò ſubtilem ſanctorum intelligentiam. Exechiel. 1. vbi Ioannes Euangeliſta per aquilam deſuper eminentem ſignificatur à ſimilitudine volatus illius auis. Quartò aquila ſignificat iuſtorum animas, ſecundum Ambroſium ſuper Lucam: quia ſicut aquila poſt lõgam vitam, ſcilicet centum vſque annorum ſenio grauata (vt dicit Auguſti

nus ſuper Pſalmum 102.) ſe renouat, roſtrum vetus nimis excreſcens ad petram collidendo, & plumas veteres deponendo, nec vnquam percutit aquilam fulmen: ſic ſancti renouant vitam per pœnitentiam, & tandem in reſurrectione renouabuntur, nec timent fulmen ſententiæ finalis damnationis. Pſalm. 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Quintò aquila ſignificat quandoque Chriſtum, propter nobilitatis Regiæ dignitatem, quam aquila habet ſuper aues. Vnde Prouerbiorum tertio dicitur, quod viam aquilæ in cœlo difficile eſt ſcire. Lyra & expoſitores dicunt, quod hæc intelliguntur de via quam tenuit Chriſtus in Aſcenſione. Item Deuteronomij trigeſimo ſecundo dicitur de Deo: Sicut aquila prouocans filios ad volandum expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis. Dominus ſolus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus, &c.

¶ARBOR. Arbor bona in ſcriptura iuſtum ſignificat, mala verò peccatorem. Matt. 7. quia illa facit bonos fructus boni operis: iſta malos: & in ignem excidetur. Multa de arboribus & lignis ſcribit colligendo frater Pelbartus libr. 2. roſarij Theolog. in dictione lignum multis. §.

¶ARIES eſt animal manſuetum, & quãdoque ſignificat Chriſtum. Gene. 22. Abraham vidit arietem hærentem inter vepres cornibus, quem immolauit pro filio. (Quandoq; ſignificat aries Eccleſiam Chriſti. Daniel. 8. Aries ſtabat: id eſt, Eccleſia) & hircus ſignificat Antichriſtum, qui efferatus eſt contra illum, vt exponit Lyra.

¶ARBITRIVM liberum, vide infrà in dictione liberum.

¶ARGVMENTVM dicitur dupliciter, videlicet propriè & tranſſumptiuè (vt ſcribit Sanct. Bonauent. diſtinct. xxiij. quæſti. v. lib. iij. in ſolutione argumenti) propriè quidem argumentum accipitur quadrupliciter. Vno modo dicitur argumentum ratiocinatio, ſecundum quod diuiditur in quatuor ſpecies: videlicet, in ſyllogiſmum, inductionem, enthymema & exemplum. Alio modo argumentum dicitur prolixè ſententiæ breuis collectio. Tertio modo dicitur argumentum ipſum medium, in quo conſiſtit tota vis argumentationis. Quarto modo dicitur argumentum ipſa maxima propoſitio, in qua conſiſtit firmitas totius illationis, & in omnibus iſtis acceptionibus argumentum dicitur, quia mentem arguit & illuminat ad aliquid intuendum, & ei firmiter adhærendum. Et ſecundum hanc proprietatem poteſt tranſſumptiuè dici argumentum quicquid illud ſit quod mentem arguit, & illuminat ad videndum aliquid occultum, & hoc modo fides dicitur argumentum rerum non apparentium: quoniam ita facit intellectum eis aſſentire, ſicut argumentum verum facit aſſentire concluſioni probatæ. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ARROGANTIA (vt ſcribit Paulus Corteſius Theologorum eloquentia, lib. iij. ſuarum ſentent. diſtinct. viij.) eſt inſolẽs ſupra naturam ſuam elatio. Gerſon parte ſecund. in regulis moralibus dicit, quod præſumptio, arrogatio, iactantia, & hypocriſis generaliter & propriè ſunt de illis, quæ non conueniunt homini taliter ſe habenti, ſi illa habere vel credit, vel ordinatè appetit, propterea ſemper habent errorem vel malitiam inuolutam, quandoque venialem, & ſæpè mortalem, ſecundum genus obiecti, & iuxta circunſtantias intẽtionis, & finis atque cæterorum: & præſumptio, arrogantia, & iactantia, & hypocriſis circa bona naturæ aut fortunæ, minus habent peccati & periculi quàm circa bona gratiæ, præſertim gratiæ gratum facientis cum illa minus cognoſci poſſit ineſſe, &c. Gerſon: Eſt autem arrogantia quædam filia ſuperbiæ, qua quis multum ſe exiſtimans, cæteros quos infra ſe videt, deſpicit: & quibus non conſulendo loqui, ſed vis dominando dignatur: vt habetur in decretis diſtin. xlvij. cap. j. Vel ſic: Arrogantia quæ modeſtiæ contraria eſt, eſt per quam temeritas atque impudentia vanam ſibi comparat authoritatem. Arrogans eſt, qui ſibi attribuit quod nõ habet, ſecundum beatum Thom. ij. ij. quæſt. cxij. artic. j. vel ſic: Arrogans eſt, qui ſibi temerè atque inſolenter tribuit, quæ in eo non ſunt.

¶ARS Grecè téchni, techne, & technicos, artificioſus & eſt principium agendi in alio, ſecundum Ariſtotelem lib. 12. Metaph. & ſecundum eum, libr. 6. Ethic. Ars eſt habitus quidam faciendi cum vera ratione. Thomas prima ſecundæ quæſt. lxxvij. articu. iij. Ars eſt recta ratio factibiliũ, & habitus operatiuus: & 6. Eth. Ars eſt habitus quidã faciendi vera cũ ratione.

¶ARS magica (vt ſcribit Brulefer diſt. vij. quæſt. xij. li. ij.) eſt quædam notitia vel quoddam genus artis habens ſub ſe multas ſpecies, id eſt ſeptem principales, de quibus & ſcribit Dominus Cardinalis Camera. in principio in curſum Bibliæ. Prima dicitur Mantica, & dicitur à mechos, quod eſt diuinatio, & icos: quod eſt ſcientia, quaſi ſcientia de natura, & habet ſeptem ſpecies. Prima dicitur Pyromantia, quia diuinatio facta circa ignem, Secunda Aeromantia, in aere. Tertia Hydromantia, in aquis. Quarta Geomãtia, in terra & corporibus groſsis. Quinta Cyromantia, circa manus. Sexta Ornigomantia, fit in gutture vel pectore pullorum vel gallinarum. Septima Nigromãtia, fit circa cadauera mortuorum, & dicitur à nigros, quod eſt mors. Alij dicunt (& vt credo melius) Necromantia. Secunda ſpecies Magica dicitur Mateſis, quæ fit tripliciter. Primo modo in horis, & dicitur Horiſpicium temporum. Secundo modo fit in aris, & eſt Auſpiciũ, quæ fit ex inſpectione ad aras vel altaria. Tertio modo in auibus fit, & eſt Augurium, quæ fit in garritu auium, vel volatu auium, & eſt auſpitium, Tertia ſpecies Magicæ artis eſt Sortilegium, quod fit per ſortes, vel per oſſa mortuorum, vel per verba, & ſic de aliis. Quarta ſpecies eſt præſtigium, & eſt quædam illuſio humanorum ſenſuum: & dicitur perſtringo, quia perſtringit ſenſus humanos. Quinta eſt maleficium ſimpliciter. Sexta eſt maleficium ad tempus: & de his infrà vide latius. Et dicitur virtutum animalium faſcinatio, id eſt quædam tremor vel obſtupeſcentia. Artes autem Magicæ (vt idem Brulefer dicit & ſanctus Bonauent. diſtinc. vij. part. ſecund. articul. ſecund. quæſtio. iij. libr. ſecund.) ſiue diuinationes, non poſſunt eſſe, nec ab aliquo fieri abſque peccato, nec Catholicus à diabolo auxilium ſiue miniſterium voluntate propria, abſque peccato mortali poteſt requirere, niſi fortaſsis (vt inquit Bonauentura in hoc caſu) vbi Deus diabolũ ſubiiceret homini iuſto ſuo iudicio: & ſicut de aliquibus viris ſanctis audiui errare, voluntario autem commercio non poteſt ſine peccato. Aut enim ibi eſt peccatum infidelitatis, vtpote ſi Dæmonio credendo attribuat diuinum aliquid: aut eſt ibi peccatum idolatriæ, vtpote in oblationibus & ſacrifi-

ciis

ciis: aut inobedientiæ ſaltem, quia fecit contra prohibitionem diuinam & Eccleſiæ. Ratio autem huius prohibitionis [ait Bonauent.] eſt, quia talis peccat in ſeipſum, dum ſe committit diſcrimini: peccat in Eccleſiam, quia hoc commercium eſt cum illo, qui eſt omnino præciſus & Eccleſiæ aduerſarius: peccat etiam in Maieſtatem diuinam, dum recurrit ad diabolum, quaſi non ſit omnipotens & omnino ſufficiens & benignus Deus Chriſtianorum, & ideo ſemper prohibitum eſt, & ſine peccato fieri non poteſt. Bonauent. probatur & authoritate Domini Leuit. 20. vbi ille præcipitur occidi à Deo, qui ſciſcitatur Magos & Ariolos. Et 4. Regum. 25. vbi repræhenditur & punitur Rex Iſrael Ochoſias, qui miſit ad conſulendum Deum Acharon. Et Auguſti. de vita Chriſtiana, dicit eſſe damnandas & fugiendas diuinationes, quia ibi intercidunt pacta dæmonum. Potes & hanc rem, & quomodo prohibeantur artes Magicę, videre apud Gerſonem parte j. tractatu de erroribus, circa artem magicam, qui diffuſe rem proſequitur. Quamuis autem Albertus Magnus in pluribus ſuis operibus dicat, quòd ars magica non ſit penitus interdicta: puta illa quæ fit virtute herbarum & lapidum. Credit tamen Guillielmus Scoti imitator: & poſt eum Pelbartus: quod ſecurius eſt Chriſtiano abſtinere, ne in laqueũ cadat diaboli, maximè quia præceptum Eccleſiæ videtur ſe extendere ad omnem ſpeciem artis magicæ quando prohibet, vt habetur in decretis. xxvj. quęſt. iiij. & v. per totum. Carmina autem magorum nullam habent in ſe vim effectiuam reſpectu effectus conſequentis: illa enim non ſunt niſi voces & ſcripta certo modo prolata, aut certis caracteribus deſcripta, quæ non habent ex ſe maiorem vim, quàm ſonus ex aere fracto cauſatus aut attrimentum, vel alia ſubſtantia vnde cauſantur, quæ manifeſtum eſt ad talem effectum vim vel ordinem naturalem non habere. Sequitur autem effectus tales operationem dæmonum verè vel illuſoriè hunc cauſantibus, propter quoſdam priuatos contractus ſeu pacta cum ſibi adhærentibus, vt dicit Auguſtin. Habent enim ſpiritus maligni [vt ſcribit Gab. diſtinct. viij. quęſt. ſecund. arti. iiij. dub. ſecund. lib. ſecund. ſenten.) pactiones cum aliquibus hominibus: & cõſeruant pacta ac promiſſa: non quia veraces, ſed vt alij eis adhæreant, quia ſi nulla pacta ſeruarent, nulli eis ſeruirent: & vt hi quibus promiſſa ſeruantur, eos colant. quia ex ſua ſuperbia præcipuè appetunt dæmones diuinos honores. Permittit autem Deus (vt idem ait) eos in aliquos propter eorum peccata, vel aliam occultam cauſam exercere ſuam poteſtatem non tamen iniuſtam. Habent ergo pactum cum maleficis, vt dum hæc verba proferunt tali modo: puta ante ſolis ortum, vel in tali loco, tali geſtu. Aut faciunt hoc: puta curuant acum, percutiunt pallium, &c. ſequitur ille effectus, quem non verba vel acus incuata, aut pallij percuſſio: ſed ipſe diſcurrens operatur imitans in hoc peruerſe Chriſtum, Dominum, in Eccleſia ſacramenta inſtituentem: per quorum vſum gratia animæ confertur, non à ſacris effectiuè, ſed à Chriſto ſuo ſacramento tanquam ſigno efficaci aſsiſtenti: & ſic gratia talis non conferretur ſine ſacramento, ita diabolus non operatur talia ex ſuo pacto ceſſante maleficio. Hęc Gab. & latius infrà in maleficio videbitur. & Scotus in iiij. diſt. xxxiiij. &c.

¶Articvlvs eſt coaptatio partium diſtinctarum, ſecundùm ſan. Thom. ij. ij. quæſt. j. artic. vij. Articulus (vt dicit Iſidor.) eſt præceptio diuinæ veritatis tendens in ipſam. Articulus (vt ait Rich.) eſt diuiſibilis veritas de Deo artans nos ad credendum. Et articulus quãtum eſt de ratione ſui nominis dicitur ab artando, & hoc eſt dupliciter, actiue videlicet & paſſiue. Dicitur enim articulus (vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtin. xxiiij. lib. iij.) quia eſt quid in ſe artatum. Et dicitur articulus: quia alios artat: prout paſsiue dicitur articulus, quod in ſe artatũ eſt: eſt terminus reſolutionis. Prout autem actiue dicitur, eſt principium diſtinctionis & diſcretionis. Vide latius ibi Bonauen.

¶Articvlvs fidei (vt ſcribit Gab. diſt. xxiiij. quæſ. vnica, artic. iij. dub. iij. lib. iij.) eſt veritas reuelata in ſe vel in ſuo antecedente: pertinens ad religionem. Et ita omnis veritas credenda eſt articulus fidei. Et dicitur articulus: quia artat nos ad credendum explicitè vel implicitè. Tenetur enim quilibet fidelis implicitè credere omnem veritatem fidei: quia tenetur credere principia: ex quibus quælibet veritas fidei infertur. Oportet itaque multa credere quę non ſunt articuli: maximè ea quæ articulos præcedunt. Credere enim Deo non eſt articulus, ſed articulos præcedit: & tamen oportet Deo credere, quia antecedit articulos. Gerſon parte ij. de articulis fidei. Et articuli non ſunt de quacunque veritate, ſed de veritate ſumma, vt dicit Bon. di xxv. lib. iij. & quicunque articulus fidei pro certo habẽdus eſt, periculum eſt ipſum relinqui ſub dubio. Vnde optimè factũ eſt (vt ſcribit Brulef. di. xj. q. j. li. j.) ꝙ declaratum eſt beatiſſimam Virginem eſſe conceptam ſine originali peccato. Articulos autem fidei explicare (vt ſcribit ſan. Tho. di. xxv. q. iij. arti. iij. lib. iij.) contingit dupliciter. Vno modo quantum ad ipſorum articulorum ſubſtantiam ſecundum quod homo articulos diſtinctè nouit. Alio modo quantum ad ea quæ continentur in articulis implicitè, quæ, ſcilicet ex articulis inferri poſſunt ab impugnatione defendi. De articulis fidei & expoſitione eorundem videto Gerſonem parte ij. tractatu de articulis fidei, &c.

¶Ascendere, Vno modo (vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtin. xxij. libr. iij. circa textum) idem eſt quod propria virtute ſcandere ſine adminiculo virtutis alienæ, & hoc modo ſoli Chriſto conuenit. Alio modo aſcendere idem eſt quod ſurſum ſcandere, & hoc modo conuenit aliis ſanctis. Vnde Iacob. 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit: vbi aſcendere accipitur primo modo. Vel aliter eſt aſcendere in cœlum empyreum: & eſt aſcendere in cœlum trinitatis. Cum ergo dicitur: Nemo aſcendit, &c. non dicitur hoc quantum ad aſcenſum in empyreum, ſed quantum in cœlum trinitatis: & iſte aſcenſus non eſt aſcenſus ad locum, ſed potius ad dignitatem & æqualitatem patris. Nec eſt ſecundum acquiſitionem nouæ dignitatis in Chriſto, ſed propter manifeſtationem eius quod habuit ab æterno. Vnde ſicut dicitur deſcendiſſe, non propter hoc quod in eo fuerit diuinitas minorata, ſed propter hoc quod in aſſumptione humanitatis apparuit minorata. Sic etiam dicitur aſcendiſſe, quia in aſcenſione eius ſublimitas eſt manifeſtata. Vnde iſte deſcenſus & aſcenſus conueniebat diuinæ perſonæ ſecundum diuinam naturam, relatam tamen ad humanam. Hæc ſan. Bonauen. vbi ſup. Emigrationem autẽ Chriſti in cœlum (vt ſcribit Paulus Corteſius libr. iij. ſen. diſtinct. vj. in fine.) incolumitatis noſtræ cauſam fuiſſe: ob eamq; nobis patefactum eſſe iter

in cœlũ. De aſcenſione Chriſti in cœlum aliàs habetur abundè in ſermonibus concionatorum,&c.

¶ASSISINI ſunt quidam infideles, qui pro pecunia faciliter quærentes interficere homines: non curantes ſi ipſi interficiantur, ſed quod ſub dominio alicuius vel non fideles vel infideles: dummodo pro pecunia eis data homines interficiunt, nõ refert. Et qui per aſſiſinos aliquem interficiunt, excommunicantur. Frater Oſualdus libr. iiij. roſarij. Theo. in dictione Excommunicatio: quidam ſcribunt ſicut Dominicus, Nanus, Mirabellius, Aſciſinus: & proprie eſt qui non ſubeſt dominio alicuius: ſed pro pecunia hominis occidit ad alicuius inſtantiam. Et dicitur à ſcindo, is: quia ſcindit animam à corpore, ſecũdum Archid. in capite pro humani. de homici. libro vj. Aſſiſius verò dicitur beneficiatus, quaſi aſſiduus, vt habet Gab. diſtin. xv. quæſt. viij. dub. ij. lib. iiij.

¶ASTROLOGIA eſt ſcientia de aſtris. Et dicitur ab áſtron quod eſt ſydus: & logós ſermo. Diciturque aſtronomia ab aſtron quod eſt ſydus: & nómos lex & norma. Hæc primum inuenta dicitur ab Athlante rege Mauritaniæ teſte Plinio vij. natu. hiſto. Et vt referunt doctores: & poſt eos ſcribit frater Pelbartus libro ſecund. roſarij theolog. quod ſicut Ptolomeus libro quadripartito dicit, Aſtrologia quæ eſt de euentibus ex aſtris diuiditur in quatuor partes. Prima pars eſt de iudiciis, ſcilicet, pluuiarum & rempeſtatum: ac huiuſmodi. Secunda de electionibus horarum, ſcilicet, pro minutionibus faciendis & medelis. Tertia de natiuitate hominis vel fato. Quarta de interrogationibus. Primæ duæ partes bene & ſane intellectæ admittuntur: ſed aliæ duæ omnino reprobantur vtpote ſuperſtitioſæ & erroneæ. Vnde de fato Bonauentura & Rich. in ſecund. diſtincti. xiiij. quòd ſi fatum accipitur ſecundum quod Bonauentu. iiij. de conſol. dicit fatum ordinem rerum ad diuinam prouidentiam relatum, ſic habet veritatem. Si autem accipitur vt accipit Auguſti. v. de ciuita. Dei, ſecundum exiſtimationem phiſicorum & mathematicorum: videlicet, pro vi conſtellationis ſyderum: ex qua pronunciant cuncta, vel aliqua contingentia neceſſario euenire in inferioribus: ſic erroneum eſt. Vnde idem Augu. & habetur in Decretis xxvj. queſtion. ſecund. Illud, & in pluribus locis dicit: omnes huiuſmodi artes ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum (quaſi pacta infidelis amicitiæ) à Chriſtiano penitus repudiandas, &c. & ſic patet quod mortale eſt fata obſeruare. Similiter & illam partem aſtrologiæ, quæ nominatur de interrogationibus: videlicet, an furata reperiat, & vbi talis perdita recuperet, vel bonam fortunam hac hora conſequitur, & huiuſmodi omnino ſunt ſuperſtitioſa & damnabilia & chriſtianæ fidei contraria. Quare huiuſmodi diuinatio puta in fortuna propria, vel hora bona ad itinerãdum, huiuſmodi eſt illicita, &c. Et huiuſmodi diuinationi ſæpè immiſcet ſe diabolus, vt decipiat in fide, ſecundum Augu. ſuper Geneſim, ad literam. Vnde & in decretis legitur diſtinct. xxxvij. §. Sed contra. xxvj. q. j. ca. illud dicit. Aſtrologia nil confert ad ſalutem: ſed in errorem mittit, ergo eſt poſtponenda à fidelibus.

¶ASTRONOMVS eſt qui nouit aſtra, ſanctus Bonauẽ. de aſtronomis ſcribens diſtinct. vij. lib. ſecund. dicit: Quare aſtronomi de contingentibus, habentibus cauſam fallibilem & indeterminatam non præſciunt vera, niſi ex coniectura, & diabolus ex maiori coniectura illa præſentit, non tamen certitudinaliter præſcit: ideo propter eorum ignorantiam (vt ait Gabri. di. xiiij. quæſtio vnica. articul. iij. dub. iij. lib. ſecund.) etiam de naturalibus effectibus, & ſi quandoque talium præſumptores quædã vera dicunt, tamen multo plura falſa. Vnde manifeſtum eſt quod vera quæ dicunt, non arte ſed caſu, aut diabolica reuelatione dicunt. Et ſi dicis, multa vera dicunt, reſpondet Cancellarius, ſed multo plura falſa, & ideo quæ dicunt incerta ſunt & falſis plurimis permixta. Gabriel. vbi ſuprá. Sed quia vt Bonauentura ait, diſtinct. xiiij. quæſ. vl. libro ſecund. in fine. multi ſunt inſecutores paſſionum, & eis quibus poſſunt dominari ſeipſos ſubiiciunt. Hinc eſt quod multi ſe ſubiiciunt impreſſionibus aſtrorum, & ideo frequenter aſtrologi vera prædicunt, maximè circa homines animaliter viuẽtes: circa verò ſpecialiter ſapientes, qui damnantur paſſionibus pauca poteſt vera prædicere, imò ſicut dicit magnus aſtronomus Ptolomeus: ſapiens homo dominabitur aſtris. Nullam igitur neceſſitatem aſtra imponunt, quamuis inclinare poſſint: ſed non neceſſitare (vt dicunt) de quo latius videre potes apud Bonauentu. & alios. Videatur & Gerſon in libello quem trilogium aſtrologiæ theologizare inſcripſit, quem videat qui ſuperſtitioſas quaſdam aſtrologicas obſeruationes cauere voluerit. Et idem parte j. de libris aſtrologicis ait. Libri aſtrologici in quibus plura inutilia & ſuperſtitioſa & falſa, imò impia & ſacrilega continentur quàm vera & vtilia, debent à Chriſtianis omnibus euitari, damnari, & penitus aboleri. Vide & eum latius ibi, & qui libri legantur & tolerantur apud Chriſtianos. Sed breuitati ſtudemus, nec tamen prætereundum eſt quod ſcribit Stephanus Bruleſer. diſtinct. vij. quæſtion. ix. libr. ſecund. vbi ait, quod omnis viator ſiue aſtrologus quantumcunque doctus, aſſerens pertinaciter & defendens quod ipſe per ſeipſum, vel per acquiſitam ſcientiam, poſſit futura quæ dependent à libero arbitrio noſtro certitudinaliter præcognoſcere, eſt hæreticus, blaſphemus, impius, infidelis, & comburendus, quia quod ſolius Dei eſt, ſibi vſurpat impiè & attribuit. Et ſi quandoque aſtronomi & mathematici verum dicunt de futuris contingentibus dependentibus. Hoc tamen non eſt niſi coniecturando, ſiue per legem aſtrorum, ſiue per diabolica commercia. Hæc Bruleſer, &c. De aſtronomia & aſtrologis aliàs à ſanctis doctoribus permulta ſcribũtur & præcipuè Bonauen. diſtinct. xiiij. quæſ. iij. & vltima. libr. ſecund. vide & Gerſonem parte iiij. tract. an fortuna bona vel mala fiat ex influxu ſyderum.

¶ASSIMILATIO, comparatio, ſimilitudo. Eſt autem triplex aſſimilatio ad Deum (vt ſcribit Gabri. lectio. lxiiij. canonis. Vna qua receditur à Deo. Alia qua acceditur ad Deum. Tertia qua ſiſtitur in Deo. Prima eſt multorum quæ peruerſe imitantur Deũ: volentes Deo eſſe ſimiles per magnitudinem potentiæ, per ſingularitatem reuerentiæ permittentes & appetentes ſibi diuinos honores exhiberi per infinitam opulentiæ, & per ſimilia, tales ſic imitando non efficiuntur filij Dei, nec Deo accepti, ſed hac imitatione recedunt à Deo, efficiuntur ſocij Luciferi qui dixit, Ponam ſedem meam in Aquilone, & ſimilis ero altiſſimo. Secunda ſimilitudo eſt bonorum viatorum, & conſiſtit in participatione ſimilium virtutum virtutibus Dei, quæ ſunt iuſtitia, miſericordia, liberalitas, veritas, charitas, & cæteræ virtutes huiuſmodi quę perfectiſſimę ĩ Deo ſunt, verius ipſę Deus ſunt, & eſſe debet participatiuè in omni rationali

nali creatura, de quo intelligitur illud Auguſt.viij. de trini. Non locorum interuallis, ſed ſimilitudine acceditur ad Deum. Et ſi diſſimilitudine oppoſita receditur à Deo. Hac ſimilitudine volens nos accedere ad Deum dixit Chriſtus: Eſtote miſericordes: ſicut & pater veſter miſericors eſt. Tertia ſimilitudo eſt beatorum, de qua 1.Ioan.3. Scimus quod cū apparuerit, ſimiles ei erimus, ſcilicet, in gloria æternæ viſionis & fruitionis, quæ eſt beatitudo perpetua, ad quam nunc aſpiramus, ad eam autem per ſecundam ſimilitudinem peruenimus ad quam exhibendam, cum dicimus: Pater noſter qui es, &c. excitamur. hæc Gabr. vbi ſuprà.

¶ ASSVMERE, ſuſcipere vel accipere. Voluntas poteſt aliquid aſſumere in facultatem ſuam quadrupliciter: videlicet, operando, vt quando homo operatur opera meritoria exterius, vt dare eleemoſynam. Acceptando quando voluntas acceptat interius nihil exterius operando, vt diligere proximum. Tolerando, & ſic mala pœnæ ſunt patienter ferenda Hæc Bruleſer. q.j. lib. j. diſt. j. Vnde ſecundum eundem voluntatem aliquid aſſumere in facultatem ſuam: eſt aliquid ipſam amare, id eſt, velle, vel aliquid odire, id eſt, nolle. peccatum igitur ſumit in facultatem ſuam, cùm ipſum odio habet. Eſt autem facultas voluntatis ſecundum Bonauen. dominium voluntatis quo faciliter poteſt in actum ſuum tanquam illius princeps.

¶ ASSVMERE aliquid in facultatem voluntatis poteſt intelligi dupliciter, vel propter ſe & ſine relatione in aliud, vel propter aliud, & cum relatione in aliud, actu vel habitu. ſecundum modum loquendi, Grego. diſtinct. j. q. j. ar. j. lib. j aſſumere aliquid in facultatem voluntatis eſt voluntatem circa ipſum habere actum aliquem tanquam circa obiectum ipſum, ſcilicet, acceptando, vel deacceptando, volendo vel nolendo. Aſſumere in facultatem voluntatis propter ſe, & ſine relatione in aliud eſt, quando aliquid aſſumitur in facultatem voluntatis: etiam ſi nihil per intellectum præſentaretur voluntati. Sed aſſumere in facultatem voluntatis propter aliud eſt quando aſſumitur aliquid alio coaſſumpto, quod niſi per intellectum voluntati præſentatum fuiſſet, aut præſentaretur volūtas non haberet circa ipſum talem actum. Primus eſt non referens in aliud. Secundus verò eſt referens. Exemplum primi, velle bibere delectantem potum, & dulcem ſine relatione ad ſanitatem conſequendam. Exemplum ſecundi, velle huiuſmodi potum præciſe propter ſanitatem, ſiue dulcis ſit ſiue amarus, dum, ſcilicet, nollet potum talem ſi non præſumeret ſe per eum conſequi ſanitatem. Primus actus qui non eſt referens, duplex eſt. Nam illud obiectum quandoque aſſumitur à voluntate tanquam ſummum ſibi poſſibile præſentari: ita quod in eo ponit terminum lætitiæ ſuæ, ſiue verè ſit ſummum, ſiue ſolum in æſtimatione & appreciatione hominis errantis: ſi eſt verè ſummum, tunc ille propriè dicitur fruitio. Vnde Aug. 1. de doctrina chriſtiana. Si verò inhæſeris, finē in ea ponens lætitiæ tuæ: tunc verè & propriè diceNdus es frui. Quandoque verò talis actus non referens fertur abſolutè in obiectum: ita quod actu nec acceptatur vt ſummū, nec vt nō ſummū. Et ſi nihil aliud præſentaretur voluntati per intellectū, nihilominus acceptaretur vel deacceptaretur. Sicut enim intellectus ſimpliciter poteſt fieri in aliquid quod placet vel diſplicet: ita volūtas ſimpliciter poteſt ipſum acceptare vel deacceptare, ſub cōtextu boni placentis vel delectātis: & nec ſub ratione ſummi, nec vt non ſummi: & ſic tenet Adam (vt ſcribit Gab. di. j. q. j. ar. j. lib. j.) quod alio à Deo eſt fruendum: puta ſi res aliqua abſolutè amatur: ſine relatione quacunque in aliud: & etiam non vt ſummum aliquod amandum, ſic dicuntur virtutes propter ſe appetendæ. Secundus actus quo ſcilicet, aliquid acceptatur vel deacceptatur propter aliud, poteſt etiam fieri dupliciter. Vno modo ſic quod tale obiectum præciſe acceptetur propter aliud acceptum, ita quod eius acceptatio ſit cauſa effectiua acceptationis alterius propter ipſum, & quod ſine eo actu non fuiſſet acceptum: & hic amor ſolet dici amor concupiſcentiæ tantum, & præſupponit neceſſario actū amicitiæ à quo cauſatur effectiuè, & habet ſolum vnum obiectum: vt cū diligo proximum propter Deum: actus dilectionis Dei cauſa eſt effectiua: actus dilectionis proximi: & habet ſolum proximum pro obiecto. Et vt idem Gabr. vbi ſuprà dicit: quicquid aſſumitur in facultate voluntatis, aſſumitur ſiue propter ſe ſiue propter aliud: ita omnis actus voluntatis poteſt dici vſus vel fruitio largè ſumptis terminis: & ſumitur propter ſe: vt tantum valet, id eſt, non propter aliud, ſiue ſine relatione in aliud. Si enim voluntas diligit obiectum propter ſe, poteſt dici fruitio, ſi propter aliud vſus. ita habet Greg. di. j. q. j. art. j. propoſitione iiij. li. j. Ita plerique vtuntur vocabulis & termini ſunt ad placitum: & hoc modo non datur actus medius. Vide latius Gabr. & Dominū Cardinalem diſt. j. quæſt. j. li. j. ſenten.

¶ ASSVMENS dicitur quod aliquid accipit vel aſſumit. Aſſumens autem non eſt idem cum aſſumpto, vt habet & Gab. di. vj. quæſt. j. li. iij. art. iij. quia aſſumēs verbum eſt æternum, aſſumptum eſt productum de virgine, & eſt temporale. Filius autem Dei aſſumpſit humanam naturam ex genere Adā, & hoc congruentius quàm aliundè (vt habet, ſcilicet, Bonauen. di. xij.) & poſt eum Gabr. eadem di. lib. iij. q. vnica. tamen propter ſeruandam rectitudinem iuſtitiæ. vt, ſcilicet, eiuſdem generis eſſet ſanctificator, cuius erat præuaricator, iuſtè ſiquidē ab eo exigitur emenda in quo reperta eſt offenſa. Secundò propter manifeſtandum dulcorem miſericordiæ, quæ maximè apparet in tantę miſericordiæ cōdeſcenſione quod contemptus ab aduerſario: vt eum redimeret ſuo genere perſonaliter vniretur. Tertiò ad declarandum ordinem ſapientiæ quæ ſic decreuit, vt omnes homines deſcenderent ab vno ad repræſentandum illud vniuerſale principiū quod Deus eſt, à quo ſunt omnia. Quartò ad conſeruandum altitudinem humanæ naturæ quam Deus in tanta dignitate creauerat, vt nulli alterius generis eſſet obnoxia, ob quā etiam cauſam Deus ipſe voluit eſſe redemptor qui creauit: quia nō minus eſt redimere quā creare, &c. Sed non aſſumpſit naturam humanam de viro: ſed de fœmina Virgine, vt qui in cœlis habuit patrem ſine matre, in terris haberet matrem ſine patre, nec paternum nomen confunderetur, ſi alius eſſet pater Chriſto in terris, alius in cœlis. Latius ſcribunt de hoc doctores. Aſſumpſit autem ſexum virilem: quia caput futurus erat Eccleſiæ: quod non conuenit fœminæ ſed viro, qui eſt caput mulieris: ne quoque in aſſumptione peruerteret ordinem inſtitutū. Si enim ſexum fœmineum aſſumpſiſſet, iam fœminas viris prætuliſſet, & viros ſua naturali dignitate priuaſſet: nunc autem vtrumque dignificauit, quia

ipſe naturã in ſexu virili aſſumpſit, & eam de virgine matre accepit. Gabriel, vbi ſuprà.

¶ ASSVMERE, & aſſumi, vide in dictione vnire infrà

¶ ATTRIBVTVM, quod alicui attribuitur. Sunt autẽ attributa quædam prædicabilia mentalia, vocalia, vel ſcripta nata ſecare: & ſupponere pro Deo, quæ poſſunt naturali ratione inueſtigari & cõcludi de eo. Vide Petruin de Aliaco. q. vj. art. ij. li. j. ſen. Et Gregodi. viij. per totum. Et vt ait Occa. qu. ij. tertij quotlibeti. Antiqui ſancti non vtebãtur hoc vocabulo attributa: ſed hoc vocabulo nomina. Vnde ſicut modò dicimus attribũta diuina: ita ipſi dicebant nomina diuina. Et quid perfectio attributalis, vide infrà in litera P. Et ſunt quædã attributa vel cõceptus attributales ſoli Deo cõuenictes, vt infinitus, æternus quidẽ Deo: & creaturis cõmunia, vt viuens, exiſtens, vnos, intelligẽs, &c. Vide de hoc Henricum de Gan. q. v. articulus iij. primi ſenten. Et propriè lòquendo: vt ſcribit Dominus Cardinalis Camera. quæſtio. vj. artic. ij. libro j. ſententiarum. Differentia eſt inter attributa diuina: rationes attributales, & perfectiones attributales. Nam attributa propriè ſunt nomina ſiue ſigna vocalia: ſupponentia immediatè pro perfectione diuina: ſed rationes attributales ſunt conceptus mentales prædictis attributis correſponden tes. Sed perfectio attributalis eſt illud pro quo ſupponit immediatè ratio attributalis. Vide latius Cardin alem vbi ſuprà, & infrà in dictione Perfectio.

¶ ATTRITIO, Vide in dictione Contritio.

¶ AVARITIA licet ſit propriè in bonis exterioribus: tamen communiter accipiendo dicitur generaliter quilibet inordinatus appetitus boni vtilis, quomodo etiã inordinatus ſcientiæ appetitus dicitur auaritia, vel inordinatus appetitus ſufficientiæ, vt ſcire plus quàm opus: eſt auaritia, licèt impropriè. Gabr. diſt. vj. q. vnica. & ij. ij. q. j. libro ij. Et (vt idem dicit) ſeptenaria vitiorum diſtinctio: quæ capitalia dicuntur: non videtur omnino ſufficiens, ſi ſtrictè & propriè accipiãtur in omnibus malis actibus. Nam infidelitas & deſperatio, idolatria: non comprehenduntur ſub illo numero ſeptenario ſic accepto: ſed ſunt radices quædam multum communes, ex quibus vt frequentius peccata oriuntur. Auaritiæ obiectum (vt ſcribit Gerſon parte ij. de reg. moral.) eſt immoderata poſſeſſio: quod ex genere ſuo non videtur eſſe mortale vniuerſaliter, ſed in mortale tranſit dum ex deliberatione efficaci & abſoluta appetũtur, vel quæruntur, vel rapiuntur, aut retinentur aliena inuitis dominis, qualicunque modo fiat clam vel palam, vt vel fraude, conſilio vel auxilio: præſertim ſi res ſit notabilis detrimenti. Et dum appetitu ſuffocante rationem, & à Dei ſeruitio penitus impediente etiam licita vel propria bona nimia libidine vel ſollicitudine appetuntur, quæruntur, ſeu retinentur, quaſi in eis ſpes totius auxilij velut in Deo poneretur: mortale eſt. Quam auaritiæ ſpeciẽ Apoſtolus ob hoc appellauit idolorum ſeruitutem. Vnde Aug. Nec auri vitium eſt auaritia, ſed hominis peruerſe amantis aurum, iuſtitia derelicta: quæ incomparabiliter auro debuit anteponi. xij. de ciui. Dei. c. viij. Idem ita diffinit auaritiam, libr. iij. de lib. ar. eſt rerum quarumlibet inſatiabilis & inhoneſta cupido. Ita & theologi in ij. ſen. diſt. xxij. præſertim ſanctus Tho. ſecunda ſecundę, q. cxviij. art. ij. & Albertus Magnus in compendio theo. lib. iij. c. xix. & ſanct. Tho. prima parte, q. lxiij. ar. ij. Auaritia generaliter eſt inordinatus amor habendi. Cice. li. Tuſcu. quæſtio. Auaritia eſt opinio vehemens de pecunia quaſi valde expetenda ſic inhærens & penitos inſita. Et auaritia ſuperabundat in amando, acquirẽdo & retinendo, ſed deficit in dando, &c.

¶ AVCTOR dicitur quaſi operum factor: vel qui eſt cauſa alicuius. Et cum dicit Augu. libr. lxxxij. qo. iij. Deo auctore non fit homo deterior. Verũ eſt quod Deus non eſt auctor huius formalis quo aliquis fit peccator, quia non eſſe iuſtitiæ ſeu rectitudinis non habet cauſam efficientẽ quæ propriè dicitur actor: ſecundum Greg. de ari. diſt. xxxiiij. ar. iij. iuxta finẽ. dicitur quod non quæcunque cauſat actum peccati eo actore fit homo deterior. Nam ſi plures homines ex æquo concurrunt ad idem opus malum: neuter dicitur alteri auctore peccare, vel deterior fieri. Similiter ſi vnus principaliter, alius inſtrumentaliter vel ſecundariò concurrit: qui principaliter concurrit, nunquã dicitur reliquo auctore peccare. Sed quando aliquis eſt alij cauſa faciendi id vnde deterior fit, vel eſſet vnde melior erit: ille eſt auctor, vtputa mouens alium inducendo ipſum conſilio, vel præcepto. Sic autem Deus non mouet voluntatem hominis ad faciendum malum: non enim eſt ei cauſa vt faciat malum: licèt ſecum tanquã cauſa partialis producat actum malum, nec quantum eſt ex ſe concurrit, ſed quia voluntas liberè hunc producit: Deus comproducit. Eſt autem homini auctor vt fiat melior: quia ad hoc inducit, monet conſilio, promiſſione & præcepto: vt ſcribit Gabr. diſtinctio. xxxvij. quæſtio. vnica. li. ij. dub. ij. Scotus di. v. lib. ij. ait: Non poteſt Deus eſſe cauſa vel auctor mali. Dicitur & auctor propriè proprium alterius, non ab alio, vt dicit ſanct. Bonauen. diſtin. xiij. in dubiis literalibus. lib. ij. Sic patet quod filius nunquam dicitur auctor ſpirationis, quamuis ſpiret, quia non habet à ſe, ſed ab alio. Auctoritas autem eſt in patre, quia quod habet, ab alio non habet, & ideo dicitur auctor ab auctoritate. Et auctor dicit formalem plenitudinem in patre, eo quod non eſt alio, ſed alij ab ipſo, &c.

¶ AVCTOR alicuius libri quis ſit oſtendit ſan. Bona. q. iiij. prologi. Vbi notat quadruplicem modum faciendi librum. Aliquis enim ſcribit alienam materiam, nihil addendo vel mutando: & iſte merè dicitur ſcriptor, aliquis ſcribit aliena addendo, ſed non de ſuo: & iſtè compilator dicitur. Aliquis ſcribit aliena & ſua: ſed aliena tanquam principalia, & ſua tanquam annexa, ad euidẽtiam: & iſte dicitur commentator. Aliquis ſcribit & ſua & aliena, ſed ſua tanquam principalia: aliena tanquam annexa ad confirmationem: & talis debet dici auctor. Talis fuit magiſter Petrus Longobardus epiſcopus Pariſien. quoniam ſententias ſuas ponit: & patrum ſententiis confirmauit. Vnde verè debet dici auctor libri ſententiarum: qui à ſcientia quam acquiſierat longo tempore vel labore, opus ſententiarum compoſuit: & per doctrinas patrum ſuas ſententias confirmauit. Et quod ſunt ibi multa dicta aliorum, non tollit magiſtro auctoritatem, ſed potius eius auctoritatem commendat & humilitatem.

¶ AVCTORITAS quandoque accipitur pro ſententia imitatione digna, quandoque pro poteſtate, quãdoq; pro æſtimatione. Et ſecundum Petrum de Aliaco articu. iij. quæſt. prologi, poteſt dupliciter ſumi. Vno modo pro aſſenſu qui adhibetur dicto, ſeu ſermoni alicuius. Sicut dicimus aliquid eſſe magnæ auctoritatis, cui adhibetur magna fides. Alio modo poteſt

teſt ſumi pro ipſomet dicto vel ſermone. Eſt & auctoritas ſacræ ſcripturæ: quæ excedit omnem certitudinem rationis: vt ſcribit ſanctus Bonauent. quæſtio. ſecunda, prologi. & ideo Gregorius & Hieronymus volunt quod non ſunt inducenda argumenta dialectica: quibus homo principaliter innitatur, quia innitendum eſt auctoritati principalius quàm rationi. Nec debemus) vt idem ait Bonauentu. diſtinct. xv. quæſtio. quarta, libr. primo ſent.) auctoritates ſanctorum ad noſtram trahere rationem: ſed magis econuerſo, rationem noſtram auctoritatibus ſanctorum ſubiicere, vbi non continent expreſſam ſurditatem. Magis inſuper credendum eſt auctoritati ſacræ ſcripturæ, quàm Ariſtotelis. Vnde Dominus Cardinalis di. ij. quæſt. iij. libro primo, ſenten. inquit, Valdè ſunt reprehenſibiles qui nimis tenaciter adhærent auctoritati Ariſtotel. quoniam ſecūdum eum Philoſophia Ariſtotelis ſeu doctrina magis debet dici opinio, quàm ſcientia.

¶ AVCTORITAS ſeu principatus eſt duplex: vt ſcribit Scotus di. xv. quæſtio. ij. lib. iiij. ſcilicet, paterna, & politica. Politica eſt duplex, ſcilicet, in vna perſona, vel in communitate. Prima, ſcilicet, paterna, iuſta ex lege naturæ: qua omnes filij tenentur parētibus obedire. Nec iſta per legem Moſaicam vel euangelicam eſt reuocata, ſed magis confirmata. Auctoritas verò politica quæ eſt ſupra extraneos: ſiue in vna perſona reſideat, ſiue in communitate: poteſt eſſe iuſta ex cōmuni conſenſu, & electione ipſius communitatis. Et prima auctoritas reſpicit deſcenſum naturalē: quam qnam non cohabitantes ciuilitet. Secunda reſpicit cohabitantes, quantumcunque, nulla conſanguinitate vel propinquitate coniunctos, vtpote ſi ad ciuitatem aliquam ædificandam, vel habitandam occurrerētur extranei aliqui, videntes ſe non poſſe bene regi ſine aliqua auctoritate: poterant concorditer conſentire vt vel vni perſonæ, vel communitati committerent illam communitatem, &c. & iſta auctoritas politica iuſta eſt, quia iuſtè poteſt quis ſe ſubmittere vni perſonæ, vel communitati in his quæ nō ſunt contra legem Dei, in quibus poteſt dirigi per illum cui ſe ſubmittit, quam per ſeipſum. Hæc Scotus.

¶ AVDIRE Deū. vide infra in dictione. Videre Deū.

¶ AVERTERE Auerti à Deo (vt ſcribit Magiſter diſtin. v. libro ij.)eſt odio habere, vel inuidere. Conuerti ad Deum, eſt ei charitate adhærere. Sed non diffinit (vt Bonauent. ait:)ibi, Magiſter quamcumque auerſionem, ſed auerſionem conſummatam: in qua eſt obſtinatio, & rebellio contra Deum: quæ fuit in diabolo, ex quo vidit ſe non poſſe conſequi quod ambiebat. Et auertere à Deo (vt dicit Bonauent.) eſt mortalis peccati propriè quaſi tergum vertere ad illum quem debebat per mandatum tendere. Vnde qui facit contra diuinum mandatum, auertitur à Deo: quia mandatum eſt via rectè perueniendi ad Deum, & tendendi in Deum. ſanctus Bonauē. diſtin. xlij. libr. ij. Item qui ſtatuit ſibi creaturam tanquam finem vltimum: rectè dicitur auerti à Deo. Vide latiùs ſanct. Bonauen.

¶ AVERSIO propriè loquendo (vt ait Bonauen. diſtin. xlij. quæſtione iij. libro ij.)importat Dei contemptum, & contemptus Dei iram meretur, & mortem: & propterea communiter tenetur quod auerſio propriè loquendo reperitur in peccato mortali, non veniali.

¶ AVERSIO poſt Scotum diſtin. xxxvij. lib. ij.) à fine vltimo: qui eſt bonum incommutabile, poteſt dupliciter intelligi, formaliter & virtualiter. Formaliter, quando in auertendo habet vltimum finem pro obiecto poſitiuè, vel priuatiuè. Poſitiuè, ſcilicet, vt voluntas nolit illum finem actui poſitiuo, & hoc nolle eſt odire Deum. Et negatiuè, vt, ſcilicet, non velit, cùm deberet velle vltimum finem, & tale non velle eſt mittere illud præceptum, Dilige Dominum Deū tuum, &c. In his formaliter auertitur voluntas à Deo quia non habet aliud obiectum à Deo. Virtualiter autem auertitur à Deo, quando auertitur ab aliquo neceſſario ad conſequēdum vltimum finem, ſicut intellectus negans concluſionem virtualiter auertitur à principio. Sic etiam infirmus dicitur ſe auertere à ſanitate, quando ſe auertit à potu amaro ſine quo non poteſt haberi ſanitas. Auerſio formalis non includitur formaliter in quolibet peccato. Eſt enim odium Dei ſpeciale peccatum, & omiſsio illius præcepti, diliges Dominum, &c. eſt aliud ſpeciale peccatum. Auerſio ſecundo modo, ſcilicet, virtualis, communis eſt in omnī peccato mortali, quia in omni tali peccato voluntas inordinatè ſe habet reſpectu alicuius neceſſarij ad finem. Neceſſarij dico ad finem, ex voluntate diuina præcipiente illud obſeruari, Si vis ingredi ad vitam, ſerua mandata. Et huiuſmodi auerſio virtualis eſt eſſentialis omni peccato mortali, quia omne peccatum mortale eſt contra mandatum: ſine cuius obſeruantia finis aſſequi non poteſt. Et nihil eſt aliud auerſio hoc modo, niſi inordinatio voluntatis circa aliquid ordinatum ad finē ex præcepto diuino circa quod debet ordinari. Hæc Scotus di. xxxvij. & poſt eum Gab. di. xxxv. quæſtio. vnica. articu. iij. dub. j. lib. ij. Vnde (vt ibidem ſcribit) Auerſio ab incommutabili bono quod eſt finis, id eſt, Deus, eſt eſſentialius peccato, hoc eſt de ratione formali peccati. Vnde Aug. 12. de ciui. c. viij. Scio inquit in quo ſit mala volūtas, id eſt, id in eo fieri: quod ſi mallet, non fieret. Et ideo non neceſſarios, ſed voluntarios defectus iuſta pœna conſequetur. Deficit enim non ad mala, ſed malè: quia contra ordinem naturarum ab eo quod ſummè eſt, ad id quod minus eſt. Neque enim auri vitium eſt auaritia, ſed hominis peruersè amantis aurum iuſtitia derelicta: quę incomparabiliter auro debuit anteponi, & ſequitur c. ix. Nec talem, ſcilicet, malam voluntatem facit niſi defectio, quà deſeritur Deus, quaſi diceret Aug. (inquit Gabr.) Iſte actus poſitiuus volendi creaturam, non eſt formaliter malum & peccatum, ſed carentia ordinis debiti in illo actu quo illud amari debet propter ſummum bonum: quem ordinem deſeruit voluntas quieſcens in bono creato: & ille defectus eſt formaliter peccatum. Vnde ſi quis deficeret à fine formaliter contrariè nolens finem, ſiue odiens, non cōuerſus ad creaturam: peccaret, & grauiſsimè propter ſolā auerſionē. Sed fortè impoſsibile eſt ſummū bonum in ſe nolle & odire, & non in ordine ad creaturā. Gabriel. Nec (vt Augu. ait de ciui. xij. c. viij.) Luxuria vitium eſt pulchrum ſuauiumq́ue corporum ſed animæ peruerſæ amantis corporeas voluptates neglecta temperantia. Nec iactantia vitium eſt laudis humanæ, ſed animæ peruerſæ amantis laudes ab hominibus ſpreto teſtimonio conſcientiæ. vbi beatus Auguſtinus diſtinguit auaritiam, luxuriam, iactantiam penes virtutes ſiue virtutum, rectitudines in actibus deficientibus, &c. Gabr. vbi ſuprà. Vide & Scotum de auerſione à fine, quæſtio. xviij.

quotlibet. vbi ſcribit quod auerſio à fine poteſt intelligi actualis nolitio ipſius finis. Et patet quod nõ omnis peccans auertitur iſto modo: cùm fortè frequenter peccans non actualiter conſideret finem, vel ſi conſiderat, non illum in ſe ex malitia reſpuit. Alio modo poteſt intelligi auerſio non ſic formalis, ſed quaſi virtualis: quæ poteſt poni acceptatio aliqua voluntatis incompoſsibilis volitiua finis: ſaltem efficaci vel conſecutioni finis, ſicut quando voluntas vult omnino aliquid inordinatum, & deordinans à conſecutione finis, puta aliquid contra præceptum diuinum: ſine cuius obſeruatione poſsibile non eſt conſequi finem. Adhuc iſto modo intelligendo, auerſio eſt ſolius voluntatis. Tertio modo largius poteſt dici auerſio quandoque malitia ſeparans à fine efficaciter volendo vel conſequendo, & talis malitia poteſt eſſe in actu voluntatis imperato: quia cum imperare actum ſit malum; non ſtat voluntatem efficaciter velle finem vltimum, nec etiam conſequi ipſum. Et ſicut (vt idem dicit) referebilitas, vel quaſi ordinabilitas ad finem poteſt dici conuerſio: ſic inordinabilitas poteſt dici auerſio. Hæc Sco. in quolibet. xviij. Vide & Gerſon. de auerſione. parte ſecunda, de conſenſu in actum: an ſit peccatum & quod.

¶ Avertere faciem à peccatis eſt ea ad pœnam nõ reſeruare. Vnde Pſalmus 31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates: & quorum tecta ſunt peccata. Et dicit peccata tecta à Deo: non quod non videat, ſed vt nolit animaduertere. Idem autem eſt tegere peccata, & remittere peccata. Et Aug. Tecta ſunt, id eſt, abolita ſunt, &c.

¶ Avgmentatio. Et quia de augmentatione ad phyſicos & Philoſophos ſpectat præcipuè tractare, pauca referam quæ copioſe ſcribit Gabr. diſtin. xvij. quæſt. quarta, articulo primo, libro primo. Vnde ſecundũ eum duplex eſt augmentatio, vt & notat Occam diſt. viij. lib. j ſcilicet, intenſiua, & extẽſiua. Augmentatio extenſiua eſt per quam illud augetur, occupat maiorem locum poſt, quàm ante. & hæc eſt duplex, Quædam fit per additionem partis ad partem facientis per ſe vnum: diſtincta ab ea loco & ſitu, vt cum aqua additur aquæ, vel alicuius ſuperficiei pars vna prius dealbatur quàm alia. Alia augmentatio extenſiua fit in eodem ſubiecto præciſe: vt in rareſactione qua aliquid ſecundum ſe totum fit maius extenſiuè. Augmẽtatio intenſiua eſt additio partis ad partem facientis cum illa vnum indiſtinctè ab ea loco & ſitu abſque eo quod per ſe ſequitur maior quãtitas. Quidam verò ponunt augmentationem triplicem: vt refert Petrus de Aliaco, quæſtio. ix. articu. iij. libro j. ſcilicet, purè intenſiuam, quæ eſt in formis ſpiritualibus, non corporalibus: vt eſt charitas, purè extenſiuam: ſicut rareſactio vel augmentatio corporum ſolidorum. Intenſiuam & extenſiuam: vt augmentatio formarum corporalium caliditatis, ſcilicet, & frigiditatis.

¶ Avgmentatio quæ eſt extenſiua ſubdiuiditur, vt ſcribit Gab. vbi ſuprà, ſcilicet, in diſcretam ſiue numeroſam, & in continuam. Exemplum primi poteſt poni cum grex ouium numeraliter augetur. Exemplum ſecundi: in rarefactione aeris vel alterius. De augmentatione vide latius Gabr. vbi & propoſitione vij. vult quòd charitas poſsit augeri, quia aliqua charitas prius eſt minor, & poſteà eſt aliqua charitas maior: cuius pars eſt charitas prior. Hinc Apoſtolus ad Philip. 1. ait: Oro vt charitas veſtra ſic magis abundet, id eſt, creſcat; ſecundum gloſſ. non autem oraſſet Apoſtolus pro charitatis incremento ſi non eſſet poſsibile eam augeri. Et 2. Theſ. 1. Gratias ago, quoniam percreſcit fides veſtra, & abundat charitas, Item Eccleſia ait: dicens, Omnipotens ſempiterne Deus: da nobis fidei, ſpei & charitatis augmentum. Item Auguſti. dicit in Enchi. c. penul. Minuitur cupiditas charitate creſcente. Et charitas non ſolùm ſubitò & inſtantaneè, ſed etiam in tempore cõtinuè poteſt augeri, vt probat idem Gabr. propoſitione viij. Vide & diffuſè habentur in Camera. Charitas præterea augmentabilis eſt in viatore per actus ex gratia procedentes meritoriè; quia charitas habet in ſe latitudinem: ergo augmentatur, ſicut omnis forma habens in ſe latitudinem, augmentatur. Et latius vide apud Gabrielem. Sed quo ad ſecundam partem patet, quia ex diuina ordinatione quicunq; exiens in gratia: ſecundum gratiæ inclinationẽ meritoriè operatur: meretur gratiæ prioris augmentum. Creat enim Deus nouum gradũ charitatis: quem infundendo prioribus adiuuat. Vnde Aug. Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici. Reſpectu autem huiuſmodi augmenti ſolus Deus eſt cauſa efficiens: anima autem meritoriè ſaltem cõcurrit. Gab, vbi ſuprà.

¶ Avgvror ſecundum Alexand. parte ij q. cxxxix, memb. vj. quandoque ſumitur ſtrictè: & ſic ſonat in malum tantum. Aliquando communiter ad bonum & malum pro ſcientia futurorum, ſic verũ eſt quod Ioſeph habuit ſcientiam augurãdi, qui fuit præſcius aliquorum futurorum. Sicut patet Gen. 40. & 41.

¶ Avreola ſecundum Pet. de Pal. diſt. xlj. li. iiij. eſt gaudium quoddam de operibus à ſe factis, quæ habent rationem victoriæ excellẽtis. Vnde patet quod differt ab aurea, quæ eſt gaudium de Deo: & debetur victoriæ communi, & ſicut illa in anima eſt principaliter, ſic & iſta, ſed per redundantiam in corpore erit quædam decentia & pulchritudo ſingularis repreſentatiua aureolæ, prædicatori in ore, virginibus in illa parte, martyribus in cicatricibus: vel aliis partibus corporis ſecundum genus martyrij, vt ſtatim ex aſpectu corporis ſciatur qualis quiſque fuit virgo, martyr, aut doctor. Sãctus Bonau. diſt. xxxiij. artic. ij. quæſti. iij. libro iij. dicit quod decor quidam erit doctoribus de conuerſis per ipſos: & quidam etiam decor & gaudium erit martyribus in corpore qui ſe pro Chriſto paſsionibus expoſuerunt, quidam decor virginibus in corpore quod pro Chriſto incorruptum ſeruauerunt, & ille decor vel gaudiũ de illo decore aureola rectè dicitur. Credo tamen melius (inquit ipſe) quod ille decor aureola dicatur quàm gaudium; quia omnes gaudebunt de decore, non tamen omnes habebunt aureolam. Sed vt totum vnum dicant, melius eſt dicere quod vtrunque, ſcilicet, decor cum gaudio, & gaudium cum decore. Videbis de aureola in dictione Præmium. Debetur autem ſecundum eundem aureola martyribus, virginibus & doctoribus. Sunt autem tres aureolæ ſecundum tres animæ vires, & tres victorias excellentes, vt ſcribit Petrus de Pal. Præeminet autem ſimpliciter aureola martyrum: poſtea illa doctorum. Vna autem præfertur alij eiuſdem ſpeciei ſecundum excellentiam actus, vt qui acerbius martyrium, aut qui puriorem virginitatem vitando occaſiones, aut qui plures ſaluat prædicando: aut qui

frequen

frequentius prædicat, ſicut Paulus: qui aliis plus laborauit. Vnde & ipſe dicit, De reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. Sed non conuenit Angelis: quia in eis non eſt pugna cùm ſint immortales & incorruptibiles. Et ideo ſecundum Richar. etiam di. xlix. articulo quinto. quæſt. vj. Angelis, non debetur eis: quia aureola eſt gaudium de operibus à ſe factis habentibus rationem victoriæ excellentis: vt dictum eſt. Angeli autem connaturale eſt virginitas: & ipſos impoſsibile eſt pati martyrium: quia ſunt immortales, &c. Nec Chriſto competit (vt ait Paludenſis) propriè: quia nihil eſt illud cui eſt ſimile. Sed de hoc paulò poſt videbis. Debetur aureola (vt Paludenſi placet) non ſolum Prælatis & Magiſtris in Theologia, ſed aliis: dum tamen miſsis, nec illis niſi actu prædicentibus de his quæ pertinent ad ſalutem. Nec aduocatis, nec Medicis ac Prophetis: imò nec theologis dum phyſicam docēt, debetur aureola: niſi prout vtuntur ad declarationem theologiæ, captiuantes omnem intellectum in obſequium fidei. Paulus etiam dictis Poetarum vtitur prædicando. Item ſcripto vel verbo, legendo vel prædicando: dum tamen publicè merentur eam. Vnde mulier hanc aureolam habere non poteſt, cui prædicare non licet: nec fraternæ correctioni debetur, ſi qui autem propter vanam gloriam vel lucrum temporale verbum Dei adulterat, recipit mercedem ſuam: vt ait Paludenſis.

¶De Aureola virginum, Primò in generali debetur canticum nouum, non coniugatis, nec viduis: ſicut & fructus centeſimus præ illis. In ſpeciali autem beata virgo habet propter pugnam hoſtis. Vnde Ropertus ſuper li. Sapien. iſte terminus victoria, debet dominium rationis ſuper carnem: & connotat reſiſtentiam quæ non fuit in Chriſto, nec in beata Virgine: ſed quia fuit in eis plenum dominium rationis, ideo Chriſtus & Maria habent aureolam: ex alia tamen cauſa eis debita quàm nobis, non autem Abel habuit vel debetur (vt ſcribit Paludenſis) quia habuit propoſitum nubendi & procreandi ſi vixiſſet. Alioquin peccaſſet niſi & ipſo ſpiritu continuit. Et ſimiliter Hieremias. Virginitas autem eſt à natura inquātum eſt materiale: ſed propoſitum perpetuæ ſeruandæ virginitatis eſt à libero arbitrio, quod eſt formale in virginitate. Sed de oppreſsis (vt idem ſcribit Paludenſis) ſi ex poſt facto conſentiant & finaliter pœniteant, recuperant aureolam: quia conſenſus ſequēs non poteſt eſſe actus præcedentis. Vnde per carnis corruptionem ſolam non perdit virginitatem: per conſenſum autem perdit, ſed recuperabiliter. Sed quando iſta duo ſimul concurrunt, tunc irrecuperabiliter perditur. Pet. Palu. vide & ibidem de eunuchis. Vnde ipſe ait quod in nouo teſtamento habēt illi qui vellent actum illum exercere, etiam ſi poſſent: nec illam potentiam vellent habere ad vſum. Qui verò dolent de ſua impotentia, & vellent eſſe potentes ad hoc vt voluptates experirentur, non habent: primi etiam qui minus habent de pugna quàm alij, minus habent de corona. habent tamen aliqualem. Sed de eunuchis veteris teſtamenti ſecus eſt. Vnde Daniel & ſocij Eunuchi non habent eam, quia id propoſitum non habebant: cùm tunc non eſſet tempus virginitatis. Et aureola debetur actui, & non habitui nec priuationi. Et hoc dicitur propter pueros: qui nullum habent actum. vide latius Petrum de Palude.

¶De Aureola martyrum (vt idem ſcribit Petrus de palu. concluſione iiij. diſt. xlix. libr. iiij.) ad hanc tria requiruntur. Pœna, cauſa, & voluntas. Nam conditio vel diſpoſitio charitatis omnibus aureolis eſt communis: quia aureola præſupponit auream. Debetur ergo ſolum propter pœnam mortis. Ita nec obediētibus ſolum debetur: quamuis per obedientiam mactetur propria voluntas: etiam ſi duret obedientia vſque ad mortem. Nec pauperibus, quamuis moriātur mundo. Nec per pœnitentiam, quamuis crucifigant carnem ſuam. Nec beata Virgo, quamuis plus doluerit quàm martyr eam habet. Nec beatus Dominicus: qui ſitiebat martyrium. Nec beatus Ioannes Euangeliſta, qui calicem paſsionis voluntariè bibit. Nec pueri in camino ignis. Nec Silueſter: qui nō ex paſsionibus obiit. Nec Lucretia, quæ ſe illicitè interfecit. Aliæ ſic conſilio ſpiritusſancti, ne corrumperentur, ſe ſubmiſerunt. De quibus dicit Augu. de ciui. Dei. & Samſon, & Machabæi aliàs: non quia martyrium eſt circa mortem ab alio illatam. Si quis autem genus mortis ſibi eligat, vt ſanctus Petrus qui petiuit vt verſis pedibus crucifigeretur: ne ſimili pœna ſeruus puniretur vt Dominus: non perdit. Si autē propter ſeipſum vt tolerabiliorem habeat: perdit: Sicut dicit Hieron. de Seneca quem Nero occidit quod fuiſſet martyr, niſi genus mortis elegiſſet: optione data ſibi: vt, ſcilicet, in balneo vtroq; brachio minueretur: & ſic inſenſibiliter moreretur. Nec refert vtrum mors ſtatim, aut poſtea ſequitur: dum tamen propter illud cauſetur, vel acceleretur. Vnde de mortuis in carcere vel in exilio martyria aguntur, quia huiuſmodi in eis mortes acceleraſſe præſumuntur. Si autem martyr ſuſcitetur, & iterum martyrizetur, certum eſt quod de vtraque morte gaudium habebit, & duplicatum vel naturaliter vel virtualiter. Et ſic propter duas mortes videtur beatus Sebaſtianus duas aureolas martyrij habuiſſe. Ad hoc (inquit) me Dominus ſuſcitare dignatus eſt. Secundo requiritur cauſa, quia enim martyr teſtis eſt in cauſa fidei pro Eccleſia pro quocunque articulo fidei, vel iure Eccleſiæ, aut quacunque virtute: quia virtutibus deſponſatur Eccleſia, Chriſto moriatur, martyr eſt. Tertiò requiritur voluntas, quia ſi dormiens quis occidatur, aut fugiens vel ſe defendens; inuitus martyr non eſt. Vnde Mauricius cum ſociis ſuis ſe vna proiecit vt fieret martyr. De innocentibus tamen Eccleſia, ſicut de martyribus ſolennizat, & certum eſt quod gaudium ſpeciale non habent de morte propter Chriſtum ſuſcepta, licèt non electa: vnde nō eſt completa ratio aureolæ. Qui autem cruce ſignati in bello hoſtium Chriſti pugnando pereunt: martyres fiunt, quia non ſe, ſed Chriſtum & Eccleſiam defendendo moriuntur: vnde mortem non fugiunt. Hæc omnia Petrus de Pal. vbi ſuprà. Et in ſequentibus dicit de fructibus. Vnde aurea eſt gaudium de Deo. Aureola de triumpho: fructus vero eſt gaudiū & delectatio de ſpirituali exercitio: quia delectatio ſpiritualis debetur ſpecialiter illi, qui abdicauit à ſe carnalem effectum, & caſtitati coniugali debetur xxx. caſtitati viduali, quæ abſtinet à ſecundis nuptiis debetur fructus lx. Continenti autem ſimpliciter, & vniuerſaliter quod eſt per perfectionem virginalem, debetur fructus centeſimus: & ſicut ad aureolam non ſufficit votum ſeu propoſitum ſine effectu, ſic nec ad fructum. Vnde ſi quis incontinens in morte pœniteat cum propoſito continendi, auream quidem habet, ſed non fructum. Qui verò corruptus peccato pœnitens vixit ſanus cum propoſito con

ſito continendiſimpliciter habet fructum ſexageſimum. Nam centeſimum habere non poteſt ſicut nec aureolam ex quo corde & corpore ſemel corruptus eſt. Paluden.

¶ Avreola (vt ſcribit Richar. di. xlix. ar. v. q. v. li. iiij. ſen.) poteſt conſiderari duplicirer vel ſecundum id quod eſt vel ſub ratione qua militi datur à principe. Primo modo eſt in Chriſto perfectiſsimè triplex aureola, quia perfectiſsimè fuir virgo: qnamuis enim contrà eins ſpiritum carnalis concupiſcentia nunquam bellauerit, quia in ipſo radix eius non fuit nec eſſe potuit, tamen quia perfectè eius caro ſuæ animę obediens fuit & pugna ordinatur ad victoriam: victoria ad dominium pacificum, non debet negari, ſed cōcedi in eo eſſe aureola virginiratis, prǽterea Chriſtus pugnauit contra exercitum carnalis concupiſcentiæ, non in ſe exiſtenris, ſed in aliis, & in illo exercitū carnalem concupiſcentiam vicit, ſicut aliquis vincit principem vincendo robur exercitus ſui. Fuit etiā perfectiſsimus doctor, & perfectiſsimè vicit per ſuam doctrinam diabolicas fraudulentias, per quas diabolus nitebatur bellare contra Chriſtum, & contra ſuos. Vnde dixit & habetur Io. 18. Ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati, quòd teſtimoniū non tantum verbo, ſed mortem ſuſtinendo perhibuit, & ſic vicit tyrānicas violētias. Vnde dicebat diſcipulis ſuis, & habetur Io. 17. Cōfidite quia ego vici mundum. Quia ergo excellentiſsimá victoriam habuit contra carnales concupiſcentias vincēdo eas, non in ſe: qnia in ſe nunquam fuerunt nec eſſe potuerunt, ſed in aliis in quibus fuerunt, intelligendo vt expoſitum eſt, & contra diabolicas fraudulentias & contra tyrannicas violentias: ideo excellentiſsimè ſibi debetur triplex aureola, ſcilicet, aureola, ſecundum id quod eſt. Accipiendo autem ſub ratione qua datur militi à principe: ſic Chriſtus nō habet aureolam, quia Chriſtus princeps militum eſt: quamuis ſummus principatus ſibi debebatur ratione diuinæ naturæ. Hæc Richar.

¶ Avris Dei, Auris Dei (vt ſcribit Augu. in 9. Pſal.) non membrum corporeum, ſed potentiam eſſe qua exauditur, atque ita qnibusque nominatis membris eius, quæ in nobis viſibilia & corporea ſunt potentias operationum oportet intelligi. Vnde Hieronymus epiſtola prima ait: Aures dicitur habere Dominus proprerea quia omnia audit, nihil eum ſub ſilentio latet: de quo in libro Sapien. 1. dicitur: Auris cœli audit omnia: & tumultus murmurationum non abſconditur.

¶ Avres piæ quæ re turpi & obſcœnā offenduntur & clauduntur, ſed re iuſta, bona & digna recreantur: & aperiuntur: vel aures piæ ſunt, quæ non offenduntur aliquo quod videtur lædere. Sic Deus eſt factus mortalis, fœminę filius, crucifixus, mortuus, ſepultus: quā uis aures (vt ſcribit Gab. diſtin. j. q. ij. lib. iij.) multorum infidelium Iudæorum & gentilium offendit hoc dicere: nihilominus tamen vera ſunt, & ab omnibus fidelibus concedenda, nec aures pias intelligentes, & diſcretas ſiue prudentes offendunt, ſed indoctas & rudes. Sic ſecundum vnam opinionem, quæ dicit quod Deus poſsit aſſumere quamcumque naturam tam rationalem quàm irrationalem, & etiam inſenſiuam concederent illas tanqnam poſsibiles: Deus eſt lapis: Deus eſt aſinus: Deus eſt homo damnatus: Deus eſt diabolus, nec eſſent offenſiuæ piarum aurium: bene eas intelligendo. Sicut & illæ, Deus eſt homo crucifixus, mortuus, ſanctus, beatus, quæ concedendæ ſunt per communicationem idiomatum. Adducit & Gabr. aliam opinionem oppoſitam: quæ vult quod incongruum ſit Deum irrationalem creaturam aſſumere & non gratificabilē. vide latius Gab. vtranque opinionem recitantem.

¶ Azimvs dicitur ab à quod eſt ſine: & zyma quod eſt fermentum: quaſi ſine fermento. Vnde panis dicitur azymus, quando in ipſo pane non ponitur fermentum. Inuenitur autem azymus in ſacra ſcriptura multis modis. vt notat Stephanus Bruleſet diſt. xj. q. xj. libro iiij. Primo modo cum lactuca. Exod. 12. Et edent carnes nocte illa aſſas igni: & azymos panes cum lactucis agreſtibus, id eſt, cum pœnitentia. Secundo modo inuenitur cum polenta, & ita capitur cum polenta pro quodam grano rotundo. Ioſue 5. Comederunt de fructibus terræ, & azymos panes cum polenta. Et in hoc notatur quod debemus ſumere ſacramentum Euchariſtiæ cum polenta, id eſt, cum multitudine bonorum operum. Tertio modo inuenitur azymus cum oleo. Leuit. 7. Offerent panes ſine fermento conſperſos oleo: & lagana azyma vncta oleo. Et in hoc notatur quod debemus ſumere ſacramentum Euchariſtiæ cum oleo, id eſt, cum charitate. Quarto modo inuenitur azymus cum cinere. Exod. 12. Coxerūt farinam: & fecerunt ſubcinericios panes azymos. Et in hoc notatur quod debemus ſumere ſacramentum Euchariſtiæ ſanctiſsimum cum mortalitatis futuræ conſiderata mœſtitudine, & etiam cum meditatione mortis Chriſti. Quintò inuenitur azymus cum carne. Iudi. 6. Ipſe appoſuit coram Angelo azymos panes & carnes. Chriſtus autem confecit in pane azymo & non fermento: & qui aliter faceret, licet conſecraret, tamen peccaret, quia non conformaret ſe Eccleſiæ Romanæ. diſtinct. xij. quæſt. xiij.

De litera B.

B Aptizare Græcè, Latinè eſt lauare. Et baptiſmata apud Iudæos, dicebantur lotiones corporū & vaſorum. Hinc Marci ſeptimo: Iudæi niſi baptizarentur non comedunt: & ſequitur: Baptiſmata calicum & vrceorum, vbi per baptiſmata intelligūtur lotiones. Et baptiſmus dicitur à Baptizo, quod eſt immergo. Baptizare, id eſt, lauare. Vnde Iudith duodecimo. Deſcendebant in vallem Bethuliæ, & baptizabant ſe. Ab eo autē quod eſt lauare oritur lauacrum & lotio. Lauacrū eſt aqua deputata ad lauandum: ſicut balneū eſt aqua deputara ad balneandum humano artificio: Lotio verò eſt vſus vel effectus aquæ. Bonauentura diſtinct. tertia, quæſtio. prima, libro quarto. Baptiſmus igitur (vt idem ait) accipitur pro lauacro, vt Canticorum quarto: Dentes tui ſicut greges tonſarum quæ aſcenderunt de lauacro. Gloſſ. lotri in baptiſmo. Et Apoſtolus ad Titum tertio: Per lauacrum regenerationis & renouationis. Similiter ablutio pro baptiſmo, Ioannis decimotertio. Qui lotus eſt, non indiget, &c. Lotus, id eſt, baptizatus. Cùm ergo nomen baptiſmi, æquiualeat lauacro & etiam lotioni, dixerunt aliqui quod baptiſmus, ſecundum quod eſt nomen ſacramenti, idem eſt quod lauacrum. Alij quod eſt idem quod tinctio. Primæ opinionis videtur fuiſſe Magiſter Hugo: ſed ſecundæ Magiſter Senrentiarum diſtinctione decima. Vide de hoc latiùs ſanctum Bonauentu. vbi ſuprà.

¶ Baptizari & agere pœnitentiam, vt ſcriptis reliquit Iacobus de Valentia ſuper Pſalmum quinquageſimnm, nil alind eſt niſi effici membrum Chriſti, & eius ſanguine aſpergi, & eius paſsionem participare.

¶ Baptismvs, &c. Sunt autem nouem baptiſmi ſecundum Damaſcenum, vt & notat poſt eum Bruleſet diſtinct. iiij. quæſt. ix. lib. iiij. Primus baptiſmns eſt diluuij tempore Noe. Secundus eſt maris rubri. Vnde Apoſtolus 1. Corinth. 10. Omnes baptizati ſunt in nube, &c. Tertius eſt baptiſmus luſtrationis, qui fiebat ex aqua & cineribns vitulæ ruſæ combuſtæ, & ſignabat paſsionē Chriſti. Quartus baptiſmus Ioannis, de quo paulò pòſt dicetur. Quintus eſt bapriſmus Chriſti paſsinè, quando, ſcilicet, fuit baptizatus à Ioanne. Sextus eſt baptiſmus pœnitenriæ, qui eſt purgatiuns à culpa, & non à pœna. Et ſecundum aliquos notatur baptiſmus fluminis. Septimus eſt baptiſmus fluminis, qui fuit inſtitutns à Chriſto, & purgat à culpa & à pœna: de quo latiùs infrà videbitur. Octanus eſt baptiſmus linguis igneis, quem receperunt in die Pentecoſtes, & iſte purgat à culpa & pœna, & etiam à ſequela pœnæ. Nonus eſt baptiſmus ſanguinis, & iſte eſt perfectiſsimus: quia facit hominem enolare ad cœlos, de quo infrà. Vide de hoc Gabrielem quæſtione ſecunda, diſtinct. iiij. libro iiij.

¶ Baptismvs Ioānis dicitur ideo, quia primns promulgator fuit baptiſmatis, & ſolus miniſter huius baptiſmi. Erat enim (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione ſecunda, libro quarto.) præcipuns adminiſtrator: ideo baptiſmus Ioannis dicebatur. Non enim diſcipuli Ioannis, ſed ſolus ipſe baptizauit, qui & ſolo tempore Ioannis durauit. Dicitur & baptiſmus Ioannis, quia Ioannes fnit anctor totius quod agebatur per ſuum baptiſma: non totum quod ibi fiebat, Ioannes operabatur. Fuit enim ibi tantùm lotio exterior corporis, quam totam Ioannes operabatur, non antem lotio interior animæ, quam Deus ſolus operatur. Nam per baptiſmum Ioannis non conferebatur gratia ex opere operato, nec ex conſequenti remiſsio peccatorum. Vnde Matthæi primo: Ego baptizo vos in aqua, ille baptizabit vos Spiritu ſancto. Simile habetur Lucæ rertio, & Ioannis primo, & Actuum primo, & aliis. Ad hoc eſt Magiſter & Auguſtinus, Hugo, Damaſcenus, & alij. Et quod dicitur: Fuit Ioannes in deſerto baptizans & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſsionem peccatorum, non eſt intelligendum quòd Ioannis baptiſsimus pœnitentiam & remiſsionem peccatorum contulerit, ſed quod baptiſmum in aqua tantùm dedit, & baptiſmnm pœnitentiæ in remiſsionem peccatorum prædicabat. Et dicitur baptiſmus Ioannis, baptiſmns pœnitentiæ, quia baptizando docuit pœnitentiam, vel quia baptizatis impoſuit dignos frnctus pœnitentiæ, ſecundum Thomam. Sed non poteſt dici baptiſmus remiſsionis peccatorum, quia hunc non dabat, nec decnit, cùm non ſit opus hominis, ſed Dei. Hinc Gloſa Marci primo: Pœnitentiæ baptiſmum dedit, baptiſma in remiſsionem peccatorum tantùm prædicauit, non dedit. Ex quo patet quod baptiſmus Ioannis non fuit ſacramentum propriè dictum, non enim fuit ſignum efficax gratiæ, ſed quotiens à ſanctis dicitur ſacramentum, ſacramentum capitur largè pro ſigno ſacræ rei. Hinc Hugo libro ſecundo, parte ſexta, capite ſexto. Solum ſacramentum fuit ibi in baptiſmate Ioannis, ſed non remiſsio peccatorum. Dicitur & quartò baptiſmus Ioannis, quia non dabatur in forma in qua inſtituit Chriſtus, vt ſcribit Gabriel diſtinctione ſecunda, quæſtione ſecunda, articulo primo, libro quarto. Baptizabat autem Ioannes in forma futuri, vt tenet Magiſter, & poſt eum Alexander, Petrus de Palude, & Thomas. Fuit autem hæc forma baptiſmi Ioannis: Ego baptizo te in nomine venturi. & exponit Alexander, id eſt, in fide vēturi. Fuit & alia opinio quā tangit Durandus, qui tenet, quòd Ioannes non baptizauit ſub aliqua forma verborum, & quia ſcriptura nihil expreſſe determinat, probabiliter dici poteſt quod non vtebatur aliqua forma verborum. Vtraque opinio (vt inquit Gabriel) poteſt probabiliter teneri, & vtramque tangit Scotus quæſtione ſecunda, diſtinctio. ij. libro iiij. Verum vt dicit Scotus: Si Ioannes baptizaſſet in forma baptiſmi Chriſti, quam poterat ſcire à diſcipulis Chriſti, vel aliis audientibus eos baptizare: ille baptiſmus non fuiſſet dicendus Ioannis, ſicut nec Petri nec Pauli, ſed baptiſmus Chriſti. Eſt autem opinio Magiſtri, quam nititur ſaluare Alexan. quod baptizati baptiſmate Ioannis, ſi non habebant fidem Trinitatis: illi erant baptiaandi baptiſmate Chriſti. Qui verò ſpem in baptiſmo Ioannis no.. fixerunt, & fidem Trinitatis habuerunt, nō ſnnt baptizati denuò baptiſmo Chriſti, ſed per impoſitionem manuum Apoſtolorū receperunt ſpiritum ſanctum in robur.. Aliter ſentiunt & tenent Sanct. Thom. & ſanctus Bonauen. Scotus, Petrus de Palud. & plerique alij, & communiter omnes: quod baptizati baptiſmate Ioannis iterum baptizandi erant baptiſmo Chriſti. Nec ſufficit Ioannis baptiſmns ad ſalutem, quia non contulit gratiam, ſed erat tantum præparatio ad baptiſmum Chriſti, etiam quantumcunque baptizati haberent fidem Trinitatis, nec ſpem ponerent in eo, ſed ipſum referrent ad baptiſmum Chriſti. Et cùm baptiſmus Ioannis (vt ſcribit Richard. diſtinctione ij. articu. ij. quæſtion. iiij. libro iiij.) eſſet quædam præparatio ad baptiſmum Chriſti, ſicut ad medicinam ſanatiuam: ideò ſic accepta præparatione, nihilomin' eſt infirmo neceſſaria medicina, ſic illis qui baptiſmum Ioannis ſuſceperant, neceſſaria erat baptiſmi Chriſti ſuſceptio. Vnde Bruleſer diſt. ij. q. vj. lib. iiij. dicit, quod errauit Magiſter, qui dicit quòd baptizati à Ioanne, qui habebāt Trinitatis fidem, nō erant rebaptizandi baptiſmo Chriſti, ſed ſufficiebat manuum impoſitio per Apoſtolos Chriſti, & in hoc non tenetur Magiſter. Vnde Auguſtinus: Baptizauit Iudas, & rebaptizatum non eſt: baptizauit Ioannes, & rebaptizatum eſt. Item legitur Act. 19. quod Paulus rebaptizauit baptizatos baptiſmo Ioannis.

¶ Baptizari iterū, & iterato baptiſmo baptizari differunt, vt notat Gabr. diſtin. ij. q. ij. artic. j. libr. iiij. Nam iterum baptizatur, qui poſt primam ablutionem, ſecundò abluitur ſiue prima ablutio fuerit verum baptiſma, ſiue non, ſed tantum exterior ablutio. Sed iterato baptiſmo baptizatur, qui poſt verum baptiſma receptum, ſecundo baptizatur. Ex quo ſequitur, quod licèt baptizati baptiſmo Chriſti poſt baptiſmum Ioannis, iterum baptizabantur, non tamen iterato baptiſmo, quia baptiſma non iterabatur: quia primus baptiſmus, ſcilicet Ioannis non fuit verū baptiſma, ſed præparatio ad verū baptiſma

ptiſma

ptiſma. Hane differentiã tangie Magiſt. in fine d. ij. ij. iiij. cùm dicit: Baptizati ſunt in nomine Chtiſti: nec in his iteratum eſt baptiſma, ſed nouatum: loquitur de his qui poſt baptiſma Ioannis receptum, baptiaati ſunt baptiſmo Chriſti. Vniuerſaliter itaq; omnes baptizati baptiſmate Ioannis, poſt ſufficientem baptiſmatis Chriſti promulgationem, erant iterum Chriſti baptiſmate baptizandi. Et dicitur vniuerſaliter, propter Chriſtum, qui legi non eſt ſubiectus, ſed qui eſt ſuper omnem legem. Probat hoc Gabriel, vbi ſuprà. & concordat Paludenſis, Richardus, &c, Copioſè Gabriel rem tractat. fuit autem baptiſmus Ioannis vtilis, vt ſcribit Gabriel, vbi ſuprà, articul. iij. dub. j. Tum ad configurandum baptiſma Chriſti, propter quod & ſactamentum largè dici poteſt, quia ſacræ rei, ſcilicet baptiſmi Chriſti ſignum. Tum ad præparandum populum ad Chriſti baptiſmum, Tum tertiò ad manifeſtandum Chriſtum, & ſacri baptiſmi matetiam conſecrandam. vide latiùs S. Bonauent. Addit Alexander quartam rationem, vt, ſcilicet, Iudæi reuocarentur à circunciſione, & ſic poſſet dici baptiſmus Ioannis finis veteris teſtamenti, ſecundum illud Matth. 11. Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. Plura de baptiſmare videre potes apud Alexandrum, Petrum de Palude, & Thom. & alios, qui quidem baptiſmus Ioannis fuit præparatorium baptiſmatis Chriſti, qui non fuit ſacramentalis, nec habuit virtutem peccatorum ſacramentaliter deleturam, vt & innuit Gerſon parte. j. lect. ij. ſuper Marcum.

¶ BAPTISMVS ſacramentalis vel Chriſti, ſic deſcribitur, eſt lotio hominis viatoris non diſſentientis facta in aqua elementari, fluida ab alio, ſimiliter formam debitam cum intentione debita proferente. Et poteſt addi, ex inſtitutione diuina efficaciter ſignificãs ablutionem animæ à peccatis. Hæc diffinitio collecta eſt ex diffinitionibus Scoti, Occã & Petri Aliacẽſis, qui inter ſe ſatis concordant. Hugo ſic diffinit: Baptiſmus eſt aqua abluendis criminibus ſanctificata per verbum Dei. Vatiè à variis deſcribitur. Aliter enim deſcribit Auguſt. aliter ſanctus Diony. aliter Damaſce. aliter Hugo, aliter Magiſter. Aliter dico, quantum ad verba, non quantum ad ſententiam. Quas deſcriptiones colligit Alexand. part. iiij. quæſt. xj. & poſt eum ſanctus Thom. quæſtio. j. diſtin. iij. libr. iiij. Deſctiptionem primò poſitam quæ cauſalis eſt, ſimilem indicans quidditatem baptiſmi, ſubiectum, materiam, formam, ſuſcipientem, conferentem, & finẽ ſatis benè & diffuſe declarat Gabriel noſter diſt. iij. quæſt. vnica. artic. j. lib. iiij. Et declaratur hæc diffinitio hoc modo. Dicitur primò lotio vel ablutio, quod ponitur pro genere, & indicat quidditatem baptiſmi eo modo quo habet quidditatem. Eſt enim baptiſmus lotio circunſtantionata debitis forma & intentione, vel aggregatũ ex lotione aquæ & verbis, & intentione baptizantis, & ſi qua alia requiruntur ad baptiſmum. De quo vide Sco. quæſtio. j. diſtinct. iij. libr. iiij. Et lotio non accipitur hîc ſtrictè prout includit amotionem ſordium à corpore per contactum aquæ, ſed capitur generaliter pro omni contactu corporis ab aqua fluida, ſiue ille contactus fiat per aſperſionem, ſiue per immerſionem, ſiue per ſuperfuſionem. Et vt diſtinctione iiij. quæſtio. ij. dubi. iiij. dicit Gabriel. Lotio in diffinitione baptiſmi dicitur generaliter omnem contactum aquæ fluidæ, quæ humectat nudum corpus vel eius partem. Et dicitur, ablutio in aqua, non aqua, quia baptiſmus nõ eſt aqua, quæ eſt res permanens, ſed lotio in aqua, quæ eſt operatio tranſiens. Omnia enim ſacramenta, præter ſacramentum Euchariſtiæ, conſiſtunt in quadam operatione tranſeuute, qua ceſſante, deſinit ſacramentum. Dicitur, hominis viatoris, ad excludendum, ſecundum Gerſonem par. ij. de ſacramento baptiſmi Angelos vel dæmones & bruta. Per quod (vt ait Gab.) tangitur ſubiectum recipiens baptiſmum: non enim niſi viatoribus inſtituta ſunt ſacramenta, nec aliis niſi viatoribus miniſtrari poſſunt. Omnis autem homo qui lauati ſeu tangi poteſt, ſecundum ſe totum vel partem principalem vel minus principalem, eſt aptum ſubiectum baptiſmatis. Dicitur, nõ diſſentientis, ad differentiam adultorum, qui debent venire cum deuotione & diſplicentia de vita veteri. Nolens itaq; baptizari, nec ſacramentum, nec rem ſacramenti ſuſcipit, vt infrà latiùs dicetur. Dicitur, facta in aqua elementari fluida, vbi notatur materia baptiſmi, & ibi materia non accipitur propriè pro altera parte compoſiti, ſicut nec forma ibi, quia in ſacramentis non eſt aſsiguare nec materiam nec formam. Sacramentum enim non eſt compoſitum ſubſtantiale per ſe vnum, ſed vel operatio quædam circunſtantionata verbis & intentione, &c. Aut aggregatum ex his, & hoc quo ad ſex ſacramenta. Vel ſpecies accidentales permanentes, vt in ſacramento Euchariſtiæ. Sed hic accipitur materia metaphyſicè, ſimiliter & forma. Sic omnia ſenſibilia in ſacramentis, res, operatio & verba, puta in baptiſmo aqua, lotio, verba dicuntur materia, & ipſa ſignificatio forma. Sic autem non communiter loquuntur Doctores de materia & forma ſacramentorum, ſed communiter accipiunt Doctores materiam & formam in ſacramentis noui teſtamenti pro re aliqua ſenſibili vel corporali, quam Auguſtinus & Hugo nominant elementum & verba, ſine quibus elementum non eſt ſacramentum, ſaltem in aliis ab Euchariſtia. Vnde Auguſtinus: Accedat verbum ad elemẽtum, & fit ſacramẽtum. Elementum autem quia magis materiale ſiue corporale, dicitur materia: & verba quia magis materiale ſiue corporale, dicitur materia: & verba quia magis ſpiritualia, dicuntur forma. Verùm quia in re ſenſibili etiam duo frequenter ſunt, operatio trãſiens, & res in qua fit operatio. Permanens, vt aqua, oleum, chriſma, & cæ. Operatio, vt lotio, vnctio dicitur materia propinqua, aqua, oleũ, chriſma, &c. materia remota. Ratio patet, quia in rebus illis vt permanentes ſunt, non eſt ſacramentum, ſed in operatione accedente, ideo baptiſmus non dicitur aqua, ſed lotio in aqua. Vtranque ergo materiam tangit diffinitio baptiſmi propinquam cùm dicitur: baptiſmus eſt lotio. Remotam, cùm additur: in aqua. Et de iſta materia remota hîc vidẽdum eſt. Dicitur itaque in diffinitione baptiſmi, aqua elemẽtaris, & per hoc excluditur omnis humor, qui ſpecie differt ab aqua elementari. Vnde in aquis artificialibus diſtillatis non poteſt fieri baptiſmus, nec in quocunque humore mixto, vt vino, ſanguine, flegmate, ſputo, vel ſaliua, vrina, quæ ſpecie differunt ab aqua elementari. Si verò non mutatur ſpecies, poteſt in ea baptizari. Vnde Paulus Corteſius diſertiſsimus diſtinct. j. libro iiij. dicit: Ex quocunque genere laticis hunc ſalutarem fieri poſſe aſperſum, modò ne ſpecies laticis in nihilum intereat, id eſt, aquæ ſpecies maneat. Vnde (inquit Gabriel vbi ſuprà) Si dubium foret de humore vtrum ſit aquæ elementaris vel non: vt de ceruiſia, brodio, iure carnium, mulſo ſiue

medone

medone & aqua formata,& ſimilibus, non debet in eis aliquis baptizari,quia dubium eſt an lotio in talibus ſit baptiſmus. Si enim differunt ſpecie ab aqua elementari, non eſt baptiſmus. Si non differunt ſpecie, eſt baptiſmus. Vnde ſi quis in aliquo horum baptizatur, cautiùs foret hunc iterum baptizari in aqua pura, id eſt, non mixta ſub conditione. Aqua paludoſa poteſt eſſe materia baptiſmi,ſecundum Richardum diſtinct.iij.argu.iij.quæſtio.iij. in fine, libr. iiij. quia quamuis imminet corpus accidentaliter propter eius confuſionem cum immunditiis groſſis,tamen in ea ſaluatur ſpecies aquæ,cui ex ſui natura per ſe conuenit humiditas ad abluendum, & etiã in ea aliquo modo manet actu proprietas ablutiua. Quod ideo dico, quod ſi in aqua nullo modo remaneat actu proprietas ablutiua, & in glacie,grandine & niue, quamdiu ſic diſpoſita eſt, non poteſt in ea celebrari baptiſmus. Eodem modo dicendum eſt de aqua turbida (vt inquit Bonauentura) niſi mutauerit ſpeciem aquæ vel proprietatem,&c. Dicitur fluida,quia in niue vel glacie:vt & prius paruit ſecundum Richardum , niſi prius reſoluantur, non poteſt in eis fieri baptiſma. in his enim non poteſt fieri lotio,licet ab aqua non differant ſpecie. Et ſimili ratione in luto ſpiſſo non poteſt fieri baptiſmus :ſecus ſi fuerit fluidum & tenue. Quod autem in aqua tantùm,& non in alio humore fieri poſſit baptiſmus, ratio eſt inſtitutio diuina. Licèt plures ad hoc congruitates aſſignentur,quia aqua pura,id eſt, elementaris congruit ſignificationi effectus baptiſmi & vſui. De quo Scotus quæſtio.iij.diſtinct.iij.libr.iiij. ait : Aqua eſt frigida,fluida,lucida,communis, neceſſaria, quæ proprietates conueniunt illi humori in quo debet fieri baptiſmus,qui eſt ad reprimendum æſtum concupiſcentiæ, ad flectendum rigorem inobedientiæ, ad illuſtrandam claritatem fidei,ad introducendum in viam ſalutis. Concordat Dominus Cardinalis Camerarenſis quæſtio.ſecund.articu.j.libr.iiij. Dicitur in diffinitione vlterius facta ab alio , quia nemo baptizari poteſt à ſeipſo, vt dicit Gerſon parte ſecunda in regulis moralibus. Nemo ſeipſum baptizat. Cuius ratio (inquit Gabriel) eſt diuina inſtitutio:ſicut omnium quæ ſunt eſſentialia in quolibet ſacramento. Ait enim Dominus Matthæi vltimo : Ite, docete omnes Gentes baptizantes eos,&c. Dicit eos, & non voſmetipſos. Et quia baptiſmus eſt regeneratio ſpiritualis. Niſi quis renatus fuerit, &c. ait Dominus Ioannis tertio. Nemo autem generat ſeipſum. Auguſtinus de Trinita. Propter quod etiam in diuinis, vbi eſt ſumma veritas,generans,& genitus perſonaliter diſtinguuntur. Et dicitur ab alio ſingulariter,& non ab aliis pluraliter,quia duo ſimul non poſſunt eundem baptizare. Et videbis infrà de hoc. Dicitur, ſimul debitam formam proferentis. Vbi duo tanguntur, ſcilicet,forma debita,id eſt,verba ad hoc à Deo inſtituta. Tangitur etiam ſimultas prolationis formæ cum lotione. Forma baptiſmi exprimitur de baptiſmo & eius effectu. Si quis.cap.j. vbi dicitur: Si quis puerum ter in aqua merſerit in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti.& non dixerit: Ego baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti , non eſt puer baptizatus. in qua forma quatuor notantur, perſona baptizans ego, actus baptizandi baptizo, perſona baptizata te, inuocatio Trinitatis in nomine patris,& cę. Vbi vnitas ſignificatur eſſentiæ in nomine,& diſcretio hypoſtaſum ſeu perſonarum patris & filij & ſpiritus ſancti. Amen non ponitur in hac conſtitutione Alexand. ſed nec in Euangelio Matth. vlt. vbi forma traditur, Euntes, docete omnes Gentes, baptizantes eos,&c. Et ideo nihil refert ſiue addatur, ſiue omittatur. Vnde Dominus Cardinalis. Cameracen. quæſtio.ſecund.articu.j.lib.iiij. ait: Ego & Amen non ſunt ſimpliciter de neceſſitate formæ, nec de eſſentia,ſed de decentia vel honeſtate. Poteſt autem forma multipliciter variari. de quo licet videre Gabriel. diſtinct.iij.quæſtio.vnica.articu.j. libr. iiij. Et Petrum de Palude eadem diſtinct.quæſt.j. lib. iiij. Et Petrum de Aliaco quæſt.ij.lib.iiij. quæ diffuſè rem commentantur.

¶ De forma Græcorum hæc eſt. Baptizetur ſeruus Chriſti in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, qua ideo vſi ſunt, ne gloriarentur de miniſtris baptizantibus, cõtra eos qui dixerunt : Ego ſum Paulus, ego Apollo. 1. Cor. 1. quos ibi reprehendit Paulus. De hac forma Græca quamdiu tollerata fuit ab Eccleſia Romana,& pro tempore pro quo inſtituta fuit, fuit rationabilis. Si verò poſteà ab Eccleſia Romana alia fuiſſet eis impoſita , & eorum prohibita, peccarent vtendo ſua. Sin autem Eccleſia ſic permittit, non peccant, ſed ſiue ſic, ſiue ſic, verè baptizant, vt dicit Durandus diſtinct.iij.quæſtio.j.libr.iiij. quia in forma ſua ſunt omnia ſubſtãtialia formæ. ergo, &c. Et de hoc vide Petrum de Palude. quæſtio.j.articul. ij. lib.iiij. Scribit & plura de hoc Gabriel, vbi ſuprà. Baptizabant & Apoſtoli ex diuina diſpenſatione, & familiari ſpiritus ſancti conſilio in principio naſcentis Eccleſiæ , in nomine Chriſti. vt habetur Actuum ſecundo & decimo , in quo implicitè Trinitas tota deſignatur & inuocatur. Nam qui dicit Chriſtum, id eſt, vnctum dicit,& eum qui vnxit, id eſt, patrem: & eum qui vnctus, id eſt, ſpiritum ſanctum.& hoc factum eſt vt nomen Chriſti Ieſu, in quo ſalus diuulgaretur,& amabile redderetur. quod tunc plurimis odioſum erat incredulis,& erubeſcibile infirmis. Sic enim dñi videbant ſuper baptizatos in nomine Chriſti deſcendere ſpiritum ſanctum in ſigno viſibili, excitabantur ad amorem & venerationem nominis Chriſti, vt dicit Alexand. Sed ratione illa ceſſante,& nomine Chriſti diuulgato , Eccleſia rediit ad priorem formam à Chriſto promulgatam:quia ceſſante ratione diſpenſationis, etiam ipſa diſpenſatio ceſſauit , vt dicit ſanct. Thomas & cæteri Doctores. Poſt quos vide Gabrielem diſtinct.iij.quæſtio. vnica.articul. ſecund. libr. iiij. Et ſi quis nunc baptizaretur in nomine Chriſti, non eſſet baptizatus, quia deficeret forma , & diſpenſatio nunc locum non habet , & ſic veniret iterum baptizandus. Conſonat ſanctus Thomas, ſanctus Bonauentura, & Durandus, & Aliaco, quæſtio.ſecund.quarti.articu.j. Scotus videtur dubitare: dicit enim: Non audeo dicere quod baptizatus hodie in nomine Chriſti eſſet baptizatus: ſed nec aùdeo omninò dicere contrarium, quod non eſſet baptizatus. Non lego vbi fuit illa diſpenſatio reuocata, in hoc ergo caſu reputo dubium an talis ſit baptizatus, vnde circa ipſum agendum foret ſicut in dubiis, hoc eſt , rebaptizandus eſſet ſub conditione, vt habetur de baptiſmo. cap. de quibus. Sed dicit Petrus Aliacenſis , vbi ſuprà, quod non venit dubitandum, quia licet non legatur quando fuerit illa diſpẽſatio reuocata : tamen quia diſpenſatio facta eſt ex cauſa, ſatis cenſetur reuocata, quando diſpenſationis cauſa ceſſauit, ſcilicet , quando nomen Chriſti fuit ſufficienter promulgatum: quia ceſſante cauſa, ceſſat & effectus: vt dicit ſanctus Thomas & ſanctus

cum certa intentione verbis,& in certa materia,ſci-
licet in aqua,vt dicit gloſa in can.Multi.de conſe.di.
iiij.Item ſi loco te ponitur nomen proprium, dicen
do : Baptizo Ioannem in nomine patris, &c. eſt ba-
ptiſmus, quia idem valent demonſtratiuum & de-
monſtrabile.vide & alios fuſiùs ſcribentes. Hæc ſuf-
ficiant,&c.

¶ De inſtitutione Baptiſmi, de qua vide ſanctum Bo-
nàuent.diſtinct.iij.part.ij.quæſtio.j.lib.iiij. & Domi-
num Cardinalem quæſ.ſecund.articu.iij.lib.iiij. Ri-
chard.Scotum,&c.& patet quod à Chriſto eſt inſti-
tutus.Quando verò ſit inſtitutus,ſunt opiniones Do
ctorum, & tangit Magiſter in text.Et breuiter poſt
Scotum dicendum quod dubium eſt quãdo primò
fuit inſtitutus. Non enim quando Chriſtus bapti-
zatus eſt à Ioanne,vt quidam dixerunt,quia ille non
fuit baptiſmus in forma Chriſti.Dicit tamen Alexã
der quod Chriſtus tunc inſtituit baptiſmum poten-
tialiter vel materialiter, quia materiam dedicauit,
nec illo verbo,niſi quis renatus fuerit,&c.Ioan.3. di-
cit tamen Alexander, quod ibi inſtitutus eſt quo ad
finem: quia ibi oſtenditur finis baptiſmi, qui eſt in-
greſſus Paradiſi.Nec Marc. vltimo, dũ præcipit Do-
minus diſcipulis:Docete omnes Gentes, baptizan-
tes eos in nomine patris,&c. Licèt ſecundum Alexã
drum ibi inſtitutus ſit formaliter, quia ibi formã ex
preſsit, quantum ad principalem partem eius: nec
cùm Marc. vltimo Apoſtolis dixit:Qui crediderit &
baptizatus fuerit,ſaluus erit.Eadem ratione:quia an
te paſsionem inſtitutus eſt. Hæc autem locutus eſt
Dominus poſt reſurrectionẽ:poteſt tamẽ dici quod
ibi inſtitutus eſt quo ad effectũ,qui eſt ſaluare à cul-
pa & pœna,nec in cruce, dum de eius benedicto la-
tere exiuit ſanguis & aqua:quia, vt dictum eſt inſti-
tutus eſt ante paſsionem. Et licèt dici poſſet ſecun-
dum Alexandrum inſtitutus quantum ad ſignifica-
tionem,quia ſanguis ille & aqua ſignificabant ſacra
mentum Euchariſtiæ & Baptiſmi, nec dum diſcipu-
los miſit binos & binos ad prædicandum & bapti-
zandum, quia miſsio ad baptizandum præſupponit
eius inſtitutionem,tunc ſecundum Alexandrum in-
ſtitutus eſt officialiter, quia tunc officium baptizan
di eis commiſit, ſicut officium prædicandi. Inſtitu-
tus eſt ergo baptiſmus priuſquam baptizandi offi-
cium diſcipulis cõmiſſum fuerat: licèt quãdo & vbi
determinatè ex ſcriptura non ſit certum,& hæc ſen-
tentia eſt Magiſtri. Licèt autem Alexander partia-
tur inſtitutionem baptiſmi,non eſt accipiendũ qua
ſi baptiſmus diuerſis temporibus partialiter ſit inſti
tutus.Cùm enim baptiſmus ſit vnum ſacramentum,
vnica eſt inſtitutione inſtitutum, & quantum ad ma
teriam,& formam,finẽ & effectum,licèt potuit poſt
inſtitutionem ſignificari,& officium committi.Ideo
Richardus dicit diſtinct.iij.quæſtio.v.articu.j. quod
Chriſtus baptiſmi ſacramentum priùs inſinuauit in-
ſtituendo facto,dum à Ioanne baptizatus eſt.Et ver
bo,Ioan.3.niſi quis renatus fuerit,&c.Secundò inſti-
tuit facto,dum per diſcipulos baptizauit. Ioãnis ter
tio & quarto. Verbo quando miſit diſcipulos binos
& binos prædicare & baptizare,vt dicit Marcus.Ter
tiò confirmauit in ſigno,cùm de latere aquam ema-
nare fecit. Et præcepto cùm poſt reſurrectionem di
ſcipulis præcepit:Ite, docete omnes Gentes, bapti-
zantes eos,&c.Rationabilitatẽ tangit Scotus huius
inſtitutionis, & ſcribit poſt eum Gabriel diſtinct. iij.
articu.iij.dub.vltimo.lib.iiij. quia Sacramentũ prin
cipale legis Euangelicę per quod,ſcilicet intratur in
eius obſeruantiam,debuit eſſe nouum & proprium
ipſi legi:debuit & eſſe euidens in ſignificatione,quia
iſta eſt lex veritatis euacuãs vmbram, & debuit eſſe
copioſum in gratiæ collatione, quia hæc lex gratiæ.
Ioannis 1.Gratia & Veritas per Ieſum Chriſtum fa-
cta eſt. Debuit etiam eſſe facile, quia iugum Chriſti
ſuaue, & onus leue.Matth.11. Debuit eſſe commune,
quia lex noua communis erat omni populo & toti
mundo, & omni ſexui & ætati. Omnium horum vna
eſt ratio, quia Sacramenta legis debent congruere
legi,maximè illud per quod quis coadiuuatur popu
lo legis.Hæc autem quinque inueniuntur in hoc vni
co baptiſmatis Sacramento,ſcilicet ablutionis in a-
qua cum verbis. Hoc enim euidenter ſignificat mun
dationem animæ, quæ eſt effectus eius principalis:
dat gratiam copiosè. Et facilè,quia ſine periculo, &
communi omni ſexui & ætati:& ideo rationabiliter
de nouo inſtituta. Ita poſt Scotum ſcribit Gabriel
vbi ſuprà.

¶ De effectu Baptiſmi. Capiendo effectum largè, vt
ſcribit Petrus de Aliaco.quæſtio.iij.articu.j.lib.j.tri-
plex eſt effectus baptiſmi,ſcilicet characteris impreſ
ſio,gratiæ infuſio, culpæ & pœnæ remiſsio. Cui aſti-
pulatur ſanctus Bonauentura diſtinct. iiij. articul.j.
quæſtio.iij.lib.iiij. Prima res baptiſmi eſt character.
Secunda infuſio gratiæ.Tertia eſt reſtitutio innocen
tiæ, propriè tamen loquendo effectus baptiſmi (vt
ſcribit Gabriel) diſtinct.iiij.quęſtio.j.articu.ſecund.
libro.iiij.In ſuſcipiente eum non indignè eſt vniuer-
ſalis remiſsio culpæ,id quod ratione naturali & effi-
caci probari non poteſt,ſed fide creditum eſt,& au-
ctoritate ſcripturæ probatum. Vnde Marci vltimo:
Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. So-
lus autem credens actu vel habitu fide propria aut
aliena dignè baptiſmum ſuſcipit:ergo omnis dignè
ſuſcipiens ſaluus erit vtique per baptiſmum: ergo à
peccato ſoluitur, & per conſequens introibit in re-
gnum cœlorum. Nihil autem intrabit in id aliquid
inquinatum,Apocalyp.21. Et dicitur vniuerſalis re-
miſsio, quæ nullam culpam excludit,nec originalẽ,
ad cuius remiſsionẽ principaliter ordinatus eſt ba-
ptiſmus,nec actualem mortalem, quia culpa non re
mittitur niſi per gratiam. Sed omnis culpa mortalis
ſiue actualis,ſiue originalis,ſecundum inſtitutũ Dei,
ordinem repugnat gratiæ, ergo vna non poteſt re-
mitti manente alia. Et baptiſmus non tantum tollit
mortalia:ſed etiam venialia commiſſa. Nam baptiſ-
mus in ſpiritu ſancto ſufficit ad ſalutem. Vnde mo-
riens innocentia baptiſmali euolat, & per conſe-
quens impedimenta adipiſcendæ ſalutis tollit. Im-
pedit autem peccatũ veniale ingreſſum regni,quare
tollitur per baptiſmum non tanquam repugnans
gratiæ,ſed tanquam repugnans glorię.Ratio autem
huius non eſt niſi diuina liberalitas, quæ tanto huic
Sacramento voluit conferre efficaciam: ponit autẽ
Alexand. parte iiij.quæſtione xx.artic.ſecund. huius
plures congruentias.Et poſt eum ſanctus Bonauen-
tura diſtinct.iiij.quæſtio.j.poſt eos recitat has Gabr.
diſtinct.iiij.quæſtio.j.articu.ſecund.lib.iiij. quem vi-
de copiosè ibi.Potiſsima tamen cauſa eſt ſupererog-
atio Chriſti in humana redẽptione. Chriſtus enim
ſatisfaciendo pro homine damnato, multum ſuper
erogauit in ſatisfaciendo, quia incomparabiliter
maius fuit pretium redemptionis quàm delictum,
vide latiùs Gabriel. Et dicitur non indignè, quia in
fictè accedentibus baptiſmus non habet hunc effe-
ctum. Accedit autem non indignè: qui non accedit

fictè, neque actu peccat peccato actuali. Non enim capit mens humana (vt dicit Alexand.) quod Deus remittat aliquod peccatum ei, qui eſt io actuali voluntate peccandi: in talibus enim baptiſmus non habet effectum, nec dimittitur peccatum volenti continuare peccatum, vt ſi vnum mortale placet, nullum peccatum dimittitur, quia gratia penitus excluditur. Hæc eſt ſententia ſancti Thomæ, quæſtio. quinta, diſtinct. quarta, libro quarto, articul. primo, in ſolutione tertiæ rationis. Ad veritatem autem baptiſmi paruulorum ſufficit aqua, forma, & intentiõ miniſtri, & fides Eccleſiæ. Baptiſmus præterea ritè ſuſceptus, remittit omnem pœnam æternam originali & actuali debitam: & temporalem pro actuali peccato, vt tali ſatisfactoriam. Ratio eſt diuina voluntas & ordinatio, quæ voluit hæc per baptiſmum tolli. Probat latiùs Thomas & Gabriel concluſione ſecunda, vbi ſuprà. Et dicitur notanter, æternam, propter pœnam temporalem inflictam pro origina li, quæ facta eſt velut naturalis hominum miſeria, ſcilicet, & mortalitas præſentis vitæ, eſurire & ſitire. Durat igitur poſt baptiſmum ſicut antè, nec aufertur per baptiſmum. De quo vide Dominum Cardi nalem Cameracen. quæſtione tertia, articulo tertio, libro quarto. Vnde Auguſtinus in de baptiſmo par uulorum, libro primo. Non hoc præſtatur adulto in baptiſmo, niſi fortè miraculo Dei: vt lex peccati repugnans legi mentis penitus extinguatur, vt manifeſtum eſt, quod ita voluit Dominus. Et huius ſanctus Bonauentura ponit octo congruitates. Valent enim pœnæ illæ ad humilitatis perfectum, ad timoris diuinorum iudiciorum incuſsionem, ad ſuiipſius cognitionem, ad peccati fugam, ad boni ſtimulationem, ad virtutum exercitationem: in ſignum adoptionis, vt nemo accipiat baptiſmum in præmium retributionis. Hoc ignorauerunt Philoſophi, vt vult Iacobus de Valentia, ſcribens in quæſtio. finali, poſt commentaria ſuper Cantica. Vide & de hoc Magiſtrum diſtinctio. quarta, libro quarto. Vt fideli (ioquit ipſe) ſit certandi materia, & vincendi occaſio, qui non vinceret ſi non pugnaret. Et dicitur, & temporalem pro actuali, & cæte. quia licèt baptiſmus tollat temporalem pœnam pro originali omnibus inflictam, remittit tamen omnem pœnam ſatisfactoriam pro peccatis actualibus cõmiſsis. Vnde adultus non tenetur ad aliqualem exteriorem ſatisfactionem. Multis firmat auctoritatibus Gabriel, quem videto, & concordat Paludenſis diſtinctio. quarta, quæſtio. prima, libro quarto. Et quamuis fomitem peccati in ritè baptizato non penitus extinguat, ipſum tamen minuit & remittit. Nam rebellio aduerſus ſpiritum manet. Vnde Apoſtolus Romanorum ſeptimo: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi, & cæt. Et Auguſtinus in de baptiſmo paruulorum, & habetur de conſecrat. diſtinctio. quarta. Non ex ęquo. In baptiſmo quamuis fiat plena remiſsio peccatorum, nondum tamen plena eſt nouitas & mutatio perfecta, quia adhuc remanet corruptio, non ſolùm in corpore, ſed etiam in anima, qui eſt homo interior. In quo ſi perfecta non eſſet nouitas, non diceret Apoſtolus, quod de die in diem renouetur, &c. Sed ſecun dum Scotum, Fomes dicitur diminui, non quãtum ad eius eſſentiam, ſed quantum ad effectum quem conſueuit cauſare in anima, ſcilicet peccatum, & quantum ad illum minuitur per gratiam, quia cum gratia augetur, fomes minorem habet efficaciam inclinandi ad peccatum, puta victus à fortiore inclinatione gratiæ ad meritum, &c.

¶ Per Baptiſmum inſuper ritè ſuſcipientibus gratia gratum faciens, ſi non ineſt, de nouo infunditur: ſi præfuit, augmentatur. Et dicitur ritè, ad excludendum indignè & fictè accedentem. Per ritè ſuſcipientem intelligit Dominus Cardinalis Cameracen. quęſtione tertia, articulo tertio, illum qui non ponit ſe obicem, ſcilicèt, qui pœnitet de peccatis. probat hoc Gabriel. Nam ritè ſuſcipiens regeneratur in adoptionem filiorum Dei, & redditur dignus vita æterna. Remittitur etiam omnis culpa & pœna: vt dictum eſt: ſed nihil horum fieri poteſt ſine gratia, ſecundum legem Dei ordinatam. Et Magiſter diſtinctio. quarta, capi. ſeptimo, qui colligit quid efficiat baptiſmus in iam iuſtificatis per contritionẽ antequam baptiſmum percipiunt: vide eum, & cæt. Infunditur & talibus ſuſcipientibus ritè charitatis virtus. Omnibus enim talibus infunditur gratia, ergo & charitas, quia idem ſunt. Item per baptiſmum baptizatus conſtituitur in ſorte filiorum regni. Sed ſola charitas diuiditur inter filios regni & carceris: vt vult Auguſtinus ſuper canon. Ioannis. Item baptizatus ſi moritur in eo ſtatu ſaluatur, ſed ſine charitate nullus ſaluatur. 1. Corinth. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem non habuero, factus ſum ſicut æs ſonans, aut cymbalum tinniens, &c. ergo in baptiſmate charitas infunditur, vt vult & ſcribit Gabriel concluſione quinta. vbi ſuprà. Vide & alia in ſequentibus concluſionibus. Gratiam item cum virtutibus Theologicis infuſam in baptiſmate concomitatur intellectus, illuminatio, effectus, fœcundatio & incorporatio baptizati Chriſto & Eccleſiæ. Per baptiſmum enim, vt Gabriel ſcribit concluſione nona, quiſquam aſcribitur familiæ Chriſti, quæ aſcriptio eſt incorporatio ad minus numero: & ſi non merito ſi impediret fictio. Similiter charitas fœcundat, quia dat animæ potentiam meritoriè operandum. Operari verò meritoriè eſt parere fructum vitæ. Hinc gloſa Pſalm. 22. Per baptiſmum anima ariditate peccatorum ſterilis fœcundatur. Et Dionyſius & Damaſcenus illuminationem attribuunt baptiſmo. Vnde & baptiſmus ſacramentum fidei dicitur, quia fides in baptiſmo infuſa, lumen eſt quo aptatur ad videndum credenda: qui quidem baptiſmus (vt ait & probat Gabriel concluſione quarta, diſtinctione quarta, quæſti. prima, libro quarto,) aperit ianuam regni cœleſtis. Et licèt hæc porta aperiatur principaliter à Deo meritoriè à paſſione Chriſti: tamen ſic inſtrumentaliter & diſpoſitiuè à gratia baptiſmali. Et per hoc differt baptiſmus à circunciſione, quod baptiſmus aperit ianuam regni cæleſtis, non autem circunciſio. Plura ibi Gabr. Effectus itaque baptiſmi ſunt plures, vt viſum eſt & videndum, remitto ad alios. Sed præcipuus eſt gratia animæ ſuſcipientis infuſa, & cæteri effectus gratiam conſequentes virtutes, ſcilicet & fomitis remiſsio. Ad effectum illum baptiſmi concurrũt plures cauſæ, ſcilicet, principalis effectiua gratię, quæ eſt Deus. Meritoria, quæ eſt paſsio Chriſti, vnde ſacramenta trahunt efficaciam. Et diſpoſitiua ſubiecti, & eſt diſpoſitio ſuſcipientis baptiſmum. Poſſet addi congruitas ſiue habitudo aut diſpoſitio miniſtri & circunſtantiam. Et ſecundum quodlibet horũ poteſt variari gratia in baptiſmo collata. Gab. d. iiij. quæſt. ij. artic. j. lib. iiij.

¶ Da

¶ Dᴇ fictè accedentibus vel ſumentibus ſacramẽtum baptiſmi. Sunt autem ficti qui aliud prætendunt foris, aliud intus habent. Vnde baptizatus diſſentiens contrariè ſimpliciter nolens baptizari, nec ſacramentum ſuſcipit, nec rem ſacramenti. Probatur auctoritate Innocentij iij. in capit. maiores. de baptiſmo. Qui nunquam conſentit, ſed penitus contradicit, nec rem, nec characterem ſuſcipit Sacramenti. Nam per ſuſceptionem baptiſmatis (vt vult Richardus) intrat homo Eccleſiam militantem, & aſcribitur exercitui eius. ad hoc autem requiritur conſenſus actu vel habitu, ſi eſt in ſtatu in quo poſſit conſentire. Vnde legitur in Euangelio: Nemo ex aqua & ſpiritu renaſcitur niſi volens: quod non de paruulis, ſed ſciolis & adultis, & ſuæ voluntatis arbitris intelligendum eſt. Et Prouerbiorum tertio dicitur: Præbe mihi fili, cor tuũ. Vnde non vult Deus aliquem inuitum aſcribi ſuæ familiæ. Latiùs vide Gabrielem diſtinctione quarta, quæſtione ſecunda, articulo ſecundo, concluſione prima. Scilicet qui cõditionaliter ſuſcipit baptiſmum metu pœnæ, ſuſcipit Sacramentum, licèt non rem: non inquam ſimpliciter violenter, ſed metu pœnæ: qui ergo vt pœnam euaderent baptizari conſenſerunt, licèt vellent magis non baptizari ſi euadere pœnas poſſent, ſacramentum accipiunt. Is autem non recipit ſacramentum, qui metu vel promiſsione inductus, conſentiret in illam lotionem tanquam in quoddam balneum, non vt baptiſmum, nec in eam illo modo quo illam intendit facere Eccleſia. Sicut nec is qui pro ludo ſe baptizari conſentiret: ſic diſſentiens mente actu poſitiuo, nolens baptizari ſimpliciter cedente fictione, erit iterum baptizandus. Hinc ait Paulus Corteſi. libro quarto, diſtinct. prima, ferè in fine. Eodem modo affirmamus laticis effectum diſsimulatione impediri. Qui verò conſentit, vt ſcribit Gabriel, ſe baptizari eo modo quo eccleſia baptizat, etiam ſi non credat habere effectum, verè baptizatur, ſicut de incantatione ibi probat Gabriel. Qui itaque diſſentit ſimpliciter, baptizatus non eſt. & ſi poſteà incipit cõſentire, & Eccleſiæ obedire, rebaptizandus eſt: & hoc primo modo, ſed ſecundo modo ficte accedens, volens tantum baptizari, ſacramentum recipit, ſed nõ rem neq; effectum. Per effectum intelligitur gratia, & conſequentia eam, & non character: quia quicunque recipit ſacramentum, recipit etiam characterẽ. Probat hoc Sco. quæſtio. quinta, diſtinct. quarta, lib. quarto. Si quis igitur ficte accedit, non habens cordis contritionem, verum ſacramentũ ſine gratia vel re recipit. In paruulis requiritur fides aliena nõ offerentium, ſed Eccleſiæ. In adultis tamen requiritur fides propria: non vt recipiant ſacramentum: ſed vt conſequantur gratiam, quæ eſt res ſacramenti. Propter diuerſitatem tamen cauſarum contingit inæqualem gratiam conferri non ficte recipientibus baptiſmum, vt probat Gabriel concluſione ſeptima, vbi ſuprà. Vide & de hoc Petrum de Aliaco. quæſtione ſecunda, articulo primo, libro quarto, qui in quibuſdam dictis videtur diſſentire. Item habens vſum rationis diſſentiens actu negatiuè, & quoniam nec habitualiter, nec virtualiter conſentit, nec baptiſmũ, nec eius rem vllam ſuſcipit: quia oportet quod vtens ratione, deuotionem aliquam habeat ad ſacramentum, ſi debet ſibi valere. Aliter videtur contemnere, ſecundum Scotum quæſti. iiij. diſtinctio. quarta. lib. iiij. Hinc Auguſtinus ait: Qui creauit te ſine te, non iuſtificat te ſine te: ſic nec aſcribit te ſine te ſuæ familiæ. Vide latiùs & Gabriel. vbi ſuprà. Requiritur tamen quandoq; (vt idem vult) intentio actualis in ſuſcipiente per accidens, ſcilicet, vel ad remouendum prohibens. Vnde ſi in accedente ad baptiſmum eſt actu vel habitu intentio non recipiendi baptiſmum. Huiuſmodi intentio quia prohibet Sacramenti ſuſceptionem, neceſſarium eſt illam intentionem expelli per contrariam intentionem in actu volendi recipere baptiſmum ad hoc, vt recipiat ſacramentum. Similiter ſi priùs nunquam actualiter conſenſiſſet, neceſſe foret quod tũc actualiter conſentiret, quia ſine conſenſu actuali præſenti vel præterito in habente vſum rationis non ſuſcipitur ſacramẽtum. Carens verò vſu rationis ſi baptizatur, ſacramentũ ſuſcipit, niſi priùs immediatè actu poſitiuo diſſenſerit, vt declarat Innoc. tertio cap. Maiores. de Baptiſmo. Et latiùs declarat Gabr. concluſione tertia, vbi ſuprà. Dicitur autem ibi actus immediatus ante vſus rationis priuationem, inter quem & illam non interuenit actus contrarius: licèt etiã illa diu ante priuationem vſus rationis ceſsiſſet. Vnde generaliter nunc non vtens ratione, qui tamen aliquando vſus eſt: iudicatur cùm non vtitur ratione habitualiter conſentiens vel diſſentiens, ſecũdum Sco. in quarta quæſtio. diſtinctio. quarta, ſecundum quod ſe habuit actualiter in ſanitate ante illud impedimentum vſus rationis immediatè; puta ſi tunc actualiter conſentit, & iudicetur nunc habitualiter conſentiens: ſi tũc actualiter diſſenſit, iudicatur nunc habitualiter diſſentiens. Et dicitur, actu poſitiuo, quia ſi tantum negatiuè diſſenſerit, ita quod ante impedimentum rationis nunquam reſpectu baptizationis actum poſitiuum habuerit, tũc aut ſemper priuatus fuerit vſu rationis, ſicut infantes, & fatui, & furioſi à natiuitate, & tunc ſi baptizatur, recipit ſacramentum & characterem: ſi vero vſus fuerit ratione, nihil recipit. Qui ſi fuiſſet in ſtatu illo, quo vſus eſt ratione, baptizatus nihil recepiſſet: defeciſſet enim conſenſus actualis vel habitualis. Vide & de hoc Petrum de Aliaco q. ij. ar. j. lib. iiij.

¶ Bᴀᴘᴛɪꜱᴍᴠꜱ eſt triplex, ſcilicet flaminis, ſanguinis, & fluminis. Et ſi plures ſunt baptiſmi modi, vt dictum eſt, & quos ſcribit Gabriel diſtinctio. quarta, quæſtio. ſecunda, nota. ſecundo, libro quarto, tamen Doctores communiter loquũtur de tribus iſtis. Sed propriè loquendo de baptiſmo prout eſt ſacramentum nouæ legis, non eſt niſi vnus baptiſmus ſecundum ſpeciem, qui fit in aqua ſub determinata verborum forma, vt ſuprà diximus. De quo Apoſtolus ad Ephe. 4. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptiſma. Cætera quæ dicuntur baptiſmus, dicuntur baptiſmus æquiuocè & ſecundum quandam attributionẽ, ſicut vrina, medicina & diæta, dicitur ſana, quia per attributionem conſtituitur ad ſanitatem animalis: vrina quia eſt ſignum ſanitatis: medicina, quia eſt cauſa ſanitatis efficiens: diæta, quia eſt cauſa ſanitatis conſeruans, &c. Baptiſmum ſanguinis dat martyrium (inquit Gerſon parte ij. in regulis moralibus) & flaminis contritio de peccatis, aut ſatisfactio gratuita. Baptiſmus fluminis ab obligatione, ſi facultas affuerit non excuſat, ait Gerſon.

¶ Bᴀᴘᴛɪꜱᴍᴠꜱ flaminis vel pœnitentiæ eſt contritio cordis, aut præparatio ſufficiens ad gratiæ infuſionem, per quam de cõgruo meretur remiſsionem peccatorũ. Iſte baptiſmus ſolus eſt iterabilis. Et baptizati hoc baptiſmate, licèt recipiant effectum baptiſmi aquæ, quantum ad remiſsionem culpæ &

infuſionem gratiæ, non tamen regulariter quantum ad remiſsionem pœnæ. Probat hoc Gabriel quæſtione ſecund. artic. ſecund. concluſ. viij. ſufficienter. Facienti enim quod in ſe eſt Deus aſsiſtit conferendo neceſſaria ad ſalutem: habens enim finem, deſiderium baptizandi, & contritionem in caſu impoſſibilitatis recipiendi baptiſmum, facit quod in ſe eſt ergo ei aſsiſtit Dominus in neceſſariis. Hæc autem ſunt gratiæ collatio, & peccatorum remiſſio. Et baptimus flaminis (vt ſcribit Bruleſer diſtinctiune quar. quæſtione decima, libro quar.) fit quotienſcunque quis per miſericordiam Dei ſanctificatur à peccatis ſuis, ſiue fiat in vtero, ſicut de Ieremia & Ioanne Baptiſta legitur: ſiue extra vterum, ſiue virtute pœnitentiæ. Sed (vt ait Gabriel) Baptiſmus eſt via ad iuſtificationem, & iuſtificatio effectus baptiſmi. Videtur magis congruum quod ſanctificati in vtero non ſanctificantur per aliquod genus baptiſmi, ſed per miraculum & potentiam ſancti ſpiritus, qui ſuam potentiam nõ alligauit Sacramentis. Er an tales in vtero ſanctificati ſint baptizandi: dicit Scotus quòd ſic quæſtio. vj. diſtinct. iiij. libr. iiij. Et Paludenſis diſtinct. vj. quæſti. j. articul. ſecund. & iij. Nam quilibet viator quantumcunque iuſtificatus, tenetur ad baptiſmi ſuſceptionem, niſi Deus diſpenſauerit: quia hoc eſt mãdatum Chriſti. Vide de hoc Gabrielem diſtinctione iiij. quæſtio. ſecund. articul. iij. dub. j. libr. quarto. Et Dominum Cardinalem quæſtio. ſecund. libr. quar. Tres autem fuerunt in vtero ſanctificati, ſcilicet Ieremias, Virgo beata, & Ioannes Baptiſta. vt dicit Paludenſis diſtinct. vj. quæſt. j. lib. iiij.

¶ BAPTISMVS ſanguinis eſt martyrium pro Chriſto, ſeu iuſtitia ſuſceptum, dummodo non fuerit cõtemptus baptiſmi, ſed impoſsibilitas ſuſcipiendi. Suſceptum intellige voluntate propria, vel principij coniuncti, quod dicitur propter paruulos in matrũ vteris pro fide Chriſti extinctos. Et dicitur martyrium baptiſmus ſanguinis, licèt non ſemper ſanguis fundatur in martyrio, quia tamen ſemper vita extinguitur in martyrio, quæ ſecundum legem eſt in ſanguine. Effuſio itaque ſanguis capitur pro quocunq; tormento de quo homo moritur pro Chriſto, vt ſuffocatione ſuſpenſiua, & fit baptiſmus ſanguinie (vt ſcribit Bruleſer. diſtin. iiij. q. x. li. iiij.) quotieſcunque quis moritur pro fide catholica, vel pro veritate, Et quãuis baptiſmus ſanguinis nõ ſit ſacramentũ, quia deſunt ſibi conditiones ſacramenti: tamen effectum baptiſmatis ſacramentalis nedum æquat, ſed abundanter vincit & ſuperat, vt vult Gabri. concluſione ix. q. ij. diſt. iiij. lib. iiij. Nam baptiſmus ſanguinis tollit omnem culpam: tollit etiam omnem pœnam: adimit recidiuam: confert ſine mora præmiũ: & tribuit maiorem gratiam, & per conſequens gloriam ampliorem. Nam qui martyrium propter Deum ſuſcipit, ſe totũ Deo offert: & facit quantum poteſt, quia maiorem charitatem nemo habet vt animam ſuam ponat, &c. & per hoc maiorem gratiam conſequitur. Martyres quoque euolant ad patriam. Vnde S. Aug. Qui orat pro martyre, iniuriam ſibi irrogat: in eo vtique quod eum nondum putat beatum, ſed ſuffragio indigentem. Item baptiſmus ſanguinis, quia ſolus meretur aureolam, conſummat gratiam, & introducit ad gloriam, habet etiam in eccleſia honorabilẽ ſepulturam. Baptiſmus aquæ ſolus imprimit characterem: pœnitentiæ verò ſolus baptiſmus eſt iterabilis, &c. Baptiſmus aquæ ſolus eſt ſacramentum. Baptizati inſuper baptiſmate ſanguinis, non tenentur rebaptizari, quia non manent viatores: martyrio enim finiunt vitam hanc, & ad terminum viæ perueniũt: ſi tamen per miraculum reſuſcitarentur, tenerentur ad baptiſmum aquę eadẽ ratione qua cęteri, ita tenet Holkot, quæſtio. j. quarti. talis enim baptiſmus iuſtificatorum non eſt fruſtra: vt ſcribit Petrus de Aliaco. quæſt. ſecund. articu ſecund. libr. iiij. quia per eum ſeruatur obedientia diuini præcepti. Sed quid de beata Virgine, an ſit baptizata? De ea enim dubium eſt (inquit Gabri. dub. j. diſtinct. iiij. q. ij. lib. iiij.) licet probabilius ſit eam eſſe baptizatam quàm eius oppoſitum: quod ſi ea non eſt baptizata diſpenſatum eſt cum ea. Et fuit ratio diſpenſandi, quia fortè habuit in conceptione filij iſtam plenitudinem gratiæ, ad quam diſpoſuit eam peruenire. Et Petrus de Aliaco. quæſt. ſecund. articu. ij. lib. iiij. dicit quod beata virgo & Apoſtoli Chriſti fuerunt baptizati: licèt hoc non legatur expreſſe: quia ad hoc tenebantur niſi cùm eis fuerit diſpenſatum. Nam erát in tempore quo baptiſmus fluminis erat promulgatus per modum præcepti, & nõ apparet quare Chriſtus cum eis diſpenſauerit, imò nec illud fuiſſe conueniens, quia exemplo Chriſti debuerunt facere ꝗ docebant. Nec vlla ratio diſpenſandi videtur cum Apoſtolis, vt inquit Gab. Nec vlla vtilitas cõſecuta. Non enim baptiſmo carentes fuiſſent per hoc Deo gratiores, aut Eccleſiæ vtiliores: imò minus grati, & minus idonei. Itẽ fuerunt à Chriſto ſacerdotes facti. ergo meritò prius habuerũt ianuã omniũ ſacramentorũ baptiſmũ: vt arguit Scot. Cõformiter reſpõdet Pet. de Palu. di. vj. q. j. arti. ij. & latè proſequitur Scot.

¶ DE paruulis in vtero matris, dicendum quod paruulus in vtero matris non poteſt baptizari: licet poſsit in eo ſanctificari, quia non poteſt aqua lauari, nec cõtingi: ſecundum Alex. Tho. Sco. vide eos, & poſt hos ſcribit Gabr. quæſt. ij. dub. ſecund. lib. iiij. diſtinct. iiij. qui & plura de paruulis ſcribit in vtero lactentibus, & eorum matribus: quæ non debent ſcindi, nec occidi vt puer viuus baptizetur: propter præceptum. Non occides. Vnde Petrus de Palu. diſtinc. vj. quæſtio. j. articul. j. Mater viua non debet ſcindi vt puer viuus baptizetur, & ſi mulier eſt ad mortem damnata, differatur executio vſque poſt partum: ne pereat innocens cũ nocente. ff. de pœnis. l. prægnantis. Nec licet matrem ſic damnatam occidere vt puer viuus extrahatur. Et ſi mortua eſt, ſepeliri non debet donec fœtus extrahatur. Si verò (vt aliquibus placet) puer adhuc latens in vtero matris quamuis matri coniunctus aqua corpus eius contingens, ablueretur vel aſpergeretur cum debita intentione & forma, verè puer baptizaretur & ſaluaretur, vt innuit ſanctus Tho. reddens rationem quare mater ſcindi non debet: ſi tamen matre mortua, præſumeretur puer adhuc viuere: aperiẽda eſſet mater, & puer baptizãdus: vt dicit Ataxanus. Ex illo ſequitur (vt dicit Gabriel.) ſi puer corio inuolueretur, & in aqua volutus perfunderetur: ita quod aqua non tangeret pueri nudum corpus cæteris adhibitis, intẽtione, ſcilicet, & forma, puer non baptizaretur. Quid ſi aliqua pars apparet extra vterum? Dicunt concorditer doctores, ſi apparet pars principalis, vt caput vel pectus, poteſt in illa parte baptizari. Et hoc ſimpliciter dicit Scotus diſtinctio. quar. quæſtione iij. ita quod ſi poſtquam naſcitur, non debet rebaptizari. Non eſt enim veriſimile quod in die Pentecoſtes baptizati Actuum ſecund. numero 3000. fuerint toto corpore ablu

re ablu

re abluti,ſed ſecundum faciem aqua aſperſi,vel quãtum ad caput perfuſi.Si autem minus pars principalis apparet, puta manus vel pes:quamuis quidam dicat quod vel illa pars, vel paruulus ſecundum illam patrem non ſit capax baptiſmatis,dicit tamen Scotus quod illa pars ſit baptizanda,quia in illa parte eſt tota anima,licet non omnis ſenſus ſicut in capite.Si autem naſceretur ad cautelam ſub conditione, rebaptizandus eſſet.Satis conſonat Tho. diſt.vj. ar.j.Credendum eſt autem [vt ſcribit Gabr.]quod deus suppleret id quod impotentia impediret:talis etiam ſi mortuus naſcitur:ſepeliendus eſt in poliandro benedicto. Quod autem paruulis in vtero matris non eſt prouiſum de remedio,dicit Alexand.& ſanctus Thomas vbi ſuprà, non eſt ex defectu miſericordiæ Dei:ſed quia non ſunt capaces illius remedij: puta baptiſmatis ordinati ſecundum legem communem contra originale peccatum. Sed hoc non ſatisfacit[vt vult Gab.] quamuis Eccleſia non manifeſtat aliquod remedium. Sed ſenſum Domini quis cognouit, aut quis eius cõſiliarius fuit? Hinc conſulit Ioannes Gerſon parentibus, quatinus deuotis orationibus paruulis ſuis gratiam impetrare nitantur.Potens enim eſt Dominus in vtero ſanctificare quos nouit ad natiuitatis ortum non peruenturos,licèt de hoc certitudinem non habeamus. Miſeretur enim cui vult,& quem vult indurat.Quod verò ſancti dicunt nullum niſi regeneratum ſaluari poſſe:loquuntur ſecundum legem communem non præiudicando ſpecialibus priuilegiis,ac diuinis diſpenſationibus.

¶ De immerſione.Cum baptiſmus ſit lotio. Lotio autem fieri poteſt immerſione, ſuperfuſione,& aſperſione,quocunque modo aqua tangitur corpus baptizandi, ſiue totum ſiue pars cum debitis intentione & forma verum baptiſma confertur: vt vult Alexan.& Tho.Et quælibet immerſio ſufficit vna vel trina,vt ſcribit Cardinalis Camera. Quælibet enim ſufficit ad neceſſitatem ſacramenti, ſed miniſter tenetur ſeruare modum Eccleſiæ in qua baptizat.Alioquin grauiter peccat. Vtraque immerſio(vt ſcribit Gabri.diſtinctio. quarta, quæſt.ij.dub.iij.libro iiij.) Vna & trina myſticas habet ſignificationes, quæ tamen non ſunt de neceſſitate ſacramenti. de hoc beatus Gregorius ad Leandrum Epiſcopum, de conſe. di.iiij.de trina.

¶ De paruulis expoſitis ſiue inuentis dicitur ſecundũ Scotum diſtinctione iiij.quæſtio. vlti.libr.iiij.Et Robertum Holkot quæſtio.j.libr.iiij. & habetur de conſe.diſtin.iiij. Paruulos, & cap.Placuit. Quod ſi inueniuntur certa ſigna quod non eſt baptizatus , ſicut mulierculæ ſolent cum eo ponere ſal,ſicut cum deportatur ad baptiſmum: & tunc abſque hæſitatione eſt baptizandus paruulus abſolutè.Si autem non inueniuntur aliqua ſigna,nec habentur vicinarum teſtimonia quod baptizatus eſt, baptizandus eſt , & tutius fit ſi addatur conditio. Si baptizatus es, non te rebaptizo.in ca.de baptiſmo. Item timens mortis paruuli periculum, nec aquam propter putei vel fluminis altitudinem habere non poteſt, non proiiciat eum in puteum vel flumen, quia hoc faciens peccaret mortaliter occidendo: & quilibet tenetur magis vitare peccatum mortale in ſeipſo quàm quærere ſalutem proximi, quia ordinata charitas magis eſt ad ſeipſum. Imo ſecundum Sco.in caſu non eſſet ſic baptizatus ſic proiectus: quia non ablutio, ſed ſubmerſio diceretur. In caſu poſſet pannus dimitti , vel peplum ſi vas ad hauriendum haberi non poſſet, ex quo exprimeretur aqua ad baptizandum. Vide latius Scotum quæſtio.iij.diſtinct.v.libro iiij.Conſonat Paludenſis diſtin.vj.quæſtio.j.artic.iij. Et Holkot.quæſtione j.quarti.Et Gabr.diſtinct.quarta,quæſtione ſecunda,articu.iij. dub.iiij. Nec eſt de neceſsitate baptiſmi quod baptizans puerum manibus contrectet,ſufficit quod abluat immerſione, vel aſperſione,dum tamen idem ſit, qui abluat & verba proferat,nec ſit curæ ſi multum vel parum aquæ habeatur ſecundum Holkot. quæſtio.j. quarti. de conſe.diſtinctio.iiij.Nequaquam.Vnde de cribo tantundem poteſt exprimi:vt puer aſpergatur. Sed an infantes infidelium inuitis parẽtibus ſint baptizandi. Videatur de hoc Scotus quæſtio.vlti.diſtin.iiij.libro iiij.Et Richar.diſtin. vj.art.iij.quæſtio.iij. Durandus & Paluden.quæſtio.iiij. artic.iij. Diſcrepant autem doctores inter ſe.Vide de hoc multa apud Gab.dub. v.vbi ſuprà qui conſentit Scoto,qui dicit quod principibus non ſolùm licèt:ſed debent auferre paruulos à dominio parentum, volentium eos educare contra cultum Dei : dum hoc facere poterunt cum bona cautela , ne parentes cognoſcentes hoc futurum,occidant paruulos ſuos: priuatæ autem perſonæ non liceret. Vide & de hoc Petrum de Aliaco quæſtio.ij.ar.j.lib.iiij.probat Gabri.ſecundum Scotum.Nam in paruulos Deus habet maius dominiũ quàm parentes,& vniuerſaliter in poteſtatibus ordinatis.Poteſtas inferior non obligat in his, quæ ſunt contra ſuperiorẽ,vt dicit Augu. de verbis Domini. homel.vj.& allegat magiſter diſtin.vlti.lib.ij.Si illud iubet poteſtas quod non debes facere: in hoc ſane contemne poteſtatem timendo poteſtatem maiorem. Dicit quoque Scotus. Crederem religioſè fieri, ſi ipſi parentes paruulorum cogerentur minis & terroribus ad ſuſcipiendum baptiſma , & ad ſeruandum poſt ſuſceptum : quia eſto quod ipſi non eſſent veri fideles in animo: tamen minus malum eſt eis non poſſe impunè legem ſuam illicitam ſeruare, quàm poſſe eam liberè ſeruare. Item filij eorum ſi bene educarentur in tertia & quarta generatione eſſent verè fideles. Vide latius Gabrielem vbi ſuprà. Richardus autem videtur oppoſitum tenere,qui dicit quod homines non licitè poſſunt cogi ad ea,quæ nec illis proſunt, neque Eccleſiæ,&c.

¶ Baptisma verum dicitur cui nihil deficit requiſitum ad eſſe ſacramenti, & quod imprimit characterem. Et baptiſmus à miniſtro quantumlibet malo ſecundum formam Eccleſiæ collatus verus eſt, & efficax cuiuſlibet ſui effectus, niſi fuerit per malitiam ſuſcipientis impeditus. Hæc eſt ſententia omnium doctorum, Scoti,Petri & aliorum. Et dicitur ritè ſecundum formam Eccleſiæ , per quod intelligitur quod nihil deſit eorum quæ ad ſubſtantiam requiruntur. hoc eſt qui fit in debita materia elementari, ſcilicet,aqua,ac integra verborum forma, ſimul cum ablutione prolata , ac baptizantis intentione qua velit baptizare, nec malitia miniſtri impedit ſacramentum, nec eius effectum , ſi fiunt quæ fieri debent , quæ modò dicta ſunt , probat hoc auctoritate & ratione diffuſè Gabriel. diſtinctione quinta, quæſtione vnica.articulo ſecundo,libro quarto.Et ſecũdum eundem concluſione ſecunda. Sine peccato in neceſsitate ineuitabili baptiſmus à quolibet ſumi poteſt, fideli & infideli.Eſt autem ineuitabilis neceſſitas, quando mora baptiza-

di eſt in periculo vt niſi ſtatim baptizetur, periret: & non eſt qui velit aut poſſit baptizare, niſi (gratia exempli) vnus ab iſto recipi poteſt & debet baptiſmus. Si tamen in forma Eccleſiæ baptizare velit, ſiue ille ſit gentilis, idolatra, ſiue hæreticus, aut aliàs Eccleſia præciſus perpetuò vel ad tempus, ſiue bonus ſiue malus. Hæc probãtur à Gabriele. Concordat beatus Thomas, Durandus, Richard. Scotus, Palud. Petrus de Aliaco. Nam baptiſmus eſt ſacramentum neceſsitatis: ideo à nullo debet omitti, dum poteſt ſuſcipi, ſed à præciſo poteſt ſuſcipi verus baptiſmus: ideo ab eo ſuſcipiendus in neceſsitate, & in tali neceſsitate communicando cum præciſo, non tranſgreditur præceptum Eccleſiæ: quia plus ligat præceptum ſuperioris quàm inferioris. Deus autẽ præcepit baptiſmum ſuſcipi, Eccleſia prohibet communicare cum eo, quem præſcindit, ergo magis tenetur obedire præcepto diuino quàm præcepto Eccleſiæ. Imò verius obediendo præcepto diuino non tranſgreditur præceptum Eccleſiæ: quia omnia præcepta Eccleſiæ intelligenda ſunt obligare, inquantũ non obuiant præceptis legis diuinæ, aut legis naturæ, etiam ſi non ſemper exprimatur in præcepto. Non enim intentio Eccleſiæ eſt (quæ eſt ſpõſa Chriſti) aliquid contrarium ſponſo præcipere, ita ſcribit Gabr. vbi ſuprà: qui latius rem diſcutit. Sed extra caſum neceſsitatis ſcienter petens baptiſmum à præciſo non excuſatur à mortali, quia quantum eſt in ſe contemptibilem reddit ſententiam Eccleſiæ, quod ſcienter ſine peccato mortali nõ poteſt fieri: vt vult Richardus & poſt eum Gabri. vbi ſuprà concluſione iij. Extra tamen neceſsitatis articulum poteſt quilibet à ſuo ſacerdote non præciſo petere baptiſmũ, quamuis probabiliter æſtimet eum malum eſſe. In hoc concordant omnes doctores: non enim peccat, qui à malo debitum petit & accipit, ſed ſacerdos eſt debitor ſuis parrochianis in ſacramentis miniſtrandis. Etiam ſi fuerit ſacerdos notoriè malus: puta fornicator, luſor, vel vſurarius publicus: quia de occulto malo, cuius vita non eſt ſcandaloſa, non eſt dubium quin à tali ſine peccato poſsit recipere ſacramenta. Imò debet (dicit Scotus di. v. q. vij.) ab eo recipere baptiſmum. Debet autem à ſuo ſacerdote recipere, quia ſi ab alio, cui non incumbit ſacramenta miniſtrare, peccat: vt dicit Scotus. vide latius Gabr. concluſione iiij. vbi ſuprà.

¶ Ad veritatem baptiſmi aliqua dupliciter dicuntur requiri: vt notat Gab. diſtinct. vj. quæſt. j. lib. iiij. Vno modo neceſſario ſiue de neceſsitate ſacramenti ſine quibus non eſſet ſacramentum, neque baptiſmus. Secundo modo de congruo: & ſic illa requiruntur: ſine quibus non ſeruaretur debita honeſtas, aut impediretur aliquis fructus, & vtilitas ſacramenti, & vtroque modo, aliqua requiruntur ex parte ſacramenti in ſe quæ reſpiciunt materiam & formam ſacramenti. Aliqua ex parte ſuſcipientibus baptiſmum. Aliqua ex parte miniſtrantis ſacramentum. De primis duobus dictum eſt: ex parte verò miniſtri requiritur actio, qua corpus baptizandi contingatur ab aqua vel immergendo vel aſpergendo, quam actionem dicimus lotionẽ. Vide Paluden. diſtinct. iiij. quæſtio. iij. Ideo dicit Scotus neceſſario requiritur virtus motiua in baptizante quæ poteſt aliquo illorum modorum actiuè abluere. Et quia ad ſubſtantiam baptiſmi requiritur forma verborum, neceſſe eſt miniſtrũ poſſe loqui. Et quia locutio eſt actus naturæ rationalis requirens intentionem in eo qui loquitur: vt ſit perfecta & intelligibilis locutio: neceſſe eſt baptizantem habere rationem per quam poſsit intendere agere ea, & proferre quæ ad baptiſmum requiruntur. Requiritur autem intentio baptizantis, & ſecundũ Scotum non requiritur intentio actualis, nec ſufficit habitualis, ſed virtualis. Hoc eſt quod baptizans quandoque habuerit intentionem actualem, ex qua deſcendat actus baptizandi, & non requiritur intentio miniſtri reſpectu effectus baptiſmatis in ſpecie, ſed ſufficit intẽdere qđ Eccleſia intẽdit in gñre.

¶ Qvis autem poſsit baptizare oſtendit Gabri. diſtinct. vj. articul. ſecund. concluſione j. libr. iiij. cùm ait. Omne ſuppoſitum naturæ intellectualis poteſt verè baptizare quod ſub debitis materia & forma, & intentione valet baptizãdum abluere. Ex quo habetur quod Angeli, dæmones, animę ſeparatæ, & homines viatores, & comprehenſores poſſunt baptizare. Vt diffuſè probat Gabri. quamuis probabile eſt quod illam potentiam de facto non cõceſsit, niſi viatoribus. Et tamen ſi Angelus baptizaret in aſſumpto corpore cum debitis forma & intentione ac aqua elementari ſupponendum eſt verum eſſe baptiſma, nec ſic baptizatus eſſet rebaptizandus. Dum tamen ſufficienter conſtaret baptizantem fuiſſe Angelum bonum. Sic Angelus Michael prohibuit Epiſcopo dedicare Eccleſiam ſuam in monte Gargano: aſſerens eam à ſe fuiſſe dedicatam. Si etiam malus Angelus in corpore aſſumpto baptizaret, & conſtaret quod hoc faceret ex præcepto Dei: quia oportet Angelum malum etiam inuitum obedire Deo, talis habendus eſſet pro baptizato, nec iterum baptizandus. Sed non eſſet ſine certa reuelatione credendum quod malus Angelus verè baptizaret: quia odit ſalutem hominis. Et quod dictum eſt de Angelis bonis, ſimiliter dicendum eſt de animabus & hominibus beatis: & quod dictum eſt de dæmonibus, locum habet de animabus & hominibus damnatis: ſi aliqui damnati eſſent in anima & corpore. Item nec mutus nec mancus nec vſu rationis carẽtes poſſint eſſe miniſtri huius ſacramenti baptiſmatis: quia deficit potentia proferendi, lauandi, & intendendi, nec requiritur ſexus certus, nec fides, nec baptiſmus quia tam laicus quàm ſacerdos poteſt baptizare, fidelis ſiue infidelis & hæreticus: vt habet Paludenſis diſtinct. v. quæſtion. ſecund. articu. j. quia nulli horũ deficit aliquid quo non poſsit miniſtrare omnia ad verum baptiſma neceſſaria. Sed nec laicus nec mulier præſumat baptizare, etiam docta vel ſancta niſi neceſsitate cogente, vt habetur diſtincti. iiij. Mulier. imò extra caſum neceſsitatis nulli licet baptizare, qui non habet miniſterium ſacerdotale. Si autem alius à ſacerdote baptizat, verus eſt baptiſmus, ſed baptizans peccat, & hoc extra caſum neceſsitatis. Probat Gabri. & concordat Richardus diſtincti. v. quæſtione iiij. articu. j. Et dicit Angelus in ſumma, quod non ſacerdos ſine neceſsitate baptizans efficitur irregularis. Contrarium tenet Paludenſis diſtinctio. v. quæſtio. ſecund. articu. j. Scotus vult quod ſoli ſacerdoti congruit baptizare, & illi præſertim cui incumbit ex officio præſidere: quia per baptiſmum recipitur baptizatus in collegium Eccleſiæ militantis: plura Scotus: & probatur auctoritate canonis de conſecra. diſtinct. iiij. Conſtat & xciij. diſtinctio. Diacones. Vide de hoc latius Gab. diſt. vj. quæſt. j. ar. ij. concluſione ij. Paulus Corteſius non diſſentit. diſtinct. j. lib.

lib.iiij.in fine.vbi dicit.Idq́ue munus baptizandi,ſcilicet, ad flaminem dialem pertinere placet, quamquam id temporum anguſtiis à prophanis & fœminis obiri poſsit. Poſſunt & præterea plures eundem baptizare : dum tamen quilibet eorum perficit totum,quia vnus totum faciens,non annihilat per hoc factum alterius. Sed ſi vnus faceret totum quod plures faciunt:baptizatus eſſet nihilominus alio ſimiliter faciente. Si verò vnus ablueret:& alter verba proferret:nihil facerent. Cuius ratio non eſt niſi inſtitutio diuina:vt dicit Scotus. Vnde ſi mutus & mancus concurreret:mutus ablueret, & mancus verba proferret,& vterque baptizare intenderet,non eſſet verum ſacramentum. Vide & Petrum de Palu. diſt.iij. quæſt.ij.articul. ij. quia non quilibet eorum perficit totum. Sed ſi duo baptizantes dicunt, Nos baptizamus te in nomine,&c.non baptizant:quia ſic mutaretur forma,vt ſentit Alexand.parte iiij.q.xvj. mēb. vij.Nam baptizans miniſter ſignificat Chriſtū. Vnus eſt Chriſtus,qui principaliter baptizat:& ideo debet eſſe vnus miniſter,vel plures vt vnus. Et quamuis(vt ait Gabr.di.vj.concluſione vij.lib.iiij.)Vnus, plures perfundēs vel aſpergens ſimul, dicens : Ego vos baptizo in nomine,&c. verè omnes aſperſos baptizat. extra tamen neceſsitatis caſum hoc faciens, mortaliter peccat. Nemini enim præcluditur via ſalutis: quare in periculo mortis hoc liceret. Nec illa mutatio verbi importantis perſonam recipientis mutat veritatem & efficaciam baptiſmi, vt habet Paludenſis di.iij.quæſtio.ij. Et etiam videtur in die Pentecoſtes : cùm Petrus vel Apoſtoli baptizarunt multos, &c. vt & ſuprà tactum eſt. Nam verba ſignificantia perſonam conferentis & ſuſcipientis non ſunt determinata à Chriſto,ſed ab Eccleſia, ideo in eis poteſt fieri aliqua mutatio. Nec videtur quod Eccleſia voluerit aliquem præciſe arctare ad iſtam formā:quod per hoc alicui præcluderetur via ſalutis. Si quis autem extra neceſsitatem attentaret,peccaret mortaliter,quia non conformaret ſe Eccleſiæ in ſacramētorū miniſterio niſi neceſsitas excuſet. Excuſat autē à peccato mortali neceſsitas cum imminet, Alioquin in caſu poſito quis eſſet perplexus. Vide latius Gabri. vbi ſuprà Nec eſt par ratio mutationis te in vos,& ego in nos. Nam vos,includit ſuum ſingulare geminatum,ſcilicet,te & te:non ſic nos,cùm dicitur nos:non valet tantum ſicut ego & ego,ſed ego & tu vel ille:& ideo cùm dicitur, Nos baptizamus, mutatur forma. Sed cùm dicitur vos, non eſt mutatio formæ,ſed quædam geminatio, id eſt , baptizo te & te. Verùm Paludenſis di.iiij.q.j.ar.iij.aliud ſentit exemplificans de Prælatis qui ſolent ſe pluraliter nominare. Item de modo loquendi aliquorum qui more patriæ ſe,per nos denotant. Ad veritatem item baptiſmi ſimultas lotionis & formæ ac intentionis requiritur, quod neutrum eorum ſine aliis perfectè finiatur. Ratio huius eſt inſtitutio diuina. Latius de hoc Gabr.concluſione viij.vbi ſuprà. Iudicatur autem ſimultas inter factum hominis, & verbū,vt dicit Scotus quæſtio.tertia,diſtinct.ſexta,libro quarto,quando incipit vnum antequam totaliter finiat aliud. Fuſius Gabr.vbi ſuprà. Conſiderandum præterea eſt ſecundum Alexand.quæſtio.decimatertia, parte quarta,mem. primo,quod cùm aliquis debet baptizari adhibenda eſt diligentia quod baptizandus non committatur ſuſpecto & notato de hæreſi, ſed probato in fide, nō quod hæreſis impediat baptiſmū ſi fuit intentio baptizandi, ſed quia de ſuſpecto magis timetur:ne malicioſe intentionem ſubtrahat. Dū autem non ſuſpecto offertur,licet intentio baptizantis non innoteſcat certitudinaliter & euidenter:tamen innoteſcit vehementi præſumptione, & hoc ſaluti baptizati adulti cum propria fide & intentione, & ſic ſatis præcauetur periculum,quoniam & ſi non eſſet ſacramentum, ſaluatur tamen adultus baptiſmo flaminis. Sed quid de paruulo:ſi non intendit baptizans non eſt baptizatus, & ſi decedit ante vſum rationis damnabitur. Dicit idem quod ſine præiudicio in iſto caſu piè ſupponi & credi poteſt quod ſummus ſacerdos ſuppleat quod deficit ſacramento. Cū enim virtus ſua non ſit alligata ſacramentis:ſupponendum eſt quod ſuperabundantia liberalitatis & gratiæ illius ac merito Eccleſiæ in nullo negligentis aliud remedium ſalutis adhibebit. Huic conſonat Tho.vt refert Gabr.diſtin.vj.quæſt.j.artic.iij. dub.ij. libro iiij.

¶ Baptismus eſt regeneratio ſpiritualis: in qua Eccleſia mater eſt,Deus pater,Eccleſia verò copulatur Deo per fidem. Datur ergo gratia fidei à Deo patre:in qua iuſtificatur diſponente fide Eccleſiæ matris:vt ſit conformitas geniti ad gignentem. De quo latius Gab.dub.ſexto,vbi ſuprà. Sic ergo in fide Eccleſiæ miniſtratur baptiſmus. Et additur Alexand. Et ſi militans Eccleſia erret (quod tamen non contingit)nihilominus tamen triumphans ipſa adiuuaret:in qua eſt fides largè ſumpta,quia clariſsima cognitio veritatis. Et dicitur baptiſmus ſacramentum fidei,vt habet Gabr.diſtin.xj.quæſt.j.dub.vj.libr.iiij. quia in illo datur ſignū fidei,ſcilicet, character, quo diſtinguuntur fideles ab infidelibus, quandoque re & nomine quando non indignè accipitur, quandoque nomine & non re dum fictè acceditur. Dirigit quoque fides(vt idem ait)intentionem in operibus virtutum quibus quis meretur opera dirigendo in vltimum finē,& ad hoc dirigit fides perſonalis exercentis huiuſmodi opera. In ſacramentis autem dirigit fides Eccleſiæ intentionem,eò quòd intentio requiſita eſt intendere facere id quod Eccleſia credit vel intēdit. Vnde ſic intendēdo quod Eccleſia intendit,baptizans fit miniſter Eccleſiæ,etiam ſi fuerit hæreticus,facit enim opus Eccleſiæ. Si enim non intenderet quod intendit Eccleſia, ſed quod intenderet hæreſis non baptizaret. Sicut igitur quando baptizat fidelis, intentionem eius dirigit fides propria. Sic quando baptizat Hæreticus, intentionem eius dirigit fides Eccleſiæ, quia intendit. Hæc Gabr. Et vt idem ſcribit poſt Scotum,diſtinct. ſexta, quæſtio. ſecunda,articul.tertio, dub.octauo. Scienter ſuſcipiens vel conferens iterato baptiſmum eſt irregularis,vt habetur de apoſtatis.cap.ex literarum.vbi dicitur quod talis ad maiores ordines non poteſt promoueri ſi publicum eſt : niſi ad religionem intrauerit, vt fauore religionis circa eum valeat diſpenſari. Et hoc eſt verum ſi fiat iteratio abſolutè. Secus ſi ſub conditione fiat. Si autem baptizatio fiat ignoranter, ſuſcipiens iterato licet ignoranter , eſt irregularis, & non conferens : vt habetur de conſecrat.diſtinctione quarta,qui bis.vbi dicitur, Qui bis ignoranter baptizati ſunt, non indigent pro eo pœnitere niſi quod ſecundum canonē ordinari non poſſunt, niſi magna neceſsitas cogat: in tali enim neceſsitate diſpenſari poſsit. Et loquitur capit. de ignorantia facti, quia ſi eſſet ſola igno

la ignorantia iuris, oporteret eũ pœnitere. Vide latius Scotum. Inſuper non baptizatus credens ſe baptizatum, ſaluatur. vt patet de presbytero non baptizato. c. apoſtolicam, non tamen ſuſcipit characteré ordinis, nec eſt verè presbyter, vt patet de preſby. non bap. c. j. & Veniens. Si tamen celebrat ignorãs, creditur quod cõficiat nõ poteſtate ordinis quẽ non habet, ſed virtute Eccleſiæ: ſecundum Innocẽ. Albertus etiã dicit & putat talẽ conficere non in poteſtate ſna, ſed in poteſtate Eccleſiæ. Deſcẽdit enim tunc à virtute ſpiritusſancti vegetantis Eccleſiam poteſtas in illum: ne Eeclesia decipiatur, & illum excuſat ignorantia inuincibilis. Vnde dicit Aliacẽſ. q. ij. artic. j. lib. iiij. quod iſta per eum tanquam per ſacerdotem geſta rara fuerunt: tamen ea non fecit, ſed quod ipſe facere credidit, ſummus ſacerdos per ſuam gratiam ſuppleuit. Ponit & plures alios caſus ibidẽ Dominus Cardinalis Camera. Scotus vbi agit de forma baptiſmi, ponit tres regulas in dubiis. Prima eſt: ſi poſſibilitas adeſt, via tutiſſima eſt tenẽda. Secunda: ſi nõ adeſt poſſibilitas, via tutiſſima proxima. Tertia: ceſſante poſſibilitate, cautè ſupplendũ eſt quod impoſſibilitas prohibebat, & hoc in caſibus quibuſdam eſt tenendum.

¶ BAPTISMVM præcedentia ſunt tria, vt recitat Hugo lib. ij. de ſacramentis. parte vj. c. iiij. Hæc ſunt catechiſmi & orationes. Primum itaq; catechizatur baptizandus vt ad fidem proprio moueatur voluntatis arbitrio. Deinde exorcizatur vt ab eo diaboli poteſtas iniqua pellatur. Additur etiam oratio, vt præueniat & ſubſequatur: quæ vires tribuat libero arbitrio: & qua procul fiat vniuerſa maligni ſpiritus illuſio. Vnde Paulus Cor. diſ. j. lib. iiij. ait. Eidemque, ſcilicet muneri baptizandi catechiſmus & exorciſmus additur, quorum alter diſciplinæ traditio: alter ſontis dæmonis afflictor & exturbator dicatur. Repetaturque vterque, tum à flamine, tum ab eo qui ſit pro puerperio vas factus, vt ritualibus eſt libris mandatum. Et ſecundum Alex. q. x. partis iiij. & Hugo. In adultis præcedit catechiſmus: vt ipſi inſtruantur nõ ſolùm ad baptiſmum, ſed etiam exorciſmum. Qualiter enim intelligerent exorciſationem ſupra ſe, niſi prius inſtructi intelligerent quid eis fieret. Alius autem eſt ordo in paruulis qui non habent vſum rationis, nec intelligere poteſt. Vnde primo datur exorciſmus: ne diabolus impediat proceſſum ad baptiſmum. Hæc Alex. & poſt eum vide Gabr. diſtinct. vj. quæſtio. iij. libr. iiij. Et illa quæ ſic præcedunt ſiue concomitentur, ſiue ſequantur baptiſmum: nõ ſunt ſacramenta propriè dicta, quia non conferũt gratiã ex opere operato efficaciter ex diuina inſtitutione. Sed ſacramẽtalia dici poſſunt pro quãto præparãt ad congruam ſacramentorum ſuſceptionem, vel ad ſignificationem effectus ſacramenti, aut ad vſum vel exercitium gratiæ in ſacramento ſuſceptę: vel impedientium remotionem, quæ effectum habent ex inſtitutione Eccleſiæ & eius oratione, & hoc in lege gratiæ. Et nec quantum ab baptiſmi ſubſtantiam, nec quantũ ad eius effectum neceſſe eſt præcedere catechiſmũ vel exorciſmum: quia ſine his verus eſt baptiſmus & efficax. Alioquin non ſufficeret ad ſalutem his qui vrgente neceſſitatis articulo aliis ritè baptizantur, Contra illud Marc. vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Expedit tamen eum prius catechizari qui debet per baptiſmum ad vitam ſpiritualem regenerari. Id quidem probat Gabri. ratione & auctoritate vbi ſuprà. art. ij. concluſio. ij. Vnde Marc. vl. dicitur: Ite, docete omnes gentes baptizantes, &c. Præmiſit autem Dominus docete: vt notetur quod inſtructio præcedat baptiſmum. Vnde Hugo: Docete ad fidem pertinet, baptizantes ad emendationem. per catechiſmum quoque diſponitur catechuminus, vt ſit magis idoneus ab baptiſmi ſuſceptionem: & ſpecialiter quantum ad adultos, oſtenditurque congruitas ex parte paruulorum. Nam ſicut paruulus poteſt conſequi ſalutem ex fide aliena per ſacramentum baptiſmi, ac congruum eſt vt poſsit obligari ad ea quæ ſunt fidei obligatione aliena Hæc autem fit per Anadochum, id eſt, patrinum: cui præponuntur rudimenta fidei, & obligatio obſeruandi quæ ſunt fidei: quæ ex perſona pueri reſpondet & profitetur: & ipſum puerum licet ignorantem & non conſentientem obligat. Videantur latiùs Gabr. & alij. Alexand. Tho. Paludenſis, Durandus.

¶ DE baptizandi ritu vide Hugo. lib. ij. de ſacramentis. parte xj. x. & xj. capitulis. Et poſt eum Gabr. qui ſatis clarè & bene refert d. vj. q. iij. ar. iij. dub. iij. li. iiij. vbi oſtẽdit quid ſignificẽt ea quæ circa baptiſmũ fiunt. In ceremonialibus autẽ (vt ait Richardus) ſeruãda eſt conſuetudo: quia illa non pertinent ad eſſentiam baptiſmi: quia ſine illis verum conferri poteſt baptiſma, ſed pertinent ad ſacramenti ſolemnitatem: peccaret tamen ſacerdos hæc cum propoſito omittens contra morem ſuæ Eccleſiæ, caſu neceſſitatis excepto. Hæc de ſacramento fidei quo initiamur vt ſimus Chriſtiani dicta ſufficiant, modica ſunt quæ notauimus ex doctoribus reſpectu eorum quæ ipſi diffuſè & latè pertractãt: legant ſtudioſi plura de baptiſmate apud theologiæ profeſſores.

¶ BEATITVDO ſecundum theologos & phyſicos, vt dicit Gab. d. xxiiij. q. vnica. ar. ij. li. ij. eſt optimum hominis bonum, & vt Brule. ait: beatitudo eſt bonum glorioſum, copioſum & delitioſum, quod omnis homo naturaliter appetit. diſt. xxij. q. j. li. ij. & beatitudo ſecundum S. Tho. 4. ſen. di. xlviij. ar. ij. eſt ſummum bonum, & vltimus finis rationalis naturæ tantum. Idem ſecunda parte, quæſt. xxvj. arti. j. & ij. & prima ſecundæ, q. iij. ar. ij. Beatitudo eſt vltima perfectio hominis. Beatitudo ſecundum Boetium lib. iij. proſa. ij. & Sco. in iiij. diſt in. xlix. eſt bonum, quo habito completè eſt bene habenti. Et cui fœlicitas adeſt, nihil prorſus deeſt [inquit Beroaldus poeta & orator.] Scotus enim dicit quod beatitudo eſt bonum ſufficiens excludens, ſcilicet, defectum & indigentiam. Eſt & bonum perfectum & completum excludẽs imperfectionem ſeu diminutionẽ. Eſt bonum vltimatum excludens tendentiã & ordinabilitatem ad aliud completius bonum. Boetius dicit: Beatitudo eſt ſtatum omnium bonorũ aggregatione perfectus. Et Augu. in 5. de ciuit. Dei dicit, Beatitudo eſt omnium rerum optandarum plenitudo.

¶ BEATITVDINIS nomen multipliciter accipitur ſecũdũ Occã ij. parte ſui dialogi. & poſt eũ ſcribit Gabr. lectione lxvij. canonis. Vno modo pro beatitudine patriæ. Alio modo pro beatitudine viæ. Beatitudo vię dupliciter accipitur. Vno modo pro operatione ſeu diſpoſitione perfecta, qua quis diſponitur in via ad beatitudinis patriæ conſecutionem. Sic dicitur Iaco. 1. Beatus vir qui ſuffert tentationẽ: quia cũ probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Et Matth. 5. Beati pauperes ſpiritu. Secundo modo accipitur beatitudo viæ pro mundana ac temporali proſperitate: ſecundum quam beatum dixerunt populum,

cui hæc ſunt.vt habetur in Pſal.Prima beatitudo nec deſiderium maioris commodi aut perfectionis: nec afflictionem & pœnam,ſed tantum futuræ beatitudinis patriæ impedimentum: puta peccata mortalia excludit.Secũda tantum apparens eſt & falſa:&ideo nominis beatitudinis indigna. Beatitudo patriæ ſecundum Occam & Gabr. vbi ſuprà,accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione intellectuali optima ſecundum ſpeciem:qua,ſcilicet,obiectum beatificum diuina eſſentia nudè & immediatè ac perfectè attingitur,ſiue illa ſit viſio clara diuinæ eſſentiæ,ſiue fruitio:non enim ab inuicem ſeparantur. Et ſic beatus eſt quicunque clarè intuitiuè videt Deum. Aliter accipitur beatitudo patriæ pro ſtatu huius intellectualis naturæ optimo ſecundum ſpeciem omne bonum tam eſſentiale quàm accidentale:& ad quam vnquam eadẽ natura intellectualis peruenieт includente.Iſta beatitudo excludit deſiderium ad vlteriorem perfectionem,delectationem & gaudium:etiam de aliquo citra Deum attingendum. Sic dicitur beatitudo ſecundum Boetium ſtatus omnium bonorũ aggregatione perfectus:cui ſcilicet,nihil deeſt de omnibus bonis quæ talis natura intellectualis vnquã habebit.Et hanc quidem vocant beatitudinem conſummatam,ſiue integram.

¶ Beatitudo (vt ſcribit Petrus de Aliaco.q.xij.ar. iij.lib. j. poteſt ſumi dupliciter. Vno modo præciſe pro actu viſionis Dei claræ & fruitionis,vel vtroque ſimul: non connotando æternitatem illorum actuũ. Alio modo poteſt ſumi magis propriè pro illis actibus connotando æternitatem illorum ſiue credulitatem firmam & veram quod illi actus in quibus conſiſtit eſſentialis beatitudo durabunt ſine fine,& ita ſumitur communiter.

¶ Beatitudo ſecundum Rayne. in ſumma ſua, & ſecundum alios.Et vt colligit frater Pelbartus libro iij.roſarij theo.generaliter loquendo poteſt conſiderari triplex.Prima falſa & deceptoria. Secunda vera & meritoria. Tertia perfecta & præmiatoria. Prima beatitudo falſa & deceptoria ſecundum diuerſorum opiniones erroneas ponitur in diuerſis ſecundum quod declarat Philoſophus.1.Ethi. Et Boetius iij.de conſo.phi.Aug.10.de ciuitate Dei. c. xviij. & Philippus Beroaldus de fœlicitate ſcribens.& Bapriſta Mãtuanus in li.de patientia.Paulus Cor.Lactanrius.&c. permulta illi:qui & reprehendunt prauorum hominum ſententias vel opiniones de beatitudine, quorũ:Quidam in diuitiis temporalibus collocauerunt: vt Chreſus1 Quidam in voluptate, vt Epicurus: & in bonis corporis:vt diues epulo. Quidam in potentia & dominatione:ſicut Alexãder. Alij in honore & dignitate & nominis fama,de quo aliàs videatur.Secũda beatitudo,ſcilicet,vera & meritoria,de qua dicit: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, id eſt, præceptorum obſeruantia & fide vera. Vnde & ſaluator Matth.5 annumerat octo beatitudines:de quibus infrà,ſed talis beatitudo non eſt perfecta. Tertia dicitur beatitudo perfecta & præmiatoria:& hæc habetur in patria in Dei viſione & fruitione & tentione. Vnde ſecundum Rich.in iiij.di. xlix. & ſecundum Reynerium in ſumma:cum Tho. lib.iij. contra gentiles.c.xlvj. & alios,vera & perfecta beatitudo in hac vita non poteſt haberi,ſed ſolùm in patria : quia hæc conſiſtit in diuinæ eſſentiæ viſione & fruitione:quã in præſenti habere nequimus niſi per fidei cognitionem:quæ eſt per ſpeculum & in ænigmate:vt dicit Apoſtolus:Hæc beatitudo vera nõ poteſt obtineri aliter quàm per virtutes theologicas: quæ ſunt fides, ſpes & charitas. Et beatitudo ſecundum ſanctum Bonauen.dupliciter poteſt ſumi.Vno modo propriè pro ſtatu perfecto plenitudine omnis boni:vt loquitur Boetius, vt dictũ eſt ſuprà. Hæc includit clarã Dei viſionem, perfectam fruitionem, & firmam tentionem,vt dictum eſt. Alio modo accipitur pro ſtatu priuatione priuato omnis mali & culpæ.Accipiendo primo modo poſitiuè, nulli Angelorum in principio creationis fuerũt beatitudine perfecti,vt habet Magiſter di.iiij.lib.ij.Nam neq; Angeli cadentes nec ſtantes fuerunt in principio creationis beati, quia ſecuritas & certitudo eſt de ratione beatitudinis.Hæc autem non fuit in cadentibus.Nã Ioan.8.dicitur de Lucifero.Ille in veritate non ſtetit. Vide latius Gab.diſtin.iiij.quæſtione vnica,libro ij. Sed in beatitudine ſecundo modo dicta, per priuationem omnis culpæ & pœnæ omnes Angeli ſunt creati : quia omnes fuerunt creati innocentes & ita ſine malo culpæ, & per continens ſine malo pœnæ. Non enim Deus prius eſt vltor,quàm ſit aliquis peccator: prætereà creator optimus non potuit auctor mali eſſe. Vnde Gene.1.dicitur : Vidit Deus cuncta quæ fecerat:& erant valde bona.Igitur boni erãt angeli omnes quos fecerat bonitate innocentiæ, quæ omnem excludit culpam. De hoc pulchrè Magiſter diſt. iij. allegans manifeſtas auctoritates Auguſt. & Origen.Et(vt ſcribit Gab.diſtinctione v.quæſtio.vnica.lib.ij.) tam Angelus quàm homo beatitudinem ſuam meretur. Glorioſiusque eſt accipere donum ex merito quã ſine merito, & hoc particulariter verum eſt,non vniuerſaliter.Inſtantia eſt de Chriſto.

¶ Beatitudo (vt ſcribit ſanctus Bonauent. diſtin. xxxviij.quæſt.j.libro ij.)quæ eſt finis omnium bonarum voluntatum, eſt beatitudo vera. Beatitudo verò quæ eſt finis malarum voluntatum non eſt beatitudo vera,ſed ſimulata. Auarus enim æſtimat beatitudinem eſſe in diuitiis & deliciis,ſuperbia & honoribus,& ſic de aliis. Vnde ſicut finis malarum voluntatum quæ habet imaginem veri boni,vtputa beatitudinis ſui, ſic etiam malæ voluntates prætendunt ſpeciem virtutis. Quando ergo dicitur quod omnis voluntas tendit ad beatitudinem, hoc intelligitur de beatitudine in ſua generalitate conſiderata,in cuius appetitu omnes (vt dicit Aug.) communicant. Sed prout beatitudo determinatè accipitur pro illa quæ conſiſtit in viſione Dei,nec ab omnibus appetitur,nec omnes in illam tendunt.

¶ Beatitudo ſecundum aliquos(vt refert Gabr. diſt.j.q.vj.lib.j.ſen.)eſt triplex,ſcilicet obiectiua,formalis,& ſubiectiua. Beatitudo obiectiua eſt obiectũ beatitudinis formalis, & eſt ſummum bonum, ſcilicet,Deus glorioſus,& dicitur beatitudo increata.Et ſecundum Richar.dicitur bonum in quo perfectè & plenariè requieſcit humana vita.diſtin.xlix.articu.j. quæſtio.tertia,libro quarto. In nulla enim creatura poſſet homo inuenire perfectam ſufficientiam ad quietandum & perficiendum eum totum. Et dicitur beatitudo finalis, eò quòd ſit vltimus finis.Beatitudo formalis eſt perfectiſſimus actus quo anima vnitur obiecto beatifico,ſcilicet, clara viſio & fruitio & tentio. Et dicitur formalis (vt dicit Bruleſer diſtinctione iiij.quæſtione j. libro ſecund.) quia conſiſtit in actibus quæ ſunt accidentia, & ſunt ſubiectiuè in beato, & informant ipſum beatum. Eſt enim ſic accepta vt ſcribit Richar. aliquid exiſtens in beato : tanquam eius vltima, & plenaria perfectio,

ctio,& eſt aliquid creatum,& dicitur beatitudo creata, & conſiſtit(vt dicit Bruleſer di.xlix.lib.iiij.)in clara Dei viſione, & intentione Dei per amorem, & in fruitione & amore amicitiæ: quia ſi electi viderent Deum,& non diligerent, propriè non eſſent beati. Et vt dicit Thomas de Argentina. Beatitudo formalis eſt quo formaliter beatus dicitur eſſe beatus. Et ſecũdum eundem vtraque iſtarum beatitudinum replet & quietat ipſius beati omne deſiderium. Vna tamen formaliter,& ideo quãdoque appellatur finis intrinſecus,qui dicitur finis quo alia replet & quietat finaliter & effectiuè, & ideo dicitur finis extrinſecus ſeu finis in quo. Quem finem alloquens Aug. in lib. confeſsi. ait: Ad te nos feciſti Domine, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te. Et quia deſiderium non quietatur niſi bonum deſideratum adipiſcatur. Ideo dicit beatus Aug. Beatus eſt qui habet quicquid vult,& nihil mali vult. Hinc eſt etiam quod aliqui beatitudinem deſcribentes dicunt. Beatitudo eſt ſufficientia omnis boni. Nam cùm deſiderium ſit reſpectu boni, igitur omne deſiderium non poteſt quietari, niſi per illud quod in ſe habet bonitatem omnium generum. Vnde ſanctus Bonauen. diſt. xlix. ar.j.lib.iiij.ait: Beatitudo eſt finis ſatians noſtrum appetitum. Satians autem noſtrum appetitum eſt dupliciter, vel ſicut informans. Primum ſolus Deus eſt, ad quem capiendum humana anima ordinatur. Secundum eſt ipſa influentia Dei in animam, quæ eſt ipſa Dei formitas,& ſatietas,& vt ait q. vj. vbi ſuprà. Si dicatur ſicut obiectum omnino vna eſt merces, vnus Deus, vna beatitudo, vnum præmium. Vnde Matth.20. dicitur: Omnes acceperunt ſingulos denarios,& tantum Dominus dedit nouiſsimo quantum primo. Et gloſſa dicit 1.Cor.15. ſuper illud, Srella differt à ſtella: eundem denarium paterfamiliàs dedit omnibus, qui operati ſunt in vinea, quo vtique non aliud ſignificatur quàm id quod omnes communiter habebunt, quod eſt beatitudo, vna vnitate conformitatis, vnitate connexionis, ſed tamen differens eſt quantitate gaudij & remunerationis. Vnus enim alio clarius videt Deum, & magis de illo gaudet & ſtrictius tenet. Beatitudo ſubiectiua eſt natura beatificabilis. Et hæc impropriiſsimè dicitur. beatitudo, ſed propriè dicitur beata ſicut ſubiectum albedinis, non dicitur albedo ſed album. Gabr. lib.j.diſt.j.q.vj. Sunt autem(vt idem ſcribit Gab.diſt.iiij.q.vnica.ar. iij.dubio iij.lib.iij.quædam concomitantia beatitudinem: vt gaudium, ſecuritas, & illa meruit, qui meruit beatitudinem. Quædam verò antecedentia & beatitudinẽ inducentia,& de illis non oportet quod merens beatitudinem mereatur antecedentia. Hæc enim ſunt ipſa merita, & gratia meriti principium, quæ non cadunt tanquam præmium ſub merito.

¶ Beatitudo eſt duplex (vt ſcriptis reliquit Richardus diſt.xlix.art.v.q.ij.lib.iiij.)ſcilicet, animæ & corporis. Dicitur autem eſſe de eſſentia beatitudinis animæ omne illud ſine quo non eſſet verè beata, & nihil eſt de eſſentia beatitudinis ſuæ ſine quo poſſet eſſe verè beata, & quia ſine corpore verè beata eſt, beatitudo corporis pertinet ad præmium animę accidentale non eſſentiale. Sed illud ſine quo corpus non poſſet eſſe beatum videtur eſſentialis eius beatitudo, vel ad ipſum pertinere, & ita poteſt dici quod beatitudo corporis aliquo modo eſt eſſentialis ſimpliciter & principaliter, quia eſſe eſſentialis corpori, inquantum ſine illa corpus non poſſet eſſe beatum, tamen non eſt eſſentialis ſimpliciter& principaliter eò quòd ſine illa pars hominis principalior eſt perfecta propter ſui cum Deo coniunctionem. Richar. Et(vt idem vult) beatitudo hominum electorũ maior erit poſt iudicium quàm ante extenſiuè & etiam intenſiuè, quia non habet modò niſi beatitudinem animæ: tunc autem erunt beati & in anima & in corpore: gaudebitque tunc de ſuo bono & corporis bono. Et etiam intenſiuè: quia clarius Deum videbit. Vnde magiſter diſtin.xlix.cap.vltimo dicit, Peracto iudicio ampliorem gloriam ſuæ claritatis Deus mõſtrabit electis, tunc enim naturalis animæ virtus perfectior erit. Vide latius Richar.diſt.xlix.arti.ij.q.vij. &c. Poteſt autẽ creatura dupliciter participare beatitudinem, vt literis prodidit Gabr.di.xxviij.q.vnica, ar.j.lib.iij. Vno modo formaliter, quia poteſt per actum beatificum formaliter tendere in Deum, ipſum videndo, & eo fruendo: & ſic ſola creatura rationalis eſt capax beatitudinis. Alio modo poteſt participare Deum beatificè, non formaliter fruendo Deo, ſed quia poteſt participare aliquem effectum beatitudinis ſeu gloriæ in ipſum redundantis. Sic corpus noſtrum participando dotes gloriæ ex beatitudine animæ in ipſum redundantis(quæ ſunt effectus gloriæ) dicitur participare Deum beatificè. Et quo ad beatitudinis obiectum, ſcilicet, bonum increatum, quod vnum & idem exiſtens ab omnibus participatur, vt ſcribit Rich.di.xlix.art.ij. q. viij. Sic vnus non eſt beatior alio: quia idem eſt obiectum quod omnes participant, ſed ex parte diſpoſitionis beatorum vnus eſt beatior alio, inquantum vnus videt alio clarius Deum,& diligir perfectius. Vnde gloſſ. ſuper illud Ioan.14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt, dicit, id eſt diuerſa præmia meritorũ. Vide clarius Richar. ibi.

¶ Consistit verò ſecundum eundem ar.j. q.v. vbi ſuprà beatitudo in actibus nobiliſsimis: qui ſunt actus animæ. Vnde qui beatitudinem æſtimauerunt eſſe in corporalibus diuitiis ſeu deliciis vel honoribus: ſuæ naturæ nobilitatem non recognoſcebant. Et ſecundum Tho. Argenti. Beatitudo conſiſtit in actu potentiæ volitiuæ: quia actu voluntatis intimius & perfectius coniungimur & vnimur Deo: qui eſt beatitudo increata. In hoc enim conſiſtit ſumma perfectio, quod ſummè coniungimur perfectiſsimo fini ſuo, ſed ſumma perfectio hominis eſt beatitudo formalis ſeu creata, & vltimus ac perfectiſsimus finis hominis eſt beatitudo increata ſeu finalis, qui eſt ipſe Deus. Item nullo actu magis vnimur quàm actu voluntatis, vt idem ſentit. Item totus homo dicitur ſimpliciter bonus bonitate ſolius voluntatis: etiã ſi habuerit obtuſum intellectum & hebetem. Conſiſtit quoque beatitudo in actu ipſius intellectus aliquo modo: quamuis non æquè principaliter, ſicut in actu voluntatis, quia quilibet actus animæ tantum beatificus quantum per ipſum attingitur ipſe Deus, ſed actu intellectus attingitur Deus: quamuis non ſic intimè & perfectè ſicut actu voluntatis. Item in actu viſionis intellectiuæ aliquo modo conſiſtit vita æterna, ergo aliquo modo beatitudo. Vnde Ioan.17. dicitur: Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te Deum, &c. Aſsignat & rationem Thomas ille Argentinenſis, Richardus verò di.xlix.ar.j.q.vj.li.iiij. vult quod beatitudo conſiſtat in actu intellectus& voluntatis ſimul, quia eſſe beatitudinis vitæ humanæ conſiſtit in perfecta vnione animæ rationalis cum Deo. Hæc autem vnio includit animæ vnionem cum Deo ſecundum omnem ſui potentiam, ſecundum quam vnibilis eſt

cum

cum eo immediatè. Potentia autem animæ rationalis non tantum eſt intellectus, ſed voluntas, & per quamlibet illarum vnibilis eſt cum Deo immediatè. Latiùs probat ibi Richar. Habetur & in Decretali quod vera beatitudo animæ conſiſtit in viſione & fruitione diuinæ eſſentiæ: quorum primum eſt actus voluntatis. Plura & alia de beatitudine ſcribit Tho. Argenti. Scotus diſtinctio. quadrageſima nona. quæſtio. v. lib. iiij. inquit, in ſolo actu qui eſt fruitio conſiſtit beatitudo ſimpliciter naturæ intellectualis. Probationem vide ibi.

¶ De beatitudinis perpetuitate habetur ex ſcriptura. Matth. 25. Ibunt iuſti in vitam æternam. Et Matth. 22. Erunt ſicut Angeli Dei. Et Pſalm. 83. In ſecula ſeculorum laudabunt te. Et alibi ſæpè. Et ſimiliter ad hoc ſunt dicta ſanctorum multa. Sufficiat adducere illud Aug. 13. de tri. c. viij. Beata vita eſſe non poteſt niſi ſit immortalis. Quod probat, quia ſi amitti poteſt, aut ergo beatus amittit iam nolens: & tunc non eſt beatus, quia non habet quicquid vult. Aut volens, aut neque nolens, neque volens, & ad vtrunque illorũ duorũ membrorum ſequitur quod non eſt beatus, quia non amat beatitudinem. imò ſi volens amittit, odit eam, ſi neutrum, non appreciat eam, nec ergo eſt vita beata. De hoc latiùs vide Scotum diſt. xlix. quæſtio. ſexta, libro quarto. Cauſa autem huius perpetuitatis (vt idem ait poſtea) nec eſt forma beatitudinis, quaſi per ipſam beatitudo formaliter ſit neceſſaria, nec natura potentiarum illarum quaſi circa obiectũ neceſſario perpetuo operetur: nec habitus in potentiis quaſi neceſſario determinans potentias ad perpetuo operandum, ſed eſt ex ſola voluntate diuina, quæ ſicut perficit naturam intenſiuè: ita conſeruat eam in tali perfectione perpetuo. Hæc Scotus. Beatitudo itaque eſt vita æterna. Nec homo ex puris naturalibus poteſt conſequi beatitudinem (vt idẽ Scotus dicit, quæſt. xj. vbi ſuprà:) & copioſe ibidẽ oſtendit. In hoc aſſentiunt omnes doctores. Hinc Richar. diſt. xlix. articu. ij. q. vj. lib. iiij. dicit quod ex ſolis naturalibus homo nec ante mortem, nec poſt mortem poteſt veram conſequi beatitudinem. probat ibidẽ & concludit. Cùm ergo vt oſtenſum eſt, beatitudo vera non poſsit haberi ſine clara & immediata Dei viſione, & perfecta eius delectatione, homo ex ſolis naturalibus, nec ante mortem nec poſt mortem poteſt veram conſequi beatitudinem. Vide latiùs ibi Richar. Vnde tenet Scotus & ſentit ipſe, & dicit in fine vbi ſuprà, quod ſaltem neceſſe eſt ponere charitatem propter operationem eliciendam, & per conſequens aliquam poteſt voluntas cum charitate elicere, quam non poteſt ita intenſe ſine charitate elicere. Et ſic patet ſecundum eundem quod aliquam operationem beatitudinis poteſt habere homo, quam non poteſt habere ex puris naturalibus. Et vt idem ait, quod anima in puris naturalibus eſt immediatum ſuſceptiuum beatitudinis, ſed non eſt actiua anima humana ex puris naturalibus ſufficienter ad conſequendum actum viſionis: quia impoſsibile eſt intellectum eſſe cauſam viſionis, niſi intellectus habeat in ſe obiectum cognitum, vel aliud in quo eminentius continetur, &c. Gratia igitur requiritur ſiue charitas ad conſequendum vitam æternam. Vnde ad Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Item naturalia non ſufficiunt ad vltimam eius perfectionem quæ eſt in anima rationali. igitur nec ad perfectionẽ, quæ eſt gratia & gloria. Et vt Scotus dicit, Hæc eſt maior hæreſis quàm hæreſis Pelagij, qui poſuit quod homo ſine gratia poſſet iuſtificari, ſcilicet, hominem ex naturalibus poſſe ſaluari. Omnis præterea homo beatitudinem naturaliter appetit quod eſt bonum, glorioſum, copioſum, & delicioſum, vt ſcribit Gab. diſt. xxij. q. j. lib. ij. Et ideo omnis homo naturaliter appetit excellentiam, ſufficientiam & lætitiam. de quo latiùs aliàs dicitur, &c.

¶ Beatitudo. Nomina beatitudinum quæ nominantur ſiue numerantur Matth. 5. ſunt nomina habituum virtuoſorum ſecundum aliquos heroicorum aut intentione perfectorum (vt ſcribit Gabriel diſt. xxxiiij. quæſtio. vnica arti. primo, libro tertio.) poſt Scotum eadem diſtin. Vnde ſanctus Bonauen. diſtin. xxxiiij. quæſtio. prima, libro tertio, ait: Habitus perficientes rectè dicuntur beatitudines, pro eo quod tales habitus faciunt hominem proximum Deo & conformem ipſi gloriæ ſummę & beatitudini in qua eſt reperire ſummam perfectionem. Enumerantur autem vt Gabr. dicit vbi ſuprà, quinque ſpecies ſpecialiores virtutum: duas quippe ſpecies temperantiæ enumerat ſaluator inter beatitudines. Vna eſt humilitas quæ moderatur circa primum delectabile, quod eſt honor: & hanc exprimit ibi, Beati pauperes ſpiritu. Vnde Aug. Rectè hic intelliguntur pauperes ſpiritu, humiles ac timentes Deum, id eſt, non habentes inflatum ſpiritum. Aliam ſpeciem moderantem voluptatem in communi exprimit per hoc: Beati mundo corde. Munditia cordis eſt immunitas voluntatis, ab omni inordinata delectatione: tam ratione ſui quàm ratione appetitus ſenſitiui, cui coniungitur. Fortitudinem exprimit in ſua perfectiſsima ſpecie quæ eſt ipſa patientia, ibi: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, &c. Iuſtitiæ exprimit tres ſpecies: vnam quæ eſt in communicando ſeipſum per amicitiam, cùm dicit: Beati mites, inſinuat, quamuis enim amicitia ſit plus quàm beneuolentia ſecundum Philoſo. viij. ethic. latente in contrapaſsis, & beneuolẽtia plus ſit quàm mititas: quia mites ſunt, qui non offendunt nec reſiſtunt in malo, tamen per hoc minimum quod eſt quaſi infimum in amicitia exprimit illa, qua quis ſeipſum communicat proprio. Aliam ſpeciem iuſtitiæ, quæ, ſcilicet, diuiditur in damnationem iuſtam, & obedientiam exprimit per hoc quod dicit, Beati pacifici. Pax enim in hoc ſeruatur quod præſidens rectè regit, & ſubditus rectè obedit. Tertia ſpecies iuſtitiæ quæ eſt quantum ad exteriora exprimitur. Beati miſericordes. Nullo enim alio modo poteſt quis eſſe perfectus circa exteriora communicando ſe proximo, quàm vt ſcit miſericors qui ſua cõicat nõ vt rehabeat, nec vt priùs beneficiatus ab eo cui cõicat: liberalis enim & ſi cõicat amico, aliqua tamen põt eſſe liberalitas, aliqua inferior quàm ſit miſericordia, expectat enim quãdoque ipſe liberalis gratitudinẽ pro benefactis: & ita liberalitas eſt imperfectior ſpecies iuſtitiæ quã miſericordia. Hanc igitur iuſtitiam quæ eſt circa tẽporalia, exprimit Deus in ſpecie. Beati miſericordes: & ita habentur tres virtutes morales expreſſe in ſuis ſpeciebus, vel in ſe. Theologicas duas exprimit ibi: Beati qui eſuriũt & ſitiũt iuſtitiã. Eſurire non eſt ſine miſericordia, ſed habitus quo elicitur, eſt charitas. Propriiſsimè enim charitas viæ, eſt habitus, quo eſurimus iuſtitiam. Et diligere Deum in ſe, quæ eſt quædam dilectio, eſt vera iuſtitia: ſpem verò exprimit per illam: Beati qui lugent. Luctus enim eſt habitus deſiderandi. Sic ergo in octo beatitudinibus exprimuntur duæ virtutes, appetitiuæ Theologicæ, &

tres morales:fortitudo in ſe,& temperantia in duabus ſpeciebus,& iuſtitia in tribus ſpeciebus. Duæ autem virtutes intellectuales, Theologica, ſcilicet, fides,& cardinalis quæ eſt prudentia, non exprimuntur in ſe,nec in ſuis ſpeciebus, ſed dantur ſatis intelligi per appetitiuas,quia non eſt voluntas ſatis diſpoſita ſine virtute in intellectu correſpondente: quod etiam dicuntur beatitudines,non eſt intelligendum quod habitus illi,vel actus eorum ſint beatifici in re, ſed in merito, quia per actus eorum meremur beatitudinem: ſicut in pleriſque locis loquitur ſcriptura de beatitudine in ſpecie ſiue in merito,vt ibi:Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem,&c. Sic de donis intelligendum eſt,quod ibi numerantur quatuor virtutes cardinales,& tres Theologicæ. Prudentia per illud:Spiritus conſilij. Nam prudentia propriè eſt habitus conſiliatiuus, quia eſt habitus ſyllogizandi practicè,& ſic ſyllogizare eſt conſiliari. Vnde habitus quo quis eſt conſiliatiuus,eſt prudentiæ. Fortitudo exprimitur nomine ſuo inter dona. Timor eſt ſpecies temperantiæ. Item enim eſt omnino timor quod humilitas, licèt alio nomine nominetur. Vnde Auguſtinus ſuper illud:Beati pauperes ſpiritu. Quod ſcriptura frequenter commendat timorem Dei initium ſapientiæ:nihil aliud eſt quã quod humilitas eſt initium virtutum. Quod etiam inter dona numeratur pietas hæc, eſt miſericordia, & eſt illa ſpecies iuſtitiæ, vt dictum eſt. Charitas autem exprimitur per illud: Spiritus ſapientiæ. Vbique enim in ſcriptura per ſapientiam charitas intelligitur. Sapientia enim eſt habitus quo ſapit habenti obiectum quod eſt in ſe ſapidum :quo, ſcilicet mihi placet illud bonum in ſe, & illud volo mihi, & ita in illo bono etiam includitur ſpes: fides autem exprimitur per duo dona, ſcilicet intellectum & ſcientiã: de hoc latiùs videre potes Gabrielem diſtin.xxxiiij. quæſtio.vnica,articulo primo,libro tertio. Dicũtur & ſecundum eundem beatitudines illæ hoc eſt habitus virtutum fructus & dona, quæ omnia hîc includuntur dona ſpiritus ſancti dupliciter. Vno modo quia immediatè infunduntur à ſpiritu ſancto, & nec illi,nec aliqui habitus eiuſdem ſpeciei cum illis circa eadem obiecta poteſt acquiri per naturam. Secũdò dicuntur dona ſpiritus ſancti, quia licèt infundantur à ſpiritu ſancto,poſſunt tamen ipſi vel alij eiuſdem rationis naturaliter acquiri, & idem ſunt eiuſdem rationis cum acquiſitis, & poſſunt immediatè inclinare ad eoſdem actus,ad quos habitus acquiſiti ſine acquiſitis. Sicut donum linguarum datum Apoſtolis in die Pentecoſtes, fuit habitus per quem poterant intelligere, & loqui omnia linguarum genera, qui potuiſſet naturaliter acquiri per ipſam & doctrinam,& ita de dono ſcientiæ & intellectus,quo nouerunt omnem veritatem neceſſariam ad ſalutem & ſcripturarum intellectum: qui habitus licèt poterant acquiri per ſtudium & doctrinam longi temporis & exercitij,tamen de facto infundebantur à ſpiritu ſancto. Sed tales habitus virtutum non infunduntur regulariter cuilibet baptizato, ſicut docet experientia:non enim infunduntur ſine ſpeciali & nouo miraculo. Et fortè (vt inquit Gabriel diſtinctio.trigeſimaquarta,quæſti. vnica, articulo primo, libro tertio) de his ſecundo modo dictis habitibus loquitur Apoſtolus,dum vult dona gratiæ & ſpiritus ſancti non omnia ſingulis infundi,ſed eſſe diuiſiones gratiarum, & vnum ſpiritum diuidentem ſingulis, prout vult 1.Corinth.12. Vide latiùs Dominum præpoſitum Gabrielem,Scotum,Thomam,& alios. Et de differentia beatitudinum,donorum & virtutum, & de comparatione donorum ad virtutes acquiſitas,quæ breuitatis gratia relinquo, quãuis per beatitudines non diſtinguantur realiter à ſeptem virtutibus: differunt tamen nomine vel ratione donũ, beatitudo, virtus: de quo conſulas Gabrielem diffusè hæc ſcribentem. Nam virtus generale eſt ad donum & beatitudinem:donum importat habitum infuſum: tamen beatitudo vt hîc,habitum infuſum & perfectum.

¶ Beatificabilis dicitur, quod poteſt beatitudinem conſequi: vel quod poteſt beatificari, vt eſt homo. Et vt ſcribit Scotus diſtinctio.xlix. quæſtio. octaua. Nulla natura inferior humana eſt beatificabilis ſimpliciter. Cuius ratio eſt, quia nulla natura eſt beatificabilis niſi quæ poteſt attingere obiectum immateriale, ſed nulla natura inferior natura humana poteſt hoc: ergo licèt ſecundum quid natura aliqua inferior humana eſt beatificabilis, vt omnis natura quæ per ſuam operationem poteſt ſuo fini immediatè coniungi:& ſic ſuo optimo:non optimo ſimpliciter, ſed omnia habentia operationes proprias & immanentes: vt ſenſus poſſunt coniungi ſuo optimo:ergo ſic poſſunt beatificari, licèt nõ ſimpliciter. Item illa quæ non habent potentiam operatiuam non ſunt ſimpliciter, nec ſecundum quid beatificabilia,quia non habent operationem coniungentem cum ſuo optimo, ſed in operatione conſiſtit beatitudo: & alia etiam tantum factiua ſunt, non imperatiua, quia habent operationes immanentes eis, & tales formæ ſunt omnes formæ ſub ſenſitiua. Dico igitur(inquit Scotus)quod homo eſt beatificabilis ſimpliciter, & nihil aliud eo inferius, &c. Beatificatio autem perfecta complectitur gloriam corporis & animæ, quæ confertur poſt reſurrectionem carnis in vita æterna, vt ſcribit Gabriel noſter.

¶ Beatus eſt(vt inquit Aug.13. de Trinita.) qui habet omnia quæ vult,& nihil malè vult. Ex quo habetur ſecundum Gab.diſtinct.xv.lib.iij.nullum quantumcunque virtuoſum poſſe eſſe hoc beatum, quia hoc poteſt pati aduerſa:& ita non habere quicquid vult,quia alterum optat quantum in ipſo eſt,ſcilicet proſperum. Vnde Sco.explanans diffinitionem Auguſt. Beatus eſt qui habet quicquid vult,&c. inquit: Beatus igitur non eſt,niſi qui & habet quicquid ordinatè poteſt velle: non tantum quicquid nunc actu vult, tunc enim aliquis viator poſſet eſſe beatus qui tunc quando de vno tantum ordine habito cogitat, poteſt autem voluntas ordinatè velle habere charitatem. Scotus diſt.j.q.iiij.lib.j.& diſtin.xiij.q.ij. lib.iij. Beatus verò(vt vult Cice.in lib. Tuſcu.quæſt.) vt dicitur omnibus virtutibus inſtructus & ornatus. Et ſecundum eundem:Beatus dicendus eſt qui ſit in bonis nullo adiuncto malo. Et vt idem dicit: Beata vita virtute conficitur. Dicitur etiam beatus ſecũdũ aliquos qui rebus omnibus ad vitæ vſum,ornatumque ſpectantibus abundat:dictus,vt quidam volunt, quaſi benè auctus: ideo locupletes viros aliquando beatos vocamus.

¶ Beare eſt beatum facere, eiúſque oppoſitum eſt Ebeare,quod eſt beatitudine priuare.

¶ Belial interpretatur apoſtata, cum quo Chriſtus non conuenit,vt ſcribit Richar.ſecundum gloſ. ſuper 2.ad Corinth.6.d.v.artic.iij.q.ij. li.iiij. quia ille omnia malè, Chriſtus autem omnia benè agit.

¶Bellum, vt ſcribit Paulus Cor.libr.iij.ſen. diſt.vij. eſt hominum diſsidentium armata decertatio, at bellorũ æquitas ſic tripartito diſcerpitur, vt in principum auctoritate, in cauſa, & dimicantium voluntate verſetur. Principum autem haud ſecus intereſt ferro hoſtes à finibus arcere, ac nefarios & ſontes punire domi. Cauſatum autem iniuſtarum multa ſunt genera. Nam quædam appetentium, quædã vaferrimè eripientium, quædam iniuſtè laceſſentium nominantur. Voluntas verò dimicantium legitima putatur, cùm adhuc nec cupidè nec acerbè bella geruntur, ſed bellum ita ſuſcipitur, vt pax ſola quæratur. Ideoq; iure ſancitũ eſt, vt initiati & flamines ex leges dicantur, ſi temerè in acie & dimicatione verſentur, aut ea prælia ineant quibus humanus cruor profundatur. Eſt enim bellum ritualis cultus & precationum hoſtis: hæc Corteſius. Per bellum, vt ſcribit Theologorũ lux Gab.d.xv.art.j.lib.iiij.intelligitur impugnatio hominum violenta quæ fit gladio & armis, ſiue fiat homini, perſonis, ſiue in rebus. Et eſt duplex bellum, iuſtum, & iniuſtum,

¶Bellum iuſtum (vt colligit Archidiaconus xxiij. q.ij. in principio ex verbis S. Auguſt. contra Fauſt.) eſt quod auctoritate Dei vel Principis geritur à conuenienti perſona, contra inuaſores & oppreſſores boni ſtatus reipublicæ, non humana cupiditate, ſed amore pacis habendæ, & communis ſalutis procurandæ. Alij ſic deſcribunt. Bellum iuſtum eſt, quod interueniente legitima auctoritate ex cauſa iuſta, intẽtione recta, cum moderamine debito geritur. Prima tria ponit S.Tho.ij.ij.q.xl.art.j. Quartum addit Attaxanus in ſumma, Raync. verò & Goffr. addunt duo, rem, ſcilicet & perſonam. Hæc enim quinq; dicũt requiri ad iuſtum bellum: perſonam, rẽ, cauſam, animum, auctoritatem. Hoſtienſis (vt enim refert Gab.) dicit iuſtum bellum eſſe illud quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulſandorũ hominum cauſa. Et ſunt verba Iſid.lib.2.Ety. Et breuiter qui auctoritate ſui iudicis rectè interueniente accipit gladium, ſiue iubentis ſiue conſentientis, iuſtũ eſt. Non enim præſumitur quod ius vel iudex auctoritatem conferat bellandi, niſi concurrant omnia ad iuſtum bellum requiſita. Requiruntur autẽ quatuor conditiones ad iuſtum bellum. Prima eſt legitima auctoritas, quoniam vt dicit Thom. non pertinet ad perſonã priuatã bellũ mouere. Tum quia cõuocare multitudinem (quod in bello oportet fieri) non pertinet ad priuatã perſonam. Et eſt duplex auctoritas, Iuris & iudicis, quarũ altera ſufficit. Iuris auctoritas interuenit vbicunque ius concedit humanum, naturale vel diuinum, vt latiùs ſcribit Gabr.d.xv.q.iiij.li.iiij. Ius humanum interuenit quando bona alicuius poſſunt occupari. Ius naturale quod procedit vim vi repellere. diſt.j. Ius naturale. Ius quoque diuinum interuenit, dum bellare lex diuina præcipit. Sicut præceptum fuit filiis Iſrael exterminare inhabitatores terræ promiſsionis, & contra Amalechitas ac alios arma ſumere, vt habetur in veteri teſtamento in pluribus locis. Auctoritas iudicis interuenit, dum bellum geritur de mandato Eccleſię vel Principis. Vnde Auguſt. contra Fauſt. Ordo naturalis mortalium paci accomodatus hæc poſcit, vt ſuſcipiendi belli auctoritas & conſilium apud Principes ſit, & habetur xxiij. quæſtio. prima, quid culpatur: & Sãct. Thom. vbi ſuprà. Cùm cura reipublicæ commiſſa ſit Principibus, ad eos pertinet rempublicam ciuitatis, regni vel prouinciæ tueri. Et ſicut licitè defendũt cauſam materiali gladio, contra interiores perturbatores & malefactores puniunt, ſecundum illud Rom.13. Non ſine cauſa gladium portat, miniſter enim Dei eſt vindex in iram qui malè agit. Ita etiam gladio bellico rem tueri ab exterioribus hoſtibus ab eos pertinet auctoritas Principis. Princeps autẽ qui non habet ſuperiorem, ſiue ſit Rex ſiue Imperator, poteſt auctoritate propria [ſi ſit cauſa iuſta] mouere bellum, quam auctoritatem etiam ſubditis dare poteſt ſi cauſa ſubſit, & videtur expedire. Et hoc contra extraneum Principem, vel contra ſubditos proprios, quamdiu volunt coram eo vel ſuo iudice [ſi ſit iudex medius inter Principem & iniuriantem] ſtare. vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Nec ſacerdotes [vt habetur xxiij. quæſtio. viij. Clerici, &c. ſeq.] propria manu arma arripere non debent, niſi fortè ad proprij corporis defenſionem, tamen vel his quibus huiuſmodi officia commiſſa ſunt, perſuadere, vel quibuſlibet vt ea accipiant ſua auctoritate valent imperare, vt dicit Gratianus xxiij.q.8. quicunq; ex clero. §. his ita. Poſſunt & bellis intereſſe, vt iuſtè pugnantibus ſpiritualiter ſuis exhortationibus ſubueniant & abſolutione & cæteris ſpiritualibus ſubſidiis, vt vult S. Tho. Ex his patet primum ad iuſtum bellum requiſitum, ſcilicet legitima auctoritas, ſine qua quiſquis accipit gladium, gladio peribit. Matt.26. id eſt, peccato gladij, ſeu occiſionis damnabitur. Secũdò requiritur ad iuſtum bellum cauſa iuſta. Sunt autem plures cauſæ, ſed ad tres in genere reducuntur, ſcilicet defenſio legum humanarum ac diuinarum, ac patriæ & hominum, vt patet 1. Machab.2.& 3.c. Secũdò correctio vel coertio malefactorum & iniuriantium Deo & hominibus, ac correctionem negligentium cùm ad illam teneantur, aut iniuſtè impedientium. Et propter hãc cauſam iuſsit Dominus pugnare contra habitatores terræ promiſsionis, eóſq; interficere, Deuter.20. Et contra Beniamitas Iudic.19. & 20. Tertio recuperatio iniuſtè ablatorum vel detentorum ac læſionis, ſiue in rebus, ſiue in fama, ſiue in corpore, ſiue in perſonis. Sic Abraham iuſtè pugnauit contra Reges, qui Loth filium fratris ſui captiuum duxerunt, & ſpolia rapuerunt. Gen.14. Et filij Iſrael iuſtè bellabant contra occupatores terræ promiſsionis poſtquam Dominus illam eis dederat, vt habetur Ioſue 1.& c. ſequent. Hoc autem intelligendũ dummodo iniuriatores perſeuerant in delicto: & ſatisfacere, aut iuri ſtare [ſaltem coram arbitris aut viris bonis ſi iudicem ſuperiorem non habent, recuſant.] Sic Dominus Deuteronom. 20. præcepit filiis Iſrael: Si quãdo acceſſeris ad expugnandum ciuitatem, offeres ei primò pacem. Tertia conditio requiſita, eſt intentio recta, vt, ſcilicet, non ex ira, odio, vindictæ appetitu, aut alia inordinata paſsione moueatur. Vnde Auguſtinus 22.lib. contra Fauſtum: In bello culpatur nocendi cupiditas, vlciſcẽdi crudelitas, implacatus animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſunt ſimilia. Eſt autem recta intẽtio, quæ ex charitate procedit: puta ex amore Dei, proximi, aut virtutis, pacis, ſcilicet, iuſtitiæ vel obedientiæ. Charitate proximi non ſolùm amici dico, ſed etiam inimicorum, contra quos bellatur: vt, ſcilicet corrigantur, & ad pacem redeant. De quo latiùs vide Gabrielem, vbi ſuprà. Quarta conditio requiſita ad iuſtum bellum, eſt debitum moderamen, ne fortè cùm bellum geritur, lædantur innocentes, aut doloſe vel plus debito inimici & nocentes. Nec debent hoſtes doloſe decipi, quamuis contra eos li-

ceat inſidiis vti:quoniam falſum ſiue mendaciũ hoſtibus dici non debet, nec promiſſa violari. Vnde Ambroſius libro de offic. Sunt quædam iura bellorum & fœdera, etiam inter ipſos hoſtes ſeruãda. Et Auguſtinus:Fides quando promittitur etiam hoſti, ſeruanda eſt, contra quem bellum geritur. Inſidias verò ponere poſſunt, & propoſita ſua ac inuadendi cõſilia occultare, quę nõ propriè vocantur fraudes. Sic mandauit Dominus Ioſue ponere inſidias habitatoribus ciuitatis Hai.eiuſdem 8. Similiter cauendum eſt, ne inimici plus iuſto lædantur, ſiue in perſonis, rebus, locis, vel poſſeſſionibus. De hac re latiùs legere potes Gabrielem noſtrũ illuſtri gratia Theologum, diſtinctio. decimaquinta, libro quarto, quæſtio.vnica. Aſtipulatur prædictis Corteſius (vt ſuprà dictum eſt.) Ex his poſſumus per oppoſitum cognoſcere quid ſit bellum iniuſtum. Vnde bellum iniuſtum ſecundum Gerſonem part. ſecunda, in dialog. duorum militum, Franci & Angli eſt bellum iniquum, quia fundatum eſt in libidine dominandi, & voluptate ditandi tyrannica contra Chriſtianos, & qui ſcienter peccat, quærit ſibi gehennam. Ponunt autem quidam differentiam inter bellum & prælium, quod bellum eſt ipſa pugna, tamen totum tẽpus quo in militia ſumus, quod illiterati guerram dicunt. Prælium eſt ipſum tantummodo armorum certamen. Nam pugna & certamen etiam circa arma fit interdum etiam nudis verbis.

¶ BEHEMOTH, id eſt, Lucifer. Vnde Iob 4. Behemoth quem feci tecum, quaſi bos fœnum comedit. Gab. diſtinct. xvij. quæſt. j. lib. iij.

¶ BENEFICIVM largiſsimè acceptum eſt beneuola actio gaudium tribuens accipienti. Accipitur & ſtrictius beneficium pro Eccleſiaſtico beneficio, ſcilicet pro iure recipiendi prouentus officio Eccleſiaſtico annexos. Et ſic comprehendit dignitates, prælaturas maiores & minores, ac perſonatus, qui frequenter etiam accipitur pro dignitate, & econuerſo. Licèt magis propriè dignitas dicitur adminiſtratio rerum Eccleſiaſticarum cum iuriſdictione. Perſonatus verò eſt quædam prærogatiua in Eccleſia ſiue iuriſdictione: vt habere ſtallum honorificum in choro, vel in capitulo, vel in vocibus dandis, & ſimilibus. Comprehendit enim beneficium canonicatus, præbendas, capellanias ſiue datas in titulum, vt ſunt perpetuæ, vel ad vota amouibiles. Et licèt hoc modo beneficia (vt ſcribit Gabriel diſtinct. xv. quæſtio. octaua, articulo primo, libro quarto.) multipliciter diſtinguantur: tamen hoc pro nunc ſufficit, quod quædam ſunt curata, quædam ſunt ſimplicia. Curata, quibus cura animarum eſt annexa Simplicia, quibus cura non eſt annexa animarum, ſed aliquid aliud officium, vt Miſſarum celebratio, canere ac legere in choro, & ſimilia. Nam generaliter datur beneficium propter officium, capit. final. de reſcriptis. libro ſexto. Quandoque autem beneficium poſsidetur iuſto titulo, quandoque iniuſto. De quo lege Gabrielem vbi ſuprà. qui & dub. tertio, vbi ſuprà dicit, quod beneficium eſt ſequela officij. Vnde ſi clericus ex culpa ſua non poteſt dicere officium, non debet recipere beneficium, vt habetur lxxxj. diſtinct. Eos autem, &c. Et (vt ait Gerſon parte ſecunda, tractat. de ſimonia.) quod in beneficio præſertim habente curam animarum ſunt hæc duo, officium, & beneficium. Beneficium autem (ſicut dici ſolet, & verum eſt) datur propter officium: vnde ad ius & obligationem officiandi competit ius beneficium recipiendi, &c. Hinc xvj. quæſtio. prima, generaliter dicitur: Propter hoc ipſum beneficia eis indulgemus, vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis inhæreant miniſteriis. Vnde obuentiones beneficiorum ſtipendia ſunt officiorum. Ob quam rem (vt ſcribit Gabr. dub. ſecund. vbi ſuprà.) Omne beneficium tam curatum quàm ſimplex requirit reſidentiam, niſi cauſa rationabilis excuſet. Non enim debet viuere de altari qui altari non deſeruit. Et hoc dicit Panor. in cap. fina. de cleri. non reſid. poſt Innocent. Hoſtien. & Ioan. And. dicens: Omnia beneficia quæ dantur in titulum, ſiue ſint vicariæ, ſiue modicę æſtimationis: vt viginti ſolidorum, requirunt reſidentiam de iure communi. Nec ſufficit deſeruire per alium, quoniam illi dicuntur aſsidij in textu iuris quaſi aſsidui. Nec releuantur ponendo vicarium ibi. Sunt tamen caſus quos ponit Angelus, in quibus abſens habetur pro reſidente: vt ſi eſt in ſeruitio Papæ vel epiſcopi, vt inquit Angelus. Vel ſi fuerit infirmus tali infirmitate, quæ impedit eum reſidere vel intereſſe diuinis. Secus ſi infirmitas non præſtat cauſam non reſidentię vel abſentiæ à diuinis. Sunt & alij caſus rationabiles: ſcilicet tenuitas beneficij, nõ ſufficiens ad ſuſtentationem beneficiati. Aut quia beneficiatus eſt ratione officij Eccleſiaſtici occupatus, aut ad prædicationem miſſus, aut ſtudio, aut in peregrinatione conſtitutus, & ſimilibus multis, in quibus duo concurrere debent, ſcilicet rationabilis cauſa & honeſta, & licentia ſui Prælati. Nec ſufficie ſoli Prælati licentia ſine honeſtate cauſæ, quia Prælatus non poteſt ſine cauſa diſpenſare contra ius, vt Panormitanus vult. Plura Gab. vbi ſuprà. Vnde reprehenditur pluralitas beneficiorum: vt videre potes in multis locis apud Gerſ. Et Gab. lect. xxviij. canno. vſq; ad finem. Et eundem di. xv. q. viij. art. iij. dub. ij. lib. iiij. Vnde poſt multa ſcribẽs, dicit: Tenens plura beneficia ſiue iuris, ſiue iudicis diſpenſatione: nõ excuſatur à mortali crimine, multa enim pericula concomitantur habentem multa beneficia. Qui autem amat periculum, peribit in illo, Eccleſ. 3. Vnde Ioan. Cancel. Pariſ. in regulis moral. hanc regulam ponit: Agere incertum & dimittere certum in materia morali eſt peccatum mortale. Et ſpecificat eam addens. Si tale ſit incertum quod ſit mortale nõ ſolum per coniecturas leues, aut ex ſuperſtitione trepida & ſcrupuloſa prouenieute ex nimio timore cadendi in via Dei. Sed intelligitur dum tale eſt vehementer & probabiliter incertum æquè, ſicut oppoſitum vel magis, tunc enim illud quod agitur nõ carebit mortali peccato. Hæc Gerſ. Nunc autẽ quod habere plura beneficia extra caſus dictos, ſit peccatũ mortale, eſt ſentẽtia pluriũ ſanctorũ & famoſorũ doctorũ: plus concordans ſacræ ſcripturæ & Patrũ canonibus quàm eius oppoſitum: ergo oppoſitũ, ſcilicet poſſe habere ſine mortali plura, eſt valde incertũ, & longè minus probabile quàm oppoſitũ: ergo tenens plura beneficia extra caſus, cõmittit ſe incerto mortalis peccati, & dimittit certũ, quia apud omnes certũ eſt, quod nõ habere plura beneficia non eſt peccatũ: multa Gab. vbi ſuprà. Periculoſum itaq; eſt habere plura beneficia, nec optare vel procurare præſertim curata ſemper licet. Vnde ſecundũ Th. & Ray. beneficiũ cũ cura animarũ non licet ſibi procurare, quia idoneè non poteſt adminiſtrare ſine gratia ſeu charitate, quã ſcire ſe habere non poteſt: ergo

eſſet

eſſet præſumptuoſus,ſecus de aliis beneficiis:quia ſi
indiget poteſt ſibi petere. Aug. tamen de Anchona
lib.de poteſtat.Quod verum æſtimandum eſt,quan
do principaliter procurat,vt poſsit prodeſſe:de quo
videre potes, Gerſ.par.ij. de intentione ac fine actio.
nis,regul.viij.&c.Gloſator verò Rayne. dicit, quod
hæc opinio videtur dura. Vnde credit quòd aliquis
pro ſe petere poteſt,niſi ſit indignus. Si verò ſit dig-
nus etiam beneficium cum cura animarum petere
poteſt, exemplo Eſa.dicentis: Ecce ego mitte me.
Sed prima tutior eſt,quia qui petit beneficium,aut
ſe credit dignum,aut indignũ. Si credit ſe dignum,
iã eſt præſumptuoſus:ergo indignus,& preces por-
rigit pro indigno, & ſic dat munus à lingua. Si ve-
rò credit ſe indignũ,fatuus eſt & peruerſus,etiam ſi
petat propter bonũ opus,quia ſine tali beneficio po
teſt benefacere. Fatuus verò eſt,qui animã ſuam ob
ligat pro animabus aliorũ ſponte. Habẽs inſuper be
neficiũ(vt ſcribit Panor.extra de cle.reſi.c.cõquiren
tes)quãtuncunq; ſimplex,quod per ſe ſufficit ad vi-
tam beneficiari,non poteſt aliud tenere ſine morta
li peccato,vt patet in ca.dudũ.de elect.quod limitat
Panor.ſi propter ſe ſolũ habet: ſecus verò ſi collata
eſſent nõ ratione ſui, ſed propter vtilitatẽ beneficio
rũ:vt quia eſt homo induſtrius & bonæ conſcientiæ:
vt notat in c.iamdudũ.de præb. Beneficiatus quoq;
de beneficio viuere debet non luxuriari. Multa aliàs
ſcribũtur de plutalitate beneficiorũ, quæ hîc omit-
to. Et notandũ quod ſcribit frater Oſvval.li.iiij. Ro
ſarij Theolog. in dictione Miſſa.§.xj.inſtitut. Miſſæ,
quòd quis celebret,nõ obligat omni die ad celebrã
dũ,ſecundũ Panor.extra de cele.Miſſæ.ca.cõſuluiſti.
& extra de præben.ca.ſignificatũ: & ſi quis inſtitue-
ret omni die celebrandũ, illicita eſſet inſtitutio:da-
ret enim materiam peccãdi: ideo talis inſtitutio de
bet interpretari per dictũ ca.ſignificatũ:vt, ſcilicet,
inteligatur quãto frequentiùs poteſt, ſalua honeſta
te ſua,& debita reuerentia,& deuotione ad ſacramẽ
tũ: & ſic intelligendũ de quocunq; beneficiato. Idẽ
eſt dicendum quando inſtitueretur ad dicendum
Miſſam peculiarem quotidie, quia hoc non obſtan
te, poteſt & debet dici de feria vel feſtiuitate, extra
de celeb.Miſſ.cap.quidam laicorum.

¶ B*enevolentia* vt diffinit Hugo de S. Victor.
& poſt eũ frater Pelbar.li.ij.Roſarij Theol. eſt bona
erga aliquẽ voluntas. Anto.Floren.part.iiij.Summæ
tit.vj.Et Rayne.Iſta(ſecundũ iſtos)inter ſe differũt,
amor, beneuolentia, amicitia, & charitas, dilectio,
concordia,& beneficentia. Nã amor eſt quid gene-
rale ad omnẽ amorẽ licitum & illicitum, & cõe eſt
etiã brutis. Beneuolentia(vt dicit Philoſ.8.Ethic.eſt
qua alicui benè volumus & optamus voluntate ra-
tionali,& ſic non eſt in brutis. Amicitia differt à præ
dictis, quia dicit amationẽ mutuam cum reamatio
ne,ſed beneuolẽtia dicit ſolam amationẽ, qua quis
bonũ vult alteri,etiã ſi ille non reamaret iſtũ. Vnde
etiam põt fieri ad ignotos homines, de quibus au-
dit aliquid boni: ſed amicitia nõ poteſt eſſe ad igno
tos, licèt amicitia fundetur ſuper beneuolentia, vt
dicit Philoſoph.8.Ethi. Charitas differt à prædictis,
quia eſt amor fundatus ſuper beatitudinis diuinæ
communicatione. Eſt enim charitas, qua diligimus
Deum propter ſe,& ſuam bonitatẽ,& proximum in
Deum,& propter Deum. Nam inimicum diligimus
ex charitate propter Deum ad beatitudinem. Sed
amicitia eſt ſolum inter amicos in honeſtate virtu-
tum fundatus: propriè accipiendo dilectio differt,
quia eſt actus primus & principalis procedens ex
habitu charitatis. Vnde charitas dicit habitum. Sed
dilectio propriè dicit actum diligendi ex charitate.
Concordia differt:quia conſiſtit in conformatione
voluntatis mutuæ perſonarum. Beneficentia dif-
fert,quia conſiſtit in exteriori effectu charitatis, &
liberalitatis, vel pietatis, qua quis alteri benefacit
effectualiter. Concordia autem conſiſtit propriè in
ſolo affectu interiori voluntatis: ſimiliter & bene-
uolentia.

¶ B*estiæ* dicuntur quaſi vaſtiæ, eò quòd homini-
bus manifeſtè noceant,ita ſcribit ſanctus Bonauen.
diſtin.xv.libr. ſecund.circa textum. Et vt dicit Guil.
Scotiſta lib.ij.diſtinct.ix. Beſtia dicitur quaſi vaſtia,
quia vaſtant:& vaſtæ & vagabundæ ſunt huiuſmodi
à vi quaſi viſtia ex ferocitate. Propterea beſtia dici-
tur tripliciter, vt notat Pelbartus libro ij. Roſarij
Theolog. Primò,& ſic capitur pro animalibus fero-
cibus crudelitate. Secundò communiter,&ſic quod
libet animal in terra gradiens, & factum pro orna-
tu terræ dicitur beſtia præter hominem. Tertiò cõ-
muniſsimè, & ſic diuiditur in greſsibile, volatile, &
natatile. Ita etiam aues,& piſces,nomine beſtiæ de-
ſignantur in ſcriptura.

¶ B*igamia* vt ſcribit Petrus de Palude diſtinctio.
xxvij.quæſt.iiij.lib.4.eſt defectus ex ſecũdis nuptiis,
Et vt monogamus dicitur à monos quod eſt vnum,
& gamos,quod eſt coniugium,mulier vel vxor,quã
ſi vnius coniugij mulieris vel vxoris. Sic bigamus
quaſi bini:pergama à pir, quod eſt ignis, & gamos,
quod eſt mulier,quaſi igne mulieris deſtructa, ſcili-
cet pergama Troiæ. decimaſexta diſtinction. vnius
vxoris vitum, id ex,monogamũ. Vnde eſt defectus
veri ſacramenti, & duo vera matrimonia eſt vera &
propria bigamia,aliter non. Latiùs ſcribit Palu.vn-
de concubinarius cum vna,vel cum pluribus,in ſa-
cris vel non ſacris regulariter vel ſeculariter nun-
quam fit bigamus: nunquam enim videtur vera bi-
gamia,niſi ex nuptiis veris, vt Petrus ſcribit. Et bi-
gamus dicitur, qui contrahit cum duabus, vel cor-
rupta. Et nunquam contrahitur bigamia ſine car-
nali copula. Et bigamus (vt ſcribit Scotus diſtin-
ctio.trigeſimatertia,quæſtio.ſecunda,libro quarto,
& in hoc omnes concordant) ſiue ante baptiſmum
ſiue poſt,eſt irregularis,& iſte neceſſariò excluditur
ab ordinibus, quia bigamus qui habuit duas, vel
vnam quæ fuit duorum, habet aliquid repugnans
coniunctioni Chriſti & Eccleſiæ. Sacerdos autem
tanquam Chriſti vicarius in Eccleſia repræſentans
perſonam Chriſti, non debet habere aliquid repu-
gnãs Chriſto in cõparatione Chriſti ad Eccleſiã, &
ecõuerſo. Nũc autẽ Chriſtus eſt vnicus ſpõſus vnius
Eccleſiæ, & Eccleſia eſt vnica ſpõſa vnici ſpõſi Chri
ſti:ergo,&c. Et cauſa irregularitatis nõ eſt niſi ex ſta
tuto Eccleſiæ. Scotus hæc. Non ſic eſt de homicida,
qui ante baptiſmũ non poſt eſt irregularis, & cauſa
nõ eſt niſi ſtatutũ Eccleſiæ volẽtis iſtã pœnã remit-
ti,& nõ aliã. Vide latiùs Scot. vbi ſuprà. Contrahitur
autẽ quatuor modis bigamia,vt vult Palud. & con-
cordat Richar.d.xxvij.ar.iiij.q.j.li.iiij. Primus eſt ha
bere duas vxores,& tripliciter. Primò ambas de iu-
re. Secundò ambas de facto,vnã de iure,alterã de fa
cto:quomodocunq;, & nũquã matrimoniũ iuris vel
facti cauſat bigamiã,nec verã,nec interpretatiuã,ni
ſi fuerit cõſummatũ aliqualiter. Secũdus modus,quã
vnius cõtrahit cũ vidua de iure vel de facto,vt in ſa-
cris vel profeſſus. Dico aũt viduã,id eſt, corruptã, a

liàs maritus viduæ virginis bigamus non eſt. Itẽ corruptam ab alio, etiã ſi à primo non ſuſcepit ſemen, etiã ſi contrahens credat virginẽ. Dico autẽ viduã, inquit Petrus, ſiue propriè, vt quando vir mortuus eſt: ſiue impropriè, vt repudiata: ſiue iuſtè, vt adultera: ſiue iniuſtè, vt aliter odio habita. Dum tamen & ipſa fuerit cognita à primo viro vel adultero. Et cũ hoc ab iſto de quo quæritur. Nunquã enim virgo bigamus fieri poteſt, nec maritus virginis, quandiu vterq; vel alter virgines ſunt. Et ideo ad hoc requiruntur tria. Primò quod ſit ab alio corrupta. Secundò, quod ſit ab iſto cognita. Tertiò, quod ſit matrimonium contractũ verũ, vel præſumptum. Tertius modus, quando reconciliat ſibi adulteram quo ad thorum, id eſt, cognoſcit eam poſt adulterium, quã in matrimonio defloranit, etiam ſi ignoranter, vnde multi ſunt bigami & ignorant. Quartus modus eſt, quando poſt votum ſolenne ordinis ſacramentalis, vel regularis aliquis contrahit de facto, cum vnica & virgine, & deflorat eam. qui cle. vel vo. c. j. vbi dicit, quod diacono ſic contrahẽte poteſt Epiſcopus diſpenſare, quod non poſſet ſi illa priùs fuiſſet ab alio corrupta: vt extra eo. ca. vlt. Ergo fuit virgo, nec eſſet neceſſaria diſpenſatio, niſi fuiſſet bigamia. Itẽ quando conuerſus contrahit de facto cum vnica, & virgine, & cognoſcit eam per eandẽ rationẽ. Itẽ nõ eſt vera bigamia, vbi non fuerunt duæ veræ vxores. vide latiùs Petrum de Palud. Et ar. iij. dicit de pœnis bigamiæ. Prima eſt, quod nudãtur omni priuilegio clericali. Secũdò priuãtur tonſura clericali excepto ſubdiacono, & religioſo. Nam ſi intrãt religionem, poſſunt portare tonſuram monachalem. Tertia pœna, non debent deferre habitum clericalem, ſcilicet deferre ſuperpelliceum, & ſimilia. Qui verò habet virginem vnicam, tenetur deferre tonſuram & habitum clericalem, aliàs perdet priuilegium: poteſt tamen tegere tonſuram ne ſit ſcandalum vxori. Quarta pœna, quod non ordinatur ad aliquem ordinem niſi diſpenſatinè, imò nec corona ſibi dari poteſt, quia ſi nõ poteſt vti antiqua corona, vel ordine: multò minus poteſt accipere de nouo. Quinta non eſt capax alicuius beneficij Eccleſiaſtici, nec ſecularis, nec regularis, quia non confertur laico, ſed tantum clerico. Latiùs ſcribit Paluden. Item ad contrahendam bigamiam, etiam in foro conſcientiæ ſufficit matrimonium in foro Eccleſiæ. Sic cognoſcens illam, cum qua contraxiſſet ſponſalia, fit bigamus, ſi eſt corrupta, vel vidua, vel poſt ordinem cognoſcit, vel fornicario vel maritali affectu, fit bigamus pari modo ac ſi per verba de præſenti: plura alia videre potes ibi apud Petrum. Et ſecundum eundem artic. v. quæſt. iij. vbi ſuprà. lib. iiij. cum omni bigamo Papa ad omnia totaliter & vniuerſaliter diſpenſat, id eſt, cum vero: & interpretatiuo ad omnes ordines, beneficia & dignitates, vt Lucius papa cum Panormitano Epiſcopo, qui fuit bigamus. Non autẽ diſpẽſat papa: vt vult Richar. diſtinct. xxvij. artic. iiij. q. iiij. cum bigamis, niſi exigente neceſsitate.

¶ Blaſphemia Græca dictio eſt Blaſphimia. Et eſt quando aliquis attribuit Deo quod ei non conuenit, vel de Deo negatur, vel detrahatur, quod ei conuenit, ſecundum Auguſtinum & beatum Tho. ij. ij. q. xiij. artic. iij. Blaſphemia eſt contumelia, vel cõnitium in iniuriam creatoris. Vel blaſphemia eſt verbũ in contumeliã Dei prolatum, vel blaſphemia eſt per quam de Deo falſa dicuntur, & ſecundum S. Bonauen. poſt Hugonẽ diſt. xliij. lib. ij. circa textum, blaſphemia eſt de ſe indifferens, quantum ad hoc, quod ſit peccatum in ſpiritum ſanctum & nõ in ſpiritum ſanctũ. Alij enim blaſphemãt ex infirmitate & coactione, & hi peccãt in patrẽ. Alij ex deceptione, & hi peccãt in filium. Alij ex certa malitia, & hi peccant in ſpiritum ſanctum, & hoc eſt ſceleratiſſimum genus peccati, in vituperiis Dei delectari. Ita ſcribit Hugo. Et pòſt ſubiungit: quid eſt ſpiritus blaſphemiæ, niſi affectus & deſiderium vituperationis diuinæ. Spiritus enim blaſphemiæ ſuſpirat ad odiũ Dei, ſicut ſpiritus ſanctus ad Dei amorem. Differunt itaq; blaſphemia & ſpiritus blaſphemiæ: blaſphemia remittetur, ſpiritus autẽ blaſphemię nõ remittetur. Et quod grauius ſit peccatum ſpiritus blaſphemiæ quàm blaſphemia: non enim differunt ſicut voluntas & actus, ſed ſicut generale & ſpeciale. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ Blaſphemare (vt ſcribit frater Pelbartus lib. ij. Roſarij Theolog. in dictione Peccatum. §. xl.) eſt derogare diuinæ bonitati ex quacunque cauſa, aut attribuendo Deo quod ſibi non conuenit, ſiue corde ſiue ore puta dicendo immiſericordem, vel iniuſtum Deum. Item blaſphemare eſt deſpicere ac denegare Deum, & ſanctos & ſanctas eius, cauſa iræ ſuæ, eſt blaſphemia, vt ſcribit Gerſon parte ij. tractatu de cognitione peccatorum venialium & mortaliũ, conſideratione octaua. & part. iiii. de peccato blaſphemiæ tractatum paruum ſcribit: vbi ait conſideratione prima: Peccatum blaſphemiæ eſt, quando non rectè dicitur de Deo, contra verã eius religionem Chriſtianam, aut quandocunque dicitur in diffamiam nominis ſui ſancti, vt maledicendo ei, vel deſpiciendo eum, aut inhoneſtè & turpiter loquendo de eo, vel iurando per eum, ſanctosq; eius & ſanctas benedictas. Et peccatum blaſphemiæ, ſecundum eum, peius eſt ac horribilius quàm furari alteri, aut comedere carnes die Veneris, vel in Quadrageſima. Et eſt propriè peccatum & idioma infernalis inimici & damnatorum. Eſtq; (vt idem vult) peccatum blaſphemiæ magna cauſa peſtilentiarum, bellorum, famis, & aliarum tribulationum in Chriſtianitate. Peccatum quoque blaſphemiæ non eſt excuſandũ, per hoc quod verſum eſt in malam, peruerſam & damnabiliſſimã conſuetudinem, tam in generali quàm in ſpeciali: nec per hoc quod blaſphemi ſe abſtinere non poſſe dicunt, etiã cum ira inuadit eos & ſuperat: quia ſi mox punirentur, benè cauerent blaſphemare. Peccatũ item blaſphemiæ cadit omninò ſuper eos, qui ipſum audiunt libenter, vel qui irrident, vel qui non ponunt impedimentum. Vnaquæque perſona ſecundum poſſe ſuum, & ſcire debet officium ſuum: imò expedit vnicuique qui habet inferiores & ſubditos, vt ipſi caueant omni modo blaſphemiam. Gerſon part. iiij. qui & de peccato blaſphemiæ plura ibi. ſcribit. & aliàs de hoc videatur.

¶ Bonitas eſt quadruplex, vt ponit Doctor ſubtilis diſtinct. vij. lib. ij. & idem tangit in quodlibet. quæſt. xviij. Ad hoc valent dicta Occam. quæſtio. x. ij. ſententiarum. & diſt. xix. libr. ij. ſententiarum. & ad hoc videatur Gerſon par. iiij. ſer. de pace & vnitate Græcorum. Bonitas naturalis eſt triplex & moralis. Prima eſt bonitas ex genere. Altera eſt bonitas ex circunſtantia ſiue virtuoſa. Tertia bonitas meritoria ſiue gratuita: vel bonitas ex acceptatione diuina.

¶ Bonitas naturalis eſt quæ conuenit rei inquantũ eſt ens poſitiuum, ſecundum gradum ſuæ entitatis, ſecundum

ſecundum quam res eſt melior, quæ eſt eſſentialiter perfectior, hæc eſt in omnibus rebus, ſecundum magis & minus, & reliquę tres bonitates propriè, & primò conueniunt actui voluntatis elicito, & per illum actibus imperatis. Et illa (vt inquit Gerſon pat. iiij.) in donis naturæ fundatur: ſicut eſt intellectus, memoria, ratio, & libertas. De hoc dictant Metaphyſi. quod ens & bonum conuertuntur, vnaquęque res tantum habet bonitatis, quantum habet eſſe vel entitatis. Et ſecundum eundē vnuſquiſque homo quantumcunque malus vel damnatus habet illam bonitatem naturalem, quilibet homo ad imaginem Dei formatus eſt, quamuis aliqui eam turpem faciant & immundam per eorum peccata.

¶ Bonitas ex genere eſt bonitas quæ conuenit volitioni ex hoc quod tranſit ſuper obiectum conueniens tali actui, ſecundum dictamen rectæ rationis. Sic omnis ſumptio cibi potentis naturaliter nutrire, eſt bona ex genere. Nam volitionis comedendi obiectum, ſecundum rectam rationem, eſt cibus potens nutrire. Sic velle comedere venenum vel archillam, eſt actus malus ex genere. Et dicitur bonus ex genere, quia ſicut genus ſpeciuocatur: & contrahitur per differentias ad ſpeciem, & eſt primum in diuiſione ſpecici: ita obiectum eſt primum quod requiritur ad actum voluntatis, ſine quo actus voluntatis eſſe non poteſt. Et ex eo contrahitur prima ratio bonitatis, quæ eſt conuenientia actus ad obiectum. Et hæc eſt quaſi naturalis ſiue perfectibilis per rationes circunſtantiarum, &c.

¶ Bonitas ex circunſtantia ſiue virtuoſa, eſt quæ conuenit actui ex hoc quod elicitur à voluntate, ſecundum omnes circunſtantias, quas recta ratio dictat ſibi debere competere in eliciendo: bonum enim eſt ex cauſa integra, ſecundum Dionyſium cap. iiij. de diuinis nomi. & eſt bonum quaſi ex ſpecie moris, quia iam actus habet omnes differentias contrahentes bonum ex genere: & illa bonitas moralis, ſecundum Gerſonem parte iiij. fundatur in virtutibus moralibus policitis, & ciuilibus, vt ſunt prudentia, temperantia, fortitudo, & iuſtitia, propter quas ſeruandas facti ſunt fortes, ciuiles. Et quamuis huiuſmodi virtutes non ſint perfectè ſine gratia Dei, ſunt tamen laudandæ. Et in his virtutibus communicationem habent omnes hi qui benè viuunt ſecundum leges, & ordinationes vitæ præſentis. Et in hac bonitate vniti eſſe debent omnes homines cuiuſcunque fuerint legis, Pagani, Turci, Iudæi, Saraceni, debent enim viuere prudenter, temperatè, fortiter, & iuſtè. In hac vnione fundantur temporalia dominia, Regna, Imperia, Ducatus, Comitatus, & alia, vbi ſunt plures qui legem Dei non habent. Hæc Gerſon.

¶ Bonitas gratuita ſiue meritoria, ſiue theologicalis, eſt quæ conuenit actui ex hoc, quia elicitur virtuoſe, & formiter principio merendi, quod eſt gratia, ſiue charitas, hoc eſt, actus bonus meritoriè, eſt actus virtuoſus, elicitus à voluntate, ſecundùm inclinationem charitatis ſibi inexiſtentis. Exemplum primi. Sic omnis actus poſitiuus eſt bonum naturale, imò id quod eſt poſitiuum in peccato, eſt bonum bonitate naturali. Exemplum ſecundi bonitatis, dare eleemoſynam, rem vtilem ei cui datur. Exemplū tertij, dare eleemoſynam de propriis indigenti, in loco quo ſibi poteſt competere, & propter Deum. Exemplum quarti, iſtud opus facere non tantum ex inclinatione naturali, ſicut potuit fieri in ſtatu innocentiæ, vel fortè hoc fieri poſſet à peccatore nondum pœnitente ex pietate naturali moto ad proximum, ſed ex charitate, ex qua faciens eſſet amicus Dei reſpiciētis opera eius ad præmiandū. Hæc bonitas quæ propriè ſola eſt bonitas ſpiritualis gratiæ, & theologica virtutū fidei, ſpei, & charitatis. (vt ſcribit Gerſ. part. iiij.) quę quidem bonitas communicatur per ſancta Eccleſiæ ſacramenta. De hac bonitate, & vnione loquebatur Apoſto. cùm dixit: Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Et quoniam omnes homines in hac bonitate vniti eſſe debent vnius fidei, vnius ſpei, & vnius charitatis per idem ſacramētum baptiſmi, & alia ſacramenta. Infideles nō habēt illā vnionē, ſed ſolummodo fideles & Chriſtiani, qui faciūt & nominant Eccleſiā vnam. Alij ſunt tanquā mēbra mortua præciſa, vel abſciſa, & putrida. Huic triplici bonitati opponitur triplex malitia, de qua vide ſuo loco in litera M. Eſt & bonitas ſecundū Gerſo. quæ eſt iuſtitiæ originalis, item bonitas gloriæ, de quibus aliàs dicitur. Eſt itaque triplex bonū (vt ſcribit Gabri. di. 28. q. vnica. lib. ij.) ſ. bonū meritorium, bonum morale, & bonum ex genere. Primum nunquam eſt ſine gratia & charitate. Secundum nō ſine virtute à qua procedit, vel quam generat. Tertium inuenitur ſine vtroque.

¶ Bonvs ſecundū Durand. & Palu. q. ij. art. ij. d. v. libr. iiij. refert dicere de malo, ſiue bono ſimpliciter ſiue ſecundū quid. Nam bonus ſimpliciter ſecundum cōmunem acceptionē dicitur bonus moraliter, & malus ſimpliciter dicitur vitioſus. Vnde bonū bonitate moris [vt inquit Palud.] eſt bonitas ſimpliciter. Eſſe verò bonū artificē, eſt bonitas ſecundum quid, & bonus ſecundū quid dicitur bonus, ſecundū id quod ſibi additur, vt bonus faber, bonus Grammaticus, & patet differētia, quia aliquis eſt bonus faber, aut bonus Grāmaticus, qui non eſt bonus ſimpliciter, nec bonus homo: & econuerſo, aliquis eſt bonus homo, qui nō eſt bonus faber, nec Grāmaticus, verum hoc poſsit magis Logicè exprimi ſecundum appellationē, ſicut in Logica ſcripſimus, & videre potes de hoc Gabr. d. v. q. vni. ar. j. li. iiij. Bonus verò per eſſentiā, dicitur ſolus Deus. Vnde Matt. 19. Nemo bonus niſi ſolus Deus. Glo. Nemo bonus, ſ. per eſſentiā, niſi ſolus Deus. Alia autem omnia ſunt bona à Deo per participationē, vt dicit Boet. libr. de hebdomad. nec habet bonitatem ab alio, nec deitatem. Omnis autem bonitas creaturæ participatiuè, eſt ipſa bonitas diuina, ſecundum Diony. Tho. quia ſolus Deus habet omnimodā perfectionē, ſecundū ſuā eſſentiā, ergo ſolus Deus eſt bonus eſſentialiter. Et cū dicitur baptiſmus dari à bono miniſtro aut malo miniſtro, de rigore verborū importatur bonitas, vel malitia, non hominis miniſtrantis, ſed ipſius miniſterij, i. modi miniſtrādi. Nullus autē, vt Durand. & Petrus Pal. ſcribunt, eſt malus miniſter, in quātum miniſter, niſi qui deficit in aliquo particulari requiſito ad ſuū miniſterium. Qui autem deficit in aliquo requiſito ad ſuum miniſterium, nō poteſt ipſum perficere. Requiruntur autē hæc tria generaliter ad miniſterium: ſcire, velle, poſſe, ſecundū eoſdē. Et ſic malus miniſter eſſet baptiſmi, qui neſciret modū & formā baptiſmi: aut nollet, i. non intēderet baptizare. Aut non poſſet, quia non poſſet proferre verba, aut nō poſſet aſpergere aut immergere, vt mutus aut mancus, ſic accipiēdo nō cōferret talis verū baptiſma: quia deficeret in neceſſariis: & ideo ſi attentaret, nihil faceret. Sed plerunque Doctores loquētes de malo & bono

miniſtro, per malum miniſtrū intelligit miniſtrum, qui eſt malus malitia moris, id eſt, qui eſt in peccato mortali conſtitutus. Et talis eſt duplex, quidā eſt præciſus ab Eccleſia, vt hæreticus, aut excōicatus, ſuſpenſus, vel interdictus, aut nō eſt præciſus, adhuc habetur vt membrū Eccleſiæ numero, & ſi non merito: baptiſmus autē à miniſtro quātumlibet malo, ritè ſecundū formam Eccleſiæ collatus, verus eſt & efficax cuiuſlibet ſui effectus, niſi fuerit per malitiā ſuſcipientis impeditus: & hoc eſt de mente omnium Doctorum, Sco. Pet. & aliorum. vide de hoc Gabri. di.v.q.vnica, artic.ij.lib.iiij.

¶ BONVM eſt triplex, ſ. vtile, honeſtum, & delectabile (vt & Philoſophi ſcripſerunt) vt Ariſt.1. Ethic. Cice. li. Offic. & Theol. Alexan. de Ales, part.j. collatione de bono. Et concordat Tho. & Bruleſ. di.xlvj.quæſt. iij.lib.j.ſent. Et Gerſ. tract.x. & xij. ſuper cant. Mariæ. Bonum vtile eſt illud, quod propter ſe non eſt appetibile, ſed propter aliquem finē conſequēdū, vt potio amara infirmo. Bonum honeſtū, ſecundū Tulliū, eſt illud, quod ſua vi nos attrahit, & ſua dignitate nos allicit ad ſui amorem. Et dicitur honeſtū, quaſi honoris ſtatus, id eſt, bonum per ſe, vel propter ſe diligibile: aut ſimpliciter, ſicut eſt Deus: aut ſecundū quid, vt ſunt virtutes: quia de ſeipſis habent vnde deſiderentur. Bonum autē honeſtum præcipuè reperitur virtutibus infuſis, ſecundū Tho.j.part.q.v.art. vj. Vnde & Sapien.7. dicitur: Venerunt autē mihi omnia bona pariter cū illa, ſ. ſapiētia infuſa: & innumerabilis honeſtas. Bonum delectabile eſt quod cauſat delectationē in potentia, & quietat eā vt pulcherrimum viſibile. Et illud eſt duplex, quia aliud eſt delectabile honeſtū, aliud verò inhoneſtum, cùm ſint, aliquādo etiā noxia & inhoneſta, ſicut delectationes ciborum, ludorū, venereorū & honorū, diuitiarum, & huiuſmodi. Alexan. & Thom. Et ſecundū eundem Tho. part.j.q.v.art.vj. Bonū per prius prædicatur de bono honeſto. Nā bonū analogicè dicitur de iſtis: & primò de bono honeſto, quia illud eſt verè bonum, & propter ſe deſiderabile: & ſic eſt præcipuū, in quo inuenitur vtilitas maxima, vtpote in diuinis & virtutibus, ſcilicet conſecutio ſalutis, pax mentis, ac ædificatio proximi: ideo præfertur bono vtili, de quo bonum prædicatur: præfertur & à fortiori bono delectabili, de quo bonum prædicatur. Nam in bono honeſto eſt vtilitas, & delectatio maxima, & veriſsima. Sed in bono delectabili eſt bonitas ſæpè fallax, & minus vera, &c. Stulti ergo qui præeligunt hæc præ illis, &c.

¶ BONVM maius aliquid poteſt dici dupliciter, aut intenſiuè, vtpote quia plus Deo placet. Aut extenſiuè, vtpote quia pluribus prodeſt: ſanctus Bonauent. diſtin.xl.q.iiij.lib.iiij.

¶ BONVM vnū eſt melius altero multis modis, vt & videre licèt apud Rayne. in Summa ſua. Primo, quia eſt diuturnius, ſic beatitudo cœleſtis melior eſt omni bono mūdi. Secundo, quia purius: ſic ſecundū Philoſophum, bonum quod eſt ſine omni malo permixtū, maius eſt, ſicut gaudium ſine triſtitia. Tertio, quia cōius. Nā 1. Ethic. dicitur: Bonum quanto communius, tantò diuinius & melius. Vnde bonum reipublicæ præfertur bono priuato. Quarto, quia eſt ſufficientius. Sic charitas melior eſt quā caſtitas. Quinto, quia honorabilius, vel laudabilius, quia maior laus & honor debetur meliori bono. 3. Ethic. Sexto, quia eſt precioſius, ſic aurum præfertur argento. Septimo, quia eſt diuinius. Nam bonum diuinum eſt per eſſentiam bonum, Alia autem per participationē: ideo bonum quod eſt Deo ſimilius, & proximius eſt melius aliis, ſicut melius eſt eſſe verè ſanum, quā apparenter ſanum: & ſic gratia præfertur omni bono. Octauo, quia eſt efficacius in cauſando maius bonum, & ſic medicina licèt amara, quæ eſt magis cauſatiua ſanitatis, melior eſt cibo dulci. Sic amicitia diuitiis eſt melior, quia efficacior ad cauſandum maius bonum, ſcilicet, delectationē, pacem, & alia bona, quæ diuitiæ non in tantum efficiunt, quoniam quandoque cauſa ſunt diſcordiæ. Vnde Ariſt. 8. Ethicorum: Amicitia melior eſt multò quā pecunia: nullus enim ſanè eligeret viuere ſine amicis, reliqua bona habens. Nono: quia ordinabilius vel fini propinquius, ſiue ipſi finis alterius. Nam finis eſt melior ordinatis in finem, ſicut ſanitas melior eſt quàm medicina. 1. Ethicorum. Sic enim virtus melior eſt quàm ſcientia: quia virtus immediatè ordinatur ad finem vltimum, ſcilicet beatitudinem. Scientia autem mediante virtute, &c. Decimo, quia vtiliùs: vnde equus melior eſt quàm ſimia. Copioſius ſcribit Rayner. in Summa.

¶ BONVM arduum poteſt dici bonum (vt ſcribit Gabriel diſtinct.xxvj. queſt. vnica. articu.iij. dub.j. libro iij.) cuius aſſecutio eſt difficilis, & ſic poſſet aliquo modo ſuſtineri, quod iraſcibilis eſt reſpectu ardui: non quidem obiecti, ſed actus, ſcilicet velle vindicare offendēs, cuius executio fit cum difficultate quadam, & hoc videtur innuere ſanctus Thomas. Vnde dicitur: Quod obiectum iraſcibilis eſt arduum, quia, ſcilicet tendit ad hoc quod ſuperet contraria, & ſuperemineat eis. Hoc autem non fit ſine difficultate, &c.

¶ BONVM ſummum (vt notat Thomas de Argen. diſtinct.xlix. libr. quar.) vno modo dicitur ſimpliciter, & ſic ſola diuina bonitas, eſt ſummum bonum. Alio modo dicitur ſummum bonum in genere, puta, in genere delectabilium ipſi delectato formaliter inhærentium, &c. Et vt ſcribit ſanctus Thomas parte ſj. quæſtio.vj. artic. ſecund. Deus dicitur ſummum bonum, reſpectu quidem aliorum non per comparationem vel connumerationem cum aliis bonis, quia vniuerſa bona alia non poſſunt Deo connumerari. Sed Deus dicitur ſummum bonum reſpectu omniū per exceſſum, quia eſt extra omne genus, & principium omnium bonorum. Et quia excedit omnia improportionabiliter, & incomparabiliter, ſicut infinitum bonum finita bona. Nam finiti ad infinitum, nulla eſt proportio: & per conſequens nec comparatio aliqua, id eſt, cœli. Deus itaque veriſsimè & ineffabiliter eſt ſommum bonum, quod purgatiſsimis mentibus cernitur, & ad hoc eſt Richardus ſuper j. diſtinct.xlv. artic. primo, quæſtio.iij. & ſexta, & Thomas vbi ſuprà, qui volunt quòd Deus ſit ſummum bonum ex eo, quia eſt bonum habens omnes entiū perfectiones ſimpliciter per ſeipſum, & à ſeipſo, & in eo ſunt omnia bona deſiderabilia in ſummo. Item in ſecundo, quia ab eo effluūt omnia bona in creaturas, ſicut à fonte, & prima cauſa omnis boni, & ab ipſo omnia alia participant eſſe bonum: ergo ipſe Deus eſt ſummum bonum, ex quo ſunt omnia, ſicut à ſummo principio, & in quo eſt ſumma bonitas. Ponunt & ipſi alias rationes, ſed ſufficiant hęc breuiter dixiſſe, & hoc bonum ſummum dicitur bonum increatum.

¶ BONVM increatum eſt Deus: & deſcribitur ſecundum Dionyſium de diuin. nomin. cap.4. & poſt eum

Rayn

Ray.in Summa. Primò ſic:Bonum increatum eſt in
quo omnia præexiſtunt,ex quo habet rationem om
nia continentis.Secundò ſic eſt,ex quo omnia ſubſi-
ſtunt , ex quo habet rationem omnia efficientis , &
conſeruantis. Tertiò ſic eſt,quod omnia appetunt,
ex quo habet rationem vltimi finis. Omnia autem
creata deſiderant Deum , vt ſuum auxilium, quo in
eſſe conſeruantur.Hebr.1. Portans omnia verbo vir-
tutis ſuæ .Omnia quoque deſiderant Deum natura-
liter,vt finem vel terminum vltimum:in quo omnis
appetitus quietatur.Raynerius.Et Anton.&c.Sunt
præterea alia bona,ſcilicet,bona Epiſcoporum,bo-
na Eccleſiæ,bona corporis,& ſpiritualia bona,&.bo
na animi,& bona matrimonij,de his quædam & bre
uiter diſſeremus.

¶ Bona Epiſcoporum(vt ſcribit poſt beatum Tho-
mam 2.ſecund.quæſtio.185.arti.7.Gabriel diſtinct.15.
quæſtion.viij.libr.iiij.ſunt triplicia.) Quædam pro-
pria,vtputa quæ non habent de prouentibus Eccle-
ſiæ,& in illis habent verum dominium,& poſſunt ea
pro libito elargiri. Alia ſunt bona Eccleſiaſtica ſiue
prouentus,aut fructus Eccleſiæ, & horum ſunt diſpẽ
ſatores vel procuratores.Et hęc bona ſunt duplicia.
Quædam ſunt ſpecialiter vſui Epiſcopi deputata, di
ſtincta ab his quæ clericis, fabricæ,& pauperibus de
bentur.De qua partitione habetur xij.quæſ.ſecund.
Vobis enim,&c.Vbi ergo facta eſt talis diuiſio,& di
ſtincta ſunt bona,quæ debent in vſum Epiſcopi ce-
dere,& ſi Epiſcopus aliquid ſibi retinuerit de aliis
partibus clericis , fabricæ, aut pauperibus deputa-
tis,non eſt dubium quin contra fidem diſpenſatoris
agit,& mortaliter peccat,& ad reſtitutionem tene-
tur.De his verò quæ ſunt ſpecialiter ſuo vſui deputa
ta videtur eſſe eadem ratio , quæ eſt de propriis bo-
nis,ſcilicet quod ſi immoderatè ſibi retineat, & aliis
ſicut charitatis debitum requirit,non ſubueniat,pec
cet:non tamen ad reſtitutionem tenetur.Alia autem
ſunt bona indiſtincta,vnde quando eorum diſtribu-
tio fidei eius committitur, & ſi in modico deficiat
vel ſuperabundat,poteſt hoc fieri abſque bonæ fidei
detrimento,quia non poteſt homo in illis punctua-
liter accipere quod fieri oportet. Si verò fuerit mul
tus exceſſus,non poteſt latere:& ideo videtur bonæ
fidei diſpenſatoris repugnare, & ideo non eſt abſ-
que mortali peccato. Hinc beatus Thomas per il-
lud Matt.vigeſimoquinto,quod ſi dixerit malus ſer-
uus in corde ſuo : Moram facit dominus meus veni-
re:quod pertinet ad contemptum iudicij diuini : &
cœperit percutere conſeruos ſuos:quod pertinet ad
ſuperbiam. Manducet autem & bibat cum ebrioſis:
quod pertinet ad luxuriam. Veniet dominus ſerui il
lius in die qua non ſperat , & diuidet eum à ſocieta-
te,ſcilicet bonorum , & partem eius ponet cum hy-
pocritis,ſcilicet in inferno. Hæc Thomas. Vnde Ger
ſon in tractatu de temperantia Prælatorũ, ait:Si bo-
na Eccleſiaſtica ſunt data generaliter & indiſtinctè
alicui Eccleſiaſtico , tam pro ſuſtentatione ſua , quã
pro exercitio pietatis,tunc poteſt huiuſmodi Eccle
ſiaſticus mediocriter vti illis bonis ſecundum decen
tiam vbi nihil reſidui ſupereſſet. Vnde vt notat Inno
cen.iij.in cap.Cùm ab omni.de vita & honeſt.Cleri-
cis aſſignantur redditus Eccleſiaſtici principaliter,
vt ex ipſis honeſtè viuere poſſint : vt in ca.iam alle-
gato:nec tenentur pauperibus potius ſubuenire quã
ſibi ipſis:nec prius reficere ædificia.Sed quoniam ni-
mis afficimur ad noſipſos, & ad excellentiam oculo
rum noſtrorum : tutius eſt atque ſalubrius cuilibet
Eccleſiaſtico declinare ad frugalitatem : & parcita-
tem ſui ſtatus vt aliquid relinquat pauperibus . Et
quod beatus Thom.dicit de Epiſcopis Gerſon gene-
raliter extendit ad omnes prælatos, imò locum ha-
bet in omnibus beneficiatis:vt dicit Gabrie. diſtin-
ctio.decimaquin.quæſti.viij.articu.ij. concluſio. iiij.
lib.iiij.

¶ Bona Eccleſiæ dicuntur omnia quæ intuitu Eccle
ſię:vel de facultatibus Eccleſię quiſquam acquiſiuit:
vt in ca.j.de teſta.in tex.& Glo.vt recitat Gabrie. di.
xv.quæſ.viij.art.iij.dub.ix.libr. iiij. de his immobili-
bus bonis quæ alienare non poteſt clericus:non po-
teſt teſtari:ſecundum omnes, de fructibus verò per-
ceptis : vbi currit conſuetudo teſtari poteſt in pios
vſus.Aliàs non : vt Angelus in verbo clericus xiij.vi-
de latius Gabr.vbi ſuprà.

¶ Bona corporis,vt ſunt pulchritudo, bona conſtitu
tio corporis,ſanitas corporis,&c. Et ſecundum Sco
rum bona corporis vel exteriora non ſunt diligen-
da,niſi in ordine ad bona animæ,& ad Deũ : hoc au-
tem non eſt niſi inquantum poſſunt iuſtè compete-
re illi qui diligit.Gabri.latius ſcribit di.xv.q.xvj.arti,
iij.dub.j.libro iiij.

¶ Bona ſpiritualia vt habet Gabri.di.15.q.17.articu.j.
lib.4.intelliguntur bona animæ : quæ animæ conue-
niunt ſecundum ſe,id eſt,non vt vnita corpori:quo-
niam de bonis , quæ conueniunt animæ ex corpore
dicendum eſt,ſicut de bonis corporis. In his enim a-
nima lædi non poteſt:niſi lędatur corpus,talia bona
ſunt perſpicacitas ſenſuum,qua non poteſt lædi, niſi
organum ſenſus corporeum lædatur.Non enim po
teſt viſus hominis lædi, niſi lædatur oculus, aut alia
pars corporis ad videndum requiſita.

¶ Bona animæ ſunt duplicia ſecundum eundem ibi-
dem.Quædam ſunt eſſentialia animæ:quę ab anima
ſeparari non poſſunt: vt ſunt potentiæ animæ:& vi-
res naturales,ſcilicet,Intellectus,memoria,voluntas
lib.ar.Hæc enim quia vel identificantur animæ , aut
inſeparabiliter inhærent,ſunt incorruptibilia.Sed a-
nima eſt incorruptibilis, & per conſequens non po-
teſtà nobis lædi,vt corrumpatur,ſeu vt bona animæ
corrumpãtur,poſſunt tamen per accidens bona ani
mæ impediri,vt non valeant exire in actus, & opera
tiones ſuas , vnde enim operatio intellectualis pro
ſtatu viæ dependeat ex operationibus ſenſus,& ope
ratio ſenſitiua ex diſpoſitione organorum,læſio or-
ganorum redundat mediatè in potentias animæ,
quantum ad vſum earum : etiam in parte rationali.
Alia ſunt bona animæ accidentalia & ſunt opera-
tiones , & habitus in potentiis animæ acquiſiti tam
intellectuales quàm morales. Sunt & dona gratiæ à
Deo infuſa : hæc enim aſſunt,& abſunt animæ. Item
acquiruntur, & corrumpuntur. Et quia anima in ſe
eſt corruptibilis, creata ad poſſidendum beatitu-
dinem æternam, dum ab hoc fine impeditur,dam-
nificatur. Dum autem ad hunc finem promouetur:
proficit , & in ſpiritualibus bonis augetur: impedi-
tur autem per vitia & peccata , promouetur per do
na,virtutes, & merita. Anima igitur in ſpiritualibus
bonis damnificatur, quotiens peccat , & per ope-
ra frequentata vitia acquirit : & ſimiliter dum gra-
tiam perdit,& merita negligit. In bonis autem ani-
mæ , gratia , ſcilicet, & virtutibus & meritis nullus
poteſt ab alio directè damnificari, quoniam illa
non poſſunt auferri ab homine, niſi per propria
demerita vitia & peccata. Nullus autem actus
eſt meritorius, aut virtuoſus : vt & ſuprà patet,
neque

neque vitioſus aut peccatum: vel demeritorius, niſi qui procedit à libera voluntate, In inuoluntariis enim neque laudamur neque vituperamur. iij. Ethic. Et Aug. in de vera religione. Omnis actus vitioſua ideo eſt peccatum: quia voluntarius, ergo ſola volũtate propria poteſt homo peccare, & nunquam contra voluntatem propriam ad peccatum compelli. de hoc latè Chry. in home. Nemo læditur niſi à ſeipſo, poteſt tamen aliquis alium in bonis animæ damnificare indirectè ipſum inducendo ad actus vitioſos, & peccata quibus vitia generantur, virtutes corrumpuntur, & bona gratuita deperduntur. Et illa inductio quandoque fit iubendo, quãdoque minis aut pœnis compellendo, quandoque conſulendo, perſuadendo, rogando, donis & promiſsionibus alliciẽdo, aut à bonis impediendo, & huiuſmodi. Et damnificans (vt inquit Gabr. vbi ſuprà ar. ij. concluſione j.) proximum in bonis ſpiritualibus animæ tenetur ſibi modo poſsibili damna reſtituere, quoniam bona animæ maxima ſunt ſecundum Aug. j. retract. & vj. q. j. plurimi. Et Anacletus papa e. q. Deteriorea inquit ſunt qui doctorum vitam, moresque corrumpunt his, qui ſubſtantias aliorum prædiaque diripiũt: ipſi enim ea quæ extra eos ſunt, auferũt, noſtri verò corruptores, noſipſos decipiunt. Si verò reſtituttio requiritur in bonis viliorib. exterioribus, ſcilicet, multò magis in bonis animæ, quæ maiora ſunt: neceſſaria eſt. Et debet reſtitutio bonorum animæ modo damnificationis in eiſdem reſpondere. Et dicitur: quãtum poſſibile eſt: quia bona animæ non ſunt in poteſtate alterius ad immediatè conferendum ſicut nec ad immediatè auferendum. Ideo ſuo modo oportet fieri in illis reſtitutionem. Vide de hoc & aliis latiùs Gabr. vbi ſuprà. Vnde ſecundum Scotum patet quãtum periculum eſt alium ſolicitare, & inducere ad peccatum, quia vix poteſt inducens dignè reſtituere: cùm voluntatem iam ad peccatum allectam vix poſsit perſuaſionibus, & aliis viis multis reducere ad virtutes, &c.

¶ Bona fortunæ dicuntur: vt ſunt diuitiæ, honores, opes, & id genus quæ minora bona dicuntur, & ab aliis nuncupantur reiecta.

¶ Bona coniugatorum ſecundum Gabr. di. xv. q. iij. art. iij. dub. ij. lib. iiij. ſunt triplicia. Quædam ſunt propria viri, quædam propria vxuris, quædam communia vtriſque. Communia vtriſque ſunt quæ communibus laboribus lucrantur: vt fructus dotis, ac donationis propter nuptias. Eſt autem dos id quod datur viro à parentibus vxoris, aut ipſa vxore, vel aliis ad ſubleuationem onerum matrimonij. Sed donatio propter nuptias eſt, quod ſponſus ſponſæ donat, quando ab eo dotem accipit, & idem ſi dotem non acciperet. Bona viri ſunt cætera bona, quæ vir ſua induſtria, ac labore, vel aliàs (non concurrente vxore) collaborando habet vel acquirit: vt ſunt etiam paterna aut hæreditaria: præter dotem, & donationẽ propter nuptias. Bona vxoris ſunt bona paraphernalia, id eſt, quæcunq; habet mulier præter dotem, à para quod eſt iuxta: & pherna quod eſt dos: quaſi iuxta dotem: vt ſucceſſiones hæreditariæ legata ei vel donata. Item ſi mulier vltra gubernationem domus exercet artem aliquam lucroſam: vt quia textrix eſt, vel lanaria, nutrix, vel negociatrix: & ſimilia. Hæc Gab. vbi ſuprà. Qui & ibidem oſtendit in quibus & in quibus non ipſe vxor tenetur reſtituere viro & vir mulieri. Item de filiofamiliàs quando tenetur reſtituere auferens aliqua de bonis parentum. Dos profectitia, vt ibidem notatur, eſt quæ à patre vel auo, aut nomine eorum, ac eorum bonis datur. Dos aduentitia eſt dos data ab ipſa muliere, vel à quocunque alio à patre, & auo, &c. De bonis autem matrimonij quæ ſunt fides, proles, ſacramentum, infrà quando de matrimonio agetur videbimus aliqua.

¶ Bos quandoque in ſacra ſcriptura ſignificat Prædicatores verbi diuini, qualis fuit etiam Lucas Euangeliſta per bouem figuratus. Vnde Apoſt. 1. Cor. 9. non alligabis os bouis triturantis, de prædicatoribus exponit. Vnde Aug. in Pſalm. 8. dicit. Homines non ob aliud boues dicti ſunt, niſi quod Euangelizãdo verbum Dei, Angelos imitarentur: vbi dictũ eſt boui trituranti os non infrenabis: quanto faciliùs ipſos Angelos nuncios veritatis boues accipimus, quãdo Euangeliſtæ participatione nominis eorum vocati ſunt.

Delitera C.

Calciamentum quandoque (vt ſcribit S. Bonauentura diſtinctione xxij. libro tertio circa textum) intelligitur humanitas Chriſti tegens pedem diuinitatis, vt eſt illud Magiſtri epilogando qui dixit diſtinctione vigeſimaſecunda libro tertio. Hæc de corrigia calciamenti dominici dicta ſufficiant ne oſſa regis Idumææ cõſummantur vſque ad cinerem. Corrigia autem vt idem dicit Bonauen. calciamenti eſt vnio diuinitatis, & humanitatis. Rex Idumææ eſt Chriſtus ratione naturæ mortalis aſſumptæ: iuxta illud quod dicitur in Pſal. In Idumæam extendam calciamentum meum, Oſſa Regis Idumææ ſunt ſacramenta Chriſti occulta, & difficiliora ad perſcrutandum. Hæc vſq; ad cinerem conſumuntur, quando per ignem curioſitatis adeo vult quis ea penetrare, vſq; ad minima, vt deuotio extinguatur. Et dicit Magiſter non eſſe faciendum hoc, quia cum loquimur de Chriſto, quantum ad eius incarnationem, & paſsionem, vel etiam cogitamus, repleri debemus deuotione: ne dũ tam magna & immenſa beneficia corde arido cogitamus, per elationem inflemur: & per ingratitudinem areſcamus, ſed ſanum conſilium reputet dicere cũ Ioanne. Non ſum dignus, vt ſoluam corrigiam calciamentorum eius. Credo enim quod huius calciamenti alligatura, quantò curioſius & audacius eam quis ſoluere voluerit, tantò arctius alligatur. ideo ſequendo medium finis imponatur circa ſermonem de Chriſto quantum ad incarnationis & paſsionis myſterium quod exuperat omnem ſenſum. Bonauentu.

¶ Calix ſecundum Alber. à calore dicitur: quia calore charitatis accendit. Hinc in Pſalmis dicitur: Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et accipitur tripliciter (vt ſcribit Gabr. lectio. lij. canon.) Vno modo pro vaſe receptiuo liquoris vel potus. Et ſecundum Bruliferum diſtinctio. xvij. quæſtio. vj. libro iij. accipitur pro vaſe argenteo, vel aureo, ſtanneo, vel calibeo, in quo conſecratur ſanguis Chriſti. Secundo accipitur pro paſſionis amaritudine vel pro morte aut paſſione. Hoc modo accipitur Matth. 20. cùm dixit Dominus filiis Zebedæi: Poteſtis bibere calicem quem ego biberus ſum, hoc eſt, poteſtis ſubire paſſionem, & mortem quam ego patiar pro redemptione humani generis. ita capitur cùm dixit Dominus: Pater ſi fieri poteſt tranſeat à me calix iſte. Sic omnes mar-

tyres calicem Domini biberunt. ita accepit etiam Chriſtus quando dixit: Calicem quidem meum bibetis. Et dicitur calix paſsiõ: quia iuxta veterem cõſuetudinem ad mortem condemnatis, potus in calice offerebatur, ſecundum illud Prouer. 31. Date ſiceram mærentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo. Bibant & obliuiſcantur ægeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius, & Amos 2. Vinum dãnatorum bibebant. Tertio modo ſumitur pro poculo in calice contento. Et ſic accipitur Hiere. 49. Quibus non erat iudicium, vt biberent calicem. Et Marc. 9. Quiſquis potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ, quia Chriſti eſtis, Amen dico vobis nõ perdet mercedem ſuam. Sic in communi locutione accipitur quod dicimus: ille ebibit totũ calicẽ, id eſt, totum potum, vel liquorem, vel vinum, quod fuit in calice: & ita videtur accepiſſe Chriſtus, cùm dixit, Hic eſt calix ſanguinis, vbi calix accipitur pro precioſo ſanguine Chriſti, & ſignificat propriè ſanguinis Chriſti effuſionem in cruce. Et in Euangelio dicit: Accipiens & hunc præclarum calicem in ſanctas & venerabiles manus ſuas, id eſt, vas non vtique vacuum, ſed cum vino: quia præmiſit. non bibam amodò de genimine vitis, per quod expreſsit vini liquorem fuiſſe in calice contentum. Accipitur & calix pro genere poculorum quod fiebat ex quodam ligno aromatico: vt dicit Brulefer diſtin. 8. quæſtio. 9. libro 4.

¶ CALLIDITAS. Vide in dictione Prudentia.

¶ CAMBIVM dicitur commutatio. Fit autem cambium tripliciter: vt ſcribit poſt Antonium & Angelum Gabriel di. xv. quæſ. 6. arti. 3. dubio 12. lib. 4. Primo cum pro moneta aurea recipio monetam alterius generis. Secundo fit cambium per literas, vt quis habet pecuniam in certo loco, puta centũ aureos quos vellet trãsferre in alium locum: accedit campſorem: tradit ſibi centum florenos, recipit ab eo literas, per quas in alio loco recipit 95. poſt aliquos menſes. Tertiò fit cambium ſine traditione pecuniæ, vt quis indiget Romæ pecunia, vadit ad bancarium ſiue trapezitum, petit ſummam centum ducatorum in partibus ſuis, puta Coloniæ reſtituendum in moneta ibi currente, poſt ſex menſes, aut alium terminum conſtituendum, &c. Et illud tertium cambium tertij generis, dicitur campium ſiccum ſecundum Angelum, quia ſiccum eſt charitate proximi, & ſiccat animam à Gratia Dei, &c. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà.

¶ CHARACTER, hoc nomen non eſt multum vſitatum in ſcriptura, nec apud originales doctores: nam in toto canone bibliæ non inuenitur niſi Apocaly. 13. & ſequentibus vbi fit mentio de charactere beſtiæ in manibus aut fronte habendo: vbi non intelligitur aliquod impreſſum animæ: ſed ſignũ aliquod in exteriori conuerſatione aut profeſsio ſectæ erroneæ, aut etiam figura aliqua in fronte, vel in manu: qua figuratur illum pertinere ad ſectam beſtiæ. Intelligitur & character beſtiæ peccatum mortale, cui contrariatur gratia: vt ſcribit Rich. diſtinct. v. artic. ſecund. q. 3. in ſolutione ſecundi argumenti. concordat ſanctus Bonauentu. diſtinct. 6. lib. 4. & diſtinct. 8. quæſ. vlt. li. 2. Vnde vt ipſe dicit, peccatũ dicitur character quando ſcribitur in fronte, hoc autem eſt cũ peccat ſine rubore & publicè: vt iam poſsit ei dici: Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubere, & tunc abſque dubio peccatum noſtrũ eſt cognitum à diabolo: quia iam non eſt ſecretũ ſed manifeſtum. Eſt & character nomen græcum, valens in latino ſicut figura. Hebr. 1. Cùm ſit figura ſubſtantiæ eius. Accipitur & character pro qualibet nota exteriori, ſigno, vel figura, quæ facit venire in cognitionem aliquid in mentem alicuius. Hier. Sermo Chaldaicus & Hebraicus ſolùm differunt characteribus. Hoc modo literæ ſcripturæ dicuntur characteres: & ſimiliter ablutio baptiſmalis etiam forma baptiſmi poteſt dici character, eò quòd eſt ſignum ſignificatiuum. Hæc ſanctus Bonauen. diſtinct. 6. lib. 4. & Scotus eadem diſtinct. quæſ. 9. & Brulefer. quæſ. ſecund. eadem di. Characteres verò quæ fiunt in arte magica & prohibita, ſunt prohibiti: & in his maximum eſt peccatum, quia ad hoc fiunt, ſcilicet, ad miniſterium dæmonum implorandum; quod non licet, & ideo malo fine fit: nec ex ſe habent virtutẽ, ſed ex diabolica pactione. De hoc ſanctus Bonauentu. quæſti. vlti. diſtincti. 7. lib. ſecund. Capitur autem character etiam pro quolibet diſtinguente ab alio. Capitur & vltimo pro aliquo ſigno impreſſo animæ, quod eſt præuium gratiæ in ſuſceptione ſacramenti initerabilis. Et notandum vt tangit Alexand. de Ales parte 4. quæſt. 19. membri ſecund. Er poſt eum cæteri doctores: & Gabriel di. 6. q. ſecund. lib. 4. plures effectus ſeu conditiones attribuuntur characteri: quas Occã in quarto reducit ad ſex. Et Dominus Cardina. Cameracenſis, quæſt. 3 quarti, quæ ſunt ſignificare, configurare, ſeu aſsimilare, diſtinguere, diſponere, rememorare, obligare. Eſt primo ſignum gratiæ, non quidem ex natura: ſed ex inſtitutione diuina, ſicut & ſacramentum gratiæ, ſcilicet, inexiſtentis, vel quia inexiſteret, ſi non poneretur obex ſeu impedimentum impediens. Secundo eſt ſignum configuratiuum ſeu aſsimilatiuum Chriſto, & cæteris characterem ſimiliter habentibus. Cõfigurat Chriſto: quia per ipſum habens characterem aſcribitur familiæ Chriſti. Etiã vt dicit Alexand. & poſt eum ſanctus Bonauen. configurat Chriſto per imitationem. Eſt etiam ſignum diſpoſitum ad gratiam ſacramenti per quod imprimitur tanquam cauſa ſine qua non: & hoc ſolum ex voluntate & ordinatione diuina, & non ex rei natura. Eſt & ſignũ rememoratiuum ſeu recordatiuum ſacramenti percepti, ſimiliter ex diuina ordinatione qua per characterem inducere voluit ſuſcipientẽ in notitiã ſeu memoriam ſacramenti ſuſcepti. Et ſextò ſignum obligatiuum ad obſeruantiam diuinæ legis, eo modo quo ſuſcipiens ſacramentum per eius ſuſceptionem plus obligatur quàm non ſuſcipiens, ſicut habitus religionis eſt ſignum, quod portans eum obligatur ad obſeruandum legem Chriſti, & ordinis ſiue religionis. Eſt quoque character quid indelebile in anima reddens ſacramentum, per quod imprimitur initerabile. De quo cõſulas Gabrielem diſtinctio. ſexta, quæſtio. ſecund. articu. j. libr. quar. & Scot. eadem diſtinct. quæſti. ix. & Gabrie. lectione ſecunda canonis.

¶ CHARACTER vt accipi' à Theologis breuiſsimè ſic deſcribitur. Character eſt ſignũ ſpirituale à Deo ſolo animæ impreſſum, in ſuſceptione initerabilis ſacramenti manens indelebiliter, de lege communi. Dicitur ſpirituale ſignum animæ, per ſacramenta enim quibus ponitur homo in certo ſtatu, imprimitur immediatè à Deo quoddam ſpirituale ſignum in anima ſuſcipientis ſacramentum, quo cognoſcitur ſuſcipiens eſſe in tali ſtatu. Et dicitur à ſolo Deo, quia reſpectu characteris, nulla creatura habet cauſalitatem actiuam. Et ſicut gratia à ſolo Deo creatur;

tur:ita & character à ſolo Deo creatæ animæ imprimitur. Et ille character imprimitur in ſuſceptione ſacramenti initerabilis: puta baptiſmi, confirmationis, & ordinis: & nõ aliorum. Imò nihil iterabile, nec virtus, nec gratia, imprimit characterem: quia character eſt indelebilis: ideo non poteſt imprimi niſi per ſacramentum, quod non iteratur. Latius Gabri. Itẽ quia character eſt quædam ſpiritualis poteſtas ad agendum aliquid ſecundum circunſtantiam. Nũc autem tantum tria ſunt ſacramenta quæ ponunt hominem ad certum ſtatum fidelium, & membrorum Eccleſiæ quo diſtinguitur ab infidelibus. Confirmatio ponit in ſtatu bellantium quo diſtinguitur ab infirmis, & ordo ponit in ſtatu miniſtrantiũ in templo Domini, ſiue multiplicantium proles ſpirituales: & mẽbra Eccleſiæ quo diſtinguitur à laicis: & ideo tantum per hæc tria ſacramenta imprimitur character. Dicitur manẽs indelebiliter: per hoc excluditur virtus & gratia: quæ licet conferantur per ſacramenta, non tamen manent indelebiliter, nec per ſacramentum initerabile conferuntur: nec ſolum per tale. Et ratio indelebilitatis characteris eſt ſola diuina volũtas & ordinatio, qua ordinauit quod character poſt impreſsionẽ non deleatur: ſicut ordinauit quòd Angelus vel anima poſt ſui productionem non deſinat eſſe, licèt ipſum annihilari poſſet. Et ideo additur in diffinitione: de lege communi, id eſt. ſecundum ordinatam Dei potentiã. Ex quo ſequitur (vt ſcribit Bruleſer di.vj.q.j.lib.iiij.) quod in damnatis non deletur character: & hoc ad opprobrium ipſorum & maiorem confuſionem: nec etiam debetur in beatis ad maiorem eorum gloriam & pulchritudinem, intelligitur tamen id de potentia Dei ordinata vt dictum eſt: quia poſſet Deus delere. Fuerunt autem plures opiniões de quidditate characteris, ſuppoſito quod ſit ponendus, vt recitat Alexã.q.xix. membro v. Ipſe tamen tendit ad illam opinionem quod ſit qualitas abſoluta, quem imitatur ſanctus Tho. & ſanctus Bonauent. Ponunt & rationes quas & recitat Gabriel diſtin.vj.q.ij.ar.j.lib.iiij. quas apud eundem videre licet. Sed neque auctoritates ſacræ ſcripturæ neq; ſanctorum patrum originalia cogunt ponere characterem ad hunc intellectum: in quo accipitur à rectoribus, doctoribus, nec experientia probat characterẽ eſſe: quia omnia attribuuntur characteri: puta ſignificare, configurare, diſtinguere, diſponere, rememorari, obligare, æquè ſaluantur ſine charactere ſicut cum charactere. Omnia enim operatur ſacramentum, præterea hæc ita inueniuntur in ſacramento euchariſtiæ & cæteris non imprimentibus characterẽ, ſicut in his quæ imprimunt characterem. Nam ſignificare eſt de ratione ſacramenti: & configurare, diſtinguere, &c. manifeſtè conuenit Euchariſtia & cæteris ſacramentis, præterea hæc omnia conueniunt circuncisioni, & tamen negatur quod circũciſio imprimat characterem. Quare ponere characterem eo modo quo diffinitus eſt, nec ratio neceſſaria demonſtrat, nec euidens auctoritas probat. Et omnes rationes quæ adducuntur, perſuaſiones ſunt, non procedentes ex neceſſariis. poteſt tamen per rationes perſuaſiuas & Eccleſiæ auctoritatem oſtendi probabiliter ponendum eſſe characterem. Et perſuaſiones ponit Scotus, & poſt eum Gabriel diſt.vj.q.ij. libro iiij. Videtur tamen magis cõſonare determinationi Eccleſiæ ponere characterem quàm eius oppoſitum, & communiter ſchola theologorum tenet, & ad hoc ſunt congruentiæ quas videre potes apud Gabrielẽ.

Præſumptuoſum itaque foret negare characterem, & character eſt in anima ſubiectiuè. Eſt etiam in eſſentia, potentia, intellectu & voluntate: quia omnia idem ſunt, tenendo quod potentiæ animæ nõ diſtinguuntur ab anima, & inter ſe ſunt omnibus modis idem, Si verò tenetur alia opinio, ſunt diuerſæ opiniones. Vnde ſanctus Tho. ponit characterem in intellectu: Scotus autem in voluntate. Bonauentu. autem & Alexã. de Ales ponunt eum in tota imagine. meminit hoc Bruleſer diſtin.vj.q.iij.lib.iiij. Probabiliter verò poteſt dici. vt ſcribit Gabriel dubio ij. vbi ſuprà, quod eſt in eſſentia, & aſtipulatur Dominus Cardinalis Camera.q.iij.ar.j.q.v.lib.iiij. Nec vt dicit Scotus character eſt gratia, nec virtus aliqua infuſa: puta fides, ſpes, charitas. quia tales virtutes non ſemper imprimuntur ſuſcipienti ſacramentum, non iterabile: vtpote fictè ſuſcipienti ordinem, vel confirmationem: character autem ſemper imprimitur. Item character eſt indelebilis: virtutes autem ſunt delebiles: vt patet de peccante mortaliter, in quo non remanent illæ virtutes. Hæc Scotus diſt.vj.q.ix. lib.iiij. Et ſecundum Alex. character eſt habitus relucens in anima impreſſus perpetuò: non ad agendum, ſed ad diſponendum ad gratiam: & ad diſcernendum ouẽ dominicam à lupis: & ſic erit in prima ſpecie qualitatis. Si autem eſt quoddam infuſum ſupernaturaliter diſponens ſubiectum naturaliter ad ſuſcipiendũ cætera ſacramenta, erit in ſecunda ſpecie. Si vt qualitatem inhærentem, erit in tertia ſpecie. Etſi vt productum à Deo, erit in prædicamento paſsionis. Si vt obligatiuum diſtinctiuum, erit in prædicamẽto relationis, quæ veris ſunt logicis manifeſta. Sunt autẽ tria ſacramẽta quæ ſolùm imprimunt characterem: vt inquit Gabriel dubi.iiij. vbi ſuprà, ſcilicet, baptiſmus, confirmatio, & ordo. Nec ſecundum beatum Tho. & Palu.di.4.q.3.lib.4. & ſanctum Bonauent. circunciſio impreſsit characterẽ. Diſſentit Scotus, qui vult quod circunciſio imprimebat characterẽ ſicut baptiſmus, quia ſecundum eum circunciſio ita erat prima ianua ſalutis in lege Moyſaica, ſicut baptiſmus in noua. De quo latius videto Gabrielem dub. v. vbi ſuprà, nec baptiſmus flaminis & ſanguinis, vt dicitur communiter ab omnibus imprimunt characterem, quia character non imprimitur niſi pe ſacramentum ſenſibile, ſic nec virtutes & cætera dona imprimunt characterẽ, cuius ratio finalis eſt diuina inſtitutio. Omnia autem quæ de charactere dicuntur, pro magna parte ſunt voluntaria, & modica ratione fulcita. Nec character fuit impreſſus Chriſto, quia fuit baptizatus baptiſmo Ioannis, qui non impreſſit characterem, quia non fuit ſacramentum, nec cõtulit gratiam ex opere operato, ſed fuit quædã præparatio ad baptiſmum Chriſti. Gabri.dub.vj. vbi ſuprà. Nec baptiſmus beatæ virginis, quæ creditur baptizata (ſed non legitur à quo) impreſsit characterem, quia plena gratia. Et per hoc quia baptiſmus nullam gratiam addidit, characterem non impreſſit. Videtur tamẽ (inquit Dominus præpoſitus Gabriel) probabile quod etiam recepit characterem baptiſmalem, licèt non recepiſſet gratiæ augmentũ in eius baptizatione. Multò plura alij de charactere literis mandarunt. Hæc pauca ex multis dicta ſufficiant: non enim ſingula referre inſtitui, ſed ſolùm incipientibus aliquo modo eſſe adiumento, & vtilitati volui: doctiores plus legant.

¶ CHARITAS ſecundum theologos in iiij. ſen. diſt. 27. eſt rectiſsima animi affectio qua diligitur Deus

propter

propter ſe: & proximus propter Deũ:quæ charitas eo ſplendidius (vt inquit Paulus Corteſius libro iij. di.7.)ex omni virtutum genere floret:quo proprior eſt Deo. Nam cum ortum ex fœlicitate nãciſcatur, nullo modo nobis naturæ vi parta ineſt,ſed ſpiritus afflatu illabitur. Itaque intelligẽdum eſt eam ditius in vita locupletari poſſe. Sed cum omne cõtrarium alterius interuentu adimatur,ſcire neceſſe eſt, eam quoque capitalis tabis interuentu tolli. Namquemadmodum lucem in aere deeſſe dicimus,ſi ſoli caligo offundatur,ſic eam in anima deeſſe volumus, ſi Dei afflatus ſceleris tabe tanquam velo quoddam obtendatur. Sed cum chariras latiſſimè pateat,maximè in generis hnmani ſocietate cernitur. Itaque ob eam cauſam neſariorum etiam hominum eſt ſeruãda communitas:propterea quod fœlicitas ſit eorum naturæ capax. At cum culpæ cõtractæ ratio expenditur,qua ſunt homines fœliciratis expertes:tamen non modò hi cum quibus nulla eſt nobis propinquitatis colligatio, ſed etiam parentes & liberi odioſi eſſe debent. Hæc Corteſius. Charitas autem dicitur quaſi chara vnitas,vt inquit Gerſon tractatu ix.ſuper Magnificat.quæ (vt idem ait) purificat hominem & gratum reddit Deo, ambulantem in omnibus mandatis eius ſine querela:ait Gerſon lectione j.de vita ſpirituali animæ. Et charitatis ordo ſecundum eundem eſt ordo vnitatis. Vnde ſecundum ſanctum Bonauen.diſt.29.q.1.libr.3. charitas eſt vinculum ligans:iuxta illud quòd dicit Apoſtolus Col. 3.vbi vocat eum vinculum perfectionis. Et Diony.in quarto de diuinis nominibus dicit:quod amor eſt virtus vnitiua. Vnde eum amor charitatis ſit, amor maximè liberalis multa complectitur, & in vnum colligit. Vnde charitas non tantum vnit fini eum in quo eſt,ſed etiam quodammodo ligat ei quod natũ eſt ad eundem finem peruenire.

¶ CHARITAS eſt triplex,ſcilicet, Prima increata. Secunda infuſa. Tertia adquiſita. Charitas increata eſt ipſe Deus. Vnde quicquid eſt charitas vel dilectio increata eſt ipſe Deus in diuinis,ergo ſolùm reperitur. Et capitur tribus modis. Vno modo eſſentialiter,& eſt quoddam commune tribus perſonis: & eſt illa dilectio qua quælibet perſona in diuinis diligit ſe & alias perſonas. Alio modo notionaliter, & eſt ipſa ſpiratio actiua, qua pater & filius ſpirant ſpiritum ſanctum concorditer. Tertio modo capitur perſonaliter,quæ producitur per voluntatem. Pater enim & filius eandem habentes voluntatem,& eſſentiam diuinam ſibi præſentem(concordia quæ eſt amor & eſt notio) ſpirant ſpiritum ſecundum. Secundo autem modo appropriatur patri. Vnde canitur in quadam proſa. Charitas eſt pater. Ratio appropriationis eſt: quia ſolus pater ſecundum Rich. de ſancto Victo. dicitur habere amorem gratuitum: quia tribuit & non accipit ab aliquo. Item quandoque appropriatur filio,quia charitate incarnatus eſt. Gabr. iiij. Tertio modo appropriatur ſpiritui ſancto. Ratio huius eſt,quia ſpiritusſanctus in diuinis eſt per modum voluntatis procedens, cnius voluntatis habitus eſt charitas. Hoc modo dicimus quod potentia appropriatur patri, ſapientia filio,charitas ſpirituiſancto.ita ſcribit Guilhel.Scotiſta:Pelbartus:Bruleſer.diſt.x.ar. iij.q j.libro j. Charitas itaque increata eſt voluntas diuina ſine qua nullus eſt Deo gratus vel acceptus, nec actus quicunque meritorius. Et charitas ſecundum magiſtrum (& ſi non tenetur à doctoribus,qua meritoriè diligimus Deum & proximum, eſt ſpiritusſanctus. non ſic intelligendo vt ſcribit Gabr. poſt Occam diſt. xvij. q.iij. li. j. quod ſpiritusſancto formaliter diligamus Deum & proximum. Hoc enim quo ſic diligimus eſt actus à noſtra voluntate elicitus:vel habitus derelictus vel infuſus: ſed ratio formalis præciſe. Vnde actus dicitur meritorius aut agens Deo charus eſt gratuita Dei voluntas, quæ eſt ſpiritusſanctus. Et ſi hunc inrellectum habuit magiſter cum dixit qnod charitas qua diligimus Deum,& proximun eſt ſpiritusſanctus:verũ dixit. Et ſic ſaluat eum Occam. Nec vult magiſter negare quin præter illud donum quod eſt ſpiritusſanctus etiam aliud donum creatum donetur,quod ſit habitus inclinans ad diligendum.

¶ CHARITAS infuſa dicitur illa quæ ab increata charitate diuinis influxibus ſolùm in volũtates aut angelicas aut noſtras mittitur:hoc eſt à Deo infunditur. Et habet tria nomina de communi. Dicitur enim charitas infuſa,quaſi intus fuſa,inquãtũ à Deo infunditur mẽtibus. Itẽ dicitur effuſa quaſi extra fuſa,inquantum ad extra per bona relucet opera. Dicitur etiam charitas diffuſa quaſi deintus fuſa, inquantum ad interiora bona opera diffunditur. Charitas verò adquiſita eſt quæ ex dilectione Dei frequenti adquiritur ex naturalibus, quam etiam multi gentilium habere potuerunt:vt ſcribit Guil. Scotiſta. Vnde ſicut fides diſtinguitur in infuſam & adquiſitam:ita de charitate dicendum eſt.

¶ CHARITAS creata ſumitur dupliciter. Vno modo pro habitu quodam abſolutè infuſo: & ſic non eſt nomen connotatiuum, ſed abſolutè ſignificat illam qualitatem:& ſic aliquis poteſt eſſe charus ſine charitate. Alio modo ſumitur pro termino connotatiuo:vt eſt abſtractum illius concreti charus, vt,ſcilicet, connotat aliquem eſſe gratum Deo,& ſic ſine charitate nemo poteſt eſſe charus Deo. Eſſe autem charum ſiue acceptum ſiue dilectum Deo:nihil eſt aliud quã velle diuinum quo vult aliquẽ beatificare ſi manſerit in ſtatu perfectionis,nõ ponens obicem per peccatũ.& illo modo omnis paruulus poſt baptiſmum prius quàm actualiter peccet eſt charus ſeu acceptus Deo: quia tali vult(ſi non impediet perſequens peccatum mortale) dare vitam æternam:nõ autem ſic eſt acceptus ante baptiſmum, quia illum non vult beatificare ſi manſerit in ſtatu illo ſine baptiſmo. Gabr.di.xvij.q.j. ar.j.li.j. Sic per oppoſitum oditus Deo dicitur: qui eſt ordinatus ad pœnã niſi pœnituerit. Et vt ibidem ſcribit artic.ij quamuis aliquis de potentia Dei abſoluta poſſit eſſe acceptus Deo,& charus ſine omni forma inhærente ſibi. Nullus tamen poteſt eſſe charus Deo ad vitam de lege ordinata,non habendo in ſe qualitatem aliquam infuſam quæ ſit charitas vel gratia. Et pauló pòſt dicit: Deus quemcunque beatificat merè contingenter,librrè & miſericorditer bearificat ex gratia ſua & non ex forma, vel dono collato. Hinc Petrus de Aliaco. q. ix.ar. ij. lib. j.ait. Impoſſibile eſt placere Deo ſine gratia. Hinc error Pelagij oſtenditur, qui dixit quòd Deus neceſſitetur habenti actum moraliter bonum dare vitam æternam, & non ex gratia ſua :ita quod ſi non daret,eſſet iniuſtus, quod eſt falſum.non itaque oportet ponere formam neceſſitatem Deum contra Pelagium.

¶ CHARITAS (vt ſcribit Bruleſer diſt. xvij.q.j.li.j.) eſt habitus ſupernaturalis inhærẽs formaliter naturæ beatificabili, per quẽ ipſa acceptatur à Deo ad vitã æternã, tanquã digna tanto præmio,& per quẽ

ipſis eſt amica Dei, & ſibi grata & chara, & per quem actus eius elicitus ſecũdum inclinationem talis habitus eſt meritorius vitæ æternæ. Et charitas communiter ab omnibus doctoribus dicitur vita ſpiritualis: quamobrem omnis exiſtens in peccato mortali eſt mortuus. Nam ideo dicitur peccatum mortale: quia demeritoriè priuat vitam ſpiritualem. Et vt ſcribit Scotus diſt. 27. libro 2. Charitas eſt habens eam, habet Deum charum: ita quod reſpicit Deum non in ratione diligentis: ſed in ratione diligibilis. Gratia eſt qua Deus habet aliquẽ gratum: ita quod ipſa reſpicit Deum acceptantem ſiue diligentẽ, non autem dilectum, non autem dicitur gratia propter quodcunque Deus diligit: quia tunc eſſentia diuina in filio poſſet dici gratia, quia propter eam diligit filium, ſed illud propter quod Deus acceptat habens vt dignũ beatitudine dignitate quæ eſt in correſpõdente meriti ad præmium: id dicitur gratia. Et paulò ſupra dicit idem Scotus. Gratia formaliter eſt virtus quæ eſt charitas, & quæcũque excellentiæ attribuuntur gratiæ & charitati, & ecõtra: vtraque enim formaliter diuidit inter filios regni & perditionis. 15. de ciui. Dei. c. 18. vtraque eſt forma virtutis, & neutra poteſt eſſe informis. Vtraque etiam cõiungit vltimo fini perfecta coniunctione, qualis poteſt eſſe in via, & ſi poneretur diſtincta, altera ſuperflueret, quia reliqua ſufficeret. Henricus vero quotli. 19. q. 13. dixit aliter, ſcilicet, gratiam eſſe quoddam lumen ſupernaturale ſe habens ad virtutes theologicas ſicut lumen ad virtutes adquiſitas, ſicut anima ponitur idẽ ſuis potentiis: vel ſic, gratia eſt radix earum, ſed hoc improbat Scotus vbi ſuprà.

¶ CHARITAS, vt habet Aug. (& ſuprà dictum eſt) in moribus Eccleſiæ, ac in 3. ſententiarum. di. 27. diffinitur ſic. Charitas eſt rectiſſima animi affectio, qua diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum & in Deũ. Idem in ſoliloqui. Charitas eſt virtus qua Deum videre, eoque perfrui deſideramus. Idem de ſpiritu & anima. Charitas eſt vita copulans amantẽ cum amato: vt dicit etiam idem 8. lib. de trini. Et dicitur vita charitas beata animarum & Angelorum, ſine qua nec anima, nec Angeli viuũt. Dicitur copulans amantem cum amato, quia charitas vnit Deo per gratiam & gloriã. Apoſtolus 1. Tim. 1. dicit, Charitas eſt finis præcepti de corde puro, & conſcientia bona, & fide nõ ficta, vbi tanguntur radices originis charitatis. Oritur namque ex bona cõſciẽtia in præceptorum impletione: ideo dicitur finis præcepti. Secundò oritur ex corde puro, ſcilicet, à viciis. Tertiò ex cõſciẽtia bona. Glo. ibi dicit quòd cõſcientia accipitur pro ſpe in bono opere. Quartò oritur ex fidei veritate, ideo dicitur, fide non ficta, quia iuſtus ex fide viuit. Rom. 1.

¶ CHARITAS dicitur forma virtutũ & formare virtutes: nõ quod inhæreat virtutibus & det ſpeciem, ſicut forma ſubſtantialis inhæret materiæ, & dat ſpeciem non materiæ, ſed compoſito, ſed dicitur forma virtutum pro quãto per charitatem actus virtutum perficiuntur, quia per charitatem in debitum finem vltimum, ſcilicet, ſummum bonum propter ſeipſum (quod Deus eſt) referuntur. Perfectior autem actus in Deum relatus eſt, quàm relatus in aliũ finẽ, vt honeſtatẽ aliquam moralẽ circa Deũ. Sola autem charitas qua diligitur Deus ſuper omnia & propter ſeipſum refert actus eius in quo eſt in eum, qui ẽ ſuper omnia diligit. ideo ſola charitas formatvirtutes pro quãto perducit virtutũ actus ad vltimam perfectionẽ. Vnde habitus fidei informis nihil eſt aliud quàm habitus fidei, cui non aſſiſtit in eodẽ ſubiecto charitas. De quo aliàs dicitur, Et gratia perdita (inquit Aug.) omnes virtutes deficiunt à vita. Vnde Gabriel ſermone dominicæ xx. Omnis habitus carens charitate: virtus non eſt perfecta, ſed mortua & inanis. Hinc charitas nõ poteſt eſſe informis, vt multis probat ſanctus Bonauen. di. xxvij. q. iiij. lib. iij. quia charitas nõ ſolùm inquantũ gratuita, ſed etiã inquantũ affectio recta, ſiue quantum ad habitum ſubſtratum repugnat omni peccato, ſicut fides ſpecialiter peccato oppoſito.

¶ CHARITAS, amor & dilectio, propriè loquendo ſunt termini eſſentiales: vt inquit Cameracẽ. q. 8. ar. 3. lib. 1. & ſi quãdoque à ſanctis vel doctoribus capiãtur perſonaliter: hoc non eſt ſecũdum ſermonis proprietatem, ſed eſt ſecundum quãdam appropriationẽ: ſicut appropriatur patri potentia, & filio ſapientia, &c. tamen in diuinis non eſt aliqua potentia vel ſapientia aliquo modo diſtincta à communi potentia vel ſapientia trium perſonarum.

¶ CHARITAS autem creata poteſt augeri vt ſuprà dictum eſt in dictione Augmẽtatio. ſed effectiuè augetur à Deo, ſed meritoriè per bona opera. Bruleſer & Rich. diſt. 17. lib. 1. ar. 2. q. 3. Gabriel eadem diſ. q. 4. & Aliſcenſis quæſtione 9. articu. 3. lib. 1. Non autem poteſt minui per peccatum demeritoriè, quia nec per peccatum mortale, quia hoc ſimpliciter tollit, cum ſibi repugnat, nec per veniale, quia veniale ſtat cum charitate. Et ſi veniale minueret charitatẽ, per multa venialia tota tãdem auferretur, quod nõ cõceditur. Vide Gabrielem. diſtin. 17. q. 4. arti. 3. libro 1. tamen feruor eius per peccatum veniale remittitur. Sed quia venialia vt ſcribit Dominus cardinalis Cameracenſis quidam multum diſponũt ad lapſum & ruinã in mortalia per quæ perditur charitas: per culpam igitur venialẽ poteſt diminui charitas quãtum ad eius firmitatem & ſtabilitatẽ, vel poteſt minui quantum ad eius feruorem. Aliacen. q. 9. arti. 3. libro 1.

¶ CHARITATIS autẽ proprietates ſunt plures, quas colligit Gabriel diſt. 26. q. vnica. ar. 1. lib. 3. ſcilicet, inſtituere imperium. Charitas operit multitudinẽ peccatorum, placat & acceptum facit Deo. Idem dicitur de gratia. Vide latius Gabr. vbi ſupra.

¶ CHARITAS viæ dicitur perfecta quatuor modis, ſi charitas intelligitur ex parte diligẽtis. Nam ſi intelligitur ex parte diligibilis ſolùm charitas Dei qua ſeipſum diligit, eſt perfecta. Primò cauendo omne vicium: & talis perfectio eſt conſequens omnibus charitatem. Vnde Matth. 5. Eſtote perfecti ſicut & pater veſter. Secundò contemplando Deum, ſcilicet, vacando diuinis aliis curis temporalibus dimiſſis, niſi quantum exigit neceſſitas. Tertio modo non timendo ſupplicium. 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foràs mittit timorem, ſcilicet, tam ſeruilem quam mũdialem, quàm humanum ſiue carnalem, quàm initialem, ſed non timorem filialem nec naturalem. Quartò perfecta charitas viatoris eſt affectãdo præmium. Phil. 2. Cupio diſſolui, & eſſe cũ Chriſto. Charitas autem patriæ dicitur perfecta: quia habet impoſſibilitatem offenſæ, tranquillitatem ab omni ſollicitudine: actualem continuitatem in Dei contemplatione, claritatem in Dei lumine, libertatẽ ab omni paſſione, & ſecuritatem ab omni tẽtatione: atque perpetuitatem in omnis boni poſſeſſione. Vnde talem perfectam charitatẽ nullus poteſt habere in hac

vita, qualẽ De' ex charitate immẽſa dabit electis in patria, &c. Rayne. in ſum. cum Tho. 3. ſcripto. d. xxix. & ij. ij. q. xxiiij. ar. viij. Et poſt eos videatur Pel. li. iij. Roſarij theologiæ, in dictione Charitas. §. lxxiiij.

¶ Charitas quandoque ſtrictiſſimè accipitur pro habitu quo diligimus alterum in beatitudine communicatiuum nobiſcum. Et illo modo loquitur Gregorius homel. xiij. Nemo ad ſeipſum charitatem habere dicitur, ſed charitas in alterũ tendit vt charitas eſſe poſſit. Alio modo accipitur largius pro habitu quo diligimus aliquod beatificabile, ſiue ſit à nobis diſtinctum ſiue non. Sic accepit beatus Aug. & magiſter di. xxviij. li. iij. Charitas inſuper vt dicit Greg. eſt in cuius radice omnia præcepta ſunt vnum, & charitas ad obſeruantiã omnium præceptorũ inclinat. Itẽ charitas non quærit quę ſua ſunt. 1. Cor. 10. & 13. Verum eſt ſecundum glo. hoc eſt: nemo quærit quæ ſua ſunt cum iactura & ſcãdalo cæterorum.

¶ Charitatis ordo, qui quidem ordo non dicit ordinem tẽporis, ſed perfectionis. Et illa perfectio attenditur vno modo quo ad charitatis affectum, id eſt, ad actum imparatum, quo effectus alicuius impẽditur amato: & illa ſe non neceſſario conſequuntur, quia poteſt aliquis actu multum intenſo alicui impẽdere modicum bonum, qualia ſunt bona corporis & fortunæ, quæ minima ſunt ſecundum beatũ Aug. Et poteſt quis affectu remiſſo alicui velle impendi maxima bona, ſcilicet, beatitudinem & gratiam, &c. Illa quoque perfectio actus charitatis attenditur ibi non ſecundum intenſionem actus gradualem ſimpliciter, ſed magis ſecundum appreciationem actus, vel quia fortior & firmior. Gabriel diſt. xxix. q. vnica. ar. j. lib. iij. Vide & de ordine charitatis ſanctum Bonauen. eadem diſt. q. v. Ordo autem debitus charitatis requiritur de neceſſitate ſalutis: vt Gabriel ſcribit ar. ij. vbi ſuprà, quia diligens non diligenda aut æquè diligẽs quod minus vel amplius diligendum eſt: aut minus vel amplius quod æquè diligendum eſt, contra ordinem charitatis diligit: vt dicit Aug. & per conſequens cõtra legẽ charitatis peccat. Lex autem ſiue præceptum charitatis eſt maximum præceptorum, à quo cætera dependent, & ideo tranſgreſſio eius eſt culpa mortalis. Et non ſolùm actus charitatis ſed etiam ordo & modus eſt in præcepto: vt dicitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. & proximum ſicut teipſum. Hinc magiſter: Peccat, inquit, qui præpoſterè agit. Nam ſcire quid facias & neſcire ordinem faciendi, non eſt perfectæ cognitionis. Ordinis nanque ignorantia conturbat meritorum formam. Idem ſecundum Dionyſium & Philoſophum. Bonum eſt ex cauſa integra: malum autem vniſariam: ideo cuiuſcunque defectus circunſtantiæ ineſſe debitæ reddit actum vicioſum. Ordinem diligendorum ſic aſſignat beatus Ambro. ſuper Cantic. 1. & ſuper illud: Ordinauit in me charitatem. Multorum ait charitas inordinata eſt, quod in primo eſt ponũt tertio vel quarto. Primò Deus eſt diligendus. Secundò parẽtes: inde filij, poſt domeſtici. Qui ſi ſint boni, malis filiis ſunt præponendi. hoc in Euangelio ad cuiuſlibet dilectionem proprium ponit: Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus tuis, & proximum ſicut teipſum. Et inimicos non ex tota virtute: non ſicut teipſum, ſed ſimpliciter, ſufficit enim quod diligamus & non odio habeamus. Deus itaque præ omnibus affectiuè & effectiuè eſt diligendus, in quo eſt ratio bonitatis pleniſſimè, vt ſcribit Gab. Sed poſt Deum omnia æquè ſunt diligenda ex charitate quantum ad obiectum principale dilectio volendum: nam & nobis & proximis, amicis, & inimicis volẽdũ eſt vt beatificè poſſideant Deum. Optanda quoque eſt omnibus gloria & gratia: vt vult beatus Aug. allegãs illud Apoſtoli: Volo omnes eſſe ſicut meipſum. 1. Cor. 7. Sed quo ad obiecta ſecũdaria, & quo ad particularia bona poſſunt plus vel minus velle vni quã alteri: & vni cõuerſionem à malo: alteri conſeruationẽ in bono. Itẽ quilibet plus ſeipſum diligere debet charitate affectiua & effectiua quàm quæcũque alia. De quo videatur ſanctus Bona. quia ſecũdum rectũ rationis iudicium magis diligẽda eſt ſalus propria, quàm aliena, & bonum proprium quàm proximi. Probat & Scotus pluribus: legito latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Et ſecundum ordinẽ gratuitæ dilectionis parentes præponendi ſunt filiis: & quantum ad amorem affectiuum ſimul & effectiuum. Item dilectione gratuita magis ſunt diligendi extranei boni quã propinqui mali, ſecus tamẽ dilectioni naturali. quia Deus magis vult à nobis diligi quos ipſe magis diligit. Magis autem diligit bonos quàm malos, &c. Item magis eſt diligendus proximus quàm propriũ noſtrum corpus, quia plenior eſt ratio diligibilis in proximo: participatio autem beatitudinis eſt ratio dilectionis partialis charitatiuè: corpus enim nõ eſt capax beatitudinis niſi per redundantiam, ſed proximus eſt capax beatitudinis formaliter. De ordine charitatis ita ſcriptis reliquit Paulus Corteſius diſt. vij. lib. iij. ſententiarum cùm ait. Quare pertinet ad omnes ſcire in hac hominum ſocietate ordinẽm oportere ſtatui quandoquidem ordo prius & poſterius complectatur. Gradus igitur ſocietatis hominum hoc modo deſcribuntur; vt arctior ſit ſocietas propinquorum, à qua diuelli natura nequeamus, cùm princeps ſit & natura ſolidior. Si autem diſceptatio aut collatio fiat, quibus plus ſit charitatis impertiendum, dicendum erit: ob initium plus parenti quàm libero eſſe tribuendum. At ſi verius neceſſitudo expendatur nemini dubium eſſe poteſt id plus amoris flagitare quod arctius aſtringitur: ex quo vt ait Ariſto. cauſa eſt vt plus amoris filio quã parenti debeatur: ſiquidem pater liberum amat tanquam quippiam ex ſe manans, quod idem filio nullo modo contingit: eodem accedit quod parentis diuturnior eſt amor. Nam liberi à parentibus in crepundiis primóque naturæ ortu diliguntur. contra quæ parentes à liberis ſerò & ætatis progreſſione amantur. At amor quo vetuſtior eo abſolutior eſſe ſolet. Itaque dubitari nõ poteſt quin iure plus amoris ſit à parente quã à matre repoſcendũ, cũ pater præſtãtiori originis ratione verſetur, & mater patibilem naturam nanciſcatur. Eodem quoque modo de omni propinquorum genere diſſeritur quo modo ſit quiſque minus magiſve colendus. Hæc Corteſius. Neceſſitas itaque obſeruantiæ ordinis in dilectione ſecundum prædicta eſt moderanda. Item iſte ordo quantum ad dilectionem Dei præ omnibus & ſuper omnia manet in patria, quia ipſum præceptum dilectionis Dei ſuper omnia perfectiſſimè implebitur, & beatus perfectè eo fruetur, & ſic arctiſſimo amore vnietur. De his latiùs Gabriel. ar. iij. dubio j. vbi ſuprà.

¶ Charitatis gradus quos ponit Magiſter diſt. xxix. in fine lib. tertio, ſunt charitas incipiens, charitas proficiens, & charitas perfecta. Et iſti gradus

charitatis accipiūtur ſecūdū augmētū charitatis. Nā charitas & quælibet virtus (non ſtatim nata) perfecta eſt, Nam ſecundum ſanctum Greg. home. xv. ſuper Ezech. Nemo repentè fit ſummus, ſed in bona cōuerſatione animi vnuſquiſque inchoat, vt ad magna perueniat. Alia enim ſunt virtutū exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Latins Gabriel ibi ſcribit. Et ſecundum hos tres gradus triplex eſt ſtatus hominum Deo placētium & ſeruientium, quorum alia & alia ſunt officia & ſtudia conuerſandi. Hi ſunt ſtatus incipientium, proficientium, & perfectorum. Incipienti cùm in eo naſcitur charitas, incumbit principaliter à peccato recedere & eius reliquiis vitioſum habitibus & concupiſcentiis (quæ adhuc militant in eo & in cōtrariū charitatis fortiter mouent) diligenter reſiſtere: ne adquiſita charitas corrumpatur, ſed foueatur & nutriatur. Hoc autē fit operibus pœnitētiæ, contritione, confeſſione, & ſatiſfactione: quia ſtatus incipientium, eſt ſtatus pœnitentium. Et licet ſic agendo etiam creſcat per huiuſmodi opera in virtute: principalis tamen eorum ſollicitudo eſt: non quomodo creſcant ſed quomodo peccatis reſiſtant, & hic labor præcipitur incipientibus. Hiere. 4. Nouate nobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas, Circūcidimini & auferte præputia cordium veſtrorum. Nouatur nouale per contritionem: euelluntur ſpinæ per confeſſionem: auferuntur cordis præputia vitiorum per ſatiſfactionem. Priuſquam autem aliquantulum creuit charitas & decreuerunt concupiſcentiæ & vitia impugnantes, vt iam non ſic acriter fortiterque impugnent, ſuccedit ſecundum ſtudium & cura ad hoc principaliter tendens, vt proficiat in gratia & virtutibus: & hoc proficientium eſt: non tamen ita proficientes virtutum profectum intendunt, vt contra dæmonum oppugnationes defenſionis gladium deponant. Sicut figuratum eſt in ædificatione Hieruſalem ab Eſdra & Zorobabel, de quibus ſcribitur Neemiæ 4. quod vna manu ædificabant, & altera tenebāt gladium. Principalius opus fuit ædificare: tenebatur tamen gladius ad obuiandum impugnationibus inimicorum. Horum ergo ſollicitudo eſt per opera virtutum adquirere virtutes, & ornare animam ſuam in templū beneplacens Domino. Fortificata verò ſic charitate, ac virtutibus roboratis, quibus ligantur paſſiones, & humanus quietatur animus, ſuccedit tertium mentis ſtudiū ad hoc principaliter intendens: vt dimiſſis creaturis, ſoli Deo inhæreat contemplatione & amore, quantum vitæ præſentis neceſſitas patitur & admittit, qui gradus perfectorum eſt. De quo paulò plura ſcribit Gabriel dubio 2 quæſtione vnica, diſtinctione 25. libro 3.

¶ CARENA Vide in dictione Indulgentia.

¶ CARO dupliciter ſumitur in ſcriptura: vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtinctio. 32. artic. 2. quæſtio. 1. libro 2. Aliquando dicitur homo exterior, carnalis, ſenſibilis, & ſic comprehendit carnem cum potentia animæ ſenſitiuæ, & hoc modo propriè eſt ſubiectum concupiſcentiæ carnalis. Alio modo caro dicitur pars hominis conſtitutiua, ſic concupiſcentia non eſt in carne niſi dicatur ineſſe ſicut in cauſa. Et pro homine accipitur cum dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum eſt. Ita etiam refert Petrus Aliacenſis, quæſtione vnica, ar. 1. libr. 3. Et habetur in glo. Ioan. 1. ponitur quandoque pro affectione carnali, vt dicit ſanctus Bona. Vnde Apoſtolus ad Galat. 5. dicit: Manifeſta ſunt opera carnis. Accipitur & pro natura, vt idem ait Bonauen. diſt. 1. lib. 2. Vnde Ephe. 5. dicitur, Nemo carnē ſuam vnquam odio babuit. Accipitur & pro vitio & corruptione quæ eſt in carne. Vnde Apoſtolus: Prudentia carnis mors eſt. Et ad Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Et largè accipiendo capitur pro omni cōcupiſcentia quæ inhæſit animæ ex coniunctione ſui ad carnem. Et ſic nomine carnis intelligitur concupiſcentia quæ eſt mater omnium malorum. Et ſine hac uō generat in nobia diabolus aliquod peccatum. Bonauen. diſt. 31. arti. 2. quæſt. 2. libro 2.

¶ CARO Chriſti multipliciter cōſideratur. Vno modo dicitur totus ille homo: iuxta illud quod dicitur Ioan. 1. Verbum caro factum eſt, & hoc modo, quia ille homo Deus eſt ratione perſonæ vnius, adorandus eſt adoratione latriæ. Alio modo caro Chriſti conſideratur prout nominat ipſam partem humanitatis per ſe, non vt vnitam: & hoc modo carni conſideratæ, non debetur adoratio latriæ, ſed duliæ. Tertio modo cōſideratur caro Chriſti quaſi medio modo prout nominat ipſam naturam creatam diuinitati, & hoc modo dixerunt quidam quod eſt adoranda dulia digniori, quæ quidem eſt hyperdulia. Et ratio huius eſt, quia ſolius Dei eſt adorari latria: & natura non communicat alteri naturæ ſua idiomata. Alij verò dixerunt aliter: quod ſi conſideretur caro & anima, prout vnita illi perſonæ, adoranda eſt adoratione latriæ pro eo quod ſecus eſt de exhibitione honoris & proprietatibus aliis. Honor enim nō reſpicit hanc partem vel illam, ſed reſpicit ipſam perſonam. Vnde quamuis purpura & veſtimentum nō participet proprietates regis abſolutè, communicat tamen in honore & reuerentia, ſicut dicit Auguſt. & Magiſter recitat diſtin. 9. libro 3. Et ideo quia eſt vna perſona in Chriſto cui debetur reuerentiæ ſumma, vna adoratione eſt adorāda, ſcilicet, latria, quantum ad vtramque naturam, ſcilicet, deitatem & humanitatem: ſicut eadem adoratione adoratur in vno homine caput & pedes. Hæc ſanctus Bonauen. di. 9. quæſt. 1. lib. 3. De qua vide in dictione Adoratio, &c.

¶ CARO dicitur obnoxia peccato, quæ eſt ſubiectum peccatricis animæ. Vnde quærere an caro Chriſti fuerit aliquando caro patrum, dum animæ carni huiuſmodi inhærenti infuit peccatum. Vnde aduertēdum quod carnem fuiſſe in patribus dupliciter intelligitur: vt ſcribit Gab. diſtinctio. 4. quæſtio. vnica. articu. 3. dubio 4. libro 3. Vno modo ſecundum deſignatam materiam, id eſt, ſecundum certam & ſignabilem ſui materiam, ita quod eadem materia carnis ſecundum numerum fuit in patribus. Alio modo quod fuit in parentibus tanquam in quodam principio, hoc eſt: quod in parentibus fuit aliqua virtus eis communicata à ſuis parentibus: per quam poterat caro iſta propagari, ſeu in matris vtero formari. Quod breuius ſic dici poteſt: quod caro aliqua fuiſſe in parente intelligitur, vel in principio materiali, ita quod materia huius carnis fuit pars animata parentis: vel vt in principio actiuo, id eſt, quod in parente fuerit vis aliqua generatiua huius carnis. Et caro Chriſti in patribus obnoxia fuit peccato: ad hunc ſenſum, quod caro Chriſti formata eſt de ſanguinibus ex nutrimento deforis aſſumpto, digeſto & præparato virtute ſuſcepta in propagatione à patribus, qui fuerunt obnoxij peccato. Sic etiam dicitur fuiſſe in Adam ſecundum corpulentam ſubſtantiam, quia virtus digerendi nutrimentum &

conuertendi

conuertendi in ſemen vel ſanguinem vnde formatum eſt corpus Chriſti, deſcendit in Virginem ab Adam per ſeminis propagationem:& ſic fuit in Adã tanquam in principio effectiuo mediato,& remoto. Item Chriſtus deſcendit ex ſemine Dauid, ſed non ſecundum rationem ſeminalem. Corpus enim Virginis de quo corpus Chriſti formatum eſt, deſcendit à Dauid per ſeminis propagationem, nec tamen ſecundum ſeminalem rationem corpus Chriſti. Non enim paternum ſemen concurrit vel virtus ſeminis virilis & fœminei commixtorum in formatione corporis Chriſti:defecit enim virtus ſeminis. Gabriel vbi ſuprà.

¶ CARNALE poteſt dici dupliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xx. quæſt. j. libro ſecundo, vel à carne, ſecundum quod dicit naturam: vel à carne, ſecundum quod dicit vitium. ex hoc vltimo modo in primo ſtatu ſexuum commixtio non eſſet carnale opus, eò quòd nõ eſſet ibi vitioſitas, eſſet tamẽ opus carnale ſecundum quod caro ſonat in naturã:& nihilominus eſſet ſpirituale opus, quia naturaliter & opus naturale concordat ſpiritui & gratiæ. Hæc Bonauen. in fine quæſtionis.

¶ CASVS. De quo vide in dictione Fortuna. Caſus fortuitus (vt ſcribit Gabriel diſtinct. xv. quæſt. x. articul. iij. dub. ix. libro quarto) dicitur repentinus rei euentus, qui nec præuideri poteſt, nec ei reſiſti, vt incurſus hoſtium, pyratarum, naufragium, incendium, euerſio domus ex terræ motu ſeu tempeſtate vel ventorum impetu. Vnde caſus quem diligentiſſimus cauere poſſet, non dicitur caſus fortuitus. Vnde furtum clandeſtinum factum à perſona, à qua diligentiſſimus præcauiſſet (vt à vili ſeruo) non eſt caſus fortuitus. Secus de rapina violenta, niſi ſpoliatus eſſet in culpa, tranſeundo per loca periculoſa. Caſus, vt ſcribit Bœtius de Conſolat. eſt inopinatus rei euentus, vbi ſimul tangit poſitionem & priuationem, vt dicit ſanctus Bonauentura diſtinctione trigeſimaſeptima, articul. ij. quæſtione ſecunda, libro ſecundo. Poſitionem per hoc quod dicit euentus. Priuationem in hoc quod dicit, inopinatus. Et illa quidem priuatio non eſt reſpectu Dei, quia Deus nihil poteſt facere inopinatè ſiue improuiſè, nec etiam à Deo eſt, cùm ſit defectus, ſed potius à defectibilitate creaturæ. Nullum igitur caſuale vel fortuitum ſecundum quod huiuſmodi eſt à Deo, licèt ſecundum id quod eſt, ſit à Deo Et hoc vult Auguſtinus lxxxiij. quæſt. cùm dicit: Quod caſu fit, temerè fit. Et ideò ſicut non concedimus quod temerarium ſecundum quod huiuſmodi ſit à Deo, ſic non eſt concedendum, ait Bonauentura, quod caſuale ſecundum quod huiuſmodi ſit à Deo.

¶ CASSVM. Illud dicitur caſſum, vel fruſtrà, quòd fruſtratur ſuo effectu quem intendit facere. Vnde nulla voluntas Dei poteſt caſſari, vt ſcribit Brulefer diſt. xlvij. q. j. lib. j.

¶ CASTITAS, vt ſcribit Paulus Corteſius libro tertio Sententiarum diſtinc. viij. eſt libidinoſarum cupiditatum domitrix, cuius aſſectatrix eſt virginitas, quæ à Græcis parthenia nominatur. Eſt enim hæc illibatus flos & puritas venereæ talis expers, cum perpetua animi inductione carendi, quo in cœlibatu ſit contemplãdum aptior. Ioannes Gerſon parte ij. de caſtitate Eccleſiaſticorum, ait: Caſtitas eſt virtus moderatiua paſſionum partis concupiſcibilis circa venereas voluptates: ſicut ſobrietas circa delectationes guſtus in cibis & potibus moderatur. Diuidit is caſtitatem in moralem, heroicam,& diuinalẽ. Item in caſtitatem matrimonialem, vidualem,& virginalem. Caſtitas virginalis, vt idem ſcribit parte iiij. Sermone de Caſtitate eſt integritas corporis & mentis ſeu cogitationis, nunquam habẽdi conſenſum probandi vel experientiam faciendi carnalis voluptatis quæ ſequitur, & tactus pudendi membri, ad generationem ordinati. Caſtitas matrimonialis eſt abſtinentia ab opere carnali, niſi inquantum matrimonij termini ipſum patiuntur & requirunt. Exemplum de homine qui ieiunat, quamuis in prandio manducet. Caſtitas viduitatis in generali eſt continentia, quæ ſeruatur in corde & corpore, poſtquam perſona fuerit in matrimonio, vt Domina noſtra: vel poſtquam expertus eſt carnalem voluptatem, ſiue in matrimonio, ſiue extra. Et hoc modo Sacerdotes poſſunt dici habere caſtitatem vidualem, qui viuunt caſtè poſt eorum corruptionem. Hæc Gerſon parte iiij. Vnde actus virginitatis, vt ſcribit Gabriel diſtinctio. xxxvj. quæſtion. vnica, articul. iij. dubio j. libro tertio, eſt abſtinere à concubitu propter Deum, hoc eſt, illo modo quo Deus vult talem abſtinere. Et actus caſtitatis coniugalis, eſt velle vti actu matrimoniali, eo modo quo Deus vult talem vti actu matrimoniali:& illi actus, ſcilicet, virginitatis & caſtitatis, non repugnant ſecundum eundem. Nam ſic habens voluntatem abſtinendi à concubitu eo modo quo Deus vult eum abſtinere:& conſtat ei per reuelationem vel ſcripturam, quod Deus velit eum contrahere, & actui coniugali operam dare, tunc velle contrahere propter Deum in tali generat caſtitatem coniugalem, manẽte nihilominus caſtitate virginali, quia ſemper manet velle abſtinere ab omni concubitu, ſi ita Deo placet: vbi ergo actus non contrariatur, multò minus habitus. Eodem modo dici poteſt de paupertate & liberalitate, & ſic de aliis, & cæt. Et vt dicit Brulefer diſtinctione prima, libro quarto, niſi tuo imbre extincta fuerit flamma libidinis, non poteſt animus peruenire quò tendit. Errat etiam qui propriis viribus putat ſe caſtitatem obtinere. Vnde Sapiens: Scio quod continens eſſe non poſſum, niſi Deus dederit,& hoc ſcire donum Dei eſt. Et caſtitas, vt dicit beatus Thomas, virtus dicta eſt à caſtigatione concupiſcentiæ. Et differt caſtitas à pudicitia, vt idem ſcribit ij. ij. quæſtion. centeſimaquadrageſimatertia, quia pudicitia eſt præcipuè circa ſigna venereorum, vt ſunt tactus, oſcula,& huiuſmodi: caſtitas verò circa veneream commixtionem.

¶ CATECHIZARE Græcum eſt, valens tantum ſecundum Magiſtrum & Hugonem lib. ij. de ſacramẽtis parte vj. cap. ix. ſicut inſtruere. Vnde catechizatus interpretatur inſtructus vel audiens. Et accipitur quandoque generaliter pro qualibet inſtructione, quãdoque ſpecialiter pro illa quando baptizandi prius inſtruuntur & docentur, quæ ſit forma fidei Chriſtianæ, in qua eos ſaluos fieri & ſacramentum ſalutis ſuſcipere oportet. Et in primitiua Eccleſia, vt ſcribit Brulefer diſtinctio. vj. quæſtio. xj. catechizabantur adulti ante baptiſmum, & inſtruebantur de his quæ ſunt neceſſaria ad fidem Catholicam obſeruandam. Paruuli verò & ſi non poſſint doceri, poſſunt tamẽ per patrinos obligari. Et patrini obligantur ad inſtruendum puerum, vel ad faciẽdum inſtrui puerum, ſi non habeant alios parentes vel doctores docentes eum.

¶ Catechizatio ſiue inſtructio eſt triplex (vt notat Gabriel diſtinctio. ſexta, quæſtio. tertia, artic. 1. libr. quarto) Vna ad conuerſionem fidelium. Alia ad dignius ſuſcipiendum ſacramentū baptiſmi, quæ ex vſu dicitur catechizatio. Tertia ad inſtruendum baptizatum. Et quamuis illæ fieri poſſunt per ſacerdotes, prima tamen eis maximè conuenit, quia ad eorum effectum pertinet fidem prædicare, iuxta illud Aggæi 2. Interroga ſacerdotes legem. Secunda etiam quamuis fuerat antiquitus per diaconos exhibita, propter occupationes ſacerdotum, ne in maioribus impedirētur, ſed tamen quicquid poteſt diaconus, poteſt & ſacerdos, quia & ad eoſdem ſacerdotes pertinet, maximè modò: quia conſuetum eſt, vt habetur de conſecr. diſtinctione quarta. Catechiſmi. Tertia pertinet ſpiritualiter ad anadochum, id eſt, patrinum in particulari, quamuis pertineat ad Prælatum in communi. Hæc Richardus, diſtinctione ſexta, articul. 5. quæſtione tertia, libro quarto, & poſt eum Gabriel vbi ſuprà. Inſtructio autem catechizandorum varia eſt, ſecundum diuerſas conditiones eorum. Vnde dicit Alexander de Ales: Aliter rudes, aliter intelligentes, aliter paruuli, vſum rationis habētes, aliter adulti. Generaliter autem debent habere inſtructionem allectiuam ad baptiſmi ſuſceptionem. Et ſi intelligentes fuerint, inſtruendi ſunt qualiter à principio mundi Deo cura eſt de ſalute humana: & qualiter præfigurauit noſtram redemptionem & ſalutem per ſacramenta habendam: & pueri per baptiſmi ſacramentum, & ad fidem noſtrę redemptionis factæ per Chriſtum, & glorificationis in anima & corpore per ipſum futuræ. Et ſecundum hoc beatus Auguſtinus edidit libellum de catechizandis rudibus. Plura Gabriel vbi ſuprà. Et obſeruandum eſſet hodie, dum Iudæus vel Gentilis ad fidem conuerſus, baptiſandus eſſet, aliquot diebus ante baptiſmi ſuſceptionem, vt ad quæſtiones ante baptiſmum mouendas, (Credis in Deum patrem, & cæt.) poſſet ex intentione reſpondere. Modò verò cùm paruuli baptizantur, ſufficit formam ſeruare, quæ in agendis deſcribitur. Latiùs Gabriel vbi ſuprà.

¶ Catechismus, vt dicit Petrus de Palude diſti. 6. q. 4. libro 4. eſt inſtructio circa fidei rudimenta, id eſt circa generalia fidei, & quæ pertinent ad fidem Catholicam.

¶ Cathedra Moyſi capitur pro auctoritate iudicādi populum, vel pro doctrina quam docuit Moyſes, vt habetur Matth. 23. Super cathedram Moyſi ſedent Scribę & Phariſæi. Omnia quęcunque dixerint vobis, ſeruate & facite, &c. Quod verum eſt, niſi cōtra legem diuinā dixerint: tunc enim locum habet illud Petri, Act. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus: nec ſic præcipiendo ſedent ſupra cathedrā Moyſi, quum præcipiunt quod eſt cōtra Deum. Non enim procedunt hęc de cathedra, id eſt, doctrina Moyſi, ſed de cathedra peſtilentiæ & erroris. Ita poſt Scotum ſcribit Dominus præpoſitus Gabriel diſtinctione 1. quæſtion. 4. articu. 3. libro 4. Cathedra verò peſtilentiæ dicitur regnum terrenum cum ſuperbia, vt dicit ſanctus Auguſtinus ſuper primum Pſalmum, quæ ideo cathedra peſtilentiæ rectè intelligitur, quia non ferè quiſquam eſt qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Peſtilentia enim eſt morbus latè peruagatus, & omnes aut penè omnibus inuoluens, quanquam accommodatius accipitur cathedra peſtilentiæ pro perniicioſa doctrina, cuius ſermo vt cancer ſerpit. Hæc Auguſtinus.

¶ Catholicus, vt notat Bruleſer diſt. 3. quæſtio. 3. libro 4. eſt ille qui credit implicitè vel explicitè, actu vel habitu omnia quæ pertinent ad fidem orthodoxam formatam vel informem. Vnde paruuli baptizati, ſunt Catholici cenſendi habitu. Item omnis homo habens charitatem, eſt Catholicus: quia nō poteſt habere charitatem ſine fide infuſa. Item omnes exiſtentes in gratia etiam quando dormiunt, ſunt Catholici, quia habitu credunt. Item omnis peccator Chriſtianus exiſtens in peccato mortali, alio à peccato hæreſis, dicitur Catholicus, quia licet non habeat fidem formatam, habet tamen fidem informem. Sed nec Iudæi, nec Saraceni, & non baptizati, dicuntur Catholici: vnde Catholica fides, & Catholica veritas dicitur. Et dicitur fidea Catholica & Apoſtolica, vt ſcribit Theologorum lux Gabriel lectione 24. canonis. Catholica, quia eius principia nō particulariter, ſed vniuerſaliter toti mundo ſunt tradita: non ſicut lex vetus, quæ duntaxat vni populo Iſraelitico, ſemini, ſcilicet Abrahæ, data, cæteros non obligabat. Nam Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones ſalutis, & ſemini eius. Galath. 3. Et dicitur fides Apoſtolica, hoc eſt per Apoſtolos toti mundo concorditer promulgata. Vel Apoſtolica, id eſt in Apoſtolis tanquam firmis radicibus fundata. Latiùs Gabriel. Veritas autem Catholica, vt idem ſcribit lectione vigeſimaſecunda canonis, cui quilibet viator actu vel habitu, explicitè vel implicitè aſſentire tenetur.

¶ Causa vno modo accipitur pro re ad cuius poſitionem ponitur aliud, ſiue ad cuius eſſe ſequitur aliud tāquam effectus. Sic in prædeſtinato vel reprobato, non eſt cauſa prædeſtinationis vel reprobationis, quia prædeſtinatio eſt diuina voluntas, quæ illi vult dare vitam ęternam, iſti pœnam perpetuam, quæ voluntas eſt ipſe Deus. Alio modo capitur pro propoſitione habente quandam prioritatem ad aliam, ſecundum conſequentiam, ſecundum quam antecedens dicitur cauſa conſequentis. Sicut ſi dicimus quòd cauſa quare ignis nō calefacit, eſt, quia nō habet paſſum combuſtibile ſibi approximatum. Et ſic dicitur frequenter antecedens eſſe cauſa conſequentis: & tamen non eſt propriè cauſa in aliquo quatuor modorum cauſandi ab Ariſtotele poſitorum. Ita Petrus de Aliaco quæſtione 12. artic. 2. libro primo, poſt Occam, & Gabriel diſtinctio. 41. quæſti. vnica, libro primo, poſt Occam. & diſtinct. 1. quæſt. 2. libro 2. capiendo primo modo ad rationem cauſæ, vt vult Occam quæſtio. 3. diſtinctio. 1. libro primo, & diſtinctio. 45. libro primo. Et infrà in 4. diſtinction. 1. requiritur, quod ipſo poſito, omnibus aliis circumſcriptis ponitur effectus, & ipſo nō poſito, omnibus aliis poſitis, non ponitur effectus. Propter primum tam ignis quàm Sol ponitur cauſa caloris: propter ſecundum aſinus ponitur cauſa aſini: & obiectum eſt cauſa notitiæ intuitiuæ, capiendo cauſam ſecundo modo, dare eſt aliquam cauſam reprobationis, vt & ſentit Occam, & poſt eum ſcribit Gabriel quæſtione vnica, articul. 2. libro primo, diſtinctione 41. quæſtio. ſecunda ſequitur. Iſte peccabit finaliter: ergo damnabitur. Non enim Deus prius eſt vltor, quàm ſit aliquis peccator. Auguſtinus vndecimo ſuper Geneſim ad literam: Et videtur eſſe crudelitatis punire innocentem. Item alicuius prædeſtinationis eſt aliqua cauſa vel ratio, ſecundo modo cau-

ſando cauſam, quia aliqui propter meritum ſaluantur: ita quod ſi non voluntariè mererentur, non ſaluarentur. Item alicuius prædeſtinationis nulla eſt cauſa vel ratio totalis, quia aliqui ex gratia ſpeciali ordinati ſunt ad vitam: ſicut beata virgo Maria, & Paulus à Domino percuſſus, & illuminatus. longior eſt Gabriel vbi ſuprà. Non diſcrepat à prædictis Aliacenſis, qui dicit, quòd non omnes prædeſtinantur eodem modo: ſic, ſcilicet quod omnium ſit ratio prædeſtinationis, vel nullorum: ſicut non omnes eodem modo receperunt gratiam. Aliqui enim fuerunt ſanctificati ante natiuitatem ſuam, alij non: & quare iſti, & non illi? nulla eſt ratio, niſi voluntas Dei. Cardinalis Cameracen. quæſt. xij. libro primo ſententiarum: Et capiendo cauſam primo modo, propriè dicitur cauſa, ſcilicet ad cuius eſſe ſequitur aliud, vel quo poſito ponitur aliud: & eo non poſito, non poneretur. ſic malum (vt ſcribit Gabriel libro ſecundo, diſtinctio. xxxiiij. quæſtio. vnica, artic. ij.) quantum ad formale, non habet cauſam deficientem. Secundo modo capitur impropriè cauſa, ſic dicimus Petrum non moueri, eſſe cauſam manendi in eodem loco: & ignem non approximari paſſo, eſt cauſa non calefaciendi, vt dictum eſt.

¶ CAVSA eſt duplex, mediata & immediata. Cauſa mediata eſt cauſa cauſæ, vt Abraham dicitur cauſa Iacob nepotis. Cauſa immediata eſt, qua poſita aliis circunſcriptis, ponitur effectus, vel qua non poſita omnibus aliis poſitis, non ponitur effectus. Et cauſa mediata propriè non eſt cauſa, quia non requiritur ad eſſe effectus: nec ea poſita, ponitur effectus: vt patet de auo reſpectu nepotis. Sed omnis cauſa propriè dicta eſt cauſa immediata, ſiue cauſa vniuerſalis ſiue particularis, quæ non minus eſt cauſa, quàm vniuerſalis, necidem eſt cauſa immediata, & cauſa præciſa, ſiue totalis. Gabriel diſtinct. xlv. quæſtione vnica, libro primo. & in iiij. diſtinct. j. quæſt. j.

¶ CAVSA totalis eſt, qua poſita, omnibus aliis circunſcriptis, poteſt effectus ſufficienter poni, & hæc dicitur cauſa ſufficiens: vel accipitur pro cauſa præciſa, quæ non habet aliquid ſibi concauſans. Sic cauſa partialis eſt, quæ cum alia cauſat effectum. Vnde Deus producens aſinum, cùm cauſa ſecunda eſt cauſa partialis: ſic & cauſa ſecunda. Sed vtraque cauſarum totalis & partialis eſt cauſa immediata, & cauſa totius effectus. Item in pluribus trahentibus nauem, quilibet illorum concurrentium eſt cauſa partialis, ſiue vniuerſalis, ſiue partialis, & omnes ſimul ſunt cauſa præciſa, ſiue totalis. Et diuiſio cauſæ in cauſam mediatam & immediatam eſt diuiſio analogi, in ſua analogata. Vide latiùs Gabrielem diſtinctione prima, quæſtione ſecunda, libro ſecundo. Nulla autem creatura eſt cauſa totalis ſui effectus, vt ſcribit poſt Scotum Gabriel, diſtinctione trigeſima ſeptima, quæſtione vnica, libro ſecundo: quia ſemper concurrit Deus immediatè tanquam cauſa partialis. Solus Deus eſt cauſa totalis efficiens effectuũ creatorum. Et quod dicitur Eccleſiaſtici decimoquinto: Deus ab initio creauit hominem, & reliquit eum in manu conſilij ſui, & cæt. non vult illa auctoritas, quòd ſic relinquatur homo in manu conſilij ſui, vt aliquid poſſit ſine Deo, ſed quod poteſt vtrũque, ſcilicet bonum & malum eligere. Quodcunque autem elegerit, concurrit Deus ad eliciendum huiuſmodi velle. Sic ad multas alias auctoritates eſt dicendum, vt refert Gabriel diſtinct. xxxvij. quæſtione vnica, libro ſecundo, quas ibidem videre potes.

¶ CAVSA immediata quædam dicitur talis immediatione cauſæ, quædam immediatione effectus. Cauſa immediata immediatione cauſæ, eſt inter quam, ſcilicet & effectum non mediat alia cauſa, quæ ſit cauſæ effectus, & ipſa tantum cauſa illius cauſæ. Sed cauſa immediata immediatione effectus, eſt cauſa potens producere effectum ſine alio effectu concurrente, ſiue præuio. Sic ignis non eſt cauſa immediata ignis, quia producit immediatione effectus, quia non poteſt producere formam ignis in materia, niſi priùs producat calorem in ea, etiam ſi calor productus non agit ad formam ignis. Gab. di. j. quæſt. ij. lib. ij.

¶ CAVSA prima dicitur (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæſtione decimatertia, articulo ſecundo, lib. primo) non quia poſſit ſe ſola quicquid poteſt cum alia, ſed dicitur prima, quia à nulla alia eſt cauſata, & quælibet alia eſt cauſata ab ea, vel immediatè vel mediatè. Et vt ſcribit Gabriel diſtinct. j. quæſtio. ij. libro ſecundo. & diſtinct. xlv. quæſt. vnica, libro primo. Cauſa dicitur prima, vel primitate perfectionis, vel primitate illuminationis, vel primitate durationis. Prima perfectione dicitur, quæ eſt cæteris perfectior: prima illumitatione, quæ concurrit vel concurrere poteſt ad plures effectus producendos, vt Sol reſpectu ignis. Primum duratione accipitur dupliciter, vel quod procedit ſecundum ſuam naturam, vel quod priùs duratione cauſat, vt ſi aliquis plus traheret nauem quàm alius, & poſteà traheret cum alio. Voluntas diuina eſt cauſa immediata omnium, quæ fiunt, quamuis hoc ratione naturali probari non poſſit. Eſtque Deus cauſa prima perfectione, illimitatione, & duratione, quantum ad eſſe, quia perfectiſſimus, infinitus, æternus. Sed non eſt cauſa prima duratione in cauſando, quia dum cauſa ſecunda cauſat, non priùs cauſat, quàm cauſa ſecunda, ſed ſimul cauſant, quamuis Deus poſſit & priùs, & ſe ſolo cauſare. Gabriel diſtinct. xlv. quæſtio. vnica, libro j. Vnde vt idem ait diſtinct. xiiij. libr. ij. In omni operatione Deus operatur intimè, & immediatè, cùm Dei voluntas ſit prima, & ſumma cauſa omnium ſpecierum, & motuum, vt dicit Auguſtinus de Trinit. 3. capit. 5. In aliquibus autem ſic operatur, vt ipſe ſit tota cauſa in aliquibus cauſat partialiter, & virtutem cauſandi communicat creaturæ. Prima dicuntur mirabilia, ſecunda naturalia, & vtraque, quo ad Deum voluntaria, vt vult ſanctus Bonauentura. Præterea Deus eſt prima cauſa efficiens omnium effectuum immediata immediatione cauſæ. Probatur multis auctoritatibus ſcripturæ, vt diffuſè oſtendit Gabriel diſtinct. j. quæſtio. ij. libr. ij. artic. ij. Vnde Ioannis 1. dicitur: Omnia per ipſum facta ſunt, &c. Et in Symbolo Nicæ, Credo in vnum Deum, patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, viſibilium & inuiſibilium. Et extra de tri. & fi. catho. firmiter: Ipſe creator omnium viſibilium, & inuiſibilium, ſpiritualium, & corporalium. Item Rom. 11. Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: & cætera innumerabilia ſcripturæ teſtimonia, quamuis hoc ratione naturali probari non poſſit, vt multis probat Gabriel: poteſt tamen rationabiliter ſecundum Occam quæſt. iiij. & v. lib. ij. perſuaderi, vide ibidem. Et Auguſtinus ij. de Trinit. ve-

tius attribuit cauſalitatem inferiorum Deo, quàm cauſis ſecuodis. Sed cauſæ ſecundæ ſunt immediatæ, ergo Deus, &c. Hinc Proculus dicit, quod cauſa prima plus influit io effectum quàm ſecunda, id eſt de cauſis. Item ſuſpendente cauſa prima ſuam actionem, nihil agit creatura, vt patet in eclipſi Solis tempore Dominicæ paſſionis, & in igne pueros oon lædente in fornace Regis Chaldæorum, Danielis 3. quia Deus noo concurrebat immediatè cum igne in camino ignis, ideo ignis non potuit agere. Eſt igitur Deus cauſa immediata. Item Sol eſt cauſa immediata iſtorum inferiorum, patet in effectibus productis à Sole, dum accedit ad nos tempore æſtatis: ideo ſequitur, quod Sol ſit cauſa immediata talis effectus inferius producti. igitur multò magis dependent effectus à Deo tanquam à cauſa immediata. Sine Deo autem cooperante nihil poſitiuum fieri poteſt, vt idem probat Gabr. diſt. xij. libr. iij. & quęcúque poſitiua permittit hæc & facit. Hinc Cardinalis Camer. ait: Plus Deus facit faciẽdo aliquem effectum mediante cauſa ſecúda, quia facit cauſam ſecundam eſſe cauſam effectus. Et ij. quotlib. q. j. Occam ait: Niſi Deus eſſet cauſa efficiens, vel mouens effectiuè alicuius effectus, videtur quod fruſtra poneretur in vniuerſo. Et Richar. diſtin. xxiiij. artic. iij. quæſtio. j. lib. iiij. dicit, quod Deus noo tantùm eſt ens, ſed eſt omnium entium cauſa effectiua, & gubernatiua: vt & latiùs ibidem declarat, vide & de hoc Dominum Cardinalem Cameracen. copioſius quæſt. 13. lib. 1. Item Auguſtin. in de concordia præſcientiæ, poſt alia facit igitur, inquit, Deus omnia quæ iuſta, vel iniuſta voluntate fiunt, id eſt, bona opera, & mala: in bonis quidem facit quod ſunt, & quod bona ſunt. In malis verò facit quod ſunt, ſed oou quod mala ſunt. Vode actus malus qui eſt materiale in peccato immediatè, cauſatur à peccatore ſimul & ab efficiente Deo, vt ſcribit Gabriel diſtinctio. 37. quæſt. vnica, libro 2. de quo vide & Aliaco. quęſt. xiij. lib. j. Deus autem non eſt cauſa defectiua, ſicut voluntas humana, quamuis eo modo eſt cauſa effectiua actus peccati, quo voluntas, ipſe enim non eſt cauſa deformitatis actus, quod eſt formale peccati. Mali itaque culpæ Deus non eſt cauſa efficiẽs, neque deficiens, ſed fortè poſſet dici cauſa permittens deſerendo voluntatem à ſe auerſam, vt poſt Scotum ſcribit Gabriel diſtinct. xxxvj. quæſtio. vnica, artic. iij. dub. ij. & cæt. De qua quidem re ſanctus Bonauentura diſtinct. xxxvij. circa textum libro ij. ponit aliquas proponens tanquam regulas infallibiles. Prima, omne id quod dicit poſitionem aliquam eſt à Deo. Secunda eſt, omne id quod aliquem ordinem dicit inquantum huiuſmodi eſt à Deo. Tertia, nullus defectus ſecúdum quod huiuſmodi eſt à Deo propter hoc quod repugnat diuinæ potentiæ. Quarta eſt nullum inordinatum ſecundum quod huiuſmodi eſt à Deo, quia repugnat diuinæ ſapientiæ. Vnde Anſel. in libro de concordia prædeſtinationis, & præſcientiæ: Omnis qualitas, omnis actio, & quicquid habet aliquam eſſentiam, eſt à Deo, à quo eſt omnis iuſtitia & nulla iniuſtitia, &c. Eſt inſuper Deus cauſa prima omnium primitate perfectionis, & illuminationis, quia Deus eſt perfectior omnibus, & eſt cauſa omnium effectuum, quod nulli conuenit alij. Eſtque cauſa prima duratione primo modo accipiendo primitatem durationis, vt dictum eſt; quia ſecundum ſuam naturam præcedit duratione omnes cauſas ſecundas, & effectus. fuit enim ab æterno quod nulli alij conuenit, ſed non ſecundo modo, quia non præuenit cauſando cauſas ſecundas ſe cum concauſantes, poteſt tamen Deus in ſe eminenter habere cauſalitatem effectiuam omnium cauſarum ſecundarum, & ſupplere omnem eorum cauſalitatem, & ſic etiam poſſet eſſe cauſa prima effectiua omnium duratione ſecundo modo. Sed vide de hoc Gabrielem libro ſecundo, diſtinctione prima, quæſtio. 2. artic. 2. omnium enim effectuum abſolutorum poteſt eſſe cauſa effectiua, & ſe ſolo poteſt producere in genere cauſæ efficientis, quicquid poteſt producere cum cauſa ſecunda. Hinc illud commune dictum: Deus poteſt ſupplere cauſalitatem cuiuſlibet cauſæ extrinſecæ. Item Deus eſt cauſa immediata omnium effectuum immediationè effectus: effectuum dico (inquit Gabriel) abſolutorum, quia ad productionem cuiuſcunque effectus non indiget alio effectu, quia poteſt quemcunque effectum abſolutum producere ſolum, ſine productione cuiuſlibet alterius effectus, quia licet aliquæ qualitates requirantur ad materiæ diſpoſitionem pro receptione formæ, ſecúdum Philoſophum 2. de anima, actus actiuorum ſunt io patiente prædiſpoſito, tamen Deus poteſt omnem effectum abſolutum producere immediatè, etiam extra materiam. Gabr.

¶ CAVSA communiter diuiditur in cauſam principalem, & inſtrumentalẽ. Cauſa principalis dicitur quatuor modis, ſecundũ Sco. q. 1. & 4. d. 1. li. 4. primo modo per excluſionẽ cauſæ ſuperioris agẽtis, & hoc modo agere principaliter, eſt agere indepẽdenter, & illo modo ſola cauſa prima eſt cauſa principalis, & ideo omnis cauſa ſecunda inſtrumentalis. Secundo modo cauſa principalis dicitur totũ ſuppoſitum agens per aliquam ſui partẽ, & pars per quã totum agit, dicitur inſtrumentalis, & ſic totus homo dicitur cauſa principalis viſionis, oculus verò inſtrumẽtalis. Tertio modo cauſa principalis dicitur cauſa quæ attingit effectum principalem, ſecũdũ aliquam præuiã diſpoſitionem: ſic calor dicitur cauſa inſtrumentalis reſpectu ignis, ſuppoſito quod non attingat formã ignis generãdi, ſed tantũ calorẽ. Quarto modo dicitur cauſa principalis, quæ agit per formã propriã intrinſecam, ſiue in ſic agendo ſit ſubordinata agenti ſuperiori, ſiue nõ. Et cauſa inſtrumẽtalis eſt, quę non agit per propriã formã, ſed tantum per motionẽ alterius mouentis, vt in ſcientiã artis, vt ſerra vel ſecuris: & illo modo omnis diſpoſitio neceſſitans ad formã, quæ non eſt ratio receptiua, poteſt dici cauſa inſtrumentalis actiua quodammodo. Sic merita ſunt cauſa inſtrumentalis præmij, nam propriè dicitur per meritũ acquiritur præmiũ, & tamẽ meritũ eſt diſpoſitio præuia ex ordinatione diuina ad præmium, non tamen ſicut ratio receptiua: ita & poſt Scotum notat Gabr. lib. iiij. diſt. j. q. j.

¶ CAVSA efficiens eſt triplex, vt notat Brule. d. xj. q. 3. lib. 3. quędã eſt propriè effectiua, alia eſt diſpoſitiua, tertia eſt excitatiua. Omne enim quod efficit, vel diſponit, vel excitat diſponentem, vel efficientem, aliquo modo poteſt dici efficere, vel cauſare, vt cõuerſionis S. pauli fuit triplex cauſa, ſcilicet propriè effectiua, quæ fuit Deus, qui propriè erat & dat gratiã. Cauſa diſpoſitiua per modũ ſupplicationis fuit ſanctus Stephanus, exorãs Deũ deuotè pro lapidãtibus ſe, inter quos principalis fuit Paulus. Cauſa excitatiua fuit cõuerſionis magnitudo, & fuit prædicatio Chriſti. Et poſſet dici quod cauſa excitatiua Pauli,

fuit

fuit Chriſti dictum, dicentis: Saule, Saule, quid me perſequeris? Et Bona. diſt.xl. art.j.q.j.in ſolutione vlt.argu.lib.j.quædam eſt cauſa efficiens, quæ operatur ſecundum materiam præiacentem,& iſta quidem, quia alio indiget, non dicitur præparare quando ſolum vult,& diſponit intus, ſed quando materiam aptat exterius. Quædā eſt cauſa efficiens, quæ nullo indiget ad operandum, ſed ſtatim cùm vult operatur,& in tali præparatione, non eſt aliud quàm diſponere,& proponere,& talis eſt Deus, quia nullo alio indiget ad ſe operandum.

CAVSA finalis eſt illud, quo agens mouetur ad operandum. Et poteſt dupliciter accipi. Vno modo ſtrictè, alio modo largè. Strictè dicitur illa quæ ſimpliciter eſt finalis,& vltima:& ita quod non ordinatur in aliam, ſed aliæ in eam. Largè dicitur illa, in quam alia ordinatur, ſiue ipſa ordinetur vltra in aliam, ſiue non. Primo modo strictè cauſa finalis eſt aliquid amatum amore amicitiæ ab agente propter ipſum aliquem effectum producente. Gabr. diſt.j.q.v.libr. 2. Et vt ibidem dicit, cauſa finalis eſt vltima in executione, nō ita quod vltimo acquiratur, quia præexiſtit operationi. Sed eſt vltimū in executione, id eſt, dirigit agens ad vltimum effectum, quia eſt illud propter quod omnia alia fiunt. Cauſa finalis largè eſt aliquid amatū amore amicitiæ vel concupiſcentiæ, vel etiam oditum ab agente, propter quod agens aliquem effectum producit. Declarationem vide in Gabriele. Ad Phyſicos quoque ſpectat lucidior declaratio. Et eiuſdem effectus poſſunt eſſe plures cauſæ finalis ſubordinatæ, quia primi effectus, vtputa euulſiones herbæ, omnes ſequentes effectus ordinati: confectio, potio, ſanitas amati amore concupiſcentiæ, & vita dilecta amore amicitiæ ſunt cauſæ finales. Et dicitur oditum, quia aliquando obiectum nolitionis ſiue oditum eſt cauſa finalis alterius noliti vel etiam voliti. Exempli gratia ponamus: Sanus odit mortē, propter quam nolitam odit infirmitatem, propter illam oditam vult recipere potionem amaram, vt non contingat ſiue accidat infirmitas. Eadem infirmitas eſt cauſa finalis volitionis, qua volo bibere potionem amaram, quia propter illam oditam vt non contingat ſiue accidat vult bibere potionem amaram, aliàs non bibiturus. Cauſatio cauſæ finalis eſt mouere efficiens ad agendum: iſtud mouere realiter non eſt aliud niſi ipſum finem amari ab agente, & propter amorem eius aliud amari vel fieri. Vide Gabrielem vbi ſuprà. Sed cauſatio cauſæ efficientis eſt efficere, agere, producere extrinſecè aliud cuius ipſum non eſt pars. Cauſatio cauſæ materialis eſt eſſe materiam compoſiti, hoc eſt tanquam partem materialem compoſiti ſuſcipere eius formam. Cauſatio formæ eſt dare formaliter eſſe ſpecificum cum compoſito, vel aliquid huiuſmodi. Item in effectibus ordinatis ad eundem finem, ſemper effectus poſterior eſt cauſa finalis prioris, quia primus effectus producitur propter ſecundum amatum, vt collectio herbarum fit propter earum decoctionem, decoctio propter potionem, potio propter ſanitatem, &cæt. Plura Gabriel. Item cauſæ ſunt ſibiinuicem cauſæ. Nam ſanitas eſt cauſa finalis potionis, & potio cauſa efficiens ſanitatis. Verum hoc eſt in diuerſis cauſarum generibus, in eodem genere eſt impoſſibile. Et de cauſa finali dupliciter loqui poſſumus. Vno modo de ea quæ eſt præſtituta ab ipſo agente particulari. Et iſto modo cauſæ meræ naturales non agunt propter finem. quia cùm non cognoſcunt (has enim intelligo per cauſas merè naturales) non præſtituunt ſibi finem quem intendunt. Alio modo loquitur de cauſa finali, quæ eſt præſtituta & intenta ab illo agente, vel ab agente ſuperiore dirigente. Hinc in agendo (loquendo de cauſa finali) primò modo Deus non eſt cauſa finalis omnium effectuum à cauſis ſecundis productorum. Probatur, quia cauſæ meræ naturales agentes effectus non cognoſcunt, nec amant Deum: igitur non intendunt Deum tanquam cauſam finalem ſuarum operationū, quia ad hoc quod aliquis ſit finis primo modo, oportet eum præcognoſcere & amari, propter ipſam vt amatam cauſam particularem agere, &c. Nec naturali ratione poteſt probari Deum eſſe cauſam finalem omnium effectuum, quia non poteſt probari ratione naturali, quod Deus propter amorem ſui producat omnē effectum, ſed certa fide tenendū eſt Deum eſſe cauſam finalem omnium, quia Deus operatur omnia in omnibus,& non irrationabiliter: ergo propter finem. probat Gab. vide eum. Probatur & auctoritate ſcripturę, Prouer.16. Vniuerſa propter ſeipſum operatus eſt Dominus. Et Rom.11. Ex ipſo & per ipſum tanquam perfectiſſimo exemplari. In ipſo tanquam in vltimo & optimo fine. Vnde Origenes ſuper locum iſtum: Quod dicitur in ipſo, perfectio omnium & finis deſignatur. Item Apoc.1. Ego ſum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus. Ad idem Magiſter in textu diſt.j.lib.ij.ſen.

¶ CAVSA eſt duplex, ſcilicet per ſe & per accidēs (vt notat Gab.d.2.q.x.li.j.ar.3.dub.3 cauſa per ſe eſt aliquod quod cauſat non per aliud realiter diſtinctum ab eo, ſed per ſe, ita quod ipſo poſito, circumſcripto omni alio, quod non eſt cauſa in aliquo genere cauſæ, poteſt ſequi effectus, & ſic calor per ſe calefacit, anima per ſe intelligit vt per. non excludit circunſtantiam partialis cauſæ concurrentis. Nam ſecundum multos accidentia nō habent actiuitatem ſuā extra ſubiectum ſicut in ſubiecto:& pro ſtatu illo oportet intelligentem phantaſmata ſpeculari.

¶ CAVSA per accidēs eſt illud quod cauſat per aliud ab eo diſtinctum. Sic anima intelligit per corpus. Ignis calefacit per calorē, homo intelligit per animā. Totum agit per partem. Quandoque autē per accidens, & per ſe dicunt cōtra dictionem propoſitionis, vt ædificator per ſe ædificat. Statuā faciens eſt cauſa per ſe ſtatuæ. Albū per accidēs ædificat, policletus eſt cauſa per accidēs ſtatuæ, vt innuit Commentator 1. Phy. Sic enim ſenſus eſt: Hæc propoſitio eſt per ſe, ædificator ædificat. Hæc eſt per accidens: albū ædificat: vt etiam habet Philoſophus 2. Phyſic.

¶ CAVSÆ eſſentialiter ſubordinatæ, ſecundum Sco. eſt quarū poſterior dependet à priore in cauſando, & eſt imperfectior ea & ſimul requirūtur ad cauſandū, oppoſitū eſt in accidentaliter ordinaris. Et cauſarū concurrentiū ad determinatū effectū, ſi vna nō poſſit cōcurrere, niſi alia cōcurrat, ita depēdat vna ab alia in cauſando, ſicut econuerſo: verbi gratia. In generādo hominē homo eſſentialiter à Sole dependet,& econuerſo: quia nec homo ſine Sole, nec Sol ſine homine poteſt hominē generare, ſed tamen Sol ſine ſorte poteſt hominem generare: & ſic cauſa vniuerſaliter & illimitatior, non dependent ab inferiori, ſcilicet Sol ab homine, quia Sol non requirit hoc ſingulare, ſicut inferior à ſuperiori & vniuerſaliori. poteſt & quādoque Sol generare murem ſine mure:

vide

vide latiùs Gab.d.ij.q.x.libro j.Et (vt notat Dominus Cardinalis Caiete,q. iij. art. iij. li. j. inter cauſas eſſentialiter ordinatas, & accidentaliter ordinatas, eſt triplex differentia. Prima eſt quod in cauſis eſſentialiter ordinatis: ſecunda dependet à prima in cauſando, Cauſæ autẽ accidentaliter ordinatæ ſunt, quarum neutra ad productionem alterius effectus aliã requirit naturaliter in cauſando. Secunda differentia eſt quæ ſequitur ex prima, quod in cauſis eſſentialiter ordinatis eſt cauſalitas alterius rationis, & alterius ſpeciei, quia ad cauſationem vnius effectus ſufficit vnum vnius rationis. Tertia differentia quod omnes cauſæ eſſentialiter ordinatæ ſimiliter requiruntur ad cauſandũ effectum. In cauſis autem accidentaliter ordinatis, non requiritur earũ ſimultas in cauſando, vide latiùs Aliacen.

¶ Cavsa ſine qua nõ, vt notat Petrus Paluden.d.j.q.j. lib.iiij.eſt quà poſita, aliud ponitur aliunde, quamuis ſecundum eundẽ idẽ videatur eſſe cauſa per accidens. Et cauſa ſine qua non. hinc in naturalibus non datur cauſa ſine qua non, ſed tantum in voluntariis, quoniam, ſcilicet cauſa voluntaria determinat ſe ad præſentiam alicuius (quod nõ eſt naturaliter productiuum certi effectus) producere illum effectũ, & non ſine illius præſentia: vide & de hoc Gabr. d.j. quęſt.j. libro iiij.& Petrũ de Aliaco q.j. libr. iiij. Et vt ſcribit Gabr.ar. iij. dub. iij. vbi ſuprà. ſi cauſa ſine qua non, dicitur cauſa ad cuius eſſe ex ſola voluntate alterius ſequitur aliud eſſe, omnis cauſa ſecunda eſt cauſa, ſine qua non, quia omnis cauſa ſecunda ſic ſe habet quod ad poſitionẽ eius ex ſola voluntate diuina determinantis producere aliud ad illius cauſæ poſitionem ſequitur aliud, quia circũſcripta diuina voluntate contingenter agẽte, nunquã ad poſitionem cauſæ ſecũdæ, ſequitur aliud. Ex quo videtur ſequi, quod ita propriè ſacramẽta poſt diuinã inſtitutionẽ ſunt cauſę gratiæ, & effectus gratuiti, ſicut quæcunq; cauſa naturalis, eſt cauſa ſui effectus. Quod patet, quia vtræque cauſæ ſunt, cauſæ ſine qua non, & inter cauſas ſine qua non, nõ eſt diuerſitas, quantũ ad rationem cauſæ. Et quãuis ſacramenta cauſent gratiã tanquã cauſæ ſine qua nõ, non tamẽ creant gratiam: patet, quia non cauſant gratiã, nec cauſarẽt eam niſi in ſubiecto ſuſceptibili, ſcilicet anima intellectiua. Deus autẽ creat, quia in producendo gratiã, non innititur ſubiecto, poſſet enim ita producere extra ſubiectum, ſicut in ſubiecto, nec eſt inconueniens eundem effectum creari à Deo, & produci à creatura, vel de ſubiecto, vt aliàs dicetur. Et hæc imaginatio (vt ait Gab, vbi ſuprà.) magnifacit potentiam actiuam in Deo, quia ponit ſolum Deum omnem effectum poſitiuum ſecundum ſe, & quodlibet ſui cauſare. principaliter & propriè per actum proprium ſui liberæ voluntatis. Creaturam verò tantum concurrere ex diuinæ voluntatis determinatione tanquam cauſa ſine qua non: & hoc ſatis concordat ſcripturæ, & dictis ſanctorum: Ait enim Apoſtolus. Non quod ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. 2. Corinth. 3. & 1. Corinth. 13. Deus operatur omnia in omnibus. Et ſecundum hoc negant Doctores communiter creaturam concurrere ad effectum ſeu terminum creationis: puta animæ, vel gratię, &c. tanquam cauſam propriè dictam: non autem tanquam cauſam ſine qua non. Nam concedant de diſpoſitione de congruo reſpectu gratiæ & de merito reſpectu gloriæ: & de diſpoſitione embrionis humanæ reſpectu animæ intellectiuæ, quod ſint cauſę ſine qua nõ. Licèt omnes illi effectus propriè creentur à Deo, &cæ. vide latiùs Gabrielẽ de cauſa ſine qua nõ, dub. iij. vbi ſuprà. & paulò antè.

¶ Cavsa ſine qua non, differt à cauſa naturali. Nam cauſæ naturali conuenit cauſare, ſecundum totam ſpeciem, ita quod omne illud in quo ſaluatur natura talis, ſecundum ſpeciem ponit in ſimilem effectum. Non autem ſic eſt in cauſa ſine qua non. Nam ſi laicus habeat materiam Euchariſtię, intentionem conſecrandi, & proferat verba formalia, nõ tamen conſecrat, & tamen eadem eſt natura ſpecifica panis verborum intentionis in laico, & Sacerdote: vt pono. illa tamen differentia non ſufficeret in cauſa naturali, quæ cauſaret ex proprietate indiuiduali nõ ſpecifica, &c.

¶ Cavsare eſt inducere, efficere, producere. Vnam autem rem cauſare aliam, vt ſcriptis reliquit Gabriel diſtinct.j. quæſtio j. artic.j. libro quarto. non eſt aliud, niſi ad præſentiam vnius rei aliam rem produci, vel eſſe: vt ignem cauſare calorem in aqua appoſita nihil aliud eſt quàm ad præſentiam ignis calorem ineſſe aquæ. Et cauſare eſt ad nudam præſentiam rei, aliam rem incipere vel eſſe. Hoc autem (vt dicit Occam, & poſt eum Gabriel & Petrus Aliacenſis quæſtio.j. quarti artic.j.) contingit dupliciter. Vno modo quando ex natura rei ad eſſe, & præſentiam vnius ſequitur naturaliter eſſe alterius. Alio modo quando ad eſſe vnius ſequitur aliud, ex ſola voluntate alterius illud ad præſentiam eius producentis: vt ſi Rex ſtatueret, quod habens denarium plumbeum, ſigno Regis ſignatum, reciperet de camera Regis centum florenos, denarius ille præſentatus ad cameram Regis, cauſa eſt receptionis centum floren. non ex natura plumbi, ſed ex ſola voluntate Regis. Primum dicitur cauſa propriè, quia eſt cauſa ex virtute propria, id eſt ex virtute quæ eſt ipſa, aut quæ eſt ipſamet res ſiue eius natura. Secundum verò dicitur cauſa ſine qua non, &c.

¶ Coelvm vt ſcribit poſt ſanctum Thomam parte j. quæſtio lxviij. artic. iiij. Dominus præpoſitus Gabriel diſtinct.xiiij. quæſt. vnica, artic.ij.libr.ij. accipitur tripliciter in ſcripturis. Primo modo propriè, vt diſtinguitur contra elementa, pro corpore ſublimi luminoſo actu, vel potentia incorruptibili per naturam circundans regionem elementarem, ita communiter accipitur in ſcripturis: vt ibi: Vocauitque Deus firmamentum, cœlum. Et ſequitur de Sole & Luna, poſuit eos in firmamento cœli, Geneſis 1. Secundo accipitur impropriè: vt dicitur per participationem proprietatis corporis cœleſtis, ſcilicet pro corpore leui & ſublimi diaphono & luminoſo actu vel potentia: Et ſic includit etiam aerẽ, & ignem. Et ſic accipitur in hymno puerorum: Benedicite volucres cœli Domino. Daniel. 3. & Lucæ 8. Et volucres cœli comedunt illud. Tertio modo accipitur metaphoricè. Et ſic quandoque Trinitas benedicta dicitur cœlum propter eius ſpiritualem ſubtilitatem, & lucem, & ſummam perfectionis altitudinem: de quo cœlo exponitur diabolum dixiſſe Eſa.14. Aſcendam in cœlum, id eſt, ad æqualitatem Dei. Vnde Bonauentura diſtin.ij. part.ij. in dubiis literalibus, libr.ij. dicit quòd cœlum eſt nomen impoſitum corpori, ſecundum ſuã impoſitionem, & corpus quod eſt ſurſum, dicitur cœlum, quia eſt contentiuum, ſecretum & quietum, & quia

& quia hæc triplex proprietas reperitur in celſitudine diuinitatis, ideo dicitur cœlum. Eſt enim ampla immenſitate virtutis, ſecreta profunditate cognitionis, quieta trãquillitate dilectionis, hoc enim cœlum eſt ad quod Luciſer aſcendere voluit, quia ad hanc celſitudinem, hoc eſt ſuperius omni cœlo non ſitu, ſed dignitate, & maius eſt omni cœlo non extenſione, ſed ex ſua immenſitate, per quam eſt extra omnia non excluſus. In hoc autem cœlo ſunt ſolùm tres perſonæ, ſcilicet pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, qui ſoli ſunt omnino, & perfectè æquales: omnia autem creata, ſiue corporalia ſiue ſpiritualia, intra empyreum ſunt. Hæc Bonauentura. Quandoque etiam ſpiritualia bona, in quibus eſt ſanctorum remuneratio, cœlũ nominatur: vt Matth. 5. Merces veſtra multa eſt in cœlis, vt exponit Augu. Quandoque tria genera ſpiritualium viſionum, ſcilicet, corporalis, imaginaria, & intellectualis, tres cœli nominantur: de quibus Auguſtin. exponit, quod Paulus raptus eſt vſque ad tertium cœlum. 2. Cor. 12. Accipiendo autem cœlum propriè poteſt accipi tripliciter. Vno modo abſolutè, vt ſignificat ſimpliciter corpus compoſitum ex materia & forma incorruptibili, naturaliter non vitali nullius peregrinæ paſſionis ſuſceptiuum. Et ſunt peregrinę paſſiones quæ [?] prima ad inuicem contrariæ, & ſecundæ eas conſequẽtes, vt grauitas, leuitas, color, ſapor, & cæt. contrarium habentes: illo modo quælibet ſtella epiciclus: & ſimiliter quælibet pars cœli eſt cœlum. Secundo modo accipitur connotatiuè, vt ſupponit pro cœlo primo modo dicto, connotando continẽtiam mediatam, vel immediatam regionis elementaris. Et ſic importat quamlibet cœleſtem ſphæram totam elementarem regionem circundantem, & illo modo epiciclus aut ſtella non dicitur cœlum, licet ſit pars cœli. Tertio modo accipitur vt connotat ordinẽ ad completũ motum Planetæ, aut firmamenti, & ſic omnes orbes ſeu ſphæræ ad motũ vnius Planetæ requiſitæ dicuntur vnũ cœlũ, & illo modo Sol eccentricus deferẽs corpus Planetæ, non dicitur cœlũ. Similiter nec cõcentricus, quo ad vnã ſuperficiẽ, & ecẽtricus ſecundũ aliã, ſed totũ aggregatũ ex his. Sic accipitur cœlũ dum dicuntur eſſe ſeptẽ cœli Planetarũ. Gab. d. 14. q. vnica, lib. 2. & quot ſunt cœli ibidẽ oſtendit. Accipitur præterea cœlũ pro qualiber anima exiſtente in gratia. Et dicitur cœlũ ſpirituale ſecũdũ illud: Cœlũ mihi ſedes. & anima iuſti ſedes eſt ſapiẽtiæ, Vnde etiã: Cœli enarrãt gloriã Dei, id eſt Apoſtoli. Capitur & cœlũ pro ſanctis. Animæ itaque iuſtæ & virtuoſæ, & angeli ſancti, cœlũ dicuntur, vt ſcribit Gab. lect. lxv. cano. Vnde Hugo: In cœlo maximè habitare dicitur, quàuis ſit vbique, quia per cœlos intelliguntur Angeli, & homines iuſti, in quibus maximè Deus habitat. Vnde Auguſt. Pater noſter, qui es in cœlis, exponit, id eſt in ſanctis & iuſtis. Vide de hoc latiùs Gabr. lect. canon. lxix.

¶ Coelvm eſt multiplex. Cœlum aereum dicitur regio inferior aeris. Cœlum æthereum regio aeris ſuperior, quæ mouetur ad motũ primi mobilis, ideo æthereum dicitur, quaſi ſemper currens. Cœlum olympium, dicitur inferior regio ignis, ab altitudine cuiuſdam mõtis, qui dicitur Olympus. Cœlũ igneũ, dicitur ſuperior regio ignis. Cœlum ſtellatum, dicitur aggregatum ex ſeptem ſphæris Planetarũ & firmamẽto. Cœlum cryſtallinum eſt primum mobile.

¶ Coelvm empyreum, & illud cœlum dicitur igneũ, non a calore, ſed ſplendore: ſicut primum mobile dicitur aqueum & cryſtalinum, non ab humore, ſed à diaphoneitate & cryſtali ſoliditate. Et quamuis ſancti parum loquuntur de hoc, ſcilicet cœlo, quia latet noſtros ſenſus, & philoſophi adhuc minus: tamen eſt ponere cœlum empyreum, ſicut dicit ſcriptura: In principio creauit Deus cœlum. Strabus exponit de cœlo empyreo. Ad hoc ponit Brulefer tres perſuaſiones diſtinct. 2. quæſtio. vij. libro 2 perſuadet enim ad hoc ratio ſuis triplex. Vna eſt perfectio vniuerſi. Alia eſt propter motum firmamenti. Tertia principalis propter habitationem hominis beati. Cœlum itaque empyreum non inuenitur poſitum niſi auctoritate Strabi, Bedæ, & Baſilij. Et dicitur illud cœlum immobile, & locus ſanctorum, & beatorum, à principio creatus, & ſtatim Angelis repletum. Vnde Baſilius homel. 2. exame. ſicut damnati in tenebras vltimas abiguntur, ita beati remunerationem quæ pro dignis operibus reſtauratur in ea luce, quæ eſt extra mundum, quietis domicilium ſortiuntur, copioſius Gabriel ſcribit. Et quia in cœlo empyreo inchoata eſt gloria corporum, quietum eſſe oportuit, & immobile, ſicut in vltima conſeruatione motus cœleſtium corporum ceſſabit. Eſt etiam locus beatorũ ſpirituum hoc cœlum, non propter neceſſitatem (quaſi in eo ſpiritus dependeant in eſſe) ſed propter congruitatem, vt exterior claritas conueniat interiori, vt nobiliſſimæ creaturæ nobiliſſimus aſſignetur locus. Vnde Baſilius dicit, quod miniſtrator ſpiritus non poterat degere in tenebris, ſed in luce & lætitia degendi ſibi habitum poſſidebat. Vnde etiam cœlum illud non eſt locus ſaluans ſpiritus beatos, ſed tantum continens, vt dicit Alexan. Et licet cœlum empyreum ſit lucidiſſimum, non tamen diffundit lumen ſuum ad inferiora: vel quia impedit firmamentum quod in ſtellis nõ eſt diaphonum. Et quia ſtellis eſt plenum, impedit luminis ſuperioris diffuſionem: vel quia nõ habet lucem condenſatam, vt corpus Solis, ideo lumen non diffundit: vel quia habet claritatem alterius rationis, puta claritatem gloriæ quam non capiunt corpora inferiora.

¶ Coelvm repleri Angelis, nihil aliud eſt quàm cœlum ornari Angelis, ſecũdum eum numerum quem Deus ad inhabitandum ordinauit. Vnde illa repletio non impedit quin poſſit fieri additio, quia potuit Deus plures ordinaſſe vel non ordinaſſe quoſdam qui poſt iudicium ibi erunt, qui nunc nobiſcum ſunt ad noſtri cuſtodiam, ſicut & Angelis ſanctis addentur animæ ſanctæ, euolantes vel purgatæ. Hinc eſt quod Alexander parte ij. quæſtio. xix. art. iij. membro iij. ſcribit, quòd cœlum empyreum dicitur Angelis repletum ſimul cum cœlo creatis, propter ſufficientiam, & congruitatem ornatus cœli. Sufficientiam dico, quantum ad numerum a Deo præordinatum. Vnde ſemper repletum eſt, quantum ad ſufficientiam, quia ſemper ſunt ibi tot ſpiritus, quot ibi pro illo tunc Dominus ordinauit: nec ex lapſu malorum ſequitur imperfectio cœli empyrei, ſed ſpirituum cadentium. Sicut dum indigni expelluntur à Palatio regio, non eſt imperfectio vel deordinatio Palatij, ſed illorum, qui pro ſua indignitate ſunt expulſi. ita refert Gabriel diſtinct. 2. quæſtio. 2. dubio v. libro 2. Et illud cœlum empyreum non purgabitur igne conflagrationis, vt ſentiunt Doctores in quarto diſt. xlvij. quia ibi non eſt corruptio naturæ, ſed fuit tantum corruptio culpæ: ſed illa fuit ſpiritualis, quæ non conta-

ini...t

minat locum, ſicut cogitatio adulterij, vel homicidij, non contaminat Eccleſiam ſiue polluit. Palud. diſtinct. xlvij. libro 4. (& vt idem ait) cœlum cryſtallinum & ſidereum cùm careant corruptione naturæ & culpæ, vnde non indiget purgatione.

¶ COELI (vt Damaſcenus ait) ſunt inanimati & inſenſibiles. Et cùm dicuntur Deum benedicere ſeu laudare, dictum eſt per proſopopeiam, ſicut etiam dicitur de aliis inanimatis creaturis, ſcilicet imbre, rore, & igne, æſtu. Danielis 3.

¶ COELVM mouetur non propter indigentiam ſui, ſed propter generationem & corruptionem illorũ inferiorum; & Deus mouet cœlum mediante intelligentia creata ſiue Angelo, vt communior habet opinio: & hoc congruebat ordini quo Deus conſtituebat vniuerſa. De quo latiùs Gabriel diſtinctione xiiij. quæſt. vnica, libro ſecundo. Vnde Auguſtinus ſuper Geneſim ad literam dicit, quod Deus ſic mundum ordinauit, vt ſpiritum præficeret omni corpori: ideo ſic congruum erat Angelos deputari ad miniſterium hominum: ſic & congruum fuit eos deputari ad motum & regimen cœlorum, cùm in hoc etiam miniſtrant homini viatori, & diuinæ ſubſeruiant Maieſtati. Item cœlum per ſtellas habet actionem in hæc inferiora multiplicem in elementa mixta imperfecta, mixta inanimata, animata irrationabilia. De quo videto Gerſonem in libello, quem Trilogum Aſtrologiæ Theologizatæ inſcripſit. Et Scotum quæſtione tertia, diſtinctione xiiij. libro ſecundo. Et poſt hos Gabrielem diſtinctione xiiij. quæſt. vnica, libro ij. & contra Aſtrologos, qui multa falſa dicunt: & ſi quandoque vera dicunt, ſed multò plura falſa: ait Cancellarius. Et ideo vera quæ dicunt incerta ſunt, & falſis plurimis permixta. Item poſſunt & aſtra inclinare voluntatem, non tamen effectiuè in ipſo efficiendo actum volendi, neque imponere neceſſitatẽ, quouis modo, quia ſemper manet volũtas libera per ſuam libertatem, potens contraire huiuſmodi inclinationi. Nam & homo maximas vincit tentationes, nedum per gratiam, ſed etiam per voluntatis libertatem. Hinc eſt illud Ptolomei: Homo ſapiens dominabitur aſtris: de quo & aliàs plura dicuntur, & non parum multa Gabr. art. 3. dub. 3. vbi ſuprà.

¶ COELVM dicitur aperiri, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt. xj. libr. iiij. circa textum, quando vehemens fit influentia deſuperius. Et quoniam immolationis hora nobis panis cœleſtis & ſuperſubſtantialis tribuitur. Hinc eſt quod Gregorius dicit cœlos aperiri: ſicut in eius natiuitate dicitur, quod per totum mundum melliflui facti ſunt cœli, quia datus eſt nobis iſte, qui dulcior eſt ſuper mel & fauum, &c. Vnde Gerſon tract. ix. ſuper Magnificat, dicuntur cœli aperiri non per fractionem, ſed per influentiam ſpecialem, qualiter optabat Propheta, dicens: Vtinam dirumperes cœlum. Et iterum: Rorate cœli deſuper, &c.

¶ CELARE eſt abſcondere. Vnde celare crimen eſt dupliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſ. xxxv. circa textum, lib. iiij. Aut cum ſcit, ſed tamen eſt occultum aliis, & non detegit. Aut cum ſcit apertum & notum: & diſſimulando cooperit. Primum eſt fidelitaris. Hinc Prouer. 17. dicitur: fidelis eſt qui celat crimen amici. Secundum verò eſt præbere patrocinium ſceleri. Vel aliter: celare crimen eſt dupliciter, aut in præiudicium corruptionis, aut in ſupportationem peccatoris & infirmi, & primum eſt malum: ſecundum verò eſt bonum. Vel aliter: celare crimen hoc eſt dupliciter. Aut perſonæ quæ poteſt prodeſſe. Aut perſonæ quæ poteſt obeſſe. Primum eſt malum. Secundum eſt licitum. Hæc ſanctus Bonauent. Et vt ſcribit Gerſon parte ij. in regulis moralibus. Celare peccata ſua non eſt ex ſe hypocriſis, ſed cautela prudens, & debita. Secus ſi fiat hoc ex appetitu laudis falſæ, aut alterius maliciæ principaliter, vel ſi ad malum finem vltimatè referatur. Secus etiam ſi per mendacia operum, vel ſignorum vel verborum talis abſconſio quæratur fieri, quemadmodum ſi ad celandum peccata ſuæ luxuriæ fingat ſe aliquos opere ſigno, aut verbo luxuriam maximè deteſtari, & caſtitatem amplexari, cùm ſufficere debeat vt illam non oſtendat, ita de ſuperbia & cæteris poſſet dici. Gerſon: Celare inſuper peccatorum in confeſſione detectum tenetur ſacerdos de lege naturæ, de lege Dei poſitiua, ſiue diuina, de lege poſitiua Eccleſiæ: vt probat Scotus di. xxj. qu. ij. lib. iiij. quem vide latiùs, &c.

¶ CENSVS ſeu redditus vt ſcribit Gab. di. xv. q. xij. ar. j. li. iiij. poſt Hẽ. de Aug. in ſuo tract. de cõtract. c. ij. nihil aliud eſt niſi ius leuandi ſeu recipiẽdi aliquã pecuniam, aut menſurabile vt bladum, vinum, aut aliud ad vſum hominis pertinens de fructibus rerũ, bonorum, aut perſonarum. & tale ius nihil aliud eſt niſi poteſtas iuſtè recipiendi pecuniam vel rem aliã. vide latiùs Gabrielem.

¶ CENSVRA Eccleſiaſtica (vt & habet Dorbellus in iiij. di. xviij. & alij, comprehendit interdictum, ſuſpenſionem, & excommunicationem. extra de verbo. ſigni. c. quærenti. & cenſura Eccleſiaſtica fit vi clauiũ. Vnde tam interdictum, quàm ſuſpenſio, quàm excommunicatio eſt quædam punitio: ideo vt ex ipſa punitione quis ad viam ſalutis reducatur non tamẽ debet fieri animo nocendi, ſed debet fieri zelo charitatis proximi, ſcilicet, ad bonum ſubditi delinquentis: vel ad aliorum bonum, vt vel timeant ſimilia vel quietius viuant: vt. xxiij. quæſtio. v. prodeſt. vbi dicitur, ſiue ignoſcendo, ſiue plectendo hoc ſolum agitur: vt vita hominum corrigatur, vt, ſcilicet, ſi in communitate ſint aliqui innocentes: ideo interdicunt vt nocentes moneant & compellant ad ſubdendum ſe iuſtitiæ, & punitio per interdictum non debet eſſe ſine cauſa: licet aliquando ſine culpa, vt patet de reg. iu. Sine culpa. li. vj. & refert frater Oſualdus. lib. iiij. roſarij theologiæ, &c.

¶ CENODOXIA (vt ſcribit Paulus Corteſius eloquẽtiſſimus lib. iij. ſenten. di. viij. quæ & vana gloria dicitur: eſt mundi cymbalum cum oſtentatione præſtantiæ: quia homines tanquam pauones cauda lętãtur: ex ea enim contumacia, oſtentatio, pertinacia, diſcordia, & arrogantia oriri putantur.

¶ CEREMONIAE ſunt opera exteriora ad cultum Dei pertinentia. beatus Tho. j. ij. q. xcix. ar. iij. Et ceremoniæ apud Latinos dicuntur generaliter omnes ritus ſacrificiorũ à Cerere oppido dictę: vt placet Valerio Maximo: à quo ceremoniale, & de ceremonialibus vide in dictione legis veteris teſtamenti. Fuerunt autem multæ obſeruantiæ vet. le. vt puta, purgationes ab immundiciis, à contractu morticini, & aliarum rerum immundarum per aquam expiationis, & alios ritus, de quibus in Leuitico per totum. Erant etiam ibi quædam plus ad perfectionem accedentia, ſicut oblationes hoſtiarum & ſacrificia. Hæc enim pertinebant ad cultum latriæ pro tempore illo, quo Deus voluit ſic coli, & hæ obſer-

uatio

uationes purgationum & ſacrificiorum, ac oblationes dicebantur propriè cerẹmoniæ. Gab. d.j q.3.ar. j li.4. Sacrificia & oblationes tanquam immediatè pertinentes ad Dei cultum, purgationes tanquam mediatè ad Dei cultum pertinentes vtputa diſponẽtes, aptantes perſonas ad perficiendum Dei cultũ. Im propriè autem dicuntur ſacramenta, vel largè accipiendo ſacramentum. Sacramẹnta autem illa vet.le. quæ dicuntur ceremoniæ: non contulerunt gratiam ex vi ſacramenti ſiue ex opere operato: vt communior tenet opinio. & eſt Alex. de Ales parte 4.q.6.mem.4.art.1. Sanctus Tho. Scotus & communis ſchola ſic tenet. ſecus tamen per modum meriti ex opere operante ex ſuſcipientis deuotione dum proceſſerunt ex fide, & charitate: vt idem ſentiunt & multis hoc probat Gabr. & auctoritate, & ratione art.2. vbi ſuprà. vide ibi.

¶ CERTUM exploratum, Incertum dubium: vel non exploratum. Et vt Theologi ſentiunt in via ſalutis relinquere certum, & eligere incertum eſt amare ſuũ periculũ. Qui verò amat periculum, peribit in illo. Eccl.3. Vnde Ioan. Cancel. Pariſien. in regulis moralibus hanc regulam ponit, Agere incertum, & dimitere certum in materia morali eſt peccatum mortale, vt & ſuprà dictum eſt. Et ſpecificat eam addens: Si tale ſit incertum, quod ſit mortale, non ſolùm per coniecturas leues, aut ex ſuppoſitione trepida, & ſcrupuloſa proueniente ex nimio timore cadendi in via. Sed intelligitur dum tale eſt vehementer & probabiliter incertum, æquè ſicut oppoſitum vel magis: tunc enim illud quod agitur nõ carebit mortali peccato. Hæc Ger. de quo & ſuprà diximus.

¶ CERTITUDO vt dicit Petrus de Aliaco eſt aſſenſus verus, firmus ſine formidine, vel vt ſcribit B. Tho. 3.diſt.xxvj.q.ij.art. iiij. certitudo eſt firmitas adhæſionis virtutis cognitiuæ ad ſuum cognoſcibile. & poteſt certitudo accipi dupliciter (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. q.xij. art.iij. lib.j.) Vno modo impropriè vt certificare importat firmiter idem quod aſſentire alicui complexo, & quod non poteſt aliter eſſe, & iſto modo ſatis conſtat, quod Deus non poteſt certificare aliquem de aliquo vero contingenti futuro, nec reſpectu illius eſt iſto modo poſſibilis certa reuelatio, quia hoc includit contradictionem. Alio modo poteſt certitudo capi propriè: vt certificare importat idem quod firmiter aſſentire alicui complexo vero, & iſto modo ſatis patet, quod licet non ſit poſſibile, quod certitudo ſit falſa, tamen certitudo poteſt eſſe deceptio. Et licet nullus poteſt decipi per certitudinem, tamen per certitudinem poteſt decipi, & ideo ille qui fuit certus poteſt non fuiſſe certus, & illa notitia quæ fuit certitudo: poteſt fuiſſe deceptio, & non certitudo, Hæc Petrus de Aliaco.

¶ CERTITUDO eſt multiplex: vt & notant doctores variis in locis li. ſen. Quædam eſt certitudo patriæ, vbi eſt certitudo tentationis euacuans expectationem & timorem. Et eſt certitudo viæ, quæ eſt certitudo expectationis mixta timore: quia quilibet labi poteſt: quandiu eſt viator. Eſt & tertiò certitudo media, quæ eſt in purgatorio: & eſt certitudo expectationis (quia nondum obtinent) ſed eſt euacuatio timoris propter cõfirmationem, quia ſciunt ſe deinceps peccare non poſſe: & ſic patet: quod in pœna purgatoria eſt maior certitudo de gloria, quàm in via, vt ſcribit Brulefer diſtinctione xx. quæſtione iiij. libro iiij. Eſt & certitudo quædam ex parte cognitiui: quædam ex parte affectiui: & vtraque duplex eſt, vt ſcribit ſanctus Bonauentura in ſecundo: & poſt eum Gabriel diſtinctione iiij. quæſtione vnica. arti. iij. dub. ij libro ij. Ex parte cognitiui vna eſt infallibilis, vt cùm ſcit aliquis quod non poteſt falli. Altera probabilis: vt quando habet veriſimiles rationes ad hoc ſiue ad partem vnam: ita quod ad oppoſitum aut nullas habet, aut paucas. Secunda fuit in Angelis non prima. Ex parte affectus vna eſt in expectando, alia in tenendo. Prima eſt ſpei. Secunda eſt comprehenſionis: & illa ſecunda non potuit eſſe in Angelis ante confirmationem. Prima fuit ſemiplenè in Angelis, ſuppoſito quòd non fuerint in gratia creati: quia minus plenè quàm in viris ſanctis, quia illis ineſt ex gratia & meritis: in Angelis erat ex affectione naturæ: & illa certitudo probabilis, qua rationabiliter poterant coniicere ex his bonis, quæ acceperant, quod ad beatitudinem parati erant: maximè cùm in ſe nullam viderent diſpoſitionem mali. Gabr. latiùs. Eſt pręterea certitudo ſcientiæ: & coniecturæ, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt. xx. libro 4. circa literam, certitudinem ſcientiæ nemo habet niſi per reuelationem: certitudinem autem coniecturæ habet qui ſanus pœnitet, cùm ei proſpera arrident: tunc ſignum eſt quod dolor ſuus eſt ex Dei gratia, non ex affectione terrena, vtraque harum certitudine caret, qui in fine pœnitet ſera pœnitentia: quia magis habet ratione ad oppoſitum quàm ad propoſitum, &c.

¶ CERTITUDO quædam eſt ſpeculationis, & quædã eſt adhæſionis, vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. xxiij. quæſtione iiij. libro iij. & prima quidem reſpicit intellectum. Secunda verò reſpicit ipſum affectum. Si loquamur de certitudine adhæſionis, ſic maior eſt certitudo in ipſa fide quàm ſit in habitu ſcientiæ, pro eo quòd vera fides magis facit adhærere credentem ipſum veritati creditæ, quàm aliqua ſcientia alicui rei ſcitæ: videmus enim veros fideles, nec per argumenta, nec per tormenta, nec per blandimenta inclinari poſſe: vt veritatem quam credunt ſaltem ore tenus negent: quod nemo ſciẽs ſanæ mentis faceret pro aliquo quod cognoſcit: niſi inquantum doctrina fidei dictat nõ eſſe mentiendum. Stultus etiam eſſet Geometra, qui pro quacunque certa concluſione geometriæ auderet ſubire mortem. Vnde verus fidelis etiam ſi ſciret totam ſcientiam, mallet totam illam ſcientiam perdere quàm vnum ſolum articulum ignorare: adeo adhærens veritati creditæ. De certitudine ergo adhæſionis verum eſt fidem eſſe certiorem ſcientia phyſica. Si autem loquamur de certitudine ſpeculationis, quæ reſpicit intellectum & nudam veritatem: ſic concedi poteſt, quod maior eſt certitudo in aliqua ſcientia quã in fide, pro eo quod aliquis poteſt aliquid per ſcientiam ita certitudinaliter noſſe, quod nullo modo poteſt de eo dubitare, nec aliquo modo diſcedere, nec in corde ſuo vllo modo contradicere: ſicut patet in cognitione dogmatum, & primorum principiorum. Certitudo autem adhæſionis reſpicit veritatem, & doctrinam ſecundum pietatem. Bonauentura.

¶ CERTITUDO quædam eſt abſoluta, quædam conditionata: ſicut duplex eſt neceſſitas (vt ſcribit S. Bonauentu. diſt. xxvj. quæſt. v. in fin. libro ij.) Si loquamur de certitudine conditionata, ſicut eſt in ſpe certitudo neceſſitatis & infallibilitatis: certus eſt enim vnuſquiſque infallibiliter, quod ſi perſeuerauẽ

rit vſque in finem in gratia, & in bonis meritis, quod ad ſalutem perueniet. Si autem loquamur de certitudine abſoluta: ſic eſt in ipſa ſpe certitudo probabilitatis. qui enim bonam habet conſcientiam, atq; propoſitum, probabiliter poteſt eſſe certus, quod opera ex tali voluntate procedentia ſint apud Deú meritoria: & per hoc confidere ſe aſſecuturum vitá æternam. Bonauen.

¶ CERTITVDO eſt adhuc triplex, ſcilicet, naturalis, ſupernaturalis, & moralis. de quo videre potes Gab. diſtinctione xvj. q. iiij. dub. vj. libr. iiij. & eundem lectio. viij. cano. Et Gerſ. parte iij. libro iiij. de conſo theo. proſa. ij. Certitudo ſupernaturalis eſt illa cui aſſentiendo nullus falli poteſt per quácunque poténtiam. hæc á ſolo Deo eſt quantum ad veritates contingentes. Illa vt Gerſon dicit vbi ſuprà eſt triplex. Quædam euidentiæ claræ & intuitiuæ, qualis eſt certitudo beatorum in patria. Alia eſt euidentiæ reuelatæ in illuſtratione Prophetarum. Tertia ſolius adhærentiæ in ſpeculo & in ænigmate: talis eſt certitudo fidei. Talem certitudinem & nos habemus de articulorum fidei veritate, & omnibus in canone bibliæ contentis: in eo ſenſu in quo á ſancto ſunt ſpiritu reuelata. His namque aſſentiendo ſalli aut decipi non poſſumus: vt ſcribit Gabriel lectione viij. canonis. quia Deus qui eſt ſumma & infallibilis veritas, non poteſt falſum tanquam verum reuelare.

¶ CERTITVDO naturalis eſt cui quis aſſentiendo per potentiam naturalem falli non poteſt, talis eſt certitudo principiorum notorum per experientiá, & concluſionum ex eis demonſtratarum. Hæc eſt veritatum à rebus acceptarum quibus innitens falli non poteſt per naturam. Talem certitudinem habemus de multis euidentibus veritatibus contingentibus & neceſſariis ſecundum naturam. Talem certitudinem habemus de exiſtentia rerum intuitiuè cognitarum contingentium. Item de propoſitionibus naturaliter neceſſariis: vt ignis eſt calefactiuus: circa quarum veritates ſtante communi curſu naturæ nullus fallitur: licet per potentiam ſupernaturalem & miraculum quis falli poſſet.

¶ CERTITVDO moralis eſt quæ habetur ex probabilibus coniecturis groſſis & figuralibus, magis ad vnam partem quàm aliam inducentibus ſeu perſuadentibus. Hæc certitudo dicitur etiam ciuilis: & hæc non eſt ex euidentia rei, ſed coniecturis. Et illa certitudo non remouet in vna parte omnem probabilitatem vel opinionem alterius partis, licet magis declinet ad iſtam quàm ad aliam. Admittit etiá formidinem de oppoſito & ſcrupulos: non tamen aduertendos, ſed contemnendos. Et hæc certitudo ſufficit in moralibus ſecundum Philoſophum 1. Ethi. dicentem in ſentẽtia. Diſciplinati eſt in vnaquaque re certitudinem quærere iuxta exigẽtiam materiæ. Aequè enim vicioſum eſt, inquit, mathematicú perſuadentem quærere, & moralem demonſtrantem. Talis etiam certitudo ſufficit ad cauendum mortale, & ad committendum, vt habens moralem certitudinem circa aliquod præceptum agés, ſecundum illam cauet mortale, & agens contra illam incidit in mortale: vt exempli cauſa, præceptum eſt ne indignus accedat ad Euchariſtiam: Petrus habet moralem certitudinem ſe non eſſe indignum, quia ſecundum doctrinam Apoſtoli probauit ſemetipſum, & non inuenit in ſe legitimum impedimentum: accedendo non peccat mortaliter, etiamſi in eo fuerit aliquod latens impedimentum, reddens ipſum indignum. Sic ex oppoſito ſi habet moralem certitudinem, ſiue probabilem coniecturam ſe habere aliquod impedimentum magis ex hoc credens ſe indignum quàm non indignum, accedendo mortaliter peccat, licet etiam impedimentum quod ſuſpicatur in eo fore, non ſit in eo. Et ita qui videt proximum ſuum eſſe in periculo ſecundum moralem certitudinem, quamuis non ſit ſibi euidens an peribit in periculo, tenetur eum eripere ne pereat, ſi poteſt. Quod verum eſt de periculo tam corporali quàm ſpirituali. Vt qui videt aliquem prolapſum in flumen, aut conſiſtere in domo nunc ruitura, quamuis euidens non eſt an ille ſubmergatur, aut iſte opprimatur: tenetur vtrúque in periculo extrahere, etiam nolentem: vt dicit Aug. & non expectare interitum fratris. Hæc Gabriel lib. 4. diſt. xvj. q. 3. art. 3. dubio vj. Vide & eundem lectione 8. canonis de certitudine quæ ſufficit ad dignè celebrandum, &c.

¶ CERTITVDO veritatis theologicæ vel catholicæ: quibus viis poſſit probari & cófirmari, videatur Scotus in prologo ſentẽtiarú. q. 2. qui ponit plures vias, quibus conuincuntur quæcunque falſitates, & præmunitur ac confirmatur in fide contra omnes errores. Ac probari poteſt quod theologica veritas & catholica fides eſt infallibilis certitudinis, & quæ doctor ſubtilis diffuſe ſcribit ea perſtringamus cú modica declaratione, quæ non inutilia pro fidei confirmatione eſſe arbitratus ſum.

Prima via dicitur præuuntiatio Prophetarum. Certum enim eſt quod ſolus Deus poteſt naturaliter non ab alio, ſed à ſeipſo futura contingentia certitudinalis præuidere & prædicere. Sed quia omnia Chriſti myſteria quæ nos credimus & impleta cernimus olim fuerunt prænunciata in ſacra ſcriptura, ſcilicet, diuinam incarnationem, virginalem partum, paſſioné Chriſti, mortem & reſurrectionem, & aſcenſionem, ac mundi totius conuerſionem, ac futurum iudiciú mundi, &c. E quibus non eſt dubium quin ſequantur implenda etiam pauca quæ reſtant nondum impleta: vt dicit Greg. in homel. Ergo ſequitur quod à Deo ſunt omnia illa fidei Chriſti myſteria præordinata, & per conſequens infallibiliter certiſſima, quia Deus eſt prima & infallibilis (vt dictum eſt ſuprà.) veritas, & ipſe prænunciauit talia, ergo, &c. Vnde ex hoc conuincitur quod Mahumeti ſecta non eſt à Deo: ſed falſa & conficta, quia nullus ſanctorum Prophetarum eam prædixit approbando, nec ad hominum ſalutem à Deo illam fore datam ſcriptura loquitur, quin potius ſcriptura eam damnat & reprobat, ergo, &c.

Secunda via dicitur concordia ſcripturarum. Sed quia ſcriptores ſacri canonis variis temporibus exiſtentes & diuerſimodè diſpoſiti, omnino conſonabant, ergo ſequitur per hoc quod hoc non niſi à Deo fuit: non ſicut Philoſophi, qui in multis inter ſe diſſenſerunt: quin etiam contradixerunt ſuis magiſtris, vt Ariſtoteles Platoni. Item Auicenna & Auerrois ambo diſcipuli Ariſtotelis, in multis diſcordant. Et ſic fuiſſet etiam in ſacra ſcriptura niſi habuiſſent vnum communem doctorem Deum, qui errare non poteſt. Sed quod ſcriptores ſacri canonis diuerſis temporibus exiſtentes variè diſpoſiti conſonabant: patet de Prophetis & Apoſtolis, &c. Nam Iſaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, & multi alij Prophetæ: imò omnes prophetauerunt de Chriſto venturo & eius myſteriis, non ſolum ea quæ à Moyſe eorum communi doctore habuerunt, ſed & alia in quibus

di;cordare potuiſſent, cùm non eſſent euidentia, & tamen omnes in his quæ ſunt articuli fidei concordauerunt: tam patres veteris quàm noui teſtamenti. Ergo ſequitur quod Deus ipſe illos docuerit hanc veritatem,&c.

Tertia via eſt auctoritas ſcribentium & doctorum. Nam ſi quis penſet primò qui & quales fidem Chriſti docuerunt: quoniam pauperes, ignobiles, illiterati:& pauci reſpectu totius mũdanæ multitudinis. Secundò cum hoc quàm ſanctiſſimi viri fuerunt: vtpote contemnentes omnia carnalia & mundana,& ſummo zelo veritatis ardentes, ac damnantes omne mendacium in fide & moribus. Non eſt ergo veriſimile vt mentitentur di. Hæc dicit Dominus: cùm non dixiſſet. Tertiò cùm hoc ſi quis penſet qualem legem docuerunt: quia contrariam carni & vitiis. Quartò quibus talia prædicauerunt, quia potentibus, infidelibus, mundanis & carnalibus, & tamen totum mundum conuerterunt. Quod fieri certè non potuit niſi à Deo. Et præſertim quia Deus dedit talibus illiteratis omnem ſcientiam fidei,& omnem veritatem cognoſcere: & omnium gentium lingua loqui; & ſermonem miraculis & ſignis confirmare, vt mundus totus crederet. Hęc autem Deus non feciſſet ſi hæc lex non eſſet vera, ergo: Quòd ſi diceres propter aliquod lucrum eos fore mentitos, falſiſſimum eſt: quia nil boni huius mundi habere voluerunt: imo tribulatione & pœnis ac morti ſe expoſuerunt. Item ſi di. non fuiſſe eos mentitos: ſed deceptos, falſiſſimum eſſe patet, quia fuerunt viri à Deo illuminati tot & talibus reuelationibus diuinis ipſis factis ac miraculis, quod non niſi à Deo fieri potuerunt. Nam tam ſancti erant quod ad eorum manus impoſitionem daretur ſpiritusſanctus. Aliis etiam inter eos viſio diuinæ eſſentiæ conceſſa eſt, ſicut Paulo rapto in tertium cœlum: vt dicit Auguſtinus.

Quarta via dicitur diligentia recipientium. Nam maximè credendum eſt communitati, ſiue illis veritatibus quas tota communitas famoſa & honeſta cum maxima diligentia approbat & recipit. Talis eſt canon ſacræ ſcripturæ, quam omnes ſancti patres veteris ac noui teſtamenti receperunt pro autentico, & totus mundus approbat tanquam continentem neceſſaria ad ſalutem. Vnde Ber. in ſermone ad fratres de monte Dei dicit. Licet magna miracula Dominus geſſerit in terris: hoc tamen ſuper omnia alia emicuit & cætera illuſtrauit, quod in paucis ſimplicibus hominibus totum mundum ſibi ſubiugauit.

Quinta via dicitur rationabilitas contentorum. Quid enim rationabilius quàm finem vltimum, ſcilicet, Deum diligere ſuper omnia, & proximum ſicut ſeipſum. In his pendet vniuerſa lex & Prophetæ. Matthe.22. Quid enim eſt rationabilius fide Chriſtiana? Et patet primò, quia nil tale credit de Deo quod aliquam imperfectionem importet: quin potius omne quod credit atteſtatur perfectioni diuinæ, vt patet de trinitate & verbi incarnatione. Nec aliquid credit incredibile, quia tunc ſequeretur quod incredibile eſſet mundum credere, ſicut deducit Aug. 22. de ciui. Dei. c. 5. Mundum tamen ea credere videmus. Secundo patet, quia tam rationabilia credit quod nil turpe, nil flagitioſum admittit.

Sexta via dicitur irrationabilitas errorum cunctorum. Quid enim irrationabilius quàm idola coli, opera manuum: ſicut pagani faciebant. Item quid Mahumeti fide irrationabilius, quæ pro beatitudine expectat vitam carnalem, ſcilicet, gulam, & coitum quæ porcis,& brutis conuenit. Sed ſapientibus eſt alia fœlicitas quę apprehenditur intellectu coniuncto primæ veritati. Item Iudæi irrationabiliter contra ſuas ſcripturas nouum teſtamentum damnant: quod tamen in veteri teſtamento promittitur. Denique Manichæi primum malum ponunt,& ſic ſeipſos damnant, non eſſe bonos inquantum ſunt. Item doctrinæ Philoſophorum continent multa irrationabilia, puta Deorum pluralitatem,&c.

Septima via dicitur ſtabilitas Eccleſiæ fidelium. Nam vt legitur Actuum 5. Gamaliel dixit de fide Chriſti. Si eſt ex hominibus, diſſoluetur conſilium hoc, ſi verò ex Deo, non poteſtis diſſoluere. Scimus autem quod licet Eccleſia maximas perſecutiones paſſa ſit à Iudæis & tyrannis,& ab Imperatoribus Romanis: nec potuit diſſolui, imò creuit in perſecutionibus: nec poterit vſque in finẽ mũdi diſſolui, dicẽte Chriſto. Luc. 22. Ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua: ergo à Deo eſt. Nec ſecta Iudæorum manet in vigore, ceſſauerũt & apud eos Prophetiæ, magnaq́; Iudæorũ facta eſt diſperſio. Nec ſecta Mahumeti, quæ incipit poſt legẽ Chriſti plus quã ſexcẽtis annis, diu permanebit, ſic & Prophetauit Sibylla quædam.

Octaua via dicitur claritas miraculorum. Certum eſt enim quòd Deus non poteſt eſſe teſtis falſitatis, ſed ipſe Deus fidem ſuam confirmauit per miracula: ergo & hoc magnum ſiue grande miraculũ ſecundum Auguſtinum 12. de ciuit. cap. 5. quod iam totus orbis ſine vllis miraculis credit. Item confirmatur: quia multi qui prius fidei rebelles fuerunt miraculoſè crediderunt,& hanc fidem docuerunt, vſque ad mortem. Patet de Saulo prius perſecutore, poſtea prædicante toti orbi. Item de Auguſtino prius ſeducto errore Manichæi, poſteà doctore catholico. De Dionyſio prius Philoſopho, poſtea Pauli diſcipulo. De Cypriano prius mago; poſteà pro fide occiſo. Item de Conſtantino imperatore prius fidem perſequente: poſteà manifeſto miraculo conuerſo:& Eccleſiam ſublimante. Et ſic de aliis. Et ſi Antichriſtus miracula faciet, vt dicit Haymo ſuper Apocalypſim, ſcilicet, domum corruere, ignem de aere deſcendere veraciter & aliquid conſumere & fulmine percuti, ſtatuam loqui vel ridere, vel huiuſmodi, tamen non dicuntur propriè miracula vera. Tum quia virtute diabolica, tum quia licet admirationem faciãt: tamen nullam vtilitatem conferunt. Tum quia talia ſunt quod poteſt in eis fieri fallacia & deceptio. Verum autem & propriè dictum miraculum eſt illud quod fit virtute diuina, & cum admiratione habet gratiam coram Deo, ac vtilitatem confert animæ, vel etiam corpori, & in quo nulla poteſt eſſe fraus & deceptio quin fit à ſolo Deo, in teſtimonium veritatis: talia autem ſunt Chriſti miracula vt patet de mortuorum vera reſuſcitatione, infirmitatum curatione, peccatorum remiſſione: vt in Euangelio multis locis habetur: nec Antichriſtus poteſt ſecreta cordium perſcrutari, ſicut ſæpius Chriſtus ſecreta reuelauit,& futura prædixit. Quare ſi ab eo quæreret, Si es verè Deus vt aſſeris: dic mihi quid faciam, aut quid cogitabo, aut appetam cras hac hora, id quod ſolius Dei eſt ſcire: iuxta illud Pſalm. Qui finxit corda eorum qui intel. omnia opera re. quare Antichriſtus decipiet & mundum fallet,&c.

Nona via dicitur teſtimonium extraneorum, nam & dæmones coacti ſunt fidem Chriſti confiteri, & eſſe veram. Et Ioſephus libro xviij. antiquitatum teſta-

tur Ieſum eſſe Chriſtum, & eius mortem & reſurrectionem confitetur. Item Sibyllæ multæ teſtantur. Hæc breuiter ex Scoto collecta ſunt. q. ij. prologi ſententiarum, qui latius rem tractat. Sed ſufficiant hæc pro fide noſtra confirmanda, quæ nullam modo ſecum patitur infirmitatem. Vnde Ber. ait: Videamus quàm lynceos oculos habet fides, quàm oculata ſit vt nulla adiacente infirmitate infirmetur. Nam cognoſcunt Dei filiũ lactantem, cognoſcũt in ligno pendentem, cognoſcunt morientem. Siquidem Magi in ſtabulo agnoſcũt: latro in patibulo. Iſti pannis inuolutum: Ille clauis confixum. Centurio autem vitam agnouit in morte. Quis igitur fidem Chriſtianam non confitetur veram & certam: quam & gentes & longè à Deo remoti confirmatunt: vt breuiter tactum eſt iſtis nouem viis, &c.

¶ Cessatio legalium dupliciter poteſt intelligi (vt ſcribit Gabriel di. j. q. iiij. art. iiij. dub. iiij. li. iiij. Vno modo in ſe & quo ad literam, & ſic ceſſare dicuntur, quæ ſecundum exteriorem ritum ſecundum quem ad literam pręcepta ſunt, non ſeruantur. Alio modo quo ad myſterium, finem vel ſignatum, & ſic ceſſare dicuntur quando ea quæ myſticè ſignificantur: aut ad quæ ordinata ſunt tanquam in finem ceſſant. Et moralia legis quæ comprehenduntur in decalogo, quo ad literam non ceſſauerunt in nouo teſtamento, quia illa ſunt de lege naturæ ſtrictè vel largè. Lex autem naturę mutationem non recipit. Sed legalia iudicialia, & ceremonialia quantum ad literam in ſe per legem gratiæ ſunt euacuata. Ceſſauit etiam circuncíſio, quæ fuit principaliſſimum ceremoniale: vt manifeſtum eſt. Cuius ratioñe triplicem ponit Tho. q. x. diſt. j. lib. iiij. art. ij. Et poſt eum vide Gabrielem vbi ſuprà. Nam lex fuit inſtituta ad ſignificandum gratiam noui teſtamenti, quæ per Chriſtum facta eſt, veniente autem Chriſto ceſſare debuit: ſicut veniente lumine ceſſat vmbra. Eſtque ſecunda ratio imperfectio legalium. Cùm autem venit quod perfectũ eſt: euacuatur quod ex parte eſt. 1. Cor. 13 Si ad illud ordinatur, fuit tertia ratio infirmitas populi, quibus data eſt lex. Erant enim paruuli, & ideo paulatim à priſtina conſuetudine idolatriæ abſtrahendi, vt ſic concederetur eis eadem offerre Deo, quæ prius idolis obtulerunt, vel ab aliis offerri viderant. Sed poſtquàm ad perfectum genus humanum peruenit, debuit ad obſeruationem legis liberum eſſe. Sed legalia quantum ad myſterium, finem & ſignificatum non ſunt euacuata, ſed in teſtamẽto nouo magis perfecta & impleta: vt latiùs videre potes apud Gabrielem vbi ſuprà. Sed quod dicitur Gene. 17. Data eſt circuncíſio Abrahæ in fœdus ſempiternum. Et Matth. 5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Dicitur ſecundum Scotum quòd fœdus ſempiternum exponi poteſt, ſempiternum in ſe, vel æquiualenti. Vel magis ad literam ſempiternum inter Deum & Abraham, & ſemen eius ſpecialiter, quia nunquam fuit aliud ſignum fœderis inter Deum, & genus Abrahæ ſpecialiter, licet futurum erat aliud ſignum fœderis inter Deum & totum genus humanum. Et melius fuit ſemen Abrahæ tranſire in fœdus commune quàm remanere ſub ſigno fœderis ſpecialis, quia melius eſt eſſe parti in toto: cui ſimpliciter benè fit, quàm eſſe diſtinctum à cæteris partibus, vt ſibi aliqualiter benè & aliis malè. Vel dicitur ſecũdum ſanctum Tho. quod ſempiternum accipitur ibi pro ſeculo, quod habet quidem finem: ſed non eſt determinatus nobis.

¶ Characteristicum, id eſt, determinatiuũ. Vnde Ioannes Damaſcenus, & refert Magiſter diſt. 17. lib. 1. non differunt ab inuicem hypoſtaces ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundũ characteriſtica idiomata, id eſt determinatiuas proprietates. Characteriſtica verò determinatiua ſunt hypoſtaſeon & non naturæ, etenim hypoſtaſes determinant.

¶ Charitas ſuprà ſcriptum eſt, ſcribitur autem per aſpirationem.

¶ Christus, vt ſcribit Gabriel di. xxx. q. 4. lib. j & diſt. vj. q. ij libr. iij. eſt nomen perſonæ ſubſiſtentis in duabus naturis, diuina, ſcilicet, & humana: non autem Chriſtus eſt duæ naturæ, quia Chriſtus ſupponit pro perſona verbi, & non pro natura humana: connotat autem naturam humanam aſſumptam, ſicut album ſupponit pro ſubiecto: puta homine: & connotat albedinem. Et ſicut album non eſt ſubiectum & albedo, ita Chriſtus non eſt verbum & natura humana, ſed eſt verbum habens naturam humanam ſibi hypoſtaticè vnitam. Eſt etiam Chriſtus veriſſimè vnum pro ſe, quia eſt perſona verbi: quæ eſt vna, non autem eſt perſona aggregata ex natura aſſumpta & verbo, quia ſic eſſet compoſita ex creatura & creatore. Nec eſt concedendum quod Chriſtus incœpit eſſe per aſſumptionem naturæ humanæ, quia Chriſtus fuit ab æterno, ſecundum illud Apoſtoli ad Hebræos 13. Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula ſeculorum. Et Ioan 8. Antequam Abraham fieret, ego ſum. Conceditur tamen quod Deus ſiue verbum incœpit eſſe homo, & incœpit eſſe Chriſtus. Sicut licet creator nõ incæpit eſſe Deus, tamen incæpit eſſe creator. Et quod dicitur in ſymbolo Athanaſij, Sicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Non intelligitur, vt Chriſtus ſit compoſitus ex Deitate & humanitate. Sed dicitur ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus, homo, inquam, ille qui eſt Chriſtus, qui non eſt humana natura, ſed eſt habens humanam naturam, vel ſubſiſtens in humana natura, & hic eſt verbum Et ideo illud ſymboli ita intelligitur. Sicut anima rationalis, & caro, &c. id eſt, ſicut anima rationalis, & caro, verè ſunt vnita in homine, ita Deus & homo (id eſt Deus habens in ſe verè & realiter humanam naturam, animã, ſcilicet, & carnem, propter quod homo dicitur) vnus eſt Chriſtus, &c. Subſiſtit itaque Chriſtus in duabus naturis, vt dictum eſt. In diuina quidem, in qua habet eſſe primum & æternum. In humana, in qua habet eſſe ſecundum temporale & quaſi aduenticium. Nam ſicut humana natura aduenit verbo æterno ex tempore, dum, ſcilicet, naturam humanam aſſumpſit, in qua prius non ſubſiſtit: ita eſſe humanum eſt verbo aduenticium & non primum. Ex quo ſequitur quod verbum non ſemper fuit Chriſtus, quia non ſemper ſubſiſtebat in duabus naturis. Quod verò Chriſtus ſit nomen perſonę in duabus naturis ſubſiſtẽtis, probatur per Aug. contra Maximũ. Chriſtus vna perſona eſt gemine ſubſtãtiæ. Et Damaſ. Hoc nomẽ Chriſtus perſonæ diuinæ nõ monotropos, id eſt, vno modo dictum, ſed duarum naturarum eſt ſignificatiuũ, ſcilicet, deitatis, & humanitatis. Vnde dimiſſa natura humana verbũ non eſſe Chriſtus propriè loquendo: deficeret enim cõnotatum, quo deficiente deficit & ſuppoſitio ſecundum Logicos: vt dicit Gabriel lectione xlij. canonis. verum licet natura humana ſit aduenticia perſonæ verbi, non tamen eſt accidentalis ipſi verbo vt latiùs videre potes apud Gabrielem

lem libro iij.di.vj.q.ij. Et vt idem dicit in fine huius quæſtionis. Chriſtus ſecundum quod homo nec eſt creator nec creatura, ſed ſecundum quod homo, eſt ſubſtantia, corpus eſt animal, eſt viuēs, eſt ſenſitiuus, eſt rationalis, & ſic de cæteris prædicatis quæ prædicantur eſſentialiter vel quidditatiuè de homine. Vide latiùs Gabrielem paulò antè vbi ſuprà. Et Chriſtus habet plura nomina, de quo in dictione: Nomē videbis. Et natura humana realiter eſt diſtincta à verbi perſona: diuina autē natura nō realiter diſtinguitur à perſona verbi, licet formaliter diſtinguatur. Et ideo Chriſtus ſupponit pro perſona diuina ſubſiſtēte in natura humana: nō tamē pro natura humana. Et licet Chriſtus ſubſiſtat in duabus naturis, non tamen cōponitur ex eis: vt latiùs videre potes apud Gabrielē vbi ſuprà cōcor. idem lect. xlij. cano.

¶ CHRISTVS dicitur caput Eccleſiæ. Hinc poſt Alexan. parte iij. q. xij. memb. ij articulo j. ſanctus Tho. q. viij. parte. iij. & ſanctus Bonauentu. di. xiij. lib. iij. Gabriel ſcribit eadem diſtinctione q. vnica. articu. iij. libr. iij. quod tota Eccleſia dicitur corpus quoddam myſticum, huius corporis caput eſt Chriſtus, & hoc propter quaſdam ſimilitudines repertas inter corpus verum & caput verum ex vna: & corpus ac caput myſticum ex alia partibus. Siquidem omnes transferētes ſecundū aliquam ſimilitudinē trāſferunt. Vnde de vtroque de Chriſto & Eccleſia dicit Apoſtolus Col. 1. Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ. Nam tota Eccleſia dicitur vnum corpus myſticum, propter ſimilitudinem ad naturale corpus hominis, quod ſecundum diuerſa membra diuerſos habet actus, toti corpori ſeruientes. Vnde Rom. 12. ait Apoſtolus: Sicut in vno corpore multa membra habemus: omnia membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, & conſequenter proſequitur diſtinctionem membrorum. Similiter. 1. Cor. 12. Sicut corpus vnum eſt & membra multa habet: omnia autem membra corporis cùm ſint multa, vnum tamē corpus ſunt, ita & Chriſtus. Sequitur etenim, vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus, & conſequenter proſequitur neceſſitatem membrorum corporis. Huius corporis Chriſtus caput dicitur ab Apoſtolo ad Ephe. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnē Eccleſiā. Et in aliis pleriſque locis. Et dicitur Chriſtus caput ſecundum ſimilitudinem humani corporis, in quo quatuor conſideramus: conformitatem, ordinem, perfectionem, virtutem. Et enim caput primo naturale conforme corpori in natura, quia eſt compoſitum ex carne & anima, eadem numero vel ſpecie qua compoſitum eſt corpus. Secūdò etiā ordine prima pars hominis incipiendo à ſuperiori, & inde eſt quod omne principium ſolet vocari caput, ſecundum illud Hierem. 2. Ad omne caput viæ poſuiſti lupanar: ibi caput, id eſt, principium. Tertiò caput omnibus membris eſt perfectius, eo quod in eo vigent omnes ſenſus hominis exteriores, & interiores, cùm in cæteris ſit ſolus tactus, ſicut & qui cæteris eſt perfectior & dignior, caput dicitur eorum. Hinc Iſaiæ 9. Senex & honorabilis ipſe eſt caput. Quartò caput habet virtutem influxiuam in cætera membra & gubernatiuam. Influit enim cæteris membris motum & ſenſum. Vnde glo. Ephe. 1. ſuper illud, Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, ait: Capiti omnia ſubiecta ſunt ad operandum: id autem, ſcilicet, caput ſuper locatum ad conſulendum, quia ipſius animæ quodammodo vicem gerit caput. In hoc quod dicit, ad operandū, oſtēdit quomodo motus eſt à capite ad operandū. Et quod dicit, ad cōſulēdū: oſtēdit quod ſenſus eſt ab ipſo in mēbris. Hinc & rector, & qui præuidet, vt paterfamiliàs & paſtor, dicitur caput populi, ſecundū illud 1. Reg. 13. Cū eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es. Hæc myſticè inueniuntur in Chriſto, vt ſcribit Gab. di. 13. q. vnica, art. 3. lib. 3. Et cōcordat Rich. eadē di. art. 2. q. vltima, libr. 3. quædā ſecundū naturā humanā, quædā ſecundum diuinā, quędam ſecundū vtrāque, ideo dicitur metaphoricè caput Eccleſiæ. Eſt enim ſecundū naturā aſſumptam cōformis Eccleſiæ. Vnde Aug. ſuper illo Ioan. Ego ſum vitis vera, &c. dicit: Cū eſſet Deus, cuius naturæ nos ſumus, factus eſt homo: vt in illo eſſet vitis humana natura cuius & nos homines palmites eſſe poſſemus, ſecundū hāc proprietatē Chriſtus eſt caput ſecundū naturā humanā, non diuinā, Eccleſiæ: hominū non Angelorum, ſecundū ordinē principij eſt caput nedum hominū, ſed & Angelorū & omniū creaturarū, & hoc ratione deitatis: quæ eſt vniuerſale omniū principiū. Vnde Col. 1. Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principiū primogenitus ex mortuis, vt ſit in omnibus ipſe primatum tenens. gloſa, ſecundum diuinitatē. Ioan. 8. quærentibus Iudæis. Tu quis es? Reſpondit Dominus: Principium qui & loquor vobis. Secundum perfectionem, & virtutem influxiuam eſt caput, partim ratione diuinitatis: & partim ratione humanitatis, vt dicit S. Bonauent. ſecundum diuinitatē ſolus eſt ſimpliciter perfectus omniū Rex & Dominus, ſecundū humanitatē, quia plenus ſumma gratia & omni virtute nō habēte annexā imperfectionē, excedit perfectione cūctos angelos & homines, ideo hac conſideratione eſt caput hominū & Angelorum. Similiter ſecundū virtutē influxiuā, caput eſt ſecundū vtramque naturam: influit enim gratiā, & virtutē: vt in dictione, Influere gratiā dicitur. Vnde Iacobus de Valētia ſuper Pſal. 25. ſcribit, quòd cū Chriſtus ſit caput & ſpōſus Eccleſiæ, & Rex & ſacerdos: opōrtuit, vt acciperet à patre plenitudinem gratiarū, & virtutū, vt de eius plenitudine omnes acciperemus gratiā pro gratia. Et ſic fuit principiū & origo omniū gratiarū: vt ſuis mēbris cōmunicaret, & in omnibus luceret, & in eo tanquā in ſpeculo & exēplari omnes aſpicerēt, &c. ſecundum Guil. Scotiſtā: Chriſtus nō eſt caput hominū damnatorū, nec dæmonū, quia non influit talibus motū charitatis. Eſt autē caput infidelium in via ſolum in potentia, quia poſſunt emendari & effici mēbra Chriſti, fideliū autem eſt caput, etiam non habentium charitatem, ex parte ſenſus cognitionis: ſed non ex parte motus charitatis vel gratiæ. Bonorū vero hominum caput eſt tam ex parte ſenſus quàm ex parte motus, imperfectè tamen in via, quia labi poſſunt à gratia, ſed cōpletè, & perfectiſſimè erit in in patria. Hæc Guil. Scoti imitator, & poſt eum frater Pelbartus libro 3. Roſarij Theologiæ in dictione Caput. §. vij.

¶ CHRISTVS: à quo venit Chriſtianus, & eſt qui ſequitur & imitatur Chriſtū vera fide & charitate: & ſicut Chriſtianus nomine, ita opere debet Chriſtū ſequi. Vnde Hiero. Fruſtra Chriſtianum nomē habet, qui operibus diabolū ſequitur. Vnde qui ſunt in peccato mortali, quandiu ſunt in tali ſtatu, duntaxat ſunt Chriſtiani nomine, & nō re, ſicut religioſi deformatę, & malæ vitæ, dicūtur religioſi ſolū nomine, quia habitum ferunt, ſed non habent rem (vt dicit Brule.

di.23.)De quo legito plura apud Gabrielẽ in ſermone de dedicatione tẽpli. Et Chriſtiani potius à Chriſto dicuntur quã à Ieſu. Et ideo, quia Ieſus eſt nomẽ diuinitatem Chriſti reſpiciens. Dicitur enim Ieſus, id eſt ſaluator, ſaluare autem Dei proprium eſt. Sed nomen Chriſtus, id eſt, vnctus, conuenit Chriſto ratione humanitatis, in quo communicat nobiſcum. Vnde Chriſtiani ſunt vncti tanquam pugiles contra mundum, carnem, & diabolum, pro Chriſto rege. Rationes alias ponit ſecundum docto. frater Pelbar. li.2. Roſ. in dictione Chriſtus. Itẽ Chriſtianus eſt imitator Chriſti, ſed quod poſſibile eſt homini verbis & operibus, & intentione recta, & ſine querela credens in Deum & ſanctam trinitatem. Sed quia non tenemur Chriſtum imitari in operibus diuinis, puta miraculis faciendis, ergo non denominamur à Ieſu, quod ratione diuinitatis cõpetit Chriſto. Sed quia tenemur in operibus bonis, & virtuoſis: ideo à Chriſto nomen habemus, quod eſt competens ratione humanitatis, &c. Et Chriſtiani verè dicũtur Iſrael: vt ſcribit Iacobus de Valentia tractatu prologi in Pſal. 4.c.2. Nã Iſrael interpretatur vir vidẽs Deũ facie ad faciẽ, & Iſrael interpretatur Princeps fortis cũ Deo, directus à Deo vel benedictus à Deo. Et ſic cũ populus Chriſtianus videat Deum per fidem, & receperit Chriſtũ, tenet eũ fortiter, & eſt benedictus, & confortatus per Eccleſiaſtica ſacramenta, & directus per legem Euangelicam, ideo verè dicitur Iſrael, & per cõſequens populus Iudaicus falſo dicitur Iſrael: quod nullam ſupradictarum conditionum habeat: imò totum oppoſitum facit, quia non ſolum non recepit Chriſtum: ſed & ipſum crucifixit, & ſic non videt Deum: imò manet cæcus, & maledictus dicitur. Et populus Chriſtianus verè Iacob & ſemen Abrahæ ſecundum promiſſionem & imitationem, &c. Latius Iacobus de Valentia Chriſtopolitanus Epiſcopus de populo Chriſtiano ibi dicit. qui vocat & eum ciuitatem Dei, Eccleſiam, corpus myſticum, vineã Domini, quæ ſingula ibi declarat.

¶ CHRISMA Vide in dictione Confirmatio.

¶ CHRISTOCON à nomine Chriſtus, valet, id eſt, Chriſti genitrix, ſicut Theotocon, Dei genitricem dicimus beatam Mariam Virginem. Sed quoniam, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. iiij. quæſtio. vltima, in fine lib. tertij. Nomen Chriſti magis communicatur creaturis quàm nomen Dei. Vnde & Dauid dicitur Chriſtus Domini, & alij Reges Iſrael, & ideo illud verbum magis erat propinquum errori. Neſtorius enim, vt narrat Damaſcenus, voluit eam Chriſti genitricem, non Dei genitricem appellare, quaſi purum hominem genuiſſet. Ideo Damaſcenus verus Doctor & Virginis amator, docet nos hoc vocabulum effugere, non quia falſum, ſed quia hæreticus ſub illo volebat occultare venenum, nequitiam vocis inquinatus, Neſtorius cum patre eius diabolo inuenit. Nunc autem quia ille error extirpatus eſt, communiter eam vocamus, & Matrem Chriſti & matrem Dei, cùm imploramus oculos miſericordiæ ſuæ ad nos conuerti, vt ait Bonauen. Quæ quidem virgo Maria cunctas hęreſes interemit in vniuerſo mundo: veritatem in ſeipſa concipiendo & pariendo, quare, ergo eam omnis debet ardere Chriſtianorum deuotio, quia reconciliationem toti generi humano promeruit, quæ illum concepit, qui non tantũ dicendus eſt Chriſtus propter vnionem: ſed etiam verus Deus propter æternam generationem: ideo Dei genitrix debet dici, vt ex ipſo vocabulo honoretur, & impietatis error extinguatur, qui dixit Mariam concepiſſe hominem, &c.

¶ CIRCVNCISIO vt notat Alex. parte 4 q.7. membro j. qui ponit tres diffinitiones. Prima Damaſce. lib.4. ſen. Circuncifio eſt ſignum determinãs Iſrael à Gentibus, cum quibus conuerſabantur. Secunda circunciſio eſt ſignaculum curationis ab originali. Tertia circunciſio eſt abſciſio ſuperfluitatis concupiſcentiæ. Ex his colligitur deſcriptio ſufficiẽs, quæ talis eſt. Circunciſio eſt ſignaculum efficax curationis ab originali, permanẽs in carne inſtitutũ à Deo, determinãs Iſrael à Gẽtibus. Ex hac deſcriptione habetur primũ quod circunciſio data eſt propter diſtinctionẽ populi Dei à non populo Dei. Secundò propter deletionem originalis peccati, propter diſtinctionẽ non quãlibet, ſed eã quæ eſt per ſignaculũ permanens in carne, per hoc excluditur baptiſmus, & ſacrificia legis naturæ: quia non erant permanentia in carne. Excluduntur & alia ſigna quæ non ſunt ſigna curationis ab originali: ſicut Indi habẽt ſigna quædã aduſtionis faciei quibus ab aliis diſtinguuntur. Excludũtur & oblationes, expiationes, & ſacrificia legis Moyſaicæ, quæ licet diſtinguerent, non tamen ab originali curabãt, nec permanentia erant in carne. Et ſecundum omnes circunciſio ex vi circunciſionis ſiue ex opere operato, delet culpam originalẽ, ſed diſcordant quantum ad gratiam. Effectus gratiæ, vt ſcribit Scotus di.j.q.vj.lib.4. tam in circũciſione quã in baptiſmo proprius eſt ablutio animæ à peccato: licet cõcomitetur alius, ſcilicet, acceptatio ad vitã æternã. Et recitat Alex. quatuor opiniones parte 4 q.7. membro 7. Et poſt eũ beatus Tho. q. ix. diſt. j. art. iij. libro iiij. Videatur poſt hos Gabriel di j. q 4 art. j. lib.4. Opinio autem Alexand. & Tho. & communis ſcholæ Theologorum eſt, quod circunciſio conferebat gratiam ex vi circunciſionis, quantum ad effectus priuationis, qui ſunt priuare culpam. Tollit enim omnem reatum peccati originalis, & quantum ad effectus poſitiuos, qui ſunt gratificare, & habilitare ad opera meritoria, licet non tam intenſos ſicut nunc baptiſmus, & inter omnia ſacramenta legis circunciſio (vt ſcribit S. Bonauen. lib. iiij. diſt. j. circa textum) fuit efficacius ſacramentum. Item hoc omnes concedunt quod culpa, nec originalis, nec actualis remittetur ſine gratia, de potentia Dei ordinata, quicquid fieri poſſit de potentia abſoluta. Circunciſio itaque ex opere operato contulit gratiam non ſolum conſecutiuè ad peccati remiſſionem, ſed principalius quàm circunciſi à peccato mundationẽ: quia eo modo contulit quo fuerat inſtituta, ſed fuit inſtituta à Deo principaliter ad gratiæ collationem, vt & probat Gabriel. Nam Deus qui inſtituit circuncifionem, agens ſecundum rectam rationem, principalius intẽdit perfectionem circunciſi, quæ eſt gratia; quã carentiam imperfectionis, ſcilicet, peccati originalis. Et circunciſio tollens culpam originalem, fuit ſacramentum ſecundum propriam ſacramenti rationẽ. Fuit enim ſignum ſenſibile, inſtitutum à Deo, ſignificans efficaciter effectum gratuitum, quia gratiam gratum facientem, culpam originalem remittentem, ergo ſacramentum ſecundum propriam rationem ſacramẽti, vt infrà deſcribitur in litera ſacra. Concordat Dominus Cardinalis Cametacen q.j. art. iij. lib. iiij. qui ait quod circunciſio fuit propriè ſacramentum, in ea enim conferebatur gratia virtute operis operati, ita quod non requirebatur in ſuſcipiente bonus mo-

nus motus interior, qui mereretur gratiam, ſed ſufficiebat quod ſuſcipiens eam nó poneret ſe obicem. Si autem (vt idem vult) inueniuntur dicta ſanctorum aut doctorum negantia gratiam à circunciſione, & etiam aliorum ſacramentorum antiquæ legis poſſunt hęc tripliciter intelligi. Primò quod non cóferebant gratiam, id eſt paruam reſpectu baptiſmi, & aliorum ſacramentorũ nouę legis. Secundò quod non conferebant gratiam quæ eſſet immediata diſpoſitio ad gloriam, quia illa gratia non aperuit ianuam regni, quia precium nondum erat ſolutum, id eſt, ante paſſionem Chriſti, ſicut & de nouæ legis ante paſſioné ſacramentis dicendum eſſet. Tertiò modo poteſt intelligi quod circunciſio non conferebat gratiam: quia nó vniuerſaliter cuicunque ſuſcipienti: ipſa enim fortè ex ſua inſtitutione determinabatur ad certum gradum gratiæ, ita quod vltra illum non conferebat, & ſi tantum gradum inueniebat in ſuſcipiente, nihil cóferebat eidem. Et iſte modus videtur de intentione magiſtri. Vide latius Dominum Cardinalem vbi ſuprà, & Scotum quæſtion. 1. diſtinctio. 2. libro quarto. Et ſecundum Palu. in quarto. articul. 4. quæſtio. 5. circunciſio non imprimebat characterem: quia ſufficiebat diſtinctio corporalis, nec iterabitur propter impoſſibilitatem, tamé propter originale, &c. In circunciſione autẽ vel in ſacramento circunciſionis ſecundum ſanctum Bonauen. poſt Alexan. & Tho. tria conſiderantur, ſcilicet, efficacia, ſignificatio, & obſeruatio. Efficacia quãtum ad collationem gratiæ, & remiſſionis originalis culpæ. Significatio non tamen gratiæ collatæ, & remiſſionis culpæ, ſed & circunciſionis futuræ in reſurrectione generali, ab omni defectu corporis & paſſionis Chriſti, obſeruatio quantum ad præceptum Dei de circunciſione datum.

De neceſſitate ſacramenti huius eſt, quod circunciſio fuit maſculis de domo Abrahæ de neceſſitate ſalutis, niſi excuſaret impoſſibilitas, aut diſpenſatio Dei ſpecialis. Vnde dicitur Gen. 17. Circuncidetur ex vobis omne maſculinum, & circuncidetis carnem pręputij veſtri, vt ſit ſignum fœderis inter me & vos. Infans octo dierum circúcidetur in vobis. Et ſequitur, Maſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactũ meú irritum fecit. Vide de hoc Hugonem parte 12. c. 2. de ſacramentis. Petrum de Palu. quæſtio. 5. art. ſecundo, & Lyram c. 17. Gene. de neceſſitate circunciſionis & ſignificatione. Dicuntur autem de domo Abrahæ omnes qui permanſerũt in fide Abrahę: quibus promiſſa fuit terra Chanáan: & qui legem receperunt in deſerto, in cuius ſignum in inſtitutione pacti circunciſionis promiſſa fuit Abrahæ terra promiſſionis, vt habetur Gene. 17. Non itaque omnes deſcendentes de ſemine Abrahæ obligabat hoc præceptum, vt latiùs videre potes apud Alexandrum parte 4. quæſt. 7. membro quarto, articu. 1. & Paluden. quæſtione 5. articul. 2. concluſione prima. Non itaque obligabat deſcendétes de Iſmahel & Eſau: licet obligabat perſonas Iſmahelis & Eſau, qui fuerunt de domo Abrahæ: poſteri autem eorum non ligabantur. Illi enim conuertentes ſe ad cultum alienum, ſeparauerunt ſe à domo Abraham. De quo latiùs vide Gabrielem diſtinctio. 1. quæſtion. 4. articu. 2. libro 4. Et Paluden. vbi ſupra. Omnes etiam de Iacob deſcendentes tenebantur hoc præcepto, quia illis omnibus facta eſt promiſſio terræ Chanáan: vt latiùs deducit Gabriel ibidẽ. Fuit & neceſſaria circunciſio propter diminutioné concupiſcentiæ circunciſi. Et eſt ſimile nunc de baptiſmo. De paruulis verò vt tenet Hugo, quem ſequitur Alexan. par. 4. q. 7. membr. 4. arti. 3. d. quod paruuli qui moriebantur ante octauũ diem ſaluati fuerũt in fide parentũ, cũ oblationibus & ſacrificiis: poterat & ante morté inſtãté ſuſpicione anticipari, quãuis nó tenebatur. Diſpenſatio quoque ſpecialis Dei fuit de filiis Iſrael genitis in deſerto, nam illi nó erant circunciſi donec tranſirent Iordané, tum propter iter faciédũ: tum quod in deſerto ab aliis ſeiuncti diſtrictione, nó indigebãt. Latius ſcribit Alexan. q. 7. membro 6. ar. 1. Cui cócordat Paluden. q. 5. ar. 3. concluſione 1. & poſt hos Gabriel d. 1. q. 4. ar. 2. concluſione 1. libr. 4. Fuit autem octaua dies de neceſſitate præcepti, & non de neceſſitate ſacramenti. Primum patet Geneſis 17. Secundum, quia circunciſio quolibet tempore facta ſuum effectum habuit conferendi gratiam, originale remittentem, vt patet de pueris ante octauá dié circunciſis, & de proſelythis, ac filiis Iſrael in Galgalis poſt octauũ diem à Ioſue circunciſis, qui omnes conſecuti ſunt effectũ ſacramentalem, gratiam, ſcilicet, originalem remittenté, & concupiſcentiam minuentem: ita ſcribit Gabriel vbi ſuprà, & aſſentit Paluden. art. 3. q. 5. d. 1. lib. 4. Culter verò lapideus, nec quo ad obſeruationé præcepti, nec quo ad efficaciam ſacramenti fuit neceſſarius, ſignificationi tamen myſticè fuerat opportunus. Nam de illo cultro in præcepto non fuit mentio: nec tollitur efficacia ſacramenti ſiue ſit culter chalybeus ſiue lapideus: vt ſcribit Dominus præpoſitus Gabriel, cóncluſione 3. & Paludé. vbi ſuprà. Fuit autem cógruus culter lapideus: quia ſignificabatur per hoc principalis auctor purgationis Chriſtus qui petra dicitur, ſecundum illud 1. Cor 10. Petra autem fuit Chriſtus. Hic autem futurus erat vt purgationé faceret peccatorũ, tollendo peccata mundi, ſecundũ illud Ioan. 1. Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Significabatur etiam duricies & inobediétia Iudæorũ: videlicet Leuitici, & in libro ſequéti, & Actuum 8. Plura Gab. vbi ſuprà, Sed nó omnis ſignificatio eſt de neceſſitate & eſſentia ſacramenti, ſed illa tamen qua ſignificatur effectus ſacramentalis, qui in propoſito eſt remiſſio originalis, quæ non plus ſignificatur per cultrum lapideum quàm ferreum. Mos quoque eſt Iudæorum quod non cultro lapideo, ſed ferreo circuncidũt, vt dicit ſanctus Tho. hoc eſt nouaculis acutiſſimis. Data eſt autem circũciſio viris & non mulieribus: vt dicit Petrus Paludẽſis diſtinctione 1. quæſtion. 5. libro quarto, tum quia curatiuum erat. Cùm enim peccatum originale deſcendat à pater in filios quantum ad culpam & reatum, quantum autem ad pœnalitatem deſcendat à fœmina: quia pater eſt cauſa efficiens in generatione, & materiam adminiſtrat. Circunciſio autem data eſt contra originale ad tollendum culpam, non autem ad tollendum carnis corruptionem, ideo viris & non mulieribus data eſt. Tum etiã quia diſtinctiuũ, quia diſtinctio populi à populo pręcipuè pertinet ad viros, quia mulieres viris ſubditæ ſunt, & ſequuntur ſorum viri. Hæc Paludenſis. Dicitur & data circunciſio fœdere ſempiterno. Gen. 17. De qua vide & ſuprà in Ceſſatione legalium. Et hoc intelligendum eſt, (vt ſcribit Iacobus de Valentia tractatu 3. capit. 7. regula 7. prologi in Pſalterium) ſecundum illam ętatem & ſeculum ab Abraham vſque ad Chriſtum: nam æternum dicitur ab ætate. Et ſic æternum ſiue ſempiternũ dicitur illud quod eſt ſemper

cum aliqua ętate. Et ſic circuncíſio dicta fuit ſempiterna, non ſimpliciter cum omni tempore, ſed cum illa ætate ab Abrahã vſq; ad Chriſtũ, quia fuit ſempiterna illi ętati illius corporis myſtici & legis. Et ſic dicendum de præcepto Sabbati & Agni paſchalis, quorum ætas fuit finita in Chriſto, &c.

¶ CIRCVNCISIO competebat Chriſto, nõ propter indigentiam, quia peccatum originale non contraxit, ſed propter decentiam. De quo latiùs Paluden. diſt. 1. q. 5. concluſione 3. De præputio Chriſti ſcribit idem, & dicit quod ipſum fuerit ab Angelo delatũ, (vt vult Comeſtor) Carolo Magno, & ab eo Aquiſgrani poſitum: & à Carolo Caluo tranſlatum Corroſiũ. Sed hoc Theologi multi negant, eò quòd tanquam ad veritatem humanę naturę, & integritatem pertineus, cum Chriſto reſurgere debuerit, licèt cicatrix iu ſignum victoriæ in manibus & pedibus remanſerit. Potuit tamen Chriſtus de materia alia ſibi præputium ſimile præparare, & illud deuotioni fidelium dimittere. Ita Paludenſis.

¶ CIRCVNCISIO ceſſauit ſimpliciter quantum ad neceſſitatem ſalutis, quando baptiſmus cõſulebatur tam Gentibus quàm Iudæis. Id quidem & alia probat poſt Scotũ & Tho. Gabriel. d. 1. q. 4. part. 2. arti. 3. concluſ. 1. lib. 4. Fuerat autem perfectius remedium baptiſmus quàm circũciſio. Plura ibidem Gabr. &c. Sed quale dabatur pro fœminis remedium, inquit Gerſon par. 1. ſerm. de circũciſ. fides propria, ſi adultæ erant, vel parentũ pro paruulis. Eſt & alia circunciſio ſpiritualis, qua ſenſus noſtros circuncidimus à prauis cupiditatibus. De qua vide & eundem Gerſ. vbi ſup. & in Ioſephina d. 8 & aliàs multa, &c.

¶ CIRCVMINCESSIO. De qua vide iu dictione Iuexiſtentia, eſt, vt ſcribit ſanctus Bona. d. 19. q. 4. libr. 1. qua dicitur quod vnus eſt iu alio, & econuerſo. Et vt dicit Bruleſer, eſt quædam inexiſtentia actualis, qua aliquid dicitur iuexiſtere alicui, quod eſt realiter diſtinctum ab eo per intimam præſentialitatẽ & conſubſtantialitatem identificam. Et hoc, vt ait Bonauen. propriè & perfectè in ſolo Deo eſt, quia circumineſſio in eſſendo ponit diſtinctionem ſimilem & vnitatem. Et quoniam in ſolo Deo eſt vnitas cũ diſtinctione, ita quòd diſtinctio eſt inconfuſa & vnitas indiſtincta: hinc eſt quod in ſolo Deo eſt circumineſſio perfecta. Et patet ratio huius, quia ratio circumineſſionis eſt perfecta vnitas eſſentię cũ diſtinctione perſonarũ: & quoniã propriũ eſt ſolius Dei, ideo & circuminceſſio talis, ſecundũ quod dicit Hilar. & Magiſter in textu d. 19. li. 1. iu Deo eſt perfecta. Et venit circuminceſſio à circumincedo, quia incedunt in ſeinuicem, vt notat Bruleſ. d. 19. q. 4. li. 1. Et ſecũdum eundem ad veram circuminceſſionẽ requiruntur quatuor conditiones. Prima eſt, quod ſit exiſtentia vnius in alio. Secũda, ꝙ ſit ibi intima præſentialitas. Tertia, ꝙ ſit ibi realis diſtinctio. Quarta, ꝙ ſint realiter diſtincti qui circumincedunt. Nulla autem creatura poteſt eſſe in alia circũinceſſiuè, quia nulla eſt alteri idem conſubſtantialiter: nec creatura poteſt eſſe in Deo circuminceſſiuè, nec econuerſo. Et licèt Deus ſit intimè præſens cuilibet rei, non tamen eſt ei conſubſtãtialis: ergo nec circumexiſtit alicui. Vna verò perſona diuina eſt iu alia circuminceſſiuè, & econuerſo: quia eis cõuenit diffinitio circuminceſſionis & totalis cauſa illius circuminceſſionis eſt diſtinctio realis & vnitas eſſentiæ diuinæ numeralis in eiſdem. Item perſoua diuina non eſt in eſſentia diuina circuminceſſiuè, nec econtrà, quia nõ diſtinguitur realiter ab ea. Hæc Stephanus Bruleſe. Vide & de hoc in dictione Inexiſtentia. De hac circuminceſſione loquitur Gerſon tract. 9. ſuper Cant. Marię, cùm ait: Nemo venit ad filiũ niſi repletus bonis ſpiritus ſancti. Nullus dat ſpiritũ ſanctum filio in diuinis niſi pater: non poteſt igitur venire ad filium niſi cum ſpiritu ſancto, quem dat ei pater. Hinc eſt oratio Chriſti ad patrẽ. Vt dilectio, inquit, qua dilexiſti me, ſit in eis: & ego in eis mira circuminceſſio. Rurſus ipſe filius nõ redit ad patrem niſi per ſpiritũ ſanctũ, quem ſpirãdo reddit patri felici & inenarrabili, id eſt, non errante circulo, dat ſpiritus ſanctus mentem quam inhabitat, nũc filio à patre, nunc patri à filio, &c. Hæc Cancellarius vbi ſuprà.

¶ CIRCVNSTANTIA, vt ſcribit Richar. d. 17. arti. 3. q. 5. libr. 4. dicitur illud, quod eſt extra eſſentiã actus, in aliquo tamen modo ipſum attingens, aut quantum ad eſſentiam actus, aut quantum ad effectum, aut quantũ ad cauſam. Vide latiùs ibi Richard. Circunſtantia ſecundum Thomam 1. parte, q. 7. art. 1. eſt accuſans actus humani attingens eum extrinſecè. Sunt autem circunſtantiæ quas aunumerat Petrus de Palu. q. 3. d. 16. lib. 4. his verſibus:

Quis, quid, vbi, per quos, quotiens, cur, quomodo, quando:
Quilibet hic ſeruet morbi medicamina dando.

Sanctus Bonauentura ita ponit:

Aggrauat, ordo, locus, perſona, ſcientia, tempus,
Aetas, conditio, numerus, mora, copia, cauſa.
Eſt modus in culpa, ſtatus altus, lucta puſilla.

Quas autem circunſtantias quis teneatur confiteri, vide eum d. 17. q. vlt. lib. 4. & penul. & in moralibus ſex ponũtur circunſtantiæ, ſcilicet, Quis, quid, vbi, quãdo, cur, quomodo. De his videre potes Gerſonem parte 2. dialogo ſophiæ & naturæ, de caſtitate Eccleſiaſticorum ſiue cœlibatu. & parte 1. tractatu de probatione ſpirituum, & parte tertia dialogo apologetico. Circunſtantiæ quas annumerat ſanctus Bonauentura, vt ſuprà dictum eſt d. 16. circa textum lib. 4. quædam: & ſex ex his reſpiciunt perſonam, ſcilicet ſcientia, ordo, ætas, conditio, perſona, & ſtatus. Tres reſpiciunt crimen ſiue actum, ſcilicet numerus, mora, & modus agendi. Tres reſpiciunt cauſam, ſcilicet copia, cauſa, lucta puſilla: & duæ ſunt adiacentes, locus & tempus.

¶ CIRCVNSTANTIÆ peccatorum ſunt quadruplices, vt literis mandauit Gabr. di. 17. quæſti. 1. artic. 2. concluſi. 4. lib. quarto. Quædam ſunt quæ trahunt actũ peccati in aliud genus peccati, quales ſunt quæ ſpeciali prohibitione prohibentur, ſicut in furto circunſtantia loci conſecrati aut rei ſacræ. Hæc enim trahit furtum in ſacrilegium, quod ſpeciali prohibitioue prohibitum eſt. Et luxuriæ circunſtantia eſt, quod perſona ſit coniugata, conſanguinea, vel affinis, violẽter oppreſſa aut rapta, propter quas luxuria alia & alia ſortitur nomina: vt pura dicitur adulterium, inceſtus, oppreſſio, ſtuprum, raptus, quæ ſingularibus prohibitionibus prohibentur: & hæ circunſtantiæ ſunt confitendę, quia illæ inducunt quaſi nouum mortale, pro quanto ſpeciali prohibitione ſunt prohibitæ. Omnis enim actus contra prohibitionem commiſſus, eſt mortalis. Si ergo contra vnã prohibitionẽ, tantũ eſt mortale ſimplex: ſi verò contra duas, eſt duplex virtualiter. Et cùm omnia mortalia ſint confitenda, neceſſe eſt circunſtantiã quaſi peccatum duplicantem ſpecificè confiteri: inter has eſt circunſtantia diei feſti. Nam omnis peccãs in die feſto (puta qui furatur) duplex præceptum tranſgreditur,

greditur, ſcilicet tertium, quia ſabbatum violat: & ſextum, in eo quod furatur: & ita dupliciter peccat. Similiter frequentia ſeu numerus commiſſorũ peccatorum neceſſario eſt confitenda: quia hîc ſimpliciter ponit aliud peccatum: quia quotiés peccatum iteratur, totiens nouum peccatum committitur. Et ſi cõfitens numerum certum ignorat commiſſorum mortalium, ſaltem exprimat numerum quem putat propinquiorem frequentiæ peccatorum. Aliæ ſunt circunſtantiæ quæ nõ trahunt in aliam ſpeciem per nominis mutationem, ſed tamen in eadem ſpecie aggrauãt: vt eſt libido & intentio actus peccati præcedens deliberatio, motiuum ſeu tentatio inducens ad peccatum, conditio perſonæ peccantis, quo ad ſtatum, ætatem, prudentiam, qualitatem. Conditio perſonæ in quam peccatur, damnum per peccatum illatum, vt in furto ſi multum ſubtractum eſt pauperi vel infirmo, multas ptoles habenti. Non eſt autem ita certum (vt ait Gabriel) an illæ circunſtãtiæ ſint confitendæ: quia aliquando ſatis dubium eſt, an aggrauent mortaliter. Sed ſatis cautum eſt & ſatis tutum & vtile illas confiteri, præſertim quando multum grauant, aut ſunt occaſiones ſequentium peccatorum in ſe vel in aliis. Quãdo autem certum eſt, quod non aggrauant mortaliter, nõ eſt neceſſarium eas confiteri. Tertiæ circunſtantiæ ſunt impertinentes, quæ neque aggrauant, nec excuſant ſeu alleuiãt: vt quod peccatum commiſſum eſt in feria ſecunda vel tertia, dum neutra eſt feſtiua: aut quod factum eſt in ſtuba, aut in cubili ſiue cubiculo, vel cellario, illæ circunſtantiæ non ſunt confitendæ, ne confitens hiſtoriam texere videatur, ſed cum dolore & verecundia ſe de ſuis peccatis accuſare. Quartæ circunſtantiæ ſunt alleuiantes peccata, vt ignorantia craſſa, indeliberatio, tentationis magnitudo, infirmitas, timor, & huiuſmodi. Siquidem grauius peccat qui ex certa malitia ſciens peccat, quàm qui peccat ex ignorantia, infirmitate vel timore Hæ circunſtantię regulariter non ſunt confitendę, quia non eſt ibi locus ſe excuſandi, ſed accuſandi. Dicitur regulariter, quoniam ſi circunſtantia excuſaret actum à mortali peccato: vt ignorantia inuincibilis, ſurreptio tollens deliberationem, illæ eſſent confitendæ: vt confeſſor intelligere poſſet ſpeciem peccati, & in ſuo iudicio non errare, qui autẽ non haberet aliquod peccatum, non teneretur confiteri Vnde Scotus diſt. 17. in fine libri quarti: Innocens à mortali & veniali tenetur ſimpliciter non confiteri. Vnde ſi beata Virgo fuiſſet confeſſa Petro poſt aſcenſioné, peccaſſet cõfitendo: ſed ſi eſt innocens à mortali, poteſt confiteri venialia, vel poteſt non confiteri: vt habet Scotus. Et ita habens tantum venialia, non tenetur confiteri: vt latiùs videre potes apud Scotum, & infrà in dictione Confeſſio.

¶ Circvnstantiæ complicum (vt ſcribit Dominus præpoſitus Gabriel d. 15. quæſt. 1. ar. 2. concluſione 5.) ita ſunt confitendæ, vt tamen non manifeſtentur compeccantiũ perſonæ. Nam ſemper eſt cauenda diffamatio proximi, quantũ cum iuſtitia fieri poteſt. Imò & confeſſor ſi ſentit quod confitens manifeſtare vult perſonas cum quibus aut quarum inductione peccauit, præuenire debet, & confitentem informare, vt non manifeſtet perſonam, vt vult ſanctus Bonauentura diſt. 21. part. 2. art. 1. quæſt. 3. & hoc regulariter intelligendum eſt. Nam in duobus caſibus perſona compeccans poteſt reuelari. Primus, quando propter circunſtantiam perſonæ mutatur genus peccati, & non poteſt exprimi genus peccati, niſi ſpecificetur perſona, per quam ſpecificationem, confeſſor deuenit in notitiam perſonæ, nec poteſt haberi aliis confeſſor. Vt ſi quis commiſit inceſtum cum matre vel cum vnica ſorore, quæ nota eſt confeſſori: ſi alius confeſſor haberi non poteſt, præferẽda eſt ſalus propria famæ perſonæ: ſed ſi alius cõfeſſor haberi poteſt, quærendus eſt cum licentia, & cæ. Secundus caſus eſt, quando confeſſor talis eſt qui poſſet prodeſſe, & nõ obeſſe eis qui deteguntur, neque per hoc diffamaretur perſona detecta. Ita ſentit ſanctus Bonauentura, quomodo confeſſor tenetur hoc habere ſecretum apud ſe, ſicut cætera peccata ſibi confeſſa. Nam & extra confeſſionẽ crimen occultum poteſt reuelari ei qui prodeſſe poteſt, & non obeſſe propter correctionem & ſalutem fratrũ: multò magis in confeſſione. Conſulit tamen ſanctus Bonauentura, quod in caſu fiat reuelatio extra confeſſionem. Dicit tamen hîc Gerſon, quod magna cautela requiritur apud confitentem & confeſſorem, ne zelo proficiendi indiſcretè fallatur. Sufficit etiam talis expreſſio circunſtantiarum, talibus verborum locutionibus, per quam cõfeſſor de magnitudine peccatorum confitentis pro abſolutione, & pœnitentiis diſcretè conferendis inſtruatur. Vnde vt vult ſanctus Bonauentura diſti. 21. parte 2. quæſt. 3. ſufficit aliquãdo in generali dicere: Vt ſi mulier cognita eſt ab Epiſcopo, ſufficit dicere quod aliquis magnus Prælatus eam cognouit. Si a perſona religioſa, ſufficit quod in generalitate ſua ſtet, quia ſatis apparet genus culpæ. Si verò deſcẽdat ad perſonam ſingularem, increpanda eſt perſona confitens. Similiter nec debet confeſſor curioſe inquirere de perſona, ſed ſi ſuſpicatur quod ſit perſona cui poſſit prodeſſe, & competens & vtile ſit illum ſcire, poteſt extra forum cõfeſſionis illam inquirere: nam talia frequenter ſunt occaſio frangendi ſigillum confeſſionis, vbi eſt maximum periculum. Hæc & alia ſanctus Bonauentura.

¶ Circvmvenire, decipere. Vnde vt refert Gabriel diſtinction. 15. quæſtione duodecima, articulo ſecundo, concluſione ſecunda. Nemo ſecundum Apoſtolum circumuenire debet proximum in negotio. 1. Theſſ. 4.

¶ Civitas propriè eſt collecta ciuium multitudo ad iure viuendum. Quandoque dicitur ius ciuium: vſurpatiuè dicitur vrbs, hoc eſt ipſa mœnia & ædificia. Diuus Auguſtinus ille magnus Eccleſiæ doctor, in libr. de Ciuit. Dei, duas deſcribit ciuitates, duas ſignantes Eccleſias inter ſe diuerſas pariter & aduerſas, vt refert Dominus Cardinalis Camerac. in laudibus Theologiæ. Vna eſt ciuitas Hieruſalem. Alia eſt ciuitas Babylon. Vna ciuitas eſt Eccleſia Dei, alia ciuitas eſt Eccleſia diaboli. Vna Eccleſia bonorum, de qua dicit Pſalmiſta: Laus eius in Eccleſia Sanctorum. Pſalm. 149. Alia Eccleſia malorũ, de qua idem Propheta: Odiui, inquit, Eccleſiam malignantium. Pſalm. 25. De quo latiùs lege Camerac. Vnde Chriſto-politanus Epiſcopus Iacobus de Valen. in Pſalm. 61. ait: In principio diuiſum fuit totum genus humanum in duas ciuitates ſiue ſocietates: vnam Dei, & alteram diaboli. Has duas ciuitates diuiſerunt duo amores, vt inquit Auguſtinus. Nam amor mundi & bonorum temporalium conſtituit ciuitatem terrenam & diaboli. Nam illa incepit ab amore ſui, vſque ad contemptum Dei. Cuius primus ciuis fuit Cain. Amor autem Dei inci-

piens

piens ab amore Dei vſque ad contemptum ſui, cõſtituit ciuitatem Dei. Cuius primus ciuis fuit Adam & Abel: ideo iſti dicti ſunt filij Dei, illi verò filij hominum, eò quòd in hoc mundo & carne cõſtituerũt ſpem ſuam & felicitatẽ, iſti verò in ſolo Deo. Et ideo filij hominnm illius ciuitatis ſemper perſecuti ſunt filios Dei & huius ciuitatis, propter bona temporalia. Et ſic primò Gain perſecutus eſt Abel, & Chaldæi Abrahã, & Iſmahel Iſaac, & Eſau Iacob, & Saul & Doech ipſum Dauid. Et ſic populus Indæorum & Gẽtiles perſecuti ſunt Chriſtum, & Eccleſiam ſuam, quæ propriè dicitur ciuitas Dei vſque ad Antichriſtum. De quo videre potes & Gerſonem parte 3. ſuper Cantica canticorum ſympſaloıate v. &c.

¶ Clarvm à quo claritas. Et nomine claritatis (vt ſcribit Paludenſis diſti. 44. quæſti. 5. libro 4.) importat proprietatem lnminis, ſicot & ſuum oppoſitum, ſcilicet obſcuritas importat conditionem ſeu proprietatem oppoſitam contrariẹ, vel priuatiue luminı, ſed quia mediante lumine perficitur in nobis potiſſima cognirio ſenſitiua exterior quam habemus, ſcilicet viſiua, per quam res nobis potiſſimè manifeſtantur, & cuius nomeo transfertur ad omnes alias cognitiones, per quas nobis aliqua veritas manifeſtatur, ideo nomen claritatis transfertur ad omnem manifeſtationem veritatis. Vnde omnem veritatem nobis manifeſtam dicimus eſſe claram, & per conſequẽs omne quod eſt ſui, bene manifeſtatiuum dicimus eſſe clarum, &c.

¶ Clavis dicitur qua nos quicqoam aperimns vel claudimus. Et nomẽ clauis (vt ſcribir ſanctus Bonauentura diſtinctio. 18. artic. 1. quæſti. 1. libro 4.) tranſlatum eſt ad ſpiritualia ab ipſis corporalibus. In his autem corporalibus clauis eſt inſtrumentum ad remouẽdum aliquod obſtaculum. Et quoniam in ſpiritualibus inuenimus obſtaculum ingrediendi in regnum cœleſte, neceſſe eſt illud remoueri: ideo ad ſpiritualia nomen clauis transferimus, vocãres clauem illam virtutem, per quam obſtaculom (vt eſt peccatum) remouetur, ſiue per quam excluditur vel includitur. Vnde claues iſtæ (de quibus loquũtur Magiſter & Doctores quarto Sententiarum, di. 18.) non ſunt corporales, ſed ſpirituales, ſic dictæ metaphoricè. Vnde ſecundũ Thomam & Scotum, & alios omnes, transferentes ſecundum aliquam ſimilitudinem transferunt. Vnde ſicut clauis materialis eſt proximum inſtrumentum aperiendi, & claudẽdi oſtium, & per hoc non eſt apertio, nec aperiens, nec cauſa propter quam aperitur. Sic clauis ſpiritualis eſt aliquid requiſitum ad aperiendum regnum cœlorum, quod non eſt aperiens, nec apertio, nec cauſa propter quam aperitur, velut eſt dignitas perſonæ ad intrandum: aut indignitas ad repellendum propter meritum vel demeritum. Nam apertionem intelligimns ipſam ſententiam dictantem eſſe aperiẽdum vel clandendum, & aperientem Iudicem ſentẽtiantẽ. Sic ergo clauis ſpiritualis eſt poteſtas ſententiandi. Hæc enim eſt immediatum inſtrumentum dictãdi ſententiam ſiue ſententiandi.

¶ Clavss ſpirituales quibus cœlum poteſt reſerari homini, diſtinguũtur plures. Vna clauis eſt ſana doctrina. Lucę vndecimo ait Saluator: Vę vobis Legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcienriæ. Gloſa. Auctoritatem docendi ad veritarem ſaluificam: ipſi non introiſtis, ſcilicet, malè viuendo: & eos qui intrabant, id eſt, intrare deſiderabant, prohibuiſtis, ſcilicet, falſa doctrina, vel malo veſtro exemplo corrumpendo illos ſimplices. Beatus Petrus cum iſta claui, ſcilicet, doctrina fidei, ſimiliter & beatus Paulus, & cæteri Apoſtoli, per mũdum innumerabilibus hominibus cœlum aperuerunt. Alia clauis ſpiritualis eſt vera pœnitentia, quæ cœlum aperit, Matthæi tertio: Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cœlorum. Bernardus: O pœnitentia, quæ es Sole ſplendidior, auro pretioſior, tu omnia ligata ſoluis, tu Paradiſum aperis. Hæc aperuit Latroni Paradiſum, & Magdalenę, & Petro poſt negationem, & Paulo poſt veram conuerſionem. Tertia clauis eſt ſanguis Chriſti & pœna. Iſaiæ vigeſimoſecundo: Dabo clauem domus Dauid ſuper humerũ eius. Ambroſius: Sanguis Chriſti, clauis eſt Paradiſi. Item Gregorius & Damaſcenus: Crux Chriſti Paradiſum aperuit, quod plus quàm quinque millibus annis clauſum fuit. Per hanc clauem nobis aperitur cœlum in Baptiſmo, & aliis Sacramentis, & cæt. Quarta clauis eſt ipſa poteſtas collata à Deo ſupernaturaliter ſacerdotali dignitati, quæ dicitor clauis metaphoricè, ad ſimilitudinem clauis materialis, quia, ſcilicet, ordinatur ad aperiendum vel claudendum regnum cœlorum, vt dictum eſt. Et eſt duplex (vt ſcribit Petrus de Palude, diſtinctione decimanona, articulo primo concluſione ſecunda.) ſcilicet, clauis iuriſdictionis, & ordinis. Iuriſdictionis requirit materiam ſubiectam, ſicut dominus ſeruum. Clauis verò ordinis, qua peccata ſoluuntur, vel retinẽtur, nõ ſemper habent materiam in aću. Et diffinitur ſic.

¶ Clavis ſpiritualis, (vt habet Gabrie. diſtinctione decimaoctaua. quæſtione prima, articulo primo, libro quarto, & aſtipulantur cæteri.) eſt poteſtas iudicandi, id eſt, ſoluendi & ligandi, qua dignos recipere, & indignos excludere debet à regno Dei Eccleſiaſticus Iudex. Et poteſtas illa eſt triplex, ſcilicet principalis præcellentiæ, non tamen priocipalis, & clauis miniſterij ſiue miniſterialis. Principalis eſt ſolius Dei ſecundum diuinam naturam, quæ per propriam eſſentiam [quæ ſemper iuſta eſt, imò ipſa iuſtitia, qua præſidet omnibus] aperit & claudit, ac impedimenta, ſcilicet peccata, & reatum pœnæ dimittendo remouet. Et illa poteſtas non poteſt alteri communicari, quia eſt diuina eſſentia, quæ alteri communicari non poteſt. Secunda poteſtas non principalis, ſed tamen excellentiæ accepta à ſuperiore cum vniuerſalitate cauſarum iodicandarum, propriè eſt ſolius Chriſti ſecũdum naturam humanam. Vnde Ioan. 5. Pater dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. Nam etiam ſecundum humanam naturam nouit omnia, & habet volũtatem inobliqualem, & ideo ſententia ſua eſt irreuocabilis & immobiliter iuſta. Tertia poteſtas, ſcilicet miniſterij particularis [quantum ad cauſas cognoſcendas [& infirma quantum ad ſcientiam proferendam: puta quia poteſt aliquando deuiare à iuſtitia, & reuocari. Et hæc eſt miniſtrorum Eccleſiæ, quibus datum eſt, vt cognoſcant in cauſis, & ſecundum legem Dei iudicent regnum cœlorum eſſe aperiendum. Cui cùm ſe conformant à Deo approbatur, & forma manet. Si verò diſſentiunt ab ea infirma eſt, & à Deo reuocatur. Clarius & longius de hoc ſcribit Gabriel. & Scotus, quos videre potes. Poteſtas igitur aperiendi regnum eminenter & excellenter eſt in Chriſto, ſecundum naturam aſſumptam, in qua pro nobis ſatiſfecir, & meruit. Miniſterialis verò collata eſt miniſtris ſacramentorum, per quæ virtus paſſionis Chriſti in nos

fluit

ſluit & operatur ſalutem (vt ſentit ſanctus Bonauen. &c.) Et quamuis poteſtas ſententiandi ſeu iudicandi intromittendos & excludendos à regno Dei ſit clauis principalis, quia tamen hæc poteſtas, vt rectũ habeat vſum, exigit auctoritatem cognoſcendi in cauſa peccatoris. Quoniam ſine cognitione cauſæ, ſententia non poteſt eſſe iuſta & recta. Ideo etiam auctoritas cognoſcẽdi dicitur clauis, quia eſt inſtrumentum quoddam aperiendi, licèt non proximum, & tale ſine quo prior clauis nõ poteſt habere iuſtum vſum. Et ſecundum hoc ponũtur duæ claues, ſcilicet clauis ſcientię, ad diſcernẽdum dignum ab indigno, & clauis poteſtatis ſententiandi ad quam prior ordinatur, vt iuſtè exeat in actũ. Et illa clauis ſcientiæ, non eſt ſcientia aliqua actualis, vel diſcretio quæcũque: ſicut videtur Magiſter ſentire, quoniam (vt dicit Scotus) licèt auctoritas diſcernendi requirat ſcientiam ſeu diſcretionem concomitantem ad rectum vſum eius, quemadmodum clauis poteſtatis requirit aliquam iuſtitiam ad rectum eius vſum, tamen ſicut poteſtas rectè iudicandi poteſt eſſe ſine iuſtitia, & ideo non eſt iuſtitia: ita & auctoritas cognoſcendi poteſt eſſe in aliquo ſine diſcretione & ſcientia. Et quando dicit Magiſter: Clauis ſcientiæ eſt ſcientia diſcernendi, intelligatur, id eſt, quod ſcientia requiritur ad rectum vſum clauis illius non ſimpliciter, vt clauis inſit. Quod ſi aliter intellexit Magiſter, fuit alterius opinionis & minus probabilis, vt dicit Gabriel. Et vt Paludenſis ſcribit diſt. 19. q. 2. libro 4. Soli ſacerdotes noui teſtamenti habent claues regni cœlorum propriè dictas, quæ ſunt ad aperiendum cœlum immediatè, licèt diſpoſitiuè: & dicuntur claues ordinis. Sed claues iuriſdictionis, quę immediatè ad illud diſponunt, poteſt habere non ſacerdotes. Et hac poteſtate clauis ſacerdotes homines ligatos & ſolutos ligant & ſoluunt, dum pœnitentibus ſatiſfactionem imponunt, & de temporali pœna remittũt, ita habet Magiſter diſtinctio. 18. libro 4. ca. 7. Et poſt eum Gabri. & cæteri multa. Et vſus clauium non eſt niſi in ſacramentali abſolutione. Poteſtas quoque clauium extendit ſe ad remiſſionem & retentionem culpæ, nõ corã Deo, ſed in facie Eccleſiæ. Non enim remittit peccatum, ſed remiſſum à Deo præſupponit. Et quamuis aliquis apud Deum ſit ſolutus, non tamen in facie Eccleſiæ ſolutus habetur, niſi per iudicium ſacerdotis, (vt inquit Magiſter diſt. 18. lib. 4. cap. 6.) Et ſubdit: In ſoluendis culpis, vel retinendis: ita operatur ſacerdos Euangelicus & iudicat, ſicut olim legalis in illis, qui contaminati erant lepra, quæ peccatum ſignat. Hos enim Synagoga non tenuit mundos, donec ſacerdotis iudicio mundi declarabantur. Vide plura apud Gabrielem & Scotum de hoc.

¶ Clavis autem dicitur errare, (vt ſcribit Gabr. di. 18. q. 1. artic. 3. dub. 2. lib. 4.) quando ſacerdos abutitur claue. Poteſt ergo vtraque clauis errare, poteſtatis & ſcientiæ. Poteſtatis quãdo ſacerdos abſoluere tentat, non ſui iuriſdictioni ſubiectum, aut quem uouit non contritum, & in vtroque caſu ille error imputatur ſacerdoti ad culpam. Debet enim ſacerdos ſpiritualis Iudex ſcire ad quos ſe extendit ſua iudiciaria poteſtas, & non excedere limites ſuæ poteſtatis. Similiter non debet indignos abſoluere, nec dignos ligare, nõ enim eſt Iudex principalis, ſed principalis Iudicis miniſter, qui in ſuo miniſterio tenetur ſe conformare ſuo principali. Error clauis ſcientiæ poteſt contingere, vel ex parte ſacerdotis vel ex parte cõfitentis. Ex parte ſacerdotis, quãdo omittit inueſtigare neceſſaria: puta an confitens ſit cõtritus an non, aut circunſtantias neceſſario confitendas, vel dum abundat ſuperfluis: puta quando inquirit, quæ audire delectat, non pertinentia ad hoc forum, peccat autem ſacerdos ſatisfaciendo pruritui auriũ ſuarum. Item circunſtantias fatuas peccata non aggrauantes, nec alleuiantes, & tunc non poteſt ferre rectum iudicium, niſi à caſu. Poteſt etiam contingere error ex parte confitentis, quia, ſcilicet fictus eſt, & fingit ſe contritum, cùm tamen non ſit, & per hoc ſacerdos credit, qui non eſt, & ita errat in ſuo iudicio. Sacerdotis autẽ errantis, vt ibidem ſcribit Gabriel, in neceſſariis cognoſcendis arbitriũ Deus non approbat, neque quo ad ſacerdotem, qui per ſuam negligentiam peccat, nec quo ad eius iudicium niſi caſu, aliter diuino iudicio concordet. Negligentia enim ſacerdotis (qui ſcire debet, quæ ſui ſunt officij) culpabilis eſt, ſimiliter & iudicium ſuum, ſi non cum diuino concordat (quod verum eſt, & iuſtiſſimum) nõ approbatur. Arbitrium autẽ ſacerdotis à Deo approbatur, dum clauis ſciẽtiæ errat in ſuperfluis, non tamen omittit aliquid in neceſſariis, quãtum ad pœnitentem, non tamen quantum ad ſacerdotem, quia ſic iudiciũ ſacerdotis cõcordat diuino: ergo ratum quantũ ad ſuſcipientẽ. Hic enim conſequitur effectum iudicij, ſed tamẽ ſacerdos peccat ſatiſfaciendo pruritui aurium ſuarum, & ſic ipſe non approbatur iudicãdo. Sed dum pœnitens fictus eſt, oſtendens ſe ſacerdoti contritum, licèt clauis ſcientiæ nõ erret quo ad ſacerdotem, errat tamen quantum ad confitẽtem, & per hoc arbitrium ſacerdotis nõ approbatur. De hoc latiùs vide Gabrielem propoſitione 3. vbi ſuprà. & Scotum d. 19. libro 4.

¶ Clavvs dicitur quo aliquid affigimus. Claui autẽ quibus Chriſtus fuit affixus (vt ſcribit Bruleſer di. 6. q. 2. lib. 3.) adeo affligebãt pendentẽ, quando manus eius & pedes cõfodiebantur, in quibus maxima erat afflictio propter neruos & muſculos ibidẽ cõcurrẽtes, in quibus pręcipuè viget ſenſus. Et dicitur quod claui erant obtuſi, vel ad minus parum acuti. Beda dicit quod fuerunt quatuor claui, tamen plures alij, & ferè omnes dicũt, quod poſuerunt pedẽ ſuper pedem, & ſic ſunt tres claui. Et vt paulò pòſt dicit Bruleſ. vbi ſuprà: quia qualitas cõplexionalis in Chriſto reddebat ipſum ad maiorem dolorẽ diſpoſitũ: ideo bene cõcedo, inquit, quod clauus ferreus in vna manu, vel duobus pedibus, multò plus incõparabiliter afflixit Chriſtum, quàm ignis ſanctum Laurentium ſuo martyrio. Vnde ſi omnes pœnæ & triſtitiæ omnium martyrum eſſent de vno latere, & pœnæ quas Chriſtus paſſus eſt de alio latere, pœnę Chriſti ſuperarent omnes illas: non quantum ad genera tormẽtorum, quia nõ omnia ſuſtinuit quæ martyres ſuſtinuerunt, ſed quantũ ad æquiualẽtiã & acerbitatem. Hinc eſt quod dicitur Thren. 3. O vos omnes (tam pręſentes quàm futuri) qui tranſitis per viã, attendite & videte, ſi eſt dolor ſimilis ſicut dolor meus. Et hoc dicitur in perſona Chriſti: ergo videtur quod nullus dolor alius habeat ei æquari. Item omnes fluctus induxiſti ſuper me, &c. Hæc Bruleſer.

¶ Clementia à mãſuetudine ſic differt (vt ſcribit Paulus Corteſius libr. 3. Senten. diſt. 8.) vt clementia ſit extenuatrix pœnarum: manſuetudo verò irarum mitigatrix. Et ſecundum Albertum: Clementia eſt virtus quæ facit quem præſtabilem ſuper malitia, quæ contra ipſum commiſſa eſt: maximè quantum

ad pœnas

¶ Cogitatio ſecũdum Richa. in ſuo de Contemplatione, eſt improuidus animæ obtutus circa ſenſibilia ad euagationem pronus. Gerſon par. 3. de myſtica Theologia parte 4. conſideratione 21. ſcribit, quod tres ſint termini generales, quibus maximè vſos fuiſſe video, qui de contemplatione per modum artis locuti ſunt, cogitatio, meditatio, contemplatio. Cogitatio, vt dictum eſt. Meditatio eſt prouidus animæ obtutus in veritatis cognitione ſeu inquiſitione vehemẽter occupatus. Contemplatio eſt perſpicax & liber, id eſt expeditus animi contuitus in res ſpirituales perſpiciendas vſquequaque diffuſus, & in diuina ſpecula ſuſpenſus. Cogitatio igitur vagatur & ſerpit ſine labore & fructu: contemplatio circumuolat & circunfertur ſine labore & cum fructu: meditatio nititur & intendit cum labore & fructu: in cogitatione eſt euacuatio: in meditatione inquiſitio: in contemplatione admiratio, & cogitatu facilis eſt, vt idem ait conſiderat. 25. quia formatur immediatè vel ex ſenſationibus actualibus, vel ex phantaſmatibus paſſim occurrentibus, & vltrà non nititur. Vide latiùs Gerſonem ibi. Et nota quod ſcribit Scotus diſtincti. 42. libro 2. Si cogitatio placet & continuatur non propter cogitatum, ſed vt per eam quis ad finem debitum deducatur, non eſt peccatũ: ſed ſi propter obiectum illicitum, vt in ipſo delectetur, ſic eſt peccatum. Et iſto modo ſancti viri deteſtantur cogitationes illicitas. Vide latiùs Scotum & fratrem Pelbartum libro 2. roſa. Theolog. in dictione ſenſualitas. Quomodo autem cogitatio ſit peccatum veniale vel mortale, conſiderandum communiter, & ſecundum omnes Theologos concorditer tenendum, quod quando quis habet cogitationem in qua delectatur, conſideretur primò an cogitatio eſt de eo quod non eſt peccatum, vel ſaltem quod nõ eſt mortale, ſed veniale ex genere, vt verbũ otioſum, & in tali conſentiendo cogitare vel delectare, non eſt peccatum mortale, quia pro regula generali tenetur quod conſenſus in veniale non eſt niſi veniale peccatum. Secus ſi quis deliberatè conſentiret in aliquod quod eſt peccatum ex genere, ſcilicet homicidium, &c. Secundò conſiderari debet ſi ex huiuſmodi cogitatione circa tale peccatum licèt veniale ex diuturnitate ſibi immineat periculũ caſus, & tunc ſi aduertit, nec repellit, peccat mortaliter non repellendo: puta vir vel mulier vidua cogitat de actu coniugali, quem habuit priùs in matrimonio: ſi delectatur in ipſa delectatione cogitationis vt præterita, non peccat mortaliter, ſecus ſi delectatur in tali delectatione vt præſenti, & maximè ſi imminet ſibi ex hoc periculum caſus vel pollutionis non repellẽdo cùm aduertit: quia tunc peccat mortaliter. Tertiò conſiderari debet ſi delectatio in cogitando eſt de eo quod eſt mortale ex genere ſuo: vtputa fornicari vel occidere hominem propter vindictam, & huiuſmodi, tũc diſtinguitur. Primò enim aut placet ipſa delectatio & operis conſummatio ſi adeſſet facultas, & ſic eſt mortale. Secundò autem placet delectatio, ſed diſplicet operis conſummatio, & similiter eſt peccatum mortale, vt prædictum eſt. Tertiò autem neutrum placet, & tũc ſi imminet periculum & aduertit, nec repellit, eſt mortale ſecũdum tutiorem viam: ſi tamen non imminet periculum vel non aduertit, ſic erit veniale quod non repellit, ſed ſi ſtatim repellit, nullum eſt peccatum. Quartò conſiderari debet ſi delectatio ſolum eſt in cogitatione, ita quod non in re cogitata: puta delector de aliqua cogitatione, quia pulchra eſt adinuentio, & huiuſmodi: & tunc ſi eſt propter bonum finem: puta vt prædicem de tali peccato deteſtãdo, vel diſputem contra illud, ſic non eſt peccatum, ſed potius meritorium. Si autem non eſt propter bonum finem, ſed propter vanitatem, ſic eſt veniale, niſi immineret periculum, quia tunc peccaret mortaliter non repellendo aduertenẽ. Hæc frater Pelbartus ex Theologis, & colligit li. 2. roſarij Theolo. in dictione, ſenſualitas. §. 12. De cogitatione ponit doctiſſimus Gerſon parte 2. tract. pro deuotis ſimplicibus qualiter ſe in ſuis exercitijs diſcretè & cautè habere debent hanc regulam. Quòd qualeſcunque cogitationes malæ occurrũt ſiue ſint de carnalitate, ſiue de inuidia, ira, ſuperbia, &c. fiat diligentia, vt ab intra eis non conſentiatur, & vt ab extra nõ impleantur, & ſecurus erit homo quod nullo modo huiuſmodi erũt peccata mortalia, imò cõmuniter cũ eis ita reſiſtitur, erũt magne virtutis hìc & in futuro remunerationis ſingularis materia ſeu occaſio. Vide & eundem ibi, quomodo ſint confitendæ cogitationes, qui & multa ſcribit de cogitationibus.

¶ Cogitatio hominis eſt vel eſſe poteſt triplex, vt literis prodidit Iacob. de Valẽtia ſuper Pſal. 93. poſt Caſſianum, collatione prima. Vna eſt à Deo illapſa, & iſta ſemper eſt ſancta. Alia eſt à diabolo ſuggeſta, & iſta ſemper eſt praua & deceptoria. Alia eſt ab ipſomet homine inuenta & orta, & iſta eſt vana & inanis, quia ſemper homo cogitat de mundanis: puta de honoribus & diuitijs congregãdis, & honoribus adiſpiſcendis: & in talibus cogitationibus & laboribus terunt homines ſpacium vitæ ſuæ. Et tales cogitationes mũdanæ ſunt, friuolæ & trãſitoriæ. De quibus dicit Perſius:

O curas hominum, ô quantum eſt in rebus inane.

Hinc Dauid Pſal. 93. Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniã vanæ ſunt, &c. Cogitare autem de bono quod eſt neceſſitatis vel præcepti ad faciendum hoc, ſemper eſt à Deo: puta cogitare quomodo poteſt quis obedire Deo & Eccleſię in pręceptis, vt ſcribit Alexand. de Ales 2. parte Summæ. Sed cogitare de bono ſupererogationis vel perfectionis quandoque eſt à Deo, quandoque autem eſt à diabolo: puta intrare religionem, ieiunare, & multa huiuſmodi ad quæ nõ tenetur quis ex præcepto. Nam talia poteſt diabolus ſuggerere alicui permittente Deo propter peccatum illius, vt decipiatur talis homo & in periculum ruat vel apoſtaſiæ vel amentiæ ex pœnitẽtiæ auſteritate: ita refert Pelbartus, & cæ. Vide & de cogitatione in dictione, Immittere.

¶ Cognatio eſt propinquitas quędã: & eſt duplex. Quædam eſt ſpiritualis, quędam legalis. Et ſicut homo per carnalem generationẽ accepit eſſe naturæ: ita per regenerationem ſpiritualem accepit eſſe gratiæ, & vtrobique contrahitur vinculum quoddam, vt ſcribit Richar. d. 42. art. 1. q. 1. lib. 4. Dicitur autem cognatio ſpiritualis, quia à ſpiritualibus cauſatur, vt inquit Paluden. Et diffinitur à Iuriſconſultis, & poſt eos à Doctoribus Theologiæ circa diſtinct. 42. libro 4. Cognatio ſpiritualis eſt, propinquitas perſonarũ proueniens ex ſacramenti datione, vel ad illud retentione. Et (vt ait Paludenſis) ad id tentione, ſcilicet vel vnione ad dantem vel tenentẽ robur trahens ex Eccleſiæ inſtitutione, ex ſacramenti datione, etiã ſine ſolemnitate. Et hæc proximitas (vt ait Richar. vbi ſup.) ſi præcedit contractum matrimonij impedit contrahendum, & dirimit ſi poſteà contraha-

tur de facto, ſicut poteſt per Decreta. Et habet tres ſpecies. Vna dicitur paternitas ſpiritualis, & hæc attenditur inter patrē ſpiritualē & filiū ſpiritualem. Eſt autē pater ſpiritualis quo ad præſens ille qui baptizat, & ille qui ſuſcipit baptizatum de baptiſmo, & Epiſcopus qui confirmat & ille qui tenet eum qui cōfirmatur corā Epiſcopo. Filius autē ſpiritualis dicitur ille qui baptizatur vel cōfirmatur. Secūda ſpecies eſt cōpaternitas, & hęc attenditur inter parētes carnales ipſius baptizati vel confirmati, & iam dictos patres ſpirituales eiuſdē. Tertia ſpecies dicitur fraternitas ſpiritualis, & hæc attenditur inter filium ſpiritualē & filios carnales ſui patris ſpiritualis. Vnde omnes filij baptizātis & omnes filij ſuſcipientis aliquem hominem de baptiſmo ſunt fratres ſpirituales illius qui baptizatur, & ſuſcipit de baptiſmo. Vide & de hoc Richard. quæſt. 3. vbi ſuprà. Pater autem ſpiritualis nō poteſt cōtrahere matrimonium cum filia ſpirituali, nec mater ſpiritualis cum filio ſpirituali: & dato quod contrahat, penitus eſt dirimendum matrimonium. Sed ſi pater ſpiritualis cōtrahat cum ſorore filię ſuæ vel filij ſpiritualis, matrimonium nō eſt dirimendum. Nec etiam matrimonium eſſet dirimendum ſi pater ſpiritualis cōtraheret cum filia carnaliter genita à ſuo filio ſpirituali, quia ſpiritualis cognatio nō habet gradus. Sed quo ad ſecundam ſpeciem ratione compaternitatis, pater ſpiritualis non poteſt matrimonium contrahere cum matre carnali ſui ſpiritualis filij, nec mater ſpiritualis cum patre carnali: & ſi cōtraxerit, huiuſmodi eſt penitus dirimendum. Et eſt intelligendum ſi huiuſmodi paternitas nō fuit contracta ante carnalem copulam. Spitituales filij (vt inquit Magiſter d. 42. libro 4.) ſunt quos de ſacro fonte leuamus, vel catechizatione vel in cōfirmatione tenemus. Et paternitas accipitur hîc quæ acquiritur ex his quæ ſūt circa duo ſacramenta tantū, ſcilicet circa ſacramētum baptiſmi, & confirmationis. Latiùs vide apud Iuriſconſultos & Theologos. Et ſecundum eoſdem vir & mulier ſimul leuantes eandem prolem de baptiſmo, non prohibentur inter ſe contrahere, quia quamuis eadē proles ſit vtriuſque filius ſpiritualis, tamen ex hoc mater ſpiritualis & pater ſpiritualis nullam contrahunt inter ſe cōpaternitatem, ſeu ſpiritualem cognationem. Quātū ad tertiam ſpeciem omnes liberi (vt iura moderna determinauerunt) duorum compatrū legitimè poſſunt contrahere, excepta ſola prole ſpirituali, quæ ſi eſt maſculus, nunquā poteſt copulari legitimè alicui carnali filiæ ſui patris ſpiritualis, nec alicui patris filio ſi fuerit fœmella. Et quoniam baptizās Sacerdos ſit pater ſpiritualis ipſius baptizati: ideo ſi ipſe Sacerdos habet filium carnalem, ille non poteſt legitimè cōtrahere matrimonium cum aliqua filia ab eodem Sacerdote baptizata, eò quòd omniū eorum quos huiuſmodi Sacerdos baptizauit prædictus carnalis filius ſit frater ſpiritualis illius, quare nō poſſit filius ſuus cōtrahere cum ea: nec pater eādem filiā poſſet accipere in vxorē: nec idem pater matrē illius, eò quòd vera compaternitas eſſet inter huiuſmodi perſonas. Et iſta prohibitio non extēdit ſe vſque ad nepotes. Vide de hoc Iura & Theologos, & Thomam Argēt. non parum multa ſcribit de hoc.

¶ Cognatio legalis ſecundū Theol. ac Iuriſper. eſt quædam humana proximitas ex adoptione proueniēs. Sed adoptio eſt extraneę perſonę in filiū vel nepotē, & deinceps legitima aſſumptio. Et triplex eſt ſpecies legalis cognationis. Prima eſt inter patrem adoptantē & prolem adoptatam. Secunda eſt inter prolem adoptatam, & naturalem prolem adoptantis. Tertia eſt quaſi per modū affinitatis inter vxorem filij adoptiui & patrem adoptiuum, & inter filium adoptiuum & vxorem patris adoptiui. Et omnes iſtæ ſpecies legalis cognationis impediunt matrimonium, ſed inæqualiter. Nam licèt ſecunda ſpecies quę poteſt dici fraternitas legalis cognationis, impediat matrimoniū inter prolem adoptatam & prolem naturalem, quamdiu vtraq; proles eſt in patris poteſtate: tamē mortuo patre poſſunt legitimè contrahere, vel etiam adhuc viuente patre, ſi vna earum fuerit emancipata, tunc nullū erit amplius impedimentū. Emancipata verò proles dicitur, quādo data ſibi hæreditaria portione, quæ ſecūdum leges ipſam prolem contingit, ipſa ponitur extra familiam patris. Sed prima & tertia ſpecies cognationis legalis abſq; diſtinctione perpetuè impediūt matrimonium. Nam pater adoptiuus nunquā poteſt contrahere matrimonium cum filia adoptiua, ſiue talis filia adhuc ſit in patris adoptantis familia, ſiue non. Etiam pater adoptiuus nunquam poteſt legitimè contrahere matrimonium cum vxore filij adoptiui poſt mortē huius filij, nec filius adoptiuus cum vxore ſui patris adoptiui, poſt mortem huius patris: etiam dato quod ante mortem patris fuerit emancipatus. Hæc ſingula apud Iuriſperitos latiùs diſquirito. & patet ff. de ritu nuptiarū, cap. Adoptatiuus filius. 30 q. 3. Vide & Theologos circa d. 42. lib. 4. ſenten.

¶ Cognitio idem eſt quod notitia. Et eſt multiplex cognitio. Quędam confuſa, quędā diſtincta. Cognitio rei diſtincta eſt qua quicquid eſt cognito eſſentiali, patet potētiæ. Vnde diſtinctè cognoſci aliquid eſt quādo nihil eius latet. Cognitio confuſa eſt qua aliquid eſſentiale vel intrinſecum obiecto patet potentię, & aliquid latet, vt ſcribit Gabriel d. 3. q. 5 lib. 1. ſentent. ſicut cùm cognoſcuntur diſſimilia in eſſentiis figuris, vel maioritate aut minoritate, quæ tamē non poſſunt diſcerni. Aliud autē eſt cognoſcere cōfuſum, & aliud cōfuſè. Cognoſcere cōfuſum eſt dum cognoſcitur totū habēs partes intrinſecus, vel quādo cognoſcitur vniuerſale cōmune ad multa: & tamen quodlibet illorū poteſt diſtinctè cognoſci. Sed cognoſcere confuſè dupliciter accipitur. Propriè, quando, ſcilicet cognoſcitur aliquid, & non tamen quodlibet intrinſecū ſibi patet potentiæ: & illo modo ſolum totū includens partes cōfuſè cognoſcitur. Impropriè (hoc eſt in conceptu) aliquid dicitur cognoſci, quia aliquid aliud quod eſt ſibi cōmune vel connotās, quod nō eſt ipſum, cognoſcitur. Vel quādo aliquid cognoſcitur, nec cognitione ſimplici propria, nec æquiualenti. De ordinata autem cognitionum generatione, vide apud eundem q. 6. vbi ſuprà. Vnde cognitio ſenſitiua eſt prima primitate generationis ſcilicet ſenſatio exterior, quæ immediatè cauſatur ab obiecto: hæc notitia eſt intuitiua, quia ea cognoſco rem ſenſatam eſſe, & depēdet ab obiecto non ſolùm in fieri, ſed etiam in eſſe. Vnde remoto obiecto ſtatim corrūpitur hæc cognitio. Secūda cognitio eſt cognitio eiuſdem ſubiecti: quam elicit ſenſus communis eodem modo repræſentans obiectū ſicut cognitio prima, & cum hoc vt ſenſatum vel viſum, &c. Nam ſenſus interior eſt qui iudicat de actibus ſenſuum exteriorū. Prima enim viſione, ſcilicet exteriori, nō cognoſco me videre, quia non-

nunquam aliquis videt neſciẽs ſe videre: illa cognitio ſimiliter eſt intuitiua, quoniam ea euidenter cognoſco me ſentire, quæ ſimiliter cedente prima ſenſatione corrumpitur. huius obiectum eſt res ſenſata, & cum hoc ſenſatio exterior. Tertia cognitio eſt ſynonyma ſecundæ, manens remoto obiecto, etiam ceſſante ſenſatione exteriore per quã cogito de re etiam abſente. Siquidem experimur quod videns rem aliquam ipſa amota ab oculis, adhuc manet in nobis notitia quædam quæ repræſentat rem diſtinctè, & eodem modo quo noui præſentem, & hæc nõ eſt aliqua duarum præcedentium, quia per illam nõ poſſumus euidenter ſcire aliquam veritatem cõtingentem de re cognita, ſicut per præcedentes: ergo diſtinguitur ab eis, & ita nõ eſt intuitiua, ſed abſtractiua, quia abſtrahit ab exiſtentia rei hîc & nunc, id eſt, per eam non poſſumus euidenter ſcire de re quã repræſentat, an ſit vel non, an hic vel ibi: eſt tamen notitia rei diſtincta. Quarta eſt cognitio memoratiua, quæ formatur per ſpecies vel habitus à prioribus cognitionibus decisas vel deciſos in organo memoriæ reſeruatos: & illa cognitio memoratiua cum obiecto importat tempus prꝺteritum, id eſt, importat obiectum, vt priùs etiam cognitum. Hæc notitia etiam abſtractiua eſt ſicut tertia, & diſtincta vel rei in ſe, ſed non intuitiua. Et dicuntur quatuor hæ notitiæ ſenſitiuę. Deinde & alias cognitiones elicit ſenſus, ponens conuenientiam & differentiam ſenſibilium, & componit ſpecies diuerſas, formans cognitionem rerum non ſenſatarum, ſed totum licèt ſecundũ partes, puta in ſomno & vigilia. Et ſecũdum multos componit & diuidit per virtutem æſtimatiuam. Secundũ quoſdam etiã elicit ſpeciẽ non ſenſatam, id eſt, format cognitionẽ repræſentantẽ rem ſub circunſtantia ſenſu exteriori nõ perceptibili, vt cum circunſtantia nociui vel inimicitiæ, vt ouis viſo lupo propter quod fugit. Sed ſuperfluũ videtur ponere hanc notitiam, vt probat Occam d 3.q.2. libro 1. Et in hoc terminatur tota operatio ſenſitiua, cuius omnis cognitio pro ſtatu viæ incipit à ſenſu. Intellectus verò qui eſt potẽtia ſuperior, operationem ſuã incipit à ſenſibus, neque enim nõ ſentiens intelligit. 3. de Anima.

¶ Cognitio intellectiua prima eſt cognitio ſingularis rei ſenſatæ ſynonyma ſenſationi interiori, quæ interior vocatur phãtaſma. Et dicitur intellectio prima à ſenſatione interiori, quia illa eſt penitus immaterialis inhærens tantum intellectui, & non organo. Et à notitia intellectiua, intuitiua, abſtrahit intellectus abſtractiuam ſingularem vagam, ſicut ſenſus: deinde abſtrahit duplicem notitiam, ſingularem & communẽ: deinde intellectus negotiatur circa conceptus coniungendo eos, faciendo complexa propoſitionalia & non propoſitionalia. Idem ex propoſitionalibus ſyllogiſmos facit, & alios diſcurſus conſequẽtionales, quibus inquirit ex notis ignota: Hæc Gabriel, qui & rem ſuſius tractat diſtinct. 3. quæſti. 6. libro primo.

¶ Cognitio diſtincta & diſtinctè ſignificãs differũt vt notat Gabr. d. 22. q. vnica, ar. 3. dub. 1. lib. 1. Cognitio diſtincta eſt cognitio qua nihil intelligitur nec ſubiectiuè nec formaliter: niſi res ipſa vel intrinſecũ rei. Sed cognitio diſtinctè ſignificãs eſt cognitio pro aliquo præciſe ſupponens. Sicut ergo nomen Deus pro ſolo Deo ſupponit, ſic etiam conceptus ad eius probationem formatus pro ſolo Deo ſupponit: licet cum hoc cõnotet creaturam. Et ita ſicut vox diſtinctius ſignificat quam intelligitur: ita conceptus diſtinctius ſignificat quam ipſo conceptu intelligitur: quia ipſo intelligitur nõ ſolum ſubſtratũ, ſed etiam connotatum: quod tamen non ſignificat, ſed connotat ſic accipiendo ſignificare.

¶ Cognitiones ſunt variæ (vt ſcribit Gerſon parte 3. de myſtica theologia, par. 3. conſideratione 18.) ſicut & affectiones, ſcilicet, cognitiones, tam actuales, quàm habituales potentias animæ illuſtrantes: quamuis aliter & aliter. Nam cognitionũ aliæ ſunt cõplexæ, alię incomplexę. Quædã in ſola apprehenſione, quædam in aſſenſu conſiſtit, & aſſenſuum non eſt parua diuerſitas. Quidam ſunt euidentes ex cognitione ſola terminorum, alij per experiẽtiam, alij per demonſtrationem. Quidam verò ſunt ineuidentes, & talium alij certi, alij incerti. Alij cauſantur ex probabilitate rationum ſumptarum per intrinſecas apparẽtias. Alij per extrinſecas, vt eſt auctoritas dicentis, &c. Gerſon.

¶ Cognitio eſt triplex, ſcilicet, certa, euidẽs & cõiecturalis. Cognitio certa (vt ſcribit Gab. d. 27. q. vnica, dub. 5. lib. 2. qualis eſt cognitio fidei) eſt quæ habetur per reuelationẽ. Sic gratiam nobis ineſſe noſcere certè poſſumus per reuelationem. Sicut nouit Apoſtolus cui dictum eſt 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. Et ipſe ait. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus 2. Cor. 13. Item ad Rom. 8. Certus ſum quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos ſeparare à charitate Chriſti, &c.

¶ Cognitio euidens eſt quæ habetur de per ſe notis, aut ex talibus demõſtrabilibus vel notis per experientiam præſupponentem notitiam intuitiuam rei. Sic gratiam nobis ineſſe euidenter ſcire nõ poſſumus: quia cùm ſit habitus, non poteſt à nobis intuitiuè cognoſci. Licet enim anima intuitiuè cognoſcat actus ſuos, vt intellectiones & volitiones, nõ tamen habitus ſibi inexiſtẽtes. Item quicquid in ſe experitur habens gratiam: ſimile poteſt experiri carẽs ea, vt hæreticus & infidelis vt dulcedinẽ, delectationem, lætitiam, firmitatem, promptitudinẽ ſequendi errorem ſuum. Gab. vbi ſuprà.

¶ Cognitio coniecturalis quæ habetur per ſigna non ſimpliciter certa & infallibilia, ſic gratiam nobis ineſſe coniecturaliter ſcire poſſumus, quia plura ſunt ſigna quibus coniecturam habere poſſumus & penè certitudinem inexiſtentis gratiæ. Quorum tria innuit propheta in Pſalm. vbi ad quæſtionẽ multorum dicentium. Quis oſtendit nobis bona? reſpõdet. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine: dediſti lætitiam in corde meo. Sequitur: In pace in idipſum dormiam & requieſcam. Vbi ſecundum Alex. parte 2. quæſtione ſeptuageſimaſecunda, articulo penultim. tanguntur tria ſigna inexiſtẽtis gratiæ, ſcilicet, lumẽ, lætitia, pax. Lumen veritatis in rationali, lætitia in bonis in concupiſcibili, pax conſcientiæ in iraſcibili. Ponit & Gerſon in Tripartito, alia ſigna quæ ſunt, Diſplicentia commiſſorum peccatorũ. Propoſitum cauendi peccata propter Deũ, & propoſitum confitendi. Plura alia ſigna ponuntur à diuerſis ſanctis & doctoribus, ſed omnia illa ſigna non ſunt euidentia, quia non poſſumus ſine reuelatione euidenter cognoſcere vtrum in nobis ſit verum lumen, lætitia & pax: an apparentia & ſophiſtica: vt in deceptis à diabolo, nec an peccatum diſplicet finaliter propter Deum, & ideo generant in nobis coniecturam non euidentem notitiam Gabr. di. 27. quæſt. vnica, dub. 5. libr. 2. Nec homo (vt idem

vult) poteſt ſcire euidenter ſe facere quod in ſe eſt: quia hoc facere includit in ſe obedire Deo propter Deum tãquam vltimum & principalem finẽ, quod exigat dilectionem Dei ſuper omnia: quam ex naturalibus ſuis homo poteſt elicere. Hæc enim eſt proxima diſpoſitio ad gratiæ infuſionem, qua exiſtente certiſſimè infunditur gratia. Difficillimum autem eſt ſcire ſe habere illam dilectionem & fortè naturaliter (vt inquit Gab.) impoſſibile: quia & ſi ſcire poſſumus nos diligere Deũ, nõ tamen euidenter ſcire poſſumus illam circuũſtantiam ſuper omnia.

¶ Cognitio eſt duplex, ſcilicet, per doctrinam & inuentionẽ (vt ſcribit Bruleſer. di. vlt. li. 4.) Cognitio per doctrinam eſt illa quæ habetur à doctore legente clarè, quæ verbis communibus & claris vtitur. Cognitio per inuentionem eſt illa, quæ inuenitur ab aliquo ingenioſo ſiue ab aliquo doctore. Cognitio quædam eſt matutina, quædam veſpertina. Cognitio matutina eſt cognitio rerũ in verbo, quæ eſt beatifica. Cognitio veſpertina eſt cognitio rerũ in lumine, de his vide ſuprà latiùs in dictione Angelus, vel cognitione Angelorum.

¶ Cognitio rerum in proprio genere eſt duplex, ſcilicet infuſa & acquiſita: vt notat Gabr. d. 14. quæſt. vnica. artic. 2. libro 3. & vtraque duplex, habitualis & actualis. Cognitio vel notitia acquiſita eſt quã elicit potentia cognitiua cum obiecto ſecundum ordinẽ naturæ inſtitutæ non concurrente ſpeciali concurſu Dei: de quo & ſuprà ſcripſimus. Cognitio vel notitia infuſa eſt quam Deus immediatè cauſat in intellectu alicuius, non concurrẽte obiecto & potentia intellectiua iſtius in quo producitur effectiuè. Vnde omnem notitiam tam actualem quàm habitualem quam producere poteſt potentia intellectiua præſente obiecto, aut mediante habitu repræſentante obiectum in eius reali abſentia quo ad apprehẽſiuã, aut mediãte notitia intuitiua extremorum: vel mediante habitu ex prioribus aſſenſibus genito ad ſimiles inclinante, quo ad notitiã adhæſiuã. Similiter & ipſos habitus tã apprehẽſiuos quã adhęſiuos, poteſt Deus immediatè cauſare in potentia intellectiua, obiectis nõ præſentibus. Et ita faciendo reuelat quãdoq; præterita, quãdoq; futura, quãdoque præſentia occulta: ſic Moyſi reuelauit notitiã creationis mundi longè pręteritam, ſic Prophetis myſteriũ incarnationis, & multa alia longè vel propè futura. Multa deniq; præſentia occulta: vt patet per decurſum ſcripturarũ vtriuſq; teſtamẽti, infundit quãdoque habitus, quib' poſtea intellectus negociãdo acquirere poteſt multas notitias etiam certas & euidentes, de rebus intuitiuè non cognitis, quæ cognitiones ſunt partim ſupernaturales, partim naturales. Et breuiter omnem cognitionem quã potentia intellectiua acquirere poteſt cum labore & ſucceſſiuè obiectorũ per præſentiã, & negociationẽ intellectus poteſt immediatè, & multo perfectius cauſare Deus in potentia intellectiua. Sic inſtantaneè & ſubitò infudit Apoſtolis notitiam linguarum omniũ: & notitiam omnium veritatum ad ſalutem ſibi & Eccleſiæ neceſſariarum: Sic Paulum docuit Euãgelium quod non ab homine accepit neque didicit: ſed per reuelationẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt teſtatur ad Gal. 1. Nihil autem perfectionis intellectui creato poſſibilis negatũ eſt intellectui Chriſti verbo vniti. Vnde credendum quod nihil quod Angelis & Prophetis & ſanctis reuelatum eſt, negatum intellectui animæ Chriſti, ſed lõgè plura & perfectiora. Sed de cognitione animę Chriſti vide in dictione anima Chriſti.

¶ Cognitio diuinitatis eſt duplex: vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione 48. articulo primo, quæſtione ſecunda, libro quarto. Vna eſt per ſigna & effectus. Alia in ſua forma & eſſentia: vnde & ipſe ait: Reprobi bene habẽt cognitionẽ in iudicio de Chriſti diuinitate per ſigna certiſſima & per effectus manifeſtos cognoſcent, quia ipſe eſt Deus omnipotẽs. Cognitionem autem quæ eſt in propria forma quæ eſt per viſionem apertam, hanc quidem non habebunt. Et prima ratio huius eſt, quia talis forma omnino eſt improportionalis oculis peccatorum, improportionalis oculis omnibus qui non ſunt ſublimati per gloriam vel ſuperabundantiam gratiæ, & quia reprobis nõ dabitur gratia nec ſimpliciter, nec ad tempus: ideo non videbunt. Ratio quare non dabitur eis virtus quæ facit eorum aſpectum habilem ad videndum illam lucem, eſt illa quam tãgit Iſidorus & Aug. quia ſi haberẽt oculum aptum, haberent ſummam delectationem, quam impoſſibile eſt eſſe & indecens in peccatoribus, &c.

¶ Cognitio de Deo eſt duplex ſecundum Alexan. prima parte. Quædam cognitio quia eſt: & hæc poteſt eſſe malorum. Alia eſt cognitio quid eſt, & hæc poteſt eſſe dupliciter. Vel quid eſt ſecundum operationem in creaturis, vtpote: quia Deus eſt potẽtiſſimus in operatione, ſapientiſſimus in gubernatione, iuſtiſſimus in retributione, & hæc etiã in malis, &c. Vel eſt pręterea cognitio Dei, quid eſt in effectu gratiæ participatæ ſub ratione ſpeciali, & hęc eſt ſolum ſanctorum & bonorum quibus ſe præbet Deus. Hæc Alexander de Ales.

¶ Cognoſcere poſſumus Deum multipliciter, vt notat frater Pelbartus. Primò per internam inſpirationem, quod paucis datum eſt. Sic cognouit Paulus 1. Cor. 1. raptus in cœlum. Secundò per ratiocinationem, ſicut Phi. Rom. 1. Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Tertiò per creaturam & ſpeculationem. 1. Cor. 12. Videmus nũc per ſpeculum. Quartò per doctrinam fidei & inſtructionẽ, & hoc vel viſu ſcripturas legendo, vel auditu verbum Dei audiendo. Rom. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Vel etiam guſtu: quod eſt bonorum. Pſalmus: Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus, &c.

¶ Cognoſcere aliquid eſt dupliciter: vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione vltim. parte ſecũda, quæſtio. ſecunda, libro quarto, ſcilicet, propria conſideratione, vel alterius inſtructione. Cognitio per propriam conſiderationem eſt dupliciter. Aut enim eſt rei vt præſentis & per certitudinem. Aut eſt rei vt abſentis & per quandam coniecturationem. Similiter inſtructionis cognitio eſt dupliciter. Aut enim per reuelationem alterius, aut per reuelationẽ Dei. Et (vt idem dicit quæſtione ſequenti) Conſideratio ſiue cognitio pœnæ reproborum, eſt electis gaudiũ, quia iſti cõſiderant gloriam ſub ratione amiſſionis, iſti pœnam ſub ratione diuinæ vltionis. Vnde, Lętabitur iuſtus cùm viderit vindictam. Vide latiùs ibi, & in fine ſolutionis vltimæ rationis dicit quod damnati poſt iudicium maiori pœna erunt abſorpti, vt iam non liceat eis cogitare gloriæ dignitatem: ſemper tamen in mentę habebunt eius amiſſionẽ & carentiam, vt triſtentur. Hæc Bonauentura. Et de cognitione damnatorum vide paulò pòſt.

¶ Cognoſcens eſt triplex: vt ſcribit Bruleſer diſtinctio.

ſtinctione vigeſima, quæſtione vltima. in fine, libro primo. Primum per tempus: vt ſunt homines. Secundum in inſtanti: vt Angeli. Tertium ſimul natura vt Deus. Et de cognitione Angelorum dictum eſt ſuprà.

¶ Cognitio Dei qua Deus aliquid cognoſcit. Cognoſcit autem Deus (vt ſcribit Dominus præpoſitus Gab. d. 38. q. vnica, art. 2. libr. 1.) omnia & ſingula cognoſcibilia cognitione infallibili & determinata. Et hoc patet auctoritate fidei & canonicæ ſcripturæ, & qua ratione vnũ cognoſcit, & alterum cognoſcere poteſt. Rom. 4. vocat ea quæ nõ ſunt tanquam ea quę ſunt. Heb. 4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Sapien. 4. Scit omnia & intelligit ea. Scit inſuper Deus certitudinaliter & euidenter & infallibiliter omnia futura contingentia. Patet ex multis ſcripturæ locis. Sed quomodo ſciat diuerſi diuerſos ponunt modos. De quo vide Gab. vbi ſuprà. Occam dicit licet modum quo Deus euidẽter & certitudinaliter nouit omnia futura contingentia non poſſe ſufficienter exprimi ab intellectu creato pro ſtatu viæ huius. Vnde dicitur quod ipſe Deus ſiue eſſentia diuina eſt cognitio intuitiua tam ſui quàm omnium futurorũ & poſſibilium, tam perfecta & clara quod ipſa eſt etiam euidens notitia prę̨teritorum, futurorum, & prę̨ſentium, ita quod ſicut ex notitia intuitiua extremorum in nobis poteſt intellectus noſter euidenter cognoſcere aliquas propoſitiones contingẽtes, ita ipſa diuina eſſentia eſt quædam cognitio & notitia qua non tantum ſcitur verum, neceſſarium & contingens de præſenti, ſed etiam ſcitur quę pars contradictionis erit vera, & quæ erit falſa. Hac ergo notitia (quæ eſt ipſa diuina eſſentia) non tantum cognoſcit intuitiuè & euidenter præſentia, ſed etiam contingentia: & quæ pars cõtradictionis erit vera, & quæ erit falſa. Et ſicut notitia intuitiua in hobis qua euidenter cognoſcimus verum contingens prę̨ſens: non addit ipſi contingenti aliquam neceſſitatem, licet ipſa ſit euidens & infallibilis, ita notitia euidens & infallibilis Dei rebus contingentibus futuris nullã neceſſitatem imponit. Vide latius Gabr. Et (vt ait Petrus Cameracenſis, & Grego. di. 35. q. 1. lib. 1.) Deus ſiue diuina eſſentia intuitiuè cognoſcit nõ ſolùm exiſtentia ſed omnia poſſibilia. Ille autem modus (vt Aliaco dicit q. 11. art. 2. libr. 1.) quo Deus cuncta futura certitudinaliter prę̨cognoſcit, non eſt nobis clarè intelligibilis, nec à nobis perfectè explicabilis pro ſtatu viæ, vt patet, tamen nobis eſt aliqualiter cognoſcibilis ex his quæ videmus in nobis. Vnde ſicut ea quæ noſtris oculis ſunt præſentia intuitiuè videmus, & per huius intuitionem certè iudicamus vbi & qualiter res viſa exiſtit, & plures alias contingentes veritates de prę̨ſenti ſicut intellectualis & æternus oculus Dei eſt quædam intuitio quæ immediatè ſuper quamlibet rem actualiter vel potentialiter exiſtentem ſimul fertur, ideo tam circa futura quàm circa præſentia vel præterita omnium contingentium veritatum, certum & diſtinctum ac veriſſimum habet iudicium: & ipſa diuina intuitio eſt tale immenſum iudicium. Vnde iſta eſt intentio Damaſce. lib. 1. c. vlt. & Aug. 15. de Trini. c. 7. & Boetij 5. de cõſolatione, & plurium doctorum. Alium modum habet Scotus, quem etiam recitat Aliacẽſis & Gabr. vbi ſuprà, vide eos.

¶ Cognitio in Deo eſt duplex, vt ſcribit ſanct' Bonauen. d. 39. q. 2. lib. 1. ſcilicet, Cognitio approbationis, & ſimplicis notitiæ. Et notitia ſiue cognitio approbationis connotat complacentiam voluntatis, hoc modo cognoſcit De' omnia, quia nec mala nec malos, ſed tantum bona & bonos. Alia eſt cognitio ſimplicis notitiæ, & hæc quia habet rationẽ cognoſcendi à veritate quæ eſt lux ſumma, cui nihil poteſt occultari, nec etiam tenebræ obſcurantur ab ipſa: ideo de neceſſitate cognoſcit omnia magna & parua, bona & mala. Hæc ſan. Bonauen.

¶ Cognitio animę ſeparatæ eſt qua ipſa anima extra corpus aliquid cognoſcit. De hac cognitione ſcribit Brulefer poſt S. Bonauen. d. vl. lib. 4. dum ait: Animæ ſeparatæ per certitudinem rei præſentis nõ poſſunt habere notitiã de his quæ circa nos agũtur: niſi hoc eſſet ex permiſſione diuina, ſcilicet, quod veniant ad nos: quamuis poſſint habere notitiam de his quæ circa nos aguntur per quandam coniecturationem etiam animæ damnatæ, vt ſi quis auarus haberet filium prodigum, ſi dimiſiſſet filio ſuo multa bona poſt mortem, tunc coniecturam haberet quod filius ſuus cõſumeret ea. Poſſunt & habere notitiam animæ ſeparatæ de his quæ circa nos aguntur per reuelationem tam in bonis quàm in malis, in bonis per reuelationem bonorum Angelorum: in malis per reuelationem dæmonum ad augmentationẽ pœnæ. Item per reuelationẽ diuinã boni poſſunt habere notitiam quando Deus eis reuelat. Sed in inferno poſiti nõ habent has illuſtrationes, quia ſunt indigni. De hac cognitione ſcribit Tho. Argenti. cùm ita dicit, Anima à corpore ſeparata verè intelligit aliqua. Propria enim operatio animæ eſt intelligere. Nulla autem res penitùs deſtituitur à ſua propria operatione, vt patet 2. Cœli & mundi. Id aſſerit Auicenna in 6. ſuorum naturalium: dicẽs quod anima ſeparata clarius intelligit veritatem quàm coniuncta. Si ergo anima manet poſt mortem hominis, ſicut ponit fides catholica ac etiam vera Philoſophia: oportet quod aliquid intelligat. Cognoſcit autem ipſa à corpore ſeparata Angelos ſeu ſubſtantias ſeparatas. Quod nulli fidelium dubium eſſe debet: vt probat Tho. Argẽti. quia planũ eſt quòd animæ damnatæ cognoſcunt malos Angelos tanquam ſuos tortores, & animę beatę cognoſcunt Angelos bonos tanquam ſuos ſocios, conciues & conſolatores. Cognoſcit verò anima ſubſtantias ſeparatas per ſpecies non abſtractas, ſed à Deo creatas vel deriuatas ab ipſis ſubſtãtiis ſeparatis, & ipſi animæ rationali influxas, & hoc cognitione intellectiua. Vide de hoc Richardum di. vlti. artic. 1. q. 2. libro 4. qui & de modo intelligendi ponit multas opiniones. Anima inſuper (vt idem Tho. Argenti. ſcribit) habet notitiam omnium naturaliter cognoſcibilium, niſi per accidens impediatur, vt probat Tho. Et dicitur, niſi impediatur, nam ſuppoſito quod ab eiſdem idæis diuinis à quibus res producuntur in eſſe reali, influantur rerum productarum ſimilitudines in intellectu cuiuſlibet animæ ſeparatæ, quibus ipſæ res ſint aptæ natæ cognoſci, tamen à debito vſu huiuſmodi ſpecierum ratione culpę & pœnæ poteſt anima ſeparata quàm plurimum impediri. Latius ſcribit Thom. Poteſt (vt idem ſentit) de anima ſeparata probabiliter ſuſtineri quòd immediatè intelligit rem particularem & indiuiduum: quia ſpecies deriuata ab idæis diuinis quibus intelligit anima ſeparata ducunt immediatè in notitiã rerum etiam particularium, dato etiam quòd quandoque intelligat per ſpecies quas in mundo acquiſiuit, adhuc tamẽ immediatè intelligit particulare:

quia non intelliget ea per conuerſionē ad phantaſmata, cū pro tunc careat phantaſia & qualibet alia potentia ſenſitiua. Vide latiùs Tho. Argenti. etiam de anima coniuncta qnomodo intelligit. Aſtipulatur prædictis Richar. diſt. vltima. lib. 4. ar. 1. quæſt. 3. qui dicir quod anima ſeparata cognoſcit ſingularia: quia non tantum in intellectu eſt ſimilitudo vniuerſalis, ſed etiam rei ſingularis. Vide & alia ibi.

¶ Cognitio damnatorum eſt qua ipſi damnati aliquid intelligunt vel cognoſcunt. Vtútur autē damnati ſcientia acquiſita in hoc mūdo, vt ſcribit Richat. di. vltim. ar. 3. q. j. libro 4.) quantum ad aliqua. Conſiderant enim mala quæ fecerūt, & pœnas quas incurrunt: & bona opera quæ omiſerunt, & bona quæ perdiderunt, vt hic vſus ſcientiæ ſit ad maiorem afflictionem. Sed damnatos cognoſcere quæ circa nos fiunt tripliciter intelligi poteſt, vt idem ſcribit Richar. q. 2. vbi ſuprà, ſcilicet, per ſcientiam, aut coniecturam, aut per reuelationē. Primò modo non cognoſcunt ea quæ circa nos fiunt propter improportionatam diſtantiam, vt latiùs ſcribit ibi. Secundò damnati cognoſcunt multa quæ fiunt circa nos, ex ſtatu enim præterito in quo homines viderunt, poſtea coniecturant multa quę accidūt circa eos, & ſic cognoſcebat ille diues damnatus ſuos fratres viuere adhuc: quia ſecum eos in tormentis non videbat, nec cum requieſcentibus in ſinu Abrahæ, non tamen erat cognitio certa, quia mortui ex ſpeciali priuilegio pœnitentiam aliquando faciunt in locis in quibus peccauerunt. Tertiò modo cognoſcunt aliqua quæ fiunt circa viuos, vel per reuelationem dæmonum vel animarum ad eos deſcendentium. Sed nunquam fit eis aliqna reuelatio niſi talis vnde triſtentur. Vnde vt dicit Gregorius. Damnati vſque ad diem iudicij vident gloriam ſanctorum, de quo triſtantur propter inuidiam fœlicitatis alienæ, & carentiam beatitudinis. Propriè tamen vt dicit Richard. quæſti. 3. vbi ſuprà. Damnati gloriam ſanctorum non vident, quia viſio eſt cognitio intuitiua & clara propriè loquendo de viſione. Sic enim non poſſet videri gloria beatorum quin viderentur beati, & ipſe Deus cum eorum gloria in perfecta eorum coniunctione cum Deo conſiſtat, tamen in generali & partim in ſpeciali cognoſcunt gloriam beatorum, quaſi arguendo, nullum enim vident damnatum, qui tenuerit fidem & bonos mores. Vnde cogitur intellectus eorum aſſentire quòd vera eſt ſacra ſcriptura, & ex conſequenti quòd beati habent bona, quę eis in ſacra ſcriptura promittūtur, & quod beatitudo in ſacra ſcriptura promittitur, poſt iudicium tamen damnati eò quòd ad proprias pœnas quaſi totaliter eorum cōſideratio reflectetur, iſtam cognitionem non habebunt niſi fortè in eſſe generaliſſimo, quia per complementū doloris intellectus eorum prædictæ argumentationi non vacabit. Hæc Richar. Et vt idem ſcribit artic. 4. q. 1. vbi ſuprà, quòd cùm ſecundum Aug. i. de ciuit. Dei. c. 12. peccatum delere non poſſit extrema naturæ veſtigia in dānatis, remanet aliqua naturalis cognitio & appetitus naturalis, ſeqnitur quod damnati naturaliter appetūt finem in generali, ſed vltimus finis eſt beatitudo, ergo ſequitur quod naturaliter appetunt beatitudinem in generali, quamuis appetitu debili & exili, ſed hic naturalis appetitus in his ex deliberatiua voluntate, quo ad hoc peruertitur: quia bonum quod naturaliter appetunt ſub circunſtantiis malis appetunt, nec eſt iſte appetitus ad eorum conſolationem, ſed magis ad afflictionem: naturaliter enim appetere quod appetēs videt ſe non poſſe conſequi, magis eſt afflictio appetentis: damnati quoque omnes vellent eſſe damnatos, quia ſicut in propria eſt ſumma charitas: ſic in inferno eſt ſummum odium, niſi inquantum in aliquo naturale deſiderium tendit in bonum. Similiter tanta eſt in eis inuidia, quòd fœlicitas bonorū eſt eis magnum ſupplicium, & quamuis ex multiplicatione damnatorum augeatur pœna eorum, tamen intantum ſuperexcreſcit in eis inuidia & odium, quod magis eligerēt plus torqueri cum multis, quàm minus cum paucis. Et ponitur exemplum de febricitante, qui licet ſciat aquam frigidam ſibi eſſe nociuam, tamen propter appetitum inordinatum, quem habet, vult eam bibere, ſic eſt in damnatis Bruleſer diſtin. 49 q. vlt. in fine libri quarti. Quia tamen animæ damnatæ ſciunt quod non omnes damnabuntur, plus vellent illos ad quos naturaliter afficiuntur damnationem euadere, quàm alios: quia minus illis inuidēt quàm aliis, & ideo ille diues damnatus Luc. 16. fratres ſuos cupiebat euadere damnationem, quamuis plus voluiſſet fratres ſuos cum omnibus aliis damnari. Hęc Richardus.

¶ Cognoscibile, vt ſcribit Bruleſer d 3 q. 1. libr. 1. dicitur omne id quod poteſt terminare actū cognoſcendi vel actualē cognitionem, vel quod poteſt cognoſci à potētia ſenſitiua. Vnde ſicut viſibile dicitur illud quod poteſt terminare actualem viſionem, ſic cognoſcibile dicitur illud quod poteſt terminare actualem cognitionem. Et intelligibile dicitur illud quod poteſt terminare actualem intellectionem.

¶ Cometa, vt ſcribit Bruleſer. diſt. 14. q. 12. libro 2. eſt exhalatio terreſtris, ſicca, calida, groſſa, pinguis & viſcoſa, habens partes multum compactas, eleuata vſque ad regionem ſupremam aeris, in qua propter vicinitatem ignis & viſcoſitatem eius inflammatur, & eſt inflammata. Et habet quatuor nomina. Primò dicitur cometa. Secundò ſtella crinita. Tertiò ſtella barbata. Quartò ſtella caudata, & ſignat quinque ſecundum Philoſophum. Primum eſt ſignū ſiccitatis, & ſterilitatis. Secundò eſt ſignum multitudinis ventorum. Tertiò eſt ſignum bellorū. Quartò eſt ſignū ſeditionis. Quintò eſt ſignū mortis principis, de qua re latiùs videātur Philoſophi. Ariſto. in li. meteororum, & Albertus magnus colligit, & multa de cometa frater Pelbar. lib. 2. roſarij theologiæ, &c.

¶ Committere ſignificat credere vel fidē habere vel mandare. Committi autem aliquid poteſt duobus modis. Vno modo ſub ſigillo confeſſionis. Alio modo ſub ſecreto fidei vel ſigillo ſecreti. Nō autem ſolum obligor celare (vt inquit Scotus) quādo accipio ſub ſigillo ſecreti, ſed etiam quando ex modo loquendi poſſum aduertere quod nō diceret niſi celaturum me crederet.

¶ Compellere, id eſt cogere. Compulſio, id eſt, coactio. Luc. 14. Exi in vias & ſæpes: compelle intrare. Rich. d. 6. ar. 3. q. 1. libro 4. dicit non eſt intelligenda auctoritas de violenta compulſione, ſed de efficacia admonitione & rationabili inductione. Vel poteſt dici quod iſta compulſio accipitur pro illa compulſione, quæ Deus per aduerſitates aliquos peccatores conuertit. Vnde Gloſa: Qui mundi huius aduerſitatibus fracti ad Dei amorem redeunt, & præſentis vitæ deſideriis corriguntur, quid niſi compulſi intrant. Et quod Aug. dicit in Epiſtola ab Vincentium, ad fidem auctoritate legum compellēdū eſſe

dicit Richar. vbi ſuprà, quod loquitur de Hæreticis qui fidem receperunt, & apoſtatarunt. Et dicuntur canones quod Eccleſia nō compellit infideles propter pacem Eccleſiæ ſeruandam, & cauendum eius turbationem, quæ ſequeretur ſi generaliter omnes infideles ad fidem compellerentur.

¶ COMPLEMENTVM vltimum, vt ſcribit Gab. diſt. j. q. vj. lib. ij. dub. j: Vno modo dicitur vel intelligitur aliquid intrinſecū, & eſſentiale rei, ſic forma ſpecifica dicitur vltimum complementum compoſiti: aut per complementū vltimum intelligitur aliquid extrinſecum ad quod res ordinatur, tāquam in finem. Primo modo dicitur quod beatitudo ſiue beatifica viſio ſit vltimum complementum animæ, & angeli: quia viſio beatifica nihil eſt animæ, nec Angeli: ſed eſt forma quædam accidentalis accidentaliter perficiens ſubiectum beatum, animam, ſcilicet, vel Angelum. Secundò viſio beatifica non eſt vltimum complementum, quia ſic Deus qui eſt finis omnium vnus eſt ſpecie, & numero, in quem completiuè, id eſt, tanquam in finem omnia ordinantur.

¶ COMPLACENTIA eſt quies voluntatis in re volita. Non autem eſt volitio, ſed vel annectitur volitioni, vel conſequitur eam. Gab. di. j q. iij. li. j. ar. iij. in fine. Eſt & complacentia Dei reſpectu creaturæ: & eſt duplex (vt ſcribit idem Gab. diſt. xvij q. j. art. j. lib. j.) quædam generalis, quædam ſpecialis. Generalis eſt voluntas diuina, qua vult poſſe eſſe bona quæcūque eſſe poſſunt. Et hæc complacentia eſt reſpectu omnium exiſtentium, & poſſibilium, illo modo complacentia Dei ſupponit pro voluntate diuina, quæ eſt eſſentia diuina, connotando creaturam omnem quæ eſt vel poteſt eſſe bona, & perfecta. Complacentia ſpecialis eſt triplex. Prima eſt reſpectu omnium exiſtentium, & futurorum, quæ nihil aliud eſt niſi diuinum, velle, quo vult aliqua poſſibilia eſſe vel futura eſſe bona, & ſic poſſet in nullo alio à ſe complacere: quia poſſet velle nihil à ſe eſſe vel futurum eſſe. Secunda complacentia ſpecialis eſt reſpectu nobilioris obiecti, & eſt velle aliquid eſſe perfectius alio, & ſic maior eſt complacentia reſpectu ſubſtantiæ quàm accidentis, & magis in materia rationali quàm irrationali. Tertia complacentia ſpecialiſſima eſt reſpectu alicuius perficiendi ſecundum maximum ſeu perfectiſſimum genus perfectionum accidentalium, & eſt diuinum velle, quo vult creaturæ rationali non ponenti obicem conferre maximam perfectionem accidentalem ſecundum genus quæ eſt beatitudo, ſiue vita æterna, & hoc idem intelligitur per eſſe charum acceptum, vel eſſe dilectū Deo ſcilicet, vel diuinum, quo vult talem beatificare: ſi manſerit in ſtatu tali, non ponens obicem per peccatum. Et illo modo omnis paruulus poſt baptiſmū priuſquam actualiter peccet eſt acceptus Deo: quia tali vult (ſi non impediet per ſequēs peccatum mortale) dare vitam æternam, non autē ſic eſt acceptus Deo ante baptiſmum, quia illum non vult beatificare ſi manſerit in ſtatu illo ſine baptiſmo, &c.

¶ COMPASSIO eſt quædam paſſio, accipitur, & pro voluntate ſubueniendi. Richar. circa textum di. vltima libro iiij.

¶ COMPLEXIO, Sunt autem quatuor cōplexiones: vt poſt Antoninum refert frater Pelbat. lib. ij. roſarij theologiæ. Prima dicitur complexio ſanguinea, hæc inclinationem habet ad beneuolētiam, & benignitatem, & affabilitatem, ac ad luxuriam: & talis eſt carnoſus, cantibus delectās, ſatis audax, & facie pulcher, & iocundus, vel hilaris, ſecundum Albertum Magnum inclinatur ad naturalem ſcientiam. Secūda complexio cholerica, & tales, ſcilicet, cholerici ſunt hirſuti, inclinati ad iram, & fallacias, & ad virtutem magnanimitatis, & fortitudinis, & ſecundum Albertum ad metaphyſicam ſcientiam inclinatur. Tertia phlegmatica dicitur: & tales ſunt inclinati ad ſomnolentiam, pigritiam, & incuriā, ad patientiam, & manſuetudinem, ſecundum Albertum ad ſcientiam moralem, & ſunt timidi. Quarta melancholica, & tales, ſcilicet, melancholici inclinati ſunt ad deſperationem, & ſuſpirionem, auaritiam, puſillanimitatem, & ad cōpunctionem, & ad modeſtiam, ſecundum Albertum ad ſcientiam poeticam. Denique his etiam correſpondent quatuor paſſiones animi. Gaudium ſanguini, ſpes, & audacia choleræ, timor phlegmati, triſtitia ſeu dolor melāncholiæ, &c. Et nota quod ſcribit Gerſon parte 3. tract. de remediis contra puſillanimitatem, quòd homines in capitibus ſuis debilitati aut aliàs in naturalibus ſuis læſi, ſeu indiſpoſiti, ſeu ex complexionis malitia ad aliqua vitia fortiter, & ſpecialiter præ cæteris inclinati, qui communiter paſſionati dicuntur, poſſunt citius, & multiplicius, quàm alij bene diſpoſiti, & bene complexionati, ſeu bene educati, ab inimico illudi, vexari, decipi, & periclitari, propter organorum ſuorum indiſpoſitionem Deo permittente. Quibus conſulendum eſt (vt idem ait vt contra inuiſibilis hoſtis inſidias) Deum & ſanctos ſæpè inuocent, proprium ſenſum non ſequantur, alios conſulant, & eorum conſiliis acquieſcant, nimietate exercitiorum tam corporalium quàm ſpiritualium ſe ipſos non grauent, occaſiones peccatorum quātum poterint, fugiant, contra paſſiones ſuas viriliter laborent, & nullo modo locum eis dent, neque eis cedant. Nam ſi ſemel iterum, & iterum paſſionibus ſuis ceſſerint, deueniet paulatim ad hoc vt cū eis reſiſtere volent, difficulter aut minimè id poterunt, ex quo vſus ſeu cōſuetudo eſt quaſi altera natura. Hæc Gerſon. Et vt idem ſcribit de paſſionibus animæ, dicens: Quod paſſiones ſpirituales iuuantur plurimū vel impediuntur ab innata complexione corporali. Hinc Plato. animæ ſequūtur corpora, non quidem naturali neceſſitate, ſi ad ſpiritum liberum fiat aſpectus, ſed quadā inclinatiōe, prout corpus ipſum ſubminiſtrat animæ tanquam inſtrumentum. Vide latiùs eum de quatuor corporis complexionibus, ibi.

¶ COMEDERE à quo comeſtio. Comeſtio autē Chriſti poſt reſurrectionem de qua vide Augu. Epiſtola xlix. ad Deo gratias, & Sco. qui dicit quod ad probandum reſurrectionem Chriſti veram, ſunt multa alia argumenta efficaciora in Euangelio cum quibus, & comeſtio Chriſti ſatis probat veram reſurrectionem, & ſi non per ſe tantum, vel dicitur ſecundum eundē, quod comeſtio Chriſti fuit vera comeſtio ordinata ad veram nutritionem, quia Scotus non reputat inconueniens, quod corpus glorioſum poſſit conuertere corpus non glorioſum in ipſum: ſicut corpus non glorioſum eſſe ſimul poteſt cum corpore glorioſo, nec propter hoc eſt corruptibile quod poteſt aliquid conuertere in ſe, poſſet enim Deus corpus glorioſum facere in minima quantitate, & augere illud per comeſtionem: nec tamen aliquid corrumperetur de nutrimento, & aucto. Hæc Scotus. Illa enim nutritio, & augmētatio (vt ſcribit Gabr. diſt. viij. q. j. arti. iiij. dub. ij. li. ij.) non fieret per ſuſceptionem nutrimenti in poros, per reſolutio-

nem partium corporis glorioſi cauſatos, cùm corpora glorioſa ſint incorruptibilia, nec fieret ad reſtaurationem deperditi, ſed fieret per appoſitionē nutrimenti, & eius conuerſionem in corpus glorioſum.

¶ Componere, & conſtituere multum differunt:) vt ſcribit Gab. di. xxvj. q. j. li. j. In compoſitione enim componibilia diſtinguūtur inter ſe, & negantur de ſe inuicem, & ſimiliter à compoſito. Anima enim hominis non eſt homo, ſed nec materia eſt homo, In conſtitutione verò de qua infrà latiùs videbis conſtituentia ſibi realiter, & eſſentialiter identificātur, & perſonæ conſtitutæ. Tollit, ergo ſimplicitas compoſitionē, ſed nō pluralitatem eorum quæ ſunt perfectè idem inter ſe, vel cum conſtituto. Nec aliquid conſtituentiū eſt ſimplicius cōſtituto propter perfectam identitatem realem, & eſſentialem conſtituentium cum conſtituto, & inter ſe. Cùm ergo in conſtitutione nulla ſit poſſibilis compoſitio nec intrinſeca nec extrinſeca (vt dicit Occā q. 7. diſt. 8. & q. 2. di. 9. li. j.) nullatenus repugnat ſummæ ſimplicitati. Et vt eſt probabilior opinio, ſcilicet, Sco. S. Tho. parte j. q. 36. art. 2. Occam, Gab. Perſonæ diuinæ per relationes reales conſtituuntur, & diſtinguuntur. Poſſent ad hoc adduci auctoritates canonicæ ſcripturæ, ſanctorum patrum dicta, & rationes. Et hæc opinio magis eſt conſona auctoritati ſanctorū quā aliæ, & apud docto. modernos communiter vſitata, ideo tanquam verior, & cautior, videtur eſſe tenenda. De quo latiùs videto Gab. diſt. 26. q. j. lib. j.

¶ Compositvm capitur largè, & propriè: vt notat Gab. diſt. vj. quæſt. j. lib. iij. Largè pro quolibet ſubſiſtente in pluribus, ſiue ex pluribus: vt dicatur compoſitio quaſi ſimul cum alio poſitio. Propriè autem quod conſtat ex partibus, quarum vna perficit aliam, aut ex eis conſtat tertium, & illo modo propriè capiendo compoſitum, perſona verbi non eſt compoſita. Vnde Brulefer diſti. vj. qu. ij. libro iij. dicit quod vocabulum compoſitionis eſt calumniabile in materia incarnationis, ideo doctores præſentis temporis declinant compoſitionis vocabulum, & pro eo nomine vnionis, vtuntur. Vnde ſi dicitur Chriſtum eſſe compoſitū: nō intelligitur quod perſona Chriſti ſit ex pluribus naturis conſtituta, ſed quod vna natura eſt alteri vnita, & hoc conceditur largè capiēdo cōpoſitionem. Et ita illud eſt intelligendū quod Damaſce. ait: In Domino Ieſu Chriſto duas quidē naturas cognoſcimus. Vnā autem hypoſtaſim ex vtriſque compoſitam, exponi debet: quod ita verè in Chriſto ſunt illæ duæ naturæ humana, & diuina ac ſi cōponerent perſonam, ſed ita inconfuſe, vt nihil tertium fiat ex eis. Et idē dicit Damaſce. Si ſecundum hæreticos vnius naturæ cōpoſitę Chriſtus exiſtit, ex ſimplici natura verſus eſt in compoſitam, & neque Deus, vocatur neque homo, quemadmodum ex anima, & corpore hominem eſſe aimus, vel ex quatuor elementis corpus. Occam in concluſione xxxvj. Centilogij: admittit illam ſaltem in aliquo caſu, ſcilicet, filius Dei eſt compoſitus ex anima, & corpore, ad hunc ſenſum: quia aſſumptum ab eo in vnitatem ſuppoſiti eſt compoſitum, ſcilicet, natura humana, tametſi filius Dei ſit ſecundum ſe ſimpliciſſimus. Ita fortè poſſet concedi ſecundum eundem, ſi vſus loquēdi haberet filius Dei, habet partes: quia natura aſſumpta habet partes, ponit enim duplicē compoſitionem rei, ſcilicet, ſecundum ſe, & ſecundum aliquid à ſe aſſumptum, &c.

¶ Compositio corporis ad eam (vt dicunt phyſicj, & cōcorditer etiā theologi, vt notat Anto. prima parte ſummæ. titu. j. c. 6. §. j. in fine. ac Innocētius extra de celebra. miſ. c. In quadā,) quatuor elemēta cōcurrūt, & ad vegetationē eiuſdē corporis quatuor humores cōſimiles illis cōueniūt, videlicet ſanguis, cholera, flegma, & melancholia. Nā quia ſanguis eſt calidus, & humidus, cōuenit aeri. Cholera autē ſicca, & calida, cōgruit igni. Phlegma humidum, & frigidum, aquæ. Melancholia frigida, & ſicca, terræ. Vnde ex his variatur complexio corporis humani, & variam habet inclinationem naturalem vel ad aliqua vitia, aut paſſiones, vel ad virtutes, vel ad aliquas ſcientias: prout dicit Magnus Albertus. Et ſecundum hæc aſſignantur quatuor principales complexiones, de quibus ſuprà dictum eſt, &c.

¶ Comprehendare accipitur quintupliciter, vt dicit Occā q. xij. quarti. Primo modo eſt videre aliquid viſibile, ita vt nihil eius lateat: & ſic cōprehēdere eſt diſtinctè videre, ſecundo modo eſt videre aliquid totū, & diſcernere inter partes eius Tertio modo eſt videre aliquid viſibile perfectiſſima viſione, quæ videri poteſt. Quarto modo cōprehendere eſt cognoſcere aliquid ſub omnibus prædicatis ſibi cōuenientibus. Quinto modo eſt cognoſcere intellectione habente talē proportionē ad alias intellectiones, qualem habet obiectum ad alia obiecta, vel vt dicit Scotus. Cōprehendere eſt ſic intelligere, vt ſit tanta perfectio in intellectiuitate intelligentis, quanta eſt intelligibilitas intelligibile, ita quod ſit ſibi quædā cōmenſuratio, & neutrum aliud excedit. Et ſic dicit Aug. lib. xij. de ciui. Dei. ca. xviij. quicquid ſcientia comprehenditur, ſciētis cognitione finitur, quod nō eſt intelligendū quod abſolutè finiatur: ſed finitur cognoſcēti, vt ibi manifeſtè declarat, quia cognoſcitur ſecundū totā ſui cognoſcibilitatem, & ita reſpectu eius ſe habet ac ſi eſſet finitū, eo quod non excedit cognitiuitatē intelligētis, ſed eſt ibi cognoſcentis, & cognitia dęquatio. Gabr. diſt. xiiij. q. vnica, art. iij. dub. ij. lib. iij. Et primo modo quicquid videt eſſentiā cōprehendit eā: quia videt eā diſtinctè, quia non habet partes quarū aliqua poteſt latere, aliqua apparere. Secundo modo eſſentia ſeu verbū à nullo comprehenditur: quia non habet partes inter quas diſcerni poteſt. Tertio modo non poteſt cōprehendi, niſi ab intellectu ſuo, quia omni cognitione creata perfectior eſt viſio increata, neque aliqua creatura iſto modo comprehendi poteſt niſi à ſolo Deo. Quarto modo ſimiliter nō poteſt cōprehendi niſi à ſeipſo, quia ipſe ſolus nouit omnia prædicata ſibi cōuenientia. Sic & quinto modo ſolus comprehendit ſeipſum: quia ſicut cognitio increata infinitè excedit omnē cognitionē creatā: ita obiectū increatū infinitè excedit omne obiectū creatū: & tāta eſt intellectiuitas in intellectu diuino, quāta intelligibilitas in eſſentia diuina: quia vtrobique eſt infinita. His tribus modis vltimis cōmunius accipitur cōprehendere, qui ſoli Deo cōueniunt reſpectu obiecti increati. Hæc Gab. Cōprehendere ſecundū S. Bona. diſ. xiiij. q. ij. l. iij. dicitur tripliciter. Vno modo idē quod charitate adhærere, & ſic accipit Ber. & Eugeni. ſi ſanctus es, cōprehendiſti. Alio modo eſt idē quod clarè videre, & perfectè amare, ſicut ad Phil. 3 Si quo modo cōprehendā in quo cōprehenſus ſum. Tertio modo cōprehendere eſt idē quod terminos rei claudere, ſic Deus eſt incōprehenſibilis, &c. Vide Ger. parte iij. de verbo, & hymno gloriæ. Cū autem dicitur

quod ſancti ſint comprehenſores in patria, & quod Chriſtus fuit cõprehẽſor, dicẽdũ quod medio modo accipitur, & ſic habet veritatẽ. Nã Chriſtus videt Dei immẽſitatẽ, nec tenet hoc fide, ſed certiſſima cognitione, hoc eſt, nouit Deũ immẽſum. Latiùs Bon.

¶ COMPREHENSOR dicitur ille, qui eſt in termino, & opponitur viatori: & Chriſtus fuit cõprehenſor, & viator. Anima enim eius in inſtãti creationis fuit beata, & ſemper habuit notitiam intuitiuam deitatis ſecundum humanitatem, quamuis ſecundum Petrum Aliacenſem Chriſtus nunquã fuit viator, quia ipſe ab inſtanti conceptionis ſecundum naturã humanam fuit beatus. Bonauẽ. tamen dicit quod Chriſtus Dei & hominum mediator, ſimiliter debet eſſe comprehenſor, & viator, diſt. 18. libr. 3. Comprehenſor (vt inquit ipſe) propter ſuam dignitatem, viator propter noſtram neceſſitatem, & ideo vt ipſe ait parte 2. quæſt. 2. Partim debuit eſſe in ſtatu gloriæ, partim in ſtatu miſeriæ. In ſtatu antẽ miſeriæ nõ debuit eſſe ſecundum ſuperiorem partem, ſed ſecundũ inferiorem, id eſt, ſecundum carnẽ, & ideo ſecundum diuinam diſpoſitionẽ neceſſarium fuit differri corporis Chriſti glorificationem, vt Chriſtus eſſet in ſtatu in quo pro nobis poſſet mereri, & ſatisfacere. Dum autem Chriſtus nobis merebatur, & pro nobis ſatisfaciebat, faciebat opus Deo placẽtiſſimum, & ita remunerabile ſecundum aliquam partem gloriæ. Cùm ergo remunerari non poſſet, quantum ad ſtolam primam, ſed quantum ad ſtolam ſecundam: merebatur vtiq; tunc Chriſtus proprij corporis gloriam, & ita abſque dubio Chriſtus ſibi meruit glorificationem corporis non ſolum in agendo, verùm etiam in patiendo, vt dicit ſanctus Bonauen. & Magiſter expreſſe in litera. Vnde & ſecundum Gabr. di. xviij. quæſtio. vnica. nota. 4. lib. 3. Chriſtus fuit verus comprehenſor, & verus viator. Verus comprehenſor, quia verè beatus. Nam intuitiuè, & clarè facie ad faciem anima eius vidit diuinam eſſentiam, perfectiſſimè etiam fruebatur ea non in ſpe ſed in re. In his autem duobus actibus conſiſtit eſſentialis beatitudo. Fuit vtique beatus ſecundum portionem ſuperiorem, de quo latius videto Gabr. Fuit & viator quantum ad virtutes, & potentias inferiores, & quàtum ad corpus, quia quantum ad illa non fuit in termino perfectionis, expectabat enim quantum ad illa perfici dotibus gloriæ. Erat enim mortalis quo ad corpus, & paſſibilis quo ad animam: à quibus trãſiturus erat ad perfectam eorum gloriam, ergo quãtum ad illa fuit verus viator. Gab. vbi ſuprà, vide & eundem. q. j. prologi.

¶ COMMVNE. Vnde terminus dicitur communis aliquibus duplici communitate reali, ſcilicet, & ſigni ſiue vocis (vt ſcribit Gabr. diſt. xxv. q. vnica, ar. j. li. j.) Commune communitate reali: eſt terminus ſignificans aliquam rem vnam, quæ eſt communis ſiue communicata pluribus, quorum plurium cuilibet eſt idem. Sicut eſſentia diuina, ſignificat enim diuinitatem quæ eſt res vna ſimpliciſſima, & eadem patri & filio & ſpirituiſancto. Et ſicut ſola eſſentia diuina eſt res: ſic realiter communis tribus: ita ſolus ille terminus diuina eſſentia eſt terminus communis communitati reali. Commune verò communitate ſigni conceptus vel vocis, eſt ſignum ſignificans non aliquam rem communem in multis, ſed multa ſingularia æquè primo: ſicut homo non ſignificat aliquem hominem communem, ſed Ioãnem, Petrum & Paulum, & nullum prius alio. Gabr. Et ſecundum modum loquendi ſanctorũ differentia eſt inter vniuerſale, & commune. Nam vniuerſale eſt quod ſignificat plura eſſentialiter diſtincta, ęquè primo, vt homo animal. Sed commune eſt quod ſignificat plura realiter diſtincta æquè primo, ſiue diſtinguatur eſſentialiter ſiue non. Ex quo patet quod perſona diuina eſt commune, ſed non vniuerſale. Gabr. vbi ſuprà. Commune ſecundum Bonauent. diſt. v. libr. j. in dubiis literalibus dicitur quod eſt in multis. Sed hoc poteſt eſſe tripliciter, aut quia plurificatur in multis: & quantum ad formam, & quantum ad ſuppoſitum: vt hoc nomen homo, & tale habet vnitatem rationis, quæ admittit diſtinctionem, & quantum ad rem, & quantum ad modum. Vnde bene dicitur: homo eſt ab homine, & duos eſſe homines. Alio modo eſt commune quod plurificatur, quantum ad ſuppoſita, non quantum ad formam: vt hoc nomen Deus, & tale habet vnitatem rei ſecundum quod res nominat naturam, cum multiplicatione ſuppoſitorum, & ideo recipit diſtinctionem, quod importat diſtinctionem, vt modum non vt rem. Vnde conceditur Deus de Deo, ſed non Deus eſt alius à Deo. Tertio modo eſt commune ſecundum nomen quod eſt in multis: nec tamẽ plurificatur quantum ad formam, quia eſt vnum in multis: nec quantum ad ſuppoſita, quia pro illis nõ ſupponit, vt hoc nomen eſſenti. De tali communi verum eſt dicere quod non recipit diſtinctionem, nec quantũ ad modum nec quantum ad rem: tunc enim notaretur idẽ diſtingui à ſe: & ita argumentum Magiſtri eſt bonum, Si pater genuit eſſentiam, pater genuit ſe: quia loquitur de communi à parte vocis ſignificantis nõ à parte rei: quia à parte rei eadẽ communitas eſt in hoc quod eſt Deus, & in hoc quod eſt eſſentia, &c.

¶ COMMVNICARI per productionẽ accipitur tripliciter. Primo modo largiſſimè, & impropriè, pro omni illo quod habet aliquo modo eſſe, quo modo non haberet eſſe ſine certa productione. Et illo modo tã productum quàm productio quàm quodlibet quod eſt in producto cõmunicatur, & ille eſt impropriiſſimus modus. Secundo modo capitur largè pro quolibet quod habet eſſe in producto per ipſam productionem, & non eſt idem omnibus modis cum productione, & producto, illo modo tam materia quàm forma communicatur producto. Tertio modo & ſtrictè accipitur pro eo quod habens eſſe in generante capit eſſe in genito per productionem, & illo modo eſſentia etiam ſpiratio actiua communicatur filio per generationem, vt ſcribit Gabr. di. v. q. iij. libr. j. Aliud verò eſt communicari per productionem aliquam, & aliud eſt eſſe terminum formalem illius productionis: vt idem ſcribit vbi ſuprà. Spiratio enim actiua communicatur filio per generationem, & tamen non eſt formalis terminus generationis, quicquid enim habet filius naſcendo accipit à patre, ergo ſpirationem actiuam accepit à patre, & communicatur ſibi per generationem.

¶ COMMVNICARI aliquid alicui, eſt dupliciter. Vt quod, & vt quo, ſecundum Gab. di. j. q. j. ar. j. li. 3. Cõmunicari aliquid alicui vt quod, dicitur quod conſtituit aliquid cum alio cum quo eſt idem realiter, non formaliter. Vt quo, quod non eſt idem realiter alicui, ſed eo denominatur aliud, ſic à parte totum, vel à forma inhærente ſubiectum ſortitur aliquam denominationẽ, vt ab anima denominatur totum compoſitum homo, ab albedine dicitur ſubiectum album, vel aliquod ab aliquo alio modo adhærẽte.

Sic Boe

Sic Boetius in diffinitione perſonæ, cùm ait: Perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. Per rationalem naturam intelligit naturam intellectualem, per indiuiduam ſubſtantiam intelligit naturam incommunicabilem, ſiue vt quod, ſiue vt quo, vt quod, quomodo eſſentia diuina communicatur perſonis diuinis. Sic enim ſecundum Scot. di. j. lib. 3. natura creata nõ eſt communicabilis. Singulare enim non eſt communicabile, vt quod, niſi ſit illimitatum vt eſſentia diuina.

¶ COMMVNICARE ſignificat etiam participare, ſumere etiam vel manducare ſacramentum corporis Chriſti. Sic communicare contingit tripliciter, vt ſcribit Gerſon tractatu de ſeptẽ petitionibus contẽtis in oratione Dominica, & effectu quartæ petitionis, ſcilicet, corporaliter ſeu ſacramẽtaliter tantũ, & iſto modo cõmunicant mali quãdo in peccato mortali ſumunt corpus Chriſti. Item ſpiritualiter tantum, ſcilicet, credendo ſacramentum. Credere enim eſt ſpiritualiter manducare, ſecundum illud Augu. Crede, & manducaſti. Et iſto modo communicant quotidie omnes boni. Item corporaliter ſeu ſacramentaliter, & ſpiritualiter, & iſto modo communicant quotidie boni ſacerdotes qui celebrant, & alij boni de Eccleſia dum communicant, quod quilibet Chriſtianus debitæ ætatis tenetur facere ad minus ſemel in anno, ſcilicet, in Paſcha. Ioannis Gerſon.

¶ COMMVNIO eſt triplex ſecundum S. Bona. diſt. 18. parte 2. q. 1. libr. 4. Quædam ſpiritualis oratio, & hæc eſt quantum ad dilectionem interiorem. Quædam corporalis, & hæc eſt quantum ad exteriorem conuerſationem. Quædam medio modo: & hæc eſt quãtum ad ſacramentorum ſuſceptionem, & præcipuè quãtum ad ſacramentum altaris. Et à prima nullus poteſt nec debet excludi (vt inquit Bonauen.) quandiu eſt viator: nec excõmunicatio debet priuationẽ illius communionis. Quantum ad ſacramentalem excluditur quilibet qui dicitur excõmunicatus maiore vel minore excommunicatione. Quantum ad conuerſationem exteriorem attenditur excommunicatio maior, in qua communicatio negatur ſecundum actus legitimos, qui attenduntur in quinque, ſcilicet, in oſculo, in colloquio, in conuiuio, in oratorio, in valefaciendo. Hæc Bonauen. videatur Alexan. de Ales doctor irrefragabilis parte 2. q. clxxxj. memb. x. Dicitur præterea communio Euchariſtia eò quòd nos Chriſto vnit, de quo ſuo loco dicitur. Eſt inſuper hominum communio ſub multiplici differentia, vt ſcribit Gerſon tracta. ix. ſuper Magnificat. Eſt communio naturæ, à qua nullus excipitur. Eſt communio ſecundum aptitudinem ad gloriam, & ab iſta nullus viator excipitur, quia Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Eſt communio prædeſtinationis, & gratiæ finalis, & ab illa omnes reprobi viui, & mortui excommunicantur, vel excipiuntur. Eſt & communio aliqua in gratia in meritis ſecundum præſentem iuſtitiam tantummodo, &c. ſic erat aliqua excommunicatio ſecundum præſentem iniuſtitiam, & demeritum. Rurſus aliqua erat ſecundum præſentis Eccleſiæ intrinſecum iudicium per ſentẽtias irregularitatum, & excommunicationum initiata. Hæc Gerſon. Et communio ſanctorum dicitur ſocietas quæ eſt in cœlo, vel ſanctorum communio, hoc eſt ſuffragia, quæ communicamus, vel communio, id eſt, Euchariſtia (vt idem Gerſon habet parte 2. de articulis fidei, expoſitione ix. artic.) Vel adhuc clarius poteſt dici, vt doctor Ioannes Eckius vir noſtra tempeſtate theologus clariſſimus: ſcribens ad Dominum noſtrum communem Leonardum Abbatem Ottenburenſem de communione ſanctorum, ponit hanc diuiſionem. Communio fidei, & reſpicit ſacramenta, ſic dicitur vnus Dominus, vna fides, & hæc eſt communis omnibus fidelibus vnum baptiſma participantibus, vno charactere inſigniris, eodem ſanguine Chriſti redemptis, & hæc communio magna eſt. Alia eſt communio gratiæ, quod fideles communicant gratia ab vno capite Ieſu Chriſto, & illa eſt communis omnibus iuſtis in gratia Dei exiſtentibus, influens ab vno capite qui eſt Chriſtus. Tertia eſt communio meriti: ita vt dum quiſque ſibi meretur ſingulariter ex Dei miſericordiſſima liberalitate: meretur alteri vniuerſaliter. Hanc communionem intelligit tantum eſſe charitatis nexum, tanquam benignam eſſe Dei miſericordiam, vt cùm vnus iuſtus viator aliquod bonum opus meritoriũ facit, Deus illud acceptat pro eo qui facit ad præmium eſſentiale, & pro omnibus in gratia exiſtentibus vniuerſaliter. Quarta cõmunio eſt gloriæ, quę eſt præcedẽtibus lõgè perfectior. Hæc cõmunio habetur duntaxat in æterna beatitudine in Eccleſia triumphante, & poteſt dupliciter intelligi. Aut enim ea accipi poteſt quam habẽt nobiſcum, cũ pro nobis orant, aut intercedũt apud Deũ. De quo Doctores in 4. di. 45 Poteſt, & accipi illa cõmunio ſanctorũ inter ſe, quod quiſque beatus gaudet de quolibet. De hoc quidẽ permulta Eckius noſter in expoſitione articuli. Communio ſanctorum.

¶ COMMVNICATIO idiomatum in Chriſto, eſt mutua prædicatio concretorum vel prędicatorũ vtriuſque naturæ de ſe inuicem, & de ſuppoſito in his ſubſiſtente, vt ſcribit Gab. diſt. 7. q. vnica libr. 3. Et ſecundum ſanctum Bonauentu. diſt. xxxiij. quæſt. 3. in fine lib. j. Communicatio idiomatum non eſt in abſtractione, ſed in concretione, quia deitas non eſt humanitas, ſed Deus eſt homo, homo eſt æternus, infinitus creator Deus eſt temporalis: corruptibilis, paſſibilis, mortalis, &c. Chriſtus eſt Deus, Chriſtus eſt homo. Et (vt idem dicit diſt. xj. q. vlt. lib. 3.) Communicatio idiomatum fundatur ſuper ipſam vnionem & ordinatur ad fidei catholicæ expreſſionem, & ideo non communicatur quæ importat vnionem. Vnde quamuis hæc ſit vera. Filius Dei eſt incarnatus: hæc tamen eſt falſa, homo eſt incarnatus, &c. Hæc itaque regula ſecundum eundem eſt attẽdenda in idiomatum communicatione, quia omnia cõmunicatur, his duntaxat exceptis, qui exprimunt ipſam vnionem, vel quæ claudunt intellectu um repugnantiam, ratione cuius errori appropinquant, ſicut ſunt eſſe creaturam, & eſſe prædeſtinatum, & ſimilia. Et quoniam cùm dicitur: homo incipit eſſe Deus, importatur vnio, ideo talis idiomatis non eſt communicatio. Hæc Bonauẽ. De communicatione idiomatum vide latiùs infra in dictione Idioma.

¶ CONCEPTIO hominis poteſt intelligi duplex, vt ſcribit Gab. d. 3. q. 1. li. 3. Vna carnis, quæ fit in ſeminũ cõmixtione, quæ poteſt dici cõceptio ſeminis, quæ tempore præcedit animationem. Alia eſt cõceptio in fœtus animatione, quæ dici poſſet propriè cõceptio hominis: tunc enim primũ cõſtituitur homo in vtero matris. Prima fit cũ ſemen in matrice loco generationi aptũ accipitur, & ſucceptioni animæ per alterationes multas diſponi inchoatur. Secunda cũ in materia iam aliquantulũ diſpoſita anima intellectiua infunditur: & hæc etiam vocatur natiuitas in vtero,

vtero, ſecundum illud Matth. 1. Quod natum eſt in ea, de ſpiritu ſancto eſt. Diſtinguitur enim illa natiuitas à natiuitate ex vtero, quæ eſt fuſio infantis in lucem huius mundi. Hæc Gab. qui & recitat duas opiniones contrarias de conceptione beatiſſimæ virginis Mariæ, & quamuis vtraque habeat auctoritates, & rationes, quas ibi diffuſe refert, tamen vna illarum ſententiarũ, & opinionũ illa videtur, & eſt verior, cõmunior, & probabilior, quòd ſanctiſſima Dei mater ab omni originalis peccati contagione fuit penitus præſeruata. Quam & opinionẽ ipſe imitatur, & ꝓbat, & auctoritate, & ratione, & ſufficienter ad auctoritates, & rationes aduerſæ opinionis reſpondet: vt apud eum videre licet. Potes, & de hoc videre Gerſ. part. 2. Ser. de cõceptione Mariæ virginis: Vnde Aug. Cùm ſit mẽtio de peccatis, ipſam immaculatiſſimã, & caſtiſſimã virginẽ volo habere exceptã, & excluſam, &c. Fuit enim immunis ab omni peccatõ, nec obnoxia alicui peccato, tã mortali quàm veniali quàm originali. Hinc de ea dicitur Can. 5. Tota pulchra es amica mea, & macula nõ eſt in te. Nõ autẽ fuiſſet tota pulchra ſi quæcunque peccati macula fuiſſet in ea. Copioſius, & multa vide eo apud Gab. vbi ſupr. Opiniones de conceptione breuiſſimè narrat Paulus Corteſ. li. 3. Sent. d. 4 & nõ parũ multa ſcribit frater Pelbart. li. 3. Roſarij Theol. Et Brule. qui & ſaniorẽ opinionẽ ſequitur. Opinionẽ cõtrariã tenẽt S. Bonauẽ. Thom. Bernar. Alexan. Greg. Ari. &c. qui ſi modò ſupereſſent, aliam fortaſſis, & veriorem opinionem amplecterentur.

¶ Conceptio glorioſæ virginis Mariæ eſt duplex, paſſiua, & actiua. Paſſiua fuit à ſanctis parẽtibus ſuis Ioachim, & Anna, de qua paulò antè dictũ eſt. Conceptio verò eius actiua fuit, quando Dei filium in ſuo ſacro concepit vtero, quę quidem cõceptio fuit mirabilis ſupra curſum naturæ, dum Virgo Deum & hominem concepit in ſuo vtero virgineo.

¶ Conceptio dupliciter accipitur, vt ſcribit S. Bonauen. di. 8. li. 3. circa tex. Vno modo dicitur conceptio ipſa operatio naturæ in formatione corporis: vſque ad ſuſceptionẽ animæ. Alio modo dicitur cõceptio largè in nutritione, & perfectione corporis vſque ad partũ & ẽgreſſum ipſius de vẽtre. Si primo modo dicitur cõceptio, ſic Chriſti cõceptio nõ fuit ſecundũ nos, ſed ſupra nos: nec fuit in tẽpore, ſed in inſtãti. Si autẽ ſecũdo modo dicatur cõceptio largè, ſic fuit ſecundũ nos, quia nouẽ mẽſibus nutritus fuit & creuit in vtero matris, vt alij homines antequam naſceretur. Et vt idẽ ſcribit Bona. diſt. 4. q. 1. lib. 3. Cõceptio cũ ſit opus triũ perſonarũ, poteſt appropriari tribus perſonis ſecũdum diuerſas cõſiderationes. Scriptura tamen magis appropriat ſpiritui ſancto quã alicui triũ perſonarũ, & propter erroris excluſionẽ, & propter veritatis manifeſtationẽ. Propter erroris excluſionẽ, quia in cõceptione humana conſueuit ſe immiſcere fœditatis concupiſcentia, ac per hoc originalis. Ne, ergo illud dicatur fuiſſe in cõceptione Chriſti, dicitur conceptionẽ fuiſſe de ſpiritu ſancto, ad excludendũ carnalẽ cõmixtionẽ, & etiam ad excludẽdũ cõcupiſcẽtiæ fœditatẽ. Alia eſt ratio, propter veritatis manifeſtationẽ. illud enim quod maximè præparauit Virginẽ ad filij Dei cõceptionẽ fuit amor diuinus. Vnde quemadmodũ mulier concipit per viri delectationẽ, & ipſius adhæſionẽ, quæ eſt cũ deſiderio, & amore virtutis generatiuę; ſic beata Virgo propter amoris ſingularitatẽ; ſingulariter cõcepit Deũ ex Deo, ideo cõcepiſſe dicitur de ſpiritu ſancto. Et hanc rationẽ aſſignat Hugo de ſancto Victore, quã refert ibi Bonauen. Vnde & in Symbolo dicitur: Conceptus de ſpiritu ſancto: vbi hæc præpoſitio de (vt Bonauen. ait in dubiis literalibus) ponetur ibi non materialiter nec ſubſtãtialiter, ſed poteſtatiuè, & ipſa conceptio potiſſimè ſpiritui ſancto habet attribui. Vnde Chriſtus cõceptus eſt de ſpiritu ſancto, id eſt, operatione ſpiritus ſancti: vno etenim eodemq́ue momento (vt ſcribit Gerſon parte 2. in expoſitione 3. arti. fidei) ſegregata fuit illa caro aſſumpta à reliqua carne Virginis operatione ſpiritus ſancti, & animata anima rationali, & Deitas ei vnita. Vnde non eſt putandum quod ſit conceptus de ſpiritu ſancto, ſicut proles de ſemine paterno concipitur, quia ſic tranſiſſet ſpiritus ſanctus omninò mutatuſq; fuiſſet in carnẽ, ſicut paternũ ſemẽ tranſit in carnẽ prolis, amittẽs propriã ſpeciẽ, quod eſt etiã ſolo cogitatu abhorrendiſſimum, vt ait Gerſ. Vnde præpoſitio de; nõ denotat circunſtantiã cauſę materialis, ſed potius cauſæ efficiẽtis, quãuis enim incarnatio filij Dei ſit opus totius Trinitatis, quia quod operatur vna perſona, operãtur omnes (eò quòd indiuiſa ſunt opera Trinitatis) ipſa tamẽ gratia mediãte qua natura humana vnitur diuinæ, eſt donum appropriatum ſpiritui ſancto; quia hæc gratia appropriatè procedit à charitate ſeu à benignitate Dei, quæ ſpiritui ſancto appropriatur. Non enim Deus in quantũ potens vel in quantum ſapiens, ſed in quantum bonus, & benignus noſtrã redemptionem operatus eſt per incarnationem filij Dei. Hæc Gerſon.

¶ Conceptus in ſua generalitate (vt ſcribit Gerſon Centilogio de conceptibus) dicitur actus concipiẽtis in vtero proprio vel alieno ad diffuſionem ſeu cõmunicationem bonitatis per amorem. Sic conceptus, vt eſt generatio, reparatur in omni re, ſicut & amor, ſecundum Dionyſium. Hinc oritur illa naturæ deſcriptio quod eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſimilia procreans vel concipiẽns.

¶ Conceptus entis ſecundum eundem eſt primus omnium conceptuũ quos concipit primus: Deus ſit ad intra, ſit ad extra, ad intra quidem de filio. Ex vtero ante Luciferum genui te. Hic ens principium de principio. De creaturis verò loquitur per Prophetam: Portaui in vtero meo, & geſtaui à vulua ſeu matrice mea. Eſaiæ 40. Et in Geneſi: Hæ ſunt generationes cœli, & terræ. Conceptio entis primi actiua non eſt niſi Deus ipſe concipiens, ſit ad intra, ſit ad extra. Sed cõceptio paſſiua dicitur ipſa res concepta; ſit ad intra, ſit ad extra.

¶ Conceptus entis in vniuerſali rerum vtero, ſicut & amor incitans ad concipiendũ multiplex inuenitur (vt idem Gerſon ſcribit in Centilogio de conceptibus.) ſcilicet, diuinus, angelicus, rationalis, animalis, viralis, & purè naturalis. Conceptus entis relatus ad primũ concipientem Deũ ſemper eſt bonus, pulcher, nobilis, & generoſus, nec aliter eſſe poteſt. Secùs ſi fiat relatio ad creaturas, quæ concipiũt & cõcipiuntur, pręſertim ſi rationales, ſicut & liberæ. Cõceptus enim peccatorũ ignobiles ſunt, degeneres, & ſpurij ſeu baſtardi. Conceptus diuinus interior primus eſt, & ſolus, & neceſſarius: cæteri ſunt temporales, quia nihil in æternum, niſi ſolus Deus. Conceptus creaturarũ tot modis, varia nobilitate, quot modis in ſua perfectione, & bonitate concipiendi materie diſtinguitur, ita quod nomẽ Ieſu ſecundũ humanitatẽ primũ eſt, & ſuperexaltatum, deinde nomen Mariæ matris ſuæ, deinde ſunt Angelorum

rum nomina, ſecundum Hierarchias ordinata. Et conceptus tantò ſunt perfectiores, quantò intimiores, & intra manentes, & econtra, cæteris paribus quàm conceptus extra prodeũtes: quemadmodum diuinus conceptus eſt prorſus immanens & conſubſtantialis. Cæteri ſunt in creaturis per reſpectum ad Deum, velut extra prodeuntes, tanquam nomina ſeu voces, & verba Dei,

¶ Conceptiones in omni creatura reperibiles reperiuntur in homine, qui propterea dicitur omnis creatura, vel minor mundus: hæ ſunt conceptiones intellectuales, ſcilicet, rationis, animalis, vitalis, & purè naturalis. Conceptus cognitiui formaliter cum affectiuis, ſunt in triplici genere, ſecũdum tres animæ rationalis vires ſeu potentias principales in vtero ſuo quæ ſunt, Mens ſuperior prima, Ratio vel ſenſus interior ſecunda, & Senſus exterior tertia. Cõceptiones in ventriculis animæ rationalis ſolent geminos fructus ſeu conceptus afferre: quoniam aliqui ſunt cognitiui vel apprehenſiui, alij verò affectiui. Concipere autem dicitur quaſi ſimul capere: & intelligere quaſi intus legere, & repetire in memoria quaſi iterum parare. Sunt item conceptus ſenſuũ exteriorum conceptus ſenſuum interiorum. De quibus latiùs videre potes Gerſonem, vbi ſuprà.

¶ Conceptus ſimplex primus eſt inter omnes conceptus tam in Deo quàm in creaturis. In Deo quidẽ dum pater communicat eſſe ſuum & eſſentiam, quæ idem eſt in filio, & ipſe cum filio communicat ſpiritui ſancto. In creaturis autem communicat prius eſſe, quæ communicatio eſt quoddam concipere: his quidem clarius, his autem obſcurius. Et conceptus ſimplex entis eſt primum principium incomplexũ apud vtentes ratione, vel intellectu: nec aliquid verè & ſyncerè concipitur, niſi reſolutio fiat ad hoc eſſe. Et conceptus ſimplex, ſyncerus & illicitus, non habetur in via naturaliter & de communi lege, niſi per multas abnegationes, & reſolutiones factas ab intellectu, qui fundat ſe in hoc lumine diuino ſignato ſuper eum, quo omne imperfectum neceſſariò reducitur ad perfectum, ſicut potentia ad actum, & priuatio ad habitum. De quo conceptu fuſius ſcribit Ioannes Gerſon de conceptibus in Centilogio.

¶ Conceptus complexi quos orationes dicimus capiunt euidentiam, & quaſi vitam immortalem, & æternam per viuificationem entis primi ſimplicis, ſecundum triplex genus cauſæ efficientis, formalis, vel exemplantis, & finalis. Recipien. ab efficiente vnitatem, modum, & menſuram. Recipien. ab exemplãte ſeu formante ſpeciem, numerum, & veritatem. Recipien. vt à finiente ordinem, pondus, & bonitatem. Ex quibus omnibus neceſſariò conſurgit pulchritudo, de qua laudatur pulcherrima mulierum in Can. Canticorum. De his multa Cancellarius in Centilog. vide & eundem ibidem de conceptibus intelligentiæ, in vtero non vtentis organo corporali & cõceptibus voluntatis in ſpeciali, & de conceptionibus mentis ſecundum cognitionem practicam. quæ ſingula reſcindo breuitatis gratia, ne opus in immẽſum ſerpat, & infrà quædam videbuntur.

¶ Conceptus Deum & naturam repræſentantes ſunt duplices, vt ſcriptis reliquit Gab. q. 2. art. 3. prolog. ſcilicet, diſtincti, & indiſtincti. Diſtincti ſunt qui repræſentant obiectum in ſe, & nihil aliud terminãt huiuſmodi actus ſeu cõceptus intelligendi, ita quod nec eo cõceptu, nec aliqua parte eius aliquid aliud ab illa re intelligitur, & tales ſunt cognitiones intuitiuæ, vel abſtractiuæ præſupponentes intuitiuas.

¶ Conceptus indiſtinctus eſt, qui non eſt rei in ſe, & qui ſecundum ſe totum vel eius partem repræſentat aliud ab ipſa re. Et dicitur conceptus rei in ſe ad cuius formationem res in propria præſentia obiectiuè mouet intellectum. Et hoc naturaliter loquendo. Vnde de nulla re non ſenſata poſſumus habere diſtinctam notitiam pro ſtatu iſto exceptis quibuſdam actibus, & paſſionibus propriis, & illa cognitio Dei diſtincta eſt pro ſtatu illo nobis impoſſibilis per potentiam naturæ.

¶ Conceptus indiſtincti de Deo ſunt duplices. Cõmunes, & proprij, communes Deo & creaturæ. Et proprij conuenientes ſoli Deo. Communium quædam abſoluti, quæ connotatiui. Exemplum primi, conceptus entis ſubſtantiæ, ſpiritus ſapientiæ, iuſtitiæ, intellectus, voluntatis, &c. Dummodo præciſè important res illas abſolutas non connotando actũ ſeu aliquid aliud. Connotatiuj duplices affirmatiui & negatiui. Affirmatiui vt productiuus, conſeruatiuus, deſtructiuus. Negatiui, vt immortalis, incorporeus, indiuiſibilis. Conceptus proprij ſunt duplices, ſcilicet, abſoluti & connotatiui. Proprij abſoluti iterum ſunt duplices, ſcilicet, ſimplices, & complexi. Abſoluti ſimplices hîc in via haberi nõ poſſunt, Sed benè complexi abſoluti, vt ſubſtantia exiſtens iuſtitia, ſapientia, &c. Proprij connotatiui ſimplices, vt creatiuus, annihilatiuus, infinitum æternum. Sunt etiam aliqui proprij complexi. Gabriel quæſt. 2. prologi, artic. 3. qui & ibidem de ordine iſtorum conceptuum ſcribit. Et vt idem ait quæſt. vij. prologi. Conceptus rei abſolutus & proprius formari non poteſt, niſi res illa fuerit in ſe, & intuitiuè cognitiua, quia niſi ſic, cæcus poſſet habere conceptum abſolutum, & proprium coloris, & albedinis, quod poſſet eſſe falſum, & ideo conceptum abſolutum, & proprium de Deo habere non poſſumus.

¶ Conceptus ſimplex dupliciter poteſt accipi, vt ſcribit Gabriel quæſt. vij. prologi. Vno modo largè, pro conceptu qui eſt vna qualitas non compoſita ex partibus diuerſarum rationum non curando, an tantum habeat vnum modum ſignificandi vel plures. Alio modo ſtrictè, pro conceptu qui eſt ſimplex qualitas, & ſic non habet niſi vnum modum ſignificandi, & ſic ſolus conceptus abſolutus dicitur ſimplex: quoniam & ſi connotatiuus fuerit ſimplex qualitatiuè, non tamen eſt ſimplex repræſentatiuè, quia æquiualet ſuo quid nominis, quod ſignificat aliquid in recto, & aliquid in obliquo, & ita virtualiter eſt compoſitus.

¶ Conceptus quidditatiuus eſt conceptus ſupponens præciſe pro re ipſa, & pro nullo alio, niſi pro eo quod eſt illa res nihil connotando extrinſecum rei, vt poſt Occam notat Gabriel, diſtin. 3. quæſt. iiij. libro j. Sic conceptus differentiæ videtur eſſe quidditatiuus, quia prædicatur per ſe primo modo de ſpecie, aliter cõceptus quidditatiuus eſt conceptus abſolutus, ſiue non connotatiuus, qui videlicet ſignificat eſſentiam rei, ſine cõnotatione cuiuſcũq;: & ſic conceptus quidditatiuus non diſtinguitur cõtra abſolutum, ſed connotatiuum. Vnde reſpectu Dei poſſunt haberi plures conceptus quidditatiui non conuertibiles: quia conceptus entis ſapientiæ, bonitatis, iuſtitiæ, ſunt quidditatiui, quia abſoluti & conueniunt Deo. Sunt etiam non conuertibiles, quia non omne ens eſt ſapientia, nec omnis ſapientia eſt iuſtitia, imò nulla creata ſapientia eſt iuſtitia.

Item

Item de Deo poſſunt haberi plures conceptus ſimplices denominatiui,& conuertibiles, vt patet de illis creatiuum beatificatiuum. Et quod ſint conuertibiles patet,quia ſoli Deo conueniunt,& quòd ſint diſtincti,quia connotant differentiam in creaturis, licet nihil diuerſum importent in Deo. Gabriel vbi ſuprà.

¶ CONCEPTVS propriè accipiendo ſecundũ Gabr. di.j.q.ij.li.ij.eſt adiectiuum,& concretum,ſignificãs rem conceptam ſubſtractiuè,& connotat actũ concipiendi ſeu cognoſcendi,ſicut amatus cognitus ſignificat obiectum amoris,& cognitionis,ſiue illud obiectum ſit res extra,ſiue in anima habeat ſolũ eſſe obiectiuum,vt aliqui ponunt. Et ſecundũ omnes vocatur conceptus,quod terminat actũ intelligẽdi,vt ſcribit Occã d.ij.li.j.licet ibi tangat modũ loquendi dicentiũ quod conceptus eſt qualitas ſubiectiuè exiſtens, & ipſamet intellectio ſiue conceptio, de quo latiùs aliàs. Et vt ſcribit Gabr.diſt.xxix.q.vnica,lib. j.nihil poteſt intelligi ſine conceptu: ergo oportet habere conceptũ, nõ ſolũ ſignificantẽ rem illã non in ſe vel cognitione propria,ſed etiam rem aliquam in ſe vel cognitione propria cognitam, quia omnis cognitio rei, non in ſe præſupponit notitiam rei in ſe,oportet ergo conceptum illum vtrunque ſignificare, & ſic erit vniuocus illis per deductionem itaque arguitiuam, & etiam per experientiam poteſt cognoſci vnitas conceptus,qui eſt plurium,vt latiùs ibi ſcribit Gab.vt cũ intellectus experitur in ſe quod habet vnum conceptum: quandocunque concipit illam rem intelligo cum præciſione, id eſt, dictionẽ vnam,&c. Et breuiter omnis conceptus communis eſt vnus,qui abſtrahitur à rebus adæquate conuenientibus. Qui autem eſt rerum inter ſe non adæquate conuenientium non erit vnus. Et ideo aſini & lapides(puta carbunculi)non datur vnus conceptus,niſi fortè deprehendi poſſet aliqua conuenientia accidentalis eis adæquata. Et omnis vox tali conceptui vni ſubordinata eſt vniuoca. Hæc Gabr.obſcura ipſius Occam illuſtrans, & aperiens, & lucidiora reddens. Conceptus ſecundum Dominum Cardin.Camer.de conceptibus, eſt actualis notitia alicuius rei cauſata in anima partialiter,ab obiecto,ſcilicet,à re concepta,ſiue cognita,& partialiter à potentia cognitiua formaliter,vitaliter,immutans ipſam potentiam intellectiuam, ſignificat enim conceptus vocabulum,qualitatem in potẽtia intellectiua ſubiectatã,& connotat quod mediãte illa qualitate (quæ eſt cõceptus) inhærente ipſi potẽtiæ intellectiuæ, & eã informante ipſa potentia intellectiua capiat ſiue intelligat rem intellectiuã,ſiue conceptã. Quare ſequitur quòd nulla res ſiue nulla qualitas eſt eſſentialiter, & intrinſecè actualis cognitio. Sic etiam nulla res ſiue nulla qualitas eſt eſſentialiter conceptus apud Dialecticos. Plura legantur de conceptibus.

¶ CONCILIVM generale (vt ſcribit Gerſ.part.j.de Eccleſiaſtica poteſtate)eſt cõgregatio legitima auctoritate facta ad aliquem locũ ex omni ſtatu hierarchico totius Eccleſiæ catholicæ,nulla fideli perſona quæ audiri requirat excluſa,ad ſalubriter tractandũ & ordinandum ea quæ debitum regimen eiuſdem Eccleſiæ in fide, & in moribus reſpiciunt, de quo multa aliàs Gerſon. Fuerunt autem quatuor principalia concilia Apoſtolorum in Eccleſia primitiua (vt dicit quædam Gloſ.ſuper Actus, & recitat ſanctus Bona.di.xj.li.j.in dubiis literalibus.) Primũ fuit ad electionẽ Matthiæ, Act.10. Secundũ ad electionẽ ſeptem Diaconorum, Act.7. Tertium fuit ad non imponenda legalia ad tempus, Act.15. Quartum ad tollerandũ legalia ad tempus, Act.22. Concilia verò Patrum principalia apud Græcos ſimiliter fuerũt quatuor,ſcilicet, Nicænum, Epheſinum, Calcedonence, & Conſtantinopolitanum. Ea innuit Magiſter diſti. xj lib.j. Fuerunt,& poſtea alia Concilia,vt Conſtantienſe. De quo plura Gerſon,quod maximum ſupra cætera fuit,vt ſcribit ipſe part.iij. dialogo apologetico,quomodo per triennium cum ſex ferè menſibus protenſum eſt, in quo & viri doctiſſimi fuerunt, & Gerſon,& Cardinalis Cameracenſis,&c.

¶ CONCVBINA poteſt capi dupliciter,vt notat Brulefer diſtinct. xxxij.quæſti.viij.libro quarto Sententiarum. Vno modo propriè: & ſic poteſt diffiniri: Concubina eſt mulier, quæ ad vſum Veneris non legitimè tenetur,& ſic omnes meretrices dicuntur concubinæ. Alio modo capitur concubina communiter,& poteſt dici omnis mulier, quæ ad vſum Veneris tenetur,ſiue legitimè ſiue illegitimè: ſic tamen quod non ſit principalis vxor viri, iſto modo Abraham habuit concubinas. Similiter Dauid habuit multas concubinas, nec tamen fuerunt meretrices. Et concubinæ quas antiqui Patres habere dicebantur, non vocabantur concubinæ, ex eo quod non eſſent matrimonio cõiunctæ (vt ſcribit Petrus de Palud.d.xxxiij.qu.j.art.iij.libr.iiij.) ſed quia non erant æquè principales in regimine domus, vt aliæ, eò quòd erant ancillæ principalium vxorum, & ſic Agar, & Cetura dictæ ſunt concubinæ Abrahæ. Et Bala,& Zelpha ancillæ Rachel,& Liæ,dictæ ſunt concubinæ Iacob,quamuis eſſent legitimæ vxores. Hęc Palu. Salomon(vt habetur 3.Reg.11.)accepit filiam Pharaonis,& Moabitidas, Ammonitidas, Idumæas, Sidonias,& Cetheas. Sed ipſe ſicut peſſimus, & ingratiſſimus homo Deo ſuo(vt ſcribit Scot.di.xxxix. lib.iiij) nõ ſolum in hoc peccauit,quia alienigenas duxit contra legem, etiam de Gentibus ſpecialiter prohibitis, ſicut in multitudine mulierum, ſiquidem habuit,ſecundum vnam literam, ducentas vxores, quaſi Reginas, & trecentas concubinas. Cùm tamen diceret lex ſpecialiter de Rege, Deut.17. Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animũ eius quod fortè ſpecialiter dixit Moyſes ꝓpter maliciã iſtius præuiſam, vt ſi non compeſceretur, ſaltẽ confunderetur, ne alij eum imitarentur, & quod peius eſt, copulatus eſt eis amore ardentiſſimo, in tantum vt faceret eis Idola, & templa ad colendum Deos ſuos. Vnde non ſine cauſa ſubiunxit Moyſes, vt ſuprà, quæ alliciant animum eius,& hæc omnia aggrauat ſingularis ingratitudo ſapientiæ eminentis ſibi ſubitò à Deo conceſſæ, Scotus. Primo modo habere concubinas,inquit Brulefer vbi ſuprà, eſt contra Legem,& Euangelium. Vnde in lege Moſaica ſcribitur Deut.34. Non mœchaberis: vbi prohibetur omnis coitus non matrimonialis: etiã in lege Euangelica. Dicitur enim 1. Corinth.5. quod fornicarij non habent partẽ in regno Dei. Sic periculoſum eſt habere concubinã (vt ſcribit Gerſ.parte iiij.) quia vix patitur, vt pœnitẽtia agatur, tamẽ etiã propter ſcandalum eorũ qui hoc vident,&c. Et quamuis in lege veteri poterat quiſquam habere plures vxores per diſpenſationẽ, tamen non poterant habere meretrices. Non autem cum omnibus diſpenſabat Deus in antiqua lege, ſed ſolùm cum illis qui bene ſciebant vti, quia honeſtè,& caſtè vtebantur, & etiam quando erat neceſſe.

¶CONCVBINARIVS dicitur qui habet ſecum concubinam.

¶CONCVPISCENTIA quam innuit S. Ioan. in prima ſua canonica, ca. 2. eſt duplex, ſcilicet, concupiſcentia carnis, quæ habetur 9. præcepto decalogi, & concupiſcentia oculorum, quæ 10. & vltimo præcepto prohibetur, cùm dicitur: Non concupiſces rem alienam, non domum, non ſeruum, non ancillam: ita & refert Gab. d. xxxvij. q. vnica, ar. j. lib iij. Omnis autem concupiſcentia carnalis commixtionis præter matrimoniale vinculum, etiam ſolo voluntatis conſenſu plenariè perpetrata eſt mortale peccatum (vt dicit Gerſon par. ij. de præceptis decalogi cap. xiij.) vbi carnalis copula minimè ſubſequitur. Equidem vera eſt regula hæc magiſtralis: Omnis cōpleta voluntas, ſiue bona ſiue mala, pro facto reputatur. Mala voluntas pro facto reputatur, &c.

¶CONCVPISCENTIA tripliciter poteſt ſumi, vt & habet Aſtaxanus in ſumma, & poſt eum frater Pelbartus lib. 3. Roſarij Theolog. Vno modo poteſt dici appetitus vegetabilis, & talis cōcupiſcētia prout eſt inordinata, eſt à ſomite mouente, id eſt, à corruptione originalis culpæ, & iſto modo nō eſt peccatū, nec eſt prohibita. Alio modo poteſt dici appetitus ſenſibilis, & hoc prout eſt inordinata à mouēte ſenſualitate cū fomite: ita quod prima concupiſcentia eſt in ſuggeſtione, ſecunda in delectatione. Nec hæc prohibetur diuino præcepto ſimpliciter, ſed tantum ſecundum quid, quia non erat prohibēdum ne cōcupiſcentiæ ſint in nobis: quia hoc eſt impoſſibile nobis, ſed prohibentur ne ſequamur eas in conſenſum, ſecundū illud Eccle. 18. Poſt cōcupiſcentias tuas ne eas. Ire autē idē eſt quod conſentire. Tertio modo cōcupiſcentia dicitur cū cōſenſu voluntatis, & ſic in diuino præcepto prohibetur à Domino, dicente: Ne concupiſces vxorem proximi tui.

¶CONCVPISCENTIA ſecundum Bona. di xxxij. in ſecundo principali, quęſt. j. libr. ij. dupliciter accipitur. Vno modo dicitur concupiſcentia eſſe deſiderium nimis intenſum, & immoderatum, ſiue ſit reſpectu boni interioris, ſiue exterioris, ſiue inferioris. Et hoc modo accipitur ad Rom. 7. vbi dicitur in Gloſ. Bona eſt lex, quæ dum concupiſcentiam prohibeat, omnia mala prohibet: & ſic concupiſcentia habet eſſe in vi animæ appetitiua, ſiue dicatur vis appetitiua rationalis. Alio modo ſumitur concupiſcentia pro appetitu delectabilis ſecundum tactum. Et ſic accipitur Eccleſ. 7. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt. Et ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit. Hæc concupiſcentia dicitur eſſe in carne, & in ſenſualitate, & in rationali parte, ſed in carne, eſt cauſaliter, in rationali verò parte eſt formaliter, in ſenſualitate verò vtroque modo, videlicet cauſaliter, & formaliter. Ideo dico (inquit Bonauentura) quod in rationali parte, & in ſenſualitate eſt formaliter, quoniam actus qui eſt concupiſcere (ſicut vult Auguſtin.) eſt propriè ipſius animæ. Ideo verò cauſaliter dicitur eſſe in carne, quia caro infecta iuncta animæ ex ſua infectione reddit eam concupiſcentē. Vnde ſi quis vellet propriè ſubiectū concupiſcētiæ carnalis aſſignare, nec tantum diceret carnē, nec tantum diceret animā, ſed ipſum coniunctum: vt ſicut ſentire eſt actus coniuncti, ſic etiam actus cōiuncti eſt delectari carnaliter, & concupiſcere. Bonauent. Et concupiſcentia ſecundum eundem ſanctum Bonauentu. diſ. xxxij. in dubiis literalibus lib. ij. duo dicit, dicit enim appetitum immoderatū boni cōmutabilis. & ſic dico (inquit ipſe) quod iſta immoderantia circa appetitum poteſt dupliciter eſſe. Aut ita quod ratio captiuetur, & anima peruertatur, vt neceſſitatem habeat præponēdi bonū cōmutabile bono incōmutabili: & ſic dicitur eſſe cōcupiſcentia intenſa: & hoc modo tenet rationē culpę, ratione videlicet illius immoderātię. Alio modo cōcupiſcentia dicit immoderātiā, nō quia ratio ſuccumbat ſenſualitati, ſed quia ſenſualitas nō perfectè obtēperat rationi, & hoc modo tenet rationē pœnæ primo modo, quia tenet rationē culpæ, directè opponitur ipſi gratiæ: & ideo gratia ſuperueniēs aufert illā immoderātiam, pro eo ꝙ talis immoderantia ponebat debitæ iuſtitiæ carentiā. Aliā autem immoderantiā quę (ſicut dictum eſt) dicit rationem pœnæ, non tollit gratia in ſuo aduentu propter hoc quod non opponitur formaliter ei. Sed quoniā gratia, & concupiſcentia relicta reſpectu eius ad quod inclinant, quandā habēt oppoſitionē Hinc eſt quod ſecundū quod homo plus exercitatur in gratia magis, & magis remittitur cōcupiſcentia, nunquam tamen omninò tollitur concupiſcentia, quia ſemper remanet radix eius in homine niſi auferat per donū gratiæ ſpeciale, ſicut in Virgine creditur fuiſſe poſt cōceptionē filij Dei. Gratia itaq; & cōcupiſcētia quodāmodo opponuntur, & quodāmodo nō Bonauen.

¶CONCVRRERE. Vide in dictione Facere.

¶CONFESSIO. De hac Theologi plura ſcribūt: & ex Doctoribus præcipuis quædā breuiter accipiemus. Et eſt duplex cōfeſſio ſecūdū Aug. in verbis Euang. homil. viij. vt & ſcribit Gabr. di. xvij. q. j. art. j. lib. iiij. ſcilicet, cōfeſſio laudis, & cōfeſſio fraudis. Cōfeſſio laudis eſt atteſtatio diuinæ perfectionis, vt cū Deū prædicamus omnipotentē, piū, bonū, miſericordē, iuſtū. Sic filius confeſſus eſt patrē. Et confeſſio hæc non pœnitentiam ſemper, ſed gratiarū actionem ſignificat, vt in Pſal. ſæpiſſimè legimus, vt inquit beatus Ioannes Epiſcopus in homil. Confiteor tibi pater Domine, & Confitemini Domino, quoniam bonus, & Confitebor tibi domine, in toto corde meo, &c. Et cōfeſſione laudis, (vt ſcribit Scot. d. 14. q. 4. li. 4.) nullus dignè cōfitetur niſi priùs ſuſcitatus, quia nō eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Cōfeſſio fraudis eſt accuſatio, qua peccator ſeipſum accuſat. Et cōfeſſio fraudis, (vt ſcribit Sco. vbi ſuprà.) accepta eſt à Deo in ore peccatoris: hoc eſt eius qui adhuc eſt peccator, dū tamē nō ſit peccator in voto, ſeu actu interiore vel exteriore. Et dicitur cōfeſſio ſacramētalis, quę (vt infrà patebit) deſcribitur. Eſt prætereà confeſſio delicti, quæ fit ad interrogationē Iudicis. Itē eſt confeſſio vocalis, quædā mentalis. De quo Richar. d. xvij. art. ij. q. iij. lib. iiij. Mentalis, quæ fit ſoli Deo, & hæc eſt de iure naturæ. Vocalis quæ fit ſacerdoti, & hæc non eſt de iure naturæ. Vide latiùs Richard. Et confeſſio vocalis neceſſaria eſt ad ſalutem poſtquā homo actualiter peccauit, vt multis probat Iacobus de Valentia. Pſalm. 31. & auctor ſacræ ſcripturæ, & rationibus, &c.

¶CONFESSIO ſacramentalis variè à variis deſcribitur. Vnde Aug. Cōfeſſio, inquit, eſt latētis peccati manifeſtatio. Et (vt idem ait:) Cōfeſſio dicitur per quā morbus latens ſpe veniæ aperitur. Vnde, vt ſcribit S. Bonauen. diſt. xvij. q. penul. libr. iiij. ſen. Peccatum omne in anima eſt quaſi apoſtema intrinſecum, & quantūcunq; homo peccet apertè, adhuc virus peccati latet in anima, ſed in confeſſione rumpitur vulnus, & ſanies peccati ad exteriora trahitur, vt dicit

Gregor.

Gregor. Paulus Corteſius libr.4.ſen.diſt.3.ait: Confeſſio eſt quæ ſpe veniæ vulnera abſtruſa detegit, & morbum, (vt dicitur) in vola oſtendit. Et vt idem dicit: Confeſſio dicitur nexus quo omne genus hominũ quod capitali tabe vexetur obſtringitur, eiuſque munus ad flaminẽ dialẽ pertinet, quando, ſcilicet, in anguſtũ neceſſitas detruditur. Itaque pœnitẽtem afflantem animã non modò criminibus patratis, ſed etiam Pontificio interdicto ex Senatuſconſulto à flamine liberari poſſe manifeſtũ eſt. Eius autẽ fons ægrotationis integritas nominatur, quæ eſt flamini tãquã Medico apertè expromẽda, vt totius corporis ægritudo, quaſi vlcus dẽpta ſpina ſanetur, ob eamq; cauſam ſenatus promulgatione cauetur, ne qua confeſſio voce aliena, aut ex ſyngrapha fiat. Hæc Corteſius. Recitat, & Paludenſis diſt.17.q.2.ar.1.lib.4. diffinitiones cõfeſſionis. Sed cõmuniter ſic deſcribi ſolet: Cõfeſſio ſacramentalis eſt ſecreta delinquẽtis accuſatio ſuorũ cõmiſſorũ peccatorũ coram ſacerdote iuriſdictionẽ in eũ habente ſpe veniæ conſequẽdæ. Et dicitur confeſſio ſacramẽtalis, quia illa diffinitio nõ datur de cõfeſſione cordis, quæ fit corã Deo in cubiculo cordis: neq; de illa quæ fit in iudicio cõtẽtioſo, ſed de ea quæ fit in foro animæ ſecreto, vt & habet Gab.diſt.17.q.1.ar.1.li.4. Et dicitur in diffinitione ſecreta: ad excludendũ confeſſionem generalem, quæ fit in publico. hæc enim non eſt ſacramentalis, licet ex ea ſic confitens conſequi poſſit remiſſionem venialium peccatorum. Dicitur accuſatio, quia qui ſe coram ſacerdote excuſant, non confitentur, ſed magis ſe laudant, exemplo Phariſæi bona ſua annumerantis. Dicitur ſuorum peccatorum, quia nõ debet eſſe accuſatio aliorũ. Dicitur corã ſacerdote, ad excludendũ illam, quæ fit ſodali: quę licet ſit quãdoq; vtilis, nõ tamẽ eſt ſacramẽtalis, quoniã per illã nõ fit remiſſio peccatorũ virtute clauiũ Eccleſiæ. Corã ſacerdote (inquit Palud.di.17.q.2.art.1.li.4.) quia in præſentia, nõ in abſentia, per ſeipſum ſecundum Aug. nõ per nunciũ vel per epiſtolam quãdiu per ſeipſum dicere poteſt. Quãdo autẽ ſcribit peccata ſua, bene facit, ſed nihilominus debet ea ore ſuo exprimere, nec ſufficit tradere legẽda. Et ſi nõ poſſet ire nec accerſire ſacerdotem, nõ tenetur quidẽ ſcribere, & mãdare, & ille reſcribere, & remãdare abſolutionem. Et valet abſolutio quandoq; ſi vterq; eſt infirmus vel clauſus pluſquam ſi fieret laico. Hæc Palud. Item poteſt quis per interpretẽ confiteri, ſi nõ habuerit ſacerdotem noſcentẽ linguam ſuam: ſed fortè non tenetur, vt Palud. dicit, quia homo non tenetur confiteri niſi ſacerdoti cuiuſmodi non eſt interpres. Dicitur iuriſdictionẽ in eũ habentẽ, quia ſi fieret corã alieno non ſuo Iudice, non eſt ſacramẽtalis. dicitˀ ſpe veniæ conſequendæ, vbi tangitur cauſa finalis cõfeſſionis, quæ eſt remiſſio peccati. Excluditur etiã cõfeſſio ficta, propter falſitatẽ & mendaciũ cõfitentis, aut deſperationẽ aut infidelitatẽ ſe accuſantis, quæ ꝓpriè nõ eſt ſacramentalis, eò quòd talẽ nunq̃ ſequitur effectus ſacramentalis. Ita habet Gab. vbi ſupr. Et confeſſio ſacramentalis (ſecundũ intentionẽ Sco. cui concordat Richar. Petrus de Palud. & Gab. di.17.q.2.arti.3.dub.7. & communiter Theol.) non poteſt fieri laico in neceſſitate, hoc eſt imminente periculo mortis, quoniam is abſoluere non poteſt, & ſine abſolutione non eſt ſacramentũ pœnitentiæ, ideo in nullo caſu quis tenetur laico cõfiteri neq; venialia, nec mortalia. Poteſt tamẽ cõfeſſio largè, id eſt, reuelatio ſuorũ peccatorum fieri laico ſecreto ꝓpter verecundiam, quæ eſt vna pœna debita peccato, & magna pars ſatisfactionis. Similiter ꝓpter conſiliũ obtinendũ. Itẽ propter humilitatẽ, & in ſignũ quod facit quod in ſe eſt, paratus cõfiteri ſacerdoti ſi eius copiã haberet. Et ꝓpter hos fines cõſulitur à B. Augu. & Magiſt. in textu. Et per hoc omnes auctoritates ad hoc ſonantes intelligi debẽt tanq̃ conſiliũ, nõ præceptũ. Sed dicit Sco. quod fortè vtilius eſſet nõ accuſare ſe laico ſi poſſet æqualem habere verecundiam apud ſe recogitãdo eadem peccata, & ſi ſibiipſi poſſet æquè velle ſalubrius conſulere quàm ille laicus. Et fortè quis non debet ſe accuſando laico diffamare ſine prædictis, & rationabilibus cauſis. Et in ſic ſe accuſando peccaret, niſi ſimplicitas excuſaret. Gabr.

¶Confessionem eſſe neceſſariam ad ſalutem (vt ſcribit Gabr.di.17.q.1.ar.1.li.4.) dupliciter poteſt intelligi, ſcilicet, in voto, & in actu, & vtramque eſſe neceſſariam mortaliter peccãti ad ſalutem cõcors eſt ſententia omnium Doctorũ, licet non pro ſemper. Et quod ſit neceſſaria in voto, id eſt, in propoſito, dependet ex neceſſitate eius aliquando in actu. Nam ſi nunquam eſt neceſſaria in actu, non eſſet neceſſaria in voto, ſeu propoſito. Et confeſſio ſacramentalis, (vt communiter dicunt Theologi) eſt de lege diuina à Chriſto inſtituta, viuificandis peccatoribus præcepta. Quamuis alij, vt Panor. & Glo. de pœnitentia di. v. cap. j. aliter ſentit, contra quem arguit Scot. Vide de hoc Gab. diſt. xvij. vbi ſuprà. Sed à quo & vbi ſit inſtituta, non ſimiliter ſentiunt. Sanctus Bonauen. dicit, quod ſit à Chriſto inſinuata, ab Apoſtolis inſtituta, & à Iacobo Hieroſolimorum. Epiſcopo promulgata. Vbi ait in ſua Canonica: Cõfitemini alterutrum peccata veſtra. capi.5. Sed hoc reprobat Scotus. Nam ſacramenta inſtitui non poſſunt niſi à ſolo Chriſto: quia nemo poteſt inſtituere ſacramẽta, niſi qui poteſt dare efficaciam, & certitudinẽ ſacramẽti, vt aliàs dicitur: hoc autẽ ſolius Dei eſt. Nec exiſtimandũ eſt Iacobũ fuiſſe locutũ de cõfeſſione ſacramẽtali, nõ enim exprimit cui fiat, an ſacerdoti vel nõ ſacerdoti. Sed intelligẽda ſunt verba illa ſicut ſequẽtia: Orate pro inuicẽ: quæ ſunt quædã perſuaſio ad humilitatẽ, per quã generaliter nosipſos eſſe peccatores fatemur, & orationes mutuas expetimus. Vel loquitur beatus Iacobus, vt præco Chriſti. Richardus diſt.17. dicit quod cõfeſſio ſacramentalis eſt de iure diuino expreſſo in Euangelio. Nam Ioan.20. ait Chriſtus: accipite ſpiritũ ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Quibus verbis dedit diſcipulis, & eorum ſucceſſoribus poteſtatem iudicandi ac remittendi miniſterialiter peccata. Quibus autẽ datur poteſtas iudicandi, datur etiã poteſtas cognoſcẽdi. Cognitio autẽ peccati remittẽdi fieri nõ poteſt, niſi per accuſationẽ peccatorũ, quæ eſt cõfeſſio. Aſtipulatur Paludenſis diſt.17.q.1.art.2.lib.4. probãs ita confeſſionẽ eſſe de iure diuino, quia pater dedit omne iudicium filio. Vnde quando erat Deus tantũ, ſoli Deo cõfiteri ſufficiebat. Cui dicit Propheta: Tibi ſoli peccaui, &c. Poſtquam factus eſt homo, & pro peccatis noſtris mortuus, datũ eſt ſibi omne iudiciũ de peccatis, & ſibi eſt cõfeſſio facienda: qui loco ſuo vicariũ dereliquit, cui etiã eſt faciẽda. Paludenſis. Et ex hoc habetur, quod Papa qui ſubeſt iuri diuino, nõ poteſt diſpẽſare cũ aliquo, vt nõ teneatur cõfiteri in mortis periculo, & in cæteris caſibus peccantibus ad ius diuinum. Tempus verò dt terminatũ, ſcilicet, Paſchale, & mo

dus eſt de iure poſitiuo, ſupra quod eſt Papa, nec eo ligatur quo ad ſe, neque quo ad alios, & quantum ad illud poſſet diſpenſare. Ex quo ſequitur quod Papa tenetur confiteri, licet fortè non ſecundū formā. cap. Omnis vtriuſque, vt ſcribit Gab: di. xvij. q. j. art. iij. dub. iiij. lib. iiij Debet autem quiſquā, (vt inquit Scotus) in confeſſione tantā diligētiam apponere, quantam apponeret ad inquirendum aliquid multum arduum, quod ſibi multū eſſet cordi. Cui conſonat illud Auguſt. de vera, & falſa pœnitentia ca 15. Paratus ſit facere pro recipienda animæ vita, quæcūque faceret pro vitāda corporis morte. Sequitur: Cū gaudio enim debet facere immortalis futurus, quod faceret pro differenda morte moriturus.

¶ Confessio. Dictum eſt ſuprà, quod quandoque confeſſio fiat in actu. Vnde colliguntur quatuor caſus in quibus tenetur peccato mortali obnoxius ad confeſſionē in actu. Primus ſecundū Sco. & alios Doctores cōmuniter, cum imminet iudiciū damnationis, vel miſericordiæ, vt eſt in articulo mortis. Cū autem, (vt inquit Palu.) nihil ſit certius morte, & nihil incertius hora mortis, periclitamur omni hora, & ſaltem ſemel in hac vita ſacramentum neceſſitatis eſt ſuſcipiendū. Item cùm aggreditur actus arduos in quibus frequenter, & ſæpius imminet mors vel periculum mortis, vt in bello mortali, & naufragio, aut in tranſitu per loca infideliū latronū, aut nauigatione per aquas periculoſas, vel per Syrtes Charybdim, aut Scyllam. Aut in acuta graui, & periculoſa infirmitate. Vnde, & Medici tenētur infirmos priuſquā miniſtrēt medicinā corporalē, monere, vt Medicos aduocent animarū, vt in c. v. cùm infirmitas, de pœ. & re. Latiùs ſcribit poſt Scotū Gabr. di. 17. q. 1. art. 2. dub. 2. li. 4. Secundus caſus quādo vult exercere actus aliquos quibus debetur reuerētia ſpecialis: vt quādo vult cōmunicare, tūc enim ſecundum omnes Doctores nō ſufficit ſola cōtritio ad dignè communicandum, ſed requiritur ſacramētalis cōfeſſio, niſi vt vult Palud. quādo neceſſitas vrget, & potens abſoluere abeſt. Vel niſi (vt vult Richa.) fortè de propinquo expectat aliū, cui deuotius, & ſecurius confiteatur: ſic enim expectās nullo iure, quod ego ſciam (inquit ipſe) cōmunicare prohibetur, ſi verè pœnitens eſt. Vide de hoc latiùs Gab. in canon. lect. vij. & aliàs, &c. In aliis verò ſacramentis diſpēſandis congruū eſt præmittere cōfeſſionē, vt vult Petrus de Pal. d. 17 q. 2. art. 5. quia ſicut baptiſmus qui eſt prima tabula poſt naufragiū, eſt ianua aliorum ſacramētorū: ita pœnitētia quæ eſt ſecunda tabula, eſt ianua ad alia ſacramēta recidiuāti poſt baptiſmū. Addit tamē quod nō mortaliter peccat ſuſcipiēdo vel miniſtrādo alia ſacramēta, ſi nō præmittit cōfeſſionem poſt mortale, ſi tamē fuerit cōtritus: quia per cōtritionē Deo eſt cōiunctus. Itē ratione ſtatuti Eccleſiæ ſimiliter tenetur confiteri tēpore Paſchatis quo tenetur ſuſcipere Euchariſtiā, & dū occurrit copia ſacerdotis, ipſū in abſoluere potētis, de quo nō eſt ſpes quod iterū occurrat ante tēpus ſtatutū ab Eccleſia: quoniā ſi tūc non cōfitetur cū cōfiteri potuit, eſt culpabiliter in mora. Concordat Richardus. Quintū additur ratione conſcientiæ vel ſcrupuli, vt dicit Paludēſis, vt dū habuerit conſcientiā ſe teneri ad confeſſionē, licet nō teneatur ſecundū veritatē: quoniam qui facit contra cōſcientiam, etiam erroneam, ædificat ad gehennam. Sed in hoc caſu non tenetur ad confeſſionem, ſed magis ad deponendam conſcientiam erroneam. Iuxta illud Ezech. 17. Ne demoreris in errore, quam ſi non deponit, & contra eam agit, peccat: quia cōtra cōſcientiā agēdo cōtemnit Deum: cuius mandatū (vt credit) temerè trāſgreditur. Additur etiā caſus, dum quis ex ſtatuto ſui ordinis vel voto ſua ſpōte emiſſo tenetur ad certo tēpore confitendum. Quod verū eſt dummodò ſtatuti ordinis habeat vim præcepti. Gabr. di. xvij vbi ſuprà.

¶ Confessionis effectus, & vtilitates rite factæ ſunt plures, vt & colligit Dominus præpoſitus Gab. d. 17. q. 1. ar 3. dub. 3. lib. 4: Vnus eſt remiſſio pœnæ totius vel partis. Et ſecundum Sco. etiā cōfert remiſſionē culpæ ei qui attritus accedit, nō ponēs obicē. Alius fructus eſt meritū præmij beatifici propter obedientiā quā exhibet obediēdo legi diuinę, & Eccleſiæ, quod tātò maius eſt, quantò difficilius, & magis contrariū eſt humanæ verecundiæ naturali. Tertius eſt inſtructio cōfitentis particularis, quæ multò fructuoſior eſt q̄ generalis, quę in prędicationibus fieri ſolet. Quartus taxatio ſatisfactionis facta à cōfeſſore, qui propter poteſtatē clauiū reddit ſatisfactionē efficaciorē ad pœnæ remiſſionē, q̄ ſi ſolo confitentis arbitrio aſſumpta foret. Itē quintus eſt meritū obediētiæ in ſeruādo, & explēdo ſatisſactionē iniunctā quia iniūcta. Et plures alij fructus annumerari poſſent, & propter hos fructus conſequendos vberius vtile eſt eadem peccata ſæpius, & pluribus confiteri, quāuis nō obliget ſacramētalis cōfeſſio de per ſe, vt homo bis confiteatur idē peccatū etiā mortale: niſi cōfitens velit. Ratio: quia lex diuina nō obligat niſi ſemel confiteri, & hoc per ſe, & niſi homo velit, vt ſcribit Gerſ. part. ij. trac. de remediis cōtra recidiuū: dūmodo tamē, (vt ait Gab.) cōfitens hoc non ait ex quadā diffidentia remiſſionis, aut inefficaciæ ſacramēti prioris, ſcilicet, ſemel factæ cōfeſſionis. Nā ſcrupuloſis, & nimiū timidis nō expedit: quia ſecundum regulā Gerſ. talibus expedit cōtra ſcrupulos agere ad cōſiliū, & dictamē boni viri. Augetur enim nōnunq̄ ex repetita cōfeſſione diffidentia, augētur ſcrupuli, & remediabilis inquietudo cordis, &c. Et ſi funditus attēdimus virtutē cōfeſſionis, (vt ait Gab. dub. ij. vbi ſupr.) ipſa non eſt inſtituta, ſaltē in actu tanq̄ neceſſaria ad remiſſionē peccatorū, ſed hanc pręſupponit. Sed propter tria eſt inſtituta cōfeſſio, ſcilicet, vt peccator innoteſcat Eccleſiæ tanq̄ abſolutus, (vt dicit Magiſter) vt certa ſatisfactio per quā pœna peccati tollitur, à cōfeſſore imponatur, & vt pars pœnæ virtute ſacramentalis abſolutionis remittatur. Sunt & aliæ cauſæ, puta peccatorum inſtructio, meritum obedientiæ, & magna ſatisfactio propter pœnalem verecundiam confitentis.

¶ Confessio qualis eſſe debeat, notat Richar. diſ. 17. ar. 3. q. 9. li. 4. Debet enim eſſe ſimplex, ita quòd nihil admiſceatur cū eis quæ requirūtur ad peccatorū quantitatē. Debet etiā eſſe humilis: valde enim humiliter ſe debet habere cōfitēns in verbo, & ſigno. Debet eſſe pura, id eſt, cū recta intētione facta. Et fidelis, id eſt, vera, id eſt, vt nihil admiſceat de falſitate. Debet eſſe frequēs, frequēter enim eſt vtile. Et ſit nuda, id eſt, nō inuoluta obſcuritate verborum. Et diſcreta, id eſt, quod maius eſt cōfiteatur cū maiore pondere. Et libēs, id eſt, facta nō de neceſſitate, ſed libera voluntate. Et verecunda, quod nō ſic eſt intelligendū quòd pœnitēs debeat verecundari de cōfeſſionis actu, ſed de peccatis quæ cōfitetur. Quod eſt cōtra quoſdā qui in recitādo peccata ſua quaſi ſe iactare videntur de aliqua ſeculari vanitate. Et integra, id eſt, facta ſine celatione alicuius peccati, quod confiten-

fitens tūc habeat in memoria, de quo aliàs nō fuerit legitimè cōfeſſus. Et hoc etiā dicitur cōtra diuidentes confeſſionē pluribus ſacerdotibus, dicēdo partē vni, & partem alteri. Et ſecreta, quia ibi agitur de ſecretis cōſciētiæ. Et lachrymabilis, lachrymis procedētib⁹ ex peccati dolore. Et accelerata, multū enim eſt expediēs peccatori, vt citò cōfiteatur, quia abyſſus abyſſum inuocat, id eſt, vnū peccatū ad aliud inclinat. Debet etiā eſſe fortis, id eſt, pœnitēs debet eſſe ita cōſtantis animi in cōfitēdo, vt ꝓpter verecundiā nihil pertinēs ad ſuæ cōſciētiæ purgationē omittat. Et accuſans, id eſt, pœnitēs, ita debet accuſare ſe ipſum, vt in ſui excuſatione peccatum ſuū in aliū nō torqueat: ſicut Adā dixit: Mulier quā dediſti mihi ſociā, dedit mihi de ligno, & comedi, vt habet' Gen. 3. Debet etiā eſſe parata parere: pœnitens enim debet eſſe paratus parere, hoc eſt obedire ſacerdoti in ſuſceptiōe, & expletiōe pœnitētię, quā rationabiliter iniūgit. Ex his cōditionib⁹ quędā ſunt de neceſſitate, quædā de cōgruitate cōfeſſionis ſacramētalis, &c.

¶ Confessio, (vt habet Palud. di. 17. q 2. ar. 3. li. 4) eſt actus virtutis non tantùm veritatis, cui conſonat inquantū talem ſe exhibet exterius qualem interius, ſed iuſtitiæ qua redditur Deo debitū, & implet mādatum quod per Iacobum promulgauit. Et vt idem ait diſt. xxj. q. ij. art. iij. lib. iiij. Confeſſio ſiue ſit ſacramētalis ſiue non, ſiue iudicialis, ſiue alia, homo nunquam debet mentiri, & ſiue cauſa humilitatis ſiue hypocriſis deliberatiuè mentiri in iudicio confeſſionis, cùm habeat annexam irreuerentiam ad ſacramentum, & quādam blaſphemiam, videtur mortale, &c. Vnde (vt idem ſcribit di. xxj q. ij ar. iij, libr. iiij.) quod nullus debet in confeſſione mentiri. Et ſi aliquis per ignorantiam iuris diuini non confiteatur id de quo credit non eſſe mortale, cùm ſit: vel quod non teneatur confiteri, cùm tameņ teneatur, non excuſatur, quin tanquā fictus non conſequatur effectum ſacramenti, ſicut & illi qui non ſufficienter diſcuſſit conſcientiā ſuā, tamē cùm etiā per peccatū veniale homo ſæpè perdat effectū ſacramenti, non oportet quod omnis fictio quæ impedit hunc effectū ſit mortalis, nec per cōſequens quod ſit neceſſariū confiteri. Et concluſ. 3. idē dicit. Quod ſi quis de fictione vel alio peccato habeat conſciētiā quod ſit mortale, tenetur cōfiteri, etiā ſi non haberet determinatā conſcientiā, ſed dubitantē an ſit mortale, eo ipſo tenetur cōfiteri, quia cōſcientia erronea ligat, aliàs exponeret ſe diſcrimini, non tamen debet dicere eſſe mortale illud de quo dubitat, ſed relinquere pondus, & ſtaterā iudicio ſacerdotis libetāris. Si etiā dubitat vtrū cōſenſerit vel nō, confiteatur ſicut dubitans non ſicut certus, aliàs mentiretur. Idē Palud. concluſ. iiij. dicit vbi ſuprà. Quod ſi quis mentitur in cōfeſſione, quæ per tormēta exquiritꝰ innocentem falſo accuſando, quia in alterius perniciem mentitur, non excuſatur à mortali, licet à tāto excuſetur, quia mēdaciū pernicioſum eſt mortale. Sicut nec illi, qui metu tormentorum negauerunt fidem. Qui autē contra ſe confitetur in tormētis, ſe feciſſe quæ non fecit, licet inquantum ſe diffamat; videtur pernicioſum. Tamen inquantū ſe à tormento liberat, videtur officioſum, & ſic dubiū eſt an ſit mortale, quia plus debet diligere vitā quàm famā, tamen quia lædit aſtantes, falſa pro veris aſſirmans pernicioſum eſt. Si quis autem, (vt concluſ. v. idem ait) alios accuſat fures, & latrones, qui ſunt incorrigibiles, & quotidie nouis furtis, & latrociniis rempublicam lædunt, bene facit, quia iſte eſt caſus in quo poteſt occultus peccator denunciari: quando, ſcilicet, correctio non ſperatur, & peccatum eſt communitari nociuum. Si autem ſocium de cuius correctione iam ſibi conſtat, proderet, peccaret: niſi in caſu, vbi, ſcilicet, ſpeciali iuris ordine ſeruato de illo nominatim vt teſtis interrogaretur, tunc enim tenetur dicere veritatem. Hęc Paludenſis.

¶ Confessio in quibuſdā caſibus eſt iterāda. Sunt aute quatuor caſus, cōmunes, & vſitati, quibus Doctores dixerunt confeſſionem iterandam, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt. xvij. circa textum, ferè in fine, libr. iiij. Primus eſt propter enormitatem ſceleris, ob quam oportet peccatorem ad ſuperiorem remitti, qui cōfeſſionem remiſſi audire debet, & abſoluere, niſi malit alteri committere. Secundus eſt propter ignorantiā ſacerdotis, vt pote quando ſacerdos ignarus eſt. Quærendus eſt enim tunc ſacerdos qui ſciat ligare, & ſoluere, & ei iterum eſt confitendum, vel ex licentia ſacerdotis proprij, vel auctoritate ſuperioris, vel ſecundum Richar. Quando quis cōfitetur peccata ſacerdoti idiotæ, penitus ignaro, neſcienti diſcernere inter lepram, & non lepram, ſaltem in communibus, & vſitatis, & per hoc neſcienti ſoluere, & ligare. In quo caſu peccator tenetur quærere ſacerdotem diſcretum vel prudentem, ſcientē ſoluere, & ligare. De quo Auguſt. de vera, & falſa pœnitentia, cap. 10. & allegat Magiſtrum in textu: Quærat ſacerdotem ſcientem ligare, & ſoluere, ne cùm negligens circa ſe extiterit, negligatur ab eo, qui eum miſericorditer monet, & petit ne ambo in foueam cadant, quam ſtultus euitare noluit, &c. Vide Paluden. diſt. xvij. qu. v. art. iij. libr. iiij. Tertius caſus propter malitiam fictionis, vt ſi ſcienter aliquod peccatum in corde retinuit, vel ſi acceſſit cum voluntate peccandi. Quartus eſt propter cōtemptū ſatisfactionis, vt quādo negligit, & contemnit facere pœnitentiā ſibi iniunctā. Latiùs Bonauen. addit, & Gab. poſt alios d. 17. q. j. art. iij. dub. ij. Dum confitens non eſt capax abſolutionis, quia excommunicatus vel fictus: puta quia ponit obicem per complacentiam commiſſorū, vel committendorū (ita quod nollet ſe non peccaſſe, aut habet propoſitū peccata iterādi, Nā cū confeſſio ordinatur ad abſolutionē ſacramentalē, nulla eſt confeſſio, vbi irrita eſt abſolutio. In caſu autem irrita eſt carens ſuo effectu, & ideo tenetur ad iteratā confeſſionem, per quā conſequatur abſolutionem. Latiùs Dominus præpoſitus Gabriel, & Paludenſis, q. v. d. xvij. li. 4. &c. Qui autē ritè cōfitetur, hoc eſt ei qui habet poteſtatem abſoluendi eum, & confitendo non ponit obicem peccati, non tenetur iterum confiteri. Qui verò confitetur ei qui abſoluere non nouit, neque poteſt, tenetur quærere eum qui poteſt, & nouit, (vt vult Gabriel.) Vnde Richar. poſt ſanctum Thom. Nemo tenetur peccatum ſemel ritè confeſſum, & remiſſum, idem numero de neceſſitate iterum confiteri, quia ad hoc nulla lege obligatur, quamuis quādoque ſit vtile eadem peccata rurſus confiteri, vt dictum eſt ſuprà. Hinc non ritè cōfitetur ille qui confitetur illi, qui non habet poteſtatē abſoluendi confitentem, quando confeſſor non eſt proprius eius ſacerdos, nec commiſſarius, & tunc confitens non cōſequitur abſolutionem, & tenetur rurſus confiteri coram eo, qui abſoluendi habet poteſtatē, vel quia licet ſit proprius ſacerdos, non tamen habet poteſtatem abſoluendi in caſibus reſeruatis, &c.

¶ Confeſſio generalis eſt duplex, (vt ſcribit Richardus di.21.ar.3.q.1.li.4.) quædã eſt ſacramẽtalis, quæ fit ſacerdoti in occulto, quædam nõ ſacramentalis, quæ fit in prima, & completorio in publico. Prima eſt cùm homo de peccatis venialibus ſacerdoti cõfitetur in occulto, de generibus ſingulorum, & non de ſingulis generum, & per hanc remittuntur venialia, & per modum meriti inquantum excitat motum voluntatis, & feruorem charitatis, per quæ fit venialium remiſſio, & ex vi ſacramenti, ſcilicet, per abſolutionem ſacerdotis, per aliam autẽ non fit venialium remiſſio ex vi ſacramenti, ſed tantummodo per modum meriti, quod principaliter conſiſtit in contritione, ad quam habendam adiuuatur homo per confeſſionem generalem, & orationem ſacerdotalem, nec ad remiſſionem venialium neceſſaria eſt contritio ſpecialis, nec confeſſio, quia non auertunt à Deo, & ſimul ſtant cum charitate, quod de mortalibus dici non poteſt. Remittit generalis confeſſio venialia quantum ad culpam, & quãtum ad pœnæ diminutionem, vt inquit Gabriel diſt. xxj. quæſt. vnica, art. iij. dub. vj. lib. iiij. dum procedit ex charitate. De quo vide Petrum de Palude, di. eadem. quæſti. ij. libro iiij. Quoniam ipſa eſt opus meritorium, quod ex natura actus ordinatur ad remiſſionem peccati venialis, & includit cõtritionem ac diſplicentiam peccati venialis. Nam ad hoc confitentur generaliter, quia generaliter ſibi diſplicent, & inter actus ordinatos ad remiſſionem venialis peccati, nullius efficatior eſt quàm contritio ac diſplicentia eius voluntariè aſſumpta. Remittit etiam mortalia oblita, quãtum ad pœnam, dum priùs remiſſa ſunt quoad culpam per ſacramentalem confeſſionem. Alioquin nihil operaretur confeſſio generalis, vt per abſolutionem ſacerdotalem, qua abſoluitur ab omnibus confeſſis, & oblitis præmiſſa ſui ſufficienti examinarione. Et vt ſcribit Richard. qu. iij. vbi ſuprà. Per confeſſionem generalem cum cõtritione remituntur mortalia oblita. Deus enim ab homine non requirit vltra illud quod poteſt: de oblitis autem quãdiu oblita ſunt, homo in ſpeciali non poteſt conteri, neque confiteri: tenetur tamen hoc facere quod in ſe eſt, ſecundum quod humana patitur fragilitas, vt omnia ſua peccata mortalia ad memoriã in ſpeciali reuocet, & ſi de oblitis poſteà memor fuerit, tenetur poſteà in ſpeciali cõteri. Nec intelligendum eſt (vt idem ait) quod ad remiſſionem mortalium oblitorum ſufficit generalis confeſſio, non ſacramentalis, ſi homo habeat copiam ſacerdotis, & faculratem cõfitendi, quia his habitis, tenetur de mortalibus oblitis generaliter confiteri, & à ſacerdote recipere abſolutionem. Hæc Richar. vide & latiùs Palu. & poſt eum Gab. vbi ſuprà.

¶ Confeſſor à Theologis accipitur pro ſacerdote, qui poteſt abſoluere, & qui audit confeſſionẽ, & is Iudex eſt quantũ ad ligandum, & ſoluendum miniſterialiter à culpa, & pœna æterna, ſed quãtum ad pœnam temporalem taxandam in hac vita ſoluendam eſt arbiter. Vnde non poteſt plus taxare, niſi quantum confitens qui ſpontè ſe ſubmiſit ſuo arbitrio voluerit acceptare, & acceptando ſe ſubmittit confeſſoris arbitrio. Vnde ſi ſatisfactionem quam ſpontè acceptauit, contemnit, aut ſpontè ac deliberatè negligit ſine cauſa ſufficienter excuſante, peccat mortaliter, (vt dicit Scotus,) quia non reddit debitum ad quod ſe voluntariè obligauit. Vnde ſi confeſſor aliquid irrationabiliter iniungeret, vel quod confitens implere commodè non poſſet, poteſt humiliter non acceptare. Vnde confeſſor prudens eſſe debet, & non ignorans, ſciens ligare, & ſoluere: vt & ſuprà dictum eſt. Debet, & confeſſor peccatum in confeſſione detectum, & vt tale ſibi commiſſum celare, & ad hoc tenetur ſacerdos de lege naturæ, de lege Dei poſitiua, & de lege poſitiua Eccleſiæ, vt diffuſè probat Scotus di. xxj. q. ij. lib. iiij. quem vide. Et non ſolum confeſſor celare tenetur acta, & dicta confitentis, ſed etiam confitens ad ipſum tenetur quantum ad acta, & dicta ſacerdotis dum illa tendunt in præiudicium ſui, vel confeſſotis, quia quilibet tenetur diligere famam propriam & proximi de lege charitatis. Item celare ſecretum proximi ſibi vt tale cõmiſſum eſt de lege naturæ, id quod Scotus probat quatuor rationibus, ſcilicet, ratione charitatis, ratione fidelitatis, ratione veritatis, & ratione veracitatis, & ratione vnitatis, & mutuæ vtilitatis, quas & latè deducit poſt Scotum Gab. diſt. xxj. qu. vnica, art. j. lib. iiij. Et ſigillum confeſſionis eſſe de iure naturæ probat Richardus eadem di. art. iiij. q. j. li. iiij. Paludenſis verò dicit id eſſe de iure diuino, & de neceſſitate ſacramenti ſuper quo etiam Papa nõ habet poteſtatem. Cadit autẽ ſub ſigillo confeſſionis quicquid cõfitens vult aut velle debet tanquam ſecretum celari. Debet autẽ velle celari omnia per quorum relationem ipſe confitens prodi poſſet, vel mala ſuſpicio de eo generari in cordibus aliorum. Similiter, & perſona tertia ſiue neceſſario ſiue ſtultè, vel etiam dolo ſè detecta in confeſſione. Nã quilibet tenetur velle proximi famam conſeruare ſicut ſuam: dum illud fieri poteſt ſine maiori detrimẽto. Item debet velle celari omnia per quæ poteſt populo ſcandalum generari, vel confeſſio magis odioſa vel minus dilecta, vel magis oneroſa, aut minus precioſa reputari. Item omnia per quæ poteſt prouenire confitenti, aut aliis detrimentum in anima, corpore, aut poſſeſſione aut fama ſiue amicis. Vnde nõ ſolum peccata, & perſonæ, ſed circunſtantiæ quæcũque, quæ in cõfeſſione deteguntur, per quas vel quæ aliquid prædictorum contingere poſſet ſub confeſſionis ſigillo ſunt claudendæ vel claudenda. Vnde ſanctus Bonauentu. diſtinctione xxj. lib. iiij. qu. vltima in fine. Confeſſionis ait ſigillum adeo eſt cuſtodiendum, vt non ſolum vitetur fractio: imo etiam dignum eſt vt tollatur de hoc omnis ſuſpicio, ne in cõtemptum veniat ſacramentum confeſſionis, &c. Et ſecundum Scotum, & Richardum, & alios. In nullo caſu licet ſacerdoti reuelare confeſſionem, ſiue confitens pœniteat ſiue non, ſiue confiteatur peccata iam opere perpetrata ſiue perpetranda, ſiue ſit peccatum in moribus ſiue in fide. Concordat ſanctus Thomas, & Bonauentura. Similiter Alexander parte 4. q. lxxviij. Excepto peccato perpetrando de futuro. Debet tamen confeſſor cauere diligenter pro poſſe ne peccatum perpetrandum, ſibi in confeſſione detectum opere perpetretur: maximè ſi fuerit peccatum ad aliorum corruptionem in fide ordinatum: obſeruata tamen diſcretione, vt nullo modo prodat illum qui ſibi confeſſus eſt: ac ne aliqua mala ſuſpicio de illo generetur, vt ſcribit Gabr. vbi ſupra, ar. iij. dub. j. Et quæ confeſſor in confeſſione nouit, non nouit, vt homo, ſed vt Deus, ergo nihil tale reuelandum eſt homini. Et verſus quem quidam allegant, volentes per hunc confeſſionem in quibuſdam caſibus reuelandam, ſcilicet. Eſt hæreſis crimẽ quod nec confeſſio celat. Falſus eſt & erroneus quã

tum

tum ad ſenſum verborum, vt vult Scotus, quantum verò ad menſuram pedũ, bonus eſt. Et confeſſor qui audit & dicit (inquit Gabr.) puta abſoluit, facit in perſona ſua: ſed vt miniſter Dei, ſicut omnia ſacramenta miniſtrantur ex perſona miniſtri, ſed auctoritate Dei. Item ſi tyrannus minaretur mortem cõfeſſori niſi reuelaret ſibi confeſſa, debet plus timere Deum & ſe offerre martyrio, quàm trãſgredi legem Dei, naturæ & Eccleſiæ, reuelando confeſſionem, vt idem ait Gab. Item celatio cõfeſſionis nunquam cedit in periculũ ſalutis: vt paulò pòſt idem dicit Gab. ideo nunquã reuelãda eſt confeſſio. Confeſſor quoque (vt dictum eſt) tenetur triplici iure ad celandũ confeſſa, diuino, ſcilicet, naturali, & poſitiuo Eccleſiæ. Probat hoc Scotus. Sed ſi confeſſor ad dicẽdam veritatem iuraſſet, &c. poſſet ſic dicere. In his in quibus poſſum perbibere teſtimonium, nihil ſcio: vel ſimili modo. Neque iudex vltra debet, nec poteſt cõpellere. Sicut in ſimili productus in teſtem, nõ debet manifeſtare ea quæ ſub ſecreto ſibi commẽdata recepit, ſic enim manifeſtando, ageret contra legem naturæ: ad quod nemo compelli debet. Poteſt & ſacerdos securè iurare & dicere ſub iuramẽto, ſe neſcire quæ nouit per confeſſionem, quoniam illa nõ nouit vt homo, ſed vt Deus. Ita communiter Doctores imitantes Alexan. Tho. Bonauen. Richa. Petrum de Palude. vt etiã ſcribit Gab. quẽ cõſulito & legito vbi ſuprà. Et de confeſſione alias multa legantur apud Doctores, & caſus, &c.

¶ CONFITERI idem eſt quod veritatẽ ſponte fateri. Et hoc contingit dupliciter: vt ſcribit Iacobus de Valẽtia Epiſcopus Chriſtopolitanus Pſalm. 9. Nam aut cõfitemur facta noſtra, aut facta Dei. Primo modo nõ poſſumus cõfiteri niſi peccatũ, quia in actibus noſtris vt noſtri ſunt, non inuenitur niſi peccatũ: ſecundũ Aug. Si quid boni agimus, illud nõ eſt ex nobis tanquam ex nobis, quia omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt, ſecũdum Apoſt. Et ideo talis confeſſio voluntaria dicitur confeſſio peccatorum, & hoc pertinet ad pœnitentiam. De hac confeſſione dicitur Pſal. 31. Dixi confitebor aduerſum me, &c. Confeſſio autem de Deo eſt triplex, quia aut confitemur eius excellentiam & omnipotentiam: vtputa ipſum eſſe trinum & vnum & omnium creatorem & incarnatum & redemptorem, & tunc dicitur confeſſio fidei, de qua agit ſaluator Matth. 10 Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, cõfitebor & ego eum, &c. Aut confitemur eius bonitatem & miſericordiam, & ſic narramus & allegamus eius nobis collata beneficia, & talis dicitur cõfeſſio beneficiorum, & pertinet ad gratiarum actiones & ad laudes. Et de hac Dauid fecit plures Pſalmos qui incipiunt à confeſſione: puta Confitebor, aut Confitemini Domino, quoniam bonus. Item de hoc fecit omnes Pſalmos alleuiaticos & hymnos de laudibus Dei, memorando beneficia. Tertiò autem poſſumus confiteri iuſtitiam Dei, narrãdo eius iudicia iuſta, occulta aut manifeſta, & hæc dicitur confeſſio iuſtitiæ, & iudiciorum occultorum & ineffabilium & tremendorum Dei. De hoc eſt iſte Pſalmus: Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua, id eſt, nõ ſolùm ore, ſed toto corde tibi ſpontè manifeſtabo: & profitebor omnia mirabilia & tremenda iudicia tua, &c.

¶ CONFICERE. Aliquid confici vel effici ab alio ſecundum Gabr. diſtin. 13. quæſt. 1. arti. 1. libro 4. poteſt intelligi tripliciter, ſcilicet poteſtate naturalis agentis, vel operatione meritoriæ actionis, vel virtute aſſiſtente principalis cauſæ. Et conficere eſt corpus Chriſti conſecrare. Nulla autem creatura conficere poteſt Euchariſtiam primo modo, nec ſacerdos ſecũdo modo, quia vt dicit Aug. in li. de corpore Chriſti, non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur creatoris. Tertio modo per virtutem creatoris aſſiſtentem: vt aliàs de efficacia ſanctorum dicit Gabri. diſtinctione 9. quæſtion. prima. Soli autem ſacerdotes ritè ordinati habent poteſtatem à Deo Euchariſtiam conficiendi, vt habetur de ſum. tri. & fi. ca. 1. firmiter. Et ſacerdos proferens verba ſuper materiã debita, habens intentionem faciẽdi hoc quod Chriſtus inſtituens ſacramentum fieri voluit, conſecrat ſiue hæreticus ſit ſiue catholicus. Non habens hanc intentionem in genere non conſecrat. Poteſt autem hanc intentionem habere in genere etiam ignorans quid ſit id quod Chriſtus inſtituẽs voluit per huiuſmodi verba ſic prolata fieri. Poteſt etiam eam habere hæreticus circa alium articulum, vel circa hoc ſacramentum, credẽs tamẽ tranſſubſtantiationẽ fieri ſeu Chriſtum eſſe in ſacramento: vt certum eſt. Plura Gabriel de conſecratione corporis Chriſti vbi ſuprà. Et lect. 4. canonis, dicit quod conficere aut cõſecrare Chriſti corpus & ſanguinem, nihil aliud eſt quàm conuertere ſubſtantiam panis in corpus, & ſubſtantiam vini in ſanguinem Chriſti, verbis ſaluatoris. Vnde Ambro. in lib. de ſacramentis: de conſecra. diſtinction. ſecunda, panis. Panis eſt in altari vſitatus ante verba ſacramentorum vbi acceſſit conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Et Aug. 4. de tri. de conſecra. diſtinctione ſecunda. Corpus. Corpus & ſanguinem Chriſti dicimus illud quod ex fructibus terræ acceptum & prece myſtica conſecratum rectè ſumimus ad ſalutem ſpiritualem. Vnde Magiſter diſtinctio 12. quarti. c. 1. Sacerdotes dicuntur conficere corpus Chriſti & ſanguinem, quia eorum miniſterio ſubſtantia panis fit caro, & ſubſtantia vini fit ſanguis Chriſti. Conuerſio autem hæc tria dicit, ſcilicet, ſubſtãtiæ panis & vini deſitionem. Accidentiũ dictarum ſubſtantiarum conſeruationem, & corporis & ſanguinis Chriſti ſub conſeruatis ſpeciebus & accidentibus præſentialem incœptionem. Nullum autem horum trium ſacerdos facit ſua naturali virtute, nec ſuo merito facere hæc poteſt, ſed hæc fiunt à ſacerdote virtute occulta nõ inſiſtente, ſed aſſiſtẽte. Hæc latius declarat Gabr. lectione 4. canonis. De hoc Scotus di. 13. q. 2. & libr. 4. concorditer ſcribit ad prædicta. Cõficere Euchariſtiam vt principalis cauſa nulli poteſt competere niſi ſoli Deo, licèt vt cauſa inſtrumẽtalis, vel vt magis propriè dicta, vt miniſter poteſt cõpetere alicui homini, quia ſic Deus ordinauit quod in quibuſcunq; ſacramẽtis miniſter poſſit eſſe homo. Sic ergo loquẽdo de cõficiente miniſtrum poſſe cõficere, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo abſolutè: ita, ſcilicet, quod ſi attentet facere, facit quod intẽdit. Alio modo de poſſe ordinatè facere, & hæc diſtinctio generalis eſt in omnibus ſacramentis, quia plus requirit ordinatè miniſtrari in eis quã ſimpliciter miniſtrari, loquẽdo de poſſe ſimpliciter, nihil requiritur vltra materiã debitã niſi miniſter debitus: ad quẽ requiruntur tres conditiones, ſcilicet quod ſit ſacerdos: quod poſſit proferre verba cõſecrationis: & quod poſſit habere intentionem debitã faciẽdi, ſcilicet, quod intẽdit Eccleſia facere. Secunda cõditio & tertia ſunt communes hîc & in miniſtrante alia ſacramenta, propter defectum ſciẽ-

tiæ non poteſt mutus cóficere, propter defectũ tertiæ, carens vſu rationis nó poteſt conficere. Et eodẽ modo de baptizando & cóferendo quæcunque alia ſacramẽta. Sed prima códitio eſt propria circa Euchariſtiã, ſcilicet, quod ſolus ſacerdos pót, & quilibet cui poſſunt competere illę duæ conditiones, ſcilicet prolatio & intẽtio. Et quod ſolus probatur per illud extra de ſum. tri. & fi. catho. vbi dicitur. Hoc ſacramẽtum nemo poteſt conficere niſi ſacerdos qui ritè fuerit ordinatus ſecũdũ claues Eccleſię. Scotus, & probatur ex illo verbo Chriſti. Matth. 26. Hoc quotieſcũque feceritis, &c. Vbi loquitur Apoſtolis, vel ad minus non niſi diſcipulis quibus in Euchariſtia ad minus non ſuccedũt niſi ſacerdotes. Apoſtolis ſuccedũt epiſcopi, diſcipulis presbyteri. Vnde & S. Paulus. 1. Cor. 10. ait: Panis quem frãgimus, nónne cómunicatio corporis Domini eſt? Quẽ frangimus nós inquit Apoſtoli, & diſcipuli eius. Si enim quilibet fidelis poſſet conficere, nó oporteret alium aliis frangere, ſed quilibet poſſet de ſuo ſacrificio cómunicare, vt ſcribit Scotus vbi ſuprà. Et paulò pòſt de degradato dicit: qui & ſimiliter cóficere poteſt. Eodem modo de hæretico & ſciſmatico ſi intendũt (licet nó ordinatè poſſint cóficere) facere quod Eccleſia facit, cóficiunt, & quod Chriſtus inſtituit faciendum: licèt nec intendat in ſpeciali, quia credit Euchariſtiam nihil valere. Ad poſſe autẽ ordinatè conficere multa concurrunt, quę tamẽ multa Scotus ad tria reducit, ſuppoſito quod habeat materiã cóuenientẽ: & poſſit verba proferre cum intentione debita ſuperaddita huiuſcemodi. Et ex parte miniſtri ſunt in duplici differẽtia. Quædam ſunt amotiones impedimentorum, & quædam oppoſitiones cóuenientium ſeu idoneorum, vt amotio culpæ, exiſtens enim in peccato mortali nó poteſt ordinatè cóficere. Itẽ cũ quis non eſt ieiunus ieiunio naturę, de quo aliàs dicitur. Impedit & pœna canonica, vt eſt degradatio, irregularitas, excómunicatio maior, ſuſpẽſio ab executione eorũ quæ ſunt ordinis, ſimonia, infamia: & quædã alia huiuſmodi ad iſta reducibilia: vt ſub infamia poteſt cótineri eſſe publicum peccatorẽ, quod cótinet multa, publicũ fornicatorẽ, publicũ vſurariũ: & huiuſcemodi, &c. Itẽ perſonis defectuoſis nó licèt cóficere, & altari miniſtrare. Itẽ ad ordinatè conficiendũ ex parte miniſtri requiritur appoſitio conuenientiũ, ſcilicet, ornamẽtorũ, vt habetur de cóſecra. d. 11. Veſtimenta. Dicitur ibi quod veſtimenta Eccleſiæ quibus Deo miniſtratur, debẽt eſſe ſacrata & honeſta, quibus in aliis vſibus non debent vti quàm in Eccleſiaſticis, & Deo dignis officiis. Hęc Scotus. Quę autem ſunt hæc indumenta communia Epiſcopis & Presbyteris, vt habet Innocentius de offi. miſſę. parte 1. c. 10. ſunt ſex, ſcilicet amictus, alba, cingulum, ſtola, manipulus, planeta. In quibuſdam tamen locis conſuetudo obtinuit quod nó oportet cingulum benedici, & ſic nó apparet quin liceat vti cingulo non benedicto, &c. Pœna autem miniſtrantis (in quocunque impedimento canonico) videtur eſſe irregularitas, vt patet extra de clerico excommunicato vel depoſito, in diuerſis capitulis. Et hoc maximè ſi miniſtrans ſciat talem pœnam ſibi inflictam. Vide latiùs Scotũ vbi ſuprà, & paulò infrà de peccatore publico ſeu notorio, certum eſt quod ante pœnitentiam peccat mortaliter conficiendo: non tamen quia eſt in peccato mortali, ſed quia ſcandalizat: id quod poſſit dici de publico vſurario, etiam manẽte in peccato vſurę. Plura ibi Scotus. Et in fine illius quæſtionis dicitur quod oportet celebrantem habere aliquem reſpondentẽ in perſona totius Eccleſiæ, vt denotetur eſſe mediator inter Deũ & Eccleſiam, offerens ſacrificium Deo pro Eccleſia quæ ſibi aſſiſtit in offerendo, &c.

¶ CONFIRMATIO quandoque accipitur pro conſtanti firmitate in bono, quemadmodũ beati dicũtur confirmati, vel confirmatio importat conſtantẽ firmitatẽ in aliqua virtute, quæ de lege ordinata eſt inuertibilis in vnum contrarium. Sicut aliquẽ diceremus in gratia confirmatũ, quia aliqualiter inuertibilem ad peccatum: vt dicit Dominus Cardinalis Camera. & hęc dicitur cótinua, firma & perfecta perſeuerantia voluntatis in bono. Quandoque capitur pro ſigno talis confirmationis. Tertiò ſumitur pro quadã vnctione quæ dicitur eſſe vnũ de ſeptẽ ſacramentis Eccleſiæ nouæ legis, de qua paulò pòſt videbitur.

¶ CONFIRMATIO viæ & patrię differunt, vt ſcribit Gab. d. 3. ar. 3. q. 2. libr. 3. quod confirmatio viæ in hoc cóſiſtit, quia Deus cócurrit ad operã meritoria quæ liberè vult elicere: & nũquam ad opera mala. Et ſupplet negligẽtiã ſi omitteret opera bona debita. Hæc ſecundum Brulefer, dicitur impoſſibilitas peccandi per gratiam prouenicns ſolum ex manutenẽtia Dei omnipotẽtis, qui tenet ſuper iuſtos in recta & bona voluntate. Et ſecundum eundem duplex eſt impoſſibilitas peccandi, ſcilicet, per naturam, & gratiam. Prima conuenit ſoli Deo, & ideo Deus non eſt confirmatus in bono, iſta impoſſibilitas peccandi non eſt communicabilis creaturæ, quia omnis creatura eſt vertibilis. Nã vertibilitas eſt propria paſſio creaturæ. Vnde Apoſtoli quantumcunque boni fuerunt: non tamen fuerunt cófirmati, vt dicit Brulefer, quia in eis non fuit perſeuerantia cótinua, etiam poſt receptionem ſpiritusſancti in die Pentecoſtes non habuerunt impoſſibilitatem peccandi per gratiã: nec fuerũt cófirmati tali cófirmatione. Patet per ſcripturã, quia Petrus fuit reprehẽſus à Paulo, & reprehẽſibilis erat, quia non rectè ambulabat ad legem Euãgelij, & ſicut ipſe qui erat principalior peccauit, ſic alij potuerũt peccare. Sed Virgo glorioſa cófirmata fuit in via (vt dicit Gab.) ità quod mereri potuit, & nullo modo peccare, aſſiſtẽte gratia diuina, id eſt, gratuita Dei voluntate eam peccare nó permittẽte. Itẽ beatus Ioannes ab annis diſcretionis fuit cófirmatus in gratia, ſcilicet, eam (vt inquit Brulefer) impoſſibilitatẽ peccandi habuit, quã Apoſtoli, ſcilicet, per gratiã. Item ſecundũ eundẽ d. 12. q. 1 li. 3 Chriſtus peccare nó potuit, & ratio eſt triplex, ſcilicet, plenitudo gratiæ, cófirmatio gloriæ, & vnio diuinæ naturæ & humanę. Plenitudo gratię facit quod ipſe Chriſtus ſecũdũ humanã naturã habuit gratiã cófirmationis, ſed illa gratia adeo liberũ arbitriũ cófirmat, vt nullo modo poſſit infirmari per culpã, hoc ipſum facit confirmatio gloriæ: quę quidẽ fuit in Chriſto à ſuæ cóceptionis primordio, ſtatim enim fuit beatus & comprehenſor, & ſicut beatus nó poteſt damnari, ſic etiã nó poteſt præuaricari, ac per hoc in Chriſto nulla potuit eſſe ſecundum animam macula peccati. Dicit & de beata Virgine quod ipſa in cóceptione filij licet non ante habuit impoſſibilitatem peccandi, nec vnquam infecta fuit aliquo peccato, nec originali, vt pulchrè oſtendit & probat Brulef. Et (vt idem dicit) multi ſunt ſancti in Paradiſo qui excedũtur in gratia à viatoribus, vt ſunt viatores in præſenti vita: & tamẽ poſſunt peccare, illi autẽ non. Per

hoc

hoc notum eſt quod non eſt gratia gratum faciens, ſed gratia gratis data. Ex iſtis infertur propoſitio quod iuſti nõ poſſunt peccare. Bruleſer.d.7.q.4.libr.2.d.7.q.1.lib.4. Sed cõfirmatio patriæ (vt dicit Gab. vbi ſuprà,) eſt qua confirmati ſunt beati qui habent in ſe actum beatificum perpetuè à Deo creatum & conſeruatum: qui repugnat omni peccato commiſſionis & omiſſionis: à quo beati nunquã ceſſare poſſunt Deo illum actum in eis conſeruante, & per hoc non poſſunt peccare. Sed in nullo viatore (vt idem dicit) eſt talis actus, nec alius quicũque perpetuus, quia nullus viator, nec etiam beata Virgo fuit ſemper in actu diuino cõtemplationis: vt dicit Hugo. in li. de triplici holocauſto. Non enim ſemper fuit in actuali vſu rationis: puta tempore ſomni. Confirmatus in iuſtitia põt intelligi dupliciter, vt ſcribit Gab. d.20.q. vnica, lib.2. Vno modo, quia non poteſt peccare eo modo quo creaturam contingit non poſſe peccare. Alio modo quis dicitur confirmatus, quia non peccabit. Sic quidam viatores in vtero ſanctificati poſſunt dici confirmati, præſertim quantum ad mortalia, quia fortè etiam peccauerunt venialiter, ſecundum illud 1. Ioan.1. Si dixerimus quia peccatũ non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Accipiendo confirmationem primo modo in ſtatu innocentiæ: electi non fuerunt in gratia confirmati: quia talis confirmatio repugnat ſtatui viæ, ſed ſtatus innocentiæ in Paradiſo fuit ſtatus viæ, illa enim confirmatio includit certitudinem de nõ peccando, quæ eſt pars beatitudinis, beatitudo autem repugnat ſtatui viç. Sed in ſtatu innocẽtię electi fuiſſent ſtatim poſt generationẽ in gratia ſecũdo modo confirmati: quia ſi Adam non peccaſſet, filij ſui nunquam peccaſſent, vt probari poteſt per Anſel. 1. lib. Cur Deus homo. c.18. loquẽtẽ de primis parẽtibus, vbi dicit: In illa iuſtitia in qua erãt ſi viciſſent vt tentati non peccarent, ita confirmarẽtur cũ omni propagine ſua quod vltra peccare nõ poſſent, quemadmodum, quia victi peccauerunt, ſic infirmati ſunt: vt quantum in ipſis eſt ſine peccato eſſe non poſſunt. Quis enim audeat dicere plus valere iniuſtitiam ad alligandũ in ſeruitutẽ hominẽ in prima perſuaſione ſibi conſentientem: quam valeret iuſtitia ad confirmandum eum in libertate ſibi in eadem prima tentatione adhærentem. Nam quemadmodũ humana natura tota erat in parẽtibus primis, tota in illis victa eſt, vt peccaret, ita in illis tota viciſſet ſi non peccaſſet. Et beatus Greg. 4. moral. Non genuiſſent reprobos in ſtatu innocẽtiæ, ergo nec peccatores. Peccatores namque reprobi ſunt, & ſi non ſemper ſecũdum prædeſtinationem, tamen ſecundũ præſentem iuſtitiam. Vide & de hoc Gabr. latiùs vbi ſuprà.

¶ CONFIRMATIO vt dicitur vnum ſacramentũ de ſeptem ſacramẽtis Eccleſiæ, ſic deſcribitur: vt habet Gab. d.7.q. vnica, libr. 4. Confirmatio eſt vnctio hominis viatoris baptizati aliqualiter conſentiẽtis, vel ante ſuſceptionẽ rationis vſum non habẽtis factam in fronte in figura crucis cum chriſmate ſanctificato, à miniſtro idoneo ſimul cum debita intentione certa verba proferente ex inſtitutione diuina ſignificans vnctionem animæ per gratiam roborantem confitendum fiducialiter Chriſti fidem. Concordat Scotus d.7.q.1.lib.4 & Dominus Cardinalis Camera q.4.lib.4. Hæc diffinitio eſt cauſalis tangens materiam, miniſtrum, formam ſuſcipientem, modum, & finem. Nam cum dicitur, vnctio: tangitur materia propinqua & etiam quidditas confirmationis. Nam confirmatio nõ eſt res permanens puta chriſma, ſed operatio tranſiens, id eſt vnctio ſeu actus vngendi in fronte. Dicitur, hominis baptizati: quia nõ baptizatus cõfirmari nõ poteſt, ſicut nec ordinari, nec aliud ſacramentũ in operatione conſiſtens ſuſcipere, cum baptiſmus eſt ianua, & fundamentum cæterorũ ſacramentorum, vt dicitur de conſecra. di.4. Tantum itaque, in fine. Dicitur, in operatione conſiſtẽs: propter ſacramentum Euchariſtiæ, quia cum illud non conſiſtit in operatione circa ſuſcipiẽtem, nihil præſupponit in eo. Ideo nõ baptizatus, imò animal Brutum ſi ſuſcipit ſpecies ſacramẽtales Euchariſtiæ, verum ſuſcipit ſacramentum. Nam ſpecies ſunt ſacramentũ etiã non ſuſceptæ. Secùs de aliis ſacramentis: illa enim conſiſtunt in operatione circa ſuſcipientẽ, ideo prærequirunt baptiſmum in eodem, vt ſint ſacramenta, etiam matrimonium etſi ſit apud infideles, non tamen apud eos eſt ſacramentum, vt ſuo loco patet. Et de hoc vide Alexan. parte 4. quæſtio.28. memb.2. arti.2. Concordat ſanctus Bonauen. diſti.7. art.9. lib.4. & Tho. q.4. ar.3. d.7. in ſcripto 4. Dicitur, aliqualiter conſentiẽtis: eodem ſiquidem modo requiritur conſenſus in ſuſcipiente ſacramẽtum confirmationis, ſicut requiritur in ſuſcipiẽte baptiſmũ. Dicitur, viatoris: patet hoc in diffinitione baptiſmi. Dicitur, facta in frõte: vbi notatur determinata pars corporis, in qua ſi non fieret, non eſſet confirmatio. Nã vnctio quæ fit in vertice cũ chriſmate baptizato puero à ſacerdote baptizante, non eſt confirmatio. Cuius ratio eſt inſtitutio diuina. Cõgruitas verò ſecundum Rich. hæc eſt: quia cum hoc ſacramentum ordinetur ad fiducialiter vel cum fiducia & conſtãtia ſine timore & ſine erubeſcentia fidem confitendum, quantum ad articulum mortis Chriſti in cruce, & ſigna timoris & erubeſcentię maximè apparẽt in fronte, ideo qui confirmatur, vngitur chriſmate in fronte per modum crucis, vt oſtẽdatur ſibi quòd crucem Chriſti timore & erubeſcentia confiteri debeat. Vnde Gerſon in regulis moralibus dicit quod ſacramentum confirmationis ad robur inſtitutum tenetur quilibet Chriſtianus habens vſum rationis non contẽnere: præſertim imminente periculo confeſſionis Chriſti coram infidelibus faciẽdæ. Et frons confirmati (vt notat Rich d.7 ar.6.q.2.lib.4.) debet ligari quouſque deſiccetur: ne frons inuncta aliquas ſordes ſubtrahat. Et etiam ſecundum Hugo. 2. lib. de ſacramentis, parte ſeptima. cap. viii. Confirmatum decernon lauare caput vſque ad ſeptem dies, propter ſeptem dona ſpiritusſancti, & quia Eccleſia ſeptem diebus celebrat aduentum ſpiritusſancti in diſcipulos. Hæc Richard. Dicitur, in figura crucis: ſic enim concordat formæ in qua dicitur: Signo te ſigno crucis. Alioquin niſi ſic fieret, forma non eſſet vera. De hoc Stephanus papa de conſecra. diſtinct. quinta. Nunquid, ait: Nunquid non omnia chriſmata ſacerdotali miniſterij crucis figura perficiuntur? Dicitur, cum chriſmate, nam ſi fieret cum oleo ſancto: aut oleo infirmorum: non eſſet ſacramentum. Cuius ratio principalis non eſt niſi diuina inſtitutio. Chriſma eſt vnguentum ex oleo oliuarum ac balſamo confectum. Et chriſma conuenienter ſignificat finem ſiue effectum huius ſacramenti. Nam ſicut dicitur de ſacra vnctione. § per frontis. Per cõfirmationem ſpiritusſantus datur ad augmentum: vt liberè confiteatur quod credit: quia corde creditur ad iuſtitiam: ore autem fit confeſſio ad ſalutem. Hæc autem includunt interiorem conſcientiæ

nitorem

nitorem per puram fidem. Oleum verò cùm ſit pingue & conuenientiſſimum ignis pabulum, & nitidũ, conueniẽter repræſentat gratiæ pinguedinem charitatis feruorem & fidei interiorem nitorem. Balſamus autem cùm ſit maximè odoriferus, & à corruptione præſeruatiuus, conueniẽter repræſentat bonum odorem famę, fidei, qui diffunditur per confeſſionẽ oris, qua audientes præſeruantur à corruptione erroris. Et quia chriſma eſt determinata materia huius ſacramenti, nõ ex quocũque oleo, ſed ex oleo oliuę & balſamo cõficitur. Dicitur ſanctificatio: quia vt chriſma ſit materia confirmationis, requiritur, vt ſit conſecratum ab epiſcopo. Cuius ratio eſt inſtitutio diuina, ad quod adducit congruentiam Richar. q.1. articu.1. poſt, ſcilicet, Bonauen. & Scotum. Aliter ſentiunt Duran. Palu. & Tho. quos videre potes, & poſt eos videatur Gab. diſt. 7. quæſtio. vnica. libro 4. Verum quicquid ſit de illis congruitatibus ratio eſt diuina inſtitutio. Dicitur à miniſtro idoneo, vt eſt epiſcopus, & ſolus talis, vt quidam volunt vt videtur velle magiſter diſtinctione 6. libro 4. Vide & Hugo. li.2. de ſacramentis parte 7. ca.2 & ſanctus Bonauen. Tho. diſtinctio. 7. quæſtio. 5. artic. 3. libr 4. dicit quod papa poteſt committere actum confirmationis ſacerdoti: nõ autem inferiori. Idem habet Palu. Alius itaque ab Epiſcopo, & omnis confirmatus cui Papa poteſt demandare. Dicitur cum debita intentione miniſtri, quæ eſt velle facere quod Eccleſia intendit: & ſine debita intentione miniſtri non eſt ſacramentum, per omnia ſicut eſt in baptiſmo de intentione baptizantis. Dicitur, certa verba proferẽtis, vbi tangitur forma huius ſacramenti, quæ eſt: Signo te ſigno crucis, confirmo te chriſmate ſalutis vel ſanctificationis (vt inquit Cardinalis Came.) in nomine patris & filij, & ſpiritusſancti, amen. In qua tangitur finis huius ſacramenti ad quem inſtitutum eſt, quæ eſt confeſſio fidei Chriſtianæ, cuius tota ſumma cõſiſtit in paſſione Chriſti, vt innuit Apoſtol. 1. Cor. 2. Non iudicaui me aliquid ſcire inter vos niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum, habet etiam huius articuli confeſſio maiorem difficultatem, quia ſicut dicitur ibidem cap. 1. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus aut ſtultitiam. Hanc formam (vt inquit Palu.) non habemus ab Euãgeliis, ſed à traditione Romanæ Eccleſiæ, quæ eam accepit ab Apoſtolis, qui eam à Chriſto acceperunt, & hic tangitur finis: cùm dicitur: Signo te ſigno crucis, vt crucis verbum non erubeſcat, ſed publicè confiteatur. Tangitur etiam ſacramentalis actus, cùm dicitur: Confirmo, id eſt, ſacramentum confirmationis trado. Tangitur materia, cùm dicitur: Chriſmate. Tangitur res ſacramẽti, cùm dicitur: Salutis: Tangitur quoque cauſa principalis ſanctificans: in nomine patris, &c. Quod autem hæc ſit forma ratio eſt in pluribus diuina inſtitutio. Verùm quidam loco ſigno dicunt, conſigno, vt Palu. & alij, & loco dictionis ſalutis, dicunt ſanctificationis, & non refert: quia illa verba eundem ſenſum habent, & manente perfectè eadem ſententia, manet eadem forma. Dicitur ſimili, quia neceſſe eſt, vt concurrant pro aliquo inſtanti temporis intentio, vnctio, & verborum prolatio: ita vt nullum horũ perfectè finiatur ſine aliis, quin ad minus alia ſint incœpta. Dicitur, ex diuina inſtitutione, ſignificans, vbi tangitur auctor & inſtitutor huius ſacramenti. Verum de hoc recitat Alexan. parte 4. quæſtion. 24. memb. 1. & poſt ſanct. Thom. tres opiniones. Prima quam tenet Alexan. quod illud ſacramentum non eſt inſtitutum nec à Chriſto, nec ab Apoſtolis, quia non legitur vbi & quando. Et neque Chriſtus neque Apoſtoli vſi ſunt hac materia, neque hac forma, ſed ſola manuum impoſitione. Sed dicit quod confirmatio inſtituta ſit ab Eccleſia in concilio Meldenſi: & hanc opinionem ſequitur ſanctus Bonauentura. Secunda opinio tenet quod illud ſacramentum inſtitutum ſit ab Apoſtolis, & ab eis collatum & miniſtratum, qui fuerunt quaſi baſes Eccleſiæ. Ambas has opiniones reprobat ſanct. Tho. Nam cum fundamentum cuiuſlibet legis in ſacramẽtis conſiſtat, ſacramenta non poſſunt inſtitui, niſi per legiſlatorem, qui eſt Deus. Eſt ergo tertia opinio quod ſicut cætera omnia ſacramenta nouæ legis: ita & confirmatio à Chriſto inſtituta eſt. Hanc opinionem approbat ſanctus Tho. quem in hoc imitatur Scotus, Richar. Durandus, Aliacenſis, & cæteri plures. Vnde dicendum quod Chriſtus ſacramentum illud inſtituit, materiam & formam determinauit, non tamen potentiam ſuam alligauit ſacramentis. Videatur Gabri. vbi ſuprà. Quod autem (vt dicit Gabri.) tempus inſtitutionis & modus non legitur in ſcriptura, non probat: quia multa fecit Deus quæ ſcripta non ſunt. Ioan. 20. Multa denique tradita ſunt Eccleſiæ ab Apoſtolis & per ſucceſſionem Epiſcoporum ad nos deriuata, quæ non ſunt ſcripta in canone Bibliæ, vt habet Innocentius de offi. miſſæ, & in c. Cùm Marthæ. de celebra. miſſa. Et hæc opinio videtur ſanior & melior, & ideo dicitur, ex inſtitutione diuina. Dicitur vltimo, efficaciter ſignificans vnctionem animæ. Vbi tangitur res huius ſacramenti: quæ eſt gratia animæ collata ad conſtanter credendum, & ore intrepidè ſine verecundia confitendum fidem crucifixi. De quo Melchiades Papa de conſecra. di. 5. Spiritus, quem refert Gabri. vbi ſuprà Et vt Dominus Cardinalis Camera. dicit. quæſtio. quarta. articu. 1. lib. 4. Effectus huius ſacramenti eſt acceptio ſpiritusſancti ad robur cõtra omnia tentamẽta, & confortatio animæ in virtute, & ſpecialiter in virtute conſtantiæ in fidei confeſſione. Vnde Act. 8. Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant ſpiritum ſanctum, &c.

¶ CONFIRMATIO breuius ſic diffiniri poteſt. Eſt vnctio frontis baptizati per ſanctificatum chriſma, efficaciter ſignificãs vnctionem animæ per gratiam ad robur, & ad liberè cõfitẽdũ fidem crucifixi. Vltima clauſula includit cęteras hîc dimiſſas, & in priori diffinitione poſitas, quoniã ſi aliqua earũ defuerit ab vnctione, iam non efficaciter ſignificabit vnctionem animæ, &c. & ſic non erit ſacramentum: vt ſi nõ fuerit miniſter idoneus, aut nõ debita forma verborum, & hoc ſacramentum nouæ legis nõ eſt iterabile propter indelebilem characterem cõfirmato impreſſum. Et hoc probatur auctoritate concilij Terraconenſis de conſecra. d. 5. Vide Gabr. d. 7. q. vnica. ar. 2. cõcluſione 2 & concluſione 3. dicit tenentes ſolos Epiſcopos (prout Epiſcopatus diſtinguitur à ſacerdotio) cõfirmare videtur magis veritati appropinquare. Nam vt habetur ex actibus, ſoli Apoſtoli cõfirmauerunt per manuum impoſitionem qui fuerunt, eorumque loco ſucceſſerũt Epiſcopi, ſicut 72. diſcipulis ſucceſſerũt ſacerdotes: vt dicit Anacletus, qui fuit quintus à beato Petro Papa Romanus. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà, ibidem.

¶ CONFIRMATIO, vt vult Scotus non eſt ſimpliciter neceſſaria ad ſalutem. Sufficit enim baptiſmus

cum

cum fide, vt dicitur Marci vltimo, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Et hoc idem de conſec. diſt. v. Spirituſſanctus. Eſt tamen neceſſaria adulto, ſic quod non contemnat, aliàs non eſt plenus Chriſtianus, vt inquit Aliaco. q.4. lib.4. Et tunc iudicatur contemnere, quando oblata omnimoda oportunitate non ſuſciperet. Et ſecundum hoc intelligitur illud Vrbani Papæ, de conſe. diſt. v. omnes fideles per impoſitionem manus Epiſcoporum Spiritum ſanctum poſt baptiſmum accipere debent, vt pleni Chriſtiani inueniantur. Accipere debent loco & tempore congruis, & non contemnere. Vnde Glo. ibid. ſi contemnerent, peccarent mortaliter, & hoc de adultis. Durandus dicit, licet oppoſitum teneat Paludenſis, q.j. quòd licet non eſt neceſſarium ſimpliciter, eſt tamen neceſſarium in caſu, ſcilicet, quando imminet perſecutio: & perſecutor coram quo fides eſt confitenda, & habetur copia miniſtri confirmare volentis & valentis. Vnde Melchiades Papa, Quamuis continuò tranſituris ſufficiant regenerationis beneficia, victuris tamen neceſſaria ſunt confirmationis auxilia, vide Gabr. dub.3. vbi ſuprà. Conuenit preterea hoc ſacramentum omnibus baptizatis cuiuſcunque fuerint ſexus, ætatis, aut cõditionis. Conuenit omnibus, vt in eis baptiſmalis gratia augeatur; quo maioris præmij in beatitudine ſint participes. Conuenit etiam omnibus roborari ad ferẽdum perſecutionem præſentem vel futuram, quia omnes qui piè volunt in Chriſto viuere, perſecutionem patiuntur 2. ad Thim.3. Nec mulieres excluduntur quę aptæ ſunt ad pugnam ſpiritualẽ: nec pueri licet ante vſum rationis non ſint in pugna, expectant tamen futuram, & congruit armari ante pugnã. Nec tranſeuntes: quia in morte eſt pugna grauiſſima, & maxima, neceſſarium eſt robur cõſtantię in fide & charitate. Nec muti, quia ſi non in verbo, tamen opere & nutu confiteri poſſunt fidem, & per hoc vterque effectus, ſcilicet, perfectio gratię & ſpirituſſanctus ad robur pugnandi & confitendi fidem conuenit omnibus baptizatis. Vide latiùs Gab. d.7. q. vnica, art.3. dub.7. Ex quo habetur quod ſacramentũ confirmationis ſtatim poſt baptiſmum dari congruit. Nam & Apoſtoli Baptizantes continuò per manuum impoſitionem confirmabant, & Epiſcopus baptizans ſtatim cõfirmat, nec opus eſt vt infantes habeãt memoriã acceptę confirmationis pluſquã baptiſmatis: ſed ſufficit quod cum adoleuerint ex relatione patrinorum vel aliorum ſe ſciant confirmatos ad cauendum iterationem huius ſacramẽti. Et quoniam non paruo gloriæ priuatur præmio, qui ſine confirmationis ſacramẽto decedit, illo, ſcilicet, gradu gloriæ qui reſpondet gratiæ confirmationis. Ideo quãtum fieri poteſt differenda non eſt confirmatio etiã infantum, ne ſi decederent tanto gloriæ gradu perpetuæ priuarẽtur, vt vult Glo. in ca. vt ieiuni. de conſe. diſtin.5. Hinc dicit Hugo. li.2. de ſacra. parte 7. ca.3. Ab hac vita ſine manus impoſitione, id eſt, confirmatione migrare omnino periculoſum eſt. Debet etiam tradi hoc ſacramentũ, & ſuſcipi à ieiunis præuia confeſſione, vt habetur de conſe. d.5. Vt ieiuni, & ca. ſe. Quod tamen conſilij eſt & honeſtatis, nõ præcepti: vt dicunt doctores. Excipiuntur tamen infirmi, & morte periclitãtes, quibus non ieiunis tradẽda eſt. Cõſuetudo tamen habet quod Epiſcopo pręſenti ieiunis & non ieiunis traditur propter raritatẽ Epiſcoporũ confirmantiũ. Nec eſt neceſſariũ neceſſitate ſacramenti, ſicut nec in baptiſmate: quia verũ eſt ſacramentũ ſi nullus teneat. Eſt tamen neceſſariũ neceſſitate pręcepti. Statuit enim Eccleſia quod cõfirmãdus teneatur ab altero propter ſignificationẽ, vt oſtendatur in ipſo in potentia ſtandi per ſe in tentationibus ſine gratia confirmationis: quia virtus & potẽtia ſtandi ſpiritualiter in pugna tentationũ datur in cõfirmatione, ſicut dicit Melchiades Papa. In baptiſmate regnamur ad vitam, poſt baptiſmũ confirmamur ad pugnã. de conſe. d.5. ſpirituſſanctus. Ex quo patet quod non cõfirmatus aliũ ad confirmandum tenere non debet: de conſe. d.4. In baptiſmate. Quoniã nõ confirmatus (quia ipſe impotens eſt ad ſtandum) impotens eſt ad aliũ tenendum, vel ſuſcipiendum, quod ſi fiat nõ contrahitur cõpaternitas, vt dicit Glo. in c. allegato. Quilibet quoque confirmatus poteſt nõ cõfirmatũ tenere eiuſdem vel alterius ſexus. Excepto quod vir vxorem ſuã & vxor virum ſuum tenere nõ poteſt, nec parens prolem: quia ſic oriretur cõpaternitas inter coniuges, nec plures vnum tenere debent, vt in c. Non plures. de cõſe. d.4. Sed vnus vnum. Conſonat Paluden.

¶ Conformitas idem eſt quod ſimilitudo quam cauſat vnitas qualitatis ſecundum B. Tho. 1. ſenten. d.48. q.1.

¶ Conformari eſt aſſimilari. Rem autẽ vnã conformari alteri eſt dupliciter ſecũdũ Richa. in primo ſenten. di.48. q.1. Et aſtipulatur ſanct. Bonauen. eadẽ d. q.1. Vno modo per participationem æqualitatis, & ſic voluntas creata non poteſt cõformari diuinæ, quia non poteſt eſſe æqualis cum ſint diſtãtes in infinitũ. Alio modo per participationẽ alicuius ſimilitudinis, & imitationis. Nam conformitas eſt conuenientia in forma conſimili, & ſic idẽ eſt quod ſimilitudo. Similia autem ſunt quorum qualitas eſt vna. 5. meta. Vnde ignis & Sol conformantur in luciditate, licet lux ſolis excedat improportionabiliter, ſecundum hanc ſimilitudinẽ imitationis volũtas hominis cõformatur diuinæ volũtati, inquãtũ imitatur illam in rectitudine. Nam rectitudo quæ eſt formaliter in voluntate hominis, eſt quædã imitatio exemplata à diuinæ voluntatis rectitudine. Ad huiuſmodi conformationẽ inuitat & hortatur nos Chriſtus. Matth. 12: Omnis qui facit volũtatem patris mei, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt: non propinquitate ſanguinis, ſed per propinquitatem voluntatis conformis, & dilectionis. Vide latiùs S. Bonauen. & de conformitate noſtra cum diuina: vide infrà in dictione voluntas creata, &c. Conformatur & creatura Deo ſecundũ Bonauen. per gratiam, quę dicitur ſimilitudo Dei, vel gloriam, quæ Dei formitas.

¶ Conformari Chriſto (vt ſcribit ſanct. Bonauẽ. d.4. lib.4. circa textum) eſt dupliciter, aut exterius aut interius. Et interius dupliciter, aut per charitatẽ vnientem, & transformãtem eum, qui amatur, & fidem ſimiliter conformantem, aut per aliquod gratis datum ad hoc præparans & diſponens. Sic vt ipſe dicit: viri ſancti & charitatem habent & bona opera & conuerſationem ſanctam: & ſacramentum perceperunt, & Chriſtum induerunt quantũ ad ſacramẽti ſuſceptionem, & conformationem in conuerſatione exterius, & interius ſimiliter. Sed fictè accedentes: quia exterius ſuſcipiũt ſignum vel quod eſt ſignum paſſionis & mortis & reſurrectionis, & interius characterem, quæ ad gratiam diſponunt, Chriſtum aliquo modo induunt, ſed imperfectè, quia quamuis non remouentur tamen nouo homini quodammodo ſimiles fiunt. Hæc Bonauent.

¶ Congruitas,

¶ CONGRVITAS, conuenientia, & eſt duplex, vt ſcribit Bruleſer. d. 20. q. 1. libr. 3. Vna eſt congruitas purè honeſtatis. Alia eſt neceſſitatis, vel immutabilitatis. Prima eſt illa qua aliquid dicitur cõueniens, decẽs, rationale, honeſtum: licet non ſit neceſſarium. Iſto modo cõueniens fuit humanã naturã à deo reparari: quia ſicut ceciderat per inobedientiã, ſic reparari per obediẽtiã cõgruũ erat. Alia eſt cõgruitas neceſſitatis vel immutabilitatis, & eſt illa qua aliquid dicitur cõgruũ, quod eſt quodammodo neceſſarium, ſecundũ hoc oportebat Chriſtũ pati, & ſic intrare in gloriam.

¶ CONIVNGERE eſt aſſociare vel applicare. Vnde coniungi Deo ſecundum Pertum de Palud. diſtinct. 26. quæſtione 1. articulo 3. in ſolu. argu. libro 4. contingit dupliciter. Vno modo ſecundum habitũ gratiæ, & charitatis, & quod ſeparat hanc coniunctionẽ eſt peccatum etiam mortale. Alio modo ſecundum actum cõtemplationis & dilectionis, & hæc coniunctio poteſt ſeparari per aliquod quod nõ eſt peccatum, ſcilicet, per ſolam occupationem animi circa res exteriores quantumcunque licitas. Et vt ibidem dicit. Prima coniunctio nõ ſeparatur per actum matrimonij, ſed ſecunda tantum, quia in ea deprimitur mens, & quaſi abſorbetur: & ideo populo qui debebat Deum videre præceptum fuit non accedere ad vxores. Palud.

¶ CONIVNX idem quod vxor, vel maritus. Et tripliciter dicitur coniunx (vt ſcribit idem Palu.) Primò à prima deſponſationis fide, qui propriè eſt ſponſus, quando matrimonium eſt initiatum. Secundò dicitur verè & propriè coniunx verbis de præſenti, quando eſt matrimoniũ ratum, ſed nõ cõſummatũ. Tertiò dicitur verè & propriè coniunx à matrimonio rato & conſummato. Vnde coniugiũ dicitur matrimonium, de quo infrà ſuo loco dicetur.

¶ CONNECTERE eſt coniungere, à quo connexio, coniunctio, & copulatio, &c.

¶ CONNEXIO virtutum ſecundum Gab. d. 36. q. vnica. ar. 1. lib. 3. poſt Occam in 3. q. 10. iuxta finẽ, dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ſic quod connectantur ſeipſis formaliter, ita quod poſita vna virtute ſecundum gradum perfectum, vel imperfectum ponatur alia eo ipſo ſecundum gradum ſimilem perfectũ vel imperfectum. Secundo modo poteſt intelligi diſpoſitiuè, ita quod poſita vna virtute ponitur quędã diſpoſitio ad alias virtutes. Et hoc dupliciter, vel principatiuè vel inclinatiuè. Principatiuè ita quod in quolibet habẽte virtutẽ vnam ſunt quædam principia quibus diſponitur ad actum cuiuſlibet virtutis occurrente eius materia. Hæc principia in ratione ſunt propoſitiones vniuerſales per ſe notæ, quæ poſſunt eſſe pręmiſſę, ſcilicet, maiores in ſyllogiſmo practico, concludente propoſitionem particularẽ, ſiue concluſionem particularem directiuam ad actum cuiuſlibet virtutis. Et in voluntate aſſenſus voluntatis, quo elicit velle dictatum per huiuſmodi vniuerſales propoſitiones, vt ſunt illa principia. Omne dictatum à recta ratione eſt faciendum, omne honeſtum eſt agendum, omne turpe eſt fugiẽdum, omne bonum dictatum à recta ratione eſt eligendũ, eſt diligendum: & ſic de aliis multis, & velle conformiter illis. Inclinatiuè, ita quod habet aliquẽ actum in voluntate per quem concurrente prudentia, id eſt, recta ratione inclinatur ad primũ actum alterius virtutis: vt qui habet in ſe virtutẽ caſtitatis, qua vult cõtinere ab omni concubitu, ſi occurrit aliquis volens compellere pœnis ad incontinẽtiam: iam virtus caſtitatis inclinat ad velle fortiter ſuſtinere pœnam, ne perdat caſtitatem, quod velle eſt primus actus fortitudinis. Et virtutes morales (vt habet Gab. vbi ſuprà, poſt Occam) inter ſe in nullo gradu ſunt formaliter connexæ. Poteſt enim quis ſe exercere in vna virtute, & nõ in alia, ſicut exercens ſe in virtute temperantiæ, poteſt nunquam elicere aliquem actum magnificentiæ vel liberalitatis, vt religioſi volũtarij pauperes propter Deum, omnium temporaliũ proprietatem abdicantes, nec de actibus magnificẽtiæ aut liberalitatis cogitare. Plura vide de hoc Gabr. & Scotum. Omnes autem virtutes morales veræ ſeu perfectę quantum ad eorum actus principatiuè ſunt adinuicem connexæ. Et hoc clarius vide in Occam vbi ſuprà. q. 11. libr. 3. & reperto. 3. & quotlibet. 4. q. 6. & dicitur quãtum ad eorum actus, quia habitus virtutis poſſunt manere in voluntate peccantis: & tunc non inclinat principatiuè ad actum virtutis, quia in peccantẽ non eſt hoc principium in voluntate, ſcilicet, velle omne dictatũ à ratione recta, quia impoſſibile eſt voluntatem velle peccare, & ſimiliter velle omne dictatũ à recta ratione, quia recta ratio dictat non eſſe peccandum, & ſic vellet ſimiliter contradictoria. Licèt ergo habitus virtutis præſupponat hoc principium voluntatis in fieri: non tamen ipſum requirit in facto eſſe. Latiorem declarationem vide apud Gabr. Sunt præterea omnes virtutes morales ſeu perfectæ inclinatiuè ad inuicem connexæ, quia omnis virtus vera cum voluntate eſt generatiua primi actus cuiuſlibet virtutis ex quo virtus poteſt generari, quia ſi quis habet virtutem, habet habitũ inclinantem eum firmiter ad eliciendum actum virtuoſum, & ita ad non dimittendum actum propter quodcunque contrarium vel impediens. Et ideo ſi per actum alterius cuiuſcunque virtutis poteſt reſiſtere aut repellere contrarium, ad illum actũ occurrente caſu inclinabit. Exempli cauſa, aliquis habet habitum caſtitatis virginalis, ſi alius minetur mortem niſi fornicetur, licet habens caſtitatis virtutem veram, non habet virtutem fortitudinis: quia prius non elicuit aliquem actum eius, tamen antequã velit fornicari, eligit per habitũ caſtitatis magis ſuſtinere flagella, & vltima ſupplicia. Et talis electio eſt primus actus fortitudinis, ex talibus enim frequentatis generatur habitus fortitudinis. Vide latiùs Gabri. vbi ſuprà. Illa autem virtus ſola eſt perfecta virtus, cuius actus fit principaliter propter finem verè & ſimpliciter vltimum, ſcilicet, propter Deum ſuper omnia dilectum, hoc eſt qui fit propter hoc, quia ratio recta dictauit illum actum eliciendum propter Deum ſuper omnia dilectum. Ex quibus habetur quod omnis habens vnam virtutem veram, habet omnem virtutem ſibi poſſibilem ſecundum cordis præparationem. Et omnis habens vnum vitium ſecundum cordis præparationem, eſt omni vitio irretitus. Et idem eſt de habente actum verè virtuoſum vel vitioſum. Habere autem actus virtutum ſecundum præparationẽ cordis, nihil aliud eſt quàm habere diſpoſitionem vel principium inclinans ad actus virtutum. Et irretiri vitio ſecũdum præparationem cordis, eſt habere diſpoſitionem vel principiũ inclinans naturaliter ad vitium, & per nullam veram virtutem à tali vitio refrænari. Et ſicut omnis habẽs veram virtutem vel actum verè virtuoſum, habet in ſe hoc principium quod vult viuere ſecundum rectã rationem, velle agere & cauere quicquid recta ratio

dictat eſſe agendum vel vitandum: & per hoc vult actum cuiuſcunque virtutis, quem recta ratio dictat. Ita habens vnum vitium ſecundùm cordis præparationem, eſt quolibet vitio irretitus, quia habens vnum vitium, habet in ſe diſpoſitionem malam, ſcilicet, contemptũ rationis rectæ, auerſionem à Deo, amorem ſui vſque ad contemptum Dei, quæ naturaliter eum inclinant occurrẽte materia cuiuſcunque vitij elicere actum illius vitij, vt habens in ſe vitium luxuriç, quo vult contra rectam rationem adulterari, inclinatur ad actus quoſcunque promouentes adulterium cuiuſcunque vitij. Eliceret quoque ſi non prohiberetur, vel propter abſentiam obiecti, vel alterius cauſæ particularis, quæ ad talem actum requiritur, aut paſſionem prædominantem, vel timore confuſionis aut pœnæ, vel damni temporalis, & huiuſmodi. Sic adulterium Dauid impulit eum ad homicidium Vriæ militis ſui fidelis. Qui enim efficaciter vult adulterari, vult omnia ſine quib[us] adulterium non poteſt perficere, & amouere impedimẽta per actus quorumcunque vitiorum, niſi aliunde retrahatur. Et horum cõſideratio multum valet ad vitiorum deteſtationem, & ad generandum horrorem cuiuſcunque vitij. Vide latiùs Gabr.

¶ De Connexione virtutum cùm prudentia. Vnde conſiderãdum quod omnes operationes virtuoſæ cõnexæ ſunt cum actuali prudentia: quia omnis talis præſupponit dictamen rectæ rationis in actu, & quodlibet tale pertinet ad prudentiã. Prolixior eſt Gab. di. xxxvj. q. vnica. parte ij. ar. li. iij. Habitus quoque virtutis moralis habituali, non actuali prudentiæ eſt connexus, quia nõ poteſt habitus moralis generari ſine habitu prudẽtiæ, nec manere ſine eo, ergo. Habitus enim moralis nõ generatur niſi ex frequẽtatis actibus virtuoſis. ſed non poſſunt frequentari actus virtuoſi niſi frequententur actus prudentiæ, ergo ſicut ex illis frequentatis generatur habitus moralis: ſic ex iſtis frequentatis generatur habitus prudentiæ. Nec virtus habitualis eſt connexa actui prudentiæ: quia habitus manet in voluntate, nulla conſideratione obiecti talis habitua exiſtente in intellectu, vt patet in dormiente. Prudentia inſuper non connectitur virtuti morali, nec habitus habitui, nec actus actui. De actibus probatur: quia poteſt ſtare iudicium rectum in intellectu, & nulla eſſe electio cõformis in voluntate & affectu, ergo. Vnde Aug. ſuper illud Pſal. Fortè viuos deglutiſſent nos. Viui (inquit) abſorbentur qui ſciunt malum eſſe, & tamen conſentiunt. Idem ſuper illud Pſalmi: Fiat menſa. Quid eſt viuos eſſe vitioſis conſentientes, niſi ſcientes vitio conſentire non debere, & tamen conſentire. Ecce nouerunt muſcipulam, & pedem mittunt. Probat Gabriël ratione. Intellectu recta dictante voluntas poteſt nihil eligere, ſicut poteſt non eligere illud quod dictatur ab intellectu, nihil autem eliciendo non generatur in voluntate aliqua virtus. Ex recto autem dictamine intellectus generatur prudentia ſita abſque virtute morali. Longior eſt Gabr. Vide & Occam. q. vj. quotli. iiij. & in iij. q. xij. & Scotum di. xiij. li. iij. Aliquando tamen prudentia eſt (ait Gabr.) quæ non poteſt haberi ſine actu virtuoſo voluntatis actualiter inexiſtentis. Vel quæ aliquando infuit: vt eſt notitia euidens particularis, quæ haberi non poteſt niſi per experientiam actus propriæ voluntatis, ſicut illa diligens Deum ſuper omnia delectabiliter, contemnit quæ ſunt legi diuinæ contraria, hanc ſcire non poteſt niſi per propriã experientiam. Plus Gabr. ſcribit vbi ſuprà.

¶ De Connexione Virtutum theologicalium. Virtutes theologicç (vt idem Gabr. ſcribit parte iij. ſecundi artic. vbi ſuprà.) non ſunt formaliter adinuicem cõnexæ tam in patria quàm in via. Nam in patria ſola charitas manet, & nec fides ibi erat neque ſpes. Sic in via manent ſpes & fides in peccatore ſine charitate. Poſſunt enim tam fides quàm ſpes eſſe informes, ergo ſine charitate. Et hoc eſt verum tam de infuſis, quàm acquiſitis, & hoc in eſſe harum virtutum, non autem in fieri. Nam licèt Deus eas cùm ſint ſeparabiles in eſſe etiã ſeparatim infundere poſſet de potentia abſoluta: tamẽ in fieri virtutes theologicæ infuſæ ſecundum potentiam ordinatam ſunt connexæ ex liberali diuina voluntate, quia Deus totum hominem perficit, ſecundum Aug. in de vera & falſa pœnitentia. Impium eſt à Deo dimidiam ſperare veniam: ita quod ſicut corporaliter nullum ſanauit niſi perfectè: ita etiam ſpiritualiter non ſanat hominem niſi perfectè ſanet eum. Perfecta autem ſanitas eſt: ſi quantum ad intellectum habeat fidem, & quantum ad voluntatem ſpem & charitatem. Fides autem & ſpes (vt idem Gabr. ſcribit) ſine charitate ſunt virtutes veræ, ſed non perfectæ ſicut & cçteræ morales virtutes. ſunt enim virtutes tertij gradus & non quarti. Defecit in hoc Tho. qui dicit in iij. diſt. xxxvj. quæſt. ij. quod fides vel ſpes ſine charitate non eſt virtus (vt refert frater Pelbartus. libr. iij. roſarij theol.) Verum perfectio meritoria (vt ait Gabr.) nullius virtutis actui conuenit ſine charitate. Nullum enim actum cuiuſcunque virtutis Deus acceptat ad Vitam çternã ſine charitate: quç ſola (vt Aug. ait) diuidit inter filios regni & perditionis.

¶ De Connexione donorum dicit S. Bonauẽ. di. xxxvj. quæſt. ij. quod quantum ad originem quç conſiſtit materialiter in natura, & completiuè formaliter in gratia, quãdo ſpiritusſancti gratia infunditur, habent dona ſpiritusſancti connexionem. Sed quantum ad vſum concedi poteſt quod habitus donorũ non neceſſariò connectuntur. Vide latiùs ſanctum Bonauen.

¶ De Connexione Virtutum moralium cum theologicis non eſt neceſſaria (inquit Gabr. parte iiij. artic. ij. quçſt. vnica. diſt. xxxvj. lib. iij.) connexio virtutum moralium cum theologicalibus, nec theologicarum cum moralibus. Nam virutes morales poſſunt eſſe in gentilibus philoſophis, in quibus nõ ſunt theologicç, nec fides nec ſpes: multo minus charitas. Patet & ſecundum. Nam paruulo baptizato infunduntur virtutes theologicæ, in quo nondum poteſt eſſe aliqua virtus acquiſita, cum nondum poſſit habere actus virtuoſos, nec actus illarum & harum ſunt neceſſariò connexi. Nam actus poſſunt elici circa finem tanquam obiectum abſque hoc quod eliciantur circa media: virtutes autem morales ſunt circa media tanquam circa obiecta. Verum virtutes morales quarti gradus ſunt connexæ charitati, quia ſola charitas eſt quæ omnium virtutum actus ordinat & inclinat ad vltimum finem. Et licet ſine charitate haberi poſſit vera virtus moralis, non tamen perfecta, quia ſola virtus quarti gradus eſt perfecta, quia illa ſola ordinat ad finem, in quo eſt ſumma noſtra perfectio. Et licèt virtus heroica eſt perfectiſſima in ſuo genere ſeu gradu, & hoc perfectione intenſiua: non tamen quælibet perfecta eſt perfectione finis vltimi, niſi includat quartum gradum

Vnde apud Gétiles eſſe potuit virtus heroica, quæ tamen non fuit ſimpliciter perfecta. Item licèt virtutea tertij & quinti gradus non ſunt cónexæ Theologicalibus, non tamen compatiuntur ſecum cótrarium Thelogicarũ virtutum, vt latiùs probat Gabr.

¶ De Connexione virtutum moralium cũ virtutibus potentiarũ inferiorũ, vt partis ſenſitiuę & executiuę, dicendum quòd nulla virtus moralis voluntatis requirit habitum conſimilem prudentię inferioris: quia quãtumcunque in potentia inferiore actus virtuoſi per imperium voluntatis virtute informatæ frequentantur, poteſt tamen generatio habitus ex huiuſmodi actibus impediri per aliam qualitatem corporalem, aut complexionem naturalẽ ad oppoſitum fortius inclinãtem, quo imperio voluntatis potentia inferior non delectabiliter, ſed difficulter cum quadam remiſſione vel dolore obtemperat. Et ita habitus non generatur: quia ſignum habitus ingeniti eſt delectatio in opere. 2. Ethicor. Exemplum de beato Paulo, qui paſſus fuit ſtimulum carnis, licèt temperatiſſimus fuerit & caſtiſſimus, cum cuius ſtimuli vehementia non ſtetit habitua partis ſenſitiuæ ad oppoſitum inclinans. Item nullus habitus in potentia inferiore, mediantibus ſuis actibus ad virtuoſum voluntatis imperium genitus, coexigit virtutem intellectiui appetitus. Exẽpli gratia: Habitus temperantiæ in ſenſu inclinans ad refectionem ſobriam, poteſt manere etiam ſi voluntas actus abſtinentiæ vitioſę & intentione mala imperaret, quo caſu idem habitus manet in ſenſu quantum per imperium voluntatis ex actibus virtuoſis partis ſenſitiuæ fuerat generatus, vt refectio imperata propter Deum, & demum continuata propter vanam gloriam. Gabriël latiùs ſcribit de connexione virtutum.

¶ De Connexione vitiorũ (vt ſcribit ſanctus Bonauentura di. xxxvj q. iiij. lib. iij.) ſi conſideremus vitia in quantum auertunt à bono incommutabili, ſic priuant hominem gratia & cæteris virtutibus gratuitis, & faciunt hominem dignum priuari gloria, & carere præmio correſpondente omnibus bonis meritis: & hoc quidem ita fit per vnum vitium ſicut per cætera: quantum ad hoc vitia & peccata habent connexionem quandam pro eo quod à bono auertunt, & omnibus vitiis vnus & idem Deus offenditur. Sed ſi loquamur quantum ad conuerſionem ad diuerſa dona commutabilia, diuerſæ oriuntur in nobis pronitates in vita, per quę obliquamur ad diuerſa pœnarũ ſupplicia: & hoc modo in vitiis non eſt connexio, quia pro quolibet homo punietur ſpeciali pœna ſibi debita. Bonauẽt. & paulò plus de hoc vbi ſuprà.

¶ Connotatiua non eſt rerum, ſed ſignorũ: de quo cóſulito Dialecticos. Vnde filius non includit reſpectum niſi filiationem & ſpirationem actiuam, quæ non eſt ad creaturam, nec connotat. Gabriel diſtin. xxvij. quæſtio. iij. ar. iij. libr. j. Sed nomen verbum in diuinis cõnotat reſpectum ad creaturas. Patet, quia in eis quid nominis ponitur terminus ſignificans creaturam. Eſt enim verbũ perſona genita de ſcientia patris, quæ eſt Dei & creaturarum tanquam obiectorum. Item nomen filius non connotat reſpectũ ad creaturã. Patet per eius quid nominis quod eſt filius, eſt perſona genita de ſubſtantia patris. Et licèt filius ſit verè & realiter de patris ſcientia genitus, quæ eſt Dei & omnium creaturarum, quia omnibus modis filius eſt verbum, & econuerſo: tamen nomen filius hoc non connotat, ſed nomen verbũ. Cuius ratio nulla alia eſt niſi voluntaria impoſitio terminorum. Et ſicut ſunt duo nomina propria filio, quorum vnum cõnotat creaturam, aliud non: Ita imponi poſſunt duo nomina patri, & ſimiliter duo ſpiritui ſancto. Nam ſi A, imponeretur ad ſignificandum perſonam generantem aliam perſonam de ſua ſcientia quæ eſt vnica Dei & omnium creaturarum tanquã obiectorum, A eſſet proprium patri, & connotaret creaturam. Sic de ſpiritu ſancto. Hæc Gabr. vbi ſuprà. Et quamuis nullo modo diſtinguuntur verbum & filius, horum tamen terminorũ neuter eſt alteri ſynonymus, quia nomen verbum, connotat creaturas & non filius. Vide latiùs Gabriëlem ibidem.

¶ Consangvinitas eſt vinculum perſonarũ ab eodem ſtipite deſcẽdentium carnali propagatione contractum. Declarat hanc diffinitionem Petrus Paludenſis diſtin. xl. lib. iiij. quæſt. j. Dicitur vinculum, quia propinqui magis ſe diligunt quàm ſe diligunt extranei effectu & affectu. Vnde non bruta, quia homo eſt animal politicum. Dicitur ab eodẽ ſtipite propinquo, aliàs omnes homines eſſent conſanguinei, quia fecit ex vno hominum genus, & ſic nõ oportet addere, ab eodẽ ſtipite deſcendẽtium (vt inquit Paludenſis) quia hoc includitur in conſanguinitate, alij tamen addunt pro maiori declaratione. Dicitur carnali propagatione. Vnde non inter Angelos eſt conſanguinitas, qui à Deo per creationem proceſſerunt. Dicitur autem conſanguinitas à communitate ſanguinis, vel conueniendo in ſanguinẽ magis quàm in carnẽ, quia ſanguis eſt magis materia propinqua ſeminis. Vnde ſperma ſecundum Medicos eſt ſanguis puriſſimus: vnde & multũ coiens, ſanguinem pro ſemine emittit. Et quod dictum eſt, carnali propagatione, excludit Euam à conſanguinitate Adam, quia miraculoſa & ſupernaturali propagatione. Non autem Chriſtum à cognatione cõſanguineorum beatæ Virginis, quia fuit carnalis propagatio ex parte matris, licèt non ex parte patris. Diuiditur autem conſanguinitas ſecundum Iuriſconſultos in agnationem & cognationem. Vide latiùs Paludenſem vbi ſuprà, & alios. Stipes vocatur perſona à qua deſcendunt alij. Linea eſt ordinata collectio perſonarum conſanguinitate coniunctarum ab eodem ſtipite deſcendentium diuerſos gradus habẽs. Eſt autem quædam linea aſcendentium, quædam deſcendentiũ, quædam tranſuerſalium. Linea aſcendens (vt dicit Scotus di. x. li. iiij.) eſt à propagato ad illas à quibus deſcendit. Et ſecundum lineã aſcendentem cóputantur gradus ita, ſcilicet pater & mater, auus & auia, proauus, proauia, attauus, attauia. Linea deſcendens eſt à perſona propagante ad propagatas. Et ſecundũ lineã deſcẽdentem cóputãtur ſic: filius & filia, nepos neptis, pronepos proneptis, atnepos atneptis. Linea tranſuerſalis (inquit Scotus) eſt quando ambæ perſonæ deſcendunt ab eadem, ſed neutra ab altera ſecundũ lineã tranſuerſalem cóputantur ſic: duo fratres, filij duorũ fratrum, & nepotes duorũ fratrũ, pronepotes duorũ fratrũ.

¶ Consangvinitatis gradus eſt habitudo diſtãtiũ perſonarũ, qua cognoſcit quota generationis diſtãria duæ perſonæ differunt inter ſe. Vel (vt Sco. dicit) Gradus eſt determinata ꝓpinquitas perſonæ ad perſonã ſecundũ conſanguinitatẽ. Et hæc diſtinctio gradus eſt ſecundum iura canonica, nõ ciuilia.

Vnde ſicut ſecundùm canones frater & ſoror faciũt vnum gradum, ſic ſecundũ iura ciuilia faciũt duos, eò quòd iſta habitudo quæ eſt fratris ad ſororem, non eſt illa eadem quæ eſt ſororia ad fratrem. Iura autẽ canonica iſtas duas habitudines accipiũt ſub vno gradu. Et ideo non eſt realis contractio inter iura canonica & ciuilia in deſcriptione gradus. Hæc Richardus diſt.xl.ar.j.li.iiij.quem vide latiùs, & ſanctus Bonauen. eadem diſt.q. j. Et vt dicit Richard. q.j.vbi ſuprà, Conſanguinitas eſt quædam naturalis communicatio in ſanguine, quod ideo dicitur, quia ſanguis vltima degeſtione digeſtus, eſt materia proxima ſeminis: conſanguinitas ergo eſt inter conſanguineos cuiuſdam naturalis amicitiæ cauſa, &c. Et conſanguinitas eſt vinculum, id eſt vinculi cauſa. Et propriè loquendo non eſt vinculum conſanguinitatis, niſi inter homines, quamuis inter aliqua bruta ſit ſecundum quid. Richardus.

¶ De Impedimento matrimonij ratione cõſanguinitatis. Vnde ſecundũ Richa.d.xl.ar.j.q.ij.& ſanctus Bonauent. eadem diſt.q.ij.li.iiij. aliqua conſanguiſitas impedit matrimonium ex dictamine iuris naturæ, aliqua ex dictamine legis diuinæ, aliqua per ſtatutum Eccleſiæ. Propter dictamen legis naturæ impeditur matrimonium filiæ cum patre, vel filij cum matre. Vnde & in lege naturæ dictum eſt, vt habetur Gen.2. Relinquet homo patrẽ & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Ius enim naturale dictat maiorem reuerentiam deberi parentibus, quàm coniugibus, & dictat non ſic deberi tractari turpiter parentes, ſicut ſe contractant coniuges: magis tamen eſt contra ius naturę matrimonium filij cum matre quàm filiæ cum patre, quia vxor debet eſſe viro ſubiecta. Contrà autem ius naturæ eſt, vt filius teneat matrem ſubiectã: vnde quædã animalia bruta abhorrent coire cum matre ſua, quandiu cognoſcunt eam eſſe ſuam matrem: quod patet per illud quod narrat Philoſophus. 8. de animalib. de camelo, qui cum ſaltaſſet ſuper matrem ſuam coopertam, poſtquam recognouit eam eſſe matrem ſuã, interfecit ingeniatorẽ. Narrat etiã de equo ibidem, qui cùm ſaltaſſet ſuper matrẽ ſuam, & recognouit eam, poſtquam diſcooperiebatur, fugit & proiecit ſe de alto, & mortuus eſt: & ſicut mater non iungi debet filio, ita & pater filiæ. Hinc Paulus Corteſius libr. iiij. diſt.vj.ſcribit: Nihil eſt peruerſius, & quod magis à ratione diſtat quàm filiam ſociam cum parente iugari, cui ſit ſubiecta lege naturæ, quandoquidem ab eo velut à ſeminario dimanet, ob eãque cauſam naturæ lege ſunt parentum coniugia ſublata. Ex dictamine legis diuinæ prohibentur matrimonialiter copulari conſanguinei in primo gradu, & ſecundo ex vna parte tantum, vt patet Leuit.18. Cuius ratio eſt, ne daretur incentiuum luxuriæ, eò quòd tales perſonę frequenter ſolent in eadem domo habitare (vt dicit Richar.ar.j.q.ij.lib.iiij. diſ.xl.) Aſtipulatur Paulus Corteſius lib.iiij.diſt.vj.cùm ait: At cœleſti iure præſcriptum eſt, ne qua primi aut ſecundi limitis neceſſitudo attingatur. Idque ob eam cauſam factum eſt, vt libidinum occaſio tollatur, quandoquidem einſmodi propinquorum genus in contubernio viuat, in quo lęua inſidiatrix Venus, amatorumque virus excitetur. Per ſtatutum Eccleſiæ prohibẽtur matrimonialiter copulari cõſanguinei in tertio & quarto gradu, quia vſque tunc conſueuit inter homines ſatis durare amicitia propter conſanguinitatis vinculum naturæ: ſed poſt illum gradum concedit eos poſſe copulari ad amicitiam, quaſi fugiẽtem reuocãdam, vt ſic charitas inter homines dilatetur, eò quòd coniunx ad conſanguineos ſui coniugis multum afficiatur. Hæc Richard.q.ij.art.j.diſt.xl. libr.iiij. Concordat Paulus Corteſius lib.iiij diſt.vj. cùm dicit: Sed Senatuſconſulto tertia, quartaque limitum propinquitas tanquam inceſta adimitur, propterea quod vſque eò arctè naturalis neceſſitudinis nexus obſtringatur. At poſt eam neceſſitudinem decretam metam, libera, promiſcua connubia ad euaneſcentem amorem reuocandum fieri poſſe voluit. Eodemque propè modo de conſobrinorũ, ſobrinorũque colligatione diſtinguitur. Corteſius

¶ Conſcientia. Nomen cõſcientiæ conſueuit tripliciter accipi à Doctoribus ſacrę ſcripturę, vt & notat ſanctus Bonauentura diſt.xxxix.q.j. libr.ij. Aliquando enim accipitur conſcientia pro ipſo conſcito. Et ſic dicit Ioan. Damaſ. quod conſcientia eſt lex intellectus noſtri: lex enim eſt id quod per conſcientiam nouimus. Aliquando accipitur conſcientia pro eo pro quo conſcij ſumus, ſcilicet pro habitu, ſic conſcientia accipitur pro habitu ſciẽtiæ cognoſcentis. Aliquando autem accipitur conſciẽtia pro ipſa potentia conſcientiæ, vt ita dicã, ſecundum quod dicitur, lex naturalis ſcripta eſt in cõſcientiis noſtris: vſitatiori tamẽ modo pro habitu accipitur, ſcilicet potentiæ cognitiuæ. Et cũ nominat habitũ, nõ ſolũ nominat habitũ naturalem, imò etiã nominat habitũ acquiſitiuum: & quia habitus acquiſitus põt purificare, & fœdare animam: hinc eſt, quod cõſcientia dicitur munda & immunda recta & non recta: & cùm nominat potentiam, non nominat vniuerſaliter potẽtiam cognotiuam, ſed prout ſe extendit ad cognoſcenda ea, quę ſunt moris ſiue moralia, &c. Et

¶ Conſcientia, vt ſcribit doctiſſimus Ioã. Gerſ. par.ij. de eſſe natura & qualitate cõſcientiæ. (prout proprietas vocabuli deſatis cõnotat) duo dicit. Primò dicit & importat ſcientiã, & ſecundũ hoc conſcientia dicitur quidã habitus naturalis, non ſolum cognitiuus, ſed etiã motiuus: mouet enim & inclinat animã ad bonũ proſequendũ, & malũ fugiendũ: & hoc modo habet ſe vt ſuperius, cõiungitúrq; ipſi primo habitui naturali, ſuperiorique lumini rationis, quod ſynderiſis dicitur, ita quod propter hoc aliqui, vt Hieron. & alij ipſam ſynderesim conſcientiã ſeu cõſcientiæ iudiciũ dicere voluerũt. Secundò verò dicit & importat conſcientia, & magis propriè, quãdoq; acceptionẽ, ſeu acceptationẽ ex parte rationis. Etenim cõſcientia ꝓpriè loquẽdo nihil aliud eſt quàm applicatio quædam ſeu ordinatio ſcientię ad aliquẽ actũ. Sciẽtia aũt in ratione eſt, quòd ſatis denotat hæc ꝑpoſitio, cũ: dicit enim cõſciẽtia quaſi cũ alio ſciẽtia. Et tunc cõſcientia propriè loquẽdo magis eſt actus, q̃ habitus ſeu potẽtia: iſto modo habet ſe, vt inferius, magiſque coniungitur rationi ſimplici, imò tũc dicit quoddã dictamẽ rationis. Et hoc modo nõ ſemper de ſe eſt recta, imò frequẽter errorẽ recipit, quia tunc, cũ, ſcilicet ſic ipſi rationi ſimplici cõiungit, habet circa particularia, & per modũ cuiuſdã cognitionis ſeu inquiſitionis verſari, in quib' frequẽter error, & errare cõtingit. vide lati' Gerſ. Et

¶ Conſcientia ſic deſcribitur, vt habet Gabe. d. xxxix.q.vnica, art.j.li.ij. Conſciẽtia eſt notitia adhæſiua actualis vel habitualis concluſionis dictantis, id eſt ſignificantis in particulari aliquid bene, & laudabiliter eſſe operandum, vel omittendum, au[illegible]

tit contra conſcientiam, iterum ædificat in gehennam, contemnendo verũ, non eſt ſimpliciter perplexus, quia patet ſibi via euadendi, ſcilicet deponere conſcientiã erroneam, quod ſi non facit, ex ſua culpa eſt perplexus. Et ſi neſcit (inquit ſanctus Bonauentura) per ſe de illa iudicare, pro eo quod neſcit legem Dei, debet ſapientiores conſulere, & per orationem ſe ad Deum conuertere, ſi humanum conſilium deeſt: alioquin negligens eſt, & verificatur in eo quod dicit Apoſtolus: Qui ignorat, ignorabitur. Si autem eſſet error inuincibilis, tunc in tali caſu (vt inquit Gabriël vbi ſup.) tenetur ſe conformare conſcientiæ, & non legi diuinæ oppoſitum præcipienti, quam ignorat. Non enim obligat lex niſi ſcientem legem, vel ſcire debentem. Vult autem Deus quod voluntas ſe conformet conſcientiæ non culpabili. talis autem eſt conſcientia erronea errore inuincibili. Vide & de obligatione conſcientiæ Petrum de Aliaco, quęſt. xiiij. lib. j. ſententiarum, artic. iij. Et notandum quod dicit ſanctus Bona. d. xxxix. li. ij. plus eſt ſtandum præcepto Prælati quàm cõſcientiæ, maximè quando Prælatus præcipit quod poteſt & debet præcipere. Vide Aliacenſem vbi ſuprà.

¶ Conscientia eſt duplex, bona & mala (vt ex prædictis haberi poteſt.) Vnde ſicut ſcribit Gerſon parte 2. in ſermone omnium Sanctorum, vbi dicit, vt nihil planè lętius bona conſcientia, nihil iucundius atque ſerenius: ita ex aduerſo, nihil confuſius, nihil horridius & inquietius inuenitur mala cõſcientia. Exagitatur quippe ſtimulis cupidinum, miſeriſque modis ſeſe rodit, tepiditate ſemper præſumit ſę ua turbata conſcientia. Hæc Gerſon: Confortare autem ſe bona conſcientia (vt ſcribit S. Bonauen. diſt. xvj. circa literam libr. iiij.) eſt dum quis probabiliter percipit culpam ſibi eſſe dimiſſam. Hoc autem percipit quando facit quod in ſe eſt ad obtinẽdum veniam. Et hoc fit per confeſſionem.

¶ Consciantia ſcrupuloſa, & erronea, & mala, ſecũdum Antonium Floren. parte j. ſummę. tit. iij. ca. j. cauſatur ex pluribus. Aliquando ex cauſis naturalibus, videlicet ex complexione ad timorem idonea, vt in vetulis fœminis & melancolicis, & tunc remedium adhibere eſt Phyſicorum. Secundò, aliquando ex diabolicis tentationibus, qui conantur per huiuſmodi ſcrupulos & phantaſias impedire à bonis operibus, vt nec orare nec contemplari libeat. Et tunc optimum remedium eſt non curare de eis, ſicut de latratu canum: nec propterea dimittere orationes, & paſſionis Chriſti recogitationem, & patienter ferre talia. Tertiò, aliquando cauſatur ex indiſcreta exercitatione vigiliæ & ieiuniorum, per quæ caput deſtruitur: ergo tales ſubleuare debent naturam. Quartò, aliquando cauſatur ex ſocietate timidorum & ſcrupuloſorum inſtructione, quia vnus ſcrupuloſus facit docendo alios ſcrupuloſos. Sunt ergo remouendæ huiuſmodi cauſæ. Vnde pſalm. orat, dicens: Saluum me fac Deus à puſillanimitate ſpiritus & tempeſtate: Et vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxxix. & concordat Thomas quolib. viij. quæſtio. vj. artic. v. conſcientia errans non excuſat in his quæ ſecundum ſe mala ſunt, & certum eſt cõtra Dei pręcepta. Nec etiam excuſat in eis, quæ quis ſcire poſſet, faciendo debitam diligentiam, quam ſi faceret orando Deum, & examinando conſcientiam; & peritos conſulendo. Credendum eſt omnino quod Deus illuſtraret ipſum, vt etiam dicit Gulielmus Pariſienſis. Magiſter Ioannes Gerſon, in tractatu de remediis contra puſillanimitatem, dicit, quod cùm quis de venialibus peccatis, ſine quibus hæc vita non poteſt tranſigi, format ſibi conſcientiam, tenendo eſſe mortale, cùm non ſit mortale, & cæt. non eſt bona conſciẽtia, nec talis poteſt gratiam percipere, cùm habeat conſcientiam perturbatam. In pace enim locus Dei eſt. Exemplum ponit Guil. qui officium orant ſurrepta mentis euagatione, quam vitare nõ poſſunt. Ideoque tenent quod repetere obligantur, & tamen Eccleſia non obligat ad actualem intentionem, licet ſit bona, ſed ſufficit ore perſolui horas, & pœnitere de euagatione. Aliud exemplum ponit de ſcrupuloſis iterantibus ſæpè confeſſionem factam, putantes quod non ſufficienter contriti ſunt confeſſi, licet fuerant competenter omnia confeſſi pro poſſe, cùm Deus non requirat ab homine pluſquam poſſit. Tertium de blaſphemicis cogitationibus, quas quis nolens patitur. Ponunt autem regulas valentes ad deponendam ſcrupuloſam conſcientiam, & reformandam, vt & Antonius Floren. parte j. tit. iij. cap. j. & alij. Prima eſt debita ad Dei gratiam præparatio, ſcilicet, ſeruando quantum poteſt præcepta, & pœnitendo, & faciendo quod in ſe eſt, quia nulli tali ſubtrahit Deus gratiam ſecundum Richard. & Tho. in iiij. & & ſic certũ eſt, quod dabitur ei lux mentis. Secunda eſt ſollicita ſacræ ſcripturæ indagatio, & verbi Dei auditio, Prouerbiorum primo: Audiens ſapiens ſapientior erit. Tertia eſt orationis deuota poſtulatio, Iacobi primo: Si quis indiget ſapientia, poſtulet à Deo, & dabitur ei. Quarta humilis obeditio, ſcilicet, ſapiẽtibus, & ſpiritualibus ac Prælatis. Prouerbiorum tertio: Non innitaris prudentiæ tuæ. Vnde legitur quòd cuidam ſcrupuloſo; non audienti Miſſam dicere, ſanctus Bernardus dixit: Vade frater, in fide mea celebres: obedit ille ſimpliciter, & omnis ſcrupulus ab eo perpetuò receſſit. Similiter docet Cancellarius. Quinta regula animoſa ſcrupulorum & puſillanimitatis repulſio.

Vnde Cancellarius Pariſien. in quodam tractatu ſuo, Mille, inquit, ſurgunt apud aliquos ſcrupuli more canum oblatrantes, contra eos qui per viam Dei volunt ire, quos compeſcere melius, quàm per contemptum nequimus, ſcilicet non curãdo de eis. Et in tractatu de regulis moralibus dicit idẽ: Conſilium ergo ſalubre eſt frequenter agere contra huiuſcemodi ſcrupulos vitãdo ad aliorum iudicium, quatenus ex conſuetudine vitandi, fiat homo tranquillus in exercitio ſpirituali, & robuſtus. Idem dicit cum aliquibus Docto. quod quandóque plus meritorium eſt, velle credere quàm actu credere. & velle dolore de peccatis, ſed non poſſe ſenſibiliter, quàm dolere ſenſibiliter. Probatur per pſalm. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Erit a Deus iudicat nos ſecundum rationis ſuperioris arbitrium, voluntatem; & iudicium, & non ſecundum ea quæ nobis inuitis, & contranitentibus portio ſenſualitatis inferior aduehit, qualia ſunt volubilitas imaginationum, & phãtaſiarum. Vnde ſcrupulum conſcientiæ tanquam ſuſpitionem melius eſt repellere quàm acceptare, vt patet vj. quæſtio. j. Omnis: plura & de hoc colligit frater Pelbatus libr. ij. Roſarij Theolog. in dictione Synderеſis. §. xx. Sunt inſuper multæ conſcientiæ hominum (vt ſcribit Hugo libr. 2. de Arra. cap. 9.) Et Bernardus,

ſed nulla eſt melior quàm ea qua homo verè cognoſcit ſeipſum. Vnde conſcientia dicta eſt à con, quod eſt ſimul, & ſcientia, quaſi cum aliis ſcitis ſimul ſcire ſeipſum. Multi enim multa ſciunt, & ſeipſos neſciunt. Sed qui ſeipſum neſcit, nil benè noſcit: quoniam alia ſcire, & ſe neſcire, quid aliud eſt quàm ſeipſum grauius condemnare, quia ſeruus ſciens voluntatem domini ſui, & non faciens, plagis vapulabit multis. Lucæ 12. Scienti enim bonum, & non facienti, peccatum eſt illi. Iacobi 4. Deinde idem Hugo ſubdit: Puni præterita peccata, fuge futura. Et ſi tentari ad peccandum ſentis, non conſentias, & erit pura conſcientia. Bona quippe & munda conſcientia eſt, vbi eſt puritas in corde, veritas in ore, & iuſtitia in opere. hæc ille. Et quemadmodum (vt inquit Aluarus de planctu Eccleſiæ) lumen lucernæ ponitur in domo, vt videãtur quæ in domo ſunt: ſic Deus poſuit conſcientiam in medio animæ rationalis, tanquam lumen quo diſcernat quid facere vel non facere debeat: propterea etiam Deus volens omnes homines ſaluare ex bonitate ſua, dedit conſcientię plures actus ad id ordinantes, de quo aliàs, &c. Et vt Gerſon ſcribit: Diabolus arctam & largam conſcientiam ſuadet. Arctam, ne quid boni audeat efficere, vt etiam crebrius delinquat homo: ſcit enim eum peccare, qui id agit, quod pro certo conſcientia malum eſſe iudicat, quanquam res in ſe mali haberet nihil. Facit etiam iſtud hoſtis ob alium deteriorem finem, vt, ſcilicet talis, qui deliquit, in deſperationem labatur, iudicans ſe reprobum, à Deoque damnatum, quoniam tanta facilitate peccat, nec vllo pacto adimplere valet mandata illius. Nonnunquã reddit hoſtis conſcientiam ante commiſſam ſecuram, & amplam, vt neque peccare quis formidet, neque poſtmodum pœniteat. vide latiùs Gerſonem part. iij. tractatu de diuerſia diaboli tentationibus, & aliàs plura de conſcientia ſcribit Cancellarius, & cæteri.

¶ CONSENTIRE, Conuenire, & acquiſcere ſignificat. Conſentire habitualiter, vt literis prodidit Gabriël diſtinct. iiij. quæſtio. ij. articu. ij. concluſione ij. libr. iiij. is dicitur, quãdoque qui conſentit, & poſt actum contrarium non habuit. Et virtualiter is dicitur conſentire, qui ex conſenſu priùs habito ad recipiendum baptiſma ſe applicat, licèt tunc actualiter (quia diſtractus) non conſentiat. Habens ergo conſenſum virtualem ſine actuali, recipit ſacramentum: & ſi obicem non ponit, etiam rem ſacramenti, licèt non conſentiat actu negatiuè. probat hoc Scotus, quia noluit Deus hominem ligare ad impoſſibile, vel ſecundum ſtatum huius vitæ ad nimis difficile. Nunc autem non diſtrahi nimis videtur difficile homini pro ſtatu iſto, quia ſecundum Auguſtinum 3. de lib. arbit. non eſt in poteſtate noſtra quibus viſis tangamur. Noluit ergo Deus hominis ſalutem ponere in iſta conditione. Si non diſtrahatur, nec voluit ligare baptizandum, quod in ſuſcipiendo baptiſmum non diſtrahatur, & per conſequens quod actualiter intendat, imò generaliter: ita eſt in omnibus aliis ſacramentis, miniſtrans ea non obligatur neceſſariò: vt miniſtrando non ſit diſtractus. Similiter habens conſenſum habitualem (licèt vtens ratione) recipit ſacramentũ, quia nõ videtur propter aliquã conditionẽ minus capax, ſi vtitur ratione, quàm ſi prius vſus eſt ratione, nunc verò nõ vtatur, ſed in tali non vtente nunc, tamen prius vſus ratione ſufficit habitualis cõſenſus. Et quãuis intentio habitualis tantũ nõ ſufficiat in baptizãte ad cauſandũ effectũ, id eſt, ad miniſtrãdum ſacramẽtum, vt dicit Richar. poteſt tamẽ eſſe ſufficiẽs diſpoſitio ad ſuſcipiendum, maior enim actualitas requiritur in agente quàm patiente. Requiritur tamen quandoque intentio actualis in ſuſcipiente per accidens, ſcilicet vel ad remouendum prohibens. Vnde ſi in accidente ad baptiſmum eſt actu vel habitu intentio non recipiendi baptiſmum, huiuſmodi intentio prohibet ſacramenti ſuſceptionem: neceſſarium itaque eſt huiuſmodi intentionem expelli per contrariam intentionem in actu volendi recipere baptiſmum ad hoc vt recipiat ſacramentum. Similiter ſi prius nunquam actualiter conſenſiſſet, neceſſe foret quod tunc actualiter conſentiret, quia ſine conſenſu actuali præſenti vel præterito in habente vſum rationis, non ſuſcipitur ſacramentum. Item interrogatus, ſecundum Magiſtrum tenetur pro ſe reſpondere ſi eſt adultus: ergo tenetur habere actualem conſenſum baptiſmũ recipiẽdi, quoniã tunc obiicitur ſibi baptiſmus, & tunc vel conſentit vel diſſentit: ſecundũ impedit, ergo primũ requiritur. vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Et ſecundum Rich. diſtin. vj. artic. iij. quæſt. j. li. iiij. Is tantum virtualiter vel habitualiter conſentit, qui ſic eſt diſpoſitus, quod ſi actualiter & deliberatè recogitat de illa re, quod actu cõſentit in eã: & ideo ſi interrogatus fuerit, requiritur actualis cõſenſus. Et idẽ Richardus ait: Si quis verũ Catechumenũ non actu de ſuſceptione Baptiſmi cogitantẽ ablueret, ſub debita forma verborũ intẽdens eũ baptizare, verè baptizaret. Et Catechumenus ille characterẽ ſuſciperet baptiſmalẽ.

¶ CONSENSVS venit à conſentio. Et vt ſcribit Gerſon parte ij. in regulis moralibus. Nullũ eſt, inquit, peccatum mortale actuale, abſque conſenſu libero rationis vero vel interpretatiuo. Interpretatiuũ cõſenſum tunc eſſe dicimus, dum habuit ratio tempus ſufficiens deliberandi, & fugiendi ea: circa quæ vitanda eſſe peruigil tenebatur, qualiter dicit lex Forenſis. Qui tacet, conſentire videtur, dum videlicet repugnare deberet. Conſenſus in actum ſolum venialiter malum eſt tantummodo venialis, loquẽdo de veniali ex genere ſuo, vt eſt verbum ocioſum, & vt idẽ ait, Nullum peccatum eſt adeo veniale, quin ipſum vel ſibi ſimile fiat mortale dũ placet, hoc eſt dum conſenſus additur, ſi tamen illud veniale erat actus mortalis ex genere ſuo, & ex eo quod non fiebat ex conſenſu libero & perfecto, venialis reddebatur. Item nullus eſt actus adeo mortalis qui ipſe, vel ſibi ſimilis ſit non mortalis, dum diſplicet, vel ſi non placet conſenſu perfecto, deliberatóque. Hęc doctiſſimus Ioan. Gerſon, qui & de conſenſu aliàs multa perſcribit. Et vt idem dicit part. ij. de pollutione diurna. Conſenſus verus plus habet culpæ quàm interpretatiuus cæteris paribus. Et conſenſus directus plus quàm indirectus. Et conſenſus plenus quàm imperfectus, imò conſenſus verus dum imperfectus eſt, ex fragilitate vel ignorantia ſæpè reputatur ſolum veniale: qui ſi perfectus eſſet, mortalis diceretur. Similiter conſenſus indirectus, non plus cauſat in ſequentibus actibus de malicia quàm ipſe ſit malus, & ita pollutio veniens ex ſolo conſenſu in crapulam venialem, dicenda eſt ſolum venialis. Exẽplũ de inceſtu Loth ſecundum Doctores, &c. De cõſenſu verò matrimoniali, ſuo loco dicet. Aliàs plura de conſenſu apud Doctores leguntur.

CONSER

¶ Conſervatio, Vt ſcribit Gabr. diſt. j. q. ij. lib. ij. quãtum ad omnia poſitiua, eſt quædam productio: & cauſa conſeruatiua effectus eſt ſecundũ rem cauſa productiua, & ab ea dependet effectus in ſe, ſicut à generatiua in fieri. Vnde ſi Deus primo produceret ignem, & conſeruaret eum, & poſteà produceret Solem, tunc ignis ille conſeruaretur à Sole, ſicut ſi fuiſſet productus à Sole. Et eodẽ modo dependet eſſentialiter ad Solem, ac ſi fuiſſet à Sole productus, quia licèt Deus produceret Solem poſt ignem, tamen daret Soli actionẽ determinatã, quo ad omnes effectus, ab eo produci poſſibiles: igitur eodem modo dependeret ignis à Sole, ac ſi fuiſſet primò productus à Sole: igitur nunc producitur à Sole. Et ita Sol eſt cauſa partialis cum Deo illius conſeruationis. Conſeruatio autem per nihil poſitiuum differt à creatione. Nam creatio ſignificat rem, & connotat negationem immediatè præcedentem rem. Et conſeruatio ſignificat eandẽ rem connotando continuationem rei. Et hoc nihil aliud eſt quàm connotare negationem interruptionis eſſe rei vel corruptionis.

¶ Conſervare, Vt ſcribit Gabr. di. j. q. ij. dub. vj. lib. ij. eſt dare eſſe poſt eſſe continuatum, id eſt nõ interruptũ, & hoc modo diſtinguitur producere & cõſeruare: non quantũ ad aliquid poſitiuum, ſed quantum ad negationes connotatas. Et vt idẽ dicit diſt. j. q. j. art. j. li. iij. Conſeruari nihil aliud eſt quàm dependere in eſſe ab alio. Sic omnia conſeruantur à Deo, & ignis à Sole. &c.

¶ Conſilium dicitur dupliciter, ſicut & cõſulere, vt notat ſanctus Bonauen. d. vj. li. j. in dubiis literalibus. Vno modo cõſulere dicitur accipere conſiliũ, & ſic dicit Ignorantiam, & ſimiliter conſilium dictũ ad hoc. Alio modo conſulere dicitur dare cõſilium: & hoc modo dicit Scientiam, & poteſt trãsferri ad diuina. Deus enim nullo modo accipit conſilium aliunde. Vnde notandum quod in conſilio duo ſunt, vt idem dicit Bonauen. Eſt ibi cognitio rei occultæ, & eſt ibi diſpoſitio firma. Quoniam ergo in Deo eſt veriſſima cognitio occultorũ & inuariabilitas, ideo rectè in ipſo dicitur eſſe conſilium. Vnde Gregorius: Deus mutat ſententiã, ſed non conſilium. Et conſilium, vt ſcribit Gerſon part. iiij. ſermone j. de ſancto Antonio tres conditiones habere debet. primum, vt is qui petit conſilium, ſe oſtendat talem cui liberè & abſque timore dare poſſit conſilium, & illi credat. Secunda quo ad rem de qua quæritur conſilium, vt quæratur ab his, qui ſecundùm artem eorum illud nouerunt. Cuilibet in ſua arte experto credendum eſt. Tertia, vt cognoſcantur tales conſultores Deo fideles eſſe, quoniam ſi ſint infideles Deo, infideles erunt & hominibus. Et prouerbium eſt, Malum conſilium conſultori peſſimum in eos, qui quum conſulentibus ſe malè conſulant: huius ſubinde doloſi conſilij pœnas expendunt. Auctor Polidorus, de quo & Magiſter Varo libr. 3. cap. 2. de re Ruſtica, mentionem facit: & meminit de hoc Deſiderius Eraſmus, &c. Vocamus quãdoque conſilium minus propriè monitionem generalem (vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt in. xlj. q. iij. libr. ij.) quæ viam expedit ad perueniendum in ſalutẽ, ſicut ſunt admonitiones Salomonis in libr. Prouerb. & conſimiles hortationes ad bonum. Et vt ſcribit Gerſon parte iij. de vita ſpirituali animæ lect. v. Conſilium quod lex dicitur, non quod liget ad obſeruationem ſui, eam quippe deſerens, pœnam non incurrit, impletio tamen eius præmium meretur & coronam. Eam præterea legem conſiliorum diuinorum nihil pendere velut inutilem, & tanquam obſeruatores eorum non inde perfectiores fiant improbare, damnationem non euadit. Vnde Scotus in iiij. diſtin. iij. quæſt. iiij. ait: Contemptor conſilij peccat mortaliter. Vide eum latiùs. Vide & in dictione, Scientia de conſilio.

¶ Conſvlere aliquẽ eſt dupliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauent. diſt. xlv. libr. iiij.) aut vt per indagationem & inquiſitionis diſcuſſionem perueniat ad cognitionem rei dubię. Aut vt per illuſtrationẽ eius ſubitò cognoſcat quomodo debeat facere. Primũ eſt humanum. Secundũ verò non ſolum humanum, ſed etiã Angelicum eſſe perhibetur. Bonauentura.

¶ Conſtitvere de quo in dictione *Componere*, vbi ſuprà, Et perſonam in diuinis cõſtitui ex eſſentia & proprietate relatiua (vt ſcribit Gabriël diſt. xxvj. quæſtio. j. libr. j.) eſt eſſentiã & proprietatem relatiuam ſuppoſito ſeu perſonæ, quæ dicitur conſtituta ſeu conſtitui realiter & eſſentialiter identificari, & etiã inter ſe, ac ſine eis perſonam talem ſeu conſtitutum tale eſſe non poſſe. Vel conſtitui in diuinis dicit eſſentiam & proprietatem relatiuam verè & affirmatiuè prædicari, & de ſe inuicem & de perſona ſeu conſtituto tali: & tamen aliquid verè & certo modo dici de eſſentia vel proprietate relatiua, quo modo non dicitur de perſona tali, vt pater eſt formaliter ſuppoſitum: eſſentia eſt formaliter res abſoluta. Eſſentia non generat, eſſentia non eſt formaliter ſuppoſitum. Eſſentia diuina primò creat, paternitas non eſt formaliter ſuppoſitum, paternitas eſt in patre, paternitas eſt proprietas perſonalis, pater non eſt in patre, pater non eſt formalis proprietas patris, ita exemplificatur ſuo modo de aliis perſonis. Corollarium: Filiatio non conſtituit patrem, quia filiatio non eſt pater, nec ſpiratio paſſiua filium. Et fortè poſſet addi ad ly relatiuam oppoſitam ſeu diſtinctiuam propter ſpirationem actiuam. Et facit ad hoc cap. Firmiter: loquens de proprietatibus perſonalibus. Item in. præſtione. Et in perſonis proprietas. Poſſent etiam adduci pleraque dicta ſanctorum Auguſtini & aliorum, nominantium perſonarum proprietates. Vide latiùs apud Gabr. vbi & concluſione j. dicit, quòd in diuinis ponendæ ſunt relationes reales, quia ibi eſt vera paternitas realis vel filiatio, quæ ſint duæ res ſimplices, quarum vna non eſt alia, licèt ſunt vna eſſentia identicè non formaliter, multis teſtimoniis probatur hæc, vt colligit Scotus, & poſt eum Gabriël, vbi ſuprà. Vnde Matth. vltimo dicit Saluator: Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Item 1. Ioannis, 5. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, verbum, & ſpiritus ſanctus. Et generaliter vbicunque ſacra ſcriptura loquitur de perſonis diuinis exprimit eas nominibus relatiuis: Sic etiam patet in Symbolis Apoſtolorũ, Athanaſij, & Niceno. Item Boëtius in libro de trin. ſubſtantia tenet vnitatem, relatio multiplicat trinitatẽ. Item venerabilis Anſel. in lib. 4. de proceſſione ſpiritus ſancti: Omnia ſunt vnum in diuinis vbi non obuiat relationis oppoſitio. Damaſ. c. 8. Omnia ſunt vnum in diuinis præter generationem in generationem & proceſſionem: In his enim ſolum proprietatibus differunt ab inuicem ſanctæ tres hypoſtaſes. Item c. 5. In his ſolũ tribus ineffabilibus paternali, filiali, & proceſſibili,

&c. Faciunt ad idem multa dicta ſancti Auguſtini, Richar. & *M*agiſtri in tex. Videtur idē poſſe colligi ex c. firmiter. de ſum. tri. & fi. cathol. vbi ſic dicitur: Hæc ſancta Trinitas ſecundū cōmunem eſſenriam iudiuidua, & ſecundū perſonales ꝓprietates diſcreta. De boc Occā in Centilog. concluſioue lxxiij. Relationi præterea (vt inquit Gabr. vbi ſuprà.) in diuinis uon repugnar cōſtituere ſuppoſitū, ſeu perſonam, ac diſtinguere ab alia. Nam nulli rei incōmunicabili conſtituenti cum aliqua re, per ſe vnum repugnat conſtituere tale in tali eſſe quale habet, & diſtinguere ab omni illo à quo ipſa diſtinguitur. Sed paternitas eſt iucommunicabilis, & couſtituit per ſe vnum cū eſſeutia, & diſtinguitur realiter à perſona filij, & ſpiritus ſancti: ergo non repugnat ſibi conſtituere illud vnum in eſſe iucommunicabili, & diſtinguere ipſum à qualibet alia perſona. Inſuper uon eſt pouenda proprietas abſolutè conſtituens perſonam, quia omniuo fruſtrà poneretur, nec habetur expreſſe in ſcripturis vel dictis ſanctorum: igitur non eſt ponenda. Non enim ſunt ponenda miracula quæ videntur naturali rationi repugnare ſine auctoritate ſcripturæ aut ſanctorum. Hæc Gabriēl. Et conſtiturio (vt idem dicit artic. iij. dub. j. vbi ſuprà) nou repugnat ſimplicitati, quando conſtituentia ſunt inter ſe idem, & cum toto perfecta identitate. Et ſicut ſimplicitati non repugnat perſonarum pluralitas, ita nec perſonarum cōſtitutio, nec repugnat conſtituentium pluralitas. Ex quo enim conſtituentia identificantur eſſentiæ, non cōponuut cum eſſentia. Similiter qua conſtituentia perſonam ſunt idem inter ſe, & cū ſuppoſito quod conſtituunt, uulla eſt omnino ibi compoſitio. Eſt igitur in diuinis ſumma ſimplicitas, quia uulla poſſibilis cōpoſitio, nec intrinſeca, nec extrinſeca, &c. vide latiùs de conſtitutione Gabriēlem in ſequentibus dubiis, vbi ſuprà.

¶ Constitvtvm. Vnde perſonæ pater & filius & ſpiritus ſanctus, dicuntur conſtitutum. Eſſeutia & relatio conſtituentia, vt paternitas, relario, ſpiratio, actio, paſſio. Et ex eſſentia & relarione, couſtituuntur perſonæ. Et couſtituens non diſtinctum realiter à couſtituto, prædicatur verè de couſtituto: ſicut hæ ſunt veræ: pater eſt eſſentia, paternitas eſt eſſentia, &c.

¶ Constitvtivvm ſecundum Occam, poſt quē refert Gabriēl diſtinct. xxvj. quæſt. iij. lib. j. accipitur dupliciter. Vno modo pro omni illo, quod eſt de eſſeutia, & quidditate alicuius, ita quòd ipſe ſiue illo eſſe non poſſit, diſtinctum tameu aliquo modo ab eo ex natura rei. Secuudo modo accipitur magis ſtrictè pro illo quod eſt de eſſentia alicuius, diſtinguens ipſum ab omni alio: hoc modo eſſentia non conſtituit perſonas, quia non diſtinguit, ſed primo modo, & capiēdo, ſecundo modo conſtitutiuū: ſpiratio actiua non eſt conſtitutiuum perſouæ ſicut uec eſſentia, quia ſpiratio actiua illo modo non diſtinguit perſonam à qualibet alia. Sic enim tantum tres ſunt relationes ſiue proprietates conſtitutiuæ, ſcilicet paternitas, filiatio, proceſſio ſiue ſpiratio paſſiua. Sed capiendo conſtitutiuum primo modo, ſpiratio actiua eſt relatio conſtitutiua cum eſſentia & paternitate perſonæ patris. Et cum eadem eſſentia & filiatioue perſonæ filij, quia eſſentia paternitas, & ſpiratio actiua, eſt vnum per ſe: & perſona patris conſtituitur nou ſolùm ex eſſenria, & paternitate ſecluſa ſpiratioue actiua: ergo ſimile conſtituitur ex ſpiratione actiua: vltrà ergo ſpiratio actiua conſtituit: vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ Consvetvdo quandoque pro lege accipitur. & ſecūdum Panor. extra de conſue. c. fi. vt habeat vim excuſandi à pœna requiritur tēpus decē annorum, quia iura requirūt tēpus longū ad introducendū cōſuetudinē, &c. Requirūtur aūt & de neceſſitate quinque ſecundū doct. iuris, vt conſuetudo habear vim legis. Primū ꝙ conſuetudo ſit rationabilis, quia de ſubſtātia legis eſt, vt ſit rationabilis. iiij. d. Erit autē. Vnde ſi ſit contraria ſaluti animæ, putà quia nutrit peccatum, vel præceptis Dei, & legi naturali, nunquam habebit vim legis. Vnde cōſuetudo rationalis (vt ſcribit Gerſon par. j. tract. contra proprietarios regulæ Aug. part. iij. tract.) eſt quæ à iure probatur, & vt dicit Io. in ſum. couſeſ. lib. ij. tit. vj. & quam Romana Eccleſia ſeruat, aut præcipit ſeruandam. Inno. dicit: Illa dicitur rationabilis, quæ non obuiat canonicis inſtituris, aut quam ius ſuſtinet. Irrationabilis aurem, quæ contra canonum inſtituta, & à iure improbatur. Conſuetudo autem (vt ſcribit Gabriēl diſt. xvj. quæſt. iij. artic. iij. dub. vj. lib. iiij.) quæ eſt manifeſtè contra præceptum Eccleſiæ non abolitū, non meretur dici conſuetudo, ſed corruptela: ſicut nec illa quæ inducit ad peccatū, vt in cap. ex parte. & cap. cum tanto. de conſuetudine, vbi dicitur, quòd cōſuetudo nō poteſt prȩiudicare iuri poſitiuo, niſi fuerit rationabilis, & legitimè præſcripta. Non poteſt autem dici rationabilis, quȩ inducit ad peccatum, & laxat fræna cōcupiſcentiæ. Secundum eſt quod mores & actus hominum, per quos introducitur conſuetudo, ſint tales quod probabiliter arguant conſenſum populi illius, qui poteſt facere conſuetudinē, videlicet quòd tales actus ſint notorij, & frequentati, ac publicè fiant à populo. Sed ſicut in via cognoſcendi (vt dicit Gabr. vbi ſuprà) non eſt ſequēda multitudo popularium indoctorum, ſecundum Ari. ſed ſententia multorum ſapientum & expertorum. Ita in via morum non eſt ſequenda turba ad faciendum malum, nec iudicio plurimorum, nec iudicio populi acquieſcēdum, vt deuietur à vero. Exod. 23. Quia multi vocati, pauci verò electi. Matth. 20. Et anguſta eſt porta & arcta, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Vnde conandum eſt cuilibet fideli, vt ſit de numero paucorum honeſtorum Deum timentium, & non de numero multorum ſecundum carnem viuentium. Nam & ſtultorum infinitus eſt numerus. Hæc Gabr. vbi ſuprà. Tertium eſt, vt ſit introducta ex certa ſcientia, non per errorem, &c. Quartum eſt quod maior pars populi ſit vſa illa cōſuetudine. Quintū eſt tempus debitū. De his latiùs habetur in Sum. de caſibus. & apud Doctores iuris. Et ſola illa conſuetudo obligat ad mortale, quæ introducta eſt ea mente, vt ſit prohibitiua, vel præceptiua ſub peccato mortali, quod poteſt perpendi quādo cōmuniter tenetur ab omnibus, quod faciēs cōtrà, peccat mortaliter. Et ſecundū Panor. in cap. Cùm olim. de conſuetud. locum non habet conſuetudo, niſi in illis locis vbi viguit, & non in aliis locis: quare cùm quis ſit in aliquo loco, ſecundùm mores illius viuat & conſuetudinem. Vnde Ambroſ.

Cùm fueris Romæ, Romano viuito more.

Eſt autē cōſuetudo ius quoddā moribus inſtitutū, quod pro lege ſuſcipitur, quū deficit lex, ca. conſuetudo, di. prima. Et cōſuetudo eſt duplex, bona & mala. De quo Gerſon part. ij. tract. de paruulis trahendis ad

dis ad Chriſtum, ita ſcribit: S conſuetudinis virtus attenditur, (quæ ab Ariſtotele vocem experientiæ proſerente vocatur altera natura) perſpicuum erit: nil mala conſuetudine oneroſius, amarius atque deterius, & bona cōſuetudine nihil facilius, ſuauius, diuiniúſq; Propterea conſentiunt. Philoſophi omnes & Poëtę cū Theologis, non parū referre iuuenes ſic vel ſic aſſuefieri. *Adeo teneris aſſueſcere multum eſt*, ait Virgilius. Hinc iubet Tullius optimam formam viuendi eligendam eſſe quam iocundam reddet conſuetudo. *Quod malè fers, aſſueſce, feres*, ait Naſo. Et Flaccus fingit equum docilem: *Tenera ceruice magiſter ire viam, Quam monſtrat eques.* Et poſteà. *Quo ſemel eſt imbuta, recens ſeruabit odorem Teſta diu.* Latius videatur Gerſ. vbi ſuprà. Et (vt idem dicit in regulis moralibus. Cōſuetudo eſt optima legum interpres ſi de poſitiua ſermo fiat. Et cùm conſuetudo ſit altera natura, leges aſſuetæ, & quaſi iam in naturales verſę, non debent abſque manifeſta vtilitate, vel neceſſitate, vel tolli, vel mutati, &c. Aliàs multum de conſuetudine ſcribit Gerſon, & alij, &c.

¶ CONTEMNERE, ſpernere. Cōtemnere autem aliquam rem, vt auctoritatem ſuperiorum, ſicut ſcribit Gerſ. part. ij. in regulis moral. eſt ipſam verè vel interpretatiuè nullam aut vtilem, aut minus iuſto reputare. Vnde omnis peccans etiam venialiter cōtemnit, quamuis non omnis talis agat ex contemptu: ſicut nec omnis ſuperbus agit ex ſuperbia, & ita in aliis multis. Et contemnens auctoritatem ſuperiorum non ex paſſione vel fragilitate, vel ignorātia, ſed ex contemptu, qui eſt principalis cauſa, aut finis trāſgreſſionis ſuæ, reus peccati mortalis exiſtit vt dū quia dicit ſuperiori in eo quod ſuperior, ego in deſpectum veſtri hoc agam, quod inhibetis, aliàs non acturus. Hæc Gerſon.

¶ CONTEMPTOR qui contēnit aliquid, vt contemnens ſuſcipere ſacramentum, dicitur contemptor, vnde ſcribit Rich. d. vij. art. v. q. j li. iiij. & habetur de conſe. d. iiij. victuris neceſſaria ſunt confirmationis auxilia, contemptus huius ſacramenti confirmationis adultis, niſi pœniteant, eſt damnabilis. Tunc autem contemptores reputari debent quando habita bona & ſufficiēti opportunitate ſuſcipiendi hoc ſacramētum, ipſum ſuſcipere renuunt, aut notabiliter negligunt, & ſic intelligendum eſt illud Hugo. ij. li. de ſacram. part. vij. c. iij. Timendum eſt his qui per negligentiam amittunt Epiſcopi pœnitentiam, & nō ſuſcipiunt manus impoſitionem, ne fortè propterea damnentur, ſcilicet niſi penitus pœniteant, quia feſtinare debuerunt dum potuerunt.

¶ CONTEMPTVS, vt ſcribit Antiſiodorenſis, vbi loquitur de contemptu, dicit quòd contēptus eſt appreciari rem minus iuſto. Alio modo eſt rem negligere & de ea nō curare, vt dū peccans habet circunſtātias retrahentes, ſed eas nō curat aduertere, claudit quoq; oculū quodāmodo, & vertit tergū ad eas. Tertio modo eſt iraſci rei tanquā vili, & eā aſpernari: primū malū, ſecundum peius, tertium peſſimum. Et vt ſcribit Gerſon part. iij. de vita ſpirituali animę lect. v. in omni peccato, inquit ipſe, etiam veniali committitur contemptus Dei. primo modo verè vel interpretatiuè. Secūdus cōtemptus interuenire poteſt tam in mortali quàm in ſolo veniali. Tertius contemptus circa Deum præcipientē, & erga Prælatum ſuum inquantū Prælatus eſt, non videtur vnquam fieri cum deliberatione cōpleta abſque peccato mortali, & hoc propriè vocatur contemptus. Hæc Gerſon. Et contemptus, vt dicit beatus Thom. ij. ij. quæſtio. clxxxvj. art. ix. eſt tranſgreſſio legis ex hoc quod volūtas renuit ſubiici legi vel regulæ, &c. Differunt autem aliquid facere ex contemptu, & cum contemptu: vt ſcribit Bruleſ. di. v. q. v. lib. ij. Et Gerſon, de vita ſpirituali animæ, lectio. v. Illud fit ex contemptu quando contemptus eſt cauſa: quod aliàs non faceret, quaſi di. ego faciam in deſpectum tui vel veſtri, & tunc eſt maximum peccatum. Illud fit cum contemptu quando aliquis facit contra præceptum ſuperiorum: ita tamē quod contemptus non eſt in cauſa quod hoc facit, ſed vel infirmitas, aut debilitas, aut ignorātia, aut affectio alia vitioſa, & libidinoſa quæ damnatur, vide latiùs Gerſonem vbi ſuprà.

¶ CONTEMPTVS Dei eſt duplex: vt notat Brule di. vij. quæſt. iij. lib. ij. quidam formalis, & eſt odiū Dei: & blaſphamia, & eſſet idolatria, quo Deus in ſe oditur: & iſte contemptus non eſt communiter in peccatorib⁹ hominibus, ſed ſemper eſt in dęmonibus, & damnatis, qui odiunt Dęum formaliter ſiue in ſe, ſiue in effectu ſuo. Alius eſt contemptus virtualis, & interpretatiuus, & eſt aliquis actus inordinatus quo præponimus voluntatem noſtram diuinæ præceptiuæ.

¶ CONTENTIVVM eſt illud quod eſt aptum natum continere vt ſcribit Bruleſ. di. j. q. iij. lib. iiij. Eſt autē triplex continentia. Conſeruatiua. Et localis eſt illa qua locatum continetur in loco ſuo ipſo conſeruante, iſto modo vinum continetur in vaſe. Secunda continentia ſubiectiua & formalis eſt illa qua aliquod ſubiectum continet ſuum accidens, ſibi realiter & formaliter inhærens: vt paries dicitur continere albedinem, ſcilicet, ſubiectiuè & formaliter. Tertia continentia eſt ſignatiua, & figuralis: & eſt illa qua ſignum ſignat ſuum ſignatum continere ab aliquo: illo modo circulus pendens ante tabernam continet vinum, ſcilicet, ſignatiuè & figuraliter. Gratia autem ſecundum mentem Magiſtri & ſancti Bonauen. non continetur aliquo modo in ipſis ſacramentis eſſentialiter tanquam in vaſe, vel medicina in pyxide: imo hoc intelligere eſt erroneum. Sed dicuntur continere gratiam: quia ipſa ſignant. Et quia niſi ſit defectus ex parte ſuſcipientis in ipſis inuenitur gratia & ſemper confertur: ſic intelligendo quod gratia ſit in anima, non in ſignis viſibilibus ſacramenti. Et pro tanto dicuntur vaſa gratię. Poſſunt etiam dici vaſa ratione alia, quia ſicut quod eſt in vaſe nō eſt de ipſo nec ex ipſo, ſed ab ipſo hauritur, ſic gratia non à ſacramentis, nec de ſacramentis, ſed oritur à fonte æterno: & ab illo hauritur ab ipſa anima de ipſis ſacramentis. Et ſicut quis recurrit ad vas cùm requirit liquorem, ſic quærenti liquorem gratiæ & non habenti, recurrendum eſt ad ipſa ſacramenta. Nullus enim poteſt melius domare paſſiones ſuas corporales & carnales, quàm deuotè & reuerenter & timoratè ſumere ſacramentum corporis Chriſti. Hæc eſt opinio Magiſtri. Sacramenta itaque non ſunt contentiua gratiæ, ſcilicet, continentia cōſeruatiua, locali nec formali, ſed ſignatiua & figurali Hæc Bruleſer.

¶ CONTINENTIA eſt cohibitio gulę, luxurię, cupiditatis, auaritiæ, ambitioniſque & ſuperbiæ. Et vt inquit Paulus Corteſius li. iij. ſententiarum diſtin. viij. eſt prauarum cupiditatum repulſio, & eſt propriè tantum circa concupiſcentias tactus, ſecundū beatū Tho. 2. 2. q. cxliij. & cōtinentia vt eſt virtus eſt triplex, vt

plex,vt notat Brulef.di.xxxiij.q.iiij.lib. iiij. ſcilicet,
matrimonialis,virginalis & vidualis. Continentia
matrimonialis eſt,qua aliquia vel aliqna cõtinet ab
omni coitu illicito. Et dicitur coitus illicitus omnis
qui non eſt matrimonialis,& iſta habet fructum tri
ceſimum. Continentia verò vidualia eſt,qua ali-
quis vel aliqua continet ab omni coitu licito & il-
licito,non tamen ſemper continuit. Dicitur autem
coitus licitus quando fit in matrimonio,& iſta ha-
bet fructnm ſexageſimum. Continentia virginalis
eſt,qna aliqnis vel aliqna vnlt ſemper continere ab
omni coitu illicito & licito:& ſemper continuit, &
hæc habet fructũm centeſimũ. Non diſcrepat Rich.
li.iij.di.xxxiij.ar.v.qnęſt.iiij.ponens duplicem acce-
ptionem continentiæ vocabuli. Vno enim modo
poteſt accipi ſecundùm quòd importat abſtinen-
tiam ab omnibus actibus venereis,ſicut patet in cõ
tinentia virginali vel etiam vidnali. Et talis conti-
nentia nobilior eſt quàm temperanria communiter
dicta,quia continentia virginalia eſt perfecta tem-
perantia,vt puta perfecta eius ſpecies. Similiter etiã
vidualis ex voto ſeruato perfecta eſt, licèt minus
virginali. Alio modo accipi poteſt pro habitu volũ
ratis firmante eam in bono orationis contra concu
piſcentias prauas,vt non ducatur ab eis vel non ſe-
quatur eas præter rationem,vt dicitur vij. Ethi. Et
ſic loquendo melior eſt temperantia quã continen
tia. Vnde ſic temperantia diſtat vel differt à con-
tinentia, ſicut perfectum ab imperfecto. Propter
quod etiam Phyloſophus viij. Ethi.c.ij.dicit, quod
continentia huiuſmodi,ſcilicer, nec eſt virtus,nec
alterum genus à virtute,volens dicere quod non at
tingit ad perfectionem virtutis ita purè ſicut tem-
perantia Et ratio eſt:qnia per temperantiam habi-
litatur homo ad ſeruandum bonum rationia cõtra
delectatinnes ſecundum tactũ & guſtum. Et etiam
habilitatur pars ſenſitiua concupiſcibilis ad obediẽ
dum impetio rationis. Vnde temperatus nõ habet
concupiſcentias indomitas,ſed habitua continen-
tiæ, ſcilicet, temperantia non eſt tantę perfectio-
nis quin ſenſitiua concupiſcibilis moueatur inordi-
natè,nec tam faciliter habilitat eam ad obediendũ
rationi,plura Rich.vbi ſuprà. Et dicitur continen-
tia à contineo,quud eſt quaſi inuitum teneo. Cuius
contrarium eſt incontinentia,ſicut temperantiæ in
temperentia.&c.

¶ Continens differt à tẽperante hoc modo,quòd
continens prauas quidem cupiditates habere po-
teſt,à quibus tamen ſe vinci non ſinit. Tẽperans ve
rò huiuſmodi cupiditates habere non poteſt, quia
in eo habitus quidam eſt reſtrænans illas,qui in con-
tinente non eſt. Continens verò ab obſtinato ſic dif
fert,quod obſtinatus eſt ille qui perſiſtit in ratione
peruerſa,abſtinens à bonis. Cõtinens verò propriè
eſt qui perſiſtit in ratinne recta à prauis cõrupiſcẽ-
tiis abſtinens. Beatus Tho.2.ij.quæſt.clv.ar.j,Conti-
nendi autem difficultas (vt ſcribit Gerſon parte.ij.
dial.de cœlibatu ſiue caſtitate Eccleſiaſticorũ)cau-
ſatur ex imaginatiua virtute præſentante obiectum
appetitui tanquã delectabile:vel directè, quia mul
cet:vel indirectè,quia triſtitias ſtimulantes aufert.
Cuius rei ſignum eſt quòd imaginatione ceſſante
ſuper veneris actibus ceſſat & eorũ concupiſcentia
vel appetitus: perſpicuum hoc fit in irrationabili-
bus quãtũcunque pronis ad luxuriã, ſicut in equis,
tauris & canibus,hoc expreſſit Virgilius in Georg.
de cuſtodia equorũ,docẽs eos ſeparatim ab ęquab'
alẽdos eſſe. Et cauſam reddit cũ experiẽtia, dicens:
Carpit enim uires paulatim vritque videndo fæmina.

¶ Contemplatio ſecundũ Rich. de ſancto Vict.
eſt mentis quædã conſpicua in ſapiẽtiæ ſpectacula
cum admiratione ſuſpenſio. Hæc quidem Hugone
teſte tres comites præexigit:lectionẽ,meditationẽ,
& orationẽ. Lectio enim inquirit: meditatio inue-
nit,oratio poſtulat,ſed cõtẽplatio deguſtat. Lectio
enim ſolidũ cibũ ori apponit,meditatio maſticat &
frangit,oratio ſaporẽ adquirit. Contẽplatio eſt ipſa
dulcedo quę iocũdat & reficit. Lectio enim in cor-
tice, meditatio in adipe, oratio in deſiderij poſtu-
latione,contemplatio in adeptæ delectationis dul-
cedine. Multa colligit de contemplatione frater
Pelbartus libr. iij. Roſar. Theologiæ, in dictione
Vita contemplatiua:Quæ ab omni negocio ſecun-
dum Iſid.vacat,& in ſula dilectione defigitur, ideo
à ſanctis dicitur vita ocioſa. Et Philoſophus iiij:
Ethi.eam vocat vacationem Et ſecundum Richar,
in iij.diſt. xxxv.ar j.q.j.vita contemplatiua plus im
portat quàm cõtemplatio, quia actũ contemplan-
di & etiam actum ſpiritualiter viuendi importat,ſe-
cundum eundẽ Rich.in vita contẽplatiua quatuor
conſideranda ſunt,ſcilicet,actus ſpiritualiter viuen
di,actus contemplandi,motiuum ad cõtemplatio-
nem, & delectatio conſequens contemplationem.
Primũ cõſiſtit in chatitatiua dilectione. Vnde Aug.
13.de trin.ſecundùm hoc viuit vnuſquiſq; ſecundùm
quod diligit. Secundum,ſcilicet actus cõtẽplãdi cõ
ſiſtit in intellectu,tum quia contemplatio eſt actus
intellectus tantùm. Tertium motiuum ad contem-
plandum directè voluntatem reſpicit,quæ ex amo-
re mouet intellectum ad cõtemplãdũ amatum. Vn
de Aug.8.de tri.Quãtũ,inquit,flagrãtius Deũ dili-
gimus tantoque certius videmus. Quartũ, ſcilicet,
lectio cõſequens ſimiliter eſt in volũtate. Voluntas
enim eſt quæ in contemplatione rei dilectæ delecta
tur. Ex quibus patet quod contemplatio ſimul in in
tellectu & voluntate conſiſtit. Et contemplatio ſic
deſcribitur à Gerſone parte iij.tract. de meditatio-
ne cordis,eſt liber & expeditus mẽtis intuitus in res
perſpiciẽdas vſquequaq; diffuſus,& hoc quo ad cõ-
templationẽ quę reſpicit intellectum. Porrò quo ad
contẽplationem quę cõſiſtit in affectu,& in praxi
deſcribit eũ Hugo,quòd eſt per ſublenatę mẽtis iu
bilũ,mors quędã carnaliũ deſideriorum,hoc eſt gu
ſtare quã ſuauis eſt Dominus. Quẽ guſtum ſequitur
lõgè alia cognitio quã fuerit intellectualis ſolum vi
ſio,ſeu quędã auditio per fidẽ aut ſcripturã. De con
templatione plura aliàs ſcribit Gerſon etiam de cõ
templatiuis, qui ab humanis & mundanis homini-
bus fatui iudicãtur,& de eorũ vita cõtẽplatiua, &c.

¶ Contingens capitur pro eo quod prius quàm
potuit produci & non produci, vt inquit Gabriel
diſtinct. xxxviij. quęſt. vnica. libr. j. dicitur prius
quàm eſſet,quia res quando iam eſt,non poteſt eſſe
non producta,cùm hoc ſolo Deus priuetur facere
ingenita quæ ſunt genita, vt dicit Philoſuphus.vj.
Ethi. Et Boët. 5. de conſol. proſa vlti. Sol oriens
& gradiens. Quædam dum fiunt non fieri non poſ-
ſunt. eorum tamen vnum priùs quàm fieret neceſ-
ſe erat exiſtere,ſcilicet,ſolem oriri,alterum verò mi
nime,puta hominem gradi.

¶ Contingens ad vtrumlibet (vt ſcribit Dominus
Cardi.Camera.q.xj.ar.j.li.j.) nõ dicitur illud quod
erit & nõ erit,nec illud quod nec erit nec nõ erit,ſed
dicitur illud quod erit & poteſt non fore, vel quod
non

nõ erit & põt foré, ita quod deſcriptio ſiue quid nominis contingentis ad vtrumlibet ſit poſſibile non neceſſarium, vel potens eſſe & potens nõ eſſe, & ſic contingens ad vtrumlibet eſt inferius ad poſſibile.

¶ Contingens Aliquid eſſe futurum, poteſt intelligi dupliciter vt idem Pet. de Aliacõ notat vbi ſuprà. Et Gab. poſt eum di. xxxviij. q. vnica. ar. j. l. j. Primo modo quod illud erit & poteſt nõ fore, & ſic nihil eſt futurũ contingens, niſi quod erit. Allo modo quia illud erit & poteſt nõ fore, vel nõ erit & poteſt fore: & ſic eſt aliquid futurũ cõtingens quod nõ erit nec eſt futurũ. Copioſius ſcribit Card. vbi ſuprà. Supponitur autẽ tanquã manifeſtè verũ id quod eſt aliquod ens contingens. Et ſicut ſecundũ Auicẽ. j. Meta. Negantes principium primum ſunt vapulandi & exponendi igni quouſque concedant, quod non eſt idem cõburi & non cõburi, vapulari & nõ vapulari, Sic & negantes aliquid eſſe contingens exponendi ſunt tormentis quouſq; concedunt quod poſſibile eſt eos non torqueri. Contingentia autẽ effectus (vt dicit Gabr. vbi ſuprà.) præſupponit libertatẽ alicuius cauſæ agentis, quia vbi omnes cauſę agẽtes concurrentes agunt naturaliter, agunt neceſſariò, & ita effectus nõ poteſt nõ produci, quia eadẽ neceſſitate eſt effectus, qua cauſæ producentes agunt, alioquin cauſæ producerẽt, & tamẽ nihil producerent quod implicat. Libertas aũt potentiæ actiuæ ſtat in hoc, quia ſine omni variatione adueniẽte ſibi vel alteri: & p nõ ceſſationẽ vel abſentiã alterius cauſę, põt producere aliquẽ effectũ pro certo inſtãti, & pro alio à productione ceſſare, vel quia omnib⁹ eodẽ modo ſe habẽtibus habet facultatẽ producendi & nõ producẽdi effectum, prius tamen quàm producat per hunc modum ſufficienter ſaluatur contingentia in rebus futuris. Contingentia itaque in rebus producendis dependet ex libertate arbitrij producentis.

¶ Contingens futurũ eſt determinatè verũ, ſic quod nõ eſt falſum, eſt tamẽ cõtingenter verũ, quia poteſt eſſe falſum, & nunquã fuiſſe verũ. Vnde patet differẽtia inter determinatè verũ & cõtingenter verũ. Sic ergo determinatè verũ eſt, quod eſt verum & nõ falſum, ita quod determinatè nõ ſit ibi determinatio aliquo modo reſtringẽs. Itẽ veritas & falſitas alicuius propoſitionis tũc dicitur depẽdere ex futuro contingenti, quando ex illa euidenter ſequitur aliqua propoſitio de futuro contingenti, ſicut ſequitur Antichriſtus fuit futurus, ergo Antichriſtus erit. Vide latiùs Gabriẽlẽ & Petrũ de Aliaco vbi ſuprà.

¶ Contingentia futura ſunt duplicia (vt notat Gab. ar. iij. dub. iij. vbi ſuprà, ſcilicet, cõplexa & incõplexa ſecundũ modum loquẽdi aliquorũ. Exemplũ primi: Futurũ eſt quod Chriſtus iudicabit mundũ, id eſt futurũ eſt quod talis propoſitio ſit vera, Chriſtus iudicat mũdũ. Exemplũ ſecũdi eſt de Antichriſto futuro, prima poſſunt dici enunciabilia futura, ſecundũ illos ſic loquẽtes: ſecũda verò res futurę. Et quandocunque Deus cõtingenter & ſcit & ſciuit effectum aliquem futurum, non tamen oportet eũ in ſua cognitione mutari, ita quod primo ſciat & poſtea non ſciat. Nam effectus contingens poteſt quidem eſſe futurus, & poteſt eſſe nõ futurus, ſecundũ hoc poteſt præſciri & non præſciri, non tamen eſt futurus & non futurus, nec primò futurus & poſtea non futurus, vel ecõuerſo. Sed ſi eſt futurus ab æterno fuit futurus, licet potuit non eſſe futurus. ſic De⁹ effectum futurum ab æterno præſciuit, qui tamen ſi ponitur non venturus, ſicut tunc nunquam fuit futurus ſic nunquam præuiſus. Vide latiùs Gabriẽlem vbi ſuprà, & Aliacen.

¶ Contractus vt ſcribit frater Baptiſta in ſua roſella, eſt vltro citróque obligatio ex voluntate partium ſurgens: vt emptio, vẽditio, locatio, cõductio, mutuum, & ſimilia. quaſi contractus eſt obligatio, quia quis obligatur alicui ex aliquo officio vel facto licito & honeſto, licet nõ interuenerit expreſſa voluntas vtriuſque: vt tutela, cura, aut negociorũ alienorũ geſtio, & huiuſmodi, nam quãuis pupillus habens tutorem, aut pubes ſiue furioſus habens curatorem, vel ille cuius ignoranter gerit quis negocium non expreſſè contraxerit, nihilominus tutor, curator & negociorum geſtor obligãtur quaſi contraxiſſent. Contrahitur autem quatuor modis, ſcilicet, re, verbis, literis, & conſenſu. inſti. de obli. in ſi. Et contractus aliqui ſunt bonę fidei, aliqui ſunt ſtricti iuris. Et dicũtur bonæ fidei propter duo. Primò, quia ſi dolus adeſt eis, non tenent: ſecundò quia veniunt vſurę ex mora, & iudex poteſt æſtimare de bono & æquo quid veniat recompenſandum vel reſtituendum, non ſic in contractibus ſtricti iuris, vide in dictione tranſlatio.

¶ Contractus deſcribi' ita breuiter à Ger. parte. ij. de contractibus. Contractus eſt commutatio ciuilis legitima. Commutatio ponitur pro genere. Ciuilis additur ad differentiam mutationum naturalium, quas conſiderat philoſophia naturalis. Contractus enim ſpectat ad ethicam ſiue moralẽ philoſophiam. Subiungitur legitima, id eſt, legi cõformis, ad differentiam contractuum illicitorum vel illegitimorum. Inuenta eſt autem commutatio ciuilis poſt peccatum, quoniam ſtatus innocẽtiæ habuiſſet omnia communia. Multa de contractibus ſcribit Gerſon per plures conſiderationes, & per multa præceptor meus doctiſſimus Conradus Sumenhart & alij. Sunt autẽ ſpecies plures contractus vt notat Gerſon, & aliàs plura de contractib⁹ ſcribũtur quę ad forum noſtrũ non ſpectant, legat qui voluerit alios diffuſè de cõtractibus ſcribentes. Et cõtractus quidam illiciti, &c. Conſulito iuriſperitos.

¶ Contradictio eſt manifeſtiſſima repugnãtia, id eſt, affirmatio vnius & negatio eiuſdem, vt ſcriptis reliquit Car. Camera. q. v. ar. ij. li. j Et eſt duplex, ſcilicet, terminorum & propoſitionum, de quo latiùs in logica diſſeruimus. Et cõtradictio (vt vult Gabr. di. ij. q. j. li.) eſt medium arguendi & cognoſcendi diſtinctionem, vt quantumcunque de aliquibus dicuntur prædicata contradictoria, ipſa ſunt diſtincta vel non eadem. Contradictio quoque eſt via potiſſima ad probãdum diſtinctionem realem, vt ſcribit Aliaceſis qu. vj. ar. j. libr. j. quando ita eſt quod negatio eſt ſimpliciter, ita quod per nullam circumlocutionem poteſt alterum contradictoriorum verificari de illo à quo negatur, ſed quando bene verificatur, tunc ſolùm eſt via ad probandum diſtinctionem formalem, vt quamuis hæc ſit vera negatiua, paternitas non eſt communicabilis, tamen hæc affirmatiua eſt vera, paternitas eſt illa res quæ eſt cõmunicabilis, & ſic de aliis, &c.

¶ Contritio quam Paulus Corteſius contuſionẽ vocat: vt infrà dicetur. Et licet variè loquãtur Doct. de contritione, diffiniendo & deſcribendo eam, in hoc tamen concordant (vt ſcribit Gabr. di. xvj. q. j. ar. j. li. iiij.) quòd id quod principalius requiritur ac eſſentialius ad peccati deletionem ex parte pœnitentis eſt contritio, & inter talia requiſita quę plu

ta ſunt

ra ſunt, puta actus, habitus, paſſiones, quorum quodlibet quandoque dicitur pœnitentia. Deteſtatio peccati intelligitur nomine cōtritionis, illa enim eſſentialius ſe habet ad peccati remiſſioné ex parte peccatorum pœnitentis, quoniam ſine ea non fit remiſſio peccati in adultis, & ipſa ſola (ſi fuerit perfecta) ſine aliis ſufficit. Et licèt communiter deſcribatur contritio, vt recitat Alex. parte. iiij. qu. lxvij. mem. j. ar. j. & poſt eum Tho. Bona. & cæteri, vt Palu. diſtin. xvij. qu. j. Et Gerſon parte ij. de ſacramento pœnitentiæ. Contritio eſt dolor pro peccato voluntariè aſſumptus, cum propoſito confitendi, & ſatisfaciendi. Et etiam licèt pœnitentia interior, quę principalius accipitur pro contritione à beato Aug. & aliis dicitur dolor de peccatis commiſſis, tamen ibi dolor non accipitur pro paſſione, ſed actu. Vnde dupliciter dicitur dolor ſecundum Alexand. vbi ſuprà. ar. ij. Vno modo diſſenſus voluntatis ab ipſo peccato. Alio modo paſſio reſultans in diſſentiente ex illo diſſenſu. Diſſenſus autem iſte eſt de eſſentia contritionis, paſſio autem eſt effectus illius. Et hæc diſtinctio eſt notanda pro intellectu ſententiæ doctorum dicentium contritionem eſſe dolorem. Vnde ſatis concordant quod contritio eſt actus voluntatis, ſcilicet diſſenſus ſeu diſplicētia commiſſi peccati. Aut nihil aliud eſt quàm velle non peccaſſe, & hunc regulariter ſequitur dolor ſeu triſtitia. Et hæc triſtitia paſſio eſt & non actus, & ideo non eſt contritio ſed effectus eius. Gabr. Scotus dicit: Contritio eſt deteſtatio ſeu diſplicētia peccatorum à ſe commiſſorum libera elicita à voluntate ad placandum diuinam offenſam Eſt autem vt ſcribit Gabriël vbi ſuprà, hæc diſſenſio ſeu diſplicentia duplex, quædam perfecta & ſufficiens ad dimiſſionem peccati, ſcilicet, quæ eſt de omnibus peccatis commiſſis, & debitè circumſtantionata, præſertim circumſtantia finis: alia eſt imperfecta non ſufficiens ex parte pœnitentis ad remiſſioné peccati, vel propter obiectum, quia non eſt de omnibus peccatis, vel quia ordinatur in finem inhoneſtum, vel quia caret circunſtantia vltimi finis, vel alia circunſtantia requiſita ad actum perfectè moraliter bonum, & tunc vocatur attritio, quaſi tritio imperfecta: vel tritio in partes maiores. Perfecta verò diſplicentia dicitur contritio quaſi tritio omnium ſimul in partes minutiſſimas, quod fit quando eſt de omnibus peccatis & ſecundum omnes circunſtantias requiſitas ad peccatorum remiſſionem. Et attritio ſemper eſt informis, quandoque indifferens, quandoque vitioſa. Cōtritio verò ſemper formata charitate. Hæc Gabriël. Vnde Palu. di. xvij. q. j. art. j. libr. iiij. Dolor imperfectus dicitur attritio, dolor verò perfectus dicitur cōtritio. Item dolor gratia informatus dicitur contritio quantumcunque modicus ſit. Dolor verò qui non eſt gratia informatus, non poteſt dici contritio ſed attritio, nam dolor deſperationis eſt maior dolore contritionis, qui tamen non eſt contritio; quia caret gratia. Et ſecundum aliquos contritio & attritio materialiter idem ſunt, ſicut domus obſcura & illuminata. Attritio enim eſt quaſi lux auroræ, quæ creſcendo fit meridies. Et cōtritio dicitur, quia cor terit, vel peccata in corde dolore teruntur. Sed cōpunctio dicitur, quia cor compungitur, & compunctio communior eſt quàm contritio. Dicitur & compunctio, quia cor pungitur quaſi quibuſdam aculeis, vt ſcribit S. Bonauen. diſtin. xvj. in dubiis literalibus, lib. iiij. Compungitur autem cor (vt idem dicit) ſecundum duplicem aſpectū, aut carentia gloriæ, aut conſideratione offenſæ. Contritio quoque (vt ſcribit Palu. di. xvij. qu. j. ar. iij. lib. iiij.) propriè dicta non durat niſi in hac vita, habétque contritio gratiam informantem, eſtque actus ſatisſactorius, & tota vita iſta eſt tempus contritionis, quo ad habitum, ſicque quod homo ſemper debet eſſe promptus ad dolendū de omni peccato mortali ſi ipſum committeret, niſi aliàs doluiſſet. Nec vt idem vult, oportet contritionem eſſe continuā quo ad actum, nec exteriorem nec interiorem, ne abundātiori triſtitia abſorbeatur homo interior vel exterior, ſed ſecundum quod recta ratio determinabit, & ne homo à melioribus actibus retrahatur. Vnde notant Theologi duplicem dolorem. Eſt inquiunt dolor aliquis in ſola ratione, qui libero ſubiacet arbitrio. Dolor iſte & diſplicentia vel odium vel deteſtatio ſic elicita cum gratia, ſufficit ad deteſtationem peccati, ſuppoſito quod nullus in corpore dolor ſequeretur. Attamen dicitur dolor de peccatis & dolor maximus, quia de nulla re altera temporali tanta deteſtatio elici debet à corde rationis, ſicut nullum eſt damnum pœnæ quod æquiparetur damno culpæ. Dolor alius quem Philoſophi nominant inter paſſiones concupiſcibilis ſenſualis, qui cōſurgit ex apprehenſione obiecti diſconuenientis ipſi ſenſui corporali: habet hic inſuper cauſari cum motu ſpirituum & conſtrictione cordis. Hunc vtique dolorem non oportet eſſe maximum in pœnitente, imo nimius & culpabilis eſſe poſſet: vtpote cordis ſenſualis & corporis deſtructiuus, vt inquit Gerſon parte iij. tractatu ij. de canticordo. Porro non eſt ſecundum hunc dolorem menſuranda ſemper bonitas pœnitentiæ. Cuius ratio eſt, Stat enim duos eſſe (& ſæpe videmus) quorum vnus ex complexione naturali cor habet ſtrennuum & virile nec lachrymis idoneum, ita vt vel vix vel nunquam flere poſſit, erit alter cordis fœminei mollis ad omnem miſerationis occaſionem, lachrymis laxū vel pronum. Primus eliciet deteſtationem peccati ſui intenſius in anima, fortius & laudabilius in caſu quā alius. De quo latiùs Gerſon. Et inter partes pœnitentiæ (vt ſcribit Gabriel ar. ij. concluſione vj. vbi ſuprà.) quæ ſunt contritio cordis, confeſſio oris, ſatisfactio operis, principalior eſt vera cordis contritio, nam per eam principalius conſequitur finis pœnitentiæ, ſcilicet, peccatorum remiſſio. Ad cordis enim contritionem ſequitur remiſſio peccatorum, etiā ſine aliis, & ita ſola in actu ſufficit, Cæteræ verò ſine contritione non ſufficiunt. De quo Gabriel diffuſè diſt. xiiij. q. j. concluſione. v. lib. iiij. vbi dicit & probat, quòd ad deletionē peccati ſola criminis deteſtatio ſine aliis actibus pœnitentiæ ſufficit debitè circunſtantionata, & nulli alij ſine ea. Vide ſi placet. Et ſecundum Petrum de Palude diſt. xvij. articul. j. libr. iiij. ex attritione poteſt fieri contritio, ſicut ex mane fit meridies, id eſt, vnus actus fit poſt alium, & vnus eſt diſpoſitio ad alium. Et ſubiungit, ſic poteſt homo dolere imperfectè ſine gratia, & eſt attritio, poſtea perfectè & cum gratia, & eſt contritio. Hinc concludit cum S. Tho. quod idem actus numero non poteſt eſſe contritio & attritio. Vide Gabriëlem recitantem opiniones de attritione & contritione. ar. iij. dub. j. q. j. diſt. xvj. lib. iiij. & concludit quod attritio non eſt pars contritionis, nec fieri poteſt cōtritio, ſed ſpecie differt ab ea, & ita ſentit Paluden. Vide & Rich. quando attritio poſ-

ſet fie-

ſet fieri co ıtrit.o diſtiuct. xvij. artic.j.quæſt.ij.&iij. libr.iiij.

Eſt autem cõtritio ſecundũ Palu. de ſolo malo culpæ, non naturæ, nec pœnæ. Et de ſolo peccato actuali, & de peccato proprio, & peccato præterito. Debétque eſſe de quolibet mortali peccato, & non futuro, ſi in ſpeciali habeatur memoria. De venialibus verò ſufficit in generali. Hęc apud Palu. & poſt eũ Gabr. diffuſè ſcribit de contritione.

¶ Contritio ex quatuor vel quinque integratur (vt ſcribit Gerſ. parte iiij. lect. j.) quæ incipit, pœnitemini, quæ ſunt Motus liberi arbitrij in Deũ ſuper omnia diligendum. Secundũ motus eiuſdem liberi arbitrij in deteſtatione peccati. Tertium infuſio gratiæ gratum facientis. Quartum expulſio culpę. Poſſumus addere quintum, præuentionem, ſcilicet, diuinam, qua liberum arbitrium mouet & excitat ad ea quæ dicta ſunt. Hęc Gerſon. Ad pœnitentiam autem perfectam (vt dicit Gabr. dub. iij. q. j. diſt. xvj. lib. iiij.) hęc tria requiruntur, Confeſſio, contritio, & ſatisfactio. Verum ſecundum quandam appropriationẽ adaptãtur tribus peccatorum generibus: quia maiorem ſimilitudinem habet contritio cum peccato cordis, eò quod vtrumque manet in corde. Et confeſſio cum peccato oris: quia ore perficiuntur, & ſatisfactio cum peccato operis, quę ſimiliter exteriori opere cõſummantur. Ad veram itaque & ſufficientem pœnitentiam & remiſſionem peccatorum requiritur confeſſio oris, contritio cordis, & ſatisfactio operis, niſi contritio tanta foret, quod tantum dolorem induceret, quę ſufficeret ſine exteriori ſatisfactione. Similiter ſine contritione & confeſſione in voto nullum peccatum oris aut operis dimittitur. Hęc Gabriel vbi ſuprà, &c.

¶ Contusio, idẽ eſt quod contritió, & eſt angor (vt ſcribit Paulus Corteſius diſt. iij. li. iiij.) ob patrata ſcelera ſuſceptus, cum confitendi & perſoluendi voluntate. Vel flena animi demiſſio, ex ſcelerum memoria, ac impendentis iudicij formidine manans, ſiue contractio aut animi morſus cum obiurgatione ſui, inter ſpem & metum inhęrentia, criminum vlcera depellens. Et contuſio ſecundum eundem deſcribitur, vt cum voluntaria ſit ob culpam, nõ ob mulctã oriatur, nec ab originia labe dimanet, quandoquidem haud id malum ſit voluntate noſtra contractum. Hæc Corteſius.

¶ Contumax vt ſcribit S. Bonauẽ. di. xviij. parte ij. q. ij. lib. iiij. dicitur qui ſemel & bis monitus, tertiò peremptoriè citatus nõ comparet, aut ſi comparet non vult ſtare iuri, vel quando offenſa eſt manifeſta, vel iuſſus à iudice, non vult emendare, à quo cõtumacia.

¶ Contumacia, inobediẽtia. Et ſunt tres modi cõtumacię (vt ſcribit Gabr. di. xviij. q. ij. ar. j. l. iiij.) Prima cũ quis vocatus venire contemnit. Secundus ſi veniens reſpuit obedire. Tertius ſi ante cauſæ diffinitionem recedit. Et intelligendum niſi in aliquo prędictorum habeat legitimã excuſationem, ideo dicitur, contemnit & reſpuit, quod temeritatem importat, & excuſationem ac exceptionẽ legitimam excludit. Et contumacia eſt ſignũ incorrigibilitatis quæcunq; ſit. Solus enim contumax refugit correctionem. Concordat Richar. diſtin. xviij. artic. iij. quæſt. ij. lib. iiij.

¶ Conuenientia eſſentialiare bus dicitur illa (vt Gabriel. diſt. viij. q. ij. lib. j.) quę eſt de eſſentia rerũ, ita quod nõ ſtat illas res eſſe, & non ſic cõuenire, vt eſſe rationale hominibus. ab illa cõuenientia poteſt abſtrahi conceptus quidditatiuus abſolutus, & etiã cõnotatiuus tã eſſentialiter quã accidẽtaliter vt cõceptus ſubiecti differẽtiæ & proprij, puta conceptus hominis rationalis riſibilis, abſtrahuntur à conuenientia eſſentiali. Primi duo ab eadem cõuenientia, ſcilicet, habere animam intellectiuam, eſſentialem ſui partem. Tertius à conuenientia habere animam potentem quantum eſt ex parte ſui producere actum ridendi, vtraque eſt homini eſſentialis. Et primus eſt abſolutus conceptus, ſecundus eſſentialiter cõnnotatiuus, tertius accidentaliter cõnotatiuus.

¶ Conuenientia accidentalis per oppoſitum dicitur: vt eſſe calidum lapidi, ab hac cõuenientia nõ poteſt abſtrahi niſi conceptus accidẽtaliter connotatiuus: quia conceptus quidditatiuus non negatur de eo cuius eſt ipſo exiſtente. Sed conceptus à conueniẽtia accidẽtali abſtractus poteſt negari ab aliquo ſic conueniente, quia ipſum non poteſt ſic conuenire, ex quo accidentaliter ſic cõuenit, & tũc talis cõcept' nõ repræſentabit illud. Gab. vbi ſuprà.

¶ Conuersio capitur multipliciter. Vno modo pro quadam propria paſſione propoſitionum participantium vtroque termino, ordine conuerſo, de qua in logica diſſeritur. Secundo modo pro mutatione rei poſitiuæ in rem poſitiuam: & eſt duplex, ſubſtantiæ in ſubſtãtiã, & accidentis in accidẽs. Subſtantię in ſubſtãtiã eſt duplex, ſcilicet, vini in ſanguinem, & panis in corpus Chriſti, vbi nõ ſolum forma ſed & materia tranſit, & eſt ſupernaturalis. Alia eſt partialis, quando, ſcilicet, elementum in aliud conuertitur, vel vnum mixtum in aliud. Accidentis in accidens, vt conuerſio ſancti Pauli à malitia in bonitatem. Tertio modo pro annihilatione alicuius rei, & dicitur mutatio verſio. Quarto modo capitur pro conuertentia, vt cum dicimus relatiua dicũtur ad conuertentiam, & eſt mutua referibilitas, ſicut pater refertur ad filium, ita ecõuerſo filius refertur ad patrem.

¶ Conuersio (vt ſcribit Gabr. di. xj. q. j. ar. j. li. iiij.) eſt tranſitio vnius in aliud. In quo duo notantur, ſcilicet, deſitio vnius, & ſucceſſio alterius. Nam ſi quid in ſe aut in ſua natura ac proprietatibus manet, nõ conuertitur in aliud. Et licèt dum album conuertitur in nigrum, id quod conuertitur, ſcilicet, ſubiectum albedinis manet: non tamẽ manet albedo, ſecundum quã cõuertitur, igitur ſine deſitione vnius, & ſucceſſione alterius, non eſt conuerſio. Vnde poteſt ſic deſcribi, Conuerſio eſt deſitio alicuius entitatis poſitiuæ ad quam ſequitur inceptio vel conſeruatio alterius rei aliàs non producendæ vel conſeruandæ ſimpliciter, vel ſecundum quid, id eſt quantum ad aliquem modum ſe habendi. Ex quo ſequitur quod A conuerti in B. nõ eſt A fieri B. Nam aëre conuerſo in ignem, aër non fit ignis: ſed eſt aërem deſinere, & ignem ſuccedere. Succedere autem eſt ad deſitionem alicuius de nouo incipere eſſe, aut in eſſe ſuo conſeruari, quo modo non inciperet vel in eſſe conſeruaretur, niſi aliud deſineret. Sequitur & ſecundo quod in rem ſimpliciter neceſſariam nihil poteſt conuerti. Et quoniam ſolus Deus eſt ſimpliciter neceſſarius, ſequitur quod in Deũ nõ poteſt fieri cõuerſio cuiuſcũque creaturæ. Sequitur & tertio quod quælibet creatura poteſt per diuinã potentiã in quamlibet cõuerti, quia poteſt Deus quamlibet creaturã deſtruere, & ad eius deſtructionem aliam

de nouo producere, aut productã cõſeruare. Gabr. vbi ſuprà. & etiam in expoſitione cano. lect. xl.

¶ CONVERSIO eſt duplex, ſcilicet, accidentalis & ſubſtantialis, vt & ſuprà tactum eſt. Conuerſio accidentalis eſt cum ad deſitionem alicuius incipit aut cõſeruatur aliquod accidens vel habitudo, vt in calefactione aquæ ad deſitionẽ frigiditatis aquę incipit de nouo eſſe calor in aqua, & ſic cõuertitur frigiditas in calorem. Similiter aqua frigida cõuertitur in aquam calidam. Sed frigiditas cõuertitur ſimpliciter in calorem, quia ſimpliciter frigiditas deſinit, & ſuccedit calor. Sed frigidum conuertitur in calidum ſecundum quid, quia res quæ eſt frigida non deſinit eſſe, puta aqua, nec aqua calida in caſu incipit ſimpliciter, ſed ſecundum denominationem accidentalem. Deſinit enim aqua eſſe frigida, & incipit eſſe calida.

¶ CONVERSIO ſubſtantialis eſt dum ad deſitionem alicuius incipit eſſe ſubſtantia quæ prius nõ fuit, vel conſeruatur quæ prius fuit. Et dicitur ſubſtantialis ſi terminus ad quem fuerit eſt ſubſtantia, ſicut accidentalis ſi terminus ad quem eſt accidens. Conuerſio enim ſicut & mutatio denominatur à termino ad quem. Vel poteſt dici ab vtroque termino, quia nomina ſunt ad placitum, ſcilicet, à termino à quo & à termino ad quem. Et ſic oportet ponere quatuor ſpecies conuerſionis. Vna qua accidens cõuertitur in accidens. Secunda qua ſubſtantia conuertitur in ſubſtantiam. Tertia qua ſubſtantia conuertitur in accidens. Quarta qua accidens conuertitur in ſubſtantiam. De quo videatur latiùs Gabriël di. xj. q. j. ſi. iiij. & lectione xl. canonis.

¶ CONVERSIO ſubſtantialis eſt duplex. Quædã fit ſecundũ partẽ eius quod cõuertitur, & eius in quod cõuertitur. Et hoc cõtingit in his quæ habent materiam cõmunem, vt in generatione ſubſtãtiali ignis ex aëre, aër conuertitur in ignẽ, nõ ſecundũ ſe totũ, quia nõ ſecundum ſe totũ ſyncategorematicè, id eſt quodlibet ſui deſinit, quia nõ ſecũdũ materiã. Materia enim eadem numero manet in vtroq; ſed cõuerſio fit ſecundũ formas tãtũ. Alia fit ſecũdũ totũ, quãdo illud quod cõuertitur ſecũdũ ſe & quodlibet ſui deſinit eſſe, & terminus ad quẽ ſecundũ ſe, & quodlibet ſui recipit eſſe nouum, vel conſeruatur in eſſe præhabito: & illa conuerſio dicitur tranſſubſtantiatio. De qua infrà in litera T. Conuerſio autem panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti, quibus verbis verè & aptè exprimi poſſit, vide latiùs Gabriëlem lectione xlix. canonis. De qua notabis duas regulas quas ponit idem diſtinctio. ix. quæſt. xj. art. iij. dubio. j. libro iiij. Prima: Omnis propoſitio affirmatiua de rigore ſeu proprietate ſermonis eſt falſa, in qua termini ſignificantes panem & vinum, & corpus Chriſti ponuntur in nominatiuo caſu, niſi æquiualeat alteri propoſitioni aut reſoluatur in aliam, in qua alter dictorum ponitur in obliquo, quod additur propter illam & ſimiles. Panis eſt ex quo fit corpus Chriſti. Et quod dictum eſt habet veritatem cuiuſcunque temporis ſit copula: Vnde omnes illæ falſæ ſunt de rigore verborum. Panis eſt corpus Chriſti, quod eſt panis eſt, fuit, erit, ſeu poteſt eſſe corpus Chriſti. Similiter iſtæ, quod eſt panis, ſeu quod fuit panis, quod erit panis, quod potuit eſſe panis, eſt vel fuit corpus Chriſti. Secunda regula. Vera eſt propoſitio in qua terminus à quo, id eſt panis aut vinum exprimitur per ablatiuum, cum præpoſitione ex vel de: importante ordinem, ſecus ſi importaret materiam. Aut terminus ad quem, id eſt corpus vel ſanguis Chriſti per accuſatiuum cum præpoſitione in. Cæteræ ſunt de rigore falſæ, vt iſtæ veræ ſunt. Ex pane fit corpus Chriſti, de vino fit ſanguis Chriſti: ſi ly ex vel de importat circunſtantiam ordinis deſitionis ſubſtantiæ panis aut vini ad præſentiam corporis aut ſanguinis, vt ſit ſenſus: Poſt deſitionem ſubſtantiæ panis aut vini incipit præſentia corporis Chriſti. Si vero ex vel de diceret circunſtantiam materiæ, ſicut cùm dicimus: Anulus fit ex auro, quod eſt dicere, anulus fit ex auro tãquam ex materia manente in eo, ſic eſt falſa. Similiter vera eſt hæc, panis aut vinum tranſit, conuertitur vel trãſſubſtãtiatur in corpus Chriſti, vinum in ſanguinem. Cùm enim in hac conuerſione nihil intelligi debet niſi quod ad prolationem verborũ ſacramentaliũ ſimpliciter deſinit eſſe ſubſtantia panis aut vini, & corpus & ſanguis Chriſti incipit ſeu fit præſens ſpeciebus panis & vini. Omnes propoſitiones per quas hæc conuerſio exprimitur, & ſolæ tales veræ ſunt, per quas ſignificatur deſitio ſubſtãtiæ panis aut vini, & præſentia corporis Chriſti aut ſanguinis ſuccedẽs ex diuina ordinatione illi deſitioni. Gabriel vbi ſup. Et hæc cõuerſio dicitur tranſſubſtantiatio, tã ratione termini à quo, quam etiã ratione termini ad quem, vt latiùs videre poteſt apud Gabr. dub. ij. vbi ſuprà. Fit autẽ hæc conuerſio inſtantaneè, id eſt tota ſimul. De quo idem Gabriël dubio iiij. vbi ſuprà, & lectione xlij. canonis.

¶ CONVERSIO ad Deũ, & in hac (vt ſcribit ſanctus Bonauen di. v. ar. iij. q. j. lib. ij.) attenditur rectitudo ſubſtantię ſpiritualis quantum ad eius mentem, maximè ratione partis motiuæ, nec poteſt eſſe recta, niſi actu vel habitu ſit ad Deum conuerſa. Quemadmodum igitur duplex eſt rectitudo, ſic duplex eſt conuerſio. Eſt enim quædam rectitudo gratiæ, penes hãc eſt iuſtitia meritoria, quam acceptat iudex ſummus ad retributionem æternam. Et quia videt in ea pulchritudinem gratiæ, merito eius animam traducit in ſponſam, & opera eius ſunt ipſi amabilia. Alia eſt rectitudo naturę inſtitutę, & penes hanc eſt iuſtitia originalis. Sic intelligẽdum eſt quod duplex eſt conuerſio, quędam à naturali rectitudine, quædam à rectitudine gratiæ. Primã habere potuerunt Angeli abſque gratia, ſed ſecundam non ſine gratia, & conuerſio illa fuit meritoria & Deo placita, & ideo non potuit eſſe ſine gratia. Rurſus quia per illam conuerſionem obtinuerũt gratiam, oportet ponere quod in cõuerſione illa inchoauerit voluntas libera, ſed cõſummauerit gratia, & ideo fuit ibi gratia ſubſequẽs, non præueniens, gratia cooperans, & non operans, vt dicit Magiſter in litera. Conuerſio itaque angelorum in qua confirmati ſunt, non fuit ſine auxilio gratię. Hęc S. Bona.

¶ CONVERTI ad Deũ eſt Deo charitate adhęrere. Auerti à Deo, eſt Deum odio habere. Magiſter li. ij. diſt. v. Et per inſpirationem cõuertimur potiſſimũ ad Deum, teſte Gerſone parte ij. ſermone de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis. Eſt enim modus vocationis (vt idem dicit) inſpiratio quam multis modis fieri conſtat. Fit namque timore, amore, pudore, compunctione, deuotione, intelligentia, ſapientia, datione, redditione, augmentatione, & cõſummatione cuiuſlibet gratię. Hęc ſola conuocatio ſufficit per ſe ad conuertendum hominem, cęterarum nulla ſine iſta aliquid valet, fremat mundus, premat corpus, tumultuetur conſcientia,

corus

coruſcent miracula, appareant exempla, addantur & doctorum verba, magis per hæc blaſphemiæ, murmurationes, contemptus & irriſiones, detractiones & perſecutiones quàm gratiæ aut virtutes ſuſcitabuntur. Hæc Gerſon &c.

¶ COOPERARI ab operor idem eſt quod adiuuo. Vnũ autẽ poteſt alteri cooperari quatuor modis (vt ſcribit Pet. de Pal. diſt. v. qu. j. li. iiij.) Primò ſicut adiuuans ei cui auxiliũ præbet cooperatur. Secũdò ſicut cõſiliũ præbẽs. Tertiò ſicut quo mediãte agẽs primum introducit ſuũ effectum: ſicut cooperatur inſtrumentum principali agenti. Quartò ſicut diſponens materiam ad effectum principalis agentis ſuſcipiendum: primis modis duobus in nulla actione aliquid Deo cooperatur, propter perfectam eius potentiam, quæ nullo auxilio indiget, & propter perfectam eius ſapientiã, quæ nullius conſilio eget. Vnde Eſa. 40. Quis adiuuit ſpiritum Domini, aut quis cõſiliari᷒ ei᷒ fuit? Sed tertio modo cooperatur aliqua creatura Deo in eius actione, nõ tamẽ in omnibus. Cùm enim Deus ſit primum agens naturalium actionum: quicquid natura agit hoc efficit quaſi inſtrumentale agens cooperãs primo agẽti. De hoc ita dicit ſanctus Bona. diſtin. v. ar. iij. q. j. lib. iiij. Aliquid alij cooperari eſt dupliciter, vel per modum verè efficientis, ſicut natura cooperatur Deo in productione naturalium, & li. ar. gratię in faciendo opus meritorium, vel per modum diſponẽtis, ſicut cooperatur homo Deo quãtum ad gratiã, quia ſe diſponit. Sed quædam ſunt (vt Paludẽſis vbi ſuprà dicit) quæ Deus ſibi retinuit immediatè illa operans, & in iſtis creatura Deo non cooperatur tertio modo, ſed quarto, ſicut patet in creatione animę rationalis, quam immediatè Deus producit, ſed tamen natura diſponit materiam ad animę rationalis receptionem. Et quia recreatio animę creationi ipſius reſpondet, ideo ad emundationem eius immediatè, ipſe operatur, ſed ad hoc homo cooperatur diſponendo animam, & hoc dupliciter, ſcilicet, ex opere operante, ſicut docendo, ſiue eſſet merendo, & hoc modo homines Deo cooperantur in remiſſione peccatorum. De quibus 1. Cor. 3. Dei adiutores ſumus. Vel ex opere operato, ſicut qui cõferunt ſacramenta, quæ ad gratiã diſponunt, per quã fit remiſſio peccatorum, & hæc eſt cooperatio miniſterij quæ miniſtris Eccleſiæ competit. De quibus dicitur 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti. Hæc Paluden. Vnde Rich. diſt. v. arti. j. q. ij. lib. iiij. dicit: Aliquẽ cooperari ad emundationem interiorem dupliciter poteſt intelligi, aut ipſam emundationem interiorem attingendo, aut ad eam aliquo modo diſponendo. Primo modo Chriſtus non contulit poteſtatem miniſtris ſacramentorum cooperandi ad emundationem interiorẽ, quia illa fieri non poteſt, niſi per gratiam quæ non producitur in eſſe niſi per creationem, ſed ſecundo modo, quia poteſtatem habent conferendi ſacramentũ, quo ex inſtitutione diuina diſponitur ſuſcipiens ad ſui interiorem emundationem, ſicut agens naturale in quantum eſt Dei inſtrumentum diſponendo & organizando corpus diſpoſitiuè cooperatur ad animæ infuſionem, quamuis in multis ſit diſſimile. Hæc Richar. vbi ſuprà.

¶ COR Dei vt ſcribit B. Hiero. in Epiſtola j. eſt patris arcanũ eius ſapientiæ myſticæ, ex quo verbũ, id eſt filiũ ſuum impaſſibiliter ſine initio genuit ipſo dicẽte Pſal. 44. Eructauit cor meum verbum bonum.

¶ CORPVS poteſt accipi tripliciter (vt ſcribit Gabriel di. xj. q. j. ar. j. li. iiij. & lect. xlij. cano. poſt Greg. de arimi. in ij. ſcripto, di. xvj. qu. ij. & Pet. de Aliaco. q. v. ar. ij. lib. iiij.) vno modo vt eſt genus ſubalternũ prædicamenti ſubſtantiæ, & ſic ſignificat ſubſtantiam totalem compoſitam ex materia & forma, & ſub eo continentur omnes ſpecies ſpecialiſſimæ & indiuidua ſubſtantiæ, ſignificantes res compoſitas, vt homo, aſinus, Ioannes, Petrus, Paulus: tales autẽ ſignificant res totales per ſe in genere. Secundo modo vt eſt prædicamenti quantitatis continuæ: & ſic importat trinam dimenſionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Tertio modo accipitur pro altera parte compoſiti ſubſtantialis, vt cum dicimus hominem componi ex corpore & anima. In hac ſignificatione communiter accipitur à ſanctis. vnde Ioannes Damaſcenus, Omnes homines ex anima & corpore compoſiti ſunt, & omnes naturam animæ participant, & ſubſtantiam corporis poſſident. Item beatus Hiero. in explanatione fidei catholicæ dicit, humanitatem conſtitui ex anima & corpore. Et ſic capit corpus Philoſophus ij. de anima, cum dicit: Anima eſt actus corporis. In his accipitur corpus pro altera parte cõpoſiti ſubſtãtialis, ſcilicet, pro illo quod immediatè ſubiicitur formæ ſpecificæ, ſiue ſit materia nuda ſiue materia organizata, ſiue compoſitum ex materia & forma, nõ ſpecifica, ſecundum ponentes plures formas ſubſtantiales in eodem indiuiduo. Et illo tertio modo pro eodem accipitur corpus humanum & caro. Vnde indifferenter dicitur quod homo componitur ex corpore & anima, & ex carne & anima, vt in ſymbolo Athanaſij: Sicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, &c. Tertio modo Petrus Aliacenſis ſcribit corpus accipi prout ſupponit pro materia, ſiue ſit quanta, ſiue non, connotando tamẽ aliquas qualitatiuas dipoſitiones materiæ inhærere. Et hoc modo dicimus quod ex anima humana & corpore hominis fit vnus homo. Et quod corpus Chriſti in triduo iacebat in ſepulchro, id eſt materia Chriſti informata qualitatiuis diſpoſitionibus aliquibus, & ſic iſte terminus poteſt pertinere ad prædicamentum qualitatis, &c. Et corpus tertio modo acceptũ ſecundum aliquos adhuc dupliciter accipitur (vt refert Gabriël lect. xlij. canonis:) Vno modo accipiũt generaliter pro altera parte eſſentiali cõpoſiti, quę cum forma conſtituit totum, & ſic omnis materia prima eſt corpus. Hoc modo cõcedẽdum eſt quod aër habet corpus, ſimiliter ignis, & quęcũque homogenea ſubſtãtialia. Sic accipit commentator, qui & materiam quatuor elementorum vocat corpus primo Metaphyſi. cõmen. xxxj. Alio modo accipitur ſtrictius pro altera parte compoſiti organizata, cũ forma conſtituens totum. Et illo modo materia in animalibus perfectis eſt corpus & nõ homogeneis. Sic concedimus quod animal componitur ex corpore & anima, non autem lapis vel terra, vel aqua, vel aër, &c.

¶ CORPVS humanũ verum (vt ſcribit Bruleſer diſt. viij. q. iij. li. ij.) eſt corpus Phyſicum, perfecta mixtione mixtum eſſentialiter complexionatum perfectiſſima organizatione organizatum, viuificabile ab anima rationali vel intellectiua, & diſpoſitum immediatè ad eius ſuſceptionem. Ex quo ſequitur quòd nullum corpus cœleſte poteſt eſſe verum corpus humanum, nec corpus imperfectè mixtum, nec corpus elementare, id eſt elementum vel planta.

35. Angeli nullam omnino poſſunt creare naturam. Et ibidem cap. 20. Creare aliquam naturam tam nullus Angelus quàm nec ſeipſum creare poteſt. Si ergo non poteſt Angelus, nec aliqua inferior creatura. Et Damaſcen. 18. Qui dicunt Angelos eſſe creatores alicuius naturæ, ſunt omnes filij diaboli. Et Athanaſius libro ſuo contra Arrium, ponentem ſpiritum ſanctum eſſe creaturam. Creaturam creatricem eſſe non poſſe nulli omnino eſſe æſtimo ambiguum. Item Hugo libro de ſacramentis libr. j. part. vj. cap. vltimo. De nihilo facere aliquid, ſiue de aliquo nihil ſolus Deus poteſt, multæ aliæ poſſunt induci, ſed iſtæ magis videntur expreſſæ (vt inquit ipſe.) Ad iſtas auctoritates omnes, & ſimiles poteſt dici, quod intelliguntur de potentia naturaliter ordinata, & creaturæ naturaliter indita, ſed per eas non negatur, quin creatura poſſit creare vel annihilare de potentia ſimpliciter abſoluta, & facto aliquo miraculo, præter vel contra potentiam naturaliter ordinatam. Vel aliter poteſt dici: quòd nulla creatura poteſt creare, vel annihilare ſe ſola & virtute propria: & ſic poſſunt intelligi prædictæ auctoritates, de quacunque potentia ſiue ordinata, ſiue abſoluta, ita ſentit & ſcribit Dominus Cardinal. vbi ſuprà. in fi. ij. art.

¶ CREARE & generare differunt. Creare eſt agens producere, ita quod non neceſſario requirit materiam concauſantem. Generare vero eſt agens producere aliquod, quod neceſſariò in tali productione requirit materiam concauſantem. Vnde patet quod Deus cùm omnem formam abſolutam producere poteſt, extra materiã omnem formam quã producit, etiam in materia creat: quia etſi aliquando cauſat in materia non neceſſario requirit materiam: quia poſſet eundem effectum producere extra materiam. Omnis verò cauſa ſecũda producens formã generat, non ergo magis incõueniens eſt dicere eãdem formam ſimul generari & creari, quàm dicere eadẽ formam produci à duobus agentibus, quorũ vnũ neceſſariò requirit in tali productione materiam concauſantem, Aliud non requirit. Hæc Gabr. di. j. q. j. dub. ij. in fi. lib. ij. ſen.

¶ CREATVRA dicitur illud quod creatur. Creatura autem & creari (vt notat Gabriel diſtinct. xj. quæſt. vnica, artic. j. libr. iij.) poſſunt accipi, vt non prædicantur de aliquo niſi cui immediatè conueniunt, ſicut incipere & produci, ſeu fieri. Et ſic creatura dicitur illud quod de nouo producitur, ſiue productum eſt poſtquam non fuit. Et creare eſt aliquid de non eſſe producere ad eſſe, & ſic accipit Magiſter & ſui ſequaces eadem diſt. Alio modo accipitur creari & creatura, vt etiam prædicantur de aliquo cui immediatè conuenit, ſicut genitum & generari: & ſic creari eſt aliquid produci de non eſſe ad eſſe, vel ſubſiſtere in natura de nouo producta de non eſſe ad eſſe. Et creatura eſt quod productum eſt de non eſſe ad eſſe, vel quod in natura ſic producta ſubſiſtit: ſicut genitum dicitur quod per generationem recipit nouum eſſe ſimpliciter, ſiue ipſum prius fuerit ſiue non. Accipiẽdo creari & creatura primo modo, Chriſtus non eſt dicendus creatura, quia Chriſtus non eſt de nouo productus ad eſſe poſtquam non fuit: ergo non eſt creatura, nullũ enim ſuppoſitum diuinũ eſt de nouo productũ, ſed Chriſtus eſt ſuppoſitũ diuinũ: ergo. ſuppoſita autem diuina ſunt æterna, ſecundũ hoc dicit S. Bonauen. d. x. ar. ij. q. j. lib. iij. Sermo à Doctoribus cõmuniter non recipitur, Chriſtus ſiue filius Dei eſt creatura. Adhærent enim verbis Magiſtri. & ratio, quia talis ſermo eſt propinquus errori Arrij, qui dixit filium Dei eſſe creaturã, non determinans ſecundũ quam naturam intelligat. Latiùs Bona. Sed ſecũdo modo accipiendo creatura verè prędicatur de Chriſto, qui eſt verbi æterna perſona, quia ſuppoſitum verbi quod eſt Chriſtus, ſubſiſtit in natura humana quæ eſt creatura: ergo. Itẽ Chriſtus eſt tẽporaliter genitus, ergo creatura, quia temporaliter gigni eſt inferius ad ly creatura. Chriſtũ verò eſſe creatorẽ omnis Catholicus & fidelis cõcedit, quia Chriſtus eſt verbũ, per quod omnia facta ſunt: ergo creator. factor enim & creator in propoſito pro eodẽ accipiuntur. Ex quo patet quòd nõ opponũtur creator & creatura, accipiẽdo creaturam ſecũdo modo, licèt primo modo opponantur, ſicut genitus & ingenitus, mortalis & immortalis, de quo aliàs. Secundũ hoc poſſunt cõcordari opiniones, quæ vidẽtur contrarię, quas recitat Gab. vbi ſup. quæ & ſi ſint diuerſę, non tamẽ ſunt aduerſę, idem enim ſentiunt in re, ſed in acceptione vocabuli ſiue termini differũt. Prima negat Chriſtũ eſſe creaturã. Secũda cõcedit ꝙ Chriſtꝰ eſt creatura. Prima eſt comunior, ſecũdũ quã differunt illę: Chriſtus ſecundũ quòd homo eſt creatura, & Chriſtus ſecundũ humanitatẽ eſt creatura, ſed ſecundũ opinionẽ ſecundã ſunt ambę verę, ſed ſecundũ opinionem primã, quę eſt cõmunior, differũt. Accipiẽdo enim ly ſecundũ quòd ꝓpriè, hoc eſt reduplicatiuè vel ſpecificatiuè illa eſt falſa. Chriſtus ſecũdum ꝙ homo eſt creatura, Patet, quia eius prę iacẽs eſt falſa ſcilicet Chriſtus eſt creatura, & per cõſequens illa reduplicatiua & ſpecificatiua eſt falſa. Omnis autem reduplicatiua & ſpecificatiua pręſupponit ſuã pręiacentẽ. Item illa, Chriſtus ſecundũ humanitatẽ eſt creatura, cõcedẽda eſt & catholicè aſſerẽda, quia in ea ly ſecundũ eſt dictio diſtrahẽs ſeu diminuẽs, ſicut in illa: Aethiops eſt albus ſecundũ dentes, & ita diſtrahit prædicatu ad ſtandum pro illo cuius pars ſeu natura in qua ſubſiſtit, quæ quaſi pars eſt creatura, & ideo ad eius veritatẽ ſufficit ꝙ natura humana in qua Chriſtus ſubſiſtit eſt creatura: ſicut ad veritatẽ illius: Aethiops ſecũdũ dẽtes eſt albus (prout ſecũdũ dẽtes eſt determinatio prędicati) ſufficit veritas illius dẽtes quæ ſunt partes Aethiopis, ſunt albi. Sed accipiẽdo ſecundũ quid impropriè, vt eſt dictio diminuẽs vel diſtrahẽs prædicatũ, concedendũ eſt ꝙ Chriſtus ſecundũ quod homo eſt creatura, patet, quia valet illa: Chriſtus eſt creatura ſecundũ humanitatẽ, quę eſt vera, vt patuit. Hæc Gabr. vbi ſuprà. Vide & Scot. di. xj. lib. iij.

¶ CREATIO eſt duplex, ſcilicet creatio actio, & creatio paſſio. Creatio actio dicit diuinã eſſentiã & creaturam non potentem exiſtere, niſi poſita diuina eſſentia. Et dicitur creatio actio, quia Deus creator eſt, & creatura creata, quæ ſine Deo eſſe non poteſt. Creatio verò paſſiua dicit creaturam nõ potentẽ ſine Deo exiſtere, & diuinam eſſentiam, & eſt realiter creatura à Deo producta: & ſic creatio paſſio ſupponit pro creatura, & connotat eſſentiam creatricem. Hæc Gabriẽl.

¶ CREDERE accipitur quandoque largè pro firmiter aſſentire vero, prout includit viſionem: vt cũ dicitur, in Chriſto ſicut in beatis (vt vult Magiſter di. xxvj. lib. iij.) nec fidei, neque ſpei virtus fuit, quamuis quædam ſperauit, quædam credidit, &c.

¶ CREDERE Deum, & credere Deo, & credere in

Deũ,differunt,vt ſcribũt Doctores, & poſt eos Bruleſer diſtinct.vij quæſt.ij. libr.ij. & Gerſon parte ij. tractatu de articulis fidei. Credere Deum, eſt credere Deum eſſe, ſcilicet, quia eſt aliquis ſupremus, & primus Princeps totius mundi & vniuerſi: ſic dæmones credunt & contremiſcunt. Credere Deo, ſecundum Auguſtinum, eſt verbis eius ſine ſcripturæ ſacræ fidem adhibere, & quod omnia verba Dei ſunt vera. Credere in Deum, vt ait Gerſon, eſt credendo Deum fide & affectione, ſiue fide operante per dilectionem tendere in ipſum. Vel, vt Bruleſer dicit, eſt adhærere Deo per cognitionem & amorem. Et ſic nullus peccator credit in Deum, quia nõ tendit ad Deum per cognitionem & amorem gratuitum. Itẽ nullus impatiens & remurmurans contra Deum, credit in Deum. Nullus odiens proximum, nec quis per fidem informem credit in Deum, vt latiùs ſcribit Bruleſer. Vnde peccator dicens Symbolum Apoſtolorum vel Nicænum, non dicit in perſona propria, ſed Eccleſiæ tantùm. Si vellet dicere in perſona propria, tanquam obſtinatus mentiretur, & eſſet ſibi pœnitentia iniungenda. Vnde fides (vt inquit Bruleſer) qua credimus in Deum, inclinat & ordinat ad amãdum Deum charitatiuè ad bonum faciendum, fugiendum malum, & ad diligendum proximum, &c. Brule. Et credere rectè eſt donum Dei ſpeciale, vt inquit Dominus Cardinalis Cameracen.q.v.lib.j.

¶ Credere implicitè (vt ſcribit Occam li.3. primæ partis ſui dial. cap.1.) eſt alicui vniuerſali, ex quo multa ſequuntur firmiter ſentire, & nulli contrario pertinaciter adhærere. Et ideo qui firmiter tenet omnia tradita in ſcriptura, & vniuerſalis Eccleſiæ doctrina eſſe verã & ſanã, & non adhæret pertinaciter alicui aſſertioni contrariæ veritati orthodoxæ, fidem Catholicam inuiolatã tenet & integram, & eſt Catholicus cenſendus. Hæc ille. Et credere implicitè vocat ſanctus Bonauentura, diſtin.xxv.q.iij. lib.iij. credere in generali vniuerſaliter omne quod credit ſacroſancta mater Eccleſia, ita quod in particulari à nullo illorum diſſentiat, nec aliquem articulorum diſcredat. Et licèt oportunum ſit omnibus, non ſolùm credere omnes articulos implicitè, ſed etiam quoſdam explicitè poſt aduentum Chriſti, non tamen eſt neceſſarium omnibus, maximè ſimplicibus, credere omnes explicitè. Sed illis potius conuenit qui officium docendi & prædicandi aſſumunt: ſicut ſunt habentes curam animarum, & qui ſunt prædicatores verbi Dei, & doctores ſacræ ſcripturæ: & quorum conuerſatio verſatur circa fidei veritatem. Hęc ſanctus Bonauentura. Et de hoc Innocens Papa de officio Miſſæ. Cui alludit text. cum glo. in cap. Firmiter, de ſum. Trinit. & fi. cath. §. ſi quis, & gloſ. in ver. Corrigenda. ita ait. Intantum valet fides implicitè (vt dicunt aliqui) quod ſi habens eam falſo opinaretur (ratione naturali motus) patrem maiorem vel priorem filio: vel quod tres perſonæ ſint res ab inuicem localiter diſtãtes, vel ſimile, non eſt hæreticus, nec peccat, dummodo hunc errorem pertinaciter non defendit. Et hoc ipſum credit, quia credit Eccleſiam ſic credere, & pſuam opinionẽ fidei Eccleſiæ ſupponit: quia licèt malè opinetur, non tamen eſt illa fides ſua, imò fides ſua eſt fides Eccleſiæ: imò quòd amplius eſt, nedum hæc fides implicita ab hæreſi, & peccato defendit, ſed etiam meritum facit, & conſeruat in eo qui errãs falſum opinatur, quia ſic putat Eccleſiam credere, quod verum eſt, ſi error fuerit inuincibilis. vide Gabriëlem di. xxv.q. vnica. ar. j. lib. iij. vnde ſi quis (inquit) ipſe ſimplex, & ineruditus audiret Prælatum ſuum prædicare aliquid contrarium fidei, de quo tamen non tenetur fidem habere explicitã, facta inquiſitione quam poteſt & debet: putãs hoc à Prælato ſuo ſic prædicatum eſſe creditum ab Eccleſia, & ita captiuaret intellectũ ſuum, credendo illud propter Deũ, putãs hoc Eccleſiã credere, talis nõ ſolum nõ peccaret, ſed etiã ſic credẽdo falſum mereret᷑: eliceret enim actũ ꝓpter Deũ ex charitate, quæ omnia credit ſecundum Apoſtolũ, licèt crederet ſecundũ conſcientiam erroneã. Nõ enim omnis credẽs ſecundum conſcientiã erroneã peccat, ſed qui credit aut agit cõtra conſcientiã culpabiliter erroneã. Inuincibilis autẽ error, qui manet poſtquam cõſcientia tantã inquiſitionẽ fecerat quãtum tenebatur & debuit, culpã nõ habet. Hęc Gab.

¶ Credere ſanctã Catholicam Eccleſiam, eſt credere eã ſanctè, verè, & ſine errore approbaſſe quæcunque approbauit, & per conſequens eſt credere omnia per ipſum approbata, approbauit autẽ totum canonem ſcripturæ, & ita omnia in ea contenta (de ſacramẽtis, præceptis, hiſtoriis, & cæteris omnibus) ad hunc articulum reducuntur. Gabriël diſtin.xxv. quæſt. vnica. art. ij. libr. iij. Et notandum ſecundum Scotum, quod aliqua ſunt quæ communiter prædicantur in Eccleſia, & vſu feſtiuitatum Eccleſiæ approbantur, & quòd Chriſtus natus eſt, crucifixꝰ, & generaliter articuli Symboli, & in illis prædicatis tenentur minores ſuis Prælatis credere, & ſic prædicatis explicitè aſſentire. Si verò ſui Prælati aut quicunque alij prædicãt aliqua, quæ non cõmuniter in aliis Eccleſiis prædicantur, ſed proponuntur in vno loco de nouo, nõ tenẽtur id ſimplices, ſeu minores firmiter credere, imò magis conſultum eſt non adhærere, quouſq; ſciant illud credi ab Eccleſia tanquã verum. Si tamen quis credit, putãs Eccleſiam ſic credere, etiam ſi fuerit erroneum, non peccat, dummodo tamẽ pertinaciter nõ adhæreat. Suo modo in moralibꝰ, ſi quis prædicaret actũ aliquẽ eſſe moralẽ, qui tamẽ eſſet peccatũ mortale, vtile eſt non credere, & donec poſt diligentem informationem certificatus fieret ſe ab actu huiuſmodi ſuſpendere, maximè ſi audiuit ab aliis oppoſitum fuiſſe prædicatum. Vnde idem Scotus diſtin. xxv. quæſt. j. libr. iij. dicit: Bene videndum eſt in moralibus antequam aliquid aſſeratur. Vnde vt ſcribit Gabriël di. j. q. j. artic. ij. libr. iiij. concluſione iiij. In credibilibus nihil eſt ponendum, niſi quòd fidei veritas, aut ſcripturæ auctoritas vel Eccleſiæ determinatio, aut certa ratio conuincit. Alioquin fides noſtra ſupponeretur humanæ voluntati, contra illud 2. Petri 1. Hæc primum intelligentes, quòd omnis prophetia ſcripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt Dei homines: & ideo (vt dicit Magiſter.) Quod de monte ſcripturæ non deſcendit, ea facilitate contẽnitur qua approbatur.

¶ Credens dicitur ille qui credit. Genus autẽ credentium eſt duplex (vt ſcribit Bruleſer diſtinct. xvj. quæſt. ij. lib. j) Quidam volunt ſigna, vt putà ſenſibiles & ſimplices: quidam volunt intelligentiam, vt perfecti in fide: vnde ſimplices & quilibet talis (vt ſcribit Gerſon parte ij. tractatu de ſeptem virtutibus) qui humanam habet diſcretionem, tenetur

tum medicamenta ſacramentorum ad curandû ac cedentes, ſed etiã gladium ſpiritus quod eſt verbũ Dei, & poteſtatẽ amputandi & reſecãdi cõtemptores & rebelles. Vide & de hoc in dictiõe Obiurgatio.

¶ CORRECTOR dicitur qui corrigit vel reprehẽdit. Et Corrector liber dicitur, vt ſcribit ſanctus Bonauen. in prologo ſuper magiſtrũ, qui tãtũ gratia correctionis non inuidiæ vel ſubſannationis corrigit. Hunc deſiderat Magiſter, quãdo dicit in prolo. ſuo: In hoc autẽ tractatu non ſolũ piũ lectorẽ, ſed etiam liberũ correctorẽ deſidero. Et hoc facit exẽplo Aug. 2. de Trini. ca. 1. vbi dicit: Magis amabo inſpici à rectis, quàm timebo morderi à peruerſis. Gratanter enim ſuſcipit oſculum columbinũ pulcherrima & caſtiſſima charitas. Dentẽ verò caninum euitat caſtiſſima humilitas, vel retundit ſolidiſſima veritas. Magiſq́ue optabo à quolibet reprehẽdi, quàm ab errãte ſiue ab adulante laudari.

¶ CORRECTIO fraterna (vt ſcribit Gab. lect. xxiiij. canonis) eſt quæ ex charitate procedit, nõ nocendi vel cõfundendi cupiditate, ſed fratrẽ emendandi voluntate. Et ſecundũ Palud. d. xix. q. iij. li. iiij. Fraterna correctio eſt admonitio fratris de emendatione delictorum ex fraterna charitate. Dico autẽ admonitio fratris, quia obiurgatio verbi & caſtigatio verborum pertinet ad Prẹlatũ. Sed admonitio ſecreta, quæ fit per verba, dicitur correptio de emẽdatione delictorũ, quia reſpectu finis dicitur homo proximũ dirigere, cùm ſibi ipſum oſtẽdit, ſed regere, cùm à deuio ipſum cuſtodit: corrigit, cùm errantẽ ad vitam per ſemitã reducit, emẽdãdo ipſum à peccato. Hoc autẽ quia fit ſẹpius de paruis delictis vel omiſſionibus, quæ dicuntur delicta, quaſi derelicta. Nam de aliis dicitur, quod nemo poteſt corrigere quem Deus deſpexerit. Ideo dicitur de emendatione delictorum ex fraterna charitate. Illa enim correctio quæ fit a Prẹlato, in cõmuni dicitur fieri ex iuſtitia, quæ reſpicit bonũ cõmune, vt ædificẽtur de pœna, qui ſunt ſcãdalizati de culpa, vt vnius pœna ſit met⁹ multorũ: ꝓpter hoc enim reipub. intereſt, ne maleficia remaneant impunita. Sed illa quæ fit ſecretò ad emẽdationẽ fratris, ex charitate procedit, quia amicitia nõ minus ſubuenit in dãnis virtutum, quàm in amiſſione rerũ. Hæc Palud. Et cùm animæ hominũ ſint cunctis reb⁹ præferẽdæ. Si eleemoſyna corporalis vbi eſt neceſſaria corpori, eſt in præcepto, multò magis ſpiritualis. Vnde ſi occurrat iſte caſus primò ꝙ videt proximũ in peccato mortali. Secũdò ſperat per ſuã admonitionẽ illũ corrigi. Tertiò ꝙ non ſperat illum aliter corrigi, ſed ſic in correctũ mori, tenetur ex prẹcepto plus ſubuenire animæ, ne dãnetur, quã fameſcẽti Lazaro ne moriatur: ſed & cũ ſit opus eleemoſynæ ſpiritualis datũ ſub affirmatiuo prẹcepto, ſemper quidẽ obligat, ſed nõ pro ſemper: vt dicit Gerſon part. iij. de cõſol. Theol. li. iij. proſa iij. Omittenda quippe eſt dũ probabiliter apparet ꝙ fieret vel fruſtra vel in deteriorationẽ corrigẽdi. Hoc autẽ probabiliter æſtimatur de peccãtibus ex malitia & cõſuetudine peruerſa, nõ ex ignorãtia: ſecùs in correctione iudiciaria. Poteſt & omitti correctio, dum probabiliter apparet, ꝙ peccãs alio modo per ſe, vel per alterum corrigetur. Et vt dicit Gab. vbi ſuprà, Peccantẽ fratrẽ mortaliter corripere eſt prẹceptũ, ſed peccantẽ venialiter eſt conſiliũ. Vide latiùs eum ibi de fraterna correctione. Vnde Grego. in homel. Cum audiſſet Ioãnes in vinculis opera Chriſti. Plus eſt, inquit, animã in æternũ victurã pabulo verbi reficere, quàm ventrẽ morituræ carnis terreno pane ſatiare. Si autẽ (vt inquit Palud.) non eſſet in peccato mortali, ſed veniali tantùm, deeſſet neceſſitas, quia ſi hîc nõ corrigetur, in Purgatorio corrigetur. Et vt idẽ dicit: ſi nõ ſperaretur correctio, ſed potius exaſperatio, nõ deberet fieri niſi propter aliorũ ædificationẽ in caſu negligendũ eſſet eius odium: ſicut Ioãnes arguebat Herodẽ. In quo caſu dicit Chryſ. Melius eſt odiũ propter Deũ, q̃ amor propter eum. Cùm enim ꝓpter Deũ diligimus, ſibi debitores ſumus. Cùm autẽ propter eum odio habemur, ipſum nobis debitorẽ cõſtituimus. Vel ſi ad horã cõtriſtaretur, poſteà emẽdaretur. Itẽ ſi aliter ſperaretur corrigi vel per ſeipſum vel per aliũ, ad quẽ magis pertinet, qui tamen ſi præſens eſſet, nec corrigere vellet, non excuſaretur qui hoc videret, &c. Et omnes tenentur ad eam ſicut ad charitatẽ etiã, religioſi. De quo latiùs videre potes Palu. d. xix. q. iij. art. iij. li. iiij. Vnde ſi verbo ſuo quiſquam vel religioſus poſſet corrigere peccãtẽ, nec faceret, mortaliter peccaret. Dicturus: Væ mihi, quia tacui: & maledictus qui prohibet gladiũ ſuũ à ſanguine. Et Ezech. Si nõ annuntiaueris ei, ſanguinẽ ei⁹ de manu tua requirã, ſicut ſanguinẽ Abel de Cain, qui dixit: Nunquid cuſtos fratris mei ſum? Secũdò tenetur peccator: quia peccatũ ſuũ eũ nõ liberat à præcepto, etiã ſi peccet corrigendo, quia nõ eſt perplexus, cùm poſſet ſe corrigere in momento. Et Prælatus ſubditum corrigat, ſed malo exemplo, ne peccet videat. Subditus autem debet & poteſt Prælatũ corrigere, ſed cum debito moderamine, quia ſi in his quæ fidei ſunt, erret, publicè peccare faciẽs populũ, publicè eſt arguẽdus: ſicut Paulus Petrũ. Vnde ſi Papa prẹdicaret errorẽ corã populo, ſurgendum eſſet & ei corã populo cõtra dicendum. Sic enim dicit Paulus de Petro: In faciẽ ei reſtiti. In aliis autem ſecretò & cum reuerentia corrigendus eſt: & tantò reuerentius, quantò maior Prælatus. Hẹc Palud. Aſtipulatur Richar. diſt. xix. artic. ij. quæſt. iij. libr. iiij. Sed multò plura Gabriel de correctione, vbi ſuprà.

¶ CORRECTIO eſt duplex (vt ſcribit Richardus di. xix. ar. ij q. j. lib. iiij. Quædam eſt actus iuſtitiæ vindicatiuæ, quæ eſt coërtio à malo, per inflictionẽ iuſtẹ pœnẹ, & hẹc nõ pertinet niſi ad ſuperiores reſpectu inferiorũ, quorũ habent curã ex officio. Hẹc dicitur correctio iudicialis ſeu poteſtatiua. De qua multa ſcribit Gabriel lec. lxxv. can. Alia eſt actus dilectionis (vt inquit Rich. vbi ſuprà) quẹ eſt per amicabilẽ inſtructionẽ, boni exhortationẽ, & mali reprehenſionem. Et hẹc reſpicit curam zeli: & ad hanc tenetur quilibet reſpectu cuiuſlibet, ſicut quilibet reſpectu cuiuſlibet debet habere dilectionẽ. Hẹc Richard. De hac paulò ſuprà dictum eſt. multa agit de ea Gabriël, lect. lxxiiij. canonis, &c.

¶ CORRVPTIO (vt ſcribit S. Bonauẽ. d. xliiij. art. iij. q. j. l. iiij.) vno modo dicit deſitionẽ rei quantum ad eſſe ſubſtãtiale: & hoc modo idẽ ẽ quod cõſumptio. Et tali modo nõ corrumpuntur corpora dãnatorum, cùm non moriantur. Alio modo corruptio eſt idẽ quod priuatio bonæ diſpoſitionis. Et hoc modo quoniã à corporibus dãnatorum auferetur quies, & bona diſpoſitio, quæ generat in anima voluptatem. Hinc eſt quod cõtinuè corrumpuntur. Eſt ergo corruptio afflictionis non interpretationis ſiue cõſumptionis. Et hæc fit per adultionẽ ignis. Bonauen. & quomodo poſſit hoc intelligi. vide eum latiùs ibi.

¶ CORRVPTIO integritatis, ſecũdũ S. Bona. (vt re

tur ad minus explicitè credere, & ſcire primum articulum fidei, & reliquos nullatenus diffiteri, ſed in generali credere quicquid ſancta & vniuerſalis Eccleſia credit. Et tenetur præter hoc ſe paratum exhibere ad amplius diſcendum, cùm Doctorem Catholicum habuerit. Et quoniam obtuſum ſenſum habent ſimpliciores, non credo quòd teneantur ita explicitè ſcire ſicut explanatur eis (vt dicit Gerſon) quia ſufficit quòd accipiant explanationem ſecundum ſuam poteſtatem intelligendi, & non ſecundum voluntatem, aut facultatem explanatoris. Si autem primum articulum, vel plures etiam alios explicitè crederent, & vni tantum pertinaciter cõtradicerent, hæretici iudicarentur. Quia hoc fieri non poſſet, niſi egreſſi iudicium Eccleſiæ. Paruuli hæreticorum iam per doctrinam peruerſam eſſe inciperent. Secùs tamen eſt de ſapientioribus, qui tenentur explicitè omnes articulos ſcire. Et maximè Prælati, aut quicunque alij, qui ſe fatentur Doctores, cùm ignorantia iuris non cadat in Principem, aut Doctorem. Gerſon. vide & Gabriël. diſt in. xxv. quæſt. vnica. artic. ij. concluſ. v. libr. iij. Quid maiores & minores credere debeant in generali & particulari, &c.

¶ Credibilis quod credi poteſt, vel quod creditur. Alio autem modo eſt obiectum veritatis, alio modo ſcientiæ, vt notat ſanctus Bonauentura q. j. prologi: Credibile enim ſecundùm quod habet in ſe rationẽ primę veritatis, cui fides aſſentit propter ſe & ſuper omnia, pertinet ad habitum fidei. Secundum verò quòd ſuper rationem veritatis addit rationem auctoritatis, pertinet ad doctrinam ſacræ ſcripturæ: de qua dicit Auguſtinus ſuper Gen. ad literam, quod maior eſt eius auctoritas, quàm humani ingenij perſpicacitas. Sed ſecundùm quod ſupra rationem veritatis & auctoritatis addit rationem probabilitatis, pertinet ad cõſiderationem lib. ſen. in quo ponuntur rationes probantes fidem noſtram. Sic fides differẽter eſt de credibili, & libri de canone ſacræ ſcripturæ, & libr. ſen. Liber autem ſen. non ſic eſt ad defenſionem ſpei, & charitatis, ſicut fidei. Bonauentura.

¶ Crimen dicitur peccatum. Crimen vario modo dicitur, Eccleſiaſticum & ſeculare, vt ſcribit Dominus præpoſitus Gabriel lect. lxxv. canon. Quandoque ratione perſonę committentis, quia Eccleſiaſtica vel ſecularis, vel ratione cognitionis, quia eius cognitio tantùm ſpectat ad clericos in ſacris literis eruditos, vt crimina in ſacramento matrimonij, ac cætera cõmiſſa, vel ratione obiecti, quia immediatè in Deũ ſacramẽta vel res Eccleſiæ admiſſum, vt hæreſis, blaſphemia, ſacrilegiũ, vel ratione punitionis, ſeu pœnæ infligendæ, ſecundum quorum diuerſitatem modorum, idem peccatũ poteſt nunc dici Eccleſiaſticum, nunc ſeculare. Non autem omnia crimina (vt ſcribit idem Gabriël poſt Scotum di. xv. q. xvj. dub. iij. lib. iiij.) ſunt à republica punienda, ſed aliqua diuino iudicio reſeruãda. Ea autem tantùm poteſt iuſtè punire, quæ coram Iudice reipub. poſſunt ſufficienter probari: & ideo non læditur reſpub. in eo quod impeditur à punitione criminum occultorum. Illa enim non poteſt iuſtè punire. Iuſtum enim eſt, vt diuinum iudicium excedat iudicium reipub. In hoc autem excedit, quod quædam punienda reſeruãtur diuino iudicio, in quibus non habet iudicare reſpub. Hæc autem ſunt crimina occulta, quæ coram Iudice reipub. probari non poſſunt, quæ ad eius iudicium referenda ſunt, cui nihil eſt occultum. Homo enim tantùm ea videt quæ patent: Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. quare dicit Scotus, quòd durũ videtur aſſerere quòd quilibet accuſatus ab vno in publico, ſtatim teneatur de neceſſitate ſalutis confiteri in publico crimen occultum: non tantùm habendo oculum ad pœnam, ſed etiam ad honeſtum, à peccato tamen excuſari non poteſt. Quoniam etſi huiuſmodi negatio non fuerit mendacium pernitioſum, eſt tamen mendacium, & per conſequens peccatum, &c. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà, & in canon. expoſitione, lect. lxxv. de punitione peccatorum manifeſtorum.

¶ Crimen concuſſionis (vt notat Gab. d. xv. q. vj. ar. j. lib. iiij.) eſt dum quis minatur alicui, niſi hoc vel illud des, aut facias illud, faciam vel non faciam. Vel quando Iudex venalem dat ſententiam, aliàs non daturus: vel dum pœnam remittit, præmio vel cupiditate illectus. Sic qui in accuſatione innocentum coierit, vel qui pecuniam ob accuſationem vel non accuſationem denunciandum, vel non denunciandum, vel ob ferendum vel non ferendum teſtimonium accipit. Vel (vt inquit Richard. diſt in. xxv art. iij q. ij. libr. iiij.) eſt cùm aliquis prætextu officij ſui ab inuito aliquid extorquet, quod non debet. xxiij. quæſt. j Militare. Vnde extorſio rei indebitæ, inquit Gabriel vbi ſuprà, reducitur ad crimen concuſſionis. De quo beatus Hieronymus Lucæ 3. in regula Militum ait: Neminem concuciatis, &c. Et crimen concuſſionis punitur reſtitutione quadruplici, vt xviij. diſtinct. quoniam. §. porro. & glo. cum allegatis ibidem. Et breuiter concuſſio eſt, quando quis ad id quod tenetur non impedit, niſi data pecunia, ſaltem vltra ſtipendium ſibi deputatum. Vnde beatus Auguſtin. in De verbis Domini, & habetur xxiij. quæſtion. j. Militare militibus, protectoribus, cunctiſque rectoribus dicitur quicunque ſibi ſtipendia publicè decreta conſequitur: ſi amplius quærit, tanquam calumniator & concuſſor Ioan. ſententia dãnatur, &c.

¶ Crudelitas. Crudelitatem (inquit Paulus Corte. li. iij. ſen. d. viij.) in animaduertendo atrocitatem definimus, quæ hoc modo à ſæuitia & inmanitate diſſideat, vt crudelitas nõ modò eius qui plectitur culpã metiatur, ſed etiã fines animaduertẽdi tranſeat. Sæuitia verò nullã culpam expendat, ſed hominum cruciatu & vexatione paſcatur, quæ diritas ferina vocatur. Crudelitas, vt dicit beatus Tho. eſt vitium humanũ excedens modum puniendi culpas. ij. ij. q. clvij. art. j. Sen. definit ſic: Crudelitas eſt atrocitas animi in pœnis exigendis. li. de clementia.

¶ Culpa eſt illud, quo homo redditur inimic⁹ Deo, id eſt ingratus ad vitã æternam. Sicut per oppoſitũ gratia eſt, qua homo redditur grat' ſeu amicus, ſeu acceptus Deo ad vitã æternã. Accipitur autẽ culpa dupliciter, vt ſcribit Gab. di. iiij. q. j ar. j. lib. iiij. Vno modo accipitur abſolutè, pro actu illo quo offenditur Deus, nõ cõnotando offenſam. Alio modo connotatiuè prout cõnotat repulſionẽ à vita æterna, & ordinationẽ ad pœnã æternã. Poteſt autẽ Deus (vt ibidẽ dicit Gab.) de potẽtia abſoluta remittere culpam & pœnã ſine infuſione gratiæ: poteſt etiã acceptare ad vitã æternam, & illam cõferre ſine gratia: verũ de facto ſecundũ potentiã ordinatã, neutrum poteſt. Siquidem ordinauit nulli dare vitã æternam in futuro, cui non dedit gratiam in præſenti ſeculo, quod nobis manifeſtũ eſt ex ſcriptura, & ſanctorũ

ſcriptis. Et hoc vult Scotus cùm dicit di. iiij. q.ij.li. iiij. Deus pro ſtatu naturæ lapſæ nulli remittit culpam, niſi cui dat gratiã, nullum enim liberat à perditione, niſi quem ordinat ad hoc vt ſit filius regni. Et ideo (vt idẽ dicit ſuprà di.j.q.vj.) nullum liberat, nec ſic liberare poteſt à culpa, niſi cui dat gratiã: nec eſt poſſibile de potẽtia ordinara culpã originalem, nec aliquã aliã mortalem dimitti ſine infuſione gratiæ.

¶ Cvlpa eſt triplex (vt ſcribit Gabr.di.axj.li.ij.) inſinuando textũ. Nam quædam eſt qua perſona corrumpit naturã, quale fuit peccatum primi hominis. Alia, qua natura corrũpit perſonã, quale eſt peccatum originale. Quędã in qua perſona corrumpit ſe ipſam, quale eſt peccatũ actuale. Omnis autem culpa eſt miſeria (vt inquit Bruleſer di. vij.q.vj. li.ij) ſed non e contrà, vt patet de Iob, qui ſubiectus fuit magnis miſeriis, ſed non culpis. Et cùm omnis culpa eſt miſera & infelix, illa propoſitio Gregorij: O felix culpa quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem, eſt impropria & e aponẽda, vt & dicit Bruleſer q.vj. in fine li. j. di.j. loquitur enim ibi beatus Greg exceſſiuè de excellẽtia paſſionis quam ſuſtinuit Chriſtus ad delendum peccatũ noſtrũ; rectè in ſimili ſicut dicitur quandoq;: hic eſt bonus fur, vel latro, quia ſcit oceultè ſuum eaercere negotium & peccarum, cùm tamen latrociniũ & furtum non ſit bonũ. Sic etiã hic: Nullus enim Angelus, nullus beatus, nec beariſſima virgo Maria ſecũdum omnes Doctores, meruit opus redemptionis, licèt forſan meruerit accelerarionẽ, quãtò minus culpa hoc potuit. Item & illud Gregorij: Bonarum mentium eſt culpam agnoſcere, vbi culpa non eſt: dicit Cancellarius: Agnoſcere culpam per firmum aſſenſum vbi non eſt, non eſt pium, ſed ſtolidum & fatuum. Vnde & væ eis imprecatur per Prophetam: Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum; neque hoc voluit beatus Grego. Sed agnoſcere. id eſt, timere vel formidare culpam, cùm reputat culpam ex quadam leui ſuſpicione, vbi ſecundum veritatem quam euidenter neſcit culpa non eſt, hoc eſt piarũ mentium, quæ non ſolũ abſtinent ab his quæ ſciunt vel firmiter credunt eſſe culpas, ſed & ab his quæ ſuſpicantur eſſe culpas, nec ſolùm à malo, ſed etiã ab omni ſpecie mali, ſecundum Apoſtoli conſilium abſtinere ſatagunt. Gabriel lectione viij. canonis, & Gerſon de vita ſpirituali animæ lectione vj. Et valet hæc doctrina ſcrupuloſis, in quibus nulla eſt animi conſtantia, qui iugiter in expletione ſuorum officiorum timent culpabiliter ſe deficere, vt latiùs videre potes Gabriel. vbi ſuprà. Hinc Gerſon vbi ſuprà. Iuſto ſtrictior conſcientia quandoque nocet amplius quàm laxior, &c. Verum vt dicit Sco. diſt.xv.q.iiij.lib.iiij. multo magis vbi dubitatur an ſit culpa, & qualis culpa. Bonæ mentis eſt culpam agnoſcere, & ideo in tali caſu, &c. tutum eſt procutere indiſtinctè tanquam de tali quale eſt, vtpote ſub tali diſtinctione. Si mortale, tanquã de mortali: ſi veniale, tanquam de veniali: neque facere culpam vbi culpa non eſt, hoc eſt per aſſenſum firmũ determinare, hoc enim eſſet ſtultum & periculoſum, ſecundum Cancellarium. Vnde Aurcolus in cõpendio dicit intelligendum, dummodo non ſit nimis. Et dicitur culpa (vt ſcribit Chriſtopolitanus Epiſcopus Iacobus de Valentia ſuper Pſalm.31.) de culpo, is, culpſi, ſiue culpo, as: ſiue de cudo, cudis. quod idem eſt quod terebrare, figere & compungere, quia cudit & pungit conſcientiam peccatoris. Et dicitur communiter culpa peccatum & dolus in anima ſiue in ſpiritu: & dicitur telum fixum in anima; & dicitur etiam ſpina iugiter mordens & pungens conſcientiam. Quæ quidem ſpina ſeu dolus non poteſt eiici, nec euelli ab anima, & conſcientia niſi per pœnitentiam: culpa verò remanet in anima poſt peccatum perpetratum. Nam, vt idem ait, ex peccato commiſſo ſiue ex præuaricatione præceptorum, tria remanent in anima Primò reatus, quo obligatur ad rem reſtituendam, & etiam ad pœnam. Secundò deformitas quędam per abſentiam gratię, qua eſt peccator in odio Dei, & imputat ſibi Deus illud peccatum ad culpã & pœnam. Tertiò remanet in anima culpa, per quã dicitur iniuſtus & dignus accuſari & poſſideri à diabolo. Et non ſolum per iſtam culpam accuſatur à diabolo, ſed etiam continuè accuſatur à ſeipſo. Hęc Chriſtopolitanus Epiſcopus vbi ſuprà.

¶ Cvlpa (vt ſcribit Panormitanus in c. vnico, de cõmodato, & poſt eum Gabriel diſtinctio. xv. quęſt. x. dubio ix libr. iiij.) dicitur deuiatio ab eo quod bonum eſt, & per hominum diligentiam prouideri poterat, & hoc vltimum additur ad differentiam caſus fortuiti, cui non poterat prouideri. Et eſt quintuplex. Eſt enim culpa latiſſima, latior, lata, leuis, leuiſſima. Culpa latiſſima eſt dolus verus, pura machinatio ſeu circumuentio ad fallendum alium manifeſtè adhibita. Culpa latior eſt dolus pręſumptus, ſcilicet fallax circumuentio ad circumueniendum & decipiendum aliquem præſumptiuè adhibita. Et licèt dolus non poteſt probari, niſi per coniecturas, tamen quando ſigna ſunt manifeſta, dicimus dolum verum: quando non patent, dicimus dolum pręſumptum. Culpa lata eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligentia quam habent commmuniter homines illius conditionis & profeſſionis: vnde dicitur vulgariter ignorare illud quod communiter homines ſciunt, eſt lata culpa. Et dicitur incircunſpecta, id eſt, inconſiderata, vt differat à dolo: quia ſi conſideratè deuiaret ab illa diligentia, eſſet in dolo. Exemplum de culpa lata. Vt ſi librum mihi conceſſum inconſideratè dimiſi in banco ante domum, & ſublatus eſt, ſum in culpa lata. Leuis culpa eſt deuiatio incircunſpecta ab ea diligentia quam habent homines, non tantùm communiter, ſed diligenter. Culpa leuiſſima eſt deuiatio ab illa diligentia quam communiter habent homines diligentiores & diligentiſſimi. Vnde ſicut diligentiſſimus potuit præcauere & non præcauit, eſt in culpa leuiſſima.

¶ Cvltvs Dei (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtin. ia artic. ij. quæſt. ij. lib. iij.) poteſt accipi tripliciter, generaliter, propriè & magis propriè. Vno modo dicitur cultus actus directus in Deum ſub ratione finis: & ſic eſt omnis virtutis. Alio modo dicitur cultus Dei actus in Deum directus, non ſolùm ratione finis, ſed etiam obiecti: ſic eſt virtutum Theologicarum. Tertio modo cultus Dei dicitur magis propriè actus directus in Deum non ſolùm ſub ratione finis & obiecti, ſed etiam ſub ratione honorabilis, & talis eſt actus adorationis, & ſic eſt virtutis ſpecialis, & hoc modo eſt ipſius latriæ, &c.

¶ Cvpiditas eſt improba voluntas, ſecũdum Auguſtinum libro 3. de libero arbit. Eſtq; cupiditas inordinatus amor pecuniæ, vel effrænatus habendi appetitus. Et cupiditas (vt dicit Apoſtolus 1. ad Timotheum 6.) radix eſt omnium malorum quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſerue-

runt

runt ſe doloribus multis. Et ſicut (vt ſcribit Gerſon parte iij de myſtica Theologia parte v. conſideratione xxvij) cogitatio eſt improuidus animi obtutus ad euagationem pronus: ita conſequenter ad talem cogitationem ſi ſit de obiecto delectabili, ſequitur affectio improuida & vaga ſine vtilitate & fructu. Et hoc mihi ſatis congruè videtur appellari (inquit ipſe) libido, cupido, vel concupiſcentia, vel cupiditas, &c.

¶ Cvm quandoque accipitur copulatiuè, quandoque aſſociatiuè, vt notat Scotus diſtinct. ix. libr. iij. Vnde Damaſcenus cap. 54. Chriſtus Deus perfectus, & homo perfectus, quem adoramus cum patre & ſpiritu ſancto vna adoratione cum incommutabili carne eius, non inadorabilem carnem eius dicentes. In qua auctoritate (vt Scotus dicit) cum, accipitur aſſociatiuè: nô autem copulatiuè, vt ſit ſenſus: Adoramus verbum cum carne, id eſt habêſcarnem ſibi vnitam, non autem cum carne, hoc eſt carnem adoramus, vt ſit propoſitio copulatiua, & hoc conſiderando carnem, vt caro eſt, & non vt vnita diuinitati. Sic ergo nô debet excludi à termino adorationis caro, licèt ipſa non ſit ratio adorandi. Exēplum ad hoc eſt de Rege & purpura, quia etſi & propter ſe, & in ſe ſit adorandus, tamē ipſe cum purpura adiuncta eſt etiam adorandus, non quod purpura ſibi adiuncta ſit cauſa adorationis, ita caro non eſt adorabilis in verbo vt ſit ratio adorationis in verbo. Aliud exemplum eſt de toto & partibus, ſi enim reuereor hominem propter ſapientiam, vel virtutes, totum reuereor, corpus ſcilicet & animam, non animam ſolum excludēdo corpus ab ipſo reuerito. Similiter cùm totum hominem adoro, non honoro præciſe caput excludendo alias partes ab illa adoratione, ſed conſiderando rationem adorationis, Chriſtus ſecundum naturam diuinam eſt adorandus, excludendo aliam naturam, vt eſt ratio adorādi, quia nulla alia eſt ratio ſummi dominij, nec ratio adorationis debitæ ſummo Domino: ſicut nec corpus eſt ratio adorandi virtuoſum. Hæc Scotus, & in adoratione vbi ſuprà.

¶ Cvriositas eſt ſuperflua indagatio ad ſe non pertinentium, ſecūdum Hugonem & ſanctum Thomam ij. ij. quæſt. clxvij. curioſitas eſt vitium circa cognitionem intellectus & ſenſuum ad peccandum, & circa inſpectionem ludorum, & mulierum ad concupiſcendum, & ſpectaculorum. Curioſus & ſtudioſus differunt. Curioſus eſt cupidus cognoſcendi ea, quæ nihil ad ſe attinēt. Studioſus verò, quæ ad animum nutriendum liberaliter & ordinabiliter pertinent intentiſſimè requirit. Et

¶ Cvriositas, vt ſcribit Gerſon de myſtica Theologiæ practica, eſt ſtudium circa inutilia aut vtilia magis quàm liceat, deceat, vel expediat. Curioſitas (vt notat Stephanus Brulefer in prologó j. ſenten.) eſt duplex. Quædam enim eſt curioſitas vitioſa & vitanda, qua, ſcilicet aliquis inquirendo ſic curioſus eſt, quod quærit aliquid omnino ſuperfluum, & de quo nulla certa reſponſio poteſt dari. Hoc modo (vt ipſe dicit) quæſtiones difficiles & curioſæ ſunt vitioſæ. De hac ſcriptis reliquit poſt Gerſonem Gabriël libro tertio, diſtinctio. xxvij. quæſtio. vnica, artic. ij. concluſione vj. Omnis, inquit, doctrina & omne ſtudium, debet de curioſitate vana, & noxia culpari, quæ non ordinantur actu, vel habitu, mediatè vel immediatè, ad bene, moraliter, gratuiteque viuendum. Vnde dare ſtudium ſuum rebus inutilibus aut noxiis, vtilioribus ſcienter omiſſis, curioſitas eſt damnabilis, ait Gerſon Cancellarius in ſuis regulis moralibus. Hinc & Salomon Eccleſiaſtic. vltimo: Faciendi plures libros non eſt finis: Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt omnis homo; id eſt ad hoc factus eſt, ſiue ad hoc tenetur omnis homo, &c. De hac reprehenſibili curioſitate multa ſcribit Gerſon in multis ſuorum operum tractatibus. Alia eſt curioſitas virtuoſa, qua, ſcilicet quis nobilitate animi etiam occulta inquirere non attædiatur, ordinando illa (ex bona conſcientia) ad ſalutem propriam & aliorum. Iſto modo quæſtiones difficiles & curioſæ (vt ait Brulefer) non ſunt vitioſæ: quia quod ordinatur ad propriam & aliorū ſalutem, vitioſum non eſt: quemadmodum plures quæſtiones difficiles apud Theologos curioſæ, quæ ad animæ ſalutem ordinantur.

¶ Cvstos. Triplex eſt cuſtos hominis, vt notat Brulef. diſtin. xj. q. j. libr. ij. Quidam vniuerſalis, & eſt ipſe Deus, qui ſpecialiter curam habet de nobis. Vnde Iob. 7. Quid faciam tibi, ô cuſtos hominum? Cuſtos particularis eſt vnus Angelus deputatus a Deo ad cuſtodiendū vnum Principem, inquantū principaliter toti populo principatur: vel vnū regnū, vel vnā patriā. Alius eſt cuſtos hominū & ſingularis, & eſt Angelus deputatus ad cuſtodiam ſingularis perſonæ, quia cuilibet creaturæ rationali deputat Angelus à primordio natiuitatis vel ſecundum alios à principio conceptionis. Vnde Hieronymus, Magna dignitas animarū eſt, quum quælibet ab origine natiuitatis habeat vnum Angelum cuſtodem.

¶ Cvstodire ſecundum Alex. vltra hoc quod dicit præſidentiam, prohibitionem nocumenti in cuſtodiente, cōnotat in cuſtodito indigentiā, & quod habeat naturā lapſam, vel labilem ſeu defectibilem non ſolum pœnæ, ſed etiam culpæ. In cuſtodiente autem naturā ſtantem, per hoc habetur Chriſtum nō habuiſſe cuſtodes Angelos, vel indiguiſſe cuſtodia, ſed bene miniſtros habuit Angelos. In eo namque nulla fuit indigentia, neque natura lapſa, aut labilis, &c. Sed miniſterium mihi talis connotat in eo cui miniſtratur, neque indigētiā, neque defectibilitatem: ſunt enim miniſteria etiā ad honorem eius cui miniſtratur, etiam eius qui miniſtrat. Nam & ſeruire Deo, regnare eſt, & ſumma libertas atque honor creaturæ (vt vult Boëtius) & licèt Chriſtus labilis fuit quantum ad naturā aſſumptā, quia mortalis, nō tamē indigens præſidio, aut cuſtodia, quia & pati & mori in ſua voluntate, & poteſtate erat. Hinc dicitur: Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Iſa. 53. & Ioan. 10. Ego ponam animam meam, & iterum ſumo eam, &c. de hoc vide & Gabr. di. xj. q. vnica, art. iij. libr. ij. & ſanctum Bonauent. eadem di. ar. j q. iij. libro ij. Illud autem: Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te: non eſt intelligendum de capite Chriſto, ſed membris. Chriſtus itaque non indigebat cuſtode, nec quantum ad defenſionem corporis, nec quantum ad eruditionem rationis, nec quātum ad incitationem affectionis. Nec obſtat illud Luc. 22. Apparuit ei Angelus confortans eum. Dicit enim Bonauentura, quod Angelus non cōfortabat eum confortatione poteſtatiua, ſicut cōfortat illos quos cuſtodit, ſed ſolum miniſteriali, ſicut confortat armiger ſtrenuum militem. Nec obſtat quod paſſus eſt Angelum tentatorem, Matth. 4. quia illa tētatio ſolum

ſolù n fuit eaterius, non ad probationem & exercitium, ſed ad noſtri inſtructionem, & aduerſarij confutationem: de quo latiùs loquitur Gsb. De cuſtodia autem Angelorum, & de effectu Angelicæ cuſtodiæ videatur ſuprà in dictione Angelus.

¶ CYROGRAPHVS dicitur & Cytographum, & dicit', à cheîròs, quod eſt manus, & graphía, quod eſt ſcriptura, quaſi ſcriptura manuſacts. Bona. diſt. xix. q. ij. lib. iij. Et Cyrographus metaphoricè accipiendo eſt quædã obligatio, qua anima eſt obligata ad aliquam pœnam tranſeuntem, culpa actuali iuteriori & eateriori ad reatum remanens in auima, rstione cuius diuina iuſtitia habet nos punire quantum ad pœnam: & disbolica malitia habet nos accuſsre, & conſcientia noſtra habet contra nos remurmorare. Bruleſ. d. xix. q. ij. lib. iij. Et dicitur Cyrographum culpæ, quia talis obligatio conſurgit ex noſtra culpa. Et dicitur cyrographũ decreti, quia iſta obligatio eſt ea noſtra culpa, tanquam ex metito: & ex dioina ſententia, tsnquam ex decreto. Chriſtus autẽ per pſſionẽ ſuam deleoit cyrographa culparum. Vnde Gabr. diſt. xix. q. vnica, ar. iij. dub. ij. lib. iij: dicit, quod per peccatũ primi hominis quo Deus toti generi humano offeuſus eſt, homo cecidit in reatũ ſeu debitũ mortis æternæ, & per hoc in poteſtatem diaboli, tsnquam tortoris pœnam infligentis. Hoc denique debitum pro qnanto obligat homiuem ad pœnã luendam dicitur Cytophaphus decreti, quia ſicut cyrogrsphus teſtimonium eſt vel certitudo quędam debiti, ita obligatio qua homo debitor eſt mortis æternæ ea diuino decreto, (quia certa eſt) metaphoticè dicitur cyrographus decreti. Coloſ. 2. Nonc autem remiſſo debito, quod eſt oidinatio hominis propter peccatũ contractum vel cõmiſſum, liberatus eſt homo à culpa, à pœna, à poteſtate diaboli, & ab obligatione cyrographi decreti, quia rẽmiſſo dehito iam uõ eſt ordinatus ad pœnã, ſed aſſumptus per gratiam ad Dei amiciriam. Et per hoc nec haber culpam, nec obligatur ad pœnam: & per cõſequens nec ſub poteſtate diaboli, nec eſt ſub obligarione cyrographi. Fit autem hæc remiſſio per paſſionem Chriſti. Vnde latiùs Gabr. vbi ſuprà.

De litera D.

DAMNATIO quãdoque accipitur impropriè pro magna pœna, ſiue largè pro qualibet ponitione, ad quam aliquis eſt iudicatus, ſecũdũ qusm acceptionem includit etiam pœnã Purgatorij (vt ſcribit Gabr. lect. lvj. cano.) vnde & beatus Greg. dicit, quod eodem igue purgantur boni, quo reprobi puniontur, & in aliis cõmunibus locutionibus dicimus aliquem condemnari ad cettain pecuniatiam pœnsm, ſiue ad aliquod temporale ſupplicium. Vnde Auguſtin. 1. Enchi. cs. & recitat Magiſter d. xlv. lib. iiij. c. ij de ſuffragiis, quòd quibus proſunt, aut ad hoc proſunt, vt ſit plena remiſſio, aut certè vt tolerabilior fiat ipſa damnstio, vbi damnstionẽ accipit Augu. non propriè, ſed pro valde graui Purgatoria pœna, vt dicit Richard. diſt. xlvj. art. ij. q. iiij. lib. iiij. Vel ibi locutus eſt Augu. ſub dubitatione, & alibi partem contrariam aſſerit, vt dicit Richar. Sic largè accipiendo poteſt damuatio diuidi io temporalem & æternam.

¶ DAMNATIO æterna eſt, qua quis ad æternã pœnã depotatur. In hac ſunt duo (vt ſcribit ſanctus Bonauent. di. xlviij. in dubiis literalibus lib. j.) ſcilicet pœnæ inflictio, & æterna à Deo ſeparatio. Separationẽ æternã à Deo nullo modo credo (inquit ipſe) quod aliqua anima rectè debeat velle, imò ſemper velle coutrarium, ſed pœnam velle ſi reuelatum eſt ſibi datum, & hoc patet, quia quilibet iuſtus de ſe & de alio debet velle, quod omnis peccans finaliter, æternaliter puniatur, &c.

¶ DAMNATI ſunt illi, qui adiudicati ſunt ad pœnã temporalem vel æternam (vt dicit frater Oſvval. li. iiij. roſarij theo.) quos Paulus Corte. lib iiij. ſen. di. xj. vocat profligatos & perditos reos, ad quos, ſcilicet, dãnatos æternaliter beneficia Eccleſiæ nec militantis nec triũmphantis deriuantur cum ſint totaliter ab Eccleſia præciſi, vt ſcribit Richar. di. xlvj. artic. ij. q. iiij lib. iiij.

¶ DARI illud dicitur dati alicui; vt ſcribit Gab. diſt. xiiij. q. ij. ar. j. li. j.) quando poteſt illo vti ad agendũ ſicut placet. Sicut aliquis ſeipſum dicitur dare alicui, qoando offert ſeipſum illi ad faciendum quod illi placet. Illud verò dicitur dari in ſe, quod ſic dat' in poteſtatem alterius omni alio dono circunſcripto, & per oppoſitũ poteſt notificati dari in alio, vel ſimul in ſe & in alio. Clarius proſequitur Occã diſt. xviij. vbi vult quod ſpiritusſanctus datur ſoli creaturæ rationsli & in ſe, & in donis ſuis, & ad ſanctificandum hominem, qood & ibidem probat & Gab. vbi ſuprà. Et ſpiritusſanctus dicitur ſe homini dare, cũ illapſu ſuo ſanctificatiuo hominem per gratiam inhabitando paratus eſt ipſum iuusre in omni actione meritoria, & tãdem eum in beatitudine ſublimare, & dicitur tunc quodsmmodo voluntati obtemperare. Stat enim ad oſtium & pulſat, ſi quis aperit ingreditur, & nunquam manum ſuam ſubtrahit. Sic ergo hominem acceptando per gratiam & in actione meritoria modo ſingulari eum iuuando, dicitur ſe homini dare. Cùm autem ſpiritusſanctus ſic ſeſe homini dat veluti donum increatum, ſemper infundit etiam gratiam gratum facientem. Donũ quoque creatum quo anima ornatur, & in Dei ſponſam adoptstur. Et ſpiritum ſanctum dari non eſt ipſum habere per informationem ſicut charitas hsbetur, ſed per aſſiſteotiam, licèt autem ſpiritusſanctus ſit in peccatore, non tamen hsbet ſacultatem fruendi eo meritoriè, vt inquit Bruleſ. di. aiiij. quæſt. iij. li. j. Dstur præteres ſpiritusſanctus in donis ſuis, quando, ſcilicet, dst dona ſua pro ſanctificatione rationalis creaturæ. Datur autem & accipitur dupliciter ſpiritusſanctus, vt haber Gabr. lect. ij. cano. videlicet in gratia grstum faciente, & in gratia gratis data. Primo modo datur ad rationalem ſanctificationem recipientis. Secundo modo non ſemper ad perſonalem ſanctificationem, ſemper autem ad Eccleſię vtilitatem. De prima dicitur ad Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratism ipſius, ſcilicet, Chriſti, Glo. per gratiam Chtiſti quæ donum eſt Dei. Maaimum autem doonm ſpiritusſanctus eſt. Vnde dicitur ibidem v. Chsritas diffuſa eſt in cordibus no. per ſpi. ſcilicet, qui da. eſt nobis, gratia autem quæ iuſtificat charitas eſt, aut ei inſepsrabiliter coniuncta quæ datur ſemper ad ſanctificationem, quia ipſa eſt quæ operit multitudinem peccatorum. De ſecundo. 1. Cor. 12. Alij per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum: alij fides in eodem ſpiritu, alij gratia ſanitatum in vno ſpiritu,

tu,alij operatio virtutum, alij prophetia. præmiſit autem Apoſtolus,vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem.glo.Diuiſa ſunt dona,non ad meritum alicuius ſingulariter dantur, ſed ad vtilitatem Eccleſiæ ædificandæ,&c. Vide latiùs Gabrielem in cano.lect.ij. Et ſecundum eũdem diſt.xiiij.quæſtio.ij.lib.ſen.ſpirituſſanctus non datur in dono creato niſi in dono charitatis: patet,quia ſecundum vſum loquendi ſanctorum nõ datur alicui, niſi quem per ſpecialem acceptationem inhabitat tanquam dignum vita æterna. Sed nullus ſic acceptatur niſi in quo eſt gratia gratumfaciens,quæ eſt ſola charitas, ideo ſolum datur in charitate tanquã in dono creato. Aſtipulatur Petrus de Aliaco q.ix.art.j.lib.j.cum dicit; Spirituſſanctus datur in ſuis donis, vel magis propriè loquendo datur cum ſuis donis, quàmuis abſolutè poſſit dari ſine eis,& ecõtra. Et ſecundum eundem ſpirituſſanctus non datur de facto alicui,niſi ei quem ſanctificat & acceptat ad vitam ęternam: ſpirituſſanctus autem nullũ ſanctificat vel acceptat ad vitã,niſi cũ in quo eſt charitas creata ſiue gratia gratumfaciens,& ideo ſancti dicunt ſpiritumſanctũ dari in charitate tanquam in dono creato. Nec modus loquendi eſt apud ſanctos ſpiritumſanctum dari in ſapientia,in fide vel in ſpe ſicut in charitate,& hoc poſſet concedi,ſed non eſt vſitatũ apud ſanctos vt Aliacenſis dicit.

Et dari dicitur Deus alicui quando eum inhabitat gratuitè per donum charitatis. Deus autem dupliciter dicitur eſſe in aliquo,generaliter,& ſpecialiter per gratiam informantem. Dicitur tamen dari ſtãte lege,ſiue datus rationali creaturæ,tunc quando eam inhabitat gratuitè per donũ charitatis. Et quia duntaxat bonos ſic inhabitat quos ad vitam acceptat,& nõ malos,,ideo illis ſolum dicitur dari, & tunc dari quando tale donum infundit, & abundantius dari quando maiorem confert gratiam, ſecundum hunc modum loquendi Deus eſt tantùm in bonis & nõ in malis,eo quod ſolùm tales per gratiam inhabitat,ſic magis eſt in beata Virgine quàm in ſancto petro,& ſpecialiſſimè in Chriſto, quamuis Deus ſit in omnibus reb⁹ generaliter,ſicut ipſe Dauid teſtatur,dicens: Si aſcendero in cœlum, tu illic es. De quo conſulito Bonauen.diſt.xxxvij.q.j.libr.j. Eſt præterea Deus in ſeipſo vt Alpha & Omega(vt ſcribit Bruleſer diſt.xxxvij.ar.iij.lib.j.)Eſt autem in mundo vt creator & gubernator, eſt in angelis vt beatificator. Vnde dicitur Pater noſter qui es in cœlis,id eſt in iuſtis, non in cœlo empyreo. Vnde & thronus ſapientiæ anima iuſti dicitur,vnde & illud: Fiat volũtas tua ſicut in cœlo & in terra, id eſt ſicut in iuſto,ſic in peccatore,vt ſcilicet cõuertatur. Eſa. Cœlum mihi ſedes eſt,terra ſcabellum pedum meorum,id eſt iuſtos inhabito per gratiam,impios prę-mo per æterni iudicij diſtrictionem.

¶ Dari ſpirituſſanctus plenius,poteſt intelligi dupliciter(vt notat ſanctus Bona.di.xv.li.j.in dubiis literalibus,aut intenſiuè,aut extenſiuè. Si extenſiuè,ſic pluribus datus eſt ſpirituſſanctus tẽpore legis gratiæ,quia in omnem terram exi.ſo.eorum &c.nõ tantum ad vnam gentem. Si intenſiuè,hoc eſt dupliciter,aut quantum ad generalem ſtatum, aut quantum ad ſpeciales perſonas. Quantum ad generalem ſtatum in nouo teſtamento, quantum ad ſpeciales perſonas in veteri teſtamento, & ſic ſe habent ſicut excedentia & exceſſa,quia in ve.teſt.fuerunt aliqui viri Euangelici,& fuerunt in ve.teſt.aliqui abundantes in ſapientia.vt Salomon,aliqui in patientia, vt Iob.aliqui in manſuetudine:vt Moyſes.aliqui in fide:vt Abraham.aliqui in deuotione:vt Dauid.aliqui in miraculorum operatione:vt Elias.

¶ Datum & donum differunt ſecũdum magiſtrũ: vt & refert Gabr.diſt.xviij.q.vnica.ar.j.libr j & in hoc quod donum dicit aptitudinem ſiue donabilitatem,ideo quod non donatur, ſi tamen donabile eſt,donum dicitur. Datum verò dicit actum donationis. Ex quo ſequitur quod ſi aliquod æternum detur in tempore ab ęterno,dicitur donum inquantum ab æterno fuit donabile. Ab æterno enim fuit aptũ vt daretur in tẽpore,non tamẽ dicetur ab æterno datum. Et tã donum quàm datum dupliciter accipitur,vt idem notat Gabr. vbi ſuprà. Vno modo pro ꝓductio virtute amoris alicuius obiecti, quod nõ vt producitur tali modo habet rationẽ ſimilitudinis obiecti amati. Alio modo capitur pro aliquo liberè alicui collato,& quaſi in poſſeſſionẽ vel dãnationem ipſius tranſlato. Capiendo donũ primo modo ſpirituſſanctus verè & propriè dicitur donum, patet per Aug.5.de trini. Spirituſſanctus donum eſt patris & filij,quia procedit à patre & filio. Item iiij. de trini. Sicut natum eſſe eſt filio à patre eſſe,ita ſpiritui ſancto donum Dei eſſe eſt à patre procedere & à filio. Capiendo donum ſecundo modo non ſolum ſpirituſſanctus,ſed & filius donum eſt dicendus:patet de ſpirituſancto in textu magiſtri de filio: Eſa. Filius datus eſt nobis. Vterque enim & filius & ſpirituſſanctus mittitur creaturæ,ergo vterque donatur. Sed ſi donum dicit proceſſionem ab aliquo(vt videtur dicere Aug.)pater nõ dicitur donum, quia non procedit ab aliquo,ideo ſcriptura nõ commemorat patrem eſſe donum.

Eſt quoque diſtinctio formalis inter donari & donum,ſicut inter verbum & dicere filium & generare ſpiritumſanctum & ſpirare. Quomodo autem ſpirituſſanctus ab æterno datur filio à patre,& econuerſo patri à filio,de hoc diffuſè apud Gabr. vbi ſuprà videre potes. Et de dono vide infrà latiùs. Et vt ſcribit ſanctus Bonauen.di.xviij.q.iij. lib j.quamuis vtrunque tam datum quàm donum dicatur in diuinis,tamen conuenientius dicitur donum. Et huius eſt duplex ratio. Vna quidem eſt quia datum cũ ſit participium vel nomen verbale concernit tempus,donũ autẽ à tẽpore ſubtrahit. Et ideo quia omnia dona ſuprà tẽpus ſunt,conuenientius dicitur in diuinis donum quã datũ. Alia ratio eſt,quia donum ſuprà rationem dati addit conditionẽ liberalitatis ſiue irreddibilitatis,quæ eſt conditio magnæ nobilitatis.& ideo maximè competit diuinis. Et hęc eſt ratio quare donũ appropriatur gratuitis donis, non tantum ipſi Spiritui ſancto,qui eſt principiũ gratuitorum donorum. Et quod dicitur donũ & datũ, habetur Iaco.1.Omne datũ optimũ,& omne donũ perfectum de ſurſum eſt,&c. Et vt idem notat ſecundũ Aug.quæſtio.iiij.vbi ſuprà. Donum dicitur in diuinis propriè ſiue perſonaliter non eſſentialiter, ſicut verbum dicitur propriè de filio. Datum autem poteſt accipi & eſſentialiter & perſonaliter, ſiue propriè & communiter,tota enim trinitas dat ſe, & tamen pater & filius propriè dant ſpiritumſanctũ,vnde datum de ſui ratione idem eſt quod communicatum. Latiùs Bonauen.

¶ Debeo,es,&c. ſecũdum Angelum,& poſt eũ Gab. diſtinct.xvj.quæſtio.iij.artic.j.libr.iiij. ex ſuo proprio ſignificato importat neceſſitatem præcepti,li-

cèt quandoque ratione materiæ importat congruitatem, tamen ſecundum Panor. improprietates terminorum ſunt vitandæ. io ca. j. de dolo & contuma. & ideo ſolum habet locum improprietas huius verbi debet, quod ſit cōſilij in materia cōſultiua ratione materiæ quæ eſt cōſultiua. Sed iſtud nomē Deus cū iſto verbo debes, vt ſcribit Brulef. d. xxxvij. q. j. li. iij. ſemper importat venenum. Vnde magiſter, ait: hoc verbum debet, propriè non conuenit Deo.

¶ DEBITVM quod quis debet dicitur. Et eſt debitū ex cōmiſſo quod eſt propriè debitū, vt ſcribit ſanctus Bona. di. xliij. in dubio lite. lib. j. quia præit voluntatem: velit enim nolit obligatus eſt qui accepit beneficium ſi neceſſario eget beneficio. Debitum antē ex promiſſo quod eſt meræ liberalitatis, eſt debitum quod ſequitur largitatē promittētis, & ideo ſecundū rē plus habet de ratione gratię quā debiti. Et hoc modo Deus eſt debitor, primo modo non, ex ſua enim liberalitate promittit, vt alliciat, ſed nihil recipit, vnde obſequia noſtra non acceptat propter indigentiam, ideo ratio debeti ſecūdum quod obligationem dicit, propriè in Deo non cadit. Si autem abutamur nomine vt debitum ſonet in cōdecētiā bonitatis Dei, ſic recipitur in Deo. Vnde Magiſter d. xliij. l. j. Sed vt mihi videtur hoc verbū debet, venenū habet, cū aliqui dicūt: Nō poteſt Deus facere niſi quod debet, nō aūt debet facere niſi quod facit, multiplicē enim & inuolutā cōtinet intelligentiā, nec Deo propriè cōpetit, qui nō eſt debitor nobis, niſi fortè ex promiſſo. Nos verò eius debitores ſumus ex cōmiſſo. Vt autē venenū euacuetur diſtingui verbi ſenſus, non poteſt Deus facere niſi quod debet, id eſt niſi quod vult, falſum eſt. Sic enim poteſt ipſe dici debere aliquid, quia vult illud. Si autem dicant quod non poteſt quod debet, id eſt nō poteſt niſi illud, quod ſi faceret, ei bene conueniret, verum eſt. Hæc magiſter vbi ſuprà.

¶ DEBITVM quoddam eſt quod prouenit ex parte meriti, vt princeps qui regi fortiter militauit, meruit vt ſibi dentur ſtipēdia. Hoc modo Deus quodā modo eſt debitor noſter propter merita. Vnde Paulus. 2. Tim. 4. De reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam red. mihi do. in il. die iuſtus iudex. Brulefer diſtinctio. vj. quæſtio. j. libr. j. Eſt pręterea quoddam debitum obligationis, quoddā coogruitatis.

¶ DEBITVM eſt duplex. Quoddam eſt debitum ex charitate, quoddam eſt ex neceſſitate, vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. xviij. circa textum li. iij. Debitum ex charitate non tollit perfectionem meriti: debitū verò ex neceſſitate quodammodo diminuit. quoniam ergo omnes alij debitores erant mortis, debito neceſſitatis, qui quidem prouenit ex reatu & obligatione culpę. Ideo dicit magiſter quod nullus poterat Deū placare, quāuis volūtariè perferēdo mortē poſſet Deo placere. Chriſtus autē quia ſine debito mortis pertulit mortem, & placere potuit & placare: placere, quia ex bona voluntate: placare verò pręter neceſſitatē. Nec quiſquā (vt ait Magiſter diſt. xviij. libr. iij.) hoſtiam poterat offerre ſufficientem reconciliationi noſtræ. Sed Chriſtus homo ſufficiēs & perfecta fuit hoſtia, &c.

¶ DEBITVM quandoque accipitur pro peccato. Peccata autē dupliciter debita nominantur (vt ſcribit Gabr. lect. lxxij. cano.) nō quidē formaliter ſed effectiuè. Vno modo quia peccando debitū ſoluere recuſamus, debitū quo Deo tenemur, ſcilicet obediētiam & amorem. Peccamus enim committendo & omittendo: committendo, ſcilicet, malum, & omittēdo bonum, puta ſi fornicamur, ſi occidimus, ſi furamur; comoittimus mala & agimus cōtra diuina præcepta, & per hoc ſubtrahimus ſibi debitā obedientiam, ſeruitutem & timorem. Si Deū ſuper omnia non diligimus, ſi parentes nō honoramus, ſi bona debita amittimus iterum Deo debitum ſubtrahimus, dilectionem, ſeruitutem, &c. Secūdo peccata dicuntur debita noſtra, quia nos debitores pœnę faciunt. Quicunque enim cōtra Deum peccat, reus efficitur pœnæ gehenualis, quam ſoluere tenetur, niſi à Deo remittatur. Latiùs ibi Gabriēl. Peccata itaque dicuntur debita ab effectu, quia cōſtituunt nos debitores pœnæ, ad quam ſuſtinēdam propter peccata iuſtè obligamur.

¶ DEBITVM coniugale eſt actus coniugalis, quo vir tenetur vxori, & viceuerſa petenti. Et dicitur debitū, quia ſub pœna peccati mortalis tenetur vir mulieri debitū petēti reddere, ſimiliter vxor viro: ſecundum omnes theologos cōmuniter, ſecūdum quod dicit Apoſtolus. 1. Cor. 7. Vxori vir debitum reddat, niſi ex rationabili cauſa excuſetur, vt ſcribit frater Oſaldus, libr. iiij. Roſarij Theologię. Et quāuis ſemper liceat reddere, non tamen ſemper licet petere. Debitum enim vt vult magiſter ſemper poſcenti ſoluendum eſt. Bonum etiam eſt diebus ſolennibus abſtinere. Vnde vt ſcribit Tho. de Argenti. di. xxxij. libr. iiij. Si coniunx ſine ſuæ corporalis vitæ periculo poteſt reddere debitum, tūc ſemper tenetur reddere, maximè ſi exigēs nullatenus vult protūc actu illo carere, non tamen neceſſitatis eſt exigere, vt habet Rich. Sed reddere debitum eſt neceſſitatis, vt ipſe ait di. xxxij. ar. j. q. j. & ij. libr. iiij. Et quando vir quibuſdam ſignis perpendit mulierem petere, tenetur reddere, ait Rich. Sed ſi coniunx ſine corporalis ſuæ vitæ periculo non poteſt reddere debitum exigenti, tunc non tenetur, nec obligatur ad redddendum. Vide latiùs Tho. Argenti. & rationes eius, vnde Gerſon in regulis moralibus, Nullus coniugum tenetur reddere debitum in detrimentum notabile & certum ſui corporis vel fœtus naſcituri. Et ſecundum hoc cognoſcitur quando leproſis vel prægnantibus aut mēſtruatis, aut furioſis, aut epidimiacis, & ſimilibus caſibus reddi vel nō reddi debitum oporteat: nec tempus & locus ſacer (vt idem vult) videntur excuſare quin alter coniugum teneatur alteri petenti reddere, præuia tamen quadam amicabili monitione de non exigendo. Et reddere debitum eſt de iure naturę (vt dicit Rich.) Ideo Eccleſia quæ nihil poteſt contra ius naturę, non prohibet, nec diſſuadet quocunque tempore, nec intēdit filus ſuis laqueum ponere, ſed exactionem debiti diſſuadet ſacro tempore, quamuis nō prohibeat, eò quod vacare operibus carnis multum impedit eleuationem mentis ad cœleſtia, cui maximè mens tempore ſacro debit intēdere. Item ſecūdum Scotum reddere debitum eſt laudabile, vt ipſe dicit di. xxxij. lib. iiij. tum propter bonum prolis, tum cauſa vitandæ fornicationis, & actus eſt iuſtitię. Sed de loco ſacro dicit idem Scotus, quod in loco ſacro regulariter abſtinendum eſt, quia non ſtatim imminet periculum fornicationis, quando ſtatim committi poſſet in loco non ſacro, ſi tamē diu oportet eos conuiuere in loco ſacro, negaret iſtum peccare, ſi redderent debitum ibi petitum. Cōcordat Petrus de Aquila & Angelus & Richar. ſed Petrus Paluden. tenet indiſtinctè quod

&quod eſt mortale. ſed non credas ei inquit Angelus, nec valet eius ratio, quod nulla ſit neceſſitas, &c. Scribunt & doct. & ponunt cauſas quibus quis non tenetur reddere debitum, ſicut eſt prohibitio Eccleſiæ. Nam contra interdictum Eccleſiæ eſt peccatum mortale actus coniugalis. Eccleſia autẽ prohibet ne quis conſumat matrimonium certis temporibus. Vide latiùs de hoc Angelum. Secunda cauſa eſt impotentia, ſalua incolumitate ſui corporis. Tertia cauſa eſt crimen adulterij. Quarta eſt votum emiſſum ab ambobus de communi conſenſu. Quinta eſt honeſtas, puta ſi petit in Eccleſia, vel in publico. Sexta eſt ſcandalum. Septima cauſa eſt religio, quam quis vult intrare. Has ſeptem cauſas aſſignant doctores propter quod non tenẽtur reddere coniuges debitum. De his latiùs proſequuntur. Nec dicendum eſt de loco ſacro ſicut de tempore, quia facilius poteſt mutari locus quàm tempus, & propterea locus ita pollui poteſt quod indiget reconciliatione, vnde in loco ſacro non licet carnale debitum exigere nec reddere, ſi tamen per longum tempus eſſenribi violenter recluſi, videtur quod tunc licitum eſſet eis ibi exigere & reddere, quia nõ eſt ponendus laqueus animabus propter immunditiam loci, vt dicit frater Oſaldus libr. iiij. Roſarij Theologiæ. Item tempore menſtrui ſecũdum Rich. magis eſt abſtinendum propter fructum, quia vicio ſe tunc conciperetur, & vt in pluribus, vt dicit Scotus, naſcitur puer leproſus. Vnde non ſine cauſa in lege Moyſaica accedẽs ad mulierem menſtruatam debebat mori. Et quis reddere debitum eſt præceptum, coniunx ſanus tenetur reddere debitum coniugi leproſo, ſi poteſt fieri ſine periculo infectionis. Item furioſo habenti lucida interualla reddendum eſt debitum, ſed non exiſtenti in furia, quia pro illo tempore debitum non eſt, vt dicit Rich. diſt. xxxij. ar. iiij. q. ij. lib. iiij. & alij, &c.

¶ De, quandoq; dicit circunſtantiã cauſæ materialis vel quaſi materialis, vt ſcribit Tho. de Argentina di. v. & poſt eũ Gab. eadẽ di. q. ij. ar. j. l. j. dicit & originationem. Vnde quado dicitur: Filius eſt de ſubſtantia patris, non eſt intelligendum quod ſit de ſubſtantia patris tanquam de materia vel quaſi materia, quia in diuinis nihil eſt ponendum imperfectionis, quare non eſt ponenda generatio ſub ratione mutationis vel quaſi mutationis, quia mutatio dicit imperfectionem in mutabili, quia potentialitatem, & concomitantur imperfectionem in mutante, pro quanto neceſſario requirit cauſam concauſantem. Eſt autem ponenda generatio in diuinis tantum ſub ratione productionis inquantum, ſcilicet, aliquid per eam capit eſſe. Et ideo generationi in diuinis non aſſignabitur materia vel quaſi materia, ſed tantum terminus formalis. Eſt autem mutatio qua aliquod ſubiectum de priuatione tranſit ad formã. vj. Phyſ. Cùm igitur dicitur quod filius eſt de ſubſtantia patris, intelligendum eſt quod ſit de ſubſtantia patris, ſicut de aliquo quod eſt ſibi cõſubſtãtiale, id eſt, de patre qui eſt filio conſubſtantialis. Præpoſitio itaq; De, duo dicit, ſcilicet originationem & conſubſtantialitatem, & neutrum ſolum, Si enim ſolam originationem diceret, tunc creaturæ eſſent de ſubſtantia Dei, ſi ſolã conſubſtantialitatem, tunc pater eſſet de ſubſtantia filij, vnde filius eſt de ſubſtantia patris, tãtum eſt dicere, filius eſt originatus à patre, & cõſubſtantialis ei. Dicit ergo De: originatiunem, non quidẽ in proprio caſuali, ſed in illo quod regitur à proprio caſuali ad bonum intellectum; quia filius non eſt originatus à ſubſtantia, ſed à patre, qui eſt eadẽ ſubſtantia cũ filio. Vel, De, poteſt dicere ſubſtãtialitatẽ in proprio caſuali, & originationem in rectò à ſuo caſuali, vt dicit Scotus, & conſonat his Gı cg. di. v. q. ij. ar. j. & Gabriël vbi ſuprà & Brulef. Capitur & quãdoq; ne, ſubſtãtialiter & ordinaliter, vt cùm dicitur. De pane fit corpus Chriſti, ordinaliter: quia poſt panem fit corpus Criſti, ſubſtantialiter, quia vna ſubſtantia tranſit in aliam diuina actione.

¶ Decalogvs eſt volumen quod decem legis præcepta continet, & notat Brulef. di, lxxvij. q j. li. iij. dicitur à deka Græcè, quod eſt decem, & logos, quod eſt verbũ, quaſi ſermo decem verborum. Vnde Dei mandata dicuntur decalogus. Et verba decalogi debuerunt dari per modum præcepti, intelligo de debito obligationis, & congruitatis, quia Deus nulli obligatur, ita quod nõ ſolum in eis homo inſtrueretur, verumetiam obligaretur, & hoc Deum decebar, nobiſque expediebat, nam in eis conſiſtit regula iuſtitiæ, ſecundum quod dictat lumen rectè rationis. Hinc eſt quod Deus qui eſt æmulator iuſtitię & rectitudinis homini leges impoſuit iuſtitiæ, ad quas ipſum obligauit, vt nullo modo liceret ipſum impunè prętergredi, & ſeruans eas regnum Dei poſſidebit. Plures rationes ſcribit Brulefer, quę cõgruẽtiam diuinorum mandatorum oſtendunt, &c.

¶ Decanvs ruralis dicitur & archipresbiter, vt dicit Petrus de pal. diſt. xvij. q. iiij ar. ij. lib. iiij.

¶ Decima eſt portio vna ex decẽ, veteres enim ex vnaquaque re decimam offerre diis ſolebant. Decima eſt omnium bonorum iuſtè quęſitorũ pars, Deo debita. Quidam diſtingunt à primitiis, quod primitiæ ſunt frugum, aliorum verò dicitur decima. Et decima tripliciter poteſt conſiderari, vt colligi poteſt ex Alexan. de Ales. iij. parte ſummæ, & Bona. ſuprà ij. diſt. iij. parte ij. ar. j. quæſt. j. & Guil. Scoti imitatorẽ. His concordat Richard. in iiij. & ſuprà Tho. in 2. ij. quęſt. lxxxvij. Et poſt hos videri poteſt frater Pelbartus lib. iij. roſarij theologiæ, in dictione Abraham. §. vj. primo vt eſt præceptum morale, & de iure naturę, ſcilicet, quòd Deus honoretur de propria ſubſtantia, ſic quod aliquota pars detur Deo ſeruiẽtibus ad ſubſtentationem. Iſto modo ſemper fuit in præcepto ſimpliciter, vtpotè iure diuino, ſecundũ rationem iuſtitiæ quæ exigit, vt qui metunt ſpiritualia à miniſtris Eccleſiæ, dent eis temporalia. Vnde Gen. 47. ſacerdotibus in ægypto cibaria ex horreis publicis dabantur, ſic cõſiderando decima manet etiam hodie noua lege. Vnde Gerſon parte. ij, in regul. moralibus ait, Solutio decimarum ſacerdotibus eſt de iure diuino, quatenus inde ſuſtentẽtur. Sed quotam hanc vel illã aſſignare aut in alios redditus cõmutare, poſitiui iuris exiſtit. Secundo modo conſideratur vt eſt præceptum iudiciale, ſcilicet inquantum determinat decimam dandam miniſtris, & ſic ante legem datam fuit de conſilio tantum. Nam Gen. 28, Iacob vouit decimas, quod vouere non potuiſſet ſi in præcepto fuiſſet: ſed poſtea in lege factum eſt præceptum. Vnde præcipiebatur Exod. 23. & Nume. 8. iſto modo non obligant ſicut nec alia iudicialia, niſi prout præcipiũtur ab eo qui poteſt, id eſt ab Eccleſia. Vnde ſicut ſunt de iure poſitiuo, & manent vt præcepta Eccleſiæ in noua lege. Tertio modo conſideretur decim a vt quid cerimoniale ſiue figurale, quia figurabant perfectionẽ Chriſti & Chriſtum futurum. 1. Cor. 15. Omnia in

figura cõtingebant illis. Etenim decimam dare, fuit ſignum perfectæ curationis ab omni morbo peccatorum: quæ expectabatur fiẽda per Chriſtum. Nam denarius eſt numerus perfectus, quia primus limes numerorum, vltra quem non proceditur niſi replicando præcedentes numeros. Et ita qui dabat decimas, proteſtabatur quaſi in quodã ſigno ad ſe pertinere imperſectionem, reſeruando ſibi nouem partes ſubſtantiæ, & expectare perfectionem futuram per Chriſtum. Iſto modo decimæ ſicut & alia cerimonialia ceſſauerunt, ac prohibentur: inquãtum eſt morale remanſit. Vnde ſecundum Tho. ij. quotli. q. iiij. ar. iij. dicitur quod nulla conſuetudo contraria ſoluit hominem ab obligatione reddendi decimas, quia hæc obligatiò fundatur ſuper ius diuinum & naturale, ideo ſemper tenẽtur homines reddere decimas, ſi Eccleſia exigat, contraria cõſuetudine non obſtante. Deus autem voluit in noua lege decimas dari, non in figura futuri, ſcilicet Chriſti, ſed vt primò ex noſtris ſubſtantiis Deum honorando & gratias Deo agẽdo adquiramus gratiam ſpiritusſancti. Secundò vt per decimas mereamur bonorum temporalium & corporalium augmentum. Malach. 3. xvj. q. j. Decimę. Tertiò vt ex charitate, obediendo præceptis iuris naturalis, & moralis, & Eccleſiæ, mereamur æternam gloriam. Vide & aliàs de decimis canoniſtas, qui aliquo modo aduerſari vidẽtur Theologis in quibuſdam. Vide & Gerſonem parte iiij. ſermone contra bullam mendicantium de decimis, & alia multa, laconiſmo gaudemus.

¶ DECIMATIO ſecundũ S. Bonauẽ. di. iij. li. iij. actus fuit moralis, ſacramentalis & figuralis. Moralis inquantum eſt alicuius partis donatio ad ſuſtentationem eorum qui diuino ſunt cultui deputati. Morale enim & iuſtũ eſt vt de altari viuat qui altari deſeruit. 1. Cor. 9. Sacramentale inquantum eſt donatio alicuius partis ad Dei honorem in fide mediatoris ob curationem morbi originalis. Figuralis inquãtum donatio decimæ partis ſacta ſummo ſacerdoti, ſignificabat curationem vtilem fiendã per futurum ſummum ſacerdotem Chriſtum. Decẽ enim vtilitatem importat, pro quanto omnes numeri poſteriores ex ipſo in ratione numeri componuntur. Latius ſcribit Gabriël di. iij. q. ij. ar. ij. li. iij. Et concluſione iij. dicit: Mediator Dei & hominum Chriſtus Ieſus non eſt in lumbis Abrahæ decimatus, cuius vulneris per propagationẽ ex lumbis Abraham contracti curatio per decimationem Abrahæ eſt figurata. Sed Chriſtus etſi in lumbis Abrahæ fuit, quia materialis Chriſti ſubſtãtia fuit in lũbis Abrahæ tanquam effectus in ſua cauſa, non tamen per eius deſcenſum vulnus accepit, nec curatione indiguit, ergo eius curatio quæ non fuit, figurari non potuit, & per conſequens decimatus non fuit. Et inquantum decimatio fuit actus figuralis, ſignificabat futuram generalem curationem omniũ morboſorum præſentium & futurorum ab Abraham deſcendẽtium per ſummum ſacerdotem Chriſtum. Et ideò vt ſic non figurabat tãtum curationẽ Abrahæ, ſed omnium futurorum ab eo deſcendentium. Et per hoc omnes in lumbis Abrahæ exiſtentes ſecundum materialem ſubſtãtiam decimati ſunt, qui curatione indiguerunt, hac decimatione Abrahæ ſignificati & figurati. Vide latiùs Gabrielẽ vbi ſuprà.

¶ DECIPERE vide in dictione Fallere, &c.

¶ DEFECTVS ſignificat penuriam, vitium aut culpã aut morbũ. Sunt autem multiplices defectus (vt notat ſanctus Bonauen. di. xv. q. ij. lib. iij.) Quidam ſunt defectus qui ſunt ex culpa, quidam verò qui ſunt ex culpa & ad culpam, ſicut pronitas ad malum, & difficultas ad bonum. Illos autem defectus qui nõ tantùm ſunt ex culpa, ſed etiam via ad culpam, nõ decuit Chriſtum aſſumere, quia Chriſtus fuit miniſter iuſtitiæ omnino ſegregatus à peccato. Alios autem defectus decuit ipſum aſſumere, ſed nõ omnes, quia quidam ſunt defectus naturales, quidã perſonales. Defectus autẽ naturales voco illos (inquit Bona.) qui reſpiciunt totam naturam humanam vniuerſaliter, ſicut ſames & ſitis, & defectus conſimiles. Perſonales autẽ defectus ſunt qui reſpiciũt aliquas perſonas ſpecialiter, ſicut diuerſę ęgritudinum ſpecies. Quoniam ergo Chriſtus venerat naturam humanã redimere communiter ſine perſonarum diſtinctione, hinc eſt quod defectus naturales non perſonales defectus pœnales tantum non vicioſos debuit in ſe habere abſque dubio. Itaque Chriſtus non omnes defectus noſtros aſſumpſit, ſicut dicit Magiſter di. xv. libr. iij. ſed illos tantum quos ipſum aſſumere decuit, & nobis expediens fuit. Ex alia autẽ & alia cauſa, vt idem vult Magiſter, ſunt iſti defectus in nobis & in Chriſto. In nobis enim ſunt ex neceſſitate cõtracti, ſed in Chriſto ſunt ex volũtate aſſumpti, vt pulchrè deducit & probat ſanctus Bona. q. iij. vbi ſuprà.

¶ DEFENSOR, qui defendit aliquem ab aduerſario. Et defenſor (vt notat Gabr. q. ij. diſt. xv. ar. iij. dub. ij. li. iiij. & habetur in glo. in cle. j. de pœnis) eſt duplex. Vnus qui auctoritatem delinquendi præſtat, & ille amplius punitur. Alius defenſor, qui poſt delictum defendit, puta impediendo ne delinquens ad iudicem veniat examinandus vel puniendus, vel ne fiat executio, & hic punitur. Secùs ſi defenderit eum ne lædatur à priuato. Et quamuis non prodendus ſit qui bona fide ad alium confugit, non tamen eſt defendendus, quia qui defendit delinquentem, maledictus eſt apud Deũ & homines, & corripietur increpatione ſeueriſſima. Vnde xj. q. iij. Qui conſentit. & xxiiij. q. iij. qui aliorũ, dicitur, Qui aliorũ defendit errorem multò amplius eſt dãnabilior illis qui errãt.

¶ DEFORMIS, turpis, quaſi ſeorſum à forma: à quo deformitas. Et deformitas in corpore poteſt contingere tripliciter (vt ſcribit Petrus de Palude diſt. xliiij. q. j. li. iiij.) vno modo ex defectu alicuius cõuenientis: ſicut mutilatos vel mancos dicimus deformes vel nanos, primos ex defectu membri: ſecũdos ex defectu debitæ quantitatis. Secundo modo contingit deformitas ex appoſitione alicuius diſconuenientis, vt eſt membrum ſuperfluum: vt eſt ſextus digitus, vel macula ſuperueniens oculo vel alia ſuperfluitas in alio membro. Tertio modo ex indebita partium diſpoſitione, vt in claudis & luſcis & huiuſcemodi. Hæc Paludenſis vbi ſuprà.

¶ DEGENERARE eſt à genere deſciſcere. Vel (vt ſcribit S. Bonauen. di. xix. in dubiis literalibus. li. j.) eſt extra genus generantis exire. Exire autem extra genus generantis hoc eſt, aut quantum ad formam communẽ & naturam, & ſic eſt generatio in ęquiuocis, ſicut equus ex aſina generat burdonẽ, & aſinus ex equa mulum, vnde mulus degenerat. Alio modo degenerare eſt proprietates degenerantis relinquere, retenta natura, ſicut filius qui generatur ex patre nobili & pulchro, eſt ruſticus & turpis. Tertio eſt degenerare, naturam generantis relinquere, nõ per diſſimilitudinẽ, ſed per diuerſitatẽ: & hoc modo omnis natiuitas creata degenerat, quia ĩ omni crea

tura

tura generans eſt aliud à generante, & in ſola diuina generatione degeneratio non eſt, quia nihil naſcitur nouum, nihil additur alienum. Et ideo generans à generante in ſubſtantia non ſeparatur, & ideo ſola illa generatio eſt nobiliſſima. Hęc Bonauē. Hinc Hilarius vt refert magiſter di.xix. libr.j. Fateamur inquit ergo quod pater eſt in filio & filius in patre, & Deus in Deo, non per duplicem conuenientium generum coniunctionem, nec per inſitiuam capacioris ſubſtantiæ naturam, ſed per naturæ vnitam ſimilitudinem, per natiuitatem viuentis ex viuente natura, dum res non differt, dum naturam Dei non degenerat natiuitas, dum nō aliud aliquid ex Deo quàm Deus naſcitur, dum nihil in his nouum eſt, nihil alienum, nihil ſeparabile, &c.

¶ DEGRADATIO Vide in dictione Depoſitio. Degradati dicuntur qui de exauctoratorum ſunt genere (vt dicit Corteſius lib.iiij.di.v.) Vide & aliàs multa de degradatione.

¶ DELECTATIO ſecūdum Ariſto.j.Rhetor. eſt quidam motus animæ & conſtitutio ſimul tota & ſenſibilis in naturam exiſtente. Dicitur motus quod ponitur pro genere ſecundum S. Thom.j.ij.quęſt.xxxj. & ſecundū eum poteſt eſſe prædicatio cauſalis. Sed videtur quod poſſit eſſe identica, vt ſcribit Gabriël di.j.q.iij.lib.j. Nam motus nō ſumitur hîc vt importat quandam ſucceſſiuam rei tendētiam ad ſuę perfectionis habendæ conſecutionem. Sed motus nominat quandam operationem complacentem in re volita & habita, quomodo intelligere, velle & ſimilia dicuntur motus, ſut etiam ceſſatio ab eiſdem, & quies in aliquo, conſiderata & habita bonitate obiecti veluti conplacentis, ideo & poteſt accipi expoſitiuè cùm dicitur, eſt motus animæ & conſtitutio ſimul tota. Vbi ſecundum B. Thom. conſtitutio non debet accipi, prout eſt cōſtitui, ſed prout eſt inſtitutum eſſe quaſi in termino motus. Non enim delectatio eſt generatio, vt Plato poſuit, ſed magis conſiſtit in factum eſſe, vt dicitur. vij. Ethi. dicitur ſenſibilis, per hoc ſecundū Gab. excluduntur ea quę nulla potentia cognitiua à nobis comprehēdi poſſunt. Sicut enim nihil amatur niſi cognitum, ita & in nullo delectatur voluntas niſi in cognito & quod præſens eſt. Dicitur ſenſibile propter excludere inſenſibilia. Vide latiùs Gabriëlem. Et ibidem dicit quod in damnatis nulla eſt delectatio, nec delectatio eſt amor, ſicut triſtitia non eſt odium. Nam beati odiunt mala, & tamen non triſtantur, quia beatitudo expellit omnem triſtitiam, ſicut damnatio omnem delectationem. Secùs de Chriſto viatore & comprehenſore. Nec obſtat dictum Gregorij dicentis, diabolum delectari & exultare. Ad quod Pſalmus & glo. Qui tribulant me, exultabunt, &c. Nam exultare & delectari ibi ſumuntur pro complacentia intenſa in lapſu hominis, & non ſumuntur illa nomina propriè. Et dilectio eſt immediatè à voluntate tanquam à cauſa efficiente. Sed delectatio intellectiua (non autem ſenſitiua) eſt immediatè ab actu voluntatis, vel ſic, cauſa immediata delectationis ſenſitiuæ eſt cognitio ſenſitiua. Cauſa verò immediata delectationis intellectiuæ eſt volitio ſiue actus voluntatis. Latiùs Gabriël vbi ſuprà. Et probabilius dicitur quod delectatio eſt ſubiectiuè in voluntate quàm actu voluntatis, vt tenet Occam, quem refert Gabriël, qui longior eſt in hac re, vide eum.

¶ DELECTATIO ſecundum Gerſonem parte iiij. lect.ij. quæ incipit, pœnitemini, eſt motus animę cō ſurgens ex apprehenſione obiecti per modum conuenientis. Triſtitia verò eſt motus ſequens ad apprehenſionem obiecti per modum diſconuenientis. Et vt idem dicit ſuper Cantica Canticorum, conſideratione ij. Delectatio ſortitur hoc nomen à ſimilitudine lactentium puerorum, quaſi dulcis lactatio. Cauſatur autem ab amore, imo non niſi ab amore vel amatione delectatio. Hinc illud populare: Gaudium niſi de amore nullum eſſe poteſt. Eſt itaque delectatio perceptio conuenientis coniuncti: amor autem non eſt niſi conuenientia, & adaptatio rei ad ſuum conueniens. Latiùs Gerſon ſcribit. Et delectationum aliquæ ſunt corporales & ſenſitiuæ, aliæ ſunt ſpirituales ſeu intellectuales, vt ſcriptis reliquit Gerſon parte ij. de delectatione, an ſit peccatum. Delectationes corporales & ſenſitiuæ dicuntur quæ in appetitu ſenſitiuo, & de bono ſenſibili ſeu bono ſecundum ſenſum fiunt. Spirituales verò ſeu intellectuales, quæ ſunt in appetitu intellectiuo, & de bono intelligibili, ſeu bono ſecundum intellectum. Hæc Gerſon, qui & multa de delectatione ſcribit vbi ſuprà.

¶ DELECTATIO adhuc quædam eſt ſpiritualis, alia carnalis, & non accipitur ibi ſpiritualitas & carnalitas vt ſtatim ſuprà, inquantum ſcilicet ſolam animæ vel corporis delectationem importet, ſed vt capit Apoſtolus, diſtinctionem faciens inter hominē ſpiritualem & carnalem. 1. Corint. 3. & in pluribus aliis locis. Vnde delectatio ſpiritualis eſt, quæ eſt in Deo creatore, vel propter Deum. In creatore quidem, quando ſcilicet homo in eo directè delectatur, conſiderando ſcilicet, & contemplando ſuam immenſitatem, maieſtatem & virtutem & bonitatem, & huiuſmodi iuxta illud Pſal. Memor fui Dei, & delectatus ſum. Et illud: Delectare in Domino, & dabit tibi petitionem cordis tui. propter Deum verò, quando ſcilicet aliquis in aliquo bono alio à Deo, ſiue ſit intellectuale ſiue corporale, debitè delectatur, non tamen illic ſiſtendo, ſad delectationem illam purè in Deum reflectendo, vt ſi quis (exempli gratia) in ſcientia ſibi data delactatetur, inquantum ſe per eam in Deum, ad laudemque ſuam, & ſui nominis exaltationem proficere poſſe ſperaret, vel in aliqua re magna, pulchra, vel admirabili manu ducendo per illud intellectum ſuum in admirationem, & delectationem infinitæ potentiæ, ſapientiæ, & bonitatis Dei, iuxta illud Pſal. Delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Et huiuſmodi delectationes ſpirituales non ſolùm peccata non ſunt, ſed meritoriæ, imò tantæ eſſe poſſent quòd ad magnā perfectionem hominem ducerent. Gerſon.

¶ DELECTATIO Carnalis quæ à ſpirituali iam dicta diſtinguitur, eſt duplex, ſcilicet naturalis & voluntaria. Naturalis eſt cùm vnaquæque vis animæ in ſuo obiecto, quod tanquam ſibi bonum & conueniens apprehendit, delectatur, vt puta ratio in cognitione veri, viſus in coloribus, maximę mediis, auditus in ſonis medioctibus, & ſic de aliis. Et propriè nihil aliud eſt quàm quedā naturalis virtutis appetitiuæ quies, in aliquo bono ſibi conuenienti amato ſeu deſiderato: vt poſſet poni exemplum in calefactione poſt magnum frigus, vel potu poſt vehementem ſitim. Et hæc delectatio ſic conſiderata & ſtrictè ſumenda vt diſtinguitur à voluntaria de ſe, nec eſt laudabilis nec vituperabilis, quia

vt frequenter, quod actus dicantur virtuoſi vel deſectiui, hoc habent à ratione & voluntate, inquãtum, ſcilicet ab eis imperantur vel conſentiuuntur. Delectatio verò voluntaria eſt propriè quæ apprehenſionem rationis ſequitur. Cùm enim ratio aliquid tanquam bonum cõueniens apprehendit, cauſatur in ea quidam motus ſeu appetitus ad illud ſic apprehenſum, quem conſequitur delectatio, quæ propriè nihil aliud eſt niſi quædam voluntatis complacentia in eo quod ſic ipſa ratio apprehendit. Et hic motus, ſeu appetitus rationis eſt ille motus ſeu appetitus qui rationalis nominatur: & largè ſumendo poteſt dici & delectatio naturalis. Sed vt diſtinguitur à naturali dicta ſuprà, conſideratur ſolummodo inquantum à ratione quæ volũtatem regulare habet, imperatur aut conſentitur, & inquantum ipſa volũtas in cuius libertate erat apprehenſionẽ & motũ rationis ſequi vel nõ ſequi, propter huiuſmodi delectatio volũtaria appellatur, ad ipſam ẽt mouetur & inclinat. Et ſi illa delectatio eſt debite regulata debitè q; mẽſorata, vt ſcilicet, in rẽ licitã, & quãtũ debet & quomodo debet, talis delectatio nõ eſt peccatũ, vt in actu cõiugali vel cibo & potu. Si autẽ huiuſmodi delectatio voluntaria ſit rationis apprehenſionẽ conſequens, non eſt debitè regulata, vt puta quia eſt in rem illicitam, vel quia debitam menſuram aut debitum modũ excedit, quod ea vicio fomite mouente procedit, propter quod & vicinſa dicitur, & illa poteſt eſſe veniale peccatũ, vt in riſu ſuperfluo, vel in verbo ocioſo, quod tamen ex nimia libidine poſſet effici mortale, aut contemptu, vel poteſt eſſe mortale. Et ſi huiuſmodi delectatio non eſt moroſa, tunc non eſt niſi veniale. Si verò moroſa fuerit, eſt peccatum mortale, intelligendum, vt dicũt doctores quidam de mora conſenſus in delectationẽ, & non de mora temporis. Latiùs tamẽ & meliùs declarat & oſtẽdit Gerſon quãdo ſit peccatũ mortale parte. ij. tracta. de delectatione, quãdo ſit peccatũ, quẽ videre potes, qui multa ſcribit de delectatione.

¶ Delectatio eſt in ſenſu dupliciter (vt ſcribit S. Bona. di. xlix. ar. iij. q. j. li. iiij.) Vna per redundantiã, alia per obiecti præſentiam. Sicut quãdo anima eſt interius plena delectatione, ita inebriantur & potẽtiæ ſentiendi, quod nullo modo quærunt nec egent exterius delectari. Et hæc delectatio erit præmium omnium ſenſuum, & omnibus ſanctis. Hanc autem delectationem non habent à ſe, nec ab actu ſuo, ſed ab actu animæ. Alia eſt delectatio per obiecti conuenientis pœnitentiam. & quia ſolùm duo ſunt ſenſus qui habent obiecta glorioſa, ideo ſolùm in duobus eſt, & hoc non eſt præmium, niſi valdè accidentale, quia non magis eſt glorioſus ſenſus in illius abſentia quàm in præſentis. Bonnauen.

¶ Delere eſt in totum leuare & remouere. Vbicunque autem hoc verbum deleri, vel delebitur in ſcriptura ponitur, aut peribit de populo ſuo, denotat interitus ſalutis, & mors æterna, vt notat Gabriël di. j. q. iiij. art. ij. libr. iiij. Vnde Gen. 17. dicitur: Maſculus cuius præputij caro circumciſa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit. Et hoc verbum, Deleri, poteſt accipi dupliciter, (vt ſcribit Dominus Car. Came. q. xij. art. j. lib. j. Vno modo propriè. Et ſic deleri de libro vitæ præſupponit fuiſſe ſcriptum, & deleri de libro, idẽ eſt quod non eſſe ſcriptum, & prius fuiſſe ſcriptum, & ſic ſcriptus in libro vitæ non poteſt deleri, intelligendo de his qui ſunt ſcripti ſecundum æternam præſcientiam, nam hoc argueret mutationem voluntatis diuinæ, vt patet. Alio modo poteſt ſumi magis largè, vt idem eſt delere quod non eſſe ſcriptũ, & hoc eſt poſſibile de potentia abſoluta. Quod ergo Moyſes fuiſſet deletus de libro in quo erat ſcriptus ſimpliciter, impoſſibile fuit in primo ſenſu, & implicat contradictionem, ſicut patet, ſed non in ſecundo ſenſu. Quod autem Moyſes dixit, & habetur Exod. 32. Obſecro Domine aut dimitte eis noxam hanc, aut dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Vnde ait Magiſter hiſtoriarum quod hoc ex magna confidentia in Deum eſt impoſſibile dictum. q. di. ſicut eſt impoſſibile vt me deleas, ſic oro nõ poſſe fieri quin dimittas, &c.

¶ Delere peccata eſt ea remittere, amouere. Aliud autem eſt peccata deleri, aliud bona opera mortificari, vt ſcribit S. Bonauen. di. xiij. parte j. q. j. li. iiij. in ſolu. arg. Bona nãque opera mortificantur, nõ quia eſſe deſinant, ſed quia reputantur indigna remuneratione æterna, propter indignitatem ſolùm peccãtis. Sed peccata deleri, verè dicit peccati expulſionẽ & remotionem talis vicij ab anima. Vnde ſicut charitas quæ eſt habitus animæ nunquam eadem redit ſi amittatur, ſic nec culpa eadem redire poteſt. Et à verbo delere, venit deletio, quæ eſt triplex (vt ſcribit Bruleſer. d. vj. q. v. li. iiij.) Prima eſt deletio acceptionis vel acceptationis diuinæ, & eſt illa qua deletur gratia vel ipſa charitas, per quam homo eſt acceptabilis ad vitam æternam. Et iſta deletio eſt peſſima, & eſt à Deo effectiuè, à peccatoribus demeritoriè. Vnde Pſalmus: Deleãtur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Secunda eſt deletio iniquitatis peruerſæ. Et eſt illa qua peccatum mortale deletur in aliquo, & iſta eſt optima, & fit per gratiam formaliter. De hac dicebat Pſal. Secũdum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Tertia eſt deletio entitatis creatæ, & eſt illa qua deletur & deſtruitur aliqua entitas creata. Et iſta eſt duplex. Quædam eſt annullatiua ſimpliciter & totaliter, & eſt illa qua res ſic deletur quod ex ea nihil remanet, vt quando deletur & deſtruitur gratia totaliter. Et hoc fit quando quis peccat mortaliter. Alia eſt deletio annullatiua partialiter, & eſt illa qua aliquid annihilatur, ſic tamen quod aliqua pars eius remanet, vt fit in morte animalis. Character quoq; non deletur per deletionẽ, quãdo quis peccat, licèt deleat gratiã, vnde & non deletur per deletionẽ acceptionis diuinæ, quia poteſt ſtare cũ peccato, nec poteſt deleri per deletionẽ iniquitatis peruerſę, nec eſt delebilis per deletionẽ entitatis creatæ ab aliquo ente naturali. Sed character de potẽtia Dei increata eſt delebilis, vt olim dicebat: Delebo omnem ſubſtantiam quam creaui à facie terrę, ſed character eſt entitas indelebilis de potentia Dei ordinata, quia ſic ordinauit.

¶ Deliciæ dicũtur oblectamẽta, & quę nobis ſunt voluptati. Deliciæ verò paradiſi ſpiritualis ſunt gratia & virtutes. Gabr. di. iiij. q. vnica li. ij. Et illud Pſal. Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominũ, intelligitur (vt ſcribit Gerſon parte iij. ſuper cantica canticorum) non formaliter ſed cauſaliter: quia facit effectualiter delectari, vt eſt illud: Lætabitur Dominus in operibus ſuis.

¶ Delinquere eſt peccare, vel omittere, quæ quiſquam facere debet. Vel vt ſcribit Paulus Corteſius eloquẽtiſſimus Theologus. li. ij. ſententiarũ di. iij. delinquere nihil aliud eſſe quàm ab amuſſi declinare.

actus ſui. Nam ſi vel ex rerum natura, vel ex moralium aut artificiorum ratione peccatum elicitur, id ſolum à recto non torquetur, cuius eſt formula ipſa agentis virtus. Diuinæ autem mentis voluntas ſola eſt amuſſis actus ſui, nullisque ſuperioribus finibus circunſcribitur. At cæterorum quorumcunque voluntas nullam actus ſui formulam aſſequitur, niſi quatenus in rectum ab vniuerſitatis parente dirigatur. Ex quo quidem aſſumitur Deũ delinquere non poſſe, cætera autem delinquere poſſe conditionis naturæ ſuo modo, quo cõſtituto probatur cœlicum genus peccare potuiſſe, hoc eſt Angelos per ſuperbiam, ſcilicet. Et à delinquere venit delictum, quod idem eſt quod peccatum. Et licèt omne delictum dicatur magnum (vt ſcribit Iacobus de Valentia in Pſal. 18.) inquantum contra Deum committitur, tamen peccatum finalis impœnitentiæ & obſtinationis dicitur maximum, eò quod poſt mortẽ non poteſt per pœnitentiam deleri, quia nõ amplius eſt locus nec tempus pœnitentiæ. Dicitur autem delictũ quaſi derelictum. Eſt enim boni deſertio.

¶ DEMERITVM vt habet Rich. di. vlt. libr. iiij. circa textum & libr. ij. di. vij. dicitur culpa pro qua ſecundum decretum diuini iudicij infligi debet à iudice pœna peccati.

¶ DÆMON ſecundum Guil. Scoti imitatorem lib. ij. ſen. diſt. v. ſolet capi tripliciter. Vno modo idem eſt quod ſciẽs, vnde in Latino interpretatur peritus vel ſciẽs. Inde mali ſpiritus vocantur cacodæmones, id eſt malũ ſciẽtes. Sed boni Angeli dicuntur eudęmones. Vel (vt alij dicunt) calodæmones, id eſt bonum ſcientes. Nam kalon Græcè, Latinè dicitur bonum, ſiue pulchrũ, ſiue honeſtũ. Hinc Act. 17. Athenienſes di. de Paulo quod nouorũ dæmoniorũ videretur annunciator eſſe, id eſt nouarum ſententiarum, vt patet ex textu ſequenti. Dixerunt enim eidem, Noua infers auribus noſtris, ita quod dęmonium idem ſit quod ſcientia, & dæmon idem quod ſciens. Secundo modo dæmones dicuntur apud Platonem quidam ſpiritus naturæ ſubtilis aëreæ miræ cognoſcibilitatis ſiue bonus ſiue malus. Tertio principaliter dæmon accipitur in Theologia pro Angelo apoſtata, per peccatum obſtinato. Et eſt inuentũ hoc nomen ex lingua Syriaca, ſcilicet dęmon, quaſi dimon à diuitiis & mammon. Mammon quippe in illa lingua diues dicitur. Dum igitur Angelus malus ſine merito voluit habere diuitias beatitudinis & diuinæ æqualitatis, rectè dæmon nuncupatus eſt. Siue per contrarium diues ironicè loquendo, id eſt pauperrimus ſeu miſerrimus. Hic omnibus nocere ſtudet. Vnde Aug. 8. de ciui. Dei dicit. Certum eſt dæmones eſſe ſpiritus nocendi cupidiſſimos, ſcilicet hominibus in anima & corpore, & à iuſtitia penitus alienos, ſuperbia tumidos, inuidentia liuidos, fallatia callidos, &c. Vnde Dei iuſtitia digni ſunt pœna. Concordat Paulus Corteſius. lib. ij. ſuarum ſententiarum diſt. iij. cum ait: Dæmonum genus eſt natura noxium, inuidię felle luridum, in fallendo vaſrum ac inſidioſum, verriculum generis humani. Ideoque in hominũ corpora obrepere, ac vltro citroque vexando concurſare ſuapte natura poſſunt, nec eorum quidem appulſus animantium genus vllum expers videri poteſt, niſi ſit cœleſti ſera aditus pręcluſus. Vnde Gerſon parte. j. tracta. de erroribus circa artem magicam & articulis reprobatis ait, Tradit vera fides quod dæmones nequam ſunt ſpiritus, humanę naturę hoſtes acerrimi, ſęuiſſimi, aſtutiſſimi, quorum violentiam improbiſſimamque tyrannidem, ſi nõ compeſceret & frænaret diuina bonitas, de hominibus actum eſſet, quod ipſi funditus deperirẽt. Iob 41. Non eſt poteſtas ſuper terrã quæ comparetur ei, attamen ſuus conatus omnino vanus eſt, niſi pro quanto permiſerit Deus. Permittit autem Deus propter obſtinatorum damnationem vel ad peccantium purgationem & punitionem, vel ad fidelium probationem & exercitationem, vel ad gloriæ Dei manifeſtationem. Et hoc latiùs declarat Gerſon. Accedit eidem quod haud quoq; (vt ait Corteſius) eſt eorum naturæ negatum quin poſſint corporum integumenta arripere, in variaq; figurarum genera transferri, quo calidius improuida hominum ingenia laceſſant, vt ſæpè in diuorum pugilata contigiſſe legimus, qui olfactu aduẽtantiũ præſtigias agnouerunt. Hæc Corteſius di. iij. libr. ij.

¶ De dæmone ſuccubo & incubo, vnde dæmon (vt ſcriptis prodidit Gabr. diſtinct. viij. quæſt. j. art. iij. li. ij) poteſt alicui ſuccumbẽdo in aſſumpto corpore in ſpecie mulieris alicuius ſemen recipere & ſeruare illud in ſua naturali qualitate cõuenienti naturali generationi, quouſque transfundat illud in matricẽ alicuius fœminæ ipſi incubãdo. Et per hunc modum fœminas imprægnare, vbi nihil facit niſi quod primo recipit ſemen à viro, ei in ſpecie fœminæ incumbendo, & poſtea mouet illud localiter transfundendo in fœminæ matricem ei incubando. Et ſic ſi ſemen illud receptum & transfuſum non admittit ſuam vim naturalem & qualitatem conuenientem, poteſt per ipſum fieri conceptio & generatio, acſi primo de viro (à cuius corpore deciſum eſt) immediatè transfuſum fuiſſet in fœminam illam. De hoc B. Aug. xv. de ciui. c. xxiij. dicit: Quoniam creberrima fama eſt, multique ſe expertos vel ab eis qui experti eſſent, de quorum fide dubitandum non eſſet, audiſſe confirmant, ſiluanos atque faunos (quos vulgo incubos vocant) improbos ſæpè extitiſſe mulieribus, & earũ appetiſſe & peregiſſe concubitum; & quoſdã dæmones quos duſios galli nuncupant, aſſiduè hanc immundiciã & tentare & efficere plures taleſque aſſeuerant, vt hoc negare impudentiæ videatur. Hæc ille. Et hoc modo attribuitur angelo, non quidem bono (abſit enim vt tam vilibus ſe immiſceat) ſed malo, generare non quòd de ſua ſubſtantia generet, ſed quia conſtituendo ſe primo ſuccubum, deinde incubum, ſemen receptum trãsfundit. Nec dæmon ſic pater eſt pueri geniti, ſed vir à quo deciſum eſt illud ſemen, & à dæmone ſuccubo receptum. Et ita intelligenda ſunt quæ de incubis & ſuccubis in hiſtoriis & ſanctorum legendis leguntur. Gabriël.

¶ DENARIVS ſubſtantiuè genus eſt monetæ argenteæ quod denas libras ęris valeret. Accipitur modo pro nummo, & in ſacra ſcriptura quandoque accipitur pro fœlicitate ęterna. Vnde dicit (Matth. 20. Acceperunt autem ipſi ſingulos denarios. Quod verũ eſt (inquit Scotus diſt. vlti. q. vj. lib. iiij.) & exponitur de vita æterna, quã quilibet accipit. Aliter expono dicit Scotus quod ille denarius eſt eſſentia diuina, quę eſt idẽ obiectum omnium beatorũ, & datur omnib' ſub æqualitatione, q: infinita ex parte obiecti.

¶ DENOMINARE eſt nomẽ alicuius habere vel nominare. Et res quandoque denominantur à re poſitiua quam habẽt, vt ab anima rationali rationalis, ab albedine albus, à gratia gratus (vt ſcribit Gabriël diſt. xxxiiij. q. vnica ar. j. li. ij.) Aliquãdo à re ali-

quaqua caret, vt cæcus à carentia viſus, iniuſtus à carentia iuſtitiæ. Et ſecundùm hoc aliquæ denominationes dicuntur poſitiuæ, aliquæ priuatiuæ, vel negatiuę: primarum denominationũ abſtracta ſupponunt pro aliqua re ſeu entitate, vel pro pluribus rebus: ſecundarum verò abſtracta, non ſupponunt pro re aliqua, ſed important carentiã rei, vt tenebra nõ ſupponit pro aliqua re, ſed dicit abſentiã lucis. Et propoſitiones affirmatiuæ de talibus abſtractis, vt verè ſunt, accipiẽdæ ſunt negatiuæ: vt ſi dicimus, Aſſumunt tenebræ, accipiẽda eſt pro illa, non adeſt lux. Cæcitas ineſt oculo, id eſt oculus caret ſeu non habet viſum. Et cum dicitur malũ eſſe in re aliqua, non aliud ſignificat niſi quod aliquod bonum non habet, quod habere debet. Et ita omnes affirmatiuę in negatiuas ſunt reſoluendæ. Hæc Gregorius de Arimino in diſtinct. xxxiiij. libr. ij. Similia habentur in de Ciuit. Dei, libr. xj. cap. x. de tenebra. Item lib. xiiij. cap. xj. de malo. & lib. xj. ca. xxij. de malo. Vide ibi & Gabriëlem vbi ſuprà.

¶ Dependere ab alio eſſentialiter intelligitur vno modo ſimpliciter & abſolutè (vt habet Gabriël diſtinct. ij. quæſt. x. libr. j.) Et Dominus Cardinalis Cameracen. quæſt. iij. artic. iij. ferè in fine libri primi. quia, ſcilicet ſine illo non poſſet eſſe vel conſeruari aliis quibuſcunque poſitis. Et ſic nihil eſſentialiter dependet niſi à ſolo Deo. Vnde idem Gabriel diſtinct. ij. quæſt. j. libr. ij. tam Angeli quàm ſubſtantiæ corruptibiles æqualiter depẽdent à Deo tanquam à cauſa conſeruãte. Alio modo ſecundùm quid, quia, ſcilicet de facto ponitur in eſſe & conſeruatur ab illo, & ſine illo non fieret, nec naturaliter fieri poſſet, licèt bene abſolutè. Et ſic aliquid eſſentialiter dependet à cauſa creata, quia ſecũdum curſum naturæ cauſatur & conſeruatur ab illa. Dominus Præpoſitus Gabriël in j. vbi ſuprà, qui paulò antè dicit, quod ſecundùm fidem omnis cauſa creata non ſolùm in eſſendo, ſed etiam in cauſando eſſentialiter dependet à Deo; & Deus à nulla cauſa dependet eſſentialiter cauſando. Item ſecundùm fidem ſimpliciter & abſolutè nihil eſſentialiter dependet ab aliqua cauſa creata, ſiue in cauſari, ſiue in eſſe: hæc ſunt de mente Domini Cardinalis Cameracen. & aliorum. Dependentia verò accidentalis eſt, qua dependet accidens à ſubſtantia vel à ſubiecto ſuo: ſicut color dependet à pariete cui inhæret, & album à ſubiecto, &c.

¶ Depoſitio, vt eſt pœna canonica, eſt maxima (vt ſcribit Scotus diſtinct. xxv. quæſt. j. li. iiij.) quia eſt totalis amotio à ſtatu clericali. Et ſi degradatio ſit amotio ab omni gradu clericali, tunc eadem eſt depoſitio & degradatio. Si autem degradatio ſit depoſitio tantum à determinato gradu, reſeruato tamẽ gradu alio, ſicut à ſacerdotij gradu, remanet gradus clericalis, tunc degradatio eſt quædã partialis pœna reſpectu depoſitionis. Amouetur autem à ſtatu & gradu clericali, non quòd character ordinis ſibi tollatur, nec per conſequens ordines ſuſcepti, ſed tollitur licentia exercendi actum cuiuſlibet ordinis. Et etiam priuilegium illud quòd competit ordinatis: vnde talis traditur curiæ ſeculari, ita quod & quantum ad actus Eccleſiaſticos & tutelam perſonarum Eccleſiaſticarum, quantum ad forum totaliter excluditur de numero Eccleſiaſticarum perſonarum. Et iſta pœna nunquam à iure, ſed præciſe infligenda eſt à Iudice. Forma autem ſecundum quam infligenda eſt, habetur extrà de pœnis. Degradatio eſt hodie. in vj. libro. Cauſæ autem propter quam infligẽda eſt, ſunt peccata enormia, vt puta hæreſis, ſchiſma, reuelatio confeſſionis. De primo, extrà de hære. ad abolendam. De ſecundo, extrà de ſchiſmaticis. abſcindendos, in vj. libr. De tertio, extrà de pœn. & remiſ. Omnis vtriuſque ſexus. Iſta autem pęna, vt idem Scotus dicit, non remittitur niſi per reſtitutionem integram, ab eo, qui poteſt reſtituere, qui ponitur ſolus Papa, quamuis legitimè depoſitus nõn legatur poſtea reſtitutus.

¶ Depoſitum eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt. Differt autem à mutuo, quia depoſitum datur ad vtilitatem dãtis, ſed mutuum ad vtilitatẽ accipientis. Beatus Thomas ij. ij. quæſt. lxij. art. vj. vnde depoſitarius.

¶ Depoſitarius (vt habet Gabriël diſtinct. xv. q. x artic. iij. dubio. ix. libro iiij.) eſt cui res mobilis ſeu potens ſe mouere traditur ad cuſtodiendum. Nam in rebus immobilibus depoſitio locum non habet, niſi fortè vbi à pluribus res quæ eſt in controuerſia pro ſequeſtre deponitur, vt in gloſſ. cap. bona fides. de depoſito. Et quandoque in depoſito dominium non tranfertur, ſed remanet apud depoſitorem: ſimiliter & facultas vtendi depoſito. Ideo cùm repetitur depoſitum, reddendum eſt. Et depoſitarius non poteſt vti re depoſita, aliàs furtum committeret, vt dicit Angelus in ſumma, Depoſitum. §. xij. allegans. l. qui furtum. ff. de cond. furti. Sed excipiuntur duo caſus. Primus, ſi pecunia non obſignata deponitur. Secundus, dum depoſitarius præſumit deponentem permiſſurum. Et lex depoſiti comprehenditur in cap. allegato, Bona fidea. & eſt Greg. ix. vbi dicitur: Bona fides abeſſe præſumitur, ſi rebus tuis ſaluis exiſtentibus depoſitas amiſiſti. De culpa quoque teneris, ſi te ipſum depoſito obtuliſti: vel ſi aliquid pro cuſtodia recipiſſes. Ex quo habetur quod depoſitarius tenetur facere diligentiam in cuſtodia depoſiti quam communiter homines facere ſolent in ſuis: quam ſi non faceret & depoſitum perderetur, tenetur ad damni reſtaurationem deponenti. Vide latiùs Gabriëlem vbi ſuprà. Et depoſitarius ſemper tenetur reſtituere depoſitum depoſitori petenti, niſi deponens eſſet furioſus, tunc nec gladius depoſitus eſt reddendus. Et niſi deponens poſt depoſitum fuerit deportatus & bona eius publicata, tunc enim deferendum eſt in publicum. Et niſi fur deponens furtum, tunc dominus rei præponendus eſt. Et quando fur depoſuit apud dominum cui ſurripuit, in his caſibus non tenetur reddere. Extra hos caſus qui non reddit depoſitum dum petitur, committit furtum, & condemnatus ſuo nomine efficitur infamis, vt in l. furti. §. Si quis alieno. ff. de his qui notan. infa. Idem ſentit Angelus.

¶ Deſiderare idem quod cupere. Ponit autem Iacobus de Valentia in Pſalm. Beati immaculati, differentiam inter cupere & deſiderare. Nam cupere eſt finem appetere, ſed deſiderare eſt conatum apponere per ea quę ſunt ad finem. Vnde attritus cupit felicitatem, & non peruenire ad pœnas debitas ex peccato, ſed non vult dimittere illud quod inducit peccatum, ſcilicet rem ablatam, aut mulierẽ aut vindictam, & ſic non facit pœnitentiam, per quam debet conſequi finem primò cupitum: & ſic talia cupit deſiderare, ſed impeditur conatus eius

per paſſio

per paſſionem. Hæc Valentia. Et ſecundum eundem illa habent ſe per ordinem, ſcilicet deſiderare, eſurire, ſiue petere & facere. Vnde deſiderare idē eſt quod aliquid cupere vel appetere. Sed eſurire vel ſitire, idem eſt quod cum toto affectu & conatu talem rem deſiderare, id eſt cum tali deſiderio ad conſequendam rem deſideratam totū conatū apponere. Facere autē eſt rem deſideratā per effectū adimplere. Vide latiùs ibi Epiſcopum Chriſtopolianū. Et aliquid dicitur deſiderare tripliciter. De quo vide ſuprà in dictione, Appetere.

¶ DESIDERIVM (vt ſcribit S. Tho. ij. ſen. d. xxvj. q. j. ar. iij.) eſt motus appetitiua in amabile, & inchoatiò amoris. Et differt ab amore, quia deſiderium eſt de bono nō habito: ſed amor eſt de bono abſolutè. Idē Tho. par. j. q. xx. ar. j. Eſt & deſiderium quieſcendi cū Chriſto. Et hoc poteſt venire ex duplici cauſa, vt habet S. Bona. d. xxix. lib. iij. in dub. liter. Vel propter tædium malorum præſentiū, vel propter cōtemptū terrenorum & abundātem prægustationē cæleſtiū. Primo modo eſt ſignū imperfectionis, nō perfectionis, quia ſic recuſat laborare. Secundo modo eſt ſignū perfectionis, quia non recuſat laborare: ſed ſpiritus tāto amoris deſiderio ſtringitur, quod vix pōt inter ſe & Deū interpoſitionē corporalē parietis ſuſtinere. Vnde hoc ſignū eſt quod amat Deū pfectè.

¶ DESIDERIVM efficax (vt ſcribit Occā in ſuo iij. q. vij.) eſt quo aliquis ſtatim oſtēſo ſibi per fidē, quòd fruitio Dei, per quā Deus habetur, eſt ſibi cōferēda propter merita, ſtatim elicit actum meritoriū ſi poteſt. Concordat Dominus Cardi. Came. q. vnica, li. iij. ſent. Vnde ſecūdum eum duplex eſt deſiderium: Vnū eſt reſpectu poſſibiliū, quando aliquis efficaciter deſiderat aliquid tanquā poſſibile haberi ab eo, & illud nō eſt in deſperantib9. Aliud eſt reſpectu impoſſibilium, ſcilicet quādo aliquis deſiderat aliquid & credit illud ſibi eſſe impoſſibile: & illud poteſt eſſe in deſperantibus. Vnde actus ſpei eſt deſiderium efficax, quo quis ſtatim oſtenſo per fidē, quòd beatitudo eſt ſibi cōferenda propter merita, ſtatim elicit actū deſiderij meritoriū, qui non poteſt eſſe in deſperantibus Hæc Card. Eſt præterea deſiderium ſanctum & deſiderium aridum, quo quia nunc ſubitò deflectitur, nunc ad theatra, nunc ad ſpectacula, nunc huc, nunc illud. De quod legito Gerſonē parte iij. de mendicitate ſpirituali parte j.

¶ DESPERATIO eſt qua quis diffidit ſe cōſequi poſſe quod ſperandum eſt: vel quādo ex falſa æſtimatione propter peccata quæ fecit, vel bona quæ omiſit, deſperat de Dei miſericordia, credēs Deū nolle vel non poſſe ſibi parcere vel in gratiā recipere. Et ſecūdū B. Tho. nō importat ſolū priuationē ſpei, ſed receſſum à re deſiderata ꝓpter impoſſibilitatē exiſtimatā. Et poteſt deſperatio capi dupliciter, vt ſcribit Dominus Cardi. Came. q. xij. ar. iij li. j. Vno modo impropriè pro firma credulitate, qua quia credit ſe eſſe dānandum, vel diffidit ſe eſſe ſaluandū. Alio modo propriè pro firma credulitate, qua quis credit, quòd ſi faciat quod in ſe eſt pro ſtatu viæ ad habendū beatitudinē, adhuc nō habebit eā. Vnde talis actus eſt directè oppoſitus actui ſpei, & non primus. Et vt idē vult propter nullū ſignū extrinſecū à quocunq; factū pōt viator de cōmuni lege obligari ad credendū ſe damnandū, ſed debet ſemper indubitāter ſperare. quòd ſi faciat quæ ſunt legis Chriſti, ſaluabitur, & ad hoc debet laborare & diuinū auxiliū implorare, &c. Nemo ergo deſperare debet de Dei miſericordia, quātumcūq; etiā grauiter & innumerabiliter peccauerit, ſed toto corde (vt ſcribit Gerſ. part. iij. tract. pro deuotis ſimplicib.) doleat, quia tā dulciſſimū Dominū inhonorauit propter ſua peccata, & in futurū cauere proponat, & ſic dubitare non habet, quin diuina pietas ſecū miſericordiā faciat. Vide latiùs ibi Gerſ. magnū cōſcientiæ cōſolatorē. Vnde Lactan. lib. 6. diuin. inſtit. c. 24. ait: Nec tamen deficiat aliquis aut de ſe deſperet, ſi aut cupiditate victus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut vi coactus, ad iniuſtitiæ viam lapſus eſt. Poteſt enim reduci ac liberari ſi eū pœnitet actorū, & ad meliora cōuerſus, ſatis Deo faciat. Non autē omnis deſperatio eſt peccatum in ſpiritū ſanctū, vt ſcriptis reliquit Gabr. d. xliij. q. vnica, li. ij. & S. Bona. eadem di. Non enim illa quę venit ex puſillanimitate, ſed illa quę oritur ex certa & diffinita malicia, in qua vult vitā finere & præſerens iniquitatē ſuā diuinę miſericordiæ, cōtemnēs miſericordiā Dei. ſed quid dicit Sapiens? Impius cùm in profundū venerit, contemnit, quādo tāta profunditate maliciæ abſorbetur, vt non velit Dei miſericordiā ſibi ſubuenire, ſecundū quod fecit Cain, qui dixit: Ecce à facie tua eiicis me hodie, & maior eſt iniquitas mea, &c. Vnde tales deſperatiſſimi homines frequenter ſibi ipſis mortem conſciſcunt vel inferunt.

¶ DETRACTIO eſt denigratio alienæ famæ per occulta verba ſecundū B. Tho. ij ij. q lxxiij arti. iij. Detractio eſt ſeminario mali occultè in proximi iniuriam. Et differt à cōtumelia, quia cōtumelioſus per aperta dicta intendit honori derogare. Detractor verò in abſentia proximi eius famā lędit. Tho. Detractio, vt dicit Gerſ. in reg. moral. eſt diminutio famæ alterius occulta, &c. De hac non parum multa habes apud Anto. par. ij. ti. viij. c. iij. ſummæ. Et Gerſon de ea in multis locis ſcribit, & aliàs.

¶ DEVOTIO eſt motus mentis in Deū, vt dicit Sco. q. xx. quotlibet. S. Tho. ij. ij quæſt. lxxxij. ar. iij. & iiij. & Aſtaxanus in ſum. li. v. tit. xxxvij. Deuotio eſt quidam actus voluntatis ad hoc quod homo ſe tradit diuino obſequio: vel deuotio eſt voluntas prompta faciēdi, quod ad Dei ſeruitium pertinet, ſecundū B. Tho. ij. ij. q. lxxxij. artic. j. Dicitur autē deuotio à voueo, quod eſt aliquid Deo ſanctè ꝓmitto. Vnde & huius promiſſio votū dicitur. Deuotio ſecundū Docto. nominatim Hugonē in ſuo de oratione: vt & refert Gerſ. tract. vij ſuper Cant. Marię, eſt eleuatio mētis in Deū per piū & humilē affectū fide, ſpe, & charitate ſubnixū, & mens deuota eſt in incipientibus, deuotior in proficiētibus, deuotiſſima in perfectis. Collectio autē mentis per deuotionē nihil aliud eſt quàm eleuatio. Nō enim poteſt mētis eleuatio fieri ad Deū per pium & humilē affectū, quin colligatur ad vnitatē, in qua vnione tradit diuinus Dionyſius myſteriū conſiſtere Theoſophiæ Chriſtianorū, &c. Et de deuotione multa Gerſ. in multis ſuorum operum tractatibus. Et deuotus dicitur qui eleuat mentem in Deum, vt ſuprà. Dicitur & religioſus, qui vouit paupertatem, obedientiam & caſtitatem. A quo deuotè, id eſt piè. Vnde deuotè communicare is dicitur, (vt ſcribit Palud. d. xij. q. j. li. iiij) qui conatur omnem diſtractionem & euagationem mentis expellere & non deliberatè eam tenet.

¶ DEVS. Iſte terminus, Deus, ſex modis capitur, ſicut notat Stephan. Bruſ. in prolog j. ſen. & S. Bonauen. d. iiij. q. iij. li. j. ponit triplicem acceptionem. Primo modo nuncupatiuè vel abuſiuè, vt in Pſal. 95. Om-

nes dij Gentiũ dęmonia. Et Apoſt.1.ad Corinth.8. Siquidem dij multi, & dnmini multi. ſecundo accipitur adoptiuè, vt in Pſalm.8:.Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. Sic quilibet electus dicitur hoc modo filius Dei per adoptionem. Tertio dignificatiuè pro hominibus in dignitate exiſtẽtibus, vt Exod.32. Diis non detrahas, id eſt Prælatis. Er Exo. 12. Offerat eum Dominus Diis. Quarto modo poteſtatiuè, Vnde Dominus ad Moyſen Exod. 7. Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, hoc eſt poteſtatem dedi contra ariolos, & deos Pharaonis. Quinto modo ſollicitudinaliter, vt Apoſt. ad Philip.3. Quorum deus venter. Tales enim tantam de ventre habẽt ſollicitudinem, vt obliuiſcantur Dei. Sexto capitur eſſentialiter, ſiue naturaliter, vt ſic: Deus eſt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, vt dicit S.Augu. in ſer. quodã de Martyrib. Quis eſt Deus? reſpondit, pater & filius & ſpiritus ſanctus: hoc modo accipitur quãdoq; perſonaliter, quãdoq; eſſentialiter, & hoc valde attendendum eſt (inquit Iaco. de Valen. trac.iij.reg.j.prolo.in Pſalterium) in legẽdis & exponẽdis ſacris ſcripturis, quãdoq; eſt actus eſſentialis, quãdoq; perſonalis, habet namq; diuerſam ſuppoſitionẽ terminus, Deus, in ſacra ſcriptura, vt ſcribit Bruleſ.d. vj.q. ij.li.iij. Aliq uãdo enim ſupponit pro perſona diuina. Aliquãdo eſſentia diuina eſt cõmunis trib᾽ perſonis. Vnde Pſal. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. primũ Deus ſupponit pro perſona filij. Secundũ Deus, ſupponit pro perſona patris. Et illud Exo. Audi Iſraël, quia Domin᾽ Deus tuus vnus eſt, id eſt eſſentia diuina vnica eſt & indiuiſibilis. Et Aug. in li. de Tri. Deus eſt pater & filius. Et illud Gen̄. In principio creauit Deus cœlũ & terrã: Deus ſtat eſſentialiter, eò quòd creare eſt actus eſſentialis, & ſic cõuenit toti Trinitati, inquãtum Deus. Itẽ quãdo dicitur Exo.3. Ego ſum Deus Abrahã, Deus Iſaac: Deus ibi ſtat eſſentialiter. Sed quãdo dicitur pſal.2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: ly Deus ſtat perſonaliter, quia pro perſona patris ſtãtum, eò quòd dicere & generare eſt actus perſonalis, & notio ipſius patris, & ly ad me ſtat pro perſona filij ſed quã loquitur pater. Prudẽs itaque Lector (inquit Valentia.) & fidelis attendat tales locutiones, quando ſunt eſſentiales, & quando perſonales, &c. Et quia pagani (vt idem ſcribit trac.iiij. prologi in Pſalte.) appellãt etiã deos idola ſua: ideo ad differentiã falſorũ deorũ multoties in ſcriptura dicitur: Deus exercituum, Deus cœli, & Deus Iſrael, ad denotãdum quod iſte ſolus eſt verus Deus, & dij Gentium ſunt dœmonia, & c. Item in iſta propoſitione: Deus genuit Deum, & Deus eſt homo: Deus non ſupponit pro natura diuina, ait Bruleſ. ſed pro perſona, quia iſta, deitas genuit, vel eſt homo, eſt hæretica, &c.

¶ Devs, vt quidã putant, dictus eſt à dando, quia omnibus dat quicquid commodum eſt eis Vel dicitur eò quòd nihil deſit, vel à Theos, quod Deum ſignificat, vel apo tou thio, quod eſt video & ſpeculor, quia per omnia peruigil contemplatur & videt, vel apoutheômai, id eſt timeo, quod mortalib᾽ ſit timẽdus. Et Deus propriè diffinitionem non habet, & quid ſit Deus ſcire non poſſumus, ait ſanctus Thomas. j. parte, quæſt.j.artic.vij. dantur tamen de eo deſcriptiones. Vnde Occam quotli.j.quæſt.j. Deus eſt ens omni alio perfectius, vel quo nihil eſt perfectius. Et quamuis Deus non ſit propriè diffinibilis, eſt tamen deſcriptibilis, vt vult Bruleſet. Et ad deſcribendum Deum (vt ait Dominus Cardinalis Cameracen. quæſt.iij. artic.uj.libr.j ſen.) non oportet omnes conditiones & proprietates includere in eius diffinitione, quia hoc nobis foret impoſſibile: ideo dicunt aliqui quod ſufficit omnes vel plures, vel aliquas earum de ipſo notiores, & ſibi ſoli cõpetentes in eius deſcriptione ponere, & inde eſt quod eius dantur diffinitiones diuerſæ à diuerſis, vt patet in libris ſanctorũ & doctorum. Et ſecundũ eundem, ad conuenienter deſcribẽdum Deum, ponit hanc regulam, quod Deus debet deſcribi per illud quod cõmuniter cõceditur Deo cõuenire ab omnibus, qui concedunt Deũ eſſe, vt dicendo quòd Deus eſt ens ſumme bonum & perfectiſſimũ in entibus. Et ſicut ſuperlatiuus poteſt dupliciter exponi affirmatiuè & negatiuè, ſic iſte terminus: Deus poteſt habere duplicẽ deſcriptionẽ. Prima eſt quòd Deus eſt ens omni alio à ſe melius & perfectius. Secũda eſt quòd Deus eſt ens, quo nihil eſt melius vel perfectius. Hæc Aliacen. Vel Deus eſt ens perfectiſſimũ. Et Anſelm. Deus eſt quo maius excogitari nõ poteſt. &c. Vnde quicquid perfectionis eſt, Deo attribuendum eſt, Hinc maxima apud Theologos eſt, Omnis entitas perfectionẽ dacens, eſt attribuenda Deo in ſummo, ſicut ſimplicitas. Omnis autem entitas importãs imperfectionẽ remouẽda eſt à Deo. Et cùm Aug. dicit v. de tri. cap.v. quod omne quod dicitur de Deo dicitur ſecundũ ſubſtãtiam, vel reſpectiuè, & nihil ſecundũ accidens. Dicendũ quod ibi loquitur de illis prędicatis, quę conueniunt Deo ſecundũ naturã diuinã, & eius intrinſeca, & non reſpectu creaturę ad extra, quia quędã ex tẽpore dicuntur de Deo ſecundũ accidẽs, id eſt contingenter, Dominus, creator, refugiũ, & ſimilia, quę contingenter dicũtur de Deo non propter mutationẽ Dei, ſed creaturę. vt docet Magiſt.d.xxx.lib.j.& habet hoc Gab.d.vij.quæſt. vnica, ar.iij dub.iiij.in fi.li.iij.ſen. Itẽ ſecũdũ Catholicã veritatem (vt ſcribit S.Bona.d.vij. q.j art.j.libr. iij.) abſque dubio neceſſe eſt cõcedere hominẽ eſſe Deũ, & Deũ hominem, pro eo quod duæ naturæ ibi vnitæ ſunt in vnam perſonã: quæ aũt in vno ſuppoſito vniuntur, neceſſario de ſeinuicẽ prædicantur, ſi accipiãtur cõcretè propter illã maximã qua dicitur: Quæcunque vni & eidẽ ſunt eadẽ, inter ſe ſunt eadẽ. vide Gab. dub. vbi ſup. & dub.j. Itẽ cùm dicitur: Deus eſt homo: vno modo eſt ſenſus, id eſt factum eſt vt Deus eſſet homo, & hoc quidẽ fuit in tempore incarnationis, & eſt ſenſus verus, vel intelligitur Deus factus eſt homo, id eſt Deus eſt homo: qui quidẽ factus eſt ſiue productus, & hoc quidem verũ eſt. Vide latiùs Bona.q.ij.v. vbi ſup. & Gab. ar. ij. concluſ. v. vbi ſuprà. In opere autẽ incarnationis factum eſt, vt Deus ſit homo, non ſecundum aliquam trãſmutationem factam ideò, ſed ſecundum tranſmutationem factã in altero extremo S. Bonaueut.

¶ Devs propter diuerſos effectus diuerſa ſortitur vocabula, vt dicit Magiſter diſtinct. xxxv. libr. j. Et Gabriël poſt eum refert, libr. j. diſtinct. ij. quæſtio. j. dubio. iiij quamuis in Deo nulla ſit diuerſitas, vel mutatio, ſed ſolùm in factura ſiue creatura. ſic dicitur prędeſtinare aliquem, & prę ſcire alium, quia vult illi dare gloriam, hunc verò damnare. ſic conceditur Deus intelligit malum: & non admittitur: Deus vult malum, quia in illa, Deus vult malum, importat Deũ aliquid facere contra prohibitionẽ. ſed illa, intelligit malũ, importatur Deum permittere malum fieri. Et Deum naturaliter velle, eſt ipſum rcin

ſum rem aliquam neceſſario in eſſe ponere, ſeu producere: ſed conſtat quod Deus contingenter produci ad extra, & nõ neceſſario: intelligit auté naturaliter quicquid intelligit, quia quicquid intelligit neceſſario, eſt vel in eſſe reali vel in eſſe obiectiuo. Latiùs Gabr. vbi ſuprà. Deum auté diuerſa ſortiri nomina habet S. Bonauen. in breuiloquio, & poſt eum ſcribit Gerſon in centilogio de conceptibus, partitione iiij. Dicitur enim lux, vt eſt ratio cognoſcendi omnia. Dicitur ſpeculum, vt eſt ratio cognoſcendi viſa, & approbata. Dicitur exemplar, vt eſt ratio cognoſcendi prædiſpoſita. Dicitur liber vitæ, vt eſt ratio cognoſcendi prædeſtinata & approbata. Eſt igitur liber vitæ reſpectu rerum redeuntium. Exemplar, vt exiſtentium. Speculum, vt euntium. Lux reſpectu omnium. Et ad exemplar ſpectat idea, verbum, ars, & ratio. Idea ſecundum actum præuidendi. Verbum ſecundũ actum proponendi. Ars ſecundum actum proſequendi. Ratio ſecundũ actum perficiendi, quia ſuperaddit rationem finis vel intentionem. Cognoſcit inſuper contingentia infallibiter, mutabilia immutabiliter, futura præſentialiter, temporalia æternaliter, quia per ſeipſum eſſentialiter. Dicitur & Deus Leo, propter ſortitudinem, lapis propter durabilitatem, agnus propter manſuetudinem, Sol propter illuſtrationem, & ita de reliquis. vt idem habet Gerſon de ſimplificatione & mundificatione cordis, notula. vij. quæ non ſecundum eſſentiam, ſed per ſolam attributionem, & per analogicam ſimilitudinem de Deo loquimur. Sed ſpeciale nomen ab eſſe ſumitur, vt inquit Gerſon tract. de illuminatione cordis nomen dicit: illud nomen eſt ens ſimpliciter, vel ens purum, vel ens vniuerſaliter perfectum, vel ens quo maius nequit intelligi, & tale eſt ſolus Deus, quo non eſt maius nomen ſanctificandum in ſeculis, dicente Deo: Ego ſum qui ſum, &c. Et de nominibus Dei, vide in dictione Nomen, infrà.

¶ Deus & Deitas habent ſe vt concretum & abſtractum. Deus ratione ſui modi ſignificandi ſupponit pro ſuppoſito ſiue perſona. Ita quod ſi ſuppoſitum in diuinis realiter differret à deitate ſiue eſſentia diuina, ſicut ſuppoſitum verbi realiter differt à natura humana aſſumpta, nõ ſupponeret pro eſſentia ſecundum proprietatem ſermonis. Quia verò eſſentia diuina, & perſona non diſtinguuntur realiter ſed formaliter & ſunt vnum: ideo ex vſu loquendi ſupponit pro ſuppoſito, & etiam pro natura diuina reſpectu cuiuſlibet prædicati, potentis conuenire tam naturæ quàm ſuppoſito, ita vt loco eius poteſt poni tam nomen naturæ quàm ſuppoſiti. Quando autem Deus ponitur reſpectu termini vel prædicati eſſentialis ſupponit pro eſſentia. Sed quando reſpectu termini vel prædicati notionalis ſupponit pro perſona. Et hoc intelligitur quando ponitur reſpectu termini præciſè ſupponentis pro ſuppoſito vel eſſentia, & hoc rationabiliter. Tum propter identitatem naturæ diuinæ & ſuppoſiti. Tum etiam propter hæreticos, ne ſi Deus præciſè ſupponeret pro ſuppoſito multæ propoſitiones eſſent concedendæ, quæ per aſturiam hæreticorũ ſimplicibus propoſitæ eſſent occaſio errandi & credendi pluralitaté deorũ ac diuinæ eſſentiæ. Vnde & ſanctus Bonauen. diſt. iiij. q. iiij. in fine lib. j. dicit quod nomé Deus habet naturã termini cõmunis, & termini diſcreti. Termini cõmunis propter pluralitatem ſuppoſitorum. Termini diſcreti, quia ratione formę nõ multiplicabilis, vel ratione vnius eſſentiæ, & hoc ſuprà patet. Et nota (vt ſcribit Gabriël iiij. quæſt. j. artic. j. lib. j.) quando Deus ponitur cum ſigno alietatis aut importante pluralitaté ſupponit eſſentialiter. Et hoc ne ſi concederetur quòd pater eſt alius Deus à filio, ſimplices putarent eſſent plures deos. Cauent enim Doctores ne detur occaſio errandi ſimplicibus, quo credant eſſe plures deos eſſentialiter diſtinctos, quo modo errant idolatræ. Et ideo illæ negantur: Deus genuit alium Deum, pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt tres dij, quamuis concedatur, quod perſona diuina genuit aliam diuinam. Similiter pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt tres perſonæ. Similiter illa conceditur: Filius eſt alia perſona à perſona patris, & non illa: Filius eſt alius Deus à Deo patre. Cuius ratio, quia perſona ſuppoſitũ ſupponunt tantũ pro perſona, & nunquã pro eſſentia, qui non prædicantur niſi de illo de quo formaliter prædicantur. Deus auté ex vſu ſupponit tã perſonaliter, id eſt pro perſona, quàm eſſentialiter pro eſſentia, vt ſuprà dictũ eſt. Et hæc propoſitio: Deus genuit Deũ ſecundũ ſermonis proprietaté eſt cõcedenda, vt etiã vult Magiſter, & ratione probat Gabriël ar. ij. vbi ſuprà. Sed ſecundum vſum ſanctorum non eſt concedenda iſta: Deus non generat Deum, patet, quia valet illam: Nihil quod eſt Deus generat Deũ, quæ eſt falſa. Verũ de rigore verborũ videtur concedenda, quia Deus de rigore verborum non diſtribuitur: & cùm ſupponit pro quolibet ſuppoſito in diuinis, valebit illam. Aliquod ſuppoſitum diuinum non generat, quę eſt vera, quia filius non generat. Nec illæ ſunt contradictoriæ: Deus generat Deum: Deus non generat Deum, quia in neutra ſubiectum plenè diſtribuitur, nec plenè ſingularizatur. Gabriël. Et pater de ſe genuit alterum ſe, id eſt vt exponit Magiſter, à ſe non vtique alterum Deum, ſed alteram perſonam: vel genuit ſe alterũ, id eſt genuit alterum, qui hoc eſt quod ipſe. Item illa conceditur: Deus eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, quia Deus hic ſupponit pro eſſentia diuina, quæ eſt tres perſonæ: ergo & Deus eſt tres perſonæ. Gabr. q. ij. vbi ſup. Vide & de hoc S. Bonauen. d. iiij. q. j. lib. j. Itē illæ propoſitiones: Deus ſperat, Deus creat, nõ ſunt eodē modo veræ: nam Deus in prima ſupponit notionaliter: in ſecunda verò eſſentialiter. &c.

¶ Deus, &c. In Deo nihil eſt realiter niſi eſſentia, relatio & perſona, ex eſſentia & relatione conſtituta, & conſtitutum ex eſſentia & ſpiratione actiua: & hæc omnia identificantur eſſentiæ: ideo nulla in Deo diſtinguuntur eſſentialiter, quia omnia quæ in Deo ſunt, ſunt vna & indiuiſibilis & ſimpliciſſima eſſentia, vt habet Gabriël q. ij. prologi, & aliàs diſt. ij. li. j. Relationes verò oppoſitæ diſtinguuntur realiter inter ſe & nõ ab eſſentia. Vide latiùs Gabr. vbi ſup. Et in diuinis non eſt diſtinctio rationis. Omnia enim quæ ibi ſunt, res & ſumma, res ſunt. Res autem nõ diſtinguitur à re ratione, vt aliàs fuſius dicitur.

¶ Deus prout eſt ſubiectũ, accipitur aggregatiuè, vt eſt primũ ſubiectũ Theologiæ. Et Deus ſub ratione deitatis eſt primũ ſubiectũ Theologiæ perfectione reſpectu creaturarũ, ſed reſpectu perſonarũ etiã eſt aliqua prioritate primum. Sic Chriſtus poteſt poni ſubiectũ primũ prioritate continentię, quia cõtinet naturã diuinã & creatam. Similiter res & ſigna poſſunt poni ſubiectũ propter prioritaté cõmunitatis, quia quæcunq; tractãtur in Theologia, ſunt res vel ſigna. Sed Deus ſub ratione redéptoris vel ratione

glorifica

glorificatoris, non eſt ſubiectũ, quia illę rationes nõ ſunt rationes ſubiecti, ſed magis prędicati. Illę enim ſunt propoſitiones Theologicæ, Deus eſt redẽptor, Deus eſt glorificator, vbi ratio redẽptoris & glorificatoris reſpiciunt prædicatũ & nõ ſubiectũ. Sed accipiẽdo ſubiectũ pro re ſignificata, pro qua ſupponit ſubiectũ ſciẽtię in aliqua parte Theologię: Deus ſub ratione deitatis eſt ſubiectũ in aliqua pater, in aliqua filius, in aliqua ſpiritus ſanctus, in aliqua creatura, quia illud eſt ſubiectũ pro quo ſupponit ſubiectũ concluſionis. Sed capiẽdo ſubiectũ pro termino ſupponẽte, ſic Deus nec res aliqua extra animã quę nõ eſt, ſignũ eſt ſubiectum Theologiæ, nec totalis, nec partialis. In diuerſis autem partibus Theologiæ diuerſa ſunt ſubiecta, vt habet Gabr. q. ix. prolo. De quo vide & infrà in dictione ſubiectum. An autem Deus ſit in genere prædicamẽtali, conſulito Gab. d. viij. q. j. li. j. qui vult, quòd nihil indignum aut imperfectum Deo attribuitur, cùm in prædicamento vel ſub genere ponitur, cùm nihil per hoc intelligatur, niſi ꝙ Deus per aliquod nomen quod in prędicamẽto ponitur, ſignificatur, & ſic in multis prędicamentis põt poni, quia per terminos horũ ſignificari poteſt, ſcilicet ens, ſubſtantia, ſpiritus, ſapiens, viuẽs, pater, filius, ſpiritus ſanct', creator, amatus, cognitus: etiã per abſtracta deitas, entitas, eſſentia, vita, ſapiẽtia, paternitas, creatio, amatio, & cognitio, &c. Sed illa res ſumma quæ eſt Deus, non eſt in prædicamẽto, quia res quædam eſt, quæ nec ſubiicitur, nec prædicatur, ſed terminus Deus eſt in prędicamento ſubſtantiæ: latiùs ſcribit Gabr. vbi ſuprà. Aliqui tamen aduerſantur, & oppoſitum tenent, quam controuerſiam in Logica ſcripſimus, &c.

¶ Devs vt eſt res, & non terminus, nihil operatur neceſſario ad extra, vt habet commune dictũ Theologorum, ſed non agit ſine creatura frequenter, vt habet Gabr. d. j. q. j. ar. iij. lib. iiij. Itẽ Deus eſt vbiq; per eſſentiã, præſentiã & potentiam, vt pulchrè deducit Occam di. xxxvij. lib. j. & aliàs patet. Itẽ omnia dicũtur eſſe in Deo obiectiuè, virtualiter, & eminenter, ſecundum Mag. di. xxxvj. libr. j. obiectiuè, quia ſunt obiecta cognita: virtualiter, quia ſunt effectus producti: eminenter, quia ſunt minus perfecti: de hoc vide latiùs Gabr. d. xiiij. quęſt. vnica. li. iij. Item in Deo longitudo eſt longanimitatis, latitudo charitatis, ſublimitas miſericordiæ, & profundũ iuſtitiæ, ſiue ſapiẽtiæ, quantũ ad Dei iudicia, vt ſcribit ſanctus Bonauen. d. xxxvij. li. j. in dubiis literalibus, &c.

¶ Devs, &c. Deum velle creaturã, eſt ꝓducere creaturã, ſecundum illud: Omnia quęcũque voluit fecit. Sed Deum intelligere creaturam, eſt Deum apprehendere creaturam, vt obiectum. De ratione autẽ obiecti non eſt vt ſit. Et ideo licet intelligere, & velle Dei, idem importãt in Deo, ipſam, ſcilicet diuinã eſſentiam, non tamen eodẽ modo connotant creaturam, quia intelligere cõnotat creaturã in eſſe obiectiuo poſſibili. Velle in eſſe actuali, vt patet Gab. diſt. xxxviij. q. vnica. dub. vj. lib. j.

¶ Devm diligere aliquid à ſeipſo, eſt ipſum illi bonũ tribuere eo modo quo vult, ſcilicet nunc ſiue præſentialiter, ſi vult bonum tale nunc ineſſe, aut in futuro, ſi vult illud bonum in futuro dare. Gabr. diſt. xxxij. q. vnica. ar. j. lib. iij. & latiùs vide in dictione Diligere, infrà.

¶ Devs, &c. Deum humiliare, poteſt intelligi dupliciter, vt ſcribit S. Bonauẽ. d. j. ar. ij. q. j. lib. iij. aut in ſe, aut in ratione ſibi vniti. In ſe ſi quidẽ cũ ſit omnino inuariabilis, nec poteſt humiliari, nec poteſt exaltari. Ratione autem ſibi vniti poteſt humiliari ad maiorem manifeſtationem ſuę altitudinis, ſicut poteſt infirmari ad maiorem manifeſtationem ſuę fortitudinis. In hoc enim quod Deus carnem humilem, & infirmam aſſumpſit, ſuperbiſſimum diabolum deiecit, & hominem humilem exaltauit, fortiſſimum aduerſarium cõfregit, hominem infirmũ ſtabiliuit. Et in hoc eminenter facta eſt manifeſtatio potentiæ & ſapientiæ. Si enim quod infirmum eſt Dei, potentius eſt omnibus hominibus: & quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt omnibus hominibus & etiam dæmonibus: planum eſt quod eius potẽtia & ſapientia ſuperexcellũt omnia in infinitũ. Et ideo ſi incarnationis opus in ſe nõ videatur facere ad diuinæ manifeſtationis honorem, ſi tamẽ cõſideratur ad illud, ad quod eſt, facit elegantiſſimè: & ideo hæreticis & infidelibus cæcis velatum eſt ſacramentũ incarnationis, dicentes quod opus incarnationis faceret ad diuinæ maieſtati ignominiã: cũ ex oppoſito faciat ad excellentiſſimã gloriam. Hæc S. Bona.

¶ Devs ſabaoth, id eſt exercituum Deus. Gabr. diſt. xj. q. vnica. libr. ij.

¶ Dextra. Nomine dextrę tria intelligi poſſunt, ſecũdum S. Tho. parte ſummæ iij. q. lviij. Vno modo ſecundũ Dama. gloria deitatis. Alio modo ſecundũ Aug. beatitudo patris. Tertio modo ſecundũ eundẽ iudiciaria poteſtas, nullo tamẽ modo dici poteſt, ꝙ pater ſedeat ad dextram filij vel ſpiritus ſancti, quia filius & ſpiritus ſanctus trahunt originẽ à patre. Sed ſpiritus ſanctus propriè poteſt dici ſedere ad dextrã patris, vel filij ſecundum deitatẽ, licèt ſecũdum quãdã appropriationẽ attribuatur filio, cui appropriatur æqualitas, ſicut dicit Aug. quod in patre eſt vnitas, in filio æqualitas, in ſpiritu ſancto vnitas, æqualitatisq; connexio. Et per dextram patris, vt ſcribit Gab. d. xiij. q. vnica. li. iij. intelliguntur potiora bona patris, ipſa, ſcilicet beatitudo ſecundũ Aug. in ſer. de Symbolo. Cui conſonat illud Pſal. Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum: & de hoc Gab. in ſermone de aſcenſione. Ad hanc dextram patris Chriſtus ſuper omnes creaturas aſcendit, vt habetur Matth. vlt.

¶ Differvnt aũt iſta tria eſſe à dextris, patris aſtare à dextris patris, & ſedere ad dextrã patris, vt ſcribit Guilhelmus Scoti imitator, & refert frater Pelbar. li. iij. Roſarij Theo. Eſſe nẽpe à dextris omnib' beatis cõpetit, ſecundũ illud Matth. 25. Oues quidẽ ſtatuet à dextris, hœdos autẽ à ſiniſtris. Aſtare autẽ à dextris eſt propriũ B. Mariæ, inquantum bona filij in ipſam ſpeciali dignatione influũt. Aſtitit (ait Dauid) Regina à dextris tuis. Sedere autem ad patris dextrã eſt propriũ Chriſti, quia illud eſt eſſe in potioribus bonis gloriæ, quod ſolũ ei cõuenit. Dicitur quoq; Chriſtus eſſe in ſinu patris ratione ſuæ æternæ generationis. Dicitur ſecundò ſedere ad dextrã patris ratione bonorũ, quæ primus participat: Dicitur verò dextra patris, quia ea pater cuncta operatur. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt: ergo iſta dextra intelligenda eſt ſpiritualiter, nõ ad mudũ humani ſenſus. Sedere ad dextrã patris, ſecundũ Alexãdrum de Ales in iij. par. ſummæ. Cui concordat ſanctus Tho. & Rich. in iij. d. xxij. Nulli alteri creaturæ cõuenit, ſed ſoli Chriſto, ſecundũ quod dicitur Mar. vlt. Dominus Ieſus poſtq̃ locutus eſt eis, &c. & ſedet à dextris Dei: ideo propriè loquendo nullus pręter Chriſtũ ad dextrã Dei ſedet, quia per dextrã

quæ

quæ eſt nobilior pars, deſignatur potius bonum gloriæ. Dextra enim eſt nobilior ſiniſtra in agilitate, & vigore, vt dicit Philoſ. Vnde qui alteri ad dextram ſedet nobiliſſimè illi cõiungitur. Nam quos honoramus, dextrã illi dare ſolemus: & quia Chriſtus eſt maximè Deo cõiunctus, ergo propriè ipſe ſedet ad Dei dextrã. Et ſeſſio illa ad dextram patris omnipotentis, ſignificat quod Chriſtus ſit propinquiſſimus Deo patri in gloria, & omnibus creaturis ſuperior. Propterquod dicit Apoſt. Heb. 1. Sedet ad dextram maieſtatis in excelſis excelſior cœlis factus. Item in ſcriptura Chriſtus dicitur dextra Dei, & brachium Domini, eò quòd paret per ipſum operatus eſt ineffabilia (vt ſcribit Iacob. de Valen. tract. iij. cap. j. prologi in Pſalterium.) Et Hiero. epiſt. 1. ideo filius Dei brachiũ dicitur, quia creatura electa ab ipſo cõtinetur: dextra Dei patris vnigenitus filius accipitur, de quo in Pſal. ex perſona hominis aſſumpti dicitur. Dextra Domini fecit virtutẽ, dextra Domini exaltauit me. Fecit, inquã, virtutẽ, vt ſcribit Valentia. ſuper illud Pſal. Dextra Domini, &c. Confundendo Iudæos & deſtruẽdo, & Gentiles ſubiiciẽdo & idola delendo, & diabolũ foras eiiciendo: ideo dicitur Chriſtus dextra Domini, quia per Chriſtum exercet Deus ſuã virtutẽ: fecit namque virtutẽ in natiuitate per multa ſigna & prodigia. Item fecit virtutem infirmos ſanãdo, mortuos ſuſcitãdo, & mari & ventis imperãdo, & diabolũ in cruce debellando, & in inferno detrudẽdo, & infernũ expoliando. Fecit inſuper virtutem quando hominẽ deiectum & ſauciatum ſanauit & releuauit, & per gratiã & gloriam exaltauit. Fecit poſtremò virtutem poſt ſuam aſcenſionem, quãdo omnes inimicos tam Iudæos quàm Gentiles ſub pedibus ſubiecit, & diabolũ extra mũdum eiecit. Hæc Chriſtopolitan. Epiſc. Ia. de Valen. Aliter verò ait S. Hieron. Dextra Domini gloriam patris & æternã beatitudinem ſignificat. De quo in Pſal. ex perſona patris dicitur ad filiũ: Sede à dextris meis. Dicitur autẽ, vt idẽ vult Hieron. Dextra Dei omnis electa creatura in cœlo & in terra: ſicut per ſiniſtrã eius intelligitur reproba creatura, id eſt dæmones & omnes impij, qui ad leuam poſiti æterna ſupplicia ſuſtinebunt. Hæc Hieronymus.

¶ DIABOLVS Græca dictio eſt: diabolos, id eſt calũniator, & diaballo, criminor dicitur, & ille malignus ſpiritus cœpit dici diabolus, poſtquã homini inuidit, de quo & ſuprà in dictione Dæmõ, ſcilicet quomodo noxius ſit homini. Et dicitur diabolus quaſi deorſum fluens, vt dicit Gerſ. tract. viij. ſuper Magnific. Peccauit enim, Lucifer ortus eſt, alter impulſus vſq; ab abyſſum. Sed quomodo nos fallat & decipiat, habetur in multis locis ſcripturæ & Gerſ. in pluribus locis, & alij. Et S Bonauen. diſt. v. li. ij. q. j. Dictus eſt diabolus, quia deorſum fluxit, & ex hoc in malitia ſua firmatus fuit, & ideo magiſter deſcribens perfectã auerſionẽ qualis in diabolo, nõ qualis in hominib' peccatoribus, dicit quod auerti eſt odio habere vel inuidere. Diabolus enim ſuperbus nõ valens cõſcendere, ſed cõpulſus deſcẽdere, odit Deũ iuſtum, & inuidet excellentiæ eius, &c. Et diabolus rector eſt impiorũ, rector mundi, & tenebrarum, vt vult Aug. in Pſal. 26. Quarũ tenebrarũ? peccatorũ Infidelũ. Vnde iam credẽtibus dicit Apoſt. Fuiſtis aliquando tenebræ, nũc aut lux in Domino. Et ſicut (vt ſcribit Iacob. de Valen. trac. iij. ca. ij. regula viij. prologi in Pſalte. Chriſtus vniuit & incorporauit ſibi Eccleſiam fidelium per baptiſmũ & gratiã in vnitate myſtica, pariter diabolus vniuit ſibi infideles, & hæreticos, & obſtinatos per peccatum. Quorũ quidẽ congregatio dicitur Synagoga Satanæ, ſiue Eccleſia malignantiũ. Et ſic omnes hæretici & infideles & obſtinati dicũtur mẽbra diaboli, &c. Et intantũ tenet diabolus, & alligat, & copulat ſibi peccatores & obſtinatos, quod inter eos communicantur idiomata tanquam inter caput & mẽbra: ita quod homines dãnati nominantur nomine capitis ſui diaboli. Ideo Chriſtus appellauit Iudã diabolũ, Ioã 6. cũ dicit: Vnus veſtrũ diabolus eſt. Item Iſa. 14. alloquitur ipſum Nabuchodonoſor ſub nomine diaboli, dicẽs: Quomodo cecidiſti Lucifer, qui manè oriebaris? Item Ezech. 28. alloquitur Regẽ Tyri eodẽ modo, dicẽs. Tu ſignaculũ ſimilitudinis in delicijs Paradiſi fuiſti. Itẽ ecõuerſo diabolus appellatur homo ſub nomine membrorũ ſuorũ quãdoq;, vt Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit Item. Pſal. 55. Miſerere mei Deus, quoniã cõculcauit me homo, id eſt diabol', &c. Tripliciter autẽ abiicitur ab anima peccatoris per pœnitẽtiã diabolus, vt idẽ Valentia. ſcribit in Pſal 6. Primò cũ erubeſcẽtia & cõfuſione, quia reputat ſibi ad magnã cõfuſionẽ quod viderat ſe victum & confuſum, & expulſum ab homine, qui eſt minoris naturæ & nobilitatis. Secũdò abiicitur cũ magna vehemẽtia & violentia, quia omnes vires adhibet, ne à domo quãdiu poſſederat expellatur, & animã quã diu poſſederat deperdat, & amittat. Tertiò abiicitur cũ grãdi velocitate, quia peccator qui diu inter peccata erat inueteratus. & antiquatus iuſtificatur in inſtãti per pœnitentiã. Nã in eodẽ inſtanti expellitur culpa, & introducitur gratia, & ſic diabol' quod per magnũ tẽpus acquiſiuit & poſſedit in vno inſtãti perdit & amittit per pœnitentiam. Hæc Valen. Eſt & diabolus vltor diuinæ iniuriæ & executor diuinę iuſtitię, vt idẽ ſcribit latiùs in Pſal. 8 ſuper illud: Vt deſtruas inimicum & vltorem, &c.

¶ DIACONISSA, Canones vocãt diaconiſſã (vt ſcribit Palu. in iiij. d. xxv. q. iij. & Sco. eadem. d. q. ij. non ab ordine diaconatus, ſed à benedictione qua cõperit illi legere homelias in matutinis, ſed ille non eſt actus alicuius ordinis, non autem Euangelium in Miſſa, vel miniſtrare circa altare in Miſſa, vt Diacono conuenit ex ordine, &c.

¶ DIES ſicut & nox tripliciter ſumitur in ſacra ſcriptura, vt notat Valentia. Pſalm. 1. Primò temporaliter. Et ſic dies eſt præſentia Solis ſuper terram: & nox abſentia eiuſdem. Et ſecundum Iſido. & colligit frater Pelbar. li. ij. Roſarij Theolo. in dictione Dies: §. iij. Eccleſia Chriſtiana inchoat diem à media nocte, quia tunc ortus eſt & natus mundo verus Sol iuſtitiæ Chriſtus. Arabes & Aſtronomi incipiunt à meridie, & ſecundum hoc procedunt tabulæ Aſtronomicæ. Iudæi à principio noctis, ſecundum illud Geñ. Factum eſt veſpere & manè dies vnus. Communis autẽ plebs ab ortu Solis. Et apud Hebræos, omnes dies à ſabbato denominantur, vt vna ſabbati, id eſt prima feria poſt ſabbatum: ſecunda ſabbati, & ſic de aliis. Secundò ſumitur moraliter: & ſic proſperitas dicitur dies, & aduerſitas nox. Tertiò ſumitur allegoricè, & ſic lex vetus dicitur nox, & lex noua dicitur dies & tempus gratiæ: vt & habet Richard. diſt. xiij art. ij. q. iij. li. iiij. cùm ait: Sacramentum Euchariſtiæ pertinet ad tempus gratiæ, quod per diem ſignificatur, iuxta illud Apoſtol. ad Rom. 13. Nox præceſſit, dies autẽ appropinquauit.

¶ DIES. Dies dicitur eſſe malus, non ratione ſui, ſed

quia mẽſura eſt actionis malæ, ſicut dicit Apoſt. Eph. 5. Redimẽtes tempus, quoniam dies mali ſunt. Sic dies dicitur benedictus & ſanctus, quia eſt menſura alicuius operationis in qua eſt benedictio & ſanctificatio. Et nihil eſt aliud diem aliquẽ benedicere & ſanctificare (vt ſcribit S. Bonauen. di. xv. li. ij. circa text.) quã diem tali actioni, vt menſuram deputari: quoniã igitur Deus omnia facit propter hominis inſtructionẽ, vt hominẽ nõ ſolũ verbo, ſed etiã opere erudiret, ſicut ex ſex diebus dedit homini licentiam operandi, & intendendi rebus inferioribus: & ſicut ſeptimo die ab omni opere ceſſauit, ſic voluit q̃ ſeptimo die homo ab omni opere ceſſaret, & ei poſt contemplationẽ inhæreret, & inhærẽdo quieſceret. Et quia in hac inhæſione homo obtinet à Deo ampliationẽ benedictionis & ſanctitatis: ideo dies ſeptimus dicitur à Deo benedictus & ſanctificatus, nõ ratione ſui, ſed ratione illius quod Dominus deputauit in illo fieri. Ex quo patet quantũ Deo placet q̃ homo ſibi ſoli intendat, & in eo requieſcat dũ talẽ vacationẽ ſiue requietationem benedixit & ſanctificauit: propterea in lege frequẽtiſſimè iterat inter omnia mãdata de obſeruãtia ſabbati. Hæc S. Bona. Itẽ dies iudicij dicit mala & amara valdè peccatoribus dãnatis (vt dicit Iac. de Valen. Pſal. 48.) Sed dicit matutinũ & dies clara, & manè in qua reſurgent omnes iuſti, & claritatẽ gloriæ poſt tenebras & perſecutiones huius vitæ recipient, &c. Eſt præterea triplex dies malorum à quo protexit Chriſtus fideles ſuos in abſcõdito, & gremio tabernaculi ſui, vt idẽ ſcribit Pſal. 26. Primo in die malorum peccati originalis, quando per baptiſmum introducit eos in Eccleſiam, liberando de poteſtate diaboli. Secundo in die malorum peccatorum mortalium, quoniam per pœnitentiam eos reconciliat, & etiam quando per confirmationẽ armis donorũ ſpiritus ſancti cõtra dæmonũ incurſus eos armat, & armatos protegit. Itẽ protegit eos etiã in die malorũ, ſcilicet in die iudicij, quia omnes & ſoli qui reperiẽtur in gremio Eccleſiæ, ſaluabũtur: cęteri autẽ extra gremiũ Eccleſiæ reperti, in ignẽ æternũ deſtinabunt. Itẽ Chriſtus protexit Eccleſiã in die malorũ & tẽpore tyrannorũ.

¶ Dicere propriè loquendo (vt dicit Rich. di. xlix. art. iij. q. j. li. iiij.) eſt producere verbum. Et dicere eſt duplex (vt ſcribit S. Bonauen. d. xij. ar. ij. q. j. li. iij.) Vno modo idem eſt quod ore proferre: hoc modo abſq; dubio Chriſtus potuit proferre locutionẽ falſam, quia talis prolatio eſt perfectionis. Alio modo dicere idem eſt quod aſſerere ſiue affirmare: & hoc modo Chriſtus nõ potuit dicere locutionẽ falſam, quia veritas ad falſitatẽ declinare nõ potuit: & hoc quidẽ non fuit impotẽtiæ, imò magis potẽtiæ. Bonauen. in fine q. Et vt habet Gregor. de Arimi. dicere accipitur dupliciter: Vno modo idẽ eſt quod dictũ proferre vel formare. Alio modo idem eſt quod per dictũ aliquid ſignificare, & proportionabiliter dicere, falſum. Vno modo idẽ eſt q̃ proferre enunciationẽ falſam ſecundũ ſe. Alio modo idẽ eſt quod per enunciationẽ falſam ſignificare. Stat enim aliquẽ dicere falſum vno modo, & non alio modo, videlicet in oratione ironica, vel tropica, in quibus quandoque enũciationes ſunt falſæ ſecundum ſe, & tamẽ ea quæ per eas ſignificãtur vera ſunt. Nullus autẽ propriè dicitur dicere falſum, niſi per ſuũ dictũ intendat dicere falſum, vel ſaltem ſignificat falſum. De primo modo non eſt dubiũ, quin Deus poſſit dicere, & de facto dixerit falſum. Dicere falſum ſecundo modo cõtingit dupliciter, ſcilicet aſſertoriè & nõ aſſertoriè ſeu recitatiuè. Aſſertoriè quidem aliquis dicit falſum quando per dictum ſuum integrũ & perfectum ſignificat falſum. Sed non aſſertoriè, quando per ſuum dictum integrum ſignificat verum, ſed per partiale ſignificat falſum, vt ibi: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Dicere autem in corde (ait Valen. Pſal. 35.) eſt idem quòd deliberare. Vnde cogitatio præcedit deliberationem, &c. & aliis locutionibus recitatiuis, & ſimiliter hypoteticis, & diuiſiuis, & conditionalibus, iſto modo nõ eſt dubium, quin Deus poſſit dicere falſum, vt ibi Ioan. 7. Si dixero, quia neſcio eum, ſimilis ero vobis mendax. Item aliquis poteſt aſſertoriè dicere falſum dupliciter. Vno modo ſimpliciter. Alio modo cũ intentione, quòd ille cui dicit aſſentiat ei quod dicit. Vnde vt idem Greg. de Ari. dicit: Deus non poteſt alicui aſſertoriè dicere falſum, volens quòd ille cui dicit aſſentiat illi dicto. Et abſolutè Deus non poteſt dicere falſum. Nam ſi primũ eſſet verum, ſequeretur quòd Deus poſſet mentiri. Nam mendacium eſt ſignificatio falſa cum voluntate fallendi, ſecundum Aug. li. contra mendacium. Impoſſibile eſt autem Deum mentiri, vt dicit Apoſt. ad Heb. 6. Item ſecundum Aug. omne mendacium eſt peccatum. Deus autem peccare nõ poteſt, nec mẽtiri, nec fallere: & quòd ſi Deus hæc poſſet, non eſſet dignus vt eſſet omnipotens. Vnde Magiſt. li. j. di. xl. ab omnipotentia Dei excludit poſſe mentiri & fallere: & ſimiliter patet per Aug. lxxxiij. q. xiiij. vbi probat corpus Chriſti verũ, & nõ phantaſticũ fuiſſe: quia non ergo fefellit Chriſtus: & ſi fefellerit, veritas non eſt: vide latiùs Gregor. & poſt eum Petrum de Aliaco. quæſt. xij artic. iij. libr. j. qui non omnino aſſentit Gregor. & de hoc vide in dictione Fallere, &c.

¶ Dicere tripliciter inuenitur accipi à ſanctis & auctoribus, quandoque eſſentialiter, & ſic valet tantum, id eſt intelligere, ſeu declarare. Sic accipit beatus Anſelm. in monol. dicere ſummo ſpiritui nihil aliud eſt, quàm cogitando intueri. Et iterum vnuſquiſq; ſe in trinitate dicit. Secundò modo accipitur purè notionaliter. Et ſic nihil aliud eſt quàm verbum gignere. Et ſic ſolus pater eſt dicens, vt inquit Richar. Tertio modo accipitur, nec purè eſſentialiter, neq; purè notionaliter, ſed includit vtrunque, quia in eius quid nominis ponitur tam notionale, quàm eſſentiale. Sic enim dicere eſt notitia à ſe producta omne declarabile declarare. Sic dicit Aug. 15. de Trinit. cap. 14. proinde tanquam ſeipſum dicens pater genuit filium ſibi æqualem per omnia. Non enim ſeipſum integrè, perfectéque dixiſſet: ſi aliquid minus aut amplius eſſet in eius verbo, quàm in ipſo, dicens ſe, id eſt verbo genuit declarans ſe. Primò quælibet perſona dicit ſeipſam formaliter: ſicut intelligit ſeipſum formaliter: dicit aũt ſic omnia intelligibilia, quia quælibet perſona ſeipſa & ſua intelligẽtia intelligit omnia. Secundo modo ſolus pater, dicit & ſolũ verbi perſonã non aliã dicit, quia ſolum verbum gignit, & ſic non dicit verbo, quia non gignit verbo, ſed verbum. Tertio modo ſolus pater dicit, ſed nõ ſolũ verbum, ſed etiã omne quod verbo à ſe genito declarat. Sic enim dicere habet duos actus, ſcilicet gignere & declarare, quorum vnus terminatur ſolum ad perſonã verbi quæ eſt gignere. Alius ad omne declarabile, cui eſt declarari. Et ſecũdum hoc poteſt dicere determinari per actum importantem verbum vel actum importantem

tem illud quod relucet in verbo Et quando ille actus additur, tunc nomen importans verbum poni debet in ablatiuo: vt pater dicit ſe verbo. Et ſic dicit Anſelm. in monol. Cùm ſummus ſpiritus ſeipſum dicit, dicit omnia quæ facta ſunt, haud dubium quin eodem verbo. Gabr. di. xxvij. quæſt. iij. libr. j. Et dicere Dei ſecundùm eundem facere eſt. Vnde ſicut Deus res produxit dicendo fiat, & non fuit vox naturalis, ita nec flatus aliquis corporalis. libr. ij. diſt. xvij. quæſt. j. ar. j Gabr. pariformiter dicitur de dici, vt idem ſcribi: libr. j. vbi ſuprà, quòd capitur purè eſſentialiter pro intelligi, ita dicitur omne quòd intelligitur, ſiue eſſentia diuina, ſiue perſona, & omnes creaturæ, quia omnia intelliguntur hîc. Secundo modo purè notionaliter, & ſic eſt à dicente gigni, ſic ſolum verbum dicitur. Tertio modo vt includit notionale & eſſentiale, & ſic eſt verbo à dicēte genito declarari. Et ſic dicitur quicquid verbo genito declaratur. Hæc Gabr. Et vt ſcribit Iacobus de Valentia, Pſalm. 35. dicere priùs conuenit intellectui & ex conſequenti conuenit voluntati. Tertio conuenit linguæ, vnde intellectus, quando intelligit vel cogitat dicit. Item voluntas quando deliberat, & proponit tunc dicit, quòd intellect⁹ cogitauit. Item lingua dicit, quòd voluntas primò dixit, & deliberauit. Et ſic in diuinis pater dicit verbū ſuum ab æterno per intellectum, ſed ex tempore dixit creaturas per voluntatem, quando dixit: Fiat lux, & facta eſt lux: ſed poſtea locutus eſt Dominus multipharié per linguas Prophetarum, ſed finaliter locutus eſt nobis per linguam filij. Et tunc locutus eſt per linguam propriam ſibi vnitam perſonaliter, &c. Item dicere ſecundum eundem idem eſt quod deliberare & proponere. Vnde Pſalm. Dixit iniuſtus, &c. id eſt deliberauit & propoſuit iniuſtus populus Iudæorum in ſemetipſo delinquere Chriſtū occidendo, &c.

¶ Diffamare eſt per diuerſas partes famam diuulgare. Auguſt. lib. iij. de Ciuit. Dei: Romanum imperium tam longè, latéque non poſſet augeri, & tā grandi gloria diffamari. Sed in malum plerunq; accipitur. Vnde in Euāg. Luc. Homo quidā erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus eſt apud illum. Poteſt autem aliquis alium diffamare tripliciter, vt ſcribit Scotus di. xv. q. iiij. li. iiij. Vno modo falſum crimen imponendo. Secundo modo verum crimen, tamen occultum non ſeruato ordine iuris in publico proponendo. Tertio modo verum crimen, ſed occultum in publico, tamen ſibi impoſitum negando, quia in hoc negans notat imponētem de calumnia. In primo dicit Scotus: Oportet reſtituere famā retractando verbum ſuum, vel quod ſibi impoſuit, & hoc ita publicè ſicut ſibi impoſuit, quia aliàs non ſeruat iuſtitiam in reddendo proximo quòd ſuum eſt. De ſecundo non tenetur retractare verbū ſuum quòd propoſuit in publico, quia hoc faciēdo mentiretur, cùm ſciat id quòd propoſuit eſſe verū, & non tenetur mentiri propter quodcunque bonū reddendū alij. Sed tenetur alio modo licito reddere ſibi famam, vtpote per huiuſmodi verba non ere datis eum eſſe talem: malè enim dixi, & fatuè, & hęc quidem verba, quia non ſeruato ordine iuris. De tertio dico ſimiliter, inquit Scotus, quòd non tenetur retractare negationē ſuam qua negauit in publico verum crimē ſibi impoſitum, quia non tenetur quicunque ſtatim in iudicio confiteri ſe reum non dum conuictus: tenetur tamen per quædam verba ſolemnia, vt iam ſuprà dictum eſt, reſtituere famam illi accuſanti quem indirectè notauit de calumnia, dicēdo, Non habeatis eum pro calumniatore, quia credo quòd habuit bonam intentionem proponendo, vel fortè ſe credidit probare intentum ſuū, & deceptus fuit. Hęc Scotus, qui & latius rē proſequitur.

¶ Differre ratione eſt tripliciter, vt ſcribit ſanct⁹ Bonauentura, diſt. xxvij. q. j. libr. j. Vno modo à parte noſtræ apprehenſionis, ſicut differunt in Deo bonitas & magnitudo. Alio modo differre ratione eſt ſecundùm differentiam attributionis, quia aliquis motus ponitur circa vnum, vel attribuitur vni, qui non attribuitur alteri, & ſic differunt ratione eſſentia, perſona, notio. Tertio modo differre ratione eſt differre ſecundùm pluralitatem diſtinctionis, quæ nō inducit diuerſitatem in eſſentia, vel in materia, tamē tantam inducit differentiam quòd vnum nō dicitur de altero, & ſic differt ratione perſona à perſona, & proprietas à proprietate. Hæc ille.

¶ Differentia accipitur dupliciter, vt ſcribit Gab. diſt. viij. q. iiij. li. j. Vno modo pro termino ſecundæ impoſitionis, id eſt pro ſigno prædicabili de aliquo non in quid, ſed in quale conueniens aliquibus, & aliis repugnans, quo innoteſcit diſtinctio illius cui conuenit ab illo cui repugnat. Et illo modo eſt duplex, quædam per ſe, quædam per accidens. Differentia per ſe, ſiue eſſentialis, eſt, quæ importat aliquid intrinſecum, ſcilicet partem eſſentialem rei vt rationale. Alia per accidens ſiue accidentalis, quæ, ſcilicet, importat aliquod extrinſecū rei, id eſt quod nō eſt pars eſſentialis, vt diſciplinabile, riſibile reſpectu hominis. De hoc latiùs apud Dialecticos & Gabr. vbi ſuprà. Secundo modo accipitur pro termino primæ impoſitionis, ſcilicet, pro re aliqua, per quā innoteſcit diſtinctio vnius ab alio, vt anima rationalis qua Sortes differt ab aſino. Sic etiam accidēs inhærens, quo res diſtingui noſcitur ab alio ſimile accidens non habente. Gabr.

¶ Difficile eſt id quod tranſcendit potentiam ſecūdum naturam, vel propter impedimentū. B. Tho. prima parte. q. lxij. ar. ij. Eius oppoſitum eſt facile: difficile ſecundū Ariſt. l. j. Rheto. dicitur quòd cum labore aut multo tēpore fit, à quo difficultas. Et difficultas aliquādo oritur ex habitib⁹ voluntatis in cōtrariū inclinationi, vt volūtas habituata in vitio difficulter elicit actum iuſtitiæ propter inclinationem contrariā habitus virtuoſi. Quandoq; propter errorem intellectus. De his duobus dicitur iij. Ethi. ca. ij. Et difficile eſt quandoque iudicare, quale pro quali eligendum, & quid pro quo ſuſtinendum hoc quo ad intellectum. Sequitur: Adhuc difficilius immorari cognitis quo ad voluntatem. Quādoq; oritur difficultas propter paſſionem voluntatis, difficile eſt enim odienti bene velle inimico, & difficile eſt manſuetè agere iracundo, Gabr. di. xxviij. q. vnica: dub. iij. lib. ij. Et quantumcunque creſcit difficultas, nunquam aufert libertatem, ſed bene tollit delectationem & promptitudinem. Et per hoc frequēter mutat voluntatem, vt deſinat velle quòd voluit ſublata delectatione, aut incipiat velle, quod noluit accedēte metu vel triſtitia, ſemper tamē manet libertas in volendo & nolendo. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà, de difficultate in eliciendo actum. Et difficultas in opere virtutis, vt ſcribit Ioan. Gerſon in reg ulis moralibus ex aſſueſactione vitiorum proueniens, plus de per ſe diminuit rationem laudis & meriti quàm augmentet, ſuam malè habituatus, quoniā niſi ex

maiori conatu opus ſimile ad bene habituatũ perfi cere nequit, magis inde redditur incidẽtaliter commendandus. Gerſon.

¶ DIFFINITIO eſt oratio indicans quid eſt eſſe rei, & conuertibilis cũ diffinito, vt vult Phil. j. Topi. & vj. quem & refert Richar. diſt. j. artic. j. qu. ij. libr. iiij. Vel diffinitio eſt oratio quæ quid eſt quod diffinitur explicat quid ſit. Cicer. in Topicis. idem in princi. ij. lib. de fini. bo. & ma. Diffinitio eſt patefactio rerum opertarũ, quum quid, quidque ſit aperitur. Et vnius rei eſt vna diffinitio, verum eſt ſecundum vnam conſiderationem, ſed ſecundum diuerſas conſiderationes dantur multæ deſcriptiones diuerſæ, ſicut vnũ. Et idem aliter diffinit logicus, phyſicus, medicus, mathematicus, vt dicit Petrus de Palu. di. xxxviij q. j in fine lib. iiij. Phyſicus ſiue naturalis diffinit per cauſam materialem, & agentem, ſimiliter & per cauſam finalem. Sed dialecticus diffinit per genus & differentiam, & talis vocatur diffinitio formalis à quibuſdam. Item diffinitio eſt rei propoſitæ propria & dilucida & breuiter comprehenſa verbis enunciatio, quæ conſtat maximè genere, ſpecie, differentiis, propriis, vt homo eſt animal rationis capax, morti obnoxium. Et differt à deſcriptione, quod deſcriptio eſt rei propoſitæ per quaſdã proprietates declaratio, vt homo eſt corpus bipes, caput erectũ habens, ſpectansq; in cœlum. Et ſecundũ aliquos diffinitio differt à definitione, quia definire eſt quaſi finem dare. Diffinire verò eſt hoc ab illo finiendo ac partiendo diſtinguere. Et nihil perfectè diffinitur niſi ſubſtantia ex B. Tho. ij. ſenten. di. xxxv. q. ij. ar. j. Diffinitio autem ſiue notificatio tunc rectè eſt aſſignata, vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. xxiij. q. v. li. iij. quando nihil continet ſuperfluum, nihil etiam diminutum. Et hoc eſt quando per ipſam notificationem ipſius diffiniti eſſentia plenè indicatur, & apertè manifeſtatur, & ab omnibus aliis ſeparatur, ſic dicit eſſe de diffinitione fidei, quam ponit Apoſtolus Heb. 11. Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum nõ apparentiũ. Vide latiùs de hac Bonau. & infrà in dictione, Fides.

¶ DIFFINITIO eſt duplex, ſcilicet quid nominis & quid rei ſecundum Ariſ. ij. poſteriorum, de quo conſulito poſt Dialecticos Petrũ de Aliaco. qu. j. ar. iij. li. iiij. Et Gabr. di. j. qu. j. ar. iij. li. iiij. Vna quid nominis, alia quid rei. Diffinitio quid rei eſt oratio exprimens quid rei. Alia quid nominis eſt oratio exprimens quid nominis. Primo modo nihil diffinitur niſi ſit res vna, hoc eſt terminus ſignificãs rem vnam: Diffinitione verò quid nominis poteſt diffiniri omnis terminus cathegorematicus quicquid ſignificet in recto vel in obliquo, ſicut omne velle eò quod pro omni nomine poſſunt poni nomina diſtinctè ſignificantia illa quæ ſignificãtur per vnum nomen. Primo modo ſacramentũ non poteſt diffiniri, quia non eſt aliqua res vna, ſed bene ſecundo modo, ſcilicet diffinitione quid nominis: vide latiùs Cardina. Came. & Gabr. vbi ſuprà. Diffinitio quid rei ſecundum Thom. contra genti. lib. iij. ca. xlix. eſt quando res concipitur per aliquam formã in ipſa re reſpondens ei per omnia. Diffinitio quid nominis ſecundum eundem ij. ſenten. di. xxxij. q. ij. ar. j. importat quaſi expoſitionem ſignificationis nominis, non tamen ſemper indicat eſſentiam, quia diffinita non ſemper habent eam.

¶ DIFFVNDERE de quo & in dictione Infundi, à quo diffuſio, quæ eſt duplex ſecundum S. Bonauẽ. di. xix. qu. ij. libr. j. ſcilicet intra vel extra. Diffuſio intra eſt quando perſona procedit à perſona, vnitate naturæ, & hæc non eſt propriè diffuſio, & hoc non conſequitur bonum, quia bonum, ſed bonum in hypoſtaſi qua aliam producere nata eſt. Et ideo ſecundum hanc diffuſionem non dicitur vna perſona altera melior. Eſt alia diffuſio extra, quæ attẽditur in productione effectus, & ſecundũ hãc rationẽ attenditur diffuſio propriè & ratio boni, & quia in hac vna perſona alterã non excedit (quia indiuiſa ſunt opera trinitatis) ideo hac nõ eſt vna melior. Bona.

¶ DIGESTIO eſt perfectio à naturali calido, ex oppoſitis paſſiuis facta, ſecundũ Ariſto. iiij. Metheororum. Triplex eſt digeſtio vt ſcribit Brulef. di. viij. q. v. li. ij. Prima eſt in epate, cuius ſuperfluum eſt vrina. Secunda fit in ſtomacho, cuius ſuperfluum eſt ſtercus. Tertia fit in corde, cuius ſuperfluum eſt ſemen. De hoc latiùs ſcribit frater Pelbar. li. ij. Roſar. Theologiæ, & apud Philoſophos.

¶ DIGITVS quãdoque pro ſuffragio accipitur, vnde digitus Lazari dicitur pro aliquo modico eius ſuffragio, vt exponit Rich. di. vlt. li. quarti, circa textũ. Item digitus quandoque appropriatur ſpirituiſancto, eò quod pater per filium producit creatorem, non ſolùm creaturam. Brulef. diſtin. xxxij. artic. ij. quæſt. ij. lib. j.

¶ DILATARE penul. produ. idem eſt quòd latum facere, vt eſt illud, Dilatant phylacteria. Et dilatari dicitur illud quod adquirit maiorem latitudinẽ, vnde charitas dicitur dilatari in patria, quia creſcũt eius bonitas, & communicationis liberalitas, & virtuoſificatis laudabilitas, quamuis ex parte diligibilium non dilatabitur, pauciora enim erũt diligibilia. De quo latiùs legito Brulef. di. xxj. qu. vj. lib. iij. Charitas itaque in patria dilatabitur intenſiuè, ampliori enim affectu diligitur Deus in ſe & in creaturis ſuis, adeo vt ille qui non videtur eſſe remotus in patria ſit amantiſſimus, & amplius miniſtrabit ſibi tunc charitas omnes beatos quàm modò poſſit homo vnum amiciſſimum ſibi affectuoſè diligere.

¶ DILIGERE eſt alicui velle bonum. Et diligere ſecundum appoſita variè accipi ſolet, vt ſcribit Bonauen. diſ. iij. ar. iij. qu. j. libr. ij. Conuenit enim aliquid diligi dilectione concupiſcentiæ, ſicut aliquis amat vinum vel amicum, ſiue amat ſocium: propter ſe aliquid diligere eſt non alterius gratia, ſed ſibi ſiſtere, ſicut ebrioſus diligit vinum propter ſe: propter aliud diligere eſt alterius gratia, ſicut ſobri' diligit potum propter ſalutem. Similiter in amore amicitiæ propter ſe diligere non alterius gratia, eſt velle alteri bonum, ſicut dicit Phil. quod diligimus amicos propter ſe, & ſi nihil omnino boni debeat nobis ab ipſis eſſe, propter aliud verò alterius gratia, ſicut aliquis diligit hominem propter commodum ſuũ, ſicut dicit idẽ quod inimicos noſtros volumus eſſe iuſtos, vt nihil nobis noceant. Diligere verò aliquid ſuper omnia amore amicitiæ, eſt nullo cõmodo vel incommodo velle ipſum offendere, nec amicitiam ſoluere, ſimiliter dilectione cõcupiſcentiæ eſt nullo cõmodo vel incommodo velle aliud perdere. Vnde vt ibidem notat Bona. quomodo affectus angeli Deum habere cupiebat propter ſe, quia ſummè reficiens nõ alterius gratia, & Deo volebat bonum propter ſe, multo magis quã amicus amico, ſimiliter nullo commodo vel incommodo volebat Deũ offendere vel perdere: ideo Angelus diligebat Deũ propter ſe, & ſuper omnia. Hæc ille. Item diligere

propter

propter ſe ſecundum Gabr. di.j. q.j.lib.j.eſt diligere non propter aliud oſtenſum voluntati per intellectum, ita, ſcilicet, quòd ſi nihil aliud oſtẽderetur voluntati, adhuc amaretur, & tamen non vt finis vltimus. Sed diligere vt ſummũ bonum, eſt velle alicui ſummam perfectionem, & ipſum vt tale venerari. Et ſic differũt diligere propter ſe, & diligere vt ſummum bonum. Diligimus Deũ actu ſpei vt bonum noſtrũ, ſed non formaliter propter nos, ſed propter ſeipſum. Diligere aliquid propter aliud, eſt diligere aliquid aliud dilectũ, cuius dilectio eſt cauſa effectiua dilectionis, vt habet Greg. qu.iij. prologi.art.j & Occã q.iij ſecũdi. & qu.j. ar.ij. ac Holkot.qu iiij. Et poſt eos vide Gabr.diſtin.j.qu.j.ar.iij.dub.ij. lib.j. Et lib.ij.diſtin.j.qu.v.artic.iij. dub.j.dicit, Diligere aliquid abſolutè non eſt amor concupiſcentiæ, ſed amicitiæ, diligere autem aliquid propter alterũ, eſt amor concupiſcentiæ.

¶ Diligere vt ſcribit Dominus Car.Camer.diſt.j. q.ij.art.iij.lib.j.capitur æquiuocè in ſcriptura. Vno modo pro motu vel actu voluntatis, quo vult Deo bonum. Alio modo prout idem ſignificat quod perſeueranter viuere ſecundùm Dei mandata, iuxta illud. Ioan.14. Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui me diligit.

¶ Diligere æquè intenſe plus dicit quã actu æquè intenſo, vt puta maiorem appreciationem, ita non valet cõſequentia, æquè intẽſo actu diligitur Deus & creatura, ergo æquè intenſè, quia æquè intenſè plus dicit quàm æquè intenſo actu, vt puta maiorem appreciationem, vt, ſcilicet magis bonũ velit Deo quàm creaturæ. Diligere verò actu æquè intenſo dicit gradualem identitatem actus, ſed diligere æquè intenſè, dicit eiuſdem boni volitionem, & eãdem appreciationem. Creatura enim cùm diligit ſe propter Deum, volens Deum eſſe Deum, maius bonũ vult Deo quàm ſibi, & magis appreciatur Deum quàm ſeipſum. Came. latè proſequitur hoc.qu.ij.in di j.art.j.li.j.& poſt eum vide Gabr.di.j.q.j.ar.iij.du. ij lib.j.&c.

¶ Diligere Deum, diligere aliquid à ſeipſo, vt & in dictione Deus dictum eſt, eſt ipſum illi bonum tribuere eo modo quo vult, ſcilicet nunc ſiue præſentialiter ſi vult bonũ tale nunc ineſſe, aut in futuro, ſi vult illud bonum in futuro dare. Gabr.di.xxxij.qu. vnica.ar.j li.iij. Et actus diligendi quo Deus diligit ſe, & omnia alia non eſt proprius perſonæ alicui, ſed eſt actus eſſentialis, quia ſicut pater non ſapit ſapientia genita, ita nec diligit dilectione ſpirata, nihil etiã recipit perſona producens à producta. Pater ergo & filius diligunt ſe & ſpiritum ſanctum amore eſſentiali, qui eſt eſſentia. Diligunt autem ſe ſpiritu ſancto, quia diligendo ſe dilectione eſſentiali ſpirant ſpiritũ ſanctum. De quo latiùs in primo dici ſolet, & infrà videbitur.

¶ Diligere æqualiter vt ſcribit Gabr. di.xxxij.qu. vnica.ar.j.li.iij. dupliciter intelligitur, quia quandoque ly æqualiter refertur ad bona volita, & ſic æqualiter diliguntur aliqui, quibus ęqualia bona tribuũtur. Alio modo æqualiter diligere ad actum diligendi refertur, ſcilicet, actum quo voluntas vult formaliter alicui bonum. Et ſic æqualiter diliguntur quæ eodem actu vel actibus æquè intenſis, & eodem ordine diliguntur. Ibi enim eſt ordo non temporis neque perfectionis actus ad actum, quia actus vnius eſt, ſed ordo cuiuſdam principalitatis ſiue appreciationis, quo illud dicitur prius diligi, quòd principalius diligitur, ſiue quòd magis appreciatur, aut propter quod aliud diligitur, & poſterius illud diligitur quod minus principaliter, & non propter ſe, ſed propter aliud quod diligitur magis appreciatur. Quomodo prius diligitur finis quam medium dilectum propter finem.

¶ Diligere magis aliquem poteſt eſſe tripliciter, vt S.Bonau.ſcribit.diſt.iij qu.vi.libr.ij. Aut ratione boni optati, aut affectus intenſi, aut ratione affectus impenſi. Ratione boni optati dicitur quis aliquem magis diligere quando ei maius bonũ optat, & ſic dicit diligere magis, quia ad maius. Hoc modo naturali dilectione præcedente ex iudicio rationis rectè magis diligebat angelus angelum ſuperiorem, volebat enim ipſum excellere & plus boni habere, ſicut & Deus conditor voluit ſic ordinare. Ratione affectus intenſi dicitur magis alterum diligere, quando affectio eius plus trahit ad alterum, & magis cõſolatur de eius ſocietate. Et ſic dicitur aliquis magis illum diligere cum quo libẽtius cohabitat, & ſic angelus magis diligebat per naturam angelum eiuſdem ordinis. Quia ſicut naturali affectu magis diligit quis cõpatriotas ſuos, maximè quando conformatur ſibi in moribus, & ſicut magis diligit homo eum qui eſt eiuſdem profeſſionis & officij, vbi inuidia non interponit partes ſuas: ſic angelus alterum angelum eiuſdem ordinis magis dilectione naturali amplecti intelligendum eſt, cùm ſe viderit à conditore in officij æqualitate & naturæ ſimilitudine illi ſociatum, nec eſſet tunc morum diuerſitas, nec inuidiæ malignitas. Ratione effectus ſiue beneficij impenſi dicitur quis magis eũ diligere cui plura bona impẽdit, & circa quẽ magis ſollicitatur: ſicut magis mater cõfouet filiũ tenellũ, & ſollicitior eſt circa illum quàm circa adultum, & magis circa infirmum quàm circa ſanum. Et hoc facit conſideratio maioris indigentiæ, & hoc modo dici poteſt quòd angelus ſuperioris ordinis, magis diligit angelũ inferioris, quia angelus paris vel ſuperioris ordinis non indiget ſic ſua inſtructione ſiue purgatione, ſecundum quod angelus inferioris ordinis. Hæc Bonau. Et magis Chriſtus dilexit Petrum quã Ioannem, quem familiarius diligit, De quo vide Gabr. diſtin.xxij.qu.vnica.ar.iij.dub.iij.libr.iij. Et per hoc multæ quæſtiones poſſunt ſolui, an Deus magis dilexerit hominem quàm angelum, magis genus humanum quàm Chriſtum, magis peccatorem prędeſtinatum quàm iuſtum præſcitum, & ſimiles, quæ latiùs pertractat S.Thom.& Bonauen. eadem diſtin. Item vt habet Sco.diſt. xv.q.ij.in ſolutione rationum, & poſt eum Gabr. eadem diſtin.q.ij.lib.iiij. Aliquis debet magis diligere vitam ſuam ordinatè vt eſt diligibilis ad vitam æternam, & magis conſeruationem iuſtam vitæ ſuæ quàm conſeruationem vitæ proximi ſui, ſed non magis iniuſtam vitæ ſuæ quàm conſeruationem vitæ proximi ſui. Sic enim magis debet latro ſuſtinere ſuſpẽdium quã occidere ſuſpendentẽ, vt euadat: quia dilectio vitę corporalis iniuſtè cuſtoditæ nõ eſt dilectio ordinata, quia non ad dilectionem Dei & animæ, &c.

¶ Diligere à quo venit diligibile. Et charitate diligibile eſt illud bonũ ſolum, & omne tale quod ſub obiecto adęquato charitatis includitur ſeu continetur. Eſt autem ſecundum Petrum de Aliaco, q. vnica iij. ſentẽtiarum, obiectum adęquatum charitatis Deus, & omne quod Deus vult à nobis propter ſe diligi natum participare Deum beatificè, de poten

tia ordinata. Et cum dicitur Deus, exprimitur obiectum principale & primarium charitatis, quod ſolū propter ſe diligitur tāquam finis vltimus, & ſummū diligere. Omnia autē alia propter eum dicitur omne quòd vult à nobis propter ſe, diligi, hîc tanguntur obiecta ſecundaria, vt creaturæ rationales, quæ non propter ſe finaliter, ſed propter Deum principaliter ſunt amandę. Dicitur natū participare Deū beatificè, per quod excludūtur creaturæ irrationales, quæ nō ſunt partes creaturæ rationalis, hæ enim non ſunt capaces beatitudinis. Gab. diſt. xxviij. qu. vnica. ar. j. li. iij. Sunt autem quatuor genera rerum diligendarum, vt & habet Magiſter diſtin. xxviij. libr. iij. ſcilicet, Deus qui eſt ſupra nos, nosipſi, & proximus, quæ iuxta nos, ac corpus quod infra nos eſt, hæc ſunt à nobis charitate diligenda. Nam quicunque ſunt nobiſcum beatitudinis participes, ſunt à nobis charitate diligendi, ſed tales ſunt tantum quatuor, vt dictum eſt, ergo. Vide latiùs de hoc Gabr. vbi ſuprà, concluſione j. & S. Bonauen. diſtin. xxviij. quæſt. j. libr. iij. & ſecundum eundem dæmones non ſunt ex charitate diligendi, nam charitas nullos facit diligere elicitiuè, niſi eos quos optat ad ſummā beatitudinem peruenire. Simili modo dicendum eſt de damnatis, quòd non ſunt ex charitate diligendi, propriè accipiendo diligere ex charitate. Nam ſi largè acciperetur diligere ex charitate, dæmones & damnati ratione naturæ ſunt diligendi, ſed ratione culpæ ſunt odiendi, in quo ſunt Deo diſſimiles. Item homines mali ſecundum eundem inquantum ſunt homines ad Dei imaginem, ſecundum quam ſunt capaces beatitudinis, ſunt ex charitate diligendi. Sed homines mali inquantum mali, non ſunt diligendi, ſed potius deteſtandi. Natura itaque non eſt odienda, ſed culpa & malicia. Nec Deus odit homines ratione naturæ, ſed ratione vicij. Bonauen. latiùs ſcribit de hoc.

¶ DILIGERE ex charitate ſiue charitatiuè poteſt fieri dupliciter. Vno modo ſtrictè ſecundum deſtructionem obiecti charitatis, vt ſcilicet, eſt aliquid diligere ex gratia tanquam amicum ſecum in beatitudine communicatiuum. Et ſecundùm hanc acceptionem B. Ioan. & Magiſter diligibile ex charitate in quatuor genera diligibilium diuiſit. Alio modo accipitur largius pro omni diligere ad quod charitas inclinat, qualis eſt omnis dilectio meritoria. Gabr. d. xxviij. q. vnic. ar. iij. du. ij. li. iiij. Sed quia hæc diſtinctio immediatè vbi ſuprà dicta eſt, relinquo eā ſufficienter tractam. Videre potes latiùs Gabrielem, B. Thom. S. Bonauen.

¶ DILIGERE proximū, vide in dictione Proximus. De ordine diligendorū vide ſuprà in dictione Charitas. Rationes verò diligendi ſunt multæ, & aliquæ ſupra tactæ ſunt ſecundum S. Bonauentu. Prima autem & principaliſſima eſt bonitas rei, quæ eſt perfectiſſima in Deo, quia infinita, ideo Deus ſimpliciter ſuper omnia eſt diligendus. Secunda ratio eſt vnitas amantis ad amatum, & eſt multiplex. Quædam identitatis, & hæc perfectiſſima in amante ad ſeipſum, ideo ſeipſum plùs aliis diligit. Quædā originis, quia vnus ab alio, ſicut filius & pater, vel ab eodem tertio, ſicut cæteri conſanguinei. Quædam communitabilitatis ſecundum varias ſpecies communicationis in natura, in vna patria, in vna domo, in vno officio, in vna ſocietate, in virtute, in gratia, in expectata beatitudine, & ſic de aliis quam plurimis. Et ſecundum quòd plures vel potiores rationes communitatis ſimul concurrunt in vno diligibili ſecundum hoc magis diligendum eſt affectiuè. Et quia maiorem affectum ſequitur maior beneficentiæ effectus cæteris paribus, id eſt ſi æqua fuerit neceſſitas, non maior in vno quàm in alio, etiam magis diligendus eſt effectiuè. Nec ſola vnitas amantis & amati, ſed etiam vnitas alicuius ad amatum, ratio eſt diligendi. Vnde diligens amicum diligit omnia coniuncta amico. Et ſecūdum hoc gratia per quam quis vnitur Deo ſummè dilecto, ratio eſt gratuitæ dilectionis. Vide latiùs Gabriëlem di. xxix. q. vnica. ar. ij. in concluſionibus. Et ſecundum hoc magis eſt diligendus in quo maiores diligendi rationes reperiuntur. Quem modum regulariter tenet B. Thom. Vnde ij. ij qu. xxviij. ar. vij. vbi ſatis clarè materiam hanc proſequitur. Ordo verò diligendorū eſt, quòd Deus primò diligendus eſt, ſecundò parentes, idem filij, pòſt domeſtici. De quo vide in dictione Charitas. Et Gabriëlem vbi ſuprà.

¶ DILIGERE Deum (vt ſcribit Gabriel di. xxvij. qu. vnica. ar. j. lib. iij) non eſt aliud quàm Deo bene velle, hoc eſt, velle Deū eſſe bonum, ſummū, infinitum, omnipotentem, iuſtum, ſapientem, &c. hoc eſt breuiſſimè Deum velle eſſe Deum, ſcilicet, bonum quo nihil melius cogitari poteſt. Hoc enim intelligimus nomine Dei ſecundum B. Aug. j. de doc. Chriſtiana. Et quantò magis hoc volumus, & in hoc complacemus, ac gaudemus, tantò magis Deum diligimus. Si quis igitur vellet aliquam perfectionem non ineſſe Deo, Deum non diligit. Item nullus peccato mortali obnoxius habet dilectionem Dei, quia nullus talis vult eum eſſe Deum. Non enim vult eum eſſe ſummè ſapientem, ſummè iuſtum, ſummè potētem. Vellet enim vel Deum peccata ſua ignorare, & ſic non eſſe ſummè ſapientem, aut ſua peccata non vindicare, & ſic non eſſe ſummè iuſtum: aut diuinam voluntatem nō eſſe omnipotentem, cui voluntatem ſuam præponit per inobedientiam ac præcepti tranſgreſſionem. Nam inobediens Deo vult ſuam voluntatem perficere contra diuinam prohibitionem, & ita voluntatem Dei oppoſitum præcipientis non eſſe efficacem. Hæc eſt ſententia. B. Ber. in quodam ſermone Paſchali. Cui concordat B. Anſel. in caſu diabo. Et hæc vera ſunt inquit Gabriël interpretatiuè, licèt non ſemper formaliter, quia hūc actum nolendi Deum nō ſemper elicit, quia Deum vt ſummum non ſemper apprehendit, nollet tamen ſi apprehenderet ſtāre ſua rebellione ad Deum. Diligens autem Deum, volendo Deum eſſe, poteſt ſic velle Deum eſſe ſummum, & in eo quod talis eſt, complacere propter Deum in ſe, non referendo ad aliud, puta commodum ſuum. Poteſt etiā hoc velle vt ſic ſit ſuum commodum & beatitudo. Primum velle eſt amor affectiuus amicitiæ & complacentiæ ac ordinatus. Secundus eſt amor affectiuus concupiſcentiæ deſiderij qui poteſt eſſe ordinatus, quoniam ad ipſum inclinat ſpes, ſicut ad primum charitas. Poteſt etiam eſſe inordinatus, ſi amans in commodo proprio ponit finem, ſic enim vteretur Deo, quòd eſt tota peruerſitas, ſecundum Aug. li. lxxxiij. q. Sic & Deus amari poteſt amore affectiuo, dum ex amore affectiuo diuina complentur mandata. Hæc Gabriël.

¶ DILIGERE Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, eſt primum & maximum præceptū, quod in variis paſſibus ſcripturæ traditur, vt notat & explanat Gabr. di. xxvij. q. vnica. ar. j. li. iij. Vnde

secundùm

ſecundùm Aug.ſuper illud Matth.xij. Diliges Dominum Deum ea toto corde tuo,id eſt intellectu, ſine errore:ea tota anima, id eſt ex voluntate,ſine cõtradictione:ex tota mente,id eſt memoria ſine obliuione. Et hoc præceptum ſecundum Bonau.Tho.& alios non tenemur implere per excluſionem omnis affectus extranei, quia nec eſt poſſibile in præſenti quòd nil aliud ſit in mente vel in amore noſtro niſi Deus,pręſertim pro longo tẽpore. Vnde hoc modo ſolum in patria implebimus. Sed tenemur implere ſolum per excluſionẽ affectus contrarij,id eſt peccati mortalis,tam à corde quàm a mente, & anima & corpore. Et ſic etiam poteſt in via impleri cum adiutorio Dei per charitatẽ,vt dicit Pelbartus. Si quis autẽ diligit Deum nõ purè propter ſe,ſed propter aliquid aliud, ſequitur quòd illud aliud plus diligit quàm Deum, quoniã propter vnũquodque tale & ipſum magis:ex j. Poſter. Sicut quis amat diuitem propter pecuniã, ſequitur quòd plus amat pecuniã illius. Ex quo patet quòd non eſt vera charitas gratuita & meritoria vitæ æternæ,niſi diligatur Deus ſuper omnia purè propter ſe, id eſt propter Deũ,ita quòd nil ſupra Deum, nec æquè Deo, vnde ſic vult Deus diligi,ita refert frater Pelbartus li.iij.Roſarij theologiæ,dictione Charitas.§.iij. Itẽ ſecundũ Tho. Deus eſt diligendus, etiamſi nihil daret,ſed flagellaret,ſicut filius bonus diligit patrem flagellantem, poſſum tamen diligere Deum propter beneficia,vt propter dicit cauſam motiuam,non finalem,vt vult Tho. ij.ij.q. xxiiij. ar.iij. Vnde Aug.ſuper Ioan.ſer. iij.Non dilige ad pręmiũ,ſed ipſe Deus ſit pręmium tuum, &c. Vnde bonum eſt cogitare homini Dei beneficia,vt accẽdatur ad rediligendũ,&c. Diligere autẽ Deum ex toto corde, &c.breuiter eſt diligere Deum ſuper omnia,vt dicit Gabriël vbi ſuprà.

¶ DILIGERE Deum ſuper omnia ſecundum Dominum Car.Came.li.j.diſtin.j.q.ij. & poſt eum ſcribit Gabriël di. xxvij. qu.vnica.ar. j.lib.iij.poteſt quatuor modis intelligi. Nã diligere ſuper omnia, vel plus quã omnia. Vel intelligitur quãtum ad perfectionem actus diligendi,ſiue illa perfectio attendatur ſecundum intenſionem gradualem, ſiue perfectionem eſſentialem. Primo modo dilectio intenſa perfectior eſt dilectione remiſſa, reſpectu eiuſdem obiecti. Secundo modo dilectio obiecti nobilioris æquè intenſa perfectior eſt dilectione obiecti minus nobilis,vt perfecti. Secundo modo attenditur exceſſus dilectionis vnius ſuper aliam quantum ad obiecti quantitatem intenſiuam vel exceſſiuam,ſic plus diligit vnum quàm alterum,qui maius bonum vel plura bona vult vni quàm alteri. Tertio modo attenditur quãtum ad amoris appreciationem, ſic plus diligit qui amorẽ huius quàm illius magis appreciatur,ita quod ſi alterius amorem ex electione dimittere oporteret,eligeret potius dimittere eius quàm huius. Sicque dicitur hunc magis diligere cuius amorem magis eligeret cõſeruare. Quarto modo quantum ad actus naturalitatem & firmitatem, quia firmius & naturalius ineſt ſibi dilectio vnius quàm alterius. Vide de hoc Scotum di.xxvij.ſecundum quem exceſſus ille amoris Dei ſuper alios poteſt intelligi dupliciter. Extenſiuè quantum ad plura vel maiora bona dilecto volenda. Vel intenſiuè quantum ad affectum maiorem. Dicitur autem affectus maiòr qui magis repugnat affectui oppoſito,ita quòd habens talem affectum facilius inclinari poſſet ad oppoſitũ dilectionis cuiuſcũque, quàm ad oppoſitum dilectionis Dei,&c. Tenemur autem Deũ ſuper omnia diligere, ſiquidẽ tenemur Deum velle eſſe ſummè ſapientem, perfectiſſimum, optimum, iuſtiſſimum, omnipotentiſſimum, & ſic de aliis attributis,quæ tamen nõ ſunt plura ſecundum rem,ſed vna ſimplex eſſentia. Dicũtur autem plura propter nominum pluralitatem vnam diuinam perfectionem ſimpliciſſimam ſignificantium. Diffuſè ſcribit de hoc Gabriël.diſt. xxvij.q. vnica.ar. ij.lib. iij. Item tenemur etiam hnc velle volitione maiore intenſiuè, ita quod magis vellet dilectionem Dei & cuiuſcunque creaturæ deſerere quàm dilectionem Dei,& magis vellet quodcunque malum accedere creaturæ quàm aliquod bonum Deo conueniens ipſi non ineſſe, aut quàm Deum non eſſe ſummum bonum & ſummè perfectum. Latiùs ſcribit Gabr. vbi ſuprà. Poteſt autem voluntas humana ex ſuis naturalibus diligere Deum ſuper omnia, vt ſentit Scotus,Occam,Petrus de Aliaco & alij,& latiùs deducit hoc Gabr. vbi ſuprà dubio ij. Nam omni dictamini rationis rectæ voluntas ex ſuis naturalibus poteſt ſe conformare,ſed diligere Deum ſuper omnia eſt dictamẽ rationis rectę, ergo illi ſe poteſt voluntas ex ſuis naturalibus conformare, & per conſequens Deum ſuper omnia diligere. De quo plus legito apud Gabriëlem. Item homo poteſt ex puris naturalibus velle Deum eſſe Deum, & nihil aliud à Deo eſſe Deum. Sed talis vult Deo maximum bonum, & nulli alteri vult tantum bonum,igitur ſic volendo plus diligit Deum quàm ſeipſum,& quodcunque aliud. Addit rationem Scotus de forti politico, quam ponderat, quia fortis politicus magis diligit rempublicam quàm ſeipſum,nam ſecundùm rectam rationem exponit ſe pro republica, & vult non eſſe vt bene ſit reipublicę. Vult enim magis mori quam turpiter viuerę vel fugere. Turpiter fugit qui cum iactura reipub. fugit. Si ergo poteſt quis rempublicam diligere plus ſe non amore præmij futuri,quod fortè non credit vel dubitat, ſed amore virtutis,ſequitur quod magis diligere poteſt Deum republica,optimum rectorem quàm ſeipſum. Actus autem amoris Dei ſuper omnia non poteſt ſtare in viatore de potentia Dei ordinata ſine gratia & charitate infuſa,quia ſecundum legem ordinatam cuilibet facienti quod in ſe eſt, & per hoc ſufficienter diſpoſito ad gratiæ ſuſceptionẽ, Deus infundit gratiam,ſecundum illud Prophetæ: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Zach.1. Et illud Iac.4. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis, ſcilicet per gratiam. Et illud Lucæ 11. Quęrite & inuenietis, &c. Et Hiere.29. Cùm quęſieritis me in toto corde veſtro,inueniar à vobis. Et in Pſal.21. Qui requirent eum, viuent corda eorum. Viuimus autem per gratiã,nec alio actu magis appropinquare Deo poſſumus quàm diligendo Deum ſuper omnia. Latiùs Gabr.ſcribit ar. iij.dub.ij. propoſitione ij.vbi ſuprà. Et vt ſcribit Petrus Aliacenſis, Si quis eliceret actum dilectionis Dei ſuper omnia, ex puris naturalibus ſine gratia,non eſſet meritorius. Infert quoque quod nullus homo poteſt ſtante lege per iura naturalia ſine gratia rectè agere ſimpliciter & abſolutè,quod probat. Vide & Gabr.vbi ſuprà. Nam nullus ſimpliciter abſolutè agit rectè.dicit Aliaco, niſi qui agit cõformiter diuinę legi. Sed nullus agit ſic, niſi ſit in gratia ſecundum legem ſtatutam,ergo. Poteſt tamen aliquis ſtante lege per pura naturalia,ſine gratia moraliter rectè agere,quia põt agere con

formiter rectæ rationi, quàm Philoſophi morales, ſicut Ariſtoteles, Tullius, Seneca & alij ſimiles vocallent rectam rationem. Sed cõſtat quod exiſtens extra gratiam poteſt ſic agere, ergo, &c. Et vt dicit Scotus, & communiter doct. & habet Gabr. dub. iiij. vbi ſuprà. Actus amoris amicitiæ Dei ſuper omnia eſt ſemper rectus, nec poteſt aliquando eſſe diſtortus. Vnde dicit Scotus quòd diligere Deum ſuper omnia, eſt actus de ſe rectus, cuius rectitudo per ſe nota eſt, ſicut rectitudo primi principij in operabilibus. Et in ij. di. vj. q. ij. ait, Deus non poteſt inordinatè amari ex amicitia, quia eſt tale amabile quod ex ſola ratione ſui, vt obiectum eſt, dat completã rationem bonitatis actui cõpletè intenſo. Actus enim ait Gabr. amoris amicitiæ Dei non poteſt excedere nec deficere, & hoc nec ratione obiecti, nec ratione actus vel modi. Latiùs ibidem Gabr.

¶ DILIGERE in finem, eſt diligere in Chriſtum, qui eſt finis conſumans, id eſt, vt eius dilectione tranſeat quo ipſe tranſit, vel in finem, id eſt in mortem, vt dicit glo. ſuper illud, Io. 13. Cùm dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in fi. dile. eos. Vbi dicit Lyr. In finem, id eſt perfectè animam ſuam pro eis ponendo. In morte namque ſpecialia ſigna dilectionis oſtendit. De quo Ger. parte iiij. ſer. de cœna Domini ait: In finem non ad tẽpus, ſicut hoſtes noſtri, vel mundus dum bona fortunæ quis diſtribuit, ſed non vera charitate, &c. aut vero amore, ſed in finem de vera charitate.

¶ DILIGERE, vt reperitur in diuinis, quãdoque accipitur notionaliter, id eſt non purè eſſentialiter, licèt enim quandoque ſumatur purè eſſentialiter. Cùm autem ſumitur notionaliter nõ eſt ſimpliciter idem quod ſpirare, tunc enim ſicut pater & filius diligũt ſe ſpi. ſan. ita ſpirarent ſe ſpi. ſan. Quandoque verò ſumitur partim notionaliter & partim eſſentialiter, vt, ſcilicet nec eſt purum eſſentiale, nec purum notionale, ſed eſt æquiualenter eſſentiale & notionale vt ſcribit Gabr. di. xxxij. q. ij. li. j. ex eo quod in ſuo quid nominis ponitur terminus eſſentialis, & terminus notionalis, vt diligere ſit amore abſoluto diligendo ſpirare ſpiritum ſanctum, tãquam amorem alicui impenſum. Et ſic includit in ſe diligere eſſentiale, quod eſt omnibus modis eſſentia diuina, & ſimiliter includit in ſe ſpirare: primum eſt eſſentiale, ſecundum notionale. Et ſecundùm Bonauen. diſt. xxxxij. q. j. li. j. quando diligere tenetur eſſentialiter, dicit voluntatis complacentia, quæ communis eſt tribus, ſed quando tenetur notionaliter, ſic dicit voluntatis fœcunditatem, ad producẽdam perſonam ex ſe: quæ quidem fœcunditas ſolùm eſt in duobus, quamuis voluntas ſit in tribus. Bonauen. Pater itaque & filius (vt ait Gabr. vbi ſuprà. ar. ij.) diligunt ſe ſpiritu ſancto, vt diligere dicit vtrumque eſſentiale & notionale, quia valet tantum, Pater & filius diligunt ſe amore abſoluto & eſſentiali. Et ſic diligendo ſeſe producunt ſpiritumſanctum tanquam amorem vtriuſque vni, ſcilicet impenſum & repenſum alij. Et eſt aliquo modo ſimilis loquendi modus, quo Ioan. dicit: Diligamus inuicem non tãtum lingua & verbo, ſed opere & veritate, non tamẽ diligũt ſpiritu ſancto, quo modo lingua & opus ſigna ſunt internæ dilectionis, ſed ſpiritu ſancto tanquam amore vero ab eis producto vni eorum impenſo, & alteri repenſo. Ita Gabr. vbi ſuprà. Vide & de hoc do. Car. Came. q. viij. ar. iij. lib. j. Diligere igitur nec eſt purum notionale, nec purum eſſentiale, ſed vtrunque dicit. Et tale (vt ſcribit Gabriel ar. iij. vbi ſuprà.) non eſt aliquod reale in diuinis, ſed eſt terminus vel ſignum ſignificans vtrumque. In cuius, ſcilicet, diffinitione quid nominis ponitur aliquid quod præciſè ſignificat eſſentiale, ſcilicet commune tribus & aliquod notionale.

¶ DILECTIO Dei poteſt diſtingui duplex (vt notat Dominus Car. Came. q. ix. ar. ij. lib. j.) Vna increata, ſcilicet Deus. Alia eſt quædam forma exiſtẽs in nobis quæ non eſt Deus. Et de prima dicitur ſaluatorẽ intellexiſſe ſecũdum Aug. Ioan. 15. Manete in dilectione mea. Vtraque autem dilectio dicitur qua diligimus fratrẽ, ſed ſub diuerſo ſenſu. Nã dilectio creata eſt qua formaliter diligimus, ſed dilectio increata eſt qua, id eſt propter quã diligim⁹ cauſaliter. Cũ itaque Aug. dicit: Qui diligit proximum, diligit dilectionem, non intelligit de dilectione per quã, ſed de dilectione propter quã, & illa dilectio verè De⁹ eſt. Et ſic Aug. probare intendit, quòd qui diligit proximum ſicut debet, diligit etiam Deum. Vnde ipſe dicit viij. de trin. c. vj. Qui proximum diligit, conſequens eſt vt ipſam præciſè dilectionẽ diligat. Deus enim dilectio eſt: & qui manet in dilectione, in Deo manet, &c. & de hoc Aliacen. vbi ſuprà. Et dilectio Dei ordinata ſicut eſt perfectior intenſiuè & extenſiuè dilectione quacunque creaturæ, ita etiam magis meritoria. Et quoniam proximus eſt diligendus propter Deum dilectum, ergo Deus magis diligendus per regulam topicam, propter vnumquodque tale, & ipſum magis. Omnis autem charitatiua dilectio (vt vult Gabr. di. xxviij. qu. vnica. art. j. lib. iij.) & ſi quandoque ad creaturam terminatur, non tamen ibi ſiſtit, ſed vltra refertur in Deum, vnde actus quo amo creaturam propter ſe præciſè, non referendo in Deum, nunquam eſt actus charitatis, neque amor creaturæ propter Deum eſt actus charitatis propter amorem creaturæ, ſed propter amorem Dei in amore creaturæ propter Deum incluſum. Non enim eſt actus ille actus charitatis, vt terminatur in proximũ, ſed vt refertur vltra in Deum tanquam in finem propter ſe ſummè dilectum. Ideo Aug. loquens de dilectione proximi charitatiuè diligendi, dicit eundem diligendum non in ſe, ſed in Deo vel propter Deum. Sed de dilectione proximi vide in dictione Proximus. Dilectio inſuper gratuita non ſemper concordat dilectioni naturali, vt poſt Bonauen. ſcribit Gabri. di. xxix. qu. vnica. ar. j. libro iij. Nam gratia quandoque currit cum natura via cõſona, quãdoq; via oppoſita, quandoque via diuerſa. In hoc enim quod homo plus diligit ſe quã proximũ, cõcordat naturæ gratia. In hoc quod plus diligit ſe quã Deum, naturæ repugnat gratia. In hoc quod plus diligit filiũ quàm patrẽ, currit natura diuerſa via à gratia. Latiùs ſcribit S. Bona. & Gab. vbi ſuprà.

¶ DILVVIVM eſt duplex ſecundũ doc. & Guilhel. de Conchis, vt refert frater Pelbartus libro ij. Roſarij Theologiæ. Vnum dicitur particulare, de quo Plato & Auguſtinus dicunt, quòd plures præceſſerunt inundationes aquarum, ſcilicet in aliquibus terris & regionibus particulariter. Aliud dicitur diluuium generale, ſcilicet quo mundus totus eſt punitus. Et tale eſt duplex. Vnũ, ſcilicet eſt aquæ, quod fuit tempore Noë propter peccata carnalia. Aliud erit ignis cõflagrationis in fine mundi propter peccata auaritiæ & iniquitatis ac refrigerationem charitatis, iuxta illud Matth. 24. Et quia abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas. Cõtra huiuſmodi ergo

erit

erit ignis conflagratio per mundum totum, in tanta altitudine extenſa ſuper omnes montes, ſicut fuerũt aquæ diluuij, ſcilicet quindecim cubitis, de quo ſuo loco videbitur.

¶ Dispensare (vt ſcribit poſt Scotum Dominus Præpoſitus Gabriel di. xxxvij. qu. vnica. artic. j. libr. iij.) in materia decẽ præceptorũ nõ eſt facere quòd ſtante præcepto liceat facere contrarium ſeu contra præceptum. Sed diſpenſare eſt præceptum reuocare, vel declarare qualiter debeat intelligi. Vnde duplex eſt diſpenſatio, iuris reuocatio, & iuris declaratio. Exemplum primi. Cùm Chriſtus mutauit legem veterem quando dedit nouam, & hoc quantum ad cerimonialia, non quidem faciens quòd ſtãte præcepto de ceremonialibus non eſſent illa ſeruanda, ſed ſciens quòd actu illo manente eodem non tenebatur quis ad illum, ſicut prius. Sic etiam diſpenſat quicunque legiſlator ſimpliciter quando reuocat præceptum iuris poſitiui ab eo actu. Exemplum ſecundi; vt cùm declaratur legiſlatorem non intendiſſe quòd in tali caſu particulari legem ſuam voluerit quem obligare. Leges enim humanæ quæ generaliter feruntur, poſſunt & debent exceptionem excipere, dum ratio legis deficit, quando, videlicet ſi legiſlator adeſſet, vel alius prudens interrogatus exciperet à generali conſtitutione caſum particularem. Vide latiùs vbi ſuprà Gabriẽlem.

¶ Dispensatio eſt iuris relaxatio facta cum cauſæ cognitione, ab eo qui habet ius diſpenſandi. Vnde diſpenſare dicitur quaſi diuerſa penſare, vt ſcribit S. Bonauentu. diſt. xix. libro iiij. circa literam. Et ideo in eis qui ſtatum Eccleſiæ decolorant, diſpenſandum non eſt, & in eis qui nituntur ius infringere, & hoc eſt quando multis conceditur quòd paucis eſſet concedendum, &c. Vnde Richar. Si non ſubeſt rationabilis cauſa in diſpenſatione, potius eſt diſſipatio quàm diſpenſatio. Hinc Petrus Palu. diſtinct. xxxviij. quæſt. iiij. libr. iiij. Ex parte diſpenſantis requiritur auctoritas, & ex parte diſpenſati cauſa vtilitatis vel neceſſitatis eius, vel reipublicę, in omni genere diſpenſationis, & in omni Prælato, diſpenſante etiam Papa: quia nec Petro, nec alij commiſſa eſt poteſtas in deſtructionem ſed in ædificationem. Hæc Palud. Et quãuis papa (vt ſcribit Rich. d. xxvij. ar. iiij. q. iiij. li. iiij) non poſſit diſpẽſare contra ius naturæ, nec contra ius diuinũ, quia ſua poteſtas vtroque iure eſt inferior, & vtrũque ſupponit tãquã fundamẽtũ, tamẽ quia eſt ſucceſſor Petri, qui princeps fuit apoſtolorũ æqualẽ poteſtatẽ habẽs poteſtate Petri, imò vt proprius loquar eandem, & inferior non poſſit obligare ſuperiorẽ, nec par parem. Papa de plenitudine poteſtatis diſpẽſare poteſt cõtra ſtatuta apoſtolorum quorumcunque, ſi tamen vim non habeant ex iure naturæ vel diuino decreto. di. lxxxij. Sed non decet hoc faciliter fieri propter reuerẽtiam Apoſtolorum, ideo cum bigamis Dominus papa nõ diſpenſat, niſi exigente neceſſitate. Idem Rich. de voto dicit diſt. xxxviij. ar. ix. q. j. li. iiij. quod omne votũ quòd eſt de his quæ ſunt ſuper erogationis diſpenſabile eſt, quia diſpenſationis in quolibet tali voto poteſt inueniri rationabilis cauſa, ſcilicet, profectus maioris boni, vel vitatio mali, ſiue per comparationem ad rem publicam, ſiue per comparationem ad vouentẽ. Reformatio enim pacis inter regna magis eſt bonũ commutati quàm continentia vnius perſonæ. In tali enim caſu ſi perſona quæ continentiam vouerat nubat per obedientiam Domini papæ, ſua obedientis, magis meritoris eſt ſibi quàm continentis, quantum ad præmiũ ſubſtantiale, vitatio etiam communis mali, vt vitatio diſcordiæ inter regna quæ ſunt in pace, & vitatio probabilis tranſgreſſionis voti, ſi probabilis ſit vehemens, poſſunt eſſe rationabilis cauſa diſpenſandi in quocunque ſupererogationis voto, aliter enim non video (inquit Richa.) quin obligatio pro charitate facta quandoque contra charitatem militaret. Et vt idem Rich. dicit q. iij. vbi ſuprà, in votis maioribus, cuiuſmodi ſunt votum continentiæ, religionis, & crucis, ſolus papa diſpenſare poteſt, quia in votis iſtis non eſt diſpẽſandum niſi propter communem Eccleſiæ vtilitatem, vel aliquam magnam neceſſitatem. In omnibus autem aliis votis quæ reſpectu prædictorum dicũtur vota minora, cuiuſmodi ſunt vota abſtinentiæ & peregrinationis ad ſanctum Iacobum, & ſimilia poſſunt epiſcopi diſpenſare, extra de vo. & voti redemp. c. j. vbi dicitur, quòd diſpenſatio in votis peregrinationis pẽdet ex eius qui præſidet arbitrio, per quem ſecũdum glo. & Dominum Hoſti. intelligitur non tantum papa ſed etiã Epiſcopus. Inferiores autem Epiſcopis in nullo voto diſpenſare poſſunt, niſi eis fuerit ſpecialiter commiſſum, exceptis Prælatis religioſorum, qui diſpenſare poſſunt in votis ſubditorum ſuorũ. Hæc Rich. De diſpenſatione vide latiùs apud prædictos doct. & Gerſonem & iuriſperitos.

¶ Dispensator qui diſpenſat & exponit Diſpenſator fidelis eſt ſi ad honorem Domini ſui & iuſtitiã ac ſalutem ſubditorum auctoritatem acceptam diſpenſat. De hoc xxv. q. j. §. vltim. Leo papa ait. Vnde Apoſtolus 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorũ Dei. Hic iam quæritur inter diſpẽſatores, vt fidelis quis inueniatur. De hoc Gabriel di. xxxix. q. j. ar. ij. concluſione ix. li. iij. qui & ibidem dicit de his qui contra vota & iuramenta diſpenſationem quærunt, nulla rationabili cauſa ſubſiſtente, quæ diſpenſationes ſecundum beatum Ber. non diſpenſationes ſed diſſipationes dicendæ ſunt, &c.

¶ Dispositio eſt habitus imperfectus ſecundum B. Thom. iiij. ſen. di. iiij. q. j. ar. j. Scotus di. xiiij. qu. ij. loquitur de duplici diſpoſitione, ſcilicet præuia & concomitãte. Nam diſpoſitio præuia eſt quæ præcedit deletionem culpæ, & illa ſemper eſt ſine charitate & gratia, & per conſequẽs ſemper eſt informis, quia à ſola inhærentia & inclinatione charitatis, & gratiæ ad actum, actus dicitur formatus. Concomitans verò eſt quæ ſimul eſt cum charitate & gratia, & ſic ſemper eſt formatus. Sco.

¶ Dissidium (vt ſcribit Paulus Corteſius li. iij. ſen. diſt. vij.) eſt hominum cohærentium charitate repugnante diſtractio, & eſt idem quod diſcordia, vnde diſſidioſus, id eſt contentioſus. Dicitur autem à diſſideo quod eſt diſcordo.

¶ Distare (vt ſcribit Gabriel diſt. xvj q. vnica. dubio. iiij. li. ij.) Vno modo capitur priuatiuè, & ſic diſtare ab aliquo eſt nõ eſſe in loco, in quo eſt illud aliquid. Et anima in pede non diſtat à ſeipſa in manu. Alio modo accipitur poſitiuè, & ſic diſtare dicuntur quæ ſunt in locis inter quæ eſt locus medi', & ita idẽ poteſt diſtare à ſeipſo, quia idẽ eſſe in diſtinctis locis, ſic anima in pede diſtat ab anima in manu, &c.

¶ Distinctio numeralis ſiue eſſentialis eſt diſtinctio aliquorum

aliquõrum, quorum vnum non eſt aliud, neque aliquod idem ſingulare eſt: vtrumque vel eſt illorum quæ de ſe inuicem verè negantur, vt Petrus & Ioannes. Sic omnes creaturæ diſtinguũtur inter ſe. Gab. di. ij. q. j. li. j.

¶ DISTINCTIO realis non eſſentialis eſt diſtinctio aliquorum, quorũ vnum negatur de alio, id eſt vnũ non eſt aliud, ſed aliquod ſingulare & ſimpliciter vnum eſt vtrumque, ſic diſtinguuntur perſonæ in diuinis & relationes oppoſitæ, vt generatio actiua, & ſpiratio paſſiua, & relationes diſparatæ quæ non conueniunt eidem ſuppoſito, nam pater non eſt filius, nec paternitas eſt filiatio, & tamen vna ſingularis & ſimpliciſſima diuina eſſentia eſt pater & filius, paternitas & filiatio: Gabriël di. ij. q. j. li. j. Diſtinctio itaque realis ponitur inter perſonas diuinas, ſunt enim tres perſonæ tres res diſtinctæ realiter non eſſentialiter, & Bruleſer di. xxvj. q. j. libr. j. dicit quod triplex diſtinctio ſiue differentia poteſt aſſignari in diuinis, ſcilicet eſſentialis, perſonalis & notionalis. Diſtinctio eſſentialis non habet locum in diuinis. Diſtinctio autem perſonalis eſt illa quæ eſt inter aliquas duas res, quarum quælibet eſt perſona, & vna non eſt altera, vel quæ ſunt in diuerſis perſonis realiter diſtinctis. Diſtinctio autem perſonalis (vt dicit Gabr. diſt. xij. qu. j. lib. j.) eſt maxima diſtinctio quæ eſt in diuinis, vnde diſtingui perſonaliter eſt diſtingui realiter, vel perſonaliter diſtingui eſt præciſe perſonarum realiter diſtinctarum. Sed diſtinctio notionalis (vt inquit Bruleſ. vbi ſupra.) eſt illa quæ eſt inter aliquas duas notiones, quarum vna non eſt alia, & hæc eſt inter generationem actiuam & ſpirationem actiuam, & diſtinctio perſonalis habet locum in diuinis. Omnis autem diſtinctio eſſentialis eſt realis, ſed non econtrà, vt ſcribit Dominus Car. Came. quia licèt iſta ſit in creaturis, non tamen in diuinis, vbi plures res ſunt vna indiuiſibilis eſſentia, &c. Aliacen. q. vj. ar. j. libr. j.

¶ DISTINCTIO formalis eſt diſtinctio eorũ, quorũ termini ipſa præciſe & ſingulariter ſignificãtes de ſe inuicem verè & affirmatiuè prædicantur: & tamen non quicquid verè ſingulariter & affirmatiuè prædicatur de vno, etiam prædicatur de altero, ſed aliquod ſingulare quod affirmatur de vno negatur verè de altero, ſic diſtinguitur eſſentia & relatio, ſiue eſſentia & perſona: nã eſſentia eſt paternitas ſiue pater, & tamẽ filiatio vel filius eſt eſſentia, & filius non eſt pater, neq; filiatio eſt paternitas. Sic conceditur de ſum. trin. & fi. ca. e. Firmiter, pater generat: & negatur, eſſentia generat. Itẽ fides docet verbũ incarnatũ eſſe, crucifixũ in natura aſſumpta, paſſum, mortuũ, &c. De trini. & fi. ca. in clemen. & illud non conceditur de eſſentia. Vel diſtinctio formalis, vt idem Gabr. habet dub. iij. vbi ſuprà, eſt quando aliqua res eſt vnum diſtinctorum formaliter, & non aliud, ſicut filius eſt eſſentia, & non eſt pater, igitur eſſentia & pater diſtinguuntur formaliter. Latiùs ibi Gabr. poſt Occam. Vnde diſtinctio formalis aliter deſcribitur ab Occam di. ij. qu. xj. li. j. Diſtinctio formalis eſt quãdo vnum nõ eſt de per ſe intellectu alterius, & aliquid cõpetit vni aliquo modo, quod non competit alteri. Vnde ſecundũ eum de diſtinctione formali contingit loqui dupliciter. Vno modo vt illa dicuntur diſtingui formaliter quæ ſic ſunt idem realiter, quod tamen aliqua res eſt realiter eadem vni, & diſtincta realiter ab altero, & ſic diſtinguitur formaliter eſſentia à relatione & etiam à qualibet perſona. Et ſic nõ diſtinguuntur formaliter relatio propria perſonæ, & perſona per ipſam conſtituta. Secũdo modo diſtinctio formalis eſt eorum quæ ſunt idẽ realiter, & etiã quicquid realiter eſt idem vni, eſt idem realiter alteri, tamẽ aliquid prædicatur de vno quod nõ prædicatur de altero Sic diſtinguuntur ſecundũ alios natura & ſuppoſitum in creaturis, quia natura eſt ſuppoſitum, & quicquid realiter eſt natura, eſt ſuppoſitum & econuerſo. Communicari autem affirmatur de natura, & negatur de ſuppoſito, & incommunicabile affirmatur de ſuppoſito, & negatur de natura. Sic paternitas & pater diſtinguunt formaliter, quia licèt quicquid eſt paternitas realiter, eſt etiam realiter pater, & econuerſo tamẽ cõſtitui affirmatur de patre, & negatur de paternitate. Similiter cõſtituere affirmatur de relatione, & non de ſuppoſito. Iſtud eſt de mente Occam di. xxviij. lib. j. Oritur autem diſtinctio formalis ex diſtinctione reali, & eam præſupponit, vt habet Gabriël di. ij. li. j. vbi ſuprà. Nam vbicunque aliqua diſtinguuntur realiter non eſſentialiter, ibi eſt dare aliquod vnum, quod eſt idem cũ quolibet ſic diſtinctorum, & per conſequens formaliter à quolibet illorum diſtinguitur. Gratia exempli, Pater & filius diſtinguuntur realiter & non eſſentialiter, & per conſequens eſt dare aliquod vnum quod eſt idem patri & filio, ſcilicet eſſentia diuina quæ eſt pater, eſt etiã filius, & per hoc diſtinguitur formaliter à patre, quia eſſentia eſt pater, & tamẽ filius prædicatur de eſſentia, & negatur de patre. Similiter eſſentia diſtinguitur formaliter à filio, quia eſſentia eſt filius, & tamen pater dicitur de eſſentia, & negatur de filio. Et ſecundum Occam, & poſt eum ſcribit Gabriël vbi ſuprà, ibi tantũ eſt inuenire diſtinctionem formalem, vbi vna res ſingularis & indiuiſa eſt pluries, quarũ plurium vna non eſt realiter alia. Et quia hoc ſolùm cõcedit in diuinis, & nõ in creaturis, ideo ſolùm in diuinis diſtinctio formalis, & nõ in creaturis inuenitur. Et quia hæc diſtinctio eſt difficillima ad ſoluendũ & intelligendũ, imò nõ facilior quàm perſonarum trinitas (vt habet Occã, & Camer. in vna eſſentia, ideo nullibi ponenda eſt niſi vbi ſcripturæ vel Eccleſiæ auctoritas cõpellit, id eſt niſi vbi ex his quæ in ſcripturis ſacris vel Eccleſiæ determinatione habetur. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. Diſtinctio formalis dicit conditionẽ nõ rei ſed propoſitionis (vt habet Gabr. d. ij. q. xj. lib. j.) propoſitionis, ſcilicet, in qua termini ſignificatiuè ſumpti de ſeinuicem prædicãtur, & tamen de altero eorũ ſignificatiuè ſumpto aliquid affirmatur, quod non eo modo præciſe affirmatur de reliquo ſignificatiuè ſumpto. Et cum pater & eſſentia ſupponunt pro eadem re, nihilominus aliquid attribuitur patri & non eſſentiæ, & hoc eſt diſtingui formaliter, qui modus loquẽdi breuitatis gratia eſt inuentus, vt dicit Gabr. Et vt idem ait vbi ſupra, ille modus loquendi theologorum, ſic intellectus non eſt malus & execrãdus, ſed eſt acceptandus. Et ſi quis poteſt dare breuiorem, det: ait ipſe. Et Occam & Greg. Vide & Aliacen. q. vj. lib. j.

¶ DISTINGVI formaliter dupliciter accipi poteſt ſecundũ Greg. Vno modo capitur vt eſt conditio propoſitionis æquiualẽs huic quod eſt per ſe primo modo. Alio modo ſecundum quod eſt caſuale nominis forma ſiue aduerbium. Primo modo illa conceditur à Grego. Eſſentia diſtinguitur formaliter à patre, eò quod non eſt idem formaliter cum patre,

prout formaliter ſequitur diſtinguitur, vt dicit Gre
go. diſtinct. xxxiij. & xxxiiij. quæſtio. vnica. artic. iij.
lib. j. ſed ſi præcedit falſum eſſet. Si verò ſumitur ſecū
do modo, tunc illa eſt falſa. Eſſentia diuina diſtin-
guitur formaliter à patre, ſiue formaliter præpona
tur ſiue poſtponatur, quia nullam habet formam,
ſeu quia pater nō eſt realitas diſtincta ab eſſentia
vel forma, vel alia.

¶ Distinguí formaliter ſecundum Occam. dſ. ij.
q. j. li. j. non eſt aliud (& hoc eſt quid nominis ipſius)
quam quod vnum illorum eſt aliqua res abſoluta
vel relatiua; & alterum non eſt illa res, ſicut eſſentia
eſt filius, & pater non eſt filius: ideo eſſentia & pa-
ter diſtinguuntur formaliter, ex quo vna res ſunt,
nec valet conſequentia, vt habet Gabr. qu. xj. diſt. j
lib. j. Concordat Aliacen. q. vj. li. j. diſtinguuntur for
maliter, ergo diſtinguūtur. Nec valet conſequētia:
Eſſentia diuina & paternitas diſtinguuntur formi-
liter, igitur in patre ſunt formalitates diſtinctæ. Vi
de latiùs Gabrielem. Et Oyta dicit quem refert Ga
briel, quod non alio modo concedendum ſit eſſen
tiam diuinā diſtingui formaliter à perſona vel pro-
prietate perſonali, niſi quia Deus eſt talis naturæ
quod aliquod idem verè affirmatur de eſſentia, &
negatur de perſona, & econtra. Et ad illam mentem
(ait idem Doctor) videntur Scotus, & Occam fina-
liter tendere. Et notādum vt ſcribit Dominus Car.
Camer. q. vj. at. j. lib. j. volens tradere regulam, vbi
debeat poni diſtinctio formalis. Quandocunq; ali-
qui termini dicuntur de ſe inuicem conuertibiliter,
& hoc conuerſione non regulata per hoc diſtribu-
tiuum quicquid, vel omnis res quæ eſt tunc de ipſis
ſignificatiuè ſumptis verificatur, diſtingui formali-
ter. Et nunquā aliter patet ex quid nominis diſtin-
ctionis formalis. Exemplum ponit: Omnis eſſentia
eſt paternitas; omnis paternitas eſt eſſentia, & ſic
ibi termini cōuertibiliter prædicantur, non tamen
cōuerſione regulata per quicquid eſt, quia eſſentia
eſt filius, filius non eſt paternitas: & quicquid eſt
Deus. eſt deitas: Ideo identificātur formaliter Deus
& deitas. Sed hoc quid nominis diſtinctionis for-
malis non ſufficit: vt dicit Gabriel diſtin. ij quæſt. xj.
libr. j. quia etſi illa conceditur, Deus generat: nō ſic
illa, deitas generat. Item Deus eſt paſſus, nō ſic dei-
tas eſt paſſa: Item Deus aſſumpſit humanitatem,
quòd ſecundum plures non conceditur de deitate:
de quo aliàs. Exēplū ſecūdi membri dicit Aliaco.
Quicquid eſt eſſentia diuina, eſt deitas, & ēconuer-
ſo, ideo eſſentia diuina & deitas non diſtinguuntur
formaliter, ait Camer. Ex quo ſecundū eundem ha-
betur, quod vna perſona diuina non diſtinguitur
formaliter ab alia, nec perſona à relatione, ſeu per-
ſonali proprietate vel ecōtrà: quia vna perſona non
eſt alia. Et quicquid eſt pater, eſt paternitas, & ecō-
tra: & ita eſt de aliis perſonis & relationibus. Hæc
Cardi. Camera. de diſtinctione formali. Vide latius
apud Gabr. vbi ſuprà, & doc. alios: qui & abſq; te-
meritate & pertinacia materiā de diſtinctione for-
mali cū formidine tractāt & pauca ex multis poſui.

¶ Distinctio rationis. quidam dicunt eam eſſe
inter conceptus mentis: ita ſecundū eos nullæ res di
ſtinguuntur ratione, ſed tantū cōceptus. Alij attri-
buunt diſtinctionē rationis rebus extra animā ſigni
ficatis per conceptus non ſynonymos in anima. De
quo latius Gabr. d. ij. q. iij. ar. j. lib. j. Et diſtingui ra-
tione, vt habet Occam quodli. iij. q. ij. non eſt aliud
ꝙ habere diuerſas diffinitiones aut deſcriptiones.
Sic nomina diuerſa diſtinguūtur ratione, quia habēt di
uerſas deſcriptiones, vt homo & leo. Et licèt di-
ſtinguātur ratione, poſſunt tamē etiā diſtingui rea-
liter, intelligo (inquit Gab.) id eſt ſumpta ſignifica-
tiuè: & in ſuppoſitione perſonali ſupponunt pro di-
uerſis rebus. Item vna res dicitur multiplex ratione
(impropriè tamē) cū habet diuerſas rationes ſiue
deſcriptiones. Differre autem ratione, vide ſup.

¶ Distinctio ſpecifica (vt ſcribit Gab. di. j quæſt.
vj. libr. ij.) poteſt attribui rebus vel ſignis. Res autē
diſtingui ſpecie dupliciter poteſt intelligi: vel, ſcili-
cet ſpecie eſſentiali, vel ſpecie accidentali. Specie
eſſentiali diſtinguuntur, quæ non ſunt ſub eadem
ſpecie ſpecialiſſima abſoluta, vel quæ ſunt ſub diuer
ſis ſpeciebus ſpecialiſſimis abſolutis, vt homo, aſi-
nus, ſortes, brunellus. Sit brunellus nomen propriū
equi. Specie accidentali diſtinguuntur, quę ſunt ſub
diuerſis ſpeciebus accidentaliter, id eſt connotati-
uis, vt homo albus, homo niger. Animæ quoque in-
tellectiuæ inter ſe differunt ſpecie accidentali, pro
quanto vna eſt informata aliquo habitu ſcientiæ
vel virtutis, quo alia caret. Et diſtinctio ſpecifica
non eſt niſi reſpectu ſingularium, & non rerum vni-
uerſalium, quia nullæ ſint res vniuerſales, vt alias di
citur. Et res ſingulares diſtinguuntur ſpecie abſolu
ta, quæ ſignificantur per diuerſas ſpecies abſolutas
ſpecialiſſimas, vt hic homo, hic aſinus. Et dicitur ſi-
gnāter ſpecialiſſimas, quia duo homines quamuis
ſignificantur per illas ſpecies, homo animal, tamen
non differunt ſpecie abſoluta vel eſſentiali: quia ani
mal non eſt ſpecies ſpecialiſſima, ſed ſubalterna,
&cæ. Angeli autem & animæ intellectiuæ, diſtin-
guuntur ſpecie eſſentiali, vt omnes concedunt, quia
animæ intellectiuæ poſſunt perficere corpus tan-
quam forma materiam, quòd Angeli non poſſunt:
ergo diſtinguuntur. Non enim (inquit Gabriel vbi
ſuprà) eſt aliud medium arguendi differentiam ſpe
ciuocam, niſi ex operationibus aut proprietatibus
naturam rerum conſequentibus. Cùm enim pro
ſtatu iſto eſſentias rerum abſolutè & nudè cogno-
ſcere non valemus, illas per operationes & proprie
tates arguere oportet. Diſtinguuntur & anima intel
lectiua & Angelus ſeipſis ſpecie, & nō per aliquas
realitates ſuperadditas. Latiùs vide Gabriel. Nam
eſſe diſtinctū conuenit rei immediatæ, & per conſe-
quens non per aliquod ſuperadditum.

¶ Distinctiuum quod diſtinguit vel quo aliquid
diſtinguitur. Aliquid eſſe diſtinctiuum alicuius po-
teſt intelligi dupliciter (vt ſcribit Dominus Cardi-
nalis Cameracen. quæſt. viij art. j. libro j.) Vno mo-
do, vt per huiuſmodi diſtinctiuum intelligamus
aliquid exiſtens extra animam ſecundū ſe ab altero
diſtinctū: ſic dicimus quod homo per animā ſuam
diſtinguitur ab aſino, & ꝙ vna anima ſecundum ſe
diſtinguitur ab alia. Alio modo, vt per diſtinctiuum
intelligamus aliquid per quod poteſt verè cōcludi
aliquid ab aliquo eſſe diſtinctū: ſic dicimus ꝙ acci-
dens in Sacramento altaris diſtinguitur ab aliis, per
hoc ꝙ ipſum nō eſt in ſubiecto, ſicut alia accidētia.
Hoc autē modo dicimus in diuinis, ꝙ pater diſtin-
guitur à filio per hoc quod ipſe à nullo eſt, & filius
eſt ab eo, & hoc vtiq; ſic eſſet, etiā ſi nulla anima hoc
cōſideraret. In primo ſenſu filius diſtinguitur à ſpi-
ritu ſancto ſeipſo, & nō aliquo ſui propriè, quia fi-
lius eſt perſona ſimpliciſſima: igitur à quocunq; di-
ſtinguitur

ſtinguitur à ſeipſo diſtinguit. In ſecũdo ſenſu filius diſtinguitur à ſpiritu ſancto non præciſè, quia ſpiritus procedit ab eo. Nam filius diſtinguitur à ſpiritu ſancto, etiã per hoc quòd ipſe eſt à patre naſcendo, & ſpiritus ſanctus à patre non naſcendo, ſed procedendo: igitur non præciſè per hoc filius diſtinguitur à ſpiritu ſancto, quod ipſe ſpirat ſpiritum ſanctum: tenet conſequentia, quia non eſt idem eſſe à patre naſcendo, & eſſe à patre non naſcendo. Aliacenſis.

¶ DISTINCTE. Et nomen aliquod diſtinctè ſignificare poteſt tripliciter intelligi. Vno modo quòd ſignificat aliquid, & virtute ſuæ inſtitutionis nõ ſignificat nec connotat aliud. Secũdo modo quòd ſignificat aliquid, & ex vi ſuę inſtitutionis nihil aliud, ſiue aliud connotet ſiue non. Tertio modo quòd ſignificat aliquid, ita quòd nec ex vi inſtitutionis neque ex communi vſu vtentiũ aliquid aliud occurrit intelligenti vocis ſignificationem. Ad ipſius vocis prolationem, accipiẽdo ſignificare diſtinctè tertio modo, viator (vt ſcribit Gabriel diſtinct. xxij. quæſt. vnica, lib. j.) non poteſt imponere nomen ad diſtinctè ſignificandum diuinam eſſentiam, quia quodcunque nomen imponitur ad ſignificandum Deum, ad eius prolationem illud occurit audienti, & eius ſignificationem intelligenti quod non eſt Deus. Sed bene primo & ſecũdo modo poteſt viator imponere nomen ad ſignificandum Deum diſtinctè, quia alioquin non poſſemus de illo diſtinctè loqui, nec aliquid de illo affirmare vel negare. Item viator poteſt imponere nomen ad diſtinctè ſignificandum quòd non poteſt diſtinctè intelligere: patet, quia viator non poteſt Deum diſtinctè intelligere, & tamen poteſt imponere nomen ad diſtinctè ſignificãdum Deum. Item poſſumus diſtinctius loqui de re aliqua quàm ipſam intelligere, & ita etiam imponere nomen ad diſtinctius ſignificandũ aliquid quàm intelligere. Vide latius Gabrielem vbi ſuprà.

¶ DIVINVS dicit͛ tripliciter, vt notat frater Pelbart. Primo modo dicitur diuinus ille, qui habet diuinã eſſentiam in vnitate eſſentiali & reali. Et iſto modo pater & filius & ſpiritus ſanctus, dicuntur perſonæ diuinæ: ſic etiam bonitas diuina. Secundò dicitur diuinum id quod in quodam attributo repræſentat ipſum Deum. Iſto modo ſolet Magiſter Alexander de Ales in ſumma dicere, quod aliqui dicuntur diuini vel dij, quia repræſentant Dei potentiam, vt Prælati, de quibus in lege: Diis populi, id eſt Prælatis, non detrahes. Alij dicuntur dij, quia repræſentant Dei ſapientiam. Iſto modo antiqui Philoſophi ſtatus ſtudentium Philoſophiam diuiſerunt, quoſdam vocitantes Theologos ſiue diuinos, ſicut Platonicos: & quoſdam ſapientes, ſicut fuerunt ſeptem Sſpientes, quos conſecrauit Apollo, quoſdam Philoſophos. Denique aliqui dicuntur dij, quia repræſentant Dei bonitatem. De quibus Pſalm. Ego dixi dij eſtis. Et ſic diuinum poteſt dici de creaturis, vt etiam vult ſanctus Bonauentura diſtinct. xv. in dubiis literalibus, libr. j. ſicut dicitur homo diuinus. Et quia ſecundum eundem Deus ſolius Dei proprium eſt, ideo Deitas magis dicit formam Dei quàm Diuinitas. Vnde Auguſtinus, & refert Magiſter diſtin. xv. lib. j. Pater eſt principium totius diuinitatis, vel ſi melius dicitur Deitatis, quia principium eſt filij, & ſpiritus ſancti. Tertio modo dicitur diuinus, qui per quandam abſtractionem à ſenſibus ſecluſo ſpeciali Dei influxu, de futuris præſagit. Et hoc ſecundum Tullium libro de diuinatione dicitur vaticinium. Hoc autem fide Chriſtiana reprobatur. Et diuinus accipiendo primo modo, in diuinis, vt eſt cõmunis locutio Doctorum (vt & habet Gabriel diſt. xxviij. quæſt. vnica lib. j.) eſt vna eſſentia, duæ emanationes ſiue productiones, tres hypoſtaſes vel perſonæ, totidem proprietates, quatuor relationes, quinque notiones, attributa infinita, id eſt ſine certo numero. Eſſentia eſt ipſa natura diuina. Emanationes ſunt productiones paſſiuę per modum intellectus & voluntatis, generatio, ſcilicet & ſpiratio. Hypoſtaſes ſunt pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Relationes autem paternitas, filiatio, ſpiratio actiua, ſpiratio paſſiua. Notiones ſunt dictæ quatuor relationes, & innaſcibilitas, vel generare generari, ſpirare ſpirari & innaſcibilitas. Attributa ſunt ſapientia, potentia, bonitas, ſcientia, prudentia, iuſtitia, miſericordia, &c. Quomodo autem illa diſtinguuntur breuiter, accipe ſecundum Gabrielem vbi ſuprà. Relatio & notio quæ eſt in diuinis realiter, idem ſunt: vnde relatio ipſa quæ realiter eſt in diuinis, dicitur relatio, quia ipſa perſona refertur ad aliam. Dicitur notio inquantum ipſa perſonæ, ſecũdùm quod ſunt diſtinctę notificantur. Cùm ergo nulla relatio ſit cõmunis tribus, quælibet relatio eſt notio. E conuerſo cum omne non commune tribus non ſit eſſentiale, & per conſequens relatio, notio omnis eſt relatio. Dico notanter quæ eſt realiter in diuinis, quia etiam ipſa nomina notionum notiones dicũtur: & talia non ſunt relationes diuinę, ſicut innaſcibilitas. Dicitur etiam proprietas inquantum eſt ſolum vnius perſonæ, & eadem ratione dicitur relatio perſonalis. Et hę ſunt paternitas, filiatio, proceſſio, ſiue ſpiratio paſſiua. Ex quo patet quòd ſpiratio actiua, licèt ſit verè relatio & notio, non tamen eſt proprietas ſiue relatio perſonalis ſaltem formaliter. Secundò ſequitur quòd licèt relatio proprietas & notio, quæ realiter ſunt in diuinis, nullo modo diſtinguuntur: iſta tamen tria nomina nõ ſunt ſynonyma, quia differunt in connotatis. Hęc Gabriël vbi ſup. qui & vult & concludit, & probat vnam communem indiuiduam eſſentiam tres hypoſtaſes, & perſonales proprietates, eſſe in diuinis: & hoc ſanè & catholicè eſt credendum. Et patet hoc ca. firmiter. vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. Et diſtinct. v. quæſtio. j. lib. j. idem dicit. In diuinis eſt vna ſimpliciſſima eſſentia eadem omnibus, quæ ſunt realiter in Deo. Eadem dico, inquit ipſę, realiter, etſi non formaliter. Item in diuinis ſunt tres perſonæ realiter diſtinctę inter ſe, vel à ſe non ab eſſentia. Vnde Boëtius in diuinis omnia ſunt idem, vbi non obuiat relationis oppoſitio: intelligitur illud Boëtij, quòd omnia in diuinis ſunt idem: vbi non obuiat relationi oppoſitio: addendum eſt vel relationum incompoſſibilitas. Sic generatio, actio, ſpiratio, actiuè ſumpta, quæ ſunt in eadem perſona, non diſtinguuntur realiter. Sed generatio & ſpiratio paſſiuè ſumpta, non compatiuntur ſe in eadem perſona: ideo realiter diſtinguuntur. Gab. diſt. xiij. quęſt. j. libr. j. dub. ij. quia impoſſibile eſt quod eadem perſona ſit generans vel generata, & ſpirata, &c.

¶ DIVINITVS aduerbium, ſignificat à diuinis ſiue à Deo, ſicut humanitus ab humanis rem demõſtrat. Diuinè verò & humanè ad deorum atq; hominũ ſimilitudinem. Et dicimus opus factũ à Deo diuinitus: vt miraculũ factum eſt diuinitus, vt dicit Guil.

Scotus.

Scotiſ.quem refert Pelbartus.

¶ Divinvs & dominicus differũt: etſi vtrunq; ſit poſſeſſiuum, tamen dominicus importat circa illud, de quo dicitur poſſeſſorem per modum paſſionis. Dicitur enim dominicus à Domino habitus, vel poſſeſſus. Sed diuinum non ſolùm per modum paſſionis, ſed etiam per modum actionis, quia diuinum dicitur quod habet diuinitatẽ, per quem modum conſueuit dici perſona diuina. Et propter hoc conceditur iſta tanquam vera, Chriſtus eſt aliquid diuinum, quia eſt perſona diuina: & ideo Magiſter hanc negat, Chriſtus eſt aliquid nõ diuinum. Vtrum autem illa ſit concedenda: Chriſtus eſt homo diuinus: dicit S.Bonauen.d.xj.circa textum lib.iij. quòd non. Nã cùm ſit, dicitur diuinus, non poteſt dicere diuinitatem per modum informantis, nec poſſeſſionem per modum actionis, ſed ſolum per modum paſſionis, per quem modum dicitur diuiniſſimus Paulus, vel diuiniſſimus Ioannes. Vnde impropriẽ ſunt locutiones tales de Chriſto: propterea Magiſter concedit earum oppoſitas, cùm dicit: Chriſtus ſecundum hominem eſt aliqua ſubſtantia non diuina, id eſt non informata diuinitate, quia eſt ſubſtantia creata. Bonauentura.

¶ Divinatio eſt vſurpatio prænunciandi futuros euentus, ſecundũ beatum Thomam ij.ij. quæſt. xcv. arti.j. Vel diuinatio eſt futurorum præuidentia dicta à diuino, quod eſt auguror: diuino autem dicitur à diuus: proprium enim eſt Dei futura prædicere. Et vt ſcribit Brulefer diſtin.vij.quæſt.ix.li.ij. Diuinatio nihil aliud eſt niſi vſurpata futurorum euentuum ad ſolam ſapientiam diuinam pertinentium præcognitio, vel prænuntiatio. Item omnis præcognitio vel prænunciatio humana futurorum morum hominum bonorum, vel malorum, quæ nõ innititur reuelationi diuinæ eſt illicita diuinatio, quia eſt vſurpata prænuntiatio futurorum euentuum, ad ſolius Dei ſapientiam pertinentium. Et ideo Hieronymus ſuper Matth. dicit, quod diuinatio ſemper accipiatur in malam partem. Et quia dæmones ſunt maximè ſuperbi, ideo ſæpius vendicant ſibi honores diuinos: & ideo dicunt ſe (falſo tamen) quod ſciant futura contingentia ſicut Deus. Cùm ſolus Deus poſſit cognoſcere virtute propria contingentia in ſe ipſis euidentiſſimè, & ineuitabiliter. De variis diuinationibus per ſuperſtitiones & ſortilegia ſufficienter tractatur in ſummis de caſibus conſcientiæ, præſertim in ſumma angelica. Sunt autem plures ſpecies diuinationis ſecundum Iſidorum lib. Ety.ſcilicet præſtigium per ſomnia, Necromantia, & diuinatio Phytonica. Geomantia, Hydromantia, Aeremantia, Pyromantia, Aruſpicium quaſi inſpectio in aris. De his vide aliàs Augurium, chiromantia, ſortilegium. Omnes modos prædictos ponit Auguſtinus, & habẽtur xxvj.quæſt. iiij. Igitur genus.& quæſtio v. Nec mirum. & cap. Epiſcopi. & quæſt. vij. Non obſeruetis. de quibus latiùs aliàs videatur. Et diuinatio ſpecialiter à Perſis dicitur inuenta. vt patet xxvj. quæſt.iij.cap. Vnde diuini dicti ſunt, quaſi Deo pleni, diuinitate enim plenos ſe ſimulant, & aſtutia fraudulenta hominibus futura coniecturant. Et de hoc ſatis multa colligit frater Pelbartus libr.iij. Roſarij Theolog. ſed in his multa ſunt neſanda, & arte diabolica excogitata, &c.

¶ Divisio carnis, vt ſcribit Brulefer diſt.xxv. quæſt. vij. libr. iiij. eſt illa qua aliquis eſt ſortitus ſecunda coniugia, & hoc duobus modis. Primo modo quando aliquis habet plures vxores ſucceſſiuè. Secundo quando aliquis habet vnicam vxorem, quæ habuit alium virum, & iſtis duobus modis fit homo bigamus, qui & ad ſacros ordines, ſcilicet ad diaconatũ, ſubdiaconatum, & ſacerdotium, & potiſſimè ad Epiſcopatum promoueri non poteſt. Indiuiſio verò carnis eſt, quando aliquis habuit vnicam vxorem, quæ nunquam habuit alium virum.

¶ Divortium, (vt ſcribit Petrus de Palude diſtin. xlij.quæſt.ij.libr.iiij.) eſt inter virum & vxorem legitimè facta ſeparatio. Vel ſecundum Brul. diuortium eſt ſeparatio viri & vxoris, quantum ad thorum & quantum ad cohabitationem facta ſolenniter & publicè per manus Epiſcopi, & fit inter eos, qui ſunt matrimonialiter coniuncti, diſt. xxxv.quæſt.j. libr.iiij. Et dicitur legitimè, quia quos Deus coniunxit, homo non ſeparat. Sed non dicitur homo illos ſeparare, vt inquit Palud. quos pœna damnat, quos reatus accuſat, quos maleficium arctat. xxxiij.q.ij. quos Deus. Dicitur autem diuortium ſecũdum eundem à diuerſitate mentium, vel quia hi qui matrimonium diſtrahũt in diuerſas partes eunt. ff. de diuor.lib.j.

¶ Divortium eſt duplex (vt ſcribit Palu.) Vnum quo ad vinculũ matrimonij, vt propter aliquod impedimentum præcedens quod dirimit matrimonium iam cõtractum. Aliud quo ad thorum, ſicut propter fornicationem, vbi etiam fit quo ad domum & habitationem, & vt idem ait: Ille propter cuius adulterium diuortium celebratur, ſi ſit vir tenetur reſtituere dotem, & perdit donationem propter nuptias: econuerſo vxor perdit dotem: licitum quoque eſt propter fornicationem fieri diuortium inter coniuges altero poſtulante. Et ratio eſt, quia Dominus conceſſit, quia non ſeruanti fidem (imò frangenti) non tenetur vir fidem ſeruare: ſimiliter dicendum eſt de muliere, & cauſa diuortij debet eſſe culpabilis. Poſſunt tamen reconciliari ſi vterque petiit, vel ſi alter fornicetur. De quo latiùs aliàs, & in dictione Repudium.

¶ Docere, vt ſcribit Brulefer quæſt. iiij. prolog. libr.j.ſen. Vno modo idem eſt quod imprimere ſcientiam illi qui docetur, & hoc modo ſolus Deus docet, vel immediatè vel mediatè intellectu noſtro. Alio modo eſt idem quod digito vel verbo oſtendere ſcientiam vel applicando obiecta.

¶ Doctor, qui docet, vel qui inſignitus eſt inſignibus Doctoris. Et ſunt Doctores in duplici differentia, vt ſcribit Stephanus Brulefer. Alij ſunt Doctores textuales, vt quatuor Doctores Eccleſiæ, & Magiſter ſententiarum, qui fuit vltimus, Alij ſunt Quæſtionarij, quorum in religione Mendicantium fuit Magiſter Alexander de Ales, à quo ſanctus Thom. multa recepit. Vnde ferè quicquid ſcripſit in ſecunda ſecundæ, recepit ab Alexandro de Ales. Comparantur autem Doctores ad inuicem in expoſitione ſacræ ſcripturæ cum Doctoribus, vt habet Gerſon parte prima contra hæreſim de communione laicorum ſub vtraque ſpecie, regula quarta, vbi ait: Quod ſcriptura ſacra in expoſitiones partium ſuarum requiſiuit, & requirit homines præditos ingenio. Secundò exercitatos ſtudio. Tertiò humiles in iudicio. Quartò immunes ab affectato vitio. Patet, quoniam ex oppoſito alterius iſtorum quatuor, ſolet facillimè falſus intellectus ſcripturæ ſuboriri. Vt ſi ſit homo hebetis ingenij, ſi iners

& neglector ſtudij, ſi ſuperbi & arrogantis iudicij, ſi denique fuerit infectus & deprauatus ex affectu alicuius vitij, quoniam excæcat tales malicia eorũ, & illi qui habent conditiones ſuperiores bonas, præferendi ſunt non habentibus, inquit Gerſon. Similiter habentes reuelationem non habentibus eam. Et dona gratis data poſſidentes non poſſidentibus ea, cæteris paribus, & cæ. Gerſon vbi ſuprà. Et de examinatione doctrinarum parte ij. conſidera. ij. & parte j. in epiſtola ad ſtudẽtes collegij Nauerræ dicit: Iuuant quæſtiones doctorum ſuper ſententias, & præſertim illorum, qui purius & ſolidius conſcripſerũt, inter quales meo iudicio, inquit ipſe Dominus Antiſiodoreñ. Bonauentura & Durandus vtique reſolutiſſimus numerandi videntur. Excellit quidem in ſuis quotlibe. Henricus de Gandauo. Excellit ſanctus Thomas præſertim ſecunda ſecundæ. Excellunt multi in multis, vnum in quibus hoc minus placet, quod purè Phyſicalia aut Metaphyſicalia, aut quod amplius pudet Logicalia ſub terminis Theologicis inuoluta miſcuerunt. Hęc Gerſon. Mihi, vt ingenuè fatear, placet Dominus Præpoſitus in Schanbach, Gabriel Biel Spirenſis, Dominus Cardinalis Cameraceñ. Petrus de Aliaco, Occam, Scotus, Alexander de Ales, Thomas, Petrus de Palude, Richardus, ſanctus Bonauentura, Holkot, Gregorius de Arimino, Paulus Corteſius, quos potiſſimum in hoc opere imitor, alios non contemno, &c.

¶ Docvmentvm, eſt id quod nos docet, ſiue ex quo quid docemur, vt eſt illud documentum in moribus (ſicut ſcribit S. Bona. d. xxxiij. ar. iij. q. j. li. ij. & Gabr. ea. d.) Quod qui vult ab vno extremorũ peruenire ad medium quaſi debet inclinare ad illud extremũ, ſicut docet Philoſ. 2. Ethic. vel aliquantulũ vltra mediũ. Sic etiam B. Auguſt. vt hæreſim extirparet, quæ dicebat paruulos ab omni pœna immunes, vt ad medium reduceret, videlicet ad pœnã carẽtiæ viſionis, ſimpliciter aſſeruit eos cum aliis peccatoribus æternaliter damnari: & iſtum intellectum explanauit in Enchirid. vbi dixit pœnã eorum eſſe mitiſſimã, ſicut dicit Magiſt. in textu d. xxxiij. li. ij. Et ſic intelligitur Aug. de fide ad Petrũ, vbi ait: Firmiſſimè tene paruulos, qui ſine ſacramento baptiſmatis de hoc ſeculo tranſeunt, æterni ignis ſupplicio ſempiterno puniendos.

¶ Dolere, & dolere de aliquo, eſt dupliciter, vt ſcribit S. Bona. d. xlviij. in dub. litera, li. j. Aut ita quod dolens volũtate rationis abſoluta velit contrarium eius de quo dolet, & ſic nulli licuit dolere de paſſione Chriſti. Et Petrus, quia voluntate rationis contrarium volebat, eſt redargutus. Alio modo dolere de aliquo, eſt ferri ad contrarium voluntate pietatis, tamen nihilominus hoc velle voluntate abſoluta: ſic bonũ eſt condolere Chriſto & piè affici circa eum: & ſic afficiũtur veri ſancti, qui magnas gratias agũt Deo de paſſione Chriſti, ſed tamen mouẽtur in conſideratione dolorũ, ſicut & benigniſſima virgo Maria in filij ſui mota eſt paſſione. Hæc Bonauen.

¶ Dolor & triſtitia differunt ſecundum Aug. xiiij. de ciuit. Dei, cap. xv. qui dicit: Dolor carnis tãtũmodo offenſio eſt animæ ex carne, & quædam ab eius paſſione diſſenſio: ſicuti animi dolor, quæ triſtitia nominatur, diſſenſio eſt ab his rebus, quæ nobis nolentibus acciderũt. Vnde patet quod dolor propriè accipiendo terminũ, vt ſcribit Gab. di. xv. q. vnica. ar. j. li. iij. quia eſt paſſio inexiſtens animæ à carne pertinet ad partẽ ſenſitiuã. Triſtitia verò, quæ eſt paſſio cõſequens nolitionẽ rei nobis accidẽtis pertinet ad partem intellectiuã, ſiue ad rationẽ vtrumque ad appetitum. Ille autem ad appetitum ſenſitiuum, iſta ad appetitum ſiue voluntatem. Cauſatur autem dolor in appetitu ſenſitiuo ab apprehenſione ſenſitiua obiecti diſconuenientis ſeu læſiui, & à potentia concurrente Deo tanquam cauſa prima, & ideo ab obiecto primo, & non ab obiecto apprehenſo, vt latiùs probat Gabriel vbi ſuprà. Dolor ergo eſt paſſio conſequens apprehenſionem obiecti, diſconuenientis tanquã præſentis, & delectatio eſt paſſio conſequens apprehenſionem obiecti tanquam conuenientis & præſentis: & hoc in parte ſenſitiua, ſiue obiectum ſit præſens ſiue non, & per hoc cauſa doloris & delectationis eſt apprehenſio cum potentia, &c. De triſtitia quæ eſt paſſio voluntatis, aliter ſentit Scotus in ſuo tertio diſtinct. xv. aliter Occam in fine ſui tertij. Scoto vidẽtur conſentire Alex. de Ales & ſanctus Bonauentura, & Thomas. Vide poſt eos copioſè Gabr. vt ſuprà, qui pulchra & notanda ſcribit. &c.

¶ De dolore Chriſti dicit ſanctus Bonauentura diſtin. xvj. quæſt. j. libr. iij. quòd abſque dubio, ſicut Euangelium dicit, & fides Catholica ſentit, vera doloris paſſio fuit in Chriſto. In ipſo enim fuit caro paſſibilis & perforabilis. Fuit etiam virtus ſentiendi ſecundum quam anima compatitur corpori læſo. Et poſtea inquit: Quicunque dicunt Chriſtum non veraciter doluiſſe vel paſſum fuiſſe: & ſi videantur ipſum exterius honorare, ſecundum veritatem tamen blaſphemant ipſum impiiſſimè. Et in fine iſtius diſtinct. & quæſt. vlti. dicit, quòd in Chriſto fuit duplex dolor, vt & ſancti dicunt, ſcilicet paſſionis & compaſſionis, & vterque dolor fuit intenſus & acerbus. Multum enim in ſe doluit, & multum nobis condoluit, & vterque dolorum iſtorum fuit in ſenſualitate & ratione, ſed ordine mutato. Vide latiùs ibi. Vbi & probat quòd dolor compaſſionis fuit intenſior propter inhonorationem Dei, & ſeparationem noſtram à Deo. Et quamuis Chriſti dolor (vt vult Scotus) fuit maximus & acerbiſſimus, tamen ratio in Chriſto permanſit in vſu ſuo, & voluntas non abſorpta à dolore appetitus ſenſitiui, & intellectus per conſequens intuitiuè illum dolorem apprehendit, & voluntate oſtendit illa voluntas condoluit, quia naturaliter inclinabitur ad oppoſitum, quæ inclinatio ſufficit ad triſtitiam de oppoſito. Scotus diſtin. xv. libro iij. Fuit autem dolor Chriſti patientis acerbiſſimus, tam exterior quàm interior, vt ſcribit Gabriel. Exterior propter corporis teneritudinem, optimam complexionem, ætatis vigorem, propter quæ pœnæ fuerunt magis perceptibiles & ita doloris acerbioris cauſæ. Sed & propter mortis genus, quod fuit turpiſſimum, acerbiſſimum & diuturnum. Vide latiùs Gabrielem. Fuit & interior triſtitia in parte rationali maior & excellentiſſima. Nam fuit de ſumme nolito, ſcilicet patris offenſa, & contemptu per peccatum omnium tunc præſentium, præteritorum & futurorum. Vide latiùs Gabr. Et quamuis minor dolor ſuffeciſſet pro peccatis omnium, voluit tamen genus humanum non poteſtate redimere, ſed iuſtitia. Copioſe ſcribit Gabr. de paſſione Chriſti, lib. iij. d. xv. Et vt ſcribit Beule. d. xvj q. iij. li. iij. Chriſtus in cruce ſuſpẽſus maiorẽ incõparabiliter patiebatur in mente triſtitiã de peccatis noſtris ſiue in Adæ & Euæ,

Dauid, Manaſſe,& de caſu ſuorum diſcipulorũ, quã pateretur dolorem in ſenſualitate, vt latiùs oſtendit Bruleſer ibidem. Summum tamẽ dolorẽ ſuſtinebat in corpore: ideo cum clamore valido dicebat: Heli, Heli. de quo latiùs aliàs dicitur. Ex quibus patet & vult Gabriel, quod nullus vnquam mortalis tãtum dolorem eſt expertus: licèt quidam Martyrum aſſati, vt Laurentius, Vincentius, quidam articulatim di membrati ſunt, vt Quintinus, aliiſque horribilibus pœnis varij ſunt extincti, quæ pœnæ videntur ſæuiores cruce: omnibus tamen prædictis ſimul iunctis, patet exceſſus pœnæ Chriſti ſuper omnes allegatas Martyrum pœnas, maximè propter interiorem triſtitiæ puritatem, ſpontaneum earum augmentum & ſatisfactionis proportionem ſecundum diuinam iuſtitiam. Gabriel diſtin. xv. quæſt. vnica, ârtic. ij. libr. iij. qui & pulchra & notanda de quantitate paſſionis & doloris, & triſtitiæ Chriſti ſcribit.

¶ Dolor pœnitentiæ dicitur quem quis habet pro peccatis cõmiſſis, duobus modis fieri poteſt, vt ſcribit S. Bonauen. diſt. vij. q. j. libr. ij. Aliquis enim dolet de culpa, propter damnum quod incurrit & læſionem: & ſic dolere poteſt quis ex puris naturalibus, ſine gratia gratis data, & tunc dolet quando maiorem ſentit læſionem quàm delectationem: hanc diabolus modò non habet propter habitudinem peccandi, ſed tamẽ habiturus eſt cùm abſorbetur à pœnis poſt iudicium, ſed pœnitentia hæc non diſponit ad gratiam: imò ſolùm eſt pœna, quia ſic pœnituit etiam Iudas. Alio modo eſt dolor pœnitentiæ, quando quis dolet de culpa, quia Dei offenſiua, & hic dolor diſponit ad pœnitentiam, & hic dolor non eſt ſine gratia gratis data. Et hũc dolorem diabolus vel dæmones habere non poſſunt, quia ſunt extra ſtatũ in quo datur gratia, & irregreſſibiliter ſunt extra.

¶ Dolor eſt animi vel corporis cruciatus, à dolãdo, id eſt minuendo. Augẽtur enim corporalætitia, dolore minuuntur. Norant antẽ Theologi paſſim diſtinctionẽ vtilem doloris, vt & habet Gerſ. part. iij. tract. ij. de canticordo. Eſt enim dolor aliquis in ſola ratione, qui libero ſubiacet arbitrio. Dolor iſte & diſplicentia, vel odium, vel deteſtatio ſic elicita cum gratia ſufficit ad deteſtationem peccari, ſuppoſito quod nullus in corpore dolor ſequeretur. Attamen dicitur dolor de peccatis, & dolor maximus, quia de nulla re altera temporali tanta deteſtatio elici debet à corde rationis: ſicut nullum eſt dãnum pœnæ, quod æquiparetur damno culpæ. Dolor alius eſt quem Philoſophi numerant inter paſſiones cõcupiſcibiles ſenſuales, qui conſurgit ex apprehenſione obiecti diſconuenientis ipſi ſenſui corporali, vt & ſup. dictũ eſt. Habet hic inſuper cauſari cum motu ſpirituum, & conſtrictione cordis: hunc itaque dolorem nõ oportet eſſe maximũ in pœnitẽte: imò nimius & culpabilis eſſe poſſet: vtpote cordis ſenſualis, & corporis deſtructiuus: porro non eſt ſecundũ hunc dolorẽ menſuranda ſemper bonitas pœnitentiæ. Cuius ratio eſt: ſtat enim duos eſſe & ſæpè videmus, quorum vnus ex complexione naturali cor habet ſtrenuũ & virile, nec lachrymis idoneum, ita vt vel vix, vel nunquam flere poſſit. Erit alter cordis fœminei mollis, ad omnem miſerationis occaſionem lachrymis laxum vel pronum. Primus eliciet deteſtationem peccati ſui intenſius in animo, fortius & laudabilius in caſu quàm alius: nec apprehendet illum Sapientis verbum: Cor durum malè habebit in nouiſſimo: iam enim talis peccata deteſtans propter Deum, non durum cor habere ſed molle, dicendum eſt. Fit tamen ſæpè redundantia doloris cordialis in corpus, niſi ſiſtat ſe liberè mens, ne fluat in inferiora: ſicut in Chriſto fuit, ſicut poterat Adam, ſicut Maria nullum habens motum præuenientem iudicium rationis, imperabat vt placebat in corpus. Gerſon vbi ſuprà, vide & eundem parte ij. ſer. de pœnitentia in cœna Domini facto, conſidera. iij.

¶ Dolus eſt executio aſtutiæ, qua excogitatæ fuerũt viæ non bonæ ad exequendum aliquem finem bonũ vel malum. B. Thom. ij. ij. quæſt. lv. artic. iiij. & dolus propriè accipitur tantùm in malo, ſed abuſiuè etiam in bono, & ſecundum eundem dolus principaliter fit in verbis: fraus verò propriè in factis, Ouidius 1 Metamor. vno verſu vtrunque comprehẽdit, cùm ait: *In quorũ ſubiere locũ fraudeſque, doliq́ue.* Et quando accipitur in malum, dicitur machinatio ad fallendum aliquem: in bonum accipitur pro ſolertia & calliditate, quæ præſertim aduerſus hoſtes, ſiue latrones adhibetur. Idcirco malum dolum dicimus, quia & bonus eſt. Labeo Iuriſconſultus dolum malum dicimus, inquit, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumueniendum, fallendum, decipiendúmve alterum adhibitum. Vlpianus: Non fuit autem contentus Prætor dolum dicere, ſed adiecit malum, quando veteres etiam dolum bonum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronémve machinaretur, & cæ. Et dolus eſt (vt ſcribit Auguſtinus ſuper quintum Pſalmum) cùm aliud agitur, aliud ſimulatur. vide in dictione Prudentia.

¶ Dominvs, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtin. ij. in dub. literali. libr. ij. Vno modo importat poteſtatem coercendi ſubditos: & ſic dicit præſidentiam ſecundum habitum, & cõuenit Deo ab æterno. Alio modo importat præſidẽtiam actualem reſpectu ſerui: & ſic Deus incœpit eſſe Dominus, non ratione mutationis factæ in ipſo, ſed ratione mutationis factæ in ſuo correlatiuo. & Dominus trahit propriè nomen à domo, vt dicit Gerſ. tract. xij. ſuper Magnificat, quia Præſidens & Princeps, aut primus, & œconomus in domo eſt: & dicitur propriè Dominus, qui domus imperiũ habet, & cui omnis familia paret. Dicitur & qui alicuius rei proprietatẽ habet, etiam ſi vſusfructus alienus ſit. Itẽ dicitur is cui populi ſubſunt. Virgil. *Romanos rerum dominos, Genteḿque togatam.* A quo dominium.

¶ Dominivm (vt ſcribit Gerſon parte prima, de origine iuris & legum, conſiderat. xiij.) eſt poteſtas propinqua aſſumendi res alias, vel vt alias in ſui facultatem, vel vſum licitum, ſecundum iura vel leges rationabiliter inſtitutas, & ſecundum eum ſextuplex inuenitur, diuinum, ſcilicet beatificum, originale, gratificum, euangelicum, canonicum, politicum. Beatificum eſt dominium ſecundum leges gloriæ. Originale dominiũ eſt ſecũdum leges originalis iuſtitiæ. Gratificum eſt dominium ſecundum leges gratiæ gratũ facientis. Euangelicum eſt dominium ſecũdum legem propriè Euangelicam, & ita de reliquis duobus ſuo modo latiùs ſcribit Gerſon vbi ſuprà. Et dominium ſecundum aliquos dicitur ius habendi, poſſidendi, fruendi, & vtendi ac diſponendi pro libito voluntatis, & ſecundum aliquem determinatum modum, à quadam ſuperioritate vel auctoritate diffinitum. Et dominia rerum non

ſunt diſtincta de lege naturæ vel diuina, ſed lege naturæ ſunt omnia communia in omnibus, vt ſcribit Scotus, quæſt.ij. diſtinct. xv. lib.iiij. Sed iure humano dicitur hæc domus eſt mea, hæc villa mea, hic ſeruus meus, vt ait Aug. homel. vj. ſuper Ioan. Et ſequitur. Tolle iura Imperatoris, quis audet dicere, hæc villa mea eſt. Et poſt per iura regia poſſidentur poſſeſſiones, quia ipſa iura humana per Imperatores, & Reges ſeculi diſtribuit generi humano Hæc Aug. Facta eſt autē diuiſio rerum inter mortales per iniquitatem, id eſt ſollicitudinē, vel per cōſuetudinem iuris Gentiū, æquitati naturali cōtrariā. Vide latiùs Sco. & poſt eum ſcribit Gabr. copioſius di. xv.q. ij li. iiij. & reuocatum eſt de habendo omnia cōmunia propter pacificā cōuerſationē, & neceſſariā ſuſtētationē poſt lapſum. Plura Gabr. vbi ſuprà.

¶ DOMINIVM vſurpatū dicitur, quod nō iuſto titulo, ſed fraude vel violentia eſt obtentum & iniuſtè à verò domino ablatū, & dicitur dominium non legitimum. Gab. di. xv. q. v. ar. ij. lib. iiij.

¶ DOMINICVS, vide ſuprà in dictione *Dominus*.

¶ DONARE, vt ſcribit Scotus di. xxij. li. iiij. Vno modo poteſt intelligi abſolutè, prout eſt actus voluntatis liberaliter cōmunicantis. Vel donare, id eſt cōdonare ſiue remittere, vt accipitur cū dicitur, donauit peccata. Primo modo accipiēdo verum eſt id quod dicitur, cui plus donatur, ille magis tenetur donanti: & hoc modo dico (inquit Scotus) quod Deus innocenti maius donum dedit quàm cui dimittit peccatum. Secundo modo pœnitenti donat plus quàm innocenti, quia innocens non habet quod ſibi remittatur, & cui plus dimittitur, plus tenetur diligere, ſcilicet ex cauſa remiſſionis, vel cauſa præſeruationis. Vide latiùs ibi Scotum.

¶ DONATIO poteſt accipi propriè & cōmuniter, vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. vij. part. ij. q. j. lib. ij. propriè donum dicitur quod ſimpliciter aliunde eſt eiuſmodi ſunt gratiæ infuſæ ſiue dona infuſa, & talis eſt gratia gratumfaciens vel ad eam habilitans. Alio modo dicitur donum quod eſt per adiutorium diuinum, nihilominus tamen per acquiſitionem noſtram, & illud non dicitur propriè donū: ſed habito reſpectu ad hoc quod non acquiritur ſine Dei adiutorio: & hoc modo Deus dat dona bonis & malis. Quia enim Deus dedit lumen dignitatis ab initio quod poterat ad inquiſitionem multorū ſcibiliū, & ipſe non ſubtrahit quod dedit, nec etiā conſeruationem, cum talia poſſint ſtare cum peccato mortali, & ideo qui habet primum donum poteſt multiplicare. Etiam reprobus exiſtens, & Deus dicitur docere, non inſpirando ſiue infundendo, ſed cooperando lumini dato, & conſeruādo illud. Exemplum huius eſt: Deus dedit frumētum auaro, & dedit terram potētē fructificare cùm recolligit multū de blado de bona terra Deus dat, ſed non ſicut ſi ipſe ſterilem terram ſine actu ſeminis faceret fructificare, hoc enim propriè eſſet donū. Primo modo ſolùm largè, ſic Deus dat dona bonis & malis, & dæmonibus & hominibus, quamuis ipſis hæc ipſa in mala cōuertantur. Hæc Bonauentura.

¶ DONVM ſecundum Brulef. di. xiiij, li. iij. capitur quadrupliciter, ſcilicet communiter, ſtrictè, ſtrictius, & ſtrictiſſimè. Communiter eſt donum bonum omne, quod liberè, liberaliter, voluntariè & gratuitè communicatum eſt creaturæ, & ſic omnia naturalia & gratuita noſtra dicuntur donū, ſecūdum illud Iac. 1. Omne donū optimū id eſt dona naturalia, & omne donum perfectū, id eſt gratuita dona. vt vult gloſ. Conſeruatio etiā ſanitatis dicitur donū hoc modo, & breuiter omnia quæ homo habet. Vnde Apoſt. Quid habes quod non accepiſti, quia nō obligatus ea contulit. Alio modo donū capitur ſtrictè, & ſic omne bonū à Deo collatū liberè ſuperadditum ipſi creaturæ per liberalem & beneuolā ſui cooperationem ipſius Dei cooperantis naturæ noſtræ, & ſic iuſtificatio impij eſt donū Dei. Caſtitas & ſcientia & omnes virtutes ſunt dona Dei. Strictius donum eſt omne bonum collato à Deo liberaliter ſuperadditū naturalibus per immediatam infuſionē à Deo, ſine nobis cooperantibus, vt fides, ſpes, timor ſeruilis, & alij etiā duo timores. Quartò capitur donū ſtrictiſſimè pro omni bono collato à Deo, ſic quod eſt eſſentialiter gratuitū à gratia gratū faciente, & ſic ſeptem dona ſpiritus ſancti dicuntur dona hoc modo, quia ſecundū iſtū Doctorem ſemper ſunt gratuita. Donum verò (vt ſcribit Gerſ. par. j. de cōtractibus quaternario j. conſide. iiij.) eſt tranſlatio rei ab vno in alterum liberalis & irreddibilis, nō enim pactū eſt vel intentio, quod fiat redditio, quia iam non eſſet donū purè gratuitū. Sed prout appropriatè diſtinguitur in ſeptē dona, tunc (vt idem ſcribit par. iiij.) in deſcriptione terminorū ad Theologiā vtiliū, eſt gratia non ſolū iuuans liberū arbitriū vt virtus, ſed efficacius illud expediens ad operationes ſalubres ſibi congruas. Hæc Gerſon.

¶ DONA gratuita ſunt duplicia (vt ſcribit Brulef. d. ix. q. iij. li. ij.) quædā ſunt gratiæ gratis datæ, & hæc non diſtinguuntur ab ipſis naturalibus bonis. Alia ſunt gratum faciētia: ſicut eſt ſola charitas & gratia, quæ nos facit Deo gratos & acceptos, & hæc dona gratuita ſunt illa, vt idē vult d. xxviij. q. v. li. iij propter quæ Deus acceptat habentē dona huiuſmodi ad vitam æternā. Et charitas eſt donū gratuitū per eſſentiam. Ceteræ autem virtutes & dona dicuntur dona gratuita per affluentiam ipſius charitatis, & per dona gratuita homo ordinatur ad vitam æternam. Sunt autem ſex genera donorū ſpiritualiū, per quæ Dominus decorat & pulchrificat animā ſuam tanquam ſponſus, vt ſcribit Brulef. d. xxxiij. q. j. li. iij. Primum donorum genus ſunt virtutes tres Theologicæ, ſcilicet fides, ſpes, charitas: & quatuor cardinales, ſcilicet iuſtitia, prudentia, fortitudo, & temperātia. Secundū genus ſunt ſeptē dona ſpiritus ſancti, ſcilicet ſapiētia, intellectus, ſciētia, conſilium, fortitudo, pietas, & timor Dei. Eſa. 11. Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapiētiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis Item Greg. ſuper Iob: Nati ſunt ei ſeptem filij: dicit ſeptem dona ſpiritus ſancti. Tertium genus ſunt beatitudines: & ſunt octo. Paupertas, luctus, miſericordia, mititas, cordis mūditia, pax, patiētia, perſecutio pro Chriſto. Quartum genus ſunt. xij. fructus. Gal. 5. Charitas, gaudiū, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, māſuetudo, fides, modeſtia, cōtinentia, caſtitas. Quintum genus ſunt ſenſus ſpirituales, & ſunt duo per modum intellectus, ſcilicet viſus & auditus: viſus à ſe, auditus ab alio: tres verò per modū affectus, ſcilicet odoratus à longinquo, ſapor à proximo, ſed tactus de coniuncto. Sextū genus donorū ſpiritualium ſunt ſeptem ſacramenta, de quibus aliàs & ſuo loco dicetur; & in iiij. li. ſen. Anima autē per virtutes rectè agit, per dona ſpiritus ſancti expeditè, per beatitudines perfectè. Ideo per habitus virtutū potētiæ animæ rectificantur, per

tur, per dona expediũtur, & per habitus beatitudinum ad agendũ ſiue patiendũ perficiũtur. Et ſecundum Sco.d.xxxiiij.li.iij. virtutes, dona & beatitudines, fructus & ſenſus ſpirituales poſſunt reduci ad virtutes. Vide ibi. Et ſunt idem eſſenrialiter, licèt diuerſis nominibus nominentur. Multiplicia itaque ſunt dona Dei, vt ex prædictis habetur. De quibus & Gab. dicit di.xxiij.q.ij.ar.iij.dub.iij.li.iij. naturalia & graruita. Er gratuita ſunt duplicia, quædam gratis data, quædam gratum faciẽtia, quorũ mulra enumerat Apoſt.1.Cor.12. Diuiſiones gratiarũ ſunt, &c. de quibus ipſe agit in ij.d.xvj. Et dona ſpiritus ſancti ſunt multiplicia (vt ſcribit S. Bona.d.xxxiiij. ar.ij.q.j.li.iij.) Quoddam nanque donũ eſt à ſpiritu ſancto, ſed non cum ſpiritu ſancto, quia præpatat ad ſpiritũ ſanctũ: & tale donũ eſt timor ſeruilis ſecundũ quod huiuſmodi. Quoddã eſt donũ à ſpiritu ſancto, & ſemper cũ ſpiritu ſancto, quia per ipſum conſecratur habitaculũ ſpiritui ſancto, ſicut eſt donum charitaris. Quoddã verò eſt donũ quod eſt à ſpiritu ſancto, & aliquando cum ſpiritu ſancto, aliquando ſine ſpiritu ſancto: ſicut donum quod eſt ad ſpiritus ſancti manifeſtationem, & eſt ordinarium nõ ſolũ ad propriã vtilitatem, ſed etiã ad alienũ ſicut donũ prophetiæ & donũ ſcientiæ, quæ aliquando in malis, aliquando in bonis reperiri habent. Et vt idem vult di.xviij.q.j.li.j. Spiritus ſanctus eſt donum quo omnia dona gratuita donantur, ſcilicet per concomitãtiam, & quo omnia Dei dona donantur per exemplaritatis cauſam. Bonauen. Tho. non dicit omne quod eſt à ſpiritu ſancto donũ, ſed donũ dicit habitum à ſpiritu ſancto infuſum excellentiorem virtute, & ſecundum eum donũ ſpiritus ſancti nõ eſt ſine charitate. Et ſpiritus ſanctus ſine charitate non habetur. Sed S. Bona. tenet quod omnis habitus à ſpiritu ſancto infuſus, ſiue ſit cũ ſpiritu ſancto, ſiue etiã ſine ſpiritu ſancto inhabitante, eſt donũ ſpiritus ſancti. De quo videatur latiùs Gab.d.xxxv.ar.ij.dub.j. li.iij. & de donis d.xxxiiij. idem plura ſcribit.

¶ Donum & Datum vide ſuprà in dictione *Dari*, & quomodo differunt.

¶ Dos capitur tripliciter, vt ſcribit Brule.d.xlix.part. ij.ar.ij.q.j.li.iiij. Primo modo iuridicè & ciuiliter, & nihil aliud eſt quàm illud quod dat ſponſus ſuæ ſponſæ, quando nubit, & hoc ante conſummationem matrimonij. Secũdo modo capitur naturaliter & Phyſicè, ſic nihil aliud eſt quàm proprietas & virtus alicuius rei: ſicut dicitur: Iſte eſt benè dotatus in fortitudine, in prudentia: ſic virtutes dicũtur dotes. Tertio modo accipitur Theologicè & ſupernaturaliter, & ſic diffinitur à Tho. de Aqui. in iiij.d.xlix. Dos eſt ornatus perpetuus datus corpori & animæ vitæ ſufficiens, in æterna beatitudine conſiſtens. Et ſunt ſeptem dotes, ſcilicet tres ipſius animæ, ſcilicet clara viſio Dei, fruitio ſequens viſionẽ Dei, & tentio. Sunt & quatuor dotes corporis, ſcilicet agilitas, impaſſibilitas, ſubrilitas & claritas. Et iſtæ dotes notantur Sap.3. Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arũdineto diſcurrent. In fulgore notatur claritas, in ſcintilla impaſſibilitas, in arundineto ſubrilitas, & in diſcurſu agilitas. Et de his eadẽ ſcribit Gerſon in expoſitione xij. articuli fidei. & tractatu iij. & v. ſuper cantico Mariæ.

¶ Dos ita diffinitur à Pet. Palu.d.xlix.q.viij.li.iiij. eſt perpetuus ornatus animæ & corporalis iugiter in æterna beatitudine perſeuerans. Vnde cùm Chriſtus ſit ſpõſus animæ, Trinitas autẽ ſit pater animæ, ideo ſicut à patre datur ei dos, vt ſit digna ſponſa, &c. Et vt ſcribit frater Oſvvald. in iiij. Roſ. Theol. ſecũdum quod ex terrenis Theologici in diuina ſe transferunt. Differũt hæc tria, dos, donario, & paraphernũ: & partim patet ſuprà in dictione *Bona coniugatorum*. Dos enim dicitur quod dat ſponſus ſponſæ cùm nubit. Sic cùm Chriſtus nobis nubit, dat nobis charitatem: ideo charitas eſt dos. Donario eſt quod dat maritus vxori matrimonio conſummato: ſic gloria æterna dos eſt, tũc enim erit cõſummatio nuptiarũ inter nos & Chriſtum. Paraphernũ eſt quod datur vxori ab amicis ſponſi poſt nuptias. In cœlis paraphernã ſunt gaudia beatorũ ad inuicẽ. Et dicitur paraphernũ à para quod eſt iuxta, & fernos dos, quaſi iuxta dotem. Et de dotibus contingit loqui dupliciter, vt ſcribit Rich.d.xlix.ar.iij.q.viij.li.iiij. Aut ſecũdum id quod ſunt, aut ſub ratione qua dotes ſunt. Primo modo in omnibus ſanctis ſunt iſtæ tres dotes, ſcilicet clara viſio, perfecta fruitio, & perpetuitatis vtriuſque ſecuritatis perfectio. Dotes autem corporis, quæ ſunt agilitas, impaſſibilitas, ſubrilitas & claritas, erunt poſt reſurrectionem in omnibus ſanctis, vide latiùs ibi Richardum & in dictione tenere. Capiendo dotem: vt eſt id quod datur ſponſæ ex parte ſponſi, vt & dictum eſt ita loquitur de dote ſacra ſcriptura, Geñ 34. vbi habetur, quod dixit Sichem Iacob & filiis eius: Augete dotem & munera poſtulate. Et Exod. 22. vbi dicitur, quod ſi ſeduxerit quis virginem, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam in vxorem. Et dos antiquitus ſolebat aſſignari, quando ſponſa traducitur in domum ſponſi, vt præſentem habeat ſponſum: & quia diu ſumus in hac vita, peregrinamur à Domino, ſecundum Apoſtolum 2. Corinthiorum 5. Ideo donis quæ ſanctis in hac vita conferuntur, non conuenit propriè ratio dotis. Dicuntur autem dotes ſecundum ſanctum Bonauen. diſt xlix. artic.j. q.v. lib.iiij. quaſi diuitiæ animæ deſponſatæ: & ſecũdum eundẽ dotes animæ ſunt viſio, dilectio, cõprehẽſio, ſiue tẽtio, ſiue fruitio per appropriationẽ. Nã fruitio iſta tria cõplectitur & ar.ij.q.j. li.iiij. Dotes corporis dicũtur nõ omnes qualitates, ſed qualitates nobiles, & principales de nouo ſuper additas naturę. Et dotes in corporibus beatorũ, erũt ſecundũ plus & minus perfectũ in diuerſis: dotes animę attendũtur ſecũdũ potẽtias, ſed dotes corporis ſecũdũ qualitates reſpiciẽtes elemẽta. Et vt notat Thomas de Argeñ.li.iiij. ad hoc quod corpus ab anima beata reſumptũ nõ ſit ipſi animę oneroſum, ſicut eſſe cõſueuit in hac vita mortali quatuor requiruntur: duo, ſcilicet ex parte ſenſus, & duo ex parte motus. Nã ex parte ſenſus primò requiritur, vt corpus animę beatę ſit ignobiliũ paſſionũ, ſcilicet corruptiuarũ, & lęſiuarũ actionũ propulſiuũ. Ratione primi cõuenit tali corpori dos claritatis. Ratione ſecũdi dos impaſſibilitatis. Et ſimiliter ex parte motus duo requiruntur in huiuſmodi corpore. Primò enim congruum eſt, vt huiuſmodi corpus taliter diſponatur quod motor ſuus ipſum mouendo non laſſetur. Secundò ne in ſuo motu propter reſiſtentiã medij retardetur: quo ad primum diſponitur huiuſmodi corpus dote agilitatis: quo ad ſecũdũ dote ſubrilitatis. Hæc Tho. de Argen. Quatuor igitur dotes corporis prædictæ, vt habet Rich. ar.iiij.q.j. vbi ſup. erũt in corporibus beatorũ: corpus enim ab anima perficitur, & mouetur, & ideo erunt diſpoſitiones in corpore per quas coniungetur ei perfectius.

Vide latius ibi. Et per dotes prædictas erit corpus perfectè obediens animæ ſuo modo, vt anima per ſuas dotes perfectè obediens Deo. Vnde Aug. xvj. de Ciui. ca. 27. Imperabit Deus animo, animus corpori tanquam obedienti, ibi erit ſuauitas, & facilitas, quanta regnandi, viuendique felicitas. vide latiùs Richardum. vbi ſuprà.

¶ De dote claritatis. Claritas eſt quædam refulgentia (vt inquit Sco.) & addit ſuper lucē & calorem manifeſtationem ſui. Et corpora glorioſa poſt reſurrectionem erunt clara vel maximæ claritatis, quia qualitates eorum maximè ad viſum pertinentes, vt color & figura erunt puriſſimæ, nihil impuritatis admixtū habentes. Petrus de Pal. d. xliiij. qu. v. l. iiij. & non ſolùm, inquit ipſe, erunt fulgida & lucentia, imò colorata pulchris coloribus & viuaciſſimis, & lux cum hoc inerit perfectiſſima, & vtrunque ſimul videbitur, ait Palud. Fulgebunt enim, vt dicitur, ſicut Sol, quo nihil eſt lucidius. Hinc dicitur Matthæi 13. vbi Chriſtus ait: Tunc iuſti fulgebunt ſicut Sol. Et Sap. 3. dicitur: Fulgebunt iuſti tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Et claritas corporis (vt ſcribit Thom. Argen.) glorioſi, non eſt omnino inuiſibilis ab oculo non glorioſo. Vnde Auguſtinus de Trin. ait: Viſio claritatis eius, ſcilicet Chriſti communis erit bonis & malis. Vide latiùs Argenti. qui & recitat opinionem Scoti, cōtra quam ſcribit, &c. Sed quia claritas illa cauſabitur à beatitudine animæ (vt inquit Richar.) quam inæqualiter beati participant: ideo illa corpora non erunt æqualia in claritate, quod expreſſè ſignificat Apoſtolus 1. ad Corinth. 15. comparando beatos ſtellis differentibus in claritate: vide latiùs ibi Richar. ſcribit. Et quē admodum (inquit ſanctus Bonauentur. diſtinctio. xlix. de dote claritatis) carbo per ſui naturam alicuius caloris eſt, adueniente autem igne efficitur luminoſus: & tamen nihilominus eſt coloratus, quia ibi eſt lux materiæ terreſtri incorporata. Sic in propoſito intelligendum eſt quòd corpus reſurgens per naturam ſuam habebit colorem, & claritas luminis ſuperinduet ipſum ſicut ignis carbonē. Bona.

¶ De dote impaſſibilitatis. Impaſſibilitas, vt ſcribit Tho. Argen. Vno modo capitur, vt opponitur paſſioni corruptiuæ & afflictiuæ, quæ magis facta naturaliter abiicit à ſubſtātia, vel ſaltem affligit ipſum patiens. Alio modo prout opponitur paſſioni, quæ nec abiicit nec affligit, ſed magis ſaluat & perficit, quæ paſſio nec eſt afflictio nec corruptio, ſed eſt ſalus & perfectio eius, quod patitur huius paſſione. Et impaſſibilitas primo modo dicta eſt dos corporalis ipſorum beatorum, quæ quidem impaſſibilitas nobiliſſima eſt inter corporales conditiones. Hanc impaſſibilitatem conuenire corporibus beatorum inquit Apoſtolus 1. Corinth. 15. cùm ait: Oportet enim corruptibile hoc inducere incorruptionē, & mortale hoc inducere immortalitatem. Super quo verbo dicit gloſ. Omnes habebunt æqualiter quod pati non poſſunt. Quidam dicunt hanc impaſſibilitatem prouenire ex motu cœleſti, contra quos eſt Thom. Argen. qui dicit hanc impaſſibilitatem principaliter cauſari à diuina voluntate, inquantum tollit ordinem ſubiectionis corporū ipſorum beatorum, reſpectu quorumcunque agentium actione corruptiua ſeu afflictiua, tamen immediatè huiuſmodi impaſſibilitas aliquo modo cauſatur ab ipſa beata anima, quæ huius corpus informat, cui Deus dedit talem virtutem, quod corpus per ipſum viuificatum poteſt præſeruare ab omni actione læſiua. Et iſtud videtur innuere B. Aug. in libr. ad Dioſcor. vbi ait: Tam potentis naturæ fecit Deus animam vt ex eis plena fœlicitate redundet in corpus ſanitas perpetua & vigor incorruptibilis. Loquendo vero ſecundo modo de impaſſibilitate, ſcilicet inquantū opponitur paſſioni, quæ eſt ſalus & perfectio, qua paſſione patiens nec corrumpitur, nec læditur, ſed perficitur impaſſibilitas, hoc modo non ſpectat ad dotem corporis beatorū, quia potentię ſenſitiuæ in beatis non erunt coniunctæ. Vide latiùs Argen. Sco. di. xlix. lib. iiij. dicit, quod cauſa impaſſibilitatis eſt voluntas diuina non coagens cauſæ ſecundæ corruptiuæ, & per hoc eſt iſtud impaſſibile nō potentia remota, ſed propinqua: non à cauſa intrinſeca, ſed extrinſeca impediente, ſicut dicitur de impeccabilitate. Exemplum huius de igne in camino, qui non egit ad conſummationem trium puerorū, non quidem per aliquam impaſſibilitatem intrinſecā pueris, nec ex carentia potentiæ paſſiuæ, nec ex contrario intrinſeco impediente, ſed quia Deus ex voluntate ſua non cooperabatur ad illam actionē. Scotus diſt. xlix. quæſt. xiij. libr. iiij. Nec beati erunt impaſſibiles paſſione animali, vt ſcribit Richar. di. xlix. ar. iiij q. iij. lib. iiij quia talis paſſio eſt quædam patiētis perfectio ſecundum Philoſ. 2. de Anima, &c. Corpus inſuper glorioſum eſt impaſſibile ab extrinſeco omni genere actionis corrumpentis, vt ſcribit S. Bon. d. xlix. ar. ij. q. ij. lib. iiij. Hoc autem eſt duplex, ſcilicet per influentiam: ſicut ignis cōburit corpus per violentiam, ſicut cultellus diuidit. Prima non eſt in corpore glorioſo, quia talis influentia aut eſt ſecundum ordinem iuſtitiæ, & hæc eſt in dæmonibus & peccatricibus animabus ſecundū ordinem iuſtitiæ, ſed in corpore glorioſo non eſt talis paſſio, quia non meruit puniri. Alia eſt ſecūdum ordinem naturæ, & illa eſt ſolùm quando patiens eſt talis naturæ, quod materia illa appetit eſſe ſub alio actu. Priuatio enim eſt principiū patiendi. Quoniā autem in corpore glorificato iam terminati ſunt appetitus, ideo ſi glorioſum corpus poneretur in igne inferni, nō læderetur, hæc Bonauen.

¶ De dote agilitatis. Dos agilitatis ad hoc eſt, vt ſcribit Pal. d. xliiij. q. iiij. li. iiij. vt corpus ſummè obediat animæ, vt motori quātū ad motū localē, & progreſſiuū ſine omni difficultate & fatigatiōe. Vnde Sap. 3. dicitur. Tanquā ſcintil. in arūdi. diſcur. Diſcurſus autē ſcintillarum agilis eſt, vt Rich. ait. Et Apoſtolus 1. Cor. 15. dicit: Surget corpus ſpirituale, quia tarditas repugnat ſpiritualitati, vide Rich. d. xlix ar. iiij. q. vj. li. iiij. Hinc Aug. xxij. de ciui. Dei. c. iij. dicit; Vbi volet ſpiritus ibi protinus erit corpus, & in quacunque voluerit velocitate mēſurabili, taniē tēpore poterit corpus mouere abſque omni laſſitudine & fatigatione. Vnde Eſa. 40. dicitur: Qui ſperāt in Domino mutabūt forticudinē, aſſumēt pennas ſicut aquilæ, currēt & nō laborabūt, ambulabūt & no deficiēt. Item æquali velocitate ſicut angeli Dei aſcēdēt cū ipſo iudice, ſcilicet Domino Ieſu Chriſto, quod nō fieret ſi corpora nō eſſent agilia, aut dote agilitatis perfecta. Et quāuis ratione prędictę agilitatis animę beatorū moueāt ſua corpora valdè velociter, tamē non poſſunt huius corpora de loco ad locū mouere in inſtāti, quia omne diuiſibile dū à virtute creata mouetur, neceſſario ſecūdū aliquā partem ſui eſt in termino à quo & ſecundum aliquā in termino ad quem: & per conſequens mouebitur ſucceſſiuè, & non ſubito ſeu in

ſeu in inſtanti. Sed quodlibet corpus glorificatum eſt indiuiſibile, & anima ipſum mouens eſt virtutis finitæ, ita ſentit & ſcribit Tho. Argenti. di.alix.li. iiij. Quoniam itaque corpus glorioſum totum ſuæ exiſtentiæ & mobilitatis & ſtabilitatis rationem trahit ab anima, vt ſcribit S. Bonauen. di.alix.in fine.q.vlti.lib.iiij. ideo inclinatio eius eſt ad animam non ad aliquid extra, & quoniam agilitas ſequitur inclinationem, & anima poteſt moueri in omnem differentiam poſitionis, ideo & corpus habet habile ad omnem ſitum. Vnde agilitas non cogitur ad aliquem locum determinatum, ſed eſt promptitudo vt corpus moueatur in omnem locum ad quem vult mouere anima. Bonauen.

¶ Dalitas ſubtilitatis. Vnde ſecundũ omnes, vt ſcribit Petrus de Palu.di. xliiij. q.iij.li.iiij. Dos ſubtilitatis eſt ad ſubiiciendum corpus animæ ad operationes organicas ſenſitiuas, vt remota omni groſſitie & ineptitudine ad eas ſenſitiuæ potentiæ rationi obediant, & ad operationes ſuas purius exercendas virtuoſiores fiant. Et corpus vt idem vult poſt reſurrectionem erit plenè ſubiectum animæ vel ſpiritui. Et per virtutem beatitudinis animæ vt ſcribit Richar.di.alix.ar.iiij. q. iiij. erit in beatis corporibus tanta magnitudo virtutis actiuæ, quod per eam multo efficacius poterunt penetrare quã ignis vel aer vel quod dimẽſiones, etiam ſi eſſent ſeparatæ, ſed non erunt tenuiora corpora beatorum, vel rariora aere vel vento vt quidam errauerunt. Nam Greg.xiiij.li.mora. Non ſicut Euticius Conſtantinopolitanæ vrbis Epiſcopus ſcripſit corpus noſtrum in illa reſurrectionis gloria erit impalpabile ventis, aereq́; ſubtilius. Anſelmus magnitudinem ſuæ virtutis actiuæ attendens dicit in li. de ſimilitudinibus de quolibet beato quod intantũ erit fortis, vt etiam ſi velit terram commouere poſſit. Vnde Grego. vbi prius. In illa reſurrectionis gloria erit etiam corpus noſtrum ſubtile per effectum ſpiritualis potentiæ, ſed palpabile per virtutẽ naturæ. Vide latiùs Rich. vbi ſuprà. Non autem erit corpus glorioſum ſubtile per carentiam alicuius partis materiæ (vt ſcribit Scotus di.xlix.q.xvj.lib.iiij.) ſed per paſſibilitatem exiſtendi cum alio corpore ſecundum libitum voluntatis animæ ſuæ, non tamen ex ſe effectiuæ, ſed per aliam cauſam, ſcilicet voluntatem diuinã. Corpora igitur beatorum erunt ſubtilia. Vel (vt inquit Thomas Argentinenſis.) ſummè ſubtilia, quia corpus potens exiſtere in eodem loco cum alio corpore æquali ſibi, hoc eſt ſummè & maximè ſubtile. Sed corpus cuiuſlibet beati hoc poteſt, ergo. Patet hoc quia ſi datur oppoſitum, tunc nullus beatus cũ corpore ſuo poſſet tranſire cœlum, niſi dilaceraret ipſum, quod eſt falſum & catholicæ doctrinæ contrarium. Præterea corpus Chriſti eſt prædituro dicta ſubtilitate, ergo & corpora beatorũ habebunt eandem ſubtilitatem. Antecedens eſſe verum oſtendit Chriſtus tam in ſua natiuitate, quando de virgine natus fuit abſque virginis læſione, quando omnes cœlos tranſiuit abſque cælorum dilaceratione. Hinc ad Phil.3 dicit Apoſtolus: Chriſtus reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Vide latiùs Thomam Argentinen. qui & ibidem oſtendit quod virtute diuina duo corpora poſſunt eſſe in eodem loco, id quod naturaliter fieri non poſſe probatur aliàs. Vide & Scotum vbi prius. &c. Et Bonauen. qui ait: Omnes concedunt quod corpora glorioſa habet dotem penetrabilitatis, & quoniam in dote penetrabilitatis datur corpori ſubtilitas, & virtus actiua ad penetrandum nõ glorificatum, ideo penetrat illo non cedente. Pauca do dotibus dicta ea multis ſufficiant.

¶ Dubitatio ſecundum S. Thom. & poſt eum ſcribit Gab. di.xvij.q.vnic.ar.iij.dub.iij.l.iij. Vno modo accipitur propriè pro motu intellectus in vtrãque partẽ contradictionis cũ formidine determinãdi alterã. Sic videtur dubitatio nihil poſitiuũ dicere præter apprehenſionẽ propoſitionis, ſed priuationẽ aſſenſus vtriuſque cõtradictoriorũ. Nã qui duo cõtradictoria apprehẽdit & neutri aſſẽtit, dubitat vtrũq;. Alio modo capitur dubitatio impropriè, vt transfertur ad formidinem affectus in aggrediendo vel ſuſtinendo terribile. Sic dicimus de formidoloſo quod dubitat aggredi inimicos. Primo modo dubitatio contingit ex defectu ſcientiæ, quia neſcit quæ partium ſit verà. Secundo contingit ex infirmitate & defectu fortitudinis. Accipiendo primò modo in Chriſto non fuit dubitatio de ſua paſſione, quam certiſſimè nouit imminere ſecundum omnes circunſtantias, nam plenus fuit gratiæ & veritatis, ſed ſecũdo modo quia in Chriſto fuit infirmitas carnis, qua læſionem mortis imminentẽ ſenſus trepidauit, ideo erat talis trepidatio in ſenſualitate quamuis eſſet ſumma ſecuritas in ratione, quæ auxilium diuinum imminere videbat, quod ſeruus apprehendere non potuit. Sic locutus eſt Ambr. cùm ait: Chriſtus vt homo dubitauit, & hoc quantum ad ſenſualitatis timorem, quẽ dũ oſtendit videbatur hominibus dubitare, & non quantum ad rationem. Et hoc eſt quod dicit Magiſter, quod Ambr. voluit quod Chriſtus dubitauit: non ſecundum dubitationis affectum, ſed dubitantis geſſit modum, vt hominibus dubitare videretur. Eſt præterea triplex modus dubitandi (vt ſcribit S. Bonauen. diſt.xxv. lib. iij. circa textum.) Eſt enim quædam dubitatio proueniens ex infidelitate, ſicut dubitauerunt Iudæi. Et eſt dubitatio proueniens ex tarditate, ſicut dubitauerunt diſcipuli, de quibus Luc.vlt. O ſtulti & tardi corde ad credendum. Et eſt dubitatio proueniens ex pietate, ſicut cùm aliquis ex compaſſione magna & admiratione ad modum dubitantis ſe habet, ſicùt Ioannes (vt dicit Gloſ. Luc.7 & Matth. 11.) non fide ſed pietate dubitauit, ſed primo & ſecundo genere dubitationis nullo modo dubitauit, dubitauerunt tamen diſcipuli eius, quorum dubitationi conſuluit, ideo eos miſit ad Chriſtum, vt videntes mirabilia quæ faciebat conuerterentur ad ipſum. De quo Magiſter li.iij.di.xxv.

¶ Ducere, aliquid dupliciter ducit in notitiam alterius (vt ſcribit Gab.d.iij.q.ix.l.j.) Vno modo immediatè, id eſt ſine alia notitia media, ſicut intellectus tanquã cauſa ducit in notitiã cuiuſlibet intelligibilis. Sic ducũt ſpecies intelligibiles (ſecundũ ponẽtes eas) & obiectũ in notitiã ſui intuitiuã, vel rei quã repræſentãt. Alio modo mediatè, ſcilicet mediãte ſui notitia, ita ꝙ ſua notitia eſt cauſa notitiæ alterius, ſic præmiſſæ cauſant notitiã cõcluſionis, & veſtigium & imago ducunt in notitiã rememoratiuã eius cuius ſunt veſtigiũ & imago. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ Dulia Greca dictio eſt douleia ſeruitus dicitur, & dolos ſeruus. Eſt autem dulia honor & ſeruitus debita creaturæ. Latria verò eſt honor & ſeruitus debita ſoli Deo, ex B.Tho.ij.ij. quæſt.ca xx.arti.iij. Et nomen duliæ tripliciter dicitur (vt ſcribit S. Bona. diſt.ix.q.vlti.lib.iij.) Vno modo dicitur dulia ſecun-

dum quandam analogiã. Alio modo ſecundũ Antonomaſiam, & tertio modo ſecundũ ſignificationem propriam. Cùm autem dicitur ſecundũ Analogiam, tunc importat cultum debitum naturæ ſuperiori, ſiue creaturæ ſiue creatori, ſecundum aliquam rationem, ſecundum quam creator communicat creaturæ, vtpote ſecundum rationem dominij. Et hoc modo accipitur in glo. ſuper illud Pſal. In Eccleſiis benedic. Domin. glo. Deo, cui debetur latria: Domino, cui debetur dulia. Cùm autẽ accipitur ſecundum Antonomaſiã, ſic dicit debitam reuerentiam creaturæ vnitæ vel aſſumptæ, per quem modum accipitur ſuper illud Pſal. Adora. ſca. pe. eius, vbi dicitur quod hyperdulia maior debetur ſolùm humanitati Chriſti. Cùm autem accipitur dulia ſecũdum ſignificationem propriam, ſicut dicitur dulia, honor vel reuerentia debita rationali creaturæ & exhibita. Et illo modo dulia cõſueuit accipi ſecundũ communem vſum, ſic latria & dulia ſunt diuerſæ ſpecies virtutis, vt & ibidẽ oſtendit Bonauẽ. vide & de dulia ſuprà in dictione Adorario. Et Gab. lec. xlix. cano.

¶ Dvo accipitur aliquãdo maſculinè, & ſic importat dualitatem ſuppoſitorũ, & ſic non ſupponit niſi pro duobus, quorũ quælibet eſt ſuppoſitũ, ſic non eſt verũ quod Petrus ſit duo, licèt ſit materia & forma cõiuncti. Gabr. di. vj. q. ij. li. iij. Et ſic duo inuenitur in diuinis, quoniã importat diuerſitatẽ in perſonis, & ſicut dictũ eſt de duobus ma ge. ſic de duabus fœ. ge. ſcilicet quod ponit differentiã in perſona, vt dicitur in ſymbolo. Alia eſt perſona patris, alij filij, &c. Alio modo accipitur neutraliter, id eſt in neutro genere, & ſic ſupponit pro quibuſcũque duobus realiter & numero diſtinctis, ſicut dicimus quod partes hominis ſunt duo. Etiã homo eſt duo, ſcilicet, caro & anima, & ſic ponit duo diuerſitatem & diſtinctionem in natura, & ſic nõ reperitur in diuinis, vt dicit Brul. di. vj. qu. j. lib. iij. Et vt dicit Sco. qu. ij. di. vj. lib. iij. Chriſtus non eſt duo maſculinè, quia in Chriſto non ſunt duæ perſonæ, nec plura ſuppoſita, ergo ibi non ſunt aliqua duo maſculinè, quia ſic non eſſet vnio in perſona. Et licèt in Chriſto ſint duæ naturæ diſtinctę realiter, non tamen Chriſtus eſt duo neutraliter. Primum patet, quia in eo ſunt naturæ diuina & natura humana, quæ diſtinguuntur, nedum numero, ſed ſpecie & genere. Secundum patet per illud Athanaſij: Non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus. Probat & ratione Gab. vbi ſup. quia Chriſtus non eſt natura humana, nec aliquid diſtinctum à perſona verbi, ergo nõ eſt duo neutraliter, quia duo neutraliter dicit aliqua duo realiter diſtincta. Latiùs Gabr. Et ad hoc quod aliquid dicatur duo aliqua ſeparatim, vt idẽ notat Gab. ar. iij. dub. ij. vbi ſuprà, oportet ꝙ quodlibet illorũ de ipſo ſeparatim prædicetur, ſicut eſſentia diuina eſt tres perſonæ, quia quælibet perſona de eã prædicatur. Ad hoc verò quod ſit aliqua duo cõiunctim, & non ſeparatim, oportet ꝙ ex illis cõſtituatur vnum ſuppoſitũ tanꝗ ex partibus, ita ꝙ nulla illarũ partium de ipſa ſeparatim prædicetur, ſicut caro & anima cõiunctim de homine prædicatur: quia ex illis cõponitur homo, & nec caro nec anima ſeparatim de homine dicitur. Et ſic licèt ad hoc ꝙ verbũ ſit Chriſtus, requiritur vtraq; natura, quia tamẽ illæ duæ naturæ nõ cõſtituũt vnũ ſuppoſitũ licèt ſint in vno ſuppoſito, ideo Chriſtus non eſt illa duo, nõ ſeparatim patet nec cõiunctim, quia Chriſtus eſt perſona verbi, & nihil aliud, habẽs tamẽ naturã humanã. Similiter ſicut ſciẽs nõ eſt homo & ſciẽtia, ſed eſt perſona tãtũ humanã habẽs in ſe ſcientiã, ſupponit enim ſolũ ꝓ homine & cõnotat ſcientiã inexiſtẽtẽ, ſic Chriſtus ſolũ ſupponit ꝓ perſona verbi, & cõnotat naturã humanã. Et licèt in Chriſto ſunt duæ naturæ realiter diſtinctæ: Chriſtus tamen non eſt duo, &c. Vide latiùs Gab. vbi ſup. De qua etiã re nutãdæ ſunt octo ꝓpoſitiones, quas ponit Brul. d. vj. q. j. li. iij. Et harũ ſeptẽ ſunt negatiuæ & catholicæ, & per cõſequẽs affirmatiuę eis oppoſitæ ſunt hęreticæ cẽlendæ. Octaua erit affirmatiua & hæretica, quare ſimus cauti in loquẽdo: circa iſtã materiã addere placuit. Prima, Chriſtus non eſt duæ perſonæ. Secunda in Chriſto non ſunt duæ perſonæ. Tertia, Chriſtus non eſt duo ſuppoſita. Quarta, in Chriſto non ſunt duo ſuppoſita. Quinta, Chriſtus non eſt duæ res naturæ ſeu hypoſtaſes. Sexta, in Chriſto non ſunt duæ res naturæ vel hypoſtaſes, vnde res, naturæ, hypoſtaſis, & ſuppoſitum idem penitus ſunt, & pro eodem accipiuntur. Septima, Chriſtus non eſt duo indiuidua. Octaua quæ eſt hæretica, in Chriſto ſunt duo indiuidua. Hæc Brulef.

¶ Dvratio (vt notat Gab. diſ. ij. qu. j. lib. ij.) ſignificat rem durantem connotando ſucceſſionem in ipſa re durante, vel in alia coexiſtente actu vel potentia: omnis autem ſucceſſio eſt realiter motus. Sic igitur omnis duratio includit motum qui primo tempore menſuratur. Et differunt duratio angeli & ęternitas Dei, vt ibidem notat Gabr. quia æternitas Dei initio caret, nõ ſic duratio angeli. Itẽ æternitas Dei eſt ſimpliciter immutabilis, & quantũ ad durationẽ & quãtũ ad durantẽ. Duratio angeli eſt vtroque modo mutabilis, quia angelus non poteſt durare, quia poteſt annihilari, & durãs poteſt mutari de cognitione in cognitionẽ, & de affectione in affectionem. Sic etiam differunt eſſe, fore, fuiſſe, in angelo & *Deo*, quia angelus poteſt fuiſſe & nec eſſe nec fore, poteſt eſſe, & nec fuiſſe, nec fore, ſi præſenti inſtanti crearetur, & in eodem annihilaretur. Poteſt fore & nec eſſe nec fuiſſe, non ſic *Deus* qui neceſſario coexiſtit cuilibet differentiæ temporis, nec poteſt non eſſe, aut nõ fuiſſe aut non fore, tamen æternitas non eſt aliquid inhærens *Deo*, nec duratio eſt aliquid inhærens angelo. Gabr. vbi ſuprà.

¶ Dvrvs, a, um, quod eſt ſolidum, firmum, & firmitate naturæ corruptionem ſui non facilè admittit, cuius contrarium eſt molle, in quo eſt natura luxurioſior, nec ad contraria repellenda ſufficiens. Accipitur & pro aſpero & nocente, quoniam & pro crudeli nulla humanitate molleſcit. Et aliquis dicitur eſſe durus dupliciter (vt notat S. Bonauen. libr. iiij. di. xv. circa tex.) Quidam ex natura vel ſiccitate capitis, & talis eſt durus ad lachrymas exteriores. Aliquis eſt promptus ad lachrymas exteriores pro damno, ſed non pro peccato, & iſte dicitur eſſe durus culpabiliter, vel quia eſt ſequela culpæ præteritæ vel negligentiæ præſentis, quia peccatum non diſcutit vt debet, nec odit, vel quia ſe debet culpabilem reputare. Vnde Magiſter di. xv. Satis durus eſt cuius mentis dolorem oculi non declarant. Sed ſciat ſe culpabiliter durum qui deflet damna temporis vel mortem amici, & dolorem peccati non oſtendit lachrymis. Magiſter. Et ſicut in materialibus durum dicitur (vt ſcribit Rich. di. xvij. ar. j. q. j. lib. iiij.) quod non cedit tactui. Et ſecundum Phil. iiij. Methaurorum frangi dicitur quod diuiditur in partes magnas, & comminui vel conteri quod redigitur in partes paruas. Ita

per quan-

per quandam ſimilitudinem in ſpiritualibus dicitur cor hominis durum quam liu diuinæ inſpirationi ſe tagenti non cedit, ſed obuiat perſiſtendo in affectu peccati. Frangi verò dicitur quando à peccato recedere incipit, quamuis nondum plenè ad Deum conuerſum ſit. Conteri verò quando in eo totalitee deſtruitur affectus peccati quod eſt plenè reſilire à peccato. Hæc autem reſilitio quidam dolor eſt, non paſſio ſpperitus ſenſitini, ſed ſecundum quod dolor accipitur pro diſplicentia voluntatis. Richar.

De litera E.

EBRIETAS (vt ſcribit Rich. di. xv. ar. iij. q. vij. li. iij.) dupliciter poteſt accipi. Vno modo pro impedimento vſus rationis ex immoderata vini vel alterius potus inebriãtis ſumptione cauſata. Alio modo pro immoderata ſumptione potus inebriãtis. Primo modo ebrietas peccatũ non eſt, ſed paſſio pœna peccati, vnde non frangit etiam ieiunium, quod eſt abſtinentia à peccatis, &c. Secundo modo peccatum eſt & maximè cauendũ, vnde frãgit ieiunium quod eſt abſtinentia à peccatis, &c. Tũnc autẽ mortalis eſt ebrietas, vt ſcribit Gerſ. in regu. mora. ſicut & generaliter omnis delectatio cibi & potus, quando aliquis tanta libidine comedit, & bibit quod poſt ponit Deum, ſic quod vbi etiam Dei præceptum vno modo vel alio deberet à ſe violari, nihilominus à tali delectatione non ceſſaret. Secus ſi delectatur etiam in conſenſu libero circa Deum, non hoc facturus ſi Deus prohiberet, tunc enim vel nullum eſt vel tantum veniale delictum. Inebriare quoque alium (vt idem paulò pòſt ſcribit) vt vſu careat rationis in eius notabile detrimentum, peccatum mortale eſt. Vtinam hoc conſiderarent noſtra tempeſtate bibuli, qui ad æquales hauſtus ſe inuicem inuitant, & prouocant, putantes illum eſſe cæteris plus laudandum qui plus vini deglutiuerit, &c. Et ebrietas ab aliis deſcribitur, quod eſt, per quam menti quædam ſui obliuio generatur, ex ſuperfluorum potuum indulgentia. Iſid. li. Etym. Vel ebrietas eſt appetitus bibendi vltra menſuram, ex quo prouenit rationis priuatio. Vel ebrietas eſt priuatio vſus intellectus facta ad aliquod tempus, ex immoderato potu vini, vel cuiuſcunque alterius rei potabilis. Paulus Corteſius lib. iij. ſen. di. viij. ita ait: Ebrietas quæ ſcelerum fex vt in lancem alteram propendeat aliàs capitale, aliàs ignoſcibile malum videri poteſt.

¶ EBRIVS & ebrioſus differunt, vt habet Gabr. d i. vj. q. j. art. ij. lib. iiij. Ebrioſus non ſemper eſt ebrius, nec ſemper furioſus furit. Sed ebrioſus (vt inquit Sco. di. vj. q. v. in fine quarti ſl. & Rich. eadem diſt. art. j. q. ij. & Bonauen. di. v. circa tex. lib. iiij.) dicitur qui eſt aſſuetus ad ebrietatem, & nõ ſemper eſt ebrius, quia non ſemper impeditus ab actu. Poteſt autem (vt dicit Bonauen.) aliquis conſuetus inebriari, aliquando ſobrius eſſe in actu, ita quod non biberit multũ, quare ſi tũc baptizat baptiſatũ eſt. Sed ebrius dicitur qui vino plenus eſt. Vnde ebrioſus dicitur conſuetudine, ebrius verò actu. Hinc Auguſt. hom v. ſuper Ioan. Non curo ebrioſum, nõ dicit ebrium ſed ebrioſum. Ebrioſus autem & furioſus baptizare poſſunt, cùm habent lucida interualla, non tempore ebrietatis aut furiæ. Ad hoc enim dicit Aug. Non curo ebrioſum, malicia enim ſacerdotis non impedit effectum ſacramenti, &c. Vel ebrius dicitur qui nimio potu eſt alienatus mẽte. Ebrioſus qui ſępè ſit ebrius. Ita ebrietas & ebrioſitas differunt, quod ebrietas ſit ex cauſa, ebrioſitas ſit ex moribus.

¶ ECCE apud Theologos aliquid repentinum & ſubitaneum inſperatúmque demonſtrat. Vnde Gerſon. parte ij. teſtamenti peregrini ait. Ecce notat certitudinem & oſtenſiuam præſentialitatem, grandem in bono vel malo nouitatem aut admirationem, ſtuporem & terribilitatem, & ſecundum hoc bene dicimus Ecce mors, quia nihil certius morte, nihil præſentialius quoad ineuitabilitatem & neceſſitatem rei, quia nihil in bono vel in malo plus nouum aut ſubitaneum propter inchoationem ſtatus immutabilis & æterni: quia nihil admirabilius & terribilius propter incertitudinem finalis iudicij, quoniam vltimum terribilium eſt mors, præſertim æterna. Hæc Gerſon.

¶ ECCLESIA poteſt multipliciter ſumi, vt ſcribit Dominus Car. Came. in veſperiis ſuis & Gabr. lect. xxij. cano. Vno modo pro templo materiali, & ſic ſumitur in vet. teſt. Deut. 23. Eunuchus non intrabit in Eccleſiam, nõ ingredietur mamzer, id eſt de ſcorto natus vſque ad decimam generationem. Et in no. teſt. 1. Cor. 11. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Eccleſiam Dei contemnitis? Illo modo etiam accipitur. xvj. q. j. Quicunq;, & ij. q. ij. Lator, vbi dicitur quod nemini licet Eccleſiam ædificare, niſi de licentia Epiſcopi. Alio modo accipitur pro templo ſpirituali. Et ſic multipliciter poteſt ſumi. Vno modo particulariter, & ſic quælibet rationalis creatura quam Deus ſpiritualiter inhabitat, poteſt dici Eccleſia Dei, ſicut dicitur tẽplũ. Vnde Apoſtolus: Neſcitis quia templum Dei eſtis vos, & ſpiritus Dei ha. in vo. ſcilicet per gratiam, licèt fortè minus propriè, quia ecclſia Gręcè, conuocatio Latinè dicitur. Conuocatio autem non eſt vnius ſed pluriũ. Alio modo magis generaliter pro aliqua cõgregatione talium creaturarũ, ſiue vniuerſali ſiue particulari. Et ſic iterũ multipliciter poteſt ſumi. Vno modo pro omnibus agnoſcentibus clarè vel beatificè catholicas veritates, & ſic vocatur Eccleſia triũphãs, de qua dicitur: Laus eius in Eccleſia ſanctorum. Pſa. 149. Alio modo pro omnibus cognoſcentibus ænigmaticè huius veritates. Et ſic non ſolùm ſanctos (vt Eccleſia triumphans) ſed etiam cum bonis malos, & cum hominibus dæmones comprehendit. Vnde etiam quãdoque nomine Eccleſiæ maligni ſignantur, vt cùm dicitur: Odiui Eccleſiam malignam. Pſal. 25. licèt hoc modo iterum Eccleſia multipliciter poſſet ſumi, tamen quandoque ſumitur pro hominibus in mortali corpore naturaliter viuẽtibus, & ænigmaticè cognoſcentibus catholicas veritates, & ſic vocatur Eccleſia militans, de qua dicitur Actu. 20. Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo poſuit vos ſpiritus ſanctus Epiſcopos regere Eccleſiã Dei. Et illa Eccleſia vt ſcribit Iaco. de Valen. Pſal. 33. habet tria atria, ſcilicet, fidem, ſpem, & charitatẽ. Nam quidam habitant tantùm in primo atrio, ſcilicet habentes fidẽ informẽ. Alij in ſecundo, quia habent fidẽ cum aliqua ſpe, ſed non operatur per charitatẽ. Alij ſcilicet iuſti habitãt in tertio atrio Eccleſiæ, ſcilicet operantes per fidem formatã, ſpe & charitate, & iſti bene poſſunt laudare & benedicere Dominũ. Habet & hæc Eccleſia tria atria, id eſt tres ſtatus. Nam in primo ſunt incipiẽtes ſiue pœnitẽtes, in ſecũdo proficiẽtes, in tertio perfecti. Hęc ille, &c. Itẽ Eccleſia dicitur catholica, id eſt vniuerſalis, eò quòd vniuerſaliter per totũ ſit mundũ diffuſa, de quo vide

latiùs

latiùs Gabr. vbi ſuprà,& qui & alias ponit Eccleſiæ acceptiones,& quare Eccleſia dicitur ſacta. Appellatur autem Eccleſia multis nominibus, vt & notat Guil. Epiſcopus in ſuo Rationali, quia quandoque dicitur corpus Chriſti,quandoque etiam virgo vocatur,iuxta illud: Aemulor vos,&c. Quandoq; ſponſa quam Chriſtus ſibi deſponſauit in fide, de qua in Euan. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. Quandoque Magiſter, quia quotidie in baptiſmo ſpirituales filios Dei parit. Quandoque filia,iuxta illud Prophetæ: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Item quandoque ponitur pro vidua,quia propter preſſuras nigreſcit, & vt Rachel non conſolatur. Quandoque meretrix figuratur propter Eccleſiam de gentibus congregatam. Quandoque vocatur ciuitas propter communionem ſanctorum ciuium, murata, propter munitionem ſcripturarum, quibus hæretici arcentur. Habet hęc lapides & ligna diuerſi generis, quia diuerſa ſunt merita ſingulorum. Quicquid autem ſynagoga per legem accepit, hoc nũc Eccleſia à Chriſto, cuius ſponſa eſt, per gratiam recepit,& in melius commutauit. Hęc Guil. Item quandoque in ſacra ſcriptura Eccleſia vocatur vinea, quandoque ager, quandoque meſſis & quandoque oliuetum, vt videre licet apud Iacobum de Valen. ſuper Pſal.

¶ ECCLESIA militans (vt ſcribit Brulef. diſt. ij. q. iij. li. iiij.) eſt congregatio omnium fidelium viatorum ſub Chriſto militantium contra diabolum, carnem, & mundum. Vnde pagani & infideles non ſunt de Eccleſia militante, nec beati & comprehenſores, nec Chriſtus, licèt ſit dux & rector Eccleſiæ militantis. Habet autem hæc Eccleſia ſua arma. Primò baptiſmus eſt armatura intrãtium Eccleſiam militantem. Secundò eſt terribilis (ſecundum quod dicitur Canticorum 4. Ipſa eſt terribilis vt caſtrorum acies ordinata) quia munita & fortis,& hoc per conformationem. Tertiò dicitur acies quia coniuncta & vnita eſt Chriſto,& hoc per Euchariſtiam. Quartò dicitur ordinata,& hoc per ſacramentũ ordinis. Quintò, quia aliqui ex ea extrahuntur per mortem corporalem, ideo inſtitutum eſt ſacramentum matrimonij, ad multiplicandum prolem. Sextò, quia multi proſternuntur per culpam mortalem, ideo inſtitutum eſt ſacramentum pœnitentiæ ad reſurgendum. Septimò eſt ſacramentum exeuntium, ſcilicet extrema vnctio. Et quicunque egreſſus fuerit Eccleſiam militantem cum omnibus armis ſuis, ſcilicet ſacramentis cõferentibus gratiam, ſine dubio vadit ad Eccleſiam triumphantem. Quicunque verò exit de Eccleſia militante ſine armis neceſſariis ad ſalutem, vt eſt baptiſmus, pœnitentia, ſine dubio in infernum vadit. Bruleſer. Et Eccleſia militans ſecundum Cardi. Came. in ſuis veſperis poteſt dupliciter ſumi. Vno modo pro Eccleſia vniuerſali, & ſic eſt vnica Eccleſia,& extra quam non eſt ſalus, de qua dicit Apoſtolus, quod Chriſtus eſt caput corporis Eccleſiæ,& corpus eius eſt Eccleſia. Col. 1. Alio modo pro Eccleſia particulari,& ſic ſunt plures Eccleſiæ, iuxta illud dictum eiuſdem Apoſtoli: Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti. Rom. 16. Vtroque autem prædictorum modorum adhuc multipliciter ſumitur Eccleſia. Nam ſumendo eam pro Eccleſia vniuerſali, quandoque ſumitur pro congregatione omnium fidelium actu exiſtentium, quandoque verò generalius ſumitur pro cõgregatione omnium fidelium à tempore Chriſti vel Apoſtolorum vſq; nunc ſuccedentium. Et ſic diſtinguitur eccleſia Chriſti contra ſynagogam Moyſi. Et iſto modo accipit Augu. eccleſiam in li. contra Manichæos, vt habetur xj. diſtin. c. palam: & Alibi vbi dicit: quod Euãgelio non crederet, niſi eum eccleſiæ autoritas compelleret. Hoc enim modo eccleſia eſt maioris auctoritatis quàm euangelium ſit, quia huius eccleſiæ euangeliſta ſiue ſcriptor Euangelij pars exiſtit. Quãdoque autem & adhuc generalius ſumitur eccleſia pro congregatione omniũ fidelium à principio mundi vſq; ad conſummationem ſeculi,& ſic non ſolùm comprehendit eccleſiam Chriſti, ſed etiam ſynagogam Moyſi, & eos qui fuerunt ſub lege naturali. Et iſto modo accipit Aug. li. xv. de ciui. Dei, ca. j. vbi dicit: quod non ſolùm à tempore corporalis præſentiæ Chriſti & Apoſtolorum eius, ſed ab ipſo Abel vſque in huius ſeculi finem peregrinando percurrit eccleſia. Et Greg. in quadam homel. dicit: quod ab Abel iuſto vſque ad vltimum electum ſemper manet eccleſia. Hoc enim modo ſynagoga ve. teſt. appellatur nomine eccleſiæ. Num. 20. Cur eduxiſtis eccleſiã Domini in ſolitudinem. Sed etiam ſumendo Eccleſiã pro eccleſiã particulari, iterũ multipliciter ſumi poteſt. Vno modo pro quacũque cõgregatione fidelium ſiue virorum, ſiue mulierum. Et ſic dicitur 1. Pet. 5. Salutat vos eccleſia quæ eſt in Babylone. Et iſto modo ſumitur in pluribus ſacræ ſcripturæ locis. Alio modo ſumitur ſpecialiter pro tota cõgregatione clericorum,& ſic nunquam accipitur in textu ſcripturæ diuinæ. Sed clerici nomen eccleſiæ appropriauerunt ad ſeipſos, vocãtes ſe Eccleſiaſticos. Alio modo ſumitur adhuc magis ſpecialiter pro aliquo particulari collegio clericorum. Et ſic in iure canonico eccleſia iterum habet varias ſignificationes: vt notatur extra de ver. ſig. c. Cũ clerici, in glo. Sed his & aliis ſignificationibus omiſſis eccleſia militans propriè ſumpta pro eccleſia vniuerſali poteſt iſto modo deſcribi. Eccleſia eſt omnis homo fidelis, vel omnes homines fideles actu vel habitu implicitè vel explicitè credentes, vel ænigmaticè cognoſcentes omnes catholicas veritates. Voco autem catholicas veritates quibus quilibet viator actu vel habitu explicitè vel implicitè firmiter aſſentire tenetur. Sed dico omnis homo, vel omnes homines, quia ſecundum aliquos, non ſolùm in pluribus hominibus, ſed in vno ſolo poteſt vel potuit ſtare Eccleſia. Nã vt dicit Aug. ſuper Pſal. 128. Aliquando in ſolo Abel Eccleſia erat. Et vt quidã dicũt: Aliquando, ſcilicet tẽpore paſſionis Chriſti tota Eccleſia,& tota fides Eccleſię Chriſtianę in Maria matre Chriſti remãſerat. Hæc Domin⁹ Car. Cam. in ſuis veſperis.

¶ ECCLESIA Petri (vt idem Dominus Car. ſcribit) poteſt ſumi dupliciter. Vno modo pro Eccleſia quã Petrus Apoſtolus perſonaliter rexit. Alio modo pro Eccleſia particulari, in qua ipſe ſedem tenuit. Et illa dicitur fuiſſe Eccleſia Romana. Et capitur multipliciter. Quãdoque eccleſia Romana ſumitur pro ſummo Pontifice & quibuſdam presbyteris & diaconis, quos non ex auctoritate diuinæ ſcripturæ, ſed ex conſuetudine obſeruãtiæ humanæ Papam & Cardinales vocamus. Quãdoque ſumitur pro ſolis Cardinalibus, quandoque pro omnibus credentibus fidem Apoſtolicam prædicatã Romanis, quandoque pro omnibus clericis Romanis, quandoque pro omnibus fidelibus Romanæ diœceſ. Et ſic vniuerſalis Eccleſia poteſt vocari Eccleſia Romana, & omnes fideles poſſunt appellari Romani, vt dicunt aliqui. Sicut Apoſtolus Paulus extra Italiam natus, ante-

quam

quam Romæ fuerit ſe eſſe hominem Romanū aſſeruit, vt patet Act.16. Et iſto modo ſecundum illos ſumitur eccleſia Romana vbicunque innuitur quòd contra fidem errare non poteſt Romana eccleſia, vt xxiiij. q.j. Pudenda. & ca. Aduocauit. Petrus autem Apoſtolus ex Chriſti inſtitutione epiſcopatū tenuit Romanæ eccleſiæ. Et idem Petrus prius tēpore ſummus Pontifex fuit quàm Epiſcopus Romanæ eccleſiæ. Idquidem latiùs deducit Petrus Aliacenſis in j. veſperiarum, & in fine concludit ex omnibus, quod Petri eccleſia lege regulatur, hoc eſt quod vniuerſalis eccleſia nunquam per errorem legi difformat, ſed ſemper legis Chriſti regulæ conformatur, non ſolùm per fidem mortuam, ſed etiam per fidem ſpe & charitate formatam, & ſi non quantum ad quālibet ipſius portionem. Et in hoc conſiſtit conformitas eccleſiæ Chriſti, ad Chriſti regulam ſeu legem. Hinc eſt quod dicitur Luc.22. Petre rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Nec dubitandum eſt ipſum in hoc fuiſſe exauditum, quia ſecundum Apoſtolum Hebr.5. Exauditus eſt pro ſua reuerentia. Et cū non loquatur de aliqua eccleſia partiali, ſequitur quod intendit de eccleſia totali. Conſtat ergo quod Chriſtus promiſit Petro, quod nō deficiet fides ſua, non intelligens de eius fide perſonali, ſed de fide generali eccleſiæ Dei committendæ regimini Petri. Item patet & hoc Matth. vltim. Ego vobiſcum ſum vſque ad conſumma. ſeculi. Vbi Chriſtus promittit diſcipulis ſuis, non ſolùm pro ſe, ſed pro ſuis ſucceſſoribus in eccleſia Dei ſeipſum, non quidem corporaliter, aut ſolùm ſacramentaliter, ſed per fidem ſpiritualiter ſemper adeſſe vel affuturū. Vnde dicit Greg. quod per hoc quod Chriſtus vſque ad conſummationem ſeculi cum diſcipulis ſe eſſe promittit, oſtendit ipſum nunquam à credētibus receſſurum, etiam tempore Antichriſti. Vide latiùs Aliacen. vbi ſuprà. Et ita Petri eccleſia ſemper in fide perſeuerabit in omnibus, vel in aliquibus, &c. quamuis eccleſia in his quæ facti ſunt, ſed non quæ fidei errare poteſt, vt in multis locis habet Gerſon.

¶ ECCLESIA. Aliud eſt eccleſiā violare, & immunitatem eccleſię (vt ſcribit Rich. d.xviij. ar. xij. q. ij. l. iiij) Violare eccleſiā, eſt ipſam frāgere vel incēdere. Violare immunitatē eccleſiæ, eſt facere contra eccleſiæ libertatem. Violans eccleſiam (vt dictum eſt) excōmunicationem incurrit ipſo iure communi, violans autem immunitatem eccleſiæ, ipſo iure communi excommunicatus non eſt, ſed poſt monitionem ſufficientem ſi emeudare contempſerit, eſt excommunicandus. Vnde ſi extrahens hominem violenter de eccleſia, qui ad ipſam pro refugio confugerat excommunicatus non eſt à iure communi, ſi hoc faciat ſine effractione eccleſiæ, & rerum ſacrarum quæ ſunt in eccleſia, niſi ſit publicus latro nocturnus, populator agrorum, qui dum itinera frequentata vel publicas ſtratas obſidet aggreſſionis inſidiis, ab eccleſia extrahi poteſt, extra de immunitate eccleſiæ inter alia. Vide latiùs ibi Rich.

¶ AEDIFICARE idem quod conſtruere. Et ædificare domum in paradiſo (vt ſcribit Bruleſ. di. xl. q j. li. j.) eſt mereri vitam æternam. Nūquam autem Deus ædificabit mihi domum in paradiſum, niſi ego ædificem cum eo. Aedificare ergo tabernaculum in Paradiſo non eſt ipſa prædeſtinatio, ſed effectus ipſius.

¶ EDVCARE dicitur extra ducere. Educere de potentia materiæ nihil aliud eſt quàm agens aliquod producere formam in materia, ita quod neceſſario in producendo requirit materiā concauſantem in ſuo genere, hoc eſt materiam ſuſcipiētem, hæc eſt enim cauſalitas materiæ. Ex quo patet quod non tantum forma naturalis, ſed etiam forma violenter introducta educitur de potentia materiæ, vt puta frigiditas in aqua. Nam agens violentum hanc producere non poteſt, niſi in materia aquæ ipſam ſubiectante. Gabriel di. j. qu. j. artic. ij. dub. iij. dicit, quod ille terminus educi de potentia materiæ eſt terminus obſcurus, & non multum apud originales doctores vſitatus, & per hoc habere poteſt neſcio quid latentis periculi, & eſt difficilis intellectu, vt vult Dominus Petrus Aliacenſis. Et paulò pòſt ait Gabr. Fateor me virtutem huius vocabuli ignorare ſecundum acceptionem diuerſorum. Vide latiùs eum ibi. Dicitur autem educi de potentia materiæ cauſam in producendo (extendendo nomen cauſæ ad cauſam ſine qua non) inniti materiæ ſeu ſubiecto; id eſt requirere ſubiectum ſui effectus quem cauſat, ita quod ſi non eſſet ſubiectum non cauſaret, &c. Et per hoc generatio differt à creatione, &c.

¶ EFFABILIS dupliciter dicitur ſicut & nominabile, ſecundum S. Bonauen. di. xxij. di. j. lib. j. Vno modo effabile dicitur per perfectā expreſſionem. Alio modo per ſemiplenam narrationem, ſic etiam nominabile. Si primo modo capitur Deus, ſicut ſibi ſoli eſt intelligibilis, ſic ſibi ſoli eſt effabilis & nominabilis, non alio nomine quàm ipſe ſit, nec alio verbo quàm ipſe ſit, & ſicut nobis eſt incomprehenſibilis ita & ineffabilis, ita etiam innominabilis. Sic loquitur Diony. de diui. no. Dei neque nomen eſt, neque verbum, neque ratio, neque opinio, neque phantaſia. Et Philoſophus in li. de cauſis. Prima cauſa ſuperior eſt omnium narratione. Si verò effabile & nominabile dicatur ſecundum qualemcunque nominationem, ſic quemadmodum Deus eſt nobis cognoſcibilis, ita & effabilis & nominabilis. Et qui melius cognoſcit melius effatur, & melius nominat & expreſſius. Vnde & expreſſius nominat fidelis, & ſcriptura quæ fidei ſuffragatur, vt ſacra ſcriptura quàm ratio vel philoſophia. Et ſecundum Aug. de ver. Domini. ſer. xxxiiij. Deus eſt ineffabilis, quod intelligendum eſt, Deus dicitur ineffabilis quantum ad illum cui exprimitur, & quia ille cui exprimitur per nomen vel ſignum etiam diſtinctè (ex vi impoſitionis ſignificans) non poteſt deuenire in diſtinctam cognitionem Dei. Et ita licèt Deus ſit effabilis quantū ad ſignum diſtinctè ſignificans, nō tamen eſt effabilis quantū ad actum comprehenſiuū ipſius cognoſcentis, vt ſcribit Gab. d. xxij. quæſtio vnica. artic. iij. dub. ij. li. j. Hinc Aug. iij. de trini. Nihil fit quod non de interiori atque intelligibili aula ſummi imperatoris egrediatur ſecundū ineffabilem iuſtitiam atque ſapientiam. Item vij. de trini. Verius cogitatur Deus quàm dicitur, & verius eſt quàm cogitatur. Quod Gabriel ita intelligit li. j. vbi ſuprà, quod verius cogitatur, pro quanto cogitatio eſt ſignū naturaliter repræſentās obiectū. Vox verò eſt ſignum ad placitum tantum ſignificatiuum ſaltem vltimatè. Quod autem naturaliter ſignificat dicitur verius repræſentare (eò quòd repræſentare ineſt ſibi naturaliter) quā illud quod ex impoſitione ſignificat, cui accidit ſignificare, non tamē ideo ſequitur quod illud quod naturaliter ſignificat diſtinctius ſignificet quolibet ſignificāte ad placitū.

¶ EFFECTVS gratię ſūt duo principales. Vnus eſt gratificare naturam (vt ſcribit Gabriel diſtinctio. xxvj. quæſtio.

quæſtio. vnica. artic. j. libro ij.) Nam gratia propriè dicta iuſtificat impium, liberans eum à miſeria culpæ, per gratiæ enim infuſionẽ remittitur peccatum. Gloſ. ſuper illud Rom. 1. Gratia vobis & pax, id eſt remiſſio peccatorum, quo dimiſſo de peccatore iniuſto ſi innocens, iuſtus & Deo amicus & gratus, & hunc effectum habet ſola ſua informatione. Ex hoc enim quòd informat ſolùm gratificat naturam, hoc eſt, acceptam facit ad vitam æternam. Vnde ſicut pulchritudo corporis reddit totum corpus humanum gratum & mutabile, ita gratia decor eſt animę, faciens animam (eò quòd ineſt) acceptam. Deo. Vnde gloſ. ſuper illud Pſalmi: Vt exhilaret faciem eius in oleo. Gratia eſt quidam nitor animæ ad conciliandum ſanctum amorem, & hunc effectum ſemper habet etiam in infantibus baptizatis. Secundus effectus eſt inclinare operationes in finem vltimum qui eſt Deus, inclinat enim hominis voluntatem ad eliciendum opera ſua principaliter propter Deum tanquam in finem ſuper omnia intentum & dilectum, & hoc facit opera hominis meritoria & æterno præmio digna. Et quantum ad primum effectum dicitur operans vel præueniens, quia præuenit voluntatem eam præparando, & bonam, iuſtam, & acceptam Deo faciendó, vt dignè bonum velit. Quantum verò ad ſecundum effectum dicitur gratia cooperans & ſubſequens, pro quanto adiuuat voluntatem, inclinando eam ad opera meritoriè perficienda, prius enim eſt natura, & ſi non tempore, vt natura gratificetur, quatenus opus eius ad præmium acceptetur oblatum. Et gratia operans & cooperans non eſt duæ, ſed vna duplici nomine propter diuerſos effectus dicta. Differunt itaque ratione, & non re. Gab. vbi ſuprà. Et idem d. ij q. j. lib. iiij. dicit: quòd gratia multos habet effectus, nam tollit defectus culpabiles, & ad culpam inducentes, delet namque peccatum & minuit concupiſcentiam, præſtat vitam animæ. Nam per gratiam Deus qui eſt vita animæ (ſicut anima eſt vita corporis) inhabitat animam. Rom. 5. Diffuſa eſt charitas Dei in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, &c. Perficit etiam animam & corroborat, inclinãdo ad actus meritorios, qui ſunt actus virtutum, vt de charitate quæ idẽtificatur gratiæ dicitur in iij. libr. ſent De effectibus verò gratiæ, quam conferunt ſacramenta, ſuis locis pateſcit.

¶ Effectus Dei proprij ſunt creare, iuſtificare, beatificare, quæ operationes ſoli Deo conueniunt. Solus Deus creat, producendo aliquid de nihilo ſolus iuſtificat, peccata dimittendo, ſolus beatificat, vitã æternam conferendo. Per creationem datur eſſe naturæ, per iuſtificationem eſſe gratiæ, per beatificationem eſſe gloriæ, nam gratiam & gloriã dabit Dominus, vt dicitur in Pſal. Gabr. li. iij. ſententiarũ, diſt. xxv. q. vnica.

¶ Efficacia eſt duplex (vt ſcribit Brulef. di. xij. q. x. li. iiij. ſcilicet, Actiua & paſſiua. Efficacia actiua eſt duplex, quędã efficacia actiua pro primo actu, & eſt ratio effectiua ipſius agentis, per quam agens efficit & cauſat, vt calor eſt cauſa effectiua, quare ignis calefacit. Alia eſt efficacia actiua pro actu ſecundo, vt eſt ipſa actio ipſius agentis, per quam agens efficit & cauſat, vt calefactio in igne, & iſta efficacia tam pro actu primo, quã pro actu ſecundo in ſacramento eſt ſemper in Deo: efficacia verò paſſiua nihil aliud eſt quàm effectus productus & cauſatus ab ipſo efficiẽte, vt gratia poteſt eſſe efficacia in ſacramento Euchariſtiæ. Non habet autem hoc ſacramentum efficaciam in viro ſiue iniuſto, ſiue iuſto, niſi dignè accedat. Dignè accedit, quando ſe præparat dignè vt diſcernat iuſtum cibum ab aliis, & præparat, & per veram examinationem, ſecundum illud Apoſtoli, Probet ſeipſum homo. Et quod hoſpitem iuſtum cum honore ſuſcipiat, ad hoc requiritur diligentia, &c. Sacramenti huius effectus ſunt plures, vt alias dicitur, & habet Brulefer diſt. xij. p. xij. lib. iiij.

¶ Efficacia meriti principaliter ex tribus venit, vt habet S. Bonauen. di. xxiv. ar. iij. q. ij libro ij. videlicet ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, & ex magnitudine charitatis. Difficultas operis multum facit ad meritum, & adeo facit vt homo qui eſt multo minoris charitatis quàm angelus, poſſit mereri, vt perueniat ad ſublimitatem angelicam, ſecundum quod colligitur ex illo quod dicitur Mat. 11. de Ioan. Bap. Qui minor eſt in regno cœlorum, maior eſt eo. Non enim eſt dubitandum, quin Ioannes ſit exaltatus ad ordines excellentium angelorum, & tamen ſecundum ſtatum viæ minoris charitatis erat, quàm aliquis eorum. Promptitudo etiã voluntatis plurimum facit, ſed voluntas prompta ſecundum id quod habet, accepta eſt ad meritum. Quantumcunque enim ſit in homine gratia, niſi ſic voluntas gratiæ conſentanea, nunquam eliciet opera meritoria. Et quantò magis voluntas gratiæ ſubiacet & cõfirmatur, tantò magis homo in operibus meritoriis exercetur. Magnitudo charitatis eſt principalior inter omnia quæ faciunt ad meritum, quia ſecundum illius quantitatem attenditur remuneratio præmij ſubſtantialis. Pondus enim amoris eſt quòd dat valorem operibus meritoriis.

¶ Effractor ab effringo, quod eſt valdè frango. Et effractores ſunt illi (vt ſcribit frater Oſualdus lib. iiij Roſa. Theologiæ) qui dolo malo aut per iniuriã violenter parietem fodiunt, aut vitream feneſtram frangunt, vel ſarraturam, vel oſtia, vel cardines ſeu vectes, dum tenent oſtia firmata, aut ipſum tectum eccleſiæ. Alij autem qui faciunt enormia in eccleſia, vt rapiendo corpus Chriſti, frangendo calices & huiuſmodi, non ſunt effractores propriè, nec excommunicati ipſo iure, nec etiamſi excommunicarẽtur & denunciarentur, eſſent mittẽdi ad papã, ſed bene poſſent ab eo qui eos excõmunicauit abſolui. Effractores verò ſunt excommunicati ipſo iure, cum ſpoliatione eccleſiarum poſtquam fuerint denunciati, non poſſunt abſolui niſi à ſede Apoſtolica, vt habetur de ſenten. excommu. ca. conqueſti, &c.

¶ Electio ſecundum Sco. di. vj. lib. ij. aliquando accipitur pro actu voluntatis continente plenã apprehẽſionem intellectus, quomodo dicitur peccare ex electione, quando non eſt ignorantia, nec paſſio perturbans in intellectu. Alio modo accipitur pro actu voluntatis conſequente ſyllogiſmum practicum, ſeu concluſionem ſyllogiſmi practici, qui nõ eſt niſi volitio efficax obiecti, inquirens mediũ per quod poſſit attingi obiectum. Primo modo electio eſt impoſſibilium, ſicut dicit Phil. 3. Ethi. quia voluntas eſt impoſſibilium, non tamen voluntas errans, ſed voluntas ſuppoſita plena apprehenſione intellectus. Secundo modo electio non eſt impoſſibilium, quia nullus de impoſſibilibus ſyllogizat practicè, quærẽs ex fine media, quibus conſequetur finẽ. Vel planius dicitur ſecundum Gab. d. vj. q. vnica. ar. iij. dub. ij. l. ij. quod electio vno modo dicit plenã acceptationem vel volitionem. Alio modo volitionem efficacem ſequentem ſyllogiſmum practicum media oſtendẽ-

tem ad finis cóſecutionem. Primo modo poteſt eſſe cuiuſcunque, cuius poreſt haberi cognitio. Secundo modo non eſt niſi alicuius ad cuſus eſſe operatur voluntas quãtum poteſt, quia nihil vult efficaciter niſi ad quod diſponũt media, per quę poſſet cóſequi volitum, & illo modo non eſt impoſſibilium, nullus enim de impoſſibilibus conſiliasut, quibus mediis adquirat. Et ſic debet verbum Philoſophi intelligi. Electio non eſt impoſſibilium, voluntas autem eſt impoſſibilium, puta immortalitatis. Et ſequitur, Voluntas quidem finis eſt magis, Electio autem eorum quæ ſunt ad finem. Hoc etiam modo angeli non peccauerunt ex electione, hoc eſt ex volitione efficaci, per quam vellent niti ad conſequendũ propoſitum, potuerunt tamẽ peccare ex electione, hoc eſt non ex ſurreptione, ſed ex perfecta volitione illius æqualitatis. Hæc Gabriel vbi ſuprà, &c. Poſſumus & de electione dupliciter loqui vt ſcribit Petrus de Aliaco. q. xij. ar. ij. l. j. Vno modo ſpecialiter, pront, ſcilicet ſequitur deliberationem & ſententiam conſilij, ſicut diffinitur 3. Ethi. quod electio eſt deſiderium conſiliabile, & talis non cadit inter penitus æqualia ante conſilium ſcita eſſe æqualia, & ſic prædeſtinatio non includit talem electionem, nec talis cópetir Deo, vt dicit Damaſ. lib. j. c. xxxiij. Alio modo poſſumus loqui de electione largè, prout libera præacceptatio vnius ad alterũ dicitur electio. Et hæc eſt duplex, quædam præueniens bonitatem electi, quædam verò conſequens. Primo modo prædeſtinatio eſt electio, non autẽ ſecundo modo, & illa poteſt eſſe inter omnino æquales, ſicut patet de figulo in exemplo Apoſtoli, &c. qui ex luto poteſt facere vas ad honorem vel contumeliam, &c.

¶ Electio eſt triplex vel dicitur tripliciter, vt notat S. Bonauen. d. xl. ar. ij. q. ij. li. j. & poſt eum Brulef. eadem di. ar. ij. q. j. li. j. Eſt enim electio ſecundum affectionem dilectionis, & eſt præoptio diuinæ voluntatis qua præoptat vel vult dare vitam ęternam aliquibus creaturis rationabilibus, & non aliis, & eſt idem quod prædeſtinatio & electio in Deo eſt æterna, non temporalis. Vnde Ephe. 1. Elegit nos ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati coram ipſo. Sed conſtat quod nihil temporale fuit ante conſtitutionem mundi, ergo, &c. Alia eſt finalis gratificationis, & eſt collatio gratiæ finalis ipſi creaturæ rationali. Et gratia finalis nó eſt in aliquo homine quamdiu eſt in via, quia pro nullo inſtanti viæ aliquis eſt in gratia finali, ſed in præmio inſtanti mortis gratia fit finalis quæ influit. Et electio finalis gratificationis eſt temporalis non æterna, quia eſt effectus, pura datio ſeu collatio gratiæ finalis. Itẽ electio finalis gratificationis eſt ſignum infallibile, & effectus ipſius electionis, dilectionis. Item nulla gratia in via eſt certum ſignum prædeſtinationis. Tertia eſt electio prælationis, & eſt collatio alicuius dignitatis vel eminentiæ alicui creaturæ rationali ſuper alias creaturas rationales, quéadmodum dicitur Epiſcopus eſt Prælatus. Vnde Chriſtus: Ego elegi vos, & vnus ex vobis diabolus eſt. Et intelligitur deſcriptio, etiam de ſeculari prælatione. Electio autem prælationis, non ſolùm eſt bonorum ſed etiam malorum, nec eſt omnium bonorum. Vnde quidam apparuit poſt mortem cuidã (vt habetur in Epiſtolis ſancti Hiero.) dicens: Si fuiſſem de numero Epiſcoporum, fuiſſem de numero damnatorum. Nec eſt ſignum electionis æternæ di[...]tionis talis electio. Multi enim eliguntur mali, & vtinam non ſint plures mali quã boni. Bonauen. vbi ſuprà, & Brulefer poſt eum, &c. Item electio dicitur dupliciter ſecundum S. Bonauen. q. j. vbi ſuprà. Vno modo prout dicit dilectionem cum diſcretione ſolum. Alio modo vt dicit dilectionem cum diſcretione præcedente, & deliberatione, & inquiſitione. Et primo modo eſt in Deo, ſecundo modo in creatura, in qua cadere poteſt ignorantia. Hoc modo loquitur Damaſce. Electio non cadit in Deum, quia diuina natura non eſt poſſibilis ad ignorantiam.

¶ Elementum ſecundum Philoſophum 5. Meta. & Guilhel. Scot. & fratrem Pelbar. li. ij. Roſar. Theo. de elementis, eſt ex quo aliquid componitur. Et dicitur tripliciter. Vno modo logicè, ſic termini ſunt elementa propoſitionum, & principia ſunt elementa concluſionum. Secundo elementum dicitur phyſicè, & ſic ſecundum philoſophum 2. de generatione ſunt quatuor elementa cuiuſlibet rei naturalis, ſcilicet, ignis, terra, aer & aqua. Et dicitur elementum quaſi alimentum, quia ex eodem elemento ſumus & nutrimur, teſte philoſopho. Tertio modo dicitur elementum metaphyſicè, & ſic quidditates ſuperiores ſicut animalitas, ſubſtantia, ſunt elementa inferiorum, puta hominis, leonis, &c. Capitur & grammaticè pro literis ex quibus componuntur dictiones. Et ſecundum eundem Guil. Scoti imitatorem, elementum non conuenit dici in diuinis, nec ad intra, nec ad extra, quia omne elementum aut tenet locum materiæ, aut locum formę. Sed Deus nec eſt materia nec forma, nam Deus eſt ſummum ens entium, materia autẽ inter entia eſt infima & propè nihil, vt dicit Aug. lib. ix. confeſ. Forma etiam habet naturam partis in compoſito & limitationis, ergo non conuenit Deo. Elementum autem ſecundum Ariſt. corpus ſimplex non compoſitum, & eſt ad quod cætera corpora reſoluuntur vltro, & eſt in eis potentia vel actu, ſed ipſum non reſoluitur nec cadit ſub corruptione. Et ſecundum omnes tã philoſophos quàm theologos ſunt quatuor, videlicet, Ignis, aer, aqua, terra, ex his componuntur & reſoluuntur in hæc vltimo omnia corpora mixta. Et ſecundum Iſid. elementa fecit in principio Deus, formando ex materia confuſa primo creata. Et poſtea ex iſtis elementis facta ſunt quæque mixta corpora, &c. Et ex his quædam dicuntur actiua, quæ ſunt leuiora, vt aer, ignis; paſſiua quæ ſunt grauiora, vt terra, aqua, vt dicit Brule. di. xv. qu. iij. libr. ij. Et de elementis aliàs multa à Philoſophis tractantur, quæ ibi relinquuntur.

¶ Elesmosyna eſt opus in quo datur aliquid indigenti ex compaſſione propter Deum: ſecundum Theolo. iiij. ſen. diſti. xv. & hoc B. Thõ. ij. ij. qu. xxxij. ar. j. Diciturque ab éleos quod eſt miſericordia, & ſecundum ſanctum Bonauẽ. di. xv. li. iiij. capitur tripliciter: propriè, communiter, & communiſſimè. Propriè dicitur opus pietatis impenſum proximo, ad releuandum indigentiã corporalem. Cómuniter eſt omne opus pietatis proximo impenſum ſiue ſpirituale ſiue corporale. Communiſſimè dicitur omne opus miſericordiæ ſiue proximo ſiue ſibi impenſum ſecundum quod dicit Aug. quod eleemoſyna hominis debet incipere à ſemetipſo, iuxta illud Eccle. 30. Miſerere animæ tuæ placens Deo. Et eleemoſyni Græcũ nomen eſt, vt dicit Alexan. de ales par. iiij. q. cv. mẽ. j. quẽ recitat Gab. di. xvj. q. iiij. ar. j. li. iiij. Et dicitur ab elois quod eſt miſereri; & moys quod eſt

aqua: quaſi aqua miſerationis. Item dicitur ab Eli quod eſt Deus, & moys aqua, quaſi aqua Dei, vel aqua diuina. Et ſecundum has interpretationes eleemoſyna eſt opus miſericordiæ pietate deductum in eſſe, & diuino mandato aptũ ad peccata extinguenda. Aqua enim pietatem importat, ſecundum illud Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum. Quod etiam Deus mandauerit eleemoſynam, patet Luc. 11. Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis. Et quoniam extinguere peccata conuenit eleemoſynæ, hoc eſt ex virtute diuina, nõ ex natura actus, ideo dicitur aqua diuina. Hinc Eccl. 3. Ignem ardentẽ extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis. Et hæc deſcriptio ait Gabriel magis eſt etymologia quàm diffinitio. Et accipiendo propriè vt diſtinguitur contra alia duo ſatisfactionis opera, ſcilicet pro opere pietatis impenſo proximo ad releuandum indigentiam corporalem. Et hoc modo poteſt deſcribi ſecundum Alexan. & Thom. in quarto di. xv. Eleemoſyna eſt opus ſiue largitio rei neceſſariæ facta indigenti ex compaſſione propter Deum. Et addendum eſt (vt vult Gabriel) ad releuandum indigentiam corporalem, alioquin conueniret eleemoſynæ ſpirituali. Et dicitur opus, quoniam eleemoſyna vt hic accipitur non eſt virtus neque habitus, neque virtutis actus elicitus, ſed actus exterior imperatus. Et ſi ille actus fit propter Deum, tunc eſt virtuoſus, ſi propter iactantiam, ſic eſt vicioſus. Et ad faciendum eleemoſynam plures virtutes poſſunt inclinare, ſcilicet charitas Dei, amor proximi, liberalitas, miſericordia, etiam iuſtitia, ſi fiat intentione ſatiſfaciendi pro peccatis, & per hoc reducitur ad diuerſas virtutes. Dicitur rei neceſſariæ, id eſt conuenientis ſeu vtilis indigenti, ad excludendum dationem rei diſconuenientis, ſicut eſſent alicuius rei inducentis ad peccatum. Sic neceſſariæ capitur multum largè, id eſt conuenientis vel vtilis. Sic viſitatio infirmi vel captiui ſeu in perturbatione exiſtentis, eſt datio rei neceſſariæ, quia ipſa viſitatio eſt res neceſſaria, id eſt conueniens, & conſolatoria afflicto. Dicitur indigenti, hoc eſt ei qui talibus caret, nec ex ſe, nec ex ſuis habere poteſt. Vnde largitio munerum facta abundantibus, non eſt eleemoſyna. Additur ad releuandum indigentiam corporalem, ad excludendũ eleemoſynam ſpiritualem, quæ exhibetur in doctrina, in conſilio, & huiuſmodi donis ad animam pertinentibus, vt habetur in hoc verſiculo:

Conſule, caſtiga, ſolare, remitte, fer, ora.

Hoc eſt ſecundum Palud. diſtinct. xv. quæſt. iij. artic. iiij. Conſule dubitanti: doce ignorantem: caſtiga delinquentem: conſolare triſtem: remitte iniurias in te peccanti: fer patienter aliorum infirmitates: ora pro omnibus. Ad hæc cætera opera ſpiritualia reducuntur. Dicitur ex compaſſione miſeriæ proximi, quoniam datio munerum non intuitu miſeriæ & indigentiæ perſonæ, ſed obligationis eius ad aliquod officiũ prouidendũ, ſiue labóres, aut propter aliã retributionẽ rependendã datori vel ei pro quo donat, non meretur dici eleemoſyna, ſed ſtipendiũ ſiue merces, alioquin omne tributum datum Regibus & Principibus eſſet eleemoſyna. Similiter omne pretiũ laboris quo quis laborat pro vitæ ſuæ ac ſtatus ſuſtentatione, eleemoſyna diceretur: & per conſequens omnes illi eſſent verè mẽdici, quod falſum eſt, quoniã ſolus titulus recipiendi ratione naturalis neceſſitatis facit mendicantẽ, vt dicit Gerſon in de perfectione cordis. Sic curati recipientes decimas, non recipiunt eleemoſynas. Dignus eſt operarius cibo ſuo & mercede ſua. Lucæ decimo, & Matth. 10. Sic fundantes beneficia pro templi miniſtris, & anniuerſaria quibus obligantur recipientes ad certa obſequia, non faciunt eleemoſynam propriè, ſed inſtituunt & prouident ſtipendium, ac cibum laborantibus debitum: ſecus ſi non interueniret obligatio, licẽt largo vocabulo dicantur eleemoſynæ pro eo, quod non dantur propter retributionem temporalem. Dicitur vltimo propter Deũ, quod reſpicit perfectionem eleemoſynæ, hoc eſt eleemoſynam, vt eſt opus meritorium. Et hæc diffinitio datur de eleemoſyna non generaliter, ſed de eleemoſyna meritoria: hæc enim fieri debet propter Deum tanquam vltimum finem ſuper omnia dilectũ. Et eleemoſyna, vt ſcribit Paulus Corteſ. li. iij. ſententiarũ ſuarũ, d. vij. dicitur benigna ſuffragandi voluntas, quæ egẽtiſſimo cuiuſque opitulatur. Accipitur etiam eleemoſyna frequenter non pro datione, ſed pro ipſo dato indigenti ex compaſſione propter Deum. Sic dicimus tunicam pauperi datam propter Deum eſſe eleemoſynam. Et ſecundũ Bona. in dub. literal. di. xv. poſt Alexan. part. iiij. q. cv. memb ij. ſeptiformis eſt eleemoſyna corporalis, ſicut in hoc metro continetur.

Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Viſito infirmum: poto ſitibundum: cibo famelicum: redimo captiuum: tego nudum: condo defunctum. De quibus latiùs Gabriel diſt. xvj. quæſt. iiij. art j. lib. iiij. Aſtipulatur Corteſ. vbi ſuprà, qui ait. Hanc noſtri in ſeptem genera diuidunt. Nam eos qui fame conficiuntur, alere: diuturnam æſtuantium ſitim extinguere: tunicatum & ſemiamictum, penula veſtire: à prædonibus redimere: & è ſeruitute captos: hoſpitalem eſſe in aduenas: ægritudine tabeſcentibus adeſſe: aut eorum qui vita exceſſerunt cadauera humare, in hoc benignitatis genere ponunt. Sed intelligendum eſt maximè (vt idem dicit) his opibus in largiendo vti non licere, quæ vel rapinis, vel furto ſiue fœnore parantur, cum ſatis notum ſit eiuſmodi opes his reddi debere, quibus adimuntur. Nec item ex eo genere conuenit in largiendo eſſe beneficum, quo pecuniæ ſtolidis aut pueris in talario aut aleatorio ludo doloſè detrahuntur, cùm illis actio repetundarum detur. At neque his pecuniis quæ ex numerali ambitu parantur vti in ſuffragio licet, cùm & qui acceperint & qui dederint eiuſdem iniuſtitiæ criminis poſtulandi ſint. Eademq́ue præſcriptio eſt pecuniarum, quæ in lupanaribus ex meretricia attrectatione quæruntur, cùm difficilis ſit redditio ad nummum, & haud fas ſit aras diuorumq́ue delubra his meretriciis manubiis ornare. Hæc Paulus Corteſius. Eſt præterea triplex eleemoſyna (vt habet Bruleſer diſtinct. xv. quæſt. x. libr. iiij.) ſcilicet in corde, in ore, & in opere. Eleemoſyna in corde, eſt miſericordia in corde compatiendo proximo. Eleemoſyna in ore, eſt ad conſolandum verbis proximi. Eleemoſyna verò in opere fit, ſubueniendo proximo in neceſſitate (vt & dictum eſt.) De quibus autem bonis vel quibus hominibus poſſit & debeat fieri eleemoſyna, diffuſè ſcribit Gabriel diſtinct. xvj. quæſt. iiij. artic. ij. concluſione viij. Et breuiter ex multis pauca accipe. Dare eleemoſynam de rebus ſimpliciter neceſſariis perſonæ datis vel ſibi commiſſis, nec eſt conſilij, nec eſt præcepti,

cepti,ſed eſt contrarium ordini charitatis: quia ſecundum Auguſtinum, peccat qui præpoſterè agit. Sed ordo charitatis exigit quod homo magis ſibi & ſuis prouideat quàm aliis. Ordinata enim charitas à ſeipſo incipit, niſi daret perſonæ notabili, de cuius morte magnum reipublicę detrimentum imminere poſſet, ſecundum Richardum diſtinct.xv. quæſt.v.artic.ij. Et Thom.ij.ij. quæſt. xxxij. art.vj. Bonum namque reipub. & ſalus animarum præferendum eſt vitæ propriæ corporali: plus tamen hoc eſt perfectionis q̃ neceſſitatis,&c. Item extra ſtatũ neceſſitatis nõ eſt faciẽda eleemoſyna de reb' malè quæſitis(vt & ſentit Cort.& ſup. dictũ eſt)ad quorũ reſtitutionem tenetur poſſidẽs, niſi ad reſtituendũ ex aliis bonis ſuis iuſtè quæſitis, ſit ſufficiẽs. Eleemoſyna enim dãda eſt de ſuo, & nõ de alieno, quia ſpecies furti eſt de alieno largiri (vt inquit Palud. d.xv. q.iij.li.iiij.)Et Prouerb.eſt: Honora Deũ de tua ſubſtãtia. Et Eccleſ.34.Immolãtis ex iniquo oblatio eſt maculata. Plura & pulchra de hoc Gab. cõcl.iij. Itẽ quilibet habẽs & potẽs, tenetur exiſtẽti in extrema neceſſitate vel de proximo ſignis probabilibus extremæ neceſſitatis futuræ extra talẽ neceſſitatẽ conſtitutus eleemoſynã huiuſmodi defectũ patiẽti erogare. Vnde 1. Ioan.3.dicitur: Qui habet ſubſtantiam huius mũdi,& viderit fratrẽ ſuum neceſſe habere,& clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?quaſi dicat,nullo modo. Hęc auctoritas maximè locum habet imminente neceſſitate. Vnde Ambroſius libro de officiis: Paſce fame morientẽ. Quiſquis enim hominẽ paſcendo ſeruare poteris, ſi nõ paueris, fame occidiſti. Prolixior eſt Gabriel cõcluſio.iiij. Dare verò eleemoſynã extra caſum neceſſitatis perſonis miſeris & indigẽtibus, de ſuperfluis vtriuſq; neceſſitatis tã cõſeruãdæ vitæ quã ſtatus decẽtiæ actus eſt cõſilij & magni meriti ac proximũ pręcepto charitatis diligere. Et hoc eſt de mente Alexã.part.iiij.q.penul.mẽb.j.quẽ ſequitur Tho.iiij. ſcrip.d.xv.q.de eleemoſyna, ar.j.& q iiij.eiuſdẽ art. Et ij.ij.q.xxxij.ar.iiij. Durãdi & poſt eũ Palud. eadẽ di. Hos ſequitur Nico.de Lyra.1.Io.3. Anton.Panor. de emp.& ven.ca.j. Baptiſta in ſumma & alij pleriq;. Vide poſt Gab.hos cõcluſ. v. vbi ſup. qui & notanda ſcriptis reliquit. Et quemadmodum non eſt danda eleemoſyna de omnibus bonis, ita nec omnibus eſt indiſcretè eroganda. Non enim de iniuſtè acquiſito (vt dictũ eſt) & ne indiſcreta erogatione detur occaſio ad peccandũ. Debet enim dari eleemoſyna ſecundũ regulã charitatis,& nõ in damnũ eius cui datur. Secus ſi daretur ſpe emẽdationis aut ſubleuãdæ neceſſitatis naturalis. Lõgior eſt Gab. cõcluſ.vj. Itẽ non habẽs liberã facultatẽ, iuſtum dominiũ, neq; in rebus exterioribus adminiſtrationẽ, nõ poteſt dare eleemoſynã circa extremã neceſſitatẽ. Quia quod quis nõ habet, alteri dare nõ poteſt. Vnde neq; religioſus, nec vxor, neq; filius familiàs, nec familia poſſunt dare eleemoſynas de rebus ſuæ fidei nõ cõmiſſis ſine cõſenſu præſidẽtis, mariti ſeu patris famiſiàs expreſſo vel præſumpto, quia religioſus nullius rei habet dominiũ: nec vxor niſi in rebus cõmunibus(puta ſecũdum Alexan. ac Palud. pane & vino) latiùs ſcribit Gab. cõclu.vij. vbi ſup. Et dicitur: circa extremã neceſſitatẽ, quoniã in extrema neceſſitate quilibet tenetur ſubuenire indigenti, etiã de alieno dum non habet de ſuo. Non autẽ omnis neceſſitas obligat ad præceptũ ſecundum S. Tho. ſed illa ſola ſine qua is qui neceſſitatẽ patitur, ſubſtẽtari non poteſt, nec apparuit in prõptu qui ei ſubueniat. Et de hoc caſu extremæ neceſſitatis intelligẽdæ ſunt omnes auctoritates ſonãtes præceptiuæ, vt illa Luc. 6. Omni petenti da:& eiuſdem 11. Quod ſupereſt date eleemoſynam. Plura Gab. concluſ.vj. Ordo pręterea erogandi eleemoſynã indigentibus & miſeris, imitari debet ordinẽ charitatis. Datio enim eleemoſynę, eſt effectus charitatis. Latiùs probat Gabr. concluſ. viij. Inſuper omnibus indigẽtibus, tã infirmis quàm validis, danda eſt eleemoſyna, dum per hanc nõ fouẽtur eorũ laſciuia, inertia, aut alia facinora. De infirmis ſatis patet, de validis probat Gabr. di.xvj q. iiij.ar.iij.dub.j. exemplo, auctoritate & ratione. Et ſunt illi validi, qui reſignauerũt omnia, vt ſine impedimẽto orationibus, ſtudio, prædicationibus, diuino cultui, aliiſq; ſpiritualibus exercitiis ac deuotionibus vacare valeãt: tales, inquã, ad corporales labores non tenẽtur. Nã maiora bona nõ ſunt omittẽda propter minora. Maius autẽ eſt, ſecundũ Ambr. animas mortuorũ prædicando ſuſcitare quàm corpora mortuorũ in terra abſcõdere. Hinc Greg. in home. Plus eſt animã in æternũ victuram pabulo verbi reficere, quàm ventrẽ morituræ carnis terreno pane ſatiare. Et qui abſcõdit frumẽta, maledicetur: ne retineas verbũ in tempore ſalutis. De hoc vide Palu.d. xv.q.iij.li iiij. & latiùs proſequitur Alexan. qu.cix. memb.ij. Probatur exẽplis S. Alexij, Benedicti, Dominici, Franciſci, quorũ quidã in mendicitate vitam ſuã continuauerunt,& ſancti & grati Domino extiterũt,& tamen validi corpore extiterũt, vt & latiùs declarat Gab. Probatur & auctoritate Eccleſiæ, qua poſt Chriſtũ nulla maior eſt, quæ ordines mendicantium approbauit, in quibus validi eleemoſynã accipiũt, ne dum prædicãtes, ſed etiã cæteri horas canonicas perſoluẽtes, ac etiã cæteris ſeruiẽtes: & ideo licet accipere eleemoſynã etiã validis. Vnde Act.6. dixerunt Apoſtoli: Non eſt æquũ nos relinquere verbum Dei & miniſtrare mẽſis, cùm tamẽ fuerũt corpore validi. Et per idẽ non eſt æquũ relinquere ſpiritualia,& ſeruire mẽſæ, id eſt corporalibus laboribus cũ ſpiritualiũ negligẽtia,&c. Valde plura de hoc ſcribit Gab. poſt Alexan. de Ales,& vt notat Palu. Cùm Medici viſitãt infirmos, aut Aduocati defendũt pupillos, & Doctores legũ docent inſcios, quãuis non ſit peccatũ, nõ tamẽ eſt eleemoſyna, quia nõ faciunt ex cõpaſſione & propter Deũ, ſed propter lucrũ. Si autẽ facerẽt hoc propter Deũ, & ex cõpaſſione, eſſet eleemoſyna, nõ quidẽ ſpiritualis, ſed corporalis, quia illæ ſciẽtię lucratiuæ ſunt principaliter propter indigẽtias corporales ſupplẽdas. Sed Theologi docentes vel cõſulentes, qui collectas nõ faciunt, ſpirituales cõferunt eleemoſynas. Gratis(inquit) accepiſtis, gratis date. Palu.d.xv.q.iij.li iiij &c. Dantem verò eleemoſynã petenti piè(vt habet Gab. d.xvj. q.iiij.ar.iij dub.j propoſitione ij.li.iiij.) non oportet nimis exquiſitè inquirere conditionẽ mẽdicantis perſonæ. Piè autẽ dat, qui motus charitate ac miſericordia, dat ad perſonæ ſuſtentationẽ, non ad peccati continuationẽ. Vide latiùs Gab. Exhortatur & iuſtos ad eleemoſynas faciendas David Pſal.16. cùm dicit: Mutuabitur peccator & nõ ſoluet, iuſtus autẽ miſeretur & tribuet. Super quibus verbis dicit Iacobus de Valen. quod eleemoſyna non eſt niſi quædã mutuatio & cambiũ, quia damus terrena parui pretij,& recipimus beatitudinem cœleſtem, quæ eſt pretij infiniti. Et ſic iuſtus dando terrena, recipit cœleſtia. Per oppoſitũ peccator retinendo & amando

terrena temporalia, non dando pauperibus, recipit pœnã æternã propter ingratitudinẽ. Nam nos omnes iſta tẽporalia à Deo mutuo accepimus, vt pauperibus reddamus, &c. Eleemoſyna autem ſpiritualis (de qua dictum eſt) Conſule, caſtiga, &c. Et habet S. Bona. d. xv. li. iiij. in dub. liter. & ſicut dicit Aug. & recitat Magiſ. d. xv. li. iiij. eſt dignior & nobilior corporali. Corporalis autem eſt manifeſtior. Vnde doctrina melior eſt auro, & quia nobilior eſt anima cui datur quàm corpus, & quia maior eſt fructus eleemoſynæ ſpiritualis quàm corporalis. Nam fructus ſpiritualis eleemoſynæ eſt emendatio à peccatis aut perfectio virtutis, quæ nobiliora ſunt quibuſquam corporalibus donis. Verum in caſu quando cætera non ſunt paria, ſecùs eſt, vt magis paſcendus eſt fame moriturus quàm informandus. Vide poſt Thomam ſecunda ſecundæ quæſt. xxxij. art. iij. Gabr. dub. iij. vbi ſuprà. Eſt quoque obiurgatio opus pietatis, vt dicit Corteſius, de quo ſuo loco dicetur.

¶ Elicitvm & Elicitivvm. Illa vocabula non fuerunt apud Sãctos & Philoſophos in vſu, ſed apud Moderniores ſcolaſticos Doctores ad vſum Theologorum deuenerunt, & ita apud diuerſos variè accipiuntur, vt dicit Gabriel diſtinct. vij. quæſt. j. articul. j. libr. j. Vnde principium elicitiuum productionis actiuæ eſt illud, quod neceſſariò & per ſe requiritur ad productionem, & non eſt ipſa productio, nec conſtitutum ex ipſa productione, vel producto. Id eſt quod non eſt formaliter, nec ipſa productio nec conſtitutum ex productione. Elicitum autem accipitur aliquando pro illo quod verè producitur: ſicut aliquando dicitur quod calor elicitur ab igne, quamuis communius concedatur quod ignis producat ignẽ, & quod elicit actum producendi ignem, quàm quod ignis elicit ignem. Alio modo accipitur pro illo quod formaliter denominat aliquid producere aliud. Sic calefactio dicitur elici ab igne, & nõ calor, quia ignis calefactione formaliter dicitur calefacere & nõ calore, quia poſſet ignis habere calorem in ſe & non calefacere, ſi diuinitus ſuſpẽderetur actio, vt in pueris in fornace, Danielis 3. Et vtidẽ Gabriel dicit concluſione vj. Diuina eſſentia eſt principium elicitiuum generationis actiuæ. Sed proprietas perſonalis non eſt principium elicitiuum generationis, nec actiuæ nec paſſiuæ. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Et eſſe elicitũ nihil aliud eſt, quàm eſſe illud à quo formaliter aliquid dicitur producere aliud. Et dicitur aliquid nõ eliciens, quia eliciens non denominatur à productione, ſed perſona conſtituta ex eliciente & elicito. Gabriel.

¶ Energia, vt habet circa textum diſtinct. viij. libr. ij. ſanctus Bonauentura, dicitur ab en quod eſt in, & erge, quod eſt labor, & mene quod eſt defectus. Vnde energia, quaſi interior labor vel defectus. Vnde Gennadius in diffinitionibus Eccleſiaſticorum dogmatum, ait, vt refert eum Magiſter diſtin. viij. libr. ij. Dæmones per energiam operationem non credimus ſubſtantialiter illabi animæ, ſed applicatione & oppreſſione vniri. Illabi autem menti illi ſoli poſſibile eſt, qui creauit, qui natura ſubſiſtens incorporeus capabilis eſt ſuæ facturæ. Vnde illi dicũtur energumini, qui interius laborant per vexationem dæmonis interius obſidentia, & animam laborare facientis, &c. Alias energia dicitur efficatia ſeu operatio. Hieronymus: Habet neſcio quid latẽtis energiæ viuæ vocis actus, &c.

¶ Aenigma, vt dicit Auguſtinus xiiij. de Trinit. eſt ſimilitudo obſcura. Vnde Apoſtolus: Videmus hic per ſpeculum in ænigmate. In ſtatu innocentiæ videbatur Deus per ſpeculum clarum, nulla enim erat in anima peccati nebula. In ſtatu verò miſeriæ videtur per ſpeculum obſcuratum per peccatum primi hominis, & ideo videtur hîc in ſpeculo in ænigmate. Sed in ſtatu gloriæ ſolũ videtur Deus immediatè & in ſua ſubſtantia ſicut eſt: vt dicitur 1. Ioannis 1. Its quod ibi nulla ſit obſcuritas.

¶ Ens in communi ſecundum Scotorellum & alios diſtinct. iij. libr. j. ſenten. habet conceptum latiſſimum ad omnes conceptus poſitiuos, ſicut ſuum oppoſitum nihil habet conceptum latiſſimum ad omnes conceptus negatiuos. Vnde Coment. Ariſtotel. nihil latiùs ente. Et ens, vt dicit Ariſtoteles quarto Metaph. eſt tranſcendens. Inuenitur multiplex ens. Vnde Gerſon tract. iij. ſuper cantico Mariæ, inuenitur ens intellectuale, & hoc dupliciter: vel vt per ſe exiſtens, vel vt alteri natum vniri, vt humani intellectus. Inuenitur rurſus ens rationale ſecundum duplicem portionem. Inuenitur præterea ens animale, & hoc dupliciter: vel coniunctum rationi, vt in hominibus: vel per ſe ſtans, vt in brutis. Proinde inuenitur ens vitale ſeu vegetabile, & hoc dupliciter, vel cum ſenſu vel ſine ſenſu. Amplius eſt ens ſolùm ſubſtantiale, vt elementa vel materia prima, quæ de ſe non eſt principaliter nihil, cùm ſit pars ſubſtantialis compoſiti, ſed conſiderata ſine forma, non eſt actus formalis, & informis dicitur, & ſic turpis appetens formam ſicut aliquid pulchrum. Tandem eſt ens analogum, quod appellamus accidens, cuius eſt in eſſe non eſſe ſecundum Philoſophos, cùm tamen ponat fides ea poſſe ſine ſubiecto per ſe eſſe. Hæc Gerſon. Item ens quoddam eſt rationis, quoddam reale, vt ſcribit Brulefer diſt. j. quæſt. j. lib. ij. Ens reale, quod eſt in rerum natura. Ens rationis, quod terminat ſolùm intellectum, & quod non exiſtit in rerum natura. Item ens, eſſe, eſſentia, non differunt ſecundum rem ſignificatam, vt pateſcit paulò pòſt. Diuiditur autem ens in ens ſimpliciter, & ens ſecundum quid, vt ſcribit Gabriel diſtin. vj. quæſt. ij. libr. iij. Ens ſimpliciter eſt ſubſtantia. Ens ſecundum quid eſt accidens. Et proprietates entia ſunt vnum & verum & bonum. Sic quod ens & vnum ens, & ens verum bonum cõuertũtur, nec eſt poſſibile quod ens aliquid ſit, quin hæc tria ſibi conueniant, quæ non re diſtinguuntur ſed ſola ſignificãdi ratione, ita ſcribit Gerſon tract. iij. ſuper Magnificat, &c.

¶ Ens completum (vt dicit Gabriel diſtinct. j. quæſt. j. libr. iij.) eſt ens quod non eſt actu pars integralis, nec eſt actu, nec aptitudine pars eſſentialis: aptitudine, id eſt inclinatione. Vnde materia aut forma nunquam eſt ens completum ſiue actu componat ſiue aptitudine tantùm. Vide latiùs Gabrielem, & in verbo *Perſona*. Et entium quædam ſunt permanẽtia, vt ſcribit Petrus Paludenſis diſtinct. xliij. quæſt. iij. libr. iiij. vt Angelus, bos, lapis: quædam tranſeuntia, vel ſucceſſiua, vt tempus, motus, & illa quæ ad motum & tempus pertinent, vt ſunt omnia quæ ſecundũ naturam non poſſunt ſecundum idem pluries ſumi. Paluden.

¶ Ens creatum & increatum. Creatum eſt creatura. Increatum eſt illud cui repugnat cauſari, creari, vel effici, & tale eſt ſolus Deus. Solus enim ipſe eſt

ens ſimpliciter inde pendens, vt ſcribit Bruleſer di. j.quaſt.ij.libr.ij &c.

¶ ENVCHVS dicitur cui adempti ſunt teſticuli & generare non poteſt. Dicitur autem metaphoricè, qui non habet ſemen verbi Dei, propter quod non poteſt generare ſpirituales Eccleſiæ filios, vt ſcribit Gabriel di.xv. quæſt.vij. articul.iij. dub.j.lib.iiij. quia licèt nobilis minus literatus non poſſit generare ratione ſcientiæ eminentis, poteſt tamen ratione vitæ, & talis non dicitur enuchus. Enuchus enim dicitur qui non habet ſemen verbi Dei, nec qui bona opera facit produci. Et propter hoc ſummus Pontifex in diſpenſationibus etiam attẽdit nobilitatẽ, nõ ſolùm literaturã, pro quãto tales poſſunt magis defendere Eccleſiam, In corpore autem Eccleſiæ non tantùm debet eſſe oculus, ſed etiam manus. Oculus ad dirigendum, manus ad defendendum & operandum. Sunt enim (vt dicit Alexander) diuerſa membra in corpore Eccleſiæ, qui pacẽ eius ſeruent: poſſunt nobiles promoueri dum morum honeſtas ſub ſternatur. Nec impedit quod Deutero.23, prohibetur eunuchus intrare Eccleſiam, qui non poteſt generare filios Et hoc vocabulum hoc modo ſcribi deberet. Eunuchus in Græco enim ſic ſcribitur: Eunouchos, & dicitur ab euni, quod eſt cubile, & echo, cuſtodio, quod id hominum genus adhibeatur ſeruandis cubilibus Regum, quaſi eunouchus, & per ſynereſim eunuchus.

¶ EPISCOPVS dicitur ab epi quod eſt ſuper, & copin, quod eſt intẽdere, quia Epiſcopi habẽt vigilare ſup gregẽ. Sũt autẽ quatuor modi Epiſcoporũ: quidã ſunt Patriarchæ, & ſunt quatuor: quidã vocantur Metropolitani, quidã Archiepiſcopi, & quidã Epiſcopi: & omnes iſti poſſunt dare ordines. Item ſoli Epiſcopi poſſunt conſecrare Abbates, Moniales, Eccleſias, niſi ex ſpeciali priuilegio ſint aliquæ mulieres priuilegiatæ. Bruleſ.d.xxv.q.j.li.iiij. Et (vt idem ſcribit poſt Augu.q.ij.) Epiſcopus hæreticus poteſt ordines dare, quantũ ad veritatẽ, ſi formã Eccleſiæ ſeruat, & intentionẽ habet faciẽdi quod facit Eccleſia: & hoc propter perfectionẽ ſacramentorum, quæ propter maliciã vel peccatũ dantiũ vel recipientiũ, non poſſunt violari, non tamẽ quantũ ad vtilitatem ſemper dantur: & hoc propter obicẽ qui ponitur à parte dantis vel ſuſcipientis. Bruleſer. Concordat Gerſon part.j.de poteſtate Eccleſiaſti. Et ab Epiſcopis deriuatur Epiſcopatus, quod eſt nomen operis, nõ honoris, ſecundum ſanctũ Tho.ij. ij.q.clxxxv.ar. j.aliàs etiam Epiſcopus eſt dignitas ipſa, &c.

¶ AEQVALE, ſimile, planum. Res dicitur alteri æqualis. Vno modo, quia eſt æquè perfecta. Secundo modo numerus dicitur æqualis alteri, in quo ſunt tot quot in alio, vt numerus trium equorũ, numero triũ hominũ. Tertio modo, duæ albedines æquè intenſæ ſunt æquales, quamuis vna ſit in maiori ſubiecto quàm altera, ſecundum extenſionem. Quarto vnum extenſum vel extenſiuum non excedens alterũ, nec exceſſum ſecundum extenſionem. Aequale dicitur alteri per oppoſitum, tot modis dicitur inæquale. Gabriel diſt.xix. q.j. lib.j. Et Dominus Cardinalis Camera.q.x ar.j. li.j. Capiendo æquale primo modo perſonæ diuinæ ſunt æquales, quia ſunt æquè perfectę, & neutra perfectior alia. Vnde Athanaſ. Totæ tres perſonæ coæternæ ſunt ſibi & coæquales. Sunt & æquales ſecundum potentiam, vt vult Cardinal. vbi ſuprà. ar. iij. quia quicquid eſt factibile ab vna perſona ad extra, & à qualibet alia: & hoc diffuſius oſtendit ibi: Ideo ſancti omnem potentiã quæ neceſſario conuenit cuilibet perfectiſſimo, cuilibet perſonæ attribuebãt, &c. Summa quoque ęqualitas eſt in diuinis, vt probat ſanctus Bona.di. xix.q.iij. lib.j. Sed capiendo æquale aliis modis, diuinæ perſonæ non ſunt æquales, quia non extenſæ vel magnæ. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ AEQVALITER dicitur ab æquale. Vnde Sapien.6. dicitur: Aequaliter eſt illi cura de omnibus: ibi æqualiter (vt vult S.Bonauen. diſt. xxxix. in dubiis literal.lib.j.) non priuat ordinem diuinæ diſtributionis, ſed priuat acceptionẽ perſonæ: & omnibus diſtribuit ibi tantum pro hominibus, tam pro magnis & paruis, pauperibus & diuitibus; & ſic ei ęqualiter eſt cura de omnibus, quia ita vult ſalutem pauperum vt diuitum. Sed ſpecialem curam habet de rationabilibus, quibus præcepta tradidit, eiſque rectè viuendi legem præſcripſit, ac præmia promiſit. Hanc prouidentiam & curam de irrationabilibus non habet, vt & inquit Magiſter d.xxxix.li.j.

¶ AEQVARE & æquari, & cæ, idem quod explanare, vel cũ æquitate diuidere & continuare. Aliquid autem æquari alteri dupliciter poteſt intelligi, vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. quęſt.xiij.ar. iij.lib.j. Vno modo quo ad effectum, ſic quod creatura faciat effectum tantum, quantum Deus: & ſic non eſt inconueniens, licèt non quicquid poteſt facere Deus, creatura poteſt facere. Alio modo ſumitur æquari non quo ad effectum, ſed quo ad modũ. Et ſic licet poſſit creatura æquari Deo in aliquo modo agendi, vtputa quia poteſt agere vel aliquid mutari inſtantaneè, non tamen omni modo poteſt aliquid facere ſicut Deus, quia nihil poteſt facere independenter: & ſic de multis aliis conditionibus.

¶ AEQVITAS, quã nominat Philoſophus epikeiam, præponderat iuris rigori. Eſt autem æquitas (vt ſcribit Gerſon in regu.moral.in princip.) iuſtitia penſatis omnibus circunſtantiis particularibus dulcore miſericordiæ temperata: hoc intellexit qui dixit: *Ipſæ etiam leges cupiunt vt iure regantur.* Et Sapiens: Noli eſſe nimis iuſtus, alioquin ſumma iuſtitia, ſumma iniuſtitia fit. Omnia mãdata Dei æquitas, id eſt cum æquitate penſanda. Gerſon.

¶ AEQVIVALENTIA aliquorum ad ſeinuicem multipliciter ſumitur, vt ſcribit Gabriel diſtinct. xvj. quæſt.ij.artic.j.libr.iiij. Quandoque ſumitur ſiue attenditur penes valorem rerum naturalem conſequẽtem earum quantitatem molis vel virtutis. Et hoc modo res diuerſarum ſpecierũ ſicut non ſunt eiuſdem perfectionis eſſentialis, ita nec eiuſdem valoris: & per conſequens, nulla inter eas poteſt eſſe æquiualentia. Alio modo attenditur penes valorem rerum relatum ad vſum & commodum humanum, quomodo attenditur æquiualentia pretij ad appretiatum in rerum commutationibus. Tertio modo poteſt attendi valor aliquorum ſecundum dictamẽ iuſtitiæ diſtributiuæ, dictãtis præmia & pœnas præcedẽtibus meritis cõdignas. Et hoc dupliciter cõtingit. Vno modo æſtimãdo valorẽ ſecũdum dictamen ſtrictæ iuſtitiæ, ita quod exceſſus alterius non ſtaret cũ iuſtitia, ſic quod lex iuſta nõ poſſet maius determinare in pœnis, vel minus in præmiis. Exẽp: cauſa, vt ſi quis meruit centum, non æquiualent nonaginta in præmio. Et homicidio voluntario non æquiualet mutilatio vnius membri, quia poſſet iuſtè puniri homicida pœna talionis. Alio modo æſtimando

valorem, ſecundum voluntariam acceptationem vnius pro altero, illius cui debet fieri recompenſa, vt ſi quis tenetur ad centū, & is cui debet liberaliter remittit decem, tunc nonaginta æquiualent debito, & reddendo nonaginta, ſatisfacit. His duobus modis poteſt attendi æquiualentia operis, vel paſſionis aſſumptæ ad peccatum pro cuius ſatisfactione aſſumitur. De quo latiùs vide Gabrielem vbi ſuprà. Et debet illa æquiualentia æſtimari ſecundum acceptationem diuinam, qui ex ſua miſericordiſſima liberalitate determinauit tantam pœnam, ſeu tale opus acceptare pro ſatisfactione pro tali peccato, ſicut ex ſua miſericordi benignitate ſtatuit pro momentaneo merito temporali, reddere præmium æternum. Et ſecundum hunc modum poteſt homo ſatisfacere pro peccato, faciendo illud, vel voluntariè patiendo quod Dominus ſtatuit acceptare pro plena remiſſione peccati. Sed ſecundum ſtrictum rigorem diuinæ iuſtitiæ, nullus peccator poteſt ſatisfacere, nec aliqua actio temporalis vel paſſio condigna eſt peccato & offenſę diuinę. Poſſet enim Deus pro quolibet peccato etiam veniali, vel minimo quo offenditur, ſummum & infinitum bonum, iuſtè exigere pœnam æternam duratione infinitam. Vnde Gerſon tracta. de vita ſpirituali animæ, lec. j. ait: Omne peccatum pro quanto eſt offenſa *Dei*, & contra legem eius æternam, eſt de ſua conditione & indignitate mortiferum ſecundum rigorem iuſtitiæ, & à vita gloriæ ſeparatiuum. Et per hoc poſſunt concordari Doctores, quorum quidam dicunt hominem non poſſe ſatisfacere pro peccato, & quidam contrarium & oppoſitū dicunt. De quo latius Gabriel vbi ſuprà.

¶ EQVVS ſecundum Gregorium xxxj. Moral. in ſcriptura plura ſignificat. Quandoque ſignificat vitam carnalem. Pſalm. 30. Nolite fieri ſicut equus & mulus. Nam equus eſt animal miro modo libidinoſum. Et per equum (vt vult Gerſon in expoſitione ſuper 7. Pſalm. pœniten.) ſignantur ſuperbi erecta ceruice, ſua peccata defendentes: per multum ſtolidi quælibet peccatorū onera ſine diſcretione portantes. Vel per equum intelligit Propheta mundum, & per mulum intelligit carnem, vt ſcribit Iacobus de Valentia. In quibus duabus beſtiis equitat & ſedet diabolus ad pugnandum contra animas hominis, per quas beſtias inducit omnia ſeptem vitia & peccata mortalia in hominem. Nam mundus inducit quatuor peccata, ſcilicet ſuperbiam, inuidiam, iram, & auaritiam, eò quòd ſuperbus non patitur priorem nec æqualem, & ſic prorumpit in inuidiam: nec patitur iniuriam, nec paruipenſionem, & ſic prorumpit in iram, quæ eſt appetitus vindictæ propter paruipenſionem. Item ſuperbus non patitur indigentiam, ideo prorumpit in auaritiam, vt poſſit ſuſtentare ſtatum & honorem mundanum, & ſic committit furtum, vſuram, rapinam, & ſimoniam. Item caro intellecta per mulum, voluptuoſum inducit, & importat tria vitia voluptuoſa, ſcilicet luxuriam, gulam, & acediā. Latiùs de hoc videto Valentiā vbi ſuprà. Secūdo modo ſignificat equus dignitatē tēporalē vel dominiū. Eccleſ. 10. Vidi ſeruos in equis, & Principes ambulantes ſuper terrā quaſi ſeruos. Gregorius vbi ſuprà dicit, id eſt peccatores homines qui ſunt ſerui peccati, vidi exaltari ad honores & dignitates in præſenti, & Principes de primi. Tertio ſignificat equus pręſens ſeculū. Geneſ. 49. Dā coluber in via & ceraſtes in ſemita mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retrò. Hæc Gregorius exponit de Antichriſto, qui naſcitur ex tribu Dan, & dicitur coluber, & ceraſtes, id eſt ſerpens cornutus, ipſe vngulas equi, id eſt finem ſeculi huius mordebit. Quarto equus ſignificat ſanctum prædicatoré. Abacuc 3. Viam feciſti Domine in mari, id eſt in mūdo equis tuis, id eſt prædicatoribus tuis mittēdo eos ad prædicandum. Sequitur, In luto aquarum multarum, id eſt Gentium habentium corda lutoſa. Hæc & plura Grego.

¶ ERRARE eſt aliquid pro alio putare, vel falſum pro vero putare, ſecundum Auguſtinum. Vnde error. Aliquādo errare accipitur pro peccare & delinquere, à quo fit error, quod modò delictum ſignificat & erratum. Differt autem error & erratio, ſecundum aliquos, quod error ſit animi, erratio pedum. Eſt præterea error approbatio falſorū pro veris. Et generaliter error eſt iudicium falſum. De quo vide & in dictione *Illuſio*, & in verbo *Neſcientia*, & in dictione *Hæreſis*. Et pertinaciter errare. Vide in dictione *Hæreticus*, infrà.

¶ ERROR dicitur iudicium falſum. Et errorem cauere (vt ſcribit Gabriel diſt. xxv. qu. vnica, art. ij lib. iij) contingit dupliciter. Vno modo ſimpliciter ne ei conſentiatur. Alio modo ne pertinaciter ei adhæreatur. Primo modo non oportet cauere omnem errorem, quia non tenetur vitare quod non tenetur cognoſcere. Nullus autē tenetur omnes errores agnoſcere, quia infiniti ſunt. Multis etiam modis cōtingit errare & deuiare circa conſecrationem & Miſſæ officium. De quo legito Gab. lec. lxxxvij. can. & per ſe culpabiliter, &c. Sed ſecūdo modo oportet cauere errorē, ſcilicet pertinacē, & ad cauēdū pertinacē adhæſionē erroris non oportet errorē cognoſcere, quia quiſquis habens fidē implicitā omnium contētorum in ſcriptura, non poteſt incidere pertinaciter in errorem, quia nunquam ita adhæret errori, quin paratus ſit cedere, oſtenſo quod cōtrarius eſt alicui contento in ſcriptura, & ita non adhæret pertinaciter, & errare nondū declarata veritate, non eſt mortale, vt habet Gabriel diſtinct. j. quæſt. iiij. artic. iij. dub. iij lib. iiij. ſicut contingit in opinionibus contrariis pro neutra parte determinatis. Ponit autem ſanctus Bonauentura diſtinct. ix. quæſt. vj. lib. iij. triplex adiutorium quo quis vitare poteſt errorem. Primum eſt remedium promotionis ſacræ ſcripturæ, quæ multoties dicit, quod multi in nomine Chriſti venturi ſunt mendaciter. Secundum eſt remedium orationis internæ, qua ad Deum debet homo recurrere vt cor eius illuminetur. Tertium eſt ſuſpenſio credulitatis ſuæ. Non enim debet homo omni ſpiritui credere, ſed probare qui ex Deo ſunt. Qui enim citò credit, in talibus leuis eſt corde, & fortaſſis etiam inflatus corde, dum ad tales viſiones vel apparitiones potius ſunt formidandæ quàm deſiderandæ. Narratur enim de quodam ſancto Paoe, quod cùm ei diabolus in ſpecie Chriſti appareret, ille clauſis oculis dixit ſe in hac vita nolle Chriſtum videre. At diabolus humilitate eius confuſus, ſtatim euanuit. Econtra de pluribus narratur qui ſe ad viſiones idoneas reputauerunt & deſiderauerūt, quod ad multas inſanias & errores præcipitati ſunt. Et ideo (inquit Bona.) ſi ſimpliciter quis adorat Chriſti aduerſarium, nō excuſatur à peccato, etiā ſi credat ipſum Chriſtū. Secus eſt ſub conditione. De quo latiùs Bonauen. dicit. Et vt idē ſcribit di. xxv. q. iij. in fine li. iij. Aliquis ſimplex homo vel vetula

cùm audit

cùm audit aliquid nouũ prædicari, nõ debet ſtatim aſſentire quouſque nouerit illud vniuerſaliter ab Eccleſia teneri. Vnde præter remediũ diuinæ inſpirationis & orationis (ad quod ſemper recurrendũ eſt) habent ſimplices remediũ humanæ inſtructionis ad quod poſſunt cõfugere, vt errores valeãt declinare. Semper enim Deus habuit & habebit aliquos iuſtos & famoſos, qui veritatẽ fidei & in ſe, & etiam in ſimplicibus cõſeruarent, dum ſimplices innituntur eis & credunt. Hæc Bona. Vide de cauſis errãtium Gerſ. part. j. de ſenſu literali ſacræ ſcripturæ.

¶ Error intollerabilis eſt, quãdo aliquid (vt ſcribit Gabriel di. xviij. q. ij. ar. ij. concluſ. viij. lib. iiij.) ſub vi præcepti continetur in ſententia à qua appellatur, quod cõmuniter in ſuo genere eſt peccatum, puta quod eſt cõtra ius diuinũ vel humanũ canonicum, vt ſi quis excõmunicatur quia dat eleemoſynã pauperi, aut quia non operabatur illud quod in ſuo genere illicitũ eſt: aut dũ præcipit quod impoſſibile eſt. Vide latiùs ibi Gabr. allegantem ad hoc iura.

¶ Error, deceptio vel falſa exiſtimatio, & errores qui aſcribuntur Magiſtro & Principi ſententiarum à doctoribus Pariſienſibus & aliis, quos & recitat Stephanus Bruleſ. diſt. v. q. vij. lib. iij. ſunt & notantur octo, aſſignãtur & in quolibet libro duo. In primo d. xvij. dicit quod charitas quæ eſt amor Dei & proximi, non eſt quid creatum, ſed eſt ſpiritus ſanctus. De hoc vide Bona. d. xvij. q. j. li. j. Et Gerſonem part. iij. de myſtica Theologia ſpeculatiua, par. viij. conſideratione xlj. & alios. Secundus di. xxiiij. ponitur vbi dicit Magiſter, quod hæc nomina, trinus & trinitas, non ponunt quid poſitiuũ in Deo. In ſecundo di. v. dicit, quod in Angelis beatis præmiũ præceſſit meritum. Secundus eſt ibidẽ, vbi dicit, quod nihil de alimento tranſit in virtutẽ humanæ naturæ. In tertio libro di. v. dicit, quod anima ſeparata eſt perſona. Secundus ibidem dicit, quod Chriſtus in triduo fuit homo. In quarto lib. di. j. dicit, quod baptiſmus Ioannis cum impoſitione manuũ æquipollebat baptiſmo Chriſti. Secundus ibidem dicit, quod Deus poteſt cõmunicare potentiã creãdi creaturæ. Vnde licet (vt ait Bruleſ.) ſeminauerit multos errores qui nunc reputantur errores, ſicut de conceptione, &c. tamen iſti præpoſiti apud omnes veros Doctores, & ab omni ſchola repudiantur & cõdemnantur, &c. Carpit quoque Scotus errores multarũ ſectarũ q. ij. prologi, & Iudæorum & etiam hæreticorum. Et ponit octo vel decem vias ad elidendum has ſectas. Vide ſuprà in verbo *Certitudo* veritatis Theologicæ, & de erroribus, latiùs aliàs.

¶ Esse capitur tripliciter, vt notãt Gabr. diſt. xxxv. q. vnica, art. iij. lib. j. Vno modo ſincathegorematicè, vt eſt actus cõplexiuus vniens extrema. Alio modo cathegorematicè; & hoc dupliciter. Primo modo, vt ſignificat eſſe exiſtẽtiæ, id eſt rẽ actualiter exiſtentem, Alio modo ſignificat eſſe poſſibile, vt ſcilicet conuertitur cum ente, cui non repugnat eſſe in rerum natura, licèt ſic non vſitatè accipitur. Item eſſe quandoque conſtruitur cum genitiuo, vt eſſe creaturæ, & ſic ſemper capitur cathegorematicè pro eſſe exiſtere, vel poſſibile, id eſt quod poteſt eſſe. Quandoque conſtruitur cum accuſatiuo ſequente, & tunc requirit accuſatiuũ pro ſuppoſito, qui non ponitur, ſed ſubintelligitur, vt eſſe animal, ſubintelligitur aliquid eſſe animal, homo vel aſinus. Vide latiùs Gabrielem, & quomodo capiatur in modalibus. Vide & de eſſe ſanctum Bonauen. diſt. xxij. libr. iij. & Gabriel. diſtinct. eadem, quæſt. vnica, &c. Et differunt eſſe & poſſe eſſe, vt ibidem ſcribit. Et vt ſcribit Gerſon tracta. v. ſuper Magnificat. Omnis res creata habet triplex eſſe, quorum quodlibet poteſt dici præſens, ſuo modo habet eſſe in arte diuina: nec qualecunque eſſe, ſed diuinum & vitale quod factum in ipſo, ſcilicet verbo vita erat. Et qualis vita? nimirum illa quæ eſt lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Siquidem omnis creatura eſt in Deo creatrix eſſentia. Habet ſecundum eſſe in intelligentia Angelica, ſecundum ſapientiam quam effudit Deus ſuper omnia opera ſua, quæ ab initio creata eſt immediatè Angelicè. Poſtmodum de multis hoc eſſe communicatum eſt omnibus in prima creatione, & in conſequenti in omnium hominum illuminatione, & plus & minus, clarius & obſcurius. Habet tertium eſſe omnis creatura in proprio genere ſeu materiali ſeu ſpirituali. Hæc Gerſon vbi ſuprà.

¶ Esse ſecundum aliquos eſt quadruplex: de quo vide Thomam ſuper j. diſtinct. xxxiij. & libro de ente & eſſentia: & Scotum libr. iij. diſtinct. vj. quæſt. j. Et Bruleſer diſtin. viij. q. j. lib. j. ſcilicet eſſe eſſentiæ, eſſe exiſtentiæ, eſſe ſubſiſtentiæ, quod eſt eſſe ſuppoſitale, & eſſe propoſitionale, quod importat compoſitionẽ prædicati cũ ſubiecto, ſecundũ quod dicit Philoſ. 5. Meta. quod eſſe ſignificat verũ, & non eſſe falſum: & ſic tot poſſunt poni eſſe rei, quot prædicata poſſunt verè de re prædicari. De re, id eſt de nomine ſignificãte rẽ. Sed ſecundũ prædicta eſſe eſſentiæ, & eſſe exiſtẽtiæ non diſtinguũtur: niſi eſſe eſſentiæ acciperetur, vt extenderet ſe ad eſſe potentiale vel obiectiuũ: & ſic eſſe eſſentiæ diceret poſſe eſſe, ſed poſſe eſſe non eſt eſſe, ſicut poſſe eſſe beatum, & non eſſe beatum. Sic tamẽ accipiẽdo differẽtia eſt inter eſſe eſſentiæ, & exiſtere, ſicut inter poſſe eſſe, & actualiter eſſe. Nomina quidẽ ſunt ad placitum: tenendus eſt tamẽ vſus eorũ cõmunis. Et ſecundum Gab. d. vj. q. ij. ar. j. li. iij. Eſſe, ens, eſſentia non differũt ſecundũ rẽ ſignificatã, quia idẽ eſt in re eſſe rei entitas rei, & eſſentia rei. Et eſſentia eſt illud quo aliquid dicitur formaliter ens. Eſſe verò omne quod habet aliquã realitatem extra ſuam cauſam & intellectum. Vel magis propriè loquẽdo eſſe eſt realitas extra ſuam cauſam & intellectum. Dicitur, extra ſuam cauſam, propter eſſe in potẽtia, ſeu eſſe potẽtiale. Et dicitur, extra intellectũ, propter eſſe obiectiuum: non quod eſſe in potentia, vel eſſe obiectiuum ſit eſſe ſimpliciter loquendo. Nam quod eſt in potentia tantum ſimpliciter nõ eſt, ſed poteſt eſſe. Similiter quod eſt obiectiuè tantũ ſimpliciter nõ eſt, ſed cognoſcitur. Vnde Antichriſtus eſt in potentia tantum, & eſt obiectiuè, quia poteſt eſſe & poteſt intelligi, & tamen falſum eſt dicere ꝙ Antichriſtus eſt. Latius Gabr. Sunt itaque in potentia vel potentialiter & obiectiuè determinationes diſtrahentes, quoniam diſtrahũt terminum à ſua propria ſignificatione, ſiue ampliantes & extendentes extra propriam ſignificationẽ, ſicut mortuus, corruptus, generãdus, producendus reſpectu ly homo. Differunt tamen hæc vocabula, eſſe, ens, eſſentia, ſecũdum modos Grammaticales, ſicut verbum, participiũ & nomen. Eſſe quoque ſecundum eundem Gab. vbi ſuprà, non differt ab exiſtere. Nam exiſtere eſt eſſe actualiter, & hoc idem eſt eſſe. Nam quod nõ eſt actualiter, ſimpliciter nõ eſt. Eſt ergo idem eſſe, & actualiter eſſe:

¶ Esse in omnibus rebus creatis Deo conuenit, & hoc poteſt intelligi dupliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauentura di.xxxvij.art.iij.q.j.libr.j. Vno modo, vt idem ſit quod eſſe præſentem cuilibet rei non connotando effectum. Et ſic vniformiter eſt in omnibus rebus, eò quòd intimus eſt cuilibet rei, & ſummè præſens & totus in qualibet re. Alio modo poteſt connotare effectum, ſicut artifex dicitur in artificio eſſe per connotationem effectus, & per impreſſionem ſuæ ſimilitudinis, & ſic cum vni creaturæ plus det quàm alij, magis eſt in vna quàm in alia. Et hoc poteſt eſſe dupliciter, ſcilicet extenſiuè quantum ad ea quæ habent eſſe diuturnius, vt in corpore incorruptibili plus quàm in anima ſenſibili, vel intenſiuè, quantum ad ea quæ habent eſſe nobilius, vt in anima ſenſibili quàm in corpore incorruptibili, vel vtroque modo, vt in anima rationali quàm in corpore corruptibili. Aſſignat autem Magiſter dupliciter modos exiſtendi Deum in rebus. Et vnum modum accipit ab Auguſtino de præſentia Dei ad Dardanũ, qui dicit, quod aliter eſt Deus in omnibus creaturis, aliter in ſanctis, aliter in Chriſto per vnionem. Alium modum accipit à Gregor. qui dicit ſuper 5. Cantic. quod Deus eſt in rebus tripliciter, ſcilicet potentialiter, præſentialiter, & eſſentialiter. De quo latiùs Bonauen.di. xxxvij.artic.iij. q.ij.lib.j. vbi & ait, quod vbicunque eſt Deus, ſiue per naturam ſiue per gratiam, eſt eſſentialiter, potentialiter, præſentialiter. Exiſtentia itaque Dei in creaturis eſt triplex ſecundum Magiſtrum, vt poſt eum ſcribit Gabriel di.xxxvij. qu.vnica, art.j.lib.j. quædam eſt generalis qua omnes creaturas conſeruat. Specialis qua inexiſtentia vel aſſiſtẽtia animas ſanctas inhabitat. Singularis qua præſentia naturam humanam aſſumens in vnitatem ſuppoſiti ſibi copulat. De iſta in iij.lib.ſentn. dicitur. De ſecunda di. xix. lib. j. De prima di.xxxvij.lib.j. Et eſſe in omnibus rebus creatis aliis à ſe per potentiam, præſentiam, & eſſentiam, dupliciter intelligitur alicui competere ſecundum Gabr. vbi ſuprà. Vno modo ſimpliciter vt verba ſonant, quia ipſum, ſcilicet certo caſu poſito, vel per certam potentiam eſt in omnibus, vel quia eſſe in omnibus exiſtentibus, & cæ. neceſſario ſequitur ad ſuum eſſe, ita quod repugnat ipſum eſſe, & non eſſe in omnibus exiſtentibus: & econuerſo repugnat aliquid eſſe in quo ipſum non eſt. Primò non eſſe in omnibus creatis, non eſt proprium Deo, quia hoc poteſt per potẽtiam diuinam alicui creaturæ communicari. Item Deus poſſet replicare corpus ad diuerſa, vbi & ſicut ad diuerſa, ita ad omnia, ſicut diffuſe oſtẽdit Gabriel in lect.xlvj. in expoſi.canonis. Præterea ſi nihil eſſet in mundo, niſi ſolus homo, tunc eius anima eſt vbique: omnia denique ſunt ſibi ſubiecta, puta pars corporis. Eſt etiam intimè præſens corpori. Sed eſſe in omnibus rebus creatis per potentiam ſecundo modo intelligendo, ſoli Deo eſt propriũ, quia nulla creatura neceſſario eſt in omnibus aliis à ſe: & hoc modo locuti ſunt S. Ambroſ. in litera, & alij ſancti, cùm eſſe in omnibus, modo dicto, ſoli Deo approprient, vt & notat Gabr.d.xxxvij.ar.iij. dub.ij.libr.j. Sic etiam poteſt ſaluari dictum S. Thom. cùm parte j q.viij. artic.iiij. dicit: Eſſe vbique primò & per ſe eſt propriũ ſoli Deo, vide & in dictione Vbique. An autem Chriſtus ſit vbique quo ad rem. Dicitur (vt habet Gabriel d.xxij.q.vnica, art.iij. dub. ij.lib.iij.) quod cùm in Chriſto ſint duæ naturæ, humana & diuina realiter diſtinctè, ſola natura diuina propter ſui infinitatem, eſt vbique. Sola enim natura diuina eſt infinita. Natura autem humana in Chriſto, quia pura creatura, & finita eſt in loco determinato, puta in cœlo aut in ſacramẽto. Vnde Inno. dicit, quod Chriſtus eſt alicubi perſonaliter, alicubi ſacramẽtaliter, alicubi localiter. In cœlo localiter, in altari ſacramentaliter, vbique perſonaliter, ſacramentaliter & localiter, ſecundum naturam humanam, vbique ſecundum naturam diuinam, hæc de re quãtum ad rationem nominis, Chriſtus eſt vbique per communicationem idiomatum: de quo latiùs Gabriel vbi ſuprà libr.iij.

¶ Esse, &c. Eſſe in Chriſto ſunt duo, ſcilicet eſſe diuinum, & humanum, vt habet Gabriel d. iiij.q.vnica, art.iij. dub.j. libr. iij. & vtrunque eſt eſſe ſimpliciter, quia eſſe ſubſtãtiale, recipit eſſe humanum ſimpliciter, poſt non eſſe humanum: licèt poſt non eſſe: quia poſt non eſſe diuinum, & ſecundum eundem in Chriſto ſunt plura eſſe eſſentiæ, quia plures naturæ, quælibet autem natura eſt eſſentia, quædam, ſcilicet humana & diuina. Vna creata, alia increata. Sed in Chriſto non ſunt plura eſſe ſubſiſtentiæ, quia non plures perſonæ. Gabriel di.vj.qu.ij.artic.ij.libr. iij. latiùs ſcribit.

¶ Esse, ab eſſe venit eſſendi, quamuis aliàs ſcripſerim non eſſe Latinum vocabulum, non modo curatores ſumus elegantis linguæ, ſed Theologi vel Theologorũ imitatores eſſe cupimus, qui infimo dicendi genere gaudẽt. Et modi eſſendi in cõplectuntur hoc verſu: *Inſunt pars totum ſpecies, calor igni.*

Rex in regno, res in fine, locusque locato.

De his apud Philoſophos fit mentio: & Gabriel habet di.xix.q.ij.lib.j.

¶ Essentia. Nomine eſſentiæ (vt ſcribit Magiſter d.v.libr.j.) intelligimus diuinam naturam, quæ communis eſt tribus perſonis, & tota in ſingulis & catholicis tractatoribus conſentientes ait: Quod nec pater genuit diuinam eſſentiam, nec diuina eſſentia genuit filium, nec diuina eſſentia genuit eſſentiam. Vnde Scotus di.v.lib.j. contra Ioachim ait: Nos ſacro approbante concilio, credimus & confitemur cum Petro, ſcilicet quod vna ſumma res eſt eſſentia vel natura diuina, quæ nec generat, nec generatur. Eſſentia diuina (vt notat Guil. Scoti imitator di.v. li.j & poſt eum frater Pelbartus) ſignificat vnam naturam ſimpliciſſimam infinitã, ſummè perfectam, ſummè bonam in tribus exiſtentem perſonis. Eſt ergo vna res ſumma, extra de trini. Et Gabr. di.ij.q. j. & di.xxviij. q.j. li.j. Eſſentia eſt in omnibus perſonis non ſic relatio, &c. Et di.x.q.j.li.j. Eſſentia diuina identificat ſibi omnia in diuinis, &c. Et eadem eſſentia diuina eſt pelagus quoddã infinitæ ſubſtantiæ ſecundum Dama. Et in diuinis eſt tantum vnum abſolutum, ſcilicet eſſentia omnibus modis eadem intellectui & voluntati, & quibuſcunque abſolutis. Et di.xij. Eſſentia in diuinis à nullo realiter diſtinguitur, ſed bene formaliter. Et di.xiij. Eſſentia diuina non ſolùm eſt intellectus & voluntas, ſed veriſſimè intellectio & volitio verè ſeipſam intelligens & volens, vide latiùs Gabr. in his locis. Item ſecundum eundem eſſentia diuina dicitur ſpeculum repræſentatiuum omnium creaturarũ ipſi intellectui creato, vide eum diſtinct. xxviij quæſt.vnica, dub. ij.lib. primo, ad hunc ſenſum quod tam intellectus diuinus, quàm eſſentia eſt immediatè notitia ſui & aliorum.

¶ ESSSNTIALE, hoc vocabulo aliter Philoſophi vtūtur, aliter Tneologi, vt notat Stephanus Brulef. in prologo j. ſenten. Philoſophi dicunt eſſentiale, quod diſtinguitur cōtra accidentale. Duplex eſt autē accidēs, ſcilicet, commune, & per ſe, id eſt propriū. Quod igitur neutro modo eſt accidens, illud eſt accidentale alicui. Eſſentiale ſecundum Philoſophos eſt prædicatum in primo modo dicendi per ſe, apud Theologos non ſic. Vnde quia eſſentia diuina habet communitatem realem, ſic quod vna & eadem eſſentia ſingulariſſima eſt tribus perſonis communicata realiter, ipſa propter illam communitatem realem verè prædicatur de tribus perſonis. Eſſentialia igitur in diuinis vocantur illa quæ habent ſimilem communitatem realem per ſimilem modum prædicandi cum eſſentia diuina, vt intellectus, voluntas, intellectio, volitio, ſapientia & iuſtitia, &c. Nomen notionale vide ſuo loco, & Scotum qu. j. quotli. Et (vt idem Brulef. dicit di. ij. q. iiij. li. j. Eſſentialia ſunt illa quæ communia ſunt omnibus tribus perſonis, & tales ſunt omnes perfectiones ſimpliciter. Nam omnes perfectiones quæ ſunt ſimiles in modo eſſendi & prædicandi dicuntur eſſentialia. Eſſentiale enim eſt quod prædicatur de tribus perſonis, & dicitur ab eſſentia.

¶ ESSENTIALE dicitur quatuor modis, vt habet S: Bonauē. d. iij. q. iij. li. j. Et Brulef. d iij. q. iij. in fi. l. j. Primo modo eſſentiale dicitur quod dicit eſſentiam rei tantum, ſicut ſpecies ſingularis vel natura ſpeciuoca, quæ dicit totam quidditatem. Secundo modo dicitur eſſentiale quod eſt de eſſentia & conſtitutione rei, vt materia & forma, caput, cor, & dicuntur eſſentialia conſtitutiua. Tertio modo dicitur eſſentiale ſine quo res non poteſt eſſe, nec poteſt intelligi eſſe, vt ſunt illa in quibus attenditur ratio veſtigij, vt vnitas, veritas, bonitas. Quarto modo dicitur eſſentiale, ſiue quo res non poteſt cogitari habere perfectum eſſe, vt ſunt potentiæ in anima, in quibus attenditur imago, & hoc eſt minimo modo ſubſtantiale ſiue eſſentiale, non tamen tranſit in aliud genus, ideo anima dicitur ſuæ potentiæ, quia non tranſit in aliud genus. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ ÆTAS poteſt accipi dupliciter, vt ſcribit Rich. d. xliiij. ar. j. q. viij. li. iiij. Vno modo pro toto tempore quo vixit homo, vel quod fluxit ab inſtanti ſuæ ſaluationis vſque ad inſtans ſuæ reformationis. Sic ſecundum eum non omnes in eadem ætate reſurgent. Alio modo pro ſtatu corporis & virtutis, quæ ex annis in humano corpore relinquitur, ſecundum quem modum accipiendi ætatē dicimus, quod Adā factus fuit in ætate virili, in qua ætate & omnes reſurgent (inquit Richar. vbi ſup.) quia omnes reſurgent in ſtatu corporis & naturalis virtutis quem habituri erant ſi tantum vixiſſent, vel habuerunt qui tantum vixerunt, qui eſt in tempore ad quod terminatur motus perficiendi, quia circiter de lege cōmuni eſt illud tempus quo Chriſtus mortuus eſt. De hoc commemorat Augu. xxij. de ciui. c. xv. &c.

¶ Ætates mundi ſunt ſex, quibus generatio & hominis ſtatus finitur. Iſtæ ſex ætates mundi vt recitat Richar. di. xl. lib. iiij. circa literam ſecundum Augu. lxxxiij. quæſtionum. q. lviij. ſic diſtinguuntur. Prima ab Adam vſque ad Noë. Secunda à Noë vſque ad Abraham. Tertia ab Abraham vſque ad Dauid. Quarta à Dauid vſque ad tranſmigrationem in Babyloniam. Quinta à tranſmigratione in Babyloniam vſque ad aduentum Chriſti Domini. Sexta ab aduentu Domini vſque ad finem ſeculi laborātium cum qua currit. Septima alterius ſeculi, ſcilicet quieſcentium, & in iudicio incipiet. Octaua quæ erit reſurgentium. Sex ætates hominis ſecundum Aug. vbi ſuprà ſunt, Infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuētus, grauitas, ſenectus, quorum tempora ſic diſtinguuntur. Infantia vſque ad ſeptimum annum. Pueritia vſque ad xiiij. annum. Adoleſcentia vſque ad xxv. annum. Iuuentus vſque ad l. annū. Grauitas vſque ad lx. annū. Senectus à ſexageſimo vſq; in finē, de his ætatibus meminit Bonauē. di. xl. li. iiij. circa tex.

¶ ÆTERNVM vario modo accipitur in ſcriptura, vt & notat Alex. de Ales. iij. parte ſummæ, parte ij. in materia ſacrificiorū, & alij di. xxxj. li. j. ſen. Primo modo propriiſſimè, & ſic æternum dicitur, cuius non eſt finis nec principium durationis aut ſtabilitatis, & ſic ſolus Deus dicitur æternus. Vnde Eccleſ. 18. Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul. Et dicitur, æternum quaſi extra terminum vel terminos, quia caret principio & fine, vt & notat Guiller. Scotiſta di. ix. libr. j. & etiam Albertus Magnus ſuper iiij. Phy. tract. vlti. & propriè loquendo ſolus Deus eſt æternus, & ſic ſoli ſibi conuenit æternitas. Vide Thom. di. ix. li j. q. ij. art. j. hoc modo dicit articulus Pariſien. Ponere plura æterna eſt error. Secundo modo propriè pro eo quod habet principium, ſed non finem in duratione vel in ſtabilitate, ſicut ſunt perpetua, & ſic dicitur vita æterna. Ioan. 17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te. Similiter & ignis inferni æternus. Matth. 25. Ite in ignem æternum. Tertio modo communiter pro eo quod non habet finem in humana acceptione, quia, ſcilicet non conſtituitur finis in humana affectione. Sicut illud 3. Reg. 1. Viuat Rex in æternum vel in humana recordatione. Ioſue 4 Idcirco poſiti ſunt iſti lapides, ſcilicet extracti ex Iordanis alueo in monumentum filiis Iſrael vſque in æternum, vel quia in hominis cognitione nō conſtituitur finis, vel non determinatur iure poſſidendi. Ioſue. 14 Quarto accipitur ſecundum quid pro eo quod non habet finem ſignificatiuè, ſicut circūciſio data Abrahæ, dicitur fœdus ſempiternum. Gen. 17 quia figurabat ęternum, vt dicit Glo. Similiter ſacerdotium Aaron dicitur æternum, quia ſignificat æternum Chriſti ſacerdotium. Quinto dicitur æternū ſecundū quid etiā conditionale, eo quod nō determinatur finis durationis, ſed ſub cōditione, ſic illud de Dauid regno dicit Dominus: Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternū, intelligitur cum conditione ſi ſeruaſſent poſteri Dauid mandata Dei, &c. Similiter de poſſeſſione terrę promiſſionis ab Iſrael. Vide & de hoc S. Bonauē. di. ij. ar. iij. li. iiij & fratrē Pelbar. lib. j. roſa. Theol. Modos ęterni ponit tres Iacobus de Valētia ſuper illud Pſal. Iurauit Dominus & non pœni eum, tu es ſacerdos in ęternum. Primo inquantum eſt ſine termino, & ſine fine & ſucceſſione, quia eſt tota ſimul & perfecta poſſeſſio vitæ interminabilis, ſic ſoli Deo conuenit, quia nihil eſt æternum niſi Deus. Vnde æternitatem eſſe in Deo ſecundum Richar. di. xxix. artic. ij. qu. j. libr. j. concludunt ſumma eius actualitas, & ſumma ſimplicitas & eius ſumma immutabilitas; nam ſi Deus habuiſſet initium eſſendi, aut ſi poſſet aliquando non eſſe, tunc non eſſet actus purus, quia haberet aliquid de non eſſe admixtum, imò eſſet compoſitus ex actuali & potentiali vel poſſibili, & ita nec eſſet ſummè ſimplex, nec ſummè immutabilis, ſe-

quitur

quitur ergo neceſſario Deum eſſe æternum, hæc Riebar. Secundo modo, vt dicit Iaco. de Valen. æternũ idem eſt quod coæuum dicens totam ætatem alicuius. Er ſic dicimus quod vir eſt æternus vxori, quia quamdiu vixerit eſt alligatus vxori per totam ætatem & vitam, & econuerſo, & ſic circuncisio fuit ęterna legi & pacto Abrahæ, quia quamdiu durauit lex & pactum & illa ætas, tamdiu perſeuerabat circuncisio, ſcilicet vſque ad Chriſtum, in quo terminauit illud pactum. Tertio modo dicitur æternum, cui nullum aliud tale ſuccedit, & iſto modo lex Moyſi aut circuncisio non fuit æterna, quia alia lex ſucceſſit & aliud ſacramentum. Sed iſto modo lex Euangelica, & ſacerdotium Chriſti eſt æternum, quia nulla alia lex nec ſacrificium ſuccedit, ideo ait Chriſtus Mat. 26. Hic eſt calix ſanguinis mei noui & æterni teſtamenti. Nouum verò inquantum ſucceſſit veteri, æternum inquantum nullum aliud ſuccedit, ſed ſolùm præmium & vera bearitudo. Hæc Epiſcopus Chriſtopoli. Non diſſentit à prædictis Aliacenſ. q. vj. ferè in fine lib. j. & poſt eum Gabr. di. xxxv. q. v. ar. iij. dub. ij. libr. j. Nam æternum ſecundum eum accipitur vno modo propriè pro illo quod verè & realiter eſt exiſtens æternaliter, & ſic ſolus Deus eſt æternus. Alio modo impropriè pro illo quod eſt cognitum æternaliter, ſic intelligunt Auguſti. & alij Ideas eſſe æternas, immutabiles & infatigabiles, nec oriri, nec interire, hæc eſt, ſunt æternaliter, immutabiliter & infarigabiliter cognitæ, nec de nouo incipiunt intelligi à Deo. Hoc itaque modo ideæ ſunt æternæ, id eſt æternaliter obiecta cognita. Et creaturæ poſſunt dici æternæ, quia ęternaliter à Deo cognitæ, ſed non adeo vſitatè dicitur de creatura, ſicut de idea, de qua infrà dicetur.

¶ Aaternum differt ab æuo, Nam æternum dicitur propriè quod eſt ſimpliciter immutabile, tã ſubſtantialiter quàm accidentaliter, vt ait Gab. di. lj. q j. art. iij. li. ij. De quo Boetius in v. de con ſol. proſa vlt. Aeternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio. Vnde æternum ſimul & ſemper habet quicquid habere poteſt, & ſemper eſt quicquid eſſe poteſt, ideo dicitur poſſeſſio tota ſimul & perfecta vitę interminabilis. Aeuum eſt quod eſſe nõ deſinit ſiue ſemper fuerit, ſiue eſſe incœpit quantum ad eſſentialia, eſt tamen mutabile quantum ad accidentalia, quia poteſt acquirere perfectionem qua caret, & perdere quam habet. Itaque enim licèt ſubſtantialiter non mutatur, eſt tamen mutabile accidentaliter, vt angelus, cœlũ, materia prima. Temporale verò quod mutatur ſubſtãtialiter & accidentaliter, id eſt quod aliquãdo deſinet eſſe ſimpliciter, & manẽs acquirit quod nõdũ habet, vel impedit quod habet. De quo infrà, & etiã de Aeuo ſuo loco. Accipitur tamẽ quandoq; ęternũ pro ęuo. Aeuum autem idẽ eſt quod ſeculũ vel tempus vel ſpaciũ, quod cum mũdo cœpit eſſe. Tamẽ mundus dicitur æuiternus, id eſt perdurabilis, ſicut ſunt cœli & angeli. Vnde Exo. 15. Dominus regnabit in æternum & vltra, ibi æternum capitur pro æuo, vt innuit Anſel. Vnde & hębraica veritas habet: Dominus regnabit in ſeculũ & vltra.

¶ Evangelium vide infrà.

¶ Evcharistia Græca dictio eſt Euchariſtia, & idẽ eſt quod bona gratia. Et (vt ait Aug. in ſer. de ſacramento altaris) Euchariſtia eſt oblatio benedicta per quam benedicimur, aſcripta, per quam omnes in cœlo aſcribimur, rata per quã in viſceribus Chriſti cenſemur, rationalis, per quã à beſtiali ſenſu exuimur, acceptabilis, vt qui nobis diſplicemus, per eam acceptabiles eius vnico filio ſimus. Illud ſacramentum vt dicit Paluden. diſtinctio. viij. quæſtio. j. libro iiij. eſt ſacramentum digniſſimum, & plus quã ſacramentum, id quod & affatim ibi probat. Hoc ſacramento (vt vult Scot. diſtinctio. viij. quæſt. j. lib. iiij.) nutrimus & in bono conſummamur. Et omnis deuotio in eccleſia eſt ad illud ſacramentum. Et poteſt diffiniri, vt habet Gabr. di. viij. qu. j. libr. iiij. videatur Scotus eadem di.

¶ Evcharistia diffinitur hoc modo. Euchariſtia eſt ſpecies panis vel vini, corpus Chriſti & ſanguinẽ virtute ſacerdotalis conſecrationis verè & realiter continẽs. Gabr. vbi ſuprà. Dicitur, ſpecies, per quod intelliguntur accidẽtia ſenſibilia, color, ſapor, odor, humor, calor, pondus, & ſimilia. Et additur, panis vel vini, quia ſub eis vel aliis quibus illę ſucceſſerunt fuit ſubſtãtia panis & vini. Ex illo ſequitur quod euchariſtia nõ eſt res ſimpliciter vna, quia realiter omnia illa accidẽtia ſub quibus ante conſecrationẽ fuit ſubſtantia panis & vini, vel quę ſucceſſerunt accidẽtibus ſub quibus fuit ſubſtantia panis & vini, vt ſi fiat transmutatio aliqua accidentiũ, puta caloris aut frigiditatis vel etiã coloris poſt conſecrationẽ, ſub quibus tamẽ mãſiſſet ſubſtãtia panis vel vini ſi nõ fuiſſet facta cõſecratio, illę ſpecies prioribus transmutatis, ſuccedentes eſſent euchariſtia, licèt ſub illis non fuerit ſubſtantia panis. Secundò ſequitur quòd ſacramentum euchariſtiæ non eſt actio quædam tranſiens ſicut cætera ſacramenta, ſed eſt res permanẽs, ſcilicet illa accidentia panis & vini poſt conſecrationem remanentia. Tertiò ſequitur quòd ſacerdotalis conſecratio euchariſtiæ non eſt euchariſtia quia trãſit, & illa non continet realiter Chriſtum, ſed eſt via ad ſacramentum euchariſtiæ. Nam per ipſam conſecrationem corpus Chriſti & ſanguis incipit eſſe ſub ſpeciebus, & ideo additur, virtute ſacerdotalis conſecrationis, quia ſine illa præuia non eſſet ibi corpus Chriſti, & ſic habetur quod conſecratio realiter diſtinguitur ab euchariſtia. Nam conſecratio eſt quid ſucceſſiuum, ſcilicet prolatio verborum ſuper debita materia. Euchariſtia verò eſt quid permanens poſt prolationem verborum, quia ſpecies panis & vini quæ etiam fuerunt ante conſecrationem, licèt ante cõſecrationem non fuerunt euchariſtia neque ſacramentum. Dicitur, corpus Chriſti & ſanguinem realiter continens, & in hoc includitur materia, forma, intentio requiſita ad eſſe vel fieri huius ſacramenti: nam quicquid horum deficit non continetur realiter corpus Chriſti & ſanguis, continet autem hoc ſacramentum veraciter & realiter ſanctitatis auctorem, propter quod (vt ait Richar. inter alia ſacramenta eſt altiſſimum, & vt idem dicit: Corpus Chriſti eſt ſacramentum verum & res, res, ſcilicet reſpectu ſpecie panis, & ſacramentum reſpectu corporis Chriſti myſtici, videatur ipſe latiùs. Dicitur etiam, panis vel vini disiunctim & non copulatim, quia tã ſpecies panis ſine ſpeciebus vini, quàm vinum ſine ſpeciebus panis ſunt euchariſtia, quia vtræque continent totum Chriſtum etiam coniunctim, non plus continent quàm alteræ ſolæ. Eſt autem euchariſtia ſacramẽtum principale legis nouæ & euangelicæ, vt habet Gab. vbi ſuprà, quia eſt ſimpliciter digniſſimum & excellẽtiſſimum ſacramentorum, excedit enim alia, vt dicit Scotus di. viij. q. j. quarti. Omnis quoque deuotio Eccleſiæ eſt in ordine ad hoc ſacramentum, propter hoc enim clericus

cum

cum maiori diligentia perſoluit officium diuinum, propter hoc populus deuotius audit miſſam, quàm quodcũque aliud officium Eccleſiaſticum, propter hoc etiã ſinguli diligentius confluunt ad ſacramentum pœnitentiæ, dum iuxta eccleſiæ ordinationem volunt ſaltem in anno ſemel communicare. Excedit itaque ſecundum Scotum vbi ſuprà, hoc ſacramentum alia in ſignificando, in ſignificato, in continendo, & continendi modo. In ſignificando, quia certius ſignificat aliis ſacramentis, alia enim certè ſignificãt quantum eſt ex ſe, tamen quandoque non habent effectum propter indiſpoſitionem ſuſcipientis, quia effectum nõ habent niſi in ſuſcipiente. Iſtud autem nunquam caret ſuo ſignificato, ſcilicet præſentia corporis Chriſti, nec poteſt impediri per maliciam conſecrantis, nec per indiſpoſitionem ſuſcipientis, quia habet effectum ſuum, non ſolùm in ſuſcipiente, ſed extra in ſpeciebus illis in pixide reſeruatis. In ſignificato, quia alia ſignificãt gratiam accidentalem & creatam, iſtud ſignificat gratiam ſubſtantialem increatam, & gratiæ cæterorum ſacramentorum creatricem, quia Chriſtum fontem gratiarum. In continendo, quia alia ſacramenta non continent quod ſignificant, quia gratia non eſt formaliter in ſacramentis cæteris, ſed in ſuſcipientibus ſacramenta. Iſtud autem in ſe realiter continet gratiam ſubſtantialem quam ſignificat. In modo continendi, quia cætera ſacramenta non continent gratiam niſi in vſu, ſicut non ſunt niſi in vſu. Iſtud autem continet permanenter etiam ante vſum, vt patet aliàs. Significant itaque iſtę ſpecies effectum gratuitum duplicem, ſcilicet gratiam ſubſtantialem, & accidentalem. Subſtantialem principaliter, quæ eſt corpus Chriſti, verum quod realiter continetur ſub ſpeciebus, & magis ſignificant illæ ſpecies ex diuina inſtitutione, quàm ex naturali ſimilitudine, ſignificant etiam gratiam accidentalem, quæ dignè ſumẽti in vſu: id eſt ſumptione huius ſacramenti confertur, quia ſicut per panem & vinum corpus reficitur & nutritur, ita per gratiam vita animæ conſeruatur & fouetur. Illa tamen ſignificatio gratiæ ſumenti collatę nõ eſt principalis, ſed aduentitia, quia eucharistia eſt ſacramentum verum, etiam ſi non ſumeretur, licèt ad ſumptionem ſit ordinatum. Significant etiam ſpecies illæ efficaciter corpus verum, quia cõcurrunt ad præſentiã corporis Chriſti ſub eis contẽti tanquam cauſæ ſine qua non certitudinaliter ex aſſiſtẽtia diuina qui pactus eſt cum eccleſia, ſemper exhibere ſuam præſentiam his ſpeciebus ritè conſecratis. Et quamuis Chriſtus in ſacramento altaris ſit quantus, eſt tamen ibi modo ſubſtantiuo, id eſt indiuiſibiliter, & non modo quantitatiuo, vt dicit Petrus Paludenſis q.iij.di.x.li.iiij. & habetur de conſecra. diſt.iij c. ſinguli, &c. In hoc ſacramento ſunt tres actus, vt ſcribit Bruleſer. diſt. viij. q.j. libr.iiij. Primus eſt conſecratio. Secundus eſt ipſum ſacramentum. Tertius eſt ipſius perceptio. Cõſecratio eſt quidam actus ſacramẽtalis præuius ad ipſum ſacramentum, & ſunt verba neceſſaria ad conſecrationem. Vnde conſecratio eſt aliud à ſacramento, & vt ſuprà dictum eſt. Sacramentum ſunt ipſæ ſpecies, ſcilicet albedo, & rotunditas, quia prius erant informantia panem, poſt conſecrationem, illa eadem remanent in ſacramento euchariſtiæ. Perceptio eſt quidam actus ſacramenti, qui eſt via ad hoc ꝙ corpus Chriſti ſumitur à fidelibus, & ad incorporandum caput, ſcilicet Chriſtum ipſi membro, ſcilicet homini fideli, & ipſum Chriſti membrũ capiti. Per hunc actum dignè ſuſcipiens incorporatur Chriſto, & toti trinitati vnitur tanquam membrum capiti, & iſta incorporatio fit per amorem & gratiam, nihilominus in conſecratione datur gratia conſecranti ſi ſit dignus & percipienti. Fuit autem hoc ſacramentum figuratum multipliciter, vt aliàs videri poteſt, & apud Bruleſ. diſt. viij. q.ij. li.iiij. & apud Magiſtrum, & infrà. Diuina quoque potentia & bonitas relucet in hoc ſacramento plus quàm in aliis. Vnde & cætera ſacramenta excellit, vt dictum eſt & quaſi conſummatiuum eſt omnium aliorum, ſicut charitas omnium virtutum. Latiùs ſcibit Bruleſer. diſt. x. quæſt.j. libr.iiij. Et Gab. in ſer. quodam de corpore Chriſti, qui incipit, Memoriam fecit mirabilium ſuorum, &c. & in illo: Eſuriẽtes impleuit bonis. Et ſacramentum Euchariſtiæ dicitur vnum ratione ſigni & cauſæ. Vel quia ratione animæ perfecta dicitur refectio, ſicut dicitur vnum prandium, vna cœna, vbi multa concurrunt ad vnam refectionem, ſcilicet cibi & potus. Dicitur etiam, vnum, quia ab aliis diuiſum & diſtinctum, ſcilicet à baptiſmo & cõfirmatione, vt ſcribit Paludenſ. di. viij. qu.j quarti. Et quia omnia quæ hìc ſunt ad vnum, & idem præfigurandum ordinantur, & ad idem cauſandum, ideo dicitur vnũ. Et hoc ſacramentum Euchariſtiæ poſt agni paſchalis eſum fuit à Chriſto in ipſa cœna vltima Luna xiiij. prima die azymorum inſtitutum. Hinc dicitur Mat. 26. Prima die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicẽtes: Vbi vis paremus tibi man. paſ. Ponit autem S. Thom. quatuor rationes quare poſt cœnam vltimam immediatè ante paſſionem hoc ſacramentum ſit inſtitutum, & conſonat Paludenſ. q.j. artic.iij. Prima, quia ad perfectionem Eccleſiæ cõgruebat quod caput ei realiter coniungeretur. Secunda, quia veritas ſequi debet figurationem, & adueniente veritate, ceſſare debet figura. Tertia ratio, quia hoc ſacramentum eſt memoriale dominicæ paſſionis. Quarta, quia hoc ſacramentum frequentãdum erat, ideo vltimo recedẽte Domino traditur, vt ſic arctius memoriæ imprimeretur. Fuſius recitat has rationes Gabr. di. viij. q.j. ar.iij. dub.iij. libr.iiij. Principalis tamen ratio eſt diuina voluntas cui placuit tunc inſtituere, & quia ſic placuit, bene & congruè inſtitutum fuit, voluntatis enim diuinæ prior cauſa quærenda non eſt, &c. Et quamuis hoc ſacramentum ſit vnum perfectione & ordine, tamen diuerſis nominibus nũcupatur. Nam ſecundum S. Thom. di. viij. ar.iij. qu.j. vocatur hoc ſacramentum Euchariſtia, ſacrificium vel hoſtia, ſinaxis & viaticum, non quin ſignificata per hæc nomina etiam aliis conuenire poſſint. Nam per omnia ſacramenta confertur bona gratia. In omnibus etiam aliquid offertur Deo, & omnia virtutem habent ex ſacrificio quaſe Chriſtus obtulit in cruce. Item per omnia confertur gratia in qua cõmunicant omnes fideles, non reprobi. Similiter omnia nos reficiunt, & viatoribus tantum dantur vt perueniãt ad patriam. Sed huic ſacramento conueniũt per antonomaſiam & excellentiam, ideo hoc ſacramentum primo dicitur euchariſtia quo ad rem ſignificatam & contentam, vt dicit Paludẽſis, ab eu quod eſt bonum, & charis gratia, quaſi bona gratia, quia excellenter per ipſum non ſolùm præſtatur gratia, ſed etiam continetur finis gratiarum, ſcilicet Chriſtus, qui eſt plenus gratia. Vnde Bonauen. d. viij circa tex. l.iiij. ait: Et hoc propriè dicitur euchariſtia, id eſt bona gratia, Tum quia principaliter eſt ibi ratio

boni

boni. Tum etiam ratio gratiæ. Dicitur, & ſacrificiũ vel hoſtia, quia eſt ſimpliciter inſtitutum in memoria ſummi ſacrificij in cruce pro omnibus oblati, & idem ſacrificium continet, & per ipſum iterum filius patri offertur, & ſacrificij fructus ſuſcipienti applicatur. Et quia omnia ſacrificia præcellit corpus & ſanguis Chriſti. Paludenſ. Dicitur, ſinaxis, id eſt communio quo ad finem in via, ait Paludenſ. & Gabr. quia per ipſum communicant omnes fideles ſumentes, nedum in eadem gratia ſpecie, ſed in eodem numero, quia ab omnibus idem Chriſtus numero ſumitur. Dicitur, & viaticum, quo ad finem in patria ad quem perducit. Palu. & Gab. ait: Non ſolùm quia tantum viatoribus datur, ſed quia à Chriſto iam eunte ad patrem datum eſt, & quia principaliter datur tranſeuntibus ex hoc mũdo ad patriã tanquam cibus confortans & deducens ad montem Dei beatitudinis, vt fuit figuratum per panem ſubcinericium datum Heliæ, in cuius fortitudine ambulauit ad montem Dei Oreb, 3. Reg. 19. Conſonat Palud. di. viij. quæſt. j. libr. iiij. Sic dicitur cibus viatorũ. Dicitur, & communio, quia vnit nos ipſi Chriſto, & vnit nos inter nos ipſos, tanquam membra capiti Chriſto inuicem, vt ſcribit Bruleſ. diſt. viij. q. iiij. libr. iiij. Præter tamen illa nomina habet hæc propria, quibus dicitur panis vitæ. Dicitur, & panis angelorum, & ideo quia continet Chriſtum qui eſt beatitudo angelorum, nec angeli manducant corpus Chriſti ſpiritualiter, vt ſcribit Gabr. di. ix. q. j. ar. iij. dub. ij. lib. iiij. quia non manducant ſacramentum. Manducare enim ſacramentum non conuenit angelis neque ſecundum naturam propriam, neque in corpore aſſumpto, cùm manducare ſit actus animæ vegetatiuæ quem angelus exercere non poteſt, vt vult Petrus de Palu. q. j. ar. ij. lib. iiij. Sed manducare Chriſtũ ſi dicit vnionem tantum cum Chriſto per gratiam, ſic angeli manducant Chriſtum. Fuſius Gabr. vbi ſuprà. Dicitur, & hoc ſacramentum, ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, & aliis diuerſis reſpectibus plura alia nomina ſibi attribuuntur in ordine ad fructus quos operatur, & finem quo conducit, & originem vnde procedit. Vnde dicitur cœleſte edulium antidotum ſpiritualis vitæ mirabilium memoriale. Arra animæ, dotalicium ſponſæ, & ſic de aliis. De quibus latè tractatur à Gabr. le. lxxxv. & lxxxvj. in expoſitione canonis. Vſus huius ſacramenti eſt perceptio ſeu ſumptio Euchariſtiæ. Sed vſus conſecrationis via dicitur ad ſacramentum, vt dicit Scotus, quia in termino prolationis verborum incipiũt ſpecies eſſe ſacramentum. Videatur latiùs Dominus Præpoſitus Gabr. ar. iij. dub. ij quæſt. j. di. viij. libr. iiij. Nominatúrque conſecratio à doctoribus quid ſacramentale, quia requiſitum ad eſſe ſacramenti. Et ſumptio eius dicitur actus ſacramentalis, quia ad hunc actum ſacramentum ordinatur. Et cum venerabilis euchariſtia ſit omnium ſacramentorum perfectiſſimum, ideo pluribus ac multipliciter figuris eſt figuratum, vt habetur in Paludenſi. & ſuprà tactum eſt. Videatur poſt Gabr. q. ij. di. viij. ar. j. libr. iiij. & in cano. lect. lv. Magiſter diſt. iu viij. lib. iiij. quatuor principales commemorat figuras, ſcilicet manna, agnum paſchalem, oblationem Melchiſedech, & effluxũ ſanguinis de Chriſti latere. Plura Gabr. vbi ſuprà. Ad licitè verò & ordinatè celebrandum, id eſt ſine peccato & manducandum hoc ſacramentum requiritur ieiuniũ naturæ, niſi adſit infirmitas qua timetur periculum mortis. Et ſi particula non eſt ibi conſecrata (credo inquit Gabr.) quod ſacerdos prãſus non debet conſecrare, ſicut in ſimili pranſus non debet ſupplere defectum ſacerdotis in miſſa deficiẽtis, nec infirmus eſt tunc in periculo, quia excuſat cum impoſſibilitas ſumendi cui ipſe cauſam non dedit, ſicut qui patitur vomitum communicandus nõ eſt, ſed ſufficit illi fides cum deſiderio, ſecundum illud Augu. Crede & manducaſti, & cæt. Item ſi ſacerdos in calice poſt ſumptionem aquam tantum in calice habuiſſe deprehendit, & ipſum ſumendo ieiunium ſoluit, tenetur tamen tunc (ne ſacrificium imperfectum relinquat) de nouo vinum conſecrare & ſumere non ieiunus. Item ſi quis facta cõſecratione meminit ſe non eſſe ieiunum, debet procedere & miſſam perficere, quia in periculis quod maius eſt, eſt magis cauendum, ſed magis eſt relinquere ſacramenta eccleſiæ imperfecta (hoc enim ſacrilegium eſt) quàm deficiente debita qualitate ſeu diſpoſitione ſacerdotis ſumere. Sic etiam ſi ante conſecrationem recoleret, & immineret graue ſcandalum, niſi procederet in hoc caſu, debet procedere cum contritione cordis & propoſito confitendi. Si verò ſcandalum non imminet, tutius eſt ceſſare. Hæc Ataxanus in ſumma. li. iiij. ti. xv. Videatur & Paludenſis q. ij. & poſt eum Gabr. vbi ſuprà.

¶ De euchariſtiæ forma vt notat Gabr. qu. iij. vbi ſuprà. Nulla verba poſſunt aſſignari pro forma, quia & ſi ſunt quædam verba requiſita ad fieri euchariſtiæ, id eſt ad hoc vt ſpecies incipiant eſſe euchariſtia, nulla tamen verba requiruntur ad eius eſſe, quia ſine verbis manet euchariſtia. Verba autem quæ requiruntur ad eius fieri ſunt forma conſecrationis, non euchariſtiæ, vt vult Scotus, & poſt eum Gabr. Et quod Aug. dicit: Accedat verbum ad elementum & fit ſacramentum, per verbum intelligit formam, per elementum materiam. Sed hoc habet veritatem de ſacramentis cæteris quæ conſiſtunt in vſu, ſeu quadam operatione, non autem de euchariſtia quę ſola inter ſacramenta habet eſſe permanens. Vel dicitur quod ad fieri cuiuſlibet ſacramenti requiritur materia & verborum forma, & non ad eſſe vel manere. Et ſic intelligendus eſt Aug. Et ſolæ ſpecies poſt conſecrationem ſunt ſacramentum Euchariſtiæ omnibus aliis ſemotis. Iſtæ autem ſpecies ſunt formæ quędam ſimplices, non cõpoſitæ ex materia & alia forma, quę & ſi materialiter haberent materiam in qua videlicet ſubiectum cui inhærerent in ſacramento tantum ſubiectum non habent, nihil enim ab eis diſtinctum eſt de eſſentia ſacramenti, & ideo huic ſacramento euchariſtiæ non poteſt aſſignari materia neque forma: quæ ſunt de eſſentia ſacramenti, & ideo de forma conſecrationis euchariſtiæ eſt dicendum. Vnde Gabr. vbi ſuprà. art. ij. ait: Conſecrationis diuerſarum ſpecierum euchariſtiæ diſtinctæ ſunt verborum formæ. Alia namque eſt forma conſecrationis ſpecierum panis, alia ſpecierum vini, nec ſimul fit conſecratio vtrarumque, nec vna quantum ad effectum conſecrationis (quæ eſt præſentia corporis & ſanguinis Chriſti) expectat aliam, vt latiùs probat Gabr. Poſſunt tamen ambæ conſecrationes dici vna conſecratio, & duæ earum formæ, vna forma eo modo quo hęc duo ſacramẽta dicũtur vnum ſacramentum & vna euchariſtia. Forma autem neceſſaria ad conſecrandum panis ſacramentum, his verbis conſtat. Hoc eſt corpus meum. Et coniunctio enim vt ſcribit Aliacenſis q. v. & Gabr. quæ additur non eſt de neceſſitate conſecrationis, ſed de

neceſſitate conſecrantis, quia ea etiam voluntariè omiſſa vera eſt conſecratio, licèt conſecrãs mortaliter peccet, quemadmodum etiam is, vt vult S. Bonauen. di. viij. lib. iiij. circa textum, qui formam Eccleſiæ ex certa ſcientia mutat grauiter peccat, & de forma huius ſacramenti videri poteſt. Idem Gabr. lect. xxxviij. & xxxix. canonis. Sed de forma conſecrationis ſpecierũ vini neceſſaria, & præciſa ex ſcriptura canonica nõ eſt ſufficiẽter determinata, quia dubium eſt an aliqua verba præter illa: Hic eſt calix ſanguinis mei, ſint de neceſſitate conſecrationis, an ſequentia etiam ſint neceſſaria, ſcilicet noui & æterni teſtamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Certum tamen eſt quod verba Chriſti in perſona Chriſti prolata in canone miſſæ, ſcilicet hic eſt calix, vſque ad illa, hæc quotienſcunque feceritis, continent in ſe formam conſecrationis. Vnde certum eſt quod his à ſacerdote debita intentione ſuper debita materia prolatis, fit conſecratio, & tranſſubſtantiatio vini in ſanguinem Chriſti, & de hoc require in expoſi. canonis lect. xv. & liij. per totum. De materia huius ſacramenti vide infrà. Hoſtiam autem conſecratam adorans, & ſacramentum ſanguinis ea conditione adorat rectè omnis fidelis, vt ſcribit ſanctus Bonauent. di. xxiiij. qu. j. libr. iij. in fine, ſi perfecta ſunt circa ipſam ea quæ ad conſecrationem ſunt neceſſaria, ſecũdum inſtitutionem diuinam, & ſic nunquam decipitur nec errat, idem ſcribit de hoc di. ix. q. vj. lib. iij. Euchariſtia. Quid ſit ſacramentum, quid res & ſacramentum conſiderandum eſt ſecundum Magiſtrũ di. viij. lib. iiij. quod forma, id eſt ſpecies panis & vini quæ frequenter rerum quæ ante fuerunt, ſcilicet panis & vini vocabula tenent, ſunt ſacramenta tantum, quia ſunt ſigna viſibilia effectus gratuitè inuiſibilis, quorum officium eſt tantum in ſignificando & continendo. Non autẽ ipſæ ſunt (vt ſcribit Gabr. di. viij qu. iij. dub. vj.) gratia vel effectus gratuitus, aut aliquid ſignificatum per ipſum ſacramentum. Nam per rem nihil aliud intelligitur quàm id quod ſignificatur per ſacramentum, & ita ſunt ſacramentum tantum, id eſt ſigna ſignificantia, & non gratiã ſignificata. Corpus Chriſti myſticum eſt res tãtum, quia eſt id quod ſignificatur per ſacramentum, id eſt ſpecies panis & vini, quia ſicut panis ex multis granis conficitur, & vinum ex multis racemis confluit, ita Eccleſia ex multis fidelibus adiuuatur. Significatur etiam per corpus Chriſti ibi contentum & verum, quia ſicut corpus Chriſti ex membris diuerſa officia habentibus conſtituitur, ita Eccleſia ex multis vel diuerſis fidelium gradibus diuerſa officia habentibus aggregatur. Ipſa autem Eccleſia ſignificata non eſt alicuius alterius ſignificatiua, & ſic dicitur res tantum, & non ſacramentum. Corpus autem Chriſti quod ſub ſpeciebus continetur, eſt res contenta, & per ſpecies ſignificata, & etiam ſignum corporis myſtici, & ſic dicitur res & ſacramentum, non capiendo ſacramentum propriè. Sic enim corpus Chriſti ſub hoſtia non eſt ſacramentum, quia non eſt viſibile ſignum, ſed eſt ſacramentum largè, id eſt ſacramenti ſignum. Et per hoc patet quod huius ſacramenti eſt gemina res. Vna ſignificata & contenta, ſcilicet corpus Chriſti verum, & alia ſignificata & nõ contenta, ſcilicet corpus Chriſti myſticum, & hæc in textu declarantur. Sed de manducatione huius ſacramenti videatur in dictione Manducare. Præterea aduertendum quod Chriſtus in cœna vltima, in qua ſacramentum hoc inſtituit prius ipſe ſuſcepit ſacramentaliter tantum, non tamen ſpiritualiter, vt ſcribit Gabr. di. ix. q. j. ar. iij. dub. j. lib. iiij. licet quidam dixerunt oppoſitum quantũ ad vtrunq;, vt idem notat lect. xxxiiij. in expo. canonis. Suſcepit autem eo modo ſacramentum, quo circunciſionem, & baptiſmum, quæ recepit ſacramentaliter tantum, quia tantum ſignum & non rem, ſcilicet peccatorum purgationem. Sumpſit itaque ſacramentaliter, quia ſpecies vt ſeipſum continentes, non ſpiritualiter, quia non ſumpſit rem ſacramenti, ſcilicet ſpiritualem nutritionem per gratiæ augmentum. Et ſic recipere ſacramentaliter tantum eſt recipere ſacramentum vt ſacramentum & non rẽ ſacramenti. Hoc autem dupliciter contingit, vel ex indiſpoſitione ſuſcipientis, & ſic tantum eſt malorum, vel ex perfectione ſumentis, quia habet gratiam in termino non vltra augmentabilem, & hoc eſt perfectiſſimorum Chriſti, ſcilicet & virginis glorioſæ ſtante opinione quod in conceptione filij recepit totam gratiam, ad quam fuit præordinata. Chriſtus autem dedit Apoſtolis ſecundum probabiliorem opinionẽ corpus tale, quale tunc habuit, id eſt mortale & paſſibile, de quo Gabr. dub. iij. vbi ſuprà. Et in expoſitione canonis. lect. xxxviij. & xlvj & c.

¶ De acceſſu huius ſacramenti. Poteſt autem tripliciter intelligi aliquem indignè accedere ad ſumptionem huius digniſſimi ſacramenti, & ſimiliter per oppoſitũ tripliciter dignè accedere. De quo legito Gabriel. di. ix. lib. iiij q. ij. & S. Bonauen. eadẽ di. circa textũ. Vno modo per comparationẽ eius ad id quod ſumitur, & ſic indignè accedit, cuius dignitatis non eſt proportio conueniens ad id quod ſumitur, & ſic accipiendo nulla creatura dignè ſumit, quia dignitatis creaturæ ad dignitatem creatoris, qui in hoc ſacramento ſumitur, ſicut finiti ad infinitum nulla vnquam eſſe poterit proportio. Hinc Iob 25. Nunquam poteſt homo iuſtificari comparatus Deo. Et ſequitur. Ecce Luna non ſplendet & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius, quantò magis homo putredo & filius hominis vermis. De quo idem Gabr. lectio. lxxxij. canonis. Secundo modo per comparationem ad conſecutionem effectus huius ſacramenti, & ſic indignè accedit, qui accedendo non conſequitur ſpiritualem nutritionem per gratiæ augmentum. Tertio modo per comparationem ad culpam, quam manducando contrahit, & ſic indignè accedit, qui accedendo mortaliter peccat, & ita nouo peccato mortali ſe inuoluit. De quo lectio. viij. in expoſitione cano. latiùs. Si autem aliquis (vt ſcribit Paluden. di. ij. qu. ij. libr. iiij.) an ſit in peccato mortali dubitat, aut credit ſe eſſe in eo, & tunc aut hoc eſt ex conſcientia ſcrupuloſa, & temeraria, aut ex probabili coniectura. Si primo modo, debet conſcientiam deponere, ſed quouſque conſcientiam depoſuerit communicare non debet, quia conſcientia erronea ligat, & obligat. Si ſecundo modo debet conteri & confiteri, aliter periculo ſe exponit. Si verò credit ſe non habere mortale ſi fecit quod debuit non peccat, ſed ſibi dimittitur. Si non fecit quod debuit peccat, ſed minus quàm ſciens. Hæc Paludenſ. vbi & alia pulchra de manducatione ſcriptis reliquit. Et diſtinguitur modus ſecundus à tertio, quia ſtat aliquem accedendo nõ recipere gratiam, non tamen incurrere offenſam, vt dicit ſanctus Bonauentur. quæſtio. vij. diſtinct. ix. libr. iiij. & Alexander. parte iiij. quæſt. xlvj. membr. iij. articul. ij. Cancellarius

cellarius in de floribus de euchariſtia. Item ſuper Magnificat tract.ix.parte iij.ſanctus Thom.parte iij. qu.lxxx.articu.iij. Vnde ait Bonauentura. Dignè manducare eſt ſufficienter ſe præparare, ſcilicet peccati omnis expulſione, reuerentia, & dilectione: & hic modus opponitur indignitati ſecundo modo dictæ, & idem habet Alexand. vbi ſuprà. Quidam autem (vt idem vult Bonauentur.) ſunt qui ſecundum veritatem ſufficienter ſe præparant, quidam ſecundum probabilitatem, quidam neutro modo ſe præparant, imò contemnunt. Qui ergo ſufficienter ſe præparat, manducat dignè: qui ſe nullo modo præparat, manducat indignè. Qui autem minus ſufficienter ſe præparat, ſcilicet ſecundum probabilitatem potius quàm veritatem, non manducat dignè, quia non ſe præparauit dignè ſufficienter, nec indignè, quia ſe præparat probabiliter, talis quamuis nõ recipiat gratiam, non tamen incurrit offenſam. Sanctus Bonauentu. Vide Gab. diſtinctio.ix. quæſt.ij. articul.j. libro iiij. Accedens autem ad ſacramentum euchariſtiæ manente in ſe peccato mortali redditur indignus ſecundo modo, non tamen ſemper tertio modo, vt probatur de illo, qui poſt ſui probationem ſufficientem manet in eo peccatum mortale, qui gratiam non conſequitur ex opere operato, & tamen non peccat nouo peccato mortali. Sed manducans Euchariſtiam in mortali altero trium modorum, ſine ſui probabili probatione, peccat nouo peccato mortali in ſacramenti ſuſceptione, quia eſt ſimpliciter indignus cibo vitæ, cùm ſit ſpiritualiter mortuus, & eſt contemptor Dei pro eo quod negligit ſe probare, & per conſequens manducat ad iudicium, & ita peccat nouo mortali, vt dicit Gabr. articu.ij. vbi ſuprà. Et non ſolùm mortale, ſed etiam quædam alia reddunt accedentem indignum culpabiliter, quia accedens ſine mortali contra prohibitionem eccleſiæ, quamuis non habeat in ſe culpam mortalem, vt poteſt contingere in excommunicato per errorem, tamen à ſuo iudice quod fieri poteſt ſine culpa iudicis. Latiùs explanat Gabr. concluſione iij. vbi ſuprà. Vnde Richard. quæſtion.iij. diſtinctio.ix. articul.ij. vult quod interdicti, ſuſpenſi, & excommunicati vel etiam iniuſti excluduntur à ſuſceptione huius ſacramenti. Item ſi quis incidit infirmitatem, propter quam non poſſet ſumere ſacramentum ſine irreuerentia, & nihilominus ſcienter ſumeret, indignus ſumeret, & de hoc vide Gabriel. lectio. vij. viij. & ix. vbi habentur caſus in quibus abſtinendum eſt, licèt abſtinens ſit ſine culpa. Vide & Richard. de pollutione nocturna vbi ſuprà, quando impediat vel non dignam ſumptionem, ſed de hac ſuo loco videbitur. Maior inſuper præparatio requiritur ad dignè conſecrandum quàm ad dignè ſumendum, quia quicquid requiritur ad hoc, requiritur ad illud: quia conſecrans tenetur ſumere. Et ad conſecrandum dignè multa alia requiruntur, ſcilicet ordo, veſtes, locus, tempus, orationes certæ, ieiunium naturæ, quædam alia, de quibus vide in expoſiti. cano. à lect. vij. vſque ad lect. xv.

¶ Qvibvs danda ſit vel neganda euchariſtia, & ſic de diſpenſatione huius ſacramenti parum pernotandum ſecundum Doctores Alexandr. parte iiij. quæſtione xlix. Richard. & Durandum & Gabriel. articulo iij. diſtinctione ix. quæſtione iij. libro iiij. qui rem copioſè diſſerit. Vnde ſecundum prædictos ſi peccator occultus petit in publico, tunc curatus ſuus tenetur ſibi dare, quia contra eum non habet legitimam exceptionem, quam ei in publico obiicere poſſit, & ne ſit proditor criminis vel reuelator confeſſionis, nullus peccator occultus in publico nominatim eſt arguendus nec confundendus. Si autem eſſet maniſeſtus, poteſt negare. Plura Gab. vbi ſuprà. Nec in hoc curatus participat aut conſentit peccato recipientis, nec facit contra charitatem proximi dando quod nouit mortiferum accipienti, nec ſic peccat dãdo, quia facit quod debet, & cauet quod cauendũ eſt, ſcilicet proditionem criminis occulti, & ſcandalum proximorum, plus quoq; cauẽdum eſt peccatum proprium, quàm alienum, quia ordinata charitas à ſe incipit. Nullus autem faciendo quod debet, facit cõtra charitatem proximi, etiam ſi quod facit proximo per accidens noceat, dum nocumentũ non per ſe ſequitur actum dantis, nec eius voluntatem. Vnde non dixit Dominus non dare ſanctum canibus, ſed nolite ſanctum dare canibus. Matth. 7. Nolite, id eſt non habete voluntatem aut complacentiam dandi ſanctum canibus & immundis, nec in aliquo caſu danda eſt hoſtia non conſecrata pro conſecrata, quia in ſacramento veritatis nulla debet eſſe fictio. Per hoc etiam daretur occaſio idolatrandi recipienti, quia ſecundum Aug. prius debet ſumens adorare, & ſic adoratum recipere. Vide de hoc Palud. q. iiij. ar. j. di. ix. lib. iiij. qui ponit xj. propoſitiones in genere de diuerſis peccatis, remitto lectorem ad Gabr. vbi ſuprà. ex quibus omnibus infert Palu. hãc propoſition. quod publicæ meretrices, & publici vſurarij ſunt omnino ab altari arcendi, niſi pœnitentiam egerint, itá quod poſt pœnitentiam priuatam poſſint admitti ad euchariſtiam ſecretò, non autem in público, niſi poſt publicam pœnitentiam propter ſcandalum. Nã manifeſta delicta non ſunt occultè corrigenda, ſed debent ædificari de pœnitẽtia, qui fuerunt ſcandalizati ex culpa. Vnde vel ſacerdos debet iniungere pœnitentiam publicam, vel debet publicare quòd ipſe eſt verè pœnitens, extra de pe. & re. c. j. de vſuris. Conſonat Anton. parte iij. ti. xiiij. c. xij. §. ij. Et Richard. di. ix. q. iij. ar. ij lib iiij. S. Bonauen. q. iiij. Alexan. par. iiij. qu xlix. mem. j. Guido de monte Rotherij parte j. tract. iiij. c. ix. Aſten. in ſum. lib. viij. ti. xvij. artic. iiij. S. Thom. di. ix. quarti. qu. v. ar. j. Ex dictis itaque habetur ſecundum Rich. poſt Alex. quod nulli infami notorio, vt ſunt hiſtriones, magi, ſortilegi, duellatores, torneatores, aleatores & artes prohibitas exercẽtes, & manifeſtè in mortali peccato ſordẽti danda eſt euchariſtia, niſi pœnitentiã peregerint, & ad Dominum reuerſi fuerint. De quo videto Gabr. dub. iij. vbi ſuprà. Nec dari debet euchariſtia his in quibus non eſt tanta rationis perfectio qua poſſint & cognoſcere per fidẽ in hoc ſacramẽto contineri Chriſtum Deum verum & hominem natum ex virgine, paſſum, reſurrexiſſe à mortuis, aſcendiſſe ad cœlos, & inde venturum iudicare viuos & mortuos. Non debent inquã iſti accedere, vt de pueris dicit Alex. mem. v. quæſt. xlix. parte iiij. & ſic dicit quòd pueris minoris ætatis, puta qui ſunt x. vel xj. annorum, ſi in eis viget diſcretio iudicij & capacitatis eius qui in hoc ſacramento continetur, non autem infantibus & tali rationis iudicio carentibus. Sic de energuminis, phreneticis, amẽtibus, idem eſt ſentiẽdũ vſu rationis priuatis, niſi habuerint lucida interualla in quibus diſcretionem habent huiuſmodi cibi, & aliàs non habent impedimenta, in his communi-

cari poſſunt, Impuberes verò omnino carentes diſcretione, ante ſeptennium cōmunicandi non ſunt, licèt Græci contrarium faciant. Et Alex. videtur declinare ad hoc quod nulli danda eſt euchariſtia, quæ non poteſt habere deuotionem nec fidem actualem qua aliquo modo attendit quid ſumat: requiritur enim ſecundum apoſtolum prima probatio ſui, & diſcretio huius cibi. Vide & latiùs Gab. dub. iiij. vbi ſuprà. Phreneticis verò & amētibus ſi carent vſu rationis & diſcretione, danda nō eſt euchariſtia, &c. Nec danda eſt euchariſtia ſuſpectis ad probationem vt crimen eorum deprehendatur, Id quidem eſſet tētare Dominū, ſed Deus tentandus non eſt, Deut. 6. & Matth: 4. Fuſius Gabr. dub. v. vbi ſuprà. Et hæc de diſpenſatione huius ſacramenti, in quo continetur verè & realiter corpus Chriſti, quod ſumpſit de Virgine, pependit in cruce, & regnat glorioſum in cœlo in ſede maieſtatis paternæ, id quod eſt de ſubſtantia fidei catholicæ & cunctis fidelibus notum. Et habetur latiſſimè in expoſitione canonis lectio. xxxix. Concordat Gorteſius, vt infrà dicetur de fructu huius ſacramenti, in fin.

¶ De accidentibus ſacramenti altaris. Communis autem eſt opinio omnium catholicorum, accidentia ſacramenti altaris eſſe ſine ſubiecto, & vt habet Petrus de Palu. q. iij. diſt. xij. lib. iiij. qui & recitat triplicem modum dicendi ibidem, & ſentit quòd per nihil additum, ſed per ſolam diuinam virtutem ſubſiſtunt, &c. Poſſumus verò in ſacramento altaris attendere duplicia accidentia, vt & notat Gab. di. x. q. vnica, ar. j. libr. iiij. quædam quæ fuerunt in pane & vino, & manent pane & vino deſinentibus, quæ intelliguntur per ſpecies panis & vini, & ſunt ea quæ ſentiuntur poſt conſecrationem, quæ non afficiunt corpus Chriſti, ſed continent ipſum per realem ipſius præſentiam, & illæ ſunt realiter ſacramentum euchariſtiæ, hæc ſunt calor, odor, ſapor, pondus, color, humiditas, & ſimilia quæ ibi ſentiuntur, & ita poſt conſecrationem ſicut ante. Alia ſunt accidentia corpori Chriſti inexiſtentia per inhæſionem vel prædicationem, quæ ſicut corpus Chriſti in ſacramento præſens nullo ſenſu percipiuntur, quæ etiam eidem corpori inſunt in cœlo vel ineſſe poſſunt. Vnde notandum quod corpus Chriſti quantum ad omnia ſua ſubſtantialia & accidentia ſibi in cœlo inhærentia eſt in toto ſacramento & qualibet eius parte tā magna quàm minima, quo ſequitur quod corpus Chriſti non eſt in ſacramento circumſcriptiuè, ſed tantum in loco diffinitiuè, vt & ſuprà dictum eſt, eo modo quo anima intellectiua eſt in carne tanquam in loco capiendo locum largè. Et quamuis in euchariſtia ſit quantitas qua corpus Chriſti eſt quātum in cœlo, non tamen per eam eſt quantum vt eſt in ſacramento. Et hæ duæ ſunt concedendæ: Corpus Chriſti quantum longum, latum ſic vel ſic figuratum eſt in ſacramento, ſed non illæ. Corpus Chriſti eſt quantum, longum, latum, figuratum, vt eſt in ſacramento. Harum differētia patet ex logica, quia prima tantum valet, Corpus Chriſti quod in cœlo habet partes extra partes ſecundum longum & latum extenſas & figuratas hoc corpus eſt in ſacramento. Secunda valet tantum. Corpus Chriſti habet partes extra partes & figuram in ſacramento. Gabr. vbi ſuprà. Et de facto nulla fit actio vel paſſio, aut quæuis mutatio in corpore Chriſti, & eius accidentibus, per quam experimētum accipi poſſit præſentiæ ipſius ſub ſacramentalibus ſpeciebus. Ratio, quia voluit Deus ſacramentum illud & myſterium eſſe ſenſui occultum & parere fidei: ſic fides careret merito, ſi humana ratio credenda cognoſceret naturali experimento. Latiùs Gabr. vbi ſuprà, & lect. xlv. canonis. Item non ſolùm in diuerſis locis eſſe poteſt corpus Chriſti diffinitiuè & ſacramētaliter, ſed etiā ipſum & aliud corpus quodlibet eſſe poteſt per diuinam potentiam in pluribus locis circumſcriptiuè & commenſurabiliter: quia poteſt conſecrari à duobus presbyteris ſimul in diuerſis altaribus celebrantibus, & conſecratum conſeruari in diuerſis ac diſtantibus reſeruaculis, & vbique eſt totus Chriſtus. Et quamuis in conſecratione eccleſiæ corpus Chriſti incipit habere nouum locum ſub hoſtia, non tamen deſerit cœlum, nec mouetur deſcendendo per medios orbes & aera. In conſecratione quoque euchariſtiæ corpus Chriſti mutatur locali mutatione: acquiritur enim quod prius non habuit, ſcilicet, nouum locum. Sed illa mutatio non eſt ſucceſſiua, ſed inſtantanea, id eſt tota ſimul, & per hoc non dicitur motus localis. Item ad motum localem hoſtię ſimul mouetur localiter corpus Chriſti, & ſucceſſiuè, quia motis ſpeciebus euchariſtiæ, eodem motu ſimul mouetur corpus Chriſti ſub eis realiter contētum. Item corpus Chriſti non mouetur à ſacerdote hoſtiam mouente, nec per ſe, nec per accidens, mediatè vel immediatè, ſed à ſolo Deo primo, & immediatè, vel ab anima Chriſti cum Deo concurrente, quia corpus Chriſti in hoſtia eſt improportionabile, virtute mouentis, & ideò motis ſpeciebus, ipſe immediatè mouet corpus ſuum. Sic & anima Chriſti, quia glorioſa, & diuinæ voluntati conſentanea, habens corpus ſuum in plena poteſtate, ipſum mouere poteſt ad omnem locum in quo nouit Deum ipſum velle mouere. Nec omnis proprietas logicalis conueniens corpori Chriſti vt eſt in cœlo, conuenit eidem vt eſt in ſacramento, & econuerſo. Patet quia in cœlo eſt localiter, & circumſcriptiuè, in ſacramento non ſic, ſed diffinitiuè. Item ſtat ipſum in cœlo moueri localiter & in ſacramento quieſcere. Item in cœlo ſentit corporaliter & organicè, non ſic in ſacramento, & ſecundum hoc in eadem prædicata ſibi conueniunt vt eſt in cœlo, & vt eſt in ſacramento, licèt eadem conueniant hîc & ibi, quia dum mouetur in cœlo, verū eſt dicere quod corpus Chriſti exiſtens in ſacramento mouetur, ſed non vt in ſacramento, & ſic de aliis. Hæc & ſuperiora diffuſè & abundè tractantur à Gabr. diſtin. x. artic. ij. in multis concluſionibus, & in expoſitione canonis lect. xliij. xlv. xlvj. xlvij. De actione quoque accidentium huius ſacramenti videatur latiùs Gabr. diſt. xij. q. j. lib. iiij. vbi dicit quod accidentia illa ſunt qualitates ſenſibiles, quæ apparent poſt conſecrationem in loco vbi fuerat panis vel vinum, vt ſunt calor, ſapor, &c. quæ accidentia poſt conſecrationem manentia per ſe ſtant nulli ſubiecto inhærentia, vt & prius dictum eſt. Et hę ſpecies ſacramentales reſpectu paſſi extrinſecus applicati habentis ſubiectum tranſmutabile, habent eandem vim agendi ſeparatæ, quam haberent ſi ſubſtantiæ panis & vini forent coniunctæ. Vide latiùs eum ibi, & in canone.

De materia conſecrationis euchariſtiæ, de qua videatur Paludenſis diſ. xj. q. j. lib. iiij. & poſt eum Gabr. q. ij. eadem di. Vnde panis eſt materia conſecrationis euchariſtiæ, & hoc tenet fides religionis, & habetur extra de ſum. tri. & fide ca. c. Firmiter, & in c. Cum Marthę. de cele. & de conſecra. di. ij. in multis ca

tis capitulis. Et dicitur notanter, panis, quia non paſta aut ſarina aqua mixta ſen pulmentũ eſt materia cõſecrationis corporis, vt in expoſitione canonis. lect. xxxv. dicitur. Nec probatur quod in ſolo pane triticeo fiat ſacramẽti euchariſtiæ conſecratio, quia ad hoc nec eſt auctoritas ſacræ ſcripturæ, neque determinatio eccleſię, neque reuelatio, neque experiẽtia vel ratio. Vide de hoc opiniones quas recitat Gabr. vbi ſuprà. & lect. xxxv. canonis. Non tamen excuſatur à peccato, qui in pane non triticeo ſcienter celebrat, niſi vſus eccleſiæ in qua ſacramentum conficit oppoſitum teneat. Quilibet autẽ celebrans aut ſacramenta miniſtrans tenetur ſe conformare conſuetudini eccleſiæ, in qua officium ſuum agit, ideo non conformans ſe conſuetudini peccat, maximè in propoſito vbi dimittit certum, & aſſumit incertum in tanto ſacramento. Certum enim eſt quod in pane triticeo fit conſecratio omni fideli. Sed an fiat in pane non triticeo opiniones ſunt doctorum, quas refert Dominus præpoſitus Gabr. vbi ſuprà. Ad conficiendum autem ſanguinis Chriſti ſacramentum, neceſſarium eſt vinum naturale de vua vitis expreſſum, vt habetur de conſecra. d.ij. In ſacramento. Ponit & alias auctoritates Gab. conclusione iiij. vbi ſuprà. diſtin. xj. Ex quo patet quod nõ in vino artificiali, aut de pomis aut piris expreſſo, nec in vino botris incluſo, nec in agreſto, nec in balſamo, ſecundum Petrum de Palu. artic. v. licet dicatur vinum Engaddi. Sed in vino vernatiano, Græco, Cretẽſi (quæ ſunt vina propriè dicta) poteſt fieri conſecratio. Nec de clareto, ſi ſpecies vini mutata eſt. Nec in aceto perfecto, cùm tunc non ſit vinum, ſecùs ſi tendit ad acedinem, ſecundum Petrum de Palu. Verum de aceto diſtinguit Alex. Vide lect. canonis xxxv. In muſto tamen expreſſo, licèt non defæcato poteſt fieri conſecratio. De admixtione aquę cum vino in calice dicit Gabr. concluſione v. vbi ſuprà, quod hæc admixtio requiritur de miniſtri, non de ſacramenti neceſſitate, quia miniſter conſecrans ſi aquã miſcere ſcienter negligit, mortaliter peccat, licèt verè conficiat niſi formam mutando, hæreſim introducere conaretur. De quo & idem lect. xxxv. canonis: dicit, Et debet eſſe aqua elemẽtaris, & non roſacea, vel artificialis, aut ſimilis. Nec ſufficit quod aqua admixta ſit in dolio aut cyatho. Aut per pluuiã, quia illa admixtio non eſt ſacramentalis, vt habet Alexan. Illa autẽ aqua primo conuertitur in vinum, & ita totum conuertitur in ſanguinem Chriſti. De quo Gabr. dub. iij. vbi ſuprà. & lect. xxxv. canonis latiùs ſcribit. Ratio autem quare apponitur aqua in conſecratione vini eſt, quia aqua ſignat populum, vinum autem ſignat Chriſtum, qui eſt caput, & illa commixtio ſignat vnionem cum capite. Bruleſ. diſt. xj. q. ix. libr. iiij. Poteſt & tam in azymo quàm in fermentato fieri conſecratio, vt habet Dominus prępoſitus Gabr. dub. ij. vbi ſuprà, quia vtroque Romana eccleſia vſa eſt in hoc ſacrificio ex certis cauſis, licèt modo in azymo tantùm. De quo videatur ipſe lect. xxxiiij. cano. & Aliacenſis q. v. lib. iiij.

¶ De diuiſione hui⁹ ſacramenti. De quo legito Gab. lec. lxxx. cano. & dub. iiij. q. j. diſt. xij. li. iiij. vbi dicit quod dũ fit diuiſio huius ſacramẽti, ibi eſt vera fractio, quia realis diuiſio partiũ ſacramẽti, quæ partes poſt fractionẽ etiã loco ſeparãtur. Ipſa verò fractio nõ eſt in corpore Chriſti, quod integrũ ac totũ ſub qualibet diuiſionis particula continetur, ſed eſt in ſpeciebus. Illæ enim ſpecies, quia extenſæ ſunt, & partes habẽt ſitu & loco diſtinctas, quæ partes realiter abinuicẽ ſeparantur, frangi poſſunt. Et licèt nõ ſit fractio corporis Chriſti: eſt tamen vera manducatio corporis Chriſti, &c.

¶ De fructu huius ſacramenti, & effectibus, conſulito Petrum de Palude diſt. xij. quæſt. j. libr. iiij. & Gabr. quæſt. ij. eadem diſtinct. Varij autem diuerſis modis & vijs huius ſacramenti fructus colligere niſi ſunt, Gabriel tamen dicit vbi ſuprà, quod ſicut omnes veteris teſtamenti oblationes & ſacrificia figurabant, figuraliter vnicum Chriſti ſacrificiũ per Chriſtum in principio nouæ legis patri in ara crucis oblatum, & in cuius virtute populo profuerunt: ita in illo perfectiſſimo crucis vnico ſacrificio, habemus perfectè quęcunque lex naturæ vel Moſaica ſuis ſacrificijs contulit imperfectè, ſcilicet peccatorum remiſſionem, gratiæ collationem, & gloriæ participationem. Et licèt ſemel oblatus eſt Chriſtus in cruce in aperta carnis effigie: offertur tamen idem in altari quotidie, velatus in panis, vinique ſpecie: non quidem quantum ad ea, quæ pœnam important, ſed quantum ad finem ſacrificij, qui eſt placatio offenſæ patris, & impetratio æternæ ſalutis. Et ideo verè ſacrificium dicitur, quia idem in Euchariſtia offertur, qui in cruce immolatus eſt, & ad eundem finem. Vide ad hoc Gabriel lectione lxxxv. canonis, & lectione lxxxvj. qui diffuſè fructus & effectus huius ſacramenti perſcribit. Et non ſolùm illud ſacramentum eſt ſacrificium, ſed etiam cibus, potúsque animæ ſpiritualis, ſecundum illud Ioan. 6. Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus: & ideo in pane & vino, quo perfecta refectio corporis quotidie adhibetur, & in vita corporali ſuſtentamur, confortamur, & roboramur, inſtitutum eſt, vt per hoc perfecta refectio ſpiritualis nobis ſignificetur. De quo lect. xxxv. & lij. canonis habetur, vbi & agitur, cur ſub duplici ſpecie eſt inſtitutum, propter duplicem ſcilicet effectum: valere enim, vt dicit Ambroſius, ad tuitionem corporis & animæ. Vide latiùs Gabrielem lectione lij. can. hoc item ſacramentum Euchariſtiæ in ratione ſacramenti, non tantùm prodeſt his à quibus ſumitur, ſed etiam aliis pro quibus offertur. Nã preces Eccleſiæ nõ ſunt fruſtrà: exaudit enim ſponſus ſponſam ſuam, Chriſtus, ſcilicet Eccleſiam. Nihilque (vt inquit Paludenſis diſtinctio. xij. quæſtio. j libr. iiij.) in hac vita eſt quod tantùm ſatisfaciat pro mortuis, quantum ſacrificium mediatoris. Et non ſolùm fructificat in bonis & iuſtis, ſed etiam in peccatoribus pro quibus offertur, vt à peccatis conuertantur. Et maiorem fructum affert, quàm ſacrificia veteris teſtamenti: quia efficacior eſt veritas quàm figura. Vide latiùs Gabrielem conclu. ij. quæſtio. ij. diſtinction. xij. libr. iiij. & ſermone iij. de corpore Chriſti, incipit: Eſurientes impleuit bonis. & lect. lxxxv. canonis. Inſuper etiam in quantum cibus animam nutrit & roborat, & reſtaurat deperdita, & reſtaurata augmentat, quia cibus ille viuificat. Ioannis 6. Qui manducat me: viuet propter me. Ad viuificandum autem prædicta requiruntur. Vnde Innocen. de offic. Miſſæ parte iij. cap. vlt. Euchariſtia ſi dignè ſumatur, à malo liberat, & conſeruat in bono, venialia delet, & cauet mortalia. Et per huius ſacramenti virtutem vniuerſæ virtutes augentur, & omnium gratiarum fructus exuberant. De hoc latè Paludenſis quæſtio. ij. artic. iij. diſtinction. xij. libr. iiij. His ſubſcribit Theologorum eloquentia Paulus Corteſius diſtinctio. ij.

ſuarum ſententiarum, libro iiij. cùm ait: Permagni intereſt ſanè ſcire quales effectus conſequantur ſacramentum Euchariſtiæ, in quo ſanè meminerimus ab his gratiæ & gloriæ ſontes oriri, atq; etiam intelligendum eſt eum, qui capitali tabe vexetur, haud eiuſmodi ſacri effectum nanciſci poſſe, ſed ignoſcibilem labem deiicere, munitiq; tanquam lorica quadam contra ſcelera futura. Quinetiam ſciri debet id non modò ad libantem, ſed etiam ad cæteros manere. Cautúmque eſſe lege, ne quis flamen id notiſſimis depeculatoribus, ſiue daniſtis aut damnatis hominibus libandum præbeat. Eodémque modo eos excludi qui naturæ ortu inſani dicantur, qui non ſtolidè deſipiant, tenuémque vim rationis nanciſcantur. Iam illud etiam notum eſt profuſione ſeminis nocturna ſi modò cum capitali tabe fiat, eiuſmodi libum, pocillúmque impediri. Similiſque eſt ratio eorum, qui ante eiuſmodi ſacri libum ientarunt. Nam à ieiunis hoc ſacrificij genus obiri debere putandum eſt. Sed & piatori flamini ſacrificandum priùs eſſe volumus, quàm libum multitudini diſpertiat, nec ei à ſacro ceſſationem dari placet: etiã ſi minimè publici delubri flamen eſſe dicatur. Hæc Corteſios.

¶ De frequentatione huius Sacramenti légere potes ſanctum Bonauent. diſtinct. xij. quæſt. penult. libro iiij. & Richard. eadem diſtinct. artic. vj. quæſtione j. & Paludenſem eadem diſtinct. quæſtio. j. articu. iiij. qui dicit, quod expediat frequenter ſumere, quia ſæpè peccamus, & ſæpè medela indigemus, & concluſione ij. ibidem ait: Expedit quidem in homine qui ſentit per hoc deuotionem augeri, reuerentiam non minui. Econtrà ſi ſentiat homo deuotionem non augeri, & reuerentiam minui: quia nimia familiaritas parit contemptum. Debet aliquando abſtinere & non quotidie ſumere. Indiſpoſito itaque bonum eſt abſtinere, & malum eſt ſibi communicare, ſed diſpoſito bonum eſt ex humilitate abſtinere: & ſi ex maiori charitate iſte abſtinet, & ille ex minori ſumit: ille qui plus habet de charitate, plus meretur de præmio eſſentiali. Sed ſimpliciter loquendo multò melius eſt debitè ſumere, quàm debitè omittere: quia illi ſumenti prodeſt ex opere operato, & datur ei remiſſio peccatorum & augmentum virtutum. Hæc Paluden. quæſt. j. in fine. Cui aſtipulatur Dominus Præpoſitus Gabriel diſtinct. xij. quæſtio. ij. articul. ij. concluſione iiij. qui vult quòd ſacramenti Euchariſtiæ frequentatio eſt laudabilis vel commendabilis indignè ſuſcipiẽti, quamuis cum merito poſſit quis aliquando abſtinere. Laudabile itaque eſt multas ſibi & Eccleſiæ accumulare fructus ſpirituales, ſecundum illud Apoſt. 2. ad Cor. 6. Hortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Et 1. Timo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi: hi autem fructus accumulantur per frequentationem huius ſacramenti. Poteſt & aliquis cum merito abſtinere, quia talis abſtinentia poteſt procedere ex humilitate ſui, & conſideratione immenſæ dignitatis Dei inclinante ad vtrunque charitate, & per conſequens erit meritoria, & ad hoc facit quod Centurio Dominum non recipiens in domum ſuam, ex ſui humiliatione commendatur à Domino. Non tamen videtur quòd abſtinendo præcipuè mereatur, cùm accedendo plus ſignificaret diuinam bonitatem & clementiam. Sed cæteris paribus fructuoſius eſt frequentare ſacramentum Euchariſtiæ quàm ab eius ſumptione abſtinere, vt idem probat Gab. conclu. v. vbi ſupr. quia ſi æquè digni ſunt aliqui, accedẽs plus meretur quàm abſtinens, & hoc ex opere operato, quo ſe priuat abſtinẽs. Copioſius probat Gabr. vide & eundẽ lec. lxxxvij. canon. & Duran. qu. iiij. diſt. xij. li. iiij. Et Palu. vbi ſup. Et licèt nõ peccent (vt Gabr. dicit concluſ. vj. vbi ſuprà) imprudenter tamen agũt & ſtultè qui diſpoſiti abſtinent à ſacramentali communione. Nam accedere non eſt in præcepto, niſi in caſu, vt ſemel in anno & in mortis periculo: de quo lec. lxxxvij. canonis. Stultúmque eſt maiori bono dimiſſo acquirẽdo, apprehendere minus, ſed maius bonũ eſt accedere quã abſtinere. Poteſt & aliquis, vt habet Palud. vbi ſuprà, pluries vel ſæpius vno die celebrare, ſed id fieri nõ debet abſq; rationabili cauſa. Primò in die natiuitatis Domini. Secundò propter defũctũ occurrentẽ poſt Miſſam, qui ſine eo ſepeliri nõ debet. Tertiò ex neceſſitate infirmorum, Quartò neceſſitate peregrinorum debentium in feſtis diebus audire Miſſam. Quintò pro nuptiis. Sextò ſi habeant duas Eccleſias, vnam intitulatam, alteram commendatam, & quilibet populus vult habere Miſſam. Latiùs Palu. hos caſus recitat, quem vide. Sed requiritur quòd ſit ſemper ieiunus ieiunio naturæ: ita quod ablutionem non acceperit. Contra illud eſſe videtur, quod ſcribit Richar. diſtinct. xij. art. vj. quæſt. j. cùm ait libr. iiij. In ſuſcipiendo tamen ſacramentum debet eſſe deſiderium amplioris coniunctionis cum Chriſto, & reuerentia ad ſacramentum. Vnde ſi homo experimentaliter cognoſcit quod ex frequenti ſuſceptione huius ſacramenti, feruor charitatis augetur in ipſo, & reuerentia ad ſacramentum non minuitur, frequenter debet communicare, non tamen in die plus quàm ſemel ar. de conſec. di. prima. Sufficit, vide latiùs eum ibi, ſi placet. Non eſt autẽ de neceſſitate ſalutis laico ſub vtraque ſpecie ſumere, & quãuis hoc nõ ſit illicitũ, quia olim in quibuſdã Eccleſiis erat conſuetum, & hoc modò eſt conſuetum, vt refert Palu. d. xj. q. j. ar. j. in quibuſdam monaſteriis. non tamen expedit, quia per hoc daretur occaſio & fomentũ errori eorũ, qui dicunt neceſſariũ eſſe cõmunicare ſub vtraque ſpecie. Etiã non expedit ſic dare omnibus propter periculũ effuſionis (vide latiùs Gab. q. ij ar. iij. d. xij dub. j. lib. iiij. & alias cauſas lec. lxxxiiij. cano.) Et quamuis ſæpiùs olim, vt habet Palu. ar. v. q. j. d. xij. lib. iiij. tenebantur omnes fideles ad cõmunicandũ, hodie tamẽ ad minus ſemel cõmunicare in Paſchate tenentur, ſecundom ca. Omnis. de pœn. & re. & in articulo mortis, Tenẽtur autẽ omnes celebrãtes communicare quoties celebrãt. Tenentur & curati celebrare per ſe vel per alios Dominicis diebus, & maioribus ſeſtiuitatibus, quibus populus obligatur ad auditionẽ Miſſæ, & quoties neceſſariũ eſt ſubditis. Tenẽtur & ſacerdotes nõ curati ratione ſui officij, ſecundum Tho. & poſt eum Gab. dub. ij. vbi ſuprà. Et quamuis magna ſit vtilitas frequẽter ſumere Euchariſtiã, nõ tamẽ licet eodem die ſæpius cõmunicare extra caſus cõceſſos: de quo vide Gab. lec. lxxxvij. can. & d. ix. q. j. lib. iiij qui ibidẽ de frequentatione huius ſacramẽti multa ſcribit.

¶ De miniſtro huius ſacramenti. Solus autẽ ſacerdos eſt diſpenſator huius ſacramẽti, ſicut & celebrator. vt dicit. Et probat Palu. d. xiij. q. j. lib. iiij. Vnde ab illo ſolo debet diſpẽſari, cuius digiti ſunt ſacrati, qui etiã nõ debet tangere niſi duobus digitis ſacratis. Et nõ ſacerdos non poteſt cõficere: & ſi quis præſumpſerit de facto incurrit in irregularitatẽ. Itẽ hæreticus, & ſchiſmaticus, ſuſpenſus, excommunicatus, vel degradatus

gradatus vel ſimoniacus in ordine. Omnes illi poſſunt cóficere, de quibus latiùs Petrus Paulu. Ad hoc autẽ quòd aliquis ſit idoneus miniſter huius ſacramenti requiruntur aliqua de neceſſitate, aliqua de cógruitate, vt & notat Dominus Præpoſitus Gab. d. xiij. q. j. lib. iiij. De neceſſitate requiritur poteſtas ordinis, facultas ſermonis, integritas intentionis: de quo & lec. j. expo. ca. De congruitate multa requiruntur, quæ ad duo reducũtur, ſcilicet ad remotionem impedientiũ, vt ſunt culpæ mortales aut pœnæ canonicæ: puta irregularitas, excómunicatio, ſuſpenſio, & quædam quæ non ſunt culpæ, nec pœnæ: de quibus lec. vij. & ſequenti, videre potes. Item ornamenta, veſtes ſacerdotales, ſigna, geſtus, orationes. Item locus, vaſa, tẽpus, ſeruitor reſpódens: de quibus lec. xj. cano. & lec. xiiij. dicitur. Solus autem ſacerdos (vt dictũ eſt) diſpẽſator eſt huius ſacramenti, niſi neceſſitate cogẽte, diaconus poſſet diſpenſare, ſi iubetur ab Epiſcopo, vel Presbytero præſente, vel ſi abſens fuerit ſacerdos, tunc neceſſitate ingruente, poteſt diaconus infirmis Euchariſtiã miniſtrare, vt latiùs declarat Gab. dub. vlt. vbi ſuprà. dj. xiij. Laicus verò in nullo caſu ſacramentũ hoc diſpenſare debet (vt ibidẽ dicit) poteſt tamen laicus, vt ibidẽ dicitur, ſacramentũ, ſi inuenerit in loco inhoneſto, & terra, vel luto, ipſum leuare, dum alius cóſecratus non adeſſet, & in loco honeſto ponere: donec ſignificaret ſacerdoti, qui ipſum acciperet & inde aſportaret: hoc enim ad reuerentiã ſacramenti pertinet. In nullo autem caſu poſſunt laici Euchariſtiã conſecrare, hoc enim ſolũ ſacerdotibus eſt cóceſſum, &c. Et de iſtis videatur & Sco. diſtin. xiij. lib. iiij. vbi diffuſè iſta declarãtur, quæ breuiter hic tanguntur: quia licèt ſint vtilia, non tamen ſunt magnæ ſpeculationis. Notandæ quoque ſunt propoſitiones, quas ponit Aliacen. quæſt. v. lib. iiij. Prima, conſecrans in peccato veniali propter hoc non peccat nec mortaliter, nec venialiter, quia de tali non eſt neceſſe confiteri. Secũda propoſitio, conſecrans exiſtens in actu peccati mortalis ex hoc peccat mortaliter, quia ſimpliciter manducat indignè. Vnde videtur quãtum ad hoc idem iudiciũ de conſecrãte & manducãte. Tertia propoſitio, cóſecrans exiſtens in peccato mortali: de quo non pœnitet nec pœnituit, quia præteritum eſt, & de illo nó recolit, ſed hoc ſi non fit ex negligentia craſſa vel affectata, excuſatur. Si verò ex negligentia mala, peccat mortaliter, licèt non ita grauiter, ſicut qui peccat actualiter. Patet, quia 1. Corinth. 11. dicit Apoſt. Probet autem ſeipſum homo. Ideo homo probare, & ſe examinare tenetur, ſecundum poſſibilitatem fragilitatis humanæ, &c. Et ſi hoc faciat, ſufficit. Vnde patet quod ritè & dignè conficiens, non tenetur eſſe in charitate, & cæ. Quarta propoſitio eſt, conſecrans qui peccat mortaliter, quamuis de illo pœnituerit, ſi confeſſus non fuerit, peccat mortaliter: quia tenetur priùs confiteri quàm conſecrare, vel communicare. Cuius ratio eſt, quia nó tantum debet Deo reconciliari, ſed Eccleſiæ ad hoc, vt dignè recipiat ſacramentum Eccleſiaſticæ vnitatis, &c. Et hoc verum eſt ſi occurrat oportunitas confitendi ſine ſcandalo, aliàs non. Ita Petrus Camera. vide & Scotum. Hæc de miniſtro, & per conſequens, de ſacramento Euchariſtiæ digniſſimo, Doctores Aliacen. Scotus, Gabriel, Occam, Paluden. Gerſon, & cæteri multa alia ſcribunt in ſermonibus ſuis. De hoc venerabili Sacramento pauca ſufficiant &c.

¶ EVANGELIVM, dictio Græca eſt euangelion, & eſt bona annunciatio. Nam eu bene, & angéllo, nuncio dicitur. Quare autẽ ſit bona nũciatio, Euſebius libro de præparatione, ſic oſtendit: Euangelium dicimus, quod æternorũ atque incorruptibilium bonorum, quæ certè ſuprema & maxima ſunt, & ex antiquiſſimis prædicta temporibus. Nuper verò ſplendore ſui orbem illuſtrantia cunctis hominibus annunciat, quod non cæcas, caducáſque huius ſeculi diuitias, nec breuem, hanc calamitoſámque vitã, nec inſtabilia corporis cómoda, ſed animarum quæ intellectualis ſubſtantiæ ſunt, à quibus & corporum bona quaſi vmbram conſequentia dependent ſummam, propriámque nobis affert felicitatem. Et vt notat Scotus diſtinct. xj. quæſtio. j. libro j. Non omnia quæ creduntur, & credenda ſunt docentur in Euangelio. Vnde Chriſtum deſcendiſſe ad inferna, non docetur in Euangelio, & tamen tenendum eſt ſicut articulus fidei, quia ponitur in ſymbolo Apoſtolorũ. Ita multa alia de ſacramentis Eccleſiæ non ſunt expreſſa in Euangelio, & tamen Eccleſia tenet illa eſſe tradita certitudinaliter ab Apoſtolis, & periculoſum eſſet errare circa illa, quæ non tãtum ab Apoſtolis deſcendunt per ſcripta, ſed etiã quæ per conſuetudinem vniuerſalis Eccleſiæ tenenda ſunt. Nec Chriſtus in Euãgelio docuit omnia pertinentia ad diſpenſationem ſacramentorum. Dixit enim diſcipulis ſuis in Ioanne: Adhuc habeo multa dicere, ſed non poteſtis portare modò, cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Multa igitur docuit eos ſpiritus ſanctus, quæ non ſunt ſcripta in Euangelio, & illa multa, vt dicit, quædam per conſuetudinem tradiderunt, quædam per ſcripturam. Similiter diuerſa ſymbola diuerſis temporibus ſunt edita contra diuerſas hæreſes. Hæc Scotus. Fuit autem Euangelium prædicatum ab Apoſtolis in vniuerſo orbe terrarum. Hinc dicitur: In omnem terram exiuit ſonus eorum: & ſic nulla fuit pars in mũdo, aut lingua, ad quam modò peruenit Euãgelium, aut per Apoſtolos aut ſucceſſores eorum. Vnde licet Apoſtoli (vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal. In omnem terram, &cæ.) non tranſierunt ad Hunos & Gothos, qui habitabant in orbe ignoto, & inacceſſibili vltra meoticas paludes. Tamen in die natiuitatis Domini omnia idola eorum clamauerunt Regem pacis, & Dominum totius mundi fuiſſe natum in medio mundi. Et ſic congregati omnes Gothi, & Huni, duobus agminibus factis, relictis ſedibus tranſierunt meoticas paludes, ſuper aquas glaciales. Et ſic peruenerunt ad partes noſtras, & per ſucceſſionem temporis baptiſmum ſuſceperunt. Ex quo patet quod ex diuina prouidentia illud factum eſt, vt poſſent audire vocem Euangelicam. Et hoc idem factum eſt apud Aethiopes. Vnde Virgilius in 6.

Huius in aduentu iam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent diuum, & Meotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.

Ex quo patet quod lex Euãgelica per totum mundum fuit publicata, & prædicatio Apoſtolorum per omnes linguas fuit manifeſtata. Vnde ſicut Deus per cœlos & ſtellas mittit naturales influentias ad generandum iſta inferiora, & viuificandum. &c. Ita pariter Chriſtus per ſuos Apoſtolos miſit ſuas ſpirituales & Euangelicas influentias in ſuam Eccle-

ſiam toto orbe diffuſam, ad regenerandos fideles, & nutriendos & conſeruandos. Explicat autem Euangeliũ modos neceſſarios ad ſalutem, & in eo nõ tam perſcrutãdo quàm credẽdo quis nõ ſcandalizatur, vt ſcribit Gerſ. in carmine ſuper Magnif.

¶ Evidentia (vt literis mãdauit Petrus Aliacenſis, quæſt. j. artic. j. libr. j.) eſt duplex; ſcilicet abſoluta, qualis eſt euidentia primi principij, vel reducibilis, ad eam. Alia eſt euidentia conditionata, qualis eſt euidentia noſtri ingenij, quæ eſt circa primam. Euidentia abſoluta ſic deſcribitur. Eſt aſſenſus verus ſine formidine cauſatus naturaliter, quo non eſt poſſibile intellectũ aſſentire, & in ſic aſſentiendo decipi vel errare. Et omnis euidentia eſt aſſenſus, licèt non econtrà. Et dicitur verus ad differentiam erroris, ſeu aſſenſus falſi, vel erronei quantumcunque ſit firmus, tamen nunquam eſt euidens. Dicitur ſine formidine, & hoc ad differentiam opinionis, ſuſpicionis, vel coniecturæ, quæ non ſunt ſine formidine de facto vel poſſibili. Dicitur cauſatus naturaliter, id eſt ex cauſis neceſſitãtibus intellectum ad ſic aſſentiendum ad differentiam fidei, qui licèt ſit aſſenſus ſine formidine, tamen non cauſatus naturaliter, ſed liberè. Dicitur quo non eſt poſſibile, &c. Ad differentiam aſſenſus cauſati per ſyllogiſmum falſigraphum, qui licèt poſſit habere conditiones prædictas, tamen habens illum aſſenſum ſic aſſentiendo decipitur, non per aſſenſum concluſum, ſed per medium concluſiuum. Ponitur & ad differentiam euidentiæ ſecundum quid, ſiue cõditionatè. Vnde euidentia ſecundũ quid, vt idẽ Cardinal. ſcribit vbi ſupr. Eſt aſſenſus verus ſine formidine cauſatus naturaliter, quo nõ eſt poſſibile ſtãte Dei influẽtia generali, & nullo facto miraculo intellectum aſſentire: & in ſic aſſentiẽdo decipi vel errare Et declaratur vt ſuprà, per ſingulas partes præter illã, ſtante Dei, &c. quæ proponitur ad differẽtiã primę euidẽtiæ. Et dãtur iſtæ deſcriptiones de euidentia creata. Hæc Aliaco, qui & in ſequentibus oſtẽdit, quãdo viator de veritatibus poſſit habere euidentiam. Vide eum.

¶ Aevum ſecundũ Rich. de Med. vel. ſuper. ij. di. ij. ar. j. diffinitur ſic: Aeuũ eſt menſura eſſe creati vniformiter ſe habẽtis ad rationem relatã, qua mediãte eſſe cuius eſt paſſio, poteſt intellectus menſurare omnẽ exiſtentiã creatã vniformiter ſe habentẽ. Hæc ille. Et ſecundum Lyram ſuper Eccleſ. 1. Aeuũ eſt quaſi mediũ inter æternitatem & tẽpus, propter quod aliquãdo in ſcriptura ponitur pro æternitate, eò quòd mediũ participat naturã vtriuſq; extremorũ. Vnde Eccleſ. 1. ſcribitur: Intellectus prudẽtiæ eſt ab æuo: exponẽdo de ſapiẽtia genita de verbo vel filio Dei: in quo ſupereminẽter eſt notitia principiorũ, qui dicitur intellectus prudẽtiæ, eſt ab æuo, id eſt ab æterno, &c. Aeternitas quippe caret principio & fine. Tempus autẽ habet principiũ & finẽ, ſicut & motus cœli. Sed æuũ tenet mediũ, quia habet principiũ, ſed ſine fine eſt. Proinde Dionyſ. de diuin. nom. cap. 5. dicit, quod æuum dicitur quieta & tota ſimul vita: vide in dictione Aeternum ſuprà.

¶ Exactio ab exigo verbo, quod ſignificat debitũ peto. Vnde exigere pecuniã quę nobis debetur. Exactores dicũtur qui pecuniã exigũt, ſignificat & exigere, extorquere: inueſtigare, agere, cõſtituere. Greg. in Moral. Exigimus quod debetur noſtro corpori, ſed non impendimus quod ſubiectorũ debetur cordi. Vide & in dictione Præſtatio.

¶ Exaltare ſignificat in altũ eleuare, & per tranſlationẽ ſignificat magnificè laudare: à quo exaltatio. Vnde exaltatio circa Chriſtũ dupliciter habet intelligi, vt ſcribit S. Bon. di. xviij. circa tex. li. iij. Aut ſecundũ rẽ, aut ſecundũ noſtrã cognitionẽ. Exaltatio Chriſti ſecundũ rẽ, eſt ſublimatio Chriſti de ſtatu præſentis vitę ad dexterã patris: & hoc quidẽ fuit in aſcẽſione. Et hæc quidem exaltatio conuenit ei ſecundũ humanã naturã, quę fuit eleuata in cœlũ: & ſic exaltari ad dexterã patris, eſt ſublimari ad potiora bona patris. Alio modo eſt exaltatio ſecũdũ noſtrã cognitionẽ: & ſic dicitur Chriſt' exaltari in cordib' noſtris, quãdo credimus eũ æqualẽ patri: & ſic exaltari ad dexterã patris, eſt exaltari ad ęqualitatẽ patris. Et hoc modo exaltatio cõuenit Chriſto ſecũdũ eã naturã, ſecundum quã habet æquari ipſi patri.

¶ Excommunicatio. De ea copioſè ſcribit Rich. Alex. Aliacen. Gab. lec. xxvj. can. Gerſ. in multis locis, Palud. & cæteri, & in iure plura de ea habẽtur, ideò & paucis abſoluetur hoc vocabulum cũ quibuſdã cõſiderationibus. Dicitur autẽ excõmunicatio, quaſi extra communionẽ poſitio, excluſio vel ſeparatio. Et ſecundũ Alex. de Ales, par. iiij. qu. lxxxj. mẽ. ij. & S. Bon. Triplex eſt cõmunio. Quædã eſt merè ſpiritualis & Interior, quantũ ad charitatẽ & dilectionẽ, quæ eſſe debet omniũ viatorũ ad ſeinuicẽ, ſecundũ quã præceptũ eſt vnicuiq; diligere proximũ ſuũ ſicut ſeipſum, in cuius executione eſt totius legis diuinæ impletio, vt dicit Apoſt. Qui proximũ diligit, legẽ adimpleuit. ad Rom. 13. Et ab illa cõmunione nullus viator excludendus eſt, ſiue fidelis, ſiue infidelis: ſicut nullus viator eſt nõ proximus: & ideo excõmunicatio de qua hic loquebatur (inquit Gabr. d. xviij. q. ij. ar. j. li. iiij.) nullũ ab hac cõmunione ſeparat. Secũda cõmunio merè corporalis in actibus, ſcilicet legitimis, qui ponuntur quinq;, ſcilicet oſculũ, colloquiũ, conuiuiũ, oratio, ſalutatio: & oratio maximè in publico, cõmunio ſacramentorũ, & menſa corporalis refectionis. Tertia eſt quaſi media inter vtraſque, vt eſt cõmunio in ſacramentorũ participatione, id eſt ſuſceptione, & maximè Euchariſtiæ. Primã cõmunionẽ non excludit excõmunicato: tertiã excludit excommunicatio minor, quæ comitatur quodlibet peccatũ mortale: ſecundã tollit excõmunicatio maior, quia iſta includit minorẽ. Null' enim excluditur à cõmunione exteriorũ actuũ, quin ſimul excludatur à cõmunione ſacramẽtorũ. &c. Et excõmunicatio quãdoq; diffinitur, vt accipitur pro excõmunicatione maiore tãtũ, quæ propriè dicitur excõmunicatio. Et verbũ excõmunicatio, in cõmuni locutione ſolũ accipitur pro maiore, quãdoq; tamẽ generali' vt extẽdit ſe ad vtrãq; maiorẽ & minorem. Primo modo deſcribitur ſic excommunicatio.

¶ Excommunicatio eſt cẽſura à canone vel Iudice eccleſiaſtico plata, priuãs à cõmunione hominũ & ſacramẽtorũ. Et dicitur cẽſura, id eſt pœna lata, id eſt inflicta à canone, vt dũ cõſtitutio Eccleſiæ hãc pœnã infligit trãſgreſſori ipſo facto. Dicitur vel à Iudice, vt dũ non à iure ſcripto, ſed per ſententiã Iudicis cõmunione priuatur, dicitur Eccleſiaſtico, quia ſeparatio quæ fit per Iudicẽ ſecularẽ, nõ dicitur excõmunicatio, vt hîc accipit'. Dicitur priuãs, ſcilicet prohibẽdo eũ à cõmunione hominũ, vbi innuitur excõmunicatio maior. Additur & ſacramentorum, quia vtrobiq; excludit. Si diffinire placet excõmunicationẽ minorẽ dimittatur hominũ, & dicatur à cõmunione ſacramentorũ. Excõmunicationem ſic

diffinit

diſſinit Palu.d.xviij q j.ár.j.li.iiij.Excommunicatio eſt ſeparatio licita,ſupple diuinorũ, & à quocunque legitimo actu,ſcilicet politico. Sed per minorẽ excõmunicationẽ homo non ſeparatur à cõmunione fidelium,ſed tantũ à perceptione ſacramentorũ.Per maiorẽ aũt ab vtroq;. Alij aliter diſſiniũt & redit in idẽ. Excommunicatio eſt ſeparatio à communione Eccleſiæ, quo ad fructum & ſuffragia generalia. Per fructũ intelligitur conſortiũ tẽporale & communio fideliũ,per generalia ſuffragia perceptio ſacramẽtorũ:ponit & has diffinitiones S. Thom. poſt Hoſtien. par.v.de ſen.excõmunicationis,& vtraque datur de excõmunicatione maiore. Et vt includit maiorem & minorẽ.Excommunicatio eſt ſeparatio hominis à cõmunione legitima ſacramentorũ. Legitima cõmunio ſacramentorũ eſt qua quis participat ſacramẽtis ſine nouo peccato mortali:illã communionẽ priuat quælibet excõmunicatio tã maior q̃ minor. Minor autẽ tantũ ab illa,& non à communibus Eccleſiæ ſuffragiis,neque à legitimis actibus humanis ſiue in Eccleſia ſiue extra,ſiue in publicis ſiue priuatis;dũtaxat à legitima ſiue digna perceptione ſacramẽtorũ,vt in ca.Si celebrat.de cle.excõmu. Quo patet quod omnis peccãs mortaliter incidit excõmunicationem minorem,nullus enim talis manens in peccato mortali poteſt dignè ſuſcipere ſacramẽtũ. Quinimò ſic ſuſcipiẽs peccat nouo peccato mortali faciẽdo irreuerentiã ſacramẽto.Itẽ hæreticus eſt de iure excõmunicatus, & eius fautores & defenſores. De quo videatur Gab. Nec pro leuibus criminibus & mortalibus eſt infligẽda excõmunicatio,ſed pro grauibus criminibus & mortalibus,nec tamen pro quolibet mortali,ſed pro eo quod aliter corrigi non poteſt,puta cui annexa eſt cõtumacia. Solus autem cõtumax refugit correctionẽ. Hic enim eſt qui Eccleſiã cõtemnit audire. Vide latiùs Gabr.d. xviij.q. ij.art.j.li.iiij. Nec pro damno temporali,aut iniuria tẽporali excõmunicatur,ſed pro mortali peccato, in quo pertinaciter & cõtumaciter perſeuerat. Traditur autẽ quis ſatanæ per excommunicationem,vt vexatus corpore redeat ad pœnitẽtiam, ceſſando à blaſphemia & peccatis,& ſecundũ ſpiritũ ſaluus fiat; & traditur ſatanæ per excõmunicationem,nõ ad læſionem animæ,ſed ad affligendũ corpus. Nã diabolus,vt dicit Bona.ſatan tortor eſt,nõ tantũ animarũ, ſed & corporũ. Excõmunicate itaque ſecũdum præſentis Eccleſiæ ſtatũ, eſt ſatanę tradere ad torquẽdũ corpus nõ animã: nõ iubẽdo, ſed exponẽdo & protectionem excõmunicato ſubtrahendo. Subtrahit enim ſuffagia & ſacramẽta, quibus munitur homo cõtra hoſtis inſidias. Vide latiùs Gabr.vbi ſuprà. Et excõmunicatio ſecundũ ſe,nõ eſt nociua excõmunicato,licèt ſit grauiſſima pœna quã Eccleſia poteſt inferre,vt dicitur xxiiij.q.iij. Corripiãtur,vt illa excõmunicatione,& per hanc ſaluberrimã correctionem ſaluus fiat,&c. qui alioquin non rediret,& non ceſſaret à peccatis. Sicut ſæpius Paulus tradidit quoſdã ſatanæ,vt vexaret eos in corpore,ſed non in anima, vt ſpiritus ſaluus fieret in die Domini,id eſt iudicij vel mortis. Vnde & ſcribit Petrus de Palu.d. xviij.q.j.ar.ij.libr.iiij. Excõmunicatio debet eſſe in Eccleſia, quia illud debet eſſe in ouili, quod eſt neceſſariũ ad bonũ gregis, licèt videatur nociuum vni oui,ſicut q̃ ouis morbida curetur ſi poteſt, ſi non, expellatur, ne totus grex inficiatur. Et ſic,vt ouile Chriſti ſit ſanũ & nõ morbidũ,quãdo vna ouis mortali morbo laborat, monitionibus medetur. Si autẽ per contumaciã appareat inſanabilis plaga eius,tũc ab ouili eiicienda eſt, ne cõtagione peſtifera plurimos perdat. Vnde Apoſt. Tradidi eũ ſatanæ in interitũ carnis,vt ſpiritus ſaluus fiat,ſcilicet eius & aliorũ Hæc Palud. Nec Eccleſia damnificat (vt inquit S.Bona.) ſed ille qui peccat & cõtumax eſt, ſeipſum dãnificat. Sed Eccleſia oſtẽdit eũ damnificatũ,vt ſic ſaltẽ malũ ſuũ erubeſcat & deſerat:de quo latiùs vide Gab.vbi ſup. Quis aũt poſſit excõmunicare,videatur de hoc Palu.d.xviij.qu.ij.li.iiij. Requirit autẽ excõmunicatio iuriſdictionẽ, & ideo non ſubditus excõmunicari nõ poteſt ab eo cuius nõ eſt ſubditus ꝓpter defectũ iuriſdictionis. Excõmunicare enim eſt vſus & actus iuriſdictiõis, vt inquit Palu. Itẽ communitas,vt talis excõmunicari non poteſt,licèt ſinguli de communitate excõmunicari poſſunt. Latiùs ſcribit Gab.vbi ſup.cõclu.v. Mortuus quoq; poteſt excõmunicari,nõ quidẽ quantũ ad ſacramẽta,quoniã ab illis per tranſitũ ab Eccleſia militante (cuius ſunt ſacramẽta) iam ſeparatus eſt,ſed quantũ ad id in quo cõmunicat cũ Eccleſia,hoc eſt quantũ ad ſuffragia generalia Eccleſiæ,& quantũ ad Eccleſiaſticã ſepulturã. Et hoc patet de hæretico cuius hæreſis primũ poſt mortẽ ſuam eſt deprehẽſa, puta in ſcriptis ſuis,hic derelictis,vt in ca.Sane. xxiiij.qu.ij.nec obſtat quod in ca.donatione.e.q.dicitur viuẽtes (non mortuos) ſoluere poſſumus vel ligare:quando ſtatim ſubiungitur exceptio criminis hæreſis,&c. Videatur ad hoc Rich.d.xviij.ar.v.q. iiij. lib.iiij.qui dicit quod excõmunicari poſſunt poſt mortẽ hæretici & ſchiſmatici, & qui hæreticũ conſtituũt hæredem, nec quiſquã pro crimine alterius poteſt excõmunicari:puta vxor pro crimine mariti, nec filius pro crimine patris,nec ſubditi pro crimine ſui domini, neque ecõuerſo,probat Gab. Nec ſubditus ait Palud. extra territoriũ ſuperioris poteſt excõmunicari, vt ſi aliàs furatur. Sed bene participãdo cũ excõmunicato in crimine vel actibus ꝓhibitis (dicit Gab.) poteſt excõmunicari:ſic enim participando peccat,& pro ſuo peccato excõmunicatur. Et excõmunicationis cẽſura nõ ſolũ incurrit per ſententiã Iudicis, ſed quãdoq; ipſo facto ex diſpoſitione ſcripti iuris: probat Gab.conclu.iiij.vbi ſup. Et quæ perſonæ debeãt excõmunicari: videatur copioſè apud Palu.q. iij d.xviij.li.iiij. Et vt excommunicatio iuſtè feratur in certã perſonã ab homine debẽt monitio præuia, cauſa iuſta,forma debita in ſcriptis pronũciata concurrere. Concordat Palu.& tõ latiùs declarat Gabr. Sẽtẽtia quoque excõmunicationis lata ab homine quãuis iniuſta,dũ nõ fuerit nulla timẽda eſt, & nullatenus cõtẽnenda: de quo videatur Ioan. Gerſ.par. j de modo habẽdi ſe tẽpore ſchiſmatis,& part.ij.de materia excõmunicationũ & irregularitatũ. Iniuſta eſt autẽ (inquit Gab.) ſententia, quãdo aliquid deficit quod iuxta canonicas ſanctiones ad iuſtã excõmunicationem requiritur. Requiruntur autẽ multa,ſcilicet quod excõmunicator habeat iuriſdictionem in excõmunicandum non ligatam vel impeditam, & habeat animum corrigendi amore iuſtitiæ,non lædendi ex odio,auaritia. pretio, vel fauore aduerſariorum, vel ſimilibus. Hinc Gerſon parte j. vbi ſuprà,dicit,quòd poteſtas data eſt miniſtris Eccleſiæ,nõn ad deſtructionem,ſed ad ædificationem, ſecundum Apoſtolum,quemadmodũ medicina datur prout conferri poſſit ſanitati, & ſanitas rationi. Sic finis excommunicationis eſt ſubditorum emendatio. Gerſon. Et ex parte communicati requiritur

temeritas & cōtumacia in malo culpæ, vt peccatum mortale. Requiritur & trina monitio, & qund feratur in ſcriptis, & nō poſt appellationem legitimè interpoſitam, & quando aliquid horum deficit, ſententia eſt iniuſta. Diffuſius declarat hoc Gabr. concluſione viij. q. ij. diſt. xviij. lib. iiij. Sententia autem dicitur nulla, quando aliqua iuris conſtitutione eſt irrita. Vnde patet quod omnis ſentētia excōmunicationis nulla eſt iniuſta, ſed non ecōuerſo. Vnde ſi prolata eſt pro iuſta cauſa, ſed animo diſtorto, ſententia talis iniuſta eſſet, & tamen non eſſet nulla, & ſecūdum veritatem nullam ſententiam iuris incurrit, qui ſententiam quæ nulla eſt, nō cuſtodit. Iniuſta autem excommunicatio ex cauſa vel ex parte excommunicati, & tamen nonnulla non ligat apud Deum, ligat tamen apud Eccleſiam. Vnde Auguſtin. ſuper Pſalm. 102. Qui iuſtus eſt, & iniuſtè maledicitur, præmium illi redditur: de quo latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ Excommunicationis effectus (vt habet Gabr. d. xviij. q. ij. ar. iij. dub. j. lib. iij.) in genere. Primus & maximus eſt ſeparatio à diuinis, ſiue ſeparatio à ſpiritualibus. Secundus eſt ſeparatio à communione ſiue à conſortio fidelium in humanis, ſiue actibus legitimis, & ad quemlibet horum reducuntur multi effectus: de quo vide latiùs Petrum de Palud. Et Gabr. vbi ſuprà, qui multa de hoc ſcribit. Ex quo ſequitur, quod cum magis maturitate & non leuiter fulminanda eſt excommunicationis ſententia, propter grauiſſima animarum pericula, tam excommunicandorum, quàm cæterorum, inter quos viuunt & conuerſantur eis participatiū, de quo benè loquitur Scotus di. xix. lib. iiij. oſtendens quod Apoſtoli rarò & niſi pro grauiſſimis peccatis publicis vſi ſunt gladio excōmunicationis: & in omnibus Epiſtolis Pauli non inuenitur quod excommunicauerit niſi ter, vt ibidem declarat Scot. copioſius.

¶ De participatione cū excōmunicatis. Eſt autē multiplex participatio cum excommunicatis, vt ſcribit Gab. q. iij. d. xviij. li. iiij. Quędā in diuinis ſacramētis, ſcilicet & officiis: quædā in actib⁹ legitimis humanis. Quædā in crimine: quædā in actibus cæteris: quædam fit ex contemptu clauiū, vt quando non credit participās poteſtatē excommunicādi cōceſſam hominibus, aut ſi credit, nō aduertit, ſeu curat. Quædā fit ex timore, aut ex amore & fauore excōmunicati & aliorū, tamen cum remorſu cōſcientiæ: quædā fit ex animi leuitate aut incōſideratione: quædā ex ignorātia: quędā ex certa ſcientia: quædā propter lucrū ſpirituale, ad reducendū excōmunicatum: quædam propter lucrū tēporale ſperatū, & aliis modis. Sunt autem certæ perſonæ, & certi caſus excepti in quibus ſine peccato poteſt cōmunicari cum excommunicatis maiore excōmunicatione, vt eſt vtilitas ſpiritualis, & corporalis, ei conſulendo, & petendo conſiliū ab eo debitum & repetendo, vel etiā conueniendo eum coram Iudice. Item lex matrimonij etiā excuſat. Item filijfamiliâs, ſerui & ancillæ, ruſtici ſeruientes, & generaliter qui ante excōmunicationem fuerūt excōmunicato aſtricti per excommunicationē, à debito nō abſoluūtur. Ignorantia enim excuſat, vt ſi ignorat aliquem eſſe excōmunicatum. Itē quantūcunq; quis fuerit excōmunicatus, ſi non fuerit denūciatus, nō eſt vitandus ſecundū decretū cōſilij Conſtan. excepto eo qui manus violētas iniecit in clericū clericali priuilegio nō nudatū. Item neceſſitas excuſat, vt ſi excōmunicatus fame laboraret, aut alia neceſſitate extrema ſubueniendū eſt ei, & ſic excōmunicato poteſt dare eleemoſynam. Hæc omnia & ſingula copioſè declarat Dominus Præpoſitus Gab. vbi ſuprà: qui & recitat duas opiniones, quas vide apud eum. Caſus autē in quibus cōmunicantes huiuſmodi peccant mortaliter, colliguntur ſex, vt & habet Gab. Primus quādo communicat cum excommunicato excōmunicatione maiori in peccato mortali. Secundus quando excōmunicatus eſt excōmunicatus cum participātibus. Tertius dū cōmunicat in diuinis. Quartus dum cōmunicatur contra præceptū ſuperioris. Quintus dum cōmunicat pertinaciter in contemptū clauiū vel Iudicis. Sextus dum fit nimis frequenter. Et addit ſanctus Bona. Septimus dum veriſimiliter credit, quòd per ſuam communionem ſententia Iudicis venit in contemptū. Caſus autē quibus quis incidit excommunicationem maiorē. Vide multos apud Rich. di. xviij. ar. xj q. v. lib. iiij. quos recitare longū eſſet. Ponit & hos Palu. diſtin. ea. q. iij. & fortè melius quàm Rich. Et iſti caſus habētur de immunitate. e. ti. Clericis. Omnis autē voluntariè cōmunicans excōmunicato excōmunicatione maiore, & denunciato in caſibus non exceptis, excōmunicatus eſt ipſo iure, ſiue in diuinis ei cōmunicet ſiue in humanis. Item participās excōmunicato excommunicatione maiore cum ſuis participibus poſt canonicā monitionem incidit Iudicis decreto maiorem excōmunicationem. Item cōmunicans cum excōmunicato maiore excōmunicatione ſcienter in crimine, pro quo talis excōmunicatur eadem maiore excōmunicatione mulctatur. Sed cōmunicans excommunicato maiore excōmunicatione extra caſus prædictos, ſiue in diuinis ſiue in humanis in caſibus non cōceſſis, incidit ſententiam excōmunicationis minoris. Item cōmunicans excōmunicato excōmunicatione maiore in crimine mortali aut in diuinis, aut etiā in humanis poſt trinā monitionem, vel in contemptum clauiū, aut præcepti Iudicis, peccat mortaliter in caſibus nō exceptis. Vide declarationē omnium illorum diffuſè apud Gabr. ar. ij. vbi ſuprà in multis concluſionibus. Effectus autem principalis minoris excōmunicationis eſt ſeparatio à perceptione ſacramentorum: nec poteſt eligi ad aliquam dignitatem Eccleſiaſticā, niſi ignoretur eius excommunicatio ignorantia probabili non craſſa aut ſupina, poteſt tamen eligere & omnia quæ ſunt ſuæ iuriſdictionis (ſi quam habet) exercere. Latiùs vide to apud Gab. di. xviij. qu. iij. art. iij. dub. j. lib. iiij. Habet & excōmunicatio tria nomina, vt ſcribit frater Oſvvaldus in iiij. Roſar. Theolog. ſcilicet excommunicatio, anathema, & ſeparatio. Excommunicatio triplex eſt. Maior quæ ſeparat à communione fidelium & perceptione ſacramētorum. Anathema eſt æternæ mortis damnatio. Secunda excommunicatio dicitur minor, & ſeparat à perceptione ſacramentorum, & non à communione fidelium. Tertia dicitur excommunicatio minor ab homine, quę non cōtrahitur à iure, ſed infligitur ab homine tantùm, & ſeparat à cōmunione fidelium aliquorum, & non ſacramentorum. v. qu. ij. præſenti. Paludenſis ponens plures caſus, quibus quis incidit excommunicationem, vt & tactū eſt ſuprà. Inter cætera dicit, quod clerici ſi plenæ ætatis, non odio vel inuidia vel indignatione, ſed leuitate iocoſa ſe adinuicem percutiunt, non incidunt, ſed videant ne modum excedant Et ſecundum eundem, leuis iniectio manuū in clericū pertinet ad Epiſcopū. Non leuis

(& vt

(& vt dicũt) enotmis læſio ad Papã ſpectat. Et excõmunicatio licèt infligatur, vt medicina ad corrigendũ cõtumacem: infligitur tamen etiã in terrorẽ aliorũ Debet autẽ vitari excõmunicatus, vt caueatur minor excõmunicatio: & primò in crimine: ſecundò in diuinis, vt ſi intrat Eccleſiã tempore diuinorũ debet eiici, ſi noluerit exire: debẽt clerici ceſſare donec exierit: prædicationi tamẽ intereſſe poteſt. Et ſimiliter celebrãs, ſi nondũ incœpit canonẽ, quo incœpto ꝓcedere debet vſq; ad ſumptionẽ incluſiuè, & poſtea ceſſare, ac cõmunionem & complendas in armario aut loco ſecreto cõplere. Ita habet Gab. dub. ij. vbi ſup. Et ſi multa plura reperiãtur & legãtur apud Iuriſperitos, etiã Theologos de excõmunicatione: pauca tamẽ ex multis ſcribere propoſui, vt iuuarẽ rudiores. Ad altiorẽ lectionẽ remitto te ad alios. Et Gabr. multa de excõmunicatione locis ſuprà tactis ſcribit, &c.

¶ EXCVSARE eſt obiectũ crimẽ purgare & repellere. Vnde Cicero de Amicitia: Nulla eſt excuſatio peccati, ſi amici cauſa peccaueris. Aliquid autem excuſare à peccato poteſt eſſe dupliciter, vt ſcribit Gabriel diſtinct. xxij. quæſt. ij. li. ij. Vel in toto, vel in tanto. In toto excuſat quo exiſtente actus aliquis ſimpliciter ad peccatum non imputatur. In tanto, quando propter tale non tollitur ſimpliciter ratio peccati, ſed tamen propter ipſum actus peccati non imputatur ad tantam pœnam, quantam imputaretur illo excuſante non exiſtẽte. Vbi aduertendum, vt idem dicit Gabriel, quod cum omne peccatum actuale ſit voluntarium, & ſolus actus voluntatis eſt intrinſecè bonus vel vitioſus, cæteri actus tantum per conformitatem ad actum elicitum voluntatis ſunt virtuoſi vel vitioſi: & hoc denominatione extrinſeca. Ideo quicquid minuit rationem voluntarij, ſecundum S. Bonauen. quæſt. vj. di. xxij. libro ij. reſpectu alicuius actus, minuit rationem & virtutis & peccati. Et ſi ignorantia ſimpliciter tollit voluntarium, ſimpliciter excuſat à toto. Si autẽ non omnino priuat, ſed aliquãtulum minuit voluntarium, non excuſat à toto, ſed à tanto: hoc eſt non tollit rationem peccati, ſed rationem alicuius gradus grauitatis, quæ peccato ineſſet ſi ignorantia non accidiſſet. Ex hoc concludit ſanctus Bonauentr. quod omnis ignorantia aliquo modo excuſat peccatum, pro quanto aliquo modo minuit rationem voluntarij, pro eo quod priuat cognitionem, licèt ex alia parte quædam ignorantia magis aggrauat peccatũ quàm excuſat, vt ignorantia affectata: quia ideo aggrauat: quia & ipſa eſt volita, & ita auget rationem voluntarij ex vna parte: tamen ſtante illa complacentia ignorantiæ qua quis vult ignorare de actu ſuo an ſit eliciendus, vel non, vt ſic minus retrahatur ab eliciendo, vel continuando actum iam elicitum: ſi dictaret ratio actum non eſſe eliciendum, & nihilominus elicit, maior eſt contemptus, & illum gradum tolleret ignorantia, etiam affectata, vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà.

¶ EXECVTOR, vide in dictione Procurator.

¶ EXEMPLAR ſecundum proprietatem vocabuli, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxxj. quæſt. j. libro j. dicit expreſſionem per modum actus. Vnde exemplar dicitur ad cuius imitationem fit aliquid, ſicut econtrariò imago paſſiui, & dicitur imago quod alterum exprimit, & imitatur: ſicut filius Imperatoris dicitur imago patris, & imago Imperatoris eſt in numo. Latiùs ſanctus Bonauentura vbi ſuprà. Et vt notat Bruleſer diſtinct. vj. quæſt. vlti. libr. j. Exemplar vno modo idẽ eſt quod imago. Alio modo dicitur illud quod eſt in aliquo producente perfectè repræſentans aliquid, & ſic propriè accipitur. Imago verò propriè eſt in aliquo producto expreſſe repræſentante aliquid. Nam quandocunque, aliquod productum expreſſè repræſentat aliquid, dicitur imago propriè: verbi gratia: Pictor volens depingere Cæſaris imaginem optimè, neceſſe habet conſiderare præſentem Cæſarem, ſecundum accidentia eius, ibi Cæſar eſt exemplar, quia id ad cuius imitationem fit aliquid, ſcilicet pictura. Pictura autem dicitur imago, quia eſt id quod exprimit alterum, & imitatur, ſcilicet Cæſarem, quia nõ eſt perfectè Cæſar. Et exemplar eſt duplex (vt idem ſcribit Brule. d. xj. quæſt. ij. lib. iij.) ſcilicet interius, quod eſt aliqua ratio exiſtens in mente artificis, ſecundum quam artifex producit opera ſua ad extra, ſicut domificator per exemplar domus quod eſt actus cognoſcendi, qui eſt ſimilitudo rei cognitæ. Exemplar exterius eſt quædam forma exterior, ſecundum quam artifices mechanici regulant ſuas operationes, & exemplar Græce dicitur archétypos ſecundum B. Tho. in quæſt. de veritate. q. viij. ar. viij. eſt id ad cuius imitationem fit aliquid ex intẽtione agentis. Exemplum verò ſecundum Ciceronem 2. Rhetho. eſt alicuius facti vel dicti præteriti cum certi auctoris nomine propoſitio. Et exemplum eſt quod aut ſequamur aut vitamus. Exemplar autem eſt ex quo aliud ſimile facimus. Item exemplũ eſt res quæ nobis imitanda proponitur: vt puta in Catone, qui ne turpiter ſeruiret, mortem ſibi conſciuit. Itaque exemplar eſt ipſe Cato, à quo ſumitur exemplum. Illud contentum, hoc continens eſt, &c.

¶ EXISTERE, vide ſuprà in verbo Eſſe.

¶ EXISTENTIA Dei in creaturis, vide ſuprà in dictione Eſſe.

¶ EXITVS, vt deſcribit Stephanus Bruleſ. di. j. quæſt. j. lib. ij. eſt productio paſſiua alicuius rei in eſſe reali, ſecundum quam formaliter dicitur produci ab alia re. Et omnis exitus eſt productio, ſed non viceuerſa, quia productio actiua non eſt exitus, & ſola productio realis dicitur exitus. Item nulla res poteſt exire à ſeipſa, nulla enim ſeipſam ꝓducit. Vnde neceſſariò habetur diſtinctio perſonarum in diuinis. Et eſt duplex exitus, ſcilicet, creatus & increatus. Creatus qua vna res producitur ab alia. Increatus qua vna re increata ab alia producitur. Hoc modo Deus pater producit filium. Item duplex eſt exitus increatus, generatiuus & ſpiratiuus. Generatiuus eſt quo filius producitur à patre per generationem exitus iſte prorſus eſt ineffabilis, vt ſcribit Gerſon, parte ij. ſerm. in cœna Domini. Exitus ſpiratiuus eſt quo ſpiritus ſanctus producitur per ſpirationẽ. Exitus creatus ex parte fundamenti ſolum eſt duplex, ſcilicet immediatus & mediatus. Immediatus eſt productio paſſiua, qua producitur creatura immediatè à Deo ſine quacũque cauſa media. Hoc modo Angeli creati ſunt, quia nullo modo, nec extrinſeco, vt ſole aut alio agente, nec intrinſeco, quia abſque materia. Exitus mediatus eſt, quando ꝓducitur res à Deo mediante cauſa ſecunda, vt Sole & homine homo. Angeli autẽ exiuerunt (vt ait Bruleſer vbi ſuprà) à Deo exitu immediato, quia ex nihilo. Deus enim ab initio creauit quatuor, ſcilicet ſpiritus Angelicos, cœlũ empyreum, materiam primam, & tempus: & iſta exiuerunt immediatè à Deo. Item omnis

nis anima intellectiua producitur à Deo exitu immediato, quia abſque cauſa media. Similiter virtutes Theologicales, fides, ſpes, charitas, & gratia, & omnis habitus ſupernaturalis exeunt à Deo exitu immediato, quia nulla cauſa media. Elementa verò & omnia alia corpora exiuerunt à Deo exitu mediato, quia mediante materia prima. Similiter omnia iſta corpora & generabilia exeunt à Deo mediatè, mediante, ſcilicet cauſa media efficiente extrinſeca & intrinſeca. Hæc Bruleſ.

¶ EXORCISMVS & exorciſare Græca ſunt, vt dicit Hugo de Sacramentis, part. vj. cap. x. exorkiſmos, exorciſmus adiuratio dicitur: exorkiſo, adiuro dicitur. Eſt autem adiuratio cõtra diabolum: vt habetur de conſe. diſt. 4. ca. Ante decem dies. Et exorciſtę ſunt, qui ſupra catechumenos ſeu energuminos, id eſt eos qui habent ſpiritum immundum, inuocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, diuina virtute obiecta, adiurantes eum vt egrediatut ab illis, vt ſcribit Gabr. diſt. vj. qu. iij. art. j. libr. j. Et cùm in baptiſmo homo propriè Deo conſecratur longè magis quàm res inanimatæ (quæ cultui diuino applicantur & benedicuntur) etiam baptiſmo exorciſmus præmittitur, vt diaboli poteſtas fugiatur, ne baptiſmi perfectionem impediat: inſidiatur etiam ſaluti hominũ, nec etiam baptizatis ceſſat inſidiari. Habet enim fiduciam vt Iordanis influat per os eius. Iob 40. id eſt inſidiatur, vt peruertat baptizatos. Exorciſatio eſt itaque tam paruulis quàm adultis ante baptiſmum adhibenda, cohibetur poteſtas dæmonis ne impediat Sacramentum tradi baptizandis: multis hoc probat Gabr. auctoritatibus concluſione iij. vbi ſuprà. Et ſecundum Paulum Corte. libr. iiij. ſenten. ſuarum d. j. in fine, dicit quòd exorciſmus fontis dæmonis afflictor & exturbator dicitur. Non autem expellit poteſtatem dæmonis per aliquam virtutem ſibi, tanquam ſubiecto inexiſtentem, neque naturalem nec ſupernaturalem, ſecundum Albertum, Richard. & Paluden. qu. iiij. iuxta finem & Gabr. dub. ij. di. vj. quæſt. iij. libr. iiij. dub. ij. ſed ex diuina virtute ſibi ex decreto miſericordiæ aſſiſtente, virtute enim diuina arctatur diabolus. vt dicit Richar. & Palud. ne de cætero (cæteris paribus) tantum poſſit contra exorciſatum, quantum poſſet ſi exorciſatus non eſſet, nec propter hoc exorciſmus eſt ſacramentum nouę legis, quoniam non eſt ſignum efficax à Deo inſtitutum gratiæ ex opere operato cõferendæ. Non enim inſtitutus eſt immediatè à Deo, ſed ab Eccleſia, cui tamen Chriſtus aſſiſtentiam promiſit, nec præſtat gratiam, ſed tollit impedimentum gratiæ per baptiſmum conferendæ. Expellitur itaque dæmon nõ per rem corporalem vel ſenſibilem ab obſeſſo, ſed ſolum virtute diuina immediatè, vel mediantibus Angelis ſanctis, quod fit quandoque ex merito alicuius deuoti orantis, aut Deo obſequentis pro ſalute obſeſſi. Videatur latiùs Gab. qui & aduerſam refert opinionem, & argumenta eius diſſoluit.

¶ EXORCISMVS eſt triplex (vt notat Brulefer di. vj. q. xij. lib. iiij) Quidam eſt exorciſmus Salomonis, & eſt ille qui fit per aliqua verba ſacra, & per certos characteres, quibus fugantur dæmones. Alius eſt exorciſmus benedictionis, & eſt quando coniuratur aliqua creatura, vt ordinetur ad aliquem actum benedicti: & iſto modo exorcizatur aqua benedictionis. Tertius eſt exorciſmus ſolemnitatis, & ſic diffinitur. Exorciſmus eſt coniuratio diaboli ne noceat baptizando à ſuſceptione ſacramẽti, nec etiam habeat tantam poteſtatem ſuper exorcizatum, quantam haberet ſi non eſſet exorcizatus, & iſto modo exorcizantur pueri & adulti baptizandi per coniurationem diaboli, &c.

¶ EXPROBRATIO ab exprobare, quod eſt improperare, quæ quis præſtitit alij. Et exprobatio eſt ingeſtio improperij in facie. Sed oblocutio eſt occulta detractio. B. Tho. ſuper Pſal. 43. Dicitur autem exprobro ab ex & probrum. Eſt autem probrũ ſcelus ac flagitium, & per Metaphoram pro ignominia accipitur, quæ ex ſcelere ſequi ſolet: vt datum eſt ei probro, hoc eſt ignominiæ aſcriptum. Hinc probroſum dicimus ignominioſum: & opprobare, ignominiæ obiicere, à quo opprobrium pro ipſa ignominia. Item exprobare, ignominioſum aliquid obiicere, vel qualemcunque culpam obiicere. Vnde exprobratio, ipſa probri obiectio. Terẽ. in And. Nã iſti hæc cõmemoratio quaſi exprobatio eſt immemoris beneficij. Cicero de Amicitia. Odioſum ſanè genus hominũ officia exprobrantium. Et Marc. 16. Exprobrauit incredulitatem eorum. à quo exprobrabile. Vnde vnum vitium poteſt eſſe exprobrabilius, hoc eſt execrabilius, deteſtabilius alio, dupliciter ſecundũ Richard. libr. iij. diſt. xxxij. artic. v. q. v. Aut in conſpectu Dei, aut in conſpectu hominum. Primo modo illud vitium eſt exprobrabilius quo magis homo deordinatur à fine vltimo: ſic exprobrabilior eſt in cõſpectu Dei iracũdia, quæ eſt ſuperabundãtia iræ quã intemperantia, quæ eſt ſuperabundantia corporalis concupiſcentiæ reſpectu delectabilium ſecundum tactum & guſtum, & hoc tum ratione fortioris impetus, tum ratione nociuæ læſionis. Plus enim nocet ira quàm intemperantia. Vnde Gregor. 5. Moral. Per iram perditur ſapientia, iuſtitia, & concordia: ſed non perditur ſic iuſtitia & concordia per intemperãtiam, tum ratione effectus, quia efficit ira peiores effectus, ſcilicet homicidium, diſcordiam, & reipublicæ ſtatus turbationem, atque approximat peiori vitio, ſcilicet odio & inuidiæ, quæ contrariantur optimæ virtuti, quæ eſt charitas, ſed intemperantia nullum appetit malum proximo. Eſt & illud vitium ſecundo exprobrabilius, quod magis impedit vſum rationis, & reddit hominem ſimiliorem brutis. Sed loquendo in conſpectu hominum, dicit idem Richardus, quod exprobabilior eſt coram hominibus intemperantia quàm iracũdia, quia Philoſophus 7. Ethi. Turpior eſt incontinentia quę eſt circa cõcupiſcentias, quàm quę eſt circa iram, quia per intemperantiam magis impeditur rationis vſus, & efficitur homo ſimilior brutis. Vnde Philoſophus 3. Ethic. dicit. Intemperãtia iuſtè exprobrabilis eſt, quoniam inexiſtit nobis, non ſecundũ quod homines ſumus, ſed ſecundum quòd animalia, talibus vtique gaudere & maximè diligere, beſtiale eſt. Vnde Pſal. diſſuadendo dicit: Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Hæc Rich. & poſt eum frater Pelbar.

¶ EXTASIS (vt ſcribit Gerſ. par. iij. de myſtica Theol. ſpeculatiua, par. vij. conſid. xxxvj.) eſt raptus mentis cũ ceſſatione omnium operationum in inferioribus potentiis. Et eſt duplex ſecundũ duplicem vim mentis. Vnam cognitiuam, & aliam affectiuam. Prima extaſis eſt raptus in ſpiritu. Secunda raptus extra ſpiritum. Eſtque ſecundum eundem extaſis ſpecies quædam raptus, quæ fit appropriatius in ſuperiore portione animæ rationalis, quæ ſpiritus vel mens, vel intelligentia nominatur, dum mens ita in ſuo

actu

actu ſuſpenſa eſt, quod potentiæ inferiores ceſſant ab actibus ſuis, ſic quod nec ratio, nec imaginatio, nec ſenſus exteriores, imò quandoque nec potentiæ naturales, nutritiuæ, & augmentatiuæ, & motiuæ poſſint exire in ſuas operationes proprias. Raptus eſt minoris efficaciæ in ſuſpendendo, vel impediendo actum inferiorem. Inuenitur tamen etiam in omni potentia ſuperiore reſpectu inferioris. Extaſis verò in ſola mente fit, ſed & actus inferiorum potentiarum, non ſolùm debilitat, ſed tollit funditùs quandiu durauerit. Paulus itaque exempli cauſa in ſuo raptu duo exprimit, quæ concurrunt in extaſis deſcriptione. Exprimitur enim potentia quæ rapta eſt, ſcilicet tertium cœlum ipſius animæ, quod cœlum in potentia cognitiua eſt mens vel intelligētia, & in affectiua eſt apex mentis, vel eius ſcintilla. Exprimitur ſecundo ceſſatio omnium inferiorũ ab actibus ſuis, alioquin quomodo Paulus neſciſſet an in corpore vel extra corpus fuiſſet. Gerſon, vide & in dictione raptus. Et extaſis ſecundum Iaco. de Valentia. tract. ij. prologi ſuper Pſalt. ar. ij. dicitur quidam ſtatus hominis contemplatiui exiſtentis alienati, quaſi extra ſeipſum, & extaſis includit mentis exceſſum, addendo alienationem ab omnibus ſenſibus, & etiam addendo affectum mentis, ſcilicet, quietem in bono contemplando, vel ſtuporem in aliquo terribili ſibi obiecto ex pauore. Et ideo dicit Diony. c. iiij. de diui. no. quod amor diuinus extaſim facit. Vnde tres gradus eleuationis intellectus ſupra naturam ſui, vt eſt exceſſus mentis, raptus & extaſis dicuntur tres cæli contemplationis. Nam exceſſus mentis ſimplex dicitur primum cœlum cōtemplationis. Extaſis verò ſecundum cœlum. Raptus autem dicitur tertiũ cœlum ad quod raptus fuit Paulus, & etiam Ioan. Euangeliſta, quando ſupra pectus Domini in cœna recubuit. Et forſan omnes Apoſtoli in die Pentecoſtes. Hæc Valentia. Vide & differentiam Raptus, Extaſis, & mentis exceſſus in dictione Raptus.

¶ EXTREMA vnctio, de qua videatur in verbo vnctio infrà litera V.

¶ EXVLTATIO eſt expreſſio exterior prorūpens in ſignum interioris gaudij, quia interius gaudium ſui magnitudine ad exteriora prodit ſecundum B. Tho. iiij. ſen. di. xlviij. q. iij. artic. j. Vnde exultatio in magnis gaudiis dicitur, & venit ab exulto frequentatiuo verbo ab exilio, quod eſt exeo, prodo & quaſi ſaltando prorumpo. Et exulto propriè ſignificat ſupra modum exilio atque efferor, & quaſi geſtibus quibuſdam, & ſaltibus affectum animi oſtendo, ſiue ira id fiat, ſiue ſæuitia ſeu voluptate aut alia quacunque affectione, &c.

De litera F.

FABVLA eſt res ad vtilitatem ſiue delectationem hominum conficta, vt ſunt Poetarũ fabulæ. Et dicitur fabula à fando. Paulus Apoſtolus 2. Timoth. 4. Erit enim tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt: ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Super quibus verbis Gerſon parte j. ſermone de tribulationibus ex defectuoſo Eccleſiaſticorum regimine adhuc Eccleſiæ prouenturis, & de ſignis earundem, ſigno viij. ſic dicit: Fabulæ & non ſanæ doctrinæ quidem ſunt, quæ in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, vel in ſublimitate ſermonũ, aut ſecūdũ zelũ & cōtentionē aut inanē gloriā, non in reuelatione ſpiritusſancti, ſed ſecūdũ traditionē hominũ conſiſtũt. Vide & de fabulis Poetarũ, quomodo & Gerſon eas interpretetur parte iij. de myſtica Theolo. ſpeculatiua. parte iiij. conſide. xxiij. & alias, & apud Lactantium & Baptiſtam Mantuan. & alios, &c.

¶ FACERE eſt operari vel in opere eſſe. Et aliquid dicitur dupliciter facere ſecundum ſententiam S. Anſel. in caſu dia. c. j. & poſt eum ſcribit Gabr. di. xlij. q. vnica. artic. j. libr. j. Vno modo poſitiuè. Et hoc dupliciter, ſcilicet vel de nouo efficiendo, vel factum conſeruando. Alio modo negatiuè nō faciendo oppoſitum, ſeu ipſum non prohibendo, cùm tamē hoc poſſet. Et ſic dicitur Deus aliquam rem quæ erat facere, nō eſſe, cùm ceſſat facere eam eſſe. Et ſimiliter ea quæ non ſunt poteſt dici facere non eſſe, quia cùm poſſit ea facere non producit ea vt ſint. Ita etiam ſcribit Dominus Cardinalis Camer. q. xiij. ar. j. lib. j. Hoc modo loquitur & Aug. xij. li. de ci. Dei, c. xvij. Res quas Deus condidit & vt prius non eſſent egit quamdiu non fuerunt, & vt poſterius eſſent, quando eſſe cœperunt. Primo modo ſumitur propriè, ſecundo modo impropriè. Accipiendo facere primo modo, omnē entitatem poſſibilem Deus poteſt facere. Patet ex fide. Vnde Sapien. 7. vbi de ſapientia increata dicitur, quod eſt omnium artifex, & habēs omnem virtutem. Et iterum cùm ſit vna, omnia poteſt. Et Sap. 11. Quomodo poſſet aliquid permanere niſi tu voluiſſes, & ſimilia multa. Accipiendo facere primo & ſecundo modis, omne poſſibile enunciabile Deus poteſt facere eſſe verum, hoc non niſi auctoritate probari poteſt. Ad hoc autē eſt expreſſa auctoritas Matth. 19. Apud Deum omnia poſſibilia ſunt. Secundo per illud Luc. 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum, id eſt omne enunciabile non implicans contradictionem. Tertio per illud. Gen. 18. Nunquid Deo eſt quicquam difficile? Ex illis ſequitur quod Deum eſſe omnipotētem eſt fide creditum, quodque ſe ſolo poteſt in omnem effectum poſitiuum ſine operatione cauſæ ſecundæ, quod ratione naturali probari non poteſt. Vide de hoc Sco. Petrum Aliacenſem q. xiij. ar. j. & Grego. Arimi. di. xlij. lib. j. & Gabr. vbi ſupra.

¶ FACERE aliquid melius quàm facit, diſtinguendũ eſt, ſicut & Magiſter diſtinguit di. xliiij. li. j. & poſt eum ſcribit Gab. eadem di. q. vnica. Nam ly melius, poteſt referri vel ad faciendi modum, vel ad effectũ factum. Si primo modo tunc (ſicut bene dicit Magiſter) ſi modus faciendi ad ſapientiam refertur artificis, non poteſt Deus aliquid melius facere ſiue meliori modo & ſapientia & artificio. Si autem ſecundo modo, concedit Magiſter quod Deus poteſt aliquid melius facere, id eſt aliquam rem meliorem. Per hoc patet an Deus poſſit facere mundum meliorem. De quo conſulito latiùs Camera, q. iij. lib. j. & Gabr. vbi ſuprà. Facere verò aliquid melius quo ad nos, bonum eſt conſilium, vt ſcribit Gerſon parte iiij. in ſer. Septuageſimæ, de acedia. Facere ſemper melius, quod fieri poteſt habita ratione circunſtantiarum perſonæ, temporis, loci, medij, & finis. Et etiam modi ſecundũ circunſtantias, res quæ eſt melior de ſe erit interdum minus bona vel grande malum. Exemplum de illo qui tunc adiret eccleſiā cum ſeruire deberet Domino ſuo in ſua ægritudine, &c.

¶ FACERE & item alia verba producere, concurrere, & huiuſmodi ſignificantia actionem Dei, ſecūdũ Camera. q. xiij artic. iij. li. j. poſſunt capi dupliciter,

& concordat Gabr.qu.vnica.ar.iij di.xliiij. dub.iij. lib.j. Vno modo propriè prout dicunt actum diuinę voluntatis intrinſecũ, & cum hoc habitudinẽ ipſius ad effectum extrinſecũ. Et ſic dicitur ſecundũ vnam opi quod Deus non producit infinitè quicquid producit, ſed inæqualiter, & magis & minus quod maior & minor eſt effectus productus. Alio modo poſſunt capi improprię, prout præciſe dicunt actum diuinæ voluntatis intrinſecum quo Deus vult aliquid eſſe vel fieri. Sic illa opinio eſſet vera quę dicit, quod quicquid Deus producit, infinitè producit quia nihil eſt aliud dicere, Deus infinitè producit a, id eſt infinitè vult a eſſe vel fieri, & hoc eſt probabile, cum actus quo ſic vult ſit infinitus, quia eſt idem quod Deus. Probabiliter tamen poteſt dici ſecundũ Aliacen. quod licèt Deus ſit potẽtia infinita, non tamen æqualiter nec infinitè producit omnia, nec eſt alicuius entis finiti infinitè, ſed ſolùm finitè productiua, & tantæ præciſè quantæ entitas producta eſt perfecta. Vide & Gabr. & Greg. vbi ſuprà.

¶ FACERE aliquid de potentia abſoluta, & aliquid de potẽtia ordinata differunt. Vnde quædam Deus poteſt facere de potentia abſoluta, & quædam de potentia ordinata. De quo videatur Occam quotli. vj.q.j. & Gabr.di. xvij.q.j.ar.iij. dub.ij.li.j. & Dominus Cardina. Camera.qu.aiij.artic.j.libr.j. Vnde Deum facere aliquid de potentia abſoluta dicitur illud quod ſimpliciter & abſolutè poteſt. Sed Deum poſſe aliquid de potẽtia ordinata poteſt dupliciter intelligi. Vno modo ſtrictè, quod poteſt ſtante ſua ordinatione qua æternaliter voluit ſic vel ſic eſſe facturum, & ſic ſolùm poteſt illa quæ ipſe ordinauit ſe facturum. Alio modo poteſt intelligi magis largè, quod poteſt ſtante veritate legis ſeu ſcripturæ diuinæ, & ſic poſſibile ordinatè poteſt dici illud quod eſt poſſibile abſolutè, & non obuiat alicui veritati legis ordinatæ vel ſcripturæ ſacræ. Et vtroque iſtorum modorum dicitur quod impoſſibile eſt de potentia ordinata vltimũ iudiciũ non fore: quia licèt ſit ſimpliciter & abſolutè poſſibile, tamẽ nõ ſtat cũ æterna Dei ordinatione, & obuiat ſacrę ſcripturę. Hæc & plura Aliacẽ. vbi ſuprà. Prædictę diſtinctioni cõcordat illa diſtinctio Magiſtri in tex. & quorundã antiquorũ, quod quædã Deus poteſt de potẽtia, quæ nõ poteſt de iuſtitia. Illud enim dicitur nõ poſſe de iuſtitia, quod obuiat ordinationi ſuæ volũtatis vel veritati ſuæ legis, quorũ vtraque eſt regula iuſtitiæ. Sed illud dicitur poſſe de potẽtia abſoluta, quod abſolutè & ſimpliciter poteſt, quãuis oppoſitũ ordinauerit & reuelauerit. Nec intelligendũ eſt propterea quod in Deo ſunt duæ potẽtiæ. Vna abſoluta, alia ordinata, quia vnica eſt potentia ad extra quæ omni modo eſt ipſe Deus. Nec ſic eſt intelligẽda diſtictio, quod aliqua poteſt Deus ordinatè facere, & alia poteſt abſolutè & inordinatè, quia Deus nihil poteſt facere inordinatè, ſed ſic eſt intelligẽda, quod poſſe aliquid aliquãdo accipitur ſecundũ leges ordinatas & inſtitutas à Deo, & illa Deus dicitur poſſe facere de potẽtia ordinata. Aliter accipitur poſſe pro poſſe facere omne illud quod nõ includit cõtradictionẽ fieri, ſiue Deus ordinauit ſe hoc facturũ ſiue non, quia Deus multa facere poteſt quæ nõ vult facere, ſecũdũ Magiſtrũ li.j.ſen. di. aliij. Et illa dicitur poſſe facere de potẽtia abſoluta. Vide & de hoc infrà in verbo *Potentia*. & Gabr & Cameracen.

¶ FACERE malum & malè facere differunt, vt & habet Gabr.di. xlvij. qu. vnica. lib.j. Vnde Philoſo.ij. Ethi. Non eſt iuſtus qui iuſtũ operatur, ſed qui operatur quomodo iuſti, id eſt iuſtè. Sic de facere iniuſtum vel malum. Et ſecundum eundem Gabr. ibidẽ differunt ſecundũ ſtrictam logicã, malum facit, & facit malum ſecundum appellationem. Nã prima valet, id eſt facit actum qui eſt malus. Secunda valet, facit actum malè. Verùm illam differentiam Occam non attendit, quia ſecundum eundem eſt dicere, Deus vult malum, & malum vult Deus. Et ſecundum intentionem ſanctorũ, vt & dicit Gabr. vbi ſuprà. Deus nõ poteſt facere malũ nec præcipere malũ, quia non poteſt facere malè nec præcipere malè. Ita ſi ex vſu loquendi idem valet, Deus malũ facit, & Deus facit malũ, & Deus facit malè, omnes ſunt negandæ, quia vſus tenendus eſt ne detur occaſio erroris ſimplicibus. Poteſt autẽ Deus in caſu tollere præceptum. Vnde ad Oseã dixit: Accipe fornicariam, & hoc quantum ad illum, ſed manente præcepto non poteſt oppoſitum præcipere, quia hoc implicat, præcipere, & non præcipere, &c. Et quamuis Deus ſit cauſa immediata omnium effectuum, vt diffuſè probat Gabr. di j.q.ij.ar.ij.lib.ij. non tamẽ propter hoc facit malũ culpæ (vt idẽ vult ar.iij. dub.iiij. vbi ſup.), vel peccatũ, quia facere peccatum eſt facere id ad, cuius oppoſitũ tenetur: Deus autem ad nihil tenetur ſeu obligatur. Nec ſequitur: Deus facit omnem effectum, & peccatum eſt effectus, ergo facit peccatum, quia facit, in concluſione dicit factionẽ ſecundũ quid, & in maiore factionẽ ſimpliciter, quicquid tamen poſitiuum eſt in peccato Deus poteſt efficere. De quo videatur idem Gabr. di. xxxvij. art. ij. cõcluſione j. & ij. Omnis autem entitas poſitiua eſt à Deo, vt ibi dicitur lib. ij.

¶ FACERE quod in ſe eſt. De quo videatur Alex. parte iij.q.lxix.ar.iij. & Gerſo. parte j. trac. de erroribus circa artẽ magicã, & de articulis reprobatis, diſt.iij. & Gab. lect. lix. canonis, & di.ix.q.ij.art. j.li.iiij. & di. xvij.q.ij.ar.iij.l.ij. Vnde facere quod in ſe eſt, eſt vti ratione, per quã poteſt cõprehendere Deũ eſſe & inuocare adiutoriũ Dei. Dicit enim Beda. Vnuſquiſque poteſt intelligere Deũ eſſe, & ſicut natura non deficit in neceſſariis ad eſſe naturale, ita & Deus nunquam deeſt facienti quod in ſe eſt ad eſſe gratuitũ & ſpirituale. Vnde Gabr. le. lix. canonis. poſt Alex. Iſte facit quod in ſe eſt qui illuminatus lumine rationis naturalis aut fidei vel vtroq; cognoſcit peccati turpitudinẽ, & proponẽs ab ipſo reſurgere deſiderat diuinũ adiutoriũ quo poſſit à peccato mũdari, & Deo ſuo creatori adhærere, hæc faciẽti Deus gratiã ſuã tribuit neceſſariò neceſſitate nõ coactionis, ſed immutabilitatis. Statuit enim Deus hæc faciẽti infundere gratiã per quã à criminibus emundatur. Inde dicit Apoſtolus ad Ephe.5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, id eſt operibus mortis faciendo quod in te eſt, illuminabit te Chriſtus. Vnde & Gabr. di.ix. qu.ij. lib.iiij. Et vt idem ſcribit di. xxvij.q. vnica. ar.ij. concluſiõ. iiij. lib.ij. qui remouet obicem qui eſt conſenſus in peccatum, & eliciendo per liberum arbitrium motum in Deum, bonum facit quod in ſe eſt, vltra enim ex ſe non poteſt ſuppoſita ſuper generali influentia Dei, ſine qua omnino nihil poteſt, nam ſecundum Alex. parte iij q. lxix. ar. penul. in quolibet homine eſt ratio recta per naturam qua quilibet poteſt cognoſcere ſuum principium, ſcilicet Deum, per hoc enim quod quilibet homo ſcit naturaliter ſeu nõ ſemper fuiſſe,

per fuiſſe, ſcit ſe factum eſſe & habere principium, & ſcit quod ab illo principio habet quicquid boni habet, à quo debet petere bonum & ſuorum defectuum ſuppletionem. In cuius ſignum nulla fuit hominum natio quæ voluit eſſe ſine Deo, à quo neceſſaria & ſubuentionem peteret, licèt multi errantes & decepti coluerunt idola pro Deo. Cùm ergo ſecundum illam motionem per liberum arbi. operatur homo recurrendo ad illum quem ſcit ſuum principium, & petit ab eo lumen cognitionis fidei & boni, facit quod in ſe eſt, & hoc generaliter in quolibet homine. In fideli autem peccatore qui habet fidem informem, nihilominus fides illa ad duo radiat, ſcilicet, ad diuinam iuſtitiam damnantem reprobos, & ad diuinam miſericordiam ſaluantem electos. Si ergo auertat ſuum arbitrium ab actu peccati, conſiderando diuinam iuſtitiam damnantem reprobos, & conuertat ipſum ad obediendum Deo, & diligendũ Deum conſideratione miſericordiæ qua ſaluat electos. Ex quo primo generatur timor, ex ſecundo ſpes, hoc faciendo facit quod in ſe eſt. Hæc Alex. in effectu, & poſt eum Gabr. vbi ſuprà. Nullus autem eſt adeo obſtinatus vt dicit S. Bonauen. d. xlviij. q. j. li. j. quod non poſſit facere quod in ſe eſt, & qui non poſſit redire ad cor, & ideo tenetur ſicut & alij, licet non pro quolibet inſtanti, ſed pro loco & tempore. Si autem tu quæras, quid ſit locus & tempus (idem ait) melius docet vnctio quàm ars, tamẽ quando Dominus viſitat eum interiori allocutione, vel exteriori prædicatione, vel aliquo tali in quo eſt opportunitas redeundi ad cor, ſi tunc negligat, incidit in contemptum & obmiſſionis peccatum. Bonauen. ar. ij. q. j. in fine. Contingit inſuper dupliciter facere quod in ſe eſt ſecundum probabilitatem iudicio propriæ conſcientiæ, vt vult Alex. &, ſcilicet bona, & illud nõ ſemper ſufficit ſecundum veritatem, quia nonnunquam diſcordat iudicium conſcientiæ à iudicio veritatis diuinæ, nec facilè poteſt iudicare homo ſe ſufficienter contritum, & ita neſcit homo ſecundum euidentiam an odio vel amore dignus ſit, etiam ſecũdum præſentem iuſtitiam, & tunc accedens non cõſequitur gratiam, ſaltem ex opere operato, nec peccat nouo peccato mortali accedendo ad ſacramentum euchariſtiæ. Vide latiùs de hoc Gabr. di. ix. q. ij. ar. j. lib. iiij. Infidelis autem vt idem ſcribit Gabr. di. xxvij. q. vnica. lib. ij. facit quod in ſe eſt, dum arbitrium ſuum conformat rationi, ac toto corde petit ac quærit illuminari ad cognoſcendum veritatem & iuſtitiam & bonum. Fidelis verò facit quod in ſe eſt, ſi ſecundum regulã fidei deteſtatur peccatum, proponens in omnibus obedire Deo & eius præcepta ſeruare, peccatum deteſtando remouet obicem, volendo Deo tanquam ſummo bono obedire propter Deum, habet bonum motum in Deum. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Homini autẽ facienti quod in ſe eſt nunquam Deus deeſt, vbicunque natura deficit in ſuis operationibus, ibi Deus ſupplet vicem eius, ſicut patet in corpore humano formato puero, quia non poteſt pertingere ad vltimam perfectionem hominis, ideo Deus non deficit, vt dicit Bruleſer di. iij. q. xij. lib. ij. Vnde Gerſon parte ij. in regulis moral. ait: Nulli facienti quod in ſe eſt (hoc eſt benè vtenti donis Dei iam habitis) deeſt Deus in neceſſariis ad ſalutem, ſiue ſint illa credẽda, ſiue operanda. Idẽ parte iij tracta. de directione cordis. conſide. xxvij. dat hanc regulam quod homo in oratione ſua conſideret ſi faciat vel fecerit probabili cõiectura quod in ſe eſt, & quicquid ſpectat pro tũc ad ſe vel ad ſuũ officium iuxta naturalem procedendi modum, non enim requiritur euidentia, & ſi ſic, tunc ſperat audacter & ſine ſcrupulo Deum tentandi totã cordis ſui directionem in Deum, expectando ſuum diuinitus auxilium, quaſi dicat cum Ioſaphat rege. Cùm ignoramus quid agere debeamus, ſupple vltra ea quæ egimus aut fecimus, hoc ſolùm habemus reſidui vt oculos noſtros ad te dirigamus. Hæc Gerſon.

¶ Facies Dei vt ſcribit Hieron. Epiſtola j. dicitur cognitio veritatis ſeu cognitio diuinitatis ad homines. De qua cognitione in Pſal. lxxxix. ſcriptum eſt: Oſtende nobis Domine faciem tuam, hoc eſt dona nobis cognitionem tuam; quæ cognitio per filium omnibus hominibus innotuit, ipſo dicente in Euangelio, Matth. 11. Nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Aliter verò facies Dei ſignificat inuiſibilem eſſentiam diuinitatis filij Dei, de qua ipſe Dominus ad Moyſen per ipſum angelum reſpõdit, Poſteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Hæc Hierony. Capitur & facies vt ſcribit S. Bonauen. Super illud Magiſtri. in fine. Qui à facie exorſus ſedentis, &c. pro maieſtate diuinitatis, quam videbimus cum glorioſi erimus.

¶ Facies hominis eſt triplex, vt literis prodidit Gerſon tracta. x. ſuper Magnificat. in triclinio cordis ſecundum triplex habitaculum ſiue cœnaculum, facies mentis ſuperior eſt, facies rationis media, facies animæ, non illius brutalis, ſed obediẽtis rationi, quæ dicitur portio rationis inferior.

¶ Facilitas à facilis. Sunt autem facilia quæ vel ſine labore, vel breui tempore fiunt, ſecundum Ariſt. li. j. Rheto. Erit itaque dictu vel factu facile, quod facile dici vel fieri poteſt. Cuius contrarium eſt difficile, quod non ſine labore fieri poteſt. Et quod dicitur, facilitas veniæ, præbet incentiuum delinquendi. Dicit Aug. quod promptitudo Dei ad remittendum peccatum argumentum eſt, quod peccata multum diſplicent Deo, qui præſtò eſt ea deſtruere, ſi enim amaret ea, non ita ſemper deſtrueret, ſed conſeruaret, atque ſua munera foueret. Semper deſtruit peccata quæ inuenit, ne ſoluatur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit. Vbi notat Gabr. di. xiiij. q. iij. ar. ij. in ſolutione argu. lib. iiij. Quod nonnunquam malis & ingratis mentibus bona ſunt occaſio mali, non per ſe, ſed per accidens ex malitia abutentium. Sicut econuerſo, bonis omnia cooperantur in bonum. Rom. 8. Per ſe autem facilitas veniæ eſt incentiuum amoris ſicut cætera Dei beneficia, inter quæ illud non eſt minimum, ſed grande & magnum. Vnde per ſe incitat ad diligendum miſericordem Deum, qui per ſuam bonitatem non ſtatim condemnat peccatorem, ſed expectat & ſemper reuertẽtem recipit vt ſaluet. Nihil autem ita peccatum obnititur ſicut dilectio Dei. Hæc Gabr. vbi ſuprà.

¶ Facultas eſt poteſtas qua aliquid habetur ad nutũ, ſecũdũ S. Tho. parte j. q. lxxxiij. ar. j. Et quoniã diuites facilè quæ volunt agunt, factum eſt vt facultates pro opibus capiamus. Et dicitur facultas à facilitate, vt dicit Gerſon. tract. xij. ſuper Magnificat. Vel dicitur à fas, vt idem dicit lect. iij. de vita ſpirituali animæ.

¶ Fallere & decipere & huiuſmodi poſſunt dupliciter accipi, vt ſcribit Petrus Aliacẽſis q. xij. ar. iij. li. j. Vno modo vt includũt in ſuis deſcriptionibus iſta

ſincathegoremata, ſcilicet iniuſtè, indebitè, inordinatè. Alio modo vt non includit ea, ſed tantummodo fallere vel decipere, eſt in aliquo cauſare aſſenſum falſum ſiue errorem, accipiendo primo modo iſtos terminos, clarū eſt quod Deus nō poteſt fallere vel decipere, ſicut non poteſt peccare vel iniuſtè aliquid facere. Sed ſecundo modo illud eſt dubium, nec eſt claræ ſacræ ſcripturæ contrarium. Poteſt nāque omnem deceptionem vel errorem Deus ſe ſolo cauſare in mēte rationalis creaturæ, quia cuiuſlibet deceptionis vel erroris Deus eſt cauſa. Nam omniū rerum & motuum Deus eſt cauſa, ſecundum Aug. iij. de tri. c. iij. Vide & latiùs ibi Dominum Cardin. Camera. Deus autem non poteſt de potentia ordinata rationali creaturæ falſum dicere, vel eā decipere, & hoc per ſeipſum immediatè & directè, licet hoc non appareat (mihi inquit ipſe) clarum ex ſcripturis. Et dicitur, per ſeipſum immediatè, quia non eſt contra legem ordinatam, imò poſſibile eſt de potentia ordinata quod Deus decipiat aliquem tanquam cauſa mediata ſiue mediante creatura. Tum primo, quia de facto cuiuſlibet erroris & deceptionis Deus eſt cauſa, vt dictum eſt. Tum ſecundo, quia ſecundum Aug. & ſanctos aliqui merentur decipi, & per conſequens iuſtum eſt eos decipere, ergo Deus hoc poteſt. Tum tertio, quia multa ſunt in antiquo teſtamento, de Iacob & Rebecca, qui ſpiritusſancti familiari conſilio excuſantur à mendacio, & tamen in illis deceperunt Iſaac, vt patet Gen. 27. ergo Deus per bonos decepit, & multa ſimilia exēpla poſſunt induci. Tum quarto, quia etiam in nouo teſtamento angelus bonus auctoritate Dei apparens Magis in ſomnis, dicens eis vt per aliam viam reuertantur in regionem ſuam, & ſic deceperunt Herodem. Vnde ſequitur Matth. 2. Videns quod illuſus eſſet à Magis, &c. Itē 3. Regum vlt. legitur Deum dixiſſe, Quis decipiet Achab? Et egreſſus ſpiritus ait: ego decipiam. Et ſequitur. Ingrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Et dicit Dominus: Decipies & præualebis, egredere, & fac ita. Dicit etiam Petrus vbi ſuprà, quod Deus per ſeipſum frequenter fallit, non directè, ſed indirectè & per accidens, dicendo aliquid vel faciendo, quod aliqui rationem non intelligentes crediderunt falſum. Sic patet in Euangelio de illis quibus dixit Chriſtus Ioan. 1. Soluite templū hoc, & in triduo reædificabo illud, qui per hoc crediderunt falſum & fuerunt decepti, intelligentes de tēplo lapideo, quod dixerat de tēplo corporis ſui. Poteſt inſuper Deus (vt idem ait) immediatè per ſeipſum & directè de potentia abſoluta rationali creaturæ falſum dicere, & eam decipere, nec includit hoc aliquam imperfectionem in Deo: imò videretur imperfectus ſi hoc non poſſet ſicut creatura hoc poteſt etiam ſine peccato, quia aliquis poteſt demereri vt decipiatur, & mirabile videretur quod Deus nō poſſet talem punire & ipſum decipere per ſeipſum immediatè, cū manifeſtè dicat Aug. lxxxiij. q. v. quod Deus decipit per malos angelos, & per malos homines. Et ſimiliter Deus iuſſit filios Iſrael decipere Aegyptios, & multa ſimilia poſſunt induci. Vide latiùs Cardinalē vbi ſuprà. Quandoque Deus imperat per deceptionem ad punitionē malorū. De hoc vide & in dictione Mentiri, & dicere falſum, in verbo Dicere, &c.

¶FALSITAS ſecundum S. Bonauē. di. xxxvij. ar. ij q. iij. libr. ij. nihil aliud eſt quàm defectus veritatis in re quæ nata eſt verificari, ſicut malicia dicit priuationē bonitatis & rectitudinis circa actionem quæ nata eſt rectificari, & ideo actio mala, inquantum actio eſt à Deo, inquantum verò mala, & iniuſta à Deo non eſt: ſic enunciatio falſa inquātum enunciatio à Deo eſt, inquantum verò falſa, non eſt à Deo. Plura ibi S. Bonauen. Et quamuis (vt idem ait) non poſſit concedi quod Deus faciat falſitatem orationis ſiue orationem falſam ſecundum quod eſt falſa, poteſt tamen concedi quod Deus faciat aliquid, quo facto aliquā oratio eſt falſa neceſſariò, ſicut cum iuſtificat impium, facit aliquod, quo facto hæc enunciatio eſt falſa, iſte eſt impius, enunciatio igitur ſecundum quod falſa, non eſt à Deo. Et ad eandem ſententiam loquitur Pelbartus, vt infrà videbitur. Falſitas quoque eſt qua putatur eſſe quod non eſt, ſecundum Aug. lib. vij. confeſſionum. Et falſitas conſiſtit in inæqualitate rei & intellectus, ſecundum S. Thom. in q. de veri q. j. ar. x. Et falſum eſt ſignificatio rei non ita ſe habentis, ſecundum Aug. li. de doctr. Chriſtia. Item falſitas eſt falſa vocis vel alicuius ſigni ſignificatio, vel inadæquatio rei & intellectus. Sicut per oppoſitum, veritas eſt adęquatio rei ad intellectum. Differunt autem falſitas, mendacium, & periurium ſecundum Guil. Scoti imitatorem di. xxxvij. lib. ij. & doctores alios, vt & refert frater Pelbartus lib. ij. roſa. Theol. Et habent ſe ex additione adinuicem. Nam ſupra falſitatem mendacium addit intentionem fallendi quæ eſt à parte voluntatis, quia vt dicit Aug. Mendacium eſt falſa vocis prolatio cum intentione fallendi, ecce mala volūtas. Rurſus periurium ſuper vtraque addit hæc, quod aliquod aſſumat per modum teſtimonij. Vnde omne periurium eſt mendacium, non econuerſo, & omne mendacium eſt falſum, & non econuerſo, &c. An autem Deus poſſit facere vel cauſare falſitatem? Reſpōdet ad hoc Guil. Scotiſta, & frater Pelbartus, & ſecundum ſententiam Bonauen. vbi ſuprà. Quod diuinæ bonitatis cauſalitas, licèt efficiat id quod eſt falſum, tamen falſitatem non cauſat. Probatur, quia omne quod eſt aliquod poſitiuum eſt à Deo. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, ſed illud quod eſt falſum eſt aliquid, puta vox, &c.

¶FALSITAS ſecundum aliquos eſt quadruplex, vt recitat Gabr. di. xxxix. qu. ij. ar. j. lib. iij. Quædam in vocis aut ſermonis ſignificatione, puta quando non eſt adæquatio ſermonis ad rem, ita quod res nō habet vt ſermo ſignificat. Secunda falſitas eſt ſermonis ad mentem proferentis, quando mens proferentis diſſentit ſermoni, hoc eſt, aſſerit voce pro verò, quod credit falſum. Tertia eſt falſitas in obligatione, vt cùm quis obligat ſe, ad cuius oppoſitum obligatur, vt ſi quis promittit ſe facturum aliquid illicitum, vel quod vergit in deteriorē exitum, ibi enim in ſermone promiſſionis apparet obligatio. Non enim poteſt ſe quis obligare cōtra volūtatē ſuperioris. Quarta eſt falſitas indiſcretionis ſeu periculi, dū, ſcilicet loquitur ſeu promittit in quo eſt periculū falſitatis. Prima falſitas propriè dicitur, & eſt falſitas. Sequētes dicūtur falſitates extēſo nomine & minus propriè. Et quia mendaciū dicit falſitatē, licèt propriè acceptū dicat duplicē falſitatē, primā, ſcilicet & ſecundam, tamen poteſt extendi ſiue propriè ſiue impropriè ad omnes quatuor modos falſitatis, vt mendaciū communiter fit falſa vocis ſignificatio ſecundum aliquem quatuor modorum, ſiue fiat cum intentione fallendi ſiue non, de quo vide ſuo loco.

¶ FALSARIVS vt ſcribit Gab. di.xv.q.ix.ar.j.lib.iiij. eſt qui falſitatem inducit ſeu committit directè vel indirectè ad proximi deceptionem iniuſtam. Dicitur enim falſarius à falſitate, quaſi falſitatem cauſans. Opponitur autem falſitas veritati, vt & ſuprà meminimus. Sicut ergo veritas eſt adæquatio rei ad intellectum, vt dictum eſt, ita falſitas eſt inadæquatio rei ad intellectum, hoc eſt, quando aliter ſe res habet quàm apprehenditur ab intellectu, tunc eſt falſitas non quidem in re, quia res talis eſt qualis ipſe eſt, ſed in apprehēſione intellectus, qui aliter rem apprehendit vel iudicat quàm eſt in ſeipſa, licèt res quandoque denominatione quadam extrinſeca dicitur falſa, vt falſum aurum quod eſt viliore metallo permixtum, falſum vinum quod eſt aqua permixtū, pro quanto talia aliter apprehenduntur quàm ſint, apprehenduntur enim vt pura, cum tamen ſint permixta. Et poteſt hæc falſitas contingere quadrupliciter, vt ibidem notat Gabr. in mente, in verbo, in ſcripto, & in opere. In mente, dum mens apprehendendo rē errat, aliter apprehendendo quàm ſe habeat. In voce aut ſcripto, dū res aliter ſignificatur quàm ſe habet. In opere, dum aliquid ſimulatur quod tamen in operatione aut operato non inuenitur. In verbis autem tot dupliciter poteſt contingere falſitas, quotupliciter quis falſis relationibus, mendacibus, promiſſionibus, fallacibus verborū cautelis, loquendo vel tacendo decipitur. In ſcriptis etiam multipliciter, in operatione ſiue rebus ſimiliter variis modis, ſcilicet in ſubſtantia rei, in menſura, in pondere, in numero, in phariſeica ſimulatione. Id quod & latius declarat Gabr. nota. v. vbi ſuprà. Expēdens autem monetam falſam pro vera & iuſta, falſarius eſt, & tenetur reſtituere. Vide eundem ar.ij. conclu.iij. Item expendens monetam non currentem ſcienter aut aliàs minus valentem pro bona & currente, fraudat proximum, & tenetur reſtituere, & hoc eſt de mēte Angeli & Anto. Vide Gabr. concluſio. iiij. Nec excuſatur expendēs in caſu quod huiuſmodi moneta falſa vel minus valens data eſt ſibi pro bona, quia culpa alterius & error proprius non debet alteri nocere. Culpa enim ſuos debet tenere actores, & nō alios. Imputet ergo ſibi recipiens monetam falſam, confractam vel integram, ſed minus valentem pro bona quod non cautè proſpexit. Si verò ſcienter recipit malam vt expēderet pro bona, aggrauatur peccatum & reſtitutionis debitum, &c. Transferens verò monetam de certo loco vbi minoris valoris æſtimatur, ad locum vbi magis valet, non peccat ſi non aliàs fraudem cōmittit: licèt enim cuilibet ex induſtria ſine alterius damno lucrum quærere, dum tamen eam non radat aut diminuat. Ita ſentit Anto. & Gab. poſt eum concluſio.v. Omnis inſuper & quilibet proximūm defraudans per falſitatem commiſſam ſiue in rerum ſubſtātia, qualitate, pondere vel menſura, ſiue in verbo aut in ſcripto præter. pœnas canonicas & legales, quas incidit, & peccatum mortale quod committit, tenetur de omni damno indeſecuto. Ita communiter tenent & ſentiunt doctores, & affirmat & probat Gab. concluſio.vj. vbi ſuprà... Vide & eundem concluſio. vij. de his qui per dolum & falſitatem aliquid acquirunt, quomodo teneantur reſtituere.

¶ FAMA ſecundum Rich. d.xxv.ar.vj.q.j.l.iiij. eſt illæſæ dignitatis ſtatus, vita & moribus comprobatus. Infamia verò eſt quantum ad vitam & mores læſæ dignitatis ſtatus. Vel ſecundum alios. Fama eſt inanis de aliqua re rumor ſine veri cognitione, ſiue bonus ſiue malus. Et hoc tātum differt à rumore, quod rumor ſemper de re recenti dicitur, fama verò dicitur etiam de re inueterata, firmataque in hominum opinione, quamuis incerta. Et frequēter ponitur pro laude & celebritate. Virgilius:

Sum pius Aeneas fama ſuper æthera notus.

Fama vt aliqui volunt, Græcum vocabulum eſt. Illi enim phīm idicunt, quod nos fama. Alij volunt dici à fando. Hinc famoſum & infamem dicimus in eadē ſignificatione. Cicero: Non Pol, inquit, audeo, nā me ad famoſos vetuit mater accedere. Plaut.

Qui etiam me miſerum famoſum fecit flagitiis ſuis.

quamuis quandoque in bonum accipiatur famoſus, vt aliàs dicitur. Vnde Hieronymus de Iudith. Hæc erit in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat deū valdè, nec erat qui diceret malum verbum. Accipitur & fama dupliciter, vt ſcriptis reliquit Gabr. di.xv.quæſt.xvj.ar.j. lib.iiij. Quandoque communiter, & ſic non eſt aliud quàm opinio habita de conditionibus aut moribus alicuius ſignis exterioribus expreſſa. Quod additur, quia ſola opinio mente clauſa non facit famam de aliquo, ſed expreſſio huius opinionis ſiue vocibus, ſiue ſcriptis, ſiue aliis ſignis, & ſic non diſtinguitur contra infamiam vel diffamiam, ſed tanquam ſuperius diuiditur in hæc membra, ſcilicet famam bonam, & famam malam, quæ dicitur diffamia vel infamia. Aliomodo capitur ſtrictè vt diſtinguitur contra malam famam, & ſic eſt opinio bona honeſtatis vitæ ac morū. Et inter bona hominis (vt ibidē dicit Dominus Præpoſitus Gab.) Fama non mediocre, ſed magnum bonum eſt, quoniam & ſi poſtponitur bonis ſpiritualibus animæ, gratiæ, ſcilicet & virtutibus, tamen præfertur omnibus bonis exterioribus, puta temporalibus diuitiis, Vnde Prouer.22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et Eccleſ.41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanet tibi quàm mille theſauri magni & precioſi, &c. & quandoque (vt idem Gabr. dicit) fama proximi læditur ſine peccato & iuſtè, vt in correctione fraterna, dum peccatum occultum ſeruato ordine Euangelico denunciatur Eccleſiæ. De quo vide eundem in expoſitione canonis. lect. lxxiiij. Et fama proximi ſecundum eundem læditur, dum per iudicia exteriora verborum vel ſignorum opinio mala de proximo generatur. Et quidem hoc quandoque fit ſine peccato propter emendationem fratris, ſeruatis ſeruandis. Alio modo læditur iniuſtè. Et hoc ſecundum Scot. di.xv.qu.iij.lib.iiij. contingit tripliciter. Primò falſum crimen proximo imponendo. Secundò verum crimen, ſed tamen occultum in publico ordine iuris non ſeruato proponendo. Tertiò, verum crimen occultum impoſitū in publico negādo, quia in hoc negās, notat imponētē de calūnia. Et ſecūdū has differentias læſionis famæ, vt iniuſtè fiūt oportet differēter famā reſtituere. Vnde lędēs iniuſtè infamādo proximū, tenetur reſtituere damnū illatū. Itē detrahēs proximo falſum ei imponēdo, tenetur retractare id quod falſo impoſuit, ita publicè & corā illis, ſicut & corā quibus diffamauit, vt ſentit Scot. Et ſicut bona conſcientia nobis neceſſaria eſt propter nos, ita bona fama propter proximos, ſecundum Augu. Propter hoc Gerſon ait: Nonnunquam facilius ſatisfit pro homicidio corporali & furto, quàm pro homicidio & furto ſpirituali, ſcilicet detractione,

quia in illis quantitas damni æſtimari poteſt,in iſtis nequit, cùm non ſatis conſtare poſſit in quot cordibus hominum detrahens bonam opinionem & famam eius cui detraxit,occiderit. Vnde & difficulter ſatisfieri poteſt læſo,quomodo enim reſtituet cũ ignoret quantum debet. Hæc Gerſon. Vide latiùs de hoc Gabr. di.xv.qu. xvj.ar. ij.conclu.iiij.De neceſſitate itaque eſt vt qui abſtulit iniuſtè famam alterius, tenetur eam pro poſſe reſtituere, quoniam peccatum non dimittitur,niſi quod ablatum eſt,reſtituatur , ſecundum Auguſt ad Macedo. Videatur & Scotus & Dominus Præpoſitus Gabriel.latiùs vbi ſuprà.

¶ FAMVLVS,ſeruus. Differunt auté famulus,ſeruus, mancipium , vernaculus. Si vocabulorũ vim conſiderare voluerimus, vt & notat Guil.Vorrilung.di. xxxvj.li.iiij. & frater Pelbartus li.ij. roſarij Theol. Nam mancipium dicitur quaſi manu captum, qui bello capitur,& additur vt ſeruiat,ſicut faciunt Sarraceni vel Turci Chriſtianis. Sed dicitur ſeruus aut famulus qui pretio conducitur vt Domino famuletur. Vernaculus autem quaſi vernans , id eſt florens in domo , eſt qui in domo nutritur , non vt iam emptitius, quales Abraham habuiſſe legitur. Gen.14.

¶ FANTASIA phantaſia Græcè,Latinè dicitur imaginatio,vt dicit Paulus Corteſius in proœm. li.iij. ſuarum ſent. Accipitur autem dupliciter vt ſcribit ſanctus Bonauen. di.vij.parte ij.qu.j.libr.ij. Aliquando pro vi ſenſitiua collatiua ſenſibilium receptorũ. Aliquãdo fantaſia dicitur apparitio. Primo modo eſt in ſolis corporibus.Secundo modo in ſpiritibus. Hæc autem fantaſia proteruia dicitur eſſe in dæmonibus, quoniam & ſi dæmones intelligentes ſint , & multa vera cognoſcant, tamen alios nolunt docere,ſed à veritate ſeducere. Et ideo quia non poſſunt niſi per apparentes ſimilitudines,hinc eſt quod ſtudium dæmonum maximè circa talia eſt intentum. Sicut magnus clericus qui vellet alios peralogiſare , ſtuderet in ſophiſmatibus, & ideo fantaſtici dicuntur propter rationes fantaſticas & apparentes quas inueniunt. Et hanc fantaſiam dicit Diony. proteruam, quia cùm ſecundum iudicium ſuum veritatem cognoſcant,tamen cognitam ſcienter impugnant. Vel hoc eſt proteruire, ſcilicet veritati intellectæ obuiare,ideo habent fantaſiam proteruam. Habent etiã concupiſcentiam amentem,quia cùm non deberent appetere niſi honeſtum & conferens , appetunt res maximè nociuas,ſicut peccare,& alios in peccatum præcipitare, quamuis hoc non intendant finaliter, ibi eſt furor irrationalis, quia cùm ſolis malis debent ex ratione iraſci, iraſcuntur & furiuntur contra bonos. Hæc Bonauen. Et fantaſia (ſicut tradunt medici, & ſcribit Gerſon parte iij. ſuorum operum, tracta.de oratione & valore eius parte iij.nunquam poteſt quieſcere,ſicut nec aer vel mare,dum agitantur aſſiduitate ventorum requieſcunt. Et ſunt infinitæ ſpecies fantaſiarum vel melancholiarum ſecundũ traditionem medicorum.quos Horatius furores appellat vel inſanias , deducẽs ex hoc omnes homines in aliquo ſtultos eſſe.

Mille puellarum,inquit,puerorum,mille furores.

Et in Eccleſiaſt. dicitur: quod ſtultorum infinitus eſt numerus. Saluberrimum autem eſt, vt docet idem Gerſon parte iij tract.de paſſione animæ,conſide. xv. aſſuefieri vt animus noſter à fantaſmatibus, quantum poſſibile eſt fieri ſe denudet , & auertat in exercitatione ſua. Rurſus apparet quàm periculoſum ſit homini dimittere ſe nimis labi & profundari in imagines vel fantaſias, præſertim vitioſas & circa peritura ſemperque labentia, vt ſunt beneficia , honores & diuitiæ. Nam cùm generentur habitus ex actibus frequentatis , & habitus cauſent, naturaliter fit vt pondere ſuæ inclinationis ſic immutent imaginatiuam virtutem , & ex conſequenti totum hominem quod neceſſitate quadam trahitur homo velut brutum,vt quemadmodum fit & in illis quos Philoſophus beſtiales appellat.

Sicut vtique verum eſt quod omnis imaginatio profundata habet ſuam inſaniam vel ebrietatem & quaſi dæmoniacam paſſionem,ſicut dicit Orige.

Lædit quoque notabiliter, ſeu peruertit totaliter iudicium rationis. Patet in Philocaptis, patet in ambitioſis , in auaris , in inuidis , in impatientibus, in quibus verificatur illud prouerbium. Furor fit læſa ſæpius patientia. Gerſon hæc.

¶ FANTASMA vt ſcribit Gabr. diſtinct.iij. qu.ij.libr. ij.ſignificat principaliter ipſam rem imaginatam ſingularem viſam,& connotat actum fantaſiandi.

Vnde patet quod tot ſunt fantaſmata , quot ſunt indiuidua fantaſiata. Nec eſt verum dictum plurium, quod quælibet ſpecies habet tantum vnum fantaſma. Verum nonnulli moderni accipiunt fantaſma pro ipſa cognitione ſenſus interioris, ſicut cóceptus ſatis communiter accipitur pro actu cognoſcendi. Cauſatur autem primus actus fantaſiandi à ſenſatione exteriori , qui eſt notitia intuitiua. Et à potentia fantaſtica iſtæ duæ cauſæ cum Deo ſufficienter cauſant primum actum fantaſiandi ſiue actum interiorem,& obiectum extra nó eſt cauſa illius actus, ſed tantum eſt cauſa cauſæ. Vide latiùs Gabr. concluſio.v.vbi ſuprà. Dicunt quidam (vt refert Rich. di. l. vel vlt.l.iiij.)quod modus intelligendi in fantaſmate non eſt naturalis, ſed accidentalis animæ coniunctæ corpori,quia corruptibilitas non pertinet ad corporis eſſentiam,ſed ſibi accidit. Et prædictus modus non conuenit animæ coniunctæ, niſi ratione corruptibilitatis corporis,per quam anima ſic aggrauatur,& propter ſui debilitatem non poſſit per ſui naturam & de lege communi apprehendere intelligibile niſi in aliquo ſenſibili,vt quaſi in exemplari.

Vide latiùs Rich. & ſecundum eundem fantaſmata ſunt ſimilitudines rerum ſenſibilium ſecundum eſſe quod habent in organis virium ſenſitiuarum interiorum. Rich.lib.ij. di.xxv. ar. v. qu. j. & (vt idem dicit) fantaſma eſt nobis neceſſarium ad noſtrum intelligẽdi actum naturalem , cuius cauſa eſt debilitas noſtri intellectus quam habet ex vnione corporis corruptibilis aggrauantis animam. Hinc Ariſto.3. de anima,dicit,quòd nequaquam ſine fantaſmate intelligit anima, intelligitur de cognitione intellectiua rerum ſenſibilium cauſata ex fantaſmatibus , vt dicit Dominus Cardinalis Came. q.iij.ar.iij.in fine. li.j.ſent. Vnde eſt quod dicitur. Neceſſe eſt omnem intelligentem fantaſmata ſpeculari. Verum eſt inquit Gerſon tracta.j.ſuper Canti. Mariæ, neceſſe eſt primitus ſed fortè non aſſiduè,nec ita quin adiutrice memoria ſpirituali cum habitibus per intelligentiæ continuationem acquiſitis ipſe ſpiritus immaterialis valeat de habitu & memoria ſe in actu continuare ſine miniſterio ſpiritus animalis,&c. Et ſecundum eundem parte j. An monachus pro ſtudio poſſit negligere diuina. conſide.x. Fantaſmata non fugabuntur per

tur per ſtudium, ſed per deſiderium, per affectum, ſcilicet, non intellectum, quoniam neceſſe eſt intelligentem fantaſmata ſpeculari, &c.

¶ FATVM eſt effectus diuinitus præuiſus. Et fatum eſt inhærens rebus mobilibus diſpoſitio, per quam prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus, ſecũdum Boe. lib. iiij. proſa. vj. de conſol. Phil. Fatum eſt ordo ſerieſque cauſarum. Cauſa autem ex omni æternitate fluens veritas ſempiterna, ſecundum Cice. li. de diuinatione. Vel fatum quod ex omni æternitate ſemper verum fuerit. Cice. libr. 3. de natura deorum. Fatum propriè eſt diſpoſitio ſyderum qua quis eſt conceptus vel natus. Sed impropriè eſt prouidentia Dei, ideo eſt in rebus; ſecundum S. Tho. prima parte. q. cxvj. Aliter autem loquitur de fato Boetius, & aliter Aug. vt ſcribit S. Bonauen. di. xiiij. qu. vl. lib. ij. Boetius enim loquitur de fato prout eſt aliquid ſecundum veritatem, & ſic fatum nominat ordinem in rebus mobilibus ad diuinam prouidẽtiam relatum, ordinem inquam non ſolùm ſecundum naturam & cauſam neceſſariam, ſed etiam ſecũdum libertatem voluntatis & contingẽtiam. Dicit enim ſic in li. de cõſol. Prouidẽtia cuncta pariter quamuis diuerſa, quãuis infinita cõplectitur. Fatũ verò ſingula dirigit in motũ, locis, formis & tẽporibus diſtributa. Et hæc tẽporalis ordinis explicatio in diuinæ mentis adunata proſpectu prouidentia eſt, eadem verò adunatio digeſta atque explicata temporibus, fatum vocatur. Et ſic patet quod Boetius fatum accipit generaliter ad egreſſum & decurſum omniũ rerum, ſiue voluntariarum, ſiue naturalium, ſiue neceſſariarum, ſiue contingentium. Aug. verò in v. de ciuita. Dei, accipit fatum ſecũdum exiſtimationem Philoſophorum, qui vocant fatum vim poſitionis ſyderum, & conſtellationum ſecundum quam cuncta neceſſario eueniunt in his inferioribus, & ſic fatum nihil eſt. Et oſtendit ipſe quod nihil ſit, & ita æquiuocè accipit fatum Boetius & Aug & propter æquiuocationis acceptionem dicit Augu. in vj. de ciui. Dei: quod ſi quis fatum vocat ordinem cauſarum quem Deus inſtituit cum hoc ſit verum, ſententiam teneat, & linguam corrigat, quia ſecundum communem vſum accipitur, ſicut mathematici accipere cõſueuerunt. Hæc Bonauen. Fatum verò non eſſe quo ad Deum oſtẽdit Gerſon parte iij. de cõſol. Theol. libr. ij. proſa. iiij. vbi dicit, Colligimus enim ex immenſa diuinæ cognitionis viuacitate longè ſuper noſtrum cognoſcendi modum ſimul & ex voluntatis libertate, quod apud eum nihil eſt fortuitum, nihil caſuale, nihil inſuper ad extra neceſſarium vel fatale. Ratio primi eſt, quoniam nihil agitur in mundo quin ab æterno præuiderit illud Deus cum tota ſerie cauſarum etiam minimarum. Secùs apud homines propter quorum intentionem prodeunt effectus ex variarum ignotarumq́ue eis cauſarum concurſu, quemadmodum eſt videre in inuentione theſauri dum terra foditur vt excolatur, non vt aurum inueniatur, &c. Latiùs Gerſon ſcribit. Et fato qui credit, mortaliter peccat, vt habetur xxvj. q. vj. Non obſeruetis. Et dicitur fatum à fando, ſignificatq́ue aliquando oraculum, id eſt quod dij fantur. Virgi. oblitus fatorum. Nonnunquam ponitur fatum pro morte, quia nihil homini tam neceſſariò impendit quàm mors, quare fato concedere eſt mori. Et fatalis dies pernicioſus dicitur, & fatiferum, mortiferũ. Fatale etiam dicimus quicquid nobis fato debetur, ſiue bonum ſiue malum ſit, vt ſcribit Dominicus Nauus Mirabellius Albenſis.

¶ FATVVS, ſtultus. Et quidam dicuntur fatui (vt ſcribit Richar. di. xlv. ar. iij. q. iiij. lib. iiij.) non quia vſu liberi arbitrij careant, ſed quia neſciunt ita decenter inter homines cõuerſari ſicut ſuum ſtatum deceret. Alij dicuntur fatui, quia res ſuas prodigaliter diſſipant. Alij, quia vſu liberi arbitrij careant. Iſti vltimi (dicit Richar.) teſtamentum facere non poſſunt, vt habetur extra de ſucceſſoribus ab inteſtato. cum di lectus. Non autem ſunt compotes mentis qualis eſſe debet, qui teſtamentũ vult facere. Sed benè primi fatui teſtamentum facere poſſunt. Sed fatuus ſecundo modo ſi pro ſua prodigalitate eſt ſibi ſuorũ bonorum adminiſtratio interdicta, teſtamentum facere non debet. Plura ibi Richardus.

¶ FAVTOR qui fauet. Et fautores (vt ſcribit Paludenſis diſt. xviij. qu. iij. libr. iiij) dicuntur. Vno modo ſola omiſſione, ſicut illi qui publica poteſtate funguntur eo ipſo fauẽt hæreticis, quod non fauent inquiſitoribus conſilio & auxilio contra illos, quia qui nõ eſt mecum, contra me eſt, priuatæ verò perſonæ fauent quando nolunt indicare, ſed celant. Secunda fautoria eſt verbi excuſando, ſicut dicẽdo. Iſti homines non ſunt tales quales dicuntur, & huiuſmodi, per quæ ſimplices inducuntur ad amorem eorum & odium inquiſitorum. Tertia fautoria eſt facti, ſi quis alimoniam mittat vel liberet, & huiuſmodi. Dicuntur autem credentes qui habent fidem eorum implicitam, non explicitam, reputantes eos bonos, & habere bonam fidem. Receptatores, qui vel ſemel recipiunt. Defenſores, qui defendunt verbo vel facto, contra quod fecerunt qui denunciatum publicè excommunicatum à canone per inquiſitorem pro fautoria hæreſis ſolenniter ſepelierunt adhuc lite ſuper hoc durante, &c. Hæc Petrus Paludenſis.

¶ FELICITAS ſecundum Philoſophum j. Ethi. & vt refert Brulefer. di. iiij qu. j. libr. ij. eſt operatio optimæ potentiæ ſecundũ optimam virtutem in vita cõtinua & perfecta. Dicitur operatio optimæ potentiæ, ſcilicet voluntatis ſequentis intellectũ. Et quod Boetius ſtatum addit, iſte vocat operationem, quia eſt operatio quietis. Dicitur, ſecũdum optimã virtutẽ, ſcilicet ſapientiam, per quã poteſt intelligi clara viſio Dei, & fruitio Dei, quaſi ſapida ſcientia. Philoſophus autẽ poſuit fœlicitatẽ hominis nõ in habitu ſolo cum Stoicis, nec in ſola ſubſtãtia vel natura à ponentibus fata, ſed in optima operatione reſpectu optimi obiecti per optimam potentiam, optimo habitu roboratã. Sic dicebat Chriſtus. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Loquuntur ad ipſum conformiter Theologi, vt ſcribit Gerſon tractatu xj. ſuper Magnificat, ponentes vitam æternam in æterna Dei viſione, quę fruitionem complectitur, delectationemq́ue ſupremam includit. Eſt & fœlicitas quædam mundanorum, quæ eſt impunita nequitia, vt dicit Augu. & poſt eum Gerſon in Centilogio de impulſibus, decade viij. Qui delectantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Vnde Aug. in Pſal. 26. Habemus hîc fœlicitates diuerſas generis humani. Et miſer quiſque dicitur quando illi ſubtrahitur quod amat. Amãt ergo homines diuerſas res, & quando quiſque quod amat habere videtur, fœlix vocatur. Verè autem felix eſt, non ſi id habet quod amat, ſed ſi id amat quod amandum eſt. Multi enim miſeri ſunt magis habendo quod

amant, quàm carendo. Amando enim res noxias miſeri habendi ſunt miſeriores. Et propitius Deus cùm malè amamus, negat quod amamus. Iratus autem dat amanti quod malè amat, &c. Et fœlicitas in hac vita (vt ſcribit Baptiſta Mantuanus lib. ij. de patientia. c. vij.) Nulla eſt alia niſi mandatorum Dei & euangelicæ legis obſeruatio, non diuitiis, non potentia intendendum eſt. Regnum Dei æſtimationem non habet, quantum exhibere potes, tanto emitur Non opus eſt ſanitate, non liberis, non clientibus, non amicis, ſed Dei gratia & virtute comparandum eſt, vtrumque à noſtro pendet arbitrio. Plura de fœlicitate idem Mantuanus ſcribit. Scripſit, & eleganter libellum de fœlicitate Beroaldus, ſed de humana & non vera ad quam peruenire cupimus, quæ quidem humana fœlicitas multis miſeriis eſt permixta. Vnde vt ita ſcribit Richar. di. xlix. art. j. qu. ij. in fine. lib. iiij. dicitur fœlicitas miſera. Varias ſententias vel opiniones de fœlicitate vide apud Beroaldum & alios. Sed fœlicitas æterna quæ nullum malum admittit, nec miſeriam, & quæ intuendo Deo verſatur, vt vult Paulus Corteſius li. iij. d. vij. ſenten. ſummo ſtudio eſt optanda, deſideranda. De qua multa aliàs ſcriptis reliquerunt doctores, & Aug. & cæteri. Vide & de fœlicitate in verbo *Beatitudo* ſup. & oen volente poſt hoc opus quicquam ſcribere propoſui.

¶ Fenerare impropriè quandoque accipitur pro mutuare. Vnde neutro. 15. Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo accipies mutuum: fœnerabis, id eſt mutuabis, vt exponit Thom. Cui ſatis quod ſequitur, fauet. Nam additur, & à nullo ipſe accipies mutuum, vbi pro fœnore ponitur mutuum. Alexander verò dicit quod ibi ponitur conſequens pro antecedente. Nam fœnus ſequitur abundantiam, non enim poteſt fœnerari niſi abundans. Ponitur ergo fœnerabis, pro abundabis. Eſt enim ſenſus; tantam habebis abundantiam quod poteris multis gentibus, ſi volueris fœnerari. Permittit ergo lex abundantiam ſuis obſeruatoribus, id eſt fœnerationem. Hæc recitat Gabr. di. xv. q. xj. libr. iiij. Significat & fœnerare ad vſuram accipere, vt eſt apud lib. digeſtorũ, & aliàs patet.

¶ Fervor idem eſt quod calor, qui cùm ſit ex igne, ex contrario & pro frigoribus accipitur. Feruor autem charitatis eſt habitus acquiſitus charitatis vel eius actus, vt ſcribit Dominus Cardinalis q. ix. ar. iij. li. j. Et Gabr. di. xvij. qu. iiij. ar. iij. dub. iij. lib. j. Feruor charitatis eſt promptitudo ſeu conatus voluntatis ad actum charitatis eliciendum, qui eſt præciſe per habitum charitatis acquiſitum ex actibus frequentatis, hoc eſt feruor charitatis ſupponit pro actu charitatis ſeu voluntatis connotando voluntatis promptitudinem & facilitatem ex inclinatione habitus charitatis acquiſitæ prouenientem huiuſmodi feruorem veniale minuit: dũ enim veniale committitur, generantur in homine habitus oppoſiti actui charitatis, per quos voluntatis conatus ſeu promptitudo tollitur ſeu remittitur. Ex peccato verò omiſſionis actus boni negliguntur, ex conſequenti non gignũtur habitus promptificantes potentiam, quibus non genitis potẽtia non facilitatur ad opus. Et ſicut habitus infuſus ſine acquiſito non inclinat, vt eſt opinio multorum; & dicitur in. iij. ſen. Sic ergo cùm tales acquiſiti habitus nõ gignuntur, potentia non actuatur ad opus per ſolum habitum infuſum, &c. Gignuntur autem frequentia bonorum actuũ, & eorum omiſſione vel oppoſitorum actuum commiſſione remittuntur ſeu tolluntur. Vide & latiùs de hoc Gabr. & Petrum de Aliacen. vbi ſuprà q. ix. art. iij. libr. j. qui dicit quod charitatem remitti quo ad eius feruorem nihil aliud eſt quàm minus feruidos & intenſos actus charitatis & minus feruenter & minus delectabiliter elicere; & ſic diminutio huius feruoris poteſt per venialia fieri, ita & totalis corruptio, ſic quod totus feruor per continuationem peccatorum venialium & omiſſionem actuum ſecundum charitatem eliciendorum, non tamen charitas tollitur quæ manet integra (niſi adueniente mortali) per quam adhuc poſſet in actus meritorios, quantum eſt de ſe præciſe, vt inquit Gabriel vbi ſuprà. Vide & ſuprà in dictione *Charitas*.

¶ Fermentum, dictum quod feruendo creſcat. Eſt enim farina, quæ ſubigitur priuſquam addatur ſal ad pultis modum decocta, & relicta donec aceſcat. Et fermentari verbum, idem eſt quod miſcere ſeu creſcere facio. Eſt autem duplex fermentum, vt ſcribit Bruleſer diſtinct. xj. quæſt. xj. libri quarti. Quoddam eſt corporale & materiale, & eſt illud, quod facit leuare paſtam: & vocatur Gallice leuain, & dicitur à ferueo ferues. Vnde panis dicitur fermentatus, quando in ipſo pane ponitur fermentum. Aliud eſt fermentum ſpirituale, & eſt peccatum. Vnde Lucæ duodecimo dicitur: Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis, & cæ. Et dicitur per ſimilitudinem. Vnde 1. Corinth. 5. dicit Apoſtolus: Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio ſicut eſtis azymi. Et paulò pòſt: Non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.

¶ Fictus, vt habet Bonauentura diſt. iiij. artic. ij. q. ij. libr. iiij. & poſt eum Gabriel eadem diſt. quæſt. ij. eſt qui aliud prætendit foris, aliud intus habet, vt ſi quis vellet ſuſcipere baptiſmum eo modo quo Eccleſia intendit dare, & tamen oppoſitum habet in anima, vel oſtendendo ſe eſſe diſpoſitum ad ſuſcipiendum baptiſmum, & tamen non eſt diſpoſitus in animo, aut quia non habet rectam fidem, aut quia habet peccatum mortale in actu vel propoſito, vel complacentiam, vel nullam diſplicentiam de peccato. Et illo ſecundo modo communiter loquuntur Sancti & Doctores de fictè accedentibus ad baptiſmum vel Sacramentum aliud: qui, ſcilicet accedendo ponit obicem gratiæ, ſcilicet infidelitatem, aut mortale peccatum, quod tunc actu voluntatis committunt, aut de quo commiſſo, nullam habent diſplicentiam, hic gratiam non conſequitur. Dicitur enim Sapientiæ primo: Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Et Scotus diſtinct. iiij. quæſt. v. libr. iiij. Nolentem Deus non iuſtificat: ſecundum illud Auguſtini: Qui creauit te ſine te, non iuſtificabit te ſine te. Quare inquit Scotus: Qui habet peccatum quod ſibi nullo modo diſplicet, nullo modo recipit gratiam. Et ſanctus Bonauentura vbi ſuprà. Fictus eſt qui ſe corporaliter ſubiicit, ſed interius voluntate aduerſatur. Vnde cùm triplex ſit potentia interior, tripliciter poteſt aduerſari. Aut diſcredendo quantum ad rationalem. Aut malum appetendo, quantum ad concupiſcibilem. Aut ſacramentum contemnendo, quantum ad iraſcibilem: & in tali non habet effectum ſacramentum, quia Deus nulli inuito dat iuſtitiam nec gratiam. Alioquin non eſſet iuſtitia.

ſtitia. Vide & de hoc Richardum diſtinct. iiij.artic.j.qu.ij.libr.iiij.

¶ Fictio ſecúdum Petrum Paluden.diſtinction.iiij. quæſt. v.libr.iiij. quatuor modis contingit. Dicitur enim fictus, qui non credit, qui indeuotus accedit, qui aliter celebrat,id eſt contra prohibitionem Eccleſiæ ſuſcipit: puta ab excommunicato, vel contra cómunem ritum Eccleſiæ,quod in omni Sacramento eſt obſeruandum,ne aliter celebretur, & fictio incurratur, &fructus perdatur. Item qui contemnit, ſicut qui ridendo accedit. Et fictio quæ fieri poteſt in confeſſione,eſt quadruplex, vt habet Gerſon parte ij.quæſt.ij. Nam fictio eſt pernicioſe mentiens. Quædam doloſe dimidians. Quædam patienter inficiens. Quædam inſufficienter diſcutiens. Fictio triplex, prior impedit ne confeſſio vel prætenſa abſolutio valet ipſi ſic fingenti, quin oporteat vel neceſſarium ſit iterum de omnibus ſacramentaliter confiteri. Quarta verò fictio poteſt inueniri, licèt non bona: non tamen ſicut priores æqualiter mala, vbi licèt abſolutio non conferat gratiam,nec peccata deleat,confert tamen ceſſante fictione: nec oportebit de ſic confeſſis iterum confiteri. Conueniunt in hoc ſatis Doctores, qui communiter dicunt, quod vnum peccatum mortale non deletur ſine alio:aliàs namque ſequeretur quod gratia ſtaret ſimul cum peccato mortali. Mentiens autem in confeſſione pernitioſe, peccat mortaliter. Secus autem eſt de mendacio, quod ex genere ſuo: aliàs eſſet ſolum veniale, vt videlicet miſcendo quandam leuem circunſtantiam falſam, vel excuſationem friuolam. De his fuſius ſcribit Gerſon vbi ſuprà. Concordat Thomas cum cæteris Doctoribus.

¶ Fides in ſcriptura variis modis accipitur,vt & habet ſanctus Bonauentura diſtinct. xxiij. libri tertij, circa textum. & Gabriel eadem diſtinctione, quæſt.ij. Et Gerſon parte prima, ſermone de erroribus contra fidem,& mores circa præceptum:Non occides. Et Alexander parte tertia, quæſt.lxxiiij. membr.j.ponit xj. fidei acceptiones. Nam fides quandoque accipitur pro ſponſione.1. Timoth.5. Primam fidem irritam fecerunt. Quandoque pro fidelitate. Ieremiæ ſeptimo: Periit fides, & ablata eſt de ore eorum. Quandoque dicitur conſcientia de faciendo vel non faciendo. Romanorum decimoquarto: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Gloſſa, contra conſcientiam. Quandoque dicitur generaliter aſſenſus concluſionis acceptus per rationem probabilem, ſecundum quod argumentum dicitur ratio rei dubiæ faciens fidem. Quandoque dicitur cognitio patriæ. Romanorum primo: Iuſtitia Dei in eo,ſcilicet Euangelio, reuelatur ex fide in fidem. Gloſſa, ex fide ſpei in fidem ſpei. Et dicitur fides, quia fidentiſſima & certiſſima eſt, vt inquit Bonauentura. Quandoque dicitur ſymbolum fidei (quod creditur) vel pro obiecto fidei. Vnde Athanaſius: Hæc eſt fides catholica,&c. Quandoque dicitur ſacramentum fidei,ſcilicet baptiſmus. Sic dicit Auguſtinus ad Bonifacium. Quid eſt aliud paruulos habere fidem, niſi fidei ſacramentum. Quandoque fides dicitur habitus informis. Iacobi ſecundo: Sine operibus fides mortua eſt: & dæmones credunt & contremiſcunt. Quandoque dicitur habitus charitate formatus, Romanorum primo: Iuſtus ex fide viuit: Et Abacuc 2. Iuſtus in ſua fide viuit. Quandoque capitur pro actu credendi. Roman.10. Fides ex auditu eſt, Et Auguſtinus: Fides eſt credere quæ non vides. Harum tamen acceptionum tres ſunt magis in vſu communi. Nam fides aliquando accipitur pro actu, quandoque pro habitu, quandoque pro obiecto. Pro actu eſt aſſenſus veritatis reuelatæ. Pro habitu eſt habitus ex huiuſmodi aſſenſibus frequentatis acquiſitus,vel immediatè à Deo infuſus,inclinans in intellectum ad aſſentiendum veritatibus reuelatis. Pro obiecto eſt veritas credita, aut res per ipſum ſignificata. De primo dicitur: Fides ex auditu eſt. Auditus per verbum Dei. De ſecundo,Hebræ. vndecimo: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo: quod de habituali intelligendum eſt. De tertio,1. Timoth. quarto: Enutritus verbis fidei, id eſt veritatum credendarum. Item fides, ſecundum Petrum de Palude diſtinct.j.quæſt. v.artic.v.libro iiij.accipitur pro intentione faciendi, vt cùm ait concluſione prima:In adulto fides propria erat remedium contra originale. In paruulo fides aliena,ſed illa fides non eſt fides habitus, nec actus fidei elicitus aut imperatus. Non aliter igitur fides requiritur ad efficaciam ſacramenti, niſi quod exhibeatur intentione hoc faciendi, quod Deus inſtituit: & talis intentio fides dicitur. De hoc vide & Gabrielem diſtinct.j. quæſt.ij.artic. iij.libro iiij.dubio j. Et fides ſecundum quamlibet harum trium acceptionum, quæ in communi vſu habentur,poteſt ſubdiuidi. Nam fides tam actualis quàm habitualis diuidi poteſt in fidem formatam & fidem informem. Ita diuidit Magiſter poſt ſanctum Auguſtinum diſtinct. xxiij. cùm dicit in textu,quod fides accipitur pro eo quo creditur, & eſt virtus:& pro eo quod creditur, & non eſt virtus. Fidem dicens eſſe virtutem, quæ charitate formatur. Illam verò non eſſe virtutem, quæ ſine charitate eſt, quæ inanis eſt, & mortua. Credimus autem fide actuali & habituali. Actuali formaliter. Habituali tanquam diſpoſitione nos diſponente, id eſt concauſante & inclinante ad actum credendi firmius eliciendum. Poteſt & fides diuidi ſecundum eaſdem acceptiones in fidem acquiſitam, & fidem infuſam. Fides etiam ſecundum tertiam acceptionem, poteſt ſubdiuidi multipliciter, ſecundum diuerſitatem articulorum, & veritatum credendarum, & ſecundum has diuerſas acceptiones, aliter & aliter habet diffiniri. Nam & variè diffinitur à Sanctis & Doctoribus, vt paulò pòſt patebit. Fatendum autem eſt (vt ſcribit Paulus Corteſius libro tertio ſuarum ſententiarum, diſtinct. vij) fidem à parente rerum Deo manare. Etenim ea quæ fide continentur, ſunt ſupra naturæ complexum ſita, nec in hominum contemplationem ſine diuina pateſactione cadunt. Nam nonnullis quædam Deus ſine intermedio edicit, vt ea quæ ſunt vndecim viris diſcipulis aut vatibus pateſacta: nonnullis quædam per præcones edicit. Itaque ob eam cauſam articulatim eſt fidei diſtincta ratio. Nam quædam ad diuinitatem, quædam ad humanum amictum indutum pertinent, quæ vno ſenatus ſymbolo continentur. Ex quo eſt intelligi neceſſe ad incolumitatem hominum, fidem eſſe neceſſariam, quæ credenti ab auctore rerum Deo inferatur. Et poſteà ait: Nihil fide teſtatius, etenim ratio multarum à rerum diuinarum cognitione abeſt,

ne abeſt, idque præclare paret, quod ab omni Philoſophorum genere ex naturali rerum humanarum explicatione titubatum fuiſſe ſcimus, multaque ab his inter ſe pugnantia conſcripta, legimus. Itaque quo ſplendidius Dei notio eluceſceret, neceſſe fuiſſe dicimus, vt fide in hominum mentes rerum diuinarum agnitio illaberetur: quo oraculo nihil fit in omni natura veracius, quamobrem iure promulgatum eſt, ne cui liceat à rata fidei manſione deſciſcere. Hæc & plura Corteſius. Deſciſcunt autem Iudæi, Parthi, hæretici, infideles, vt ibidem docet, qui ex Chriſtianorum cœtu extruduntur. Variè autem à variis deſcribitur fides. Vnde fides ſecundum Magiſtrum eſt virtus qua creditur, quod non videtur, quod ad religionem pertinet: & datur de fide habituali formata, quia virtus dicit, quæ eſt habitus, & fides qua in Deum credimus: non tantùm eſt virtus, verum etiam auriga virtutum, tam Theologicarum quàm Cardinalium, vt dicit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxiij. quæſt. j. libro iij. Et neceſſario fides ſpem, & charitatem præcedit, tanquam regula & auriga ipſarum. De quo latiùs ibidem. Fides ſecundum Hugonem libro primo de Sacramentis, ait: Fides eſt certitudo, id eſt certa cognitio quædam animi de rebus abſentibus ſupra opinionem & infra ſcientiam conſtituta. Certitudo dicit, id eſt certa adhæſiua cognitio, per quod diſtinguitur ab æſtimatione coniectura & opinione, quæ dubitationem & formidinem de oppoſito ſecum compatiuntur. Latiùs declarat Gabriel diſtinct. xxiij. quæſt. ij. artic. j. libro tertio. Sed vbi eſt dubitatio, fides non eſt: & hæc diſſinitio eſt generalis conueniens actuali & habituali infuſæ & acquiſitæ.

¶ Fides ſecundum Petrum de Aliaeo, quæſ. j. prologi. articul. ij. eſt aſſenſus verus, firmus ſine formidine non euidens. vel breuius: Fides eſt aſſenſus certus non euidens. Nam certitudo importat primas duas conditiones. Certitudo enim eſt aſſenſus verus firmus ſine formidine. Huic deſcriptioni concordat commune dictum Auguſtini: Quid eſt fides, niſi credere quod non vides. Capit enim credere pro certitudinaliter aſſentire: & capit non videre pro non euidenter cognoſcere. Fides (vt ſcribit Damaſcenus in quarto) eſt eorum, quæ ſperantur hypoſtaſis, id eſt ſubſtantia. Vel ſic: Fides eſt aſſenſus non inquiſitus circa primam veritatem. Hæc diffinitio datur quantum ad actum ſuum principalem, qui eſt aſſentire primæ veritati reuelanti: & ideo dicitur aſſenſus non inquiſitus, ſcilicet ratione argumentatiua, ſed acceptus per reuelationem. Fides ſecundum beatum Dionyſium in libro de diuinis nominibus, ſic diffinitur: Fides eſt ratio ſimplex veritatis per ſe exiſtentis. Per rationem ſimplicem intelligit cognitionem acceptam per reuelationem, non per argumentatiuam inquiſitionem veritatis per ſe exiſtentis, id eſt veritatis primæ, vel veritatis certæ. Fides ſecundum beatum Auguſtinum, eſt illuminatio mentis ad ſummam veritatem, id eſt cognitio reuelata illuminans mentem ad cognoſcẽdum ſummam veritatem. Hæc datur de fide ſecundum perfectiſſimum actum credendi.

Apoſtolus Gentium doctor ad Hebræos vndecimo ita diffinit: Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium. Et diffinit fidem formatam, quæ eſt habitus, & ideo diffinitur per proprium actum, & proprium obiectum. Actus autem fidei eſt credere, qui eſt actus intellectus vero aſſentientis, procedens ex voluntatis imperio, quia nullus credit niſi volens, ſecundum beatum Auguſtinum ſuper Ioannem. Et ideo actus qui eſt credere, non ſolùm habet pro obiecto verum quod eſt obiectum intellectus, ſed etiam finem vel bonum, quod eſt obiectum voluntatis: & per hæc tria diffinit Apoſtolus, cùm dicit argumentum, obiectum, intellectus in verbo non apparentium: Obiectum enim fidei eſt veritas non viſa, id eſt non euidens, cui firmiter adhæret fides non ex rei euidentia, ſed ex auctoritate diuina. Obiectum voluntatis in verbo rerum ſperandarum. In verbo ſubſtantia quod pro genere ponitur innuit fidei quidditatem, & accipitur ſubſtantia connotatiuè: vt dicitur à ſubſtando, & pro quadam rei inchoatione: vt dicit ſanctus Thomas ſecunda ſecundæ, quæſt. iiij. artic. j. Et poſt eum Nicolaus de Lyra: ſeu pro cauſa aut fundamento rei, qua res ſubſiſtit in ſe in eſſe ſubiectiuo, vel in intellectu in eſſe obiectiuo, vt vult Gloſa Hebr. xj. Et non accipitur ſubſtantia abſolutè pro re per ſe ſubſiſtente, aut pro rei eſſentia, ſed vt dictum eſt. Sic ergo fides dicitur ſubſtantia rerum ſperandarum. Hæc ſunt bona in futura beatitudine nobis conferenda, ſcilicet viſio & fruitio diuinæ eſſentiæ, inquantum eſt quædam inchoatio futuræ beatitudinis, quia fides eſt prima virtus infuſa, ſine qua res ſperandas nemo conſequi poteſt: & ita eſt cauſa rerum ſperandarum, quia facit res ſperandas quandoque ſubſiſtere in nobis, quod eſt dictũ, facit conſequi futura bona: & eſt fundamentum omnium bonorum, quod nemo mutare poteſt, ſine quo non eſt bona ædificatio. Et dicitur fides magis fundamentum rerum ſperandarum, quàm credendarum vel timendarum, vt notat ſanctus Bonauentura diſtinct. xxiij. quæſt. v. in fine libri tertij. Per hoc enim quod dicitur: ſperandarum, magis datur intelligi finis virtutis, quæ eſt ipſa beatitudo expectata, quàm per hoc quod dicitur: credendum, vel amandum, vel timendum. Nam iſti actus non tantummodo ſunt in finem, ſed etiam in ea quæ ſunt ad finem, &c. Et argumentum ſecundum gloſſam pro certitudine rerum, quæ non apparent accipitur, hoc eſt certa & firma adhæſio. Et diffinitio Apoſtoli ſic poteſt exponi. Fides formata eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, id eſt inchoatio quædam, cauſa vel fundamentum aſſequendi res ſperandas in beatitudine. Argumentum non apparentium, id eſt certa & firma adhæſiua cognitio ſperandarum, id eſt nondum apparentium, quæ enim ſperamus non apparent, ſecundum illud Apoſtoli Romanorum octauo: Spes quæ videtur non eſt ſpes: Nam quod videt quis, non ſperat? Et quod dicitur ſubſtantia rerum ſperandarum, diſtinguitur à fide communiter ſumpta. Quod dicitur argumentum, diſtinguitur ab opinione, ſuſpicione, & dubitatione. Et per hoc quod dicitur: non apparentium, diſtinguitur à ſcientia & intellectu, & generaliter à non euidenti per quam fit aliquid apparens, & quodammodo viſibile intellectui. Et ſecundum ſanctum Thomam ita poteſt poni in forma diffinitio: Fides eſt habitus mentis, quo inchoatur vita æterna in nobis

faciens intellectum aſſentire non apparentibus: & addendum eſt firmiter & certè: alias conueniret diffinitio ſua opinioni & ſuſpicioni, vt dicit Gabriel, quem videre potes latius. Videatur Gerſon parte prima, Sermone de erroribus circa fidem, qui & alias ponit diffinitiones. Vnde Auguſtinus in libro de Prædeſtinatione. Fides, inquit, eſt cogitare cum aſſenſione ea, quæ ad Chriſtianam pertinent religionem. Iſidorus: Fides eſt qua veraciter credimus id, quod nequaquam videre valemus. Chryſoſtomus: Fides eſt ſanctiſſimæ religionis fundamentum. Fides ſecundum Gerſonem eſt virtus qua ea, quæ ad fundamentum religionis pertinent, rectè, firmiterque creduntur. Latiſſimè alias de fide ſcripſit Gerſon. Generaliter verò fides poteſt diffiniri (ait Gabriel) vt conueniat fidei ſecundum quod pertinet ad Theologicam conſiderationem, tam infuſæ quàm acquiſitæ, tam habituali quàm actuali, tam formatæ quàm informi, quæ talis eſt. Fides eſt notitia adhæſiua certa & firma veritatis ad religionem pertinentis per reuelationem accepta. Dicitur notitia adhæſiua, quod includit tam actualem aſſenſum quàm habitum acquiſitum, vel infuſum ad actum aſſentiendi inclinantem. Diuiditur enim communiter notitia adhæſiua in actualem & habitualem. Dicitur certa & firma ad excludendum notitias adhæſiuas cum formidine de oppoſito. Et licèt certitudo, firmitas & euidentia frequenter accipiantur vnum pro alio à Doctoribus: tamen ſi propriè accipiuntur termini non parum differunt. Certitudo ergo reſpicit obiecti (creditæ, ſcilicet veritatis) infallibilitatem. Nam certum eſt quod infallibile eſt: cui, ſcilicet aſſentiendo nemo fallitur. Firmitas reſpicit intellectus adhæſionem, qua, ſcilicet conſtanter ſine formidine adhæret aſſentiendo veritati. Euidentia reſpicit manifeſtationis modum: quo, ſcilicet veritas ſic manifeſtatur, vt intellectus non poſſit diſſentire, quæ manifeſtario fit vel per cognitionem experimentalem, quæ præſupponit notitiam intuitiuam terminorum, aut per complexionem notam ex terminis, aut per demonſtrationem ex huiuſmodi principiis. Dicitur enim euidentia quaſi expreſſa & clara videntia aut viſio. Et hæc euidentia non eſt fidei, ſed ſcientiæ & intellectus principiorum. Fides enim eſt non apparentium, id eſt veritatum non euidentium. Fides ergo eſt certa, imò certiſſima, imò omni humana cognitione viæ certior. Eſt enim reuelatorum à Deo, ſecundum illud Ioannis primo: Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Et ſecundæ Petri primo: Non voluntate humana aliquando allata eſt prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Reuelata autem à Deo (qui eſt prima & infallibilis veritas, cui falſum ſubeſſe non poteſt) certiſſima ſunt, quibus falli eſt impoſſibile. Impoſſibile enim eſt quod reuelatum fallat, & hoc ſufficit ad certitudinem fidei. Nunquam credens, fallitur. Et dicitur in diffinitione fidei, firma: ad excludendum ſuſpitionem & opinionem, quæ habet annexam formidinem de oppoſito. Eſt enim firmitas adhæſionis de ratione fidei. Nam dubitans in fide, infidelis eſt: ergo fidem non habet. Hinc in ſymbolo Athanaſij dicitur: Hæc eſt fides Catholica, quam niſi quiſque firmiter, fideliterque crediderit, ſaluus eſſe non poterit. Et ſanctus Auguſtinus in de fide ad Petrum, in omnibus capitulis, quibus credenda proponit, præmittit: Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites. Et dicitur bene, firmiſſimè in ſuperlatiuo, quia viator nulli veritati firmius adhærere debet veritatibus fidei. Quod & in ſanctis Martyribus exemplatum eſt: quos fides magis adhærere fecit veritati credere, quàm aliqua ſcientia rei ſcitæ. Nam nec per blandimenta, nec per tormenta induci poterant, vt contra fidem aliquid ſaltem ore tenus dicerent, quod in ſcientiis non contingit. Stultus enim eſſet, qui pro quacunque certa concluſione Geometrica mortem ſubiret, vt dicit ſanctus Bonauentura. Vnde ſcribit Hieronymus (vt & eum refert Bonauentura quæſt. ij. prologi.) Tolle, inquit, argumenta cùm de fide agitur, paſtoribus & piſcatoribus creditur, non Dialecticis. Et Gregorius: Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Quod eſt verum quod aſſentitur propter ſe rationi: tunc aufertur locus fidei, quia in anima hominis dominatur violentia rationis. Sed quando fides non aſſentit propter rationem, ſed propter amorem eius cui aſſentit, deſiderat habere rationes: tunc non euacuat ratio humana meritum, ſed auget ſolatium. Et primo modo intelligit Hieronymus, & ſimiliter Gregorius, quod non ſunt inducenda argumenta Dialectica, quibus homo principaliter innitatur, quia innitendum eſt auctoritati principalius, quàm rationi, vt dicit Bonauentura vbi ſuprà. Dicitur præterea in diffinitione fidei veritatis ad religionem pertinentis. Vnde quæcunque non pertinent ad felicitatem conſequendam, neque ad illam conducunt, non pertinent ad religionem, qua Deus ſummus colitur in via, & tandem beatificet in patria, vt habet Gabriel vbi ſuprà. Dicitur vltimò, per reuelationem accepta. Nam fides non innititur demonſtratiuis probationibus, nec experientiæ, quæ generant notitiam euidentem, ſed tantum auctoritati reuelantis. Et per hoc diſtinguitur à prudentia & ſapientia: ſimiliter à viſione beatifica.

¶ Fides eſt triplex, vt habet Gerſon parte iiij. Sermone Dominicæ paſſionis, ſcilicet fides viua, fides mortua, & fides ficta. Fides viua, eſt credere Dei veritatem, & cum hoc eum amare, & timere per affectionem. Et abſque tali fide nullum opus eſt meritorium. ad Galatas quinto: Fides eſt, quæ per dilectionem operatur. Et dicitur viua, quia operari facit per dilectionem Dei. Fides mortua, eſt credere veritatem Euangelij Dei, ſine hoc quod quis faciat opera. Et dicitur mortua, quia non mouet creaturam ad bona opera exercenda, Iacobi ſecundo: Fides ſi non habet opera, mortua eſt, & cæt. Si non habet, ſcilicet opera amoris & timoris Dei, mortua eſt. De quo infrà videbitur. Fides ficta, eſt debilis quædam credulitas, & quæ firma non eſt, quia in tempore tentationis recedit. Matthæi decimotertio: Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Sicut etiam hi qui tempore perſecutionis negant fidei veritatem propter timorem perdendi bona eorum, aut vitam temporalem. Hæc Gerſon, & plura de hoc vbi ſuprà.

¶ Fides quædam eſt acquiſita, quædam infuſa. Et differũt, quia fides acquiſita, eſt habitus naturaliter acquiſi-

acquiſitus ex actibus credendi frequentatis. Sed
fides infuſa, eſt habitus à Deo ſupernaturaliter &
immediatè in anima creatus. Eſt autem fides in-
fuſa habitus, hoc eſt, qualitas producta à Deo in
anima, inclinans ad eoſdem actus mediatè vel im-
mediatè ad quos inclinat habitus acquiſitus. Dif-
ferunt & ex eo, quia fides infuſa eſt vnica circa om-
nes articulos credendos, non ſic fides acquiſita.
Differunt etiam, quia fides infuſa corrumpitur per
quemcunque errorem, circa quemcunque articu-
lum. Fides acquiſita ſtat cum errore reſpectu al-
terius articuli ſeu obiecti. Conueniũt autem in hoc
fides acquiſita & infuſa, quia vtriuſque habitus incli
nat ad actum credendi: de acquiſita manifeſtum eſt.
De habitu infuſo, quomodo inclinat ad credendum
articulos fidei, ponit Gabriel duas poſitiones pro-
babiles diſtinct. xxiij. quæſtio. ij. libri tertij, quos
breuitatis gratia omitto. Et fides acquiſita ad credē
dum articulos fidei, eſt neceſſaria, quia Romano-
rum decimo dicitur: Fides ex auditu eſt. Longior
eſt Gabriel artic. ij. vbi ſuprà. Alludit Scotus eadem
diſtinctione, qui ratione hoc idem probat, & ad cre
dendum articulos neceſſe eſt credere Eccleſiæ, hoc
eſt credere Eccleſiam eſſe veracem, & cæt. Non au-
tem naturali ratione probari poteſt fidem infuſam
ad credendum articulos fidei, eſſe neceſſariam, quia
ad credendum omnia credibilia ſufficit fides acqui-
ſita: ergo non eſt alia neceſſaria. Poteſt & quis firmi
ter adhærere veritati ſine fide infuſa. Plura Gabriel
concluſione ſecunda, vbi ſuprà. Poteſt tamen fides
infuſa poni præter acquiſitam, vt ſcriptura pateſcit,
Nam ad Hebræos vndecimo dicitur: Impoſſibile eſt
ſine fide placere Deo. Sed multi placuere Deo ſine
fide acquiſita, vt patet de infantibus pro Chriſto ab
Herode occiſis. Et ſimiliter de infantibus baptiza-
tis, in quibus non eſt fides acquiſita, ſed infuſa. Pro-
bat multis teſtimoniis Gabriel concluſione tertia,
vbi ſuprà. Reſpectu verò omnium, reſpectu quorum
eſt fides infuſa, reſpectu eorundem eſſe poteſt fides
acquiſita, aliàs fruſtrà eſſet fides infuſa, cùm vtraque
ſit propter inclinare ad actum. Vide Gabrielem con
cluſione iiij. Diuerſorum inſuper articulorum, di-
uerſæ ſunt fides acquiſitæ, non ſolùm numero, ſed
ſpecie diſtinctæ, quia actus credendi diuerſos arti-
culos diſtinguuntur ſpecie: ergo habitus ad ipſos in-
clinantes: habitus autem diſtinguuntur penes actus.
Eſt autem vna fides infuſa ad omnes articulos fidei
mediatè vel immediatè inclinatiua. Eſt enim vnus
habitus ad omnia credibilia inclinans, hoc autem
eſt idem ſpecie in animabus fidelibus, quia in omni-
bus habet eadem obiecta, & actus ſpecie. Vide Ga-
bri. latiùs vbi ſuprà. Et vt idem dicit dub. j. Fides in-
fuſa non fruſtrà animæ à Deo donatur, imò fructuo
ſè, & ad perfectionem & ad vtilitatem hominis infun
ditur. Non enim poteſt à diuina bonitate procede-
re aliquod vanum & inutile: ſicut nec à diuina ſapi-
entia aliquod inordinatum. Dei enim (vt dicitur
Deuteronom. 32.) perfecta ſunt opera, etiam ſi nos
lateat vtilitas doni, fides quoque infuſa in actu pri-
mo perficit intellectum, eſt enim ipſa perfectior
acquiſita, eſt imò quocunque habitu naturaliter ac-
quiſito: puta ſcientia, ſapientia, prudentia, natu-
raliter acquiſita. Nam fides infuſa eſt habitus ſu-
pernaturalis, & ornatus animæ eam multum per-
ficiens, & nobilitans, qui propter ſui perfectionem
non poteſt cauſari, niſi à Deo. Augmentum quoque
fit per fidem infuſam. Nam ſunt qui vellent magis
aſſentire, & tamen minus aſſentiunt: ideo petunt
illud Apoſtolorum: Domine, adauge nobis fidem: &
petitur idem in Collecta quadam: Omnipotens
ſempiterne Deus, da nobis fidei, ſpei, & charitatis
augmentum. Hoc autem augmentum fit per fidem
infuſam.

¶ Fides acquiſita dicitur corrumpi per errorem cō-
trarium circa eundem articulum, vt ſcribit Gabriel
dub. ij. vbi ſuprà. Impoſſibile eſt enim quod quis
eundem articulum ſimul credat & diſcredat. Stat ta
men ſimul actus credendi vnum articulum cū erro-
rē circa alium. Sic & habitus fidei acquiſitæ per ha-
bitum erroris contrarij corrumpitur, vel per longā
negligentiam eliciendi actum ſuum circa proprium
obiectum propter defectum conſeruantis. Latiùs
Gabriel. Habitus verò infuſus ſicut à ſolo Deo cre-
ando infunditur, ita ab eo ſolo annihilando corrum
pitur. Vnde nulla cauſa creata eum corrumpere po-
teſt. Corrumpitur demeritoriè, nō quidē per quod-
libet mortale, ſicut charitas, ſed per errorem circa
quemcunque articulum pertinacem. Vnde per quā
libet hæreſim corrumpitur fides infuſa, alioquin
idem eſſet fidelis, & hæreticus. Hæreticus per erro-
rem pertinacem circa certum fidei articulum. Et
fidelis per infuſam fidem: & ſicut dictum eſt de erro
re, ita dicendum eſt de dubio pertinaci eadem ratio
ne, quia dubitans pertinaciter circa quemcunque
articulum, hæreticus eſt. Et dicitur pertinaciter,
quia error non pertinax: ſimiliter & dubium circa
articulum particularem, non repugnat fidei infuſæ:
licèt acquiſitæ ſecundum eundem articulum: poteſt
enim quis circa aliquā veritatem in canone Bibliæ
contentam errare vel dubitare explicitè, & tamen
eundem implicitè credere. Hic tamen verè fidelis
cenſetur, ſicut laicus firmiter credens fidem catho-
licam eſſe veram, & ſimiliter omnia contenta in Bi-
blia: ignorat autem Saram vxorem fuiſſe Abrahæ,
aut credit eam fuiſſe matrem Abrahæ, vel dubitat
per actus informari, non eſt infidelis. Et credendo
omnia contenta in Biblia eſſe vera, implicitè credit
Saram fuiſſe vxorem Abrahæ. Quamuis explicitè
ignoret, dubitet, aut oppoſitum putet: quia neſcit
hoc contineri in Biblia. Tria quoque vitia eneruant
fidem, & eam impediunt, vt habet Gerſon ſerm. j. de
ſancto Antonio, parte iiij. ſcilicet curioſitas, carna-
litas, & iniquitas, aut ingratitudo, & incredulitas,
& nullum peccatum adeò ſic amat diabolus ſicut
incredulitatem. Nouit enim fidem radicem eſſe om
nium bonorum, quæ ſi fuerit deleta, & ab humano
corde eradicata, de tali homine actum eſt, nunquā
bonum Deo placentem proferet fructum, quia ſine
fide impoſſibile eſt placere Deo. Plura Gerſon vbi
ſuprà. Quomodo fides infuſa & acquiſita diſtin-
guantur ſpecie, vide Gabrielem.

¶ Fides eſt duplex, ſcilicet informis & formata. Fi-
des informis, quæ eſt in aliquo ſine charitate, & nul
lum peccatum repugnat fidei niſi hæreſis. Hæc fides
informis (vt dicit ſanctus Bonauentura in ſolutio
ne argumen. quæſt. j. parte ij. libr. iiij. diſtin. j.) non
placet Deo tanquam meritorium ex condigno:
benè tamen placet Deo, ſicut diſpoſitum de con-
gruo. Dicitur & hæc fides mortua, non ideo quia
caret vtilitate & efficacia, ſed quia caret vita gratui-
ta, quæ eſt vita perfecta. Et ideo fides informis non
eſt propriè virtus, ſed largè. Sicut & habitus politici
informes dicuntur eſſe virtutes, vt idem ſanctus
Bonauen-

Bonauentura ait, diſtin. xxiij. libri tertij. & hæc eſt etiã in malis Chriſtianis: per illũ enim habitũ quodã modo intellectus hominis dũ captiuatur in obſequiũ Chriſti. Et vt credit verè non apparentia, vt vitet erronea & phantaſtica, ſicut in multis Chriſtianis carentibus charitate, qui libenter audiunt verba ſalutis, & abhorrent hæreticam prauitatem, vt dicit ſanctus Bonauentura vbi ſuprà. Videatur & Gabriel diſtinct. xxiij. quæſt. ij. articul. iij. & dub. iij. & iiij. Idem dicit, quod omnis fides acquiſita eſt virtus intellectualis, quia omnis talis cauſatur ab actibus intellectus, elicitis, ſcilicet aſſentire vero, certo ex auctoritate teſtis, ergo. Et etiam omnis fides acquiſita eſt virtus moralis capiendo virtutem, vt diuiditur in politicam, quæ eſt habitus acquiſitus: & gratuitam, quæ eſt habitus infuſus, quia acquiritur ex actibus imperatis. Nam apprehenſo vero, certo, ſed ineuidẽti, & ita non ſufficienter probato, non cogitur intellectus aſſentire, ſed quantum eſt de ſe poteſt non aſſentire: ideò ſi aſſentit ſimiliter, volens aſſentit, & ideo ex imperio voluntatis: hoc eſt quod dicit Auguſtinus, quod cætera poteſt homo nolens. Cætera, ſcilicet ieiunare, intrare Eccleſiam: credere non poteſt niſi volens. Sed fides infuſa propriè, nec eſt virtus moralis, nec intellectualis, ſed gratuita. Philoſophus enim diuidens virtutem in moralem, & intellectualem loquitur de virtutibus acquiſitis non infuſis. Et ad aſſentiendum catholicæ cuicunque veritati, quantumcunque ſciatur per experientiam vel demonſtrationem, requiritur fides infuſa, quæ monſtrat & oſtendit rationem obiectalem credendi iſtam, quod Deus talem veritatem tradidit aut iuſſit per ſe immediatè, vel per Eccleſiam aut ſcripturam ſacram, vt ſcribit Gerſon parte prima de erroribus circa fidem.

¶ Fidas formata dicitur, quæ eſt cum charitate & operibus bonis. Vel (vt dicit Gabriel dubio v. vbi ſuprà.) eſt cui in eodem ſubiecto ſeu in eadem anima aſſiſtit charitas. Vnde habitus fidei non mutatur propter aduentum charitatis, ſicut nec corpus hominis ꝓpter veſtimentum, licèt eo ornetur, neque mutatur ꝓpter deſitionẽ charitatis: patet ergo quod idẽ habitus fidei, tã infuſus q̃ acquiſitus: ſimiliter & actus eius poteſt ſucceſſiuè eſſe formatus & informis. Formatur autẽ per charitatem, quæ eſt forma virtutũ, nõ quod informet eas (vt dicit Bruleſ. d. xxiij. q. j. lib. iij.) ſed quia reddit eas placentes Deo. Vel vt dicit Gab. vbi ſup. Dicitur forma virtutes vel forma, nõ quod inhæreat virtutibus, & det ſpeciem. Sed dicitur forma virtutũ pro quanto per charitatẽ actus virtutũ perficiũtur, quia per charitatem in debitũ finem vltimũ, ſcilicet ſummũ bonum propter ſeipſum quod eſt Deus referuntur. Perfectior autem eſt actus in Deum relatus, quàm relatus in alium finem: vt honeſtatem aliquam moralẽ citra Deum: de quo vide in dictione *Charitas*. Et ſicut calor naturalis (vt ſcribit Iacobus de Valen. ſuper 1. Pſal.) decoquit partes humefactas, & connectit, & compactat eas adinuicem, vt videmus in arboribus, vt eſt in Aeſtate, ſic folia retinentur fixa. Sed recedente calore, vt in Autumno folia cadunt, ita pariter accidit in corpore myſtico eccleſiæ. Nam mẽbra Chriſti humectantur per fidem, & viridificantur per charitatem. Et ſic ignis ſiue calor charitatis connectit membra ſuo capiti Chriſto, & inter ſe tanquam folia arbori, & ſicut palmites in vite, vt patet Ioan. 16. & ſic folia eorum, id eſt opera radicãtur & ſolidantur per fidem & charitatẽ formatam: & ſic non defluunt, imò faciunt fructus meritorios, & proſperantur in præmio. Sed ſi deficit eis talis fides aut charitas, tunc decidũt à corpore Chriſti myſtico, ſicut foliũ in arbore Et ſic etiam opera eorum effluunt in vacuum, & ſic etiam ſacramẽta eccleſiæ, & bona opera quæ facit Eccleſia, non proficiũt eis. Et ſic etiã ipſi impij tanquã vani & inutiles proiicientur à facie Domini in iudicio, cùm dicetur eis: Ite & diſcedite à me maledicti in ignem æternũ. Mat. 25. Et ſic patet quod Iudæi obſtinati, & omnes iniuſti, & impœnitentes, non erunt tanquã lignũ vitæ, &c. Sed tanquam ficulnea arida & maledicta, ex qua ceciderunt folia: & proiiciet eos ventus diuinæ vindictæ: ſicut ventus proiicit puluerẽ à facie terræ. Hæc Chriſtopolitanus Epiſcopus. Et fides quæ per charitatẽ operatur, vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameraceñ. q. ij. ar. ij. li. iiij. eſt principium ſufficiens ad ſalutem: dum tamen habens eam legem obſeruet, & ideo habens eam baptizari tenetur, cùm lex hoc præcipiat, & per hoc multa ſimilia intelligenda ſunt (vt idem ait, &c. cùm dicitur: Sola fides ſufficit.)

¶ Fidas dæmonum, de qua B. Iacobus dicit cap. 2. Dæmones credunt & contremiſcunt. Dæmones autem (vt inquit Gabr. dub. vj. diſt. xxiij. q. ij. li. iij.) credunt fide actuali ex ſignis & coniecturis, etiam ex ſcriptura, quam nouerunt: & ex illis actibus credendi generatur in eis habitus. Non tamen habent fidem infuſam, quia illam non habuerunt ante caſum, vt quidam volunt: nec eſt veriſimile, quod Deus poſt caſum obſtinatis in malitia & odio Dei, infuderit donum gratuitum, quale eſt fides informis. Et quamuis credant dæmones (vt dicit Scotus diſt. vij. libr. ij.) ille tamen actus credendi eſt in eis malus, quia odiunt illud creditum: & vt ait ſanctus Bonauent. credunt coacti, & quaſi cum quodam murmure. Habuerunt quidem ipſi fidem informem, ſed non de genere virtutis largè acceptæ, quia non adhærebant ipſi veritati primæ propter ſe.

¶ Fides eſt neceſſaria homini ad ſalutem, ſub qua (vt habet Gabriel diſtin. xiiij. q. vnica. lib. iij.) non ſolum cadunt propoſitiones contingentes, ſed etiam veritates neceſſariè demonſtrabiles. Patet per Apoſtolum ad Hebr. 11. Credere oportet accedentem ad Deũ: quia eſt, & quod inquirentibus ſe remunerator ſit. Prima Deus eſt, neceſſaria eſt, & demonſtrabilis. Secunda Deus inquirentibus ſe remunerator eſt, eſt contingens. Vnde omnes articuli fidei aliquid enunciantes de Deo intrinſecum, vt Deus eſt trinus & vnus: verbum eſt à patre æternaliter genitum: ſpiritus ſanctus ab vtroque Deus eſt æternus, ſapiens, iuſtus, omnipotens, bonus: & ſic de aliis attributis ſunt neceſſariæ, quarum multæ ſunt demonſtrabiles & naturaliter notæ: quædam tantum ſupernaturaliter cognoſcibiles, & duntaxat in Theologia beatorum demonſtrabiles. Articuli verò qui aliquid enunciant de Deo per reſpectum ad extra ad creaturam: vt quod eſt incarnatus, quod eſt paſſus, Iudex futurus viuorum & mortuorũ, beatificator electorum: & per conſequens indemonſtrabiles: & per conſequens non ſunt ſcibiles, licèt ſunt euidenter cognoſcibiles ex notitia intuitiua terminorum, ſed non niſi obiectis. Siquidem intuitiua Dei notitia eſt beatifica. Et licet quædam propoſitiones ſint neceſſariæ (vt dictum eſt) & demonſtrabiles, poſſunt tamen credi & ſimiliter opinari. Nam qui eis aſſentit inductus leui perſuaſio-

ne, opinatur eas. Qui verò aſſentit inductus auctoritate reuelantis, credit eas. Cui autem demonſtrantur iam nec opinatur, nec credit, ſed euidenter noſcit eas, eiſque ſcientia propriè dicta firmiter aſſentit. Hæc Gabr. vbi ſuprà: qui & ponit veritates fidem conſequentes. Vnde (vt idem ait) Fidelis legens literaliter canonem Bibliæ, & capiens eius ſenſum, acquirit plures fidei habitus & nullum ſcientificum. Canon enim Bibliæ non eſt traditus per modum ſcientiæ demonſtratiuæ, vt ex principiis euidentibus deducantur concluſiónes, quibus aſſentiatur propter principia, ex quibus deducantur: ergo legens non acquirit habitum ſcientiæ. Et quandoque ex veritate vna, alia infertur. Sicut Apoſtolus 1. Corinth. 15. videtur concludere reſurrectionem mortuorum ex reſurrectione Chriſti. Item legens Bibliam, ſi eſt fidelis, immediatè aſſentit omnibus & ſingulis ibi traditis, quia credit omnia reuelata à Deo, nec vni plus quàm alteri, nec vni propter alterum. Quinimo cuilibet ibi tradito aſſentit, etiam ſi cætera non eſſent ibi tradita, & hoc propter auctoritatem Dei ſingula & omnia reuelantis, & ita plures acquirit habitus: vnum tamen habet habitum infuſum, quo omnibus & cuilibet veritati ſibi traditæ immediatè aſſentit, vel ad minus cuilibet æquè aſſentit, licèt mediante illo principio. Omne reuelatum à Deo eſt verum, &c. Cui immediatè aſſentit, non tamen ſine fide acquiſita. De hoc loquitur ſanctus Auguſtinus xviij. de Ciuitate Dei cap. xlj. ponens differentiam inter ſcripturã ſacram, & dogmata Philoſophorum, dicens: Quicunque, ſcilicet Prophetarum & ſcripturarum canonis ſapuit, & vixit non ſecundum hominem, ſed ſecundum Deum, qui per eos locutus eſt, ſapuit & vixit: ibi prohibitum eſt ſacrilegium. Deus prohibuit. Si dictum eſt: Honora patrem tuum & matrem tuam: Deus iuſſit. Si dictum eſt: Non mœchaberis: Non homicidium facies: Non furaberis, &cæ. huiuſmodi: non hæc ora humana, ſed oracula diuina fuderunt. Quicquid Philoſophi quidam inter falſa quæ opinati ſunt, verum videre potuerunt: & laborioſis diſputationibus perſuadere moliti ſunt, quòd mundum iſtum fecerit Deus, cúmque ipſe prouidentiſſimus adminiſtret, de honeſtate virtutum, de amore patriæ, de fide amicitiæ, de bonis operibus, atque omnibus ad mores probos pertinentibus rebus, quamuis neſcientes ad quem finẽ, & quonam modo eſſent iſta omnia referenda, ſunt Propheticis, hoc eſt diuinis vocibus, quamuis per homines in illa ciuitate (ſcilicet Eccleſia) populo commendata ſunt, non argumentationum concertationibus inculcata, vt non hominis ingenium, ſed Dei eloquium contemnere formidaret, qui illa cognoſceret. Hæc Auguſtinus, vbi expreſſè innuit (vt dicit Gabriel diſtinct. xxiiij. quæſt. vnica. artic. ij. concluſione v. lib. iij.) proceſſum ſcripturæ non eſſe argumentatiuum, ſed magis tanquã ex ore Dei planè reuelatum. Et vt idem dicit concluſ. vj. Maiores in Eccleſia per ſtudium Theologicum præter acquiſitam fidem quam augmentant, & circa quædam credibilia denouo acquirunt multos apprehenſiuos & adhæſiuos habitus conſequentiarum, opinionum, & ſcientiarum in ſeipſos producunt, perquirendo & exponendo ſcripturas, nunc vnam per aliam, qui & ad intellectum ſcripturarũ ſcientias: puta Metaphyſicam, naturalem philoſophiã, & moralem immiſcent, per quod fidem acquiſitam augmẽtant. Vide latiùs Gabr. Et ſi (vt inquit ſanctus Bunauen. diſt. xxv. qu. vlt. lib. iij.) certitudo fidei à parte dictantis, non habet incrementum, habet tamen proficere ex parte ipſius credentis. Nam ſecundum cognitionem fides creſcit, quando eruditur ad ſcientiam, ſecundum affectum verò quando ad deuotionem excitatur & roboratur ad conſtantiam, & vtroque modo creuit fides ſecundum diuerſitatem temporum. Quod enim creuerit quantũ ad deuotionem, ſatis oſtendunt martyrum paſſiones. Quod quantum ad ſcientiam ſatis oſtendunt Doctorum eruditiones. Vnde latiùs Bona. vide & de augmentatione fidei Gabr. d. xxv. q. vnica. ar. iij. dub. ij. lib. iij. Apoſtoli quoque (vt inquit Gabr. diſt. xxiiij. ar. ij. concluſ. vij. li. iij.) Prophetæ & Sancti, qui reuelationem veritatum ſcripturæ à Deo receperunt, creduntur notitias tantæ certitudinis & euidentiæ habuiſſe, quo omnem dubitationis motum penitus excluſerunt. Ita ſentit Occam. vide latiùs Gabr. Illa tamen certitudo non fuit euidens ex euidentia rei cauſata per demonſtrationẽ, ſed à Deo immediatè reuelante, & ideo non fuit ſciẽtia, fuit tamen euidẽtia, id eſt certitudo maior quàm fidei, imò æqualis ſcientiæ, quia fides non excludit omnem motũ leuem dubitationis, ſed dubitationẽ pertinacẽ. Qui verò audit prædicationẽ articulorũ, & vidẽs fieri miracula, non acquirit notitiã euidentẽ articulorũ, ſed ſolũ acquirit fidẽ, licèt intenſiorẽ, qua firmius aſſentit prædicationi, & prædicatori propter teſtimonium miraculorum, non tamẽ habet noticiam euidentem: ita vult Occam. iiij. quotlibet. quæſt. x. & poſt eum Gabr. dub. j. vbi ſup. Vbi & dicit, quod nullus actus euidens eſt reſpectu falſi. Et ſi Sarracenus prędicans legem Mahumeti, facere poteſt miracula apparentia: cuius tamen legis articuli ſunt falſi. Sicut & Antichriſtus faciet apparẽtia miracula, ꝓ approbatione falſæ doctrinæ. Sicut ergo audiens illorũ falſam prædicationem, & videns miracula apparentia, non acquirit noticiam euidentem. Ita nec audiens prædicationem veram articulorum fidei, & videns miracula verè, acquirit noticiam euidentem, præſertim cùm non facilè diſcernitur inter miracula vera & falſa. Vide & plura apud Gabrielem vbi ſuprà. & in fine dubij ponit notabile dictum, quòd Deus nunquam deſerit rationalem creaturam ſine auxilio oportuno, facientíque quod in ſe eſt, nulli deeſt Dominus in neceſſariis ad ſalutem, &cæ. Hæc plura de fide, quia non inutilia cenſui, ſcribere non omiſi.

¶ Fidei actus generalis ſecundũ omnes Theologos lib. iij. ſenten. eſt vt intellectus credentis firmiter primæ veritati innitatur propter ſe, nec humanam rationem, aut miracula principaliter requirit, &c. Specialiter verò actus fidei ſunt quatuor. Primus eſt credendo amare. Secundus eſt credendo in Deũ ire. Tertius fidei actus eſt credendo ei adhærere. Quartus eſt credendo membris eius incorporari. Secundus actus fidei eſt exterior confeſſio, ſecundum quod dicit Apoſtolus Romanorum 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem. Tertius actus fidei vel potius effectus eſt mortis ſuſceptio. Quartus actus fidei eſt triumphatio, tantus quippe eſt tentationum inſultus, quòd nullus ſanctus, ſine vera fide, poſſit de illis triumphare, &c.

¶ Articulus fidei quid ſit, & vnde dicatur, vide in dictione Articulus, ſuprà.

¶ Fides eſt duplex. Explicita & implicita, vt notat Gabriel diſtinct. xxv. quæſt. vnica. libr. iij. Et ſecundum hoc aliqua veritas explicitè creditur, alia implicitè. Fides explicita eſt actualis aſſenſus catholicę veritatis, ſiue vniuerſalis, ſiue particularis. Sic quicunque apprehendit aliquam veritatem catholicã & ei aſſentit, habet fidem explicitam illius veritatis, vt aſſenſus illius: omne reuelatum à Deo eſt verum. Canon Bibliæ eſt verus. Christus ſatiauit quinque milia ex quinque panibus & duobus piſcibus. Fides implicita eſt fides habitualis aut actualis aſſenſus alicuius propoſitionis generalis: multas particulares veritates in ſe includentis. Dicitur, enim propoſitio vniuerſalis vel generalis includere omnes illas particulares, quæ ex ea inſerri poſſunt in bona conſequentia immediatè, aut mediatè vero coaſſumpto. Exemplum, vt aſſenſus huius: Omne contentum in ſcriptura canonica eſt verum, eſt fides implicita non quidem illius. Omne contentum in ſcriptura, &c. ſed omnium particularium veritatum in Canone contentarum, vt illius: In principio creauit Deus cœlum & terram. Adam eiectus eſt de Paradiſo. Chriſtus cœnauit cum diſcipulis. Chriſtus deſcendit de cœlis, &c. Omnis autem fides habitualis eſt fides implicita veritatis ad cuius aſſenſum inclinat. Item eadem fides actualis eſt implicita & explicita & explicita reſpectu diuerſorum. Nam aſſentiens illi: quicquid credit Eccleſia, eſt veritas catholica, habet fidem explicitam illius propoſitionis. Quicquid credit Eccleſia, eſt veritas catholica. Et habet fidem implicitam omnium veritatum, quas credit Eccleſia. Nam aſſentiendo huic explicitè: Quicquid credit Eccleſia, &c. Implicitè aſſentit omnibus veritatibus, quæ ex illa deduci poſſunt, ſicut huic. Euangelium continet catholicam veritatem. Item habens fidem inſuſam, omnia credibilia credit implicitè, etiam ſi actu nihil apprehendat. Hinc infantes baptizati nondum rationis vſum habentes, omnia credenda implicitè credunt: præterea ſtat aliquem implicitè credere aliquam veritatem, & explicitè ei diſſentire, imo eius oppoſito conſentire. Patet, poſito quod aliquis credat ſicut Eccleſia credit, hoc eſt credat illam, quicquid Eccleſia credit verum eſt, & diſſentiat huic. Abraham habuit plures vxores, & aſſentiat eius oppoſitum credens ita ſentire Eccleſiã, ille implicitè credit illam. Abraham habuit duas vxores, quia ſic credit Eccleſia, & explicitè eam diſcredit. Hæc Gabr. vbi ſuprà. Hæc fides implicita, vt idem ait, qua fidelis credit quicquid Eccleſia credit vtiliſſima eſt fideli. Nam ſi fuerit in corde, defendit ab omni hæretica prauitate: vt dicit Occam in tract. de ſacramen. ca. j. & poſt eum Gerſon Cancel. Non enim aliquatenus hæreticari valet, qui corde credit quicquid eccleſia catholica credit, id eſt qui credit illã quicquid eccleſia credit eſt verum, quoniam talis nunquam pertinaciter alicui errori cõtrario fidei adhæret. Nam etſi erroneũ aliquid credit, poſtquam ſibi oſtenditur cõtrarium huius, credere eccleſiam, cõtinuò corrigit errorem, non enim ſtant ſimul credere illam. Verum eſt quicquid eccleſia credit, & non credere aliquod quod eccleſia credit apprehenſum, vt tale. Quid autem ſit credere implicitè, quære ſuprà in verbo *Credere*.

¶ Fidelis dicitur, qui fidẽ habet, & modò pro Chriſtiano homine accipitur, qui verã profiteatur fidẽ: infidelis per contrariũ. Et fideles, qui ſunt membra eccleſiæ, ſunt in duplici differẽtia, quidã dicũtur maiores in eccleſia, vt & notat Gabr. vbi ſuprà. qui ad quædã particulariter credenda tenentur, quæ non tenẽtur minores qui ſunt in eccleſia. Et illis incumbit officium regendi & docẽdi alios verbo veritatis, & exemplo honeſtatis, ſicut ſunt Paſtores eccleſiæ, Epiſcopi, curati, & legentes in vniuerſitatibus, & ſecundum aliquos, maximè in Theologia. Quidam ſunt minores, & ſunt ſimplices & ſubiecti, & doctrina & regimine indigentes, illi in particulari credere debent, quod Deus eſt, & quod eſt munerator, quod mediator eſt ſiue redemptor humani generis. Vnde Apoſtolus ad Hebr. 11. Oportet credere accedentem ad Deum, quia eſt: & inquirentibus ſe munerator eſt. & Actuũ 4. vbi Petrus loquens de Chriſto ait: Non eſt in aliquo alio ſalus, neque aliud nomen, in quo oporteat nos ſaluos fieri: vide plura apud Gabrielem vbi ſuprà. Sunt itaque duplices eccleſiæ filij. Maiores, ſcilicet quorum eſt non tantum credere, ſed etiam fidem defendere, ac in eadẽ ſimplices inſtruere. Minores quoque, qui maiorum inſtructione in fide inſtruuntur, nutriuntur, & roborantur. Et pro fide confirmanda & habenda clariores notandæ ſunt propoſitiones, quas ponit diffuſè, & abundè probat Gabr. diſt. xxv. art. ij. lib. iij. Prima veritas, ſicut ſaluandis omnibus neceſſaria fuit fides infuſa pro quolibet ſtatu eccleſiæ: ita & actus fidei adultis vtentibus ratione. Anima enim non eſt accepta Deo, niſi per charitatem quo ad voluntatem, vel perficiatur habitu ſupernaturali quo ad intellectum. Deus autem de lege ordinata non perficit animam, niſi perficiat eam ſecũdum totum: ideo charitate voluntatem non perficit, niſi perficiat intellectum fidei. Dei enim perfecta ſunt opera. Deut. 33. Et ad Hebr. 11. Impoſſibile eſt ſine fide placere Deo. Quo ad ſecundum quod in habentibus vſum rationis, non ſufficit meritum Chriſti, ſicut in non habentibus, qui merito redemptoris ſaluantur, & non in proprio merito, ſed neceſſe eſt etiam addere meritum proprium, ſecundum illud: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et iterum: Fides ſine operibus mortua eſt. Et ſicut prudentia eſt auriga actuum virtuoſorũ, ita fides actuum meritoriorum: neceſſarius itaque eſt omnibus ratione vtentibus actus fidei, aliquando ea neceſſitate, qua eis neceſſarius eſt actus meritorius, Videatur latiùs Gabriel concln. j. Secunda veritas, licèt eadem fuerat fides infuſa in nobis, & in veteri teſtamento patribus, non tamen eadem acquiſita. Nam vna eſt tantùm infuſa fides in vno homine numero, & vna ſpecie in omnibus hominibus: ſicut vnũ obiectum immediatum & principale, ſcilicet omne reuelatum à Deo eſt verum, mediante cuius actu (qui eſt vnus ſpecie apud illos & nos) inclinat ad omnes actus credendi articulos ſpeciales. Sed de fide acquiſita reſpectu redemptoris certum eſt, quòd reſpectu certorũ articulorum eadem fuit fides acquiſita, & fidei actus ſpecie apud illos & nos: puta articuli creationis mundi, lapſus primi hominis, futuri iudicij, ſed non quo ad omnes articulos. Propoſitiones enim creditæ à patribus ſpecie diſtinguũtur à creditis à nobis. Nam illa propoſitio: Chriſtus eſt venturus, paſſurus, reſurrecturus &c. quam illi crediderunt, &c. Et illæ propoſitiones: Chriſtus venit, Chriſtus paſſus eſt, reſurrexit, &c. quam nos credimus, diſtinguuntur ſpecie: quia ſunt non ſynonymæ, propter diuerſam temporis connotationem: latiùs Gabr. ſcribit vbi ſuprà. Et ſecundum

Auguſtin. & poſt eum ſcribit Iacobus de Valentia tract.iij.ca.ij.regula vij. prologi in Pſalteriũ, quod ſicut in vtroque teſtamento vnus ſemper fuit Chriſtus creditus: ita dicitur vna & eadem fides patrum veteris teſtamenti & noſtra: eò quòd vnitas fidei eſt ab vnitate obiecti crediti. Item ſicut ſemper vna fides Chriſti, ita fuit & ſemper eſt vna lex in vtroque teſtamento, quia vnitas legis ſumitur ab vnitate fidei. Latiùs ſcribit Valentia. Tertia veritas, pro omni tempore poſt lapſum hominis, fides mediatoris explicita ad ſalutem ratione vtentibus fuit neceſſaria. Patet, quia nullus ſaluatur niſi ſit membrum eccleſiæ per fidem mediatoris, vt patet diffuſè per Apoſtolum ad Hebr.11. Ergo ſicut præſentes poſt Chriſti aduentum per fidem mediatoris: ita præcedentes per eandem fidem fuerunt membra Chriſti & eccleſię. Generaliter autem credere fuit neceſſarium omni homini, licèt non particulariter & explicitè. Credere, inquam, in genere quemadmodum Deus ordinaret viam aliquam redemptionis per aliquem mediatorem etiam ignorando per quem, an per verbum Dei, vel per angelum aut alium modũ, & iſtud generaliter credere fuit neceſſarium omni homini ad ſalutem poſt lapſum. In lege autem reuelatæ veritatis, ſcilicet euangelica adhuc magis particulariter credere tenemur plus vel minus ſecundũ diuerſos ſtatus hominum quàm in lege Moſaica, & naturæ. Et ideo ſanctus Bonauen.q.ij.di.xxv.li.iij.ait: quia Philoſophi hanc fidem in genere non habuerunt, ſuis virtutibus & meritis inhærẽtes non poterant eſſe membra Chriſti, & per conſequẽs nec ſaluari. Nec ipſi excuſabantur quin ad minus tenerentur ad fidem illam in generali: ſi denique feciſſent quantum in ſe fuiſſet, non defuiſſet eis Deus ad eorum illuminationem. Hinc Apoſtolus ad Rom.1. Cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. Similiter dicendũ eſt de eo qui in ſilua natus Doctorem fidei non audiuit. Vnde B. Tho. in iij. ſcrip. di.xxv.q.iiij. In his inquit quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, nunquam Deus homini quærenti ſuam ſalutem deeſt vel defuit, niſi ex culpa ſua. Vnde explicatio eorum quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria vel diuinitus prouidentur homini per prædicatorem. Sicut patet de Cornelio Actuũ 10. Et de Enucho Candacis Reginæ. Actuum 8. Vel per reuelationem, qua ſuppoſita in poteſtate liberi arbitrij eſt vt exeat in actum fidei. Hæc Tho. Quarta veritas vt habet Gabr. concluſione iiij. vbi ſuprà eſt, quòd omnia Eccleſiæ membra pro ſtatu legis euangelicæ eadem tenerentur credere, non quidem explicitè, ſed implicitè. Quo ad primum explicitè patebit infrà. Implicitè verò probatur, nam omnes tenentur habere fidem infuſam, vt prima veritas dicit. Sed hanc habens, credit omnia implicitè, quia habitum habet ad omnia credibilia mediatè vel immediatè inclinantem. Item omnes vſum rationis habentes tenentur credere quòd omne reuelatum à Deo eſt verum. Item quòd ſcriptura à Deo reuelata ſit vera, ſed hoc credens explicitè, omnia credibilia credit implicitè, cum omnia credenda ſunt reuelata à Deo, & omnia continentur immediatè vel mediatè in ſcriptura. Hæc Gabr. Ad quædam tamen particulariter credẽda tenẽtur maiores, & ad quædam minores, vt & ſuprà tactum eſt. Vnde rudes (vt vult Scot.) & minores non tenentur tantum credere ſicut clerici literati & alij, tenentur tamen ad aliquem actum explicitũ pro aliquando, & ad alia in generali, vt credant ſicut eccleſia credit. Et licèt ſimplices & minores non tenentur circa ſingula credibilia particularia explicitam fidem habere, tenentur tamẽ omnes particulares errores ne pertinaciter adhereãt cauere, vt diffuſè probat Gab. vbi ſuprà concluſione vj. Et quia vt vult S. Thom. myſterium Chriſti explicitè credi non poteſt ſine fide trinitatis, ideo poſt tempus gratiæ diuulgatæ tenentur omnes ad explicitè credendum myſteriũ trinitatis, &c. hoc eſt, vt credat quòd in deitate eſt pater & filius, & ſpiritusſanctus, & hi tres vnus Deus ſic confuſè & generaliter, non autem diſtinctè, quòd in vnitate ſit diſtinctio perſonalis. Plura Gabr. concluſione v. vbi ſuprà. Nullus præterea excuſatur ſi ignorat ea quæ prædicatio eccleſiæ manifeſtat & vſus eccleſiæ, & quæ ſolennitates oſtendunt, vt quòd Chriſtus natus eſt, crucifixus, & generaliter articuli ſymboli, & in illis prædicatis tenentur minores Prælatis ſuis credere, & ſic prædicatis explicitè aſſentire. De quo latiùs aliàs dictum eſt. Et videatur ad hoc Gabr. ar.iij. di.xxv. dub.j. li.iij. Omnes quoque tenentur articulos fidei credere, vt credant ſi proponũtur ipſis. Sic ad fidem explicitam omnium in ſymbolo contentorum, omnes in tempore gratiæ obligantur, vt dicit Magiſter, & Gabr. concluſione v. vbi ſuprà refert. Et ſi (vt ibidem dicit) aliqui adeo obtuſi fuerint, quòd articulos ipſos ſecundũ quod in Symbolo ordinati ſunt eo ordine recitare non poſſent, ſufficeret tamen eis quòd omnes & ſingulos explicitè credunt, dum eis proponuntur, &c.

¶ Fides Chriſtiana eſt veriſſima, & firmiſſima, de qua copioſè ſcribit frater Pelbartus. Et quomodo probetur per multa teſtimonia Sanctorum, Prophetarum & Apoſtolorũ & Diſcipulorum Chriſti, qui nondum verbis, verùm etiam verberibus & mortibus crudelibus teſtificati ſunt veritatẽ huius fidei. Item teſtimonio probatur gentilium & Sibyllarum & Philoſophorum. Item Angeli Dei atque dæmones teſtimonium dant fidei noſtræ. Vnde Math.8. de Ieſu filio Dauid: Vt quid ante tempus veniſti torquere nos. Item omnes creaturę cœleſtes, terreſtres & infernales, ſecundum quod dicit Greg. in homel. epiphaniæ. Omnia, inquit, elemẽta auctorem ſuum veniſſe teſtata ſunt. Plura Pelbartus libr.iij. roſa. Theol. in dictione, *fides*, probatur & ſæpiſſimè per teſtimonium ſacræ ſcripturæ. Quare non dici poteſt (vt ſcribit Gerſon parte iiij. ſermone de S. Petro & Paulo. conſideratione ij.) fidem noſtram intantum eſſe præpoſitam & exaltatam tam generaliter ſine maximis Dei miraculis. Si enim neges aliqua fuiſſe facta ad extra miracula, talia qualia certè affirmant hiſtoriæ, in hoc tamen ſingulare eſt miraculũ, quod ſine miraculo tam magnus & talis populus talique modo huic ſe ſubmiſerit credulitati, diuites, pauperes, docti per illiteratos homines conuerſi ſunt, & præcipuè per eos quos ipſi trucidabant, & dimittendo gaudia, voluptates, honores & aſſuetas delicias, ac veniendo ad laborẽ, ad tormenta & ad mortem, & hoc totum interdum ſubitò, & veluti in vno momento. Sicut patet & in conuerſione ſancti Pauli, qui de perſecutore & lupo rapace fuit ſine mora mutatus in defenſorẽ, & ouẽ amicabilem. Hęc Gerſon. Per hoc patet fidẽ noſtrã Chriſtianã eſſe firmiſſimã. Et de fide multa aliàs à doctoribus ſcribuntur.

¶ Fides bona ſecundum Tullium, vt poſt eum refert Gerſon parte iij. tract. de oratione & eius valore, parte ij. litera B. eſt vnum agere, & nõ fingere aliud. Vel fortè illud (inquit Gerſon) melius diceretur bona fide aliquem quid agere, dum facit illud quod ſibi rectè vellet fieri, aut quod alius pro quo ſit deberet rectè ſibi fieri velle. Sic commendantis, ſic legantis inteutio ſeruanda eſt. Fiat tamen etiam hoc vtiliter ſuperioris prudentioriſque conſilio vel aſſenſu. Et recipiens rem aliquam bona fide, neſciens nec credens eam male acquiſitam, ſiue per donationem, ſiue per contractum, non tenetur eam reſtituere ſi ignorantia non fuerit craſſa, nec perceptos fructus durante fide bona, vt ſcribit Gabr. di.xv.q.iij. dub.v. propoſit.ij. lib.iiij. Et eſt ſententia Hoſtienſ. in ſum.l.iiij. de pœ. & remiſ. c. de reſti. & cæterorum. Et dicitur, boua fide, quæ eſt vt ſequitur quando nou ſcitur nec creditur res eſſe malè acquiſita, ſed præſumitur non eſſe aliena. Panormi. in c. grauis. de reſti. ſpo. Malæ fidei poſſeſſor eſt qui poſſidet & ſcit ad alium pertinere. Ecoutra bonæ fidei poſſeſſor, qui cùm ignoraret ſe poſſidere alienum, poſſidet cogitatione Domini, ſola autem fides bona excuſat à reſtitutione rei alienæ.

¶ Filius in diuinis (vt ſcribit Gab. li.j. di. xxvij. q. iij. ar. iij.) eſt perſona genita de ſubſtantia patris, & licèt filius ſit verè & realiter de patris ſcientia genitus, quæ eſt Dei & omnium creaturarum, quia omnibus modis filius eſt verbum, & econuerſo, tamen nomen filius non connotat reſpectum ad creaturam, ſicut nomen verbum. Cuius ratio nulla eſt (inquit Gabr.) niſi voluntaria impoſitio terminorum, & ſic illa duo nomina propria filio nõ ſunt ſynoyma, quorum vnum connotat creaturam & aliud non, ita poſſunt imponi duo nomina patri, ſimiliter duo ſpirituiſancto.

¶ Filiatio vt memoriæ prodidit Gabr. diſtinct. viij. q. vnica, art. iij. dub. ij. lib. iij. nihil aliud debet dici, niſi ſuppoſitum actu ſubſiſtens in natura producta intellectuali vel ſenſitiua ab alio eiuſdem rationis actu exiſtente, ſiue ſuppoſitum iſtud habuerit illam naturam quam per productionem accepit cõtinuè, ſiue cum interruptione. Per hoc paret quod verbum in triduo mortis, non fuit filius virginis, quia tunc non ſubſiſtebat in natura humana, quia tunc non fuit natura humana Chriſti: quia anima Chriſti non fuit vnita carni, ſine qua vnione non eſt natura humana. Patet ſecundo quod poſt reſurrectionem & nunc eſt filius Mariæ, & idem filius qui prius. Suppoſito quod beata Virgo ſit glorioſa in corpore & anima, quia idem verbũ, eadem uatura, eadem mater & Virgo, licèt natura ſimiliter & mater fuerit interrupta. Vnde poſt finalem reſurrectionem Ioannes erit filius Zachariæ: ſicut fuit ante mortem vtriuſque, & eadem filiatione, quia idem verbum, eadem natura humana, eadem mater. Nec impedit quod nunc verbum eſt homo per nouam productionem humanitatis reſuſcitatæ. Siquidem reſuſcitatio productio eſt reſuſcitati. Et illo modo tollit generationem præteritam, non enim tollit quin eadem natura olim fuit accepta per generationem. Et vt idem dicit Gabr. Filiatio æterna eſt res relatiua, & proprietas poſitiua à patre quidem & ſpirituſancto realiter. A filio autem & eſſentia formaliter tantum, non realiter diſtincta, quæ cum eſſentia & ſpiratione actiua conſtituit perſouam filij. De quo in princi. ſent. latiùs videatur. Et quamuis (vt ſcribit ſanctus Bonauentu. diſtinction. viij. libr. iij.) cõcedatur duas natiuitates eſſe in Chriſto, non tamen concedi debet duas eſſe filiationes. Vnde ſicut quando quis generat poſt primum filium, alium, non naſcitur in eo noua paternitas, ſed primæ paternitati innaſcitur oouus reſpectus, quia pater eſt plurium quàm prius erat. Sic etiam intelligendum eſt quod Chriſtus generatioue temporali non acquirit nouã filiationem, ſed incipit eſſe filius alterius, ſcilicet homiuis virginis. Et vt idem ait diſtinct. x. libr. iij. Chriſtus inquantum homo eſt naturalis filius virginis, inquantum autem Deus eſt filius virginis, non per naturam, nec per adoptionẽ, ſed per gratiam vnionis. Et penes vtramque natiuitatem (vt Idem dicit) q. vlt. vbi ſuprà. Chriſtus eſt filius naturalis, quia vtraque natiuitas conſiſtit io productione ſimilis ex ſimili, ſecundum ſimilitudinem & conuenientiam in natura. Vnde ſecundum natiuitatem æternam generatur ſimilis patri, ſecundum natiuitatem temporalem generatut ſimilis matri: Ideo vtraque natiuitas eſt naturalis, & ratione vtriuſque natiuitatis Chriſtus naturalis filius debet dici. Bona.

¶ Filius hominis. Differunt ſecundum Augu. ſuper Pſal. 8. homo, & filius hominis. Nam omnis filius hominis eſt homo, quamuis nõ omnis homo filius hominis poſſit intelligi. Adã quippe homo, ſed non ſolius hominis. Quapropter ſecundũ eundem differt homo & filius hominis, vt qui portãt imaginem terreni hominis qui nou eſt filius hominis, hominum nomine ſignificẽtur. Qui autẽ portant imaginẽ cœleſtis hominis, filij hominis potius appellentur. Ille & vetus homo dicitur, iſte autẽ nouus. Sed nouus ex veteri naſcitur, quoniam ſpiritualis regeneratio mutatione vitæ æternæ atque ſecularis inchoatur, & ideo iſte filius hominis nuncupatur. Homo igitur hoc loco dictus eſt terrenus, filius autem hominis cœleſtis, & ille ſeiunctus à Deo, hic autem præſens Deo. Hæc Aug. quare & Chriſtus filius hominis dicitur.

¶ Filius adoptionis vt ſcribit Scotus di. x. libr. iij. & poſt eum Gabr. eadem diſt. Vocabulum (inquit) iſtud filius adoptionis, tranſlatum eſt à Iuriſtis, qui filium adoptiuum dicunt illum qui non naturaliter genitus eſt ab aliquo certo homine, nec ex naturali generatione habet ius ſuccedendi in hæreditate eius, ſed ex gratia præordinatur vt habeat ius ſuccedendi. Et ſic ad hoc vt ſit filius adoptiuus alicuius, requiritur quòd ſit ei extraneus, id eſt noo ſit eius naturalis filius, cui ex conditione naturalis generationis conueniat ius ſucceſſionis in hæreditate adoptantis. Secundo requiritur voluntas glorioſa adoptantis, qua vult talem ſuccedere, & eſſe hæredem ſuum. Tertio quod ſit aliqua hæreditas in qua poſſit ſuccedere in re vel in ſpe.
Ex quo ſequitur quod angeli beati ſunt filij adoptiui, etiam ſi fuiſſent in gratia creati, quia non ſunt naturales filij Dei, ſunt tamen præordinati per gratioſam Dei voluntatem vt beatitudine fruantur æterna, quæ non conuenit eis ex naturali eorum productione, ſed per gratiam.
Eſt etiam ibi hæreditas, ſcilicet beatitudo. Secundo ſequitur quod nulla creatura irrationalis dici poteſt filia adoptiua, quia non eſt ordinabilis ad hæreditatem æternam, quæ eſt beatitudo. Tertio ſequitur quod præſciti non ſunt filij adoptiui. Patet quia non ſunt per voluntatem Dei ad hæreditatem

prȩordinati. Gabr. poſt Scotum di. x. quæſt. vnica. libr. iij. vbi & dicit quòd verbum Dei Chriſtus non eſt filius Dei adoptiuus, quia nullus filius Dei naturalis eſt filius adoptiuus, verbũ Dei homo Chriſtus eſt filius Dei naturalis, ergo non adoptiuus. Nec illa eſt concedenda: Chriſtus ſecundum humanam naturam eſt filius Dei adoptiuus. Vide latiùs Gabr. & Bona. Illa itaque ſecundum Gabr. nullo modo eſt concedenda: Chriſtus eſt filius adoptiuus, nec ſimpliciter, nec cum quacunque determinatione ne communicemus cum hæreticis in verbis, aut ne detur occaſio probandi Chriſtum eſſe creaturam, ad quod hæretici laborabant. Ideo ſancti hanc propoſitionem negabant. Nec illa: Chriſtus eſt filius adoptiuus, valet illam, Chriſtus filius ſubſiſtit in natura adoptata largè loquendo de adoptato, &c. Filius adoptionis referendo ad nos iuxta illud. Sumus filij adoptionis per Chriſtum. Hoc autem intelligi poteſt dupliciter, vt ſcribit S. Bona. di. x. ar. ij. q. ij. li. iij. quia illa præpoſitio per, poteſt importare cauſam effectiuam, vel meritoriam, ſiue diſpoſitiuã. Et ſi importat cauſam meritoriã vel diſpoſitiuam, abſque dubio verum eſt quòd ſimus filij adoptionis per Chriſtum. Ipſe enim nobis meruit gratiam per quam ſumus filij adoptiui, inquantum eſt caput Eccleſiæ. Et hoc non ſolùm reſpicit diuinam naturam, ſed etiam naturam aſſumptam. Si verò importat cauſam effectiuam, ſic adhuc verũ eſt: pater enim nos adoptauit per filium & ſpiritum ſanctum. Et ſi per appropriationem loquamur, per filium nos adoptauit quo ad inchoationem, per ſpiritũ ſanctũ quo ad conſummationem. Ad noſtram enim adoptionem duo concurrunt, ſcilicet redemptio quæ facta eſt per filij miſſionem, & gratificatio quæ facta eſt per miſſionem ſpiritusſancti. Et hoc eſt quod dicitur in li. de anima & ſpiritu. c. vj. A patre per filium & ſpiritumſanctum ad nos diuina deſcendunt, pater ſiquidem tradidit filium quo redimeret nos, miſit ſpiritumſanctum qui ſeruos adoptaret in filios, filium dedit in precium redemptionis, ſpiritumſanctum in priuilegium adoptionis. Et ſic patet per omnem modum verum eſſe quod ſumus filij adoptiui per Chriſtum. Per quod autem donum ſiamus filij adoptiui? Reſpondet idem in fine q. quod filij Dei ſumus inquantum ſumus conformes imagini filij naturalis, ſecundum id Rom. 8. Quos prædeſtinauit conformes fieri imagini filij eius. Hoc autem eſt dupliciter. Aut per priuationem à malo, & hoc eſt per gratiam baptiſmalem, quæ inquantum eſt ſacramentalis, medela eſt contra malum. Aut per ordinem ad bonum. Et hoc poteſt eſſe dupliciter. Aut ex parte intellectus, & ſic eſt fides. Aut ex parte affectus, & ſic eſt charitas. Si autẽ dicatur timor vel humilitas facere filios, hoc eſt diſpenſatiuè. Filiatio quoq; per adoptionem (vt idem ait qu. vlt. iſtius diſtinctionis) competit nobis reſpectu totius trinitatis, à qua ſumus creati, & recreati, & ſic competit nobis reſpectu Chriſti. Vnde Chriſtus poteſt dici pater noſter. Sicut enim in diuinis nomen principij accipitur eſſentialiter, vtpote cùm dicitur, reſpectu creaturæ. Accipitur etiam notionaliter cùm dicitur, reſpectu perſonæ. Sic nomen patris ſi dicatur reſpectu perſonæ, dicitur perſonaliter. Si verò dicatur reſpectu naturalis creaturæ, eſſentialiter dicitur. Vnde ſic pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſunt vnum principium reſpectu creaturæ ratione productionis naturæ: ſicut ſunt vnus pater ratione collationis gratiæ. Bonauen. & in fine dicit: Chriſtus eſt pater noſter ſecundum diuinam naturam: & eſt frater noſter ſecundum humanam naturam. Hoc autem non facit confuſionem proprietatum, nec relationum: quia nec paternitas illa, nec fraternitas proprietates perſonales important.

¶ FILIVS, filij. Quidam ſunt legitimi, quidam illegitimi. De quibus legito Richar. di. xlj. ar. ij. qu. iij. libr. iiij. Filij legitimi & naturales ſunt qui naſcuntur ex legitimo matrimonio, ſeu in eo concipiuntur, ſiue ante baptiſmum ſiue poſt, & hoc ſiue matrimonium ſit legitimum ſecundum rem & veritatem, vel ſecundum Eccleſiæ approbationem, ſiue ab initio ſiue ex poſt facto, & contrahentium reputationẽ, vel vtrumque, vel alterius. Si verò aliquis clandeſtina matrimonia vel interdicta inire præſumpſerit in gradu prohibito etiam ignoranter, ſoboles de tali coniunctione ſuſcepta, prorſus illegitima cẽſeatur de parẽtum ignorantia nullum habitura ſubſidium, cum illi taliter contrahendo non expertes ſcientiæ, vel ſaltem affectatores ignorantiæ videantur. Filij legitimi & non naturales ſunt adoptiui ſiue arrogati. Filij naturales & non legitimi ſunt nati ex concubinis in domo. Non legitimi nec naturales ſunt nati ex adulterio. Similiter dico de illis qui naſcuntur ex inceſtu. Illegitimi enim ſunt qui naſcuntur ex copula non legitima. Dicuntur etiam non naturales non à natura generis, ſed à natura ſpeciei, pro tanto quia naturale iudicium rationis manifeſtè tali copulæ cõtrarium eſt. Latius ſcribit Richar. Filius autem eſt quem nuptiæ demonſtrant, inquit Paludẽſis eadem di. q. iij. Filij autem illegitimi duobus modis legitimantur, ſecundum iura canonica, vt & habet Rich. vbi ſuprà & Petrus de Palu. di. xlj. q. iij. lib. iiij. Primus eſt per ſequens matrimonium, quando, ſcilicet ſolutus generans filium de ſoluta: poſtmodum in facie eccleſiæ cum ea contrahit, hic autem modus nõ extendit ſe ad natos ex adulterio. Secundus modus eſt per diſpenſationem Domini Papæ, & hic modus legitimandi poteſt ſe extendere ad quoſcunque illegitimos, & ad omnes illegitimos actus in tota eccleſia. Secundum autem iura ciuilia legitimantur ſex modis. Primus, eſt quando pater filium naturalem ex concubina ſuſceptum, non ſpurium tradidit curiæ ciuitatis ſuæ vel metropolitanę, & fit officialis in illa curia, quod contingit propter curiæ honorem. Secundus, quando pater filium naturalem iungit officiali curiæ ciuitatis ſuæ vel metropolis. Tertius, quando ipſemet naturalis filius offert ſe curiæ deficiente prole legitima, nam aliàs non liceret ſibi ſe offerre. Quartus, quãdo deficiẽte prole legitima, ipſa concubina offert pro filio ſuo legitimando preces imperatori: & imperator eas ſuſcipit. Quintus, quãdo pater in teſtamẽto ſolẽniter perfecto vocat, eũ legitimũ filiũ ſuũ. Sextus, quando in teſtamento publica manu cõfecto vel manu propria habẽte ſubſcriptionẽ triũ teſtiũ fide dignorũ vocat eũ legitimũ. Hæc Richardus, videatur & Pet. de Palude vbi ſuprà.

¶ FILIVS familias vt ſcribit Richar. diſt. xlv. art. iij. q. iij. libro iiij. dicitur omnis qui naſcitur ex legitimo matrimonio, & nõdum eſt mancipatus, is (vt idem vult) teſtari non poteſt, etiam ſi pater permittat, niſi ſit miles, qui de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi teſtari poteſt. Peculium autem caſtrenſe dicitur quod milites in caſtris militando acquirunt. Quaſi caſtrenſe dicitur, quod filiusfamiliàs de ſcientia ſua acquirit. De quo aliàs latius & ſuo loco dicetur.

¶ FIGVRA à fingo, dicitur forma, aſpectus, qualitas. Et dicitur tripliciter, vt ſcribit S. Bonauen. diſt. xlviij. ar. ij. q. iij. in fine libr. iiij Vno modo dicitur diſpoſitio ex clauſione linearum, & hæc non perit quantum ad terram, quia omnino eſt orbicularis. Secundo modo dicitur figura exterior rei facies ſiue pulchritudo. Hinc 1. Cor. 7. dicitur, Pręterit figura huius mundi, & hæc tranſibit, ſicut dicitur in glo. non ſubſtantia, ſed pulchritudo. Tertio modo figura dicitur fictio vel fragilitas, à fingo is, vt vaſa figuli, & ſic etiã pertranſibit non ſubſtantia, ſed diſpoſitio partiũ quo ad terram, & pulchritudo & fragilitas. Capitur & figura pro quacunque re, vel pro quocunque exemplo ducente in veritatem rei, & ſic in antiquo teſtamento manna repræſentabat ſanctiſſimum ſacramẽtum, & ſic de aliis figuris. Capitur & figura pro imagine repræſentante imaginatum, vt imago crucifixi repræſentat Chriſtum. Bruleſ.

¶ FINIS vt ſcribit Gabr. quæſt. xj. prologi, aliquando accipitur pro aliquo acquirendo per operationem, ſicut ſanitas eſt finis deambulationis, & ille finis eſt amatus & deſideratus amore concupiſcentiæ. Alius eſt finis amatus amore amicitiæ, propter quem finis primus producitur: quia enim homo diligit ſeipſum, concupiſcit ſibi ſanitatem. Similiter qui diligit Deum ſummè propter ſe, omnia agit propter Deum, & illi Deus eſt finis omnium operum ſuorum. Primus finis eſt prior intentione, ſed vltimus in executione, & eſt realiter effectus, & eſt communiter ignobilior illo fine ad quem ordinatur, ſaltem in æſtimatione agentis qui intendit eum. Et ab aliis dicitur finis quo, &c. Secundus finis vt frequenter præexiſtit operationi, & ſi ſecundum rectam rationem intendatur, non eſt ignobilior illo quod eſt ad finẽ, nec eſt effectus, nec acquiritur per ipſam operationem. Et hic ab aliis dicitur finis gratia cuius. Finis autem ſcientiæ propriè loquendo eſt amatum à diſcente, ſiue amore amicitiæ, ſiue concupiſcentiæ quod mouet ad acquirendum ſciẽtiam. Vide latius Gabr. Et finis libri ſententiarum eſt (vt inquit S. Bonauen. quæſt. iij. prologi) vt boni fiamus. Refert autem loqui de fine & cauſa finali, vt notat Gabr. diſtin. j. quæſt. v. articul. j. libr. ij. Nam finis eſt terminus rei vel operationis: vt punctus lineæ & forma, aut effectus productus eſt terminus motus vel operationis, quo, ſcilicet producto ceſſat motus aut operatio. Sed cauſa finalis eſt illud quo agens mouetur ad operandum. Et de cauſa finali ſuprà dictum eſt. Accipitur tamen frequenter finis vt etiam ſe extendit ad cauſam finalem, vt dicit idem Gabr. di. xxxviij. quæſt. vnica. ar j. libr. ij. Vnde ſic accipiendo finem, finis ſecundum Gabr. & Greg. de Ari. capitur tripliciter. Communiter, propriè, & magis propriè. Communiter, quodlibet volitum ſiue volitionis obiectum dicitur finis. Sic accipit Aug. 11. de tri. c. 6. vbi dicit quòd voluntas videndi non habet finem niſi viſionem, ſiue illud referat ad aliud, ſiue non referat, & voluntas videndi feneſtram, finem habet feneſtram. Finis propriè dicitur non quodcunque volitum, ſed volitum propter quod aliud eſt volitum. Et ſic accipitur finis quod eſt cuius gratia, ſcilicet aliud eſt volitũ. Et illos duos modos diſtinguit Magiſter in tex. di. xxxviij. li. ij. cũ dicit: Finis volũtatis eſt vel illud quod volumus per quod impletur ipſa volũtas, vel potius aliud propter quod illud volum⁹. Finis magis propriè eſt id propter quod aliud eſt volitũ, & ipſum propter ſe tãtũ eſt volitũ. Sic dicit 2. Metaphy. Finis eſt quod nõ eſt alius cauſa, ſed alia illius, id eſt, finis eſt quod nõ eſt volitũ propter aliud, ſed propter ſe tãtũ. Alia autẽ ſunt volita ꝓpter ipſum. Et Cõmẽtator ibidẽ cõmen. viij. dicit: quod deſcriptio cauſæ finalis eſt, vt nõ ſit propter aliam cauſam, procedem ergo capit finem ibi, & cauſam finalẽ, &c. Habet autẽ homo duplicẽ finẽ, vt ſcribit Gab. d. xxxvij. q. vnica. art. j. libr. iij. vbi ita dicit: Homo qui ſubſiſtit ex duplici ſubſtãtia, ſcilicet ſpirituali & ęterna, atque corporali mortali, duplicẽ habet finem. Vnum ſupernaturalem. Alium naturalem, qui humanus dici poteſt ſeu politicus vel ciuilis. Nunc pro conſecutione finis primi datæ ſunt leges proportionatæ ad illũ finem, & illæ appropriatæ dicuntur leges diuinæ, theologicæ, ſiue de iure diuino. Quemadmodum nõ omnes virtutes, ſed eas duntaxat quæ immediatè ad Deum ordinãt theologicas & diuinas nominamus, fidem, ſpem & charitatem. Ad conſequendum autẽ alium finem humanum, ciuilem ſeu politicum, leges aliæ latæ ſunt. Quandoque à Deo reuelante, vt iudicialia veteris teſtamenti. Quandoque & plurimum per humanã inueſtigationẽ impoſitæ, illæ enim quãuis ordinentur finaliter ad finem beatitudinis æternę ſicut ea quę corporis ſunt, & corp⁹ ipſum propter animam factum, eas tamen non dicimus diuinas. Alioquin leges & regulæ medicinales ſi a Deo reuelarentur, leges diuinæ dicerẽtur, &c. Et vt ait Paulus Corteſius lib. iiij. ſuarũ ſent. di. x. in principio. Quodcunque ab hominum genere expetatur, id omnino finis cauſa expeti, quæ eſt amuſſis & libripendix operis humani, &c.

¶ FINIS eſt duplex, ſcilicet vltimus & principalis & minus principalis, vel finis ſub fine, vt notat S. Bonauent. di. xv. lib. ij. ar. ij. quæſt. j. Finis vltimus poteſt accipi dupliciter, vt ſcribit Gabr. di j. quæſt. vj. libr. j. Vel pro beatitudine creata poſſibili voluntati, & hęc eſt fruitio ipſa ſtrictè accepta, vel pro obiecto beatifico. Si loquimur, inquit, Bonauen. de fine principali ſicut omnium creaturarum tam rationalium quam irrationalium, finis eſt Deus, quia omnia propter ſemetipſum creauit altiſſimus, omnia enim fecit ad laudem ſuæ bonitatis. Si autem loquamur de fine non principali qui eſt finis quodammodo, & finis ſub fine, ſic omnia ſenſibilia alia facta ſunt propter hominem. Et hoc inſinuat Philoſophus cùm dicit, Sumus finis nos quodammodo omnium eorũ quæ ſunt. Inſinuat etiam ſcriptura multò excellentius cum dicit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, quia enim homo rationis capax eſt, ideo habet libertatem arbitrij, & natus eſt piſcibus dominari, quia verò per ſimilitudinem natus eſt in Deum tendere immediatè, ideo omnes creaturæ rationales ad ipſum ordinantur, vt mediante ipſo in finẽ vltimũ perducãtur. Bonæ verò volũtatis (vt idem dicit Bonauen. di. xxxviij. q. iij. li. ij.) vnus ſolus eſt finis principalis. Poteſt autẽ ſtatuere plures fines, & hoc tripliciter. Vno modo ita quod finis ſit ſub fine, & propter finẽ. Alio modo ita quod vnus ſit finis principalis, alter non principalis, ita tamẽ quod finis nõ principalis nõ referatur ad principalem actualiter. Tertio modo ita quod vterque ſit finis principalis. Exẽplũ autẽ huius aſſignari poteſt in eo quod frequenter accidit, videlicet cùm quis vadit ad eccleſiam ad percipiendas diſtributiones. Hoc enim poteſt facere tripliciter.

Aut ita quod principaliter intendit honorem & gloriam Dei cùm vadit decantare laudes. Et ſimul cum hoc intẽdit obtinere pecuniam vt pauperibus diſtribuat, vel in alios vſus licitos ad honorem Dei conuertat. Alio modo poteſt aliquis ire ad eccleſiam, intendens Deo placere, & ſimul cum hoc pecuniam acquirere, ita tamen quod eius acquiſitionem ad Deum non referat, nec tamẽ ipſam pecuniam ſtatuit finem principalem, pro eo quod ipſam non diligit propter ſe. Tertio modo vadit quis ad eccleſiam duplicata intentione, quod vult Deo placere, & vult obtinere pecuniam, quam ſicut auarus appetit acquirere, vt poſſit theſaurum ſuum ampliare, & in eo delectari propter ſe. Primo modo ſtatuere diuerſos fines eſt bonum & meritorium, & pertinet ad bonam voluntatem. Secundo modo ſtatuere diuerſos fines non eſt bonæ voluntatis loquendo formaliter, attamen non ſic repugnat quin poſſit cum ea ſtare, eſt enim ibi peccatum veniale, non mortale. Et hoc vult Aug. in lib. confeſ. cum ait, Minus te amat qui tecum aliquid amat quod non propter te amat. Tertio verò modo ſtatuere diuerſos fines non eſt bonæ voluntatis, imò contra bonam voluntatem, talis enim vult duobus Dominis ſeruire, & hoc eſt impoſſibile, ſicut dicitur Matth.6. Quãdo enim ſic principaliter duos intendit fines verificatur illud propheticum: Coanguſtatum eſt ſtratum ita vt alter decidat, & pallium breue vtrumque operiri non poteſt, & talis eſt voluntas hypocritarum, quibus væ damnationis æternæ comminatur ſcriptura, pro eo quod terram ingrediuntur duabus viis. Et ideo dicitur Eccleſ.2. Ne acceſſeris ad ipſum duplici corde. Qui enim accedit in corde, & corde hypocrita eſt, & quia gaudium hypocritæ ad inſtar puncti eſt.

Ideo dicitur Ozee 10. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibũt. Hæc Bonauen. Et paulò pòſt. Cùm autem ſolùm ſic ſummum & verum bonum quod quietat humanum deſiderium, neceſſe eſt quod voluntas bona ad hoc quod ſit recta, ſtatuat ſibi finem vnicum. Et quamuis (vt idem ait) plures fines non principales contingat conſtituere, tamen ad hoc quod volũtas ſit bona, neceſſe eſt vnum ſolùm finem eſſe principalem. Nam aliter non diligitur Deus ex toto corde. Deus itaque finis ſit principalis omnium operationum noſtratum, quem & magnificare debemus, quoniam hic eſt finis noſter, iſta ſalus, iſta perfectio, iſtud principium & vltimum creaturæ rationalis opus bonum, vt habet Gerſon tracta.xj. ſupra Magnificat. Vnde & Richar. di. xlix. art. j. quæſt. j. li. iiij. oſtendit vitæ humanæ vltimum eſſe finem per ſe. Et hoc dupliciter poteſt accipi, vt quæſt. ij. dicit. Vno modo pro bono in quo vltimo quieſcit homo. Alio modo pro quiete hominis in illo bono. Sic beatitudo eſt finis hominis vltimus, vel ipſe Deus qui eſt ſummũ bonum. Vide latiùs Richar. Non diſcrepat ab his Iacobus de Valentia, cum ita ſcribit tracta. j. c. iij. prologi in Pſalterium: Duplex inquit eſt finis legis, Vnus vltimatus & extrinſecus, qui eſt ipſe Deus & homo Chriſtus. Et alius eſt finis intrinſecus, qui eſt duplex, ſcilicet Finis qui acquiritur in ipſis beatis, qui dicitur ipſa fœlicitas, & alius eſt finis legis habitualis, quo acquiritur & habetur ipſe Deus & ipſa fœlicitas, & iſte finis dicitur charitas. Et ſic dicit Apoſtolus 1. ad Tim. 1. quod finis omnis pręcepti eſt charitas.

¶ FIRMAMENTVM eſt cœlum ſtellarum & ſuprema ſpherarum, ſecundum Ariſto. Non autem ſecundum aſtrologos modernos, ex S. Thom. parte j. q. lxviij. ar. j. ij. & iij. Et vt ſcribit Bruleſ. di. xiiij. li. ij. Firmamẽtum eſt cœlum, in quo ſunt ſtellæ fixæ, quod in primaria rerum conditione poſitum eſt in medio aquarũ. Alio modo communiter pro omnibus orbibus cœlorum capitur.

¶ FLAGELLVM Græcè máſtix, & maſtízo flagello dicitur. Et dicitur flagellũ, quia caro eo percuſſa, cõflagrare, hoc eſt ardere videatur. Nonnunquam ſignificat ramorum ſeu virgarum ſummitatem. Virgi. in Georgi. *Neve flagella ſumma petas* eo quod crebro ventorum flatu agitetur. Eſtque flagellum diminutiuum de flagrum, ſubſtinens flagella, vt ſcribit Richar. di. xv. artic. j. quæſt. iiij. libr. iiij. ſibi immiſſa per operationẽ iuſtam, cuiuſmodi ſunt omnia illa quæ Deus infligit, ſiue per actionem iniuſtam, cuiuſmodi ſunt aliqua quæ Deus frequenter à peccatoribus infligi iuſtè permittit, non ſatiſfacit ea ſuſtinendo ſub ratione qua patiens tãtum, in quantum tamen voluntas ſubſtinentis ea patienter ſuſtinet intentione remiſſionis pœnæ ſibi debitę pro ſuis peccatis, ſunt ſuſtinenti ſatisfactionis materia. Sed formaliter ipſa ſatisſactio in actu voluntatis conſiſtit. Flagella tamen quæ ipſemet Deus immittit, maiorem efficaciam habent inclinandi voluntatem ad bonum quàm illa quæ non immittit, ſed immitti permittit. Et vtilitates flagellorum poſſunt accipi ex ſcripturis in generali vel in ſpeciali, vt ſcribit S. Bonauen. di. xv. in dubiis literalibus. Erudit enim flagellum. Vnde Hierem. 6. Per omne flagellum erudieris Hieruſalem. Item vertit, id eſt conuertit. Pſal. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, & poſteà accelerauerunt. Probat inſuper. Vnde Eccle. 27. dicitur: Vaſa figuli probat fornax. Lætum quoque facit flagellum. Iaco. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres, &c. Item arctat, Eſaiæ 28. Vexatio dabit intellectum auditui. Confortat etiam. Iob 6. Hæc ſit mihi conſolatio vt affligens. Satiat, id eſt fœcundat. Exod. 1. Quantò magis opprimebat, tantò magis multiplicabantur. Conſummat. Matth. 5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Coronat. 2. Cor. 4. Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, &c. Bona. li. iiij. Ratio autem quare viri ſanctiſſimi tot flagellis atteruntur in hac vita, eſt vt ſcribit Gerſon Cancellarius Pariſien. parte ij. tracta. de indulgentiis, conſidera. xvj. quia confidentes in Dei miſericordia, quod faciat eis cum tentatione prouentum, petunt hìc puniri, & non in finem peccata, ſcilicet venialia differri purganda: quorum Deus petitionem exaudiens, commutat ſententiam, & pœnam purgatorij in pœnam temporalis huius exilij, & in augmentum eſſentialis præmij, ſcilicet cum acceleratione paradiſi. Hinc eſt illud Aug. Hîc vre, hîc ſeca vt in æternum parcas. Noteтur de Mauricio Imperatore qui elegit hìc puniri, & proditoriè occiſus eſt. Sic aliqui iuſti viuunt & moriuntur ignominioſè quo ad mundum. Sed mors iuſti ſubita, quam præceſſit bona vita non minuit merita, ſi moriatur ita, propterea nil temerè iudicandum. Certiſſimum ſignum indulgentiæ ſalutaris eſt bona facere, & mala pati. Hæc Gerſon.

¶ FLOS variè accipitur in ſacra ſcriptura, vt colligit ex doctoribus frater Pelbartus lib. ij. Roſarij Theolo. Aliquando ſignificat in ſcriptura defectum boni ſiue malum, vt delectationem carnalem vel mundanam

danam citò tranſitoriam. Eſa.40. Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quaſi flos fœni. Exiccatum eſt fœnum & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. Et Iaco. 1. Quod ſicut flos decedit & decor eius deperit, ita & diues in itineribus ſuis marceſcit. Secundo,flos aliquando ſignificat in ſcriptura bonos homines & iuſtos ac ſanctos. Vnde Greg.in home.de martyribus dicit,Sancta Eccleſia electorum floribus plena eſt,habet enim in pace lilia,ſcilicet caſtitatis, & in bello roſas, ſcilicet martyrij & patientiæ. Propter quod etiam dicitur Pſalm.91.Iuſtus vt palma florebit. Et glo.ſup.Iaco. 1.dicit:Iuſtus inquit vt palma floret, ſed iniuſtus vt fœnum,quia ille manet.Nam palmę flos ſtat diutius præ iſtis:hic autem citò tranſit. Flos iuſti eſt ſpes iuſtitiæ,quæ fructum expectat , & radix iuſti eſt charitas,quæ immobilis manet in cœleſti patria, dicente Apoſtolo:Charitas nunquam excidit.Sed flos mali hominis eſt delectatio temporalium, cuius radix eſt cupiditas,quæ tranſit,quia mundus tranſit & concupiſcentia eius,ſcilicet in morte , & tandem in ſeculi conſummatione dum peribunt mali.Tertio flos aliquando ſignificat bonas affectiones & voluntates ac opera meritoria,vt dicit Hug.de Arca libr.iij.c.xj.In flore inquit tria ſunt,fructuum ſpecies,& decoris ſpecies,& odor redolēs,quæ omnia in bono opere ſunt. Primo enim ſicut in flore ſperatur fructus in futurum,ita in bono opere futuræ retributionis fructus expectatur. Secundo , ſicut flos per ſpeciem fulget, ita bonum opus per exemplum fulgens apparet videntibus admirationem.Tertio , ſicut flos per odorem delectabilis eſt , ſic bonum opus angelis & bonis hominibus,ac Deo,vt etiam Chry.dicit.Quarto, flos aliquando ſignificat Chriſtum, vt patet Eſa.11. Egredietur virga de radice Ieſſe , & flos de radice eius aſcendet,&c.Ambro.ſuper Lucam li.j.dicit:Radix iſta eſt familia Iudæorum,ſcilicet patris Dauid, qui dicebatur Ieſſe, Virga autem Maria , flos Chriſtus.Vnde & Virga Aaron flores & fructus amygdalarum produxit, ad figurandum Chriſtum. Nume. 17.Et Chriſtus dicitur flos ſecundum Lyram , ſuprà Eſa. ratione puritatis, quia peccatum nullum habuit ratione miræ pulchritudinis, quia ſpecioſus præ filiis hominum. Et ratione fructuoſitatis, quia fructum ſalutis noſtræ protulit , &c. Item per flores vineæ deſignantur prædicatores. Eſt autem multiplex florum redolentia , ſecundum Gregor.ſuper Ezechielem parte j. homel.vj. Redolet enim primo flos vineæ in prædicatoribus, qui inebriant mentes auditorum. Secundo flos oliuæ in miſericordibus, quia ſuaue eſt opus miſericordiæ miſeris , & more olei refouet. Tertio flos roſæ in martyribus, qui cruore rutilant. Quarto flos lilij in virginibus , qui candidam carnem caſtam habent & incorruptam. Quinto violæ in humilibus, ſcilicet viduis & confeſſoribus , qui per humilitatem tenent, nec in altum ſe ſubleuant ſicut & violæ , licèt pulchri ſint in virtutibus. Hæc Gregor. Poſt eum ſingula declarat frater Pelbartus,libr.ij.roſar. Theolo.in dictione Flores. §.v. vj. vij & viij. Et ibidem oſtendit proprietates iſtorum florum , quæ per ſimilitudinem in ſanctis reperiuntur.

¶ FOMES vt ſcribit Occam iij quotli.quæſt.x.& poſt eum Gabr.diſtinct. xxx. quæſt.ij.articul. iij.dub.ij. libr.ij.eſt qualitas carnis inordinata, inclinans appetitum ſenſitiuum ad actum difformem & vitioſum in habente iudicium rationis.Quod ſit inordinata patet, quia non inclinat niſi poſt peccatum: non enim erat in primis parentibus ante peccatum, nec eſt ſubſtantia, quia nec in Chriſto,in quibus tamen eſt quicquid eſt de ſubſtantia humanæ naturæ. Quod ſit qualitas patet, quia eſt accidens cum non ſit ſubſtantia , diſponens ſubiectum ad peius, ideo erit de prima vel ſecunda ſpecie qualitatis.

Quod ſit in carne patet, quia alioquin non contraheretur à parentibus, quorum actio præſertim patris, qui eſt principalior ceſſat ante infuſionem animæ. Nec fomes eſt appetitus ſenſitiuus , vt ſcribit Gabr.di.iij. quæſtion.ij. articul.j. libr.iij. quia ille eſt in beatis. Fuit & in primis parentibus ante peccatum, in quibus non fuit fomes. Inflictus eſt autem à Deo primis parentibus propter peccatum, & per eos traductus eſt in poſteros. Dicitur & ſecundum aliquos fomes languor naturæ, qui carnis concupiſcentia appellatur. Vnde vt ſcribit ſanctus Tho. in quæſtione diſputa. de Malo. quæſtione iiij.arti.vj. Fomes eſt concupiſcentia habitualis, quæ prouenit ex hoc quod ratio non habet virtutem totaliter inferiores vires refrænandi.Fomitem autem auferri ſecundum Occam in quotli. iij.quęſt. x. & quæſtio.ij. tertij. & poſt eum ſcribit Gabr. in iij.vbi ſuprà, poteſt intelligi tripliciter. Vno modo ita quod qualitas illa non omnino ſit in carne, & per conſequens nullum penitus habeat actum inclinandi, hoc modo ablatus eſt à beatis. De quibus dicitur Apocalyp.6. Neque eſurient, neque ſitient amplius , nec cadet ſuper illos Sol , neque vllus æſtus. Sic fomes in beata Virgine penitus ablatus eſt & extinctus , vel per gratiæ plenitudinem ſic debilitatus , quòd Virginem neque ad peccatum potuit inclinare , nec à virtutum profectu quomodolibet impedire. Hoc vult Bernardus, quem vt refert Gabri. & copioſius probat vbi ſupra. Secundo modo ſic quod qualitas ipſa quæ fomes dicitur quantum ad eſſentiam ſuam maneat in parte ſenſitiua,non tamen poſſet inclinare voluntatem contra iudicium rationis ad aliquem actum, & hoc propter habitum aliquem in voluntate impedientem huiuſmodi inclinationem:Et hoc poteſt dupliciter fieri. Vel ſimpliciter impediētem, ita quod nō poteſt inclinare ad actū rationi difformē,nec venialiter nec mortaliter,aut mortaliter tantū. Tertio modo intelligitur auferri,ſic quod nō poſſet inclinare ad aliquē actū ſine omni inobediētia & rebellione ad rationē & volūtatē , ita quod neq; ad famē,nec ad ſitim,nec ad ſomnū , & ſic de aliis.Et ſi fomes mitigari poſſit,ſcilicet per dignā euchariſtiæ ſumptionē,& per gratiā , nō tamen penitus tollitur. Hinc Apoſtolus:Caſtigo corpus meū,& in ſeruitutē redigo,itē:nō quod volo,facio.Et rurſus:Velle mihi adiacet,poſſe autē nō inuenio.Hinc exclamabat:Infelix ego homo,quis liberabit me de corpore mortis huius?Et ſubiūgit,gratia Dei ſupple liberauit me per Ieſum Chriſtū.Nō itaque ſemper cōceditur ſentimētū ſpiritus,vt ſcribit Gerſon tractatu ix. ſuper Magnificat,extinguēs ſomitē carnis actualē.Cuius rei alias ipſe ponit plures rationes,tres ſunt principales , humiliatio , patientia ſeu probatio , & coronatio.

¶ FORMA quæ Græcè dicitur morphí & mórphoſis formatio,& forma eſt quæ dat eſſe rei. Forma vt ſcribit S.Bonauen.di.j.li.iiij.circa tex.Vno modo eſt

perfectio

perfectio rei. Alio modo paradigma ſiue exemplar. Tertio dicitur forma quaſi foris manens, id eſt aliqua ſimilitudo exterius repræſentans. Sic accipitur cùm dicitur: Sacramentum eſt inuiſibilis grariæ viſibilis forma. De quo aliàs videarur, & in dictione, Bapriſmus. Et illa forma (vt ſcribit Dominus præpoſitus Gab.) dicitur eſſe de neceſſitate dupliciter. Vel de neceſſirate ſacramenti, qua non exiſtente, non eſt ſacramentum. Nec ſequitur effectus ſacramentalis in ſuſcipiente. Aut de neceſſitate miniſtri, quoniam ad ipſam ſeruandam miniſter obligatur præcepto, ita quod ſi eam non ſeruaret, peccaret.

Vnde patet, quicquid eſt de neceſſitate ſacramenti, eſt de neceſſitate miniſtri, vt ſunt ſubſtantialia ſacramentorum. Illis enim non ſeruatis à miniſtro, peccaret, ſed non econuerſo. Nam ea quæ ſunt conſtituta pro reuerentia ſacramentorum, vel alia rarionabili cauſa, non tamen ſubſtantialia, ſunt de neceſſitate miniſtri, quia ea omittendo peccaret, & tamẽ verum eſſet ſacramentum quod miniſtraret. Et ſecundum boc dupliciter forma dicitur debita. Vel ipſi ſacramento, vel ſacramenti miniſtro. Gabr. di. iij. qu. vnica. art. j. lib. iiij. Item forma vt dicit ſanctus Bonauen. di. xxxiiij. qu. ij. li. j. Vno modo dicitur relatiuè ad informatum, & ſic non eſt accipere in Deo. Alio modo abſolutè quod caret materia, & ſic eſt in Deo. Vnde Boetius li. de trini. Deus eſt forma ſine ſubiecto, &c. Item forma ſecundum aliquos vt Guil. Scotiſta, dicitur actus puriſſimus nulli admixtus potentiæ, & ſic ſolus Deus dicitur forma, & angeli ſecũdum quod participant aliqualiter.

Similitet anima reſpectu corporis: Capitur & pro altera parte compoſiti, quæ eſt forma partis, id eſt materiæ. Et ſic loquitur Philoſophus in 1. & 2. Phyſ. & eſt quæ dat eſſe rei. In nullo autem compoſito ſubſtantiali ſunt plures formæ ſubſtantiales totales quarum vna non eſt pars alterius, ſed vnius compoſiti ſubſtantialis, eſt tamen vna forma ſubſtantialis, & illa eſt ſpeciuoca, id eſt conſtituit compoſitum in certam ſpem, vt probabilior tenet opinio. Cui ſubſcribit Gabr. di. xvj. q. vnica. libr. ij. Et aſſentit Alex. de Ales parte ij. q. lxij. & S. Thom. parte j. qu. lxxvj. art. iij. li. iiij. & eam ſequitur Greg. de Arim. diſt. xvj. qu. ij. & iij. Ex quo ſequitur quod in homine anima intellectiua, vegetatiua & ſenſitiua, & forma corporeitatis non ſunt realiter diſtinctæ, ſed per vnam animam indiuiſibilem homo intelligit, ſentit, vegetat, mouetur, eſt homo animal, corpus, ſubſtantia. Diſcrepat Oceam in ij. quæſt. xxiiij. & xxvj. & in quotlibet. ij. qu. x. & xj. Vnam itaque formam ſubſtanrialem eſſe in vno compoſito aſſentimur. Id quod & diffuſè probat Dominus præpoſitus Gabr. li. ij. vbi ſuprà. Et potiſſima ratio eſt non eſſe ponendam pluralitatem ſine neceſſitate, hoc eſt, ſine rarione euidenti, experientia vel auctoritate, cui non licet contradicere, ſed nihil tale eſt in propoſito. Vnde Aug. de Eccleſiaſticis dogmatibus dicit: Neque duas animas dicimus in vno homine. Probat mulris aliia Gabriel.

¶ FORMA ſecundum Petrum Cardinalem Camera. ſumitur tripliciter. q. ix. ar. iij. lib. j. Vno modo largiſſimè, pro omni ſignificato terminorum abſtractorum, ſicut per terminos abſtractos prædicamentorum accidentium, & ſic figura dicitur forma rei figuratæ, & paternitas patris, & raritas ignis. Et iſto modo ſæpe reperitur, quod forma non diſtinguitur à ſuo formabili. Alio modo ſumitur minus largè, pro omni eo quod non eſt ſubiectum vel compoſitum, & ſic Deus & angeli dicuntur formæ. Alio modo non ſumitur ita largè pro omni, eo quod eſt cauſa in alio genere cauſæ quàm efficientis, finalis, aut materialis. Et ſatis eſt difficile explicare quæ ſit iſta cauſaliras, ſed de hoc videatur aliàs. Tripliciter antem ſecundum eundem contingit aliquam formam acquiri ſucceſſiuè, continuè, vel augeri. Vuo modo ſolùm extenſiuè, quia intentionem non babet ſaltem realiter gradualem, ſicut forma ſubſtantialis mixti. Alio modo ſolùm intenſiuè, quia, extenſionem non habet ſicut formæ ſubſtantiarum ſpiritualium, vt notitia vel amor intellectualis, ſed nulla forma habet intentionem & extenſionem, quin ſi fiat ſucceſſio continua in extenſione, fiat etiam in intenſione, & ſimiliter econtra, & boc naturaliter loquendo, quia abſolutè oppoſitum eſt poſſibile. Hæc Aliacenſis vbi ſuprà.

¶ FORMA eſt quadruplex, vt ſcribit Bruleſ. q. ij. prologi lib. ſent. ſcilicet informans, reſultans, qualificans, & modificans. Forma informans eſt illa quæ informat materiam, quę eſt altera pars compoſiti, vel ſubiectum completum. Et capitur tripliciter. Primo modo pro forma ſubſtantiali, & vocatur forma partis, & eſt illa per quam cum materia conſtituitur intrinſecè totum compoſitum, &c. Secundo modo pro forma accidentali, & eſt duplex, ſcilicet abſoluta, & reſpectiua. Tertio modo forma informans capitur tranſcendenter, illo modo eſt quid commune formæ ſubſtantiali & accidentali, & ſic accipitur ab auctore ſex principiorum, cùm dicit: Forma eſt compoſitioni contingens ſimplici & inuariabili eſſentia conſiſtens. Et forma ſubſtantialis dat eſſe ſimpliciter. Eſſe enim ſubſtantiale eſt eſſe ſimpliciter. Forma verò accidentalis dat eſſe ſecũdum quid. Forma reſultans ſiue per ſe ſubſiſtens, & eſt natura aliqua quæ conſtituitur intrinſecè ex materia & forma, ita quod realiter diſtinguitur ab eis ſecundum eum, &c. Forma qualificans, & eſt quarta ſpecies qualitatis. Et dicitur qualificans, quia eſt determinata animali, & eſt quidam decor rei animatæ. Illo modo dicitur: ſpecies Priami eſt forma eius. Inde formoſus, id eſt pulcher. Forma modificans, & eſt circunſtantia aliqua neceſſario pertinens ad actum virtuoſum, vt ſunt primo efficiens liberum & voluntariè. Secundo ineſſe materiam debitam, id eſt obiectum debitum. Tertio debitus finis. Quarto modus debitus, vt patet in exemplo de dante eleemoſynam, quia oportet dare eleemoſynam à voluntario pauperi propter Deum, & modo debito. Vnde Deuter. 26. Quod iuſtum eſt iuſtè exequeris. Vnde propter defectum huius circunſtantiæ Chriſtus redarguit Phariſæos quod canerent tuba dãdo eleemoſynas, vt, ſcilicet viderentur ab hominibus. Accipitur & forma quandoque pro modo procedẽdi libri. Et ſic eſt quadruplex, ſcilicet diffinitiuus, diuiſiuus, diſcurſiuus, ſiue inquiſitiuus. Et iſte dicitur ſyllogiſticus, ſiue diſputatiuus, quartus eſt exemplorum poſitiuus, &c.

¶ FORMAE ad ſubiectũ duplicẽ poſſumus cõſiderare habitudinẽ ſecũdũ Sco. q. j. di. j. li. iij. Vna eſt informãtis ad informatũ, & illa neceſſario includit imperfectionẽ in ſubiecto, quia importat quãdã potẽtialitatẽ qua ſubiectũ eſt in potẽtia ad vlteriorẽ perfectionẽ quã recipit à forma inhęrẽte. Alia eſt vt poſterioris naturaliter ad prius, à quo dependet nõ tãquã ad cauſandũ, ſed vt ad terminans eius actualem exiſtentiam, non

tiam, non in ſe ipſa, ſed in alio ſubſiſtente, &c. Et terminare ibi ſecundum eum dicitur ſuſtentificare, &c. poſt Sco. Gabr. di. j. q. j. art. j. lib. iij.

¶ Forma quandoque dicitur deiformis. Et hoc dupliciter, vt ſcribit Brulef. q. iiij. di. xiiij. lib. j. Vno modo ex eo quod habet ſimilitudinem Dei, & eſt facta ad imaginem Dei. Alio modo quia immediatè coniungit Deo, quia gratia immediatè inclinat ad ſummè diligendum Deum, ideo eſt forma deiformis, &c.

¶ Formalitas vt notat Aliacenſis qu. vj. ar. j. lib. j. eſt quaſi quædam conditio totius propoſitionis, quæ non eſt propriè aliquid ens reale, quare hæc nõ debet concedi propriè loquendo. Omnis formalitas eſt realitas. Vnde ſimile eſt ſicut de neceſſitate reſpectu realitatis, loquendo de neceſſitate quæ correſpondet neceſſario, quando dicitur, homo neceſſario non eſt aſinus, hic enim eſt quædam neceſſitas: & tamen illa non eſt aliqua vera realitas, quia tunc eſſet aliqua vera realitas, & realis neceſſitas alia à Deo, ſed illa neceſſitas eſt conditio totius propoſitionis. Vel fortè magis propriè loquendo poſſet dici quod tales termini abſtracti, perſeitas, neceſſitas correſpondentes aduerbiis, ſiue ſint cathegorematibus modificantibus propoſitionem, ſunt termini ficti & pro nullo ſupponentes, & ita de formalitate. Et quamuis eſſentia & relatio ex natura rei diſtinguitur formaliter, tamen illa formalitas non eſt in re ex natura rei, ſicut homo neceſſario eſt riſibilis ex natura rei, & tamen illa neceſſitas non eſt in re: & ideo quãuis loquamur de re, tamen loquimur mediante propoſitione. Hæc Cardinalis vbi ſuprà. Et vt habet Franciſcus Maro. in confla. di. xxxiij. qu. vi. Ex quo idem eſt formalitas quod ratio formalis vt communiter. Ideo aliqui dicunt quod formalitas eſt ratio diffinitiua vniuſcuiuſque. Sed hoc non videtur verum, quia eſſentia diuina ponitur formaliter, & tamen non eſt diffinibilis cùm non habeat priora. Similiter ratio entis ponitur vel dicitur eſſe formalitas, & tamen non diffinitur cùm non habeat notiora. Ideo ſecundum Franciſcum Maro. aliter dicitur quod formalitas nil aliud eſt niſi ratio quidditatiua cuiuſcunque quidditatem habentis, ſiue ſit diffinibilis ſiue non, ſicut eſt ſimpliciter ſimplicibus. Et primo diuerſis videlicet in paſſionibus entis, puta bonum, verum, vnum, quæ ſunt tranſcendentia. Et etiam in differentiis vltimis entis, videlicet finitum & infinitum, idem & diuerſum, &c. quibus repugnat diffiniti. Pelbartus. Et ſecundum doctorem ſubtilem realitas idem eſt quod formalitas, ſed accipit rem pro omni eo quod eſt extra animam. Sicut poteſt fieri de quocunque vocabulo, quod communiter accipiendo multa ſignificat. Tamen propriè accipiendo rem non dicitur de omni eo quod eſt extra animam, ſed pro eo præciſe quo aliqua dicũtur vna res, & diſtinguuntur realiter. Sed ſecundum Franciſcum Maro. Realitas eſt modus intrinſecus formalitatis, ſicut finitas & infinitas entis. Item formalitas & ratio formalis ſecundum Frãciſcum ſunt idem. Has formalitates non vituperat Gerſon parte. iiij. lectione ij. quæ incipit, Pœnitemini. conſideratione v. litera B. cùm ait: Sane mihi videor videre ſimiliter ſe habere in multis theologiæ materiis, nominatim in illa quæ iam vulgariter de formalitatibus appellatur. Afferũt itaq; formalizantes multã & ſonorã nouis auribꝰ vocabulorum varietatẽ intendentes (vt æſtimo) ſublimius erigere aciẽ intellectus ad rerum quidditates intuendas, & volentes animam apud ſe conceptibus ſuis iugiter negotiari. Conantur præterea intellectum ſubducere cum conſuetudine cognoſcẽdi res ſolùm materiales & groſſas, denudare præterea quidditates à confuſione accidentium, vt ſunt ſitus, locus, figura, tempus, & ſimilia. Quatinus abſtractis omnibus his velut extrinſeca veſte remaneat nuda quidditas rei, & talem ſe mentis oculo repræſentet. Hanc verò intentionem ſi dixero me reprobare, mentiar, laudo eam quantum valeo & approbo. Sic tamen laudo & approbo quod iudicio meo longior ipſorum deductio neceſſario cadit in reſolutionem, qualem logici tradunt. Hæc Gerſon vbi ſuprà.

¶ Fornicatio eſt omnis illicitus coitus, vt habetur xxxij. q. ij. c. Meretrices. Propriè tamen eſt inordinatus concubitus naturalis quo ſolutus ſolutam naturali vſu cognoſcit, ſolutus inquam quolibet vinculo coniugij, conſanguinitatis, affinitatis, ordinis, religionis ſeu voti. Et Magiſter xlj. di. li. iiij. ait: Licet fornicatio ſit genus omnis illiciti coitus qui fit extra vxorem, tamen ſpecialiter intelligitur in vſu viduarum, meretricum vel concubinarum. Et hoc habetur xxxvj. q. j. c. lex illa. Et dicitur fornicatio à fornice, id eſt ab arcu triumphali vbi Romæ fiebat fornicatio: & propriè eſt ſoluti cum ſoluta, ſecundũ ſanctum Tho. iiij. ſen. diſtin. xlj. ar. iiij. & eſt ſpecies luxuriæ. De quo Gerſon parte ij. in Tripartito de præceptis decalogi, cap. xj.

¶ Fornicacio eſt triplex, vt ſcribit Richar. diſt. xxxix. lib. iiij. circa literam, ſcilicet propriè dicta, vt fornicatio carnalis, vtpote quia non coit cũ ſua, vel non cum ſuo: vel potius ſolutus cum ſoluta, vt dictũ eſt. Eſt & fornicatio communiter dicta, vt idolatria, & quælibet noxia ſuperſtitio, quia talis anima fidem frangit Deo, cui eam obſeruare debebat ſicut vero ſponſo. Eſt & fornicatio communiſſimè dicta, ſcilicet quælibet criminoſa concupiſcentia. De quibus vltimis duabus fornicationibus habetur ab Auguſtino libr. j. de ſerm. Dei in monte. & xxviij. quæſt. j. Idolatria, &c. Vide & Bonauen. di. xxxix. libr. iiij. circa textum. Vnde idolatria & omnis error in fide fornicationem inducit ſpiritualem, ſicut libidinoſa contagio corporalem. Hinc frequenter in Prophetis improperauit fornicationem & adulterium Dominus populo Iſrael, eòquod idola coluerunt: vt patet Ieremiæ 3. Ezechielis 16. & Matthæi 12. vbi dicitur: Generatio praua & adultera ſignum quærit. Fornicatio autem ſimplex eſt peccatum mortale, ſicut & omnis fornicatio. Et hoc pulchrè probat Petrus de Palude diſtinct. xxxix. quæſt. j. artic. iij. libr. iiij. Eſt enim fornicatio contra ius naturale, diuinum & humanum, vt probat Paludenſis, imò qui negaret fornicationem eſſe peccatum mortale, vt ſcribit Gerſon parte ij. de articulis fidei: eſſet hæreticus in fide. Et fornicatio ſpiritualis, ſecundum eundem Gerſonem parte iiij. de diffinitionibus terminorum ad Theologiam vtilium, idem eſt quod vti Deo, vel frui creatura. Vel ſic: Fornicatio animæ eſt adhæſio eius bono commutabili, poſtpoſito incommutabili ſecundum aliquam ſuarum virium. Fornicatio virtutis iraſcibilis eſt fiducia quædam in alio quàm in Dei potentia & gloria finaliter, vel diffidentia de eadẽ. Fornicatio virtutis rationalis, eſt conquiſitio ſapientiæ terrenæ, animalis & diabolicæ, ſpreta Dei ſapientia. Fornicatio concupiſcibilis, eſt conquiſitio prohibitæ delectationis in

tionis in creatura, ſpreta Dei bonitate atque dulcedine: vel quærere dulcedines ſpirituales propter ſe ipſas principaliter, nõ propter *Deum*. Hæc Gerſon parte iiij. vbi ſuprà.

¶ FORNICATUR *notorius*. Vide in dictione *Suſpenſus* infrà.

¶ FORTITVDO quæ cùm (vt ait Corteſius lib. iij. ſenten. diſtin. viij.) adamas omnium virtutum ſit, ac tã expultrix formidinis quàm moderatrix audaciæ dicatur, nullo modo à bonorum genere metu, aut periculorum magnitudine auocatur, eiq; maximè eſt coniuncta magnanimitas, quatinus, ſcilicet in rerum magnarum difficultate verſetur, nec longius (vt idẽ dicit) patientia ab eadem fortitudine abeſt, quæ eſt tationis contra triſtitiam tutatrix. Gabr. di. xxxiiij. quæſt. vnica, artic. j. libr. iij. aſtipulatur, qui ait duas eſſe ſpecies fortitudinis immediatè, quarum vna eſt fortiter ſuſtinere terribilia, quæ vocatur patientia, quæ eſt nobiliſſima fortitudo. Hæc eſt quæ inclinat ad non repellendum triſtia ſeu terribilia, & illud non repellere eſt quidam actus poſitiuus, ſcilicet velle nõ impedire, qnod eſt nolle impedire aduerſa terribilia, ſeu velle pati talia. Alia eſt fortitudo in aggrediẽdo & repellendo terribilia & aduerſa, quæ retinet nomen fortitudinis: vtraque vincit, ſed lõgè nobilius patientia quàm repellens fortitudo. Hæc Gabriel. Fortitudo, vt eſt virtus, moralis eſt (vt ſcribit Gerſon parte iiij. in deſcriptione terminorum ad Theologiã vtilium) qua inclinatur habens eam tẽdere in bonum, arduum & magnificum ſub ratione qua tale eſt, aut non cedere malo ſub difficultatis & aduerſitatis ratione propoſito. Cuius ſpecies eſt magnanimitas: de qua ibidem Gerſon: etiam infrà patebit litera M. Et fortitudo firmat contra mala. Magnanimitas eſt in perſecutione bonorum. Sanctus Tho. ſecunda ſecundæ, qu. cxxix. art. v. & vt idẽ dicit q. cxxxvj. art. ij. vbi ſuprà. Fortitudo moderatur timorẽ, patientia & perſeuerantia triſtitiam, manſuetudo iram. Idem ſuper Epiſt. ad Hebr. 11. Fortitudo eſt virtus moderatiua timoris & audaciæ propter bonum reipublicæ. Et vt ſcribit frater Pelbart. libr. iij. Roſarij Theologiæ. Fortitudo vera eſt per quam quis mediocriter timet & audet, ad hoc inclinatus ex habitu propter bonum finem, qui eſt conſeruatio boni communis in periculo mortis. Vnde fortitudo poteſt tripliciter ſumi. Vno modo ſecundum quod dicit quãdam animi firmitatem, & ſic eſt cõditio cuiuſlibet virtutis, quia vt dicitur 2. Ethic. ad virtutem requiritur fortiter operari. Alio modo ſecundum quod dicit firmitatẽ animi in ſubſtinendis & repellendis grauibus periculis. Vnde Tull. in Reth. dicit quod fortitudo eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborũ perpeſſio. Et Ariſt. 3. Ethic. Fortitudo eſt aggreſſio terribiliũ, vbi mors imminet propter bonum commune ſaluandũ. Et Cic. 4. Tuſc. quæſt. Fortitudo eſt ſcientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo ac perferendo ſummæ legi parens ſine timore, & ſic eſt ſpecialis virtus non habens determinatam materiã. Tertio modo ſumitur fortitudo prout dicitur ſpiritus ſancti donum, & fit quando ſpiritus ſanctus infundit animum ipſum firmans contra quæcunque pericula in audacia, & excludens timorem. Nõ diſſentit ab his Rich. li. iij. di. xxxiij. q. vj. qui dicit, quod duplex eſt fortitudo, politica & gratuita. Vnde martyrum propriè loqnendo, nõ eſt actus fortitudinis politicę, hoc eſt fortitudinis ordinatæ ad iſtã ciuilitatem inferiorem, quæ eſt infra facultatẽ naturæ, ſed actus eſt fortitudinis gratuitæ, quæ ordinatur ad ciuilitatem ciuium ſupernorum. Eſt enim actus charitatis & iuſtitiæ, &c. Species fortitudinis ſecundũ eundem vbi ſuprà, quæſtion. viij. ſunt quatuor, ſcilicet, confidentia, conſtantia, patientia, & perſeuerantia. Fortitudinis enim non eſt tantum aggredi, ſed etiam ſuſtinere. Ad aggrediendum verò inquantum eſt actus fortitudinis, requiruntur duo, ſcilicet incipere pro victoriæ adeptione, quod eſt per confidentiam, & ab incepto non deſiſtere pro repugnantiũ cõtradictione, quod eſt per conſtantiam. Ad ſuſtinendum etiam requitũtur duo, quorum primũ eſt ne difficultate ardui mali imminentis, animus decidat à bono fortitudinis per triſtitiam, & ad hoc neceſſaria eſt patiẽtia. Aliud eſt vt diuturna difficilium paſſione homo non fatigetur, ita quod ſuſtinere deſiſtat, & ad hoc neceſſaria eſt perſeuerantia. Et ad hoc vt fortis ſit virtuoſus, ſecundum Tho. in ſcripto ſuper lib. ethi. requiruntur tria, ſcilicet ratio, electio, & finis intentio. Et ideo primò quod operetur ſciens. Secundò quod opererur ex electione non paſſione impellẽte ad pericula. Tertiò, vt debitum finem intendat non honores, non vanam gloriam, &c. Et donum fortitudinis (vt vult Richard. lib. iij. diſt. xxxv. arti. iij. quæſt. j.) non eſt ſecundum aliquos reſpectu ardui cuiuſcunque, ſed tãtum reſpectu ardui mali pœnæ extremæ tenentis in arduitate, cuiuſmodi eſt mortem ſuſtinere pro fidei & morum veritate promouenda aut defendenda. Et quia homo ad hoc promptus eſſe non poteſt, niſi qui affectum ſuum ab omni mortifera iocunditate rerum tranſeuntium, extrahit: reſpectu autem huiuſmodi ardui mali pœnalis, aliter ſe habet fortitudo virtus, aliter fortitudo donum. Quia fortitudo virtus reſpectu illius pœnæ ſe habet ſecundum dictamen principiorum legis æternæ: ſequendo ſpiritus ſancti ſpiritualem inſpirationem, qua monetur ad vltrò ſe offerendum ad ſuſtinentiam pœnæ prædictæ. Cùm tamẽ ſecundum legem communem, non cogatur ad hoc ex legis neceſſitate, &c. Videatur de hoc S. Bonauẽ. diſt. xxxv. q. v. lib. iij. qui vult quòd fortitudinis doni actus conſiſtit circa paſſionum tollerantiam, ſecundum imitationem Chriſti, & hic eſt actus principalis. Vnde Luc. 9. dicit: Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum. Hinc eſt quod actus fortitudinis doni attenditur circa promptam, & expeditam paſſionum tollerãtiam, per hoc quod quodammodo nos mundo, & mundus nobis crucifixus eſt: iuxta illud quod dicit Apoſtolus Galat. 6. Mihi mundus crucifixus, & ego mundo. Bonauen. Et fortitudo, vt eſt donum, ſic notificatur à Gerſone. parte ij. de ſeptem donis ſpiritus ſancti. Fortitudo eſt affectio animi, qua cupiditas terrena deprimitur, nullaq; aduerſitas formidatur. Et differt fortitudo, vt eſt virtus, & donum, vt ibidem oſtendit, & ex dictis modo patet.

¶ FORTVNA eſt cauſa per accidens, vt in paucioribus præter intentionem, in his quæ ſunt propter finẽ & à propoſito, ſecundũ B. Thom. li. xj. Metaphy. lect. viij. Ariſt. 2. Phyſic. ſic diffinit: Fortuna eſt cauſa per accidens eorum quæ fiunt extra ſemper, & freqnenter in agentibus à propoſito & propter finem. Et ſecundum Scotorellum lib. ij. di. xxxvij. hoc pro regula eſt, quod fortuna non eſt niſi in animatis illis, quę agunt voluntariè & per electionem. Et dicitur fortuna à fero, fers, quod temerè & ſine ratione feratur. Eſt enim fortuna accidentium rerum ſubitus atque inopinatus euentus. Hæc eadem ſors dicitur. Et fortuna non eſt aliqua cauſa per ſe diſtincta à natura &

intellectu ſine propoſito:imò eadem voluntas,quæ
reſpectu effectus intenti eſt per ſe cauſa. Reſpectu ef-
fectus non intenti,dicitur eſſe fortuna:intentum qui
dem euenit à propoſito,& ideo cauſatur volunta-
riè,non intentum euenit præter propoſitum,& ideo
cauſatur fortuitu.Falſa eſt ergo Paganorum opinio
imaginantium fortunam eſſe quandam deam, cui
tanquam cauſæ per ſe attribuunt effectus,quos vide
mus fortuitè euenire. Catholici autem (vt ſcribit
Scotus qu.xxj.quotlibe.) potius debent talia attri-
buere prouidentiæ diuinæ ſaltem generaliter.Item
fortuna non eſt cauſa totalis (vt ibidem refert Sco-
tus) hoc eſt quod nihil ſic euenit à fortuna, quin
etiam eueniat ab aliqua cauſa per ſe intendẽte:iux-
ta illud Platonis in Thimeo. Nihil ex cuius ortum
non præceſſit legitima cauſa. Et v.de Ciuit.Dei cap.
ix.dicit Aug.Cicero concedit nihil fieri, ſi cauſa ef-
ficiens non præcedat,& hoc rationabiliter conceſ-
ſit,quia quod non eſt à ſe,non poteſt habere eſſe,ni-
ſi à cauſa efficiẽte.Et ibi requiritur aliqua cauſa per
ſe ſiue intendens, quia ſub intentione cauſæ vilioris
cadunt plures effectus, & ita ſub intentione cauſæ
primæ cadunt omnes, ſed quando alicuius effectus
non apparet cauſa proxima per ſe ſiue intendens,
tunc ille dicitur effectus fortuitus vel cauſalis. Vnde
vt ſentit Aug. Nihil in mundo poteſt accidere præ-
ter cognitionem & intentionem Dei, ſed quicquid
fit,à Deo fit principaliter vel cauſante vel permit-
tente. Vnde errant qui alteri quàm Deo bonam for-
tunam attribuunt, ſiue auguriis ſiue ſuperſtitioni-
bus aliis, vel conſtellationibus, ſiue induſtriæ pro-
priæ,vel viribus. Ita refert frater Pelbartus li.ij. Ro-
ſarij Theologiæ,in dictione Fortuna.§.vj. Vnde nil
fit in mundo verè ex fortuna, ſed in omnibus quæ
fiunt diuinæ bonitatis prouidentia præſtat, & quæ-
cunque accidunt homini ſiue bona,proſpera,ſiue ad
uerſa (ſecundum Guliel. Scoti imitatorem. Rayn.in
ſum.& Thom. libro iij.contra Gentiles & alios)hoc
totum reſidet principaliter ex parte diuinæ volun-
tatis & prouidentiæ. Minus principaliter autem eſt
ab Angelo ad id faciẽdum inſtigante cor, vt aliquid
tale eligat vel refugiat. Vnde Aegidius Romanus ſu
per li. de bona fortuna dicit, quod cauſa quare ali-
qui homines ſunt bene fortunati,aliqui malè,hęc eſt:
Quia homines bene fortunati ſequuntur inſtinctus
diuinos,ſed malè fortunati non ſequuntur. Hinc eſt,
inquit, etiã quod vnus & idem homo aliquando eſt
bene fortunatus,aliquando non. Deus autem voluit
fortunam eſſe verſatilem, ne homo putet ſe in hoc
mundo beatum eſſe,vel poſſe habere felicitatem,&
quod per aduerſam fortunam ad Deum ire compel
limur,in quo eſt vera felicitas. Et ne in proſperitate
fortunæ homo infletur,ſed timeat. Et cæteris pari-
bus dicit Auguſt. Melior eſt homini aduerſa fortu-
na quàm proſpera,quia aduerſa humiliat & probat,
ac merita accumulat. Sed quod datur quandoq; for
tunã bona peccatoribus, eſt vt attrahantur ad dili-
gendum Deum pro beneficiis præſtitis, & tandem
ſaluentur,& vt fideles inſtruantur nõ pro bonis tem
poralibus proſperæ fortunæ ſeruire,ſed Deo,cùm ta
lia dentur malis: ſed puro Dei amore pro bonitate
diuina faciãt opera bona,&c. Pelbartus. Et vt aduer
ſitates corporales,& luctus ſenſuales trahunt de per
accidens ad luctum bonum. Ex ſe enim indifferen-
tiam habent ad honeſtũ vel inhoneſtum, vt ſcribit
Gerſon parte ij.ſerm. de omnibus ſanctis, qui inci-
pit:Beati qui lugẽt. Ita proſperitates & vana gaudia
ex oppoſito vehementer impediunt, propterea for-
tuna moderatè aduerſa ſecurior eſt regulariter &
optabilior quàm multum proſpera,&c.

¶ Fortuitum dicitur illud quod agenti à propoſi-
to aliquid euenit pręter intentionẽ,& hoc idem dici
tur effectus fortuitus, & apud Deũ nihil eſt fortui-
tum,ſed bene apud homines. Vnde Gerſon parte ij.
de conſolatione Theologiæ.proſa iiij.litera B.dicit:
Colligimus ex immenſa diuinæ cognitionis viua-
citate longè ſuper noſtram cognoſcendi modũ:ſimi
lis ex voluntatis libertate quòd apud eum nihil eſt
fortuitum, nihil caſuale, nihil inſuper ad extra ne-
ceſſariũ vel fatale. Ratio primi, quoniã nihil agitur
in mundo, quin ab æterno præuiderit illud Deus
cũ tota ſerie cauſarum etiã minimarũ. Secus apud
homines,præter quorum intentionẽ prodeũt effe-
ctus ex variarum, ignotarũmq; eis cauſarum con-
curſu,quemadmodum videre eſt in inuentione the-
ſauri,dum terra foditur vt excolatur, nõ vt aurũ in
ueniatur. Hinc ortum habuit fortaſſis illud Ariſtot.
Vbi magis eſt de intellectu, ibi minus de fortuna:
rectè quidem adeò, vbi totũ eſt per intellectũ,nihil
eſt fortuitũ. Si verò quis transferat fortunã ad cau-
ſam producentẽ effectus, vt dicuntur in ordine ad
nos fortuitu:ſic primã cauſam, inquit Gerſon,dice-
re poſſumus eſſe fortunã, quoniam principaliter &
immediatè concurrit ad omnem effectũ. Dediſſet
hoc modo Virgilius verũ epiteton fortunæ, dicens:
Fortuna omnipotens.&c,& Saluſt. Sed profectò,in-
quit,fortuna in omni re dominatur,&c.

¶ Fortuna & caſus differũt ſecundũ Ariſtot. Caſus
eſt cauſa per accidens in his quę fiunt rarò, pręter in
tẽtionem in agentibus à natura propriè capiendo,
ſcilicet dum aliquid accidit præter intentionem na-
turæ. Sicut quãdo puer naſcitur cũ ſex digitis,quod
nõ intendebat natura. Fortuna propriè eſt in agen-
tibus à propoſito. Et caſus in plus eſt quàm fortu-
na,quia omne quod eſt à fortuna eſt à caſu,ſed non
cõuertitur. Nõ enim ſolũ eſt caſus in hominib',qui
voluntariè agunt, ſed etiã in aliis animalibus, ſicut
equus caſu venit,quando ſalutẽ adeptus eſt,licèt ca-
ſu ſalutis nõ venerit,quare infans & beſtia nihil agit
à fortuna, quia non ſecundum propoſitum ex Ari-
ſtotel.2.Phyſic.

¶ Forum eſt exercendarum litiũ locus. Et dicitur iu
diciale forum à ferendo, quia illuc cauſæ ferantur.
Eſt & forum venale,quod venalia huc feruntur. Eſt
& forũ boariũ,alitoriũ, piſcarium,cupidinis:de quo
aliàs. Eſt & forum locus in quo cum populo agitur,
conciones habentur,lites tractantur, quod ibi iudi-
cia feruntur. Vnde & forenſes dicuntur, qui in foro
verſantur,& cauſæ forenſes,&c. Forus autem in Ec-
cleſia eſt duplex ſecundũ Scotum diſt.xix.libro iiij.
Vnus ſecretiſſimus in quo idẽ eſt accuſator & reus,
qui dicitur forus animæ, vel forus pœnitentiæ,& ad
iſtum forum pertinent claues poteſtatis& ſcientiæ.
Alius eſt forus publicus, quia Eccleſia habet aucto-
ritatẽ corrigendi delicta publica. Et ad hunc requi-
ritur duplex auctoritas, ſcilicet cognoſcendi,& iu-
dicandi,ſicut in priori foro. In omni enim foro ad
iudiciũ rectũ requiritur cognitio in cauſa illa & ſen-
tentiatio. Et hæc poteſtas ſiue auctoritas, ſecundũ
Alex.part.iiij.q.lxxxj membr.iiij.artic.j.& S.Bona-
uen. dicitur gladius ſpiritualis, vel mucro Epiſcopa-
lis, vt habetur xvj.q.ij.viſis.in fin. vbi excõmunica-
tio nominatur mucro Epiſcopalis. Poteſt tamen
etiam dici clauis Eccleſiæ, quia etiã illa clauditur &

aperitur Eccleſia. De hoc vide latiùs Gabr. di.xviij. q. ij. ar. j. lib. iiij. Et dicit Gerſon parte ij. in reſolutione ſuper cauſa de materia excommunicationis & irregularita, conſideratione prima. Aliter iudicat ſecũdum forum Iuriſta perſæpè, aliter Theologus, quia primus magis reſpicit forum contentioſum & extrinſecum, ſed Theologus magis attendit forum conſcientię & intrinſecum quo ad Deum. Item Iuriſta conſiderat factum in ſe, & circunſtantias exteriores, de quibus poteſt iudicialiter apparere. Et apud eum tenet iſta regula, quod idẽ eſt de his quæ non ſunt, & quę non apparent. Conſtat autẽ quod intentio facientis, quã habet interius in corde, non cognoſcitur in ſe, niſi fortè per quædam ſigna ſeu coniecturas extrinſecas. Theologus autem intuetur cor in foro conſcientiæ, in quo creditur confitenti tam pro ſe, quàm contra ſe coram Deo. Gerſon conſideratione v. vbi ſuprà.

¶ FRAVS eſt executio iniuſtitię in factis ſecundum ſanctũ Thom. ij. ij. q. lv. art. v. Et fraus non poteſt eſſe ſine dolo, ſed bene dolus ſine fraude. S. Thom.

¶ FRVDARE idem eſt quod decipere, circumuenire. Et fraudare proximũ ille dicit in cõtractu negociãdo, emẽdo, aut vendendo res aliquas, vel laborẽ, vt ſcribit Gabr. di. xv. q. x. art. j. lib. iiij. qui non ſeruat iuſtam æqualitatem rerum adinuicem cõmutandarum, ſiue laborum & precij: ita quod emendo & vendendo excedit latitudinem iuſti precij, attentis ſingulis ad iuſtitiam iuſti precij requiſiti. Vnde qui manet infra latitudinẽ, non excedens extrema eius non fraudat, nec iniuſtitiã committit. Et dicitur notanter, in contractu negociando, &c. propter donationem. Nam qui liberè donat, precium non requirit. Fraudans autem ſcienter proximum in negocio vltra dimidium iuſti precij, tenetur preciũ ad æqualitatẽ iuſti precij reducere: aut redito vel accepto precio iniuſto contractum reſcindere. Item fraudans proximum ſcienter circa dimidium iuſti precij in negocio: licèt nõ compellitur reſtaurare damnum in foro exteriori: peccat tamen, & damnum compenſare tenetur in foro poli: hoc eſt de mente S. Thom. ij. ij. quæſt. lxxvij & Sco. in iiij. diſt. xv. quæſt. ij. & Antonini & Angeli, cæterorumque ſequacium. Probat & hoc & illud Dominus Præpoſitus Gabriel diffuſè vbi ſuprà.

¶ FRATERNA correctio. Vide ſuprà in verbo Correctio fraterna.

¶ FRAVDVLENTER quãdoq; accipit̃ ſimulatoriè. Vnde Gen. 27. dicitur quod Iacob recipit benedictionem primogenituræ à parte Iſaac, ſimulando Eſau: & hoc egit fraudulenter, vt ait pater. Vbi fraudulenter, vt dicit Gabriel diſtinct. xv. quæſt. ix. artic. iij. dubio iiij. lib. iiij. non eſt accipiendum in malo, ſed fraudulenter, id eſt ſimulatoriè, ſimulando ſe, ſecundum meam intelligentiam, ſed cautè, quod ſuum erat, accepturus. Et ideo non dicitur quod fraudulẽter accepit benedictionem, ſed fraudulenter venit, & iuſtè accepit quod ſibi erat debitum. Nec illa benedictio fuit principaliter à patre Iſaac, ſed à Deo, qui non poteſt decipi. Concordat Alexander parte iiij. quæſtion. lxxxvj. memb. iij. artic. iij. Erat enim Iacob aliàs diuina promiſſione & electione accepturus ius primogenituræ: & ita Iacob ſimulando ſe eſſe Eſau, non commiſit fraudem in re aliena, ſed cautè & prudenter acquiſiuit rem ſibi debitam, id quod & cognouit ex reuelatione ſuæ matris, quod ius primogenituræ ad eum ſpectaret. Latiùs Biel vbi ſuprà.

¶ FRVCTVS ſecundum ſanctum Thomam j ij. quæſt. xj. artic. j. & Guil. Scotiſta, & alios, lib. iij. diſt. xxxiiij. dicitur a fruendo. Sicut enim fructus eſt bonum vltimum, quod de arbore expectatur, & cum quadam ſuauitate percipitur: ſic fructus ſpiritus eſt actus voluntaris, & charitatis, & eius obiectum eſt vltimus finis, & ſummum bonum, ſcilicet Deus viſus. Et fructus ſolet accipi tripliciter, vt notat frater Pelbartus libr. iij Roſatij Theologiæ, poſt Guil. Scotiſt. Primò pro obiecto fruitionis. Verè hoc modo diuina eſſentia eſt fructus noſter: de quo Pſalm. 126. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum: ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris. Secundo modo dicitur fructus quidã actus & gradus intenſior, ex quibuſdam conſurgens priuilegiis. Hoc modo diuidimus fructum centeſimum virginibus, ſexageſimum viduis, & triceſimũ coniugatis. Tertio modo fructus duodenarius numerus dicitur, quos Apoſtolus Galath. 5. ſic enumerat: Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Horum duodecim fructuum quidam ſunt virtutes de numero ſeptem virtutum. Quidam ſunt ſpecies virtutum: quidam neque ſic, neque ſic, ſed ſunt delectationes conſequentes virturum actus. Verbi gratia: Charitas ibi exprimitur ſimiliter & fides. Spes autem in hoc quod dicitur, longanimitas. Dicitur enim longanimis, quaſi in longum animoſè expectans. Exprimuntur etiam morales ibi: Fortitudo in hoc quod dicitur: patientia, quæ eſt principalior ſpecies fortitudinis, vt & ſuprà dictum eſt. Iuſtitia exprimitur in tribus ſpeciebus, in miſericordia, quæ in fructibus dicitur bonitas. Communiter enim bonus dicitur, qui communicat ſe in aliquo proximo. In amicitia, quæ dicitur benignitas, quæ eſt beneuolentia. Nam benignus dicitur, quaſi bene ignitus. In tertia ſpecie, quæ pertinet ad regimen & ſubiectionẽ, quæ dicitur manſuetudo, vel per manſuetudinẽ ſpecialiter exprimitur obedientia. Manſuetus enim exequitur omnia ſine murmure. Temperantia exprimitur in duabus ſpeciebus ſuis, ſcilicet continentia & caſtitate. Si placet dicere continentiam eſſe circa alia delectabilia, & caſtitatẽ circa venereſ, per hęc poteſt intelligi vna ſpecies circa quęcunque delectabilia. Prudẽtia exprimitur ibi modeſtia. Modeſtus enim eſt, qui debitum & rectum modum tenet in agendis: & prudentiæ eſt debitum modum in actione inuenire, præfigere & determinare. Sic habemus tres theologicas virtutes in ſe. Fortitudinem in vna ſpecie, ſcilicet patientia, &c. Numerantur etiam ibi quædam quæ ſunt delectationes cõcomitantes vel cõſequentes actus virtutum, gaudium, ſcilicet & pax. Gaudium enim propriè eſt delectatio in voluntate. Et pax eſt ſecuritas habendi obiectum ſine impugnatione. Iſta à ſpiritu ſancto procedunt, & mentem delectant, & dicuntur dona ſpiritus ſancti: de quo aliàs. Et Gabriel diſtin xxxiiij quæſt. vnica. artic. j. libr. iij. Et Gerſon tract. vij. ſuper Cantico Mariæ. Et fructus quandoque dicuntur opera, non quia eis fruamur, ſed quia ad fruitionem ducunt. Vnde Matth. 7. Arbor bona fructus bonos facit. Per fructus intelliguntur opera ſecundum gloſſam Et hoc refert Richardus diſt. xvj. artic. j. quæſt. j. in ſolut. argu. libr. iiij. Vnde & opera pœnitentiæ dicuntur fructus. Vnde Lucæ 3. Facite fructus dignos pœnitẽtiæ.

digni

Digni fructus pœnitentiæ ſecundum Magiſtrum d. xvj.lib.iiij.ſenten.ſunt quibus vera ſatiſfactio expletut. Vel fructus metaphoricè dicuntur. Nam ſicut ex arbore naſcitut pomum, quod dicitur fructus arboris, ita ea voluntate pœnitentis bonum opus. Differt autem dicere bonum fructum, & dignum fructum pœnitentiæ, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtin.xvj.circa literam lib.iiij. Bonus fructus poteſt dici omne opus bonum: dignus fructus plus dici, ſcilicet bonum opus cum conuenientia ad ſtatum. Bonum enim opus, & ita perfectum ſi competit ſtatui. Sed dignus fructus pœnitentiæ non dicit ſolummodo bonum opus prout competit ſtatui, ſed etiam, vt competit merito peccati, quia qui plus peccauit, ampliora debet pati, vt Gregotius determinat in homelia.

¶ Frvctvs eorum, qui ſacræ ſcripturæ inuigilant, ſunt tres, vt ſcribit Iacobus de Val. ſuper illud Pſal. 36. Os iuſti meditabitur ſapientiam, &cæ. Primò declinant à malo, dum ſunt in illa meditatione, quia anima ſatiata illo cibo ſpirituali, contemnit iſta tēporalia. Secundò abhorret peccatum propter pœnas quæ leguntur in lege, & punitiones malorum: & ſic iuſtus vitat omne peccatum. Tertiò cupit agere omne bonum, cùm legit beneficia collata ſanctis viris, & vniuerſaliter odit peccatum, & amat virtutes, inquantum legendo magis Deum cognoſcit.

¶ Frvi multis modis ſumitur in ſacris literis, ſecundum Oyta quæſt. ij. artic.j & poſt eum ſcribit Gabriel diſtin.j.quæſt.iiij.ar.j.lib.j. Primo frui communiter accipitur pro omni actu potentiæ appetitiuæ delectabili, ſiue qui eſt cum delectatione. Sic frequenter ſumitur Eccleſ.2.5.& 6. Et Prouerb.10. Fruamur cupitis amplexibus: & diffinitur ab Auguſtino: Frui eſt vti cum gaudio, & hoc eſt, dicit motum, id eſt actum voluntatis cum gaudio. Idem Auguſtinus lxxxiij. quæſtione xxx. dicimur frui cibo & potu. Vnde inquit fruimur ea re, de qua capimus voluptatem. Sic ſumitur in bono & malo, & in multis locis ſcripturæ, vt eſt illud Apoſtoli: Ego fruar te in Domino, ad Philemonem, &c. Secundo modo accipitur pro omni actu voluntatis, quo propter ſe aliquid diligitur, non relatiuè in aliud ſaltem per illum actum. Et ſic delectatio poſſet dici fruitio: ſimiliter quicunque alius amor naturaliter ſequens apprehēſionem rei conuenientis, vel complacentis. Tertio modo accipitur pro amore libero voluntatis, quo finaliter quieſcit in amato, qui repugnat relationi ad finem alium. Et ſic accipit Auguſtinus, cùm inquit: Fruimur cognitis. Idem de doctrina Chriſtiana: Si in ea ponens fidem lætitiæ permanſeris, propriè dicendus es frui. Et dicitur frui à fructu. Fructus autem dicitur vltimum quod expectatur cultu, agro, vel campo, vel alia re fructifera. Sic frui vltimus erit actus, & ita voluntatis, vt dicit Gabriel diſtinction. j. quæſt.ij. artic.j.libro j. Frui itaque eſt amore alicui inhærere propter ſe, ſed ad ſolam voluntatem pertinet alicui inhærere per amorem. Accipitur frui vno modo largè, vt ibidē notat Spirēſis, pro omni actu quo aliquid aſſumitur in facultatem volūtatis propter ſe tanquam ſummum, ſiue ſit præſens, ſiue abſens, ſiue habitum, ſiue non habitum. Sic viatores fruuntut Deo: & dicitur fruitio viæ. Vnde ſanctus Bonauentura diſtinct.j.quæſt.vlt.libr.j. Deo fruendum eſt, eò quòd ipſe ſolus perficit, finit, & delectat ipſam animam, propter ſe & ſuper omnia. Alio modo ſtrictè pro actu vltimo beatifico, & ſic fruuntur Deo beati in cœlo. Vnde Richardus: Beati verè & perfectè in deo fruuntur. Hinc frui ſecundum eum dicitur, ſecundum ſimilitudinem ſuauis fructus in arbore, qui vltimo de arbore expectatur, ſcilicet poſt flores & huiuſmodi, & cum ſuauitate percipitur, ita inquit frui eſt vltimus actus in fruente, quo quieſcit in re qua fruitur, ſcilicet in Deo. Et Auguſtinus libro j. de doctrina Chriſtiana cap.xviij. Dicimus nos ea re frui quam diligimus propter ſe, ſicut eſt deus. Vnde deus non eſt diligendus propter beneficia vel propter beatitudinem, ſed propter ſe. Et ſecundum eundem res quibus fruendum eſt, ſunt pater, filius & ſpiritus ſanctus, & hi tres ſunt vna res: nec tamen frui creatura ſemper eſt mortale, niſi ibi finem ponat, quod etiam faceret ſi contra deum eſſet, tunc enim ponit finem vltimum ibi. Bonauentura.

¶ Frvi actualiter eſt formare tales orationes mentales. Vtinam deo fiat ſummus honor. Et vt vult Holkot. quæſtio.iiij. quod homo non tenetur quotienſcunque cogitat de deo actualiter eo frui, ſed habitualiter ſemper tenetur. Videatur ad hoc Gab. diſt.j.q.iiij.ar.iij.dub.j.lib.j.

¶ Frvi aliquo contingenter dupliciter accipitur, ſicut & producere aliquid cōtingenter, vt notat Gab. diſt.j.qu.vj.lib.j. Vno modo quod poteſt illo frui & non frui, ſicut producere & non producere. Et ſic omnis creatura cōtingenter producit quicquid producit, quia poteſt non producere, quia deus poteſt ſubtrahere ſuā coactionē, & generalē influentiam, & ſic nō producit. Et dicitur creatura, quia filius nō producitur cōtingenter à patre, nec eſt effectus patris. Alio modo accipitur pro illo quod producit aliquem effectum, & nullo variato ex parte producentis, & cuiuſlibet alterius habet in ſua poteſtate: ita producere ſicut non producere, ita quod ex natura ſua ad neutrū determinatur. Similiter de frui. Vnde voluntas cōtingenter & liberè fruitur fine vltimo oſtenſo in vniuerſali vel particulari, quia voluntas poteſt diligere vltimum finem, & poteſt nō diligere, appetere ſibi & non appetere, quia voluntas poteſt nolle omne ſibi cōmodum verū vel apparens. Sed poteſt apprehendere deū vt ſibi incōmodum puta punientem, & per cōſequens nolle. Item intellectus poteſt credere deū non fore obiectū beatificū, nec poſſibilē eſſe eius clarā viſionē & fruitionē homini mortali, & credere non eſſe vitā poſt hanc vitam, & per conſequens nolle deū vt obiectum beatificum. Item voluntas poteſt velle non eſſe beata tali beatitudine, quia poteſt velle nō eſſe: ſicut patet de interimentibus ſeipſos. Itē multi præſtituūt ſibi præſentia bona tanquā finē, eligētes præſentibus ac vita frui plus quàm futuris, & tales non fruuntur vltimo fine. Item obſtinati in peccatis credētes ſe non poſſe conſequi beatitudinē, eligunt manere in peccatis, & per cōſequens non frui, quia qui efficaciter vult antecedens, efficaciter vult & conſequens ſcitum vel opinatum eſſe tale. Gabr. latiùs vbi ſuprà. Ex ſupradictis patet quinq; modis nos re quapiam frui poſſe, vt & ſcriptis reliquit ſanctus Tho. libro j. ſenten. in ſolu. argu. Primo fruimur aliquo vt beatificante, & ſic ſolo deo fruimur. Secundo fruimur aliquo, vt mouente vel imperāte: & ſic fruimur voluntate. Tertiò aliquo fruimur, vt perficiente, & eliciente præmium, & ſic fruimur charitate. Quartò fruimur aliquo, vt diſponente, & ſic fruimur

virturibus. Quintò aliquo fruimur, vt repræſentante & cooperante, & ſic fruimur homine iuſto, inquantum repræſentat Deum per ſimilitudinem gratiæ: ideo dicebat Apoſtolus ad Philemonem: Fruar te in Domino.

¶ FRVITIO Dei, vt ſcribit Gerſon tract. ix. ſuper Magnificat, eſt operatio ſecundum habitum gratiæ gratificãtis nõ impedita. Petrus Aliacen. q. ij. artic. j. libr. j. ſenten. dicit: Fruitio propriè & ſtrictè dicta eſt, qua aſſumitur aliquid in facultatem voluntatis propter ſe tanquam ſummum bonum. Et eſt duplex, ſcilicet ordinata & inordinata, vt ibidem dicitur. Fruitio ordinata eſt, quando aliquid ſummè diligendum, ſummè diligitur. Vel vt dicit Gabriel di. j. q. iiij. lib. j. eſt qua ſummè & irreferibiliter diligitur, quod ſummè diligendum eſt, & propter ſe. Et eſt duplex: quædam eſt quietans & ſatians voluntatem de bono præſenti qualis eſt fruitio patriæ. Quædam non quietans, ſed compatiens ſecum triſtitiam viæ: de qua infrà videbitur. Fruitio inordinata ex aduerſo deſcribitur, qua ſummè diligitur & propter ſe tantũ, quod propter aliquid referibiliter diligendum eſt. Et huius fruitionis obiectum poteſt eſſe aliquid à Deo, ſicut voluntas ex errore poteſt ſibi alium finem tanquam ſummum bonum præſtituere. Et ſecundum communem opinionem Doctorum (vt ſcribit Paludenſis di. xlix. q. iiij. lib. iiij.) non ſolùm principale, ſed immediatum obiectũ fruitionis, quę ponitur eſſe vna de dotibus animæ, & aureà eſſentialiter eſt Deus, ſecundũ quod in ſe eſt ſummũ bonũ ſuper omnia amatũ amore amicitiæ, & non viſio ipſius Dei, vt aliqui voluerunt. Et hoc probat quadrupliciter: vide eum. Concordat Gabr. diſtinct. j quæſtio. quarta, articulo ij. concluſione quarta, libro primo, contra Durandum, obiectum fruitionis patriæ immediatum eſt ipſemet Deus, & non viſio Dei beatifica, id quod & ibidem latiùs probat. Conſonat Gregorius Arimino, quæſtione tertia, articulo primo. Henricus de Oyta q. ſecunda, articulo tertio. Cameracenſis quæſtione ij. articulo ij.

¶ FRVITIO eſt duplex, vt ex dictis habetur, ſcilicet viæ & patriæ. Fruitio viæ eſt amor quo diligimus Deum ſuper omnia, non tamen clarè & perfectè, & iſta eſt iuſtorum. Fruitio patriæ eſt beatorum, & eſt amor quo diligimus Deum ſuper omnia clarè, vt ait Bruleſer diſtinct. quarta, quæſt. j. libr. ij. ſentent. Differunt autem fruitio viæ & patriæ, vt habet Gabriel diſtinct. xxxj. quæſt. vnica, artic. iij. dubio ij. libro iij. non ſolùm ſecundum intentionem, ſed ſecundum ſpeciem. Diſtinguitur enim ſpecie præſentia obiecti per cognitionem intuitiuam propriam, à præſentia per cognitionem ſuam confuſam, aut in conceptu vel ſpecie. De quo latiùs vide ibi Dominum Præpoſitum Gabrielem. Differunt & fruitio & vſus, quia habet diuerſa obiecta. Nam fruitio creatorem aſpicit: vſus verò creaturam: de quo aliàs. Et cùm ſancti dicunt beatitudinem conſiſtere in Dei fruitione, includunt ipſam viſionem, quæ eſt neceſſaria diſpoſitio ad fruitionem, vt dicit Richardus diſtin. xlix. artic. j. qu. vj. lib. iiij. Et vt ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis ſuper Cantica canticorũ, partitione j. conſideratione iiij. Amor liber Dei quo Deus diligitur dilectione naturali & libera, impreſſus ab agente infallibili, habebit actum ſecundum in patria pleniſſimum, continuum, ſimplicem & iocũdum, qui dicitur fruitiuus ſiue fruitio, vel oſculatio. Sed in hac valle miſeriæ (vt idem ait) vix habetur iſte actus ſecundus, niſi valde interruptus, & per interualla propter cutuitatem amoris libidinoſi deprimentis. Docet hoc, proh dolor, valde nimis experientia, &c.

¶ FVNDAMENTVM venit à fundũ, di, quod propriè eſt vniuſcuiuſque rei, quæ aliquid in ſe liquoris contineat, vel ad continendum facta, vel pro eo ſupe quo quid fundatur, vt dolij, nauis, aluei, fluminis, lacus, maris. Auguſtinus libro xvj. de Ciui. Dei. A quibus tamen prima cœpta fundamenta & altare conſtructum eſt. Et fundamentum in ſpiritualibus ſecundum Thomam poſt Alexand. parte iiij. quæſtio. lxij. memb. ij. artic. j. & Petrus de Palude diſtinctio. xiiij. quæſt. iij. libr. iiij. dicitur ad ſimilitudinem fundamenti ædificij corporalis duplici proprietate. Prima, quia fundamentum eſt primum in ædificio. Secunda, quia totum ædificium ſuſtentat, & ſic in ædificio ſpirituali fundamentum dicitur, vel ratione prioritatis, vel ratione conſeruationis aliorum, vel etiam ratione vtriuſque. Prioritas attenditur dupliciter. Vel quantum ad ſcienda in religione Chriſtiana. Vel quantum ad agenda in vita Chriſtiana. Et hoc vel quantum ad fugam mali, vel quantum ad proſecutionem boni. Quantum ergo ad doctrinam, quæ reſpicit intellectum, fides eſt fundamentum: quia ſine fide vana eſt omnis doctrina. Hinc Hebræ. 11. Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum. Subſtantia, à ſubſtando, id eſt fundamentum. Et ibidem Oportet accedentem ad Deum credere. Et quia intellectus præcedit effectum, fides eſt ſimpliciter primum fundamentum. Quantum autem ad effectum & fugam mali, timor & pœnitentia dicuntur fundamentum. Timor, quia primum in toto genere recedendi à malo, tam commiſſo quàm committendo. Pœnitentia verò fundamentum eſt recedendi à malo. Remouet enim peccati immunditiam, ſuper quam erat conſtructa machina diabolica, vt dicit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxij. quæſtio. penult. libro iij. & poſt eum Bruleſer. Vnde ad Hebræos ſexto dicitur: Non rurſus iacientes fundamentum pœnitentiæ. Et ideo regulariter timor præcedit pœnitentiam, ſicut genus ſpeciale. Sed quantum ad proſecutionem boni, charitas eſt fundamentum ſecundum Apoſtolum Epheſ. 4. In charitate radicati & fundati. Ratione autem conſeruationis in proſperis, humilitas dicitur fundamentum: in aduerſis autem fortitudo. Et ſecundum hoc diuerſæ virtutes dicuntur fundamenta ſpiritualis ædificij, ſecundum diuerſos ordines procedendi in diuerſis paſſibus ſcripturæ. Hæc Gabriel diſtinctione xiiij. quæſtion. ij. artic. iij. dubio ij. libro iiij. Et Apoſtolus (ſicut dicit Gloſſa. Epheſ. 4.) vocat fundamentum ſermonem inchoationis, id eſt ſermonem qui debet fieri his qui ad Chriſtũ ſunt vocandi primò. In hoc autem ſermone, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxij. quæſt. penult. libr. iiij. ſenten. tria comprehendit, quæ habet neceſſario cognoſcere, ſi quis vult ad legem Chriſtianorum introire, & per hanc ad vitam venire. Oportet enim volẽtem ad Deum pertingere quod ſciat quò debet tendere, & adiutoriũ per quod poteſt peruenire, & viam per quam debet incedere. Terminus eſt præmium, adiutorium eſt ſacramentum, via eſt veritas ſiue virtutis opus, quod eſt præceptum. Et hæc tria ſcire oportet volentem ad Deum peruenire, ſecundum illud

Hugon.

Hugon. quod tria ſunt maximè attendenda, præcepta, ſacramenra, promiſſa. Via igitur eſt in virtutibus, & quoniam ad hoc quod recta via procedat, neceſſe habet declinare à malo, & tendere ad bonum: ideo duplicem ponit virtutē. Vnam per quam declinatur à malo, & hæc eſt pœnitentia. Aliam per quam tenditur in bonum, & hæc eſt fides tendens in Deum per dilectionem, quæ ſequitur pœnitentiam quantum ad tendentiam, licèt antecedat quantum ad cognitionem. Adiutorium ſimiliter oportet duplex ſaltem eſſe. Vnum quod liberat à malo, & hoc eſt ſacramentum Baptiſmi, in quo delentur peccata. Alterum quod confirmat in bono, & hoc eſt confirmatio ſine manuum impoſitio. Similiter retributionem duplicem oporteret cognoſcere, ſcilicet bonorum & malorum. Bonorum per reſurrectionem mortuorum, remunerationem per gloriam. Malorum per iudicium extremum. Hæc oportuit primò prædicari & inter prima, ita docere debemus eos qui de nouo veniunt ad legem Chriſti. Hæc Bonauentura vbi ſuprà. Dicitur & poſtremò Chriſtus fundamentum, & hoc bene notatur in gloſſa 1. Corint. 3. vbi dicitur, quòd ſicut totum ędificium materiale tendit deorſum, quia locum fundans eſt deorſum: ſic ſpirituale ædificium tendit ſurſum, quia Chriſtus Dominus, qui fundamentum eſt ſpiritualis ædificij, eſt ſurſum: de quo videatur & Augu. Pſalm. 29.

¶ FVRTVM, ſecūdū B. Thomam ſecunda ſecundæ, q. lxvj. art. iij. eſt occulta acceptio rei alienæ. & iſt nimis generalis deſcriptio, conuenit enim ſimoniæ, vſuræ, doloſæ, ſeu iniquæ mercantiæ. Et eſt nimis reſtricta. Accipiendo furtum communiter pro qualibet iniuſta contrectatione rei alienæ, quomodo accipitur in ſeptimo præcepto: Non furtum facies. Vnde Aug. in lib. q. Exodi, dicit, Furti nomine bene intelligitur omnis illicita vſurpatio rei alienæ. Non enim rapinam permiſit qui furtum prohibuit. Sed vtiq; furti nomine in lege veteris teſtamenti, & rapinā intelligi voluit. Sic ergo capiendo furtum diffinitio non cōuenit omni furto, quia nō rapinæ, quæ tamen illo modo diſtinguitur à furto. Ideo aliter diffinit Raymu. quem communiter ſequuntur Doctores & Iuriſperiti. Furtum eſt contrectatio rei alienæ, mobilis, & corporalis frudulenta inuito domino, gratia lucrandi rem ipſam, vel vſum eius vel poſſeſſionem veram. Dicitur contrectatio quæ eſt realis & exterior rei apprehenſio, quia ſola voluntate aut verbis, non committitur furtum, licèt voluntas furandi ſit peccatum. Non tamen dicitur furtum, voluntate quidem ſit tranſgreſſio alterius præcepti, ſcilicet decimi: Non concupiſces rem proximi tui. Dicitur rei alienæ, quia in re propria non committitur furtum. Verū eſt niſi alius haberet in illa re aliquod ius, puta cui res fuit impignorata vel commodata. Hanc enim ſi dominus fraudulenter & occultè recipit, furtum committit. Item ſi in extrema neceſſitate rem proximi contrectaret, non committeret furtum, quia tunc res non eſt aliena. Si quis autem extra neceſſitatem rem ſuam apud alium inuentam reciperet habens ius in eam, non committit furtum. Licèt perdat ius ſuum in re, quod propria auctoritate tollit eam, & hoc de iure fori non de iure poli, & ideo ad reſtitutionem non tenetur. Dicitur mobilis, quia in re immobili vt agro vel domo, non committitur furtum, ſed bene ſpolium vel rapina dicitur, & corporalis, quia in re incorporali, vt in actione & ſeruitute non committitur furtum, quia non poteſt contrectari. Dicitur fraudulenta, quia ſi quis credebat rem eſſe ſuam, quæ tamen non eſt ſua, vel etiam ſcit non eſſe ſuam, credebat tamen dominum rei nō eſſe inuitum, & habuit rationem iuſtam credendi, non committit furtum. In dubio enim præſumitur dominus inuitus. Dicitur domino inuito, quod intelligendum eſt de domino tam propinquo quàm de ſuperiori vel remoto, quia ſi dominus ſuperior non eſſet inuitus, non eſſet furtum, nec rapina. Sicut patet in ſpoliatione Aegypti per filios Iſrael, Exod. 11. Requiritur igitur quod vterque ſit inuitus, altero enim voluntario, non eſt furtum. Vnde ſimonia aut vſura non dicitur furtum propriè, vt latiùs videre potes apud Gabr. diſtinct. xv quæſt. iij. artī. j. lib. iiij. & aliàs patet. Et dicitur dominus inuitus etiā dum videt rem auferri, & non contradicit propter timorem vel verecundiam, aliàs non cōtradicendo, cùm potuerit, videtur conſentire, & de domino inuito etiam intelligendum eſt non actu illicito, ſed actu debito. Dicitur gratia lucrandi, quia ſi non animo lucrandi, ſed animo cuſtodiendi, vel reddēdi cautiorem dominū rei, aut alia ſimili cauſa rem aufert, non eſſet furtū. Dicitur rem ipſam, vſum, vel poſſeſſionē, quia nihil refert an tollēs rem aliená intendat ſibi appropriare rem, ſiue ſolum vſum rei, ſiue eius poſſeſſionē. Nam quodlibet horū intēdat, furtū cōmittit. Et ſi placet furtū apertius diſtinguere à rapina, addendū eſt occultè, ſicut addit S. Thomas. Licèt etiam per hoc quod dicitur fraudulenta ſatis diſtinguitur, quamuis minus apertè, &c.

¶ FVRTVM eſt duplex, ſcilicet manifeſtū. Et eſt quando cum eo fur deprehenditur, priuſquam veniat ad locum deſtinatū. Aliud non manifeſtū, cum quo, ſcilicet fur nō deprehenditur. Sunt etiam quædā furta quæ ſpecialia ſortiūtur nomina, vt ſacrilegiū, quod eſt furtū rei ſacræ, vel rei nō ſacræ, de loco tamen ſacro Gabr. vbi ſuprà. Itē furtū cōmiſſum in re religioſa vel in repub. dicitur peculatus. Sic ſi diſperſo grege inde ſuretur, dicitur Abigeatus. Similiter furtum hominis liberi venditi vel empti ſcienter, dicitur plagiatus: & eodē modo ſollicitatio ſerui alieni, vel aſportatio, vel ad aliā regionem furtiua ductio. Cætera furta retinent generale nomē furti. Omnis autē fur atq; raptor ſingula furta aut rapina acquiſita tenetur domino rei reſtituere, ſi earum reſtitutio fuerit in ſua poteſtate. Ad idem tenetur omnis participans in actu vel re ablata cum fure vel raptore, probat Gabr. arti. ij. vbi ſuprà. De furto videatur & Gerſon parte ij in expoſitione ſeptimi præcepti, & alias: & vbi diſputat an liceat grauato debitis intrare religionem, &c.

¶ FVTVRVM eſt quod nondum venit, quum aduenturum ſit. Vnde Actuū 1. Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate, ſed accipietis virtutē ſuperuenientis ſpiritus ſancti in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vſq; ad vltimum terræ. Futurorum (vt ſcribit S. Bona. diſt vij. par. ij. artic. j. q. iij. li. ij. & Tho. q. ij. ar. ij. atque Richar. eadem di.) triplex eſt genus. Quædā enim ſunt futura, quæ habent cauſam determinatā & infallibilē, vtpote ſunt illa, quæ attēduntur circa motū corporū ſuperiorū, in quibus eſt determinatio, & omnis impedimenti remotio: talia poſſunt certitudinaliter ſciri, non ſolum à Deo, ſed & à creatura, & hoc in ſua cauſa ſicut tempus eclypſis & conſimilium. Quædam ſunt quæ habent cauſam determinatam, quia intentio naturę

mouet, ſed ſallibilem:quia multiplicitet poteſt occurrere impedimentum, vtputa ager ſeminatus, ſi terra pinguis eſt, & bona diſpoſitio ſuperiorũ corporum, affert pinguem fructum, & iſta poſſunt quodammodo ſciri & præſciri, non tantum à Deo, ſed etiam à creatura, quæ nouit naturas rerum ſuperiorum & inſeriorum: non tamen ita certitudinaliter ſicut prædicta. Quædam autem ſunt, quæ habent cauſam indeterminatam & ſallibilem, ſicut ea quæ ſunt à voluntate noſtra, quæ indeterminata eſt propter hoc quod eſt ad appoſita. Fallibilis etiam, quia poſſunt etiam volenti proficere, occurrere multa impediméta, & talia nõ poſsũt certitudinaliter ſciri ab aliqua creatura in ſeipſa, ſed ſolum à Deo, vel per reuelationem diuinam. Et ratio eſt, quia cognitio creaturæ pendet ex re, quoniam igitur res incerta eſt, & in ſe, & in ſua cauſa: ideo creatura non poteſt certitudinaliter illam noſcere, aut præſcire. Diuina autem cognitio non pendet à re aliqua, imò omnia ſecundum modum ſuæ veritatis nouit: & quia veritas ſua eſt certiſſima, certiſſimè cognoſcit contingentia, vt neceſſaria. Et ſicut certiſſimè nouit, ita poteſt certitudinaliter demonſtrare & reuelare. Ideo hæc præcognitio ſuturorum, vel Dei eſt, vel à Deo: & ideo cùm talia prædicuntur, prædictio dicitur diuinatio, quia talis eſt actus diuinus. Et quia dæmones ſuperbi maximè deſiderant honorari vt Deus, maximè conantur hoc oſtendere in ſe habere: & ideo dicere, quod dæmones per ſeipſos futura contingentia præſciant certitudinaliter, hoc eſt eis attribuere, quod Dei eſt; & ideo eſt infidelitas, & infidelitati frequenter annexa idolatria: ideo diuinatio eſt prohibita. Quamuis autem dæmones non poſſint per ſeipſos futura contingentia ſcire certitudinaliter, tamen frequenter vera prædicunt, quia euentum futurorum aliquo modo præſentiunt. Hoc autem eſt quadrupliciter, ſicut dicit Auguſtinus in iij. ſuper Geneſim ad literam. Aut enim ſenſus vel ingenij acrimonia, aut multa experiẽtia, aut doloſa cautela, aut aliena doctrina. Senſus acrimonia, vt quando vident diligenter & conſiderant ad quid inclinetur affectio noſtra, vel quæ ſint inducentia vel retrahentia. Experientia temporum, quia ea talibus videt accidere talia. Doloſa cautela, quando proponit aliquid facere, & prædicit quaſi alius ſit facturus. Aliena doctrina, quando iuſto Dei iudicio permittitur addiſcere ab Angelis. Et ſic patet quod dæmones futura contingentia, & ſi poſſunt probabiliter præſentire, non poſſunt tamen certitudinaliter præſcire. Bonauentura vbi ſuprà. qui & de Aſtronomis dicit, quod ea quæ dicunt ſolùm coniecturando, ſiue ſecundum legem Aſtrorum, ſiue diabolica commercia dicunt. Item de ſomniis in quibus præuidentur futura. Reprehendit autem ſcriptura eos, qui confidentiam habent in ſomniis, niſi fuerint ab altiſſimo miſſa. Vide latiùs Bonauen. & in dictione Somnium. &c. Et vt ſcribit Brulefer diſtinct. xxxviij. q. j. lib. j. Nullum futurum complexum Deus neceſſariò cognoſcit, vt Antichriſtus erit. Sicut enim illa in ſe eſt contingens, ita etiam Deus contigenter cognoſcit eam. Sed benè ſequitur: Deus præſcit me celebraturum: ergo celebrabo. Item præſcit Antichriſtum damnandum: ergo damnabitur, &c. Vnde notitia Dei eſt cauſa in conſequendo vel in inferendo mali, & non in eſſendo, & ibi eſt neceſſitas conſequẽtiæ non conſequentis: ergo nec antecedentis. Sed quamlibet entitatem futuram incomplexam Deus neceſſariò cognoſcit.

De litera G.

GABELLA, vt ſcribit Gabriel di. xv. q. v. lib. iiij. dicitur præſtatio quæ imponitur rebus vſui hominũ ſubiectis emẽdis aut vendendis, aut de loco ad locum transferẽdis, vt vino, carnibus, & cæteris ad vitam & vſum pertinentibus. Vide & in dictione Præſtatio.

¶ GAVDIVM eſt paſſio concupiſcibilis proueniens ex perfectionis appetitæ coniunctione, ſecundum interiorem apprehenſionem ſenſus vel intellectus, ſecundum beatum Thomã iiij. ſenten. di. xlix. q. iij. ar. j. Vel ſic: Gaudiũ eſt affectus animi alicuius præſentis boni opinione concepta, & differt à iubilo. Iubilum enim dicitur, vt ſcribit Gregor. lib. xxiiij. moralium. quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abſcondi poſſit, nec ſermonibus aperiri, & tamen quibuſdã proditur motibus, quãuis nullis proprietatibus exprimatur. Idem xxviij. moral. Iubilatio dicitur quũ cordis lætitia oris efficacia nõ explerur, ſed quibuſdã modis gaudiũ prodit quod ipſe qui gaudet, nec regere præualet, nec explere. Differtque gaudiũ à delectatione, vt notat Brulefer diſt. iiij. di. j. libr. j. Omne enim gaudium eſt delectatio, non econtrariò. Gaudere enim propriè eſt ſolius voluntatis delectatio. Delectatio autem poteſt eſſe in omni potentia cognitiua, etiam ſenſitiua. Vnde potentia guſtatiua delectatur in cibo, auditus in ſono melodioſo. Gaudium autem præſentis vitæ eſt breue & caducum. de quo ita ſcribit Gerſon parte ij. ſerm. de omnibus ſanctis, qui incipit: Beati qui lugent, in fine. Nónne, inquit, præterea gaudium præſens ſicut punctus eſt, à quo linea miſeriæ trahitur in infinitum, & qui ducunt in bonis dies ſuos, in puncto ad inferna deſcendunt? Luctus bonus econtrà lineam deſcribit gaudiorum & conſolationem ſine termino duraturam, quin breue hîc & momẽtaneum tribulationis in nobis ſuper modum immenſum gloriæ pondus operatur in nobis per gratiam, & in futuro per gloriam.

¶ GAVDIVM eſt duplex. Viæ, & patriæ. Gaudium viæ admittit triſtitiam, gaudium patriæ nullam admittit calamitatem. Gaudium patriæ eſt duplex, ſcilicet eſſentiale & accidentale, vt notat Gabriel di. xj. qu. vnica, artic. iij. dub. ij. libr. ij. Gaudium eſſentiale eſt, quod habetur de obiecto beatifico, quod eſt Deus, & eſt videre Deum (vt ſcribit Brulef. diſt. xviij. q. iiij. libr. iij.) & amare ipſum: & dicitur aurea, dicitur & præmium ſubſtantiale, & denarius. Sed præmium conſubſtantiale ſecundum eundem eſt in parte ſenſitiua: non enim ſolùm anima erit beata, ſed omnes alij ſenſus erunt beati ſuo modo, quia quieſcent, & ſummè delectabuntur in obiectis ſibi conuenientibus. Gaudium accidentale, vt Gabr. ait, eſt quod de creatura habetur, ſiue de ſe, ſiue de alio: & dicitur præmium accidentale. Et Augmentum gaudij eſt duplex, vt ibidem notat Gabr. ſcilicet ſecundũ intenſionem, & ſecundum extenſionem. Præmium attenditur ſecundum additionem & vnionem plurium graduum gaudij. Secundum, penes pluralitatem obiectorum, de quibus eſt gaudium. Et gaudium dicitur augeri, ſecundum Bonauentu. di. xlv. circa literam lib. iiij. vel numeroſitate, vel intenſione, ſiue qualitatiuè. Augmentum gaudij quantum ad numeroſitatem, non ponit augmentum in præ-

mio

mio eſſentiali, quia illud eſt in vno ſolo, ſed in præmio accidentali, quod conſiſtit in gaudio de bono creato: & illud poteſt augeri, maximè quantum ad obiectum, vt de pluribus gaudeat tunc quàm priùs. Hinc Magiſter diſt. xlv. libr. iiij. ſenten. ait, quod maius erit gaudium ſanctorũ in reſurrectione & poſt, quàm fuerit ante, & quod diuerſa receptacula habebunt animæ ſanctorum. Si loquamur intenſiuè (inquit Bonauen.) ſic non augetur niſi per accidẽs, quia inclinatio animæ ad corpus, quæ ipſam retardat ne intenſius feratur in ſummum cœlum quàm in illam auferatur. Sic de Angelis ſcribit Gabriel vbi ſuprà, quod Angelorum cuſtodientium gaudium eſſentiale, non augmentatur neq; intenſiuè, neque extenſiuè, quia quantum ad hoc ſunt perfectè beati. Beatitudo autem eſt ſtatus omnium bonorum congregatione perfectus: ſed vbi eſt ſtatus perfectus, ibi non eſt profectus. Sed bene gaudium accidẽtale Angelorũ cuſtodientiũ, augetur ex beatificatione cuſtoditorum intenſiuè & extenſiuè. De pluribus enim gaudent, & ex euentu effectus deſiderati creſcit gaudium intenſiuè ſi præfuit, aut de nouo generatur. Sicut ex oppoſito triſtitia de aduentu noliti, ſecundum Auguſtinum xiiij. de Ciuit. Dei, ſed Angelus deſiderat beatitudinem eius quem cuſtodit: ergo. Item ſi gaudium eſt Angelis de vno peccatore pœnitentiã agente, quanto magis & maius de beatitudine eiuſdem pœnitẽtis. Non autem maius extenſiuè, quia non de alio, ſed de illo, de quo non habet gaudium conuerſionis: ergo maius intenſiuè. Meretur & augmentum gaudij accidentalis Angelus per opera cuſtodiæ. Non autem ex damnatione cuſtodita angelus cuſtos triſtatur, aut gemitum cõcipit, aut gloriæ detrimentũ incurrit. Tum quia vehemens gaudium & delectatio expellit omnem triſtitiam etiam contingentem vij. Ethi. Tum quia beatitudini repugnat omnis triſtitia & pœna, ſicut econuerſo, miſeriæ omnis delectatio & gaudium. Vide latiùs ibi Gabr. vbi ſuprà. Concordat S. Bonauent. di. xj. ar. ij q. ij. lib. ij.

¶ Gavdivm accidentale in beatis eſt duplex, vt ſcribit Rich. di. xlix. ar. v. q. vij. lib. iiij. ſen. Quoddam eſt receptũ ſpecialiter à Deo miſericorditer retribuẽte. Quoddam actum ab ipſo beato recogitando bona opera ſua, & ſibi complacendo in eis. Primum gaudium magis propriè habet rationem præmij quàm ſecundum, quamuis ſecundum aliquo modo habeat, eo quod omnia quæ habent beati, principaliter à Deo ſunt. Cùm ergo beatis placeat ſe feciſſe opera bona quæ in peccato mortali fecerunt, maximè inquantum vident quòd illa bona eos ad pœnitentiam diſpoſuerunt ſeu inclinauerunt, pro illis habent aliquod accidentale præmium, extendẽdo nomen præmij ad quodlibet gaudium bonorum, nec tamen ſic gaudẽt de illis operibus, ſicut de illis quæ fecerunt in charitate, de quibus gaudent ratione operis operati & radicis & formæ, de aliis autem gaudent ratione operis operati tantum, nec pro illis habent aliquod accidentale præmiũ à Deo ſpecialiter datum. Hæc Richardus.

¶ Generatio eſt mutatio ex non ente in ens, ſecundum Ariſto. lib. de generatione & corru. Vel ſic, generatio eſt mutatio huius totius in hoc totum nullo ſenſibili manente eodem vt ſubiecto, ſecundum eundem. Et de hac plura apud Phyſicos perquirito.

¶ Generatio accipitur dupliciter, ſcilicet largè & ſtrictè, vt notat Gabr. di. xiij. q. vnica, ar. j. libr. j & di. xvij. q. vj. lib. j. vbi & addit tertium modum. Largè generatio eſt productio cuiuſcunque non de nihilo, & iſto modo quando productio eſt non de nihilo: ſi concurrit materia & ſubiectum, neceſſe eſt ibi productio per informationẽ & impreſſionẽ, informationem materiæ, & impreſſionem formæ, talis in diuinis non habet locum. Aliter & ſtrictè capitur generatio, vt eſt productio viuentis à viuẽte, quia viuens ratione ſuæ productionis præciſè producitur vt totaliter ſimile & eiuſdem rationis cum producto quantum ad omnia, excepta ſola productione, & ſic generari paſſiuè eſt naſci. Et dicitur, viuens, &c. propter proceſſionem ſpiritusſancti, quæ non dicitur generatio, ſed proceſſio, quia licèt ſpiritusſanctus ſit conſubſtantialis patri & filio, & procedat de ſubſtantia patris, quia tamen procedit vt datus, & non vt natus, ſeu vt imago patris, ideo eius proceſſio, non dicitur generatio. De ratione enim imaginis præciſè eſt quod ſit ſimilis ipſi, cuius eſt imago, aliàs non diceretur imago perfecta. Secus eſt de dono, de cuius ratione non eſt quod ſit ſimile donanti, vel obiecto amato & dilecto. Hinc eſt quod dicitur in ſymbolo Athanaſij, non factus nec creatus nec genitus, ſed procedens. Capitur & generatio largiſſimè, pro productione cuiuſcunque de nouo, de quo Gab. di. xvij. libr. j Et per generationem ſecundum Philoſophos acquiritur alicui eſſe ſimpliciter, id eſt eſſe ſubſtantiale tanquam terminus illius mutationis, vt & notat Gabr. di. iiij. arti. iij. dub. j. libr. iij. Et generare de ſui propria ratione eſt ſimilem ſibi in ſubſtantia & natura producere, vt dicit S. Bonauen. di. ix. q j. lib. j. vbi agit de generationẽ. Sibi verò ſimilem in natura producere tripliciter eſt. Aut per impreſſionem ſuæ ſimilitudinis in alio, & ſic generatur character à ſigillo, lumẽ à luminoſo, ſpecies ab obiecto. Alio modo per eductionem ſpeciei conſimilis ab alio, & ſic generatur elementum ab elemento. Tertio modo per productionẽ ſimilis de ſimili, ſiue de ſeipſo, & ſic generatur animatum ab animato, & iſte tertius modus eſt perfectior. Vnde non reperitur niſi in ſubſtantiis habentibus formam nobilem, quæ eſt vita, & iſte modus generationis eſt ſecundum naſcentiam, & eſt in Deo & creaturis, ſed differenter. Vide eum latius ibi. Et generatio in diuinis eſt omnimodæ perfectionis, & animatio in diuinis facit realem diſtinctionem inter generantem & generatum, vt idem ait qu. ij. vbi ſuprà. Non rationalem vel intellectualem ſolùm, ſicut dixit Sabellius, & realẽ quantum ad perſonam, non quantum ad eſſentiam, ſicut dixit Arrius. Et eſt diſtinctio in ſuppoſito, & etiam ratione relationis eſt diſtinctio, & ratione talis eſt diſtinctio perſonalis. Vt latius videre potes apud S. Bonauentu. vbi ſuprà. Præterea vt idem quæſt. iij. generatio filij eſt æterna. Tum ratione generantis. Tum ratione geniti. Ratione generantis, propter ſummam & perfectam fœcunditatem. Ratione geniti, propter ſummam & perfectam æqualitatem, quarum vtraque conditio tollit ne filius ſit poſterius patre. Et cum productio filij à patre ſit per naturam & ſummam potentiam, quamcitò fuit pater genuit, ſed fuit ab æterno. Vide latiùs Bonauentu. & Richar. de med. vil. ſuper j. ſent. di. ix articu. j. dicit quòd generationis ratio in Deo eſt æterna productio alicuius ſecundum ſubſtantiam per modum na

turæ de ſubſtantia generantis. Dicitur: ſecundū ſubſtantiam, per hoc excluditur accidentis generatio, quæ eſt mutatio. Et dicitur: per modū naturæ, excluditur productio voluntatis, vt ſpiritusſancti, excluduntur & aliæ generationes. Et ſecundum Gabr. diſt.v.qu j.lib.j. generare & generari in diuinis non poſſunt prædicari niſi de illis de quibus immediatè prædicantur ex communi vſu loquentium, & hoc rationabiliter, ne cum apud omnes generans realiter diſtinguitur à genito, concedatur in diuinis eſſentiam realiter diſtingui ab aliquo in diuinis. Et quia generare & generari primò & immediatè prædicantur de ſuppoſitis in diuinis, ideo de ſolis ſuppoſitis, & non de eſſentia prædicatur. Vnde eſſentia non eſt generans, nec genita nec procedens, ſed eſt pater qui generat, & filius qui gignitur, & ſpiritusſanctus qui procedit, & hoc habetur de ſumma trinit.& fi.catho Damnamus Et concordat Aliacen. q.vij.lib.j.qui & vult quod hoc intelligatur de generatione ad intra & æternali, non de generatione ad extra & temporali, quia non eſt dubium quin eſſentia diuina generet quicquid generatur ad extra, & ideo eſſentia diuina (vt dicit) non poteſt generare nec generari in diuinis, quia non poteſt realiter diſtingui à quocunque ſuppoſito in diuinis. Sed ſi generare (vt dicit Gabr ar.iij. vbi ſuprà,) capitur nominaliter, tunc illa poteſt concedi, eſſentia eſt generare, id eſt, eſt id quod generat, non tamen conceditur per hoc quod eſt generans vel generat, Item generatio in diuinis ponenda eſt tantum ſub ratione productionis, inquantum, ſcilicet aliquid per eam capit eſſe, & ideo generationi in diuinis non aſſignabitur materia vel quaſi materia, ſed tantum terminus formalis. Quomodo autem intelligatur illa, filius eſt ſubſtantia patris. Videatur de hoc in dictione Subſtantia. & Aliacenſis q.vij.libr.j.& Gabr, q.ij.vbi ſuprà.

¶ GENERARE voluntariè vt ſcribit Gabr. diſtinctio. vj.quæſtion. vnica, artic.j. libro j. poteſt intelligi tripliciter, ſcilicet voluntariè voluntate antecedente, vt, ſcilicet prius voluit, & poſtea genuit, vel antecedente ſiue conſequente, vt, ſcilicet prius genuit, & poſt voluntatis actum ſibi in genito complacuit. Vel voluntate concomitante, ita quod ſimul genuit & generare voluit: voluit quidem complacenter, non contingenter, Pater autem non dicitur generans à voluntate natura vel intellectu eo modo quo à fortitudine aliquis fortis dicitur. Sed hoc modo dicitur generans à generatione, ſicut calefaciens à calefactione, & ſic pater filium genuit nec voluntate, nec neceſſitate. Neque etiam intellectu neque natura. Sed genuit voluntate concomitante, quia genuit volens, ſicut potens, vt dicit Magiſter, & quando voluit generare genuit, & quando genuit voluit, quia æternaliter & genuit & voluit. Et quamuis pater genuit filium neceſſariò neceſſitate ineuitabilitatis, non tamen genuit neceſſariò neceſſitate coactionis, quia pater non poteſt non generare filium, & quia cùm pater ſit opus, non poteſt ab aliquo cogi. Gabr.

¶ GENERATIO vniuoca dicitur in generatione actuali quando terminus formalis, ſcilicet accidens ſecundum ſe totum productum eſt eiuſdem rationis ſiue ſpeciei cùm per ſe ratione producendi. Vnde ſi ab igne calefit lignum vel lapis, eſt generatio vniuoca, quia calor productus in ligno vel lapide eſt eiuſdem rationis cum calore ignis, licèt ignis & lignum vel lapis differant ſpecie. Sed ſi ignis calefaceret ſe ſicut graue mouet ſe, vel ſi aqua calefacta ſe reduceret ad priſtinam frigiditatem, non eſſet generatio vniuoca propter diuerſitatem ſpecificam caloris producti in igne & formam ignis, quæ eſt ratio agendi. Loquendo autem de generatione ſubſtantiali, illa dicitur vniuoca, quando generans & genitum non ſunt alterius ſpeciei, vt quando ignis generatur ab igne, in hac autem generatione ſunt gradus, de quibus vide Gab. diſtinct.ix.q. ij.lib.j. Generatio autem in diuinis nec ſimpliciter vniuoca, nec æquiuoca ſimpliciter eſt dicenda. Id quod probat Gabr. vbi ſup. arti ij Aſſentit Gerſon tract.xj. ſupra Magnificat, cum ita ſcribit: Fallit aut conturbat non nullos habentes de diuinitate ſermonem, dum nituntur phyſicas coaptare conſiderationes ex creaturis ſumptas ad illam quæ Deo conueniunt, quæ plus in infinitum diſconueniunt creaturarū proprietatibus quàm aſſimilentur eis. Exempli gratia. Ponimus fide docti generationem naturalem filij Dei de patre Deo: quærunt, ſi generatio talis ſit vniuoca vel æquiuoca, quodcunque dicatur inſtantiæ plures occurrent. Expeditior via tenetur, quæ nec vniuocam dicit generationem, nec æquiuocationem. Probat & ibidem Gerſon. Et generatio vniuoca dicitur ab vnitate, & æquiuoca à diuerſitate. Et generatio filij in diuinis eſt æterna, vt inquit. Et vt idem Gabr. ſcribit vbi ſuprà, tam in generante creato, quàm genito eſt duo conſiderare, ſcilicet quod, & quo. In generante quod, eſt ipſum generans, quo, eſt ratio generandi, quæ eſt principium elicitiuum generationis. In genito quod, eſt terminus totalis, ſcilicet res quæ generatur, quo, eſt terminus formalis. Illa ergo duo, quod & quo, non ſemper, ſed frequenter diſtinguuntur. Nam Angelus producens intellectionem eſt quod, & quo ex parte producentis, idem eſt de anima ſeparata. Similiter ſi accidens ſeparatum puta color, per diuinam potentiam produceret colorem ſeparatum, idem eſſet quod & quo, tam ex parte generantis, quàm generati. Gabr. di.ix.q.ij.ar.j.lib.j.

¶ GENERATIO & ſpiratio differunt, vt habet S Bo. di.xiij.q.iij.lib.j Nam generatio eſt ab vno, ſed ſpiratio à duobus, & quia generatio eſt emanatio per modum perfectæ aſſimilationis, ideo ad vnū principiū reſpicit, quia verò ſpiratio eſt emanatio per modū connexionis, ideo eſt à duobus. Aliam ponit differentiam Bona ibidem Et generatio diuina (vt ſcribit Gab. di.xxvij q.iij lib. j.eſt) ineffabilis, qua à patre filio cōmunicatur eſſentia & ſapientia, quæ idem ſunt. Coæternitas perfectiſſima, ſimilitudo & æqualitas, ideo multis nominibus eādem rem non ſynonymè ſignificantibus nominatur Nam vt ipſa generatio ſeu natiuitas oſtendatur connaturalis patri, genitus dicitur filius, vt oſtendatur coæternus, dicitur ſplēdor patris, vt oſtēdatur omnino ſimilis & æqualis, dicitur imago patris, vt oſtēdatur immaterialiter genitus, dicitur verbū. Sapientia ergo importat abſolutè eſſentiā, quia hoc eſt illi eſſe quod ſapere. vij. de tri.c.j. Filius generationē, imago ſimilitudinem, verbum hæc omnia dicit, & addit expreſſionē. Primum abſolutū & commune, cætera relatiua ſunt & propria ſecundæ perſonæ. Gabr. vbi ſuprà.

¶ GENERARI & naſci differunt ſecundum Gab. di. iiij q.vnica.art.ij.libr.iij.vbi dicit, Non eſt idem generari, & naſci ex vna, & eſſe filium ex parte altera, etiam in eadem ſpecie viuentiū vita ſenſitiua. Nam hæc nomina, filius, pater, mater duntaxat denominant

nominant ſuppoſita, nam non ſupponunt niſi pro ſuppoſito, & cõnotant generationẽ actiuam vel paſſiuam cum ſexus diſcretione, &c. Generari autẽ & naſci denominãt quodcunq; productũ per generationem aut natiuitatem, ſiue ſit ſuppoſitũ, ſiue natura, ſiue pars ſuppoſiti. Ratio diuerſitatis huius non eſt niſi impoſitio terminorum, quã ex communi vſu loquendi colligimus. Non enim admittit loquendi vſus animam prolis eſſe filiam matris nec manum, aut caput. Alioquin mater vna generatione generaret filios multos aut filias. Concedit autem loquendi vſus, manum infantis primo naſci aut generari vel caput, quo ſequitur quod licet natura humana in Chriſto nata eſt, & de virgine genita, non tamen eſt filia virginis. Item non omne natum de virgine eſt Chriſtus. Patet de natura humana quę nata eſt de virgine, & tamen non eſt Chriſtus. Vide latius ibi Gabr.

¶ GENERATIO eſt duplex, ſcilicet iuſtorum, & nequam. De quo Gerſon parte j. de auferibilitate papę ab Eccleſia, conſide. vj. De prima dicitur illud Pſal. 111. Generatio rectorum benedicetur. Et illud Chriſti Matth. 24. Amen dico vobis: quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant, loquens de generatione iuſtorum, quæ contrariatur illi de qua dictum eſt: Amen, amen, dico vobis quod requiretur à generatione hac omnis ſanguis ab Abel iuſto, &c. Et de generatione nequam habetur Pſal. 77. Generatio praua & exaſperans. Generatio quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius, & Matth. 12. Generatio mala & adul. ſig. quęrit, &c.

¶ GENVS multis modis dicitur. Eſt enim propriè principium vniuſcuiuſque generationis, vel ab eo qui genuit, vel à loco in quo quis genitus eſt, vt Oreſtes à Tantalo ducit genus. Et Plato eſt Athenien. genere. Et per Metaphoram multitudo dicitur genus, vt Romanum genus. Eſt & genus cui ſupponitur ſpecies, de quo in logica. Vocamus itẽ genus per quod alicuius rei qualitas declaratur, & genus mortis, genus vitæ, genus exempli, genus marmoris, genus coloris, genus veſtis. Virgi. Quod genus hoc hominum, à quo generatum, id eſt per ſingula genera. Et aliqua dicuntur eſſe eiuſdẽ generis prout genus dicit conſanguinitatem, quia deſcenderunt ab vno generationis principio, vt ſcribit Gabr. diſt. xvij. q. j. ar. j. libro ij. Sic non intelligitur illud Act. 17. Genus Dei ſumus, ita quod eiuſdem ſumus naturæ cum Deo. Alio modo dicuntur eiuſdẽ generis quæ comprehenduntur ſub eodem genere logicali maximè propinquo, & ſic anima rationalis & angelus dicuntur eſſe eiuſdem generis cum Deo: quia ſunt ſubſtantiæ ſpirituales & intellectuales ſicut Deus. Et comprehenduntur ſub hoc genere ſpiritus intellectualis, quomodo nulla alia creatura eſt eiuſdem generis cum Deo. Vel illud dicitur eſſe genus Dei: quod accedit ad Deum aliqua proprietate, analogicè tamen, & ita accedit natura intellectualis creata ad Deum quadam maiori ſimilitudine quàm cæteræ non intellectuales, quamuis tamen adhuc natura intellectualis infinitè diſtet à Deo ſecũdum perfectionem, etiam ſecundum modum intelligendi, ſecundum Gabr. in ij. vbi ſuprà.

¶ GLADIVS, enſis à clade dici videtur, quia ad cladẽ ſit inuentus. Dicitur & gladium in neutro genere, & eſt gladius ſecularis, & ſpiritualis, de quibus in ſcriptura perſæpè habetur. Gladius ſecularis quo puniuntur rei & noxij homines. Spiritualis gladius, qui aliquando dicitur mucro ſpiritualis vel excommunicatio quo pontifices vtuntur, &c. Et ſecundum Aug. contra Manichæos lib. iij. Ille accipit gladium, qui nulla ſuperiore vel legitima poteſtate iubente, in ſanguinem alicuius armatur. Qui verò ex auctoritate principis vel iudicis (ſi fuerit perſona priuata) vel ex zelo iuſtitiæ quaſi ex auctoritate Dei (ſi ſit perſona publica) gladio vtitur, non accipit gladium, ſed ab alio ſibi commiſſo vtitur, vnde ei pœna non debetur. Vnde Matth. 26. Qui accipit gladium, gladio peribit, id eſt peccato gladij ſeu occiſionis damnabitur. Hæc refert Gabr. Biel diſtin. xv. q. iiij. libr. iiij.

¶ GLORIA quæ Græcè dicitur dóxa, eſt frequens de aliquo fama cum laude, ſecũdum Cice. in Rhet. Vel ſecundum Ambr. ſuper epiſtola ad Rom. Gloria eſt clara notitia cum laude. Vnde Apoſt. 2. Cor. 3. Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Gloria verò ęterna quam ſancti habent eſt magna quintupliciter. Eſt enim intenſa, extẽſa, æterna, perfecta & integra, ex S. Thom. ſuper Eſa. c. xxxiiij. in fine. ne qua Pſalm. Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis. Pſalm. 149. & Pſalm. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Et ſecundum Bruleſ. diſt. x. li. j. Gloria, vita æterna, beatitudo, viſio clara, & fruitio ſequens illam claram viſionem omnibus modis idem ſunt. Et dicitur, vita æterna, à parte poſt, non à parte ante. Et gloria & beatitudo ſtat in animæ potentia. Et vt dicit S. Bonauen. quod ſtat in ambabus potentiis, ſcilicet in intellectu, & in voluntate. Sed contrarium dicit Scotus, quod nullus habitus eſt ſimul & ſemel in intellectu & in voluntate, ſed dicit quod beatitudo principaliter eſt in voluntate qua tenetur Deus per amorem amicitiæ, & iſta opinio Scoti tenetur probabilior. Item gloria ſecũdum nominis interpretationem vt ſcribit Gerſon parte iij. de verbo & hymno gloriæ, eſt quaſi clara, ſcilicet cum laude vel honore notitia. Eſt autem honor exhibitio reuerentiæ in ſignum virtutis, ſoli autem Deo honor & virtus, & per conſequens gloria, cui & ſoli debetur exhibitio ſupremæ reuerentiæ, in ſignũ virtutis infinitæ. Et de hoc diffuſè ſcribit Cancellarius vbi ſuprà. Differunt autem gloria legis Euãgelicæ, & gloria Iudæorum. Nam gloria tota ſynagogæ vt ſcribit Iaco. de Valentia Pſal. 44. erat in apparatu exteriori, & in actibus materialibus, quia omnia intelligebãt ad literam, & per ſola opera exteriora putabãt iuſtificari, & ideo tota gloria templi Salomonis erat in apparatu ornamentorum & vaſorum aureorum, & ſic tota gloria Iudæorum referebatur ad corpus, & nihil ad animam, nec curabãt de interiori iuſtitia. Sed oppoſitum docet lex euangelica. Nam vera iuſtitia & ornatus debet eſſe in nobiliori parte, ſed anima eſt nobilior corpore, ergo verus ornatus debet eſſe in anima. Sic ornatus Chriſtianorum & iuſtitia, & perfectio non conſiſtit in actibus exterioribus, ſed in ornatu animæ, & deuotione, & virtutibus, & non in apparentia & vana gloria exteriori, ſed in bona intentione interiori, ne quod foris oſtenditur, intus à mercede euacuatur, quia Chriſtianus non expectat in hoc mundo præmiari nec fœlicitari, ſed in alio, & talem animam concupiſcit Chriſtus & diſponſat ſibi. Vide latius & pulchrè ibi Iacobum Valen. Eſt & vana gloria & inanis, quæ dicitur cenodoxia, de quo & ſuprà

ſuprà dictum eſt, & aliàs de ea dicitur. De qua & Gerſon in multis ſuorum operum locis, & eſt vitium capitale. Cuius filiæ ſunt ſeptem, ſcilicet inobedientia, iactantia, hypocriſis, contentio, diſcordia, præſumptio nouitatum, & pertinancia, ſecũdũ S. Thom. ſecunda ſecundæ q.xxj. ar. iiij. Ab ea diſcedere hortatur Apoſtolus ad Gal. 6. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Dicitur autem gloria vana tripliciter, & eſt peccatum, vt idem ſcribit S. Thom. ſecunda ſecũdæ q.cxxxij.ar.j. Primo, quando eſt de non ente, vel de tranſitoriis, vel de peccato. Secundo, quando quæritur ab hominibus, & non à Deo. Tertio, quando non ordinatur ad debitum finem. Et illa gloria vana & inanis, tunc eſt peccatũ mortale, cùm quis gloriatur de aliquo falſo, diuinæ reuerentiæ contrario, vel cùm quis conſtituit finem vltimum in gloria humana, ad quem ordinat etiam virtutis opera, & pro qua talia acquirenda non recuſaret facere, etiam ea quæ ſunt contra Deũ. Tunc autem eſt veniale quum quis gloriatur de aliquo diuinæ reuerentiæ non contrario, vel quum licèt gloriam optet, tamẽ pro illa acquirenda nihil faceret contra charitatem Dei & proximi. De quo latius conſulito Gerſonem parte ij. de ſeptem vitiis capitalibus.

¶ Glorificatio à verbo glorifico, quod eſt glorioſũ facio. Et glorificatio ipſius Chriſti & cuiuſlibet hominis cõpletè beati, eſt triplex, vt ſcribit Bruleſ. di. xviij. q. v. lib. iij. Quædam eſſentialis, quæ conſiſtit in optimis operationibus intellectus & voluntatis tendentibus in Deum, & hæc dicitur glorificatio animæ. Alia eſt quædam conſubſtantialis, quæ conſiſtit in perfectiſſimis operationibus potentiarum ſenſitiuarum, ſecundum quas tendunt in ſua obiecta perfectiſſima, quia ſicut anima Chriſti eſt glorificabilis, ſic potentiæ ſenſitiuæ ſunt natæ glorificari ſecundum quid, id eſt ſecundum operationes ſuas. Et dicitur, ſecundum quid, quia anima eſt glorificabilis ſimpliciter. Quædam eſt accidentalis cõueniens animæ, quæ eſt quoddam gaudium de aliquo facto victorioſo, vt virgines de hoc quod vixerunt in virginitate, & ſimiliter doctores, & dicitur aureola. Et ſimiliter gaudent omnes de conſortio bonorum, & vocatur vt prius. Alia eſt glorificatio accidẽtalis corporis. Et ſunt quatuor dotes, de quibus dictum eſt in dictione, Dos. Prima glorificatio à Doctorib⁹ ſacris vocatur ſtola. Secunda & tertia vocatur ſecunda ſtola. Et in hoc excedemus angelos qui habent ſolùm primam, quia non habet potentias ſenſitiuas, & ſic erimus magis beati extenſiuè. Similiter homines damnati plus puniunt quàm dæmones, ſcilicet extenſiuè, quia Lucifer ſolùm punitur in intellectu & voluntate, homines autem cùm hoc puniuntur in potentiis ſenſitiuis, vtpote in inferioribus. Et ideo ſicut homines puniuntur, ita homines præmiabuntur in potentiis ſenſitiuis quia Deus pronior eſt ad miſerandũ, quàm ad puniendum. Et hoc eſt contra Magiſtrum Ioannem Gerſonem vt ait Bruleſer. Tota verò gloria & lætitia regni Chriſti cõſiſtit in tribus, vt ſcribit Iacobus de Valen. Pſal. 21. Primo quia pater compleuit deſiderium & petitionem ſuam in omnibus, quia in omnibus fuit exauditus pro ſua reuerentia. Secundo conſiſtit in glorificatione ſui corporis, quia tũc anima dicitur dominari toti corpori poſt reſurrectionem. Tertio, in gloria animæ quæ reſultat ex viſione diuinæ eſſentiæ, &c.

¶ Glos appellatur ſoror viri, vt habet Magiſter di. xlj. lib. iiij. & ſecundum Paluden. q.j. eadem di. dicitur vxor fratris.

¶ Gradus cuiuſlibet actus virtuoſi. vide ſuprà in verbo actus iuſtitiæ & cuiuſlibet virtutis.

¶ Gratia quæ Græcè dicit᷑ cháris, & multipliciter accipitur, Aliquando enim pro amore, aliquando pro conceſſione beneficij ſeu alicuius indulgentiæ vel auctoritatis. Aliquando accipit᷑ pro dono ſpiritusſancti. Et ſecundum Cice. in Rhet. Gratia eſt in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria & remunerandi voluntas continentur. Et ſecundũ eundem ij. Rheto. Gratia eſt ſecundum quam dicuntur homines rogati gratis aliquid facere, non pro re alia, nec vt ſibi quicquam qui faciunt, eueniat, ſed vt cui faciunt. Et ſecundum S. Thom. ij ij qu.xxiij. ar.iij. Gratia nihil aliud eſt quàm quædam inchoatio gloriæ in nobis, vel auxilium quo indiget homo ad beatitudinem conſequendam. Gratia eſt virtus ſpecialis reddens gratiam benefactori, ſecundum eundem ſecunda ſecundæ q.cvj. arti.j. eadem gratitudo dicitur, & gratiæ à Græcis cháriſtes dicuntur, eo quod lætitiam ſignificent. Nam & lætari videntur qui dant, & accipiunt beneficium. Tres ideo eſſe fingũtur, quia & benefici eſſe in alios debemus, & aliorum beneficia ſuſcipere, & his qui in nobis liberales fuerunt, retribuere, &c.

¶ Gratia dicitur à gratis quaſi gratis dans, vel gratis datum, vt notat Gabr. di. xxvj. q. vnica. li. ij Et ſic accipitur actiuè & paſſiuè. Actiuè pro gratioſa Dei voluntate, dans omnia liberaliter gratis, non ex debito, ſecundum illud Apoſtoli Roma 11. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? q. di. nullus. Non enim præuenimus diligendo Deum, ſed ipſe prior dilexit nos. 1. Io. 4. De hac gratia poteſt illud accipi Actu. 15. Per gratiam, id eſt gratioſam voluntatem Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari. Et illud Rom. 3. Iuſtificari gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiatorem gratia illa qua redempti ſumus. Fuit gratioſa Dei volũtas qua De⁹ pro nobis pati voluit Chriſtum, & ipſe ſe voluntariè obtulit, ſecundum illud Eſa. 53. Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Alio modo accipitur paſſiuè pro dono aliquo gratis dato, & ſic licèt multipliciter accipitur vt tãgit Alex. par. iij. q. lxix. membro j. tamen redigendo acceptiones illas ad compendium, poteſt accipi quadrupliciter, ſcilicet latiſſimè, largè, ſtrictè, & ſtrictiſſimè. Primis duobus modis nõ diſtinguitur contra dona naturalia, ſed vltimis modis contra ea diſtinguetur, vt ſcribit Gabr. vbi ſuprà. Et de hoc vide & eundẽ di. iiij. q. vnica. li. ij. & Bon. q. iij. eadem di. Gratia igitur paſſiuè largiſſimè eſt donum à Deo gratis, id eſt ſine debito datum. Et illo modo diuiditur in gratiam increatã, & creatã. Gratia increata eſt ſpiritusſanctus, qui datur rationali creaturæ ad eius ſanctificationem, ſecundum illud Rom. 5. Charitas diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, imò tota trinitas illabitur menti humanæ ſecundum illud Ioan 14. Ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus, filius loquitur de ſe & patre. Gratia creata hoc modo eſt omnis creatura, quia omnis talis eſt à Deo gratis producta, & ſibi ipſi creaturæ aut alteri donata, ſecundum illud 1. Cor. 4. Quid habes quod non accepiſti? Ita loquitur de gratia Apoſtolus 1. Cor. 15. Gratia Dei ſum

id quod

id quod ſum. Nã & ipſum eſſe accepit gratis à Deo. Sic imago Dei nobis concreata quæ eſt ipſa animæ natura, dicitur gratia, ſecundum Alexand. vbi ſuprà. Gratia largè eſt Dei donum naturæ rei ſuperadditum, ſiue conſequatur naturam generaliter, ſiue hãc naturam ſpecialiter, vt ſunt corporis fortitudo, animi vigor, ingenij perſpicacitas, & induſtria, bona memoria, cognitio rerum, etiam naturaliter acquiſita pulchritudo, eloquentia, effabilitas, etiam exteriorum rerum poſſeſſiones. Omnia enim hæc gratis à Deo donantur. Secundum illud Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt à patre luminum. Et illud Ioan. 3. Non poteſt homo accipere quicquã niſi datũ fuerit ei à cœlo. Hoc modo dicimus homines ſanos, ingenioſos, potẽtes, diuites, &c. gratiã multã conſecutos à Deo. Et Principes ſcribunt, Dei gratia Eberhardus Dux Vvirtenbergẽſis. Ioãnes abbas Dei gratia in Bebẽhuſen. Alexius Dei gratia abbas in Alperſbach, amicus noſter & Dominus obſeruãdus, &c. Sic bene legentẽ, bene cãtantẽ habere dicimus gratiã. Propriè gratia & ſtrictè eſt donum ſupernaturale à ſolo Deo ſuperadditũ naturæ, vt eſt donũ Prophetiæ, donum linguarum, & virtutes infuſæ. Hoc modo accipitur, 1. Cor. 12. vbi dicitur: Diuiſiones gratiarum ſunt, vnus autem ſpiritus. Et ſubiungit, quæ ſunt ſermo ſapientiæ, ſermo ſcientiæ, fides, gratia ſanitatum, operatio virtutum, prophetiæ, diſcretio ſpirituum, genera linguarum, interpretatio ſermonum. Et ſequitur, Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Sic dicimus virtutes naturaliter acquiribiles, ſicut innocentiam, mititatem, pietatem, temperantiam eſſe gratias: & his duobus modis dicitur gratia gratis data. Gratia propriiſſimè ſiue ſtrictiſſimè accepta eſt donum ſupernaturale à ſolo Deo creaturæ rationali infuſum, quo ipſa redditur grata Deo, & accepta ad vitã æternam beatificè poſſidendam. Sic accipitur Rom 6. Stipendia peccati mors, gratia Dei vita æterna. Et hanc gratiam Aug. in Epiſtola xcv. quæ eſt ad papam Innocentium contra doctrinam Pelagij, nominat gratiam Chriſtianorum, dicens: Gratia Chriſtianorum non eſt natura, ſed qua ſaluatur natura, qua prædeſtinati vocamur, iuſtificamur & glorificamur, vt dicere poſſimus, Si Chriſtus pro nobis, quis contra nos eſt? Hæc gratia acceptum facit habentem Deo, & dicitur gratia gratum faciens. Et per hanc diſtinctionem gratiæ (vt ait Gabr. diſt. iiij. libro ij.) multæ autoritates loquentes de gratia ſoluuntur ſecundum vtramq; opinionem, ſcilicet: An Angeli fuerũt creati in gratia, declarat & latius idem Gabr. xxvj. libr. ij hanc quadruplicem gratiæ acceptionem. Videatur & S. Bonauen. di. xxvij. libro ij. circa tex.

¶ Gratia diffinitur ab Iſido. ſic: Gratia eſt donum miſericordiæ diuinæ, per quod eſt bonæ voluntatis exitus, id eſt bona operatio. Item gratia eſt quidam nitor animæ, id eſt, quædam pulchritudo conciliãs ad amorem ſanctum, ſcilicet Dei. Item gratia eſt iuſtificatio & remiſſio peccatorum. Item gratia eſt ſanitas mentis & delectatio cordis, & datur à Chryſoſtomo. Ex iſtis omnibus ſumitur magiſtralis diffinitio gratiæ gratum facientis. Gratia eſt forma nobis à Deo gratis data ſine meritis præcedẽtibus, gratum faciens habentem, & eius opus bonum reddens dignum vita æterna. Bruleſ. di. xxvij. qu. j. libro ij. & cæteri. Et gratia eſt forma ſpiritualis, non materialis ſecundum Theolo. quia gratia eſt lux ſpiritualis in mente. Ex prædictis habetur quod duplex eſt gratia, ſcilicet gratia gratum faciens, & gratia gratis data. Et deſcribuntur hoc modo.

¶ Gratia gratum faciens, eſt qua habens amicus Dei conſtituitur, & dignus vita æterna. Gab. d. xxvj. lib. ij. Eſt enim quædam forma animæ à Deo infuſa, qua anima formaliter redditur Deo chara & grata, & qua ordinatur ad vitam æternam poſſidendam, niſi obicem poſuerit vel impedimentum. Et gratia eſt forma accidẽtalis animæ infuſa, non ſubſtantialis, inhæret enim animæ cũm ſit eius ornatus, ipſam denominãs & gratificãs, eſt & nitor animæ ad cõſiliandũ ſanctũ amorẽ. Eſtq; ipſa gratia habitus animæ virtuoſus, nõ acquiſitus, ſed infuſus, quia qualitas ditigens animã, & inclinãs ad opera meritoria, & iſte habitus eſt à ſolo Deo infuſus. Eſt & virtus, quia bona qualitas mentis qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, quam Deus in nobis ſine nobis operatur. Itẽ habentem perficit, & opus eius bonum reddit, ergo virtus. Ita enim deſcribit virtutẽ Philoſophus. Nec eſt habitus acquiſitus, quia nec ex actibus meritoriis, hi enim præſupponunt gratiam, necnon meritoriis: qua tunc inclinaret niſi ad actus non meritorios. Cũm omnis habitus acquiſitus ad ſimiles actus inclinat eis ex quibus generatur, ſequitur ergo quòd ſit virtus infuſa. Et ideo dicitur gratia gratum faciẽs, quia reddit Deo acceptũ. & ideo charitas ſic vocat. Bonauentu. di. xvij q. iij. lib. j. Verum (vt inquit Gabr. diſt. xxvj ar. ij. concluſione iij. libr. ij.) licèt idem ſint realiter charitas & gratia, quia eundem habitũ quo ſpiritusſanctus inhabitat animam, voluntas inclinatur ad diuinum finem ſuper omnia diligendum, non tamẽ ſunt termini ſynonymi charitas, & gratia, quia habitus ille dicitur charitas, quia eo habet voluntas Deũ charum, gratia, quia Deus habet ipſam ſibi gratam & acceptam. Differunt ergo in connotato, quia charitas connotat Deum in ratione diligibilis, gratia connotat Deum vt gratum habentem ſiue acceptãtem, & ita vt diligentem. Subſtractiuè vero idem ſignificãt, quia eundem habitum infuſum quo habens diligit Deum, & propter quem Deus acceptat habentem tãquam vita æterna dignũ. & quæcũque proprietas conuenit charitati creatæ, conuenit & gratię, & econuerſo: vtraque enim gratificat naturam, vtraque reddit opera meritoria vita æternæ. Vnde de hoc latiùs Gabr. vbi ſuprà. Nec ſunt termini conuertibiles, vt ibidem probat. Et gratia gratum faciens vt dicit Bruleſ. diſt. xv. q. j lib. j. eſt, quam qui habet dignus eſt vita æterna, & econtrà, qui non habet dignus eſt pœna æterna. Iſta gratia eſt veſtimentum nuptiale, ſine quo nemo acceptatur & admittitur ad vitam perennem & beatam. Hæc gratia (vt ſentit Bonauen. di. xxj. q. j. quarti.) neceſſaria eſt ad delenda peccata, ſic enim decreuit nos ſanare diuina miſericordia. Et hoc dicunt ſancti, & ſonat ſcriptura, quæ maximè ponit gratiam eſſe neceſſariam ad delenda peccata. Vnde Bruleſ. diſt. iiij. q. ij. libr. ij. Deus ita ſtatuit & determinauit legibus ſuę ſapientię, quod nullus ſiue homo ſiue angelus beatificabitur, ſiue habeat gratiam & gloriam, niſi mediante merito proprio vel alieno, proprio inquã pro adultis per gratiam, alieno in infantibus, & hoc merito congruo. Et gratia gratum faciens dicitur dupliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. vij. artic. ij. q. j. lib. iiij. Aut gratum faciens de non grato, & talis eſt gratia baptiſmatis pœnitentialis. Aut magis gra

tum fa

tum faciens de iam grato, & talis eſt gratia confirmationis, quę gratiā acceptam ampliat & cōfirmat. Et quod dicitur, gratia eſt fides, intelligendum eſt, id eſt comitatur fidem operantem per charitatem. Et cùm dicitur, graria virtutū, nihil aliquid intelligitur niſi charitatis, quæ eſt virtus in ſe ſpiritualis & aliarum virtutum forma, & quandoque cauſa earum, vt dicit Dominus præpoſitus Gabr. di. ij. q. j. ar. iij. dub. ij. lib. iiij. Dicitur & gratia ſacramentalis, inquantum ordinatur ad ſanandam animam à morbo peccati, vel ad ſanitatem conſeruandam, vel augendam, & gratia virtutum dicitur, inquantum ordinatur ad bene operandum. Et hæ gratiæ non diſtinguuntur re, licet ratione, vt tenet Alexan. qu. viij. parte iiij. memb. ij. quem ſequitur Rich. q. iiij. di. j. libr. iiij. Aliter tamen ſentit Thom. Eſt itaque idem in re gratia virtutum, & gratia ſacramentalis habitus quo anima ſanatur per ſui iuſtificationem, & dirigitur ad meritoriam operationem. Declaratur hoc larius à Gabr. in iiij. vbi ſuprà, &c.

¶ GRATIA gratis data vt idē Gabr. ſcribit di. xxvj. libr. ij. eſt donum ſupernaturale, datū alicui ad vtilitatem ſui vel aliorum, quo habens non eſt formaliter gratus Deo, poteſt enim tale donum ſtare in peccatore qui nō eſt gratus Deo. Hāc diffinit Alex. de Ales parte iij. q. lxxiij. mem. ij. Eſt donum infuſum rationali creaturæ ſine meritis quantum in ſe eſt, diſponens ad ſalutem propriā, vel alterius ædificationē. Diſponēs intelligit non de propinquo, ſed quaſi diſtanter, propter gratiam gratum facientem quę eſt diſpoſitio de propinquo, quia ſufficiens. Et omnes gratiæ præter charitatem ſunt gratiæ gratis datæ, vt habet Gerſon tracta. vij. ſuper Magnificat.

¶ GRATIAE effectus. Vide ſuprà litera E. In gratia autem duo conſiderātur, vt inquit Gabr. di. xxvij. q. vnica. art. iij. dub. ij. lib. ij. Vnum, quod eſt habitus quidam inclinans voluntatem ad actum certo modo eliciendum, ſicut quilibet habitus. Secundum, quod eſt decor quidam diuinæ complacens voluntati, propter quem actus (ad quem tanquam cauſa partialis inclinat) ordinatur ad præmium beatitudinis tanquam dignus præmiari ſic. Quod nihil aliud eſt quàm niſi diuina ordinatio ſeu voluntas, qua ab æterno Deus ordinauit & voluit actum à tali qualitate concurrente actiuè cum li. arbi. productum præmiare beatitudine, & nullum actum li. ar. tali qualitate non concurrente productum ſic præmiare. Item ſecundum eundem. Fides, ſpes, charitas, ſunt tres habitus diſtincti, eſt tamen vna gratia quæ eſt charitas, quibus ſpes & fides formatur. Similiter eſt eadem gratia in infantibus & adultis, non propter defectum gratiæ, ſed vſus rationis. Item gratia non diſtinguitur à gloria, niſi ſicut charitas viæ à charitate patriæ, quæ non diſtinguuntur ſpecie, ſed ſicut imperfectum & perfectum in eadem ſpecie, ſicut albedo remiſſa ab albedine intenſa. Eſt autem gloria fruitio Dei perfecta, ſiue in re eſt gratia conſummata. Item gratia habet ſe ad liberum arbitrium, ſicut ſeſſor ad equum, vt ait Aug. ad Sixtum presbiterum. Et quando ſeſſor, hoc eſt gratia abiicitur, quod fit per peccatum mortale, omnino ipſa voluntas fit diſplicens. Hoc etiam modo voluntas eſt pediſſequa gratiæ: quia gratia ex natura ſua determinatè inclinat ad obiectum, quod eſt finis vltimus. Vide latiùs Gabr. di. xxvij. li. ij. quæſt. vnica. ar. iij. dub. ij. Et quantum ad acceptationem quo ad talis eſt vt placeat Deo, ſic gratia eſt cauſa principalis, & voluntas quaſi ſecundaria. Et hoc vult Magiſter diſtinctio. xxvij. libr. ij. dum ait: Cùm meritum ex ſola gratia eſſe dicatur, nòn excluditur liberum arbitrium, quia nullum meritum eſt in homine quod non fit per liberum arbitrium. Sed in bonis merendis cauſæ principalitas gratiæ attribuitur, quia principalis cauſa meritorum eſt ipſa gratia qua excitatur liberum arbi. & ſanatur atq; iuuatur voluntas hominis vt ſit bona. Et ſecundum legem ſtatutam vt ſcribit Dominus præpoſitus Gabr. diſt. xxix. qu. vnica. art. j. libr. ij. Impoſſibile eſt mereri ſine gratia in quocunque ſtatu. Congruentias ponit ſanctus Bonauentu. eadem diſtinctio. q. ij. Vide poſt eum Gabr. vbi ſuprà. Secus de potentia Dei abſoluta. Quantumcunque igitur faciat homo operationem abſque gratia, non meretur, quia non penſat Deus quantum, ſed ex quanto faciat. Et hoc eſt quod dicit Magiſter: quod homo indigebat gratia operante & cooperante in ſtatu naturæ inſtitutæ, licèt non ſecundum omnem modū gratiæ operātis, & ita niſi quis ſit in gratia, nihil meretur ad vitam æternam. Sed vide clarius Gabr. vbi ſuprà. Vnde ſecundum Gerſonem de vita ſpirituali animæ, lectione j. litera G. Gratia neceſſaria eſt ad omne bonum. Signa autem inexiſtentis gratiæ ſunt tria ſecundum Alexan. parte ij. qu. lxxj. ſcilicet, Lumen veritatis in rationali. Lætitia in bonis in concupiſcibili. Pax conſcientiæ in iraſcibili. Ponit & nominus Gerſon cancella. in Tripartito alia ſigna, quæ ſunt: Diſplicentia commiſſorum peccatorum, Propoſitum cauendi peccata propter Deum, & propoſitum confitendi. Plura alia ſigna ponuntur à diuerſis ſanctis & doctoribus. Sed omnia illa ſigna non ſunt euidentia, quia non poſſumus ſine reuelatione euidenter cognoſcere vtrum in bonis ſit verum lumen, lætitia, & pax, an apparentia & ſophiſtica, vt in deceptis à diabolo, nec an peccatum diſpliceat finaliter propter Deum, & ideo generant in nobis coniecturam, non euidentem notitiam.

Hinc eſt quod dicitur: Neſcit homo an amore vel odio dignus ſit. Quamobrem vt & Brulefer ſcribit d. xxvij. qu. iij. libr. ij. Nullus poteſt ſcire ſe eſſe in ſtatu gratiæ quantumcunque ſit iuſtus certitudinaliter abſque reuelatione. Et omnia ſigna à doctoribus aſſignata ſunt fallibilia, licèt coniecturaliter aliquo modo poſſit ſciri, non tamen certitudinaliter. Ponit idem Brulef. quatuor ſigna diſt. xvij. quæſtione iij. libro j. Potiſſimum autem ſignum & primum quo homo poteſt coniecturare ſe eſſe in gratia, eſt quando homo habet mortificationē carnis & omnium deſideriorum mundanorū. Secundum eſt, quando aliquis non habet remorſum conſcientiæ, maximè de mortali. 1. Cor. 4. Nihil mihi cōſcius ſum, tamē in hoc nō iuſtificatus ſum. Tertiū eſt gaudere cum gaudētibus, flere cū flentibus, quia charitas omnia ſuffert. Quartum, eſt excuſatio peccati alieni ſeu proximi, dum non poteſt ſufficienter probari. Charitas enim operit multitudinem peccatorum, &c. Item gratia & virtutes efficaciores ſunt ad merendum in ſtatu naturæ lapſæ, quàm fuiſſet in ſtatu innocentiæ. Homo enim magis indiget adiutorio poſt lapſum, quàm ante, ergo Deus qui in neceſſariis nulli deeſt, efficaciorem gratiam & virtutes cōfert in ſtatu naturæ lapſæ quàm ante. Vide copioſius Gabr. di. xxix. q. vnica. libro ij. Et (vt Ambro. ait) Gratia fortior eſt quàm natura.

Ergo

Ergo plus poteſt gratia in reprimendo fomitem & conſeruando caſuratem, quàm natura poſſit pertrahere ad carnalem concupiſcentiam. Item Deus in conferendo gratiam non attendit futura peccata, ſed præſentem diſpoſitionem & idoneitatem ad recipiendam gratiam, ſicut & modò ei confert gratiã quem ſcit caſurum, imò quem ab æterno reprobauit, nec fruſtra. Nouit enim Dominus etiam bonũ ex lapſu elicere, & ex eo quod gratiam confert caſuro. In vtroque enim commendatur Dei largitas & ſapiẽtia, & arguitur hominis ingratitudo & iniuſtitia, qui à tam benefico & benigno ſe auertit ſine cauſa. Item gratia non neceſſitat hominem ad bonum, ſicut nec habitus acquiſitus virtuoſus neceſſitat hominem ad opus virtutis. Inclinat autem, ſed libertatem arbitrij non tollit. Ideo habens gratiam per liberum arbitrium moueri poteſt, & frequenter mouetur: præter gratiæ inclinationem, nihil conſiderans de eo ad quod gratia inclinat. Vnde ſæpè cõtingit habentem gratiam non ſemper actualiter ferri in illud ſummum bonum ad quod habet deſiderium habituale. Quis enim homo habens charitatem peccaret, ſi ſemper actu conſideraret quantum Deus amabilis eſt, & quàm nephas eſt offendere eũ. Vnde accipitur ſalubris regula, quod homo per deuotas meditationes frequenter ſe conuertat ad Dominum conſiderando actualiter eius bonitatem, & peccati quantitatem, inquantum contra tantum bonum eſt malitia, ſic enim nunquam peccaret. Gabriel.

¶ Gratia eſt virtus vt dicit Scototellus, eſt enim habitus & non vitioſus, ergo virtuoſus, & per conſequens virtus. Eſt autẽ habitus à Deo infuſus, & virtus quæ conſiſtit in voluntate ſicut charitas, & eſt virtus Theologica. Ex quo patet defectus Thom. qui ſine cauſa diſtinguit gratiam à virtute in ij. diſt. xxvj. quæſt. iiij. Cuius probatio eſt, quia inquit, ab ipſa gratia fluunt virtutes, quæ differunt per eſſentiam. Ita & refert frater Pelbartus in dictione, Gratia. §. xv. Scotus dicit optimè gratiam eandem virtutem eſſe quæ eſt charitas, ita quod non diſtinguitur gratia à charitate in re, vt & ſuprà dictum eſt, ſed ſolum ratione, &c.

¶ Gratia quandoque accipitur abſolutè, vt notat Gab. di. iiij. q. j. ar. j. lib. iiij. vt ſignificat qualitatem illam quæ eſt gratia, nihil connotando. Alio modo accipitur connotatiuè, & ſic ſupponit pro re, & connotat acceptationem habentis eam ad vitam æternam. Sic etiam culpa vno modo abſolutè pro actu illo quo offenditur Deus, non connotando offenſam, ſic gratia & culpa non opponuntur. Alio modo accipitur culpa connotatiuè vt ſupponat pro re poſitiua, connotando repulſionem à vita æterna, & ordinationem ad pœnam æternam. Sic termini, gratia & culpa opponuntur, & pro eodem ſupponere non poſſunt, &c. & ſic non poſſunt eſſe in eodem culpa & gratia, repugnant enim gratia & culpa. Ex quo ſequitur quòd Deus de potentia abſoluta poteſt remittere culpam & pœnam ſine infuſione gratiæ, poteſt etiã acceptare ad vitã æternã, & illã cõferre ſine gratia. De quo aliàs dicitur: Verum de facto ſecũdũ potentiã ordinatã neutrum poteſt. Si quidẽ ordinauit nulli dare vitã æternã in futuro, cui nõ dedit gratiã in præſenti ſeculo. Quod nobis manifeſtũ eſt ex ſcriptura & ſanctorũ ſcriptis, &c. Et ad cõſiderandum & acquirendam gratiam vt ex ſcripturis & doctorum dictis colligi poteſt, neceſſaria ſunt quinque. Primo fides, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo. Hebr. 11. & per conſequens habere gratiam gratum facientem. Secundo neceſſaria eſt pœnitentia pro peccatis, per quam iuſtificatur homo ſecundum doctores in iiij. li. Tertio præceptorum Dei obſeruantia. Quarto mandatorum Eccleſiæ obedientia. Nã per trãſgreſſionẽ præcepti cuiuſcunq;, ſiue Dei ſiue Eccleſiæ, ſtatim perditur gratia gratũ faciens. Similiter per quodcunque mortale peccatũ, Ideo ad cõſeruãdũ neceſſaria eſt. Quinto omnis peccati mortalis deuitatio. Hæc & colligit frater Pelbartus Roſarij Theol. lib. ij.

¶ Gratia *prima* quæ à Bonauen. dicitur gratia iuſtificans, eſt qua iniuſtus fit iuſtus, vel qua iuſtificatur impius, vt ſcribit Gab. di. ix. q. j. l. iiij. Et dicitur prima gratia, quia aliam non præſupponit, quoniã ipſa peccator iuſtificatur. Et ſacramenta per quæ refertur prima gratia ſunt baptiſmus & pęnitentia, ſed eucharistia & confirmatio & extrema vnctio non confert primam gratiam, ſed gratiam præſupponunt, & prima gratia ſufficit ad ſalutem ratione effectus. Non autem de ratione præcepti, quia & eucharistia & confirmatio & extrema vnctio ratione præcepti diuini & Eccleſiæ ſunt neceſſaria ad ſalutem. Vide latius Gabr. vbi ſuprà, & in dictione, *Manducatio*. Sed vt habet Gabr. di. xviij. q. j. ar. ij. concluſione ij. lib. iiij. ſine contritione prima gratia non confertur, quæ cum tempore præcedit ſacramẽtum pœnitentiæ, hoc eſt, ſacramentalem abſolutionem. Prima itaque gratia non confertur per ſacramentum pœnitentiæ, quia iam collata eſt per contritionem. Si verò contritio primum in miniſtratione elicitur prima gratia vigore vtriuſque, contritionis & ſacramenti confertur. Et ſi deſit contritio, peccatum non remittitur quantũcunque ſacramentaliter abſoluatur. Et primam gratiam non cõtingit mereri, vt ſcribit Sã. Bonauen. di. xxviij. circa tex. li. ij. ſenten. Tum quia eſt fundamentum omnis meriti & principium. Tum etiam quia eſt donum purè gratuitum. Niſi enim quis habeat gratiam Dei, nihil apud Deum mereri poteſt merito condigni, quia ſine illa nihil acceptat Deus in operibus noſtris.

Rurſus ipſa eſt ita donum gratuitum, quòd non redditur meritis. Sicut enim dicit Apoſtolus Roma. 11. Si gratia eſt ex meritis, iam gratia nõ eſt gratia. Ex hoc patet inquit Bona. quantum Pelagius aduerſabatur diuinæ gratiæ, qui dicebat aliquem eam poſſe mereri, auferebat enim ipſi gratiæ ſuam dignitatem & excellentiam, dum eam meritis liberi arbitrij ſupponebat. Auferebat & ſuam efficaciam, dum poteſtatem merendi alij quàm gratiæ attribuebat. Hæc Bonauẽ. Et vt ſcribit Guiliel. Scotiſta di. xxvij. lib. ij. & refert Pelbartus lib. ij. Roſarij Theologiæ, in dictione, *Gratia*. §. iij. Prima gratia dicitur tripliciter, Vno modo dicitur prima gratia, à qua cæteræ fluũt gratiæ, & ſic Deus dicitur prima gratia. Omne enim donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Iaco. 1. Secundo dicitur prima gratia ipſa gloria quæ eſt ſumma gratia creata, & dicitur prima ratione perfectionis. Gloria nempe nihil aliud eſt niſi gratia conſummata, vt & ſuprà dictũ eſt. Tertio dicitur prima gratia primus habitus gratuitus illuminans vel prioritatę temporis, vel ſaltẽ naturę, ſicut in paruulis gratia baptiſmalis dicitur prima. Et in adultis poſt peccatũ gratia ĩ cõtritiõe habita. &c.

¶ Gratiam dare ab aliquo eſt tripliciter, vt notat S. Bona. di. xiiij. parte ij q. iij. lib. 1. Vel ſicut à præpa-

rante ſiue miniſtrante ſacramenta, vel ſicut ab annũciante ſalutaria documenta, vel ſicut ab impetrante per orationem ſiue per bona opera, vel ſicut à producente. Primo modo datur gratia à bonis & à malis. Secundo modo tantũ à bonis. Tertio modo tantum à Deo.

¶ Gratia quædam eſt præueniens, quædam ſubſequens, ſiue operans & cooperans, quæ ſunt differentiæ gratiæ ſecundum effectus quos habet in ipſam voluntatem. Dicitur enim gratia præueniens, inquantũ ipſam voluntatem facit bonam, & ideo præuenit, quia non eſt à lib. arbit. ſed potius infunditur ab ipſo Deo. Cooperans verò ſiue ſubſequens dicitur inquantum adiuuat libe. arbi. reſpectu boni operis eliciendi. Hæc Bonauen. di. xxvij. libr. ij. circa tex. vbi & ponit multiplices gratiæ diuiſiones, & ſecundum variam gratiæ acceptionem, diuerſè accipitur gratia præueniens & ſubſequens. Et gratia operans ſecundum Magiſtrum diſt. v. libr. ij. eſt qua impius iuſtificatur, id eſt de impio fit pius, de malo bonus. Cooperans verò gratia qua ad bene operandum & perſeuerandùm vel ad beneuolendum adiuuatur efficaciter, & Deum præ omnibus diligendum. Data eſt ergo angelis qui perſtiterunt cooperans gratia per quam conuerſi ſunt vt Deum perfectè diligerét. Conuerſi autem ſunt à bono quod habebant, nõ perdito ad maius bonũ quod non habebant. Et eſt facta iſta conuerſio per gratiam cooperantem lib. ar. quo aliis gratia qui ceciderunt appoſita non fuit. Nec angelus indigebat gratia præueniente per quam iuſtificaretur, quia malus non erat, ſed qua ad diligendũ Deum perfectè & obediendum adiuuaretur. Hæc Magiſter.

¶ Gratia inſuper eſt multiplex, vt ſcribit Bruleſ. di. xxvj. qu. 3. libr. 2. Eſt enim gratia prædeſtinationis, & eſt ordinatio creaturæ rationalis ad gratiam & gloriam, & iſta fuit ab æterno, Rom. 9. Cùm nondum nati eſſent pueri Eſau & Iacob: Iacob dilexi, Eſau odio habui. Eſt & gratia vocationis, & eſt quæ nobis offertur à Deo per aliquas monitiones vel flagellationes. Gratia iuſtificationis eſt illa q̃ Deus nobis infundit gratiã gratũ facientẽ. Gratia magnificationis eſt collatio gloriæ æternæ pro meritis præcedentibus. Eſt & quædam gratia cogitationis, & eſt vna bona cogitatio. De qua Paulus: Non ſumus ſufficiẽtes cogitare aliquid boni tanquam ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Gratia voluntatis eſt bona volitio, & iſtam Deus operatur nobiſcum, quia voluntas eſt libera, & ita Deus nobiſcum non coget eã. Vnde Auguſtinus: Qui fecit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Gratia perfectionis eſt quãdo exequitur actũ qui eſt potẽtia motuũ, & iſtã operatur Deus per nos, quia ſumus inſtrumẽta. Itẽ eſt adhuc quadruplex gratia, ſcilicet protectionis, liberationis, extractionis, & ſaluationis. Et iſta diſtinctio ſumitur penes diuerſa mala à quibus per gratiã Dei liberamur. Vnde quadruplex eſt malũ, ſcilicet pugnæ, pœnæ, culpæ, & ſequela peccati mortalis. Et ſecũdũ quatuor iſta ſunt iſtę quatuor gratiæ. Prima, ſcilicet protectionis eſt reſpectu pugnæ diabolicæ, à qua Deus nos protegit. Vnde Apoſt. Fidelis Deus qui faciet cum tẽtatione prouentũ. Vnde qui minus tẽtatur habet gratiã protectionis. Gratia liberationis eſt illa qua Deus liberat nos à malo miſeriæ & pœnæ perfectæ, & hoc erit quando erimus in patria minus perfectè in iſto mundo. Gratia extractionis eſt illa qua extrahimur à malo culpæ poſtquam peccauimus. Pſal. Eduxiſti ab inferno animam meam. Gratia ſaluationis eſt quando aliquis non habet amplius ſequelam peccati, & iſta erit perfectè in gloria. Sequela peccati eſt fomes & deordinatio, & multa alia ſunt. Iſtæ gratiæ ſumuntur ab Eſa. 12. Proteget Dominus Deus exercituum caſtra Hieruſalem, liberans, extrahens, &c. Bruleſ. &c. Et (vt idem dicit) quod inter omnes corruptiones rerum corruptibilium nulla corruptio intantum diſplicet Deo ſummo auctori & conſeruatori omnium ſicut corruptio gratiæ, quia tam benignè creauit illam in anima noſtra vt ſimus ipſi ſibi acceptabiles. Peccatum autem mortale deſtruit gratiam demeritoriè, & non poſitiuè & effectiuè, quia gratia à ſolo Deo creatur & annihilatur. Et gratia nobiliſſimus eſt habitus, vt ibidem dicit qu. v. vbi ſuprà. quæ inclinat ſemper ad bona opera. Et ſecundum eundem di. xliij. qu. j. libr. ij. eſt adhuc triplex gratia, ſcilicet innocentiæ, baptiſmalis, & pœnitentialis, & peccatum in ſpiritum ſanctum propriè habet apponi gratiæ pœnitentiali, & eam impugnat quantum ad ſui initium, & quantum ad ſui terminum. Sicut per originale perditur gratia innocentiæ, & per actualia impugnatur gratia pœnitentialis. Bruleſer.

¶ *Gratuitum* dicitur tale aliquid à gratia gratum faciente, & ſic omnia opera facta ex charitate dicuntur gratuita, & etiam virtutes exiſtentes cum gratia. Et aliquid dicitur gratuitum tripliciter, vt notat Bruleſ. di. xxvij quæſt. j. libr. ij. & q. ij. Vno modo quia eſt donum gratis datum à Deo, vt intellectus, voluntas, hæc ſunt dona gratuita. Secundo modo dicitur gratuitum ex eo quod eſt aliquo dono ſuper addito naturæ gratis collato à Deo, vt Prophetia, ſiue ſit naturale ſiue ſupernaturale. Tertio modo dicitur aliquid gratuitum vt gratiæ gratis datæ cum gratia gratum faciente, & ſic omnes virtutes exeuntes in nobis cum gratia dicuntur gratuitæ, ſic fides & ſpes dicuntur gratuita, quoniam ſunt cum charitate ſiue gratia, quia gratia eſt forma virtutum. Stephanus Bruleſer.

¶ De gratia Chriſti. Ponitur autem triplex gratia in Chriſto, ſecundum Alexand. de Ales part. iij. q. xj. ſcilicet gratia ſingularis perſonæ, gratia capitis, gratia vnionis. De qua nõ parũ multa ſcribit S. Bonauent. d. xiij. tribus vltimis quæſt. li. iij. & poſt eum Gab. di. j. q. ij. li. iij. Gratia ſingularis perſonæ eſt gratia gratum faciẽs, animã Chriſti perficiẽs, qua homo Chriſtus ſecundũ naturã aſſumptã excellẽter & ſingulariter placuit Deo, ſecundũ id Matthe. 3. & 17. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui. Per hanc quoq; gratiã opera Chriſti, ſecundum humanitatẽ, meritoria fuerunt, & patri accepta ad noſtram redemptionẽ. Gratia capitis eſt qua tanquam caput Eccleſiæ gratiã influit membris: de qua ad Epheſi. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam, quæ eſt corpus eius. Et Auguſt. ad Darda. In Chriſto habitat omnis plenitudo gratiæ, ſicut in capite omnes ſenſus. Et Hugo de Sacramentis: Sicut ſpiritus hominis mediante capite deſcendit ad membra viuificanda: ſic ſpiritus per Chriſtum venit ad Chriſtianos. De quo copioſè legito S. Bonauentu. & Gabrielem vbi ſuprà. De quo & in verbo *Plenus gratia*, infrà videbis. Gratia quoque Chriſti in cæteros redundabat tripliciter (vt idem ſcribit Gabriel diſtinctio. xvj. quæſtio. j. libr. j.) ſcilicet effectiuè principaliter inquantum Deus: ſic ad Deum non fit miſſio, ſed magis ſic mittit. Meritoriè, in quantum

homo, & miniſterialiter meritoriè redundabat in Sacramentorum collationibus, quibus efficaciam meruit. Ideo in baptiſmate (vbi tactu ſanctiſsimæ ſuæ carnis aquis vim contulit regeneratiuam, vt dicit Beda) miſſus eſt ad eum ſpiritus ſanctus in ſpecie columbæ, quod eſt animal fœcundum. In ſua prędicatione redundabat miniſterialiter, quia per eam hominum corda ad gratiam diſponebantur.

Ideo tunc miſſus fuit ſpiritus ſanctus in ſpecie nubis lucidæ, cuius eſt lucem receptam ſpargere, quomodo prædicatores doctrinam. Ab Apoſtolis autẽ redundabat ſolùm gratia miniſterialiter, & hoc vel ſacramentorum adminiſtrationem vel verbi prædicationem. Propter primum fuit miſſus ad eos ſpiritus ſanctus in ſpecie flatus, quando Dominus (dicens: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.) commiſit eis diſpenſationem ſacramenti pœnitentiæ, quod eſt magis neceſſarium ſacramentum poſt baptiſmum. Flatus nihil eſt eius quin flat vel ſpirat. Et in ſacramentorum collatione miniſteriali, nihil ex miniſtri bonitate vel malitia cõtrahit effectus ſacramenti. Propter ſecundum miſſus eſt in die Pentecoſtes in ſpecie linguarum ignitarũ vt eſſent proflui verbis, & feruidi charitate, atque ad ſuam & aliorum ſalutem zeloſi. Et de gratia capitis aliàs dicitur, & vbi ſuprà. Gratia vnionis creata ſecundum Alexan. vbi ſuprà. Eſt enim duplex gratia ſecundum eum ibidem, ſcilicet creata & increata. Et gratia vnionis creata eſt diſpoſitio, quæ ab increata gratia relinquitur, quæ diſponit ad hãc vnionem ex parte humanitatis. Et ſecundum eum non eſt aliud quàm Deiformitas, vel diuina aſsimilatio, vel gratia vnionis, ſecundum Gabriel. diſtinct. j. quæ. ij. libr. iij. eſt illud quo natura humana formaliter vnitur Deo, hoc eſt vnio ipſa, ſiue ſit relatio, ſiue qualitas abſoluta: de illa poſſet intelligi dictum Auguſtini: Quicquid conuenit filio Dei per naturam, conuenit filio hominis per gratiam. Hinc ait idem Alexan. memb. iij. q. xj. In Chriſto enim fuit gratia ſingularis ſanctitatis ſecundum quam fuit ſanctus homo: ita quod nihil deeſſet ſibi de gratia, quæ poſſet haberi ab homine. Item fuit homo Deus, & ideo neceſſario fuit in eo gratia vnionis, quia quod ſit homo Deus, habet per vnionem. Item ipſe fuit mediator Dei & hominum: & ideo fuit gratia in ipſo ſecũdũ quam eſſet caput Eccleſiæ, vt eſſet medium influentiæ gratiæ in nobis, ſicut caput ad alia membra. Et ſubiungit ibidem, quod hæc gratia multiplicata in Chriſto eſt vna ſecundum eſſentiam, non tamen eſt vna quantum ad actum vel operationem: quia alius actus eſt vnire humanitatem diuinitati, alius influere gratiam, & alius eſſe exemplar ad omnes animas ſanctas. Secundum primum attẽditur in Chriſto gratia vnionis, ſecundum ſecundum gratia capitis, ſecũdum tertium gratia ſingularis perſonæ. Et gratia vnionis omnium creaturarũ eſt maxima: præſuppõnẽs in ſubiecto vtrãq; gratiã, ſcilicet gratiã capitis, & gratiã ſingularis ſanctitatis. De hoc vide latius Alexan. par. iij. q. xij. memb. j. ar. j. Et poſt eũ Gab. d. j. q. ij. li. iij. De hoc Aug etiã innuit xiij. de Trin. c. xix. & allegat Magi. Cùm lego: Verbum caro factũ eſt, & habitabit in nobis: in verbo intelligo verũ Dei filiũ: in carne cognoſco verũ hominis filiũ, & vtrunq; ſimul in vna perſona Dei, & hominis ineffabili gratiæ largitate coniunctũ. Et infrà. In rebus verò æternis ſumma veritas rectè attribuitur verbo Dei. Et ſecundũ hoc quod Ioannes addit: Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre plenum gratia & veritatis. Plenum gratia, refertur ad naturã aſſumptã, & veritatis ad perſonã aſſumentẽ, hac enim gratia creatura eleuatur ſuper ſtatũ creaturæ: nedum ad perfectiſſimam Dei viſionem & fruitionẽ, quod omnium beatorũ eſt. Sed ad perſonalem cum diuina natura vnionẽ. Qua fit vt ille homo temporaliter natus ex Virgine, ſit verè & realiter vnigenitus patris: natus ex eius ſubſtantia in æternitate, qua eleuatione creaturę maior excellẽtia in creatura cogitari nõ poteſt. Et ſic gratia vnionis creata eſt perfectiſſima aſſimilatio creaturæ rationalis ad Deum, quæ poſſit eſſe, aut intelligi (vt inquit Alexan.) Et per gratiam vnionis inhærentem ſoli animæ, tota natura humana, & partes eius & proprietates verbo ſunt vnitæ. Nanq; totã naturã humanã, & partes eius animã, ſcilicet corpus cum proprietatibus ſuis aſſumpſit verbũ, vt dicit Damaſ. & allegat Magiſt. d. ij. li. iij. & latiùs hoc idem declarat Gab. vbi ſuprà. cõcluſ. iij. Et vt idem refert gratia vnionis dupliciter cõſideratur. Vno modo vt de facto coniuncta gratiæ gratum facienti & beatificæ. Et ſic loquuntur de ea Sancti, cùm dicunt eam eſſe ſummam gratiam, quod verum eſt prout includit alias gratias. Alio modo conſideratur, vt ſeparata ab aliis de poſſibili, ſic conſiderata cum præciſione ſeu ſeparatione à gratia beatifica, non eſt perfectiſſima, quia vnio hypoſtatica (vt dicit Sco.) eſt ſecundum rationem eſſentialem. Vnde perfectius eſt eſſe beatum ſimpliciter, & non vnitum, quàm eſſe vnitum hypoſtaticè & non beatum: cui videtur conſonare illud B. Augu. de ſancta viduitate: Beatior fuit virgo Maria cóncipiendo filium Dei in mente, quàm corpore. Prima conceptio eſt per gratiam gratificantẽ. Secunda per gratiã vnionis, vide de hoc latiùs Gabrielem vbi ſuprà. & S. Bona. di. xiij. lib. iij. quæſt. penult. & Richard. in iij. diſt. xiij. artic. iij. quæſtio. ij. Et ſecundum Bonauen. differunt gratia capitis, & gratia vnionis ſolùm quo ad connotatum, quia gratia vnionis connotat effectum circa Chriſtũ: gratia capitis effectum circa membra Chriſti: & differunt à gratia ſingularis perſonæ, ſicut increatum à creato, ſicut diuina eſſentia ab habitu gratię quem infundit. Bonauentura.

¶ GRATVS, acceptus. Ad hoc autem quod aliquis ſit verè gratus, duo requiruntur, vt ſcribit S. Bonauent. diſt xxij. libr. iiij. circa text. ſcilicet quod pro loco & tempore ſit memor beneficiorum ad gratias agendum, & quod ſit promptus ad obſequendum, & reddendum bonum pro bono. Per oppoſitũ dicitur ingratus, qui beneficiorum eſt immemor. Et aliquem eſſe Deo gratum, vel charum vel Dei amicum poteſt dupliciter dici, vt notat dominus Cardinal. Cameraceñ. qu. ix. ar. ij. libr. I. Vno modo denominatione intrinſeca ab habitu vel actu charitatis vel gratiæ animam ipſius informante. Alio modo denominatione extrinſeca ab ipſa diuina voluntate acceptante. Vel magis propriè loquendo, aliquis poteſt dici amicus Dei dupliciter, quia diligit Deum, vel quia diligitur à Deo: de hoc vide latiùs in verbo *Amicus Dei*.

¶ GRATITVDO vel gratiarum actio, Græcè eucharistía & eucharistós gratus. Eſt autẽ gratitudo ſeu gratiarum actio virtus ſpecialis, reddens gratiam benefactori, ſecundum beatum Thom. ij. ij. quæſt. vj. ar. j. & agere gratias eſt verbis: habere in animo, referre in facto vel re. Ita eruditi obſeruant hanc differentiam, de quo aliàs ſcripſimus, per oppoſitum dicitur

ingratitudo. Eſt autem ingratitudo qualibet (ſecundum beatum Thom.ij.ij.quæſt. cvij.art.j.) peccatum quia tollit debitum gratitudinis; quod eſt debitum honeſtatis: & ingratitudo (vt ſcribit ſanctus Bonauen.diſtin.xxij.libr. iiij.) in explanatione textus dicitur dupliciter. Vno modo obliuio beneficij tum contemptu: vt puta quando eſt locus & tempus agendi gratias, & recognoſcendi: & ſic eſt peccatum ſpeciale contentum ſub omiſſione. Alio modo ingratitudo, & ingratus dicitur, qui recipit bonum & reddit malum, & hæc eſt circunſtantia peccati, & ſic eſt in omni peccato: & tantò magis aggrauans, quantò homo plura bona percepit. Et per hoc (vt habet Magiſter di xxij. libr. iiij.) dicuntur peccata dimiſſa redire, & imputari, quia propter ingratitudinem, ita reus & peccator conſtituitur, vt antè fuerat, &c.

¶ GRAVITAS peccati, ex multis attenditur, vt ſcribit Gabriel diſtin. xxij. quæſt.j. libr. ij. Quandoque extrinſeca ratione peccati, quia opponitur magno bono formaliter, quod & priuat. Sic & odium Dei maximum eſt malum, quia formaliter opponitur charitati Dei, quæ eſt maximum bonum. Et hoc idem vult diſtinct. xiij. quæſt. ij. artic. ij. dub. ij. libr. iiij. Et (vt ab eodem ſcribit diſtinct. xxxv. quæſt. vnica, libr. ij. artic. iij. dub. iij.) grauitas, ait, peccati ſumitur ex rectitudine quam priuat. Vnde illud peccatum eſt grauius ex peccati genere, quod opponitur rectitudini meliori. Illa autem rectitudo eſt melior, quæ fini eſt immediatior cæteris paribus. Loquendo autem in eodem genere peccati mortalis, illud eſt grauius in quo voluntas maiori libidine peccat, quia quantò magis conatur, tantò perfectiorem actum cauſat: & tantò magis tenetur ad rectitudinem proportionalem illi actui debitam, quam cũ voluntate negligit, grauius peccat. Hæc Gabriel. Attenditur quandoque grauitas peccati, vt idem dicit Gabriel diſtinct. xxij. libr. ij. ex arduitate vel pluralitate præcepti, vel præceptorum, illud peccatum prohibentium. Sic grauiores ſunt trangreſſiones præceptorum primæ tabulæ quàm ſecundæ: & grauius eſt ſacrilegium quàm ſimplex furtum: & grauius parricidium quàm homicidium ſimplex. Attenditur etiam ex maiori (vt dictum eſt) peccandi libidine ad quam ſequitur maior contemptus. Item ex grauioris damni ſequela. Item ex multiplici circunſtantia actuali & perſonæ dignitati reſiſtendi fortitudine maiori ingratitudine, & ſic de aliis multis. Ponit S. Bonauentura plures modos, quibus peccati grauitas cognoſcitur diſtinct. xxxiij. libr. ij. in explanatione textus. Dicitur itaque vnum peccatum grauius alio. Vno modo cauſalitate, & ſic peccatũ diaboli dicitur eſſe maius, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Secundo modo generalitate, & ſic peccatum primi parentis dicitur fuiſſe maius, quia in totum genus humanum ſe diffudit: de quo paulò pòſt dicetur. Tertio modo enormitate, & ſic peccatum Iudæ dicitur eſſe maximum, quia vendidit Deum. Quarto modo ingratitudine, & ſic peccatum illius dicitur eſſe maius, qui plura percepit dona gratiarum. Quinto modo periculoſitate: & ſic peccatum ignorantiæ dicitur eſſe maximum, quia periculoſum. Sexto modo inſeparabilitate: & ſic peccatum cupiditatis dicitur eſſe maximum, quia cùm alia vitia cum homine conſeneſcant, ſola auaritia iuueneſcit. Septimo modo importunitate: & ſic ſuperbia dicitur eſſe maximum, quia etiam ex ipſis bonis operibus conſurgit. Octauo modo pronitate: & ſic luxuria dicitur eſſe grauius, ad quam homines magis ſunt proni. Nono modo maioris gratiæ impugnatione: & ſic peccatum in ſpiritum ſanctum dicitur eſſe maximum. Decimo modo ratione maioris offenſæ: & ſic peccatum idolatriæ dicitur eſſe maximum. Vndecimo ratione facilitatis reſiſtendi: & ſic dicit Magiſter, quod peccatum Adæ fuit grauiſſimum. Duodecimo ratione improbitatis atque libidinis: & ſic cuiuſcunque generis peccatum maius poteſt fieri ab altero. Hi modi conſueuerunt aſſignari à Doctoribus, & ſunt magis conſueti, quos & recitat ſanctus Bonauentura vbi ſuprà. Et ſecundum hæc, vt ſcribit Gabriel diſtin. xxij. quæſt. j. lib. ij. peccata habent ſe vt excedentia & exceſſa in grauitate. Simpliciter tamen grauius eſt ex genere ſiue obiecto, quod, ſcilicet formaliter repugnant maiori bono, & ita erit circa obiectum magis bonum. Similiter vbi plures rationes grauitatis & malitiæ concurrunt. Hinc Scotus diſtinct. xxj. libr. ij. ait grauitatem peccati ex hoc concludi, quod opponitur magis intenſæ bonitati: vel quia bonitas oppoſita eſt magis neceſſaria, ſcilicet quia peccatum tale eſt magis contra plura præcepta, & magis ardua quàm aliud peccatum. Et peccatum Adæ (vt idem ait Gabriel) non fuit grauiſſimum ſimpliciter, ſed ex quibuſdam accidentialibus circunſtantiis, quia totum genus humanum ex ſequela infecit, & originali iuſtitia ſpoliauit: & quia fuit perſona digniſſima, & ad reſiſtendum fortiſſima propter adiutorium originalis iuſtitiæ, & per hoc ex maiore ingratitudine proceſſit. Sed peccatũ Euæ, fuit ſimpliciter grauius peccato Adæ, quia proceſſit ex maiore ſuperbia volentis aſſimilari Deo, & credentis hoc fieri poſſe, & ex maiore libidine & contemptu Dei. Cuius ſignum etiam, quia grauiori pœna mulier quàm vir punita eſt. Quo ad circunſtantiam verò accidentalem dignitatis perſonę, reſiſtendi fortitudine, prudentia, & vigore: damni & ſequelę grauius fuit peccatum Adæ quàm Euæ, quia dignior fuit & maiore prudentia & fortitudine præditus, cuius tranſgreſſio in totam poſteritatem redundauit. Non autem fuit ſimpliciter grauiſſimum peccatum Adæ, quia non fuit in Deum tanquam in obiectum, nec formaliter opponebatur charitati Dei, quamuis illã priuabat demeritoriè ſicut quodlibet mortale, nec proceſſit ex maxima libidine, nec fuit contra præceptum maximè arduum, ſed ex circunſtãtia, vt dictum eſt. Et ſi Adam non peccaſſet, propter peccatum Euę, genus humanum nõ periiſſet. Non enim Eua, ſed Adã principiũ fuit totius generis humani. Videatur latiùs Gabr. & Scotus diſt. xxj. lib. j. Ponit & ſanctus Bonauen. diſt. xxxviij. lib. iiij. in dubiis literalibus hos grauitatis peccati modos. Dicitur enim (vt inquit) vnum peccatum grauius alio, aut ratione cõtemptus, & ſic peccatum in ſpiritum ſanctum: aut ratione libidinis, vt peccata contra naturam, in quibus libido totum abſorbet naturale iudicatorium: aut ratione ingratitudinis, & ſic peccatum Adæ in paradiſo: aut ratione punitionis, & ſic peccatũ adulterij, in quo præcipiebatur mœchus & mœcha lapidibus obrui. Sicut dicitur Deut. 22. Vnde Clemens Papa: & refert Magiſt. grauiſſimè di. xxxviij. quarti. Quod in omnibus peccatis adulterio eſt grauius. Et ſubiungit Magiſter grauiſſimè ergò peccant adulteri, grauiter fornicarij: ſed cunctis

ctis his grauius inceſtuoſi, quos omnes tranſcendunt contra naturam delinquentes, &c. Tantò inſuper grauiora ſunt peccata, quantò diutiùs infelicem animam detinent alligatam: vt habetur de conſuetudine cum tanto. referente Gabr. diſtinct. xv. qu. xiiij. lib. iiij.

¶ G v l a Græcè laimarga laímargos guloſus, heluo, & laimós guttur. Et eſt gula immoderata cibi auiditas, vel inordinatus appetitus cibi & potus, ſecundum beatum Tho. ij. ij. quæſt. cxviij. artic. j. & Albertus Magnus in compendio ſuo lib. iij. cap. xx. & ſecundũ Corteſium libr. iij. ſenten. diſtinct. viij. Gula non modò guſtus obſonatrix, ſed etiam opſophaga inrempeſtiua vocatur. Hæc enim tanquam ſus fœta ſolidam alacritatem, ſcurrilitatem, cœnoſitatem, loquacitatem, mẽtiſque caliginem gignit, atque etiam ſobrietati eſt hoſtis & inimica. Et ſecundum Gabriel diſt. xxij. quæſt. j. libr. iij. Gula non eſt aliud quàm inordinatus appetitus cibi reficientis ſuauiter. Vnde, vt idem dicit, peccatum mulieris inchoatum fuit in ſuperbia, progreſſum habuit in auaritia. Conſummationem verò in gula, in actu comedendi contra præceptum, & ita terminatũ in inobedientia. Latiùs ibi Gabriel.

Vel gula eſt immoderatus vſus ciborum. Et committitur quinque modis, vt ſcribit Richar. diſt. xv. ar. iij. quæſt. vj. libr. iiij. in ſolu. argu. & habetur de conſe. di. v. Quinque. Aliquando enim homo indigentiæ tempora præuenit. Aliquando tempora non præuenit, ſed cibos lautiores quærit, id eſt precioſos. Aliquando quæ ſumenda ſunt, expetit accuratius, id eſt cum nimia ſollicitudine præparandi. Aliquando & qualitas ciborum, & tempus congruit, ſed quantitate intemperata ſumendi, menſurã refectionis excedit nõ minus abiectius eſt quod deſiderat, & tamẽ ipſo eſu immenſi deſiderij deterius peccat. Quolibet autem prædictorum modorum poteſt eſſe gula peccatũ veniale, & ſic per eam non frangitur ieiuniũ, & in quolibet poteſt eſſe tantus exceſſus, quod eſt peccatum mortale, & ſic per illam frangitur ieiuniũ, quod eſt à vitiis abſtinere, & in aliquo caſu ieiunium Eccleſiæ. Richar. Gula autem ſecundũ Gerſonẽ par. ij. tract. de cognitione peccatorũ venialium & mortaliũ, cõſideratione xj. Eſt deſideriũ aut appetitus deordinatus in manducando, & eſt de ſe veniale. Si eſt appetitus ſolùm ex natura, & quando non tranſgreditur præceptum Dei vel Eccleſiæ ſine rationabili cauſa, ſed quando tale placitum habetur in manducãdo, quod præponitur diuino amori. Hoc eſt dictum quod potius fieret tranſgreſſio mandatorũ Dei, quàm quod abſtineretur à manducando, & ibi eſt peccatũ mortale: ſicut ſi aliquis propter ſuũ guloſum manducarẽ vult rapere alienũ, aut non vult ire ad Eccleſiã, quando ad hoc tenetur, aut quando ſcienter omittit facere aliquod mandatorũ Dei propter nimiã ſuã repletionem aut inebriationẽ: Item quãdo homo ſciẽter ſe inebriat, peccat mortaliter. Et ſimiliter facit ille, qui alium per malitiã inebriat, aut agit pro inebriati malo, ſcilicet vel ad decipiendum vel infamandũ. Hæc Gerſon vbi ſup. quem & videre potes part. ij. de vitiis capitalibus, & in ſuo tripartito circa peccatũ gulæ: & in regulis moralibus, vbi & oſtendit quando eſt peccatum mortale. Gula ſecundum Auguſti. ſic deſcribitur: Eſt immoderata cibi auiditas. Vel ſic gula eſt vorax, edacitas naturæ finibus non contenta. Et eſt aduertendum (vt ſcribit Gerſon de ſeptem vitiis capitalibus) quod gula non dicit ſeu denominat quemlibet appetitum edendi vel bibendi, ſed ſolum inordinatum, quia ex eo inordinatus dicitur, quod recedit à debito rationis: nec vitium gulæ in ſubſtantia ſeu quantitate cibi propriè conſiſtit, ſed in concupiſcentia non regulata ratione. Et ideo ſi aliquis excedat in quantitate cibi, non propter concupiſcẽtiam, ſed quia illud ſibi neceſſarium eſſe exiſtimat, hoc non pertinet ad vitium gulæ, ſed ad aliquam imperitiam. Sed tunc pertinet ad gulam, quando aliquis propter cõcupiſcentiam cibi delectabilis ſcienter excedit menſuram edendo. Plura de gula ſcribit Gerſon vbi ſuprà. Et ſecundum Gregor. xxxj. libr. moral. quinque ſunt ſpecies gulæ, ſcilicet inepta lætitia, ſcurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo ſenſus circa intelligentiam. De his latiùs Gerſon vbi ſuprà. Et quid mali inferat gula, vide perpulchrè eundem Cancellarium part. iiij. ſermone Dominicæ aduentus de gula, & aliàs: per eam enim relinquitur Deus & eius præcepta, multaque mala facit, vt ibidem oſtendit.

De litera H.

HABITVS eſt quædam animi qualitas adquiſita ex frequẽtatis actibus vel ex vno multum vehementi, quo anima faciliter diſponitur ad aliquid faciendum. Et differt à diſpoſitione, quod hæc faciliter ille difficulter mobilis eſt à ſubiecto, ſecundũ Ariſt. in Prædicamentis. Vnde b. Thom. ait; Habitus eſt qualitas de difficili mobilis, qua homo poteſt vti quũ voluerit, reddens operationem delectabilem. Et habitus eſt ſecundum quem ad aliquid nos habemus bene vel malè. Thom. prima parte, quæſt. lxxxij. artic. ij. Et vt habet Ariſtotel. in poſtprædicamentis, habitus multis modis accipi poteſt. Gabriel diſt. xxiij. qu. j. libr. iij. accipit pro qualitate animæ, quæ determinat potentiam in agendo. Vnde Philoſophus dicit: Habitus ſunt ſecundum quos ad paſſiones nos benè vel malè habemus, puta ad iraſci. Siquidem vehementer vel remiſſè malè habemus: ſi mediæ, benè. Et poteſt ſic deſcribi, vt idem Gabriel ſcribit. accipiendo pro habitu adquiſito. Habitus acquiſitus eſt qualitas adſoluta difficulter mobilis, ex actu vel actibus potentiæ vitalis genita, ad ſimilium actuum productionem potentiæ inclinatiua. Hanc diffinitionem diffuſè declarat Gabriel: pauca ex multis referam. Dicitur qualitas, & capitur pro qualitate accidentali, ad excludendam formam ſubſtantialem. Dicitur abſoluta, quia habitus non eſt reſpectus, nec tantum modus rei. Nam habitus eſt productiuus actus: reſpectus autem non eſt de numero actiuorum. Dicitur difficulter mobilis, per quod excluduntur actus potentiæ cognitiuæ & appetitiuæ, quæ faciliter corrumpuntur: nõ enim permanent ceſſante pœnitentia obiecti in ſe vel in aliquo ſui repræſentatiua. Habitus autem manet trãſeunte actu etiã dum ſe potentia conuertit ad aliud, vt patet in dormiente, & ſe ab actuali obiectorum conſideratione auertente. Dicitur ex actu vel actibus potentiæ, ſcilicet elicitis genita, propter ſpecies ſenſibiles & intelligibiles immediatè ab obiecto cauſatas, ſi ponantur, quia licèt inclinent potentiam ad productionem actus cognoſcendi, non tamen ſunt habitus. Et dicitur immediatè, quia illud quod relinquitur poſt primam notitiam abſtractiuam in ſenſu interiori, vel intellectu inclinans ad ſimilem

notitiam abſtractiuam ſiue dicantur ſpecies memoriæ: ſi ſecundum alios intentiones, verè ſunt habitus. Item ponitur hæc clauſula, ad excludendum virtutes naturales, de quibus loquitur Philoſophus 6. Ethic. cap. vlt. quæ ſunt qualitates & diſpoſitiones quædam naturales, diſponentes ad virtutes. Sicut molles carne apti mente dicuntur 2. de Anima. Quidam enim per complexionem corporis diſponuntur ad virtutes, quidam ad vitia, vt Cholerici naturaliter inclinantur ad iram. Sanguinei ad manſuetudinem, quæ propriè non ſunt habitus, inueniuntur enim tales virtutes ſeu diſpoſitiones in pueris & brutis, vt dicit Philoſophus, in quibus non præceſſerunt actus ex quibus generentur. Dicitur potentiæ vitalis, quia ex actibus potentiarum merè naturalium, ad actum vnum determinatarum, qui eſt per actus ſui frequentiam non aliter aſſuefieri, aut magis ad ſimiles inclinari poſſunt, non cauſatur habitus. Sic lapis deorſum iactus non aſſueſcit ſurſum ferri, &c. Dicitur vltimò, ad ſimilium actuum productionē inclinatiua, id eſt ſimiliū actuū cum potentia productiua: inclinare eſt cōcauſare: in hoc enim inclinat habitus potentiam ad productionem ſimiliū actuū, quia eſt cauſa partialis ꝓductiua ſimilium actuum cum potentia. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà.

¶ HABITVS autem quandoque accipitur generalius (vt idem dicit Gabriel) ſcilicet pro qualibet qualitate inclinante potentiam ad actuum productionem, ſiue ſit genita ex actibus ſimilibus, ſiue non. Sic Philoſophus nominat virtutes naturales habitus, quæ tamen ſunt qualitates corporales omnes actus præcedentes, vnde ait: Etenim pueris & beſtiis naturales inexiſtunt habitus: & loquitur de virtutibus naturalibus. Sed diffinitus eſt habitus propriè acceptus, ſecundum quod eſt genus virtutis mortalis, habitibus verò (vt inquit Gabriel diſtin. xxxvj. quæſt. vnica, artic. iij. dubio ij. libr. iij.) neque laudamur, neque vituperamur meritoriè, ſed actibus. Sic vitium habitus ſine actu, nō eſt culpabile, licèt habeat generationis principium culpabile, ſcilicet actus vitioſos. Et habitus manifeſtatur ex actibus, vt dicit Scotus diſtinct. xxvij. libr. iij. & ex actibus frequentatis (vt eſt commune dictum) generatur habitus.

¶ HABITVS quidam ſunt eſſentialiter virtuoſi, quidā contingenter. Habitus eſſentialiter virtuoſi, ſunt qui geniti ſunt ex actibus voluntatis elicitis eſſentialiter, & intrinſecè virtuoſis: & hi tantum ſunt in voluntate. Habitus contingenter virtuoſus eſt, qui gignitur ex actibus contingenter virtuoſis, ſicut habitus aliarum potentiarum: puta intellectus ſenſus, aut potentiæ executiuæ, dum generantur ex actibus à voluntate imperatis. Omnes enim indifferenter inclinant ad actus laudabiles & virtuoſos, & vituperabiles, ſeu vitioſos, quia inclinant ad actus ſimiles eis, ex quibus generantur, qui aliquando ſunt virtuoſi, quandoque vitioſi extrinſeca denominatione. Hæc eſt ſententia beati Thom. in iij. ſcripto. diſt. xxiij. quæſt. iiij. vbi dicit, quòd ſolus habitus voluntatis eſt bonus formaliter, cæteri ſunt boni materialiter, non bonitate ſui generis, ſed bonitate ſuæ voluntatis: vide de hoc copioſius Occam iij. quotlib. quæſt. xiiij. & quæſt. x. iij. ſenten. & poſt eum Gabriel diſtinct. xxiij. quæſt. j. libr. iij. Intelligit autem Thom. per ly formaliter eſſentialiter neceſſariò & intrinſecè: & per materialiter quod dictum eſt extrinſeca denominatione, vel contingenter: in qua autem potentia ponendi ſint habitus, vide copioſe Gabriel dub. j. vbi ſuprà, ſcilicet in potentia executiua corporali, vt patet in ſcriptoribus, & in citharœdis, & in potentia cognitiua, tam ſenſitiua quàm intellectiua. Non poteſt autem ſufficienter probari & euidenter, quod aliquis habitus ſit in appetitu ſenſitiuo ponendus, quia omnia quæ experimur nobis ineſſe poſt frequentiam actus, experimur quandoque in nobis per tranſmutationem corporalem ſiue frequentia actus appetitiui. Nam omnis talis inclinatio, puta ad gulam, ad delectationem carnis poteſt induci per qualitates corporales, ac per artem medicinæ, & alias vias. Nā Medici per artem ſuam diminuunt concupiſcentias, & ſic diſponunt ad actus caſtos, &c. Vide latiùs Gabrielem. In voluntate autem ponendus eſt habitus ex actibus ſuis elicitis generatus, quia quilibet experitur in ſeipſo, quod poſt multos actus elicitos in voluntate circa aliquod obiectum, facilius inclinatur, & intenſius ad eliciendum actus conſimiles quāuis difficilè hoc poſſit probari, vt dicit Scotus quæſt. xvij. iij. quotlib. & perſuaderi, rationabiliterque tenere. Nam voluntas poteſt in ſuos actus, ſcilicet velle & nolle reſpectu cuiuſcunque obiecti ex ſua libertate, etiam quantumcunque intenſum, ſine habitu, vt patet in Martyribus nolentibus immolare idolis, & hæretics nolentibus reuocare errores. Plura Gabriel vbi ſuprà. Sunt autem quatuor conditiones habitus, vt idem refert Gabriel dub. ij. vbi ſuprà, quas ponunt Doctores & Philoſophus. Nam facit potentiam in qua eſt elicere actum ſuum ad quem inclinat delectabiliter, faciliter, promptè, id eſt feſtinanter & expeditè, id eſt rectè contra moleſtantia quo ad primum. Reſiſtentia contraria quo ad ſecundum. Retardantia quo ad tertium. Contra impedientia, quo ad quartum: & quamuis illæ conditiones frequenter inueniuntur in habitu, non tamen vniuerſaliter in omni habitu, nec ſufficiunt ad ponendum habitum. Nam habitus inclinans intellectum ad ſpeculandum vel aſſentiendum alicui principio vel concluſioni naturali, non delectat intellectum. Licèt delectatio poſtea ſequi poſſet in voluntate ſibi complacente in illa ſpeculatione. Item habitus inclinans ad odiendum aliquem non delectabiliter vult alteri malum, licèt ſi malum illud ſequitur voluntas delectetur. Vide plura dub. iiij. Et in eadem anima, vt idem dicit, ſunt plures habitus, tam apprehenſiui quàm appetitiui & intellectiui, qui inclinant potentiam ad actum, & quædam prærequirunt apprehenſionem obiecti. Sic voluntas non poteſt elicere actum aliquem circa obiectum, niſi prius per intellectum apprehenſum, & ipſi voluntati oſtenſum. Inuiſa enim amare poſſumus, incognita verò nequaquam, ait Auguſtin. x. de Trin. cap. j. Et ita nec habitus inclinare poteſt ad actum voluntatis, niſi obiecto per actum voluntatis præſente. Similiter dicitur de habitibus intellectiuis, adhæſiuis, qui non inclinant intellectum ad aſſenſum, niſi actuali apprehenſione credendæ veritatis præuia. Dum autem illa actu habetur in intellectu habitus adhæſiuus inclinat ad aſſentiendum. Sed habitus apprehenſiui, quia non præſupponunt cognitionem actualem in potentia, ſed ad ipſum inclinant: ideo ex variis cauſis habitus apprehenſiuus

quandoqne

quandoque mouet, quandoque non. Latiùs ſcribit Gabriel dub.vij.vbi ſuprà.

¶ HABITVS eſt duplex, ſcilicet acquiſitus, de quo dictum eſt, & infuſus. Et ſicut dicitur quod duplex ſit habitus fidei & ſpei: ſic duplex diſtinguitur habitus charitatis, ſcilicet acquiſitus & infuſus. Habitus charitatis infuſus vnus eſt reſpectu omnium diligibilium Dei & creaturæ propter Deum, qui principaliter inclinat ad diligendum Deum propter ſe, & omne quod vult Deus diligi propter Deum, & mediante illo tanquam principio partiali, inclinat ad diligendum proximum. Habitus charitatis acquiſitus ſecundum diuerſitatem actuum ſpecie diſtinctorum, & ipſe pluriſicatur ſpecie. Ex quo patet, quod bonitas proximi non mouet ad diligendum eum charitatiuè, ſed bonitas Dei, propter cuius præceptum de diligendo proximum, diligens Deum vult diligere & proximum, ſiue bonus ſit ſiue malus. Gabriel diſtinct.xxviij.quæſt.vnica, artic.j.libr.iij.

¶ HABITVS, vt idem Dominus Præpoſitus Gabr. ſcribit diſtinctio.xxxiiij. quæſtio. vnica, ar.j.lib.iij. eſt quoddam genus ſubalternum de genere qualitatis, Habens ſub ſe multa genera ſubalterna, quibus deſcenditur ad ſpecies ſpecialiſſimas. Eſt enim quidam habitus moralis, quidam intellectualis, & habitus infuſus, & acquiſitus: & quodlibet membrorum diuiditur in intellectualem & moralem, ſiue appetitiuum, & habitus acquiſitus ſiue intellectualis, diuiditur in practicum & ſpeculatiuum. Speculatiuus diuidi poteſt in Mathematicum naturalem, & Metaphyſicum ſeu diuinum (vt loquitur Philophus 5.Meta.) & quodlibet membrum vltrà variis modis ſubdiuidi poteſt, donec veniatur ad ſpecialiſſimas. Hæc Gabriel. Sed quia ſcientia ſpeculatiua non perficit hominē ad bene moraliter viuendum, ideo illis diuiſis proceditur ad diuiſionem habitus practici. Et diuidit Gabriel habitum practicum intellectualem, qui eſt circa agibile, & circa factibile. Et qui eſt circa factibile, dicitur ars, & poteſt diuidi per plures diuiſiones quouſque veniatur ad ſpecialiſſimas, & artes ſpeciales mechanicas. Similiter & habitus practicus circa agibile multiplicitee ſubdiuiditur, quia neque ſcientia practica, neque prudentia eſt vna circa omnia agibilia. Diuerſorum enim agibilium tanquam diuerſorum obiectorum diuerſi ſunt habitus. Imò quælibet virtus moralis habet ſpecialem prudenriam ſibi connexam. Siquidem alia ſpecie eſt prudentia circa obiecta fortitudinia, alia circa obiecta temperantiæ, alia circa obiecta iuſtitiæ. Et ideo ſecundum diuiſionem virtutum moralium poſſet ſubdiuidi prudentia. Vnde de rota diuiſione habitus intellectiuī practici in numero virtutum, non recipitur niſi fides & prudentia. Habitus appetitiuus ſiue moralis poteſt diuidi in habitum bene diſponentem appetitum circa Deum vel circa creaturam. Primus eſt duplex, ſcilicet ſpes & charitas. Charitas eſt circa Deum, vt diligibilem in ſe. Spes, vt diligibilem tanquam commodum mihi. Habitus appetitiuus circa creaturam, aut diſponit appetitum bene ad ſeipſum, aut quo ad alterum. Et ſecundus ille vocatur communi nomine iuſtitiæ. Primus nomen commune habet: vide latiùs Gabrielem. Et habitus qui diſponit circa primo appetibilia, vel fugibilia in communi dicitur temperantia, qui verò circa alia dicitur fortitudo, & ſic in connumeratione virtutum omnium, ſolùm tres ſunt theologicæ, de quibus habetur 1. Corinth.13. Et quatuor cardinales, de quibus Sapien.8. de quo infrà in verbo, *Virtus* dicetur. Contingit autē quandoque habitum ligari, ne in actū ſuū exire poſſit: ſicut per ebrietatem ſcientia, vt dicitur 3. Ethic. Et vt dicit Gabriel d.iij.q.ij.& ar.iij.dub.j.lib.iij.poſt B. Thom. eadem di.q.ij.ar.j.& & iij. Et habitus (vt inquit Gabriel diſtinct. xxxv. quæſt.j. lib.j.) ſi dicit aliquid diſtinctum à cognitione actuali, ſic in Deo non eſt habitus, nec ſcientia diuina eſt habitus, ſed cognitio actualis æterna. Si verò accipitur communiter, vt extendit ſe ad cognitionem actualem & habitualem. Sic poſſet concedi in Deo eſſe habitū ſcientiæ. Sed quia frequēter habitus capitur, vt quid diſtinctum ab actu, facilius dicitur non omnem ſcientiam eſſe habitum, quod verum eſt de ſcienria diuina, non eſt tamen difficultas niſi de nomine. Gabriel, & de habitu aliàs multa.

¶ HABERE aliquid dicitur tripliciter, vt ſcribit Brulefer diſt.viij.q.j.li.j. formaliter, ſcilicet quando eſt ſubiectum illius, quod habet, vt album albedinis. Secundò cauſaliter vel effectiuè, ſeu virtualiter quando, ſcilicet poteſt effectiuè producere illud quod ſic habet. Tertio modo dicitur aliquid habere aliud exemplariter, quando, ſcilicet intelligit ſeu cognoſcit illud quod ſic habet. Iſto modo artifex habet domum. Sol non habet ranam exemplariter. Item cognoſcens roſam habet eam exemplariter. Brulefer. Alij modi habendi videantur in poſtprædicamentis & in Logica.

¶ HAERESIS dictio eſt Græca aireſis, diciturque ab electione, quoniam vnuſquiſque elegit diſciplinam quam putat eſſe meliorem, ſecundum Hieronymū in epiſtola ad Galath. & habetur xxiiij.q. iij.ca. Hæreſis. Et hæreſis ratione pertinaciæ eſt ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum, ſcilicet impugnatio veritatis ſecundum B. Thom.iiij.ſenten.d.xiij.q.ij. ar.ij. & ab eo venit hæreticus tanquam concretū ab abſtracto. De hæreticis autem & de hæreſi multa ſcribit Occā in dialogo. parte j.& poſt eum Gabriel diſtin. xiij. q.ij.lib.iiij. Et hæreſis, vt ſcribit Occam libr.ij.dialogi, partis primæ, cap.vj.& Hiero. Eſt dogma falſum fidei contrariū orthodoxæ, id eſt error contrarius Catholicæ veritati. Eſt autem omnis hæreſis dogma falſum ſiue error, & non econuerſo. Omnis enim hæreſis, ait Hieronymus ſuper epiſtolam ad Galath. peruerſum dogma habet. Dogma autem peruerſum, eſt dogma falſum, ſed non omne dogma falſum eſt hæreſis. Nam in multis rebus errare, nullum aut minimum peccatum eſt, vt dicit Auguſtin. in Enchi. cap.xx. Sed hæreſis ſicut & infidelitas, grauiſſimum eſt peccatum: non ergo omnis error eſt hæreſis. Ex quo ſequitur quod non omne dogma falſum eſt hæreſis, cùm omnis error dogma falſum ſit concedendus. Dicitur fidei orthodoxæ contrarium, quo excluduntur omnes alij errores fidei orthodoxæ non contrarij, ſicut error in rebus naturalibus: de quibus fides Catholica nihil contrarium aſſerit, vt ſunt errores de vi & numero elementorum, de motu, defectu, & ordine ſiderum, de figura cœli, de generibus & naturis animalium, frutecum, lapidum, fontium, montium, & cæteris huiuſmodi: quorum ſtudio Phyſici inſudarunt, & quorum ſcientia ad religionem non pertinet. De quibus Auguſtinus vbi ſuprà cap.viij. loquitur:

Errores in his, & ſi falſa ſint dogmata, non hæreſes ſunt dicendi. Ex hac diffinitione ſequitur, quòd error in fide non ideo eſt hæreſis, quia ab Eccleſia damnatus, ſed quia fidei contrarius. Vnde hæreſes ab Eccleſia damnatæ, priuſquam damnarentur fuerunt hęreſes. Vide Gabrielem latiùs. Determinatio autem Eccleſiæ nõ facit propoſitionem priùs veram, eſſe falſam: nec priùs falſam, eſſe veram. Sed quia vera eſt Eccleſia approbat, aut ſi falſa reprobat & condemnat: nec aliqua hæreſis eſt noua, vt ibidem oſtendit Gabriel. Cùm autem dicitur hæreſim eſſe nouam, dupliciter intelligitur. Vno modo, quia de nouo incipit eſſe falſa. Alio modo intelligitur hæreſis eſſe noua, quia de nouo aſſerta vel defenſa, quia aliquis eam de nouo aſſerit vel defendit, non quin priùs fuerit falſa veritati fidei contraria: ſic in multis canonibus accipitur noua hæreſis: vbi ſæpè fit mentio de nouis hæreſibus introductis vel introducendis, vt patet xxiij. quæſt. j. cap. j. Omnis hæreticus aut iam damnatam hæreſim ſequitur, aut nouam confingit. Similiter eadem q. c. Notandum. fit mentio de noua hæreſi.

Hæreſis autem & error dupliciter accipiuntur, vel pro habitu, vel actu aſſentiendi falſo, vel pro obiecto, quod eſt propoſitio falſa ſeu articulus falſus: primo modo accipiendo, poteſt eſſe noua fides & noua hæreſis ac error, quoniam quis poteſt de nouo credere vel errare. Sed tertio modo non eſt error nouus aut hæreſis, nec veritas catholica noua, quin ſi ipſa prima fuiſſet formata, fuiſſet error, hæreſis aut fides Catholica, reddendo ſingula ſingulis. Determinatio autem Eccleſiæ aut ſummi Pontificis declarat & diffinit, quod aliqua veritas Catholica pro tali acceptanda eſt, quæ priùs pro tali habita nõ eſt, ſic de hæreſi. Vnde Eccleſia ſua determinatione diffinit veritates quas approbat fuiſſe Catholicas: & per cõdemnationem ſuam diffinit aſſertiones quas reprobat fuiſſe & eſſe hæreticas, & ita non facit nouum articulum fidei, ſed nouiter diffinit aliquem articulum pertinere ac pertinuiſſe ad fidem & ad Catholicam veritatem. Gabriel vbi ſuprà. Videatur & Gerſ. de hæreſi in multis locis operum ſuorum: & de declaratione per Doctores & expoſitores ſacræ ſcripturæ parte prima de proteſtatione circa materiã fidei. Sunt autem multæ hæreſes & errores, vel innumeræ damnantes ſacram ſcripturam vel partem eius, ſicut patet in libris Damaſce. & Auguſtin. de hæreſibus. Contra omnes iſtas in cõmuni octo ſunt viæ, quibus iſtæ hæreſes conuincuntur & opprimuntur: quas diffuſè adducit Scotus q. ij. Prolo. Et aliàs fuſius notauimus, quæ ſunt pronuntiatio prophetica, ſcripturarum concordia, auctoritas ſcribentium, diligentia recipientium, rationabilitas contentorum, irrationabilitas ſingulorum errorum, Eccleſiæ ſtabilitas, miraculorum claritas. Vide latiùs Sco. & Gerſ. de hæreſibus multorũ, & præcipuè Albigenſiũ, Vvaldẽſium, Vvickleſiſtarũ & Huſſitarũ, & aliorum, qui ſumpſerunt occaſiones errandi ex odio & zelo non ſecundum ſcientiã cõtra diſcholos more Eccleſiaſticorũ, quos intuebãtur magis deteſtando, & cũ indignatione quàm miſerãdo cum pia oratione & modeſta redargutione. Gerſon part. ij. de ſollicitudine Eccleſiaſticorũ particula xlvij. &c. Et vt idem ſcribit tract. de Simonia ad ſeptimam rationẽ conſideratione prima: Non eſt hæreſis ſine deprauatione intellectus per errorem in his quæ recta fides tradit. Differt hæreſis à ſchiſmate: vide infrà.

¶ HAERETICVS multipliciter inuenitur accipi. Vnde Occã cap. ij libr iij. primæ par. dial. ponit quinq; acceptiones nominis hæreticus. Vno modo accipitur hæreticus pro omni excommunicato, vt notat Gloſſa iiij. quæſtio. j. Quod autem. Secundo modo dicitur peruerſor ſacrorum: & ſic Simoniacus dicitur hæreticus. Hinc Gregorius in regiſtro j. quæſtio. j. Quiſquis. Quiſquis per pecuniã ordinatur ad hoc vt fiat hæreticus, promonetur. Tertio modo dicitur quicunq; dubitat, vel putat fidem Chriſtianam eſſe falſam, vel fictam: & ſic omnes Iudæi, Sarraceni & Pagani, dicuntur hæretici, & generaliter omnes infideles: & ſic omnis qui non tenet articulum fidei, largè dicitur hæreticus: vel qui corde & ore negauerit fidem. Et ſic non omnis hæreticus eſt excommunicatus: iſto modo ſortilegi, qui negant fidem Catholicam ore & corde, dicuntur hæretici. Quarto modo dicitur omnis Chriſtianus vel qui ſe putat Chriſtianum, errans contra Catholicã veritatem, pertinaciter eſt hæreticus, & ſic capitur propriè. Quinto modo dicitur omnis qui pertinaciter adhæret errori, qui ſapit hæreſim, vel qui pertinaciter aſſerit vel determinat aliquam hæreſim. Dicitur autem ſapere hęreſim, quod ex hęreſi & aliquo vero coaſſumpto (quod rationabiliter negari non poteſt) deducitur: ſicut veritas dicitur ſapere Catholicam veritatem, quę ex Catholica veritate, & alio vero coaſſumpto inferri poteſt in conſequentia neceſſaria. Hęc refert Gabr. diſt. xiij. quęſt. ij. artic. iij. libr. iiij. & has acceptiones habet Bruleſer diſtinct. v. quæſt. ij. libr. iiij. Et dicitur hæreticus ſecundum Paludeñ. di. xiij. quæſt. iij. libr. iiij. ab hęrendo, & hęreſis eſt ſecta vel diuiſio, vel electio. Vnde quando ex electione, & non ex ſimplici ignorantia, quis diuidit ſe à fide Catholica, in quocunque articulo, quem explicitè tenetur ſcire, vel alio per Eccleſiam declarato cum pertinacia, ipſe eſt hęreticus verè. Dico autem per Eccleſiam vniuerſalem, vel Romanam, quia ad particularem Eccleſiam non pertinet de fide vniuerſaliter iudicare. Vnde dicens cõtra articulos vnius Epiſcopi, excõmunicationem poteſt incurrere, ſed non hæreſim. Et pœna hæretici eſt, qui manifeſtè in hæreſi deprehenſus eſt, niſi mox arbitrio Eccleſiæ ſatisfaciat: ſi ſit laicus, ſtatim: ſi ſit clericus prius à ſuis ordinibus degradatus, debet exponi iuſtitiæ ſeculari animaduerſione debita puniendi, ne ouis morbida inficiat totum gregem. Vide latiùs Paludenſem de hæretico. Et accipiendo hæreticus propriè, vt includit errorem in fide, & non extenditur ad infideles, qui nunquam fuerunt de Eccleſia, poteſt ſic deſcribi: *Hęreticus eſt verè baptizatus, vel pro baptizato ſe gerens, pertinaciter errans vel dubitans contra Catholicam veritatem.* Hanc diffinitionem declarat Gabriel diſtinct. xiij quæſt. ij. artic. j. lib. iiij. Dicitur verè baptizatus propter baptizatum in ioco, qui ſi errat pertinaciter, non eſt hæreticus iudicandus: ſicut nec Gentilis, aut Iudæus, non omnis autem errans eſt hæreticus. Vnde Hieronymus: Errare potero, hæreticus tamen non ero, quis non omnis errans eſt hæreticus. Dicitur, pro baptiſato ſe gerens, propter baptiſatum extra formam Eccleſię, gerentem tamen ſe vt verè baptiſatum. Si errat pertinaciter, eſt hæreticus. Et dicitur pertinaciter, ad excludendũ errantem, vel dubitantem ex ſimplicitate, vel ignorantia ſola, non ex pertinacia cõtra veritatẽ Catholicã, talis enim non eſt cenſendus hęreticus. Dicitur autem pertinaciter

naciter errare, vel dubitare, qui non eſt paratus corrigi, cum inuenerit veritatem, hoc eſt cum veritas ſibi oſtenditur ſufficienter, non deponit errorem, vel dubium. Vnde non ſequitur: Iſte aſſerit credit vel tenet hæreſim, ergo eſt hæreticus, quia multi ſancti & catholici Doctotes tenuerunt opiniones contrarias in his quæ ad religionem pertinent, quarum vna fuit hæretica, & tamen neuter eorum fuit hæreticus. Tum quia neuter pertinaciter adhæſit ſuæ opinioni. Tum quia non conſtabat quæ pars opinionis fuit hæretica & quæ catholica, antequam acceſſit Eccleſiæ determinatio, &c. Dicitur vel dubitans, quia pertinaciter dubitans, hæreticus eſt, vt in c.j. de hæreticis, vbi dicitur: Dubius in fide hæreticus eſt, licèt contrariæ fidei non aſſentiat. Oportet enim Catholicum firmiter aſſentire, alioquin fidem non habet. Vnde hæreticus, qui pertinaciter defendit hæreſim iam damnatam: ſi fuerit deprehenſus, niſi reſipiſcens ſe correxerit, nequaquã eſt ab Eccleſia tolerandus. Item hæreticus poſt pœnitentiam & abiurationem in eam, quam abiurauerat hæreſim, relapſus, licèt ad pœnitentiam admittatur, tamen ſine vlla audientia curiæ ſeculari exterminandus relinquitur, quia ſi quotiens reuerteretur (vt ait Richar. diſt. xiij. artic. v. quæſt. iiij. libr. iiij.) conſeruaretur in fide, vita, & aliis bonis temporalibus, alij ſecurius in hæreſim relaberentur, faciliusq́; infici poſſet tota multitudo, quod diligenter cauendum eſt. Vnde Hieronymus: Reſecandæ ſunt putridæ carnes, & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus maſſa, corpus & pecora ardeant, corrumpantur, putreſcant, intereant. Arrius in Alexandria vna ſcintilla fuit, ſed quoniam non ſtatim oppreſſus eſt, per totum orbem eius flamma depopulata eſt. Hæc Gabriel vbi ſuprà poſt Richardum. Vnde Apoſtolus ait: Hæreticorum ſermo ſicut cancer ſerpit.

Canceris autem (vt ſcribit Gerſon parte prima, de erroribus, circa præceptum: Non occides) morbida tabes, niſi cauterio celeri, fortiq́ue tollatur, creſcit aſſiduè ſua contagio. Non aliter hæretica peſtis, quæ dum vult ſe fouere, fit ægrior: dum defenſorem quærit ille, mittit verbum in rete pedes ſuos, & in maculis eius ambulat: ſe nõ euoluens, ſed inuoluens ac pondere ſuo de errore in errorem means. Verum quippe eſt illud Philoſophicum: Vno inconuenienti dato multa ſequuntur: præſertim dum error in principiis, qui paruus creſcit in plurimos, & fit velut vna cathena tenebrarum, qua colligantur hæretici. Multa ibidem Gerſon de hæreticis & hæreſibus, &c. Hæreticus ſecundum Richardum diſt. xiij. ar. j. q. v. lib. iiij. eſt ille qui profitetur Chriſtum, & eius dogmata corrumpit, ſi cum hoc annexa eſt pertinacia. Hæreticus, vt diffinit Auguſtinus, & habet Magiſter in textu in fine di. xiij. libr. iiij. eſt qui pro alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatuſq́ue ſui gratia falſas aut nouas opiniones gignit vel ſequitur. Auguſtinus de vtilitate credendi, & habetur xxiiij quæſt. iij. quæ verba tractat & refert Gerſon parte prima, in aſſertionibus Magiſtri Ioannis parui, & infrà Gerſon in articulis ſpecialibus contra Petrum de Luna ait: Propriè dicitur hæreticus, qui pertinaciter aſſerit, imo determinat hæreſim. Eſt autem pertinax qui non eſt paratus corrigi, & qui nõ quęrit cauta ſollicitudine veritatẽ, ſed impugnat & ad impugnãdũ omnes inducit ſub pœnis terribilibus, quantũ in ipſo eſt, &c. Hæreticus, vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. xiij. libr. iiij. circa textum, eſt qui diuinæ legis ignorantia vel contemptu pertinax inuentor proprij erroris, aut alieni ſectator Catholicę veritati mauult aduerſari quàm ſubiici. Et vt ibidẽ ſcribit: Differt hæreſis à ſchiſmate, quia hæc eſt contra fidem. Schiſma contra mores vel vinculum charitatis. Sententia autem contra fidem ratione adinuentionis, dici poteſt ſuperſtitio, id eſt ſuperflua inſtitutio: de quo latiùs Bonauentura. Fuerunt autem plures hæretici, vt ſcriptis reliquit Dominus Cardinalis Came. in de laudibus Theologiæ, vt Manichæi, Arriani, Sabelliani, Pelagiani, aliique innumeri, qui variis timoribus ſtimulis, doloribus, tormentis, laboribus, moleſtiis, & tentationum periculis, Chriſti Eccleſiam infeſtarunt. Aduerſus quos Doctores Catholici per ſcripturæ ſacræ victorioſsimè pugnauerunt, qui quidem hæretici diſsipauerunt legem Euangelicam falſo modo gloſſando, & ſcripturas peruertendo à vero ſenſu, quæ quidem lex Euangelica eſt tempus faciendi (vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſalm. Beati immaculati.) Tempus faciendi Domine, diſsipauerunt legem tuam, &c. Aliàs de hæreticis & de hæreſibus plura à Doctoribus perſcribuntur. Sed ſufficiunt pauca Theologiæ tyroni & neophito.

¶ HIERARCHIA penultima producta, Latinè ſacer principatus, *Græci* iera ſacrum dicunt, archi principatus, &c. Et vt notat Gabriel diſtincti. ix. quæſtio. j. articu. j. libr. ij. Hierarchia dicitur à gera, quod eſt ſacer, & archia principatus, quaſi ſacer principatus: & deſcribitur à ſancto Bonauentura diſtinct. ix. libr. ij. ſic: Hierarchia eſt rerum ſacrarum & rationabilium ordinata poteſtas in ſubditis debitum retinens principatum. Et eſt triplex, ſcilicet ſupercœleſtis ſeu thearchia, quæ dicitur diuina. Cœleſtis quæ eſt angelica: & ſubcœleſtis, quæ eſt humana, ſiue eccleſiaſtica. Quia enim hierarchia non eſt niſi in ſubſtantia intellectuali. Subſtantia autem intellectualis eſt triplex, diuina, angelica, & humana: ideo triplex eſt hierarchia, ſcilicet ſupercœleſtis, & eſt ſacro ſancta Trinitas, & diuina perſonarum vnitas: quam ſic Dionyſius capitul. tertio, de Angelica hierarchia deſcribit: Eſt pulchritudo diuina, vt ſimplex, vt bona, vt perfectionis auctor, pura, nullam prorſus admixtionem diſsimilitudinis accipiens, rerum ſingulos pro meritis lucis ſuæ participes faciens, & ſacroſancto myſterio perficiens, quantum quiſque initiatus congruè illius in ſe exprimere immutabilem nititur effigiem, in qua diffinitione tangitur increatæ hierarchiæ perſonarum pluralitas, eſſentiæ vnitas, communicabilitas, ſumma perfectio, & perfectionis liberalis diffuſio, quæ declaratur abundè à Gabriele vbi ſuprà. De hac hierarchia vide Gerſonem parte ij. tractat. de nobilitate, & parte iij. tractat. de Canticorum originali ratione.

¶ HIERARCHIA creata ſecundum Dionyſium vbi ſuprà, tam angelica quàm humana eſt ordo ſacratior, & ſcientia, & operatio, q̃ ad Dei ſimilitudinem pro viribus nititur, ac pro modo ſuo ad imitationẽ Dei ex indulta ſibi diuinitus intelligentiæ luce ſubuehitur. Vnde breuiter, vt dicit Gabriel diſtinct. ix. lib. ij. Hierarchia creata, eſt ſacra quædam poteſtas, plures continens ordines, communicans inferioribus, determinato ordine quod à prima poteſtate diuina ſuſcepit. Latiùs Gabriel.

¶ Hre-

¶ HIERARCHIA angelica eſt triplex ſecũdũ Dionyſium, ſcilicet eparchia, id eſt ſuprema: meſarchia, id eſt, media: & hyperchia, id eſt infima. Sumitur autem hęc diſtinctio ſecundũ proprietates, quas ponit Dionyſ. quæ ſunt ſcientia, ordo, actio. Vel aliter accipitur hæc diſtinctio, & clarius ſecundũ tres ſtatus & officia, quæ ſunt ſtatus cõtemplatiuorũ, prælatorũ, & actiuorũ. Penes ſtatũ contemplatiuorum eſt hierarchia ſuprema: penes ſtatum prælatorũ eſt media: penes ſtatũ actiuorũ eſt ſumpta hierarchia infima. Vnde ſupremæ hierarchiæ eſt immediatè conuerti ad Deũ per actus contemplationis & non occupari circa exteriora principaliter. Mediæ eſt in præſidentia, qui præſident cæteris, eos ordinãdo, principiando, & ad ſalutis miniſteria exequẽda dirigendo, quorum executio Angelorum eſt vltimæ hierarchiæ: de quo latiùs vide apud Gabrielem. Sunt autem tres actus hierarchici, ſcilicet purgare, illuminare & perficere, & iſti actus hierarchici ſecundũ Theologos, ita dicuntur, quod cõueniũt cuilibet Angelo. Prima enim hierarchia ſeu ſuprema purgatur, illuminatur & perficitur à hierarchia, thearchia ſiue diuina. Media à ſuprema purgatur, illuminatur, & perficitur. Et tertia vel infima à media, & illa tertia in nobis agit hæc tria de curſu communi. Et purgatio nõ intelligitur in Angelis à munditia aliqua, ſed à neſciẽtia: de quo videatur Gab. in ſer. iiij. de Angelis, qui incipit: Nonne ſunt omnes adminiſtratorij ſpiritus? & quæſtione ſecunda, vbi ſuprà Gabr. Differunt autem illi actus, purgare, illuminare, & perficere in connotato. Nam in ſubſtrato ſupponunt pro eodem, ſcilicet inductione ſcientiæ. Purgare autem connotat præcedentis ignorantiæ remotionem. Illuminare obiecti manifeſtationem. Perficere ſubiecti eleuationem, & meliorationem. Vide latiùs Gabrielem & beatũ Dionyſium. Et in qualibet hierarchia ponuntur tres ordines. Eſt autem ordo ſecundum Magiſtrum, multitudo cœleſtium ſpirituum, qui inter ſe aliquo munere gratiæ ſimilantur, ſicut in naturali donorum participatione conueniunt: hoc declarat pluribus Gabr. In prima ſunt Seraphin, Cherubin, Throni, in media & infima diuerſitas apud Doctores inuenitur, de quo copioſè legito Gabr. d. ix. q. j. li. ij.

¶ HIERARCHIA Eccleſiaſtica, quæ eſt in Eccleſia militãti, in qua varij gradus ponũtur, quorũ alter alteri præſidet, non tamen taliter ſicut in Angelis. Nã in ordine Angelico gratia correſpondet naturæ, vt quo meliora habuere naturalia, nec eis ſunt abuſi perfectiorem conſecuti ſunt gratiam. Non ſic in hominibus, vbi nec naturalibus, nec officiis correſpondet gratia. Sed frequenter quæ meliora habent naturalia (quia abutuntur eis) minorem habent gratiam, & in eminentioribus cõſtituti gradibus, proh dolor, in gratia & meritis inueniũtur inferiores, dicit Gab. q. j. d. ix. dub. vlt. lib. ij. Et in hac hierarchia tres actus hierarchici reperiuntur, vt ſcribit Gerſon parte j. de poteſtate Eccleſiaſtica, conſideratione v. Purgare per afflictionem pœnalem excommunicationis vel interdicti ſi rebelles inueniantur, illuminare per prædicationem & doctrinam, perficere per aliorum ſacramentorum miniſtrationem.

¶ HISTRIO qui etruſco vocabulo ludio vocatur. Et Alexan. q. cix. parte iiij. mem. j. & poſt eũ Gab. di. xvj. q. iiij. dub. ij. libr. iiij. diſtinguit duplices hiſtriones. Sunt enim hiſtriones qui per aliquod inſtrumẽtũ aut corporis geſticulationẽ hominis intẽdunt prouocare ad vanos riſus, & malã ineptámque lætitiã, & qui ob hanc cauſam dat eis, immolat dæmoni, & peccat. Sunt & qui nouerunt in muſicalibus inſtrumentis tanere, ſigella aut cithara, ad infirmæ naturæ conſolationem, ſicut Dauid cecinit in cithara coram rege Saul, quum ſpiritu malo agitabatur, & melius habebat, & talibus dare, peccatum non eſt. Hiſtrionum autem & paraſitorum mos eſt (inquit Gerſon parte ij.) nullibi rarius quàm in domo propria moram facere.

¶ HISOCHELES & hiſopleurus ſunt græca vocabula. De quibus Thom. in ſcripto. j. di. xxvij. q. j. art. j. dicit quod quamuis ſint diuerſi trianguli, tamen ſunt ſub vna differentia figuræ triangularis, eo quod ambo habent tria latera, ſed differunt, quia hiſocheles ſignificat triangulum qui eſt duorum æqualium laterum ▲. Hiſopleurus verò ſignificat triangulum æquilaterum per omnia. Exemplum ▲.

¶ HOMO ab humo dicitur, quia de limo terræ eſt conditus ſecundum corpus. Et hoc ideo ſecundum aliquos, ne ipſe eleuaretur in ſuperbiam, ſed cognoſcens ſe factum ex vili & infimo elemento humiliaretur, ne gratiam Dei perderet, vt dicit Bern. quoniam Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Iaco. 4. Item vt homo inſtrueretur quæque vicia cauere. Vnde licet corpus humanum ſit compoſitum ex quatuor elementis, tamen in eo prædominatur elementum terræ, non autem ignis, ne homo eſſet nimis iracundus vel accenſus ad nocendũ proximo, nec elementum aeris, ne prædominaretur in eo ventus vanæ gloriæ ambitionis, ſuperbiæ, & huiuſmodi. Nec elementum aquæ, ne prædominaretur in eo fluxus luxuriæ & carnalis voluptatis, ita Pelbar. refert in ij. libr. Roſa. Theol. Et eſt animal rationale, homo mortale, & hoc ſecundum Philoſophos. Secundum theologos homo eſt creatura rationalis ad imaginem & ſimilitudinem Dei facta, & ad beatitudinem æternam ordinata, id quod latius declarat frater Pelbartus. Et licet homo habeat liberum arbitrium (vt ſcribit Gabriel. diſtinct. xj. quæ. vnica. arti. j. lib. ij.) ita vt quantum ad interiores voluntatis actus violentari non poſsit per potentiam creatam. Eſt tamen inconſtans, & citò mobilis, & in vtramque partem vertibilis, & poſt primi hominis peccatum pronior ad malum, multaque habet inclinantia ad lapſum. Inter quæ numerantur imperceptibiles dæmonum (ſalutem hominum impedire molientium) doli & fraudes, quorum nulla quies in tentando. Circumeunt enim tanquam leones rugientes, quærentes quem deuorent, 1. Petr. 3. vnde difficilè eſt homini viuere ſine peccato, niſi gratia Dei adiuuetur, vt probat Augu. in omnibus libris quos fecit contra Pelagianos, in quibus diſputat & probat quod taliter fuit tota natura humana ſiue caro in Adã corrupta & ſauciata fomite peccati, ꝙ nullus homo ex tali natura viciata à primis parentibus per libidinoſam generationẽ traducta poteſt vitare peccatum, nec poteſt facere bonũ, nec implere diuina præcepta, niſi talis natura ſic corrupta per gratiam Chriſti ſanetur. Id quod & aliis teſtimonis probat Iacobus de Valẽtia tract. iij. c. ij. regula iiij. prologi in Pſalteriũ. Propter hoſtiũ igitur impetus & aduerſa quæ homini accidũt, indiget homo angelica cuſtodia & pręſidio. Indiget autẽ ad quatuor in genere, vt ait Bonauen. poſt Alex. ſcilicet ad perficiendũ in gratia, ad præſeruationẽ à culpa, ad reſurgẽdũ à noxa perpetrata, & à facinorũ multiplici pluralitate cõmittenda. Nam in profectu impeditur, ad

caſum impellitur, in lapſu detinetur, & ad vlteriora committenda peccati admiſſi pondere aggrauatur, & ad cuſtodiam cuiuſlibet viatoris deputatur angelus bonus à principio natiuitatis, vt oſtendit Magiſter di.xj.libr.ij. additrationes congruitatis tam ex parte Dei, quàm ex parte hominis. S. Bonauen. Videatur & Gabr. de hoc di.xj. q.vnica ar.j.lib.ij. Nec deſerit vt ibidem oſtendit ipſe hominem angelica cuſtodia quamdiu permanet hîc in vita. Et homo pro maiori parte in ſcriptura intelligitur Adam cum tota ſua poſteritate, vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſal.8. Et quando in ſcriptura ponitur filius hominis, vel filij hominum, intelliguntur filij Adam. Adam autem nō dicitur filius hominis, nec filius hominum, quia non fuit genitus ab homine, ſed à Deo formatus, ideo dicitur filius Dei per creationem, & non per generationem, & cæteri filij hominum, quia à viro & muliere. Sed Chriſtus filius hominis dicitur, quia à ſola Maria homine generatur. Valentia.

¶ Homo eſt concretum prædicamenti ſubſtantiæ huius abſtracti humanitas, & non tantùm voce, ſed etiam ſignificatione, vt ſcribit Gabr.di.vij.q.vnica. ar.iij.dub.j. Nam homo ſignificat ſuppoſitum ſubſiſtens in natura humana, ſiue ipſum ſit idem naturæ humanæ ſiue non. Humanitas verò ſignificat naturam humanam, à quo ſuppoſitum denominatur homo, quæ realiter nihil aliud eſt quàm compoſitum ex corpore ſeu materia & anima rationali, vt vult B. Hiero. in explanatione fidei ad Damaſum papam, ſiue tale compoſitum ſit ſuppoſitum ſiue non. Suo modo dicendum eſt de aliis concretis ſubſtantialibus corpus, corpus animatum, animal, & ſuis abſtractis. Ex illo ſequitur, quòd hæc oratio non eſt diffinitio hominis compoſitum ex materia & forma rationali, nec illa ſubſtantia ſeu compoſitum ex materia & anima rationali, non enim conuertitur cum diffinito. Nam non conuenit Chriſto, qui non eſt compoſitus ex materia & forma vt aliàs dicitur. Sed hæc eſt diffinitio hominis animal rationale, illa enim cōuertitur cum diffinito, quia conuenit tam verbo incarnato quàm omni homini creato, & ſolum tali. Item omne ſuppoſitum ſubſiſtens in natura humana verè & propriè eſt homo, quia cuilibet tali conuenit vera & propria hominis diffinitio. Itē natura humana ſibi derelicta eſt homo, talis enim eſt ſuppoſitum & perſona ſubſiſtens in natura humana. Subſiſtit enim in ſeipſa, eò quod non communicatur alteri. Differentia autem eſt inter humanam naturam in Chriſto & hominem Chriſtum, vt idem ſcribit Gabriel di.ix.q.vnica.ar.j. li.iij Nam homo eſt nomen perſonæ, humanitas naturæ, licèt frequenter ſancti vno vtuntur pro alio, vt quotiens dicunt verbum aſſumpſiſſe ſeu ſuſcepiſſe hominem, ly hominem accipitur pro natura humana, Accipitur tamen quandoque propriè, vt abinuicem diſtinguuntur natura humana & ſuppoſitum verbi, &c. Et Petrus de Aliaco q. vnica ar. j.lib.iij. ait hanc virtute ſermonis eſſe falſam, filius dei aſſumpſit hominem, quia ly homo ſupponit pro perſona filij dei. Ideo inquit ſi talis locutio quandoque inuenitur, Auguſtini vel aliorum ſanctorum exponenda eſt, vt intelligamus per hominem humanitatem, ita quod capiatur concretum pro abſtracto. Et ſecundum eundem iſta nomina homo & humanitas non ſunt ſynonyma, ſed poſſunt pro diſtinctis rebus ſupponere, nam hoc nomen homo eſt nomen ſuppoſiti, & ſupponit pro filio dei, ſed hoc nomen humanitas eſt nomen naturæ & non ſupponit pro filio dei, &c. Aliacen. quem latiùs de hoc vide. Ideo iſta eſt hæretica, filius dei eſt humanitas, tamen iſta eſt vera, filius dei eſt homo. Videatur latiùs S. Bonauen. di.v. qu.iiij. in ſecundo principali lib.iij.

¶ Homo ſecundum aliquos multis modis poteſt accipi, vt & notat Gabr.di.xxij. Vno modo vt ſignificat omne ſubſiſtens in natura rationali capiendo rationale vt diſtinguitur contra intellectuale, & ſic anima rationalis ſeparata eſſet homo apud illos qui dicunt animam ſeparatam eſſe perſonam. Homo enim quia concretum eſt, non ſupponit niſi pro perſona ſeu ſuppoſito. Et ſic accipiendo opinio Hugonis eſt vera, qui poſuit animam eſſe hominem, & ita Chriſtum fuiſſe hominem in triduo. Secundo poſſet accipi ſiue ex impoſitione ſiue ex vſu, vt ſignificaret ſubſiſtens in corpore & anima rationali coniunctis, ſiue inter ſe ſiue tertio, & ſic opinio magiſtri eſt vera, quam habet di.xxij.lib.iij. qui tenet quod ad rationem hominis requiritur corpus & anima, neque eſt homo ſi alterum deſit, requiritur etiam coniunctio illorum, & tenet quod ſolus Chriſtus eſt homo in triduo. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. Poſſet & tertio accipi pro ſuppoſito ſubſiſtente in natura compoſita ex materia & anima rationali tanquam ex forma ipſam materiam informante, & ſic verbum eſt verus homo, ſed non in triduo. Et illa acceptio ſecundum Gabrielem videtur eſſe propria. Nam apud omnes philoſophos homo deſcribitur animal rationale, & omne animal eſt corpus, ſed omne corpus compoſitum eſt ex materia & forma, vel ſaltem ſuppoſitum ſubſiſtens in humanitate. Humanitas autem eſt natura compoſita ex materia & anima rationali, ſecundum illam tertiam acceptionem dicitur quod Chriſtus in triduo non fuit verus homo, quia in illo triduo perſona Chriſti non ſubſiſtebat in natura humana: igitur non fuit verus homo, vt probat Gabriel. Vnde hæc propoſitio Chriſtus in triduo fuit homo, nullo modo eſt concedenda ſecundum omnes doctores modernos, vt dicit Bruleſ. diſtinct.xxij. quæſtio.j.libr.iij. de quo & in dictione *Triduum* dicitur. Aſtipulatur Paulus Corteſius diſtinct.v.libr.iij. ſuarum ſenten. cum ait: Multi etiam Chriſtum illo ipſo mortis triduo hominē extitiſſe adiecerunt, quod ſane falſum omnino videri debet cum maximè mortis veritatis interſit poſt letū hominē eſſe deſinere, quādoquidē mors hominis ab animæ ſecretione naſcatur, qua hominis abſoluta ratio cumulatur. Ideoq; male Hugo Victorius Chriſtū ipſo triduo hominē extitiſſe probare conatur, animā hominē eſſe affirmans, nec multo ſecus à ſententiarū principe in hac opinione peccatur, quāquā alio flexu declinet, & quaſi alterius pedis ſolea altiuſcula vtatur, ne claudicatio appareat. Hæc Corteſius. Videatur & S. Bona. diſt.xxj.q.j.li. iij. Perſona quoque verbi nō potuit in triduo Chriſtus nominari, vt dicit Gab. vbi ſuprà: quia Chriſtus vt aliàs dicitur, eſt nomen ſuppoſiti in duabus naturis, diuina & humana ſubſiſtentis. In triduo autē non fuit natura humana, igitur nihil ſubſiſtebat in natura humana. Nomen itaque Chriſtus in triduo pro nullo ſuppoſuit, & conceptus eius in ſe falſus fuit, vt dicit Scot. diſt.xxij.l.iij. Et licet ſecūdum ſermonis proprietatē vt inquit Gabr. Ille Chriſtus in triduo fuit in ſepulchro aut in inferno, ſunt falſæ: tamē illæ, Chriſtus ia

cuit in ſepulchro, Chriſtus deſcẽdit ad inferna, ſunt concedendæ. Patet primum, quia Chriſtus cum illa determinatione in triduo pro nullo ſupponit, ergo cũ ſint affirmatiuæ ſunt falſæ, quo ad ſecundũ patet, quia perſona verbi quæ eſt vel fuit Chriſtus iacuit in ſepulchro, ergo ab æquiualente ad æquiualens, poſſet tamen prima concedi inquit Gabr. ſi ly in triduo determinaret ly iacuit ſeu fuit, ſecus ſi determinaret ly Chriſtus, quia tunc Chriſtus alienatur.

¶ Homo eſt duplex, exterior & interior, vetus & nouus. Vnde famoſa eſt Apoſtoli diſtinctio de homine veteri & nouo, interiori, ſcilicet & exteriori. Dat interiori quicquid ſpectat ad diuina, dat exteriori quicquid ad vicia & ad brutales ſpectat affectus. Primũ vocat ſpiritualẽ hominem, alterũ animalem. Huius diſtinctionis meminit Gerſon trac. vij. ſuper Magnificat. Vnde Alex. de Ales. q. lxviij. mẽb. iij. parte ij. homo exterior dicitur propriè cũ conuertitur homo ad exteriora bona cõcupiſcenda propter ſe. Homo interior dicitur cũ conuertitur homo ad interiora ſiue æterna propter ſe. Et ſecundũ hoc exterior corrũpitur, interior renouatur. Cum enim homo (ſicut dicit Greg.) incipit exterius interire, tunc incipit interius viuere. Propter quod dicit Apoſt. ad Ephe. 4. & Col. 3. Expoliãtes vos vet. hominem cum actibus ſuis, & induite nouum. Aliter dicitur in glo, 2. Cor. 4. Quicquid eſt in nobis cõmune cũ pecore, exterior homo eſt, is qui intus eſt imago Dei. Et Aug. xij. de trin. c. j. & li. xiiij. & xvj. &c. Quicquid habemus in anima commune cũ pecore, rectè dicitur ad interiorẽ hominẽ pertinere. Sequitur, vbi incipit nobis aliquid occurrere quod nõ eſt nobis cõmune cũ beſtiis vbi incipit ratio, vbi homo interior iã poſſit agnoſci. Sed hoc dictũ Alex. intelligitur inquãtũ cõiungitur cũ rationali parte ad q̃ ordinatur: vt inquit Gab. di. xxv. q. vnica. ar. iij. dub. j. l. ij. Vel homo exterior capitur dupliciter, aut pro parte ſenſitiua hominis, vt dicit glo. 2. Cor. 4. Cui cõſonat glo. Eph. 4. ſuper illud: Deponite vet. hom. Corpus exterior homo eſt, anima interior. Corpus accipitur ꝓ anima ſenſitiua, anima ꝓ parte intellectiua. Secundo accipitur homo exterior pro homine, finẽ ſuum in exterioribus creaturis ponẽte. Homo interior per oppoſitum eſt homo, finem ſuum in Deo creatore conſtituens, &c.

¶ Homo vetus ſecundum Alexã. eſt homo peccator propago veteris. Adæ. Vnde glo. ad Ephe. 4. ſuper illud. Deponite vos. & eſt Amb. Homo interior ſi vicia priſtina ſequitur vetus dicitur: Si autem in nouitate vitæ ambulat, alienus à ſeculari errore nouus dicitur. Et Gloſſ. interli. Col. 3. ſuper illud: Expoliate vos veterẽ hominem. Homo vetus vita vetus in peccatis ſecundum Adam, & in Gloſ. allegata ad Ephe. 4. In interiore homine agitur hæc vetuſtas & nouitas, patet ergo quod homo vetus & nouus pertinet ad interiorem hominem acceptum pro parte intellectiua, & non ad exteriorem acceptum pro parte ſenſitiua. Et tam homo vetus quàm nouus inuenitur in vtraque portione inferiori & ſuperiori, quia ſecũdum vtramque portionem contingit peccare & mereri, de inferiori, quia circa temporalia meremur & demeremur. Et homo exterior acceptus, ſecundo modo pertinet ad portionem inferiorem. Interior verò ad vtrumque, quia contemplando finem agit ſecundum portionem ſuperiorem ordinando exteriora ad finem, agit ſecundum portionem inferiorẽ. Accipiendo autem hominem exteriorẽ primo modo pro parte ſenſitiua, ſic non pertinet ad aliquam portionem rationis, interior verò pro parte intellectiua pertinet ad vtramque. Gab. diſt. xxiiij. q. vnica. ar. iij. dub. j. libr. ij. Ponit & Gerſon parte iij. tract. ij. de canticordo differentiam veteris & noui hominis ſecundum Apoſtolum, quod vetus tyrannizat lege carnis, & peccati quod obuiat & diſſonat rationi, quod legi Dei ſubiectus non eſt, quod captiuat nos ſub iugo peccati, & ita de reliquis. At nouus agitur, ducitur & regitur ſpiritu libertatis & iuſtitiæ, & adoptionis filiorum, & ſpe hæreditatis æternæ. Et idem Cancellar. parte ij. ſer. in cœna Domini, qui incipit A Deo exiuit, dicit eos ſolos propria appellatione hominis dici debere qui boni ſunt, & ad Deum omnia referunt. Potius igitur homo eſſe verè iudicatur ex parte animæ, & non ex parte corporis, quia homo eſt animal rationale. Vnde Aug. ſuper Ioan. dicit: Non diſtat homo à pecore niſi intellectu & ratione, cum corpus mortale habeat ſicut & pecora. De quo videre potes Pelbar. ſer. de vno vel pluribus martyribus, qui incipit: Qui vicerit. Sunt autẽ cuncta creata propter hominem, vt copioſè ſcribit Gabr. di. xv. q. vnica. li. ij. ar. iij. dub. iiij. verùm loquẽdo de fine principali & vltimo omnia creata ſunt propter Deum, vt dicit Prouer. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus. Et Apoc. 4. Tu creaſti omnia propter voluntatem tuam, loquendo autem de fine ſub fine, ſic omnia ſenſibilia, imò omnia corporalia creata ſunt propter hominem. Vnde Gene. 1. dicitur ad hominem productum, Creſcite & multi. & re. ter. & ſubiicite eã: & dominamini piſci. ma. & vola. cæ. & vniuerſis ani. qui ſunt ſunt ſu. ter. Et Gen. 9. poſt lapſum. Terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animantia terræ, & ſuper omnes vola. cœli cũ omnibus quæ mouentur ſuper terram, &c. Et 1. Cor. 3. & allegat Magiſter. di. j. li. j. Omnia veſtra ſunt ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura, omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti. Chriſtus autem Dei. Et Philoſophus: Homo eſt quodãmodo finis omnium. Hinc etiã Platonici dixerũt & Ariſt. 1. Politic Omnia propter hominem, ipſum verò propter Deum factum. Hinc reſurrectionis futuræ neceſſitas concluditur, alioquin naturalis inſtitutio finis fruſtra eſſet, vt dicit Gerſon parte. ij. ſermone in Cœna Domini.

¶ Homo rectus dicitur vt inquit S. Bonauen. in prolo. ij. ſent. quando intelligentia adæquatur ſummæ veritati in cognoſcendo; voluntas conformatur ſummæ bonitati in diligendo, & virtus continuatur ſummæ poteſtati in operando: hoc autẽ eſt quando homo ad Deum conuertitur ex ſe toto. Fecit autem Deus hominem rectum, vt dicit Eccleſ. ſed ipſe vt inquit Gerſon ſuper Cantica canticorum, immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus per curioſitatem, inſtabilitatem & cupiditatem. Primum in rationali, ſecundum in iraſcibili, tertium in concupiſcibili.

¶ Honestas dicitur honoris ſtatus, terminus boni & finis honoris, vt ſcribit Gerſon tract. xij. ſuper Magnificat Eſt autẽ honor ille bonum honeſtum, bonum conueniens appetitui rationali vt rationalis eſt. Et honeſtas vt ſcribit Paulus Corteſius lib. iij. ſententiarum. di. viij. non modò germina virtutis, ſed etiam tanquam quædam temperantiæ conditio deſcribitur. Honeſtum (vt ſcribit B. Tho. ij. ij. qu. cxlv. arti. j.) eſt idem quod ſpiritualis pulchritudo, vel quod eſt honore dignum, & eſt idem quod virtus, refertur nonnunquam ad corporis pulchritudinem.

Terentius:

Terétius: Ita me dij amẽt honeſtus eſt, hoc eſt formoſus. Et honeſtum (vt ait Tullius) eſt quod ſua nos vi trahit, & allicit ſua dignitate. Et finis naturæ intellectualis eſt (vt ſcribit Gerſon tracta. x. ſuper cantico Mariæ) vt ſuſcipiatur ad bonum honeſtum, quo ſolo fruatur, & in illo delectata quieſcat, nulla ad hunc finem attigit irrationalis creatura, quia nec ad illũ creata eſt, memorandum, intelligendum, & amandum. Et vt Cice. ait. j. Offic. Nihil honeſtum eſſe poteſt quod iuſtitia vacet.

¶ HONOR propriè eſt reuerentia & dignitas quæ ex cauſa aliqua alicui exhibetur. Virgil. *Haud equidem tali me dignor honore:* quandoque accipitur pro pulchritudine, aliquando pro obſeruantia & cultu. Virgil. *Semper honore meo, ſemper celebrabere donis.* Interdum pro pudicitia, quandoque pro præmio, quandoque pro ſepultura. Virgil.

Cernit ibi mæſtos, & mortis honore carentes.

Et honor eſt maximum bonorum exteriorum ſecũdum Ariſtot. libr. iiij. Ethico. & libr. j. Rethorie. Honor eſt benefactiuæ gloriæ indicium. Et Thom. ſecund. ij. quæſtion. cxxix. articul. iij. Honor eſt cuiuſlibet virtutis præmium. Honor ſecundum Gerſonem parte tertia, de verbo & hymno gloriæ, eſt exhibitio reuerentiæ in ſignum virtutis. Soli autem Deo honor & virtus, &c. Honor ſecundum Alexandr. in iij. parte ſum. quæſtion. xxxiij. ſecundum propriam rationem eſt proteſtatio præeminentiæ in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Honor poteſt accipi materialiter & formaliter. Materialiter accipitur pro eo quod exhibetur, vt beneficium, obſequium, obedientia & huiuſmodi. Formaliter autem honor accipitur pro ipſa proteſtatione præeminentiæ vel dignitatis. Et eſt honor qui debetur Deo; & eſt latria, qua homo proteſtatur Deum ſuum conditorem. Et eſt honor, qui debetur homini, & eſt honor duliæ. Et quantum ad proteſtationem honor non dicitur æquiuocè nec etiam vniuocè, ſed analogicè, quemadmodum ratio præeminentiæ cuius eſt, quantum verò ad exhibitionem æquiuocè diceretur niſi diſcernatur ipſa proteſtatio, &c. Eſt & honor parentum, quo parentes debemus obſeruare. Vnde Exod. 20. dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram. Et Deut. 5. Honora patrem & matrem tuam ſicut præcipit tibi Dominus, vt longo viuas tempore & bene ſit tibi. De quo honore multa colligit frater Pelbartus libr. iij. Roſarij Theol. Et latria quæ eſt ſeruitus & cultus ſoli Deo debitus ratione ſummi dominij & bonitatis & poteſtatis (de quo ſuprà) fit triplici honore (vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſalm. Scito te quoniã Dominus ipſe eſt Deus, &c) ſcilicet oblatione, ratione ſummi dominij, & proſtratione, ratione ſummæ poteſtatis, quia ex nihilo nos creauit, & confeſsione laudis, ratione ſummæ bonitatis, & propter beneficia recepta.

¶ HORA tempus ſignificat, id eſt quamcunque æternitatis partem, ſiue annuum ſiue diurnum ſiue nocturnum ſpacium ſignificet. Et horæ canonicæ, & has adaptare horis diei vt primam primæ, tertiam tertiæ, quamuis ſingularibus perſonis ſit cõgruum, non tamen neceſſarium, vt ſcribit Gerſon parte ij. in regulis moralibus. Horas enim quaſdam præuenire vel ſubſequi pia intentione ſeu vtilitate fas eſt, vt de ſero dicere matutinas pro mane ſequẽti, vſum tamen eccleſiæ cuius ſuus eſt principalior titulus, aut quam actualiter incolit beneficiatus regulariter inſequi debet niſi diſpenſet, vel ſuperioris auctoritas vel paupertas, vel pia conuenientium charitas atq; vtilitas, &c. Et horæ dominicæ quæ ſint, & quid qualibet hora Chriſtus paſſus ſit pro ſalute noſtra. Videatur Gabrie. diſtinction. xv. articul. ij. libr. iij. & lect. xiij. cano. &c. Vna hora matutina comprehenditur, ligatur vt latro: ad Annam primò, deinde ad Caiphã ducitur, cæditur, moleſtatur. Hora diei prima coram præſide Pilato ſiſtitur & accuſatur.

Hora tertia linguis Iudæorum crucifigitur, nudatus flagellatur, coronatur. purpura illuſoriè veſtitur. Hora ſexta contemnitur, eiicitur, condemnatur, cruce oneratur, crucifigitur. Hora nona in cruce tenſus, ſitiens, & clamans magna voce, moritur. Hora veſpertina latus lãcea perforatur, ac de cruce mortuus deponitur. Completorij hora ſepelitur, ac ſepulchrum poſitis cuſtodibus clauditur, ſignatur. Ecce nullum tempus aut ætas inuenitur in qua ſalus mũdi non pateretur. Gabriel vbi ſuprà, & in cano. latiùs vbi ſuprà videatur.

¶ HOSTIA (vt dicit Eſitius) vt eum refert Gabriel lec. lv. cano. dicebatur quod ad hoſtium tabernaculi ducebatur, manibus offerentium impoſitis capiti eius, vt ſic ſignificaretur quod per ipſam ad ſanctam pateret acceſſus. Vel ideo, quia pro vincẽdis vel iam victis hoſtibus offerebatur. Capitur & hoſtia tripliciter, vt idem ſcribit lect. lxxx. cano. in fine. Et ſecundum Brulef. diſtinct. x. quæſti. v. libr. iiij. capitur multis modis. Primo modo capitur hoſtia communiter pro omni ſacrificio, quod offerebatur Deo in lege antiqua, ſiue eſſet pro expiatione peccatorum, ſiue pro pace habendã. Secundo modo capitur pro ſacrificio propriè quod offerebant pagani & idololatræ idolis pro victoria habenda. Tertio modo capitur magis propriè, & idem eſt quod ſacramentum euchariſtiæ, & ſunt illæ ſpecies panis & vini, ſcilicet illa albedo & illa rotunditas, ſub quibus continetur corpus Chriſti. Sic accipitur cùm dicitur, hoſtia frangitur vel diuiditur. Sic etiam accipitur cum dicitur: Hoſtia conſecrata, vt dicit Alexan. de Ales, quia conſecratio propriè loquẽdo reſpicit ſpeciem continentem, non corpus contentum. Nihil enim conſecrationis corpori Chriſti additum eſt vel ſanctificationis. Quarto capitur hoſtia propriiſsimè pro re contenta in ipſa hoſtia, & eſt ipſe Chriſtus. Vnde canit eccleſia in hymno: O verè digna hoſtia. Sic dicit Apoſtolus ad Epheſi. 5. Qui dedit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. Et Ambro. In chriſto ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutem potens. Quid ergo nos? Nonne per ſingulos dies offerimus, ſed ad recordationẽ mortis eius, & vna eſt hoſtia & non multæ. Capitur & hoſtia quandoque pro pane conuertendo in corpus chriſti, vt in principio ante canonis initium, cũ dicitur: Suſcipe ſancta trinitas hanc oblationem ſeu hoſtiam, vbi demonſtratur panis & vinum in altari poſita, quæ etſi non offeruntur in ſe, offeruntur tamen ſecundũ id in quod conuertuntur. Capitur & vltimo hoſtia pro quocunque homine iuſto & ſancto, ſanctificante ſe totaliter Domino. Hæc Gabr. & Bruleſer. vbi ſuprà.

¶ HVMANITAS quę Græcè dicitur anthropótis, accipitur tripliciter, ſcilicet pro natura hominis, & pro virtute quæ conſiſtit in exteriori ſubuentione, condeſcendendo defectibus aliorum ſecundum B. Tho/

ſuper epiſtolas Pauli ad Titum 3. cuius tres partes ponit Gerſon parte iiij. ſer. de ſancto Ludouico: & ſunt humilitas, manſuetudo & miſericordia, quæ appellatione vulgi pietas nuncupatur, vt tangit Aug. iiij. de ciui. Dei. Humanitas præterea ſignificat eruditionem atque inſtitutionem in bonas artes, quas qui ſynceriter cupiunt & aſſequuntur, hi ſunt maximè humani, quare & artes ipſæ liberales humanitatis ſtudia appellata ſunt humanitas, ſecundum S. Bonauen. di. v. q. vl. libr. iij. & poſt eum Bruleſ. di. j. qu. j. lib. iij. conſueuit accipi tripliciter. Vno modo per humanitatem poſſunt intelligi principia conſtituentia hominem, vel pro partibus conſtituentibus hominem, vt corpus & anima. Et ſic dicimus quod duplex eſt homo, ſcilicet interior & exterior, homo interior eſt anima, homo exterior eſt corpus, aliter tamen hoc capitur, vt dictum eſt ſuprà. Alio modo per humanitatem poteſt intelligi forma conſequens totum compoſitum. Tertio modo capitur pro proprietatibus corporis humani vel conſequentibus ipſum hominem inquantum eſt homo: vt iſte fecit mihi magnam humanitatem, id eſt magnam charitatem exhibuit, & ſic riſibilitas eſt proprium hominis. Et deſcribitur humanitas, vt dicit Bruleſ. vbi ſuprà, hoc modo eſt natura compoſita ex corpore & anima intellectuali, homo verò eſt natura compoſita ex corpore & anima intellectiua, quæ eſt ſuſtentata ab aliquo, vel aliquod ſuppoſitum ſuſtentans talem naturam. Omnibus prædictis modis inquit Bonauen. concedendum eſt filium Dei aſſumpſiſſe humanitatem. Si enim nomine humanitaris intelligantur principia ipſa conſtituentia hominem, videlicet, anima & caro, abſque dubio verum eſt quod filius Dei aſſumpſit humanitatem, id eſt animam & carnem. Item ſi nomine humanitatis intelligitur forma totius, adhuc habet veritatem. Filius Dei aſſumpſit hnmanitatem, id eſt formam humanam, iuxta illud quod dicitur Phil. 2. Humiliauit ſemet. ſor. acci. Poſtremo ſi nomine humilitatis ipſa proprietas conſequens intelligitur, adhuc veritatem habet: Filius Dei aſſumpſit humanam naturam, quia non ſolùm naturam humanam, ſed proprietates conſequentes, ſicut dicit Damaſc. Si quis autem hoc vltimo modo ſolùm intelligit quod aſſumpſerit humanitatem, id eſt hominis proprietatem, erat circa incarnationis veritatē, oportet enim ponere quod hoc triplici modo dicendi, filius Dei aſſumpſerit naturaliter humanitatem. Bonauentura.

¶ HVMILITAS ſecundum Bern. eſt virtus qua veriſſima ſui cognitione ſibiipſi quilibet vileſcit. Eam Paulus Corteſius li. iij. ſuatum ſententiarum di. viij. dicit naſci ex modeſtia, quæ ſecundum eundem cū ſit ſui gnara, animo frænum adhibet ne inſolentius ſuper naturam ſuam tollatur. At pugnaciſſimè ſuperbiam cum humilitate præliari affirmamus, vt idem ait in fine huius diſtin. quæ ſuopte voluntario vento tenta, cum ſupra naturæ ſuæ modum efferatur, immoderatior eſt excellētiæ cupiditas, ac caput ſcelerum omnium & mare, &c. Signa humilitatis, vt ſcribit Gerſon parte prima in ſermone de Circuncisione Domini, ſunt præcipuè duo: Humile ſapere, & humile velle. Ex aduerſo ſigna ſuperbiæ ſi ſe colit, ſi ſe amat, ſi complacet in ſe ſibi, ſi ſapiens eſt in oculis ſuis. Alienum vel non requirens vel odiens, vel non implens conſilium. Humilitas verò hominem quem inhabitat, reddit tractabilem quaſi perfuſum oleo lætitiæ, ſuaſibilem, bonis conſentiētem, minus ſemper proprio quàm alieno fidentem conſilio, abiectus eſt & vilis in oculis ſuis, nō ſe iactās, nō iuſtificans, non magna promittens, non ſollicitè ſe excuſans. Hæc Cancellar. qui & de humilitate aliàs multa ſcriptis reliquit. Hæc omnis piæ affectionis eſt radix, vt idem ait de myſtica theologia practica parte iij. Plura & alij de humilitate ſcripſerunt, quæ ſtudioſis relinquimus legenda.

¶ HVMOR aqueus ſecundum ſanctum Bonauen. eſt in duplici differentia. Quidam habet rationem humoris fluitantis, alius humoris euaporantis. Et propter hoc ponitur aqua principium duplicis generis, animaliū, ſcilicet naturalium, & volatilium. Natatilium, ratione humoris fluidi, & ideo illa remanſeruntin aquis. Volatiliū, ratione vaporis. Ideo cū ille vapor ſit commixtus aeri, feratur ſurſum, volatilia in aere ſubleuantur, & eouſque poſſunt aſcendere quouſque inueniunt aerem humidis vaporibus pingueſcentem, ita poſt Bonauenturam notat Gabriel di. xv. q. vnica. ar. iij. dub. iij. libr. ij. Et hoc eſt quod dicit beatus Aug iij. ſuper Gene. ad literā. Iſte inferior aer qui recipit exhalationes humidas maris & terrę, & ad ſuſcipiendū aues, quodammodo craſſatur non niſi ex aquis, accipit animalia. Quod enim humidū eſt, hoc portat animalium corpora, quæ ita vtuntur pennis volantes, quemadmodū piſces quibuſdam alis ſuis natantes. Proinde ſpiritus Dei ex aquis dicit eſſe producta volatilia, aquarum enim natura bipartitum locum ſortita eſt. Inferiorem, ſcilicet vnda labili, ſuperiorem, in aura flabili. Illum deputatum natantibus, illum volantibus. Aug. Differunt autem humor & humiditas propriè loquendo (vt ſcribit Rich. di. xliiij. ar. j. q. j. libr. iiij.) Humor enim dicitur prout continetur in magnis venis. Humiditas eſt extra magnas venas. De humiditate hoc loquitur Auicēna de animalibus, quē refert Rich. ibi & ſuprà. Bonauen. eadem di. ar. j. qu. j.

¶ HYPOCRISIS Græca dictio eſt ypokriſis. Et eſt ſimulatio alienæ perſonæ, ideo ſemper eſt peccatum, & eſt vicium iactantiæ ſecundū beatū Tho. ij. ij. qu. iij ar. ij. Et hypocriſis poteſt à nobis dici diſſimulatio. Nā componitur ab ypo quod eſt ſub, & kriſis iudicium, quaſi ſit iudicij ſubtectio, nam aliud in te, aliud in iudicio hominum ſe oſtendit qui hypocriſeos crimine laborat. Et vt ſcribit Petrus Palu. diſt. xvj. q. ij. ar. j. libr iiij. Hypocriſis eſt peccatum, quia ſemper eſt oppoſitum virturis veritatis, per quam homo oſtendit ſe talem in factis & dictis exterius qualis interius eſt, hic autem mentitur facto. Nec refert vtrum aliquis declaret voluntatem ſuam verbis an factis. ff. de legibus. l. inde quibus. Sic ergo omne mendacium verbi eſt peccatū ſecundum Augu. ſic & hypocriſis qua homo mentitur oſtentatione exteriori, ſimulās ſanctitatem quā non habet, nō tamen ſemper eſt peccatū mortale hypocriſis: niſi intenderet hæreſim ſeminare, vel niſi obtinere intenderet indignus aliquod beneficium, de qua dicitur quod nequiter humiliat. Si autem hypocriſis dicit illud vicium per quod homo ſimilat ſe eſſe bonum, cùm non ſit, ſicut Phariſæi qui omnia faciendo propter homines, intus pleni erant rapina & omni iniquitate, quia carere bonitate etiā ſine ſimulatione, non eſt ſine mortali in habente vſum rationis, multo magis ea carere & ipſam oſtentare, quod addit mendacium. Vnde ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas, & prout eſt peccatum mortale (inquit Palu.) impedit

veram

veram pœnitentiam, ita quod cum ea nõ poteſt eſſe aliqua vera pœnitentia Deo grata & accepta. Prout autem eſt tantum veniale peccatum, adhuc eſt impedimentũ pœnitentiæ, quia cum ille actus qui fit cum hypocriſi ſit malus propter deformitatẽ finis, iã nõ eſt Deo acceptus, quia hypocriſis dicitur habitus malus quo eſt promptus bona opera facere propter homines, & ſic inclinat vt opera, quæ aliàs eſſent digni fructus pœnitentiæ, non habeant effectũ hunc, ſic autẽ non eſt de aliis peccatis. Si quis enim haberet habitum homicidij vel furti, non propter hoc inclinaretur ad omnia ordinanda ad illud: propter quod ſuperbia & inanis gloria eſt radix omnium peccatorum, omnia trahens ad ſuum finem: propter hoc igitur hypocriſis eſt ſpeciale impedimentũ. Iterum, quia peccator quantò à Deo ſe elongauit & ei diſplicuit, tantò plus deducit eum de pœnitentia ad placendum deo, contra quod ſpecialiter inclinat hypocriſis. Hæc Palud. vbi ſuprà. Hinc Gerſon tractatu x. ſuper Magnificat dicit: Hypocriſim eſſe peccatum peſſimum, quia ſimulata æquitas non eſt æquitas, ſed duplex iniquitas. Et idem parte ij. in regulis moralibus de ſuperbia & vana gloria ait: Præſumptio, arrogantia, iactantia & hypocriſis generaliter & propriè ſunt de illis quæ conueniunt homini taliter ſe habenti, ſi ille habere vel credit vel inordinatè appetit, propterea ſemper habent errorem vel malitiam inuolutam, quandoque venialem, & ſæpè mortalem ſecundum genus obiecti, & iuxta circunſtantias intentionis & finis & cæterorum. Et poſteà ſubdit. Præſumptio, arrogantia, iactantia, & hypocriſis circa bona naturæ aut formæ minus habent peccati & periculi quàm circa bona gratiæ, præſertim gratiæ gratum facientis, cùm illa minus cognoſci poſſit in eſſe, &c.

¶ HYPOCRITA poteſt ſimulator vel diſſimulator dici ſecundum Iſidor. lib. Etymo. qui deluſor vocatur à Gerſone tractatu viij. ſuper Magnificat, cùm ait: Sapientia Chriſtianorum eſt idipſa non ſolum nomine profiteri ſe Chriſtianum, hoc qui bona fide quæſierit, hoc qui cupierit, vt malit eſſe bonus quã videri, exemplo Catonis, perueniet ad optatum, iuxta Socratis documentum. At verò ſpiritus diſciplinæ effugiet fictum, hypocritam, ſcilicet & deluſorem ipſe deludet, quia deludi ſiuet. Eligit talis duobus ſeruire dominis, ingredi terram viuentium duabus viis, fit propterea inconſtans, fit arundo ſemet agitans, fit cum garrulo ſophiſta, ſe ſimiliter in omnibus effluens. Gerſon.

¶ HYPERDVLIA ſecundum Alexan. de Ales in iij. parte ſum. quæſtione xxx. eſt honor quidam valdè magnus, qui exhibetur creaturæ rationali excellenti propter maiorem affinitatem & coniunctionem ad Deum, ſicut humanitati Chriſti & beatæ Virgini, de quo in dictione Adoratio videatur latiùs.

¶ HYPOSTASIS Græcè, ſuppoſitum Latinè, vt ſcribit Stuleſer. quæſtio. ſecunda, diſtinction. x. libr. j. Et ſecundum Guilhelmum Scotiſtam diſtinctione xxiij. ſimul & Bonauentu. eadem diſtinction. quæſt. iij. libr. j. & alios, apud Græcos ſunt quatuor nomina vel vocabula, videlicet vſia, vſioſis, hypoſtaſis, & proſopon, quibus in Latino correſpondent alia quatuor vocabula. Nam vſiæ correſpondet eſſentia, vſioſi ſubſiſtentia, hypoſtaſi correſpondet ſubſtantia, licet modo nos Latini vtimur pro hypoſtaſi hoc nomine ſubſiſtentia, & pro vſioſi ſubſtantia. Huic verò nomini proſopon correſpondet hoc nomen perſona apud Latinos. Et differunt iſta nomina, vt ſcribit Thomas in ſcripto primi, diſtinct. xxiij. Eſſentia dicitur cuius actus eſt ſubſtare. Subſiſtentia verò cuius actus eſt ſubſiſtere. Et ſubſiſtere eſt per ſe ſtare & non in alio. Subſtare verò dicitur ſub alio ſtare, id eſt ſub accidente. Et ſanctus Bonauentu. & ſancti Doctores accipiunt eſſentiam & ſubſtantiam pro eodem.
Sed hypoſtaſis nomine Græci vtuntur pro ſuppoſito rationalis naturæ, ſicut nos nomine perſonæ ſecundum Boet. lib. de duabus naturis. Vnde ſicut Græci dixerunt patrem & filium & ſpiritum ſanctum tres hypoſtaſes, id eſt tres res ſuis proprietatibus diſtinctas perſonalibus, ita nos dicimus tres ſubſiſtentias vel tria ſuppoſita diuina, ſiue tres perſonas in vna eſſentia. Vnde eſſentia verè & propriè eſſe dicitur de Deo. Vide latiùs Bonauentura. Et quamuis varia fuit determinatio de nomine hypoſtaſis, nunc autem determinata eſt huius nominis hypoſtaſis ſignificatio pro ſuppoſito diuino, ideo ſecurè vtimur eo. Et Hiero. vtitur hoc modo. Hypoſtaſis itaque ſubſiſtentia ſiue ſubſtantia à theologis pro perſona capitur. Vnde hypoſtaſes perſonæ ſubſiſtentes appellantur. Nam ſtáſis ſtatio dicitur: Hieronym. ad Damaſ. Tota ſecularium literarum ſchola nihil aliud hypoſtaſim niſi vſiam nouit.

De litera I.

IACTANTIA eſt inanis de ſe & ſtulta prædicatio. Vel ſic: Iactantia eſt per quam quis ſe extollit ſupra id quod in ſe eſt, ſecundario autem ſupra id quod de eo alij opinantur, ſecundum B. Thom. ij. ij qu. c. ar. ij. Hanc vocat Paulus Corteſius oſtentationem, cùm ita ſcribit libr. iij. ſuarum ſententiarum. diſt. viij. Oſtentatio malum capitale nominatur, ſi doloſè aut cum alterius iactura fiat. Et iactantiam eſſe peccatum habes paulò ſuprà in dictione Hypocriſis. Et eſt ſpecies ſuperbiæ, vt Gerſon ſcribit parte ij. de ſeptem vitiis capitalibus, de ſuperbia & inani gloria: Et eſt cùm homo iactat ſe habere bonum quod non habet. Et propriè iactantia accipitur quantum ad interiorem cordis arrogantiam. Quia ſi caperetur iactantia quantum ad exteriorem actum, quo quis falſo ſe diceret vel laudaret habere bonũ quod non habet magis propriè pertineret ad peccatum inanis gloriæ, & etiam ad peccatum mendacij quàm ad peccatum ſuperbiæ, prout ſumitur à beato Grego. qui quatuor aſſignat ſpecies ſuperbiæ. Prima, cum homo bonum quod habet æſtimat ſe à ſeipſo habere. Secunda ſpecies eſt, cùm homo bonum quod habet, ſibi deſuper datum credit, ſed tamen ſe reputat illud pro meritis ſuis accepiſſe. Tertia cùm homo ſe iactat ſe habere bonum quod non habet. Quarta ſpecies eſt cum homo deſpectis cæteris appetit ſingulariter videri, habere bonum quod habet.

¶ IDEA dicitur apo ton eidos. Idos quod eſt ſpecies & forma, vel ratio ſecundum Augu. Et eſt forma exemplaris qua res fiunt & cognoſcuntur, quæ eſt in mente artificis ſecundum beatum Thom. prima parte, quæſtion. xv. A quibuſdam ſicut ab Alexan.

de Ales. ſecun. parte ſum. & Guil. Scoti imitatorem, vt refert Pelbartus, idea dicta eſt ab hydor quod eſt aqua, ſicut enim in aqua repræſentantur variæ imagines, ſic in Deo variæ res per huiuſmodi ideas. Et vt notat Guiliel. Scotiſta diſtinction. xxxv. libr. primo, nomen idea in Græco habet tria nomina.

Nam primo dicitur Ethimagium. Secundo dicitur paradigma. Tertio idea. Dionyſius vſus eſt paradigmate. Ideæ nomen à Platone primum repertum eſt. Item in Latino habet tria nomina. Primo dicitur ars, vt habetur ex Aug. vj. de trini. vbi dicit quod in diuinis filius eſt ars plena omnium rationum viuentium. Secundo dicitur ratio, vt habetur ex eodẽ lxxxiij. quæſtio. vbi dicit quod alia ratione conditus eſt homo, alia equus. Tertio dicitur exemplar quod habetur à Dionyſ. iiij. de diu. no. Introductum eſt autem primo nomen Idea à Platone, qui (vt dicit Aug. libr. lxxxiij. quæſtionum, quæſtio. xlvj.) ideas primò appellaſſe perhibetur, non tamen ſi hoc nomen antequam ipſe institueret non erat, idcirco vel res ipſę nõ erant quas ideas vocauit, ſed alio fortaſſis atque alio nomine ab aliis atque aliis nuncupatæ ſunt.

Hinc Plato tria poſuit principia fuiſſe initio. Deum, exemplar ſiue ideam & materiã, vt refert magiſter diſtinct. j. lib. ij. & poſt eum Dionyſ. Seneca & Auguſtinus loquuntur de ideis, & communiter doctores Scolaſtici, & Gabri. diſtinct. xxxv. quæſt. v. lib. j. Vnde inter alia Aug. vbi ſuprà dicit. Ideæ ſunt principales quædam formæ vel rationes rerũ ſtabiles atque immutabiles, quæ ipſæ formatæ non ſunt, & propter hoc æternæ & ſemper eodem modo ſe habẽtes, quæ diuina intelligentia continentur. Et cum ipſæ neque oriantur nec intereant, ſecundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire poteſt. Anima verò negatur eas intuere poſſe, niſi rationalis, non quęlibet, ſed quæ ſancta & pura fuerit. Et infrà, qua viſione ſit beatiſsima, vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Ex auctoritate itaque beati Auguſti. colligitur quod ideæ ſunt in mente diuina ſtabiles & æternæ, quódque ſunt rationes ſiue exemplaria ad quæ aſpiciens producit omnia quæ producit, non quidem vna ratio, ſed multæ, cum alia ratione, id eſt idea cõditus eſt homo & alia ratione equus, &c.

Idea ſiue exemplar ſecũdum Platonem eſt ad quod reſpiciens artifex id quod deſtinabat efficit. Paulus Corteſius lib. j. ſuarum ſententiarum diſtinct. iiij. vocat formas & ſpecies, quod idem (vt ipſe inquit) multo ante à M. Tullio & diuo Auguſtino vſurpatum ſcimus. Itaque cum rectiſsimè ideæ formæ nominentur, fatendum eſt idearum genera in intelligentia diuina verſari, id quod pulchrè deducit ibidem. Siquidem in omniũ rerum genere quæ nullo modo caſu gignuntur, neceſsitas fateri cogit formam ſiuem eſſe ortus, nec enim agens ob formam moliretur, niſi quatenus ab eo formæ ſimilitudo exiſteret, idq́ue bipartito ſecernitur. Nam in quodam agentium genere forma ex natura rerum efficiendarum genera prę currit, vt in iis quæ natura moliuntur, quemadmodum hominem ab homine gigni videmus, in quodam verò genere ex intelligentia forma antegreditur, vt in iis quæ intelligentia moliuntur, quemadmodum ædis ſimulachrum in architecti opificiſque mente inſidet, quod quidem ædis idea ritè dici poteſt, quandoquidem architectus ædem ad excogitatam ſpeciem referre conetur. Cùm autem conſtet nullo modo caſu, ſed à Deo per intelligentiam agentem conſtitutum eſſe mundum, perfacilè intelligi poteſt intelligentia diuina eſſe formam, ad cuius ſimulachrum mundi machinam conſtruxerit. Et in fine concludit. Nec negamus plura idearum genera in Deo verſari, ſed plura genera vt ab eo percepta eſſe volumus. Corteſius. Et licèt de ideis (vt ſcribit Dominus Cardin. Camer. quæſtion. vj. articul. tert. lib. j. ſenten.) diuerſæ ſint opiniones apud antiquos doctores, omnes tamen vel plures in hoc concordant quod idea realiter eſt diuina eſſentia. De quo vide Occam circa diſtinct. xxxv. lib. j. Formaliter tamen idea non eſt diuina eſſentia, vt inquit Bruleſ. diſtinct. xxxv. quæſtio. j. quia ferè omnes Docto. & maximè Aug. dicunt, plures ſunt ideæ creaturarum, ſed diuina eſſentia eſt implurificabilis & vnica, ſed ſecũdum rem eſt diuina eſſentia. Vide & Gerſ. de vita ſpirituali animæ lect. j. Corol. 12. at vocabulum idea nõ habet quid rei, quia eſt nomen connotatiuum, nec ſignificat præciſe aliquod vnum, ſed ſupponit pro aliquo, & connotat aliquod aliud, vel illud idem pro quo ſupponit, & ideo habet tantum quid nominis. Et dicit Occam quod ſit terminus relatiuus & connotatiuus. Et poteſt ſic deſcribi vt refert cardi. quæſ. vj. articu. iij. libr. j. & Occam, & poſt eum Gabriel diſtinct. xxxv. quæſtio. v. libr. j. Idea eſt aliquid cognitũ à principio effectiuo, vel productiuo intellectuali ad quod actiuum aſpiciens poteſt aliquid in eſſe reali rationabiliter producere. Iſta deſcriptio ſumitur ex verbis beati Auguſt. in lib. lxxxiij. quæſtio. quæſtion. xlvj. vbi dicit. Has autem rationes vbi eſſe arbitrandum eſt niſi in ipſa mente creatoris non extra ſe quicquam poſitum intuebatur, vt ſecundum idem conſtitueret quod conſtituebat. Ex quo patet quod ideæ ſunt res cognitæ à mente diuina, quia eas intuebatur, vt conſtitueret quæ conſtituebat. Secunda particula quod ſit cognitum ab actiuo, tangitur cùm dicit, in mente creatoris.

Tertia particula ad quod reſpiciens tangitur in fine auctoritatis, non enim extra ſe quicquid, &c. Ex hoc clarè inſinuans quod Deus ideas intuetur, vt ſecundũ eas conſtituat, hoc eſt efficiat vel producat. Scotus diſtinct. xxxv. lib. j. ſic diffinit, Idea eſt ratio æterna in mente diuina, ſecundum quam aliquid eſt formabile ad extra, vt ſecundum propriam rationem eius. Ex quo patet quod in nulla creatura habet idea eſſe propriè loquendo, quia idea eſt ratio æterna.

Solus autem Deus eſt æternus. Transfertur tamen ad creaturam (vt inquit Bruleſ.) ſicut dicimus, idea artificis. Vnde Aliacenſis. quæſti. vj. vbi ſuprà ait: Sicut vna domus poteſt dici verè idea & exemplar alterius domus, quia artifex illam domum cognoſcẽdo poteſt aliam ſimilem fabricare, & ſic prior domus dicitur idea ſecundæ. Similiter etiamſi illa, &c. eſſet ab artifice præcognita, virtute illius poſſet domum eandem producere, & ſic illi eſſet idea & exẽplar ſuiipſius. Ex quo patet quod idea ſignificat & importat in recto ipſam rem productam, & eandem importat etiam in aliquo, & præter hoc importat in obliquo ipſam diuinam cognitionem, ſeu potentiã cognoſcendi, & ideo ſupponit pro ipſa re producta, ſed non pro cognoſcente ſiue producente.

Hæc Aliacenſis. Ex quo patet quid ſit idea, quia non eſt aliquid niſi aliquid cognitum, ad quod cognoſcens aſpicit in producendo, & ſecundum ipſum aliquid ſimile illi, & ipſummet producit in eſſe reali, vt pateſcit. Vel ſecundum Gabrielem idea eſt cognitũ quoddã & exemplar, ad quod reſpiciẽs cognoſcens poteſt aliquod ſimile illi producere in eſſe reali. Patet &

tet & ſecundum Gabrielem artic.ij.vbi ſuprà, quod idea non eſt diuina eſſentia, quia quod eſt vnicum non eſt plurificabile, plures autem ſunt ideæ. Nam vt dicit Aug. non eadem ratione, id eſt idea condita eſt homo qua equus, ergo plures & diſtinctæ ſunt ideæ. Nec idea eſt reſpectus quidam in eſſentia diuina, quia nec realis, nec rationis. Non realis, quia Dei ad creaturam non eſt relatio realis, quæ ſit quid non abſolutum. Nec rationis, quia ille non poteſt eſſe exemplar entis realis, & ita nec creaturæ. Nec eſt idea quid aggregatum ex eſſentia diuina, & reſpectu immutabilitatis, quia non eſt ponenda ille reſpectus. De quo latiùs Gabr. vbi ſuprà. Sed idea in mẽte diuina eſt ipſamet cognita creatura, nam ei conuenit ideæ deſcriptio, nam eſt cognita ab intellectu actiuo, ſcilicet diuino, & ad ipſam Deus aſpicit vt ipſam rationabiliter producat. Nam quantumcunque Deus ſuam eſſentiam cognoſceret, ſi non cognoſceret, ſuum producibile ignoranter produceret & non rationabiliter. Ad hoc eſt Aug. vj. ſuper Gene. Quomodo ea faceret quæ ſibi nota non erant, non enim quicquam fecit ignorãs. Fuſius ſcribit Gabriel vbi ſuprà. Nec (vt ait Bruleſe. diſt. xv. qu.j.libr. j.) creatura in eſſe reali: & in eſſe actualis exiſtentiæ dici poteſt idea, ſed ipſa creatura vt actu cognita ab intellectu diuino eſt idea, vt homo cognitus ab intellectu diuino dicitur idea hominis, & ſic de aliis. Sunt autem ideæ, vt ſcribit Gabriel vbi ſuprà, in Deo non ſubiectiuè & realiter, ſed tantum obiectiuè & intellectualiter, quia eo modo dicuntur eſſe in Deo, quo creaturæ à Deo intellectæ ſunt in Deo. Tales autem ſunt in Deo non ſubiectiuè & realiter, quia non per eſſentiam (vt dicit Magiſter diſt. xxxvj.) ſed ſolùm obiectiuè, pro quanto cognoſcuntur à Deo. Eſt autem duplex obiectum intellectus diuini, vt ſcribit Brulef. primarium & ſecundarium. Primarium eſt eſſentia diuina, ſecundarium eſt ipſa creatura æternaliter intellecta. Nunquam autem inuenitur (inquit Gab.) quod beatus Auguſtinus ponat ideas, niſi in diuina intelligentia vel mente, & non in eſſentia, innuens quod non ſunt in Deo, niſi vt cognita, & non ſicut realiter exiſtentia. Et eodẽ modo dicit omnes creaturas eſſe in Deo, vt habetur in textu.di. xxxv & xxxvj. Et omnium rerum factibilium diſtinctæ ſunt ideæ in Deo, quia ipſæmet creaturæ ſunt ideæ, quæ ſunt diſtinctæ, & ſunt in Deo obiectiuæ. Item materiæ, formæ & vniuerſaliter omnium partium totius tam eſſentialium quàm integralium diſtinctarum diſtinctæ ſunt ideæ. Item entium omnium poſſibilium ponendæ ſunt in Deo ideæ, vt alterius ſolis ab hoc. Item Deus habet infinitas ideas ſicut infinita ſunt ab eo cognoſcibilia. Infinitæ enim ſunt res ab eo producibiles & cognitæ, hoc eſt autem habere ideam cognoſcere creaturam. Gab. Vide & Aliacenſem vbi ſuprà latiùs. Nullarum autem negationum, priuationum, aut etiam mali culpæ ponendæ ſunt ideæ, quia nihil tale eſt producibile à Deo, inquit Bruleſer & Aliacenſis. Intelligitur autem Deus (ait Gabr.) omnia alia à ſe per ideas eorum, capiendo per vt dicit circunſtantiam obiecti terminantis, quia ideæ ſunt obiecta cognita terminantia diuinam cognitionem alia à Deo. Neceſſitas autem ponendi ideas, vt vult Occam, Aliacenſis & Gabriel artic. ij. dubio j. eſt vt ſint exemplaria quædam ad quæ intellectus diuinus aſpiciens producit creaturas, vt ſit rationabiliter operans. Deus enim cognoſcit producibile prius quàm producit, æquè ſicut cum productum eſt, producendo itaque aſpicit producibile, & ita eſt ſibi ipſi exemplar quod Deus agens aſpicit vt rationabiliter operetur. Vide latiùs Gabrielem & Aliacen. qui extendit nomen ideæ ad perſonas diuinas non bene, vt eum arguit Gabriel, eò quòd pater non habet ſe effectiuè ſeu operatiuè ad perſonas productas, ſed ſolùm ad extra: Vide Gabrielem. Et quod dicit Aug. quòd ideæ ſunt formæ principales, ſunt æternæ, non intereunt, non oriuntur, ſunt immutabiles, ea viſione anima ſit beata, & ſimilia. Illa omnia intelligenda ſunt ſecundum Occam & Gabrielem dubio.ij. vbi ſuprà, quantum ad eſſe obiectiuum. Sic ſunt in Deo immutabiles, æternæ, &c. Quod nihil aliud eſt quàm quod Deus ideas æternaliter & immutabiliter cognoſcit, ſecus de creato artifice. Et ideo nuſquam eas eſſe dicit Aug. niſi in mente diuina, vbi non ſunt realiter, ſed obiectiuè, pro quanto ſunt intellectæ à Deo. Et propter hoc dicuntur ideæ æternæ, potius quàm lapis æternus, quia idea importat cognitionem diuinam quæ eſt æterna, non ſic terminus lapis, qui non importat cognitionem, ſed nudè lapidis ſubſtantiam, licèt ſecundum veritatem ita lapis eſt ab æterno cognitus, ſicut quæcunque idea. Vſus tamen loquendi aliqua concedit in cæteris terminis, & ſimilia in ſimilibus non concedit Gabriel. Hanc poſitionem commendat Gerſon de vita ſpirituali animæ, lectione j. corollario xij. &c. Hæc pauca de ideia dicta ſufficiant. Videatur & Bonauen.di.xv.qu.j.libr.j.vbi dicit: quòd idea eſt ſimilitudo rei cognitæ, &c. Et Gab. plura diſſoluit dubia vbi ſuprà.

¶ IDEM ſecundum Thom.di. xxix.libr. j. poteſt capi vno modo maſculinè. Et ſic hæc locutio eſt falſa, Filius eſt idem patri & ſpirituiſancto, quia ſenſus eſt, quòd filius eſt eadem perſona cum patre. Alio modo poteſt capi idem neutraliter, & ſic vera eſt illa. Filius eſt idem patri & ſpirituiſancto. Ibi enim vnitas eſſentiæ deſignatur, à quo identitas.

¶ IDENTITAS, ſimilitudo & æqualitas, nullam diſtinctionem important in diuinis, niſi diſtinctionem perſonarum & proprietatum. Ideo nulla eſt diſtinctio inter identitatem, æqualitatem & ſimilitudinem, vt ſcribit Gabriel di.xix.q.j.libr.j.artic.j.& ar, iij.dub.iij. vbi ait: Illa nomina Identitas, ſimilitudo & æqualitas, nil aliud dicunt ſeu important quàm perſonas habentes eandem eſſentiam numero, propter quod etiam dicuntur ſimiles & æquales. Gabr.

¶ IDIOMA Grecè, Latinè eſt proprietas. Et accipitur quandoque pro concreto importante proprietatem alicuius. Vnde communicatio idiomatum dicitur communicatio proprietatum, vt ſcribit Gab. di.vij.q.vnica.li.iij. Vel (vt ait Aliacen.q.vnica.libr. iij.) communicatio idiomatũ eſt mutua verificatio prędicatorũ De quo videatur & in litera C. ſuprà. Et cõmunicatio idiomatũ in Chriſto eſt mutua prędicatio concretorũ vel prędicatorũ vtriuſq; naturę de ſeinuicem & de ſuppoſito in his ſubſiſtente, nec ex tali prędicatione fit aliqua diminutio diuinę perfectionis, nec aliqua additio perfectionis, cum hoc dicendo ſit ſolùm terminare dependentiam naturæ aſſumptę à diuina perſona. Et hoc habet Nicolaus de Oren. in tractatu de communicatione idiomatum. Exemplum primi: vt quod concretum diuinę naturæ, ſcilicet Deus prędicatur de concreto humanę naturę, ſcilicet homo, & econuerſo dicendo, bo-

mo eſt Deus, Deus eſt homo, homo eſt æternus, infinitus, creator: Deus eſt temporalis, corruptibilis, paſſibilis, mortalis, &c. Exemplum ſecundi, Chriſtus eſt Deus, Chriſtus eſt homo. Dicitur autem notanter concretorum, quia abſtracta naturarum non prædicantur de ſeinuicem. Sicut enim naturæ in Chriſto manent inconfuſæ & diſtinctæ, ita quod neutra mutatur in aliam, ita etiam abſtracta naturarū, non prædicantur de ſeinuicem. Nam natura humana non eſt diuina, nec diuina humana: hoc enim ſimpliciter eſt impoſſibile: Natura diuina eſt natura humana, & econuerſo. Item abſtracta naturæ humanæ non dicuntur de ſuppoſito diuino. Hæc enim eſt impoſſibilis: Humanitas Chriſti eſt Chriſtus, eſt verbum, eſt Deus, humanitas eſt creator, eſt perſona filij, & cæ. quia humanitas eſt pura creatura, temporalis, corruptibilis, & annihilabilis, & per conſequens non poteſt eſſe Deus æternus, infinitus, immutabilis. Si autem aliqua talium reperitur in ſcriptura, exponenda eſt ſecundū Magiſtrum, id eſt ſubſiſtens in natura humana eſt Deus, æternus, &c. Abſtracta autem diuinę naturæ, quia ſupponunt pro natura diuina, quæ identificatur perſonis, ideo prædicātur de quolibet ſecundum prędicationem identificam, de quo prędicantur concreta naturę diuinæ: vt natura diuina eſt identicè, vel ſecundum prędicationem identificam perſona eſt verbū, eſt Chriſtus. Sed cōcreta naturę humanę. & ſi ſecundum rigorem verborū poſſunt prædicari identicè de natura diuina: vt natura diuina eſt homo, eſt mortalis, eſt paſſibilis, quia eſt perſona quę eſt homo, mortalis, paſſibilis: non tamen illę admittuntur propter hęreticos: & ne detur occaſio errandi ſimplicibus, qui putarent illas accipi ſecundum prędicationem formalem. Concordat Occam quæſt. ix. tertij. Et vt vult Aliacenſis, in multis additio eſt addenda, ſecundum humanitatem, vt filius *Dei* eſt creatura, debet addi, ſecundum humanitatem: ne videatur concordare hæreſi Arrianæ. Similiter in *illa*: Filius Dei eſt compoſitus, debet addi ſecundum humanitatem. Nam neque perſona, neque natura diuina eſt compoſita, nec Chriſtus eſt compoſitus ex duabus naturis, diuina, ſcilicet & humana: ſiue ex tribus rebus, corpore, ſcilicet & anima eſſentialiter, & ex infinitis partibus quantitatiuis integraliter: quare & non conceditur, quod humanitas Chriſti ſit pars Chriſti. Nam ſicut homo non eſt compoſitus ex albedine & ſubſtantia, ſic nec Chriſtus eſt compoſitus ex humanitate & perſona diuina. Hæc Dominus Cardinalis Cameracen. quęſt. vnica, libr. iij. ſententiarum. Nec illę conceduntur ſecundum Gabrielem vbi ſuprà: Chriſtus eſt aſſumptus, eſt finitus, eſt limitatus, creabilis, &c. vt oſtendit latiùs ipſe artic. ij. Illa verò idiomata, Deus eſt creator, infinitus, æternus, impaſſibilis, incorruptibilis, immutabilis, de Chriſto prędicantur: & etiam dicuntur de Chriſto temporaliter genito ex Virgine, crucifixo, mortuo, paſſo, reſurgēte. Nam quęcunque conueniunt ſuppoſito diuino, conueniunt etiam ſuppoſito humano & eius idiomatibus. Nam ſuppoſitum diuinum & humanum ſunt idem omnibus modis, & nullo modo diſtincta. Chriſtus enim qui eſt ſuppoſitum diuinum, quia verbum, ipſe idem realiter & formaliter eſt ſuppoſitum humanum, quia homo. Perſona enim verbi ipſa eadem omnibus modis eſt perſona diuina, & perſona humana. Ipſa enim perſona filij ſubſiſtit in natura diuina: & propter diuinam eſt Deus, & propter humanam eſt homo. Et ideo omnibus modis idem eſt Deus & homo: & per conſequens, quicquid prædicatur de perſona diuina, prædicatur de perſona hominis. Latiùs Gabr. Item illa idiomata nata ſunt mediatè prædicari de ſuppoſito, & de ſeinuicem mutuo: homo, ſcilicet corporeus, mortalis, temporalis, paſſibilis, ambulans, comedens, dormiens, &c. ratione naturæ humanæ. Item Deus omnipotens, creator, æternus, immutabilis, incorruptibilis, &c. ratione naturæ diuinæ. Nam idiomata cuiuſlibet naturæ mediatè prędicabilia, conueniunt ſuppoſito illius naturæ. Sed quia idem eſt ſuppoſitum vtriuſque naturæ: ſequitur, quod conueniunt eidem, vt dicit Dominus Prępoſitus: & ſecundum eundem Gabrielem, natura aſſumpta humana, neq; eſt Chriſtus, neque homo, neque Deus, neque omnipotens, neque ęterna, nec creatrix, ſed eſt pura creatura aſſumpta à Deo, in qua & Deus ſubſiſtit communicans Deo ſuam denominationem, qua verè dicitur & eſt homo. Neque dicitur dē Deo aliquid prædicatum, dicens imperfectionem, ſecundum naturam propriam: & diuinam. Secus autem ſecundum naturam aſſumptam humanam: ſecundum hanc enim voluntariè aſſumpſit defectus noſtros, & languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Iſa. 53. Vel dicitur, quod de Deo non dicuntur prædicata, dicentia imperfectionem ineſſe Deo, poſſunt tamen dicere imperfectionem ineſſe creaturæ, vnde creator dicitur de Deo, duo importat, ſcilicet Deum creantem: & connotat creaturam recipientem eſſe poſt non eſſe, quod eſt imperfectionis non in Deo, ſed in creatura. Et ſicut idem ſuppoſitum poteſt ſubſiſtere in duabus naturis: quarum vna eſt mortalis, alia immortalis, ita quod ſuppoſitum poteſt eſſe mortale & immortale, paſſibile & impaſſibile: vnde impaſſibile ſic diffinitur. Impaſſibile eſt ſuppoſitū ſubſiſtēs in natura impaſſibili. Immortale eſt ſuppoſitum ſubſiſtens in natura immortali. Paſſibile eſt quod poteſt pati ſecundum ſe vel ſecundū naturā in qua ſubſiſtit. Priuatiuè autē oppoſita non conueniūt eidē ſecundū eandē naturā: poſſunt tamen cōuenire eidē ſecundū diuerſas naturas: nec illa prędicata incarnatū, humanatū, prędicātur de natura humana. Nam natura humana non eſt incarnata, neq; humanata, quia nō eſt carni vnita, nec eſt homo facta, ſed verbum: de quo & aliàs. & Gabr. vbi ſuprà. Diuinitas tamen, vt habet Cardin. Came. per hoc quod perſona verbi aſſumpſit humanitatē, eſt incarnata, & ſibi eſt humanitas vnita in ſuppoſiti ſeu perſonę vnitatem. Vnde Auguſtinus j. de Trinitat. cap. ix. forma Dei accepit formam ſerui. Et ſine dubio natura naturam accepit. Et Hieron. in explanatione fidei: Paſſus eſt filius Dei, non ſecundum illā ſubſtantiam quæ aſſumpſit, ſed ſecundū illā ſubſtantiam quæ aſſumpta eſt. Ex quo ſequitur ſecūdū eundū Aliac. q̄ cōcedendū eſt in aliquo ſenſu, quod ipſa diuinitas, ſeu diuina natura facta eſt homo: patet, quia hæc conceditur: perſona verbi facta eſt homo: & hæc, perſona verbi eſt diuinitas: ergo. & eſt ſyllogiſmus expoſitorius, qui nunquam debet negari, niſi vbi fides cogit. Sequitur quod diuinitas vnitur humanitati, non per ſe & primò, ſed quia ipſa eſt hypoſtaſis, cui vnitur humanitas per ſe & primò: nec Deitas (vt idem Petrus vult) vniuit ſibi humanitatem in vnitatem naturæ, ſed in vnitatem perſonę: de quo videatur Magiſt. in iij. diſtinct. iij. Item ſi huiuſmodi propoſitiones in-

ueniuntur

ueniuntur à ſanctis conceſſæ: Homo factus eſt Deus: Filius Virginis factus eſt filius Dei, intelligendæ ſuut impropriè, vt factus determinat totam compoſitionem, vt valent illas: Factum eſt quod homo eſt Deus: factum eſt quod filius hominis factus eſt filius Dei. Illæ etiam concedendæ ſunt: Homo factus eſt Chriſtus: Filius Virginis factus eſt Chriſtus: ſicut illa: Album factum eſt ſortes, albus patet exponendo, quia filius Mariæ eſt Chriſtus, & aliquando non fuit Chriſtus, id eſt ſubſiſtens in duabus naturis, quamuis filius Mariæ ſemper fuerit filius Dei, & ſemper fuerit verbum.

Hæc Gabriel diſtinct. vij. quæſt. vnica. artic. ij. libr iij. qui & multas propoſitiones affert: & ponit de incipit vbi ſecundum regulam quam ibi ponit, illas dicit eſſe falſas. Chriſtus factus eſt homo, ille demonſtrando Chriſtum incœpit. Chriſtus incœpit eſſe aliquid. Chriſtus incœpit eſſe eſſentia diuina, quia falſum eſt, quod ille homo ſiue Chriſtus incœpit pòſt non eſſe. Cùm ille homo ſiue Chriſtus ſit perſona diuina, quæ fuit ab æterno: & ab æterno fuit aliquid, & ab æterno fuit eſſentia diuina.

Illæ autem ſunt veræ: Deus incœpit eſſe homo: Verbum factum eſt homo: Verbum factum eſt Chriſtus. Patet, quia nunc Deus eſt homo, nunc eſt Chriſtus, & quandoque non fuit homo neque Chriſtus.

Verbum enim licèt fuerit ab æterno, non tamen fuit ab æterno homo vel Chriſtus, quia non fuit ab æterno ſubſiſtens in duabus naturis diuina & humana.

Non enim ſemper ſubſiſtebat in humana. Item illæ ſuut concedendæ, Deus factus eſt homo. Similiter Deus vel Chriſtus factus eſt homo. Deus incipit eſſe Chriſtus. De quo latiùs legito Gabrie. vbi ſuprà.

Ponit & de ſignis reduplicatiuis ipſe idem propoſitiones. Sunt aũt ſigna reduplicatiua inquantũ prout ea ratione qua & ſimilia. De his ſuſius in Logica tractatur, & de his propoſitionibus inquantum ad præſens, dicit Gabri. quòd veritas propoſitionis in qua idioma humanæ vel diuinæ naturæ prædicatur de ſubiecto cum ſigno accepto, reduplicatiuè attẽdi debet ex ſuæ totalis exponẽtis veritate. Vnde dicit illas de vi ſermonis eſſe falſas: Chriſtus inquãtum homo, eſt creatura: Chriſtus ſecundũ quod eſt homo, eſt cõpoſitus: Chriſtus ſecundum quod homo, eſt finitus: Chriſtus ſecũdum quod homo, nõ eſt æternus: Chriſtus ſecundum quod homo, non eſt Deus, quia omnium harum præiacentes ſunt falſę. Ideo ſi illę in auctoribus inueniuntur conceſſæ, exponendæ ſunt ad ſenſum iſtum improprium, in quo ſunt ſecundum mentem ponentium intellectæ: vt, Chriſtus ſecundũ quod homo, eſt creatura: conceditur ad hunc ſenſum: Chriſtus ſecundum humanitatem, eſt creatura: quæ valet iſtam: humanitas Chriſti eſt creatura. Itẽ dicit ibidem, quod ly ſecũdum quod, vel æquiualẽs, quãdoq; accipit ſpeciuocatiuè, & tũc attẽdendũ eſt an ſpeciuocet rationẽ cõceptus, ſic facit appellationẽ rationis. Quãdo verò ſpeciuocat rationem principij vel cauſæ, importat quod terminus cui additur, ſignificet illud, ratione cuius prędicatum conuenit principali ſubiecto: vt quod eſt eius principium vel cauſa: vt ignis inquãtũ calidus, calefacit: homo inquãtũ habet liberũ arbitriũ, peccat &c. Et ſic illę ſũt cõcedẽdę: Chriſtus inquãtũ homo, meruit: Chriſtus inquãtum homo, paſſus eſt: Chriſtus inquãtũ homo, reſurrexit: quę omnes eſſent falſę, ſi inquantum caperetur reduplicatiuè, quia tertię earum exponẽtes, & quartæ eſſent falſæ, id quod Logicus facilè diſcernit. Item illa: Chriſtus eſt creatus ſecundum humanitatem, eſt concedenda: & illa, Chriſtus eſt factus ſecundũ humanitatem, incipit eſſe ſecũdum humanitatem, eſt finitus ſecundũ humanitatẽ, quia in illis ly creatus, factus, incœpit, quæ dicunt primũ eſſe, poſt non eſſe ſimpliciter, diſtrahuntur per ly ſecundũ humanitatem, ad ſignificandum primum eſſe ſimpliciter, non Chriſti, ſed humanitatis, quæ non eſt Chriſtus, ſed aliquid Chriſti: & per hoc valet tantũ: Chriſtus eſt creatus ſecundum humanitatem, id eſt Chriſti humanitas eſt creata, ſicut illa: Sortes eſt pinguis ſecundum faciem: valet illam: Sortis facies eſt pinguis, &c. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Cum prudentia itaque & cautè diſcernendæ ſunt propoſitiones de prædictis ſignis, & quomodo diſtinguendæ ſint, & ſic reſpondere, vt vitetur æquiuocationis confuſio. Accedit ad hoc, vt idẽ Gabriel dicit, illas propoſitiones eſſe veras in ſenſu reduplicatiuo: Chriſtus ſecundum quod Deus, eſt creator, æternus, infinitus, omnipotens, immortalis, immutabilis, &c. Non autem illa: Chriſtus ſecundum quod Deus, eſt verbum vel filius Virginis, mortalis, paſſibilis. Similiter illæ veræ ſunt: Chriſtus ſecundum quod homo, eſt perſona, ſuppoſitum, animal, corporeus, animatus, exponẽdo concomitanter. Item illa eſt concedenda: Chriſtus inquantum ille homo eſt Deus: patet accipiendo reduplicatiuè concomitanter. Secus ſi caperetur cauſaliter vel ſpeciuocatiuè, quia Chriſtũ eſſe hunc hominem, non eſt cauſa Chriſtũ eſſendi Deum: nec humana natura eſt ratio propter quam Chriſtus eſt Deus: & ideo cauſaliter & ſpeciuocatiuè eſt falſa. Hæc Gabriel. Pauca hęc ſatis ſint de communicatione idiomatum. Plura apud alios inuenies, multa curioſis perſcrutãda relinquo, rudibus Theologię prodeſſe conabor.

¶ IDOLATRIA vel potius idololatria, Gręca dictio eſt eidololatreia, ab idôlo, pen. prod. Nam in Gręco ſcribitur eidolon. Eſt autem idolatria ſimulachrorũ cultura, vel eſt cultus Deo debitus, creaturæ exhibitus. Et S. Thomas ſecunda ſecundæ, quæſt. xciiij. art. primo. Idolatria eſt exhibere latriam, id eſt cultum Dei creaturæ. Vnde idolatra vel potius idololatra, eſt idôlorum cultor. Et idolatria, vt ſcribit Gerſon parte ij. in regulis moralibus, eſt exhibitio honoris verè vel interpretatiuè, aut attributiuè, dum alicui creaturæ aliter quàm ſibi poteſt competere: & ſecũdum eundẽ variæ ſunt ſpecies idolatriæ, quædam proprię, quędam ſolùm analogicę dictę: omnes tamen ex genere ſuo mortales exiſtunt, vt in inuocationibus dęmonum. In Aſtrologia de iudiciis circa ea quę dependent purè ex libero arbitrio: in Necromantia & Pyromantia, & generaliter in ſuperſtitionibus omnibus prohibitis, atque nefariis, quarũ effectus neque à miraculo, neque à natura rationabiliter expectari poſſunt. Vnde ſubiungit poſtea: Adorans adoratione Deo debita abſolute idolum, vel diabolum transfigurantẽ ſe in Angelũ lucis, ſeu Chriſtũ, à mortali crimine nequit excuſari. Neque hic ignorantia inuincibilis locũ habet, ſed probandi ſunt ſpiritus ſi ex Deo ſint. Secus ſi ſub conditione implicita vel explicita hæc adoratio fuerit, vbi probabilis coniectura de ſic agendo contingeret, quemadmodum hoſtiam non ſacratam, imò lapidem hoſtię ſimilem caſus aliquis licitè faceret adorare. Pia intentio faciendi & tenendi ſecundum intentionem Eccleſię, ſi non excuſaret multos ex Chriſtianis ſimplicibus idolatrę cenſerentur in adorationibus ima-

ginum, citius pulchrè quàm turpis, & veteris quàm nouæ, quaſi numine aliquo ille magis quàm aliæ replerentur: Hæc Cancellarius: Et (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxxvij. libr. iij. circa textum.) dupliciter conſueuit apud antiquos committi idolatria, vel in hoc quod fingebant nouam ſculpturam, cuius non erat reperire omnino ſimile extra, vt oſtẽderetur ſpecialis & ſingularis cultus ei exhibendus, vel quando fiebat aliqua imago, quæ eſſet repræſentatio alicuius rei, extra quam quis crederet in illa imagine eſſe venerandam: ideo Dominus prohibuit, cùm dixit Exodi vigeſimo: Non habebitis Deos alienos: non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem. Quo verbo non ſolùm Dominus intendit prohibere idôli fabricationem, ſed omnem idôli venerationem. Et in hoc etiam includitur quod vult omnem latriæ cultum ſibi ſoli deſerre, &c. Videatur & Magiſt. in textu, vbi ſuprà.

¶ IEIVNIVM, (vt ſcribit Bruleſer diſtinct. xv. quæſt. x. libr. iiij.) dicitur quoddam inteſtinum tenue, in quo nihil reperitur, ſed ſemper vacuum. Secundo modo dicitur abſtinentia à cibis & vitiis. Et eſt duplex, ſcilicet corporale & ſpirituale. Ieiunium corporale ſecundum Theologos libro quarto ſententiarum diſtinct. xv. eſt abſtinentia à cibo & potu intuitu ſatisfaciendi, vel vitandi peccatum, vel acquirendi vitam æternam. Aliud eſt ſpirituale, & eſt abſtinentia à peccato mortali: & ad hoc ieiunium quilibet viator tenetur ieiunare. Et ſecundum hoc ſanctus Bonauentura accepit ieiunium tripliciter diſtincti. xv. libr. iiij. ſcilicet propriè communiter & communiſſimè. Propriè dicitur afflictio carnis ſecundum guſtum, communiter omnis carnis afflictio, quæ conſiſtit in vigiliis, & flagellis, & ieiuniis propriè dictis. Communiſſimè ieiunium abſtinentia ab omni mortali. *Iſaiæ* 58. Hoc eſt ieiunium quod elegi, diſſolue, &cæt. Et ſecundum Richardum diſtinct. xv. articul. v. quæſt. vj. libr. iiij. triplex eſt ieiunium. Vnum, ſcilicet ab iniquitatibus abſtinere, & ab illicitis voluptatibus ſeculi, quod eſt perfectum ieiunium. de conſecrat. diſtinct. v. & hoc ieiunium frangitur per quodcunque mortale. Aliud quod eſt actus virtutis abſtinentiæ, & hoc ieiunium frangitur per gulam, quæ eſt mortale peccatum.

Tertium eſt inſtitutum ab Eccleſia, & hoc per quãlibet gulam frangitur, quæ eſt peccatum mortale, inquantum hoc ieiunium includit illud, quod eſt neceſſarium ad actum virtutis abſtinentiæ.

Richardus, &cæ. Et capiendo ieiunium ſtrictè, pro abſtinentia à cibo & potu, triplex eſt ieiunium, vt notat Gabriel diſtinct. xvj. quæſt. iij. articul. j. libr. iiij. poſt Richardum, ſcilicet naturæ virtutis & Eccleſiæ. De ieiunio naturæ & Eccleſiæ copioſè videatur ibi Gabriel lectione decima canonis ſui. Ieiunium naturæ eſt abſtinentia cibi & potus integro die naturali. Hoc modo ieiunat, qui per vigintiquatuor horas à cibo & potu abſtinet: & tale ieiunium requiritur ad dignè ſuſcipiendum Euchariſtiam. Hoc modo ieiunium dicit puram priuationem, & per conſequens, nec eſt virtus, nec actus virtutis. Ieiunium virtutis eſt actus temperantiæ: & eſt refrænatio delectationum guſtus in cibo & potu, ſecundum regulam rectæ rationis, vel habitus ad hanc inclinans. Et ſic ieiunat, qui temperatè cibum & potum ſumit, ſecundum quod ratio recta dictat congruere habitudini perſonæ ſtatus & officij eius: non curando an ſemel vel pluries in die cibum ſumat: hoc modo ſemper ieiunandum eſt, quia nunquam in cibo & potu contra regulam rationis excedere licet. Ieiunium Eccleſiæ eſt abſtinentia à cibo & potu ſecundum regulam ab Eccleſia inſtitutam. Eſt autem regula ab Eccleſia inſtituta, quòd ieiunans præter cœnam nullum cibum ſumat: & per hoc ſoluit ieiunium quiſquis in die naturali plus quàm ſemel comedit. Ipſa autem vnica comeſtio cœna dicitur, quia refectio in diebus ieiuniorum fieri ſolet, ſecundum antiquum Eccleſiæ morem, poſt veſperas. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Et ieiuniorum Eccleſiæ quædam ſunt de præcepto, vt Quadrageſima tota, exceptis Dominicis diebus.

Et quatuor tempora. Item vigiliæ Apoſtolorum, præter vigilias Philippi & Iacobi, ac Ioannis Euangeliſtæ. Item vigilia natiuitatis Domini, & vigilia aſſumptionis glorioſæ Virginis Dominæ noſtræ. Vigilia omnium Sanctorum, ſancti Ioannis Baptiſtæ, & ſancti Laurentij, ſecundum Innocentium, & Doctores communiter. Item vigilia Pentecoſtes. Si tamen vigiliæ ieiunandæ cadunt in Dominicam, anticipantur quantum ad ieiunium in diem Sabbati. Vide Gabrielem allegantem ad hoc iura. Sunt & alia ieiunia non de præcepto, ſed de conſilio: vt Aduentus Domini. Item Rogationes. Item quarta & ſexta feria.

Gabriel, vbi ſuprà, fuſius ſcribit, iuribus id confirmans. Eſt autem ieiunium inſtitutum, vt corpus caſtigatum ſpiritui ſubiiciatur, & ad ſeruiendum ei ad ſpiritualia exercitia non deſtruatur. Vel ſecundum Richardum ad compreſſionem viciorum inſtitutum eſt ieiunium. Hinc Paludenſis: Finis ieiunij eſt carnem domare, & ſpiritum ad Deũ leuare, &cæt. Sunt autem tres cauſæ excuſantes aliquos à ieiunio Eccleſiæ, ſcilicet infirmitas, paupertas, labor: ſiue ſit infirmitas languoris (vt qui laborat morbo aliquo) ſiue ſit infirmitas ætatis, ſicut ſenes ſunt, & pueri: ſiue infirmitas cõditionis, ſicut minor valitudo perſonæ, propter conditionẽ ſexus vel alterius accidentis. Vnde Paludenſis: Prægnantes, inquit, & nutrices, ſi probabiliter timetur de periculo earum vel fœtus in vtero aut pueri ad vbera, non debent ieiunare. Idem dicemus de ſenibus & debilibus, &c. De his tribus cauſis copioſius diſſerit Gabr. notabili iiij. vbi ſuprà. Et inter cætera dicit, quod ſi tanta eſt abſtinentia, quod homo ab operibus vtilioribus impediatur, quamuis ad ea de neceſſitate non teneatur, indiſcretum eſt ieiunium, & ſi non ſit illicitum. Vnde Hieronymus dicit de conſecra. diſtinct. v. Rationabilis hominis dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, vel vigilias ſenſus integritati præfert. Ex quo ſequitur, ſi Doctor legens in ſcholis in Theologia quæ animæ ſalutem reſpicit: aut prædicans in publico populis, ſi per ieiunium impediretur quo minus poſſet prædicare aut legere, ſoluendum eſſet ab eo ieiunium, vt his vtilioribus vacare poſſet. Ieiunium autem ab Eccleſia præceptum, obligat ad culpam mortalem omnes fideles ipſum ſiue excuſatione legitima non ſeruantes. Et hoc abundè probat Gabriel artic. ij. concluſ. vnica, diſtin. xvj. qu. iij. li. iiij. Et hoc eſt de mente Alexã. de Ales parte iiij. qu. cij. ſancti Thomæ in quarto ſcripto diſtin. xv. qu. j. de ieiunio. Et ſecunda ſecũdæ qu. cxlvij.

quæ.cxlvij.arti.iij. Durandi & Paludenſis diſt.xv.Richar.de Media villa eadem diſtin. quart. arti.iij.qu.iij.& iiij.Ea cōmuniter omnes Theologi in hoc concordant.Similiter & Panorm.de obſeruatione ieiunij,cap.j.& ſequenti:& communiter omnes Summiſtæ.Dicitur ieiunium præceptum,quia ieiunium de conſilio non obligat,niſi fieret ex contemptu. Dicitur: omnes fideles, quia non obligat infideles, qui non ſunt Eccleſiæ membra: obligat autem omnia membra tam viua quàm mortua. Dicitur:ſine legitima excuſatione, quia habens cauſam iuſtā & rationabilem excuſautem eum,non peccat.

¶ IEIVNIVM ſoluitur tribus modis ſeu frangitur,ſcilicet ſæpius comedendo,cibo non conceſſo vtendo, vt eſt eſus carnium.In quo conſentiunt omnes Doctores,caſei quoque lactis, butyri,ouorū. Sed rigor ille eſt hodie relaxatus in multis locis,vt ſcribit Gab. Frangit & ieiunium præmaturo tempore manducādo.Et tempus comeſtionis, vt in Quadrageſima, eſt hora regularis poſt veſperas dictas, non tamē oportet veſperam diei expectare,ſed officij, vt, ſcilicet antequam celebretur officium veſpertinum, nō edatur,vt vult Petrus de Palude articul.iiij.diſti. xv. lib.quar.& eſt ſent entia Innocentij.In aliis ieiuniis, vt habet Gabriel,nulla hora eſt determinata in iure ad comedendum :ſequatur autem ieiunans patriæ morem,quem ſi non ſeruauerit,excepta rationabili cauſa,peccabit.Addendum eſt & hoc,quod ſeruitores nobilium(vt ſcribit Paludenſis)ſi guſtāt aliquid ad faciendum probam de toxico, vel coqui ad probandum cibum,quia non ſumunt per modum nutrimenti, nulla eſt fractio ieiunij,etiamſi deglutit.

Item ſi quis non propter ſamem , vel propter voluptatem, ſed timore, ne fortè deficiat præ inanitate: ficus aut puretam,aut aliquid huiuſmodi prælibaret per modum medicinæ, non frangeret ieiunium, vt vult Paludenſis. Licet enim infirmos quicquam ſumere cibi,ne infirmiores reddantur.Sunt qui ſuperſtitioſè ieiunant donec appareane ſtellæ in cœlo, &c. Illi præterea ieiunium frangunt potiſsimum, qui agunt in fraudem ieiunij. Agere verò in fraudem ieiunij is dicitur, qui manducat ea vel eo modo quo impedit finem inſtitutionis ieiunij. Eſt autē ieiunium inſtitutum, ſecundum ſanctum Thom. in quarto,& ſecunda ſecundæ,propter duo. Vnum afflictio corporis,ad ſatisfaciendum pro peccatis, & ad reprimendam concupiſcentiæ delectationem, quo caueatur à committendis.Qui ergo ſic ieiunat, vt ſuo ieiunio afflictionem corporis per famem penitus effugat, aut in nullo concupiſcentiā ſua delectatione fraudet,& hoc ex intentione, agit in fraudem ieiunij.Et qui idcirco manè comedunt, vt famē non ſentiant, aut tantùm ſe ingurgitant multitudine, aut delicatione ciborum, vt concupiſcentiæ per omnia ſatisfaciant,licèt tantùm ſemel comedant,in fraudem ieiunij cibum ſumunt. Gabriel,qui & caſus & dubia,ponit & diſſoluit.Et dubio vj.diſtincti. xvj. quæſt.iij.articul.iij.lib.iiij.de hoſpitibus & cauponibus dicit: Miniſtrantibus publicè cibos, quibus ieiunium præceptum ſoluitur eis, in quibus nulla apparet excuſatio legitima, non excuſantur à mortali, ſed velut peccato conſentientes, iudicantur obnoxij, id quod multis & diffuſè probat Gabriel, qui de ieiunio non pauca ſcribit. Addendum eſt & hoc quod ſcribit Gerſon in regulis moralibus, de Gula,quod ieiuniis Ecceleſiæ vel alteri abſtinentiæ nemo cum notabili & præcognito grauamine ſui corporis,& vſus rationis obligatur,ſecluſo ſcandalo. Nemo tamen leuiter ſibi fingat grauamina ex ieiunij abſtinentia, quoniam ex ipſa pauciores pereunt quàm ex gula. Pueri (vt idem inquit, & ſuprà tactum eſt) & ſenes, & prægnantes, & nutrices, & infirmi, & pauperes, non habentes vnde ſemel refici poſſunt, & laborantes non habentes alium ſtatum competentem, & itinerantes auctoritate Prælati, & alij conſuetudinem diocœſis, in qua ſunt inſequentes ab Eccleſiæ ieiuniis regulare ius excipit. Ieiunant autem diuerſis intentionibus homines (vt notat frater Oſvvaldus libr.iiij. Roſarij Theologiæ.) Guloſus, vt poſtea auidius comedat. Hypocrita, vt laudetur. Bonus, vt mereatur. Vnde Paludenſis diſtinct. xv. quæſt. iiij. lib. iiij. ait: Ieiunium aliud eſt ſpirituale, puta à vitiis abſtinere. Aliud naturale, ante cibum. Aliud morale, ſobriè ſumere. Et aliud ceremoniale, ſolùm ſemel ſumere.

¶ IEIVNIVM (vt inquit Iſidor.)eſt parſimonia victus, abſtinentiáque ciborum.

¶ IEIVNIVM ſecundum Goffredum & Hoſtien. de obſeruatione ieiun. eſt ſubſtractio prandij, & poſt cœnam cuiuſlibet cibi ſubtractio vſque in diem ſequentem. Addit Hoſtien. hoc eſt ſemel in die tantum hora congrua comedere. Paulus Corteſius dicit ieiunium libr. iij. ſentent. diſtinct. viij. eſſe cupiditatum carnificem, quo mens ad ſuperiorum rerum contemplationē efferatur, faciātque pro ſcelerum genere ſatis. Ex quo Senatus conſulto anniuerſariæ eſuriales feriæ edicuntur, quibus cupiditatum ardor referueſcat, & integra natura ſeruetur.

¶ IESVS idem eſt quod ſalus, cuius interpretatio eſt Saluator, vt ſcribit Gerſ. par. j.ſermone circūciſiōis & purificationis,qui & multa de hoc nomine ſcribit. De quo videatur & Gabriel in ſermone de Circunciſione Domini. Et hoc nomen Ieſus, ſi eſt nomen impoſitum perſonæ verbi ſubſiſtentis ſub vtraque natura, diuina & humana, vt ſcriptis reliquit Gab. diſt.vij.q. vnica, art. iij. dub.iiij.lib.iij.ſic nec quidditatiuè continetur ſub ly homo, nec ſub ly Deus, quia vltra quodlibet horum cōnotat. Nam ſuper ly homo naturam diuinam, ſuper ly Deus connotat naturam humanam. Si verò impoſitum eſt de ſuppoſito ſubſiſtente in natura humana, nō curando an etiam ſubſiſtat in natura diuina vel econuerſo, tunc eſt inferius primo modo huius ſpeciei homo, & non huius ſpeciei Deus. Secundo modo eſt inferius & indiuiduum huius termini Deus, & non huius termini homo, vt ſatis patet oculatè attendenti, inquit Gabriel vbi ſuprà. Et Ieſus ſecundum tria idiomata principalia, tria habet nomina, ſecūdum Iſidorum lib. vij. Ety. in græco dicitur Soter, in Hebræo Ieſus, in Latino Saluator. Vnde in veteri teſtamento tres Saluatores reperiuntur hoc nomine Ieſus vocari. Primus Ieſus, ſiue Ioſue ꝓpter potentiam præliorum. Secūdus Ieſus Sidrach, propter ſcientiam & doctrinam, qui compoſuit Eccleſiaſticum. Tertius Ieſus Ioſedech, propter bonitatem, qui fuit Sacerdos. Noſter autem Ieſus ſiue Saluator, ſaluauit his tribus modis, ſcilicet potentia, ſcientia & bonitate. Chriſtus ſimiliter tripliciter nominatur ſecundum Iſidor. In Græco enim dicitur Chriſtus, in Hebræo dicitur Meſſias, in Latino dicitur Vnctus. Vnde in veteri teſtamento, alij dicti ſunt Chriſti propter potentiam, ſicut Cyrus Rex

Perſarum

Perſatum, de quo Iſa. 45. Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro. Secundi dicti ſunt Chriſti propter ſcientiam, ſicut Prophetæ, de quibus Pſalm. Nolite tangere Chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Tertiò Chriſtus dictus eſt propter bonitatem, ſicut noſter Chriſtus, de quo Pſalm. Vnxit te Deus Deus tuus præ conſortibus tuis. Hæc Pelbartus libr. iij. Roſarij Theologiæ: de quo dicitur Lucæ 2. Ieſus proficiebat ætate & ſapientia, & gratia, apud Deum & homines: non ſolùm ſecundum apparentiam, ſed etiam ſecundum veritatem, vt ſcribit Gabriel diſtinct. xiiij. quæſti. vnica, artic. ij. concluſione iiij. libr. iij. Nam ex hoc arguit Ambr. libro de ſpiritu ſancto: In Chriſto eſſe alium ſenſum quàm diuinum, quia ſecundum aliquem ſenſum profecit, & nõ ſecundum diuinum: quæ probatio nihil valet, ſi tantum intelligitur de profectu ſecundùm apparentiã, quia ſic etiam ſecundum ſenſum diuinum profecit plura mirabilia diuinitatis opera ſucceſſu temporis oſtendendo. Sic etiam planè intelligitur verbum Apoſt. ad Hebr. 5. Didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam. Didicit enim experientiam, quod priùs nouerat per habitum. Ad hoc eſt illud B. Augu. lxxxiij. quæ. ix. contra Apollinariſtas. Euangelicæ narrant hiſtoriæ, quod factum eſt, & verum eſt: ideo verba Euangeliſtæ vera ſunt, vt exprimuntur: non ſic de aliis ſermonibus tropicis ſcripturæ. Et non videtur quod exponendus ſit ſecundum apparentiã tantùm profecit & gratia, & quamuis gratia non fuit augmentata, in ſe tamen verè profecit gratia, per gratiã continuè operando meritoriè, per quod profecit nõ quantum ad gratiæ augmentum, ſed per gratiã quantum ad meritũ ſibi vel aliis, quæ ſunt effectus gratiæ. Sic & profecit quantum ad profectũ ſapiẽtiæ, qui eſt cognitio. Nam profecit quantum ad cognitionẽ experimentalem, & ſi non quantum ad cognitionẽ habitualẽ verè ſcientificam. Gabr. hæc vbi ſuprà. Differunt autem illa nomina Ieſus & Chriſtus ſecundum Damaſ. lib. iij. ſen. Ieſus enim nominat hominẽ Deũ factum. Chriſtus verò Deum humanitati vnitũ. Hæc duo nomina Ieſus & Chriſtus frequenter in nouo teſtamento coniunguntur, quia vnum eorum, ſcilicet Ieſus exprimit eius Deitatẽ, interpretatur enim Saluator, & inquantum Deus ſpecialiter Saluator eſt, vt ſcribit Gerſ. par. ij. in expo. ij. ar. fidei. Et reliquum nomen, ſcilicet Chriſtus exprimit humanitatẽ, quia interpretatur vnctus, & inquantũ homo vnctus eſt præ conſortibus ſuis, &c. Et ſicut totus Ieſus Deus & homo dicitur nomen *Dei*, vt ſcribit Iacob. de Valen. in Pſalm. 8. & 18. Ita ſola humanitas prout eſt vnita verbo, dicitur vox. Et ratio eſt, quia ſicut nomen nihil aliud eſt, niſi verbũ voce, ita Ieſus Chriſtus nihil aliud eſt, niſi verbum incarnatum ſeu verbum habens humanitatẽ. Et ſicut totus Chriſtus verè dicitur nomẽ Dei, ita humanitas verbo vnita, dicitur vox *Dei*. Ad cuius vocẽ & præceptũ mirabilia fiebãt: de quo plura ibi ſcribit Epiſ. Chriſtopolitanus.

¶ IERARCHIA, vide ſuprà in litera H, ab eruditis enim in principio cum aſpiratione ſcribitur.

¶ IGNIS ſecundũ Theologos & etiã Philoſoph. videlicet Aug. ſuper Gen. Bedamq́; & Auicen. & alios, vt refert frater Pelbar. li. ij. Roſ. Theol. elemẽtum ignis eſt ſupremũ omnium elementorũ. Vnde & ignis ille purus vocatur quãdoque cœlũ, eò quòd immediatè ſit ſub cœlo, id eſt ſub ſphæra globi lunaris, quãdoq; autem vocatur ætheris nomine (eò ꝙ eſt ſupra aerẽ) ſuprema pars purior ac tranquillior aeris totũ aerẽ excedens. Nam quia mediũ ſapit naturã extremorũ ex v. Phyſi. ideo ab vtroque denominatur in medio exiſtẽs. Vnde & 2. Pet. 3. ſcribit: Cœli magno impetu tranſient. Gloſ. Cœli, id eſt ſuperior pars aeris. Sequitur: Et elementa calore ſoluentur, ſcilicet per ignem conflagrationis, quia mutabuntur à ſtatu in quo nũc ſunt: vbi ignem vocat cælum vel ſuperiorem partem aeris. Et ſic etiam canit Eccleſia de vtriſq;: Quẽ terra pontus æthera. col. ado. prædi. Et ſecundũ Dama. li. ij. ca. xij. Et etiam Auicen. de Med. li. ij. dicit: Ignis, inquit, eſt corpus ſimplex, cuius naturalis locus exiſtit ſuper omnes elementarias partes, quæ eſt cõcaua ſuperficies cæli, eius natura calida eſt & ſicca. Ille ignis ſecundũ Ariſt. eſt puriſſimus, adeò quod ſtupam ibi non conſumeret, ſi apponeretur: nec etiã lucet in ſua ſphęra, quia ſic tegeret corpora cæleſtia: nec viſibilis eſt, quia ſaltem nocte ardoris eius videretur lux, ſed tãtum videtur dũ eſt in materia aliena, ſcilicet circa nos, nec miſcetur alienæ materiæ, prout eſt in ſua puritate naturæ. Cùm autẽ vrẽdo cõſumit, hoc, inquit, non ineſt ei ſecundũ ignis eſſentiã, ſed per accidẽs, vt dicit idem Ariſtot. lib. iij. de cœlo & mundo, & ſine materia extra ſuam ſphæram non poteſt eſſe: & quãtò in materia groſſiori fuerit, tantò fortius vrit. Vnde in ferro fortius vrit quàm in carbone, & in carbone fortius quàm in ſtipula vel ſtupa.

Nam ignis in materia terrea carbo eſt, in materia aerea flamma eſt, in materia verò propria, id eſt pura quaſi lux in ſe clara eſt, non habens reſpectum ad aliud vnde naturam trahat. Et talis ignis eſt in propria regione vel ſphæra ſua, vbi clarus eſt in ſe calor: licèt non habeat lucem, vt idem Ariſtot. vult de natura rerum. Et ſecundum varios effectus quos facit ignis, variè ſumitur in ſcriptura. Nam deſtruit, conſumit, emollit, reſtringit, conſolidat, accendit, lætificat, clarificat. Sicut quandoque in ſcriptura ſignificat charitatem, modò prauam concupiſcentiã carnalẽ vel mundialẽ, modò tribulationes, modò virtutes, modò vitia, modò Deum, modò infernũ, ſecundum Hugo. Victorium, id quod & latiùs declarat Pelbar. li. ij. Roſar. Theol. in dictione *Ignis*. §. iij. Et quamuis multiplex ſit ignis, Bonauen. tamen ponit in triplici differentia di. vlt. ar. ij. q. j. li. iiij. Eſt enim ignis purus, vt eſt in propria materia. Et eſt ignis incorporatus, vt eſt in materia aliena, vt in terra vel aere. Et eſt ignis carbo, ignis flamma, ignis in vſu humano. Et eſt ignis non tantum incorporatus, ſed etiam permixtus, vt ignis ſulphureus & fumoſus, & talis eſt tenebroſus, & iſte eſt in inferno. Eſt & ignis conflagrationis, qui in iudicio apparebit per mundũ. Alius eſt ignis fulguris expreſſi de nubibus. Alius qui de terra per vertices montium eructat. Alius eſt ignis violentus ſicut de ſilice, vel de lignis excuſſus per violentiam, ſed non ex omnibus lignis ſecundũ Senec. ſed ex lauro, & hedera, & moro, & aliis in hunc vſum paſtoribus notis: ſic eſt multiplex diuerſitas ignis.

De igne infernali. Iſte ignis vrit, & non comburit, vel conſumit, quia pabulum non requirit, vt inquit Bonauen. diſtin. xliiij. art. iij. quæ. j. libr. iiij. Infert paſſionem & non mortem. Iſte ignis (vt dicit Thomas Argentin.) agit in ſpiritum damnatum, ſicut diuinæ voluntatis inſtrumentum. Vnde Scotus ait: Ignis eſt inſtrumentum Dei cruciando. Affliguntur autem dæmones ab iſto igne, vt ſcribit Palud. di. xliiij. quæſt. vij. libr. iiij. per quandam ſimilitudinem & adaptionem. Animæ verò damnatorũ per veram triſtitiam,

quam con

quam concipiunt de hoc, quod ſciunt ſe reſumptis
corporalibus in illo igne æternaliter cruciandos. Or
diuatut nan.que iſte ignis in inferno corporeus ad
reprobos cruciandum. Et quamuis Deus poſſet, ſi
vellet, eos punire pœna ſpirituali tantum tamẽ con-
gruè voluit eos punire pœna ſpirituali & corpora-
li, vt (ſicut dicit Iſido. lib. j. de ſum. bono. cap. xxix.)
qui mente tractauerunt quod corpore perfecerunt,
ſimul & anima puniantur & corpore. Quod non eſt
ſic intelligendum (inquit Richar. diſtin. xliiij. qu. iij.
artic. ij libr. iiij.) vt pœna corporalis ignis ſe non ex-
tendat ad animam, etiam immediatè, cùm modò
animæ reprobæ illo igne crucientur, & dæmones,
qui ſunt ſpiritus, ſic illo igne poſt iudicium crucia-
buntur: ſed quia pœna ſpiritualis redundabit in cor-
pus, & pœna corporis in animam. Hæc Richardus.
Et ille ignis gehennæ quantum ad illud quod in eo
de eſſentia ignis eſt, eiuſdem ſpeciei eſt cum igne
elementari. Materia tamen quo ad diſpoſitionem,
videtur diuerſa, ratione cuius cõpetit diuerſa actio,
quæ igni elementari non conuenit. De quo vide
eundem Richardum quæſt. iiij. vbi ſuprà. Eſtque
ignis ille perpetuus, vt idem dicit quæſt. v. & hoc
erit, vt ibi dicit, per potẽtiam ſupernaturalem. Sicut
enim per virtutem ſupernaturalem affligit ſpiritum,
ſic per virtutem ſupernaturalem eius duratio per-
petuabitur: hoc exigente ordine diuinæ iuſtitiæ.
Nec corpora damnatorum conſumentur per illum
ignem, vt idem ſcribit quæſt. vij. & quæſt. ix. dicit
quod ignis infernalis non obſtante quod ſit corpo-
reus, ſpiritus ſeparatos affligit, inquantum eſt di-
uinæ iuſtitiæ inſtrumentum, quia eos affligit affli-
ctione ad quam diſponit virtus naturalis illius i-
gnis: nec tamen qualemcunque afflictionem poteſt
cauſare in illis ſpiritibus, niſi in virtute increatæ iu-
ſtitiæ principaliter illos ſpiritus punientis, mouen-
tis, & dirigentis illum ignem ad illorum ſpirituum
cruciatum. De quo latiùs ibidem Richard. Et cer-
tum eſt (vt dicit) punitio reproborum cùm ſit iu-
ſta, iuſtitiam imitatur æternam, & exemplar ſuum
habet in mente diuina. Et non tantùm damnati af-
fliguntur ab igne, vt idem ait quæſt. x. vbi ſuprà, ſed
etiam ab aliis elementis, imò etiam à corporum
cœleſtium influentia. Iuſtum enim eſt, vt quia rebel-
les fuerunt creatori, quod omnis creatura contra-
rictur eis in vltione: iuxta illud Sapien. 5. Armabit
creaturam ad vltionem inimicorum, &c. Et paulò
pòſt ſubdit: Et quia ignis eſt magis actiuus quàm a-
qua, ideo ſub nomine ignis Dominus comprehen-
dit omnem pœnam quam à rebus corporeis patien-
tur: vt cùm dicit Matth. 25. Ite maledicti in ignem
æternum. De iſto igne ita ſcribit Paulus Corteſius
libr. iiij. ſuarum ſententiarum diſtinct. xj. Tutius, ait,
dicendum erit vindicem illum ignem in aliena ma-
teria conſiſtere, vſque ſupra progredientem natu-
ram æternum futurum. Et paulò ſuprà: Nos explo-
ſis ſententiis multò verius dicimus ignis eſſe ſpi-
ritui, tanquam loco collocatum copulari: at quãtus
funeſtus ille ignis Dei inſtrumentum dicitur, infi-
tum illi eſſe affirmamus, ſpiritum quodammodo
nexum continere, ob eamque cauſam ignem, qui
ſit nequiſſimorum hominum corpora exuſturus,
corporeum eſſe debere cenſemus: quandoquidem
corpori nulla pœna msgis quàm corporea con-
gruat. Hæc Corteſius. Thomas Argentinus ſcribit,
quod ille ignis infernalis dicitur corporalis, conſide
rando, ſecundum ſe, & in propria ſua ſubſtantia, ſed
quantum ad paſſionem quam infligit his, qui ex or-
dine diuinæ iuſtitiæ ſuæ actioni ſubiiciuntur: & ſic
dicitur ſpiritualis, quia vt communiter dicitur, hu-
iuſmodi paſſionem non infert actione reali, ſed in-
tentione naturali. Et iſte ignis infernalis habet ma-
teriam ſtabilem, ita quod non indiget nouo cibo,
ſeu fomento, ſicut ignis qui eſt apud nos. Teſtatur
& ignem infernalem eſſe corporeum Auguſtinus,
cùm ait: Gehenna iſta quæ ſtagnum ignis & ſul-
phuris dicta eſt, corporeus eſt ignis. Et Gregorius
in libro dialog. ait: Ignem gehennæ corporeum eſſe
non ambigo: iſtæ tamen flammæ non lucent, quia
totaliter fumo ſulphureo ſunt obtenebratæ & de-
nigratæ: propter quod ſecundum Iſidor. in libro
Etymol. Infernus dicitur quaſi intus furnus, id eſt
niger. Et ignis inferni (vt ait Thomas de Argẽ.) tene
tur in medio terræ ex diuina ordinatione, ſeu ſecun-
dum ordinem diuinæ iuſtitiæ Et quamuis igni natu-
raliter conueniat ferri ſurſum, tamen ſine aliqua vio
lentia per cauſam ſuperiorem poteſt in terra perpe
tuò detineri.

¶ Ignis Purgatorius dicitur per quem purgantur ani
mæ in charitate deceſſæ, habentes aliquid piabile,
propter quod ſatisfacere oportet ſummo Iudici.
Et vt ſcribit Brulefer di. xxj. quæſt. iiij. libr. iiij. Ignis
Purgatorius, & licèt Auguſtinus viſus fuerit dubi-
tare, alij tamen Doctores auferunt nobis dubita-
tionem, quoniam hoc cognouerunt multiplici ra-
tione, vt Gregorius in iiij. dialog & Iſidorus, & com-
muniter tenent Doctores noſtri temporis ignem
Purgatorium eſſe materialem, qui eſt caliđiſſimus,
& obſcuriſſimus. Vnde idem ignis comburit exiſten
tes in Inferno & Purgatorio: de quo Richardus di-
ſtinct. xliiij artic. ij quæſt. x. libr. iiij. ſic habet: Quia
autem illi qui ſunt in Purgatorio puniuntur, vt pur-
gentur, & ignis habet naturam purgatiuam, ideo vi-
detur aliquibus, quod animæ in Purgatorio à nullo
alio elemento, niſi ab igne puniuntur. Et Thomas
Argentinẽ. diſtinct. xliiij. libr. iiij. ſcribit ſequendo
communiorem opinionem de igne Purgatorio di-
cit, quod talis ignis eſt pars prædicti ignis inferna-
lis, & iſtud videtur eſſe intentio beati Gregorij in
libro dialog. vbi ait, quod idem iguis eſt Interni &
Purgatorij, quia ſicut ſub eodem igne aurum ru-
tilat & palea fumat: ſic ſub eodem igne peccator
crematur, & electus purgatur. Et quamuis iſtud
ſit verum de lege communi, tamen de diuina diſpen
ſatione ſpeciali quandoque contingit oppoſi-
tum, ita quod quibuſdam locis quidam purgan-
tur: vt & latiùs declarat Thomas poſt Gregorium.
Habent autem animæ in Purgatorio cum afflictio-
ne ſolatium, vt ſcribit Gerſon parte iij. tractat. iij.
de canticis, & ſolatium ex certa ſpe beatitudinis ex
Eccleſiæ generali ſubſidiis, & piis amicorum ſuf-
fragiis. Et quia charitas in eis congaudet veritati
correctionis. Hæc Cancellarius. Idem Gerſon
parte iiij. ſerm. pro defunctis dicit, quod de com-
muni curſu Purgatorium eſſe in quadam parte In-
ferni prope limbum, in quo fuerunt antiquæ le-
gis patres. Ibique eſt pœna multò aſperior & du-
rior, quàm quæconque pœna quæ poſſit eſſe in hoc
mundo: & ibi affliguntur animæ plus vel minus,
ſecundum quod magis vel minus punitionem me-
ruerunt, & ſecundum quod magis vel minus ora-
tur pro eis. Interdum per ſpecialem Dei diſpen-
ſationem animæ purgantur in certis quibuſdam lo-
cis, & in certis huius mundi ſpaciis, in quibus fe-

fecerunt

cerunt peccata, vt ibidem dicit Gerſon affluens & locuples Theologus. Hugo Victorius, vt eum refert Paulus Corteſius libro iiij. ſuarum ſententiarum, diſtinc. iij. negat illum certum expiatorem eſſe, locum affirmans iiſdé locis mulctari manes, quibus ſit culpa contracta, &c.

¶ Ignis conflagrationis, qui ante iudicium veniet, & durat poſt iudicium, ſecundum Doctores, mundum multis malis & vitiis infectum, purgabit: qui ſecundum Bedam aſcendet ad tantam altitudiné, ad quã tam aſcenderunt aquæ diluuij, vt purget aerem infectum per fumum ſacrificiorũ ipſis idolis immolatorum, vel tantum aſcendet ille ignis (vt dicit ſanctus Bonauentura diſt. xlvij. par. ij. quæſt. iij. lib. iiij.) quãtum durant corpora conſumptibilia & paſsibilia. Quod autem mundus purgabitur iſto igne, & renouabitur circa tempus iudicij, magis tenetur hoc auctoritate ſcripturæ, & ſanctorum, quàm ratione. Et ſi perſuaſiones ponat Petrus Paludenſis diſtin. xlvij. lib. iiij. quem vide. Purgantur autem iſtæ mundi partes, quæ maculatæ ſunt peccato. Eritque iſte ignis eiuſdem ſpeciei ſeu naturæ cum igne iſto elementari, qui nunc eſt in mundo, vt ſentiunt Doctores: ſicut aqua diluuij tempore Noe, fuit eiuſdem ſpeciei cũ aqua elementari, quæ nobiſcum eſt. Hinc dicit Auguſtinus xx. de Ciuitate Dei. Figura huiuſmodi, mundanorum ignium conflagratione peribit, ſicut factũ fuit aquarum inundatione diluuiũ. Sed motus huius ignis non conuenit illi naturaliter, ſed vt inſtrumentum diuinæ voluntatis. Illum autem ignem dupliciter conſiderare poſſumus. Vno modo, vt vrit corpora, quibus applicatur, & hoc ſibi conuenit naturaliter ſicut alteri igni corporibus applicato. Alio modo, vt ſpecialiter agit in talia corpora, quæ erũt maculata per peccata, & hoc conuenit ſibi per ſupernaturalem virtutem mouentem ipſum ignem, tanquã ſuum inſtrumentum, & in hoc nõ cõuenit cum aliis ignibus, nec tamen propter huiuſmodi ſupernaturalem virtutem iſte ignis diſtinguitur ſpecie vel genere ab aliis ignibus, quia talis diſtinctio eſt à principio eſſentiali & intrinſeco. Hæc autem virtus ſupernaturalis, nec eſt intrinſeca, nec eſſentialis ipſi igni, quia iſta virtus vel eſt voluntas diuina immediatè, vel eſt virtus Angelica applicãs hunc ignem talibus locis, quibus Deo placet ipſum applicari. Thomas de Argentina diſtin. xlvij. lib. iiij. concluſione ſecunda. Vide & latiùs Bonauent. quæſt. j. & ſequentibus, vbi ſuprà. Et ille ignis incipit ante iudicium: dicitur enim in Pſam. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Et ſequitur iudiciũ, quia prolata ſententia contra impios, Chriſto dictãte: Ite maledicti in ignem æternũ, &c. Tunc iſte ignis tanquam inſtrumentum executiuum ſententiæ Iudicis à propinquioribus locis circunſtantibus concurrens, inuoluet omnes impios, & cum impetu vehementi deſcendet cum ipſis in infernum: vnde tũc implebitur verbum Domini, quo ait Deuterono. 32. Ignis ſuccẽſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſsima. Longior eſt Thomas Argentinenſis concluſione tertia, vbi ſuprà. Vide & Richardum diſtinct. xlvij. artic. ij. quæſtio. iiij. libr. iiij. & alios. Quos purget & cruciabit ille ignis. & quæſtio. v. & vj. vbi ſuprà. Addendum eſt & illud quod habet ſanctus Bonauentura diſtinct. xlvij. quæſt. vltima, libr. iiij. poteſt dici ſicut ſuper illud Malachiæ: Purgabit filios Leui: dicit Gloſſa: Duos ignes legimus futuros. Vnum qui purgabit electos, & præcedet iudicium. Alterum qui reprobos cruciabit: ſecundum hanc Gloſſam, inquit Bonauentura, dicendum, quod ſi dicantur duo ignes, quantum ad ſubſtantiam, ſiue duo ratione duorum effectuum, dicendus eſt futurus ignis, ad elementorum probationem, quod debet vniuſcuiuſque opus probari & purgari in igne, vt totaliter ſiſtantur mundati in conſpectu Dei. Et hic præcedet faciem Iudicis, & purgando amicos, & inflammabit in circuitu inimicos. Eſt etiam ignis futurus ad purgationem mundi, & purgabit, & deinde reprobos cruciabit. Bonauentura. Aſtipulatur Paulus Corteſius libr. iiij. ſuarum ſententiarum, di. vij. cùm ait: Nos prorſus intelligi volumus duplex eſſe ignis futuris genus, Vnũ quod vi naturæ nitatur. Alterũ qđ quatinus iuris dicundi tempus anteceſſerit: Dei inſtrumento ſit in vindicando vſurum. Nam id quatinus ſit inſtrumentum futurum diſsimillimo iure vſurum eſſe volumus. Si quidem ſontes vltoris ignis natura plectentur. Probi autem quibus nihil ſit expiabile concretum ſine dolore ad buſtum agentur. Iſte inſuper ignis, vt habent Palud. Tho. Argentin. & Richard. & alij, non peruenit ad Paradiſum, nec ad cœlum, quia nihil ibi purgabile inuenitur, vel quia nec locus tam citò inficitur peccato, ſi ſemel vel bis ſolũ in eo peccatum: ſicut quis vno tactu leproſi non leproſus efficitur, ſic Paradiſus, quia in eo ſemel tantũ parentes peccauerunt, non eſt infecta: nec cœlum propter peccatum malorum angelorum, ideo non purgabitur igne. Multa alia de iſto igne conflagrationis ſcribunt Doctores. Et dicit Richardus: Poſt iudiciũ non erit ignis niſi in ſphæra ſua, vbi eſt purus, & in inferno vbi eſt turbidus & fumoſus, &c. Vide & alios.

¶ Ignorantia ſecundum Doctores Theologiæ & canoniſtas, quædã eſt bona, quia ignorantur ea quæ eſſent occaſio peccati, vt Necromantica ſcientia, & huiuſmodi, quæ melius eſt neſcire quã ſcire ſecũdum Aug. diſtin. xxxviij. cap. quamuis. Quædam eſt mala, qua quis ignorat quę ſcire expedit, & deberet. Et hæc eſt multiplex. Alia iuris, alia facti: de quibus ſtatim dicetur. Eſt & ignorantia quædam indifferẽs (vt ſcribit frater Pelbartus li. ij. Roſarij Theologiæ, in dictione peccatum. §. x.) ſcilicet quæ nec eſt bona nec mala ſimpliciter, qua quis ignorat ea quæ non tenetur ſcire, nec ſibi expedit, quia talia nõ ſunt ſibi neceſſaria ſcire ad ſalutem, nec nocet ignorare. Quę autem, ſunt neceſſaria ſcire ad ſalutem? dicit Thom. prima ſecundæ quæſt. lxxvj. quòd omnes fideles tenentur ſcire ea, quæ ſunt fidei, & vniuerſalia iuris præcepta, vt ſunt articuli fidei, & confiteri & communicare ſemel in anno, de quo ſuprà diximus. Et quilibet debet ſcire quæ ad ſuum officium pertinẽt: ſicut Prælatus plus debet ſcire quàm ſubditus. Vnde Gerſon par. prima, tract. de proteſtatione circa materiã fidei, cõtra hæreſes diuerſas, conſiderat. vj. ponit hanc regulam: quod nullus quæ ſunt officij ſui permittitur ignorare. Quæ regula reſpicit (vt ait) nedum Prælatos maiores, aut Principes ſuperiores, ſed minores & inferiores in vtroque ſtatu clericali: vt ſunt Curati & Confeſſores pœnitẽtiæ, & in ſtatu laicali, vt Præpoſiti, Balini, &c. Gerſon.

¶ Ignorantia multipliciter poteſt diſtingui, vt notat Dominus Prępoſitus Gabriel diſtin. xxij. qu. ij. libr. ij. Primò ſecundum oppoſitionem ad ſcientiam, & ſic capitur tripliciter, ſcilicet poſitiuè. Et dupliciter, Negatiuè. Poſitiuè idem eſt quod error, id eſt aſſenſus falſi vel diſſenſus veri. Ignorat enim

quiſ

quiſquis errat falſom credendo, aut veto diſſentiendo. Sic ignarus eſt errans. Ignorantia eſt error in anima. Et errare ſecundum Auguſtinum in Euchiridion cap. xvj. nihil aliud eſt quàm verum putare, quod ſalſum eſt, falſumq́; quod verum eſt, vel certum habere pro incerto. Incertum verò pro certo ſiue ſalſum ſit ſiue verum. Et hanc ignorantiam poſitiuam quidam vocant ignorantiam prauæ diſpoſitionis, pro eo quod ponit diſpoſitionem malam, ſcilicet errorem ignorantiæ. Alij clarius nominant ignoranriam erroneam. Negatiuè dupliciter accipitur, vel vt includit negationem infinitantem, vt, ſcilicet ſimpliciter negat ſcientiam in ſubiecto, ſiue apto nato, ſiue oon nato ſcite. Sic infans dicitur ignorans, imò ſic lapis eſt ignotans, quia nō ſciens. Alio modo accipitur, vt includit negationem priuantem, ſcilicet quæ negat ſciētiam in ſubiecto apto nato. Negatio enim priuatiua, non ſolùm priuat qualitatem à ſubiecto, ſed cum hoc ponit aptitudinem ad ipſam. Vt cæcus dicitur non videns, natus tamen videre. Negatio autem infinitans totum negat. Et ſic ſola rationalis creatura dicitur ignorās pro tempore quo apta nata eſt ſcite. Sic infantes non ſunt ignari nec creatura inſenſibilis. Primo modo opponitur ſcientiæ contrariæ. Secundo modo contradictoriæ. Tertio modo priuatiuæ. Et quolibet prædictorum modorum ignorantia accepta, poteſt diſtingui in ordine ad obiectū, id eſt ad id quod ignoratur, & tunc diſtinguitur in ignotantiam iuris & facti.

¶Ignorantia iuris (vt ſcribit Gabriel vbi ſuprà, & diſtinct. vj. quæſt. ij. art. iij. dub. viij. libr. iiij.) poteſt diſtingui ſecūdum diſtinctionem iurium, quorum aliquod eſt naturale, aliud diuinum, aliud humanum ſiue poſitiuum. Er illud vel eſt canonicum vel legale. Et ſic quædam eſt ignotantia iuris neceſſarij ad ſalutem: & eſt ignorantia iuris non neceſſarij ad ſalutem. Cognitio verò iuris neceſſarij ad ſalutem nō eadem eſt apud omnes, ſed variatur ſecundum diuerſos hominum ſtatus, quia quædam ſunt neceſſaria ſciri Prælato, quæ non ſunt neceſſaria ſciri ſimplici ſubdito: de quo aliàs dictum eſt.

¶Ignorantia ſacti etiam diſtinguitur, quia quædam eſt ſacti in ſe, quędam eſt ignorantia circunſtantiæ, quædam eſt ignorātia ſequelæ ad ſactum. Exempla ſunt manifeſta. Et ignorantia ſacti dupliciter poteſt contingere (vt refert Gerſon parte ij. de natura & qualitate conſcientiæ) aut, ſcilicet adhibita diligentia: & hæc excuſat à toto, ſicut patet de concubitu Iacob cum Lia primogenita filia Laban, quem concubitum talis ignorantia excuſauit. Aut talis ignorantia ſacti contingit non adhibita debita diligentia, & hæc excuſat à tanto, ſed non à toto: vt patet de ſacto Lamech dum occidit Cain, cùm tamen feram putaret occidere. Quod factum talis ignorantia nō excuſat à toto, ſed bene à tanto. Hæc Gerſon poſt Magiſtrum.

¶Ignorantia tertio modo diſtinguitur in ordine ad voluntatem tanquam ad cauſam. Et ſic ignorantiarum quædam eſt affectata, quædam craſſa & ſupina, & inuincibilis. Et has Magiſter ponit diſtin. xxij. lib. ij. tamen ſub aliis verbis.

¶Ignorantia affectata eſt, qua voluntas vult neſcire, ſiue vult ſcire actu poſitiuo, ſicut de quibuſdā dicitur: Noluit intelligere, vt bene ageret. Et alibi: Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus. Iob 22. Illa ignorantia (vt ſcribit Gerſon parte ij. de natura & qualitate conſcientiæ) duobus modis contingere poteſt, directè & indirectè. Directè, quādo actus voluntatis fertur in ipſam ignorantiam, ſicut cùm aliquis vult ignorare vt excuſaſationem peccati habeat, vel vt à peccando non retrahatur. Indirectè verò iterum dupliciter contingere poteſt. Vno modo cùm aliquis actu non conſiderat quod conſiderare debet & poteſt. Et hæc dicitur ignorantia malæ electionis vel ex paſſione aliqua, vel ex malo habitu proueniens. Alio modo cùm aliquis notitiam quam de aliquibus deberet habere, non curat adquirere, & ſecundum huoc modum ignorantia vniuerſalium iuris quæ quis ſcire tenetur, voluntaria dicitur quaſi per negligentiam proueniens. Cùm enim non niſi propter negligentiam habeatur, voluntariè haberi videtur. Gerſon.

¶Ignorantia craſſa & ſupina (vt ſcribit Gab. di. xxij. q. ij. lib. ij. ar. j.) eſt ignorantia quæ conſequitur negligentiam inquirendi ſcienda, quæ quidem non affectatur, nec volita eſt nec placet, ſed tamen tolli poſſet ſi diligens cura inquirendi & proficiendi adeſſet, quæ dicitur craſſa, quia cauſatur ex deſidia & pigritia laborandi ad adquiſitionem ſciendi, quæ freqoenter adhæret craſſis, & pinguibus hominibus. Et dicitur ſapientia, quia eſt mentium ad inferiora ac terrena declinatarum, nō potentium (verius non volentium) ad ſuperiora, æterna & ſalutaria ſe erigere. De quibus dicitur: Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt. Hier. 4. De quo videatur & Gabriel ſermone j. in Cœna Domini.

¶Ignorantia inuincibilis eſt quę manet poſt omnem diligentiam poſſibilem & debitam, & excuſat à peccato. Et dicitur inuincibilia (vt dicit Gabriel vbi ſuprà) non quin ſimpliciter poſſit vinci, ſed quæ manet poſtquam homo fecit omnia ad quæ tenetur pro eius expulſione. Sicut inuincibilis dicitur illa qua parochianus aliquis ignorat ieiunium certo die obſeruandum, pro eo quod ſuus plebanus vel paſtor pronunciauit die & hora qua pronunciari ſolet, quo tamen parochianus ille præſens fuit diligenter auſcultans iotimando, licèt ſimpliciter illa ignorantia vinci potuit, quia tamen fecit quod debuit intrando Eccleſiam, audiendo ſermonem, & auſcultando diligenter, dicitur illi inuincibilis. Hæc ignorantia inuincibilis, vt ſcribit Gerſon parte ij. de natura & qualitate conſcientiæ ſub duplici qualitate reperitur. Vna innata, alia incidēs. Innata omnino excuſat, & à tanto & à toto, vt in infantibus & à natura inſenſatis. Incidens verò iterum duplex eſt ſecundum quod dupliciter contingere poteſt. Vna namque incidit ſine culpa, vt quando gratia exempli homo dando operam rei licitæ efficitur furioſus, & hæc quando totaliter ligat ſeu impedit rationem ſeu vſum rationis, excuſat à toto, aliàs non. Alia verò incidit ex culpa, vt quando homo præſtitit cauſam ſuæ ignorantiæ, & tunc ſecundum aliquos, ſi talis ignorantia rationem ſeu vſum rationis omnino ligat ſeu impedit, tunc peccatum quod ſequitur, excuſat, vt gratia exempli. Cum furioſus qui per ſuam culpam incidit in furiam, ex vi illius furiæ occidit hominē, talis enim non peccat, quia vt animal brutum in ſolo impetu mouetur, & non ratione. Alij aliter ſentiunt qui dicunt, quòd talis ignorantia non excuſat à toto, ſed bene à tanto. Vnde in caſu præcedenti talis furioſus minus peccat quàm ſi furioſus non eſſet, peccat tamen. Prima opi

nio (inquit Gerſ.) probabilitet videtur, propter dubium tamen talibus ſi ſanentur debet ſecundum canones pœnitentia iniungi, vt dicit Gerſon. Vide eundem lectio.ij.de vita ſpirituali animæ.

¶ IGNORANTIA quarto modo diſtinguitur in ordine ad actum peccati, vt ſcribit Gabr. vbi ſuprà, & ſic eſt aliqua præcedens peccatum, aliqua cócomitans, aliqua ſequens. Præcedens, quando ſi ſciret peccás, non peccaret, & talis ignorantia eſt cauſa vel diſpoſitio ad peccati actum, pro quanto ſine ea non fieret, licèt ipſa ignorantia non ſit volita. Concomitans eſt dum quis peccando aliqua ignorat, quæ nec ſunt cauſa nec effectus peccati: vt ſi quis peccans in die dominico, neſciens eſſe diem Dominicam, qui tamen ſi ſciret propter hoc non haberet ſe aliter ad peccatum, ita quod non minus peccaret. Sequens eſt quæ eſt pœna & effectus peccati, vt ignorantia quæ conſequitur ebrietatem, vt in Loth cognoſcente filias. Vel vt dicit S. Thom. in ſecunda ſecundæ. qu.vj.art.viij. quæ eſt volita formaliter vt affectata, vel virtualiter, vt ſupina, De Loth verò dicunt ſancti, & Bonauen. diſtinctione xxij.libro ij. eum fuiſſe culpabilem, licèt ex alia parte dicunt eum fuiſſe aliquatenus excuſabilem. Vide eum latiùs ibi. Ex quo patet quod Loth, non omnino excuſatur à culpa inceſtus, cùm cognouit filias ſuas. Vide latiùs de hoc Bonauenturam quæſt.iij.in fine vbi ſuprà.

¶ AGERE ex ignorantia & agere ignorando vel ignoranter differunt (vt ſcribit Gab. diſtinction.xxij. quæſtione ij. libro ij.) Nam agere ex ignorantia eſt ignorantiam eſſe cauſam vel diſpoſitionem ad huiuſmodi actum, puta quando agens non ageret ſi non ignoraret, vt quis in ſexta feria comederet carnes, ignorans eſſe ſextam feriam, non comeſturus ſi ſciret. Sed agere ignorando eſt dum ignorantia habet ſe vt contingenter ad operationem, ita quod propter eam agens nec agit, nec ab actione ceſſat, ſuo modo aliud eſt peccare ex ignorantia, & peccare ignorando. Et ignorantia aliqua excuſat pro quanto minor eſt contemptus voluntatis & receſſus eius à regula ſua, &c. Quæ autem ignorantia excuſat & quæ non conſulito de hoc S. Bonauen. diſtinctione xxij. quæſtione vltima, libro ij. & Gabr. vbi ſuprà. Omnis autem ignorantia (inquit Bonauen.) aliquo modo excuſat peccatum. Et ratio huius eſt, quia minuit de ratione voluntarij, minuit etiam de ratione cótéptus: cæteris enim paribus magis contemnit qui peccat ex induſtria, quàm qui ignoranter peccat. Et iterum cùm voluntarium includat in ſe cognitionem, quod priuat cognitioné, priuat de ratione volútarij, quia ergo peccatum menſuratur ſecundum quantitatem libidinis & contemptus & ignorantia, diminuit de ratione horum generaliter, verum eſt quod omnis ignorantia inquantum huiuſmodi excuſat peccatum, & ſi tanta ſit quod priuet omnino rationem voluntarij & rationem contemptus, excuſat à toto: ſi verò non omnino priuet, excuſat à tanto. Excuſare à toto ſecundum Gabrielem, quando actus non imputatur ad peccatum. Excuſare à tanto, quádo propter tale non tollitur ſimpliciter ratio peccati, ſed tamen propter ipſum actus peccati non imputatur ad tantam pœnam, quantum imputaretur illo excuſante non exiſtente. Ex hoc patet in genere quando ignorantia actum excuſat à peccato ſimpliciter, id eſt in toto vel à tanto. Si enim ignorantia ſimpliciter tollit voluntarium, ſimpliciter excuſat à totó. Si autem non omnino priuat, ſed aliquantulum minuit voluntarium, non excuſat à toto, ſed à tanto, hoc eſt: non tollit rationem peccati, ſed rationem alicuius gradus grauitatis qui peccato ineſſet ſi ignorantia non accidiſſet. Ignorantia autem affectata magis aggrauat peccatum quàm excuſat. Vide latiùs Gabrielem & Bonauentur. & infrà. Sed ignorantia inuincibilis (inquit Gabriel articul. ij. vbi ſuprà) præcedens voluntatis actum, ſiue poſitiua, ſiue negatiua, ſiue iuris ſiue facti, ſimpliciter excuſat à peccato, non ſolum in tanto, ſed in toto. Nemo enim faciens omnia & eorum nihil omittens ad quæ tenetur, peccat, & qui facit quod debet, non peccat. Sed ignorantia craſſa præcedens eorum, quæ homo ſcire tenetur non excuſat actum voluntatis à peccato ſimpliciter & in toto, ſed aliquantulum & in tanto quia ſic agens actum aliàs difformem, agit contra legem quę præcipit inquirere quę recta ſunt. Vnde 1. Cor. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. Et ad Ephe.5. Nolite fieri imprudentes ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei. Patet ſecundum, quia propter ignorátiam huiuſmodi minor eſt contemptus, ergo minus graue peccatum. Talis etiam ignorantia non excuſat peccantem, vt in inferno non ardeat, ſed fortè vt minus ardeat. Vide latiùs Gabrielem & Magiſtrum in textu diſtinctione xxij. libro ij. Sed ignorátia affectata præcedens eorum quæ homo ſcire tenetur, peccatum aggrauat atque auget, quia volés ignorare legem per quam retrahi poſſet à peccato, magis contemnit, ergo grauius peccat. Et dicitur præcedens, quia ignorantia quæ concomitatur & quæ ſequitur non habet ſe ad actum voluntatis in ratione cauſæ, ſecus de præcedenti, quia nullo modo ab ea dependet, quia nihilominus fieret actus ſi ignorantia non concomitaretur. Vnde ebrius habens ignorantiam inuincibilem, & furioſus, licet ex ſua culpa furiam & ebrietatem inciderit, tamen interficiendo hominem non peccat, vt & prius dictum eſt, quia ad hoc quod actus ſit virtuoſus vel vitioſus, requiritur vſus rationis, quo quia tales ſunt priuati peccare non poſſunt, ſicut nec mereri. Et dicitur ignorantia eorum quæ quis ſcire tenetur, quia ignorantia rerum impertinentium non auget nec minuit, neque excuſat rationem peccati in actu voluntatis. Ignorantia quoque primorum parentum (vt inquit Gabriel) culpam eorum nihil excuſabit vel parum, quia ignorantia illa non fuit eorum quorum cognitio neceſſaria fuerit ad ſalutem, nec talis, quod ſi fuiſſet inuincibilis, excuſaſſet à peccatis, etiamſi verum fuiſſet quod ignorando putabant, non ideo præceptum tranſgredi licuiſſet quod noluerunt. Vnde ſi quandoque ignorantia excuſat, hæc excuſat quia id quod agitur ignoratur eſſe peccatum vel creditur eſſe bonum. Vide latiùs Gabrielem. Et ignorantia ſecundum Alexand. quædam eſt in intellectu ſpeculatiuo, quædam in intellectu practico. Quantum ad primum non ſemper concomitatur ignorantia peccatum. Multi enim peccant ſcientes, habentes ſufficientem ſcientiam de faciendis, vt theologi effæminati. Eſt autem ignorantia in intellectu practico ſecundum quam aliquis cùm peccat non habet experientiam boni, aut iudicat actum malum nunc faciendum, non quidem vt malum, ſed vt conueniens vel vtile & illa ignorantia omne peccatum comitatur. Et hoc vult Philoſophus iij. Ethi. Omnis malus ignorans. Vide

Gabriel.

Gabriel.poſt Alexan.ar.iij.vbi ſuprà. dub.iij.& alios latiùs de ignorantia.

¶ IGNOSCI, id eſt non imputari ad culpam. Auguſt. in libro de bono coniugali ante medium dicit, Concubitum nuptiæ non cogunt fieri,ſed impetrant ignoſci, ſi tamen non ita ſit nimius, vt impediat tempora quæ debentur orationi, Ignoſci pro eo videtur accipere quod eſt non imputari ad culpam, vt ait Richard. diſtinctio.xxxj.articul.iij. quæſtio.ij.libro iiij.& non videtur.oqui de ignoſci per pœnitentiam, quia ſic etiam fornicatio ignoſcitur, hoc eſt fornicans abſolui poteſt & veniam conſequi,& remiſſionem peccatorum per pœnitentiam. Et ignoſcere alteri qui in alterum peccauit quiſquam eſt pars eleemoſynæ, vt ionuit Gerſon parte iij. in ſerm. de ſancto Ludouico.

¶ ILLABI aliquid alicui ſecundum Bonauentu.eſt ipſum eſſe intime præſens per præſentialitatem, per naturam & operationem. Exemplum:ferrum poſitum in fornace & ignitum, ignis dicitur illabi ferro. In ferro enim ſunt pori ſecundum Philoſophos, in quos intrat ignis, & eſt ferro præſens, diffundens ſe per naturam & operationem. Ita Deus intime eſt præſens animæ,& ſic intimus & intimior eſt animæ quàm cuicunque creato,& hoc per naturam, eò quòd propter ſui ſimplicitatem & infinitatem vbique eſt,& per operationem. Brulefer quæſtion. vltim. diſtinctione j. libro j. Et vt notat Gabriel. diſtinctione viij.quæſtione ij.libro ij. Illabi duo dicit, ſcilicet intimam pœnitentiam eius quod illabitur, & cui illabitur. Secundo dicit omnimodam & plenam præſidentiam,& dominium illabentis ſuper illapſum, quorum ſi alterum deeſt, non eſt illapſus. Et ſi demum poteſt eſſe ſubſtantialiter præſens animæ, illabi tamen ei eſt ſimpliciter impoſſibile, quia dæmon poteſt eſſe ſubſtantialiter præſens corpori humano, ergo etiam animæ. Patet & ſecunda pars, quia impoſſibile eſt dæmonem plenè poſſidere & dominari animæ,& in ea operari quicquid vult, quia hoc tolleret ab anima arbitrij libertatem. Sed ſolus Deus poteſt illabi menti rationali ſiue animæ, ſolus enim Deus habet in mente rationali plenum dominium regitiuum. Solus etiam poteſt impedibiliter in anima producere quicquid vult, atque ab ea tollere quæ vult, ergo ſolus illabitur Deus. Conſonat Gerſon parte ij. tractatu de paſſionibus animæ, conſideratione xv. vbi ait. Fatemur itaque quod Angelus non illabitur in ſpiritum noſtrum, quoniam hoc ipſum ſolius Dei proprium eſt, qui ita ſpiritum noſtrum ſolus poteſt dominanter poſſidere, fortiter atque ſuauiter, vt ſuæ motioni atque viuificationi ſpiritus noſter obediat vltro,& ſic vltro tamē vt non habeat fas obniti, & hunc ingreſſum Dei denominatiuum nominamus illapſum. Et in centilogio de impulſibus, vbi vult quod diuinus impulſus aliter ſit quàm diabolicus. Deus illabitur animæ rationali quæ tria capit ab ipſo ſine medio, naturam, & gratiam,& gloriam. Dicitur autem illapſus plenum ſuper animam interius, & exterius dominium. Cor regis (inquit ſapiens) in manu Dei eſt, quocunque voluerit, inclinabit illud. Diabolus autem vel altera creatura dominium tale nunquam habet. Item diuinus illapſus & ſi non poſſit cogere liberum arbitrium vt liberum eſt, quoniam hoc implicat contradictionem, vt idem fiat violenter & nō violenter, poteſt tamen inducere neceſſitatem ad illud quod ſibi placuerit, vt de anima non voluntaria poteſt reddere ſpontaneam. Docuit hoc Pauli conuerſio. Pluribus agit Gerſon de hoc. Ex quo infert poſtea quod ſtulta eſt præſumptio confidentium in conatu operum ſuorum quaſi præuenire poſſet gratiæ influxum. Reſpexit vtique Dominus ad Abel, poſt ad munera eius. Cur autem ad Cain & ad munera eius non reſpexit? murmuret ſi voluerit, ſuperbia non pertinget, detur voluntati Dei gratia ſua, detur & ſalus,&c. Illabi itaque proprium eſt ſolius Dei, quoniam illabi animæ (vt idem ſcribit Gerſon parte iij. ſermone de Angelis) eſt ſubſtantialiter illi coexiſtere, denominanter eam poſſidendo,& cauſaliter quo ad omnes actus regulando vel regendo, ita vt ex ordine cauſali & habitudinem ad animam habeat illabens eam vertere ad quemcunque actum voluerit, hoc autem ſolius Dei proprium eſt, quare dæmones vel angeli nullatenus animalibus illabi poſſe conceduntur. Hæc Gerſon. Sed quod dicit Gloſ.ſuper illud Luc.4. Ecce homo habens dæmonium, intrauerat diabolus vnde exierat Chriſtus. Chriſtus autem exierat vbi illapſus erat. Reſpondet ad hoc Gabr.vbi ſuprà, quod Gloſſa illa loquitur de ingreſſu, & egreſſu non ſecundum illapſum vel ſubſtantiam, ſed ſecundum effectum gratiæ & malitiæ. Vnde non vult Gloſſa plus dicere niſi quod vbi fuit gratia, ibi cooperatione diaboli incipit eſſe malitia. Proprium itaque eſt diuinæ ſubſtantiæ illabi rationali creaturæ, vt & vult S.Bonauentur. diſtinctione viij. parte ſecunda. quæſtione ij. libro ſecundo ſententiarum, & habet Magiſter eadem diſtinction. in textu.

¶ ILLVMINARE, id eſt illuſtrare. Vnde illud Ioan.1. Deus illuminat omnem hominem, &c. A quo illuminario. Vnde homo illuminatur per gratiam, doctrinam,&c. Sed ſuprema illuminatio quæ eſt in hac vita (vt habet Paludenſis diſtinctione j. quæſtione j. libro iiij.) eſt per gratiam & charitatem, ſine quibus homo eſt in tenebris. Et via illuminatiua (de qua plura ſcribit Gerſon parte iij.) eſt qua homo iam incipit videre & cognoſcere dilectiom ſuum, quē prius propter rubiginem peccatorum videre non poterat,& cognoſcere inquam in hoc quod tot beneficia & tanta contulit, ita quod ab eius laude & gratiarum actione non ceſſare debet, tamen non principaliter debemus Deum diligere propter beneficia ſua, ſed propter immenſam ſuam bonitatem & propter ſeipſum: Sicut enim propter lumen non videtur res finaliter, ſed mediante lumine videtur clarius occaſionaliter, ſic illa via dicitur illuminatiua, quia accendit, prouocat,& illuminat omnem hominem ad Deum diligendum Hanc viam illuminatiuam Dauid habuit, cùm in Pſal. ait: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius,&c. Plura de hac via Gerſ.

¶ ILLVSIO ſiue deluſio, error, præſtigium propriè accipiendo differunt. Nam error ſuperius eſt ad reliqua duo,& deluſio ſuperius ad præſtigium. Nam omne præſtigium eſt deluſio, & omnis deluſio eſt error & non econuerſo. Eſt autem error generaliter iudicium falſum, proueniens ex variatione circa obiectum, potentiam vel medium; qua quod non eſt apparet vel res aliter quàm eſt, apparet. Præſtigium ſecundum Alex.de Ales parte ij.q.xliij membr.iij.ar. j. dicitur dæmonis illuſio: quæ non habet cauſam ex parte mutationis rei, ſed ex parte cognoſcentis,&

hoc ſine quantum ad organum ſiue ad virtutem ſeu potentiam. Illuſio autem poteſt fieri: tripliciter ſecundum eundem Alex. ibidem. Aliquando ſola agitatione hominum oſtendentium & occultantium, ſicut in transfiectoribus. Aliquando virtute quorundam corporum mineralium, quæ certis rebus appoſita faciunt eã virtute naturali ſibi indita apparere talem qualis non eſt. Sic etiam dicit S. Bonauentu. quod ex poſitione candelæ & diſpoſitione, paleæ apparent eſſe ſerpentes operatione naturali. Ex his duobus modis fieri poteſt illuſio ſine dæmonũ cooperatione, quamuis & ipſi his modis vti poſſunt. Et quia (inquit Bonauen. di. viij. lib. ij.) iſte modus non latet dæmones, & ſunt miniſtri veloces potentes quæ neceſſaria ſunt ad hoc ſtatim offerre, ideo ſenſus noſtros frequenter deludunt, oſtendentes rem aliter quàm ſit. Tertio modo fit operatione dæmonum, quia res exiſtens non apparet, vel non exiſtens apparet, aut res exiſtentes aliter quàm ſe habent, apparent. Quomodo autem hoc contingat ponuntur varij modi à Doctoribus, qui tamen ſecundum Gabrielem (qui copioſè & perpulchrè hos ponit diſtin. viij quæſtione ij. artic. iij. libro ij.) ad tres reduci poſſunt. Poteſt enim diabolus formare formas, ſicut poteſt diuerſarum formarum corpora quaſi ſubitò formare & aſſumere. Formas igitur diuerſas à ſe formatas poteſt viſui obiicere ſeu alteri ſenſu offerre, & illas frequenter mutare. Illas autem formas ſenſus volens nolenſque apprehendit. Vnde ſi formam Petro ſimilem obiicit, iudico me videre Petrum. Sic legitur in epiſtolari beati Hieronymi de ſancto Hilarione diabolum ſe transfiguraſſe in perſonas mulierum nudarum. Et in miraculis beati Hieronymi diabolũ ſe transfiguraſſe in perſonam Siluani. Et Nicetam in perſonam Simonis Magi, vt dicitur in itinerario Clemẽtis. Poteſt & dæmõ phantaſmata & ſpecies ſeu habitus mouere, ipſoſque præſentare potentiæ cognitiuæ, & per hoc imaginationem ad eas conuertere. Sic per fortem conuerſionem intentionis phantaſma videtur veritas. Sic beatus Auguſtinus exemplificat, vt recitat ſanctus Bonauen. quod quidam tanta conuerſione cogitabat cuiuſdam mulieris imaginem, quod ei carnaliter commiſceri videbatur etiam vigilando. Et ſicut in ſomno videtur dormienti quod videat, audiat & ſentiat multa in veritate, cùm ſpecies ſeu phantaſmata mota veniunt ad organa ſenſuũ, quæ dæmon poteſt præſentare potentiæ cognitiuæ, & per hoc ad imaginationem ad eas conuertere, & per immiſſionem humorum ſpiritus animales immutare, & phantaſmata diuerſimodè variare, ac intentioni offerre, & facere diuerſa homini apparere. Et hoc modo frequentiſſimè vtitur dæmon, vt dicit ſanctus Bon. Et huius ſignum eſt, quia nũquam facit hominẽ aliquid ſomniare de aliquo cuius imaginem, nec in toto nec in parte vnquam habebat in interiori organo virtutis imaginariè. Nunquam enim cæcos à natiuitate facit ſomniare de colorib', nec ſurdos de ſonis, nec eis talia repræſentat in vigilia vel in ſomnis. Et huiuſmodi illuſio propriè (inquit Gabriel) dicit præſtigialis. Poteſt autem dæmon ſuis præſtigiis (vt ibidem dicit Gabriel) ac multiplicibus dolis illudere ſenſibus humanis. Et hoc probatur per Aug. in de ſpiritu & anima. c. xxviij. Et in de ciui. Dei l. xviij. c. xviij. ad idem aliquid tangit Augu. Sed in loco præfato ſic inquit: Quædam mulierculæ poſt Sathanam conuerſæ, illuſionibus & phantaſmatibus ſeductæ credunt ſe, & confitentur nocturnis horis cum Diana paganorum Dea, & cum Herodiade & innumera mulierum multitudine equitare, earumque iuſſionibus obtemperare. Ipſe namque Sathanas qui ſe transfigurat in angelum lucis, cùm mentem cuiuſquam mulierculæ ceperit, & hanc ſibi per infidelitatẽ ſubiugauerit, illico diuerſarum perſonarum ſpecies mẽte quam captiuam tenet in ſomnis deludens, modò læta, modò triſtia, modò cognitas, modò incognitas perſonas oſtendens, per deuia quæque deducit. Et cum ſolus hic patitur ſpiritus infidelis non in animo, ſed in corpore opinatur euenire. Idcirco nimis ſtultus & hebes eſt qui hæc omnia quæ in ſpiritu fiũt, etiam accidere arbitratur in corpore. Hæc beatus Augu. Item in vitis patrũ legitur quod quidã duxerunt puellam ad ſanctum patrem, quę videbatur eis equa, ſed ſanctus ille pater deprehendit eam eſſe puellam. Et oratione ſua præſtigium diaboli fugauit. Item Boetius iiij. de conſola. metro iij. Et Aug. l. xviij. ca. xviij. de ciuit. Dei. Et Ouidius xiiij. Metamor. de ſociis Vlyſſis narrant. Vbi Aug. tangit de transformationibus ſociorum Vlyſſis in varias beſtiarum formas carminibus Circe deæ. Quæ transformatio fieri non potuit ſubſtantialiter, ſed tantum apparenter, & ſecundum aliqua accidentia exteriora. Poterat enim diabolus aliam formam alterius corporis oſtendere & eos occultare, vel modo præſtigij intuentium oculos fallere, &c. Vide ad hoc latè Aug. vbi ſuprà & S. Thom. in de potentia, in q. xvj. ar. ix. & x. & Gabr. qui tres modos declarat exactius, quibus dæmones nos illudere tentant, quos vide apud eundem. Vide & hos modos illuſionis apud ſanctum Bonauen. diſtin. viij. parte ij. q. iij. lib. ij. copioſius.

¶ Imago quælibet eſt ſimilitudo, & non econuerſo, quia imago addit eſſe expreſſum ab alio, B. Thom. parte prima. q. xxxv. ar. j. Et differt imago à ſimilitudine tripliciter ſecundum eundem. qu. cxiij. ar. ix. vbi ſuprà. Quia imago pertinet ad formam, ſcilicet ſpecialem, ſimilitudo autem ad naturam. Imago pertinet ad cognitionem veritatis, quæ eſt principium demonſtrans naturam intellectualem, ſimilitudo autem ad amorem virtutis. Imago pertinet ad potentias, ſcilicet memoriam, intelligentiam & voluntatem. Similitudo verò ad habitus conſequentes, ſcilicet innocentiam & iuſtitiam. Et differt à ſtatua imago propriè, quod imago propriè ſuperficiẽ tantùm eius rei refert cuius eſt imago. Vnde pictores imagines faciunt colorum diuerſitate & lineamentis quibuſdam ſimilitudinem reddentes. Statua verò eſt quæ non modò ſuperficiem, ſed ſolidum corpus atque perfectum reddit. Statuarij enim effigies rerum lignis vel marmoribus, vel ebore, vel metallis exprimentes, quorum ars ſtatuaria vocatur. Eſt autem duplex imago, vt ſcribit S. Bonauẽ. di. xvj. q. ij. lib. ij. naturalis, ſcilicet & artificialis. Et cùm homo non repræſentet per formã artificis, ſed per ſuam formã naturalem & potentias ei naturaliter inditas, ideo homo non eſt imago artificialis, ſed naturalis, &c. Et imago ſecundum eundem q. j. vbi ſuprà dicit expreſſam ſimilitudinem, & quia homo dicit expreſſam ſimilitudinem Dei, ideo homo dicitur imago Dei. Et vt notat Gabriel diſtin. iij qu. ia. ar. j. lib. j. Imago dicitur quaſi imitago, id eſt in imitationem ago. Et ſecundum quod reperitur in creaturis

turis tripliciter accipitur, vt ſcribit poſt Aliacen.q. iiij.ar.j.libr.j.Gabriel vbi ſuprà. Vno modo pro ſubſtantia formata ab artifice ad ſimilitudinem alterius, ſecundum aliqua accidentia eiuſdem ſpeciei cum accidentibus eius, ad cuius imitationem formatur, ducens in notitiam rememorariuam eius magis diſtinctam, qua, ſcilicet repræſentatur vt diſtinctum ab aliis talia accidentia non habentibus. Vel ſic: Eſt ſubſtantia formata ab artifice ad ſimilitudinem alterius ſecundum aliqua accidentia conformia, & eiuſdem ſpeciei cum accidentibus diſſimilibus repræſentans. Vnde imago Cæſaris propriè dicitur inquantum Cæſarem repræſentat, & non inquantum eſt pictura. Et patet de ſtatua Herculis, quæ quantum ad figuram & colorem eſt eiuſdem rationis cum Hercule, non quantum ad ſubiectum. Sic patet quod imago non eſt primo ſimilitudo totius: ſed eſt primo ſimilitudo accidentium, quia accidentia in imagine & prototypo ſunt euiſdem rationis non ſubſtantiæ. Secũdo modo accipitur imago pro tali formato ſiue fiat ad imitationem alterius ſiue non. Quomodo duo homines multum ſimiles dicuntur alter alterius imago. Tertio modo accipitur pro omni vniuocè producto ab alio, quod ſecundum rationem ſuę productionis producitur vt ſimile, illo modo filius dicitur imago patris. Et notificatur ſic imago (vt ſcribit Gabriel.) Imago eſt ſimilitudo Dei reperta in creaturis, nata ducere in cognitionem recordatiuam propriorum diſtinguẽtium perſonas & vnitatis eſſentiæ cum quadam ſui imitatione. Et hoc in ſermonibus de feſto trinitatis clarius Gabriel expreſſit. Aliter deſcribitur veſtigium, quod ſuo loco patebit. Et licèt creatura rationalis impropriè dicitur imago trinitatis, vt dicit Gabriel qu.x. vbi ſuprà, quia nihil reperitur in creatura eiuſdem ſpeciei cum Deo, tamen in qualibet creatura rationali, & ſolùm tali reperitur imago Dei, quia in qualiber rationali creatura eſt inuenire trinitatem, per quam ipſa poteſt duci in notitiam recordatiuam, ſcilicet, mentem, notitiam & amorem, in quibus conſiſtit ratio imaginis vt in partibus, & eo ipſo mens imago Dei eſt, quo capax eius eſt, vt dicit Aug. xiiij. de trinit. & habet Magiſter in textu, diſt.iij.libr.j. Item creatura rationalis eſt imago Dei propter ſimilitudinem accidentium ſimilium cum Deo, ſicut iuſtum, ſapiens, intellectiuum. Sed illæ proprietates ſunt in Deo verè & conſubſtantialiter & eminentius, quàm in creatura rationali in qua ſunt accidentia, ideo creatura rationalis & ſola dicitur imago Dei quamuis non ita perfecta, ſicut ſi eſſent vtrobique accidentia tam in Deo quàm in creatura. Conſiſtit autem ratio imaginis radicaliter & originaliter in animæ ſubſtantia, ſed perfectè & complectiuè in ſubſtantia animæ & duobus actibus ab ea productis, ſcilicet actu volendi & intelligendi, id quod eſt contra ſanctum Thom. qui ponit quod imago conſiſtat in potentiis animæ, & non in actibus, ſed contra eũ eſt Aug. Petrus de Aliaco. Poteſt & conſiſtere in ſubſtantia animæ in duobus habitibus correſpondentibus illis actibus, vt dicit Gabriel. Nam ſicut pater in diuinis habet fœcunditatem ad producendum tam filium quam ſpiritumſanctum, & communicat filio fœcunditatem producendi ſpiritumſanctum. Ita ſubſtantia animæ eſt fœcunda tam intellectionis, quàm volitionis, & communicat actui intelligendi (quàm primo producit) fœcunditatem producendi cum anima actum volendi. Siquidem actus volendi eſt à ſubſtantia animæ, & ab actu intelligendi: actus autem intelligendi a ſola animæ ſubſtantia. Sed quia perfecta imago conſiſtit in ſubſtantia animæ, & actu intelligendi Deum, & amandi Deum, qui actus quia non poſſunt eſſe in parte ſenſitiua, ideò in parte ſenſitiua beatus Augu. non conſtituit rationem imaginis.

¶ IMAGO ſecundum Aliacen & poſt eum notat Gabriel diſt.iij.qu.x.artic.ij.dub.ij.libr.j.capitur dupliciter. Vno modo prout ſupponit pro ſubſtantia animæ, quæ eſt memoria, intelligentia, & voluntas, & ſic homo non perdidit imaginem Dei, licèt per peccatum bene perdiderat efficaciam bene operandi ex impedimentis quæ incurrit. Alio modo capitur, vt eſt nomen quaſi collectiuum ſupponens pro ſubſtantia animæ, & actibus cognitionis & dilectionis Dei. Iſtos perdidit homo pro ſtatu naturæ lapſæ. Et ſic intelligitur Aug. cùm dicit, Creata fuit in homine imago Dei quam non ſeruauit. Sed de imagine quæ eſt in diuinis, quæ dicit expreſſionem perſonæ, & etiam expreſſionem in ſummo vnius ad vnum conſulito S. Bonauen. di.xxxj.q.ij. libr.j. & quomodo filius imago propriè dicitur, imo dicitur imago pulcherrima, vel ſpecioſiſſima patris, & ita dilectiſſima à patre, vt ſcribit Gerſon tract.iij. ſuper Magni. Reperitur autem in Chriſtiano triplex imago, vt ſcribit Iaco. de Valentia.q.final poſt commentaria ſuper cantica, ſcilicet imago trinitatis in anima, quam accipit per creationem, per quam dicitur bonus naturaliter, cuius meminit & Gerſon parte iij. de verbo, & hymno gloriæ. Secunda eſt imago ipſius Adam terreni in carne, per quam natura noſtra dicitur corrupta, & ſauciata fomite, & morbo concupiſcentiæ, vnde eueniunt omnia mala culpæ, quam imaginem accepimus per libidinoſam generationem. Vt dicit Aug. contra Fauſtum, & xij. ſuper Gen. quod hanc imaginem reliquerunt primi parentes in nobis impreſſam ex veſtigio, & ſimilitudine ſui peccati. Tertia eſt imago Chriſti in anima, quam accepimus per gratiam baptiſmi & regenerationem. Vnde Apoſtolus i. ad Cor. 15. quod poſtquam omnes vſque ad Chriſtum portauimus imaginem ipſius Adam terreni, portemus ergo imaginẽ ipſius Adam cœleſtis, qui eſt Chriſtus. Per hanc imaginem homo configuratur Chriſto per baptiſmũ, & Eccleſiaſtica ſacramẽta, quę quidem imago Chriſti, licèt ad præſens non tollat imaginem ipſius Adã de carne, tamen tollit ipſam ab anima noſtra, hęc Valẽtia. Et quo ad primũ dicit Pelbartus, poſt doctores, ꝙ anima humana dicitur imago Dei quãtum ad tria quæ ſunt in ea, ſcilicet memoria, intellectus, & voluntas, de quo Bruleſer. diſtinctione xvj. q.j.ij.& iij.iiij.v.& vj quomodo homo ſit imago Dei, qui nõ parũ multa de hoc ſcribit, & aſtipulatur Gerſ. tracta.iij. ſuper Magni. Et homo factus eſt ad imaginem Dei. Vnde ſicut Dominus fecit hominẽ, vt ſibi ſoli ſubiectus dominaretur cæteris rebus mortalibus, ita ſibi indidit præ cæteris rationẽ tanquã legẽ intimam, vt viuam, neque enim (vt ſcribit Gerſ. parte.ij. in recõmendatione licentiandorum) propter aliud dicitur homo factus ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, niſi quia ſui capax per rationẽ effectus eſt, ſecundum Aug. & expoſitores catholicos, &c.

¶ DE imaginibus ſanctorum. Imaginum introductio in Eccleſia, non fuit abſque rationabili cauſa, propter triplicem enim cauſam introductæ fuerunt, vi-

delicet propter ſimplicium ruditatem, propter affectuum tarditatem, propter memoriæ labilitatem, quę perpulchrè declarat S. Bonauen. di.ix. q.ij. lib. iij. vt, ſcilicet ſimplices qui ſcripturas legere non poſſunt, vt in his picturis ſacramenta noſtræ fidei legerent, & vt homines excitarentur in his ad deuotionem, quæ pro nobis Chriſtus geſſit, ac ſi oculis cernerent. Solet enim affectus noſter plus excitari viſu q̄ auditu. Hinc Hor. in arte. Segnius irritant animos demiſſa per aures, Quā quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ Ipſe ſibi tradit ſpectator. Et tertio modo ideo, quia ea quæ audiuntur ſolū faciliùs traduntur obliuioni quàm ea quæ videntur. Et quoniā imago Chriſti introducta eſt ad repræſentandum eum qui pro nobis crucifixus eſt, ideo omnis reuerentia quæ ei offertur, exhibetur Chriſto, & propterea imagini Chriſti debet cultus latriæ exhiberi. Latiùs Bonauen. Conſonat Gab. lect. xix. canonis. & Alex. de Ales. Idem Gabriel dicit lect. xlix. canon. Chriſtiana religio ſuſtinet in Eccleſia & oratoriis imagines, non permittit eo fine, vt ipſæ adorentur, ſed vt fidelium mentes per earum inſpectiones excitentur ad reuerentiam & honorem exhibendum his quorum ſunt imagines, in quorum cognitionem recordatiuam ducunt. Eſt autem hominum quorundam ſtolidus error, qui ideo ad imagines afficiuntur, vt in ipſis credant eſſe aliquid numinis gratiæ vel ſanctitatis, quibus potentes ſint facere miracula, præſtare ſanitates, eripere à periculis, & à nocumentis ac inſidiis præſeruare. De quibus latiùs Gabriel expoſitione canonis lect. xlix. Vnde Gerſon parte iij. de ſimplicitate cordis notula xxij. ait: Imaginum nec vſus nec intuitus prohibetur, ſed talis inhæſio quæ meditantis cor ne ſurſum feratur quaſi circumligatum funibus aut inuiſcatum detinet. Superuolare igitur frequenter nititur, etiamſi recidere crebro cogatur. Et de adoratione imaginum vide in dictione Adoratio, &c. Nec prętereundum eſſe cenſui quod ſcribit Gerſon parte iiij. ſermone j. de natiuitate Domini. Nos tales non adorare imagines debemus, ſcilicet ligneas & lapideas, quia nihil propriè adoramus niſi Deum. Si inclinor ante imaginem crucifixi, non oportet propterea me adorare illud lignum, ex quo facta eſt potius quàm quoduis aliud: ſed eſt ideo, quia ſolum Deum adoro, quem crux illa repræſentat. Quantum ad ſanctorum & ſanctarum imagines pariformiter eas non adoro, ſed honoro ſanctos & ſanctas qui per has repræſentantur imagines. Hęc Gerſon. Præterea vt idem ait parte iij. tracta. de exercitiis diſcretis deuotorum ſimplicium. Nemo credat ſanctorum imagines (ſicut quidam hæretici ſenſerunt) eſſe contemnendas, ſed ſunt potius reuerenter tractandę, & ea intentione qua Eccleſia Dei eas inſtituit dignè honorandæ. Et ſic diſcamus ab his viſibilibus mente tranſire ad inuiſibilia, corporalibus ad ſpiritualia. Ille namque eſt finis imaginum. Non diſcrepat ab his Guilhel. in Rationali diuinorum, cùm ait de imaginibus. Sed nos illas non adoramus, nec Deos appellamus, nec ſpem ſalutis in eis ponimus, quia hoc eſſet idolatrare, ſed ad memoriam & recordationem rerum olim geſtarum eas veneramur, &c. Quare autem imagines in quadrageſima cooperiuntur, cauſam eſſe dicit Bruleſer. diſt. in. xviij. qu. vj. in fine libr. iij. ad deſignandum clauſionem paradiſi cœleſtis: tempore autem paſſionis eius amouentur, ad deſignandum apertionem illius ianuę quæ eſt facilis ingreſſus ad videndū Deū facie ad faciem. Plura aliàs de imaginibus.

¶ Imaginari ab imago, quod propriè eſt alicuius rei ſimilitudinem in mente comprehendere. A quo imaginarium dicimus quod re non eſt, ſed tantum cogitatione comprehenditur, & imaginatio actus ipſe. Et vt ſcribit Dominus Cardina. Came. qu. v. in fine libri primi ſen. Imaginari poteſt multipliciter capi. Vno modo idem eſt quod mente concipere. Et iſto modo non ſolùm vera, ſed etiam impoſſibilia & contradictoria poſſunt imaginari, quia non eſt aliud quàm mente formare propoſitionem. Alio modo idem eſt quod mente formare aliquam propoſitionem cum apparentia, quod ita ſit, vel cum apparentia quod non ſit repugnantia quin ita poſſit eſſe. Et iſto modo dicūt multi quod contradictoria non poſſunt imaginari, ſic loquendo cōcedo inquit Petrus: quod poſitio de trinitate eſt imaginabilis à viatore. Vnde Augu. loquens de ipſa j. de trin. Adoratur inquit, creditur, & ſic intelligitur. Etſi aliquæ auctoritates inueniantur dicere, quod ipſam imaginari aut capere non poſſumus, intelligendum eſt quod non perfectè & clarè, ſed tantum imperfectè & ænigmaticè. Hæc Aliaco.

¶ Imaginativa idem eſt quod phantaſia, vt B. Thom. parte j. q. lxxviij. ar. iiij. dicit: Virtus autem imaginatiua, vt ſcribit Gerſ. parte ij. de natura primorum motuum, eſt potentia apprehenſiua, in qua imaginationes rerum ſenſibilium reſeruantur. Iſta virtus plus abſtrahit quàm ſenſus, quum ſenſus non accipit formam rei niſi ipſa re præſente. Imaginari verò formam rei reſeruat, re etiam ipſa abſente. Et in hoc differt à ſenſu communi, quia ſenſus communis indiget præſentia rei exterioris, ſicut ſenſus particularis, imaginatio verò non. Iſta virtus vocatur theſaurus formarum, quoniam formæ rerum à particularibus ſenſibus receptæ in ea retinentur & ſeruantur. Gerſon. Qui amplius de hac potentia ſcire voluerit, ad Philoſophum recurrat. De imaginationibus multa apud Gerſonem habentur.

¶ Immediate dicitur ſine medio vel continuò, nullo ſpacio interiecto, &c. à quo immediatius. Et aliquid dicitur dupliciter immediatius, vt ſcribit Scotus qu. j. quotlibet. Vel ita quod ipſum ſit medium inter primum & vltimum, & tunc eſt immediatius poſitiuè. Vel ita quod inter ipſum & primum non ſit medium, aut pauciora ſunt media quàm inter tertium & primum, & ſic eſt immediatius negatiuè. Exemplum: Superficies eſt immediatior ſubſtantiæ quàm color, ita quod habet rationem medij poſitiuè inter illa, ſed riſibile eſt immediatius homini quàm color negatiuè, non enim mediat inter illa extrema poſitiuè quod tanquam medium inter extrema includitur. Illud immediatius dicitur negatiuè vbi aliquid tanquam medium magis excluditur. Latiùs vide Scot.

¶ Immensum capitur tripliciter, vt ſcribit Bruleſer. Negatiuè, priuatiuè, & affirmatiuè. Priuatiuè quidē non habet menſuram, eſt tamen aptum natum habere. Negatiuè immenſum eſt, quod non eſt menſuratum, nec eſt aptum natum menſurari, nec poteſt menſurari: & ſic Deus eſt immenſus & etiam infinitus, negando actum, potentiam, & aptitudinem, non tamen eſt immenſus priuatiuè, nec infinitus. Poſitiuè immenſum eſt quod habet ſummam plenitudinem perfectionis & entitatis ſine

termino

termino & ſine fine, & ſic Deus eſt immenſus ſolus, immenſum autem negatiuè bene dicitur de ente prohibito, pura chymera. Immenſitas autem in Deo quatuor complectitur ſecundum Aureo. in compen. propter quæ Deus immenſus dicitur: videlicet infinitatem, incomprehenſibilitatem, incircunſcriptibilitatem, & æternitatem. Nam poteſt Deus primò conſiderari in ſe: ſic eſt infinitus. Pſalm. Magnus Dominus & laudabilis nimis & magnitudinis eius non eſt finis. Secundo poteſt conſiderari in operatione ad intellectum, & ſic eſt incomprehenſibilis. Vnde Apoſtolus: O altitudo diuitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius. Propterea Deus dicitur ſedere ſuper Cherubin, id eſt ſuper plenitudinem ſcientiæ, & ſuper omnem intellectum creatum.

Tertio poteſt Deus conſiderari in comparatione ad locum, ſic eſt incircumſcriptibilis. Vnde Amb. Nihil præſcriptum, nihil circunſcriptum, nihil diuiſum habet trinitas. Non enim loco clauditur, non extimatione concludit, non ætate variatur. Quarto poteſt Deus conſiderari in comparatione ad durationem, & ſic eſt æternus. Hæc Pelbartus.

¶ IMMORTALE poteſt accipi propriè vel impropriè, vt ſcribit Gabr. di. xix. q. vnica. ar. j. li. ij. Propriè vt contradictoriè opponitur huic quod eſt mortale, vt videlicet negatio incluſa negat potentiã moriẽdi, & ſic valet immortale, id eſt non potens mori. Impropriè, vt non opponitur contradictoriè, ſed quaſi ſubcontrariè, vt, videlicet negatio incluſa non negat potentiam, ſed actum, valens tantum, immortale, id eſt potens non mori, ſecundum illum modum Magiſter concedit quod homo pro ſtatu innocentiæ fuit mortalis & immortalis. Accipiendo (ait Gabriel) immortale propriè, homo non habuit corpus immortale pro ſtatu innocentiæ, quia pro illo ſtatu homo potuit mori, poterat enim ab eiſdem agentibus pati, à quibus nunc ſi applicata fuiſſent, non enim habuiſſent dotem impaſſibilitatis, per quam corpora ſanctorum redduntur ſimpliciter impaſſibilia: potuit & homo prohiberi à ſumptione cibi, potuit igne comburi, aqua ſuffocari, à beſtia comedi vel occidi à dæmone vel homine. Habuit enim corpus optimè complexionatũ, & ita tenetur quod potuit conſequenter à ſuo contrario calore vel frigore exceſſiuo corrumpi, ergo. Sed bene homo habuit corpus immortale, ſecundo modo accipiendo immortale: quia potuit non mori pro ſtatu illo: quia habuit pro illo ſtatu adiutoria & remedia cõtra omnia mortem inducentia, & ita potuit mortem euitare. Copioſe hoc probat Gabriel vbi ſuprà ar. ij. Habuit & prudentiam copioſam omnia mala cauendi, &c. Et vt idem dicit: Si homo in paradiſo non peccaſſet, mortuus non fuiſſet. Vnde ad Rom. 5. dicitur. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Alia autẽ fuit immortalitas ſtatus innocentiæ: vt idem Gabr. dicit dubio. iij. vbi ſuprà. & alia erit ſtatus gloriæ.

Nam illa non reddidit corpus ſpirituale, ſed conſeruabat corpus animale, indigens cibo & potu, & in hoc fuit immortale, quia habuit ſufficientia munimenta contra omnem mortẽ. Sed immortalitas gloriæ reddet corpus glorioſum & ſpirituale, ita vt non indigeat corporalibus alimentis, nec alterari poſſit aut lædi à quibuſcunque extrinſecis, ſed erit in plena poteſtate ſpiritus ipſum viuificãtis, animę, ſcilicet rationalis quantũ ad agere & pati per donũ glorię, &c.

¶ IMMITTARE dicitur quaſi intus mittere. Vnde immittere cognitionem (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt. viij. qu. x. lib. ij. Et poſt eum Gabriel eadem diſtin. q. ij. art. iiij. dub. iij. lib. ij.) accipitur dupliciter. Vno modo eſt principaliter ac ſufficienter cauſari vel efficere cogitationes in mente hominis. Alio modo largius vt eſt principaliter vel occaſionaliter aut excitatiuè mouere ad cognitionis formationẽ. Primo modo accipiẽdo nec angelus bonus nec malus poteſt menti noſtræ immittere cogitationes, hoc enim ſolius Dei eſt, qui ſolus poteſt ſufficienter, id eſt ſine concurſu alterius cauſæ infundere cogitationes eas in mente creando, omnium enim effectuum ipſe eſt cauſa principalis & ſufficiens, ſine quo nihil factũ eſt, ita nec etiam fieri poteſt, & ita nulla creatura prę ter eum poteſt eſſe cauſa totalis cuiuſcunque effectus, vt aliàs dicitur. Accipiẽdo autem immittere ſecundo modo ſiue largè, ſic poteſt angelus bonus bonas, & malus malas immittere cogitationes per modum incitantis & impellentis. Poteſt enim obiecta offerre & ſpecies habitus & phantaſmata mouere, quibus oblatis aut motis, ſequitur cognitio ſiue cogitatio, niſi potentia cognitiua circa alia ſit vehemẽtius occupata. Ita enim experimur in nobis quod nõ nunquam apertis oculis prætereũtem non videmus, vel ſaltem nos videre non attendimus propter fortem imaginationem circa aliqua interiora. Et vt ait ſanctus Bonauen. Dæmones poſſunt compellere ad cogitationes malorum, ſed non ad cogitationes malas, intelligẽdo per cogitationes malas vicioſas. Cogitatio enim quæ eſt de malo, non eſt mala, niſi dum ſequitur affectio mala, quæ eſt in poteſtate noſtra: vel non poſſunt compellere ad cogitationes malorum ſimpliciter, vt ſcribit Gabr. vbi ſuprà, licèt poſſent offerre obiecta & mouere phantaſmata, quia mens noſtra non poteſt multa cogitare, dum ergo frequenter circa ſalutaria eſt occupata, non poteſt neceſſitati ad dimittendum illa, & ſe conuertere ab iſtis (extendit rem Gabriel.) Dum ergo mens fuerit ocioſa, & non circa vtilia occupata, poteſt diabolus immittere cogitationes turpes & malas. Secus ſi fuerit in bonis vehementer occupata Ex quo ſumit Gab. duas regulas notabiles ad euitandas turpes cogitationes. Prima, ſollicitè curandum eſt ne contingat animum à nobis & vtilibus cogitationibus reuocare. Illis enim manentibus aliæ malæ ſubintrare nõ poſſunt. Hinc concordat illud Hiero. ad Pauli. Semper aliquid operis facito, vt te diabolus inueniat occupatum: non enim facilè capitur à diabolo, qui bono vacat exercitio. Quod non tam de exteriori opere & exercitio, quàm de interiori intellectu veritatem habet. Secunda regula, formanda eſt affectio dilectione Dei & æternorum, & locum non inueniet cogitatio turpium. Nam ſecundum Aug. ſic quicquid venerit in animum, illuc rapiatur vbi impetus dilectionis currit. Sic enim (vt dicit Bonauen.) facilè eſt ei qui ſolitus eſt in bonis animum exercere, malas cauere cogitationes, quia tali multo faciliùs eſt & delectabilius in bonis verſari cogitationibus quàm ſic carnalibus in fœdis & turpibus imaginibus. Et per prædictam (inquit Gab.) immiſſionis diſtinctionem auctoritates multæ, quæ ſibi videntur contrariæ concordantur formaliter, &c.

¶ IMMVNDITIA, impuritas, fœditas. Et quædam eſt ſpiritualis ſecundum Ly. ſuper Leuit. 11. & Deut. 14.

& eſt idem quod peccatum, & non poteſt eſſe in brutis, quia carent ratione, ergo non poſſunt peccare. Alia eſt immunditia corporalis, & illa poteſt eſſe in brutis Et immunditia corporalis eſt quadtuplex ſecundum S. Bonauentu. diſt. xij. in fine libr. iiij. Quædam eſt coniuncta ſpirituali ſecundum veritatem, vt pollutio veniens ex turpi cognitione, vel crapula. Quædam eſt coniuncta ſpirituali ſecundum cóformitaté, vt pollutio veniens ex diabolica illuſione vel ex naturæ ſuperfluitate, in qua ſentitur pruritus & delectatio inordinata. Quædam verò eſt coniuncta ſpirituali, tamen eſt generans horrorem immundiciæ in anima, vt pollutio veniens ex infirmitate. Quædam autem eſt purè corporalis, nullum horrorem immundiciæ in anima generans, vt immundicia in pede, vt quando aliquis habet lutoſos & maculos pedes. Et nulla (vt inquit ſanctus Bonauen.) corporalis immundicia de per ſe eſt impeditiua celebrationis aut ſacræ communionis, ſed bene de per accidés ratiõne concomitantiæ alicuius vel ſequelæ in anima. Ita & poſt Bona. ſcribit Gabr. le. x. cano. Et Gerſ. parte ij trac. de præparatione ad miſſam, & pollutione nocturna, qui & multa de hoc ſcriptis notanda reliquerunt: & pollutione, de qua & infra ſuo loco amplius dicetur. Et vt inquit ſanctus Bonauentura, prima immundicia impedit à perceprione ſacraméti, propter hoc quod homo debet ſe reputare immundum.

Vnde non recipit ſacramentum cum reuerentia qui ſic immundus eſt, niſi neceſſitas compellat, & propter irreuerentiam priuatur fructu, & incurrit damnum. Secunda eſt immunditia quæ eſt in illuſione diabolica arceri debet ex congruo, quoniam quamuis non ſit certum quod anima ibi maculata ſit tamen rationabiliter poteſt dubitari. Et ideo qui ſe reputat immundum, bene facit. Vnde Iſid. in ſen. libr. j. & habetur in decre. diſtinct. vj. Non eſt peccatum quiſquis nocturna illuſione polluitur, quamuis extra memoriam cogitationum ſeſe præſentiat, inquantum tamen hoc vt tentaretur, culpæ ſuæ attribuit, ſuamq́ue immundiciam ſtatim fletibus tergat. Tertia immundicia eſt indifferens, quia tantum eſt pœna, & ideo non arcet à perceptione ſacramenti. Si tamen ratione horroris abſtineat deuotio & reuerentia eſt laudanda. Vnde nec mulier menſtruata arcetur, nec mulier poſt partum, ſicut dicunt iura. Quarta ſimpliciter eſt indifferens, inter omnes has immundicias prima magis impedit, vltima nullo modo. Omnes tamen impediunt de congruo ſecundum gradus, quando autem propter pollutionem ſit abſtinendum idem conſulit, dicens: Si ſentit aliquis inquinationem illam multum animam inclinaſſe, quia in actu illo dat homo conſenſum, tunc hoc fiat, ſiue in ſomnis ſiue in vigiliis, conſulendum eſſet ei facere reuerentiam ſacramento. Si autem ſentit naturam magis expeditam & vlterius deuotio trahat ad perceptionem, & ſolennitas tribuat aliquid quod multum recompenſet, dico ipſum (inquit Bonauen.) ſine remorſu poſſe accedere. Et quamuis pollutio ſit peccatum veniale vt ſcribit Bruleſ. diſt. xj q. xv. lib. iij. magis tamen impedit quàm aliud veniale propter horroris diuturnitatem & maioré deordinationem. Sed de pollutione infrà quædam habebuntur.

¶ IMMVTABILE capitur dupliciter vt notat Bruleſ. diſt. viij qu. ij. libr. j. ſen. ſcilicet priuatiuè: & valet ſicut illud quod nó mutat', & tamé aptum natum eſt mutari, & ſic Deus nullo modo eſt immutabilis.

Negatiuè dicitur illud immutabile, quod nó ſolùm de facto: ſed nullo modo etiam mutari poteſt, ſic Deus eſt immutabilis. Vnde Augu. vij. de trini. ca. vj. Omnis creatura mutabilis: ſolus Deus immutabilis. Et ad Titum vlti. Solus Deus habet immortalitatem. Quod exponens Augu. de trini. libr. j. c. j. dicit quod vera immortalitas immutabilis eſt. De quo vide Petrum de Aliaco q. vij. ar. iij. li. j Et ſecundum Gabrielem diſt. xl. q. vnica ar. iij li. j. Immutabile eſt duplex, ſcilicet reale & complexionale. Reale eſt neceſſarium. Complexionale eſt quod non poteſt mutari de veritate in falſitatem, vel econuerſo, ita quod aliquando fuerit verũ & poſtea fiat falſum, vel econuerſo, & tale immutabile non eſt neceſſarium, quia licèt aliquod tale verum non poſſit mutari de veritate in falſitatem, potuit tamen nunquam fuiſſe vel eſſe verum, & ideo non neceſſarium, ſicut hoc complexum Deus ſcit, quod Petrus ſaluabitur, vel ſciuit quod Petrus ſaluabitur, non poteſt mutari, &c. potuit tamen nunquam fuiſſe verum. Sic & de illa Deus prædeſtinauit Petrum, ſic non omne immutabile eſt neceſſarium. Gabriel vbi ſuprà.

¶ IMMVTABILITAS dicitur per priuationem mutabilitatis. Et immutabilitas dicitur tripliciter (vt ſcribit S. Bona. d. viij q. ij. li. ij.) Vno modo dicitur inuariabilitas, alio modo incorruptibilitas, tertio modo inuertibilitas. Si primo modo accipiédo in nulla omnino eſt creatura, neq; per naturã neque per gratiá. Ná omne creatũ aut eſt accidés, aut habet accidés & ita variabile, ſic accepta variabilitas propriè, propriũ eſt ipſius Dei. Si accipitur ſecundo modo, ſic in aliquibus creaturis eſt. In quibuſdam per naturam, vtputa in ſimplicibus. In quibuſdá per gratiá, vtputa in glorificatis corporibus, quæ ſunt incorruptibilia, nec ſic eſt propriè propriũ diuinæ eſſentiæ. Si verò tertio modo dicatur immutabilitas, ſic omnibus creaturis ineſt per gratiã, nulli auté per naturá niſi ſoli Deo. Inuertibile enim per naturá eſt quod ex ſe ipſo habet vt poſſit ſtare, hoc auté eſt in quo nulla eſt vanitas vel varietas, & in quo omnino nulla eſt eſſentiæ mutatio, nec ad eſſe, nec ad non eſſe, & hoc eſt ſolum æternum, ideo hæc inuariabilitas eſt in ſolo Deo, & eſt propriè proprium eius. Inuertibilitas autem per gratiam ineſt omnibus vel pluribus creaturis, quia Deus ſua gratuita bonitate cætera continet ne in nihil cedant, & loquitur de creaturis, quæ dicunt quid completum & per ſe exiſtens. Hæc Bonauen.

¶ IMMVTATIO *ſenſus* eſt duplex (vt ſcribit Rich. di. xlix. ar. iiij. qu. iij. libr. iiij. Quædam quam concomitatur materialis organi tranſmutatio. Quædam quã talis tranſmutatio non cõcomitatur, ſed paritur ſenſus tantum paſſione animali. In prima immutatione ſenſus ita recipit formam ſenſibilem quod verè denominatur ab ea, vt cum homo calidus ita ſentit calorem quod inſtrumentum ſenſus eſt calidum.

In ſecunda mutatione ita recipit ſimilitudinem formæ ſenſibilis quod non denominatur ab ea, ſicut patet in viſu. Viſus enim videndo album non efficitur albus, albedo enim vniuocè non prædicatur de albedine quæ eſt in pariete, & de eius ſimilitudine quæ eſt in oculo. Prima immutatio non poteſt eſſe ſine materiali tranſmutatione, quæ ſtare non poſſet cum impaſſibilitate beatorum, ſed ſecunda immutatio non requirit de neceſſitate niſi quandam immutationem ſeu paſſionem animalem

ſine hac

ſine hac autem eſſe non poteſt, quia ſenſus eſt quędam paſſio animalis loquendo de actu ſentiendi. Secũdo modo. intelligo, inquit Rich. quod in beatis quilibet ſenſus erit in actu, quia paſſio talis ſenſus eſt eius ſecũdaria perfectio, & hæc erit vt idem credit, non tantummodo per aliquem influxum ab interiori, vt fortè à beatitudine animæ, ſed etiam per ſuſceptionem à rebus quæ ſunt extra animam.

¶ IMPASSIBILITAS, Stoici virtutes impaſſibilitatis dixerunt, nõ vtique quod virtuoſi nihil ſentirent aut paterentur, alioquin lapidibus eſſent pares, ſed quia paſſionem quamlibet præuenit virtuoſus, nec ſurrepit aliqua velut effrę nis atq; tyrãnizans rationem, ita ſcribit Gerſ. parte iij. de paſſionibus animæ. conſid. ix. Et vt idẽ ait tract. v. ſuper Magnif. Impaſſibilitas animæ per humanam induſtriam non poteſt adquiri, neque per virtutes conſuetudinales à Philoſophis poſitas. Lex itaque carnis quæ fomes dicitur, ſemper introrſus hæret ſecundum Theologos: quæ lex compeſci paulò minus poteſt aſſuefactione contraria non euelli. Nec in hac vita requiritur impaſſibilitas animę pro proſecutione fœlicitatis æternę: manifeſtat hæc gratia Dei tanquam iugum ſuaue & onus leue, quæ ſubitò peſſimos & inueteratos dierum malorum iuſtificat, & per baptiſmum & martyrium prouehit ad cœlos. Hanc non intellexerunt gratiam & purificationem ſpiritus homines illi ſine Chriſto, ſicut nec haberi poteſt ſine Chriſto, qui eam cui vult, & quam citò vult communicat. Patuit in illo latrone benedicto comite ſuo in paſſione & regno. Neque impaſſibilitas in via haberi poteſt, neque in patria ſine ſtabilitamento gratiæ, iuxta illud: Bonũ eſt gratia ſtabiliri cor. Confunditur in hoc vanitas Philoſophorum, qui crediderunt virtutibus moralibus aſcendere poſſe cœlum, vt deducit Gerſon: Paſſibilitas verò animæ fit ſæpè occaſio virtutis exercendæ: ſicut in Paulo declaratur ex vtilitatibus per tentationes varias prouenientibus, quas eſſe cum paſſionibus nemo neſcit. Vnde qui non eſt tentatus quid ſcit? Et per multas tentationes oportet nos intrare in regnum Dei. De paſſibilitate animæ ibi Gerſon, quæ à multis viatoribus tolerari potius debet, quàm vt excutiatur eniti. De impaſſibilitate quæ eſt dos, vide ſuprà in dictione Dos impaſſibilitatis.

¶ IMPECCABILITAS dicit impotentia peccandi. Impeccabilis, qui non peccat. Et capitur tripliciter, Vno modo purè, negatiuè, ſimpliciter: & ſic lapides, & ea quæ non habẽt liberum arbitrium, dicuntur impeccabilia. Secundo contrariè ſeu negatiuè, & per naturam: & ſic ſolus Deus eſt impeccabilis. Tertio negatiuè per gloriam: & ſic beati in patria dicũtur impeccabiles, aut per gratiam ſingularem in via, ſicut fuit mater Chriſti. Ita Guil. Vorrilonũ ſcribit, & frater Pelbartus libro ſecundo Roſarij Theologiæ, in dictione Innocentia, &c. De quo & aliàs.

¶ IMPEDIRE eſt implicare, inuoluere, retardare. Poteſt autẽ diabolus hominem impedire, Deo permittente, multipliciter, vt ſcribit Petrus Paluden. diſtin. xxxiiij. quæſt. ij. arti. iij. lib. iiij. Habet enim ex hoc, quod eſt ſpiritus, poteſtatem ſuper creaturam corporalem ad motum localem prohibendum vel faciẽdum, vnde poteſt corpora impedire ne ſibi etiam mutuo appropinquẽt, vel directè, indirectè, interponẽdo ſe inter eos, & in corpore aſſumpto: ſicut accidit ſponſo, qui deſponſauerat idolum, & nihilominus cõtraxit cum iuuencula, nec potuit eam cognoſcere propter hoc. Secundo modo poteſt hominem inflammare ad actum illum, vel refrigerare ab actu illo, adhibendo occultè virtutes rerum quas optimè nouit ad hoc validas. Tertio turbando imaginationẽ & extimationem, qua reddit mulierem exoſam, quia poteſt imaginationem imprimere. Quarto prohibẽdo directè rigorẽ membri ſicut & motũ localẽ cuiuſcunq; organi. Quinto prohibẽdo immiſsionẽ ſpirituũ ad membra, in quibus eſt virtus motiua, quaſi intercludendo vias ſeminis, ne ad vaſa generationis deſcendat, vel ne ab eis recedat, vel ne excidatur, vel ne emittatur, & multis aliis modis. Cũ autẽ faciũt mulieres ſortilegia cum fabis & gallarum teſticulis, nõ eſt credendũ quod virtute illarũ rerũ vir impotens reddatur, ſed oculta virtute dæmonũ illudẽte ſortiariũs per illa corporalia. Plus autẽ permittit Deus ſuper hunc actũ, per quem primũ peccatũ transfuoditur, quàm ſuper alios humanos, ſicut & ſuper ſerpentes, qui magis incãtationibus deſeruiũt quàm alia animalia. Vide latiùs Palu. qui & ponit exempla: & magis permittit Deus (vt poſt alia idẽ dicit) in peccatores dæmones ſæuire quàm in iuſtos. Vnde Angelus dixit Tobiæ in illos, qui libidini vacãt, &c. accepit dæmoniũ poteſtatẽ, licèt aliquãdo in iuſtos: ſicut in Iob: propter quod habẽt facere confeſsionẽ, & huiuſmodi, ne ferro manente in vulnere, fruſtrà ſit malagma apponere, &cæ. Et poſtea conclu. ij. Non eſt poteſtas ſuper terrã, imò nec ſuper cęlũ poſt Deũ, qui Lucifero in naturalibus valeat cõparari: nec ſemp. exorciſmi liberãt, quãdoq; quidẽ propter peccatu, quãdoq; autẽ propter bonũ hominis cui nõ expedit nubere. Vnde nec Paulum tertiò rogantẽ cõtra Angelũ ſatanæ Dominus exaudiuit. Hæc Palud. Impedit & nos aliàs in multis & bonis operationibus, diabolus. Inſidiat enim hominibus, &c. Quare omni modo curat mortales in præcipitium interitus dare, &c.

¶ IMPERIUM eſt actus rationis ordinãtis cũ quadã motione ad aliquid agendũ. Be. Tho. prima ſecundæ q. xvij. art. vj. Dicitur autẽ ab impero, as, quod idem eſt quod iubere: dictũ ab in particula intentiua, & paro, quaſi ſtatim paro vel prorſus paro: & imperare eſt actus rationis. Dupliciter autem ratio illum exercere poteſt, de quo videatur Gerſon part. ij. de delectatione an ſit peccatum.

¶ IMPERITI, indocti, illiterati, quos & Dionyſius vocat eos, qui vel non ſunt fideles, vel qui tumẽtes iam Philoſophia, maleq; viuẽtes, cõculcant pedibus ſuis ſordidis quicquid nõ ſapiũt, quicquid etiã non intelligunt, canino dente lacerãt. De his Gerſon part. iij. de myſticæ Theolo. par. vj. conſiderat. xxxj. cùm ait: Sicut multis qui clerici vel literati, aut ſapientes vel Philoſophi, aut Theologi nominantur, occultandus eſt ſermo de myſtica Theologia: ſic plurimis illiteratis, & ſimplicibus (fidelibus tamen) tradi poteſt. Vnde B. Dionyſius plerunque obteſtatur diſcipulũ ſuum Timotheũ, vt nullus imperitorum hæc audiat. Imperitos vocat infideles vel Philoſophia tumentes: de quibus ait Euangelica parabola: Nolite ſanctum dare canibus, neque margaritas proiiciatis ante porcos. Sed econtra ſimplices, qui quidem fidem habent, poſſunt ex ea cõſurgere ad vnitiuũ amorem cum Deo, per fortem, ſcilicet contritionẽ mortificatiuam ſenſualitatis, trahente eos Deo vinculis præceptorum ſuorum, & manſionem apud eos faciẽte, atteſtante Iſaia, quod ſuper humilem & quietum, &

tremeo

tremente ſermones ſuos requieſcit Dominus, &c.

¶ IMPLETIO ab implere, quod idem eſt quod farcire, replere, perficere. Impletio mandatorũ Dei dupliciter accipi poteſt, vt notat Gab. d. xxviij. q. vnic. art. j. lib. ij. Vno modo quo ad ſubſtantiam actus pręcepti. Sic audiens Miſſam in die Dominica, ſubueniens parentibus, dans eleemoſynam in extrema neceſsitate conſtituto, etiã quacunque intentione hoc faciat implet præceptum faciendo actum præcepti. Alio modo fit impletio pręcepti quantum ad intentionem præcipientis. Intendit autem Deus præcipiens in omni pręcepto, vt illud obſeruando mereamur ad vitam æternam ingredi, ſecũdum illud Mat. 16. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Poteſt autem homo per liberum arbitrium ex ſuis naturalibus diuina præcepta, quo ad actus ſubſtãtiam implere, ſed non ad intentionem præcipientis, quę eſt conſecutio ſalutis noſtræ. Poteſt enim honorare parentes, audire Miſſam, dare eleemoſynam in articulo neceſsitatis ex naturali honeſtate aut pietate, nõ ordinando in Deum tanquam finem, & ita non ex gratia. Patet quo ad ſecundum ad finem, ſeu intentionem præcipientis, nullus agere poteſt ſine gratia. Ad hunc enim finem non agitur niſi per opera meritoria, quæ præſupponunt gratiam, vt ait Gabriel.

¶ IMPORTVNITAS eſt euagatio mentis ad illicita, ſecundum quod in arce mentis reſidet volentis ad diuerſa ſe diffundere. Beatus Thomas ſecunda ſecundæ, quæ. xxxv. arti. iiij. Importunum eſſe & importunè fieri, quæ ſunt, fiũtve præter rationem loci, ſeu temporis, ſeu perſonarum. Et importunum hominẽ dicimus procacem, moleſtum. que: à quo importunitas dicta eſt, ſicut oportunum econtrà dicimus ſiue oportunè accidere, quod pro deſiderio noſtro accidit: à quo fit oportunitas, quod commoditatem ſignificat, ab ob & portus, quod nauigantibus maximè vtiles, optabileſq́ue portus ſint: ideo duplici pp à quibuſdam ſcribitur oportunitas.

¶ IMPOSSIBILE, quod fieri non poteſt. Et ſecundũ aliquos, vt ſcribit Gabriel diſtinctio. xiiij. quęſtio. iij. articul. ſecund. libr. quar. non ſemper accipitur propriè, vt negat omnem poſsibilitatem, ſed vt dicit difficultatem. Nam perfecti, de quibus loquitur Apoſtolus ad Hebræos ſexto: Impoſsibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque venturi ſeculi, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentatui habentes. Vel exprimit impotentiam naturæ noſtræ, quæ poteſt per ſe cadere, non autem per ſe reſurgere. Vide latiùs Gabriel. ibi. Vel impoſsibile, id eſt difficile, vt exponit ſanctus Bonauentura diſtinctio. xiiij. lib. quar. loquitur enim Apoſtolus de perfectis, qui difficulter reſurgunt. Vel quia non ex viribus humanis, vel vt fiat vis in pœnitentia, quam ſequitur baptiſmus. Hic enim virtutem totam habet ab hoſtia paſsionis, & de hac dicit Apoſtolus decimo ad Hebræos: Non relinquitur hoſtia pro peccato, &cæ. Impoſsibile autem vt negat omnem poſsibilitatem, nemo ad hoc obligatur. Vnde qui dicit Deum præcipere impoſsibile, anathema eſt, vt dicit Petrus de Palude diſtinct. xxxviij. quæſtio. iij. articũ. quar. libr. quar. Et aliquid eſſe impoſsibile indicamus quatuor modis vel cauſis, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctio. xlij. quæſtio. tert. lib. j. Vno modo per limitationem naturalis potentiæ, vt de trunco fieri vitulum, & virginem parere, mulier enim ſine ſemine non poteſt concipere naturaliter. Item partus clauſa porta propter corpulentiam, non poteſt exire: ſimiliter natura ſtatim non poteſt truncum in vitulum conuertere, cũ habeat potentiam limitantem. Secundo modo dicitur impoſsibile, non propter limitationem potentiæ, ſed propter limitationem noſtræ intelligentiæ, vt duo corpora eſſe in eodem loco, vel idem corpus in diuerſis, vel maius in minori loco, quia nullo modo poſſumus capere, cùm noſtra imaginatio ſemper dictat oppoſitum. Vnde etiam quando dictat quod Deus facit ſic in ſacramento altaris, neceſſe eſt vt ratio contra ſe eleuetur, vt credat. Tertio modo dicitur impoſsibile propter priuationem omnis exiſtentiæ, ſecundum omnem comparationem, ſcilicet principij, medij, & vltimi, vt præteritũ non fuiſſe præteritum. Omnis enim potentia, quæ intelligitur aliquid facere, reſpicit ens vel in ratione principij, vel termini, vel vtroque modo.

Et quamuis Deus de omni ente creato poſsit facere quod non ſit, ſiue de ratione ſiue de re: tamen de eo quod fuit, & non eſt, facere quod non fuerit, hoc omnino Deo eſt impoſsibile, quia hoc facere eſt nihil facere. Quarto modo dicitur impoſsibile ſecundum illuſtrationem veritatis æternę, & ordinem diuinæ ſapientiæ: vt verbi gratia. Vt duo oppoſita inſint eidem & ſecundum idem, hæc ipſa veritas ęterna, eo ipſo quod veritas eſt, iudicat & illuſtrat, & iudicat impoſsibile: ſicut & hic duo & tria non eſt quinque. Item impoſsibile eſt, quod ſit triangulus & non ſit figura: & hoc claudit in ſe duo contradictoriè oppoſita. Et quoniam Deus ſic eſt omnipotens, vt nihil poſsit, niſi quod decet ſuam potẽtiam, & non deordinat ſapientiam: ideo impoſsibilia quædam nõ poteſt, vt quod eſt impoſsibile propter priuationem omnis exiſtentiæ, & quod propter illuſtrationem veritatis æternę, non poteſt omnino.

Sed quod eſt impoſsibile propter limitationem potentiæ, vel propter limitationem intelligentię, quod Deo eſt poſsibile propter hoc quod eius potentia non eſt limitata, ſed infinita: & ideo ſupra naturã & intelligentiam poteſt, quarum vtraque eſt arctata. Vide latiùs ſanctum Bonauentu. Et vt ſcribit Auguſtinus vigeſimoſecundo de Ciuitate Dei capitul. quarto, ad probandum myſterium incarnationis, contra paganos, tria videbantur impoſsibilia ante aduentum Chriſti apud Ariſtotelem & omnes Philoſophos. Primum impoſsibile erat apud eos quod Deus poſſet fieri homo. Secundum quod mundus & maximè Philoſophi & Sapientes hoc crederent, ſcilicet Deum poſſe fieri hominem. Tertiò videbatur eis magis impoſsibile, ſcilicet quod homines ſimplices & plebei poſſent perſuadere Philoſophis & cæteris, vt hoc myſteriũ incarnationis crederent. Vide latiùs apud Auguſtinum, quem & refert Iacobus de Valentia, Pſal. 86. qui & fuſius rem pertractat.

¶ IMPRESSIO ab imprimo, quod idẽ eſt quod imitto, intus calco, obſigno. Dicuntur & impreſsiones metheorologicæ. De quibus plura colligit frater Pelbartus libro ſecundo Roſarij Theologiæ. Et quia ad Philoſophos ſpectat de his tractare, ibi ſuperſedeo, remittens ad Philoſophos. Principalem tamen cauſam earum referam omnium impreſsionum ſecundum Theologos. Eſt autem cauſa principalis

cipalis & prima omnium impreſsionum Deus creator omnium rerũ. Et hoc patet ex ſcriptura, Iob.38. vbi dicitur: Nunquid ingreſſus es in theſauros niuis. Lyra. Theſauri niuis dicũtur exhalationes humidæ, ex quarum congregatione generantur niues, & etiã grandines, quando congelantur à frigore. Ideo ſubdit: aut theſauros grandinis aſpexiſti, quæ præparaui in tempus hoſtis, in die pugnæ & belli, id eſt ad punitionem hoſtium in bellis. Sicut legitur de Siſara per grandines debellato. Iudi.4. Vnde & Aug. ſuper Gen. dicit, quod omnes exhalationes, vẽti, tonitrua, & nubilia, pluuiæ, niues, grandines, ignes, & ſerena, occultis imperiis Dei à ſummis ad infima, fiunt bonitate Dei. Et nota ſecundum Hierony. vt ſuprà. Licèt Philoſophi de cauſis iſtorum aliqua dixerunt in generali, tamen obſcurè & imperfectè: nec ſunt inueſtigabilia ad plenum naturali ratione vniuerſa illa. Vnde & ſæpè in talibus ſibiinuicem contradixerũt, quia cauſa determinata talium, ignoratur: ergo, &c. Itaque de iſtis Philoſophi dicunt aliquas cauſas ſecundarias in generali loquẽdo, videlicet quomodo ex vapore ſubtili fit aqua, vel ex aere ignis, & qđ Sole appropinquante vapori vel rori, tunc ros & vapor eleuatus, aſcendit & generantur impreſsiones. Sed de pluribus illis conſulito Philoſophos Ariſtotel. & Albertum, & alios in libr. Methaurotum, ſcilicet de generatiõe fulminis, fulguris, coruſcationis, pluuij, roris, cometæ, iridis, & aliorum, qui abundè de his ſcribunt.

¶ IMPROVIDENTIA eſt defectus intelligentiæ & ſolertiæ, pertinens ad negligentiam & inconſtantiam, Beatus Thom. ij. ij. q. liij. art. ij.

¶ IMPRVDENTIA ſumitur tripliciter, ſcilicet negatiuè, priuatè, & contrariè. Prima non eſt peccatum, ſed ſecunda peccatũ ratione negligentiæ. Tertia verò ſecũdum ſe eſt peccatũ mortale, ſi ſit cõtra præceptũ Dei, aliter eſt peccatũ veniale: ex beat. Tho. ij. ij. q. liij. ar. j Et imprudentia eſt generale peccatũ participatiuè non autem eſſentiale: cuius ſunt triplices partes, ſ. ſubiectiuæ, id eſt monaſtica, politica, & iconomica: potentialis, id eſt præcipitatio ſeu temeritas, inconſideratio, inconſtantia, & negligentia. Et integrales, quæ reducuntur ad potentiales, ex B. Th. ij. ij q. liij. art. ij. Vide & de imprudentia in dictione Prudentia infrà.

¶ IMPVLSVS ab impellere. Et nomen impulſus (vt ſcribit Gerſon part. iiij. Centilogio de impulſibus) priùs impoſitum fuiſſe, ait, à motu locali, tanquã notiori ſenſibus, ſed tranſlatum tanquam ad oẽs alias motiones: & principalius nomẽ impoſitũ fuiſſe motibus violentis quàm naturalibus, ſed extenditur etiam aliquando ad motiones & naturales, & præter naturales, aut ſupernaturales, atque voluntarias: extenditur etiam ad vertiginem. Et largè capiendo ſignificat omnem motionem, cuius terminus aut priuatio, quies nominatur. Quæ duo dãtur intelligi in cantico Mariæ: Depoſuit potentes de ſede. Depoſitio ad motum, ſedes pertinet ad quietem. Et impropriè impulſus extenditur ad omnem mutationem etiam qualis eſt creatio, vel aeris ſubita illuminatio. Propriiſsimè verò nomen impulſus extendi poteſt ad omnem operationem quamlibet intrinſecam & immanentem, ita non habere quietem (maximè in creaturis) oppoſitum. Sic diceremus, quod omnis res poſita in loco ſuo naturali, ſe præmit & impellit quodammodo in ipſum. Et ſic accipiendo, ſignificat rem perfectiorem per modum quietis in ſuo loco, quàm per modum motus ad ſuum locum non habitum. Eſt enim imperfectionis in rebus creatis, quod in ſuis locis non valeat immobili pondere ſe locare. Solus Deus eſt huiuſmodi, ſicut ſolus eſt neceſſe, ſolus in ſeipſo, ſicut in loco proprio, nec auelli poteſt, nec mutari. Secus de qualibet creatura ad diuinam potentiam comparata. De impulſibus perplura ſcribit Gerſon in pluribus locis: & tractatu viij. ſuper Magnificat, ponit ſeptem ſpecies impulſus ſecundum Pſalm. Vnus eſt timor nocturnus, & hic eſt obſcurus. Alius eſt ſubitus, ſagitta volans in die. Tertius perplexus & inuolutus, negotium perambulans in tenebris. Quartus importunus. Quintus violentus, qui pariter exeunt ab incurſu. Sextus eſt à dæmonio meridiano, qui ſe in Angelum lucis transfigurat. Septimus eſt à diuinorum curioſo ſcrutinio ſuper filios hominum, qui pereunt omnes: à ſiniſtris cadent à latere tuo mille, qui videbantur perfectiores: & decem millia à dextris, omnes fide ſignati. Horrendus nimis eſt hic impulſus. Ecce dum hîc viuimus, nauigamus velut in mari magno fluctuantium cõgitationum. O quàm ſæpè ſuſcitatur & inhorret ſpiritus procelloſæ tentationis permittente Deo, impellẽte diabolo. Vide latiùs Gerſonem de impulſibus.

¶ IN quandoque ſumitur intranſitiuè, vt ſcribit poſt Adam Gabriel diſtinctione ij. quæſt. xj. libr. j. vt cùm dicitur: Eſſentia eſt in diuinis vel in patre: ſicut cùm dicitur: Creatura ſalis, id eſt quæ eſt ſal: quia natura diuina eſt eſſentia diuina: & pater eſt eſſentia, & pater eſt ſua proprietas relatiua, ſcilicet paternitas. Idem eſt de mente Damaſceni libro j. cap. xj. Et vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione xxxiij. libr. j. in dubio literali. In notat diuerſas habitudines. Aliter enim dicitur pater in filio, aliter paternitas in patre, ſicut proprietas diſtincta: ſi vult dicere Magiſter, quod aliter ſunt, ſiue dicuntur eſſe proprietates in eſſentia quàm in perſona. Nam in eſſentia dicuntur eſſe propter identitatem, ita quod In, omninò dicit identitatem. In perſonis dicuntur eſſe ſicut veræ proprietates in hypoſtaſibus, & determinationes in determinatis. In creaturis autem non eſt vnus modus ſine alio, quia proprietas non omnino idem eſt cum eo cui inhæret, non ſic in diuinis. Et vt idem ait diſtinctione xxxvij. in dubiis literal. libro j. Deus non ſolùm eſt in creaturis, ſed etiam apud ſe. Vnde Auguſtinus in libro confeſſionum: Deus eſt in ſe vt Alpha & omega. In mundo vt creator & rector. In Angelis vt ſapor & decor. In liberatis & electis, vt liberator & adiutor. In reprobis ſicut terror & horror. Et quando dicitur, quod Deus eſt in diabolo vel adultero, hoc intelligendum eſt quantum ad conſeruationem naturæ, vt dicit ſanctus Bonauentura diſtinctione xxxvij. circa tertium. Nec (vt idem ait) ſordes corporales coinquinant corpus ſpirituale, quia nec cõmunicant in materia, nec dependent, vt patet in radio, qui nõ inficitur fæcibus, quia nec dependet, nec cõmunicat in tranſmutabili materia Et ſecundum Bruleferum diſtinct. vij quæſt. iij. libro j. In capitur dupliciter, quandoque priuatiuè, quandoque negatiuè: vnde in omnibus iſtis: Deus eſt infinitus: Deus eſt immenſus: Deus eſt immortalis: ſi ly in tenetur negatiuè. Vnde quando ſimpliciter negat non ponendo aptitudinem, ſunt veræ & catholicæ. Si verè in teneatur priuatiuè ſeu priuanter, ſunt falſæ & hæreticæ: quia ſic exponuntur Deus

non

non eſt finitus:& tamen Deus aptus natus eſt finiri. Deus non eſt mortalis,& tamen aptus natus eſt mori. Item anima intellectiua indiuiſibilis: punctus eſt, inquit, indiuiſibilis. Corpus humanum eſt inæquale cœlo: ſi in capitur priuatiuè, omnes ſunt falſæ: ſi verò negatiuè, omnes ſunt veræ. Brulefer.

¶ INHABILIS idem quod ineptus: non habilis, vel non idoneus. Et aliquis poteſt dici inhabilis reſpectu alicuius actus exercēdi, duobus modis. Vno modo, quia non poteſt illum actum licitè exercere, & hoc modo ſolùm dicimur poſſe, quod iuſtè poſſumus. Alio modo abſolutè & ſimpliciter: puta quando nihil poteſt efficere, dato quod totū illud faciat quod in ſe eſt. Sic Epiſcopus hæreticus vel alius ſubiectus pœnæ canonicæ vel Eccleſiaſticæ cēſuræ, eſt inhabilis ad conferendum ſacramentū ordinis, primo modo dicto. Non enim pōt conferre ſine peccato mortali: ergo non iuſtè & licitè. Et hoc probatur per auctoritates Innocentij, Gregorij, Cypriani, Hierony. Leonis, quæ ponuntur à Magiſtro in tex. di. xxv. Sed ſecūdo modo loquendo de inhabilitate, tūc nullus prædictorum eſt inhabilis ad conferendum ſacramētum Ordinis, ſuppoſito quòd ſeruet in ordinando formam Eccleſiæ, & intendat conferre ſacramentū Ordinis, ſicut intenditur in Eccleſia, de quo videatur latiùs Thomam Argen. di. xxv. lib. iiij.

¶ INANIS gloria, quod Græcè dicitur kenodoxía, eſt inordinatus appetitus manifeſtationis propriæ excellentiæ ſecundum beatum Tho. ij. ij. quę. cxxxij. & differt à ſuperbia, quod ſuperbia inordinatè appetit excellentiam: ſed inanis gloria manifeſtationem eius: ideo non ſunt idem, ſed prima cauſat ſecundā. Thom. de hoc videatur aliàs.

¶ INCANTATIO ab incantare, quod propriè eſt verbis ſolis vel etiam rebus quibuſdā adiunctis aliquid ſupra naturam moliri. Eſt autem incantatio ſuperſtitioſa (ſecundum beatum Thomam ij. ij. q. xcvj. arti. ij.) & illicita, ſi continet aliq̄d ad dæmones pertinēs, vel nomina ignota, vel aliqua falſa, vel vana, vel aliqua ſigna præter crucem: quamobrem incantatio prohibetur. Vnde Leuiti. 19. dicitur: Non declinetis ad Magos, nec ab Ariolis aliquid ſciſcitemini, vt polluamini per eos. Et Leuit. 20. Anima quæ declinauerit ad Magos & Ariolos, & fornicata fuerit cum eis ponam faciem meam contra eam, & interficiam cā de medio populi ſui. Et Deut. 18. Quando ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitare velis abominationes illarum Gentium, nec inueniatur in te qui luſtret filium ſuū aut filiam ducens per ignem: aut qui Ariolos ſciſciter, aut obſeruet ſomnia atque auguria: ne ſit maleficus, nec Incantator, neque Phitones conſulat, nec Diuinos, & quarat à mortuis veritatē. Omnia enim hæc abominatur Dominus. Et propter iſtiuſmodi ſcelera delebit eos, in introitu tuo perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo. Gentes iſtæ, quarum poſſidebis terram, Augures & Diuinos audiunt, tu autem à Domino Deo tuo aliter inſtitutus es. Et Auguſtinus li. j. de doctrina chriſtiana: & habetur xxvj. q. illud ait: Omnes igitur artes huiuſmodi vel nugatorię vel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum, quaſi pacta infidelis, & doloſæ amicitiæ conſtituta penitus ſunt repudiandæ & fugiendæ chriſtiano. Idē & habetur xxvj. qu. vltima. Admoneant. Admoneant, inquit, infideles Sacerdotes populos ſuos, vt nouerint Magicas artes, incantationesq́ue quibuſlibet infirmitatibus hominum nihil remedij poſſe conferre, non animalibus languentibus, claudicantibus ve, vel etiam moribundis quicquam mederi, ſed hæc ſunt laqueus & inſidiæ antiqui hoſtis, quibus ille perfidus genus humanū decipere nititur: & ſi quis hæc exercuerit clericus degradetur, laicus anathematizetur. Vnde & Gregorius. & habetur xxvj. q. v. Si quis. Si quis Ariolos, Aruſpices, & Incantatores obſeruauerit, aut Philateriis vſus fuerit, anathema ſit: nec vllo chriſtiano incātatione vti licet, de qua & aliàs latius dicitur.

¶ INCARNATIO ſecundum Scotum eſt dependētia naturæ humanæ ad perſonam alterius naturæ, vt ad terminantem eius dependentiam ipſam ſuſtentificando. Vel ſic & breuius. Eſt humanæ naturæ ſuſtentificatio à perſona extrinſeca alterius naturæ. Per incarnationem verbi nihil aliud intelligimus, vt ſcribit Gabriel di. j. q. j. lib. iiij. niſi aſſumptionem humanæ naturæ à verbo in vnitatem ſuppoſiti, per quam verè Deus dicitur homo, & homo Deus. Et poſt di. xxij. in Epilogo de incarnatione, dicit: Incarnatio eſt aſſumptio humanæ naturę à verbo in vnitatem ſuę perſonę, propter quam Deus factus eſt homo, ſiue Deus verè dicitur homo, & homo Deus.

¶ INCARNARI eſt terminare dependentiam ſuppoſitalē naturę aſſumptę. Ex quo ſequitur quòd incarnatio non eſt vnio naturæ humanæ ad perſonā Chriſti ita vt fiat perſona Chriſti. Item incarnari, inquit, non eſt pati, ſed eſt terminare dependentiam naturę aſſumptæ, neque incarnari correſpōdet huic actiuo incarnare tanquam paſſio actioni, ſed huic actiuo incarnare correſpondet tanquam paſſiuum aſſumi. Actio enim incarnandi quatinus tranſit in obiectū, tranſit in naturam humanam tanquam in paſſum non in verbum. Nō enim verbum, ſed natura aſſumpta patitur, & eſt in potentia obedientiali. Incarnari igitur & incarnare, licèt ſecundum vocem habent ſe vt actiuum & paſſiuum, non tamen ſecundum ſignificationem, vt patuit. Hæc ſecundum Scotū ſcripta ſunt à Gabr. vt ſuprà.

¶ INCARNATIO, Animatio, & humanatio in hoc cœleſti myſterio differunt ſecūdum Guil. Scoti imitatorem, lib. iij. di ij. Incarnatio enim dicitur reſpectu carnis aſſumptæ. Sic loquitur Gregorius: Carnē deitas mediante anima ſuſcepit. Animatio verò dicitur reſpectu animæ vnitæ, ſicut ad Voluſianum dicit Augu. Animam rationalem & per ipſam corpus humanum optauit ſibi. Humanatio verò eſt reſpectu aſſumpti hominis, vel verius reſpectu aſſumptæ humanitatis. Vnde inquit Magiſt. in litera. Me ſuſcepit, vt totum me liberet. Iſta tum tria quandoque capiūtur pro ſola incarnatione, ſicut dicit gloſ. ſuper illud Ioan. primo: Verbum caro factum eſt: per carnem totus homo intelligitur. Et incarnatio poteſt intelligi tripliciter. Primò actiuè, & ſic cōpetit verbo Dei, quod ſecum vniuit carnem. Secundò paſſiuè, & ſic competit carni vnitæ. Tertiò actiuè & paſſiuè ſimul pro ipſa vnione humanitatis ad verbum diuinum. Neceſſarium autem fuit verbum Dei incarnari. Tū propter reparationem humanæ naturæ. Tum propter perfectionem vniuerſi, vt inquit frater Pelbartus [illegible] iij. Roſarij Theol. & paulò pòſt latiùs dicetur. Et in incarnatione (vt dicit Gab. di. ij. q. vnica, li. iij.) tria cōſiderantur, ſcilicet corporis formatio, formati corporis animatio, & animati corporis aſſumptio ſiue vnio eius cum verbo. In formatione corporis duplex cōcurrit modus ſeu mutatio, ſcilicet localis & alterationis. Localis qua materia corporis transfertur

fertur

fertur ad locum generationi deputatum: puta fœminæ matricem, etiam materiæ condenſatio in matrice, non fit ſine locali mutatione. Secundò concurrit motus alterationis, quia materia in loco debito alteratur & diſponitur ad ſuſceptionem formæ ſpeciuocæ. Fit autem illa diſpoſitio per multas alterationes ad diuerſas formas accidentales, & fortè generationes ad diuerſas formas ſubſtantiales, donec vltimatè diſponitur materia ad receptionem formę ſpeciuocæ, quia eius vocatur organizatio. Extendit hoc Gabr. In animatione producitur ipſa anima in materia diſpoſita, & ipſa productiuè vnitur materię, quæ vnio eſt ipſa animatio. Nam ſi per diuinam potentiam forma ſpeciuoca priùs tempore produceretur in materia, & pòſt vniretur in hoc caſu ante vnionem, non eſſet animatio. Vnio autē animati corporis cum verbo, & realiter & formaliter ipſa incarnatio: vnio dico ſuppoſitalis. Et corporis Chriſti conceptio, animatio & aſſumptio, in Virgine perfecta eſt, non temporaliter, ſed inſtantaneè, id eſt tota ſimul. Nam priuſquam Virgo conſenſum expreſsit, dicens: Ecce ancilla Domini, &c. Non videtur fuiſſe operatio aliqua ſpecialis ad incarnationem, ſed vltimo inſtāti verborum corporis formatio, animatio, & aſſumptio ſimul completa eſt, vt latiùs probat Gab. vbi ſuprà. Fuit autem opus incarnationis maximæ gratiæ, vt & vult Aug. & maioris quàm beatificationis. Latiùs Gab. di. j. q. ij. arti. ij. lib. iij. Et iſta benedicta incarnatio à tota Trinitate indiuiſe eſt effecta efficienter: licèt ad ſolam perſonā verbi ſit terminata, quia filius inquantum homo, à tota Trinitate dicitur miſſus, prout explicatur Iſa. 44. vbi dicit filius: Dominus miſit me & ſpiritus eius. Et hoc vult Iacob. de Valen. Pſal. 44. & Pſalm. 71. vbi explicat mirabilem modum illius incarnationis per vellus Gedeonis. Quod myſterium incarnationis (vt ipſe ait) eſt nobis incomprehenſibile, & inſenſibile, & ineffabile. Arca quoq; teſtamenti figurabat incarnationē Chriſti, vt idem ſcribit Pſalm. 79. Nam humanitas Chriſti eſt verum tabernaculū verbi Dei, in quo latebat verbū ſine diuinitas. Et ſicut in arca fœderis tria erant incluſa, ſcilicet tabulæ legis, & virga Aaron, & vrna Mannæ: ita in illa humanitate tria erāt incluſa, ſcilicet verbum, & anima Chriſti, & caro: & ſic Chriſtus erit Deus, & Rex, & Sacerdos, & homo. Plura ibi Valentia. Tempus autem incarnationis dicitur tēpus plenitudinis multiplici de cauſa: vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. j. libr. iij. circa textum. Prima, quia Deus impleuit quod præfinierat. Vnde ſuper illud Galath. 4. At vbi venit plenitudo temporis. Gloſſ. completum eſt tempus quod præfinierat pater, quando mitteret filium ſuum. Alia ratio eſt propter impletionem promiſsionis, quia ille nobis datus eſt qui fuerat promiſſus. Vnde ſuper Ioan. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Gloſſa, quo ad impletionem promiſſorum. Tertia ratio eſt quantum ad cōpletionem figurarū, quia in aduentu Chriſti figuræ veteris teſtamenti, ſunt impletæ veritate. Matth. 5. Non veni ſoluere legem, ſed implere. Quarta ratio eſt propter plenitudinē gratiæ, quæ fuit in Chriſto, quæ fuit principium omnium plenitudinum. Vnde Coloſſ. 2. In Chriſto habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Quinta ratio ꝑpter plenitudinē generationis, quæ eſt viri de ſola muliere: & hæc eſt conſummata in Chriſti incarnatione. Sexta ratio, quia tempus incarnationis eſt tempus ſextæ ætatis, in qua quidem eſt plenitudo & perfectio, vt ſicut mūdus in ſexta die eſt conſummatus, ſic in ſexta ætate ſit reparatus. Et de his ætatibus dicitur in dictione *Aetas*. Sexta autem eſt à Chriſto vſque in finē. Hæc Bonauentu.

¶ INCARNATIONIS rationes & congruitates Doctores ſancti plures ponunt. Sed ſanctus Bonauentura in Breuiloquio li. iiij. ca. j. reducit ad tres: & in tertio ſcripto diſtin. j. quæ. v. reducit ad quatuor. Tho. iij. parte, quæſtio j. arti. ij. & in tertio ſcripto. Gerſon parte ij ſermone facto in die natiuitatis, illam potiſſimam cauſam veniendi ponit ſecundum atteſtationem ſanctorum, vt peccatores ſaluos faceret: & præcipua fuit noſtræ carnis purgatio. Latiùs ſcribit Gerſon. Et idem parte iiij. ſermone de eodem feſto, ponit alias cauſas. Gabriel diſtin. ij. quæſtio. vnica, libr. iij. arti. iij. dub. ij. congruitates tres ponit Dominicæ incarnationis. quas diffuſe ibi recitat. Vide ſi placet. An autem Chriſtus eſſet incarnatus, nihilominus ſi homo non peccaſſet? conſulito Gabrielem dub. iij. vbi ſuprà, recitantem de hoc opiniones Sanctorum & Doctorū, quas breuitatis gratia omitto. Vide autem ad hoc ſanctum Bonau. in principio iij. & Gerſo part. iij. ſuper Cantica canticorum ſympſalmate v. Et quemadmodum hominis præuaricationē præceſsit diabolica tentatio: ita incarnationem debuit præcedere Angelica ſalutatio, vt ſic ordo reparationis correſpondeat ordini præuaricationis. Latiùs ſanctus Bonauentura libr. iij. circa textum. Opus autem incarnationis non ſine cauſa dilatum eſt in finem mundi. Et licèt rationes temporum, quę pater in ſua poteſtate poſuit, nō eſt noſtrum cognoſcere, vt dicitur Actuum 1. tamen dubium non eſt quin ſapientiſsimus diſpoſitor temporum Deus, omnibus ſuis operibus congruentiſsimum tempus elegit, quāuis hæc congruitas à nobis plenè in via ſciri non poſsit.

Ponunt tamen Doctores varias rationes, cur in fine mundi Dominus opus incarnationis diſtulerit. Quarum vna eſt ſecundum ſanctūm Bonauent. diſt. j. quæſtio. vlt. libr. iiij. Et poſt eum Gabriel ſcribit dubio iiij. d. ij. lib. iij. manifeſtatio ſeueritatis vltionis diuinæ, quæ tantos patrum clamores ſuſtinuit antequam Redemptor mitteretur, & tanto tempore Adam cū ſua poſteritate in limbo carceratus teneretur. Secunda, quia congruum fuit vt homo priùs conuinceretur de ſua ignorantia & impotentia, vt ſic humiliatus ſui defectus cognitione confugeret ad gratiam Dei, & ſic capax remedij redderetur. Tertia, vt dilatione tanti beneficij creſceret deſiderium. Quod enim amplius deſideratur, & diutius differtur, precioſius reputatur. Quarta ratio, quia diſtantia à principio facit debilitatem in effectu. Et ideo quanto plus diſtant homines à principio ſalutis Chriſti, ſcilicet incarnatione, tantò magis debilitatur deuotio. Vnde ait Dominus, quod in nouiſsimis temporibus charitas refrigeſcet multorū. Vnde ſi à principio incarnatus fuiſſet, totus feruor deuotionis periſſet. Dilata eſt igitur vtiliter ad finem ſeculorum, quo minus effectus eius longo tractu temporis, tandem deficeret. De hoc latiùs Bonauentura & Gabriel ſcribit. Et de hac benedicta incarnatione multa agit Gabriel per plures quæſtiones, quas diligens lector & amator diuinæ ſapientiæ & liberaliſsimæ Dei voluntatis, quam in opere incarnationis oſtendit, legere poterit: inueniet pulchra & notanda, & quę poſſent mouere hominem ad diligendum Deum, qui ex maxima in nos charitate

hocincarnationis opusadnoſtram vtilitatem perfi cere voluit, quæſingula breuitatis gratia omittere volo, ne ſicut in aliis multis, quæ reſciudo, faſtidio ſim lectori: legat qui voluerit loco allegato: imò amanti nihil longum erit faſtidioſum, &c. Videat ergo aliàs.

¶ INCENDERE eſt inflãmare, & vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctio. viij. part. ij. queſtio. v. lib. ij. ſentent. Incendere eſt actus tranſlatus à corporalibus ad ſpiritualia. In corporalibus autem incendere, nõ eſt ignem generare, ſed potius igni pabulum miniſtrare, vel applicando ignem combuſtibili, vel combuſtibile igni. Sic & in ſpiritualibus ignis eſt concupiſcentia vel libido peruerſa. Pabulum iſtius ignis ſunt cogitationes & affectiones carnales, & terrenæ, & delectationes fœdæ. Incendere igitur eſt cogitationes & delectationes, vel affectiones malas ſubminiſtrare: non vt principale agens, ſed vt excitans & mouens: vnde oppoſito modo ſe habent immiſsio & incenſio. ſecundum Doctores. Nam immittere reſpicit agens principale. Incendere agens non principale, ſed excitans & ſubminiſtrans. Et quoniam diabolus poteſt nos ad malas cogitationes & affectiones excitare. Licèt non poſsit in nobis ſua poteſtate efficere, vel principaliter & effectiuè imprimere propter voluntatis humanæ libertatem, quæ eſt domina ſui actus, ſed poteſt nos mouere & excitare ad eas formandas. Ideo dicitur à Sanctis & Doctoribus, incenſor malorum, non immiſſor. Vnde Gregorius ſuper Iob 6. dicit, quod diabolus habet excitare ſtimulum concupiſcentiæ carnis: ſicut etiam faciebat Apoſtolo Paulo Auguſtinus etiã dicit: Vir & mulier. ignis & palea. Et hunc & hanc diabolus incendere non ceſſat propter quod & diabobus cocus dicitur, vt & ſcribit Bruleſer diſtinctio. viij. quæſtio. xj. ſecundum illud Oſee. 8. Omnes adulterantes, ſicut clibanus ſuccenſus à coquente. in gloſſ. Clibanus ſuccenſus eſt peccator vel fornicator, Coquus diabolus. Et ſecundum eundem, incendere ſpiritualiter eſt miniſtrare malas affectiones vel intellectiones, quæ inclinant ad flammam libidinis: quare diabolus non immiſſor, ſed incenſor dicitur. Quid autem ſit immitere, dictum eſt ſuprà.

¶ INCENDIARIVS propriè dicitur, qui ciuitatem, caſtrum, domum, ſegetem, & ſimilia aliena incẽdit malo ſtudio, vt odio, vel vindicta, vel animo iniuriãdi, vt paret xxiij quæſti. viij. peſsimam. & xij. quæ. j. Quum deuotiſsimam. De quo ſcribit & frater Oſvvaldus lib. iiij. Roſarij Thelogiæ. Secus ſi quis incenderet negligentia, vel caſu, vel iuſto bello. Incendiarij autem & effractores Eccleſiarum cum ſpoliatione, ſunt excommunicati ipſo iure: ſed incendiarij aliorum locorum, niſi excommunicentur, vel per ſtatuta, vel alio modo: ante tamen denunciationem non ſunt mittendi ad Sedem Apoſtolicam &c.

¶ INCESTVS (vt ſcribit Magiſter diſt. xlj. libr. iiij.) eſt cõſanguinearum vel affinium abuſus. Vel vt inquit Paludenſis diſtin. xlij. quæ. j. libr. iiij. Inceſtus eſt concubitus, & nõ niſi cum vera cognata vel affine. Et nõ eſt inceſtus niſi in gradu prohibito lege naturæ, à qua eſt ſola conſanguinitas vel affinitas vera. Vnde inceſtuoſi dicuntur, qui conſanguineis vel affinibus abutuntur. Committitur itaque inceſtus (vt ſcribit Bruleſer. diſtinct. xxxiiij quæſtio. vj lib. iiij) quando aliquis cognoſcit conſanguineam ſuam: vt puta ſororem, matrẽ, aut cognatam: vel quando cognoſcit affinem: vt puta ſororem vxoris ſuę. Beatus Thom. ſecunda ſecundæ. quæſti. cliiij. artic. j ait: Inceſtus eſt cum perſona conſanguinea vel afini coitus prohibitus quadruplici ratione, quia naturaliter homo debet quandam honorificentiam parentibus, & per conſequens aliis conſanguineis. Secundò, quia perſonas ſanguine coniunctas, neceſſe eſt ad inuicem conuerſari. Tertiò, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. Quartò. quia quum naturaliter homo cõſanguineam diligat, ſi adderetur amor qui eſt ex commixtione venerea, fieret nimius ardor amoris, & maximum libidinis incentiuum, quod caſtitati repugnaret, Thomas: Dicimus autem inceſtũ & inceſtus, quaſi non caſtus. Hinc inceſto verbum, quod ſignificat fœdo, polluo. Virgilius:

Totamque inceſta funere claſſem.

Eſt autem vitium deteſtandum & pœna prohibitũ. Vnde Leuit. 20. dicitur: Qui ſupra vxorem filiam matrem eius duxerit, ſcelus operatus eſt, viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nephas in medio veſtri. Auguſtinus lib. de adulterius coniugiis. & habetur xxxij. quæſtio. vij. Adulterij. Adulterij malum vincit fornicationem: vincitur autem ab inceſtu. Peius eſt enim cum matre quàm cum alia vxore cõcubere. Vnde Gregorius ad Felicem Epiſcop. & habetur xxxv. quæſti. iij. Nec eam. Nec eam quam aliquis ex propria conſanguinitate coniugẽ habuit vel aliqua illicita pollutione maculauit in coniugiũ ducere vlli Chriſtianorum licebit, quia inceſtuoſus eſt talis coitus, & abominabilis Deo & cũctis bonis hominibus Inceſtuoſus verò nullo cõiugij nomine deputandos à S Patribus ſtatutum eſſe legimus, &c.

¶ INCIPIENS, inchoans. Incipientes apud Theologos & Prædicatores, vel Concionatores verbi diuini ſæpè memorantur, & de eorum ſtatu. Eſt enim ſtatus incipientiũ, proficientiũ, & perfectorum. Quos Gerſ. par. ij. ſer. de dominio Euãgelico facto in cœna Domini, cõparat ætati, cùm ait: Sunt nõnullæ in ipſo profectu ætatis diſtantiæ. Itaq; aliquis dici poteſt infantulus, ſicut incipientes. Aliquis puerulus, vt proficiẽtes. Aliquis adoleſcentulus, vt perfecti Sed nunquam pertingunt in hac regione ad plenam virilem ætatẽ, creſcant in Deũ moriendo neceſſe eſt. Infantulos dicimus nouiter ablutos & renatos per baptiſmum aut pœnitentiam, quo ad primum articulũ vel titulũ puerulos maiuſculos, qui proficiunt ad vitiorum expugnationẽ, quo ad ſecundum. Adoleſcentulos denique, qui cum Ben-iamin adoleſcentulo ſunt in mentis exceſſu per liberam diuinorum contẽplationem & fruitionem, quo ad tertium. De his idem Cancellarius part. iij. de myſtica Theologia practica, conſiderat. ix. Perfecti ſunt qui vtroque tempore ſciunt vti per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, velut ambidextri, dicentes cum Apoſtolo: Scio abundare, & ſcio penuriam pati: gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. At verò de incipientibus & proficientibus videtur experientia cum ſcripturarum auctoritate doctrix eſſe, quod plus eis prodeſt tempus aduerſitatis, ſiquidem ipſa moderata ſit: & talis quæ iudicium rationis integrũ cuſtodiat, & in qua Dei munere patientia prouentum operetur. Hæc eſt antiperiſtaſis quædam ſpiritualis, quæ contrarium fortificat. Hæc eſt cos ferrum exacuẽs. Hæc abſynthium pueros ablactans, auellensque ab vberibus. Hæc malleus dilatans & extendens in tribulatione (inquit Pſalm.) dilataſti mihi. Hæc lima poliens, mundans, ęruginans, clarificans. Hæc

fornax

fornax in qua aurum purgatur, vt rutilet. Hæc virga qua percuſſus eripitur ab inferno, vt dicat tribulatus ex ſententia: Domine, ſi ſic viuitur, & in talibus vita ſpiritus mei, corripies me & viuificabis me. Ecce in pace amaritudo mea amariſſima. Et illud: Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter me ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis, & aſcendam, ſcilicet per contemplationem, ad populum accinctum noſtrum, ſcilicet ſummorum ciuium. Aduerſitas itaque (vt vult Gerſon) potentiori quadam manu mouet eos eripere ſe ab hoc limo profundo, & à terra ſeſubleuent, dum illic tribulationem & dolorem inueniunt, agunt ſtudioſius, quod Propheta ſubiunxit: Et nomen Domini inuocaui. Plura Gerſon aliàs & Gabriel de incipiētibus, proficientibus, & perfectis.

¶ INCONGRVITAS eſt duplex, vt ſcribit S. Bona. di. iiij. q. iij. lib. j. Vna eſt ex diſcohærentia accidentiū, vt Catonis eſt. Alia ex diſcohærentia intellectuum, vt cùm dicitur: Plures Petri. Prima incongruitas tollit veritatem & falſitatem. Secunda verò incongruitas habet falſitatem coniunctam, & ideo quia per negationem remouetur falſitas: & ſancti malunt loqui verè quàm proprietatem ſermonis ſeruare, & loqui minus verè, ideo negant plures deos. Poteſt tamen dici (vt idem ait) quod quamuis hæc vox dij. non ſit vox ſignificatiua ſecundum artem, & impoſitionem, tamen eſt vox ſignificatiua ex accommodatione vſus: vt olli pro illi: & ideo generat falſum intellectum, affirmatiua & negatiua verum, quamuis non Grammaticè. Hæc Bonauen.

¶ INCLINATIO ſecundum Occam q. xix. tertij quotlibet. & qu. iij. tertij ſentent. & poſt eum Gabriel di. xxiij. quæſtio. j. artic. iij. dub. iij. lib iij. accipitur dupliciter. Vno modo largè, & ſic nihil aliud eſt quàm eſſe in potentia ad aliud ſine omni actiuitate ad contrarium. Sic dicitur materia inclinari ad omnem formam, ad quam eſt in potentia: & ſic inclinatio nihil addit ei quod inclinatur, ſed eſt ipſa forma vel materia, quæ eſt in potentia ad aliud. Secundò accipitur ſtrictius, vt addit actiuitatem ei quod inclinatur. Et ſic inclinari eſt eſſe in potentia naturali ad aliquid reſpectu, cuius habet actiuitatem. Illo modo materia non inclinatur ad quamcunque formam. Materia enim reſpectu formæ, nullam habet actiuitatem: & illo modo accipitur cùm habitui attribuitur. Actus autem inclinationis, quia non eſt in poteſtate voluntatis, ſicut nec habitus vitioſus poſtquam fuerit acquiſitus, non imputatur ad peccatum, vt idem Gabriel dicit vbi ſuprà. Et per hunc modum excuſantur primi motus à peccato. Et hoc videtur Auguſtin. iij. de libero arbitr. iuxta finem dicere, quod non eſt in poteſtate noſtra, quibus viſis tangamur: quibus viſis per intellectum tangamur, per affectum, ſcilicet voluntatem. Non ergo ſunt illi motus primi peccata, neque etiam meritorij ſi fuerint ab habitu virtuoſo. Et licèt voluntas non ſit libera, quantū ad actum illius inclinationis, eſt tamen libera ad non ſequendum eum. Poteſt enim ex ſua libertate ſecundum inclinationem gratiæ actum contrarium elicere cum maiori conatu, & auertere intellectum à conſideratione prioris obiecti, vt ceſſet primus actus ſiue inclinatio. Nam habitus quando ſtat ſub actu contrario, tunc non inclinat, neque habitus ille cogit voluntatem ad conſentiendum ſuę inclinationi actu elicito libero, quin poſſit elicere actum contrarium diſſentiendo: licèt quandoque difficile ſit non conſentire. Vide latiùs Occam quæ. iiij iij. ſen. Naturalis autem inclinatio ad multa hominem diſponit vel impedit: vt ſentit Gerſon parte iij. de myſtica Theologia practica, quod & exemplificat. Inſerere bonam naturam innatam à parentibus, vel aliunde, vel in iuuentute acquiſitam, dicit eſſe mirabiliter operoſam. Eſtque (vt idem inquit) Philoſophi commune dictum, animas inſequi corpora, quod experimento quotidiano cognitum ſic accipiendum eſt, vt non neceſſitatis vel coactionis ſit hæc ſequela, ſed inclinationis. Iuuat autem miris modis ad operationes has vel illas conformitatis inclinatio naturalis, ſicut ex aduerſo diſſonans tantùm obeſt, quod vix libertas animi, vix diſciplinatio, vix conatus aſſuefactionis ſufficit euincere. Vide latiùs Gerſonem ibidem, inclinationes itaque bonæ naturales pro ſingulari Dei gratia habendæ ſunt, &c.

¶ INCONSIDERATIO eſt ſpeciale peccatum imprudentiæ, vt ſcribit ſanctus Thomas ſecunda ſecundæ, q. liij. ar. ij. & opponitur rectitudini iudicij in moralibus. Eſt enim, vt idem vult inconſideratio defectus iudicij in agibilibus humanis proueniēs ex eo quod contemnit vel negligit, attendere ea ex quibus rectū procedit iudicium, &c.

¶ INCONSTANTIA eſt ſpeciale peccatum imprudētiæ (vt dicit B. Thom. ij. ij. q. liij. ar. ij.) Deficiens à perficiendo bonum propoſitum, cuius principium eſt in appetitu, finis autem in intellectu, vt ibidem vult ar. v. Inconſtantia circa abſtinentiam à delectabilibus eſt filia luxuriæ, licèt etiam, quæ eſt in terribilibus, oriatur ex luxuria: & eſt, quando quis non ſtat conſtans in propoſito, ſed ſine cauſa rationabili, ex aliqua paſſione, præcipuè ex amore concupiſcentiæ, facit contrarium illius quod deliberauerat: de hoc vide Gerſonem part. ij. de vitio ſeu peccato luxuriæ.

¶ INCONTINENTIA ſecundum Aulum Gellium, eſt quum à quibus rebus, voluptatibuſque nos tenere debemus, non tenemus. Et vt dicit S. Tho. ſecunda ſecundæ q. clv. art. ij. propriè eſt circa concupiſcētias tactus, ſecūdū quod eſt circa honores, diuitias, & huiuſmodi, Impropriè verò eſt circa virtutes. Prima eſt peccatum dupliciter, ſcilicet recedendo à ratione, & immergendo ſe turpibus. Secunda tantum primo modo. Tertia verò non eſt peccatum, ſed eſt perfectio virtutum: & ſecundū eundem Thom. duæ ſunt ſpecies incontinentiæ, ſcilicet præuolatio conſilij & debilitas in pręconciliatis. Vide & de hoc Gerſonem part. ij. de cælibatu & caſtitate Eccleſiaſticorum, actu iij. & apud alios, &c.

¶ INCORPOREVM. Aliquid dicitur eſſe incorporeum dupliciter, vt ſcribit Gabriel d. viij. q. j. li. ij. Vno modo quod non indiget ſolatio corporis, nec propter ſe, nec propter alios: & ita ſolus Deus eſt incorporeus. Alio modo quod nō indiget propter ſe. Vide Bernar. homel. ij. ſuper Can. Demus ſoli Deo ſicut immortalitatem ſic incorporeitatem, cuius natura ſola, neque propter ſe, neque propter alium ſolatio indiget inſtrumenti corporei. Liquet autē omnem ſpiritum creatum corporeum indigere ſolatio. Hæc Bernardus. Sed (vt ait Gabriel vbi ſuprà.) quātum ad operationes proprias, nullo modo corporibus adiuuatur: indiget tamen corpore aliquando in miniſterio aliorū, ſeu propter alios: ſicut Angelus cū mittitur, indiget quandoq; corpore propter eos quib' mittitur: & illo modo Angeli ſunt incorporei,

tam boni quàm mali: ita quod non habent corpora ſibi vnita tanquam partem ſui eſſentialem. Hinc Dionyſ. de Diui. nom. cap. iiij. circa principium, intelligibiles omnes, ſpiritualesque ſubſtantiæ veluti incorporales & omni materia carentes, intelliguntur. Sed quod Greg. in homel. Epiphaniæ, nominat Angelum animal rationale träſſumptiuè pro omni illo quod habet rationem vel intellectum. Et primo modo accepit Bern. incorporeum, vt patet ex textu verborum ſuorum, vbi ſuprà.

¶ INCORRVPTIO idem quod integritas, perfectio, &c. Alia autem eſt incorruptio quam tenemus in via, atq; alia quam poſſidebimus in patria. De qua ſcribit Gerſon part. ij. in ſerm. de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis. Incorruptio patriæ eſt impaſſibilitas corporis, & æterna ſtabilitas cordis. Incorruptio verò viæ, eſt caſtitas corporis & puritas mentis. Vnde ad commendationẽ ſponſæ dicitur in Cant. Pulchra es & decora filia Hieruſalem. Pulchra, videlicet mundicia corporis: decora, puritate mentis. Veruntamen hoc ſciendũ, quod hanc ipſam viæ incorruptionẽ perfectè nequaquam obtinere poſſumus in hac vita. Latiùs probat Gerſon, &c.

¶ INCVBVS dicitur dæmon conueniens cum muliere. Succubus autẽ dæmon cõueniens cum viro. Beatus Tho. par. j. qu. lj. ar. iij. Vide in dictione Dæmon.

¶ INDEVOTVS, quandoq; accipitur (vt ſcribit S. Bonau. diſt. ix. ar. ij. q. iij. in ſolut. argu.) pro illo qui accedit ad Eucharistiã cum peccandi propoſito. Vnde dicitur in gloſ. Corint. 11. Indignè mãducat, qui accedit inſi. cli. vel indeuotus & peccator eſt indeuotus, quia charitas facit deuotum, qua caret peccator, &c.

¶ INDIGNATIO eſt dolor perturbans propter res ſecundas indigno collatas, ſecundũ Ariſtot. lib. 2. Rhe. Et indignatio pro filia iræ ſumitur, quia quis non valet videre vel audire eum cui iraſcitur, ſecũdum beatum Tho. ij. ij. q. xxxvj. art. ij. Et venit ab indignus: ita & indignor iraſcor, & indignabundus iraſcens: & indignè, hoc eſt præter merita, & indignanter per indignationem.

¶ INDIVIDVVM, Græcè atomón, & eſt id quod indiuiſum eſt in ſe, & diuiſum à quolibet alio vltima diuiſione. B. Tho. j part. q. xxix art. iiij. Et indiuiduum dicitur dupliciter (vt ſcribit S. Bonau. d. x. quæſt. iij. lib. iij.) Vno modo, quia dicitur de vno ſolo: & hoc modo indiuiduum dicitur quod eſt indiuiſum in ſe, & ſic abſque dubio Chriſtus ſecũdum quod homo, eſt indiuiduum. Alio modo dicitur indiuiduũ, quod eſt ab aliis diuiſum, & ſubſiſtit in ſe & per ſe. Hoc modo accipiendo indiuiduum humana natura in Chriſto non eſt indiuiduũ, eſt enim vnita verbo increato, ſicut ſuo ſuppoſito. Indiuiduũ ſecundum Gabr. libr. j. ſen. di. xxiij. q. vnica, ar. j. eſt res ſingularis ſiue totalis, ſiue per ſe ſubſiſtens, ſiue alteri innitẽs: vnde quælibet res exiſtens eſt indiuiduum, quia quælibet eſt ſingularis. Nam velle autẽ eſt ens rationis tantũ, aut ſi ens reale, eſt ſingularis res, licèt ſignificando & prædicando ſit communis. Et indiuiduum dicitur, quod de vno ſolo prædicatur. Et illud (inquit Gabr.) non eſt quid nominis indiuidui, ſed terminorum ſingularium, qui dicuntur indiuiduum. Latiùs apud Dialecticos vide to de indiuiduo.

¶ INDVERE Chriſtum (vt ſcribit S. Bona. di. iiij. libr. iiij. circa textum) eſt aliquem habitum accipere, per quem homo fiet aliquo modo conformis Chriſto. Vnde Auguſtinus in li. de Baptiſmo: & refert eum Magiſter diſt. iiij. lib. iiij. Induunt homines Chriſtum aliquando vſque ad ſacramenti perceptionem, aliquando vſque ad vitæ ſanctificationem: atque illud primum bonis & malis poteſt eſſe commune, hoc autem eſt proprium bonorum & piorum. Omnes ergo qui in Chriſti nomine baptizantur, Chriſtum induunt, vel ſecundum ſacramenti perceptionem, vel ſecundum vitæ ſanctificationem: induunt enim Chriſtum, quem per gratiam inhabitantẽ habent.

¶ INDVLGENTIA (ſecundum Archidiaconũ extra de pœni. & re. cap. Indulgentiæ. libr. v.) quandoque dicunt remiſſionem pœnæ, quandoq; conceſſionem gratiæ, quandoq; diſpenſationẽ, quandoque accipitur pro vacare ſeu operã dare, indulgere: vnde dicitur: Indulgere gulæ noli, quæ ventris amica eſt. Eſtque indulgentia mollis & delicata permiſſio. Quintil. Mollis illa educatio quã indulgẽtiam vocamus, neruos omnes & mẽtis & corporis frangit. Eſt enim indulgere obſequi & aliquid delicatè concedere. Accipitur & pro venia & peccatorum remiſſione. Et indulgere pro ignoſcere, in quo quidem carpũt theologos, & vt mihi videor non bene, quoniam ipſi theologi accipiunt vocabula, & ſi non ſemper in ſenſu proprio, vt ipſi Poetæ & Oratores ſumunt, attamen in ſenſu proprio, vel vt deſeruit ipſis. Sunt enim nomina (vt aiunt) ad placitum. Audi eloquentiſſimum theologum Paulum Corteſium vocabulo indulgentia vtentem libr. iiij. ſuarum ſententiarum. diſt. iij. cùm ait. Quamquam aliqua theologorum diſſenſione certatur, cuiuſmodi ſenatus indulgentia dicatur. Et paulò pòſt. Quamquã vehementer hoc indulgentiæ auctoramentum ad mulctæ liberationem valiturum dicatur (vt theologi volũt) vehementius tamen quædam per ſolutionis genera, ob eſſentiæ præmium mereri quod longè ſit temporariæ multæ liberatione præſtantius.) Hæc Corteſius eloquentia clarus, qui & alia de indulgentia ibi notat. Accipiamus hic & ſecundum Thologos indulgentia pro his quæ dantur in eccleſiis. Et diffinitur ſic. Indulgentia eſt quædam remiſſio pœnæ debitæ pro peccato poſt cõtritionem habitã de Deo, vt colligitur extra de pœ. & re. c. quod autem. Quas quidem indulgentias dant Prælati. Vel indulgentia eſt pœnæ relaxatio, quam quis iuſtè pro culpis propriis ſacere debuiſſet de theſauro Eccleſiæ ad diuinam iuſtitiam perſoluendam ſumpta, & (vt dicunt) indulgentiæ ſolùm reſpiciunt pœnam, non culpam, & ita non à culpa, ſed à pœna abſoluũt. Exprimuntur autem indulgentiæ diuerſis vocabulis, vt ſcribit frater Oſualdus libro iiij. Roſar. Theologiæ ſecundum Gloſ. ſuper Can. Accepiſti de ſpõſa duorum eſt vulgare Italicorum. Et dicitur carena à carentia hominum vel etiam cibariorum. Nam in illis xl. diebus homines includuntur in aliquo loco ſecreto iuxta eccleſiam, vbi nõ habent conſortium hominum. Vnde colligitur ex geſtis ſummorum pontificum. Differentia eſt inter ſeptenam vel ſeptenarium, quadragenam & carenam, quæ etiam carentena aliquãdo dicitur. Nam Clemens papa primus conſtituit quadragenam, per quam deſignauit pœnitentiam xl dierum cum ſeptem annis ſequentibus, quàm pœnam iniungebat ratione vnius peccati mortalis, ita quod per iſtos vij. dies pœnitentes excludebantur ab Eccleſia, & incedebant capite diſcooperto, ſparſo crine, & poſt eoſdem dies iniungebatur eis pœnitentia ſeptennis. De quo vide latiùs alios, & fratrem Oſualdum vbi ſuprà. Et intra hos annos ſeptem non

vtebantur

vtebantur carnibus, nec vino, nec etiam lecto nec
balneo, ſed dormiebant in terra aſpera vel lapide.
Et expletis illis annis licuit ipſis primo communi-
care corpore dominico. Septenam Innocentius pa
pa iniungebat primus pro vno peccato mortali, &
pœnitentia huiuſmodi vocabatur ſeptenaria vel ſe-
ptena Innocentij. Et quid pœnitentes ſingulis illius
pœnitentiæ diebus facere tenebantur, legito apud
alios. Sed carena ſiue caretena erat pœna includens
pœnitentiam quadragenæ & ſeptenæ, quia ſic pœni-
tentes abſtinebant à cibis, & à conuerſatione homi-
num, & ieiunabant in pane quadraginta diebus, li-
cèt modò canones pœnitentiales ſint arbitrarij pœ
næque arbitrariæ. Modò autem papa dans quadra-
genam vel ſeptenam vel carenam in literis indulgen
tiarum, prætendit abſoluere illos qui debitè vtuntur
indulgentiis, vel tantam gratiam conferre remiſſio
nis quantam iſti per eaſdem pœnitentias meruerũt.
Et ſic per annum pœnitentialem confert tantam
gratiam remiſſionis, quantum homo mereretur per
ſe pœnitendo per annum. Valent autem indul-
gentiæ, vt eſt communis doctorum opinio, ex abun
dantia meritorum Chriſti, & ſanctorum quæ vltra
merita Chriſti ſancti ſuſtinuerunt. Sed Franciſ. Ma-
ro. in tractatu de indulgentiis: dicit: quòd cùm me-
rita ſanctorum ſint vltra condignum remunerata à
Deo, & ſic exhauſta quod ſolùm dantur ex merito
Chriſti & paſſionis eius, cuius minima gutta ſangui
nis vel ſubdoris ſufficeret ad expiationẽ omniũ pec
catorum, quæ vnquam fuerunt perpetrata vel per-
petrabuntur. Sed illud non videtur vt probat frater
Oſualdus libr. iiij. Roſarij Theol. Quare addendum
eſt id quod ſcribit Paluden. diſtinctione xx. quæſtio-
ne iiij. libr. iiij. qui vult quod in valore indulgentiarũ
eſt triplex cauſa. Vna ex parte Chriſti, alia ex parte
ſanctorum, tertia ex parte Eccleſiæ, quæ diffuſè vi-
deantur apud Paluden. Et tantum valent (vt idem di
cit) quantum ſonant, etiam in foro Dei hîc & in pur
gatorio. Plura vide apud Paluden. Nec indulgentia-
rum conceſſio eſt paruipendenda ſeu contemnenda,
ſed amplectenda (vt ſcribit Gerſon parte ij. tracta.
de indulgentiis, conſidera. xij.) deuote in fide, ſpe, &
charitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui poteſta-
tem talium clauium Eccleſiaſticarum dedit homini
bus. Conſtat enim quod fructuoſior eſt & acceptabi
lior Deo & hominibus operatio talibus innitens in-
dulgentiis quàm altera (& hoc cæteris paribus) non
innitens. Conſilium igitur eſt ſolum & ſanum, quod
abſque curioſa diſcuſſione de præciſa vel euidenti &
certa quantificatione ſeu menſuratione huiuſmodi
indulgentiarum, ſtudeat homo prius tales adquire-
re ſecundum qualitatem ſuæ vocationis, pondus au
tem valoris illi relinquere qui omnia facit & fecit in
numero, pondere & menſura. Vt autem indulgentię
valeant (vt doctores ſcribunt) exigitur duplex con-
ditio, & vt ſcribit Bruleſ. diſtinctione xx. quæſtione
ix. libro iiij. & Bonauentu. qui eas relaxationes vo-
cat. Et eſt duplex, ſcilicet ex parte donantis & ex par
te recipientis. Ex parte donantis requiritur poten-
tia honeſta & rationabilis cauſa. Ex parte recipien-
tis exigitur confeſſio cum vera contritione, & fides
cum vera deuotione, vt verè de peccatis ſit pœni-
tens & verè confidens quod paſtoris indulgentia va
leat ſibi. Thomas non diſcrepat ab hoc, qui quatuor
ponit requiſita ad valorem indulgentiarum in iiij.
diſtinctione xx. Primo quod ſit contritus & confeſ-
ſus, vel intelligitur hoc ſecundum interpretationem
Eccleſiæ ſuo tempore vel in propoſito, vt aliqui vo-
lunt, frater Oſualdus, Cardi. Panor. Ioan. Andr. Pa-
lud. qui dicit verè pœnitentibus confeſſis, ſcilicet in
propoſito: tutius tamen eſt quod confiteantur, ma-
ximè cùm vix ſciant ſeculares verè conteri. Si verò
commodè non poſſunt, conterantur, & habebunt in
dulgentias, ſed non exiſtentes in mortali non contri
ti. Gerſ. parte ij. tract. de indulgen. conſide. iij. ait: Po
teſtas clauium Eccleſiæ ſuper indulgentiis conce-
dendis modis quibus conſueuit vti Eccleſia vel Ec-
cleſiæ Prælati à ſummo vſque deorſum per quota-
tionem dierum & annorum præſupponit neceſſariò
remiſſionem vel indulgentiam in foro ſecreto con-
ſcientiæ vel confeſſionis ſacramentalis de facto, vel
in voto ſeu propoſito, & ſæpius in facto iuxta teno-
rem bullarum, quibus inſeritur hæc clauſula, verè
pœnitentibus & confeſſis, niſi collator indulgentia-
rum intendat ſatis eſſe quod homo ſit in charitate,
contritúſque cum propoſito tempore & loco con-
feſſionem facere actualem. Eſſet autem iſta (inquit
Gerſ.) fauorabilior interpretatio ſine confeſſione
qualibet, &c. Et quod habeat fidem indulgentias tã
tum valere apud Eccleſiam. Et ſubſit rationabilis
cauſa, quia dicit S. Bonauentu. Non enim credendũ
eſſet alicuius valoris ſi quis daret eam euntibus vi-
dere torneamenta. Hinc Gerſ. parte ij. de forma ab-
ſolutionis, confeſſionis ſacramentalis ſcribit, quòd
poteſtas prælatorum in dando indulgentias non eſt
niſi quædam poteſtas diſpenſationis, quæ debet eſſe
rationalis & ad ædificationem. Et ideo ſi dent ſine
cauſa rationali has vel illas indulgẽtias, vtputa pro
ſolo intuitu fauoris humani, vel alio tali modo, non
oportet quod indulgentiæ tantum ſonant, de quo
latius Gerſon. vnde indulgentiæ, vt ſcribit ſanctus
Thom. in iiij. diſtinctione xx. & Rich. eadem diſti-
ctione. ar. iij. quæſtione j. ſi dantur ab eo qui poteſt
eas dare, & propter rationabilem cauſam, ſcilicet
pro vtilitate Eccleſiæ, valent his qui ſunt in ſtatu gra
tiæ, dum tamen faciũt id quod continetur in forma
indulgentiæ: per eas enim remittitur vel tota pœna
peccatis debita, vel eius portio ſecundum ipſarum
tenorem. Valent enim quãtum ſonant, puta xl. dies
indulgentiæ valent. xl. dies pœnitentiæ, ſiue ſit iniun
cta ſiue non. Eſt autem in arbitrio dantis indulgen-
tiam taxare quantum remittitur de pœna, vt dicit
ſanctus Thom. Vel ſecundum alios tantum valent
quantum ſonant, ſecundum taxationem factã à ſa-
cerdote vel à lege, vel à diuina iuſtitia. Si verò detur
remiſſio plenaria omnium peccatorum, ille qui ip-
ſam lucratur ſi tunc moritur, ſtatim euolabit in pa-
radiſum, & ſic vni tantum quandoque valet plena-
ria indulgentia ad decem dies, alij ad centum, alij
ad mille, quia tantum tenebatur, quibus ſolutis re-
manet expeditus. Videatur ad hoc Paluden. diſtin-
ctio. xx. li. j. Solus autem Papa ſupremus (vt ſcribit
Gerſon parte ij. tracta. de indulgentiis. conſidera. v.)
Chriſtus cum patre & ſpiritu ſancto poteſt dare ple-
naria auctoritate omnimodam indulgentiam à pœ-
na, & culpa, quam dum confert, dat innumerabi-
les, & infinitos indulgentiarum dies. Plura ibi Gerſ.
Poteſt autem hoc facere eccleſia vt vult Richar. vbi
ſuprà, quia hoc facit ex diuina auctoritate. Theſau-
rum enim meritorum, ſcilicet Chriſti, & martyrum
& confeſſorum, & virginum recommendauit Eccle
ſiæ diſpenſandum, cum Eccleſiæ in Prælatis tradidit
claues regni cœlorum. Meritũ enim paſſionis Chri-
ſti ſufficiens fuit pro ſolutione omnium pœnarum

noſtris peccatis debitarum. Voluit tamen ad bonum noſtrũ nos adultos per aliqua obſequia pœnalia fieri participes illius meriti. Vide eundem Rich. quæſtio.ij.& iij.diſtinctione xx.libro iiij.Et ſi (vt inquit Paluden.diſtinctione xx.articul.iij.libro iiij.) indulgentia eſt determinata & taxata quo ad quantitatem Eleemoſynæ, qui tantum dat totum conſequitur, qui autem non tantum, quia non poteſt, non lucratur indulgentiam, licèt enim aliàs bona voluntas ſufficiat ad merendum, ſed ad ſatisfaciendum non ſic. Hoc modo pauper & diues non ſunt eiuſdem conditionis. Nam qui moritur paratus ſatisfacere, non propter hoc eſt immunis, ita & velle lucrari indulgentias non facit eas lucrari. Si autem ſimpliciter dicatur quod indulgentiam habeat, qui tali pio loco ſubuenerit intelligitur ſecundum ſuam conditionem, de quo vide Paludenſ. Poſſunt autem dare indulgentias (vt habent Paludenſ.& Richard.) tam bonus quàm malus. Vnde Richard. libro iiij.diſtinctione xx.articul.v.quæſtione j ait: Malus Epiſcopus poteſt indulgentias dare, quia non facit indulgentias de proprio merito, quo priuatur per mortale peccatum. Sed de theſauro Eccleſiæ, cuius peccatum non abſtulit ſibi diſpenſationem. Si autem non concordat diuinæ intentioni, ſua diſpenſatio nulla eſt. Vnde nec bonus nec malus indulgentias concedere poteſt, niſi (vt dictum eſt) ex rationabili cauſa, & Richard. vbi ſuprà. Hinc Gerſon tracta.de indulgentiis ait, concedentes indulgentias taliter, & in intentione, & in verbis vel in ſcriptis, ſuas conceſſiones moderentur, vt nec diuinæ iuſtitiæ cum miſericordia derogetur, nec ſcandalum maximè puſillorum præbeatur, vel ne facilis conceſſio maioris indulgentiæ pro minimis vel exiguis cauſis pariat in arduis & legitimis pro Eccleſia & republica negotiis detrimentum, hæc Gerſon. Poteſt & [vt inquit Paluden.] dare indulgentias qui in hac habet plenitudinem poteſtatis, vt ſummus pœnitentiarius, qui dat centum dies. Legatus poteſt dare in ſua prouincia indulgentias perennes. Epiſcopus & ſuperiores.xl.dies communiter, in dedicatione autem vnum annum ſiue ſit vnus ſiue plures, pro anniuerſario non niſi xl. dies. Abbas autem non poteſt dare indulgentias, nec quicunque inferiores Epiſcopis. Item archiepiſcopus poteſt dare indulgentias per totam prouinciam, niſi ſit præciſus, qui ſubditos non habet ſaltem quo ad vſum iuriſdictionis. Vide ad hoc Gerſonem parte prima, de poteſtate Eccleſiaſtica, quis poſſit dare indulgentias. Indulgentiæ autem valent, ſi impletur conditio quæ in eis comprehenditur, vt, ſcilicet ſaciat vel det hoc vel illud. Et non ſolùm valet illi qui implet conditionem, imò etiam alij pro quo hoc ſit, ſiue viuus ſiue mortuus, dum tamen forma indulgentiæ hoc habeat, vt puta quod dicatur, quicunque hoc fecerit, vel pro quocunque ſecerit, ſiue viuus ſiue mortuus, habeat tantum de indulgentia. Secus autem ſi forma hoc non habeat, quia ille qui dat indulgentiam eſt diſpenſator, & applicat cui vult, non autem ille qui non implet conditionem. Valent autem indulgentiæ defunctis per modum ſuffragij. De quo videas S. Bonauentur.diſtinctione xx.quæſtione penul. libro iij. Et Gabriel.lectione.lvij.canonis. qui vult & tenet, & probat auctoritatibus ſummorum pontificum, quòd indulgentiæ valeant defunctis per modum ſuffragij, quando & ſummi pontifices dederunt plenarias indulgentias pro animabus in purgatorio, viſitantibus Eccleſiam beati Laurentij extra muros vrbis. Vide latius ibi. Et dicitur per modum ſuffragij, quod non eſt intelligendum quod quaſi modus ſuffragij tollat efficaciam indulgentiarum, ita quod opus illud pro quo dantur indulgentiæ ſactum pro animabus, non plus valeat animabus quàm ſi idem opus vel ſuffragium factum eſſet pro eis, nullis indulgentiis adiunctis, ſicut quidam intelligere voluerunt: ſic enim fruſtra daretur indulgentia pro animabus. Sed quod dicitur per modum ſuffragij, excludit modum iudiciariæ poteſtatis, qui dicit iudicialem abſolutionem, & pœnæ debitæ in aliam pœnam voluntariè ac deuotè aſſumptam commutationem. Et ille modus iudiciariæ auctoritatis tantum habet locum in viuis, qui iudicialiter abſoluuntur, & quibus pœna debita in aliam voluntariè ab eis ac deuotè aſſumptam cõmutatur, vt vult Alexan.de Ales parte iiij.q.lxxxiij. memb.v. Et poſt eum ſanctus Bona.in iiij.diſtinctione xx.quæſt.v. Viui enim duntaxat, aſſumunt illud opus, vt puta peregrinationẽ, eleemoſynã orationẽ, cõtributionẽ ad opus ſalutare, vel aliud huiuſmodi pro quo dãtur indulgẽtiæ, & ita indulgentiæ proficiũt eis per modum ſuffragij, id eſt propter aliquod opus ab alio factũ, & eis per modũ ſuffragij applicatũ Multo plura Gab. vbi ſup & aliàs Gerſõ videt declinare à prædictis par.iiij.ſerm.pro defunctis. Plura alij de indulgẽtiis ſcripſerũt. Hæc pauca ſufficiãt.

¶ INDVRARE quandoque accipitur pro non miſerere. Vnde Apoſt.ad Rom.9. Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, id eſt non miſeretur, vt exponit Aug. libro j.ad Simplicianum. Et Dominus Cardi. Cameracen. quæſtione xij. libro j. Et indurari in peccatis, eſt perſeuerare in peccatis, ea non velle dimittere. Quomodo autem huiuſmodi duricies cauſetur dicit Gerſ. part.ij.de cordis induratione, quod Deus neminem deſerit, niſi prius deſeratur per auerſionem ab eo per peccatum, ſed deſertione facta, cadit homo in profundum & contemnit. Contemnenti verò Deus non dat gratiam, ſed reſiſtit, ac perinde non emollitur cor, nec liqueſcit ad gratiæ ſuſceptionem, tandem pœna damnationis infligitur, & obduratio confirmatur. Cauſa igitur obdurationis eſt voluntas auertens, & hæc initiat: voluntas reſiſtens, & hæc continuat: culpa promerens, & hæc confirmat: Deus gratiam non dans, & hæc non liberat. Deus iuſtè puniens, & hæc ordinat. Gerſon. Alexan. de Ales. parte j. & Thom. ac Rayne. in ſumma aliique Docto. ſuper j. diſtin. xlj. triplicem ponunt cauſam, cur Deus aliquos permittit indurari in peccatis, ita vt pereant, cùm tamen dicat Pſal. Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Prima eſt cauſa deficiens, & hoc eſt liberum arbitrium, quod eligit malum, & ſic deficit à bono. Secũda cauſa eſt permittens, ſcilicet Deus, cuius iuſtitia dictat vt homines permittat in ſuo libero arbitrio, & non cogat eum qui non vult accipere ſuam gratiam, nec reſurgere à peccatis. Tertia cauſa eſt promerens, ſcilicet peccatum tam originale quàm actuale. Nam homo per peccatum ſuum demeretur perdere gratiam Dei & ſeparari à Deo. Eſa. 59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum, & per conſequens homo induratur ex propria malicia. Et ſecundum Anton. in ſumma parte

ij.titu

ij.titu.viij.ca.ix. Auaritia præcipuè facit hominem indurari in malicia ſua. Exemplum de Iuda proditore & principibus ſacerdotum ac Phariſæis, quos indurauit auaritia. Secundo indurat bonorum temporalium proſpera ſortuna. Vnde Aug. ad Marcellinum dicit: Nil infœlicius ſœlicitate, id eſt proſperitate peccantium, quia mala voluntas velut hoſtis interior roboratur, id eſt induratur in ſua malicia, ex proſperitate ſua. Exemplum de Antiocho rege duriſſimo in proſperitate, ſed poſtea in infirmitate ſe recognouit. 2 Macha. 9. Tertio indurat criminum aſſueſactio diutina. Nam ſecundum Philoſophum cõſuetudo eſt altera natura. Et Greg. dicit: Difficilè ſurgit quem moles malæ conſuetudinis premit. Exemplum de aſſuetis in luxuria & huiuſmodi. Quarto indurat ira, odium & inuidia, quia ſic frigeſcit cor à Dei amore & congelatur ſicut glacies ex frigiditate indurata. Gen. 49. Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. Vltimo indurat emendæ contemptus, etiam per flagella. Et ideo Greg. dicit: Quos pœnitentia flagella non corrigunt, ad futura ſupplicia perpetua perducunt. Exemplũ de Iudæis à Deo multipliciter flagellatis & de regno eiectis adhuc induratis. De quo & Pelbartus ſcribit, &c.

¶ INDVSTRIA eſt frequens exercitium circa rem honeſtam. A quo induſtrius dicitur, hoc eſt ſtudioſus, vigilans, callidus. Ponit Gerſ. parte iij. de myſtica theologia practica, & tracta. de verbo & hymno gloriæ duodecim induſtrias pro practica. Prima induſtria eſt vocationi Dei intendere, vel vocationem Dei attendere. Secunda, propriam complexionem agnoſcere. Tertia, officium vel proprium ſtatũ aſpicere. Quarta, ſemet ad perfectionem extendere. Quinta, occupationes effugere. Sexta, curioſitatem deponere. Septima, longanimitatem aſſumere. Octaua, paſſionum vel affectionum origines animaduertere. Noua, tempus idoneum & locum inquirere. Decima, ſomno & cibo moderanter indulgere. Vndecima, meditationibus piis generatiuis affectuum inſiſtere. Duodecima, ſpiritum à phantaſmatibus auertere. Hæc vltima (vt inquit Gerſ.) difficulter eſt in practica.

¶ INESSE. Aliquid ineſſe alteri tripliciter contingit, vt notat Gabriel. di. xxxvij. q. vnica. ar. j. libr. j. ſcilicet per potentiam, præſentiam & eſſentiam. Per potentiam res ineſt alteri quam habet ſuæ ſubiectam potentiæ, quomodo etiam in corporalibus aliquid ineſſe poteſt alteri, ab eo tamen localiter diſtanti, ſicut ſol per potentiam ſuam in iſtis inferioribus, & Rex in regni ſui terris & hominibus, qui tamen modus loquendi apud Philoſophos non ſatis eſt vſitatus. Per præſentiam aliquid dicitur ineſſe in alio dupliciter. Vno modo per præſentiam cognitionis: quod, ſcilicet, eſt ſufficienter præſens vt cognoſcat aliquod vel cognoſcatur ab alio, quo modo obiectũ dicitur eſſe in potentia cognitiua, quando actualiter cognoſcitur, licèt ab eo realiter diſtet. Secundo per pœnitentiam indiſtantiæ, quomodo, ſcilicet vnum non diſtat localiter ab alio: & iſto modo locus dicitur eſſe in locato, & econuerſo locatum in loco. Hic modus ſatis eſt vſitatus apud Philoſophos. Sed eſſe in alio per eſſentiam, eſt eſſe in aliquo, & non ab eo, neque aliquo ſibi intrinſeco diſtare quin ſit vbicunque eſt ipſum aut aliquid ipſius. Et illo modo forma dicitur eſſe in materia per eſſentiam, quia vbicunque eſt materia vel pars materiæ, ibi eſt forma. Illo modo locatum non eſt in loco, nec econuerſo, cùm locatum ſecundum aliquid ſui diſtat ab aliquo ipſius loci & econuerſo, veruntamen per eſſentiam quandoque valet tantum, id eſt per ſe, quomodo dicimus quòd homo per eſſentiam eſt animal, & rationalis, quia hæc eſt neceſſaria, & per ſe homo eſt animal. Vel etiam valet tantum, id eſt immediatè, quomodo anima dicitur per eſſentiam diſciplinabilis, quia eſſentia eius eſt illud cui immediatè conuenit eſſe diſciplinabile. Et vt idem ſcribit Gabr. ar. ij. vbi ſuprà. Deus eſt in omnibus rebus per potentiam, quia Deus eſt cauſa omnium, quia hoc eſt eſſe in alio per potentiam poſſe producere vel conſeruare ſiue agere in aliud. Eſt etiam ipſe Deus in omnibus per præſentiam vtroque modo præexpoſito, nã ipſe diſtinctè noſcit omnia, etiam à nullo diſtat, vt dicit Aug. & habet Magiſter di. xxvij. lib. j. Eſt denique Deus vbique & in omnibus per ſuã eſſentiam: quia ſicut omnibus eſt præſens quod à nullo diſtat (vt dictum eſt) propter quod dicitur Hiere. 23. Cœlum & terram ego impleo, & hoc fide creditur. Vnde Pſalm. Quò ibo à ſpiritu tuo, &c. Eſtque Deus in omni loco repletiuè, quia nullo loco abeſſe poteſt, nec aliquo terminari vel circunſcribi. De quo aliàs latiùs dicitur. Hæc declarat melius Gabriel vbi ſuprà. Magiſter ex ſanctorum auctoritatibus colligit triplicem Dei in creaturis exiſtentiam. Quędam eſt generalis: Alia ſpecialis: Tertia ſingularis. Generali inexiſtentia omnes creaturas conſeruat. Speciali aſſiſtentia animas ſanctas inhabitat. Singulari præſentia naturam humanam aſſumens in vnitatem ſuppoſiti ſibi copulat. De qua vltima in iij. libr. agitur à doct. De ſecunda. di. xix. li. j. de prima, di. xxxvij. lib. j. ſen. De quo & ſuprà dictum eſt in dictione Eſſe.

¶ IN AETERNVM quandoque dicit interminabilitatem, interdum quandam vitæ diuturnitatem, quemadmodum ſæpè loquitur ſcriptura. Et quamuis, vt ſcribit Gabriel di. xix. q. vnica. ar. iij. dub. iij. libr. ij. poſt peccatum lignum vitæ non potuit corpus perpetuare, potuit tamen adiuuando naturam ipſum lignum longo tempore conſeruare.

¶ INESSE, Inexiſtere: Modi eſſendi in, quos poſuit Ariſt. continentur hoc carmine. Inſunt pars totum, ſpecies, genus, calor igni. Rex in regno, res in fine, locusque locato. Hos modos refert Gabr. di. xix. q ij. lib. j. Et Gerſ. parte j. de Eccleſiaſtica poteſtate, conſidera. vj. Ponit idem tract. ix. ſuper Magnificat, alios modos eſſendi in, ſicut aliquid eſſe in alio per manſionem quod duo dicit. Dicit enim diſtinctionem aliquam, quia nihil penitus ſine quauis diſtinctione reali, vel ratione ſubſtantiali vel accidentali abſoluta vel relatiua dicitur eſſe in aliquo, licet bene concedamus aliquod eſſe idem ſibiipſi reſoluendo locutionem ad hãc negatiuam, quod idem non differt à ſeipſo. Alterum quod importat manſio dicit quandam vnionem ſeu conuenientiam duorum in aliquo quaſi tertio, ſiue illud tertium ſit ſubſtantia, ſiue aliqua res relatiua, ſiue ſit accidens abſolutũ, ſiue relatiuũ. Et ſubiungit idem poſtea. Manſio mutua mãducantis cũ mãducato in euchariſtiæ ſacramẽto, manifeſtam habet mãducãtis & mãducati diſtinctionẽ & diuerſitatẽ. Vniuntur autẽ per gratiã gratũfacientẽ per fidẽ & charitatẽ. Exempli gratia: Mãſio Dei in homine & hominis in Deo, vt hic dicit: eſt viuificatio & habitio vitę ęternę ſaltẽ in radice, vt

hîc viuet in æternum, quia ſuam gratiam habet. Dicit autem Apoſtolus: quod gratia Dei eſt vita æterna. De hac vnione hominis cum Deo diffuſe legito Gerſonem vbi ſuprà.

¶ INEXISTENTIA diſtingui poteſt tripliciter (vt ſcribit Gabriel di.xix.q.ij.ar.j.libr.j.) Quædam eſt per continentiam, quomodo locatum eſt in loco. Quædam per intimam præſentiam cum carentia cuiuſcunque diſtâtiæ, ſicut angelus eſt in loco & accidens in ſubiecto, & forma in materia. Tertio modo per intimam pœnitentiam cum conſubſtantialitate, ſic vna perſona eſt in alia. Hoc modo inexiſtit ali cui quod eſt ei intimè præſens & conſubſtantiale. Et hic modus inexiſtentiæ vocatur per incircumceſſionem. Et quicquid inexiſtit alteri per circûinceſſionem, econuerſo alterum inexiſtit ſibi. Illum modû inexiſtendi deſcribit Dominus Cardi. Came. q.x.ar. ij.libr.j Nam ſecundum eum illud dicitur ſic inexiſtens alicui quod eſt ab eo realiter diſtinctum ſibi intimè præſens, & ei conſubſtantiale, & ſic tam eſſentia quàm perſona importatur per hoc nomen inexiſtens, vt hic ſumitur. Ex illo habetur ſecundum Gabrie. vbi ſuprà. ad hoc quod aliqua mutuo ſibi inexiſtant per circuminceſſionem, tria requiruntur: Primum quòd diſtinguantur realiter. Secûdò quòd ſint ſibi intimè præſentia. Tertiò quòd ſint vna ſimplex & ſingularis eſſentia. Et hunc modum eſſendi in non eſt reperire in creaturis, ſed tantum in diuinis, nec hunc eſſendi modum Ariſto. poſuit. Quælibet autem perſona diuina eſt in alia per circuminceſſionem. Vnde Ioannis 14. dicitur. An non credis quia pater in me eſt, & ego in patre. Nec eſſentia eſt in perſona, nec relatio in eſſentia, nec relatio in perſona per circuminceſſionem, quia ibi deficit realis diſtinctio. Et hæc inexiſtentia conuenit perſonis ratione relationis & eſſentiæ. Nam ratione relationis conuenit eis perſonalis diſtinctio, ratione eſſentiæ conſubſtantialitas, ratione vtriuſque intima præſentia. Itê paternitas eſt in filio per circuminceſſionem, ſed non in patre, nec tamê ideo filius eſt pater, quia paternitas non conſtituit filium, quia paternitas eſt omnibus modis idem patri. Sic non ſequitur, pater eſt in filio, ergo filius eſt pater, ſed magis oppoſitum ſequitur. Hæc Gabriel. poſt Dominum Cardin. Camer. vbi ſuprà. & de hoc modo circuminceſſionis ſuprà dictum eſt in litera C. & de hoc vide & Gerſ. tract. ix. ſuper Canti Mariæ.

¶ INFAMIA eſt læſæ dignitatis qualitas reprobata, quantum ad vitam & mores per argumentum à côtrario ſenſu, ſicut fama eſt illæſæ dignitatis ſtatus, vita & moribus comprobatus, & in nullo diminutus. Eſt autem triplex infamia, ſcilicet facti, & hoc prouenit ex communi hominum locutione, vt dicit Barn. li. de minore. Secunda eſt iuris, quæ incurritur per ſententiam. Et regulare eſt quod non incurratur infamia iuris criminibus publicis, niſi per ſententiam, vt dicit Panor. extra de teſti. Item incurritur ipſo facto infamia iuris in quibus iure cauetur, quòd incurratur ipſo facto, vt cum imperator militi aufert inſignia vel mittit in exilium. Item qui exercet improbum fœnus, vſuras vſurarum exigentes. Item cum aliquis deprehenditur in adulterio, vel côtrahit cum duabus, vel ſimul habet duas ſponſas. Item qui lenocinium exercet, vel filias vel nepotes proſtituunt. Item qui pugnant cum fera, hæc omnia in iure habentur expreſſius. Omnes autem infames ſecundum leges, ſunt infames etiam ſecundum canones. Similiter omnes qui ex culpis ſuis ad ordines non poſſunt promoueri. Tertia infamia eſt canonica, & hæc incurritur per quodlibet peccatum mortale, & iſtà durat donec ſublatum ſit crimen, ideo poſt pœnitentiam ſecundum Panor. ceſſat talis infamia. Et infamia facti tollitur per contrarium factum.

¶ INFAMATVS & infamis differunt, vt ſcribit Scot. diſ. xxv. q.j. li. iiij. Infamatus eſt, qui de crimine aliquo publicè accuſatur. Infamis autem non eſt propter talem impoſitionem criminis, ſed vel per crimê publicum publicè commiſſum, vt fortè ſi publicè periurauit, vel quodcunque aliud crimen publicè commiſit, propter quod ius determinat aliquem fore infamem, vel quia à iudice curam quo probatur crimen eius, iudicatur infamis. Ita quod omnis infamis eſt publicè notatus de crimine quod ius punit infamiæ pœna, ſed quandoque non eſt in iudicio de hoc conuictus, & tunc eſt infamis tantum à iure, & non à iudice: quandoque conuictus, & tali pœna à iudice punitus, & tunc eſt vtroque modo infamis, & à iure, & à iudice. Ex iſtis habetur qualiter infamia contrahitur, ſcilicet ex impoſitione criminis infamatorij. Secundo incurritur à iure vel iudice puniente tale crimen tali pœna. Et infamia nô ſemper ſequitur quantitatem culpæ, ſed crimen publicum, de quo vide in dictione iuramentum.

¶ INFANS (vt ſcribit Pet. de Palud. di. xxiiij. q. iij. ar. ij. libr. iiij.) Dicitur qui non compleuit ſeptennium, & infantes tonſuram ſine coronam accipere prohibentur, & etiam ſponſalia contrahere prohibentur, vt idem ſentit diſtinctione xxvij. libr. iiij. Infantis enim ætas quid agat ignorat. Iſti namque vt dicit Gerſon. parte iij. libr. ij. de conſo. theolo. proſa iij. judicium rationis (quo libertas radicatur) nullum habent, &c.

¶ INFERIOR pro minore, vel pro humili quâdoque accipitur, vel pro indigno. Et reputare ſe inferiorem eſt dupliciter (ſecundum S. Bonauen. di. xxiiij. parte j ar. ij. q. j. in ſolu. argu. libr. iiij.) vel quantum ad vitæ meritum, quia nemo ſcit quanti ſit meriti. Sic debet ſe reputare homo inferiorem. Sed quantum ad officium non oportet.

¶ INFERNVS vt ipſum nomen ſonat, dicitur quaſi inferus, vel infernus, quia inferius iacet, vt dicit Paluden. di. xliiij. q. vj. libr. iiij. Vel ſecundum Iſid. in libr. etymolo. infernus dicitur quaſi intus furnus, id eſt niger. Nam furnus idem eſt quod niger. Eſt enim infernus (vt inquit B. Thom. ij. ſenten. di. vj. q. iij.) horridus, tenebroſus, & pœnalis locus dæmonum. Et eſt quadruplex infernus ſecundum Theologos. Bea. Thom. di. xxij. q. iij. ar. ij. libr. iij. S. Bonauen. eadem diſt. q. v. libr. iij. Thom. Argen. di. xlv. li. iiij. Et Gabr. di. xxij. q. vnica. ar. iij. dubio iij. libr. iij. Primus eſt profundiſſimus, & eſt damnatorû, in quo ſunt tenebræ, & quantû ad carentiam diuinæ viſionis, & quâtum ad carentiam gratiæ, & cum hoc pœna ſenſibilis. Et ſecundû Docto. diſt. xlv. lib. iiij. propriè eſt locus perpetuus damnatorû, qui tam pœna ſenſus quâ pœna damni perpetuè puniuntur, ad quê locû nullus deſcendit niſi qui cû mortali in hac vita perſonaliter perpetrato ſine vera pœnitentia ab hac vita decedit, vt ſcribit Tho. Argentin. di. xlv. libr. iiij. Et iſte locus ſecundû communiorem opinionê habet eſſe in medio terræ vel ſub terra, vt dicunt Rich. Bonau. Tho. lib. ij. di. vj q. iij art. ij. aſſentit, qui dicit eû eſſe in centro terræ, id eſt in medio. Rationabile enim videtur

detur quod immundis & viliſſimis peccatoribus pro carcere perpetuo correſpondeat locus viliſſimus, talis eſt in medio terræ, vbi tanquam ad ſentinam fœces totius mundi coguntur deſcendere, qui quidem locus habet multas qualitates læſiuas. Et ſecundum Bonauen. infernus creditur eſſe maxima concauitas, ac per hoc & maximę capacitatis. Prædictis ſubſcribit Brulef. di. vj. qu. iij. libr. ij. ſententiarum, vbi dicit: Sicut Deus ex piiſſima ſua miſericordia præparauit locum quendam amœniſſimum, clariſſimum & iocundiſſimum, pulcherrimum & altiſſimum electis ſuis: ita ex ſeueritate ſuæ iuſtitiæ parauit locum turpiſſimum, nefaodiſſimum, &c. veluti carcerem perpetuum puniendis tranſgreſſoribus mandatorum ſuorum, & eſt infernus localis. Pœnalis autem infernus eſt ipſum infernale ſupplicium, quo puniuntur & cruciantur impij peccatores. Hoc modo tot ſunt inferna quot pœnæ, &c. ſecundum hoc loquitur Rich. di. xliij. art. ij. q. j. libr. iiij. Et ſanctus Bonauen. di. xxij. qu. iiij. libr. iij. quod infernus vno modo nominat cruciatum æternum vel pœnã; alio modo locum illius pœnæ vel cruciatus. De quo loco ita ſcribit Paulus Corteſius libr. iiij. di. vlt. poſt opiniones alias ſic concludit. Nobis verò æſtimandum eſt conſentaneum videri erebi infernum ſedẽ ſub telluris vertice eſſe conſtitutam. Nam quemadmodum grauiora ſuapte corporis natura inferiora dicuntur, ita terrena deorſum ſuopte pondere feruntur. Ac quemadmodum excelſiſſimum cœli templum fœliciũ hominum lætitiæ appoſitè aptéque deſcribimus, ita volumus funeſtis perditorum luctibus telluris viſcera congruere, quo ſane loco nequiſſimorum reorum nefaria voluntas oſtenditur. Nam primum eos dicimus orcum velle humano genere compleri, probosque omnes dæmonum carnificũ animaduerſione ſempiterna vexari eodemque modò illis odioſum eſſe Deum. Hæc Corteſius. Secundus infernus iſto ſuperior eſt limbus puerorum, in quo, ſunt pœnæ duplices prædictæ, ſed nulla pœna ſenſus, ſed pœna damni, quæ eſt carentia diuinæ viſionis, & beatæ fruitionis, eò quòd perpetuè peccato originali maneant maculati. Tertius ſuper hunc in quo ſunt tenebræ gratiæ, ſed eſt ibi pœna ſenſus in quo ſunt animæ purgandę, & pœna damni, vtraque tamen temporalis; inquit Argentinenſis. Adhuc ſupra hunc eſt quartus tenebroſus quantum ad carentiam luminis gloriæ & non gratiæ, & in quo nulla eſt pœna ſenſus, in quo fuere patres ab omni debito peccati purgati, ad hunc deſcendit Chriſtus & ſecundum multos Doctores etiam ad locum ſecundum purgatorij omnes ſuos amicos, id eſt gratia ſibi incorporatos eripiens. Non autem ad limbum puerorum nec ad infernum damnatorum, vnde nullum de his locis liberauit. Vnde dupliciter aliquis poteſt dici deſcendere ad inferos (vt ſcribit ſanctus Bonauen.) Aut quia deſcendit ad pœnam, aut quia deſcendit ad locum pœnæ. Primo modo non conuenit Chriſto, in eo enim nec fuit pœna damni, nec fuit pœna ſenſus. Secundo modo competit Chriſto. Deſcendit enim quantum ad illam partem in qua erant iuſti, qua detinebantur merito peccati primi parentis, quæ quidem pars conſueuit limbus appellari patrum. Etiam alij tres loci dicuntur infernus inferior, vt in Pſalm. Eduxiſti animam de inferno inferiori: vel profundiſſimum inferni Iob. 13. In profundiſſimum inferni deſcendent oſſa mea, non comparatione ad partes inferni, ſed etiam ad cœlum aerem caliginoſum, qui etiam dicitur infernus dæmonum, quo profundior eſt limbus patrum. Gabriel & Bonauentura. Deſcendit autem Chriſtus ad limbum patrum non compulſus neceſſitate (vt dicit ſanctus Bonauẽtu. diſtinctio. xxij. qu. iiij. libr. iij.) ſed ſua voluntate & poteſtate, vt illos eriperet qui tenebantur ibi compediti. Deſcendit, inquam ad ipſum infernum frangendum & expoliandum. Et Dominus in inferno non liberauit niſi animas electorum ſuorum, & eorum qui erant membra ipſius. Quamuis enim paſſio Chriſti omnibus ſuffecerit, non tamẽ influit niſi in eius membr. vt latiùs deducit ſanctus Bonauentu. quæſt. v. vbi ſuprà. Animæ autem illæ in Chriſti deſcenſu factæ ſunt beatæ, & licèt ſtatim poſt mortem Chriſti habuerunt beatitudinem, & ſic patuit eis cœlum quantum ad præmium beatificum, ſed non quantum ad locum. Cuius ratio eſt, quia Chriſtus in omnibus primatum debuit habere, vnde omnium aſcenſio debuit differri vſque ad aſcenſionem Chriſti, quare animæ ſanctorũ nec ſtatim fuerunt de limbo eductę, nec ſtatim in cœleſti paradiſo fuerunt collocatæ, diuina diſpenſatione hoc faciente ad noſtram ſalutem, vt latiùs de hoc ſcribit ſanctus Bonauentu. qu. vj. vbi ſuprà, & poſt eum Gabriel di. xxij. qu. vnica. artic. iij. dubio iiij. libr. iij. Sed quod Dominus dixerit ad latronem: Eris hodie mecum in Paradiſo, Paradiſus ibi (vt dicit Augu.) non dicitur ille locus empyrei, nec locus Paradiſi terreſtris, ſed ipſa Dei viſio. Vbicunque enim homo ſit, dum tamen Deum apertè videat, poteſt dici eſſe in Paradiſo. Permanſit autem anima Chriſti in inferno vſque ad diem tertium reſurrectionis, quo limbus factus eſt Paradiſus, propter apertam Dei viſionem, in quo & latro receptus eſt ſecundum veriſſimam Chriſti promiſſionem. Gabriel. Vocat inſuper Chriſtus infernum, ſiue diabolum tribus nominibus (vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſal. 21.) Appellat enim ipſum canem & leonem & vnicornem, & hoc ratione proprietatum iſtorum trium animalium. Eſt enim diabolus & infernus, immundus & obſcænus per luxuriam, & mordax & latrans per auaritiam ſicut canis. Item eſt diabolus iracundus & inuidus ſicut leo, & eſt ſuperbus & elatus ſicut vnicornis, qui non patitur priorem neque qualem in itinere, ſed vult quod omnia animalia ipſum poſt tergum ſequantur. Nec patitur etiam conſortem ſecum in latibulo. Cùm ergo diabolus omnia ſupra dicta vicia hominibus ſuadeat, non debet de iure cruciare, nec in inferno detinere niſi ſolos immundos, & luxurioſos, & auaros, & inuidos, & iracundos, & ſuperbos. Ex quibus patet quod infernus de iure non poterat Chriſtum detinere, cum ab omnibus ſupradictis viciis eſſet liber & immunis, imò erat mundus, & mitis & humilis. Hæc Valentia Chriſtopolitanus Epiſcopus. Cùm autem in inferno ſontes & impij æternaliter crucientur, cautum eſt & licitum ipſum formidare, vt habet Gerſon parte iij. de myſtica Theologia practica, conſiderati, ſeu induſtria prima.

¶ INSTRVERE, infundere, immittere. Et influere ſenſum & motum, hoc eſt gratiam & virtutes, contingit dupliciter, vt ſcribit Gabriel diſtinct. xiij. quæſt. vnica. articul. iij. dubio ij. libr. iij. Vel per modum præparantis & diſponentis, aut per modum impartientis

patientis & principalis agentis. Primo modo conuenit Chriſto ratione humanæ naturæ, in qua patiendo & pro nobis ſatiſfaciendo meruit omnibus gratiam & ſalutem ac peccatorum remiſſionem. Vnde Hebr.æ.5. Conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis ęternæ, & cap. 9. Sanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendū Deo viuenti, & ideo noui teſtamenti mediator eſt Dei & hominis, &c. Influere ſecundo modo per modum principalis agentis conuenit Chriſto ſecundū naturam diuinam, quia ſolus Deus eſt qui principaliter illuminat pias mentes, ſolus eſt qui baptizat interius, ſolus qui gratiam ac dona virtutum infundit, ſolus qui peccata remittit. Cùm dico: ſolus Chriſtus, non excludo patrem nec ſpiritumſanctum, quoniam quicquid efficit Chriſtus ſecundum naturam diuinam, ſimul efficit tota trinitas, cuius opera ad extra ſunt indiuiſa. Et hoc modo non tantum perſona Chriſti, ſed etiam ipſa trinitas caput eſt quod influit in membra gratiam & virtutes. Pater itaque caput eſt, & ſpirituſſanctus caput eſt, ſicut filius, non tria, ſed vnum caput omnium electorum, hominum & Angelorum. Hæc Gabriel. Et ab influere venit influentia. De quo vide in dictione Inſtinctus infrà.

¶ Infidelis poteſt capi dupliciter, vt ſcribit Bruleſer diſtinctione xxxix. quæſtion. j. libr. iiij. Vno modo quia caret fide, vt ille qui eſt baptizatus & tamen eſt hæreticus. Alio modo quia caret ſacramento fidei, id eſt non eſt baptizatus: Infidelis quoque dicitur non fidelis. Vnde infidelis ſeruus eſt, qui dona miniſterij ſacramentorum & officium accipit & hoc ſubditis ocioſus ſubtrahit. Et ideo (quod abſit) à paſtoribus cum hypocritis deputandus, vbi erit fletus & ſtridor dentium, vt dicitur Matth. 24. Videatur de hoc Gabriel diſtinctione xiij. q. j. ar. iij. dub. v. lib. iiij. qui & multa de paſtoribus ibi agit. Omnis autem vita infidelium peccatum eſt, ſi & dū ex infidelitate operantur, aliter non oportet quin poſſint bene & moraliter operari, ſicut de fidelibus extra gratiam, vt ſententia rectior tenet, vt ſcribit Gerſon parte ij. in regulis moralibus. Ab infidelis venit infidelitas, cuius ſpecies ſunt tres (vt ſcribit beatus Thom. ij. ij. q. x. ar. v. & vj.) ſcilicet paganorum quæ grauis eſt, Iudæorum quæ grauior, hæreticorum quæ grauiſſima, &c.

¶ Infinitum eſt cuius ſemper ſecundum quantitatem accipientibus, eſt aliquid accipere extra, vt dicit Philoſophus iij. Phyſicorum. Quod intelligitur ſic ſecundum Scotum q. v. quotlib. cuius quantitatē accipientibus, id eſt quantumcunque accipientibus ſemper reſtat aliquid accipere. Et infinitum ſiue interminatū accipitur dupliciter. Cathegorematicè & ſincathegorematicè (vt ſcribit Gabriel di. j. q. iij. libr. ij. ſententiarum.) Cathegorematicè eſt adiectiuum priuatiuè oppoſitum huic termino finitum, valens tantum, id eſt quantum non terminatum. Et quia ratio infiniti quantitati congruit ſecundum triplicem quantitatem, ſecundum extenſionē multitudinis vigoris poteſt imaginari triplex infinitum. Infinitum extenſiuè eſt extenſum ſine termino. Et quoddam eſt ſimpliciter infinitum nulla ex parte terminatum nec ſecundum longitudinem, nec latitudinem, nec profunditatē, nec ſecundum aliquam differentiam poſitionis. Eſt & quoddam infinitum ſecundum quid, quod ex vna parte vel ſecundum vnam dimenſionem eſt terminatum, & non ſecundum aliam, vt infinitum ſecundum longitudinem, & non ſecundum latitudinem: vel infinitum ſecundum longitudinem ſurſum, & terminatum deorſum. Infinitum diſcretiuè eſt multitudo non terminata vel non numeralis. Infinitum intenſiuè ſecundum vigorem eſt infinitum perfectione, & eſt imperfectio non menſurabilis, vel perfectio non terminata, vel perfectio quæ excedi non poteſt, aut qua nulla maior cogitari poteſt, aut perfectio omnem perfectionem eminentem includens, & cui repugnat omnis imperfectio. Et perfectio infinita eſt duplex. Quædā eſt infinita ſimpliciter, illa, ſcilicet quæ dicta eſt, & illa ſoli Deo conuenit. Et eſt perfectio ſecundum quid ſiue in genere, & hæc eſt non terminata in eadem ſpecie, hoc eſt quod in eadem ſpecie excedi non poteſt, cuius, ſcilicet non eſt dabilis gradus vltimus ſuæ perfectionis, hoc modo infinitum eſt adiectiuum, & nihil refert præponere vel poſtponere. Vnde nihil refert ſic dicere, dies futuri ſunt infiniti, & infiniti ſunt dies futuri, capiendo infinitum cathegorematicè. Item de infinito ſecundum multitudinem dicitur pariformiter ſicut de infinito ſecundum magnitudinem. Alio modo capitur infinitum ſincathegorematicè, & ſic non eſt terminus ſimplex, ſed æquiualet huic orationi aliquantum, & non tantum quin maius, vel aliquantum & quantumlibet maius, vel tantum, tantum, tantum, & ſic ſine ſtatu, hoc eſt bipede, bipedale, &c. & ſic ſine ſtatu aut. j. ij. iij. iiij. & ſic ſine ſtatu, illo modo terminū ſequentem quē determinat facit ſtare cōfuſe tantū, & ſic capiendo multū refert pręponere, vel poſtponere. Vnde multū refert dicere, partes cōtinui ſunt infinitæ, & infinitæ ſunt partes continui.

¶ Infinitum ſecundum Aliacen. q. xiij. ar. iij. libr. j. poteſt dici quatuor modis. Vno modo in duratione, quia durat æternaliter, & ſic ſecundum Philoſophū, nō ſolùm Deus eſt infinitus, ſed omnes aliæ intelligentiæ, & cœlum imò materia. Alio modo quia mouet tempore æterno, & ſic ſolæ potentiæ actiuæ ſunt infinitæ, ſicut intelligentiæ, & corpora cœleſtia, quæ mouent vel localiter, vel ſaltem motu alterationis, &c. Alio modo quia mouet motu ſecundum locum tempore æterno continuè & immediatè, & ſic ſecundum Philoſophum ſolæ potentiæ immateriales, ſicut intelligentiæ ſunt infinitæ. Quarto modo, quia eſt infinitum ſimpliciter, ſcilicet vel ſecundum quantitatem, vel ſecundum vigorem, & ſic ſecundum Philoſophum nihil eſt infinitum, nec ſecundum quantitatem perfectionis, nec ſecundum intentionem vigoris. Sed quæcunque opinio fuerit Ariſto. tamen Magiſter Greg. tenet quòd quilibet ſequendo rationem naturalem habet ponere, aut ſaltem non negare quod eſt aliqua res infiniti vigoris intenſiuè, & quod *Deus* eſt illo modo infinitus patet, quia hoc importat dignitatem, nec includit contradictionem vt nititur perſuadere. Oppoſitum tamen magis videtur dicendum, ſecundum Aliacen. vt ibidem oſtendit, vide eum. Omnes autem Theologi & Philoſophi concordant ponentes & dicentes Deum eſſe infinitum, ſed eſt diuerſitas in modo probandi. Et ſecundum S. Bonauen. diſtin. xliij. qu. iij. lib. j. duplex eſt infinitum, ſcilicet actu & in potentia. Infinitum in potentia Deus poteſt facere, & facit. Infinitum verò in actu non poteſt facere nec facit. Id quod nec conuenit ſibi, nec creaturę,

vt ibidem

vt ibidem oſtendit & probat multis verbis, quem vide. Cui videtur aduerſari Occam, Grego. de Arimi. in j. di. xlij. qu. iiij qui volunt nullam includere contradictionē Deum poſſe facere actu infinitum. De quo conſulito Gabr. d. j. q. iij. libr. ij. qui multa de hoc ſcribit.

¶ INFINITVM ſecundum Thom. j. parte. q. vij. ar. ij. vbi ait: Eſſe ſimpliciter infinitum eſt proprium Dei. Vnde aliquid aliud à Deo poteſt eſſe infinitum ſecundum quid non ſimpliciter. Nam infinitum ſimpliciter non poteſt eſſe à principio aliquo, vt dicitur iij. Phyſi. Sed omnia alia ſunt à Deo à principio primo. Vnde nec materia, nec numerus poteſt dici infinitum ſimpliciter ſecūdum quid, quia ſunt à Deo creata. Et quia potentia materiæ non ſe extendit niſi ad formas naturales, & limitas, ſimiliter & de numero, hæc ex Thom. Item malum culpæ dicitur infinitum, non ſimpliciter ſecundum ſe, ſed ſecundum quid, ſcilicet reſpectu diuinæ maieſtatis cui contrariatur, nec eſt ordinabile in finem. Vnde Gerſon de vita ſpirituali animæ lectio. 1. Cor. 2. Omne peccatum eſt infinitè offenſiuum, non tamen concedendum eſt quod peccata omnia ſimpliciter ſint æqualia, prout dixiſſe Stoicos referunt, Seneca & Tullius & alij. Non enim offenſas etiam infinitas oportet ponere ęquales eſſe, ſed vna eſt grauior altera & multiplicior. Gerſon. Multa de infinito videre potes apud Gabr.

¶ INFINITAS ab infinito deducitur. Et infinitas actualis eſt in cognitione diuina, quia actualiter cognoſcit Deus infinita poſſibilia. Omnia enim & ſingula cognoſcibilia Deus cognoſcit cognitione infallibili, & determinata, & hoc probatur auctoritate fidei, & canonicæ ſcripturæ, ad Rom. 4. vocat ea quę nō ſunt tanquam ea quæ ſunt. Et Heb. 4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Sapien. 4. Scit omnia & intelligit ea: & qua ratione vnum cognoſcit, & alterum cognoſcere poteſt. Vide latiùs Gabr. diſt. xxxviij. q. vnica. ar. ij. concluſione j. & art. iij. dub. iiij. lib. j. vbi determinat, an Deus infinita cognoſcat, & quid Grego. de hoc ſentiat. Vnde Augu. xij. de ciui. Dei, cap. xviij. vbi clariſſimè oſtendit contra Philoſophos Deum infinita ſua ſcientia comprehendere, & ſequitur infinitas quodam ineffabili modo, quia ſcientiæ ipſius incomprehenſibilis non eſt, Deo finita eſt, &c. plura Gabr. vbi ſuprà.

¶ INFORMARE. Dominus Cardi. Cameracen. per informare intrinſecè. q. iij. ar. j. lib. j. non intelligit aliud niſi communicare aliqui cōcretiuè illud quod aliquid continet abſtractiuè: ſicut anima, quæ eſt abſtractiuè vita, communicat corpori quod ſit viuēs. Et ſecundum eundem differunt inexiſtere, informare & inhærere, Vnde licèt conueniant per eſſe in, differunt tamen, quia non omne quod inexiſtit alicui, informat illud. Sicut pater de Deo qui inexiſtit cuilibet rei, & tamen nō informat aliquā rem. Similiter nō omne quod informat inhęret, ſicut patet de intellectu humano, qui informat corpus, & tamen non inhæret ei, quia inhærere vltra informare requirit, quod illud quod inhæret aliqui ſubiecto dependeat ab ipſo in genere cauſæ materialis. Sic autem non eſt de intellectu, cùm non ſit eductus de potentia materiæ, ſed creatus. Hæc ille. Informare (vt ſcribit Gerſon parte, iiij. in deſcriptione terminorum ad Theologiam vtilium) eſt actuare ſubiectum in genere cauſę formaliter, virtute cuius actuationis denominationes, quæ competunt formæ in abſtracto communicātur materiæ, vel toti compoſito in contrario, niſi ſint denominationes includentes negationes atque ſubiecto repugnantes. Et charitas informat omnes virtutes vt ſuprà dictum eſt, de quo ſcribit Bonauen. di. xxxvij. qu. vlt. lib. iij.

¶ INFVNDERE à quo infundi, & propriè humor dicitur infundi & diffundi, vt ſcribit ſanctus Bonauentu. di. xiiij. li. j. in dub. literali, ſed quia charitas humori comparatur, ipſa dicitur infundi & diffundi, quia ſicut arbor fomentum & vitam & viriditatem habet ab humore, ſic tota ſpiritualis machina ab amore. Iſte autem amor infunditur inquantum intra recipitur. Diffunditur verò inquantum ex intimis procedens dilatat affectum ad dilectionem multorum, & mouet omnes animæ vires ad bonas operationes, operatur enim magna ſi eſt. Si verò operari renuit, amor non eſt, ſicut dicit Gregorius. Et ideo Dominus dicit Ioannis ſexto. Flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ. Vnde ad Rom. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, &c. Et quia habet (vt idem Bonauentu. ait) originem indeficientem ſicut fluuius, ipſa non minuitur.

¶ INGENITVS & non genitus differunt ſecundum Magiſtrum di. xxviij. Solus enim pater dicitur ingenitus nō ſpiritusſanctus. Poteſt autem ingenitum capi dupliciter, ſic etiam ſapientia ingenita, vt ſcribit Gabr. diſt. xxxij. qu. j. art. j. lib. j. poſt Dominum Cardinalem Came. qu. viij. art iij ferè in fine. lib. j. & ſanctus Bonauentu. diſt. xiij. qu. iiij. lib. j. Vno modo dicitur ingenitum omne quod non eſt genitum, & ſic eſſentia diuina eſt ſapientia ingenita. Vel vt inquit Bonauentu. pro eo quod non generatur, ſic dicitur de eſſentia & ſpiritusſancto. Alio modo dicitur ingenitum quod eſt non genitum, & eſt generans, vel vt dicit S. Bonauentu. prout tantum valet ingenitum quantum non ens ab alio, & à quo alij, hoc modo dicit notionem ſolius patris, quia dicit proprietatem & dignitatem in patre. Primo modo vt inquit Gab. & Aliacenſis, quod filius eſt ſapientia ingenita identicè ad iſtum ſenſum quod filius eſt diuina eſſentia ſiue ſapientia, quæ eſt ingenita, & capiendo ſapientia ingenita eſſentialiter, & ly ſapientia genita perſonaliter termini iſti poſſunt affirmari de filio, vt vult Camera. Sed ſecundo modo filius non eſt ſapientia ingenita, quia ingenitum hoc modo ſoli patri conuenit, & non diuinæ eſſentiæ. De hoc nomine ingenitus plura ſcribit ſanctus Bonauent. diſtin. xxviij. libr. j. ſent. & Bruleſ. di. xiij quæ. iiij. & xxviij. lib. j. & Doctor ſubtilis ponit longam declarationem huius termini ingenitus. diſt. xxviij. libr. j. Sufficiant hæc modica annotaſſe.

¶ INGRATVS, à quo ingratitudo, Eſt autem ingratitudo quælibet peccatum, quia tollit debitum gratitudinis, quod eſt debitum honeſtatis ſecundum beatum Thom. ſecunda ſecūdæ, quæ. cvij. art. j. Et ingratus vel ingratitudo dicitur dupliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauentu. di. xxij. lib. iiij. circa textum. & libr. ij. diſtin. v. quæſti. j. Vno modo dicitur obliuio beneficij cum contemptu, vtputa quando eſt locus & tēpus agendi gratias & recognoſcendi, & ſic eſt ſpeciale peccatum ſub omiſſione. Alio modo dicitur ingratus qui recipit bonum & reddit malum. Et hæc eſt circunſtantia peccati, & ſic eſt in omni peccato, & tantò magis aggrauans, quantò homo plura bona percepit. Vnde Augu. de pœnitentia, & habetur

betur de pœ.diſtinctio.v.cap. conſideret. Ingratus enim extitit qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quiſque peccator fit culpabilior, quo eſt Deo acceptior, ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Hinc Chryſoſt. ſuper Matth. Quantò maiora beneficia ſunt hominibus conſtituta, tantò grauiora peccantibus iudicia. Et Bernard. Ingratitudo eſt hoſtis gratiæ, inimica ſalutis: quoniam nihil ita diſplicet Deo quemadmodum ingratitudo. Ingratitudinem ſuperbi hominis carpit Gerſon parte prima, ſermone de circumciſione domini, cùm ait: Sed væ tibi peſsima, væ tibi nequam ingratitudo cordis humani, cordis incircumciſi: & certè inhumani, dum ad tantam gratiā notiſsimam Dei tui non corrigeris, non emolliris, nō flecteris. humilis eſt ipſe, qui eſt Deus benedictus in ſecula. Et tu ceruicem erigis, tu ſuperbis terra & cinis, tu ſordida pellis inflaris & tenderis. Tu inquam inflaris & tenderis ſordida pellis, ſaccus ſtercorum & vermium. Humilis eſt ipſe legiſlator tuus obſeruans legem tuā, & tu quotidie legis ſuæ iugum ſuaue & leue contumaciter excutis & confringis, &c. Hæc Gerſon.

¶ Inimicvs, contrarium eſt amicus. Eſt autem amicus qui amat & indiſſolubili familiaritatis iure coniunctus eſt, de quo vide in dictione *amicus*. Inimicus per oppoſitum, qui non amat, ſed qui lædere aut nocere ſtudet. Et eſt duplex, vt notat Brulef. diſtinctio. xxx. quæſtio. iiij. lib. ij. ſcilicet naturæ humanæ, qui eſt ſuprà, vel ſecundum ſtatum viæ, ſcilicet, diabolus. Alius eſt inimicus hominum, ſcilicet, faciens alicui iniuriam, vel inferens aliquod damnum. Et eſt duplex, quidam perſonalis, alius communis perſecutor eccleſiæ, vt Nero, & alij tyranni. Poteſt autem inimicus conſiderari dupliciter, vt ſcribit Scotus diſt. xxx. libr. tertio, ſcilicet, per ſe, id eſt inquantum inimicus, & per accidens inquantum homo. Primo modo inimicus non eſt tantum malus priuatione boni, ſed habitu poſitiuo vitij, ſicut iniuſtus dicitur, nō tantum carens habitu iuſtitiæ, ſed etiam habens habitum iuſtitiæ contrarium cauſatum ex actibus iniuſtis: & inimicus inquantum talis eſt malus & vitioſus, & per conſequens nullo modo eſt diligendus ſic, hoc enim modo odiuit inimicum qui dixit: Deficiāt peccatores in terra & iniqui, ita vt non ſint. Non ſint quidem inimici ſiue iniqui, quia verte impios & nō erunt. Prouerb. 12. Loquendo autem de inimico per accidens, ſcilicet, de homine, qui nunc eſt inimicus poſſumus diligere, ſcilicet, velle ſibi bonum ſpirituale, quo attingit vel natus eſt attingere Deum, vel aliud bonum indifferens, quod poteſt ordinari ad illud. De primo, ſcilicet ipſum diligere Deum amore amicitiæ, vt eſt bonum honeſtum, vel concupiſcere ſibi Deum, vt eſt bonū commodi ipſum audire miſſas, prædicationes, correctionem, inſtructionem, per quæ conuertitur ad diligendum Deum. De ſecundo ipſum viuere vita corporali, eſſe ſanum, diuitem, fortem, & huiuſmodi. Latiùs Scotus rem proſequitur. Poſſum & (vt idem vult) oppoſita velle ſibi, ſcilicet paupertatem voluntariā & ita carere diuitiis. Item infligi ſibi à Deo aliqua mala ad correctionē, ſi crederem ipſum per commoda & alia bona ſemper addere ad peccata ſua. Sicut iudex & actor debent velle reum ex ſuppoſitione non eſſe talem. Poſſum & velle ſibi oppoſita illorum commodorum. Et quo ad hoc conformiter dicendum eſt de bonis fortunæ, & de bonis corporis. Sed de vita corporali videtur dubium an poſsim illam ſibi odire vel nolle dicit Scotus. Sed ſi eſt malus tyrannus vel perſecutor bonorum, debet velle eum non eſſe talem, vel non eſſe finaliter reprobum. Sed ſi ponātur oppoſita iſtorum, poteſt velle ſibi potius mortem, tamen cum quadam triſtitia, quod non eſt ſimpliciter, ſed conditionaliter ſi non eſſet talis, &c. Vnde in fine quæſt. concludit Scotus. Pium eſt laborare pro vita proximi ſaluanda, quia ſupponendum eſt ſi eſt bonus quod erit melior, & valebit ſibi & aliis ſua bonitas, & ſi eſt malus, ſupponendum eſt quod corrigetur. Hoc enim eſt piè iudicare, ſcilicet ſemper interpretari melius quādo nō eſt oppoſitum manifeſtū. Hæc Scotus. Addendum eſt & hoc quod ſcribit Gerſ. in regulis moralibus: vbi dicit de diligere proximum ſicut ſeipſum, quod eſt velle proximo omnia ea quæ ſecundum rectam rationem homo vellet, ſimiliter proximum ſuum velle ſibi. Hæc autem ſunt indiſpenſabiliter bona charitatis & gloriæ. & paulò poſt ab inimico parato totaliter ſatisfacere de iniuria, ego teneor ſatisfactionem ſuſcipere vel indulgere, tamen verbum meū aut ſocietatem ſolicitam, aut talia dilectionis ſigna, poſſum interdicere ad mei & ſui cautelam, & non ad rancorem. Item inimicum non paratū corrigi diligo quantum ſufficit ad ſalutem: ſi ei nolo malum damnationis, neque damni temporalis per iniuſta media. Item inimico meo incorrigibili apprare fas habeo, vt taliter ſibi ſit in anima, vel in rebus, qualiter ſufficit ad hoc quod neq; mihi, neque reipublicæ iniuſtum damnum poſsit inferre. Hæc Gerſon magnus conſcientiæ conſolator. Sunt & quatuor genera inimicorum qui infeſtant & infeſtarunt Eccleſiam, de quibus vide Iacobum de Valentia ſuper Pſalm.

¶ Iniqvitas eſt propriè in proximum, peccatū autem in ſeipſum. Impropriè verò ſunt idem. Thomas prima parte ſecundæ, qu. xxxiiij. art. j.

¶ Inivria (vt ſcribit poſt Petrum de Palud. di. xviij. qu. j. ar. ij. li. iiij. Gabr. eadē di. q. ij. ar. j.) dicitur omne quod non iure fit. Facere iniuriā, eſt ſimpliciter aliquē nolentē lædere, & ſcientem quem & quod & quomodo propter illius voluntatē, ſecūdum Ariſt. v. ethi. Iniuriā pati eſt quū à volentibus iniuſta inferuntur. Ariſtote. j. retho. Iniuria propriè (vt Vlpianus ſentit) eſt iniquitas atque iniuſtitia. Nam quū quis iniquè vel iniuſtè ſententiā dixit, iniuriam feciſſe manifeſtū eſt quaſi nō iniuriā. Ponitur & iniuria aduerbialiter, hoc eſt ſine cauſa & immerito quēadmodū iure pro merito accipi ſolet. Cice. Neq; in iniuria factum eſt, hoc eſt non ſine cauſa, nō immerito. Quandoq; pro contumelia ponitur. Plin. Tot ab eo iniuriis affectus, tot conuitiis laceſſitus. Quandoque pro damno. Pacu. Patior facilè iniuriam, ſi eſt vana contumelia. Sed hæc ad Grammaticos & Poetas. Ex iniuria autem tria oriri ſolent, vt ſcribit Gerſon parte ſecūda de vitio & peccato iræ. Primum eſt rancor in affectu. Secundum rancoris ſignum in effectu. Tertium eſt actio contra iniuriantem. Primum tenetur quilibet ſtatim remittere, etiamſi non rogetur. Secundum tenetur quis remittere ſi rogetur ſcilicet, veniam petenti, & iuxta ſuam facultatem emendare parato. Tertium non tenetur quis remittere, &c. De iniuriam patiendo habes eundem parte iiij. ſermon. de cœna Domini. Exemplo Chriſti, vbi & increpat impatientes, cùm ait. Erubeſcat Chriſtianus diſcipulus

pulus hæc audiens, quem tanta leuitate frangunt iniuriæ, qui ad vnum puerile verbum durius factū implacabiliter excādeſcit, reiicit patientiam, iugum dilectionis à ceruicibus excutit, diſcindit veſtē nuptialem charitatis, benignitatem execratur, & oculo toruo facie minaci, tumenti ſilentio, vel canino latratu ad vindictam exercendam, tota iracundiæ furentis auidiiate currit & rapitur. Porrò quantò ſatiùs eſſet obliuiſci iniuriarum, & hominem ad patrem ex hoc mundo tranſiturum, nequaquam talibus irretitum & implicatum retardari, & attendere illud Terentianum: Homini in vita nihil eſſe melius humanitate atque clementia. Pulchra Gerſon vbi ſuprà, ponens exemplum de Dauid.

¶ INIVSTITIA eſt per quam aliena ſinguli contra leges retinent, ſecundum Ariſt. libr. j. Retho. Et eſt duplex, ſcilicet illegalis oppoſita iuſtitiæ legali. Alia ſecundum inæqualitatem ad alterum, de quo Thom. ſecunda ſecundę. q. lviij. ar. v. &c.

¶ INNASCIBILE vel innaſcibilitas dupliciter accipitur, vt notat Gab. di. xxviij. qu. vnica, art. j. lib. j. Primò eſt res non nota. Secundò eſt res non producta, nec per productionem communicata, nec producētis vel producti conſtitutiua. Corollarium, nec eſſentia, nec paternitas, nec filiatio, nec ſpiratio actiua aut paſsiua, nec cōſtitutū eſt innaſcibilitas. Et capiēdo primo modo innaſcibilitas, non eſt proprietas patris: quia conuenit nō ſolùm patri, ſed etiam ſpiritui ſancto. Sed capiendo ſecundo modo, nullo modo eſt proprietas patris, quia pater non eſt proprietas patris, & innaſcibile eſt tantū pater, quia nec eſſentia, nec relatio, nec cōſtitutum ex eſſentia & relatione: puta ſpiratione, actione nec filius nec ſpiritusſanctus, ergo eſt tantum pater, quia tantum illa ſunt in diuinis. Et vt idē paucis verbis concludit. Si innaſcibilitas accipitur pro aliquo reali in diuinis diſtincto quomodocunque à patre eſſentia & paternitate, & ſpiratione, & actione, & conſtituto ex eſſentia & communi ſpiratione ſecundum modum loquendi doctorum: eſt nomen fictum, non habens correſpondentiam in re. Si autem ſignificat præciſe paternitatem, & nihil quomodocunque diſtinctum à paternitate, tunc ſicut paternitas eſt proprietas patris, ita & innaſcibilitas. Gabr.

¶ INNOCENTIA vt ſcribit Bruleſer diſt. xix. qu. vj. li. ij. capitur quadrupliciter. Primo modo pro pura innocētia per eſſentiam, & ſic dicitur eſſe bonitas, cui ex ſe annexa eſt omnis perfectio, & cui repugnat naturaliter omnis imperfectio ſiue miſeriæ, ſiue culpę, ſiue cuiuſcunque alterius tam potentia quàm actu, & ſic ſolus Deus eſt innocens. Secundò capitur innocentia pura per participationem, & ſic eſt quædā bonitas per participationē, carens omni miſericordia tam culpę quā pœnæ, tam actu quā habitu, ſiue potentia ſiue poteſtate. Hæc ſolū reperitur in beatis ſpiritibus. Tertio capitur pro ſtatu qui caret vitiis & peccatis, tamen ille ſtatus eſt mixtus multis miſeriis pœnalibus. Hoc modo omnes ſancti viatores ſunt innocentes: De quibus dicitur Pſalm. Innocentes & recti adhæſerunt mihi. Quarto modo capitur pro ſtatu carente culpa & miſeria pœnę poſſibili, tamen ad vtrunque, in hoc ſtatu erant Adā & Eua ante peccatum. Et Innocentia ſecundum Cice. libr. Offic. eſt puritas animi, omnem iniuriæ illationē abhorens. Et innocentia integritas eſt: ſicut nocentes propriè dicuntur qui iniuriā aut maleficium commiſerunt. Innocētes verò dicūtur qui ab omni iniuria & maleficio abſtinent. De quibus Pſalm. 23. Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo, hic accipiet benedictionem à domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo. Augu. de vera innocentia. Eam (inquit) innocentiam probat Deus qua homo non metu pœnæ ſit innocens, ſed amore iuſtitiæ. Nam qui timore non peccat, quamuis non noceat cui vult nocere, & abſtineat ab iniquo opere, reus tantum ſit ſola voluntate. Idē ſuper Pſal. 38. Vera innocentia eſt vbi integritas eſt ſine peccato, vendirio eſt ſine debito, flagellum ſine meriro, &c. Innocens præterea dupliciter poteſt dici ſecundum Richard. diſtinctio. xiiij. articul. nouo, quæſtio. j. in ſolut. argum. lib. iiij. Aut qui non eſt nocens nec fuit, & talis innocens pœnitere non tenetur, ſed ſic pœnitentia non facit peccatorem innocentem. Aut qui non eſt innocens, ſed tantum fuit, & talis innocens pœnitere tenetur, & hoc modo pœnitentia peccatorem reddit innocentem. Hanc innocentiam Deus à peccatoribus requirit. Vnde Lactantius libr. vj. Diui. Inſtitu. ait: Nihil ſancta & ſingularis illa maieſtas aliud ab homine deſiderat quàm ſolam innocentiam, quam ſi quis obtulerit Deo, ſatis piè religioſeque litauit. Et libr. vij. cap. vigeſimoprimo. Tāta eſt vis innocentiæ, vt ab ea ignis ille refugiat innoxius, qui accipit à Deo hanc poteſtatem vt impios vrat, iuſtis obtemperet, &c. De innocentię ſtatu vide in dictióne *Status*, infrà.

¶ INNOCENS perfectè ſiue omnimodè, vt ſcribit Bruleſer. di. xix. quæ. iiij. lib. ij dicitur qui nec habet peccatum mortale, veniale, nec originale de facto & ex modo conceptionis. Hoc dico (inquit ipſe) propter Virginem Mariam quæ non habuit de facto, habuiſſet tamen niſi Deus præſeruaſſet eam ex modo conceptionis. Et ideo ſolus Chriſtus eſt hoc modo innocens.

¶ INNOVARE à quo venit innouatio. Vbi autem eſt innouatio (vt dicit ſanctus Bonauent. di. xlviij. artic. ij. qu. iij. libr. iiij) ſubſtantia remanet eadem, ſed ſub aliis proprietatibus, quare omnia elementa ſecundum ſubſtantiam poſt iudicium remanebunt, ſed quantum ad qualitatem innouabuntur, manebunt autem qualitates omnium elementorum, quantum ad ſubſtantiam, ſed quantum ad rationem corruptionis innouabuntur, ſimiliter & formæ ſubſtantiales, vt melior & probabilior tenet opinio, de quo latiùs Bonauentu.

¶ INSENSIBILITAS eſt vitium quo prætermittuntur neceſſaria vitæ contra rationem, ideo eſt peccatum ſecundum beatum Tho. ſecunda ſecundæ, quæ. cxlij. artic. j. Et à ſenſus venit ſenſibilitas, & ſenſibile, quod ſignificat tā id quod ſentit quàm id quod ſentitur. Item ſenſificum quod ſenſus cauſam præſtat.

¶ INSIPIENTIA Græcè anoiſía & eſt idē quod ſtultitia, & contrariatur ſapientiæ B. Thom. ſecunda ſecundæ, q. xxxv, art. iiij.

¶ INSPIRARE vel inſufflare ſecundum Gab. di. xvij. q j. art. j. libr. ij. ſenten. idem eſt quod ſpiritum facere & eum corpore vnire. Vnde dicitur: Formauit Deus hominem de limo terræ & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & ſic ſolus *Deus* inſufflauit ſpiraculum vitæ in faciem Adæ, ita creat animā cuiuſlibet hominis. Hinc dicitur Pſalm. 32. Qui finxit ſigillatim corda eorum. Et Zach. Qui plaſmauit animam ho-

tale quandoque veniale. Frui creatura eſt ſpreto incommutabili bono adhærere creaturæ,& ſi hoc fiat tanquam fini principali,ſemper eſt mortale.Inſtinctus naturalis ab extrinſeceo eſt tractus vehemens & ſubitus vel ab aliquo obiectorum quinq; ſenſuũ,exteriorũ,vel ab habitibus acquiſitis,aut à cœleſti virtute vel forma vel influentia. Influentia autem cœleſtis, vel forma vniuerſalis eſt virtus quædam deriuata inferius ab intelligentiis,mediantibus orbibus ſuis & motu commouens corpora,quibus commotis animæ præſertim rationales formant ſibi phantaſmata proportionabiliter ad tales influentias,clarius vel obſeurius pro diuerſitate corporis hac virtute commoti. Sicut puer ſolus in tenebris exiſtens format ſibi phantaſmata terribilia, & vehementer amans ſibi ſomnia fingit. Hæc Gerſon parte iiij. vbi ſuprà. Regulandi autem ſunt inſtincti iuxta præcepta Dei. Non enim(vt inquit idem Gerſon parte iij. de perſectione cordis) inuenio regulam certiorem & fideliorem quàm legem Dei, iuxta illud: Conſiliũ meum iuſtificationes tuæ,&c.

¶INTELLECTVS Græcè ſyneſis dicitur. Et eſt vis animæ quæ inuiſibilia percipit, ſecundum Augu.libr. de ſpiritu & anima. Et ſecundum Ariſtot.vj. Ethico. intellectus eſt habitus principiorum,& lib. magnorum moralium. Intellectus eſt habitus circa principia intelligibilia. Et intellectus dicitur multipliciter, vt habet Pelbartus & Guil.Scotiſt.in j.ſentent. diſtinctio.iij.parte ij.articu.primo,& Pelbartus libr. ſecundo Roſarij Theologiæ in dictione Intellectus. Vno modo eſt donum ſpiritusſancti.Eſa.11. Requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intelligentiæ, ſic intellectus ſecundum Lyram capitur pro douo infuſo, quo perficitur ſpeculatiua ratio ad apprehenſionem veritatis, ſicut ratio practica habet perfici in apprehenſione veritatis per donum conſilij. Et diſſinitur ſic ab Auguſt. in ſermone quodam de timore. Intellectus vocatur quo ab omni infirmitate carnali corda mundantur, vt puta intentio dirigatur in finem ſuum, ſcilicet, Deum. Eſt intellectus quoddam lumen ſpirituale(vt ſcribit Gerſ. parte ſecunda, de octaua beatitud.) infuſum ad cognitionem Dei in creaturis. Et differt à dono ſapientiæ[vt idem vult]quia ſapientia eſt cognitio per guſtum. Eſt enim quoddam lumen ſub quo vel in quo videntur & guſtantur diuina per experimentum. Vnde ſapientia prout eſt donum, eſt propriè guſtus Dei in donis ſuis. Intellectus autem non eſt per guſtum, ſed potius eſt lumen quoddam datum à Deo ad cognitionem Dei in creaturis, illis in quibus reſultat Deus per gratiam, vel in illis in quibus habet reſultare per gratiam & gloriam.

Vnde intellectus eſt donum quo gratuitè cognoſcimus diſpoſitiones cœleſtium, per eaſq; tendimus in Deum ſic diſponentem. Hæc Gerſon vbi ſuprà. Secundo dicitur intellectus notitia principiorum, de quo Philoſophus ſexto Ethic. dicit & ſuprà dictum eſt, quod intellectus eſt habitus principiorum quæ per ſe nota habentur ſtatim cum ab intellectu percipiuntur, vt quod omne totum eſt maius ſua parte. Tertio modo capitur intellectus pro actu intelligendi, ſicut cùm dicitur: Hic eſt intellectus meus vel tuus, & illius intellectus eſt ſyllogizare, diſcurrere, regulas artium ſibi formare generales & infallibiles ad exemplar artis patriæ, de quo videatur latiùs Gerſon parte iij. de conſolatione Theologiæ.lib.ij.proſa iiij. Quarto modo capitur pro potentia intelligendi animæ,&c. Et intellectus hominis non poteſt intelligere pro ſtatu iſto niſi conuerſus ad phantaſma. Vnde nullam cognitionem habere poteſt niſi eam ad quam mediatè vel immediatè concurrunt phantaſmata, de quo videatur Gabriel. diſtinction. ix. quæſtione ij. articul.iij. libr. ſecundo ſententiarum.

¶INTELLECTVS noſter eſt duplex, ſcilicet, humanus & fidelis, vt ſcribit Sanctus Bonauent. di.x. quæ. penul. libr.iiij. ſenten. Si vt eſt humanus, ſic intelligit conuerſus ad imaginem & ſenſum, & iudicat ſecundum cauſas intrinſecas & inferiores, & ideo deficit in aſſentiendo, quia non aſſentit niſi ſecundum manuductionem quæ ortum habet ab imaginatione & ſenſu:& ſic iſte articulus dicitur eſſe ſupra intellectũ, & cõtra intellectum, ſecundum quod eſt intellectus humanus. Si autem loquimur de intellectu ſecundum quod eſt fidelis, ſic dicendum eſt quod aſſentit ſecundum dictamen fidei, & ſecundum regulam veritatis æternæ, ideo ſufficit in aſſentiendo, & concordat in ratiocinando. Intellectus enim fidem habens ſtatim credit, ex quo propoſitum eſt ſibi, ſcilicet, quod chriſtus eſt ſub ſpeciebus panis & vini, ad hoc adiutus lumine fidei. Similiter concordat in ratiocinando, quia aſpicit ad cauſas ſuperiores, ſic enim dicit intellectus. Deus poteſt facere omne quod eſt congruum, & fides aſſumit, congruum eſt quod caro Chriſti exponatur in cibum, & ideo ratio concludit quod Deus poſsit hoc ibi facere. Item intellectus dicit, quod veritas non poteſt dicere falſum, & fides aſſumit. Veritas dixit, hoc eſt corpus meum, & præcepit vt diceretur, ergo dixit verum. De quo & legito Magiſtrum Ioannem Gerſonem in Centilogio de conceptibus. Et cùm ſit in nobis duplex intellectus, ſcilicet, fidelis, & humanus, ideo ſentimus in nobis aliquando colluctationes, inquit ſanctus Bonauentura. Fidelis tamen intellectus præualet ei qui eſt humanus, qui eleuat ipſum extra animalitatem, attamen non ita eleuat quod comprehendat vt meritũ fidei integrum maneat. Hæc Bonauentura. Eleuationis autem intellectus ſupra naturam ſui ſunt tres gradus, qui dicuntur tres cœli contemplatiui. De quo videatur Iacobus de Valentia in prologo ſuper Pſalterium, tracta.ij De quibus cœlis dicitur & in oratione dominica: Pater noſter qui es in cœlis, id eſt in viris contemplatiuis,&c. Omnis autem cognitio noſtra(vt ſcribit Gerſon tracta.j. ſuper Magnificat.) quantumcunque fiat per ſpiritum naturali via ſine reuelationis immediato miraculo, capit à ſenſibus initium, per quos phantaſmata veniunt ad animam phãtaſiantẽ, de quibus dicit Philoſophus, & Theologi conſentiunt, quod neceſſe eſt quemcunque intelligentem phantaſmata ſpeculari. Hæc ſunt ad ſpiritum, ſicut color ad viſum,&c. Idem ſentit tracta. iij. ſuper Magnificat, de intellectu agente.

¶INTELLECTVS eſt duplex, ſcilicet practicus & ſpeculatiuus. Intellectus ſpeculatiuus ſecundum Ariſt. eſt ſolum reſpectu veri vt verum eſt. Intellectus verò practicus dicitur conſeſſe ſe habẽs appetitui, id eſt conformis & protenſus in appetitum: cuius obiectũ eſt non ſolum verum ſub ratione veri, ſed ſub ratione boni. Sed ſecundum Gerſ, tract.iij. ſuper Magnificat, de intellectu practico ſermo eſtrictior eſſe debet: vt ſolum dicatur practicus dum ad ſactibilia & agibilia inferiora conuertitur per extenſionem in

affectum & in effectum operationis huius, conſiderando relationem ad fines proximos, non ad ſupremum: qui Deus eſt colendus & amandus, &cæt. Latiùs ſcribit Gerſon.

¶ INTELLIGERE vt ſcribit San. Bonauen. diſtinct. xix. in dubiis literalibus libr. j. & diſt. xxiiij. libr. iij. circa textum, dupliciter dicitur. Vno modo largè: idem quod cognoſcere aliquid quod per nomen dicitur. Illo modo præcedit aſſenſum fidei: quę eſt ex auditu, nec aliquid creditur quin iſto modo prius intelligatur. Alio modo intelligere idem eſt quod ratione apprehendere, vel præuia ratione cogitare. Iuxta quod dicit Augu. quod intelligimus, debemus rationi: quod credimus, autoritati. Hoc modo conſequitur fidem: quia nulla ratio humana ſufficit ad manifeſtanda credibilia: niſi intellectus fidei illuſtretur & captiuetur. Et de iſto intelligit Auguſt. cùm dicit: quod quædam ſunt quæ prius creduntur: & poſtea intelligũtur, ſicut ſunt articuli fidei, qui ſunt ſupra rationem. Quædam ſunt quæ non prius creduntur quã intelliguntur, ſicut ſunt antecedẽtia ad fidem: & ea quę ſunt de dictamine iuris naturalis ſicut Deum eſſe, Deum eſſe bonum. Quædam ſunt quæ creduntur, & nunquam intelliguntur, quia non poſſunt ratione probari, ſicut eſt hiſtoria humana geſta percurrens: nemo poteſt probare per rationem quod Abraham genuit Iſaac: ſed ſolum per auctoritatem: & ſic patet quod intelligere aliquando præcedit fidem: aliquando ſequitur ſecundum iſtum modum accipiendi: quamuis ſecũdum primũ ſemper pręcedat. Et ſecundum Philoſophum xij. meta. intelligere diuiniſſimum eſt. Intelligit & Deus ſe ſummè perfectiſſimè: vt & Philoſophi & Theolo. omnes ſentiunt. Intelligitque Deus omnia alia à ſe clariſſimè & diſtinctè. Vnde Prouerb. xvj. dicitur. Omnes viæ hominum patent oculis eius, & eiuſdem xiiij. Deus inſpector eſt cordis: ipſe intelligit & ſeruator eſt animæ tuæ, nihil fallit, reddét que homini iuxta opera ſua. Et Pſal. 32. De cœlo proſpexit Dominus, videt omnes filios hominum, de quo latiùs videatur Gabr. diſt. xxxv. artic. ij. libr. j. & hoc fide credendum eſt. Vide ad hoc San. Tho. parte. j. qu. xiiij. artic. v.

¶ INTELLIGENTIA eſt per quam animus ea proſpicit (quę ſunt) ſecundum Cic. li. rheto. & ſecundũ beatũ Tho. intelligẽtia propriè ſignificat actũ intellectus, & aliquãdo ſignificat ſubſtantias ſeparatas. ſcilicet angelos. Tho. prima parte. q. lxxix. art. iiij.

¶ INTELLIGENTIA poteſt capi quatuor modis: vt notat Brulefer. quęſt. iiij. diſt. ij. lib. j. Et ſecundum Guil. Scotiſt. capitur tripliciter. Primo modo pro natura merè ſpitituali intellectuali ſiue rationali nata per ſe exiſtere: ſic intelligẽtia eſt quædã portiuncula animæ, quia in quiete ſummo inhæremus, inde eſt quod angelici ſpiritus intelligentiæ nuncupãtur à Philoſophis & Doctoribus. Secundo capitur intelligentia pro potentia, quæ eſt cognoſcitiua cuiuſcunque cognoſcibilis, & iſto modo ſolus intellectus eſt intelligentia. Tertio modo capitur intelligentia pro ipſo intellectu habente actu intellectionẽ genitam ſeu informatam actuali notitia. Quarto capitur intelligentia pro ſola actuali intellectione. Hęc Brulefer vbi ſuprà. Et idem diſtinct. xiiij. quæſtio. v. libro ij. Gui. verò vbi ſuprà, dicit tripliciter capi vt ſuprà dictum eſt, vt diuiditur contra intellectum. Et Auguſti. de ſpiritu & anima dicit, quòd in primo intellectus vertetur in intelligentiã, & intelligentia in Deum. Secundo dicitur intelligentia vt condiuiditur voluntati, & ſic capitur cum dicitur quod in mente ſeu intelligentia hominis imago conſiſtit trinitatis. Tertio modo dicitur intelligentia vel capitur pro ipſamet intellectiua potentia: vt informata eſt actu intellectionis: & iſto modo aſſignatur ab Augu. x. de trini. Secunda pars imaginis: ſic etiam ix. de trini. dicit quòd in his tribus imago conſiſtit trinitatis, ſcilicet, in mente, accipiendo mentem pro memoria, & in notitia, hoc eſt in intelligentia: & in amore & voluntate. Hæc Guil. Scotiſt.

¶ INTELLIGENTIA ſimplex (vt ſcribit Gerſon parte iij. de myſtica Theologia ſpeculatiua. parte ij. conſidera. x.) eſt vis animæ cognitiua ſuſcipiens immediatè à Deo naturalem quandam lucem, in qua & per quam principia prima cognoſcuntur eſſe vera & certiſſima terminis apprehenſis: & cõſideratione xiiij. ſcribit intelligentiam tripliciter poſſe capi, ſcilicet pro virtute vel pro actu eius, vel pro habitu ex actibus derelicto.

¶ INTEMPARANTIA, vide in dictione *temperantia.*

¶ INTENTIO multipliciter accipitur ſecundum S. Bonan. q. vj. di. xxxviij. libr. ij. & poſt eum notat Gabriel eadẽ di. qu. vnica. ar j. Vno modo pro potẽtia intẽdente. Alio modo ꝑ habitu quo intendit. Tertio modo pro actu intẽdendi: quãdoq; pro obiecto quod intẽditur. Primo modo accipitur cùm intentio dicitur oculus, cùm verò lumẽ accipitur pro habitu dirigente, (cùm dicitur quod intentio eſt finis) ipſe ſicut dicit, accipitur pro intento. Cùm verò dicitur quod intentio quędã eſt recta quędam obliqua accipitur pro actu: principalius tamen intentionis nomen impoſitum eſt actui, ſic generaliter acceptum eſt actus potentiæ, quæ actu fertur in aliquid ſiue moueatur à ſe, ſiue ab alio. Et intentio eſt actus volũtatis reſpectu finis. Et ſecundũ quod finis capit᷑ tripliciter, communiter, propriè, & magis propriè: ſic intentio capit᷑ tripliciter ſcilicet communiter & ſic oĩs volitio eſt intentio, ſicut quodlibet volitũ dicitur finis communiter propriè: & ſic volitio illius propter quod aliquid eſt volitum, dicitur intentio. Magis propriè volitio eius, quod eſt propter ſe volitum, & aliud propter ipſum intẽtio appellatur. Quibus apparet, quod omnibus his tribus modis, intentio aliqua eſt viſus, aliqua fruitio, aliqua medium inter vſum & fruitionem, ſi ponitur medium, ſemper tamen eſt finis medij vel vltimi. Hæc Gabriel vbi ſuprà. Et ſecundum Sanct. Bonauen. diſtin. xxxviij. lib. ij. tenet quod in nomine intentionis clauditur ſimul actus rationis & voluntatis, quia (vt inquit) intentio dicit quandam collationem vnius ad aliud, & cum hoc quandam cõuerſionem cum quietatione. Primum pertinet ad intellectum. Secundum ad voluntatem. Gabr. poſt Bonauentu. ar. iij. dub. j. vbi ſuprà. Et intentio propriè accepta eſt volitio finis aſſequendi per media: & illa volitio eſt vnus actus, licèt nomen intentio poſſet connotare plures actus, ſcilicet actum medij relati in finem. Supponit tamen intentio pro volutione finis, quæ eſt vnus actus. Et dicitur intentio oculus & lumen metaphoricè, vt habet Gabriel dubio tertio, vbi ſuprà. Et non ſemper hæc pertinent ad intellectum, ſed etiam ad voluntatem. Vnde intentio dicitur oculus voluntatis, pro quanto per intentionem diſcernitur, quæ voluntatis operatio bona vel praua dicatur. Dicitur autem

lumen, quia manifeſta eſt intendenti, non ſic opus. Scit enim homo quid intendit, quid verò ex opere ſequatur, neſcit: ideo opera dicuntur tenebrarum. Intentio quæ manifeſta eſt homini agenti lumen, ſecũdum illud Apoſtoli ad Epheſ.5. Omne quod manifeſtatur, lux eſt. Gabriel.

¶ INTENTIO ſecundum Gabr. diſt.vj. quæ.j. libr.iiij. eſt actus potentiæ liberæ, quæ fertur in aliquid. Fertur autem aliquid vel vt in obiectum, vel vt in terminũ vel finem, vt latiùs declarat Gabr. de baptiſante, vbi ſuprà. & di.xxxviij.q. vnica, lib.ij. Bruleſ. diſt.vj. q ſix. lib.iiij intentionem propriè captam vel ſtrictè, ſic diffinit: Intentio eſt actus voluntatis tendentis in aliquem finem per aliquid, vel aliqua, vel ad ipſum finem ordinata: & propriè loquendo ſecundum eundem triplex eſt intentio, ſcilicet actualis, habitualis, & virtualis: de quibus & Gabri. ſcribit poſt Scotum in quarto, diſtinctio.vj. quæſtio.vj. lect.vj. canonis. Vnde actualem intentionem (inquit Gabriel) habet, qui habet actum in voluntate elicitum, reſpectu huius quod intendit: vt dum quis habet actuale velle intrare Eccleſiam, actualiter intendit intrare Eccleſiã. Vel quando quis actu intendit celebrare. Iſta, inquit Bruleſer, eſt perfectiſsima, nec eſt in dormiente. Habitualem verò intentionem, ait Gabriel vbi ſuprà.) habet, qui habet in ſe habitum derelictum ex actu intentionis frequentato, inclinantem eum ad ſimiles actus, qualem etiam habere poteſt dormiens habituatus. Et iſta, inquit Bruleſer, eſt imperfecta, & poteſt eſſe in dormiente. Intentionem autem virtualem, dicit Gabriel, habet is, qui ex virtute intentionis actualis præhabitæ, procedit in opus ex illa tãquã ex radice: ita quod illa intentio actualis ſit principiũ ordinatũ ad omnes illos actus ſequentes, ſicut intentio finis habet in ſe intentionẽ mediorũ ad hũc finem ordinatorũ: ſicut nunc intendẽs ire ad ſanctũ Iacobũ, ex intentione huius finis ordinat multa alia neceſſaria ad illum finem: exequens autem illa ordinata, non ſemper cogitat de eundo ad ſanctum Iacobum, ſed ſæpè per operationes circa media, vel aliàs diſtrahitur ab actuali intẽtione prima: nihilominus tamen dicitur omnia facere ex prima intentione, & virtualiter habere illam primam intentionẽ in proſecutione mediorum pro quanto hæ actiones mediæ proceſſerunt à prima actuali intentione, & in eã tanquam in finem ordinantur. Quod ex eo patet: quia interrogatus, cur hoc agis, ſtatim reſponderet: propter ire ad ſanctum Iacobum. In quo conſonat Bruleſer, & exemplificat de celebrante Miſſam. Et intentio actualis, ſecundum eundem, non requiritur in baptizante ad hoc, quod baptizet: nec intentio habitualis ſufficit, quia iſta eſt in dormiente. Sed intentio virtualis eſt neceſſaria. Sufficit enim baptizãtem quod priùs habuerit intentionem: ſimiliter dicendum eſt de omnibus ſacramentis. In omni enim ſacramento neceſſaria eſt intentio ſaltem virtualis. Conſonat dictis Scotus diſtinct.vj. quæſti.vj. lib.iiij. quem latiùs videre potes. Et Gabriel diſtin.vj. quæ. j. ar.ij. concluſ.v. libr.iiij. vbi dicit, quòd ad baptiſmi veritatem non exigitur intentio actualis, nec ſufficit habitualis, ſed requiritur intentio virtualis, id quod diffusè probat: Eodem modo dicendum eſt de conſecratione, quod ad conſecrandum non requiritur intentio actualis conſecrandi prolatione formæ cõſecrationis, nec ſufficit habitualis, ſed virtualis requiritur, & ſufficit intentio in ſacerdote: hoc eſt requiritur & ſufficit, quòd ſacerdos habuerit intentionẽ actualem conſecrandi, ex qua proceſsit ad opus celebrationis. Hæc pulchrè & abundè probat & oſtendit idem Gabr. lect.vj. canon. Et ſufficit (inquit ipſe) hæc intentio virtualis, etiam ſi in verbis conſecrationis diſtrahatur, nihil actu cogitans de conſecratione. Et hæc vera ſunt, ſi opus celebrationis proceſsit ex prima intentione actuali ſine omni motu contrariæ voluntatis interueniente. Vide latiùs Gabr. ibidem magnum ſcrupuloſæ conſcientiæ conſolatorẽ.

¶ INTENDERE, vt notat Scotus di.xxxviij. lib.ij. dicit in aliud intẽdere. Hoc poteſt accipi generaliter, ſiue ab alio habeat quod in illud tendat, ſiue à ſe mouente ſe in illud. Poteſt etiam intendere in aliquid ſicut in obiectum præſens, vel vt in terminum diſtantem vel abſentem.

¶ INTENTIO accipitur dupliciter apud Sanctos, vt vult ſanctus Bonauen. di.xl.q.j. lib.ij. & poſt eum notat hoc idem Gab. eadẽ di.q. vnica, li.ij. Vno modo intentio dicit volutionẽ finis ſimpliciter. Alio modo dicit volutionem finis ad quem aliquod mediũ ordinatur, & ita ſupponit pro volutione finis, & connotat medium ſeu aliquod in ipſum ordinatũ. Et ſecundum hoc dupliciter attenditur bonitas intentionis. Vno modo dicitur intentio bona ratione finis, quia eſt volitio talis finis, quem recta ratio dictat volendũ, non curando de mediis: ſic omnis volitio honeſtatis, pacis, dilectionis Dei & proximi, propter ſe dicitur intentio bona. Secundo modo dicitur intentio bona, non tantum ratione ſubſtracti, ſed etiam ratione connotati, hoc eſt non tantùm ratione eius quod volitur propter ſe, ſed etiã ratione mediorum, quæ ordinantur in ſic volitũ. Et ſic dicitur intentio bona, in quo eſt bona & perfecta ordinatio operis ad finẽ intentũ, & ita ad bonitatẽ intentionis requiritur vtrunque, & bonitas finis, & recta ordinatio mediorum ad finem. Hæc enim duo neceſſario requiruntur ad hoc, quod oculus ſit ſimplex: ſicut dicit S. Bona. ad Eugeniũ, ſcilicet quod veritas ſit in electione, & charitas in intentione, hoc eſt dicere, quod tũc eſt oculus mentis ſimplex ſiue intentio bona, quando hoc amat finaliter quod eſt amandum, & eligit quod eſt eligendum: & hoc modo ſimpliciter verum eſt: ſi oculus eſt ſimplex, totum corpus lucidum erit, quia intẽtione exiſtẽte hoc modo bona, opus eſt bonum, vt inquit Gab. at ſi (vt dicit Bruleſ.) oculus eſt tenebroſus, hoc eſt intentio mala, & opus iudicatur malum Capiendo autem intentionẽ primo modo (inquit Gab. arti.ij. vbi ſup.) non ſufficit bonitas intẽtionis, vt ibidem multis probat. Vnde ſi quis furatur diuiti, vt ſubueniat pauperi, intentio quidem bona eſt, quia finis bonus eſt, ſcilicet ſubuenire pauperi: & tamẽ deficiunt ibi rectitudo obiecti, quia dat de non ſuo, & modi circunſtantiarũ cæterarũ: nõ enim ſunt (inquit Apoſtolus) facienda mala, vt eueniant bona, nec bonitas finis excuſat malè eligentem: vt autem opus ſit malum, ſufficit malitia intentionis, quia ad malitiã operis ſufficit defectus vnius cuiuſque requiſitorũ ad operis bonitatẽ, ſed ad operis bonitatẽ requiritur bonitas intẽtionis. Vbicunq; ergo eſt intẽtio mala, deficit intentio bona, quia cõtraria ſimul ſtare non poſſunt. & per conſequens, intentio mala ſufficit ad malitiã operis: nõ tamen ſemper requiritur intentio mala, quia poteſt eſſe operatio mala intentione exiſtẽte bona propter defectũ alterius circunſtãtiæ. at vt dicit Bruleſ. qui intendit multum

peccate, multũ peccat qualecunq; opus faciat, nõ tamẽ qui intẽdit parũ peccare, parũ peccat, maximè ſi opus facit quod multũ habet de deformitate. Bonitas verò intẽtionis (vt inquit Gab. cõcluſ. iij. vbi ſuprà) dicta ſecundo modo ſufficit, & requiritur vt bona ſit operatio, quia iſta bonitas includit integritatem omniũ requiſitorũ finis & mediorũ. Et de intẽtione bona illo modo accepta, intelligendæ ſunt auctoritates Sanctorum innuentium, quod ex intentione dicitur opus bonum vel malum, vt illa Ambro. Affectus tuus operi tuo nomen imponit. Et illa Saluatoris: Non poteſt arbor bona fructus malos facere. Vbi ſecundum Ambroſiũ per affectum, & arborem bonam, ſecundum Saluatorem intelligitur intẽtio bona ſecundo modo dicta. Gabr. vbi ſup. Vide & Gerſonem de hoc tracta. vj. ſuper Magnificat. part. ij. Nec ad merendum (vt inquit Gabriel dub. ij. vbi ſuprà) vitam æternam, ſufficit intentio bona abſq; opere exteriori, dum adeſt facultas, & ſe offert opportunitas: nec eſt mandatorum Dei impletio, nec virtutis perfecta ratio, nec voluntatis plenitudo: & abſq; his non eſt ſufficientia meriti. Hinc eſt quod ad meritum vitæ æternæ non ſufficit bonitas intentionis abſque bonitate operis exterioris. Vt & vult ſanctus Bonauentura quæſtio. iij. vbi ſuprà. quę intelligenda ſunt (ait Gabriel) dum & quando recta ratio dictat, ſic eſſe operandum aliqua operatione exteriori. Et ſecundum hoc intelligendæ ſunt auctoritates Sanctorum, quorum aliquæ videntur ſonare quaſi ſola voluntas ſufficit: quæ intelligendæ ſunt dum deeſt facultas, aut non eſt operandi oportunitas. Et quando dicitur quod voluntas pro facto reputatur: verũ eſt (inquit Sanct. Bonauen.) quando non ſe offert bene operandi oportunitas & facultas. Voluntas quoque pro facto reputatur, vt idem dicit Bonau. quantum ad ſufficientiam ad ſalutem, & quantum ad præmium ſubſtantiale, quia non amittit regnum cœlorum ex hoc quod non facit quod facere non poteſt. Non autem eſt verum quantum ad pręmij excellentiam, ſiue quantum ad præmium accidentale. Aliæ verò auctoritates quæ dicunt, quod non ſufficit volũtas ſine operibus, veræ ſunt dum adeſt facultas & oportunitas. Si quis autem non habuerit facultatem, vt Sanctus Bonauentura ait, cùm nemo obligatur ad impoſsibile: ſola plenitudo voluntatis internę ſufficit ad meritum ſine opere exteriori. Si autem habuerit facultatem, obligatur. Et ſecundum hoc dicit ſanctus Bonauentura, quòd mandata Dei non ſolùm obligant ad volendum, ſed etiam ad faciẽdum: & ideo qui non implet diuina mandata cùm poſsit, potius meretur iram, quàm meretur gloriam. Vide latiùs Bonauentu. Et propter hoc dicit Gregorius, quòd nemo debet ſibi blandiri de bona voluntate, imò ad dilectionem conditoris, lingua, mens, & manus requiritur. Et ſicut hortatur nos ſanctus Ioannes, 1. Ioa. 1. Diligere debemus non ſolùm verbo, ſed opere & virtute. Intentio tamen opus rectificat & bonum reddit. Et (vt ait Richardus diſtin. xxxviij. articu. viij. queſt. j. lib. iiij.) ait: Deus plus ponderat intentionem quàm factum in his quæ ſibi offeruntur ſeu redduntur.

¶ Intentio ſecundùm Gerſonem parte ij. de intentione ac fine actionis ſeu operationis in generali, vt accipitur in morali, ſcilicet virtutis & peccati deſcribitur ſic: Intentio eſt actus voluntatis in aliquem finem tendentis per aliquid vel aliqua ad illum finem ordinata. Dicitur enim intentio, quaſi in illud tenrio. Nam intentio ſemper aliquid reſpicit vt finem, ſecundum, ſcilicet quod illud eſt terminus voluntatis. Et eſt duplex, ſcilicet recta, & peruerſa, vt ibidem dicit: Deſcriptio intentionis rectè intelligitur per additionem, ſcilicet iſtorum verborum, debitum & debito modo. Deſcriptio verò peruerſæ ſeu corruptę intentionis intelligitur per additionem oppoſitorum ſeu contrariorum verborum, ſcilicet indebitum, & indebito modo. Non diſcordat Bruleſer diſtinctio. ſexta, queſtio. decima, lib. quarto, cum ait: Intentio recta eſt actus voluntatis tendentis in aliquem finem debitum, vt quando aliquis vult intrare religionem propter Deum. Sed intentio peruerſa eſt actus voluntatis tendentis in aliquem finem indebitum, vel indebito modo: vt quando quis vellet intrare religionem propter honores habendos, vel propter malum finem: ibi eſt intentio peruerſa. Et hæc (vt inquit ipſe) non obeſt baptizato, ſi ſaltem ſacerdos intendit facere quod facit Eccleſia.
Et in deſcriptione intentionis rectæ (inquit Ioann. Gerſon vbi ſuprà.) illa duo verba: debitum & debito modo coniunctim accipiantur: cum ipſa duo ad hoc quod intentio ſit recta, neceſſariò habeant concurrere. In deſcriptione verò intentionis peruerſæ ſeu corruptę, illa duo verba oppoſita, ſcilicet indebitum, & indebito modo, accipiantur diuiſim, cùm alterum eorum ad hoc quod intentio peruerſa, vel corrupta exiſtat per ſe ſufficiat, etenim plura neceſſe eſt ad virtutem concurrere quàm ad vitium, imò per defectum vnius eorum, quæ neceſſariò ad virtutem requiruntur, tranſit in vitium. Hæc Ioannes Gerſon, qui & ponit regulas, quando intentio faciat actum bonum vel malum: qui & de intentione multa ſcripſit.

¶ Intentio tenebroſa ſecundum Gabr. ſermo. Dominicæ quintæ, peregrinationis eſt, quæ lumen non participat illius quæ ordinatur actu, vel habitu, vel virtute in Deum. De hoc dicit Dominus, Matth. 6. Si lumen quod in te eſt, tenebrę ſunt: tenebræ quantæ erunt? Si oculus tuus nequam eſt, totum corpus tenebroſum erit. Per oculum & lumen intentionem cordis intelligit: per corpus verò opera quę palàm apparent, vt dicit Beda ſuper Luc. Intentio autem tenebroſa, idem eſt quod corrupta vel peruerſa. Intentio pręcipientis eſt duplex, vt ſcriptis reliquit Gabriel diſtin. xxxvij. queſt. vnica, artic. iij. dub. j. lib. iij. ſent. Vna qua intendit finem, propter quem præceptum dedit. Alia eſt intentio, ſecundum quam ſubditos obligare intendit. Tenetur autem ſubditus ſeruare præceptum ſuperioris, ſecundum intentionem ſecundam, & non ſecundum primam. Exemplificat Gab. ibidem, quare intentio, quantum ad præcepta obligatoria, debet ſeruire illi intentioni, ſecundum quam vult obligare. Illa autem præcepta decem, vt idem ſcribit dub. iij. in omni ſtatu obſeruari debuerunt. In beatitudine eſt ſummè eorum obſeruatio, in ſtatu innocentiæ, & in ſtatu naturę lapſæ. In ſeptimo autem: Non furtum facies. Dominus diſpenſauit cum filiis Iſrael, ſpoliando Aegyptios: nec rapuerũt alienum, quoniam & Deus Dominus erat omnium bonorum Aegypti, de quo latiùs aliàs dicitur. Hoc etiam modo non peccauit Chriſtus, licentians dæmones vt intrarent in porcos, qui ſtatim pręcipitati ſunt in mari. Matth. 8. Si autem aliqui Iſraelitarum ſiniſtram habuiſſent intentionẽ, à peccato non excuſabantur: potuerunt & Iſraelitici tanta accipere pro mercede, &c.

¶In

¶ INTENTIO fit plurium graduum accumulatione: de quo apud Philoſophos & alios, Videantur plura de ea, & Dominus Cardinalis Camer. quæ.ix.lib. j.ſent.& alij,&c.

¶ INTERDICTVM dicitur ab interdico, id eſt prohibeo. Eſt autem interdictum (vt diffinit Paluden.diſt. xviij.quæſti.viij.principa.iiij.arti.j.libr.iiij.) cenſura Eccleſiaſtica in pœnam contumaciæ vel offenſæ lata, arcens præcipuè populum ne communicent Sacramentis. Et ponitur Eccleſiaſtica, ad differentiam interdictorum legalium, quæ olim erant ſolemnes verborum conceptiones, quibus Prætor aliquid fieri iubebat, maximè cum de poſſeſsione, vel quaſi inter aliquos contendebatur. Et ex illis quædam erãt reſtitutoria, quædã exhibitoria. Sacramentis, ponitur ad differentiã effectus maioris excõicationis, q̃ ſeparat etiã à cõmunione fideliũ. Habet ergo ſimilitudinẽ cũ excõicatione minori, quæ à ſacramentis tantũ ſeparat.iij.q.iiij.Engeltrudã.& tamen excommunicatio minor ab alia receſsit.& interdictũ quodammodo in eius locum, mutato nomine, ſurrexiſſe videtur,&c. Et nota, vt idem dicit, quòd hæc cenſura quandoque interdictum, quandoque ſuſpenſio diuinorum, quandoque ceſſatio à diuinis dicitur.

Propriè autem ſuſpendi dicuntur diuina, propter violationem Eccleſiæ, vel penſionem non ſolutam.

Interdictum (vt ſcribit Scotus diſtinctio.xxv.quæſt. j.lib.iiij.) eſt arctatio à quibuſdam actibus Eccleſiaſticis exercendis, vel ab aſsiſtendo quibuſdam talibus. Et licèt iſta pœna aliquando poſsit infligĩ loco, & nõ perſonæ: quandoque perſonæ & non loco: quãdoque vtrique: & ſicut infligitur, ita eſt ſeruanda: tamen vt eſt diſtincta à cæteris pœnis, frequentius infligitur loco, & non perſonis niſi dum in loco ſunt, vt, ſcilicet in tali loco non liceat celebrare ſolenniter diuina, nec alios intereſſe: & iſta pœna interdicti quandoque contrahitur à iure, quãdoque à Iudice. A iure occurrit exemplum de receptantibus vſurarios extraneos. extra de vſuris. vſurarum voraginẽ. & eſt hodie in ſexto lib. A Iudice, propter cauſas innumeras: communius, propter inobedientiam communem populi terræ: relaxatur per illum qui poſuit interdictum. Quandoque etiam relaxatur in certis caſibus à iure, vt patet extra de ſenten.excommu. Alma mater Eccleſia.& eſt hodie in vj.lib.Scot.hęc, quem imitatur Gab.lect.ix.canonis. Et quando populus eſt interdictus (vt ſcribit Palude.) quocunque vadit, ſecum fert ſuum interdictum, nec debet admitti ad diuina. Quando autem terra eſt interdicta, tunc illi de terra alibi admittuntur. Item homo qui declinat ad locum interdictum, fit interdictus quãdiu ibi eſt, quantum ad hoc quod ibi interdicuntur ſibi diuina, etiam pluſquam illis de loco qui ſunt clerici aut religioſi, qui intra ſuam Eccleſiam poſſunt audire diuina, hic autem non. Item vniuerſitas, vt idem Paludenſis dicit, quæ vltra tres menſes permittit alienigenas publicè fœnerantes in terra ſua habitare, ipſo facto eſt interdicta: & nihilominus terra eius fit interdicta, ſi per menſem ſuſtinuerit animo indurato populum ſuum primum interdictum perſonale. Et tamdiu durat iſtud locale interdictum, quamdiu illi non expelluntur. Hęc Paludẽ.diſt. xviij. quæſtio.viij.libr.iiij. qui multa de interdicto literis mandauit,& ibidem, quæ tempore interdicti permittuntur, & quæ prohibentur. Et ſecundum aliquos conceditur ſacramẽtum Confirmationis adultis,& ſimiliter ſacramentum Matrimonij, quod legitimè poteſt tali tempore contrahi, ſecundum Hoſtien. ſed benedictio nuptialis prohibetur. Panor. verò dubitat. Clericis quoque conceditur ſepultura Eccleſiæ: de quo ſcribit frater Oſvvaldus libro 4. Roſa. Theolog. de quo conſulas Iuriſperitos. Item conceditur Ordinum collatio, vt notat Innocen.in c.Nõ eſt à nobis. Sed ſine neceſſitate nec clerici, nec laici poſſũt ordinari in loco interdicto, ſed alibi poſſunt ordinari, ſi ipſi nõ ſunt interdicti,&c.

¶ INTERDICTVM eſt duplex, vel duæ ſpecies ſunt interdicti. Nam aliud eſt generale, aliud ſpeciale. de quo videatur & Ant.par.iij.tit.xxvj.c.ij.§.j.& ij. generale non ſolùm eſt, quando regnum, prouincia, vel terra, interdicitur. Verùm quandoque caſtrum interdicitur. extra de verbo.ſig. Cùm in partibus. Speciale verò eſt cùm inter plures Eccleſias, paucæ vel vna interdicuntur, ſed ſi vila vel caſtrum vnam tantùm habet Eccleſiam, & illa interdictio ſupponitur, vocatur generale. Latiùs vide Paludenſem d. xviij. q. viij. lib. iiij. Et hoc certum eſt quòd propter penſionem non ſolutam, vel delictũ vnius clerici vel laici, non debet Eccleſia ſubiici interdicto, quia peccata ſuos actores tenere debẽt, & pœna nõ eſt vlterius extendenda quàm delictũ in extendente reperitur. Papa autem poteſt interdicere & Prælati qui habent iuriſdictionem ab Epiſcopis ſeu collegiis, vel ab aliis: & ſi non poſſunt excõmunicare, poſſunt tamen interdicere: & rationabiliter debet fieri. Alioquin lator incideret in pœnam illius. extrà de ſen.ex. Sacro. Pœna autẽ illius concilij eſt, quòd qui competenti monitione non præmiſſa ſententiam promulgat, ingreſſum Eccleſiæ per menſem ſibi nouerit interdictum. Alia nihilominus pœna mulctandum, ſi viſum fuerit expedire. Itẽ in ſcriptis ferri debet & cauſa exprimi, latiùs vide Paludẽ. Et forma interdicti talis eſt, Nos propter talem cauſam, ciuitatem vel terram Eccleſiaſtico ſupponimus interdicto. Interdictum igitur nomen eſt iuris, & plus importat quàm verbi proprietas ſonet. Aliter poteſt formari interdictum ad arbitrium latoris ſententia, videlicet vt interdicat celebrationem miſſarum cantu, vel celebrationem veſperarum, ſeu ſolẽnitates alias, vel ſepulturam tantum, poteſt enim excipere quos vult, vt dicit Innocen. Et multæ pœnæ ſunt interdicti. Nam vniuerſa ſacramenta negantur eis præter baptiſmum paruulorum, & pœnitentia morientium, quibus etiam conceditur viaticum. Et generaliter gratia ſepulturæ eſt laicis interdicta, vt dicit Innocen. ſuper cap. vt priuilegia. Plura apud Paludenſem & iuriſperitos videre poteris. Et nominatim interdicti ſunt qui proprio nomine vel ſufficienti exprimuntur circumlocutione & indubitata, & de quibus conſtat cuique quòd ſunt interdicti. Nec facile interdictum eſt faciendum vel ponendum, periculoſa enim eſt ſuſpenſio & interdictum piorum operum, vt vult Gerſon parte iiij. ſuorum operum. Et ſecundum Anton. parte iij. ſummæ. ti.xxvj. c.j. Interdictum eſt ſeparatio à cæteris ſacramentis & omnibus diuinis officiis,& Eccleſiaſtica ſepultura. Vide ibidẽ conuenientiam iſtorum trium, interdictum, excommunicatio, & ſuſpenſio, quæ ſub cõmuni nomine cenſuræ Eccleſiaſticæ dicuntur. Ponit & ibidem eorum differentiã Anto. & quia illa aliàs patent, & partim dictum eſt, omittimus plura quæ Antoninus refert de interdicto.

INTERPRETATIO eſt duplex, vt ſcribit Ia.de valen.

tria, tract. ij. ar. iiij. prologi. in Pſalte. Vna dicitur, ex vna lingua in aliam facta traductio, & iſta dicitur interpretatio linguarum. Altera dicitur alicuius obſcuri & ænigmatici ſermonis facta declaratio, & iſta dicitur interpretatio ſermonum. Primo modo dicit Hieron. ad Deſiderium in prologo ſuper Pentateucum. Aliud eſt eſſe interpretem, & aliud vatem. Sed ſecundo modo non ſolùm Apoſtoli & Doctores & omnes gloſſatores, ſed etiã omnes Prophetæ dicuntur interpretes, eò quia intellexerunt, & interpretati ſunt in lumine Prophetico ænigmaticas viſiones & obſcura myſteria ſacræ ſcripturæ. Et iſto modo etiam angeli dicuntur interpretes inter Deum & homines. Et Chriſtus dicitur medius interpres inter Deum patrem & Eccleſiam, quia quæcunque audiuit à patre, nota fecit nobis. Ioann. xv. Et ſic angelus Gabriel interpretatus eſt Danieli miſterium xx. hebdomadarum. Sic etiam Dauid fuit interpres, & Daniel, qui interpretatus eſt ſomnia Nabuchodonoſor, & ipſius Balthaſar, & ſomnia ſua propria. Et ſic etiam Virgilius libr. vj. Æneid. appellat Sibillam vatem & interpretem, eò quòd interpretabatur reſponſa Apollinis, cùm dicit:

Magnam cui mentem, animúmque
Delius inſpirat vates, aperítque futura.

Prophetæ itaque & Apoſtoli dicuntur interpretes. Sed Dauid & Prophetæ interpretati ſunt ſcripturam, & illas ænigmaticas viſiones Propheticè de futuro, ſed Apoſtoli & Doctores interpretati ſunt eadem eſſe iam in Chriſto completas de præterito, & hoc in lumine Euangelico, interpretatio Apoſtolorum fuit multo perfectior & diſtinctior & manifeſtior: quia fuit ſimul annunciatio veritatis, & interpretatio, vt patet per totum diſcurſum Euangelicum, & actuum Apoſtolorum. Hæc Valentia. Scriptura autem ſacra (vt ſcribit Gerſon parte j. tract. contra hæreſim de communione laicorum ſub vtraque ſpecie, litera L.) in expoſitione ſuarum partiũ requiſiuit & requirit homines primò præditos ingenio. Secundo, exercitatos ſtudio. Tertio humiles in iudicio. Quarto, immunes ab affectato vitio. Patet, quoniam ex oppoſito alterius illorũ quatuor ſolet facillimè falſus intellectus ſcripturæ ſuboriri, vt ſi ſit homo hebetis ingenij, ſi iners & neglector ſtudij, ſi ſuperbi & arrogantis iudicij, ſi denique fuerit infectus & deprauatus ex affectu alicuius vitij, quoniam excæcat tales malitia eorum. Hæc Gerſon.

¶ INTRINSECVM (vt notat Gabr. di. ij. q. j. ar. j. lib. j.) dicitur, quod eſt de eſſentia rei, puta res met, vel pars eius eſſentialis per oppoſitum notificatur extrinſecum. Et eſſe intrinſecum in aliquo poteſt eſſe dupliciter ſecundum ſanctum Bonauen. & poſt eum notat Gabr. diſtin. viij. qu. ij. ar. j. libr. ij. Vel ſicut contentum reſpectu continentis, vt aqua reſpectu vaſis, & ſic dæmon poteſt eſſe intrinſecus in ſimulachris. Alio modo eſſe intrinſecũ dicit aliquid quod influit in intima rei, & influendo perficit & cõſeruat, & hoc modo non conuenit dæmoni, nec reſpectu ſimulachri, nec reſpectu hominis. Hoc modo intelligitur illa glo. ſuper illud Pſalm. Dominus in templo ſancto ſuo, quæ dicit: Simulachris aſſidere poteſt immũdus, intrinſecus eſſe nõ poteſt, &c.

¶ INVIDIA eſt triſtitia de bonis alienis, ſecundũ Ioã. Damaſ. Hug. libr. ij. de ſacramentis, dicit: Inuidiam eſſe odium alienæ fœlicitatis. Aſſentit Augu. ſuper Pſalm. Conuertit cor eorum. Sanctus Thom. ait: Inuidia eſt triſtitia de bono alterius inquantum æſtimatur diminuere gloriam propriam, ſecunda ſecundæ. quæ. xxxvj. ar. j. Et dicitur inuidia à nimis videndo, quod nimus intuemur formam illius, de cuius fœlicitate ſumus ſolliciti. A quo inuideor, quod Horatius vſurpauit. A quo inuiſus, hoc eſt, odio habitus. Et inuidus & inuidioſus differunt. Inuidus eſt qui actu alicui inuidet. Inuidioſus, qui morbo inuidentiæ laborat. Inuidia aliquando pro odio ponitur. Quintilianus; Ne ei tot ſcelerum commemoratione concitarem inuidiam. Hinc inuidioſum, pro inuiſo & odioſo ponimus. Et inuidia ex ſuo genere eſt peccatum mortale, vt ſcribit Ger. parte ſecunda, de ſeptem vitiis capi. quia directè contrariatur charitati. Charitati autem nihil eſt contrariũ, quod non ſit peccatum mortale. Poteſt tamen hoc peccatum eſſe veniale ſecundum aliquas ſui qualitates, vtputa quando in ſolo primo motu conſiſtit, vel propter aliquam aliam intentionem extra ſuam rationẽ trahitur, vt idem ſcribit Gerſon. Habet autem quinque filias ſecundum Gregor. & hoc refert Gerſon parte quarta, in deſcriptionibus peccatorum mortalium. Prima eſt odium, quod eſt velle malum alteri, & nolle bonum. Secunda exultatio in aduerſis proximi. Tertia, afflictio in eius proſperis. Quarta, ſuſurratio, quæ eſt detractio latens. Quinta, eſt detractio quæ fit in aperto, intenditque melior apparere illo cui detrahit. Et ſecundum Sanct. Bonauent. & poſt eum Gabr. diſt. xxj. quæſt. vnica. ar. iij. dub. j. l. ij. Hæc duo peccata, ſuperbia, & inuidia penè ſunt indiuidua & inſeparabilia, & vnum comitatur ad alterum. Superbus enim amat excellentiam, & ita nullum vult parem, & per hoc appetit excellentiam ſingulariter poſſidere, & ideo ſtatim actu, vel habitu inuidet, cũ nolit bonos conſimili bono quod appetit, alterum communicare. Mens autem diaboli his vitiis duobus poſſeſſa eſt. Nam ex his vitiis (vt dicit Auguſt.) qui prius fuit Lucifer, diabolus factus eſt, videns ſtatum hominis in quo potuit cadere & aſcendere, & cadendo ſub diabolica poteſtate redigi aſcendendo ad ſupernam ciuitatem vnde ipſe cecidit, peruenire. Ex ſuperbia motus eſt ſimul & inuidia ad ipſum tentandum. Ex ſuperbia, vt ipſum ſibi ſubiiceret. Ex inuidia, vt ipſum à ſuperna fœlicitate impediret. Et ideo ſcriptura dicit diabolum ex inuidia hominem tentaſſe. Sapien. 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Et Magiſter, Videns diabolus hominem per obedientiæ humilitatem poſſe aſcendere, vnde ipſe per ſuperbiam corruerat, inuidit ei, & qui prius per ſuperbiam diabolus fuerat, id eſt deorſum lapſus. zelo inuidiæ factus eſt ſathan, id eſt aduerſarius. Gab.

¶ INVIDENTIA eſt ægritudo ſuſcepta propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. Nam ſi quis doleat eius rebus ſecũdis à quo ipſe lædatur, non rectè dicitur inuidere. Cice. in Tuſcula. quæſt. & ab inuidia ſic differt, quòd inuidia non ſolùm ad eum qui inuidet, ſed ad eum qui inuidetur, referri poteſt. Inuidentia verò in eum demum cadit qui inuidet. Vel inuidia eſt actus inuidendi, inuidentia ipſa ægritudo.

¶ INVIDENTIA autem fraternæ charitatis ſeu gratiæ eſt duplex. Aut enim ex hoc oritur, quia per gratiã fratris putat aliquod bonũ in ſe vel in alio quod appetit minui, & ſic pertinet ad inuidiam. Alio modo quia tanta malitia deprauatus eſt talis inuidens, quod bonum quod in ſe non videt, nulli alij ineſſe velit, licèt nihil ſibi ex hoc incõmodi accidat, vt ſcribit

bit Gabr. di. xliij. q. vnica. lib. ij. ar. iij. dub. ij.

¶ INVNDATIO dicitur aquæ abundantia & affluentia. Et inundatio illa tempore diluuij non ſuit naturalis, ſed miraculoſa ſicut & conflagratio ignium in fine mundi futura. Et hæc inundatio nõ peruenit ad Paradiſum, quia iſtæ aquæ non inundauerunt niſi ad puniendum peccatores, ſed in paradiſo non fuerant peccatores tẽpore diluuij Nec audiendi ſunt aſtrologi dicere volentes, quod diluuium fuerit per concurrentiam ſtellarum humidarum, vt refert Scot. & poſt eum hoc idem ſcribit Gabr. di. xvij. qu. ij. artic. ij. lib. ij. Capitur & inundatio pro abundantia cuiuſlibet rei. Vnde eſt illud. Inundatio camelorum operiet te. Eſaiæ 60. Et illud Ezech. 26. Inundatione eius operiet te puluis eorum, &c. Et Eccleſi. 21. Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit, & conſiliũ illius ſicut fons vitæ permanet. Capitur & pro tribulatione. Vnde eſt illud Iob. 21. Et ſuperueniet eis inũdatio. Inundatio, id eſt fortis & impetuoſa tribulatio ad modum aquæ inundantis, vt exponit ibi Nicol. de Lyra. Item pro bonis. Vnde Deutero. 33. dicitur: Qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum. Inundationem, id eſt bona apoprtata in nauibus per vndas maris, vt exponit Lyra.

¶ INVOLVNTARIVM ſimpliciter eſt illud, vt ſcribit Scotus diſtinctio. xiiij. quæſtio. j. articul. iij. libr. iiij.) cõtra quod voluntas ſimpliciter remurmurat, & per conſequens per oppoſitum voluntarium poteſt intelligi tripliciter. Vno modo vt dicit Scotus, contra quod non omnino voluntas remurmurat, ſed patiẽter ſuſtinet. Secundo quod voluntariè acceptat. Tertio modo quod voluntariè cauſat. Vide eum latiùs & in dictione, *voluntarium*. Vnde, vt idem ait, omnis pœna eſt inuoluntaria. Quod verum eſt ſecundum ſe comparando ad voluntatem conſequentem affectionem commodi, tamen poteſt eſſe voluntaria voluntate antecedente, ſcilicet voluntariè applicatione cauſarum ad quas ſequitur. Poteſt etiam eſſe voluntaria voluntate iuſta acceptante, & voluntate ſequente affectionem iuſtitiæ, quia ſic accipit quicquid habet ordinem ad per ſe volendum iuſtè. Ita autem triſtitia poteſt eſſe ad aliquid per ſe iuſtè volendum. Hæc Scotus.

¶ INVOCATIO Græcè, epíklisis, à verbo inuocare. Eſt autem inuocare, in ſe vocare per affectum & deuotum cultum, ſecundum S. Thom. ſuper Epiſtola ad Rom. 10. lect. ij.

¶ IOSEPH. Quidam Ioſephus, quidam Ioſipos eſſe ſcribendum contendunt, ſed nihil ad nos modò. Inuenimus autem tres Ioſeph laudabiles in ſacra ſcriptura, vt ſcribit Bruleſ. diſtinct. xxx. quæſti. ij. lib. iiij. Primus Ioſeph fuit filius Iacob, & primo genitus Rachelis vxoris Iacob: & iſte ſignat Chriſtum: quia fuit venditus à fratribus, ſic & Chriſtus traditus & venditus. De quo non parum ſcribit Iacobus Valen. Pſam. 2. & Pſalm. 104. Secundus Ioſeph fuit ſponſus Virginis Mariæ, qui honoratur in Euange. tribus rationibus & nominibus. Primo vocatur ſponſus Mariæ. Matth. 2. Secundò iuſtus vocatur, & canonizatur in Euangelio. Matth. 2. quia ibidem vocatur iuſtus. Tertiò vocatur in Euangelio, pater Dei. Lucæ 2. Ego & pater tuus dolentes quærebamus te. Fuit autem Ioſeph pater Chriſti reputatione, vt ſcribit Gerſon parte iij. in ſermone de natiuitate Virginis Mariæ. Fuit pater curatione, quia nutritius. Fuit tertio pater generatione, non quidem ſua, ſed Mariæ vxoris ſuæ cooperante ſpiritu ſancto, & quodammodo vices Ioſeph gerente, non virili ſemine, ſed myſtico ſpiramine. Plura ibidem Gerſon. Fuit autem, vt idem vult, Ioſeph iuuenis & deſpõſatus eſt ſub quinquageſimo anno, & hoc propter myſterium Propheticum, quo dicitur in Eſa. Lætabitur ſponſus ſuper ſponſam, & habitabit iuuenis cum Virgine. Vbi glo. interlinearis & ordinaria dicit, Ioſeph cum Maria. Etiam fuit iuuenis ex eo vt obſequium & miniſterium præſtaret ipſi Mariæ & puero euntibus in Aegyptum, illic manentibus, & inde remeantibus, vt latiùs deducit ibi Gerſon. Depingitur autem ſenex propter mentis & caſtitatis virtutem, ſicut dicit Sapiens, quod ætas ſenectutis vita immaculata. Vel depingitur ſenex, ne aliquid carnale ſuſpicaretur de Ioſeph & Maria. Vel dicitur quod pictoribus atque Poetis ſemper fuit æqua poteſtas quodlibet audendi, vt inquit Horatius. Multa Gerſon vbi ſuprà. Vouit autem Maria, vt ibidem dicit, virginitatem. Vouit & Ioſeph ſecundum Doctores, cui voto non repugnauit vera matrimonialis coniunctio, neq; corporum mutua tranſlatio. In quo matrimonio proles fuit, fides atque ſacramentum, vt infra latiùs dicetur de matrimonio. Et de virginitate Ioſeph videatur Gerſon parte iiij. in Epiſtola de feſto Ioſeph inſtituẽdo. Tertius Ioſeph fuit ab Arimathia, de quo in Euangelio dicitur quod erat iuſtus.

¶ IPERDVLIA, Vide in dictione, *adoratio*, vel in litera H. quia à quibuſdam cum aſpiratione ſcribitur.

¶ IRA ſecundum Ariſtot. libr. j. de anima, eſt accenſio ſanguinis circa cor. Aſtipulatur Ioan. Damaſ. libr. ij. cap. xvj. cùm ait: Ira eſt feruor eius qui circa cor eſt ſanguinis, vaporatione fellis vel perturbatione fičs. Ira ſecundum Hugo. libr. ij. de ſacramentis, eſt irrationabilis perturbatio mentis. Ira ſecundum Aug. ſic deſcribitur. Ira eſt vlciſcendi libido. Secundum Caſsiodorum ſic deſcribitur. Ira eſt immoderatus animi motus, concitatus ad pœnam ſeu vindictam. Et intelligitur hæc dictio, vt ſcribit Gerſon parte ſecunda, de ſeptem vitiis capitalibus, non de ira quæ procedit ſeu denominatur per zelum, quæ eſt quando quis contra ipſa vitia mouetur ſecundum ordinẽ rationis ad bonum finem, quia etiam homo interdum ſibiipſi propter ſua peccata & vitia iraſcitur, ſed intelligitur de ira, quæ procedit & nominatur per vitium. Iram dicit Corteſius lib. iij. ſent. ſuarum, diſtinctio. viij. eſſe vlciſcendi libidinem, quæ iurgia mentis, tumultum, ſtomachationem & peiorationẽ gignat. Et ira ſecundum Gerſonem vbi ſuprà, habet duplex eſſe, ſcilicet naturæ, & moris. Quo ad eſſe naturæ, non eſt propriè niſi paſsio quædam, ratione cuius paſsionis ſic purè ſeu abſolutè conſiderare, ira non eſt peccatum, imò magis eſt pœna. Quo verò ad eſſe moris ſeu morale, inquãtum illa paſsio deordinat à debito ordine rationis, debitoque fine, tunc dicit & importat vitium & peccatum. Nam ira iſto modo non dicit puram paſsionem, imò quandam actionem, qua deordinatur homo & quantum ad Deum, & quantum ad proximum. Vult enim à ſe vindictam exquirere quam non debet, niſi à Deo vel à iudice conſtituto expetere. Vel illam vindictam exercere appetit contra illum qui non meruit, vel vltra id quod meruit, vel non ſecundum legitimum modum & ordinem, vel non propter debitum finem. Greg. xxxj. libr. moral. ſex aſsignat iræ filias,

quæ

Nam ex natura ſua corrupta & vitiata ſemper ruit in diuerſa ſcandala & diuerſos laqueos poſtquam nō habet prę ſeruatorem. Ita Iudæi obſtinati poſt mortem Chriſti ruerunt in diuerſa ſcandala, & inciderūt in diuerſos laqueos per illos xl. annos, vt ait Ioſephus de bello Iudaico. Id quod & declarat & oſtendit Iacob. de Valen. vbi ſuprà.

¶ IRACVNDIA eſt exceſſus iræ, ideo eſt vitium oppoſitum manſuetudini ſecundum S. Tho. ij. ij. q. clvij. ar. j. Differtque ab ira, vt placet Donato, quod ira eſt ex cauſa, iracundia ex vitio multum iraſcentis. Ab ira venit iraſcor & iratus, ac iracundus, quæ ita differunt, quod iratus eſt qui ex aliqua re laceſsitus excādnit, iracundus qui ex quacunque etiam parua cauſa mouetur ad iram, ſemper alterū ex cauſa eſt, alterum ex moribus.

¶ IRASCI eſt appetere vindictam, ſecundum Ariſto. iiij: Rheto. propter apparentem paruipenſionem. Brulefer. di. x. quæ. iij. li. j. Et Deus dicitur figuratiuè iratus vel offenſus, tunc accipiendo iraſci pro velle vindicare, non includendo paſsionem concomitantem iſtiuſmodi velle. Deus formaliter eſt iratus vel offenſus, quia formaliter eſt volens vindicare peccatum commiſſum contra legem ſuam, vt ſcribit Scotus, & poſt eum Gab. diſtinctio. xiiij. quæ. j. arti. j. lib. iiij. Et vt ſcribit S. Bonauen. diſtin. xlv. in dubiis litera. libr. j. Deus habet ſigna iræ, non quæ ſignificent iram in ipſo, ſed quæ ſignificant iram in nobis, & verè quando in nobis ſunt. Et (vt ſcribit Paulus Corte. lib. j. diſtinctio. viij. ſentent. ſuarum) quoniam ira eſt appetitio alieni mali cum libidine vlciſcendi minimè ſuaptæ ſpeciei, modo in Dei naturam cadit. Ex quo fas eſt ſcire eum quoque odio vacare. Nam cum nulla ſit eius voluntatis procliuitas ad malum, per abſurdum eſt opinari quippiam odioſum eſſe ueo. Siquidem cum omnia ab eo tanquam ab auctore dimanent, ſi quippiam illi odioſum eſſe diceretur, neceſſe eſſet confiteri, eum id haud eſſe velle, quo nihil dici poteſt in omni Theologia indoctius.
At nos interdum Metaphoricos quædam illi odioſa eſſe dicimus. Nam illi & malorum genera eſſe odioſa, & aliquid ingentius boni genus velle affirmamus, quod haud fieri ſine minoris boni ademptione poteſt, quemadmodum quatinus iuſtitiæ tuendæ bonum velle affirmatur, quod fieri ſine animaduerſione nequit. Quomodo enim generis humani ſocietas, iuriſque deſcriptio ſeruaretur, niſi tot fures, tot graſſatores, tot homicidæ, tot depeculatores, tot hoſtes publici plecterentur. Num cenſemus ſeruari hominum incolumitatem poſſe, ſi tot flagitiorum, vexationum, cædium, direptionum, rapinarum impunita ſcelera ferantur? Atque etiā gaudium & delectatio, quatinus patheticæ ſint à Dei natura abſunt. Hæc Paulus Corteſius, &cæ. A Deo quoque omnis turbida affectio abeſt, vt idem ſentit.

¶ IRREGVLARIS, A quo irregularitas: & eſt (vt ſcribit Scotus diſt. xxv. q. j. lib. iiij.) inhabilitas ad ſuſceptionē & executionem actuum ordinū. Vel irregularitas eſt impedimentū, repulſio executionis diuini officij ſeu ſacramenti ex canonica inſtitutione proueniens. Iſta frequenter incurritur à iure, quāuis poſſet aliquando infligi à iudice ſecundūm iura. Incurritur autem à iure ex quibuſdā criminibus & ex quibuſdam nō criminibus, & ex quibuſdā quæ quādoq; poſſunt eſſe crimina, quandoque non crimina. Et ſic tripliciter poteſt homo irregularitatem incurrere.

Primo ex criminibus. Et hoc quadrupliciter. Primo propter ſimoniā, vt quando quis emit ordinem vel beneficium, & in huiuſmodi caſibus quandoque ſolus Papa poteſt diſpenſare, vt patet extra de ſimonia. cap. nobis. Et idem patet j. quæſtio. j. Simoniacua autem in beneficio [vt ſcribit Scot. diſtincti. xxv. quæſtio. j. libr. iiij. non ſic grauiter punitur, tamen ex quo ſibi conſtat quod ſimonia illum obtinuit, tenetur reſignare, & toto tēpore, quo tenet, & iniuſtè tenet, & tenetur ad reſtitutionem omnium quæ percepit. Hęc Scot. Et probantur hæc de ſimonia in diuerſis capitulis. Secundum crimen quo irregularitas contrahitur eſt furtum in aliquo ordine, puta quando ipſos tales prohibet accedere, & tamen contra eius prohibitionem faciunt, & furtiuè ſuſcipiunt ordines, tales efficiuntur irregulares. Tertium crimen, in eo qui miniſtrat in ordine non ſuſcepto, maximè ſicut eſt ſacer ordo & ſolennis miniſtratio. Et quod ſit irregularis, patet extra de clerico non ordinato miniſtrante. Quartū crimen efficiens irregularitatem, eſt contumaciter ſe habere in non ſeruando canonicas pœnas. Et hoc patet de clerico excōmunicato vel depoſito miniſtrante, vbi intelligitur de maiore excommunicatione. Nam qui in minore excommunicatione, grauiter peccat, nullius tamen irregularitatis notam incurrit. Secundo, ſine criminibus contrahitur irregularitas, & tripliciter, ſequitur enim irregularitatem quęuis ſeruitus, non crimen. Vnde quilibet ſeruus proprius prohibetur ipſo iure ne ordinis ſacramentum ſuſcipiat, niſi manumittatur, vt patet de ſeruis non ordinatis. Sed de facto non impedit, vt ait Richar. Secundo ſequitur, illegitimè natum, quamuis huiuſmodi illegitimatio non ſit ex crimine illius qui taliter naſcitur. Et iſtud patet extra de filiis presbyterorum non ordinandis. Richar. dicit, Defectus natalium non impedit alicuius ordinis ſuſceptionem de facto, ſed bene de iure propter ſacramenti reuerentiam, & cum eis (vt inquit Scotus) faciliter diſpenſatur. Tertio ſequitur, corpore vitiatum, vel in aliquo membro notabili enormiter truncatum, vel graui & immundo morbo laborantem & debilitatum, tales enim ſunt irregulares, nec debent ſuſcipere ordines, vt patet de corpore vitiatis, & extra de clerico debilitato. Sunt & irregulares ſecundum Richar. qui ad reprimendum carnis tentationem, ſibi abſcindunt virilia, is enim non habet iuſtam cauſam caſtrationis ſuæ, quia virtute carnali vitio repugnandum eſt. Secus ſi ex cauſa iuſta abſcindantur. Tertiò, indifferenter, quandoque ex crimine, & quandoque non ex crimine aliquis efficitur irregularis. Et hoc contingit dupliciter, ſcilicet per homicidium & bigamiam, quorum vtrumque eſt ſine peccato, & quandoque cum peccato. Patet primum de iuſto Iudice, qui iuſtè damnat nocentes, qui ipſe vna cum notario & teſte ſunt irregulares & conſul: vt patet extra de homicidio voluntario. Vnde Richar. ait. Cum zelo iuſtitiæ Iudex ſuſpendit latronem, fit irregularis, & ſic actu virtutis aliquando homo fit irregularis, inquit Richar. diſtin. xxv. art. iiij. quæ. iij. lib. iiij. Homicidium autem quandoque eſt peccatum: vt cùm nocens innocentem occidit, vt patet de ſe: quia eſt contra mandatum Dei. Quod autē bigamia inducat irregularitatē, hoc patet extra de bigamis. Quod poſſet eſſe ſine peccato, patet, quia contrahēs matrimoniū cū muliere corrupta, efficitur bigamus: ſed hoc pōt facere quis ſine peccato. Quandoq; eſt peccatū

bigamia

bigamia, quia poſito caſu quod aliquis ducat vxorē virginem, ex hoc non coutrahit bigamiā, ſed ſi poſtea illa mulier de ſciru mariti ſui peccauerit cū alio viro, tunc in primo concubitu quo legitimus maritus peccauerit cum huiuſmodi vxore ſua adultera, ipſe contrahit bigamiam, & hoc vt plurimum uon caret peccato, maximè ſi ratione ſuæ ſatutādæ libidinis fouet ſcienter adulterā, & uon corrigit, neque repudiat eam. Vide latius de irregularitate Richar. diſt. xxv. ar. v. Er Petrum de Palud. eadem di. q. iij. etiam alios, fratrem Oſvvaldum lib. iiij. roſa. theologiæ. Et Anto. parte iij. titu. xxviij. per ſex capit. & Gerſonem. Sed hæc ſufficiant.

¶ IRIS ſecuudū Ariſtot. iij. Metheororum, eſt ſpeculum Solis, quia in ea imago Solis exprimitur: Et diffinitur ſic communiter. Iris nil eſt aliud quàm nubes rorida Soli oppoſita, radiis Solis multipliciter informata. Vel eſt refractio viſus à nube rorida ad Solem. Plura colligit de iride frater Pelbatus li. ij. in fine roſarij theolog. & multa Ariſto. iij. Metheo. & Seneca. Et quia vocabulum eſt phyſicum, apud Philoſophos de eo videbis. Poſuit autem Deus arcum vel iridem in nubibus, iu ſignū fœderis. Nam Geneſ. dixit Deus ad Noe: Ponam arcum meum in nubibus cœli, & erit ſignū fœderis inter me & terram, & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuerſam carnem. Er hoc factum eſt propter Noe aſſecurationem, quia Noe maximè timebat ne iterum fieret diluuium, & quotidie orabat ne fieret, vt refert Ioſephus lib. antiquitatum. Alias rationes vide apud alios, & colligir aliquos frater Pelbartua li. ij. Roſarij theolo. Et de ſignis iridis videto apud Philoſophos, & de generatione eius.

¶ IRRISIO & ſubſannatio conuenit in fine, ſed differunt in modo: quia prima fir naſo rugato: ſecunda verò fir ore, id eſt verbis & cachinno, ex ſan. Tho. ſecunda ſecundæ, qu. lxxv. art. primo.

¶ ITER idem eſt quod via. Iter ſalutis & perditionis, quo vel in cęlum vel ad inferos itur. De his duabus viis dicitur Mat. 7. Intrate per anguſtā portam, quia lata porta & ſpacioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrāt per eam, quā auguſta porta & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. De his Lactātius l. vj. diui. inſti. c. iij. Duæ ſunt viæ per quas humanā vitā progredi neceſſe eſt. Vna, ſcilicet q̄ in cœlū ferat, altera quæ ad inferos deprimat. Quas & Poetæ in carminibus, & Philoſophi in diſputationibus ſuis induxerunt. Sed inquit melius & verius: quia duas iſtas vias cœli, & inferorū eſſe dicimus, quia iuſtis immortalitas, iniuſtis pœna æterna propoſita eſt, & in c. iij. Vita eſt igitur virtutis, ac bonorū via quæ fert non in Elyſios cāpos (vt Poetæ loquūtur) ſed ad ipſam mūdi arcē. At leuą malorū exercet pœnas & ad impia tartara mittit. Eſt enim criminatoris illius qui prauis religionibus inſtitutis, auertit homines ah itinere cœleſti, & in viam perditionis inducit. Plura Lactantius.

¶ ITER quoddam eſt terreſtre, quod agitur pedibus corporis. Quoddā eſt ſpirituale & cœleſte iter æternitatis, quod peragratur pedibus mentis, qui ſunt pes ſiniſter in intellectu, & volitio pes dexter in affectu, vt ſcribit Gerſ. parte j. ſermoue pro viagio regis Romanorū. Hoc iter quale eſt ſi quis interrogauerit? reſpondeat Propheta, id eſſe viā mandatorum Dei, quam nedū ambulaſſe, ſed cucurriſſe gloriabitur ipſe, cùm ait: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. Et ruſus. Io via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum ſicut in omuibus diuitiis. Et talia ſunt iu hauc ſententiam abſque numero. Etenim tu qui peregrinaris hîc à Domino, ſi pergendo vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Hæc eſt enim via regia, hoc iter proſperum, hæc compendioſa ſemita, quæ ducit ad vitam. Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius, &c.

¶ IRONIA Græca dictio eſt, & eſt vitium quo quis aſſerit minora de ſe quā credat, ideo ſemper eſt peccatum, tamen leuius vt plurimum quàm iactantia, ex San. Thom. ſecunda ſecuudæ quæſt. cx. artic. ij. Eſt & ironia figura cùm aliquid contrarium dicitur & illuſionem. De qua apud grammaticos. Irouia vt ſcribit Paulus Corteſius libr. iij. ſentent. diſt. viij. tamen maximè crimen putatur, cùm palam ſibi aut næuos quoſdam addit qui deſinit, aut quædam præſtantiora demit quæ ſuperſunt. Eodemq́ue modo oſtentatio malum capitale nominatur, ſi doloſe aut cum alterius iactura fiat.

¶ IVBILATIO eſt declaratio quædam & illuſtratio gaudij cōcepti. Eadem Iubilum dici poteſt. De qoo in dictione, *Gaudium*. Et Iubilus ſecundum Gerſonē tract. vij. ſuper Magnificat, non eſt niſi gaudium cordis intenſum, quod nec retineri poteſt intus, nec foris exprimi. Et Sanct. Tho. ſuper Pſal. 32. dicit. Iubilus eſt lætitia immenſa, quæ verbis exprimi uon poteſt, ſed voce datur intelligi, &c.

¶ IVCVNDITAS eſt gaudium ad exteriora adeo prorumpens vt alios excitet ad gaudendum. San. Tho. iiij. ſenten. di. xlix. q. iij. art. j.

¶ IVDAEVS communiter eſt quicunq; legem Moſaicam ad literam tenet. Dicunturq́ue Iudæi à nomine principalis tribus, ſcilicet, Iudæ, qui etiam prius Hebræi dicebantur, quia ab Heber, cuius familia cultū Dei tenuit, cæteris idolatria fœdatis. Dicuntur præterea recutiti propter circuncíſionem.

¶ IVDEX à iudico dicitur, quaſi ius dico, & iudicatio quæ eſt iuſti iudicium, ſecundum Ariſto. lib. j. Politicorum. Hinc etiam iudicium quod eſt actus iudicis inquantum iudex, id eſt inquātum eſt ius dicens, ideo eſt actus iuſtitiæ, id eſt, executio iuſtitiæ, ſecundum Sanct. Thom. ſecunda ſecundę quæ. xl. arti. j. Et iudex eſt triplex, vt notat Gab. di. xv. quæ. vj. libr. iiij. ſcilicet, ordinarius, delegatus, & arbitrarius. Ordinarius cui ex dignitate vel officio conuenit iudicare: ſicut habens dignitatem vel officium, cui annexa eſt iuriſdictio, ſicut Epiſcopi, Archidiaconi, &c. Delegatus cui ex ſpeciali commiſsione ordinarij iudicis cōuenit incerta cauſa, vel etiam generaliter cognoſcere ſeu iudicare. Arbitrarius qui nullam habens poteſtatem, conſenſu litigantium iu Iudicem eligitur. Requiritur autem iudex ad ſententiandum, de quo dicitur Deuterono. 16. Iudices & Magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partem declineut. Non accipiens perſonam neque muuera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. Iudicis quoque non eſt (vt inquit Ambroſi.) ſine accuſatione damnare, & habetur ij. quæſtio, j. de manifeſta. Verum eſt hoc niſi crimen ſit notorium, fama enim publica reum accuſat. In iudicio autem quatuor neceſſario perſonæ requiruntur, ſcilicet iudex, actor, reus, teſtis: aliæ perſonæ ſunt de cōgruitate, vt aſſeſſor, aduocatus, procurator, tabellio ſiue ſcriba, executor, & ita uon ſemper, ſed in

caſu

caſu requiruntur hæ vltimæ perſonæ. Poteſt autem eſſe iudex quilibet qui non prohibetur, extra de ſpon.c.Cum apud.Prohibentur autem ſurdus, mutus & perpetuò furioſus, impubes, fœminæ, ſeruus excommunicatus, conſanguinei, rei, & inimici actoris, vel alia cauſa ſuſpecti, nec infames, vel hæretici, vel imperiti, &c. Nam malus iudex iudicando peccat mortaliter, ſecundum Alexan.de Aleſiu iij. Et Rayne.& Hoſtienſis. Nec licet iudici vendere iuſtũ iudicium.xj.quæſt.iij.Non licet.Nec iudex accipiat munera, vt dictum eſt.Poſſunt autem dictæ perſonæ ad iudicium requiſitæ deficere multis modis à iuſtitia, quibus innocentes dãnificantur, vt notat Gabr. vbi ſuprà. Et hoc vel ſcienter & ex propoſito corrupti prece, precio, fauore, inuidia, aut certa malitia. Aut ignoranter vel non à propoſito propter negligentiam aut alium caſum præter voluntarem accidentem. Vbi aduertendum vt idem ſcribit, quod quilibet in officio conſtitutus tenetur habere peritiam tantam vt poſſit officium iuſtè exercere. Vnde iudex Eccleſiaſticus habere debet ſaltem mediocrem ſcientiam, licèt eminens ſit affectanda. In ſeculari autem iudicio vt dicit Anto.ſi habet conſuetudinem cauſarum vel peritiam iudicandi, poteſt committi cauſa iura ignoranti, & poteſt eſſe ordinarius. Nam & milites poſſunt eſſe iudices, dantur enim aſſeſſores iudicibus vt conſulant ignorantibus iura. Dum ergo non habent peritiam ſufficientem, aſſumãt aſſeſſores iuriſperitos, vt tales conſulant, quorum informationibus ſuas ſuppleant imperitias. Debet autem iudex ſe conformare Deo in tribus, ſcilicet, in poteſtate, in veritate, & bonitate, vt ſcribit Gabriel poſt Alexand.de Ales parte iij.quæſtio.xl.mẽbro iiij.homo enim iudicando gerit vicem Dei. Hinc Exod.18.dixit Iethro Moyſi. Prouide de omni plebe viros ſapientes & timentes Deum, in quibus eſt veritas, & qui oderunt auaritiam, qui iudicent populum omni tempore. Poteſtas ſit in auctoritate, veritas in iudicij diſcretione, bonitas in animi rectitudine. Vnde Deuteronomio 16. Iudices & Magiſtros conſtitues in omnibus portis. Ecce auctoritas poteſtatis, vt iudicent populum iuſto iudicio: ecce iudicium veritatis. Nec in alteram partem declinent, ecce rectitudo animi, &c. Vide latiùs Gabrielem & quæ perſonæ admittuntur & quæ prohibentur in iudicio, & ſuprà tactum eſt. Gerſon parte iij. ſermone ad Regem Franciæ pro iuſtitia ponit tria ſigna, per quæ cognoſci poſſit ſi iudex aliquis diligat iuſtitiam ſecundum tres habitudines ſeu reſpectus qui ſunt in vnoquoque iudice. Vnus reſpectus eſt ad Deum, & ad religionem ſuam. Alius ad Dominum ſuum, ſuãque damnationem. Alius ad ſemetipſum, qui ſeſe ſubdit rationi. Dicamus ergo (inquit) quod amor Dei ſuæque religionis ſignum eſt Iudicem terrenum diligere Iuſtitiam. Longior eſt ibi Gerſon. Et addit poſtea, quo modo vnuſquiſque iudex habere debet tres virtutes theologicas iuſtitiæ ſorores: Spem in potentia Dei, quod ei daturus ſit conſtantiam. Fidẽ in ſapientia Dei, quod ei dabit prudentiam. Charitatem in veritate Dei, qui ei dabit temperantiam, benignitatẽ & clementiã. Alioquin iudex eſt corruptus & ſubuerſus à Throno Iuſtitiæ, facile admodum niſi confirmatus ſit & ſtabilitus in Deo. Per has virtutes facile potentiam timet humanam, operatur per mundanam cautelã, deficit iudicando aut per auſteritatem, aut per iram ſubitam. Alia ſigna ibidẽ diffuſe declarat, quem vide ſi placet.

¶ IVDICIVM vt ſcribit Sco.di.xlvij.q.j.lib.iiij.generaliter accipitur pro quacunque certa notitia, & illo modo ſenſus etiã diſtinctè apprehendens obiectũ, vel diſtinguẽs obiectum ab obiecto, vbi requiritur fortè magis diſtincta apprehẽſio, dicitur iudicium. Vnde ij.de anima, dicitur ſenſus cõmunis iudicare de ſenſibilibus diuerſorum ſenſuũ. Alio modo dicitur iudicium certa apprehẽſio intellectualis etiam quæcunque, & hoc modo diffinitiua cognitio de aliquo poteſt dici iudicium de veritate illius. Iuxta illud.j.Ethi. Vnuſquiſque bene iudicat quæ cognoſcit, & hic eſt bonus iudex. Adhuc magis propriè dicitur de aliquo vero complexo, quia ſecundum Augu.iij.de libero arbitrio, nullus iudicat de regulis æternis, ſed ſecundum eum de aliis. Vnde omne verum complexum apprehenditur eſſe verum per aliud, quia ſi eſt immediatum, adhuc iudicatur verũ per rationes terminorum: ſecundũ Philoſophum j. Poſte. Principia cognoſcimus inquãtum terminos cognoſcimus. Adhuc magis propriè dicitur de verbo complexio quod eſt concluſio, quia de concluſione iudicatur nedum per terminos, ſed per principia. Adhuc magis ſpecialiter dicitur de concluſione practica quàm ſpeculatiua, quia iudicium eſt dictamen intellectus practici conſonum iuſtitiæ. Iuſtitia autem non reſpicit ſpeculabilia, ſed operabilia. Adhuc ſpecialius cum lex non tantum determinat agẽda & fugienda, ſed determinat reddẽda præmia bene meritis, & ſupplicia malè meritis, vt ex amore præmiorũ alliciantur ad bene agendum, & ex timore pœnarum vel ſuppliciorũ retrahantur à malè agendo. Magis propriè iudicium accipitur vt eſt certa determinatio de præmiis vel ſuppliciis reddendis quàm de aliis virtutibus practicis. Illas autem veritates licèt quilibet poſſit ex principiis practicis elicere, & ſic quaſi ratiocinãdo iudicare. Tamen adhuc ſecretius iudiciũ accipitur prout pertinet ad habentem auctoritatem determinandi. Iuxta illud extra de ſententiis. Sententia à non ſuo iudice lata nulla eſt. Ergo cõpletiſſima ratio iudicij ſtat in hoc quod eſt completa determinatio & authentica reddendi alicui ſecundũ merita ſua, vt dicit Scotus. Illa autem completa determinatio includit perfectum dictamen intellectus, de hoc & perfectũ velle volũtatis, non qualecũq;, ſed efficax. Ex quo ſequitur quòd principaliter iudicare includit principaliter dictare & principaliter velle habere velle efficax, vt dicit Sco.diſtinctione xlviij q j l.iiij Et vt ſcribit Iaco.de Valen.Pſal.49. Iudiciũ eſt actus iudicis. Et ſic poteſt eſſe duplex actus iudicis. Quia aut iudicat ſecũdũ legẽ, aut præuaricatores & obſeruatores legis. Primũ dicitur iudiciũ diſcretionis, inquantũ iudex interpretatur & declarat difficultates & ænigmata legis, & diſcernit inter ea, quia eiuſdẽ eſt condere legem & interpretari, & diſcernere & iudicare ſecundũ legem. Secundũ dicitur iudiciũ examinationis inquãtum iudex examinat obſeruatores & præuaricatores legis, & punit ſecundũ merita & demerita. Et ſic tribuit vnicuique quod ſuum eſt, &c. Quot autem inueniuntur (inquit Gerſon parte ij. ſermo facto in concilio Remenſi Dominica ij. poſt Paſch.) inter viros quorũ iudicia circa agibilia & credibilia, vel nullum eſt vel obſcurũ, timidum, & incertũ vel erroneum, quia nec ipſos erudiuit lex Dei, nec regularis bene viuendi diſciplina perdocuit. Iudex igitur pe-

ritiam habere debet:&c.Paſſiones autem peruertũt verum iudicium, vt vult idem Gerſon parte iij. de paſſionibus animi, quare periculoſum eſſe dicit homini dimittere ſe nimis labi & profundari in imagines vel phantaſias præſertim vitioſas, & circa peritura ſempérque labentia, vt ſunt beneficia, honores, & diuitiæ. Nam cùm genetentur habitus ex actibus frequentatis, & habitus cauſent, naturaliter fit vt pondere ſuæ inclinationis ſic immutent imaginatiuam virtutem, & ex conſequenti totum hominem quod neceſſitate quadam trahitur homo velut brutum, vt quemadmodum fit in illis, quos Philoſophus beſtiales appellat. Sic vtique verum eſt quod omnis imaginatio profundata habet ſuam inſaniam velebrietatem, & quaſi dæmoniacam paſſionem, ſicut dicit Origenes. Lędit quoque notabiliter ſeu peruertir rotaliter iudicium rationis, patet in Phylo captis, patet in ambitioſis, in auaris, in inuidis, in impatientibus, in quibus verificatur illud Prouerbium. Furor fit læſa ſæpius patientia.

¶ IVDICIVM rationis eſt duplex ſecundum San. Bona. Quoddam eſt in ſolo dictamine, & hoc eſt rationis. Aliud eſt ſecundum indicium diffinitiuũ vt fiat vel non fiat, & illud nunquam eſt ſine voluntate, quãtumcunque enim ratio deliberet in eam partem, determinat diffinitiuum iudiciũ quam præoptat voluntas. Et ideo cùm dicitur quod voluntas ſequitur iudicium. Si intelligitur de iudicio quod conſiſtit in ſolo dictamine, non eſt ſemper verum quod ad illud ſequitur voluntas neceſſario. Si autem intelligatur de iudicio diffinitiuo, ex hoc non ſequitur quod voluntas ſequitur principaliter actũ alienum, imo potius actum alienum trahit ad proprium.

¶ IVDICIVM eſt duplex, ſcilicet approbatiuũ & condemnatiuum (vt ſcribit Sco. diſt. xlvij. quæſt. j. libr. iiij.) Nã iudici poſſunt eſſe manifeſta aliqua ex quibus ſequitur in particulari illum eſſe præmiandum, puta quia bene meruit, vel puniendum, quia malè meruit, & prima ſententia eſt approbatiua, ſecũda condemnatiua, iuxta iſta quandoque in nobis ferũtur duæ alienæ ſententiæ, pura ſi pro aliquo proponãtur digna merito, & iudex inueniat propoſita nõ eſſe vera, ſequitur ſententia propulſiua à præmio. Similiter ſi contra aliquem proponantur aliqua digna ſupplicio, & inueniantur non eſſe vera, ſequitur ſententia abſolutiua ſeu abſoluens, puta talem coram nobis accuſatum pronunciamus innocẽtem. Scotus. Et iudicium ſecundum ſanctum Bonauen. di. xlvij. q. iij. lib. iiij. dicitur tripliciter, ſcilicet communiter, propriè & appropriatè. Iudicium communiter dicitur collectio manifeſta meriti ad præmium. Iudicium propriè dicitur diſcuſſio meritorum & prolatio cum quadam diſcuſſione, & ſententiæ diffinitione. Iudicium dicitur appropriatè ipſo iudicio. Vnde iudicatus dicitur condemnatus. Primo modo omnes iudicabuntur in extremo iudicio, quia omnes conuenient, & patebit quomodo Deus omnibus retribuet ſecundum merita, & hoc eſt quod dicit Apoſtolus: Omnes manifeſtari oportet, &c. Secundo modo prout dicitur iudicium diſcuſſionis, non omnes iudicabuntur, & erunt quatuor ordines vt diſtinguit Beatus Greg. & Magiſter di. xlvij. libr. iiij. Tertio modo ſecundum quod dicitur iudicium condemnationis, iudicabuntur mali ſolùm, & illud iudicium incipit in præſenti per executionem in fidelibus, & per expoliationem in dæmonibus, & conſummabitur in futuro. Vnde iudicium non iterabitur, ſed conſummabitur. Hæc Bonauen. & concordar Scotus. Et ad hoc vt iudicium ſit firmum, concurrit auctoritas & poteſtas. Auctoritas in ſententiando, & poteſtas in retribuendo præmium ſecundum meritum: ſi alterum eorum deficiat non eſt iudicium, hæc duo principaliter ſunt in Deo (vt ſcribit Sanctus Bonauen. di. xlviij. quæſt. j. ar. j. libr. iiij.] Nam in ipſo eſt auctoritas ad ſententiandum, quia Dominus omnium eſt, & nos omnes ſerui eius. Eſt etiam poteſtas ad retribuendum, quia potentiſſimus, & non eſt qui contra eum ſe valeat erigere vel eius ſententiam irritare, hæc duo cõmunicauit Deus trinitas homini Chriſto auctoritatem dando & dominium, ſicut dicitur Act. 2. Dominum fecit Deus hunc Ieſum. Poteſtatem etiam habet ſibi cætera ſubiiciendo, Mat. vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas, & ideo ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum, ſicut dicitur Actu. 10. Er ſecundum vtramque naturam habet auctoritatem, ſed ſecundum diuinitatem principalem & naturalem ſecundum humanitatem cõmiſſam, de quo latiùs ibi Bonauen. & infrà.

¶ IVDICIVM eſt duplex vt notat Sanct. Bonauẽ. diſt. xviij. libr. iiij. circa textum. Vnum in præſenti, & hoc eſt iudicium in pœnitentiæ foro, & hoc magis eſt miſericordiæ quàm iuſtitiæ, quia modò eſt tempus miſericordiæ. Aliud eſt iudicium poſtremum, & illud eſt iuſtitiæ quod ſignanter Pſalmographus dicit: Cùm accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Pſalm. 74.

¶ IVDICIVM extremum, hoc eſt vltimum ſiue finale, & erit vniuerſalis ſeparatio bonorum à malis, vt dicit B. Tho. iiij. ſenten. di. xlvij. q. j. ar. j. de quo Pſal. 93. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate ſua. Er Eccleſ. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum ſiue malum ſit. Et Eſa. 3. Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui, & principibus eius. Et Lucæ 21. Videbunt filium hominis venientem in nube. De quo Matth. 25. &. 26. Cùm venerit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ. Et Marc. 13. Ioan. 5. Er 2. Corin. 5. Apoſt. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti: vt referat vnuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Et 1. ad Theſ. 4. Et 1. Petri 4. & aliàs in multis locis ſacrę ſcripturæ tractatur de iudicio illo extremo. Præterco Augu. Hiero. Grego. Chry. Lactan. qui & plura de hoc iudicio ſcriptis reliquerunt. Videatur & Gabr. ſerm. j. dominicæ ij. aduentus Domini. Et dies huius iudicij variè nominatur in ſcriptura propter effectus illius diei ineffabilitatem, generali tamen vocabulo dies iudicij nominatur, quæ aliàs dies iræ, dies caliginis, dies calamitatis & miſerię nominari ſolet. De quo vide Gabriel ſer. ij. vbi ſuprà. Dicitur hæc dies amara peccatoribus. Dicitur & dies iudicij octauus, vt ſcribit Augu. Pſal. 8. quod iam poſt finem huius ſeculi accepta ęterna vita, tunc non erunt animæ iuſtorum obnoxiæ temporalibus, vel dicitur octauum iudicium, quod poſt duas generationes futurũ eſt. Vna quæ ad corpus, altera quę ad animam pertinet. Et in illo iudicio ſecundum Tho. de Argen. di. xlvij. li. iiij. quamuis iudex principalis ſit tantũ vnus, tamen iudices aſſeſſores contingit eſſe plures. Nullus enim purus homo, ſed ſolum Chriſtus poteſt iudicare pro

pria

pria auctoritate, qui iudicabit (vt vult Pal.d.xlviij.
lib.iiij.) in forma humana & glorioſa. Vnde Ioan.
5.dicitur.Pater omne iudicium dedit filio, vt modò
dictum eſt. Et ille qui fert ſententiam, eſt index prio
cipalis, & talis eſt ſolus Chriſtus, vt ſcribit Sanctus
Bonauen.di.xlvij.q.j.libr.iiij. Aſſeſſores autem erũt
Apoſtoli & alij perfecti Chriſti imitatores in ex-
tremo iudicio, tanquam veri iudices iudicabũt, quia
Mat.19.ſuper illo verbo. Vos qui reliquiſtis omnia
dicit Gloſ.qui reliquerunt omnia, & ſecuti ſont Do-
minum, hi indices erunt: & loquitur de iudicibus
quantum ad extremum iudicium. Et de iuſtis homi
nibus dicitur Sapien.3. Quod indicabunt oationes
& dominabuntur populis. Et loquitur ibi ſcriptura
de extremo iudicio, & tales ſunt Apoſtoli & alij per
fecti homines, Chriſti imitatores iudicabunt per
modum aſſeſſorum. Et tunc perfecti omnes qui erũt
aſſeſſores Chriſti, habebunt plenam notitiam omni-
um peccatorũ tunc iudicandorum, oec latebit eos
aliqua circunſtantia iudicanda: & quamuis naturali
cognitione non cognoſcant, tamẽ diuina reuelatio
ne cognoſcent. Hæc Tho. Argenti. Quod tangens
Apoſtolus 1.Cor. 4.ait. Nolite ante tẽpus iudicare,
quoadusque veniat Dominus, quiilluminabit ab-
ſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cor-
dium, &c. Videatur & Richar. diſt. xlvij. libr. iiij. qui
ait ar.j.q.j. quod ad hoc vt omnibus clarè manife-
ſtetur diuinæ iuſtitiæ perfectio in operibus ſuis, or-
dinauit diuina prouidentia eſſe venturum vniuer-
ſale iudicium, quod erit omnibus manifeſtum, in
quo electi ſui præmij, & reprobi ſui ſupplicij reci-
pient complementum. Tunc enim augebitur ſup-
plicium reproborum & gaudiom electorum. Vide
latiùs eundem vbi ſuprà & Palud.di.xlvij. qui dicit
iudicium generale futurum omniom ſecundum fi-
dem, iuxta illud Apoſtoli: Omnes ſtabimus aute tri-
bunal Chriſti, &c. cuius index erit Chriſtus, aſſeſſo-
res Apoſtoli & perfecti. Aſſiſtentia autem illa (vt vult
San. Bonauen.) oon erit ad conſulendum, quia Do-
minus conſilio non indiget, ſed erit tanquam ad quẽ
dam honorem & approbandam ſenrentiam iudicis.
Et in illo iudicio Chriſtus ſub vtraque forma appa-
rebit ipſis beatis. Damnatis verò apparebit ſecun-
dum humanã naturam, vt ſatis bene declarat Tho.
Argen. duabus concluſionibus. diſtinct. xlviij. libr.
iiij. ſecundum Scotum à beatis videbitur in forma
glorioſa, ſed damnati vel oullam formam glorioſam
videbunt, vel vidcbunt in corpore glorioſo, ſed nec
ex hoc ſequitur aliqua delectatio ait Scotus diſtinct.
xlviij. quæſt.j. libr. iiij. in ſolu.arg. Conſiſtet autẽ hoc
iudicium in duobus actibus principaliter, vt ſcribit
Argentinenſis diſtinctione xlvij. libr. iiij. quorum
vnus eſt diſcuſſio meritorum, alius eſt retributio
præmiorum, & ſic erit iudicium diſceptationis, alte
rum retributionis. Videatur Palud. diſtinctio. xlvij.
quarti. Et quo ad præmiorum retributionem om-
nes iudicantur, vel ad pœnam æternam, vel ad gau-
dium æternum. Ita & angeli tam boni quàm mali
iudicabuntur iudicio remunerationis, quantum ad
præmium accidentale. Boni quidem remunerabun-
tur de miniſterio hominibus impenſo, quod tunc
finietur. Mali verò punientur pro ſua nequitia qua
homines ſeduxerunt, & ad peccatum adduxerunt.
Etiam boni angeli tunc magis gaudebunt de no-
ua ſocietate hominum beatotum. Et econuerſo
mali aliquo modo tunc punientur de noua ſuper
eos conculcatione multorum damnatorum. Vide
latius Thom. Argenti. Bonauen. & Richar. & alios.
Et in hoc iudicio non interrogabimur quantum
fuerit intellectus noſter acutus & eruditus [vt ſcri-
bit Gerſon parte prima, conſidera.ix. an monachus
pro ſtudio poſſit negligere diuina.] ſed qualis fuerit
affectus noſter ad Dominum Deum noſtrum, hoc
eſt, quàm ſimplex, quàm rectus, quàm pius, humilis,
& deuotus, quamque ſpontaneus & fidelis in Dei ſer
uitio ſecundum eam vocationem qua vocatus fue-
rit diuinitus. Vide pluta & deuota apod eundem
parte iiij. ſerm. dominicæ ij. aduentus. Et licet vnuſ-
quiſque ſit iudicatus particulariter in fine vitæ ſuæ,
tamen vniuerſale iudicium erit neceſſarium prop
ter quatuor. Primò ad manifeſtandum veritatem
perſonæ Chriſti omnibus geutibus & populis & lio
guis. Secundò veniet Chriſtus ad manifeſtandum
occulta. Tertiò veniet Chriſtus ad iudicandum ma-
lè iudicata. Quartò veniet Chriſtus ad iudicandum
non iudicata. Hæc declarantur fuſius à Iacobo de
Valentia, Pſalmo 2. Et iudicium finale dicitur occul-
tum, inquantum eius tempus eſt nobis ignotũ, vt di-
cit idem Pſal. 9. & aliàs dicitur, & habetur ſæpè in
ſcriptura. Vnde Marc. 13. De die autem illo & hora
nemo ſcit, neque angeli in cœlo, neqoe filius, niſi
Pater, & cæt. Hæc autem dies iudicij dicitur dies ma
la & amara valde peccatoribus (vt tactũ eſt ſuprà)
damnatis, vt ſcribit Iacobus de Valentia, Pſalm.48.
Sed dicitur matutinũ, & dies clara & mane, in qua
reſurgent omnes iuſti, & claritatem gloriæ poſt te-
nebras, & perſecutiones huius vitæ recipient.
Dicitur etiam matutinũm, quia omnia quæ in hac
tenebroſa nocte fuerunt occulta, tunc erunt omni-
bus manifeſta.

De Iudicis ſententia in extremo iu-
dicio, de qua habetur
Matthæi 25.

¶ De ſententia Iudicis ita ſcribit Paulus Corteſius,
cùm ait: Reſtare nunc videtur vt ſententiæ dicundæ
locum perſequamur: quam quidem iure generatum
in omnes Deum laturum dicimus, vt & præmiis affi
ciantur probi, & flagitioſa ſceleratorum reorum im
manitas vindicetur. Sententia autem vniuerſalis iu-
dicij (vt ſcriptis reliquit Petrus de Palude diſtinctio
ne quadrageſima ſeptima, libro quarto) erit vniuer-
ſalis ſeparatio bonorum à malis, & remoneratio bo
norum, & punitio malorum: non ſolùm in anima,
ſed in corpore. Ad booos dicetur: Venite benedicti
Patris mei, poſſidete paratum vobis regnom à con-
ſtitutione mũdi, & cæt. Tunc dicet & his qui à ſiniſtris
erunt, id eſt ad impios: Diſcedite à me maledicti in
ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis
eius, & cæt. vt dicitur Matthæi vigeſimoquinto.
Executio verò huius ſententiæ oon fit modò (in-
quit Petrus de Palude) ſed fiet poſt generale iudi-
cium. Nunc tamen fit execotio particularis iudicij,
qoo quilibet iudicabitur in morte per præmium
vel pœnam pertinentem ad ſolam animam, & cæt.
Horribilis malorum ſententia, ſed bonorum delecta
bilis & iucunda, & cæt. Et per Iudicis ſententiam
ſeparabuntur boni à malis: Vnde Scotus diſtinctio-
ne quadrageſima ſeptima, quæſtione prima, libro
quarto, ait: Et ſi extremum iudicium generale ſit
futurum, ad hoc tamen non poteſt haberi demon-
ſtratio, quia minus notum eſt quàm reſurrectio. Sed

ad iſtud bene ponuntur congruentiæ: quia congruũ eſt omnes malos finaliter ſeparari ab omnibus bonis. Itẽ vnuſquiſq; aut aſcribitur regno, vel carceri: tota multitudo præuiſa ad regnum debet aliquando determinari ad poſſidendum illud, & tota alia multitudo relinqui carceri, vt ſic ſit ſequeſtratio duarum familiarum, ſeu duarum ciuitatum, ſicut tractat Augu. per totum de Ciuit. Dei. Hæc autem ſequeſtratio fiet per iudicium generale. Vide alias congruentias, & latius apud Scotum,

De Iudicij loco.

¶ Locvs iudicij generalis (vt ſcribit Scotus di. xlvij. q. j. li. iiij. & di. xliij. q. v. libr. iiij.) probabiliter æſtimatur terra promiſſionis, ſiue vallis vel pars Ioſaphat determinata ibi, vel tanta pars quanta ſufficit pro reprobis. Vnde Ioelis 3. dicitur, Adducam omnes gentes in vallem Ioſaphat. Non autẽ omnes erunt in illa valle, ſed ſæpius electi erunt in aere, & maximè perfecti cum ipſo iudice, ſecundũ gradum ſuæ dignitatis & excellentiæ notabiliter collocati. Et vt vult Scotus, electi non erunt in terra, ſed rapientur Chriſto obuiã in aere, & per cõſequens reſpectu ipſius partis terræ intelligenda eſt hora. Sed quod tunc dicitur eſſe media nocte, accipitur à Matth. 25. & ab Apoſtolo. 1. Theſſalon. 5. Dies autem Domini ſicut fur ita in nocte veniet. Quod non videtur intelligendum ad literam, quia & ſi Dominus poſſet ſe manifeſtare ſingulis, tamen magis probabile eſt ad confuſionem reproborum, qui videbuntur & ab inuicem, & à bonis vt ſint in loco illuminato, & per conſequens tunc in loco reſurrectionis & iudicij nõ ſunt tenebræ mediæ noctis.

Ea ergo hora fortè qua Chriſtus reſurrexit, ea in comparatione ad illam regionem reſuſcitabuntur mortui, vel ea hora qua adiudicatus eſt à Pilato. vel ea qua expirauit in cruce. Siquidem de hoc certum non habemus ex ſcriptura, & quodcunque illorum ponatur, exponendum eſt illud, media nocte, pro incertitudine. Hæc Scot. Vide latiùs alios Doctores.

De ſignis quæ præcedent iudicij diem.

Hieronymus (vt refert Richar. di. xlviij. ar. j. qu. iij. libr. iiij.) enumerat quindecim ſigna futura ante iudicium, quæ tamen non affirmat, ſed dicit ſe ea legiſſe in annalibus libris Hebræorum, & ſunt hæc. Primo die maria omnia exaltabuntur xv. cubitis ſuper montes. Secunda, omnia æquora proſternentur in profundum, ita quod vix poſſint videri. Tertia, redigentur in ſtatum antiquum. Quarta, omnes beluæ & animalia quæ mouentur in aquis congregabuntur & eleuabuntur ſuper pelagus more contentionis inuicem mugientes. Quinta, omnia volatilia cœli congregabuntur inuicem in campis plorantes: non guſtantes neque bibentes. Sexta flumina ignea ſurgent ab occaſu ſolis contra faciem firmamenti vſque ad ortum corruentia.

Septima omnia ſidera errantia & fixa ſpargent ex ſe igneas comas ſicut cometæ. Octaua, magnus terræmotus erit, ita vt omnia ædificia alta proſternantur. Nona, omnes lapides tam magni quàm parui in quatuor partes diuidentur vnaquaque petra aliam collidente. Decima, omnes planetæ fluent ſanguineum rorem. Vndecima, omnes montes & colles & ædificia in puluerem redigentur. Duodecima. omnia animalia venient ad campos de ſiluis & mõtibus rugientia, nihil guſtantia. Tredecima, omnia ſepulchra ab ortu ſolis vſque ad occaſum patebunt cadaueribus ad reſurgendum. Quartadecima, homines de habitaculis ſuis recedent, non intelligentes neque loquentes, ſed diſcurrentes. Quintadecima, omnes morientur & reſurgent cum mortuis longe antè defunctis. Et quamuis (inquit Richar.) incertum ſit vtrum ſigna prædicta præceſſura ſint iudicium vt narratum eſt, cùm ibi ſint quędam quæ parum habent veriſimilitudinis, tamen certum eſt quod aduentum iudicis aliqua ſigna ſint præceſſura & propter iudicis reuerentiam, & vt homines ad iudicium præparent, quorum ſignorum aliqua ponuntur in Euangelio. Et ideo dicitur dies magnus eò quòd magna ibi fient, vt inquit Magiſter diſtin. xlviij. quarti. Hæc oſtenta & ſigna refert ſanctus Bonauen. diſtinctione xlviij. libr. iiij. circa textum, & in fine dicit, Hæc vtrum ita ſe habeant, Deus nouit, & de his parũper ſcribit Paulus Corteſius li. iiij. ſuarum ſenten. di. vij.

¶ Ivdicia Dei dicuntur dupliciter. Vno modo iudicatiua præcepta quæ erant in lege, quę frequenter in Pſal. vocantur iudicia. Alio modo dicuntur diuina diſpoſitio, & diuini conſilij diffinitio, & iſta ſunt incomprehenſibilia quantum ad cognitionem, quia antè fiunt quàm ad noſtram cognitionem deducantur. Vel ſi ad noſtram cognitionem deducantur, non tamen cognoſcimus quare facta ſint niſi ſpiritus Dei reuelet, qui ſcrutatur profunda Dei, ita ſcribit ſanctus Bonauen. diſtinctione xlvj. libr. iiij. circa textum. Vnde ad Rom. 11. dicit Apoſtolus: Quòd incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & Pſalm. 35. Iudicia tua abyſſus multa, id eſt hominibus abſcondita, vt dicit Lyra. Vnde Augu. Iudicia tua quod horum misereris, hos excæcas nulli ſunt penitus ſcrutabilia, tamen vtroſque ſaluas, hos corporaliter tantum, illos & ſpiritualiter. Iudicium autem Dei & hominum eſt diuerſum, vt ſcribit Gerſon parte j. tracta. de proteſtatione circa materiam fidei contra diuerſas hæreſes. conſid. viij. Aliter enim iudicat Deus, aliter homo, Deus inſpicit corda, & ſcit quid intus agatur. Humanum verò iudicium id ſpectat quod foris eſt, & poteſt certificari per ſigna, teſtes, voces, & opera. Idem de vita ſpirituali animæ le. iiij. Corrol. iij. ait, quod alio & alio reſpectu Deus ipſe iuſtificat & condemnat. Vult quippe legiſlatores publicos, de publicis tantummodo ſententiare, & ad iudicium ſuum occulta reſeruari. Propterea idem opus, ſicut eſt occultum Eccleſiæ & manifeſtum Deo, ſic aliter & aliter poterit iudicari. Idem Gerſon parte iij. de conſola. Theol. lib. j. triplicem Deo curiam triplicemque thronum deputat. Reſidet in prima curia, & Throno indulgens gratia. Reſidet in altera curia, & Throno corrigens miſericordia. Reſidet in tertia curia, & Throno damnans iuſtitia, de qua per Apoſtolum: Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis. Et ſecundum Iaco. de Valentia Pſalm. 110. Iudicium Dei eſt triplex, ſcilicet examinationis & diſcretionis & ſecretionis, id eſt myſteriorum ſecretorum. Et ideo quandoque per iudicia in ſacra ſcriptura intelliguntur ſecreta iudicia Dei, ad Rom. 11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quã incomprehenſibilia ſunt iudicia, id eſt ſecreta eius. Item Pſalm. 35. Iudicia Dei abyſſus multa, &c.

¶ Ivdicare poteſt accipi tripliciter. Si accipiatur in communi, appropriatur Chriſto, qui non tantùm indica-

iudicabit in natura diuina ſecundum quam eſt creator, ſed etiam in humana ſecundum quam eſt redẽptor, ſic iudicabit poteſtate ordinaria & delegata. Pater autem & ſpiritusſanctus non iudicabunt niſi poteſtate principali ſeu ordinaria. Iudicare autem ſecundum quod accipitur ex poteſtate delegata, nõ eſt Chriſto appropriatum, ſed proprium: quia nulla perſona in trinitate eſt homo niſi perſona Chriſti. Iudicare verò poteſtate principali ſeu ordinaria, commune eſt tribus perſonis, & æqualiter eis conuenit, quia in eis eſt vna & eadem in numero iudicandi poteſtas, & ſunt vnus iudex, appropriari tamẽ poteſt pluribus perſonis ſecundum rationem aliam & aliam, non enim inconueniens eſt quod idem ſub ratione diuerſa pluribus approprietur perſonis. Vnde ſapientia ſub ratione qua importat cognitionem appropriatur filio, & ſub ratione qua eſt donum, appropriatur ſpirituiſancto. Ratione itaque poteſtatis quæ requiritur ad iudicandum, iudicare poteſt appropriari patri, cui appropriatur potentia. Ratione autem diſcretionis quæ requiritur in iudicio poteſt appropriari filio, cui appropriatur ſapientia. Ratione autem rectitudinis quæ requiritur in voluntate iudicantis poteſt appropriari ſpirituiſancto, cui appropriatur bonitas. Hæc Richard. diſtinctio. xlviij. articul. j. quæſt. j. libr. iiij. Videatur & Scot. eadem diſtinctione. quæſtio. j. qui dicit quòd Chriſtus habet poteſtatem commiſſariam vt homo, ſed non principalem, & ita non competit ſibi principaliter iudicare vt homo, &c.

¶ IVDICARE quando ſit peccatum & quale, oſtendit Gerſon parte ij. de cognitione peccatorũ venialium & mortalium. conſide. v. vbi ait, Iudicare alium venit de ſuperbia: poteſt autem hoc iudicium fieri de operibus alterius, vel de ipſamet perſona, & hoc fit duobus modis. Vno modo per certitudinem. Altero per præſumptionem leuem ſolummodo & ſuſpicionem. Iudicare alium firmiter eſſe malum erga Deum & iuſtè damnandum peccatum eſt mortale, quia contra bonitatem ſpiritusſancti, quia in vno momento ſpiritusſanctus poteſt hominem facere bonum, ſicut Paulo fecit, Mariæ Magdalenæ & multis aliis, & poteſt homo eadem hora pœnitere. Eſtque ſtultum & iniuſtum iudicare de hoc quod neſcitur, quod citius iudicari debet ad bonum quàm ad malum. Iudicari de operibus poteſt eſſe quando opera de ſeipſis ſunt talia quod quocunque modo ipſa non poſſunt benefieri, nec per bonam intentionem, nec alio modo. Et ibi poteſt bene pro certo iudicari quòd ſunt mala, & quod alter malefecit. Si opera ſunt indifferentia, vel talia quod poſſunt bene & poſſunt malè fieri iudicare pro certo quod mala ſint, niſi aliter appareat eſt peccatum mortale, quia tam citò, imò citius iudicari debet bonum quàm malum, quando fieri poterat bene. In hoc tamen caſu, & in aliis haberi poſſunt ſine mortali peccato, aliquæ ſuſpiciones & indicia leuia, quanquam bonum ſit eas cauere. Et caueri debet bene, ne in tali caſu quis malum loquatur, aut diffamet alium per tales leues præſumptiones, & ſpecialiter in affirmando eas plus iuſto, aut contra bonum alterius ſicuti ad faciendum mori hominem conuenit certiſſimum habere iudicium, & ſimiliter in exulando, ſiue relegando extra patriam hominem, vel auferendo ſibi bonam famam ſuam notabiliter, in paruo tamen damno nõ eſt tale periculum. Hæc omnia Gerſon. Idem parte ij. de reſolutione ſuper Cant. circa irregularitatem, conſide j. ait: quod aliter in moralibus quãdoque iudicat Iuriſta, aliter Theologus, quia primus magis inſpicit forum contentioſum & extrinſecum, ſed Theologus magis attendit forum conſcientiæ, & intrinſecum quo ad Deum, &c. Aliter quoque iudicat carnalis, aliter ſpiritualis, vt idem ſcribit Gerſon tract. ij. de pollutione diurna, propoſitione x. vide eum ibi.

¶ IVDICIVM temerarium ſeu ſuſpicioſum eſt quum aliquis iudicat de his quæ ſunt dubia vel occulta propter aliquas leues coniecturas, ſecundum beatum Thom. ſecunda ſecundæ, qu. lx. artic. ij. De illo habetur Leuit. 19. Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabis. Et Matth. 9. Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris. & eiuſdem 11. Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicunt, dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt, ecce homo vorax & potator vini, Publicanorum & peccatorum amicus. Lucæ 6. dicitur, Nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini. Et Ioannis 7. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate. Et de illo temerario iudicio ſæpè apud Apoſtolum habetur vt ad Rom. 14. Et 1. Cor. 4. & 6. Et Iaco. 4. Augu. in ſer. Domini in monte, & habetur xj quæſtione iij. cap. Temerarium. Temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei, de quo temerè iudicatur. Ei autem qui temerè iudicat, ipſa temeritas, neceſſe eſt vt noceat. Et in Epiſtola, & habetur xxxvj. quæſtio. vj. Iniquum eſt vt quiſque de alio iudicare velit, & iudicari de ſe nolit. Et de Ciuit. Dei libr. xix. Ignorantia iudicis plerumque eſt calamitas innocentis. Et de paſto. Temerariis iudiciis plena ſunt omnia: de quo deſperamus, ſubitò conuertitur & fit optimus: de quo multum præſumpſerimus, deficit & fit peſſimus, nec timor poſter certus eſt nec amor, &c. & in ferm. Maximè hi temerè iudicant, qui de meritis aliorum, & facilè reprehendunt, qui magis amant vituperare, & damnare quàm emendare & corrigere, quod vitium vel ſuperbiæ eſt vel inuidiæ. Hieron. Epiſtola v. Nõ enim conſcientiæ latebras hominibus ſcire aut nudare permiſſum eſt, dicente ſcriptura. Homo in facie videt, Deus autem in corde. Deus ſolus intima & ſecreta conſpicit, ſed manifeſta eſt vox Domini monentis. A fructibus eorum cognoſcetis eos. Ambr. ſuper beati immaculati. Iudicet ille de alterius errore, qui non habet in ſeipſo quod condemnet, iudicet ille qui non agit eadem quæ in alio putauerit eſſe punienda, ne quum de alio iudicat, in ſeipſum ſententiam ferat: iudicet ille, qui ad pronunciandũ nullo odio, nulla leuitate ducitur. Grego. Debet quiſque proprias virtutes perpendere, & pro qualitate virium curam aliorum ſuſcipere, ne dum delectetur loco gloriæ, fiat ſubditis auctor ruinæ, & qui grauatur pondere ſuarum, velit fieri iudex alienarum culparum. Durum enim eſt, vt qui neſcit tenere moderamina vitæ ſuæ, iudex fiat vitæ alienæ, & alia plura de temerario iudicio, idem. Et Ioan. Chryſoſt. Sunt aliqui qui de omnibus malè iudicant. Dicunt enim: Si quis ſtudet & vacat humilitati, hypocrita eſt: ſi recreationi, guloſus eſt: ſi patientiæ, timidus: ſi iuſtitiæ, impatiens eſt: ſi ſimplicitati, fatuus eſt: ſi prudentiæ, malicioſus eſt: ſi maturitati, phlegmaticus eſt: ſi

iucunditati, diſſolutus eſt: ſi religioni, ſingularis eſt: ſi ſocietati, ſecularis eſt: ſi ſilentio & paci, diſſimulator eſt: ſi aliorum correptioni, præſumptuoſus eſt: ſi iuſtat vigiliis & orationibus, indiſcretus eſt: ſi dormitioni, ſomnolentus eſt: ſi prædicationi & aliorum ſaluti, appetitor laudis eſt: ſi deſiſtat, negligens: ſi habet gratiam hominum, adulator eſt: ſi adulari renuit, dicitur quod ſuperbus eſt. Hęc Ioannes Chryſoſtomus. Plura de hoc iudicio quàm propoſueram ſcripſi, & ideo vt legentes perterriti auctoritatibus ſanctorum & ſcripturarum hoc conſuetum vitium cauerent, de quo aliàs multa ſcribuntur.

¶ IVGVM eſt multiplex, vt notat Gerſon parte ſecunda, ſermone de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis, ſcilicet iugum ſtatus humani, iugum cordis peruerſi, & eſt iugum Iudæi, ſeculi, diaboli, inferni. Iugum ſtatus humani eſt corruptio & mortalitas, & multiformis infirmitas, quibus omne humanum genus ſubiacere dinoſcitur. Vnde ſcriptum eſt: Graue iugum ſuper filios Adam. Iugum cordis peruerſi eſt voluntas propria vel conſuetudo praua, qua ratio noſtra captiua tenetur & ſæpiſſimè ducitur quò non vult. De quo niſi filius nos liberauerit, nunquam veri liberi erimus. De cuius perſona nobis promittitur. Ecce ego venio dirumpere iugum captiuitatis veſtræ.

Iugum Iudæi eſt obſeruantia legis ad literam. Iugum ſeculi eſt cupiditas. Iugum diaboli eſt peccatum vel iniquitas, de quo illud Iſaiæ: Iugum enim oneris eius & virgam humeri eius & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti. Exactor autem noſter eſt diabolus, qui ad peccatum inſtigat, vt in fine nos ad iugum æternæ damnationis trahat. Iugum inferni, eſt æterna damnatio, qua faſciculi ad comburendum colligabuntur, vt illic coniungantur in pœna, qui æquales extiterunt in culpa. De hoc iugo poteſt accipi quod Dominus dicit per Ozeam. Propterea imponetur eis iugum, quod non auferetur. Latiùs Magiſter Ioannes Gerſon de his iugis. Sunt & alia quinque iuga boum, curioſitates, videlicet, quinque ſenſuum exteriorum, quæ iuga quidam in Euãgelio coemerat, & vt excuſatus haberetur à nuptijs, ea ſe probatum ire dicebat. Et differunt iugum & onus, Iugum Domini ſeruitutis eſt aſſumptio, onus verò eius quid aliud eſſe poteſt, quàm hoc quod diſcere ſub iugo præcipimur, ſcilicet vt ſimus mites & humiles corde. Eſt ergo iugum monaſticus ordo: onus autem pietas mentis & corporalis exercitatio.

Vnde Dominus dicit: Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meũ leue. Super quibus verbis perpulchra ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis, in eodem ſermone de verbis Domini: Venite ad me. Item iugum Chriſti charitas eſt, vt ibidem dicit, &c.

¶ IVMENTVM eſt omne animal ſeruiens homini, ſecundum ſanctum Thomam, prima parte, quæſtione ſeptuageſima ſecunda, articulo ſecundo. Iumenti appellatione animalia continentur, à iuuando, hoc eſt auxiliando.

¶ IVRARE generaliter ſignificat omnem actum iurandi, ſiue bonum, ſiue malum, ſiue indifferenter. Et iurare, eſt Deum in teſtem vocare, & eſt actus latriæ. Vnde Hieronymus ſuper Matthęum. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. Sanctus Thomas ſecunda ſecundæ, quæſtione lxxxix. articulo quarto. Et ſecundum ſanctum Auguſtinum, in de verbis Domini. Iurare, eſt Deum in teſtem aſſumere, intellige immediatè in ſe, vel mediante creatura. Et alibi ſecundum eundem.

Iurare eſt ius veritatis Deo reddere, hoc fit cum in teſtem veritatis aduocatur. Eſt autem nomen Dei adeo terribile & venerabile (vt ſcribit poſt ſanctum Bonauent. Brulefer diſtinctione. xxxix. qu. ij. libr. iij.) quod nullus debet eum in teſtimonium aſſumere niſi nouerit quid loquatur. Vnde ignorantia non excuſat in tali iuramento. Hoc enim debet vnuſquiſque ſcire, quod non debet iuramento aliquid firmare, niſi ſit de illo certus. Vnde ſi talis ignoret rem de qua iuret, hoc ipſo ſcit ſe malè iurare ſi eam iuramento affirmat, & iam non excuſatur à culpa. Vnde Magiſter Ioannes Gerſon parte ij. de cognitione peccatorum venialium & mortalium, conſideratione xiiij. Iurare falſum ſcienter in omni caſu eſt peccatum mortale, ſiue in rebus ſeriis, ſiue in iocis. Sed ſi per inaduertentiam aut facilitatem loquendi peieratur, poteſt eſſe veniale peccatum, quamquam mala conſuetudo non excuſet eos qui per ipſam periurant. Ibi vides quàm grande malum eſt aſſueſcere ſe iurationibus. Hæc Gerſon.

¶ IVRARE per creaturam, (vt ſcribit Alexan. parte iij. quæſtione xj. articul. ix. & habet Magiſter diſtinctione xxxix. libro tertio) eſt creatorem eius teſtem veritatis adducere. Inductum autem eſt iuramentum, quia homo ſciens hominem mendacem, id eſt poſſe mentiri & ignorantem, & per conſequens poſſe fallere & falli, ideo neceſſarium eſt adducere teſtem veracem & ſcientem, qui nec fallere nec falli poſſit, hic autem eſt ſolus Deus, qui non decipit, nec decipi poteſt. Hinc pro iure introductum eſt, vt quod ſub inuocatione diuini teſtimonij dicitur, tanquam pro certo vero habeatur. Ideo dicit Apoſtolus ad Heb. 6. Omnis controuerſiæ finis eſt iuramentum ad confirmationem. Vide latiùs Gabr. diſtinctione xxxix. quæſtione j. libro tertio, qui clarius rem oſtendit.

¶ IVRARE per Deum (vt ſcribit Cancellarius parte ij. in reg. mor.) eſt eum teſtem veritatis adducere, & ſic licitè, imò meritoriè dum veritas ſubeſt, & reuerentia comitatur, & pia neceſſitas ex humana infirmitate conſurgens impellit.

¶ IVRARE in vanum, vt idem Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis dicit, eſt propriè Deum in falſitatem, cuius eſſe teſtis nequit, inuocare, ideo dum ex deliberatione fit, ſemper eſt mortale.

¶ IVRAMENTVM ſecundum Raymundum deſcribitur: Eſt affirmatio vel negatio de aliquo ſacræ rei atteſtatione firmata, vbi ſacræ rei atteſtatione includit tam Deum qui eſt ſanctus ſanctorum quàm creaturam in qua relucet dei perfectio: ſecundum Hoſtien. & Goffre. & Archi. iuramentum eſt aſſertio, vel negatio de aliquo licito poſſibili & honeſto ſacræ rei atteſtatione firmata. Et iuramentum à iuro dicitur, iuro autem à iure. Quid enim eſt aliud iurare quàm promittere adhibitis teſtibus nos ita ſeruaturos, ac ſi ius eſſet. Licet autem tres comites, ſcilicet veritatem, iudicium & iuſtitiam: vt ſcribit Thom. ſecunda ſecundæ, quæſtione lxxxix. articulo quarto, & diſtinct. trigeſima nona, quæſtione ſec

ne ſecunda, articulo tertio, de quibus plura videbis. Gabr. diſtinctione trigeſima nona, quæſtione prima, libro tertio, qui bos comites iuramenti & conditiones & circumſtantias latè proſequitur, quæ ſingula reſcindo breuitatis gratia. Hos tangit & Hiere. cap. 4. Iurabitis viuit Dominus in veritate, in iudicio & in iuſtitia, &c.

¶ IVRAMENTVM ſecùndum Scotùm diſtinctione trigeſima nona, libro tertio, eſt aſſertio dicti humani quod ipſum ſit verum & hoc vltimate. Aſſertio extenditur ad dictum affirmatiuum & negatiuum. Eſt autem aſſertio vltimata quæ fit per inuocationem diuini teſtimonij. Nam vlterior & certior aſſertio eſſe non poteſt. Ex quo ſequitur quòd non tantum dū coram iudice tactis ſanctorum reliquiis, aut Euangelio, vel eleuatis digitis, ſed vbicunque & quibuſcunque verbis Deum teſtem ſuæ aſſertionis quis inuocauerit, iurat ſiue dicat per Deum ſiue Deus nouit, ſiue coram Deo dico, aut Deo teſte, ſiue viuat Dominus, ſiue hæc faciat Dominus, hæc addat, vel aliis quibuſcunque modis, quorum diuerſi habentur in diuerſis ſcripturæ locis. Nec vna tantum eſt, ſed multiplex forma iurandi. Alexand. de Ales parte tertia, quæſtione trigeſima prima. membr. iij. arti. j. omnes modos iurandi ad quatuor redncit. Iurans enim veritatem & primam & ſummam quæ Deus eſt & reueretur, & in teſtimonium ſuæ aſſertionis adducit. Debet autem veritas iſta reuereri inquantum principium hominis veritatis. Et tunc forma iurandi eſt, teſtis eſt mihi Deus, ſcit Deusqnod non mentior, ait Apoſtolus. Hoc dico corā Deo, id eſt, Deo ſciente & teſtificante. Tertio inquantum iudex eſt & retributor præmiorum bonis, & tunc iuratur ſub hac forma. Viuit Dominus, id eſt, viuit qui vitam cunctis tribuit. Viuit anima mea, Dei, ſcilicet beneficio, vel viuit Dominus. Ita eſt, id eſt vera eſt aſſertio mea ſicut vetum eſt Dominum viuere, & vitam bonis tribnere. Quarto inquantum retributor pœnæ malis, & tunc eſt forma iurandi. Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, vel non ſalner, & ſic de aliis formis ad prædictas reducendis, de quibus vide & Gabrielem vbi ſuprà. Iurare autem per execrationem vt vult beatus Auguſtinus Pſal. 7. eſt grauiſſimum iuriſiurandi genus, cum homo dicit, ſi illud ſeci, illud patiar. Vnde Pſal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Videtur ibi Propheta iurare per exectationem inquit Auguſtin.

¶ IVRAMENTVM eſt duplex, ſcilicet, aſſertorium quod eſt de præſenti, & promiſſorium quod eſt de futuro ſecundum beatum Thomam ſecunda ſecundæ, q. lxxxix. artic. iiij. Sed ſecundum Gabrielem, diſtinctione trigeſima nona, quæſtione prima, libro tertio. Iuramentum aſſertorium eſt reſpectu cuiuſlibet temporis præteriti præſentis & futuri. Et eſt aſſertio alicuius cum iuramento non exhibendi per aſſerentem, vt cū aliquid iurat fuiſſe vel eſſe, vt ſi quis cras iuret eclypſim futuram aut pluuiā, aut non eſſe venturam, & huiuſmodi. Rarius tamen iuramentum aſſertorium eſt de futuro, & in iuramento aſſertorio quandoque fertur ſimpliciter de certitudine, quandoque de credulitate, vt dum datur teſtimonium de idoneitate perſonæ ad ſacros ordines promouendę. Iuramentum promiſſorium eſt quo quis iurat ſe aliquid eſſe facturum vel non facturum, & eſt tantum futuri, vt dum quis iurat ſe alicui daturum centum florenos, aut venturum ad talem locum vel non venturum, & vtrumque iuramentum eſt obligatorium. Aſſertorium quidem obligat aſſerentem vt verum dicat: ex quo talē teſtē inducit promiſſoriū, vt quod iurauit faciat, & ſemper manet obligatus donec iuratum perficiat. Ad hoc habes beatum Tho. diſtin. xxxix. qu. iij. articulo primo, qui dicit quod in aſſertorio ſit tantum vna obligatio, in promiſſorio duplex, de quo videatur Gabr. concluſione quarta, vbi ſuprà. Vtrumque autem iuramentum quandoque fit ſimpliciter ſine obligatione ſui vel alterius ad pœnam, quandoque cum obligatione, vt quando ſalus propria aut filiorū aut rerum iurantis æterna vel temporalis obligatur Deo ad pœnam ſi peierauit, vt ſi dicitur. Si non eſt verum quod dico, aut ſi non impleuero promiſſum illud, hoc patiar, vel illud mihi contingat, aut filiis meis, aut poſſeſſioni meæ, & ſolet fieri his & ſimilibus verbis. Hæc faciat mihi Deus, hæc addat, non ſaluer, non viuat filius meus, incendio pereat poſſeſſio mea, &c. Item per ſalutem meam: ſi qui iurando dicit, vel per filium meum. Sicut Ioſeph per ſalutem Pharaonis iurauit, obligat enim hoc Deo. Vnde Auguſtin. in ſerm. de periurio. Cùm quis aut per ſalutem ſuam, ſalutem ſuam obligat Deo, cum dicit, per filios meos, oppignerat eos Deo, vt hoc eueniat in caput eorum quod exit de ore ipſius. Si verum, verum: ſi falſum, falſum. Et licèt omnis creatura ſit in plena Dei poteſtate, vt non magis eam Deo obligare poſſimus, tamen conceſſum à Deo eſt, vt poſſimus Deo tanquam noſtrum oppignerare. Et illud iuramentum dicitur execratorium, quod eſt grauiſſimum ſecundum Auguſtin. (vt dictum eſt) genus iuramenti, & non niſi in execratorio iuramento, licet ſine peccato per creaturam iurare, vt inquit Gabr. concluſione ij. vbi ſuprà. Quando autem iuramentum fit ſine obligatione, huiuſmodi dicitur iuramentum aſſertorium vel promiſſorium ſimplex.

¶ IVRAMENTVM autem (vt ſcribit Gerſ. de vita ſpirituali animæ lect. iiij.) ſicut & votum non obligant vbi vergunt palam ad deteriorem exitum. Idcirco recipiunt diſpenſationem, & relaxationem aut commutationem, vt ſapiens, præſertim ſuperior, iudicabit. Nec iuramentum debet plus obligare quàm voluerit, aut rationabiliter velle debuerit obligare ordinator talis iuramenti, & in cuius fauorem fit. Hinc ſaluatur quod dicitur de præſtitione iuramenti apud vniuerſitates & collegia ſuper multis quæ manifeſtum eſt nullo modo cuſtodiri. Habenda itaque præſumptio quod exigentes talia iuramenta non intendunt obligare ad ea, quæ nec ipſi nec patres eorum obſeruarunt, & ſubintelligitur ſemper, & ſi nō explicetur. Hæc aut ſimilis additio. Si & quātum rationabiliter talia cadunt ſub iuramento iuxta conſuetudinem & vtilitatē politiæ. Hæc Gerſon.

¶ IVRAMENTVM doloſum in aſſertorio quando iurans oppoſitum eius ſentit quod iurando aſſerit. In promiſſorio quando iurans ſe aliquid facturum in ipſo actu iurandi intendit oppoſitum, nec intendit ſe obligare ad illud quod iurat, & illud iuramentum quamuis obliget ad pœnam æternam ſimpliciter & ad ſeruandum promiſſum in foro Eccleſiæ exteriori, non tamen obligat ad ſecundum in foro conſciētiæ interiori. Diffuſè hoc probat Gabr. concluſione quinta. diſtinctione trigeſima nona, quæſtione j. libr. iij. Videatur ad hoc ſanctus Bonauentu. eadem diſtinctio. artic. ij. quæſtio. j. lib. iiij. & Petrus de Palud. in quarto. diſtinctione xxxviij. quæſtion. ſecunda, de

votis. Obligatur tamen iurans doloſe in foro conſcientiæ ad hoc vt is cui iurauit ex dolo ſuo non lædatur, ſecundum illud 1. Theſſalon. quarto. Ne quis ſupergrediatur & circumueniat in negocio fratrem ſuum, &c.

¶ IVRAMENTVM incautum poteſt dici dupliciter (vt ſcribit Gabr. art. j. vbi ſuprà) Vel quia tranſit ſuper materiam omnino illicitam, puta aliquis iurat facturum oppoſitum alicuius præcepti, vt qui iurat ſe aliquem velle occidere, vel adulteraturum, vel quia tranſit ſuper materiam quæ de ſe eſt licita, ſed tamen iuranti non eſt licita: puta aliquis abiurat opera perfectionis, ſcilicet nunquam intraturum religionem, nunquam viſitaturum infirmum, & in hoc ponit obicem ſpirituiſancto & eius motioni. Vnde licet quis licenter poſſit conſilia non acceptare, non tamen licet ſe ad non ſeruandum obligare. Poſſet etiam poni iuramentum aliquod incautum, quando iurat ſe facturum quod non poteſt facere, quando iurat, putat ſe poſſe. Videatur Gabriel, Scotus ſtinctione trigeſimanona, libro tertio, & ſanctus Bonauentura eadem diſtinctione, qui vult iuramentum incautum dici, quod vergit in exitum malum, vel in exitum minus bonum. Et primis duobus modis, inquit Gabr. concluſione vj. vbi ſuprà, non obligat ad promiſſi obſeruantiam, obligat tamen ad mortalem culpam: quia non poteſt inferior ſe obligare ad non obediendum ſuperiori, nec ad id quod ſecundum ſe eſt illicitum. Sic ergo iurans non ſolum non obligatur tali iuramento: ſed etiam non debet ſeruare, quia non poteſt ſine mortali ſoluere promiſſum. Vnde Ambr. lib. de offic. Eſt nonnunquam contra officium ſoluere promiſſum, ſicut Herodes qui necem Ioannis præſtitit ne promiſſum negaret: & Iſidor. in ſolilo. In malè promiſſis reſcinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incautè vouiſti, non facias. Impia eſt promiſſio quæ ſcelere adimpletur. Et libro ſecundo, ſenten. capite xiij. ait. Non eſt. Non eſt obſeruandum ſacramentum, quo malum incautè promittitur. Nec aliquod iuramentum (inquit Gab.) quod obuiat charitati, ad ſeruandum obligat: quia ab obligatione charitatis abſolui non debemus, latiùs probat Gabriel. Item qui iurauit nō intrare religionem, poteſt intrare ſine peccato, quia non tenetur tali iuramento, & ita non obligat ad non intrandum: vtroque autem modo iuramentum incautum obligat ad mortalem culpam, quia quicunque vocat Deum in teſtem, contra ſeipſum Deū mortaliter peccat, quia Dominus non eſt diſſenſionis Deus (vt dicit Apoſtolus 1. Cor. 14.) vt latiùs probat Gabr. Talis quoque in actu iurandi peierat & mortaliter peccat, & nun poſtea dum iuramentum non ſeruat, quia Deum irreueretur contemnendo: non autem cùm oppoſitum eius, quod iurauit, facit. Nec iuramentum inuitum, quod iurauit, ſe facturum quod non poteſt, dum ſeruare non poteſt, non obligat: quia ad impoſſibile nemo obligatur. Si autē poſtea facere poterit, iurans manet obligatus, vt faciat cùm poſſit: vt ſi quis iurat ire ad ſanctum Iacobum, & ſuperuenit mortalis infirmitas, non tenetur durante infirmitate, manet tamen obligatus, vt conualeſcens impleat. Et ſi dum iurauit probabiliter, putauit ſe poſſe, excuſatur in ſauorabilibus, ſecus ſi non putabat aut ſtultè putabat ſe poſſe. Et præſertim excuſatur ſi impedimentum de nouo ſuperuenit quod præuiſum non eſt, &c. Plura Gabriel, vbi ſuprà, & concluſione vij.

¶ IVRAMENTVM coactum, eſt iuramentum metu extortum, vt ſi quis iurat aliquid eſſe verum aut ſe aliquid facturum, inductus metu alicuius mali quod timeret incidere, etiam ſi non iurat, vt ſcribit Gabr. diſtinctione xxxix. articulo primo, libro tertio. Illud iuramentum, vt idem inquit, articulo ſecundo, concluſione octaua, in foro conſcientiæ eſt obligatorium: quia quicunque iurat volens cæteris paribus, id eſt ſi impletio iuramenti non vergit in deteriorem exitum, obligatur ſeruare iuramentum, & fidem, ſi poteſt. Sed iurans coactè, iurat volens, quia voluntas non poteſt cogi ſimpliciter, neque lingua ad formandum verba, ſicut manus ad operandum, puta ſcribendum vel percutiendum, aut tenendum aliquid, nec metus excuſat eum, etiam qui cadit in conſtantem virum: quia metus non cadit in iurationem, hoc eſt, non inducit virum conſtantem ad iurandum contra mentem; quia ad non mentiendum, ſeu doloſè iurandum. Et ſi metu inducitur ad iurandum verum, & licitum tenetur tali iuramento: quia omne iuramentum licitum eſt ſeruandum. Ad hoc ſunt multa iura (vt inquit Gabriel.) Et dicitur in foro conſcientiæ, quia in foro exteriori non ligat: non enim competit actio ei qui iniuſtè compellit ad iurandum. Si quis autem metu mortis iurat raptori dare centum florenos, tenetur ſibi dare, quia homo tenetur magis ſuſtinere iacturam temporalem, quàm frangere fidem ſacramento firmatam. Habet tamen is remedium, quod poteſt in iudicio repetere, aut iudici denuntiare, qui ex officio tenetur raptorem ad reſtituendum compellere: nec debet iurare quod non velit denuntiare, quia hoc eſt contra fraternam correctionem, & ita illicitum, ad quod non compellit metus cadens in conſtantem virum. Secus eſt in matrimonio, vbi metus tollit obligationem matrimonij, de quo ſuo loco dicetur. Eſt eſt caſus ille ſpecialiter à Deo exceptus, quia noluit ſic iurantem obligari. Singula prædicta melius declarat Gabriel.

Omne autem iuramentum (vt idem vult Gabriel, concluſione prima) cum debitis circunſtantiis eſt licitum & ſæpè meritorium. Id quod eſt contra errorem Manichæorum hæreticorum dicentiū, quod in nullo caſu iurare liceret moti verbis Saluatoris Matthæi quinto: Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non periurabis, reddes autem Deo iuramenta tua. Ego autem dico vobis non iurare omnino, & ſequitur. Sit ſermo veſter, eſt, eſt: non, non. Et Iacobi quinto, Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, nec aliud quodcunque iuramentum. Sed contra hoſce hæreticos probatur quod dictum eſt auctoritate ſcripturæ, facto Chriſti, & Apoſtolorum, & ratione. Nam Deuteronomij ſexto dicitur: Dominum Deum timebis, & per nomen eius iurabis. & Matthæi quinto: Reddes Domino iuramenta tua. Reddimus autem Domino iuramenta ſecundum Auguſtinum, quando iuramus per Deum. Ad hoc innumeræ Doctorum auctoritates adduci poſſent. Sed maior eſt auctoritas Eccleſiæ quæ ſic determinauit in cap. Et ſi Chriſtus, de iureiurando. Probatur ex facto. Nam Deus iurauit per Angelos & ora Prophetarum. Vnde Gene. 22. ait ad Abraham. Per memetipſum iuraui, quia feciſti hāc rem. Et frequenter habetur verbum hoc, viuó ego dicit Dominus. Et in Pſal. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum. Item in nouo teſtamento

ſtamento frequenter Dominua ad confirmatio-
nem prædicatæ veritatis,addidit: Ameo ameo dico
vobis, quod eſt fideliter, vel veraciter,ſiue iu fide,
aut in veritate, dico vobis, quod eſt iurare,qoia eſt
Deum in teſtem aſſumere, qui fidelis eſt & veritas.
Et freqoenter Paulus in Epiſtolis ad Rom.9. Ve-
riratem inquit dico in Chriſto, non mentior. Et
ad Philip.1. Teſtis eſt mihi Deus. Et 2.Cor.12. Co-
eam Deo in Chriſto loquimur. Apoc.10. dicitue
Angelum iuraſſe per viuentem in ſecula ſeculorum.
Et multa talia teſtimonia adduci poſſent. Probat &
Gabriel ratione ibidem, quem vide. Poteſt autem iu
ramentum eſſe actus bonua & licitus & boneſtus.
Nam hæc teſtificatio fieri poteſt in bounm finem
moralem vel theologicum. Moralem, dum fit pro-
pter certitudinem habendam humanarum aſſertio-
num, quæ eſt honeſta & ueceſſaria humano conui-
ctui. Theologicum, dum fit ad certificandum proxi-
mum in fide, & doctrina ſalutis finaliter propter
Deom. Latiùs probat Gabriel. Eſtque iur amen-
tum actus latriæ, vt dictum eſt, quia addocitur Deus
in teſtimooio veritatis tanquam veritas infallibilis
& omnium cognitor, hoc autem eſt reuerentiam
Deo exhibere, quia proteſtari & profiteri Deum eſ-
ſe ſummam, & infallibilem veritatem, hæc autem
pertinent ad cultum latriæ. Et ſi ille actus procedit
ex charitate, & ordinatur in Deum finaliter ſicut
omnis actus charitatis tam Dei quàm proximi, eſt
meritorius. Sed quod dicitur Matth. Ego dico vo-
bis, non inrare omnino, quod & hæretici pro ſuo er-
rore confirmando adducunt, hac auctoritate iutel-
lexerunt omne iuramentũ prohibitũ Manichæi, &
hoc ex ignorantia, vt dicit Bonauentu. qua neſcie-
bant diſtinguere inter negationem præpoſitam ſi-
gno vniuerſali & poſtpoſitum. Sed melius dicitut ſe
cundum Aug. li. contra mendacium, quod & ſi Do-
minus prohibuit omnem modum iurandi, ſiue per
Deum, ſiue per creaturam, hoc oon eſt ſimpli-
citer, ſed ex cauſa, hoc eſt, ex leuitate, non aotem ex
neceſſitate, ne, ſcilicet ex facilitate iurandi veniatur
ad conſuetudinem iurandi, & à conſuetudine in per-
iurium cadatur. Hinc Eccle.33. Vir mulrum iorans,
replebitur iniqoitate. In re tamen vera, licita & ho-
neſta non prohibetur iurare. Debet aotem iuramen
tum fieri neceſſitate charitatis & vtilitatis proximi.
Annumerat Alex. nouem cauſas comprehenſas ſub
hac neceſſitate, quas vide apud Gabr. diſtinctione
xxxix. ar. iiij. dub. j. libr. iij. Sed quod dicit ſanctus Ia
co. Nolite iorare, vbi non videtut prohiberi iora-
mentum, ſed iurandi voluntas. Nolite, id eſt non ve-
litis, non voluntatem ſpontaneam habcatis, quo-
niam ad iorandũ non debet quẽquam voluntas ſpõ
tanea inducere, ſed neceſſitas trahere importuna.
Hioc Augu. ad Hila. ait: Iurarionem caue quaotum
potes, & hoc propter periculum conſuetudinis, &
caſus in periurium, vt latiùs oſteodit Gab. & Aug. Et
quod Dominus dicit. Sir ſermo veſter, eſt, eſt, oon,
non, &c. Dictis concordat, hoc eſt, ſi iurare cogeris,
ſcias de neceſſitate venire infirmitatis eorum, vtique
quibus aliquid ſuades, quæ vtique infirmitas malum
eſt. Latiùs declarat Gabr. Ex quibus ſumit ipſe hãc
doctrinam, qood licet iurare per ſe malum non ſit,
tamen caoenda eſt ſummopere iurandi frequentia
& conſuetudo etiam in ſermonibus veritatc ſubni-
xis, nec mediocriter laborandum eſt vt conſucrudo
hæc vincatue. Difficile enim eſt ſecundum Auguſt.
iurandi conſuetudinem extinguere, vnde ſanctus Bo
nauentu. diſtinctione xxxix. quæſtione prima, libro
tertio. Aſſidoitas iurandi minuit reuerentiam veri-
tatis, & quodammodo diſponit ad aſſertionem ſal
ſitatis. Vnde ad iuramentum quis non debet ire vl-
troneos, ſed coactus, neque præter neceſſitatem non
eſſe iorandom ibi oſtendit ſanctus Bona.

¶ IVRARE item per creaturam in ſimplici iuramen-
to licitum eſt, ſi iurans habeat cum iurandi neceſſi-
tate intentionem bonam nihil attribuendo creato-
ræ aliquid uuminis, vel aliquid cognirionis, ſcilicet
ſecretorum attriboendo vel infallibilitatem, quod
eſſet mala intentio, & ſic peccaret. Et ideo Iu-
dæis tanquam paruulis prohibitum eſt, ne per crea-
turam iurent, & conceſſum iurare per Deum, ne ho-
nor Deo attribuendus, ſcilicet veracitas & infallibi-
litas creaturæ attribuatur. Et ſecundum hoc intelli-
gendi ſunt canones & patrum dicta prohibentia iu-
eare per creaturas. Et propter eandem cauſam non
eſt iurandum per idolum aut diabolum, ne diuina
eeuerentia transferatur ad idolom. Er de hoc bene
loquitur Alexand. parte tertia, quæſtione trigeſima
prima, memb. iij. articulo tertio. Videatur poſt eum
Dominus præpoſitus Gabr. qui plura ſcribit diſtin-
ctione trigeſima nona, quæſtione voica, articu. ij. con
cluſione iij. libr. tertio. Omne quoque iuramentum
ſuis comitibos debitè circunſtantionatũ obligat iu-
raotem ad verificandum qood iurauit, ſaluis condi
tionibus generalibus quas in iuramento ſubintelli-
gi ius commune voluit. De quo latiùs vide Gabr.
concluſione ix. vbi ſuprà. Et quia teſtimonium Dei
inducitur in iuramento, maximè ei debetur reoe-
rentia, & propter hoc pueri ante annos puberta-
tis, furioſi & fatui, ſimiliter & periuri prohibentur
à iuramento, in quibus tenendum eſt ne debitam
habeant vel præſtent reuerentiam. Et quia non in-
diget hominis dictum confirmare, niſi qnia de eius
veracitate dubitatur. Derogat autem huiuſmodi
dubitatio dignitati perſonæ, ideo perſonia magnæ
dignitatis non coouenit iurare, vt ſunt ſacerdotes
& religioſi, qui niſi magna oeceſſitare aut vtilitate
iorate non debent, vt docent canones. Similirer cle
ricos laico iurare non debet niſi in certis caſibus.
Iurandum autem eſt per Deum, etiam per creatu-
ram, ſed non niſi inquantum in ea relucet aliquod
veſtigium Dei. Et maximum iuramentum cæteris
paribus (inquit Scotus) eſt iurare per Deom, quia
nihil aliod licitè iuratur, niſi inquantum in ipſo
ſpeciali modo eſt Deus. Ponit autem Alexand. de
Anglia. ix. cauſas quare iuramentum fieri debeat
ex neceſſitate. Prima eſt, pro veritate fidei, aut do-
ctrinæ, aut aliàs vtili confirmanda. Secunda, pro ve
ritare declaraoda aut mauifeſtanda. Tertia, pro
amiciria contrahenda. Qoarta, pro pace refor
manda. Quinta, pro fidelitate ſeruanda. Sexta
pro obedientia & ſubiectiooe recognoſcenda. Se-
ptima, pro conſuetudine Eccleſiæ, ſtatutis, & lege
ſeruandis. Octaua, quæ cum ſequẽti eſt propter ma-
lum cauendum, propter calumniam cauendã: vt fie
ri ſolet iu conteſtatione litis, & io cautione pactiſce
ñandi aut debiti ſoluendi. Nona, pro infamia purgã
da. Has cauſas Gab. recitans declarat melius, & pro
bat per ſcripturã. Pro bono quoque publico licet ac
cipere iuramentũ ab idolatris, quia bonũ publicum
etiã ordinatur ad ſpirituale. Nam pax Eccleſiæ mol
tũ promouet bonũ ſpirituale, maximè in infirmis.
Ita Iacob pro bono ſuæ poſteritatis recepit iuramẽ
tũ à Labã idolatra, & Iudas Machabæus à Romanis
pro

pro vtilitate gentis ſuæ. Sic Chriſtiani accipiunt hodie iuramenta à Saracenis, non autem pro vtilitate temporali vel perſonali, quia ſic præponenda eſt ſalus animæ commodo temporali, nec idolum eſt venerandum, hoc enim idolatrare eſſet. Vide latiùs Alexandrum & Gabrielem. Vel fortè dici poteſt ſicut in vſura, quod quis cogente neceſſitate, poteſt bene vti peccato alterius, non quidem peccato ſub ratione peccati, ſed actu alterius qui fit ab alio peccato. Nec iurandum eſt Dominicis diebus & ſolemnibus, niſi ex magna neceſſitete: in illis enim diebus ſpiritualibus vacandum eſt, vt habetur in cap. j. de feriis. Sic etiam in aliis ſacris diebus in quibus inſiſtendum eſt ſpiritualibus, vt in ieiunio & quatuor temporum, vt declarat latiùs Dominus præpoſitus Gabr. Conſuetudo verò omittens iuramenta tempore æſtiuo propter grandines & tempeſtates, vana eſt & ſuperſtitioſa, impia & iniuſta, quia malè videtur ſentire de Deo qui potens eſt vlciſci. Ita in granario & cellario ſicut in campo. Ita in ſemine ſicut in germine, vt fuſius declarat Gabriel. Et Actus iurandi qui veſtitus eſt omnibus circunſtantiæ comitibus, ſecundum dictamen rectæ rationis eſt bonus, qui verò habet circunſtantiam oppoſitam & vitioſam. eſt malus, vel qui caret aliqua circunſtantia ad eius bonitatem neceſſariò requiſita, & actus exterior iurandi denominatur bonus vel malus, vel indifferens. Vide latiùs Gabrielem poſt Scotum diſtinctio trigeſimanona, quæſtione ſecunda, libro tertio: & quando iuramentum vel actus iurandi ſit peccatum vel non. Et multa alia de iuramento apud alios legere potes, & apud Iuriſconſultos. Sed hæc pauca ſufficiant: volui enim iſtum librum non excedere in quantitate, ſed paruum eſſe & pro incipientibus theologiæ ſtudere.

¶ Ivrgivm idem eſſe videtur cũ rixa, ſecundum ſanctum Thomam, ſecunda ſecundæ, quæſtione quadrageſimaprima, articulo ſecundo. Differunt tamen iurgium & lis, quod iurgium leuior res eſt, ſiquidem inter beneuolos & propinquos concertatio quædam iurgium dicitur. Inter inimicos autem lis appellatur. Cicero: admiror non rerum ſolùm, ſed etiam verborum elegantiam ſi iurgant beneuolorum concertatio, non lis inimicorum iurgium dicitur, &c.

¶ Iurisdictio eſt facultas atque poteſtas iuriſdicundi. Ius dicere enim eſt præeſſe iuridicundo, & legibus gubernare, ac iuſtitiam miniſtrare. Iuriſdictio (vt ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon parte quarta, in deſcriptione terminorum ad theologiam vtilium) eſt poteſtas dãdi ius, hoc eſt, execrandi quod iuſtum eſt. Iuriſdictio politica eſt iuriſdictio coerciua alterius, vel vt alterius etiam inuiti. Et (vt idem ſcribit parte prima, de origine iuris & legum, conſiderat. xiij.) iuriſdictio deſcribitur vel interpretatur, quod eſt iuriſdictio, id eſt, poteſtas ſeu facultas exercendi ius. Vel dicitur iuriſdictio quaſi iuriſdictio, id eſt pronunciatio ſeu promulgatio iuris. Et eſt quadruplex iuxta quadruplicem legem, diuina ſcilicet, naturalis, canonica, ciuilis. Itaque iuriſdictio diuina eſt poteſtas exequendi ius quod competit alicui ſecundum legem propriam diuinam, & hoc in alterum vel tanquam in alterum. Non enim propriè dicitur habere quis iuriſdictionem in ſemetipſum, niſi fortè conſideretur tanquam alter ſit, vt velleut aliqui de pœnitentia dicere, proportionabilis eſt deſcriptio triplex, triplicis alterius iuriſdictionis ſecundum triplicem legem. Diuiditur autem iuriſdictio quandoque in coerciuam, quæ ſcilicet fertur in inuitum, & directiuam ſeu regulatiuam & ordinatiuam, qualis fuiſſet etiam in ſtatu innocentiæ, & qualis eſt ſapientis ad inſipientiores, & perfectioris ad imperfectiorem, vt in angelis etiam poſuit Dionyſ. hæc Gerſon. Et eadem infrà de auferibilitate Papæ ab Eccleſia, & de vita ſpirituali animæ, lect. iij.

¶ Ivs vt ſcribit Gerſon parte prima de origine iuris & legum, eſt poteſtas ſeu facultas propinqua conueniens alicui ſecundum dictamen primæ iuſtitiæ. Idẽ lect. iij. de vita ſpirituali animæ.

¶ Ivs diuinum ſecundum eundem parte quarta, in deſcriptionibus terminorũ ad theologiam vtilium, eſt ius competens alicui ex lege diuina.

¶ Ivs euangelicum eſt ius competens alicui ex lege charitatis, inquit Gerſon.

¶ Ivs ſecundum Ariſtotelem primo Politicorum, eſt ordinatio ciuilis ſocietatis. Vel eſt quod vel natura, vel ciuitas, vel populus, vel gens, vel conſuetudo iubet.

¶ Ivs diuinum & Euangelicum idem ſunt, ſecundum Gerſonem parte ſecunda, in recommendatione licentiandorum in *Decretis*. Sunt autem quatuor genera talium, quæ propriè dicuntur ad ius diuinum & Euangelicum pertinere. Primum genus eſt eorum quæ continentur expreſſe in textibus canonicæ ſcripturæ, quod in principio fecit Deus cœlum & terram. *Secundum*, eſt eorum quæ conſequuntur conſequenter clarè in conſequentia neceſſaria, & euidenti apud omnem vtentem ratione ex eis quæ ibidem continentur. Tertium, eſt eorum quæ licèt non ſequantur in conſequentia clara apud omnes vtentes ratione, vel aliunde doctos, tamẽ apud exercitatos in ſacris literis conſequentia iudicatur optima vel ſequela. Quarta, eſt eorum quæ per reuelationem factam Eccleſiæ conſtant, & hoc vel expreſſè & manifeſtè per Prophetas ſeu miraculoſas atteſtationes. Vel implicitè per communem atteſtationem totius Eccleſiæ vel concilij generalis eam ſufficienter repræſentantis, ac per ſucceſſionem legitimam deriuatam ad poſteros per eos qui tales relationes habuerunt manifeſtè: veritates omnes aliæ tantò dicuntur magis pertinentes, vel impertinentes ad theologiam & ſuos & profeſſores quanto proximius vel remotius poſſunt inferri ex prædictis. Hæc Gerſon. Vide eundem lectione iij. Cor. vij. de vita ſpirituali animæ.

¶ Ivs poſitiuum dicitur & humanum, & ſunt conſtitutiones humanæ. *De* illo iure *Gerſon* parte ij. in recommendatione licentiandorum ſcribit, dicens, Vt igitur pœnæ variæ pro variis delictis ferrentur, neceſſe fuit, quemadmodum pro diuerſitate morborum ordinãt medici diuerſitatem remediorum particularium. Conſtat autem huiuſmodi conſtitutiones arbitrarias eſſe vt plurimum, quæ licet inſtitutiones conformitatem quandam habeant ad legem diuinam in hoc quod non ei palam diſſonant, alioquin eſſent iniquæ, nihilominus non ita pertinent ad eam quin aliæ pœnæ poſſent æqualiter ſtantibus illis principiis conſtitui, & hoc eſt ius quale appellamus purè poſitiuum vel humanum.

¶ Ivs naturale eſt quod vbique eandem vim habet, non quia ſic videatur vel non, ſecundum Ariſt. lib. j.

Politicorum. Vel ius naturale dicitur quod eſt commune omnium nationum, eò quòd vbique inſtinctu naturæ, non conſtitutione habetur aliqua. Et ius naturale (vt ſcribit San. Bon. diſtinctione xxvj. artic. j. q. iiij. libr. iiij.) Quædam dictat ſimpliciter, vt Deum amandum. Quædam ſecundum tempus, vt omnia eſſe communia. Er ius naturale vel diuinum Papa rollere vel mutare, non poteſt. Et ſecundum Richar. diſt in. xxxiij. ar. j. q. j. lib. iiij. Ius naturale eſt quod natura docuit omnia animalia, & ſic lex naturalis eſt quam naturalis ratio practica obſeruandum in agibilibus conſtituit.

¶ Ius naturale dicitur tripliciter, vt ſcribit San. Bona. diſtin. xxxiij. qu. j. art. j. lib. iiij. ſcilicet, communiter, propriè, & magis propriè. Et ſecundum hoc tripliciter diffinitur ab Iſid. Vno modo ſic, ius naturale eſt quod in lege & Euangelio continetur, ſic diffinitur in principio Decreti. Sic babere cõcubinam eſt contra ius naturale, quia eſt contra legem & Euangelium. Vnde Deute. 22. dicitur. Non mæchaberis, vbi prohibetur omnis concubitus non matrimonialis. Et 1. Corinth. 7. dicit Apoſtolus. Habeat vnuſquiſque ſuam vxorem, propter fornicationem, &c. Secundo modo dicitur propriè, & ſic diffinitur in principio Decretorum. Ius naturale eſt quod eſt commune nationum, & hoc ius eſt quod dictat ratio recta. Tertio modo dicitur ius naturale propriiſſimè, quod natura docuit omnia animalia. De quo latiùs Bonauentu. vbi ſuprà. Et aliquid dicitur eſſe de iure naturæ dupliciter, ſecundum Richard. di. xxvj. ar. j. q. j. lib. iiij. Vno modo illud quod cauſatur ex naturali neceſſitate non cooperante voluntate, niſi illius qui naturam inſtituit: & ſic dicimus quod de iure naturæ ignis eſt aſcendere ſurſum, ſic matrimonium non eſt de iure naturæ. Alio modo dicitur eſſe de iure naturæ illud ad quod natura inclinat, quãuis per libr. ar. perficiatur, ſecundum quem modum actus virtutum dicuntur de iure naturæ. Et ſic matrimonium eſt de iure naturæ, quia ad ipſum inclinat natura generis & ſpeciei per comparationem ad principalem eius finem, qui eſt bonum prolis, & per comparationem ad ſecundarium, qui eſt mutuum obſequium in rebus domeſticis, &c.

¶ Ius ciuile eſt quod eſt ſociale ad vitam, & ſufficiens fit ad libertatem & æqualitatẽ, vel ſecundum proportionem, vel ſecundum numerum, vt vult Ariſt. v. Ethicorum. Vel ius ciuile eſt quod quiſque populus, vel ciuitas ſibi proprium diuina, humanáque cauſa conſtituit, vt habetur diſt. j. circa principium.

¶ Ius gentium eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fœdera pacis, induciæ, legatorum nõ violandorũ, religio, connubia inter alienigenas prohibita, hoc inde ius gentium, quia eo iure omnes ferè gentes vtuntur, vt babetur di. j. Ius gentium.

¶ Ius militare eſt belli inferendi ſolemnitas fœderis faciendique nexus ſigno dato, egreſſio in hoſtem, vel pugnæ commiſſio. Item ſigno dato receptio, vt habetur diſt. j. Ius militare.

¶ Ius primò impoſitum eſt ad faciẽdum rem iuſtam. Secundò, artem qua cognoſcitur. Tertiò, locum. Quartò, id quod redditur à iudice, ex San. Thom. ij. ij. quæſt. lvij. artic. j.

¶ Ius & æquitas differũt, quod ius omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas verò eſt quæ de iure multum remittit, ſecundum Donatum ſuper Teren. Differunt & ius & fas. Fas propriè eſt lex diuina: Ius verò eſt lex humana, ſecundum San. Thom. ij. ij. q. lvij. ar. j. Differunt & ius & lex, quia ius generale nomen eſt, lex verò iuris eſt ſpecies, ſecundum Iſidorum lib. Etymol.

¶ Iuspatronatus eſt poteſtas præſentandi clericum ad beneficium Eccleſiaſticum. ſecundũ Tho. iiij. ſen. di. xxv. q. iij. ar. ij.

¶ Iuſtitia ſecundum Richar. li. iij. diſt. xxxiij. art. v. qu. iij. prout eſt virtus, poteſt capi quatuor modis. Vno modo communiſſimè, ſcilicet pro qualibet rectitudine animi, ſiue in declinando à malo, ſiue in faciendo bonum, & ſic eſt quædam virtus iuſtitia generalis, ſecundum quam quilibet homo Sanctus dicitur iuſtus, vt dicit San. Bonauen. diſtinct. xxxiij li. iij. circa tex. Sic dicitur Mat. 6. Attendite ne iuſtitiã veſtram faciatis coram hominibus. Quandoque capitur iuſtiria pro ſeueritate, vt apud eundem Bona. videri licet, & ſic diſtinguitur cõtra miſericordiam. Alio modo capitur iuſtitia pro rectitudine, per quã homo iuſtificatur in conſpectu Dei, & ſic ſumitur pro charitate. Ita accepit Auguſt. libro lxxxiij. qu. Iuſtitia quæ per cætera diffunditur eſt dilectio Dei & proximi. Tertio, pro qualibet virtute ordinata per iuſtitiam legalem ad bonum commune, & ſic eſt idem cum qualibet virture, differens tamen ſecundum rationem. Quartò, pro habitu determinante voluntatem ad firmiter ſeruare volendum rectitudinem debitam in operantibus, quæ ſunt ad alterum. Et poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ad alterũ qui eſt perſona ſingularis, & ſic eſt iuſtitia particularis diſtincta ab aliis virtutibus. Alio modo ad alterum quod eſt communitatis, & ſic eſt iuſtitia legalis, & omni virtute generaliter inquantum præcipit opera exteriora, & exteriora cuiuſlibet virtutis ad bonum commune referri, ſecundum quod dicit Philoſophus iij. Ethi. Vnde Cicero ſic diffinit in antiqua rethorica. Iuſtitia eſt habitus animi bonus cõmuni vtilitate ſeruata, cuilibet quod eſt ſuum tribuens. Capitur & aliàs pro ipſo iure, quod eſt ſua iuſtitia, & etiam pro actu reddendi vnicuique quod ſuum eſt, & ad gaudendum de opere iuſto, quia vt dicit Philoſophus j. Ethicorum. Neque iuſtum aliquis diceret non gaudentem operatione iuſta. Primo modo iuſtitia non eſt virtus, ſed eſt obiectum iuſtitiæ virtutis. Secundo modo eſt actus virtutis. Tertio modo eſt virtus, & hoc modo capitur quatuor modis, vt ſuprà dictum eſt.

¶ Iuſtitia ſecundum Dominũ præpoſitum Gabr. diſt. xxxiiij. qu. vnica. ar. j. libr. iij. eſt virtus dirigens appetitum vt ſe bene babeat in ordine ad alterum. Poteſt autem quis ſe habere ad alterum dupliciter. Primò communicando ſe alteri quantum poteſt ſe illi communicare. Secundò, communicando illi aliquid aliud quàm ſe, vt communicando ſua. Virtus inclinans ad primum actum dicitur amicitia qua quis ſeipſum dat proximo quãtum poteſt ſe dare, & quantum proximus poteſt eum habere. Et hæc eſt perfectiſſima virtus moralis, quia virtus iuſtitiæ ſimplicior, eſt perfectior virtute bene ordinãte hominẽ ad ſeipſum, & hæc amicitia eſt perfectiſſima ſpecies iuſtitiæ. Si autem cõmunicet proximo aliud à ſe, aut erga bona extrinſeca, vel bona intrinſeca, aut bona pertinẽtia ad conuictum humanũ, ſiue ad vitam humanam. Iuſtitia ordinans circa bona extrinſeca, quibus homines indigent communicatione, dicitur iuſtitia commutatiua. Et frequentius dicitur iuſtitia pro tanto quod ea quæ ſic communicantur

nicantur comitâtur illi qui communicat in aliquod æquiualens. Si autem communicet aliquid neceſſarium ad conuictum, id eſt ad ſimul in aliqua communitate ciuili vel domeſtica viuendum. Aut ergo eſt regimen, & hoc conuenit præſidenti, & hæc ſpecies eſt innominata, poſſet tamen dici præſidentia vel denominatio iuſta. Aut communicat ei ſubiectionem iuſtam, hæc nominatur obedientia, hæc Gabr. Videatur de hoc Rich. diſtinctione xlv. art. j. quæſtio. j. lib. iiij.

¶ IVSTITIA ſecundum alios deſcribitur. Iuſtitia eſt habitus per quem iuſtorum operationes fiũt, & per quem agunt & volunt res iuſtas. Ariſt. v. Ethicorum, Vel eſt virtus qua ſingula ſua ſecundum leges poſſident. Idem libr. j. Rheto. & eſt virtutum præclariſſima. Et ipſa eſt omnis virtus, ſecundum eundem vj. Ethi. Iuſtitia ſecundum Cice. j. Offi. eſt ſplẽdor magnus, ex quo viri boni nominãtur, cuius munus præmium eſt, ne cui quis noceat niſi laceſſitus iniuria, deinde vt communibus pro communibus vtatur, priuatis vt ſuis. Et libro iij. Rheto. idem ait. Iuſtitia eſt æquitas ius vnicuique tribuens pro dignitate cuiuſque. Et ſecundum Macro. Iuſtitia eſt ſeruare vnicuique quod ſuum eſt. De iuſtitia veniunt innocẽtia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus præmium ſui, atque deinde reipublicæ rector efficitur. Et Vlpianus. Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas, ius ſuum cuique tribuens. Iuſtitia vt inquit Paulus Corteſius libr. 3. ſuarum ſententiarum diſtinctione viij. eſt viriorum libripendix quæ hominum actiones ad perpendiculum & amuſſim dirigit. Et eſt duplex, Vna, quæ eſt diſtributrix, altera commutatrix, de quibus paulò pòſt dicetur. Iuſtitia ſecundum Gerſonem parte iiij. in deſcriptionibus terminorum ad Theologiam vtilium, eſt virtus moralis, inclinans reddere debitum alteri, vel vt alter eſt ſecundum rectam rationem. Iuſtitia ſecundum Auguſtinum, eſt virtus tribuens vnicuique quod ſuum eſt. Quæ diffinitio inquit Gerſon parte ij. de ſeptem virtutibus, conuenit iuſtitiæ tam ſecundum ſtatum viæ, quàm ſecundum ſtatum patriæ. Eſt alia diffinitio Auguſtini. Iuſtitia eſt ſubuenire miſeris. Conuenit iuſtitiæ tantum ſecundum ſtatum viæ. Ponuntur autem ſecundum Magiſtrum in iij. libr. duo eius actus, ſcilicet actus eius in patria, qui eſt Deo regenti ſubeſſe, & actus eius in via, qui eſt miſeris ſubuenire, hi ſunt actus generales, & dare vnicuique quod ſuum eſt, ad quos tenentur omnes. Sunt & ſpeciales eius actus, ſcilicet, ſoli Deo deſeruire, vel ſubuenire miſeris, & iniquos moribus corrigere & punire. De quo latiùs Gerſon vbi ſuprà. Et ſecundum eundem parte iij. de ſollicitudine Eccleſiaſticorum. Iuſtitia amplè ſumpto vocabulo comparatur ad Deum & ad proximum, immo & ad ſeipſum ſicut ad alterum, prout in pœnitentia fit dum ſpiritus carnem ſubiicit ſeruituti. Iuſtitia ſecundum eundem parte j. de origine iuris & legum, & parte iij. de directione cordis, eſt perpetua & conſtans voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens. Hæc autem deſcriptio competit principaliter iuſtitiæ diuinę in ordine ad ſuas creaturas. Deus nempe ſolus eſt, qui voluntate perpetua & conſtanti dat vnicuique rei quod ſuum eſt, ſuum inquam non ex debito rigoris, ſed ex liberaliſſima & digniſſima donatione creatoris, & in directione cordis. Hinc conſurgit ordo qui eſt parium diſpariúmque rerum ſua vnicuique tribuens diſpoſitio. Hinc conſequenter oritur pax, quæ nihil aliud eſt quàm ordinis trãquillitas, propterea bene dicitur, quod opus iuſtitiæ eſt pax, &c.

¶ IVSTITIA diuina vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. xxxij. artic. iij. quæſt. ij. libro ij. dupliciter conſueuit accipi. Vno modo dicitur iuſtitia ipſius diuinæ bonitatis condecentia. Alio modo dicitur iuſtitia prout conſiderat meritorum exigentiam. Si primo modo accipitur, decet diuinam iuſtitiam animam rationalem infundere carni ex Adam propagatæ, tum ex hoc quod eſt rerum conditor, tum ex hoc quod eſt prouiſor ſiue adminiſtrator. Diffuſius de hoc ibidẽ ſanctus Bon. & de qua videri poteſt Scotus diſtinctione xlvj. quæſtione j. libr. iiij. Et hæc diſtinctio vt notat Scotus, poteſt haberi ab Anſel proſol. x. vbi loquens ad Deum dicit. Cùm punis malos, iuſtum eſt: quia illorum meritis congruit, & ſubdit, Cùm parcis malis, iuſtum eſt: non quià illorum meritis, quia tuæ voluntati vel bonitati condecens eſt. Et tãta eſt illorum membrorum diſtinctio, quod Deus contra primam iuſtitiam operari non poteſt, nec præter eam, ſed præter iuſtitiam ſecundam poteſt operari, licet non vniuerſaliter, quia nõ poteſt damnare iuſtũ vel beatum. Hæc Scotus. Et (vt idem ait) in Deo non eſt niſi vnica iuſtitia re & ratione. Tamen præter illam extendendo iuſtitiam, poni poteſt aliqua iuſtitia, vel magis aliquod iuſtum in creaturis. Mira quoque iuſtitia Dei in hoc oſtenditur, vt ſcriptis reliquit Sanctus Bonauentura diſtinctione ſexta, quæſtione prima, libro ſecundo, quæ tantam ſeruat iuſtitiam, vt ordinem inſtitutum nullo modo infringat, tantum peccatum odit vt propter peccatum quos chariſſimos reputauit, abiiciat. Vnde credo inquit quod tam ſpectandum monſtrum diuinæ ſeueritatis in Angelo nobiliſſimo & primo homine, quorum vtrumque propriis manibus plaſmauit & decorauit, Deus nobis infirmis præpoſuit & oſtendit, vt addiſcamus quantum Deus odit peccatum, & maximè ſuperbiam, quod pro vno motu cordis nobiliſſima creatura omnium creaturarum æternaliter & ſine ſpe veniæ eſt damnata, & pro vno eſu pomi & ipſe Adam & tota poſteritas vſque ad finem mundi eſt mortalitati & multiplici pœnalitati ſubiecta, & niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus. Ex his efficaciſſimum relinquitur argumentum, quod horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis. Si enim Deus non pepercit nobiliſſimo Angelo ſuperbienti, quid erit de viliſſimo cinere & abiectiſſimo in altum ſe extollenti, cùm iacere debeat in cinere & cilicio, imò in ipſo ſterquilinio. Hæc S. Bona.

¶ IVSTITIA hominis tota qua acquiritur regnum cœlorum conſiſtit in tribus, ſcilicet in munditia cordis, & operatione bonorum, & patientia in aduerſis propter Deum, quæ quidem tria (vt ſcribit Iaco. de Valentia Pſal. 4) maximè debemus quærere à Deo, vt ibidem oſtendit. Et vera iuſtitia cõſiſtit in corde, locutione, & operatione exteriori, & hoc tam in præceptis affirmatiuis, quàm negatiuis, vt idem ſcribit Pſal. 14. Propter quod iuſtitia Euangelica excellit & præſtat iuſtitiam ve. legis, nam hæc prohibebat manum, & operationem malam. Sed iſta prohibet animum & linguam, & manum; ſcilicet propoſitum, & locutionem, & operationem malam, &c. Iuſtitia erga proximum in nouem conſiſtit, ſcilicet, in tribus

circa perſonam, in tribus circa famã, in tribus circa bona temporalia. Vide eundem ibi. Differt autem iuſtitia ab aliis virtutibus. Nam omnes aliæ virtutes faciunt hominem perfectum & bonum virum, eò quòd ſunt hominis ad ſeipſum, ſed iuſtitia eſt ad alterum, vt in diſtributionibus, & commutationibus, & vt conuiuitur cum aliis. De quo conſulas latiùs Iacobum de Valentia Pſal.100. Et ſecundum Ariſt. v. Ethi. & refert Iacobum de Valen. Pſal.19. Iuſtiria dicitur à iuxta. Vnde illud dicitur iuſtum quod fit iuxta aliquod principium regulatiuum, & rectificatiuum, & menſuratiuum. Vnde ſicut opus domificationis & cuiuſcunque alterius artis, redditur iuſtum & rectum quando fit iuxta illam regulam menſuratiuam, cum qua fabricatores menſurant opera, ita pariter operationes humanæ redduntur & dicũtur iuſtæ, quando fiunt iuxta aliquam legem & regulam, & conſormantur & adæquantur illi legi & principio regulatiuo. De quo latiùs vide Chriſto. Epiſcopum vbi ſuprà, & Pſalm.45

Iuſtitiæ diuiſiones.

¶ IVSTITIA eſt triplex, vt notat Brulefer diſt.v. q.v. li.ij. ſcilicet, innata, acquiſita, & infuſa. Iuſtitia innata vel naturalis eſt ipſa voluntas noſtra vel rectitudo naturalis. Vel ipſamet libertas voluntatis, quæ naturaliter inclinatur ad bonum boneſtum. Iuſtitia acquiſita poteſt dici quęcunq; virtus moralis per quã poſſumus rectè agere, & boc modo iuſtitia eſt virtus communis. Iuſtitia infuſa quæ dicitur gratuita, id eſt charitas. Et dicitur Theologicalis, quæ nominatur charitas, & eſt decor omnium virtutum, & eſt ſufficiens ad beatitudinem, &c.

¶ IVSTITIA Quædam eſt legalis, quædam particularis, vt & notat Iaco. de Valentia Pſal.17. Iuſtitia legalis cõſiſtit in operationibus quæ fiunt ſecundũ legẽ, ſiue iuxta legem. Nam iuſtitia (vt ſuprà dictum eſt) dicitur à iuxta. Et illa operatio dicitur iuſta quæ fit iuata legem, eò quòd nõ deuiat à lege, nec à voluntate legiſlatoris, qui intendit ciues facere bonos, & ſic iuſtitia dicitur omnis virtus. Iuſtitia verò particularis eſt duplex, ſcilicet, commutatiua, & diſtributiua. Vnde Richard. diſtinct. xlvj. ar. j. qu. j. libro iiij. ita ſcribit, Iuſtitia accipi poteſt ſecũdum rectitudinem voluntatis, qua vult aliquis reddere vnicuique in diſtribuendo vel commutando quæ eum decet. Et iuſtitia diſtributiua eſt qua aliquis vult omnibus qui ſunt de communitate diſtribuere bona communia ſecundum debitam proportionis æqualitatem. Et vt ait Iacobus de Valentia. Hæc iuſtitia fit in diſtributione dignitatum & præmiorum & bonorum cõmunium iuxta meritum & proportionem meritorum, ſecundum menſuram, & proportionem laborum, & virtutum, & hoc fit comparando res & perſonas ſecundum proportionem geometricam, vt dicitur v. Ethico. Iuſtitia commutatiua eſt qua aliquis in commutando vult ſeruare debitam æqualitatem ſecundum quantitatem, vt inquit Richar. vbi ſuprà. Et hæc eſt quędam potentialis pars qua aliquis vult ſeruare in commutando debitam æqualitatem non ſecundum quantitatem, ſed ſecundum proportionem, & illa iuſtitia (vt dicit Iaco. de Vale. vbi ſuprà.) fit in commutationibus & venditionibus, quæ conſiſtit in proportione & æqualitate commutatorum, quia dicitur commutatio iuſta quando fit iuata medium rei ſecundum proportionẽ arithmeticam, ſcilicet quod vnum commutatum non eacedat alterũ in pretio, vt dicitur v. Ethicorũ. Et commutatiua iuſtitia propriè loquendo (vt inquit Richard.) in Deo non eſt, quia nulli eſt debitor ex legis neceſſitate, & tantum ſecundum quãtitatem de bono tribuit vltra meritum, & de malo citra demeritum. Iuſtitia verò diſtributiua in Deo eſt, omnibus enim diſtribuit bona ſua ſecundum debitam proportionis æqualitatem. Hæc & alia Richardus. Vtrique iuſtitiæ aduerſatur lætifera peſtis, vt ſcribit Gerſon de directione cordis, conſideratione iij. Contrariatur enim commutatiuæ contractus vſurarius quo ad temporalia, & ſimoniacus quo ad ſpiritualia. Porrò iuſtitiam diſtributiuam vulnerant & inficiũt promotio, remuneratióq; malè meritorum in republica Eccleſiaſtica, ſpirituali. Eſt itaque triplex iuſtitia, ſcilicet, legalis, commutatiua, & diſtributiua. Iuſtitiæ diſtributiuæ (vt inquit Gerſon parte j. de origine iuris & legum) contrariantur promotiones indignæ, & intruſiones in officiis reipubli. & beneficiis Eccleſiæ. Commutatiuæ autẽ contrariantur contractus illiciti, vſura & fraus in temporalibus: Simonia & Gieaia in ſpiritualibus, de quo paulò antè dictum eſt.

¶ IVSTITIA Quædam eſt eſſentialis & primaria, altera eſt participatiua ſeu deriuata & attributiuè dicta. Eſſentialis deſcripta eſt ſuprà quæ eſt perpetua & cõſtans, voluntas ius ſuum vnicuique tribuens. Iuſtitia participata ſic deſcribitur ſecundum Magiſt. Ioannem Gerſ. de origine iuris & legũ, eſt habitus vel tanquã habitus cõformis diuinæ iuſtitiæ, eiúſque imitatiuus per participationem, quo habitu inclinatur habens eam facere ius, vel reddere, ita quod ius eſt velut actus, vel vſus, vel effectus, vel titulus talis iuſtitię. Rurſus de iuſtitia ſic participatiuè dicimus, quòd quædam eſt iuſtitia originalis, quædam regni cœleſtis, vt ibi. Primum quærite regnum Dei & iuſtiriam eius. Et hæc eſt duplex. Quædam gloriæ, quædam gratiæ, &c.

¶ IVSTITIA originalis vt ſcribit Bruleſer diſt. j. parte ij. quæſt. j. libr. iiij. eſt quidam habitus ſupernaturalis immediatè à Deo infuſus ipſi animæ Adę faciens perfectam pacem & trãquillitatem inter partem ſenſualitatis, & rationem, & voluntatem, & partem intellectualem, & illud donum quo ad aliquid erat nobilius habitu charitatis, quia faciebat perfectam pacem inter partem ſuperiorẽ, & inferiorem. Tamen ſimpliciter donum charitatis eſt nobilius, cùm per ipſum anima reddatur chara, & amica Deo, quod non faciebat iuſtitia originalis. Itẽ Adam receperat donum originalis iuſtitiæ pro ſe & pro tota ſua poſteritate, ideo ſumus debitores, quia ſi nõ habemus boc, non prouenit ea defectu ipſius Dei dantis, ſed ipſius recipientis, qui non cuſtodiuit. Et iuſtitia originalis in primo homine (vt idem vult diſt. axx. libr. ij.) erat quaſi fręnum, quo mediante ipſa anima regebar corpus ad imperium ſuæ voluntatis ſine rebellione, ſed cum omni fœlicitate. In nobis autem illud frænum ablatum eſt, ideo anima non regit ſecũdum rectam rationẽ niſi cum magno labore & difficultate, & hoc propter abſentiam iuſtitię originalis. Brulef. Et communiter ſecundum Doctores, iuſtitia originalis bunc ponitur habuiſſe effectum, ſcilicet facere perfectã trãquillitatẽ in anima quantum ad omnes potẽtias, ita quod naturaliter inferior non inclinaretur contra iudicium ſuperioris, aut ſi inclinaretur quantum eſt ex ſe, poſſet tamen ordinari & regulari ſine difficultate ſuperiorum, & ſine triſtitia inferiorum & per hoc tollere rebellionem ſenſualitatis quo aduerſatur rationi ac voluntati regulatę,

vt Dominus Præpoſitus Gab.di.xxx.q.j.li.ij.ſcribit, & iuſtitia originalis ſecundum eundem eſt ſupernaturale bonum Dei infuſum voluntati primi parētis. Itē omnis rebellio appetitus inferioris ablata eſt per iuſtitiā originalē, etiā in viribus inferiorib⁹, ita quod etiā potētiæ inferiores ex parte ſui delectabiliter obediebant rationi, &c. De quo latiùs conſulas Gabr. Et q.ij. vbi ſuprà. Iuſtitia dupliciter dicitur eſſe debita. Vno modo quia in ſe accepta, & actione accipientis amiſſa. Alio modo quia accepta in alio, & actione alterius amiſſa. Primo modo peccatum actuale eſt carentia iuſtitiæ, ſecundo modo originale. Vnde magis comparatur peccato quaſi quieſcenti in animo poſt actum tranſeuntem quàm peccato actuali quod elicitur à voluntate peccante. Cùm autem pater Adam tranſgreſſus eſt præceptū peccato ſuo perſonali, nudauit ſe, & poſteritatem ſuam iuſtitia debita. Omnis ergo poſteritas rea tenetur ea iuſtitia originali, quam habere debet & ea caret, &c. quare omnes filij iræ naſcimur, &c. Plura de hoc Dominus Præpoſitus Gabri. De hac iuſtitia originali legito Gerſonem parte iiij.ſermon.de conceptione Mariæ, & de eius effectu videto & eundem parte ij. in recommendatione licentiandorum in Decretis facta Pariſiis.

¶ IVSTITIA publicæ honeſtatis, de quā Richard.di. xlj.ar.j.q.iij.lib.iiij. & doctores, eſt propinquitas ex ſponſalibus proueniens, robur trahens ab Eccleſię inſtitutione propter eius honeſtatem, propinquitas ponitur pro genere. Nam in hoc pub.hone.iuſti.conuenit cum affinitate, & cognatione, cætera ponuntur pro differentiis. Nam per hoc quod pub.hone.iuſtitia à ſponſalibus prouenit, differt ab affinitate, quæ eſt propinquitas proueniens à carnali copula & à ſpirituali cognitione, quæ prouenit per legalem adoptionem. Et per hoc quod additur, robur trahēs ab Eccleſiæ inſtitutione, differt ab illa propinquitate quæ dicitur conſanguinitas, qui non prouenit ab Eccleſiæ inſtitutione, ſed à naturali generatione. Et iſta propinquitas quæ dicitur publicæ honeſtatis iuſtitia, extēdit ſe ad omnes conſanguineos, ita quòd ſponſus hac propinquitate dicetur propinquus omnibus conſanguineis ſuæ ſponſæ. Et ſponſa eſt propinqua omnibus conſanguineis ſui ſponſi. Et ideo dato quòd ſpōſalia diſſoluantur, ita quòd matrimonium inter ſponſum & ſponſam nō perficiatur, tamē ratione iam dictæ propinquitatis quæ dicitur publicæ honeſtatis iuſtitia, ſponſus non poteſt contrahere matrimonium cum aliqua conſanguinea ſuæ ſpōſæ, nec econuerſo, ſponſa cum aliquo conſanguineo ſui ſponſi. Vide latiùs de hoc Tho.Argen. qui & iura ad hoc allegat. & Paluden.qu.ij. eadem diſt. De iſta publicæ honeſtatis iuſtitia multa habentur extra de conſan. & affi. in vj.libr. vt refert Sco.

¶ IVSTIFICARE eſt iuſtum facere. Aliquid autem dicitur iuſtificare ſeu iuſtificās (vt ſcribit San.Bon. di.xl.quæſt.ij.li.iij.) multipliciter. Vno modo effectiuè, & ſic ſolus Deus dicitur iuſtificare. Alio modo formaliter, & ſic gratia dicitur iuſtificare quæ informat ipſam animam, expellendo iniquitatem culpę, & dando rectitudinē iuſtitiæ. Tertio modo aliquid dicitur iuſtificans nō ſolum in habitu, verùm etiam in effectu, & ſic charitas iuſtificat, ſiue fides quæ per charitatem operatur. Quarto modo dicitur aliquid iuſtificans in ipſius iuſtitiæ exercitatione & vſu, & hoc modo mādata Dei in quibus iuſtitia exercetur, iuſtificare dicuntur, quādo modo debito obſeruantur. Item legi Euangelicæ, vt idem ait, competit iuſtificare ſecundum triplicem modum, videlicet, formaliter ratione gratiæ ſacramentalis, & in effectu ratione amoris ſpiritualis, & exercitio ratione multiplicis boni operis ad quod dirigitur homo per cōſilia & præcepta, &c. Hæc Bonauentu. Et ſecundum Gerſonem tract. x. ſuper Cantic.virginis Non eſt maius cœlum & terram creare, quàm peccatores iuſtificare. Ratio, Non enim habet poſitiuum creatio contrariū, ſicut contrariatur iuſtificationi peccatū. Rurſus creatione ſola potentia conſideratur, ſed in iuſtificatione, ſapientia, ſimul & beneuolentia nec minus cum potentia penſatur.

¶ IVSTIFICATIO eſt quędam diſpoſitio in iuſtificato à iuſtificante effectiuè, ſed à iuſtitia formaliter, quę in hoc vocatur charitas, vt ſcribit. F. Oſvvaldus li.iiij. Roſa.Theo. Vnde ſecundum S. Tho. Bonauen. & Petrum de Tarantaſia, in omni iuſtificatione impij requiritur in voluntate aliqua cōparatio ad ſuſcipiendum in ſe gratiā iuſtificantem. Et iuſtificatio impij fit per infuſionem gratię & charitatis, vt ſcribit Gabr.di.xxv.q. vnica.ar.j.lib.iij.) per quam peccatori peccata remittuntur, ipſéq; gratificatur Deo, & Eccleſię incorporatur vt membrum viuens, non tantū numero, ſed & merito: neq; extra Eccleſiam poteſt fieri remiſſio peccatorum. Hanc autem iuſtificationem per infuſam charitatē ſequitur communio ſanctorum, quo peccator iuſtificatus participat omnia bona ſanctorum omnium. Iuxta illud Prophetę, in perſona peccatorum iuſtificati. Particeps ſum ego omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua. Charitas enim, quę non quęrit quę ſua ſunt, facit omnia communia. Et ſecundum ſan. Bona. diſt.xvij.lib.iiij. Sola illa quatuor neceſſaria ſunt ad iuſtificationē, ſcilicet, gratię infuſio, motus liberi arbitrij, contritio, & peccati expulſio. Et qu. iij. vbi ſuprà, ſecundum ſpeciale priuilegium poteſt Deus iuſtificare ſine omni pręparatione, cum ſecundum legem communem non iuſtificet niſi eos qui ſe pręparant, ſicut dicitur Zacha.1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, &c. Adſtipulatur Rich. diſt.xvij.ar.iij.qu.ij.lib.iiij. cum dicit, ſicut quando ex vno elemēto fit aliud, cōcurrunt quatuor, ſcilicet vnius formæ corruptio, & alterius generatio, & diſpoſitio ad corruptionem vnius, & diſpoſitio ad generationem alterius. Sic cum de impio fit iuſtus, requirūtur quatuor, ſcilicet impietatis deſtructio, quę eſt culpę remiſſio, & gratię infuſio & diſpoſitio ad deſtructionem impietatis, quę eſt culpę deteſtatio, & diſpoſitio ad ſuſceptionem gratię, quę eſt liberi arbitrij ad Deum cōuerſio. Et ſic patet quòd gratiæ infuſio pertinet ad iuſtificationem impij. Et quæſt.j. vbi ſuprà, ad hoc quod anima adulti formetur per iuſtificationē in eſſe gratiæ, oportet præcedere conuerſionem volūtatis ad Deum tempore vel natura, qua conuerſione diſponatur anima ad ſuſceptionē gratiæ, qua formaliter iuſtificatur, & hoc lege communi, &c. Et quamuis iuſtificatio impij ſit ſupernaturalis (vt idem ait q.ia. vbi ſuprà) non tamen eſt miraculoſa, ſcilicet quæ fit de lege communi vbi requiritur aliqua diſpoſitio in adulto qui iuſtificatur, quāuis effectiuè fiat per potentiam ſupernaturalis agentis, de qua latiùs ibidem videatur de miraculo.

¶ IVSTIFICATIO autem impij præter legem communem quę fit ſi Dominus iuſtificat adultū aliquē, qui prius ſe nō diſpoſuit, miraculoſa eſt, &c. Illud vero Augu. In peccatoribus præcedit aliquid quo di-

gni

gni ſunt iuſtificatione, dupliciter intelligi poteſt, ſecundum Dominum Cardinalem Cameracenſem q. xij. artic. ij. lib. j. Vno modo quod illud tale peccatores habeant à ſe, & ſic eſt illud ſalſum. Alio modo, quod habeant illud ex præueniente Dei miſericordia, & ſic eſt illud verum, & eſt de intentione Aug. cũ dicit lxxxiij. quæſt. clxviij. Proſus cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Et concludit, Præcedic ergo in peccatoribus aliquid, quo quamuis nõdum ſint iuſtificati, digni efficiantur iuſtificatione, & idẽ præcedit in aliis peccatoribus quo digni ſunt ob durazione, &c. Et ſic eſt intentio Augu. quod in quibuſdam peccatoribus, imò & in pluribus præcedit aliquid quo digni ſunt iuſtificarione, id eſt, Deus communiter non dat iſtum effectum miſericodiæ, ſcilicet, iuſtificationem, niſi præcedat voluntas pœnitẽdi, ita quod Deus miſericorditer diſpoſuit, quòd cuilibet habenti ſufficientem attritionem per pœnitentiã, dabit gratiã iuſtificationis. Ideo dicunt doctores aliqui, quod ſufficiẽs attritio ſemper ſit cõtritio. Hæc Dominus Cardinalis Camera. Et li. Retractatio. dat intellectum ſuorum verborum Auguſtin. & præcipuè huius quod addidit, Deus non miſeretur, niſi voluntas præceſſerit, dicit hoc eſſe dictum de miſericordia, quæ ſequitur pœnitentiam, quod ſcilicet præcedit talis voluntas pœnitentis, non autem de qualibet miſericordia Dei. Nam vt dicit, eſt quædã miſericordia Dei præueniens ipſam voluntatem, ſine qua non præparatur voluntas, &c.

¶ Iustvs à iure dicitur, & eſt is qui iura ſeruat. Quãdoque ponitur pro mediocri, cum & ius ipſum mediocritas quædam ſit. Vel iuſtus dicitur qui præditus eſt iuſtitia, vel qui ſeruat iuſtitiam, aut qui ſeruat mandata *Dei*. Ad hoc autem vt homo ſit ſimpliciter iuſtus, & iuſtificatus ad vltimam ſœlicitatem & vitam æternam conſequendam, quatuor ſunt ſibi neceſſaria, vt notat Iacobus de Valentia Pſalm. 14. Primo, quòd mundetur ad omni macula & culpa præterita. Secundò, quòd poſſit vitare futura peccata, & ſi committit, quod iterum poſſit mundari. Tertiò, quòd poſſit bonum operari erga Deum & proximum. Quartò, quòd ſit Deo gratus & acceptus, & ſua opera accepta ad vitam æternam, quia aliter nõ poſſit peruenire ad terminum beatitudinis. Iuſtus quoque omnibus dominatur, iuſtiſque omnia eſſe communia oſtendit Gerſon parte ſecunda, ſermone de dominio Euãgelico facto in cœna Domini. Vnde Actuum 4. dicitur, Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Si cor vnũ (inquit Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis) & anima, imo vnum corpus, & vnus ſpiritus, prout loquitur Apoſtolus ad Eph. 4. Quid conuenientius quàm vt eorum ſit vna prorſus hæreditas, vna damnatio, vnus caſtus principatus. Hanc veritatem cognouit egregius Doctor Aug. dum poſuit iure poli omnia eſſe communia. Vide latiùs de hoc Gerſonem, Iuſtus quoque (vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſalm. 57. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam.) Cùm viderit Deum punire peccatorem pro aliquo magno delicto, tria debet facere aut quatuor. Primo, laudare diuinam iuſtitiam. Secundo, timere iuſtum iudicium Dei. Tertio lætari & laudare Deum, quia non permiſit eum cadere in ſimile peccatum, ſed ſeipſum præſeruauit. Quarto, lauare manus ſuas in ſanguine illius peccatoris, id eſt, corrigere ſeipſum, & præſeruare ne cadat in tale peccatum, nec puniatur ſicut ille. Nam lauare manus in ſcriptura, nil aliud eſt niſi ſe innocentem reddere, & non cum peccatoribus participare, ſed à peccato pręſeruare, & corrigere, &c. Et vt idem ait Pſal. 72. Caſtigatio iuſtorum dicitur matutina, id eſt, velox. Nam quando iuſti delinquunt in aliquo, citò & velociter caſtigat eos Deus. Vnde Pſal. Et ſui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis. Per oppoſitum, caſtigatio ſceleratorum eſt communiter veſpertina, & ſera & tarda, quia Deus non caſtigat eos vſque ad mortem: quia moriuntur quo ad corpus & animam ad pœnam æternam. Vnde tales mala capiunt in interitu, &c. vt dicitur Pſal. 139. Vnde dicit Ambr. quòd illico ſi quis poſt peccatum flagellatur, hoc cedit ſibi in bonũ. Nam ſignum eſt quod Deus nõ ſeruat ſibi punitionẽ puſt mortem. Per oppoſitum, malũ eſt ſignũ quando ſcelerati non flagellantur in hac vita, quia ſignũ eſt quod Deus ſeruat pœnam in aliam. Ideo ait Aug. Hic vre *Domine*, hîc ſeca, vt in æternũ parcas.

De litera K.

Kathegorema vt ſcribit Bruleſ. diſtin. xxj. quæſt. j. li. j. eſt dictio quæ eſt per ſe ſignificatiua alicuius rei vniuerſalis, vel particularis. Sinchategorema eſt dictio quæ non eſt per ſe ſignificatiua, ſed eſt diſpoſitio dictionum kathegorematicarum, &c. De quo in logica ſcripſimus. Kyrie-leyſon, id eſt, Domine miſerere. Et ſunt duæ dictiones. Nam kyrios ô kyrie in vocatiuo, id eſt *Domine*, vel kyrios, id eſt, proprius, authenticus, Dominus, vt inquit Ioãnes Coraſtonus. De hac dictione Kyrie-leyſon ita ſcribit Ioannes Reuchlin vir noſtra tempeſtate doctiſſimus, Latinæ, Græcæ, & Hebraicæ linguæ peritiſſimus, ad Bebelium Poetam noſtrum & amicum familiariſſimum, & dicit Kyrie triſyllabum eſſe, primámque per ypſilon, ſecundam verò Iota ſcribendum, cui ſit accentus in prima peracutus. Eleyſon verbum imperatiuum tetraſyllabum accentu ſimiliter antepenultima acuto, nec ſit diphthongus vnquam ex E & H vocalibus, quapropter à noſtris ob ignorantiam Helleniſmi malè cœpit pronũciare hoc totum Kyrieleyſon quinqueſyllabarum, quaſi per ſynaloephim eliſis vocalibus. Hæc Capnio, &c.

De litera L.

Labium & Labrum idem ſunt, à quo diminutiuum Labellum. Labia Dei vt ſcribit Hieron. Epiſtola j. myſticè vtriuſque teſtamẽti conſonantia intelliguntur. De quibus duobus teſtamentis in Prouerbiis dicitur, Prou. 16. Et diuinatio in labiis eius, in iudicio non errauit os eius.

¶ Labor, eſt ſatigatio vel functio quædam vel animi vel corporis grauioris operis vel muneris, ſecundũ Cice. libro ſecundo. Tuſcu. quæſtio. Vel dicitur opera, dicitur & labos ſicut honos, lepos, de quibus in grammatica dicitur. Et labor dicitur dupliciter, vt ſcribit ſan. Bona. diſtinctio. xlviij. art. ij. libro iiij. in fine. quæſtio. j. Vno modo propriè, & ſic dicitur opus pœnale, & hoc modo nec corpora ſupercæleſtia, nec angeli boni laborant. Alio modo communiter, & ſic dicitur labor quodcunque obſequium, ſecundum quem modum angeli dicitur laborare in vinea Domini, & circa nos, quia nobis obſequuntur, ſic & corpora cœleſtia. Hæc Bonauentura. Labor autem ma-

nunm ad ista ordinatur, vt literis mandant Gabr. diſtinctio. xvj. artic. iij. dubio j. lib. iiij. poſt Alexan. ſcilicet, ad ocium vitandum, ad corpus domandum, & ad victum quærendum. De primo Hiero. ad Ruſticū monachum. Semper aliquid operis facito, vt te diabolus occupatum inueniat. De ſecundo Apoſtolus 2. Corint. 6. annumerans ea, quibus corpus caſtigatur, dicit: In laboribus, in ieiuniis, in vigiliis, in caſtitate, &c. De tertio, Act. 20. Ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum erant, miniſtrauerunt manus iſtæ, &c. Et laborare quandoque manualiter etiam expedit deuotis & religioſis, vt ſcribit Gerſon parte tertia, de exercitiis diſcretis deuotorum ſimplicium. Vnde contingit nonnunquam vt homines negligentes non quidem ob corporis debilitatem, ſed ex deſidia & carnis voluptate deueniunt ad magna pericula ſuarum animarum non ſolum in malis cogitationibus, ſed etiam quandoque in grauioribus. Prudenter itaque & rectiſſimè religionum inſtitutores ſuis deputarunt filiis certas horas non ſolum ad cantandum, orandum, ad meditandum: verum etiā ad labores manuum exteriores faciendum, prout clarè patet in regula ſancti Benedicti, & aliorum approbatorum ordinum inſtitutionibus. Non enim aliqua cogitatio tam turpis, tam abominabilis mala & execranda, quàm nō inueniat deteſtanda ocioſitas. Hæc Gerſon. Et idem in ſermone de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis, ponit ipſe plures hominum labores. Peccant quoque parentes (vt idem ſcribit parte iiij. ſermo. Dominicæ ſeptuageſimæ de accedia) cùm non docent pueros laborare vno vel alio modo. Aliud periculum eſt, futuræ paupertatis periculum, & de malis quę eueniūt, præſertim in ſenectute, &cęt. Diſcretio autem laborum eſt neceſſaria, vt ibidem oſtendit Gerſon per multa exempla. Differunt laborare & eſſe oneratū, vt idem ſcribit in ſermone, Venite ad me, vbi ſuprà. Nam qui leuem aliquam moleſtiam ſuſtinet, laborare ſimpliciter dici poteſt, qui verò grauem, & quæ ſupra vires ſuas eſſe videatur portat, iure oneratus eſſe narratur, &c.

¶ LAC plura ſignificat ſecundum proprietates apud doctores, vt & ſcribit frater Pelbartus libro ſecundo Roſarij Theolog. in dictione, Lac. Primò propter albedinem ſignificat caſtitatem, & virtutum candorem. Canticorum quinto. Quaſi columbę inquit lacte lotę, id eſt candentes puritate, & per conſequens gratioſę hominibus, ſic, & animæ tales Deo acceptæ ſunt, &cæt. Aliquando ſignificat propter dulcedinem ſapientiæ diuinæ dulcorem deſiderabilem. 1. Petr. 2. Rationabiles lac concupiſcite. Aliquādo propter conuenientiam lactis in alimentum paruulorum, ſignificat facilem doctrinam nouellis vel ſimplicibus in fide tribuendam. 1. Corint. 3. Quaſi carnalibus tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, &c. Vnde Hiero. ſuper Iudic. homil. v. dicit. Lactis cibus in ſcripturis dicitur moralis inſtructio doctrinæ, quæ incipientibus velut paruulis datur, ſcilicet morum inquit correctio, enunciatio ſimplicis fidei, & diſciplina correctionis, & ſanctæ conuerſationis, non profunda & ſecretiora myſteriorum eis ſtatim tradenda ſunt. Aliquando lac ſignificat malum. Iuxta illud Pſalm. Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum, id eſt malorum, quia lac coagulatur in caſeum, & tandem ex caſeo per decoctionē fit fortiſſimum bitumen, adeò quod etiam marmora & duriſſimos lapides in fractione connectit, ergo ſignificat obſtinationis compreſſionem in malo.

¶ LACHRYMA eſt humor ex oculis flentiū manans. Flere autem eſt lachrymas fundere, & lachrymę cauſantur ex triſtitia, & aliquādo ex affectus teneritate, præcipuè cùm cōſideratur delectabile cum triſtabili, vt ex deuotione, ex ſan. Tho. ij. ij. qu. lxxx j. art iiij. Lachrymæ autem ſunt vtiles, niſi ſint nimiæ. Vnde Gerſon parte iij. de religionis perfectione, ac moderatione, ait: Fermè nihil mentem noſtram ſic purgat, illuminat & ſerenat vt profunda compunctio, & lachrymarum inundatio. Verum id quidem ſi obſeruatur, illud, ne quid nimis. Fit autem nimis dum ex his incurritur euacuatio & perturbatio cerebri, dū præterea flens redditur impotens ad opera ſibi neceſſitate faciendum incumbentia, vel ex voto vel ex præcepto, vel ex ſuperioris inſtituto, quamobrē hæc lachrymarum profuſio nonnunquam eſt abiiciēda, &c. Hoc idem vult parte iij. de exercitiis diſcretis deuotorum ſimplicium, vbi & vult quòd lachrymarum abundantia tentationes malas & cogitationes, & maculā animæ efficaciter abluit, & purgat & extinguit, ſi tamen diſcretio non deſit, ita vt caput, ſenſus & ratio non lædantur, & dummodo firma ſpes de Dei miſericordia non abſit, &c. Quiſque autem flet deliberatè temporalia, vel ſeipſum (vt idem ſcribit tracta. vj. ſuper cantico virginis) aut addit conditionem Deo, quam apponere Chriſtus docuit tam verbo quàm exemplo ſuo: Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, fiat voluntas tua Et ita plorat meritoriè ſi dicto ſuo nō diſſentit affectus vel effectus ſuus. Si verò conditionem huiuſmodi nec affectus nec effectus plorantis addiderint, actu vel habitu lamentum iam eſt ſeculi, non ſecundum Deum, & mortem operatur. Vide latiùs ibi Gerſonē. Fœlices autem ſunt lachrymę (inquit Ber.) quas benignæ manus conditoris abſtergunt, & beati oculi qui in talibus liquefieri elegerunt quàm eleuari in ſuperbiam, quàm omne ſublime videre, quā auaritiæ & petulantiæ famulari. Et Caſſiodo. ſuper Pſal. Fuere mihi lachrymæ meæ, ait, Fletus eſt cibus animarum, corroboratio ſenſuum, ablutio peccatorum, refectio mentium, lauacrum culparum. Et Chryſ. Lachrymæ lauant delictum, quod pudor eſt confiteri. Idem ſuper Matth. Sicut poſt vehementes imbres, mundus ac aer purus efficitur, ita & poſt lachrymarum pluuias ſerenitas mentis ſequitur atque tranquillitas. Gregor. in paſto. Vniuſcuiuſque mens tantum pœnitendo compunctionis ſuæ bibat lachrymas, quantum ſe à Deo meminit amiſiſſe per culpas, &c. Plura alia ſimilia aliàs inueniuntur.

¶ LAICVS vno modo capitur pro indocto, imperito, inſipiēte & lapideo. Vnde laicus dicitur à laós Græcè, quod eſt lapis Latinè. Secundo modo laicus capitur pro homine non habente ordinem ſacramentalem in Eccleſia Chriſti, vt ſcribit Brulefer diſtin. v. quæſt. j. li. iiij. De quo videas & in dictione Clericus. Et nota quod ſcribit ſanctus Bonauen. diſtin. xxxiiij. ar. ij. q. j. libro ij. De quibus laicis in quibus mater cęcitatis ſuperbia regnat, quantum ad ea quæ ſunt fidei & morum. Cùm enim ſicut idiotæ præſumunt ſacram ſcripturam exponere quæ eſt profundiſſima omnium ſcripturarum. Cùm iterum habeāt quandam honeſtatem exteriorem, contemnunt vitam omnium aliorum, & meritò huius duplicis ſuperbiæ excæcantur, vt incidant in errorem iſtum peſſimum,

ſimum, per quem excæcaritur à Deo, vt neſciant diſcernere quid bonum eſt & quid malum, dum multa genera peccatorum ponunt eſſe à Deo malo. Quos Eſa. præmonſtrat 5. ca. Væ qui dicitis malum bonũ, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucẽ tenebras, &c. Quare non omnes ſcripturæ libros legant laici. Quoniam nihil eſt tam ſanctum & ſalubre & piũ quo non contingat abuti, ſic de libris euenit (inquit Gerſon parte j. in principio de laude ſcriptorum. conſidera. xj.) quorum non eſt culpa, neque ſcribentium, ſed ſcelus eſt in abuſu, non tamen arcendi videntur (vt idem ait) ab opuſculis moralibus & deuotis, nullam in ſe difficultatem, nec ambiguitatem, nec abſurditatem in tranſlatione gerentibus, cuiuſmodi ſunt hiſtoriç, vel vitç, vel legendæ ſanctorum, necnon meditationes ſanctæ, &c.

¶ LAMENTVM querela, queſtus. Et eſt duplex lamẽtum (vt literis prodidit Gerſon tract. vj. ſuper Magnificat. Vnum eſt in ſola ratione, non redundans paſſionaliter ad ſenſualitatem, & hoc appellatur diſplicentia vel odium, vel deteſtatio vel abominatio liberè elicita per iudicium rationis. Sic proportionabiliter de gaudio, & deſiderio, & ita generaliter de omni nomine paſſionem ſonante competit accipere ſuo modo. Lamentum aliud eſt quod oritur & radicatur in ſenſualitate, aut ortum in ratione deriuatur, & redundat ad cor ſenſuale, non aliter de cæteris affectibus, quos Philoſophi ſolas propriè voluerunt dici paſſiones quæ ſenſum afficiunt & quodammodo affligunt. Item lamentum aliquod eſt temporale, hoc eſt pro ſolis temporalibus incommodis apprehenſis à ratione, ſub ratione pœnæ afflictiuæ. Aliud ſpirituale pro ſolis malis culpæ apprehenſum ſub ratione offenſæ diuinæ bonitatis & iuſtitiæ. Lamentum pœnæ habent damnati, non lamẽtum culpæ vt offenſiua fuit, aut eſt diuinæ iuſtitiæ, qualiter eſt in viatoribus plurimis inuenire. Et lamentum culpæ prout eſt offenſiua diuinæ iuſtitiæ hoc ſolum propriè eſt laudabile, & meritorium, nec poteſt procedere, niſi ab electione libera volũtatis, de quo multa Gerſon vbi ſuprà.

¶ LARGITAS, liberalitas. Differunt autẽ largitas humana & diuina. Vnde Gerſon parte iij. parte j. de mẽdacitate ſpirituali. Alia longè eſt diuinorum, & magnificentiæ Dei conditio, qui abſque detrimento ſui dat omnibus affluenter, promptiórque eſt ad dãdũ, quàm ſumus ad recipiendum. Ideóque vult ſemper eſſe per ſanctum deſiderium diſpoſitum ad ſuſcipiendum dona ſua, quantò enim ea feruentius deſiderabis & petes, tantò abundantius accipies, &c. Aliter eſt largitas humana, quæ non ita omnibus ſubuenire defectibus poteſt ſicut diuina largitas, de qua fuſius Gerſon vbi ſuprà.

¶ LASCIVIA ſecundum Caſſiodorum ſuper Pſal. eſt indecẽs motus diſſoluti animi, & corporis ex intemperantia carnali procedẽs. Vel laſciuia eſt mollicies, petulãtia, & nequitia. A laſciuio, id eſt molliter ago, & laſciuè, molliter, nequiter, &c.

¶ LATRIA: Nomen latria (vt ſcribit Sco. di. ix. li. iij.) poteſt æquiuocè accipi. Vno modo pro cultu ſiue reuerentia exhibita Deo in actu interiori ratione ſummi dominij, vel ſummi boni. Vel pro reuerentia exhibita Deo actu exteriori, vel habitu inclinante ad talem actum. Et ſecundum eum eſt virtus moralis, & non Theologica, quia non habet Deum pro obiecto, ſed honorem deferendum Domino increato. Latria itaque eſt reuerentia ſoli Deo debita & ſibi exhibita. Hanc diffinitionem declarat Bruleſ. diſt. ix. q. j. lib. iij. Latria eſt ſumma veneratio potentialis. Cultus, reuerentia, honor, in propoſito ſunt idem & religio. Religio autem ſecundum Tol. eſt quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ (quam diuinam vocant) cultum cerimoniámque affert, & à tali religione dicuntur omnes Chriſtiani religioſi de religione Chriſtiana, cuius religionis Chriſtus eſt ſummus Patriarcha. Dicitur & latria pietas, inquantum tendit in Deũ ſummum bonũ, quia eſt pater omnium ſummus. Dicitur & ſeruitus ſimpliciter & anthonomaſicè, quia ipſe Deus ſicut eſt ſupremus Dominus, ſic eſt ſibi correſpondens ſumma ſeruitus, quæ dicitur latria, de qua ſeruitute dicit ſaluator Matth. 4. & Deuter. 8. Soli Deo ſeruies. Hæc Bruleſer vbi ſuprà. Latria (vt vult Auguſti.) nominat illud quo colitur Deus. Quomodo autem colitur Deus poteſt intelligi dupliciter, vt ſcribit S. Bonauen. diſt. ix. ar. ij. q. j. libr. iij. Aut ſicut actu, aut ſicut habitu, ideo nomen latria æquiuocè dicitur, & aliquando ſtat pro actu, aliquando pro habitu, ſecundum autem quod ſtat pro habitu ipſius animæ habilitante ipſam ad cultum Dei, ſic eſt habitus virtutis inquantum eſt circa bonum, & difficile & meritorium, & ad ſalutem neceſſarium, & circa huius opera præcipuè conſiſtit virtutis habitus. Probat & ibidem ſanct. Bonauent. quod latria ſit virtus cardinalis. qu. iij. vbi ſuprà, quia eſt cultus Deo debitus. Vnde ſecundum Auguſt. de ciui. Dei. li. x. c. j. Idem eſt apud Græcos latria quod apud nos religio, excepto quod nomen religionis eſt in plus. Vnde & ibidem dicit quod cultus Deo debitus quatuor nominibus nuncupatur, duobus apud Græcos, & duobus apud nos. Apud Græcos namque dicitur latria, & theoſebia, ſiue euſebia, apud nos verò dicitur pietas, & religio, ita quod iſta duo nomina reſpondent iſtis duobus, licet quodammodo ſint in plus. Differunt autem latria & theoſebia ſecundum propriam acceptionem, licet aliquando accipiantur pro eodem, quia theoſebia dicit cultum interiorem, qui propriè ſpectat ad virtutes theologicas, ſed latria ſeruitutem exteriorem, qui ſpectat ad iuſtitiam, ſcilicet virtutem cardinalem. Hæc Bonauentu. vbi ſuprà. Si autem latria dicitur cultus interior, cùm ille conſiſtit in credendo, & diligendo, & ſperando in Deũ, ſic dicitur virtus theologica non ab aliis diſtincta, ſed conſequens ad omnes illas: de quo latiùs Bonauen. quæſt. iij. vbi ſuprà. Et latria (ſecundum Iaco. de Valen. Pſalm. 28. qui à prædictis nõ diſcrepat) eſt cultus ſoli Deo debitus ratione ſummæ omnipotentiæ & maieſtatis & ſapientiæ, & bonitatis, & in munere & confeſſione laudis & adoratione conſiſtens, & ſic de iure propter ſeipſum debetur Deo ipſa latria, ſed adhuc Chriſto & Deo patri reſpectu noſtri debemus & tenemur exhibere latriam propter tria beneficia recepta, ſcilicet creationis, redemptionis, & glorificationis, & ratione victoriæ, & triumphi, quem Chriſtus obtinuit de mundo & diabolo, &c. Eadem dicit Pſal. 44. & ſic verè Chriſto competit latria, quia creator & vniuerſalis Dominus, & iudex, & redemptor & verus Deus (vt idem ſcribit Pſal. 71.) Et ſecundum eundem Pſal. 95. latria conſiſtit in tribus, ſcilicet, in confeſſione fidei & laudis cum munditia cordis, & in oblatione & adoratione. Et vt idem oſtendit differt latria veteris teſtamenti & noui. Nam illa latria non fiebat cum tali confeſſione interiori & exteriori, nec cum tanta munditia ex parte offerentis & oblati, quia ibi offe-

rebantur animalia bruta. Hic autem offertur ſacrificium purum & mundum de ſe bonũ & acceptabile. Et ſic latria noſtra fit cũ maiori ſanctimonia & magnificentia, quia offertur Chriſtus Deus & homo, agnus ſine macula & immortalis. Hæc ille. In qualibet inſuper te Deo ſoli debetur laus, honor, & gloria, ſicut ipſe eſt omnia in omnib'. Hinc Pſal. Omnis terra ſiue omnis creatura adoret te Deus & pſallat tibi, pſalmũ dicat nomini tuo altiſſimo. Nulli verò creaturæ datur laus huiuſmodi per latriam (vt ſcribit Gerſon parte iij. tracta. j. de canticorum originalitatione) nec vt ſignũ eſt vt imago, nec propter aliã quãuis attributionẽ ſi propriè ſentiamus, ſicut nulla res creata ſummum bonũ eſt, neq; vt res, neq; vt ſignũ vel aliud attributũ. At verò laudamus in creaturis Deũ adoratione latriæ, ſicut in cruce & in imaginibus Chriſti, imò ſicut in omni re, quemadmodum quælibet eſt imago vel veſtigium tenue trinitatis, non minus naturaliter quàm aliqua ſit artificialiter. Caue tamen in laude vel latria creaturarum à ſcandalo, quale fieret ſi adoraretur publicè Deus in dæmone, vel eius imagine, in aſino, vel in buſone, imò nec in angelis & hominibus quantumcunq; ſanctis quũ propria eis & alter honor ineſt. Hæc Gerſon. Et per latriam vt ſemel dicã, intelligitur theoſebia, id eſt, cultus vel ſeruitus ſoli Deo debitus, qui & adoratio ſtrictiſſimè ſumpto vocabulo dici ſolet, de quo latiùs vide ſuprà in dictione Adoratio, Gabr. lectio. xlix. canonis.

¶ LAVS eſt ſermo elucidans magnitudinem virtutis ſecundum Ariſto. lib. j. & iij. rheto. & B. Thom. ſuper Pſam. 17. Dicitur autem à laudo verbo, quod aliquãdo ſignificat verbis extollo. Horat. Laudabunt alij claram Rhodon, aut Mitylenen. Aliquando idem eſt quod nomino. Plautus. Id vt ſcias Iouem ſupremum teſtem laudo. Vnde illaudatus, qui ne nominari quidem dignus eſt, hoc eſt illaudabilis. Vel laus ſecundum aliquos propriè eſt vox populi de aliquo recta loquentis. Differunt autem laus & laudatio, quod laudatio eſt oratio ipſa laudantis laudes continens ipſius laudati. Laus verò eſt virtus ipſa non aliunde proueniens, ſed ſuis nixa radicibus. Virgilius, Primam merui qui laude coronam. Hinc laudabile dignum laude (& collaudo ſimul laudo) deducuntur. Differunt & laus & honor vt ſcribit Iaco. de Valen. Pſalm. 148. Nam honor eſt præmium virtutis & tribuitur bonis. iiij. Ethic. aut eſt exhibitio reuerentiæ in teſtimonium virtutis ſecundum Ciceronem. Sed laus eſt commemoratio beneficiorum receptorum. Et ſic honoramus bonos & virtuoſos indifferenter, ſed laudamus benefactores agendo gratias pro beneficiis receptis. Sed quia quicquid boni eſt in nobis recepimus à Deo. Iam non ſolùm tenemur honorare Deum eò quòd eſt bonus de ſe, ſed etiam iugiter tenemur laudare eum commemorando beneficia, eò quòd omnia recepimus à Deo, & quia omnes creaturæ, quicquid boni habent, à Deo acceperunt, ideo omnes laudare debent. Hinc Pſalm. Laudate Dominum de cœlis, &cæ. Laus igitur propriè Deo debetur, à quo eſt omne bonum & meritum noſtrum. Hinc Auguſtinus ad Sixtũ Presbyterum: Cùm coronat Deus merita noſtra, nihil aliud coronat quàm munera ſua.

¶ LAVDABILE accipitur multipliciter (vt ſcribit Gabriel diſtinctione decimaſeptima, quæſtione prima, articulo tertio, dubio tertio, libri primi.) Vno modo pro omni natura quæ eſt bona, ſiue ſit creata, ſiue increata. Sic loquitur Auguſtinus iij. de libero arbitrio, dicens: Si laudatur rationalis creatura quæ facta eſt, nemo dubitet laudandum eſſe qui fecit. Alio modo dicitur cuius bonitas ordinatur ad aliquem alium actum. Et ſic dicitur primo Ethicorum, quod optimorum non eſt laus. Tertio modo accipitur laudabile, vt opponitur vituperabili: & ſic eſt aliquod bonum exiſtens in noſtra poteſtate dignum retributione & laude. Sicut vituperabile eſt aliquod vitium exiſtens in noſtra poteſtate dignum increpatione & pœnæ. De iſto dicitur tertio Ethicorum à Philoſopho. Nullus itaque improperabit cæco ex natura, vel infirmitate, vel ex plaga, ſed magis miſerebitur. Cùm autem qui ex vini potatione, vel alia incontinentia, omnis vtique increpabit. Earum autem quæ circa corpus malitiarum, quæ in nobis increpantur, quæ autem non in nobis, non. Et ſic accepit Auguſtinus tertio de libero arbitrio. Motus quo huc vel illuc voluntas conuertitur, niſi voluntarius, atque in noſtra poteſtate poſitus, neque laudandus cùm ad ſuperiora, nec culpandus homo eſſet cùm ad inferiora detorquet. Primo & ſecũdo modo charitas eſt laudabilis, ſed non tertio modo. Nec ſumus laudandi ſic, quia Deus infundit nobis charitatem, quæ non eſt in noſtra poteſtate, quamuis ſumus aliquo modo laudabiles, ſi nos diſponimus ad recipiendum charitatem. Similiter charitas laudabilis eſt, inquantum eſt operis meritorij cauſa & principium. Gabriel. Ratio autem laudis vel vituperij fundatur in libertatẽ arbitrij, vt ſcribit Gerſon parte tertia de paſſionibus animæ, conſideratione ſeptima, quare paſſiones omnes in animalibus brutis cenſendæ ſunt bonæ & pulchræ. Exempli gratia: audacia & animoſitas, in leone & gallo: ira, in tigride & apro: voluntas, in porco, hirco & paſſere: timiditas, in lepore & oue: fraudulentia, in vulpe: adulatio, in cane: ſuperbia, in equo triſtitia melancholica, in cato: auaritia, in cornice. Paſſiones itaque illæ neque malæ ſunt, vel deformes in genere moris, cùm deſit ipſis animalibus libertas arbitrij in qua fundatur ratio laudis vel vituperij. Hæc Gerſon. Præterea laudabilis is dicitur, qui bene agit, vt ſcribit Gabriel diſtinctione vigeſimatertia, quæſtione prima, articulo primo libro tertio: quoniam ſicut propter paſſiones, ita propter actus ſecundum ſe conſideratos, ſimpliciter vt ſunt actus appetitus ſenſitiui, non vt conformiter vel difformiter rationi rectæ ſunt eliciti nullus laudatur vel vituperatur. Sed ſecundum paſſiones & actus, vt conformes vel difformes rationi rectæ laudamur vel vituperamur. Laus igitur, & vituperium ſecundum Philoſophum (vt ait Gabriel) non conuenit paſſionibus intrinſecè eſſentialiter & ex ſe, ſed per quandam denominationem extrinſecam, ſcilicet per moderationem virtutis. Ex quo ſequitur, quod quantò aliquis eſt magis paſſionatus ſicut oportet, & quando oportet, & propter quod oportet, & cæt. tantò laudabilior eſt & virtuoſior, & econuerſo magis paſſionatus ſicut non oportet, & quando non oportet, & cæt. eſt magis vituperandus, magiſque vitioſus: & ſicut virtus habet ſedare paſſiones, ita & actus appetitus ſenſitiui. Virtutis enim eſt excitare paſſiones, & actus, quod idem eſt, & quando oportet, puta iraſci, timere, audere, & cæt. Eius etiam eſt ſeda-

re paſſiones vitioſas, & refræuare ſiue ſuperabundantes ſiue deficientes, & reducere ad medium ſecundum debitas circunſtantias: hoc eſt cohibere appetitum ſenſitiuum, ne eliciat actus contra rationem, & excitare vt eliciat ſecundum rationem. Hęc Gabriel, &c.

¶ LEGITIMVM dicitur quod eſt legi conforme, vt inquit Gerſon parte ſecunda de contractibus, parte j. conſideratione j. Illegitimum per oppoſitum idem quod illicitum, &c. Contractus autem quidam ſunt legitimi, quidam illegitimi, vt ibidem oſtendit Gerſon.

¶ LENITAS, clementia, vel manſuetudo, vel mititas. Nihil enim ita efficax ad correctionem, emendationemque multorum repertum eſt, quemadmodum lenitas, vt inquit Gerſon par. ij. de paruulis ad Chriſtum trahendis, conſidera. iiij. Nihil enim homini melius eſt facilitate & clementia, (ait Comicus.) Hinc Saluator noſter ait: *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Id probat Gerſon per multa exempla. Quis egregium doctorem Auguſt. tanquã ſidus aliquod beneuolum adquiſiuit Eccleſiæ? Ambroſ. Qua virtute? vtique beneuolentia & mititate. Videto latiùs ibi Cancellarium.

¶ LEO in ſcriptura quandoque ſignificat diabolũ, propter ſæuam voracitatem. 1. Petri 5. Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Quandoque ſignificat hominem ſanctũ, ſicut Marcus figuratus eſt in facie leonis, Ezec. 1.

¶ LAESIO, inflictio, vel moleſtia, &cæ. Læſio corporis eſt duplex, vt ſcribit Gabriel diſtinctione decimaquinta, quęſtione decimaquinta, articulo primo, libr. iiij. Quædam infert damnum vltimum, puta mortem vel mutilationem membrorum, aut vulnerationem irremediabilẽ, per quod redditur inutile ad exercitium operationum naturalium ſibi debitarum. Alia eſt citra vltimam, & eſt vulneratio vel debilitatio organi vel membri curabilis, aut non in toto tollens operationem naturalem, ſed aliquantulum impediens. Prima dicitur lęſio enormis, ſecunda mediocris: & in læſionibus citra mortem, tenetur lædens damna, quæ incurrit læſus atque coniuncti pręſentia & futura, paſſoſque dolores compenſare, & medicorum impenſas, ſi quæ factæ ſunt, ſoluere. Hoc probat poſt Scotum Gabriel articulo ſecundo, concluſione quinta, vbi ſuprà.

¶ LAETITIA eſt geſtientis animi elatio voluptaria, ſecundum Ciceronem libr. 3. de fin. bonorum & malorum. Vel lætitia in animo eſt commotio ſuauis iucunditatis in corpore, ſecundum eundem libro 2. de fin. bonorum & malorum. Aut lætitia eſt exultatio quædam animi gaudio efferuentiore euentu rerum expetitarum, ſecundum Aulum Gel. libr. 2. noct. act. cap. xxvij. Vel ſecundum beatum Tho. iiij. ſenten. diſtin. xlix. q. j. artic. j. Lætitia eſt expreſſio vel effectus interior, ſecundum quod ipſe affectus dilatatur roboratus & perfectus ex coniunctione appetitus. *D*iciturque lætitia quaſi latitia: quia dilatat, vt dicit Gerſon parte iij. tract. ij. de canticordo. Sunt autem duæ lætitiæ, ſcilicet bona & mala, ſecundum Philoſophum, vt & refert Gerſon parte ij. ſermone de omnibus Sanctis, qui incipit: Et exultabunt ſancti. Vna quæ eſt ſtudioſorum, pura, laudabilis, tranquilla, diuturna. Hinc eſt illud quod Philoſophia admirabiles habet delectationes firmitate & puritate. Alia dicitur quæ à vitioſis vitam pecudum eligentibus inquiritur: & hæc fœda, turpis, inquieta, breuis, nocitura, qualis fuit Sardanapali. Hanc lætitiarum varietatem locis plurimis ſcriptura ſacra non ſiluit. Lætamini, inquit, iuſti in Domino. Ecce bonam lætitiam. Audi malam. In maleficiis ſuis lætificant Regem. Et talia ſine numero poſuit ſacra ſcriptura. Et illud: Qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Prouerb. 2.

¶ LEVE dicitur illud quod eſt natum ferri à medio, ſecundum Ariſtot. libro j. de cœlo & mund. Leuiſſimum autem quod ſuperfertur omnibus aliis ab eo ſurſum latis. A quo leuitas, quòd aliquando dicitur ſine pondere. Modò pro ſtultitia, inconſtantia, vtilitate ponitur. Eſt & leuitas ſpiritualis, quæ maximè conſiſtit in feruida charitate: & econtrà grauitas in mortalis peccati malignitate. Et ſicut eſt in materialibus, quod leuia petũt ſurſum & grauia deorſum: ſic eodem modo eſt in ſpiritualib⁹. Quamobrem ſicut decedẽtes in feruidã charitate tendũt ad locum ſummum: cœlum, ſcilicet empyreum, niſi impediantur: & hoc propter patres antiqui teſtamenti, & propter eos qui nondum ſatiſfecerunt pro peccatis, qui retardantur donec perfectius purgentur. Decedentes verò in mortalis peccati deformitate, tendunt ad locum infimum, qui eſt terræ medium: ita ſcribit Thom. Argen. circa diſtin. xlv. lib. iiij. ſenten. Nam peccatum trahit deorſum: non ſecundum ordinem naturæ (vt inquit S. Bonauen. di. xlix. ar. j. q. ij. libro iiij.) cùm non habeat conformitatem ad illum, ſed ſecũdum ordinẽ iuſtitiæ: quia peccatum cùm ſit viliſſimũ, diſponit hominem ad locum viliſſimum & infimum.

¶ LEVIR eſt frater viri. Leuitrices dicuntur duorum fratrum vxores, quæ non ſunt ſibiipſis affines: nec vir ſororis, & vxor fratris: quia affinitas non cauſat affinitatem. Oportet enim quod ſemper perſona quę eſt cauſa affinitatis, ſit conſanguinea alteri illorum. Palud. diſt. iiij. q. j. lib. iiij.

¶ LEVITA. Et proprio nomine Leuitæ appellãtur diaconi, vt ſcribit S. Bonauen. in expoſitione textus diſtinct. xxiiij. lib. iiij. In quo nomine clauditur proprius eorum actus, & principalis, ſcilicet miniſtrare ſacerdoti ſpecialiter & immediatè in ſacramẽtis. Ad Diaconos enim pertinet corpus Domini transferre in primitiua Eccleſia, etiam ſanguinem diſpenſare: vnde immediatè iſti ſacerdotibus aſſiſtunt & miniſtrant. Et dicuntur Leuitæ, vt idẽ ait, non quod officium habeãt Leuitarũ, ſed quia conſimile illi, & per illud officium præfiguratum.

¶ LEX eſt ratio ſumma inſita in natura, quæ iubet ea, quæ faciẽda ſunt, prohibet cõtraria. Eadẽ ratio quũ eſt in mente hominis confirmata & confecta eſt lex. Cic. lib. 1. & 2. de legib. ait: Lex eſt neque hominũ ingeniis excogitata, nec ſanctũ aliquod populorũ, ſed ęternum quiddã quod vniuerſum mũdũ regeret, imperandi, prohibendique ſapientia. Idẽ 2. de natura Deorũ: Lex eſt recti perceptio, prauique depulſio. Itẽ lex eſt cõſtitutio populi, in qua maiores natu ſimul cũ plebibus aliquid ſanxerunt, vt habetur di. ij. cap. lex. Tho. prima ſecũdæ. q. xc. ar. j. Lex eſt regula & mẽſura actuũ agendorũ vel omittẽdorũ. Et q. xcj. ar. j. idem dicit: Lex eſt dictamen rationis practicæ. Gerſon parte prima de origine iuris & legũ. Lex, inquit, eſt regula cõformitatẽ habẽs ad dictamẽ rectę rationis. Idem parte ij. in recommendatione licen-

tiandorum in decretis, ait: Dominus ſicut fecit hominem, vt ſibi ſoli ſubiectus dominaretur cæteris rebus mortalibus: ita ſibi indidit præ cæteris rationem tanquam legem intimam & vnicam. Neque enim propter aliud dicitur homo factus ad imaginem & ſimilitudinem Dei, niſi quia ſui capax per rationem effectus eſt. Aug. & expoſitores Catholici. Et idem Gerſon parte iiij. in deſcriptionibus terminorum ad theologiam vtilium, dicit: Lex eſt recta ratio practica ſecundum quam motus & operationes rerum in ſuos fines ordinatę regulantur. Vel eſt ipſa talis regulatio in quocunque. Lex ſecundum Alexand. de Ales in iij. parte ſummæ, eſt ſanctio ſancta, præcipiens honeſtum, prohibensque cõtrarium. Et dicitur lex à ligando, id eſt obligando: vt ſcribit Gabriel diſtinctione xxxvij. quæſt. vnica, ar. j. libr. iij. Vel à legendo, id eſt dictando quid agendum ſit, vel quid publicè legatur. Et quamuis iſte terminus lex ſit generalis ad omnem legem creatam vel increatam, naturalem, humanam, vel diuinam, ſcriptam vel non ſcriptam: tamen quandoque reſtringitur ad vnam ſpeciem, vt dicit Petrus de Aliac. Et quia lex decalogi obligatoria eſt, quæ & præceptum & mandatum dicitur, extendendo præceptum ad prohibitionem: dicendum eſt de ea, de qua videatur Gerſon lec. ij. de vita ſpirituali animæ, & in de pot. Eccleſ. conſid. vlt.

¶ Lex obligatoria (vt notat Gabriel diſtinct. xxxvij. quæſtione vnica, artic. j. libr. iij.) eſt ſignum verum reuelatum creaturæ rationali, quod eſt notificatiuum rectæ rationis dictantis ligari eam ad aliquid agendum vel non agendum, ad vitam æternam conſequendam, & damnationem euitandam, vt ſcribit Gerſon de vita ſpirituali animæ, lect. ij. Dicitur ſignũ notificatiuum, quia nulla lex (inquit Gabriel vbi ſuprà) obligat liberum arbitrium, ſi notificata non fuerit: alioquin naturaliter fatui & inſenſati, imò & bruta dicerentur obligari, & legem obligatoriã habere, cuius tranſgreſſio eſſet imputabilis ad pœnam, & obſeruatio ad præmiũ: quod nullus dicit. Sed quid de paruulis in vtero mortuis eſt dicendum, quod ibi nec eſt lex, nec præceptum, cuius tranſgreſſio imputatur ad nouam culpam actualem: ſed eſt ibi quoddam ſtatutũ diuinum, quo non obſeruato, non redditur hæreditas amiſſa in Adam primo parente. Vnde abſque libera commiſſione vel omiſſione ad cuius oppoſitum rationalis creatura obligata fuerat, peccatum eſſe non poteſt: nullus quoque qui ignorantiam inuincibilem ſufficienter allegare poteſt, tranſgreſſor legis appellari poteſt, nec quo ad Deum, nec quo ad homines: plerunque tamen apud homines aliquis eſſe ſciens præſumitur, quia non poteſt iuridicè per teſtes iuſtam ignorantiæ cauſam aſſignare propter quod damnatur quandoque apud homines ille, qui verè eſt innocens apud Deum. An autem ſaluentur ignorantes legem, dicit Petrus Aliacen. quæſtione ij. artic. ij. in fine, libr. iiij. Si alicubi eſſent ignorantes legem & nomen Chriſti, ſcilicet quod lex illa ſiue præceptum baptiſmi eos non arctat, nec illam ſeruare tenẽtur, ſed de eius non obſeruantia per ignorantiam excuſantur, tamen pœnam legis iuſtè ſubire compelluntur. Exemplum de latrone qui legem hanc quod latro ſuſpendatur ſeruare non tenetur, quia non debet eſſe homicida ſui, & tamen pœnam legis per iudicem iuſtè compellitur ſuſtinere. Sic dicendum eſt de infantibus qui decedunt ſine baptiſmate, ſcilicet quod impotẽtia eos excuſat ab obſeruantia præcepti de baptiſmo habẽdo, & ideo eis non imputatur ad culpam nouam, quod nõ fuerint baptizati: & ita de circunciſione, ſed non ſequitur quod non damnentur, quia ſola anima Chriſtiana ſaluabitur, & quæ pactum Dei ſeruauerit, quod non eſt in iſtis, ideo damnantur: non quia culpam incurrerunt ex non obſeruantia, ſed quia pactum non ſeruauerunt. Hæc Dominus Cardinalis vbi ſuprà: de quo legito aliàs latiùs.

¶ Et lex eſt triplex, ſecundum quod triplex eſt ſignũ notificatiuum, ſcilicet mentale, vocale & ſcriptũ: ſic triplex eſt lex, ſcilicet indita ſiue per inſpirationem, ſiue per naturalem dictaminis euidentiam, ſiue per doctrinã. Lex prolata, lex ſcripta ſiue quod idem eſt lex mentalis, vocalis, & literalis. Et dicitur in deſcriptione legis, vbi ſuprà, ſignum verum, quia ſigna falſa & ſi quandoque ligare dicuntur per accidens, quomodo ligat conſcientia erronẽa, nihilominus de per ſe, & propriè legis obligatoriæ vim non habent. Dicitur rectæ rationis, quia ſignum rationis erroneæ propriè non eſt obligatorium, etiam ſi ſignum eſſet verum. Gratia exempli: vt ſignũ ſiue propoſitio explicans præceptũ aliquod emanaſſe à ſuperiore iniuſtum: quamuis ſignum ſit verum, tamen non eſt obligatorium, quia non eſt ſignũ rectæ rationis. Mandatum enim iniuſtum non emanat à recta ratione. Dicitur dictãtis ſeu volẽtis ligari creaturam rationalem, &c. Ad excludendum legem conſultoriam aut permiſſiuam. Etiam ad innuendum quod recta ratio præcipientis vna cum voluntate, eſt ratio obligationis inferioris, id eſt, qua inferior obligatur. Nam quantumcunque notificetur voluntas ſuperioris, niſi per illam velit ligari inferiorem, non conſurgit obligatio. Vnde nec tenemur nos cõformare in omnibus diuinæ volũtati, niſi cùm Deus vult nos illi conformari, hoc eſt non tenemur velle quicquid Deus vult, etiã cognitum ut tale. Sed tenemur velle quicquid Deus vult nos velle, diuinę tamẽ voluntati cognitæ tenemur non remurmurare. Hęc Gabriel vbi ſuprà, & in primo diſtinct. vlti. &c.

¶ Lex præceptiua (vt ſcribit Gerſon parte iiij. in diffinitionibus terminorum ad theologiam vtilium) propriè eſt lex libero arbitrio inſinuata ſigno, verbo, aut ſcripto, iubens ſub pœna diſſolutionis amicitiæ inter Deum & liberum arbitrium, ne pro commodo vel incommodo violetur, & lex præceptiua & ſi multipliciter diuidi poſſit, tamẽ ſolet à doctoribus diuidi in legem diuinã, naturalem, & humanam ſiue poſitiuam.

¶ Lex diuina eſt ſignum verum creaturæ rationali reuelatum, notificatiuum rectæ rationis diuinæ volentis teneri illam ſeu ligari ad aliquid agendum vel non agendum pro conſecutione fœlicitatis æternæ. Et dicitur reuelatum ad excludendum legem naturalem & humanam, quæ non habentur per reuelationem immediatè à Deo. Dicitur pro conſecutione ad excludendũ leges politicas etiam à Deo reuelatas, vt ſunt leges veteris teſtamẽti, quæ dicũtur iudiciales. Vnde nõ ideo præciſe dicitur lex aliqua diuina ſeu de iure diuino appropriatè, quia reuelata. Tradidit enim Deus plures leges patribus vete. teſt. pro regimine politico & ciuili: vtputa iudiciales, quæ nõ immediata & directa intentione ordinãt ad finem vltimũ & ſupernaturalẽ: ideo nõ ſunt propriè diuinæ. Et lex diuina (vt ſcribit Aliacen. q. veſperiarum) vt ſumitur pro lege diuinitus inſpirata, qualis

eſt lex

eſt lex Moyſi vel Chriſti. Vno modo poteſt ſumi pro aliqua regula vna data à Deo aliquid præcipiente vel prohibẽte. Alio modo pro aliqua vna congregatione plures tales regulas cõtinente, qualiter tota doctrina Chriſti, dicitur lex Chriſti: Sic capiendo ad hoc ſumi poteſt ſtrictè pro aliqua totali cõgregatione ſolũ continente præcepta & prohibitiones, quia hæc duo ſolum pertinẽt ad legem ꝓpriè dictã. Alio modo poteſt ſumi largè pro aliqua totali congregatione: non ſolum continente præcepta & prohibitiones, ſed etiam conſilia & promiſſiones præmiorum, comminationes ſuppliciorum, & multa huiuſmodi, quæ licèt non ſint de ſubſtantia legis propriè, quia nec ligãt, nec obligãt, eò quod his nihil imperatur aut prohibetur: ipſa tamen ſunt fortiſſima adiutoria ad legem ſuſtinendam: ideo dicuntur partes legis diuinæ cõmuniter dictę. Et lex diuina ſecundum Gerſonem par. iij. in deſcrip. ter. ad theolog. vtil. in hominibus propriè eſt lex per diuinã reuelationẽ accepta ad regimen plurimorum pro fine beatitudinis principaliter ordinata. Primũ ponitur ad differentiam legis priuatæ: aliud ad differentiam legum iudicialiũ in antiqua lege. Et in lege purè diuina (vt ſcribit Gabr. diſtin. xxxvij. quæſt. vnica, artic. j. libr. iij.) aſſignari poſſunt quatuor gradus. In primo ponũtur leges immediatè reuelatæ à Deo pro tota communitate hominum, aut principaliori parte ſcriptæ in Biblia: & præſertim in Euangeliis latis à Chriſto ad conſecutionem beatitudinis. In ſecundo gradu ponuntur leges diuinæ, quæ ex præcedentibus ſolis deducuntur in conſequentia euidenti. In tertio gradu ponuntur leges diuinæ ex prædictis deductę per ſucceſſiuam relationem Apoſtolorum & aliorum, æquiualentem ſcripturæ canonicæ: ſicut determinationes Eccleſiæ, quæ ſpirituſancto creditur regi. In quarto gradu ſunt leges ſpecialiter inſpiratæ & reuelatæ quibuſdam ſingularibus perſonis pro ſe, aut pro paucis ad hoc electis. De quo plura ſcribit Gerſon de vita ſpirituali animæ, lect. ij. Coroll. vij. Et lex diuina, ſecundum Iacobum de Valentia Pſalm. 118. nihil aliud eſt niſi effectus & ſignum & imago diuinæ voluntatis: quia in ea lucet & manifeſtatur diuina voluntas erga actus humanos. Et ideo lex iſta dicitur recta & iuſta, quia eſt lata & condita iuxta diuinam voluntatem, quæ dicitur metrum & menſura omnium actuum humanorum. Et ideo actus humani intantum dicuntur & ſunt iuſti & recti, inquantum ſunt facti iuxta diuinam legẽ, & ſunt ipſi conformes. Et tota lex diuina (vt idem ſcribit) conſiſtit in dilectione Dei & proximi, vt ait Saluator Matth. 22. & Luc. 10. ſed in tali dilectione oportet quod ſeruetur ſpecies, modus & ordo, ſecũdum Auguſtin. id eſt quod diligat illud, quod diligẽdum eſt, & modo & ordine quo diligendum eſt: vt latiùs ibi ſcribit Epiſcopus Chriſtopolitanus. A lege autem diuina nulla lex, aut obligatio purè humana poteſt abſoluere aut excipere vel inſtituere quod modò obſeruetur, vt ſcribit Gerſon part. ij. tractatu de non eſu carnium.

¶ Lex diuina ſecundum diuerſos effectus diuerſis nominibus nominatur in ſcriptura (vt notat Iacob. de Valentia tract. iiij. cap. iiij. prologi ſuper Pſalm. in quantum ligat & obligat hominem, dicitur lex Domini. Sed inquantum eſt à Deo prolata & ſcripta in tabulis, dicitur ſermo Domini, ſiue eloquium Domini. Sed inquantum prohibet mala fieri, dicitur præcepta ſiue præceptum, inquantum autem admonet bona fieri, dicitur mandatum ſiue mandata. Sed inquantum eſt teſtificata à Deo & prophetis, dicitur teſtimonium Domini. Sed inquantum per legem cognoſcimus voluntatem Domini, dicitur voluntas Domini. Sed inquantum fuit confirmata per mortem Chriſti teſtatoris, dicitur teſtamentum Domini. Sed inquantum iuſtificat obſeruantes, dicitur iuſtitiæ ſiue iuſtitia Domini. Sed operationes quæ fiunt ſecundum iuſtitiam, dicuntur iuſtificationes. Sed punitiones & præmiationes quæ fiunt per iuſtitiam, dicuntur iudicia Domini. Inquantum verò ducit & dirigit homines, dicitur via. Item inquantum eius ſcripta omnia ſunt impleta in Chriſto, dicitur veritas. Inquantum ſumus per eam liberati, dicitur miſericordia: inquantum Deo pacificati, dicitur pax. Dicitur & lignum vitæ, & hoc metaphoricè, quia Deus dedit hanc legem loco ligni vitæ, in quo Adam præuaricatus eſt vt eam ſeruaret & coleret, expectando ex ea fructum vitæ. Et Patres veteris teſtamẽti eam ſeruarunt vſque ad tempus Chriſti. Dicitur & lex Domini & vinea Domini. Matthæi 2. & 22. quæ data eſt nobis ad colendum. Dicitur etiam ſeges lex diuina. Vnde Chriſtus Luc. 9. dixit: Meſſis quidẽ multa. Et Ioan. 4. Aſpicite meſſes, quoniam albę ſunt. Hæc latiùs declarat Iacob. de Valen. vbi ſuprà, & Pſal. 118.

¶ Lex æterna (vt ſcribit Auguſtin. contra Fauſtum, & refert Petrus de Aliaco in primum ſen.) eſt diuina mens ſeu voluntas ordinem naturalem ſeruari iubens, turbari vetans. Vnde patet ſecũdum eundem, quòd ſicut voluntas diuina eſt ſimpliciter prima in genere cauſæ efficientis, ſic ipſa lex ſimpliciter prima in genere legis obligãtis. Quare ſicut nulla cauſa poteſt agere ipſa non agente: ſic nulla lex poteſt obligare ipſa non obligante. Vel lex æterna eſt ſumma ratio, cui ſemper obtemperãdum eſt ſecundum Auguſt. vbi ſuprà. Et ſecundum Gerſonem par. iiij. in deſcriptionibus terminorum ad theol. vtil. Lex ęterna eſt diuina voluntas ordinatiua rerum à ſua arte producibiliũ vel productarũ, quo ad operationes & motus, & fines ſingularũ. Vel eſt perpetua & cõſtans voluntas, ius ſuum vnicuique tribuens.

¶ Lex prima (vt ſcribit Gerſon vbi ſuprà) eſt beneplacitum ſeu voluntas ſupremi Domini Dei, præſtituentis rebus à ſe conditis fines ſuos, & motus, & operationes ad illos. Vel ſic: Lex prima eſt diuina voluntas præſtituens ordinem rebus à ſe conditis, &c. & ſecundum Aliacen. dicitur lex increata.

¶ Lex Euangelica dicitur lex perfectę libertatis, quia liberat à ſeruitute præuaricationis, vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtinctione xliiij. q. penult. lib. ij. ſiue etiã à ſeruitute legis, dum in ea datur ſpiritus charitatis, qui eſt ſpiritus libertatis: ſecundum illud quod dicit Apoſtolus Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed ſpiritum adoptionis filiorum. Et ideo ex hoc non ſequitur, qui eſt ſub lege Euangelij ſit liberatus à ſeruitute terreni domini, &c. Et lex Euangelica nominatur quinque nominibus (vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſalm. 18.) Dicitur enim lex inquãtum fuit à Chriſto lata. Secundo, dicitur teſtimonium inquantum fuit à Deo Patre approbata & teſtificata in baptiſmo, & in transfiguratione, cùm dixit: Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Fuit etiam teſtificata per Prophetas & Angelos. Tertio, dicitur iuſtitia inquantum iuſtificat ratione conſiliorum & mandatorum affirmatiuorum & ſacramentorum. Quarto, dicitur præ-

ceptum

ceptum ratione prohibitorum, quia prohibet omne vitium. Quinto, dicitur iudicia, inquantum tribuit præmium obſeruatoribus: Ex quo patet, quod vna & eadem lex habet multa nomina ſecundum diuerſos reſpectus. Sed quia in tota lege nihil iubetur niſi charitas & dilectio Dei & proximi: quia in his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ, vt patet Matth.22. Ideo tota lex de cultu diuino, quæ pertinet ad dilectionem Dei: vel de præceptis moralibus, quæ pertinẽt ad dilectionem proximi, vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſalm. 49. Et vt idem ſcribit Pſalm. 118. lex Euangelica tripliciter iuſtificat, & facit hominem dignum vita æterna. Primò, per fidem, inquantum credit Ieſum Chriſtum eſſe verum Deum & hominem, & redemptorem totius generis humani Meſſiam in lege promiſſum. Secundò iuſtificat per charitatem perfectam erga Deum & proximum. Tertiò, per ſpem, inquantum contemptis rebus terrenis ponit finem ſuum in cœleſtibus à Chriſto promiſſis. Et ſic non operatur propter aliquod præmium temporale, ſed propter vitam æternam promiſſam, &cæ. Et lex Euangelica dicitur lex ſeu regula Chriſti, & illa lex poteſt ſumi vno modo ſtrictè (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen.qu. veſperiarum) pro congregatione illorum, & ſimile eorum quæ docuerunt Apoſtoli & diſcipuli eius auctoritate ſua. Vnde lex Chriſti ſeu regula, dicitur tota doctrina Euangelica: intelligendo per Euangelium non ſolùm doctrinam quatuor Euangeliorum, ſed generaliter nouum teſtamentum, Quemadmodum doctrinam ſuam vocat Paulus Euangelium, 2. ad Timoth.1.

Sed ſic capiendo adhuc poteſt multipliciter ſumi. Vno modo pro talis doctrinæ veritate, ſiue ſit in mente, ſiue in ſcripto, vel in voce. Alio modo poteſt ſumi pro talis veritatis vel obiecti intellectuali cognitione. Vnde non minus propriè dicitur lex vel præceptum, vel prohibitio ipſa cognitio agendorum, vel nõn agendorum, quam ipſa veritas enuntians quid agendum, vel non agendum: ideo dicit venerabilis Hugo j. de Sacramentis, parte vj.cap. vj. Quid cognitio faciendorum fuit, niſi quædam ad cor hominis facta præceptio: & quid rurſum cognitio vitandorum, niſi prohibitio. Hæc autem cognitio poteſt eſſe multiplex, quia vel ſolùm apprehenſiua, vel iudicatiua. Et ſi iudicatiua, vel cum formidine, vel cum certitudine. Et ſi cum certitudine, vel poteſt eſſe habitualis vel actualis: vel ab habitu acquiſito ſolùm, vel ab habitu etiam infuſo. Vnde ſecundum hoc loquendo propriiſſimè lex Chriſti poteſt dici fides infuſa, vel actus eius, quo creatura rationalis firmiter aſſentit doctrinæ Chriſtianæ veritatibus. Hæc Dominus Cardinalis Aliacen. Vltra legem autem veterem Dominus opus habuit inſtituere legem Euangelicam, vt ſcribit Gerſon parte ij. in recommendatione licentiandorum in decretis facta Pariſiis. Siquidem ad nihil perfectum adduxit lex antiqua, dicente Apoſtolo ad Hebræos ſeptimo: Nihil ad perfectum adduxit lex. Erat enim figura & vmbra nouæ legis. Nam omnia in figura contingebant eis, ait Apoſtolus. Adueniente igitur re, vel luce, impleta eſt lex non ſoluta. Ac perinde conſtituti ſunt Apoſtoli, Diſcipuli, & Euangeliſtæ, tanquam doctores huius legis, & cæteri ſucceſſores eorum, quos Theologos nominamus, non ſecundum corticem literæ, quæ occidit, ſed ſecundum interiorem ſpiritum, qui viuificat. Hæc Gerſon.

Cùm ergo lex Euangelica ſit regula, & diſpoſitio totius vitæ noſtræ, vt nos bonos efficiat, & Deo charos, & acceptos ad vitam æternam, in quatuor conſiſtit. Primò præcipit diuinum cultum, cùm dicit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. & præcipit omnes articulos fidei, cùm dicit: Si creditis in Deũ, in me credite. Et ſic præcipit ſpem, fidem, & charitatem, & latriam, & hoc quo ad Deũ. Secundò præcipit omnem innocentiam, & iuſtitiam, & puritatem, cùm dicit: Beati mundo corde. Tertiò probibet omne vitium, & ſeparat prauos à iuſtis in meritis, cùm dicit: Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Matt. 7. Quartò minatur perpetuam pœnam obſtinatis in iudicio, cùm dicit: Ite maledicti in ignem æternum. Et iſta quatuor continet lex Euangelica, quæ docet quid agendum, quid credendum, quid petendum, & quid fugiendum. Hæc Dominus Iacobus de Valentia Epiſcopus Chriſtopo.

¶ LEX creata ſeu participata, vt ſcribit Gerſon par. iiij in deſcri.ter.theol.vtil. eſt participatio, vel emanatio, vel mutuatio, vel ſimilitudo quædã analoga legis æternæ, vel effectus eius, ordinem in rebus conditis, aut ſeruans, aut ſeruare dictans.

¶ LEX naturalis obligatoria, vt ſcribit Gabr. diſtinct. xxxvij.q. vnica.art.j. libro iij. eſt ſignum naturaliter habitum notificatiuum rectę rationis diuinæ, volentis creaturam rationalem ligari ad aliquid agendum, vel non agendum, pro conſecutione finis ſui naturalis, qui eſt felicitas humana, ſiue monaſtica, ſiue iconomica, ſiue politica. Dicitur autem ſignum purè naturaliter habitum, quod inditum eſt cuilibet homini non impedito in vſu debito rationis. Impeditur autem per corpus, per errores, per vitia multa: & differt à diuina, quia hæc acquiritur per reuelationem. Lex verò naturalis ex naturali lumine intellectus, quamuis quicquid acquiritur lumine naturali intellectus, idipſum Deus poteſt immediatè reuelare, ſicut patet in datione præceptorum in vtraque lege veteri & noua. Differunt quoque ex parte finis. Nam lex diuina de propinquo ordinat, & de per ſe ad felicitatem æternam. Naturalis verò ad felicitatem humanam huius vitæ, in reliquis particulis conueniunt lex naturalis & diuina. Videatur de hoc Gerſon de vita ſpirituali animæ lectione ſecunda, Corol.v. & parte iiij. in deſcriptione terminorum ad theologiam vtilium, vbi ait: Lex naturæ eſt in rebus creatis regulatio motuum, & operationum, & tendentiarum in ſuos fines. Et legi naturali conſonum eſt (vt ſcribit Gabriel diſtinctione xv. quæſt. xv. artic.iij. dubio j. libr.iiij.) vt inutiles homines communis pacis, & reipublicę turbatores, quales ſunt fures, de medio tollantur.

¶ Lex naturalis animalium (vt ſcribit Gerſon parte iiij. in deſcriptione terminorum ad theologiam vtilium) eſt lex quam habet quodlibet animal nõ impeditum vel indiſpoſitum. Lex naturalis hominum, eſt dictamen legis practicum, quod natus eſt habere quilibet homo non impeditus in vſu rationis, nec ex indiſpoſitione corporis, nec ex deprauatione vitiorum.

¶ ALIQVID eſſe de lege naturę dicitur dupliciter, ſicut dupliciter dicitur aliquid eſſe motum vel habitum (vt ſcribit Gabriel diſtinctione trigeſima ſeptima, quęſtione vnica, articulo primo, lib. iij.) Primo modo dicuntur nota naturaliter, quæ ſunt principia

cipia

cipia practica: nota ex terminis, aut concluſiones ſequentes ex eis:& hæc ſtrictiſſimè dicuntur eſſe de lege naturæ. Alio modo dicuntur quædam naturaliter nota,& de lege naturæ: quia licet non ſint neceſſaria, nec ex terminis euidentia, nec ex talibus ſequūtur in conſequentia ſimpliciter neceſſaria, ſunt tamen multa conſona iſtis. Hæc diſtinctio poteſt declarari exemplo. Nam ſuppoſito illo principio, pacificè viuendum eſt in communitate, non neceſſario ſequitur ex hoc quod quilibet debet habere diſtinctas poſſeſſiones: poſſet enim ſtare pax inter conuiuentes, etiam ſi illis omnia ſunt communia: etiam ſuppoſita infirmitate eorum qui conuiuunt, & tamē poſſeſſiones eſſe diſtinctas pro perſonis infirmis valde conſonat pacificæ conuerſationi.

Infirmi enim magis curant bona ſibi propria quàm communia,& magis vellent communia eis appropriari quàm communitati,& cuſtodibus bonæ cōmunitatis,& ita ſuſcitatur lis & contentio. Non autem omnia præcepta ſunt de lege naturæ, vt ſentit Scotus ſtrictè accepta: probat hoc idem Gabr. diſt. xxxvij.q.vnica.ar.ij.lib.iij quia non omnia illa præcepta ſunt principia practica ex terminis euidentia, aut concluſiones ex illis in conſequentia neceſſaria illatæ, ergo. Sed duo præcepta negatiua primæ tabulæ ſunt de lege naturæ propriæ, vt ſunt illa duo præcepta: Non habebis deos alienos. Et: Non aſſumes nomen dei tui in vanum: hoc eſt, non facies Deo irreuerentiam. Illa nanque ſunt principia practica ex terminis euidentia aut concluſiones ex eis neceſſario conſequentes. Nam ſuppoſito quòd ſit naturaliter notum vnum tantum eſſe Deum, vt probat Philoſophus 12. Metaph. ſequitur formaliter alienum non eſſe habendum. Sequitur enim formaliter: Nihil quod non eſt Deus pro Deo eſt colendum ſeu habendum. Alienus Deus non eſt Deus: ergo alienus Deus pro Deo non eſt habendus. Præmiſſæ ſunt naturaliter, imò ex terminis notæ,& ſunt practicę. Sic & ſecundum præceptum ſequitur ex principiis per ſe notis: ſic arguendo: Summè reuerendo non eſt irreuerentia facienda: Deus eſt ſummè reuerendus, quia ſummè bonus, ideo ei non eſt irreuerentia facienda. Secundæ verò tabulæ præcepta, tam affirmatiua quàm negatiua, ſunt de lege naturæ, non ſtrictè, ſed largè accepta. Non ſtrictè, quia eorum quæ ibi præcepta ſunt, aut prohibita non ſunt principia practica ſimpliciter neceſſaria, nec concluſiones ſimpliciter neceſſarię, ſed ſunt de lege naturę communiter accipiendo: de quo plura legito apud Gabriel. Legis quoque naturalis ſtrictè præcepta non ſunt diſpenſabilia: vt ibidem dicit Gabriel concluſ.iij quia illa fundantur in primis principiis euidentibus & neceſſariis, quæ quia neceſſaria mutari non poſſunt, quia euidentia ſunt, declaratione non indigent, ergo non ſicut diſpenſabilia. Et quamuis Legiſlator Deus circa obſeruantiam pręceptorum ſecundæ tabulæ ſimpliciter diſpenſare poſſet per præcepti relaxationem, non tamen ſic diſpenſat de facto propter magnam eorum cum lege naturæ proprię proximationem. Non enim illud implicat contradictionem. Vnde negandum non eſt quin Deus pręcipere poſſit alicui occidere innocentem cùm plenum habeat dominium & poteſtatem occidendi & viuificandi. In quo caſu reuocaret pręceptum de homicidio, quantum ad illum cui oppoſitum eius pręciperet. Si enim legitur pręcepiſſe Abraham vt occideret Iſaac filium ſuum. Geneſis 22. Sic Oſee mandauit vt acciperet fornicariam,& faceret filios fornicationis. Oſee 10. quamuis ſecundum Doctores, non pręcepit Oſee fornicari, ſed contrahere matrimonium cum fornicatrice, poſt contractum tamen continente: licèt etiā ad literam hæc pręcipere potuiſſet. Cùm non ſit magis legi naturę diſſonū fornicari quàm occidere innocentem. Item ſentiunt Doctores de Samſone, quod inſtinctu ſpiritus ſancti ac familiari eius conſilio ſeipſum cum Allophilis interemit: ergo reuocatum eſt quantum ad eum pręceptum: Non occides. Gabriel. vbi ſuprà.

¶ Lex humana quę & poſitiua & pręceptiua dicitur, eſt ſignum verum humana traditione,& auctoritate immediatè conſtitutum notificatiuum rectę rationis volentis rationalem creaturam ad aliquid agendum vel non agendum propter finem aliquem rationi conſonum, vel temporalem obligare. Et ſecundum hos duplices fines diſtinguitur ius humanum ſiue lex humana in legem canonicam & ciuilem, quę duntaxat diſtinguitur ex parte finis. Nam finis legis canonicę eſt conſecutio felicitatis ęternæ, in qua concordat cum diuina. Finis legis ciuilis eſt felicitas humana, monaſtica, politica, vel iconomica, in qua conuenit cum lege naturali. Poteſt tamen eadem lex eſſe diuina, naturalis, & humana, alia tamen & alia ratione: de quo vide latiùs Gerſonem lect.ij. de vita ſpirituali animæ,& in de poteſt. Eccleſ. conſid. vlt. Ad hoc videatur & Gabriel. diſt. xxxvij. q. vnica. artic. j. libro iij. Et Gerſon parte iiij. in deſcript. ter. ad theo. vtil. Lex humana ſeu poſitiua eſt lex per ratiocinationem ex lege naturali deducta in conſequentiis probabilibus ad finem debitum humanæ creaturæ. Dicitur autem probabile, quod pluribus & maximè ſapientibus apparet verum. Lex poſitiua iuſtè requirit in Legiſlatore prudentiam & auctoritatem. Prudentiam, vt ſecundum rectam rationem practicam dictet quid faciendum pro communitate. Auctoritatem, quia dicitur lex à ligando, ſed non quæcunque ſententia prudentis ligat communitatem, nec aliquem ſi nulli præſideat,&c. Hæc Sco. diſtinctione xv. q. ij libr. iiij. Et vt ſcribit Dominus Cardinalis Camer. Quicquid eſt iuſtum lege humana, eſt iuſtum lege diuina. Nam omnis lex humana debet eſſe conſona legi diuinæ. Ex quo ſequitur quod nullum Principis ædictum, prælati præceptum, Politicæ ſtatutum, aut Eccleſiæ decretum eſt iuſtum vel iuſtè obligatorium, niſi ſit diuinæ legi conſonum. Vnde Auguſtinus de vera religione cap. xxij.& lib j. de libr. arbit. vbi dicit, quod in temporali lege nihil eſt iuſtum, quod non ex æterna lege homines ſibi deriuarint: quicquid igitur, vt poſtea Aliacen. dicit, eſt iuſtum iure poli, eſt iuſtū iure fori,& econtrà. Et ideo ſic oſtendit Ioan. Salesberienſis in ſuo Policratico libr. iiij. cap. vj. omnium legum inanis eſt cenſura ſi non diuinæ legis imaginem gerat. Vnde Aliacenſis ait: Quicquid eſt iuſtū aliquo iure, eſt iuſtum iure diuino: & quicquid diuino iure eſt iuſtum, nullo iure iniuſtum, vt clarū eſt. Ex quo patet, quod quicquid eſt iuſtum in foro interiori, eſt iuſtum in foro exteriori. Hæc Cardinalis in principio in primum Sen. Vnde Scotus diſtin. xliiij. lib. j. ait: Nulla lex eſt recta niſi quatenus à voluntate diuina acceptatur. De lege humana & poſitiua non parum ſcriptis reliquit Gerſon in multis locis.

¶ Lex priuata, vt ſcribit Gerſon part. iiij. in deſcrip.

ter.ad

ter.ad theo. vtilium, eſt lex per diuinam reuelationem accepta ad regimen perſonæ ſingularis vel paucorum. Diuina autem reuelatio eſt illuſtratio humanæ naturæ rationalis, ad quam habendam vel modum habendi ipſa de communi curſu ſibi indito non attingit.

¶ LEX ciuilis & temporalis, vt idem ſcribit Gerſon vbi ſuprà, eſt lex humana ad finem naturalem ſocialis vitæ bene regulandæ immediatè & principaliter ordinata, & per illum qui curam communitatis gerit ſufficienter promulgata. Sed lex ciuilis & ſpiritualis eſt lex humana ex principiis creditis, vel per ſe notis, probabiliter deducta, ad finem ſupernaturalem immediatè & principaliter ordinata, per illum vel illos qui curam communitatis habent ſufficienter promulgata.

¶ LEX charitatis ſecūdum eundem Gerſonem in via, eſt ius propinquum fruendi Deo propter ſe, & cæteris omnibus vtendi propter Deum, quomodocunque iuſtè placuerit ad meritū vitæ æternæ. Gerſon.

¶ LEX conſiliatiua ſecundum eundem vbi ſuprà. Vel conſilium eſt lex libero arbitrio inſinuata, cuius obſeruatio laudem habet, & violatio culpā non habet. Sed lex cohibitiua, vt ibidem ſcribit, quaſi media inter præceptum & conſilium, eſt lex libero arbitrio inſinuata ſigno aut verbo, aut ſcripto, ligans ne violetur, cuius tamen violatio non eſt diſſolutiua amicitiæ & vnitatis inter Deum & liberum arbitrium, nec inter homines ad inuicem. Hæc Cancellarius Pariſienſis.

¶ LEX vt ſit iuſta, duo ſunt neceſſaria, vt ſcribit Gabriel diſtinctione xv.q.ij.lib.iiij.] auctoritas & prudentia, qua ſecundum rectam ratione habens auctoritatem, dictet quid faciendum, & quid expediat ad finem debitum, & ad pacificam conuerſationem, & neceſſariam communitatis ſuſtentationem. Ex quo patet vnde eſt iuſtitia in proprietatum poſſeſſione, & dominiorum rerum. Nam quicquid ſecundum leges huiuſmodi inſitas poſſidetur, iuſtè poſſidetur: quod verò contra eas tenetur, iniuſtè tenetur. Dicitur & lex iuſta ſecundum eundem Gabrielem diſt. xvj.q.iij.ar.j.libr.iiij.poſt beatum Tho.prima ij.qu. xcvj. ar iiij. ex fine, ex actore, & ex forma. Ex fine, quando ordinatur ad bonum commune. Ex actore, quando non excedit poteſtatem ferētis. Ex forma, quando ſecundum proportionem imponuntur ſubditis onera in ordine ad bonum commune. Et ſecundum hoc leges huiuſmodi onera inferentes proportionabiliter vnum non plus alio grauantes iuſtæ ſunt, per oppoſitum iniuſtæ ſunt, ſi excedunt limites facultatis ſtatuentis. Aut quia non faciunt ad vtilitatem boni communis, ſed magis ad cupiditatem propriam ſtatuentis, aut gloriam eius. Vel etiam ſi onera inæqualiter imponuntur multitudini: licèt ordinetur ad bonum commune. Et in foro conſcientiæ non ligat, niſi fortè ad vitandum ſcandalum, vel turbationem: propter quod etiam quis debet iuri ſuo cedere, ſecundum illud Matth.5. Qui angariauerit te mille paſſus, vade cum eo alia duo: & qui abſtulerit tibi tunicam, da ei & pallium. Sunt etiam leges iniuſtæ, cum fuerint contrariæ mandatis diuinis: ſicut leges tyrannorum inducentes ad idolatriam, aut alia peccata: & tales leges non ſolùm non obligant, ſed omnino non ſunt ſeruandæ: quia oportet plus obedire Deo quàm hominibus. Act.4. Hæc Thomas.

¶ LEX iniqua, vt ſcribit Gabriel diſtin. xv.q.vj. art.iij. dubio iij. libr.iiij.] dicitur quæ eſt contra ius naturale vel diuinum, aut etiam contra ius poſitiuum, contra libertatem Eccleſiaſticam, aut facta ad opprimendos pauperes, & iuſtitiam impediendam, vt dicit Hoſtienſis libro v.de reſtitut.§.Quid de condentibus leges iniquas, multa iura ad hæc allegans. Et licèt de iure talia ſtatuta non valeant, tamen facientes ea, & conſentientes, ac voluntariè ea obſeruantes, atque ſecundum ea iudicantes, peccant mortaliter: & ſi ſunt contra Eccleſiaſticam libertatem, ſunt excommunicati. Statuentes quoque tales leges reſtituere, tenentur omne damnum quod prouenit alicui ratione talis legis: & ſimiliter obſeruantes & aliquid per eas adquirentes: multis probat Gabriel.

¶ DIFFERVNT eſſe in lege & ſub lege, vt ſcribit diuus Auguſtinus ſuper illud Pſalm.1. Sed in lege Domini. Vnde qui eſt in lege: ſecundum legem agit: qui eſt ſub lege, ſecundum legem agitur. Ille verò liber eſt, iſte ſeruus. Deinde aliud eſt lex quæ ſcribitur & imponitur ſeruienti. Aliud lex quæ mente conſpicitur ab eo, qui non indiget literis. Et eſſe ſub lege, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione j.libro iij. circa textum, dicitur tribus modis, vel quantum ad cauſam, vel quantum ad obſeruationem, vel quantum ad motiuum. Quantum ad cauſam ſunt illi, qui nati ſunt ſub peccato. Quantum ad obſeruationem ſunt iſti, qui legem obſeruant. Quantum ad motiuū ſunt illi, qui timore ſeruiunt. Chriſtus itaque nō fuit ſub lege quantum ad cauſam, vel quantum ad motiuum, ſed ſolùm quantum ad obſeruationem, aliter tamen quàm alij homines: quia eſſe ſub lege quātum ad obſeruationem, poteſt eſſe dupliciter: vel quantum ad obedientiam obligatoriam, vel quantum ad obedientiam ſpontaneam. Et primo modo ſunt homines. Secundo modo Chriſtus qui ſe mera liberalitate legalis obſeruantiæ (vt exemplum daret, veri obedientis, ſubdidit. Vnde Apoſtolus ad Galatas quarto, & refert Magiſter Sententiarum in principio iij. Sententiarum. Cùm venit igitur plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum de muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt in adoptionem filiorum Dei reciperentur.

DE LEGIBVS VETEris Teſtamenti.

¶ LEGES veteris teſtamenti quædam dicuntur iudiciales, quædam ceremoniales, quædam morales, vt notat Gabriel diſtinctione xxxvij. quæſt vnica. artic. j. libro iij Morales fuerunt præcepta de actibus virtutum, de quorum numero eſt decalogus, quæ etiam habemus in noua lege. Et moralia ad ius naturale pertinent: & ideo nullam mutabilitatem recepiſſe monſtrantur. Ceremonialia fuerunt præcepta de actibus exterioribus diuini cultus, quibus ſcilicet homo diuinam ſeruitutem profitetur, vt ſacrificiū, veſtes ſacerdotales, templi introitus, quæ dicuntur ceremonialia, vt recitat ſanctus Thomas prima ſecundæ, quæſtione xcix. artic.iij. quaſi munera Cereris, quæ dicebatur Dea frugum, eò quòd primò ex frugibus oblationes Deo offerebantur. Vel vt Valerius Max. refert, à Cere oppido iuxta Romam, eò quòd ibi ſacra Romanorum oblata ſunt. Inde præcepta legis quæ ad exteriorem Dei cultum pertinent, ceremonialia dicuntur. Et dicitur ad exteriorem cu

rem cu

riorem cultum, quia actus interioris cultus Dei ſunt actus virtutum moralium, ſcilicet fidei, charitatis & ſpei. Et lex vetus (vt inquit Rabbi Salomon) bene habebat ſexcenta præcepta ceremonialia: ideo grauior lege noua. De qua aliàs dicetur, & infrà. Iudicialia ſunt de actibus particularibus iuſtitiæ obſeruandæ inter homines, vt eſt illud: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Hæc triplicia præcepta tanguntur Deutero. 6. vbi dicitur: Hæc ſunt præcepta, ceremoniæ, & iudicia. Præcepta antonomaſicè dicuntur moralia. Ceremoniæ & iudicia, præcepta de exterioris cultus diuini actibus & de iuſticialibus retributionibus: Et quantum ad iudicialia, lex noua eſt leuiſſima, quia nulla iudicialia Chriſtus imponit, vt plenius videre poteris apud Gabrielem diſtinct. vltima libri tertij. Fuit autem (vt ſcribit Scotus diſtinct. vltima libr. iij.) vetus lex multò grauior noſtra lege. Et poſt alia dicit: Et ideo noſtra ſacramenta, quæ habent efficaciam in virtute paſſionis Chriſti iam exhibitæ, plus cōferunt de gratia quàm ſacramenta veteris legis. Habemúſque & doctrinā magis explicitam, & exempla ſanctorum plura & efficaciora ad imitādum: & etiam plura merita ſanctorum, qui non tantum ſibi, ſed & nobis, meruerunt, ac nobis ſuis interceſſionibus auxiliantur. Eſt & adiutorium valde notabile, quia nobis pro obſeruatione legis Chriſtianæ promittitur explicitè vita æterna. Illa autem rarò vel nunquam explicitè niſi bona temporalia. Hæc omnia Scotus & alia. Videatur ad hoc Gabriel diſtinctio. vlt. lib. iij. qui & dicit quòd lex vetus fuit multò grauior, quantum ad multitudinem & difficultatem obſeruando quàm noua lex, præſertim quo ad ceremonialia. Lex enim noua ſecundum Auguſt. paucis & manifeſtis ritibus eſt contenta. Non enim habet lex noua niſi ſeptem ſacramenta, quæ etiam non ſunt omnibus Chriſtianis neceſſaria: non enim omnes contrahunt matrimonium, nec omnes ſuſcipiunt ordines. Sed neceſſarius eſt baptiſmus, & poſt lapſum pœnitentia. Lex quoque noua gratiæ & Euangelij diſtat præceptis, ſacramentis, & promiſſis, à lege veteri, quamuis quo ad moralia ſunt eadē præcepta in vtraque lege. Id quod diffuſè probat Gabriel q. vlt. libro iij. Lex inſuper vetus dicitur lex timoris: noua verò lex amoris: Et ideo ſecundum beatum Thom. diſtin. vlt. lib. iij. q. iiij. artic. ij. Et poſt eum ſcribit hæc eadem Gabriel diſtinctione vlt. ar. iij. lib. iij. quia lex noua ex oſtenſione diuinæ charitatis initiū ſumpſit: quia in effuſione ſanguinis Ieſu Chriſti, quæ fuit perfectiſſimæ charitatis ſignum, in eo etiam nouum teſtamentum confirmatum eſt. Lex autem vetus in oſtenſione diuinę poteſtatis (quæ timorem incutit) & initium ſumpſit. Vnde & in ipſa legis datione propter fulgura, voces & tonitrua terror audientes inuaſit, vt dicerent: Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Exod. 20. Sic & lex vetus ad ſui obſeruantiam homines inducebat per comminationem pœnarum. Noua verò lex per beneficia exhibita & ſperanda. Item lex vetus eſt imperfectorum, ſecundum illud ad Hebr. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Noua verò perfectorum ſecundum Matth. 5. Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Imperfectorum autem eſt timere ac cauere malum, operari bonū, timore pœnæ: perfectorum verò eſt amare. Siquidem perfecta charitas foris mittit timorem. Hanc charitatem præcipit Chriſtus Legiſlator noſter, & tanquam ſignum ſuæ legis ac diſcipulatus præſtituit, dicens, Ioan. 13. In hoc cognoſcēt omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Hæc Gabriel in fine libr. iij. ſententiarum. Quomodo autem vetus lex ceſſauerit, vide ſuprà in dictione Ceſſatio. Et ſi accidentalia legis fuerunt mutata & abolita, & officialia. Sed eſſentialia legis ſemper manſerunt vna & eadem. Nam ſemper fuit vnus Legiſlator & conditor vtriuſque legis. De quo conſulito Iacobum de Valentia. Latius tracta. iij. ca. ij. regula ſiue claue vij. prologi ſuper Pſal. Et ſecundum eundem Pſalm. 24. Lex vetus nihil aliud fuit niſi quædam via dirigens in Chriſtum, tanquam in finem immediatum: & ideo nuſquam petit regnum cœlorum, ſed ſemper petit Chriſtum Meſſiam futurum, qui doceat viam in regnum cœlorum Et ideo ſicut lex vetus dicitur via in Chriſtum, ita lex Euangelica dicitur via in regnum cœlorum. Et ideo Chriſtus dicitur oſtium, Ioan. 10. Et dicitur via, veritas, & vita, Ioan. 14. Et lex vetus dicitur teſtimonium, vt idem Valent. ſcribit Pſal. 77. Primò, quia fuit per Angelos teſtificata. Secundò, quia repoſita eſt arca teſtimonij contra præuaricatores, Deut. 31. Tertiò, quia tota lex vetus facit teſtimonum de Chriſto futuro. Ideò ait Saluator, Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, quia ipſi teſtimonium perhibent de me. Nam Moyſes de me ſcripſit, &c.

¶ Lex talionis eſt qua par pœna redditur, qua redditur vita pro vita. Et pœna talionis ſi lege detinetur iuſta eſt, quia naturali rationi conſona, & approbata, non ſolùm lege Moyſaica, ſed etiam Euangelica. De hac lege ſcribit Scotus, & poſt eum Gabr. diſtin. xv. lib. iiij. ſenten. qu. xv. Optimè, inquit, prouiſum eſt communitati, vbi ſtatuta eſt lex talionis, maximè in cauſa homicidij, ſicut in lege veteri ſtatuta erat. Vnde Exod. 21. Qui percuſſerit hominem volens occidere eum, morte moriatur. Et ſequitur: Et reddat animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore. Et ſimile Leuit. 24. Verùm non ex eo, quia in lege veteri ſtatutum fuerat, nunc obligat ſubiectos Euangelio, quos ſolum moralia illius legis non iudicialia obligant, neque ceremonialia, ſed quia de nouo à Principe vel communitate ſtatuta. Lex enim robur habet à Legiſlatore in illa communitate vbi ſeruatur, non ab alio: licet ratio ſtatuēdi ſumatur ab alio. Et hoc modo iudicialia multa legis Moyſaicæ poſſent à Papa vel Imperatore ſtatui à Chriſtianis obſeruanda; nec per hoc Chriſtiani iudaizarent, quia non obſeruarēt ea vt ſtatuta à Moyſe, ſed vt ſtatuta à Legiſlatore Euangelico, ſcilicet Chriſto, à Principe qui habet ſtatuere leges in Eccleſia Chriſtiana. Sicut vna ciuitas alterius ciuitatis leges aſſumere poteſt, & eas obſeruare. Et ſecundum Scotum, homicida vitam proximi iniuſtè ſecurius agit, ſi ſatiſfaciendo ſe ſponte ſubmiſerit pœnæ legis conſtitutæ: hoc probat poſt eum Gabriel vbi ſuprà, art. ij. concluſione j. Vnde Matthæi 26. ait Dominus: Omnis qui occidit gladio, gladio peribit; non autem ſibi conſciſcere vel inferre debet mortem. Vbi autem lex talionis non eſt ſtatuta, aut occiſori non inflicta, reſtitutio alia neceſſaria eſt, in piis operibus, aut aſſiduis paſſionibus, pro occiſo in vim ſatisfactionis ſponte aſſumendis. probat Gabriel concluſ. iij. vbi ſupr. Sunt itaque ipſi bona ſpiritualia impendenda opera, ſcilicet

ǥet meritoria, ac defunctorũ ſuffragia in occiſum directa,& propter eum aſſumpta, vt anima quam abſtulit commodum aliquod ſentiat. Quanta autẽ fieri debeat, iudicandum hoc eſt ſecundũ iudicium & prudentiam diſcreti & prudentis confeſſoris, vel ſecundum arbitrium boni viri. Latius ſcribit Gabr. vbi ſuprà,

¶ Lex iudicatiua & lex imperatiua, vide in dictione Præceptum.

¶ Libellus repudij. Scotus diſt. xxxiij. libr. iiij. ſenten. & poſt eum recitat Gabr. diſt. xv. q. xj. libr. iiij. qui & ponit opinionem de libello repudij, ſecũdum quam libellus repudij non ſolùm fuit permiſſus, ſed etiam conceſſus, & pro illo tempore licitus quaſi vera eſſet. Sicut & de vſura, quæ non fuit licita Iudæis, ſed permiſſa reſpectu alienorum, ſicut libellus repudij: ita quod pro tempore legis licitũ erat ex diuina diſpenſatione, ſed pro lege Euangelica à Domino reducta eſt ad naturalem rectitudinem & perfectionem: ideo ibi vniuerſaliter prohibita quantum ad effectum & quantum ad affectum. Vnde repudium vxoris (ſecundum quod dicit Dominus: & repetit S. Bonauen. di. xxxiij. ar. iij. q. j. libr. iiij.) nunquam licitum fuit, vt ſine culpa fieret: fuit tamen licitum vt fieret ſine pœna. De quo latiùs vide apud S. Bonauen. Repudiatio itaque fuit permiſſa, quia non punitur in lege, Permiſit ergo Moyſes, quia non poterat prohibere hoc malum: quoniam triplex malum inde ſequeretur, ſcilicet defectus ſacramenti, quia non vellent vxores ducere. Secundò multiplicatio fornicationis. Tertiò homicidium. De quo latiùs Bonauen. q. ij. vbi ſuprà. Videatur de hoc Richar. diſt. xxxiij. ar. iij. q. j. lib. iiij. Et Petrus Palud. eadem diſtin. q. j. ar. ij. Thom. Argen. ita ſcripſit de libello repudij: Non licebat, inquit, in veteri lege mulierem repudiare, niſi ex aliqua cauſa eueniente poſt contractum matrimonij: nec indifferenter licebat propter quamlibet cauſam euenientem, ſed ſolùm propter tales cauſas quibus bonum prolis poterat aliquantus impediri. Et hoc vel quãtum ad corpus: puta ſi mulier apparuit ſterilis, vel fuit leproſa, vel aliqua alia notabili fœditate maculata, vel quãtum ad animã, puta ſi fuerit mulier mali moris, propter continuam etiam cohabitationem prolis cum matre, vt plurimum proles ſequitur mores matris. Et quia viri Hebræi fuerunt duriſſimi cordis, ideo ne propter mortale odiũ ipſi occaſione prædictorum defectuum vxores occiderent, permiſit Moyſes diuortiũ fieri inter virum & vxorem, declaratis cauſis prædictis, & in libello conſcriptis, qui libellus repudij dicebatur. Hæc Thom. Argentin.

¶ Liber. Libri duplex eſt proprietas (vt ſcribit S. Bonauen. diſt. xliij. ar. j. parte ij. q. j. libr. iiij. Vna in ſe, ſcilicet ſcientiæ retentio in ſimultate & vniformitate. Et ratiõne huius proprietatis nomẽ libri transfertur ad Dei notitiam. Alia eſt proprietas ad nos, quia per librum eſt in nobis oblitorum recordatio. Et ratione huius trãſfertur ad vim illam per quam fit recordatio præteritorũ. Humanitas autem Chriſti ſiue viſio eius, non dicitur liber. Liber itaque poteſt dici Dei notitia. Et dicitur virtus diuina ſecundum duplicem proprietatem. Vide eundem qu. ij. vbi ſuprà, de libro vitæ. De quo etiam parumper aliquid ex Doctoribus aſſeremus.

¶ Liber vitæ ſecundum Tho. j. parte, q. xxiiij. arti. j. & poſt eum Rayne. in ſumma ſua. & Auguſtin. ſuper illud Pſalm. 68. Deleantur de libro viuentium, & cũ iuſtis non ſcribantur, dicit: Liber vitæ eſt notitia Dei, qua prædeſtinauit ad vitam quos elegit. Vnde ſicut aliqui deſcribuntur in ciuitate vel conſulatu: ſic in ciuitate triumphante repræſentantur in Dei notitia electi ad vitam æternam admittendi. Vnde Lucæ 10. Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Et Iſaiæ 4. Sanctus vocabitur omnis qui ſcriptus eſt in vita in Hieruſalem. Dicitur & liber vitæ notitia Dei, quo vincunt omnia per notitiam. Et Auguſtinus: Liber vitæ eſt quædam vis diuina cauſata immediatè à Deo, qua fiet vt in die iudicij vnicuique bona & mala reducentur ad memoriam. Et Bonauentura diſtinctione xxxj libro iij. circa textum. Liber vitæ eſt diuina diſpoſitio, ſecundum quã aliquis ordinatur ad vitam, & reputatur eſſe dignus vita. Et aliquid poteſt dici dupliciter ſcribi in illo libro, vt idem dicit. Vel ſecundum præſentis iuſtitiæ reputationem. Vel vt dicit Cardinalis Cameracen. ſecundum præſentem iuſtitiam, vel ſecũdum finalis gratiæ præuiſionem bonam vel æternam præſcientiam. Cardinal. Cameracen. Et primo modo dicitur ſcribi in libro vitæ, quia ſcribuntur eius merita. Secundo autem modo non ſolùm quia ſcribuntur eius merita, ſed etiam quia ipſe ordinatur ad vitam ſecundum prædeſtinationem diuinam, Hoc modo ſoli ſaluandi ſcribuntur in hoc libro. Qui verò primo modo ſcribitur, deletur quantum ad præſentem iuſtitiam, quia iam non reputatur dignus vita. Qui ſecundo modo ſcribitur, nunquam deletur: Deletio autem illa non dicit aliquam immutationem factã circa ipſum Deum, ſed ſolum circa meritum immutatum. Concordat cum Bonauen. Aliacen. q. ix art. ij. libr. j. Et ſic ſecundum eundem poteſt dici aliquẽ eſſe amicum Dei dupliciter. Vel ſecundum ęternam Dei dilectionem, vel ſecundum præſentem diſpoſitionem. Et aliquis poteſt eſſe amicus Dei primo modo & non ſecundo modo, & econuerſo. De quo videatur ſuprà in dictione Amicus. Et Bonauen. in iiij. diſtinctione xliij. ar. j. parte ij. q. ij. Aſtipulatur his Iacobus de Valentia Pſalm. 68. cùm ita ſcribit: Liber vitæ ſiue viuentium dupliciter ſumitur in ſacra ſcriptura. Nam vnus liber dicitur diuinæ prædeſtinationis ſecundum æternum propoſitum: & tunc nihil aliud eſt niſi diuina voluntas beneplaciti quæ ab æterno propoſuit gratiam iuſtis parare, & eos elegit, & in ſuo libro aſcribendos, & iuſtificandos propoſuit, in quo libro ab æterno primò fuit ſcriptus Chriſtus homo & virgo Maria, & omnes Apoſtoli & iuſti. Secundus liber dicitur liber vitæ ſecundum præſentem diſpoſitionem, & iſte eſt conſcientia cuiuſlibet iuſti diſpoſita per gratiam. Et iſte liber non eſt in Deo niſi obiectiuè, inquantum Deus perſpicit in anima iuſti ſimilitudine ſuæ bonitatis, per quam iuſtus Deo gratus & acceptus ſecũdum præſentem diſpoſitionem, & de iſto libro multi nouiter delentur per peccatum, & in eo nouiter ſcribuntur per nouam gratiam. Vnde Pſal. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribãtur. Pſal. 68. Et dicitur ideo liber vitæ (vt volunt doctores) quia talis notitia eſt eorum qui eliguntur ad vitam: & non eorum qui condemnantur ad mortem, propterea non dicitur liber mortis, ſed vitæ: Secundo, quia in eo ſunt ſcripta merita quæ ducunt ad vitam æternam. Tertio, quia eſt liber ſummæ & beatæ vitæ, quæ antonomaſicè dicitur vita. Non autem dicitur liber vitæ naturæ, quæ eſt mortalis, nec gratiæ quæ amitti poteſt, ſed gloriæ perpetuæ cœleſtis. Et

dicitur

dicitur liber vitæ tribus modis ſecundum Alexan. Thomam & Rayne. Primo modo dicitur exemplar vitæ, & ſic non eſt aliud quàm notitia prædeſtinationis Dei in ſe & approbationis diuinæ. Secundo modo liber vitæ dicitur exemplum vitæ, & ſic attribuitur Chriſto, qui dicitur liber vitæ ſecundum humanitatem, quia dat nobis exemplum viuendi quo modo perueniamus ad vitam cœleſtem. Tertio modo liber vitæ dicitur aliquid inquantum eſt ſignum vitæ, & ſic ſacra ſcriptura dicitur liber vitæ, Eccleſiaſtici 24. Hæc omnia liber vitæ. Gloſ. Hæc omnia quæ ſcripta ſunt in veteri & nouo teſtamento, ſunt liber vitæ, ſcilicet, quia documenta vitæ æternæ. Vnde ex his concludit Alexan, quòd liber vitæ primo modo eſt quid increatum: ſed ſecundo modo & tertio eſt quid creatum. Et ſicut liber militiæ (ſecundum Richar. ſuper iij. libr. diſtinctione xxxj. art. ij. quæſtio. j. Concordat Thom. parte j. quæſt. xxiiij. ar. j. Et Rayne. in ſumma ſua) dicitur tripliciter quod milites inſcribuntur, & quod in eo traditur militiæ ars & ſcientia, & quod in eo recitantur militum facta. Ita liber vitæ ſimiliter dicitur tribus modis. Primo liber vitæ dicitur conſcriptio eorum qui ſunt electi ad vitam, hæc eſt notitia Dei. Secundo, dicitur traditio eorum quæ ducunt ad vitam æternam, vt ſunt libri vtriuſque teſtamenti. Tertio, dicitur recitatio eorum operum per quæ promerentur homines vitam æternam. Ad hæc tria homo debet ſe obſeruare primò, vt ſpem habeat, quia cõſcriptus eſt in libro vitæ. Secundò, vt obſeruet Dei mandata, tradita in veteri teſtamẽto, ſcilicet, decalogum, & in nouo etiã, ſcilicet, in Euangelio. Tertio, vt operetur bona & caueat peccata, quia ad iudicium trahetur. Vide latiùs Alexan. Thom. & Rayne. Et propriè loquendo & ſimpliciter ſoli boni ſunt ſcripti, quia ſola gratia finalis facit ſimpliciter dignum vita æterna, boni autem præſentialiter ſecundum quid, id eſt ſecundum præſentem iuſtitiam. Etſi aliquando homines à peccato reſurgunt ſaltem finaliter, tunc manifeſtum eſt eos eſſe conſcriptos. Cùm autem peccat homo quicunque ſiue bonus ſiue malus conuerſus recidiuando in peccatum, tunc dicitur deleri de libro vitæ ſecundum quid, id eſt ſecundum præſentem iuſtitiam. Vnde Exod. 32. Dominus dicit: Qui peccauerit in me, delebo eum de libro vitæ. Et quamuis (ſecundum Richar. de media Villa: ſuper iij. libr. articul. ij. quæſtione ij.) in libro vitæ propriè loquendo non ſunt ſcripta niſi bona, tamen ſub bonis comprehenduntur etiam mala pœnæ inquantum iuſta ſunt, quia vt ſic ſunt bona. Et ſecundum eundem & Thomam prima parte quæſtione xiiij. ille qui eſt ſimpliciter ſcriptus in libro vitæ, non poteſt deleri, ſed qui ſecundum quid eſt ſcriptus deletur: vt latius patet apud eoſdẽ.

¶ Liber mortis (vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſal. 88. eſt duplex. Vnus dicitur ſecundum æternum propoſitum in quo Deus ab æterno nouit reprobandos & obſtinandos & æternaliter puniendos. Et alter dicitur liber mortis ſecundum præſentem diſpoſitionem, in quo ſunt ſcripti peccatores temporaliter ſecundum quod ſunt extra gratiam in peccato. Et iſti duo libri nullo modo ſunt in Deo niſi obiectiuè ſecundum quod in eis Deus nouit culpam & difformitatem ſecundum præſentem diſpoſitionem. Differt autem liber vitæ ſecundum æternum propoſitum ab vtroque libro mortis. Nam ille liber eſt ſolùm in Deo, cùm ſit diuina voluntas, quæ eſt ſola cauſa omnium prædeſtinatorum, ſed liber mortis nullo modo eſt in Deo niſi obiectiuè (vt dictum eſt) ſecundum præſentiam, eò quòd Deus non eſt cauſa obſtinationis nec peccati alicuius, per quod ſcribitur in libro mortis & reprobationis. Et ideo talis liber mortis nihil aliud eſt niſi conſcientia hominis ſubiecta peccato à Deo difformi. Vnde de his duobus libris, ſcilicet mortis & vitæ dicitur Apocalyp. vigeſimo, quòd in die iudicij mare & infernus dedit mortuos ſuos, & aperti ſunt libri ante iudicem. Et apertus eſt alius liber qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ſecundum ea quæ erant ſcripta in libris: & qui nõ eſt ſcriptus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis. Et liber vitæ aperietur in iudicio, quia tunc manifeſta erunt omnia etiam abſcondita cordis. Libri quoque conſcientiarum ſingulorum hominum aperiri dicuntur. Differunt quoque liber vitæ ſecundum æternum propoſitum à libro vitæ, ſecundum præſentem diſpoſitionem. Nam ille eſt ſolùm in Deo, iſte autem in conſcientia hominis. Item ab illo ſeculo ab æterno ſcriptus, nullus deletur, ab iſto multi delentur per peccatum, ſicut in eo multi nouiter ſcribuntur per gratiam. Ex prædictis patet quod liber vitæ prædeſtinatorum, eſt tantum vnus, in quo ſunt ſcripti ab æterno ſoli electi, & iuſti, eò quòd eſt ipſa æterna voluntas. Sed alij libri tam mortis quàm vitæ, ſecundum præſentem diſpoſitionem, vel iuſtitiam ſunt multi, quia vnaquæque conſcientia, & anima hominis eſt liber ſuorum operum, ſecundum quæ opera ſaluantur, vel damnantur, de quo libro quis poteſt deleri per peccatum, aut in eo ſcribi per gratiam. Hæc Iaco. de Valen. Chriſto. Epiſcopus ſuper illud Pſal. 68. Deleantur de libro viuentium, &c. & Pſalm. 138. multa ſcribit. Ex quo patet quòd multi ſunt ſcripti in libro prædeſtinationis, ſecundum æternum propoſitum, qui non ſunt ſcripti in libro vitæ ſecundum præſentem diſpoſitionem. Sic Paulus & Auguſt. qui ab æterno fuerunt prædeſtinati, ſed per multa tempora fuerũt ſcripti in libro mortis, ſecundum præſentẽ diſpoſitionem, dum fuerunt in peccato & infidelitate, ſicut de multis aliis dicitur. Et multi poſſunt eſſe ſcripti in libro vitæ, ſecundum præſentẽ diſpoſitionẽ qui ſunt ſcripti in libro mortis & reprobationis ſecundum æternum propoſitum: ſicut potuit eſſe Iudas ſi aliquando fuit in gratia. De quo copioſius ſcribit Valentia vbi ſuprà. Non diſcrepat ab his S. Bonauen. di. xliij. ar. j. par. ij. q. ij. lib. iiij. vbi dicitur quoſdam ſcriptos eſſe finaliter, quoſdam tẽporaliter, vide eũ.

¶ Liber conſcientiæ, vt ſcribit Brulef. di. xliij. li. iiij. eſt ipſe intellectus in quo ſunt, vel fuerunt ſcriptæ omnes cogitationes bonæ vel malæ, quæ in nobis fuerunt: & eſt ipſa voluntas, in qua ſunt vel fuerunt omnes affectiones bonæ vel malæ, quas vnquã habuimus, ita quod ex iſtis duobus codicibus cõponitur liber conſcientiæ omnium meritorum, quorum in iudicio erit lectio & memoria, &c.

¶ Liberalis (vt ſcribit Stephanus Bru. di. vj. q. vlt. lib. j.) dicitur ille qui dat non expectando retributionem, de quo vide & in dictione beatitudo. à quo liberaliſſimus. Eſt autem Deus liberaliſſimus: paratus eſt enim dare omnibus gratiam diſpoſitis ad recipiendum, ſed nulla videtur melior diſpoſitio ad gratiam quàm innocentia, & recta voluntas: vt ſcribit Gabriel diſtinctione iiij. quæſtione vnica. li. ij. Et vt inquit Sanctus Bonauentura, liberaliſſimus

eſt Deus,ſaluo tamen ordine ſapientiæ. & iuſtitiæ. Et quamuis ab inſtanti creationis cuiuſlibet hominis poſſet eum ex libertare beatificare,tamen longo tempore tardat. Similiter quamuis poſſet cuilibet paruulo dare gratiam,ſine baptiſmare, tamen non dat. Cuius ratio eſt,quia gloria eſt bonum laudabile,ideo non datur niſi per meritum laudabile, & ideo conuenit eam dari præcedente aliquo merito condigni:vide latiùs Gabr.q.vnica. di. iiij.libr. ij.& à liberalis venit liberalitas.

¶ Liberalitas ſumitur duobus modis:vt ſcribit Brulef.diſtinctione x.quæſtione j.libro.j. ſen. Primo modo pro quadam virtute morali, ſic accipitur 4. ethi.& deſcribitur ſic,Liberalitas eſt quædam virtus moralis,ſtatuens menſuram id eſt, moderamen in pecuniis paruis,id eſt io bonis fortunæ,quo ad ſumptus dationem vel acceptionem ſecundum vrbanã decentiam.Primò dicitur: eſt virtus moralis, quia cuilibet virtuti aſſignatur materia, ideo dicitur in pecuniis.Et dicitur paruis,ad differentiam magnificentiæ.Eſt autem medium inter illiberalitatem & prodigalitatem.Idem autem ſuut illiberalitas& auaritia.Itẽ omne quod poteſt numiſmate comparari dicitur ibi pecunia, prodigalitas eſt minus vitium quàm illiberalitas,quia magis accedit ad liberalitatem,eò quòd non quærit redditionem. Vel liberalitas eſt virtus beneficiorum erogatrix, quam pro affectu benignitatem, pro effectu beneficentiam dicimos. Aot libetalitas eſt mediocritas circa pecunias dandas. Nam liberalis dabit propter honeſtatem,& rectè quibus oportet& quando oportet: vt vult Ariſto.4.Ethi. Liberalitas ſecundum beatum Thom.ij.ij.qu.cxvij.ar.j.eſt virtus bene diſpenſandi diuitias iu vſus bonos ſibi ſuiſque & aliis. Cuius ſecundom Valerium Maximum lib.v.duæ ſunt comites:humanitas & clementia. Moderatur quoque ipſa liberalitas(vt ſcribit Gerſon parte ij. de ſeptem vitiis capitalibus,de vitio ſeu peccato auaritiæ) interiores affectiones diuitiarum: puta vt non nimis amare velit vel deſiderare aut delectari in eis. Hoc enim modo opponitur liberalitas auaritiæ:qua auaritię affectiones moderatur. Liberalitatem diffinit Paulua Corteſius libro tertio ſententiarum, diſtinctione octaua,vt ea ſit ad bene de multis promerendum opitulatrix virtus,quæ crumenam in largiendo laxet:contra quam maximè auaritia exardeſcat. Ea enim eſt opum inexhauſta auiditas, quæ tanquam mare nulla acceſſioue redundat, ex cuius tenebroſo antro exiliunt velut ſerpentes, prodirio, fraus,dolus, iniquitas, vis, peieratio, & dura quædam ad opem ferendam ſilex. At contra prodigalitas extra riuos defluit,qood eo leuius malum videri debet quo pluribus largiendo ſuffragatur: aut quo propinquios liberalitati adhæreſcit. Hæc Corteſios theologorum eloquentia. Perfecta inſuper liberalitas(vt ſcribit Ambroſius libro primo de officiis) eſt vbi ſilentio quis tegit opus ſuum, & neceſſitaribus ſingulorum occultè ſubuenit,quem laudat os pauperis,non labia ſua. Denique perfecta liberaliras fide,cauſa,loco,tempore cõmendatur, vt principium operis circa domeſticos fidei. Plura Ambroſius de liberalitate vbi ſuprà. Vnde & Grego.in moral.& habetur di.lxxxvj. Fratrem noſtrum. In ipſa autem liberalitate modus adhibendus eſt rerum & perſonarum. Rerum, vt non omnia vni, ſed ſingulis quædam præſtentur,vt pluribus prodeſſe poſſimus. Perſonarum:vt primùm iuſtis,deinde peccatoribus,quibus tamen dare prohibemur: nou quia homines ſunt,ſed peccatores, &c. Alio modo capitur liberalitas(vt ſcribit Brulefer vbi ſuprà) pro liberalitate voluntatis,hæc autem eſt conditio intrinſeca voluntatis,ſecundum quam ipſa liberè elicitiua eſt ſuarum actionum vel volitionum. Vnde voluntas eſt appetitus cum ratione liber. Non eſt ergo modus intrinſecus,ſed eſt de ratione eius. Liberalis eſt iſte qui dat non expectãdo redditionem,ſecundum Auicenoam.6 Metaphyſ. Et hoc dicit quo ad aliquid & virtutem moralem, & libertatem voluntatis. Quandoque aliqua bona donantur per modum liberalitatis, ſed ſpirituſſanctus eſt ſummum donum. Item ſpirituſſanctus omnia habet à patre, & filio,& nihil dedit patri & filio,ideo per modum liberalitatis procedit. De liberalitate plura legũtur apud Philoſophos.

¶ Libertas eſt naturalis facoltas eius quod cuique facere libet,niſi quod vi aut iure facere prohibetur: vt habetur iuſtitut.de iote perſonarum in prin. cuius oppoſitum eſt ſeruitus,venitque à liber. Et ſecundum Senecã,libertas eſt nulli rei ſeruire,nulli neceſſitati, nullis caſibus fortunæ ab æquo diſcedere. Et libertas quandoque capitur impropriè:vt diſtingui tur contra coactionem,hæc cõpetit intellectui. Alio modo capitur vt opponitur ſeruituti creaturæ rationalis,& hoc vel ſeruituti culpæ vel pœnæ. Hoc modo beati ſuut liberiores quàm viatores. Tertio modo opponitur neceſſitati, ſed quod neceſſitas opponitur contingentiæ ſecundo modo dictæ, & ſic libertas eſt quædam indifferentia vel contingentia, & diſtinguitur contra priocipium actiuum naturale. Vide de hoc Gabrielem diſtin. prima,quæſt. vj.libro j. Et libertas quantum ad rectitudinem, vt ait Holkot quæſtione iij.quam principaliter importat,& pro qua ſupponit quocunque modo accipiatur,eſt voluntas,in diuerſis tamen acceptionibus diuerſa habet connotata. Nam & libertas ſupponit pro voluntate,connotando aliqoid poſſe fieri contingenter ab eadem,vt vult Gabriel diſtinctione x. quæſtione ij.ar.ij.dub.ij libr.j. Et quantum ad quid rei iſtius nominis libertas voluntatis(dicit Holkot) quod eſt ipſa voluntas. Quantum verò ad quid nominis huius termini libertas ſecundum quod modò vtimur eo, & ſecundum quod Philoſophus vtebatur,libertas eſt poteſtas quædam,qua voluntas concurrentibus omnibus requiſitis ad ſuum effectũ habet quod poſſit cum eis coagere, & ponere actum ſuum ad effectum, ſeu non ponere ſicut ei placuerit, & hæc vocatur libertas contradictionis. Dare autem voluntati libertatem(vt ſcribit Gabriel di. xxxvij.qu.vnica. libro.ij.poſt Scotum) nihil aliud eſt niſi dare ei facultatem eliciendi,& oon eliciendi, & ad quemlibet actum, qoem elicere voluerit velle ſibi coagere. Et diuina voluntas determinat ſe ad hoc,ſcilicet dando voluntati creatæ libertatem. Nihil verò efficienter vult diuina voluntas voluntatem creatam velle; niſi quod voluntas creata.

¶ Libertas eſt multiplex,ſcilicet libertas à peccato,à miſeria,& à neceſſitare,vt habet Gabriel di. j.q. j.libr.j. Libertas à peccato ſupponit pro voluntate, & connotat eam eſſe in gratia. Libertas à miſeria cõnotat eam eſſe ſine pœna. Libertas à neceſſitare connotat eam non poſſe cogi. De quo meminit Bern.de libero arbitrio,cum ait: Quum oobis triplex poſita ſit libertas à peccato, à miſeria, à neceſſitate, hanc

vltimo

vltimo loco poſitam contulit nobis in conditione naturam. In prima reſtauramur à gratia, media reſeruatur nobis in patria. Iudicatur prima libertas naturæ, ſecunda gratiæ, tertia gloriæ. Prima habet multum honoris, ſecunda plurimum virtutis, nouiſſima cumulum iocunditatis. Libertas indifferentiæ connotat voluntatem non magis inclinari ad vnum oppoſitorum quàm ad aliud. Libertas contradictionis connotat voluntatem velle poſſe vtrumque oppoſitorum. Sic omnes iſti termini ſupponunt pro vna re quæ eſt voluntas, non ſunt tamen nomina ſynonyma propter diuerſa connotata. Vel ſecundum eundem Gabrielem diſtinctione xxv. q. vnica. libr. ij. diſtinguitur libertas in libertatem naturæ, gratiæ & gloriæ. Libertas naturæ eſt libertas à coactione, libertas gratiæ eſt libertas à culpa. De qua beatus Ambroſius de Ioſeph. Ille verò inquit in quauis conditione ſeruitij liber eſt, qui amore non capitur, auaritiæ vinculis non tenetur, metu criminis non obligatur, qui ſecurus expectat præſentia quem non terrent futura. Libertas gloriæ eſt libertas à miſeria. Vel ſecundum eundem diſtinctione vij. quæſtione vnica. libr. ij. diſtinguitur libertas triplex, ſcilicet à ſeruitute, à coactione, ab immutabilitate ſeu neceſſitate. Libertas à ſeruitute eſt qua aliquis non eſt ſubiectus vel addictus ſeruituti culpæ, miſeriæ, vel temporalis pœnæ. Et ſecundum hanc triplicem ſeruitutem poſſet illa libertas oppoſita tripliciter ſubdiſtingui. Libertas à coactione eſt qua quis non poteſt violentari ad faciendum aliquid, vel patiendum contra naturalem inclinationem, quomodo graue motum ſurſum violentatur. Iſta libertas etiam conuenit intellectui, quia licet aliqua cognitio poteſt cauſari in intellectu immediatè à Deo, ita vt illa non ſit elicita ab intellectu, nec in eius poteſtate, non tamẽ intellectus cogitur per illam intelligere: quia intelligere per quamcunque intellectionem, non eſt contra naturalem inclinationem intellectus. Et illa libertas nõ excludit neceſſitatem, quia in caſu intellectus neceſſario intelligeret, non tamen coactè. Libertas immutabilitatis vel neceſſitatis, prout neceſſitas opponitur contingentiæ, eſt quædam indifferentia vel contingentia ad vtrumque oppoſitorum, id eſt, facultas agendi & non agendi, patiendi, & non patiendi. Et ſic diſtinguitur contra principium naturale. 2. Phiſi. & 9. Meta. quod neceſſario agit cæteris paribus. Voluntas libera omnibus aliis eodem modo ſe habentibus poteſt velle & non velle. De hoc latiùs quære di. j. qu. vj. & diſtinctione x. q. ij. primi ſcripti Occam. & Gabr. poſt eum. Et vt idem Dominus præpoſitus Gabr. notat di. xliij. vel vlt. lib. ij. ſenten. Libertas ſemper bona eſt, licet abuſus malus, nõ tamẽ libertas ſiue potentia faciendi malum aut peccatũ, mala eſt ſed bona, & (vt ita loquitur) radix honoris & laudis humanæ. Vnde in commendatione viri iuſti dicitur Eccle. 31. Qui potuit trãſgredi, & nõ eſt trãſgreſſus: & facere mala, & non fecit. Nec laudabile eſt facere bonum vbi non eſt poſſe facere malum. De quo pulchrè loquitur B. Hiero. ad Demetriadẽ virginem, quem & refert Gabriel vbi ſuprà. Et licet poſſe peccare (vt idem ait) arguit libertatem, non tamen eſt de ratione libertatis, quia nullum carens libertate, habet potentiam peccandi. Patet & ſecundum, quia in Deo & beatis eſt libertas, & tamen nõ eſt in eis potentia peccandi. Siquidẽ implicat Deũ poſſe peccare, beati quoque ſtante confirmatione ſimiliter peccare nõ poſſunt, vt probat latiùs Gabr. Nõ diſcrepat Gerſon tract. xij. ſuper cantico virginis, cum ait, Sanctitas libera ab omni contagione puritas eſt ſpontè ſeruata. Sic ſanitas ſuo modo, ſic nobilitas, ſic libertas ducunt facultatem proximam & facilem ad operationes proprias & ordinatas & debitas exercendas.

¶ Libertas eſt duplex, bona & mala, quamuis (vt dictum eſt ſuprà) libertas ſemper bona eſt, abuſus autem malus. Vnde Apoſtolus Petrus ait. Quaſi liberi libertate, ſcilicet tali, quæ ſumma ingenuitas eſt, in qua ſeruitus Chriſti comprobatur, vt ſcribit Gerſon parte ij. ſermone de oratione, facto in concilio Conſtantienſi. Eſt enim altera fallax quædam libertas omni ſeruitute deterior, quomodo notat Petrus cum ſubdit, non quaſi velamen habentes maliciæ libertatem, ſed vt ſerui Dei. Talis eſt peccator qui ſe velut onagrum liberum natum ſe putet, dum dimittitur ire poſt deſideria cordis ſui in adinuentionibus ſuis peſſimis, quaſi bos laſciuiens. Sed nihil eſt infœlicius, dicente Auguſtino, fœlicitate & impunitate peccantium. Idem Aug. de vera religi. de bona libertate ait. Quem delectat vera libertas, ab amore rerum mutabilium liber eſſe appetat. Et quem regnare delectat, vni omnium regnatori Deo ſubiectus ſit, plus eum diligendo quàm ſemetipſum. Idem de correctione & gratia. Prima libertas voluntatis erat poſſe peccare, nouiſſima erit multo magis non poſſe peccare. Prima immortalitas erat non poſſe mori, nouiſſima erit multo magis non poſſe mori. Prima erat perſeuerantiæ poteſtas bonum poſſe non deſerere, nouiſſima erit perſeuerantiæ fœlicitas bonum non poſſe deſerere.

¶ Liberum arbitrium prout Philoſophi loquuntur de libero arbitrio, & vt diſtinguitur cõtra principiũ naturale, eſt intellectus ſiue voluntas, hoc eſt anima intellectiua reſpectu illius actus quem habet in ſua poteſtate. Et reſpectu illius dicitur voluntas, (vt & habet Philoſophus 2. Phiſ.) vbi diuidit in agens liberum ſeu voluntatem. Vide ad hoc Gabr. di. xxv. q. vnica, l. ij. Liberum arbitriũ ſecundum Anſelmũ eſt poteſtas ſeruãdi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinẽ, hoc eſt poteſtas ſeruãdi rectitudinem, id eſt conformãdi ſe rectitudini primæ ſeu increatæ quantũ eſt ex ſui natura propter ipſam rectitudinem. Hæc enim eſt rectitudo voluntatis conformitas eius cum diuina volũtate, quod nihil aliud eſt quàm poteſtas volendi aliquid conformiter diuinæ voluntati, propter hoc quia conformis eſt, vel quia ſic vult diuina voluntas, & iſta conuenit Deo, angelis & hominibus & damnatis, qui quantum eſt ex natura ſua, poſſunt ſe conformare rectitudini, quia voluntati diuinæ quæ eſt prima rectitudo, nec conuenit alij à rationali natura, quia etſi brutum quandoque ſeruat rectitudinem, vt canis diligendo catulos ſuos, non tamen ſeruat propter rectitudinem quam non agnoſcit. Sola enim ratione cognoſcitur & ſola voluntate ſeruatur. Hæc ergo poteſtas dicitur liberum arbitrium, quia nemo poteſt cogi rectitudinem deſerere cum eam habuerit, licet eam non habitam ſibi dare non poſſit, nec perditam eã recuperare, poteſt tamẽ habitam non deſerere. Res enim omnis libera eſt ab ea re à qua cogi non poteſt volẽs, vel prohiberi non poteſt, vt dicit Anſel. & poſt ipſum Gabriel vbi ſuprà. Vnde Petrus de Aliaco in principio in primum ſententiarũ ait: Vbi non eſt arbitrij libertas, ibi eſſe non poteſt naturalis impeccabilitas. Eſt ergo diffinitio liberi arbitrij ſecundum Anſel.

poteſtas voluntatis & rationis, ſeruando ſecundum ſuam naturam rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, non curando an ſit contingens vel neceſſaria. Et illa diffinitio conuenit omni naturæ rationali ſiue creatæ ſiue increatæ. Et in ſolis ſubſtantiis rationabilibus reperitur liberum arbitrium vt ſcribit S. Bonauen. diſtinctione xxv. quæſtione j. libro ij. Et quæſtione iij. vbi ſuprà, liberum arbitriũ comprehendit & rationem & voluntatem, vnde arbitrium eſt ipſius rationis, libertas verò eſt ipſius voluntatis, ad cuius nutum & imperium moueri habent cætera quæ ſunt in nobis. Vnde liberum arbitrium ſecundum Auguſt. dicitur ab arbitrando, quia à rationali parte quid eligat quidue recuſet nomen accepit. Liberum arbitrium ſecundum Bern. in ſuo liberi arbitrij ſic diffinit. Eſt conſenſus ob voluntatis inamiſibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Conſenſum accipit vt exponit Alexan. quaſi medium inter ſenſum mentis & ſenſum carnis. Et eſt poteſtas habens ſe vt medium potens aſſentire appetitui carnis, & etiam appetitui mentis. Et illa tantum conuenit (vt dicit ſanctus Bonauen.) creaturæ, non concernendo ſtatum, & poſſit ſic intelligi. Eſt conſenſus, id eſt facultas conſentiendi ſenſui mentis vel ſenſui rationis ob libertatem voluntatis inamiſibilem, id eſt, inſeparabilem à voluntate & iudicium indeclinabile rationis. Indeclinabile, id eſt, inſeparabile à voluntate, quia voluntas non poteſt in actum niſi oſtenſo obiecto per intellectum vel rationem. Liberum arbitrium ſecundum Augu. & ponit magiſter di. xxiij. lib. ij. Eſt facultas rationis & voluntatis qua bonum eligitur gratia aſſiſtente, vel malum ea deſiſtente. Quæ ſecundum magiſtrum datur de libero arbitrio viatorum tantum. Illud enim ad vtrumque flecti poteſt. Et dicitur liberum quantum ad voluntatem quæ poteſt in oppoſita. Et dicitur arbitrium quantum ad rationem diſcretiuam boni & mali. Illa ergo animi potentia qua bonum vel malum poteſt velle, vtrunque diſcernens, liberum arbitrium vocatur, quod bruta animalia non habent, quia ratione carent. Et cap. xx. de Eccleſiaſticis dogma. ſiue diffinitionibus orthodoxæ fidei. Arbitrij libertas eſt rationalis voluntas, inquit Augu. Eſt ergo arbitrium hoc liberum ad vtrumlibet, quia voluntas ſpontanea appetitu moueri poteſt, ad ea quæ bona vel mala iudicat ratio. Et hoc modo horum eſt tantum liberum arbitrium qui voluntatem mutare poſſunt, & in contraria deflectere. In quorum poteſtate eſt eligere bonum vel malum, & vtrumlibet ſecundum electionem facere vel dimittere, & illo modo nec eſt in Deo nec in beatis. Et quamdiu homo eſt in hac vita (vt ſcribit Rich. di. xx. artic. j. q. j. l. iiij.) retinens liberum arbitrium ſicut poteſt ſe à Deo auertere ex defectibilitate propria, ita poteſt ſe ad Deum conuertere dignè cum auxilio diuinæ gratiæ. Poteſt itaque homo in articulo mortis quamdiu vſum retinet liberum arbitrium pœnitere dignè, tunc enim eſt pœnitentia digna cum pœnitens efficaciter dolet de peccatis, & proponit cauere à mortalibus futuris, & confiteri verè & ſatiſfacere pro poſſe, & quod ad hæc omnia principaliter moueatur per amorem bonitatis diuinæ. Hos autem omnes motus mentis poteſt habere ille qui in hora mortis incipit pœnitere, quamuis ſit difficile. Et quando hoc accidit eſt ſpeciale beneficium diuinæ miſericordiæ, vt patet de latrone Luc. 23. Et licet ſecundum hanc aſſignationem liberi ar[bitri]j. ipſe non conueniat Deo, tamen communiter attribuitur Deo & beatis. Et ſecundũ quod dicit libertatem à coactione & neceſſitate ſecundum diffinitionem Anſelmi, etiam ſecundum quod dicit libertatem à culpa & miſeria. Et liberum arbitrium eſt idem realiter quod voluntas, ſecundum quod in ea eſt virtus intellectus. Vnde liberum arbitrium eſſe dicitur facultas voluntatis & rationis, ita ſcribit beatus Thom. prima parte. q. lxxxiij. artic. iij. & iiij. Nec liberum arbitrium eſt in brutis, vt idem oſtendit quæſtio. lviij. art. iij. vbi ſuprà. Hinc Gerſ. tract. xj. ſuper cantico Mariæ, ait, Liberum arbitrium eſt facultas rationis & voluntatis, quaſi liberum de ratione iudicium. Vnde Eccle. 15. Deus ab initio conſtituit hominem: & reliquit illum in manu conſilij ſui. Sed quod ſcribit magiſter di. xxv. lib. ij. quod libertas arbitrij ab omni labe & corruptela immunis eſt, & rectitudo voluntatis, & omniũ potẽtiarum animæ ſinceritas atque viuacitas, nõ ponit diffinitionem libe. arbit. ſed deſcribit ſtatum eius in primis parẽtibus ante lapſum. Ita ſcribit Gabr. di. xxv. q. vnica. li. ij. Et quomodo libertas arbitrij concurſu generali Dei non impeditur ſed fortificatur, nec libertas arbitrij indicat nos cogi per aſtra, nec per artem magicam, & quod libertas arbitrij data ſit homini non in malum, ſed in priuilegium. Et quod in libertate arbitrij fundatur ratio laudis & vituperij. Hæc ſingula videantur apud Gerſonẽ ſuis locis, ſed hæc curioſis legenda relinquo, ne immenſum excreſcat opuſculum quod paucis ſcribere volui. Et liberum arbitrium ſecundũ Petrum de Palud. di. xx. q. ſ. lib. iiij. eſt triplex, ſcilicet, Dei, hominis & angeli. Vnde liberum arbitrium Dei quod eſt inflexibile ante & poſt, iuxta illud: Ego Deus, & non mutor. Angeli autem quod ſit vertibile ante & non poſt, tamen liberum arbi. hominis eſt vertibile vſq; ad mortem. Vnde legiſtæ dicunt quod deambulatoria eſt hominis voluntas vſque ad vltimum vitæ exitũ, ſic intelligendo quod vſque tunc poteſt homo eligere quod prius refutauit, & econuerſo. Sic homo poteſt veniam cõſequi ſi ingemuerit, quacunque hora, & in fine vitæ ſuæ. Sed rarò eſt quod in morte incipiet eſſe vera pœnitentia, vt & ſuprà tactum eſt, hoc probat Paluden. Concordat Richar. diſtin. xx. vt ſuprà dictum eſt.

¶ LIBIDO eſt quicquid libet. Diciturque à labãdo ſecundũ Varronem, quod quæ placent, in mẽtem prolabãtur. Vnde non modò turpium ſed etiã honeſtarum rerum voluntas libido dicitur. Saluſtius: Magiſque indecoris armis & militaribus equis quã in ſcortis atque conuiuiis libidinem habent. Terentius, Neque tuæ libidini aduerſabor, hoc eſt voluntati. Si verò libidinẽ ſimpliciter dicimus, neque cui rei additur, de venerea intelligimus. Hinc libidinoſus, hoc eſt in libidinẽ propenſus, & libidinoſè, molliter, laſciuè deſcendunt. Libidini ſubſunt ira, excãdeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigẽtia, deſiderium, &c. Et huiuſmodi ſecundum Ciceronem lib. Tuſcul. quæſtionum.

¶ LIBIDO, ſecũdũ ſanctũ Bona. di. xxxj. li. ij. q. ij. ar. j. Et di. xxxviij. li. iij. circa tex. Cõcordat Tho. di. xxxj. li. ij. q. ij. ar. j. Et Guil. Scoti imitator, capitur tripliciter. Vno modo libido dicitur improba volũtas, ſecũdũ quẽ modũ dicit Aug. in de liber. arbi. Nihil enim videmus in toto maleficiendi genere niſi libidinem dominari, hoc eſt volũtatis improbitatẽ, & ſic eſt radix mortalium peccatorum. Vnde Brulefer. qu. iiij.

libr j.diſt.viij.ait:Libido eſt praua animi cupiditas, vnde tot ſunt libidines,quot vitiorum cupiditates. Vt cupiditas vindictæ,eſt libido iracundiæ, cupiditas vanæ gloriæ,eſt libido ſuperbiæ:ſi tamen non ad datur aliquid,tūc libido ſtat communiter,pro luxuria carnis. Et libido dicitur cauſa omnis peccati,vt dicit Auguſt.& repetit Gerſon parte ſecunda,de ſeptem vitiis capitalibus,ſed alio reſpectu,propter,ſcilicet inordinatam delectationem quæ ex ipſa libidine habetur in creatura,quæ delectatio inordinatè afficit & attrahit animam , & auertit à ſummo bono. Eſt enim libido voluntas improba, qua mouetur anima rationalis ad hoc quod inordinatè delectetur in creatura. Ex hac libidine omnia alia peccata ſecundum prius & poſterius, hoc eſt mediatè vel immediatè,alia tamen via ſeu ordine quàm à ſuperbia inſurgunt. Alio modo dicitur libido delectatio immoderatè,ſecundum quod dicimus maiorem eſſe libidinem in opere virtutis generatiuo quā alterius potentiæ. Tertio modo dicitur libido corruptio vitioſa,quam dicimus eſſe in ſemine, & etiam virtute generatiua propter actum generandi , ſecundum quam ipſa vis generatiua dicitur eſſe corrupta & infecta. Omnibus his modis contingit libidinē eſſe circa actum generationis humanę,quoniam ibi eſt corruptio vitioſa,& delectatio immoderata ,& voluntas improba. Sine prima tamen libidine hoc eſt improba voluntate contingit generari frequenter,ſine ſecunda , hoc eſt immoderata delectatione vix aut nunquam,ſine tertia nunquam , ſi ſit generatio ſecundum legem naturæ. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ Licet,quandoque accipitur pro decet (vt ſcribit Richard.d.xxvij.ar.iiij.q.iiij.li.iiij. Vnde dicitur:Cū bigamis non licet diſpenſari, extra de biga.non ordi.ſuper eo.& infrà eo.ti.Nuper. Aliàs licet pro poſſibile eſt,vel conceditur,vt aliàs dicitur & in Grammatica.

¶ Ligare & ſoluere. Vnde Gerſon parte ij.de poteſtate ligandi & ſoluendi. Aliquis dicitur ligatus corporaliter, quando non poteſt exercere conuenientes operationes in toto vel in parte. Vt ligatus pedes & manus non poteſt operari manualiter, nec ambulare. Dicitur autem ſolui dum tolluntur vincula & redditur ſuæ libertati, qua poſſit liberè vti membris ſuis. Tractum eſt deinde nomen ligationis ad ſpiritualia, & ſimiliter nomen ſolutionis vel abſolutionis, vt dicatur anima rationalis ligata quādo non poteſt vti liberè legitimis actibus conuenientibus ſuæ conditioni. Sic dicitur ſomnus ligare ſenſuales aut intellectuales operatiōes, quas vigilia ſoluit. Et iudex dicitur per ſententiam ſuam iudicialem pœnalem ligare ſubditum, dum tollit ab eo liberam facultatem aliquid ciuiliter exercendi. Abſoluit verò dum facultatē huiuſmodi reſtituit. Hæc Gerſon. vide & infrà in dictione ſententia,quid ſit ligare & ſoluere iudicialiter.

¶ Lignum, &c. Per lignum,fœnum & ſtipulam ſecundum Magiſtrum diſt.xxj.lib.iiij.intelliguntur venialia peccata per quandam ſimilitudinem, quia venialia in eodem ſubiecto cum charitate exiſtētia , poſſunt per ignem purgari & ſpiritualem ignem charitatis dilectionis conſumi,ſicut lignum,fœnū,& ſtipula conſumuntur per ignem. Et quia tardius conſumitur lignum quàm fœnum, & fœnum quàm ſtipula,ideo per lignum ſignificantur venialia grauiora, per fœnum modica,per ſtipulam minora. Huic concordat Glo.1.Cor.3.ſuper illud verbum lignum, fœnum & ſtipulam,dicens: Lignum,fœnum,& ſtipulam ædificant , qui etſi aliena non rapiunt,rebus tamen infirmitati conceſſis aliqua dilectione ſupple obliqua inhærent, quæ ſecundum ſuos amandi hic modos diutius vt lignum,vel minus , vt fœnum, vel minimum vt ſtipula ignem ſuſtinebunt,& qui hæc Deo non præponunt, ſalui erunt per fundamentum, qui verò hæc Deo præponunt non ſuperædificant , ſed deſtruunt fundamentum. Hæc ſcribit Richard. diſtinctio. vigeſimaprima, articul. ſecundo, quæſtione iiij.lib.iiij.

¶ Lignum vitæ (vt communiter tenent Doctores,vt ſcribit Gabr.diſt.xix.q.vnica li.ij.) habuit virtutem conſeruandi vitam hominis in ſtatu innocentiæ perpetuo. Scotus verò aliter dicit quòd fructus ligni vitæ licet habuit virtutem prolongandi vitam,non tamen in perpetuo conſeruandi,& probat hoc ratione. Vide Gab. vbi ſuprà refellentem Scoti rationem. Et ideo dicitur quòd poteſt homo confortatione ligni vitę in vita perpetuò conſeruari. Nā agens phyſicum ſicut poteſt repatiendo debilitari, ita poteſt etiā augeri in virtute ſua. Sicut videmus de igne quātò plura combuſtibilia applicātur,tantò magis augmentatur virtus eius intenſiua. Hæc eſt reſponſio Occā.in iiij.q. x. Et vis ligni vitæ conſeruatiua hominis ſecundum Bona.non fuit ligni à natura ſpeciuoca,ſed ex dono Dei ſpeciali ad ſalutem hominis corporalis. Sicut quòd veſtimenta & calciamenta tanto tempore præbere poterant obſequium hominis; ita vt non veteraſcerent , non fuit à natura eorum, ſed ſpeciali dono Dei. Homine igitur lapſo in peccatum,ſubtracta , & immutata fuit ipſa vis ligno vitæ, vt irreuocabiliter ſtaret Dei ſententia. Stipendium peccati mors. ad Rom.6.&c. Gen.2. quocunque die comederetis morte moriemini,&c. Vnde Iaco.de Val.Pſal.1.dicit quòd illud lignū vitæ plantatum in paradiſo, duo principaliter conferebat cultori ſuo Adæ ſiue primis parētibus. Nā primò præſtabat vitā perpetuā ſine aliqua miſeria in præſenti præſeruās ab omni infirmitate & triſtitiā,& conferebat immortalitatē,quia poterāt nō mori edendo eius fructū. Secūdò poſt longā duratione fuiſſent trāſlati in vitā meliorē in cœlū æternū, vbi æternaliter fruerētur Deo viſo & amato , &c. Et licet varia & diuerſa genera lignorū fuiſſent in paradiſo terreſtri, tamen inter alia erant duo ſpecialiſſima. Vnum lignū vitæ, Aliud ſciētię boni & mali:& fuerūt in medio paradiſi,& vnū iuxta alterum, vt ex vno acciperet affectū amoris,& ex alio timoris Dei. Fuerūt ergo in paradiſo triplicia ligna,ſcilicet in nutrimētū, in documētū,& ad viuēdū perpetuū,vt ſcribit Brul.d.xix.q.v.li.ij Per lignum quoque vitæ intelligitur Chriſtus, de quo Iacobus de Val.pſal.1. Itē quilibet homo iuſtus poteſt dici lignū vitæ,qui facit bonos fructus ſuorū operū,ſicut per lignū ſterile impij & iniqui intelligūtur. Dicitur & lignū vitę crux dominicā,quod dedit fructum redemptionis, vt ibidem ſcribit Valentia.

¶ Limbus ſecundum Gerſonem parte ij.in expoſitione v. articuli fidei, eſt pars ſuperior inferni,quo detinebantur ſaluandi,quouſque debitum primi parentis per mortem Chriſti ſolueretur. Et Chriſtus deſcendit ad inferna,id eſt limbum. Quod autem dicetur in Pſal. Eruiſti animā meam ex inferno inferiori,non eſt contrarium. Dicitur enim ibi limbus infernus inferior reſpectu aeris caliginoſi, in quo vt in ſuo inferno affliguntur modò maligni ſpiri-

tus. Vnde reſpectu illius aeris quo ad ſitum limbus hoc eſt ſuperior pars inferni, dicitur infernus inferior.

¶ **LIMBVS** paruulorum aut puerorum eſt locus proximus damnatorum, vt determinant doctores diſt. xlv. quæſtione xj. & ideo eſt locus vilis & detentio ſecundum ſanctum Bonauen. reſpondet infectioni carnis quæ ſecundum eum eſt naturale in peccato originali. In hunc locum deſcendunt paruuli, qui decedunt in peccato originali, quibus nulla pœna debetur, eo quòd nullum commiſerunt peccatum actuale, debetur tamen eis pœna damni, quæ eſt carentia diuinæ viſionis & beatificæ fruitionis, eo quòd perpetuò originali maneãt maculati, & iſte limbus dicitur coniunctus inferno, quamuis in eo nulla ſit pœna ſenſus, de quo conſulas Gabr. diſtinctione trigeſimatertia, quæſt. vnica libro ij. qui de pœnis paruulorum multa conſcribit. Vide eum, & Paulum Corteſium lib. iiij. diſt. iij.

¶ **LIMBVS** patrum dicitur ad quem ſancti partes deſcenderunt antequam Chriſtus virtute ſuæ paſſionis ianuam regni cœleſtis aperuit, in quo loco erat pœna damni tantum, & eadem temporalis, quia ad hũc locum Chriſtus poſt paſſionem ſuam deſcendit, & ſanctos patres cum cæteris fidelibus ibidem exiſtentibus inde liberauit. In hoc limbo quærebant ſancti patres à Ioãne, quando Chriſtus veniret ad eos, qui patres (vt ſcribit Gerſon ſuper Marcum) incolæ limbi deſerti, & bene deſerti, & à fœlicitate alieni, cupidi multúmque de ſua liberatione certum aliquid audire ſitiebãt, &c. Iſte locus quandoque dicitur infernus eo quòd Chriſtus ad eũ deſcẽdens dicitur deſcẽdiſſe ad inferna, quẽ ipſe deſtruxit, liberãs ex eo ſuos fideles. Hic locus alio nomine dicitur ſinus Abrahæ, quia Abraham dictus eſt pater fidei, eo quòd ipſe primus vnum verum Deum adorauit, & quia ad hũc locum ſolùm fideles & prædeſtinati colligebantur. Vnde ſanctus Bonauen. di. xlv. ar. j. q. j. libro iiij. quia ſinus Abrahæ erat expectatio gloriæ, ita ſonat in bonum, quia eſt ibi requies, aut per priuationem mali, aut per collationem omnis boni, & ſic eſt locus gloriæ. Infernus verò qualitercunque accipiatur, ſonat in malum, vt vult ſanctus Bonauen. Sed poſtquam Chriſtus ianuas cœli aperuit, tunc ſinus Abrahæ dicitur locus glorię, ſcilicet ipſum cœlum empyreum, in quo omnes purgati fideles quaſi in loco quietis & & tranquillitatis ſecuriſſimæ ſtationis perpetuò lætabuntur. Et dicitur ſinus tranſſumptiuè à maris tranquillitate. Significat enim portum maris, in quo naues tranquilla ſecúritate locantur, ſic accipimus dum oramus in exequiis defunctorum, vt animæ eorum per manus ſanctorum angelorum in ſinum Abrahæ deducantur. Ita ſcriptis reliquit Thomas Argentinenſis d. xlv. lib. iiij.

¶ **LINGVA** dicitur à ligando cibo ſecũdũ Varro. Lingua enim cibos conglobat & deprimit ac tranſmittit in ventrem. Vel dicitur à lingendo, quia lingit adulando mordet detrahendo ſecundum Hugo. li. ij. de anima. Vel dicitur quòd ſit dentium ſeptis, quaſi muro circumuallata, ac ligata. Quandoque lingua accipitur pro affectione animæ. Vnde linguam diuitis, de quo habetur Luc. 16. exponit Richard. diſtin. vlti libr. iiij. circa textum pro affectione animæ linguam mouentis ad peccandum, pro qua voluntas punitur. Et Bruleſer diſtinctione vltima libro quarto, ait, quòd diues qui petebat guttam aquæ ad refrigerandum linguam ſuam, nõ affligebatur in lingua materiali aut corporali, quia non habebat, eo quòd ſola anima cruciabatur, ſed affligebatur in anima ex conſideratione illius pœnæ, quam habebit poſt iudicium ſicut aliàs dicitur, quòd affliguntur animę ab igne materiali per ſolam conſiderationem illius, & ſimiliter dæmones affligentur poſt iudicium.

¶ **LOCVS** eſt ſuperficies corporis aliud continentis immediatè ei & diuiſa ab eo. Ex quo patet quòd nõ totum corpus locans eſt locus. Gratia exempli, non tota ſphæra ignis eſt, locus aeris contenti, ſed ſola pars vltima ignis qua tangit aerem. Gabr. diſtinctione ſecunda, quæſtione ſecunda, libro ſecundo. Ex quo patet quòd vltima ſphæra non eſt locus terræ, quia non eſt immediata terræ. De hoc latiùs tractatur in quarto phyſicorum. Et licet Philoſophus multas ponat locorum conditiones. Sanctus tamen Bonauentu. quæſtione nona, diſtinctione ſecunda, libr. ſecundo, reducit eas ad tres, quæ ſunt continere, mẽſurare, conſeruare, quæ tamen non conueniunt loco reſpectu cuiuſlibet locati. Vide latiùs Gabr. & Bonauen. & quæ ſubſtantiæ ſint in loco, ſcilicet & corporales, corruptibiles & incorruptibiles & incorporales ibidem oſtendit, ſed de hoc aliàs. Et aliquid eſſe in loco circunſcriptiuè, diffinitiuè & repletiuè, videatur ſuprà in dictione eſſe in loco, &c. Et locus dicitur vacuus, vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. xij. art. ij. q. iij. libr. ij. aut propriè aut per priuationem omnis corporis, aut largè ſecundum vulgarem modum, per priuationem corporis ſolidi & ſenſibilis. Sicut dicitur arca vacua propter abſentiã panis, & doliũ vacuum propter abſentiam vini. Sic etiam intelligendum eſt in vacuitate materiæ quod dupliciter vacua dicitur, aut quia nõ habet aliquam formam: & ſic terra nunquã fuit vacua, aut quia oon habuit formã omnimodè perfectiuam, & ſic terra quamuis eſſet vacua tamen locum poterat replere, quia erat extenſa & corporea. Bonauen.

¶ **LOCALE** dicitur quod cõtinetur à loco, menſuratur loco, cõſeruatur in loco, & terminatur loco. Et locale dicitur ſecundum ſanctum Bona. d. xxxvij. li. j. quòd ſequitur leges loci: ſicut temporale, quod ſequitur leges temporis. Leges autem loci ſunt quãtum ad actum continendi, menſurandi, ſaluandi, terminandi, ſecundum quas locus ſe habet ad locum per modum ſuſcipientis. Et quoniam Deus ſic eſt præſens loco, vt nihil ab eo omnino recipiat, ſed ſolus eius indigentiam ſuppleat, & det loco virtutem continendi, & locato virtutem replendi. Hinc eſt quòd Deus nullo modo dicendus eſt localis, ſicut habet magiſter in textu diſtinctione trigeſimatertia, lib. j. Locus tamen Dei impropriè dicitur tẽplum Dei, non quòd eo contineatur. Id autem nihil melius quàm anima munda intelligitur. Deus itaq; eſt illocalis, vt latiùs deducit magiſter, multa de loco videantur apud Philoſophos, etiam theologos, ſed quia phyſicum vocabulum, ideo latiorem explanationem remitto ad Philoſophos.

¶ **LOCVTIO** eſt vocis per linguam explanatio, ſecũdum Ariſto. 4. li. de animalibus. Locutio autem animarum ſeparatarum, nihil aliud eſt (vt ſcribit Gerſon ſuper Marc.) quàm manifeſtatio libera & intelligibilis ſui, vel eorum qui in eis ſunt, quæ locutio tantò eſt vehementior & clamoroſior, quantò intelligibilior atque apertior.

¶ **LOQVI** mentaliter (vt notat Gabr. di. ix. q. ij. ar. iiij. lib. ij.) accipitur ad ſimilitudinem locutionis vocalis. Loqui autem vocaliter eſt, proferre verba vocalia, vt

lia, vt aliquis audiat vocali auditione, & intelligat illud quod per voces ſignificatur, hoc eſt, formet in ſe conceptus vocibus correſpondentes. Sic loqui mentaliter nihil aliud eſt niſi habere vel formare in ſe verbum mentale, vt aliquis audiat mentaliter, & intelligat, quòd per verbum mentale ſignificatur. Eſt autem verbum mentale cogitatio actualis. Loqui ergo mentaliter, eſt actualiter cogitare, vt ipſe vel alius intelligat quòd per cognitionem ſignificatur. Audire autem mentaliter, eſt videre cogitationem actualem alterius, Angeli vel hominis. Sicut audire vocaliter non eſt aliud niſi apprehendere voces à ſe vel ab alio prolatas. Iſta probantur per Auguſt. xv. de tri. c. x. Formata propriè cogitatio ab ea re quam ſcimus verbum eſt quod in corpore dicimus, quòd nec Græcum, eſt, nec Latinum, nec alicuius alterius linguę. Ecce quòd cogitatio verbum eſt. Quod autem loqui mentaliter non eſt niſi habere verbum mentale, ſcilicet cogitationes, ſic dicit paulò ſuperius eodem c. Quædam ergo cogitationes, locutiones ſunt cordis, vbi & os eſſe dicimus. Et poſt foris, cum per corpus hoc fiebat aliud eſt locutio, aliud viſio. Intus autem cum cogitamus vtrumque vnum eſt. Item & ſi verba non ſonant in corde ſuo, dicit vtique omnis qui cogitat. Probat & ibidem Auguſt. audire mentaliter, non eſſe aliud quàm videre cogitationem actualem alterius, eodem c. vbi dicit: Auditio & viſio duo quædam ſunt inter ſe diſtantia in ſenſibus corporis. In animo non eſt aliud atque aliud videre & audire, ac per hoc cum locutio foris non videatur, ſed potius audiatur, locutiones tamen interiores, hoc eſt cogitationes, dum cognoſcuntur & audiuntur & videntur. Vnde de Domino dixit Euãgeliſta: Cùm vidiſſet inquit cogitationes eorum. Ex illis patet quod angelus loquendo alteri nihil facit, niſi quod cauſat cogitationem alicuius obiecti in ſe, quæ cogitatio in loquente cauſata tanquam obiectum, cauſat effectiuè in angelo audiente notitiam intuitiuam ſuimet cogitationes. Vide copioſè apud Gabri. vbi ſuprà, & in dictione, Angelus. Et locutio mentalis ſupponit pro formatione conceptus in loquente, & connotat voluntatem manifeſtandi huiuſmodi conceptus.

¶ LOQVI dupliciter eſt, vt ſcribit S. Bonauen. di. x. ar. iij. q. j. libr. ij. Vno modo loqui dicit actum in ſe ſiue intrinſecum. Alio modo actum ad alterũ, ſiue quodammodo extrinſecum. Primo modo loqui idem eſt quod verbum formare ſiue gignere. Alio modo idem eſt quod verbum formatum depromere ſiue exprimere. Primo modo locutio ſiue in Deo, ſiue in homine, ſiue in angelo, non eſt aliud quàm cogitatio. Secundo modo, plus dicit quã cogitationem, ſed differt in diuerſis. In Deo enim loqui ad alterum ſupra intellectum, notat effectum ſecundum reuelationem. Non enim dicitur Deus nobis loqui ſolùm quia intelligit, ſed etiam quia reuelãdo aliquid aliquam illuſtrationem in nobis efficit. Vnde Gre. in Mora. Dei locutio ad nos intrinſecus facta videtur potius quàm auditur, quia dum ſemetipſum ſine mora ſermonis inſinuat, repentina luce noſtræ ignorantiæ tenebras illuſtrat. In homine verò non ſolum addit effectum in alterum, ſed etiam actum & ſignum medium. Cùm enim homo loquitur alteri, non ſolùm cogitat, ſed cogitationem ſuam formando vocem ſenſibilem alij interpretatur & explicat. De quo latiùs perquirito apud Bonauentu. Cauendum autem eſt (vt inquit Gerſon parte ij. de paruulis ad Chriſtum trahendis) ne quis aliquid ſiniſtrũ alicui de aliquo loquatur, niſi vel vt ille de quo loquitur, ab illo cui loquitur, emendetur: vel ne ille cui loquitur ei familiaritate iungatur, & ab ipſo corrumpatur. Nec Prælatus, inquit ibidem, prædicationem dimittere debet propter ſubſannationem, vbi ſunt aliqui boni inter malos, vel quamuis omnes ſint mali: ſpes tamen ſit de correctione, aliàs debet tacere, vel poteſt ad alium locum tranſire vbi fructum poſſit facere. Et loqui Dei, vide infrà in Videre Deum: de quo Gerſon loquitur tract. ij. ſuper Cantico virginis. Sciens, inquit, Deus nos paruulos, & balbos, voluit inſtar nutricis frangere verba ſua, quibus ipſe nobiſcum, & nos ſecum intelligibiliter vtrunque loqueremur. Conceſſit igitur locutiones tranſſumptiuas à rerum cognitarum ſimilitudinibus aſſumptas tam abundanter, vt nihil inueniatur quòd non valet ad ipſum trahi nominandum, quod loquẽdi genus appellauit Dionyſius ſymbolicum. Hoc typo loquendi Deus pater habet os, ex quo filius eius increata ſapientia prodiiſſe ſe gloriatur. Ego, inquit, ex ore altiſſimi prodij primogenita ante omnem craturam. Habet & verum: Ego, inquit, ex vtero ante Luciferum genui te. Hæc Gerſon. Refert præterea multum loqui, vel dicere in perſona alterius, & loqui auctoritate alterius, ſiue miniſter (vt ſcribit Gabriel diſtinctione vigeſimaprima, poſt Scotum quæſt. vnica, artic. iij. dubio j. libro iiij. Nam loqui in perſona alterius, eſt inducere perſonam alterius: hoc eſt loqui, vt intelligantur omnia verba locutionis referri ad perſonam alterius, vt non loquens (ſed ille ex cuius perſona loquitur) intelligatur hæc agere vel non agere, quæ loquens exprimit ſua locutione, vt cùm Iſai. 3. ait: Dominus locutus eſt: Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Loqui autem auctoritate alterius, eſt loqui in perſona ſua propria, ex commiſſione tamen alterius. Vnde confeſſor qui audit & dicit, puta abſoluit, facit in perſona ſua, ſed vt miniſter Dei. Sicut omnia ſacramenta miniſtrãtur ex perſona miniſtri, ſed auctoritate Dei, &c.

¶ LVCERNA à luceo, Græcè lychnos vocatur, & lucernarum vſum primi Aegyptij monſtrauêre, vt auctor eſt Euſebius libro decimo præparationis: & in ſcriptura quandoque accipitur pro linea generationis. Nam ſicut quamdiu non extinguitur, dicitur durare lucerna: ita quamdiu ſuccedit aliquis in linea generationis, dicitur durare eius lucerna. Vnde dictum fuit ipſi Dauid: Iam non egredieris in bellum, ne extinguas lucernam in Iſra. ſecundi Regum vigeſimoprimo. Et ideo promiſit Deus ipſi Dauid, vt produceret eius lucernam vſque ad Chriſtum, id eſt, quòd non deficeret eius linea & generatio. Vnde dicit Pſalm. 131. Illuc producam cornu Dauid: paraui lucernam Chriſto meo. Quod & patet in Matthæo, qui deſcribit generationem Chriſti à Dauid vſque ad Chriſtum, per Mariam virginem de ſtirpe, & generatione Dauid. Iacobus de Valentia. Pſalm. 131.

¶ LVCRVM à quo lucellum, id eſt paruum lucrum. Ratio autem lucri & finis debet eſſe ſub fine cœleſti (vt vult Gerſon parte prima, de laude ſcriptorum) & quamuis operarius eſt dignus ſuo cibo & mercede ſua, tamen principalis & finalis eius intentio in honore Deo, & Eccleſiæ, in charitate non ficta, in ſua demum, aliorúmque perpetua ſalute figatur, vt ſit finis lucri ſub fine cœleſti, quatenus non iam

duo fines aduerſi, ſed vnus vtrobique cenſeatur.

¶ LVCRVM turpe dicitur (vt ſcribit Gabriel diſtinctione xv. quæſt. viij. artic. j. libr. iiij.) quod eſt acquiſitum cum turpitudine peccati: ſicut omne lucrum, quod acquiritur per actum aliquem commiſſum, vel omiſſum, vel admiſſum, qui eſt peccatum per ſe ex genere actus vel ex circunſtantia: & licèt hæc acquiſitio ex variis oriatur vitiis, tamen communiter oritur ex duobus, aut ex auaritia, ant acquiſitio lucri aut mercationis illicitæ, ex tempore vel loco, aut ex Mathematica incantatoria, ſeu aliis illicitis, ac prohibitis artibus. Aliquando & ſecundo ex intemperantia, vt ex illicita voluptate: ſicut ex meretricio, fornicatione, adulterio, hiſtrionatu. Aliquando ex vtroque ſimul, ſcilicet auaritia & luxuria: poteſt tamen quandoque oriri ex ſuperbia vel inuidia, & pluribus aliis malis radicibus. Vide latiùs Gabrielem & beatum Thomam in iiij. ſcripto, diſtinctione decimaquinta, quæſtione octaua, articulo ſecundo. Et licèt meretricium & lenocinium ſit in lege prohibitum, nulla tamen lege prohibitum eſt, ne leno vel meretrix precium ſuæ turpitudinis accipiat. Vnde Auguſtinus, vt allegat Alexand. de Ales parte quarta, quæſtione lxxxvj. §. vltim. meretrix turpiter acquirit, ſed non turpiter accipit. Sic multi actus ſunt lege prohibiti, vbi tamen nulla lex vetat, ne pro illis actibus precia vel dona recipiantur: ſicut de mercatore patet, qui in ſacro die vel loco vendit, quod prohibetur: non tamen prohibet lex, vt precium ſuæ mercis non recipiat. Ex quo accipitur differentia inter turpe lucrum & iniquum. Nam quando actus quò quis lucratur eſt prohibitus, non autem lucrũ, tunc dicitur turpe lucrum. Sed quando lucrum ipſum eſt lege prohibitum, non ſolùm dicitur turpe lucrum, ſed iniquum. Hæc Thomas, & poſt eum Gabriel vbi ſuprà. Et lucrum acquiſitum dolo & fraude, & quod dicitur iniquum, reſtituendum eſt. Lucrum verò acquiſitum vbi non competit repetitio, & ſi aliquis non tenetur de neceſſitate ſalutis reſtituere vel erogare pauperibus: eſt tamen ſalubre conſilium vt unu retineat, ſed eroget in pios vſus, vt diffuſè probat Gabriel vbi ſuprà.

¶ LVCTVS non ſolùm dicitur ploratio, ſed etiam inſigne iudicium mœrentis: ſicut eſt veſtitus niger & pullus. Sæpè enim ipſe habitus, vultúſque, & veſtis, luctus dicitur. Et luctus ſecundum Gerſonem parte ſecunda, ſermone facto de omnibus Sanctis, qui incipit: Beati qui lugent, conſideratione quarta, eſt vitalis animæ motus ſurgens ex apprehenſione obiecti, vt diſconueniens eſt. Cuius effectus eſt (vt præſertim ſi ſit in ſenſu) conſtrictio quidam horror, & fuga, & reniſus. Eſt autem ratio diſconuenientiæ diſproportio læſiua, armoniæ, & vnitatis debitæ. Et ſecundum eundem luctus & conſolatio ſub vna acceptione generali duæ paſſiones ſunt: illæ duæ contrarię quas aliter nominamus dolorem & gaudium, quæ complectuntur in ſuo genere ſi impaſſiones omnes reliquas enumeratas à Philoſopho 2. Ethico. & 2. Rheto. & à Poeta ſexto Aeneid. & ab aliis alibi. Conſequuntur autem hæ paſſiones iſtæ duæ luctus & conſolatio, vel dolor & gaudium, ad duas rationes obiectalis generalis & extremas, quarum vna eſt vt boni conuenientis, & altera mali diſconuenientis. Dicitur, & (vt ibidem ſcribit) luctus beatitudo, non quidem formaliter, ſed communicat beatitudinem his in via, vel quia ducit ad eam, & habet ſic deſcribi pro habitu. Luctus eſt habitus animæ gratioſus, quo inclinatur fugere & horrere obiectum ſub ratione mali, inhoneſti, & diſconuenientis apprehenſum, &c. & ille regulariter beatior eſt in hac valle miſerię, qui luctu bono plenior eſt: vide latiùs Gerſonem vbi ſuprà.

¶ LVDVS dicitur in factis, iocus in verbis. Et ludorum quidam ſunt honeſti & ad exercitium vel ad recreationẽ ordinati, vt qui viribus corporis aut ingenio innituntur, non fortunæ, vt proiectio pilæ aut lapidum, aut telæ, arcus vel baliſtæ ad metam, ſiue luctatio, curſus in ſtadio, & ſimiles. Alius eſt ludus qui innititur fortunæ ex cupiditate lucri, & hic dicitur ludus alearum, ſiue fiat taxillis ſiue cartis, ſiue alio modo, qui ſubeſt fortunæ, vt dicit Aſtenſis. Eſt etiam ludus tabellarum mixtus, qui fit in tabulis ducendis ad iactum taxillorum, quia quantum ad proiectionem taxillorum, innititur fortunæ: quantum ad tabulas ducendas, innititur ingenio. Et ille ludus ſimiliter dicitur ludus aleæ, quia innititur fortunæ, licèt non ſoli fortunæ, vt vult Angelus in ſumma, & omnis talis eſt prohibitus, vt ff. de aleatoribus, per totum. Et in authent. de ſanctis Epiſcopis. §. interdicimus. vide de hoc latiùs Gabrielem diſtinctione decimaquinta, quæſtione decimatertia, libro quarto. Et Petrus de Palude dicit ludum prohibitũ propter blaſphemiam. Et tenet Angelus in ſumma poſt Aſten. quòd ille qui valde ſeruit ludo, hoc eſt qui ducit in conſuetudinem, peccat mortaliter. Secus de eo qui raró ludit vel ludit cauſa recreationis, vel cauſa conuiuij. Nam quicquid fit intentione mala, peccatum eſt. Lucrari autem à proximo, vnde notabiliter damnificatur quacunque vita ſaltem ex intentione, vix vel nunquam à mortali excuſatur: eſt enim contra ſextum præceptum: Non furaberis, & contra decimum: Non concupiſces. Aut etiam ratione temporis: vt in die feſto ſi requirit exceſſiuum laborem, aut per ipſum negligitur diuinum officiũ, maximè Miſſæ, quo ad laicos. Si verò non concurrit aliqua prædictarum circunſtantiarum, ſed fiat ratione honeſtæ recreationis vel virtutis, aut ingenij exercendi, non eſt peccatum ſaltem mortale, & ſecundum Richardum diſtinctione decimaſexta, articulo quarto, quæſtione prima, libro quarto ait: Ludorum quidam ſunt honeſti & deuoti: vt cantus Eccleſiarũ, quæ fiunt ad honorem Dei & Sanctorum, & hi ſunt laudandi, & tali ludo ludebat Dauid coram arca Domini. Quidam turpes & tales ludi ſunt (inquit) fugiendi. Quidam ſunt ordinati ad recreationem, qui bene & malè poſſunt fieri, & ab his pœnitentes, vt frequentius abſtinere debent. His tamen interdum cauſa recreationis vti poſſunt: ſimili modo diſtinguẽdum eſt de ſpectaculis, vt ibidem dicit. Et quamuis aleator, vt ſcribit Gabriel vbi ſuprà, ar. ij. concluſ. iij. ex cupiditate lucrans aliquid notabile lucratur ab aliquo quem non attraxit, & qui ſua donare poteſt, etiam ſine dolo & fraude, peccet mortaliter. Ipſum tamen ad lucri reſtitutionẽ vel erogationem de neceſſitate ſalutis teneri non eſt certum euidenter. Ludens enim ex cupiditate, agit contra charitatẽ proximi, concupiſcendo bona proximi cũ dãno eius: & quãuis certũ nõ eſt de reſtitutione facienda, tamen conſilium eſt & ſecurius ait, ſi quis reddiderit vel in pios vſus diſtribuerit. Gabriel longior eſt vbi ſuprà. vide ad hoc Richardum diſtinct. xv. art. v. quæſtio. viij. lib. iiij. Ludus autem ſcacorum, vt idem

Richardus dicit, ſine taxillis, prohibitus eſſe non videtur, eò quòd ibi exercetur humanum ingenium, niſi fortè in caſu cùm homines agunt pœnitentiam, Gabriel tamen diſtinct.xv.quæſt.xiij.artic.iij.dubio ſecundo, aliter ſentire videtur ex dictis Hieronymi, & de conſec.diſtinct.v. Nunquam. Non decet clericum ludis tempus conſumere, præſertim, inquit Gabriel, cùm ludus ille ſcacorum valde animum diſtrahit, & tempus plurimum conſumit. Nimis denique miſer eſt, qui in ſortem Domini aſſumptus extra Dominum in huiuſcemodi vanitatibus recreationem quærit, quaſi in ſummo ac delectabiliſſimo bono, recreatio haberi non poſſit. Et ſicut dicit Hieronymus: Ama ſcientiam ſcripturarum, & carnis vitia non amabis: ita de ludo dici poteſt: Ama ſcientiam ſcripturarum, & ludum & ocium iners non amabis. Gabriel. Eſt præterea ludus quod dicitur 1. Corinth. 10. in gloſſ. Ludus eſt geſtulario libidinoſa, cuiuſmodi eſt in choreis. Spectacula ſunt (ſicut dicit Auguſtinus) & cithara, & venatio, & huiuſmodi. Dicit autem ſanctus Bonauentura diſtinctione xvj. in literalibus dubiis, libro iiij. quòd ludus chorearum non eſt malus ſecundum ſe, ſicut patet de ſorore Moyſi, Exodi 15. ſed fit malus quadruplici de cauſa: propter modum, quando eſt modus laſciuus: propter finem, quando fit ad prouocandum libidinem: propter tempora, vt ſi fiat tempore triſtitiæ: propter perſonam, vt ſi fiat à perſona religioſa: his remotis poteſt fieri, pœnitenti autem non competit, quia eſt tempore triſtitiæ. Similiter iudicandum eſt de ſpectaculis, vt idem dicit ſanctus Bonauentura.

¶ Lvmen naturale ſecundum Petrum de Aliaco diſt. ij.q.iij.ar.iiij. lib.j. dicitur lumen, ſiue cognitio, ſine errore intellectui poſſibilis de communi curſu naturæ. Et dicitur ſine errore, quia cognitio erronea non debet dici lumen naturale, ſed potius tenebra. Et vt idem ait, in lumine naturali non eſt nobis per ſe aut per experientiam notum vnum tantum eſſe Deum. Articulum quoque de vnitate Dei (vt idem inquit) crediderunt Philoſophi, & probauerunt in lumine naturali: patet in libris Ariſtotelis, & aliorum plurium Philoſophorum. Et quamuis articulus de vnitate Dei non poſſit nobis fieri euidens in lumine naturali, tamen hoc poteſt in lumine ſuperiori: quia in lumine ſupernaturali. Et vt dicit quæſtione quinta, articulo tertio, libro primo, proprietas Philoſophi eſt quod innitatur lumini naturali, niſi vbi oppoſitum docet lumen fidei. Vnde ipſe ait: Non ſunt digni vocari Philoſophi, qui concedunt aliquid ita difficile ad ſuſtinendum, ſicut & poſitio de Trinitate, abſque hoc quod ad hoc cogantur fidei auctoritate. Item omnis poſitio debet à Catholicis & ab omnibus negari, cuius oppoſitum circumſcripta fide apparet euidens in lumine naturali, & hoc niſi ad concedendum ipſa cogit auctoritas fidei, &c. Et lumen ſecundum Gerſonem parte iij. de oculo, dicitur omne quod manifeſtatur. Signat autem Deus duplex lumen ſuper animas, ſcilicet vnum naturale & aliud ſupernaturale, vt ſcribit Iacobus de Valentia, Pſal. 4. Lumen naturale eſt lumen intellectus agentis & rationis, & quo omnia naturalia anima noſtra poteſt cognoſcere per ſtudium & actionem: & ſic poteſt cognoſcere quomodo anima noſtra eſt immortalis, & dependens à primo eſſe, quod eſt Deus: prout naturaliter cognouerunt Philoſophi Deum & intelligentias, & animam noſtam eſſe immortalem, & in eadem parte intellectus ponit lumen rationis, quæ dicitur inferior pars, per quod poteſt cognoſcere quæ ſunt bona vel mala, iuſta vel iniuſta, turpia vel honeſta, agenda vel non agenda. Vnde ſicut primum lumen dicitur ſpeculatiuum, ita ſecundum dicitur practicum; & tamen vtrunque lumen dicitur nobis naturaliter inſitum. Latius de hoc Valentia. Lumen autem ſupernaturale eſt illud, quod infunditur ex ſpeciali dono ſpiritus ſancti, eleuans intelligentiam vltra naturam ſui, ad apprehendendum ea quæ ſunt ſupra humanam facultatem, prout ſpiritus ſanctus diuidit ſingulis prout vult 1. Corinth. 12. Et illud dupliciter peruenit ad nos. Vno modo per ſpiritualem infuſionem & illuſtrationem: & ſic receperunt ipſum Patriarchæ & Prophetæ in veteri teſtamento, & Apoſtoli & ſancti Doctores in nouo teſtamento. Secundo peruenit illud lumen ad ſimplices fideles per doctrinam & prædicationem. Longior eſt ibi Valentia. Et lumen ſpiritualiter accipiendo, vt notat Gul. Scot. imitator ſuper j. diſtinctione tertia, parte ſecunda, articulo primo, eſt quoddam mentis accidens, quod nobis lux vera Deus infundit. quo intellectus noſter poteſt per creaturas Deum, & S. Trinitatem cognoſcere. Vnde de Chriſto ſcribitur Ioan. 1. Erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Item omnis potentia cognitiua dicitur lumen potentiale.

¶ Lvmen eſt duplex, ſcilicet corporale & ſpirituale. Vnde Alexander parte iij. quæſt. xiij. dicit, quòd in corporalibus verum eſt, quo maius lumen obfuſcat minus lumen, non autem in ſpiritualibus. Cuius ratio eſt, quia omnia lumina corporalia ſunt ad vnum actum, ſcilicet manifeſtationis, qui actus verè & pleniſſimè eſt à lumine ſuperiori. In corporalibus autem non ſic. Nam lumina donorum aut virtutum non ſunt ad vnum actum. Vel vt dicit ſanctus Thomas parte iij quæſt. ix. articu. j. quòd ſi duo lumina fuerunt eiuſdem ordinis, maius obfuſcat ſeu abſorbet minus, ſicut lumen Solis, lumen candelæ, quia ſunt in ordine illuminantis: vbi verò maius lumen eſt in ordine illuminantis, & minus in ordine illuminati, tunc maius lumen non obfuſcat, ſed auget lumen minus, ſicut Solis lumen illuminat aeris lumen, & Gabriel diſtinctione decimatertia, quæſt. vnica, artic. j. libr. iij.

¶ Lvpvs. Per lupum quandoque ſignificatur malus paſtor, vt ſcribit Gerſon parte ij. in ſermone facto in concilio Remenſi, Dominica ſecunda poſt Paſcha: Qui lanam & lac ouium, imò carnes & oſſa, per violentiam & exactionem ſurripit: caſſat & opprimit: & per gulam & luxuriam, lanam & lac ouium conſumit, qui de ouibus non curat. Tales execratur Ezechiel 34. cum ait: Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit, non conſolidaſtis: & quod ægrotum erat, non ſanaſtis. Quod confractum eſt, non alligaſtis: & quod abiectum eſt, non reduxiſtis: & quod perierat, non quæſiſtis, ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia, & reliqua in hanc ſententiam.

¶ Lvx, vt ſcribit Brulefer, eſt qualitas corporis lucidi. Lucidum eſt pium corpus habens lucem. Luminoſum, eſt ipſum corpus illuminatum. Et lux ſignificat id quo colores manifeſtantur, vt videri poſſint, ſiue quo viſibile in potentia, fit actu viſibile. Sumitur, & tranſſumptiuè ex vſu loquen-

tium

tium ad omne illud quo manifeſtatur cognoſcibile: ſicut dicit Apoſtolus ad Epheſios quinto: Omnia quæ manifeſtantur, à lumine manifeſtantur. Et ſequitur: Omne quod manifeſtatur, lux eſt, ſic Deus & Angeli, lux & lumen dicuntur, ſicut & dona & habitus lumina dicuntur. Hinc dicitur in Symbolo Nicæno: Deum de Deo lumen de lumine, vbi lumen eſt notionale pro qualibet perſona: & omnes tres ſunt tria lumina notionalia, & ſunt vnum lumen eſſentiale. Dicimus & lumen fidei, lumen gratiæ, gloriæ.

¶ Lux ſecundum ſanctum Bonauent. accipitur tripliciter. Vno modo pro forma ſubſtantiali, quæ dat eſſe corpori lucido. A quo luminoſum, corpus eſt principaliter actiuum. Alio modo lux dicitur eſſe fulgur, quod eſt circa corpus luminoſum, quod ſequitur exiſtentiam lucis in tali numero, & quod eſt etiam obiectum ſenſus & operationis inſtrumentum: & ſic eſt accidentale complementum. Et triplex eſt actus lucis (vt idem ſcribit Bonauentura diſtinct. vltima, artic. ij. libro iiij.) ſcilicet manifeſtare, dirigere & delectare: ſic & in luce ſpirituali, vide eũ latius. Vnde lumen (vt ſcribit Richardus diſtinctione vltima, artic. v. quæſtio. j. libr. iiij.) per ſe eſt delectabile, per accidens autem poteſt eſſe triſtabile, inquantum aliquid oſtendit quod diſplicet: & quia infernus eſt locus omnis triſtitiæ, ideo ſimpliciter locus tenebroſus eſt, nec eſt ibi aliquod lumẽ purum, quod viſum delectet: eſt ibi tamen lumen aliquod obſcuritati permixtum, quo damnati videre poſſint vnde doleant. Richardus. Et lux & lumen apud multos pro eodem accipiuntur. Eſt tamen aliqua differentia rationis nominum. Nam lumen ſupponit pro luce, & connotat eius effluxum à luce, hoc eſt productionem à luce. Probatur, quia lux Solis non poteſt dici lumen, quia non eſt producta ab alia luce corporali. Lux Lunæ, ſtellarum ac nubium, & inferiorum, per irradiationem Solis ſuper ea cauſata, poteſt dici lumen, & etiam lux. Et lux etiam poteſt dici qualitas intenſa, & lumen remiſſa ab ea procedens, vt refert Gab. ſecundum aliquos vbi ſuprà. Et de quidditate luminis ſanctus Bonauentura ponit ſeptem opiniones, ex quibus nihilominus vix colligi poteſt (vt ait Gabriel diſtinctione xiij. lib. ij.) quid ſit lumen, imò nec adæquata ſignificatio nominis. Et lux (vt idem dicit Gabr. dubio ſecundo) eſt accidens Solis, quia poteſt etiam auferri à Sole per potentiam diuinam, ſicut frequenter habetur in Prophetis. Et ſecundum quoſdam ita Sol fuit priuatus lumine in paſſione domini. Item poteſt augeri. Vnde Iſa. 30. Erit lux Lunæ ſicut lux Solis, & lux Solis erit ſeptupliciter ſicut lux ſeptem dierum. Non eſt ergo lux de eſſentia Solis, ſiue pars eius eſſentialis: licèt ſit accidens proprium ſeu inſeparabile naturaliter, ſicut albedo cigno. Hæc Gabriel.

¶ Lux & lumen, radius & ſplendor, differunt ſecundum Richardum libro ij. diſtinctione xiij. articul. ij. quæſtione j. Et Thomas in ſcripto. diſtinctione xiij. eodem libro, art. iij Et Pelbartus poſt eos refert lib. iij. Roſarij Theologiæ. Quod lux dicit quandam formam accidentalem in corpore lucido exiſtentem actu, à quo alia illuminantur, vt eſt lux in Sole vel in ſideribus, &c. Lumen autem dicitur ſecundum quod lux ipſa per ſui multiplicationem eſt recepta in corpore diaphano illuminato. Sed radius dicitur illuminatio diffuſi ſecundum directam lineam oppoſitam corpori lucido, puta Soli, & huiuſmodi: & ideo vbicunque eſt radius, ibi eſt lumen, ſed non econuerſo. Contingit enim lumen eſſe in domo ex reflectione radiorum Solis, quamuis nõ ex directa oppoſitione propter aliquod corpus interiacens, propter cuius obſtaculum radius non poteſt directè intrare talem domum illuminatam. Et eſt triplex radius, ſcilicet rectus, reflexus & fractus, ſiue refractus: de qua in perſpectiua videri poteſt. Et Algazel in ſua perſpectiua, & in Meteorum Ariſtotelis. Splendor verò dicit lumen reflexum à ſuperficie corporis opaci politi, præſertim & terſi, ſicut à ſuperficie argenti vel aquæ, vel lapidis precioſi, ex qua reflexione radij aliquando exeunt.

¶ Lvxvria dicit generaliter omnem inordinatam concupiſcentiam delectationis, ſiue carnalis, ſiue ſpiritualis, hac peccauit Lucifer, ſecundum Scotum, & poſt eum ſcribit Bruleſer diſtinctio. v. quæſt. j. libr. ij. ſcilicet capiendo luxuriam pro inordinato amore ſuiipſius vel alterius, fuit enim inordinatus amor ſui ipſius concupiſcentiæ. Et quia concupiuit beatitudinem intenſiſſimè, quia non minorem quàm Deus habet: & quia concupiuit beatitudinem nimis accelerãdo, quia nolebat eam mereri, ſed ante tempus determinatum volebat habere: volebat & eam habere ſine meritis vltra ordinationem diuinam. Fuit & inordinatus amor excellentiæ ſuper alios: peccauit ergo hoc modo peccato luxuriæ. Et licèt propriè vt eſt diſtinctum capitale vitium contra alia capitalia, dicitur eſſe in actibus venereis, extenditur tamen ad omne delectabile mouens appetitum inquantum delectabile, vt ſcribit Gabriel diſtinction. ſexta, quæſtione vnica, libro ſecundo. Luxuria (vt inquit Corteſius) prælium cum caſtitate init, & varia armorum genera ad dimicandum affert. Item luxuria eſt concupiſcentia experiendæ voluptatis vel concubitus deſiderium ſupra modum, vel contra rationẽ efferens, ſecundum Hugonem libro de Sacramentis. Et ſecundum beatum Thom. ſecunda ſecundæ quæſt. cliij. & in quæſt. de malo. quæſt. xv. Luxuria eſt appetitus inordinatus venereorum, & principaliter eſt circa voluptates venereas. Secundariò autem dicit exceſſum in aliis (vt inquit Thomas.) Et ſecundum Ciceronẽ, luxuria ſiue luxuries, ſiue luxus, eſt immoderata appetitio cuiuſcunque rei gratiæ rationi non obtemperans, capitúrque pro immoderata perfuſione. Intelligimus (inquit Cicer.) quàm ſit turpè defluere luxuria, delicatè ac molliter viuere: ſumitur etiam pro nimia rei abundantia. Vnde luxuriari quoquo modo profundere, modo nimium abũdare ſignificat. Virgilius,

Luxuri in ſegetum tenera depaſcit in herba.

Reperitur & luxurior & luxor, aris, in eadem ſignificatione. Dicuntur autem hæc à luxo, quod ſignificat ſoluo, à quo etiam luxa & luxata membra dicuntur ſoluta, & ſuis locis mota. Item luxati quorum membra ſuis locis mota ſunt. Plin. Alteæ radix decocta luxatis prodeſt.

¶ Lvxvria ſecundum Gerſonem in tripartito de confeſſione circa peccatum luxuriæ, & in tripatito de præceptis decalogi, cap. xj. & in regulis moralibus, vbi ſic ſcribit: Luxuria ex genere ſuo moralem dicimus propter corruptionem generatiuæ virtutis, maiorem quàm nutritiuæ ac minorem eius neceſſitatem: & quia contrariatur huic præcepto: Non mœchaberis: & vt per bona matrimonij actus iſte quæratur excuſari. Conſenſus in delectationem luxuriæ circa obiectum ſibi prohibitum, eſt mortale

peccatum,

peccatum, ſiue ſit in cognitione, ſiue in verbis, aut in viſu, aut tactu, aut nutibus, aut operatione. Quamobrem familiaritas magna hominum carnalium mutuo præſertim ad nudum, quantumcunque eiuſdem generis aut ſexus, aut diuerſæ ætatis periculo proxima eſt, ideoque vitanda eſt. Grauitas peccatorum luxuriæ ex genere ſic ordinatur ſecundũ grauius & minus genere, quanquam ex circunſtantiis poſsit eorum grauitas aliter variari. Beſtialitas cum brutis, Sodomia cum eodem ſexu, aut in vaſe non ordinato, mollicies ſecum, ſacrilegium dicatarum, inceſtum parentum, ſtuprum virginum, adulterium ligatorum, fornicatio ſolutorum, luxuria generaliter. Et licitum eſt (inquit Ioann. Gerſon) ſuam caſtitatem ſicut propriam vitam defendere vim vi repellendo. Et comparatur luxuria porco, vt idem ſcribit in compendio Theologiæ de ſeptem vitiis capitalibus: Superbia verò vel vana gloria comparatur leoni, Inuidia cani, Ira lupo, Acedia aſino, Gula vrſo. Auaritia eritio comparatur. Comparantur & illa vitia ſecundum eundem ſeptem grauibus infirmitatibus. Superbia ſeu vana gloria comparatur corporis inflationi, Inuidia lepræ, Ira phreneſi, Acedia letargiæ, Auaritia hydropici, Gula epilentiæ, Luxuria cõparatur febri. Et ſecundum eundem parte ſecunda, de ſeptem vitiis capitalibus, Luxuria ſic deſcribitur: eſt ex immundis deſideriis veniens lubrica mentis & carnis proſtitutio. Secundum alios ſic deſcribitur: Luxuria eſt libidinoſæ voluptatis appetitus, & intelligas hunc libidinoſum appetitum, quando eſt ex cõſenſu rationis: ſic, ſcilicet quod ipſa ratio cùm cohibere poſſet, non tamen cohibet, quia tunc talis libidinoſus appetitus eſt peccatum mortale. Luxuria ſecundum Iſidorum, eſt ſolutio in voluptates: voluptates autem maximè venereæ ſoluunt animam hominis. Adhuc ſecundum alios, luxuria eſt corporis incontinentia ex pruritu carnis originem trahens, Et ſecundum Sanct. Gregorium trigeſimo primo Moralium, octo aſsignantur filię luxuriæ, ſcilicet cæcitas mentis, inconſideratio, inconſtantia, præcipitatio, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſeculi, horror ſeu deſperatio futuri: de quibus Ioann. Gerſon plura ſcribit. Species verò ſunt ſeptem, ſcilicet ſimplex fornicatio, ſtuprum, adulterium, ſacrilegiũ, inceſtus, raptus, peccatum contra naturam, de quibus ſuprà. & Ioann. Gerſon plura de his ſcripris reliquit. Videatur & Alexand. part. ij. & aliàs habetur in ſummis Antonini, &c. & colligit plura Pelbar. lib. iij. Roſarij Theol. Et ſecundum Ioann. Gerſonem, luxuria eſt libidinoſa quædam circa actus venereos voluptatis concupiſcentia. Hæc autem concupiſcentia luxuriæ dupliciter contingere poteſt ſeu conſiderari. Vno modo prout eſt ſolũ in corde. Alio modo prout etiam ab extra conſiſtit in opere. Quantum ad primum modum poteſt hoc iterum contingere tripliciter. Primo modo prout ipſa concupiſcentia in ſolo primo motu conſiſtit, & tunc non eſt niſi veniale peccatum. Secundo prout ipſum motum naturalem ſequitur conſenſus in delectationẽ, licèt non in opus, & ſic eſt peccatum mortale. Tertio modo illa concupiſcentia conſiderari poteſt, prout etiam ex deliberatione conſentitur in opus, & tunc eſt mortale peccatum: etiam ſi pro tunc non tranſeat in actum ab extra. De quo latiùs conſulito Ioann. Gerſonem, qui & ponit remedia, parte ſecunda, in ſermone de ſancto Bernardo. Et parte iiij. in ſermo. de Sancto Antonio, ſcilicet oratio: fugere occaſiones, quibus quis trahi poteſt ad perpetrandum peccatum, ſicut colloquia: item fugere ocioſitatem. Item ieiunium, & generale quoddam remedium contra hoc peccatum, & contra omnia alia, eſſe ſæpius loqui, audire de ſancta ſcriptura ad vitam miſericordiæ noſtræ renouandam & lauandam, vt ratio redderetur clarior, per quam videre poſſemus & habere virtutes, ſi pura eſſet. De hoc vitio multi multa literis mandarunt, ſed hæc prædicta ſufficiant nobis, & adhuc rudibus in Theologia, &c.

De litera M.

MAGICA ars, quæ prohibita eſt, & quid ſit, videatur in litera A.

MACVLA, turpitudo, ſordes, ponitur & pro nota, & ſigno, & infamia. A quo maculoſus, ſordidus, immundus. Eſt & macula animæ, quæ ſecundum Petrum Paluden. nihil eſt aliud quàm priuatio gratiæ, & remiſſio quo ad maculam, non eſt niſi reſtitutio per pœnitentiam. Sicut macula Lunæ eſt priuatio lucis, & pulcrificatio eſt eius illuminatio. Paludenſis diſtin. xix. quæſt. j. art. ij. libr. iiij. Et hæc eadem eſt remiſſio quo ad culpan, quæ culpa eſt defectus quidam voluntarius, ſed omnis priuatio gratiæ eſt defectus quidam voluntarius ſine voluntate perſonæ, vt in mortali actuali, ſiuè voluntate naturæ vt in originali, &c. Vide & in dictione Reatus. & Magiſtrum in textu diſt. xviij. libr. iiij.

¶ MAGISTER is appellatur, qui alicuius rei præ cæteris curam gerit, ſecundum Hoſtien. Magiſtri propriè dicuntur artium præceptores. Transfertur tamen hoc nomen ad omnes, quibus præcipua cura rerum incumbit. Dicitur autem vel à mouendo vel monſtrando, quod magis cæteris poſſint, vel quod magis quàm cæteri diligentiam & ſollicitudinem rebus, quibus præſunt, debent. Hieronymus ſuper illud Matth. 22 Magiſter, ſcimus quia verax es: Magiſtrum vocant, vt quaſi laudatus myſterium cordis ſui ſimpliciter aperiat, eoſque velit habere diſcipulos. Et epiſtola lxxxix. Magiſter probæ ætatis & vitæ, eruditioniſque eligendus eſt, &c. Iacob. in epiſtola cap. 3. Nolite plures magiſtri fieri, fratrès mei, ſcientes quoniam maius iudicium ſumitis.

¶ MAGNVM vel magnitudo, accipitur quadrifariam, vt notat Gabriel diſt. xix. quæſt. j lib. j. & eadem ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæſt. x. ar. j. libr. j. Vno modo largiſſimè, & ſic idem eſt quod perfectio, vel perfectum. Sic dicit Auguſtinus vj. de Trinit. quod in his quæ non mole magna ſunt, eſt idem melius eſſe quod maius eſſe, & illo modo quælibet res eſt magna vel magnitudo quædam. Secundo modo capitur largè pro omni continente plura, ſiue ſit per ſe vnum, ſiue aggregatiuè, quomodo numerus, populus, exercitus, & motus magnus dicitur, & vnus maior alio: ita accipit Auguſtinus cùm dicit, quod anima eſt maior ſeipſa, quando recipit virtutes. Tertio modo ſtrictè capitur pro aliquo continente, plura eiuſdem rationis facientia vnum per ſe, ſiue illa plura diſtinguantur loco & ſitu, ſiue non. Sic charitas intenſa eſt magna, & maior charitate remiſſa. Quarto modo capitur ſtrictiſſimè, vt eſt ſpecies quantitatis diſtincta contra multitudinem, & capitur pro aliquo continente plura eiuſdem rationis facientia per ſe vnum, diſtincta

loco & ſitu. Et hæc dicitur magnitudo dimenſiua. Et hoc modo loquitur Auguſtinus quinto de Trinit. & allegat Magiſtrum diſtinct. viij. libro j. cùm dicit, quod Deus eſt ſine qualitate bonus, ſine quantitate magnus. Sic etiam quantitas quadrupliciter diſtinguitur. Eſt enim quantitas virtutis, durationis, diſcretiua, & quantitas molis, quæ facilè ex dictis patent. Sed magnitudo in diuinis ſecundum vſum ſanctorum, vt Gabriel & Aliacenſis ſcribunt, quandoque accipitur vt eſt merè abſolutum, ſicut ſapientia, perfectio, & ſic nullo modo diſtinguitur ab eſſentia: & illo modo perſonæ dicuntur æquales propter eſſentiam vnam in eis. Et ſicut omnium perſonarum eſt vna eſſentia, ita & vna magnitudo. Et ſic pater non eſt formaliter eſſentia, ita nec eſt formaliter magnitudo: & ſic paternitas ex ſe ſiue formaliter, nec eſt æqualis, nec inæqualis filiationi, ſed tantum ratione eſſentiæ, quæ eſt eadem vtrique, paternitati ſcilicet & filiationi. Alio modo accipitur magnitudo pro omni realitate poſitiua ſiue abſoluta, ſiue relatiua. Iſto modo paternitas ex ſe & formaliter, eſt quædam magnitudo, ſicut ex ſe eſt quædam entitas realis, & ex ſe eſt perfecta & perfectior omni creatura, eique ex ſe repugnat omnis imperfectio. Vide latiùs Gabrielem & Aliacenſem.

¶ MAGNANIMITAS quæ fortitùdini maximè eſt cõiuncta, vt ſcribit Paulus Corteſ. lib. iij. ſenten. ſuarum, diſt. viij. quatenus ſcilicet in rerum magnarũ difficultate verſetur, cui contraria eſt animi tenuitas, quam Græci mikropſichian vocant. Opponitur quandoquidem magnum & paruum inter ſe ſuapte natura diſſideãt: hæc eſt naturæ ſuæ inſcitia, quæ robur virtutis delumbat, ac à rerum magnitudine recedit, quarum eſt aptiſſimè capax: hæc Corteſius. Et ſecundum Ariſtotelem 4. Ethic. Magnanimitas eſt virtus quæ verſatur circa magnos. Et libro j. Rheto. eſt virtus magnorum beneficiorum effectiua. Cuius contrarium eſt puſillanimitas. Magnanimitas ſecundum ſanctum Thom. ij. ij. qu. 129. artic. j. importat extenſionem animi, vel ad magna abſolutè, vel ſecundum proportionem. Et ibidem artic. iij. Magnanimitas, ait, eſt virtus tendens ad maxima ſecundum rectam rationem. Et magnanimitas ſi vltra modum ſe extollat (vt inquit Seneca de quatuor virtutibus) faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum in quaſcunque excellentias dictorum atque factorum neglecta honeſtate feſtinum, &c. Et ſecundum eundem: Si magnanimitas à comitate humana ſit remota, feritas quædam erit & immanitas, &c. De hac virtute multa videãtur apud Philoſophos, &c. Et Anto. part. 4. titu. iij. cap. v.

¶ MAGNIFICENTIA, quę Græcè dicitur megaloprépeia, eſt magnarum rerum & excelſarũ cũ animi ampla quadam & ſplendida propoſitione cogitatio atque adminiſtratio, ſecũdum Ciceronẽ in Rheto. & ſecundũ Ariſtotelem lib. j. Rheto. Magnificentia eſt virtus magnitudinis ſumptuũ effectiua. Cuius contrarium eſt modicitas. Magnificentia (vt ſcribit ſanctus Thom. ij. ij. quæſt. 134. art. j.) eſt virtus factiua magnorum. Et eſt virtus generalis, ſi ſumatur facere cõmuniter, ſcilicet pro omni opere. Si verò propriè, ſcilicet pro operatione exteriore, eſt virtus ſpecialis. Magnificentiã dicit Paulus Corteſius lib. iij. ſuarum ſenten. diſt. viij. ex fortitudine naſci, quę eſt magnorum operũ confectrix, cũ decentia ſumptuũ collocandorum. Magnificus (vt inquit Gerſon tract. iiij. ſuper Canti. Mariæ) non de honore vel gloria curam habet, ſed de operibus præclaris, quæ gloria digna ſunt & honore: colit lucem, ſpernit vmbram. Gloria ſua eſt (ſicut dicit Apoſto.) teſtimoniũ cõſcientiæ ſuæ, nõ de alieno pendet iudicio, cui modicũ eſt ſi iudicetur ab hominibus, vel ab homine, aut ab humano die. Nã qui ſe iudicat Dominus eſt. Fit humilis proinde in fuga gloriæ: fit magnanimus in operatione magnorum, cum dignitate meritorũ. Denique cùm gloriatur, in Domino gloriatur. hæc Gerſon. Et ſecundum eundem parte iiij. ſerm. de ſanctis Petro & Paulo. Differunt magnificentia & ſuperbia. Nam ſuperbia duntaxat propriam quærit laudem, ſiue bonum alibi euenire debeat ſiue non. Magnificentia verò omninò per contrarium ſolũ habet òculum ad vtilitatem alterius, & ad honorem Dei: totaliter quòd ſi illa cõmoditas æquè bene euenire deberet perſonale vituperium incurrendo, vel vt gloriam illam haberet alius, non tamen ob id deſineret facere quod facit. In tali verò caſu ſuperbia omnino bene operari conaretur. Magnificẽtiæ proprietas (vt idẽ ſcribit tra. xj. ſuper Magnific.) eſt conſummatio fortis inchoatorum, ſicut ad magnanimitatem ſpectat aggreſsio conſiderata magnorum.

¶ MAGNIFICATIO Domini (vt ſcribit Gerſon. tra. v. ſuper Can. Virginis) eſt ſpecies pietatis corde, ore vel opere, proueniens ex conſideratione vel proteſtatione diuinæ magnitudinis & maieſtatis ſui domini. Eſt enim maieſtas quaſi magnitudinis ſtatus. Et magnificatur Dominus à creatura, non in augmentum ſui in ſe, ſed quia magnus eſſe prædicatur, canitur & laudatur. Aut certè quia magnificentia facit animam cui magna facit qui potens eſt. Nam quos iuſtificauit, hos & magnificauit, vt dicit idem Gerſ. tract. j. ſuper Magnific. & tract. ij. ſuper eodem Cant. Virginis. Magnificare Dominũ nihil aliud eſt quàm magnum ſignificare: non enim facimus Deum aliter magnum. Sunt autem modi ſignificandi magnitudinem Dei ſine numero, in genere duo. Vnus interior in anima cognoſcente & diligente Deũ. Etenim fide, ſpe & charitate, magnificatur in anima Deus, quoniam magnus ab ea & in ea ſignificatur. Modus alter eſt exterior tam multiplex quàm varia ſunt ſigna quæ repræſentare poſſunt ab extra magnitudinem Dei. Quid eſt enim ſignificare, niſi aliquid intellectu repræſentare: ſit hoc per voces, ſit per colores, vel ſpecies colorum, ſit per obiecta quorumlibet ſenſuum, ſit per ænigmata figurarum in ſcripturis ſanctis, ſit per reuelationes myſteriorum. Hæc Magiſter Ioannes Gerſon Cancel. &c.

¶ MAIESTAS eſt decus, amplitudo & dignitas, vel populi vel Senatus, vel Magiſtratus, vel Principis, vel Imperatoris, aut etiam priuati magni viri vel alterius etiam rei inanimatæ. Et maieſtatis crimen Iuriſconſulti diffiniunt eſſe, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ſecuritatem eius cõmittitur. Et ſecundum Sã. Tho. ſuper epiſtolam ad Hebræos: Maieſtas eſt ſumma poteſtas.

MAIVS & minus capiuntur dupliciter, vt ſcribit Gabriel diſtin. j. quæſt. ij. lib. iij. Vno modo vt maius dicitur quod excedit aliud in certa & determinata quantitate, & ſic non attribuitur infinitis, nec vnum eſt maius alio. Alio modo largiùs, vt maius dicitur quod cõtinet omnia quæ continet aliud, vel ſibi correſpondens, & cum hoc alia: & ſic conceditur vnum infinitũ eſſe maior alio, & minorẽ eſſe medietatem

totius

rotius, quàm totum. Sic (vt idem ſcribit lib. jj. d. j. q. iij.) aliqua dicuntur eſſe maius & minus æqualia dupliciter. Vno modo, vt dicunt, comparationem vnius quantitatis ad aliam ſecundum menſuram, vt æqualia dicantur quorum eadem eſt menſura. Maius quod excedit aliud in certa quantitate, minus quod exceditur in quantitate: & ſic non attribuuntur infinitis, eò quòd infinitum nõ eſt menſurabile. Alio modo accipiũtur largius illi termini: vt æqualia ſint aliqua ſic ſe habentia, quod quiquid eſt in vno, id vel ſibi correſpõdens eſt in alio, & nihil vltra. Sic ſi Deus in qualibet parte ꝓportionali horæ produceret lapidẽ, multitudo lapidũ productorũ eſſet æqualis multitudini proportionaliũ partiũ horę, licèt vtraque multitudo ſit infinita, Et maius largè dicitur quod cõtinet omnia quę cõtinet aliud vel ſibi correſpõdens, & cũ hoc alia: & ſic maior eſt multitudo partium totius cõtinui quàm eius medietatis, & minor medietatis quàm totius. Gabriel.

¶ MAGIS & minus vt notat S. Bona. d. viij. lib. j. circa tex. dupliciter poſſunt conſiderari, ſcilicet, in cõparatione ad idẽ, & ſic dicũt intenſionẽ & remiſſionem. Vel in cõparatione ad diuerſas ſubſtãtias & naturas, & ſic dicũt gradũ & exceſſũ: & ſic eſt bene ponere magis & minus in ente reſpectu creatoris & creaturę & reſpectu creaturarũ ad inuicẽ, ſed in cõparatione creaturæ ad creatorẽ eſt exceſſus improportionabilis & infinitus, reſpectu creaturarum ad ſeinuicem, eſt proportionabilis. Hæc Bonauen.

¶ MAIOR & minor prout attribuũtur Chriſto, ſic ſunt diſcernenda. Chriſtus eſt maior ſeipſo ſecundũ humanitatẽ, minor ſeipſo ſecundũ Deitatẽ, & ſic minor patre ſecundũ humanitatẽ, hoc eſt dictu: diuinitas in Chriſto maior eſt, quia creator, quã humanitas quæ eſt creatura. Vnde canitur in Symbolo: Æqualis patri ſecundum diuinitatem, minor patre ſecundum humanitatem.

¶ MALEDICTIO eſt imprecatio malorum. De quo multa ſcriptis reliquit Antõ. par. ij. titul. vij. cap. v. Vnde maledicere eſt idem quod malum dicere. Poteſt autem maledictio fieri dupliciter vt notat Gab. diſtinct. xviij. quæſt. ij. artic. j. libr. iiij. poſt Thom. Vno modo intentione ibi ſiſtendi, vt dum quis ex ira vel odio imprecatur malum perſonæ, non in bonum perſonæ, ſed in malum eius appetitu vindictæ vel inuidiæ, & hoc modo omnibus modis prohibita eſt. De hac loquitur Apoſtolus Rom. xij. Benedicite maledicentibus vos, & nolite maledicere. Alio modo fit imprecatio malorum in bonum eius cui imprecatur, ſcilicet vt per hæc mala corrigatur, & correctus à peioribus pręſeruetur vel liberetur; ſicut Medicus ſecat & abſcindit membrum vt vitã cõſeruet: & hoc modo maledictio quandoque eſt licita & ſalutifera, puta quãdo is qui maledicitur aliter ſanari non poteſt, & talis eſt excommunicatio, & quia diabolus incorrigibilis eſt, & maledictio in bonum eius dirigi nõ poteſt, nec debet tanquam iam iudicati à Deo irreuocabili ſententia, nõ eſt maledicendus. Plura apud Ant. de maledictione, vbi ſuprà.

¶ MALEFICIVM eſt virtutũ naturaliũ faſcinatio ſiue obſtupentia, & fit quãdo diabolus per aliquã artem impedit naturalia, vt quãdo ad requiſitũ ſortilegatũ impedit diabolus q̃ aliquis nõ poſſit cognoſcere vxorẽ ſuã dãdo impedimentũ circa partẽ generatiuã. Et maleficia ſiue incãtationes poſſunt quãdoque fieri per adhibitionẽ rerũ naturaliũ maleficiatis: vt venenatarũ herbarũ, radicũ, lapidũ, & cęterorum ſimiliũ, quorũ occultas proprietates nouerunt dæmones, vt ſcribit Gab. di. viij. q. ij. ar. iiij. du. ij. li. ij. Et nõ eſt dubiũ quin talia applicata ſuis paſſiuis, poſſunt habere non ex dæmonũ virtute, ſed ſua naturali proprietate operationẽ efficacẽ. De quo latiùs cõſulito ibidem Gabr. Videatur & S. Bona. diſt. xxxiiij. ar. ij. li. iiij. Et Palud. eadẽ di. Fiunt autẽ maleficia per malignos ſpiritus, qui vt ſcribit Scotus diſt. xxxiiij. lib. iij. habentes pactiones cũ hominibus, ſeruant promiſſa, non quia veraces, ſed vt alij eis adhæreant, quia ſi nulla pacta ſeruarẽt, nulli eis ſeruirent: & vt illi quibus ſeruant promiſſa, eos celant. Nam ex ſuperbia ſua præcipuè appetunt honores diuinos. Deus autẽ permittit eos exercere poteſtatẽ ſuam ad impediendum aliquos vel ab aliquibus actibus, in quos poſſent impediri: & hoc vel propter peccata eorum, vel propter aliquã aliam cauſam occultam, & hoc modo Magus habens pactum cum dæmone, procurat ab eo vt iſtum impediat à tali actu, tali muliere quamdiu tale maleficiũ perſeuerat, puta acus curuata, vel aliqua huiuſmodi. Et hoc dicitur fieri aliqua virtute occulta, vt inquit Dominus Prępoſitus Gabr. lect. iiij canonis: non inſiſtente ei quo à tale fieri dicitur, ſed aſsiſtente: ſecundum quem modũ malefici & incantatrices quoſdam effectus producere dicũtur, vt extrahere lac vaccarũ de ſedibus, vel manubriis ſecurium: quod fit nõ aliqua naturali virtute maleficiorũ, neq; ex eorum merito, ſed virtute occulta, ſiue mala ſiue bona aſsiſtente. Sic ſancti fecerunt aliquando miracula aſsiſtente virtute diuina, nonnulli reprobi miracula fecerunt, dæmones expulerunt propter generandum fidem in populo, &c. Poſſunt autẽ malefici nocere ſuis maleficiis, vt ſcribit S. Tho. in ij. d. vij. & viij. Nam poſſunt elementa concutere, aerem cõturbare, ac mentes hominũ alienare, & corpora lędere, & temporalia bona perdere, ſicut diabolus fecit ipſi Iob. Dicit tamẽ Ioannes Nider in præceptorio, quòd maleficus qui per aliqua ſigna exteriora exercet ſua maleficia, nõ facit illa per opera ſua immediatè, ſed per dæmones: ſicut quãdo malefica intingit ſcopam in aquam vt fiat grando, talis intinctio nõ cauſat grandinem, ſed diabolus, ex pacto ſi Deus permiſerit. Similiter quãdo malefica acũ incuruat, dicens quamdiu acus ſic ſtat, tãdiu talis nõ poſsit coire cum vxore. Similiter quando maleficus imaginem ceream pungit, tunc diabolus maleficiatum pungit. Nec licet talia maleficia per aliquod maleficium tollere, vt vult idem Thomas in iiij. diſtinct. xxxiiij. quę. ij. quia ſecundum Apoſtolum: Non ſunt facienda mala, vt eueniant bona. Remedium contra impedimentum per dæmonem ſcribit Scotus. Si per orationes ſanctorum impeditur virtus dæmonis, bene fit. Si autem Deus illos non exaudit, tunc ſi ſciretur, maleficium deſtrueretur, dæmon nõ fatigaret eum amplius, quia ex pacto non adeſt niſi dum durat aliquod ſignum. Ex hoc patet (vt idem ait) quod truſatica eſt illa quęſtio, an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim ſolùm licèt, ſed eſt meritorium deſtruere opera diaboli. Nec in hoc eſt aliqua infidelitas, quia deſtruens non acquieſcit operibus malignis, ſed credit dæmonem poſſe & velle fatigare, dum tale ſignum durat, & deſtructio talis ſigni imponet finem tali vexationi, vt dicit Scotus. Non tamen licet miniſterio dæmonum per alias incantationes curare priores

Sed curandæ ſunt (vt & Gabriel inquit diſtincti. viij. quæſtio.ſecunda,articu.iiij.dub.ij.lib.ſecundo,) ſanctorum orationibus fuſis ad Dominum eleemoſynis & piis operibus. Vel ſi Deo amouere non placet,patienter veniunt tollerandæ. De maleficiis aliàs dicatur.Et de his notanda ſcriptis reliquit Doctor eruditiſsimus Martinus Plauſch egregius verbi diuini ſeminator & concionator,& paſtor Eccleſiæ Tubingæ,quem & de ſagis doctiſsimè prædicantem audiui.

¶Malitia eſt mentis atq; animi deprauatio, à tramite veritatis deuia,ſecundum Amb. in Examerou. Et ſecundum Cicero.lib.3.de natura Deotum: Malitia eſt verſuta & ſallax ratio uocendi. Et differt à vitioſirate ,quod malitioſa certi cuiuſdam vitij nomē eſt,vitioſitas omniū. Et malitia eſt triplex,quæ quadruplici bonitati (de qua ſuprà dictum eſt in litera B.)opponitur, vt ſcribit Gabriel di.vij.quę.vnica,ar. j.lib.ſecund . Poſitiua vel priuatiua quo ad tres ſequentes bonitates.Sed priuatiua tantum primæ bonitati : quia nihil eſt malum naturaliter , ſed duntaxat non ens nou eſt bonum naturaliter.Secundæ opponitur malitia ea genere:quia,ſcilicet , trāſit ſuper obiectum diſconueniens,vt velle comedere venenū vel archillam,odire Deum.Tertiæ opponitur malitia ea circunſtantia :quia habet circunſtautiam actum inordinantem,puta contra dictamen rationis rectæ:licèt tranſeat ſuper obiectum conueniens ſecundum dictamen rarionis rectę:àut caret aliqua circunſtantia debita ineſſe actui vt ſit bonus virtuoſè : vt velle comedere cibum naturę conuenientem contra pręceptum Eccleſiæ,in tempore , ſcilicet prohibito:vt carnes in ſexta feria.Quarta malitia eſt in demerito , dum actus nou elicitur ſecundum inclinationem charitatis.Vel quia non ineſt : vel ſi ineſt, nō tamen ſecundum eius inclinationem elicitur: longior eſt Gab.vbi ſuprà. Et vt idem ſcribit diſtinctio. xxxvij.quæſtio.vnica,artic.iij.dub. iij.libr.ſecundo. Quædam ſunt poſitiua,quibus eſſentialiter eſt annexa maliria : vt latrocinium, furtum , adulterium , de quibus dicit Philoſophus 3. Ethicor. quod mox nominata conuoluta ſunt malitia,connotant enim deformitatem illa nomina. Vide latiùs ibi Dominum Præpoſitum Gabri.Excæcat autem malitia intellectum dupliciter,vt ſcribit poſt Scotum idem Gabri. diſtinctio.xxavj.quæſtio.vnica, art.iij.dub.iij.lib.iij. Vno modo priuatè,alio modo poſitiuè , quia auertit à conſideratione recta:voluntas enim eligens oppoſitum alicuius dictati à recta ratione,non permittit intellectum diu ſtare in illo dictamine,ſed aduertit ipſum ad conſiderandum rationem pro oppoſito ſi qua poſſent eſſe rationes Sophiſticæ aut probabiles ad illud,aut ſaltem auertit intellectum à ſuo vero dictamine,ad conſiderandum aliquod impertinens , ne ſtetilla actualis diſplicentia, ac remorſus qui habetur eligēdo oppoſitum dictati,poſitiuè autem excæcat. Nam ſicut voluntas rectè eligens finem, præcipit intellectum conſiderare illa quæ ſuut neceſſaria ad illum finem:& iutellectus ſic inquirendo , media ordinata ad illum finem rectum generat inſe habitum prudentiæ. Ita voluntas eligēs ſeu præſtituens ſibi malum finem (poteſt euim ſibi præſtituere malum finem vt inordinatam delectationem) imperat intellectui conſiderare media neceſſaria ad conſequendum illum finem. Et ſicut habitus generatus ex imperio voluntatis bene eligentis in intellectu dictante circa medium ad illum finem bene electum aſſequendum,eſt prudentia:ita voluntate mala eligente,habitus acquiſitus ex intellectus dictamine circa ea quæ ordinantur ad illud malè electum, eſt error & habitus directè oppoſitus habitui prudentiæ:& poteſt vocari imprudentia vel ſtultitia:nō rantum priuatiuè , ſed poſitiuè & coutrariè:quia ſicut prudens haber habitum quo rectè & promptè dictat media ordinata ad fiuem debitum:ira ille habet habitum quo promptè inueniat media ordinata ad finem à voluntate mala præſtitutum. Et quia talis habitus generatur ex imperio voluntatis malè eligentis: pro tanto verum eſt quòd voluntas mala excæcat intellectum:non quòd faciendo errare circa aliqua complexa,ſed faciendo intellectum habere actum conſiderandi obiecta media ad malum finem.Et habitus ille error eſt inagibilibus , licèt uon ſit error deceptiuus quantum ad ſpeculationem.
Hæc Scotus,hoc eſt (vt inquit Gabr.) error ille non eſt error in cognitione veri,quia illa media inuenta ad fiuem vitioſum præſtitutum ad eum conſequendum , vera ſunt media , eſt autem error in moribus, quia cùm finis præſtitutus malus ſit , & malitia dicitur error in moribus : omnia quæ ad hunc finem ordinantur,mala ſunt:& ſic erronea in moribus. Peccare autem ex propria malitia , propriè (vt ſcribit Gerſon part.ij.de peccato in ſpiritum ſanctum) eſt, quando voluntas ſcit & poteſt alicui malo reſiſtere: & tamen ex ſola malitia illud eligit,& hoc eſt peccatum in ſpiritum ſanctum:quod grauius eſt aliis, quū grauius ſit peccare ex malitia , quàm ex iufirmitate vel ignorantia. Et multa mala proueniunt ex malitia,quæ enumerat Gerſon parte iij.in Centilogio de impulſibus,decad.viij. Et ſicut malignus impulſus ex pura & ex cogitsta malitia prouocat ad peccaudum,ita houeſtas ſola trahit bonos ad laudabilitet operaudum,&c.

¶Malignvs dicitur quaſi malus ignis, id eſt prauā habens intentionem,ſecundum ſanctum Tho.ſuper Pſal.36. Eſt enim malignus,aſper, difficilis, inuidus, auarus.Hinc malignam viam dicimus, quę anguſta & ardua eſt. Virgili.*Aditus que maligni*. Et malignus dicitur quaſi malè ignitus,inquit Gerſon de impulſibus,decade vj.

¶Malevolentia eſt voluptas ex malo alterius, ſine ſno emolumento,ſecundum Ciceronem in Tuſcul.quæſtionibus.

¶Malvs qui contrariatur vel opponitur bono, & eſt generale nomen,turpia ſimul & detrimentoſa couplectens. Vnde dicimus malum culpæ,pœnę,malum militem,malum Grammaticū,Logicum,& c. Er quilibet malus,vt ſcribit Brulefer diſtin.xxj.artic.ij.qu. ij.lib.j.bonum proprium quærit & non commune. Vnde quantumcunque mali videantur concordare, nunquam tamen ſunt concordes ſimpliciter. Vnde meretrix quęrit vel intendit principaliter pecuniā, aut propriam delectationem : fornicator verò aliquid aliud,&c.Et mali omnia trahunt ad ſunm interitum,vt inquit Magiſter Ioannes Gerſon tra.vj.ſuper Cantico Virginis. Et malum ſecundum Ioann. Damaſc.lib.ij.cap.iiij.& ſanctus Tho.ij.ſenten.diſt. xxxiiij.quæ.j.nihil aliud eſt quàm boni priuatio : ſicut tenebrę ſunt priuatio luminis:vel nihil aliud eſt quàm bonum imperfectum,& malum eſt corruptio boni,vt inquit ſauctus Bonauentura dſ.xaxj.lib. iiij. circa textum.

¶ MALVM eſt triplex, ſcilicet naturæ, pœnæ, & culpæ, vt notat Bruleſer diſtincti.iij.q.vij.lib.ij. Vel quadruplex eſt malum, vt ſcribit Gerſon part.ij.de ſeptem petitionibus orationis Dominicę, Vnum originale, aliud actuale, quod eſt duplex, nam aliud eſt mortale, aliud veniale. Quartum, eſt pœna peccatum conſequens. Primum autem malum eſt innatum, duo ſequentia ſunt malum additum. Quartum eſt malum inflictum, & ab omnibus his petimus liberari, dum in perſona Eccleſiæ orantes & loquentes dicimus: Sed libera nos à malo, &c. Ee malum (vt inquit Richar.di.xxxvij.lib.ij.& di.vlt.li.iiij.) principalius dicitur de culpa, quàm de pœna, ergo illa pęna eſt peior quæ eſt propinquior peccato, &c.

¶ MALVM naturæ vt ait Bruleſer.di.iij.q.vij.lib.ij. eſt deformitas vel monſtruoſitas exiſtens in aliquo ente naturali, proueniens ex ſuperfluitate vel diminutione naturæ, ſicut cæcitas, vel claudicatio, vel alia indiſpoſitio.

¶ MALVM pœnæ eſt pœna. Malum culpæ eſt peccatum. Et malum culpę dicitur quod committitur malè agendo, quale eſt homicidium, furtum & huiuſmodi. Malum pœnæ quod Deus ob mala commiſſa immittit, vt eſt illud propheticum. Ego Dominus creans malum. Et illud Prophetæ Amos.3. Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit. Et maxima mala ſunt mala culpę, vt ſcribit Gabri.lect. lxxij.canonis, quia ſeparant nos à ſummo bono ſecundum illud Eſa.49. Peccata veſtra diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis. Mala media ſunt peccatorum occaſiones quæ inducunt ac pręcipitant in mala culpæ, quales ſunt tentationes dæmonis, mundi, vel carnis. Tertia ſunt mala pœnæ corporis & animæ afflictiua, vt dolor de triſtitia, & cætera afflictiua. De quibus lect. lxvj. canonis. idem ſcribit.&c.

¶ MALVM culpæ dupliciter poteſt accipi, vt ſcriptis prodidit Gab.diſtin.xxxiiij.quęſtio.vnica.ar.j.lib.ij. poſt Bonau. Vno modo concretiuè. Alio modo abſtractiuè. Concretiuè concernit duo, ſubſtractum, ſcilicet, quod res illa eſt quæ denominatur à malitia, puta homo malus vel anima mala, aut actio mala, & connotatum hoc eſt malitia, à qua homo peccator dicitur malus. Alio modo abſtractiuè vt ſolũ connotatũ importat, à quo peccator dicitur malus: & hoc modo malum idẽ eſt quod malitia, & habet ſe ad ly malitioſus, ſicut peccatum ad ly peccator. Verum quod & malitia & peccatum poſſunt quandoque accipi purè abſtractiuè, vt pręciſè important illud à quo res aliqua primò denominatur mala, & non rem ipſam denominatam. Alio modo vt actum aliquem importat ſubſtractiuè, quẽ in ſe habet peccator, vel quem faciendo dicitur peccator: & connotat illud à quo dicitur formaliter peccatum, vt actũ homicidij dicimus peccatum & actum intemperantię, licet actus ille eſſe poſſet & non eſſe peccatum. Non ergo actus homicidij gratia exempli à ſe denominatur peccatum, ſed ab aliquo alio. Et malum purè abſtractiuè ſeu peccatum non eſt ens aliquod, ſed priuatio boni, & ſicut quantum ad rationem formalem mali nihil eſt, quia priuatio boni, ſic non habet cauſam efficientem, ſed deficientem, hoc eſt, nõ habet cauſam per quã fit aliquid, ſed quia deficit cauſa, ipſum quoque deficit, hoc eſt, quia bonum non eſt, malum eſſe dicitur, id eſt priuatio boni. Sed capiendo malum concretiuè, aut abſtractiuè non purè, vt importat rem aliquam ſubſtractiuè, omne malum eſt à cauſa poſitiua efficiente: probat hoc Gabr. vbi ſuprà.ar.ij. Vnde ſanctus Bonau.diſtinct. xxxiiij. articu.ij.quęſtio.j.lib.ij ponere malum aliquod eſſe quod nihil habeat de bono, non ſolùm eſt peruerſitatis hęreticę, ſed etiam manifeſtæ cæcitatis & ſtultitiæ illius, ergo eſt cauſa poſitiua. Et quantum ad formale nullus poteſt intendere malũ, vt ſcribit Gabri. vbi ſuprà dub.j. quia ſub ratione illa non eſt appetibile. Bonum enim eſt quod omnia appetunt.1. Ethi. & ſanct.Dionyſius. Nemo operatur ad malum reſpiciens. Nihil ergo intenditur à voluntatẽ, niſi tantum bonum ſimpliciter, vel bonum ſibi. Aliter poteſt accipi, vt intẽdat aliquod malum ſimpliciter, ſed bonũ ſibi. Sic malum poteſt fieri, & fit quandoque ex intẽtione, licet non niſi à malitioſis. Sunt enim quidam qui habent malitiam inſeparabiliter coniunctam, & qui talia intendunt, per conſequens intendunt, id quod eſt eis inſeparabiliter coniunctum. Gabri. Et cùm dicitur: malum eſt in bono, intelligendum eſt, id eſt bono aliquo caret, bono quod habere deberet, caret, id eſt tale non habet. Et malum eſſe in bono concretiuè verum eſt, non abſtractiuè; ſicut cæcus & priuatum viſu, de aliquo ſcilicet homine prædicatur, cæcitas autem de nullo. Vide Gabr. dub.ij. vbi ſuprà. Poteſt autem, malum dupliciter iungi bono, vbi ſcribit ſanctus Bonauentu.diſtincti. xxxj.lib. iiij.circa tex Aut vt corruptibili, aut inquantum medicinali. Si inquantum corruptibili, ſic malum fœdat bonum. Si inquantum medicinali, ſic curatur & expellatur. Et eſt exemplum, morbus iunctus naturæ ſanæ eam vitiat & infirmat, morbus verò iunctus medicinæ non reddit medicinam morbidam, ſed potius curatur ab ipſa. Et quoniam matrimonium eſt bonum medicinale, ideo nõ fœdatur à malo, ſed potius curat malum. Et ſic intelligitur: Magiſter diſtinctio.xxxj lib.quarto, cùm ait: Si concubitus qui fit cauſa prolis culpa caret, quid Apoſtolus ſecundum indulgentiam permittit (ita enim ait) hoc autem dico ſecundum indulgentiam, cui autem præſtatur venia niſi culpæ? Et ſequitur, incontinentiæ malum eſt quòd vir cognoſcat vxorem, etiam vltra neceſſitatẽ procreandi liberos, ſed ibi eſt nuptiarũ bonum, non propter illud malum culpabile eſt hoc bonum, ſed illud malum fit veniale propter bonum nuptiale. Quod non reprehendit Apoſtolus, ſed malum incontinentiæ, &c. Et cùm dicitur, omne malum eſt ab inſtinctu diaboli, intelligendum eſt (vt ſcribit Sanct. Bonauen. diſt.xxj.arti ij.quæ.ij.lib.ij): ſicut à mouente primo, non ſicut à motore proximo. Nam abſente diabolo peccatum poteſt eſſe à libero arbitrio, vel voluntate propria, vel attrahente carnis cõcupiſcentia. Et malũ quoddã eſt cõtra gratiã diuinã, vt fornicatio, vt ſcribit S.Bonauen. diſtin. xiiij.libr.iiij.circa explanationem textus. Et eſt malum contra gratiam, rationem, & naturam, vt ſodomiticum, & illud eſt peſſimum, Vel ſi quòd aliud genus peccati ſit peius, vt blaſphemia in Deũ, ſiue ſpiritus blaſphemiæ. Et de hoc Magiſter iiij. diſtincti. xiiij. Quod ſi quis ad ſummum perueniat malorum, & inde tamen velit reuerti ad virtutis viam, ſuſcipit Deus libenter, & amplectitur, & facit omnia quatenus ad priorem reuocet ſtatum, talis eſt (inquit Ioãnes Chryſoſtomus, de reparatione lapſi) erga homines pietas Dei, &c. Et in malo duo conſideranda ſunt, vt literis mandauit Richardus, ſcilicet natura, & vitium, & ſic hominis natura, ita ex charitate de-

bet deligi, quod tamen eius vitium odiatur. Sic per eleemoſynā quiſquam debet ſubuenire indigentiæ naturæ, vt per hoc eius malitia non foueatur. De quo Gabriel latius ſcribit poſt Richar. diſtinctí. xvj. quæſti. iiij. ar. ij. concluſione vj. lib. iiij. Sunt autem quædam mala (vt ait Scotus) quæ non ſunt punienda per homines, ſed relinquenda vltioni diuinæ, ſcilicet omnia in quibus homo vt homo non poteſt ſufficienter docere veritatem, eo modo quo debet doceri ad hoc quod iuſtè feratur ſententia debitè punitiua. Hæc Scotus diſtinctione xxxix. libro iij. Vnum inſuper malum dicitur maius vel minus altero. Vnde quando dicitur: Inter duo mala minus eſt eligendum, vt habetur xiij. di. duo mala, intelligendum eſt de malis pœnæ. Nam dum neceſſitas compellit duarum pœnarum alteram incurrere, eligenda eſt minor, vel maius malum eſt fugiendum. Sed nunquam malum culpæ eſt eligendum. Cùm enim ex lege Euangelica, nemo eſt perplexus, ita vt cogatur peccare, non eſt dabilis caſus, in quo neceſſitatur homo ad peccandum. Cùm ſecundum Aug. omne peccatum actuale ſit voluntarium, nec facienda ſunt mala culpæ (tam mortalis quàm venialis) vt eueniant bona, ad Rom. 3. Vel intelligitur illa auctoritas. Inter duo mala minus malum eſt eligendū negatiuè, quia malum non cadit ſub electione, id eſt vnum malum eſt minus alio. Gabri, diſtinctione xv. quæſtione xj. articu. ij. concluſione iij. libr. iiij. Eſt item minus malū, vt ſcribit Scotus q. iiij. di. iiij. li. iiij. alicui quod inuitus ſeruet legem Chriſtianā, quàm quod impunè permittatur agere contra eam quia minus malum eſt aliqua bona agere & mala fugere, quàm liberè & impunè mala perpetrare, & bona omittere. Vide ad hoc Ga. di. iiij. q. ij. lib. iiij.

¶ MAMMONA quandoque vocatur poſſeſſio terrena vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtinctio. xlv. circa tex. libro iiij. De hac facit homo ſibi pauperes, amicos, dum eorum ſubuenit neceſſitatibus, pauperes autem Chriſti orant, vt grati ſuis beneficiis. Hinc dicitur Matth. 5. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Ex quo patet quod beneficium temporale (inquit Bonauen.) non eſt ſicut finis motiuus, ſed ſicut aliquid inducens, & quoniam hoc non principaliter intendunt, ideo propter hoc non orant finaliter, & oratio non videtur, ſed impetratur per accidens, ſcilicet per acquiſitionem amoris.

¶ MANDATVM dicitur quaſi manu datum, vt ſcribit Brulefer di. xxxvij. q. j. lib. iij. Et differunt mandatū, præceptum & prohibitio. Mandatum eſt commune ad præceptum & prohibitionem, præceptū eſt tantum de mandato affirmatiuo, prohibitio de mandato negatiuo. Mandatum autem reſpicit affirmatiuum & negatiuum. Et mandata Dei dupliciter contingit impleri, vt ſcribit S. Bonauen. d. xxviij. q. iij. lib. ij. Vno modo quantū ad genus operis, alio modo quantū ad intentionē mandātis. Si loquamur de intentione mandatorū, quantum ad genus operis, ſic per gratias gratis datas cōtingit ea impleri, ſicut per fidem mandatum de adoratione, & per quandā naturalem pietatem & deuotionem mandatum de parentum honoratione, & ſic de aliis. Alio modo eſt loqui de impletione mandatorū quantum ad intentionem mandātis, & ſic quia Deus præcipit mandata ad hoc quod voluntas noſtra conformetur voluntati ſuæ, & hæc non poteſt eſſe abſque charitate, & charitatis eſſe non poteſt abſq; dono gratiæ gratum faciētis mandata Dei ſecundū intentionē mandātis, abſq; huiuſmodi dono nō poſſunt obſeruari. Et hoc eſt quod dicit Apoſt. Ro. 13. Qui diligit proximum, legē adimpleuit. Et iterum: Plenitudo legis eſt dilectio. Et 1. Tim. 1. Finis præcepti eſt charitas, de corde puro, &c. hoc ipſum etiam inſinuatur Deute. 6. vbi poſt enumerationem mandatorum decalogi ſubditur mandatum charitatis, quo dicitur: Diliges Dominū Deum tuum ex toto cor. &c. Et paulò poſt dicit: Mandata Dei leuia ſunt & ſuauia, hoc intelligitur vt ipſe ait in reſpectu habētis charitatē. Homini enim habenti charitatē, eſt facile diligere inimicū, ſed non habenti, eſt valde difficile & quaſi impoſſibile. Et eſt exemplū in auibus, quæ leues ſunt ad volandum, quando habent pēnarū abundantiā, quādo verò pēnis priuātur, graues ſunt & volare non poſſunt. Ideo Dominus dicit: Mandata ſua eſſe leuia, quoniā volētibus illa ſeruari & conuerti ad ſe, dat charitatē & pennas virtutū, per quā poſſunt volare, & ſe ſuper ſeipſos faciliter eleuare. Pelagius autem errauit, qui credidit aliquem ex ſimplici mandatorum obſeruātia, quantū ad exteriora opera dignū eſſe vita æterna, quod eſt cōtra fidē piam & ſanam. Vnde Apoſt. 2. Cor. 13. enumerans multiplex genus operis, & poſt hoc ſubiungit. Si charitatem non habuero, nihil mihi prodeſt. Id quod Pelagius nō conſiderauit, quare in errorem lapſus eſt perniciosum. Adſtipulatur prædictis Gerſon parte iij. de conſiliis euangelicis & ſtatu perfectionis, vbi poſt multa cōcludit quòd charitas & eius mandata per ſe & eſſentialiter integrant, cōſtituunt & perficiunt vitā Chriſtianā, &c. Et vt idē dicit par. j. trac. cōtra ſectā Flagellantiū ſe. Mandatū ſiue lex Chriſti ſufficienter data eſt in præceptis decalogi, quorum obſeruatio facta cum bona ſimplicitate. Et vt ita dicatur groſſa fide, ſatis eſt ad ſalutem, præſertim laicorum & popularium abſq; noua grauiſsimorum onerū impoſitione, iuxta illud Chriſti: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, Dicitur quoque, qui diligit proximum, legē impleuit: ergo illud ſolū mandatū deberet in lege cōtineri. Ad hoc videatur San. Bonauentu. di. xxxvj. lib. iij. circa tex. qui ita dicit, quòd mandata & documenta in ſacra ſcriptura multiplicantur propter duo, videlicet propter remouendā cæcitatē ex parte intellectus, & propter excludendum faſtidium ex parte ipſius affectus. neceſſe eſt enim quod ſciamus modos ſecundum quos debemus ordinari ad proximum & ad Deum: & quia illi varij ſunt, & nos ignorantes ſumus, nec poſſumus ſimul illa capere, ideo opportuit diuiſim per diuerſa documenta diſtinguere. Rurſus quia affectus noſter faſtidit vnum & delectatur in varietate, ideo diuerſis modis ſcriptura docet, & inſinuat vnum & idem, vt affectus noſter, dum in diuerſis & variis idē inuenit, proficiat in vnitate, & delectetur in varietate, vt tantò profectus ſit maior, quātò delectabilior, & propterea modò in ipſa ſacra ſcriptura reperiuntur mandata obligatoria, modò attractiua, modò monita ſalutaria, modò documenta Prophetarum, modò Euangeliſtarum, vt ex omnibus his excludatur faſtidium, & homo perfectus dirigatur ad bonū. Et ex hoc conuinci poteſt quod ſacra ſcriptura, & ſi magna ſit, tamen optimè tradita eſt, & nihil continet ſuperfluum, nihil etiam diminutum. Hæc ſanctus Bonauen.

¶ MANDATVM facere & perficere differunt, perficere enim vltra facere importat meritoriè, & ad conſecutionem gloriæ obſeruare mandatū. Gab. in ij. ſen.

¶ MANDVCATIO dicit tria, ſ. fractionē, deglutionē,

& nutritionem, ſecundum S. Tho.iiij.ſent.di.xij. q.j. ar.ij.& venit à verbo manducare. Ponit autem Bruleſ.di.ix.q.j.lib.iiij.differentiam inter iſta tria verba: manduco, edo es, & comedo: Grammaticè loquendo. Nã edo es eſſe, eſt comedere totaliter, vel vorare, vel turpiter comedere cibum ſine maſticatione. Comedo ſignificat cum aliis comedere turpiter, vel cũ aliis vorare, & non differt ab edo niſi quod cum hoc ſignificat ſocietatem habere. Manducare verò idem eſt quòd honeſtè comedere, ſed illa differentia ſæpe confunditur. Nam Eccleſi. dicitur: Qui edunt me, adhuc eſurient, &c.

¶ Mandvcare ſacramentum poteſt fieri quadrupliciter, ſcilicet manducare ſacramentum & non ſacramentaliter, & manducare ſacramentum ſacramentaliter, & non ſpiritualiter, & manducare ſacramentaliter & ſpiritualiter. De quo plura legito apud Scot.di.viij.q.iij.lib.iiij. Et Gab.diſt.ix.q.j.arti.j.lib.iiij. Bonauen. Bruleſerum, &c. Item Gerſon tract.ix. ſuper Cantico Virginis. manducare ſacramentum & non ſacramentaliter, eſt manducare hoſtiam conſecratam, quę realiter & verè continet corpus Chriſti, & tamen non vt talem, hoc eſt ſecundum Richar. ſine intentione generali vel ſpeciali implicita vel explicita ſumendi ipſum, vt ſignum tale continens corpus Chriſti, hoc modo ſumunt bruta animalia, infideles, hæretici. Circa hoc ſacramentum etiam mali chriſtiani ſumentes cibum illum ſicut alium cibum, non diſcernentes eum à communi cibo. De quibus Apoſtolus 1. Corin.11. dicit, quod talis iudicium ſibi manducat, non diiudicans corpus Domini, id eſt, nõ diſcernens à communibus cibis, vt exponit Scotus. Et hoc fieri poteſt ex ignorantia, vt quis ſumeret hoſtias, neſciens eas eſſe conſecratas, quia fortè inueniret eas expoſitas extra locum conſuetæ reſeruationis, vel ex ĩfidelitate, ſicut paganus ſi daretur ſibi: & ſicut mulier illa, de qua legitur in legenda ſanc. Gregor. quæ panes conſecratos coxerat, nec credidit ibi eſſe corpus Chriſti, vel ex contemptu etiam ſtante fide, vt à malo Chriſtiano. Poſſet tamen manducare ſacramentaliter capi largius (vt dicit Richard.) pro manducatione ſpeciei, quæ eſt ſacramentum, & ſub qua realiter continetur Chriſtus, ſecundum quẽ modum manducatur ab omni manducante ſpecies prædicta, ſiue homine, ſiue bruto. Et ſic non refert dicere, ſumere ſacramentum, & ſumere corpus Chriſti ſacramentaliter, ſed ita non accipitur communiter, vt vult Gabr.di.ix.q.j.ar.j.lib.iiij.

¶ Mandvcare ſacramentum ſacramentaliter, eſt manducare ſacramentum, vt ſignũ corporis Chriſti in eo realiter contenti, & ita recipiunt fideles credentes contineri ſub ſpecies quas ſumunt corpus Chriſti, ſiue ſint boni, ſiue mali. Vnde manducatio ſacramentalis (vt inquit Gerſon. tract.ix. ſuper Cant. Mariæ) duntaxat eſt actualis ſuſceptio ſacramenti corporalis cum informi fide ſiue charitate. Et vt Bruleſ. ait diſtin.ix.quæ.iij.lib.iiij. manducare ſacramentaliter eſt manducare ſacramentũ, ita quòd requiritur intentio, & intentionis regulatio. Vel ſecundum fidem quę eſt in ipſo, vel ſecundum fidem quæ eſt in altero. Intentio inquam neceſſaria eſt (vt ipſe ait) & oportet ſic manducantem ſecundum eũ credere, quod ſub ſpeciebus lateat aliquid ſpirituale quod ſumere intendit vel oportet, ſaltem intendat ſumere quod alios credere æſtimat, quamuis ipſe non credat.

¶ Mandvcare ſacramentum ſpiritualiter dupliciter poteſt accipi. Vno modo ex parte modi, & ſic eſt manducare corpus Chriſti, non ſub propria ſpecie viſibiliter, ſed ſub tegumento accidentium panis inuiſibiliter, & ſic quicunque ſumit ſacramentaliter, ſumit ſpecialiter. Alio modo ex parte effectus, vt eſt manducatio quam ſequitur ſpecialis refectio & mutatio animæ, quo modo ſumunt qui dignè accedũt. Vnde ſic manducare ſpiritualiter (vt ait Bruleſe.) eſt cum fide & ſpe & charitate Chriſto adhærere, diſtin. ix. quæſtio. ij. lib.iiij. & diſtinctio. xj. lib.iiij. idem ait, Manducare ſpiritualiter eſt recognoſcere iſtud ſacramentum, & affici circa eius paſſionem, quæ fuit in multiplici afflictione corporis & effuſione ſanguinis. In quo manifeſtatur immenſa Dei charitas, & in hoc anima perfectè reficitur & delectatur. Tũc quoque ſpiritualiter manducat (vt ſcribit Sanct. Bonauentu. diſtinctio. xij. parte ij. quæ. j. lib. iiij. in ſolu. argu.) quando mouetur motu fidei & charitatis, quia tunc maſticat & incorporat, & ideo ſi negligit, non reportat effectum. Manducatio autem ſacramenti ſolùm ſpiritualis, non ſacramentalis fit per fidem huius ſacramenti, quæ per dilectionem operatur, vt ait Gerſon tracta.ix. ſuper Magnificat. Refert quoque dicere, manducare ſacramentum ſpiritualiter, & manducare corpus Chriſti ſpiritualiter, quia mãducare ſacramentum ſpiritualiter, includit manducare ſpecies, quæ ſunt ſacramentum. Sed manducare corpus Chriſti ſpiritualiter, non. Vnde ſpiritualiter manducant, qui etiam ſacramentum non manducant. Et ſic manducare ſpiritualiter, eſt Chriſto incorporari, quo modo manducant quicũque in Chriſtum credunt, ac per charitatem ei vniuntur, & per hoc corpori ſuo myſtico incorporantur, ſecundum illud Augu. Crede & manducaſti, crede fide firmata. In manducatione corporali duo ſunt, maſticatio & incorporatio. In ſpirituali maſticatur per fidem, incorporatur per charitatem, non cibus manducanti, ſed manducans cibo, id eſt ſumens Chriſto, ſecundum illud Augu. Cibus ſum grandium, creſce & mãducabis me, non ego in te, ſed tu mutaberis in me. vij. confeſſi. Et illo modo manducant ſpiritualiter etiam qui non ſuſcipiunt ſacramentum, imò quicunque ſunt in gratia. Manducant etiam ſpiritualiter infantes baptizati qui credunt in Chriſtum fide firmata, nõ eliciendo actum fidei aut charitatis, ſed habẽdo fidem & charitatem infuſas. Hæc Gabr. diſtincti. ix. quæſtio. j. articu. j. libr. quarto. Ex dictis habetur quod triplex eſt. Manducatio prima eſt ſacramentalis, & hęc officit, quia eſt mors malis. Secunda ſpiritualis: & hæc proficit, non ſufficit. Tertia ſacramentalis & ſpiritualis, & illa ſufficit, ſecundum c. Omnis vtriuſque. Videatur de hoc Gabr. ſerm. tertio, de cœna Domini, qui incipit, hoc facite in meam commemorationem. Et ſecundum eundem diſtinctio. ix. vbi ſuprà. Manducatio ſpiritualis eſt de neceſſitate ſalutis, ſine ea enim ſalus adipiſci nequit. Nam incorporatio qua homo incorporatur Chriſto per fidem & charitatem, per quas fit mẽbrum corporis Chriſti myſtici, eſt neceſſaria ad ſalutem: ſed hæc incorporatio eſt ſpiritualis Euchariſtiæ manducatio. Vnde Io.6. dicitur: Niſi manducaueritis carnẽ filij hominis, &c. non habebitis vitam in vobis, quod ſecundum Augu. intelligitur de manducatione ſpirituali. Hæc Gabr. concluſione j. vbi ſuprà. Manducatio verò Euchariſtiæ ſacramentalis ratione ſui effectus non eſt de neceſſitate ſalutis, quia ſine effectu euchariſtiæ poteſt haberi ſalus, quia effectus euchari-

ſtiæ non eſt prima gratia qua iuſtificatur impius, ſed illam præſupponit, & prima gratia ſufficit ad ſalutẽ, ergo non requiritur alia. Effectus autem manducationis euchariſtiæ eſt gratiæ augmentum quia anima Deo grata nutritur, & creſcit in gratia, vt ad perfectionem veniat. Hæc autem perfectio non eſt neceſſaria ad ſalutem, quia quicunque gradus gratiæ gratificat & reddit habentem dignũ vita, & conſtituit hæredem regni. Dominus præpoſitus Gabriel. concluſione ij. & concluſione tertia idem ait: Manducatio ſacramenti Euchariſtiæ, & Eccleſiæ, eſt de ſalutis neceſſitate ratione præcepti diuini & Eccleſiæ. Eſt enim præceptum diuinum quod nemo contemnat eà quæ Deus inſtituit pro cõſequenda ſalute, etiamſi fuerint de conſilio, licet conſiliũ diuinum non liget ad ſui executionem, tamen ne contemnatur: de quo aliàs vidè & eũdem ſermo. de ſancto Bartholomæo. Ex quo ſumitur quod viator dum probabiliter ſibi imminet exitus de via, tenetur ſumere ſacramentum euchariſtiæ, quod inſtitutum eſt pro viatico exeuntium de eccleſia militante dum adſit facultas percipiendi, quia aliàs videtur contemnere: eſt etiam præceptum eccleſiæ, vt patet per c. Omnis. de pe. & remiſsi. vbi præcipit eccleſia omnibus fidelibus vtriuſque ſexus, adultis ſuſcipere euchariſtiam ad minus annis ſingulis, in Paſcate. Verum, quia præcepta ſunt affirmatiua, non obligant pro ſemper. Excipiuntur enim quidam caſus in quibus aliàs, &c.

¶ MANDVCARE dignè ſecundum Bonauen. eſt ſufficienter ſe præparare ſcilicet, peccati omnis expulſione, reuerentia & dilectione. Per oppoſitum, indignè manducare, de quo videatur Dominus Præpoſitus Gabri. di. ix. ar. ij. q. j. lib. iiij. & lect. lxxxvij. canonis, vbi & agit de indignè ſumentium pœna. Vide & lect. vij. Et quantam quiſque diligentiam habere debet, vt caueatur indignus acceſſus. Idem habet lectione viij. canonis. Vide & eundem ſermone j. in cœna Domini. De quo & Gerſon in ſuo Tripartito. & Scotus di. xvij. qu. j. libr. iiij. quæ breuitatis gratia omittimus.

¶ MANIFESTVM eſt id quod per confeſſionem vel probationem legitimè notum fuerit, vel euidentia rei, quæ nulla poſſit tergiuerſatione celari, vt habetur in c. Quum olim, de verbo. ſigni. Et manifeſtũ idem eſt quod clarum, apertũ, quaſi ad manus foris ſtãs. Hinc manifeſto verbum, & manifeſtè, idẽ quod clarè, & manifeſtarius, qui vulgò notarius dicitur. Plautus. Capio fuſtem, obtrunco gallum furem manifeſtarium. Inde manifeſtabile, quod differt à manifeſto & notorio, vt ſcribit Brulefer di. ix. qu. ix. libro iiij. Nam manifeſtabile eſt illud quod poteſt manifeſtari in publico per teſtimonium duorum teſtium. Notorium dicitur quod patet, de quo vide in litera N.

¶ MANSIO idem quod habitatio. Accipitur & pro diuerſitate præmiorũ. Vnde dicitur Ioan. 14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt, id eſt diuerſitas præmiorum, vt exponit Gabr. di. xxix. q. vnica. ar. iij. dub. j. libr. iij. Vel vt dicit Gloſ. id eſt diuerſa prẹmia meritorum. Vnde ſecundum Richar. di. xlix. ar. ij. qu. viij. libr. iiij. In beatitudine eſt conſiderare beatitudinis obiectum, ſcilicet bonum increatum quod vnum & idem exiſtens ab omnibus participatur, & ipſam diſpoſitionem beatorum per quam id bonum clarè videndo & perfectè diligendo ipſum, participant. Ex parte obiecti participati non eſt vnus alio beatior, quia idem eſt obiectum quod omnes participant, ſed ex parte diſpoſitionis beatorum vnus eſt beatior alio, inquantum vnus videt alio clarius Deum, & diligit perfectius. Sunt igitur inæqualiter beati, propter inęqualem ex parte beatorum diſpoſitionem. Vnde dicitur: In domo patris mei manſiones multæ ſunt, &c. Manſio autẽ Dei in homine, & hominis in Deo dicitur viuificatio & habitio vitæ æternæ, ſaltem in radice, vt hic viuet in æternum, quia ſuam gratiam habet. Dicit autem Apoſtolus, quòd gratia Dei eſt vita æterna. De hac manſione permulta ſcribit Ioann. Gerſon tracta. ix. ſuper Magnificat. Et exponens illud, in domo patris mei, & c. multæ ſunt inquit, manſiones, & tamen vnica eſt. Multæ quidem propter multitudinem ſingularium gratiarum formalium differentium in perfectione, ſicut ſtella differt à ſtella ſecundum Apoſtolum, Eſt autem vnica gratia gratificans obiectaliter clarius & obſcuriùs, non eſt actu in ſuo intrinſeco (qui certè vnicus eſt & immenſus & idem) ſed in effectu extrinſeco. Sic ſaluatur illud de proſa. quòd vna eſt vox lætantium, & vnus ardor cordium. Vide latiùs Gerſonem, &c.

¶ MANSVETVDO, vt ſcribit Paulus Corteſ. lib. iij. di. viij, eſt irarũ mitigatrix, & differt à clementia, vt patet in litera C. & in dictione, *Clementia*. Et ſecundum Ariſt. lib. 4. Ethi. Manſuetudo eſt mediocritas circa iram. Vel ſecundum eundem lib. 1. & 2. Rheto. eſt depreſsio atque ſedatio iræ. A quo manſuetus qui is dicitur ſecundum Ioan. Chryſoſ. ſuper Matthæum, qui cum prouocatus fuerit, nec malum cogitat facere, nec facit. Et opponitur manſuetudo inuidiæ, acedię, iræ, vt habet Gerſon parte ij. in ſer. de ver. Domini: Venite ad me omnes qui labo. Et ibidem. Sit manſuetudo charitatiua, ſit iocunda, ſit tranquilla. Charitatiua ſit, vt pro aliena fœlicitate non teneat liuorem. Iocunda ſit, vt de propria aduerſitate non habeat dolorem. Tranquilla ſit, vt in nullo caſu exerceat rancorem ſiue furorem. Hæc Gerſon.

¶ MANVMISSIO eſt libertatis datio, ſecundum Vlpianum.

¶ MANVS eſt organum organorum, quia facit omnia inſtrumenta, & eſt loco omnium inſtrumentorum: ſecundum Sanct. Thom. parte iij. quæſtio. lxxxiij. ar. quinto. Et interdum ſignificat multitudinem. Virg.

Hinc manus ob patriam pugnando vulnera paſſi.

Aliquando pro poteſtate. Ouidius.

An neſcis longas regibus eſſe manus.

Sed in poetas obiter incidimus. Ioſue 9. Nunc autem in manu tua ſumus. Et Iudic. 2. Iratuſque Dominus contra Iſrael, tradidit eos in manus diripientium. Et 1. Petr. 5. Humiliamini ſub potenti manu, & multis in locis ſcripturæ, &c.

¶ MARE, A quo marinus. Quod autem mare fluat & refluat, eſt ex motu lunę, cui aqua naturaliter ſubditur, ſecundum S. Thom. prima parte. q. cv. arti. vj. Et cor impij dicitur mare feruens, de quo lege Gerſonem parte iij. de monte contemplationis. c. xxx. ab hoc mari gratia Dei liberat. Hoc autem donum gratiæ veraciter tribuitur ſolis inquirentibus ipſum, diligenter atque ardenter, & ad hoc ſe diſponentibus, vt ibidem dicit.

¶ MARIA interpretatur ſtella maris vel illuminatrix. & Syro ſermone domina dicitur, vt dicit Sã. Thom. ſuper Matthæ. Et Maria ſecundum Grammaticos proferri debet penul. breui. vt Marius, ita & Lucia, licet vſus oppoſitum vſurpet apud pleroſque. Ma-

ria (vt ſcribit Brulef. di. xxx. q. ij. lib. iiij eſt nomen Hebræum, & interprerarur tripliciter. Primo modo Maria, id eſt, maris ſtella, quia ducit nauigantes in hoc mundo ad portum ſalutis. Secundo mudo dicitur illuminatrix, quia genuit lumen mundi, ſcilicet Chriſtum Ieſum. Eam illuminatricem eſſe dicit Gerſon tract. xij. ſuper Cantico Mariæ. Tertio modo interpretatur domina. Hæc B. Virgo mater Chriſti ſecundum S. Bonauen. maior eſt poſt Chriſtum omnibus angelis quantum ad gratiam & gloriam, quia ipſa eſt exaltata ſuper omnes choros angelorum vt canitur: quamuis quantum ad naturam cùm eſſet pura creatura, humana, mortalis erat inferior. Sed quia per gratiam eſt mater Dei electa, ergo eo ipſo regina cœli & domina angelorum & omnium creaturarum, vt volunt doctores, & Eccleſia canit. Vnde ipſa eſt ſuperior omnibus, tum dignitate maternali, tum maieſtate reginali, tum ſuperioritate ſingulari. Et Pelbartus de ea plura ſcriptis reliquit. Vnde Hiero. ad Paulam & Euſtochium. Cæteris per partes, Mariæ verò ſe tota infundit plenitudo gratiæ. Et Bernardus: Deus omnium bonorum plenitudinem poſuit in Maria, vt ſi quid gratiæ, ſi quid ſpei, ſi quid ſalutis in alios redundauerit, non niſi per manus Mariæ tranſierir, quam beatam dicunt omnes generationes, & quæ ab omni peccato fuit immunis, etiam originali, cuius laus edici non poteſt. Et de eius laude multi plura ſcripſerunt in ſermonibus ſuis. & Gabriel & cæteri, & Gerſon valde multa de ea ſcripſit. Hæc eſt noſtræ ſalutis exordium. Hæc (vt melior & ſanior tenet opinio vel ſententia) concepta erat ſine originali peccato. Hanc Mariam dicit Gerſon tracta. ix. ſuper Magnificat. Maiori cognitione torius ſeculi cum decurſu fuiſſe præditam quam Prophetarum, vel Apoſtolorum, vel philoſophorum cetus vllus fuit, & ita cunctis Prophetis & ſanctis fuit doctior, &c.

¶ MARTYRIVM Græca dicto eſt, uam martyrion teſtimonium ſignificat, & martyryros teſtis dicitur. Eſt autem martyrium actus virtutis quadruplicis, ſcilicet fortitudinis vt elicientis principaliter, patientiæ verò vt elicientis cõmuniter: ſed charitatis vt imperantis, & fidei vt finis, ex S. Tho. ij. q. cxxiiij. ar. j. & ij. ar. iij. dicit, Martyrium eſt actus maximè perfectionis, non quidem ſecundum ſe, ſed vt imperatur à charirate. Et vt eam oſtendit, & art. iiij. ibidẽ dicit quod mors eſt de ratione martyrij. Et eſt triplex martyrium, ſcilicet corporis tantum, vt in innocentibus. Secundum eſt affectionis tantum: ſicut ſunt patientes aduerſitates amore Chriſti, aut per compaſſiones proximorum, de quibus dicit Gregorius. Sine ferro martyres eſſe poſſumus, ſi patientiam in animo veraciter cuſtodimus. Idem: Qui dolorem exhibet alienæ neceſſitati, crucem portat in mente. vnde Ber. in ſerm. Quod martyrium grauius quàm inter epulas eſurire, inter veſtes multas precioſas algere, & paupertate premi inter diuirias quas offert mundus, quas oſtentat malignus, quas deſiderat noſter appetitus: propterea pauperibus pariter, & martyribus regnum cœlorum promittitur; quia paupertate quidem emitur, ſed in paſſione pro Chriſto abſque dilatione percipitur. Tertium eſt martyrium voluntarium, per quod peruenitur per quatuor. Primò, vt habeat cauſam bonam. 1. Pe. 3. Si quid patimini propter iuſtiriam, beati. Et Aug. Non pœna facit martyrem, ſed cauſa. Nam ſi attendimus ſolas paſſiones, coronantur & latrones. Propterea Saul non eſt martyr qui ad euaſionem illuſionum Phyliſtim ſe occidi procurauit. 1. Regũ. vlt. Ioannes verò Baptiſta, quia mortem ſuſtinuit pro veritate, verè eſt martyr. Vnde dicit Petrus de Palud. quòd ſi mulier prægnans occideretur pro fide catbolica, in vtero occiſus puer martyr eſſet corpore tantùm, ſicut innocentes. Secundò, requiritur ad martyrium recta intentio. Ideo Iudas Machabæus non dicitur martyr, qui propter humanam verecundiam nolens declinare de bello, ait: Abſit vt inferamus crimen gloriæ noſtræ. 1. Machabæ. 9. Tertiò, ad martyrium requiritur voluntas non coacta, ideo latro à Chriſti dextris pendens propriè non dicitur martyr, quia coactè ſubiit pœnam, & cauſam habuit malam, ſcilicet latrocinij. Quartò, ad martyrium requiritur perſona diſtincta quæ occidit. Ideo Eleazarus qui ſe præcipitauit in perſequentes legẽ Dei, vt habetur 2. Machabæor. 14. non eſt martyr. Similiter Sampſon, licet cõnumerentur inter ſanctos Heb. 11. non tamen propriè dicuntur martyres, quia ſeipſos occiderunt. Similiter dicit Augu. libr. j. de ciuit. Dei, quod quædam mulieres propriam ne caſtitatẽ auerterent, & hoc ex inſtinctu ſpiritusſancti, ſine quo nullus debet ſe occidere, ſed potius diuinæ gratiæ ſe committere, quæ vbicunque poteſt ſaluare & liberare, &c.

¶ MARTYRIVM dicitur perfectum quando nihil deeſt quod ad illud requiritur. Requiruntur autem tria ad perfectum martyriũ, ſcilicet pœna mortis, ſicut in beatis, Laurentio & Stephano, & ſic Ioannes Euangeliſta non dicitur martyr, quia licet paſſus ſit in feruentis olei dolio, tamen ibi non eſt mortuus. Secundò, requiritur patiendi voluntas, & ſic innocentes non dicuntur propriè martyres, quia non voluntariè paſsi ſunt. Tertiò, requiritur cauſa. Vnde in Gloſ. ſuper illud Pſalm. Deus Deus meus reſpice, dicit quod martyrium non facit pœna, ſed cauſa. Hæc autem cauſa eſt teſtimonium iuſtitiæ, quæ eſt per fidem, & ſic vt dicit Magiſter, latro non dicitur martyr propriè, quodammodo tamen dicitur martyr ſecundum quid. Vnde Hierony. Chriſtus latronem de cruce inuitauit ad Paradiſum, & ne quis putaret aliquando ſeram eſſe conuerſionem, homicidij pœnam fecit eſſe martyrium, de ſe autem non fuit completum martyrium. Adſtipulatur ſanctus Bonauentu. diſtincti. iiij. lib. iiij. circa tex. vbi dicit duo concurrere ad martyrium completum, ſcilicet iuſtam voluntatem, & iuſtam cauſam. Primum deficit in innocentibus. Secundum verò in latrone, & ita de ſe neutrum fuit completum martyrium. Sed Dominus in innocentibus (quia ſimul cum ipſo nati ſunt, & propter boc quod erat coætaneus illis) ſuppleuit quod deerat ex parte voluntatis, ſicut in latrone quod deerat ex patre cauſæ. Hinc Richard. Ille latro & ſi non fuit martyr quantum ad cauſam, fuit tamen quantum ad voluntatem. Maximum autem martyrium quod ſuſtinet quis pro Eccleſia (vt habet Gerſon parte 1. de pace, conſide. ij. & parte iij. de conſolatione Theol. lib. quarto, proſa v. & vltima) plures annumerans martyres, quorum exemplis perſpicuum fit omnem hominem qui perimitur odio iuſtitiæ & veritatis, dum ſectatur illam proſequitur aut defendit, inſignitur apud Deum, vero titulo martyrij qualecunque apud homines iudicium fuerit, per quod martyrium deletur in proprio ſanguine quælibet culpa, ſimul & pœna, vt protinus homo liber & expeditus euolet in cœlum,

vbi

vbi ſtatum habebit omnium bonorum aggregatione perfectum, &cæt. Scribit quoque de martyribus Scot. diſtinctio. xv. libr. iij. quod ſi inquit in martyribus expoſitis maximis tormentis intellectus habuit viſum ſuum, hoc fuit ex ſpeciali gratia. Nam ſicut dicit Augu. lxxxiij quæſtio. quæſt. xxxvj. nemo eſt qui non plus lugeat dolorem quã appetat voluntatem, quandoquidẽ videmus immaniſſimas beſtias, etiam aſpe ritatibus terreri dolore & metu, quare vehemẽs vel dolor excellens in parte ſenſitiua natus eſt impedire vſum rationis, & plus impedit vſum rationis dolor vehemens, quàm delectatio. Vnde Auguſt. 14. de ciuit. Dei cap. xvj. qua maior in corporis voluptatibus, nulla eſt ita, vt ipſo momento temporis quo ad eius peruenitur extremum penè omnis eius acies, & quaſi vigilia concogitationis obruitur. Et Philoſophus. 7. Ethyco. dicit, quod furatori intellectum ſpiſſe ſapientis, igitur multo magis dolor vehemens ſenſibilis natus eſt de communi lege impedire vſum rationis. Hæc Scotus vbi ſuprà. Idem Scotus diſtinct. xxxij. lib. iiij. Nimia tormenta ita impediunt vſum rationis, ſicut voluptates, & tamen martyres ſcienter ſe exponentes talibus tormentis non peccauerunt, ſed meruerunt, & fortè vt aliàs dicit, in iis fuit intentio virtualis, ſi vſu venit et rationem aliquo modo abſorberi, qua voluerunt conſtantiſsimè pugnare pro ſide Chriſti, & pati tormenta. Et diſtinct. xlj. lib. ij. & in iij. diſtinctio. xv. & reperit diſtin. vj. quę. vj. libr. iiij. Vbi dicitur ſecundum Scotum, quòd fortè martyres in actu ſuſtinendi martyrium non habuerunt intentionem, niſi virtualem, quia immenſitas pœnarum abſorbebat fortè vſum rationis, iſta tamẽ perpeſſio pœnarũ erat quidã effectus deriuatus ex intentione ſeruandi fidem Dei, & ideo dum durabat paſsio, durabat ſuper iſta intentio virtualiter ſicut in effectu. Hæc Scotus, & quia magna pœna eſt, & paſsio in martyrio, conſilium eſt perfectis expectare martyrium. Sed imperfectis (vt ſcribit Gab. ſer. de S. Bartho.) niſi diuinitus moniti incautum eſt nimis, & pręſumptuoſum, tãtæ tẽtationi ſe offerre, in qua plurimi reperiuntur cecidiſſe, & fidem negaſſe, vt recitat Euſebius lib. vj. Eccle hiſtoriæ. cap. iij. Vnde Gre. Homel. 11. Niſi quis prius intus moriatur deſideriis carnis, nunquam mori poterit pro Domino foris. Et qui non dat pro Domino ſubſtantiam ſuam, quãdo daturus eſt animam? De martyrio aliàs plura vide Illeto & Antoninum.

MATHEMATICA Græca dictio eſt. Nam mathimatiki dicitur, & eſt ſcientia quadruuialis. Periti verò huius ſcientiæ mathimatikòi dicuntur: Iuuenalis, nota mathematicis geneſis tua. Diciturque mathematica, quoniam veteres Græci Geometriam, Muſicam, Arithmeticam, & Aſtrologiam diſciplinas altiores mathimata appellabant. Vulgus autem Chaldæos quoque magos mathematicos vocat. Exinde autem his ſcientiis ornati ad perdiſcenda mundi opera, & principia naturæ procedebant, ac tunc denique phyſikoì phyſici, id eſt naturales, nominabantur. Aliàs mathematici dicuntur Geneathlici aſtrologi, q; Chaldæi vocantur, quorum ars eſt vt naturas hominum ex vultus inſpectione pronuntient, ab his quandoque cauendum eſt. Vnde ſanct. Bonauentu. diſtinct. vij. quæſt. vlt. in fi. lib. ij. Allegans illud Augu. ſuper Geneſ. ad literam in fine, bono chriſtiano, ſiue mathematici, ſiue quilibet impiè diuinantes, maximè vera dicentes cauendi ſunt, ne conſortio demonũ animam deceptam pacto quodã ſocietatis irretiãt.

¶ MATER à materia dici videtur, quod in fœtu materiam præbeat. Nam ſemen patris pro artifice eſt, & formam præbet, mater ſanguinem ex ſe præſtat ex quo fœtus formatur. Aliquando tamen mater pro nutrice ponitur. Et mater reſpectu prolis generandæ ſe habet, quãdoque actiuè, ſicut cauſa actiua partialis cum patre, qui cum matre integrant vnam cauſam totalem, tamen quia formas eiuſdem ſpeciei ſequuntur potentię naturales eiuſdem rationis. Mas & fœmina ſunt eiuſdem ſpeciei 10. Metap. ſicut tenet ſanctus Bonauentu. & Scotus diſtinctio. iiij. lib. iij. & Occam. quæſtio. iij. & Oyta. quæſtio. j. artic. j. & poſt hos ſcribit generalis prępoſitus Gab. latiùs lib. iij. diſtinctio. iiij. quæſtio. vnica. Et in miniſtrando materiam pater ſe habet vt ars, & mater vt lignum, reſpectu ſcamni producendi. Et ad rationem maternitatis (vt idem dicit Gabriel) requiruntur & ſufficiunt quatuor, ſcilicet miniſtrare materiam corpori prolis. Secundum actiuè concurrere ad productionem prolis quantum ad formam vltimam eductam de potentia materiæ. Tertium prolem productã in vtero conſeruare. Quartum ipſam prolem vſque ad quantitatem certam & tempus partus nutrire aut augmentare. Henricus de Oyta hæc clarius habet.

Vide Gabrielem vbi ſuprà. qui concluſ. j. diſtinc. iiij. quæſtio. vnica. l. iij. dicit beatiſsimam virginem Mariam fuiſſe veram Dei matrem Chriſti & verbi ſecũdum naturam hominis aſſumpti, & hoc fides noſtra habet & tenet, & perſępè habetur in ſcriptura. Vnde dicitur Ioann. 19. Stetit iuxta crucem Ieſu mater eius. Et Matth. 1. Tolle puerum & matrem eius, & ſimilia multa. Et Gabriel longior eſt ibi. Mariæ quoque (vt idem ait concluſione ſecunda,) verius conuenit maternitatis ratio reſpectu filij ſui, quàm cuicunque matri prolem ſecundum rationem naturæ curſum generanti: quia ratio maternitatis conſiſtit in miniſtratione materię corpori prolis, & in cooperatione ad formationem corporis organizationem, & formæ inductionem ac formati corporis nutritionem, & augmentationem, & quod vtrunq; miniſtrãs & productum ſint viuentia vita ſenſitiua eiuſdẽ ſpeciei. Maria aũt virgo materiam ſola miniſtrauit: de nulla enim alia materia quàm de corpore aut ſanguine virginis collecta eſt ſubſtantia materialis corporis Chriſti, quòd in ſola virgine inuenitur. Nam in cæteris matribus, cõcurrit etiam ſemen patris, quòd eſt extrinſecum ſubſtantiæ matris. Et ideo corpus Chriſti de ſola matre & non aliquo ſumpto ex patre formatum eſt. Fuit ergo in hac parte verius mater Chriſti, quàm quæcunque alia mater ſui filij naturalis. Sed ibi in inſtanti omnia facta ſunt. Vnde ſubito in eodem inſtanti conſenſus virginis dicentis: Ecce ancilla do. &c. ſpiritus ſanctus collegit guttulas ſanguinis in corpore virginis diſperſas ad matricẽ, in eodem inſtanti condenſauit, figurauit, in corpuſculum organizatum animauit, & verbo vniuit. Hæc Gabriel qui latiùs de hoc ſcribit. Et concluſione iij. dicit Mariam eſſe matrem Chriſti naturalem & miraculoſam. Fuit inquam miraculoſa quantum ad modum producendi, qui erat ſubitus, qualis non eſt proceſſus naturalis in generatione hominis, fuit & naturalis inquantum miniſtrabat humorem ſufficientem de naturali ſua ſubſtantia ad conceptum, ſed fuit ſuper naturam inquantum ſola miniſtrabat, quantum alia mater commixta viro, vt dicit ſanctus Bonauentu. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Et cum dicitur: Maria eſt mater Dei, Dei ſtat perſonaliter

liter pro filio, & non eſſentialiter, ex vſu loquendi Eccleſiæ. Cùm dicitur Maria eſſe mater Dei, reſtringitur ly Deus per nomen mater ad ſtandum pro filio tantum in diuinis, quia valet. Maria genuit Deũ. gigni verò conuenit filio, ergo valet: genuit Deum filium, vel eſt mater Dei filij & non patris aut ſpiritusſancti, vt habet fides. Gabriel diſtinctione iij. quæ. vnica, art. iij. dub. j. lib. iij.

¶ MATERIA ſeu materies, eſt qua aliquid fit, vt materia libri membrana & atramentum. Item materia libri eſt hypoteſis ipſa. Horatius,

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis æquam viribus.

Materia domus dicitur lapides, ligna, calx, tegulæ, quapropter non immerito materiæ appellatione ligna omnia comprehenduntur, quod Græci ylin pariter & ſiluam, & materiam vocent, cum ligna dicuntur ſolum ea materia quæ ædificiis apta eſt. Dicitur & materia fabrica lignaria. Et materia, vt deſcribũt Philoſophi eſt ſubiectum primum vniuſcuiuſque ex quo aliquid fit. Hanc diffinitionem, & eius declarationem perquirito apud Philoſophos 1. Phyſicorũ. Et licet in cauſa naturalium communi productione præſupponitur materia, vt ſcribit Gabr. diſtin. v. qu. ij. ar. ij. dub. ij. libr. j. tamen reſpectu potentiæ diuinæ plus influentis in omnem effectum, quàm quæcunque cauſa, non plus præſupponitur materia quã forma, quoniã ſicut Deus producit formã in materia præexiſtente, ita poſſet creare materiam ſub forma naturali præexiſtente. Ponit & ibidem quod eſſentia diuina non ſit materia, vel quaſi materia. Nam materia ducit in perfectionem, & nulli attribui poteſt, niſi cui poteſt attribui aliquid imperfectionis, ſed in Deo nihil imperfectionis exiſtit, &c. Et ſecundum Philoſophum plura attribuuntur materiæ, vt habet Scotus diſtinctio. xij. lib. ſecundo, & Gab. eadem diſtin. quæſti. j. ſcilicet quod eſt per ſe principiũ naturæ, 1. Phyſi. quod eſt per ſe cauſa. 2. Phyſicor. & 5. Metaph. quod eſt per ſe fundamentũ formarũ. 1. Metap. quod eſt pars alicuius compoſiti. 7. Metaphy. quod eſt per ſe ſubiectum mutationum ſubſtantialium. 5. Phyſicor. quod eſt terminus creationis, & quod eſt per ſe cauſa compoſiti. 2. Phyſico. quod manet idem ſub vtroque termino tranſmutationis. 1. Phyſicor. quæ omnia in naturali philoſophia habẽt latius declarari, de quibus modò ſupercedemus. Dicitur quoque materia eſſe in forma (vt ſcribit Ioann. Gerſon tracta. ix. ſuper Cantico Mariæ) nedum quia recipit influxum formalẽ ab ea, ſed quia communicat ſibi potentialitatem ſubiectiuã, vt ſubſtet in ea, ſicut in materia, quamuis dicitur ſolum patiens, nihilominus appetitiua ſimul eſt, vt accipiat formã vt perficiatur ab ea. Sic locatum appetit locũ vt conſeruetur, & locus locatum vt conſeruet ipſum. Similiter Deus, inquit Ioann. Gerſon, qui bonorũ noſtrorum non indiget, vult gratuita pietate cõicare ſe creaturæ ſuæ, præſertim rationali, quæ cõmunicatio dicitur inhabitatio ſecundũ triplex genus cauſæ extendendo ad creationem & conſeruationẽ, & obiectalem motionem, vel immutationem vocabulũ cauſę. Gerſon.

¶ MATERIA poteſt capi dupliciter (vt ſcribit Brulef. quæ. ij. di. viij. lib. j. Primo modo ſecundũ ſe & abſolutè, vt eſt nuda & denudata ab omni forma. Iſto modo ab Ariſto. 1. de gene. & corrup. vocatur yli: Ab Auguſtino verò & aliis vocatur materia informis. Vnde ſic materia diſtinguitur ab omni forma, & nullam includit: illo modo materia eſt inuariabilis, nec habet viciſſitudinem. Illud autem dicitur habere viciſſitudinem quod recipit vnum poſt reliquum viciſſim, quandocunque autem aliqua viciſſim fiũt, dicũt mutabilitatẽ. Alio modo poteſt materia capi vt eſt formata, & ſic non caret variabilitate. Et ſecundum Gabr. diſtinctio. xij. quæſtio. ij. lib. ij. materia capitur tripliciter. Vno modo pro partibus quantitatiuis, ita quod omne illud dicitur habere materiam quod habet partes quantitatiuas. Secundo modo capitur materia pro ſubſtantia motui & tranſmutatiua ſubiecta, iſto modo cœlum habet materiam, quia habet partes quantitatiuas, & eſt ſubſtantia motui circulari ſubiecta. Tertio modo accipitur pro ente exiſtente in potentia ad formã ſubſtantialem, quod cum forma ſubſtantiali natum eſt conſtituere vnum totum compoſitum, & ſic capit Philoſophus, primo Phyſicorum. Vide Gabrielem ibi recitantem duas opiniones diuerſas. Vnam quæ vult cœlum habere materiã: alia huic aduerſatur. Vtraque tamen opinio probabiliter poteſt ſuſtineri, & rationes alterius ſoluere, vt videre potes apud Gabrielẽ. Et materia prima propriè nihil poſita amet formã vel appetat, vt mulier virum, & turpe pulchrum, & formam informe ſecundum Philoſophum: & poſt eum ſcribit Ioann. Gerſon parte iij. tractatu primo de canticordo originali ratione, neq; tamen ſecundum Gerſonẽ materia putanda eſt purè nihil. Alioquin qualiter eſſet pars eſſentialis cõpoſiti, dicitur tamen ex ſe nihil eſſe ſupplendum eſt formale, quale communicat ſibi forma, & hoc modo dicitur ens ſolum ſubſtantiale, vt idem ſcribit tracta. iij. ſuper Magnificat, quæ de ſe non eſt principaliter nihil, cum ſit pars ſubſtantialis compoſiti, ſed cõſiderata ſine forma non eſt actus formalis, & informis dicitur. Et ſic turpis appetens formam ſicut aliquid pulchrũ, &c. Et materia prima eſt terminus creationis, ſecũdum Aug. & Magiſtrum di. xij. lib. ij. Hæc enim eſt quę diuerſis nominibus nominatur. Ge. 1. In principio creauit Deus cœlũ & terrã, & habet Gab. di. xij q. j. art. ij. cõcluſ. iiij. lib. ij. Et vt idem dicit ar. iij. dub. ij. vbi ſuprà, licet per naturalem potentiã materia non põt ſtare, nuda tamen per diuinã potentiã poteſt ab omni formata ſubſtantiali, quã accidentali ſeparari, & ſeparatim cõſeruari. Vide latiùs Gabri. qui & in fine dubij refert duas opiniones. Vnã Augu. qui videtur velle materiam in principio creatã ſimpliciter eſſe nudam ab omni forma tam ſubſtantiali quàm accidentali. Cui videtur repugnare Hugo. de ſacra. lib j. parte prima, cap. iiij. Idem videtur ſentire magiſter. Quod autem horum ſit verius, vel quod factum fuerit, ipſe nouit quid fecit. Vide latiùs Gabriel. vbi ſuprà.

¶ MATERIA eſt triplex (vt notat Brulef. in prologo li. ſententiarũ, ſcilicet in qua, ex qua, & circa quam. Materia in qua eſt ſubiectũ recipiens in ſe aliquod accidens ab eo realiter diſtinctũ, eſt materia in qua ipſius accidentis. Et materia in qua cuiuſlibet ſciẽtiæ eſt ipſe intellectus. Omnis enim color eſt in corpore, & omnis ſcientia in anima. Materia ex qua eſt illa ex qua cum forma cõſtituitur cõpoſitum. Materia verò circa quã, eſt ipſum obiectum potentiæ circa quod verſatur ipſa potentia.

¶ DE materia ſacramentorum. Vnde Gabr. diſtin. iij. q. vnica, artic. j. l. iiij. ait: Capiendo materiã & formã propriè pro altera parte compoſiti ſubſtantialis in

ſacra

ſacramentis,non eſt aſsignare neque materiam, neque formam ,cùm ſacramentum non ſit compoſitum ſubſtantiale per ſe vnum,ſed vel operatio quædam circunſtantionata verbis & intentione,&c. Aut aggregatum ea his,& hoc quo ad ſex ſacramenta vel ſpecies accidentales permanentes, vt in ſacramento Euchariſtiæ. Sed materia ſimiliter & forma, quando ſic de ſacramentis mentio,capitur metaphyſicè. Et hoc dupliciter. Nam quia ſacramentum eſt ſignum ſenſibile,duo in eo cõſiderantur,ſcilicet ſenſibile aliquid quod ſignificat effectum ſacramentalem, & ipſa ſignificatio propter quam ſenſibile ſignum eſt impoſitum ad ſignificandum. Pro primo ſupponit nomen ſacramentum,& ſecundum connotat. Et ſic primum,ſcilicet ſignum eſt materiale vel ſubſtratum,ſecundum formale ſeu connotatum: ſic ſignificatum ſubſtratiuè dicitur materia,ſed ſignificatum formale dicitur forma , de quo in logica tractatur. Et ita loquendo de ſacramentis omnia ſenſibilia in ſacramentis, res, operatio, & verba, puta in baptiſmo aqua,lotio, verba dicũtur materia, & ipſa ſignificatio forma. Sic autem non communiter loquuntur doctores de materia & forma ſacramentorum; Alio modo quia in ſacramentis no. teſt. eſt res aliqua ſenſibilis vel corporea,quam Auguſ.& Hugo nominat elementum. Et verba ſine quibus elementum non eſt ſacramentum , ſaltem in aliis ab euchariſtia,ſecundum illud Augu.hom.viij.ſuper Ioann.1. quę.j.detrahe. Accedat verbum ad elementum & ſit ſacramentum. Elementum autem (quia magis materiale ſiue corporale)dicit^r materia, & verba (quia magis ſpiritualia)dicuntur forma, ſicut compoſito ſubſtantiali,forma eſt ſpiritualior materia,& principalior pars compoſiti , ſicut verba in ſignificando ſunt principaliora quàm res ſenſibilis ſecundum Auguſt.ij.de doct.chriſtiana:verba inter homines obtinuerunt principatum in ſignificando; ita communiter accipiunt doctores materiam & formam in ſacramentis. Verum quia in re ſenſibili etiam duo frequenter ſunt,operatio tranſiens , & res(in qua ſit operatio)permanens,vt aqua,oleum,chriſma, &c. Operatio vt lotio, vnctio dicitur materia propinqua,aqua,oleum, chriſma, &c. materia remota : ratio,quia in rebus illis vt permanentes ſunt,non eſt ſacramentum,ſed in operatione accedente , ideo baptiſmus non dicitur aqua,ſed lotio in aqua. Vtramque ergo materiam tangit diffinitio baptiſmi. De qua ſuprà in litera B, & in dictione Baptiſmus.propter quam cùm dicitur:baptiſmus eſt lotio. Remota cum additur,in aqua. Et de materia cuiuſlibet ſacramenti videatur ſuo loco.

¶ Matertera dicitur ſoror matris. Matertera magna id eſt,ſoror eius, promatertera , id eſt , frater & ſoror proaui & proauiæ , quos alij vocant patruus, auũculus. Amita, matertera maxima. Petr. de Palu. d.xlj.l.iiij &dicitur matertera quaſi mater altera.

¶ Matrimonium. De ſacramẽto matrimonij valde plura ſcripſerũt doct. ex quibus perpauca vel modica ſcribere viſum eſt, id quod vltimo loco ordinatur inter ſacramenta , quia minus habet de ſpiritualitate; vt vult S.Th. quamuis ſit primum in via generationis, tamen in via ſanctitatis & perfectionis eſt poſterius. Eſt & verũ ſacramentum, vt ſcribit Tho. Argen. quia ſacræ rei ſignum. Et non eſt ſolum ſignũ gratiæ, ſicut cætera ſacramenta, verum etiam eſt ſignum cõiunctionis Chriſti & eccleſiæ, quæ ſunt res ſacratiſsimæ. Hinc Apoſtolus Paulus ad Ephe. 5. loquens de matrimonio, ait : Sacramentum hoc magnum eſt,&c. & matrimonium eſt ſacramentum no. legis : & ſignificat gratiam (vt inquit Thomas Argenti.) quam etiam aliquo modo cauſat, & per conſequens ſignificat coniunctionem fidelis animæ cũ Deo, quæ ſit per gratiam & charitatem, & vnitatem ſeu coniunctionem Eccleſiæ cum Chriſto. Et matrimonium,quod Corteſius libr. quarto ſententiarum diſtinctio.vj.connubium vocat,non modò ſacramẽtum eſſe vult,ſed etiam naturæ munus. Itaque ob eam partem qua ſacramentum nominatur,cùm in ſenatus partitione conſiſtat, haud dicimus in emptione aut licitatione verſari , quandoquidem ſit promulgatio lata,vt ſi quis ob ſponſalia ſacra pecuniam acciperet,non modò repetundarum , ſed etiã muneralis ambitus poſtuletur , ſeruituſque cenſura plectatur. At ob eam partem qua naturæ munus nominatur , haud quaquam in connubiis de paciſcendo aut de pecuniis capiundis cautum eſſe dicimus. Hæc Corteſius.

¶ Matrimonium ſic deſcribitur ſecũdũ Scotũ, Eſt vinculum indiſſolubile inter marem & mulierẽ ea mutua trãſlatione poteſtatis corporum ſuorum ſeinuicem facta, ad procreandã prolem debitè educandam. Vel ſecũdum Augu.lib.de virginitate beatæ Virginis,ait:Matrimonium eſt legitima ſocietas inter virum & fœminam,in qua ex pari conſenſu ſemetipſum alteri debet. Et Magiſt.iiij.ſent.diſt.xxvij. Matrimonium eſt viri,mulieriſque coniunctio maritalis inter legitimas perſonas,indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens. Et habetur xxij.quæſtio.ij.§.j. Coniunctio ibi,vt ſcribit Brulef.non capitur pro cõiunctione carnali,ſed pro coniunctione animorum, quæ ſit prolatione verborum de præſenti, vtpote: Ego accipio te in meam:&ego accipio te in meum. Ponitur & coniunctio pro genere , cætera pro differentiis(vt inquit Tho. Argen. diſtincti. xxvij. li.iiij.) Et dicitur matrimonium(vt dicit Iſido.li.ix. Etym.) quaſi matris munium, id eſt officium , quia dat mulieribus eſſe matres. Vnde Aug. in libr. contra Fauſt. Matrimonium ideo dicitur,quia nõ ob aliud debet mulier nubere, niſi vt mater fiat. Et licèt (vt ſcribit Petrus Paluden. diſt. xxvj. q. j. lib. iiij.)pater generationis ſit actor & penè vxoris dominus , tamen matrimonium plus aſcribitur matri quã patri:quoniam eius officiũ plus apparet in matrimonio quã officium viri. Nam ante partum oneroſus, in partu doloroſus, poſt partum laborioſus, ſibi naſcitur partus. Vel vt ſcribit Thom. Argen. nomen ſequitur cognitionem:& ideo non ſemper à digniori, ſed ab euidentiori & certiori eſt res denominanda. Licèt enim anima hominis eſt dignior quã corpus , tamen quia corpus eſt magis ſenſibile & cognoſcibile quàm anima:ideo homo magis denominatur à corpore quã ab anima. Dicitur enim homo ab humo. Sic quia certius & euidentius hanc matrem facere ad generationem & nutritionem huius prolis, quę ſpectant ad officium matrimonij quàm hunc patrem : ideo matrimonium meritò denominatur à matre, & quod mater eſt magis officioſa circa prolem quàm pater, vt inquit B. Thom. diſtinctio. xxvij. quæſtio. j. art. j. li. iiij. Exterior verò poſſeſsio magis dicitur patrimonium, quòd vir magis & virilius laborat in acquirendo quàm vxor: ideo dicitur patrimonium, quaſi ſpectans ad patris officium. Paluden. & Thom. Argen. Vocantur autẽ matrimoniũ aliis nominibus, ſcilicet nuptiæ, coniugiũ, connubiũ. Nuptiæ quidem dicuntur

tur ſecundum Rich.diſt.xxvij.a.j.q.j.li.iiij.eò quòd nubentium capita velentur. Velantur autẽ (vt vult Paluden.) mulieres vt nouerint ſe ſemper viris fore ſubiectas. xxxiij.q.v. fœminæ. Ratione eſſentiæ (ait Rich.) dicitur coniugium, vel quod communi iugo coniungantur. Ratione effectus qui eſt proles, dicitur matrimoniũ, quaſi matris muniũ, id eſt officiũ, eò quòd matri incumbit officium nutriẽdæ prolis, vel quaſi matrẽ muniens, quia per ipſum prole munitur, vel quaſi matrem monens, ſcilicet ne derelinquat virum. Rich. Nuptiæ dicuntur ſecundum Paludenſem à nube: vt ſicut nubes tempus offuſcat & turbidum reddit, ſic nuptiæ dicũt offuſcare nuptam, vt quo ad geſtus laſciuos & cõtactus corporales omnib⁹ reddatur obſcura & turbida, pręter quàm viro ſuo. Connubiũ autẽ dicitur quaſi ſimul nubiũ: & cõiugiũ quaſi ſimili cõſenſu iunctũ, &c. Et dicitur vnũ matrimonium inter virum & mulierẽ, ratione vnius finis: puta, ratione prolis generãdæ. Indiuiduitas verò matrimonij poteſt conſiderari dupliciter. Vno modo inquantum vinculum. Alio modo quo ad habitationem & thorum. Primo modo non tollitur indiuiduitas matrimonij per diuortia celebrata cauſa fornicationis. Vnde perſona petẽs ſeparari à cõiuge fornicante, non exauditur à Iudice, niſi ſub hac conditione, quòd toto tempore huiuſmodi ſeparationis caſtè viuat: nec licet ſibi cõtrahi cum aliqua perſona viuente coniuge fornicatore, & ſi voluerit, poterit eidẽ reconciliari, & matrimonialiter ſibi cohabitare ſicut primò. Et prædicta diffinitio data per Magiſtrum, non conuenit vniuerſaliter omni matrimonio, ſed ſolùm matrimonio fideli & conſummato per ſubſequentem carnalem copulam. Et ſignum in hoc ſacramento eſt verbum vel nutus, & hoc eſt ſignum principale: ſed ſignum minus principale eſt copula carnalis. Signatum in hoc ſacramẽto eſt coniunctio Chriſti cũ Eccleſia, quæ cõiunctio ſignificatur per ſignũ, & per illã coniunctionẽ carnalẽ &c. Et actus exteriores (vt ſcribit Tho. Argen.) quibus perſonæ matrimonium contrahentes ſe mutuo obligant, ſunt ſacramentũ tantũ. Sed gratia à Deo data perſonis legitimè contrahẽtibus, ac etiã coniunctio Chriſti cum Eccleſia per matrimoniũ figurata, ſunt res ſacramẽti tantũ, ſed ipſa perpetua perſonarũ cõtrahentiũ mutua obligatio eſt ſacramentũ, & res ſacramẽti. Nã reſpectu actuũ exteriorũ quo ſunt ſacramentũ tantũ, iſta obligatio eſt res ſacramẽti, ſed reſpectu coniunctionis Chriſti cũm Eccleſia quã ſignificat, & reſpectu gratię quã efficit, eſt ſacramentũ. Videatur ad hoc Rich. di.xxvj.ar.iiij q.j libr.iiij. & an ſit matrimonium in genere relationis. Et ſecundum eũ hoc ſacramentũ primò figurat charitatem, qua coniuges debẽt ſeſe mutuo diligere dilectione ſancta: & hanc rem diſpoſitiuè efficit. Significat & vnionẽ Chriſti & Eccleſię, quã ſignificat, ſed nõ efficit. Ipſa autẽ charitas eſt res tantũ. Hæc Ric. Citius autem cõtrahit matrimoniũ mulier quàm vir, ſcilicet in duodecimo anno, vir in xiiij. Rationem ponit Petrus de Palud. di.xxvij.q.j.art.ij. libro iiij. quia licet vir & mulier conualeſcant æquali tempore ad rationem, nõ tamen ad potentiã actus, quia minor potentia ſufficit ad patiendum quàm ad agendum.

¶ Matrimonium, contractus matrimonij, & ſacramentũ differũt ſecundũ Scotum, matrimoniũ, vt ſuprà dictũ eſt. Contractus verò matrimonij eſt maris & fœminæ mutua tranſlatio corporũ ſuorũ pro vſu perpetuo, ad procreandã prolẽ debitè educandam. Sacramentũ matrimonij eſt expreſſio certorum verborum maris & fœminæ ad ſeinuicem ſignãtium, traditionem mutuæ poteſtatis corporum ad prolem debitè procreandam ex inſtitutione diuina, efficaciter ſignificans gratiam conferendam mutuo contrahentibus ad cõiunctionem mutuam animorum gratioſam. Scotus.

¶ De matrimonij eſſentia. Et hæc ſecundũ Rich. conſiſtit in ſenſibili actione ſuſcipientiũ ſacramentum. Vnde verbũ primò prolatum ab altero eorũ, habet cauſam materiæ. Et verbũ ſecundò prolatũ ab alio, rationẽ habet quaſi formę, eo modo quo verba ſunt forma in ſacramento: ſicut enim verbũ cùm accedit ad elementũ fit ſacramentũ, vt dictũ eſt aliàs & ſuprà: ſic cùm ad verbũ illius, qui primò dicit: Accipio te in vxorẽ, accedit verbum alterius, dicẽtis: Et ego accipio te in virũ: vel e conuerſo fit ſacramentũ, nec dicẽdũ, vt idẽ ait, quòd benedictio ſacerdotis ſit forma huius ſacramẽti, illa enim eſt quid ſacramẽtale non pertinẽs ad eſſentiã ſacramenti. Vnde S. Bona. ait: Ad eſſe matrimonij duo ſufficiũt, ſcilicet legitimitas in perſonis, & vnitas in conſenſu. Ad ſolemnitatẽ verò & decorẽ ſiue honeſtatẽ requiritur & parentũ traditio & ſacerdotũ benedictio. Hæc autem ita ſunt ad decorẽ ſacramẽti, vt tamẽ ſint de neceſſitate præcepti. Hæc Bona. diſt.xxviij.q.v.lib.iiij. Et quia cauſa efficiẽs matrimoniũ eſt cõſenſus vtriuſque, vt habet Magiſt. diſt.xxviij.li.iiij. expreſſus per verba de præſenti, de quo videre potes Rich. diſtin. xxviij.lib.iiij.ar.j.q.j. & de conſenſu futuro cũ carnali copula accedẽte cõſenſu de præſenti, q.ij. ibidẽ. & quod matrimoniũ nõ poteſt cõtrahi ad tempus, vt idẽ habet ar.ij.q.j. ponẽs triplicẽ ibidẽ rationẽ, &c. Idcirco de conſenſu parumper ſcribendum eſt.

¶ De conſenſu matrimonij, de quo Gerſon part.ij. in regulis moral. de matrimonio ita ſcribit, Conſenſus mutuus expreſſus per verba de præſenti, quo transfertur pro perpetuo corpus viri in poteſtatẽ mulieris, & econtrà: in eis propter quæ coniunctio talis ordinatur, cauſat matrimonium de iure naturali: & diuino: nihilominus limitatur conſenſus ad certas perſonas cum certis circunſtãtiis, & quicquid aliter fuerit attentatum, poteſt illud inualidare ſuperioris auctoritas, Hæc Gerſon. Neceſſe autẽ (ſecundũ Bonauen. di. xxviij. lib.iiij.) ad hoc vt fiat matrimoniũ eſt cõſenſum exprimi ſimpliciter. Vnde dici debet: Accipio te in meã: quòd ſi alio modo cõſentiat, nõ eſt cõſenſus matrimonialis ſiue cõiugalis, ſed adulterium. Vnde deficit matrimoniũ verũ, ſiue deficiat in corde ſiue in ore conſenſus ſimpliciter, ſed quando in corde, tunc in conſpectu Dei, & ſecundũ veritatem: quando in ore, tunc in facie Eccleſiæ. Vide latiùs Bonauen. qu.ij. vbi ſuprà. & Paluden. eadẽ di: Et Richard. qui di.xxvij.ar.j.q.ij lib.iiij. ait: Ad hoc vt verè contrahatur in foro conſcientiæ & Dei, qui cordiũ nouit occulta, requiritur conſenſus interior, vide eum latiùs ibi. Matrimoniũ itaq; fieri non poteſt abſq; cõſenſu voluntatũ ipſorũ contrahentium. Et cõſenſu exiſtẽte fictè, nunquã cõtrahitur matrimoniũ: quia conſenſus fictus non eſt conſenſus, ſicut nec homo pictus homo, ſed in foro exteriori non procedit. Et ad hoc vt conſenſus efficiat matrimonium, neceſſe eſt, vt exprimatur per verba de præſenti, vel ſaltem per ſigna huiuſmodi verbis æquipollentia: latiùs ſolent hęc tractari apud alios Doctores. Item ad contrahendum matrimonium non eſt neceſſarius conſenſus in carnalem copulam explici-

tè, quamuis in eſſentia matrimonij cõtineatur copula carnalis. De hoc vide Richardum, art. ij. quæſtio. iiij. Et ſanctum Bonauen. quæſt. vj. vbi ſuprà, libr. iiij. Nec copula carnalis requiritur ad verum matrimonium, tamen oportet conſentire in carnalem copulam, vel abſolutè vel ſub conditione, ita quòd oporret habere intentionem conſentiendi in copulam carnalem ſi aliquis eorũ debitum quærat. Vnde inter Mariam & Ioſeph (vt infrà dicetur) fuit verũ matrimoniũ, ita quòd ſi Ioſeph quæſiuiſſet matrimonij debitum virgini Mariæ, ipſa tenuiſſet reddere. Nec propterea ſequitur, qnòd non vouerit caſtitatem, quia certificata erat à Deo, quòd Ioſeph nunquam quæreret ei debitum matrimonij. Ita ſcribit Brulefer diſt. xxviij. q. vj. lib. iiij. Vide ad hoc S. Bonauen. q. vj. diſt. xxviij. lib. iiij. De debito matrimonij, vide ſuprà in dictione Debitum.

¶ Matrimonium, dupliciter poteſt conſiderari, vt ſcribit Richar. diſt. xxvj. ar. iiij. q. iij. libr. iiij. Vno modo quantum ad perfectionem primam, quæ eſt perfectio eſſentialis, & ſic carnalis copula nõ eſt de eius integritate, ſed ſine illa eſt matrimonium ratum. Aut quantum ad eius perfectionem ſecundam, quæ eſt perfectio aliquo modo accidentalis: & ſic carnalis copula eſt de eius integritate: per illã enim efficitur matrimonium conſummatum: ſicut dicitur quòd puer per eius deductionem ad quantitatem perfectam efficitur vir conſummatus, qui tamen puer exiſtens habebat totam ſuam perfectionem in eſſe primo, qui reſpicit hominis eſſentiam. Vide ad hoc ſanctum Bonauen. diſtinctione vigeſimaſexta, ar. ij. q. iij. lib. iiij.

¶ Matrimonium eſt triplex (vt ſcribit ſanctus Bona. d. xxvij. li. iiij. in expoſitione textus.) Quoddam eſt initiatum, quoddam ratum, quoddam conſummatum. Matrimonium initiatur deſponſatione de futuro, ratificatur in conſenſu de præſenti, conſummatur in copula carnali. Eſt quoque, vt ſcribit Richard. diſt. xxxix. art. j. q. ij. lib. iiij. & habetur xxviij. quæſt. j. Si quis Iudaicè. Matrimonium legitimũ & non ratum, quòd legali inſtitutione, vel prouinciæ moribus contrahitur, quod tamen ſeparabile eſt. Matrimonium ratum & non legitimum, eſt matrimonium contractum inter fideles, qui ſacramentum baptiſmi ſuſceperunt, contemptis ſolemnitatibus, quæ debent adhiberi ſecundum conſuetudinẽ Eccleſiæ, & patriæ morem, vt matrimonium clandeſtinum. Matrimonium ratum dicitur, quod inſeparabile eſt. Illegitimum eſt propter contemptum ſolemnitatis, quę ſecundum legẽ & patriæ morẽ adhiberi debet. Legitimum & ratum eſt contractum inter fideles, qui ſacramentum baptiſmi ſuſceperunt, & non ſunt perſonæ illegitimæ ad contrahendum, & ſolemnitates debitas ſecundum conſtitutionem Eccleſiæ, & more patriæ adhibuerunt. Et inter infideles (vt idem vult Richard.) non poteſt eſſe matrimonium ratum, quia tale ſeparabile eſt per alterius conuerſionem ad fidem, altero in infidelitate remanente, ſed inter eos poteſt eſſe matrimoniũ legitimum, quia nec lege naturæ, nec lege diuina prohibentur matrimonialiter copulari, nec per aliquam conſtitutionem Eccleſiæ, quia ſecundum Apoſtolum 1. Corinth. 5. Eccleſia non iudicat de his quæ foris ſunt, quamuis autem illud matrimonium non ſit ſacramentum, cùm ſit ſeparabile, quia nullum ſacramentum ante baptiſmum ſuſcipi poteſt, tamen eſt in officium naturæ, & quoddam fœdus ſocietatis humanæ. Infidelis itaque cum infideli poteſt verum matrimonium contrahere, quia apud tales eſt lex naturæ: de quo vide latiùs Thom. Argen. qui & exempla ponit veteris teſtamenti, &c. Conſanguinitas autem impedit matrimonium, ſic etiã affinitas: de quo ſuo loco videtur. Fidelis autẽ cum infideli non poteſt cõtrahere verũ matrimonium, & hoc maximè propter ſtatutũ Eccleſiæ, quo huiuſmodi ſacramentũ prohibetur contrahendũ, & dirimitur contractum, vt patet xxij. q. j. in pluribus capitulis. de quo cõſulito Tho. Argen. d. xxxix. lib. iiij. qui & plura diſſerit de hoc. Vnde Apoſt. 2. Cor. 6. ait: Nolite iugum ducere cum infidelibus, & aliàs.

¶ Matrimonium clandeſtinũ dicitur tripliciter, vt ſcribit Rich. di. xxviij. ar. ij. q. iij. li. iiij.) Vno modo dicitur clandeſtinũ, quod contrahitur ſine præſentia teſtiũ. Alio modo quod contrahitur non adhibitis ſolemnitatibus conſuetis, quamuis contractũ fuerit in præſentia teſtium. Tertio modo, quãdo fit ſine præmiſſa denũtiatione. Allegat ad hoc iura, & quolibet iſtorum modorũ ſi adfuit mutuus conſenſus per verba de præſenti expreſſus, eſt verũ matrimonium ſecundũ Dei & conſcientiæ iudiciũ. Illud tamen quod ita eſt clandeſtinũ, quod nõ fuit in præſentia teſtium, nõ iudicabitur verum matrimoniũ ab Eccleſia, quæ iudicat ſecundum allegata. Vide latiùs Ric. Prohibẽtur autẽ clandeſtina matrimonia, de quo videatur Palu. d. xxviij. q. ij. lib. iiij.

¶ De miniſtro matrimonij, ſcribit Scotus d. xxvj. lib. iiij. dicens, quòd plerunq; ipſimet cõtrahentes miniſtrant ſibiipſis hoc ſacramentum, vel mutuò vel vterq; ſibi, ſed nec hoc requiritur neceſſariò, quia aliquando patres contrahunt pro filiis & filiabus præſentibus eis, non exprimentibus ſigna propria, & ſic miniſter huius ſacramenti poteſt eſſe indifferens quicunque poteſt miniſter eſſe in contractu matrimonij, &c.

¶ De inſtitutione. Eſt autem matrimonium principaliter, ſicut & alia ſacramenta, à Deo inſtitutum. Vnde Matth. 19. dicitur: Quos Deus cõiunxit, homo nõ ſeparat: & quãuis matrimonium efficiatur humano conſenſu, hoc tamẽ non fit cum excluſione inſtitutionis diuinæ. Illa enim excluſa, nullus cõſenſus humanus ſufficeret ad faciendum verum & legitimum matrimonium. Quantum verò ad perſonarum contrahẽtium determinationem, matrimonium eſt ab humana inſtitutione: & huius determinatio ſæpè eſt à mandato Eccleſiæ: putà, quòd nullus cõtrahat matrimonium cum aliqua ſibi attinẽte infra quartum gradum cognationis, in quibus tamen poteſt Papa diſpenſare. De quo latiùs vide Tho. Argen. d. xxvj. li. iiij. & alios. Eſt autẽ matrimonium inſtitutum in officium, & remedium. In officium, vt genus humanũ non pereat. Hinc dicitur Gen. 1. Creſcite & multiplicamini. In remedium, ſcilicet contra cõcupiſcentiã, dum illam refrænat, vt medicamẽtum, vt ſcribit ſanctus Bona. d. xxvj. q. j. li. iiij. Vel vt carnis vitium cohiberetur, vt inquit Paluden. Vnde Apoſtolus: Vnuſquiſque habeat ſuam vxorem propter fornicationem. Et per hoc matrimonium differt ab aliis ſacramentis, vt etiam vult Brulef. di. xxvj. q. j. lib. iiij. quia omnia alia ſacramenta ſex ſunt inſtituta ſolùm propter remedium, ſed matrimonium non ſolùm in remedium, ſed etiam in officium eſt inſtitutum. Ante lapſum autem in officium, poſt lapſum verò in remedium, & etiam in officium, vt ait ſanctus Bonauentura vbi ſuprà. De quo videatur Richard. eadẽ

diſtin.

diſtin.ar.j.quæſt.ij.

¶ MATRIMONIVM eſt duplex, carnale & ſpirituale. Et matrimonium carnale voluit Deus eſſe ſignũ ſpiritualis (vt ſcribit Gerſon parte j. de nuptiis Chriſti & Eccleſiæ) & ideo, quia nulla in primis videtur animę deuotæ conſideratio ſuauior, altior atque benignior, quàm ſi pura cordis ſimplicitate, & humilitate meditetur ſe ſponſam Chriſti, quoniam ſicut in humanis affectibus amoroſis præcellit dilectio ſpõſæ corporalis ad ſponſum, & econtrà reciprocè ſuper amorem patris, & matris: ſic non potuit amor mutuus animæ ad Deum, & Dei ad animam reuerentiori (vt ita dicamus) feruentiori, & intimiori nomine, vel exemplo tradi quàm ſponſi & ſponſæ: vide latiùs ibi Gerſ. Et in hoc matrimonio ſpirituali Deus ſponſus eſt, & anima ſponſa: vide eundem tract. ij. ſuper Magn. & aliàs multa de ſpirituali matrimonio.

¶ MATRIMONIVM Mariæ & Ioſeph. Hoc matrimonium fuit perfectum, non tamen conſummatum, quia hoc non poteſt ſtare cum pura virginitate, ſed Mariæ virginitas manſit puriſſima: matrimonium autem conſummatur, non niſi per carnalem copulam: vide Doct. diſtinctione xxxix. lib. iiij & Scotum q. ij. articu. ij. Et Paluden. quæſtio. ij. ar. ij. qui & dicit, quòd beata Virgo conſenſit, non ſolùm in cohabitationem domus, ſed etiam in copulam coniugalem ſimpliciter: in copulam autem carnalem ſub conditione, ſi Deus eam iuberet. Ponit autem idem quintuplicem cauſam quare beata Virgo debuit deſponſari. Primò, ex parte exempli, ne virgines aliæ ſe excuſarent, vt filia Iudæi incluſa, à clerico impręgnata: dixit ſe à Deo imprægnatam. Vnde Iudæi Meſſiam expectabant, quouſque mulier ędita eſt. Secũdò, ex parte ſacramenti, quia hoc matrimonium perfectius ſignificat coniunctionem Chriſti cum Eccleſia, quam quodcunque propter fœcunditatem, ſimiliter & integritatem, licèt aliud perfectius cõiunctionẽ Chriſti, & humanæ naturæ, quæ deficit à ſimilitudine matrimonij propter vnitatem perſonæ, ſecundum Greg. in Homel. de nuptiis filij Regis. Tertiò, ex parte viri, vt genealogia texeretur, & vt obſequium præſtaret Mariæ, & puero in Aegyptum, &c. Quartò, ex parte ipſius Virginis, ne lapidaretur tanquam filia ſacerdotis, id eſt cremaretur vel moreretur, quia tribus regia & ſacerdotalis erant permixtæ. Quintò, ex parte nati, vt diabolo partus celaretur per impedimentum, & vt nuptias approbaret: & licèt Deus poſſet aliter celare, hic tamen fuit modus conuenientior, quia rarius coniuges ſunt virgines. Hæc Paludenſis. Et vt idem ait, matrimonium vel coniugium fuit perfectum, & quantum ad eſſentiam, & quantum ad tria bona, ſcilicet fidei, prolis, & ſacramenti, non autem quantum ad ſecundam perfectionem, quæ eſt eius operatio, vt carnalis copula. Primum patet, quia fuit conſenſus expreſſus per verba de præſenti in copulam coniugalem, quo ſolùm eſt verum & perfectum matrimonium eſſentialiter. Secundum patet, quia vbi nullum adulterium, ſed ſumma caſtitas, ibi bonum fidei & nulla infidelitas. Tertium patet, quia etiam prolis bonum fuit in ſemine, in quo omnes Gentes benedicerentur. Illud autẽ matrimonium, vt idem dicit, concl. v. nunquã fuit per carnalẽ copulã conſummatũ. Vide latiùs eũ. Et matrimonium B. Mariæ virginis & Ioſeph, fuit corporale, & ſpirituale aliquo modo (vt idem ſcribit di. xxvj. q. iiij. lib. iiij.) vide eum, &c.

¶ De bonis matrimonij, Iacobus de Valen. annumerat quatuor bona propter quæ matrimoniũ eſt inſtitutũ. Pſal. 118. Primò, propter bonũ mutui obſequij. Secundò, propter bonũ fidei & ſacramentũ. Tertiò, propter bonum prolis, vt patet Gen. 2. Sed quartò fuit confirmatum in remedium libidinis, & ne concupiſcẽtia impuraretur poſtquam natura & vniuerſa caro fuit corrupta & prona ad malum, vt patet Gen. 8. Sic etiam alia ſacramenta inſtituta ſunt in remedium, vt ibi ſuprà dictum eſt, & ibidem oſtendit Epiſcopus. Nam baptiſmus datur ad delendum peccatum originale iam habitum. Et cõfirmatio datur ad robur & ad reſiſtẽdum tentationibus à peccato antequã perpetretur. Pœnitentia autẽ datur ad delendum peccatũ actuale iam perpetratũ. Extrema autẽ vnctio datur decedentibus & pœnitẽtibus ad delendũ venialia & oblita ad pleniorem remiſſionem pœnarũ debitarũ ex peccatis confeſſis & oblitis. Sacramentũ autẽ matrimonij ſolũ datur ad remediũ ne actus venereus & libidinoſus debitè commiſſus inter cõiuges imputetur ad peccatũ mortale, &c. Magiſter & Doctores diſt. xxxj. li. iiij. triplicia ponunt bona matrimonij, per quæ etiã finalis matrimonij cauſa oſtẽditur, quæ per ſe eſt procreatio prolis, & fornicationis euitatio. Per accidẽs autem, ſcilicet quæ ex intentione cõtrahentis fit, eſt multiplex. De quo latiùs perquirito apud Richa. di. xxx. ar. iij. q. j. lib. iiij. Sunt autẽ bona matrimonij ſecundum Doct. in iiij. diſt. xxxj. fides, proles, & ſacramentum. Fides eſt quòd ſuam cognoſcat & nõ aliam: & hoc eſt bonũ moris de ſe ordinatum, & cadit in genere honeſti. Et fides capitur pro fidelitate quã habent, & promiſerunt ſibi inuicem vir & mulier, vt inquit Bruleſ. Bonum prolis cadit in genere conferẽtis: cõfert enim prolis multiplicatio ad ſpeciei conſeruationem & perfectionem numeri, ſicut cibus ad conſeruationẽ indiuidui. Bonũ verò ſacramenti cadit in genere delectabilis, quia tanta eſt ibi vnio vt relinquat homo patrem & matrem, & ſint duo in carne vna. Vnde præcipitur viris vt vxores diligant ſicut ſua corpora. Vide latiùs de hoc ſanctum Bonauen. diſtin. xxxj. q. j. lib. iiij Et ſacramentum capitur ibi (vt inquit Bruleſi.) pro inſeparabilitate & indiſſolubilitate inter virum & mulierem, & ſacramentum eſt de neceſſitate matrimonij. Sacramentum enim venit ex mutua obligatione & diuina inſtitutione, & ſignatione illius vnionis. Et ideo, quia iſta ſunt de neceſſitate matrimonij, per conſequens & ſacramentum. Sed alia duo bona quodammodo ſunt de eſſe, quodammodo de bene eſſe. Si enim loquamur quantum ad matrimonij vſum, ſicut ſunt de bene eſſe, quoniam vſus matrimonij ab his eſſe poteſt. Si autem loquamur quantum ad matrimonij contractum, qui eſt per matrimonialem conſenſum, ſic poteſt eſſe contractus abſque his duobus bonis, vtputa, in ſterilibus & in continentibus. Et quicunque in ſuo contractu addit conditionem repugnantem alicui iſtorum bonorum, ille nõ vult obligari ad huiuſmodi bonum, ergo non cõtrahit matrimonium. De quo latiùs conſulito Thomam Argentinenſem diſt. xxxj. lib. iiij. & alios. Et inter illa tria bona ſimpliciter omnibus præfatis bonum ſacramenti eſt principalius (vt inquit Richard.) tum quia dignius, tum quia matrimonio eſſentialius: quia bonum ſacramenti inquantum eſt ſacramentum, eſt ſacramentum gratiæ: cætera bona reducuntur ad matrimonium, tanquam inquantum ſunt efficacia naturæ. Et bona illa in ſtatu innocentiæ manſiſſent integra & pura,

modò autem ſunt permixta etiam malis. Et per prędicta bona coniugij (vt ſcribit Tom. Argen. & cæteri) actus carnalis copulæ à peccato ſufficienter poteſt excuſari: & hoc omnes Catholici dicunt, & maximè ille coitus excuſatur à culpa mortali, quando fit gratia prolis, vt vult ſanctus Bonauen. Eſt enim, inquit Thom. Argenti. Matrimonium res bona, qua quis vti poteſt ſine peccato. Eſt enim à Deo inſtitutum, vt dictum eſt ſuprà: ergo eſt bonum. Imò (vt idẽ vult) actus carnalis copulæ poteſt eſſe meritorius, ſuppoſito quòd huiuſmodi coniunx ſit in charitate, ſine qua nullus actus poteſt eſſe meritorius de condigno. Si autem ille actus fit cauſa reddendi debiti, & non intendit prolem, tunc uec eſt peccatum mortale nec veniale. Sed ſi non exigitur, ſed ipſe exigit, & tunc vel hoc fit ratione indigentiæ vel propter libidinem ſatiandam. Primo adhuc excuſatur à peccato, quia non ſolùm ad officium, ſed in remedium eſt inſtitutum matrimonium poſt lapſum, vbi ſuprà, viſum eſt. Si ſecundo modo dupliciter poteſt contingere, vel ſua intentio ita abſorbetur huiuſmodi libidine, quòd uon ſolùm cum ſua, ſed etiam cum alia ſi copiam poſſet habere huiuſmodi libidinem vellet explere, & tunc mortaliter peccat, eò quòd ſua intentio caret coniugali fidei, ſed ſi manet intra limites matrimonij, tunc dicitur communiter quòd non mortaliter, ſed venialiter peccet. Et ratione periculi annexi, quo ſe exponunt huiuſmodi homines, qui ſic ſuam explere volunt libidinem, quia notabiliter abbreuiant vitam ſuam, & intantum vitiant, & corrumpunt vires corporales, quòd quandoque efficiuntur paralytici, quandoq; epilentyci, quandoque leproſi, ratione huius non poſſunt ſe excuſare à mortali, etiam in huiuſmodi libidine effrænata, quã doque attentãt aliquas innaturales adinuẽtiones, quæ ſunt ita turpes & enormes, quod nequaquam poſſunt excuſari à peccato mortali. Hæc Argentin. Vide & Brulef. di. xxxj. q. iiij. v. & vj. libr. iiij. & Scotum de illis bonis eadem diſt. & alios.

¶ DE effectu matrimonij, qui ſecundum Scotum diſt. xxvj. li. iiij. eſt duæ gratiæ in animabus contrahentium, & hoc niſi ſit obex peccati mortalis hinc & inde. Non enim ſufficit ad gratiam percipiendam, quòd contrahens nou ſit fictus reſpectu ſacramenti, ſed oportet quòd priùs pœnituerit, quia iſtud ſacramentum non dat primam gratiam. Secundus effectus eſt vnio animarum contrahentium, ſed primus effectus totalis eſt vnus, ſicut gratioſa coniunctio animarum.

¶ DE conditionibus quæ quandoq; apponũtur in matrimonio, dicendum videtur, de quibus ſcriptis aliquid reliquit Rich. d. xxviij. ar. ij. q. ij. lib. iiij. cùm ita ait: Conditionum appoſitarum in contractu matrimonij quædam ſunt contra matrimonij ſubſtantiã: vt ſi alter dicat alteri: Contraho tecum ſi generationem prolis euites, quod eſt contra bonum prolis. Vel contrahò tecum ſi procuraueris venena ſterilitatis, vel aliquid huiuſmodi, & tunc nulla eſt obligatio (inquit Bonauen.) vel donec inueniam aliam honore vel facultate meliorem, quod eſt contra ſignificationem ſacramenti (inquit Richar.) aut ſi adulterandam te tradas, quod eſt contra bonum fidei: & ſub talibus conditionibus nullum eſt matrimonium. Non diſcrepat ab hoc Thom. Argenti. diſtinctione trigeſimaprima, libro iiij. qui vult quòd quãdo aliquid apponitur, quod repugnat alicui triũ bonorum matrimonij, tunc non cõtrahitur matrimonium: vide eum ſi placet. Quædam ſunt conditiones (vt ait Richard. vbi ſupra) quæ non ſunt contra ſubſtantiam matrimonij, & iſtarũ quædam ſunt turpes aut impoſſibiles, & matrimoniũ ſub talibus contractum cõditionibus tenet, quia pro non adiectis habẽtur, vt ſi dicatur: Contraham tecum ſi furatus fueris, vel ſi Deum offenderis. Talis conditio, (inquit Bonauen. di. xxviij. q. iij. li. iiij.) pro non adiecta habenda eſt. Quædam ſunt cõditiones honeſtæ & poſſibiles, & iſtarum quædam ſunt de præterito (vt ſi dicatur) Contraho tecum ſi maritus tuus mortuus eſt: quædam de præſenti, (vt ſi dicatur) Cõtraho tecum ſi tu es virgo: & ſub iſtis & conſimilibus conditionibus, matrimonium contractũ tenet exiſtentibus rebus in cõditionibus appoſitis, aliter non. Quædam ſunt conditiones de futuro, vt ſi dicatur: Contraho tecũ ſi patri tuo vel patri meo placuerit, & tunc indicandum eſt ſicut de ſponſalibus ſub conditione contractis: quia vt dicitur extra de coudi. in deſpon. appo. Super eo. huiuſmodi conſenſus non eſt de præſenti habendus, licèt per verba de præſenti euidentius exprimatur, quia in alieno arbitrio non habito, ſed habendo conſiſtit. Hæc Richar. Videatur ad hoc S. Bonauen. diſt. xxviij. quæſt. iij. li. iiij. & in fine dicit: Si cõditio eſt de futuro, quòd eſt ueceſſarium. Vt accipio te in meam ſi Sol oritur cras: tunc eſt matrimonium. Si autem conditio eſt contingens, dicit ipſe quòd non eſt matrimonium, eò qnòd conſenſus depẽdet de futuro, ſicut & conditio. Et ideo iudicãdum eſt ſicut de futuro, nec eſt matrimoniũ, niſi carnalis copula ſubſequatur, quia tunc intelligitur à conditione appoſita receſſiſſe. De aiiis condirionibus ibidem vide Bonauen. Nec illud prætereundum eſt, quòd in nuptiis celebrandis tria debẽt obſeruari tempora, ſcilicet à tempore primæ Dominicæ Aduẽtus, vſque ad octauam Epiphaniæ: à tempore Septuageſimæ, vſque ad octa. Paſchæ: & à tertio die ante Aſcenſionem Chriſti, vſque ad octa. Pentecoſtes ſiue feſtum Trinitatis, & hoc maximè fit propter diſſolutiones, quæ ibi fiunt, & propter choreas. Sed matrimonium quod fit per ſimplicem conſenſum, poteſt in iſtis temporibus bene fieri, vt ſcribit Brulef. diſt. xxxij. qu. vij. lib. iiij. Vide ad hoc Argen. d. xxxiiij. lib. iiij.

¶ DE diſſolutione matrimonij. Matrimonium poſſe diſſolui, dupliciter poteſt intelligi (vt ſcribit Richar. diſt. xxvij. ar. ij. q. j. lib. iiij.) aut quantum ad thorum, aut quantum ad vinculum. Primo modo poteſt diſſolui per mutuum diſſenſum: ſi enim ambo diſſentiunt à carnali copula, poſſunt concorditer facere continentiæ votum, quo facto vnus alij non tenetur obedire, quantum ad carnalem copulam. Secundo modo matrimoniũ diſſolui non poteſt per mutuum diſſenſum. Cuius ratio eſt, quia mutuus conſenſus nõ eſt tota matrimonij cauſa, ſed ad hoc principaliter concurrit inſtitutio diuina, quia Deus ordinauit vt poſt mutuum cõſenſum, vinculum illud non maneat ſubiectũ voluntati eorum: ideò quantum ad vinculum diſſolui non poteſt per mutuum diſſenſum. Et qu. ij. idem ait, quòd in matrimonio non cõſummato, adhuc non eſt niſi cõiunctio ſpiritualis: & ideo per mortem qua homo ſpiritualiter ſeculo moritur ipſe ſolui poteſt, quia morte moritur per hoc quod in religione profitetur. Matrimonium verò conſummatũ, vt idem ſcribit, qu. iiij. vbi ſuprà, nullo modo poteſt ſolui, quantum ad vinculum niſi per alterius cõiugum corporalẽ mortem,

iam

iam enim facti ſunt vna caro per carnalẽ cõmixtionem,& ideo per religionẽ qua homo ſpiritualiter moritur mundo,ſolui non poteſt, quia iam non eſt coniunctio ſpiritualis tantũ, ſed etiã carnalis. Vide latiùs ibi Richard. Ex mutuo tamẽ conſenſu diſſolui poteſt quantũ ad thorum per religionis ingreſſum,altero etiã remanẽte in ſeculo, ſi non ſit ſuſpectus de Incontinentia: ita tamen quod votum caſtitatis emittat antequã alter profiteatur. Si antẽ mulier eſt ita iuuenis quod de ipſa poſſit oriri ſuſpicio, ſi remaneret in ſeculo, vir profiteri non debet,niſi ipſa religionem intret quantumcunque remanẽs in ſeculo velit caſtitatem vouere. vide latiùs ibi Richar.

¶ DE impedimentis matrimonij ponit Eccleſia magnam ſollicitudinem circa matrimonij impedimenta, & quæ perſonæ ſunt legitimæ, & quæ non, ad contrahendum: quódque impediat, quibúſque matrimonium impeditur, & contractum dirimitur, & non eſt admirandum, inquit Scotus di. xlij. in fine. lib. iiij. ſi ſollicitudinem tantã ponit Eccleſia in ordinando matrimonia, quia communitas Chriſtianorum vtitur matrimonio, per cuius vſum multiplicatur populus Chriſtianus: & ideo ſic ordinari debet, vt in eius contractu & vſu vitentur ea, quæ obuiant charitati, ſiue in Deum ſiue in proximum,& ſeruanda ſunt quæ congruunt honeſtati: vt ſic honeſtum matrimonium Chriſtianum congruè ſignificet illam benedictam coniunctionem Chriſti & Eccleſiæ, de qua dicit Apoſtolus Epheſ. 5. Sacramentum autem hoc magnum eſt, dico autem in Chriſto & Eccleſia: quæ coniunctio nunc eſt per ſidem & aliqualem dilectionem, ſed in patria erit per viſionem, & perfectam fruitionem ſponſæ non habentis maculam neque rugam ad ſponſum ſpecioſum præ filiis hominum. Hæc Scotus. Quoniam verò alia ſacramenta ſint ſpiritualia, huic autem actio carnalis cõiuncta eſt, ſcilicet coniunctio quæ eſt per coitum, ideo facilius recipit impedimenta, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione trigeſimaquarta, artic. j. quæſtione prima, libro iiij. Impedit autem matrimonium error perſonæ & conditionis. Error verò fortunæ vel qualitatis: vt ſunt diuitiæ, pulchritudo, turpitudo, boni mores & mali, ſunt matrimonio accidentalia: & ideõ error circa talia non impedit. De quo latiùs vide Richardum diſtinctione xxx. artic. j. quæſt. j. & ij. libro iiij. & Sco. eadem diſtin. quæſt. j. & Corteſium lib. iiij. di. vj. ſuarum ſententiarũ. Et error conditionis eſt ignorantia ſeruitutis, & maximè quando conditio vergit in deteriorem partem, impedit matrimoniũ, vt inquit Tho. Argenti. diſt. xxx. lib. iiij. Et quo ad conditionem ſeruitutis & libertatis, partus ſequitur matrem de iure communi, vt habet Ric. diſtinct. xxxvj. ar. v. q. ij. lib. iiij. & ibidem ponit rationem, quam vide. Et ſeruus de voluntare domini poteſt contrahere matrimonium. Et ſi onus matrimonij ſit in aliquo repugnans ſeruitiis conſuetis, dominus tamen concedens contrahere, relaxat ſibi illa ſeruitia conſueta implicitè. Scotus latiùs de hoc ſcribit di. xxxvj. q. j. lib. iiij.

¶ MATRIMONII impedimenta ſunt duodecim, quę & contractum dirimunt. Et cõprehenduntur his verſibus, quos refert S. Bona. & Richard. diſtin. xxxiiij. artic. j. quæſt. ij. libr. iiij.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas.
Si ſis affinis, ſi fortè coire nequibis.
Hæc ſocianda vetant, connubia iuncta retractant.

De quibus & Hoſtien. &c. Error ſignificat errorem perſonæ. De quo videto Doct. diſtin. xxx. & Tho. Argenti. & alios, vt quando quis putat eſſe illum vel illam, qui vel quæ non eſt. Conditio ſignificat ſeruitutem, de qua & Doct. diſt. xxx. de quo & ſupr. Votum continentiæ ſolemne, priuatũ enim & ſi impediat matrimonium contrahendũ, tamen nõ dirimit contractũ. De quo & vide in dictione Votum, infrà. Cognatio eſt triplex, quædam carnalis, quædam ſpiritualis, tertia legalis. De his ſuis locis dicitur. Cultus diſparitas, puta quando de duobus coniugibus infidelibus vnus cõuertitur ad fidẽ Chriſtianã, alio perſeuerãte in ſua infidelitate, tũc fidelis poteſt cõtrahere matrimonium de nouo cũ perſona fideli,& diſſoluitur primũ matrimonium. Vis & violentia,& coactio. Coactione autem abſoluta non impeditur contractũ matrimoniũ, quia cõſenſus hominis non poteſt abſolutè cogi. Coactio verò conditionata prout inducit metum cadentẽ in conſtantẽ virum, impedit matrimonium,& quãtum ad iudicium Dei & Eccleſiæ. Coactio verò leuis, ex leui motu proueniens, nõ impedit matrimonium, quia talis coactio potius non debet dici coactio. De hac re latiùs perquirito apud Doctores, di. xxix. lib. iiij. Richa. & Argenti. Prohibet quoq; ordo non quilibet, ſed ſacer ordo prohibet contrahendũ, & dirimit contractum, & vt ſentiunt Doctores, Scotus & Bona. diſt. xxvij. lib. iiij. eò quòd Eccleſia facit tales perſonas illegitimas ad contrahendũ, non ſolũ prohibendo ne fieret, ſed etiam ſi fieret annullando. De quo vide & Richard. di. xxvij. artic. j. libr. iij. Et ex eo maiores ordines impediunt matrimonium, quòd tale deputatur hos habens miniſterio ſacro, quod requirit munditiam mentis & carnis, perſpicacitatẽ intellectus, & feruorẽ affectus, ad quæ diſponit continentia, & ad eorum oppoſita frequẽtia carnalis actus, vt dicit Scotus. Et quidẽ iſtud ſtatutũ de continentia clericorum (vt ſcribit frater Oſvvaldus in Roſ. Theol.) fecit Eccleſia, quia potuit, quia licuit, quia decuit, quia expediens fuit: & Latini tale ſtatutum ſuper ſe libenter receperunt. Sed Græci dederunt tergũ, nec in tam nobile ſtatutũ conſenſerunt: ideo ablatum eſt ab eis regnum, &c. Item ligamen impedit: puta, ſi habet legitimã vxorem viuentem, & ſi cum alia cõtrahit, nõ tenet matrimoniũ, quia de iure naturali vna debet eſſe vxor vnius. Item honeſtas, id eſt publicæ honeſtatis iuſtitia: de qua videatur di. xlj. & ſuprà in dictione Iuſtitia. Impedit & affinitas. De qua ſuprà in litera A. & d. xlj. libro quarto, Vltimò dicitur, ſi coire nequibis, hoc eſt impotentia coeundi. Et impotentia coeundi eſt quando carnalem copulam non poteſt exercere, vel (vt dicit Palu. diſtinctione xxxiiij. q. ij. li. iiij.) Impotentia coeundi eſt vitium animi & corporis vel vtriuſque, quo quis impeditur alij carnaliter commiſceri. De quo vide latiùs apud eundẽ. Et hæc impotentia quandoq; eſt ex parte viri, ſcilicet vel ex frigiditate naturali, vel ex læſione accidẽtali: vt ſi caret teſticulo, vel ex incãtatione eſt maleficiatus, & ſi eſt maleficium perpetuum, hoc eſt, vltra tres annos durauit: & ſi interim nullo remedio ſanari poteſt. Vide & de hoc San. Bonauen. di. xxxiiij. art. ij. q. ij. libr. iiij. Quandoq; cõtingit ex parte mulieris, vt ſi mulier eſt ita arcta, quòd vir nõ poteſt ei carnaliter cõiungi, quæ quidẽ impotentia coeundi ſaltem perpetua, impedit & dirimit contractũ matrimoniũ: & ſi huic impotẽtiæ nõ poteſt ſubueniri. (vt inquit Scotus) nec per artem, nec

per naturã: de hoc latiſſimè vide apud Doct. Thom. Argen. Rich. S. Bonau. Scotũ, Paluden. di. xxxiiij. li. iiij. Si autẽ impotẽtia ſequitur matrimoniũ cõſummatum, nõ dirimit, vt dicit Sco. quia tunc poteſtas eſt tradita verè, & ille cui ſit tradita, miſſus fuit in poſſeſſionem. Impedit & furia matrimoniũ contrahendũ. & hoc ſi cõtrahit tẽpore quo vacat ipſe vſu rationis, nec lucida habet interualla, & exiſtit in furia. Si enim cõtrahit tẽpore quo habet lucida interualla, tũc matrimoniũ tenet: quia, vt inquit Rich. d. xxxiiij. ar. iiij. q. j. li. iiij. illo tẽpore cõſentire poteſt. Cõcordat Tho. Argen. eadẽ di. Impedit & inceſtus matrimoniũ contrahendũ: de quo legito Rich. q. ij. vbi ſup. & Argen. Dupliciter autẽ poteſt cõſiderari inceſtus. Vno modo ratione criminis, quo inceſtuoſus inficitur, & ſic prohibet matrimoniũ cõtrahendũ, licèt nõ dirimat cõtra huiuſmodi prohibitionẽ contractũ. Alio modo ratione affinitatis quã interdum ipſe inceſtuoſus acquirit: & ſic nõ ſolùm prohibet matrimoniũ cõtrahendũ, ſed etiã dirimit cõtra huiuſmodi prohibitionẽ contractum, de quo latiùs apud Doct. & Rich. vbi ſupr. Itẽ propter adulteriũ vir poteſt dimittere vxorem, & viceuerſa: niſi & ipſe fornicatus fuerit: vel ſi vxor vi oppreſſa fuerit, aut ſi credebat mortuum, vel ſi alter ſub ſpecie mariti cognouit eam, vel ſi maritus tradidit eam adulterandã, præſertim inuitã. Aut ſi maritus poſt adulteriũ cognouit eam, & tolerauit: vel ſi matrimonio in infidelitate vtriuſq; cõtracto, vir dedit vxori libellũ repudij, & vxor alteri nupſerit, tunc enim ſi vterq; cõuertatur ad fidem, vir tenetur eam recipere. Addunt aliqui, ſi vir abſtinendo contra voluntatẽ vxoris ei occaſionẽ adulterandi dedit. Latiùs de hoc ſcribit Rich. di. xxxv. ar. j. q. j. lib. iiij. Et Tho. Argen. eadem di. qui & addit, quòd ſi vxor alicuius fuerit ab alieno viro vi oppreſſa, quia tunc excuſatur per impotentiam. Illis exceptis poteſt vir vel vxor dimittere vxorem vel virũ propter adulteriũ: & hoc in pœnã mulieris, quæ fidẽ fregit, & in fauorẽ viri, qui fidem ſeruauit. Si autẽ mulier vellet ſe corrigere & emendare, non tenetur eã dimittere, vel ſi fornicatio ſoli viro nota eſt, tũc debet corripere eã in occulto. Sed ſi ſentiret eã incorrigibilẽ, ne ſuo crimini videatur cõſentire, tunc credo, inquit Rich. qu. ij. vbi ſupr. tenetur eam dimittere: vide latiùs eum. Diuortiũ tamen (vt inquit Argen.) non debet fieri inter coniuges auctoritate propria, ſed debet fieri iudicio Eccleſiæ, quia in exterioribus correctionib[9] non debet in eadem cauſa idẽ eſſe actor & iudex, nec etiã reus & iudex, &c. Videatur ad hoc S. Bona. diſt. xxxv. q. ij. & iij. lib. iiij. Impedit & ætas matrimoniũ. Vnde pueri vel maſculi ante decimumquartũ annũ: puellæ verò ſiue fœminæ ante duodecimũ, ſecundũ leges, matrimoniũ inire nequeunt. Quod ſi ante prædicta tempora inierunt, id eſt matrimoniũ cõtraxerunt, ſeparari poſſunt. ext. de deſpon. impu. A nobis. Et hoc habet Magiſt. di. xvj. lib. iiij. niſi ante carnaliter ſe cognoſcãt, quia tunc malitia ſupplet ætatẽ, & quandoq; cõplexio præuenit tempus: ante hoc verò tempus non vidétur habere prudentiã & diſcretionẽ, quæ requiritur ad habẽdum matrimonialem cõſenſum, nec habent potentiã coeundi, quæ requiritur ad reddendũ matrimoniale debitũ. Si autẽ, ait Scotus, habet diſcretionẽ ſufficientẽ & poteſtatem iſtam ad debitũ conſenſum, poteſt contrahere: quia habet quod debet, & conſenſum, & ſignificationẽ. hæc Sco. Vide ad hoc Argen. di. xvj. lib. iiij. & S. Bonauen. eadẽ di. ar. ij. q. i. Impedit & vxoricidiũ matrimonium contrahendum. De quo vide San. Bona. di. xxxvij. ar. ij. q. iij. libro iiij. & Richard. eadem diſt. arti. ij. q. ij. poteſt tamen diſpenſari cum eo, vt apud eoſdem licet videre, & paulò pòſt dicetur.

¶ Crimina quæ prohibent matrimoniũ contrahẽdum, & dirimunt contractum, tria ponit Tho. Arg. di. xxxvij. li. iiij. Primum ſi adulter procurat mortẽ vxoris legitimæ, ea intentione vt contrahat matrimoniũ cum adultera, vel adultera procurat mortẽ mariti ſui, vt cõtrahat cum adultero, iſti nunquam poſſunt contrahere. Et hoc intelligendum eſt, ſi iſta procuratio ſit cum effectu, ita quòd mors coniugis ſequitur. Nam ſi venenum dediſſet coniunx, & per hoc non eſſet mortuus, ſed alia morte cuius adulter non eſt cauſa, tale matrimonium non eſt dirimendũ vt dicũt Rayn. & Hoſti. & cæteri Doct. Secundum crimen eſt, ſi adulter, viuẽte vxore ſua, dat fidẽ adulteræ de matrimonio contrahẽdo cum ea poſt mortem vxoris ſuæ, vel poſt mortẽ mariti ipſius adulteræ. Tertiũ crimen eſt, ſi adulter cũ adultera de facto cõtraxit matrimoniũ per verba de præſenti, viuẽte vxore ipſius adulteri, vel viuẽte marito ipſius adulteræ: iſtæ duę perſonę nunq̃ poſſunt habere verũ matrimoniũ etiã poſt mortẽ ſuorũ cõiugũ. Hæc Argen. & copioſius hæc tractantur à Iuriſconſult.

¶ Crimina, quæ prohibent matrimonium contrahendum, ſed non dirimũt contractũ, ponunt Iuriſconſulti ſeptem, & ea refert Tho. Argenti. di. xxxvij. quarti. Primũ eſt inceſtus, & habetur xxxij. quæſt. vij. cap. ſi quis viduã. c. Qui dormierit. Secundum eſt raptus ſponſæ: puta ſi aliquis rapit violenter mulierẽ alteri deſponſatam, & hoc habetur xxvij. qu. ij. cap. ſtatutum. Tertium eſt vxoricidium: puta, qui vxorem ſuã occidit ductus zelo vindictæ, iracundia, vel inuidia. & de hoc habetur xxxiiij. q. ca. admonere te. Sed ſi quis occideret vxorem vt cõtraheret cum adultera, tunc dirimitur matrimonium, vt ſuprà dictum eſt. Quartũ eſt ſuſceptio propriæ ſobolis de fonte baptiſmi in fraudẽ matrimonij, ne poſtea teneretur reddere debitũ carnalis copulæ propter cognationem ſpiritualem. Et iſtud habetur xxx. qu. j. c. de eo. Quintũ eſt occiſio pręsbyteri. Vnde extr. de pœ. & re. ca. qui presbyterũ, dicitur quòd ille qui occidit presbyterũ, duodecim annis pœniteat, & cingulo militiæ careat, nec deinde cõtrahat. Sextũ crimẽ eſt ꝓpter quod aliquis ſuſtinuit ſolẽnẽ pœnitẽtiã, poſtquã enim alicui pro ſuo crimine iniuncta eſt ſolẽnis pœnitẽtia, ille deinceps nõ debet cõtrahere matrimoniũ xxiiij. q. ij. c. de his. Septimũ: ſi quis ſciẽter accipit monialẽ in vxorẽ, & de iſto habetur xxvij. q. j. c. hi qui. Hos caſus ponit Hoſt. in ſua ſum. & tractatur in iure de his. Metus quoque cadẽs in cõſtãtẽ virũ, impedit matrimoniũ, de quo videto in dictione Metus latiùs infrà. Et hæc de impedimẽtis matrimonij. de quibus, & etiã in matrimonio permulta ſcribunt Doct. Pauca ex multis ſcribere volui: & ſi longior fui quàm propoſuerã, fecit ex eo qđ nihil ſuperfluũ credo ſcripſiſſe quòdq; vtile eſſet hæc ſcire: & quod Dominus Præpo. Gab. Biel Spire. nihil de hoc ſacramẽto propter vitę cũ morte citiori cõmutatione ſcripſit. Sed quærito & ſcrutare latiùs apud Theo. & Iurec.

¶ Moechia, nominẽ mœchiæ (vt habetur xxxij. q. iij. meretrices, & refert Petr. de Palu. di. xxxv. q. j. ar. j. lib. iiij.) omnis illicitus concubitus atque illorum membrorum non legitimus vſus intelligi debet: & quicunque coitus fornicarius quamuis mœchia (vt

ſcribit

ſcribit Gerſon part.ij.in expoſitione ſexti præcepti) magis propriè adulterium dicatur. Mœchos enim Græcè, adulterium dicitur Latinè. Et ad hanc reduci poteſt fornicatio ſpiritualis ſicut idolatria. de qua Ierem.3. Mœchata eſt cũ lapide & ligno. Poteſt etiam ad hanc reduci expoſitio praua ſacræ ſcripturæ. Vnde 2. Corinth.2. Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei.

¶ MEDICINA, remedium. Eſt autem duplex medicina, ſcilicet remouens morbum & promouens ad perfectam ſanitatem: Prima conuenit infirmis: ſecunda verò ſanis. ex B. Thom.iij. parte.q. lxxx.artic.iiij. Ars medicinæ duplex, ſcilicet ſpeculatiua & practica. Idem in quæſt. de veritate, q.ij.art. ix. Et vt notat Gabriel diſtin.xvj.quæſtio.iij.artic.iij.dub.j.lib.iiij. triplex eſt medicina, ſcilicet curatiua, conſeruatiua, & præſeruatiua. Licet autem omni tempore medicinam accipere (vt ibidem dicit) ſecundum vnam opinionem: imò emeus medicinas, vt Deo eò melius ſeruiat, mereri poteſt, vt ſcribit Gerſon parte ij. de intentione ac fine actionis, regula quinta. Et finis medicinæ eſt ſanitas. Res omnium quæ hîc optantur deſideratiſſima (vt idem ait Gerſon ſermon. de omnibus Sanctis, qui incipit: Exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis) quanquam (vt idem ait) innumerabiles ſunt morborum ſpecies, quibus mederi ars humana non ſufficit ſatis, quæ ad hanc rem probationis affert ſenium ipſum quod vlla nequit arte reſtaurari. Quid autem in cœlis, vbi nec languor, nec ſenium, nec mors, non æſtus febrium, ſed perpetuo vigore iuuentutis quatuor dotes corpus ipſum ornant, perficiunt, conſolidant, vt ſit præfulgidum, agile, peruium, pulchrum, impaſſibile. Exultate ergo quibus cura eſt ſanitatis, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Hæc Gerſon.

¶ MEDIATOR & medius, differunt ſecundum S. Bona. & poſt eum ſcribit Gabriel diſt. xix.q.vnic. artic. iij.dub.iiij.libr.iij. Medium dicitur habens aliquod commune cum vtroque extremorum. Mediator ſuper hoc addit officium reconciliationis. Eſt ergo Chriſtus medium inter Deum & hominem per participationem vtriuſque naturæ, diuinæ & humanæ, & ſimiliter proprietatum vtriuſque naturæ. Nam habet iuſtitiam, & innocentiam, & beatitudinem, cum diuina: mortalitatem & paſſibilitatem cum humana. Primo modo eſt medium ſecundum ambas naturas: ſecundo modo tantum ſecundum humanam. Eſt etiam mediator, quia exiſtens medium officium reconciliationis exhibuit ſecundum naturam humanam tantùm, ſecundum quam ſacrificium dignum pro peccatis hominum obtulit. Ex quo habetur quod tantùm Chriſtus, non Pater aut Spiritus ſanctus mediator eſt dicendus, quia ſolus medius, vt patuit. Et de hoc Magiſter diſtin.xix.lib.iij. qui plura de hoc narrat. Adſtipulatur Richar.lib.iij. diſt.xix. ar.ij.quæ. iij. qui dicit loquendo de vtili reconciliatione inter Deum & genus humanum, ſolus Chriſtus fuit mediator, ſecundum quod expreſſè dicit Apoſtolus 1. Timoth.2. Vnus eſt mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus. Dicuntur & Sacerdotes mediatores inquantum miniſtri veri mediatoris, vice cuius ſalutaria ſacramenta hominibus miniſtrant.

¶ MEDIVM ſecundum Guil. Scoti imitatorem in j.di. xij. & fratrem Pelbartum, quandoque dicitur per abnegationem vtriuſque extremi, ſicut medium in moralibus, & illud dicitur mediocritas, quæ eſt inter exceſſum & defectum. Nam medium vnde deſcendit eſt quod participat de vtroque extremorũ: vt liberalitas eſt medium inter prodigalitatem & auaritiam. Iſto modo Chriſtus dicitur media perſona in diuinis, ſcilicet per abnegationem: quia nec eſt pater, nec ſpiritus ſanctus, & cum patre conuenit: quia ſicut pater producit ſpiritum ſanctum, ſic & filius. Et etiam cum ſpiritu ſancto, quia ſicut ſpiritus ſanctus producitur, ſic & filius producitur, quamuis alio modo. Secundo dicitur mediũ quod extrema continet virtualiter tantummodo. Iſto modo pater ſapit naturam medij, quia eſt principium productiuum filij & ſpiritus ſancti. Tertio modo dicitur medium per participationem formalem vtriuſque extremi, ſic tepidum inter calidũ & frigidum. Iſto modo eſt quædam quaſi proportio medij ad ſpiritum ſanctum, inquantum à patre & filio communiter ſpiratur. Hinc Bonauentura dicit, quòd in ſpiritu ſancto vniuntur pater & filius, ſicut duæ candelæ in lumine ab eis procedente. Guilhel. hæc. Quarto modo dicitur medium per quod vel quo aliquid producitur: ſicut prima cauſa agit mediante ſecunda, vt cùm homo generat hominem, & ſol. 2. Phyſic. Sed cùm Deus creat animam de nihilo, facit hoc immediatè per ſeipſum: ſecus in generatione corporis. Pelbartus.

¶ MEDIVM eſt duplex, ſcilicet medium colligantiæ, & medium congruentiæ, vt ſcribit S. Bonauen. di.ij. libr.iij. Medium colligantiæ eſt per quod extrema ligantur ad inuicem, ſicut duo corpora ad inuicem iunguntur interueniente glutino. Medium congruentiæ dicitur ratione cuius congruum eſt aliqua duo extrema produci ad aliquam vnionem, ſicut mulier nobilis mediante nobilitate, congruentiam habet vt ſit ſponſa Regis, cum tamen Rex ſibi vnitur, magis vnitur ſicut coniugi quàm ſicut nobili. Si intelligitur de medio colligantiæ pro eo quod verbũ immediatè & inſeparabiliter vnitur tam carni quàm animæ, ideo non cadit ibi anima medium quaſi glutinum vel vinculum inter corpus & Deum. Si autem intelligitur de medio congruentiæ, ſic abſque dubio concedendum eſt, quod caro vnitur ipſi verbo mediãte ſpiritu creato Non enim erat congruũ quòd Dei verbũ, qui eſt vita, acciperet corpus niſi viuificatum: nec congruebat eum qui eſt ſpiritus immortalis, vniri corpori niſi viuificato ſpiritu immortali: vnde illud corpus eſſet idoneũ ad incorruptionem. Et hoc eſt quod dicitur in textu Magiſtri quod incommutabilis & inuiſibilis veritas per ſpiritũ animam, & per animã corpus, totum hominẽ ſine ſui contagione ſuſceperat. Et accipitur ſpiritus pro ſuperiori portione animæ: ſicut dicit Magiſter, qui maiorẽ conuenientiã habet cum Deo: anima verò pro inferiore parte animæ, ſecundũ quam viuificat corpus. Et per hæc duo nihil aliud datur intelligi, quàm illud corpus congruũ eſſe ad vnionem, quod quidẽ habet per animã viuificari, & per ſpiritum ad perpetuitatẽ & incorruptionẽ ordinari. Hæc S. Bonauen. vbi ſupr. Et per mediũ aſſumptionis (vt ſcribit Gabr. di.ij.q.vnica, ar.j.libr.iij) non intelligitur vnio ipſa, ſiue ſit relatio, ſiue qualitas abſoluta, qua formaliter extrema dicuntur vniri. Sed medium (quando ſit mentio de incarnatione) intelligitur ipſius vnionis, id. eſt de aliquo diſtincto ab vnione & extremis requiſito ad hoc quòd ſit vnio. Vnde illud dicitur vniri immediatè, quod vniretur omni

alio ab ipſa vnione & termino circunſcripto. Mediatè verò vniri dicitur quod ad ſui vnionem exigit aliquid aliud ab vnioue & termino diſtinctum ad hoc vt vniatur.

¶ Medium eſt duplex (vt ſcribit Gab. vbi ſuprà.) ſcilicet intrinſecum & extrinſecum. Medium intrinſecum eſt aliquid quod eſt pars naturæ aſſumptæ: & ſic ponere medium iu incarnatione, nihil aliud eſt quàm ponere, quod vna pars naturæ aſſumptæ aſſumeretur mediante alia: puta, caro mediante anima. Medium extrinſecũ eſt diſpoſitio aliqua requiſita ad vnionem, diſtincta à natura aſſumenda, & ab aſſumẽte, vt in propoſito eſſet donum aliquod vel habitus præparans naturam vt aſſumi poſſit. Et vtrunq; medium diſtinguitur, quia eſt medium neceſſitatis, ſine quo omnino vnio fieri nõ poſſet. Et eſt medium congruitatis, ſine quo ſimpliciter fieri poſſet vnio: attamen decet vt ſine eo nõ fiat: ſic dicitur, quod gratia eſt medium cõgruitatis, acceptationis ad vitã non neceſſitatis. Medium quoddam aliud eſt quod, aliud eſt quo. Medium quod eſt illud cui priùs vnitur, & per illud alteri. Sicut anima eſt medium acceptationis corporis ad vitã, non enim acceptaretur corpus ad vitã æternam, niſi anima eſſet accepta. Medium quæ eſt diſpoſitio aliqua præparans ad aliquid, etiã ſi ſibi illud non conueniat. Sic lumen gloriæ eſt medium videndi Deũ & eo fruendi, licet lumen Deum non videat aut eo fruatur. Gabr. Et in vnione hypoſtatica animæ & corporis conuenienter ponitur medium congruitatis. In vnione animæ medium extrinſecum, ſcilicet gratia. In vnione totius naturæ & corporis medium intrinſecũ, ſcilicet anima, quia congruum eſt vt corpus non aſſumatur ſine anima, nec anima ſine corpore gratificante gratia, & ratio congruitatis maximè ſumi poteſt à fine: nam aſſumptio illa facta eſt propter reparationem humani generis. Non poteſt autem corpus reparari ad beatitudinem anima non reparata, ſicut non poteſt corpus beatificari anima non beatificata, cùm ex beatitudine animæ fluit beatitudo corporis, ſed nec anima beatificari poteſt ſine gratia, per quam acceptatur ad gloriam. Latiùs Gabriel.

¶ Medium cognitionis eſt quadruplex (vt ſcribit Gerſon tract. v. ſuper Magnifi. Vnum eleuans, alterũ contemperans, alterum adducens, aliud coniungens. Exemplum in oſtenſione coloris. Primò requiritur lumen medium eleuans potentiam viſiuam & ponens colores in eſſe ſpirituali & viſibili, & diaphono ſeu perſpicuo. Hoc autem medium non impedit, quin cognitio colorum dicitur immediata. Eſt ſecundum medium contemperans obiectum viſibile oculo corporali, vt ſeruetur armonia conueniens oculo, vt non ab exceſſu viſibilis deſtruatur. Ne præterea peruium & perſpicuum nimia radiatione proportionem excedat ad oculum, ſed nec tale mediũ prohibet cognitionem immediatam dici & intuitiuam, quid eſt medium tale niſi proportio complectionis organi videntis. Eſt medium tertium deducens obiectum ad oculum, quia ſenſibile poſitum ſupra ſenſum non facit ſenſationẽ ſecundum Ariſto. & experientiam propriam neceſſe eſt ſpecies eſſe medias, quæ deducunt per medium conueniens in contemperatam rem ſenſibilem ad proprium ſenſum ſuum. Diſcurre per omnes & ſingulos ſenſus & videbis. Et quartum medium coniungens obiectum cum potentia. Vocatur autem huius medium actus quo res intuitiuè videtur, fortè etiam habitus infuſus vel adquiſitus poteſt dici tale medium, niſi melius referatur ad medium eleuans, &c. Vide latius Gerſon.

¶ Medium quoddam eſt in contractibus, vt eſt precium, & eſt tanquam medium adæquatiuum. Et cũ difficile ſit (vt inquit Gerſon. parte ij. de contractibus, parte j. conſid. xix.) tale medium ſemper inuenire propter affectiones varias & corruptas hominum, prorſus expediens eſt, vt illud medium capiatur prout ſapiens iudicabit, ſicut loquitur Ariſt. de medio virtutis. Nullus autem debet cenſeri ſapientior quàm legiſlator, propterea ſpectat ad eum præcipuè, quantum poſſibile eſt iuſtum precium ſtatuere, quale non licet tranſgredi priuata voluntate quæ debet coerceri vel ligari, prout reipub. depoſcit vtilitas.

¶ Medium virtutis inquirendum eſt (vt Philoſophus ait) vt ſapiens iudicabit; & poſt eum ſcribit Gerſon de contractibus, parte iij. attentione x. Et de illo medio dicitur illud Terentij. Ne quid nimis. Quod Horat. plus expreſſit, dicens:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra citráque nequit conſiſtere rectum.

Et Cice. 1. in offi. Modus eſt optimus decus obſeruare. Vnde Philoſophus deſcribẽs virtutem eſſe in medio, non quidẽ indiuiſibili, ſed in certa latitudine, prout eſt ſignũ ad ſagittã. At verò qualiter accipiendum ſit medium hujus, ſi quiſque vlterius pergat inquirere, reſpondeat pro me (inquit Gerſon parte ij. tract. de non eſu carnium) idem Philoſophus quod medium illud eſt quo ad nos, & vt ſapiens iudicabit, neque enim poteſt aliter ſub generali regula vel arte notificari tale medium. Idcirco virtus quam multa gignit experientia certius quàm ars ſola tale medium coniecturat. Et quia attendit particulares circũſtantias omnes clarius & ſolidius operatur, quãquã ars & doctrina multum afferant cõmoditatem virtutis exercitiũ quærentibus. Gerſ.

¶ Mediocritas eſt medium inter exceſſum & defectũ. Et mediocritas eſt tutiſſima (vt inquit Ger. parte ij.) vbi ponit cauſas dimittendi cancellariã. Hinc illud Ouid. 2. Metam, Medio tutiſſimis ibis. quamuis hoc de phaetonte currum ſolis ducere volenti & conãti dicitur ab Apolline. Sic liberalitas mediũ eſt inter prodigalitatẽ & illiberalitatem, ita de aliis virtutibus, quæ in mediocritate conſiſtunt, dicendũ eſt.

¶ Meditatio (vt ſcribit Gerſ. parte iij. ſer. de natiuita. Virginis Mariæ) eſt vehemens animi applicatio ad diuinũ aliquod inueſtigandum, cognoſcendum fructuoſè, & deguſtandum. Quæ meditatio rectè per Ioſeph exprimitur, quia Ioſeph creſcẽs interpretatur. Neq; enim poteſt aliter anima melius excreſcere ſpiritualibus augmentis quàm per meditationem ſortem & ſalubrem, per quam aſcendit anima de virtute in virtutem, reiecta vel ſuperata fluxibilitate inanium cogitationum, & volutabro deſideriorum carnalium euacuato. Hæc inſuper meditatio, quia robuſta eſt, neque fluida vel eneruis, ſicut eſt ipſa cogitatio, rectiſſimè vir dicitur, &c. Vir inquam Marię, per quã omnis mẽs illuminata, vel illuminatrix diuinitus intelligitur. Hæc Gerſ. Et in eadem parte iiij. de myſtica theologia ſpeculatiua cõſide. xj. tres ſunt termini generales, quibus maximè viſos fuiſſe video eos qui de cõtemplatione per modum artis locuti ſunt, cogitatio, meditatio, contem-

plario, & hi termini quanquam aliquando permiſcuè ſumantur ab aliquibus, ſicut eandē rē per ipſos ſignificare contingit, nihilominus diſtinctas habēt ſignificationis rationes, quas per facile & difficile, per vtile vel inutile ſentiunt aliqui. Vnde cogitationem ſic eſſe deſcriptā reperio à venerabili Richar. in ſuo de contemplatione. Cogitatio eſt improuidus animæ obtutus circa ſenſibilia ad euagationē pronus. Meditatio eſt prouidus animæ obtutus in veritatis cognitione ſeu inquiſitione vehementer occupatus. Contēplatio eſt perſpicax & liber, idem expeditus animi contuitus in res ſpiritales perſpiciendas vſquequaque diffuſus, & in diuina ſpecula ſuſpēſus. Cogitatio igitur vagatur, & ſerpit ſine labore & fructu. Meditatio nititur & intendit cum labore & fructu. Contemplatio circumuolat, & circumfertur ſine labore & cum fructu. In cogitatione, eſt euagatio: in meditatione, inquiſitio: in contemplatione, admiratio. Hæc Gerſon, vide & eundē de meditatione tractatur, de meditatione cordis. Et de oratione & valore eius, vbi & dicit quòd meditatio eſt in ſe bona, quoniam circa bona verſatur. Alioquin non eſſet meditatio, ſed mēdax, & curioſa perſcrutatio, plura de meditatione, & alias ſcribit Gerſon. Et meditatio in principio difficilis per exercitiū fit facilis, vt idē habet in de meditatione cordis, &c. Et de multis modis meditādi vide apud eundē in multis locis.

¶ MELIOR comparatiuus eſt à bonus. Et aliquis dicitur eſſe melior alio dupliciter, vt ſcribit Gabr. di. xv. q. vij. ar. iij. l. iiij. poſt B. Tho. vj. quotli. ar. ix. & viij. quotl. ar. vj. Vno modo ſimpliciter, & ſic melior eſt qui eſt charitate perfectior, & per conſequens ſanctior. Alio modo ſecundū quid, puta per cōparationem ſiue reſpectū ad aliud, vt melior ad militiam, ad magiſterium, ad prælationem, ad officium, vel aliquod huiuſmodi. Et dicitur melior qui bonus eſt ſimpliciter, & ad exequendum ea quæ officij ſunt magis idoneus. Vnde non ſemper melior eſt ſecundum quid, ſeu per comparationem ad officium, qui eſt melior ſimpliciter, quia in ſingulis officiis, tam ſpiritualibus, quàm corporalibus, requiruntur aliqua præter moralem bonitatē, ad hoc, quod aliquis ſit idoneus ad illud officium exequendum, ſicut ad militiam corporalis fortitudo, ad magiſterium ſcientia, ad prælaturam fidelitas & prudentia, ſecundum illud: Quiſputas eſt ſeruus fidelis & prudens, quem conſtituet Dominus ſuper familiam ſuam. Et per hoc ſtat aliquem eſſe ſimpliciter ſanctiorem, & charitate perfectiorem, qui tamen habet defectū alicuius conditionis requiſitæ ad certum officium: vt quia minus doctus vel prudens in exterioribus, & per conſequens minus bonus ad prælationis officiū: Et dicitur notanter qui eſt bonus ſimpliciter: quia comparatiuus præſupponit ſuum poſitiuum, & qui non eſt bonus, non eſt bonus ad quodcunque officium. Hæc Gab. & propoſitione ij. dicit: Peccat peccato acceptionis perſonarum, qui ad officia curam animarum habentia bonum promouet, & idoneū, prætermiſſo ſcienter eo, quem reputat ad ipſum officium exequendum meliorem. Vnde Hiero. ſuper Leuit. 8. q. j. licet. Qui præſtantior eſt ex omni populo, qui doctior, qui ſanctior, qui in omni virtute eminentior: ille eligatur ad ſacerdotium, & hoc atteſtāte populo. Itē Leo Papa, ex presbyteris eiuſdē Eccleſiæ, aut diaconibus optimus eligatur. Probat latiùs & ratione Gabr. vbi ſuprà. Subdit, & poſtea ſecundum Alex. & B. Tho. quotli. iiij. q. xv. quod nec in hoc conſanguinei ſunt præponendi melioribus, quia in talibus nō eſt attēdenda ratio carnis, ſed ratio ſpiritualis. Si autē eſt æquè idoneus, poteſt conſanguineus præferri, quia ex hoc nihil vtilitatis perit Eccleſiæ, & cum hoc non eſt contra Charitatē, vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ MELIVS ſecundū S. Bona. di. xliiij. in dubiis litera. lib. j. dicitur dupliciter. Aut ſimpliciter, aut in ordine ad finem, ſi ſimpliciter loquamur, melior eſt homo cōfirmatus in gratia, quā potēs labi. Si in ordinatione ad finē, qui quidē conſiſtit in perueniendo, ſic melius fuit facere hominē in libertate peccandi, ſed tamen primū melius eſt ſimpliciter, hoc autē eſt melius ſecūdū quid. Poteſt itē aliquid eſſe melius alio, vt ſcribit Gab. di. xliiij. q. vni. l. j. vel bonitate eſſentiali aut ſubſtātiali, aut accidētali. Vnde Deus poteſt facere mūdū meliorē, tā ſubſtātialiter quā accidētaliter, tā intenſiuè, quā extēſiuè. Rē declarat fuſius Gabr. Et facere melius nō ſemper tenemur. Vnde notēt puſillanimes ſcrupuloſi (vt inquit Gerſ. par. iij. trac. de remediis cōtra puſillanimitatē, magnus cōſciētię cōſolator) ꝙ non ſemper tenemur agere meliora, & meliori modo quo poſſumus, maximè ſub obligatione peccati mortalis, quoniā Deus omnipotens quāuis hoc poſſit à nobis licitè exigere, quia ipſe dominus & nos ſerui eius, nō tamē ſic agere voluit, ſed cōtentus eſt, vt certa quæ dedit præcepta ſeruemus: quod ſi fecerimus, ſufficit ſibi, & manebimus in eius dilectione & gratia, &c. Idem vult tract. vj. ſuper cantico Mariæ, & de perfectione cordis.

¶ MEMBRVM propriè dicitur caro artus tegēs, dicitur & pars alicuius. Membrū verò Chriſti eſt duplex, ſcilicet verū & myſticum, vt ſcribit Brulef. di. ix. q. v. li. iij. Membrū Chriſti verū eſt aliqua pars integralis vera ipſius veri corporis, cōſtituēs veraciter & integraliter ipſum corpus Chriſti vna cū cæteris mēbris, vt eſt manus, pes. Membrū Chriſti myſticū eſt quęlibet creatura rationalis pura, exiſtēs in charitate & gratia, vel quilibet homo iuſtus, habēs fidem & charitatē. Hoc modo ſancti patres ve. teſt. fuerūt mēbra Chriſti ante incarnationē filij Dei, cū habuerūt fidē & gratiā ac p cōſequens influxit Chriſtus in eis ſenſum & motū, &c. Prima diffinitio competit bene angelis bonis & hominibus. Secūda ſolùm hominibus bonis. Ex quo habetur quòd nullus dæmō eſt membrū Chriſti. Item nullus infidelis eſt membrū Chriſti. Item Chriſtiani & fideles exiſtentes in peccato mortali, nō ſunt mēbra quādiu ſunt in illo peccato, quia non habēt gratiā, ſed potius ſunt mēbra Luciferi & diaboli, per Greg. in homel. An non membrum diaboli Iudas, Pilatus, Herodes, &c. Vnde in Euan. Pater veſter diabolus eſt. Et Io. 8. Ex patre diabolo eſtis, &c. Dehinc Brulef. di. viij. q. x. l. iiij. ait: Fideles exiſtentes in peccato mortali, non ſunt propriè de corpore Chriſti myſtico, quia eſt purū & nitidum, ſicut corpus Chriſti eſt, ex puriſſimis ſanguinibus virginis conceptum: ſic corpus Chriſti myſticū ex puris fidelibus. Idē di. iij. q. iij. l. iiij. ait: Peccatores puta, luxurioſi, auari, &c. ſunt de Eccleſia & mēbra Chriſti, licet putrida, ſed poſſunt ſanari per pœnitentiā, ſed hæretici ſunt ab Eccleſia præciſi, &c.

¶ MEMORIA accipitur dupliciter (vt ſcribit Gabr. di. xxvij. qu. ij. ar. j. li. j.) Aliquando pro habitu intellectuali derelicto ex actu qui poteſt eſſe principium conſimilis actus. Secundo pro omni principio actus intellectiui ſiue ſit ipſamet anima, ſiue aliquid inhærens animæ, ſiue comprehendens vtrumque:

& ſic

& ſic accipiendo omne verbū naſcitur de memoria. Et memoria ſecundum Cice. in reth. eſt, per quam animus repetit ea quæ fuerunt. Vel ſecundum Ariſt. de memo. & remi. Memoria eſt iterata reſumptio alicuius apprehenſi ſenſu vel intellectu: & memoria eſt in multis animalibus, reminiſcentia tantum in hominibus, & memoria eſt pars integralis prudentiæ, quia ad eam requiritur experimentum multorum quod haberi non poteſt abſq; memoria præteritorum, & eſt memoria non futurorum nec præſentium, ſed præteritorum, vnde ſenſus eſt præſentium, ſpes futurorum, memoria præteritorum. Ariſt. in de memo. & remiſ. Et vt ſcribit Gerſ. parte iij. in centilogio; de conceptionibus, conceptiones vltimæ & poſterioris cellulæ cerebri quæ memoratiua dicitur, ſumuntur cū circunſtantia præteriti. Et illic ſpecies quaſi ſopitæ dicuntur, niſi fuerint excitatæ per vias ingeniatas à natura, vnde phantaſmata fluunt & refluunt de cellulis anterioribus, & mediis in poſtremam, & econtra. Gerſ.

¶ Memoriale à memoria deriuatum, de quo memoramus vel memoriam habemus, vel quod facit nos recordari de aliquo, vnde memoriale paſſionis Chriſti. Habemus autem triplex memoriale paſſionis, ſcilicet in ſcripto, verbo, & ſacramento. In ſcripto, vt quando paſſio deſcribitur vel narratur per ſcripturam, vel quando imaginibus exprimitur, & hæc eſt memoriale quaſi mortuum, & habet fieri ad viſum qui apprehendit magis de longinquo. In verbo, vtpote quando aliquis verbotenus narrat paſſionem Chriſti, & illud partim eſt viuum & partim mortuum. Viuum eſt in corde bonorum prædicatorum, ſed mortuum in corde tepidorum & malorum, vel viuum in corde & cogitatione, non viuum in voce, & hoc eſt audiendum. Auditus autem non ita apprehendit de longinquo. In ſacramento verò eſt memoriale, cum ipſum corpus Chriſti ſignificatur & continetur in ſpecie panis, & ſanguis in ſpecie vini, & hoc eſt memoriale viuum, quia ipſe Chriſtus ſe ipſum ibi præbet, offerens nobis corpus, quod pro nobis fuit occiſum: & ſanguinem, qui pro nobis fuit effuſus, & hoc eſt ad guſtum, qui de proximo apprehendit, vt iam non quaſi ſpeculatione, ſed quadam experientia paſſionis eius memores ſimus. Si ergo attendit affectum noſtrum paſſio deſcripta, & amplius & feruenter prædicata, multò magis inflammare & afficere debet in hoc ſacramento expreſſa. Et hoc abſque dubio facit, ſi quia ſenſum habet & illum conuertit ad hoc ſacramentum. Ille ergo eſt, qui ex hoc ſacramento efficaciam reportat, qui ſe conuertit. Ille verò audit miſſam, non qui tantum verba dicit, vel audit ſine deuotione, ſed ad hoc memoriale totam mentis intentionem conuertit. Hæc ſanctus Bonauen. di. xij. parte ij. qu. j. in ſolutione argu. in fin. libr. iiij.

¶ Mandacium eſt falſa vocis ſignificatio cum intentione fallendi, ſecundum Aug. lib. de mendacio. Et mendacium dicit vtramque falſitatem, ſcilicet in adæquationem ſermonis ad rem, & ad proferentis intentionem. Mentiri autem vnam tantum importat falſitatem, ſcilicet inadæquationem ſermonis ad intentionem mentis, ſiue credulitatem mentis. Ex quo ſequitur quod ſtat aliquem verum dicendo mentiri, & dicendo falſum non mentiri, vt ſi dicat verum quod credit falſum, & aſſerendo falſum quod credit eſſe verum. Nam loquitur contra mentem, & ita mentitur, quia mentiri eſt contra mentem ire, ſiue verum ſiue falſum aſſerat. Et omnis mentiens dicit mendacium, & mentiri eſt concretum, & mendacium abſtractum. Ratio, dicens verum contra opinionem eius mentitur, ſed quod dicit non eſt mendacium, ex B. Thom. iij. ſententiarū. di. xxxviij. q. j. Et mentior à mente deriuatur, quod eſt contra id quod eſt in mente loquor, differtque à mendaciū dico. Nam qui mentitur, non ipſe fallitur, ſed alterum fallere conatur. Qui verò mendacium dicit, ipſe fallitur, quum credat ſe verum dicere. Vnde vir bonus præſtare debet ne mentiatur, prudens ne mēdacium dicat: illud à mente deducitur, hoc à menda, quod errorem ſignificat. Vnde Stephanus Bruleſer. q. ij. li. j. diſt. j. ait: Mentiri eſt proferre aliquid quod dictum ſiue verum, ſiue falſum contra animū & contra opinionem ſuam. Eſt enim contra mentē ira. Vnde ſi Iudæus incredulo corde in fauorē Chriſtianorum diceret: Chriſtus veſter Deus eſt, mentiretur, qui tamen verum diceret. Et mendacium ſecundum Aug. (vt ſuprà dictum eſt) eſt falſa ſignificatio vocis cum intentione fallendi, vbi vocis ponitur pro quolibet ſigno ſignificatiuo, ſiue ſit vox ſiue ſcriptum, vel aliqua res ad ſignificandum aſſumpta, ſicut ſunt nutus & manualia indicia monachorum & geſtus corporum. Nam ſecundum. S. Thom. diſtinctione xxxviij. lib. iij. quæſtione j. & B. Ambro. non ſolum in verbis falſis, ſed etiam in ſimularis operibus eſt mendacium. Et ideo mēdacium eſt, ſi quis geſtu corporis falſum aliquod deſignat cum intentione fallendi, id eſt cum intentione falſum dicēdi. Non autem in omni mendacio concurrit intentio fallendi, id eſt decipiendi auditorem. Nam in incoſo non ſemper fallitur audiens, quia vt dicit Magiſter. Mendacium quod ioco fit, non fallit: ſcit enim cui dicitur cauſa ioci dici, ſicut fabulæ, de quibus ſciunt audientes quod non eſt verum quod dicitur: nec narratur tanquam verum, nec audiens decipitur, nec loquens intendit decipere, nec ſermo finis eſt de ſe deceptiuus, quia non eſt talis quod natum ſit ſibi credi ab auditoribus, ſed magis quod ſciatur eſſe dictum ſine omni opinione facienda alicui de veritate, vt dicit Scotus diſtinctione xxxviij. lib. iij. Et Aug. ſuper illud Pſal. 5. Perdes omnes qui lo. men. ponit duo genera mendaciorum, in quibus nō magna culpa eſt, ſed tamen nō ſunt ſine culpa, aut cùm iocamur, aut vt proximis proſumus, mētimur. Illud primum in iocando, ideo non eſt pernicioſiſſimum, quia non fallit, nouit enim ille cui dicitur ioci cauſa eſſe dictum: Secundum autem ideo mitius eſt, quia retinet nonnulliam beneuolentiam. Illud verò quod non habet duplex cor, nec mendacium quidem dicendum eſt: vt ſi quis non reddat gladium furenti repetenti, manifeſtum eſt enim tunc non eſſe reddendum, ne ſeipſe vel alios occidat donec ei ſanitas reſtituatur, &c. Deſcribitur & mendacium ſic: Mendacium eſt falſa ſignificatio, id eſt ſignū falſè repræſentās cū intentione fallēdi, id eſt cū intentione falſum ſignū exhibēdi. Mētiri eſt loqui cōtra illud quod animo ſentitur, hoc eſt, mentiri eſt exhibere ſigni ad ſignificandū aliquod cōtra id, quod mente creditur, vt qui dicit falſum credens ipſum eſſe verum, aut dicens verum credens ipſum eſſe falſum. De quo latiùs vide Gabriel. diſtinctione xxxviij. quæſt. vnica, artic. j. libri iij. Et omnis qui dicit mendacium, mentitur, ſed non viceuerſa, vide ibidem. Item aſſe- [illegible] rens

reps ſalſum, credens ipſum eſſe verum, non mentitur, quia non loquitur contra id quod non ſentit, id eſt, credit. Et licet multa diſtingnantur mendaciorum genera, ſcilicet octo quæ plenè habentur xxij.qu.ij.primum. Brenior tamen & planior eſt diſtinctio quòd mendaciorum aliud eſt perniciosum, alind iocoſum, & aliud officioſum, quæ diſtinctio patet xxij.q.Ne quis. Et de hoc videatur Gerſ. parte ij. in expoſitione octaui præcepti, & in tripertito de præceptis decalogi.ca.xij.

¶ Mandacium perniciosum, eſt mendacium quod nocet ex ſe cui dicitur, aut illi de quo dicitur, ſiue noceat quo ad animam & mores, ſine qno ad corpus, ſiue quo ad res exteriores coniunctas vel poſſeſſas (vt ſcribit Gabriel diſtinctio.xxxviij.qu. vnica, ar.j. libr.iij.) Et illud ſemper eſt mortale, vt inquit Gerſon in expoſitione octani præcepti. Vnde ſi (vt inquit Scotus. diſtin.xxxviij.libr.iij.) nocumentum eſt quantum ad religionem Chriſtianam, puta, circa fidem vel mores, tunc eſt peccatum mortale, & vtiliter omne tale mendacium ex deliberatione dictũ eſt mortale. Vide latiùs ibi Scotum. Et mendacium perniciosum (vt ait Paulus Corteſius li.iij. ſententiarum diſtinct. viij.) eſt pyxis & quædam veneni latebra, qua alteri nocetur.

¶ Mandacium officioſum, qnod alicui prodeſt, & nulli nocet, vt ſi quis neget ſcire aliquem inimico eum occidere volenti. Gabriel vbi ſuprà. Vel vt Corteſius ait vbi ſuprà, eſt qno homines iuuantur, aut nocitura tolluntur, quæ quidẽ genera leuius aut grauius trutina culpæ contractè ponderantur.

¶ Mandacium iocoſnm (vt idem ſeribit Gabr.) eſt quod fit ad recreationẽ ſine deceptione eius cui profertur, vel cum deceptione ſine nocumento notabili, in qno iocantur illi qui ſciũt alterum decipi, & finaliter poteſt & ipſe iocari, vt cum fabulæ dicuntur. Et ſicut ſecundum Auguſt. fuit mendacium Ioſeph qui veraciter potuit decipere verbis iſtis, exploratores eſtis, &c. & tamen ipſe qui ſciuit veritatem iocari potuit de eorum deceptione & timore. Illud mendacium Corteſins vocat facetum, quo hominũ mentes ad ſuauitatem exhilarentur. De quo videatur & Scotus di.xxxviij. li.iiij. Et ſecundum doct. Bonauen. Thom. Rich. & omnes, non omne mendacium eſt peccatum mortale, imò de ratione ſui generis indifferens eſt peccatnm & ad mortale, & ad veniale. Et ratio huins eſt, quia lingua poſita eſt in lubrico, & facilius eſt loqui quàm facere, & ideo non ſemper ponderari poteſt actus linguæ faciliter, propter quod dicitur Iaco.3. Qui non offendit in verbo, hic perfectua eſt vir. Propter quod etiam peccatum mendacij non eſt generaliter mortale, ſed fit mortale ratione materiæ circa quam, & ratione contemptus, & ratione nocumenti, & ratione libidinis, quæ faciunt mendacium eſſe perniciosum & mortale. Vnde mendacium officioſum & iocoſum vel facetum ſecundum Gabr. diſtinctione xxxviij. quæſt. vnica, articul.ij. concluſio.iiij. neque in perfectis, neque in imperfectis ex natura actus eſt mortale, ſed tantum veniale peccatum, quia neutrum eſt ex ſe contra charitatẽ, neqne Dei, neque proximi, quia tunc non eſſet officioſum neqne iocoſum, ſed perniciosum, noceret enim dicenti, ſi eſſet contra charitatem Dei, noceret etiam proximo, ſi eſſet contra charitatem proximi, & ita eſſet perniciosum. Quod etiam non ſit perfectis mortale, probat multis Gabr. Et dicitur non ſine cauſa ex natura actus, non eſt mortale mendacium, iocoſum, & officioſum, quia tale poteſt perfectia eſſe mortale per accidẽs, ſicut quodlibet veniale poteſt fieri mortale, vt ſi fieret ex contemptu vel ex tanta libidine quod paratus eſſet ipſum committere etiamſi eſſet contra præceptum, aut contra conſcientiam etiam erroneam, aut ſi fieret in doctrina pietatis, vbi non eſt mentiendum. xxij.q.ij.primũ. aut ſi ſcandalizaret proximum: aut damnum ſeu nocumentum inſerret, in quo caſu nõ manet officioſum ſeu iocoſum, ſed erit perniciosum. Vniuerſaliter enim ſecundum legem euangelicam ſcandala puſillorũ ſunt vitanda: ſecundũ illud Mat. 18. Væ homini illi per quem ſcandalum venit. Vide plura apud Scotũ, & poſt eum Gabri. vbi ſuprà. Vel quando quis (vt dicit S. Bonauen. diſ. xxxviij.q.vj.li.iij.) ex certa ſcientia vel malitia impugnat veritatẽ ſiue pietatem, vt fidem chriſtianam & bonos mores ſubuertat. Hoc inquam modo mentiendi non contingit reperiri grauins mendacium, plura ibi Bona. de mendacio ſcribit. Mendacium autem officioſum aut iocoſum eſt veniale ex eo (vt ſcribit Gabr. vbi ſuprà.) & ſecundũ B. Aug. quia omnis abuſus rei eſt peccatũ, qui autẽ vtitur aliquo contra finẽ propriũ, abutitur. Et hoc contingit in omni mendacio, & in omni qui mentitur. Sed locutio data eſt homini ad exprimendum conceptionẽ cordis, quando autem quiſquã loquitur qnod in corde nõ habet, abutitnr ſermone, & loquitur qnod non debet: ergo peccat. Hinc ait ſanctus Bona. diſt.xxxviij.qu.ij. li.iij. quòd abſque dubio omne mendaciũ eſt peccatũ: & adeò eſt ipſi mẽdacio eſſentiale eſſe peccatũ, vt nullo peccato, nnllo fine, nulla diſpẽſatione, nec humana nec diuina poſſit fieri bene. Et hoc Aug. dicit expreſſè, & nititur magiſter probare, & in hoc communiter concordant doctores, ſed rationẽ huius difficile eſt aſſignare. Ideo vt paulò pòſt dicit. Mendaciũ nnllo modo poteſt bene fieri, neq; aliqno fine, nec aliqno præcepto diſpenſatiuo, quia ſemper manet in eo deordinatio, quæ quidẽ eſt ex diſcordia vocis & intellectus. Vide latius Bonauẽ. & Gabr. qui & vult quod quando veritas & vtilitas doctrinæ & iudicij auferenr, tunc mendacium iocoſum & officioſum poteſt fieri perniciosum.

¶ Mandacium, mentiri & decipere: hæc vocabula accipi poſſunt dupliciter, vt ſcriptis mãdarunt Grego. Atimi. in primo: di.xlij. Et Cardi. Camera.q.xij. ar.iij. & Gabri. di.xxxviij.q.vnica.ar j.li.iij. &c. Vnó modo vt inelndãt deordinationẽ, id eſt vt non ſolũ important actũ mentiendi, hoc eſt actũ proferendi falſum cum intẽtione decipiendi, vel proferendi aliquid cõtra mentẽ, ſed cũ hoc connotãt inordinationem, id eſt quòd talis actus proferatur cũ circunſtãtia mala, ſcilicet iniuſtè, indebitè, cõtra legem, ſecnndnm quã acceptionẽ mox nominata cõuolnta ſnnt malitia, ſicut Philoſophus dicit de adulterio, furto &c. Et ita cõmnniter accipiũtur hæc nomina & verba à ſanctis & doctoribus, ſecundũ quẽ modũ impoſſibile eſt Deũ mentiri, vt dicit Apoſtolus ad Heb.6. aut etiam mendacium præcipere, vel decipere, eò quod impoſſibile eſt Deũ aliqnid facere inordinatè vel malè, quia eò quòd aliquid vult aut facit, ordinatè & benè facit. Alio modo accipiuntur, vt nõ cõnotant huinſmodi inordinationem ſeu circunſtãtiam ex ſe malam, ſed dicunt actum illum contra mentem prolatum, ſiue inordinatè fiat ſiue non inordinatè,

natè,ſecundum primam acceptionem in diffinitio
ne mendacij,& mentiri opoꝛter addere inordinatè,
vel ſaltem intelligere,eò quod dicitur cû intentione
fallendi ſeu contra mentem. Sed ſecundo modo ac-
cipiendo addi non debet, nec intelligi verbis præ-
dictis,per hanc diſtinctionem multa contraria ſoluú
tur. Et licet ſecundum ſanctum Bonauen.& Scotum,
& Doctores communiter ſequentes beatum Aug.
in lib. de mendacio, dicunt omne mendacium eſſe
peccatum, vt & habet Magiſter in textu, diſtinctio.
xxxviij. libr.iij. in aſſignando tamen rationem ſunt
diuerſi. Quidam eò quòd ſit contra veritatem ſum-
mam, S. Thom.ij.ij q.cx. ideo mendacium dicit pec
catum, quia eſt malum ex genere, ſiue ex obiecto;
quia tráſit ſuper materiam diſconuenientem actui.
Contra eum & ſequaces arguit Scotus. Alij vt S.Bo
nauen.di.xxxviij. lib.iij alias nituntur aſſignare cau
ſas, quæ ſimiliter poſſunt impugnari, eò quòd men-
tiri includit intentionem malam quæ benefieri non
poteſt, ſed fallit hoc in mendacio iocoſo. Impugnat
hoc Gabriel vbi ſuprà, qui & dicit accipiendo men-
dacium, primo modo nullum mendacium fieri po-
teſt, ſine peccato in ſenſu compoſito, ſecus in ſenſu
diuiſo, hoc eſt: quod non poteſt actus aliquis ſimul
eſſe mendacium & non eſſe peccatum, ſed eoipſo
quod eſt mendacium, eſt peccatum. Poteſt tamen
actus idem qui nunc eſt mendacium eſſe, & non eſſe
peccatum, ſed tunc cum non eſt peccatum, non eſt,
neque dicitur mendacium. Hoc probè declarat Ga
briel, & patet ex dictis. De potentia quoque Dei ab
ſoluta euiuſlibet generis mendacium acceptum ſe-
cuudo modo, fieti poteſt ſine peccato. Probatur de
pernicioſo quod nocet proximo, quia ſecundum B.
Augu. aliqui merentur decipi, ac deceptione puniri.
Nam & Apoſtolus ad Rom. 1. de gentilibus Deum
cognoſcentibus, & non vt Deum honorantibus, ait,
Propter quod & tradidit illos in reprobum ſenſum,
ergo iuſtum eſt tales decipi, vltra ergo iuſtum eſt
eos decipere. Poteſt ergo aliquis eos iuſtè decipere.
Item poteſt Deus præcipere, vt per mendacium ali-
um decipiat, ſic decipiens non peccat. Item decep-
tio quandoque eſt pœna iuſta, ergo aliquis poteſt
iuſtè infligere, maximè ſi hoc à Deo præcipiatur, &
tunc non peccaret, ſed cæteris paribus mereretur.
Item Deus decepit per malos homines & angelos,
vt dicit Aug. in li.lxxxiij. quæſtionum. qu. liij. ergo
hoc idem poteſt per bonos. Item poteſt tollere præ-
ceptum de mendacio, & tunc mentiens non peccat,
ſiquidem nemo peccat qui non agit contra legem.
Hæc Gabriel vbi ſuprà poſt Aliacen. & Grego. de
Arim. Sed ſtante lege omne mendacium pernicio-
ſum ex deliberatione dictum, eſt mortale peccatû,
quia ſimpliciter prohibetur illo præcepto, Non di-
cas contra proximum falſum teſtimonium, non cu-
rando an in iudicio vel extra iudicium id fiat, Hinc
eſt quod dicitur Sap.1. Os quod mentitur, occidit
animam. Et in Pſal. Perdes omnes qui loquuntur
mendacium, & ſimilia multa, quæ omnia intelligun
tur de mendacio pernicioſo. Videatur ad hoc Ga-
briel concluſio.iij. vbi ſuprà. Nec illud prætereûdû
eſſe cenſui, quod & ſcribit idem Gabriel artic.iij.
dub.j. vbi ſuprà. Et concordat ſanctus Bonauen.di.
xxxviij.q.ij.li.iij. quod in ſacra ſcriptura nullum mê
dacium continetur, ſed quæcunque in ſacra ſcrip-
tura aſſertiuè ponuntur in ſenſu literali quem præ-
tendit ſpiritusſanctus, veriſſima ſunt & nulla falſitate
permixta. Sed nonnulla mendaciter ab improbis
dicta recitantur in ſcriptura, ſicut blaſphemiæ Iu-
dæorum, quæ nullatenus aſſeruntur, quia talia vt re-
citantur ab alijs dicta accipiuntur materialiter, &
vt ſic nec ſunt vera nec falſa. Dicuntur etiam nónul-
la figuratiuè aut parabolicè, in quibus ſententia lite
ralis non eſt illa quam voces vel ſcripta ſecundum
primam Grammaticalem impoſitionê ſignificant,
ſed quam res importatæ per dictiones indicat, &
quem ſpiritusſanctus auctor ſcripturæ, tali modo lo-
quendi dedit. Et in talibus figuratiuis locutionibus
non contingit mêndacium ſecundû primas verborû
ſignificationes. Vnde non eſt mendacium, dum fi-
guratiuè dicitur. Pratû ridet, quia nô eſt ſenſus quod
pratum actum ridendi producat, ſed quod floreat.
Sic non eſt ſenſus literalis, quod ligna ſiluæ ierunt
ad ramnum. Iudicû.9. ſed quod homines Iſraelitæ,
ſcilicet per ligna ſignificati fuerût, vt patet ex docto
rû expoſitionibus. Sic ad alia multa dici poteſt, quæ
adduci poſſunt. Item excuſatur mendacium à pec-
cato, vbi concurrit conſilium ſpiritusſancti. Sicut de
Iacob dicit Aug. & habet magiſter in calce diſtinct.
xxxviij. Et ſi diligenter attenditur, non eſt menda-
cium, ſed myſterium. Intendebat enim matri obe-
dire, quæ per ſpiritumſanctum nouerat myſterium.
Et ideo propter familiare conſilium ſpiritusſancti
quod mater acceperat à mêdacio excuſatur Iacob.
Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Nec patres & ho-
mines laudati ve.teſt. ſemper excuſantur ab omni
mendacio, ſaltem officioſo & iocoſo, quoniam non
fuerunt perfectiores Apoſtolis, qui tamen non negá
tur venialiter peccaſſe, etiam poſt ſpiritusſancti per
ceptionem, vt Ioannes in ſua canonica teſtatur. Et
latiùs de hoc vide vbi ſuprà Gabrielem. Vnde ſi lau
damus bona facta eorum, & illa accipimus in exem
plum, mala tamen in exemplum non recipimus, nec
pertinaciter defendimus vel excuſamus. Nec Abra-
ham mentiebatur. Non enim dixit contra id quod
in mente habuit, cùm dixit ſeruis ſuis ſe reuerſurum
cum Iſaac Gen.22. Nec facilè fuit mendacium Abra
hæ imponendum (cuius vita & obedientia fuit om-
nibus exemplaris) vt dicit Scotus & poſt eum Ga-
briel. Et vt dicit S.Bonauen.di.xxxviij. qu.ij. libr.iij.
Et ſi Abraham vellet filium ſuum immolare, crede-
bat tamen ex magnitudine fidei ſuæ (ſicut dicit Apo
ſtolus, quod Dominus eum ſuſcitaret) ſciebat enim
quod firma erat promiſſio qua dictum ei fuerat. In
Iſaac vocabitur tibi ſemen. Hæc ille. Et ſic mentitus
non fuit Abraham. Vel (vt inquit Gabr. lect.lxix.ca-
nonis. In præcepto dato Abrahæ eſt attendere verba
præcipientis, & intentionem præcipientis, præcep-
tum illud ſecundum mentem præcipientis prætende
bat obedientiam Abrahæ fieri notam cæteris in exé
plum, & non immolationem filij, quam præcepti
verba ſignificabant. Quemadmodum & prælatus
religioſus quandoque præcipit fratri ſuo aliquod
arduum, quod tamen per ipſum non vult adimple-
ri, vt experiatur obedientiam fratris. Hæc Gabriel
vbi ſupra, qui & longior eſt. Nec Iſaac mentitus eſt,
dicens Geneſi. 24. Rebeccam ſororem, quia verè
eius cognata filia Batuelis filij Nachor fratris Abra
hæ. More autem illius gentis omnes cognatæ ſoro-
res dicebantur, ſicut cognati fratres. Similiter dicé-
dum de Abraham, qui vxorem ſuam dixit eſſe ſuam
ſororem. Geneſ.20. & 12. quæ fuit filia Aram fratris
Abrahæ, vt habetur Gen.11. De Iacob verò dicente
ſe primogenitum, &c. Si placet excuſare à peccato,
poteſt dici quòd verba Iacob ſecundum certum in-
tellectum

celleſtum vera ſur iunt. Erat enim Iacnb Eſau, non in perſona, ſed officio & dignitate quantum ad ius primogenituræ, & ſic verum dixit propter quod nõ decepit patrem, & benedictio debebatur Iacob electione diuina, quæ elegit eum iu vtero materno, licet pater non intellexit, tali modo loquendi vſus eſt ſaluator Matth.xj.dicens de Ioanne: ipſe eſt Elias. Accedit & illud de Ioſeph, quia erat perfectus ſetuator diuinæ legis, cnius mendacium ad fratres ſecundum Scotum, & beatum Auguſti.v. ſuper Geneſ. fuit iocoſum, quando dixit eos eſſe exploratores, quod apparet ex euentu, quoniam in fine veritatem eis aperuit, qui ſic metuetunt punlri propter venditionem. Vel ſecundum Bonauentu. dicitur quod dixit fratres exploratores, tentando dixit, aut interrogando non aſſerendo. Vnde potius intelligenda, ſuut interrogatiuè quàm affirmatiuè. Quando autẽ dixit ſe peritum in agurandi ſcientia: largè accipitur verbum augurandi pro ſuturorum præuiſione. Bonauentu. De obſtetricibus, vthabetur Exod. j. ſecundum Alexand. in facto earum duo conſideran tur, pietas compaſſionis & mendacium. Compaſſio opus bonum ſuit moraliter, & ſi proceſſit ex charitate, fuit etiam meritorium, pro quo remuneratæ ſuut temporaliter, non tamen propter hoc priuatæ præmio æterno, ſaltem ſi affuit charitas. Mrndacium verò ſuit officioſum, quia profuit & vtile fuit ad ſalutem patuulotum, & nulli nociuum, & ideo veniale, & idcirco non impediuit meritum pietatis, licet illi mendacio præmium non debeatur. Propter hoc dicit Scotus, Deum remuneraſſe eas pro bono motu, & tamen non abnegaſſe eis vitam æternam pro illo peccato, quod erat eis veniale. Scotus diſtinct. xxxviij. libr. iij. & Gabriel. videatur & ſanctus Bonauentu. circa textum. Item de Raab, dicitur ſimiliter quod proptec pietatem in nuncios commendatur, non propter mendaciũ officioſum, quo ſaluauit viros ad ſe declinantes, Ioſue 2. Item de Iudith varios recitat dicendi modos Scotus. Similiter & Nicolaus Lirauus ſuper c. 9. & 10. Iudith, poteſt tamen dici breuiter, quòd affectio Iudith ad liberationem populi per interfectionem publici hoſtis, qui laborabat cultũ Dei deſtruere funditus, & expugnare populum, ſuit bona & commendabilis. Item ornatus eius ad capiendum Holofernem laqueis oculorum ſuotum excuſatur, quia non dependebat ex libidine ſed ex virtute, vt tanquam per aptum medium ad eum interimendum venire poſſet. Non tamen ſequitur quod nitebatur inducere Holofernem ad concupiſcendum ſe coitu adulterino vel fornicario, ſed magis coniugali, in qua concupiſcentia non peccaſſet mortaliter & excitatio coniugalis concupiſcentiæ ſuffecit tanquam medium ad finem à Iudith intentum. Nec tamen à mendacio Iudith excuſatur ſimpliciter in multis dictis ſuis, ſed tamen omnia fuerunt officioſa & ad liberationem populi Iſraelitici ordinata, & ita non fuerunt mortalia. Et licet fuerunt nociua Holoferni, quia ad eius interitum tendentia, non tamen propter hoc fuerunt mortalia peccata, quia fuit dignus morte, & iure belli à quocunque aduerſariorum potuit ipſe ſine peccato occidi. Commendatur ergo (vt inquic Gabriel. vbi ſuprà) Iudith quantum ad affectionem liberationis populi, & omnia licita quæ ad illam fuerunt ordinata. A mendaciis tamen non commendatur, ſed tamen à mortali crimine excuſatur. Quamuis Scotus dicat non omnino certum eſſe quod excuſata ſit ab omni peccato mortali. Nam velle alium peccare eſt peccatum mortale, vt ipſa videtur cùm ornauit ſe, vt caperetur in appetitu ſuo ab Holoferne.

Item de fictione & ſimulatione dicit ſanctus Bonauentura, quod ſimulatio eſt quædam deceptionis, quædam doctrinæ, & quædam cautelæ. Prima fuic Ioſue, quando ſimulauit ſe fugere habitatores Hai, vt eos longius ab oppido protraheret & ita proſterneret, vt habetur Ioſue octauo. Et Propheta Dauid ante Regem Achis ſtultum ſe ſimulauit. Primo Regum vigeſimoprimo. Et Iehu cùm finxit ſe cultotem Baal. Secunda ſuit Domini qua docuit diſcipulos officium hoſpitalitatis. Vnde & cogetunt illum diceutes. Lucæ vltimo. Mane nobiſcum, pèr quod merucrũt illum cognoſcere, de quo dicit Scotus diſtinctio. xlix. quæſtione deciniaquinta, libro quarto, quod Deus poteſt cauſare viſionem in oculo uon beato per qualitatem quæ non eſt illius obiectum, & ſic potuit cauſare viſionem in oculis diſcipulorum de peregrino ipſo exiſtente in claritate & colore proprio non habente iu ſe illam formam aut colorem, nec tamen decipiebat, quia deceptio non eſt niſi iu via motum, uec tamen fuit ibi illuſio, quia certi erant quod ipſe fuit talis in perſona. Hæc Scotus. Vnde Petrus Paludenſis, diſtinctione trigeſima, quæſtio. ſecunda, articu. ſecundo, concluſiòne v. libro quarto, inter cætera dicit, faciens aliquod factum non vt fallit, ſed vt veritatem ſignificet, vel ad aliquod bonum, licet ex illo facto aliqui eliciant ſignificatiuè aliquod falſum, nõ mentitur ſacto: ſicut Chriſtus quando finxit ſe longius ire, non enim fecit hoc ad decipiendum, nec ad ſignificandum itinerationem quam facere volebat, ſed ad prouocandum eos ad inſtantiam hoſpitalitatis, & ad ſignificandum quod diſtabant ab eo infidelitate, ſicut alibi nolebat eos præterire. Et ſimiliter beata Virgo non tenebatur dicere qua intentione contraheret. Vnde licet non intenderet matrimonium conſummare, quod videntes credebant, non eſt mentita facto. Hæc Paludenſis, vbi ſuprà. Tertia verò ſimulatio hypocriſis vel duplicitatis quę eſt in hypocritis, qui in ſigno exteriori oſtendunt ſe eſſe bonos, & interius replentur malitia. Primæ duæ non tenent rationem mendacij, ſed tertia. Ideo primæ duæ non ſunt peccata, ſed tertia, de quo latiùs conſulito Gabriel. di. xxxviij. qu. vnica in fi. libr. iiij. Et tantum de mendacio dicta ſufficiant.

¶ MENDICARE, eſt vitæ alimenta poſtulare. Contingit autem tripiciter mendicare (vt notat Gabr. diſt. xvj. q. iiij. ar. iij. dub. j. li. iiij. poſt Alex. quæ. clvij. parte iiij. memb. ij. art. ij) Primò ex neceſsitate naturæ, vt dum quis petit ab alio quod per ſe habere nõ poteſt propter paupertatem vel infirmitatem aut vtrũque. Hic modus miſerabilis eſt tolerabilis & per patientiam fit meritorius & laudabilis, ſicut legitur de Lazaro mendico & infirmo iacente ante ædes diuitis, quod mortuus portatus eſt ab angelis in ſinũ Abrahæ. Ex quo colligitur quòd mendicitas ex neceſsitate proueniens, eſt occaſio directiua ad vitam æternam, iuxta illud quod dicit Sanctus Grego. Mala quæ nos hîc præmunt, ad Deum ire compellunt. Secundo modo quis mendicat pro ocio ſo

uendo, vel pro lucro cumulando, vel vtroque modo,& hæc mendicatio eſt culpabilis. De quo Ambr. lib.ij.de offi.ca.xvj. Veniunt validi nullam cauſam niſi vagandi habentes, & volunt ſubſidia euacuare pauperum, exinanire ſumptum, nec exiguo contẽti, maiora quærunt ambitu teſtium captantes petitionis ſuffragium & natalium ſimulatione lucrantes licitantesq́ue incrementa quæſtuum. Et ſequitur ibidem modus aſſit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transſcribantur vita pauperum in ſpolio fraudulentorum. Tertius modus mendicandi eſt ſupererogatiuus iuſtitiȩ, ſcilicet cum quis mẽdicat pro Chriſto venerando,& proximo ædificando: venerando, ſcilicet per imitationem & cultus exhibitionem, per imitationem, quantum ad contemptum ſui,& vilificationem ſiue obiectionem, quod Chriſtus Ieſus euidentiſſimè fecit. Vnde Sanct. Hieronym. Eſto vilis quantum poteris, nunquam Chriſto vilior eris. Laudabilis eſt illa mendicatio voluntaria, qua ſe quis exponit vt redemptori ſuo ſe conformet, & cultui diuino mente liberiore aut euangelizationi vacet, depoſita ſeculi ſollicitudine, & proximum ædificet,& prouocet ad pietatem. Ex his patet quæ mẽdicatio eſt reproba, quæ tolerabilis & quæ laudabilis & meritoria,& per hoc qui licitè poſsint mendicare, paulò poſt ſcribit de hoc Gabri. vbi ſuprà.

¶ Mendicitas eſt duplex, ſcilicet corporalis & ſpiritualis, & de vtraque multa ſcriptis prodidit Gerſon in multis locis ſuorum operum & tractatuum. In mendicitate ſpirituali vtiliter quiſque petet, ſi tãtummodo ſalutaria, ſi diuinæ voluntati placita, ſi diuinæ legis mandato implere deſiderabit, in omnibus itaque deſideriis diuinum anteponendum eſt beneplacitum,& vt ſua voluntas fiat, deſideretur. De hac mendicitate ſpirituali longum tractatum,& plura alia ſcripſit Io. Gerſon, quem videre potes. Et idem Gerſon, volens Deum fore pium & miſericordẽ, eſto & tu tibi ipſi miſericors. Eſt enim durus duris, pius piis, bonus bonis, ſeuerus malis. Talem vtique illum inuenies, qualis & tu fueris in tuis deſideriis, non quidem per mutabilitatem eius, ſed per tuam. Volẽs inſuper in curia ſuæ iuſtitiæ abſolutionem conſequi, tu teipſum accuſabis, iudicabis, condemnabis, punies,& ſic remiſsionem impetrabis. Quod ſi te coneris defendere& iuſtificare vias tuas, confuſionem profectò & condemnationem reportabis,&c. Hac ſpirituali mẽdicitate eſſe voluit Chriſtus, cùm per Prophetam teſtatur: Ego, inquit mendicus ſum & pauper. Apparuit hoc in omnibus ſuis orationibus, quas ad Deum patrem fecit, prȩſertim in cruce cũ dixit: Deus Deus meus, vt quid me dereliquiſti. Hanc voluntariè ſuſceperunt omnes ſancti, imò ipſe Chriſtus, vt dictum eſt: Nõne & rex ille potentiſsimus Dauid in ſuo Pſalterio ſe huius quæſtuoſæ mendicitatis ſectatorem profitetur, dum ſe nominat nunc infirmum, nunc orphanum, nunc vulneratum, nunc cæcum, nunc ſurdum, nunc impotentem, nunc alienum, peregrinum, nunc captiuum, iacentẽ in puluere & ſtercore,& ſic de aliis innumeris neceſſitatibus. Et Salomon ille ſapientiſsimus ſe dicebat pauperem, infirmum, breuiſsimi temporis, minorẽ ad intelligendum legem Dei,& ita in tota ſcriptura diſcurrendo inuenimus vniuerſaliter de omnibus ſanctis. Gerſon, qui multa de mendicitate ſpirituali ſcribit,&c.

¶ Mens poteſt accipi quadrupliciter (vt ſcribit Brul. di.xxx.libr.j. Primò prout dicitur à mene, id eſt Luna ſeu defectus, ſic ſtat pro tota anima, tam pro potentiis ſuperioribus quàm inferioribus, mens autẽ præſertim ſtulti (ſecundum ſapientis verbum) vt Luna mutatur. Lunatica quippè eſt quam ſpiritus immundus mittit nunc in ignem cupiditatis malè inflammantem, nunc in aquam tumoris malè ſuffocãtem, nũc elidit in terram cogitationum noxiarum, de terrenis & volutatur,& clamat,& ſtridet,& ſpumat,& areſcit, & diſcerpitur per varia, vix tandem redit ad ſe per lucidum interuallum, vt Deum noſcat & ſe,& hoc ab infantia. Ita ſcribit doctiſsimus Ioannes Gerſon Cancela. Pariſien. tractatu vij. ſuper Cantico Virginis. Secundo mens dicitur à metiendo,& ſic capitur mens pro quacunque potentia cognoſcitiua vel iudicatiua, qua talis menſurat obiectum. Tertio capitur mens, prout dicitur ab eminẽdo,& ſic capitur pro parte ſuperiore animæ ſiue rationis, & ſic accipit communiter Augu. iſto modo, mens non reperitur in potentiis ſenſitiuis, nec in anima ſenſitiua, nec in anima vegetatiua, nec in eius potentiis, ſed ſolum eſt in portione ſuperiore. Quarto modo accipitur mens, vt dicitur à meminiſſe,& ſic valet ſicut memoria. Capitur etiam pro potentiis ſenſitiuis, in quibus minimè conſiſtit imago. Et mẽs ſecundum Ioann. Gerſonem tract. vij. ſuper Magnificat, omnibus hominibus eſt ȩqualis libertatis, quo ad eſſentiam & actum primum, ſed non quo ad actum ſecundum, propter impedimenta vel adiutoria, modò iſtis, modò illis aduenientia. Multa de mente ſcribit ibi Gerſon,&c.

¶ Menstruum eſt profluxus ſanguinis, vt ſcribit Brule. di.xxxij. quæ.v. libr. iiij. qui ſolet euenire mulieribus per menſem vel per circulum Lunæ, & cauſat in eis infirmitatem. Et quando vir (vt dicunt Doctores) cognoſcit mulierem tempore iſto, proles efficitur gibboſa, vel cæca, vel leproſa, vel habet aliam infirmitatem. Etiam iſte ſanguis eſt venenoſus, ita quòd ſi canis comederet, efficeretur rabidus, & ſi ſanguis tangeret ſegetes, deſiccarentur. Et quàuis omni tempore ſiue in menſtruo, ſiue alio, debet debitum reddi, ſed non debet peti, ideo ſi aliquis eorũ petit, alter debet reddere, tamen ille qui petit tali tempore, male facit. Brulef.

¶ Mensura ſecundum S. Tho. prima ſecundæ. quȩ. xc.ar.j. eſt illud, per quod cognoſcitur quãtitas rei. Et ſecundum eundem eſt duplex. lib.ij. ſentent. diſt. ij.qu.j.& in q. de veri. qu.j. arti. v. ſcilicet intrinſeca, & extrinſeca. Prima, in quolibet eſt menſurato ſubiectiuè. Secunda verò, in vno ſolo. Et Ariſt. in. Metap. Menſura eſt id quo res cognoſcitur, eſt enim metrũ quo primo vnumquodque cognoſcitur. Cognoſcitur autem res tripliciter, & ſecundum hoc aliquid tripliciter dicitur menſura, vt ſcribit Gabr. diſtinct. ij. quæſt.j.ar.j.l.ij. Primo modo menſura rei eſt cauſa efficiens cognitionis apprehẽſiuæ rei, hoc eſt cognitionis qua res primò apprehenditur. Sic intellectus eſt mẽſura rerum quas intelligit, & obiectum quod eſt res intellecta, eſt menſura cognitionis. Secundo accipitur menſura pro illo quod ducit in rememorationem alicuius prius noti, quomodo dicimus quod imago Petri reprȩſentat Petrum,& ſic repræſentans poteſt dici menſura repræſentati,& iſti modi ſunt generales & communes tã quantitati, quàm aliis à quantitate. Tertio modo accipitur menſura magis propriè, pro illo quod ducit in cognitionem quantitatis alterius. Metrum enim eſt (ait Philoſo-

phus

phus) quo quantitas cognoſcitur. Sic menſura præſupponit cognitionem rei menſuratæ in ſe, & notificat eius quantitatem, vt ſi pannus primo notus eſt ſecundum ſuam eſſentiam, quia pannus, & per applicationem vlnæ notificatur eius quantitas ſecundum longitudinem. Vlna eſt menſura longitudinis panni. Ex quo patet quòd menſuratum poteſt prius eſſe cognitum ſecundum ſe quàm menſura, licet nõ ſecundum quantitatem. Et ſicut quadruplex eſt quãtitas, ſcilicet multitudinis, extenſionis, durationis, & perfectionis, ſecundum hoc quadruplex eſt menſura, ſic in exemplo. Primo modo vnum eſt menſura multitudinis, & numeri: ſecundo modo, vlna panni: tertio modo, tempus motus: & quarto modo, perfectius minus perfecti. Quomodo Deus poteſt dici menſura omnium, pro quanto vna res eſt perfectior quæ magis accedit ad perfectionem Dei, quàm alia, & albedo reſpectu colorum. Et quandoque menſura eſt in anima, quandoq; in re extra, & ſemper menſura eſt notior menſurato, & hoc quantum ad eius quantitatem, quia per minus notum non cognoſcitur magis notum. Nec res ſecundum ſubſtantiam ſuam menſurari poteſt, quia vt ſic conſiderata non eſt, nec habet quantitatem. Non enim eſt de ratione ſubſtantiæ quod ſit magna, multa, aut tantæ durationis vel perfectionis. Item Deus eſt menſura perfectionis angelorum, quia per cognitionem Dei & Angelorum poteſt cognoſci quod vnus eſt perfectior alio, quia plus accedit ad perfectionem Dei quàm alius. Et Deus eſt omnium menſura aliorum à ſe quantumcunque diuerſorum, quia omnium perfectiones cognoſci poſſunt per acceſſum ad diuinam perfectionem. Item nihil eſt menſura ſuiipſius, & menſura eſt tantum finitorum, vnde & multitudinis angelorum ſicut quarumcunque rerum numerabilium, menſura eſt vnitas in re extra, vel in intellectu, quia ita ſunt numerabiles Angeli (cùm non ſunt infiniti) ſicut cæteræ multitudines rerum ſeparatum, & per conſequens ſimili menſura quantum ad eorum multitudinem ſunt menſurabiles. Multitudo autem numeratur vnitate. Nulla autem eſt menſura extentionis angelorum, quia in angelis non eſt quantitas molis, cùm ſint extenſiuè indiuiſibiles, & ita non ſunt extenſi, quare nec menſurabiles ſecundum extenſionem. Ratio autem menſuræ finito congruit vt dictum eſt. Quando verò ſancti dicunt quod Deus menſuratur æternitate, non intelligunt, quod Deus qui ſimpliciter eſt immenſus, mẽſuretur per creaturam aliquam, aut etiam ſuam eſſentiam. Sed intelligunt quod ſicut per tempus & partes temporis menſuramus omnia temporalia, ita durationem Dei infinitam cognoſcimus, quia neceſſariò coexiſtit omni tempori in actu & in potentia. Quantitas verò durationis, quorumcunque aliorum à Deo non cognoſcitur à nobis niſi ex hoc ſolo, quia coexiſtit maiori vel minori tempori in actu vel in potentia. Et autem Deus menſura perfectionis aliorum vt dictum eſt. Hæc ſingula latiùs declarat dominus Gabriel, diſtincti. ſecunda. quæ. j. per totum. libr. ij.

¶ MERCATVRA dicitur ars vel actus mercandi. Et eſt triplex mercatura, ſcilicet nauigatio, deuictio, id eſt fœneratio, & negociatio ſecundum Ariſtot. lib. 1. Politicorum. Negociatio de ſe non eſt vitioſa, licet habeat turpitudinem, ideo licita eſt ſi ſit ad finem honeſtum vel neceſſarium, id eſt quod negotiator lucretur moderatè, ſcilicet vel ad ſuæ familiæ ſuſtentationem, vel pauperum vel communitatis, ſi in honeſto vel iuſto contractu & non ad chariſtiam, ſecũdum B. Tho. quæ. lxxvij. ar. iiij. Vnde Gerſon parte j. tra. de modo viuendi omnium fidelium; ponit hanc regulam mercatorum, quòd non in die dominica mercentur, nec periurent, ab illicito ſibi caueant lucro, nec ad diem vendant, vel carius propter dilationem, vt debitum ſuum tempore promiſſo ſoluant, nec ſcientes mentiantur, æquam ſtateram habeant, æqua pondera, & æquam menſuram. Et ad cauendũ periurationes & mendacia, & alia peccata (vt idem ait parte ij. de cognitione peccatorum venialium & mortalium, conſide. xx. de peccatis quæ fiunt in mercantiis. Ego conſulo (inquit Gerſon) ſeruari cõſuetudinem quorundã bonorum & fidelium mercatorũ, hoc eſt non ſuperferre ſuas merces, ſed eas vendere ad vnũ verbum, & quando videbitur hæc conſuetudo, citius & breuius emetur & fiet placitum Deo: vult & quod per mercantiam non perdatur ſeruitiũ Dei, ad quod tenetur per præceptũ Dei & Eccleſiæ, & quod cuſtodiatur bona fides, & quod non vendatur carius ad credulitatem quã ad argẽtum, in quo homo debet examinare ſuam conſcientiã. Vide latiùs Gerſonẽ ibi. Et vt ait Ambr. libr. iij. de officiis in contractibus, vitia eorũ quæ veneunt, prodi iubentur. An niſi intimauerit vẽditor, quamuis in ius emptoris tranſierint doli actione accuſatur. Et dicitur mercatura à mercor: & differunt merx & mercatura, quod merx eſt ſpecies ipſa quæ emitur venditúrve, à quo mercimonium & commercium, Mercatura verò eſt actus ipſe emendi ac vendendi merces. Mercem Varro à merendo ære dictam vult. Mercis appellatio, vt vult Vlpianus, ad res tantum mobiles pertinet, & merx aliquando dicitur pecunia, aliquãdo ius ipſam recipiendi, aliquando eſt propriũ corpus ſerui alicuius, vt ſcribit Io. Gerſon parte ij. operum, tractatu de contractibus, parte prima, conſideratione quarta.

¶ MERCES eſt illud quod recompenſatur pro operis retributione, ideo reddere mercedem eſt actus iuſtitiæ, ſicut reddere pretium rei emptæ, ſecundum bea. Tho. prima ſecundæ, quæ. xiiij. art. j. Mercenarius verò actus is dicitur, qui ſit propter mercedem, non autem qui eſt circa eam. B. Tho. iij. ſentent. diſtin. xxvj. quæſtio. ij. articul. j. & dicitur à mereor: magna quoque merces promittitur Chriſtianis Deum diligentibus, & eius pręcepta ſeruantibus. de quo vide Ger. in ſerm. de omnibus San. part. ij. qui incipit: Exultate quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Et aliàs de hoc dicitur.

¶ MERCENARIVS (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctio. xxvij. quæſtione vj. libro tertio,) dicitur ille, qui principaliter habet oculum ad mercedem. Nã ſi eam aſpiceret non principaliter, non propter hoc mercenarius eſſet: ſecundum hoc intelligendum eſt, quod duplex eſt merces, videlicet creata & increata, temporalis & æterna: & ſecundum hoc duplex eſt mercenarius, videlicet bonus & malus: & duplex mercimonia, vna laudabilis, alia vituperabilis. Nã qui principaliter reſpicit ad mercedem creatam & temporalem, malus mercenarius eſt, & hunc vituperat Ioannes, dicens: Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt. Ille verò qui reſpicit principaliter ad mercedem æternam, de qua Gene. decimoquinto. Merces tua magna nimis, bonus mercenarius eſt;

&hic mercenarius panibus abundat, ſpei,fidei, & charitatis: ſicut dicit Sanct. Ambroſius ſuper illud Lucæ decimoquinto. Quanti mercenarij,&c. Vnde motus charitatis ſecundum aliquod genus mercimoniæ poſsit eſſe mercenarius, ſcilicet ſecundum quod conſtituit mercedem ſuam circa bonum increatum, ad quod tendit ſicut ad finale præmium, & deſiderat tanquam omne bonum. latiùs Bonauẽtura. De malo mercenario loquitur Domi. Gabriel ſermone j. Dominicæ, Miſericordia Domini: Mercenarius, inquit, eſt qui locum quidem paſtoris tenet, ſed lucra animarum non quęrit, terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris paſcitur, impenſa ſibi ab hominibus reuerentia lætatur. Gabriel poſt Gregorium in Homel. qui & dicit, quod nõ paſtor, ſed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oues Dominicas, ſed ad temporales mercedes paſcit.

¶ MERITVM quandoque accipitur, vt ordinatur ad bonum, quandoque vt ordinatur ad malum ſeu pœnam: & ſic dicitur meritum malum, & hoc propriè dicitur demeritum. Vocabulum itaque meritum, quandoque eſt indifferens, plerunque tamen & bonum ſumitur, & deſcribitur ſic ſecundum beatum Thomam parte tertia, quæſtio. xlix. articul. ſexto. Meritum eſt actio qua iuſtum eſt, vt agenti aliquid detur. Vel ſecundum Gerſonem parte iiij. in deſcriptionibus terminorum ad Theolog. vtilium. Meritum eſt actus laudabilis factus ad bonum alterius verè interpretatiuè ſeu reputatiuè pro quo exigitur prĕmium. Dicitur reputatiuè propter Deum, qui bonorum noſtrorum non eget. Demeritum per oppoſitum eſt actus vituperabilis factus verè vel interpretatiuè ſeu reputatiuè ad malum alterius pro quo exigitur ſupplicium. Scotus diſt. xviij. lib. iij. ita diffinit: Meritum eſt aliquod acceptatũ in alio, pro quo ab acceptante eſt aliquid retribuendũ illi, in quo eſt quaſi debitum illi pro illo merito vel alteri pro quo meruit. Non enim meritum dicit ſemper actum, qui ſit in poteſtate eius cui fit retributio, ſed hoc ſolum eſt, quando aliquis mereretur ſibiipſi, quando autẽ vnus meretur alteri per orationes, vel alias afflictiones acceptas Deo, quamuis illa ſint in poteſtate merentis, non tamen ſunt in poteſtate eius pro quo facit, & tunc meritum formaliter dicit ordinẽ alicuius actus laudabilis in merentẽ ad acceptionẽ, quod acceptãs acceptat, vt cõtribuat ei pro quo accipiatur. Ex hoc ſequitur quòd vnus poteſt mereri pro alio. Scotus. Vel meritũ eſt operatio aliqua liberè à voluntate elicita ad præmij retributionẽ illi vel alteri acceptata. Et meritũ totum noſtrũ conſiſtit in iuſtitia & operatione ſecundum iuſtitiam, & per conſequens in operatione ſecundum virtutẽ erga Deũ & proximum. Sed iuſtitia prĕſupponit mundítiã & puritatẽ, ſed talis mũditia cõſiſtit in declinãdo ab omni malo: ideo oportet quod antequã quis operetur iuſtitiam ſit ſine macula, vt ſcribit Iacob. de Valent. Pſalm. 14. & ſic perfecta iuſtitia Chriſtiani conſiſtit in declinando à malo, & faciẽdo bonũ, quia vltimũ præſupponit primũ, ideo primum meritũ beatitudinis eſt mundũ ſe cuſtodire, abſtinendo à malo, poſtea ſequitur operari bonum. Valentia. Et ſecundũ Gabr. di. xxvj. qu. vnica, lib. ij. ad rationem meriti in actu duo requiruntur in genere. Primum libera eius elicitio. Secundum ad prĕmij retributionem acceptatio. de quo vide ſuprà in dictione *Actus meritorius*. Radix autem omnis meriti (vt ſcribit Domin. Gabriel diſtinctio. xviij. quæſt. vnica, lib. iij.) propriè loquendo de merito conſiſtit in affectione iuſtitiæ voluntatis, non in affectione commodi, nec in affectione iuſtitiæ, vt regulat affectionem commodi (vt dicit Scotus in iij. eadem diſtinctio.) & obiectum circa quod aliquid meretur, eſt Deus, vt idem vult. Videatur latiùs & Scotus, & poſt eum Gabriel vbi ſuprà. Radix quoque meriti eſt charitas, quæ primò inclinat ad diligendum Deum propter ſe Deũ, &c. Nullus autem actus eſt meritorius, niſi eliciatur ſecundum inclinationem charitatis: ideo non eſt meritorius, niſi referatur in Deum propter ſe dilectũ. Hęc autem dilectio Dei, eſt ſecundum affectionem iuſtitiæ. Et communiter apud Doctores, meritum eſt duplex, ſcilicet meritum de congruo, & meritum de condigno.

¶ MERITVM ex condigno eſt meritum pro quo exigitur præmium ex debito (vt ſcribit Gerſon parte iiij. in deſcriptione terminorum ad theolo. vtiliũ.) Et hoc dupliciter, vel ex debito pacti, & legis & Domini dignificantis actum ad tale præmium, vel ex rigore iuſtitiæ, ſic quòd ſi non redderetur præmium, iniuſtè ageretur cum merente. Et hoc ſolum (inquit Ioan. Gerſon) reperitur inter creaturas adinuicem. Gabr. diſtinctio. xxvij. quæſtio. vnica, articu. j. lib. ſecundo, & in expoſitione canonis lect. lix. ita diffinit: Meritum condigni ſiue de condigno, eſt actus à voluntate elicitus vel liberè procedens ad præmium alicui ſecundum debitum iuſtitiæ retribuendum. Conſiſtit autem iuſtitia illa in quadam proportione meriti ad præmium & æqualitate: iuſtitia enim ſtricta ſicut non reddit minus bonum pro maiori, ita nec maius bonum pro minori. Requiritur igitur ad meritum de cõdigno proportio æqualitatis meriti ad præmium. Hæc autem æqualitas attenditur vel ex natura & conditione intrinſeca actus & præmij, vel ex ordinatione pacto aut conuentione, aut promiſſione præmiantis. Exemplum primi, vt quando merces commenſuratur vtilitati, quam præmiãs conſequitur ex actu & operatione merentis. Exemplum ſecundi, quando ex conuentione, pacto vel liberalitate promittitur tantum pro tali. Sic dicitur in Euangelica parabola: Nõnne ex denario diurno conuenisti mecum? non facio tibi iniuriam, ſcilicet dando tibi ſecundum conuentionem: tolle quod tuum eſt, & vade. Matth. vigeſimo. Vbi iuſtitia ſeruata fundatur in conuentione non in natura actus. Et meritum de condigno exigit aliquid in operante, aliquid in opere, & aliquid in præmiante. In operante quòd ſit amicus. Inimicus enim ſecundum Auguſtin. non eſt dignus præmio, ſed pœna. Peccator itaque apud Deum nihil meretur de cõdigno, quia non eſt amicus Dei, ſed inimicus. Similiter enim odio ſunt Deo impius & impietas eius. Sapien. 14. & fructus impiorum inutiles. ibidem cap. 4. In opere quod ordinabile ad vtilitatem, vel honorem præmiantis: ideo opus, inquit Gabriel. exiſtens in gratia non ordinatum finaliter in Deum, non eſt meritorium de condigno. Nullus quoque poteſt mereri niſi agat, quia omne meritum eſt actus, ergo mereri eſt agere, per locum à coniugatis, vt ait Brulefer. In præmiante requiritur acceptatio ſiue ordinatio actus ſic eliciti vel imperati ad tale præmium. Eſt autem hæc ordinatio nihil aliud quàm diuina volũtas, quæ ab æterno voluit actum à tali & ex talibus

prin

principiis elicitum eſſe meritum condignũ tali præmio, & condignitas illa attenditur ex diuina acceptatione, qua ab æterno voluit actũ ſio ex gratia elicitum eſſe dignum tali præmio. Verum quoque eſt quod Deus ſemper præmiat vltra cõdignum, ex gratuita enim acceptatione diuina & mera liberalitate ſua præmiat. Hæc Gab. vbi ſuprà. Et ad meritum de condigno ſecundum Alexã. de Ales parte iij. q. lxix. memb. v. art. ij. tria requiruntur, ſcilicet gratia, quæ eſt ſpiritus ſanctus, & gratia creata, quæ eſt habitus infuſus, & libera voluntas. Et ita ſi aggregantur omnia quæ concurrunt ad meritum, patet condignitas ad omnia quæ ſunt in præmio, &c. Nullum itaq; eſt meritum ſine gratia, &c.

¶ Meritum de congruo eſt meritum, vt ſcribit Gerſon vbi ſuprà. pro quo exigitur præmiũ de congruo. vel ſecundum Gab. vbi ſuprà. Meritum de congruo eſt actus liberè elicitus, acceptatus ad aliquid retribuendum non ex debito iuſtitiæ, ſed ex ſola acceptãtis liberalitate. Et hoc meritum non coexigit æqualitatem dignitatis cum retributo neque in operante, nec in opere, nec in retribuente: poteſt enim præmians aliquid retribuere operanti intuitu alicuius actus, aliàs non daturus, non tamen tãquam digno in ſe, nec in ratione operis condigni, ſed ex ſua liberalitate, etiam ei qui inimicus eſt. Gabriel vbi ſuprà. Vbi & concludit quòd anima informata gratia per actum à voluntate, ſimul & gratia elicitũ, de condigno meretur æternæ beatitudinis præmiũ. Id quod & auctoritate probat vtriuſque teſtamenti. Vnde 2. Paral. 15. dicitur: Et erit merces operibus veſtris. Matthę. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Probat & hoc ratione, & per diffinitionem meriti. Vide eundem. Opera verò noſtra (vt notat ibidem) in ſe & in ordine ad noſtram voluntatem conſiderata, pręciſè ſunt indigna tãto præmio imperfecta, & defectibus plena. Secus ſi conſiderantur vt ſunt à ſpiritu ſancto mouente & inhabitante, ac à gratia cooperãte, nec non à Dei voluntate ipſa vt digna acceptante. Sic enim digna ſunt tali præmio beatifico, ſecundum illud Heſter 6. Hoc honore dignus eſt quemcunque Rex voluerit honorare. In præmio enim eſt conſiderare beatitudinẽ formalem Dei, ſcilicet fruitionẽ & beatitudinẽ obiectiuã, quæ eſt Trinitas benedicta. ſecundum illud Gen. 15. Ego ſum merces tua magna nimis. verba ſunt Dei ad Abraham. Et diuina ordinatio ſeu voluntas, qua vult ſic operãtem tali mercede ſic operari, ſecundũ illud Apoc. vl. Merces mea mecũ eſt: hoc eſt in mea poteſtate ac voluntate. Per hęc poſſumus intelligere auctoritates plures, quę cõtradici poſſunt, & dictis contrariari, vt ſunt illæ. Roma. 8. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et Luc. 17. Cùm feceritis quæcunque præcepta ſunt vobis, dicite, ſerui inutiles ſumus. Et Iſai. 64. Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ veſtræ. Vide latiùs Gabriel. ibi. Et licèt Deus nullius debitor eſſe poſsit ex natura rei, poteſt tamen ſe facere debitorem noſtrum ex ſua libera voluntate, nobis promittendo pro talibus actibus tantum præmium. Sicut homo gratis promittens alicui ex ſua libertate donum, ſe debitorem illi conſtituit, tenetur enim ſecundum iuſtitiam ſeruare promiſſum. Vnde Apoſtolus Rom. vndecimo. Quis prior dedit ei, & retribuetur ei? quaſi dicat, nullus. Loquitur Apoſtolus de redditione ex natura rei debita, ſcilicet pro aliquo priùs ad ſui vtilitatem recepto. Hoc locum non habet in Deo, qui nullius eget. dom. Gabriel. Et vt ibidem ait. Anima non poteſt actu voluntatis liberè elicito mereri primam gratiam de cõdigno. Poteſt autem anima per actum à voluntate cooperante gratia elicitum mereri de condigno eiuſdem gratiæ augmentum, quia gratia (vt inquit Sanctus Auguſtin.) meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici. Item habens gratiam, habet vnde poteſt perficere in gratia. Fuſius declarat Gabriel. Anima verò obicis remotione ac bono motu in Deum ex arbitr. libertate elicito primam gratiam mereri poteſt de cõgruo: quia actum facientis quod in ſe eſt, Deus acceptat ad tribuendum gratiam primam, non ex debito iuſtitiæ, ſed ex ſua liberalitate. Hinc dicitur Zachar. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Et Iacob. quarto. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Et Apocaly. 3. Ego ſto ad oſtium & pulſo, ſi quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. Conuerti ad Deum, appropinquare Deo, aperire illi, eſt facere quod in ſe eſt. Conuertitur autem Deus ad hominem, appropinquat ei, & intrat habitando in eo, & cœnando cum illo per gratiam, quam infundit. Multa alia & plura ſcribit domi. Gabriel concluſione quarta, vbi ſuprà. Vnde ſecundum Alexandrum: Si peccator auertit ſuum liberum arbitrium ab actu peccati, conſiderando diuinam iuſtitiam damnantem reprobos, & conuertit ipſum ad obediendum Deo, & diligendũ Deum ex conſideratione miſericordiæ, qua ſaluat electos, ex primo generatur timor, è ſecundo ſpes: hoc faciendo facit quod in ſe eſt. De quo ſuprà in dictione Facere. Et efficacia meriti principaliter ex tribus colligitur, ſecundum Sanctum Bonauentu. quæſtio. ſexta, diſtinctio. vigeſimana, lib. ſecundo, & poſt eum ſcribit & notat domi. Gabriel eadem diſtinction. quæſtio. vnica, ſcilicet ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, & ex magnitudine charitatis. Difficultas operis multũ facit ad meritum, & intantum vt homo, qui eſt multò minoris charitatis, quàm Angelus, poſsit mereri vt perueniat ab ſublimitatem angelicam. Etiam promptitudo voluntatis plurimum facit ad meritum, quãtumcunque enim in homine ſit gratia, niſi ſit voluntas gratiæ conſentanea: nunquam elicit opera meritoria, & quantò magis voluntas gratiæ ſubiacet & cõfirmatur, tantò magis homo in operibus meritoriis exercetur. Magnitudo charitatis principaliter inter omnia facit ad meritum, quod ſecundum illius quãtitatem attenditur remuneratio præmij ſubſtantialis. Pondus enim amoris dat valorem operibus meritoriis, &c. Et vt ait domi. Gabriel diſtinctio. decimaſeptima, quæſtio. tertia, libr. j. in fine. Meritum non commenſuratur labori, ſed perfectioni charitatis & intentioni actus, Et meritum attribuitur actibus aliarum virtutum inquantum ſunt formatæ, & non aliàs. Vnde Apoſtolus primæ Corinth. decimo tertio. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus ſum velut æs ſonans & cymbalum tinniens. Sanctus Bonauentura diſtinctio. quarta, quæſti. quinta, libr. iij. ponit triplex meritum, ſcilicet congrui, digni, & condigni. Meritum congrui eſt in quo peccator dicitur gratiam ſibi mereri, cùm ad gratiam ſe diſponit.

Meritum digni in quo, ſcilicet vir iuſtus orat pro alio, & meretur exaudiri, vt quando Stephanus ora

uit pro ſancto Paulo, de quo videatur & Eggeus in Chryſopaſſo. Meritum condigni eſt quo quis ex tanta charitate meruit tantam gloriam. Vnde beata Virgo (vt idem ait) meruit merito congrui concipere filium Dei ante incarnationem, quoniam præ nimia ſua puritate & humilitate & benignitate idonea erat, vt efficeretur Dei mater: poſt annunciationem verò poſtquam conſenſit, & ſpiritus ſanctus in copioſitate gratiæ in eam deſcendit: ideo non ſolũ habuit congruitatem, ſed & dignitatem: & extunc meruit, non ſolùm merito congruitatis, ſed dignitatis obumbrari & imprægnari virtute altiſsimi.

Sed merito condigni non potuit mereri concipere filium Dei pro eo, quod hoc excedit omne meritũ, & etiam quia erat ipſius meriti glorioſæ Virginis fundamentum. Vide latius ibi Sanct. Bonauentu. & & meritum ſecundum Ioannem Gerſonem parte quarta, in deſcriptione termin. ad Theologiæ vtilitatem, quoddam dicitur vitæ æternę, & eſt actus laudabilis à charitate mediatè vel immediatè proueniens, pro quo dignificat Deus hominem ad vitam æternam quam habebit, ſi obicem non poſuerit. Meritum autem hoc moritur per peccatum mortale, vt habet domi. Gabriel diſtinctio. vigeſimaſeptima. dub. iij. lib. ſecundo. Et ad meritum vitæ æternæ de condigno, requiritur quòd ſit elicitum, ſecundum inclinationem gratiæ, & per hoc condignum præmio, & acceptum à Deo liberaliter ad huiuſmodi præmium. de quo vide domi. Gabrielem diſtinctio. decimaoctaua, q. tertia, lib. j. Vnde nullus actus ſine gratia ſiue charitate eſt meritorius: vt patet & ſuprà litera A.

¶ Meritvm temporale ſecundum Gerſonem, eſt actus laudabilis moraliter bonus, pro quo dignificatur quis ad præmium aliquod temporale.

¶ Merita intueri cõtingit dupliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctio. xxvj. vbi agit de ſpe, li. tertio,) vel attribuendo ſibi vel attribuendo gratiæ diuinæ. Intueri autem merito attribuendo ſibi, hoc eſt ſuperbiæ & vanitatis, & ſic intuentur ſuperbi, qui dicunt: Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc omnia. Contra quos dicitur Deuterono. nono: Ne dicas in corde tuo propter iuſtitiam meam introduxit me Dominus, vt terram hanc poſsiderem. Intueri autem merita referendo ad diuinam gratiam, hoc eſt humilitatis & veritatis, & hoc modo motus ſpei ex intuitu meritorum habet oriri, per quem modum intuebatur Paulus merita ſua, primę Corinthiorum decimoquinto: Abundantius omnibus laboraui. Non autem ego, ſed gratia Dei mecum.

¶ Mereri dicitur tripliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctio. xviij. quæſtio. ſecunda, lib. iiij.) Vno modo ſimpliciter abuſiuè. Alio modo partim propriè & partim impropriè. Tertio modo ſimpliciter propriè. Simpliciter abuſiuè dicitur mereri, qui facit aliquod opus bonum de genere bonorum, tamen facit illud malo animo, id eſt mala intentione, ſicut ille qui dat eleemoſynam cum murmure.

Taſia enim opera aliquando remunerantur à Deo ex immenſa largitate, ſicut innuitur de Nabuchodonoſor. Ille verò meretur, partim propriè, partim abuſiuè, qui facit opus de genere bonorum & bona intentione. Veruntamen non ex charitate, ſicut aliquis peccator facit opera de genere bonorum & propter Deum, in quibus de congruo ſe diſponit ad gratiam. Ille verò meretur ſimpliciter propriè, qui facit bonum opus & bona intẽtione & ex charitate: & primum meritum dicitur interpretatiuum: ſecundum dicitur meritum congrui: tertium meritum condigni. Nemo autem poteſt mereri ſalutem ſine vita gratiæ. Impoſsibile eſt enim (vt inquit Ioann. Gerſon de vita ſpiritali animæ, lectione prima) animam ſola vita naturali viuentem operari ſalutem ſuam. Cuius Pelagianus error oppoſitum aſſerebat. Itaque ſi non poteſt corpus mortuum vitales operationes exercere, quomodo dicet aliquis animam vita ſua carentem, quæ eſt ſpiritus ſanctus in opera vitę ſpiritualis exire poſſe. Hæc Gerſon. Et mereri (ſecundum Gabr. diſtinct. viij. qu. vnica, arti. iij. dub. iij. lib. iij. poſt ſanct. Thomam quæ. v. eadem diſtinctio.) tribus modis contingit ſecundum quod per meritum tripliciter aliquid fit merenti debitũ. Vno modo quando res quædam meretur, fit de nõ debito debitũ. Sic primo actu charitatis poſt iuſtificationem impij iuſtificatus facit ſibi vitam æternã debitã, priùs fuit ſibi indebita. Alio modo, quando de debito facit ſibi magis debitũ, quod cõtingit dum per actũ meriti charitas augetur. Tertio modo, quãdo aliquod quod vno modo eſt ſibi debitum, facit alio modo ſibi debitũ, ſicut puer baptizatus, cui debetur vita æterna ex habitu gratiæ in baptiſmo infuſo, quãdo vſum liberi arbitrij habere incipit, facit ſibi eam debitam ex actu à charitate elicito. Primo modo meruit Chriſtus in primo inſtãti ſuæ conceptionis gloriam corporis, impaſsibilitatẽm animæ ſibi, & nobis vitã æternam, quę priùs non erant debita. Secundo modo Chriſtus mereri nõ potuit, quia charitas in anima Chriſti non eſt augmentata, quæ in primo inſtanti accepit tantam charitatẽ, quantę fuerat capax. Tertio modo Chriſtus meruit omnibus actibus ſuis poſt primum inſtans ſuæ conceptionis, quia omnes actus ſui proceſſerunt ex charitate. Vide latiùs Gabrielem & etiam Bonauentu. vbi ſuprà. qui & quęſtio. vlti. in fiue, diſtin. xviij. lib. iij. ait: Efficacia omnis meriti fundata eſt ſuper merita Chriſti. Meruit quoque nobis Chriſtus & ſibi, non obſtante quòd toto tempore vitæ comprehenſor fuerat & beatus. Meruit & nobis gratiam & gloriam, id quod declarat & oſtendit clariùs Gabriel diſtinct. xviij. qu. vnica. articu. ij. lib. iij. Et non tantùm meruit in ſua paſsione, ſed ab inſtanti incarnationis in ſua conceptione, quæ à Gabriele multis probantur, & plura de Chriſti merito ſcribit, & plena eſt ſcriptura de hoc, &c.

¶ Meritvm aliquod eſſe tale reſpectu alicuius conferendi alteri, dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo quantũ ad ſufficientiã. Alio modo quantum ad efficientiã, vt literis mandauit Gab. di. xix. q. vni. arti j. lib. iij. Meritũ ad ſufficientiã eſt, quando actus merẽtis acceptatur ad retributionem faciendã conditionaliter, ſcilicet ſi is cui meretur antecedẽtia ad retributionem ordinata non omittat, neque impedimentum pręſtet, vt ſi quis meretur apud Principem, vt omnibus characterem ſuum habentibus, & tali hora curiam Principis intrantibus daret vnum florenum, iſte ſufficienter meruiſſet vnum florenum, etiam eis qui characterem ſuum non acciperent aut curiam hora determinata non intrarent.

Meritum ad efficientiam eſt quod ſimpliciter acceptatur ad aliquid retribuendum realiter & cum effectu. Et Chriſtus Adæ & toti ſuæ poſteritati ſuffi-

cicu

cienter meruit gratiã, & apertionem regni, & tanquam merito ſufficienti ſua paſſione, vt præuiſa, præcedentibus obtinuit remiſſionem peccatorũ & gratiam, ſed vt exhibita apertionem regni & gloriã, probat id Gabriel arti. ij. vbi ſuprà, quem vide.

¶ MERITVM eſſe infinitum tripliciter poteſt accipi. Vel ratione propriæ perfectionis, id eſt vt actus ipſe dicitur infinitus. Vel ratione perſonę merẽtis vel ex voluntate acceptantis. Primo modo nullum meritum dici poteſt infinitum, quia infinitas perfectionis repugnat creaturæ. Omne autem meritum eſt quid creatum. Actus namque diuinus non eſt meritum, ſed dator præmiorum. Quicquid enim eſt in Deo, eſt Deus: velle ergo animæ Chriſti ſiue eius fruitio, qua perfectiſſimè quantum creaturam decet fruebatur, ſecundum ſe finita fuit & finitum, quia creatura. Secundo modo meritum Chriſti potuit dici infinitum, quia actus perſonæ infinitæ. Siquidem omnia opera Chriſti fuerunt verbi tanquã ſuppoſiti, quod fuit infinitum, licèt illa opera humanitatis Chriſti non fuerunt verbi ſecundum naturam infinitam diuinam, ſed ſecundum naturam finitam humanam. Tertio modo meritum dicitur infinitum extenſiuè quod acceptatur pro infinitis. Et hæc infinitas ſicut & ſecunda, non eſt infinitas ſimpliciter, ſed ſecundum quid. Non autem requiritur infinitas. in merito vt acceptetur pro infinitis. Vnde vt dicit Scotus diſtin. xix. Sicut omne aliud à Deo, ideo bonum eſt, quia à Deo volitum, non ecõuerſo. Sic meritum in tantum meritum eſt, pro quãto acceptatur. Nam ideo meritum eſt, quia acceptatur non econuerſo, quia meritũ & bonũ ideo acceptatum. Poteſt autem meritum quodcunq; tantum & pro tantis acceptati paſſiuè, quãtum & pro quantis vult tota Trinitas acceptare actiuè: quia quantum vult tantũ poteſt. Nec vt pro infinitis acceptetur requiritur formalis ratio infiniti in merito. Nec requiritur infinitas ex circunſtantia ſimpliciter, ſed benè de congruo, propter quod magis congruũ fuit meritum in ſe finitum (ſed tamen perſonæ infinitæ) acceptari pro infinitis extenſiuè quàm perſonæ finitæ, quia ibi nec ratione operis in ſe, nec ratione operantis eſſet congruitas acceptationis eius pro infinitis. Et meritum Chriſti non tantum fuit acceptatum vt exhibitum, ſed etiam vt præuiſum, ſiue vt exhibendum, ad aliud tamen vt præuiſum, & ad aliud vt exhibitum. de quo latiùs videatur Gabr. vbi ſuprà. Et licèt meritum Chriſti ſecundum ſe finitum, fuit ſimpliciter pro infinitis, tamen Adæ filiis (ſi futuri eſſent) acceptatũ eſt ſufficienter: paſſione etiam ſua & morte quas pro hominum reparatione ipſe Chriſtus patri obtulit tantum prædeſtinatis gratiam finalem & gloriam efficaciter meruit. Et quamuis omnibus Adæ filiis ſalutem principaliter meruit Chriſti paſſio, cooperabatur tamen ſaluandorum operatio tanquam meritum de congruo vel condigno. Hæc ſingula pluribus verbis vel copioſe & abundè declarantur & probantur à Gabriel diſtinct. xix. arti. ij. in v. concluſionibus lib. iij. & multa aliàs de merito ſcribuntur. Hæc ſufficiant paruulis.

¶ MESSIAS Hebraicè, Grecè Chriſtus, Latinè vnctus dicitur: ſunt autem multa nomina meſſiæ. pluribus enim nominibus Meſſias in lege promiſſus ſcribitur & nominatur (vt ſcribit Iacobus de Valentia tract. iiij. capitu. j. prologi ſuper Pſalm.) ſcilicet Deus, Dominus, Tetragrammaton, verbum Domini, nomen Domini, ſalutare Dei, dextra Domini, brachium Domini, ſanctus Domini, Sanctus ſanctorum, iuſtus hæres, Rex, Sacerdos, Chriſtus, filius Dei, Dauid, Meſſias. Omnibus ſupradictis nominibus nominatur Meſſias Chriſtus, quorum quædam ſunt ſibi naturaliter propria, & quædam ab effectus vt paret. Nam naturaliter eſt Deus, & filius Dei & Dominus, ſed ab effectu dicitur ſaluator & dextra Dei, &c. Meſſiam autem Iudæi temporaliter regnaturum quidam expectarit. Contra quos ſcribit Gerſon tractat. xij. ſuper Cant. Virginis, dicens: Falluntur ergo Iudæi Meſſiam expectantes (neſcio quem) temporaliter apud eos regnaturũ cum potentia, pompaque ſeculari, cùm de paupertate regnaturi Meſſiæ, de paſſione & abiectione ſua prophetiæ omnes ad tempora Meſſiæ reſpicientes impletæ ſint, &c.

¶ METAPHORA dicitur Latinè tranſlatio, de qua videatur apud Grãmaticos. Fitq; cùm nomen aut verbũ ex proprio loco in eum transfertur, in quo aut proprium deeſt, aut tranſlatum proprio melius eſt: vt, *claſſiq; immittit habenas*. Item. *arrectis auribus aſto*. Et, *ferrum armare veneno*. Nam & venenum armare, & ferrum armare tranſlatio eſt. Item ruſtici dicunt gemmam in vitibus, & ſitire ſegetes. Item illa ad ornatum lumen orationis generis claritatẽ & concionum procellas, & eloquentiæ flamma. Et de metaphora plura ſcribuntur à Cicerone, Quintiliano lib. 8. & nihil ad nos. à qua metaphoro, quod eſt idem quod transfero, & metaphoricus, a, um. vt metaphorica locutio & metaphoricè. Sancti autem ſæpè loquuntur metaphoricè, quæ locutiones non ſunt intelligendæ ſecundum proprietatem vt ſcribit Gabliel. diſtinctio. trigeſima ſexta, quæſtione vnica, articu. tertio, libr. j. vt cùm Deus dicitur vitis agnus, leo, lupus, &c. ſecundum Sanctum Auguſtin. Sic etiam Sanct. Anſelmus cùm dicit: Creatura in Deo eſt creatrix eſſentia: capit creaturam in Deo pro cauſa ꝓductiua creaturæ, & iſta eſt eſſentia creatrix omnium. Sic Deus eſt vita viuentium, omnis boni plenitudo, omnia in omnibus cauſaliter. Ex his patet multorum argumentorum ſolutio, & multarum auctoritatum pia & catholica expoſitio. Sancti itaque ſæpè loquuntur methaphoricè, non ſine cauſa. Et vtuntur huiuſmodi metaphorica locutione, vt homines quandoque ad Dei laudem alliciãt, vtque in nullo alio à Deo quærant delectationem, conſolationem & auxilium, qui ſolus eſt cauſa fontalis omnium delectabilium, vtilium, à quo omnia ſunt expectanda, quum ipſe immediatè (& nullo alio ſi placet concurrente) omnia poteſt, quæ deſiderari honeſtè valent, tribuere. Ideo dicit San. Auguſti. In creatura deeſt quod laudemus, in creatore nihil deeſſe poteſt. Laudent ergo creatorem totum, eſt cauſaliter, ſcilicet quòd ex partibus ſingulis inuenitur. Et vt ſcribit parte ij. in ſermone Dominicæ xix. poſt Pentecoſtes, collatione eiuſdẽ ſermonis. Idcirco, ait, tranſſumptionibus, metaphoriſque prædicantes vtimur, quatenus noua minus faſtidiat varietas, & à cognitis ad apprehendenda magis ignora ſubuectet & ſubleuet. Quia enim nobis (exempli gratia) domus materialis ſeu ſu, quotidianoque vſu maximè cognoſcitur per illius ſimilitudinem, quaſi per vehiculum aliquod in occultarum rerum, ſcilicet conſcientiæ & gloriæ comprehenſionem, facilius eleuatur. Gerſon. Sic etiam obumbratis figuris vtitur ſcriptura, vt

credenda (quæ acumen noſtræ intelligentiæ naturalis excedunt, quibus & intellectus cum difficultate aſſentit) manuductione quadam vel ductu intelligat homo, & ad fidem firmam mirabilium operum Dei, excellentium hominis intelligentiam & potentiam inflãmatur, & incitatur. De quo videre potes Gabriel.ſer. j. Dominicæ xiiij. &c.

¶ Metvs eſt expectatio mali, ſecundum Ariſtotelem iiij. Ethico. Vel metus eſt opinio magni mali impendentis. Cui ſubiiciuntur pigritia, terror, timor, pauor, examinatio, conturbatio, & formido. Eſt autem duplex metus, vt notat Gabriel diſtinctione xxxix. quæſt. j. libro iij. Quidam eſt metus cadens in conſtantem virum, id eſt in virum virtuoſum, vt dicit Richardus diſtinct. xxix. articulo j. libro iiij. & eſt (vt ait Gabriel) dum quis metu maioris mali fugiendi, eligit minus malum, & ille poteſt cadere in virum conſtantem & virtuoſum: vt quando non leui æſtimatione, ſed certitudinaliter, ſaltẽ certitudine ſufficiente in actibus humanis ſcit malum ſibi inferendum: quod maius eſt ſibi inconueniens quàm actum illum diſplicentem elicere: & poteſt contingere quod ſecundum rectam rationem ſibi ſit maius inconueniens: vtpotè mors, cancer, mutilatio enormis, ſtuprum, & ſimilia. Cùm enim ille ſit dominus voluntatis ſuę, poteſt velle aliquod, quod aliàs nollet, & impetrare actum aliàs nolitum antequam incurrat iſta mala, & hoc ſecundum rectam rationem. Et talis metus dicitur cadere in conſtantem virum dum illud malum fugiendum ſit magis inconueniens viro quàm illud, quod tali metu elicit: vt ſi quis voluerit aliquem interficere niſi det centum florenos, metus inducens ad dandum centum florenos, cadit in conſtantem virum: quia vir conſtans & virtuoſus magis debet velle & effectualiter tradere centum florenos, quàm vitam perdere. Et ergo nullus metus poteſt inducere virum conſtantem ad peccãdum mortaliter, quia pro nullo malo fugiendo dictat ratio recta peccandum eſſe mortaliter: quia non poteſt eſſe maius malũ quod imminet, quàm ſit peccatũ mortale. Et licèt metus culpam attenuet, non tamen à culpa excuſat. Vnde Auguſtinus ij. de Ciuitate Dei: Talis potius quælibet mala pati decernat, quàm malo conſentiat. Et refert Gabriel diſtin. xv. quæſt. iiij. articu. ij. concluſ. iij. libro iiij. Et iſte metus dicitur metus iuſtus, & impedit matrimonium, etiam quantum ad iudicium Dei, & quantum ad iudicium Eccleſiæ. De quo conſulas Richardum diſtinctione xxix. articulo j. qu j. libro iiij. Et Bonauen. eadem diſt. Et Thom. Argenti. Petrum de Palud. quæſtio. j. articulo ij. qui & dicit, quòd reſpectu fornicarij actus non poteſt eſſe iuſtus metus: quia melius eſt omnia mala pati, quàm ſoli malo conſentire. Et Bonauentura dicit, quòd nullus timor reſpectu peccati perpetrandi, poteſt nec debet cadere rationabiliter in virum conſtantem, ſed reſpectu alicuius rei faciẽdæ, quæ non eſt noſtræ ſaluti contraria. Sicut vir conſtans rationabiliter priùs deberet permittere ſe interfici, quàm Deum negare. Aſſentit Scotus cum dicit diſtinctione xxix. libro iiij. Nullus metus poteſt inducere aliquem ad peccatum mortale, ſecũdum rectam rationem: quia non poteſt eſſe maius malum quod imminet quàm ſit illud peccatum: quia nulla pœna peior eſt, quàm culpa mortalis. Hæc Scotus.

¶ Metvs cadens in virum inconſtantem (vt ſcribit Gabriel diſt. xxix. q. ij. libro iij.) eſt quando maius malum vel inconueniens admittitur ad fugiendum minus malũ, vel conueniens, vt qui peccat ne ſubſtantiam tẽporalem perdat, aut mortem ſuſtineat corporalem, ne diuitias habitas perdat. Et dicitur metus leuis, qui ſecundum Theologos matrimonium non impedit: & de quo Richar. videatur diſtin. xxix. ar. j. lib. iiij. &c Et vt ait Gabriel: Nullũ eſt peccatum mortale magnum vel paruum, quin vitari poſſit, abſque hoc quod incidatur aliud mortale: quia nunquam poteſt mortaliter peccare, niſi pleno voluntatis conſenſu. Volũtas autem non poteſt cogi ad conſenſum, licet poſſint violẽtari membra exteriora ad actum, qui tamen nunquã eſt peccatum voluntate non conſentiente: & ideo magis mortale ſemper vitari poteſt abſque commiſſione minoris peccati mortalis. Gabriel vbi ſuprà.

¶ Mevs, tuus, &c. & alia pronomina poſſeſſiua, noſtrum, veſtrum, poſſunt attribui alicui dupliciter, vt ſcribit Brulefer di. xviij. q. vj. libr. j. Vno modo mediante compoſitione, quando, ſcilicet attribuuntur alicui in propoſitione: vt liber eſt meus. Alio modo immediatè ſeu ſine compoſitione, quando, ſcilicet attribuuntur alicui ſine copula verbali. Et quando meum & tuum attribuuntur alicui mediãte aliqua compoſitione, ponunt habitudinem propriam, ſcilicet poſſeſſionem. Vnde quicunque habet Deũ, habet etiam omnia quæ pertinent ad Deũ cõmuniter. Item de eſſentialibus in diuinis, dicuntur pronomina poſſeſſiua, vt Deus Deus meus, Domine Dominus noſter. Itẽ illa pronomina ſpecialius dicũtur de filio quàm de eſſentialibus, propter incarnationẽ. Specialiſſimè tamen dici poteſt per poſſeſſionem, quod ſpiritus ſanctus eſt noſter, eò quòd ſpiritus eſt pignus hæreditatis æternæ. Et quando dicimus, ſpiritus noſter, tunc nõ dicitur ſpiritus à ſpiratione paſſiua, quæ propria eſt ſpiritui ſancto: ſed dicitur, ſpiritus noſter, ab inſpiratione, quia per eum nobis bona inſpirantur. Vnde dicitur: Charitas diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum. Et quãdo illa pronomina adduntur alicui ſine compoſitione, non ponunt ſuam propriam habitudinem, niſi ſolùm ad terminum cui adduntur. Vide de hoc Bonauen. Et vt ſcribit Gerſon parte ij. de tractatibus parte ij. propoſitione viij. Vnde aliquid dicitur meum vel tuum, quod dependet ex legibus nedum diuinis, ſed poſitiuis: propterea cõſilium habendum eſt, nedũ à Theologis, ſed à Canoniſtis, qui ſi diſcordare videãtur, lex Euãgelica ſeu Theologica tanquam architectoria Iudex erit, vel epikeis, ſeu gnomica, vel interpretatiua.

¶ Miles, Gręcè ſtratiótis, venítque à mille, quaſi milleſimus quiſque, hoc eſt quiſquis ex millenario numero fuerit. A quo milito verbum, hoc eſt militiam exerceo: & commilito nomen, qui ſimul militat, ſocius in bello. Et regula militũ tangitur Lucæ iij. Neminem concutiatis, ſcilicet in perſona per potentiam indebitè. Nemini calumniam faciatis in rebus, quã per militiam facere poſſetis. Et cõtenti eſtote ſtipẽdiis veſtris, id eſt, de reditibus veſtris, multis temporibus. Accipiendo verò ad defendendam patriam. 2. *Macha*. 15. Accipe gladium ſanctum munus, &c. Rom. xiij. Non ſine cauſa gladium portat, &c. Hæc refert Gerſon par. j. tract. de modo viuendi omnium fidelium. Et militia Chriſtiana eſt quotidie pugnare contra vitia. Hinc Iob: Militia eſt vita hominis ſuper terrã. In hac militia (vt inquit Gerſon

ſon part. iiij. ſer. Dominicæ primæ Aduentus, de gula) neceſſe eſt die quolibet præliari contra omnem maledictam ſocietatem tyranni capitanei, peccati mortalis, ſalſi proditoris, qui eſt ſine numero, contra eum ſe tenent pro humano genere domina pœnitentia, & omnis multitudo virtutum, quarum gratia Dei eſt Regina: alioquin tota humana natura iamdudum fuiſſet amiſſa.

¶ MIRACVLVM eſt res, quæ vnde manauerit, aut qua ratione conſtiterit, dignoſcere eſt arduum, vt elicitur ex prologo vltimi c. j. li. Valer. Max. Vel ſic: Miraculum eſt quicquid preter naturæ vſum euenit, & ideo in admirationem nos trahit. Et venit miraculum à miror. Mirari autem propriè eſt re aliqua tanquam noua obſtupefieri. Aliquando mirari eſt cum voluptate & delectatione intueri, & aliquãdo venerari. Hinc admirabile, id eſt admiratione dignũ: & admirabũdus, id eſt admiratione plenus, &c. Miraculũ ſecundum Alexan. de Ales, part. 2. q. xliij. memb. x. prope finem. & poſt eum ſcribit Gabr. di. viij. q. ij. ar. iiij. dub. j. lib. ij. largè acceptum, eſt operatio vel opus quod fit præter ſolitum naturæ curſum. Et adſtipulatur Auguſtinus in de vtilitate credendi, qui ait: Miraculum eſt arduũ aliquod & inſolitum ſupra ſpem & facultatem exiſtens admirantis: arduum dicitur ſecundum Alexan. ſupra poteſtatem naturę. Vel dicitur arduum, quia ſolus Deus facit. Fit enim miraculum (vt inquit Brulef. di. vij. qn. xj. lib. ij.) in iſtis operibus in quibus natura pro tunc non poteſt, vt quod fiãt roſæ in hyeme. Vel dicitur arduum, quod ſolus Deus id facit. Ita opus incarnationis eſt miraculum, & productio Euæ ex coſta. Item iuſtificatio peccatorũ (inquit Brulef.) quod maius eſt miraculum quàm cœlum & terram creare, vt vult Iacobus de Valentia in Pſalm. 74. & Pſal. 87. Item reſurrectio generalis erit miraculum. Hæc latè deducit Brulefer vbi ſuprà. Dicitur inſolitum, quod eſt contra ſolitum curſum naturæ, ſicut illuminatio cæci. Supra ſpeciem virtutis humanæ, ſupra facultatem, id eſt ſupra rationem & poteſtatem admirantis. Propter primum, eclypſis Solis nõ eſt miraculum: propter ſecundum, creatio animæ intellectiuæ: propter vltima duo reſpectu Dei nullum eſt miraculum, quia nihil eſt ſupra facultatem Dei. De ratione autem miraculi propriè ſumpti, tria ſunt, vt ſcriptis reliquit Richardus diſt. 17. articulo iiij. quæſt. iiij. libro iiij. Vnum eſt, quod fiat per actiuam potentiã ſupernaturalis agentis, quod opere naturæ fit: & ſi quandoque ſit mirabile, eò quòd ignoretur cauſa, ſecundum Auguſtinum xxj. de Ciuitate, ca. iiij. tamen miraculum non eſt. Aliud eſt, quod in materia non ſit aliqua diſpoſitio, niſi ſolum pura potentia obedientiæ ad hoc quod in ipſa vel de ipſa fiat illud opus, quod eſt miraculum. Tertium eſt, vt ſit præter modum conſuetum. Vnde dicit Auguſtinus primo libro retract. capitulo xiij. quòd ſi ſolita eſſent miracula non eſſent. Quamuis autem non omne mirum vel mirabile ſit miraculum, tamen omne miraculum, & eſt mirabile, & eſt mirum. Et propter iſta tria dicitur quod miraculum eſt opus arduum præter curſum naturæ & inſolitum. Hæc Richardus, qui & ibidem vult, quòd iuſtificatio impij, quæ fit de lege communi, nõ eſt miraculoſa, quia non eſt inſolita, & de lege communi requiritur aliqua diſpoſitio in adulto qui iuſtificatur, quamuis effectiuè fiat per potentiam ſupernaturalem agentis. Iuſtificatio autem impij, præter legem communem, quæ fit ſi Dominus iuſtificat adultum aliquem, qui priùs ſe non diſpoſuit, miraculoſa eſt: quia in tali iuſtificatione ſunt omnia illa tria, quæ ad miraculũ requiruntur. De quo & ſuprà dictum eſt in dictione iuſtificatio.

¶ MIRACVLVM poteſt dupliciter contingere. Vel quantum ad rem factam, vel quantum ad faciendi modum: quantum ad rem factam: quando effectus, vel res producitur non concurrente cauſa ſecunda naturali. Aut in ſubiecto non habente ordinem naturalem ad talis effectus ſuſceptionem. Exemplũ primi, vt eſt creatio noui effectus inſoliti ſecundum ſe totum de nihilo. Exemplum ſecundi, reſuſcitatio mortui cadaueris, illuminatio cæci nati: ſic partus Virginis, dimenſionum penetratio, replicatio eiuſdem corporis ſimul ad loca diſtincta circunſcriptiuè locantia, ſunt miracula. Secundò, quantũ ad faciendi modum tantum, cùm aliquid producitur à cauſis naturalibus, ſed in mora breuiore quã ſit ſolitus naturæ curſus, propter inconſuetam & ſubitam applicationem actiuorum & paſſiuorum. Illo modo ſubita productio ranarum de puluere terræ, quæ tamen fieri poſſet per naturam tempore longiore, dicitur miraculum quantum ad modũ, nõ quantum ad factum. Et hoc verum ſi huiuſmodi effectus educantur de potentia materiæ, ſic quaſi ſubitò qualificatæ & diſpoſitæ. Formæ enim ſubſtantiales non producuntur ſeu generãtur in materia, niſi materia diſpoſita. In termino aũt diſpoſitionis forma inducit̃ iſtãtaneè ſiue ſubitò ſicut eſt in ligno igne appoſito, quod dum ſufficienter calefactum eſt & exiccatum in omnibus eius partibus vniformiter, ſubitò erũpit flamma. Vide latiùs Gab. di. viij. q. ij. art. iiij. lib. ij. Et quantò diſpoſitio materiæ acceleratur per celerẽ actiuorum applicationem, impedientium remotionem, tantò effectus celerius producitur. Vnde ſi illa ſucceſſiua & moroſa applicatio maturãtium fructus arboris fieret ſubitò, ſubitò produceretur fructus: ſicut fieri potuit in virga Aaron ſubitò producente gemmas, flores & fructus. Nu. 17. & ita de aliis. Et ſicut dicit ſanctus Auguſtinus in de mira. ſcripturæ, quod nihil eorũ quæ fecit Deus per Moyſen & Aarõ contra naturam factum eſt, id eſt non contra poſſibilitatem naturæ quodammodo ordinatè ad illa: vt cùm ex aqua factus eſt ſanguis, & ranæ ex puluere, cyniphes, & locuſtæ, &c. Erat enim materia illorum in potentia ad huiuſmodi formas. Sic ergo in his operibus non fuit miraculum quantum ad factũ, ſed quantũ ad modum faciendi, vt protinus fieret quod per naturã fieri poſſet ſucceſſiuè. Et hunc modũ ſub diſtinguit Alexan. Nam aut huiuſmodi operatio fit ſubito, id eſt in inſtanti, & ſic fit à diuina virtute: & ſic propriè dicitur miraculũ. Vel fit ſubitò ſeu repẽtè, id eſt in tẽpore quaſi imperceptibili: & ſic dicit, quòd verè non eſt miraculum dicendũ, ſed mirabile. Sed quia difficilè poſſunt illa diſtingui, quando ſic vel ſic fiat, ideo frequenter miraculum pro mirabili, & econuerſo, mirabile pro miraculo accipitur, quãuis differant miraculum & mirabile, vt infrà videbis in dictione Natura. Clarius ſubdiſtinguit Gabriel vbi ſuprà. Nam illæ conuerſiones vel mutationes, in inſtanti, vel repentè, poſſunt dupliciter fieri. Vel ſic quòd effectus illi non producuntur à principiis naturæ, ſed immediatè à Deo, ſiue in inſtanti ſiue ſucceſſiuè, & tunc eſt verè miraculum ſecundum primum modum, licèt eundem effectum naturæ poſſit producere in tempore. Alio modo

poteſt

poteſt effectus produci à principiis naturæ in in-
ſtanti, vel in tempore ſubitò, propter inſtantaneam
vel repentinam applicationem actiuorum paſſiuis
præter ſolitum naturæ curſum, & tunc non eſt pro
priiſſimè miraculum, ſed propriè mirabile, hoc eſt
miraculum ſecundo modo, Nam & natura poteſt
producere effectum in inſtanti diſpoſito recipiente.
Sic tenet Philoſophus de lumine & viſione. Hæc
Gabriel vbi ſuprà.

¶ MIRACVLA ſunt duplicia. Vera & miracula falſa,
ſiue mendacia, vt ſcribit Gabriel vbi ſuprà. Mira-
cula vera dicuntur ea, quæ ordinantur ad bonum
finem, ſcilicet eruditionem Eccleſiæ, & ſalutẽ fide-
lium: talia ſunt miracula bonorum Angelorum &
ſanctorum. Miracula falſa & mendacia ſunt, quæ or
dinantur ad deceptionem & ſubuerſionem viden-
tium: licèt quandoque res illæ veræ res ſint quæ vi-
dẽtur. Vnde omnia miracula dæmonum ſunt ſigna
falſa & prodigia mendacia. Et ſecundum hoc dicit
Apoſtolus 2. ad Theſſa. 2. de Antichriſto: Cuius eſt,
inquit, aduentus ſecundum operationem Satanæ
in omni virtute & ſignis, & prodigiis mendacibus,
& in omni ſeductione iniquitatis his qui pereunt.
Intendit enim homines decipere per miracula
ſua, & facere credere non Deum eſſe Deum, & ſe-
ducere in interitum ſempiternum. Et ideo omnia
eius miracula ſiue fiãt per veram rerum immutatio
nem ſiue per apparentiam ſolùm & illuſionem,
falſa ſunt & mendacia ſigna. Et quamuis miracula
propriè ſecundum primum modum ſuprapoſitum
dæmones facere non poſſunt, quia non poſſunt fa-
cere, aut inducere res aut formas nouas in ſubie-
ctum vel materiam non diſpoſitam ad earum ſuſce-
ptionem: poſſunt tamen facere miracula ſecundo
modo dicta. Patet primum, quia non poſſunt facere
aut inducere res aut formas nouas in ſubiectum vel
materiam non diſpoſitam ad earum ſuſceptionem.
Patet ſecundum, quia poſſunt repentè actiua paſ-
ſiuis applicare præter ſolitum naturæ curſum, pro-
pter quem ipſa actiua producunt veras res de nouo
quæ taliter iam ſubito produci non poſſent, niſi dæ-
monum miniſterio actiua paſſiuis applicarentur.
Vnde dicitur Exod. 7. quod virga Aaron proiecta,
verſa eſt in colubrum: fecerunt autem malefici per
incantationes Aegyptiacas, & arcana quædam ſi-
militer, & proiecerũt ſinguli virgas ſuas quæ verſæ
ſunt in dracones. Sicut ergo verſio virgæ Aaron in
colubrum fuit vera, ſic & virgarũ Magorum Pharao
nis in dracones facta eſt, ſecundum ſanctum Augu-
ſtinum, non phantaſticè ſed verè vel collectione ſe-
minum, vel aliter, vt patet per gloſſam ibidem. Et
ſecundum Auguſtinum, dęmones quamuis mali,
naturam tamen ſuam non amiſerunt. Ideo dum per
incantationem eorum malefici aliquid efficere co-
nantur, diſcurrunt per mundum, & ſubitò ſemina
eorum, de quibus hoc agitur, afferunt. Sicque ex
illius permittente Deo, nouas rerum ſpecies pro-
ducunt. Hæc Gloſ. Et plura de hoc in dictione *Male-
ficium*. Omnia quoque dæmonũ miracula, etſi ali-
quando quãtum ad rem de nouo productam vera
ſunt, tamen quãtum ad finem ſigna ſunt mendacia,
quia omnia operatur ad fallendũ & perdendũ homi
nes. Idrico differunt miracula Dei & dæmonum, vt
ſcriptis mandarunt Brulefer diſtin. vij. q. xj. libr. ij.
Guil. Scotiſta & S. Tho. di. vij. libr. ij. q. j. art. iij. &
frater Pelbartus libr. ij. Roſarij Theol. in dictione
Dæmones. §. lv. quia hic Deus, ibi diabolus operatur.

Vel miracula Dei fiunt ab ipſo Deo: dæmones au-
tem ſua faciunt miniſterialiter. Alio modo quia
miracula Dei fiunt per publicam iuſtitiam, ſecun-
dum veritatem & apparẽtiam, dæmonũ fiunt per
priuatos contractus. Et ſic differũt ex parte mini-
ſtrorum, Differũt & ratione vtilitatis, quia ſemper
per miracula Dei ſunt ad vtilitatẽ Eccleſiæ vel ali-
quorũ, vt ad augendũ fidem, vel confirmandam, vel
ad ſanationem infirmorum, Sed miracula dæmo-
num ſunt ad ſolam vanitatem & curioſitatẽ, vt vo-
litare per aera, facere ranas, & huiuſmodi. Diffe-
runt & ratione finis, quia miracula diuina ordinã-
tur de ſe & ex intentione Dei ad laudẽ & gloriã Dei,
& ad vtilitatem Eccleſiæ: ſed diabolica ad commo-
dum proprium, vel ad fraudem vel deceptionẽ, aut
vanam gloriam, ex intentione dæmonis facientis.
Vnde Antichriſti miracula, dicuntur ſigna menda-
cia, 2 Theſſ. 2. eò quod fallere intendit animas.

¶ MIRACVLVM, ſignum, & prodigium, differunt,
vt ſcribit Brulef. diſt. vij. q. xj. libr. ij. quia ſigna ſunt
parua miracula, prodigia verò ſunt magna. Vnde
dicitur de ſancto Stephano, quod fecerit ſigna &
prodigia magna in populo, plenus gratia & ſpiritu,
ſicut eſt reſuſcitatio mortuorũ. Signũ, facere ranã.
Miraculum eſt cõmune vtriuſque. Differũt & mira-
culum & mirabile: de quo in dictione *Natura*, vide-
bitur. De miraculis multa literis mandauit Gerſon.
Vnde parte ij. ſermo. de quatuor domibus, Do-
minica nona poſt Pentecoſtes: dicit & tenet nullũ
propriè & verè dictum miraculum ab alio quàm à
Deo poſſe creari, quoniam ſolus eſt qui ſuper om-
nem cauſarum naturalium curſum & ordinem do-
minatur. Multorum tamen fuit ſententia, & inter
alios vt opinatur Auguſtinus, fuit Deum per ma-
los nõnunquam mirabilia operari: & hoc non ſit
falſi teſtis, abſit: ſed in damnationem tam illius qui
facit, tam illorum qui ſeduci & erroribus excæcari
meruerunt. Et quemadmodum dicunt de Antichri
ſto ad probationem electorum. Vnde Apoſtolus: Si
ne charitate montes poſſe transferri non negat. 1.
Corinth. 13. Et de nouiſſimo die aiebat Chriſtus:
Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nõn
ne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo
dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes mul-
tas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia nunquam
noui vos. Matth. ſeptimo. Et de pythoniſſa Samue-
lis Prophetæ verè ſuſcitatrice. 1. Regum vigeſimo-
octauo. Et Iuda, ſatis cogens eſt argumentum. Mira
cula verò quæ ſancti fecerunt, per Dei virtutem ea
fecerunt, vt apud eundem Gerſonem videre licèt.
Ponit & multas cauſas quare tam Martyres quàm
Conſeſſores, viri & mulieres fecerunt & faciunt mi-
racula, in opuſculo Gerſon parte ij. contra impugnã
tes ordinem Carthuſi. ſcilicet vt prædicatio eorum
& nomen Ieſu Chriſti, in quo tantum eſt ſalus, effi-
cax probaretur. Sic Petrus claudum, & per illum
octo milia Iudæorum ſanauit: illos in anima, iſtos in
corpore & in anima. Sic & cæteri Apoſtoli non ad
oſtẽſionem ſuæ ſanctitatis, ſed ad exaltationem no-
minis Ieſu Chriſti. Aliquando ne prædicatio pro-
pter miniſtros contemnatur. Aliquando ad confir-
mationem Chriſtianorum nondum plenè in fide fi-
xorum. Alias cauſas vide apud eundẽ. Et plura ibi-
dem de miraculis, part. j. de poteſtate Eccleſiaſtica,
ait: Poteſtas faciendi miracula, dicitur donum gra-
tis datum, conuenire potens cuilibet ex fidelibus,
prout ad ædificationẽ Eccleſiæ iudicabit expediẽs
ſpiritus

ſpiritus ſanctus, qui diſtribuit ſingulis prout vult. Et miracula huius temporis (vt idem ait epiſtola ad Magiſtrum Vincentium) ſuſpecta ſunt, niſi facta prius examinatione diligenti, &c. Et in ſerm. vbi ſuprà, ſi ætas noſtra fidei & moris inops habeat miracula, incredulitatis noſtræ ſigna ſunt, & damnationis (niſi melioremur) indicia. Plura aliàs de miraculis Magiſter Ioannes Gerſon. Nec tamen eſt contra Dei ordinationem etiam hoc tempore fieri miracula. Non enim (vt ait Iſaias) abbreuiata eſt manos Domini, vt non poſſit redimere. Cùm igitur (vt ait Gerſon par. ij. in fine. de mirabili victoria cuiuſdam puellæ) reuelatione occultorum, & operatione miraculorum genus humanum indiget excitari & reuocari, nunc in vno populo, nunc in alio, piè cenſendum eſt talia nobis non denegari. Sicut enim poteſtatē ſuam non alligauit ſacramentis: ita nec alligauit eam alicui tēpori, locis aut perſonis: quinimo in multis eius miſerationibus ſemper aſſiſtit humano generi, congrua remedia & auxilia prouidendo. Hæc Magiſter Ioannes Gerſon, Cancellarius Pariſien. qui & aliàs plura de miraculis ſcripſit.

¶ MYRRHA arbor quædam Arabiæ. Virtus autem paſſionis Chriſti metaphoricè myrrha dicitur, propter accōmodam ſimilitudinem, vt ſcribit Iacobus de Valen. Pſalm. 44. Nam myrrha eſt quædā parua arbor aromatica, quæ naſcitur in Arabia, cuius ſuccus etiam dicitur myrrha: quæ quidem arbor agitata à ventis contrariis: ſcilicet ab Aquilone & Auſtro: emittit ſudorem precioſiſſimum ad modum gummi, quę dicitur prima myrrha, ſed quia non poteſt exire multū de ſucco primo modo: ideo agricolæ vulnerant arborem faciendo paruam inciſionem in latere trunci, & ſic emanat copia ſucci & liquoris. Et ſic totus ille liquor, qui egreditur ab illa arbore in menſe Martij, tam per agitationem ventorum, quàm per inciſionem factam in latere, dicitur myrrha prima & electa, virtuoſiſſima & precioſiſſima præſeruans ab omni corruptione, & ſanās, & deſiccans omnem putredinem. Iſte autem liquor qui emanat iň ſequentibus menſibus, dicitur myrrha ſecunda: quæ licèt ſit bona, tamen non eſt tanti valoris & virtutis. Ad huius ergo arboris liquoris ſimilitudinem tam Chriſtus quàm ſua paſſio dicitur prima myrrha, & electa. Nam in menſe Martij Chriſtus fuit agitatus & afflatus à duobus ventis contrariis, ſcilicet à Iudæis, & à Pilato cum ſuis miniſtris de populo gentili, qui primò in horto emiſit ſudorem ſanguinis, poſtea per flagella & clauos, & vltimò per vulnus lateris exiuit ſanguis & aqua in remiſſionem peccatorum. Vnde omnia ſacramenta receperunt virtutem. Hæc Iacobus de Valentia.

¶ MISERIA eſt copia tribulationis, & inopia conſolationis, quando multifariè quis patitur, & à nemine releuatur, ſecundum Auguſt. libro diffinitionum. Summa autem miſeriarum ineuitabilium medicina eſt obliuio, inquit Gerſon tract. j. circa principium ſuper Magnificat. In duobus verò conſiſtit poſt lapſum noſtra miſeria, vt ſcribit Mag. Iacobus de Valētia. Pſām. 89. Primò, quod fuit nobis abbreuiata vita. Secundò, quia illa breuis vita eſt variata per multas ætates, & infirmitates, & defectus. Nam incipimus ab infantia, & mutamur in pueritia, & exinde in iuuentutem, & exinde in ſenectutem, & exinde in decrepitum. In quibus ætatibus ſunt multi & varij defectus, & infirmitates & miſeriæ, imò quantò magis creſcunt dies, magis creſcunt miſeriæ, & ſic nunquam homo in eodem ſtatu permanet. Hinc dicitur: Multæ tribulationes iuſtorum. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Et illud: Omnes qui piè volunt in Chriſto viuere, perſecutionem patientur. Et itē, In mundo preſſuram habebitis. Et illud: Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Hoc tamē ſuaue eſt Apoſtolis & martyribus. Item corpus caſtigare ieiuniis, animam afficere lachrymis & orationibus, voluntatem propriam odire, ſolitudinē amare, ſed ſuaue hoc eſt veris Chriſti cōfeſſoribus & virginibus. De quo vide latiùs Gerſonem parte ij. ſermone de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis. Et anima apud Gerſonem, parte tertia, de mendicitate ſpirituali, in principio conqueritur ſe eſſe detruſam in hunc tetrum ac doloroſum carcerem præſentis exilij: & ſe eſſe pauperem, ægrotam, captiuam, læſam, ſauciam, nudam, omnibus egentem. Plura ibi de miſeria humana ſcribit Cancellarius. Et vt ſub vno concludantur omnia de vniuerſitate bonorum, in profundo omnis miſeriæ ſumus iniecti poſt peccatum primi parentis.

MISERIA eſt duplex, ſcilicet pœnæ, & culpæ, vt ſcribit Gabr. diſtin. iiij. quæ. vnica, li. ij. Vnde ſecundum eum angeli miſeria pœnę poterant eſſe miſeri in primo inſtanti creationis de potentia Dei abſoluta, quantum ad afflictionem & incommodum, licet talis afflictio non fuiſſet propriè pœna, quia pœna cōnotat culpam. Pœna enim dicitur illatio incommodi, ſeu afflictio pro culpa commiſſa, tunc autem non præceſsit culpa, potuit autem infligi à Deo immediatè pro illo primo inſtanti, ſicut dari beatitudo. Vnde ſanctus Augu. iij. de libe. arbit. Si Deus ab initio feciſſet hominem in pœna, nō eſſet propter hoc Deus vituperandus, aut iniuſtus. Sed de miſeria culpæ, quamuis aliqui opinati ſunt, quòd angelus in primo inſtanti non potuit peccaſſe, tamen dico (inquit Gab.) quod Angelus in primo inſtanti potuit fuiſſe in miſeria culpæ, quia potentia perfecta ad operandum, & non limitata ad rectè operandum, poteſt operari non rectè, talis eſt angelus, habuit enim in illo inſtanti volitiuam perfectam, & tunc potuit habere perfectam volitionem, & non limitabatur tūc ad rectam operationem plus quàm in ſecundo inſtāti, quia non fuit confirmatus plus in primo inſtanti quā in ſecundo: potuit ergo habere operationē non rectā, potuit enim ſe amare amore amicitiæ ſuper omnia contra rectam rationem. Vide latiùs Ga. ibi.

¶ MISERICORDIA eſt ægritudo animi ob alienarū miſeriarum ſpeciem, ſecundum Sene. lib. de clementis. Miſericordia ſecundum Dama. li. ij. c. xiiij. eſt triſtitia in alienis malis. Vel miſericordia eſt ægritudo extrinſeca alterius iniuria laborantis. Nemo enim parricidæ, aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur, ſecundum Cice. lib. Tuſcul. quæſt. Miſericordia eſt alienæ miſeriæ in noſtro corde cōpaſsio, qua vtique ſi poſſumus ſubuenire, compellimur, ſecundum San. Aug. lib. ix. de ciuit. Dei, & San. Thom. prima parte. quæ. xxj. art. iij. Miſericordia ſecundum Paluden. diſt. xlvj. lib. iiij. dupliciter accipitur. Vno modo pro paſsione, per quam aliquis cōpatitur alteri patiēti, quaſi partē paſsionis alterius in ſe ferens. Alio modo accipitur pro actu vel habitu voluntatis, quo aliquis vult ſubleuare miſeriam alterius, accipiendo miſeriā primo modo, ipſa non eſt

eſt in Deo, quia miſericordia vt dicit paſsionem, includit in ſe triſtitiam & pœnam, ſed nec triſtitia, nec pœna poſſunt eſſe in Deo, ergo nec miſericordia vt eſt paſsio. Sed accipiendo ſecundo modo miſericordiam pro voluntate releuandi miſeriam alterius, ſic eſt in Deo, quia Deus nihil agit circa nos niſi volēs, ſed Deus per ſua beneficia miſerias noſtras frequenter releuat, ergo in ipſo eſt voluntas tales miſerias releuandi: & per conſequens miſericordia ſecundo modo. Paludenſis. Vnde miſericordia duo importat, vt literis prodidit Rich. diſtin. xlvj. arti. ij. quæſti. j. lib. iiij. Vnum tanquam eſſentiale, aliud tanquam accidētale. Primum eſt promptitudo voluntatis ad ſubueniendum miſeris, in quo conſiſtit tota virtutis miſericordiæ eſſentia. Aliud eſt paſsio triſtitiæ, quæ oritur in appetitu ex cognitione miſeriæ alterius, quantū ad primum ſummè eſt in Deo, ſed non quantum ad ſecundum. Nec propter, hoc minus eſt in Deo eſſentia miſericordiæ, quia illa triſtitia eſt ab ea ſeparabile accidens, quamuis ab illo accidente impunatur nomen miſericordiæ, ad ſignificandum. Vnde ſecundum etymologiam vocabuli poteſt dici miſericordia, quaſi miſeria cordis ex cognitione alterius miſeriæ generata. Vide ad hoc Scotum diſt. xlvj. q. ij. lib. iiij.

¶ Misericordia eſt duplex, ſcilicet liberans, & parcens, vt ſcribit Scot. di. xlvj. q. iiij. libr. iiij. Miſericordia liberans totā miſeriā excludit: parcens, ſed non liberans, partē eius quæ debetur excludit, & in munitione eſt miſericordia parens. Melius fundamentum habetur Iaco. 2. Miſericordia ſuperexaltat iudicium, quia quantò ad aliquod opus cōcurrunt plures virtutes, tantò illud eſt perfectius. Si ergo iudicium ſit à iuſtitia, & cum hoc miſericordia, tantò perfectius eſt, ſi autem eſt infligendo aliquod quod iuſtitia dictat infligendum, remittitur aliquid ad quod miſericordia inclinat remittendum, & ſic iudicium diuinum ſuperexaltat miſericordia, pro quanto perfectius eſt ex miſericordia, quàm eſſet ex ſola iuſtitia. Vnde miſericordia Dei tantò maior demōſtratur (inquit Iaco. de Valen. Pſal. 105.) quantò maioribus peccatoribus & rebellibus & ingratis præſtatur, vt & latiùs ibidem oſtendit.

¶ Misericordia (vt ſcribit S. Bonau. diſtinctio. xlvj. arti. ij. quæſtio. ij. li. iiij.) ſimiliter & iuſtitia dicitur tripliciter. Vno modo miſericordia largiſsimè dicitur diuinæ bonitatis affluentia. Communiter verò dicitur benignitas in ſupererogatione bonorū. Strictè vero dicitur pietas in ſubleuatione malorū. Similiter & iuſtitia dicitur communiſsimè diuinæ bonitatis condecentia. Communiter verò dicitur liberalitas in retributione præmiorum. Strictè, ſeueritas in punitione malorum. Secundū hos tres modos (vt idem ait) concurrunt in eodem opere miſericordia & iuſtitia Dei. Omnia enim facit ex affluenti benignitate, & nihil facit ex affluēti bonitate, quod non decet bonitatem ſuam, & hoc quo ad primum modum, ſed quo ad ſecundum modum, quia cū tribuit bona, non retribuit niſi merenti, & ſuper illud quod meruit. Tertio modo ſimul concurrunt, quia nūquam ita ſeuerè punit, quin aliquod debitum de pœna dimittit, vide ad hoc Tho. Argēti. Concordat Richar. qui ait poſt alios di. xlvj. art. ij. quæ. iij. li. iiij. inquantum enim remunerat ſecundum condignū, eſt in illo opere iuſtitia, inquantū verò præmiat vltra condignum, eſt in illo opere miſericordia. Similiter inquantum punit malos, eſt in illo opere iuſtitia, inquantum verò punit citra condignum, eſt in illo opere miſericordia. Adſtipulatur his Paluden. quem videre potes, qui plura de hoc ſcribit.

¶ Misericordia Dei eſt duplex, vt ſcribit Petrus de Paluden. di xlvj. q j ar. iij. lib. iiij. ſcilicet, liberans, & relaxans. Nam ſicut homo (vt ipſe inquit) miſericors non repellit laudabiliter, nec virtuoſe miſeriā alienam, niſi quantum ratio iudicat, ſic Deus nō repellit miſeriam noſtram, niſi quantum ordo ſuæ ſapientiæ iudicat eam repellendam, quæ ſi ſecundum ordinem diuinæ ſapientiæ totaliter repellatur, vocatur miſericordia liberans. Si vero non totaliter liberatur, ſed de ea aliquid minuatur, vocatur miſericordia relaxans. Eadem Scotus vbi ſuprà. Iuſtitia quoque diſtributiua ponitur in Deo ſecundum eundem reſpectu creaturarum, inquantum omnibus creaturis dat ſecundum vniuſcuiuſque dignitatem. Iuſtitia autem & miſericordia vt ſunt in Deo, non differunt realiter, nec differunt ex natura rei formaliter, differunt ſolùm ſecundum rationem ſeu cōceptibiliter. Et quod peccator pęna infinita damnetur, eſt ratio, quia peccauit in Deum, qui eſt bonum infinitum. Qualitas autem culpæ communiter penſatur ſecundum dignitatem perſonæ per culpam offenſæ. Item Deus in puniendo non ſeruat menſuram & tantitatem ſecundum æqualitatem quantitatis: puta, quòd tantum det de pœna, quantum ipſe reus meruit, ſed ſeruet menſuram & tantitatem ſecundum æqualitatem proportionis, quia maiorem peccatorem magis acerbè punit, & minorem minus. Hæc ſcribit Tho. Argen. di. xlvj. lib. iiij. &c.

¶ Misericors à compariendo alienæ miſeriæ vocabulum eſt ſortitus. Et hinc appellata eſt miſericordia, quia miſerum cor facit aliena miſeria, ſecundū Iſidorum lib. Etymologiarum. Et qui miſericordiā conſequi voluerit, faciat miſericordiā, vt vult Gerſ. tra. vij. ſuper Cant. virginis, cum inquit, *Si vis* miſericordiam, fac miſericordiam & ama eam: ſerua leges curiæ quas dictat miſericordia, quales leges? Dimittite, & dimittemini: nolite iudicare, & nō iudicabimini: date, & dabitur vobis. In qua enim menſura menſi fueritis, remetietur & vobis. Denique iudiciū ſine miſericordia fiet ei, qui non fecerit miſericordiam. Remota miſericordia, & quis iudiciū ſuſtinebit, &c. Et opera miſericordiæ. vt idē refert tract. de cōſiderationibus, quas debet habere princeps, parte ij. Quædam ſunt corporalia, & ſeptē, alia ſeptem ſpiritualia, quæ duobus metris complexa ſunt.

Colligo, poto, cibo, tego, ſoluo, viſito, condo. Corrige, doc, cela, doceas ſolare, fer, ora. De quibus aliàs dicitur, & in dictione *Eleemoſyna* dictum eſt. Tria bona conſequitur (vt ſcribit Magiſter Iacobus de Valent. Pſal. 111.) ſcilicet, bonos, virtuoſos, & pacificos filios. Secundo, Deus augmentat ei bona temporalia. Tertium præmium erit abſolutio à peccatis: Nam eleemoſyna extinguit peccatum, & iuſtificat hominem, & præſeruat ipſum à peccato, & ſi eſt in peccato, illuſtrat ipſum & mouet ipſum ad pœnitentiam agēdam. Et hoc vult Dauid Pſal. 111. cum ait: Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit ſemen eius, & iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi, &c. Et ſicut miſeratio Dei (vt idem Iacobus ait) eſt maximum opus inter omnia opera Dei, ita opera miſericordiæ ſunt maiora, inter omnia opera hominis & maioris meriti, excepta latria, quæ debetur Deo. Et (vt idē vult) Deus maximè laudatur in operibus miſericordiæ exercē

dis

dis, quia Deus magis laudatur opere, quā ore. Principium autē & cauſa miſericordiæ in omnibus eſt timor Domini. Ideo Dauid volēs cōmendare miſericordiā in hominibus, incipit à timore Domini. Sed quia inter omnia mandata Dei, de charitate eſt maius mandatum, vt patet Matth. 22. & per totū diſcurſum Euangelicum. Et quia maximè Chriſtus in iudicio exiget à nobis opera charitatis & miſericordiæ, vt patet Matth. 25. Ideo omnis vir qui timet Dominum, cupit adimplere opera & mandata charitatis & miſericordiæ. Hæc Chriſtopolitanus Epiſcopus.

¶ MISER & miſerabilis differūt, quod miſer eſt in miſeria cōſtitutus. Miſerabilis verò miſeratione dignus. Ouid. Sisque miſer ſemper: nec ſis miſerabilis vlli, &c.

¶ MISSA capitur dupliciter, vt notat Gab. lec. lxxxix. canonis. Vno modo accipitur pro ipſa hoſtia ſacra, de quo venerabilis Hugo. li. ij. de ſacramentis, parte viij. c. xiiij. ait: Ipſa hoſtia ſacra miſſa vocari poteſt, quia trāſmiſſa eſt primū, ſcilicet à patre nobis, vt nobiſcū eſſet, poſteà à nobis patri, vt apud patrem pro nobis intercederet. Primum à patre nobis per incarnationē, poſtea patri à nobis per paſſionem. Modò in ſacramento per paſſionis eiuſdē commemorationem. Primū à patre nobis per ſatiſfactionē, qui nobiſcum eſſe incipit, poſtea patri à nobis per oblationē, qui pro nobis intercedit. Alio modo accipitur miſſa, quaſi tranſmiſſa, vel tranſmiſſio ſecundum eundem Hugon. quia populus fidelis per miniſterium ſacerdotis qui fungitur vice mediatoris inter Deum & homines, preces, ſupplicationes, vota & oblationes tranſmittit altiſſimo. Vel dicitur ab emiſſione cathecuminorum & excommunicatorum, ſecundum S. Tho. iij. parte. qu. lxxxiij ar. iiij. & miſſa dicta ab emittendo, eſt idem quod emiſſa, vt ſcribit Brulef. di. xiij. qu. iiij. libr. iiij. & iſta eſt miſſa cathecuminorum, quia mittebantur cathecumini antiquitus, quando ſacerdos incœpit offerre ſacra. Alia eſt miſſa ſacrorum, & durat vſque ad finem. Et dicitur miſſa à mittendo, quia ibi mittitur agnus, id eſt Chriſtus ad patrem ad dimittendū peccata noſtra. Alio modo poteſt dici miſſa à dimittendo, vt eſt in fine, quando populus dimittitur, quando, ſcilicet Diaconus dicit: Ite miſſa eſt. Vnde ſic exponitur. Ite miſſa eſt, ite ſupple ſecuri, quia miſſa eſt hoſtia, ſcilicet Chriſtus ad patrem, vt intercedat pro nobis. Vel vt exponit Gabr. lectio. lxxxix. canonis. Ite ad propria, & pro veſtra, & fratrum corporali neceſſitate procuranda redite, quia miſſæ officium & preces pro vobis fundendæ ſunt finitæ. Ite, quia miſſa eſt veſtra oratio ac deuotio æternis illata ſedibus angelorum, miniſterio ſanctorum, qui ob Chriſti reuerentiam miſſæ ſacrificio aſtiterunt, ob quam veſtram deuotionē & orationē cœleſtis pater greſſus veſtros ſalubriter dirigit in viam morum tutiſſimam & virtutum. Vel, ite miſſa eſt ſecundum primam acceptionem miſſæ. Ite, miſſa eſt hoſtia Chriſtus mediator. Ite poſt ipſum, hoc eſt, ſequimini ipſum. Vide latiùs ibi Gab. Dicitur quoque miſſa per tranſſubſtantiationem ſubſtantiæ panis & vini in corpus Chriſti & ſanguinem, vbi incipit ſub vtraque ſpecie totus eſſe Chriſtus, quaſi de nouo eſſet miſſus. Vnde Magiſter diſtinctione xiij. libr. iiij. Miſſa dicitur, eò quod cœleſtis miſſus ad conſecrandum & viuificandum adueniat. Cœleſtis iſte miſſus ſicut exponit Innocentius, & refert S. Bonauen. di. xiij. circa tex. lib. iiij. eſt magni concilij angelus, iſte inquam mittitur ad conſecrandum, quia iſte eſt ſacerdos inuiſibilis, qui conſecrat & conficit hoc ſacramentum vbicunque conficiatur, non tantum eſt hic miſſio, ſed etiā miſſio ſacrificij ad Deum per ſummum angelum, ſcilicet Chriſtum, aſſiſtentibus magnis angelis, propter quod in fine dicitur, ite miſſa eſt, & propter hoc miſſa rectè appellatur. Et de miſſa eſt loqui dupliciter, vt idem ſcribit S. Bonauen. quæſtione iiij. diſtinctione xiij. libr. iiij. ſcilicet quantum ad ſubſtantiale quod eſt ibi, & hoc eſt confectio corporis & ſanguinis Domini, & quantum ad hoc æqualitas eſt in omnibus, quia vnum & idem ab omnibus fit. Sunt etiā in miſſa aliqua circumadiacentia, ſicut petitiones, orationes, obſecrationes, & deuotus affectus, & quātum ad hoc meliùs valet miſſa boni ſacerdotis, quia magis prouocat ad deuotionem, & ſi quis libentius audiat miſſam ſacerdotis deuoti, credo (inquit Bonauen.) quod benefacit, dum tamen credit ipſum in ſubſtantiali non ſuperea cedere peccatoris miſſam, alioquin periculoſè erraret. Conſonat Richar. diſt. xiij. ar. j. quæſtione j. in fine lib. iiij. cùm ait. Quamuis virtus miſſæ principaliter conſiſtit in ſacramento, & quantum ad hoc æqualiter eſt bona miſſa celebrata à malo ſacerdote ſicut à bono, tamen quantum ad aliqua ſecundaria, poteſt eſſe miſſa boni ſacerdotis melior, quia quantum ad illa non habet efficaciam ex opere operato ſolùm, ſed etiam ex ſanctitate & deuotione operantis, & ideo cæteris paribus melius eſt audire miſſam à bono ſacerdote quàm à malo. Hæc Richardus. Sunt autē quatuor de neceſſitate in miſſæ celebratione, vt ſcribit frater Oſualdus libr. iiij. Roſa. Theolo. ſcilicet ſacerdos, forma verborum, intentio, panis & vinum, &c.

¶ MISSA eſt duplex, vt ſcribit Gabr. lect. xiiij canonis. Quædam eſt miſſa conuentualis ſiue popularis, quæ tanquam principale diei officium in conuentu totius populi ſeu parochianorum diebus ſingulis celebratur, quæ & parochialis miſſa, ſolennis, publica vel ſumma quandoque appellatur. Alia eſt miſſa priuata, peculiaris vel votiua, quæ à ſacerdotibus ex ſpeciali inſtitutione, beneficio vel deuotione non ſic pro toto populo celebratur. Vide latiùs ibi Dominum Præpoſitum Gabr. per iura probantem ſingula.

¶ DE celebratione miſſæ. Laudabile autem eſt, imò laudabilius eſt (vt inquit Gerſon in regulis moralib. de ſacramento euchariſtiæ) quàm oppoſitum cæteris paribus & ceſſante legitimo impedimento quotidie celebrare. De quo vide in dictione Euchariſtia, ſuprà, & aliàs apud Gerſonem. Et miſſam celebrare in patenti loco bonum eſt (vt idem ſcribit tracta. ix. ſuper Magnificat.) quod iſtic eſt oblatio vna & plures offerunt. Offert filius, offert ſpiritus eius ſanctus, offerunt angeli, offerunt ſacerdotes, offerunt fideles aſſiſtentes, qui quantò plures ſunt & deuotiores, tantò ſit acceptior oblatio, quod valet pro celebrantibus in medio ſeu patenti Eccleſiæ loco. Et debet miſſa celebrari de die, non de nocte, vt vult Petrus de Palud. diſtinctione xiij. quæſtione ij. lib. iiij. quia miſſa pertinet ad tempus gratiæ, quod per diem ſignificatur. Vnde nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Et Chriſtus dicit: Sum lux mundi. In nocte tamen natiuitatis Domini, media nocte vel circa horam illam, & in nocte reſurrectionis, circa principium noctis celebrantur miſſæ, propter priuilegium & ſolemnitatem illarum noctium. Videatur ad hoc latius Richar. diſtinctione xiij. ar. ij. quæſt. iij. lib. iiij.

iura allegantem,& Gab lect.xiiij.canonis. Communiter tamen ſolennis miſſæ celebratio tribus horis inſtituta eſt fieri,ſcilicet,hora tertia, & ſexta , & nona. Celebratio enim miſſæ eſt memoriale paſſionis Chriſti,qui ſecundum Aug.iij. li.de concordia euangeliſtarum,crucifixus fuit hora tertia linguis Iudæorum,hora ſexta manibus militum,& hora nona exſpirauit. Conſuetudo tamen eſt vt non dicatur hora nona, niſi in diebus ieiuniorum,& maximè quando ordines celebrantur. Miſſæ autem priuatæ dici poſſunt ab aurora vſque ad ſextam,& communis conſuetudo eccleſiæ obſeruat,quod in diebus non ieiuniorum ſolemnis miſſa celebretur inter tertiam & ſextam. Richardus vbi ſuprà. Vide & de tempore celebrationis miſſæ Magiſtrum Guil.in rationali diuinorum li.iiij.c.j. Celebrantur autem tres miſſæ die Natalis Domini. Prima quæ eſt ante diem,ſignificat tempus ante legem,quando eramus in tenebris. Secunda cùm dieſcit,& ſignificat tempus ſub lege, quando nondum plena Dei cognitio habebatur. Tertia in die,ſcilicet plena,& ſignificat tempus gratiæ,quando iam plena cognitio habebatur. Richardus quæſtione iiij.vbi ſuprà. Quod autem non celebratur miſſa in die paraſceues,eſt ideo vt idem ait, quia dupliciter repræſentatur ab Eccleſia paſſio Chriſti. Vno modo inquantum fuit in Chriſto ſecundum ſe & abſolutè. Secundo modo inquantum illius paſſionis effectus ſeu influentiæ ad nos perueniunt,ſeu in nos deſcendunt. De quo latiùs ibi Richar. Miſſa autem nõ debet celebrari niſi in loco ſacro,quia ſic inſtituit Eccleſia, vt patet in Decreto: in caſu tamen magnæ neceſſitatis permittunt iura celebrari in loco non ſacro,ſi tamen tabula ſit conſecrata,cæteraque ſancta myſteria ad illud officium pertinentia ibi affuerint, vt vult Richar.di.xiij.art. iij.quæſtione j.libro iiij. Nec licet celebrare niſi ſuper altari lapideo,propter ſignificationẽ,quia Chriſtus petra dicitur. Richardus vbi ſuprà quæſtion.ij. Nec licet celebrare calice lapideo, nec ligneo, nec vitreo,propter periculũ, ſed aureo vel argenteo, vt idem dicit quæſtione iij.vbi ſuprà. Nec licet celebrare ſine igne,& veſtibus ab Epiſcopo benedictis, de quo latiùs legito Richar.q.iiij.vbi ſuprà. Beatus autem Apoſtolus Petrus primus omnium Antiochiæ dicitur celebraſſe,ſecundum quod dicit Hugo.ij.li. de ſacramentis. parte viij. c. vltimo,& de conſecra. di.j. Iacobus dicitur. Iacobus cui primũ credita eſt Hieroſolymitana Eccleſia, & Baſilius Cæſarienſis Epiſcopus,addiderunt nobis miſſæ celebrationem, id eſt ordinem celebrandæ miſſæ,ſecundum glo.ibidem. Et poſt alij alia addiderunt ad decorem & ſolennitatem, vt habetur xj. Eccleſiaſtica: ita ſcribit Richar.di.xiij. circa literam. Repelluntur autem à celebratione miſſæ quatuor hominum genera, ſcilicet hæretici,publici ſciſmatici,ſimoniaci, fornicarij notorij, ab iſtis quatuor ſecundum Durandũ prohibetur audiri miſſa.

MISSA ſicca ſecundum Guil. Epiſcopum in rationali diuinorum dicitur, quum ſacerdos non poteſt conficere, quia fortè iam celebrauit vel ob aliam cauſam: poteſt accepta ſtola Epiſtolam & Euangelium legere,& dicere orationem Dominicam,& dare benedictionem. De hoc latiùs vide ibi,qui & paulo pòſt ſcribit ſacerdotem poſſe vna die plures miſſas celebrare, ſicut in feſto natalis Domini, & vbi neceſſitas exigit: puta,ſi quis moriatur. Tertiò,cauſa honeſtatis, vt ſi aliqua magna perſona ſuperueniens velit miſſam audire. Item propter peregrinos vel hoſpites,aut commeãtes vel infirmos aut ſponſos. Et propter raritatem clericorum, & paupertatem Eccleſiarum,ſacerdotes proprios non habentium. Legitur etiam quòd Leo Papa ſæpè ſepties & aliquando nonies eadem die miſſam celebrauit,ſacerdos tamen aliam miſſam eadem die celebraturus, in vltima tantum miſſa perfuſionem ſumat,quoniã ſi in prima ſumeret,ieiunus non eſſet,& ſic alia miſſa impediretur,aliàs autem quotiens celebrat,totiens corpus Chriſti & etiam perfuſionem ſumat. Hæc Guil.in rationali,&c.

¶ DE valore miſſæ. Poteſt miſſa valere dupliciter, vt ſcribit Scot.in quotli.& Bruleſ.diſtin.xiij.q.iiij.l.iiij. ſcilicet ſpecialiſſimè,ſcilicet ipſi celebranti. Secundo generaliſſimè pro tota Eccleſia, tam pro viuis, quàm pro mortuis. Specialiter valet illis, pro quibus celebratur. Probabile autem videtur, vt ſcribit Scotus quæ. xx. quotli. quòd miſſa non ſolùm valet virtute meriti ſiue operis operantis, ſed etiam virtute ſacrificij, & operis operati. Vel non ſolùm valet virtute meriti perſonalis ſacerdotis offerentis, ſed etiam virtute meriti generalis Eccleſiæ, in cuius perſona per miniſtrum communem offertur ſacrificium. Alioquin miſſa mali ſacerdotis,qui in illo actu non meretur perſonaliter,ſed demeretur, nulli valeret in Eccleſia, quod reputatur communiter inconueniens. Nam quandocunque Chriſtus, vt ſummus ſacerdos offert,panis quem dat,id eſt caro eius eſt mundi vita. Iuxta illud Ioan.6: Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Et de valore miſſæ legito Gab.lect.xxvj. canonis, qui rem multis extendit & declarat. Necnon conſulas Dominum Cardinalem Camera. quæſtione v.artic.j. libro iiij. de valore miſſæ. Et Gerſonem,qui de miſſa permulta notanda ſcriptis reliquit,quæ omnia breuitatis gratia relinquo. Superſtitioſum autem eſt, friuolũ, temerarium & vanum,imò nociuum aſſerere per auditionem miſſæ talia vel talia bona temporalia,quẽquam aſſecututum, vt ſcribit Gerſon parte iiij.contra ſuperſtitioſos ſermones. Stat enim quod bona illa de quibus ibi dicit,quod aliquis illo die non moriatur ſubitò,non fiat cæcus,nec carebit ſuſtentatione ſufficienti corporalis vitæ, & ita de quibuſdam bonis temporalibus. Stat inquam quòd bona illa ſint alicui homini in detrimentum ſuæ ſalutis,& mala oppoſita in bonum ſuum. Ergo dicere quod miſſa vniuerſaliter conferat illa bona, eſt dicere quòd in caſu miſſa deuotè audita operatur in præiudicium ſalutis æternæ. Pro hoc facit quod dicit Aug. multos in petitione proſperitatum exaudiri Deo irato, & patuiſſet in Apoſtolo de ſtimulo carnis. Et in pueris quotidie cernimus verbera eis in bonum prouenire. Non ergo pro temporalibus ſolum bonis audienda eſt miſſa. De quo latiùs legito Gerſonem vbi ſuprà. Illa autem quæ requiruntur ad celebrationem miſſæ, ſicut ſunt veſtimenta, orationes & ea quæ in miſſa fiunt, repræſentant noſtræ redemptionis myſterium, quod in incarnatione fuit inchoatum, in natiuitate & prædicatione promotum, in paſſione completum, in reſurrectione declaratum, & ideo quædam repræſentant pertinentia ad incarnationem, quædam ad natiuitatem, quædam ad Chriſti prædicationem, quædam pertinentia ad paſſionẽ, quædam ad reſurrectionem. Quæ ſingula, ſcilicet

veſtimenta,

veſtimenta, introitus, gloria in excelſis, epiſtola, offertorium, graduale, euangelium, præfatio, eleuatio, quid ſignificent legito apud Richard. di xiij. ar. iiij. quæſtione iiij. libro iiij. quæ quia multa ſunt & longa, omitto, & aliàs illa videantur. De miſſa multi plura ſcripſerunt. Gabriel doctiſſimè in canone ſcripſit.

¶ Mittere ſecundum S. Bonauen. di. xv. quæſt. iiij. lib. j. Vno modo importat differentiam ſubſtantialem, vt cùm importat dominium, vt cùm dicitur: Deus mittit Angelum. Alio modo diſtinctionẽ perſonalem, vt cùm importat auctoritatem in mittente & ſubauctoritatem in miſſo reſpectu mittentis, vt cùm dicitur, pater mittit filium. Tertio modo importat diſtinctionem ſolum, quantum ad modum intelligendi, ſicut cùm dicitur, voluntas eſt inſtrumentum ſeipſum mouens, quia idem eſt mouens & motum. Similiter cùm dicitur: Spirituſſanctus mittit ſe, idem eſt mittens & miſſum, ratione differens, mittens inquam ſecundũ quod eſt Deus, ſed miſſum ſecundum quod donum.

¶ Mitti, vt ſcribit Dominus Cardinalis Came. quæ. ix. at. j. lib. j. Et poſt eum Gabr. di. xv. q. vnica, at. j. li. j. eſt perſonam aliquam ab alia productam per nouã exiſtentiam in aliqua creatura rationali ſecundum ſpecialem modum exiſtendi in ea manifeſtare produci, & iſta manifeſtatio fit aliquid operando circa creaturam, per quam operationem perſona quæ mittitur, manifeſtari dicitur. Mittere verò eſt perſonam aliquam productam per nouam exiſtentiam in aliqua creatura rationali, ſecundum determinatum modum exiſtendi in ea manifeſtare produci. Gabr. vbi ſuprà. Ex quo primo ſequitur quod mitti dicit proceſſionem temporalem, connotando æternam. Item duæ perſonæ ſolum mittuntur, quia tantum duæ perſonæ producuntur. Et licet cum mittitur filius aut ſpirituſſanctus, etiam veniat pater, & nouo modo exiſtat in creatura rationali, ſecundum illud Ioan. 14. Ad eum veniemus, pater, ſcilicet & ego filius, tamen pater non mittitur, quia non eſt perſona producta. Item mittere non importat productionem mittentis, ſed perſonæ miſſæ, ſicut ly mitti. Item perſona mittit ſeipſum, quia perſona producta poteſt de nouo exiſtere in creatura rationali ſecundum nouum modum exiſtendi in ea, & in ea aliquid operari vnde manifeſtetur. Sic ſpirituſſanctus nouo modo exiſtens in Apoſtolis, & producendo ſonum & ignem ſuper capita Apoſtolorum, manifeſtauit ſuam præſentiam, & ſeipſum miſit. Item mittere conuenit tribus perſonis, ſed mitti non, quia tantum duæ perſonæ ſunt productæ. Item mittere & mitti important reſpectum eundem realem, ſcilicet productionem paſſiuam perſonæ miſſæ, & nullum reſpectum rationis, quia conſideratio intellectus noſtri nihil operatur in huiuſmodi miſſionibus. Omnium horum dictorum (inquit Gab.) ratio, eſt impoſitio & vſus terminorum, qui colligitur ex modo loquendi Magiſtri, & ſanctorum. Et mittere non eſt dictio notionalis, ſed omnibus perſonis communis. Mitti non conuenit patri, quia mitti eſt perſonam productam creaturæ dari, ſed pater non eſt perſona producta. Vnde Aug. iiij. de trini. Si etiã pater viſibilis mundo apparuiſſet, non niſi abſurdiſſimè à filio vel ſpirituſancto diceretur mitti. Conuenit igitur mitti ſolum duabus perſonis, ſcilicet productis. Aſſentitur huic S. Bonauen. diſtinctione xv. quæſtione iij. lib. j. cùm ait: Miſſio ſemper duo habet ex ſuo intellectu, ſcilicet emanationem, & manifeſtationem per effectum, quia ergo importat emanationem, paſſiuè miſſio dicta eſt. Hinc eſt quòd cũ pater omnino careat principio, quòd de ipſo nullo modo poteſt dici miſſio paſſiua. Et vt idem dicit in fine quæſtionis. Mitti non remouetur à patre, quia dicit ignobilitatem, ſed quia dicit emanationem & ſubauctoritatem, quæ quamuis non ſit ignobilitatis, tamen non conuenit patri. Et mitti ſecundum Augu. iiij. de trin. eſt cognoſci eſſe ab alio, & tunc filius mittitur, cùm ex tempore cuiuſquam mente percipitur. Quia ergo principaliter miſſio importat manifeſtationem, & connotat in miſſo emanationem, vt inquit S. Bonauen. quæſtione iiij. vbi ſuprà, ideo manifeſtatio ſumitur per hoc quod eſt mittere per modum actionis, & per hoc quod eſt mitti per modum paſſionis, ſed emanatio vtrobique vniformiter. Vnde ſenſus eſt, pater mittit filium, id eſt declarat ſiue manifeſtat filij emanationem, ſiue filium emanare. In paſſiua verò ſenſus eſt, filius ſiue ſpirituſſanctus mittitur, id eſt manifeſtatur ab alio emanare. Pater itaque mittit filium, & filius mittitur à patre, quia filius emanat à patre, & manifeſtatur à patre. Vide latiùs ibi S. Bona.

¶ Missio eſt duplex, ſcilicet viſibilis, & inuiſibilis, de quo vide & infrà in dictione proceſſio. Miſſio viſibilis ſic deſcribitur. Eſt aliqua apparitio rerum corporalium facta circa creaturam rationalem humanam, eidem creaturæ rationali repræſentans miſſionem inuiſibilem perſonæ. Brulefer diſtinctione decimaſexta, libri primi. Concordat Gabriel diſtinctione xvj. quæſtione vnica, libr. j. Miſſio inuiſibilis, vt ait Gabr. eſt hominis per gratiam gratum facientem adoptatio, ſine ſigni alicuius ſenſibilis oſtenſione. Quando, ſcilicet ſpiritus ſanctus per gratiã, qua inuiſibiliter animæ infundit eam illapſu ſanctificatiuo acceptat ad vitam, & in filium regni ac hæredem Dei adoptat: talis modi inuiſibilis gratiæ collatio, & hominis per gratiam adoptatio dicitur miſſio inuiſibilis. Et miſſio viſibilis (vt idem ait Gabr.) quandoque fit per realem aſſumptionẽ naturæ creaturæ viſibilis, in vnitatem perſonæ. Hæc miſſio eſt filij incarnatio, de qua libr. iij. dicitur. Alio modo fit ſine tali aſſumptione, de qua & diſtin. xvj. lib. j. ſen. In huiuſmodi autem ſignorum ſenſibilium apparitione ſeu inuiſibilis ſpiritus ſancti miſſione non ſemper ſignificatur inuiſibilis miſſio tunc fieri primò, dum apparent res corporales, ſed ſimpliciter tunc fieri, aut prius facta fuiſſe, & adhuc permanere, vt dum viſa eſt columba de cœlo deſcendere, & ſuper Chriſtum manere, Matth. 3. non tunc primò Chriſtus recepit gratiam neq; gratiæ augmentum, quam ſecundum omnem plenitudinem habuit ab inſtãti conceptionis ſuæ. Suo modo Apoſtoli in die Penteco ſt. dum ſuper capita eorum apparuit ignis, iam antè habuerunt gratiam, licèt tunc receperunt gratiæ augmentum. Gabr. vbi ſuprà, poſt Dominum Cardinal. Camer. q. ix. ar. j. li. j. fuerunt autem illæ ſpecies, quæ ſic apparuerunt veræ (vt idem ſcribit Cardin.) & tamen potuerunt eſſe tales, quales apparuerunt, vel potuerunt eſſe aliquæ conuenientes cum aliis rebus, & ſimilibus accidentibus exterioribus. Vnde quando ſpiritus ſanctus apparuit in ſpecie columbę dicit Petrus, quod fuit vera res, & tamen hoc potuit fieri per veram columbã vel per aliquam aliam rem, de nouo creatam, habẽtem accidentia exteriora ſimilia accidentibus co-

lumbæ, & ſicut Deo placuit, ita factum eſt. Aliacen. In illis autem rebus ait Gabr. viſibilibus inuiſibile mitti dicitur non in ſe, ſed in aliquo inſtituto ad ipſum ſignificandum propter aliquas eius naturales proprietates, licèt ergo Angelorũ miniſterio factæ fuerunt res illæ, non tamen ſignificabant Angelum, ſed perſonam ſpiritus ſancti. Et cùm non fuerunt aſſumptæ ad agendũ aliquid, ſicut humanitas Chriſti, quæ fuit hypoſtaticè aſſumpta, non ſic res illæ viſibiles, ſed ad indicandum ſolùm non oportuit, quod durarent diutius quàm habebant explere ſuũ officium, ita ſentit S. Tho. j. ij. q. xliij. ar. vij.

¶ De miſſione viſibili filij, & ſpiritusſancti, de qua Gabr. ſcribit di. quod Chriſtus tantum ſemel viſibiliter miſſus eſt in incarnatione ſua, qua non ſolùm apparuit, ſed humanam naturam in vnitatem ſuppoſiti nunquam derelinquendam aſſumpſit. Vnde verè factus eſt homo, & miſſio viſibilis filij propriã, & maximam habuit vtilitatem (vt ait S. Bona. diſt. xvj. qu. ij. li. j. de qua in iij. li. ſen. dicitur.) Sed miſſio ſpiritusſancti (vt idem inquit) viſibilis, vtilis eſt ad manifeſtandum, & emanationem, & inhabitationem, &c. Spiritusſanctus autem quadruplici ſpecie viſibiliter miſſus eſt, vt habet Gabriel d. xvj. l. j. ſcilicet in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum baptizatum apparente in Iordane. Mat. 3. In ſpecie nubis lucidæ in transfiguratione, Mat. 17. In ſpecie flatus ſufflante Chriſto reſurgente, & dicente: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remi. peccata. Ioã. 20. In ſpecie ignis ſiue linguæ igneæ in die Pet. Act. 2. In his autem quatuor ſpeciebus miſſus eſt, vt ſignaretur effectus aliquis ſpecialis per ſpiritumſanctum cauſatus in receptiuo. In ſpecie quidem columbæ, columbina Chriſti ſignificabatur ſimplicitas, atque humilitas. In ſpecie nubis lucidæ, elucidanda veritas. In ſpecie ignia feruida charitas. In figura linguarum docentium prædicatorum integritas. In ſpecie flatus, affectus viuacitas. Flatus namque de interiori vitæ principio procedit, ſignúmque eſt inexiſtentis vita: huiuſmodi verò viſibiles miſſiones ſpiritusſancti tantum in noua lege factæ ſunt Chriſto, diſcipulis ac credentibus, & non in vetèri lege, licet in illa viſiones multæ, & apparitiones patribus, ac populo leguntur factæ, vt nubes protegens filios Iſrael in deſerto à calore ſolis. Atque ignis lucens eis per noctem, vt habetur Exod. 13. Illa tamen non apparuerunt ad repræſentandum ſpiritumſanctum inuiſibiliter miſſum per donum charitaris, ſed ad alios effectus, nec decuit tunc temporis ſignum plenitudinis gratiæ exhiberi ante tempus plenitudinis gratiæ, quod ad Chriſti aduentum incepit, vt vult Apoſtolus ad Gal. 4. vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ Missio quædam eſt per auctoritatẽ (vt ſcribit Gabriel di. x. q. vnica, ar. iiij. li. ij.) vt quando mittẽs propria poteſtate, nõ ab alio ſubdelegata alium mittit. Alia eſt per miniſterium vel ſub auctoritatem: & quãuis à ſolo Deo per auctoritatem mittantur angeli, tamen miniſterialiter contingit ab angelo angelum mitti. Nã à quocunq; angelus mittitur, refertur ad auctoritatẽ diuinã tãquam ad cauſam principalem & primam. Quod autem ab alio, hoc patet per illud Zach. 2. Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerũ iſtũ di. Abſque muro habitabitur Hieruſalẽ. Vide latius Gabr. Et de miſſione angelorũ, vide B. Tho. di. x. & xj. Bona. & Rich. Et ſuprà in dictione Angelus. Omnis autẽ miſſio angeli qua vnus aliũ mittit, & miniſteria illa reducuntur ad auctoritatem Dei, cuius mandatis & ordinationi omnes parent.

¶ Missio dæmonis (vt ſcribit Alexand. de Ales parte ij. qu. xxxvj. membr. ij. quem ſequitur Gabriel qu. vnica, artic. iij. libr. ij.) reſpicit ordinationem poteſtatis ad tentandum, quæ poteſtas tentandi eſt ſub poteſtate diuina. Et licet intentio diaboli in tentando contraria eſt intentioni diuinæ, cùm illa ſit mala, illa bona, nihilominus vtitur Deus tentatione diaboli. Tentatio enim qua diabolus tentauit beatum Iob, quantum fuit de voluntate diaboli, fuit ad ſeducendum, ſed eam ordinauit Dominus ad bonum, ſcilicet ad patientiæ probationem & coronationẽ. Sic cùm Dominus permittit malos tentatione diaboli vinci, deceptio ipſa qua tentatus decipitur, inquantum pœna debitum peccatis decepti à Deo eſt. Nam & pœna, quia iuſta, bona eſt, & culpæ ordinatiua. Et angeli mali à Deo mittuntur. Vnde 3. Regũ vlt. dicitur, quòd exercitua cœli ſtabat coram Domino à dextris & à finiſtris, ſcilicet boni angeli & mali. Similiter in tentatione Iob, malis angelis vtitur Deus bene, ſicut & homo Dei creaturis malè, & multa alia teſtimonia adducit Gabriel vbi ſuprà. Nec propter hoc Deus mittit eos ad ſeducendum & perdendum animas, cuius eſt ſaluare, ſecundum illud 1. Timo. 2. Qui vult omnes homines ſaluos fieri. Vide latiùs Gabrielem ibidem. Et miſſio malorum nihil eſt aliud quàm ordinatio poteſtatis eorum ad puniendum, & permiſſio voluntatis eorundem ad ſeducendum, Deus tamen iuſtè operatur propter peccati pœnam infligendo. Vnde Gloſ. ſuper illud Pſal. Immisſiones per angelos malos. Et eſt B. Auguſt. Poſſumus ſine dubitatione malis angelis attribuere mortes peccatorum, & mortes primogenitorum & obdurationes Aegyptiorum. Hanc enim rem cũ Deus facere dicitur, non inſtigando & inſpirando, ſed deſerendo hoc facit, vt illi operentur in filios diffidentiæ, quod Deus iuſtè debitéque permittit. Vide latiùs Gabr. allegans ad hoc auctores.

¶ Mysterium dicitur ſecretum, & illud (vt ſcribit ſanctus Bonauentu. di. xj. circa textum libr. iiij.) non eſt inueſtigandum, vt homo velit ratione comprehendere quod Dominus voluit occultare, & qui aliter facit, peccat, & præſumptuoſus eſt, dum ſe eleuat ad id ad quod non poteſt pertingere. Qui autem diſputat de fide, non ad myſterij inueſtigationem, ſed potius ad defenſionem, ille non facit contra hoc quod dicit Aug. & Magiſter diſt. xj. libr. iiij. cùm ait: Myſterium fidei credi ſalubriter poteſt, inueſtigari ſalubriter non poteſt, &c.

¶ Mysticum interpretatur abſcõditum. Inde theologia myſtica, quæ immittitur ad ſui doctrinam experientiis habitis ad intra in cordibus animarum deuotarum. De qua Gerſ. parte iij. de myſtica theologia ſpeculatiua, cõſi. j. & in fine. videatur in dictione Theologia.

¶ Mitis dicitur qui ſemper fuit ſine ira, ſcilicet pius & humilis, manſuetus verò qui de veritate reducitur ad hoc, ſecundum B. Thom. ſuper Pſal. 24. Et mitis propriè dicitur lenis, clemens, manſuetus, cuius contrariũ eſt immitis, hoc eſt aſper, ſæuus, crudelis. Vel mitis ſecundum Gorram eſt qui alium non offendit. Manſuetus verò qui ſe offendentes tolerat. Vnde per Metaphoram mitis pro tranquilo accipitur. Virgilius. Mitis vt in morem ſtagni placidæque paludis. Accipitur & pro maturo, idẽ. Sũt nobis mitia poma.

A mitis fit miteſco, hoc eſt manſueſco, vt feræ educatæ domi miteſcunt: à quo mitigo, id eſt, mitem ago, ſed hæc ad Grammaticos. Et Chriſtus ſaluator noſter mitis fuit verbis & factis. Hinc ipſe dicit: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, de quo perpulchrè loquitur, & ſcribit Gerſon parte ij. ſer. de verbis Domini. Venite ad me omnes qui laboratis. Mititatem Chriſti imitati hortatur ibidem Gerſon, vide & vocabulum mitis in dictione beatitudo.

¶ MIXTIO eſt miſcibilium prius alteratorum vnio in aliquo effectu communi, in quo ſaluantur virtualiter miſcibilia, non quantum ad ſubſtantiam, ſed quã tum ad qualitates eorum, non tamen ſecundum gradum intenſum, ſecundum quem fuerunt in miſcibilibus, ſed ſecundum gradum remiſſum: & mixtio eſt inferius ad generationem ſecundum Scotum ſaltem ſimplicem. Nam ad generationem ſimplicem non requiritur, niſi vnum actiuum particulare & vnum paſſiuum. Similiter vnum quod generatur, & vnum quod corrumpitur. In mixtione autem requiruntur plura miſcibilia ſe mutuò alterantia & corrumpentia: in quorum natura corruptis formis miſcibilium: puta, elementorum introducitur forma mixti, alia à qualibet forma miſcibilium habens tamen aliqualem conuenientiam ſeu temperamentum medium cum miſcibilibus. Et mixta dicuntur componi ex elementis, quia frequenter elementa concurrunt ad generationem mixti, non autẽ ſemper concurrunt. Nam aliquando mixtum generatur ex mixto ſine coactione ſubſtantiæ elementorũ, quandoque mixtum generatur concurrente vno elemento, quandoque cõcurrentibus pluribus, quæ latiùs videãtur apud Philoſophos. Videatur & Scot. di. xv. li. ij. & Gabr. eadem diſt.

¶ MODESTIA eſt in animo continens moderatio cupiditatum, ſecundum Cice. libr. iij. Rheto. no. Vel eſt per quam pudor honeſtatis claram & ſtabilem compara auctoritatem. Vel eſt ſcientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur collocandorum ſecundũ eundem libr. j. offi. Modeſtia ſecundum B. Thom. ij. ij. quæ. cxliij. eſt virtus moderatiua paſſionum, ideo adiungitur temperantiæ (vt virtuti principali) quia eſt circa difficillima. Modeſtia (vt inquit Corteſius lib. iij. ſuarum ſententiarum. diſti. viij.) eſt mediocritatum metatrix, ex qua humilitas oritur, quæ cum ſit ſui gnara animo frænum adhibet, ne inſolentius ſupra naturam ſuam tollatur.

¶ MODERAMEN. Vnde moderamen inculpatæ tutelæ. (vt notat Gabr. diſti. xv. q. iiij. libr. iiij.) eſt dum quis cauſa tuendi vel defendendi ſe reſiſtit aduerſario cum tanto moderamine, quod nõ excedit modũ in defendendo plus lædendo ex propoſito aduerſarium, quàm illata exigat violentia, de quo apud iuriſperitos.

¶ MODERAMEN ſalarij ex quatuor attendi poteſt ſecundum Alexan. x liiij. parte iij. membr. ij. & poſt eum ſcribit hoc idem Gabriel. di. xv. quæ. vj. libr. iiij. ſenten. ſcilicet ex quantitate cauſæ, ex labore aduocationis, ex ſcientia & facundia aduocantis, & ex cõſuetudine regionis. Puto tamen inquit Gabriel, omnia illa reduci poſſe ad laboris quantitatem præſentis vel præteriti. Nam cauſa magna maiorem curam & ſollicitudinem habet, & per conſequens maiorem laborem exigit in fideli aduocato. Sic ſcientia & facundia laborem habuerunt præteritum, quibus hæc acquiſita ſunt. Regionis quoque conſuetudo, quatinus eſt rationabilis, innititur quantitati laboris. Nam labores, vigiliæ, & fatigationes vendi poſſunt, non dona Dei gratis accepta. Vide latius Gabriel.

¶ MODVS, ſpecies, ordo ita deſcribuntur à Gerſone parte iiij. in deſcrip. ter. ad Theo. vti. Modus in rebus eſt limitatio diuinæ potentiæ efficientis. Species eſt limitatio diuinæ ſapientiæ exemplantis. Ordo eſt limitatio diuinæ bonitatis finientis. Menſura eſt modus, numerus eſt ſpecies, pondus eſt ordo & primis correſpondet vnitas, ſecundis veritas, tertiis bonitas. Modus & menſura & vnitas in libero arbitrio vt tale eſt, attenditur in efficiendo vel non efficiendo liberè conformiter ad diuinam potentiam agentẽ. Species numerus & veritas conformiter ad diuinã ſapientiam exemplantem. Ordo, pondus & bonitas conformiter ad diuinam bonitatem finientem. Hęc Gerſon.

¶ MODVS cognoſcendi Deum eſt quadruplex (vt habet S. Bonauen. di. xxiij. ar ij quæſt. iij. libr. ij. & poſt eum clarius ſcribit Gabri. eadem di. qu. vnica, ar. iij. dub. ij. ſcilicet per fidem, per contemplationem, per apparitionem, & per apertam viſionem. Primum eſt gratiæ communis. Secundum gratiæ excellẽtis, Tertium gratiæ ſpecialis. Quartum gloriæ conſummantis, & illi modi diſtinguuntur ſecundum diuerſum modum diuinæ præſentiæ: præſentiæ dico ſecũdum quod preſens eſt in ratione obiecti. Et ſicut Aug. dicit, præſens intellectu ad videndum. Nam in primo præſens eſt Deus aliis quibus ſe reuelauit, quorum auctoritati credimus. Quod enim credo Deum eſſe trinum & vnum, hoc credo Dei filio, qui hoc enarrauit & prædicauit, & ſpiritui ſancto, qui hoc patribus inſpirauit: quod enim credimus hoc auctoritati debemus, ſicut dicit Aug. in de vtilitate credendi. In ſecundo modo eſt præſens in effectu proprio, qui modus tanto eſt eminentior, quanto effectu diuinæ gratiæ magis ſentit in ſe homo, vel etiam quanto melius ſcit conſiderare Deum in exterioribus creaturis. In tertio eſt præſens in ſigno proprio ſicut apparuit Abrahæ in ſubiecta creatura, quę ipſum Deum figurabat. Et ſicut ſpiritus ſanctus apparuit in columba & in igneis linguis diſpertitis. In quarto eſt præſens in ſeipſo, quo videtur in lumine proprio, quia facie ad faciem in vultu ſuo, quæ viſio merces eſt omnium meritorum. Primum & vltimũ cognoſcendi genus non competebat ſtatui innocentiæ propter cognitionem ænigmaticam, & propter hoc quod cognitio fidei plurimum eſt ex auditu, vt dicit Apoſtolus ad Rom. 10. vltimũ verò propter ſummam perfectionem, ideo modo exhibebatur homini in ſtatu viæ exiſtenti, ſed in præmium promittebatur. Media verò duo, ſcilicet contemplationis & apparitionis vtrique ſtatui innocentiæ & præſentis miſeriæ communia eſſe potuerunt maximè contemplationis, quæ ibi potiſſimè vigebat, tum propter animæ puritatem, tum propter carnis & inferiorum virium ſubiectionem, quibus duobus, quia communiter caret anima in ſtatu naturæ lapſæ, ideo non poteſt ad illum gradum contemplationis attingere. Et ſecundum hæc exponẽdæ ſunt ſanctorum auctoritates, ſicut Hugonis li. de ſacramentis, dicentis: quod Adam cognouit Deum ea cognitione, qua per præſentiam contemplationis ſcienti maniſeſtius cernebatur. Item illa magiſtri, iiij. libr. di. j. Homo ante peccatum ſine medio Deum videbat, & ſimiles quæ intelligendæ ſunt de cognitione per cõtemplationem, non per remotionem cuiuſcunque

medij,ſed per remotionem velaminis & obſcuritatis, qualis eſt in his qui aliquo modo vitio peccati infecti ſunt. Gabr. vide & ad hoc S. Bonauen. vbi ſuprà.

¶ **Molir i** eſt cum difficultate conari, etiam à mole (vt inquit Richar. di. xxxiiij. artic. iiij. libr. iiij. circa literam. Vnde Magiſter in textu eadem diſt. igitur ſi vir aliam vxorem vult accipere, manifeſta patet ratio, quia ſuggerente diabolo odij fomitem exoſam eam habuerit, & ideo eam dimittere mendacij falſitate molitur. Varia apud Grammaticos & elegantiores moliri ſignificat.

¶ **Mollicies** opponitur perſeuerantiæ. Eſt enim mollis qui recedit à bono propter triſtitias cauſatas ex defectu electionum, quaſi cedens debili mouenti ſecundum Ariſto. libro 7. Ethic. Vnde Paulus Corteſius diſtinctione viij. libr. iij. ſuarum ſententiarum dicit. Molliciem ob eam cauſam à bonorum genere recedere, propterea quod languidius in perferendo liqueſcit facilèque (vt ait Ariſto.) ab imbecillo flectente torquetur. Eſt etiam mollicies contra caſtitatem, quæ alio nomine dicitur immunditia, ſeu voluntaria pollutio, & eſt vitium contra naturam, quãdo, ſcilicet procuratur pollutio venerea delectationis cauſa abſque concubitu, & hoc vitium fit per frictionem vel fricationem membri pudendi, etiamſi propter ætatem non fuerit ſubſecuta pollutio, vt inquit Gerſon parte ij. tractatulo, de confeſſione mollicici, quoniam ibi eſt complementum delectationis illecebroſæ, & forſan perdidit virginitatem ſaltem animi, & magis perdidit, quàm ſi pro illa ætate iuiſſet ad mulieres. Fortè tamen probabiliter (vt idem ait) dici poteſt quod per pœnitentiam virginitas reparatur in non polluta, ſicut de mentali corruptione, quæ fic in cõſenſu intrinſeco eſſe dicimus, dum corporalis defloratio ſeu pollutio non eſt ſubſecuta, hæc Cancel. Et hoc peccatum (vt idem ait de arte ſiue ſcientia audiendi confeſſiones) committitur etiam ante pubertatis annos, imò & ſemper imputatur in vigilia, dum completa tranſit delectatio, etiam pollutione non exiſtente. Et tracta. de pollutione diurna idem ait propoſitione ij. Nulla pollutio diurna debet propriè dici mollicies, niſi fuerit per conſenſum liberum, vno modo vel alio prouocata vel extorta, quoniam ſicut non fuit pollutio hæc in poteſtate patientis, ita nec peccatum: mollicies autem ſonat in peccatum, quoniam dicit Apoſtolus: quod neque molles regnum Dei poſſidebunt.

¶ **Momentvm** ſumitur dupliciter, pro inſtanti & pro tempore impercepribili, ſecundum B. Thom. ſuper Epiſtolas 1. Cor. 15. lect. 9. Et momẽtum propriè ſignificat exiguam quandam mutationem & penè indiuiſibilem, veteres hoc etiam momen dicebant quod Græci atomon vocant. Lucretius, Momine ſi à paruo poſſunt impulſa moueri. Et vt ſcribit Rich. di. xliij. ar. v. q. j. in fine libr. iiij. Momentum anguſtiſſimum temporis ſpacium, in quo mora eſt breuis. Vnde Apoſtolus 1. Cor. 15. ait: Omnes reſurgemus in momento. Et dicit ibi Rich. quòd verbum momentum non cogit, quod in eodem inſtanti reſurgunt illi qui in aduentu iudicis inuenientur, &c. A momento venit momentaneum, hoc eſt caducum, & quod facilè mutatur ac deficit. Deriuantur autem à moueo. Vnde & mobilis qui facilè mouetur, mobilitas, mobiliter, motio.

¶ **Monachvs** idem eſt quod ſolitarius. Et dicitur à monos, id eſt ſolus, & is eſt qui viuit ſeparatus ab hominum conuerſatione. Et à monos venit etiam monarcha, id eſt vnicus princeps, & monarchia, hoc eſt vnius principatus. Et monarcham ſupremum ponit Ariſt. Deum eſſe. De monachis plura ſcribit Gerſon in ſuis operibus. Et aliàs de his multa ſcribuntur.

¶ **Moneta** dicta eſt quod nos ſigni impreſſione vel autoris vel precij moneat. A quo monetarius qui monetam cudit. Poteſt autem moneta tribus modis falſificari ſecũdum quod tria ſunt de ſubſtantia monetæ, ſcilicet materia metallica, quãtitas ponderis, & publica forma, vt dicit Panor. in c. quanto, de iureiur. Et in quolibet horum poteſt committi falſitas. In ſubſtantia, quia non ſeruatur liga legitima. Liga, id eſt ſpecies mixturæ vel gradus metalli propter admixtionem vilioris materiæ, aut materia conſueta in quantitate exceſſiua. In pondere, quia non habet legitimum pondus. Et de hoc vide latius Gabriel. In forma committitur falſitas quando mutatur nomen, ſignum aut imago eius qui monetauit. Eſt autem hæc forma monetæ quædam teſtificatio veritatis & iuſtitiæ ipſius monetæ, quod, ſcilicet ſit veræ ſubſtantiæ & iuſti ponderis, vt dicit Guilhel. Orem, in ſuo tracta. de moneta. Vnde frequenter in moneta Chriſtianorum principum vel communitatis, ponitur imago Dei, vel alicuius ſancti, & nomen eius aut ſignum crucis, quod antiquitus fuit inſtitutum in teſtimonium veritatis monetæ in materia & pondere, vt dicit Guilhelm. Orem. Si ergo princeps ſub iſta inſtitutione mutet materiam ſine pondus, ipſe videtur tacitè mendacium & periurium committere, ac falſum teſtimonium perhibere. Ipſe enim abutitur hoc vocabulo moneta. Nam dicitur moneta ſecundum Hugui. à moneo, quia monet ne ſit fraus in metallo vel pondere. Mutatio autem monetæ multipliciter fieri poteſt, de quo legas Gabrielem di. xv. quæſt. ix. libr. iiij. Falſificans verò monetam in ſubſtantia, forma vel pondere peccat mortaliter, in damnum reipub. tenetur damnum illatum reſtituendo compenſare, quia talis iniuſtè damnificat. Item expendens ſcienter monetam falſam pro vera & iuſta, falſarius eſt: tenetur reſtituere illata damna. Item expendens ſcienter monetam non currentem aut aliàs minus valentem pro bona & currente, fraudat proximum, & tenetur reſtituere, ita ſentiunt Angelus in ſumma & Anton. Et poſt eos latiùs probat & declarat Gabriel vbi ſuprà. ar. ij. Transferens autem vt vult Anton. monetam de certo loco vbi minoris valoris æſtimatur ad locum, vbi magis valet, non peccat, ſi non aliàs fraudem committat: quia licèt (vt inquit Gabriel) cuilibet ex induſtria ſine alterius dãno lucrum quærere, &cæ. Et mutatio monetarũ (vt ait Gerſon in regulis moralibus) poteſt eſſe par aut maius delictum ex ſe quàm eſſet in caſu falſam aliquam fabricare: quoniã ſecundũ damnũ Reipublicæ opus tale quodlibet aſſumit modũ culpæ. Quod ſi Princeps dicat ſe Dominum monetæ eſſe: ſit ergo dominus bonus diſpenſator, nõ tyrannus diſſipator. Gerſon plura: Gabriel vbi ſuprà.

¶ **Monstrvm** dicit deordinationem aliquã in natura, & dicit etiam ſubſtantiã aliquã. Subſtantia, vt quidam dicunt, cauſam habet poſitiuam, quæ eſt Deus. Inordinatio illa non habet cauſam poſitiuam, ſed priuationem, & hæc eſt vt in plurimum impropor

tio virturis agentis ad materiam, aut enim materia ſuperabundat aut deficit ſecundum proportionem caloris operantis & virturis. Vnde Auguſtiuus tertio de Trinit. Voluntas Dei prima, & ſumma cauſa eſt omnium ſpecierum atque motionum. Nihil enim fit, quod non de interiori aut intelligibili aula ſummi Impetatoris egrediatur ſecundum ineffabilem iuſtitiam. Et non ſolùm fecit ea, quæ perſeuerantia conſuetudinis admirationem admittunt, ſed etiam ea, quæ ptopter raritatem & inſolitum euentum mira videntur: vt ſunt defectus luminarium, & terræmotus, & monſtroſi animantium partus, & his ſimilia, quorum nihil fit ſine voluntate Dei. Et loquitur Auguſtinus de mõſtris, quantum ad id quod habent ſuſtratum: tamen aliter poſſet dici, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione quadrageſimaquinta, in dubüs literalibus libro primo, quod monſtra etiam ſunt à Deo puniente, quando pœnę ſunt: & ſic habent rationem ordinis, quamuis enim Deus nou faciat contra ordinem in finem, facit tamen contra ſolitum curſum naturæ frequenter, vel ad vindictam vel ad miſericordiam. Et monſtrum ſecundum Philoſophum libr. 2. Phyſico. eſt indiuiduũ productum ſub diſpoſitionibus ſuæ ſpeciei pro tunc notabiliter diſconuenientibus præter ſolitum curſum naturæ, vt eſt hermofrodita vel androginus. Et ſicut refert Scotus diſtinctione ſexta, quæſtione ſecunda, libro iiij. de monſtro quodam, quod habuit duo capita, quorum vnum expreſſit nolle de eo, de quo aliud expreſſit velle. Vnum enim voluit continere & ſobriè viuere, at aliud laſciuere & epulari: & cùm vnum per os ſuum excederet, reliquum clamabat ſe grauari: diuerſitas itaque fuit in illo monſtro voluntatum, ſcilicet velle & nolle: & ita duæ fuerunt ibi animæ ſecundum Scotum.

¶ MORA eſt expectatio, tẽporis dilatio. A quo morula diminutiuum. Auguſtinus libro confeſſ. Quæro quomodo dies dicitur non tantùm morula Solis ſuper terram, ſecũdum quod aliud eſt dies, aliud nox. De moris autem Angelorum, vide ſuprà in dictione Angelus.

¶ MORALIA veteris teſtamenti, vide in dictione Leges veteris teſtamenti. Moraliter agere, vide in dictione Agere. De moribus bonis & malis, videantur libri Ethic. Ariſtotelis, & aliorum Philoſophorum, & Gerſon in multis locis, quæ (ne prolixior ſim quàm oportet in hoc opere) relinquam curioſis legenda de his.

¶ MOROSVS (vt ſcribit Gabriel diſt. xv. quæſt. xiiij. dub. iij. libro iiij.) dicitur qui non tradit rem quam tradere tenetur, licet etiam tradere intendat: & habet communiter locum in debitis, commodatis, depoſitis: item in ablatis contra domini voluntatem. Nam fur aut raptor ſemper eſt in mora, ſemper tenetur reſtituere ſi poteſt. Et quod aliquis ſit vel dicatur moroſus, quatuor requiruntur. Primum, quòd teneat rem quam tradere teneatur. Secundò, quòd ſciat ſe teneri, vel ſaltem quod ſcire debeat. Tertiò, quod interpellatus ſeu monitus fuerit ad tradendum, & hoc à die vel ab homine. A die, ſi dies vel terminus tradendi conſtitutus eſt. Tunc enim terminus ipſe adueniens dicitur interpellare ab homine, ſi termino tradendi non conſtituto à domino rei per ſe vel per alium petitur traditio. Quartò, quòd habeat poſſibilitatem tradendi. Et moroſus in tradendo rem quam tradere tenetur: ſi res perit, etiam ſine ſua culpa, caſu fortuito, tenetur de damno domino rei, maximè ſi fuerit dubium, an res etiam apud dominum reſtituta periſſet: patet per regulam iuris. libr. vj. Moral. vbi dicitur: Mora ſua vnicuique eſt nociua. Hæc Gabriel, qui eſt paulò longior: de hoc aliàs. Moroſus dicitur qui eſt peruerſis moribus, Cicero: At ſunt moroſi, & anxij, & iracundi, & difficiles ſenes: à quo moroſitas, quæ dicitur animi quædam diſplicentia, quum iugi & ſubruſtica aſperitate commouetur, quando non ita ad vnguem, & ex eius ſententia actum eſt quod poſtulabatur. Differt autem moroſus à morato, quia moroſus, qui eſt malis moribus. Moratus, qui bonis moribus eſt prędi-tus. Et morẽ gerere, obſequi, obedire. de quo aliàs apud Grammaticos videatur.

¶ MORS eſt receſſus animæ à corpore, ſecundum Ariſtotelem libro de morte & pomo. à quo morior & mortalis, id eſt morti ſubiectus: & mortiferum, quod mortem affert, & morticinus, exanguis, corruptus, vt caro morticina, quæ in vlcere eſt ferè corrupta. Et mors dicitur multipliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione decimaoctaua, libro tertio: circa textum.) Eſt enim mors ſeparatio animæ à corpore. Et eſt mors ſeparatio à Deo per peccatũ, & eſt mors ſeparatio animæ à viſione Dei ad tempus. Et cùm dicit Ambroſius, Quod Chriſtus mortuus eſt pro debitoribus mortis, accipitur mors primo modo & quarto modo. Omnes enim ſumus debitores mortis primo modo: & omnes erant debitores mortis quarto modo: & nos ipſi debitores eſſemus, niſi precium ſolutum eſſet. Et vt ſcribit Gabriel diſtinctione vigeſimaprima, quæſtione vnica, articulo primo, libro tertio, Mors hominis, inquit, non eſt niſi ſeparatio animæ à corpore. Hac enim anima à corpore ſeparata, totum compoſitum moritur, quia deſinit eſſe compoſitum: caro moritur, quia priuatur forma quæ eſſentialiter eſt vita. Anima & ſi annihilari poteſt, manens tamen mori non poteſt, quia ſeipſa viuit eſſentialiter, & non per aliquod ſuperadditum. Vnde impoſſibile eſt animam eſſe & non viuere, ſicut impoſſibile eſt animam eſſe & non eſſe animam. Verbum per communicationem idiomatum moritur, quando deſinit ſubſiſtere in natura aſſumpta viuente. In paſſione vero Chriſti anima realiter & verè ſeparata eſt à carne, quia inclinato capite tradidit ſpiritum. Ioannis decimonono. & Matth. vigeſimoſeptimo. Clamans voce magna emiſit ſpiritum. Illa traditio & emiſſio ſpiritus fuit ſeparatio animæ à carne. Et hac ſeparatione animæ Chriſti à carne, non ſolùm Chriſti humanitas & corpus, ſed & ipſe Chriſtus verè fuit mortuus, vt & probat Gabriel vbi ſuprà. art. ij. quia vtrunque vita quam habuit priuabatur. Et quãuis in morte Chriſti facta eſt animæ & carnis ſeparatio, mãſit tamẽ diuinitatis cũ vtraque indiſſoluta vnio. Nã Chriſtus ſepultus eſt, & ſimul deſcẽdit ad inferna, vt dicit ſymbolũ. Nõ autẽ deſcẽdit, nec ſepultus eſt ſecũdũ diuinitatẽ, ſecundũ quã eſt immutabilis: igitur ſecundũ naturã aſſumptã ſibi vnitam: nihil autem aſſumptæ naturæ fuit in ſepulchro niſi corpus, nec in inferno niſi anima, & Chriſtus vtrobique fuit: ergo vtrobique fuit natura diuina vnita naturæ aſſumptæ in ſepulchro carni, in inferno animæ. Et licèt caro Chriſti in ſepulchro (vt ſcribit Gabriel art. iij. dub. ij. vbi ſup.) habuit cauſas intrinſecas & extrinſecas naturales ad ſui reſolutiõẽ, nõ obſtãtę vnione eiꝰ cũ verbo,

non tamen fuiſſet reſolutum,ſed à putrefactione cõſeruatum non miraculo. Vnde Pſalm. Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Vide latiùs Gabrielem ibi,& in fine dubij concludit,quòd nulla ſubſtantialis forma)tenendo vnitatem formæ ſubſtantialis in compoſito)ſucceſſit ſeparationi animę, ſed materia corporis Chriſti fuerat nuda,quantum ad formas ſubſtantiales, non habens in ſe per illud triduum quo ſuit in ſepulchro aliquam formam ſubſtantialem,licèt habuerit formas accidentales,vt latiùs apud Gabrielem videre poteris.

¶ Mors tripliciter poteſt homini coutingere(vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione decimanona, quæſtione quinta, libro ſecundo, & eum imitatur Brulefer diſtinct. eadem, quæſtione quinta) aut per elementorum pũgam& diſſolutionem,id eſt elemẽtorum qualitates,ſiue qualitates primas,aut per huius radicalis conſumptionem,aut per extrinſecam læſionem. Primo modo contingit per qualitates intrinſecas primas partium organicarum,quæ ſunt ad inuicem contrariæ,& ita poteſt vna ſuperare aliam. Vnde contingunt ſebres& aliæ infirmitates ad mortem diſponentes. Secundò contingit ex continua conſumptione humidi per calorem naturalem,quo tamen deficiente ſequitur mors. Et licèt per humidum cibale reſtauratur deperditum,non tamen tali puritate qualis ſuit in deperdito etiam virtus conuerſiua,quia eſt agens Phyſicum,ideo agendo repatitur,& ita debilitatur continuè, donec non poteſt conuertere cibum,nec reſtaurare deperditum in ea puritate,quæ ſufficit ad conſeruandam vitam.Hine homo deficiendo ſeneſcit,& ſenectã ſequitur mors, quæ etiam ſequitut ſi uullum extrinſecus læſiuum accedetet.Tertio modo coutingit mors per læſionem extrinſecam, vt per aerem,ignem, vel aquam, aut violentiam à dæmone, beſtiis, vel homine, vel alio opprimente aut lædeute.Et ſi homo in paradiſo nõ peccaſſet, mortuus non ſuiſſet, vt ſcribit Gabriel diſtinctione decimanona, quæſtione vnica,articulo ſecundo,concluſione iij.libro ſecundo.Vnde Romanorum quinto: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit,& per peccatum mors. Potuit enim omnia cauere inducentia mortem, & ſi non cauiſſet,peccaſſet:& ita innocentiam perdidiſſet. Sic enim habuit præceptum de comedendo de omni ligno Paradiſi excepto ligno ſcientiæ boni & mali,vt vult Magiſter diſtinct. xx. ita & habuit præceptum naturale de cauendis cæteris ſui corruptiuis.Quod ſi non feciſſet,peccaſſet, & innocentiæ ſtatum exceſſiſſet.Gabriel.

¶ Mors,vt eſt priuatio vitæ, habet comparationem ad inferentem,& ad eum qui ſuſtinet. Vnde aliquis dupliciter poteſt tradere alium in mortem, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione decimanona, circa textum libri tertij ſententiarum,aut quia facit vt alij inferant ei mortem,aut quia facit vt ipſe ſuſtineat mortem,& quoniam ſuſtinentia mortis Chriſti fuit à Deo parte, & ſuit à Chriſto:quia Deus pater voluit quod ipſe ſuſtineret mortem,& ipſe voluntariè ſuſtinuit. Hinc eſt quod traditus dicitur à patre, traditus enim à ſe.Rurſus, quia Iudas & Iudæi procurarunt,vt alij inferrent ei mortem. Hinc eſt quòd traditus dicitur à Iuda & Iudæis, & quoniam fuit laudabilis mortis ſufferentia: illatio autem fuit vituperabilis.Hinc eſt quòd traditio Dei, & Chriſti laudatur,& Iudæ & Iudæorum vituperatur:& ſic patet quòd mors à parte ſufferentis fuit Deo placita & accepta,ſed à parte infligentium fuit tantum permiſſa. An autem concedendum ſit quod Iudæi operati ſint bonum,reſpondet ibidem ſanctus Bonauẽtura, quod eſt opus operans, & opus operatum,& bonum poteſt dicere bonitatem circa opus operans, vel circa opus operatum. Sic circa opus operans eſt ſimpliciter negandum,quia tale opus in Iudæis ſimpliciter fuit malum. Circa verò opus operatum,quod quidem fuit mors& paſſio Chriſti,hoc dupliciter poteſt intelligi. Aut primò & per ſe,& ſic eſt falſum quod Iudæi ſunt operati bonum. Illud enim opus operatum bonitatem non habuit ex intentione Iudęorum. Si autem intelligitur per accidens & ex conſequenti,ſic habet veritatem. Iudæi enim operati ſunt paſſionem Chriſti,quæ quidem fuit maximum bonum & ſaluberrimum toti mundo. Hęc ſanctus Bonauentura.

¶ Mors. Mortem ſubire intentione placendi Deo, poteſt eſſe tripliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione trigeſima,quæſtione ſecunda, libro tertio. Vno modo quando adeſt neceſſitas vel deſerendi iuſtitiam vel amittendi vitam. Alio modo quando ſe offert opportunitas diuinam gloriam manifeſtandi & ædificandi Eccleſiam. Tertio modo ſolùm ex hoc, quod vitã ſuam habet exoſam. Primum eſt iuſtitiæ & neceſſitatis. Secundum eſt perfectionis & ſupererogationis. Tertium eſt ſeueritatis & crudelitatis. Vnde Auguſtinus: Illos qui ſemetipſos præfocant & præcipitio collidunt propter vitæ pręſentis odium,dicit eſſe ſceleratiſſimos homicidas,tractans illud Ioannis duodecimo: Qui odit animam ſuam in hoc mundo,in vitam æternam cuſtodit eã. Pro loco autem & tempore, vt vult Bonauentura, vbi talis optio detur, vel quod iuſtitia deſeratur: vel quod vita perdatur: ibi omnes quantumcunque ſint imperfecti, tenentur mortem ſubire,& præeligere magis Deo dilecto mori, quàm ipſo offenſo viuere. Vbi verò talis neceſſitas non imminet, nec datur optio, tamen offert ſe oportunitas manifeſtandi diuinam gloriam, & ædificandi Eccleſiam, ſi homo ſe morti exponat, mortem ſubire eſt perfectionis & ſupererogationis, ad quam non omnes tenentur pro Chriſto. Potes ad hoc videre Gabrielem non ineptè ſcribentem, ſermone de ſancto Bartholomæo, vbi de martyrio ſcribit. Etſi (vt inquit Gerſon parte ſecunda, tractatu de non eſu carnium) pro temporalibus quibuſdam adipiſcendis conſeruandis, non dico infirmitati, ſed vitæ periculo,& morti libenter nos exponimus: multò magis pro bonis ſpiritualibus adquirendis, conſeruandis aut recuperandis ſeu reſtaurandis, vel pro malis depellendis, non eſt quomodolibet illicitum, vel irrationabile ſimilia perpeti, &cæt. De morte quoque & arte moriendi multa ſcripſit Gerſon in ſuis operibus,&cæt.

¶ Mortale accipitur tripliciter. Vno modo dicit naturalem aptitudinem ad moriendum. Alio modo poſſibilitatem ad moriendum. Tertio modo neceſſitatem, vt ſcribit S. Bonauentur. diſtinctione xliij. artic.j. quæſtione quarta, libro iiij. Oppoſitum eſt immortale, de quo videatur in litera I. Dicitur, & mortale quod mortificat & occidit, ſicut mortalis morbus vel mortifer: vndè & mortale peccatum, quod animam occidit,& ſeparat animam à Deo. de quo infrà in litera P.

¶ MOTVS eſt actus entis in potentia ſecundum Ariſtotelem. Et motus etiam motio dicitur: hinc terræmotus, cuius cauſa ſunt venti in cauernis terræ incluſi. Et motus ſecundum Occam eſt realiter ipſum mobile adquirens ſucceſſiuè partem formæ vel loci, & tunc idem erit motus & motum. Vel dicitur quod ſupponit pro mobili & termino ſucceſſiuo adquiſito, & ita non eſt quid vnum, ſed ſimul ſubiectum mobile & terminus, qui ſucceſſiuè ſubiecto adquiritur. Per ſubiectum intelligo mobile, vt inquit Gabriel diſtinctione ij. quæſtione ſecunda, articul. j. libro ij. Vide Occam de motu in ij. quæſtione. ix. qui plura de hoc ſcribit. Et apud Phyſicos, qui non parum multa de motu commentantur, quæ relinquo ſtudioſis perſcrutanda.

¶ MVNDVS localis (vt ſcribit Occam j. quodlib. qu. v. & poſt eum Gabriel quæſt. iij. diſtinct. ij. libro ij.) eſt coexiſtentia alicuius ſucceſſiua & continua diuerſis locis ſine quiete media. Dicitur ſucceſſiua, quia ſi ſimul coaſſiſteret diuerſis locis, ſicut anima diuerſis corporis membris, non moueretur: propter quod Deus, qui omnibus locis præſens eſt ſemper, non mouetur localiter. Dicitur diuerſis locis, quia manens in eodem loco præciſè non mouetur. Dicitur continua ſine quiete media, quia ſi intercipitur per quietem, non eſt iam motus vnus, ſed poſſunt eſſe plures. Similiter ſi Deus corpus vnum exiſtens in vno loco corrumperet, & poſteà reproduceret in alio loco, non eſſet motus localis, licèt corpus illud ſucceſſiuè coexiſteret diuerſis locis, quia non eſt ſucceſſio continua: vnde & Angelus mouetur localiter, quia poteſt ſucceſſiuè coaſſiſtere diuerſis locis ſine quiete media. Hinc dicitur ad Hebræos primo. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſaluris. Cũ autem mittuntur de cœlo ad nos, ſunt in diuerſis locis continuè & ſucceſſiuè, nec ſunt vbique nec ſimul pro eodem inſtanti in cœlo & in terra. Et dum ad terram à Deo mittuntur, non manent in cœlo: & dũ ſunt in cœlo empyreo, non ſunt in terra, vt vult Damaſcenus libro ſecundo, cap. iij. Et ideo cùm mittũtur de cœlo ad terram ſucceſſiuè, aſſiſtunt diuerſis locis. Confirmatur, quia anima beata æquabitur Angelo, iuxta promiſſiones Chriſti, Matth. vigeſimoſecundo: Erunt ſicut Angeli Dei. Anima verò beata, imò beatiſſima, quæ eſt Chriſti, localiter mouebatur: quia deſcendit ad inferos, ſicut dicit articulus fidei. Item Angelus non ſolùm ad motum corporis cui aſſiſtit, ſed per ſe immediatè abſque corporis cuiuſcunque mutatione poteſt localiter moueri, quia non ſemper cùm mittuntur, aſſumunt corpora: non enim mittuntur ad operationes corporales exercendas, quomodo miſſus fuit Raphael Tobiæ, ſed frequenter ad intellectus illuminationem, aut effectus inclinationem: ſicut Angelus miſſus ad Ioſeph in ſomnis, Matth. 1. Hæc autem non fiunt in corpore, ſed in mente. Gabri. qui rem latius probat ar. ij. vbi ſuprà.

¶ MOVERI localiter aliquid poteſt eſſe vel imaginari tripliciter (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracenſis quæſtio. v. articul. ij. libr. iiij. ſenten.) Primo modo propriè, quia tranſit de loco ad locum, dimittendo locum in quo præfuit, & adquirendo nouum, & tranſeundo per locum medium, ſi ſit locus medius inter primum & ſecundum: ſic corpus Chriſti non mouetur localiter, quando incipit eſſe ſub ſacramento. Secundo modo minus propriè aliquid poteſt dici moueri localiter, quia dimittit locum in quo præfuit, & habet nouum locum: nec tamen trãſit per mediũ locũ, quamuis ſit locus medius inter primum & ſecundũ. Et ſic corpus Chriſti nõ mouetur localiter, quãdo incipit eſſe in ſacramẽto: quia non dimittit primũ locũ, ſi tamen dimitteret illũ, quãuis non tranſiret per mediũ, diceretur moueri localiter iſto modo. Tertio modo & adhuc minus propriè aliquid poteſt dici moueri localiter, quia præfuit in loco, & adquirit vel habet nouum locũ, quãuis nõ dimittat primũ, nec tranſeat per mediũ. Et ſic corpus Chriſti mouetur localiter quãdo incipit eſſe in ſacramento: quia iſto modo moueri localiter, nihil aliud importat, niſi eſſe hîc, & immediatè fuiſſe alibi, & nõ fuiſſe hîc. Nec eſt concedendum quòd corpus Chriſti mouetur de cœlo ad ſacramentũ, quia moueri de aliquo loco, eſt dimittere illum: ideo corpus Chriſti mouetur mutatione, quæ eſt ab eſſe in cœlo, ad eſſe in ſacramẽto: quia ſimul eſt in cœlo & in ſacramento. Hæc Aliacenſis vbi ſuprà.

¶ MOVERE organicè & non organicè, vide infrà in dictione, Potentia organica.

¶ MOTIVA vis ſenſitiua eſt duplex, ſcilicet naturalis & animalis. Vis motiua naturalis eſt, quæ non mouet per apprehenſionẽ, nec eſt ſubiecta imperio rationis, & talis eſt virtus vitalis & pulſatiua, quæ mouet arterias & cor ſecundũ dilatationẽ & cõſtructionem. Et huiuſmodi virtus eſt in corde, ſicut in proprio organo, vnde ſolùm habet eſſe in animalibus perfectis pulmonem & cor habentibus. Et hæc vis per ſpirationem, & reſpirationem eſt principium contemperandi calorem cordis & corporis. Vis motiua animalis eſt, quæ mouet per apprehenſionem, & eſt triplex, quia quædam mouet per modum dirigentis, quædam per modum imperantis, & quædã per modum exequentis: ex beato Thoma, opuſculo de potentiis animæ.

¶ MOTVS habet plures ſpecies. Eſt enim motus circularis, motus obliquus, & motus rectus, motus progreſſiuus, &cæt. De quibus & multa de motu apud Phyſicos perquire.

¶ MOTVS animæ nihil aliud eſt (vt ſcribit Gerſon parte ij. in compendio Theologiæ de primis motibus, an ſint peccata) quàm animæ inclinatio in aliquid. Et ideo illis animæ viribus ſeu potentiis, quibus inclinatio non cõuenit, non attribuitur propriè motus. Inclinatio autem eſt in appetitu, quæ mouet in aliquod agendum vel habendum: & ideo actus appetitiuarum virtutum animæ motus propriè vocantur non actus virtutum apprehenſiuarum.

¶ MOTVS eſt triplex, ſcilicet naturalis, ſenſitiuus, rationalis, vt ſcribit Gerſon vbi ſuprà. Motus ſeu appetitus naturalis eſt quem non imaginatio gignit, ſeu cauſa, ſed ipſa qualitatum naturalium diſpoſitio, quibus naturales animæ vires ſuas actiones exercent. Hinc motus in nullo rationi ſubiacet, nec obedit, ſed nec voluntas ſuper eo quodcunque habet dominium, cùm naturalis ſit, & ſit extra genus moris ſeu mortale: & ideo nec in eo peccatum eſſe poteſt. Et occurit iſte motus repentè ſeu ſubitò, vt eſſet dare exemplum in repentino motu, ſeu appetitu cibi vel alterius delectabilis. Et dicitur motus naturalis ex eo, quia ad naturaliũ qualitatum actionem conſequitur. Et vocatur iſte ab aliquibus primò primus motus, & dicitur eſſe in ſenſualitate ſimpliciter conſiderata.

¶ MOTVS ſeu appetitus ſenſitiuus eſt, qui ex præcedẽ

tiima

ti imaginatione vel præcedenti motu naturali conſequitur. Et vocatur iſte motus ſecũdò primus, quia eſt ille motus qui primò poſt motum naturalem iu ſurgit ſeu occurrit. Et attribuitur iſte motus ſenſualitati, ſcilicet conſideratæ reſpectiuè, prout eſt quodammodo ad rationem ordinabilis, & ab ea perſuaſibilis: & eſt humana, & deſcribitur hoc modo ſic: Primus motus eſt motus ſenſualitatis, ſecundum impulſum fomitis tendens impetuoſe ad fruitionem creaturæ delectabilis, huiuſmodi primo motus ſenſualitatis quodammodo in noſtra poteſtate ſunt, & quodammodo non. Si enim quælibet eorum ſingugulatim conſideretur, ſic in noſtra poteſtate ſunt, quia quemlibet eorum poſſumus præuidendo deeliuare & impedire ne inſurgat. Si autem omnes ſimul conſiderentur, non ſunt in poteſtate noſtra, quia licet impedire poſſumus, ne iſte vel ille inſurgat, non eſt tamen in poteſtate noſtra facere, quin aliquis inſurgat: imò dum vni obuiare nitimur ex altera parte poteſt alius motus ſurrepere, uon enim poteſt eſſe ſimul intentio voluntatis retinentis contra diuerſa in actu, vt dati poteſt exemplum de uauta, qui ſingula foramina ſuæ nauis obſtruere poteſt, ne per illa aqua intret, ſed non poteſt omnia ſimul obſtruere, vt aqua nuſquam intret. Et ratio eſt, quia huiuſmodi primi motus ſenſualitatis, ſicut ſunt peccata, ita ſunt pœna peccati, ſcilicet originalis: & ideo meritò dicuntur venialia, quia hoc ipſo venia digna ſunt. Vide latiùs Gerſonem ibi de primis motibus, de quibus & videre potes Alexandrum de Ales parte ſecunda quæſtione centeſima vigeſima quinta, membro primo. Et Gabriel lect. lxxviij. canonis, qui, & diffinitionem primi motus ſuprà poſitam abundè declarat: & primi motus oriuntur ex lege carnis, quæ immediatè eſt coniuncta ſenſualitati, & in diffinitione fruitio capitur pro delectatione. Et omnis primus motus vitium eſt, ſicut & quilibet actus ſurreptitius: quia omnis motus à lege fomitis ortus, & omnis actus ſurreptitius, eſt contra ordinem primæuæ inſtitutionis humanæ naturæ, igitur eſt vitioſus. Sed neque primus motus, neque alius actus in ſenſualitate eſt peccatum eſſentialiter, & intrinſecè, quia illo modo peccatum eſt in ſola voluntate, cuius eſt liberum arbitrium. Item aliquis motus primus, neque mortaliter, neque venialiter eſt culpandus: patet de corruptis violenter, de quibus videas apud Auguſtinum decimo de Ciuitate Dei. cap. xxv. Vnde quamuis (inquit Gabriel) violenter corrupta delectationes ſentiat, nequaquam tamen peccat, ſi non mente conſentiat. Nullus ergo carnis motus peccatum inducit, ſi omninò voluntas non conſenſerit. Hinc beata Lucia ad Paſcaſium tyrannum inquit: Non inquinatur corpus, niſi de conſenſu mentis: Nam ſi me inuitam violari feceris, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam. Vide alia apud Gabrielem vbi ſuprà: qui & ratione id probat, ſcilicet aliquos primos motus non eſſe peccata, & poſt hoc ait: Non ſolùm primus motus in ſenſu, ſed naturalis condelectatio vel contriſtatio in appetitu intellectiuo (ſi ponitur) non eſt peccatum: quia ſicut nec motus ſenſus, ita nec delectatio vel contriſtatio naturalis eſt in poteſtate voluntatis. Primotum autem motuum illi tantum imputantur ad veniale peccatum, qui ſunt voluntarij per liberi arbitrij verum, vel interpretatiuum conſenſum, quia ſimpliciter inuoluntarium, uon eſt peccatum ſecũdum beatum Auguſtinum, & ſanctum Bonauent, diſtinctio. xj. quæſt. v. libr. ij. Si tollatur liberum arbitrium, nullo modo erit peccatum. Tollitur autem reſpectu illius motus, qui nec ſimpliciter, nec interpretatiuè eſt voluntarius. Vnde carnalis tentatio fieri poteſt ſine actuali peccato, quia illa fit per primos motus. Hi autem fieri poſſuut non concurrente libero arbitrio verè vel interpretatiuè, vt dictum eſt. Videre potes latiùs Gabrielem lectione lxxviij. canonis, de primis motibus. Et ſermone ſecundo Dominicæ xxj. vbi ait, quod ante actum elicitum peccatum eſſe nõ poteſt. Si ergo reluctatur uolens delectabile, & delectationem, coronatur pro reſiſtendi merito, ſi acceptat actu elicito conſentiendo, conſummatum eſt peccatum veniale vel mortale. Poteſt tamen etiam venialiter peccare, ſi tardius repellit ſi imperfectè ante plenam deliberationem conſentit, & ſic patet quando primi motus ſunt peccata vel non. De quo latiùs aliàs: breuia nobis & pauca ſufficiant.

¶ MOTVS rationalis qui eſt ipſius rationis, cuius eſt actus humanos regulare, & in finem vltimum dirigere, quæ quidem ratio eſt potentia ſuperior, in qua fit conſummatio, & hinc eſt quod in ratione conſiſtit peccatum mortale: in ſenſualitate verò quæ eſt potentia inferior, non conſiſtit niſi veniale, de quo conſulas latiùs Gerſonem parte ij. in compen. The. de primis motibus.

¶ MVLIER eſt illa, quæ amplius virgo nou eſt. Quare Cicero obiurgantibus eum uonnullis, quòd ſexagenarius Popiliam virginem duxiſſet, reſpõdit: Cras mulier erit. Mulieris appellatione (vt vult Gaius Iuriſconſultus) etiam virgo viripotens continetur, hoc eſt Matura viro, iam plenis nubilis annis. Vnde & illud de beata virgine Maria dicitur Apocalyp. decimoſecundo. Apparuit ſignum magnũ in cœlo, mulier amicta Sole & Luna. Et illud: Mulier circundabit virum. Et illud Saluatoris: Mulier, ecce filius tuus, & cæt. Et illud Prouerb. vltimo: Mulierem fortem quis inueniet, procul de vltimis finibus precium eius. Hæc enim eſt mulier illa fortis & ſapiens, beata virgo Maria, quæ infirmitatem & fatuitatem primæ mulieris ſe & poſteritatem ſuam perdentis repararet, ac prudẽtia oris, & pede virtutis caput ſerpentis contereret, qui primã mulierem decepit, & vicit, vt ſcribit Gabriel ſermone ſecundo, de natiuitate beatæ Mariæ virginis. Mulier autem ſecundum Guilhelmum Scoti imitatorem diſtinctione decimaoctaua, libro ſecundo, & alios, dicitur quaſi mollis aer, & hoc tripliciter. Primò propter infirmitatem, propter quam eſt fragilior & mollior ad reſiſtendum malo, quàm vir, vt in pluribus. Secundò propter molliendum, Eccleſ. quadrageſimoſecũdo, Melior eſt iniquitas viri quàm mulier benefaciens: Lyra. Melior eſt, id eſt minus mala eſt, ſcilicet ad cohabitandum, quia magis emollit cor viri ad peccandum carnaliter quàm iniquitas viri cohabitantis alliciat ad conſentiendum. Nam ſecundum Gerſonem in multis locis dicit mulierum cum viris familiaritatem pernicioſiſſimam eſſe, &c. Vel aliter ſecundum Gulielmum Scoti imitatorem, vt & refert frater Pelbartus libro ſecundo Roſarij Theologiæ, quia vir ſignificat fortem in virtutibus, mulier infirmum. Melior autem dicitur iniquitas viri, id eſt hominis fortis caſus in vitium, ſcilicet occaſionaliter, quia fortius reſurgit quàm mulier benefaciens, id eſt quàm ſi infirmus operetur bonum,

quia

quia ex hoc in ſuperbiam erigitur. Tertio modo dicitur mulier propter ſexum contra virum diſtinctũ, ſicut Eua fuit dicta mulier cùm eſſet virgo adhuc in Paradiſo,& propter ſexum,& propter Adæ inductionem in peccatum molliendo cor illius ad conſenſum:ergo mollis. Et ob hoc mulier, quaſi mollis aer. Vnde Origenes diffinit dicens: Mulier eſt caput peccati, delicti mater, tranſgreſſio legis antiquæ, expulſio Paradiſi,& conſequenter arma diaboli. Mulierum regulam ponit Gerſon parte prima, tractatu de modo viuendi omnium fidelium, cùm ait: Regula mulierum eſt, quod non ſe indecenter ornatas oſtendant. Aures, collum, guttur,& caput tegant. humiliter in Eccleſia, & vbique ſe habeant, nec alias mulieres per ſuperbiam ſuam inuitent.

¶ MVLTVS,a,um, à quo multitudo, quod eſt frequentia & copia:& multifariam, quod multis modis fari poteſt,& multi quandoque valet, id eſt omnes: vt cùm dicitur: Multi euigilabunt. Multi, vt dicit Auguſtinus vigeſimo de Ciuitate Dei, id eſt omnes. Et talis modus loquendi (vt inquit ſanctus Bonauentura diſtinctione xliij.ar.j.q.ij. libr.iiij.) frequenter inuenitur in ſcriptura.

¶ MVLTILOQVIVM eſt multitudo locutionis cũ ſuperfluitate vel præter vtilitatem vel neceſſitatem. Et ſic intelligitur Prouerb.10. In multiloquio non deerit peccatum: ex Alexan. de Ales tractat. de multiloquio. Et multiloquium eſt filia gulæ, ſecundum beatum Thomam ij.ij. quæſtion. cxviij. artic. vj. Multiloquium quoque multiloquentia dici poteſt. Et multiloquia nocent contemplatiuo & ſtudioſo,& diuina contemplanti, vt vult Gerſon parte prima, epiſtola ad ſtudentes collegij Nauerræ, cùm ait: Addam expertus quod nihil fermè quieti mentis & contemplationi plus inſidioſum, nihil ita precioſiſſimæ rei temporis, ſcilicet conſumptiuum, nihil poſtremò perfectioni ſcholaſticorum aliundè probatorum plus obuians, quemadmodum colloquia, nõ ſolùm prima, quæ corrumpunt bonos mores, ſed etiam illa quæ ſuperfluè diùque pertrahuntur, aut ſuper rumoribus vulgò volitantibus, aut ſuper ludicris pluribus,& ineptis fabulationibus, aut ſuper contentionibus hominum in aduerſa tendentium, & ſimilibus quibus à mane vſque ad veſperam, imò profundam plerunque noctem dies ſenſim atteritur: per quæ dum ſe oblectauerint vel ignauiæ vel indignationi, vel faſtidio ſuo mederi putantes, triſtiores & inquietiores,& mente diſſipatiores remanebunt: proſunt tamen nec nego (vt idem inquit) probatorum virorum colloquia, qui aſcenſum contemplationis,& ſuæ arduitatis diſcrimina ſuo labore, ſuiſque periculis experti ſunt. Hæc Cancellarius Pariſienſis. & ibidem vult parte iij. de mendicitate ſpirituali, parte ij.&c.

¶ MVNDVS capitur dupliciter (vt ſcribit Gabriel diſtione quadrageſimaquarta, quæſtione vnica, artic. primo, libro primo) Vno modo pro tota congregatione omnium rerum creatarum, ſiue ſint ſubſtantiæ ſiue accidentia. Vnde ſecundum Poſſidonium in Metheor. mundus eſt, qui conſtat ex cœlo, terra,& terrenis, cœleſtibúſque naturis. Et ſic excluditur Deus, qui non eſt quid creatum. Siue ſecundum Poſſidonium, mundus dicitur: qui conſtat ex diis & hominibus, iíſque rebus quæ horum gratia conditæ ſunt, ab ornatúque dicitur, quem Græci kóſmon vocant. Alio modo pro toto quodam compoſito vel aggregato ex multis contentis ſub vno corpore,& illo continente. Et hoc dupliciter. Vel præciſè pro partibus, quæ ſunt ſubſtantiæ, vel indifferenter pro omnibus. Vnde mundus ſecundum Gerſonem parte quarta, in deſcrip. terminorum ad Theologiam vtilium, eſt vniuerſitas rerum ab arte diuina conditarum, quæ res ab eius dominatiſſimo & liberrimo regimine ſuis legibus ordinantur. Vel ſic: Mundus eſt ens vniuerſum & perfectum, Vel eſt vniuerſitas perfecta. Iſte mundus ſecundum veritatem quã ponit ſanctus Bonauentura diſtinctione prima, quæſtione prima, libro ſecundo, in eſſe productus eſt,& non ſolùm ſecundum ſe totum, ſed etiam ſecundũ ſua principia, quæ non ex aliis, ſed de nihilo ſunt producta. Hæc autem veritas & ſi cuilibet fideli ſit aperta & lucida, latuit tamen prouidentiam vel prudentiam Philoſophicam, quæ longo tempore ambulauit per deuia. Quos redarguit ibi S. Bonauen.& eorum errores de productione mundi, & vbi defecit (inquit ipſe) Philoſophorum peritia, ſubuenit nobis ſacroſancta ſcriptura, quæ dicit omnia eſſe creata. Mundus itaque non fuit productus ab æterno, vt & Brulef. ſcribit diſtinctio j.q.j. libro ij. quia principio creauit Deus cœlum & terram,& mũdus per ipſum factus eſt. Ioan.1. In principio creauit, id eſt in initio temporis,&c.

¶ MVNDVS archetypus (vt inquit Gerſon vbi ſuprà) parte iiij. eſt Deus, vt ab ipſo vnico & ſimpliciſſimo producibilis eſt mundus exterior pro vtraque ſui parte, ſpirituali, ſcilicet & corporali. Mundus idealis idem,& mundus exemplaris idem. Mundialis ars,& primordialis idem. Et vt ſcribit Brulef. diſtin. xliiij. q.j. libro j. Mundus archetypus eſt filius Dei, vel notitia diuina. Vnde ſanctus Augu. dicit, quòd mũdus iſte ſenſibilis factus eſt de nobiliſſimo mundo. Etiã ſecundum aliquos mundus archetypus capitur pro mundo exemplari, ab archos quod eſt princeps, & typus quod eſt mundus, quaſi principalis mundus. Et iſto modo mundus nihil aliud eſt niſi eſſe cognitum rerum creabilium ſiue idea, vt ſunt complexa neceſſaria, aut determinatione voluntatis, vt contingentia. Et de iſto mũdo exemplari loquitur Boetius 3. de conſol. metro 9. ad Deum. Tu cuncta ſuperno ducis ab exemplo pulchrum, pulcherrimus ipſe. Mundum gerens, ſimilique ab imagine formans. Capitur & mũdus pro homine, qui dicitur microcoſmus, id eſt minor mundus, ſecundum Philoſophum & Grego. quia iuxta aliquid omnis creaturã homo dicitur. Iſte mũdus (inquit Gerſ.) continet in ſe duplicẽ ſubſtãtiã, corporalẽ, ſcilicet & ſpiritualẽ, Dei capacẽ, ad finem beatitudinis ordinatas. Iſte minor mũdus (vt idẽ ait) eſt nexus quidã duplicis ſubſtãtiæ corporalis & ſpiritualis, ratione cuius nexus ipſe capax eſt omniũ, tã ſpiritualiũ quã corporaliũ, gerẽs eorũ quãdam imaginẽ & exemplũ. Macrocoſmus verò ſecundũ eundem Gerſ. eſt maior mundus exẽplatus,& productus à mundo archetypo Deo cõtinens in ſe vniuerſam creaturã corporalem ſpiritualem ad ipſum Deũ finaliter ordinatam. Et mũdus ſpiritualis in mũdo maiori eſt vniuerſitas creaturarum ſpiritualium. Vel ſpecialius mundus ſpiritualis eſt vniuerſitas intelligentiarum ſeparatarum cũ ſuis actibus vel habitibus ſpitualibus ordinatæ ad Deũ,& inter ſe & ad inferiores creaturas. Hierarchia cœleſtis idem: ſpeculum æternitatis idem, catena æternitatis idem, catena aurea idem, liber ſpiritualis idẽ. Mundus corporalis eſt vniuerſitas ſubſtantiarum corporalium vel extenſarum cum ſuis

accedentibna ordinata per genera, ſpecies, & indiuidua, & per motus, & fines ſubordinatos ad ſupremum finem Deum. Catena argentea idem, liber naturæ viſibilis & ſenſibilis idẽ, carmẽ ſenſibile mundi idem, ſcala Iacob idem, vel eſt macroſmus. Mundus ſpiritualis io microſmo, eſt anima rationalis, vel habens agere ſuum ſeparatum ab organo corporeo, potentia rationalis idem, microcoſmus ſpiritualis idem, hierarchia ſpiritualis & ſubcœleſtis idem. Mundus corporalis in mũdo minori eſt anima, prout ipſa habet agere ſuum per organum corporeum, aut eſt compoſitum ex corpore & anima ſic ſe habente in agere ſuo corporeo, potentia organica idẽ. Hæc Gerſon parte quarta, vbi ponit diffinitiones terminorum ad theologiam vtilium. Capitur & mũdus pro amatoribus ſeculi. Vnde dicitur: Mundus eum non cognouit, id eſt mundani homines. Ioan. 1. Item pro mundi delectabilibus, & vitiis. Vnde 1. Io. 2. dicitur: Nolite diligere mundum, id eſt mundi delectabilia inordinatè, neque ea quæ in mundo ſunt, id eſt vitia, vel pro ſtatu mundi quo ad culpam. Vnde Ioannis 10. Mundus in maligno poſitus eſt. Capitur & pro mundana conuerſatione, quæ vana eſt & immunda, vt habet ſanctus Bonauentura diſtinctione prima, articulo ſecundo, quæſtione prima, libro ſecundo. Vnde Ioannis 18. dicit Saluator: Regnum meum non eſt de hoc mundo: intelligitur de mundana conuerſatione, quia ipſe non regnat in malis, ſed in bonis: quorum conuerſatio eſt in cœlis. Similiter diabolus eſt Princeps mundi, & non Deus, Ioannis 12. & 14. intelligitur de mundanè, & ſeculariter conuerſantibus. Ipſe namque ſuader diabolua in delectationibus ſeculi conſolationem quęrere (vt ſcribit Gerſon parte tertia, tractatu de diuerſis tentionibus diaboli. Capitur & mundus pro multitudine reproborum, vt dicit Brulefer diſtinction. prima, quæſtione j. libr. ij. Vnde Ioannis 17. dicitur: Non rogo pro mundo, id eſt pro reprobis. Capitur & mundus pro ſuperiori & perſectiore parte mundi ſenſibilis, ſcilicet pro illa parte quæ continuè mouetur & motu regulari, ſcilicet proſperis. Brulefer diſtinctio. xliiij. quæſt. j. lib. j. & alij Doctores. Et Bonauentura vbi ſuprà. Capitur & mundus pro ornatu muliebri, quaſi munitus, quamuis alij à mouendo dictum velint: quoniam id genus ornatus ſit, quod ſumunt mulieres ac deponunt. Et mundum in neutro genere veteres dixerunt. Hinc fit mundus, a, um, hoc eſt purus, terſus, politus. A quo immundus, impurus, obſcœnus. Et mundo & mundifico verba, hoc eſt depuro, detergo. Et mundicia, quæ & mundicies dicitur, hoc eſt lauticia, & contrarium eius eſt immundicia, vel immundicies, quæ & pro luxuriæ ſpecie accipitur. Et aduerbia mundè & immundè, quæ a Grãmaticis latiùs diſſeruntur.

¶ Mvrmvrare capitur dupliciter, vt notat Brulefer diſtinct. xvij. quæſt. ij. libro iij. ſenten. Vno modo propriè, & ſic nihil aliud eſt, quàm aliquod bonum factum loqui malè detrahendo illi, qui fecit illud bonum, vt quando aliquis punitur iuſtè, murmurat contra Prælatum. Si autem aliquis dicat veritatem vel loquitur de aliquo, qui malè fecit, non eſt murmuratio. Alio modo capitur largè, & ſic nihil aliud eſt, quàm ab obiecto diſconuenienti, & corruptiuo, vel offenſiuo declinare, ſeu tale quantum in ſe eſt, refugere. Sic capitur quando dicitur, quod voluntas carnis per paſſionem Chriſti in malo proprio murmurabat, id eſt quantum ex ſe erat, paſſionem refugiebat. Hæc Brulefer. Ab eo venit murmuratio, & eſt oblocutio indebito modo facta contra Deum, vel factum alicuius. Vel murmuratio eſt quædam querela, cum impatientia in his quæ homo deberet patiẽter ferre. Vnde Sap. 1. dicitur: Cuſtodite vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt: & murmuro verbum factitium propriè de aqua dicitur: Murmur enim leuis aquæ, ſtrepitus appellatur, ponitur tamen pro quocunque ſtrepitu: accipitur tamẽ murmuro pro eo quod eſt ſecretè obloquor, & maledico. Vnde murmurator, &c.

¶ Mvtare propriè eſt trãsferre. Varro: Fac vt te aliquo cum omni familia mutes. Item variare, vnde mutare animi ſententiam dicimus, à quo mutabile, quod facilè mutatur. Virgilius: Varium & mutabile ſemper fœmina. Item immutabile, quod nullo modo mouetur ac flectitur. Commuto ſimul muto. Mutari ſecundum Gabrielem diſtinct. viij. q. vij. libro j. ſenten. accipitur tripliciter. Largè eſt aliquid recipere eſſe poſt non eſſe, vel econuerſo. Strictè eſt recipere aliquid, quod prius nõ habuit, vel non habere, quod prius habuit, ſiue maneat ante & pòſt, ſiue non. Strictiſſimè eſt aliquid manens ſecundum ſuam eſſentiam babens aliquid ſe informans, quod prius non habuit, vel econuerſo. Deus eſt immutabilis primo modo, quia eſt neceſſe eſſe. Eſt etiam immutabilis ſecundo & tertio modis, quia eſt ens ſimpliciter infinitum, ideo non poteſt perfici, & ex conſequenti non poteſt aliquid in ſe recipere. Item nihil aliud à Deo eſt immutabile primo modo, quia omnia alia à Deo producta ſunt, de non eſſe ad eſſe, quod fide creditur, & ſi ratione naturali non probetur. Aliqua tamen creatura eſt immutabilis ſecundo & tertio modis, quia aliqua creatura eſt quæ nullius eſt receptiua, ſed tantùm poteſt recipi, aliàs eſſet proceſſus in infinitum, ſi non daretur ſtatus in aliqua, quæ non reciperet aliam. Hæc Gabriel vbi ſuprà, poſt Dominum Cardinal. Camerac. quæſtione ſeptima, articulo tertio, ſuarum ſententiarum. Deũ quoque eſſe immutabilem, oſtendit Prophetia Malach. cap. 3. cùm dicit: Ego ſum Dominus, & nõ mutor. Idem oſtendit Paulus Corteſius lib. j. di. viij. dicens: Cúmque is cauſa Catholica rerum vniuerſarum ſic intelligi debet, fieri non poſſe, quin ſemper ejus voluntas expleatur, ob cámq; cauſam notum eſt eam mutari nullo modo poſſe: quo fit vt non dolor, nec triſtitia in Dei naturã cadat, cum nullis perturbationibus, quas Græci páthi vocant, quatiatur Deus, ex quo eorum ſtolidiſſima leuitas explodetur, qui mœrentes, & lamentantes deos induxerunt, traduxerũtque eos ad humanæ naturæ mœrentis luctũ, quo nihil eſſe poteſt à Dei natura diſiunctius: quare & pœnitentia, inuidia, & metu quoque vacat, vt paulò pòſt idẽ oſtendit ille eloquẽtiſſimus Theologus Corteſius. Gaudiũ quoque & delectatio quatenus patheticæ ſint, à Dei natura abſunt, vt idem latiùs probat vbi ſuprà. Cùm omnis turbida affectio abſit à Deo: vide Corteſ. latiùs.

¶ Mvtatio quæ eſt in eadem ſpecie alteratio in magis & minus, ſecundum Ariſtot. libr. 5. Phyſi. Et mutatum eſſe eſt pars motua diſcreti & terminus motus continui ſecundũ Tho. 1. part. q. liij artic. ij. Sunt autẽ tres mutationes naturales, ſecundũ Rich. di. xj. ar. j. q. v. lib. iiij. ſcilicet ex non ſubiecto in ſubiectũ, id eſt ex ente in potentia in ens in actu ſimpliciter, & hæc eſt generatio. Et ex ente in actu ſimpliciter in ens in potẽtia, quã dicit Philoſ. ex ſubiecto in nõ ſubiectum,

ſubiectum, & hæc eſt corruptio. Et ex ſubiecto in ſubiectum, id eſt ex ente in actu in ens in actu, ſub qua comprehenduntur alteratio, loci mutatio, diminutio & augmentum, quę fit per conuerſioné nutrimenti in corpus. Sic dico (inquit Rich.) quod extendendo nomen mutationis, tres ſunt ſupernaturales mutationes. Vna de nullo modo realiter ente in ens: & hæc eſt creatio cui cóuenit ratio mutationis, & hæc inter mutationes naturales magis aſſimilatur generationi. Alia ex ente in nullo modo ens, & hæc dicitur conuerſio ſeu annihilatio, quæ inter naturales mutationes magis aſſimilatur corruptioni. Alia eſt ex ente in actu ſecundũ ſe totũ in aliud ens actu, ſicut eſt conuerſio ſubſtantiæ panis in ſubſtantiam corporis Chriſti, quæ inter naturales mutationes magis aſſimilantur mutationi, qua nutrimentũ mutatur in corpus, quod nutrimentũ cóuertitur in corpus præexiſtens in actu, & deſinit eſſe quod erat antè. In multis tamẽ differunt iſtæ mutationes duæ, quia per trãſitionem nutrimenti in corpus plus eſt de ſubſtantia in corpore quàm antè, ſed per tranſitionem ſubſtantiæ panis in corpus Chriſti, non eſt in eo plus ſubſtantia, nec plus de quantitate quàm antè. Et ſubſtantia panis poſt conuerſionem non remanet, nec quantum ad formam, nec quantum ad materiam. Et in hac conuerſione ſubſtantia panis ex vno ad aliud vadit, quia à ſuis natura recedit per hoc quod conuertitur in corpus Chriſti. Et illarum mutationem, vt idem ait quæſtione ſexta, vbi ſuprà. quarum eſt æqualis menſura illa ſimplicirer mirabilior eſt in cuius termino à quo minus eſt de poſſibilitate, ad terminum ad quem: creationis autem & incarnationis & iſtius mutationis ſunt menſuræ æquales: quælibet enim facta fuit in inſtanti, & in termino à quo creationis, qui eſt terminus non aliquid, non eſt aliqua poſſibilitas ad aliquid. De quo latiùs conſulas Richard. quę mutationum fuit mirabilior, ſcilicet incarnatio vel conuerſio panis in corpus Chriſti, &c.

¶ MVTVVM dicitur quaſi de meo tuum, vt dum rem meam trado tibi ad tempus, poſt temporis lapſum repetendam, vt ſcribit Gabriel di. xv. q. xj. libro iiij. ſententiarũ. vnde in mutuo transſertur dominium rei mutuatæ de mutuante in eum qui recipit mutuum: & propriè locum haber in his rebus, quæ vſu conſumuntur, vt in pecunia & victualibus. In his verò quibus vſus diſtinguitur à dominio locum non habet mutuum, ſed accommodatio vel locatio. Vnde Alexan. de Ales part. iij. q. lxvj. membro j. oſtendit in quibus rebus poteſt fieri mutuum, dicens: Nota quòd non poteſt committi vſura, niſi in his rebus tantùm, circa quas contingit fieri mutuum, ſcilicet quæ conſiſtit in numero, pondere & menſura. Numero, vt in pecunia numerata: pondere, vt ære, argento, auro, & cæte. quæ ſtateræ appenduntur: menſura, vt frumento, vino, oleo, panno, &cæt. Et mutuatio (vt ſcribit Gerſon parte ſecunda, ſuorum operum de contractibus, parte prima, conſideratione quarta) eſt contractus per quem fit tranſlatio dominij ad alterum, nullo precio mediante: non quidem ad ſemper vel pro ſemper, quia iam eſſet liberalis donatio. Sunt autem duo contractus (vt habetur in Gloſſa cap. conqueſtus. de vſuris) quæ de ſui natura volunt eſſe gratuiti, vt mutuum, & commodatum. In illis enim vltra ſortem nihil expectatur. Nam ſi fiant pro lucro, ſtatim tranſeunt in aliud genus contractus: nam ſi mutuum non fuerit gratuitum, eſt vſura. Sic in commodato ſi aliquid pro accommodatione accipitur, deſinit eſſe commodatum, & tunc fit vel venditio, vel permutatio, vel locatio. Alexan. Et in contractibus emptionis vel venditionis, commodationis, locationis, conductionis, non committitur vſura propriè dicta: quamuis multi tales ſint iuſti, multi etiam in fraudem fiant vſurarum. Patet & differentia mutuationis ab aliis contractibus. Nã in mutuo res ipſa traditur gratis, vbi nihil ſperãdum eſt, iuxta verbum Chriſti Luc. 6. Mutuum date, nihil inde ſperantes, ſupple principaliter (inquit Gerſon) vel ex pacto, quoniam pactum de recipiendo eſt pecunia menſurabile, & ita mutui cõtractus ꝑficitur. Debet tamen recipiens mutuum per legem amicitiæ & beneuolentiæ mutuanti quãdam beneuolentiam quam poteſt intendere, & expectare ille qui dat mutuum, etiam per exhibitioné exterioris boni vel officij, vt quod in caſu ſimili recipiet ab illo mutuum vel aliud amicitiæ bonum. Hęc Gerſon. Alij verò contractus non ita gratis fiunt, &c.

¶ MVTVO & mutuor dicitur, & mutuare, id eſt mutuũ dare & mutuor deponentaliter, quod eſt mutuum recipere (vt ſcribit Gabriel vbi ſuprà.) Hinc Pſalm. Mutuabitur peccator, & non ſoluet. Mutuabitur, id eſt, mutuum recipiet. Et pro regula habendum eſt quòd ſi mutuum fit principaliter ſpe habendi vltra ſortem, nullum periculum poteſt excuſare, quin ſit vſura talis contractus. Si verò mutuum fit liberaliter, & pòſt propter periculum aliquid accipitur, excuſatur. Vnde ſi quis mutuat ſpe lucri, & principaliter, vſuræ crimine notabitur. Hæc enim ſpes ſecundum Docto. vſurarium facit. Similiter qui ſperat poſt mutuum: puta, mutuat gratis, abſque intentione lucri, tamen lapſo tempore vult aliquid ſibi dari propter mutuum, ſimiliter vſurarius eſt. Eſt & vſurarius, quando mutuans nullum ſperabat lucrum, ſed debitor propter mutuum dat ſibi præmium, & mutuans propter eandem cauſam recipit. Si verò ſperat ſecundariò, quia etiamſi crederet ſe non habiturum vltra ſortem, nihilominus mutuaret propter charitatem, talis ſpes non facit vſurarium. Conſulito latiùs de mutuo Alex. de Ales, & videatur poſt eum Gabriel. di. xv. q. xj. libr. iiij.

De litera N.

NARIS ideo dicitur, quia per eã vel odor vel ſpiritus nare nõ deſinit ſecundum Lactã. lib. de opific. Dei. Nares Dei ſecundũ Hieronymũ epiſt. j. eſt inſpiratio eius in corde fidelium, vt eſt illud 2. Regum 22. Aſcendit fumus de naribus eius, id eſt lachrymoſa compunctio pœnitentium in ſpiratione eius.

¶ NASCI vide ſuprà in dictione Generari, vt de filio dicitur. Naſci verò temporaliter illud dicitur quod de nouo producitur, aut ſubſiſtit in natura de nouo producta. Non itaq; eſt concedendũ, quòd natura diuina ſit nata ex Virgine, quia natura diuina non producitur de nouo, nec ſubſiſtit in natura humana de nouo producta, quia ſubſiſtere eſt ſuppoſiti: natura autẽ diuina nõ eſt ſuppoſitũ ſaltem formaliter: naſci verò & generari non prędicantur niſi formaliter. Si tamen ex ſuppoſitione prædicarentur identicè natura diuina eſſet nata de Virgine, eſſet etiam filia virginis, quia aliquid cui natura diuina eſt eadem realiter, ſcilicet ſuppoſitũ verbi genitum eſt de Virgine, & filius Virginis: ita ſcribir Gabriel

diſt.viij.quæſt.vnica,ar.iij. libr. iij.Et paulò pòſt ait: quòd filius Dei neque ratione eſſentiæ diuinæ, nec ratione proprietatis,dicitur natus ex virgine,ſed ratione naturæ humanæ ad vnitatẽ ſui ſuppoſiti aſſumptæ:hoc autem non conuenit naturæ diuinæ, cùm non ſit ſuppoſitum. Et verbum non ideo dicitur natum ex Virgine, quia incarnatum, id eſt carni vnitum:ſed quia ſubſiſtit in natura humana ex Virgine nata,hoc autem non conuenit naturæ diuinæ.Item habere animam rationalem, voluntatem humanã, intellectum,conceditur de verbo, & non de diuina natura:licèt prædicata diuina,hoc eſt conuenientia Deo ratione alicuius intrinſeci in Deo, non ratione creaturæ(quæ non important ſuppoſitum) dicta de perſona etiam dicuntur de eſſentia. Secus tamen eſt de temporalibus(vt dictum eſt.)Gabriel.Per hęc habetur naturam diuinam non eſſe natam de Virgine.Sed quando dicitur quòd natura diuina eſt incarnata,duplicem hoc habet intellectum, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinctione quinta,quæſtione quinta,libro tertio.Vnde cùm dicitur: Diuina natura eſt incarnata,id eſt carne vnita, & hoc abſque dubio verum eſt.Alius ſenſus:Diuina natura eſt incarnata,id eſt caro facta,& ratione iſtius non admittitur communiter à Doct.vt latiùs ibi determinat Bonauentura Hoc enim non recipitur: Diuina natura eſt caro facta. Longiorem explanationem videto apud Bonauentur. Et in quo ſenſu poſſit concedi hæc propoſitio: Diuina natura eſt caro facta. Si enim intelligitur ſic:Diuina natura eſt caro facta,id eſt conuerſa in carnem, & hæc ſimpliciter eſt falſa, vel intelligitur:Diuina natura, eſt caro facta, id eſt factum eſt vt diuina natura ſit caro.Et hæc quidem propriè loquendo eſt falſa,quia caro non prædicatur de diuina natura. Si autem intelligitur ſynecdochicè,vt ſit ſenſus:Diuina natura eſt caro, id eſt homo:& ſic illud aliquo modo poſſet concedi propter conuenientiam ad hypoſtaſim, quæ facit idiomatũ communicationem,propter hoc quòd hęc eſt vera. Homo eſt diuina natura,id eſt ille,qui eſt homo,pro ter nimiam tamen expreſſionem tacenda eſt,ne videatur natura prædicari de natura, vel naturarum fieri identitatem aut confuſionem,quæ omnia relegenda ſunt ab illa excellentiſſima vnione & aſſumptione,inquit Bonauentura.

¶ NASCI vel gigni filium Dei ſpiritualiter in cordibus noſtris non eſt aliud(vt ſcribit Gerſon par.ij.ſermone facto in die Natiuitatis Domini) quàm eum tanquam ſpiritualem amicũ adiutorem protectorémque, & viuificatorem in anima noſtra nouiter ſuſcipere,& inhabitatorem poſſidere. Vnde Matth. 12.ait Saluator: Quicunque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt: ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt. Totiens namqoe anima velut mater in ſe Deum parturit,quotiens per mandatorũ ſuorum obſeruationem ad gratiam eius redit. Hæc eſt optanda natiuitas,vt ait Gerſon.

¶ NATIVITAS eſt duplex, ſcilicet natiuitas in vtero,qua fœtus fit primò homo, vt patet Matth.1.dicente angelo ad Ioſeph:Quod in ea natum eſt,de ſpiritu ſancto eſt. Vel natiuitas in vtero eſt ex coniunctione animæ cũ carne.Natiuitas ex vtero eſt egreſſus prolis de ventre,qua paruulus egreditur de matre primò apparens viſibilis.Ita S.Bonauen.diſt.iij. q.iij.libr.iij.ſcribit.Et Brulef. di.viij. qu.j.li.ij.Hanc vtramque natiuitatem de Chriſto tangit Gerſon in expoſitione tertij articuli fidei qui eſt,Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, natus ex Maria virgine. Conceptus igitur eſt de ſpiritu ſancto non naturaliter,ſed operatione ſpiritusſancti, & quaſi ſecundũ appropriationem cauſæ efficientis In quo verbo tãgitur natiuitas eius in vtero,ſcilicet qua natus eſt de patre veniens, nec tamen recedens. De qua Matth. 1.Quod natum eſt in ea,de ſpiritu ſancto eſt.Gloſ.natum,id eſt conceptum. Dicitur poſtea,natus ex Maria Virgine, ſcilicet natiuitate ex vtero. De qua Luc. 2. Et peperit filium ſuum primogenitum,ita Gerſ.ſcribit.

¶ NATIVITAS hominis eſt triplex (vt ſcribit Gerſ. part. iiij. in ſer.de ſancto Antonio. Vna eſt doloroſa. Alia gratioſa.Tertia glorioſa. Prima eſt corporalis: duæ aliæ ſunt ſpirituales, vna quidem per gratiam, altera per gloriã, prima eſt tum bonorum,tũ malorum, ſecunda eſt propria bonis in hoc mundo, qui per gratiam ſunt regenerati, & hæc ad tertiam ducit natiuitatem, quæ ſurſum in cœlis eſt in gloria,in regeneratione cùm ſederit filius hominis,&cæt.& hoc fit mediante pœnitentia, & præcipuè poſt peccatum mortale,poſt baptiſmum perpetratum. Prima natiuitas quæ eſt doloroſa,eſt quando puer naſcitur & plorat in hoc mundo mortali:hæc natiuitas non ſolùm doloroſa eſt, verum etiam vicioſa, niſi gratia eam purgarit, propter quam cauſam Iob, & Hieremias iſtam deplanxerunt natiuitatem, in qua non eſt materia gaudij, ſed fletus & gemitus. Alia natiuitas eſt glorioſa,eo quòd fit in gloria. Hæc natiuitas eſt cum anima recipit primo ſuam habitationem & ſuam gloriam, de qua perſæpe meminit Gabr.in ſuis ſermonibus de ſanctis & de dedicatione templi.Natiuitas gratioſa eſt quam homo recipit in ſecundo ſacramento baptiſmatis, aut poſtmodum per pœnitentiam, quæ quidem natiuitas honorabilis eſt nobilis & deſiderabilis. In hac natiuitate gratioſa dantur & infunduntur omnes virtutes,& præcipuè tres theologicæ,fides, ſpes,& charitas,vt anima in hac vita gratioſa ab omnibus inimicorum humani generis ſeruetur inſultibus,qui quidem inſultus fiunt mediante peccato maledicto proditore Dei contra ipſam animam. Nos id heu quolibet die experimur magis quàm nobis opus eſſet.Hæc Gerſon vbi ſuprà.Vide & eundem de triplici natiuitate,parte ij. ſermone facto in die natiuitatis Domini.

¶ NATVS quandoque eſt nomen, & eſt idem quod filius, quandoque participium. Vnde illa negatur, Chriſtus eſt natus ſpiri.ſanct. Illa verò conceditur, quod eſt natus de ſpiritu ſancto. Nam in prima accipitur nominaliter,quia mutat regimen participij. Sic enim natus accipitur pro filio, in ſecunda accipitur participaliter, & ſic capitur generaliter pro viuente producto de aliqua materia, ſiue viuente, ſiue non viuente. Sic dicimus vermes naſci de cadauere.Sic conceditur Chriſtum eſſe natum de ſpiritu ſancto,prout dicit circunſtantiam cauſæ actiuæ, non materialis. Non enim natus eſt de ſpiritu ſancto ſicut de materia. Sic natus eſt de virgine,ſed de ſpiritu ſancto natus eſt tanquam de opifice, ſiue de cauſa efficiente. Hæc Gabr.diſt.iiij.qu.vnica,art. iij. dub.ij.libr.ij.

¶ NATVRA generaliter accipitur pro entitate. Vnde Aug.contra Manichæos in lib.de moribus eorũdem ait:In catholica Eccleſia dicitur omnium naturarum atq; ſubſtantiarum eſſe Auctorem Deum, & paulò ante. Ipſa natura nihil aliud eſt, quàm id

quod

quod intelligitur in ſuo genere aliquid eſſe, ita vt nos iam nouo nomine ab eo quod eſſe vocatur eſſentia, quia plerumque ſubſtantiam nominamus, ita veteres qui hæc nomina nõ habebant pro eſſentia & ſubſtantia naturam vocabant. Ex quo patet quod B. Aug. per naturam intelligit omne quod in ſuo genere aliquid eſt, & omne quod habet aliquid eſſe, & omne quod eſſe ſiue quod eſt, & nos quodlibet tale vocamus eſſe, ſiue eſſentiam. Gab. ſcribit di.xxxvij.q.vnica, lib.ij. ſic Deus & Angeli dicuntur natura. Vnde natura (vt idem ſcribit diſt.j.q.j. libr.ij.) ſecundum Occam, eſt res aliqua poſitiua habens eſſe reale, non tantũ eſſe obiectiuum in anima. Et natura intellectualis (vt idẽ dicit) eſt anima, angelus, Deus, vel quæ habet intellectum patrem ſui eſſentialem, vt homo, & diſt.v. Natura (inquit) vt diſtinguitur contra perſonam, accipitur pro qualibet entitate, quę non eſt formaliter communicabilis.

¶ NATVRA ſecundum Brulefer. capitur quadrupliciter di.j.q.j.lib.iij. & di.xxxiiij.q.j.lib.j. & Boetiũ in li. de duab' naturis, & vna perſona. Vno modo pro eo quod poteſt diſtinctè & perfectè intelligi ab intellectu noſtro & poſitiuè, iſto modo omnis natura poſitiua eſt natura, ſic Deus angeli dicuntur natura. Secundo modo capitur pro aliqua ſubſtantia quæ poteſt agere vel pati, non ſolùm inſtrumentaliter, ſed etiam tanquã principale agẽs, ſic ſola ſubſtantia de genere ſubſtantiæ eſt natura. Iſto modo Deus non eſt natura, nec accidens. Tertio modo accipitur pro differentia ſpeciuoca cõſtituente vnam ſpeciem ſpecialiſſimam, vel ſubalternã, vt rationale reſpectu hominis. Quarto modo capitur natura, prout eſt principium motus & quietis. Et ſic diffiuit Ariſto. 2. Phyſi. eſt principiũ mouendi & quieſcendi eius in quo eſt primo, & per ſe & non per accidens. Secundum Hilarium, natura eſt omne quod poteſt eſſe principium natiuitatis alicuius, quod dicitur natũ, iſto modo voluntas in diuinis non eſt natura, quia non eſt principium alicuius, quod dicitur natum, quia ſpiritusſanctus non naſcitur, ſed procedit: hoc modo ſecundũ Franciſcum de Maro. iſta ſe habent per ordinem, ſubſtãtia, natura, eſſentia, & quidditas. Vnde omnis ſubſtantia eſt natura, ſed non econtra. Nam ponimus multas quidditates in Deo, ſcilicet bonitatem, volitionem, & intellectionem, & tamẽ non ponitur niſi vna eſſentia. Et natura dicitur à naſcendo ſecũdũ B.Tho.j.par.q.xxix.ar.j. ea enim facit omnia naſci. Vnde primò impoſitum eſt ad ſignificandum generationem viuentium, vt eorũ natiuitas, & publicatio dicitur natura quaſi naſcitura: poſtea tranſlatum eſt ad ſignificandum principium generationis, vel mutationis huius intrinſecum, quod principiũ eſt forma, vel materia, de qua multa Phil. 2. Phyſi. & dicitur de principiis rerum naturalium, vt ſunt materia, & forma. Interdum natura ponitur pro vi, vnde herbarum arborúmque naturas dicimus.

¶ NATVRA ſecundum S.Bon. tripliciter accipitur vt ipſe ſcribit diſt.xxxvij.lib.ij. circa textum. Vno modo natura dicitur res quæ naturaliter eſt, vel proprietas quæ naturaliter ineſt. Secundo modo dicitur natura largius, non ſolùm res per ſe ens vel proprietas naturaliter inhærens, ſed etiam omne quod cõſeruat naturã, vel quod ſaltem aliquo bono non priuat. Iſtos duos modos ponit Magiſter ſentẽtiarum. di.xxxvij.lib.ij. Tertio modo dicitur natura largiſſimè omne ens quod eſt in aliqua re naturali, ſiue ſit naturaliter inhęrẽs ſiue nõ, ſiue ſaluatiuũ ſiue non. Cũ ergo dicit Aug. quòd natura eſt omne quod Deus fecit, poteſt accipi natura tribus modis, ſecũdum quod facere Dei accipitur tripliciter. Vno modo facere dicitur Deus creando: Secundo modo concreando. Tertio modo cooperando. Et ita ſecundum quod extenditur verbũ faciendi, extenditur nomen naturę, ſicut facere dicitur Deus actionẽ ſubſtratã peccato cooperando libero arbitrio, ſic etiã nomen naturæ ſe extendit ad illã actionem. Et ſic facere Dei nunquam ſe extẽdit ad deformitatem, ſic nec natura. Vnde Aug. & allegat magiſter in textu vbi ſuprà. Quamobrẽ quod natura nõ eſt Deus nõ fecit, quia natura eſt omne quod fecit. Item omne quod natura bonũ eſt Deus ex nihilo fecit, non diabolus. Ex hac auctoritate non poteſt haberi quod actio ſubſtrata deformitati non ſit à Deo. Bonauen.

¶ NATVRA adhuc accipitur dupliciter (vt idẽ Bonau. ſcribit di.xviij.q.ij. in fine li.ij. Vno modo dicit omne quod cõpetit rei à ſua naturali origine, & ſic cõpetit creaturæ, vt ex ea producatur omne quod Deus vult. Opus enim reſpectu ſui artificis habet in ſe potentiã perfectè, cũ per omnia ſubiacet ens volũtati, & cõtra hãc naturã Deus nunquã facit, imo quicquid facit de creatura, ſecundũ hãc naturã facit, ſic mulier de coſta nõ eſt formata cõtra naturã. Alio modo dicitur natura propriè via inſita rebus ſecundũ quas res naturales peragunt curſus ſuos & motus ſolitos. Hoc modo accipiẽdo naturã aliquando Deus facit cõtra naturã, aliquãdo ſupra naturam. Tunc facit contra naturã, quãdo facit aliquid cuius ſimile in natura & à natura, habet tamen alio modo omnino diuerſo, vt patet in hoc quod natura dat alicui viſum & ſucceſſiuè in primaria generatione, ſimiliter & dat vitã, nunquã tamẽ cæcũ reducit ad viſũ, nec mortuũ ad vitã. Si ergo Deus virtute hoc faciat aut alicui cæco viſum reſtituat & mortuo vitã, tũc dicitur facere cõtra naturã, id eſt cõtra ſolitũ curſum naturæ, & tũc dicitur miraculũ. Quãdo verò Deus facit aliquid cuius ſimile natura facere nõ põt, & ad quod natura non habet ordinem ſecundũ propriam virtutem, ſicut quãdo Deus factus eſt homo, vel quãdo corpus mortale factum eſt glorioſum, tunc facit ſupra naturã. Et illud opus propriè dicitur mirabile & nou miraculum. Hæc S.Bonauen.

¶ NATVRA eſt duplex, ſcilicet naturãs quę eſt De'. De hac Ouidius loquitur primo Meta. cũ ait: Hãc Deus & melior litem natura diremit: hinc mens: & cauſa à Platone appellatur. Vnde Seneca: Nihil aliud eſt natura quàm Deus, & diuina quędã ratio toti mũdo & partibus eius inſerta. Alia eſt natura quã indidit creaturis, de qua ſuprà. Hãc diſtinctionẽ innuit Gerſ. ſuper cãtico Mariæ, tracta.xj. Et vt idẽ vult in trilogio aſtrologię theolizatæ, cõtra ſuperſtitionẽ cuiuſdã medici, & de erroribus circa artẽ magicã, natura aut miraculo diuino cauſantur omnia, aliàs de diabolica pactione operatio ſuſpecta eſt. Vnde dicit quòd omnis obſeruatio cuius effectus expectatur aliter quã per rationẽ naturalem, aut per diuinũ miraculũ, debet rationabiliter reprobari, & de pacto dęmonũ expreſſo vel occulto vehementer haberi ſuſpecta. Sicut determinauit tempore noſtro inquit ipſa ſacra theologiæ

facultas Pariſien. vniuerſitatis.

¶ NATVRA intellectualis eſt triplex (vt oſtēdit Bruleſer. di. xvij. qu. j. lib. iij.) ſcilicet ſuprema & diuina. Alia eſt media & angelica. Alia eſt infima & humana. Natura humana (vt idem ait di. j. q. j. lib. iij.) nihil aliud eſt quàm humanitas. Quid autem ſit humanitas, patet ſuprà in litera H. Vel natura humana (vt ſcribit Gab. di. v. qu. vnica. lib. iij.) nihil aliud eſt niſi compoſitū ex materia & forma rationali. Et omne tale compoſitū dicitur natura humana, ſiue actu dependeat ad aliquid perſonaliter, vt in verbo, ſiue ſubſiſtat in ſeipſa, vt in Sorte vel Petro. Et licet natura, quandoq; ſubſiſtat ſuppoſitaliter in ſeipſa, & per cōſequens ſit perſona in creaturis, non eſt tamen formaliter perſona, quia eſſe perſonam non eſt de ratione eius formali, vt latiùs videri poſſit apud Gab. vbi ſuprà. Et quælibet pars cōpoſiti eſt natura. Vnde & dicimus hominē cōpoſitū eſſe ex duabus naturis, corporali ſcilicet & ſpirituali, carne & anima, ſicut dicimus in Chriſto eſſe tres naturas, carnē, ſcilicet & animā, & deitatem. Hæc Gab. Et natura humana in Chriſto eſt ſimilis naturæ noſtræ, quātum ad eſſentialia (vt & ſcribit Gabr. di. j. qu. j. art. iij. dubio vlt. libr. iij.) quia eiuſdem ſpeciei eſſentialis, ſed non eſt ſimilis in omnibus accidentibus. Nam in natura aſſumpta fuit, & eſt beatitudo & ſumma charitas, ſciētia & dona in ſummo, quę non ſunt in noſtra: ſicut in vno homine ſunt accidētia quæ nō ſunt in alio, ſicut alia in iuſto, alia in peccatore. Et quamuis (vt idem Gab. ait, di. j. q. ij. ar. iij. dub. ij. li. iij.) natura & ſuppoſitū ſunt idē, non tamen vniuerſaliter omnis natura eſt idem ſuppoſito. Et quicquid cōuenit naturæ quæ eſt ſuppoſitū, cōuenit etiā ſuppoſito. Aſſumi autē nō cōuenit naturæ quę eſt ſuppoſitū. Sed poſſe aſſumi, hoc cōuenit tam naturæ quā ſuppoſito, ſaltē per prædicationē, ſed nō aſſumi. Gabr. hæc. Et nomine naturæ quā Chriſtus aſſumpſit (vt habet Magiſter di. ij. lib. iij.) non intelligitur natura communis ſpecifica, ſed natura ſingularis, quæ eſt hæc caro, & hæc anima, & natura aſſumpta eſt ſingularis propria ſingularitate: quia omne exiſtēs eo quòd eſt, eſt ſingulare. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Et latè de hoc tractat Occam in primo di. ij q. vj. Sunt autem in Chriſto duæ naturæ (vt omnes ſentiunt catholici) integrè & perfectè, diuina, ſcilicet & humana ſub vna perſonalitate verbi (vt & ſcribit Iacobus de Valentia Pſal. 109.) Nam verbum aſſumpſit naturam humanā ſine aliqua perſonalitate creata, imò perſonauit & ſuppoſitauit illā per perſonalitatem ſuam, & ſic manet vnum ſolū ſuppoſitum, & vna ſola perſona habēs duas perfectas naturas. Et ratione iſtarum duarum communicantur idiomata in Chriſto. Et ſic dicitur Chriſtus verus Deus & verus homo, & dicitur creator & creatura, & mortuus & paſſus ſecundum diſtinctas naturas, vt aliàs ſuprà dictum eſt. Iſte Chriſtus eſt cōſubſtantialis & coæternus, & coæqualis patri ſecūdum diuinitatem: ſed eſt minor patre ſecundum humanitatem, & ſecundum hāc humanitatem accepit regnum mundi à patre ex tempore, & poteſtatem ſacerdotalem ſummam, & iudicariam poteſtatem. Et ſic reſpectu huius humanitatis dicit pater filio: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Et ſub iure iurādo dedit ſibi ſacerdotiū æternū, & iudiciariam poteſtatē. Hęc Chriſtopolitan⁹ Epiſcopus vbi ſup.

¶ NATVRA diuina (quæ teſte Damaſce. in primo ſuo, eſt pelagus infinitæ ſubſtantiæ) capitur quinque modis. Vno modo propriiſſimè pro ipſa natura diuina ſiue deitate, in qua tres perſonæ coexiſtūt, quæ eſt increabilis, & ſic eſt prima entitas cōmunis patri & ſpiritui ſancto. Alio modo capitur perſonaliter ſiue notionaliter, & ſic capit᷑ pro aliquo includente & habente diuinam naturam. Sic pater dicitur diuina natura, ſimiliter filius & ſpiritus ſanctus dicitur diuina natura, ſic diuina natura valet ſicut perſona diuina, quæ includit naturam. Tertio modo capitur prout eſt principium naturale productiuū naturaliter diuinæ perſonæ: iſto modo intellectus in patre diceretur natura, ſimiliter & memoria ſecunda, non autem voluntas: Quarto modo pro qualibet vi exiſtente naturaliter in natura diuina: iſto modo omnia attributa poſſunt dici natura, ſcilicet intellectus, voluntas & ſapientia, quia Deus naturaliter habet ſapientiam. Quinto modo capitur prout idem eſt quod incommutabilis neceſſitas, & ſic dici ſolùm conditionem circa actum elicitum, Iſto modo ſecundum nominales, ęquè incommutabiliter pater producit ſpiritū ſanctum ſicut filius. Vide de hoc Scotum di. x. li. j.

¶ NATVRALE venit à natura, quod eſt ſecundum naturam. Et naturales filij dicūtur illegitimi, quod ſola natura non coniugali lege ſunt orti. Et naturale eſt quod conuenit rei ſecūdum ſubſtantiā eius, id eſt, quod per ſe ineſt ei, ſecundum B. Thom. prima ſecundæ. q. x. ar. j. Et naturale (vt ſcribit Petrus Palud. di. xxxiij. q. j. lib. iiij.) eſt cuius principiū eſt natura, ſicut igni ferri ſurſum: vel materia, vt motus cœli: vel forma, vt motus elementi. Vel ſecundum naturā vniuerſalē, ſicut fluxus & refluxus maris, & motus circularis ignis & aeris. Vel ſecundū naturam particularem vel ſpeciei, vt adamantis trahere ferrum. Vel generis, vt grauis ferri deorſum. Et quidem naturalius eſt rei ſequi inclinationem naturæ vniuerſalis quā particularis, ſiue graue aſcendit ad ſupplendum vacuum. Item naturalius eſt ſequi inclinationem naturæ ſpeciei, quando eſt cauſata à natura vniuerſali quā naturā generis, ſicut licet ferrum vt graue habeat tēdere deorſum, tamen vt alteratum ab adamante virtute cœleſti fert᷑ ſurſum, vt in actu patet de ſepulchro Mahumeti. Hæc Paludenſis. Paulus Corteſius Theologorum eloquētia bipertito metitur naturale li. iiij. ſententiarum ſuarum, diſtinct. vj. in principio. Nam quippiā ex principiorum genere naturæ neceſſitate ortum eſſe affirmamus, quemadmodum ignem dicimus ſupera ſuapte natura capeſcere, ex quo genere nec connubium, nec id quidem quod libera optione cumulatur naturale dici volumus. Alio verò modo quippiam naturale expendimus ad quod appetendum natura moueatur, quod quidē inter media animæ optione expletur, vt actus naturales nominantur. Ex quo genere probamus connubium naturale dici, quādo quidem ad id naturæ ratio cum appetitione moueatur procreādi cauſa. Hęc Corteſius. Quę & latiùs hic probat Scotus di. xliij. q. iiij. libr. iiij. ſcribit vocabulum naturale ęquiuocari, quem imitatur Bruleſ. di. j. q. j. lib. iij. Quod apparet ex hoc, quia diuerſis opponitur. Et illa eſt vna doctrina theologorum cognoſcēdi multiplex. Opponitur enim naturale vno modo ſupernaturali. Hoc modo incarnatio (inquit Brule.) ſiue vnio verbi diuini ad naturam humanam non

eſt na

eſt naturalis ſed ſupernaturalis: quia nõ fit ab agen
te naturali naturaliter, ſed ſupernaturaliter, quia à
ſolo Deo potuit fieri. Secundo modo vt diſtingui
tur contra violentem, hoc modo incarnatio filij
Dei eſt naturalis, quia quælibet creatura habet na
turalem inclinationem ad obediendum diuinę po
tentiæ, & maiorem quàm ad quodcunque aliud.
Vnde potentia obedientialis eſt illa qua Deus po
teſt facere de creatura & õpere ſuo quicquid non
implicat contradictionem. Tertio modo vt diſtin-
guitur contra liberum, hoc modo incarnatio ver-
bi non eſt naturalis, ſed libera, quia Deus merè &
liberè vniuit ſibi in vnitate perſonæ naturã noſtrã.
Et (vt idem ait Scotus) reſurrectio erit naturalis,
vt naturale opponitur violento: ſed non naturalis,
vt naturale opponitur ſupernaturali, ſed erit ſuper
naturalis. Ratio primi, quia paſſum inclinatur na-
turaliter ad formam quam recipit. Ratio ſecundi,
quia nõ recipit ab agente naturalem ordinem ha
bente ad iſtud agendum, ſed ſuprà totum iſtud la-
tius videre potes apud Scotum. Addit adhuc quar
tum modum naturale Brulefer prout diſtinguitur
contra artificiale, hoc modo (inquit Brulef. vbi ſu
prà.) incarnatio Chriſti eſt artificialis, quia eſt ab
arte diuina, ſimiliter & quælibet creatura. Et na-
turalia creaturæ rationalis (vt idem Brulef. ſcribit
di. j. lib. iiij.) ſunt duplicia, ſcilicet eſſentialia, vt eſ-
ſentia animæ, & ea quę ſequuntur eam naturaliter
& neceſſariò, vt intellectus, & voluntas. Alia ſunt
accidẽtalia vt clementia, ingenioſas, pulchritudo
corporis, facũdia. Et poſſunt dici gratiæ gratis da-
tæ. Brulef. Vtimur quoque naturalibus pro fidei &
charitatis ſupernaturalis inductione ſed non prin-
cipaliter. Vnde Gerſon in trilogio aſtrologię theo
logizata, parte j. propoſitione iij. ſic dicit: Fides
quamuis ſit ſupernaturalis, nõ refutat rationes, &
congruentias naturales, nec charitas ſupernatura
lis motiua naturalia ad amandũ, quoniã talia fa-
ciunt ad conſolationem fidelium atque mundano
rum, hoc tantũ obſeruare conuenit, ne fidelis Dei
amicus vtatur talibus rationibus & obſeruationi-
bus tanquam principalibus & cogentibus moti-
uis ad credendum Deo, ſibique per charitatem in
hærendũ, alioquin meritũ fidei perderetur, & irri-
ſio maior apud infideles, & humanos ſequeretur
ſcientibus illis quod talia nõ conuincũt. Hęc Gerſ.

¶ NECESSARIVM (vt ſcribit Gab. di. a. q. ij. li. j. eſt
quod non poteſt nõ eſſe, & ſic neceſſariò producit
quod non poteſt non producere. Et neceſſarium
ſimpliciter quod per nullam potentiam poteſt nõ
eſſe, quod ſoli Deo conuenit, vt inquit idem Gab.
di. j. q. ij. libr. iiij) Omne enim quod non eſt Deus,
poteſt nõ eſſe, ſicut quãdoque non fuit, & ita non
eſt neceſſarium ſimpliciter: ſic ſacramenta nõ ſunt
neceſſaria homini ſimpliciter, poteſt enim eſſe ſine
ſacramentis. Etiam non ſunt neceſſaria homini ad
finem, quę eſt beatitudo, quia Deus poteſt beatitu
dinẽ conferre ſine ſacramentis, beatificat enim an
gelum ſine pręuiis ſacramentis, ſimiliter & homi-
nem, ſi in ſtatu innocentiæ ſtetiſſet, nullis præcedẽ-
tibus ſacramẽtis. Denique de facto ſaluat quoſdã
ſine ſacramẽtis, eos, ſcilicet qui propter defectum
miniſtrorum ſacramentis quæ deſiderant vti non
poſſunt, ſicut de baptizatis baptiſmo flaminis vel
ſanguinis. Non enim (vt ait Magiſter) Deus ſuam
potentiam alligauit ſacramentis.

¶ NECESSITAS dicitur à non ceſſo, vt dicit Guil-
hel. Scoti æmulus. di. vj. lib. j. quaſi non ceſſans eſſe.
Ceſſo autẽ eſt ab opere vaco. Vnde Apoſt. ad Col.
1. Non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes
vt impleamini agnitione voluntatis eius, &c.

¶ NECESSITAS quædã eſt abſoluta, quædã ex ſup
poſitione. De quo videatur Gab. d. xvij. q. j. lib. j. &
di. xxvij. q. vnic. ar. iij. dub. iiij. li. ij Et Occã in quod
li. vj. q. ij. & habetur in primo di. xvij. Et Alex. part.
ij. q. laix. art. pen. Et Gabriel in iiij. d. j. q. ij. Neceſſi-
tas abſoluta vel ſimpliciter dicta eſt quãdo aliquid
eſt ſimpliciter neceſſariũ, ita quod eius oppoſitũ
includit contradictionem. Et hæc eſt abſolutè ne-
ceſſaria. Homo eſt riſibilis, Deus eſt, & huiuſmodi,
quia contradictio eſt, quod hæ ſint falſæ & con-
tradictorię veræ. Neceſſitas ex ſuppoſitione vel ex
conditione eſt quando aliqua conditionalis eſt ne
ceſſaria, quãuis tam antecedẽs quàm conſequens
ſit contingens. Sic hæc eſt neceſſaria, ſi Petrus eſt
prædeſtinatus, Petrus ſaluabitur, & tamen tã ante
cedens quàm conſequens eſt cõtingens. Et dicitur
neceſſitas conditionata, id eſt ſecundum quid, (vt
inquit Gerſ. par. ij. in cõpendio theologiæ de ſacra
mento confirmationis,) vt ſi homo nõ debeat de-
bilitari, neceſſe eſt bene comedere. Et iſto modo
dici poteſt (vt ait ipſe) quod confirmatio ad ſalutẽ
eſt neceſſaria. Nam ad hoc quod debeat vita ſpiri
tualis & ſalus in baptiſmo adepta robuſtè contra
hoſtes ſpirituales cuſtodiri, neceſſe habet hoc ſa-
cramento confirmari & confortari. Datur enim
hoc ſacramẽtũ ad robur, nõ autẽ ſimpliciter eſt ne
ceſſarium, ſicut nec cætera, vt & ſuprà dictum eſt.
Nec obſtat quod dicit ipſe Gerſon, quòd abſoluta
neceſſitas eſt, quia illud ſine quo res eſſe nõ poteſt,
neceſſarium dicitur. Sic baptiſmus neceſſarius eſt
ad ſalutem, quia ſine eo nõ eſt ſalus, niſi cum neceſ
tate excluderet ſacramẽtum. Vel neceſſitas ex ſup
poſitione (vt inquit Gabriel vbi ſup.) dicitur quan
do aliqua talis conſequentia eſt neceſſaria. Sic di-
citur q Deus non de neceſſitate acceptat actum
elicitum ex charitate creata, loquendo de abſolu-
ta neceſſitate. Sed poteſt de potentia ſua abſoluta
iſtum actum non acceptare, accipiendo non acce
ptare, pro non velle alicui dare vitam æternã: quia
ſecundum ſenctos Deus nihil agit ad extra de ne-
ceſſitate, nec aliquid aliud à ſe vult neceſſariò, er-
go quocunque actu poſito in viatore, Deus nõ de
neceſſitate naturæ vult ſibi dare vitam æternam,
& per conſequens non acceptare talem actũ. Hęc
Gabriel in primo, vbi ſup. Eſt præterea adhuc mul
tiplex neceſſitas, de qua multiplici neceſſitate vi-
deantur doctores, S. Bon. di. vj q. j. lib, j. Rich. Tho.
Guil. Sco. Pelbartus, & Dominus Præpoſitus Gab.
di. xvj. q. vnic. ar. j. li. iij. Eſt enim neceſſitas violen-
tiæ ſiue coactionis quæ mouet contra naturã: vt la
pis proiectus neceſſitatur ſurſum moueri, vel qua-
lis eſt neceſſitas corruptionis ligni poſiti in ignem
quod violẽter ab igne corrũpitur. Neceſſitas verò
coactionis eſt cõtra volũtatẽ. Eſt etiam neceſſitas
indigentiæ, vt cibi & potus in paupere. Et quædã
eſt vrgens, vt cum proximo ſubueniendum eſt, ſi-
cut eſt eleemoſynæ diſtributio, & orãdo (vt inquit
Gerſon de perfectione cordis) pro qualibet & in
qualibet aduerſitate proximorũ pro ſua eruditio-
ne, caſtigatione, cõſolatione, patiẽtia, cibo, potu,
veſte, ſanitate. Sciet pater omnium Deus, & volet
deſiderium pauperis exaudire, & præparatio eo-
rum audiet auris ſua. Gerſon. Eſt præterea neceſſi

tas ineuitabilitatis,qualis eſt in morte & in primis motibus(inquit ſanctus Bonauẽ.)Hanc neceſſitatem incurrit homo ex carentia originalis iuſtitiæ. Pſal.De neceſſitatibus meis erue me. Eſt & neceſſitas exigentiæ,quæ eſt in materiam diſponẽda ad formam vel diſpoſita. Eſt & neceſſitas immutabilitatis æternæ,hæc ſola cadit in Deum,& nulla alia. Hoc modo Deus pater neceſſariò gignit filium neceſſitate immutabilitatis æternæ, & principaliter eſt in Deo (vt inquit Bonauen.) quia ipſe ſolus eſt qui principaliter ſibi omnino ſufficit,& qui ſecum omnino conuenit. Hæc autem neceſſitas non repugnat libertati voluntatis, ſed ſolùm vertibilitatis,qualis non eſt in Deo. Nec neceſſitas coactionis(vt idem ait)cadit in Deum,&c. Eſt inſuper neceſſitas finis(vt ait Gabr.d.16.q.vnica,libro 3.)ſiue cõditionata,ſic neceſſarium eſt ad finem,ſine quo finis haberi non poteſt, ſic merita ſunt neceſſaria ad beatitudinem conſequendam. Et hoc poteſt accipi ſecundũ potentiam Dei ordinatã vel abſolutã(vt idem ait Gabr.diſtin.27.q.vnica,lib.2.) tunc dicitur quòd Deus dat gratiam facienti, quod in ſe eſt neceſſitate immutabilitatis,& ex ſuppoſitione:quia diſpoſuit dare immutabiliter gratiam facienti quod in ſe eſt. Illa ergo ordinatione ſtãte & poſitione nõ poteſt non dare gratiã faciẽti quod in ſe eſt,quia tunc eſſet mutabilis. Sic prædeſtinatum non poteſt non ſaluare in ſenſu cõpoſito,quia impoſſibile eſt prædeſtinatum non ſaluari,licet in ſenſu diuiſo,qui prædeſtinatus eſt poteſt non ſaluari,quia poteſt non eſſe prædeſtinatus,cum prædeſtinatio cuiuſcunque(vt ſuo loco infrà videbitur) ſit contingens. Sic omnis ordinatio Dei ad extra eſt contingens. Hæc Gabriel in ij. vbi ſuprà Et ſecundum ſanctum Bonauen. eſt adhuc quædam neceſſitas ex naturæ inſtitutione , & eſt neceſſitas ex corruptione. Prima eſt data, ſecunda eſt quam incurrit homo ex culpa. Prima neceſſitas omnino excludit culpam , ſecunda verò excludit culpam actualem mortalem nõ venialem. Vnde ſicut vult Aug.de perfectione iuſtitiæ hominis , quia homo noluit vitare peccatum cũ potuit, inflictum eſt ei non poſſe cum velit.

¶ NECESSITAS (ſecũdum beatum Tho.in 3.ſcripto,di.16.q.1.& poſt eum ſcribit Gabriel eadem di. q.vnica)quædam dicitur moriendi,& hæc neceſſitas moriendi partim ineſt homini ex natura,partim ex peccato. Ex natura quidem , quia corpus hominis compoſitum eſt ex contrariis , quæ nata ſunt agere & pati adinuicem ſecundum diuerſas partes organicas,ad quorum actionem ſequitur tandem corruptio corporis,corruptis,ſcilicet qualitatibus ad operationes vitales requiſitas. Item propter conſumptionem humidi radicalis, & propter violentans extrinſecum,tamen in ſtatu innocẽtiæ per donum à Deo gratis datum(ſiue id fuerit lignum vitæ, ſiue originalis iuſtitia,ſiue vtrumq; ſimul)largita eſt huiuſmodi immortalitas. Nã per hoc donum potuit caueri omnis corruptio,& per conſequens mors,ſed propter peccatum donum illud perdidit,& ideo relicta eſt humana natura(vt dicit Diony. de cœleſti hierarchia) in ſtatu qui debetur ei ex natura ſuorum principiorum,ſecũdum quod dictum eſt Gene.3. Terra es,& in terram reuerteris:& ideo peccatum neceſſitas moriẽdi ineſt homini ex peccato,ſicut ex remouẽre prohibens donum illud,ſcilicet vitæ conſeruatiuum.

Chriſtus autem(vt idẽ ait ar.2.vbi ſup.)qui eſt verbum patris,non habuit ſimpliciter moriendi neceſſitatem ſecundum aſſumptam naturam , quia potuit non mori,ergo non habuit abſolutam moriendi neceſſitatem. Potuit nanque naturã aſſumptã perpetuò cõſeruare,probat prolixiꝰ ibi Gabr. Ita etiã in alio homine non eſt abſoluta moriẽdi neceſſitas. Ex potentia verò Dei ordinata in natura humana à verbo aſſumpta fuit moriẽdi neceſſitas, quia verbum aſſumpſit naturã humanam cũ generalibus ſuis defectibus pœnalibus ſine peccato,ſed magnus defectus fuit moriendi neceſſitas, ergo & illum aſſumpſit. Illã autem neceſſitatẽ moriendi ſecundum naturam humanam Chriſtus aſſumpſit nulla ſua neceſſitate,ſed ſola miſericordi, & amoroſa volũtate;potuit enim nõ aſſumere,ſed voluntariè ex nimia dilectione generis humani naturam humanam aſſumpſit,peccatum tamen non aſſumpſit,longior eſt Gab.probando. Aſtipulatur ſanctus Bonauen.cùm dicit. Neceſſitas patiẽdi in Chriſto fuit,videlicet propter noſtram redemptionem,& fuit neceſſitas moriendi & patiendi nõ cõtracta ſed aſſumpta. Bon.d.16.q.3.li.3.qui & ibidem ponit quadruplicẽ neceſſitatẽ ſecũdum quatuor genera cauſarum. Eſt enim neceſſitas ſecũdũ cauſam formalem ſecundũ quam dicitur neceſſarium eſt calidum calere. Et eſt neceſſitas ſecundum cauſam materialem, ſecundũ quam dicitur quod neceſſe eſt calorem in ſummo conuerti in ignem. Et eſt neceſſitas ſecundum cauſam efficientem, quæ dicitur neceſſitas ſecundum violẽtiam & coactionem,& ſecundũ hanc dicimus quòd lapidem fortiter impulſum neceſſe eſt moueri,de quo ſuprà dictum eſt. Eſt etiam neceſſitas ſecundum cauſam finalem,ſecundum quam dicimus quòd ſerram neceſſe eſt eſſe dentatam,quia eſt ad diuidendum ſolida & dura,ſolo quarto modo(ait Bonau.)neceſſitas patiendi fuit in Chriſto, videlicet propter noſtram redemptionem,vt dictum eſt. Quantũ enim in ſe fuit neceſſitatem non habuit ad patiendum, quia nec fuit in eo humanæ cõditionis corruptio, nec potuit eſſe coactio,& ideo non poteſt ei conuenire neceſſitas ſecundum alia tria genera cauſarum. Hæc S. Bona. qui & latius rem pertractat.

¶ NECESSITAS quædam eſt conſequentiæ, quædã cõſequentis. Neceſſitas conſequentis eſt illa,vt ſcribit Brulef. qua aliquid ita eſt quod non poteſt nõ ita eſſe, vel quia ita ſit,vt non poſſit oppoſitum eius fieri,& dicitur abſoluta. Neceſſitas conſequẽtię in qua vna propoſitio ſiue neceſſaria ſiue cõtingens in bona cõſequentia infert aliam ſiue contingentem ſiue neceſſariam. Videatur ad hoc S. Bonauen. di.38.art.2.q.1.libr.1. Et Gabrie. di.20.q.vnica,ar.1.libro 3.vnde ponit exemplũ. Deus ita præordinauit hominem redimi per paſſionem Chriſti,ergo ſic eſt redemptus. Cum qua neceſſitate cõſequentię ſtat contingentia antecedentis,& conſequentis,ſicut neceſſe eſt me moueri ſi curro,ſequitur:Curro,ergo moueor, & tamen antecedens eſt contingens ſimiliter & conſequens. Sic neceſſariò ſequitur,ſi homo loquitur , viuit: quãuis ipſum viuere nõ ſit neceſſariũ, hoc modo ex ſuppoſitione diuinę ordinationis(qua ordinauit nullum de maſſa perditionis propagatum ſaluare regulariter)id eſt ſi non excuſat ſuſcipiendi in potentia niſi per ſacramenta(vt ſcribit Gabr. di.1.q.2.libro 4.) Ipſa ſacramenta ſunt ad ſalutem neceſſaria,quia impoſſi-

bile

bile eſt aliquem ſaluari ſine ſacramentis ſtante illa ordinatione Christi. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu, non poteſt introire in regnum cœlorum. Ioan 3 Sic in præſcito (vt dicit S. Bonauen. di. xxxviij. ar. ij. qu. j. libr. j.) non eſt neceſſitas abſoluta, ſed ſolum conſequentiæ, quia neceſſariò ſequitur: Deus præſcit hoc, ergo erit, &c. Sic etiam (vt ait Gabr. di. xx. lib. iij.) non fuit ſimpliciter neceſſe hominē reparari, ſicut non fuit neceſſe hominem creari, & hoc contra Anſelmum, qui voluit to lib. Cur Deus homo, quod hominem ad beatitudinem creatum, & à iuſtitia lapſum, neceſſe fuit reparari, ne Deus in ſuo opere fruſtraretur & in vanum fecerit, quod de tam ſublimi natura facere cœpit, li. ij. c. iiij. & multa alia Anſelm. Cuius rationes nihil probant niſi procedant ex ordinatione diuina præſuppoſita, quæ tamen ordinatio nō eſt ſimpliciter neceſſaria, ſed merè cōtingens dependens ex libera volūtate Dei, cui licet quod vult facere, nec aliquod opus Dei ad extra eſt neceſſariū, cū Deus ad extra non niſi contingenter agit. Sed reparatio fuit opus ad extra. Alius item modus ſecūdū Aug. & Leonem Papam redimendi hominem non defuit Deo, vt Magiſter deducit di. xx. libr. iij. Modus tamen ille redimendi per vnigeniti paſſionem fuit congruentiſſimus omnium modorum quibus potuit redimi genus humanum: quia ille modus præuiſus eſt & præordinatus ab infinita ſapientia trinitatis, & ex nimia dilectione hominis, ſicut dicit Apoſtolus ad Epheſ. 2. Deus qui diues eſt in miſericordia propter nimiā charitatem ſuam, qua dilexit nos cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, cuius gratia eſtis ſaluati, ideo modū ordinauit qui magis homini profuit & congruentior fuit. Huius autē cōgruentiæ varias cauſas ponunt ſancti, quarum aliquas ponit Magiſter in textu vbi ſuprà. Aliquas quoq; addūt Doctores S. Tho. ſanctus Bona. Alexād. & cæteri. Quomodo autē Chriſtus nos ſua paſſione & morte redemit, videre potes Scotum & poſt eum Gab. di. xx. li. iij. ar. iij. dub. j. Sponte enim Chriſtus animā ſuam obtulit pro iuſtitia ad patris honorem pro nobis, quā oblationem pater acceptauit tanquā ſatisfactionem pro omnium peccatis, vide latius vbi ſuprà.

¶ NECESSITAS quædā eſt præcepti ſiue miniſtri, quædā ſacramenti. De quo videatur Gabr. circa ſacramēta. Et Gerſ. parte j. de poteſtate Eccleſiaſtica, conſide. ij. & tract. contra hæreſim de cōmunione laicorū ſub vtraq; ſpecie, quæ dicit quòd circa miniſtrationem vel inſtitutionē ſacramentorū quædā ſunt de neceſſitate ſacramenti & de iure diuino, quædā verò ſunt tantummodo de neceſſitate præcepti & de iure humano ſeu poſitiuo. Exemplū in materia noſtra quod fiat conſecratio per talē verborū formā, quòd in tali materia panis, ꝙ per ſacerdotem, hoc eſt de neceſſitate ſacramēti & iuris diuini. Quòd autē fiat in tēplo ſeu altari ſacrato, quòd cū talibus veſtibus & cū lumine, quòd cū talibus orationibus, epiſtola & euangelio, & quòd ieiuno ſtomacho, ieiunio etiā naturæ. Hæc inquā omnia (dicit Gerſon) atq; ſimilia ſunt de ſolo præcepto humano & variabili. Sicq; eccleſia poſſit ex cauſis rationabilibus etiā præmiſſa omnia, & aliqua talia immutare, & immutata ſub præcepto tradere, ſic quòd tunc peccaret homo faciendo illud, in quo nūc meretur, & quod tranſgrediendo peccaret. Et trāſgreſſio neceſſitatis præcepti graue peccatū eſt, ſicut ꝙ excōmunicatus nō cōſecrat. Verū tamē hæc tranſgreſſio non impedit cōſecrationis effectū principalē, quæ eſt tranſſubſtantiatio. Altera neceſſitas conſecrationis vel ſacramēti conſiſtit in hoc quod miniſter ſit ritè ordinatus, habens intētionē conſecrandi cū forma & materia debita, quòd ſi alterū defecerit, nihil efficitur & peccatur. Hanc poteſtatē tradūt Doctores cōcorditer parē eſſe in omnibus qui cōſecrati ſunt ſacerdotes, quæ poteſtas collata fuiſſe creditur in cœna Domini, dū dixit Chriſtus Apoſt. Hoc facite in meā cōmemorationē. Vbi doctores cōmuniter ſentiūt, quòd Iudas fuit illic ſacerdos cōſtitutus, ſicut prius electus in apoſtolatū poteſtatē prædicādi & faciendi miracula ſuſceperat. Et hic ſumitur argumētū (inquit Ger.) ꝙ poteſtas eccleſiaſtica non neceſſariò fundatur in fide vel gratia, ſed in charactere baptiſmali, quē de lege cōmuni neceſſariò præſupponit.

¶ NEGATIO eſt enunciatio alicuius ab aliquo ſecūdū Ariſto. li. j. perihermenias: & differt à priuatione, quod negatio eſt remotio alicuius ſimpliciter: priuatio eſt remotio alicuius in ſubiecto apto nato ad illud, ſecūdū Ariſt. li. 4. Meta. Dicitur autē negatio à non & ago, quādo ponitur pro dico. Vnde negare nihil aliud eſt quā dicere aliquod non eſſe. Et negatio ſecundū doctorē ſubtilē in primo d. xxiiij. in ſolutione ſecūdi dubij, & poſt eū ſcribit Guilh. æmulus ſuus, tripliciter capitur. Nā prima dicitur negatio extra genus, ſcilicet quæ omnē negat entitatē. Et nihil funditus ponit, de qua eſt primū principiū: ſcilicet de quolibet affirmatio vel negatio, & de nullo ambo ſimul. Secūdò dicitur negatio priuās, & eſt illa quæ aliquid negat ab aliquo, ponit tamē aptitudinē ad eſſendū, & ſic pater in diuinis nō dicitur ingenitus, quia nō habet aptitudinē, vt gignatur. Tertiò dicitur negatio in genere, & eſt illa quæ aliquid ponit in quo fundatur. differt tamē à negatione priuāte, quia non ponit aptitudinē, iſto modo pater bene dicitur ingenitus, vt aliàs dicitur. De negatione plura alia apud dialecticos perquirito, & quædam in logica ſcripſimus.

¶ NEGARE Deum dupliciter fieri poteſt (vt ſcribit Iacob de Valē. ſuper Pſal. 13. *Dixit inſipiēs in corde ſuo, nō eſt Deus*) Vno modo directè & aſſertiuè. Alio modo indirectè. Primo modo Adā nō negauit Deū, quia ſemper cognouit Deū eſſe creatorē & Dominū. Sed ſecūdo mō nō negauit Deū indirectè & dubitatiuè, inquātū putauit ei aliqd ineſſe ſiue deeſſe Deo, qđ eſt cōtra eius maieſtatē & immēſam ſapiētiam, ad qđ ſequebatur Deū non eſſe Deū, quia putauit eſſe inuidū & finitū ſapiētia, qđ & ibi probat. Et ſic Adā credēdo diabolo & vxori inducit in eoſdē errores, licet indirectè. Sed gētiles & quidā Philoſophi magis directè negauerūt Deū, dicentes Deū nō habere curā, nec prouidentiā de actibus humanis, ſed Iudæi magis directè negauerunt Deum negando Chriſtum eſſe Deum, & Meſſiam in lege: Vide latius ibi Valentia.

¶ NEGLIGENTIA eſt omiſſio vel cōtēptus. Et ſecūdū B. Tho. q. liiij. ar. j. eſt defectus debitę ſollicitudinis ſecūdū interiorē actū. Differt autē ſic à pigritia & torpore, quòd pigritia eſt tarditas in exequēdis præceptis prudētię. Torpor eſt remiſſio in executione poſtquā quis cœperit. Negligēs dicitur quaſi nec eligēs, ſecūdū Iſidorū, & beatū Thomā vbi ſuprà. Et tūc eſt peccatū mortale quādo prætermittitur actus de neceſſitate ſalutis vel circūſtātia eius,

vel quum voluntas eſt à Deo remiſſa in his quæ Dei ſunt, vt totaliter deficiat à charitate Dei, quod fit ſolum per contemptum. Si ſecus, eſt veniale. Et ſi prouenit (vt vult Thomas) negligentia ex quadam remiſſione voluntatis, vt homines non percipiant ea quę debēt, & obmittunt quę ſunt de neceſſitate ſalutis, ſiue ſit actus ſiue circunſtantia, erit peccatum mortale, vel ſi voluntas ſit intantum remiſſa, vt totaliter à charitate Dei deficiat, eſt peccatum mortale, & hoc præcipuè quando ſequitur ex contemptu. Obmiſſio verò circa ea quæ non ſunt de neceſſitate ſalutis ob defectũ ſeruoris, non eſt mortale, ſed veniale peccatum. Hæc Thomas ſecunda ſecundæ. q. liiij. art. j. Et vt ſcribit Alexan. de Ales de negligentia, ſecunda ſecundæ. qu. viij. quando, inquit, gratia Dei excitat peccatorem ad conuertendum ſaciens recognoſcere peccatũ ſuum, tũc tenetur cõteri vel dolere actu de peccatis, aliàs nouo peccato peccat, ſed hoc plus docet ſpiritusſãcti vnctio quàm homo. Nulla autem negligentia vel omiſſio eſt criminaliter culpabilis (vt ſcribit Gerſon parte xxvj. in regulis moralibus) abſq; cõſenſu verò vel interpretatiuo comitãte vel pręuio. Et paulò poſt. Sola negligentia mortalis eſt, per quam id quod ſub pręcepto cadit omittitur, quãuis culpabilior in exercitiis ſpiritualibus & hierarchicis, vt in miſſa, quàm prophanis, &c.

¶ NEGOTIATIO, mercatura, vel operatio. Et quædam eſt negotiatio, vt ſcribit Richar. di. xvj. ar. iij. q. ij. l. iiij. quæ nullo modo exerceri poteſt ſine mortali peccato, & ab hac neceſſariũ eſt abſtinere verè pœnitentes. Quædã vix poteſt exerceri ſine peccato, non tamen eſt impoſſibile, & ab hac expedit abſtinere pœnitentes propter ſecuritatem, & maiorē pœnitentię perfectionem. Vnde dicitur de pœnitētia. di. v. Qualitas. Pœnitenti vtilius eſt diſpendia pati, quã periculis negotiationis aſtringi, quia difficile eſt inter ementis vendentisque commercium non interuenire peccatum. Hæc antē negotiatio maximè interdicitur clericis, diſt. lxxxviij. Conſequens eſt. Alia eſt negotiatio pia, & illa quæ ordinatur ad ſubueniendum pauperibus, & pupillis, & viduis: & hæc (inquit Rich.) non impedit pœnitētiam, & clericis etiam licita eſt. di. lxxxviij. Decernit. Hæc autem optima eſt negotiatio (vt ait Gerſ. parte ij. ſer. de diuino Euãgelio, facto in cœna Domini) qua abſque auro & argento, & vlla commutatione ſupple ciuili, vinum compunctionis, & lac deuotionis, & cum Deo negotiatur de regno cœlorum. De quo latius vide Gerſonem. Accipitur & negotiatio pro nimia occupatione mētali circa tēporalia impediens diuina. Vnde eſt illud Mat. 22. de inuitatis ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt: alius in villam ſuam, alius verò ad negotiationem ſuam.

¶ NEMO id eſt, nullus homo, & capitur dupliciter, vt ſcribit Stephanus Bruleſ. di. xxj. ar. ij. q. ij. libr. j. Vno modo propriè & de rigore ſermonis: & tũc tãtũ valet ſicut nullus homo, hoc modo nõ intelligitur iſta auctoritas. Nemo nouit filium niſi pater, & nemo nouit patrē niſi filius, non tamē excluſo ſpiritusancto, vt dicit Gerſon tract. xj. ſuper Cantico virginis, qui prorſus eſt eiuſdem cognitionis eſſentialis cum patre & filio, &c. Alio modo capitur nemo vſualiter, & ſic ſtat pro natura aliqua non cognoſcēte, & ſic iſta eſt vera. Nemo inter angelos niſi Gab. nũciauit virgini Mariæ Chriſti cõceptionē.

¶ NEOPHYTVS Græca dictio eſt: Etenim neophyton, idē quod nouella planta. Quare neophytus is dicitur qui nouus eſt in fide, vel religione, vt habet di. xlviij. c. Quoniam. Et ſecundum Richar. di. vj. lib. iiij. circa literam, dicitur à neos quod eſt nouũ, & phytos quod eſt fides, quaſi nouus in fide, vel à phytos quod eſt quærere, quaſi nouus quæſitor. Et Magiſter di. vj. li. iiij. ait: Neophytus nouitius interpretatur, vel rudis, & dicitur neophytus, nuper ad fidē cõuerſus, vel in diſciplina religioſæ cõuerſationis rudis.

¶ NESCIENTIA idem quod ignorãtia. Differũt tamen iſta tria, neſcientia, ignorantia & error, ſecundũ Franciſ. Maro. & Guil. Scotiſ. in ſecũdo. di. xxij. & canoniſtas, vt refert frater Pelbar. libr. ij. Roſa. Theol. in dictione, Peccatum. §. x. Nam neſcientia ſolùm ſimpliciter negat ſcientiam eorũ quæ ſcire quis non tenetur. Et hæc ſecundũ Diony. eſt ęquè in angelis & beatis qui multa neſciunt, & Deus facit eis quando vult reuelationes talium, illuminando. Sed ignorantia ponit negationem priuationis addentis debitum ſciendi, quia eſt neſcire quod tenetur ſcire. xxxvij. di. c. fin. Error autem dicit priuationem diſpoſitionis, quia vltra prædicta addit volũtatis affectionem, aut ad minus dicit malitiã. Vnde cum ignorantia dicit carētiam ſcientiæ, vel priuationem eius notitiæ quam quis natus eſt habere. Error addit vltra hoc contrariam diſpoſitionem, qua impeditur ne habeat ſcientiam veritatis, intantum quòd approbat temerariè tenens vera pro falſis, habens falſa principia & falſas opiniones, ex quibus falſam ſentētiam profert de his quę neſcit. Tunc ergo propriè dicitur errare, verũ pro falſo putando. xxij. q. ij. In quibus, &c.

¶ NEVMA ſignificat ſpiritum ſanctũ. Cur autē hoc vocabulum neuma, ad ſignificandum ſpiritum ſanctum tractum eſt, non ſatis inuenio, inquit Gerſo. parte iij. tracta. ij. Tho. iij. de canticordo, niſi quod ſpiritus Domini continet omnia & ſcientiam habet vocis quod perſpicuum fuit in Apoſtolis. Significat autem neuma combinationem vocũ vel notulatum ordinatam.

¶ NEXVS (vt ſcribit S. Bonauen. di. x. parte ij. q. ij. li. j.) propriè dicitur de ſpiritusancto ſiue vnitas amborũ. Ratio huius eſt, quia pater & filius communicant in ſpiritu, & ideo amborũ eſt vnitas. Et rurſum ille ſpiritus eſt amor, & ideo cõmunicant in eo vt in vno amore, & quia amor propriiſſimè nexus eſt, ideo ſpiritusſanctus propriè nexus eſt, quia amor mutuus eſt amor vnicus & ſubſtãtificus. Hęc ille. Et quando dicitur quod ſpiritusſanctus eſt nexus amborum, tantum valet, vt dicit Brulef. di. x. art. ij. q. ij. lib. j. id eſt ſpiritusſanctus eſt amor vniformiter ab vno principio productiuo productus à duobus. Vide & de hoc infrà in dictione ſpiritusſanct⁹.

¶ NIHIL ſignificat peccatum. Vnde Ioan. 1. Sine ipſo ſactum eſt nihil, id eſt peccatum, vt ait B. Aug. Vel nihil ſignificat etiam non aliquid. Vnde idem ait in lib. de natura boni. exponens illud Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt ſine ipſo non eſt factum aliquid. Nihilũ idem quod nihil: vide & in dictione res, infrà quid ſit nihil. Et aliquid eſſe de nihilo ſecundum Anſel. in mono. tripliciter poteſt intelligi, vt recitat S. Bonauen. di. v. in dubiis literali. libro j. Vno modo vt nihil accipiatur ſimpliciter priuatiuè vel negatiuè, vt cũ dicitur de tacente, ille loquitur de nihilo. Alio modo poſitiuè, vt ſi ita dicatur aut intelligatur

tur aliquid fieri ex nihilo, ſicut cultellus de ferro. Tertio modo partim poſitiuè, partim priuatiuè, vt ſi dicatur aliquid fieri ex nihilo, quia poſt nihil eſt aliquid, ſicut dicitur, de paupere fit diues. Ratio autẽ huius multiplicitatis (vt idem ait) eſt hęc. Nã primò diſtinguendum eſt, quia negatio eius ꝙ eſt nihil, poteſt ſiſtere intra vel extra ad verbũ ferri, ſi feratur ad verbum: tunc fieri de nihilo eſt non fieri, ſicut loqui de nihilo, id eſt de nulla re, Si autẽ non feratur ad verbum, tũc affirmatur fieri. & tũc duplex eſt, quia de, poteſt intelligi materialiter, & tũc ſignificatur quod nihil ſit de materia alicuius, & habetur ſecundus ſenſus. Item poteſt teneri ordinaliter, & tunc eſt ſenſus, creatura dicitur fieri de nihilo, & habetur tertius ſenſus. Vnde intelligendum eſt illud Magiſtri di.v.libr.j. Oſtenditur quoque ex illis verbis filium & ſpiritumſanctum non eſſe de nihilo, ſed de aliquo, nec tamẽ de aliqua materia. Vnde Hil. in xij.l.de tri. ait: Vnigenitus Deus cũ natus ſit, patrẽ teſtatur auctorẽ, cum ex manẽte natus eſt, non eſt natus ex nihilo: & cũ ante tẽpus natus eſt, non eſt natus ex nihilo: & cum ante tempus eſt, in omnem ſenſum præuenit naſcendo Hinc apertè dicitur, vt ait Magiſter, quod filius nõ eſt natus ex nihilo, ſimiliter & ſpiritusſanctus non eſt dicendus eſſe vel procedere ex nihilo: quia filius de ſubſtantia patris natus eſt, id eſt à patre eſt, cũ quo eiuſdem ſubſtantiæ eſt & eadem ſubſtãtia. Ex quo ſenſu accipiendum eſt etiam illud, pater genuit id quod eſt ipſe, id eſt filium, qui eſt hoc quod pater. Hæc Magiſter. Et ſecundum eundem Bonauen. diſtinctio. j.q.j.li.ij. Aliquid dicitur etiã eſſe ex nihilo. Vno modo materialiter vt ex ferro cultellus. Secũdo modo crealiter, vt ex patre filius. Tertio modo ordinaliter, vt de mane fit meridies, primis duobus modis verum eſt ex nihilo nihil fieri. Tertio modo verum eſt ſecundum naturam, ſed falſum ſupra naturam. Per virtutẽ enim infinitam quæ non indiget fulcimento materiæ, ita faciliter poteſt aliquid produci ex nihilo, ſicut de aliquo, alioquin non eſſet virtus primi principij infinita, ſed egeret materiæ fundamẽto, & ideo illi virtuti ſoli hoc attribuẽdum eſt neceſſario, quamuis non poſſet cõſimile reperiri in aliquo creato, hoc enim eſt eius proprium, ſicut & ipſa omnipotentia. Hæc S. Bonauen.

¶ NOBILITAS eſt quædam maiorũ claritas ſecundũ Ariſ.li.2.Rheto. Vel nobilitas (vt idem vult) eſt honorabilitas progenierum. Nam attenditur ſecũdum virtutẽ generis. Et 4. Politicorum idem dicit quod nobilitas ſiue ingenuitas eſt virtus & diuitię antiquæ. Vel ſecundum Boetium li.iij.proſa vj. de conſo.Phi. Nobilitas eſt quædam laus veniens de meritis parentum: Et cum nobilitas ſit quædã de meritis veniens laus parentum, hoc in ipſa nobilitate bonum eſt (vt inquit Gerſ. parte iij.ſer.de natiuitate Mariæ Virginis, conſide.j.) vt impoſita nobilibus neceſſitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Alterum nobilitatis bonum, quia probabile eſt ſecundum Ariſto. ex bonis bonos naſci, præſertim vbi diſciplina bonarum artium & virtutũ iam cõſeſtim à puero tradi poteſt & debet nobilibus, & hoc ſi vero & nõ ficto nomine nobiles velint haberi, &c. Eſt & nobilitas corporis (vt ibidẽ dicit Gerſon) quam dare videtur armonica, complexionis diſpoſitio bona. Item nobilitas ſecundum eundum Gerſon. parte ij.tract.de nobilitate. ſic deſcribitur. Eſt eminentia quædam vel principalitas vel excellẽtia inter alias res ſui generis, habens facultatẽ aliquam in illas præſertim propinquas influendi. Sic nobilitas deſcripta ait Gerſon, cõuenit cum libertate quæ eſt dignitas aliqua ſui ipſius nõ alterius gratia, determinatio patet j.politi. multa per exempla: quoniam in omni genere damnatur aliquod vnum quod in illo genere primũ eſt & nobiliſſimum, tam in animatis quàm in anima carẽtibus. Nobilitas in primis eſt ſupereminenter, nec extra in ipſa trinitate beata quæ ad ſanum intellectum dicitur ſupercœleſtis hierarchia. Eſt & nobilitas in angelis ſecundum triplicem hierarchiam quæ cœleſtis appellatur. Eſt & nobilitas in eccleſiaſtica hierarchia quę ſubcœleſtis dicitur, exemplata per cœleſtem ſecundum tres ſtatus Eccleſiæ. Nobilitas verò largè conſiderata ponitur à philoſophantibus & theologis ſecundum quatuor gradus creaturarum, quarũ aliquæ habent eſſe ſolum naturale. Alia eſſe & viuere, quædam eſſe & viuere & ſentire, quibus etiam hominibus ſuper additur intelligere, & quæ res ſint nobiliores cæteris abundè declarat Gerſon. vbi ſuprà.

¶ NOBILITAS hominis reperitur in ſuperiori mentis apice, quæ creata eſt ad imaginẽ & ſimilitudinem beatiſſimæ trinitatis ſecundũ tres potentias in vna eſſentia, memoriã, intelligentiã, & voluntatem cõformiter ad hierarchias & ordines angelorũ. Nobilitas eſt iterum in ratione ſecũdũ duplicẽ portionem ſuperiorem, & inferiorem tanquam virum & mulierem. Et nobilitas humana reſpiciens principaliter animam, vel hominem vt homo eſt, magis attẽnditur à Philoſophis, iuxta illud: Nobilitas ſola eſt anima quę moribus ornat. Quo in loco fas eſt inſequi diſtinctionẽ theologicam incipientium, proficientium, & perfectorum, quam Ariſ. nõ ſoluit ſub alijs licet verbis, ponens inter homines quoſdam continentes vel incipientes, alios temperatos tanquam proficientes, tertios heroicos, tanquam perfectos aut diuinales: de quorum numero Hector erat, qui videbatur non hominis mortalis eſſe filius, ſed Dei. De nobilitate verò corporis & aliarum rerum, vide latius Cancellarium Pariſien. vbi ſuprà. Nobilitas verò ſecundũ Theologus magis poteſt euehi, vt ſit vna perfectiſſimarum hîc ſecundum tres theologicas virtutes militantium. Altera in cœleſti fœlicitate perpetuò regnantiũ. Sic enim Deus legitur fèciſſe Chriſtianos, genus electum, & regale ſacerdotium. Reges inſuper & regnum tanquã nobiliſſimè regnantes ſuper omnia præſertim in pleniſſimo proprij corporis dominio. Vnde Salomõ: Melior eſt ſapiẽs viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbiũ Sed qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati, & ita ſeruus viliſſimæ rei imò nihili, cùm nihil fiant homines cũ peccant (inquit Gerſon.) illud inquã nihil, de quo Ioan. Sine ipſo factũ eſt nihil. Gloſſ. id eſt peccatũ, quid autẽ magis alienũ ab omni nobilitate, quid prorſus aduerſum ſorori ſuæ libertati quàm ignobiliſſimũ ſeruitutis tale iugum, quàm eſſe mancipium tã impurũ, abominãdum, deteſtabile. Sunt autẽ ſex ſpecies nobilitatis, vt ſcribit Gerſon de nobilitate, quæ ſunt naturalis, parentalis, honeſtalis, vernalis, heroicalis, ſupernaturalis, quarũ ſingularum talis eſt deſcriptio ſecundum Gerſonem.

¶ NOBILITAS naturalis eſt eminẽtia quędã notabilis, hõi ꝓueniẽs ex perſpicaci iudicio rationis.

Hæc

Hæc nō eſt per ſe moraliter vel meritoriè laudabilis, nec ex electione liberi arbit. dicitur laudabilis.

¶ NOBILITAS parentalis eſt præeminentia quædā notabilis homini prouenjens ex laude cōditionis parentalis, non quidem ex primis parētibus, quia communis eſt ad omnes: hæc ſimiliter non eſt per ſe moraliter laudabilis, quia ab extrinſeco venit, nec ex electione. Et hæc militanti in armis attribuitur ſtatui.

¶ NOBILITAS honeſtalis eſt eminentia quædam notabilis, homini proueniens ex beneplacito honeſtatis ipſum vel honeſtantium, vel per filialē adoptionem à Principe, vel per promotionē ad dignitatem aliquā: hæc ſimiliter quia ab extrinſeco venit, nec ex electione propria, non eſt de ſe moraliter laudabilis.

¶ NOBILITAS virtualis eſt eminentia quædam notabilis, homini proueniēs ex aſſuefactione vel habituatione virtutū moralium: hæc quia venit ab intrinſeco & electione, de ſe laudabilis eſt: & de hac Gerſon parte iiij. pro hoſpitali Pariſieſi, ait: Nō eſt par nobilitas ad exemplū ſummi Regis nobilitati huic quæ eſt benefacere & ſuccurrere afflictis & indigentibus, quia eſt magnificētia, & liberalitas eſt proprium Dei facere miſericordiam.

¶ NOBILITAS ſupernaturalis, eſt eminētia quædā notabilis, homini proueniēs ex charitate, quæ ſupernaturalis gratia eſt, per quā homo fit per adoptionē filius Dei, fit anima ſpōſa Chriſti, fit templū ſpiritus ſancti, ſine qua nobilitates cæteræ nihil ſunt, nihil proficiunt, obſunt potius aliquādo, quia quod altū eſt hominib⁹, abominatio eſt apud Deū. Remanet quoq; homo fili⁹ & vas cōtumeliæ apud interitū æternū, & ideo deterioris cōditionis ſunt brutis, proprerea nulla nobilitas eligibilior eſt (inquit Gerſon) nulla dignior q̄ eſſe Chriſtianū re & nomine, & ita præclariſſimus (dicit Gerſ.) in Rege Frācorū titulus eſt q̄ Chriſtianiſſimus nominetur. Per oppoſitū autē dicitur ignobilitas, quę ibidem apud Gerſ. videri poteſt, quę reperitur pręcipuè in peruerſis moribus iuxta gradus multiplices vitiorum.

¶ NOBILE eſt id quod ex bono prodiit genere. Generoſum autē quod nō à ſua natura degenerauit. Et nobile aliquādo ſignificat excellens & dignum notitia, aliquando ſignificat notum.

¶ NOCERE ſignificat obeſſe, à quo nocumentū. Et ſicut duplex eſt malum, ſcilicet culpæ & pœnæ: ſic etiam duplex eſt nocumentum, vt dicit ſanctus Bonauentura di. j. in dubiis literalibus. lib. ij. Et quando dicit Magiſter in eadem diſt. quia ſummè boni erat prodeſſe velle, & omnipotentiſſimi nocere nō poſſe, non intelligitur, vt dicit ſanctus Bonauentura quantum ad nocumentum, quod facit malum pœnæ, ſed quod facit malum culpæ, &c.

¶ NOLO non ſemper priuat omnimodā voluntatē, vt Bonauen. ſcribit, ſed voluntatem principaliter monentem. Vnde Apoſt. ad Rom. 7. Non quod volo bonū, hoc facio: ſed quod nolo malū, hoc ago: & talia ſunt venialia, & quia in peccato veniali (maximè quod excitat cōcupiſcentiā carnis) voluntas non præuenit mouendo, ſed motioni accedit complacendo vel non reprimendo, & ideo venialia non ſunt ſimpliciter inuoluntaria. Gabr. di. xlj. q. vnica. dub. iij. in fine. lib. ij.

¶ NOLITIO, vide infrà in dictione Volitio, litera V.

¶ NOLLE ſecundum Scotum eſt triplex. Nolle, ſcilicet ſimpliciter & abſolutum, nolle conditionatū & nolle naturale. Primum non habuit Chriſtus, ſed ſecundum, vt pater in ſua oratione, quando dixit; Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Aliud eſt nolle naturale, & vocatur à Bonauent. vt natura. Et nolle ſimpliciter: & abſolutum, & conditionatum, & naturale, ſecundum Scotum reperiuntur in ratione: vt ratio eſt, Ad nolle autem abſolutum ſequitur triſtitia, ſecundum prædictos Doctores. Etiam ad nolle conditionatum; quo aliquis nollet aliquid quantum in ſe eſt, tamen vult ſimpliciter ne pereat: vt patet de iaciente merces ſuas in mare: ad iſtud, inquam, nolle ſequitur triſtitia: vt patet de mercatore projiciente ſic merces ſuas in mare, facit id cum triſtitia & dolore, & tamen vult proiicere ſimpliciter ne pereat, & ratione illius velle non triſtatur, ſed quia non vult conditionalè inquantum in ſe eſt: vt pote ſi eſſet ſerenitas temporis, & ad illud nolle conditionatum ſequitur triſtitia, & ſufficit tale nolle ad cauſandum triſtitiā. Nolle naturale, eſt quo voluntas non vult incommoda corporis, & eſt actus elicitus & liber, & non ſolùm inclinatio naturalis, ſecundum quod aliqui intelligunt. Dicitur autem naturale, quia eſt ſolum conſonum naturali inclinationi: & conſequitur naturam animæ propter connexionem ipſius ad corpus. Vide latius de hoc infrà in dictione Velle. Et de nolle Chriſti, videatur Brulefer diſtin. xvj. q. iiij. libr. iij. & apud alios. Vide & ſuprà in dictione Actus.

¶ NVLT tertia perſona à nolo, eſt actus poſitiuus. Non vult, actus negatiuus. Hinc Gab. libr. j. ſenten. d. xj. q. vj. ar. ij. libr. j. ait: Qui actu poſitiuo nult beatitudinē, vult non frui beatitudine: quia idē eſt eſſe beatū, & frui beatitudine obiectiua. Hanc autē dictionē nult, nō admittit Brulefer d. xlv. qu. vlt. lib. j. cùm ait: Quidā groſſo modo loquētes dicūt nult, ſed hæc dictio non videatur Latina. O bone Brulefer, qui alios carpere vis imperitiæ Latinę linguę ipſe barbarè quādoq; loqueris. Nec (vt ipſe dicit) bene dicitur groſſo modo, ſed imperitè, indoctè, craſſo ingenio, ineleganter, non Latinè: ſed incidi in Grammaticam. Nec arbitror ſemper bonum eſſe, ſeſe omnia circa Grammaticam occupare, & negligere ſacram ſcripturam: nec nos cæteros imitantes ſemper Latini ſumus in hoc opere vel elegantes, plus penſi habemus fructiferas ſanctorum ſententias & eruditiones, quàm Latinitatem. Sed de hoc aliàs. Coguntur quoque Theologi quandoque vti vocabulis minus Latinis, ad differentiam aliorum, vt & eo melius poſſint exprimere ſenſa ſcripturæ, quæ nō ſemper Donati regulis, & aliorū Grammaticorū lege eſt ſubiecta. Rarò etiā inueniuntur Theologi, qui & ſapiētia, & ſciētia ſacrę ſcripturæ clareant & eloquētia, &c. Nā qui eloquētiam plus volūt curare & Latinitatē quā fructū & vtilitatē ſacratiſſimę ſcripturę, turpiter labūtur & errant.

¶ NOMEN apud Grammaticos varia ſignificat. Nomina ſunt inſtituta ad placitum. Multipliciter quoq; æquiuocātur in ſcripturis tā Gentiliū quàm Catholicorū, propter quæ alius ſic, alius ſic accipit: & ſi quādoque de rebus conſtet, magna quoq; eſt diuerſitas quādoque auctorū & Doctorum in quid nominis terminorum, & propter diuerſas impoſitiones, aut propter diuerſum volūtariū vſum, qui habet vim impoſitionis: hinc cōtingit nomen de eodem verè & falsè prædicari propter diuerſas

acceptiones

acceptiones apud diuerſos. Item eadem propoſitio vocalis & ſcripta eſt ſimul vera & falſa, propter terminorum eius æquiuocationem. Gabr. diſtinctione xxij. artic. j. lib. iij & diſtinctione xxxv. quæſtione vnica, art. ij. libr. iij. Et propter multiplicem acceptionem nominis quandoque oritur diuerſitas, quare, vt dicit Gloſſ. ff. de ſuppellectili legata. l. Labeo. Et refert Scotus quæſtione xx. artic. iij. quotlib. non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina ſunt intelligenda. Vnde extra de ſpon. ex lteris. vbi dicitur: Si alter non intellexerit quod alter propoſuit, ad communem verbi intelligentiam recurratur, & cogatur vterque verba prolata in ſenſu illo retinere, quem ſolent rectè intelligētibus generare. Et ſicut in multis conſuetū eſt, ꝙ dū ſpeciei non eſt nomen impoſitum, retinet nomen generis: ſicut fortitudo dicitur virtus, licèt virtus ſit genus. Sapien. 8. Sobrietatem docet & prudentiam, iuſtitiam & virtutem, id eſt fortitudinem.

¶ Nomen accipitur tripliciter, vt habet ſanctus Bonauentura diſtinctione iij. q. ij. lib. iiij. & di. xxij. qu. ij. lib. j. quem imitatur Bruleſer diſt. xxij. qu. ij. lib. j. In nomine enim tria ſunt, ſcilicet vox, ſignificatio & ratio innoteſcendi. Vnde & nomen multipliciter ſumitur. Vno modo pro voce ſignificante, aut pro omni voce ſignificatiua incomplexa, vt cum dicitur: Petrus eſt nomen Apoſtoli: & ſic conſtat quod in Deo ſunt plura nomina. & ſic idem ſunt, nomen, dictio, & terminus. Hoc modo nulla oratio eſt nomen. Iſto modo verbum, participium, &c. eſt nomen, quia eſt vox impoſita ad ſignificandum. Sic capitur quando quæritur: Vtrum Deus habeat vnum ſolum nomen an plura. Aliquando nomen accipitur pro re ſignificata, vt cùm dicitur: Bonum & honeſtum ſunt idem nomine, & ſic in diuinis quodammodo eſt dicere nomen vnum, quodammodo plura. Si enim tes dicatur eſſentialiter, ſic omnia vnum. Si perſonaliter, ſic plura nomina correſpondentia. Aliquando nomen accipitur pro notitia voce expreſſa, vel pro ipſo notamine, ſiue ratione innoteſcendi, & ſic dicendum quodammodo nomen vnum, quodammodo plura. Si enim accipitur ratio innoteſcendi ex parte Dei, ſic innoteſcit per virtutem, quæ vna & magna eſt, & ſic vnum nomen Dei eſt & magnum ſiue maximum. Vnde Ieremi. 10. Magnus in re & magnum nomē tuū, id eſt quantum ad rationem innoteſcendi, ſiue virtutem, per quam innoteſcit, ſecundum quod dicitur in Pſalm. Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius. Si autem accipitur ratio innoteſcendi ratione effectuum ſiue creaturarum, ſic diuerſa ſunt nomina. Nam Deus innoteſcit nobis temporaliter, ſcilicet per cauſalitatem, per ablationem, & per excellentiam, & ſecundum hoc eſt multitudo nominum. Si enim nominetur per cauſalitatem, multa ſunt nomina, quia multos habet effectus. Si per ablationem, multa ſunt nomina, quia multa remouentur, ſcilicet omnia creata. Si per excellentiam, multa, quia in multis in omnibus, ſcilicet conditionibus nobilitatis excedit creaturas. Et quædam nomina (vt idem ait quæſtione iij. vbi ſupra.) ſunt quæ ſignificant rem, cuius veritas eſt in Deo, & oppoſitū in creatura, vt immenſus & æternus: & talia nullo modo transferuntur, nec ſecundum rem, nec ſecundum impoſitionem. Quædam ſignificant rem, cuius veritas eſt in Deo, & ſimilitudo eius in creatura, vt potentia, ſapientia, & voluntas: & talia nomina transferuntur à creaturis in Deum, non ſecundum rem ſed ſecundum impoſitionem: quia prius impoſita ſunt in creaturis, quā in Deo, licet prius ſint in Deo. Quædam ſunt nomina, quæ ſignificant rem, cuius veritas eſt in creatura, & conſimilis proprietas in Deo: vt lapis & leo. Res enim ſignificata eſt in creatura, ſed ſimilitudo proprietatis, vt ſtabilitas & fortitudo eſt in Deo, & iſta propriè ſunt trāſlatiua. Et vbi deficiunt nomina, vt idem ait diſtinctione xxvj. in dubi. literal. libro j. decet fingere: ſed in diuinis melius eſt tacere quàm fingere, propter vitandum errorem. Et vt nomen capitur pro notitia, ille dicitur magni nominis, cuius nominis fama percrebuit. Et quoniam vna eſt notitia patris, filij & ſpiritus ſancti, quia vna fides. Et ideo dicunt baptizantes: Baptizo te in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, & non in nominibus. Accipitur & nomen pro fama alicuius. Vnde Salomon: Melius eſt nomen bonum q̄ diuitię multę. Inde dicitur nominioſus, id eſt famoſus. Ignominioſus, id eſt infamis.

¶ Nomen. Nomina quatuor ſiue vocabula (vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. xxiij. q. iij. lib. j.) reſpondet quatuor vocabulis in Græco, quæ ſunt vſia, vſioſis, hypoſtaſis, & proſopon. Vſia reſpondet eſſentiæ, vſioſis ſubſtantiæ, hypoſtaſis ſubſiſtentiæ, proſopon perſonæ. Et vbi Græci vtuntur vocabulo hypoſtaſis, nos vtimur perſona, & ita pro ſuppoſito diſtincto. Et Damaſc. dicit, quod hypoſtaſis eſt ſubſtātia cū proprietatibus, & ita ſignificat actu diſtinctum.

¶ Nomina iſta abſtracta, ſapientia, iuſtitia, dilectio, in creaturis important perfectionem ſecundam rei ſuperadditam, vt ſcribit Gab. di. iij. q. iij. lib. j. poſſunt & accipi abſolutè, vt ſine connotatione important tem illam abſolutam, à qua aliquid dicitur ſapiens, iuſtum, diligens: hoc enim in creatura eſt qualitas quædam informans actionem, ſicut caliditas informat materiam: In deo verò non eſt quid ſuperadditum, ſed omnibus modis eſſentia diuina, & quia vtrobique eſt res abſoluta, poteſt ſignificari abſolutè: Omnis enim tes abſoluta poteſt abſolutè ſignificari. Poſſunt nihilominus ſignificare connotatiuè, connotando, ſcilicet tendentiam potentiæ per huiuſmodi abſoluta in obiectum, per quam ipſa potentia bene vel malè diſponitur: ſic ſunt de prima vel ſecunda ſpecie qualitatis, quia præter illam perfectionem cōnotant aliud, ſcilicet ſubiectum, quæ ſcilicet ſubiectum & obiectū diſtinguuntur ab illa perfectione pro qua ſupponunt. In deo autem & ſi ſubiectum prædicatione non diſtinguitur à perfectione, id eſt Deus à ſapiētia, tamē diſtinguitur ab obiecto quod eſt creatura, in quā tendit cognoſcēdo, vel retribuendo, vel amando. Sed de cōcretis, ſcilicet ſapiens, iuſtus, &c. dicitur quòd illa accipiūtur quandoq; vt cōmuniter, & vniuocè prædicatur de Deo & creaturis, & ſic ſunt connotatiua, quia nō poſſunt abſolutè de creatura prædicari, eò quòd ſemper cōnotent præter ſubiectū pro quo ſupponūt qualitatē ſuperadditā. Alio modo accipi poſſet ſapiens (licèt nō de vi ſermonis) vt præciſe attribuitur Deo, ita ꝙ nihil ſignificat ſubſtratiuè vel formaliter extra Deū. Et vt valet tātum ſapiēs, id eſt ens quod ſapit, ſeu increatus iuſtus Deus. Et ſi ſic accipitur, eſt cōceptus quidditatiuus. Et ſi fuerit cōpoſitus, eſt nobis poſſibilis. Si ſimplex erit cōceptus abſolutus correſpōdēs ad Deus, ſed ille nō eſt nobis poſſibilis in via: illo mō capiēdo nō prædicatur vniuocè de deo & creatura, ſicut & habet

Occam

Occãij quotli.q iij quia habet aliud quid nominis vt attribuitur Deo,& aliud vt attribuitur creaturæ. Primo modo dicitur ſapiens quod habet ſapientiam ſibi inhærentẽ. Secundo modo dicitur ſapiẽs, quod eſt ſapientia. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà.

¶ NOMEN accipi differenter in diuinis poteſt eſſe tripliciter aut quantum ad ſuppoſitum, aut quantum ad ſignificatum, aut quantum ad connotatũ. Primo modo accipitur differenter hoc nomen Deûs, quia cùm dicitur, Deus eſt æternitas, & Deus generat in prima pro natura, in ſecunda pro perſona: & illud non inducit aliquam multiplicitatem. Alio modo cõtingit nomen differenter ſumi, quãtum ad ſignificatum, ſecundum quod ipſe terminus in vna ſui acceptione ſignificat eſſentiam, in alia perſonam: ſicut hoc nomen pater prout dicitur Deus, pater filij, & prout dicitur pater noſter: & hoc inducit æquiuocationem, quia eſt diuerſitas ſignificationis non in re ipſa, ſed in ſignificando. Tertio contingit differenter accipi ratione connotati, vtpote hoc nomen principium dictum eſſentialiter connotat effectum, dictum perſonaliter, nihil connotat creatum: & illud inducit multiplicitatem ſecundum analogiam, non ſecundum æquiuocationem: ſecundum analogiam quidem, quia accipitur pro diuerſis ſiue diuerſa importat, quæ non habent niſi vnitatem proportionis, & ideo neceſſariò oportet quod incidat ibi analogia, ſed non æquiuocatio, quia æquiuocatio habet plures inſtitutiones, & determinatè accipitur pro qualibet, ſicut patet in hoc nomine canis, ſed non ſic ſe habet hoc nomen principium. Nam principium de ſua impoſitione impoſitum eſt ab actu producendi non creandi, nec generandi. Vnde ſicut producere de productione filij & creaturæ, non dicitur æquiuocè, ſed analogicè: ita & hoc nomen principium ſecundum has tres accipitur comparationes differenter. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ NOMINA prædicabilia de Deo vel ſignificantia Deum, quædam ſunt eſſentialia, quædã perſonalia, quædam notionalia, & quædam communia. Eſſentialia quæ ſupponunt pro eſſentia vel natura, vt eſſentia eſt: & horum quædam ſunt ſubſtantiua, vt natura, eſſentia, Deitas, diuinitas: quædam adiectiua, vt communicabilis: quædam ſunt numeralia, vt Trinitas, trinus: quædam non, vt eſſentia, ſapientia, bonitas: perſonalia verò quæ ſupponunt pro ſuppoſito, vt ſuppoſitũ eſt: vt pater, filius, & ſpiritusſanctus: & ſub perſonalibus comprehenduntur nomina proprietatum & notionalia: quia frequenter pro eodem accipiuntur, vt dicit Magiſter diſtinctione xxvj. vt paternitas, filiatio, generatio actio, generatio paſſio, ſpiratio actio, ſpiratio paſſio. De illis namque ſæpè eſt idem iudicium. Et horum quædam ſunt communia omnibus perſonis, vt perſona, hypoſtaſis, ſuppoſitum. Quædam verò ſolùm vni perſonæ vel duabus tantùm conuenit: vt pater, filius, ſpiritus ſanctus, ſpirator ſiue ſpirans. Et iterum quædam concreata ſiue adiectiua, vt iam dicta: quædam abſtracta & ſubſtantiua, vt paternitas, filiatio, ſpiratio, generatio, &c. Communia verò ſunt quæ indifferenter tam pro ſuppoſito, quàm pro eſſentia ſupponunt, etiam ſi ad imaginationem eſſent diſtincta: vt ens, res, aliquid, creator, gubernator, ſapiens, parens. Gabriel diſtin. iiij. quæſt. j. lib. j. Videatur ad hoc Cardinalis Cameracenſis quæſtio. v. lib. j. vide & apud eoſdem regulas de prædicatione iſtorum nominum notandas. Sed ne longior quàm eſſe propoſui ſim, remitto te ad Gabriel. & Cardinalem.

¶ NOMINA diuina ſunt multa. Vnde Scotus diſtinct. xxij. lib. j. dicit quod ad minus multa nomina imponuntur quæ ſignificant Deum in communi, quia ſic materialiter poteſt concipi à ſimplici viatore. Vel ſi verum eſt quod diſtinctius poteſt ſignificari quàm concipi, poteſt Deus nominari à viatore nomine ſignificante hanc eſſentiam: quicquid ſit de iſtis veriſimile eſt Deum nominari tali nomine: & hoc ſiue illud nomen ſit impoſitum ab ipſo Deo vel ab Angelo cognoſcente ipſum Deum, vel à viatore: veriſimile eſt enim quòd multa nomina ſint in ſacra ſcriptura diſtinctè illam eſſentiam ſignificantia: ſicut Iudæi dicunt de nomine Dei, quod vocant Tetra grãmaton. Et veſter Deus dicitur Exodi tertio: Hæc dices filiis Iſrael: qui eſt, miſit me ad vos, hoc nomen mihi eſt in æternum. Et capite ſexto: Ego Dominus qui apparui Abraham, &c. Nomen meum Adonai indicaui eis. Eſt ergo Deus nominabilis à viatore nomine ſignificante propriam eſſentiam, vt eſt hæc eſſentia: quia viator poteſt vti illo ſigno intendens exprimere ſignificatum illius ſigni, ſiue ipſe impoſuerit illud ſignum, ſiue alius quicunque, quo cognouit ſignificatum: & tali etiam ſigno poteſt viator vti tanquam nomine: licèt non potuerit illud tanquam ſignum. Hæc Scotus. Et licèt multa ſint nomina diuina, non tamen diuerſitas rei diuerſis vocabulis ſignificatæ exprimitur, ſed varietas ſenſuũ & effectuũ in creaturis monſtratur (vt ſcribit Richar. diſtin. xlvj. libro iiij. circa textum) inquantum, ſcilicet ex cõceptionibus diuerſis, quas à creaturis accipimus diuerſas rationes attribuimus Deo: ita vt non ſit in Deo diuerſitas ſecundum rem, ſed ſecundum rationem tantum, quæ tamen conceptiones caſſæ non ſunt, quia illis reſpondet in Deo realis vnitas ſine reali pluralitate.

¶ NOMINA diuina ſecundum Hugonẽ de ſancto Victore, ſunt quadruplicia, & poſt eũ ſcribit hoc idem Bruleſer diſt. xxij. quæſti. iij. lib. j. quædam ſunt multiuoca, quædam diuerſiuoca. Alia ſymbolica, & alia anagogica: ideo autem diuinæ naturæ nomina imponimus (vt inquit Paulus Corteſius lib. j. diſtinctio. ix. in fine.) quatenus eius abſolutio in rerum creatarum abſolutione ſplendeſcit, multáque etiam interdum metaphoricos inducimus. Multiuoca dicuntur illa (vt inquit Hugo) quæ ſub multiplicatione vocum important vnam & eandem rem omnino, vt Theos Deus, omnia talia ſunt ſynonyma in diuinis. Alia ſunt diuerſiuoca. & dicuntur illa nomina diuina, quæ important vnum & idem ſignificatum ſub alia & alia ratione, ſicut veritas diuina ſub ratione veritatis, iuſtitia diuina, miſericordia diuina, eſſentia diuina. Alia ſunt ſymbolica, & dicuntur illa nomina diuina, quæ ex viſibilibus creaturis quaſi tranſumptiuè attribuimus Deo, ſicut lux & ardor. Dicimus enim quod Deus eſt lux, quia nihil obſcurum eſt in Deo: licet non ſit lux corporea. Sub illo modo attribuitur Deo leo, & hoc propter fortitudinem: lapis ſeu petra, propter ſtabilitatem. Item Chriſtus eſt agnus, &c. Dicitur autem ſymbolus eſſe collatio viſibilium formarum ad inuiſibiles, à ſyn quod eſt con, & bolos quod eſt conuenientia. Nomina anagogica dicuntur nomina quæ attribuuntur Deo cũ exceſſu, vt Deus eſt ſuperſubſtãtialis, & hæc eſt diſtinctione Hugonis, & poſt eum ſcribit Bruleſer vbi ſuprà. Dicitur autem quandoque aliquid de Deo per cauſam, vt idem vult Bruleſer diſt. xxx. quæſt. j. lib. j.

vt, tu

vt,tu es patientia mea,id eſt tu cauſas in me patiẽtiã.Domine ſpes mea,id eſt tu cauſa ſpei meæ.Item aliquid dicitur de Deo per vnionẽ,hoc modo omnia prædicata quæ dicuntur de natura aſſumpta à verbo, dicuntur de verbo diuino etiam: vt Chriſtus eſt flagellatus pro nobis,mortuus,&c. Quandoque autem dicitur de Deo per quandam comparationem ad aliquod temporale:vt Dominus refugium,&c.Hæc Brulefer.Sancti quoque frequenter ſolẽt oomina cõnotatiua ſupponẽtia pro Deo, & connotãtia creaturam,dicere relatiua,vt ſcribit Gabriël diſt.17.quæſt.j.art.3.lib.j. Et licet talia nomina nihil niſi abſolutum ſignificẽt,propter huiuſmodi connotationem dicuntur relatiua.Sic dicuntur ſpes & refugium,miſericordia,&c. nomina relatiua,id eſt cõnotatiua.Sic etiam donum ſolet dici nomen relatiuum,nec dicit reſpectum rationis, quia nullus talis eſt ponendus, vt dicit Gabriël vbi ſuprà.Illa quoque nomina, intellectus & voluntas,aliquando capiuntur abſolutè,vt & præciſè dicunt aliquod abſolutum in Deo,non connotando aliquod notionale,vt dicit Gabriël diſt. 7.q. 2.libr. 1. Aliquando vt determinatè connotant aliquod notionale,quæ diſtinctio non eſt diſtinctio alicuios realiter exiſtentis in Deo,ſed eſt diſtinctio vocabulorum.Et ſimili modo poteſt dici de intelligere vel le,& cæteris attributis.Primo modo accipiendo illa nomina,intellectus diuinus,volũtas diuina, ſunt termini ſynonymi cum eſſentia:& ita quicquid prędicatur de eſſentia, prædicatur de intellectu diuino, ſimiliter de voluntate : & ita ſicut eſſentia eſt principium elicitioum generationis verbi & ſpirationis ſpiritusſancti,ita & intellectus. Similiter voluntas & actus intelligendi & volendi. Sed accipiendo ſecundo modo intellectus,connotat generationem,& voluntas ſpirationem: ita quòd quid nominis intellectus eſt illud principium producendi verbum,& voluntatis eſt illud principium ſpirandi ſpiritum ſanctum. Sic ergo abſolutè ſumendo & primo modo,de omnibus attributis dici poteſt(ſecũdum Occam & Gabriëlem) quòd de quolibet eorum verificatur eſſe principium elicitiuum,nõ pro ſe,ſed pro re:putà,eſſentia diuina. Sed ſecundo modo vt connotant actum generandi vel ſpirandi, cõceditur qoòd filius producitur per modum intellectus,& non ſpiritus ſanctus,id eſt filius generatur, & ſpiritus ſanctus non generatur,ſed ſpiratur. Sic ènim intellectus dicit diuinam eſſentiam elicitiuã actus ſpirandi.Iſto ergo modo propter diuerſa terminorum connotata aliquid dicitur de intellectu: & non de voluntare, & econtra: & negantur de ſe inuicem,quia generare oou eſt ſpirare. Gabr.poſt Occam,vide latiùs,&c.

¶ NOMINA rerum nonnunquam attribuuntur ſignis quaſi metaphoricè,propter aliquas ſimilitudines proportionales repertas ſignorũ,ad ſigna quæ eſt rerum ad res. Sicut aliquando genus dicitur materia:quia ſicut materia vna diuerſis formis informatur cum quibus facit vnum, ita vnũ genus per differentias determinatur cum quibus conſtituit vnam diffinitionem,vt ſcribit Gabriël di. 8. quæſt. 2.libr.1.vbi paulò antè norat quod frequenter per res intelliguntur nomina rerum: quod eſt dictum: frequenter nomina rerum,ſcilicet primæ intentiones accipiuntur nõ pro rebus,ſed pro ipſiſmet nominibus, vt cùm dicitur: Qualitas accidentaliter prędicatur de nomine ſubiecti: vt hic homo eſt qualis. Et hoc frequenter contingit quando prędicatum eſt ſecundæ impoſitionis. Et per hoc multæ auctoritates quæ aliàs eſſent de rigore verborũ falſæ,ſaluantur. Gabriël.

¶ NOMEN Dei dicitur ſanctum,quia nomen impollutum,incontaminatum,conſecratum, confirmatum, ſine terra, ſine concreatione materiæ;& ab omni prorſus impuritate liberum & alienum, vt ſcribit Gerſon ſuper Cantico Mariæ,tract.5. Sanctum,inquam,nomen illius,qui dedit filio ſuo Ieſu Chriſto nomen ſalus. Nam ideò Ieſus à Deo & Angelo,& homine nominatus eſt;quia ſaluum faciet populũ ſuum à peccatis eorum,ipſo dicenre,Quia nemo venit ad patrem niſi per me. Vel nomen Dei dicitur ſanctum à ſanctitate,quã Dionyſius deſcribens,ait: Sanctitas eſt ab omni inquinatione libera & perfectiſſima & incontaminatiſſima puritas. Græcè enim vocatur Agyos ſanctum, ab à quod eſt ſine,& ge terra,&c. Vide latiùs Magiſtrũ Ioannem Gerſonem,vbi ſuprà.

¶ NOMINA Dei apud Hebræos præcipua, ſecundũ Iſidorum libr. Etymolog. vt eum refert frater Pelbartus,ſunt ſcilicet primum Eloi;quod nomẽ Chriſtus Dominus in cruce exclamauit; Marc.15. Eloi, quod eſt interpretatũ Deus meus. Secundũ nomẽ eſt Adonai. De quo Exod.6. Ego Dominus,& nomen meum magnum Adonai non indicaui eis, ſcilicet Patriarchis, ſed tibi Moyſi: & interpretatur Dominus dominans,ſecũdum Hieronymum. Tertium nomen eſt Sadai, quod ſecundum eundem Hieronymum interpretatur omnipotens. Quartum,Sabaoth,id eſt exercituum vel virtutum; ſcilicet Angelorũ Dominus. Sed præ his eſt vltimum nomen Dei,& præcellentiſſimum apud Hebræos, quod dicitur nomẽ Domini Tetragrammaton, ſic dictum à tetra,quod eſt quatuor, & grãma litera, quaſi quatuor literarum, & hoc nomen ſignificat diuinam eſſentiam puram & nudè,prout in ſe cõſiſtit circumſcripto omni alio:ideo eſt nomen incommunicabile alteri,& proprium ſolius Dei. Et dicitur ineffabile,quia ſignificat rem ineffabilẽ,ſcilicet nudam eſſentiam diuinam. De quo vide in litera T. Et Chriſtus(vt ſcribit Chriſtopolitanus Epiſcopus,Iacobus de Valentia tractat.4.ca.j.prologi in Pſalm.)propriè dicitur nomen Domini Tetragrãmaton,notificans ineffabilia de patre,quæ omnia cõprehenduntur ſub hoc nomine Ieſus. Vnde hoc eſt nomen quod Deus non reuelauit patribus veteris teſtamenti,quia ſolus Chriſtus debebat ipſum nobis reuelare. Habet autem Chriſtus multa nomina,vt & ibidem oſtendit.& qũ.finali poſt cõmentaria ſuper Cantic.artic.3. concluſ.1. Nam(vt ipſe ait)iſta decem nomina,verbum Dei,filius, veritas Dei,æterna ſapientia Dei,lux æterna, ſiue lumen, ars patris, æterna vita,& lex æterna,& Chriſtus,& reparator humanæ naturæ,& Ieſus: vnam & eandem perſonam diuinam ſignificãt realiter, ſed differunt quoad modos ſignificandi, & ſecundum effectus. Vnde Ieſus Chriſtus dicitur verbum patris inquantum ab æterno eſt dictum à patre,& eſt cõceptus diffinitiuus quo pater diffinit & cõprehẽdit ſeipſum. Et dicitur etiã verbũ patris,per quod pater ex tempore dixit & creauit omnia creata ad extra. Item Chriſtus dicitur filius æternus Dei patris,inquantũ ab æterno eſt productus à patre per modum naturæ. Item dicitur veritas Dei patris, inquantũ eſt imago patris æqualis,& ipſi per omnia

ſimilis. Item dicitur ſapientia patris, inquantū eſt genitus & productus de tota ſcientia & memoria fœcunda patris, & per ipſum omnia ſapiēter diſponit. Item dicitur lumen, inquantū eſt coæternus patri, ſicut lumen ipſi Soli: & procedit à patre æternaliter ſicut lumen à Sole, quia ſicut nunquā fuit Sol ſine lumine, nec econuerſo: ita nunquā pater fuit ſine filio, nec econuerſo. Et ſicut lumen procedens à Sole illuminat & viuificat omnia, ita filius procedens à patre illuminat & viuificat omnia, & maximè omnem hominem venientem in hunc mundū. Item Christus dicitur ars patris, inquātū in eo ab æterno continentur ideæ, & ratione omnium rerū creatarum, ad quarū inſtar ex tempore facta ſunt omnia. Item dicitur vita per eſſentiam: & quia omnibus influit eſſe, & dat vitam naturaliter, & ſpeciāliter hominibus dat vitam gratiæ & gloriæ. Et dicitur lex æterna, inquantum ab æterno omnia præuidit, & ex tempore omnia regit & ritè diſponit. Itē dicitur Christus, inquantum ex tempore verbum caro factum eſt: & eſt Deus & homo, per quod verbum incarnatum Deus pater nobis locutus eſt. Itē dicitur nomen Dei, per quod Deus pater notificauit nobis ſuam voluntatem. Item dicitur Ieſus, inquantum eſt ſaluator & reparator humanæ naturæ. hæc Iacob. de Valen. Et ſecundum eundē in prologo vbi ſuprà, Christus dicitur dextra Dei, & brachium Domini, eò quòd pater per ipſum operatus eſt ineffabilia. Itē dicitur hæres, inquantū recuperauit hæreditatē Dei, ſcilicet genus humanū de poteſtate diaboli, tanquā filius primogenitus patris. Itē dicitur ſanctus ſanctorū, quia iuſtus & caput omnis ſanctitatis & gratiæ, à quo omnes gratiæ deriuantur ad ſua membra. Item dicitur Rex, quia hęres patris. Item dicitur Sacerdos, quia ſeipſum ſacrificium pro omnibus obtulit, & omnia ſacramenta Eccleſiaſtica conſtituit. Dicitur & Christus, quia vnctus oleo lætitiæ donorum ſpiritusſancti, non ad menſuram præ cæteris tāquam caput, vt ab eo deſcenderet vnctio ad ſua membra per participationem, & ſic fit vnus Christus ex capite & membris. hæc Iacobus de Valentia vbi ſuprà.

¶ NOMINA populi Dei, quæ magis in ſcriptura frequentantur, ſunt iſta, ſcilicet Iacob, Iſraël, ſemē Abrahæ, filij Abrahæ, ſiue Iſraël, ſiue Iacob, filij Dei, populus Dei, vinea Domini, ciuitas Dei, conſilium & congregatio iuſtorum, Eccleſia Dei, ſiue domus Dei, quod corpus myſticū, ſiue hominem myſticū aut Christum appellamus. De quibus copioſè ſcribit Iacobus de Valen. c. 2. trac. 4. prolog. in Pſal. vbi dicit ſecundum Aug. contra Fauſt. & 16. de Ciuit. Dei, cap. 2. quòd multa nomina ſunt impoſita antiquis patribus veteris teſtamēti, quæ nō ſunt impoſita à caſu nec humana voluntate, ſed ſolo Dei præcepto & inſpiratione, inquantum illi fuerūt imago & figura Christi, & Eccleſiæ, quia omnia contingebant illis in figura, de quo latiùs legito ibi Valent.

¶ NOMINA locorū in quibus habitat populus Dei, quæ magis frequentātur in ſcriptura, ſunt quinq;, ſcilicet Hieruſalem, Sion, Iudæa, terra Iſraël, & hęreditas Domini. De quibus latiùs ſcribit Iacobus de Valentia, tract. 4. cap. 3. prologi ſuper Pſalm.

¶ NOMINA legis diuinæ, de quibus ſcribit Valētia. capitu. 4. vbi ſuprà, dicens, quòd lex Domini ſecundum quod habet diuerſos effectus & reſpectus, ita diuerſis nominibus nūcupatur. Nam inquantū eſt à Deo lata, & inquantū ligat & obligat hominē, dicitur lex Domini: ſed inquantū eſt à Deo prolata & ſcripta tabulis, dicitur ſermo Domini ſiue eloquiū Domini, ſed inquantū prohibet mala fieri, dicitur præcepta ſiue pręceptū, inquantū autē admonet bona fieri, dicitur mandatū ſiue mādata. Sed inquātū eſt teſtificata à Deo & Prophetis, dicitur teſtimoniū Domini. Sed inquantū per legē cognoſcimus voluntatē Domini, dicitur voluntas Domini. Sed inquantū fuit cōfirmata per mortē Christi teſtatoris dicitur teſtamentū Domini. Sed inquantū iuſtificat obſeruātes, dicitur iuſtitię ſiue iuſtitia Domini. Sed operationes quę fiunt ſecundū iuſtitiā, dicūtur iuſtificationes. Sed punitiones & præmiationes quę fiūt per iuſtitiā, dicūtur iudicia Domini. Inquantū verò ducit & dirigit homines, dicitur via. Inquantū eius ſcripta omnia ſunt impleta in Christo, dicitur veritas. Inquantum per legem ſumus liberati, dicitur miſericordia. Item inquantum Deo pacificati, dicitur pax. Item arbor ſiue lignum vitę, & hoc metaphoricè, quia Deus loco ligni vitæ dedit hanc legem, & hanc patres veteris teſtamenti ſeruarunt vſque ad tempus Christi, ex qua receperunt fructum in tempore ſuo, ſcilicet fructum redēptionis: & ſic eandem legem ſecundum veritatem colētes, nos expectamus fructum glorię. Dicitur & lex Domini vinea, dicitur & ſeges. De quo vide latiùs ibi Iacob. de Valentia.

¶ NOMINA diaboli & populi eius magis frequentata in ſacra ſcriptura, vt idem ſcribit Iacobus de Valentia vbi ſuprà, cap. v. Vnde diabolus dicitur, quia diuiſus, quia ab initio in veritate non ſtetit, ſed à Deo diſceſſit: & ſicut ipſe fuit diuiſus, ita etiam fuit diuiſor: quia hominem à Deo per peccatum ſeparauit, & continuè inter homines zizaniam ſeminauit. Matth. vigeſimotertio. & à veritate diuinæ legis nos ſeparare conatur. Secūdò dicitur Satanas, id eſt contrarius & aduerſarius, quia ab initio nobis aduerſatur & inimicatur, & omni veritati reſiſtit. Item dicitur peccator, quia ab initio peccat & mentitur, Ioannis ſexto. Item dicitur exterminator, Apocalyp. nono. quia extra terminos diuinæ viſionis & beatitudinis eiecit, & continuè conatur extrahere. Itē dicitur mors, Apocalyp. ſexto. quia hominem in mortem deiecit, & actor mortis ipſe fuit. Et hæc ſunt nomina diaboli magis frequentata. Dicitur etiā Belial & Leuiathan, terribilis & vaſtans. Sed nomina populi diaboli ſunt Sodoma, Aegyptus, in epiſtola Iacobi, eò quòd tales ſunt occæcati in tenebris peccatorū. Item dicitur Babylon, quia confuſio, Apocaly. 16. quia inter membra diaboli non eſt ordo, ſed horror & confuſio, cùm omnes ſeruiant vitiis & malis cupiditatibus, & ſic in eis non ratio, ſed ſenſualitas dominatur. Et ideo per talia nomina in ſcriptura cōmuniter populus ſiue mēbra diaboli, aut hęretici & infideles & mali intelliguntur. Hęc Chriſtopolitanus Epiſcopus vbi ſuprà.

¶ NOMINA priuatiua, ſicut ſunt cæcus, pauper, tenebroſus, non addunt aliquid ei qui cæcus dicitur, pauper vel obſcurus, ſed ſignificant hunc non habere lumen, diuitias vel viſum. vt ſcribit Gabriel di. j. quęſt. 1. libr. 3. De priuatiuis nominibus quærito & legito latiùs apud Dialecticos.

¶ NOMINA primę impoſitionis, quæ ſignificant res ea ratione, vt non ſunt ſigna. Nomina verò ſecūdę impoſitionis, quæ ſignificant res ea ratione, vt ſunt ſigna. Exēplum primi, vt homo, animal. Exemplū

ſecundi, nomen, pronomen, &c. De quo legito & conſulas Logicos & Bruleferum diſt. 12. quæſtio. 4. lib. 1. & in Logica de hoc ſcripſimus.

¶ NOMINABILE, effabile, narrabile, idem ſunt. Et nominabile eſt illud quod poteſt dici, vel vocari, vel appellari. Et ſic capitur dupliciter. Vno modo aptitudinaliter, & ſic eſt illud quod aptum natum eſt dici. Alio modo potentialiter, & ſic eſt illud quod poteſt dici, nec ſunt idem. Cõſtat enim quòd cæcus aptus natus eſt videre, non tamen poteſt videre naturaliter. E diuerſo de lapide reſpectu vbi ſurſum. Corollariũ: Omnis res creata eſt apta nata nominari. Et qui melius cognoſcit Deum, diſtinctius nominat, quare beati diſtinctius poſſunt nominare Deum quàm viatores. Fideles quoque diſtinctius loquuntur de Deo, quàm infideles & Philoſophi. Nominabile ſiue effabile ſecundum ſanctũ Bonauent. di. 12. q. 1. li. 1. dicitur dupliciter ſicut intelligere. Vno modo per perfectam expreſſionẽ. Alio modo per ſemiplenam narrationẽ. Si dicitur effabile ſiue nominabile ſecundum perfectam expreſſionem: ſic dicẽdum quòd Deus ſibi ſoli eſt intelligibilis, & ſic ſibi ſoli eſt effabilis & nominabilis, non alio nomine quàm ipſe ſit, nec alio verbo quàm ipſe ſit: & ſicut nobis eſt incõprehenſibilis, ita & ineffabilis, ita etiã innominabilis. Et per hunc modum loquitur Dionyſius & Philoſophi. Si verò dicatur effabile & nominabile ſecũdum qualẽcunque nominationem, ſic quemadmodum Deus eſt nobis cognoſcibilis, ita & effabilis & nominabilis: & qui melius cognoſcit, melius effatur, & melius nominat & expreſſius. Vnde expreſſius nominat fidelis & ſcriptura, quæ fidei ſuffragatur, vt ſacra ſcriptura, quàm ratio vel Philoſophia. Vide & in dictione Ineffabilis. Ita ſentit Bonauentura, Rich. & Thom. & Pelbar.

¶ NOTIO ſecundum Guil. Scotiſ. in primo, diſt. 16. dicitur à noſco, is, quia notiones faciunt nos venire in cognitionẽ diuinorũ. Vnde ſecundũ Boëtiũ: Notio communiter accipiendo eſt ſimplex conceptus mentis, quo res cognoſcitur. Sic aũt non accipitur in diuinis. Sed propriè ſecundũ quòd eſt in diuinis, ſic dicit formã relatiuã ſecũdum quòd eſt principiũ innoteſcendi perſonas diuinas. Vnde notio propriè eſt formale principiũ cognoſcẽdi perſonas: hęc Theologi cõmuniter. Et capitur tripliciter notio ſecundũ eundẽ Guil. Scot. & poſt eũ ſcribit frater Pelb. Vno modo cõmuniter pro manuductione noſtri intellectus in cognitionẽ diuinorũ. Iſto modo ſunt infinitę notiones, quia quælibet creatura poteſt nos manuducere in generali ad cognoſcendum Deũ: & ſic antiqui Doct. ponebãt notiones infinitas, ſed nimis impropriè. Secundo modo dicitur notio impropriè ſecundũ numerũ diuinarũ perſonarũ accepta: ita quòd ſicut tres perſonæ ſunt notæ, ſic tres ſunt notiones quibus noſcuntur, ſcilicet, ingeneratio in patre, & generatio in filio, & proceſſio in ſpiritu ſancto, ſicut dicit Damaſ. lib. 1. c. 8. Omnia, inquit, in diuinis ſunt præter ingenerationẽ, generationẽ, & proceſſionẽ. Et iſto modo acceperũt antiqui quidã Doctores notionẽ, ſed adhuc impropriè. Tertio modo notio capitur propriè, & ſic dicitur quælibet diuina originatio, ſiue dicatur negatiuè, ſicut innaſcibilitas: ſiue affirmatiuè, ſicut cæteræ notiones. Ponuntur enim à Magiſtris cõmunius tantũ quinq; notiones propriè, & ſic ordinatur quod tres ſunt in patre, ſcilicet, innaſcibilitas, & generatio actiua, & ſpiratio actiua. Itẽ duæ ſunt in filio, ſcilicet, generatio paſſiua, & ſpiratio actiua. Deniq; vna ponitur in ſpiritu ſancto, ſcilicet, ſpiratio paſſiua. Et ſecũdũ eundẽ Guil. & Tho. in ſcripto primo, diſtinct. 6. q. v. iſta tria, relatio, & proprietas, & notio, & ſi ſunt idẽ re, differunt tamẽ ratione, in hoc relatio dicitur relatiuè ad ſuum terminũ vel obiectum. Sed proprietas inquantũ conſtituit perſonã: notio verò dicitur inquantũ ducit in cognitionem perſonæ diuinę. Exemplũ, paternitas dicitur relatio, ſecundum, quòd ad filium refertur. Et dicitur proprietas inquantũ ſoli patri conuenit: ſed dicitur notio inquantũ notificat patrem. Et vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtinct. 33. q. 4. lib. 1. Denominatio notionis importat emanationẽ vt actũ importat & relationẽ. Et notio non ſupponit perſonam, quia plures notiones ſunt in eadem perſona (vt idem ait) & notio non denominat, niſi ſuppoſitum, vt dicit in fine illius quęſtionis. Vide & de notione in dictione Proprietas, & in dictione Prędicatio, & in dictione in diuinis.

¶ NOTIONALE, vt ſcribit Stephanus Bruleſer in prologo ſenten. eſt illud quod cõuenit vni ſoli perſonæ, vel ſolis duabus, vt paternitas, ſpiratio actiua. Dicuntur autẽ prædicata vel nomina notionalia, quia faciunt nos deuenire in notitiã trium perſonarũ. Vide eundem diſt. 2. q. 4. lib. 1. & omne proprium eſt notionale, ſed non econuerſo, quia proprium tantum conuenit vni perſonæ, notionale verò duabus. Et notionale in plus ſe habet quàm proprium. Vide ad hoc Scotum quæſt. j. quotli.

¶ NOTITIA eſt idem quod cognitio. Et quędã eſt apprehẽſiua quo aliquid vel aliqua cõplexè vel incõplexè cogitamus. Notitia adhæſiua ſiue iudicatiua, eſt actus intellectus quo aſſentit vel diſſentit alicui cõplexo proportionali, credẽdo ipſum eſſe verùm vel falſum: & eſt tantum reſpectu complexi proportionalis. Et ſecundũ Carmeracen. Notitia quędam eſt ſenſualis, alia intellectualis, vt deducit præfatus Doctor de brutis, quæ multas formãt notitias cõplexas de ſenſibilib⁹ q. 3. arti. j. Et notitia ſẽſualis ſecundũ eũ, eſt notitia ad quam cauſãdã per ſe cõcurrit virtus aliqua ſenſitiua, ſiue aliquid exiſtẽs in ipſa. Intellectualis, eſt notitia intellectus ſiue omnis notitia ſenſualis hominis ſit intellectualis, ſiue nõ, de quo multa ibidẽ. Vide & Greg. di. 3. lib. 2.

¶ NOTITIA intuitiua eſt notitia incõplexa termini vel terminorũ rei vel rerũ, virtute cuius poteſt euidenter cognoſci aliqua veritas cõtingens, maximè de pręſenti, vt quod res eſt vel nõ eſt, quod eſt hîc vel ibi, vt eſt viſio exterior ſortis. Per hãc enim cognoſco euidẽter ſortem eſſe, & ſi per potentiam diuinã illa viſio conſeruaretur ſorte deſtructo, per eandẽ cognoſcerẽ euidẽter ſortẽ non eſſe. Dicitur per potentiam diuinã, quia naturaliter eſt impoſſibile. Nã viſio intuitiua dependet cauſaliter ab obiecto in fieri & eſſe. Et hac notitia non eſt tantum ſenſibilium, ſed etiam intelligibilium, licèt non omnium, quia non eſt reſpectu habituum, ſed reſpectu actuum tantùm, quia intellectus noſter cognoſcit intellectiones & actus volũtatis, delectationes & triſtitias. Nam euidenter ſcio me intelligere velle, nolle cogitare, quod fieri non poteſt ſine notitia intuitiua. Et hoc eſt verum quando eſt ſufficientẽr perfecta notitia intuitiua. Poteſt enim illa notitia intuitiua quandoque eſſe nimis remiſſa, & nimis imperfecta & obſcura. Vel põt eſſe aliud impe-

dimentum ex parte obiecti vel medij, & tunc paucæ contingentes poſſunt euidenter cognoſci. A tali etiam notitia intuitiua incipit experimentalis cognitio, & per conſequẽs omnis notitia intuitiua eſt ſingularis. Vide de hac notitia intuitiua Magiſtrũ Ioannem Gerſonem tractatu v. ſuper Magnificat. & in Logica, & aliàs.

¶ NOTITIA abſtractiua dupliciter accipitur. Vno modo accipitur pro notitia vniuerſali abſtracta à multis ſingularibus: vt conceptus ſpecificus omnium hominũ, & talis cognitio non eſt aliud quàm cognitio alicuius vniuerſalis abſtrahibilis à multis ſingularibus. Alio modo accipitur Notitia abſtractiua, ſecundum quod abſtrahit ab exiſtentia & nõ exiſtentia, & ab aliis conditionibus, quæ contingẽter accidunt rei, virtute cuius de re contingenti nõ poteſt ſciri an ſit vel non ſit, vel alia veritas contingens: vt notitia quæ habetur de obiecto in eius abſentia, & omnis talis naturaliter acquiſita præſupponit notitiam intuitiuam eiuſdem obiecti. De notiria plura videantur apud Gabriëlem q. 1. prologi. & Cardinalem Cameracen. q. 3. lib. 1. & Gregor. de Ari. & ſuprà in dictione Cognitio. Et multa apud Dialecticos, quæ omnia breuitatis cauſa omitto. Et ſecundum ſanctum Thom. quotli. 7. vel 11. ca. 4. notitia dicitur quadrupliciter, ſcilicet natura, potentia, habitus, & actus cognoſcendi.

¶ NOTITIA infallibilis (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. q. 12. ar. 3. lib. 1.) eſt quę nõ poteſt eſſe falſa, ſiue aſſenſus verus, quo non eſt poſſibile falli. Falli autẽ eſt aſſentire taliter eſſe qualiter non eſt, vel non taliter eſſe qualiter eſt.

¶ NOTITIA Dei (vt ſcribit Bruleſer di. 37. q. 1. libr. 1. c. 3.) licèt ſit vnica ac ſimpliciſſima, ac ſummè eadem, ſibi tamẽ propter diuerſos ſtatus rerũ, & propter diuerſos effectus: notitia diuina quandoq; nominatur præſcientia, quandoq; ſapientia, quãdoq; præuidẽtia, quãdoq; diſpoſitio, quãdoq; prædeſtinatio, quandoq; prouidẽtia. Poteſt etiã vocari ars, ſcientia, ſapiẽtia & notitia. Illa aũt quatuor dicunt notitiã Dei vel cognitionẽ, inquantum eſt de omnibus. Præſcientia Dei eſt de futuris, ſimiliter pręuidentia. Diſpoſitio eſt notitia Dei inquãtum eſt dę rebus fiendis. Vnde ſicut ſapientia & notitia eſt in plus quàm præſcientia obiectiuè, ſcilicet ratione obiectorũ: ita etiã præſcientia eſt in plus quàm diſpoſitio. Præſcientia enim eſt tam de bonis quã de malis futuris: diſpoſitio aũt ſolùm eſt de rebus poſitiuè fiẽdis, & ſic nõ eſt de malis. hæc Bruleſer. &c.

¶ NOTORIVM, vt ſcribit Gabr. diſtin. 13. q. 1. dub. 4. lib. 4. dicitur tribus modis, ſcilicet quod cõſtat per propriam confeſſionem in iure factam: vel per iudicis ſententiam, aut per facti euidentiã, vt quod offert ſe cõnſpectui, & nulla poteſt tergiuerſatione celari, vt in cap. quæſitum. de coha. cler. & muli. Notorium primis duobus modis dicitur notorium iuris. Tertio modo dicitur notorium facti. Sed crimẽ publicum vel manifeſtum dicitur, quod ex ſcientia & certo auctore procedit, & poteſt probari. Occultum verò quod probari nõ poteſt, vel quod ab Eccleſia toleratur, vt in cap. veſtra. de cohabit. cler. & mulier. Vnde notorius fornicator debet euitari, quia debet ſtatim euitandus iudicari. Iudicari, ſcilicet nõ ſubditis, ſed à Pręlatis. Plura de hoc Gabriël vbi ſuprà. Vide & de notorio iuris & facti Gerſonẽ parte 1. in aſſertionibus Magiſtri Ioannis parui.

¶ NOTVM per ſe (vt ſcriptis reliquit Dominus Cardi. Camer. q. 3. arti. 2. libr. 1.) eſt propoſitio, quæ, vel alia ſibi æquiualens in ſignificando, cuilibet vti ratione potenti naturaliter poteſt eſſe nota abſq; indigẽtia notitię alicuius extrinſeci. Dicitur, vel alia ſic æquiualens, & cæ. vel omnino ſimilis, quia ipſa propoſitio per ſe nota debet eſſe talis, quod cuilibet aduertẽti eã ſit euidens, nec poſſit naturaliter eſſe dubia. Per primum excludũtur propoſitiones dubiæ, creditæ vel opinatæ: per ſecundũ verò propoſitiones, quæ licèt nõ ſint dubiæ, tamẽ poſſint eſſe dubię ante demonſtrationem vel experientiam. Dicitur, ſine indigentia notitiæ, quia ſi ad ſuam notitiam alia notitia eſſet neceſſaria, iam nõ eſſet per ſe nota. Dicitur, alicuius extrinſeci, quia nõ excluditur notitia terminorum per hoc quod dicitur, per ſe: nam ſine notitia terminorum nõ poteſt eſſe aliqua propoſitio nota: ſed non ſufficit notitia terminorum, ſed cum hoc requiritur formatio propoſitionis, Vnde dicit Philoſophus: Principia cognoſcimus, inquantum terminos cognoſcimus. Et ſecundum eundem Petrum Aliacẽſem, ipſa propoſitio, & non ſignificatum ipſius propoſitionis, dicitur per ſe notum. Non enim ipſe ponit complexè ſignificabile, ſicut aliqui imaginantur. Ex quo ſequitur, quòd nulla propoſitio cõtingens eſt per ſe nota, ſicut iſtæ & ſimiles: ego intelligo, ego diligo, quarum quælibet per experiẽtiam intellectualem eſt nota. Et licèt mihi ſit nota, non tamen cuilibet alteri, nec propoſitio demonſtrabilis, nec omnis propoſitio immediata eſt per ſe nota. Nam omnis propoſitio demõſtrabilis eſt dubitabilis, ſed nulla dubitabilis eſt per ſe nota. Et multæ ſunt immediatæ, quæ abſque experientia cognoſci nõ poſſunt, ſicut iſtæ: aliquid mouetur, calor eſt calefactiuus. Vide latiùs Aliacen. Et quãuis (vt idẽ ait paulò pòſt) iſta propoſitio: Deus eſt, non ſit per ſe nota nobis exiſtentibus in via: ipſa tamen quam formant beati in patria, eſt per ſe nota: quia ipſa quam nos habemus eſt naturaliter dubitabilis, ſed beatus apprehendens illos terminos, & formãs propoſitionẽ naturaliter, aſſentit ei ſicut primo principio: nec poſſet eã plus dubitare quàm primũ principium. Nec illa propoſitio: Deus ęſt, quam formamus: & illa quam format beatus, ſunt omnino ſimiles ſpecie vocæ, ſed vna eſt perfectior alia in ſpecie. Patet, aliter vna eſſet per ſe nota ſicut alia, quod eſt falſum. Et licèt iſta propoſitio: Deus eſt, non ſit nobis euidens, aut euidenter demonſtrabilis, ipſa tamen eſt naturaliter probabilis. Philoſophi enim naturali ratione probauerunt primũ motorẽ eſſe, primã cauſam eſſe, primum principiũ eſſe, vt patet 8. Phy. & 12. Metap. igitur. Vide latiùs Cameracen. Et (vt idem ait) ex ſola Dei gratuita vnione cum mente noſtra per modum obiecti viſibilis, ac luminis ſufficienter de ſe lucentis, cum aliis ex parte potentię noſtræ intellectiuæ requiſitis, poteſt euidẽter cognoſci Deum eſſe: & ibidem probat.

¶ NOVITAS, vt ſcribit ſanctus Bonauentu. di. 26. in dub. literal. li. 1. Vno modo ſonat in vitium, alio modo non, quando ęſt facilis adiunctio, quòd ſententiam etiam facit, quæ non habet ortum ex veritate antiqua. Hinc Apoſtolus 1. Timoth. vlt. dicit, vocum nouitates eſſe vitandas, prophanas ſcilicet. Vnde & nouorum terminorum abſurdam inuentionem arguit & reprehendit Gerſon parte 4 de modis ſignificandi, quoniam ſtabilitas ſcientiarũ multum dependet à quid nominis terminorum.

Faciunt

Faciunt denique tales, vt ab aliis nõ intelligantur: qui mutánt terminos, quos poſuerunt patres eorum, & quid ſequitur niſi confuſio linguarum Babylonica in ædificatione turris ſcientiæ. hæc Gerſ.

¶ Novvm dicitur dupliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauentura di.15. lib.2. circa tex. Vno modo nouum dicitur contra antiquitatem curſus naturæ, & conſuetudinem rationalis creaturæ: & ſic Deus nõ ceſſauit in ſex diebus facere nouam creaturam: imò multa facit miraculoſè & mirabiliter contra ſolitum curſum naturæ & conſuetudinis humanæ, & iſta noua dici poſſunt. Alio modo dicitur nouum, cuius nulla ſimilitudo præceſſit, nec etiam aliquod principium creatum quod eſſet ipſius ſeminariũ. Sic dicit Magiſter d.15. libr.2. quod nouam creaturam facere ceſſauit. Vnde Eccleſ. Nihil ſub ſole nouum, nihil enim produxit cuius non fecerit aliquo modo ſimile, vel cuius non produxerit principium ſeminale in operibus ſex dierum. Et dicitur Deus feciſſe nouũ, cùm mulier circumdedit virũ. Iere.31. vbi nouitas attenditur in hoc (vt idem ait S. Bonauen. di.3. libr.3.) quod ipſe erat Deus & homo, cuius ſimile nunquã præceſſerit, in hoc quia ab inſtanti conceptionis Chriſtus vir fuerat adeo perfectus, quod perficere nunquam potuit: & huius ſimile nunquam fuit: & ita nouum. De quo videre poteris Gabr. ſerm.2. Annuntiationis beatæ Mariæ virginis, qui incipit: Hæc eſt dies, qui pulchra & uotãda de hoc ſcribit. Nouum & ſolum tale dicit eſſe æternum. Gerſon part.3. tract.9. ſuper Magnific. Vetera ſunt omnia & ad interitum tendentia quæ ſeparantur ab æterno. Breuis diſtinctio veteris & noui, ſicut & temporalis & æterni, &c. & trac.12. ſuper Cantico Virginis, ait: Quia fecit mihi magna qui potens eſt, quando creauit me requieuit, & ſe vniuit in tabernaculo meo, quãdo noua facta ſunt omnia in cœlo & in terra. Quomodo noua? Eo nimirum, quia æternitati ſunt cõiuncta. Vidit hoc Pſal. ſæpius incitans ad cãticorum nouitatem. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, &c. Et nouum dicitur quandoq; quod facit hominem nouum, vt præceptum dilectione dicitur nouum, quia exuto homine veteri, induit nos hominem nouũ, qui ſecũdum Deũ creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Epheſ.4. Et dicitur, nouum quia facit de filio iræ filiũ regni & Dei. De quo vide Gabriẽlem ſerm. de ſanctis Simone & Iuda.

¶ Nox capitur quadrupliciter, vt ſcribit Bruleſer diſt.13. q.2. lib.2. Vno modo pro ipſis dæmonibus, vt vult Auguſtinus ſuper Gen. Secundo modo pro peccato, vt dicitur à noceo, es: quia peccatum plus omnibus nocet. Tertio modo accipitur nox pro abſentia illuminationis ſuper hemiſpheriũ noſtrũ. Et hoc modo capitur dupliciter. Vno modo pro abſentia ſolis, alio modo pro abſentia luminis cauſati à nube lucida, quæ fuit facta prima die. Quarto modo accipitur nox pro tribulatione vel aduerſitate. Vnde Pſal.1. Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Pro iniquitate accepit Aug. ſuper illud Pſal.5. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Iniquitas (ait ipſe) malignitas, mendacium, homicidium, dolus, & quicquid huiuſmodi eſt, ipſa nox eſt, qua tranſeunte fit mane vt videatur dies. Capitur & nox pro errore conſcientiæ, de qua Gabr. ſer.1. dominicæ.5. peregri. Vnde Ioan.9. Venit nox, in qua nullus operari poteſt. Nox inquit Gab. eſt error conſcientiæ debitum finem in ſuis operibus non intendens. Et quicunque principalem finem ſui corporis creaturam cõſtituit, in nocte ambulat. Omnis creatura nox eſt ex ſe, quia vanitati ſubiecta eſt omnis creatura. Rom.8. Solus creator lux eſt. Ego, inquit, ſum lux mundi, quicunque hãc lucem non participat, in tenebris eſt. Accipitur & nox allegoricè, vt ſcribit Iacob. de Valent. ſuper 1. Pſal. Et ſic lex vetus dicitur nox, & lex noua dicitur dies. Et ſic dicit Apoſt. ad Rom.13. Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Et dicitur nox tempus illud ab Adam vſque ad Chriſtum, vt idẽ Valen. ſcribit Pſal.117. Propter abſentiam Chriſti, & vetus lex dicta eſt nox, quia omnia contingebãt illis in vmbra & figura. Sed cum ortus eſt Chriſtus Sol iuſtitię, factus eſt dies ſuper vniuerſam terram, & quæ omnino erant occulta ſub vmbra & figura, apparuerunt manifeſta inquantum fuerunt impleta in Chriſto, & maximè apparuerunt in luce manifeſta poſt reſurrectionem. Fugauit ergo Chriſtus triplicem noctem in ſuo ortu & reſurrectione. Nã fugauit vmbram omnium ceremonialium veteris legis. Secundò, fugauit tenebras peccatorum omnium. Tertiò, ignorantiam & ſuperſtitionem idolorum de populo gentili. Sunt inſuper noctes vmbrę creaturarum, ſuntquoque tribulationes intus aut exterius ex peccatis, aut pęnis cũ tribulationibus exurgentes, vt dicit Gerſon parte 3. ſuper Canti. canti. ſin pſalmate 5.

¶ Nvbes quandoque ſancti dicuntur & metaphoricè quia ſicut per nubes terra, ita & nos per eos irrigamur pluuia ſalutaris gratiæ. De quo videre potes Gabr. ſerm.3. de omnibus ſanctis, qui incipit, virtus eius in nubibus, &c.

¶ Nvmervs vt eſt verior opinio non importat rẽ ſuperadditam rebus numeratis, ſed ſupponit pro rebus connotãdo eas eſſe plures. Et ſicut populus, non ſupponit pro re vna, ſed pro multis, ita numerus: tamen conceptus numeri eſt vnus & idem genus habẽs ſub ſe multas ſpecies, quarum quælibet ſignificat res plures, vt binarius, ternarius, non eſt niſi duæ res diſtinctæ, & numerus ſpecies eſt prædicamenti quantitatis, de quo videatur in logica. Vide Gabr. di.24. q.2. libr.1.

¶ Nvmervs eſt triplex, vt notat Gabr. di.24. q.2. li.1. ſcilicet eſſentialis, accidentalis, & mathematicus. Numerus eſſentialis eſt qui neceſſariò conuenit rebus, ita quod ipſis manẽtibus illa ſpecies numeri nõ poteſt verè de eis negari, & eſt rerum quæ nõ poſſunt per ſe facere vnum, vt numerus triũ angelorum. Numerus accidentalis eſt numerus ſignificatus per terminum numeralem, qui poteſt verè affirmari, & verè negari de rebus ipſis manẽtibus in eſſe, vt numerus duarum aquarum ſeparatarum quæ ſunt duæ aquæ, & ſi conſtituunt vel continguntur, non duæ aquæ, ſed vna dicuntur. Numerus mathematicus eſt ſuperior ad vtrunque.

¶ Nvmervs eſt duplex, ſcilicet numerãs, & numeratus. Numerus numerans eſt intellectus ſecernẽs partes multitudinis quas numerat, vel etiam conceptus quibus numerat, illo modo Deus eſt numerus. Vnde in Pſal. Qui numerat multitudinem ſtellarum. Numerus verò numeratus eſt res numerata. Et ille capitur dupliciter. Vno modo ſtrictè, & ad iſtud tres requiruntur cõditiones, ſcilicet quòd ſit multitudo quædam vno mẽſurata. Et ideo dicitur numerus multitudo ex vnitatibus profuſa, ſecundum Boët. & etiam Philoſophum. Secundo,

quod talis numerus ſit qualibet ſua parte maior, hunc ponit Diony. vltimo de diui. nominibus. Tertiò, quòd vnitates inter ſe ſint eſſentialiter diſtinctæ, ideo dicit Boë. de trinit. Vbi nulla eſt diuerſitas, ſcilicet eſſentialis, ibi nullus eſt numerus. Et ſecundum hoc poteſt numerus deſcribi ſic: Eſt multitudo ex vnitatibus eſſentialiter diuerſis profuſa, quarum qualibet minor eſt ea. Secundo modo capitur magis communiter, pro qualibet pluralitate rerum diſtractarum, ſiue eſſentialiter ſiue non. Et quamuis (vt inquit Gabr. di. 24. quæſtio. 2. ar. 2. l. 1.) in diuinis non ſit numerus captus ſtrictè, eſt tamen ibi numerus cōmuniter acceptus & largè, quia nō eſt ibi multitudo aliquorum eſſentialiter diuerſorū, & eſt ibi pluralitas perſonarū realiter diſtinctarū, vt ex fide ſupponitur. Et numerus in diuinis nō addit aliquid perſonis numeratis, vnde trinitas in diuinis nihil aliud importat quàm perſonas patris & filij & ſpiritusſancti realiter diſtinctas. Et ſecundum S. Bonauentu. diſt. 24. arti. 2. quęſtio. 1. lib. 1. In diuinis aliquo modo eſt numerus, & aliquo modo non. Nam ſecundum quod dicit diſtinctionem perſonalem ſecundum originem, ſic dicendum eſt numerum eſſe in diuinis, ſed ſecundum aggregationem & diuiſionem ſubſtantialem non eſt ponendus numerus in diuinis. Vnde vt idem ait: In diuinis negandum eſt eſſe numerum ſimpliciter, ſed concedendum eſt numerum eſſe perſonarum. Hęc Bonauentu. Et ſicut conceditur, vt ait Gabr. quod trinitas angelorum non eſt numerus, ita concedi poteſt quòd trinitas perſonarum non eſt numerus, id eſt ſignificatur per vnum terminum numeralem, ſcilicet trinitas, & ita trinitas perſonarum eſt vnus numerus, nihil aliud importans, niſi quòd in diuinis ſunt tres perſonæ, quarum vna non eſt alia, licet ſint eadem eſſentia. Ille tamen terminus numeralis trinitas, nihil ponit in Deo, id eſt non importat aliquid ſuperadditum vel adueniens Deo, aut diuinis perſonis. Verum ſi numerus ſolùm prædicaretur de plurib' eſſentialiter diſtinctis in Deo, non eſſet numerus. Sic enim pater & filius & ſpiritusſanctus non diſtinguuntur numero, quia ſunt vna res numero ſingulariſſima & ſimpliciſſima. Si tamen numerus accipitur, vt prædicatur de quibuſdam pluribus realiter diſtinctis, verū eſt quod dictum eſt ſuprà. Et ſi dicitur in diuinis trinitas eſt maior vna perſona vel duabus, id eſt nihil aliud eſt dicere, quàm quòd tres perſonę ſunt plures quàm duæ vel vna, ſic conceditur. Si autem intelligitur maioritate dignitatis aut perfectionis, ſic trinitas non eſt maior perſona vna vel duabus. Gabr. du. 1. vbi ſuprà, poſt Occam. in Cen.

¶ Nvmarvs pluralis frequenter more ſcripturæ ponitur pro ſingulari, & econuerſo, vt habet Magiſter di. 33. lib. 2. & Gabr. eadem di. q. vnica. ar. 3. dub. 1. in fine, & S. Bonauen. qu. 2. eadem di. art. 2. Vnde Pſal. Ecce in iniquitatibus conceptus ſum. Gloſ. iniquitates ſunt peccata originalia. Ratio autem, vt idem ait, quare ſcriptura originale cùm ſit vnū, pluraliter nominat, eſt propter multiplicitatem inclinationum ad malum quę ex originali peccato naſcuntur. Aug. & refert eum Magiſter in tex. qui ait, quia in ſcriptura per ſingularem numerum pluralis numerus ſępè ſignificari ſolet, vt ibi. Ora ergo ad Deum vt auferat à nobis ſerpentem, non ait ſerpentes, quos patiebatur populus. Et econuerſo, per pluralem ſignificatur ſingularis numerus, vt in Euangelio. Mortui enim ſunt qui quęrebant animam pueri: non ait, mortuus eſt, cùm loqueretur de Herode. Et in Exodo, Fecerunt Deos aureos, cùm vnum fecerunt vitulum, de quo dixerunt. Illi ſunt dij tui Iſraël. Ita & originale vnum plurali numero ſignificatur, cū dicimus, paruulos in peccatorum remiſſionem baptizari, & in peccatis & iniquitatibus concipi, inquit Magiſter. Perſæpè quoque in ſcriptura numerus certus accipit pro incerto, vt eſt illud Daniël. 7. Millia milliū miniſtrabant ei, & decies millies centena milla aſſiſtebāt ei. De quibus Gabr. ſerm. de S. Michaële, & ſer. 1. de omnibus ſanctis, & Apoca. 7. Duodecim millia ſignati, &c.

¶ Nvmisma Græci numum nómiſma vocant, & Latini eodē modo vtuntur. Horatius: *Retulit acceptos regale numiſma Philippos. Maro. Cur data ſua equiti bis quinque numiſmata quære.* Numiſma verò apo tou nómos, quod eſt lex, quia permutatione vti homines ſolerent, lege numi vſus introductus eſt, quapropter noſtri numum, monetam appellauere, quod ſigno numiſmatis moneretur, cuius precij eſſet. Et numiſma eſt certa mēſura omnium commutabilium, & venaliū, & numiſmatis vſus ex neceſſitate eſt inuentus, vt & vult Ariſt. 5 Ethic. ca. & 1. Polit. Nam cū omnes res adinuicē immediatè cōmutari nō poſſunt, & homines ſine earū commutatione (pro eo quod non omnibus omnia neceſſaria abundant) ſuſtentari nō poſſint, præſertim in rāta multitudine hominū. Tum propter diſtantiam locorū, in quibus cōſiſtunt res cōmutandę, & difficillimā earū tranſportationē. Tum propter diſtantiam temporum futurorū quo res ſine ſui corruptione ſeruari nō poſſunt. Tum ex multiplici hominū indigentia. Quomodo autē numiſma debeat eſſe vel moneta, ſcilicet in certo pondere & charactere, principis auctoritatē habētis inſignitā. Cōſulas Gabr. d. 15. q. 9. l. 4. & vide in dictio. *Moneta.*

¶ Nvnc ſecundum Ariſto. 4. Phyſi. eſt continuatio temporis, & ſic eſt eius ſubſtantia, continuat enim præteritum & futurum, & omnino eſt terminus tēporis, eſt enim huius principium, & illius finis. Hęc ille. Et vt dicit Albertus: nunc eſt ſubſtātia tēporis ſecūdum Ariſt. quia tēpus nihil aliud eſt quā nunc fluxu ſuo ſuſcipiens eſſe cōtinui. Nā ſicut videmus, in linea eſt punctus cōtinuans & terminans, ſic in tempore eſt nūc, cōtinuans & terminās in principio & in fine. Quod patet ex hoc, quia motus terminatur ad nunc (puta iam præteritus) & aliquis incipit in nunc (puta futurus) nec aliter partes temporis cōtinuę eſſe poſſent. De quo vide latiùs apud Alber. & poſt eū fratrē Pelbar. li. 2. roſar. theo. in dictione, *Tempus*, §. 8. Et quod dicit Ariſ. 4. Phyſ. Nihil habemus de tēpore niſi nūc, id eſt, præſens tēpus intelligitur, ſic quod nullū tēpus eſt ſimul & adequatè niſi nunc: quoniā vt ēt Augu. lib. 11. confeſſionū dicit. Tēpus præteritū iam non eſt, & tempus futurum nondum eſt, præſens autem ſolum tēpus eſt, & ſi ſemper præſens ſtaret, nec in pręteritū tranſiret, iam non eſſet tēpus, ſed æternitas. hęc Auguſt.

¶ Nvptiæ id eſt, matrimonium ſeu cōnubium, de quo, vide & in dictione, *Matrimoniū.* Et nuptię ſecūdę, ſed etiā tertiæ & quartæ ſunt licitæ: dum tamen fiant bono animo, ſcilicet, propter prolem generādam, vel propter fornicationē vitandā, vel propter neceſſitatē ſuā ſuſtentandam, vt cū cōtrahit cum muliere vt ipſum foueat, & econuerſo. Hæc S. Bona. di. 42. art. 3. q. 1. li. 4. Vnde Aug. Non contēnimus

quantaſlibet

quantaſlibet nuptias. Et Hieronymus, etiã q Dominus nõ damnauit ſeptẽ uiram, id eſt, quæ habuit ſeptẽ viros. De quo legito & Rich. di. 42. artic. 3. q. 1. libro 4. & Petrum de Palu. eadem di. q. 3. & alios. Sed quod dicit Chryſ. ſuper Matth. quod ſecundæ nuptiæ ſecũdum veritatis rationem ſunt verè fornicatio, id eſt, ſignum incontinẽtię. Vel intelligi debet quãdo nõ conſtat ſufficienter de morte prioris coniugis. Sunt & ſecundę nuptiæ honeſtæ, non tamen ita honeſtæ cæteris paribus (vt ait Rich. q. 2. vbi ſuprà,) ſicut primę, propter ſignũ alicuius pronitatis ad incõtinentiam. Vnde aliqua benedictione carent, quã nõ caret primę. Vnde ſacerdos (inquit Palud.) benedicẽs ſecundas nuptias ſuſpẽſus eſt: niſi conſuetudo excuſet, & ad ſedem apoſtolicam eſt mittendus. Dico, ſuſpẽſus primò per hominem, non quod iure ipſius ſit ſuſpenſus. Habent & ſecundæ nuptiæ ait Rich. q. 3. vbi ſuprà, rationem ſacramenti quãtum ad omnia quæ ſunt de eſſentia & neceſſitate ſacramẽti, aliqua tamen accidẽtalia deſunt, ſcilicet, perfectio ſignificatiõis. Sunt & nuptię ſpirituales, ſcilicet, cõiunctio Chriſti cũ eccleſia, quæ hic in via inchoãtur, & in patria cõſummãtur. Vel inchoatę, quando vniuit naturã humanam cũ diuina in vtero virginali in opere incarnatiõis. Sunt & nuptiæ Chriſti ad hominem, quæ inchoãtur per fidẽ & baptiſma, ratificãtur per charitatẽ, cõſummatur per gloriã. De hoc legere potes plura apud Gab. ſer. 1. dominicæ 20. & Gerſ. part. 1. ſer. ſacto Conſtantiæ, in die S. Antonij. Et parte 3. ponit plura genera ſpiritualiũ nuptiarũ, trac. de Cantico rũ originali ratione, & trac. 3. de canticis & ſolatio. Tomo 2. Et Iacob. de Valen. Pſal. 44. ait: Tres nuptiæ legũtur in ſcriptura, quas pater fecit filio ſuo. Primò fuerũt nuptiæ incarnationis, in quibus verbum vniuit ſibi hominem in vnitatem ſuppoſiti. De quibus Ioan. 1. dicitur: Verbum caro factũ eſt, & Mat. 22. Simile eſt regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio ſuo, &c. Secundæ fuerunt nuptiæ reconciliationis: in quibus Chriſtus vniuit ſibi totã eccleſiã in vnitate myſtica. Tertiæ nuptiæ fuerunt glorificationis: quæ factæ ſunt in die reſurrectionis, vbi Chriſtus recuperauit corpus glorioſum. Quæ perficiuntur nobis in die reſurrectionis: vbi nos reſurgemus induti ſtola gloriæ, de quibus Apoc. 12. Gaudete & exultate, quoniam venerunt nuptię agni: & ſponſa ornauit ſe, de hoc latius ſcribit Iaco. Valen.

¶ Nutritio eſt duplex, ſecundum dominũ Cardinalem Camerace. q. 6. ar. 3. in fine, lib. 4. Vna propriè dicta, quæ eſt per conuerſionem alimenti in rem alendam, ita quod ex illa fiat reſtauratio rei deperditę: ſic capiendo ſpecies ſacramentales non nutriunt. Alio modo vocatur nutritio quęcunque reductio membrorum animalis ad ſtatum priorẽ ſecundum qualitates, & ſic poteſt homo nutririex hoſtijs conſecratis, quia talis hoſtia habet actionẽ naturalem in membra hominis, qualẽ haberet nõ conſecrata: ideo ſimili modo poteſt reducere complexionem lapſam ad ſtatum naturalem, ſaltẽ ſecundũ qualitates, qualiter quecunq; alia non cõſecrata, licet non poſſit conuerti in materia mẽbri animalis. Hæc Aliacenſis. Et differunt nutritio & refectio, vt ſcribit Brulefer d. 12. q. 6. lib. 4. Refectio enim alimẽti ſumptio eſt ad replendum loca euacuata per digeſtionem. Nutritio inſequitur refectionem, quia eſt alimenti in alium conuerſio per virtutem digeſtiuam.

De Litera O.

O Eſt interiectio affectũ ſignificans. Nulla autẽ pars orationis efficatior eſt ad mouẽdos affectus quã interiectio, tradẽte Hugone, & experiẽtia teſte, vt & ſcribit Gerſon par. 3. ſuper Canticum cãticorum ſimpſalmate. 10. Vnde de qualibet petitione orationis dominicæ cũ ſuſpiratione interiectiua dici ſolet a quibuſdã, vt, O Pater, O noſter, O qui es in cœlis. De quo vide Gerſo. ibi.

¶ Obduratio poteſt capi dupliciter, ſicut cõmuniter dicũt doctores, & ſcribit dominus Cardinalis Cameracenſis. q. 12. art. 2. lib. 1. Vno modo pro ipſa reprobatione. Alio modo pro obſtinatione mẽtis in peccato, & ſic non eſt reprobatio, ſed potius ſequela eius: quia ille cui Deus non vult miſereri, & gratiã conferre, à peccato non cõſurgit. Similiter conſtat quòd iuſtificatio non eſt prædeſtinatio, ſed prædeſtinationis effectus. Et Aug. 83. q. 68. accipit obdurationẽ, ſecundo modo, cũ ait: Prorſus, cuius vult miſeretur: & quẽ vult indurat, ſicut patet per exemplũ Pharaonis, quod ibi dẽ introducit. Et Magiſt. d. 41. lib. 1. Si meritũ quęrimus obdurationis & miſericordię: obdurationis inuenimus, miſericordię nõ inuenimus, accipit ibi Magiſter obdurationẽ primo modo ſcilicet pro æterna reprobatione, ſed pro tẽporali obſtinatione cordis: cuius meritũ eſt frequẽter pręcedẽs peccatũ, ſicut patet in Pharaone: quia ſicut dicit Auguſtinus, vbi ſuprà. Propter crudelitatẽ qua exercuit in eis quibus miſericordia & humanitas debebatur, meruit pœnã, vt induraretur ei cor. Et obduratio ſecũdũ ſanct. Bo. d. 40. ar. 3. q. 1. li. 1. Et cõcordat Richardus, eadẽ diſtinctione, in ſpiritibus eſt trãſlatiuè dicta, ab obduratione in corporibus. In corporibus autẽ duritiã ſequitur triplex proprietas, quãuis inſit corpori per eandẽ naturã, non ſic ſpiritui. Durũ enim eſt quod eſt inhabile ad ſuſcipiendũ, eſt ſtabile ad permanendũ, & iterũ forte ad rebellandũ, ſiue reſiſtẽdũ. Et vt dicitur 4. Metheo. Durum in corporibus eſt, q nõ cedit tactui. Secũdũ hunc triplicẽ modũ, cor obdurari dicitur tripliciter. Primo modo dicitur cor obdurari, ex hoc q eſt inhabile ad impreſſionẽ gratiæ ſuſcipiẽdam. Vel cor humanũ dicitur obduratũ, quãdo nõ cedit tactui diuinæ inſpirationis, & pręceptis diuinis rebellat. Et de tali ſcribitur Eccle 3. Cor durum malè habebit in nouiſſimo: Et qui amat periculũ, peribit in illo. Et hoc modo (inquit Bonauentura) ſonat in paſſionẽ, & eſt pœna cõſequens culpã. Secũdo modo dicitur cor obduratũ, quod eſt in peccato ſtabilitũ, quod eſt multũ cõpactũ ad amorẽ peccati, & hoc modo obduratio eſt peccatũ cũ diſpoſitione, ſiue diſpoſitio peccati præcedẽtis. Tertio modo dicitur cor obduratũ cor rebelle, quod vult Deũ & eius mandata & gratiã impugnare, & hoc modo eſt ſpeciale peccati genus, ſcilicet peccatũ in ſpiritũ ſanctũ. Et ſecundũ Aug. lib. de prædeſtinatione ſanctorũ, & etiã refert Guil. Scoti imitator in primo di. 41. Obdurari, eſt obuiare Dei mandatis, & reſiſtere diuinæ inſpirationi ex voluntatis malitia. Et ſecundum illũ triplicem modum diuerſæ auctoritates procedũt de obduratione quę videntur ſibi obuiare, ſed diuerſis viis procedunt ſecũdum membra prædictæ diſtinctionis. Concedendum ergo eſt quòd obduratio vno modo eſt pœna, concedendum nihilomi-

nus quod aliis modis eſt culpa ſiue diſpoſitio culpæ. Et obduratio inquãtum eſt pœna, vt ait S. Bonauen. q. 2. vbi ſuprà, dicit animæ ineptitudinem, & ita dicit defectionem pœnalem, & pœna omnis in quantum talis eſt iuſta & ordinata. Vide latiùs ibi: cauſa autem obdurationis, vt ſcribit Gerſon parte 2. de cordis induratione, eſt voluntas auertens, & hæc initiatiuoluntas reſiſtens, & hæc cõtinuat: culpa promittens, & hæc cõfirmat: Deus gratiam non dans, & hæc non liberat: Deus iuſtè puniens, & hæc ordinat.

¶ Obedientia eſt voluntatis propriæ ſubiectio, ſecundũ Ioan. Damaſ. libr. 3. c. 4. Et obedientia hominis ad Deum ſecundum S. Anſelmum, eſt affectio voluntatis coniunctæ Deo. Obedientiæ hominis ad hominem, eſt debita reuerentia minoris ad maiorem. Obedire, idem quod parere, ex ob & audio componitur. Aliquem autẽ teneri ad obedientiam alterius poteſt intelligi dupliciter, vt notat Thom. de Argen. diſti. 29. libr. 4. ſenten. Vno modo de neceſſitate. Alio modo de congruitate. Vnde in talibus quæ ſpectant ad regimen & gubernationẽ domus & familiæ, filiusfamiliàs tenetur de neceſſitate patri obedire, tamen in his quæ ſpectãt ad indiſſolubilem filij obligationẽ, ſicut fit in matrimonio, filius nõ tenetur de neceſſitate obedire patri, quãuis hoc deceat de cõgruitate. Vnde cùm Apoſtolus dicit ad Coloſ. 3. Filij obedite patribus veſtris per omnia, hoc eſt enim placitũ Deo. Ibi per omnia non intendit Apoſtolus facere diſtributionem ſimpliciter generalem, ſed accommodã, quãtum ad ea quæ ſpectant ad regendam familiam, & regimen ipſius domus. Iunior quoq; debet obedire ſenioribus in omnibus quæ nõ ſunt cõtra Deũ. Obediendum quoque etiam indocto & ſimplici prælato. De quo legito Gerſonem parte 2. in quæſtionibus, cum ſuis reſponſionibus, & tract. de præparatione ad miſſam, & pollutione noctur. Sæpè enim tanto erit obedientia tua placentior Deo, tibique fructuoſior, quãto eſt indignior ille cui propter Deum ſubiici non refugis. Multa alia de obedientia ſcribit Gerſon. Nec autẽ eſt obediendum ſuperiori, vel principi cõtra Deum, vt ſcribit Gerſon, parte 2. dialogo duorũ militum Franci & Angli. Creatori enim vel Deo eſt magis obediendũ. Vnde Petrus de Palud. d. 2. art. 3. concluſione 2. lib. 4. Deo tenetur homo in omnibus & per omnia obedire, non ſolùm in indifferentibus, ſed in his quæ de ſe videntur mala: ſicut occiſio innocentum, vel fornicatio, &c. Et obedientia erga Deum in duobus conſiſtit: vt dicit Gerſon parte 4. ſerm. dominicæ in ramis Palmarum. In innocentia, & pœnitentia. Innocentia eſt ſibi cauere à peccato, pœnitentia delet peccatum quod iam eſt perpetratum, &c. Multa aliàs de obedientia dicuntur. Et Anto. parte 4. titu. 5. c. 11. & diffinitur ſic ſecundum Guil. vt ibi recitat Anto. Obedientia eſt obtemperantia ſecundum regulam ſacræ ſcripturæ maioribus quibuſcunque debita. Vel ſic. Obedientia eſt ſpontanea & rationalis propriæ volũtatis abnegatio. De excellentia dicit Greg. 8. q. 1. Sciendum quod obedientia ſola fidei meritum poſſidet, ſine qua quiſq; infidelis eſſe cõuincitur, etiam ſi fidem videtur tenere. Et ſecũdum S. Thom. ſecunda ſecundæ. q. 110. Obedientia eſt excellentiſſima virtutum moraliũ: ſed theologicæ ea excellẽtiores ſunt. Multa de hac virtute Anton. vbi ſuprà, & alij.

¶ Obex idem quod repagulũ, vel dicitur cuiuſcunque rei obiectio vel obſtaculum. Vnde obex gratiæ quandoque dicitur peccatum mortale quantũ ad reatum. Quandoque dicitur peccatum mortale quantum ad actum interiorem & exteriorem, qui eſt conſenſus & complacentia peccati. Primum remouere non poteſt homo: quia peccatum quoad reatum non remouetur niſi per peccati remiſſionem, quod ſolius Dei eſt: qui tamen paratus eſt remittere facienti quod in ſe eſt. Obicē ſecundo modo dictum poteſt remouere peccator: quia poteſt ceſſare à cõſenſu & actu peccandi, imo odire peccatum, & velle non peccare. Gab. d. 27. q. vnica, ar. 3. dub. 4. lib. 2. Et vt idem ait ar. 2. concluſione 4. vbi ſuprà. Anima obicis remotione ac bono motu in Deum ex arbitrij libertate elicito primam gratiã mereri poteſt de congruo, quoniam actum faciẽtis quod in ſe eſt, Deus acceptat ad tribuendam gratiam primam, non ex debito iuſtitiæ, ſed ex ſua liberalitate, &c. Et obex (vt ſcribit S. Bonau. [illegible] parte 2. q. 1. lib. 4. in ſolu. argu.) non tantũ eſt peccatum, verum etiam ſolicitudo & diſtractio. Quæ autem ſacramentum Euchariſtiæ nõ habet efficaciam in recipiente, triplex eſt obex, vt ſcribit Bonauẽ. d. 12. q. 10. li. 4. Primus obex, eſt peccatũ mortale, in quo committitur offenſa mortalis. Secundus obex, eſt omiſſio debitæ præparationis. Tertius obex, eſt ſolicitudo vel diſtractio nimia circa exteriora. Videatur ad hoc Gabr. ſer. 1. de Euchariſtiæ ſacramẽto, quòd ad dignã eius ſuſceptionẽ requiritur obicis remotio, id eſt peccati mortalis amotio, &c.

¶ Obiectum & obiectus eſt oppoſitio cuiuſcũq; rei, ac etiã verborũ, ira & obex, hoc eſt, obiectio cuiuſcũq; rei. Philoſophi obiectũ vocãt quicquid cerni põt, hoc eſt, quicquid oculis obiicitur. Vel ſic, Obiectũ nõ eſt materia ex qua, ſed eſt materia circa quã. Et obiectũ habet rationẽ formæ inquantũ dat ſpeciẽ, ſecundũ S. Thom. prima ſecundæ, q. 18. ar. 2. ab obiicio, quod eſt oppono. Et obiectũ ſecundũ Guilh. Scot. in primo, d. 35. dicitur quod ſe obiicit ſeu præſentat potẽtiæ operãti: puta, color dicitur obiectũ viſus: & ſonus obiectũ auditus. Itẽ ens vel verũ eſt obiectum intellectus noſtri. Et Gerſon tract. 5. ſuper Magnificat, ait. Quidã dicũt quod obiectum intellectus naturaliter & pro ſtatu præſenti eſt quidditas rerũ naturaliũ habita per abſtractionẽ intelligẽtiæ, vel intellectus agẽtis ex phãtaſmatibus, & part. 4. in Centilogio de cauſa finali, dicit ens eſſe obiectũ intellectus & voluntatis, &c. Et eſſentia diuina (vt ait Gab. vbi ſupr.) eſt obiectũ intellectus Dei. Obiectũ (vt dicit Gab. d. 33. q. vnica. at. 1. lib. 3.) eſt circa quod operatio verſatur, ſicut artifex circa materiã. Et obiectũ quod eſt ad finẽ, duplex eſt. Aut eſt veritas practica cognoſcendi. Aut eſt materia circa quã ſunt aliqua operanda: vt ibidẽ dicit Gab. Et obiectũ eſſe (vt inquit Petrus Paludenſis. d. 49. q. 5. lib. 4.) eſt in quod fertur quocunq; modo potẽtia. Potẽtia autem (dicit Gab.) eſt vis animæ eliciens actũ ſeu operationẽ. Omnis autẽ operatio animæ rationalis verſatur circa finẽ tãquam circa obiectum immediatè, vel circa medium ad finem. Et propter hoc virtus diuiditur in moralem & theologicam immediatè.

¶ Obiectum quoddã eſt primũ primitate originis vel generationis, quoddã primũ primitate adæquationis, quoddã primum primitate perfectionis,

nis,vt notat Gabr.d.3.quæſt.1.lib.1. poſt Occam,& di.36.quęſt.3.libro 1.Obiectum primum ptimitate originis,vel generatiõis,eſt quod terminat actum intellectus.Obiectum primum primitate adęquationis eſt,quod prędicatur de omnibus à potentia apprehenſibilibus,quodq́ue eſt communiſſimum inter omnia alia apprehenſibilia,ab illa potẽtia ſiue quodlibet ſub eo contentum ſit apprehenſibile ſub propria ratione, & in particulari ſiue non. Vel quod prædicatur de omnibus per ſe cognoſcibilibus à tali potẽtia,quo modo hoc commune coloratum,vel lucidum,dicitur eſſe obiectum primum viſus,non quidem quod hoc commune ſit viſibile,ſed quia de omni viſibili prædicatur. Obiectum verò primum primitate perfectionis eſt perfectiſſimum apprehenſibile à potentia. Et ſecundum eundem Gabr. vbi ſuprà poſt Occam : Deus non eſt obiectum ptimum primitate generationis pro ſtatu iſto. Nam ipſe Deus non cognoſcitur à nobis pro ſtatu iſto, uec cognitione intuitiua,nec abſtractiua , nec Deus eſt obiectum intellectus noſtri primitate adæquationis,quia non de omnibus intelligibilibus prędicatur. Sed Dens eſt obiectum primum intellectus noſtri primitate perfectionis, quia Deus eſt ens perfectiſſimum , & cùm ſit aliquo modo à nobis cognoſcibilis. Item Deus eſt principinm noſtræ cognitionis tanquam cauſa efficiens,& nou vt obiectum cognitum. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Et ſecundum eundem d.17. q.1.li.1. obiectũ eſt terminus ampliatiuus ad quinque tempora. Vnde non ſequitur à eſt obiectũ,ergo à eſt in fine quæſtionis.dub.vlt.

¶ OBIECTVM volitiõis eſt illud quod volũtas vult ipſa volitiõe,ſicut obiectũ intellectionis, eſt quod intellectus inrelligit ipſa intellectione : vt inquit Gabr.d.41.q.vnica,lib.2.ar.2.concluſione 4. Vnde (vt idẽ ait) Si volũtas volẽs aliquid cũ certis circunſtãtiis,vult etiã illas circunſtantias,vt volẽs aliquid propter *Deũ*:quia ſic dictatũ eſt, & in tali loco & tempore,vult etiam *Deũ*,rationes,tempus,& locum:& omnia illa ſimul vna volitione,ergo ſingula ſunt partialia obiecta , quãuis vnum ſit principalius alio.

¶ OBIECTVM fidei eſt veritas credita: ſicut obiectum ſcientiæ eſt veritas ſcita:& tot ſunt obiecta, quot credibilia , licet inter illa vnũ poſſet dici ptimũ obiectũ,quod eſt quaſi principium,ex quo alia inferuntur. Quale eſt hoc complexum. Omne reuelatum à *Deo* eſt verum in ſenſu quo eſt reuelatum à Deo: ergo verum. Vide latiùs Gabr. d.24.q. vnica,ar.2.notab.1.li.3. Et S.Bona. eadem d.q.2. Et cognitio obiecti theologici (vt idem ait Gab.q.26. ar.3.dub.2.li.3.) eſt per actũ fidei. De obiecto charitatis,vide in dictione *diligere*,& de obiecto ſpei in dictione *ſpes*.

¶ OBIVRGATIO idẽ eſt quod reprehẽſio: Obiurgationem benignam dicit Paulus Corte.lib.3.ſuarum ſententiarum,d.7.in fin.eſſe ægrotationis medicinam. Nam & Abſinthium ſtomacho interdum datum,& mel quoque vulneribus interdum adiectũ,obeſt. Quòd caſtigationis genus cum ex charitate dimanet latiſſimè patere volumus. Nam homines & maiores & minores gentium obiurgandi ſunt:idq́ue etiã quãdoq; facinoroſis nephariiſq́ue hominibus licere dicimus ,modò id clementiori obiurgatione fiat, nec verendum ſit, vt medendo bilis excitetur. Itaque indeſinẽti modo ſuaues caſtigationes tanquam bellaria ex ſaccaro apponãtur, vt oti ſuauitas reſideat. Hæc Corteſius: De fraterna verò correctione vide ſuprà in dictione, *Correctio fraterna*.

¶ OBLATIO eſt omne quod exhibetur in cultu Dei. Sacrificium verò ſi inde fier aliquod ſacrum cõſumendum, ſecundum B.Thom.2.2.q.85.art.3.

¶ OBLATIO (vt ſcribit Bruleſ.d.1.part.2.q.3.libr.4. capitur tripliciter. Vno modo communiſſimè,ſcilicet pro omni illo quod Deo iuſtè offertur cũ deuotione,ſiue actu interioti,ſiue exteriori. Secũdo modo cõmuniter,ſcilicet prout diſtinguitur cõtra decimã & primitiuã:& ſic quodcũq; offerebatur Deo pręter decimã & ptimitias, dicebatur oblatio. Tertio modo capitur oblatio ſtrictè,& ſic diſtinguitur contra ſacrificium & holocauſtum. Et ſic capiebat Pſal. Acceptabis ſacrificium iuſtitiæ & oblationes & holocauſta,& ſic fiebat in rebus inanimatis, vtputa in liquidis. Vide & de hoc in dictione *Sacrificium*.

¶ OBLIGARI (vt ſcribit Petrus de Aliaco in ptincipio in primũ ſentẽtiarũ) eſt teneri ad aliqualiter eſſe vel non eſſe, ſiue ad aliquã diſpoſitionẽ habendam, vel aliqua diſpoſitione carendam. Sed teneri eſt haberi à ſuo ſuperiori prohibitionem vel præceptum de aliquo exiſtente in inferiotis libera poteſtate. Et vt ſcribit S.Bonauen.d.30.q.3.lib.3. quinque modis obligatur aliquis ad aliud. Primum genus obligationis eſt propter mandatum diuinum. Secundum eſt propter votum emiſſum. Tertium eſt propter officiũ ſuſceptum. Quartũ eſt propter vitandum ſcandalũ. Quintũ eſt propter conſcientiæ iudicium.

¶ OBLIGATIO eſt duplex, ſcilicet abſoluta & conditionalis (vt ſcribir Brulefer d.37.q.2.lib.3.) Obligatio abſoluta qua quis ſimpliciter ad aliquid faciendũ obligatur, ita quod ſi illud non facit, incurrit omiſſionis reatum. Obligatio verò conditionalis eſt qua quis obligatur ad aliquid faciendum, ſi vult peruenire ad præmium,& hæc obligatio in eo qui omittit, non inducit omiſſionis peccatum, ſed ponit implicitè conditionis defectũ. Si loquamur de obligatione cõditionali, mãdata decalogi obligant ad opera formata. Si quis enim vult ad vitam ingredi, neceſſe eſt ex charitate ſeruare mandata, quæ quidem charitas eſt meriti principium. Si autem loquamur de obligatione abſoluta, tũc diſtinguendum eſt in ipſis mandatis, quia dupliciter cõuenit de eis loqui:aut de eis in vnũ collectis, prout habent reduci ad mandata duo charitatis, aut de quolibet per ſe ſingularim. Si primum, cùm igitur continuetur regula iuſtitiæ ſecundum ordinem ad Deum & ad proximum, per quam excluditur omne peccatum, ſic concedi poteſt quod obligant ad aliquod opus formatum, vel in ſe habet vnde exire poſſit in illud , vel in diſpoſitione ſi non habet vnde poſſit in illud exire , vel in diſpoſitione ſiue per præparationem ad illud. Tenetur enim homo ſic mandata decalogi implere, vt per ipſorũ impletionem præparet locum ipſi gratiæ , qua obtenta exeat , cùm locus & modus eſt in opera meritoria, ad implẽda duo charitatis mandata. Si loquamur de quolibet ſingulatim & per ſe, ſic accipiẽdo propriè opus formatum, hoc eſt opus meritorium. Et loquendo de obligatione abſoluta, mandata decalogi non obligant ad opera formata. Et vt ſcribit Gerſon parte 2.in regulis moralibus, non eſt ſeruitus

tus ſed libertas parere legibns, quin obligatio per votum aut præceptú (cæteris paribus) auget virtutis & meriti rationem: vtrobique enim additur circunſtátia bona in voto latriæ, in præcepto obedientiæ. Et vt ibidem dicit, ſubditi obligátur obedire ſnperioribus, in his duntaxat reſpectu quorú ſunt ſuperiores, & dum regulas ſuæ damnationis nó excedunt. Nullus quoque actus (vt ibidem dicit) debet ab hominc prohiberi ſub pœna peccati mortalis alicui inuito, etiam ſubdito, niſi ad illum iam ſit obligatus per legem diuinam explicitè vel implicitè, virtualiter vel in forma. Ná ſolus Deus eſt qui habet imperiú æternæ vitæ & mortis. Vide latius ibi Gerſon. de obligatione. Itē nos obligamur Deo ad gratitudinem & gratiarum actionem, ex eo qnod nó punit noſtra peccata venlalia pœna æterna, quãtum ſibi obligamur de remiſſione peccatorum mortalium, quia commutat pœná æternam in temporalem. Brulef. d. 5. q. 1. lib. 2.

¶ OBLIGARI ad impoſſibile. Vnde creaturá rationalé obligari ad impoſſibile dupliciter poteſt intelligi (vt ſcribit Petrus de Aliaco. q. 14. arti. 3. li. 1.) Vno modo propriè, ſcilicet quòd obligatur ad faciédum impoſſibile. Alio modo impropriè, ſcilicet quòd obligatur ad volendú impoſſibile. Secúdns modus multum differt à primo, quia primum non eſt in poteſtate creaturæ, ſed ſecúdum mnltos eſt in libera poteſtate voluntatis createę. Nam ſecúdú Ariſto. volnntas eſt impoſſibiliú. Itē eam obligari ad impoſſibile pôt intelligi dupliciter, ſcilicet vel ad impoſſibile ſimpliciter vel impoſſibile ſibi. Et eã obligari ad impoſſibile ſibi poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quòd obligatur ad aliqualiter eſſe vel nó eſſe, qualiter eſſe vel nó eſſe per nullá potétiá pôt ſibi cóuenire. Alio modo quod ad aliquid obligatur qnod nó eſt in ſua poteſtate, ſic ꝙ per ſuá potétiá actiuá poſſit ſibi cõnenire. Et creatura rationalis non pôt obligari ad impoſſibile. Primo modo, ſcilicet ad faciendum impoſſibile, ſiue ad aliqualiter eſſe vel nó eſſe, qualiter eſſe vel nó eſſe eſt ſimpliciter impoſſibile. Voluntas etiam diuina nó pôt ſic obligare. Et nihil poteſt creaturá rationalé obligare, Deo nó obligante, iuxta illud Apoſtol. Rom. 13. Nó eſt poteſtas niſi à Deo. Et Hiero. Quicunq; dicit Deú præcipere aliquod impoſſibile, anathema ſit. Et illud Augu. Deus ſeruú pigrum non damnaret, ſi ea quæ fieri nullo modo poterãt imperaret: talis qnoque obligario non pôt eſſe rationabilis. Sed creatura poteſt obligari ad impoſſibile ſecundo modo, ſcilicet ad volendú impoſſibile. Ad hoc enim nó apparet ſequi aliqua contradictio, imò aliqui cõcedút, qnod de facto peccatorú lo modo obligatur ad impoſſibile, ſcilicet ad volédum peccatum ſuum præteritum non fuiſſe quod ſecúdú articulú Pariſien. eſt impoſſibile. Creatura qnoq; rationalis (vt idē ſcribit Aliacen.) nó poteſt obligari ad ſibi impoſſibile. Primo modo, id eſt ad aliqualiter eſſe, &c. Vt verbi gratia ad eſſe lapidē. Et ex hoc patet falſitas opinionis illius, quæ dicit, quod peccãs mortaliter obligatur ad pœnas incõpoſſibiles, quia demeretur puniri ęternaliter, & annihilari ſimpliciter. Poteſt autē creatura rationalis obligari ad ſibi impoſſibile ſecundo modo. Patet, quia quælibet rationalis creatura tenetur habere gratiá, & quilibet viator fidē infuſam, & tamē hoc non eſt in creaturæ poteſtate actiua. Hæc Dominus Cardinalis vbi ſuprà. Et vt ſcribit Iacobus de Valen. Pſal. 118. ad tria nobis impoſſibilia impedita per peccatum ſumus obligati. Primò ad credendú quæ non videmus, nec poſſumus naturali ratione cóprehendere. Secundò ad agendú & operandum quod nó poſſumus facere. Itē ad ſperandú quæ nó tenemus, nec ex noſtris viribus poſſumus acquirere ſine gratia Dei, & ideo manifeſtè patet quòd virtutes theologicales collatæ ſunt nobis in ſupplemétú iuſtitiæ originalis & præmiorú eius. Ná iſtæ virtutes iuſtificãt nos in ſupplementú illius originalis iuſtitiæ. Nó ergo miretur Pelagius, & quicunque alius ſi obligamur ad ea quę ſunt nobis impoſſibilia, poſtquá impedimétú fuit à primis parétibus nobis perpetratú, nec hoc eſt cõneniens. Vnde idē dicit ꝙ licèt abſq; gratia Chriſti nemo poſſit implere diuina pcepta, &c. nec vitare peccatú, tamē omnes obligamur ad ſeruãdú diuina præcepta, & vitare peccatú, & agere opera miſericordię, nec eſt incóneniens quòd quis obligetur ad ſibi impoſſibile in caſu, &c. An autē aliquis poſſit obligare ad mortale, reſpódet ac hoc Brulef. d. 5. q. 1. li. 2. Quòd nullus hominum nec ſummus pontifex & generaliter omnes homines poteſt obligare ad peccatú mortale. Item nullus legiſlator ſicut princeps ſecularis vel eccleſiaſticus Prælatus poteſt obligare aliquē ad exercẽdum actum aliquē ſub aliqua pœna, qnam ipſe non poteſt infligere, & nnllus poteſt infligere pœná peccati mortalis. Vnde ſi rex mihi præciperet ꝙ irē Pariſios ſub pœna deſtructionis vel interfectionis animæ meæ, illud præceptú nihil valeret. Nullus enim poteſt infligere pœná æterná niſi ſolus Deus, quia pœna peccati mortalis, eſt pœna æterna. Eccleſia verò ſi innititur ſpirituiſancto, etiam ſummns pótifex, vel aliquis prælatus inquátú innititur ſpirituiſancto poteſt obligare ad peccatú mortale, & ideo eſt ꝙ Eccleſia ieiunium quadrageſimale obligat. Alia perſuaſio ꝙ ſicut ſolus Deus dat vitá æterná & gratiá, ſic ſolus Deus dat auctoritatē obligãdi & infligēdi pœná æterná, ſolus claudit & nemo aperit: aperit, & nemo claudit. Hæc Brulef.

¶ OBLIQVVM vnde obliquitas. Et obliquitas volútatis createę ſiue culpa eſt ſtatus volútatis createæ diſformis obligationi volútatis diuinę. Et iſte ſtatus diſformis nihil eſt niſi volútatē creatá aliqualiter eſſe, qualiter tenet nó eſſe, vel ipſam aliqualiter nó eſſe qualiter tenetur eſſe. Primú pertinet ad peccatú cómiſſionis. Secundú verò ad peccatú omiſſionis, vt ſcribit Dominus Cardi. Came. q. 14. ar. 2. li. 1.

¶ OBLIVIO (ſecúdú Rich. d. 7. ar. 3. q. 1. li. 1. & cócordat in ſentétia S. Bona.) fit dupliciter. Vno modo ſic, ꝙ delētur ſpecies de memoria, & ſic amittit quis aliqua quę antè in ſua memoria retinebat habitualiter: iſto modo nó cadit obliuio in dæmonibus, quia in eis nulla eſt deletio ſpeciei, quãdo potentia memoratiua in angelis & dęmonibus eſt incorruptibilis, & etiá quia ſpecies ſunt eis innatę vel cócreatæ. Alio modo fit obliuio ſic quòd ipſa intelligentia nó cóuertitur actibus ſuis ſuper ea, quę in memoria retinétur, vt deberet cóuerti recordãdo. Et iſto modo in dæmonibus cadit obliuio maxima, quia cú totaliter ſunt conuerſi ad mala per obſtinationē, adeo ſunt deformati totaliter, quòd in intelligétia eſt deceptio, in volútate obliquatio. Et in memoria inhabiles ſunt facti ad reminiſcēdú multa bona quæ fecit Deus eis, & ſalutis ſuæ obliti nolút omnino recordari actualiter, licèt poſſent ex innatis ſpe-

cicbus

çiebus ſi vellent, ſed ex odio Dei nolũt huiuſmodi recolere. Lati' colligit & ſcribit de hoc Pelbartus, libro 2. Roſarij Theol. in dictione *dæmonis*. §. 52. Et obliuio eſt præteritorum aut futurorum laborum per laudem compoſitorum aut cõponendorum voluptaria & volũtaria ac grata iucundaque prætermiſſio, omniumque honeſtarũ rerum ignauior perditáque negligentia. Hinc obliuioſus qui facilè obliniſcitur. Obliuio autem peccatorum eſt noxia confitenti: vt ſcribit Gerſon parte 2. de modo confeſſionis, quia non delentur virtute confeſſionis ſacramentalis: ac perinde virtus clauiũ quæ remittit magnam partem pœnarũ debitarum ad huiuſmodi peccatorum deletionem non ſic efficaciter applicatur, prout fit circa peccata quæ ſacramẽtaliter & expreſſè ſunt confeſſa, & homo tenetur illa confiteri dum redeunt ad memoriã, ſed ſi non redeunt, nihilominus homo ſaluabitur ſi fecerit ſufficientem diligentiam recordãdi, cũ Deus non obliget ad impoſſibile. Eſt igitur additio fruſtra quum dicitur in abſolutione de oblitis & contritis. Hæc Gerſon.

¶ Obloeutio eſt occulta detractio ſecundum B. Thom. ſuper Pſal. 43. & differt ab exprobratione, quod hæc eſt ingeſtio improperij in facie oblocutio, vt dictum eſt.

¶ Observantia eſt per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodã & honore deſignantur, ſecundũ Ciceronẽ in Retho. Huius contrarium eſt deſpicientia inobſeruantiaque cũ quadam animi auerſione. Obſeruantia eſt ſub pietate, ſicut pietas eſt ſub religione. Et eſt virtus ſpecialis, per quam honorãtur perſonæ in dignitate conſtitutæ ex B. Thom. ſecunda ſecundæ, q. 80. Vide & de hoc Autoninm parte 4. tract. 5. c. 10. ſuæ ſummę.

¶ Obscurum à quo obſcuritas. Et dicitur à cura: quod ea quæ lumine carent, curam nobis obiiciãt. Eſtque propriè obſcurũ, quod eſt ſine lumine: per metaphorã iuterdũ pro ignobili ponitur, interdũ pro tecto latenti & abſcondito. Vnde obſcuram orationem dicimus, vel obſcurum ſermonẽ, quod ænigma dicitur. Eſt enim ænigma quæſtio verborum obſcuritate inuoluta, ſecundũ B. Thom. 3. ſten. diſt. 23. q. 2. arti. 1.

¶ Obsessio dæmonis dicit intimã & ſubſtãtialẽ pœnitẽtiam dæmonis corpori humano. Præſentia intima dicit præſentiam indiſtantem, & penetratiuam, ſubſtantialem tamen. An autem dicat operationem eius in corpore ipſum conturbando, impediendo & affligendo, dubium eſt. Conſiſtit autem in acceptione termini. Siquidẽ intima dæmonis pœnitentia cognoſci nõ poteſt ab homine, niſi per aliqua eius opera in corpore (vt ſcribit Gabr. d. 8. q. 2. libro 2. vt ibidem notat ex Bona. quemadmodum dæmones per naturæ ſuæ ſubtilitatem & ſpiritualitatem poſſunt naturaliter quęcũque corpora penetrare, & in eis ſine aliquo obſtaculo impedimenti ſubſiſtere, etiã ratione ſuę naturalis potentię, corpora, in quibus ſunt, poſſunt commouere, & turbare, vexare ac affligere, & naturales operationes talis hominis impedire, niſi prohibeãtur à ſuperiori virtute. Sed quare Deus permittit, hoc latet humanã induſtriam, quia iudicia Dei occulta. Certum autem quod non permittit iniuſtè, nec ſine cauſa. Vel permittit Deus huiuſmodi fieri ſiue ad gloriæ ſuæ oſtenſionem in poteſtatiua eorum eiectione, ſiue ad peccati punitionem, ſiue ad peccãtis correctionem, ſiue ad noſtram eruditionem. Videre potes & Gerſonem parte 1. ſermo. de Angelis, &c.

¶ Obstinatio eſt quædam pertinacia. Eſtque pertinax imprudẽter tenax, quaſi omnino tenax, ſecundum Iſid. li. Etymo. Et differunt pertinax & perſeuerãs & obſtinatus, quia perſeuerãs eſt quãtum oportet, pertinax verò plus quã oportet, obſtinatus eſt ille qui perſiſtit in ratione peruerſa, abſtinens à bonis: ſicut cõtinens propriè eſt qui perſiſtit in ratione recta à prauis concupiſcentiis abſtinens, ſecundum B. Thom. 2. 2. quæſtio. 155. artic. 1. ab obſtino verbo, quòd ſignificat obfirmo, venit obſtinatio, hoc eſt animi firmitas, & obſtinatus, obfirmatus. Et ſecundum Bruleſer. di. 7. quæſtio. 5. libro ſecundo. Obſtinatio vno modo capitur pro firma adhæſione in malo, quæ eſt perſeuerantia cõtinua perfecta, & firma in malo, quod obſtinatus elicuit. Alio modo pro impoſſibilitate reuertendi ad pœnitentiam fructuoſam. Et ſic deſcribitur. Eſt impoſſibilitas reuertendi ad dignum fructum pœnitentiæ, proueniens ex iuſtitia Dei punitiua, quã decreuit omnes damnatos nunquam ſibi reconciliari. Vnde paſſus iniuriã, nolens remittere peccanti amore Chriſti, vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper Pſal. 50. magis æſtimat ſuam iniuriam & pluris pretij quàm ſit paſſio Chriſti, & ſic nunquam merebitur veniam de peccatis ſuis, dum manſerit in tali obſtinatiõe: quia nõ eſt ratio, vt paſſio Chriſti valeat ſibi & non alteri ſecundum æſtimationem ſuam. Et obſtinatio, vt eſt peccatum in ſpirirumſanctum, vt dicit S. Bonauen. eſt volũtas complacens ſibi in culpa perpetranda, priorẽ culpam non deteſtans, ſed approbans: & ita eſt actus procedens ex malicia reſpectu culpæ futuræ. Gabr. di. 43. q. vnica, dub. 2. in fine. libro 2. Et differt ab impœnitẽtia, quòd obſtinatio eſt reſpectu peccati futuri. impœnitentia reſpectu præteriti. De quo ſuprà in litera I. videatur. Obſtinatio quandoque in bono accipitur, ſed ratò, vt aliàs ſcripſimus.

¶ Obtrectari eſt cõtra alienã ſẽtẽtiã tractare ſeu maledicere, & ob id obſiſtere, ſicuti eſt cum alicuius dicta aut facta deprauantur, à quo obtrectator. Hiero. in præfatiõe Pẽte. Periculoſum opus certè obtrectatorum meorũ latratibus patẽs. Ponit Iacobus de Valentia Pſal. 50. tria genera obtrectatorum ſiue ęmulatorum, qui conſueuerunt impugnare pœnitentiam ſiue remiſſionem, & arguere & iudicare Deum, & murmurare contra eum in remiſſione peccatorum, ſicut eſt diabolus, & illi qui paſſi ſunt iniuriam, eùm vident viuere & etiam proſperari illos qui eis iniurias & dãna intulerunt: illi murmurant, imò blaſphemant cõtra Deum, dicentes Deum eſſe iniuſtum, & acceptatorẽ perſonarum. Tertiò volunt Deum arguere & temerè iudicare. Et iugiter murmurat generatio peſſima hypocritarum, qui reputantes ſe iuſtos, aut volentes iuſti apparere, iugiter mordent, & rodunt publicè peccatores, & blaſphemant & murmurant contra Denm, dicentes: Quare Deus permittit eos, & talia ſcelera ſuſtinere ſuper terram, imo diſplicet eis, quãdo peccatores veniũt ad pœnitẽtiã, licèt quãdoque fingant ſe pro eis orare. De illis multa ibi Iacobus de Valentia. Et de hypocritis ibidem per multa notanda.

¶ Obventio & obuentiones epiſcopo debitè ſtipẽdia nominãtur, & habetur 61. di. nullus, & de prę bendis.

bendis.ca. Cum ſecundum. Et Gabriel diſt. 25.q.8. dubio ſecundo, lib. 4.

¶ OBVMBRATIO eſt lucis effulgentia cũ tenebra, vt ſcribit Gerſon tracta. 12. ſuper cantico Mariæ.

¶ OCCASIO eſt opportunitas tẽporis caſu prouenies. Et occaſiones peccati quas Greg. vocat cauſas peccatorũ: vt habet Magiſt. lib. 4. ſententiarum. cũ ait: Satisfacere eſt cauſas peccatorũ excidere, & earũ ſuggeſtionibus aditũ non indulgere. Cauſas dicit occaſiones allicientẽs ad peccandũ. Quarum quædã ſunt propinquæ peccato, & hæ ſunt in noſtra poteſtate, vt eas poſſumus amouere vel excidere. Verbi gratia. Cęna ſplendida cauſa propinqua eſt luxuriç: vt Hieremię 6. Saturaui eos, & mœchati ſunt. Et hãc cauſam ſeu occaſionẽ poſſumus amouere, & excidere. Sunt & aliç cauſæ ſeu occaſiones peccati remotiores, quç in noſtra poteſtate nõ ſunt: vt ſcribit Gerſon par. 2. de ſacramẽto pœnitentiæ, vt puta, oblatio talis cœnç vel alterius rei delectabilis oculis cordis noſtri, vel ſuggeſtio diabolica de tali ſplendida cœna. Non enim eſt in noſtra poteſtate arcere diabolũ, quin talia oculis noſtræ mẽtis offerat. Et vt idem ſcribit Gerſon in tripartito de præceptis decalogi. c. 16. occaſiones peccatorũ vitare non volens, in ſtatu ſalutis nõ eſt. Et de confeſſione circa peccatũ luxuriæ, vult luxuriæ occaſiones non fugientẽ peccare: imò manifeſtas occaſiones peccati non declinantes, non cenſentur cõtriti, vt idem vult ſermone de pœnitẽtia, facto in cœna Domini, parte 2.

¶ OCCIDERE, idem quod interficere, interimere. Et iuſtè occiditur (vt ſentit Scotus & ſcribit Gabriel, diſt. 15.q. 15. art. 3. dubio 1. lib. 4.) quẽ lex iuſta generaliter, vel Deus ſpecialiter iubet occidi. Et ſunt verba beati Auguſtini. Nulla autem eſt lex iuſta niſi quæ deſcendit à lege diuina, vel quæ cõcordat legi diuinæ, vel ad minus nõ diſcordat. Ex quo ſequitur, quia lex diuina abſolutè prohibuit. Ne permittas hominẽ occidi. Et nulli inferiori licet in lege ſuperioris diſpenſare: ergo nulla lex poſitiua cõſtituẽs hominẽ occidendũ iuſta eſt: ſi in illis caſibus ſtatuat, in quib' De' nõ excepit. Excepit aũt in multis, vt in blaſphemia, homicidio, adulterio & aliis, vt patet in Exodo, & aliis pluribus locis, in quibus caſibus lex poſitiua iuſtè poteſt trãgreſſoribus determinate pœnã mortis. Item lex ſtatuens furem maximè diurnũ occidi, eſt iniuſta, quia nullibi Dominus excepit furem ab illo præcepto: Nõ occides, imo videtur, quòd Dominus non velit furem illa pœna plecti, quoniam aliam pœnam Dominus infligit, ſcilicet reſtitutionem quadrupli vel quintupli, vt patet Exodi 22. Et dicitur diurnus maximè, quoniam ſi nocturnus occidatur, percuſſor non erit reus ſanguinis. Occidẽtes autem fures ſecũdum leges generales aut ſpeciales iuſtas, vt ſentit Gabriel, non peccant, nec dicendi ſunt homicidę. Nec quiſque eſt occidendus abſque iuris ordine. Videre potes ad hoc Gerſonem parte 4. ſerm. ad regem Franciæ pro iuſtitia.

¶ OCIOSITAS eſt quum quis quiete neceſſaria ſaluti corporis accepta vacat ab aliquo opere ſpirituali vel corporali, & hæc eſt filia acediæ. Ociũ eſt vacatio à labore, cuius cõtrariũ negociũ eſt. Aliquando ocium pro literario ſtudio capitur. Et eſt ociũ malum, de quo Gerſon in ſermone de ſancto Bernardo, parte ſecũda, dum ait: Denique in omni tua afflictione, dum amorem caſtum & diuinum parturis, ocium procul abſit. Et dicitur ociũ iners, de quo ait Berna. Summa malitia eſt ocium iners, & deſideria occidunt pigrum (vt inquit Gerſon, &c.) Eſt & ocium ſanctum, ſcilicet vitę cõtemplatiuæ & ſtudioſæ, & illud (vt inquit Gerſon in regulis moralibus de acedia) debet homo quantum ex ſe eſt magis appetere quàm officia vitæ actiuæ, præſertim cum obligatione, imminente tamẽ manifeſta neceſſitate aut ſuperioris prçcepto rationabiliter accedente dimittẽdum eſt ocium pro charitate proximorum. Inhabilis prorſus ad ociũ cõtemplatiuè laboret ipſe exterius ad ſui aliorũque profectum. Et ſi aliquis ad vtrumque valet velut ambædexter magna perfectio eſt, & mixtã hanc in ſtatu prçſentis indigentię optimam iudicamus. Hæc Gerſon. De ocioſitate verò mala multa aliis dicũtur, quæ multam docuit maliciam (inquit ſapiens Eccleſiaſt. 33.) & hęc eſt Veneri non ingrata. Hinc Ouidius in de reme. amoris.

Ocium ſi tollas, periere Cupidinis arcus.

De quo & in triumpho Veneris ſcripſimus.

¶ OCVLVS. Oculi dicuntur, quia ciliorũ tegminibus eos Deus occuluit ſecũdũ Varronẽ. Et oculus eſt triplex: mẽtalis, ſcilicet viatoris, angeli, & beati hominis: Vnde ſcribit Petrus Paludenſis diſt. 10. quæſt. 4. libro 4. Oculus viatoris non videt corpus Chriſti in ſacramento, quia non videt propriè niſi immediatè prima principia, aut mediatè cõcluſiones per illa, ſicut oculus corporalis videt lucẽ immediatè & colorem mediante luce, neutro autem modo videtur hic quod eſt ſacramenti fidei, quia non eſt per ſe notum, nec eſt demonſtrabile. Nec oculus naturalis angeli boni vel mali põt corpus Chriſti clarè & immediatè videre & indirectè, quia eſt de ſupernaturalibus intelligibilibus, quia ſupernaturalia ſenſibilia angelus nouit, cùm etiam ad oculum homo videat ea: puta, mortuum reſuſcitatum, vel oculum reſtitutum.

Supernaturalia autem intelligibilia angelus non videt naturaliter, tale autem eſt eſſe corporis Chriſti in altari, ideo. Oculus ergo naturalis angeli non videt clarè hic eſſe corpus Chriſti: ſed coniicit infallibiliter ex miraculis ſenſibilibus, quæ clarè videt fieri ad teſtimoniũ veritatis. Sed de oculo beati hominis & angeli dicẽdum quòd vterque videt hoc clarè, hominis quidem, quia quod audiuit hic & credidit illic, clarè videbit ſecundum illud. Niſi credideritis, non intelligetis, & ſicut audiuimus & vidimus. Idẽ de oculo angeli, quia hierarchia noſtra illuminabitur à hierarchia cœleſti, à qua differt luce, & ænigmate. Vnde ipſi clarè vident omnia de quibus credẽdis nos illuminant: credibilia verò nobis & eis pro ſtatu viæ cõmunia, ſicut trinitatem, & huiuſmodi, meruerunt ipſi videre ſicut nos. Credibilia autem nobis propria ſicut articulos incarnationis vident per reuelationem: vnde de omnibus myſteriis gratiæ, de quibus nos illuminant ad fidem, habent ipſi gratuitam viſionem. Oculo autem corporali, mortali videri non poteſt Chriſtus in altari, ſecundũ quod eſt ibi, quia velatum eſt ſpeciebus opacis, vltra quas acies figi non poteſt. Nec etiam videtur oculo immortali beatæ Virginis, vide latiùs vbi ſuprà. Sed quod aliquando apparuit in ſpecie pueri, vel carnis crudæ, vel ſanguinis, dicit Paludenſis, quod illæ ſpecies carnis vel pueri apparentis, non ſunt propriè ſpecies Chriſti apparentis in propria effigie, plus quàm

prius,

prius,quia tunc oporteret ipſum deſcẽdere de cœlo: & cùm illæ ſpecies aliquando diu fuerunt ſub clauc reſeruatæ, tamdiu corpus Chriſti fuiſſet incarceratum, ſed ſunt ſpecies ſuperinductæ prioribus corruptis. Vnde nec tunc videtur in propria ſpecie,quia nec ipſe eſt in forma pueri, vel carnis, vel ſanguinis,ſed totus integer, &c. ſub illis ſpeciebus eſt verum corpus Chriſti, non obſtante ratione aliquorum dicentium, quòd non manet Sacramentum,quia ibi mutantur ſpecies ſenſibiles, quæ ſunt de ratione Sacramenti: ergo Chriſtus non manet ſub Sacramento. Rationem illorum ſoluit Paludenſis, vide eum:quamdiu enim manet quantitas ſemper et ibi corpus Chriſti, licèt qualitates mutentur:puta, quòd ſpecies à fumo denigrantur vel ſpecies vini infrigidentur, aut calefiant aut rarefiant,&c.Et de ratione Sacraměti altaris eſt quátitas cũ aliquo colore & figura,ſed accidit ei,quòd ſit iſte color vel contrarius iſti, iſta figura vel alia. Vnde mutatio circa iſta dum tamen maneat quantitas,non mutat Sacramentum: tamdiu enim manet corpus Chriſti quamdiu ibi manſiſſet ſubſtantia panis. Iſtas autem ſpecies (inquit Paludenſis) non debet miniſter ſumere propter horrorem, & excuſatur à præcepto Eccleſiæ, quod celebrantes communicent,quia ad inſolitum non refertur, vel conficiat in alia materia. Debet autem reſeruari in loco vbi eſt verum corpus Chriſti, cùm ſit verum corpus Chriſti. Hæc Paluden. Corpus itaque Chriſti nõ videtur oculo corporali,neque per ſe,neque per accidens. Per ſe non,quia ſubſtantia non videtur. Nec per accidens,quia accidentia, quæ videntur,non ſubiectantur in corpore Chriſti: ideo per ea non videtur corpus Chriſti(vt inquit Gabriel.) Videtur autem ad hunc ſenſum, hoc eſt ſpecies videntur,ſub quibus verè & realiter continetur Chriſtus:licèt non per omnia ſicut contentum in continente locatur. De quo latiùs conſulito Gabrielem lectione xlv. canon. Vnde iſtæ propoſitiones ſecundum Dominum Cardinalem Cameracen. quæſtione quinta, libro quarto, video corpus Chriſti vel tango,&cæ. non ſunt veræ niſi ad iſtum ſenſum: Video vel tango ſpecies ſub quibus eſt corpus Chriſti,&c.

¶ Ocvlvs eſt duplex,dexter & ſiniſter. Per ſiniſtrũ quandoque intelligitur conſideratio minus principalis: per dextrum magis principalis: vt timor ſeruilis eſt donum Spiritus ſancti & bonus, quia timore pœnæ æternæ ambobus oculis declinat & facit bonum, tamen eſt minimus. Timor verò initialis eſt ille, qui reſpicit pœnam ſiniſtro oculo, ſed oculo dextro reſpicit offenſam, & iſte eſt melior præcedenti. Sed timor filialis eſt caſtus, & eſt qui oculo dextro reſpicit amorem Dei, ſed oculo ſiniſtro reſpicit offenſam,& iſte optimus eſt,& ſpeciale donum Dei. Brulefer diſtin. xxviij. quæſtion. 4. libr. 2.

¶ Ocvli animæ rationalis ſunt duo (vt ſcribit Gerſon part. iij. de myſtica Theologia, conſideratione vj.) vnus ſpectans ad cognitiuam potentiam, alter ad affectiuam. Ille ſecũdus propriè dicitur oculus amoris vel oculus ſponſæ, de quo in eiuſdem Canticis: Vulneraſti cor meum in vno oculorũ tuorum. Et conſideratione xj. dicit: Reducuntur quinque ſenſus ad duos oculos, qui ſunt intellectus & voluntas cognitionis & amoris. Viſus enim & auditus per appropriationem magis ſpectant ad intelligentiam, cæteri tres ad effectum vel amorem.

¶ Ocvlvs ſimplex eſt oculus rectus: de quo veritas Si oculus tuus fuerit ſimplex, totũ corpus tuũ (ſupple operationum tuarũ, inquit Gerſon tractatu xij. ſuper cantico beatiſſimæ Virginis) erit lucidum & rectum. Ratio,quia & finis præſtituetur bonus,& ad finem ordo rectus,non diſtortus per ineptitudinem aut vitium,&c.

Ocvlvs Dei. Oculos Deus habere dicitur, pro eo quod omnia videt,& nihil eum latet:in cuius conſpectu, ait Apoſtolus ad Hebræos quarto, nulla creatura inuiſibilis eſt. Omnia enim nuda & aperta ſunt oculis eius. Aliter enim oculi reſpectu gratiæ eius intelliguntur, vt eſt illud in Pſalmo decimo octauo: Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos:ita ſcribit Hieronymus Epiſtola prima.

¶ Odivm eſt ira inueterata ſecundum Ciceronem libro quarto Tuſcul. quæſt. Odium ſecundum Auguſtinum libro diffinitionum, eſt vetus ira ex pluribus cauſis collecta diuturno tempore perſeuerans. Et ſecundum beatum Thomam prima ſecundæ, quæſt. xxix. articul. primo & ij. Odium eſt diſſonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehenſum vt diſconueniens, ſicut amor eſt conſonantia eius ad conueniens. Odium (vt ſcribit Gab. d. vj. quæſtion. vnica, libro ſecundo) eſt quo quiſquam, quia habere non poteſt cupita contrariantibus inuidet. Vel vt alij dicunt: Odium eſt quo voluntas reſilit ab obiecto diſconuenienti, vel vt diſconuenienti. Et Deus non poteſt habere odium ad intra, quia dicit de ratione ſui imperfectionem, ad extra tamen odit peccatum. Et (vt idem ſcribit Gabr. vbi ſuprà.) Quod ergo diabolus ſtatim vt ſuam vidit pulchritudinem, inordinatè ad ſe conuerſus, præſumpſit, volens ſuam perfectionem eſſe à ſe,& per eam dominium ambiuit: quia quod habere nõ potuit prout voluit, Deo inuidit, & affectu odij contraiuit,& in hoc firmatus eſt, quia hoc ipſum à Deo omnino ſeparauit, & perfectum obſtaculũ poſuit: ſicut perfecta charitas perfectè Deo iũgit. Sic ergo ſuperbia præſumptionis primũ fuit generatione. Superbia ambitionis primùm fuit conſummatione,& odium Dei auerſio fuit in mali cõfirmatione, & per hoc concordari poſſent multæ auctoritates Sanctorum & Doctorum, quæ nõ vniformiter diabolum peccaſſe aſſerunt, quia his omnibus peccatis peccauit. Et quo ad inchoationem peccatum diaboli initiatum eſt in præſumptione, conſummatum in ambitione, cõfirmatum inuidiæ & odij auerſione,&c. Et ita non tantum vno peccato, ſed pluribus peccauit. Gabriel cõcluſ. 4. & 5. vbi ſuprà,& latiùs.

¶ Odivm dicitur dupliciter (vt ſcribit ſanctus Bona. di. xiiij. art. ij. q. j. lib. iiij. in ſolut. argum.) aut cũ quadam diſciplina, aut cum vi ſurreptionis vindicta & ira. Et primũ eſt in concupiſcibili, ſecundum in iraſcibili,& tale eſt in pœnitentia. Sicut enim per iram & zelum iraſcitur homo, & indignatur peccatis proximi, ſic per pœnitentiã peccatis ſuis,&c. Et odiũ deducitur ab odi verbo anomalo, quod ſignificat odio habeo, à quo oſus & peroſus dicitur, qui odio habet. Hinc odioſus interdũ, qui odio habet, interdũ moleſtus: & ab odio venit odior. An autẽ Deus poſſit odiri, dicit Scotus quòd implicat contradictionẽ, quòd Deus odiatur, quia nihil oditur niſi propter malum aliquod exiſtens vel apparens:

& in Deo nulla eſt, nec apparet malitia. Alij tamen ferè omnes dicunt, quòd voluntas creata poteſt ex ſua peruerſitate odire Deum, & hoc propter ſuā libertatem. Et hæc opinio videtur concordare ſcripturis. Vel dic ſecundum Bruleferum diſtin. vij. qu. ſecunda, libro ſecundo, quòd Deus etiam in ſe & abſolutè poteſt odiri ſecundum Scotum. Si autem conſideretur inquantum puniens, ſic bene poteſt odiri in ſuo effectu: & ſic poſſunt opiniones concordari.

¶ ODIVM differt ab inuidia, quod odium in brutorum etiam natura comperitur. Inuidia verò humanum genus non excedit, ſecundum Plutarch. differunt quoque, quia iuſtè inuidemus: odio verò iuſtè quàm plures habentur: ſicuti qui neque malorū cōſuetudinē fugiunt. Multi odio ſe habēt, nemo ſibi inuidet. Et odiū Dei eſt filia luxuriæ. Odium verò proximi eſt filia inuidiæ. Et vt vult Anton. part. ij. tit. viij. ca. 3. oritur frequēter ex ira. Propter quod dicit Auguſtin. in regula. Lites etiam nunquam habeatis, aut quàm celerrimè finiatis, ne ira creſcat in odiū, id eſt ab ira procedat poſtea in odium. Directius tamen oritur ex inuidia. Et ratio eſt ſecundum beatum Thom. 2. 2. quæſt. xxxiiij. art. vj. quia ex inuidia ipſum bonum proximi redditur contriſtabile, & per conſequens odibile: ſed ex ira oritur odiū, ſecundū quoddam augmentū. Nam per iram appetimus malū proximi ſecundū quandā menſurā, prout, ſcilicet habet rationem vindictæ, poſtea per continuationē irę peruenitur ad hoc, quod malū proximi abſolutè deſiderat, quod pertinet ad rationē odij. Et ſic patet quòd cauſatur odiū formaliter ex ipſa inuidia: ex ira autē diſpoſitiuè. Vide multa de odio Anton. vbi ſuprà. & B. Thom. Et odium quod eſt paſſio pura, non eſt peccatum, ſed odium Dei vel proximi ſemper eſt peccatū. Et poteſt deſcribi, quòd odium eſt quo appetitur malum alicuius in malū eius, quod pro tanto dicitur: quia qui appetit malum proximo propter aliquam bonam cauſam: vt puta, infirmitatem vel mortem, ne noceat bonis, vel vt conuertatur ad Deum, & huiuſmodi, iſtud propriè non eſt odium, quia non intendit præciſè malum illius. Et differt ab ira, quia iratus appetit malum alicuius ſub ratione boni, ſcilicet ſub ratione vindictæ, vt puniatur is cōtra quē eſt iratus, de defectu commiſſo, ſed odiens ſolum intenditur in malum exoſi. Et odium eſt contrariū charitati. Et eſt odium ſui, & eſt odium Dei, & hoc horrendum: & eſt odium proximi, quod eſt fugiendum. Et de his latè ſcribit Antonius, vbi ſuprà.

¶ OFFENDERE & defendere propriè contraria ſunt. Offendere eſt lædere, moleſtare: defendere, tueri. Aliquādo offendere eſt inuenire, de quo aliàs diximus. A quo offenſio & offenſa, quæ differunt. Quòd offenſio ſemper paſſiuè accipitur, offenſa verò actiuè. Cicero: In corpore ægro odioſa eſt omnis offenſio. Idem: Quum tot eius offenſas pati non poſſem, inde diſceſſi. & Offenſa, vide in dictione *Reatus*. Et offenſio proximi non fit ſine offenſione Dei, quia prius offenditur. Et licèt (vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſal. 50.) peccator lædat proximum, tamen in primis offendit Deum, quia eius legem tranſgreditur & præuaricatur & violat, & eius præcepta contemnit: ex conſequenti lędit proximum, inferendo ſibi damnum in fama, vel in bonis, vel in perſona, & hoc corde, vel ore, & opere: & ſic omne peccatum eſt infinitum in debito, quia eſt contra Deum infinitum. Et licèt pro damno & iniuria proximi poſſit ſatisfieri aliquo finito precio, tamen iniuriæ factæ Deo nullum præcium finitum, poteſt ſatisfacere. Vide latiùs Valentian. vbi ſuprà.

¶ OFFICIVM eſt actus cōgruus cuiuſque perſonæ. Vel ſic: Officium eſt quod quiſque efficere debet pro ſuæ cōditione perſonæ. In quo animaduertere oportet quid loco conueniat, quid tempori, quid rerum aut perſonarum dignitati. Hinc officioſus dicitur obſequioſus, & qui facilè merentibus exhibet honorem. A quo officioſè cum officio, & obſequioſè. Et dicitur officium ab officio, quod antiqui pro officio vtebantur. Officium etiam dicitur magiſtratus, vel quia honoris gratia inſtitutus eſt, vel quia opem populo fert. Vel quia ius quod cuique debetur, reddit. Cæteræ verò artes actionem ſuam officium vocant. Vnde officium Grāmatici, officium Medici, officium Architecti, & officium Preſbyteri eſt caſtè viuere & pacificè, & officium Sacer dotale eſt celebrare diuina, vel (vt dicunt) Miſſam habere. Et illud non imponitur vt neceſſarò homo exequatur (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt. xij. libro 4.) ſed pro loco & tempore, vt ſibi vide bitur expedire. Et ideo ſi conſcientia dictat, quòd ſit abſtinendum ob ſui indignitatem & reuerentiā ſacramenti, non peccat. Nec etiam prędicator niſi quando videt imminere periculum: vel negligit officium per inobedientiam: eſt enim ei iniunctum, vt illud exequatur. Capitur & officium pro illo quod fit ab aliquo. Vnde officium mendacis hominis (vt ſcribit Iacob. de Valent. Pſalm. 5.) eſt zizaniam & diſcordias ſeminare. Enumerantur inſuper ſeptem officia ſecundum Doctores periculoſa, ſcilicet cura rei familiaris, militia, procuratio, adminiſtratio, mercatio, aduocatio, & officium Epiſcopatus, quæ tamē non ſunt prohibita. Nā & de Epiſcopatu (quod cæteris periculoſius eſt) dicit Apoſtolus: Qui Epiſcopatum deſiderat bonum opus deſiderat. 2. Timoth. 3. Gabriel diſtinct. xv. qu. x. art. primo. lib. 4.

¶ OFFICIVM *Eccleſiaſticum* quandoq; ſumitur pro iure officiandi: quandoque pro obligatione ad officiandum: quandoque verò pro actu officiādi. Eſt autem huiuſmodi actus ſicut deſcriptibilis (ſecundū Gerſonē parte 2. tractatu de ſimonia. ſuppoſitione 2.) quod eſt exercitiū aliquod impenſum ad vtilitatē alterius, vel aliorū, pro conſecutione felicitatis æternæ, & dānationis euitatione. Vnde per hāc vltimam clauſulā differt officium Eccleſiaſticū ab officio temporali, vel ciuili, videlicet ratione finis proximi, ſeu principaliter intēti: quoniā finis proximus officij ciuilis, eſt felicitas ſeu tranquilitas politica vitæ præſentis. Officium autem Eccleſiaſticū habet finem altiorem, videlicet ſalutem æternam animarum. Gerſon.

¶ OLOCAVSTVM dicitur oblatio vel ſacrificium, quod vel ex debito, vel ſponte oblatum totū incendebatur. De quo vide & in dictione *Sacrificium*, & in dictione *Oblatio*.

¶ OMISSIO importat prætermiſſionem boni debiti in ordine ad legem diuinam vel humanam: vel in ordine ad proximum. Primo modo opponitur iuſtitiæ legali. Secundo verò opponitur iuſtitiæ ſpeciali, ſecundum beatum Thomam ſecunda ſecundæ, quæſt. lxxix. arti. iij. Non autem quæcunque

dimiſſio inducit peccatum omiſſionis (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt.v.quæſt.j.libro ij.) Contingit enim omittere circunſtantiam, & tunc non eſt peccatum omiſſionis, ſed negligentia quædam. Contingit omittere actum, & hoc dupliciter, vel generaliter vel ſpecialiter. Generaliter ſecundum quod apprehendit præceptum affirmatiuum, ſicut tranſgreſſio contra negatiuum. Vnde non omittit qui non vitat fornicationem, ſed qui non honorat parentes, & ſecundum quòd eſt actus ſpecialis, poteſt eſſe actus principalis vel non principalis, & nõ eſt omiſſio peccatum principale, niſi propter actũ principalẽ: ſicut patet de eo qui tenetur ire ad Matutinas, tenetur ſe induere, & ſurgere de lecto, & ſic de aliis: & quamuis ſint multi actus, vna eſt omiſſio. Ad hoc autem quòd ſit peccatum, cenſendum eſſe omiſſionis, oportet quòd ſit omiſſio actus non circunſtantiæ, affirmatiui non negatiui, principalis non annexi. Hæc Bonauentura. Et de omiſſione, vide & in dictione Peccatum omiſſionis. Et Gerſonem parte 2. in regulis moralibus, qui ait, quòd nulla eſt negligentia, vel omiſſio criminaliter culpabilis abſque conſenſu vero vel interpretatiuo comitante vel præuio. Et in compẽdio Theologiæ de peccato veniali & eius cognitione, ait, omiſſio eorum, ſcilicet ad quæ homo tenetur, quia aliàs propriè non eſſet omiſſio, aliquando contingere poteſt ex ſola inaduertentia ſiue obliuione, vt puta, gratia exempli: Cùm aliquis hora debita qua tenetur ire ad Eccleſiam, obliuiſcitur ire. Et talis omiſſio nullum vel modicum eſt peccatum, quia iam extra actum voluntatis eſt. Si autem illa obliuio ex aliqua alia cauſa, ſiue propinqua ſiue remota præcedente, circa quam homo præuidere poterat & debeat, contingeret, eſſet maius peccatum circa illa, quàm circa ipſam omiſſionem in ſe. Si autem propter infirmitatem vel aliàs eſſet impeditus vel detentus contra ſuam voluntatem, tunc omiſſio non haberet rationem peccati, nec propriè debet dici omiſſio. Si verò ſubiacet voluntati hominis, tunc habet rationem peccati. Vnde quando quis non vult hora qua debet ire ad Eccleſiam vitans laborem, &c. tunc talis actus propriæ voluntatis & de per ſe, pertinet ad omiſſionem. Vel aliquis negligit ire hora debita ad Eccleſiam, quia vult ludere vel bibere, & ludit vel bibit: certum eſt quod ille actus ludendi vel bibendi illa hora, eſt actus coniunctus illi omiſſioni. Sed ſi quis de ſero vigilat, ex quo contingit quod omittit ire ad Eccleſiam hora Matutinarum, certum eſt quod ipſe actus vigilandi de ſero non eſt coniunctus ipſi omiſſioni: vide latiùs Gerſon. Per hoc quiſquam apud ſe perpendere poteſt, quando peccata omiſſionis ſunt mortalia vel venialia, vel grauia vel leuia: conſideraris, ſcilicet obligatione, qua quis ad faciendum aliquid tenetur, & neceſſitate vel vtilitate illius ad quod ſic tenetur, & cauſis ſeu occaſionibus ex quibus omiſſio conſurgit. Gerſon. Et vt idem ait in regulis moralibus. Quantum obligamur & quoties ex diuina auctoritate quærere ſalutem noſtrã æternam, tantum & totiens obligamur bene operari ex gratia. Et quia non pro quolibet momẽto tenemur actualiter tendere ad beatitudinem æternam (cùm hoc ſit præceptum affirmatiuum) idcirco non ſemper culpabiliter omittimus, dum extra gratiã aliquid operamur, &c.

¶ OMNIPOTENS accipitur dupliciter (vt notat Gabriel diſtinct.xlij.quæſt.vnica, artic.j.lib.j.) Vno modo, quia eſt agens quod poteſt in omne poſſibile mediatè vel immediatè. Alio modo accipitur propriè Theologicè pro illo qui poteſt in omnem effectum immediatè & in quodcunque poſſibile, quod non eſt ex ſe neceſſarium, nec includit cõtradictionem: ita, inquam, immediatè, quòd ſine omni operatione, cuiuſcunque alterius cauſæ agentis poteſt in quemlibet effectum. Concordat Scotus diſtinct.xlij.libr.j. Et ſecundum Dominum Cardinalem Cameracen. omnipotens dupliciter poteſt intelligi. Vno modo quo ad effectum. Alio modo quo ad efficiendi modũ, ſcilicet quia ſe ſolo poſſit in omnem effectum: vtroque modo Deus eſt omnipotẽs. Vnde Exordi decimoquinto dicitur: Omnipotens nomen eius. De primo enim non eſt dubium. De ſecundo modo probabile eſt, ſecundũ fidem (vt inquit Aliacenſis quæſtio. xiij. art.j. lib.j.) Et ſecundùm eundem, Deus dicitur omnipotens, vel omnipotentia, non à potentia paſſiua, ſed actiua. Patet primum, quia eſt articulus fidei: vt apparet in ſimbolo, quod nõ dicatur omnipotens à potentia paſſiua, quia nihil poteſt pati cùm ſit intranſmutabilis. Iacobi 1. Apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Dicitur & Deus omnipotens, qui nullam in moliendo materiã efflagitat cùm nullo antecedente moliatur: vt dicit Paulus Cort.lib.j.di.vij. Et Dominum Deum, quẽ Chriſtiani ob vniuerſalem ſuam poteſtatem quam habet, & in ſubſtantiam & actionem omniũ creaturarum, vocant omnipotẽtem, ipſi Philoſophi vocauerũt primam cauſam, à qua dicebãt oriri, quod cauſæ ſecũdæ eſſent, & quod cauſæ eſſent, vt & oſtendit & ſcribit Martinus Plãtſch. Doctor ſacræ Theologiæ, & egregius Concionator, in opuſculis de ſagis, veritate prima. Et Deus dicitur omnipotẽs, nõ quia eſt omnia poſſe (vt ſcribit Gabriel diſtin. vltima, quæſtion. vnica, articu. tertio, libro ſecundo) non enim poteſt eſſe natura lapidis, aut natura nõ vitalis, ſed eſt omnipotens, quia poteſt facere omne factibile, hoc eſt omne poſitiuum etiam in peccato, & quamuis à Deo eſt actus peccandi, non tamen dicitur peccator, vt aliàs dicitur. Omnipotẽs itaque valet tantum, id eſt potens facere omne factibile, ita quod factibile diſtribuitur & non potentia. Vnde potentia generandi non eſt potentia, ſicut nec perfectio: quia potentia eſt reſpectu factibilium tantum, ſecundum modum loquendi ſanctorum, & ita filius eſt omnipotens, quia omne factibile poteſt producere & deſtruere: nec omnipotens dicit potentiam reſpectu cuiuſlibet, ad cuius eſſe ſequitur contradictio, ſed tantum reſpectu factibilis, ad quod non ſequitur contradictio: Gabriel diſtinct.xx.dub.a.libro 1. Et quando dicitur omnia quæ habet pater, habet filius, valet tantum: omnia quæ habet pater, quæ dicunt perfectionem ſimpliciter, id eſt eſſentialẽ, quæ eſt in omnibus tribus perſonis, habet & filius. Secùs de perfectione notionali: ſic filius eſt omnipotens ſicut pater. Hinc tres perſonæ ſunt æquales ſecũdũ potẽtiã (vt dicit Cardinalis Cameracen.q.x.art.3.lib.1.) Hinc dicitur in ſymbolo: omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens ſpiritus ſanctus. Et Deũ eſſe omnipotẽtẽ, eſt ſola fide creditũ (vt habet Gabriel diſt. xlij. qu. vnica, artic.ij.libro j.) & probatur auctoritate ſanctorum & ſcripturæ & ſymboli. Vnde Eccleſ.1. dicitur: Vnus eſt altiſſimus creator omnipotens, Rex

potens & metuendus. Ioannis 1. Sine ipſo factum eſt nihil. Item extra de ſum. Trinit. & fid. cath. cap, firmiter. Ipſe eſt creator omnium viſibilium, ſpiritualium, & corporalium: poteſt & rationabiliter perſuaderi. Nam Deus eſt cauſa omnium, ergo omnipotens. Omnia enim eſſentialiter dependent à Deo: & per conſequens eſt cauſa omnium. Antecedens probatur, quia omne aliud à Deo non minus depēdet à Deo quàm vna creatura ab alia, ſed vna creatura dependet ab alia: ergo. Ex quo ſequitur Deum eſſe omnipotentem, eſt fide creditum, quodq́ue ſe ſolo poteſt in omnem effectum poſitiuum ſine cooperatione cauſæ ſecundæ: hoc autem ratione naturali probari non poteſt. Cuius Scotus ponit quatuor rationes. De quo vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Petrum Aliacen. quæſtio. xiij. artic. j. Et Gregor. de Ari. diſtin. xlij. libro j. Vnde & in dictione Potens. Cùm autem dicitur Deus non poteſt peccare: ergo non poteſt omnia, & per conſequens non eſt omnipotens. Reſpondetur ſecundum Magiſtrum diſtin. xlij. & Gabrielem artic. iij. vbi ſuprà. dub. j. Poteſt Deus quicquid poſſe eſſe potentia: nunc autem peccare, infirmari, & mori, deficere, & huiuſmodi, nō eſt poſſe, ſed eſt non poſſe, quia eſt deficere. Veruntamē quicquid poſitiuū eſt (vt modò dictū eſt) in peccato Deus poteſt producere: & ſic omne poſitiuū quod poteſt producere creatura, poteſt producere Deus: nec tamē ideo ſequitur quòd poſſit peccare, mori, mentiri, &c.

¶ Omnipotentia ſecundū Petrū de Aliaco q. xiij. art. j. libr. j. poteſt accipi dupliciter. Vno modo largè, & ſic deſcribitur: Omnipotētia eſt potentia omnis producibilis productiua. Alio modo ſtrictè, & ſic deſcribitur: omnipotētia quod eſt potētia cuiuſlibet factibilis, ſiue omnis producibilis ad extra productiua. Primo modo nō ſumitur apud ſanctos, ſed ſecūdo modo. Nā omnipotētia primo modo dicta, nō dicit perfectionē ſimpliciter: nec illo modo Deus dicitur omnipotēs, quia talis nō cōuenit cuilibet perfecto ſimpliciter, quia nec filio, nec ſpiritui ſancto, nec eſſentiæ diuinæ: ſed ſecūdo modo dicit perfectionē ſimpliciter. Et illo modo Deus dicitur omnipotēs: & talis cōuenit cuilibet perfecto ſimpliciter: producere itaq; diuinā perſonam nō dicit perfectionē ſimpliciter, ſed bene poſſe producere creaturā. Et omnipotētia (vt ſcribit S. Bona. d. xlij. in dub. literal. lib. j.) eſt ſolius Dei propriè, quia dicit potētiā infinitā, quæ in nulla creatura poteſt eſſe, nec in Chriſto, nec in alia ſecundū humanam naturā. Vnde ſi de Chriſto dicatur omnipotētia, hoc intelligitur ſecundū idiomatū communicationē. Si autē dicatur de credētibus, diſtributio eſt accōmoda ſolū de miraculis. Non itaq; poteſt cōmunicari omnipotētia alicui creaturæ, nec animę Chriſti (vt & idem vult S. Bona. d. xiiij. q. vlt. li. 3.) niſi eatenus qua cōmunicatur ei nomē & excellētia diuinitatis, hoc eſt (vt dictū eſt) per cōmunicationem idiomatū, quę ortū habet ex perſonali vnione. Sicut enim poſſumus dicere quòd homo eſt Deus, ita poſſumus dicere quòd homo eſt omnipotēs. Quòd autē non poteſt cōmunicari omnipotētia creaturæ eſt, quia omnis creatura eo ipſo quod ex nihilo eſt, deficit à ſumma ſtabilitate, Vnde nō exiſtit per ſeipſam, deficit à ſumma ſimplicitate. Vnde nō agit per ſe totā, deficit à ſumma immēſitate: vnde diſtare poteſt in ipſa virtus à ſubſtātia: & quando in ſe nō ſubſiſtit, nec à ſe, niſi ſubſtentetur à diuina potētia: adeo impoſſibile eſt ipſam eſſe omnipotētē, nō poteſt enim ſeipſam ſuſtinere. Latiùs ibi declarat S. Bona. quare creaturę nō cōmunicatur omnipotētia, ſicut ſoli Deo cōuenit ſumma ſtabilitas, ſumma ſimplicitas, ſumma etiā immēſitas; ſic etiā omnipotentia quæ neceſſariò requirit iſta tria. Ideo omnipotētia cōmunicari nō poteſt alicui creaturæ, nec animæ Chriſti, nec alij. Et quāuis alicui creaturę cōueniat, vt poſſit omnia ſcire, nec tamē cōuenit vt poſſit omnia facere. Vide ad hoc & Gab. d. xiiij. q. vnica, art. 3. dub. 3. lib. 3. qui dicit, quòd ratio omnipotentiæ includit eſſe principiū omniū factibiliū de nō eſſe ad eſſe. Hæc autē repugnat creaturæ, quia nulla creatura poteſt eſſe principiū omniū poſſibiliū, quia nō ſuiipſius. Vide & ibidē quòd omnipotētia attribuitur homini Chriſto per cōmunicationē idiomatū, ſicut cęterę proprietates diuinę, &c. Et quāuis, vt modò dictū eſt, omnipotētiā ſoli Deo cōuenire, Gerſon tamē videt̄ aduerſari parte 2. ſermone de dominio Euāgelico, facto in cœna Domini, qui & omnipotentiā attribuit creaturæ: ita enim ſcribit: Quia iam nō vno, ſed triplici titulo Chriſtianus Monarcha eſt, Chriſtiano omnia dedit in manus, Chriſtianū fas eſt dicere potētiſſimū. Audebo dicere & omnipotentiſſimū, & arguar blaſphemiæ, ſi non hoc Apoſtolus ſimilis nobis de ſe dixerit: Omnia poſſum, omnipotēs ſum (exponit Bernar.) in eo qui me cōfortat Chriſtus. ad Phil. 4. Si parua eſt Apoſtoli auctoritas, tibi ſatis ſit illa Chriſti qui ait: Credenti nihil eſt impoſſibile. Matth. 17. Vide latiùs ibi Gerſonem.

¶ De potentia Dei, vide infrà in litera P.

¶ Operatio eſt multiplex. Quędam ad locū, quę vocatur motus localis. Alia ad formam abſolutā, & hæc eſt multiplex ſecundum multiplicitatē formarum. Nā ſunt formæ non vitales. Similiter quædam vitales: & harum aliquæ ſunt vegetatiuæ potētiæ tantùm, aliæ ſenſitiuæ, aliæ potentiæ intellectiuæ. Formæ ad quas eſt operatio vegetatiua, ſunt formæ ſubſtantiales totales, ad quas eſt generatio: vel partialis, ad quas eſt nutritio vel augmentatio. Formæ potentiæ ſenſitiuæ & intellectiuæ, ſunt formę accidentales, ſcilicet cognitionis ſenſitiuæ & intellectiuæ, &c. Gabriel lib. ij. diſt. viij. qu. j. qui dicit ibidē quòd omnē motū localē poteſt cauſare Angelus in aſſumpto corpore ſecundum ſpeciē, & ita motū mēbrorū, palpebrarū, manuū, pedū, linguæ, & motū etiam inſpirationis & reſpirationis, etiam motū qui videtur eſſe progreſſiuus. Latiùs Gabriel. Non autē poteſt Angelus in corpore aſſumpto in operationes vitales potētiæ vegetatiuę, vt eſt nutritio, augmētatio, generatio: vt ibi rotūdè probat Gabriel. Poteſt & in comeſtionē quæ præcedit nutritionē. Et licèt nō poſſit fieri vera nutritio, poteſt tamē fieri iuxta poſitio elemēti per Angelū, quod poteſt ſubitò & imperfectè miſceri ſi vellet: vt ſic apponēdo corpori apparet augmētari & creſcere (vt ibidē dicit.) Vnde dixit Raphaël Tobiæ 12. Videbar quidē vobiſcū māducare & bibere, ſed ego cibo inuiſibili & potu vtor, qui ab hominibus videri non poteſt. Siquidē viſus fuit cibum maſticare & traiicere ſed conuerſus non fuit in corpus viuens, &c. Item nec poteſt Angelus in aſſumpto corpore producere actus potentiæ ſenſitiuæ, cognitiones, ſcilicet & appetitiones, hoc eſt neque viſionem, neque auditionem, quia illi actus requirunt animam ſenſitiuam tanquam principium actiuum & organum. Et

num. Et omnes cognitiones quas Angelus habere videtur per membra ſeu partes aſſumpti corporis, non ſunt niſi cognitiones intellectiuæ, quas etiam habere poſſet corpore non aſſumpto. Patet; quia mouendo linguam verba format, quibus loqui videtur, & per hæc verba conceptus ſuos aliis exprimere. Percipit etiam voces loquẽtium, & intelligit ſermones eorum, qui ſine cognitione fieri non poſſunt. Et hæ cognitiones in Angelo non ſunt ſenſitiuæ, ſed intellectiuæ, &c.

¶ OPERATIO intellectus eſt quæ componit & diuidit ſimplices cognitiones in ſe formatas, cõponendo ex eis propoſitiones affirmatiuas, per quas diſcurrit arguendo. Format inſuper intellectus notitias adhæſiuas, quibus aſſentit vel diſſentit propoſitionibus. Vide de hoc multa Gabrielem di. 3. qu. 2. lib. 2. Et aſſenſus huiuſmodi (vt idem dicit) quandoque generatur ex ſola notitia intuitiua extremorum propoſitionis: & talis poteſt dici experimentum. Quandoque ex notitia quacunque terminorum propoſitionis neceſſariæ. Et talis aſſenſus vocatur intellectus, capiendo intellectum nõ pro potentia habituali, ſed pro notitia actuali diſtincta cõtra alios habitus, quibus non cõtingit aſſentire falſo. 6. Ethic. Aliquando generatur aſſenſus ex neceſſaria illatione ex euidentibus præmiſſis. Et ſic vocatur ſcientia, ſi fuerit neceſſariorum, hoc eſt aſſenſibus præmiſſarum neceſſariarum propoſitionũ, ipſam in neceſſaria conſequentia inferentium. Quandoque ex propoſitionibus non neceſſariis, ſed falſis: & ſic aſſenſus falſè genitus eſt error. A veris contingentibus & probabilibus: & ſic dicitur opinio, ſuſpicio, cõiectura. Et quandoque generatur ex auctoritate ſola, & ſic eſt fides. Horum autem actuum habitus derelicti eiſdem nominibus nominantur: hæ videntur operationes intellectus, vt dicit Gabriel vbi ſuprà.

¶ OPERATIO volũtatis eſt quã operatur volũtas, & eſt actus ipſius voluntaris. Et operatio voluntatis cum exteriore, non eſt magis meritoria, vel demeritoria, quàm ſit ſola interior ſine exteriore imperata. Quod intelligendum eſt ſtãte ſemper æqualitate actus interioris, dum fuerit cum exteriore, & ſine exteriore. probat Gabriel diſtin. xlij. quæſtion. vnica, libr. 2. vt ſi ſit homo volens occidere & occidat, ille non eſt maiori pœna dignus apud Deum, quàm ſi vellet occidere, & non occideret. Suppoſito quòd æquè plenam, & in omnibus ſimilem voluntàtem occidendi haberet. Et pariformiter dico de diuerſis hominibus habentibus æquè plenam, ac intẽſam voluntatem occidendi, quorũ vnus occideret, alius impeditus non occideret. Nã vnus non plus demeretur quàm alius, probatur & auctoritate Auguſtini lib. 1. de liber. arbitrio cap. 3. Si cui non contingit facultas concumbendi cum vxore aliena, planum tamen aliquo modo ſit eum cupere, & ſi poteſtas non detur ſibi eſſe cum ea, nõ minus reus eſt, quàm ſi in ipſo facto deprehenderetur. Quidam autem non minus reus eſt, niſi quòd non minori pœna dignus eſt. Idẽ Auguſtinus: In ipſo animo vbi appetitus voluntatis hominũ eſt humanorũ menſura factorũ, continuò pœna ſequitur culpã. Et infrà: Affectus voluntatis omnium factorũ, meritorũque menſura eſt. & ſequitur: ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum ſpaciis ſiue rectè facta ſiue peccata metimur: & concludit: menſura peccatorum non in productione temporum eſt, ſed in voluntate peccantium. Probat & ratione Gabriel; vide eum. Et ſi fortè contingeret tantam eſſe voluntatem in eo qui non operatur, quanta eſt in eo, qui opus exercet, vbi voluntas eadem eſt, meritum diſſimile eſſe nõ poteſt. Peccat autem plus homo extenſiuè concomitante exteriore operatione, quàm ſola interiore voluntate, quia peccat pluribus peccatis. Nam tam voluntas interior mala eſt, quàm operatio exterior imperata, & vtrumque eſt peccatum: & poteſt dici vnum peccatum quantum ad imputabilitatem, actus tamẽ exterior nullam propriam bonitatem moralem habet, propter quam magis imputatur voluntati quàm ſolus actus interior, ſecundum Occam. Vide latiùs Gabr. de his diſtinct. xlij. quæſtione vnica, articulo ſecundo, concluſ. 1 & 2. & 3. libro ſecundo.

¶ OPERATIO humana eſt quam operatur homo. Et vt ſcribit Iacob. de Valentia, Pſal. 50. ferè in fine. quatuor ſunt genera humanarum operationum ſecundum Philoſ. 2. Ethic. Nam quædam ſunt mere naturales: & ſecundum iſtas, nec laudamur, nec vituperamur. Et quædam ſunt, quæ procedũt ab habitu virtutis, ſicut opera temperantis & fortis: & tales operationes dicuntur virtuoſæ, & ſunt per ſe laudabiles, & præmiandę, quia ſunt totaliter bonę. Quædam autem operationes ſunt totaliter contrariæ virtuti, ſicut furta, homicidia, & adulteria, & ebrietates, &c. quæ ſunt ſemper mala & vituperanda. Quædam verò ſunt operationes, quæ non procedũt ab habitu virtutis, nec ſunt aliquo modo cõtra virtutem, ſed tendũt ad virtutem, & ſiunt propter virtutem: ſicut ſunt illi actus & operationes ex quibus frequentatis generatur habitus virtutis, quæ quidem operationes licèt nõ ſint totaliter bonæ, nec dicuntur virtuoſæ, tamen nullo modo ſunt dicendæ malæ: imò ſunt bonæ laudabiles. Ratione finis ad quem tendunt, & ratione habitus virtutis quem generãt, eò quòd exercitio talium operationum generat habitum virtutis: ideò licèt tales operationes non præmientur in ſe, tamen præmiãtur in habitu virtutis quem generãt, & in operationibus ſequentibus virtutem. Ita pariter in vita Christiana (vt ibidem ſcribit) ſunt conſideranda quatuor genera operationum. Nam quædam procedunt ab ipſa charitate, & fide formata, vt ea quæ ſiunt ab aliquo viro iuſto ſecundum legem, & præcepta diuina, & talia opera dicũtur totaliter bona, & meritoria vitæ æternæ. Quædam autem ſiunt contra diuinam legem, & charitatẽ ab aliquo peccatore, ſicut furta & homicidia, & adulteria, & falſa teſtimonia, quę totaliter ſunt mala, quia procedũt à malo principio & mala voluntate: & iſta dicuntur ſimpliciter mortua, quia merentur mortẽ æternam. Quædam autẽ opera ſiunt ab aliquo, quæ nec ſiũt ex charitate, nec contra charitatem, nec propter Deum, nec contra diuinam legem, ſed naturaliter propter aliquod naturale intereſſe, vt defendere cognatum, cõſanguineum: quæ quidem opera non ſunt meritoria ſecundum Greg. in homel. quia aliud eſt diligere proximũ propter Deum, & aliud propter propinquitatem ſanguinis & cognationis. Quædam autẽ ſunt, quæ licèt nõ procedãt à charitate, tamẽ nõ ſiunt cõtra charitatẽ, nec cõtra legẽ Deo: imò ſiunt ſecundũ legem diuinã & præcepta, & propter Deũ, & ordinãtur in charitate, ſicut ſunt eleëmoſynæ, & operationes, & alia opera miſeri-

cordiæ quæ fiunt ab aliquo peccatore, non proponente manere in illo peccato, ſed deſiderãte agere pœnitentiã, prout accidit in multis: quę quidẽ opera licèt non dicantur ſimpliciter bona, tamen de ſe nullo modo dicuntur mala, poſtquã nõ fiunt cõtra charitatẽ, nec diuina præcepta. Valent. Et iſtæ operationes poſſunt dici informes, quib' peccatrix anima intẽdit facere quod in ſe eſt, ſed diſponit ad vitã (vt ſcribit Gerſ. de vita ſpirituali animæ, lec. j. ferè in principio) nõ quod iſta diſpoſitio ſufficiat, vt pote quæ longinqua eſt, & nihil de vita ſpiritus habẽs in ſe, ſed quia nihil interim anima maius habet quod faciat quàm vt bene vtatur ſuis naturalibus potẽtiis & donis quibuſdã gratuitis, licèt non viuificatis. Vide plura apud Gerſonem.

¶ OPERARI meritoriè, eſt parere fructũ vitæ (vt inquit Gab. d. 4. q. j. conclu. ix. li. 4.) à quo cooperor. De quo vide in litera C. Et principiũ operationis humanæ eſt volũtas, ſine qua nec opus eſt meritorium, nec laudabile (vt dicit Scotus di. xvij. lib. 3.)

¶ OPERATIO diuina eſt vbi Deus operatur. Vnde eſt illud Ioan. 2. Pater meus vſque modò operatur. Hæc operatio nõ poteſt impediri vbi Deus operatur vt tota cauſa, quẽadmodũ ſcribit S. Bo. d. xxiiij. art. 1. q. 1. libr. 4. Operatur autẽ Deus conſeruando creaturas ſuas in eſſe & actiuitate ſua, & cooperando actionibus earũ. Ipſo enim agẽte, volente, conſeruante & cooperante, mulieres pariunt, ſegetes creſcunt, flumina fluunt, etiam in ſabbato. de quo videre potes Doctorem Martinũ Plantſch, veritate ſeu propoſitione j. in opuſculo de ſagis.

¶ OPERIRI idẽ eſt quod tegere, velare, occultare. Aliud eſt operiri in cõſpectu hominis, aliud eſt in conſpectu Dei, vt ſcribit S. Bonauen. diſt. xxij. part. j. q. j. lib. 4. In cõſpectu hominis cooperiri poteſt aliquid, ita tamẽ quod propter hoc non deſinat: ſicut pictura operitur panno, non quia non ſit, ſed quia non apparet. In conſpectu autem Dei quem nihil poteſt latere, operire eſt facere quod nõ ſit. Et hoc modo charitas operit, priora peccatá delẽdo, & id cũ iam nõ ſunt, remoto operimẽto modò apparẽt.

¶ OPINIO ſumitur multipliciter (vt ſcribit Petrus de Aliaco ar. 3. q. prologi.) Vno modo pro præſumptione ſeu aſſenſu temerario, quo quis æſtimat ſe ſcire quod neſcit. Et ſic ſumit Auguſtinus in libro de vtilitate credẽdi, c. xxj. Tria ſunt, inquit, genera profectò improbanda ac deteſtanda. Vnum eſt opinantium, id eſt eorum qui ſe arbitrãtur ſcire quod neſciunt, &c. Et infra quod opinamur, inquit, debemus errori. Alio modo ſumitur pro aſſenſu alicuius propoſitionis indifferenter. Vide latiùs ibi Cardinal. videatur & ſanctus Bona. di. xxiiij. li. 3. qu. 5. qui ponit duplicẽ acceptionẽ vocabuli Opinio. Dicitur enim vno modo opinio acceptio vnius partis cum formidine alterius. Alio modo dicitur opinio acceptio animæ generata ex rationibus probabilibus, ſecundum quod conſueuit dici, quòd ſyllogiſmus demonſtratiuus generat ſcientiã. Primo modo, vt habet ſecũ annexam formidinem & vacillationem (vt inquit ſanctus Bonauẽtura) non poteſt ſtare ſimul cum habitu fidei circa eandẽ materiã, pro eo quòd fides facit plenè conſentire in alterã partem, ita quod omninò reputat eius oppoſitum falſum aut erroneum: nec propter hoc aliquam rationem ſuperuenientem poteſt ad oppoſitum inclinari. Si autem opinio dicatur ſecundo modo, ſic circa idẽ ſimul & ſemel poteſt eſſe opinio & fides, quoniam multi fideles habent ad ea, quæ credunt multas veriſimiles rationes, & multas probabiles quæ habent generare opinionem: & illa acceptio generata, fidei non repugnat, imò ſubſeruit & famulatur. Eſt enim in fidei fomentum quo ad infirmos, & oblectamentum quantũ ad perfectos. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ OPINARI idem eſt quod putare, ſuſpicari, opinionẽ habere. Lactantius lib. 3. Id enim opinatur quiſque quod neſcit. An autem liceat contrariè opinari diſcurrit, perquirit, & commẽtatur ſanctus Bonauentura diſtinct. xxvij. quæſtion. 4. libr. 1. Et concordat beatus Thomas in ſcripto eiuſdem primi diſtin. xxxiij. artic. vlt. Vnde contrariè opinari ſecũdum ſanctum Bonauentur. vel poteſt eſſe circa ea quæ ſpectant ad doctrinam humanæ inquiſitionis, vel circa ea quæ ſpectant ad doctrinam Chriſtianæ religionis. Circa ea quæ ſpectant ad doctrinam humanæ inquiſitionis, licet contrariè opinari, & contrà aſſerere: quia illa non faciunt ad ſalutem. Hinc credo Gabrielem dixiſſe diſtinct. 4. quæſtio. 1. artic. 3. dubio 2. libro quarto. In opinabilibus, quæ vt opinabilia dicuntur, non eſt incõueniens aliquando nunc ſecundum vnam opinionem aſſerere, & nunc eius contrarium ſecundum aliam opinionem: hoc etiam frequenter Philoſophos & Sanctos feciſſe inuenitur. Secùs ſi contraria dicerentur determinatiuè. Hæc Gabriel. Aſſerere autem contraria in his quæ ſpectant ad doctrinam religionis diſtinguendum eſt, vt idem vult ſanctus Bonauentura vbi ſuprà. Nam quædam ſunt de neceſſitate fidei, quædam de neceſſitate ſcripturæ, quædam ſunt his annexa, vt ſunt quæ faciunt ad fidei explicationẽ, & ſcripturæ expoſitionem. Circa ea quæ ſunt de neceſſitate fidei opinari cõtraria ſimpliciter eſt peccatum in altero, ſcilicet qui falſum opinatur. Et ſi ſit ſimplex opinio, eſt peccatum erroris: ſi autem aſſertio & defenſio, non tantum eſt error, ſed hæreſis dicenda eſt. In his autem quæ ſunt de certitudine ſcripturæ ignorantes ſcripturas, licet cõtrariè opinari, nec eſt culpa: vt ſi vnus homo ſimplex credat, quod Iacob fuit pater Iſaac, alter non, ſed ecõuerſo. Et licèt primus hoc ſuſpicetur vel opinetur, tamen non peccat, quia ignorat ſcripturam. Scienti autem ſcripturam non licet, imò peccat ſi ſimpliciter opinetur: ſi autem defendat, hæreticus eſt iudicandus, quoniam contradicit ſcripturæ ſacræ. In his autem quæ ſunt annexa fidei vel ſcripturæ, aut vna opinio ſequitur ad fidem & ſcripturam, & ad alteram ſequitur oppoſitum. Et tunc dicendum, inquit Bonauentura, quòd ante percontationem, licet contrariè opinari, ſed poſt percontationem non licet, imò peccatum eſt, ſicut in his quæ ſunt determinata per fidem & ſcripturam: ſicut fuit de opinione Poretani circa ꝓprietates: dicebat enim illas non eſſe Deum, & ad hoc conſequitur contrarium fidei. Cùm enim Eccleſia adoret proprietatem, tunc adoraret non Deũ, & nõ Deus eſſet adorandus. Vnde poſtquam oſtenſum eſt ſibi inconueniens, niſi retractaſſet errorem, fuiſſet ab Eccleſia hæreticus iudicatus: ſed hoc retractauit in concilio Remenſi (vt dicit Bern.) In his quæ ſunt annexa fidei, nec repugnãt, quia dubia ſunt, licet opinari, ſed nõ licet aſſerere dubium circa Deum, quia opinari, eſt rationis cõferentis: ſed aſſerere dubium circa Deũ, eſt rationis ſuperbiẽtis. Bona. vbi ſuprà. Et in fine illius quæſtionis dicit: Qui propria au-

ctoritate de Deo aſſerit vel affirmat, quòd nec ſcriptura, nec fides dicit, nec ad illa ſequitur, præſumptuoſus eſt iudicandus, etiam ſi verũ dicat: & ſi dubitet corde & affirmat ore, mendax eſt. Si vtroque modo aſſerit, ſuperbus eſt: ſed ſi tantummodo opinatur, nec aſſerit, ſed opinionẽ tenet, in talibus nõ peccat. Et (vt idem dicit di. 14. q. j. lib. 2.) melius eſt piè dubitare quàm aliquid temerè diffinire. Et vt idem inquit di. xv. libr. 2. circa textum, quando aliquid aſſertiuè dicunt catholici tractatores, in hoc non diſcordant, quia quod aſſerunt, per reuelationem ſpiritus ſancti dicunt, qui non eſt contrarius. In eo verò in quo opinantur, diſſentire poſſunt. Et aliquando diſſentiunt, quia opinio venit aliquando ex probabili coniectura rationis, in qua homo frequenter decipitur, deceptio eſt potius quæ eſt pœna quàm culpa, à qua vix aliquis tractatorum Catholicus immunis fuit: & ideo talis diſſenſio reprehenſibilis non eſt, quamuis enim diſcordant aliquo modo iudicia, concordant tamen deſideria. Omnes enim Catholici tractatores veritatem dicere volunt. Hæc ille. Opinio autem quam habet communis doctrina, illa potius & ſemper ſequenda eſt (vt inquit Gerſon parte 3. ſuper Cantica canticorum, partitione j.) quoniam curioſitas eſt non doctrinæ pietatis opinionibus extraneis delectari. Vnde modò opinio de conceptione B. Mariæ virginis, quòd ipſa præſeruata ſit penitus ab omni originalis peccati contagione, eſt modo imitanda, & tenenda, quam modò omnes Catholici & Chriſtiani tenent: de qua re diffuſè ſcribit Gab. di. 3. q. j. libr. 3. Nec tamen (vt idem ait) propter hoc culpandus eſt B. Bernardus, ſed nec S. Thom. S. Bona. cæterique Doctores cum magno moderamine oppoſitũ opinãtes, quoniã eorũ tẽpore hoc licuit, quum nulla determinatio vel cõſilij vel Apoſtolicæ ſedis facta fuit: nec feſtiuitas illa generaliter tũc fuit per orbẽ celebrata, quæ ſi præceſſiſſent, haud dubiũ (inquit Gabriel) quin prõptiſſimè ſuæ opinioni ceſſiſſent, & Apoſtolico magiſterio cõſẽſiſſent. Hęc Gab.

¶ OPINIO hæretica eſt quæ contrariatur fidei pertinaciter. Et ad hoc quod aliquid ſit opinio hæretica, requiruntur præcipuè tria, ſecundũ Alex. de Ales. ij. ij. tit. de hæreſi. Et poſt eũ habetur in ſumma Ang. vnde per conſequẽs ſecũdũ iſta tria iudicatur opinio hæretica. Primũ eſt falſa credulitas in rationali, quod eſt quòd erret in articulis fidei, & eius ſacramentis, ſcilicet, Baptiſmo, Euchariſtia, & ſic de aliis, extra de hæret. c. ad abolendã. Vnde iſta falſa credulitas contra fidem eſt dupliciter. Primò directè & principaliter, & ſic omne illud quod eſt contra articulos fidei, eſt falſæ credulitatis. Secũdò indirectè & ſecundariò, ſicut eſt dogma peruerſum vel expoſitio extorta in ſcripturis diuinis, ex quibus ſequitur corruptio alicuius articuli fidei vel determinationis Eccleſiæ, & huiuſmodi, vt volunt Canoniſtæ. Secundũ requiritur peruerſa voluntas in concupiſcibili, ex qua vult temerè contra fidem vel Eccleſiam. Tertium requiritur defenſionis vel aſſertionis, aut etiam impugnationis pertinacitas ex parte iraſcibilis, ſcilicet, quod pertinaciter hoc teneat: quia ſi quis erret in fide & aliis prædictis, ſi tamen paratus eſt corrigi, non eſt hæreticus: patet in textu 24. qu. 3. capitu. Dicit Apoſtolus, & capitu. Qui in Eccleſia. & Gloſ. ibidem. & 24. qu. 1. Hæc eſt fides, & extra de ſumma Trinit. & fide Cathol. capi. Damnamus, verbo pertinaciter, &c. Et vt ſcribit frater Pelbartus in Roſario Theol. illi opinioni magis adhęrendum eſt, quę magis videtur concordare cum dictis ſanctorum & determinationibus Eccleſiæ. Si autem de aliis rebus, tunc fauẽdum eſt ei qui melioribus rationibus roboratur. Et Albertus Magnus dicit, quòd frater ſimplex & quilibet homo poteſt cum ſalute ſequi in cõſiliis quãcunque opinionẽ voluerit, dummodo alicuius magni Doctoris opinionẽ ſequitur, &c. Et ſecundũ Angu. in ſum. in materia iuris diuini, veteris, & noui teſtamenti præfertur Theologus. In materia verò iuris poſitiui Canoniſta pręfertur in materia canoniſali, ſed in materia legali præponitur Legiſta. Sed quid de Doctoribus quatuor Eccleſię cùm opinãtur cõtrariè: dicitur ſecundũ Gloſ. di. ix. ca. veteris. Quod quando prædicti diſcordant, tunc in diſputationibus ſubtilibus, & quæſtionibus præfertur Auguſtinus. Sed in tranſlationibus vel hiſtorialibus, & interpretationibus præfertur Hieronimus. In moralibus autem Gregorius. In ſermonibus verò & iudiciis præfertur Ambroſ. vt & notat Gabriel xv. di. capi. Sicut. & in Angeli ſumma. Et hoc tenendum eſt pro regula generali, quòd dicta ſanctorũ ab Eccleſia approbatorum ſunt firmiter tenenda, & pręcipuè dicta quatuor Doctorum vſque ad vltimum iota ſeruari debent, & defendi vſque ad ſanguinis effuſionem. di. xv. cap. fin. & xxv. q. j. Sunt quidem, intellige niſi eſſent retractata ab eiſdem vel per Eccleſiam correcta. xvj. di. j. & ij. & di. xxij. capitu. j. Et niſi diſcordarent in decretis eorum. Quæ autẽ opinio eſt magis ſequenda, quando diſcordãt Doctores? Dicendum ſecundũ Ambr. & Doctores, quòd in iure canonico & ciuili ſuper his quę ſpectant ad articulos fidei & ad ſalutem animæ, quando Doctorum approbatorũ eſt diuerſitas, deciſio ſpectat ad Papam, cui ſtãdum eſt. In aliis autem licet cuilibet eam, quę ſibi placet, opinionem ſequi, & c. putà de Salomone, vtrum ſit ſaluatus vel damnatus. Simile fuit olim de Mariæ virginis aſſumptione in corpore glorificato. Sed iam ſecundum quod dicit Hoſtien. de feriis. cap. cõqueſtus, & c. approbata & cõmunis opinio eſt, quòd ſit glorioſo corpore aſſumpta. Idem dicit Innoc. de conſtitu. ne innitaris, &c.

¶ OPTIMVM quoddã eſt ſimpliciter, vt diſtinguit Bona. quoddam eſt in ordine vniuerſi. Vnde Dionyſ. Optimi eſt optima adducere, loquitur de optimo in ordine nõ abſolutè: ſicut vinum eſt bonum in ſe, & tamen non eſt bonum in ordine ſanandi febricitatem: ideo non vult quod res debuerit fieri in optimo ſtatu ſimpliciter, ſed in ſtatu in quo optimè ſaluaretur ordo vniuerſi, & eius pulchritudo, hic cõſiſtit in ordinario proceſſu, quo peruenit ab imperfecto ad perfectũ, ab inferiori ad ſupremum, à merito ad præmiũ: hic autem ordo requirit vertibilitatem naturę intellectualis ſaltem à principio ſuæ creationis. Aliàs niſi eſſet vertibilis, mereri nõ poſſet. Vel poteſt dici, quòd optimum dici poteſt, vel comparãdo ad principium quo producitur, vel comparando ad propriam bonitatem, & gradum perfectionis eſſentialis, quem recipit à producẽte. Primo modo verum eſt, quòd ſemper optimũ producit optima, id eſt, optima voluntate, quia ſua voluntate quæ ſemper eſt optima & infinita. Secundo modo non eſt verum, quòd optimum producit optima ſemper, quia tunc nõ produceret niſi vnũ, vel ſaltem niſi res perfectiſſimæ ſpeciei, vt recitat Gab. diſtinct. 23. qu. vnica, artic. 3. dub. 1. libr. 2. vbi &

ſcribit cùm quæritur, quare Deus nõ produxit naturam impeccabilem, quæ melior eſſet peccabili? Reſpondetur, quòd non placuit: diuinæ enim voluntatis cauſa quærenda non eſt, cùm ſecundum ſe ſit iuſta & optima, nec habet cauſam priorem, nec aliam regulam, ſecundum illud Apoſtoli Rom. 11: Quis prior dedit ei, & retribuetur illi: nec quia res bona ideo volita, ſed quia volita ideo bona.

¶ OPVS. Opera ſunt multiplicia, & de quibuſdam vide in dictione Operatio: de aliis in ſequẽti. Eſt enim opus carnale, eſt opus pœnale, eſt opus ſatisfactorium, eſt opus moraliter bonum, eſt opus conformatũ, eſt opus ſupererogationis, eſt opus mortuũ, eſt opus incarnationis, eſt opus Dei, eſt opus laborioſum, de quibus pauca videantur. Et opus Grecè ergon dicitur. Et differũt opus & opera, quòd operæ ſunt diurnũ officium, Opus verò finis, fructusq; operæ, ſecundum Vlpianum Iuriſcõſultum. Terentius vtrumq; vno verſu optimè expreſſit, cùm ait: Quod in opere faciũdo operæ conſumis tuæ. Hinc operæprecium, id eſt fructuoſum, & ad rem pertinens. Aliquando tamen opus pro opera capi videtur. Virgil. Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit. Opus quãdoq; pro neceſſe accipitur: vt ægrotanti opus eſt Medico. Hinc oportet venit, quòd ſignificat pariter neceſſe eſt. Et operam dare, eſt diligentiam impendere: & propriè opera ad corpus, cura ad animam, diligentia ad vtrumque refertur, de quo aliàs diximus.

¶ OPVS bonũ moraliter eſt opus elicitũ, aut imperatum conformiter ad dictamen rectæ, id eſt, inculpabilis rationis: & quum multa dictat ratio recta debere cõuenire actui, vt ſit rectus, ex pluribus dependet eius ratio bonitatis, de quo conſulas Gab. d. xl. q. vnica. art. j. lib. 2. Nullum autẽ opus bonum quantumcunque paruum, vt ſcribit Bruleſ. d. xxix. q. vj. libr. 2. poſſumus facere ſine diuino auxilio, & generali influentia, quia ſecunda cauſa non poteſt agere, niſi mediante prima. Id quod multis probat Doctor Martinus Plantſch in opuſculo de ſagis maleficis: veritate ſeu propoſitione prima. Differunt autem opera moralia & opera meritoria. Nã opera moralia dicũtur illa (vt ſcribit Brul. d. 32. q. 2. lib. 3.) quæ eliciũtur vel imperãtur ab ipſa volũtate, ſecundũ eſſe cõpletũ dictamẽ rectæ rationis. Opera meritoria dicũtur illa, quæ eliciuntur à voluntate ſecundũ inclinationẽ charitatis vel gratiæ: & omne opus meritorium eſt opus morale, ſed non ècõtra.

¶ OPVS virtuoſum & laudabile eſt triplex, vt notat Bruleſer in Prologo j. ſententiarũ. Nam quoddam eſt opus virtuoſum ſimplex, pertinens ad vitã contemplatiuam, cuiuſmodi eſt amare deum, audire Miſſam, & orare Deum. Aliud eſt opus virtuoſum ſimplex, pertinens ad vitam actiuam: ſicut eſt recipere hoſpites, miniſtrare infirmis. Dicuntur autem ſimplicia, quia non ſunt permixta. Tertiũ eſt opus virtuoſum, pertinẽs ad vitã actiuã. Deriuatur tamẽ à plenitudine cõtẽplationis, vt eſt prædicare, alios docere: nõ enim ſimpliciter pertinet ad vitã actiuã docere: ſed etiã ad cõtẽplatiuã. Et opus vitæ cõtẽplatiuæ eſt ſimpliciter melius & nobilius, quã ſit de facto opus ſimplex vitæ actiuæ, ex quo vita contẽplatiua, eſt ſimpliciter melior vita actiua. Et licet opus ſimplex vitæ actiuæ ſit virtuoſum & bonum: non eſt tamen æquè perfectum: imo minus perfectum opere deriuato ex contemplatione. Eſt autem duplex difficultas in opere virtuoſo. Vna ex parte operantis, & hæc non facit opus in ſe eſſe virtuoſius, non enim ſequitur: Difficilius eſt mihi ieiunare quàm orare: ergo melius eſt ieiunare quàm orare, &c. Alia eſt difficultas ex parte operis in ſe. Et illa facit opus bonum magis meritorium. Vnde docere & prædicare ſunt difficiliora operibus ſolummodo contemplationis, difficultate operis in ſe: igitur ſunt magis meritoria. Opus itaque vitæ actiuæ deriuatum à vita contemplatiua, eſt ſimpliciter nobilius, & virtuoſius in genere moris, quã ſit ſimplex contemplatio. Nam magis & perfectius eſt illuminare, quàm lucere. Illuminare enim præſupponit lucere, & ſicut maius eſt illuminare quàm lucere, ita maius eſt contemplata; aliis tradere, quàm de facto contemplari ſolùm. Hæc Brul. vbi ſuprà.

¶ OPVS bonum ſiue benè operatum (vt ſcribit Gabriel diſtinct. 23. qu. 2. art. 3. dubio 4. lib. 3.) intelligitur opus quod à potentia elicitur conuenienter ad finem proprium potentiæ, cuius eſt. Sic quia oculi, id eſt, potentiæ videndi, finis eſt videre. Equi ſeſſorem ſuauiter ferre, velociter currere, & imperterritè hoſtes inuadere. Ideo diſpoſitiones, quibus oculus diſponitur ad perfectè & clarè videndum, dicũtur virtus oculi. Et membrorum fortitudo, quo equus ad fines ſuos benè diſponitur, eſt virtus equi. Sic eſt, quia finis proprius intellectus eſt cognitio veri: & finis proprius, voluntatis eſt adeptio boni habitus inclinans intellectum ad apprehendendum clarè obiectum, & ad aſſentiendum promptè & firmiter vero, eſt virtus intellectus. Et habitus inclinans voluntatem ad delectabiliter volendum bonum, & nolendum malum, eſt virtus voluntatis. Hæc Gab. Et opera noſtra (vt ſcribit Chriſtopolitanus epiſcopus Pſal. 89.) ſunt in duplici genere. Nam quædam pertinent, & diriguntur ad proximum, & pertinent ad charitatem proximi. Et quædam diriguntur in ſolum Deum: & iſta pertinent ad cultum diuinum & latriam: ſicut oratio, oblatio, & adoratio. Vide latiùs ibi Valentianum.

¶ OPVS excellens dupliciter poteſt dici (vt ſcribit ſanct. Bonauẽ. di. xl. qu. 4. lib. 2.) Aut ſecundum vanam æſtimationem: ſicut aliquis reputat excellentiã vindicare ſe de aduerſariis, & prędominari aliis. Aut ſecundum veritatis dictamen: & ſic ſuſtinere ignominioſiſſimum genus mortis pro Chriſto, eſt opus magnæ excellentiæ, & tale opus excellentiæ non condiuiditur contra opus humilitatis: imo ſimul cum illa ſtat & neceſſariò eam requirit tanquam ſociam: & dum in ſe habeat difficultatem, & dignitatem, & charitatem præambulam, & humilitatem annexam, non eſt mirum ſi diſponit ad maiorem gloriam. Bonauent.

¶ OPVS laborioſum quandoque dicitur magis tale ex ipſo opere, quia arduum eſt, aliquantulum excedẽs vires naturales. Alio modo dicitur laborioſum propter operantis defectum, propter quem magis laborat, & iſta laborioſitas minuit meritum, prima auget, & ad illa promouet charitas, quia facit aggredi ardua. Gab. di. xvij. qu. 3. artic. 3. dub. 3. lib. 1. & d. xxix. lib. 2. Hinc Augu. Omnia ſæua, leuia & propè nulla facit charitas. Meritum autẽ (vt Gabr. vbi ſuprà, dicit) nõ cõmenſuratur labori, ſed perfectioni charitatis, & intentioni actus: vt & aliàs dicitur.

¶ OPVS facile. Et duo ſunt quæ faciunt opus facile. Primò affectus operantis. Secũdo precium rei adipiſcendæ, vt dicit Iaco. de Valen. Pſal. 118.

¶ OPERA quædam dicuntur viua, quædam dicũtur mortua.

mortua, quædam mortificata. Opera viua dicũtur quæ fiũt ex radice ſpiritualis vitæ, quæ eſt charitas, propter quæ operãs remunerãdus eſt vita æterna, hæc tamẽ per ſequẽs peccatũ mortale mortificantur nõ per ſe, nec abſolutè, ſed pet accidẽs, & in relatione ad peccatorẽ, quia durante peccati mortalis obſtaculo, homo pertingere nõ põt ad efficaciã illorũ operũ, quia cũ peccato mortali remunerari non poteſt in vita æterna. Rich. di. 14. art. 8. q. 2. lib. 4. Et dicũtur opera viua (vt habet Paludẽ. di. 4. q. 7. li. 4.) quia facta ſunt à viuẽte vita gratiæ: & ſunt meritoria vitæ æternæ, quãdiu nõ impediũtur. Opera mortua dicuntur illa quę facta ſunt à carente vita gratiæ, vt ait Petrus de Palud. vel quæ nõ ſunt meritoria vitæ æternę propter defectũ debitę circunſtãtiæ, quæ tamẽ ſunt bona ex genere, & per conſequẽs nata viuere. Quę verò ſunt mala ex genere, nõ ſunt mortua priuatiuè, quia nũquã ſunt nata viuere. Quæ autẽ à principio erant meritoria, & poſtea ſuperuenit mortale, dicuntur mortificata (vt dicit Paludẽſis.) Vel opera dicũtur mortua ſecũdũ Ric. vbi ſuprà, quę nõ fiũt ex radice ſpiritualis vitę, quę eſt charitas, & talia ſũt opera bona in peccato mortali facta. Ponit & differentiã hãc inter opera mortua & mortificata Gabr. di. 4. q. 2. art. 3. dub. 5. lib. 4. poſt Magiſt. & doct. Mortua dicũtur quę nũquã acceptata ſunt ad beatificã prę miationẽ, & talia ſunt omnia quæ nõ ſunt elicita ex gratia, ſicut omnia opera exiſtẽtis in mortali. Etiã opera exiſtẽtis in gratia, nõ tamẽ ab eo in finẽ vltimũ ordinata. Sed opera mortificata ſunt quæ ad præmiũ æternũ ſunt à Deo acceptata, ſed per ſequẽs mortale peccatũ ab aſſecutione præmij impedità, talia ſunt opera meritoria ex gratia elicita lapſum in mortale prę cedẽtia. Et licet opera per culpã mortificata reuiuiſcãt per pœnitẽtiã, nõ tamẽ mortua, quia qđ nũquã vixit, nõ reuiuiſcit, & quia opera prius mortua nullã habuere efficaciã reſpectu futuri præmij beatifici, nõ adquirũt illam per remotionem impedimenti. Vide latiùs Gabriëlẽ vbi ſuprà. Et di. 4. q. j. in fine li. 4. vbi dicit ꝙ opus bonũ mortuũ, id eſt, in mortali peccato factũ nũquã reuiuiſcit, quantũ ad meritũ operãtis: quod mereretur ſi non in mortali fieret, ſed quãtũ ad effectũ quẽ aliũdè habet poteſt reuiuiſcere. Exempli cauſa: Eleemoſyna in peccato mortali facta nõ reuiuiſcit quãtũ ad meritũ dãtis, reuiuiſcit tamẽ quãtũ ad orationẽ pauperum eleemoſynã recipientiũ, quibus impetrant gratiã dãti. Sic abſtinentia, & corporis caſtigatio in mortali facta non reuiuiſcit quo ad meritum abſtinentis, ſed quia caſtigatio ex ipſo opere habet carnẽ ſubijcere ſpiritui, quãtũ ad illum effectum reuiuiſcit, quia cedẽte fictione, caro ſubiectior eſt ſpiritui quàm ſi non præceſſiſſet caſtigatio. Sic ſuſceptio baptiſmatis, quantum ad meritum quod mereretur ſi ſuſciperet, contritus non reuiuiſcit, ſed quantum ad effectum quem habet ex opere operato per diuinam aſſiſtentiam, reuiuiſcit. Nec vt ſic eſt opus ſuſcipiẽtis, ſed Dei ſuo ſigno aſſiſtentis. Hęc Gabriël. Et de operibus ſatisfactionis eſt idem iudicium ſicut & de aliis operibus, vt vult idem Gabriël diſtinc. xvj. quæſtion. 2. poſt dub. 4. libr. 4. Opus enim meritorium mortificatum reuiuiſcit, ſed opus mortuum, id eſt, extra charitatẽ factum nunquã reuiuiſcit: vt ſuprà patet. Aſtipulatur Rich. & Palud. vbi ſuprà. quos & latiùs videre potes. Sed his videtur diſſentire Iacobus de Valen. in fine Pſal. 50. quando dicit, quòd iuſtificatus per pęnitentiã poteſt mereri augmentum gloriæ per bona opera quæ fecit dũ erat in peccato, & hoc per nouam oblationẽ in virtute nouæ gratiæ. Probat hoc multis ratione & exẽplo de illo qui eſt extra gratiã principis, & tamen multa bona agit aliàs, & exul à terra propter principẽ illa opera proſunt ei, poſtquam redit in gratiam cum principe. Talis ergo (vt ipſe vult) clementia non eſt negãda in Deo reſpectu iuſtificati per pœnitentiam, qui ante pœnitentiam nunquã ceſſabat orare, & alia bona opera exercere. Hinc dicit Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in ęterna tabernacula. Subiungit, & Valentia. quòd talia opera facta à peccatore non ſunt mortua, ſed viua, & à principio viuo, quia à gratia præueniente, & impellente ad benè agẽdum, ſunt facta. Sed ſi quis diceret: Talia opera ſnnt facta ab homine mortuo in peccato, ergo ſunt mortua. Negatur inquit conſequentia, ſicut nõ valet, domus facta eſt ab homine albo, ergo eſt alba, eo quòd accidit domificatori quòd ſi albus: ita accidit homini quòd ſit peccator inquantum agit talia bona, ſed nõ accidit ſibi, imo eſt neceſſe quod operetur per gratiam ſaltem præueniẽtem & diſponentem. Et licet talis homo non dicatur viuere vita gratifica: tamen viuit per talem gratiam diſponentem quantum ad illa bona opera agenda. Bona igitur opera facta in peccato valẽt iuſtificato per pœnitentiam poſt conuerſionem eo modo quo dictũ eſt in virtute nouæ charitatis. Quare ibidem hortatur epiſcopus Chriſtopolitanus, quòd exiſtens in aliquo peccato, non debet ceſſare orare, nec bona opera agere cum propoſito, & conatu agendi pœnitentiam. Hęc Valen. Vide ad hoc Gab. diſt. 16. q. 2. art. 3. dub. 4. libr. 4. qui non parum multa ſcribit.

¶ O p v s carnale eſt opus peccati. Ex quo (vt ſcribit S. Bonauen. diſt. vlti. art. 2. q. j. lib. 4.) generatur vermis ſpiritualis. Et tunc dicitur peccatum putridũ, quando anima in eo requieſcit finaliter: vt idem dicit quęſt. 2. vbi ſuprà. Quando autem ſit peccatum mortale delectari in opere carnali, cõſulatur Gerſ. parte 2. in quęſtionibus quibuſdam, & ſuis reſponſionibus, qui ita ſcribit, Quod ſi quis tentatus fuerit de aliquo peccato mortali, ſi delectatur in eo delectatione moroſa, & placeat ſibi illa delectatio ratione deliberata, ita quod non vellet quòd tentatio recederet, ſed quòd tentatio duret amplius, poſito quòd non vellet actualiter committere peccatum, hoc eſt exercere peccatum ſuum ad extra, peccat mortaliter. Sic intelligitur illud beati Thomę de Aquino, qui dicit quòd cõſenſus delectationis peccati mortalis eſt peccatum mortale. Propterea (inquit Cancellarius Pariſienſis vbi ſuprà) cautiſſimũ eſt ſtatim abigere tales recogitationes operum carnalium, tam aliorũ quàm ſuorum, quãuis ſit aliquãdo in tali recogitatione vitium quoddam curioſitatis noxiæ, quam non oportet eſſe peccatũ mortale, potius quã ſit delectatio carnalis. Et hæc curioſitas communis eſt apud quemlibet ex ſenſibus, vt oculus non ſaturatur viſu, nec auris auditu, & poteſt magis dici delectatio huiuſmodi ſenſualis, quàm carnalis ſeu libidinoſa. Hæc Gerſon.

¶ O p v s inſuper carnale opponitur ſpirituali. Nam opus carnale eſt opus carnis vel vitioſum vel malum. Opus verò ſpirituale eſt opus ſpiritus vel bonum vel virtuoſum, vel meritorium. Et opera carnis dicun

nis dicuntur opera tenebrarum, & opera ſpiritus arma lucis dicuntur, vt dictum eſt. Opponuntur & ex eo, quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum (inquit Apoſtolus.) Annumerat autem Apoſtolus ad Gallat. 5. opera carnis, quæ ſunt ſecundum eum, Fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus; veneficia, inimicitię; contentiones, æmulationes; ira, rixa, diſſentiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia. Et qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, &c. Quod autẽ opera carnis dicãtur opera tenebrarũ, & opera ſpiritus arma lucis, habetur ab eodẽ Apoſtolo ad Romã. 13. cũ inquit: Abiiciamus ergo opera tenebrarũ, & induamur arma lucis, ſic vt in die honeſtè ambulem⁹, nõ in comeſſatiõib⁹, & ebrietatib⁹, nõ in cubilib⁹, & impudicitiis, nõ in cõtentione, & æmulatione, ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtũ, & carnis curam ne feceritis in deſideriis.

¶ Opus pœnale dicitur dupliciter (vt ſcribit Gab. d. xvj. quæſt. ij. artic. j. libr. 4. Vno modo formaliter, ſcilicet, quod infert afflictionem vel pœnam agenti interiorem, ſcilicet, triſtitiam animæ, vel dolorem exteriorem corpori, vt contritio, ieiunium, caſtigatio, labor corporalis. Vel opus dicitur pœnale (ſecundum Paludenſem, diſtinct. xv. quæſtion. j. lib. 4.) quicquid eſt contra rationem voluntatis, & huiuſmodi, non eſt inquit ſatisfactorium, quia nec vir tuoſum. Alio modo virtualiter, ſcilicet, quando eminenter includit perfectionem operis pœnalis, & reddit hominem paratum ad ſubeundum paſſionem, aut laborem ſi facultas, vel opportunitas occurreret. Sic actus intenſus charitatis Dei, licet delectet habentem intantum, quòd etiam opus naturaliter pœnale reddit dulce, & delectabile. Sic de beato Stephanò, Petro, Andræa, &c. ſcribit beatus Auguſtin. in ſoliloq. cap. xxij. quibus dulcedo & feruor charitatis lapides, torrentes, & crucem fecit dulces, eoſque paratiſſimos reddidit ad tormenta ſęuiſſima tolleranda: attamẽ talis actus dilectionis Dei includit virtualiter cõtritionem peccatorum. Non enim ſimul ſtãt Deum ſuper omnia diligere, & tamen peccatum quod cõtra Deum eſt, non odire, ſi in cognitione occurrat. Gabriel vbi ſuprà. Vel opus pœnale ſecundo modo dicitur (vt Paludenſis ait,) quicquid eſt priuatio alicuius boni quamuis placeat voluntati: & ſic per tale opus pœnale in ſe liberale voluntati fit ſatisfactio.

¶ Opus ſatisfactorium (vt poſt Richard. ſcribit Gabri. di. xvj. q. 2. dub. 7. libr. 4.) eſt opus ſeu actus voluntatis elicitus vel imperatus. Ideo flagella vndecunque inferantur ab extrinſeco, vt ſic non ſunt ſatisfactoria. Sed voluntaria ſufferentia eorum pro remiſſione peccati ſatisfactoria eſt, quia illa eſt à voluntate tanquam ab actiuo principio. Concordat Paludenſis vbi ſuprà.

¶ Opus ſupererogationis dicitur opus conſilij vel quod fit vltra id ad quod quis debet: & opus ſupererogationis includit meritum, quare, Deus nõ poteſt propriè facere opera ſupererogationis, quia Deus nõ poteſt mereri. Itẽ ſacerdotẽ dicere horas, non eſt ſupererogationis. Item ieiunare per Quadrageſimam, nõ eſt ſupererogationis. Item aliquid alicui, quandoque eſt ſupererogationis, & poſtea non eſt ſupererogationis, ſed neceſſariũ. Sicut aliquem ſeruare regulam fratrum minorum, ante votum eſt ſupererogationis, poſtea eſt bonum neceſſarium: poſt profeſſionem enim ex communi lege vouentium tenetur, quia vouentibus eſt lex poſita de reddendo. Bonum autem ſupererogationis nõ habet malum oppoſitũ: Ideo nec conſilium habet ſignum oppoſitum. Hæc Brule. di. xlv. art. 3. q. lib. j.

¶ Opus formatum. Et dicuntur opera formata dupliciter. Vno modo per excluſionem deformitatis peccati. Alio modo per poſitionẽ dignitatis meriti. Si primo modo accipiantur opera formata, ſic præcepta decalogi obligãt ad opera formata: obligant enim ad vitãdũ omnia peccata mortalia. Omnia nãque peccata mortalia aut capitalia in mãdatis Dei habentur prohiberi. Nam ſuperbia prohibetur in adoratione Dei, & in honorificatione proximi: inuidia verò & ira, in fuga homicidij: acedia in ſanctificatione ſabbati: auaritia verò in prohibitione furti: luxuria & gula ſibi coniuncta, in prohibitione mœchiæ & adulterij, vbi prohibetur omnis coitus, & immoderata delectatio carnis. Si ſecundò modo, ſi loquamur de obligatione cõditionali mandata decalogi obligãt ad opera formata. Si quis enim vult ad vitam ingredi, neceſſe eſt ex charitate ſeruare mandata, quæ quidẽ charitas eſt meriti principium. Secùs eſt de obligatione abſoluta. Videatur ad hoc ſanctus Bonauen. di. xxxvij. qu. 2. lib. 3. & aliàs patet ſufficienter in dictione Præceptum. Debemus autem mandata obſeruare ſecundum intentionẽ præcipientis: & hoc verum eſt de obligatione conditionali, ſi volumus ad vitam ingredi. Poſſet tamen & aliter dici, quòd intentio Legiſlatoris non ſolummodo fuit ad hoc vt homo perueniret ad gloriam, ſed etiã vt vitaret pœnam. Mandata autem ſi obſeruentur quãtum ad opera extra gratiam facta, ſufficiunt ad vitãdam pœnam. Et propterea non ſequitur, quòd per mandata obligetur quis abſolutè ad opera meritoria, vt dicit ſanctus Bonauen. vbi ſuprà. in ſolu. argu.

¶ Opus operatum & opus operãs, ita diſtinguũtur. Opus operatum, eſt opus vel ſignum exterius exhibitum, quod fit ad ſignificandum aliquod, & valet ex inſtitutione, & pacto, ſicut ſacramenta nouæ legis valent ex opere operato, hoc eſt ex vi ſacramenti conferunt gratiam, ſi nihil aliud impediat, hoc eſt ſi ſuſcipiens non ponat obicem, vel non eſt peccato inquinatua mortali. Opus verò operãs, eſt motus ipſius agentis interior. Et fructus ſacramentorum eſt, vt per ea conſequamur gratiam, non ſolùm ex opere operante, ſed ex opere operato (vt ſcribit Gab. ſermone primo de Circunciſione Domini) quòd nullis aliis operibus eſt conceſſum, nec ceremoniis veteris legis (vt dicũt Doctores ex verbis Auguſtin. quæ ponit Magiſter di. j. quarti.) Sic autem cõferũt gratiam ex opere operato, quia ad conſequendam gratiam per ea non requiritur ſecũdum Scotum, motus bonus interior de cõgruo ſufficiens ad gratiæ infuſionẽ, ſed ſufficit quòd ſuſcipiens ea non ponat obicem infidelitatis contrariæ voluntatis aut conſenſus in mortale peccatum commiſſum vel committẽdum. Qui enim tale aliquid repugnans gratiæ in ſe haberet, gratiam accipere non poſſet, quoniam contraria & repugnantia ſimul ſtare non poſſunt, patet in paruulis baptizatis, & pœnitentibus ſolum attritis. In primis nulla motus liberi arbitrij præcedit. In ſecundis, & ſi aliquis præcedit, tamen talis propter ſui imperfectionem

ctionem gratiam de cougruo non meretur, & tamen ambo virtute ſacramenti grariam conſequûtur. Gabriël poſt Scotû vbi ſuprà. Dicimus præterea quòd Miſſa & mali & boni ſacerdotis ex opere operato eſt æqualis, ſed ex opere operante eſt inæqualis: quoniã tam boni quàm mali ſacerdotis Miſſa eſt melior. Sic Miſſa dupliciter dicitur valere ex opere operante, hoc eſt ex merito perſonali perſonæ celebrantis, propter quod cõſert Deus petita à ſacerdote eis quibus orationẽ & Miſſæ ſacrificium applicat. Ex opere operato, id eſt, ex ipſa conſecratione, oblatione, ſumptione venerabilis Euchariſtiæ, non habendo reſpectum ad perſonalem ſanctitatem aut meritum ſacerdotis. De quo vide latius Gabriëlem lect. xxvj. canonis. Vnde Auguſt. in libr. de corpore Chriſti. In myſterio corporis, & ſanguinis Domini nihil à bono maius, nihil à malo minus perficitur ſacerdote: quia nõ in merito cõſecrantis, ſed in verbo perficitur creatoris, &c. Sacramentalia verò valent ex opere operãte, non ex opere operaro: de quo aliàs latiùs dicitur, & infrà videbitur aliquid, cùm de ſacramẽto agetur. Vnde Gerſon tract. ix. ſuper Cantico Mariæ, ait: Sciebat (inquir) loquitut de beata Virgine, Euchariſtiȩ ſuſceptionem virtutem habere priuilegiatam, quam dicimus vim operis operati. Addit: hæc vis ad proprium meritum ſolius voluntatis vel proprij operis plus valet hîc, ſicut & in baptiſmo actualiter accipere, quàm ſolum voluntatis deſiderium habere. Quo circa (inquit Gerſon) ſtultè agunt qui ſe reddunt inhabiles ad ſuſceptionẽ: ſtultè qui ſine cauſa rationabilis impedimenti ſe ſubtrahũt. Prudentor verò qui ſibi benè conſcij frequentet accedũt, porrò meretur ſacerdos dignè cõſecrans, ſed amplius dignè cõmunicans, etiã nõ ſacerdos. Hæc Gerſon.

¶ Opus aliquod prodeſſe alij per accidens dupliciter poteſt intelligi: vt ſcribit Richardus di. xlv. art. vj. quæſt. ij. libro 4. Aut quia eſt purè paſſiua occaſio vtilitatis illius: quia ex ſe magis ordinatur ad defectum, quamuis homo ex bonitate ſua inde illius vtilitatem eliciat, & tale opus facienti non prodeſt, ſed obeſt. Alio modo: quia quamuis non ſit per ſe cauſa vtilitatis, tamen ordinatur ad inducendum homines ad faciendum alterius vtilitatem, & tale opus prodeſſe poteſt faciẽti, ſicut eſt mortuos ſepelire, quod prodeſt viuis ſepelientibus: quia tale opus fidem reſurrectionis aſtruit (vt dicit Auguſt.) & homines ad eleëmoſynam faciendam excitat. Luminaria, etiam panni, & alij ſumptus, qui fiunt in ſepulturis mortuorum, prodeſſe poſſunt per accidens, inquantum per talia homines excitãtur ad compatiendum, & per conſequens ad orandũ pro eis, & inquantum etiam pauperes fructum capiũt, & eccleſia propter Deum honoratur: & ſic Tob. 12. ſepultura inter cæteras eleemoſynas computatut, vt habet Richar. q. j. ſuprà.

¶ Opus Dei eſt quod fit à Deo. Et ſi Deus omnium eſt cauſa (vt dictum eſt in dictioue cauſa prima) tamen agit, & mediante creatura multa alia. Eſt igitur cauſa omnium eorum quæ fiunt vel mediata vel immediata, opera autem Dei ſunt perfecta, vt dicitur Deut. 31. Et opus Dei (vt ſcribit ſanctus Bona. di. 3. part. 2. q. 1. lib. 2.) eo ipſo quòd opus Dei eſt. neceſſe eſt ipſum eſſe laudabile, eſſe ordinabile, eſſe acceptabile, eſſe perfectũ, vel perfectibile. Nihil facit Deus quòd non deceat ſuam maieſtatem. Vnde dicere vel ponere quòd diabolus à Deo habuit originaliter ſibi innatam malitiam voluntatis, nõ tantum falſum eſt, imo hæreticum: cùm enim Deus in omnibus operibus laudabilis exiſtat, nõ eſt credẽdum quòd faciat opus aliquod vituperabile. Plura ibidem Bona. Et cùm potentia Dei prout ad extra reſpicit, & operando ſe extendit, eſt eadem in qualibet perſonarum (vt ſcribit Gerſon tracta. v. ſuper cantico virginis) & ſecundum iſtam opera trinitatis ſunt omnino indiuiſa. Opus verò Dei opificis in prima mundi productione eſt triplex, ſcilicet opus creationis, opus diſtinctionis, opus ornatus. Opus creationis eſt opus productionis creaturæ de nihilo, quod deſcribitur ante omnẽ diẽ, cùm legiſlator Moyſes ait: In principio creauit Deus cȩlum & terram, &c. Opus diſtinctionis eſt quo abinuicem diſtinctæ ſunt partes mundi principales, ſcilicet, cælũ & elemẽta, aut per formas ſubſtãtiales ſpeciuocas de nouo nõ quidẽ creatas, ſed de prȩiacẽti materia productas, vel accidẽtales, & per locationẽ eis debitam & diſtinctam, & hoc deſcribitur factum tribus primis diebus, quorum primò facta eſt lux. Secundò firmamentum. Tertiò aqua & terra cum plantis. Opus ornatus eſt productio luminarium & mixtorum in cœlo ex materia elementorum, quibus cœleſtia corpora & ipſa elementa ornantur, & hoc deſcribitur vltimis diebus facta, ſcilicet quarta quinta, & ſexta. Quarta opus ornatus cȩli. Quinta ornatus aquæ. Sexta ornatus terræ. Hȩc Gabr. diſt. 12. q. 2. lib. 2.

¶ Opera diuina ſecũdum Iacob. de Valen. Pſal. 91. ſunt in triplici genere vel ſunt triplicia. Quædam dicuntur opera creationis, & quædam opera permiſſionis, & quædam opera redemptionis, & quædam opera iuſtificationis, & punitionis. Prima opera, ſcilicet, creationis: putà, cœlũ & elementa & omnis ornatus eorum, dicuntur opera magnifica, quia demonſtrant Dei omnipotentiam, de quibus modò dictum eſt. Opera permiſſionis, ſcilicet, quare Deus permittit proſperari malos, & affligit bonos in hac vita, pertinent ad profundiſſimam & abyſſalem ſcientiã Dei. Opera verò punitionis malorum pertinent ad Dei iuſtitiam: & demonſtrant Deum eſſe iuſtiſſimum. Sed iuſtificationes bonorum pertinent ad Dei miſericordiã, quia ſicut punit malos per iuſtitiam, ita iuſtificat, & vocat & exaltat bonos non ex meritis, ſed per ſolam miſericordiam, & talia opera etiam pertinent ad altitudinem ſapientiæ & ſcientiæ Dei, ideo dicuntur inſcrutabilia & inueſtigabilia, eo ꝙ nullus poteſt reddere cauſam, cùm ſint ex voluntate Dei, & occultiſſimis iudiciis eius, & talia opera dicuntur profundiſſimȩ cogitationes Dei. Hæc Valentia. De his operibus Dauid loquitur Pſal 91. cùm ait. Quàm magnificata ſunt opera tua Domine? nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ, vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc, &c.

¶ Opus incarnationis eſt, dum Chriſtus aſſumpſit humanam naturam, & illud opus excedit limites naturæ (vt ſcribit Gab. diſt. ij. qu. vnica. dub. 3. lib. 3.) Et de opere incarnationis ſiue incarnatione ſuprà dictum eſt.

¶ Orare eſt mentem in Deum eleuare, à quo oratio. Et oratio ſecundum Rich. di. 15. art. 4. q. . lib. 4. dupliciter poteſt accipi. Vno modo pro deſiderio obtinendi aliquid à Deo, quo deſiderans ordinetur in ipſum, & ſic oratio eſt quidã aſſenſus animæ intellectiuæ ad Deum, qui eſt voluntatis, vt elicitiẽtis,

& intelle

& intellectus vt dirigentis. Vnde Gloſa ſuper illud Pſal. accedite ad Deum, dicit fide inhærẽdo & duobus pedibus geminæ charitatis currẽdo. Primum pertinet ad directionem intellectus. Secundum ad ſenſum effectus, etiam ſic accipitur oratio ſecundum quod 1. Cor. 2. diſtinguitur contra obſecrationem, poſtulationem & actionem gratiarum, & etiam in Gloſ. ſuper illud Pſal. Domine ante te omne deſiderium meum, vbi dicitur: Nunquam deſinit orare, qui non deſinit amare. Alio modo orare idem eſt quod prædictum deſiderium loquendo Deo proponere, non per modum indicatiuum, ſed ſupplicatiuum: & ſic orare eſt actus intellectus, vt elicientis, & voluntatis vt mouentis, & ſic loquitur Iſido. de oratione x. lib. Etym. vbi dicit. Orare eſt dicere. Et Auicen. x. meta. cap. 3. cùm dicit, quòd per orationẽ homo eſt eloquens Deo. & Philoſophus 1. Ethic. capit. penult. vbi dicit. Ad optima deprecatur oratio.

Orare eſt poſtulare. Vnde Aduocatos dicimus oratores, & orationes vocantur poſtulationes (vt inquit Paludenſis. diſtinct. xv. arti. j. lib. iiij.) & poſtulare ſecundum leges eſt deſiderium ſuum, vel amici in iudicio coram iudice proponere vel exponere (inquit Palud.) qui & ibidem dicit quòd quiſque & in quocunque ſtatu orare debeat. Et clerici prius pſalterium quàm Philo. addiſcant: aliàs non excuſantur à culpa, & de modo orãdi ibidem dicit. Orare pro aliquo, eſt orare pro alicuius ſalute, idcirco pro martyre non eſt orandum teſte Augu. de verbis Apoſtoli di. Iniuria eſt pro martyre orare in eccleſia, cuius nos debemus orationibus commendare, pro aliis autem defunctis oratur. Si ergo (vt ſcribit ſanctus Bonauen. circa textum. di. xlv. libr. 4.) conſtare debet nobis quòd martyres ſtatim beatificãtur, ſicut nullus debet de eorũ gloria dubitare, ita pro eis nullus debet orare. Si enim orat, videtur præſumere quòd non ſint martyres verè, & non tantum præſumere ſed etiam exterius innuere, ac per hoc iniuriam martyri facere. Vel orare pro aliquo eſt petere ſalutem eius vel accelerationem ſalutis, ſic pro aliis defunctis oratur: & quomodo tam pro viuis quàm pro defunctis ſit orandum, aliàs multa à multis ſcribuntur, præſertim à Gerſone in multis ſuorum operum tractatibus, & ſermonibus. Orare autem & deprecari differunt ſecundum Iacobum de Valen. Pſal. 16. Nam orare eſt aliquid petere indifferenter. Sed deprecari eſt ab aliquo malo petere liberari.

¶ORARE fictè dicitur is qui illud pro quo orat neque vult nec deſiderat.

¶ORATIO dicitur quaſi oris ratio, & eſt triplex (vt notat Brulef. di. 17. q. 4. lib. 3.) quædam logica, alia rhetorica, & theologica. Prima eſt vox complexa ſignificatiua ad placitum. Rhetorica dicitur quælibet propoſitio diſſuaſiua vel perſuaſiua, qua perſuadetur, quæ præponitur ab aliquo Rhetore facta alicui principi. Alia eſt theologica, & eſt quidã ſapor mentis in Deum terminatus. Et de hac oratione dupliciter loqui poſſumus, vt ſcribit Thom. Argẽ. di. 23. lib. 4. Vno modo vt eſt publica conueniẽs alicui ex officio. Alio modo vt eſt priuata cõueniẽs alicui ex merito vitæ. Primo modo oratio boni Laici nõ eſt efficacior quàm mali ſacerdotis: quia ſacerdos dicens orationem, qua cõfert ſacramentum vnctionis extremæ, &c. quæ oratio ſibi cõuenit ex officio, orat enim in perſona totius Eccleſiæ, & ideo vt ſic oratio eſt efficacior oratione cuiuſcunque Laici, qui orat tãquam perſona priuata & ſingularis. Licet ſecundo modo oratio boni Laici efficacior eſſe ſolet. Vide ad hoc Gabrielem lecti. lxij. canonis.

¶ORATIO ſecundum ſanct. Bona. di. 15 lib. 4. capitur tripliciter: propriè, communiter, & communiſſimè. Propriè oratio eſt aſcenſus ad Deum ad aliquid deguſtandum vel impetrandum vel exoluendum. Communiter verò oratio dicitur ſecundum quòd comprehendit omnem actum contemplatiuè ad Deum relatum. Communiſſimè ſecũdum quod comprehendit omnem bonum actum ſecũdum quod dicitur. Non ceſſat orare, qui non ceſſat benefacere, in Glo. 1. ad Tim. 5.

¶ORATIO variè à multis deſcribitur. Vnde Alexan. parte 4. qu. 88. multas orationis diffinitiones recitat verbaliter differentes ſecundum ſententiã ſatis concordantes, quas & vide apud Gab. lectio. lxj. canonis. Damaſce. lib. 3. cap. 24. ita diffinit. Oratio eſt aſcenſus intellectus ad Deum. Cui conſonat illa Augu. in ſerm. de oratione & ieiunio.

Oratio eſt pius mentis affectus in Deum directus. Dicitur affectus pius ſecundum Brulef. diſtin. xvij. qu. 4. lib. 3. id eſt actus affectandi vel affectiuus, & pius à pietate. Pietas autẽ capitur pro cultu diuino completo fide, ſpe, & charitate. Ex quo ſequitur quòd nulla oratio eſt propriè oratio niſi fulciatur fide, ſpe, & charitate. Oratio enim eſt quædam auis pulcherrima emiſſa ab arca Noë eccleſiæ, & quando eſt bene ordinata, retulit ramum oliuæ virentem. Vnde duæ ſunt alæ, ſcilicet fides, & ſpes, & ſine his non poteſt volare. Charitas autem eſt vita orationis, quia mortua eſt ſine ipſa, etiam ordinata pulcherrimis, ſcilicet, humilis, & ſubdita, reuerens, & deuota. Item Pagani & infideles non poſſunt orare quamdiu ſunt tales, quia oratio eſt pietas complectens cultum diuinum totum, id eſt fidem, ſpem, & charitatem. Vnde licet Idolatræ colendo idola, petunt multa à diis ſuis, tamen non orant, quia oratio eſt affectus pius, & oportet quòd ſit charitate formatus. Item Iudæi licet multa petant à Deo, permanentes in perfidia ſua, non poſſunt orare, quia non poſſunt habere affectum pii: nec dæmones & damnati poſſunt orare, quia licet habeant fidem, & ſpem, non tamen formatam, nec timent timore ſeruili, ſed horribili. Nec viatores in Eccleſia Chriſti quamdiu ſunt in peccato mortali, orant propriè loquendo. Patet, quia non piè orant, quia pietas complectitur ſpem, fidem & charitatem, quia ſunt ſicut ligna arida & ſicca non animata. Vnde differentia eſt inter petere & orare (vt idem Brulefer ſcribit) hinc benè tales poſſunt petere, ſed non orare: quia omnis qui orat, petit, ſed non è conuerſo, niſi dicere velis quòd alia ſit oratio informis, & iſta eſt ſine charitate. Alia formata charitate, & quamdiu homo eſt in peccato, nõ poteſt orare. Vnde periculoſum eſt (vt ait Brulefer) accipere eleẽmoſynas, & bona ad orãdum, vt faciunt religioſi & ſacerdotes: quia ſunt fures, & latrones, quia miſſę eorum & orationes nihil valent, quantum ad opus operantis, ſiue ad meritũ perſonale. Secùs quantum ad opus operatum. Iuſti verò & benè dirigentes affectum ſuum pium in Deum, propriè orant. Vnde omnes ſancti & ipſe Chriſtus propriiſſimè & ſine intermiſſione pro nobis orant. Orationes itaque ſiue preces creaturæ

nunquam

nunquam ſunt Deo gratæ, niſi ſit in gratia. Probatur & per illud Gene. 4. Reſpexit Dominus ad Abel & ad munera eius. Ad Cain autem nō reſpexit, nec ad eius munera. Vnde Eſa. 1. Cùm multiplicaueritis preces, nō exaudiam: manus enim veſtræ plenę ſunt ſanguine. Et dicitur oratio in Deū directa, propter ꝙ nullus homo per ſe poteſt orare alium hominem nec poteſt orare angelos nec beatos, nec virginem glorioſam. Et licèt nullus homo poſsit orare ſanctos, poteſt tamen licitè rogare & petere ab eis aliquid, tamen ſancti orant continuem Deū pro nobis. Et oratio eſt aſcēſus mentis in Deū, ſed mens in Deum nō aſcendit niſi purgetur. Non diſcrepar à ſuperiori diffinitione illa Hugonis: cū dicit: Oratio eſt conuerſio in Deum per pium & humilem affectum. Vel ſecundum Gl. ſup. illud 1. Theſſal. vlt. Sine intermiſſione orate. Oratio eſt expreſsio deſiderij propter bonum adipiſcendum, vel malum remouendū informata per verbum exterius vel interius. Aliter diffinit ſanctus Gregorius decimo moral. dicens: Orare eſt amaros in compunctione gemitus, & non compoſita verba reſonare. Cui ſimilis eſt illa Hugonis: Deuotio ex compunctione procedens, quæ datur ſecundum ſtatum pœnitentis. Item ſan. Bernar. in quadam epiſtola, Oratio eſt hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam & pia allocutio, & ſtatio illuminatæ mentis ad fruendum Deo quamdiu licet. Cui conſonat iſta ſanct. Ambroſi. Oratio eſt cibus mentis, claraque alimonia ſuauitatis, quæ membra non onerat, ſed in ornamenta conuertit. Ornamenta vtique motum atque virtutum VVilhel. in diuina Rheto. ſic diffinit in ſua generalitate. Oratio eſt petitio quæ ad Deum dirigitur, vel ad perſonas, vel perſonam propter ipſum. Petitio autem genus eſt ad orationem, quæ generaliter eſt locutio inclinatiua alterius ad bonum præſtādum, vel malum remouendum. Et dicitur, inclinatiua, non optatiua: quia non eſt idem, optare & petere, multi enim optant & deſiderant quæ non petunt, & optant vel deſiderant quæ omnino habere nolūt, ſicut viri ſancti & ſapientes qui multa concupiſcunt & deſiderant ſecundum ſenſualitatem, à quibus tamen ſe abſtinent viriliter, & auertunt. Qui autem petit indubitanter, oſtēdit ſeſe velle obtinere quod petit. Hæc VVilhel. Ex his patet quòd oratio eſt actus quidem potentiæ rationalis, quia relatus ad Deum, quod referre in Deum ſoli potentiæ rationali conuenit. Eſt enim oratio aſcenſus intellectus ad Deum, videtur & eſſe actus voluntatis & affectus. Eſt enim oratio ſecundum Sanct. Auguſtin. pius mētis affectus in Deum directus, vtrumque itaque videntur ſanctorum diffinitiones aſtruere orationem eſſe, vel actum intellectus vel voluntatis. De quo videas & Gabriel. lect. lxj. cano. Oratio ſecundum Sā. Tho. iiij. ſent. diſtin. xv. Et ij. ij. quæſtio. xxxiij. artic. iiij. eſt oris ratio per quam noſtri cordis intima maniſeſtamus Deo. Vel oratio eſt oſtenſio voluntatis noſtræ ei à quo impetrare ſperamus id quod deſideramus. Ioann. Gerſon Cancella. Pariſien. parte ij. in ſerm. de oratione, ait: Nuncius eſt oratio quæ duabus alis ſubnixa eſt, fide, ſpe, quæ animata eſt charitate, & quæ ornata eſt tanquam plumis virtutū multiplicitate. Vnde quid eſt oratio, niſi aſcenſio vel eleuatio mentis in Deum per pium & humilem affectum, quo fit vt dum oramus nos familiari quadā proximitate Deo colloquimur. Multa ibi de oratione ſcribit, & aliàs in multis locis, ſcilicet de mendicitate ſpirituali parte prima, & in ſermone pro defunctis, parte quarta, & in multis aliis locis, ſed laconiſmo gaudemus.

¶ ORATIO quædam eſt purè mentalis, quædam purè vocalis, quędam media vel mixta. De quo videatur San. Bonauentu. diſtin. xv. arti. ij. quæſtio. iij. lib. iiij. & Alex. parte iiij. qu. ix. memb. ij. arti. vj. Et Gab. lect. lxij. canonis. Oratio purè mentalis eſt, quando labia non mouentur, ſed cor ad Deum loquitur. Quomodo orabat Anna, de qua 1. Regum 1. dicitur, Et Gloſſa ſuper illud Pſal. Exaudiſti Domine deprecationem meam dum clamarem ad te. Clamor fit ad Deum non voce ſed corde: quia multi ſilentes labiis clamauerunt, multi ſtrepentes corde auerſo nihil impetrare potuerūt. Clama ergo intus vbi Deus exaudit. Oratio purè vocalis, quando nihil cogitat in his, quæ dicit nec in generali nec in ſpeciali: ita quòd referat intentionem ad ſenſum verborum vel finem: ſed cùm orat fabricat caſtra, hoc eſt mente verſat inania, & penitus impertinentia. Et ſic mentalis ſimpliciter excedit vocalem (vt inquit ſanct. Bonauentura) acceptiorque eſt Deo (vt vult Ioan. Gerſon Cancell. Pariſien. parte ſecunda, de ſollicitudine Eccleſiaſticorum) oratio mentalis quàm vocalis. Oratio mixta in qua ſcilicet orat mentaliter & vocaliter, & de iſta diſtinguendum eſt ſecundum ſanct. Bonauentu. vbi ſuprà: quia aut verba illa impediunt affectum, quia ſic inflammatus eſt, quod immediatè fertur in Deum, & tali vtilior eſt oratio mentalis. Si autem iuuatur vtilior eſt vocalis, & multi ſunt tales, & maximè illi qui non ſunt viri ſpirituales, ad quorum affectus prouocandos inſtitutæ ſunt vocales orationes. Et vt idem ait: Credo quòd omnis ſit ſatiſfactoria: quia nulla eſt in qua non laborant virtutes animales, & quantum delectantur ſpiritus tantum caro frequenter tabeſcit, & virtutes animales minus ſunt intentæ regimini corporis. Credo tamen (vt idem dicit) quòd illa inter cæteras eſt magis ſatiſfactoria in qua accenditur homo ad gemitum, quia hæc eſt in qua Deus maximè delectatur. Vide latius ibi ſanctum Bonauentu. Conſonat Brulef. diſtinct. decimaquinta. li. iiij. vbi ponit pro regula quòd omnis oratio vocalis requirit orationem mētalem, ſed non econuerſo. Apud Deum enim non eſt agendum verbis ſed affectibus. Hinc dicitur Matthæ. 6. Orātes nolite multum loqui ſicut Ethnici faciūt. Et licèt oratio mentalis ſufficiat quo ad Deum, qui inſpector eſt cordis, vtilis tamen eſt priuata vocalis propter plures cauſas, quas aſsignant doctores, Alexander, Thomas, & cæteri poſt eos, ſcilicet propter excitationem interioris deuotionis: propter mentis illuminationem, quę fit per verba: Item propter recordationem faciliorem rerum tempore orandi. Vnde Gloſſa, Matth. 6. ſuper illud, Non apud Deum agendum eſt verbis, ſed rebus, intētione cordis, affectu ſimplici. Quartò propter mentis ab euagatione cuſtodia. Quinta cauſa eſt plenior debiti redditio. Sexta eſt redundantia quædam ab anima in corpus ex vehementi aff[illegible] deuotione, ſecundum illud Pſalm. Lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea. Sæpè enim mens orantis deuotione accenſa in fletus, & ſuſpiria in iubilos, & voces inconſideratè prorumpit. Septima cauſa eſt inſtructio proximorum. Vnde Gloſſa Matthę. ſexto, Vult Deus rogari & venerari, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & ſtatus iuſtitiæ ſeruetur apud ſubiectos. Vide latiùs apud ſanctum Bonauentu. diſtinct.

vltima.& Gab.lecti.lxij.canonis illas cauſas clarius explicantem & deducentem. Et cum in oratione (vt ſcribit Paludenſis diſt.xv.quæ.v.artic.j.lib.iiij.) præcipuè attendatur orantis deuotio, ideo tantum debet oratio extēdi quantum orantis deuotio poteſt protendi, ideo ſi multum poteſt protendi, & oratio debet eſſe diuturna & prolixa. Si autē prolixitas vel diuturnitas faſtidium parit, non eſt vltra protrahenda, de conſecratione.di.v. Non mediocriter. Melius eſt ſeptem pſalmos decantare cum puritate, & ſpirituali hilaritate quàm totius pſalterij modulatio cū triſtitia. Cæteris ergo paribus crebris oratio melius valet. De prolixitate orationis exēpla ſunt in Chriſto, in Arſenio, in beato Dominico, qui pluries pernoctabant in oratione. De crebritate in Bartholomæo qui centies per diem & centies per noctem flexis genibus orabat. De attentione & deuotione in monachis Aegypti, qui (vt dicunt in vitis Patrum) nec oſcitabant, nec ſpuebant pſalmodizantes. Et vt idem Paluden. ſcribit concluſione tertia, vbi ſuprà.

Licèt non ſemper actualiter debemus orare, tamen in virtute ſemper orare debemus, quia vt dicit Gloſſa ad Theſſal. Non ceſſat orare, qui non ceſſat bene agere. Horis tamen & temporibus conſtitutis orare debemus, ne intentio noſtra frigeſcat, vt tenentes ſurgere ad matutinas quacunque debent eas orare illo tempore. Vnde Pſal. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, vnde horam non licet præterire, nec anticipare, vt nomen ſit conſonū rei niſi ex cauſa. Et ſecundum hoc poſſunt accuſari vel excuſari, qui dicunt matutinas in ſero, quia ſi hoc faciunt, vt plus dormiant, vel propter aliam non licitam cauſam accuſabiles ſunt. Si autem propter breuitatem noctiū & ſolennitatē officij, vt quædam eccleſiæ faciunt, excuſabiles ſunt. Latiùs Palu. Vnde Hugo dicit quòd ante horam orare prouidentia eſt, poſt negligētia. In hora obedientia intelligendū eſt (inquit Palu.) quando hoc fit ex rationabili cauſa. Clerici quoque & beneficiati & religioſi ad horas canonicas tenentur iure diuino & humano. Et propter hoc tenentur attendere corde præcepto diuino, & ſi nō humano, quia hoc importat oratio, quæ eſt aſcēſus mentis in Deum. Oratio quoque debet eſſe attenta (vt inquit Paluden. concluſione iiij. vbi ſuprà.) quātum ad verba, vt impleatur præceptum, nec ad hoc deuotio interior requiritur, quam purus homo impetrare non poteſt, ſicut nec in vtero baptizare.

Vnde ſtudioſè & deuotè ſine ſincopa & feſtinatione & garrulatione loco & tempore dici debet. Et ad orationem ſicut ad quodlibet opus bonum poteſt requiri duplex attentio (vt idem Paludenſi. ſcribit) Vno modo vt oratio ab intentione procedat. Alio modo vt intentio continuè comitetur orationem.

Primo modo requiritur attētio ad orationem tam publicam quàm priuatam, non ſolùm quidem propter meritum: ſed etiam ad vitandum peccatum, quando oratio dicitur ex præcepto. Primum patet ſic, quia nullum opus meritorium eſt, niſi ex intentione procedat, aliter enim non eſt opus humanum cùm homo ſit homo per rationem & voluntatem. Si ergo oratio debet eſſe meritoria, oportet quod procedat ex intentione. Similiter ſi vitetur trāſgreſſio præcepti, quia præceptū datur hominibus, ideo oportet quod non procedat ex ſola imaginatione quæ communis eſt nobis & brutis, ſed ex deliberatione quæ requirit attentionem. Non requiritur tamen quod attentio concomitatur actualiter totam orationem, quia nec hoc requiritur in quibuſcunque bonis operibus, nec eſt poſsibile propter euagationem mentis humanæ, requiritur tamen quòd orans nō ſcienter diſtrahat mentem ab intentione: hoc enim non poteſt eſſe ſine culpa mortali vel veniali, ſi euagatio ſit ſolùm ſecundum actum interiorem, licèt ſit temeraria & grauis ex quo eſt à propoſito, fortè tamen non eſt peccatum ſalrē graue, niſi eſſet contemptus, quia eccleſia non habet iudicare de actibus interioribus merè: propter hoc enim nō poteſt ea prohibere ex præcepto, propter quod ſi miniſter Eccleſiæ dicendo horas cogitet aliud, non videtur tranſgreſſor præcepti Eccleſiæ, quantum eſt ex natura facti. Si autem euagatio mentis ſit ex hoc quòd aliquis ſcienter ſe occupet in actu exteriori, qui non ſecum patitur attentionem orationis, tunc videtur eſſe culpa mortalis, & directè contra præceptum Eccleſiæ: quod habetur extra de celebratione Miſſarum. Dolentes. vbi dicitur: Diſcretè præcipientes in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diurnum officium pariter & nocturnum quantum eis Deus dederit ſtudioſè pariter celebrent & deuotè. Hoc autem modo obſeruant qui occupantes ſe in actu exteriore ſcienter ſibi attentione ſubtrahente. Plura ibidem Paludenſis. Debet inſuper oratio (vt idem dicit) eſſe integra, vt nihil de ea furetur ſincopando, omittendo, nimis feſtinando. Vnde tenetur redicere ſi notabiliter malè dixerit. Licèt poſsit ei pœnitētia commutari ne duplicatum dicat officium: quia vicarius Dei poteſt commutare reſtitutionem Deo faciendam in aliquod Deo acceptius. Et ad hoc quòd oratio ſit meritoria ſecundum eundem, vel ſatisfactoria, vel liberatoria, ſiue acquietatiua, requiritur quòd eius attentio ſit intenta. Item quòd ſit cōtinuata habitu non autem actu: niſi quòd ſpontè nō euagetur mens: quia ſi ſpontè & deliberatiuè euagauerit in illis, quæ tunc dicit, non videtur acquietare, ſed tenetur redicere, cùm orare ſit actus mentis nō oris, & ſic non oratio niſi ſit attentio. Hæc Paluden. qui & de oratione & eius effectu permulta ſcribit, & qualis attentio habenda in oratione ſit, legito & Ioann. Gerſonem part.ij. de ſollicitudine Eccleſiaſticorum. & parte iij. tractatu de oratione & eius valore valdè plura ſcribit. Sed quia laconiſmo gaudemus, te ad Ioann. Gerſo. remittimus, qui & ibidem vult quòd orans vocaliter orationem quam tenetur exoluere (quia de voluntariis non oportet repetitionem fieri) ſi percipit orans quod euagatur, nec attendit ad verba vel ad ſententiam, ſi facit hoc ex inaduertentia & diſplicet ſibi dum aduertit, nequaquam dicendus eſt interrumpere orationem nec ad iterationem obligatur. Plura ibi de oratione vide Gerſonem & aliàs, & quando orationem interrumpere licet, &c.

¶ De orationis conditionibus, ad hoc videatur Rich. diſt.xv.ar.iiij.quæ.vij.libr.iiij. ſanct. Bona. diſtin.xvj. in dubiis literalibus.lib.iiij. Bruleſ. diſt.xvij.quæ.iiij. libr.iij. Et Gabriel lectione lxiiij.canonis. Ad hoc enim vt oratio ſit impetratoria vel exaudibilis, requiruntur aliæ conditiones, ſcilicet vt ille qui petit, petat humiliter & frequenter & bona intentione, quod eſt piè petere & etiam perſeueranter & vtilia ad ſalutem, quod orans ſit conſtanter fundatus in fide. Vnde Iacobi 1. Poſtulet in fide nihil hæſitans. Talis autem (inquit Richad.) oratio ſemper exauditur inquantum homo orat pro ſe, quamuis non ſemper inquantum orat pro aliis. Vide latiùs ibi

Richar

Richardum. Bruleſer prædictis aſſentitur, qui vult quòd oratio fiat diſcretè:ideo mater filiorum Zebedæi petens quòd vnus filiorum ſederet ad dexterã, alius ad ſiniſtram, non fuit exaudita, quia oratio eius fuit indiſcreta: vel ſi quis malediceret alicui. Secũdò quod fiat piè, id eſt ad ſalutem, quia omnia quæ petimus, petere debemus pro ſalute noſtra:ideo Paulus Apoſtolus non fuit exauditus. Et multi petunt multa, qui non exaudiuntur, quia non piè, id ad ſalutem petunt. Et iſta conditio petere piè, ſecundũ beatum Thomam diſtinctio. decimaquinta, quarti, quæſtio. vltima, includit omnia ex parte petentis ad orationem efficacem requiſita, vt ſunt, quòd confidenter petat, humiliter, recta intentione, ordinatè, attentè. Non petit autem piè, qui non petit ex fide, ſpe, & charitate, ſecundum Hugonem, qui oratè dicit adhærere Deo fide, ſpe, & charitate, quare exiſtẽs in peccato mortali, non petit piè: de quo latiùs vide domi. Gabrielem lectione lxiij. canonis. Tertiò petat perſeueranter: & iſta perſeuerantia (inquit Bruleſer) debet intelligi maximè ſine interruptione peccati. Quartò oportet quòd fiat iuſtè, id eſt ex gratia & charitate, & hoc eſt piè orare. Quintò requiritur quòd fiat pro propria ſalute, quia aliquando perſona pro qua oratur, eſt indigna & in peccatis: & quãdocũq; aliquis petit cum iſtis conditionibus, indubitanter accipit, vt inquit Bruleſer. Licèt ita citò non accipiat, tamen accipit. Vnde Richardus vbi ſuprà. Omnis oratio debito modo facta, vt dictũ eſt, exauditur, non ſemper ſtatim, ſed pro illo tempore, quo diuina miſericordia exauditionem conſpicit vtiliorem eſſe omnibus penſatis. Vnde Sanctus Auguſtinus homel. cij. ſuper Ioann. quædam non negantur, ſed vt congruo dentur tempore differuntur. Iſtas orationis conditiones diffuſè pertractat domi Gabriel in expoſitione canonis, vbi ſuprà. Nec illud eſſe prætereundum cenſui, quod ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæſtio. decimaquarta, articul. ſecundo, libr. j. quòd in qualibet oratione à quouis viatore, imò ab vniuerſali Eccleſia factam pro ſalute alicuius viatoris, ſiue pro quocunque contingenti futuro vel poſsibili, debet ſaltem habiliter & implicitè circunſtantia ſiue conditio diuini beneplaciti ſubintelligi. Patet per ſimile de oratione Dominica, in qua dicitur: Fiat voluntas tua. Similiter patet per exemplum de Chriſto, qui quando orauit, dicens: Pater, tranſeat à me calix iſte: ſubiunxit illam conditionem: Nõ ſicut ego volo, ſed ſicut tu. de qua oratione Chriſti paulò pòſt videbitur. Ex quo ſequitur (vt ibi vult Aliaco) quòd in caſu aliquis licitè poteſt orare pro aliquo, quod ſcit vel ſaltem firmiter credit ſe non impetraturum: ſicut videtur fuiſſe oratio Chriſti. Nec propter hoc ſequitur, quòd talis oratio ſit ſtulta vel ocioſa, quia iſte ad illã tenetur, & Chriſtus fecit illam in exemplum imitationis, & ad myſterium, ſicut dicunt Doctores: ideo non fruſtrà. Item ſi cui reuelaretur ſua damnatio (vt idem tenet) iſte poteſt licitò, imò tenetur orare pro ſua ſalute, & velle ſe eſſe ſaluandum: quia iſte ex tali reuelatione nõ abſoluitur à priori obligatione, nec poſt minus tenetur ad præcepta Dei de dilectione ſui & oratione quàm prius. Sed hoc eſt contra Gregor. Ariminẽ. In nullo autem loco congruentius oratur quàm in eccleſiis Deo conſecratis, quod oſtenditur per illud Pſalm. 77. In Eccleſiis benedicite Domino. Et Dominus. Domus mea domus orationis vocabitur. Multas ad hoc ponunt doctores rationes, quòd congruentius ſit in eccleſiis orare quàm aliàs, Vide copioſè de hoc Gab. lect. lxij. canonis.

¶ De orationis effectibus & valore. Tres autem ſunt effectus orationis. Primus communis eſt omnibus actibus charitate informatis, qui eſt mereri. Secundus effectus orationis proprius, eſt impetrare quod petitur. Tertius eſt quem principaliter efficit, ſcilicet, quædam ſpiritualis refectio mentis. Et poteſt addi quartus, qui eſt ſolutio debiti, ad quod orans tenetur. De his dominus præpoſitus Gabr. lect. lxij. canonis. Et inter cæteras orationes, oratio dominica eſt efficacior, vt oſtendit Rich. di. xv. ar. iiij q. iiij. lib. iiij & hoc propter auctoris dignitatem. Chriſtus enim ore ſuo immediatè illam fecit; & diſcipulos docuit, vt habetur Matthæ 6. Et hoc oſtendit etiam orationis ſententioſa breuitas, quæ multum commendat orationem vocalem. Vide ad hoc Sã Bona. di. xvj. in dub. lit. libr. iiij De oratione dominica permulta ſcriptis reliquit Gab. lectio lxiij. canonis. Et Gerſon præcipuam dicit eſſe orationem Dominicã de mendicitate ſpirituali, & tract. de petitionibus in oratione dominica contentis; & aliis locis ſuorum operum. Poteſt inſuper oratio vel meritum in triplici gradu intelligi valere alicui ſiue pro aliquo, ſecundum Scotum, quæſtio. xx. quotl. Vno modo ſpecialiſsimè, & ſic ſemper valet oranti quando eſt in gratia: ipſe enim habet motum animi bonum & elicit opus bonum: iſte motus & illud opus non ſic ſunt alterius pro quo orat ſicut orantis, nec poteſt iſte ordinata voluntate ſic illud alteri dare, quod non ſit ſuum meritum, quia magis tenetur ex charitate diligere ſeipſum quàm alium, immò fortè non poſſet dare alteri ſic, cùm iſtud eſſet peccatum. Alio modo generaliſsimè, Et ſic valet toti Eccleſiæ, nec debet orans aliquem de eccleſia excludere: ſed ex intentione habituali omnis includere. Tertio modo, ſcilicet modo medio valet illi cui per orantem ſpecialiter applicatur, non enim valet ei ſpecialiſsimè, vt patet ex primo membro, ſed nec præciſè valet ſibi generaliſsimè ſicut cuicunque, tunc enim fruſtra in Eccleſia eſſent ſpeciales orationes aſsignatæ aliæ pro viuis, aliæ pro mortuis, & iterum pro viuis aliis & aliis, puta pro benefactoribus amicis & aliis, vt patet in orationibus in Miſſali romano pro diuerſis aſſignatis perſonis & ſtatibus vel congregationibus. Fruſtra inquam eſſent iſtæ ſpecialiter aſsignatæ, quia nõ plus valerent illi quàm generaliter cuicunque in eccleſia. Hæc Scotus. Vide ad hoc Gabriel. lectio. xxvj. canonis poſt Scotum, de valore orationis vide multa apud Gerſon. & aliàs. Sancti quoque & doctores multa de ea ſcripſerunt, &c.

¶ De oratione Chriſti. Oratio vt dictum eſt, eſt aſcenſus mentis in Deum: & ita inferioris ad ſuperiorem & minoris ad maiorem. Sic Chriſtus ſecundum diuinitatem non orauit, quia in hoc fuit æqualis patri, ſed cum patre orantibus petita concedit. Sed bene orauit ſecundum aſſumptã naturã ſecundum quam fuit minor patre (vt ſcribit Gabriel diſtinctio. xvij. quæſtio. vnica, articul. iij dubio ij.) Orauit quoque Chriſtus pro ſe & ſuis membris, quæ tamen non ſimpliciter voluit, ſed ſub conditione, vt eſt illud in cruce: Pater dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt, id eſt conditionaliter, ſi conuerſi pœnitentiam agerẽt. Per hoc poſſunt concordari multæ ſcripturæ, quarum aliquæ aſſerunt Chriſtum non exauditum, vt il

lud Pſalm. Clamabo per diem & non exaudies, aliquæ aſſerunt ſemper exauditum, vt illud Ioann. 11. Ego autem ſciebam, quia ſemper me audis. Decuit autem Chriſtum orare, maximè in diebus carnis ſuæ (vt dicit ſanctus Bonauentura, diſtinctione xvij. lib. tertio, & quæſtio. penolt. idem ait) & concordat Brulefer, qood Chriſtus fuit in omni petitione (qua petiit vt exaudiretur) exauditus: hoc eſt in omni, eò quòd petiit voluntate rationis ſiue ratione abſoluta. Non autē in omni eo quod petiit voluntate carnis vel pietatis fuit exaoditus: non enim petebat vt exaudiretur, ſed vt nos exaodiremur, ſicut petiit calicem à ſe transferri, & ſuis crucifixoribus coodonari. Vnum ex voluntate carnis ad oſtenſionem naturæ aſſumptæ. Alterum ad oſtenſionem benignitatis & miſericordiæ, &c. Nec oratio Chriſti fuit ficta (vt ſcribit Gabriel, vbi paulò antè.) Tum, quia non fuit niſi pro eo, quod volebat appetitus ſenſitinos, in cuius perſona orationem propoſuit. Tum, quia (vt dicit ſanctus Bonauentura) & modò dictum eſt, quia illæ orationes (licèt exauditus non ſit, oon tamen fueruot fruſtra) quia magis fuerunt ad noſtrā eruditiōnem quàm ad petiti impetrationem. Similiter magis ad veritatis humanæ naturę oſteoſionē, ac pietatis & miſericordiæ. Etiam ad oſtendendum quod erat Deo obediens & noo contrarius, dum orando eum vt ſuum principium recognoſcebat, vt dicit beatus Thomas. Item ad noſtræ imbecillitatis conformationem, vt non diffidamus ſi pericula paſſionnm perhorremus, & per hoc ſpem erexit in nobis contra naturalem aduerſitatis timorem. Item vt oſtenderet voluntatem noſtram diuinæ voluntati in omoibus ſnbiiciendam, præſertim in eo quod adiunxit: Nō ſicut ego volo, ſed ſicut tu: & in hoc ordinauit charitatem in oobis, quæ affectum noſtrum diuinæ voluntati per omoia conatur ſubiicere, vnde magis in oratione pro nobis orauit, quàm pro ſe. Hæc Sanc. Bonauentura, & poſt eum Gabriel, vbi ſuprà. Et conſonat Cardinalis Camera. quæſti. xiiij. artic. ij. lib. j.

¶ORATOR, Græcè ritèr dicitur. Et venit ab orando, hoc eſt dicendo. Differunt antem orator & rhetor, & declamator: ſic orator eſt qui in iudiciis vel in cōcionibus agit. Rhetor qui Rhetoricem profitetur. Declamator, qui aut docendi alios, aut exercendi ſe gratia fictam cauſam agit, vt inveris cauſis poſtea poſsit orare, quod declamare dicitur. Quare declamare erit ficto themate componere. Hinc actiones ipſæ orationes & declamationes vocantur. Differunt & oraror ſpiritualis & ſecularis, vt habet Guil. Pariſienſis in De Rheto. diuina, capit. ij. & poſt eum ſcribit do. Gabriel lectiòne xxxj. canonis. Vnde orator ſecularis intendit ſua oratione mouere iudicem & inclinare in partem ſuam, vt ſcilicet pro parte ſua indicet & ſententiet. Orator verò ſpiritualis per orationem ſuam quam coram altiſsimo fondit, non intendit ipſum mouere, quem ſcit indobitātèr in vltimitate ſtabilitatis in nobiliſsimū, ſed potius ſemetipſum, vel à malo in quo eſt bonū, vel à bono in melius, qood eſt dicere, quia intendit ſemetipſum facere idoneum per orationem, vt ei concedatur, quod impetrare intendit, vt ſi petimus liberationem à malo quatinus intuitu iſtius petitionis malum à nobis Deus auferat. Si petimus donationē alicuius boni, vt intuitu orationis efficiamur hoc accipere digni & idonei: non vt per illam orationē flecta mus Deum vt nobis hoc conferat, quaſi nunquam conferre voluerit: & tunc primò velle cōferre incipiat, ſed ab æterno hoc conferre diſpoſuit. Ad petitionem tamen noſtram factam vel faciendam tempore certo. Secùs eſt de homine qui petitionibus vincitur, vt hoc vel illud faciat, quod nunquam facere diſponit, & ita de nouo incipiat velle facere. Hæc do. Gabriel vbi ſuprà. Non tamen cùm Deus diſponit vel volt aliud facere, diſponit in omnem euentum (vt ſcribit Brulefer diſtinct. xvij. quæ. iiij. li. iij. in fine.) ſed præſuppoſitis ante cedentibos, quæ ſunt bona opera, ſicut diſponit oos ſaluare: ſi tamen velimus per bona merita ſalutem acquirere, &c.

¶ORDO eſt pariom diſpariumque rerum ſua cuiqoe loca tribuens diſpoſitio, vt dicit Sanct. Auguſtinus xix. de Ciuitate Dei. Si enim omnia, inquit Auguſtinus, eſſent æqualia, iam non eſſent ordinata: ideo dicit parium, diſpariumque, vt refert Gniliel. Scotiſta diſtinct. xx. lib. j. & diſtinctio. xliiij. eiuſdem libr. Vnde ordo eſt charitatis, & dicitur ordinatus amor: ordinatur autem amor ad Deum, proximum, ad ſeipſom. Chriſtus eſt Deus & proximus ſimul. Moyſes ſimiliter inter Deum & proximum mediator erat. Elias denique bonum zelabat vtriuſque. Hæc Ioan. Gerſon Cancell. tractatu ix. ſuper cantico Mariæ. Et ordo, vt ſcribit Brulefer diſtinctio. xx. quæſti. prima, lib. j. poteſt ſic deſcribi: Ordo eſt habitudo prioris ad poſterius, & econtrà. & vbicunque eſt ordo, ibi eſt prius & poſterius: & quot modis poſſunt dici prius & poſterius, tot modis poteſt dici ordo. Et de ordine diligendorum, Vide in dictione Diligere.

¶ORDO eſt triplex (vt ſcribit Sanctus Bonauentura diſtincti. xx. artic. ij. quæſtio. j. li. j. ſcilicet ſecundum potentiam, ſecundum anteceſsionem, & ſecundum originem. Ordo ſecundum potentiam dicitur, quorum vnum eſt ſuperius ad aliud inferius. Et hoc poteſt eſſe dupliciter vel in loco vel in dignitate. Et hic ordo nō cadit io diuinis. Vnde dicit Euſebius: In dioinis eſt numerus, ſed non ordo. Ordo verò ſecundum anteceſsionem dicitur eſſe eorum, quorum vnum prius eſt, alterum verò poſterius. Et hoc dupliciter. Aut quia antecedit duratione ſiue tempore, aut prius naturali intelligentia ſiue cognitione: & hic ordo non eſt in diuinis, quia hic ordo tollit æqualitatem & ſimultatem, quorum vtrumque perfectè eſt in diuinis. Ordo autem ſecundum originem, ſiue ſecundum emanationem, eſt producentis ad productum. Et iſte ordo eſt in diniois, quia ibi eſt ordo principij & priocipati, ſiue producentis & producti. Et quæſtio. ſecunda vbi ſuprà, dicit quòd ordo dicitur eſſe alicuius dupliciter, aut ſicut ordinati, aut ſicut rationis ordinādi. Ordo in diuinis ſicut ordinati dicitur perſonæ patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Sicut rationis ordinandi dicitur naturæ. Natura enim dicit vim productiuam, ſecundum qood dicit Philoſophus, quòd eſt vis inſita rebus ex ſimilibus ſimilia procreans. In diuinis autem eſt ordo ſecundum productionem, id eſt dicitur ibi ordo naturæ, id eſt naturalis originis. Vide latiùs ibi ſanct. Bonauenturam. Nec ordo perfectionis eſt in diuinis non plusquàm ordo dorationis: quia vbi eſt ordo perfectionis, ibi eſt magis perfectum & miuus perfectum. Sed in diuinis nihil eſt imperfectum ſeu minus perfectnm, ſed Dei reſpectu aliorum à ſe eſt ordo cauſalitatis & ordo perfectionis. In Deo autem

tem reſpectu alicuius, quod eſt in Deo, eſt ordo originis, id eſt aliquod originans, & aliquod originatū. domi. Gabriel diſtinctio. xxxv. quæſtio. iij. lib. j. Aſtipulatur Paulus Corteſius diſtinctio. ix. libr. j. ſententiarum in fine: fatendum erit, inquit, naturæ ordinē in diuinitate ſtatui, cùm ſemper ordo ad quodpiā principium collatione referatur, ſed intelligendum eſt origine ordinem ſine antegreſsione ſtatui qui Domino Auguſtino auctore naturæ ordo dicatur.

¶ Ordo alius eſt perfectionis, alius generationis. Nam priora ordine generationis frequenter ſunt poſteriora ordine perfectionis, vt ſcribit Gabriel diſtinctio. xxvj. quæſtio. vnica, articu. iij. dubio. ij. libr. iij. Vbi plura de ordine virtutum Theologicalium, dicit: & in fine ordine perfectiōis, charitas eſt prior fide & ſpe, vt dicit Apoſtolus: Maior horum eſt charitas. Item charitas eſt forma omnium virtutum, qua in donis creatis nullum eſt maius. Secùs de ordine generationis: de quo plura Gabriel, & concordat Dominus Cardinalis Cameracenſis quæ. vnica, iij. ſententiar. artic. ſecundo. Sic actus fidei ordine generationis eſt prior actu ſpei & charitatis, quia non poteſt voluntas per actum ſuum tendere in obiectum, niſi cognitum per intellectum. Cognitio autem obiecti Theologici eſt per actum fidei, & loquē do de virtutibus Theologicis acquiſitis. Nam de infuſis loquendo non eſt inter eas ordo generationis, quia ſimul infunduntur. Deus enim cuius perfecta ſunt opera (vt dictum eſt ſuprà) perficiendo animā, ſimul eam perficit ſecundum omnes potentias: intellectum, ſcilicet per fidem, voluntatem, ſecundum duplicem eius affectionem, per ſpem & charitatē. Poteſt tamen dici, quòd fides infuſa eſt naturaliter prior aliis, propter actum eius, qui poteſt eſſe ſine actu ſpei & charitatis, & non econuerſo. Hæc Gabriel, qui de acquiſitis Theologicis virtutibus longior eſt.

¶ Ordo quidam eſt (vt notat ſanctus Bonauentura diſtinctio. xliiij. quæſtio. iiij. libr. ij. qui reſpicit naturam, ſecundum omnem ſtatum, & eſt ordo qui reſpicit naturam, ſecundum ſtatum ſuę corruptionis, & ſecundum hoc quædā ſunt de dictamine naturæ ſimpliciter, quædam de dictamine naturæ, ſecundū ſtatum. Deum eſſe honorandum dictat natura, ſecundum omnem ſtatum, hominem verò adæquari homini dictat, ſecundum ſtatum ſuæ primæ conditionis. Hominem autem homini ſubiici, & hominē homini famulari dictat ſecundum ſtatū corruptionis, vt mali compeſcantur & boni defendantur, niſi enim eſſent huiuſmodi dominia carētia malos propter corruptionem, quæ eſt in natura, vnus alterum opprimeret, & communiter homines viuere non poſſent. Non ſic autem eſſet ſi homo manſiſſet in ſtatu innocētiæ: quilibet enim in gradu & ſtatu ſuo maneret. Et ſecundum Gabrielem diſtinctio. ſecunda, quæſtio. vnica, articu. j. libr. tertio, duplex eſt ordo, ſcilicet naturæ & temporis. Ordo naturæ eſt quo poſterius non poteſt eſſe ſine priore, ſed econuerſo prius eſſe ſine poſteriore. Siue vbi vnum dependet ab altero, & non econuerſo. Dependens in hoc ordine eſt poſterius, & id à quo dependet eſt prius: licèt ſint ſimul duratione. Sic Sol eſt prior radio ſuo, licèt tempore ſint coæui, quia radius dependet à Sole, & non Sol à radio: & iſta prioritas ſeu ordo naturæ vniuerſaliter eſt inter cauſam & effectum. Ordo temporis eſt, quo vnum duratione præcedit aliud, ita quod vnum prius incipit, ſicut inter patrem & filium in creaturis, domi. Gabriel vbi ſuprà, qui & ibidem dicit, & probat, quod inter corporis formam animationem & animati aſſumptionem fuit ordo naturæ in verbi Dei incarnatione, præcedit enim ordine naturæ formatio corporis animationem, & animatio aſſumptionem. Conceptio quoque corporis Chriſti, animatio, & aſſumptio in Virgine perfecta eſt: non temporaliter, ſed inſtantaneè, id eſt tota ſimul. Nam priuſquam Virgo conſenſum expreſſit, dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum, &c. non videtur fuiſſe operatio aliqua ſpecialis ad incarnationem, ſed vltimo inſtanti verborum corporis formatio, animatio, aſſumptio ſimul completa eſt. Plura de hoc ibi ſcribit domi. Gabriel. Vnde S. Auguſtinus in de fide ad Petrum, capi. xv. Firmiſsimè tene & nullatenus dubites, non carnem Chriſti ſine diuinitate conceptā in vtero Virginis priuſquam ſuſciperetur à verbo: ſed ipſum verbum Deum ſuæ carnis acceptione cō ceptum, ipſamque carnem verbi incarnatione conceptam. Ad idem Damaſcenus lib. tertio, capi. ij. Simul fuit caro, ſimul verbi Dei caro, ſimul animati caro, &c.

¶ Ordo Angelicus ſecundum Magiſtrum diſtincti. nona, libr. ij. & Sanct. Gregorium, eſt multitudo cœleſtium ſpirituum, qui inter ſe aliquo munere gratiæ ſimilantur, propter Angelos diuerſorum ordinum, qui ſe excedunt in munere gratiæ & naturæ: ideo ſequitur ſicut in naturalium donorum participatione conueniunt. Ordo itaque fundatur in dono naturæ, completur autem dono gratię. Nam meliora naturalia diſponunt ad maiora dona gratuita, vt dicit ſanctus Bonauentura. Et in qualibet Hierarchia ponuntur tres ordines. In prima, ſecundum omnes, ſunt Seraphin, Cherubin, Throni. In media & infima diuerſitas inuenitur. Nam ſanctus Dionyſius in media ponit Dominationes, Poteſtates, & Virtutes. Sed ſanctus Gregorius & ſanctus Bernardus ponit Dominationes, Principatus, & Virtutes. Similiter in tertia Hierarchia ponit Dionyſius Principatus loco virtutum. E conuerſo Gregorius, Virtutum ordinem ponit loco Principatus ordinis. Rationem diuerſitatis ponit domi. Gabriel diſtinctio. nona, quæſtio. j. lib. ſecundo, quem videre potes. Et nomina ordinum impoſita ſunt à donis gratiarum, quibus ſeſe excellunt. Eſt enim donum vnū dignius altero. Nam omnibus eminet charitas, ſecundum ſanctum Auguſtinum, deinde ſcientia, deinde tentio. Et dona illa gratuita communia ſunt omnibus Angelis. Siquidem omnes ſunt beati, omnes perfectè Deo fruuntur, omnes ſemper vident faciem patris, omnes firma tentione adhærent Deo. Et vt ſeruetur diſtinctio ordinum in nominibus ab eo dono, quilibet ordo nominatur quod in eo excellentius eſt, à quo tamen ſuperiorum ordo nullus nominatur. Et primus à fruitione ſiue charitate nominatur: & dicitur nomine Seraphin, qui eſt ſimpliciter donum excellentiſſimum. Secundus, à ſciētia aut viſione denominatur Cherubin: poſt charitatē verò excellentius donum viſio ſeu ſcientia: poſt illud tentio correſpondens ſpei, per quam quieſcit in eo Angelicus ſpiritus, vt in ſuo bono: ideo ab illo dicitur & denominatur. Tertius Throni ſiue ſedes, quod quietem importat. Inferiores ordines à donis nominantur, quibus feruntur in creaturas obiecti-

nè: inter illa videtur maius donũ dominari Angelis bonis: ideo primus ordo ſecũdæ Hierarchiæ ab illo denominatur ordo Dominationũ: deinde bonis hominib' principari: vltimo malis ſpiritib', licèt quilibet ordo ſuo inferiori dominetur ac principetur. Sic ergo ſecundus ordo nomen habet Principatus. Tertius, Poteſtates, &c. Angelorum autem beatorum multitudo innumera in nouem choros ſeu ordines eſt diſtincta. Numerus autem ſupernorum ciuium Deo numerabilis, nobis innumerabilis eſt. Et illi nouem ordines tres Hierarchias conſtituunt, ſcilicet ſupremam, mediam, & infimam. Et hæc copioſè habẽtur apud ſanctum Dionyſium, & poſt eum ſcribit Gabriel vbi ſuprà. Et ad ſingulos ordines Angelorum, ſecundum ſanctum Bonauenturã aſſumentur ſaluandi: quia homines ſaluandi poſſunt in via ad tantam gratiæ eminentiam eleuari, & in patria ad tantam gloriam ſicut Angeli. Igitur poſſunt ad ſingulos ordines aſſumi: quia vbi eſt paritas in gloria, non eſt diſparitas in ordine. Et (vt vult Gregorius homel. xxxiij.) aſſumuntur ad ſingulos ordines homines terreni, ordinum officio in terris imitantes. Vnde ait: *Diſtinctæ* conuerſationes hominum, ſingulorum agminum ordinibus congruunt, & in eorum ſortem per conuerſationis ſimilitudinem deputantur. Vide latiùs de ordinibus Angelorum, Dominum Præpoſitum Gabrielem diſtinctio. decimanona, libr. ſecundo & in ſequentibus de Angelis, de quibus & ſuprà dictum eſt.

¶ ORDO quandoque ſumitur pro modo viuendi religioſorum: & hoc modo plures ſunt ordines, vt ordo ſancti Benedicti, ſancti Auguſtini, ſancti Dominici, &c. de quo aliàs dicitur. Et videatur de his ordinibus Anton. in ſumma. Vnde ordinem ingredi dicimus, hoc eſt, religionem intrare, vel aſſumere talem regulam vel modum viuendi, monaſticum, vel religioſum, &c.

¶ ORDO (vt eſt Sacramentum) habetur & deſcribitur à Doctoribus diſtinctio. xxiiij. lib. iiij. & vt ſcribit Thom. Argent. diſtinct. xxiiij. libr. 4. ſenten Non ſolùm in rebus naturalibus, de quibus locuti ſunt Philoſophi, verùm etiam in rebus Eccleſiaſticis, de quibus loquuntur Theologi, verè eſt dare ordinem: quia vbicunque eſt dare multitudinẽ, diuerſos gradus & poteſtatis & dignitatis includentẽ, ibi eſt dare ordinem: ſed in ſancta Dei Eccleſia eſt dare huiuſmodi multitudinem: quia huiuſmodi gradualis diuerſitas dignitatis & poteſtatis, non poteſt eſſe ſine ordine. Et non ſolùm reſpicit ſacramentum ordinis honeſtatem interiorẽ, ſed etiam exteriorem, vt ſcribit Steph. Brulef. diſ. 25. q. 8. li. 4. Vnde requiritur honeſtas à parte originis, nominis, corporis, actionis, conditionis, & conuerſationis. Propter defectum à parte originis, ineptus eſt filius Sacerdotis, ſpurius, & etiam quilibet illegitimus. A parte nominis ſiue famæ, inepti ſunt infames, & publicè pœnitentes. Propter defectum à parte corporis, inepti ſunt corpore vitiati, ſicut leproſi, & epilentici, & dæmoniaci. Propter defectum à parte actionis: vt quando incidit in peccatum enorme ſiue factum, vt homicidium: & propter magnum horrorẽ & ſanguinis effuſionem, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè fiat. Propter defectũ conditionis, vt ſeruus, & etiam propter defectum conuerſationis.

¶ ORDO poteſt dupliciter accipi, vt ſcribit Richar. diſ. 24. artic. 3. quæſtio. 2. lib 4. Vel pro ritu ſeu ſigno quo traditur poteſtas ordinato, vel pro ipſa poteſtate tradita. Primo modo ordo eſt Sacramentum tantùm: ſecundo eſt Sacramentum & res, ſcilicet reſpectu ſigni prædicti, & Sacramentum rei, id eſt gratiæ gratum facientis, ſeu augmenti eiuſdem: qui dignè ordinem ſuſcipienti confertur. Et deſcribitur ſic ordo, vt habet *Magiſter* in textu diſtinctio. vigeſimaquarta, lib. iiij. Ordo eſt ſignaculum quoddam ſacrum quo ſpiritualis poteſtas traditur ordinato & officium: hoc Sacramentum eſt ſacræ rei ſignum, quia characteris & gratiæ à Deo infuſæ. Et deſcribitur ordo hic quantum ad actum exteriorem, cum dicitur, ſignaculum: & quantum ad effectum interiorem, cùm dicitur, ſpiritualis poteſtas: & quantũ ad illius poteſtatis ſubiectum, cùm dicitur, ordinato: & quantum ad eius poteſtatis executionem, cũ vltimò additur, & officium. Eandem etiam deſcriptionem ponit Hugo de Sacramentis. Quidam antiquorum Magiſtrorum ita diffiniunt: Ordo eſt Sacramentorum ſpiritualis poteſtatis ad aliquod officium in Eccleſia ordinatum. Paulus Corteſius lib. quarto ſentent. diſtinctio. quarta, poſt Magiſtrum Sentent. dicit: Ordinis ſacrum ſignum quoddam eſſe ſenatus, quo ſpiritus imperium initiato tribuatur. Et ordo, vt dicit Brulefer, eſt ordinata poteſtas. Ordo ſecundum Scotum, eſt gradus eminens in Eccleſia, diſponens de congruo ad actum aliquem, ad conſecrationem, vel diſpenſationem Euchariſtiæ pertinentem. Concordat Brulefer diſtinctione vigeſimaquarta, quæſtione j. libro quarto. Et ordo vt eſt ſacramentum tantum (vt inquit Thomas Argent.) tranſit & non manet in ſe formaliter: licèt aliquo modo in ſuo effectu, ſcilicet in charactere, dicitur res & ſacramentum. Cuius eſt cauſa non ſolùm ſignificatiua, ſed etiam aliquo modo diſpoſitiua. Et ſunt ſeptem ordines, & in quolibet ordine (vt ſentit Petrus de Palude diſtinctio. vigeſimaquarta, quæſt. ſecunda, articu. tertio, concluſione j. libr. quarto, & Richardus eadem diſtinctio. articu. iiij. quæſtio. ſecunda, & Thomas Argentin. & alij) imprimitur character diſtinctus & ſpecialis, quia ordinatur quilibet ad diſtinctum actum. In omni quoque ordine confertur gratia: Quia Dei perfecta ſunt opera. Vide latiùs de hoc Petrum de Palude. Et vt idem ait: Omnis ordo ordinatur ad Euchariſtiæ ſacramentum. Ordo enim (vt ipſe inquit) miniſtrorum Eccleſiæ, qui ſunt mediatores inter Chriſtum & populum: eſt ad faciendum vnionem populi cum Chriſto, hoc autem fit maximè per ſacramentum Euchariſtiæ, in quo Chriſtus continetur realiter, & à nobis ſumitur, vnde dicitur ſacramentum vnionis. Hæc autem vnio fit duplici actu, ſcilicet per ſacramenti confectionem, & populi dignam præparationem. In primo actu deſeruiunt quatuor ordines, ſcilicet Accholytatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & ſacerdotium: ſed differenter, quia Accholytus habet materiam conſecrandam præparare in vaſis non ſacris, ipſe vrceolum cum aqua & vino præparat, & tradit Subdiacono. Subdiaconus verò habet eam ponere in vaſis ſacris, in quibus fit conſecratio. *Diaconus* verò habet eam offerre Sacerdoti ad conſecrandum, & conſecratum diſpenſare, ſaltem ſanguinem cum vaſe mediante. Cõſecratio autem pertinet ad ſacerdotem. In ſecundo verò actu in præparatione populi deſeruiũt alij tres ordines, ſed differenter: quia duo eorum diſponunt remouendo, prohibens vel malum hominem, vt oſtiarius

rius:vel malum angelum, vt exorciſta. Tertius verò, ſcilicet lector, præparat offerendo bonam diſpoſitionem quo ad cognitionem veri, & dilectionem boni: quod fit legendo prophetias de Chriſto in veteri teſtamento contentas. Hæc Petrus de Palude. Et de actibus vel operationibus, vel officiis illorũ ſeptem ordinum, videre potes latiùs apud alios circa diſtinctio. xxiiij. ſcilicet, ſanctum Bonauent. Thomam Argentin. Petrum de Palude, & Paulum Corteſium. diſtinctio. iiij. & Scotum diſtinctio. vigeſima quarta, artic. ſecundo. lib. iiij. vbi dicit, quòd non eſt proprius actus Diaconi legere Euangelium, & Subdiaconi Epiſtolam, ſed iſti ſunt remoti & minus perfecti eorum actus. Perfectiſſimi autem & proprij illorum ordinum, ſunt quos habet vnus immediatè circa Euchariſtiam diſpenſandam & conſecrandã, ſicut Sacerdotium. Alius materiam eius offerendã, ſicut eſt ſubdiaconatus: vel diſpenſandum Euchariſtiam, ſaltem ſanguinis, & eſt Diaconatus, &c. Et licèt ſint ſeptem ordines, eſt tamen vnum Sacramentum, vt ſcribit Thomas Argentinenſis & alij, ratione finis qui eſt vnire fideles Chriſto, mediante Euchariſtia, quæ eſt Sacramentũ vnionis. Et Sacramẽtum ordinis licèt prædicetur de quolibet ordine in prædicto, tamen de ſolo ordine Præsbyteratus prædicatur, ſecundum ſuam rationem completam: de aliis autem ſecundum magis & minus, ſecundum quam vnus ordo magis appropinquat ad ordinem Presbyteratus, & alter minus. Et ideo licèt ſint plures ordines, qui ſunt partes poteſtatiuæ huius Sacramenti, tamen Sacramentum ordinis eſt vnum Sacramentum & non plura. Id quod latiùs probat Thomas Argenti. Et iſti ordines licèt ſic ſe habeãt, quod ſemper perfectior præſupponit imperfectiorem, ſecundum ſtatum Eccleſiæ, tamen huiuſmodi ordo præſupponens non eſt ſimpliciter neceſſarius & eſſentialis. Nam clericus promotus per ſaltum non eſt reordinandus quantum ad illum ordinem, quem per ſaltum ſuſcepit, ſed ſolum eſt ſupplendũ illud quod ſibi deficit de ordinibus, quos nondum ſuſcepit: vt declaratur extra de clerico per ſaltum ordinato, cap. tuæ literæ. Et idem patet di. ſecunda, cap. Solicitudo. De illis ſeptem ordinibus potes & aliàs videre Ioannem Gerſonem Cancell. Pariſien. parte ſecunda, de ſacramento ordinis. Rabanum Maurum Archiepiſcopum Moguntin. in libr. de inſtitutione clericorum, & Guil. Epiſcopum in rationali ſuo, &c.

¶ Ordo ſecundum Scotum lib. iiij. diſtinctio. xxiiij. ar. iij. propriè loquendo de Sacramento, non eſt ſacramentum, quia omne Sacramentum eſt ſignum ſenſibile. Sed ordo (vt dictum) eſt gradus ſpiritualis. Tamen accipiendo Sacramentum pro ſigno inuiſibili, ſicut aliquid dicitur res & Sacramentum: hoc modo poteſt dici Sacramentum, quia ſignum conuenientis gradus executioni actus debiti illi gradui. Ponit itaque ordinationem pro Sacramento vno ex ſeptem, cuius iſta ſecundum eum poteſt eſſe deſcriptio. Ordinatio eſt inſtitutio alicuius in gradu Eccleſiæ præeminente, cui conuenit aliquod miniſterium circa Euchariſtiam exhibendam, facta à miniſtro idoneo certa verba proferente, & ſimul cũ intentione debita miniſterium gradus illius aliquo ſigno viſibili repræſentans ex inſtitutione diuina efficaciter ſignans gratiam præeminentem, qua ordinatus dignè aliquod miniſterium exequatur. & Epiſcopus & ſolus in ſacris ordinibus eſt idoneus miniſter huius Sacramenti. Vnde Sacramẽtum ordinis datur, quando Epiſcopus dat poteſtatem alicui cõficiendi corpus Chriſti, & illa ordinatio vocatur Sacramentum, vt & vult Bruleſer poſt Scotum. Similiter dicẽdum eſt de ordine Subdiaconatus, & aliis ordinibus inferioribus. Et ordines non ſanctos aliquando ex commiſſione poſſunt conferre: vt Abbates priuilegiati. Et materia huius Sacramenti, ſecũdum Ioan. Gerſonem, Cancella. Pariſien. ſunt ſigna viſibilia cum verbis, quibus ſpiritualis poteſtas tradi oſtenditur: vt in oſtiariis traditio clauium cum verbis ad hoc pertinentibus. In lectoribus traditio libri Prophetarum cum verbis ad hoc inſtitutis, & ſic de aliis. Ioann. Gerſon. Forma huius Sacramenti (vt inquit Scotus vbi ſuprà) eſt illa quam Epiſcopi habent in ſuis libris Epiſcopalibus. Sed in Sacerdotio videtur probabile, quòd ibi ſint duæ formæ partiales, in quatum altera conferatur poteſtas conficiendi Euchariſtiam: in reliqua poteſtas abſoluendi in pœnitentia: & iſtis coniunguntur duæ materiæ, hoc eſt, duo ſigna viſibilia propria. Formæ primæ traditio calicis & patenæ cum hoſtiis eſt. Accipe poteſtatẽ celebrãdi: ſecundæ formæ, impoſitio manus Epiſcopi ſuper caput. Accipe ſpiritum ſanctum, vt ſic Epiſcopus concorditer agat ſummo Epiſcopo Chriſto, qui priùs contulit poteſtatẽ Apoſtolis conficiendi quàm abſoluendi. Scot. Ex hoc patet quomodo ſeptem ſunt ordines qui ſunt inſtitutiones in ordinibus, & illi ſeptem dicuntur contineri ſub Sacramento ordinis, vel magis propriè ſub Sacramento ordinationis, inquantum eſt vnum Sacramentum. Vide latius Scotum, &c. Res huius Sacramẽti tantum eſt gratia ſpiritus ſancti infuſa, vel poteſtas ſpiritualis, Res & Sacramentum eſt character qui imprimitur. Ioan. Gerſon. Quidam volunt nouem eſſe ordines in Eccleſia militante, ſicut ſunt nouem ordines Angelorum in Eccleſia triumphante. Et ſecundum quoſdam illorum Epiſcopatus & Archiepiſcopatus conſtituunt duos gradus, qui additi ſeptem præcedentibus, faciunt nouem. Secundum alios corona vel tonſura eſt primus ordo & Epiſcopatus vltimus, & ſic fiunt nouem cum ſeptem prænominatis. Sed communis Doctorum ſententia eſt, vt ponantur ſeptem. De tonſura infrà dicetur litera T. Vnde ſecundum Richardum diſtinctio. vigeſimaquarta, articu. v. quæſti. ſecunda, lib. quarto, dupliciter poteſt accipi ordo. Vno modo pro gradu poteſtatis ordinatæ mediatè vel immediatè ad conſecrationem corporis vel ſanguinis Chriſti. Alio modo pro quolibet gradu poteſtatis reſpectu quarumlibet actionum ſacrarum. Primo modo Ordo eſt ſacramentum, & ſic Epiſcopatus non eſt ordo. Vnde nec characterem imprimit propriè loquẽdo de charactere, vt quidam dicunt: & præterea vnus ordo non dependet à præcedenti quantum ad neceſſitatem Sacramenti, quamuis ſequens de iure recipi non debeat priori prætermiſſo, ſed ſi non preſbyter ordinaretur in Epiſcopum, nihil eſſet factũ. Secundo modo Epiſcopatus eſt ordo, non ſacramentum, ſed ſacramentale. Et hoc modo Epiſcopatus ab Iſidoro libro vij Etymolog. capitu. xij. & Dionyſius cap. v. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ, & à Magiſtro diſtinct. xxiiij. lib. iiij. cap. vltim. dicitur ordo. Petrus de Palude dicit, quòd Epiſcopatus eſt ordo, ſed non diſtinctus à Sacerdotio: & eſt Sacramentũ, ſed non diſtinctum à Sacramento ordinis, & imprimit characterem, ſed non alium. Vult itaque pro-

babiliter dici, quòd Epiſcopatus ſit ordo: propter hoc aliquando vocantur Epiſcopi Presbyteri, & econtrà. Sanctus Bonauentura parte ij. articulo ij. quæſtione iij. diſtinctione xxiiij. libro iiij. ſcribit, quòd Archipresbyter, Epiſcopus, Archiepiſcopus, Patriarcha, Pontifex ſummus, vltra Sacerdotium non addunt ordinem, nec gradum nouum, ſed ſolùm dignitatem & officium. Vide latiùs ibi Bonauenturam. Nec Pſalmiſtatus eſt ordo, ſecundum eundem, vbi ſuprà. quæſt. ij. ſed officiũ ordini annexum, ſicut cantoratus, vt dicit Guilielmus in Rationali diuinorum. Septem igitur ſunt ordines ſecundum cõmunẽ Doctorum ſententiam, ſcilicet Hoſtiariatus, Lectoris, Exorciſtæ, Accholyti, Subdiaconi, Diaconi, & Presbyteri, quorum (vt inquit Gerſon) eſt conficere corpus Chriſti, quod eſt excellentiſſimum officiorum humanorum: & ideo ſuprà Sacerdotium non eſt ordo ſuperior, imò nec Epiſcopatus, nec Archiepiſcopatus. Solus autem Epiſcopus de iure poteſt ordinare ſeu ordinis Sacramentum conferre, vt dictum eſt. Vaſa quoque nõ niſi ab Epiſcopo conſecrantur. Hæc videtur eſſe ſententia Iſidori lib. Etymol. vbi ait: Epiſcopus ſummus Sacerdos & Pontifex maximus nominatur: ipſe enim efficit Sacerdotes & Leuitas, & omnes ordines Eccleſiaſticos diſponit.

¶ Ordinis ſacramentum ſex neceſſaria requirit, vt ſcribit Gerſon & alij, ſexum, ſcilicet virilem. Vnde mulier non eſt ſuſceptibilis ordinis: non enim (vt vult Richardus) mulier debet tonſurari. Turpe enim eſt (inquit Apoſtolus) mulieri tonderi. Viri itaque ſolùm ordinandi ſunt, vel maſculini generis homo. Requiritur & baptiſmus præcedens, qui etiã eſt fundamentum cæterorum Sacramentorum, excepto coniugio. Vnde ſi aliquis non baptizatus ordinaretur, nihil reciperet. Item poteſtas ordinantis, quia qui non eſt Epiſcopus, ordines conferre non poteſt. Item intentio recta, vt ſcilicet ordinans intendat facere quod facit Eccleſia, & ſimiliter ordinandus, ſecundum quoſdam. Item materia ſeu Sacramentum, vt traditio libri, & ſimilium cũ forma verborum. Item tempus ſeu ætas, ſecundum aliquos: quoniam ſi paruulus ordinẽtur etiam præcedentibus aliis gradibus, nihil reciperet: cùm ſecundum eos in hoc ſacramento exigatur tam intẽtio recipientis ordinem, quàm conferentis. Paruulus autem quia non habet vſum liberi arbitrij, non habet intentionem. Alij volunt quòd ætas ſit de cõgruitate, & non de neceſſitate huius Sacramenti: & ideo in prædicto caſu paruulus ſecundũ eos recipit characterem, nec ſecundum eos eſt reordinandus. Scotus diſtinctione xxv. quæſtione ij. libr. iiij. dicit quòd puer non habẽs diſcretionem, nõ poteſt recipere ordinis Sacramentum: quia non poteſt cum debita reuerentia recipere talem gradum, qui confertur in ordine, quamuis ordines minores poſſet recipere, vbi non requiritur votum continẽtiæ. vide latius Scotum. Multa præterea ſunt de honeſtate (vt dicit Gerſon) & de congruitate, tam ex parte conferentium ordines, quàm ex parte temporis, quæ reperies expreſſè in ſumma Ray. libro iij. Ordinandi quoque (vt vult Richardus diſtinctione xxv. articulo vj. quæſtione ij. libr. iiij.) ſine quacũque nota infamiæ eſſe debẽt, qui pluribus ibi rem pertractat. Et ex prædictis ſeptem ordinibus ſolùm tres maiores dicuntur ſacri, ſcilicet, ordo Subdiaconatus, ordo Diaconatus, & ordo Presbyteratus: & hoc, vt inquit Gerſon, propter dignitatem quæ inducitur miniſtrantibus in tribus maioribus ordinibus: oportet enim eos vouere continentiam. Vel dicuntur ordines ſacri ſecundum ſanctum Bonauenturam diſtinctione xxiiij. libro iiij. in explanatione textus tripliciter. Primò largè, quia ſacrum exigunt miniſtrum, ſecundum illud Eſaiæ lij. Mundamini, qui fertis vaſa Domini. Vnde quia contingunt res ſacratas, ſacri debent eſſe. Hinc Paulus Corteſius diſtinctione iiij. libro iiij. ſuarum ſentẽtiarum, dicit: In quocunque ſacrorum ordine, dum quis cæteris dux conſtituitur, eum in quocunque genere impudenter delinquere: ſi modò cum capitalis facinoris morſu initietur: ob eamque cauſam in ordinum genere adicti, non ſacri neceſſitate, vitæ integritatem flagitari. De congruitate igitur & honeſtate requiritur probitas Sacerdotis, non de neceſſitate Sacramenti, &c. Secundò ſtrictè dicitur ſacer ordo, vt dicit ſanctus Bonauentura, quia ipſum Sacramentum diſpenſat, & quodammodo tractat deferendo, & aliis adminiſtrando, & ſic Diaconus & ſubdiaconus. Tertio modo ſacrum dicitur propriiſsimè, quia ſacram rem conficit: & hoc conuenit ordini ſupremo, & ideo ſacerdos appellatur. Hæc ſanctus Bonauentu. Et de ſacramento Ordinis hæc pauca dicta ſufficiant. Legãt ſtudioſi plura apud alios Theologiæ Doctores.

¶ Ordinatum. Scotus diſtinctio. xliij. libr. j. ſcribit. Aliquid eſſe ordinatum & ordinatè fieri eſt dupliciter. Vno modo ordine vniuerſali, quod pertinet ad legem communem: ſicut ordinatum eſt ſecundum legem communem, omnem finaliter peccatorẽm eſſe damnandum: vt ſi Rex ſtatuat quòd omnis homicida moriatur. Secundo modo ordine particulari circa hoc iudicium, ad quod non pertinet lex, quia lex eſt de vniuerſalibus caſibus: de caſu autem particulari non eſt lex, ſed iudicium ſecũdum legem, quod eſt cõcluſio legis, vt quod ille homicida moriatur. Vnde Deus (vt ibidem dicit) non ſolùm poteſt agere aliter quàm ordinatum eſt ordine particulari, ſed etiam aliter quàm ordinatum eſt ordine vniuerſali, ſecundum leges iuſtitiæ poteſt ordinatè agere, tam illa quæ ſunt præter illum ordinem, quàm illa quæ ſunt contra illum ordinem, poſſunt à Deo ordinatè fieri potentia abſoluta: potentia tamen ordinata non dicitur niſi ſecundum ordinem legis vniuerſalis, non autem ſecundũ ordinem legis rectæ de aliquo particulari. Quod apparet ex hoc, quia poſsibile eſt Deum ſaluare aliquem, qui tamen morietur in peccato mortali, & damnabitur: non autem conceditur ipſum poſſe ſaluare Iudam iam damnatum: nec tamen hoc eſt impoſsibile potentia abſoluta Dei, quia non includit contradictionem. Potentia igitur abſoluta poteſt Iudam ſaluare, potentia verò ordinata poteſt iſtum peccatorem ſaluare, licèt nunquã ſaluabitur, ſed lapidem nec poteſt beatificare potẽtia abſoluta, nec ordinata. Et ſecundũ hoc patet reſpectu cuius dicitur potentia abſoluta in Deo, ſcilicet inquantũ poteſt contra legem vniuerſalem, & non contra legẽ particularem. hæc Scotus. vbi ſuprà.

¶ Origo, vt dicit ſanctus Bona. di. xxvij. in dub. lite. libr. j. ſemper dicitur relatio. Poteſt ergo accipi origo vel reſpectu creaturæ, vel reſpectu perſonæ. Si reſpectu creaturæ, ſic eſt reſpectu totius Trinitatis, & appropriatur patri: ſi autem reſpectu perſonæ, ſic poteſt accipi actiuè vel paſsiuè. Si actiuè, ſic eſt

patris

patris & filij, ſed appropriatur patri. Si paſſiuè, ſic filij & ſpiritusſancti, & appropriatur filio, non ſecundum quod ſimpliciter dicitur, ſed ſecundum quod origo dicit emanationem per modum naturæ. Sic enim cùm id ſit proprium filij, ſimiliter & origo, ſecundũ quod ſic accipitur. Et hoc modo accipitur cũ dicit Magiſter di. xxvij. libr. j. Et proprietas qua filius ſemper eſt filius, qua ſẽper genitus eſt à patre. & hæc eadem dicitur filiatio, vel genitura, vel natiuitas, vel origo, vel naſcibilitas, &c.

¶ORIGINALE peccatum. Videatur de hoc infrà in litera P. & in dictione peccatum originale.

¶ORTHODOXVS, id eſt fidelis, catholicus. Et dicũtur orthodoxi, id eſt rectè glorioſi, vt ſcribit Dominus Præpoſitus Gabr. lect. xxiiij. canon. Vnde Orthodoxus, ab orthos Græcè, rectum Latinè, & doxa gloris, quaſi vir rectæ gloriæ. Vel ſecundum Papiã, doxos, id eſt doctrina vel regula. Vnde Orthodoxus, quaſi rectam regulam ſeu doctrinam credendo & viuendo tenẽs. Vnde orat Sacerdos in canone: Et omnibus orthodoxis, id eſt omnibus fidelibus Chriſtianis, rectè Chriſti fidem ac doctrinam tenentibus. Hi enim tantum rectè poterunt gloriari, quibus cõſcientię teſtimonium conſonat de fide nõ ficta. Iuxta dictũ Apoſtoli 1. Corinth. 3. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimoniũ conſcientię noſtrę, quod in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei, non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei, conuerſati ſumus, &c.

¶OS Dei, eſt filius, Dei patris, id eſt Chriſtus Dominus. De quo Ierem. Propheta ex Iudæorum perſona affatus ait: Quia os eius ad iracundiam prouocamus. Aliter verò os Domini, ſermo eius ſiue viſio accipitur: et quo ſermo. Dei Iſaias Propheta 58. ait: Os domini locutum eſt, hoc eſt verbũ, filius Dei patris, per quem omnia facta ſunt. De quo in pſalm. dicitur: Verbo Domini cœli firmati ſunt, Pſalm. 32. Et alibi Pſalm. 106. Miſit verbum ſuum, & ſaturauit eos. Et in Euangilio Ioan. 1. In principio erat verbum. hæc Hieronym. in Epiſt. j. & Gerſon tract. ij. ſuper Cantic. Marię dicit: Os habemus Dei patris, os filij oſculum vtriuſque, quod eſt ſpiritus ſanctus os ſuum aperuit. Chriſtus habẽs labia diſtillantia myrrham primã mortificatiuã vitiorũ, cuius tot ſunt oſcula, quot verba: ipſe ſimiliter cũ patre & ſpiritu ſancto aperuit ora Prophetarũ, aperuit & os prædicatorum & doctorum, qui ſapientiam eructant, porrigentem oſcula volentibus. Dicuntur autem prædicatores os Dei, ideo quia ſeparant precioſa à vili. Et paulò pòſt dicit Gerſon: Deus ſicut eſt vnus & omninomius, ita vnus eſt, multiplexque. Sciens itaque Deus nos paruulos & balbos, voluit inſtar nutricis frangere verba ſua, quibus ipſe nobiſcũ, & nos ſecũ intelligibiliter vtrinque loqueremur. Conceſſit igitur locutiones tranſſumptiuas à rerum cognitarum ſimilitudinibus aſſumptas, tã abundanter vt nihil inueniatur quod non valet ad ipſum trahi nominandũ, quod loquendi genus appellauit Dionyſius ſymbolicum. Hoc typo loquendi, Deus pater habetos, ex quo filius eius increata ſapientia prodiſſe ſe gloriatur. Ego, inquit, ex ore altiſſimi prodij, primogenita ante omnem creaturam: habet & vterum. Ego, inquit, ex vtero ante Luciferum genui te.

¶OSCVLVM Multiplex oſculum reperitur in ſacra ſcriptura, & ſeptuplex, ſcilicet vnionis, amoris, reuerentiæ & honoris, recõciliationis & pacis, impiæ proditionis, laſciuiæ & procacitatis, vt ſcribit Gab. lect. lxxxj. canonis. De primo dicitur Cant. 1. Oſculetur me oſculo oris ſui: vbi ad literam loquitur de vnione verbi cum natura humana. De ſecundo dicitur Gen. 27. Accede & da oſculum mihi, fili mi ait Iſaac ad filiũ ſuũ Iacob. De tertio, ſcilicet oſculo reuerentiæ, dicitur Luc. 7. Oſculũ mihi non dediſti: hæc autẽ ex quo intraui, nõ ceſſauit oſculari pedes meos. De quarto oſculo pacis 1. ad Theſ. vlt. Salutate fratres in oſculo ſancto. De quinto proditionis. Matth. 26. Quemcunque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenẽte eum, dixit Iudas. De ſexto dicitur, Prouer. 7. de muliere vaga & iuuene vecordi: Apprehenſum deoſculatur iuuenẽ, & procaci vultu blanditur. De laſciuo oſculo dicit Gerſon part. ij. in Tripartito, de præceptis decalogi. ca. xiij. quod omnes amplexus, oſcula, & cõſimiles actus, principaliter ex luxurioſis cogitationibus, & turpibus, & carnalibus procedentes cum conſenſu deliberato, ſunt grauia delicta, tantoque grauiora ſi perſonæ fuerunt affines, aut religioſæ, vel eiuſdem ſexus: & quod enormius eſt, ſi in talibus attactibus vel oſculis talis non ſeruetur honeſtas, qualis in publico ſeruaretur. hæc Magiſter Ioannes Gerſon.

¶OSTENTATIO capitur pro iactantia & inani gloria: & venit ab oſtento, quod ſignificat ſæpè, & cum iactantia quadam oſtendo, à quo deſcendit. Oſtendo verò componi videtur ab ore & tendo, quoniã os in id ſolemus extendere quod volumus demonſtrare. Et ab oſtento fit nomen oſtentum, quod dicitur monſtrum: de quo in dictione Monſtrũ videatur. Et oſtentatio (vt ſcribit Paulus Corteſi. libr. iij. ſuarum ſentent. diſt. viij.) malum capitale nominatur, ſi doloſè aut cùm alterius iactura fiat. Conſulit Gerſon part. iij. tract. de diuerſis tentationibus diaboli, quòd ſi malum opus quiſquam fecerit, ne oſtẽdat in patulo & aperto, ne aliis occaſionem peccandi det. Si verò opus bonum, & putat quod cęteri malum hoc iudicent, vel noſcit quod alij malè iudicẽt, ſi non eſt neceſſarium ad ſalutem, intermittendum eſt. Si autem ad bonum alterius, vel propter inanẽ gloriam oſtendi & manifeſtari poteſt ad ſalutem alterius: nec in hoc quiſquam ſe laudare debet. Hinc concludit Gerſon, quare nequaquam optare quis debet, vt in eo quod agit bono, ab aliis commendetur; neque multò minus ſuã debet depromere, prædicareque laudem, vel etiam procurare vt hoc fiat ab aliis, ſed totum Deo relinquendum eſt, qui de nihilo nouit operari ingentia. Frequenter namque videmus quo amplius ſuam quis oſtentare quærit innocentiam, aut proprium bonum in aliorum notitiã ducere, eò minus ab aliis æſtimatur & curatur. Longè etiam minus tum ſibi, tum cęteris apud Deũ proficit. Hæc Mag. Ioan. Gerſon. Cancella. Pari. &c.

De litera P.

PABVLVM idem eſt quod cibus, & propriè pecudum, & aliorum brutorum herbaceus, fœniceus, paleaceus, vel ſtramẽtaticius cibus eſt: ſed capitur pro quocunq; cibo, etiã pro cibo ſpirituali, quo homines paſcuntur. Vnde Dominus ad ſanctum Petrum dixit: Paſce oues meas: paſce verbo & exemplo, paſce ſubſidio, paſce verbo prædicationis doctæ, paſce exemplo conuerſationis ſanctæ, paſce ſubſidio charitatis piæ. Quiſquis hoc modo (vt ſcribit Ioann. Gerſon Cancella. part. ij. in ſerm. facto in conſilio Remenſi,

Dominica ij. poſt Paſcha) pauerit oues ſuas triplici pabulo ſalutari, verus imitator cenſendus eſt, paſtoris boni implens ſententiá Chriſti, quum dicit: Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis, &c.

¶ PACIFICVM & pacifica, oblationes ſunt, & vocabantur quæ ſpontè offerebantur pro gratiarum actione, ſiue pro præcedentis voti impletione, ſiue pro ſpontanea & voluntaria deuotione. De qua vide in dictione Sacrificium, &c.

¶ PALPARE ſiue palpari (vtrunque enim dicitur) propriè eſt leniter, & quaſi tentando tangere, vnde pro adulari frequenter accipitur: & palpatores, & adulatores. A quo frequentatiuũ palpito, quod eſt leniter & frequenter moueor. Vnde cor palpitare dicitur ob frequentẽ motum. A quo palpatio, quę non pertinet ad tactum (vt inquit ſanctus Thomas iiij. ſentent. diſtinctione xxj. queſtione ij. articulo iiij.) vt diſcretiuus eſt contrariorum, ſcilicet calidi & frigidi, & huiuſmodi: ſed vt diſcretiuus eſt corporum ſolidorum. A palpo venit palpabile, & quodlibet tale dicitur tangibile, ſed non econuerſo. ex ſancto Thoma iiij. ſentent. diſtinctio. xliiij quæſtione ij. articulo ij.

¶ PANIS dicitur à paſcendo (vt Varroni placet.) Vnde pappa deducitur, quòd propriè eſt cibus puerorum. Et panis dicitur omne quod reficit, vt vult Gerſon tract. ix. ſuper Magnificat. Dicitur namque à pan quod eſt totum, &c. Et eſt panis furniceus, qui in furno coquitur, qui à Græcis klibanos, clibanus dicitur. Eſt panis ſubcinericius, qui ſub cinere. Et focatius, qui in foco. Eſt & panis azymus, & eſt panis ſine fermento. A Græcis enim fermentum zymi dicitur, & á, id eſt ſine. Panis quoque eſt duplex, creatus, & increatus, de quo ſcribit Brulefer diſtinctione x. quæſtione vj. libro iiij. Panis increatus dupliciter accipitur. Vno modo eſſentialiter, & eſt tota Trinitas. Vnde Lucæ xiiij. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Alio modo capitur perſonaliter, & eſt ipſe filius Dei Ioannis vj. Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi. Panis verò creatus poteſt capi quinque modis, ad quos poſſunt omnes alij reduci. Primus panis ſacramentalis, & eſt corpus Chriſti. Ioannis vj. Panis quem ego dabo, caro mea eſt, pro mundi vita. Secundus panis eſt ſpiritualis, & ſunt virtutes exeuntes in homine iuſto. Nam anima reficitur per virtutes, ſine quibus anima moritur ſpiritualiter. Tertius eſt panis ſcientialis, & eſt ipſa ſcientia per quam iuuenes docentur à doctoribus. Vnde Apoſtolus 2. ad Timotheum 4. erit enim tempus in quo ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, &c. Quartus eſt panis materialis, de quo quotidie veſcimur corporaliter: vnde dicitur frange eſurienti panem tuũ. Quintus eſt panis pœnitentialis, qui deguſtatur per contritionem, maſticatur per confeſſionem, & digeritur per gratiæ ſuſceptionẽ. Pſal. Surgite poſt quã ſederitis, qui mãducatis panẽ doloris. Gabr. lec. lxx. canon. ponit triplicẽ panẽ, ſcilicet ſubſtãtialẽ, ſuperſubſtantialẽ, & ſuperfluũ. Panis ſubſtantialis eſt victus tenuis ſufficiens ad corporalis vitæ ſuſtentationem, vt non deficiat tantum. Qui ideo dicitur ſubſtantialis, quia ad ſubſtantiæ conſeruationẽ neceſſarius eſt & requiritur. Panis ſuperſubſtantialis eſt quo corporalis vita conſeruatur cum bona corporis, membrorum & virium valetudine, quæ ſufficit ad operationẽ perſonæ incumbentiũ ordinatã executionem. Panis ſuperfluus, eſt qui præter prædicta voluptates multiplicat, & ſenſuales delectationes parit, qui non ad finem hominis, qui eſt animæ ſalus promouet, magis autẽ impedit. Pro primis duobus licitũ eſt, orare, ſed non pro tertio, vt ibidem vult Gabriel. Et lect. lxxj. dicit, Chriſtum eſſe panem nõ ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum ſimilitudinem tropi. Et dicitur panis ſuperſubſtantialis quia eſt ſuper noſtrã ſubſtantiam, vel quia eſt egregius & præcipuus, & peculiaris, qui dicitur & panis cœleſtis panis vitæ, panis Angelorum, & dicitur panis ſacramentalis. Et illo pane reficitur quilibet exiſtens extra mortales, vt vult Alexander parte iiij quæſtione xxxvij. Illũ panem petimus dari, cùm dicimus: Panem noſtrum quotidianum. Et de illo pane ſacramentali, qui eſt Chriſtus, multa ſcribit Gabriel vbi ſuprà.

¶ PANIS intelligentiæ illuminantis, qui eſt verbum Dei auditum, lectum, meditatum, ſeu contemplatũ, nos illuminãs ad intelligẽtiam ſcripturarum, fidei, bonorum promiſſorum, quæ ſunt æternæ fęlicitatis gaudia, & malorum comminatorum in damnatione perpetua. Illo namque pane etiã mens ſpiritualiter reficitur, ac in ſpirituali vita educatur. Vnde ſcribitur: Nõ in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei, id eſt ſcriptura ſacra, quę ſecundũ Greg. eſt tanquã os Dei, quia per eam loquitur Dominus nobis omnia quæ vult à nobis fieri. De illo pane latiùs ſcribit Gabr. lect. lxxj. cano.

¶ PANIS deuotionis eſt panis ſpiritu[illegible]um agẽs. Hunc præſtat panis verbi Dei der[illegible]ſceptus, diligenter m[illegible]icatus. hæc Gabriel. lectio. lxxj. canonis, qui & de pane pœnitẽtiæ ibidẽ dicit: Quẽ petere peccatori eſt ſaluberrimum. De quo Pſal. 79. dicitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in menſura. Et Pſal. 10. Sicut cinerem panem manducabam. Panis prętereà dicitur omne quod reficit. Vnde triplex eſt panis, ſecundum Gerſ. parte ij. ſerm. de verbis domini: Venite ad me omnes qui laboratis, ſcilicet panis incipientium, proficiẽtium, & perfectorum. Incipiẽtes aluntur pane laico ſiue ordeaceo: proficientes pane ſancto & mundo: perfecti, manna de cœlo. Panis incipientiũ eſt cõſcientiæ purgatio: panis proficiẽtium eſt ſancta deuotio, manna perfectorum eſt pura cõtemplatio. Panis laicus ſiue ordeaceus eſt aſper & hiſpidus, ſicut ordeũ aſperum & hiſpidum eſt: panis iſte afflictio pœnitẽtiæ eſt ordeum, vnde conficitur panis: hic eſt contritio vera, confeſsio pura, intenſa voluntas pœnitendi, & Deo in cinere ac cilicio ſatisfaciendi. Panis hic colligitur ex conſideratione peccatorum conſpergitur timore. Iudicis viuorum atq; mortuorum: coquitur metu gehennalium tormentorum. Hic panis ſic collectus generat cõſcientiæ purgationem. hæc Gerſon, qui plura ibi ſcribit & notanda de hoc triplici pane.

¶ PAPA, Græcè Papa dici poteſt, & eſt ſummus Pontifex, qui habet plenitudinem Pontificalis poteſtatis, ſicut Rex in regno: ſed Epiſcopi aſſumuntur in partẽ ſollicitudinis, quaſi Iudices ſingulis ciuitatib' prępoſiti: ex ſancto Thom. ij. ij. q. xcviij. ar. ix. & iiij. ſen. di. xx. art. iiij. Dicitur autem à pape admirantis interiectione: vel quod ſit papas, hoc eſt pater omniũ Chriſtianorũ. Papas enim pro patre accipitur, ſiue pro eo qui puerum alit. Eſt autẽ nomen venerationis à Syracuſis tractũ, apud quos pas pater dicitur: inde per geminationẽ papas. Dicũtur & Papę Sacerdotes, quemadmodum Presbyteri, hoc eſt ſeniores

niores appellãtur. Vnde Dominus Hieronymus in Epiſtolis ſępè ſcribit ſancto & beatiſſimo Papę Auguſtino: & non ſolùm Papa pater noſter eſt, ſed & frater: & ideo fraternè corrigi poteſt. De quo videatur Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis, parte j. tract. Quomodo & an liceat in cauſis fidei à ſummo Pontifice appellare, ſeu eius iudicium declinare. Et aliàs multa de Papa & eius poteſtate ſcribit, &c. qui & abſque mendacio vel adulatione poteſt appellari ſanctiſſimus, etiã ſi ſit nequiſſimus, poteſt adorari cultu duliæ vſque ad oſcula pedum: & ita de reliquis honoribus, vt idem Magiſter Ioannes Gerſon ſcribit parte j. de poteſtate Eccleſiaſtica, conſideratione xj. in fine. Oportet autem vnum eſſe Papam, vt idem vult in libello de auferibilitate Papæ ab Eccleſia. Et aliàs multa de Papa & eius potentia & iure in operibus ſuis ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius, &c.

¶ PARABOLA ſiue parabole dictio Gręca paraboli, & venit à parabállo, quod eſt aſſimilo. Eſt autẽ parabola ſententia habens obſcuram ſimilitudinem, ſecundum Thom. prima parte qu. j. artic. x. Et ſuper Eſa. 14. idẽ ait, Parabola eſt ſermo ſimilitudinarius qui aliud dicit, & aliud ſignificat. Et Ioannes Craſtonus ait, paraboli, idem eſt quod comparatio. Et vt ſcribit Iacobus de Valẽtia Pſal. 77. Parabola ſiue prouerbiũ non ponitur gratia ſui, ſed alterius. Nam prouerbiũ dicitur quaſi pro alio verbũ. Et parabola dicitur à para, quod eſt iuxta, & bole, ſentẽtia, quaſi iuxta ſententiam alterius. Item parabola nil aliud eſt niſi propoſitio alicuius rei geſtæ, vel tãquam geſtæ pro aliqua veritate ſimilitudinariè exẽplariter inferenda, & ſic ſemper ponitur pro alio. Et quia tota ſacra ſcriptura veteris teſtamenti non poſita eſt gratia ſui, ſed inquantum figurabat myſteria noui teſtamenti: ideo dicuntur parabolæ & propoſitiones, quæ pręmiſſæ ſunt in veteri teſtamento, ad inferendum myſticè & propheticè concluſiones & veritates Euangelicas: & ideo ſicut totum vetus teſtamentum nil aliud eſt niſi quædam parabolę & propoſitiones præmiſſæ ad inferendum & figurandum legẽ Euangelicam: ita tota lex Euangelica nil aliud eſt, niſi quædã veritas & concluſiones illatæ ex myſteriis & ſcripturis legis veteris. Nam ſicut veritas cõcluſionis continetur virtualiter & confuſè in propoſitionibus præmiſſis, ſed poſt illationem patet veritas diſtinctè in concluſione: vt patet j. Poſteriorũ. Ita veritas Euãgelica cõtinebatur virtualiter & in cõfuſo in lege veteri, ſed poſt aduentũ Chriſti patuit illa veritas diſtinctè per Chriſtum in Euãgelio. Et ſic tota lex vetus nil aliud eſt, niſi parabolæ & propoſitiones reſpectu Euãgelij. Et ſic Eccleſia catholica, & quilibet fidelis, quãdo legit ſcripturã veteris teſtamenti, non legit gratia ſui, ſed ad myſterium & ad prophetiã, prout figurat veritates legis Euangelicæ: aliter intelligentia veteris legis non eſt vera nec Catholica, quia veritas eius eſt Euangelium, hæc Chriſtopolitanus Epiſcopus vbi ſuprà in prologo ſuper Pſal. tract. j. c. ij. &c.

¶ PARADISVS Gręca dictio eſt. Nam parádeiſos pomariũ ſignificat. Vnde & poma illa paradiſea vocãtur à ſitu, quod ferè in omnibus pomariis inſerantur odore, ſaporéque inſignia. Et eſt triplex, ſcilicet terreſtris, cęleſtis, & ſpiritualis, id eſt viſio Dei, vt vult S. Tho. prima parte. qu. cij. arti. j. & ij. ij. qu. clxxv. art. iij. Et vt idem ait ſecunda ſecundæ, qu. lxxxiiij. artic. iij. Paradiſus terreſtris eſt locus corporeus in oriente, vt in nobiliſſimo loco, & interpretatur hortus. Eſtque locus conueniens habitationi humanę, quia habet aerem temperatum & tenuiſſimum, & plantas ſemper floridas, vt idem dicit Tho. parte j. q. cij. ar. ij. Paradiſus coporalis (vt ſcribit Gab. di. xvij. q. ij. lib. ij.) eſt locus deliciarum & amœnitatis, & quantum ad beatos eſt cœlum empyreum, quantum ad viatores eſt locus amœnus in partibus orientis conſtitutus. Vide latiùs Gabriel. ibi & ſan. Bona. diſtin. xvij. in dubiis literalibus lib. ij. Videantur & pulchra apud Corteſium lib. ij. diſti. v. ſuarum ſent. Damaſce. ait: Diuinus paradiſus, eſt Dei manibus in Edon plantatus, gaudij & exultationis vniuerſæ promptuarium. De hoc corporali paradiſo dicit S. Iſido. xiiij. Etymol. capi. iij. Paradiſus eſt locus in orientis partibus cõſtitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinũ vertitur hortus. Porrò Hębraicè Edõ, quod in noſtra lingua deliciæ interpretatur: quod vtrumque iunctum facit hortum deliciarũ. Eſt enim omni genere ligni pomiferarum arboris conſitus, habens etiam lignum vitę: non ibi frigus, nõ ęſtus, ſed perpetua aeris temperies: è cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat. Diuiditurque in quatuor naſcentia flumina, cuius loci poſt peccatum hominis aditus interclusus, ſeptuſque eſt: vndique romphea flammea, id eſt muro igneo accinctus: ita vt eius cum cœlo penè iungatur incendium. De hoc loco Beda dicit, quod pertingit vſque ad lunarem circulum. Vnde neque aquæ diluuij illic peruenerunt. Et Magiſter hunc vult in orientali parte eſſe lõgo interiacente ſpacio vel maris vel terræ, quam incolunt homines. Vnde quod dicitur plãtatus à principio, antiqua trãſlatio habet ad orientem. De quo latiùs videre poteris apud Gabr. vbi ſuprà, & Scotum diſtinctio. xvij. lib. ij. Videatur & Iacob. de Valent. Pſal. 71. in fine. qui ait concluſio. j. quod paradiſus deliciarum vnde Adam fuit expulſus, eſt aſsignãda in illa parte auſtrali vltra menſam ſolis, & ambos tropicos. Plura ibi de paradiſo ſcribit. Dicit autem Gabr. quod ille locus ſit nobis occultus & ignotus, nec aliquis coſmographus hunc locum inuenit, nec ſcriptura canonica ſitum eius certificat, quamuis dicat paradiſum eſſe regionem temperatam ad oriẽtem circa mediam regionem collocatã. Vide latiùs eum & Corteſium vbi ſuprà. Et paradiſus eſt duplex, ſecundum quod duplex eſt fruitio, vt infrà dicetur.

¶ PARADISVS ſpiritualis dicitur per allegoriam, pro ſtatu animę triumphantis ac militantis Eccleſiæ. Et (vt dicit S. Bona. diſt. xvij. in dub. litera. lib. ij.) Paradiſus ſpiritualis dicit ſtatũ vel quietẽ & amœnitatem deliciarum ſpiritualium, & iſte poteſt eſſe ſecundum duplicem ſtatum, ſcilicet Eccleſiæ triumphantis, & eccleſię militantis. Vnde paradiſus ſpiritualis duplex eſt ſiue dupliciter dicta. Vna eſt in Eccleſia militante, altera in Eccleſia triumphante. Vnde illa quæ dicuntur in Gene. de paradiſo ſpirituali, exponi poſſunt metaphoricè, vt loquitur ſanct. Bonauent. ſecundum vnam poſitionem. & idem Sanct. Bonauen. diſti. xx. lib. iiij. circa explanationem textus dicit, quòd paradiſus vno modo dicit ſtatũ fruitionis. Alio modo dicit locum aptum & idoneum. Et ille locus duplex eſt, ſecundũ quod fruitio eſt duplex. Quædam per ſpeculum & imperfecta, & tali competebat paradiſus terreſtris, quoniam locus eſt

terre

terrenus,tamen quietus,eleuatur. Quędam eſt fruitin plena,& hæc eſt in patria,& huic competit locus ſupercœleſtis.

¶ PARADISVS cœleſtis capitur pro viſione Dei, vel pro beatitudine regni cęleſtis, quæ nó ſine viſione eſt, vt ſcribit Gabr. lect. 67. canonis. Vbicunque enim homo ſit deũ tamẽ Deũ apertè videat, poteſt dici in paradiſo eſſe. De quo dixit Chriſtus ad latronem Luc. 23. Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiſo. Hæc cœleſtis paradiſus clauſa eſt per peccatum, & per Chriſti paſſionẽ aperta eſt ianua cœleſtis paradiſi, vt vult ſan. Bona. d.18. q. vlt. lib. 3. Hinc eſt quod per meritum Chriſti patuit nobis ingreſſus in cœlum. De hac cœleſti paradiſo loquitur Gerſon parte iiij. ſerm. de omnibus ſanctis, qui incipit, Regnum cœlorum vim patitur.q:j. Paradiſus, inquit, eſt clarè videre Deum facie ad faciem, eũ ſummè amare, & de viſione & amore eius ineffabiliter lætari, abſque qua cumque inuidia, habere perfectam ſecuritatem ſic perpetuò permanendi. Per quod patet hominem poſſe eſſe in paradiſo abſque hoc, vt ſit ſuperius in cœlis, ſicut fuit de latrone. Patet etiam paradiſum non eſſe in comedẽdo, in bibendo, aut in luxuriando, quemadmodum dicunt Saraceni: talis enim paradiſus potius ſpectaret ad mutas beſtias, quàm ad homines, &c. Regnũ enim Dei non eſt eſca & potus. Gerſon, &c. Et paradiſum cęleſtem duab⁹ virtutibus acquirimus, gratia videlicet, & veritate, vt ſcribit Iaco. de Valen. Pſal. 83. Gratia eſt virtus ſacramentorũ quia purgamur à peccatis, & adiuuamur & præſeruamur, & pœnitentiã agimus, Veritas autẽ eſt fides articulorum & intelligentia legis diuinæ. In omnibus autẽ quę ſcriptura tradit de paradiſo (vt dicit Gabr. d. 17. li. 2. ar. 2: cõclu. 1.) eſt pro fundamẽto tenẽda veritas hiſtoriæ, & deſuper ſpirituales expoſitiones fabricandæ, &c.

¶ PARAPHERNA Græcũ eſt paráphema vnde paraphernalia bona dicuntur à iure conſultis, quæcũque pręter dotẽ fœminis ſpõſis dantur, à parà præter, & phernìdos, multi tamen imperiti paraphrena dicunt. Vide & in dictione, *bona coniugatorum*, &c.

¶ PARS. Partes ſunt in quas materialiter diuiditur totũ, ſecundũ S. Tho. q. xc. ar. j. Et eſt triplex pars, ſcilicet integralis, ſubiectiua, & potẽtialis. Et ſimiliter totũ triplex, ſcilicet integrale, vniuerſale & poteſtatiuũ ſecundũ S. Tho. prima parte. q. 76. ar. viij. & ij. ij. q. xlviij. De quo vide Gab. d. xxxiij. ar. ij. li. iij. Pars integralis, quæ intrat conſtitutionem totius, ſicut paries domus. Pars ſubiectiua eſt inferius cõtentũ ſub ſuperiori, vt ſpecies reſpectu generis. Pars potẽtialis eſt, quæ nõ recipit predicationẽ totius, ſed aliquid de potentia, ſiue perfectionẽ totius participat. Sic dici poſſet, quòd anima ſẽſitiua eſt pars potentialis animæ intellectiuę. Nam anima intellectiua dicitur tota anima, eò quòd in ipſa omnes potentię animę cõgregantur. Et anima ſẽſitiua in brutis dicitur pars potentialis animæ intellectiuę quia aliquid perfectionis animę intellectiuę, ſcilicet vitam cognitiuã participat, ſed nõ intellectiuã. Sic ſecundum hũc modum aſſignãtur tripliciter partes in virtutibus. Primò integrales, cũ ſcilicet ponitur pars alicuius virtutis, illud quod requiritur ad perfectionẽ eius, vt dum ad perfectionem virtutis plures requiruntur conditiones, id quod reſpicit vnam conditionalem, vocatur pars integralis. Sic Tulli. Cicero, ponit memoriam præteritorum, intelligentiam præſentium, & prouidentiam futurorum partes prudentiæ, quia prudentia innititur experiẽtiæ, quæ colligitur ex memoria præteritorum, & cognitione præſentium, ex quibus ſumitur prouidentia futurorum. Secundo modo partes ſubiectiuæ, quę ſunt ſpecies contentæ ſub vniuerſali, & illæ ſolæ partes ſubiectiuæ recipiunt prædicationem totius, licèt vna pars de alia non prædicatur, tamen de ſingulis prædicatur totum, ſicut genus de ſpecie. Sic partes prudentiæ ſunt ſpecies eius, ſicut prudentia politica, prudentia iconomica, prudentia ethica ſiue monaſtica. Tertio modo partes potentiales, quę ſunt virtutes participãtes aliquid de modo qui principaliter & perfectè inuenitur in aliqua virtute, Et ſic Phyſi. Dialect. Rethor. ponuntur partes potẽtiales prudentiæ, pro quanto participant aliquem modum eius. Et generaliter omnes artes & diſciplinæ, eò quod de omnibus his ordinat prudẽtia, à quibus & quantum ſunt addiſcendæ vel exercendæ. 1. Ethi. hęc Thomas. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ PARS alicuius accipitur adhuc dupliciter, vt ſcribit Gab. di. xvj. q. j. ar. j. lib. iiij. Vno modo pro termino primę impoſitionis. Et ſic dupliciter, Vno modo largè pro eo ex quo res conſtituitur, vel quòd ad rei conſeruationem vel naturalem operationem requiritur. Et hoc modo etiam humores in corpore humano exiſtente, ſcilicet ſanguis, cholera, melancholia, plegma dicuntur partes hominis. Et potentiæ animæ etiam apud eos qui dicunt eas eſſe diſtinctas ab anima, dicuntur partes animæ. Vnde iiij. de anima ait Phloſo. De partibus autem animæ, &c. per partes intelligit animæ potentias, vt vult Gabr. vbi ſuprà. & etiam di. xv. q. vnica. l. iij. Etiam quandoque ea quæ habent ordinẽ vel adiunctionem ad aliquid dicuntur partes eius, & ſic ſan. Tho. ij. ij. virtutes adiunctas principalibus dicit earũ partes potẽtiales. Alio modo accipitur magis propriè pro illo ex quo res compoſita realiter conſtituitur. Et hæ duplices. Quędã eſſentiales, quæ ſe habẽt, vt actus & potentia, & ſunt materia & forma compoſita ſubſtantialis. Quædam ſunt integrales, ex quibus totũ integratur, eiuſdem rationis cum toto, vt ſunt mẽbra animalis & partes graduales formę intenſibilis, & partes quãtitatiuæ rei extenſæ, ſic eſt terminus primæ intentionis, ſed pro termino ſecundæ intentionis terminus inferior dicitur pars ſui ſuperioris, & hæ dicuntur partes ſubiectiuæ. Hoc modo ſpecies ſunt partes generis, & indiuidua ſpecierum, ſic homo, bos, leo, &c. ſunt partes animales, de quo in logica diſſeritur. De ratione partis capiendo pro termino primæ impoſitionis, ſunt duo, vt ſcribit Gabr. diſtinct. vj. qu. ij. li. iij. Primũ, quod realiter diſtinguitur ab eo cuius eſt pars. Nihil enim eſt pars ſuiipſius. Et propter hoc licèt anima replicetur ſub partibus corporis tamen anima in pede non eſt pars animæ informãtis totũ corpus: quia anima quæ eſt in pede, eſt eadẽ quæ eſt in capite, manu & toto corpore. Secũdo requiritur quod ipſa ſic cũ alia cõponat ſiue integret totum id ſecundũ primũ & propriiſſimũ idẽtitatis modũ. Sic ſcientia nõ eſt pars animę, quia ſiue aſſit animę ſiue nõ, anima ſemper eſt eadẽ, & in nullo ſubſtãtialiter mutata, Primũ, deitas nõ eſt pars Chriſti aut verbi, quia eſt eadẽ realiter verbo. Itẽ natura humana nõ eſt pars Chriſti, quia nõ eſt pars verbi. Chriſtus autẽ & verbũ idẽ ſunt. Nõ igitur humanitas neq; diuinitas eſt pars Chriſti. Ex quo ſequitur quòd licèt Chriſtus ſubſiſtit in duabus naturis, diuina, & humana, nõ tamen cõponitur ex eis. Et hoc patet per

Damaſ.li.iij.c.iij.dicenté incóuertibiliter,& inalte
rabiliter. Vnitæ ſunt adinuicé duæ naturæ, neque
natura diuina excedente à propria ſimplicitate,ne
que verſa humana in deitatis naturã,neque ex dua
bus vna facta compoſita natura. Vide latiùs Gab.
vbi ſuprà,& Magiſtrum diſtin.vij.libr.iij. Vide ad
hoc ſanct.Bonauen.in dub.lit.di.vij.lib.iij.

¶ PARS,aliquid eſſe ex parte dicitur dupliciter,ſe-
cundum S. Bona. Vnó modo, quia deficit à per-
fectione alicuius perfecti,ad quod habet quãdam
diſpoſitioné per quã eſt in potẽtia ad perfectioré,
ſicut qualitas remiſſa eſt in potẽtia ad qualitatem
intẽſam. Alio modo,quia deficit à perfectione alte
rius ad quod eſt diſpoſitio quædã cũ ſui oppoſitio
ne,ſicut tepidũ ad calidũ. Eſt enim tepidũ diſpoſi-
tio ad calidũ,& tamé opponitur calido,quia idem
nó eſt calidũ & tepidũ,& intrãte caliditate,expel-
litur tepiditas. Primo modo charitas viæ dicitˊeſſe
ex parte. Et quod ſic eſt ex parte nó tollitur in pa-
tria,ſed perficitur. Secũdo modo,fides,& ſpes ſunt
ex parte,& quod ſic eſt ex parte,tollitur in patria.
Et ſecũdo modo loquitur Apoſtolus cũ ait, Cũ ve
nerit quod perfectũ eſt, euacuabitˊ quod ex parte
eſt,ſed neque fides infuſa neq; acquiſita manet cũ
aperta viſione in patria. Et idẽ dicitur de ſpe. Cha-
ritas verò quæ viatori infunditur, eidẽ numero in
beatitudine conſeruatur. Dicit enim Apoſtolus:
Charitas nũquã excidet,& etiã quia nullã includit
imperfectioné,probabile tamen eſt charitaté ac-
quiſitã viæ,in patria nõ manere. Nã charitas viæ ſi
cut dicitur de fide & ſpe, eſſentialiter includit im-
perfectionem repugnantem patriæ. De iſtis latiùs
perquirito apud Gab.di.xxxj.q.vnica.lib.iij.

¶ PARTES aliquotæ dicũtur quæ aliquotiens ſum-
ptæ reddũt numerũ ſuum eſſentialẽ,vt ſunt.j.ij.iij.
quæ conſtituunt numerum ſenarium. Item cente-
narius componitur ex partibus aliquotis, & non
aliquotis,& ideo eſt imperfectior,denarius autem
eſt perfectiſſimus,ad quem ſtat reſolutio omnium
numerorum,& dicitur limes primus, centum au-
tem eſt limes ſecundus. Bruleſer diſtin.j.parte ij.
qu.iij.lib.iiij.

¶ PARTES proportionales ſiue eiuſdẽ proportio-
nis partes dicuntur,quorũ talis eſt proportio pri-
mæ ad ſecunda,qualis ſecundæ ad tertiam,& ſic cõ
ſequenter, vel vbi talis eſt proportio prioris ad ſe
quẽtem,qualis eſt ſequẽtis ad ſequentẽ,vt ſi conti-
nuum diuidatur in duas medietates,& ſecunda me
dietas iterũ in duas. Et ſic cõſequenter ſuo modo
dicatur de diuiſione ſecundum quamcunque pro
portionem multiplicem. Et cuiuſlibet continui in
finitæ ſunt partes proportionales ſiue eiuſdẽ pro-
portionis diſtinctę,quarum nulla eſt pars alterius,
infinitæ dico ſincathegorematicæ. Item nó datur
vltima pars continui ſecundum diuiſiones in par-
tes eiuſdẽ proportiones,datur tamen vltima pars
ſecundum diuiſiones in partes eiuſdẽ quantitatis.
Gab.di.j.qu.iij.lib.ij.& multa ibidem de partibus
proportionalibus.

¶ PARSIMONIA vt ſcribit Paulus Corteſ.lib.3.ſen
tent. di. viij.eſt victus moderatrix, vel parſimonia
eſt qua animi honeſti,& vtilis cauſa, ne diſpendiũ
faciant,& bona ſua opum nomine vel facultatum
appellata,inutiliter inhoneſtéque conſumant,ſed
tueantur atque cuſtodiant,prudenter conſiderãt,
cuius cõtrarium eſt luxuria ſeu luxus, & bonorum
ſuorum dilapidatio. Videtúrque parſimonia à fru
galitate differre, quòd parſimonia eſt generalius
quoddam,frugalitas verò propriè cibus, potusq́;
nientis frugi,ac bene compoſitæ moderatio,cuius
cõtrarium eſt voracitas. Frugalitas ſecundum Ci-
ce.cõplectitur fortitudinem,iuſtitiam, prudentiã.
Et dicitur parſimonia à parco,quod parſi habet in
præterito,quod idem eſt quod abſtinere. Sed quã-
do habet peperci, ſignificat ignoſcere, concedere,
indulgere,de quo aliàs. Accipitur itaque parſimo-
nia pro moderatione ſumptuum,& parcitate,hoc
eſt cõſeruatione rerum. Hinc parcus qui frugi eſt,
& ſumptibus parcit,& parcitas, quæ idẽ eſt quod
parſimonia.

¶ PARVIFICENTIA eſt virium oppoſitum ma-
gnificẽtiæ,& eſt circa magnos ſumptus,ideo eſt mi
nus vitium quàm illiberalitas, ſecundum beatum
Tho.ij.ij.qu.cxxxv.art.j.

¶ PARVVLVS,vt notat Bruleſ.di.iiij.quæſt.xij. lib.
iiij.poteſt capi quadrupliciter. Primo modo dicitˊ
paruulus per carentiam iniquitatis. Vnde Apoſto
lus. Malitia eſtote paruuli. Chriſtus hoc modo erat
paruulus in cruce ſicut in vtero matris ſuę virginis
glorioſæ:ſic paruula erat virgo glorioſa quãdo cõ
cepit Chriſtum ſicut erat quãdo concepta eſt in v
tero matris ſuæ. Item Ioan. Bapti.erat magis par-
uulus quãdo baptizauit Chriſtum,quã quãdo fuit
conceptus,quia conceptus fuit in originali pecca
to. Impoſſibile quoq; eſt aliquẽ hominẽ ſaluari de
potentia Dei ordinara,niſi ſit paruulus, capiendo
paruulum pro carentia iniquitatis. Secũdo modo
capitur paruulus pro carẽtia elationis, & iſti ſunt
humiles,& de iſtis dicebat Chriſtus Mat.18. Sinite
paruulos venire ad me. Et iterum Niſi quis humi-
liauerit ſe ſicut paruulus iſte,nó introibit in regnũ
cœlorum. Et quicunq; humiliauerit ſe ſicut paruu-
lus iſte, hic maior eſt in regno cœlorum, Mat.18.
Nó præcipitur Apoſtolis vt inquit Hiero.in omẽ,
vt ætatẽ habeant paruulorum, ſcilicet vt innocen-
tiã, & animi puritatem, &c. Tertio modo capitur
paruulus per carentiam diſcretionis, & eſt homo
qui nunquã vſus eſt libero arbi. vt ſunt parui & im
mediatè nati,& etiã quantumcunq; magni in quã
titate,qui nunquam habuerunt vſum liberi arbit,
vt ſunt fatui & furioſi. Quarto modo capitur par-
uulus per defectum perfectæ quantitatis,& ſunt il-
li qui nondum attigerunt xxv.annum,quia ſecun-
dum Philoſophum vſque ad illam ætatem poſſunt
creſcere. De paruulis non parum multa ſcripſit
Gerſ.part.ij & quomodo ad Chriſtum ſunt trahen-
di,& quod apti ſunt ad accipienda bonorum ſtu-
diorum exordia, quando nondum falſas opinio-
nes altiùs inbiberunt,quando nondum radicitus
hærent pernicioſæ adinuentiones in eis,& de ſcan
dalizantibus paruulos:& multa quæ apud Gerſo-
nem lector diligens,& curioſus legere poterit.

¶ PASCHA capitur multis modis(vt habet Rich.d.
xj.art.ij.q.iij.lib.iiij.in ſolu.argu.)& S.Bona. eadẽ
di.ar.ij.q.j.Innocen.& Alexa.& Gab.lect.xxxiiij.
canon.& Gerſon parte iiij.in ſerm.de cœna Domi
ni, ſecundum illos quandoq; accipitur pro hora
immolationis agni typici. Vnde Luc.22.Appro-
pinquabat dies feſtus azymorum,qui dicitur paſ-
cha. Glo.paſcha dicitur ſolus dies in quo agnus oc
cidebatur ad veſperum,id eſt xiiij.luna primi mẽ-
ſis. Quandoque accipitur pro agno paſchali typi-
co. Vnde Luc.vbi ſuprà. Venit autem dies azymo-
rum in qua neceſſe erat occidi paſcha. Vnde Mat.

26. Vbi vis paremus tibi comedere paſchs. Quandoque accipitur pro vero agno paſchali, qui eſt Chriſtus Dominns. 1. Cor. 15. Etenim paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſt'. Quãdoq; pro die feſto azymorũ, quæ ſuit. xv. poſt æquinoctiũ vernale. Io. 13. Ante diem feſtũ paſchæ ſciens Ieſus. Quãdoq; accipitur pro cibis paſchalibns, panibns, ſcilicet azymis, quibus veſcebantur tempore paſchali, qui per ſeptem dies comedebantur à Iudæis. De quo Exod. 12. Primo menſe. xiiij. die menſis ad veſperã comedetis azyma vſque ad xxj. eiuſdẽ menſis veſperã. Et ſic accipitur Ioan. 18. Non introierũt prætotiũ ne contaminarentur, ſed mãducarẽt paſcha. Et ſecundũ Alexan. refert dicere diẽ paſchæ, & diẽ feſtum paſchæ, nec ſunt idẽ, vt patet ex lege. Dies enim paſchæ eſt. xiiij. luna. dies feſtus paſchæ. xv. luna. Vnde Leuit. 23. Menſe. x. xiiij. die ad veſperum paſchæ Domini eſt, id eſt paſcha. Et xv. die menſis hnius ſolẽnitas azymorum Domini eſt. Et ita ante diem ſolennem paſchæ, qnæ fuit luna xv. facta fuit cœna Domini, id eſt, xiiij. luna ad veſperam, &c. Dicimus autem paſcha, æ, & paſcha, atis, quod planè nomen hebræum eſſe ac tranſitũ ſignificare docet Hiero. ſic inquiens: Paſcha qpod hebraicè dicitur phaſe, nou à paſſione vt plerique arbitrantur, ſed à tranſitu nominatur, vel à tranſitu filiorum Iſrael à Pharaone, vel eò quòd exterminator videns ſanguinem in fotibus Iſraelitarum, pertranſierit, nec percuſſerit eos. Augu. A diligentioribus & à doctoribus inuentum eſt, quia paſcha hebrænm verbum eſt, & non interpretatur paſſionem, ſed tranſitum, per paſſionem enim tranſiuit à morte ad vitam, & fecit nobis viam credentibns in reſurrectione eius vt tranſeamus & nos de morte ad vitam. Sic enim Dominus ipſe ait: Qui credit in me, trãſit à morte ad vitam. Et à paſcha venit paſchalis & paſchale, quod ad paſcha pertinet, vt paſchalis dies, agnus, paſchale ſacramentum. Paſchales verò oues, quaſi paſcuales dicuntur.

¶ Passio, perturbatio, affectns & affectio, Græcè pathos dicitur. A Neotericis verò auctoribus Eccleſiaſticis, paſſio vſurpatur pro anima vel corporis morbo. Sunt autẽ quatuor præcipuè paſſiones. Dnæ à bonis, gaudere, ſcilicet, & cupere ſeu ſperare. Lætitia, de præſenti eſt: ſpes, de futuro bono. Duæ à malis, dolere & timere. Dolor, de præſenti: Timor de futuro malo. Paſſio ſumitur mnltifariã. Vno modo generaliter pro adquiſitione vel deperditione alicuius formæ, aut inceptione, vel deſitione alicuius rei: quomodo ſubiectum quodlibet adquirendo formam, aut perdendo adquiſitam. Similiter omne quod generatur aut corrumpitur, dicitur pati. Secundo modo accipitur ſtrictius pro quacũque inclinatione rei in aliquod adquirẽdũ vel cõſeruãdũ ſiue ſit inclinatio naturalis indiſtincta à potẽtia, ſiue diſtincta, ſiue rei ſuperaddita Et ſub hac generalitate loquitur de paſſione Gerſon Cancellatius Pariſienſis in ſno tractatu de paſſione animæ: & ſic non ſemper diſtinguitur à potẽtia inclinata: ſic etiam naturalis inſtinctus, qui nihil ſuperaddit naturæ, dicitur paſſio. Tertio modo accipitur vt diſtinguitur cõtra potẽtiam & habitũ, ita accipit Philoſophus 2. Ethic. pro ſorma aliqua in potẽtia appetitiua, nata regulari ratione recta ad hoc vt ſit recta. Sic tripliciter capitur. Vno modo generaliter pro qualibet huiuſmodi ſorma potentiæ appetitiuæ, ſiue ſit actus elicitus, ſiue qualitas actũ elicitũ conſequens, vt delectatio vel triſtitia, ſiue appetitus ſic ſenſitiuus, ſiue intellectiuus. Secũdo ſtrictius pro huiuſmodi forma appetitus ſenſitiui. Et ſic excluduntur paſſiones partis intellectiuę. Tertio modo ſtrictiſſimè pro ſolo actu elicitu appetitus ſenſitiui, & ſic excluditur qualitas ſequens huiuſmodi actus. Et ita videtur accipere Philoſ. 2. Ethicorũ ca. 5. cùm dicit, delectationes & triſtitias ſequi paſſiones. Quidam magis reſtringẽtes vocabulum accipiunt pro actu elicito intenſo vehemẽter ad actum exteriorem impellẽte. Et illo modo actus remiſſus nõ dicitur paſſio, nec habens actus remiſſos, dicitur paſſionatus, ſed qui tales habet intenſos. Prima acceptio vltimarum trium ſatis cõmunis eſt: & ſecundum hanc poteſt ſic deſcribi, vt habet Gabr. diſt. xxiij. quæſtio. j. art. j. lib. iij. Paſſio eſt forma vel qualitas diſtincta à cognitinne exiſtens ſubiectiuè in potentia operatiua requirẽs cognitionem actualem ad ſuum eſſe exiſtere. Per priminm excluditur omnis cognitio actualis ſiue ſenſitiua ſiue intellectiua. Per ſecundum excluduntur omnes habitus cognitiui: qnia illi non inhærẽt potentiæ appetitiuæ, vt talis eſt. Per tertiũ exclnduntur omnes habitus appetitiui in ſenſu vel voluntate, imò generaliter omnes habitus qui poſſunt eſſe ſine actuali cognitione: vt in dormiẽte. Ex qun ſeqnitur quòd omnis actus appetitiuus tã ſenſitiuus qnàm intellectiuus, hoc eſt, omnis ſenſualis appeditio, & omnis volitio actualis, etiam delectatio vel triſtitia conſequens in appetitu ſenſitiuo, vel in voluntate, eſt paſſio: patet ex deſcriptione, Quod actus eliciti appetitus ſenſitiui ſint paſſiones, oſtẽdit Philoſophus cùm dicit, Dico paſſiones quidẽ concupiſcentiã, iram, timorem, audaciã, gaudiũ, amicitiã, odium, deſideriũ. Hæc autem ſunt actus appetitus ſenſitiui, quos conſequũtur delectatio, vel triſtitia: vt ibi dicit Philoſophus. Vide latius Gabr. vbi ſuprà. Et quicquid eſt in potentia appetitiua præter habitum, eſt actus aut delectatio, vel triſtitia conſequens actum, & per conſequens paſſio: quia vniuerſaliter quicquid eſt præuiũ delectationi, vel triſtitiæ ſecundũ Philoſophũ, eſt paſſio: nec cognitio eſt paſſio, ſed præuia paſſioni, & cauſa eius partialis: quę cũ potẽtia cauſat paſſionẽ, &c.

¶ Passio ſecundum Damaſce. eſt motus appetitiuæ virtutis ſenſibilis in imaginatione boni vel mali. Et Euſtratius, eſt motus appetitus ſenſitiui in phantaſia boni vel mali. Et accipitur motus pro inclinatione actuali, qua appetitus actualiter tẽdit in bonum proſequendũ, aut in malũ fugiendũ, aut in adepto bono quieſcẽdum. Vide latius Gab. vbi ſuprà. Itẽ paſſio capiendo, tertio modo poteſt ſic diffiniri, paſſio eſt actus elicitus appetitus ſenſitiui requirens cognitionem præuiã ad ſui exiſtentiã, Et ſic per primũ actus elicitus excluditur delectatio & triſtitia, per ſecundum habitus, &c.

¶ Passio ſecundum Gerſonem par. iij. trac. de paſſionibns animæ, ſic diffinitur. Paſſio eſt inclinatio quædam vel coaptatio ſeu ſimilitudo & cõueniẽtia derelicta ab agente in paſſum, per quã trahitur quodammodo ipſum paſſum ad agens aut eidem coaptatur vel aſſimilatur & refugit contrariũ, vt homo affectus per amorem ad aliquid inclinatur ad illnd. Et ſi non habet deſiderat ſeu concupiſcit ipſnm. Et ſi adipiſcitur quieſcit, & delectatur in eo: odit verò cõtrariũ & abhorret approximationem eius, & ſi ei coniungitur, dolet ſeu triſtatur. Et hæ

ſunt

ſunt ſex paſſiones, tres reſpectu boni ſimplicis, & tres ſimiliter reſpectu mali:amor,concupiſcentia, delectatio,odiũ,fuga,dolor vel inquietudo. Et (vt idem ait) paſſiones in omnibus animalibus brutis cēſendæ ſunt bonæ & pulchræ: vt audacia & animoſitas in leone & gallo:ira,in tigride & apro,voluptas,in porco,hirco & paſſere:timiditas,in lepore & oue:fraudulentia,in vulpe:adulatio,in cane:ſuperbia,in equo:triſtitia melancholica,in catto:auaritia,in cornice. Iſtę paſſiones neq; malæ ſunt,neque deformes in genere moris,cũ ipſis animalibus deſit libertas arbitrij, in qua fundatur ratio laudis vel vituperij. Paſſiones verò animales in omnibus viatoribus ſunt,vt plurimũ vituperabiles & malæ & turpes,quare & ab eodē Gerſone parte iiij.ſerm. ad regem Frãciæ pro iuſtitia cõparantur tyrannis. Homo namque (vt idē dicit ſuprà parte iij.) cũ ſit natura rationalis, ipſe factus eſt vt diſcerneret inter bonũ & malum,& vt magis bonum magis diligeret. Cõſtat verò Deũ eſſe ſummũ bonũ, ordinatus eſt igitur homo ad cognoſcendũ & diligendũ Deũ,in quo ſtat ſua iuſtitia,ſua bonitas & gloria. Sed omnium iſtorũ ac ſimilium videmus in hominibus contrariũ propter paſſiones corporis, quæ trahunt animã ad delectationes ſordidas & malas. trahũt in terrores & ſuperſtitioſas inſanias:trahũt magis ad operationes corporis, quàm ad operationes virtuoſas,trahunt ad obligationē,ignorantiam,inquietudinē:trahunt ad afflictiones, ad rebelliones,ad pœnã & mortē plus quàm in brutis, & in iuſtis ſæpè plus quàm in iniuſtis, & hoc factũ eſt ex culpa per ingratitudinē cõtra Deum perpetrata. Sunt igitur paſſiones illæ vituperabiles,quia tollũt obediētiam,ſunt & malæ & turpes tanquam priuãtes in homine ex vitioſa radice modũ,ſpeciē & ordinē præueniũt,quippe indiciũ rationis,quod oporteret ſubſequi,turbant,ligant,atque tyrannizãt dominiũ rationis,ita vt nimis ſentiat homo illã ſentētiã: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animã. Et illud,iugũ graue ſuper filios Adam. Hæc Gerſ. Et quia notãda nõ omittere volui. Plura alia ſcribit Gerſ. de paſſionibus vbi ſuprà,& aliàs. Sũt autē multæ paſſiones animæ (vt habet Magiſt. di. xxxvj.li.ij.) allegant auctores. Et poſt hos ſcribit ſan. Bona di.xxxvj q.ij.li.ij. quæ nõ ſunt ſolùm pœnales,verùm etiã culpabiles,ſicut ira & inuidia. Licèt autē huiuſmodi paſſiones peccata ſint,non tamen ſunt peccata inquãtũ paſſiones,ſicut idē Aug. dicit & habetur in litera,quia inſunt nobis à natura. Dicitur autem 2. Ethi. quòd propterea quæ inſunt nobis à natura nec laudamur, nec vituperamur. Omnis autē paſſio inquãtũ ipſam aliquis patitur,nõ eſt peccatũ,ſed huiuſmodi paſſiones peccata ſunt ratione inordinationis voluntatis cõiunctæ,vel antecedēter vel cõſequēter. Propter quod notandum quòd eſt paſſio illata ab extrinſeco,& circa hanc non conſiſtit meritũ nec demeritũ,niſi inquantum à voluntate reſpuitur vel acceptatur. Vnde occidi pro Chriſto non eſt meritorium, niſi inquantum volitum eſt ab eo qui occiditur. Vnde propriè loquēdo in talibus paſſionibus nõ eſt quid meritorium, ſed ſufferentia paſſionis. Eſt & alia paſſio quæ ortum habet ab intrinſeco. Et hæc dupliciter poteſt oriri, quia quædã oritur ex corruptione naturæ, quædam verò ex conuerſione voluntatis liberæ. Et illa quæ oritur ex corruptione naturæ,in duplici differētia eſt,quoniam natura corrupta eſt vitioſa corruptione per cõcupiſcentiã,& corrupta eſt corruptione pœnali per mortalitatē inflictã. Illæ igitur paſſiones quæ oriuntur ex corruptione naturæ,vt eſt corrupta pœnali corruptione, tenent rationem pœnæ tantum,vt fames & ſitis. Illæ verò quæ oriuntur ab ipſa,vt eſt corrupta corruptione vitioſa,non tantũ habent rationē pœnæ ſed etiam culpæ,ſicut ſunt inordinatæ affectiones animę quæ conſurgunt ex morbo concupiſcentię, & tales ſunt paſſiones iræ,& inuidiæ, & cõſimiles. Secundum autem quòd huiuſmodi paſſiones animæ oriũtur ex voluntatis conuerſione, ad aliquod bonum amabile,ſic ſecundum quòd voluntas habet cõuerti dupliciter, paſſiones huiuſmodi ſunt in duplici genere. Voluntas enim aliquãdo cõuertitur ad bonum ſimpliciter,& tunc deteſtatur, & odit quod aduerſatur illi bono, vtpote peccatum, & hoc modo paſſiones inde ſurgentes ſunt iuſtæ & meritoriæ. Conuertitur etiã aliquãdo voluntas ad bonũ propriũ & ad bonum,vt nunc,& tunc paſſiones quæ inde cõſurgunt, culpabiles ſunt & malæ,ſicut & voluntas à qua oriuntur,ſed nõ habent plenã rationē mali & culpæ niſi quãdo voluntate conſummantur, vtpote quãdo aliquis vult iraſci,vel etiã vult cõtriſtari. Et ſic patet quòd huiuſmodi paſſiones animæ peccata ſunt,& inquãtũ oriuntur ex corruptione cõcupiſcentiæ,& inquãtum ortũ habent ex inordinato amore voluntatis deliberatiuæ. Hæc Bona. Aſtipulatur Gerſ. in regulis moralibus de ſuperbia & vana gloria, qui ait: Paſſio naturalis,vt ira:amor,gaudiũ,odiũ,inuidia,fames,ſitis, delectatio,deſideriũ,& ſimiles ſi fiant abſque omni cõſenſu,nullũ peccatum ſunt. Si verò cũ conſenſu, ſed nõ ex conſenſu, inter venialia deputãtur. Similiter de actibus rationis tã in portione ſuperiori, vt eſt blaſphemia,quàm inferiori,vt appetitus vindictæ diceretur. Gerſ. Et paſſiones infirmitates animæ dicũtur. Vnde Rich. di.xxij.q.vltima. li.ij. dicit quòd infirmitas animæ dicitur vel fragilitas,quando ex cõcupiſcentia vel paſſione anima inclinatur ad intenſius volendũ aliquid. Vnde paſſiones ſunt infirmitates animæ: vt dicit Tullius lib.4. de Tuſc. qu. & talis infirmitas ſæpius eſt cauſa peccati,ſecũdum Iſido. lib. ij. de ſummo bono. cap. xvij. Quoniam anima eſt infirma, quando vincitur per cõcupiſcentiam,vt inclinetur ad intēſius volendum aliquid inordinatè. Idem quoque dicit quod grauius ſit peccare ex induſtria quã ex infirmitate. Paſſio itaque quandoque alleuiat peccatum (vt idem ait Richa. circa literam eadem diſt.) quod grauius eſt peccatum ex infirmitate quàm ex ignorãtia, quia cæteris paribus plus excuſat ignorantia,& per cõſequens plus attenuat quã infirmitas,& quod ignorantia plus tollit de ratione voluntarij. Nam tollit cognitionem particulariũ, circa quæ cõſiſtit operatio bona vel mala, niſi eſſet tanta infirmitas vel fragilitas,& tam parua eſſet vel volũtaria ignorantia quòd plus excuſaret infirmitas quàm ignorantia. Oportet inſuper inter doctrinas de paſſionibus animæ hoc ſpecialiter attēdere,vt ſcriptis reliquit Gerſ. part. iij. ſuper Cantica cãticorũ. ſympſalmate. j. cõſideratione, quòd apud Theologos amplior eſt acceptio paſſionũ ſicut amoris vel amationis,& cõſequētiũ inde quàm apud Ariſtotelem naturalis habeat traditio. Ipſe enim nullas niſi in iraſcibili & cõcupiſcibili ſenſuali cēſuit propriè reponēdas eſſe paſſiones, ſicut nec in Deo vel ange-

lis. Nos autẽ ſequẽtes Auguſt. cum cæteris Theologis, ponimus omnia nomina paſſionũ nedum in ratione humana, nedũ in eius mẽte & ſpiritu, nedum in angelis & beatis, ſed in ipſo Deo glorioſo, omni tamẽ imperfectione ſecluſa. Dicimus enim Deum delectari & gaudere ſicut & beatũ eſſe. Gerſon. Et paſſiones ſunt familia in regno animæ, vt vult Hugo de regno animæ, &c.

¶ PASSIONES quædã ſunt corporales, quædã naturales ſeu animales, quædã ſpirituales. Paſſiones corporales ſunt pœnæ inflictæ corpori, vel ſupplicia, tormenta, quibus corpus patitur, torquetur & cruciatur, ſicut fuerunt paſſiones martyrum quę & martytia vocant. De paſſionibus animalibus ſiue ſenſualibus & naturalibus dictũ eſt ſuprà. Et paſſiones ſenſuales ſecundum Gerſonem tractatu vj. ſuper cantico glorioſæ virginis, quæ non ex iudicio rationis proueniunt, ſed quadam naturali neceſſitate ſunt ſenſibus impreſſæ, non ſunt ſic dicendæ paſſiones humanæ, ſed animales: ſunt ob hoc impertinẽtes ad laudẽ vel vituperiũ prout tales ſunt. Dicũtur ideo per Caſſianũ bona vel mala media, quibus vti contingit bene vel malè per liberum arbitrium. Hæc Gerſon. Et vt idem dicit tractatu de paſſionibus animæ, ponẽs regulã de bonitate vel malitia morali paſſionum. Dum enim paſſiones regi debent ratione, nec reguntur: Illæ tunc iudicãdæ ſunt, aut criminaliter, aut venialiter malæ. Nam ſenſualitas in homine participat de voluntario in hoc quod ordinata eſt audire rationem, quam dũ renuit audire, peccat & turpis eſt: dum ratio habet liberum arbitrium ſuum: hoc dicitur propter infantes. Gerſon.

¶ PASSIONES ſpirituales, dicuntur ſpirituales affectiones: & hæ magis attendendæ ſunt animæ ad deuotionem vocatæ quàm ſenſuales: vt illas adipiſci & ſecundum eas affici mereatur, vt vult Gerſon parte tertia, tractatu de paſſionibus animæ: conſideratione xij. Et quoniam vt ipſe dicit nominum grandis eſt ſæpè penuria, quorum nihilominus inſtitutio libera eſt, transferamus deinceps paſſionũ animalium, de quibus Philoſophi tractauerunt ad affectiones huiuſmodi ſpirituales: quales habet anima, dum contemplans Deum amat ipſum, vt totum amabilem: cõcupiſcit ipſum, vt totum deſiderabilẽ, fruitur & quietatur & delectatur in eo, vt in toto bono vtcumq; iam adepto. Odit verò quicquid ab hoc toto amabili, toto deſiderabili, toto delectabili ſeparare poteſt. Hinc illud ſibi vehemẽtiſſimum odiũ ad peccata horror & abominatio & fuga & deteſtatio, ſi videantur inſtare, dolor autẽ acerbiſſimus & inquietudo moleſtiua ſi forſan affuerint. Hinc præterea ſpes ingens dũ cõſiderat magnificentiſſimam & munificentiſſimã Dei liberalitatẽ repromittentem æterna. Audacia rurſus magnanimis in aggrediẽdo grandia propter Deũ. Zelus quoque diuini cultus & honoris. Deſperatio autem in viribus propriis vel de viribus propriis, vt ex conſideratione tantorum diſcriminum & diuinorũ iudiciorum inſcrutabilium metus ingens. Ecce habemus inſpititu paſſiones xj. principales, Amorẽ, concupiſcentiam, delectationem, odium, fugam, triſtitiã, ſpem, deſperationem, audaciã, metum, iram vel zelum. Et differũt paſſiones animales & ſpirituales. Nam animales vt ſunt tales, verſantur circa rationẽ commodi vel incõmodi. Spirituales verò ad rationẽ ſolius iuſti vel iniuſti reſpiciunt. Gerſ. vbi ſuprà. Et paſſiones ſpirituales immittũtur frequẽter ab angelo Dei bono, quàuis crebro perturbẽtur ab immisſionibus per angelos malos factis. De quo nõ parum multa ſcribit Gerſ. vbi ſuprà, & parte iiij. ſerm. de angelis.

¶ PASSIO & paſſibilitas ſibi correſpondent, vt potẽtia & actus. Et ſicut paſſio dicitur dupliciter, ſic & paſſibilitas. Paſſio autẽ vno modo vt ſcribit Petrus de Palud. diſtin. xliiij. qu. ij. lib. iiij. & ſuprà tactũ eſt, accipitur largè pro receptione formæ quãtũcunque conuenientis naturæ rei. Secũdo modo accipitur ſtrictè pro amiſſione formæ conueniẽtis ſecundum naturam & receptionem formæ diſconuenientis, & cõtrariæ ſecundũ naturã. Et ſimili modo paſſibilitas dicitũr dupliciter pro potentia ſuſceptiua primæ paſſionis aut ſecundæ. Et paſſibilitas animæ (vt habet Gerſ. tra. v. ſuper Magnificat) fit ſæpè occaſio virtutis exercendæ, ſicut patuit in Apoſtolo Paulo. Et hoc declaratur ex vtilitatibus per tẽtationes varias prouenientibus, quas eſſe cũ paſſionibus nemo neſcit. Vnde qui non eſt tẽtatus quid ſcit? Et per multas tẽtationes oportet nos intrare in regnũ Dei. Et paſſibilitas animæ (vt idẽ ait Gerſ. neceſſariò cõiungitur præſenti vitæ mortali, nec aliquando minus in contemplatiua quàm in actiua, tam exterius quàm interius, tã in bonis quàm in malis, licèt diuerſis finibus & meritis. Probãt hoc exempla beatorũ præcedentiũ cum experientia præſentiũ. Diſpenſat & hæc Deus frequenter vt nõ apponat ſe homo magnificare ſuper terrã. Paſſibilitas quoque (vt idẽ dicit) debet à multis viatoribus tolerari potius quàm vt excutiatur eniti. Paſſibilitas quoque animæ obſtare ſolet plurimum quærentibus contemplationẽ & ſuauitatem quietis internæ. Conſonat omnis doctrina ſanctorum quod regulariter ad contemplationis quietẽ nemo peruenit niſi paſſionibus edomitis in anima etſi non radicitus euulſis. Gerſon.

¶ PATI eſt quoddã recipere. Vnde duplex eſt modus paſſionis (vt ſcribit Petrus de Palude diſtin. xliiij quæſtion. vj. libr. iiij.) Vno modo naturaliter ſecundũ eſſe naturale, ſicut calor ignis recipitur in aera vel in igne. Et ſecundũ hũc modum receptionis eſt vnus modus paſſionis qui dicitur paſſio. Alio modo recipitur aliquid in aliquo ſecũdũ modũ intẽtionalẽ, ſicut ſimilitudo coloris recipitur in aere vel in oculo Et ſecũdũ hũc modũ receptionis eſt alius modus paſſionis, qui vocatur paſſio animæ, &c. Et quamuis agere in cõmuni ſit nobilius pati in cõmuni: eò quod nobiliſſimũ agẽs nobilius nobiliſſimo paſſo: tamẽ aliquod pati, aliquo agere eſt nobilius, & reſpectu eiuſdẽ & reſpectu diuerſorũ. Reſpectu eiuſdem patet: quia nobilius eſt intellectũ vel ſenſum recipere & pati intellectionẽ vel ſenſationẽ quã lapidem agere illas cognitiones: vt obiectũ, &c. Reſpectu diuerſorũ patet, quia nobilius eſt recipere intellectionem quàm producere vnum calorem. Hæc Dominus Cardinalis Cameracenſis quæſt. ij. art. j. ſententiarum.

¶ PASSIO obuia voluntati dupliciter difficultat voluntatem. Vno modo rationẽ obumbrãdo ne rectè iudicet, qua errante voluntas recta eſſe nõ poteſt. Vnde 2. Rheto. dicit Philoſophus. Nõ eadẽ videntur amantibus & odio habentibus, neque iratis & manſuetè habentibus. Vnde Boet. j. de cõſola. metro vij. Nubila mens eſt vinctaque frenis hæc vbi regnãt. Loquitur de quatuor paſſionibus, gaudio, dolore

dolore, ſpe, & timore. Alio modo delectationem aut triſtitiam noxiam voluntati ingerendo. Nata eſt enim volūtas appetitui ſenſitiuo condelectare & contriſtari. Cōtriſtari autē inexiſtēti delectationi & conari à triſtitia difficultatē facit, ſicut ecō uerſo conari ad delectabilia promptitudinē affert. Vnde 10. Ethicor. cap. 7. Coauget enim (ait Philoſopus) operatione propria, vel aliter in opere proprio delectatio cōfirmat & meliorē ac diuturniorē facit. Alienæ verò officiunt. Corrūpūt autē operationē propriæ triſtitiæ, &c. quæ ibi ſequuntur. Gabri. diſtinctio. xxviij. qu. vnica. lib. ij. dubio iij.

¶ PASSIO & propaſſio differunt. Nā propaſſio ſecūdum Magiſtrum di. xv. poſt B. Hiero. ſuper Mar. dicitur, Dum quis ita timore vel triſtitia aut dolore afficitur, vt mens inde à rectitudine, aut Dei contemplatione non moueatur. Sanctus Bonauentu. di. xv. dicit lib. iij. circa textum) propaſſionē ſecundum generalē nominis ſui acceptionē, paſſionem diminutā. Hæc autē eſt illa quæ ſiſtitur infra rationem vt ratio eſt, & ita propaſſio dicit paſſionē partis ſenſualis vel virtutis naturalis. Et hoc modo vult dicere Magiſt. & Hierony. huiuſmodi paſſiones fuiſſe in Chriſto. Erant enim ex horrore ſenſualitatis, non ratione partis rationalis. Paſſio verò dicitur cum mens turbatione victa à rectitudine declinat: hanc Chriſtus non habuit, qui ſicut nō peccare, ita nec à rectitudine aut perfectiſſima Dei cōtēplatione declinare potuit, defectus itaque pœnales quos Chriſtus aſſumpſit non ſecundū paſſionē, ſed propaſſionem volens ſuſtinuit, &c.

De paſſione Chriſti.

¶ PASSIO Chriſti ſub quo nomine intelligo (inquit Gab. di. xv. q. vnica. ar. ij. lib. iij.) dolorem, triſtitiā, læſionem, & quicquid ad pœnā pertinet à Chriſto paſſam, fuit minor quàm animæ ſeparatæ in inferno, aut purgatorio. ita ſentit Thomas parte iij. qu. xlvj. ar. vj. in ſolutione tertiæ rationis. Et probatur, quia paſſio animæ ſeparatæ excedit omne malum huius vitæ, ſicut gloria ſanctorū excedit omne bonum huius vitæ. Vnde Augu. de pœna purgatorij in de vera & falſa pœnitentia. ca. xviij. ait. Hic autem ignis & ſi æternus non ſit, miro tamen modo eſt grauis, excellit enim omnem pœnam quam vnquam paſſus eſt aliquis in hac vita. Nunquā in hac carne tanta inuēta eſt pœna. Latiùs ibi Gab. Concurrit & diuinum iudiciū quod ibi grauius quàm hic punit. Ibi quippè arguit in furore, ſcilicet in inferno, in ira, in purgatorio. Hic verò in miſericordia & paterno flagello. Hinc Propheta orat. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, &c. Pœna autem Chriſti paſſa prò redēptione humana, maior fuit intenſiuè & extenſiuè omni pœna quorumcunque hominum experta in hac vita. Et inter omnes huius vitæ paſſiones fuit pœna Chriſti maxima, vt ex doctoribus & ſanctis Alexan. Thom. Bonauen. & cæteris colligi poteſt, quæ quidem paſſio ſe extendit ad omnium cauſarum genera, ſcilicet ad cauſam efficientē, materialem, formalē, & finalem. Quo ad efficientē, paſſus eſt ab omni cōditione, ſexu, & ſtatu, quia à Gentibus, Iudæis, inimicis gaudentibus, amicis cōdolentibus, mulieribus flentibus, à diſcipulis dormientibus, à compatiēte matre, & à tota trinitate, à patre dilectiſſimo, à ſeipſo & ſpiritu ſancto. Paſſus ab vtroque ſexu mulieribus, ancillis, Annæ pontificis, Petrum ad negationē impellentibus. Et ſimiliter à viris paſſus eſt ab omni ſtatu principibus, & miniſtris ſimplicibus, doctis & Scribis, extraneis & notis, à fugientibus diſcipulis, à Petro negante, à Iuda tradente. Quo ad cauſam materialem. Magna fuit paſſio Chriſti propter obiectorum numeroſitatē. Nā paſſus eſt de omnibus quæ ad eum extrinſecus pertinebāt, ſcilicet de peccatis & offenſa patris omniū quos generaliter redimere venerat. Specialiter diſcipulorum, quos ex omnibus in ſui familiaritatem elegerat, & eccleſiæ ſuæ quaſi fundamēta ſolida deputauerat Petri negantis, Iudæ tradentis, & crucifigētium, multas quoque irriſiones, opprobria ſuſtinuit. de quo latiùs quære apud Gab. Paſſus præterea toto corpore & omnibus eius membris ſecundum omnes ſenſus. Videantur de hoc multa apud Gab. Quārum ad cauſam formalē fuit Chriſti paſſio maxima, actuum, ſcilicet ſuorum peruerſiſſimas interpretationes. Paſſus enim eſt in verbis cōtradictores, in prædicatione detractores, in operibus obſeruatores, in miraculis blaſphematores, in pœnis irriſores, in morte exprobratores. Fuit inſuper quo ad cauſam finalem maxima, propter fructus modicitatē, qui ſequebat: paucioribus enim profuit efficienter, auxerunt & pœnā locus, tēpus & circunſtātiæ. De quo copioſè legito apud Gab. di. xv. q. vnica. li. iij. Fuit itaq; Chriſti paſſio maior quàm vnquam aliquis paſſus eſt in terra. Quinimo incomparabiliter pœnā grauiorē ſuſtinuit quàm poſſet homo purus ſuſtinere (vt ſcribit Gerſon parte ij. in compendio Theologiæ, expoſitione 5. articuli fidei) eò quod præbebat ei illa vnio robur & vires ad ſuſtinendā tam amarā paſſionem, in qua purus homo qui eiuſdē teneritudinis eſſet (vt dicūt) in initio paſſionis defeciſſet. Et ſecundum Augu. de verbis Apoſtoli. Chriſtus nō fuit crucifixus nec paſſus tāquā perſona priuata, quia nunquam peccauerat, ſed tāquā perſona cōmunis, & caput Eccleſiæ pro omnibus ſuis mēbris, ideo ſicut omnes fuimus baptizati in Chriſto, & omnia noſtra peccata præterita & futura affixit cruci, & per conſequēs fuerūt punita in Chriſto. Nā ideo paſſus eſt tale genus paſſionis, vt ſcribit Iaco. de Valē. Pſal. 50. vt omnia peccata poſſet delere & pro omnibus pati. vide eum latiùs ibi. Hæc paſſio Chriſti non exterior inflicta corpori, ſed intus volita ex affectu animi, fuit cauſa meritoria ſalutis & gratiæ, & omnium ad ſalutē ordinatorum, quæ inſtituta ſunt & data humano generi (vt ſcribit Gab. di. ij. q. prima. ar. iij. dub. j. li. iiij.) & eſt prolixior multò ibi Gabr. Videatur ad hoc Scotus di. ij. quarti. q. j. Et quāuis paſſio Chriſti ſimpliciter bona, vt ſcribit S. Bona. di. xx. circa textūm. li. iij. tamen actio Iudæorū fuit mala ſimpliciter, quia ex mala voluntate & radice proceſſit. Et dicitur bona, quia à bona voluntate patiētis, & magis dicitur ſimpliciter bona quàm mala, vt eſt à mala voluntate inferentis, imò maximū bonum & ſaluberrimum fuit toti mundo paſſio Chriſti. Vide latiùs ſanctum Bona. vbi ſupra. Chriſtus autē (vt Biuleſer ait diſt. xvj. qu. j li. iij.) in ſua paſſione nō exercuit miracula potentiæ, ſed potius vſus eſt armis patientiæ. hæc breuiter ſufficiant de paſſione Chriſti. Fortaſſis ſi Deus nobis ſuā gratiā (vt ſperamus) dederit, aliquid de paſſione dulciſſimi Domini noſtri omnipotentiſſimi Ieſu Chriſti ſcribemus ſuo tempore.

¶ PASTOR dicitur qui curā habet paſcendi. Et paſtor (vt ſcribit Gab. di. xiij. qu. j. dub. v. lib. iiij.) qui

in ſuā ſollicitudinem & curam ſuſcipit oues dominicas, tenetur eas paſcere ex officio, alioquin conuinceretur ſummum paſtorem Chriſtum, qui eas ſibi cōmiſit, non amare. Vnde beatus Grego. in paſtorali, part. j. ca. v. Petro Dominus ait: Petre amas me? Qui cùm ſe amare protinus reſpōdit, audiuit: Si diligis me, paſce oues meas. Si ergo vis dilectionis paſtio eſt gregis, quiſquis virtutibus pollēs dei gregem renuit paſcere, paſtorē ſummum conuincitur non amare, hoc dicit B. Grego. de renuentibus ſuſcipere curā gregis, cùm tamen ſufficiant ad regendum: quāto magis verum eſt de his qui onus regendi ſuſceperunt, & tamen paſcere ſubditos refugiunt. Debet autem (vt idem ait Gab. vbi ſuprà) paſtor triplici paſtura paſcere commiſſum ſibi gregem, ſcilicet inſtructionis verbo, ſacramentorum miniſterio, & tēporali ſubſidio, quod pluribus declarat & probat Gabr. Tenetur autem ad hæc tria, ex dilectione diuina, cuius ſunt oues propriæ, etiā ex dilectione proximi, & ex officio quo tenetur, & vitæ ſtipendio quod ratione officij recipiunt ab omnibus. Siquidē beneficium datur propter officium. Vide multa de hoc apud Gabrielē vbi ſuprà. Triplex autem eſt officium paſtoris atque pontificis (vt ſcribit Gerſ. parte iiij. in oratione pro licentiādis in decretis,) ſcilicet nutrire, dirigere, ſtabilire. Nutrire, quo ad viuificationem: dirigere, quo ad illuminationem: ſtabilire, contra præcipitationē. Primum appropriatur magis ad paſtorem, reliqua duo ad pontificem, tria ſimul ad Deum creatorē. In quo ſecundum Apoſtolū viuimus, mouemur & ſumus, id eſt ſtabilimur, &c. Paſcat inſuper paſtor ſi verus paſtor eſſe voluerit oues ſuas verbo & exemplo & ſubſidio. Paſcat verbo doctæ prædicationis: paſcat exemplo conuerſationis ſanctæ, paſcat ſubſidio piæ charitatis, prędicatio docta fundatur in fide, conuerſatio ſancta roboratur in ſpe, ſubuētio pia conſummatur in charitate, vt dicit Gerſon parte ij. ſermone facto in concilio Remenſi dominica ſecunda poſt Paſcha, qui & ibidem multa de paſtoribus ſcribit, quomodo ipſi oues paſcere debeant, & animā ponere pro ouibus. Tenetur quoq; paſtor ſiue curatus ſubdito petenti Euchariſtiam, eam per ſe vel alium miniſtrare, quocūque tempore id petierit, ſi impedimēto legitimo ſe non poterit rationabiliter excuſare. Id quod multis probat Gab. di. xiij. q. j. ar. iij. dub. v. li. iiij. Communis quoque ſentētia eſt doctorū quòd ſubditi ius habeant petendi Euchariſtiā à ſuo curato, Dicit enim Alex. de Ales par. iiij. qu. xlix. mēbro j. Subditus videtur habere ius in petendo. Item beatus Thom. in 4. di. ix. q. v. ar. iij. ait. Quilibet Chriſtianus habet ius in perceptione euchariſtiæ, niſi illud per peccatum mortale amittat. Vnde cùm in facie Eccleſiæ non cōſtat illū amiſiſſe ius ſuum, non oportet ei in facie Eccleſiæ denegare. Item ſanctus Bona. eadē di. viij. Itē Rich. eadē di. q. iij. ar. j. idē ſentit quod ſacerdos tenetur dare ſubdito Euchariſtiam, niſi habeat cōtra eum legitimā exceptionē. Conſonat Durādus. eadē di. Et videri poteſt Gab. vbi ſuprà. Multa aliàs dicuntur de paſtoribus. Et videri poteſt Gab. in ſermone Dominicę, Miſericordia Domini: qui incipit Ego ſum paſtor bonus & ſermone præcedēte &c.

PATER ſecundum Guil. Scoti imitatorem in primo: di. v. dicitur à patrando; quia patrat & producit filiū: ſeu à patet, quia in filio patet & relucet pater per ſimilitudinē naturalem. Et ſecūdum eundē generare plus dicit quā pater, quia omnis pater eſt generans vel generatiuus: ſed nōn econuerſo. Multa enim generant, vt ignis generat ignem: & tamē nō dicit pater. Pluresetiā homines generant fœtum conceptus: nec eſt paternitas quouſque fructus ſit ſimilis gignenti. Vnde iſta in nobis etiam diſtinguūtur ſecundum tēpus, in Deo verò diſtinguuntur ſecundum ordinem intelligentiæ. Guil. Et pater dupliciter in ſcriptura accipitur: vt & ſcribit & Gab. lect. xx. canon. Accipitur enim quandoque eſſentialiter, & quandoque notionaliter. Eſſentialiter attribuitur toti trinitati & ſingulis perſonis coniunctim & diuiſim, ſicut cætera nomina eſſentialia quæ de ſingulis perſonis & omnibus ſimul in ſingulari numero prædicantur, ſicut increatus, immenſus, æternus, omnipotens, Dominus, Deus. de quo in ſymbolo Athanaſij. Aeternus pater, æternus filius, æternus Spiritus ſanctus, & tamē nō tres æterni, ſed vnus æternus. Secùs de nomine, perſona ſiue ſuppoſitū. Sic accipitur eſſentialiter in cātico Moyſi Deut. 32. Nonne ipſe eſt pater tuus qui poſſedit, fecit & creauit te. Sic etiam Mat. 6. in oratione dominica: Pater noſter qui es in cœlis, vbi intentio fertur ad totam ſanctam trinitatem, & non ad ſolam perſonam patris, vt & ſcribit Thomas & Doct. quia Deus ipſe qui & pater, filius & ſpiritusſanctus, eſt pater noſter creatione & adoptione. Et ſic in dominica oratione vna adoratione adoramus trinitatem, dicēdo: Pater noſter qui es in cœlis. Accipitur alio modo pater perſonaliter & notionaliter, vt eſt proprium primæ perſonæ quæ à nullo eſt, & eſt terminus perſonalis vnam tantum perſonā importās. Et ſic ſemper accipitur quādo ponitur reſpectu prædicati perſonalē proprietatem importātis, etiā cum excluſione cęterarū perſonarū, vt cùm dicimus: Pater à nullo eſt, nec factus, nec creatus, nec genitus, nec procedēs. Similiter pater genuit ſibi filium coæternū & cōſubſtantialem: poteſt tamen quandoque capi notionaliter reſpectu prædicati eſſentialis, ſed nō cū excluſione alicuius perſonarum, vt hic: Pater creauit mundum. Pater incarnauit, id eſt incarnari fecit filiū. Pater in mortē tradidit filiū. Pater poteſt accipi notionaliter, etiā poteſt accipi eſſentialiter. Et pater eſt nomen amoris & pietatis, quod natura ipſa docet in patre naturali, & fides noſtra aſtruit in patre ſpirituali, vt ſcribit Gabr. lection. lxiiij. canon. Dicitur autem Deus pater multiplici ratione, præter illam quę reſpicit æternam generationē, vt ibidē ſcribit Gabr. de qua Eſaiæ 53. Generationem eius quis enarrabit? ſecundum quam ſolius filij eſt pater. Eſt enim pater prædeſtinatione. Eph. 1. Creatione, Malach. 2. imaginis participatione, Deuter. 32. Geneſ. 1. Redēptione, Eſaie 63. Sacramentali regeneratione, ad Titum 3. Fidei inſtructione, Iacobi 1. gratiæ adoptione, Rom. 8. Accepiſtis ſpiritum filiorum in quo clamamus Abba pater. Hæc videātur clarius apud Gabrielem vbi ſuprà, & Gerſonem parte ij. in compendio Theologiæ, tractatu de ſeptē petitionibus contentis in oratione dominica, & earum expoſitione. Videatur & de hoc ſuprà in dictione Abba. Et accipiendo pater propriè non poteſt dici Spiritusſanctus pater Chriſti (vt ſcribit Gab. diſt. iiij. q. vnica. ar. iij. dub. ij. lib. iij) licèt habuit actiuitatē principalem in formatione humanitatis Chriſti, quia ad rationē patris requiritur quod producat aliquod viuens de ſua ſubſtantia in eadem ſpecie

Nunc

Nunc autẽ Spirituſſanctus nõ produxit Chriſtum ſecundum deitatem, ſed productus eſt ab eo, ſecũdũ humanitatẽ verò non produxit eum de ſua ſubſtantia: quia nihil ſubſtantiæ deitatis ſpirituſſancti ingreſſum eſt ſubſtãtiam humanitatis Chriſti. Nec humanitas Chriſti eſt eiuſdem ſpeciei cum ſpiritu ſancto. Poteſt tamen dici pater Chriſti ſecundũ humanitatẽ impropriè & trãſſumptiuè: licèt illa propoſitio in vſu loquẽdi non eſt, ne detur occaſio errandi, vt crederetur ſpirituſſanctus de ſua ſubſtãtia genuiſſe Chriſti humanitatẽ. Poteſt & ſic trãſſumptiuè tota Trinitas dici pater humanitatis Chriſti: ſicut eſt omniũ exiſtentium creatione pater: eam enim creauit, nec ſolus ſpirituſſanctus, ſed & pater: imò & Chriſtus, quia humanitas Chriſti à tribus perſonis æquè creata eſt & producta. Gabr. latiùs vbi ſuprà. Non tamẽ dicitur pater ſpirituſſanctus, quia non creauit Chriſtũ: non enim Chriſtus dicitur creatura, vt aliàs dicitur, niſi dicat pater Chriſti ſecundũ humanitatẽ, ſed impropriè, vt dictũ eſt.

¶ PATIBVLVM & crux differunt ſecundum Gerſ. parte 2. in compendio Theologiæ, expoſitione 4. articuli fidei, quia ſecundum Iſidorum, patibulum propriè dicitur vbi homo ſuffocatur & ſtatim moritur. Crux verò vbi diu tortus, tandem languenti morte moritur, vbi mors grauior & productior eſt: tamen ſæpè vnum pro alio ponitur.

¶ PATIENTIA eſt virtus contumeliarum, & omnis aduerſitatis impetus æquanimiter portans, ſecũdum Ciceronem in Rhetorica. Et ibidem: Patientia eſt honeſtatis & vtilitatis cauſa rerum arduarũ & difficiliũ voluntaria ac diuturna perpeſſio. Vel patientia eſt ſuas & ſuorum iniurias ac cætera mala æquanimiter ferre, vt habetur 23. quæſt. 1. §. j. Patientia (vt ſcribit Baptiſta Mantuanus libr. 1. de patientia cap. 31.) eſt habitus in iraſcibili, qui non ad impugnandum ea quæ concupiſcibilem offendũt, & ſenſui nocent, ſed æquo animo tolerandũ inclinat. Ipſius namq; iraſcibilis flammã extinguit, rabiem ſedat, furorem emollit. Fiet autem in nobis hic habit⁹ ſi aduerſa mitiſſimè & ſine reſiſtẽtia frequenter feramus. Scotus in 3. ſentent. diſt. 34. fortitudinem dicit genus eſſe, ſub quo ſpecies collocantur duæ. Vna qua aduerſa repellendo certamus, & hanc bellicoſitatem vocat. Altera qua æquanimiter ferimus, & patientia dicitur. Patiens (ſecundũ Baptiſtam vbi ſuprà) eſt qui pro virtute, pro legibus, pro pietate, pro Deo nititur, quicquid acciderit ferre, nec frãgitur. Et cap. 32. ſcribit de gradibus patiẽtię. Non eſt magna patiẽtia (inquit Gerſ. part. 3 in epiſt. quadam) quã parua res perturbat. Et ibidẽ oſtendit, quòd patiẽtia facit neminem tibi poſſe nocere, &c. Et patiẽtia perfectũ opus habet. Id quod bene declarat Gerſ. parte 3. de cõſol. Theolog. li. 3. Et ibidẽ habet quomodo philoſophia aliter ſuadet patiẽtiã, aliter Theologia. Aliàs multa de patiẽtia idẽ ſcribit. Eſt & patiẽtia aſinina ſecundum eundem Gerſonem ſuper Cantic. Mariæ, tractatu 8. quæ fert non ferenda: quales notabat eſſe Apoſtolus Corinthios.

¶ PATRIA eſt vrbs ſeu oppidũ vnde orti ſiue oriundi ſumus: dicta, quod communis omnium parens ſit. Aliquando prouincia ipſa ex qua orti ſumus, patria dicitur, ſed tamen impropriè. Hinc patrium, quod patriæ eſt. Accipitur & trãſlatiuè pro patria cœleſti, ſcilicet pro regno cœlorũ, id quod conſequimur potiſſimũ tribus virtutibus (vt ſcribit Iacob. de Valen. Pſal. 83. in fine.) Prima eſt humilitas, quia omnis qui ſe humiliat, exaltabitur, ſecũda eſt veritas. Nam ex veritate naſcitur omnis virtus: nã ſi verus eſt, de neceſſitate erit iuſtus: & per conſequens nemini vult nocere, nec fraudẽ inferre, ſed cuilibet proximo prodeſſe: quare ex veritate naſcitur iuſtitia, & ex iuſtitia innocẽtia, & ex innocẽtia miſericordia, & cõſequens humilitas, ſine quibus nemo poteſt cõſcendere in ſuperna tabernacula. Tertia virtus eſt miſericordia. Nam per opera miſericordiæ recipimur in æterna tabernacula, vt ait Saluator Luc. 16. Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis, vt cũ defeceritis, recipiãt vos in ęterna tabernacula. Hæ igitur tres virtutes ſunt media, quibus cõſequimur æterna tabernacula: quas quidẽ virtutes Deus diligit: Et habẽtib⁹ has virtutes, De⁹ dat gratiã in pręſenti, & gloriã in futuro. Hinc dicit Propheta Pſ. 83. quia miſericordiã & veritatẽ diligit Deus: gratiã & gloriã dabit Dominus, &c.

¶ PATRIARCHA nouum quidẽ & Grecũ vocabulũ. Et eſt is qui Patrum, hoc eſt Pontificum Princeps & primus eſt. Omnia autem geſta Patriarcharum, & omnia myſteria veteris teſtamenti, fuerũt quædam figuræ & ſigna, & picturæ myſteriorum noui teſtamẽti, in quibus præuidit Dauid omnia myſteria futura de Chriſto & Eccleſia, vt refert Iacob. de Val. in prolog. ſuper Pſal. & repetit Pſal. 2.

¶ PATRINVS. Patrini vocantur (vt ſcribit Hug. li. 2. de Sacramentis, part. 6. cap. 12) qui paruulos ad Baptiſmum offerunt, & pro ipſis ſpondendo quaſi fideiuſſores ad Deũ fiunt. Hi propterea patrini vocãtur, quia regenerãdos ad vitam nouã offerũt, & quodãmodo auctores fiunt ipſius regenerationis nouæ: & de eorũ obligatione non parũ multa legito apud Gabr. diſtinctione 6. q. 3. dub. 1. libr. 4. Et Gerſonem part. 2. in compendio Theol. de Sacramento Baptiſmi. Et ſecundũ Auguſtin. patrini maximè ad duo tenẽtur, ſcilicet admonere ad virtutes, & docere ſymbolum & orationem Dominicam. Dicit autem Magiſter Albertus, quod patrini ad iſtam diligentiam obligantur: ſi tamen aliter nõ inſtruantur paruuli. Sed quia parentes ſunt cõmuniter in iſtis circa paruulos diligentes, Credo (inquit Gerſon) & etiam Pater noſter cantatus in Eccleſia, & mores prædicantur, ac in bonis operibus oſtenduntur in magna parte, excuſantur modò patrini. Secùs autẽ fuit in primitiua Eccleſia, quando paruuli inter fideles nutriebantur. Deniq; patrini in perſona paruulorum reſpondent: & tãtum valet cum ipſi patrini dicunt Credo, ac ſi paruuli met dicerent: Sacramentũ fidei paratus ſum ſuſcipere. Quod verum videtur (ait Gerſ.) cùm nõ habeant obicem contrariæ voluntatis vel diſſenſus, & ad credendũ iſta non reperiatur in eis vſus liberi arb. Patet ergo ꝙ patrini ita pro paruulis reſpondentes non mentiuntur, &c. Et patrini idonei nõ poſſunt eſſe infideles cũ teneãtur inſtruere paruulũ in fide catholica, quod nõ poteſt infidelis, &c.

¶ PATRVVS dicitur frater patris, quaſi alter pater. Et ſimiliter fratres aui, proaui, abaui, & ſic in infinitum, quia omnes (vt ſcribit Petrus Palud. diſt. 40. quæſt. 1. lib. 4.) parentum loco ſunt, quibus paterna reuerentia exhibetur, quæ repugnat ſocietati maritali. Vnde (vt idem ait) propter hanc rationem in linea aſcendẽtium & deſcendentium in infinitũ nuptiæ prohibentur, ex quo videtur quod in linea recta in infinitum prohibeatur matrimo-

nium, adeò vt ſi Adá hodie viueret, non inueniret vxorem ſecundũ Legiſtas vel Legisperitos. Vnde Enoch rediens temporibus Antichiſti, non poterit ducere vxorem, quia omnes deſcendimus ab eo. Sic à Noe, quia omnis generatio Cain diluuio periit, & hoc propter reuerẽtiam quæ debetur maioribus. Palud. vbi ſuprà. Patruus magnus eſt frater aui: vt idem dicit, diſt. 4. q. 1. lib. 4.

¶ PAVPERTAS & pauperies idem. Eſt autem multiplex diſtinctio paupertatis quam pooit Alexander par. 4. q. 108. memb. 2. & quem imitatur Gabr. d. 16. q. 4. ar. 3. dub. 1. li. 4. Eſt autem duplex, ſcilicet ſimulata, & vera pauperum. Primo modo non eſt poteſtas recipiendi eleemoſynas, ſicut nec diuitũ: hoc patet ex diffinitione eleemoſynę, quæ fieri debet indigẽti ex compaſſione: denique huiuſmodi pauperes ſolent ad menſas alienas reſpicere, aut propter pecuniæ congregationem, aut lautiorem ventris refectionẽ, vel aliquid huiuſmodi. Paupertas nõ ſimulata, ſed vera, duplex eſt, ſecundũ Hier. ad Ruſt. ſcilicet volũtaria vel expedita, & neceſſaria: vel illata: prima habet gloriá, ſecunda cruciatum. Aſſentit S. Th. cõtra Gen. li. 3. c. 134. qui ait: Paupertas eſt duplex, ſcilicet ex coacta neceſſitate, & paupertas ex propria volũtate. Illis debetur eleemoſyna, ſi nõ poſſunt ſe per labores ſuſtẽtare: vel ſi habent iuſtá cauſam recipiẽdi. Id quod latiùs declarat Gab. vbi ſup. Licitúmque eſt & meritorium, vt idem paulò ſupr. dicit, omnia relinquere, & effici pauperem ꝓpter Deum, Ná hoc inſtruit doctrina & vita Chriſti, inſinuat Apoſtolorum cõuerſatio, & omnium fidelium primitiuæ Eccleſiæ, quibꝰ erãt omnia cõmunia, nec quiſquá aliquid ſuum eſſe dicebat. Act. 2. & 4. Hoc enim eſt conſilium Euangelicæ perfectionis, prout latè declarat Alex. par. 4. q. 106. & poſt eum vide Gab. vbi ſup. Regulá pauperum ponit Gerſ. par. 1. tract. de modo viuẽdi omnium fidelium, & eſt hæc vt diuitibus libẽter & fideliter ſeruiãt, nec diuitibus propter diuitias ſuas inuideãt, nec propter paupertatẽ adulatione vel detractione peccent, nec impatiẽter, ſed gratãter paupertatẽ ſuſtineãt, nec iniuſtè ditari cupiãt, nec Eccleſias ꝓpter diuites vitẽt, nihil furtiuà familia ſuorum vicinorum, nec ab aliis retineãt. De paupertate aliàs multa ſcribit Gerſ. Paupertas ſecundum B. Th. ſuper Eſa. 48. cõfert ſeptẽ bona, ſcilicet peccatorum recognitionẽ, virtutum cõſeruationẽ, cords quietẽ, deſiderij impletionẽ, ſpiritualium bonorum dulcedinẽ, meritorum exaltationẽ, & cœleſtẽ hæreditatem. Multa aliàs de paupertate ſcribuntur à Doct. quę omitto. Laconici enim magis q̃ Attici eſſe volumꝰ in opere. Eſt & paupertas ſpiritualis: de qua videatur in dictione Beatitudo.

¶ PAX deſcribitur à beato Aug. 19. de Ciuitate Deĩ, cap. 13 eſt trãquillitas ordinẽ ſeruãs: vbi enim non eſt ordo, ibi confuſio: vbi cõfuſio, ibi pacis perturbatio. Eſt autem quædam pax malorum, quæ opponitur paci bonorum. Pax hominis vera eſt ordinata hominis ad Deum in fide ſub ęterna lege obẽdiẽtia. Et hęc eſt pax hominis ad Deum, ex qua oritur pax hominis ad ſeipſum, & proximum. Eſt enim pax hominis ad ſeipſum ordinata cognitionis, actionisque conſenſio: vt quod recta ratio dictat, efficaciter voluntas imperet: vnde ſequitur actio ordinata. Pax ad proximum eſt cum omni homine ordinata cõcordia: vt, ſcilicet nulli noceat & cùm poſſit, proſit, vt ſcribit Gab. lect. 81. canon.

Diuiditur & pax in pacẽ ſpiritualẽ, ac internã pectoris, ac pacẽ externã & terrenã tẽporis, & pacem ſupernã, & cœleſtẽ æternitatis. Quę diuiſio nõ multum differt à priori. Nã pax tẽporis requirit pacẽ cum proximo. Pax æterna ſpiritualis aut pectoris exigit pacẽ cum ſeipſo: pax cœleſtis ac ęternitatis cõplectitur pacẽ perfectã cũ Deo. Hęc eſt de qua dicit Apoſtolus: Pax Dei quæ exuperat omnẽ ſenſum. Finis autẽ policiæ Eccleſiaſticæ, & cuiuſlibet legis, cauſa regulantis, eſt pax ſalutifera (vt ſcribit Gerſ. par. 1. de pace, conſiderat. 1.) Hoc ſatis expreſſit diuinus noſter Philoſophus Tarſenſis Paulus Apoſtolus, qui finem legis & præcepti nunc dilectionem eſſe dixit, nunc Ieſum intelligens, in dilectione pacem, in Ieſu ſalutem, vt ſit finis pax ſalutaris. Et tantum eſt bonum pacis ſaluriferæ (vt idem dicit conſiderat. 4.) vt pro eius adeptione, neque mundanus honor, neque ſtatus, neque gradus, neque propria vtilitas, debeant aliquẽ deterrere, & nihil prorſus niſi peccatum cõtra legem Dei æternam: multa ibidem de pace & aliàs. Et pax eſt bonum, quod omnia appetunt, vt idem vult. Eſt & pax conſcientiæ, quod eſt tale bonum, quod aliquod ei comparari nequit, vt idem dicit parte 4. de monte contemplationis. Et ſermo. habito Maſſiliæ coram Papa Benedicto, ait: Pax eſt tranquilla bonorum concordia. Non enim eſt pax impiis, dicit Dominus, &c. Alia de pace apud alios legito. Si enim ſingula vel quædam quę omitto, ſcribere vellem, volumẽ fieret magnum, quod paruum ſemper eſſe decreuerim, quod non doctis, ſed adhuc rudibus ſcribere volui.

¶ PECCARE eſt iniquè agere, vel malè, vel iniuſtè agere, & facere contra regulam voluntatis. Peccare (vt vult Thomas prima parte quæſt. 94. ar. 1.) eſt voluntariè auerti à Deo. Et ſecundum Iacobum de Valentia: Pſalm. 48. Peccare nihil aliud eſt niſi animam à laqueo ſenſualitatis, & concupiſcentiæ, & fomitis carnis capi & illaqueari, quem quidem laqueum nemo poteſt euadere (vt idem dicit) nec vitare, niſi gratia Chriſti, vt ait Apoſtolus ad Ro. 7. Et peccare propriè eſt adulterium committere, dictum quaſi pellicare, hoc eſt cum pellice coire, & peccatus ipſum adulterium quaſi pellicatus. Veteres autem in quarta declinatione & maſc. genere vſurpauerũt, modò in ſecunda tantùm declinatur & in neutro genere, & pecco & peccatum de omnibus delictis atque erroribus dicuntur: à quo peccator & peccans: de quibus infrà videbitur.

¶ PECCARE actualiter nihil eſt aliud quàm voluntariè aliquid agere, vel omittere, cõtra rectam rationẽ, hoc eſt non cõformiter ad rationem rectã. Nã peccat qui aliter agit quã debet, propter quod rectè vituperatur. Ille autem aliter agit quàm debet, qui cõtra rationẽ rectam agit, extendẽdo agere ad omittere, quia ratio recta oſtendit quæ agenda ſunt, quæ fugienda. Et peccatum dicit id quo aliquis denominatur peccare. Gabriel diſtinct. 35. quæſtio. vnica, artic. 1. lib. 2. Et quando dicitur, Nemo peccat in eo quod vitare non poteſt. Verũ eſt ſecundum beatum Tho. quando in illam impoſſibilitatem non incidit ex ſua culpa. Vnde ſi quis voluntariè ſe præcipitauit in foueam, vnde exire non poſſet, nõ excuſatur à peccato omiſſionis, propter impoſſibilitatem faciẽdi, quia ipſa impoſſibilitas fuit voluntaria, Si verò impoſſibilitas non eſt volũtaria, aut ſi incidit ſine ſua culpa: puta fecit quod

in ſe

in ſe eſt, dicitur quòd tunc non faciendo, quod prę ceptum eſt, non peccat ſecundum veriorem opinionem. Vide de hoc latiùs Gabrielem diſtin. 41. quæſt. vnica, articu. 3. dub. 3. libro 2. Peccare quoq; eſt ſe auertere à Deo, id quod nec cõuenit, nec cõuenire poteſt ſummæ ac infinitæ iuſtitiæ. Impoſſibile enim eſt Deum peccare, quia non poteſt ſe auertere à ſeipſo: peccare autem eſt ſe auertere à Deo. Voluntas quoque Dei ſui ipſius eſt regula, & ideo non poteſt non eſſe recta. nec quodcunq; extra ſe ideo vult, quia rectum, ſed quia vult, ideo eſt rectum. Vnde impoſſibile eſt voluntatem diuinã diſcordare à recta ratiõe: vide latiùs apud Gabrielem de hoc, quod Deus peccare non poteſt, diſtinctione 37. quæſtione vnica, articu. 5. dub. 1. libr. 2. & diſt. 12. quæſt. vnica, artic. 1. libro 3. vbi vult perſonã Chriſti ſecundum naturam diuinam peccare penitus nõ potuiſſe, nec natura humanã à verbo aſſumpta nõ dimiſſa, peccare potuit de potentia Dei ordinata: quoniam natura illa fuit & eſt in beatitudine conformata, cui repugnat omne peccatum, quæ beatitudo tolli nõ poteſt de potentia ordinata: ſic nec ab Angelis cõfirmatis, & aliis beatis. Sed ſi natura admitteretur & vt in ſe cõſideraretur, &c. vide latiùs Gab. in 3. vbi ſuprà, art. 2.

¶ Peccare multis modis fit, ſicut multa & varia ſunt peccata, de quibus infrà videbim⁹. Et qui peccat volens deſiderio, & cupiditati ſatisfacere, vt poſtea ab iſto peccato ceſſat, errat. Admonet enim nõnunquã hoſtis ſcelus intantũ alicui peccato incumbere, aut illicitè cuidam vacare voluptati, vt exinde ad plenum is ſatietur, neque poſtmodum illius vnquam rei concupiſcentiam habeat. Ideo verò iſtud agit hoſtis (vt ſcribit Gerſon par. 3. tract. de diuerſis tentationibus diaboli) quia grauiter iu hoc nouit delicturũ. Agnoſcit etiam quod & ſi is modico tempore huiuſmodi deſiderio carebit: paulò pòſt tamen multò tentabitur fortius: vt enim qui æſtu graui, febréque laborant, cùm gelidam aquam biberint. Primò teleuari videtur, deinde verò longè grauius & vehementius affliguntur. Sic expleta libidine illius, poſtmodum amplius in graueſcit cupido. Sic etiam & hi qui quantò plus ſe vngulis ſcalpunt & fricant, tantò magis prurigi nem ſentiunt. Atqui ſi modicum id tolerare poſſent, citius multò liberarentur. Gerſon.

¶ Peccare volenter & peccare voluntariè differũt, refert Gabriel diſtin. 14. quæſt. 3. art. 2. libro 4. Nam volens peccat, qui paſſione aliqua victus peccat, nõ ex malitia in peccato perſeuerat. Sed voluntariè peccat, qui ex habitu & malitia, ac perſeuerantes peccat. Vnde Heb. 10. Voluntariè peccãtib⁹ nobis poſt acceptã notitiã veritatis, iam nõ relinquitur pro peccatis hoſtia, ſcilicet alia, & alia. Exponit Gloſ. ibidẽ: voluntariè in peccatis manẽtibus nõ relinquitur hoſtia, id eſt talib⁹ nõ ꝓficit hoſtia Chriſti ad peccati remiſſiõẽ, quia deficit pœnitẽtia. Gab.

¶ Peccatum malum & indebitum, illa nomina frequenter oportet ſumere nõ contrariè, ſed cõtra dictoriè, vt ſcribit Gabriel diſtin. 41. quæſt. prima, dubio 1. libr. 2. vt lapis dicitur malus, id eſt non bonus contradictoriè. Item peccatum, id eſt actus, non meritorius, aut moraliter bonus: ne cillud dictum, vt idem ait, eſt extortum, ſed dictis ſanctorum conſonum. Hinc frequẽter Auguſtinus actionem nõ meritoriam dicit peccatum. Et virtutem quæ eſt ſine pietate, & quæ ad vitam non conducit, negat eſſe veram virtutẽ lib. 5. cap. 19. de Ciuit. Dei & cap. 12. Item lib. 22. cap. 24. dicit virtutes dãdas filiis regni & promiſſionis. Et lib. 15. cap. 22. Sic actio infidelium peccatum eſt, id eſt, actio non perducẽs ad vitam. Durum eſt enim dicere, quòd in omni actione ſua Philoſophi infideles peccauerunt, propriè loquendo de peccato.

¶ Peccatum dicitur dupliciter. Aliquãdo dicitur culpa (vt ſcribit S. Bo. d. 3. ar. 2. q. 1. li. 3.) ſicut cõmuniter conſueuit accipi. Aliquando pœna peccati. Sicut Ro. 8. dicitur: Peccato dãnauit peccatũ. Aliquãdo dicitur cauſa peccati finis. Ro. 7. Sed quod nolo, malum, facio: non operor ego illud, ſed quod habitat in me peccatũ. Et omne peccatũ dicitur iniuſtitia, dicitur mors, dicitur infirmitas, vt ſcribit idẽ Bon. d. 17. circa literã li. 4. & diſt. 18. in dub. liter. li. 4. dicit: Peccatũ ſortitur tria nomina: dicitur enim macula ratione turpitudinis, dicitur fœtor, eò quòd per ipſum refugit affectus rectè ordinatus: dicitur & peccatũ æternæ mortis debitum, prout exit in effectum puniendi, &c.

¶ Peccatum & vitiũ differũt, vt notat S. Bon. d. 3. ar. 2. q. 1. li. 3. Nã peccatũ dicit culpã. Vitiũ dicit culpæ ſequelã: vnũ tamẽ perſępè pro reliquo ſumitur: colligit & frater Pelbar. li. 2. roſ. Theol. in dictione Peccatũ. §. j. differentiã inter iſta tria, peccatũ, culpa, & crimẽ. Nã peccatũ cõmuniter ſolũ nominat vitiũ, ſine hoc quod nominet deformitatẽ, vt ſic cõmuniter ſicut & vitiũ, niſi cõtraheretur deformitas, quia ſic bene eam denotat. Sic dicitur defect⁹ cõmuniter. Nam & Philo. 2. Phyſi. nominat peccata in rerũ naturis: & ita peccata accipit pro vitiis & defectibus. Itẽ culpa ſuper vitiũ & peccatũ, vel defectum addit deformitatẽ, aut veniatẽ, aut originalẽ, aut mortalẽ. Sed crimẽ addit culpæ magnitudinẽ. Itẽ Apoſt. 1. Tim. 3. cũ dicit: Oportet Epiſcopũ eſſe ſine crimine: nõ dicit quòd oportet Epiſcopũ eſſe ſine peccato, aut culpa, aut defectu, aut vitio, quia omnia huiuſmodi non poſſumus de cõmuni lege loquendo euitare. Sed de crimine dicitur notanter, ſignificãs mortale peccatũ, quia talia cõmittũtur ex voluntate deliberata, & poſſunt Dei adiutorio omnia huiuſmodi euitari, ſaltẽ à Chriſtiano, cùm in Bapriſmo infunditur gratia cõtra peccatũ adiuuãs. Hæc refert frater Pelbar. Et peccatum in genere, ſecundum Auguſtinum libro de Ciuitate Dei, eſt abſentia boni vbi debet eſſe.

¶ Peccatum ſic deſcribitur: Peccatum eſt actus deuians ab ordine debiti finis contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternę, ſecundum beatũ Tho. 1. par. q. 63. art. 1. & 2. 2. q. 162. art. 1. prima 2. q. 21. ar. 1. Vel peccatum nihil aliud eſt ſecundum Auguſtinum, quàm neglectis rebus æternis, temporalia ſectari. Vel ſecundum eundem: Peccatũ nihil aliud eſt quàm vtendis frui, & fruendis vti. Peccatum ſecundum Ambroſ. eſt præuaricatio legis diuinæ & cœleſtium inobedientia præceptorum. Vel peccatum eſt omne quod eſt contra naturalem inclinationem: quia contrariatur legi naturæ. ex beato Thom. 2. 2. queſtione centeſimatrigeſimaterna, ar. 1. Diffinitionẽ Amb. ſupradictã declarat Iacobus de Valen. Pſalm. 31. Vel peccatum eſt voluntas retinẽdi vel conſequendi, quod iuſtitia vetat, ſecũdũ Auguſtinum, de duabus animabus. Vel peccatum eſt auerſio ab incõmutabili bono, & cõuerſio indebita ad commutabile bonum, ſecundum Auguſtinum lib. de libero arbitrio. Vel peccatum eſt aſfectio

fectio mala voluntaria, ſecundum eundem. Peccatum ſecundum Scotum diſtin.43. libro 2. eſt auerſio à Deo, & conuerſio ad creaturam. Non eſt autẽ auerſio aliud (vt ſcribit Gerſon part.2. in compendio Theolog. tract. de vitiis naturæ, & voluutatis) quàm diſconformitas volunratis creatæ à voluntate diuina, quod eſt in omni peccato vbi aliquid vult voluntas creata, quod non vnlt Deus. Peccatum igitur eſt auerſio ab incommutabili bono, ſcilicet Deo, ad commutabile bonum conuerſio, ſcilicet bonum creatum.

PECCATVM ſecundum Auguſtinum diffinitur ſic: eſt dictum vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Vbi dictnm, factum, & concupitum nõ accipiuntur pro re aliqua, quæ cogitatur aut concupiſcitur, dicitur, vel fit, &cæ. ſed accipiuntur pro actione ſiue pro actu interiore, ſcilicet velle, aut eius executione. Gregorius de Arimi. d.34. ſecundi, artic.1. dicit, quòd illa nomina ponuntur loco infinitiui: ita vt valet tantum: peccatum eſt dictũ, &c. id eſt, dicere, facere, vel concupiſcere. Et hoc accipiendo peccatum purè, abſtractiuè: quo modo communiter accipitur, cùm dicimus, adulterium, furtum, ebrietatem, &c. eſſe peccatum. ℭonuenientius videtur poſſe dici, quòd accipiũtur termini illi dictum, &cæt. pro actu dicendi, faciendi, concupiſcendi. Vnde aptius exponuntur per ſua verbalia, ſic: Peccatum eſt dictio, factio, vel concupitio, ſeu concupiſcentia alicuius contra legem: vt ſcribit Gabriel diſtinctione 35. quæſtion. vnica, li.2. Et dicitur contra legem Dei, vbi lex æterna extendit ſe ad omnem rectam rationem, & non ſolùm ad perceptionem vel prohibitionem propriè acceptam. Nam qui facit contra dictamen rectæ rationis: etiam ſi nullum peccatum de confirmãdo præceſſerit, aut prohibitio de difformando, nihilominus peccat. Sicut dicit Apoſtolus ad Rom.2. Quicunq; ſine lege peccauerunt, per legem iudicabũtur: vbi innuit aliquos, ſine lege data, peccaſſe. Et hoc innuit beatus Auguſtinus ſtatim poſt datam diffinitionem, cùm ſubdit: Lex verò æterna eſt ratio diuina: vel voluntas Dei ordinem naturalem conſeruari iubens, perturbari vetans: tantum ergo valet contra legem æternam, quantum ſi dicatur contra diuinam rationem, &cæ. Cùm ergo diuina ratio rectiſſima ſemper ſit, omne quod eſt cõtra æternam legem, eſt contra rectam rationem: & quicquid eſt contra aliquam rectam rationem, eſt contra quamlibet rectam rationem de eo. Nã circa idem quælibet ratio rectę cuilibet rationi rectę conſonat, & nulla alteri aduerſatur, ſicut nec veritas veritati: ſequitur quòd quicquid eſt contra rectam rationem, eſt contra legem ęternam: ac per hoc, ſecundum Auguſtinum, rectè dicitur peccatum eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra rectam rationem. Item, quia æterna lex eſt ratio diuina, vel voluntas naturalem ordinem ſeruare iubens, & perturbari vetans, quiſque agit contra rationem rectam, turbat naturalem ordinem, qui eſt, vt omnes actiones, moréſque hominis ſint rationi ſubiectæ. Vnde Auguſtinus primo de libero arbitrio, cap. vij. Animæ motibus cùm ratio dominatur, ordinatus homo dicendus eſt: non enim ordo rectus, vel omnino ordo appellandus eſt, vbi deterioribus meliora ſubiiciuntur, &cæt. Qui igitur agit cõtra rectam rationem, agit contra ęternam legem. Item ſi quis ageret contra ſolam legem naturalem ſiue rectum iudicium rationis, vtique peccaret: licèt ſi ſuper hoc additum præceptum haberet, amplius peccaret. Hinc conſonat illud Apoſtoli ad Romanos 5. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà.

¶ PECCATVM breuiter ſic deſcribitur: Peccatum actuale eſt voluntaria commiſſio, vel omiſſio contra rectam rationem: & eſt generalis diffinitio includens peccatum cordis, oris, & operis commiſſionem & omiſſionem. Cuius declarationem clariorem vide apud Gabrielem diſtinctio.35. quæſt. vnica, libro 2. & Gregor. diſtinctio.34. articulo 2. libro 2. Aſſignantur quoque, & aliæ diffinitiones peccati à Doctoribus, ſecũdum cauſas, ſcilicet efficientem, materialem, & formalem ipſius peccati. Sed hæ ſufficiant. Deum autem videre peccata, vt refert Scotus diſtinctio.14. quæſtio. prima, li.4. ſecundum Auguſtinum ſuper illud Pſalm. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &c. eſt ad pœnam imputate. Auertere autem faciem à peccatis, hoc eſt ad pœnam nõ reſeruare. Ita ergo dicit peccata ab eo tecta, non vt Deus tunc non videat, ſed vt nolit animaduertere, id eſt punire. Ergo ipſum remanere (inquit Scotus) in reatu poſt actum trãſeuntem, nihil aliud eſt niſi ipſum à Dei voluntate ordinari ad pœnam condignam illi peccato. Peccatum verò purè abſtractiuè acceptum præciſè pro illo vnde formaliter quis denominatur peccãs: puta, pro ipſa nequitia vel iniuſtitia, ſic importat puram priuationẽ: poſſet tunc ſic deſcribi. Peccatum eſt voluntaria carentia cõformitatis ad rectam rationem debitæ voluntati. ℭarentia, id eſt non obſeruatio peccatum partiale ex ſupradictis. Et hoc verum eſt, ſi eſt, dicit, actum ſignatũ, & hoc ſufficit in diffinitione terminorum negatiuorum, & fictorum, vt ſcribit Gabr. di.35. li.2. Et peccatum formaliter non eſt aliqua entitas poſitiua, ſed alicuius boni corruptio & defectibilitas. Vnde Ioan. 1. Sine ipſo factum eſt nihil. Et omne peccatũ formaliter eſt iuſtitia. Itẽ peccatum formaliter dicit obliquitatẽ ſeu deformitatẽ repugnãtem rectitudini in actu. Et peccatũ actuale mortale eſt formaliter corruptio rectitudinis moralis in actu elicito, nõ qui inſuit, ſed qui ineſſe debuit: quia voluntas libera debitrix eſt, vt omnẽ actum ſuũ conformiter eliciat regulæ ſuperiori, ſecundũ præceptũ diuinum. Et ideo quando agit difformiter ab illa regula, caret rectitudine ſeu conformitate actuali debitæ. Hæc enim rectitudo quæ eſt conformitas actus ad regulam, deberet ineſſe actui, id eſt actus deberet elici cõformiter regulæ: & carentiã huius conformitatis (quod eſt actum non habere conformitatẽ) formaliter importat peccatũ. Et ſic peccatũ eſt corruptio rectitudinis, ſeu corrũpit rectitudinẽ, id eſt formaliter importat carẽtiam huius rectitudinis. Peccatũ etiã dicitur deordinare peccatorem, inquantum peccator peccando ponit ſe extra ordinẽ rectitudinis & obedientiæ, ac ſubiectionẽ voluntariæ à Deo præmiandæ. Dicitur etiã peccatũ ordinare, inquantũ peccator peccando ſe ponit ſub ordine punientis iuſtitię diuinæ, ordinãtis vt omnis peccãs ſit ſub pœna priuãre eum debito decore, quod peccatori eſt magnũ malũ. Vide ad hoc ſanctum Bonau. diſtinctione 36. lib.2. Et Gab. eadem diſt. quæſt. vnica, artic.3. dubio 4. libro 2. Et peccatum reddit totum hominem miſerũ propter

duo.

duo. Primò, quia infirmat animam & totum corpus. Secundò, quia contrahit animã quo ad omnes potentias. Nam peccator eſt in ira Dei ad pœnam æternam deſtinatus. Non poteſt autẽ maior miſeria eſſe quàm eſſe in ira Dei: ſicut non eſt maior fœlicitas quàm eſſe in eius amore. De quo plura ſcribit Iacobus de Valentia Pſalm. 60. Et vt ibidẽ dicit: Peccator ex vno peccato ruit & cadit in aliud tanquam infirmus, inualidus, & turbatus. Nã ex gula & ociuſitate cadit in luxuriã, & ex luxuria in zelum, & inuidiam æmulorũ: & ſic ruit in odiũ, & homicidium, & etiam in ſortilegia, & blaſphemias, & infidelitatem. Item ex ſuperbia cadit in inuidiam & odium, quia non vult pati maiorem nec æqualem: & ſic ruit ad furta & homicidia. Item è peccato auaritiæ ruit in rapinam, & vſuram, & ſimoniam, & inuidiam, & odium, & homicidium, ex quo peccatum reddit hominem miſerũ, & perturbat rationem, & animam, quæ quidem infirmitates non poſſunt ſanari niſi per pœnitẽtiam. Hæc Valentia. Et peccatum primum cauſa eſt omnium poſteriorum, pro quãto irretitus vno peccato habet diſpoſitionem, vel principium inclinãs naturaliter ad omnia alia peccata, vel caret illo fræno qđ prohibet à quolibet peccato. Nam principium excludens omnem actum, vitioſum eſt velle in omnibus obedire rectæ rationi propter Deum, &c. Sic ſuperbia eſt cauſa inuidiæ: quia cùm ſuperbus deſiderat habere ſingulariter & excellenter bonum aliquod, inuidet alij habenti idem bonum ęquè excellenter vel excellentius: quia per hoc impeditur ſuperbus ab eo quod ipſe vult. Et hæc eſt ſententia Occam in prima parte dialog. 6. cap. 79. & in 4. quodlib. quæſtione 6. Vide ad hoc Gabrielem diſtin. 36. q. vnic. dub. 2. lib. 2. Aſſipulatur ſanct. Bona. qui dicit & vult vnum peccatum eſſe cauſam alterius diſpoſitiuè, d. 36. libr. 2. circa textum. Peccatũ inſuper ſex mala affert homini (vt ſcribit Chriſtopolitanus Epiſcopus Pſalm. 102.) Primò, elongat eum à Deo. Secundò, ſauciat animam culpa. Tertiò, captiuat in poteſtate diaboli. Quartò, reddit hominem Deo odioſum. Quintò, expoliat ipſum omnibus bonis, nõ ſolùm gratificis, ſed etiam gratuitis. Sextò, indurat ipſum ex conſuetudine in malo. Concordat Gerſon par. 2. in compendio Theologiæ tract. de vitijs naturæ & volũtatis, qui & multos effectus peccati mortalis ponit, quem videre potes. Ita per oppoſitũ medicina pœnitentiæ ſex operatur in pœnitente. Primò, facit Deum propitium, vt tanquam Medicus accedat ad peccatorem, & appropinquatur. Secũdò, ſanat ipſum à vulnere peccati. Tertiò, redimit à captiuitate diaboli, & liberat à morte perpetua & finali impœnitentia. Quartò, reddit Deum benignum reconciliando ſibi peccatorem. Quintò, reddit bona, quæ per peccatum fuerant mortificata. Sextò, renouat ipſum in nouam vitam, fortificando omnes potentias, & excitando habitus virtutum theologicaliũ, & donorũ ſpiritusſancti: etiam operatur meritoriè per gratiã renouantẽ & perficientem, Hæc Iacob. de Valẽtia. De pœnitẽtia infrà dicetur. Peccatũ autẽ quod per pœnitẽtiã nõ diluitur, mox pondere ſuo ad aliud trahit: vt dicit Greg. Aſſignãtur autẽ à Docto. plures peccati diuiſiones, ſecundũ diuerſas peccati origines & cauſas: de quibus infrà patebit. Omne aũt peccatũ (vt ſcribit Gerſ. par. 2. in cõpẽdio Theologiæ, tract. de vitiis naturæ & voluntatis) aut eſt originale aut actuale. Si actuale, aut eſt mortale aut veniale, &c.

¶ PECCATVM originale (vt ſcribit Gerſ. vbi ſup.) eſt illud, quod à noſtra vitioſa origine trahimus. Et eſt auerſio quædã habitualis à Deo, qua anima prona effecta eſt non reddere iuſtitiã quã debet. Vnde omnes ferè Doctores reſpectu effectus ipſi9 peccati originalis cõſonãt in ipſam auerſionẽ habitualẽ, ſecũdũ Aug. Hug. de S. Victore dicit, quòd originalis culpa eſt corruptio ſeu vitiũ quod naſcẽdo cõtrahimus per ignorantiã in mente, & concupiſcentiã in carne. De hoc vide latiùs Gerſonem.

¶ PACCATVM originale ſecundum Magiſtrum d. 30. lib. 2. eſt qualitas morbida, animæ vitiũ, ſcilicet cõcupiſcentiæ: & cõtrahitur à parẽtibus, quia cauſatur à qualitate morbida carnis, quam caro contraxit ex libidinoſa concupiſcentia ſiue ardore parentum coeuntium in prolis ſeminatione, &c.

¶ PECCATVM originale ſecundum Anſel. in de cõceptu virginali. & Scotum di. 32. & Occam q. ix. tertij quodlib. quæſt. vlt. Gregor. diſtinct. 30. 2. ſenten. Illi dicunt quòd peccatum originale non dicit aliquid poſitiuũ, ſed eſt carentia iuſtitię originalis debitæ: vt acceptę in primo parẽte, & in ipſo amiſſæ: Cùm enim peccatum formaliter eſt iniuſtitia: iniuſtitia autem non eſt niſi carentia iuſtitiæ debitę: vt declarat Anſelmus in caſu diaboli, cap. xvj. patet quod peccatũ originale eſt carẽtia & priuatio originalis iuſtitię debitę ineſſe, quam Adã accepit pro ſe & tota poſteritate ſua. Sed cùm Adã peccauit & tranſgreſſus eſt præceptũ peccato ſuo perſonali, nudauit ſe & poſteritatem iuſtitia debita. Extendit rem Gabriel d. 30. q. 2. li. 2. Alex. verò part. 2. q. 122. & Tho. prima ſecũdæ, q. 82. & ſanct. Bon. in ſecundo ſcripto di. 30. volunt iſti peccatũ originale ſupponere pro vitio cõcupiſcẽtiæ, & cõnotare carentiam iuſtitiæ originalis debitæ. Dico non ineſſe concupiſcentiæ, ſed debitę ineſſe animæ lege propagationis à primo parente deſcendenti. Vnde dicit Alex. Originale peccatum habet vtrunque, culpam & pœnam. Culpa eſt carentia iuſtitię ſeu deformitas quędam qua ipſa anima deformatur. Cõcupiſcentia eſt ipſa pœna. Beatus Tho. vbi ſuprà, dicit, peccatum originale habere priuationem originalis iuſtitiæ, & cùm hoc inordinatam diſpoſitionem partium animæ. Vnde non eſt priuatio pura, ſed quidam habitus corruptus, non tamen habit9 infuſus aut adquiſitus, ſed habitus per vitiorum originem innatus. Et art. 3. dicit, peccatũ originale materialiter quidem eſt concupiſcentia: formaliter autem eſt defectus originalis iuſtitię. Vide ad hoc Gabrielẽ concordantem opiniones Magiſtri & Anſel. Magis autem videtur diſputatio de nomine quàm de re. multa ibi Gabr. Paulus Corteſius Theologorũ eloquentia, loquens de peccato originali lib. 2. di. vij. ait: Duplex eſt huius viperei mali tabes. Vnum genus eſt in quo à perſona natura inquinatur. Alterum in quo perſonam natura contaminat, quo quidem humanum genus tanquam natiuo quodã morbo vexatur. Plura de hoc vide, qui & ſententias multorum ibi refert ſub breuitate: vide & Iacobum de Valentia de originali peccato, ſi placet Pſal. 45. qui multa de hoc ſcribit.

¶ PECCATVM originale dicitur dupliciter, vt ſcribit ſanct. Bonauen. diſt. 33. art. 2. q. 2. lib. 2. poſt Hugonẽ. Vno modo dicitur originale peccatũ, quod eſt origo omnium peccatorũ. Et ſic peccatũ Adæ

dicitur originale peccatum,& hoc modo origina
le peccatum non tantùm eſt vnum ſpecie, verùm
vnum numero. Alio modo dicitur originale pec-
catum,quod eſt in nobis ab origine,& à quo cæte-
ra vitia ſumunt in nobis originem.

¶ Paccatvm originale multis vocatur nomini-
bus, vt ſcribit ſanctus Bonauen. d.30. libro 2. circa
textũ. Et Gerſon par.2. tract. de vitiis naturę & vo-
luntatis. ſecundum enim quod originale peccatũ
comparatur ad animam. Vocatur quandoque in-
firmitas, quia reddit animam impotentem ad re-
ſiſtendum motibus. Quandoque vocatur, fœditas,
qnia per ipſum anima maculatur. Vocatur proni-
tas, propter continuam appetitus inclinationem
ad malum. Dicitur corruptio, quia ad nihilum du-
cit:& peccatum appellatur quandoque vitiũ, quia
eſt diminutio bonorum naturalium. Vocatur &
languor naturæ, quia durat in natura corrupta. Ha
bet etiam nomina, ſecundum quod comparatur
ad corpus. Vocatur enim quandoque lex carnis,
eò quòd lege diuina ſit carni inflicta. Vnde quan-
doque lex membrorum vocatur, quia mouet or-
gana ad operationem concupiſcentiæ. Vocatur &
tyrannus propter dominationem, quaſi violẽtam
in ipſa concupiſcentia. Vocatnr quandoque ſo-
mes, quia ſicut ignis ſouet ignem, ita per ipſum ſo
uetur in carne peccatum, ſecundum actus genera
tiuæ, & nutritiuæ. Vocatur quandoque ſtimulus
carnis, quia ſtimulat carnem ad primos motus,&
animum ad conſenſum. Habet quoque nomina, ſe
cundum quòd comparatur ad actus delectabiles.
Et ſecundum hoc vocatur concupiſcentia, quæ ſo
nat vitium in actu, prout eſt in adultis. Item con-
cupiſcibilitas, quæ ſonat vitium in potentia, prout
eſt in paruulis. Habet etiam nomen, ſecundũ quod
comparatur ad primum hominem, à quo contra
bitur,& ſic vocatur originale, quod eſt carentia de
bitæ iuſtitiæ. Gerſon hæc. Vide & Bonauentur. vbi
ſuprà. Omnis autem propagatùs ab Adam per ſe-
minum commixtionem, contrahit originale pec-
catum generaliter, niſi fuerit ex priuilegio præ-
ſeruatus ſpecialiter, & hoc eſt contra hæreſim Pe-
lagianorum. Et dicitur, ex ſeminum cõmixtione
propter Chriſtum, quem impoſſibile fuit peccato
maculari, tam originali quàm actuali. Nam & B.
Auguſtinus infectionem illam, non attribuit pro-
pagationi, ſed libidinis adori in ſeminum commi-
xtione. Vnde ſcribit Scotus diſtinctione 3. quæſt. 2.
lib. 3. natura humana in Chriſto non contraxit ori
ginale. Et dicitur ideo, qnia non fuit filiua natura-
lis Adæ,& ideo non erat debitor iuſtitiæ origina-
lis. Acceperunt enim illi ſolùm iuſtitiam origina-
lem in Adam, qui ab eo erant deſcenſuri, ſecundũ
rationem ſeminalem, hoc eſt reſpectu quorũ Adã
habuit rationem patris naturalis, ſecundum natu
ralem propagationem. Vnde ſi Chriſtus fuiſſet pu
rus homo & non Deus, miraculoſè tamen natus
de Virgine, nunquam contraxiſſet originale. Vide
de hoc Gabr. di.3. quæſt.2. art.3. libro 3. Peccatum
inſuper originale de facto non eſt ſine fomite, quę
eſt lex carnis ad inordinatas concupiſcentias in-
clinante, cõtra dictamẽ rectæ rationis. Vnde Apo
ſtolus Rom. 7. Video aliam legem peccati, quæ eſt
in membris meis. Gloſſ. interlin. Legem in mem-
bris, id eſt fomitem. & Gloſſ. marginalis: rectè ſo-
mes peccati lex dicitur, quia legitimè factum eſt,
vt qui non obediuit ſuo ſuperiori, ei non ſeruiat
ſuum inferius, id eſt caro. Gabr. vide latiùs diſtin-
ctione 30. quæſtione 2. ar. 2. concluſio. 4. Et pecca-
tum originale, quantum ad debitum iuſtitiæ origi
nalis, eiúsque carentiam trahitur mediãte carne,
& non mediante anima à primo parente: probat
hoc Gab. diſtinctione 31. quæſt. vnica, libro 2. quia
mediante carne eſt filius naturalis Adæ,& non me
diante anima. Poteſt autem anima dupliciter libe
rari ab hoc peccato, ſcilicet dãdo ei iuſtitiã origi-
nalem, vel remittendo debitũ habendi, de qno cõ-
ſulas Gab. di.3. q.1. ar.2. lib.3. &c.

¶ Paccatvm tranſire in prolem, poteſt intelligi
tripliciter ſecundum S. Bonauen. quæſt.1. di.33. li.2.
Et poſt eum Gabr. eadem diſtinctione, q. vnica, aut
punitione, aut imitatione, aut transfuſione. Puni-
tione, ita quòd proles puniatur pro peccato parẽ-
tis:& hoc vel punitione temporali vel æterna. Imi
tatione ſiue exemplo, vt quando ad exemplar pec
catorum priorum aliquis in ſimile peccatum labi
tur. Sic peccatum diaboli tranſiuit in genus huma
num, ſecundum illnd Sapien. 2. Inuidia diaboli
mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur au-
tem illum qni ſunt ex parte illius. Non autem tran
ſit peccatum, niſi in eos qui ſpontè voluerint imita
ri. Transfuſione quando propter peccatum paren
tis etiam proles conſtituitur debitrix apud Deũ.
Peccata autem proximorum parentum imitatio-
ne tranſeunt in prolem parentum, vitia voluntate
propria iterantem: frequenter enim proles imitã-
tur mores parentum, licèt non ſemper. Nonnun-
quam filij parẽtum vitia deteſtãtur. Sic Ezechias
ſanctus patris idolatræ Achab opera deteſtatus,
toto corde Domino ſeruiebat: vt habetur 4. Reg.
16. Item parentum peccata quandoque puniũtur
in filiis pœna temporali: nunquam tamen perpe-
tua gehennali. Patet multipliciter ex ſcriptura. Nã
3. Regum 14. habetur: Ego inducam malum ſuper
Hieroboam, & ſuper vniuerſam domum eius, &c.
Similiter habetur de Baaſa Rege Iſrael. 3. Reg. 16.
Sic & in diluuio, & in Sodomis, infantes & pueri
perierunt propter peccata parentum. Sic Dauid
punitus fuit in populo propter peccatum nume-
rationis populi:& ſimilia multa. Et vt multa poſte
ris Deus præſtat beneficia propter parentes bo-
nos, ita parentes malos temporaliter quandoque
puniuit in poſteris: non autem, vt dictum eſt, pu-
niuntur pœna gehennali. Nam dicitur Ezech. 18.
Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Filius non
portabit iniquitatem patris, nec pater portabit
iniquitatem filij, quod intelligendum eſt morte
æterna gehennali. Item ad Galath. 6. Vnuſquiſque
onus ſuum portabit. Et ſecundum hanc diſtinctio.
penè multæ ſcripturæ, quæ videntur contrariæ, cõ
cordantur. Et peccata proximorum parentum nõ
tranſeunt in prolem inducendo culpę reatum. Pro
bat hoc idem Gabriel poſt Bonauen. diſtinctione
33. quæſtione vnica, libro 2. & artic. 2. idem ait: Par
uuli damnati pro ſolo originali non actuali crimi
ne, nullã habebunt pœnam ſenſus in corporali aut
ſenſu exteriori, vt & Magiſt. in textu ſentit. Nec eſt
eis pœna vermis, nec interior triſtitia, ſed pœnam
damni habẽt quod carẽt viſione Dei in perpetuũ.
Et pœna hęc eſt leuiſſima inter cęteras pœnas dã-
natorũ. Solũ itaq; habent carentiã viſionis & frui
tionis Dei,& detinẽtur in loco vili. Hęc latiùs pro-
bantur à Gabr. vbi ſuprà. Et dub. ij. notat, quomo-
do corpora paruulorũ ſint impaſſibilia, dũ ponit
diſtinctio

diſtinctionē hanc. Aliquid non pati ab actiuo proximato, contingit dupliciter. Aut ex virtute quam habet in ſe, aut ex ordinatione diuinæ iuſtitię. Hoc ſecundo modo corpora paruulorū ſunt inpaſſibilia, non per virtutem aliquam reſiſtendi agenti ſibi communicatam. Sed & corpora damnatorum ſunt incorruptibilia, non ex virtute ſua, ſed ordinatione diuinæ iuſtitiæ, ne deficiant in pœna, ſed maneant, vt crucientur in ſecula ſeculorum, vt dicitur Apocal. 20. Nam ignis, & cætera agentia in inferno, inſtrumenta ſunt diuinæ iuſtitiæ, id eſt, ſecundum regulam eius cruciant. Hinc eſt quòd in eodem igne alius plus alio punitur, ſcilicet, plus qui magis peccauit: neque ignis ille agit affligendo niſi peccatores actualia peccata habentes. Vnde ſi corpus paruuli volueretur in illo infernali igne, non ſentiret pœnam: quia deficit materia in quā agit ille ignis, ſcilicet, peccatum actuale: & hoc propter ordinem diuinæ iuſtitię. Sic nec eſurient, nec ſitient, nec patientur inordinatos motus, & concupiſcentias fomitis manentis, quos etiàm dum vixerunt non ſenſerunt, nec aliàs patientur ab intra vel ad extra ſenſibiliter, agente hoc ordine iuſtitię Dei. Gabriël vbi ſuprà, &c. Et peccatū originale grauius eſt quā veniale: quòd ſicut mortale ſeparat à cōſortio Dei, veniale non. De quo latiùs conſulito Guil. Scotiſtam, & quòd originale punitur pœna damni æterna, quæ eſt grauiſſima ſecundum Chryſoſtomum. Veniale autem punitur pœna temporali. Dicitur & peccatum originale caput draconis (vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſalm. 73.) id eſt diaboli, quo primò mordet in noſtra libidinoſa generatione. Septem autē vitia capitalia ſunt capita in cauda draconis, quibus mordet hominē per proceſſum temporis, & in adulta ætate. Et Baptiſmus non ſolùm extinguit peccatū originale, quod dicitur caput, ſed etiam actualia peccata, quæ ſunt ſeptem capitalia in cauda draconis. Hęc Valentia.

¶ PECCATVM moris dicitur quod peccatori imputatur ad vituperium, ſicut è conuerſo opus iuſtum imputatur facięti ad laudem vel vituperium. Gab. di. 35. q. vnica, lib. 2.

¶ PECCATVM actuale eſt duplex, ſcilicet mortale, & veniale, de quibus modò dicendum: & primò de peccato mortali & eius nominibus, diuiſionibus, & quomodo cognoſcatur, Deinde de veniali, poſtmodum de differentia mortalis, & venialis. Peccatum actuale eſt dictū vel factū, vel concupitū contra legem Dei, vt ſuprà dictū eſt. Et ponitur dictum, propter peccatum oris: factum, propter peccatum operis: concupitum, propter peccatum cordis. Et in peccato actuali materiale eſt actus peccati iniuſtus, quo manente non remittitur peccatū. Et hoc verum eſt loquēdo de actu interiori elicito, vt ſcribit Gab. di. 32. q. vnica, lib. 2. Hoc autem tenendum eſt omnino (vt ſcribit, & ſentit ſanctus Bona. di. 21. q. 1. lib. 4.) de omni peccato generaliter, quòd nullū omnino poteſt deleri ſine gratia gratum faciente, Sicut enim decreuit nos ſanare diuina miſericordia, & ſonat ſcriptura, quæ maximè ponit gratiam eſſe neceſſariam ad delenda peccata. Eſt quoque illud tenendum, vt litteris mandauit Iacob. de Valentia q. finali poſt commentaria ſuper Cantica, cōclu. 8. quòd nemo ex propriis viribus poteſt vitare peccatum, nec implere diuina præcepta, niſi gratia Dei & auxilio ſuperiori adiuuetur. Vide eū latius ibi. Eſt autem peccatum mortale maius malū quocunque malo temporali: ideo pro nullo malo temporali cauendo peccandum eſt mortaliter. (vt ait Gabriël di. 15. q. 12. art. 2. lib. 4. concluſ. 3.) Nec peccatum in homine eſt effectus diaboli (vt ſcribit Rich. di. 5. art. j. in ſolutione argum. lib. 4.) ſed voluntatis propriæ, Non enim eſt à dæmone niſi ſuadendo, & inclinando. Peccatum autem mortale non contrahitur quantumcunque ſit eius ſenſatio, niſi ſit eius cōſenſus, vt vult Gerſon par. 3. tractat. de remediis contra puſillanimitatem, in fine, vbi dicit: Non omne quod eſt factum contra præceptum aut votum, aut iuramentum, aut etiam contra Dei inter dictū, eſt peccatum mortale, quia in quodlibet horū ſtat peccari poſſe per ſurreptionem quandā, & abſque perfecto rationis conſenſu. Et tractatu de diuerſis tentationibus idem ait: Atqui non cùm impię mentem cogitationes tangunt, peccamus mortaliter, ſed duntaxat cùm eis conſentimus, id eſt, quando illi voluntas noſtra fauet, quando eas ipſa cum delectatione complectitur, quādo eas adeſſe gaudet; quamdiu verò hæ ſibi diſplicent, ſibique ſunt horrori ac odio, nullum eſt mortalis noxæ periculum. Gerſon. Peccatum quoque mortale ſemper tollit charitatem. Dicitur autem aliquis eſſe tripliciter in peccato mortali: vel quia adhuc eſt in affectu vel actu peccandi, aut quia de commiſſo peccato non eſt abſolutus, quia non ſufficienter cōtritus eſt, vel quia licet in foro conſcientiæ, nō tamen in foro pœnitentiæ abſolutus eſt, quia non confeſſus. De quo videatur Gab. di. 9. q. 2. ar. j. lib. 4. Et ſerm. primo de Euchariſt. ſacramento. & Scotus di. 9. q. j. libr. 4. Et peccatum (vt ſentit Gerſon tract. de vitiis naturæ, & voluntatis) propriè non eſt ſubſtantia vel res aliqua, ſed defectus, & corruptela. Et ſecundum eundem (vt ibidem dicit) aliud eſt peccati actus, aliud peccati habitus, aliud peccati reatus. Peccati actus aliquid eſt, ſed quando non amplius fit, definit eſſe, etiam ſine gratia. Sed peccati habitus qui ex malis actibus relinquitur, etiam aliquid eſt, & remanet interdum ceſſantibus etiam ipſis actibus, ac etiam poſt infuſam gratiam, peccatique remiſſionē: peccati verò reatus ſiue macula, ſecūdū rē nihil eſt, deformat tamē animā, non per modū poſitionis, ſed per modū priuationis: ſicut truncatio membri per modum priuationis corpus deformat, & maculat, Gerſon. Dicit etiā Auguſtin. quòd ſicut abſtinētia nulla ſubſtantia vel res eſt: & tamen ex ea corpus langueſcit: ita peccatum non eſt aliqua ſubſtantia vel res: ex eo tamen natura minuitur, & corrumpitur: deletur tamen ſemper per gratiam.

¶ PECCATVM mortale actuale diuerſis nominibus per Doctores nominatur, ſecundum diuerſas eius proprietates, & operationes, & effectus, vt & notat Gerſon tract. de vitiis naturæ & voluntatis. Vocatur enim quandoque macula, & hoc ideo, quia imaginem Dei deformat & maculat. Vocatur quādoque reatus, quoniam ad æternam pœnam obligat. Vocatur quandoque pollutio, & hoc quantum ad contagionem cōtractam ex terrena delectatione. Vocatur quandoque delictum, & hoc ſecundum quòd eſt receſſus à dignitate gratiæ habitæ. Vocatur quādoque culpa, & hoc prout reſpicit pœnam quam meretur & incurrit. Vocatur quandoque offenſa, & hoc eſt, quia contra Deū eſt, & cōtra Deū facit. Vocatur quandoque prævaricatio, & hoc inquantum mandatum Dei reſpicit, quod tranſgrediendo præuaricatur, Vocatur quandoque pecca-

tum, prout conuerſio fit ad bonum commutabile cum auerſione à bono incommutabili. Vocatur quandoque ſcelus propter magnam iniuriam, quę peccando Deo fit. Vocatur etiam quandoque nefas, prout eſt illicitum perſonæ perpetranti. Vocatur etiam quandoque crimen, prout eſt dignum accuſatione, & pœna. Gerſon. Multis itaque nominibus vocatur peccatum mortale, & originaliter eſt à voluntate ſiue à libero arbitrio, & initiatur in cogitatione, procedit & creſcit in delectatione, perficitur in conſenſu, &c.

¶ De diuiſione peccati mortalis: Vnde peccatorum mortalium, vt habet Gerſon tract. de vitiis naturæ & voluntatis: alia ſunt carnalia, alia ſpiritualia. Carnalia autem maioris ſunt infamiæ: ſpiritualia verò maioris culpæ. Peccata purè carnalia, ſunt gula, & ſuperbia (vt ſcribit Guil. Scotiſta di. 30. lib. 2.) Purè ſpiritualia ſunt hæc quatuor, ſuperbia, inuidia, ira, & acedia: media verò inter vtraque, ſicut eſt auaritia, quæ participat cum vtriſque, &c.

¶ Peccata mortalia quædam ſunt commiſſi, alia delicti (vt ſcribit Gerſon vbi ſuprà.) Aliqua enim committuntur in faciendo, alia in omittendo. Prima peccata ſunt præuaricatio ſeu tranſgreſſio legis quo ad præcepta negatiua: vt puta, Nõ occides: Non mœchaberis. Secunda ſunt præuaricatio ſeu trãgreſſio legis quo ad præcepta affirmatiua, ſicut ſunt: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Honora patrem tuum, &c. Et ſecũdum hãc etiam diuiſionem dicitur peccatum mortale eſſe, & fieri contra duas partes iuſtitiæ. Quarum vna eſt declinatio à malo. Alia eſt facere bonum.

¶ Peccatum omiſſionis dicitur dupliciter, Vno modo impropriè pro peccato, quo aliquis non omittit, quod tenetur omittere. Et ſic omiſſio ſemper cõiuncta eſt peccato commiſſionis. Qui enim non omittit aliquid quod omittere tenetur, facit quod prohibitum eſt: ergo non omittendo cõmittit, & omne tale peccatum omiſſionis eſt voluntarium. Secundo modo accipitur propriè, & eſt dum aliquis omittit actum, quem tenetur facere. Et ita contrariatur præcepto affirmatiuo. De peccato omiſſionis vide ſanctum Tho. 1. ſecundæ, q. 71. ar. 5. Et Gab. di. 41. q. vnica, dub. 3. libr. 2. Et ſanctum Bona. di. 5. q. 1. li. 2. De quo & in dictione Omiſſio. Tũc autem peccatum omiſſionis perpetrari dicitur, quando aliquis applicat ſe ad actum illicitum incompoſſibilem cum illo actu ad quem tenetur ire ad Matutinas, & inebriet ſe: vel ſit in colloquio infructuoſo, & ſic de aliis: propter quod non ſurgit ad Matutinas, tunc omittit cùm ſe inebriat, aut infructuoſè fabulatur. Si verò applicet ſe alicui actui bono ad quem tenetur, & ex illo feſſus dormiat, & non ſurgat, non omittit. Si verò fuerit actus indifferens, & tamen impeditiuus ad quem tenetur, illi intendendo omittit. Hæc Alexander de Ales, qui & multa de omiſſione ſcribit. Et poſt eum videatur latiùs Gabriël, vbi ſup. qui dicit ibidem, quòd omne peccatum actuale eſt voluntarium, ita quod in poteſtate voluntatis eſt peccare tali peccato, & non peccare: quia omne peccatũ, aut eſt peccatũ cõmiſſionis aut omiſſionis. Si primũ, poteſt actũ illũ nõ elicere: Si omiſſionis, tũc poteſt elicere actũ volẽdi quẽ omittit, & ita ſi nõ elicit, volũtariè omittit. Aut tũc non poteſt quando tenetur: aut propter impetum quod fuit in poteſtate voluntatis, aut quod nõ fuit in poteſtate. Si ſecundum, non peccat dimittendo. Si primum volens nõ amouit impedimentũ: & ita volens virtualiter omiſit: quiſque enim vult antecedens, virtualiter vult & conſequens, &c. Gabriel.

¶ Peccatorum mortalium, quoddam committitur in Deum, & aliquod in patrem, aliud in filiũ, aliud in proximum, & quoddam in ſeipſum. Peccatur in Deũ quadrupliciter (vt ſcribit Gerſon tract. de vitiis naturæ & voluntatis.) Primò malè de ipſo per infidelitatẽ ſentiendo. Secundò ipſum blaſphemando. Tertiò eius Sacramenta indignè miniſtrãdo & tractãdo. Quartò eum tẽtando. Rurſus Deũ tentando peccatur tripliciter. Nam tentatur vel eius potentia ſigna, ſcilicet ab eo petendo, vel tentatur eius iuſtitia, per humanas, ſcilicet, probatiões: vt puta, per candẽs ferrum vel duellum vel ſimilia, iudicium eius exquirendo. Vel tentatur eius miſericordia, ſcilicet, quaſi examinando bonitatem, ſe ſtultis periculis cõmittendo. In proximũ peccatur etiã tripliciter; vel bona ſua ei indebitè auferendo, vel bona propria ſibi in ſua neceſſitate non cõmunicando, vel mala perſuaſione aut malo exẽplo eũ in peccatũ trahẽdo & inducẽdo. In ſemetipſum autẽ peccat quis etiã tripliciter, vel ſibiipſi neceſſaria ſubtrahẽdo vel ſuperflua ſumẽdo, vel vltra vires ac debitũ modetamẽ quippiã aggrediẽdo. hęc Gerſõ.

¶ Peccatum in Patrẽ quãdo voluntas quæ eſt cõiuncta appetitui ſenſitiuo nata ſibi cõdelectari, & peccãs occaſionaliter ex inclinatiõe appetit' ſenſitiui ad ſuũ delectabile, peccat ex paſſione, quod dicitur peccatum ex infirmitate ſeu impotentia, quæ conſurgit ex omiſſione originalis iuſtitiæ. Et illud peccatum eſt appropriatè in Patrem, cui attribuitur potentia. Gab. di. 43. q. vnica. lib. 2.

¶ Peccatum in Filiũ eſt quãdo voluntas agit per cognitionẽ intellectiuã, hoc eſt, pręſopponit cognitionẽ intellectus illius obiecti circa quod elicit ſuũ actu, ideo ratiõe errãte ipſa cõformiter eliciẽte, nõ rectè elicit niſi error eſſet inuincibilis, & ſic peccat ex ignorãtia. Et illud peccatũ appropriatè dicitur in filiũ, cui appropriatur ſapientia. Gab. vbi ſuprà.

¶ Peccatum in Spiritumſanctum eſt quando voluntas peccat (vt idem ſcribit Gab.) ex libertate propria nõ cõdelectãdo appetitui ſenſitiuo, nec ex errore rationis, & tunc dicitur peccare ex malitia, quia nõ ex paſſione ſiue odio, neque ex errore in ratione peccat, ibi enim eſt pleniſſima ratio peccati, quia pleniſſima ratio voluntarij, quia nihil eſt aliud à volũtate alliciens eam ad malum, neque in ſenſu, neq; in intellectu, ſed ex mera libertate ſua, ſiue aliqua occaſiõe extrinſeca eligit velle cõtra dictamen rationis, etiam ſi non tendat in ipſum malum ſub ratione mali. Et illud peccatum dicitur cõmitti in Spiritumſanctum, cui attribuitur bonitas, Concordat Gerſon qui dicit, Peccatũ in Spiritumſanctum dicitur quando ex certa malitia, id eſt, ex ipſa deliberata electiõe mali peccatur quod ex improba voluntate liberi arbitrij procedit, quia vt tactum eſt, peccatur tunc cõtra bonitatem, quę attribuitur ſpiritui ſancto. Vide latiùs Gerſonẽ parte 2. vbi multa agit de peccato in Spiritum ſanctum. Et dicitur peccatum in Spiritumſanctum (vt dicit Gabri. di. 43. lib. 2.) nõ quia eſt offenſiuum Spiritusſancti, & non patris aut filij. Nam harum perſonarum trium, ſicut vna eſt eſſentia, ita vna voluntas, vna bonitas, vnus honor & dignitas, & quicquid eſt cõtra vnam perſonam in diuinis, eſt contra omnes. Et per hoc quiſquis offendit & inhonorat Spiritumſanctum,

ſanctum offendit & inhonorat patrem & filium. Nec ideo quia actus illius peccati terminatur obiectiuè ad Spiritumſanctum, & non ad filium vel patrem. Sed ideo dicitur in Spiritumſanctum, quia fit ex malitia & contemptu. Et ratione illius dicitur grauiſſimum & irremiſſibile. Vel dicitur grauiſſimum, ſecundum Bona. di. 43. q. 3. li. 2. quia naturā maximè lædit, & quia oculos Dei maximè offendit. Grauiſſimũ autẽ peccatũ dici nõ pōt (vt ſcribit Gab. vbi ſuprà.) niſi ſit contra præceptũ primæ tabulæ. Nã peccata cõtra pręcepta ſecũdæ tabulę ſolũ virtualiter auertũt à Deo: ſola peccata primæ tabulæ formaliter & actualiter auertunt ab obiecto perfectiſſimo, ſcilicet, à Deo. Et ſicut ſolus actus charitatis: putà, amor Dei amicitiæ, eſt actus perfectiſſimè cõuerſiuus in Deũ propter ſeipſum, ſine relatione ad aliud extra ſe: ita ſolus actus huic contrariè oppoſitus, ſcilicet, odiũ Dei in ſeipſo (ſi eſſet poſſibile) eſſet grauiſſimũ peccatũ. Poſt actũ verò charitatis, perfectiſſimus actus quo tendit voluntas in Deum, eſt actus ſpei: cuius oppoſitũ erit peccatum grauiſſimum, & hoc eſt peccatum deſperationis. Sed actus deſperationis procedens ex certa malitia, dicitur peccatũ in ſpiritũ ſanctũ. De qua in perſona deſperatorũ loquitur Ieremias cap. 18. Deſperauimus, poſt noſtras cogitationes ibimus, vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus. Vide Scot. di. 43. libr. 2. Et ſecundum eum tria requiruntur ad peccatum in Spiritumſanctum. Primò quod ſit contra præcepta primæ tabulæ. Secundò quod ſit ex certa malitia: non ex paſſione aut errore ſeu turbulentia rationis aut voluntatis. Tertiò quòd ſit actus oppoſitus perfectiſſimo actui conuerſiuo in Deum poſt actum amoris amicitiæ, id eſt, actui ſpei. Huius enim ſcilicet, amoris Dei (ſecũdum plures) actus oppoſitus non eſt poſſibilis.

¶ De peccato in Spiritumſanctum dupliciter contingit loqui. Strictè prout includit tres cõditiones prędictas (vt inquit Gabriël vbi ſuprà.) & ſic ſola deſperatio & præſumptio adiuncta ſemper finali impœnitentiæ, & dum procedat ex certa malitia, ſunt peccata in Spiritumſanctum, quia directè ſunt contra perfectiones diuinas, ex quibus oritur remiſſio peccatorum. Et ita dicit Iſido. ſuper Leuit. Hoc ſancti patres irremiſſibile peccatum & blaſphemiã in ſpiritumſanctum dixerunt. In ſceleribus vſque ad finem vitæ perſeuerare, de ſalute ſua deſperare, de miſericordia & potentia redemptoris diffidere. Alio modo largius vt dicit peccatum remiſſibile, difficile, non ſolùm contra principium remiſſionis in Deo, ſed etiam quod tollit diſpoſitionem remiſſionis peccati in peccatore, quæ ſunt veritatis adhæſio, deſiderium gratiæ, diſplicentia de peccato, & eleuatio mentis à malo. Hæc autem ſunt: Impugnatio veritatis agnitæ: Inuidẽtia fraternæ gratiæ: Impœnitentia & Obſtinatio, inquantum tamen illi procedunt ex certa malitia.

¶ Peccatum dicitur irremiſſibile dupliciter, hîc & in futuro (vt ſcribit Gab. vbi ſuprà. di. 43. ſecũdi.) Vno modo ſimpliciter, quod non remittetur, qualis eſt ſola finalis impœnitentia. Hoc enim non remittetur in præſenti ſeculo. Sic enim non eſſet finalis, quia ſi remitteretur, non duraret in finem. Nec in futuro, quia nihil non remiſſum in hoc ſeculo remittitur in futuro ſtãte immutabiliter illa ſentẽtia: Lignum vbi ceciderit ſiue ad auſtrũ, ſiue ad aquilonem, ibi erit: Eccle. 11. Hoc eſt (vt dicit Scot. di. vij. l. 2.) cuiuſcunq; creatura rationalis amore permanſerit, in illo permanebit. Non autem omnis finalis impęnitentia dicitur peccatum in Spiritũſanctum, non enim illa qua homo recedit morte præuentus ſine pœnitentia, ſed illa qua homo habet propoſitum nũquã pœnitendi, quę oritur ex deſperata obſtinatione, de qua Augu. ait de fide ad Petrũ. Quod peſſimi homines incidunt in hoc peccatũ, vt Cain qui dixit: Maior eſt iniquitas quã vt veniã merear. Credidit enim miſericordiam Dei eſſe minorẽ ſuo delicto. Sed miſericordia Dei eſt bonitas, quæ appropriatur Spirituiſancto, & ideo dicitur peccatũ in Spiritumſanctum, vt dicit Scotus. Alio modo dicitur peccatũ irremiſſibile, nõ quin remitti poſſit, & ſępè remittatur, ſed quia opponitur principio remiſſionis. Et hoc vel in remittẽte vel in peccãte, vel in dono ad remiſſionẽ diſponẽte. In Deo remittẽte principium remiſſionis eſt Dei miſericordia & iuſtitia. Principiũ remiſſionis in dono diſponente ad remiſſionẽ eſt veritatis cognitio, & gratię collatio. In peccãte eſt illa, quę ſunt retractiua à peccato. Et ſecundũ Scot. principiũ diſpoſitum ad remiſſionẽ peccati in peccatore eſt aliqualis diſplacentia de peccatis cũ cõuerſione ad Deũ, hoc autẽ peccatũ inquantũ habet propoſitũ de nõ pęnitendo. in tali obſtinato, tollit omne tale diſpoſitiuũ, ait Scot. di. 43. lib. 2. Duo autem ſunt quę retrahunt à peccato, ſcilicet, turpitudinis peccati cõſideratio, & delectationis abbreuiatio. Et ſecũdũ hęc diſtinguũtur ſex peccata in Spiritumſanctum. Vide Bona. in breuiloquio parte 3. c. finali. & Thom. ij. ij. q. 24. Gerſonẽ parte 2. de peccato in Spiritumſanctum, & poſt hos ſcribit Gab. di. 63. li. 2. quæ quidẽ peccata ſunt contra principia prædicta, ſcilicet, deſperatio contra Dei miſericordiã, præſumptio contra Dei iuſtitiã, Impugnatio agnitæ veritatis contra veritatis agnitionẽ. Inuidentia fraternæ charitatis contra gratiæ collationem. Impœnitentia qua non conſideratur turpitudo peccati, & ita eligit homo nunquã de eo pœnitere. Obſtinatio qua vult peccati delectationi perpetuò inhęrere. Primis duobus modis peccatur contra Deum, duobus aliis contra proximũ, duobus vltimis contra ſeipſum. Et tũc peccatũ dicitur in Spiritumſanctum quando procedit ex certa malitia & non ex infirmitate vel ignorãtia. Vnde ſicut charitas dat formã operi meritorio, quia à charitate nominatur opus meritorium, ita malitia dat nomẽ peccato vt dicitur in Spiritumſanctũ. Vnde nihil hotũ dicitur peccatũ in Spiritũſanctũ, niſi procedat ex certa malitia. Non autẽ omne peccatum ſecundũ Gerſ. vbi ſuprà, quod ex certa malitia cõmittitur dicitur eſſe peccatũ in Spiritumſan. prout communiter accipitur. Dupliciter enim contingere poteſt aliquem ex certa malitia, id eſt, ex ipſa electione mali peccare. Vno modo ex inclinatione habitus vitioſi ſeu aſſuefactione, imo ſecũdum aliquã circunſtãtiã ex propria ſciẽtia & deliberatione, quòd tamẽ nõ peccaretur in Spiritumſanctum, imo illud (inquit Gerſ.) in quolibet genere peccati contingere poteſt. Alio modo poteſt quis ex propria malitia peccare ex eo, ſcilicet, quòd ipſe ſcienter & per contẽptum abiicit & remouet à ſe illud quod in eo poterat electionẽ ſeu continuationem peccati impedire. Et cum omnia quæ peccati electionẽ ſeu cõtinuationẽ impedire poſſunt, & impediunt, ſint propriè effectus ſpiritusſancti in homine. Ideo ille qui ipſa ſic peccati electionem ſeu con-

tinuationem impedientia à ſe ſcienter & per contemptum abiicit & remouet, dicitur ex propria malitia & in Spiritumſanctum peccare: & ita accipitur propriè ex propria malitia peccare. Gerſ.

¶ Peccatum adhuc dupliciter poteſt intelligi, irremiſſibile ſiue irremediabile. Vel de potentia Dei abſoluta vel ordinata. De potentia Dei abſoluta manifeſtum eſt quòd omne peccatum eſt remiſſibile & remediabile, quia oppoſitum non includit contradictionē, poteſt etiā Deus peccatum nō vindicare nec imputare ad pœnam, poteſt enim Deus peccatori ad tempus parcere non infligendo pęnā, & ita in æternum. Poſſet etiam de potētia abſoluta obſtinationem diaboli tollere & infundere gratiā: & per conſequens remittere peccatum. Sed de potētia ordinata dicitur peccatum irremiſſibile, quia ſecundum legem Dei ſtatutam non remittetur vel ex ſe vel ex parte ſtatus. Ex ſe omne peccatum viatoris eſt remiſſibile. Ex parte ſtatus omne peccatum vſque ad terminum vitæ durans eſt irremiſſibile. Statuit enim Deus nullum peccatū remittere niſi in via ſecundū illud Eccle.11. Si ceciderit lignū ad auſtrum vel aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Vnde locum quē hîc pręparaueris, ſcilicet, in via, in futuro habebis. Gab. di.6.q. vnica, lib.2. Conſonat Sco. eadē di.q.2. Sic de peccato Luciferi dicitur, ex quo in illo peccato deuenit ad terminum, omnia peccata eius facta ſunt irremediabilia, quāuis prius peccatum ex ſe nō fuit irremediabile, quia ſi pœnituiſſet, inueniſſet veniā & miſericordiā (vt ait Scot.) Sancti autē doctores allegāt plures cōgruitates remediabilitatis peccati hominis, quæ non fuerunt in peccato angeli, vt quod homo peccat alio inſtigāte, diabolus nullo inſtigāte, diabolus ſua malitia, homo occaſionaliter malitia aliena. Diabolus natura perfectior, homo natura infirmior. Gab. vbi ſuprà. Et (vt idē dicit Gab. di.15.q.1.art.1.li.4.) peccatum quoad culpā nō remittitur ſine gratia & charitate. Gratiaque & mortale peccatum ſtante lege, ſunt immediatè oppoſita, ita quod omnis homo aut eſt in gratia, aut eſt in mortali peccato, & nullus ſimul in mortali & gratia. Et peccata oblita remittuntur ſi quis fecerit ſufficiētē diligentiā & debitam ad cōfitēdum ea. Si verò nō fecerit ſufficiētem diligentiā, & aliqua ſubterfugiunt memoriā, propter ſui negligentiā, tunc nullum peccatum dimittitur, neque cognitum neque oblitum. Gab. dub.1. vbi ſuprà, & longior eſt.

¶ Peccatum remitti per aliquod multipliciter poteſt intelligi, ſecundum quòd ly per dicit varias circūſtantias cauſæ. Vno modo intelligitur peccatū mortale deleri per aliquod tāquā per cauſam formalē, vt quando illud eſt forma inhęrēs animæ, expellēs ſeu non cōpatiēs ſecum mortale peccatum. Secundo tāquam per cauſam efficientē principalē diſpoſitiuam aut inſtrumentalē. Tertio modo per ipſum vt per ſignum pronūciās vel oſtēdēs abſolutionē à peccatis. Itē quandoque peccatum remittitur, quo ad culpam, quandoque quo ad pœnam, & quandoque quo ad vtrunque, de quo legito Gabri. diſt.14. qu.2. art.1. & 2. libr.4. Et cùm tria ſint in peccato, ſcilicet, actio mala & ipſa interior macula, & ſequela ſecundum ſanct. Bona. diſt.17. lib.4. actio mala expellitur timore, macula, dolore, ſed ſequela charitatis ardore. Vnde timor eſt in iuſtificatione, vt dicitur præparatio ad iuſtitiam, dolor vt infuſio iuſtitiæ. Charitas ardor in conſummationē, Bona. q.3. vbi ſupra. Et de hoc latiùs in dictiōe Pęnitētia.

¶ Peccatum quoddam eſt occultum, quoddam publicum. Et peccatum ſuum occultum nemo tenetur in publico confiteri, quia nō tenetur quicunque ſtatim in iudicio ſe reum confiteri nondum cōuictus. Nam reprehenduntur per Prophetam qui peccatū ſuum quaſi Sodoma prędicauerunt. Gab. di.15.q.16. concl.4. li.4. idem ſentit Scotus, &c.

¶ Peccatum capitale ſecundum Guil. Scotiſ. & Pelbartum, & alios dicitur dupliciter capitale. Primò quod capite plectitur ſeu punitur, ſicut eſt crimen læſæ maieſtatis, & conſimilia. Secundò capitale peccatum dicitur illud, vnde primò peccata orta ſunt. Hoc modo peccatum Luciferi dicitur capitale peccatum, ſicut ipſe Lucifer caput nominatur omnium malorum, vt dicit Gloſſa ſuper illud Abacuc. Percuſſiſti caput de domo impij. Tertiò dicitur capitale peccatum, id eſt, principale ſecundum Magiſtrū. Nā ſicut caput habet ſupra mēbra eminentiā, ſic tale peccatū ſuper alia a ſuas filias habet eminētiā in malitiæ grauitate. Sunt autē ſeptē peccata capitalia, ſcilicet, ſuperbia, inuidia, ira, acedia, auaritia, gula, luxuria, de his ſuis locis dicitur: & multa de his ſcribit Gerſ. par.2. de ſeptem vitiis capitalibus, quæ comparat ipſe ſeptem ferocibus beſtiis. Superbia ſeu vana gloria comparatur leoni. Inuidia cani. Ira lupo. Acedia aſino. Gula vrſo. Luxuria porco. Auaritia comparatur ericio. Compatātur & hæc vitia ſeptem grauibus infirmitatibus. Superbia ſeu vana gloria comparatur corporis inflationi. Inuidia lepre. Ira phreneſi. Acedia letargię, Auaritia hydropiſi. Gula epulentiæ. Luxuria comparatur febri. Hæc vitia (vt idem dicit) curantur deuota ac frequenti paſſionis meditatione, de quibus latiùs, & valde multa apud Gerſonem videbis. Et ſicut (vt ſcribit Iacobus de Valentia qu. finali poſt commentaria ſuper cantica.) ad peccatū quo natura corrupta eſt per primos parentes cucurrerunt tres perſonæ, ſcilicet, ſerpens offerēs pomum prohibitū, & Eua acceptās ipſum & offerens viro, & Adam comedens ipſum, vt complaceret vxori. Ita pro maiori parte ad omne peccatū concurrūt tres partes hominis, ſcilicet, ſenſus offerens rem delectabilē vel vtilem, & appetitus ſenſitiuus, & ſenſualitas appetens, & alliciens voluntatem, vt conſentiat, & ipſa voluntas condelectans, & ſequēs ſenſualitatem. Nam ſicut ſerpēs oſtendit fructum perſuadendo mulieri, & mulier perſuaſit viro vt comederet: ita ſenſus offert rem prohibitam ipſi ſenſualitati, & ſenſualitas offert & perſuadet voluntati, & ſic conſummatur peccatum per conſenſum voluntatis. Ex quo patet quòd primi parentes reliquerunt nobis impreſſam imaginem & veſtigium ſui peccati. Hæc Valentia.

¶ Peccatum diaboli (vt ſcribit ſanctus Bona. di.5. q.j. lib.2.) initiatum eſt in præſumptione: ſtatim enim vt vidit ſuam pulchritudinem, præſumpſit. Cōſummatum eſt in ambitione, quia præſumēs de ſe, appetiit quod omnino ſupra ſe fuit, & ad quod peruenire non potuit. Sed confirmatum eſt in inuidię & odij auerſione, quia ex quo obtinere non potuit quod appetiit, ideo inuidere cœpit, & affectum odij contraire, & in hoc confirmatū eſt: quia hęc omnino ipſum à Deo ſeparauit, & perfectū obſtaculū poſuit, ſicut perfecta charitas perfectè Deo iungit.

¶ Peccatum contra naturam. Et cōmuniter peccati contra naturā quatuor ſpecies ſeu modi aſſignantur

gnãtur. Primus eſt quando abſque omni concubitu cauſa delectationis venereæ pollutio procuratur, & vocatur propriè molliries, pertinetque ad peccatũ immũditiæ venereæ, ſeu lubricoſæ. Secundus modus eſt ſi fiat per cõcubitũ ad rẽ non eiuſdem ſpeciei, & vocatur propriè beſtialitas. Tertius modus eſt ſi fiat cõcubitus ad rẽ eiuſdẽ ſpeciei, ſed non ad debitum ſexum, vtputa, maſculi ad maſculum, vel fœminæ ad fœminam. Et vocatur propriè Sodomiticum. Quartus modus eſt ſi fiat concubitus ad rem eiuſdem ſpeciei, & debiti ſexus, ſed non fiat in debito inſtrumento, vel aliàs fiat monſtroſa quædã deordinatio & vilitas in modis concubẽdi. Hæc Gerſon parte 2. de ſeptem vitiis capitalibus.

¶ PECCATVM mortale quomodo cognoſcitur, videndum eſt quod ſcribit Gab. di. 15. q. 13. art. 2. concluſione 3. Corolla. 1. lib. 4. Incautum eſſe & malum aſſerere aliquem actum fore peccatum mortale vbi illud nec ſufficienti auctoritate nec euidenti ratione oſtẽdi poteſt. Nam hoc eſt ponere laqueum pedibus ambulantiũ & inducere certũ mortale vbi mortale nõ eſt, vel eſſe certũ vbi non eſt. Nam iſta aſſertio dũ acceptatur à populo, licet foret erronea, facit tamẽ cõtrauenientẽ peccare mortaliter, quia facit agere cõtra conſcientiam eum qui aliàs non peccaret mortaliter in tali facto non habita huiuſmodi cõſcientia. Et quia difficile eſt cognoſcere, quando peccatum ſit mortale, ideo doctores qui pro animarũ ſalute egerunt & ſcripſerunt, aliquas regulas poſuerunt, quas latè proſequitur frater Pelbartus lib. 2. Roſarij Theologiæ in dictione, Peccatum. §. 27. 28. 29. 30. Prima eſt de animæ affectu & complacentia, quæ accipitur ab Aug. 25. di. §. Criminis. di. Quod nullum eſt adeo veniale quin fiat mortale, dũ placet, ſcilicet, nimis vſque ad contemptum, &c. Et nullum eſt (inquit, adeo mortale, quin fiat veniale dum diſplicet, videlicet ita quòd non conſentitur deliberatè. Secunda regula: Bonũ quodcunque citra Deum diligere, ſupra Deum, vel æquè Deo, eſt peccatum mortale: quia Deus diligi debet ſuper omnia, & propter ſe, ſecundum ſcripturas, & omnes doctores ſuper 3. ſenten. Exemplum de amore diuitiarum & bonorum mũdi omnium, quæ ſi infra Deum diliguntur, veniale eſt: aliàs mortale, quia facit contra præceptum Dei. Tertia regula de charitate. Omne quod directè contrariatur charitati Dei & proximi, eſt mortale. Hanc ponit Tho. ſecunda ſecundæ qu. 59. art. 4. niſi quis faceret cõtra proximum modicum quid, vt ſi furetur acũ, vel huiuſmodi. Quarta regula de diuino decalogo. Quod quicunque facit directè contra quodcũque præceptũ decalogi, peccat mortaliter. Nam quicquid eſt contra ea, eſt mortale. Quinta eſt de Eccleſiæ præcepto. Quod tranſgreſſio contra quodcunque præceptum Eccleſiæ eſt mortale, ſi fiat ſciẽter vel ex contemptu. Matth. 18. Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus, & Publicanus. Exemplum de his qui nolunt Miſſam audire in feſto, vel confiteri, & communicari ſemel in anno, vel vitare hæreticos, vel in feſto ſeruilia opera facere. Sexta de fine. Quod quandoque quis conſtituit finem vltimum in creaturis, vel citra Deum, peccat mortaliter, quia hoc eſt frui vtendis, vt vult Auguſt. ergo maximum peccatum, ſicut vanè glorioſus conſtituit finem in laude hominum. Septima de grauitate iniuriæ, quam ponit Rich. de ſancto Victore, dicens quòd peccatum mortale, non habet fieri, ſine

ñ

grani iniuria Dei, vel grandi contemptu, aut nocumento proximi in hominibus qui firmam habent voluntatẽ cauendi peccatum. Vnde tales non peccant mortaliter in quouis modico. Secùs de infirmis. hæc ille. Octaua de inhæſione firma conſcientiæ dictantis aliquid faciendum vel nõ faciendum, quã ponit Aug. 28. q. 1. Omne inquit quod fit contra conſcientiam, ædificat ad gehennam. Et hoc verũ eſt, etiam de conſcientia erronea firmiter credente. Sed quando titubans hæſitat, nec firmiter credit: non eſſet mortale contra faciendo: vt dicit Aureolus in compendio: niſi quando dubitaret, & in dubio exponeret ſe periculo. Nona regula de ignorantia. Quod ignorantia affectata non excuſat à peccato mortali, ſed benè alia. Præterea ignorantia aliquando excuſat à toto, aut à tanto, vt aliàs & ſuprà dictũ eſt. Decima de Chriſmate ſacramentali. Quod indignè ſuſcipiens ſacramentum quodcũque, eſt peccatum mortale. Patet de ſacramento Euchariſtiæ. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignè: iudicium ſibi manducat. Nam malitia (vt ait Auguſt.) polluit ſacramentum vt ſibi iudicium fiat, quamuis ſacramenta in ſe impolluta permaneant, & indignè ſuſcipiens ſacramentum, facit iniuriam Sacramento ſecundum eundem Auguſtinum de vnico baptiſmo. Patet etiam de aliis ſacramentis. Item eadem regula extenditur ſecundum Richardum de media Villa in quarto, & ſan. Tho. eodem lib. diſtinct. 24. etiam quo ad miniſtrationem ſacramentorum, vt qui adminiſtrant ſacramenta in peccatis, nec pœnitens vel cõfitens, peccat mortaliter. Denique aliqui ſancti hanc regulã extendũt etiam ad actus ſolennes in Eccleſia, quòd ſcilicet, tenetur quis pœnitere ſi eſt in conſcientia peccati mortalis antequã tales actus exerceat: putà, lecturus diaconus Euangelium vel ſubdiaconus Epiſtolam ſolẽniter in Eccleſia, aut leuaturus aliquem de baptiſmo, vel cõfirmatione: ſolenni actu in Eccleſia, aliàs in cõſciẽtia peccati talia faciẽs mortaliter peccat. Nam Deut. 16. dicitur. Iuſtè quod iuſtũ eſt exequaris. Accipitur tamen ſi quis in neceſſitate: putà, articulo mortis baptizaret, aut talia prædicta ſacramẽtalia faceret. Vndecima regula de lege poſitiua quod lex canonica vel conſtitutio legis alicuius cuiuſcũque non ſemper obligat ex eius tranſgreſſione ad peccatũ mortale, etiam ſi ſit lata per verba præceptiua vel inhibitoria aut æquipollentia. Hanc regulam dictant canonum doctores, præſertim Panormi. extra de vita & honeſtate clericorum. ca. Clerici officia, & quando obligat ad mortale, vide aliàs in dictione, Obligatio, & Angelum in ſumma, vel etiam Pelbartum lib. 2. Roſa. Theologiæ & alios. Vnde ſi lex vtitur verbis præceptiuis: putà, præcipimus, iubemus, mandamus, &c. Vel inhibitoriis, vt inhibemus, prohibemus, interdicimus, &c. & huiuſmodi, & tunc obligant ad mortale, aliàs rarò. Etiam vbi eſt conſuetudo, quòd verba obligant ad mortale. Vide latiùs doctores iuris, & Angelum in ſumma. Hæc enim non ſunt noſtri fori. Duodecima regula de malo alieno quòd vnius mali alij ſimul compeccant mortaliter, & hoc fit nouem modis cõmunicando in peccatis alienis. Vnde prælati non corrigentes inferiores peccãt. Decimatertia de non neceſſariis, vt ſunt ſacramenta non neceſſitatis, & conſilia Euangelica ſecundum Scotum, in 4. diſtincti. 15. eſt quod omnia conſilia Euangelica ſimiliter & non neceſſitatis ſacramenta obligant

omnes homines ad non cõtemnendum. Vnde contẽptus inducit mortale. Decimaquarta regula eſt de obedientia. Quicunque cõtra obedientiã debitam ſuperioribus ſiue Ecclesiaſticis ſiue temporalibus in licitis mandatis ex contemptu tranſgreditur, mortaliter peccat. Patet Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, & damnationem acquirit. Secùs ſi nõ contẽptu eodẽ modo ſicut de lege dicitur. Decimaquinta regula de pœnitentia. Quod omne peccatum graue mortale per pœnitẽtiam & confeſſionem ſequentem fit veniale. Hanc ponit Ambro. de qua Tho. in 2. di. 24. dicit intelligẽdum non ſic quod culpa mortalis in culpam venialem mutetur, ſed ſecundum ſimilitudinem quandam ad veniale, quia ſicut veniale peccatum dignum eſt venia, & temporalem pœnã promeretur, ſic ab euentu per pœnitẽtiam mortale fit veniale. Sedecima regula de quantitate intẽtionis vel qualitate, quòd quamuis quis intendat modicum vel venialiter peccare, tamẽ mortaliter peccat, nõ obſtante tali intentione in his, quæ ſunt contra præcepta. Tum quia talis erronea conſcientia peccat, tum quia opus malum nõ recipit quantitatem ab intentione. Decimaſeptima regula de rationis cõſenſu deliberatiuo. Hanc ponit Cancellarius Pariſienſis, & communiter tenent omnes doctores, videlicet quòd nullum peccatum actuale ſit mortale abſque conſenſu rationis vero vel interpretatiuo, id eſt, dum quis ſufficienter potuit deliberare, & reſiſtere: & non fecit vt debuit. Sicut enim qui tacet, conſentire videtur interpretatiuè ex regula iuris. Sic in propoſito. Vnde conſentiens ſolam delectationem moroſam ſine opere peccat. Decimaoctaua de ſenſuum actibus. Quod quandocunque in actibus ſenſuum quis intendit ad mortale principaliter peccat mortaliter. Mat. 5. Qui viderit mulierem ad cõcupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Similiter de auditu loquendum & de tactu & aliis. Decimanona de titubatione dubietatis ex Bonauent. in 4. diſtinct. 17. Eſt quòd quicunque facit aliquid de quo titubat dubitãdo pro vtraque parte, vtrũ illud facere ſit mortale an veniale, mortaliter peccat, & tenetur confiteri: quia diſcrimini mortalis peccati ſe exponit. Secùs ſi non dubitaret pro vtraque parte, ſed crederet potius eſſe veniale, nec aliunde ſcire poſſet. In dubiis autem tutiorem viam amplecti debemus. Verùm ſi nõ maiorẽ certitudinem de vna partium habet quàm de altera, ſiſtere debet quouſque ad earũ aliquã magis aſſentiatur: vt ſcribit Gerſon parte 3. tractat. de diuerſis tẽtationibus diaboli: & hoc vel aliorum vel ſuæ rationis conſultatione vel inſpiratione diuina obtẽta per orationem, &c. Vigeſima regula de volũtariis: Quod in peccatis mortalibus ſola voluntas deliberata pro facto capitur, quantum ad hoc quòd mortale ſit peccatum in voluntate: quod ſi opere exequatur, erit grauius. Vigeſimaprima regula. Ad idẽ eſt Auguſt. libr. j. retractationum, cap. 12. & libr. de vera religione, quòd peccatum eſt adeo voluntarium, vt ſi nõ ſit voluntarium, nullo modo ſit peccatũ. Ex quo patet quòd omne peccatũ eſt in volũtate formaliter, ſicut in ea ſtat iuſtitia & iniuſtitia: vt dicit etiam Anſel. lib. de originali peccato. Vnde amentibus, & vſu rationis carẽtibus furioſis nõ imputatur quod faciunt, quia nõ vtuntur ratione, nec per conſequens voluntate. Vigeſimaſecunda regula, quòd quicunque voluntariè vel ex propria culpa expoṅit ſe periculo mortalis peccati ſeipſum vel proximũ, peccat mortaliter. Vnde Eccle. 3. dicitur, Qui amat periculum, peribit in illo. Lyra. Periculum, id eſt occaſiones peccatorũ mortalium, peribit in illo, ſicut auis volitans circa laqueum. Exempla ad id plurima ſunt, ſcilicet, dũ quis aduertenter ſe inebriat, vel etiam proximum. Item dum quis prouocat ad peierandum eum, quem ſcit peieraturum ſecundum Auguſt. 22. quæſt. 5. Ille qui. Item de Prę̨latis ſcandalizantibus alios ſua mala vita. Item de mulieribus ſe ornantibus, vt concupiſcantur ad luxuriam: & ſic de aliis, quę multa breuitatis gratia omitto. Legito de hoc Pelba. & alios. Hæc, quia nõ inutilia cẽſui, ſcribere volui de cognitione peccati mortalis, quod quidem multa nocumenta facienti infert. Nam reddit perpetrantem odioſum Deo. Sapien. 14. Odio eſt Deo impius & impietas eius. Item flagella meretur, quæ Deus infligit propter peccata. Item animam maculat & perimit, & diabolo aſſimilatur. Multa de hoc Pelbartus, qui & ſcripturas, & auctores allegat. Ad hoc vide & Gerſonem tract. de vitiis naturæ & voluntatis, & parte 2. de cognitione peccatorum venialium & mortaliũ. Plura ſcribit & de vita ſpirituali animæ. Et in peccato mortali duo ſunt, vt ſcribit S. Bona. di. 20. lib. 4. circa textum, ſcilicet, macula & reatus, ſiue obligatio ad pœnam. vide latiùs ibi, &c.

¶ PECCATVM veniale (vt diffinit Gerſon part. 2. de peccato veniali (eſt complacentia ſeu voluptas in creatura infra vel citra Deum, id eſt quòd nõ plus quã Deo nec æquè ſicut Deo, quia, ſcilicet, nõ vellet quis illi finaliter adhęrere, vel propter illud Deo diſplicere, aut ſcienter cõtra eius præcepta & mãdata quicquã facere. Peccatum verò mortale, eſt libido ſeu voluptas in creatura ſupra Deum, id eſt plus quàm Deo vel æquè vt Deo, & dicitur veniale à venia. Vide latiùs Gerſonem.

¶ PECCATVM veniale eſt triplex ſecundum ſan. Bona. & Gab. di. 16. q. 5. dub. 6. lib. 4. & di. 22. q. j. in fine, li. 2. Et Gerſ. lect. 5. de vita ſpirituali animæ, & alios. Quoddam eſt veniale ex ſola ſurreptione, id eſt ſine aduertentia, quod præuenit deliberationem: & illud ſicut vitari non poteſt, ita etiam nunquam fit mortale quãdiu manet in illo genere ex ſurreptione. Secùs ſi maneret ſeu continuaretur actus ex ſurreptione inceptus, quouſq; accederet perfecta deliberatio, quia tunc non manet ſurreptitius. Et dicitur veniale ab adueniendo, quia venit ex ſurreptione & pronitate naturæ corruptæ, & hoc prouenit niſi ſubſequitur iudicium rationis, vt ſunt motus carnales & ſenſuales. Quoddã eſt veniale, quod fit cum cogitatione ſine aduertentia, ſed ſine pleno conſenſu, vt in cogitatione de muliere & in delectatione citra conſenſum in delectationem. Tertium eſt veniale cum ratione & conſenſu: ſed ideo eſt veniale, quia non eſt cõtra præceptum, vt verbũ ocioſum, & mendacium iocoſum, riſus ſuperfluus, & huiuſmodi. Et dicitur peccatum veniale, non ideo (vt quidam dicũt) quia meretur veniam, hoc enim falſum eſt (vt ſcribit Brulef. diſt. 5. qu. j. libr. 2.) quia nullum peccatum poteſt habere rationem ad merendam veraciter veniam, imo demeretur, &c.

Peccatum autem primo, & ſecundo modo ſi accedat cõſenſus perfectus, erit mortale (vt ſcribit Gab. vbi ſuprà libr. 4.) Nam propter defectum conſenſus, & imperfectionem eius, fuit veniale, ideo accedente conſenſu, ceſſat ratio venialis peccati, & nihil de ſi

hil deficit de ratione mortalis. Et dicitur notanter cõſenſus perfectus, quoniã (vt dicit Scot. di. xxxix. tertij.) ſicut actus meritorius requirit quòd ſit plenè humanus, hoc eſt qnòd ſit ex plena deliberatione & conſenſu, ita non minus actus demeritorius idem requirit, quia non eſt Deus proniot ad condemnandum, quàm ad parcẽdum. Et cùm actus de genere mortalis ſit, non cum plena deliberatione propter defectum perfecti cõſenſus, qui præſupponit deliberationẽ perfectam, nõ cenſetur mortale. Habituatus verò, quãdoque habet brenem deliberationem, quæ non videtur deliberatio, verũ quia habet magnam prudentiam qua promptus eſt ad deliberãdum quaſi in tempore imperceptibili, talis deliberatio, eſt ſufficiens ad rationem meriti & peccari. De veniali tertij ordinis dicitur quòd illud nõ ſit mortale, niſi per conſenſum quieſcentem in eo, tanquam in fine, vt ſi quis tãta libidine afficeretur ad mendacium iocoſum, quòd etiam ipſum continuare vellet contra præceptum, ſi à Domino prohiberetur, ibi poneretur quies in mendacio iocoſo plus quàm in Deo, & tunc ſemper cõcurreret contemptus Dei, cui in caſu præponeretur mẽdacium iocoſum. Et ibi habet locum verbum Auguſtini, Nullum peccatum eſt ita veniale, quin poſſit fieri mortale dum placet, non qualibet placentia, ſed ea qua voluntas in ea quieſcit tanquam in fine, qnod tunc fit quando plus placet quã Deus: puta, qnãdo magis vult actum huiuſmodi quàm amicitiã Dei, qui eſt verè & ſimpliciter vltimus finis. Vel intelligitut hęc auctoritas de venialibus tantum primi & ſecundi generis aut tertij, vt exponit Gerſ. de vita ſpirituali animæ, lectione prima. Dũ placet inquantum eſt peccatũ & Dei offenſiuum abſq; alio quocunque motiuo vel allectiuo ad peccandum. Iſtud enim videtur diabolicæ obſtinationis proprium, quod impugnatur Deus, & odio habeatur gratis. Vnde breuiter conſenſus in veniale, vt veniale eſt, etiam deliberatus, nõ eſt niſi venialis. Et quamuis peccans venialitet ex deliberatione abutatur Dei miſericordia, quæ conceſſit illud peccatum eſſe veniale non mortale, tamen nõ peccat mortaliter. Et in hoc plurimũ relucet miſericordia Dei, quod abuſus ille etiam deliberatus non eſt niſi venialis. Hæc Gab. diſt. xvj. q. v. ar. 3. dub. vj. libro 4. Vide & Rich. diſt. xvj. ar. 2. q. 2. li. 4. quando veniale ſit mortale, & ſanctus Bonauentura eadem diſtin. parte ſecunda. articul. 3. quæſtion. 1. & quæſtion. 2. & dicit quòd ratione peccati venialis in ſe nõ neceſſe eſt confiteri illud, ſed ratione periculi ad quod dicit, tenetur homo de aliqnibus pęnitere, quantũ aduertat periculum. Vide latiùs ibi Bonauenturam, vide ad hoc Richardum art. v. vbi ſuprà. quæſt. 1.

¶ Peccatum veniale & mortale differunt multipliciter, vt ſcribit Gabri. diſt. xvj. q. v. art. 1. libro 4. & diſtinction. xxij. quæſtion. 2. Et Gerſon parte 2. tractatu de cognitione peccatorum mortalium & venialium. Primò, quia mortale eſt deordinatio quædã ac deuiatio ab ordine neceſſario ad ſalutis conſecutionem, veniale eſt deuiatio ab ordine nõ neceſſario, ſed vtili. Cùm enim omne peccatum eſt quædam diuiatio & declinatio ab ordine dirigente hominem ad ſalutem. Eſt autem huiuſmodi ordo inſtitutus à Deo duplex. Primus eſt neceſſarius, & hic eſt obſeruantia præceptorum, ſecũdum illud Mat. 19. Si vis ingredi ad vitam, ſerua mandata. Alius eſt ordo conſequendi ſalutem compendioſus & vtilis, non tamen neceſſarins, ſicut obſeruatio conſiliotũ Euangelicorũ. Receſſus à primo ordine qui eſt pet trãſgreſſionẽ præceptorũ, dicitur & eſt peccatũ mortale, quia inducit mortẽ perpetuã, & priuat animã vita gratiæ in præſenti, & vita gloriæ in futuro. Receſſus autẽ à ſecũdo ordine, ſcilicet, ab obſeruantia conſiliorũ per cõuerſionẽ inordinatã ad creaturã, citra tamen tranſgreſſionẽ ptæceptorũ, eſt peccatũ veniale. Dicitut autẽ peccatũ, quia eſt quędã deotdinatio in adhæſione creaturæ minus vtili, dimiſſa vtiliore, cùm tamẽ ratio deprecatut ad optima. 1. Ethicor. Dicitur veniale, quia nõ inducit mortẽ, neque rollit gratiã, neque eam minuit, alioquin cùm gratia ſit finita, poſſet per multiplicationẽ venialiũ tota auferri, & ſic venialia non eſſent venialia. Minuit tamen fauorem gratiæ, hoc eſt impedit gratiam à ſua operatione. Feruor verò charitatis conſumit veniale peccatũ: ſicut ignis magnus guttã aquæ iniectam. Secundò differunt: quia mortale priuat gloriam, obligat ad gehennam, & auertit à fine. Veniale autem nõ auertit à fine, ſed obliquat & impedit aliquantulum progreſſum ad finem. Item mortale ſemper habet annexum Dei contemptum verum, vel interpretatiuum, veniale non habet Dei contemptum (nemo enim contemnit quod amat) ſed habet quandam deſidiam vel teporem, pro quanto plus adhæret creaturæ quàm proficit adhærendum Deo. Item mortale ſi non deletur in via præſentis vitæ, manet ſimpliciter inexpiabile. Sed in futuro non deletur, vbi non eſt locus pœnitentiæ, ſed veniale etiam remittitur poſt hanc vitam. Verum de quolibet actu inordinato diſcernere in particulari quando ſit peccatum mortale, vel quando ſit veniale, difficillimũ eſt propter infinitas circunſtantias actus variãtes. Vnde circa hoc venerabilis & doctiſſimus Ioannes Gerſon Cãcellarius Pariſienſis in libro de vita animæ plurimũ laborauit, & multas regulas ad diſcretionem hanc conſequendã vtiliſſimas tradidit, nec tamen (ipſo teſte) ad ſufficientem diſcernendi certitudinem peruenit. Et de hoc regulæ aliquę ſuprà patent. Itẽ vnũ veniale poteſt remitti ſine alio, ſed non ſic eſt de mortali. Itẽ quodlibet opus meritoriũ habet vim remittendi peccatu veniale. De quo plura Gabr. di. xvj. quarti. quæ. v. art. 3. dub. 3. Et Paludenſis di. eadẽ. quæſt. 2. artic. 2. Et de valore aquæ benedictæ, quæ remittit veniale pulchrè loquitur. Ad idem Hugo de ſacramentis libr. 2. parte ix. ſanctus Tho. di. xvj. qu. 2. art. 4. libr. 4. Alexan. parte 4. qu. viij. memb. 1. ar. 2. §. 1. Item Rich. diſt. xxj. artic. 3. qu. 1. Item diſt. 1. art. 1. qu. 3. Item Augu. in Enchi. ca. lxx. Item de conſecratione. di. 3. Aquam ſale, &c.

¶ Peccans dicitur ille qui peccat vel cõmittit aliquid mali. Peccans autem mortaliter incurrit quatuor damna, vt ſcribit Bruleſ. xx. q. 4. lib. 3. Primum eſt amiſſio vitæ æternæ, & amicitiæ Dei. Secundũ, perditio gratiæ Dei. Tertium, amiſſio actuum meritorum. Quartum, acquiſitio tormentorum inferni. Omnis autem peccans in eo qnod re aliqua peruerſè vtitur, iniuriatur cuilibet iuſto tanquã fur & raptor rei ſuæ. Eſt enim furtum contrectatio rei alienæ inuito Domino. Tractat autem iniuſtus (abutendo re aliqua) rem illam quæ iuſti eſt, ipſo non conſenciente, nam cõſentiendo peccaret. Hæc eſt radicalis ratio (vt inquit Gerſ. par. 2. ſer. de Dominio Euãgelico facto in cęnã Domini) cur fraternalis correctio cuilibet iuſto competit, quoniã de

re ſua agitur dum peccatur. In hoc verò comperi
propriſſimum & philoſophicum eſſe intellectum
Iacobi dicentis,quod qui in vno offendit,factus eſt
omnium reus,Iaco.2.Nam peccans in vno,peccat
in omnes,tremenda nimis,ſed vera ſententia,pec-
cans in vno,peccat in omnes,imo in ipſum cęlum:
& omnia quæ cœli ambitu cõtinentur.Hæc Gerſ.

¶ PECCATOR propriè eſt qui ex habitu peccat,vel
ex propoſito ſecundũ beatum Tho.ſup. Pſal.xxvij.
Vel peccator(vt ſcribit Gabr.di. xiiij.qu.1.libr.4.)
eſt homo ordinatus à Deo ad pœnã æternam pro-
pter actum peccati,quẽ actu cõmittit, vel cõmiſit.
Et dicit peccator ab ordinatione diuina, quapro-
pter peccatum præteritum quod tranſiit, & nõ eſt
quãtũ ad actum ordinatus,eſt ad pęnã ęternã, hoc
enim ſignificat peccator. Et hoc nomen peccator
nihil ſignificat inexiſtens in peccatore tranſeunte
actu peccati:ſed ſignificat actum peccati,qui tran-
ſiit, & pœnam quæ correſpondebit, & Deum qui
peccatorem ad huiuſmodi pœnam ſuſtinendã or-
dinauit. Et in hoc multi decipiuntur imaginantes,
quòd quandocunque nomen poſitiuum de aliquo
prædicatur, quòd neceſſe eſt aliquid ineſſe illi, de
quo pręvdicat, quod formaliter per prędicatũ illud
importatur,ſicut eſt de illis prædicatis,albũ, nigrũ,
ſciẽs,virtuoſus,iuſtus, quod falſum eſt in terminis
connotatiuis,qui nõ connotant aliquid vnum, vel
ſi aliquod vnum cõnotant,tamen nõ id quod ineſt
ſuo ſubſtrato,ſed quod infuit vel alteri ineſt. Vnde
generaliter ad hoc quod terminus cõnotatiuus cõ
ueniat alicui, ſufficit quòd cõnotatum ſuum ſic ſe
habeat,ſiue in re illa ſiue in alia, ſicut per ipſum cõ-
notat. Sicut ebrioſus dicitur formaliter ebrioſus,
nõ ab aliquo ſibi inexiſtẽte,ſed ab actibus qui tran
ſierunt, etiam ſi nullum in eo habitum genuiſſent.
Sic ad mortem iudicatus dicitur damnatus nõ ab
aliquo ſibi inexiſtente, ſed à ſentẽtia qua ad mortẽ
eſt ordinatus,quæ ſententia nihil in damnato pro-
duxit: quia potuit iudicari eo abſente & ignorãte.
Et peccator deſinit tũc quando qui prius propter
peccatum commiſſum ordinatus fuit à Deo ad pœ
nam nunc propter pęnitentiam ab eodem ordina
tus eſt ad vitam,quæ tamen mutatio non dicit mu
tationem in Deo,ſed vel in pœnitente, vel in tem-
pore vel in alia creatura.Nam de potẽtia abſoluta
ſine mutatione peccatoris per ſolum lapſum tẽpo-
ris poſſet primò ordinari ad pœnam, deinde ad vi-
tam,ſed ſecundũ potentiam ordinatam nõ fit pec-
cati remiſſio niſi per infuſionem nouæ gratiæ, per
quam realiter mutatur qui fuit peccator. Remane
re autem peccatorem poſt actum tranſeuntem, ni
hil aliud eſt niſi ipſum à Deo volũtate ordinari ad
pœnam cõdignam illi peccato. Et remitti ſeu dele
ri peccatum nihil aliud eſt,quàm ordinatum ad pę
nam, iam non ordinari ad pęnam. Gab. vbi ſuprà.
Et ad deletionem peccati(vt dicit,& probat Scot.
di.xiiij.q.1.art.3. lib.4.) regulariter requiritur pœ-
na vel punitio volũtaria.Et peccator, vt ſcribit idẽ
Gabriel di.xiiij.qu.3.dub.1.poſt Alexandrum parte
4.qu.lxviij.membro 2.ar.2. Et Rich. diſtin.eadem
art.ix.q.1.lib.4. Concordat beatus Thom.di. xvij.
quęſtio.ix.ar.4.lib.4.volunt illi quòd peccator ſem
per tenetur ad peccati mortalis deteſtationem,nõ
tamen pro ſemper, ſed pro aliquando, etiam poſt
peccati remiſſionem, tunc autem tenetur ſecundũ
Alexan.& poſt eum Rich. quando pęnitens recor-
datur peccatorũ ſuorum, quibus Deum offendit,
de quo Gab. vbi ſuprà.Cõſonat Iacobus de Valen.
Pſal.6. qui dicit quòd licet peccator egerit pęni-
tentiã perfectã de peccatis ſuis per contritionẽ &
cõfeſſionẽ & ſatisfactionẽ,tamẽ tenet ſemper dole
re,flere,& pęnitere quocieſcũque recordatus fue-
rit illius peccati.Nã ſi poſt actã pęnitentiã quis cõ
placeret ſibi feciſſe illud peccatũ, tunc rediret ſibi
culpa,ideo ſemper tenet dolere & pęnitere quãdo-
cũq; recordat. Vnde dicit Clemẽs in Itinerario ſuo
quòd B. Petrus ſemper flebat peccatũ negationis
Chriſti,quotieſcunq; recordabatur,intãtũ quod la
chrymæ decurrẽtes ſulcauerant genas ipſius Petri.
Hæc Epiſcopus vbi ſuprà. Et vt dicit Scot. di. xiiij.
qu.1.libr.4. Magni peccatores non ſtatim quando
ſunt iuſtificati, habent illam pacem quam habent
perfecti & exercitati in virtutibus, ſed pugnando
contra inclinationem & habitus vitioſos, merẽtur
& acquirunt ſibi habitum in contrarium. Et pec-
cator quotieſcũque peccat, adulterium cõmittit,
furtum & homicidium,quia anima quæ in baptiſ-
mo fuit Chriſto deſponſata,non ſeruat quod pro-
miſit,& à Deo auertitur ad creaturam. Rapitque
quod prohibitum eſt, facit enim contra legem &
præcepta Dei.Committit & homicidium, quia oc
cidit & odit animam ſuam in mortẽ æternam, qui
diligit iniquitatẽ.De quo plura legere potes apud
Chriſtopolitanum Epiſcopum Pſal. 50. expoſitio-
ne 3. ferè in principio.Et licèt peccator lædat pro-
ximum,tamen in primis offendit Deum, quia eius
legem tranſgreditur & præuaricatur & violat,&
eius præcepta contemnit,ex conſequenti lędit pro
ximum inferendo,ſibi damnum in fama vel in bo-
nis vel in perſona.De quo latiùs videre potes Iaco
bum de Valen.vbi ſuprà. Et peccator ingens mon-
ſtrum eſt & horrendum, vt ſcribit Gerſo. tract. xj.
ſuper cantico glorioſæ virginis,qui ſecum diſſidet,
qui conuenit nulli,qui diſſipatur & ſoluitur curis,
& ſceleribus,facinoribus & flagitiis inceſſanter, ſi-
ne modo,ſine ordine,ſine pondere,mẽſura,vt ſub-
ſiſtens,ſic odit in ſe,in ſe ſęuit,malus omnibus, peſ-
ſimus ſibi, & eò infœlicius quò deterioribus pec-
catis fuerit obnoxius à primo peccatore vſque ad
vltimum,&c.

¶ PECVLIVM à pecore. Vnde apud maiores omne
patrimoniũ dicebatur peculiũ,quia pecoribus vni
uerſa eorũ ſubſtantia conſtabat. Vnde ſecundum
Seruium pecunia dicta eſt à peculio. Propriè autẽ
ſignificat quicquid alicuius eſt labore & induſtria
paratum & lucrifactum eſt,ſecundum Gab. di. xv.
q.3.art.3.dub.2.propoſitione v.lib. quarto.Peculiũ
dicitur quaſi puſilla pecunia,ſiue patrimoniũ puſil
lũ.Dicitur etiã aliquid quod filiusfami. acquirit vi
uente patre,ſub eius poteſtate exiſtẽs,ſiue illud ac
quirat à patre aliunde,& illud eſt quadruplex ſcili-
cet, profectitiũ,aduentitiũ, caſtrẽſe,& quaſi caſtrẽſe.

¶ PECVLIVM profectitiũ eſt quod ex rebus patris
vel earũ occaſione proficiſcitur,id eſt prouenit,vbi
ex capitur largè,vt extendit ſe ad omne quod occa
ſione patris aut cauſæ proximę vel immediatè pro
uenit,vt eſt pecunia vel res aliqua patris filiofami-
lias à patre cõceſſa,& fructus vel lucrũ inde proue-
niens ſiue acquiſitum; & hoc ſine labore vel indu-
ſtria filij: puta, ſibi poſſeſſionem à patre datam alij
locat colono pro certa parte cremẽti,aut pecunia
mercatori,de qua habet lucrũ, quæ ſicut priores iũt,
erũt profectitia. Sed pro parte quæ debetur ope-
rationi & induſtriæ lucrantis,erit aduentitium.

Vnde omne lucrum quod prouenit ex perſona filij, in caſu eſt aduentitium. In peculio profectitio ad patrem pertinet & proprietas, & vſusfructus & nil iuris habet in eo filiusfamiliàs. Et ad nihil valet filio, niſi vt non publicetur in caſu, quo alia bona patris publicantur.

¶ Pecvlivm aduenritium dicitur quod à linea materna adnenit, dicit Palud. vel vt dicit Gabr. vbi ſup. eſt quod aliũde prouenit, vel ex donatione matris, amicorũ, aut aliorum quorumcunque, non intuitu patris, aut acquiritur ex induſtria, aut prouenit ex euentu vel fortuna, nõ tamẽ occaſione militiæ, vel officij publici. latiùs Gabriel.

¶ Pecvlivm caſtrẽſe eſt quod filio familiàs à parẽtibus vel aliis occaſione militiæ & non aliàs donatur, aut ipſe in miliria acquirit, quod niſi militaret acquiſiturus nõ fuiſſet, quia quod in militia degẽti datum eſſet, vel acquiſiuiſſet: etiam in militia non degenti non pertinet ad peculium caſtrenſe. Gabr. Vide & de hoc Rich. diſt. xlv. art. 3. quæſt. 3. libro 4.

¶ Pecvlivm quaſi caſtrenſe dicitur quod filiusfamiliàs ex officio publico recipit, vt ſi fuerit aduocatus, medicus, magiſter ſtudiorũ liberalium artium, notarius, aut officialis, vel rector, qui ſalaria vel ſtipendia recipiũt publica, quod additur: quia quod notarij communes acquirunt, non pertinet ad peculium quaſi caſtrenſe. Sed notarij dominorum & officialium deberẽt habere ſalarium de publico, & in hoc peculio filiusfamiliàs habet plenum dominium & proprietatem, ac etiam vſufructum, & cenſetur vt paterfamiliàs, & teſtari poteſt, & dare eleemoſynam & ad vota diſponere. Pater quoque nihil iuris habet in eis. Hæc Gabri Et copioſius illa in ſummis, ſeu apud legiſperitos inueniuntur.

Et Richar. vbi ſup. Vide & Gerſonem parte j. tractatu contra proprietarios regulæ Aug. parte 2. vt dicit ſecundum Gerardum. Habere peculium non eſt habere principale dominium in re ipſa: ſed vt ſeruus ſub domino, ſub patre filius, ſub abbate monachus ex licentia ipſorum ſub quibus ſunt, & hoc nonunquam conceditur, vt ſi habuerit officium aliquod, ſcilicet, vel eſt veſtiarius, vel eleemoſynarius, vel theſaurarius, vel huiuſmodi, deſeruiens vtilitati communi Eccleſiæ, vt fidelis ſit & prudens diſpenſator, non quærens quæ ſua ſunt, ſed quæ omnium, &c.

¶ Pecvnia ſecũdum Augu. li. de doctrina Chriſtiana, & poſt eum ſcribit Gabr. diſt. xv. qu. xij. artic. 2. libt. 4. Omnia nomine pecuniæ intelligũtur quicquid homines habent in terra, omnia quorum Domini ſunt, pecunia vocatur, ſeruus, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horũ eſt, pecunia dicitur. Et ideo, quia antiqui quod habebãt, in pecoribus habebãt: & habetur prima qu. 3. totum. Omnia enim hæc in pecuniam reſoluuntur, & pecunia comparantur. Obediunt autem pecuniæ omnia, vt dicit Salomõ, & alius dicit: Audito nummo quaſi quodã principe ſummo, Reſiliunt valuę, nihil auditur niſi ſalue. Pauci reperiũtur hodie à populo aurum ſpernẽtes, vt inquit Gerſon parte 2. in dialogo duorum militum Franci & Angli, &c.

¶ Pes, pedis. Et pedes, vt ſcribit ſanctus Bonauen. in fine quarti lib. ſententiarum, ſuper Magiſtrum, qui in fine dicit. Hæc de pedibus ſedentis ſuper ſolium excelſum. Pedes poſſunt dici via vel opera finalia, quæ ſunt velata, ſicut illa quæ pertinent ad finem mundi, &c.

¶ Penetrativvm dicitur quod penetrat. de quo vide in dictione ſubtile.

¶ Per, quandoque dicit circumſtantiã illius, cui primo competit habere eſſe vel non eſſe, & tale eſt eſſentia. Eſſentiæ enim primò competit eſſe, vel poteſt dicere circũſtantiam productionis, qua aliquid producitur ab aliquo, & qua accipit eſſe ab alio ſicut in creaturis. Per, aliquando dicit circũſtantiam cauſę formalis. Aliquando circunſtantiã cauſæ efficientis. Et iſto ſecundo modo ſuprà poſito, vt dicit circunſtantiã productionis accipit Augu. cùm ait. Quod filius, quicquid habet naſcendo, habet à patre, & ita filius eſſe quod habet, accipit per generationem. Et vt ſcribit S. Bona. di. xxxij. qu. 2. art. 2. lib. 1. quando illa præpoſitio, per, iungitur verbo abſoluto, importat auctoritatem, vt cùm dicitur, Iſte eſt bonus per illum, vel ſapiens vel potens. Cum verbo verò tranſitiuo importat ſubauctoritatem, vt rex poteſt per baliuum. Hæc autem (vt ipſe inquit) eſt falſa, pater eſt potens per filium, hæc eſt vera, pater operatur per filium. Et per, ſecundũ Gab. di. xxxv. q. v. lib. j. poteſt dicere circunſtantiam cauſæ motiuæ, ſicut dicimus quòd anima intellectiua intelligit per habitum tanquã per cauſam motiuã ſeu effectiuam. Vel ſecundò poteſt dicere circunſtãtiam potentiæ cognitiuæ, vel modũ, vel rationem cognoſcendi, ſicut dicimus quòd homo intelligit per intellectum. Sic capitur cùm quæritur, an angelus intelligit ſe & alia per eſſentiam ſuam, vel per ſpecies à rebus acceptas, vel à Deo infuſas, de quo Gabr. di. 3. q. 2. lib. 2. Vel tertiò poteſt dicere circunſtantiam obiecti medij. Sicut dicimus quod intelligimus Deum in via per quendam conceptum ſibi proprium. Vel quartò impropriè poteſt dicere circunſtantiam obiecti terminantis immediatè, ſicut dicimus, quòd videbimus Deũ per ſuam eſſentiã, quia ipſa erit viſa in ſe & immediatè. Hoc modo capiendo, per, Deus intelligit omnia alia à ſe per ideas eorum, quia ideæ ſunt obiecta cognita terminantia cognitionẽ diuinam alia à Deo. Aliis autem modis nõ cognoſcit per ideas, quia illæ nec mouẽt intellectum, nec ſunt intellectus diuinus, nec obiectum medium inter Deum & alia à ſe cognita. Dominus præpoſitus Gabriel vbi ſuprà.

¶ Peregrinvs dicitur aduena & aliena loca peragrans, à peragro. Et differt ab hoſpite, quòd peregrinus ſimpliciter ſignificat, qui in ſua ciuitate non eſt, hoſpes qui in aliena ciuitate eſt. Antiqui tamen peregrinos dicebant hoſtes. Ambro. Aduerſarios molli veteres appellatione nominabant, Hoſtes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Sumus & nos Chriſtiani peregrini & aduenę nec ciuitatẽ manentem habemus, ſed futuram vtinã inquiramus. vt hortatur magiſter Ioannes Gerſon part. 2. in dialogo duorum militum Franci & Angli. Et peregrina ſacra dicũtur, quę ex aliis vrbibus religionis gratia ſunt aduecta. Et peregrinor verbum deponens, ſignificat per aliena loca peragrãs proficiſcor, & nõ eſſe in patria. Vnde 2. Cor. 5. dicit. Peregrinamur à Domino, &c.

¶ Perfectio ſeu perfectum ſecundum Magiſtrũ li. 2. ſen. di. 4. eſt triplex, ſcilicet, ſecundum tempus, ſecundum naturam, ſecundum perfectionis vniuerſalitatem. Secundum tempus, cui nihil deficit, quod ſecundum tempus illius ſtatim ſibi conuenit, ſic puer dicitur perfectus, licèt non habeat viri perfectionem. Secundum naturam, quod habet

quicquid naturæ conuenit, ſecundum ſui capacitatem, ſic ſoli beati ſunt perfecti. Secundum vniuerſalitatem, quod eſt ſummè & ſimpliciter perfectū. Prima eſt naturæ conditæ. Secunda eſt naturæ glorificatę. Tertia naturæ increatę. Et perfectio ſi ſimpliciter & abſolutè conſidereretur, ſolus Deus perfectus & totus eſt, quia ſolus eſt cui ſimpliciter nihil deeſt, in quo, ſcilicet, omne illud eſt quod melius eſt eſſe, quā nō eſſe, vt dicit Magiſt. Ioā. Gerſ. tract. de perfectione cordis. Accipitur autem perfectio ſimpliciter capiēdo dupliciter, vt notat Gab. di. ix. qu. 3. lib. 1. dub. 2. & di. 7. qu. 3. eodem libr. & diſtinct. j. quæſtio. prima, artic. 3. libro 3. Cōcordat Aliacēſis q. vij. ar. 2. li. 1. Vno modo accipitur pro perfectione quę eſt ſimpliciter ſumma & infinita, incōpoſſibilis omni imperfectione. Iſto modo relationes, & quicquid eſt in Deo, eſt ſimpliciter perfectū ſeu perfectio ſimpliciter. Nihil enim realiter exiſtēs in diuinis eſt imperfectū. Alio modo perfectio ſimpliciter dicitur, quod cōpetit cuilibet ſimpliciter perfecto, hoc eſt omni ſuppoſito ſimpliciter perfecto: & ſic nulla relatio in diuinis eſt perfecta ſimpliciter, nec tamē eſt imperfecta: quia nulla relatio cōpetit omnib⁹ perſonis, nec filius eſt imperfectus cū nō ſit in eo perfectio, ſcilicet paternitas, quę eſt in patre, & tamē deficit ſibi aliqua perfectio ſimpliciter Nā imperfectū illo modo nō eſt id quod caret aliqua perfectione ſimpliciter, ſed non eſt ſummū & infinitū. Nūc autē filius eſt ſummus & infinit⁹, & ita non eſt imperfect⁹. Vide latiùs Gab. d. vij. vbi ſup. Et vt idē dicit li. 3. vbi ſup. Licèt omnium perſonarū ſit vna perfectio eſſentialis, ſunt tamē etiā diſtinctæ perfectiones notionales, ſicut diſtinctæ relationes.

¶ PERFECTIO attributalis dupliciter accipit. Vno modo pro ipſa re quæ eſt perfecta ſimpliciter, ſicut eſt eſſentia, quę eſt ſimpliciter perfectio, vt dictum eſt; quoniā nullā includit imperfectionē eſſentialiter, nec neceſſariò aliquā imperfectionē annexā habet. Sic eſſe perfectū omni creaturę repugnat: nam omnis creatura neceſſariò depēdet à creatore. Depēdere autē ab alio, imperfectionis eſt. Accipit impropriè pro cōceptu vel ſignorē ſimpliciter perfectā ſignificāte, videlicet ad quē nō ſequit de quo prędicatur eſſe imperfectū, vt hæc dictio ſapiēs, bonum, viuēs, &c. & huiuſmodi, quæ cōueniūt tā Deo quā creaturæ. Et horū terminorū quidā ſunt abſoluti & affirmatiui, qui videlicet nō importāt reſpectū ad creaturā. Sic enim frequēter accipit Occā abſolutū, pro non relatiuo, & cōnotatū pro relatiuo, vt intellectus, volūtas. Aliqui ſunt cōnotatiui & affirmatiui, id eſt importāt diuinā eſſentiam reſpectiuè ad creaturā, vt creatiuus, creās, prædeſtinās. Quidam ſunt negatiui, vt incorruptibilis, immortalis, immutabilis. Hæc Dominus Præpoſ. Gab. d. 2. q. 2. lib. 1.

¶ PERFECTIO ſimpliciter variè à diuerſis deſcribitur vel ſumit. Vnde ſecūdū Anſelm. Perfectio ſimpliciter eſt illud, quod in vnoquoq; meli⁹ eſt ipſum quàm nō ipſum. Aliter deſcribitur à Domino Cardinali Cameracen. quęſt. xiij. articul. 3. libro 1. Perfectio ſimpliciter, eſt perfectio vel res ſignificata per aliquē terminū, quē nō ſtat ab aliquo remoueri, & illud eſt ſummū bonū: talē enim terminū voco (inquit) denominationem perfectionis ſimpliciter.

¶ PERFECTIO ſecūdū quid, ſtrictè ſumēdu poteſt deſcribi (vt idē Aliacen. ait) quod eſt perfectio vel res creata ſignificata per aliquē terminū, quem nō ſtat ab aliquo remoueri, & illud eſſe & nō eſſe minus perfectum, quàm illud per illum ſignificatum. Talem autem terminū ſic ſignificantē voco denominationē perfectionis ſecūdū quid. Verbi gratia: de primo: vita in Deo eſt perfectio ſimpliciter: & iſte terminus vita, eſt denominatio perfectionis ſimpliciter. De ſecūda verò: vita creata eſt perfectio ſecūdū quid: & iſte termin⁹ vita creata, eſt denominatio perfectionis ſecūdū quid. Et ſecūdū iſtū modū ſola diuina perfectio eſt perfectio ſimpliciter: perfectio autē creata cōſimilis denominationis perfectionis diuinæ, eſt perfectio ſecundum quid.

¶ PERFECTIO creaturæ ſaltem eſſentialis, & non partialis, non diſtinguitur à creatura. Poſſet hoc probari, quia quęlibet creatura eſt perfecta ſaltē in ſuo genere: ſecūdū illud Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Et dicitur notanter, eſſentialis & non partialis, quia virtus eſt perfectio hominis accidentalis: & perfectio ſubſtantialis eſt perfectio hominis eſſentialis, & tamē diſtinguitur ab homine. Ex illo ſequitur, quòd idem eſt dicere, perfectionem creaturarū contineri in Deo, & creaturam contineri in Deo. Creaturę autem & earum perfectiones cōtinentur in Deo obiectiuè virtualiter & eminenter, quia cognoſcūtur à Deo & producuntur: & Deus eſt illis perfectior. De quo conſulas latiùs Gab. d. xxxvj. q. vnica, lib. j.

¶ PERFECTIO Chriſtiana (vt ſcribit Gerſon par. 2. ſer. ad Eccleſiaſticos facto in cœna Domini, qui incipit: Tradidit itaq; Ieſum Iudas, &c. cōſiderat. 3.) eſt Dei dilectio, in qua qui feruentior eſt hæc, & perfectior iudicatur. Et vt ait Guido Carthuſien. vt eū refert Gerſ. par. 2. in procemio de cōtractibus. Rationalis creaturæ vera perfectio eſt vnamquamq; rem tanti habere quanti habenda eſt: ſicut pluris eſt anima quàm eſca, fides & æquitas quàm pecunia, &c. Quinq; autem perfectionis genera conſueuerunt diſtingui, vt ſcribit S. Bona. d. xxx. q. 3. libro 3. Primum eſt perfectio ſufficientiæ, quæ conſiſtit in adimpletione mandatorum. Et de hoc Matth. 5. Eſtote perfecti ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Secundū, eſt perfectio religionis, quæ conſiſtit in obſeruātia conſiliorū. Et de hoc dicitur Mat. 19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, &c. Tertiū, eſt perfectio prælationis, quæ conſiſtit in regimine ſubditorum. Et de hoc dicitur Lucæ 6. Perfectus omnis erit ſi ſit ſicut magiſter eius. Quartum, eſt perfectio operationis, quæ cōſiſtit in oſtenſione exemplorum. Et de hoc dicitur Gen. 6. Noë vir iuſtus atq; perfectus in generationib⁹ ſuis. Quintū, eſt perfectio tranquillitatis, quæ cōſiſtit in cōſummatione difficilimorū & optimorū. 1. Ioā. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et Philoſophus dicit, quòd perfecta virtus optimorū eſt operatiua. Ad primā perfectionem, ſcilicet ſufficientiæ obligātur omnes tā perfecti q̃ imperfecti. Vide latiùs Bona. Et ſumma perfectionis (vt inquit Gerſ. par. 2. in ſer. de verbis Do. Venite ad me omnes qui laboratis) conſiſtit in manſuetudine & humilitate. De ſtatu perfectionis vide infrà in dictione Status.

¶ PERFECTUM rei eſt duplex, vt ſcribit Rich. d. xxx. art. 2. q. 2. lib. 4. Quædā in eſſe primo, quædā in eſſe ſecūdo. Prima in hoc cōſiſtit q res habet omnia quæ pertinēt ad eius eſſentiā. Secūda cōſiſtit in quibuſdā proſecutionib⁹ nō pertinētib⁹ ad eſſentiā. Primo modo fuit perfectū matrimoniū inter Mariā & Ioſeph, nō ſecūdo, quia nō ita perfectè ſignificauit indiuiſibilē vnionē Chriſti & Eccleſię, & humanę naturę cū diuina perſona, ſicut matrimoniū cōſūmatū, &c. Et perfectū ſecundū Guil. Scoti d. xxxvj.

li.1.eſt cui nihil deeſt: ſic etiã totũ quãdoq; accipit ſecundũ Gab.d.xxvij.q.vnica.ar.1.li.3. Et dicitur tripliciter perfectum, ſecundum Ariſtot. 5.Meta. Vno modo dicitur perfectum ſecũdũ eſſe, ſcilicet cuius nihil eſt extra accipere: ſic homo dicitur perfectus, cui non deeſt aliqua pars hominũ debita. Et poſſumus loqui vel de perfecto ſimpliciter, vel ſecũdum quid, ſcilicet in genere. Si ſimpliciter, ſic ſol⁹ Deus dicitur perfectus hoc primo modo: quia ſolus eſt cui nihil deeſt, ſed habet omnia bona aut formaliter, aut eminẽter, aut exẽplariter, aut virtualiter. Si autẽ ſecũdũ quid, ſic homo dicitur perfectus, quando ea habet quæ requirũtur ad eſſe perfectũ hominis, & nil de his ſibi deeſt. Secũdo modo perfectũ dicitur ſecundũ virtutẽ, ſcilicet q̃ habet virtutẽ in eſſe cõpletam, & nõ deficit, ſed habet intantũ quod nõ exceditur ab aliquo in tali virtute. Et ſic etiã ſi loquimur ſimpliciter: Solus Deus dicit̃ perfectus, ſi ſecundum quid, dicit̃ iſte Medicus perfectus vel Grãmaticus: & qui habet talẽ artem ſine defectu illius artis, intãtum quòd à nullo in tali arte exceditur. Et iſte modus quãdoq; ſolet ad mala transferri, vt cũ dicimus: Iſte eſt perfectus latro, iſte eſt perfectus deceptor: ſicut bonus latro. &c. Vel propriè ſecundũ ſpeciẽ propriæ virtutis dicitur perfectum quod in nullo deficit: hoc eſt cùm nihil eorũ deficit quæ ſibi cõpetere debẽt. Sic perfecta obſeruatio charitatis (vt inquit Ga. vbi ſup.) eſt Dominũ Deũ ex toto corde diligere: quæ quidẽ perfecta obſeruatio pręcepti charitatis, dupliciter poteſt intelligi. Vno modo dicit̃ illa perfecta, quę ſufficit ad ſalutem. Alio modo dicitur perfecta, quæ excludit omnem imperfectionẽ, nedum oppoſitã ſaluti, ſed etiã aliquãdo modo retardãtẽ vel impedientẽ: vt peccata venialia. Sic Deũ diligere ex toto corde, ex totã anima: eſt Deũ diligere perfecto corde, perfecta anima. Et quicunq; habet gratiã gratũ facientem, diligit Deum ex toto corde, & tota anima, &c. actu vel habitu, etiã ſi fuerit infans nouiter baptizatus. Nullus autẽ peccato mortali obnoxius Deum ex toto corde diligit, quia nõ habet gratiã, quæ neceſſaria eſt ad ſalutẽ: & ibi totũ valet, id eſt perfectũ. Nam & ſecundũ Philoſ. 5. Meta. idẽ eſt totũ & perfectum. Vide plura Gab. di. xxvij. li.3. Tertio modo dicitur perfectum ſecundum finem, ſcilicet quod eſt aſſecutum ſuum finem, ad quẽ ordinatur: ſicut homo bonus dicitur perfectus, quando adeptus eſt ſalutẽ. Et ſic etiam perfectum ſolet quãdoq; transferri ad mala, dicendo: hoc eſt perfectè perditũ vel corruptum. Dominus Præpoſ. Gab. Guil. Scotiſ. & frater Pelbar. Et per oppoſitum dicitur imperfectum.

¶ PERFICERE capitur dupliciter, vt ſcribit Bruleſ. d.xvij.q.1.li.1. Vno modo effectiuè, & ſic Deus perficit me, dãdo mihi vitã, vel effectiuè vita mea. Alio modo formaliter, & ſic anima mea corpori meo dat vitã, vel eſt vita corporalis formaliter. Illo modo charitas perficit creaturã rationalem, & diſtinguẽs, & diſponẽs ad vitã ęternã. Vnde Au. Sola charitas eſt quæ diſtinguit inter filios regni & perditionis. Eſtq; perficere, abſoluere. A quo perfectè aduerbiũ, hoc eſt abſolutè, integrè.

¶ PERFIDIA, eſt fidei violatio. Et perfidus pẽ. cor. eſt fidei violator.

¶ PERICVLVM interdũ ſignificat ſalutis diſcrimẽ. Vnde eſt illud Eccleſ.3 Qui amat periculũ, peribit in illo. Et deuitare pericula ſemper tutiſſimũ eſt, vt vult Gerſ. par 3. trac. de diuerſis tẽtationib. diaboli. Sic periculũ venit à pereo, is. Vnde periculot, à quo periclitor, q̃ eſt periculũ ſubeo. A quo periculoſus, a, um, quod eſt cũ periculo, id eſt perniciosum. Et aliquid dicit̃ periculoſum dupliciter, vt ſcribit S. Bona. d. xxxix. q.1. li.3. Aut quia periculi cauſa, aut quia periculi occaſio. Vnde iurare per Deũ dicitur periculoſum eſſe, nõ quia cauſa periculi: poteſt enim eſſe meritoriũ & bonũ, ſed quia occaſio periculi in eo qui nõ diligẽter obſeruat qualiter iurat. Quãdoq; periculũ idẽ eſt quod experimentũ. Terẽ. Fac periculũ in literis. Et dicitur experimẽtũ, quia rarò tentamẽtũ eſt ſine periculo. Sic venit ſecundũ Seruiũ ab antiquo verbo perior, iris, cuius cõpoſitũ eſt experior, quod magis in vſu eſt. A quo peritia & perit⁹. Dicuntur aũt periti, docti & experti. Sicut ecõtra imperiti, indocti, inexperti. Cuilibet aũt experto in ſua arte vel ſciẽtia (vt dicitur) magis credẽdũ eſt q̃ idiotis & inſciis, ſicut medicis, phyſicis naturalib⁹, phyſicis moralibus & theologis expertis magis credendũ eſt q̃ imperitis, vt & vult Gerſ. par.1. trac. cõtra ſuperſtitioſam dictũ obſeruationẽ. Nec (vt ib. dicit) oportet ſatagere ad reparationẽ ſubtilẽ per principia p̃dictarũ ſciẽtiarum cõtra tales inexpertos, quia nec intelligerẽt nec aſſentirẽt. Si aũt credere nolũt doctis gratis, errãt, & vltrò ſeſe ſeducũt, inquit Gerſ. Plura ibi agit contra ſuperſtitioſos, &c.

¶ PERIVRIVM tripliciter accipit̃, vt ſcribit Gab. d. xxxix. q.2. ar.1. li.3. ſcilicet ſtrictiſſimè, propriè, & cõmuniter ſiue largè. Strictiſſimè accipit̃ pro iuramẽto quo ſciẽter falſum iurat̃. Strictè ſeu ꝓpriè accipitur pro iuramẽto quo ſciẽter vel ignorãter iuratur falſum, aut doloſè verũ, vel quod vergit in deteriorẽ exitũ. Cõmuniter vel largè accipitur pro quolibet iuramẽto in quo deficit aliquis triũ comitũ, veritas, iuſtitia, vel iudicium. Primo modo accepit Magiſt. d. xxxix. li.3. cũ diffinit ſic: Periurium eſt mẽdaciũ iuramẽto firmatũ. Mẽdaciũ aũt, vt aliàs dicitur, dicit falſitatẽ ſermonis & intẽtionis. Tertio modo accipit S. Hiero. ſuper Iere. vbi enumeratis tribus comitibus, ſubdit: Si iſta defuerint, id eſt veritas, iuſtitia vel iudicium nõ erit iuramẽtũ, ſed periuriũ. Secũdo modo accipit Au. in de verbis Apoſt. ſer. xxviij. vt recitat Magiſ. dũ ait: Meli⁹ creditur & ille peierare qui falſum volũtate fallẽdi iurat, & qui falſum putãs, quod verũ eſt iurat, & qui verũ putãs, qđ falſum eſt iurat. Et ſecundũ Brul. d. xxxix. q.1. li.3. periuriũ eſt temerariũ & inordinatũ iuramẽtum: & venit à peiero, quod eſt iuramentũ infringo. Vnde peierator & peieratrix, peieratio deducuntur.

¶ PERIVRIVM cõmittit̃ ſextupliciter. Primo, dũ ſcienter iuratur falſum. Secũdo modo, dũ doloſè iuratur verũ quod putat̃ eſſe falſum. Tertio, dũ ignorãter iurat̃ falſum quod credit̃ eſſe verũ. Quarto, dũ nõ ſeruat̃ ꝓmiſſum iuramẽto firmatum. Quinto, dum iurat̃ illicitũ, vel q̃ vergit in deteriorẽ exitũ. Sexto, dũ iuratur indiſcretè. In primis quatuor modis deficit veritas, in quinto iuſtitia, in ſexto iudiciũ: verũ periuriũ nõ ſemper accipitur vt includit omnes illos 6. modos. Vnde & tripliciter ſumit̃ periuriũ, ſcilicet ſtrictiſſimè, ꝓpriè & largè, vt dictũ eſt. Strictiſſimè accipiẽdo cõprehẽdit tãtũ primũ modũ. Strictè ſeu ꝓpriè extẽdit ſe ad 5. modos, hoc eſt ad omnes pręter vltimũ. Largè accipiẽdo cõplectitur oẽs modos. Gabr. d. xxxix. q.2. li.3. Et ad hoc genus periurij (vt ſcribit Gerſ. par.2. in Tripart. de pręceptis decalog. ca.vj.) reducitur votorum fractio, fœderis, & ſolutio fidei matrimonialis, & generaliter infidelitas, qua in alteri⁹ pręiudiciũ ſecretũ illius reuelatur, ſiue per cõfeſſionẽ ipſius, ſiue alio modo.

ſecreto cognitum. Lege nanque diuina & naturali ſecretū teneri debet, quod in ſecreto acceptū eſt, niſi alia via fuerit ſibi detectum. Nullum autē periurium ſex ſpecierū (vt ſcribit Gab. art. 2. vbi ſup.) eſt crimen mortale dum fit indeliberatè & ex ſurreptione. Nullus enim actus indeliberatus eſt culpabilis aut meritorius; ergo nec periurium. Propter hanc cauſam ſi fatuus vel furioſus peierat, non peccat. Vnde ſicut ad actum meritoriū requiritur deliberatio, alioquin nō eſſet virtuoſus nec humanus, ita & ad actus demeritorios requirit deliberationem. Non enim pronior eſt Deus ad puniendū q̃ ad præmiandum. Sic actus iurandi poteſt fieri deliberatè vel indeliberatè. De quo latè vide apud Gabr. Sed hîc diligenter conſiderādum, ꝙ ly indeliberatus, priuat tam deliberationem formalem q̃ interpretatiuam, vt idem dicit Gab. Vnde qui ex peſſima conſuetudine ferè ad ſingula verba iurāt per Chriſti membra, nullam facientes diligentiam ad remouendum hanc malam conſuetudinem, nō puto (inquit Gab.) excuſari. Similiter in iuramentis cum ſolennitate factis indeliberatio & ſurreptio locū habere non poteſt, vbi propter deliberationem tot adhibentur ſolennitates. Sed omne periuriū altero primorum duorum modorum cum deliberatione factum, eſt peccatum mortale: quia in vtroq; modo inducitur ſumma veritas in teſtimonio creditæ falſitatis, quo grauis irreuerentia Dei irrogatur: ergo peccatum mortale. Omnis enim talis irreuerentia eſt contra præceptum. Et dicitur, cum deliberatione: quia ſi quis (vt dictum eſt) dictis modis iuraret, non aduertens ſe iurare, nec intēdens Deū in teſtē ſuæ falſitatis inducere, nō eſſet peccatū criminale. Periurium autē tertij modi quo iuratur falſum creditum eſſe verum, à mortali excuſatur: ſi nō fuerit de certitudine, & magis id quod iuratur q̃ eius oppoſitum verū eſſe credatur. Vnde Aug. ſer. xxviij. in de verbis Apoſt. Putās hoc verū eſſe quod falſum eſt, & temerè iurat, & ſequitur: reām linguā non facit niſi rea mens, quia ergo mens huius non fuit recta, neſciebat enim falſum eſſe quod iurat eſſe verum: nec temerè, nec negligenter, ſed cum magna diligentia videbatur ſibi deprehendiſſe verum quod iurauit falſum: periurij reus nequaq̃ eſt iudicandus. Et dicitur, de certitudine: quia ſi certior factus eſſet, nō excuſatur à mortali: vel ſi iurar cōtra conſcientiam, tunc peccat. Vide latiùs ibi Gab. & Sco. Periuriū verò quarti modi nō excuſatur à crimine mortali, dum nō adſunt conditiones in quolibet iuramento promiſſorio intellectæ: nō enim perficiens ꝙ iurauit, ad quod ſe facturum Deum teſtē exhibuit, quantū in eo eſt, facit Deum mendacē, & ita irreuerentiā Deo facit: & per cōſequēs mortaliter peccat, & immediatè ſe auertit à fine vltimo, & ita nihil deficit ibi de ratione mortalis ſi deliberatè fiat. Sed qui quinto modo peierat, mortali crimine peccat. Omnis enim talis eò ꝙ iurat ſe peccaturum aut acturum id quod vergit in deteriorem exitum, Deum vult eſſe teſtem & vinculum iniquitatis ac iniuſtitiæ, aut impeditorem perfectionis & maioris boni: hoc autem eſt irreuerentiam Deo irrogare: & per conſequens mortaliter peccare. Periurium verò ſexti modi ꝙ fit per indiſcretionē, quādoque habet, quandoq; excludit mortale crimen, quia tale iuramentū fit omiſſis quibuſdā circunſtātiis requiſitis ad licitū iuramētū. Hatū aūt omiſſio quādoq; eſt cōtra preceptū nō abrogatū, & tūc eſt mortale: quādoq; cōtra cōſiliū, & tunc eſt veniale. Nec præterea ioc' nec coactio poterit à mortali iurātē excuſare in periurio, ꝙ his excluſis eſſet mortale: quia coactio nō poteſt fieri niſi per metū, ſed nullus metus excuſat peierātē à mortali peccato. Nec ioc' excuſat à periurio: quia qui iocoſe iurat, deliberatè tamē, nō vitat irreuerentiā Dei, ſed quātū ad aliqd magis auget, vt vult Tho. ij. ij. qū. xcviij. art. 3. Magis enim irreueretur perſonam grauē qui eam cauſa vili inducit in teſtē, q̃ ſi hoc faceret in cauſa magna: puta, magnam vtilitatem conſequendi, vel damnum magnum cauēdi. Peierare autē ioco, eſt Deum adducere in falſum teſtem in cauſa cui & vili, ſcilicet ioco: ergo. Hinc dicit Mag. Ioā. Gerſ. in ſuo Tripar. c. iij. Non patitur ludum fama, fides, oculus: alij addunt, & mulier. &c.

¶ De grauitate periurij. Tho. j. quotli. art. xvij. tenet periurium eſſe grauius peccatū q̃ homicidium: & alludit Mag. Ioā. Gerſ. par. j. de error. circa præcep. Nō occides: quia eſt immediatè cōtra Deū & præceptū primæ tabulæ: ſed homicidiū immediatè eſt cōtra proximū. Cædit inſuper in ſubuerſionem grauiorem totius reipub. dū vinculū eius quod eſt iuramentū, rumpitur & diſſoluitur. Vnde iuramētum eſt omnis controuerſiæ finis, ſecūdum Apoſt. Porrò ſi perdet Deus omnes qui loquūtur mendacium, ita ꝙ nulla adiectione poteſt licitū fieri: quid de periurio cenſebimus iudicandū? vt ſcribit Gerſ. vbi ſup. Item periurare nomen Dei videtur quædā diuini nominis denegatio, vt vult Tho. vbi ſup. & eū refert Dominus Præp. Gab. d. xxxix. q. 2. li. 3. Vnde ſecundū locum poſt idolatriā, peccatum periurij tenet: nec obſtat vt peccatum homicidij grauius punitur, quia in iudicio humano quantitas pœnæ non ſemper reſpondet quantitati culpæ. Interdum enim infligitur maior pœna pro minori culpa, quando grauius nocumentū imminet hominibus aut reipub. ex minori culpa. Hæc Tho. Aliter ſentit Rich. de Media Villa in 3. d. xxxix. ar. 4. q. j. ꝙ homicidium eſt grauius peccatum q̃ periurium, quia tantò grauius eſt peccatum, quantò contrariatur directè maiori virtuti & actui digniori, ſed periurium eſt directè & immediatè contra actum virtutis latriæ: quia iurare eſt actus latriæ, homicidium eſt directè & immediatè contra charitatem, ratione actus ſecundarij charitatis, qui eſt diligere proximū. Tertium eſt autem ꝙ nobilior actus eſt proximum ex charitate diligere, q̃ verum ex legitima cauſa iurare. Sicut charitas eſt virtus nobilior quam latria. Eſt tamen adulterium maius periurio, quum corrumpit ordinē digniorem. Dignior eſt enim ordo hominis immediatè & directè ad Deum, q̃ ille qui eſſe debet ad proximū & ad Deū proximo mediatè. Vide de hoc latiùs Dominum Præpoſ. Gab. poſt Richar. Eſt & periurium maius peccatum q̃ furtū: quia maius eſt adulterio, quod grauius eſt furto. Vide & Gabr. qui & ſoluit rationes Tho. De grauitate periurij ſic ſcribit Magiſ. Io. Gerſ. in Tripart. de præceptis decalo. ca. vj. Valde, inquit, graue peccatum eſt periurium cum Deus aſſumatur tanq̃ teſtis falſitatis: & qui artificioſe iurat, falſum artificioſè deierat, quanquam enim pro loco & tempore conuenienter veritas poſſit ſubtineri, non tamen dici falſum ſcienter, & periurium committi. Peccant etiam grauiter cōtra præceptū: Non iurabis per nomen Dei tui in vanum & ſine cauſa, qui turpia faciunt iuramenta Deum blaſphemantes, &

mantes,& animas ſuas iurãdo dæmónibus deuouentes,quique de humanitate Chriſti,& ſanctis in honſtè loquuntur. Contra quos omnes ſic periuros & blaſphemos ſtatutæ ſnot leges punitiuæ, tam à terrenis Principibos,quàm à Prælatis Eccleſiaſticis. Vnde dolendum eſt (inquit Magiſt. Ioan. Gerſon)quòd propter negligentiã ipſorũ ad quas pœnas exequi pertinet, non ſortiuotur effectum. Multũ verò diligẽter (vt idẽ dicit) præmiſſa deberẽt attendere hi qui cauſa lucri de facili iurãt,quẽadmodũ mercatores & mercatrices. Illi etiam qui abſorpti ſunt paſſione aut ebrietate in ludis frequenter inhoneſtis ſiue prohibitis, vt eſt taxillorũ ludus,enormiter iurãt. Et georaliter qoicũq; per uerſa cõſuetudine aut inclinatione præuenti,iuramentũ emittũt:in talibus quippe perſępè periuriũ cõmittitur,propter quod etiã tales aliqui peiores ſunt in hoc Saracenis aut Iudæis,& minus Deũ honorãtes. Magiſt. Ioan. Gerſ. Quo fit vt perraró iurandũ eſt,& nõ niſi quando neceſſitas occurrit,& quãdo cæteræ circunſtãtię aſſunt,iurãdũ eſt,& iurari poteſt cũ merito. Sed qoia raró cõcurrũt omnes circunſtãtiæ requiſitæ ad licitũ iuramẽtũ,ideo nõ eſt frequentãdũ. De quo videas Dominũ Præpoſitum Gab.dub.vlt.d.39.q.2.lib.3.

¶ PERMISSIO multis modis dicitur in ſcriptura, vt ſcribit S. Bon.d.47.q.2.li.1.& d.33.ar.3.q.2.li.4.& Gerſo.de vita ſpirituali animæ, lect.5.in principio. Primò permiſſio dicitur nõ cohibere & nõ impedire cùm poſſet. Et hoc modo eſt ſignũ voluntatis diuinæ diſtinctum cõtra præceptum,ſic Dominus permittit mala,quia nõ cohibet:& ſic dicitur Dominus permittere, quia nec præcipit,nec ꝓhibet, nec cõſulit fieri, ſed indulget,& eſt ſignum voluntatis Dei,quia aliquẽ actũ ſignificat in ſic permittẽte,vt dicit Dominus Cardinal. Camerac.q.14.ar.1. lib.1. Sed ſic nõ vult mala culpæ. Deus autẽ ſecundum Aug.& ſcribit poſt eum Stephanus Bruleſ.d. 45.q.vlt.lib.1.nihil mali permittit,quin aliquid boni ex hoc eliciat : ſicut permiſit Petrum cadere vt eſſet humilis,nec de ſuis cõfideret viribus. Itẽ aliquos qui in iouentute fuerunt caſti,propter ſuperbiã in ſenectute permittit cadere vt humiliẽtur,& cognoſcãt ſe Dei gratia eſſe quod ſunt. Bruleſ. Alio modo permiſſio vel permittere, eſt nõ punire temporaliter : & ſic dicitur libellus repudij permitti. Matth.21. Moyſes ad duritiã veſtrã permiſit. Sic & Deus mala permittit,quia nõ punit in iniuſtis. Itẽ permittere eſt nõ prohibere. Pſal. Iraſcimini & nolite peccare. Gloſſ. permittit quod neceſſitatis eſt, nõ prohibet. Non eſt autẽ idem,prohibere,& non poſſe prohibere,vt dicit Bruleſ.d.47.q.2.lib.1. Poſſibile enim eſt Deo peccatores cohibere ne peccent,& tamẽ nõ facit. Itẽ permittere,eſt minus bonum indulgere. Sic Apoſtolus permittit minos bonum,quia nõ pręcipit maius bonũ:ſicut virginibus nubere permittit. Et ſuper illud 1. Corinth. 7. Hoc autẽ dico ſecundũ indulgentiã. Gloſſ. permittit. Dicitur etiã permitti aliquid,nõ quia iudicetur faciẽdum,aut quod nõ denuntietur per leges & ſtatuta puniendũ , ſed quia de facto nõ exequuntur leges punitiuę cõtra delinquẽtes tales,ne deteriorẽ exitum res habeat,vt inquit Magiſter Ioa. Gerſoo de vita animæ vbi ſuprà. Hoc modo tolerãtur quandoq; hæretici & ſchiſmatici, & alij inter Chriſtianos,dum ſciſſura deterior ex eorundẽ determinatione veriſimiliter timeretur. Itẽ aliquis dicitur aliquid permittere fieri,vt ſcribit Domin' Cardinal. Camera.vbi ſuprà,quia nec habet velle,nec habet nolle vt fiat,ſed ſolũmodo velle : & talis permiſſio (vt idẽ ait) non eſt ſignũ diuinæ voluntatis,quia nullũ actum volendi ſignificat in ſic permittẽte,vt patet. Et iſto modo ſecundũ Magiſt. Deus permittit mala culpæ,quia nec vult ea fieri,nec vult ea nõ fieri:quia ſi nollet,non fierent:ſed ſolũ non vult:& per cõſequens nõ habet actũ volũtaris reſpectu huius quod eſt malũ culpę fieri. Et permittere malum (vt ſcribit S.Bona.d.47. q.3.libr.1.) eſt dupliciter. Aut noo cohibendo manũ vel animum , nec in facto,nec in retributione,& ſic conſentire eſt. Vel nõ cohibendo manũ,ſed tamen puniendo trãſgreſſorem,& arguendo cõtinuè,& ſic nõ cõſentit:& hoc modo Deus permittit, & nõ cõſentit. Permiſit inſuper ſecundũ Aug.de lapſo mundi,Deus plures eſſe malos,quia ſi pauci eſſent, nõ auderẽt exercere bonos. Permittit etiã nõ quia non puniat,ſed quia non impedit ea fieri,cùm id vtrunq; poſſet, inquit Gerſ.vbi ſup.quãquã hoc iuſtiſſimè faciat eliciendo ex his malis bona, ſecundũ potentiſſimã ſapiẽtiã attingentẽ à fine vſq; ad fioem fortiter,& per inſcrutabilem abyſſium iudiciorum ſuorum,&c.

¶ PERPLEXVS dicitur titubãs vel hæſitãs,vel dubius,quaſi ſcrupuloſus, quæ via ſit rectior,vel melior,vel timẽs quãcũq; viam amplectetur,ipſe peccare ſe arbitratur. Et licèt(vt ſcribit Sco.lib.4.d.21. q.2.in fine lib.4,& d.5.q.3.lib.4.& d.39.li.3. & Gerſ. optimus ſcrupuloſæ conſcientiæ conſolator part. 2.in cõpen. Theol.de natura & qualitate conſcientiæ) nullus perplexus eſt ex lege diuina & eccleſiaſtica ſioe Chriſtiana,vt ſcilicet faciẽdo aliquid vel non faciendo,peccet mortaliter, ꝙ videtur dicere perplexũ:põt tamen aliquis eſſe perplexos ex cõſciẽtia erronea ad tẽpus in actu aliquo vel caſu quã diu cõſcientia talis manet:quã ſi depoſuerit,põt liberari,inquit Gerſ. Quare neceſſe eſt (vt vult Gabriël d.4.q.2.ar.3.dub.4:li.4.) erroneã conſcientiã deponere. Nã qui agit cõtra conſcientiã etiã erroneã peccat. Amoueat ergo cõſcientiã erroneã qua putauit ſe irregularem vel homicidã cùm nõ fuit: q̃uis ſtãte erronea cõſcientia tenetur ſe tenere talẽ,ſed amota nõ oportet diſpenſationem quærere, quia nũq̃ fuit irregularis vel homicida:& loquitur de baptizatore in caſu,qui firmã haberet cõſcientiã de acceleratione mortis pueri infirmi per baptizationẽ eius,quare dimittat cõſciẽtiã erroneã, quomodo nõ multũ nocet infirmo parũ aſpergi in capite. Vide caſum latiùs apud Gab. poſt Scotum.

¶ PER ſe notũ nõ primo modo cõuenit rei,ſed propoſitioni,vt habet Occã,& poſt eũ Petrus Aliac.q. 3.cootra Greg.d.2.q.1.ar.1. Vide & ad hoc Gabr.d. 3.q.4.li.1. Vnde propoſitio per ſe nota, breuiter ſic deſcribitur:Eſt ꝓpoſitio neceſſaria nota ex terminis ſuis ꝓpriis ex quib' cõponitur , intelligendo ꝑ terminũ cognitionẽ mentis,vel ſibi ſubordinatũ:ꝑ terminum neceſſarium excluditur propoſitio contingens,per illud quod ſequitur propoſitio dubitabilis:& illa ꝓpoſitio quã nos formamus:Deus eſt, pro ſtatu illo non eſt per ſe nota,quia eſt dubitabilis:dixit enim inſipiens, non eſt Deus:ſed quã format beat' cognoſcens diuinã eſſentiã in ſe:propoſitio eſt per ſe oota,qoia beatus ea formãs,neceſſariò ei aſſentit. Gab. poſt Petrũ Aliac.& Oytã.art.2. vbi ſup. Vide & ſuprà litera N. quid ſit per ſe notũ.

¶ PERSEVERANTIA dicitur tripliciter, vt ſcribit

S.Bona.d.36.q.1.lib.3.& d.29.ar.3.q.1.lib.2. Vno modo dicitur perſeuerantia voluntas perferendi paſſiones ſine defectiõe: & ſic eſt ſpecies fortitudinis. Alio modo dicitur perſeuerãtia propoſitũ perſeuerãdi in bono vſq; in finẽ, & ſic eſt cõditio annexa cuilibet virtuti. Tertio modo dicitur perſeuerãtia, continuatio boni vſq; in finẽ: & hoc modo non eſt nomẽ virtutis, ſed potius ſtatus cõſequẽtis ad omnes virtutes. Et primis duobus modis habet cõuerti aliis virtutibus, & reperitur in iuſtis pręſcitis: hoc autem tertio modo in præſcitis nõ reperitur: & ſic nõ dicit habitũ, ſed poti' dicit ſtatũ: & hũc primus homo nõ habuit, ex hoc tamen non ſequitur quòd aliqua virtute caruerit pro eo tẽpore quo in gratia permanſit. Bonauen. vbi ſuprà. Et ſecũdum Cic. in Rheto. & S.Thom. 2.2.q.128. Perſeuerantia eſt in ratione bene inſtituta, ſtabilis & perpetua permãſio: vel eſt virtus ſpecialis, habẽs ſpeciale obiectũ, ſcilicet opus laborioſum, vt triſtabile diuturnitatis, ſecundũ eundẽ 2.2.q.122.ar.1. Perſeuerãtia, vt ſcribit Corteſius lib.3.d.8. ſuarũ ſen. à Græcis diatéleia dicitur: differt à cõſtãtia, quæ quanquã in limitis genere cõgruant, hac tamẽ inter ſe ſpecie differũt, vt diatelia ſit cõtra eam difficultatẽ ſtabilitas, quę operæ diuturnitate oriatur: conſtãtia verò cõtra eã difficultatẽ firmitas putetur, quæ ex externa interpellatione naſcatur. Itaq; maximè à diatelia mollitudo abhorret, quæ ob eã cauſam à bonorũ genere recedit, propterea quod languidius in perferẽdo liqueſcit, facileq́; (vt ait Ariſt.) ab imbecillo fleſtẽte torquetur. Et perſeuerãtię extrema ſunt pertinacia, leuitas. Et dicitur perſeuerãtia à perſeuero verbo. Eſt autẽ perſeuerare cũ quadã cõſtantia, & quaſi pertinacia perdurare. Vnde Matt.10. dicitur: Qui perſeuerauerit vſq; in finẽ hic ſaluus erit. Et dicuntur à ſeuerus, ꝙ aliquãdo ſignificat grauẽ & cẽſoriũ: quaſi ſemper verus, vel ſequẽs verũ: & nulla gratia, nullis illecebris mutabilis. Aliquãdo aſperũ, interdũ ſæuũ & vitabilẽ, nõnunquã triſtẽ & anxiũ. Vnde ſeueritas, hoc eſt grauitas, cõſtãtia, aſperitas, triſtitia. Hinc Aſſeuero verbũ, ꝙ eſt cũ quadã vi & animi motu, quaſi cũ ſeueritate aliquid affirmo. Hinc aſſeueratio, idem quod affirmatio. Deus autẽ præſtat perſeuerantiã in bonis operibus. Vnde Gerſon par.3. de mendicitate ſpirituali, parte 2. dicit de anima. Facilius longè eſt tibi à Deo conferri fortitudinẽ & perſeuerantiã in bonis operibus, quàm cœlis firmitatem pręſtari, &c.

¶ PERSOLVTIO quæ ab aliis Doctoribus Theolog. dicitur ſatisfactio (de quo ſuo loco dicitur) eſt quæ ſtirpitus ſcelerũ cauſas euellit, aditu adeũtes arcẽs: vt ſcribit Cort. li.4. ſen. ſuarũ, d.3. Perſolutio autẽ ex mulctarũ operibus cõficitur, ea ſunt donatio, ieiuniũ, oratio, quorũ vnũ ex externis, alterum ex corporis, tertiũ ex animi cõmodis elicitur. Donatio enim quæ à Græcis eleëmoſyna dicitur, eſt benignitas ope egentiſſimũ quẽq́; fouẽs. Ieiunium anniuerſatia eſt eſurialis feria & volũtaria cõtinẽtia. Oratio eſt vocis, mentisq́; intima precatio: de quibus ſuis locis plus dicitur. Et iniungitur perſolutio vel ſatisfactio propter duo, ſcilicet propter debitũ ſoluendũ, & propter remediũ contra recidiuũ præſtandũ. De quo legito Gab. d.20.q. vnica, ar.3. dub.1. lib.4. Et de pœnitentia infrà dicetur.

¶ PERSONA, vt ſcribit Bruleſ. d.23.q.1. li.1. poteſt capi quatuor modis. Primo modo dicitur perſona hiſtrio, repræſentator Comœdiarũ & Tragœdiarũ. Vel ſecũdũ S.Tho. propriè dicitur facies cõficta à perſonãdo in theatris dicta. Vnde idẽ eſt perſona Latinè, & Græcè proſopõ: ſic dicitur homo laruatus, id eſt habẽs laruã ſeu obtectã faciẽ. Dicitur perſona vel perſonatus, vt magis fingeret perſonã quã repręſentare voluit. Alio modo capitur ꝓ accidẽte Grãmatico: ſic dicitur ego primę perſonæ, tu ſecũdę, ille tertię, &c. Tertio modo pro homine aliquo habẽte gradũ eminẽtiæ in Eccleſia Dei: vt Epiſcopus & Curatus. Capitur & metaphoricè perſona pro qualitate qua alius ab alio differimus, tũ in animo, tum in corpore, tũ in extra poſitis, quæ à Rhetorib' numerãtur in attributis perſonis. Animi, vt quo ſtudio ſe exerceat literarũ, ne an militaris diſciplinę: & iracũd', ne ſit an mitis, luxurioſus an tẽperãs. Corporis, vt adoleſcens ne ſit an ætate adultus, pulcher an deformis, robuſt' an debilis. Extra poſitorũ, vt opulẽtus an pauper, clarus an obſcur', prolẽ habẽs an orbus. Hinc perſona paraſiti, militis, patris, ſerui, domini, ꝓceptoris, iudicis, rei. Vnde Cicer. 3. offi. Exuit homo pſonã amici, quã doin duit iudicis. Quarto modo accipitur perſona pro ſuppoſito naturæ intellectualis. Vnde S.Bona. diſt. 23.q.1. lib.1. ait: Perſona de ſui ratione dicit ſuppoſitũ in proprietate diſtinctũ, ad dignitatẽ pertinens. Et hoc patet in ſua etymologia & in æquipollenti ſuo. In etymologia, quia pſona dicitur quaſi per ſe vna. Per ſe vnũ autẽ propriè dicitur vnũ, quod eſt omnino diſtinctũ ab aliis & in ſe indiſtinctũ. Rurſum perſona dicitur à perſonãdo, quaſi per ſe reſonãdo. Reſonare aũt dicitur, ꝙ in ſono præeminet aliis: & ideo perſona dicitur ſuppoſitũ diſtinctũ habẽs dignitatẽ. Et ratione huius dignitatis, cũ deberet per naturã vocabuli dici perſona pen. cor. dicitur perſona pen. pro. Similiter ratio huius acceptionis accipitur ab æquipollẽti in lingua Græca, quod eſt proſopon apud Græcos. Proſopon dicebatur ſicut narrat Boët. homo laruatus, qui quidẽ ſolebat fieri in Tragœdiis: & hoc fiebat propter duo. Vna ratio erat ad diſtinctè repręſentãdũ eũ de quo fiebat ſermo. Alia ratio erat ad melius perſonãdũ vel reſonãdũ: & iſta duo cõueniũt ꝓ dictis ꝓprietatib' duabus, & ideo ab hoc homine proſopõ, apud Gręcos tractũ eſt hoc nomẽ perſona apud Latinos. Et q̃a in Eccleſiis maximè attẽditur diſtinctio dignitatũ, tractũ eſt primò ad ſignificandũ honorem in Eccleſiis. Deinde quia indiuiduũ rationalis naturę diſtinctum eſt ab aliis, & hoc proprietate dignitatis inter creaturas. Hinc eſt quòd extenſum eſt nomen ad ſignificandum ſuppoſitum rationalis naturæ. Deinde quia in Deo eſt reperire ſuppoſitũ diſtinctum proprietate nobiliſſima, ſpiritu ſancto dictante, tranſlatum eſt ad diuina, quia ibi res nominis propriiſſimè inuenitur: quamuis ipſum nomen ꝓrius aliis ſit impoſitum. Indiuiduis itaque propriè & conuenienter nomen perſonæ accipitur. Hæc Bonauent. vbi ſuprà. Et ſicut homines diſtincti ſunt ſuis proprietatibus: ita pater & filius & ſpiritus ſanctus ſuis notionibus, & ſic ſunt perſonæ. Sed dicitur perſona, quaſi per ſe ſonans, quia quãdam dicit dignitatem. Inde eſt quòd viri excellentes in Eccleſia ſicut curati, dicuntur perſonæ, quaſi per ſe ſonantes, eò quòd habẽt in Eccleſia gradum honoris: ſicut Præpoſituræ, Epiſcopatus, & Canonicatus, &c. Vt etiam ponit Thom. diſti.23. libro 1. & communiter Doctores. Græci verò loco perſonæ vtuntur hypoſtaſis, vt vbi nos dicimus, tres

perſonas:ipſi dicunt tres hypoſtaſes:vt communiter dicũt Doctores. Et quot ſunt perſonæ,tot ſunt ſubſtantiæ,id eſt hypoſtaſes:non tres eſſentiæ, ſed tres hypoſtaſes. Subſtantia autẽ quandoque accipitur pro eſſentia diuina communi, & aliquando pro hypoſtaſi,id eſt ſuppoſito: & ita tres perſonæ poſſunt dici tres ſubſtantiæ, non tres eſſentiæ,ſed tres hypoſtaſes.

¶ PERSONA diffinitur ſic:Perſona eſt ſuppoſitũ intellectuale:quę diffinitio declaratur in nomine ſuppoſiti:& concordat cum diffinitione Boëtij,dicentis: Perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtãtia. Nam per rationalis,intelligit intellectuales: per indiuidua intelligit ſuppoſitũ,ſcilicet ens completum,&c.Similiter concordat cum quid nominis Richard.dicens: Perſona eſt intellectualis naturæ,incommunicabilis exiſtentia. Per incommunicabilis,intelligit quod non poteſt communicari alteri,vt pars toti,conſtituens conſtituto,vel accidens ſubiecto,vel ſuſtentatum ſuſtentanti. Per hoc impugnantur diffinitiones Sco. tanquam inſufficientes:vt ſcribit Gabriël d.23.q.1.li.1. Vide & eundem fuſius d.1.q.1.ar.1.lib.4. ſanctus Bona.d.25.q.2. lib.1.ita diffinit:Perſona eſt exiſtẽs per ſe iuxta ſingularem quendam rationalis exiſtentiæ modũ. A Magiſtro diffinitur ſic: Perſona eſt hypoſtaſis diſtincta proprietate ad nobilitatem pertinente. Dicitur,hypoſtaſis,id eſt ſuppoſitũ:dicitur, diſtincta proprietate, & per conſequens incommunicabile. Dicitur,ad nobilitatem pertinente, in quo datur intelligi rationalis natura. Concordat Magiſter cũ Richar.de ſanct. Vict. De iſtis diffinitionibus quomodo differant inter ſe, vide Bonauen. vbi ſuprà. Omnis autem perſona eſt ſuppoſitũ,ſed non econuerſo:quia lapis eſt ſuppoſitũ, & non perſona. De quo videatur Cardina. Camer.q.vnica,ar.1.li.3. Eſt enim perſona (vt dicit) ſuppoſitum intellectuale.

¶ PERSONA eſt cõmune ad perſonas creatas & increatas. Perſona increata ſolùm dicitur de tribus ſuppoſitis in diuinis,& ſola illa (vt vult Gabriël di.26.q.1.libro 1.) conſtituitur relatione. Sed perſona creata dicitur de omnibus Angelis,& etiam hominibus,excepto Chriſto. Et ratio perſonalitatis (vt ſcribit ſanctus Bonauen.di.5.quæſt.8.libro 3.) non eſt plenè circa animam ſeparatam. Vnde communiter non tenẽt Magiſtrum,qui dixit, quòd anima ſeparata ſit perſona. Et ratio eſt, quoniam ad completam rationem perſonæ requiritur diſtinctio ſingularitatis,& incõmunicabilitatis,& ſupereminẽtis dignitatis, ſed quamuis duo prima reperiri poſſint,non tamẽ incõmunicabilitatis. De quo latiùs legito Bonauen. Et quia (vt ait Gab.d.25.q.1.libro 1.) in diuinis,nec eſſentia,nec relatio eſt formaliter ſuppòſitum,ſed cõſtitutũ ex his: ideo perſona non plus ſignificat eſſentiam,vel relationem,quàm paternitas ſignificat eſſentiã:ideo perſona in diuinis primò ſignificat cõſtitutũ ex eſſentia & relatione, ſcilicet patrẽ & filiũ,& ſpiritumſanctũ:& quicquid eſt formaliter ſuppoſitũ intellectuale, ſignificatur per ly perſona. Perſona itaque in diuinis primò & formaliter,nec relationẽ,nec eſſentiã ſignificat,ſed ſuppoſitũ diuinum conſtitutũ,ſcilicet ex relatione & eſſentia repræſentat. Nam ſicut in creaturis, ita in diuinis ſignificat primò ſuppoſitũ intellectuale: tale aũt nec eſt eſſentia formaliter,nec relatio. Gabriël vbi ſuprà. Manifeſtũ quoq; eſt apud Theologos,perſonã non aſſumpſiſſe perſonã. Nam in hoc omnes Catholici cõcordant,verbũ aſſumpſiſſe naturã humanã,non perſonã. Et quod dicit S. Bonauent.art.2.q.2.d.5.libro 3.& poſt eum ſcribit Gabr. eadem di.q.vnica,artic.3.dub.2.hoc quòd perſona aſſumpſit perſonam,tripliciter poſſet intelligi. Aut quod ipſum aſſumptũ ante aſſumptionẽ fuerit perſona,aut in aſſumptione,aut poſt. Primũ repugnat veritati conceptionis:ſecundũ, veritati aſſumptionis:tertiũ, veritati vnionis. Si enim natura humana ante aſſumptionẽ fuit perſona, virgo Maria cõcepit hominẽ purũ,quod eſt cõtra Euãgeliũ. Si in aſſumptiõe fuit perſona,& poſt aſſumptionẽ definit eſſe perſona,tunc illa aſſumptio nõ eſt vera aſſumptio,ſed conſumptio. Si poſt aſſumptionẽ fuit perſona: ergo in Chriſto fuerunt duæ perſonæ & duæ naturæ: & per hoc ibi nulla eſſet vnio, & per hoc nulla eſt incarnatio,nulla redemptio:quod eſt cõtra fidem, In hunc errorẽ incidit Eutices,eò quòd neſciuit diſtinguere inter perſonã & naturã, pro eo quod vidit in Chriſto duplicẽ eſſe naturam, intellexit duplicem eſſe perſonã. Ex eadẽ cauſa errauit Neſtorius,Arrius, & Sabellius. Vide de hoc latiùs Gab.vbi ſuprà. Catholica verò Eccleſia dicit:in diuinitate plures eſſe perſonas, & naturam vnam:in Chriſto econuerſo,duas eſſe naturas,& perſonam vnã:& ideo ſimpliciter cõcedit pſonã aſſumpſiſſe naturã,& negat perſonã aſſumpſiſſe perſonã: ſicut dicit Magiſt.in litera, & Bonauen. vbi ſuprà. Hinc notãdæ ſunt quatuor veritates de Chriſto,quas recitat S. Tho.in 3.ſcript.d.6.lib.3.& poſt eum ſcribit Dominus Præpoſitus Gab.eadẽ d.q.1.art.1. Prima, in Chriſto eſt tantum vna perſona, ſcilicet diuina verbi,& hoc eſt cõtra hæreſim Euticis, vt S. Bona. recitat di.5.qu.7.libr.3, Secunda veritas,in Chriſto ſunt duæ naturæ,diuina & humana: & tres ſubſtãtiæ,deitas:anima,& corpus. Hæc veritas reprobat errorẽ Neſtorij,dicẽtis in Chriſto eſſe tãtũ vnã naturã,ſicut vnã perſonã. Tertia veritas,duæ ſubſtãtię in quibus humana natura cõſiſtit,corpus & anima aſſumptę ſunt à verbo. Hęc veritas cõtrariatur fictioni & ſtultitiæ Manichæi, qui negat Chriſtum habuiſſe verum corpus. Quarta veritas,quòd illud quod aſſumptũ eſt, caro,ſcilicet & anima,nõ præextitit vnioni tempore,ſed natura: quo euacuatur error Origenis,dicentis,animas ſimul ante corpora creatas fuiſſe. Has quatuor veritates Catholica fides amplectitur,& eas approbat.

¶ DE pluralitate perſonarũ in diuinis. Vnde ſecundum S. Bonauen.d.3.q.4.lib.1. pluralitas perſonarũ cum vnitate eſſentiæ,eſt proprium diuinæ naturæ ſolius, euius ſimile nec reperitur in creatura, nec poteſt reperiri, nec rationabiliter cogitari. Ideo trinitas perſonarum nullo modo eſt cognoſcibilis per creaturã,rationabiliter aſcẽdẽdo à creatura in Deũ. Sed licèt nõ habeat omnino ſimile,habet tamẽ aliquo modo quod creditur ſimile in creatura. Vnde Philoſophi (vt ibidẽ dicit) nũquam cognouerunt per rationę perſonarũ trinitatẽ,nec pluralitatẽ,niſi haberent aliquẽ habitũ fidei, ſicut habent aliqui hæretici. Vnde qui dixerunt,locuti ſunt non intelligentes,aut fidei radio illuſtrati. Eſt alia trinitas appropriatorum:ſcilicet, veritas, vnitas,& bonitas:& hanc cognouerunt,quia habẽt ſimile. Hęc ſanctus Bonauent. Et pluralitas perſonarũ in diuinis,octo modis nobis innuitur in ſcriptura, vt idẽ ſcribit Bonauentura di.2.libr.1.in dub. literali. Primo modo ſignificatione. Matth.vlt. In nomine pa-

tris,& filij,& ſpiritusſancti. Secundò conſignificatiõe.Gen.1.In priucipio creauit. vbi habemus nos Deus,Hebræi Heloim,quod eſt nominatiuus pluralis huius uominatiui ſingularis Hel. Tertio modo ſuppoſitione,vt cùm dicitur:Deus genuit Deũ. Prouerb.8. Aute omnes colles ego parturiebar,id eſt generauit me Dominus.Quarto modo appropriatione.Geneſ. 1. ibi.Iu principio creauit Deus. Deus enim ibi patri appropriatur, &principium filio. Quinto modo iterarione , vt Iſa. 6. Sanctus, ſanctus,ſauctus,Dominus Deus noſter, & benedicat,&c.Septimo connotatioue in actu miſſionis: vt cùm dicitur Galath.4.Miſit Deus , &c. Octauo modo apparitione,ſicut apparuerunt Abrahę tres viri.Geu. 18. Hæc ſanctus Bonauent.Et perſonæ iu diuinis neceſſariò communicant ſeſe ad intra,vt vult Gerſou par.3.de conſolatione Theologiæ li.2. quem videre potes.

¶ PERSONÆ Eccleſiaſticę(vt ſcribit Antonius par. 3.titu.24.& poſt eum ſcribit Gabriël di.15.quæſti.5. artic.1.libr.4.) ſunt omues aliquem ex maioribus ordinibus habentes.Similiter omnes Canonici regulares,Monachi,fratres meudicantes, cæteriq́ue aliquam ex religionibus approbatis profitentes. Similiter & omnes conuerſi tria ſubſtantialia vouentes. Sanctimoniales quoque fœminæ Eccleſiaſticæ perſonæ ſunt indubitanter:vt habetur 28.quęſti.1.vt lex continentiæ. Item omnes uouitij talium religionum , clerici vel conuerſi,quamuis uon ſint propriè religioſi & completè:quia liberi ad egreſſum nedum rebus propriis expoliati: vt in cap.religioſi,de ſen.excom.§.quamuis.lib.6. Item nomine clericorũ etiam intelliguntur in minoribus ordinibus cõſtituti. Similiter & tonſurati corona,& habitum clericalem gerentes, nec ſtatum clericalẽ dimittentes,matrimoniũ contrahendo,& ad actus contrarios & exercitiis omnino laicalibus inſiſtẽdo.11.quæ.1.De perſona.§.ne verò.Omnes prædicti gaudent priuilegio clericali , tam perſonali quàm reali.Hi pedagia dare non tenentur. De quo vide latiùs Gabriëlem vbi ſuprà. Nec quiſquam ab eis exigere debet.

¶ PERSONARE vel perſonari ſiue vniri aliquid perſonaliter,dupliciter iutelligi poteſt: vt ſcribit Gab. d.1.q.1.li.4.Vno modo vt tãtũ valet, id eſt fieri perſonam.Et perſonare, eſt dare alicui eſſe perſonale, id eſt dare vt ſit perſona.Et hoc poteſt intelligi cauſaliter vel formaliter ,ſicut calefieri & calefacere. Similiter perſonaliter alicui perſonæ vniri , eſt ipſum fieri vnum ſiue idem cum perſona: hoc eſt ipſum fieri perſonam illam cui dicitur vniri.Et ſic accipiendo nihil perſonatur formaliter per aliquod extrinſecum:ſed quicquid perſonaliter, vel ſeipſo perſonatur,vt perſona creata,vel per aliquod poſitiuum,cui identificatur.Sicut perſona diuina quæ perſouatur formaliter per ꝓprietatẽ relatiuã,quæ eſt eadem perſonæ diuinæ realiter, non formaliter. Nec eſt inſtãtia de natura humana aſſumpta, quia illa non perſonatur.Hoc modo accipiendo perſonari à verbo,quia non fit perſona verbi , non enim fit perſona Chriſti.Siquidem plus repugnat naturæ humanæ, quod fiat perſona verbi , quàm quod fiat aſinus.Alio modo & magis vſitatè & cõmuniter accipitur à Doctoribus,vt perſonari eſt dependentiam ſuppoſitalem ab aliqua perſonarum terminari.Et perſonare eſt perſonam aliquam huiuſmodi dependentiam alicuius naturæ terminare. Vnde imaginandum quod omnis natura ſiue entitas creata aut in ſeipſa ſubſiſtit:ita quod ad nullã aliam ſuppoſitaliter depender,hoc eſt nulli alij cõmunicatur.Aut dependet ad aliquod ſuppoſitum per ſe ſubſiſtens, mediatè vel immediatè. Exemplum primi,vt ſubſtantiæ completæ quæ ſunt ſuppoſita. Exemplum ſecundi , vt ſubſtantiæ partiales,integrales;vel eſſentiales , vt materia & forma. Exemplum tertij,vt accidentia alteri partium inhærentia.Vnde paret quòd nulla res poteſt naturaliter eſſe , niſi ſit in ſe ſubſiſtens: aut niſi dependeat ad per ſe ſubſiſtens.Vide latiùs apud Gabriëlem vbi ſuprà,& vocatur à Doctoribus dependentia ſuppoſitalis ſiue ſuſtentificari,aut ſuſtentari ad ſuſtentificans.Et hoc idem eſt vnire ſiue aſſumi ad vnitatem ſuppoſiti , vel perſonæ non fieri perſonam,ſed ſuſtentari vel ſuſtentificari(vt quidam dicunt)à perſona:vel eius dependentiam ſuppoſitalem rerminari à perſona , quod idem valet. Vide latiùs Gabriëlẽ ibidem.Et perſonare ſiue hypoſtatare,vnire plus dicit quàm aſſumere:cõnotat enim vltra aſſumere perſonam , ſiue hypoſtaſim in aſſumenre,ꝙ perſonalitatem in aſſumpto : ita quod aſſumptum poſſit eſſe in ſe ſuppoſitum , vel perſona. Si tamen perſonari ſeu perſonaliter aſſumi, nihil aliud dicit quàm ſuſtentari vel ſuſtentificare à perſona,tunc quicquid aſſumitur à perſona,perſonatur & ſuppoſitaliter vnitur : ſic dicit Occam quæſti.1.tertij. Vide Gabriëlem diſtincti.1.quæſti.1. libro 3. Et perſonari à perſona diuina nihil aliud eſt quàm ſuſtentificari à perſona diuina, quod poteſt indifferenter competere naturę rationali & irrationali.Et ſic ſecundum Occam q.1.libro 3.lapis eſt perſonabilis à perſona diuina, ſicut homo, &c. Et ſi (vt ſcribit Gabri.di.7.q.vnica,articu.3.dubi.2. libro 3.) nomen perſonæ, vniuocè conueniat perſonis diuinis & creatis:tamen perſonæ diuinæ perſonantur per aliquod poſitiuũ,ſcilicet per proprietatem relatiuã à perſona diſtinctam formaliter,nõ realiter. Perſonæ autem creatæ non perſonantur per aliquod poſitiuum quomodocunque à natura diſtinctũ:ſicut ſapiẽs vniuocè cõuenit Deo & Angelo:& tamen Deus eſt ſapiẽs,non per aliquod ſuperadditũ,ſed per ſuam eſſentiã. Angelus autẽ eſt ſapiens per cognitiones ſuperadditas,à ſua eſſentia realiter diſtinctas , ſiue per habitũ infuſum vel acquiſitum diſtinctum.Dominus Præpoſitus Gabri.

¶ PESTIS,peſtilẽs,peſtilẽtia , & peſtilitas,in vna ſignificatione accipiũtur:& dicitur morbus venenoſus & cõtagioſus,vel lues aut mors hominum. Capitur & pro pernicie,damno,&c.Peccata autẽ pro quibus Deus flagellat homines peſte, ex ſcriptura traduntur plura,vt ea refert frater Pelbartus lib.2. Roſa. Theol. in dictione *Elementum*. §. 14.Primò, præceptorum diuinorum inobedientia vel tranſgreſſio.Deuteron.28.Si non audieris vocem Domini:adiunget tibi peſtilentiam,&c. Secundò,ſanguinis innocentis effuſio. Vnde iu Aegypto percuſſit Dominus omue primogenitũ,eò quòd occiderant infantes Iudæorũ.Tertiò,in ſuperbia:patet in Dauid faciẽte uumerare populũ ex ſuperbia 2. Regũ.24.Quartò,auaritia,fraudis, vſuræ, & ſimoniæ: patet Ezech.7.Ira mea ſuper omnem populũ,gladius foris,fames & peſtis intrinſecus.Et cap.38. ad idem.Quintò,luxuria:patet de Sodomiticis fœtido mari peſtilẽtico ſummerſis.Sextò,gula & ebrietas.Patet Numer.11.Adhuc eſcæ cotum erãt in ore

ipſorum,

ipſorum,& percuſſit Dominus populum plaga, id eſt peſte,ſecũdum Gloſſ.ibidem.Septimò,rebellio ſciẽter contra Deũ,& obduratio ac murmuratio. Nume.14.In ſolitudine iacebunt cadauera veſtra, ſcilicet,quia populus Iſraël rebellauit Deo in ſolitudine:& illa peſtis durauit in eis quadraginta annis,& abſorbuit ex eis quolibet anno.15088.& plura in ſcripturis continentur,quæ ad hæc reducuntur,vt vult Pelbartus.

¶ Pertinax ille eſt cenſendus (vt ſcribit Gerſon pat.1.de erroribus,circa pręceptũ:Nõ occides)qui non dimittit errorem ſuum,nec quærit cauta ſolicitudine veritatem vel quæſitæ & doctæ non obedit:cuius pertinacię multa ſunt ſigna,ſicut enumerat Occam 1.part.dialogorum libr.4. ponit decem & nouem ſigna.Gerſon ad 12.reducit,inter quæ illud eſt præcipuum & peſſimum, dum error defenditur verbis & factis, minis & terroribus,cautelis & ambagibus.Aliud ſignum eſt in eis, qui conſentiunt errantibus: ſicut dicitur ad Rom.1.Quantò amplius qui errores vel errãtes defendere ſatagũt malis modis. Vide ſigna alia & 12.apud Gerſonem de pertinacia.Et pertinacia ſecundũ Paulum Corteſium libro 3.ſent.di.8. maximè exploditur,quod ex rationis præſcripto egrediatur , & velut callum obduxerit,nunquam ex inſita ſentẽtia deducatur. Et pertinax,qui tenet imprudenter propoſitũ ſuũ, quaſi omnino tenax,ſecundum Iſidorum li.etym. & B.Thom.2.2.q.138.ar.2.Et peruicax,eſt idẽ quod pertinax,qui in ſuo propoſito ad victoriam perſeuerat.Thom.vbi ſuprà.

¶ Pertvrbatio eſt aduerſa ratione cõtra naturã animi cõmotio,ſecũdũ Cicer.lib.Tuſcul. quæſt. Vel eſt mutatio ordinis , & æqualitatis in ratione, & immoderata paſſione inferiorum potẽtiarum, quæ non fuit in Chriſto,nec in aliquo ſapiente,ſecundum beatum Thom.3.ſenten.d.15.q.2.arti.2.

¶ Petvlantia eſt voluptas mentẽ à ratione ad Venerẽ reuocãs & cęteros illicitos trahens motus laſciua ſubſultatio , & ſine modeſtia proterua ac procax loquendi,vel potius blatterãdi conſuetudo,vel eſt nimia quædam audacia,& procacitas à petendo dicta,quaſi ea petãtur,quæ abſurda ſunt, quemadmodũ procacitas à procãdo dicitur.Procari enim veteres petere dicebãt:vnde proci petitores vxorum,vt ſcribit Dominus Nauus Mirabellius in ſua Polianthea.

¶ Pervivtas duplex,eſt, vt ſcribit Brule.d.49.li. 4.Quædam eſt qualitatiua diſponẽs ad videndum ea,quæ ſunt in eo: vt per criſtallum videmus quæ cõtinẽtur in eo.Alia eſt peruietas poroſiua,& ſunt ipſa foramina,vel pori,per quæ videbimus in gloria interiora noſtri corporis. Et per iſtos poros nunc exeunt ſudores,& pili. Vnde corpora glorioſa beatorũ erunt colorata luminoſa,& erũt peruia peruietate poroſa ad modũ criſtalli pulchriora,nõ autem peruietate qualificatiua : quia ſequeretur, quod eſſent corpora organica, quod non põt eſſe, quia ſi ſic ſequeretur quòd quælibet pars corporis eſſet ipſum corpus.Nã omnia corpora peruia ſunt organica,vt quælibet pars aëris eſt aër, quælibet pars criſtalli eſt criſtallus. Item ita ſunt ſynonyma peruiotas,dyaphoneitas, perſpicuitas, & tranſparentia.

¶ Philaterivm.Vt ſcribit Guil.Epiſcopus Minaten.in ſuo rationali,eſt chartula in qua decẽ pręcepta legis ſcribũtur: huiuſmodi chartulã ſolebãt Phariſęi ante ſe in ſignũ religionis portare. Vnde in Euãgelio:Dilatãt philateria ſua.Et dicitur philateriũ(vt idẽ dicit)à philare,quod eſt cuſtodire:& terit,quod eſt lex.Philateria verò eſt vaſculũ de argẽto vel auro , vel criſtallo , vel ebore,& huiuſmodi,in quo ſanctorũ cineres vel reliquiæ recõdũtur:quod nomẽ(vt idẽ ait) cõprehenſum eſt à philare,quod eſt ſeruare:& teron, quod eſt extremitas: quia ibi aliquid de extremitate corporis ſanctorũ:puta,dẽs vel digitus,vel aliquid tale ſeruatur,&c.

¶ Philosophia eſt amor ſciẽtię,ſecũdũ Aug.lib. de Ciuit.Dei,4.& ſecũdũ eum cõtra Academicos, & ſecundũ Philoſophos, Philoſophia eſt ars,vitæ, & perturbationũ medicina. Philoſophia ſecũdum aliquos eſt humanarũ,diuinarumq; rerũ cognitio. Et diuiditur in naturalẽ,rationalẽ,moralẽ. Quarũ ſunt multæ ſpecies à Philoſophis ordine miro traditæ,vt ſub naturali Metaphyſica de eſſentiis rerũ. Mathematica de numeris & figuris.Phyſica de motibus,ſub rationali ſeu ſermocinali Grãmatica,Logica,Rhetorica.Sub morali Ethica,Iconomica,Politica,&c.Gerſon tract.9. ſuper Magnific.Philoſophia & Theologia , ſunt vtiles , ſi quis bene, & ad laudem Dei vtitur. Sed malè vtenti non eſt vtilis, imò vana & inutilis,& noxia habẽti (vt vult Gerſon tracta.7.ſuper Cant.glorioſæ Virginis) ſi non comes affuerit deuotio,quæ pius eſt & humilis affect⁹,qua comite poterit ad intelligẽtias plurimas euehi , quas nõ habebit de lege communi ſimplex Chriſtianus. Poterit inſuper talis eſſe vtilis in doctrina,qua fides ſaluberrima gignitur,nutritur, defenditur,roboratur,vtilis pręterea(ſicut dicit Apoſtolus) ad arguendũ. Philoſophi quoq; Theologi deuotiõe carẽtes,ſiniſtras de deuotionis myſterio deriſiones intulerũt.Rurſus ita ſe habent affectus, pietas, & humilitas in Deũ,vt nequeaut vna veraciter ſine altera inueniri.Vide latiùs Gerſonem,& aliàs de Philoſophia,&c.multa perutilia. Et quamquã vera Philoſophia noſtræ theologiæ nequaquã ſit aduerſa:ſed nõ aſcẽdit ad eius altiſſima,vt idem dicit Gerſon tract.9.ſuper Magnificat.

¶ Piacvlare ad ſatiſfactionem peccati pertinet. Vnde crimen piaculare vt refert Magiſter:quia verò piaculare,inquit flagitium cõmiſit , qui duabus commatribus vel ſororibus nupſit,magna pœnitẽtia debet ei iniungi,diſt.42.quarti.Piaculare,id eſt dignum expiare,vt exponit Richa.Hoc vocabulo vſus eſt Liuius libr.1. Et piacularia triſtia, per quæ malum fieri opinabãtur.Et piacularia auſpicia dicebantur,quæ ſacrificantibus triſtia portẽdebãt, cũ aut hoſtia ab ara profugiſſet, aut percuſſa mugitum dediſſet,aut in aliam partẽ corporis quàm oporteret,cecidiſſet,&c.

¶ Piacvlvm ſacrificium cultus & quicquid agitur ſeu præbetur pro ſacrificatione peccati. Virgi. *Ea prima piacula ſunto*.Horat.lib.carmi.*Téque piacula nulla reſoluent*,hoc eſt,nullis hoſtiis te expiabis.Aliquando dicitur crimen flagitium. Hiero.in lib.iudicum. Nunquam tantum nephas & tam grande piaculum factum eſt in Iſraël. Virgi.lib.6.

Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.

¶ Piare ſignificat colere,quandoq; cõtaminare,quãdoque piè amare: aliquando purgare ſignificat.A quo expiare,quod eſt purgare.Et impiare cõtaminare.Hiero.in prolo.Aggæi. Sed cùm memoratus populus multis temporibus idolis ſeruiẽdo etiam effuſionem ſanguinis innocentum in ſe grauiter im-

piaſſet 70. annorum captiuitatem eundé populum ſtatuit ſuſtinere. Et piabile quod purgari poteſt, cuius contrarium eſt inexpiabile. Aug. ſuper Ioan. Viderunt ſe ingenti crimine impietatis adſtrictos quando illum occiderunt, quē venerari & adorare debuerunt. Et hoc putabant eſſe inexpiabile, &c.

¶ PIETAS. Vocabulum pietatis multipliciter accipitur ſecundum ſanctum Bonauen. di. 35. q. 6. libr. 3. & diſt. 11. articu. 2. q. 1. libr. 3. ſecundum quod innuit Auguſt. 10. de ciuitat. Dei. Aut enim ſic pietas propriè Dei cultus intelligi ſolet, quam Græci Theoſebiam vocant. Hæc tamen erga parentes officioſè haberi dicitur. More auté vulgi hoc nomen in operibus miſericordiæ nūc frequētatur. Cū igitur pietas ſic dicatur, multipliciter valet erga Deū, erga parētes, & erga hominē quēcūq;; ſecūdū quod ordinat erga Deū nō eſt nomē doni, ſed poti⁹ eſt idē quod latria & theoſebia ſiue euſebia. De qua dicit Aug. quòd eſt ſapientia verè, ſecūdū auté quod ordinat ad parentes, adhuc ętiam nō tenet rationem doni, ſed potius eſt ſpecies iuſtitiæ virtutis, pro eo quod ad hoc ordinatur ſecūdum regulam naturalis iuris, & ſecundū obligationē neceſſitatis: ſecundum autem quod attēditur reſpectu cuiuſcunque proximi, ſic pietas eſt non doni. Aliter tamen attēditur erga proximum pietas, donum & miſericordia, virtus. Miſericordia enim reſpicit cōformitatē in natura, & neceſſitatem in indigentia ſiue in miſeria. Pietas verò attendit in proximo imaginem diuinam. Vnde dono pietatis eſt homo beneuolus, cuicunque homini qui habet ipſe imaginē Dei, ita quod beneuolentia illa pro loco & tēpore aliquādo progreditur in compaſſionis affectum, aliquādo in operis beneficium, &c. Et principaliter pietas dicitur de cultu diuino, & de illa virtute qua colitur Deus, ſanctus Bonauentu. Vnde pietas idem eſt quod religio, quod Græcè latria ſeu theoſebia. Vnde propriè pietas eſt theoſebia, id eſt cult⁹ Dei interior, qui propriè pertinet ad virtutes Theologicas. Religio verò eſt latria, quæ pertinet ad ſeruitutem diuinam exteriorem, hæc ex Auguſt. libro 10. de ciui. Dei cap. 4. Et pietas à vulgo ſumitur pro actibus miſericordię, quia Deus teſtatur hos actus ſibi fieri. Et ex hoc Deus dicitur pius, ex beato Tho. ſecunda ſecundæ, q. 101. art. 1. Et ſecundū eundem ſecunda ſecundę. q. 80. arti. 1. pietas eſt ſpecialis virtus & principaliter eſt ad parentes, ad patriā, in quibus includuntur omnes conſanguinei, ciues, amici, patriæ. Vnde pietas ſecundū quoſdā eſt per quam ſanguine coniunctis, patriæq́; beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Et ſecundum Ciceronem li. 1. de natura Deorum, pietas eſt iuſtitia aduerſus Deos. Gerſo. tract. 5. ſuper cantico Mariæ ait: Pietas ex affinitate, & affinitas ex generatione conſurgit. Eſt enim pietas in genere quidam amor proueniens inter aliquos ex radice vel cauſa cuiuſdam affinitatis mutuæ, qualis inter ciues & ciuitatem ſuam vel patriam, qualé pręterea nos dicimur habere ad Deum patrem noſtrum & Dominū, qui viciſſim pius erga nos eſſe laudatur, quia poſſedit, fecit, & creauit nos. Et pietas quæ concernit mutuam Dei ad nos habitudinem deſcribi poteſt. Pietas eſt amor proueniens, eò quòd Dei genus ſimus capaces, atque participes eius, &c. Pietas ſecundū Grego. ſuper Iob, eſt quæ docet op⁹ miſericordię. Magiſtralis diffinitio hæc eſt (vt ſcribit Gerſon, parte 2. in compendio theologiæ de ſeptem donis ſpiritusſancti.) Pietas eſt ex benignæ mentis dulcedine omnibus auxiliatrix affectio, & multis modis dicitur (vt ibidem habet Gerſon, & ſuprà patet ex Bona.) Eſt & pietas fidei, ad quam requiruntur tres cōditiones in ſpeciali, quas ponit Gerſ. part. 2. in fine de mirabili victoria cuiuſdā puellæ. Prima quòd illa quæ fiunt in fide vel de fide, faciāt ad excitationē deuotionis & piæ affectionis circa Deū & diuina: quia, ſcilicet, reſonant in laudem diuinæ potentiæ vel clementiæ in miraculis & veneratione ſanctorum. Altera cōditio eſt quòd habeatur circa talia probabilis aliqua cōiectura, vel communi relatione, vel ex fidelium atteſtatione, qui dicūt ſe vidiſſe & audiſſe. Superadditur tertia cōditio cū diſcretione penſanda per viros in Theologia & bonis morib⁹ eruditos, quod in huiuſmodi relationibus eorū quę dicuntur de pietate fidei, non includatur vel immiſceatur aliquod falſum vel erroneū, quod manifeſtè ſit in detrimentum fidei vel bonorū morū directè vel indirectè, palā vel occultè. Super quare cognoſcēda vel determinādā nō eſt fas cuilibet palàm, & paſſim ferre ſententias & reprobationes, imo nec approbationes cōtentioſas, maximè quādo tolerātur ab Eccleſia vel prælatis Eccleſiæ in vna ꝓuincia vel in multis, ſed iudiciū & determinatio debent deferri ad eandem Eccleſiam ſeu Prælatos eius & doctores. Gerſon.

¶ PIRATA nomen latronis, qui primus mare infeſtauit, à quo omnes ſpoliatores & prædones piratæ dicti ſunt. Vnde pirata dicitur, qui in mari prædatur (vt habet frater Oſualdus li. 4. Roſarij Theologiæ, in dictione *excommunicatione*.) Vel pirata dicitur, qui maria latrociniis infeſtat, à quo piratoriū, ꝙ dicitur habitaculū piratarum, vt ſcribit Ambro. de hoſtibus carnalibus nō metuendis, qui etiā ſubdit. Tamdiu in piratorio ſumus, quādiu in hac carne poſiti prædonum ſpiritualium tētationibus ſubiacemus.

¶ PLANTARE ſeminare eſt, quod ſibi Apoſtolus attribuit, quia per prædicationem quod opus eſt libe. arbit. (opus dico imperatū ſemen fidei fecit) ſecundū illud Luc. 8. Semen eſt verbū Dei. Sed gratia viuificat & ſemē creſcere facit, quod ſolus Dominus tribuit. Hinc dicitur 1. Cor. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Plantare ſeminare eſt (vt dicit Gab. diſtinct. 4. q. vnica, lib. 2.)

¶ PLENITVDO multiplex eſt (vt ſcribit ſanct. Bonauen. di. 1. libr. 3. circa textum.) Nam eſt quædam plenitudo naturæ, quædam gratiæ, quædam gloriæ. Plenitudo naturæ eſt in duplici differentia. Prima inquantum ad rem in conditione, de qua Gene. 2. Compleuit Deus die ſexto opus ſuum. Secūda quātum ad rerū multiplicationem, de qua Pſal. Domini eſt terra & plenitudo eius. Similiter & plenitudo gratiæ duplex eſt. Quædam in capite, & de hac Ioan. 1. Plenum gratia & veritate. Quædam in mēbris, & de hac actu. 1. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. Et Ephe. 1. propoſuit, &c. Similiter plenitudo gloriæ duplex eſt, vel quantum ad numerum electorum, de hac Apoc. 6. Suſtinete modicum tēpus donec imple. &c. Aut quantum ad perceptionem ęternorum bonorum. Eccleſia. 24. In plenitudinem ſanctorum detentio mea, &c.

¶ PLENVS gratia hoc nomē ęquiuocū eſt, vt habet

Alexan.

Alexan.parte 3.queſtio.12.memb.3.quem & cęteri imitantur,& poſt eum ſcribit Gabr.di.12.quęſt.vnica.art.3.libr.3. vide eundem de plenitudine gratię ſer.4.de ſeſto annunciationis Dominicę, qui incipit:Illuxit nobis diès celeberrima.Et Bruleſer q.1. di.13.lib.3. Nam quandoq; importat plenitudinem ſufficientię, quandoque plenitudinem excellentis pręrogatiuę,quandoq; plenitudinem copię,quandoque plenitudinem effluentis ſuperabundantię. Plenitudo ſufficientię eſt,vel quę ſufficit ad finem, id eſt, vitam ęternam habendam, & hęc excludit omne mortale. Siue ſecundò,quę ſufficit ad ſtatū illum,vel ad opus ad quod quis eſt ordinatus. Siue etiā tertiò ad gratiam,ad quam eſt diuinitus pręordinatus. Vel quartò, quę ſufficit non tantum ad habendam auream,ſed etiam aureolam. Hęc plenitudo tribus modis primis eſt omnium ſanctorum,de qua illud accipi poteſt ad Epheſ.4. Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Sed quartò accipitur Actu.6. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, &c. quia ſua gratia non ſolùm condigna fuit aurea, id eſt pręmio eſſentiali, ſed etiā aureola. Meruit enim aureā & aureolam, quia fuit prædicator & martyr. Plenitudo excellentis pręrogatiuę eſt, qua ſcilicet,habens excellit cæteras creaturas puras, verbo non vnitas, & hæc excludit omne peccatum mortale, veniale & originale, & hæc eſt plenitudo virginis glorioſæ, de qua Luc.1. Aue gratia plena. Plenitudo generalis copiæ eſt plenitudo numeroſa,includens omne genus gratiæ. Et hoc modo Eccleſia dicitur plena gratiæ, quia non eſt aliquod genus gratiæ quod nō ſit in Eccleſia,quantum ad aliquod membrum eius. Hinc dicit Apoſtolus. Diuiſiones gratiarum ſunt,vnus autē ſpiritus,alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, &c.1.Corinthiorum 12. Plenitudo effluentis ſuperabundantiæ, eſt gratia ſumma de facto communicata creaturæ redundans,& ſuperfluens in cæteros. Et hæc eſt gratia animæ Chriſti,quæ nedum abundat in Chriſto, quantum ad omnes virtutes & effectus eius imperfectionem non includētes,quod additur propter fidem, ſpem,pœnitentiam,& ſimilia, quibus annexæ ſunt aliquæ imperfectiones,& ideo in Chriſto non fuerunt, ſed etiam effluit tanquam capitis in omnia membra Eccleſiæ,non quod eadem gratia numero ſit in Chriſto & in membris Eccleſiæ.aut aliqua pars gratiæ Chriſti, quæ in Chriſto fuit realiter, transferatur in membra,ſed effluit cauſaliter meritoriè,quia Chriſtus per gratiam ſuam meruit omnibus gratiam & pręſeruationem vel remiſſionem peccatorū. Et hęc plenitudo eſt ſolius Chriſti quæ excedit gratiam virginis intemeratę & omniū electorum. Et de hac dicitur quantum ad ſuperabundantiam omnium virtutum,& donorum & effectuū in Chriſto. Vidimus gloriā eius.glo.q.v.à pa.ple.gratia & ve.Ioan.1. Gloria autem & gratia vnigeniti propria eſt Chriſto. Et quo ad effluentiam dicitur ibidem. De plenitudine eius accepimus omnes gratiam pro gratia. Hæc Gab. Et in ſermon.4.de annūciatione beatę Marię virginis plura.

¶ Plenitvdo poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt(vt ſcribit Gerſon,part.1.de poteſtate Eccleſiſtica, conſiſideratione x.eſt poteſtas ordinis, & iuriſdictionis quæ à Chriſto collata eſt ſupernaturaliter. Petro ſicut vicario ſuo & monarchæ primo pro ſe & ſuis ſucceſſoribus legitimis vſq; in finē ſeculi ad ædificationem Eccleſiæ militantis pro conſecutione fœlicitatis æternæ. Dicitur in hac deſcriptione ſupernaturaliter,ad differentiam poteſtatū, vel iuriſdictionum,quæ ſucceſſoribus Petri potuerūt conuenire,ſecūdū leges humanas,ciuiles,& politicas,vel dictamen iuris naturalis, quod vult vt ſupremus in aliqua politia gaudeat multis honoribus & priuilegiis ſuper alios,vel ex ſpeciali dotatione ſeu donatione principum & aliorum ſecularium,vel tandem ex ipſius Eccleſiæ ſeu conciliorum generaliū fauorabili conceſſione,ſicut communitas perfecta ſuo capite naturaliter dari poteſt. Hæc Gerſon. Et idem dicit quod poteſtas Eccleſiaſtica in ſua plenitudine eſt formaliter & ſubiectiuè in ſolo Romano pontifice. Et plura de poteſtatis Eccleſiaſticæ plenitudine Gerſon.

¶ Poena,Græcum vocabulū videtur eſſe. Illi enim poini dicunt,licèt Varro à pēdendo dictā velit. Eſt autem pœna ſupplicium quo quis ob delictum afficitur. Et ſecūdū Vlpianū,pœna,eſt noxię vindicta, quę ſuos tenet actores. Annumerat aūt Cicer. octo pœnarū genera,ſcilicet,damnum,vincula,verbera, talionem,ignominiam,exilium, ſeruitutem, mortem. Pœna ſecūdum Bruleferum di.4.q.2.libr.4. diffinitur ſic,Pœna,eſt aliquod damnum vel malū priuans,bonum conueniens,propter meritum præcedens. Et pœna,propriè eſt punitio delicti. Hæc pœna non pręcedit culpam:vt ſcribit Gabr.di.19.quæſtio.vnic.li.2.du.2.vbi & dicit,quòd mors non fuiſſet pœna in ſtatu innocentię,ſed quędam naturalis tranſmutatio,cōſequēs mixtionem ex contrariis: ſicut & mors brutorum non eſt pœna, ſed paſſio conſequens naturā corruptibilem,nec tamen ſemper infligit Deus pœnam,propter peccatum commiſſum:vt ſcribit Gabriēl di.3.q.1. articu. 2.libr.4. ſed etiam quādoque propter Dei gloriam,aut hominis meritum cumulandum:quandoque etiā propter eius,qui punitur,aut aliorum inſtructionem: quamuis fortè tunc impropriè dicitur pœna, cùm non pręceſſit culpa. Sicut(vt idem vult di.36.quęſt. vnica,dub.5.lib.2.)patet de pœna brutorum. Item de afflictione iuſtorum & martyrum, ac glorioſæ virginis,quæ ordinatur ad coronam. Si verò accipitur pœna propriè pro quadam vindicta:ſic dicit ordinem ad culpam in ſe:vel alio modo præcedentem aut actu præſentem. Sic omnis pœna aliquo modo reſpicit culpam,vel in ſe pręſentem: vt pœna inferni: vel vt peccatum in ſe, præſentem autem in reatu:vt pœna purgatorij. Quædam reſpicit culpam non in ſe,ſed in alio:vt mors Chriſti illata:imò voluntariè à Chriſto paſſa propter peccatum hominis redimendi. Et ſecundum hęc intelligendę ſunt auctoritates ſanctorum, ſcilicet,illa. Quicquid patimur peccata noſtra meruerunt: meruerunt tanquam cauſa ſine qua non: quia niſi fuiſſet in nobis peccatum originale, non eſſet aliqua afflictio hominis. Et noſtra non demonſtrat perſonam aliquam particularem,ſed quaſi confuſam cuiuſcunque hominis ſub diſtinctione ad alia. Et illa Greg. in collect. Nulla nocebit aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas. Quę ſimpliciter vera eſt,quia ſi nō fuerit iniquitas in afflicto,nō nocebit aduerſitas pœnalis:quia erit ei non ad nocumentum,ſed magis ad profectum & glorię augmentū, ſecundum illud ad Ro.8. Diligentibus Deum om-

nia cooperãtur in bonum,&c.Gabriẽl.Et vt idem dicit di.7.q.vnica,in fine libri ſecundi. De potentia ordinata Deus nõ infligit pœnam,ni præceſſerit culpa. De potentia quoque ordinata culpa non remittitur niſi gratia gratum faciens infundatur: quia ordinauit Deus nullũ velle liberare à debito mortis æternę,niſi quem acceptat ad gloriam beatitudinis perpetuæ. Quemcunq; autẽ ordinat ſiue acceptat ad gloriã,huic infundit gratiã qua redditur dignus tãtæ glorię,ſecundũ illud Apoſt. Gratia Dei vita ęterna,ad Rom.6. Et hinc eſt quòd inter peccatorẽ pœnę debitorem & iuſtũ gloriam expectantem,non eſt medium, ſicut nec inter gratum & ingratum. Hæc Gab.di.14.q.1.ar.1.lib.4. Aſtipulatur prædictis Iacob.de Valenſ.ſuper illud Pſalm.30. Saluaſti me de neceſſitatibus,animam meam à neceſſitatibus,ſcilicet ad pœnã quę neceſſariò ſequitur culpam, & à culpa quæ neceſſariò ſequitur ex fomite & concupiſcentia,quę dicitur lex membrorum,quæ quaſi neceſſitat & cogit alliciẽdo hominem ad peccandum. Iſta enim dicuntur neceſſaria, quia ſunt connexa & alligata:nam ex peccato primorum parentum ineſt nobis fomes & corruptio naturæ in carne,ex cuius cõtractu anima maculatur peccato originali,& ex eius conſenſu cauſatur peccatũ actuale,& mortale in volũtate, ex quo ſequirur reatus & pœna ſenſus. Et ideo iſta dicuntur neceſſitates quædam in nobis,à quibus nos Chriſtus liberauit per ſuam paſſionẽ & ſacramenta Eccleſiæ. Nam liberat nos à peccato,vt nõ ſit nec imputetur,& liberat nos à fomite,nõ vt non ſit,ſed vt non imputetur (vt inquit Auguſtin.) Hæc Chriſtopolitanus epiſcopus. Et vt ex prædictis haberi poteſt: Pœna dupliciter accipitur. Vno modo vt dicit damnũ alicuius ſimpliciter,ſine reſpectu ad aliud. Secundo dicunt ordinem ad pręcedens demeritũ, & illo modo afflictio brutorum & mors eorundẽ licèt ſit damnum & diſcõueniens brutis,nõ tamen eſt pœna,quia non pręceſſit culpa. Primo non pœna formaliter eſt carentia boni cõuenientis voluntati vel volenti. Eſt autem duplex pœna (vt notat Gabr.di.36.quæſtio.vnica.art.1.libr.2.) quædam nuda (boni conueniẽtis naturę intellectuali) carẽtia, vt priuatio viſionis & frutionis diuinæ, quæ dici ſolet pœna damni. Alia eſt quid poſitiuum,& tamẽ diſconueniens tali naturæ,ſicut calor excellens eſt aliquod poſitiuum diſconueniens corpori. Sic & pœna ignis infernalis & vermis carceri & fœtoris, quæ dicitur pœna ſenſus. De quibus infrà plus dicetur: Et omnis pœna quæ eſt afflictio quædam, quæ alicui infligitur,eſt à Deo,à quo eſt omnis entitas poſitiua, vt vult Gabriẽl & Scotus & ſanctus Bonauen.di.36.quæſtio.vlt,libr.2. Illa autem pœna quæ eſt formaliter peccatũ,non eſt à Deo,niſi vt à deſerente,quod eſt dictu,quod voluntas deficiens à rectitudine iuſtitiæ in actu deſeritur à Deo, ita quod Deus non coagit ſibi ad rectitudinem à qua voluntas ſua ſponte defecit,&c. Et poſitiua pœna quæ eſt effectiuè à Deo,eſt bona,imo quãdoq; eſt medicinalis,ſi non eſt exterminatiua,vt videre potes apud Gerſ.de vita ſpirituali animæ.lect.4. Pœna autem quæ eſt formaliter peccatum, non eſt à Deo efficiente. Poſſit tamen dici à Deo deſerente, vel permittente. Et pœna quædam eſt afflicta à iudice,quædã acta ab ipſo peccante,quia homo peccando ſibimet infert pœnam,vt inquit Richar.di. xlix.ar.v.q.7.lib.4.

¶ Poena dicitur ordinatiua culpæ,ſecundum Gabr. di.36.quæſt.vnica.libr.2.pro quanto per pœnam reducitur voluntas peccatrix ad diuinæ iuſtitiæ ordinem. Plura ibi Gabriẽl. Et ſecundum eundẽ arti.3. Omne inquit peccatum eſt pœna. Vnde Aug. lib primo cõfeſſionum. Iuſſiſti enim & ita eſt,vt pœna ſibi ſit omnis inordinatus animus, neque enim ad momentum eſt dedecus culpę ſine decore iuſtitię. Et probatur ratione. Nam volũtas priuãs ſeipſam iuſtitia,priuat ſe maximo bono ſibi conuenienti, cuius carentia maior eſt ſiue peior eſt cuiuſcũque cõmodi illati propter talẽ culpam:ergo infert ſibi pœnam. Longior eſt Gabr. vbi ſupr. Et infra dicit, Ad culpã inſeparabiliter ſequitur pœna, ſiue dicatur pœna quædam afflictio,ſiue inuolũtaria paſſio. Sed pœna quæ eſt dãnificatio,ſemper ſequit̃: quia nunquã eſt homo in culpa,quin ſemper ſit in dãno. Afflictio verò, ſiue remorſus ſequitur in habitu, quãuis propter delectationẽ intenſam,vel inconſiderationem, vel diſtractionem animi non ſentiatur. Gabriẽl poſt Bonauent. Non autem omnis culpa peccati alterius eſt pœna, & probat idem Gabriẽl de primo peccato. Nam non eſt pœna peccati præcedentis,cùm ipſum ſit primum nec ſequẽtis: quia pœna non præcedit culpam. Non enim prius eſt vltor quã aliquis ſit peccator, vt vult beatus Aug. ergo nec alterius peccati. Omne peccatum poſterius,eſt pœna prioris,& cauſa poſterioris: vt ſentit Magiſter di.36.libr.2.niſi vltimum fuerit. Vnde Augu.quem refert Magiſter inter primum peccatum apoſtaſię & vltimam pœnam, ignis ęterni media, quę ſunt & peccata,ſunt & pœnę peccati. Probatur ratione,quia peccans peccãdo demeretur deſeri à Deo,deſertus autem à Deo nõ poteſt non cadere in aliud peccatum,ſecundum illud Gregor.in mora. Peccatũ quod nõ per pœnitentiam deletur, ſuo pondere trahit ad aliud,ergo peccati ſequentis demeritum eſt peccatum pręcedẽs,ſicut eſt demeritum deſertionis à Deo. Gabr. vbi ſuprà.

¶ Poena quando comparatur ad punitum nõ placet Deo,vt ſcribit ſanctus Bonauen.di.1.lib.4. Non enim creauit nos ad puniendum,ſed quando comparatur ad meritum,ſcilicet,ad exiſtẽtem culpã,& ſic eſt in ea manifeſtatio iuſtitię, & ordinis: ſic placet Deo inquantum iuſtus. Et ſimiliter quando cõparatur ad finem vel effectum,vt puta ad iuſtificationem rei. Et ſic placet ei inquantum miſericors. Vnde in punitione quę eſt via ad iuſtificationẽ rei, relucet miſericordia & iuſtitia, & ita eſt Deo placẽs,& talis fuit pœna circunciſionis. Et (vt idẽ ait) Deus nõ delectatur in pœna ſecũdum quod pœna, ſed ſecundum quòd iuſta vel iuſtificatoria, tamen hęc delectatio ſemper eſt cũ aliquo rigore. Et quia lex vetus fuit lex rigoris,ideo debuit in ea eſſe pœnalis curatio,ſicut eſt circunciſio. Hęc Bona.q.1.

¶ Poena ſecundum Rich.di.20.art.2.q.1.lib.4. cauſatur dupliciter,ſcilicet,ex abſentia boni amati & pręſentia mali oditi,& vtroq; modo pœna purgatorij maior eſt qualibet pœna temporali. Animę enim in purgatorio,quia motus earum non retardatur mole corporis, vehemẽtiſſimè deſiderãt cũ Deo perfecta fruitione coniungi,& ideo ex huius fruitionis & coniunctionis abſentia vehementiſſimè affliguntur,maximè cum tempus videant aduenisſe quo cum Deo perfectè eſſent coniunctę, ſi dum erant in corporibus,pœnam ſuis peccatis debitam perſoluiſſent,quia etiam pœna non tantum eſt lęſio,

eſt læſio, ſed læſionis apprehenſio, vel ex tali apprehenſione cauſata: ideo tàtò cæteris paribus pœna eſt maior, quantò apprehenſio læſionis eſt fortior. Animæ autem in purgatorio fortioris ſunt apprehenſionis quàm dum erant in corporibus. Rich.

¶ POENAE ſunt multiplices. Quędā ſunt ęternę, quędam temporales. Pœnæ temporales quædam contrahuntur, quędam aſſumuntur, de quo S. Bonauę. di. 4. artic. 1. q. 2. libr. 4. Et di. xl. artic. 2. q. 2. libr. 1. ait: Pœna quædam eſt inflicta, quædam cōtracta, quædam acta. Pœna inflicta ſimpliciter eſt paſſio & nō repugnans gratiæ, vt fames, ſitis, & ęgritudo, & cęteræ pœnalitates & miſeriæ huius vitæ. De quo videatur Alexand. parte 4. quęſt. 2. §. vltimo. & Gab. di. 4. quęſt. 1. art. 1. libr. 4. Pœna contracta eſt fomes & cōcupiſcentia, & hæc quidem paſſio eſt, & ideo pœna, ſed tamē inclinat ad actionem malā, & ideo gratiæ repugnat, non quantum ad ſubſtātiam, ſed quantum ad inclinationem. Pœna acta eſt ſicut obduratio & gratię expulſio, & hæc quidē pœna eſt, quia paſſio eſt, ſed quia ex mala actione ſiue ex peccato eſt, & illud cōcomitatur inſeparabiliter, ideo opponuntur gratię. Et ita patet quòd nihilominus eſt pœna & paſſio. Quāuis enim cōtingat per propriam actionem, nihilominus pœna eſt, ſicut patet in ſcabioſo, qui in ſcalpendo ſe delectat, ſed poſtea ſentit in carne ardorem. Quædam pœnæ aſſumuntur & imponuntur in ſatisfactionem actualis peccati, vt ieiunia, vigiliæ, & corporalia & ſpiritualia exercitia & laborioſa opera, & varię corporis caſtigationes. Et pœnæ temporales (vt ſcribit S. Bona. di. 33. art. 3. quæſtio. 1. libr. 2.) non tantum ſunt punitiuæ, ſed etiam promotiuæ. Vnde Deus nō tantum affligit inimicos ſuos, verum etiā amicos, ſicut patet in Tobia, Iob: & ideo in afflictione tēporali ſeueritati iuſtitię cōiuncta eſt benignitas miſericordię, quę duo elegāter reperiri debēt in omni punitione Dei & remuneratione, promouēt quoq; pęnę temporales (vt idem ſanctus Bonauen. dicit di. 4. art. 1. q. 2. libr. 4.) multipliciter ad bonum. Dantur enim propter humilitatem. Iob 3. Sagittæ Domini militant in me, quarum indignatio, &c. Propter timoris incuſſionem. Iob 6. Terrores Domini militant contra me propter ſuiipſius cognitionem. Eſa. 28. Tantummodo ſola vexatio dabit intellectum, &c. Propter ſimulationem ad bonum. Mat. 2. Surgite & ite, quia nō habetis hîc requiem. Propter exemplum nō peccādi. Zach. 13. Adam exemplū meum ab adoleſcētia mea. In exercitium virtutū, & maximè in virtute patientiæ. Rom. 5. Et gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur. Et Iudi. 3. Hæ ſunt gentes quas reliquit Dominus vt erudiret Iſraël. Bonau.

¶ POENA ſecundum Augu. lib. 14. de ciui. Dei, capit. 15. eſt diſſenſio animæ ab his rebus, quæ nobis nolētibus accidunt. Poteſt autem pœna eſſe voluntaria (vt ſcribit S. Bonauen. di. 20. parte 1. q. 3. libr. 4.) tripliciter. Vno modo, quia aſſumitur à voluntate imperante, ſicut eſt pœna pœnitentialis. Alio modo quia ſuſtinetur à voluntate acceptante, ſicut eſt pęna martyrij, quia adeo eis placet quod ab ea liberari non vellent. Tertio modo eſt quędam pœna, quę ſuſtinetur à voluntate tolerante, vt pœna eſt in patientia, ita quod eius oppoſitum eſt in deſiderio, ſicut cùm amans & deſiderās ſanitatem, infirmatur: ſuſtinet quidem infirmitatem tanquam pœnā diuinitus inflictam, attamen ab ea liberari procurat, & illud miſericordiæ habet rationem volūtarij. Hoc modo voluntaria eſt pœna purgatoria in viris iuſtis, qui voluntariè eam ſuſtinent & deſiderant vehementer ad patriam venirē, & alios ſibi auxilium præbere. Hęc Bonau. Vel pœna dicitur voluntaria. Vno modo ſecundum Gabr. di. 14. q. 1. ar. 3. dub. 1. li. 4. quia patienter paſſa: pura, quia patienter toleratur ſine remurmuratione. Vel ſecundo modò, quia accepta vt medicina acris & afflictiua. Tertio vt cauſata à voluntate tanquàm à cauſa propinqua partiali, non tamen intendente effectum. Quarto vt cauſata à voluntate tanquā à cauſa remota principali effectum intendēte. Sic pœna corporalis exterior, aut ſenſitiua interior omnib' his modis poteſt eſſe voluntaria, quia poteſt patienter tolerari ab alio inflicta, poteſt etiam voluntate acceptari, poteſt & à voluntate vt motrice membrorum corporis cauſari, poteſt etiam imperari, vt legitur 3. Reg. 20. de Propheta dicente: Percute me. plura vide apud Gabr. vbi ſuprà.

¶ POENA quædam eſt materialis, quædam perſonalis, vt ſcribit Brulefer. di. 4. q. 2. lib. 4. & eſt quæ omnibus cōuenit, ſiue quę omnibus infligitur, ſicut ſunt pœnæ conſequentes peccatū primorum parētum, de quibus dictum eſt. Pœna verò perſonalis eſt illa, quæ cōuenit alicui & non cōuenit alteri, vt ſunt pœnæ infernales.

¶ POENALES miſeriæ ſunt multæ, quas primorum parētum culpa traduxit in poſteros. Has annumerat Gab. lect. 79. canon. Vide & eundē ſer. 1. dominicæ Septuageſimæ. Et aliquæ ſunt ſpiritnales, aliæ corporales. Spirituales, quę ſe tenent ex parte potentiarū animę, quę ſunt memoria, intellectus, voluntas. Quarum quęlibet grauatur ſuis miſeriis. Memoria quidem ineptitudine & labilitate. Intellectus, hebetudine & cęcitate. Voluntas pronitate ad vitia ad ſeipſam recuruatione. Ex quibus oriuntur in anima multa mala: quæ videre potes apud Gab. vbi ſuprà, ſcilicet, ignorantia, errores, timores, triſtitię, & ſollicitudines, &c. Corporales miſerię multiplicantur: vt diſcraſiæ, peruerſiones, & defectus ſenſitiuarum virium interiorum & exteriorum. Interiorum, vt ſpecies maniæ, melanchōlię, furię, phreneſis. Exteriorū, vt organorum indiſpoſitio, quales ſunt oculorum lippitudo, luſcedo, cęcitas, auriū ſurditas, odoratus & guſtus, tactus, groſſa terreſtreitas. Naturales, vt innumerę ęgritudines, malę complexiones, naturalium virium deordinationes, monſtroſitates, & inexplicabiles cęterę calamitates, inquietudines & labores, quę nō niſi quadam viciſſitudine releuari poſſunt. Quid enim hîc (ait Bernar. ſermone 12. de diuerſis) niſi labor, & dolor, & afflictio ſpiritus. Hinc Apoſtolus 2. Corinth. 7. Nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulationē paſſi ſumus, foris pugnę, intus timores. Et ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, &c. Vide latiùs apud Gabriëlem, vbi ſuprà.

¶ POENA damnatorum eſt multiplex (vt ſcribit Scotus diſt. l. & vltima quęſt. 3. lib. 4.) Quędam eſt pœna damni, carentia, ſcilicet, viſionis diuinę. Alia eſt triſtitia de ipſa pœna. Tertia triſtitia de culpa non vt eſt offenſiua Dei, ſed vt cauſa pœnæ. Quarta eſt triſtitia de igne continente perpetuo. Quinta de igne immutāte & retinente intellectū damnatū in perpetua cōſideratione ſua. Tertia triſtitia, ſcilicet

de cu-

de culpa inquantum eſt peccatum, eſt vermis conſcientiæ. Pœnam infernalem eſſe magnam & multiplicem quo ad omnem ſenſum oſtendit Gabriël lectione 33. canonis. Et hæ pœnæ damnatis (vt inquit ipſe) perpetuò infliguntur ſecũdum corpus & animam. Corpus quidem pœnis variis; quo ad omnes ſenſus afficitur, anima ſecundũ omnes ſuas potentias cruciatur. Nam quo ad viſum, eſt ibi luminis priuatio, quod delectabile eſt oculis videre, ſecundum illud Eccle. 11. Dulce lumen & delectabile eſt oculis videre Solem. Vide Mat. 22. Ligatis manibus & pedibus, proiicite eum in tenebras exteriores. Eſt & ibi fumus execrabilis. Apocal. 4. Fumus tormentorum eorum in ſecula ſeculorum aſcendet. Quo ad auditum eſt ibi ſonus horribilis. Sap. 17. Sonitus deſcendens, perturbat illos. Item gemitus miſerabilis & blaſphemia execrabilis. Apocal. 16. Quo ad olfactum eſt ibi ſulphur fætens. Apoc. 14. Cruciabuntur igne & ſulphure in cõſpectu angelorum. Et in Pſal. Ignis ſulphur pars calicis eorum. Quoad guſtum abſinthium amarum, cibus. Ierem 9. Ecce cibabo populum abſinthio, & potum dabo eis aquam fellis. Item Fel draconum, potus. Deut. 32. Vua eorũ vua fellis & potus amariſſimus, fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidũ inſanabile. Quo ad tactũ eſt ibi ignis vrens. Mat. 25. Ite maledicti in ignem æternum, &c. Item vermis corrodens, de quo Eſa. 14. Item beſtia mordens. Deut. 32. Dentes beſtiarum immittam in eos. Item æſtus inſuperabilis, & frigiditas intolerabilis. Iob 24. Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Affligitur & anima in ſuis potentiis ſenſitiuis & intellectiuis. vnde ſecundum Diony. eſt ibi proterua phantaſia, demens concupiſcentia, & furens triſtitia. Torſiones & dolores tenebunt eos, ſcribitur Eſai. 13. Plura Gabriël refert de illis in canone vbi ſuprà. Has pœnas in quadam ſumma numerat Inno. in de vili. condi. huma. in fine, dicens: Ibi erit fletus & ſtridor dentium, gemitus, eiulatus & vlulatus, luctus, & cruciatus, ſtridor & clamor, timor & tremor, dolor & labor, ardor & fætor, obſcuritas & anxietas, acerbitas & aſperitas, calamitas & egeſtas, anguſtia, & triſtitia, obliuio, & cõfuſio, torſiones, & puniriones, amaritudines, & terrores, fames, & ſitis, frigus, & cauma, ſulpur, & ignis ardebũt in ſecula ſeculorum. Qui hæc fideliter corde pertractat, dicere poteſt cum Propheta: Circũdederunt me gemitus mortis, dolores inferni circunde. me. Quis enim hæc meditans, non anxiè terretur? Sed fœlix terror inquit Gab. tranſitorius, qui timorem æternum excludit. lect. 33. cano. &c.

¶ POENA vermis dupliciter poteſt accipi, vt ſcribit Rich. di. vlti. art. 5. q. 2. libr. 4. Aut propriè, ſcilicet, pro verme corporali, aut metaphoricè, ſcilicet, ꝓ remorſu conſcientiæ, qui vermis dicitur inquantum oritur ex putredine peccati, ſicut vermis ex putredine corporali, & animã ſpiritualiter pũgendo affligit, ſicut vermis carnem ipſam pũgendo vel mordendo. Vtroq; modo dicunt aliqui in inferno pœnam vermis: propter hoc quod dicit ſcriptura Iudith vlt. Dabit ignẽ & vermes in carnes eorum, Et Eccleſiaſtici 7. Vindicta carnis impij, ignis & vermis. Vermis autẽ puniens carnem, eſt vermis corporalis, vt eis videtur: quamuis Aug. 21. de ciuitate Dei. cap. 9. dimittit ſub dubio. Vtrum in inferno erunt vermes materiales vel non, tamen communiter tenetur quòd non. Per pœnam enim vermis intelligit ſcriptura remorſum conſcientiæ, quo & ſi principaliter & immediatè affligit anima, eo tamen & ex conſequenti & per quãdam redundantiam affligetur caro. Vnde caro damnatorũ affligetur & ab exteriori & ab interiori. Aſtipulatur Scotus in fine quarti libri diſtinctione vltima, quæſtione vltima, qui inquit, Pœna vermis erit quædam triſtitia & continuus remorſus conſcientiæ, & iſta pœna erit inæqualis, ſicut triſtitia, qua nollent iſti mala pati, eſt eis inæqualis. De pœna vermis dicit Petrus de Palude diſtinctione vltima, libro quarto. Vermis conſcientiæ, qui non moritur, dicitur pœna ſpiritualis damnatorum, & remorſus cõſcientiæ & ſynderiſis. Omnis quoque deſperatio & obſtinatio & omnia alia ſpiritualia ſecundum eundem vermis nomine cõtinentur, quæ immediatè de putredine peccati generantur. Et concluſ. 3. idem ait, Pœna ſpiritualis in gehenna maior eſt omni corporali, ſcilicet dolor de priuatione maximi boni. Et maior eſt pœna vermis, vt vult Rich. vbi ſuprà, quàm illa quę cauſatur ex igne, vt ibi probat: principalius tamẽ anima apprehendit ignẽ per ſenſum, & vermem per intellectum. Fortior aũt eſt apprehenſio per intellectum, quàm per ſenſum. Et vermis eſt quid magis intelligibile cùm ſit quid ſpirituale, quã ignis, cùm ſit quid ſenſibile. Vermis etiã præſentior eſt animæ quàm ignis, quia corporalia non poſſunt eſſe intra animã ſicut ſpiritualia. Malum autem quod eſt animæ realiter præſentius, & ab ea cognitum perfectius, ſibi fortius eſt coniunctum. Plura Rich. ibi. Vide & Gregorium 15. moral. & ſanctum Bonauen. diſtinct. vltim. libro 4. artic. 2. quæſt. 2. Et pulchra de verme rodẽte & puniente. Et quęſt. 3. in fine dicit, quòd iuſto Dei iudicio fiet, vt mali ſimul omnia peccata memorentur, vt de omnibus continuè torqueantur, & ideo vermis eſt pro omnibus, & non intenſior nunc quàm antè. De hac pœna dicit Gabriël lectione 33. canonis. Eſt inquit in voluntate remorſus continuus & obſtinatio in malo. De quo Auguſt. in de fide ad Petrum. In inferno & ſi ſpiritus erit pœnitudinis, non tamen erit correctio voluntatis. Sapient. 5. Pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes, &c.

¶ POENA damnatorum generaliter eſt duplex, ſcilicet, damni & ſenſus. Pœnà damni eſt carentia beatitudinis. Pœna ſenſus eſt quæ infert dolorem. Vel pœna damni (vt dicit Petrus de Aliaco) eſt priuatio præmij beatifici. Pœna ſenſus eſt afflictio infernalis tormenti. Iſtas pœnas innuit Dominus cùm dixit, & habetur Matth. 25. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Videatur latiùs Cardinalis Cameracen. in principio in primũ ſent. Et vt ſcribit Richar. diſtinctio. vlti. artic. 5. quæſt. vlti. lib. 4. in damnatis eſt pœna damni & pœna ſenſus. Pœna damni eſt perfectionis, ad quam erant apti nati carentia ex peccato cauſata. Pœna ſenſus eſt quælibet pœna ex læſionis apprehenſione ſenſibili ſeu intellectuali cauſata. Prima pœna eſſentialiter non eſt dolor neque triſtitia, ſed apprehenſa, vt ex cõmiſſione vel omiſſione proprię voluntatis cauſata eſt triſtitiæ cauſa. Pœna aũt ſenſus eſt eſſentialiter triſtitia vel dolor, & inter pœnas dãni carẽtia viſionis Dei maxima eſt. Et triſtitia cauſata ex illa carẽtia apprehẽſa, vt proueniẽs ex actuali malitia proprię volũtatis, eſt maxima inter pœnas ſenſus, quia quãuis dãnati non appetant videre Deũ

propter morem ſuæ bonitatis, tamen vehementiſſimè illud appetunt propter deſiderium propriæ delectationis, vide latiùs Richardum ibi. Et intelligendum hoc videtur de pœna damni, quæ conſequitur peccatum actuale, quia illam concomitatur triſtitia & pœna vermis pro quãto ſic damnari odiunt carentiam diuinæ viſionis, inquantum in eis eſt propter demerita propria (vt ſcribit Gabr. lectione 33. canonis.) pœna autem damni (vt idem dicit) quæ ſequitur originale in pueris ſine baptiſmi ſuſceptione decedentibus, eſt ipſis pœna mitiſſima ſecundum beatum Augu. in bap. paruulorũ, & hoc fortè, quia eam triſtitia non concomitatur. Et de pœna damni intelligitur illud Iacob. Qui peccat in vno, factus eſt omnium reus, ſcilicet, quantũ ad pœnam damni, quia ęquè bene priuatur aliquis viſione Dei pro vno peccato mortali, ac ſi commiſiſſet multa peccata mortalia, &c.

¶ POENA virorum crudelium & malorum quã habebũt in extremo iudicio, erit quadruplex (vt ſcribit Iacobus de Valẽtia ſuper illud Pſal. 111.) Peccator videbit & iraſcetur, dentibus ſuis fremet & tabeſcet. Primò quia cùm peccator ſuperbus videbit ibi in iudicio miſecordes & pauperes ad glotiã deſtinari, quos ipſe perſecutus eſt in hac vita, & cõtempſit, tunc iraſcetur præ inuidia, & vretur in eorde. Secundò quia fremet ex pœna ſenſus ad quam deſtinabitur ex ſententia Chriſti. Tertiò tabeſcet & putrefiet in anima ex pœna vermis, cùm cognoſcet ſe fœlicitatem perdidiſſe ex ſua culpa. Quartò quia votum & deſiderium ſuum erit fruſtratum, quia tunc perdet gloriam mundi in qua confidebat, & illecebras & delectationes illius, & ſic torquebitur in animo. Hæc & plura Valentia.

¶ POENA canonica ſecundum Scotum diſtinction. 14. quæſtio. 2. libr. 4. & diſtinct. 25. quæſtio. 1. libr. 4. & imitatur eum Gabriël lect. 9. eſt pœna inflicta per canones, prohibens, vel arcens punitum ab aliquo gradu Eccleſiaſtico qui aliàs ſibi liceret. Dicitur per canones, quia aliquando huiuſmodi pœna incurritur ipſo facto. Dum canon fuerit latæ ſententiæ, vt eſt canon, ſi quis ſuadente. 17. quæſtio. 4. per quẽ excommunicatus eſt quiſquis manus violentas iniicit in clericum, etiam ſine iudicis declaratione. Dicitur vel ſecundum canones, quia aliquando pœna ipſa non ſtatim ipſo facto incurritur, ſed per iudices ſecundum canonum diſpoſitiones infligitur. Vnde quando Canon hæc vel illa facientẽ mandat excommunicari. Dicitur, qui aliàs ſibi liceret, quia non eſt pœna laico quod nõ conficiat: quia hoc aliàs ſibi non conuenit, ſed ſacerdoti pœna eſt. Neque homini pœna eſt ſi volare prohibetur, Huiuſmodi autem pœnæ multæ ſunt non fundatæ ſuper aliquam pœnam vel defectum naturalem, vt degradatio, irregularitas, excõmunicatio maior, depoſitio, ſuſpenſio ab executione eorum quæ ſunt ordinis, ſimonia, infamia, & quædam alia huiuſmodi ad iſta reducibilia, vt ſub infamia poteſt contineri, eſſe publicum peccatorem, quod cõtinet multa, ſcilicet, publicum fornicarium, publicum vſurarium & huiuſmodi. Aliquæ autem pœnę canonicæ fundantur ſuper defectus naturales. Nõ enim voluit Eccleſia quaſcunque perſonas defectuoſas miniſtrare in altari: & meritò, quia veteri lege ponitur, Leuit. 21. Lex homini qui habuerit maculam quòd non offerret Deo ſuo panem, nec accedat ad miniſterium eius. Iſti autem defectus ſunt in quibus eſſet ſcandalum puſillorum: ſi taliter defectuoſus in naturalibus miniſtraret, & rationabiliter: quia quicquid ſine peccato mortali poteſt dimitti, vitandum eſt, ſi exercitio eius oriatur ſcandalum puſillorũ. Tale ſcandalũ oriretur ſi notabiliter defectuoſi in naturalibus, vt mutilati, vel horribili infirmitate infirmi, vt lepra, & huiuſmodi miniſtrent in altari: ideo Eccleſia rationabiliter talibus defectibus naturalibus adiunxit pœnas canonicas ſcilicet, prohibitiones miniſtrãdi, propter reuerẽtiam ſacramẽti, & ad vitandũ ſcãdalum puſillorum. Et iſtæ prohibitiones patent in canone di. 25. & 110. de corpore vitiatis. Requiritur ergo in ordinatè cõficiente ablatio omnium horum impedimentorum: quia habens quodcunque iſtorum, ſi conficit, facit contra prohibitionem Eccleſiæ, & ita mortaliter peccat ſi non ignorat ſe ligatum huiuſmodi pœna: vt vult Scotus di. 13. q. 2. lib. 4. & Gabriël in canone vbi ſuprà. Qualiter autem incurrãtur huiuſmodi pœnæ, & quali remedio remittũtur legito Scot. diſtinct. 25. quæſtio. 1. libr. 4. & de pœnis ſingulis ſuis locis patet.

¶ POENA *Chriſti*. Vide in dictione *Paſſio Chriſti* & ſuprà tactum eſt.

¶ POENÓSVM à pœna venit, & dicitur plenum pœna, vnde ſeptimana pœnoſa dicitur ſecundum Petrum Palud. di. 17. q. v. ar. 2. in fine. lib. 4. quam vltimam eſſe puto quadrageſimæ. A pœna quoque venit pœnitentia, de qua paulò poſt dicetur.

¶ POENITERE dicimus quũ quæ ipſi fecimus, aut quæ noſtra voluntate, noſtróque conſilio facta ſunt, ea nobis pòſt incipiunt diſplicere, ſententiam que in his noſtram demutamus. Et quoniam quæ nobis tędio & pudori ſunt, pœna quædam eſſe videntur, vt pœnitet, aliquãdo pro tędet accipiatur. Sanè vt dicamus, me pœnitet id eſt, pœna tenet. Et pœnitere ſecundum Scotum di. 14. q. 1. lib. 4. eſt deteſtari, vel odire peccatum à ſe commiſſum vel diſplicentiam habere, de hoc peccato à ſe commiſſo, vel pœnitere eſt vindicare peccatum à ſe commiſſum, & hæc eſt prima deſcriptio, & ſuperior eſt ſecunda. Tertia deſcriptio pœnitere eſt pœnam inflictã pro peccato ſuo commiſſo gratãter acceptare. Quarta deſcriptio eſt pœnitere, eſt pœnam ſibi pro peccato ſuo inflictam patienter ſufferre, latiùs declarat has diffinitiones Scotus. Omnis autẽ punitio volũtaria continetur ſub aliquo quatuor modorum pęnitentiæ, ſed ad deletionẽ cuiuſlibet peccati mortalis, actualis, poſt baptiſmũ commiſſi requiritur aliqua punitio voluntaria, ergo ad eius deletionem requiritur pœnitentia, dicta aliquo illorum quatuor modorum. Hæc Scotus.

¶ POENITENTIA capitur multipliciter (vt & colligit frater Oſualdus de Lasko libr. 4. Roſæ Theo.) Primo modo dicitur deſperatiuus dolor, ſicut de Iuda proditore, dicitur pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos, & de dãnatis. Sap. 5. Pœnitentiã agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Damnati autem pœnitebunt non propter amorẽ iuſtitiæ, ſed propter odium pęnę (vt inquit S. Bonauen. di. 14. parte 2. art. 1. q. 3. in fine libr. 4. & concordat Rich. eadem di. ar. 3. q. 2. non enim pęnitent in ſpe veniæ, ſed propter pęnam horribilem, &c. Secundo modo pęnitentia dicitur dolor interior, & ſecundum Richar. capitur tripliciter, ſcilicet, pro habitu pœnitentiæ. Secũdò pro actu pœnitẽdi. Tertiò pro dolore conſequente.

POENITEN

¶ POENITENTIA ſecundum Gab.di.14.q.1.arti.1.libr.4.accipitur dupliciter. Vno modo pro aliquo actu vel habitu pœnitentis. Secundo modo pro actu ſacerdotis pęnitentem à culpa abſoluentis. Primo modo dicit̃ virtus, quia eſt habitus virtuoſus, actus exterior, vel interior, à virtute procedés, virtutem generans. Secundo modo dicitur ſacramentum, quia ſic eſt abſolutio ſacerdotalis efficaciter ſignificans gratiam animam pœnitentis à peccatis mundantem. Et pœnitentia primo modo ſecundũ Aug. dicitur quaſi pœnę tenẽtia, & pœnitere quaſi pœnam tenere, & poteſt infligi actiuè vel paſſiuè. Vnde pœnitentia quandoq; ſimpliciter accipitur pro pęna peccati purgatiua, & nec actiuè nec paſſiuè, & hoc modo eſt triſtitia conſequens diſplicentiam de peccato, ſiue interior à voluntate, ſiue dolor in potẽtia ſenſitiua, ſiue etiam aliqua exterior pœna corporis afflictiua, vt ieiunium & cætera opera ſatisfactionis. Secundo modo accipitur pœnitẽtia actiuè, & ſic eſt actus huius pœnę cauſatiuus, qui duplex eſt, interior & exterior. Interior eſt voluntatis, & hic eſt duplex. Vnus imperatiuus, qui eſt velle peccatum punire. Alius conſequens imperium, & eſt actus elicitus à voluntate, quæ eſt deteſtatio peccati vel diſplicentia commiſſi, quod nihil aliud eſt quàm velle non peccaſſe. Hoc enim velle ſequitur triſtitia in voluntate, & quádoque dolor in ſenſu. Et quantò illud velle eſt intenſius, tantò ſequitur maior triſtitia. Tertius eſt actus imperatus, & eſt caſtigatio aliqua ſibi ipſi inflicta pro peccatis, & illo modo eſt ipſa confeſſio, quæ eſt cauſa verecũdię, & opera ſatisfactionis, quę cauſę ſunt corporalis pęnę, dicũtur pœnitentia. Tertio modo accipitur pœnitentia paſſiuè, & eſt voluntaria ſufferentia pœnę ſiue ab alio afflictæ pro peccato tam interioris quàm exterioris, & nihil aliud eſt quàm velle patienter pati pœnam pro peccato. Et poſſunt illi actus reduci ad quinque, quorum quilibet dicitur pœnitentia, qui ſe ſequuntur quodam ordine. Primus eſt velle vindicare ſeu punire peccatum, quem ſequitur contritio, quæ eſt deteſtatio, vel odium peccati, id eſt nolle peccaſſe. Hunc ſequitur triſtitia in voluntate, & quandoque dolor in ſenſu, vſque ad effuſionem lachrimarum, quæ nó eſt propriè actus voluntatis, ſed paſſio conſequens deteſtationem peccati. Quarto ſequitur acceptatio huius triſtitiæ & doloris: quę eſt quædam complacentia, qua vult ſequi triſtitiam & dolorem, & complacet ſibi in illis. Vnde dicit Aug. Peccator, de peccato doleat, & de dolore gaudeat. Deinde ſequitur exterior pœnalis ſatisfactio & acceptio eius. Et accipitur pœnitentia, non ſolùm pro actibus, ſed etiã pro habitibus ex eis genitis. Illi autẽ actus poſſunt multipliciter variari quantum ad circunſtantiam finis. Poteſt enim quis velle vindicari peccatum, aut ipſum deteſtari vel pœnam acceptare, vel quia peccatum eſt æternæ pœnæ inflictiuum, vel quia eſt præmij impeditiuum, aut quia eſt inhoneſtum & bonę famę corruptiuum, vel quia Dei offenſiuũ. Et ſecundum has cicunſtantias alias diuerſificantur illi actus. Omnes autem illi actus habentes aliũ finem, quàm Deum, informes ſunt, pro eo quòd non procedunt ex charitate. Sola enim charitas eſt forma cæterarum virtutum. Vide latiùs Gabriẽlem nota.3. vbi ſupr. Et ſecundum diuerſas pœnitẽtiæ acceptiones, variè diffinitur pœnitentia à patribus. Quarum ſeptẽ recitat Alex. par.4.q.54.mẽb.2. Magiſt.d.14.libr.4. recitat aliquas earum. Prima eſt Ambroſij.

¶ POENITENTIA variè diffinitur. Vnde ſecundũ Ambroſium, pœnitentia eſt dolor cordis, & amaritudo animæ pro malis, quæ quiſque commiſit. Pœnitentia ſecundũ Auguſtinũ de Eccleſiaſticis dogmatibus, eſt pœnitenda non admittere & admiſſa deflere. Et huic concordat Ambro. dicens, Pœnitẽtia eſt mala prætetita plangere & plangenda iterũ non committere. Cui etiã concordat Greg. dicẽs: Pœnitentia eſt ante acta mala deflere, & flenda nõ committere, & hæ tres pro vna reputantur. Tertiò pœnitentia eſt correctio malę mentis, & eſt gloſſ. Matth.3. Magiſter ſic diffinit. Pœnitentia eſt virtus vel gratia qua commiſſa mala cum emendationis propoſito plangimus & odimus, & plagenda vlterius committere nolumus. Alias diffinitiones aliorum recitat Gabriël di.14.q.1.artic.1. ſecundum actus ſupradictos, in quibus plangere & deflere capitur pro fletu interiori, qui eſt nolle peccaſſe. Pœnitentia inſuper vna diffinitione conuenienti cuilibet dictorũ actuum & habituũ deſcribi poteſt ſic: Pœnitẽtia eſt actus, paſſio, vel habitus hominis ad punitionem peccati à ſe commiſſi volũtariè ordinatus. Dicitur primò actus, qui generaliter accipitur pro actu imperatiuo, ſcilicet velle vindicare, aut elicito, qui eſt deteſtari peccatum, vel imperato, qui eſt exterior ſatisfactiua punitio. Vnde pœnitentia eſt quædam vindicta dolentis: vt vult Aug. & refert eum Paludenſis. Dicitur, vel paſſio propter triſtitiam & dolorem, imo & gaudium quod conſequitur complacentiam in triſtitia interiori, aut pœna exteriore. Nam & ipſa paſſio eſt ordinata ad punitionem peccati, quia intendit actum acceptatione pœnę pro peccatis. Dicitur vel habitus propter pœnitentiam habitualem, & ita quilibet habitus alicuius quatuor actuum ſuprà poſitorũ dicitur pœnitentia. Dicitur, ordinata ad punitionem peccati, ad excludẽdum alios actus circa peccatum, vt complacentiam peccati vel indurationẽ in peccato aut delectationem in peccato commiſſo. Ordinatur autem ad punitionẽ, vel vt cauſa pœnæ, vel vt pœna ipſa, vel vt effectus conſequens pœnam. Dicitur voluntariè propter pœnam illatam & à volũtate nõ acceptatam, vt cùm quis inuitè & nolenter ſuſtinet pœnam, talis ſuſtinentia non dicitur pœnitentia, vt hîc accipitur. Accipitur enim hîc pro ea quę valet ad peccati deletionẽ. Dicitur, à ſe commiſſi, quia punitio aſſumpta pro peccato alterius, non eſt opus pœnitẽtiæ, ſed miſericordiæ. Et pœnitentia principalius prædicatur de actu ſecũdo, ſcilicet, de peccati deteſtatione, hoc eſt, nolle peccaſſe, ille enim ſine aliis ſufficienter diſponit ad peccati remiſſionẽ, alij non ſine eo, vt dicitur de contritione. Origo autem pœnitentię virtutis effectiua Deus eſt (vt ſcribit S. Bona. di.14. art.2.q.2. li.3.) ſed diſpoſitiua à nobis, quia qui creauit nos ſine nobis, non iuſtificat nos ſine nobis. Diſpoſitio aũt hoc ordine procedit. Primò neceſſe eſt Dei bonitatem & iuſtitiã cognoſcere, cui diſplicet omne malum & inordinatio, & in illa offenditur, & nullo modo relinquit impunitum, & ſe aliquid feciſſe quod ſuæ diſplicere debeat bonitati, & hæc eſt cognitio culpę, & ex hoc cognoſcat ſe homo ex diuina ſentẽtia obligatum ad pœnam. Neceſſe eſt ſecundò cognoſcere Dei miſericordiã, qua, paratus eſt omni reuertenti & dolenti de culpa commiſſa ſibi remittere &

terc& indulgere Ex prima cognitione generatur
timor,ex ſecunda generatur ſpes remiſſionis,&ex
his voluntas reuertendi,confœderandi Deo,& ſa-
tisfaciendi,& per geiunium & alias pœnas, & ſi in-
cipiat facere quod in ſe eſt,diſpoſitus eſt ad iuſtifi-
cationem.Hæc S.Bonauen.Vide Gabr.q.1.dub.7.
libro 4.Et ſecundum eundem ar.2. concluſione 3.
exiſtente in peccato mortali poſt baptiſmum cõ-
miſſo, ac de eodem conſcientiam babenti vel ha-
bere debenti de potentia ordinata , peccatum nõ
dimittitur ſine actu pœnitentiæ formali vel virtua
li.Vnde Luc.13.de peccatoribus. Niſi pœnitentiã
egeritis,omnes ſimul peribitis.Item Mar.1.Pœnire
mini & credite Euangelio.Et Act.3.Pœnitemini,&
cõuertimini,vt deleãtur peccata veſtra.Et Apuc.
2.Memento vnde excideris,& age pœnitentiã,&c.
A pœnitentia etiam(vt ait Magiſter)incepit prædi
catio Chriſti,Ioannis,& Apoſtolorum.Item Aug.
ſuper illud Pſalm.58.Non miſerearis omnium qui
operantur inquitatem, dicit,Omnino nulla pec-
cata impunita Deus relinquit.Et dicitur ſecundũ
potentiam ordinatã, ſecùs enim eſſe poſſet de po-
tentia abſoluta.Dicitur,peccato mortali,de venia
libus fortè non oportet. Dicitur,poſt baptiſmum
commiſſo,propter peccatum originale quod in-
fantibus remittitur in baptiſmo.Dicitur,de eodé
conſciẽtiam habenti,id notitiam vel memoriam,
quia de eo quod omnino non cogitatur,pœniten
tia haberi nõ poteſt.Dicitur , vel habere debenti,
propter peccata,quorum ignorantia imputatur
ad culpam:puta,quæ eſt vincibilis,quia illa ſine pę
nitentia non remittũtur.Dicitur,vel virtuali,quia
per actum vehementem diuinæ charitatis quan-
doque poteſt dimitti peccatum ſine pœnitentia
formali.In illo tamen actu charitatis eſt pœniten-
tia virtualis,inquantũ in diuina acceptatione ęqui
ualet actuali pœnitentiæ,& eam virtualiter inclu-
dit,Gabriel vbi ſuprà. Et pœnitẽtia quæ eſt virtus,
nõ eſt ſine cõtritione,imo eſt ipſa contritio, vt ſcri
bit Gabr.diſt.16.q.1.dub.2.lib.4.Et ſine propoſito
ad nõ peccandum in poſterum, non eſt digna pœ
nitentia,vt idem vult Gab. di.22.q.vnica,ar.ij.con
cluſ.3.li.4. Et pœnitentia virtutis timore concipi-
tur, vt ait Palud.di.14.q.3.lib. 4. & cæteri. Vnde eſt
illud. Oderunt peccare boni, virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnę.licèt in ali
quibus bonis concipiatur virtutis amore.Et pœni
tentia vt eſt ſpecialis virtus,eſt in iraſcibili,ſecun-
dum S.Bon.di.14.ar.2.q.1.lib.4.quamuis alij aliter
ſentiant,vt ibidem refert Bonauen. Richar.di.14.
ar.3.q.1. dicit pœnitentiam eſſe in voluntate, ſicut
in ſubiecto: quia actus eius qui eſt punire propriũ
peccatum,inquãtum eſt contra iuſtitiam legis di-
uinæ,eſt in voluntate: vide latiùs eum ibi. Aſſentit
Petrus de Palude, qui ideo ponit pœnitentiam in
voluntate di.14.q.4.libro 4. quia eſt pars iuſtitiæ,
quæ eſt in voluntate: quia eligere eſt actus volun-
tatis , & pari ratione teſpuere, fugere , & dete-
ſtari,quod eſt pœnitentię proprius actus. Vnde pę
nitentia (vt ſcribit Bruleſer diſt.14.libr.4.q.3.)non
eſt niſi quædam iuſtitia,qua peccator vult vindica
re peccatum contra legem à ſe commiſſum,&c.

¶ POENITENTIA ordinata habitualis eſt virtus:&ſi
cut pęnitentia actualis eſt actus virtuoſus,quia de
teſtatio peccati,& nolle,eſt actus virtuoſus.Nã ſi-
cut recta ratio dictat bonum honeſtum eſſe volen
dum, ita dictat bonum inhoneſtum, quale eſt om-
ne peccatum eſſe nolendum:de quo vide tu plura.
Gabr.diſt.14.q.1.dub.3.lib.4.Item actus vindican-
di peccatum reducitur ad virtutem iuſtitiæ diſtri-
butiuæ,cuius eſt virtutibus præmia,& pęnas vitiis
diſpenſare,&c.Item nolle luxuriari , reducitur ad
virtutem caſtitatis, deteſtari ſuperbiam ad virtu-
tem humilitatis,reſpuere gaſtrimargiam ad virtu-
tem temperantiæ,& ſic de aliis.Item tollerare pę-
nam pro peccatis inflictã reducitur ad virtutem
patientiæ.Et quod dictum eſt de actibus,intelligẽ-
dum eſt de eorum habitibus.Poteſt & pęnitentia
eſſe virtus moralis, & theologica acquiſita.Et eſt
theologica ſi habet pro obiecto Deum.Et pecca-
tum vel pęnam ideo moralis. Latiùs de hoc vide-
re potes Gabrielem vbi ſuprà.Sunt autem omnes
actus pęnitentiæ,actus pnĩtẽtię appetitiuę:quia nol
le peccaſſe , vel vindicare peccatum,aut compla-
cere in illis: ideo pęnitentia quantum ad omnes
actus ſuos pariter,& habitus eſt in voluntate,tan-
quam in ſubiecto,vt dictum eſt,& quantum ad eã,
quæ inclinat ad vindicandum , eſt in iraſcibili,&
quantum ad eam, quæ inclinat ad deteſtandum,
eſt in concupiſcibili. Gabriel dub.v. vbi ſuprà.Vi-
deatur & Scotus diſtinctio. decimaquarta,quæſt.
2.lib.4.quia ait:Pęnitere eſt actus ſpecialis virtutis
quia habet ſpeciale obiectum, & ſpeciales circun
ſtantias ordinatas.Obiectum eſt peccatum vindi-
cabile.Circunſtantias quæ conueniunt actui:vt re
ctè tendenti in tale obiectum,ſcilicet finem,mo-
dum,& huiuſmodi.Et(vt idem ait)pęnitentia quę
virtus dicitur,& pęnitere actus virtutis,non qui-
dem actus virtutis intellectualis,ſed virtutis appe-
titiuæ.Hæc Scotus.Magnam quoque virtutem eſ-
ſe pęnitentiam,oſtendit Gerſon parte tertia,in ex
poſitione ſuper Pſalm.7.pęnitentiales,& Iacobus
de Valẽtia multa de hac ſcriptis relinquit in expo-
ſitione Pſalterij,in multis locis,quæ ſingula ſtudio
ſis relinquo. Legantur & plura apud Theologos
in 4.ſenten.ſcribit copioſiſſimè.Pęnitentia præter
ea non eſt innocentum:nam qui non habuerunt
peccatum,non poſſunt habere actum reſpectu ſui
peccati,vbi enim non eſt actus, ibi nec habitus ex
actibus acquiſitus. Et hoc ſequitur ,quod neque
Angeli,nec Chriſtus, nec Virgo beata, habuerunt
pęnitentiam.Item pœnitentia Incipientibus non-
dum perfectis(nam & perfecti quandoque labun-
tur,iuxta illud: Septies in die cadit iuſtus)frequẽ-
ter oritur ex timore pœnæ , quæ oritur ex amore
ſui.Sed in perfectis oritur ex amore Dei & iuſti-
tiæ,quibus magis diſplicet pęccatum:quia contra
Deum & iuſtitiam, quia pœnæ inductiuum. Ga-
briel d.14.quæſt.1.dub.6.& 7.lib.4.& ex prædictis
liqueſcit,&c.

De pænitentiæ Sacramento.

¶ POENITENTIÆ Sacramentum ſic deſcribitur à
Scot.4.di.14.& Occam q.2.diſt.eadem,q.2 ar.1.Pę
nitentiæ Sacramentum,eſt abſolutio hominis pœ
nitẽtis, facta à Sacerdote iuriſdictionem habente
ſub certa verborum forma, cum debita intentio-
ne prolata ex inſtitutione diuina,efficaciter ſigni-
ficatiuum abſolutionis animę à peccatis.Explana
natio huius diffinitionis:Dicitur primò,eſt abſolu
tio,id eſt quædam ſententia diffinitiua abſoluens
reum,non tamen ſententia Iudicis principalis,ſed
Iudicis ſecundarij vel commiſſarij. Poteſt enim
quis ex commiſſione aliquando iudicare pro con-
demnatione rei, ſi indignus eſt vel pro eius abſo-

lutione, ſi dignus eſt. Quod autẽ dicitur abſoluẽs, non intelligitur verè & realiter, aliàs in fictè accedente nõ eſſet Sacramentum, ſed abſoluens, id eſt abſolutionẽ ſignificans. Vnde abſolutio in diffinitione tantum valet, id eſt abſolutionis prolatio: hoc eſt prolatio verborum quorundam abſolutionem ſignificantium. Vnde illud Sacramentum eſt iudiciale Sacramentum: quia confeſſor ligare & ſoluere poteſt, ſecundum quod videbitur ſibi (vt ait Bruleſer diſtinct.14.quæſtion.1.libr.4.) Dicitur, facta à Sacerdote: vbi tangitur miniſter, qui ſolus eſt Sacerdos, nec ab alio quã à Sacerdote hoc Sacramentum miniſtrari poteſt. Dicitur, iuriſdictionem habente. Nam ſententia à non ſuo Iudice lata, eſt nulla. Oportet ergo Sacerdotem abſoluentem eſſe Iudicem confitentis: & ita in eum habere iuriſdictionem: eſt enim Sacramentum iudiciale. Et hæc iuriſdictio eſt de neceſſitate Sacramenti, ita quod ſi ab aliquo iuriſdictionem non habente miniſtretur: non ſolùm peccat miniſtrans, ſed irritum eſt Sacramentum. Vnde congruum eſt, vt idẽ habeat poteſtatem in corpus Chriſti verum & myſticum. Et ideo confeſſio, quæ eſt præuia ad Sacramentum pœnitentiæ facta laico, nihil valet virtute operis operati. Dicitur, hominis pœnitentis, id eſt confitentis: quia ad veritatem Sacramenti non requiritur, quod abſoluendus ſit pœnitens per actum pœnitentiæ interiorem. Nam fictè accedens, non eſt pęnitens: & tamen verum eſt Sacramentum cæteris paribus: licèt infructuoſum, quia & ſi ibi ſit Sacramentum ſignificans: non tamen abſoluitur à peccatis, nec gratiam conſequitur, quæ eſt res Sacramenti: ſed neceſſariò requiritur confeſſio peccatorum, ſine qua non eſt Sacramentum. Et in hoc tangitur materia huius Sacramenti eo modo, quo hîc inuenitur materia. Vnde triplex poteſt poni materia Sacramenti pęnitentiæ. Remotiſſima, & ſunt peccata. Remota, & eſt peccator pęnitens: & propinqua, & eſt ipſa confeſſio. Dicitur, ſub certa verborum forma, vbi tangitur forma huius ſacramenti, quæ eſt abſolutio Sacerdotalis. Non autem neceſſe eſt hanc formam abſolutionis ita præciſam eſſe, ſicut in Baptiſmo & Euchariſtia: quia ſufficit quod exprimatur actus ſententiæ abſoluentis, ſicut eſt in iudice publico. Non oportet eſſe verba limitata, communiter tamen iſta verba ſunt apta: *Ego abſoluo te.* Quæcũque alia præmittantur vel conſequantur ſecundũ diuerſam cõſuetudinem in diuerſis Eccleſiis. Vide latiùs Scotum & Gabrielem. De qua re dictum eſt in dictione Abſolutio. Abſolutiones autem in publico factæ, ſcilicet: Miſereatur tui, &c. vel: Indulgentiam & remiſſionem, &c. nõ ſunt ſacramentales, ſed ordinationes ordinatæ ad remiſſionẽ peccatorũ venialium. Et ergo in ſacramentali abſolutione non ſufficeret eas dicere, quia Presbyter nõ per eas ſignificat fieri abſolutionẽ, ſed petit vt fiat. Præmittitur tamen deprecatio in ſacramentali abſolutione, vt effectus abſolutionis nõ impediatur: non tamen eſt de eſſentia Sacramẽti. Et quia Deus principaliter abſoluit per miniſteriũ Sacerdotis, conuenienter apponitur aliquid quod pertinet ad auctoritatem principaliter abſoluentis, vt ſic: Abſoluo te à peccatis tuis in nomine patris, & filij, & ſpiritu ſancti. Vnde vidẽtur illa verba omnino ſufficere & eſſe congrua. Hæc enim exprimũt miniſtrũ & eius actum, & perſonam ſuſcipientem, & peccata à quibus abſoluetur: & auctoritatem principalem: licèt ſecundum Scotum illa ſolùm ſint neceſſaria: Abſoluo te: cætera quæ in forma illa à quibuſdã addũt, ſuperflua ſunt & periculoſa: vt ſunt cõfeſſis, cõtritis, & oblitis: quia ſecundũ multos nõ pęr requiritur cõtritio, ſed ſufficit attritio: & ſic quantum ad attrita, non contrita fruſtraretur effectus abſolutionis, &cæ. Item cùm dicitur: Abſoluo te à peccatis: omnia peccata includuntur, & ab omnibus abſoluitur, ſi non ponit obicem. Vnum enim peccatum ſaltem mortale, ſine alio nõ remittitur. Si verò ponit obicem, ſcilicet non omnia, quorum habet memoriam confitendo, aut propoſitum habens peccata continuandi, aut cõplacentiã in cõmiſſis, iam non abſoluitur quæcunque verba proferantur: & ideo ſuperfluè adduntur, confeſſis, &c. Dicitur conſequenter in diffinitione: cum debita intentione prolata, quia intentio miniſtri requiritur in omnibus Sacramẽtis, faciẽdi illud quod Eccleſia intendit. Dicitur, ex inſtitutione diuina efficaciter, &c. Vbi duo tanguntur, ſcilicet inſtitutio eius quæ ſicut aliorum Sacramẽtorum fieri nõ potuit, niſi per Chriſtum: vt aliàs dicitur. Secundum, efficacia ſignificationis eius, quia eſt ſignũ certum demonſtratiuum ſemper habens effectum, niſi ponatur obex. Et de inſtitutione huius Sacramenti videre potes ſanctum Bonauen. diſt. 22. par. 2. qu. 1. lib. 4. Sed clariùs hoc habetur apud Richard. diſt. 22. artic. 2. quæſtio. v. & vltima, lib. 4. Ex his omnibus colligi poſſet quid nominis Sacramenti pęnitentiæ clarius, ſic: Sacramentũ pœnitentiæ eſt prolatio certorum verborũ ſuper homine peccata ſua confitente à Sacerdote idoneo, debita intentione, ex inſtitutione diuina efficaciter ſignificãtium abſolutionem confitentis à peccatis. Et patẽt clauſulæ: Nam quod dicitur idoneo, excludit Sacerdotem auctoritatem abſoluendi confitentem, non habentem, vel vti non potentem. Et pœnitẽtię Sacramentum in re nihil aliud eſt quàm verba formalia dicto modo prolata. Et partes pœnitẽtia ſunt tres, ſecundum omnes, ſcilicet Contritio, Confeſſio, & Satisfactio. De quibus ſuis locis dicitur. Et ſecundũ Magiſtrũ eſt pœnitentia interior, ſcilicet contritio: & exterior, ſcilicet confeſſio & ſatisfactio. Interior verò pœnitẽtia quodãmodo radicaliter omnis pœnitentia eſt. Ipſe enim dolor exerit ſe in ore per confeſſionem, exerit etiam ſe in opere per ſatisfactionem.

¶ Poenitentiae ſacramentum accipitur dupliciter (vt ſcribit Gab. di. 14. ar. 1. li. 4.) Vno modo ſolùm pro exteriori ſenſibili ſigno includente confeſſionem peccatorum & abſolutionẽ Sacerdotis cum debita intentione vtriuſque, vt dictum eſt. Et nihil aliud eſt de eſſentia Sacramenti quàm materia formę debitæ, & intẽtio cõferendi in miniſtro, & ſuſcipiẽdi in eo cui miniſtratur id quod Eccleſia intendit cõferre. Illis enim exiſtẽtibus & omnibus aliis circumſcriptis, verè eſt Sacramentum: etiam ſi propter fictionem ſuſcipientis non habeat ſuum effectum. Alio modo accipitur, vt præter iam dicta etiã includat contritionem & confeſſionem in actu, & propoſitũ ſatisfaciendi in voto, vt, ſcilicet includat ſuas tres partes, ſicut accipit Alex. Et quãuis regulariter per contritionem præuiã peccatũ remittit & gratia prima iuſtificans cõfertur ante ſuſceptionem Sacramenti pœnitẽtiæ: ipſum tamẽ Sacramẽtum ſemper eſt efficax ſignum gratiæ per

Sacrame-

Sacramentum confitenti non ficto collatæ. Regu-
lariter quoque per Sacramẽtũ pœnitentiæ aliquid
temporalis pœnæ remittitur peccato iam debitę.
Vide de hoc plura apud Gabr. artic. 2. vbi ſuprà. Et
acceptum Sacramentum pęnitentię propriè, nun
quam confert primam gratiã inſtrumentaliter, ſi-
ne contritione: quia ſine cõtritione peccatũ nõ di
mittitur: & hoc eſt contra Scotũ. Vide Gabrielem
concluſ. 3. vbi ſuprà. Hinc Gerſon part. 2. de Sacra-
mẽto pœnitentiæ, ait: Virtute cõtritionis efficiũt,
ſcilicet cõfeſſio & ſatisfactio (quæ ſunt Sacramen
tum cõtritionis & remiſſionis peccati) quod figu-
rant, ſcilicet remiſſionem peccati: ſic diuerſis reſpe
ctibus contritio eſt res & Sacramentum. Res, ſcili
cet confeſſionis & ſatisfactionis, quæ ſunt eius Sa-
cramentum. Et Sacramentũ remiſſionis peccati,
quæ eſt eius res Ex quo patet quis ſit effectus pœ-
nitentiæ, ſcilicet remiſſio peccatorum & cõmuta-
tio pœnæ æternæ in temporalem: & ex cõſequẽti
collatio vitæ æternæ. Hæc Gerſon. De partibus pœ
nitentiæ, quæ ſunt contritio cordis, confeſſio oris,
& operis ſatisfactio: copioſè ſcribit Gabriel di. 16.
libr. 4. Sed hæ ſuis locis pateſcunt. Paulus Corteſ,
lib. 4. di. 3. ita oſtendit pœnitentiam iure factum
nominari, tum propter principẽ finem, quo ſum-
ptibus mulcta irrogatur, compelluntúrq; ad faciẽ
dum Deo ſatis: tum etiã propter quod ad quæcun
que ad eiuſmodi ſacrũ accedũt pœnę rationẽ nan
ciſcũt, quemadmodũ eſt cõtuſi hominis inexhau-
ſtus dolor, hęſitans cõfeſſionis pudor, flaminiſque
nexus ad mulctam, quæ ſunt generis eiuſdẽ. Et tres
ſunt ſecundũ eundẽ partes pœnitẽtiæ. Vna, ſcilicet
cõtuſio, id eſt cõtritio: altera cõfeſſio, tertia perſo-
lutio, id eſt ſatisfactio. Et pœnitẽtia, id eſt ſatisfa-
ctio iniungitur propter duo, ſcilicet propter debi-
tum ſoluendum, & propter remedium contra re-
cidiuum pręſtandum. De quo legito latiùs Gab. d.
22. q. vni. ar. 3. dub. 1 qui & de iniungenda pœniten
tia multa ſcribit ibidem.

¶ POENITENTIÆ ſacramentum eſt vnũ eo modo,
quo oratio, quæ eſt abſolutio, dicitur vna. Si verò
Sacramẽtũ pœnitẽtię acciperetur pro omnibus
ad eſſe huius Sacramẽti requiſitis, tunc eſt vnũ Sa
cramentũ vnitate ordinis: quia omnia illa ordinã-
tur ad vnũ effectũ, ſcilicet remiſſionẽ culpæ actua-
lis, & vnitate ſignificationis: quia ſignificãt eũdẽ ef
fectũ, ſcilicet gratiã peccata delentẽ. Plura Gab. d.
14 q. 2. ar. 1. li. 4. Pęnitẽtia aũt delet, lauat, & mũdat,
vt vult Iac. de Val. Pſal. 50. Delet enim ſuperbiã, la-
uat luxuriã, mundat ab auaritia. Vel pœnitẽtia de-
let iniquitatẽ à Dei memoria, lauat ſenſualitatẽ à
turpitudine cõcupiſcẽtię & materiali habitus, &
mũdat cor & cõſcientiã à macula. Item delet à pro
poſito, lauat à locutione, & mundat ab opere, &c.

¶ POENITENTIA ſiue virtus ſiue Sacramẽtũ, qua
homini reſtituitur gratia, per quã attingit ad por-
tũ ſalutis, dicitur tabula poſt naufragiũ metapho-
ricè. Cuꝰ metaphoræ rõ variè aſſignatur à Doct.
ſed ſufficit vna quam apponit Gab. d. 14. q 2. arti. 3.
dub. 2. li. 4. Mundus in quo creatus eſt homo, ma-
re magnũ intelligitur, ſecundũ illud Pſal. Hoc ma-
re magnũ. &c. Nauis eſt ſtatus innocentiæ, in quo
per gratiã facilè & ſatis ſecurè homo creatus pote
rat peruenire ad portũ ſalutis: quia nondũ erat illa
ſcopuloſa rebellio & periculoſiſſima pugna ſenſua
litatis & rationis. Naufragiũ perditio eſt ſtatus in
nocentiæ in Adã, quo integritas nauis fracta eſt, &c.
perditus innocẽtię ſtatus. Tabulæ ſunt remedia. id
eſt Sacramẽta, quibus gratia perdita reſtituitur, ſi
cut in baptiſmo, & perfecta pœnitẽtia, qua omnis
culpa & pœna remittitur: nõ tamen ſtatus innocẽ
tiæ reſtituitur: quia manet peccati fomes, manet
bellum inteſtinum, manétq́ ſcopuli & arenæ multi-
plicium impedimentorum, quæ in ſtatu innocẽtiæ
non fuiſſent. Ideo ſicut per tabulam cum magno
labore & periculis enatare oportet naue fracta ad
littus: ita ſub gratia reſtituta in ſtatu huius miſerię
cum magno periculo & labore, pugnã que contra
tentationem ad mortem peccati inducere, laborã
tes enatare oportet. Et quia duo ſunt Sacramen-
ta ordinata contra duplex peccatum, quo naufra-
gus periclitatur, ſcilicet contra originale, Baptiſ-
mus: contra actuale, pœnitentia. Et ſicut originale
dimiſſum nõ redit, ita Baptiſmus nõ eſt iterabilis.
Homo verò frequẽter iterat peccata actualia, ideo
neceſſaria fuit nõ ſolũ baptiſmi tabula, ſed pœnitẽ
tia, quę iterari poteſt quotiens peccatũ iteratur. Et
Baptiſmus dicitur prima tabula, pœnitẽtia ſecũda
tabula poſt naufragiũ: nec opus eſt tertia, quia pœ-
nitẽtia ſufficit cõtra omnia actualia. His tabulis re
ſtituitur gratia, ſed nõ nauis: quibus tamẽ quiſquis
hæſerit (licèt cum labore & periculo) tamẽ ad ſalu
tis ſtadiũ vel portum enatabit. Hæc Gab. vbi ſup.
dub. 2. Alias rationes alij aſſignant. Concordat ſan
ctus Bonauen. Vide & ad hoc Richard. di. 14. circa
literam. Dicitur & pœnitentia fundamentum: vt in
dictione Fundamentum videre potes.

¶ POENITENTIA dicitur vera, tam pœnitẽtia vir-
tus quàm Sacramentũ dupliciter. Primo modo pę
nitẽtia virtus eſt vera, dũ habitus ex actibus dete-
ſtãdi peccatũ ſecundũ rectã rationẽ & debitũ finẽ,
elicitis eſt genitus ad huiuſmodi actus natus incli-
nare. Similiter actus eius dicitur pœnitentia vera.
Et in hoc quod dicitur ſecũdũ rectã rationẽ, inclu
dũtur omnes circunſtantiæ debitæ in eſſe, ſcilicet
quod ſit omnium peccatorũ propter debitũ finẽ,
& cũ propoſito cõtendi & ſatisfaciendi. Sic pœ-
nitẽtia Sacramẽti vera eſt, ſi fuerit vera cõfeſſio, &
abſolutio Sacerdotis abſoluere potẽtis, & intẽdẽ-
tis etiã aliis circũſcriptis. Illa enim ſunt de eſſentia
Sacramenti materia, ſcilicet & forma, & miniſter
idoneꝰ, in quo includitur intẽtio debita. Secundo
modo adhuc dupliciter poteſt pœnitentia intelli-
gi vera, quantũ ad efficientiã: quia duplex eſt eius
effectus, propinquus, & remotus. Propinquus eſt
gratiæ infuſio, & peccati remiſſio. Remotus eſt
æterna beatitudo Primo modo pœnitentia dici-
tur vera, per quam peccatum remittitur, & gratia
infunditur, ſiue gratia perſeueret, ſiue non. Et illo
modo etiam præſcitus poteſt verè pœnitere, non
autem eſt verum Sacramentũ, ſi fictè acceditur: pu
ta, cum propoſito cõtinuãdi peccatũ: licèt primo
modo verũ eſt Sacramentũ, ſicut verus eſt Baptiſ-
mus, qui ab accedẽte fictè ſuſciperetur cęteris parti
bus. Secũdo modo pœnitẽtia non eſt vera, per quã
pœnitẽs non conſequitur æternã beatitudinẽ. Hęc
Gabr. d. 14. q. 3 ar. 1. li. 4. Ad verã autẽ pęnitentiã (vt
dicit Dominus Cardin. Camera. in principio in 4.
ſen.) ſufficit dolere de peccato cõmiſſo: & ad hoc
nõ requiritur velle ipſum non fuiſſe, ſed non velle
ipſum fuiſſe & ipſum deteſtari. Et (vt inquit Scot.
di. 14. q. 2. li. 4.) pęnitẽtia ſiue actus, ſiue virtus, non
eſt vera, quantũ ad finem attingendum ſine chari-
tate. Vnde Aug. de pęnitentia: Sine charitate in no

biseſſe non poteſt vera pœnitentia. Idem de vera, & falſa pœnitentia. Cùm ſit opus Dei fructiſera pœnitentia inſpirare eam poteſt, quandocunque vult ſua miſericordia. Et ibidem de vera & ſalſa pœnitentia, quod ſine amore Dei conſequitur quis veniam, habet hoc pro incōuenienti. Et vt idē dicit: Pœnitentiā abſolutè poteſt innaſci ex naturalibus hominis, ſed nō fructiſera, hoc eſt ſerens fructum: imò vt fructuoſa eſt in vltimo inſtāti, & per pœnitē tiā acquiritur venia: & illa venia eſt, quando quis per gratiā acceptatur ad amicitiā diuinā. Poſt pœnitentiam antē verā veritate exiſtētiæ, & efficiētiæ primo modo acceptæ, poteſt pœnitēs in peccatū, & culpā mortalē cadere, vt ſcribit Gabr. ar. ij. vbi ſup. & probat hoc auctoritate Magiſtri ad hoc plura allegantis in textu. Probat & ratione, vide ibidem. Probat & exemplo Dauid, qui verè pœnituit de peccato adulterij & homicidij Vriæ: quia pœnitētiam eius Dominus acceptauit: vt habetur 2. Regum 12. Dixit enim Nathan Propheta ad Dauid: Trāſtulit Dominus peccatum tuum, nō morieris: & tamen poſtea peccauit in numeratione populi. 2. Reg. vlt. Et ſimiliter de Saule, & Apoſtolis, qui poſt remiſſionē peccatorū, & apoſtolatū peccauerunt. Petrus negando Dominū, cæteri fugiendo, & fidem perdendo. Probatur & ex eo, quia voluntas poſt veram pœnitentiam manet vincibilis, nec cōfirmatur in via, ſicut ante pœnitentiam: ergo poteſt peccare, & non peccare pòſt ſicut antè, &c. Sed poſt veritatem pœnitētiæ efficientiæ reſpectu effectus remoti, qui eſt beatitudo, non contingit pœnitētē finaliter in peccatum labi: quia vera pœnitētia ſic accipienda eſt, quæ pœnitentem perducit ad beatitudinē, ſed qui finaliter labitur in peccatum, non conſequitur beatitudinem: ergo pœnitentia pręcedens non fuit vera. Et dicitur finaliter, quia peccator pœnitēs prædeſtinat' poteſt in peccatum labi poſt pœnitentiam veram, & iterum reſurgere, ſed non finaliter: alioquin præcedens pœnitentia non eſſet vera veritate effectus remoti, ſi finaliter laberetur in peccatum mortale. Secùs eſt reſpectu effectus propinqui, qui eſt gratia: quia ille nuquam ſeparatur à pœnitētia vera primo modo: quia pœnitētia vera eſt ſufficiens diſpoſitio ad gratiam, qua exiſtente gratia non ſubtrahitur. Hæc Gabr. cōcluſ. 2. vbi ſuprà. Pœnitens verò quotienſcunquę ceciderit poſt actam pœnitentiam, totiēs reſurgere potuit per Dei gratiam. Hoc probatur auctoritate Chriſti Matth. 18. loquentis ad Petrum quęrentē: quotiens fratri in ſe peccanti peccata dimitteret, reſpondit: Nō dico tibi vſque ſepties, ſed vſq; ſeptuagies ſepties: vbi numerus finitus ponitur pro numero infinito, quotiēs peccauerit & pœnituerit. Longior eſt ibi Gabr. Probatur & ratione poſt Alexan. par. 4. quæſt. 63. membro 3. ex infinitate diuinæ miſericordiæ, & ex poſſibilitate ad conuerſionem, & ex parte animæ. Ex primo ſic: Miſericordia Dei eſt infinita: ergo nūquam ceſſat remittere peccata, ſubiecto non repugnante. Vnde ex infinitate ſua decreuit altitudo diuinæ pietatis homini viatori, nunquā retrahere manum miſericordiæ ſuę, ipſo non per obicis poſitionem repugnante. Dicitur enim Eccleſ. 2. in fine: Secundum magnitudinem illius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt. Sed magnitudo ipſius eſt infinita, ſecundum illud Pſalm. Magnitudinis eius non eſt finis: ergo & miſericordia, imò eadē eſt magnitudo Dei & miſericordia: quia realiter vna ſimplex eſſentia. Ex parte quoq; animæ poteſt argui, quę quamdiu manet viatrix, manet in ea liberi arbitrij vertibilitas, per quam potens eſt ſe diſponere ad cōuerſionem & gratiæ ſuſceptionem (vt latiùs ſcribit Gabr. concluſ. 3. q. 3. diſtinct. 14. libr. 4.) Ex quo ſequitur falſitas opinionis, imò erroris: quem recitat Magiſter di. 14. libr. 4. dicentium verè pœnitentem vltra non poſſe peccare damnabiliter. Et ſi grauiter peccaurrit, veram pœnitentiam non præceſſiſſe. Probāt ipſi errorem ſuum multis auctoritatibus quas ſoluit, & refellit Gabriel vbi ſuprà. Illum errorem reprobat Auguſtin. in de vera & falſa pœnitentia, cap. 3. 4. & 5. vbi dicit: quòd ſint perfidi plus quàm oportet ſapiētes, nō ſobrij, ſed mēſurā excedētes.

¶ Poenitentia eſt triplex (vt notat Gabr. d. 14. q. 3. artic. 3. dub. 6. lib. 4.) ſcilicet ſecreta, publica, & ſolemnis: & omnis ſolemnis eſt publica, & non ecōuerſo. In hac diuiſione pœnitentia non accipitur pro virtute, quia iſta eſt in ſola voluntate: nec pro pœnitentia, vt eſt ſacramētū: quia & huius forus eſt ſecretiſſimus: nec licet vnquam peccatum ibi confeſſum & remiſſum publicare. Sed accipitur pro ſatisfactione, quæ ſequitur ſacramentum pœnitentiæ impoſita confitenti à confeſſore.

¶ Poenitentia ſecreta eſt ſatisfactio pro peccatis à Sacerdote iniuncta ſecretè agenda, id eſt non publicè. Pœnitentia publica eſt quæ pro manifeſtis peccatis iniungitur manifeſtè in facie Eccleſię agenda, tamē cum ſolemnitate aſtantium clericorum: ſicut eſt publica correctio virgarum vel flagellorum, aut circumitio nudis pedibus, capite diſcooperto, ante crucem proceſſionis Dominicæ diei, aut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Et hæc poteſt iterari, & à ſimplici Sacerdote iniungi, &c.

¶ Poenitentia ſolemnis eſt, quæ à ſolo Epiſcopo pro grauiſſimis criminibus publicis totam cōmunitatem cōturbātibus laicis fidelibus ſemel tātum cum debitis ſolemnitatibus imponitur. Hac non iteratur ne vilis habeatur, etiam ſi peccatum pro quo iniungenda eſt iteretur: quo caſu pœnitētia publica aut ſecreta nō negatur, diſt. l. quamuis. Hæc à ſuſceptione ordinis impedit, & ideo nunquam clericis eſt iniūgenda, vt eadem diſtin. in capite. §. hanc autem. & duobus ſequentibus capitulis. Et ſecundum ſanctum Bonau. Sacerdotibus nō eſt imponenda propter reuerentiam ordinis. Nec ſecundum Richardum, laicis perſonis inſignibus, nec religioſis propter ſtatus dignitatē iniungi debet, nec etiam iuuenibus propter ætatis fragilitatem: eadem diſtinct. pœnitens. Aliis perſonis vtriuſque ſexus à prædictis iniungi poteſt. Ritus autem huius qui hodie in nonnullis vel pauciſſimis Eccleſiis obſeruatur, deſcribitur eadem diſtinct. in capite: ex Agatenſi concilio. & hunc modū refert Gabriel, quem legere potes. Et Richardus diſtin. 14. articul. xj. quæſtio. 2. libr. 4. & quæ perſonæ adeſſe debeant, ibi narrantur, & Gabriel quæſt. 3. dubio vltimo in fine quarti, & Richard. Et quoniam hæc rariſſimè iniungitur pœnitentia, obmittuntur quæ alij de hac ſcripſerunt. Nec (vt ait Durandus, & poſt eum Paludenſis quæſt. 6. diſtinct. 14. lib. 4.) per talem pœnitentiam publicatur peccatum pœnitētis: quia quod eſt publicum per ſe, amplius publicari non poteſt, ſaltem quo ad illos, quibus iam innotuit tale peccatum. Pœnitentia autem neque

ſolemnis, nec publica imponi debet, niſi pro peccato publico. Vel vt ſanctus Bonauẽtura vult, pro enormi & graui culpa imponitur ſolemnis pœnitẽtia. Sed correctio eius publicatur per pœnitentiá, quod non eſt malum, ſed bonum: vt publicum peccatum habeat publicã medicinam. Et quia maxima cõfuſione dignus eſt, qui maximum peccatũ publicè cõmiſit: & vt ſit aliis in terrorem in exemplum pœnitendi ne deſperent, qui in grauibus peccatis detinẽtur, vt ſcribit Gab. di. 14. q. 3. dub. 6. li. 4.

¶ Poenitentiam agere (vt ſcribit ſan. Bon. diſt. 14. par. 2. ar. 1. q. 3. lib. 4.) ſiue dolere de culpa commiſſa, eſt dupliciter: aut propter læſionem naturæ, aut propter offenſionem maieſtatis diuinæ & ipſius iuſtitiæ. Primam pœnitentiam ſuper culpa cõmiſſa habere poteſt quis ex ſola natura ſine gratia aliqua. Sicut enim homo naturaliter ſe diligit, ita etiam odit omne propter quod malum incurrit: & hæc pœnitentia eſt in malis & damnatis, & erit aliquando in Angelis malis, cùm abſorpti erunt à pœnis. Sed in hac viuit & regnat mala voluntas, cùm ſit proprij boni inimica: ideo Deus eam non acceptat, nec quis ſic pœnitẽs inuenit gratiam vel veniam. Alia eſt pœnitentia qua quis pœnitet propter Dei offenſam, paratus ei facere emendam, & hæc non eſt ſine diuina gratia gratum faciente vel gratis data. Et hæc adeo diſponit ad gratiã quod nullus eſt ſic peccator, qui inueniat gratiam & veniam: & ideo nulli eam dat, niſi cum quo proponit facere miſericordiam. Et quoniam diabolus hanc habere non poteſt: ideo nõ poteſt habere veniam: ſed ſi per impoſſibile poneretur, quod diabolus hanc haberet, vtique Dominus daret ei gratiam. Hæc igitur eſt potiſſima cauſa irremediabilitatis peccati diaboli: quia non poteſt pœnitere, nec liberum arbitrium eius verti ad veniam petendam. Concedẽdum autem eſt, quod omnis agens pœnitentiam ſuper culpam, ſecundum aſſignationem prædictam quãtumcunq; peccauerit, inuenit veniam. Hęc ſanctus Bonauen.

¶ Poenitentiæ tempus intelligitur (vt ſcribit Gab. diſt. 20. quæſt. vnica, artic. 1. libr. 4.) illud tempus in quo pœnitentia (ſi haberetur) ſufficeret ad ſalutem: quoniam dubium non eſt, quin poſt præſentem vitam haberi poſſit pœnitẽtia, licèt infructuoſa. Nam de damnatis dicitur Sapien. 2. Pœnitẽtiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gemẽtes. Et quamuis pœnitentia vera quandoque habetur vſque ad inſtans mortis, ad ſalutẽ ſufficit, tamen non ſemper in mortis articulo haberi poterit. Nam pęnitentia haberi non poteſt tempore impeditæ rationis: quia arbitrij libertatem quærit Deus in pœnitente, quæ haberi non poteſt impedita ratione, ſed frequenter rationis vſus ceſſat ante inſtãs mortis: ergo tunc cùm ratio deficit, pœnitentia haberi non poteſt: quamobrem periculoſa eſt & interitui vicinum (vt ait beatus Auguſtinus, & recitat Magiſter in textu di. 20. lib. 4.) ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium. Hoc & probat Scotus quatuor rationibus, quibus oſtendit pœnitentiam vſque ad extrema dilatam, vix fore poſſe veram & ſufficientem: tũc enim libertas arbitrij impeditur (quæ requiritur ad veram pœnitentiam) per doloris vehementiam & mortis timorem: vt vix aliud poſſit infirmus cogitare: & per cõſequẽs vix poſſit ſe conuertere ad perfectè deteſtandũ peccatũ. Talis quoq; pœnitentia vix poteſt eſſe debitè circunſtantionata, vt fiat ex amore Dei potiùs quàm ex timore pœnæ. Hinc dicit Auguſtinus: Charitatem quęrit Deus, non neceſſitatem. Temporalia quoq; & vxor, & filij, & diuitiæ, quas relinquere cogitur, inclinant enim ad inordinatè concupiſcenda, cùm imminet ſeparatio ab eis: & ideo magnam faciunt difficultatem ad eliciendum diſplicentiam de eis. Conſtitutus denique in extremis eſt minus dominus ſuorum actuum quàm ſanus. Difficile quoque eſt ſe tunc poſſe conuerti ad deteſtandum peccata propter Deum. Et ideo dicit beatus Auguſtinus: Magnũ eſt cui Deus tunc inſpirat (ſi quis eſt) veram pœnitẽtiam. Has rationes latiùs deducit Scotus, & poſt eum Gabriel vbi ſuprà. Ex quo ſequitur, ſecundum Scotum, quòd ſano perſuadendum eſt, vt ſanus pœniteat: oſtendendo ſibi periculum ſerotinę pœnitẽtiæ. Secundò infirmo iam ad iſtum articulum deducto ſuadendum eſt, vt ſecundũ poſſibilitatem laboret ad pęnitentiam ordinatam eliciendam voluntariè & propter debitum finem, ſcilicet propter Deum, licèt breuem. Extollẽda quoque eſt ſibi diuina miſericordia, & latrõnis pœnitentia: ſera quidem, ſed non ſera indulgentia. Addit Gabriel tertium, ſcilicet cùm quis infirmari cęperit, præueniẽdus eſt articulus mortis extremus. Et diligenter infirmus eſt inſtruendus & monendus, dum viget adhuc ratio, & non eſt obrutus timore mortis: vt quæ ſalutis ſuę ſint, prouideat, pœnitentiam agat, Sacramẽtis ſe muniat, priuſquam ingraueſcente infirmitate hora mortis præoccupet. Nec magis attendatur periculum corporis & vitæ labentis, quàm animæ & vitæ perpetuò manẽtis. Ad hoc habetur argumentum in cap. cùm infirmitas. de pœn. & remiſ. vbi præcipitur Medicis, quod non priùs corporalem medicinam impẽdãt ægrotis, quàm eis fuerit de ſpirituali remedio prouiſum, &c. Peccat inſuper mortaliter, qui actu elicito differre per pœnitentiam in fine vitæ proponit firmiter. Nam quicunque ſcienter exponit ſe periculo ſalutis ſuæ, peccat mortaliter, ſecundum illud Eccleſ. 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Veruntamen de illo mortali poteſt pęnitere in extremis, ſicut de cæteris: ita ſcribit Gabriel diſtinct. 20. quæſt. vnica, artic. 2. libro 4. Vnde hortatur ad pęnitentiam beatus Auguſtinus, dicens: Age pęnitentiam dum ſanus es. Vide Scotum, notanda ſcribentem de pęnitentia. Multa alij de pœnitentia ſcripſerunt: ſed hæc pauca ſufficiant Theologiæ neophitis.

¶ Policia eſt ordo quidam inhabitantium ciuitatem in principando & in ſubiiciendo, ſecundum Ariſtotelem libro 3. Politicorum: vel ſecundũ Gerſonem parte 1. de origine iuris, & legum. Policia eſt congregatio communitatis perfectę ſub plurimis vtilitatem reipublicę per leges ſuas principaliter intendẽtibus. Dicitur perfecta communitas, ad differentiam iconomicę cõuerſationis, quę ſibi perfectè non ſufficit. Dicitur ſecundum leges ſuas, quoniam in hoc attenditur principatus dominantis, ſi ſecundum leges ſuas inueniatur vltro regere policiam, aliena lege non arctatus. Et ſecundum eundem policiarum quędam eſt cœleſtis, alia eſt humana. Et eſt duplex. Quędam dicitur Eccleſiaſtica, altera ſecularis. Et ſecularis diuiditur ab Ariſtotele in tres, quarum primam vocat regnum. Secundam dicit ariſtocratiam. Tertiam nominat policiam. Regnum deſcribitur quod eſt policia ſub

vno bono. Vel expreſſi' eſt cógregatio cómunitatis perfectæ ſub vno, ſecundũ leges ſuas bonas pro repub. Dicitur autẽ vnus ille bonus, vel Rex vel Imperator, ſeu Monarcha, qui nó propriũ principaliter, ſed cômune bonũ intẽdit in ſuo principatu. Deſcribitur ariſtocratia, quod eſt policia ſub paucis bonis: vel expreſſius, quod eſt congregatio cómunitatis perfectæ ſub paucis bonum reipublicæ per leges ſuas principaliter intendentibus: vt Senatus. Policia verò appropriato nomine ſeu tymocratia, quod eſt policia ſub plurimis bonis: vel vt ſuprà dictum eſt in principio. Hæc Gerſon. Vide eundem in ſermone pro Viagio Regis Romanorum, parte prima, & lectione 3. de vita ſpirituali animæ, vbi dicit, quòd policiarum quædam diuina, quædam naturalis, quædam humana. Policia diuina, vel (vſitatius loquendo) Eccleſiaſtica propriè dicta, eſt communitas viuens ſub iure purè diuino, vel ſecũdum id regulata: ſub hac deſcriptioni a generalitate comprehenderetur policia beatorũ. Ipſa enim iure diuino cui' ſuprema lex eſt charitas regulantur. Sic appellatur noua Hieruſalem ciuitas ſancta, regnũ æternũ: imò ſic fortè diceretur beatiſſima Trinitas eſſe policia. De illa policia plura Gerſon. Policia naturalis eſt cómunitas ſecundũ leges purè naturales principaliter regulata. Policia humana eſt cômunitas ſecũdũ leges purè ciuiles vel humanas principaliter regulata. Gerſon. Vide eũdem tract. 11. ſuper Can. beatiſſimæ Virginis. Et ſecundũ beatum Tho. 2. 2. q. 1. art. 4. Policia prudẽtia eſt per quam conuenienter diſponuntur pertinẽtia ad bonum commune ciuitatis. Et eſt principalior quàm Iconomica: & hęc quàm monaſtica. Iconomica eſt prudẽtia rectiua multitudinis vnius familiæ ſecundũ eundẽ B. Th. 2. 2. q. 48. cuius finis eſt vltim' totũ bene viuere ſecũdũ domeſticá cóuerſationẽ. Monaſtica verò eſt prudẽtia qua quis ſeipsũ prudenter regit, ſecundũ B. Tho. 2. 2. q. 45. art. 2.

¶ POLLVTIO, vt Theologi capiũt, eſt genitura ſomno ſparſa, & à polluo, quod eſt inquino deducitur. Vel pollutio ſecundũ B. Thom. 4. ſen. d. 9. q. 1. ar. 4. eſt immũditia ſeu corruptio corporalis in viro vel muliere ex deciſione & motu ſeminis proueniens, Vel eſt reſolutio ſeminis quæ fit in ſomno, quæ nó eſt peccatũ, ſed ſimilitudo peccati. De iſta immunditia & pollutione variè ſenſerunt Doctores. Nam Alexand. de Ales, quem ſequitur Albertus, S. Bon. Petrus de Palude, tenet, quòd qui habuit pollutioné nocturnam, etiamſi cauſam culpabilem nõ habeat, nihilominus abſtinere debet à celebratione, niſi in caſu neceſſitatis aut vitationis ſcandali. Debet, inquam, de conſilio nõ de præcepto: ita quod mortaliter peccat, ſi celebrat. Cauſam aſſignat Alexan. de Ales, quia in hoc actu quaſi omnino ordo virium peruertitur. Vnde ſecundum Auguſt. in hoc opere anima fit tota caro. Et ſicut guſtato ſpiritu deſipit omnis caro: ſic econtra & amplius guſtata carne deſipit ſpiritus, & fit carnalis. Generat etiam frequẽter in anima hebetudinem quãdam, diſcraſiam & deordinationem. Ideo abſtinendum eſt donec fuerit reordinata natura, quod fit regulariter ſpacio 24. horarũ Vnde ad tantũ tempus abſtinere debet poſt pollutionem. Hæc Alexan. Vide & plura apud Paludenſem di. 9. qu. 3. libro 4. Rich. de Media Villa. li. 4. d. 9. ar. 2. qu. 3. Finaliter ad hóc hãc materiã reſoluit: Si pollutio in ſomno proueniat ex cauſa, quæ eſt peccatum mortale, impedit de neceſſitate. Si ex veniali præcedente infirmitate vel ſuperfluitate, tunc non impedit. Addit etiã quod periculũ vomitus impedit. Beatus Tho. d. 9. li. 4. q. 4. vult ad dignam cómunionem tria requiri, ſcilicet munditiam cóſcientiæ, erectionem mentis ad Deum, munditiam corporalem. Et multa de pollutione ibidẽ Bru. d. 25. q. 12. li. 2. dicit, quod nulla pollutio inchoata & perfecta in ſomno eſt peccatũ mortale: quia nullũ peccatũ mortale eſt actuale, niſi ſit volũtariũ: cùm etiam nullus poteſt peccare mortaliter, niſi habeat vſum liberi arbitrij: ſed in ſomno quamdiu eſt in ſomno, nõ habet vſum liberi arbitrij. Et dicitur inchoata, quia aliquis poſſet habere cogitationem immundá, qua vigente poſſet labi in ſomno, & tunc illa radix eſt mala. Poteſt & pollutio corporalis in ſomnis contingere, nedum abſq; peccato, ſed etiam cum magno merito, quia aliquãdo prouenit ex arcta abſtinentia: licet illa pollutio non ſit meritum, prouenit tamen ex merito, vt etiam in confeſſoribus, abſque tamen conſenſu. Item nulla immunditia corporalis quæcunque ſit illa, eſt impeditiua per ſe à celebratione Miſſæ, licèt aliquando per accidens impeditiua, propter aliquã ſequelá in anima: vtputa, hebetudo mentis, & depreſſio ad carnalia vel indeuotio. Item poſſibile eſt abſque reprehenſione, imò cum magno merito pollutũ tractare ſacroſancta myſteria precioſi corporis & ſanguinis Chriſti: quia ad debitè celebrandum eo modo quo poſſumus, ſufficit quòd non habeat conſcientiã de peccato mortali, & quòd nõ habeat legitimũ impedimẽtũ: vt ſi quis haberet ſtomachũ oneratũ, vel alio modo: & quod talis præparatio non excludat totaliter deuotionẽ, ſed poſſibile eſt quòd pollut' iſta tria habeat. Hæc Bruleſ. Multa vide apud beatũ Th. Videatur & copioſè Gab. lect. 10. canon. qui poſt multa quæ de pollutione ibidẽ ſcribit, ponit hæc doctrinã. Pollutus in ſomno abſque conſenſu in vigiliis ſequẽte vel præuio, dum ſe non ſentit magis hebetem, & per cogitations ad carnalia reflexum aliis impedimentis, non obſtante etiam extra caſum neceſſitatis aut remouẽdi ſcandali, poteſt ſine peccato & meritoriè celebrare, dũ deuotio trahit, pietas ſuadet, aut ſuſceptum officiũ exigit vel requirit. Vide latiùs Gab. vbi ſupr. & Gerſ. par. 2. tra. de pollutione nocturna. qui & permulta de ea ſcribit: & de pollutione diurna. Et inter cætera dicit, quòd nulla pollutio diurna vel nocturna plus habet de peccato quàm fuerit de conſenſu circa illam in libero arbitrio. Vnde ſi nullus fuerit conſenſus verus vel interpretatiuus, directus vel indirectus, perfectus vel imperfectus, nullum prorſus erit pollutio illa peccatũ. Vide latiùs eũ. Difficile autẽ eſt (vt idẽ ait) vel impoſſibile abſq; diuina reuelatione cognoſcere generaliter & certitudinaliter radicẽ & cauſam pollutionis diurnæ: ſi videlicet proueniat ex conſenſu vero vel interpretatiuo, aut cóſenſu directo vel indirecto, aut cóſenſu pleno vel imperfecto, aut ſi abſq; vllo cóſenſu ſuperioris rationis vel inferioris prouenerit. Ad obuiádũ autẽ periculis & ſcrupulis (vt idẽ dicit propoſitione x.) quæ cóſurgũt ex fluxu fœdo diurno, cóſiderádæ ſunt diligẽter cauſæ & radices: vt eis cognitis fiat diligẽs & diſcreta prouiſio, &c. Vide latiùs, qui valde plura de pollutione tá nocturna quàm diurna ſcribit. Sed quia hunc librum non magnũ eſſe decreui, plura curioſis legenda relinquo.

¶ Pol.

¶ POLLVTIO quædam eſt locorũ ſacrorũ. De qua videre potes Guilhelmum Epiſcopum in Rationali ſuo libr.j.vbi agit de Eccleſiæ dedicatione & cõſecratione: & quando Eccleſia ſit reconcilianda. De qua ita ſcribit Petrus de Palude diſtinct.xviij. quæſt.viij.artic.iiij.libr.iiij.dicens, quòd Eccleſia & cœmiterium reputátur polluta per ſanguinis effuſionem ibi factam violenter, & iniurioſè: ſicut per homicidium & mutilationem, vel aliam vulnerationem.de conſecrat.diſtin.j.cap. Si motum: nec debet celebrari, neque ibidem ſepeliri quouſque reconcilietur. Si autem homo ſine alterius violentia, & per ſe ibidem emittat ſanguinem per nares, nõ propter hoc polluitur. Econuerſo ſi quis intra eam ſuſpenditur aut ſine ſanguinis effuſione ſuffocatur: nihilominus reconciliatione indiget. Si verò alibi vulneratus illuc fugiens adhuc ſanguinaret vel moreretur, non propter hoc pollueretur. Econuerſo ſi ibi vulneratus antequam ad terram ſanguis decurreret, exiret: nihilominus quia infra eam ſanguinis effuſionis cauſa facta, reconciliatione indiget. Et ſi martyr in ea occiſus eſt, recõciliatione indiget: quia per mortem eius plus fit iniuria Eccleſiæ ex parte ſæuientium, licèt per paſſionem Eccleſia honoretur, vt eſt illud: Actio diſplicuit, paſſio grata fuit. Hoc eſt intelligendum de enormi, & non modica, & leui percuſſione: puta, cum vnguibus, vel de naribus, aut dentibus, aut huiuſmodi. Si autem lapis de ſuperioribus cadens, ibi hominem vulnerauerit vel occiderit: vel furioſus non habens vſum rationis, hæc ibi fecerit in ſe vel in alio, non eſt homicidium: vbi deeſt mala voluntas hominis: ideò non indiget reconciliatione. Si verò aliquis ſuæ mentis compos ſeipſum occideret, verum homicidium eſſet: vnde reconciliatione indigeret. Item emiſſio ſeminis ſiue per adulteriũ, ſiue per ſimplicem fornicationem, polluit Eccleſiam & cœmiterium.de cõſec.diſtinct.j.Eccleſ. Nõ autem ſi cuſtos Eccleſiæ ibidem nocturno ſomno polluatur: vt ibidem Paludenſis ſentit. Per debitũ coniugale locus ſacer polluitur & violatur, ſiue ſint ibi incluſi tempore guerræ, non audentes exire, ſiue aliàs. Item polluitur Eccleſia per Sodomiticum, quod grauius eſt peccatum quàm adulteriũ cùm etiam ſit cum ſeminis effuſione, reconciliatione indiget. Propter occultam autem ſeminis effuſionem, quantumcunque illicitam & innominabilem, quamdiu occulta eſt, concilianda nõ eſt: ſed ille occultè puniendus eſt. Vnde ſicut ſolennis pœnitentia nunquam pro occulto crimine imponenda eſt: ita cùm reconciliario Eccleſiæ ſemper fiat cum ſolemnitate, nunquam facienda eſt, niſi pro pollutione ſolenniter diuulgata, de adulte. cap. Significaſti. Si autem Sacerdos ſcit tantũ per confeſſionem Eccleſiam pollutam, nec etiam in occulto tenetur abſtinere à celebrãdo ibidem, nec Epiſcopo dicere: vt dicunt quidam, quod reconciliet Eccleſiam cauſa non expreſſa: quia ex his quæ ſcit tanquam Deus, non prohibetur ipſe vt homo: nec arctatur ad aliquid faciendum vel omittendũ. Et quãdo Eccleſia polluitur quoquo modo, eo ipſo intelligũtur polluta cœmiterium & capella contigua: ſicut dicitur de interdicto, non autem econuerſo: quia magis dignũ trahit ad ſe minus dignũ. Item ſi conſecrans Eccleſiam vel benedicẽs cœmiterium ſit publicè excommunicatus, indiget recõciliatione. Si autem excommunicatus publicè ibi celebret vel ſepeliat, non propter hoc neceſſaria eſt reconciliatio, nec puer parentum fidelium non baptizatus ſepeliatur in cœmiterio benedicto, nõ tamen indiget reconciliatione ex quo eſt filius fidelium. Puer autem filius infidelium tumulatus bene pollueret ſicut ſi eſſet magnus. Item Eccleſia vel cœmiterium vbi excommunicatus publicè ſepelitur, eo ipſo polluũtur. Hæc Paludenſis vbi ſupra. qui & plura ibi ſcribit. Recõciliatio autẽ fiat per Epiſcopum: quo autem modo, videatur Guilhelmus in ſuo rationali.

¶ POMPA Græca dictio eſt pompi. Eſt autem pompa omnis ſpectaculum, non econtra. Pompa enim in proſperis & in aduerſis, qualis eſt in triũpho & in funere: quaſi quidam ſolemnis apparatus & oſtẽtatio. Spectaculum nunc illud quod ſpectatur, nũc locus ipſe vnde ſpectatur. Et pompa dicitur à pompen Græcè, quod eſt publicè Latinè oſtentari, vt dicit Rich.di.vj.lib.iiij.circa literam.

¶ PONTIFEX eſt ſacer Magiſtratus; dictus à poſſe & facio. Nã inſtaurandorum Pontium curã habebat. Ideo dicitur ſecundum Varronem, à ponte & facio: pons quoq; ſublicius à Pontificibus primũ eſt factus, & poſtea ſæpè reſtitutus. Et Pontifex maximus dicitur Papa. Hinc Pontificatus deducitur, & à quo ius Pontificium, quod modo Ius canonicũ appellãt. Et Pontificalis: vnde Pontificales libri dicũtur, in quibus ſacræ ceremoniæ cõtinent.

¶ PONDVS ſignificat onus, moles, de quo aliàs. Pondus legitimum, eſt pondus conſequens quãtitatẽ ſubſtãtiæ pro tali numiſmate iuſtè determinatum. Determinatio ponderis iuſta, quando determinatur pondus tanti valoris pro moneta, quanti eſt pondus materiæ eius non monetatæ. Ita quòd tantum debet valere moneta ex pondere, quantũ valeret ſua materia non monetata & non plus, ſaltem deductis expenſis monetandi. de quo videatur Gabr.di.xv.q ix.art.j.lib.iiij.

¶ PORTA à portando, dicitur omnis exitus, & quo poteſt importari vel exportari aliquid, vel ab aratri portatione. Dicitur & aditus, & illud per quod ingreditur. Vnde duplex eſt porta ingrediendi in cœlum, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt.xxxiij. libr.iij.circa textum: videlicet per obſeruantiam mandatorum, ſecundum illud Matth.19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et per tollerantiam tribulationum, ſecundum illud Actuũ 14. per multas tribulationes oportet nos, &c. & aliàs multis oſtenditur.

¶ PORTIO dicitur quaſi partio, & ſignificat partẽ: huius diminutiuum eſt portiuncula: à quo proportio, quæ eſt duarum rerum inuicem facta cõparatio: de qua ſuo loco dicetur. Eſt & portio animæ, & hæc eſt duplex, inferior & ſuperior, quæ ponuntur tantum in parte animę rationali, & non in parte ſenſitiua, vt probat Gabriel diſtin. xxiiij.quæſt. vnica, libr.ij. Portio nanque ſuperior eſt duntaxat reſpectu æternorum, quæ ſenſu non ſunt comprehenſibilia. Portionis verò inferioris ſecundum beatum Auguſtinum xij.de Trinit.cap.ij.& iij.eſt circa exteriora ſiue temporalia ex his quæ in memoria ſunt veriſimilia à veris diſcernere, ac de illis diſponere & iudicare, quod ad rationem pertinet. Vnde non id quod commune habemus cum pecoribus, ſed rationale noſtrum in ſui operis diſpartitur officium.

¶ PORTIO aĩmę ſuperior accipit̃ dupliciter: largè &

ſtrictè. Largè accipitur, vt non tantum extendit ſe ad obiecta æterna, ſed etiam ad temporalia in ordine ad æterna, ſiue ſecundum regulam legis æternæ: ſic portionis ſuperioris eſt actiones circa creaturas per regulas æternæ legis moderari, & in Deū ordinare, dum in agendis temporalibus cōſulit diuinam voluntatem: ſecundū hoc poteſt intelligi illud Aug. Rationis pars ſuperior æternis rationib' conſpiciendis vel conſulendis adhæreſcit. Conſpiciendis tanquam obiectis, vel cōſulendis tanquā regulis ad obiecta temporalia regēda. Strictè portio ſuperior eſt ea vis rationis, quæ circa æterna verſatur tanquam circa obiecta, & non circa temporalia. Vnde anima intellectina habēs actū aliquē intellectiuū vel appetitiuū, hoc eſt cognitionē vel volitionem circa Deum, aut diuinam voluntatem, qui ſolus eſt æternus tanq̃ obiectū, eſt portio ſuperior. Et tunc deſcriptio Aug. ſic eſt intelligenda: Portio ſuperior eſt portio quæ æternis rationibus conſpiciendis & conſulendis adhæreſcit, id eſt, eſt ratio quæ circa ęterna verſatur tanq̃ circa obiecta. Hæc Gab. d. xxiiij. q. vnica, ar. j. lib. ij. Et rationem imaginis propriæ Augu. ponit in ſuperiori rationis portione. Et charitas qua diligitur Deus, eſt in voluntate portionis ſuperioris, & eadē eſt ſimiliter in voluntate portionis inferioris, qua diligimus proximum: quia proximus eſt obiectum. Vide ad hoc Sentum de portione. Thom. part. j. q. xix. & ſanctum Bonauen. diſt. xxiiij. libr. ij. & plura Gab. vbi ſuprà. Vnde portio ſiue ratio ſuperior (vt talis eſt) intendere poteſt aliis ſub Deo, quæ ſunt ſpiritualia & intellectualia: vt ſunt Angeli & Sancti, vt ſcribit Gerſ. tract. vij. ſuper Cant. Mariæ.

¶ PORTIO animæ inferior eſt quæ ad temporalia gubernāda deflectitur, id eſt, eſt ratio verſata circa tēporalia tāquā circa obiecta. Vnde cognitio qua cognoſco Deum trinum & vnum, & cætera ad eū pertinētia, pertinet ad portionē ſuperiorē. Cognitio verò qua cognoſco creaturam, pertinet ad portionē inferiorem. Vnde portio inferior eſt quę obiectis creatis adhæret ſecundum regulas morales, & naturalis honeſtatis tantum ſine relatione ad diuinas. Vnde ratio intendens regulis æternis contemplandis, pertinet ad portionem ſuperiorē. Ratio quæ intēdit tēporalibus ſecundū regulas ęternas, pertinet ad portionem inferiorē. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Et (vt inquit S. Bonauen. diſt. xxiiij. lib. ij.) inter ſuperiorem portionem & inferiorem eſt lex coniugij: & ideo vna tenetur alteram regere & reprimere, & (vt dicit Gab. diſt. xxiiij. q. vnica, ar. iij. dub. ij. lib. ij.) accipiēdo portionem ſuperiorem largè, nullum peccatū mortale committitur, quin portio ſuperior ſit in culpa. Cùm enim non cōmittitur ſine auerſione à Deo, & ſolius ſuperioris portionis eſt auerti à Deo, ſicut conuerti ad Deum, ſecundum regulas æternæ legis. Sic accipiendo portionem ſuperiorem in omni mortali peccato, portio ſuperior auertitur à Deo verè vel interpretatiuè. Verè dum legem æternam attendens cōtra eā conſentit portioni inferiori in actum contrarium legi. Interpretatiuè, dum non cohibet inferiorem, dum tenetur ſecundum legem, & ita negligendo auertitur, dum ſe non conuertit & conuertere ſe tenetur, &c. Et illo modo verū eſt illud Auguſt. Quod ſi peccatum non diu tenetur in delectatione cogitationis, ſed ſtatim, vt mulierem, id eſt inferiorem portionem tetigit: viri, id eſt ſuperioris portionis auctoritate repellatur, veniale eſt. Si verò diu in delectatione cogitationis tenetur, & ſi voluntas perficiendi deſit, mortale eſt, & proſecto damnabitur ſimul vir & mulier, id eſt totus homo, quia & tunc vir non ſicut debuit mulierem cohibuit: vnde poteſt dici conſenſiſſe. Hæc Magiſter. Ex quibus patet quod B. Auguſt. & Magiſter accipiunt portionem ſuperiorē largè, vt eius eſt regere portionem ſuperiorem ſecundum leges æternas. In portione verò ſuperiori poteſt eſſe peccatū mortale, abſque hoc quod ſit in portione inferiori, vt patet de peccato infidelitatis circa articulū trinitatis: quia circa tale obiectum non eſt portio inferior. Hæc Gabriel. Videatur & diuus Bonauen. eadem diſt. Accipiendo autem portionem ſuperiorē ſtrictè, nullū eſt peccatū in portione ſuperiori, niſi quod immediatè committitur in Deum. Hæc enim portio ſic accepta, non verſatur circa aliud obiectum quàm circa Deum. Sic peccatum quo quis peccat in proximum, vel in ſeipſum, cuius Deus non eſt obiectum, eſt in portione inferiori ſtrictè accepta. Latiùs conſulas Gabr. vbi ſuprà. vide & eundem diſt. xv. q. vnica, art. j. lib. iij. de portione tam inferiori, quàm ſuperiori. Et accipiendo largè portionē ſuperiorem, ipſa poteſt (vt ibidem oſtēdit) de tribus triſtari, ſcilicet de carentia fruitionis reſpectu obiecti æterni. Secundò, de peccato ſuo vel alterius volūtatis. Tertiò, de aliis malis ſuo ſuppoſito vel aliis perſonis ſibi dilectis conuenientibus: vide latiùs, qui & ibidem ſcribit permulta de triſtitia & paſſione Chriſti, & ſecundū quam portionem eam habuit, quæ ſtudioſis & deuotis, & amatoribus, & meditatoribus paſſionis Chriſti, relinquo legenda.

¶ PORTENTVM à portendo, id eſt præoſtendēdo quod portendat aliquid futurum: quamuis aliquādo dicantur portenta inania quædā & irridenda. Portentū quoq; ex auguriis & auſpiciis antiqui ſignificationē accipiebāt. Vnde apes illæ ex ore Ambroſij prodeuntes, quaſi portentū fuerunt, quod de longè viri ſapientiam portenderunt, id eſt ſignificauerunt. Et dicta Prophetarum quaſi portenta, quia porro, hoc eſt de longe tendebant, id eſt futura diuinabant: portenta quoq; fieri dicuntur, cùm ſolida corpora rarò ſe oſtendunt: vt cometæ, turbines, barathra, & ſereno cœlo ſacta tonitrua. Et portentum, id eſt mirum, quod ſua magnitudine portendit, ſecundum beatum Thomam ſuper Eſa. 8. lectione iij.

¶ POSSE aliquid facere vel vitare, dupliciter poteſt alicui attribui, vt ſcribit ſanctus Bonaue. di. xxviij. libr. ij. circa textum. Vno modo dicitur aliquis aliquid poſſe, quia per ſeipſum ſine aliquo alieno ſuffragio poteſt illud: ſicut aliquis poteſt comedere quando eſt ſanus & habet cibum. Alio modo dicitur aliquis aliquid poſſe, non ſolùm quia poteſt illud per ſe & in ſe, ſed quia poteſt cū alio quod ſibi præſtò eſt: & hoc modo accipiendo poſſe omne q̃ Deus præcipit, in noſtra poteſtate eſt, quia ipſe qui præcipit præſtò eſt præbere gratiā adiuuantē per quā poſſumus perficere. Alio modo accipiēdo nō omne q̃ præcipit, eſt in noſtra poteſtate, nō tamē ex hoc excuſatur aliquis, ſicut ſi præciperet Dominus ſeruo quod daret ſibi ad bibēdū, & ipſe nō haberet aquā, ſi poſſet eā acquirere, non excuſaretur. Vide ad hoc Magiſtrum diſtinct. xxviij. ſecundi.

¶ POSSE aliquid aliquādo accipitur ſecundū leges ordinatas & inſtitutas à Deo. Et illa Deus dicitur

poſſe facere de patiẽtia ordinata. Aliter accipitur poſſe pro poſſe facere omne illud quod non includit cõtradictionẽ fieri, ſiue Deus ordinauit ſe hoc futurũ ſiue nõ, quia Deus multa facere poteſt quæ non vult facere ſecundum Magiſtrum lib. j. ſenten. di. xlij Et illa dicitur poſſe de potentia abſoluta, de qua paulò pòſt videbitur. Hæc Gab. di. xvij. q. j. art. iij. dub. ij. libr. j. Poteſt & Deus quicquid poſſe potentia eſt. Nũc autẽ peccare, infirmari, deficere non eſt poſſe, ſed eſt nõ poſſe, quia eſt deficere. Verumtamen quicquid poſitiuũ eſt in peccato, Deus poteſt producere. Et ſic omne poſitiuum quod poteſt producere creatura, poteſt producere Deus. Nec tamen ideo ſequitur quod poſſit peccare, mori, mẽtiri. De quo videas Magiſtrum & Gab. di. xlij. qu. vnica, ar. iij. lib. j. Et dominus Bonauen. di. xlij. qu. ij. lib. j. Potentiæ quoque Dei infinitæ repugnat quicquid eſt indecens, incõgruum, ſecũdum illud Anſel. Cur Deus homo. Minimum inconueniens eſt Deo impoſſibile. Nam poſſe inconueniens admittere, poſſe peccare, poſſe deficere, poſſe mori, nõ eſt poſſe, ſed fragilitatis & impotentiæ. Omnis autẽ fragilitas & impotentia repugnat diuinæ potentiæ infinitæ. Gab. di. j. q. ij. libr. iij. Item poſſe inordinatè facere, non eſt poſſe, ſicut poſſe peccare, poſſe mẽriri. Sic nihil poteſt Deus quod nõ poteſt ordinatè, vt dicit S. Bonau. di. xliij. circa text. lib. j. Quid autem ſit Deum facere ſecundum potentiã abſolutam vel ordinatam, vide in dictione, Facere, & infrà de hoc pauca notantur.

¶ Posse deficere aliquid capitur purè, priuatiuè, vt nihil poſitiuum importat, verius negatiuè, & ſic attribuitur rei non exiſtenti, & tunc non eſt poſſe, quia nihil poſitiuũ importat. Alio modo capitur vt dicit priuationẽ viſus in ſubiecto apto nato. Et poſſe eſſe cæcũ, eſt poſſe eſſe animal carens viſu, & ita eſt aliquid poſſe, quia eſt poſſe eſſe animal. Sic poſſe peccare dicit priuationẽ in ſubiecto ſecundũ ſic loquentes, quia dicit voluntatẽ liberam potẽtẽ deficere à rectitudine, & iſta eſt aliquid, & eſt poſſe, quia eſt poſſe eſſe talem voluntatem. Sic de poſſe mori. Dominus prępoſitus Gab. di. xliiij. qu. vnica. dub. j. lib. ij. Vide & eundem di. xxv. libr. ij.

¶ Possibilis dicitur quod fieri poteſt: Vel poſſibile dicitur quod non includit contradictionẽ. Vnde non includit contradictionem ſecundum Scotũ, q. iiij. di. ij. lib j. quod ſit vna eſſentia in tribus perſonis, quia cõtradictio eſt ſecundum idem, hoc autem non eſt cõtradictio ſecundum idem, quia hic eſt vnitas eſſentiæ, & trinitas perſonarum relatiuarum, quare poſſibile eſt quòd cum vnitate eſſentiæ diuinæ ſtet pluralitas perſonarum.

¶ Possibilis eſt duplex, vt ſcribit Aliacen. in principio in primũ ſent. Quoddã eſt quod nõ exiſtit in creaturę rationalis poteſtate libera, ſicut cœlũ moueri, vel ſolem oriri. Aliud eſt poſſibile quod exiſtit in creaturę rationalis libera poteſtate: ſicut diligere Deum, vel odire proximum, & ſic de multis. Dupliciter autem (vt idem ſcribit) poteſt aliquid intelligi poſſibile exiſtere in creaturæ rationalis libera poteſtate. Vno modo ſtrictè, quia tale poteſt fieri ab ea ſicut velle vel nolle diligere, vel odire. Alio modo largè: quia aliquid poteſt fieri, vel ab ea, vel in ea: ſicut habere gratiã, vel fidẽ infuſam, hoc enim nõ exiſtit in rationalis creaturæ libera poteſtate primo modo, quia gratia, vel fides infuſa nõ poteſt fieri ab ea primo modo, ſed ſecundo modo. Vide eũ ibi latiùs Et vt idẽ ſcribit q. xiij ar. j. lib. j. ſent. Poſſibilium quædam ſunt incomplexè ſignificabilia, quædam verò complexè. Primo modo adhuc poſſibile ſumitur dupliciter: vno modo vt diſtinguitur contra actu ens: & ſic omne quod nõ eſt & poteſt eſſe, ſicut antichriſtus, dicitur quoddã poſſibile. Alio modo vt diſtinguitur contra neceſſarium: & ſic omnis entitas etiam actu exiſtens, quæ poteſt eſſe & poteſt non eſſe: dicitur quoddã poſſibile. Et proportionabiliter poſſibile ſecũdo modo dictũ, poteſt dupliciter accipi. Vno modo vt diſtinguitur contra verum, & ſic ſolum enunciabile, non verum, non impoſſibile, eſt poſſibile. Alio modo vt diſtinguitur contra verum neceſſarium, & ſic omne enunciabile etiam verum, potens tamẽ eſſe falſum, dicitur poſſibile. Et quantum ad primum modũ aliquid dicitur poſſibile fieri: quia poteſt fieri aliqua entitas. Sed quãtum ad ſecundũ aliquid dicitur poſſibibile fieri, non quia talis propoſitio, vel enuntiabile poſſit fieri, ſed quia poteſt fieri quòd ita ſit, ſicut per eam ſignatur. Hæc dominus Cardinalis Came. vbi ſuprà.

¶ Possibile ſecundum Scotũ di. ij. q. vij. li. j. eſt duplex, ſcilicet, logicum & reale. Poſſibile logicũ eſt modus compoſitionis formatæ ab intellectu illius quidem, cuius termini nõ includunt contradictionem, & ita hoc modo poſſibilis eſt hęc propoſitio, Deum poſſe produci, & Deum eſſe Deũ. Sed poſſibile reale eſt quod accipitur ab aliqua potẽtia in re, ſicut à potentia inhærẽte alicui vel terminata ad illud, ſicut ad terminum. Vnde filius nõ eſt poſſibilis poſſibilitate reali, nec poſſibilitate inhęrẽte, nec terminata ad ipſum, quia poſſibilitas ſiue actiua ſiue paſſiua, eſt ad aliud in natura. Hæc Scotus.

¶ Possibilis ſecundum Guil. Scotiſ. in primo, di. xlij. dicitur tripliciter. Vno modo aliquid dicitur poſſibile ſecundum cauſas inferiores, vt generatio aeris ex aqua, & ignis ex aere vel radiis, &c. Secũdo ſecũdũ cauſas ſuperiores, vt miraculorũ operatio. Tertio ſecundum vtraſque cauſas ſuperiores & inferiores, vt ſunt curſus cœli naturales per angelos, & contingentia. Denique omne poſſibile ſecundũ cauſas inferiores, eſt poſſibile ſecundum cauſas ſuperiores, ſed non econuerſo. Et per oppoſitum de impoſſibili dicendum eſt, & conſimiliter ad prædictos modos. Et primò quod eſt contra communẽ curſum naturæ, vt cæcos illuminare, vel ad quod natura non poteſt ſe extendere, ſicut ſol nõ poteſt hominem generare ſine viro & muliere. Secundò impoſſibile dicitur ſecũdum cauſas ſuperiores, ſic eſt impoſſibile quòd Deus decreuit nunquam fieri, ſicut cœlum annihilari. Tertiò quod eſt indifferens ad vtraſque cauſas, vel quod eſt impoſſibile ſimpliciter, vt Deum non eſſe. Sunt autem inter impoſſibilia quidam gradus, ſicut inter falſa, ſecundũ Aug. Nam impoſſibilius eſt lignũ eſſe Deũ, quã angelũ. & de impoſſibili vide latiùs ſuo loco.

¶ Potentia dicitur à poſſe: Eſt autẽ triplex poſſe, ſcilicet poſſe eſſe, poſſe agere, dare, vel perficere, poſſe pati, recipere, vel perfici. Et ſic triplex diſtinguitur potẽtia. Potẽtia primo modo quod nõ eſt, natũ tamen eſt eſſe. Secundò quòd non agit, natũ tamen eſt agere. Tertio quod non patitur, natum tamen pati. Primo modo apud aliquos dicitur potentia obiectiua, & dicitur quòd nõ habet eſſe reale, ſed tantum eſſe obiectiuum. Poteſt enim eſſe obiectum cognitionis. Secundo modo poteſt dici poten-

potentia actiua. Tertio modo potẽtia ſubiectiua. Primo modo antichriſtus eſt in potentia. Secũdo modo anima in principio creationis, de qua Philoſophus. Vitam habens in potentia. Tertio modo aqua eſt in potentia calida, quæ eſt actu frigida. Et quia actus opponitur potentiæ. 9. Metaphyſ. Tot modis dicitur actus quot modis dicitur potentia, de qua in dictione actus, ſuprà videri poteſt. Gabr. diſtinctio. xij. q. j. libr. ij. Et hæc diſtinctio valet ad multas auctoritates & ſanctorum & Philoſophorum intelligendas. Accipitur etiam potentia pro ſubiecto alicuius formæ. Et dicitur potentia ſubiectiua & forma inhærens, dicitur actus illius potentiæ, & hæc acceptio eſt ſatis communis apud Philoſophos, ſed comprehẽditur in prioribus. Et materia eſt ens in potentia tertio modo, hoc eſt potẽtia paſſiua reſpectu formæ nõ habitæ quã nata eſt habere, non autem primo modo nec ſecundo, probat Gab. vbi ſuprà. Et reſpectu formæ ſe actu informantis habitæ eſt in actu, & reſpectu habendæ in potentia, de quo conſulas Philoſophos.

¶ POTENTIAE dicuntur ſecũdum Philoſophum ſecundum quas paſſibiles harum dicimur: puta, potẽtes iraſci, triſtari, miſereri. Et potentia in genere poteſt ſic deſcribi, vt notat Gabr. di. xxiij. qu. j. ar. j. li. iij. potẽtia eſt principium principale agendi, vel patiendi. Et dicitur principiũ principale propter principiũ, minus principale determinatiuum vel inſtrumẽtale, per quod excluditur habitus, qui nõ principaliter producit, ſed determinat potẽtiã ad certum modum agendi, bene vel malè. Excluduntur etiã diſpoſitiones qualitatiuæ in materia, quæ determinant materiã ad huius, vel illius formæ ſuſceptionem. Vocatur autẽ principium principale (vt ibidẽ vult Gabr.) cui primò, ſiue ex ſe non per aliud cõuenit poſſe agere, vel pati, ſicut intellectus cui primò cõuenit intelligere & huiuſmodi per intellectum, & ideo homo non eſt in potentia intelligendi aut volẽdi, quia ſibi nõ cõuenit intelligere, & velle primò immediatè per ſe, ſed mediatè mediante alio, ſcilicet, intellectu & volũtate. Et ſecũdũ quod eſt duplex poſſe, ſcilicet, poſſe agere & poſſe pati (vt dictum eſt) ita duplex eſt potentia, ſcilicet, actiua & paſſiua. Et per potentiam animæ (vt vult Gab. d. xvj q. vnica, li. ij.) poteſt intelligi illud quo anima poteſt in operationes vitales. Et capitur vno modo pro omni neceſſario requiſito, ad quemcunque actũ vitalẽ, tãquã cauſa partialis. Alio modo accipitur potẽtia pro illo præciſè quod ſe tenet ex parte animæ elicientis tanquã principiũ partiale. Primo modo diſpoſitiones qualitatiuæ requiſitæ ad videndũ, audiendũ, &c. dici poſſunt potẽtiæ. Et eſt duplex potẽtia, ſcilicet, actiua & paſſiua. Potentia paſſiua quãdoq; accipitur pro quolibet illo, quod neceſſariò requiritũr ad recipiendũ actũ vitalem, quomodo diſpoſitiones ſubiecti, quibus diſponitur ad recipiẽdũ actũ, dicũtur potẽtię. Et illo modo quãdoq; idẽ eſt potẽtia actiua & paſſiua, quia quãdoq; eædẽ qualitatiuę diſpoſitiones, quib⁹ ſubiectũ diſponit' ad recipiendũ actũ vitalem, etiam concurrunt actiuæ ad huiuſmodi actus productionem. Alio modo accipitur potẽtia paſſiua pro illo quod præciſè tenet ſe ex parte ſubiecti recipientis. Potentiæ autem animæ non diſtinguũtur ab anima, vt rotũdè & diffuſè probat Gab. auctoritate & ratione vbi ſuprà. Vnde cùm anima ſit potentia & principium multarum operationum vel actuũ in homine, diuerſa ſortitur vocabula, quorũ aliquod ſignificat ipſam animæ eſſentiã ſimpliciter & abſolutè nõ cõnotando aliquod diſtinctum ab anima, vt eſſentia, vel ſubſtãtia animę, vel anima ſi capitur abſolutè aliquod ſignificat eandẽ animæ eſſentiã, & cõnotat certã eius operationẽ, vt intellectus ſignificat eſſentiã animę cõnotãdo notitiã ſiue actũ intelligendi. Ita quod intellectus cantũ ſignificat ſicut hæc oratio, anima potẽs intelligere ſiue producere actũ intelligendi quod idẽ eſt. Volũtas ſignificat illã eandẽ eſſentiam cõnotando aliã operationẽ quæ eſt velle, vt ſignificat tantum quãtum hæc oratio anima potẽs velle. Memoria ſignificat animã potẽtẽ memorari, & ſic de aliis. Potẽtiæ igitur animæ nõ diſtinguuntur ab anima. Aſſentit Gerſ. tract. iij. ſuper Magnificat. Diſcrepat B. Tho. part. j. q. lxxvij. & q. liiij. ar. iij. qui vult quòd potẽtia diſtinguitur ab anima & ſit accidens. Sed in hoc nõ aſſentitur Gab. qui rẽ diffuſè pertractat, & de potentiis animæ di. xvj li. ij. de quo vide & in dictione *Anima*, ſuprà. Potẽtiæ autẽ perfectiſſimè naturæ rationalis ſunt intellectus & voluntas, vt dicit Scot. diſti. xvij. li. iij. Potentiæ verò animæ dupliciter impediũtur, ne debitè exeant in actus ſuos, vt ſcribit S. Bona. di. iiij. q. penul. lib. iiij. Vno modo à corporis imperfectione & corruptione, & ſic impediuntur in paruulis & ſtultis & dormientibus, & contra hoc impeditiuũ eſt corporis perfectio & bona diſpoſitio. Alio modo impediuntur ab habitu malo & cõcupiſcentia ſiue à culpa: & cõtra hoc impedimẽtum eſt gratia ſiue virtutes. Virtutes ergo reddunt potentias faciles ipſas perficiendo, & ſic remouendo culpam. vide latiùs ibi Bonauen.

¶ POTENTIA libera (vt diſtinguitur contra naturalẽ) eſt potẽtia indifferẽs ad oppoſita, quæ, ſcilicet, in ſua poteſtate habet vtrumque oppoſitorum, ſcilicet, facere & nõ facere. Et talis potentia dicitur contingenter productiua. Non autẽ intelligẽdum eſt quod habeat in poteſtate ſua illa oppoſita, ſcilicet, producere & non producere pro eodẽ inſtãti, hoc enim implicat contradictionẽ, ſed pro diuerſis inſtantibus ſucceſſiuè. Vide de hoc Gabr. di. xxv. qu. vnica. libr. ij & di. xxxviij. j. ſent.

¶ POTENTIA naturalis oppoſito modo deſcribit', eſt potẽtia ad vnum oppoſitorum determinata, quæ nõ habet in ſua poteſtate vtrumq; oppoſitũ. & talis potentia agit neceſſariò, id eſt, poſitis omnibus ad productionẽ effectus requiſitis, non poteſt nõ agere, & nulla cauſa reſpectu eiuſdẽ effectus poteſt eſſe cauſa libera & naturalis, quia hoc implicat. Sola autem voluntas eſt potentia libera: quia omnis alia potentia ad ſuum effectum determinatur: ita quòd poſitis omnibus ad agendũ requiſitis nõ poteſt non agere. Nec volũtas reſpectu cuiuſlibet velle eſt cauſa libera, patet de obſtinatis & dãnatis. Similiter de voluntate confirmatorum in beatis, quia reſpectu actus quem non habent in ſua poteſtate, non eſt libera. Poteſt tamen cauſa reſpectu vnius effectus eſſe libera, & reſpectu alterius naturalis: patet de potencia naturali, quæ reſpectu intellectionis eſt cauſa naturalis, reſpectu volitionis eſt cauſa libera. Et omnem actionem liberã ſequitur laus vel vituperium. Et hæc nõ ſequuntur niſi operationem contingentem nõ neceſſariam. Sic & omnis actio libera eſt cõtingens, de quo latiùs perquiro apud Gab. di. xxv. lib. ij.

¶ POTANTIA neutra poteſt quãdoq; dici potẽtia in

differens,vel quæ non determinatur ad hoc vel ad
illud. Vnde eſſe in potentia neutra(vt dicitur poſt
Occã.iij.quotli.q.xj.) dupliciter intelligitur. Vno
modo,quando non plus inclinatur ex natura ſua
actiuè ad vnũ quàm ad aliud. Et ſic natura aſſum
pta,& quæcunq; alia eſt in potentia neutra ad de-
pendendum ad ſuppoſitum extrinſecũ,vel ad non
dependẽdum,quia neutrum ſibi cõuenit ex natu-
ra ſua actiuè. Alio modo dicitur eſſe in potentia
neutra,quia ſi derelinqueretur potentiæ ſuæ, non
plus prædicaretur de eo vnũ quàm aliud.Et ſic na
tura aſſumpta nõ eſt in potẽtia neutra,quia ſi dere
linqueretur ſuæ naturæ, tunc non dependeret ad
ſuppoſitum extrinſecum.Ad hoc videatur Gabr.
di.j qu.ij.lib.iij.dub.iij.

¶ POTENTIA organica,vt ſcribit Dominus Cardi
nalis Cameracen.q.v.ar.iij.lib.iiij.eſt illa quæ vti-
tur organo corporali in ſua actione, quales ſunt
omnes potẽtiæ extenſæ in materia,ſicut potentiæ
ſenſitiuæ.Potẽtia verò nõ organica, eſt illa quæ nõ
indiget organo corporali in ſua actione, quales
ſunt omnes potentiæ nõ extenſæ in materia, ſicut
intellectus & volũtas. Scotus autẽ ponit quòd ani-
ma intellectiua habet potẽtiã organicã & nõ orga
nicã:& hoc ſequitur ſi ponat quod anima intellecti
ua & ſenſitiua in homine ſunt eadẽ forma, ſed hoc
nõ eſt verũ ſecũdũ Occã,qui ponit quod diſtinctæ
ſint,in quo diſſentit à ſuis ſequacibus,de quo aliàs.
Et mouere organicè(vt Aliacenſis dicit)eſt moue
re primò vnam partem,& poſt mediante illa,aliã,
ſicut eſt in motu animalis,quòd primò fortè mo-
uetur cor,& poſt mediante motu cordis,alia pars
magis propinqua, & poſt tertiã; &c. Sed mouere
non organicè eſt mouere totum & partem æquè
primò,&c.Primo modo anima Chriſti poteſt mo-
uere corpus ſuũ in cœlo,quia licèt ſit tota in toto,
& tota in qualibet parte,non tamen æquè primò
mouet totum & quamlibet partem,quia eſt ibi di
ſtantia partium,nec totũ corpus coexiſtit cuilibet
parti. Sed illo modo ipſa nõ poteſt mouere corpus
ſuũ in ſacramento,quia nõ poteſt ibi primò moue
re vnam partem,& pòſt aliam mediante prima.
Nam inter alias partes non eſt ibi diſtantia localis.
Secundo autem modo,id eſt non organicè poteſt
mouere volendo illud corpus moueri ad motum
hoſtiæ. Vnde ſic volendo ſi hoſtia mouetur,mouet
tunc corpus ſuum non organicè,quia æquè primò
totum & quamlibet eius partem, eò quòd non eſt
ibi diſtantia inter perſonas quæ neceſſariò requiri
tur ad hoc quod aliquod moueatur organicè Hæc
Dominus Cardinalis vbi ſuprà, qui latiùs rem de-
clarat. Anima itaque Chriſti ſecũdum eum ad mo
tum hoſtiæ mouet corpus ſuum non organicè.

¶ POTENTIA fertur in aliquod dupliciter. Vel tan
quam in obiectum,vel tanquã in terminum ſiue fi
nẽ. Primo modo eſt cuiuſlibet potẽtiæ. Secũdo po
teſt diſtingui, aut potentia fertur in finem ducta
ab alio,ſicut fertur potentia non cognoſcens,quo
modo dicit Commentator, quod natura non co-
gnoſcens dirigitur ab agẽte infallibili. Et ſic omne
agens agit propter finem ſiue per intentionẽ finis.
Vel potentia fertur in finem non ducta ab alio,ſed
ducens ſe in illud. Et ſic non poteſt eſſe alicuius po
tentiæ naturalis,ſed tantum liberæ,quia ſecũdum
Damaſ. Appetitus non liber ducitur,& non ducit.
Sic accipitur pro actu potentiæ rationalis liberæ,
quo fertur in aliquod tanquã in finẽ,non tanquam
in obiectum.Gab.di.xxxviij.q.vnica.lib.ij.

¶ POTENTIA peccandi eſt potentia qua voluntas
poteſt aliquid velle vel nolle,aut etiã non velle co
tra legẽ cui tenetur obedire. Hæc autẽ potentia ni
hil aliud eſt ſecundum rem quam liberũ arbitriũ,
ſeu libertas volũtatis,qua poteſt in vtrumque con
tradictoriorũ. Et illa libertas nõ diſtinguitur à vo-
luntate,ſed eſt ipſamet voluntas. Nihil enim dicit
voluntas libertatis quàm voluntatẽ in ſubiecto,
& connotat eam circa obiectum ſibi ab intellectu
oſtẽſum poſſe elicere & nõ elicere, velle aut nolle,
nulla mutatione facta circa obiectum aut volunta
tẽ. Hoc ergo poſſe nihil addit voluntati neque ab
ſolutum,nec reſpectiuum,ſed dicit voluntatis na-
turam ſic à Deo conditam, Peccandi verò potẽtia
à Deo rationali creaturæ eſt collata, vt oſtẽdit Ma
giſter di. xliiij. libr.ij. Et ratione confirmatur, quia
omnis libertas eſt creaturæ à Deo collata,& omnis
potentia peccandi eſt libertas,ergo &c. Et quam-
uis peccandi voluntas culpabilis ſit & mala,poten
tia tamen peccandi commendabilis eſt atque bo-
na. Nam omne peccatum culpabile eſt & malũ,vo
luntas peccandi eſt peccatum,ergo. Verum eſt &
ſecundum,quia laudabile eſt poſſe tranſgredi & fa
cere mala,non faciens. De quo latiùs conſulas Do
minũ Præpoſitum Gabr. diſt. xliiij qu. vnica, lib.ij.
Et Bona. eadem di.& lib.iij.di.xij. Et idem Gabr.
lib.ij.di. vltima in fine, dicit quod homo per poten
tiam peccandi aſſimilatur Deo, quoniam potẽtia
peccandi eſt voluntatis libertas ſecundum quam
libertatẽ aſſimilatur Deo qui liberrimus eſt, cuius
voluntati quantò homo per voluntatem ſuam ma
gis ſe conformat ac ſubijcitur,tanto liberior eſt &
perfectior. Eius enim agi frænis, & obtemperare
iuſtitiæ, ſumma libertas eſt: ſecundum Boetium.

¶ POTENTIA peccandi dicitur dupliciter: vt ſcrip-
tis reliquit ſanctus Bonauen. di.xij. lib.iij. quem ea
dem di.q.iij. imitatur Bruleſer. Vno modo dicitur
potentia peccandi, ipſa potentia, qua peccatur, &
ſic nominat ipſum liberũ arbitrium creatũ, quod
quidem poteſt in bonum adiutum gratia: & quia
per ſuam naturam eſt defectiuũ benefaciendi, hinc
eſt quod illa potẽntia, vel facultas dici poteſt, potẽ
tia benefaciendi,& potentia peccãdi: nullus enim
peccat niſi per illam. Illo modo ratio peccandi fuit
in Chriſto: quia habuit liberum arbitrium. Vnde
Damaſce. Omnia quæ in natura noſtra plantauit
Deus, aſſumpſit verbum Dei &c. Alio modo dici-
tur potẽtia peccandi, potentia ordinata ad peccã
dum: vt potentia nominet aliquod medium inter
ſubſtantiã,& peccandi actum: per quod ſubſtantia
illa potuit exire in peccati perpetrationem. Hoc
modo non eſt concedendum, quòd Chriſtus ha-
buit potẽtiã peccandi, pro eo quod peccare nõ po
tuit, & talis ordinatio, imo de ordinatis diminuit
de plenitudine libertatis. Idẽ dicit Scotus, ſub alijs
tamen verbis, dicit enim, duplex eſt potentia, ſcili-
cet, remota & propinqua. Chriſtus ergo potuit
peccare potentia remota, ſed non potuit peccare
potẽtia propinqua. Sic etiã dicẽdum eſt de beatis
& dãnatis reſpectu eius quod eſt mereri: poſſunt
enim mereri potẽtia remota quæ eſt voluntas: non
potẽtia propinqua, eò quòd ſunt perpetuò impediti
per obſtinationẽ, ſicut beati per gratiã cõfirmati.

¶ POTENTIA Theologica: & iſta dicitur ſimplici-
ter potẽtia productiua, quæ eſt reſpectu producibi
lis in eadẽ ſubſtãtia ſiue eſſentia, ſic in diuinis patet

habet

habet poteutiam prodnctiuam filij,& filius habet potentiam quoa poſſit produci,ita ſcribit Pelbatus poſt ſuum Guil.Scotiſ.Dicitur & potentia generandi quo generans generat, ſicut generaliter potentia agendi eſt id quo agens agit, & ita idem intelligitur per potētiam generandi,& principiū elicitiuū generandi quod per rationem producendi ſeu generandi ſolet intelligi, vt ſcribit Gabr.di. vij.q.j.l.j.de quo vide & in dictione principium infrà,& potentia generandi non poteſt communicari filio,ita vt filius generet,de quo videatur Gabr. qu.iij.vbi ſuprà.

¶ POTENTIA & omnipotentia capiuntur ſecundū quod ſancti & doctores acceperūt.In vſu enim vocabulorum imitandi ſunt ſancti & auctores(vt vult Gabr.di.xx.qu.vnica,lib.j.) Acceperunt autē ſancti potentiam & omnipotentiam pro ea quæ neceſſariò conuenit omni perfectiſſimo,& quæ opponitur impotentiæ,quæ dicit imperfectionē:& quia potentia ſpirandi & generandi nō conuenit omni perfectiſſimo, neque in potentia generandi ,vel ſpirandi,dicit imperfectionem.Ideo ſub potentia & omnipotentia, non comprehenderunt potentiam generandi aut ſpirandi,ſed ſolùm potentiam reſpectu obiectorum factibilium. Potentia itaque capitur & omnipotentia,vt extendit ſe ad factibilia extra, vt potens dicitur,qui poteſt producere aliquid factibile facere.Et omnipotens,qui omnia factibilia poteſt efficere, id eſt omnia factibilia, quæ fieri nō includit cōtradictionem.Et cùm dicitur:omnipotentia,vel omnipotens, includitur ſignū diſtributiuū cum diſtribuibili:& valet potēs efficere omne factibile ad extra,ſiue potens cauſare omne cauſabile ad extra:ſic ſancti accipiunt potēs & omnipotens,de quo videatur latiùs in dictione Omnipotens. Omnes autē perſonæ ſunt ęqualis potentiæ,tā extenſiuè quàm intenſiuè:quia quem cunque effectum & quantumcunq; perfectum poteſt producere vna perſona eundem, & alia cum opera Trinitatis ad extra ſunt indiuiſa. Et ſicut pater ita filius & Spirituſſanctus omnipotēs eſt dicēdus, de quo aliàs, quia ſicut pater omnia poſſibilia ſiue factibilia extra producit,& poteſt efficere,ita filius & Spirituſſanctus,vt & probat Gabr. art.ij. vbi ſuprà. Et quamuis(vt ait Bruleſer di.xxxij. qu. vlt.in fine lib.j.) filius & Spirituſſanctus ſint æquè potentes,tamen brachium & dextra & manus appropriantur filio.

¶ POTENTIA Dei eſt duplex, ſcilicet, abſoluta & ordinata. Potētia ordinata eſt,quæ leges ſequitur à diuina volnntate poſitas. Abſoluta eſt quæ abſtrahit ab illis legibos. Et Deus dicitur illud poſſe de potētia abſoluta,quod ſimpliciter & abſolutè poteſt,vt ſcribit Dominns Cardinalis Cameracen.q. xiij.lib.j.videatur latiùs Scotus d.xliiij.li.j. Ideo dicunt Iuriſtæ,vt ait Scotus,quòd quis poteſt hoc facere de facto, hoc eſt de potētia ſua abſoluta. Vel de iure,hoc eſt de potētia ordinata ſecūdū iura,& ſubiungit paulò pòſt. Omnes qui ſubſunt legi diuinæ,ſi nō agunt ſecundum illā,inordinatè agunt. De quo vide in dictione ordinatum vel ordinatè fieri. Multa autē Deus poteſt de potētia abſoluta , quæ nō facit de potētia ordinata. Sicut de potentia ordinata nō infligit Deus pœnā niſi præceſſerit culpa,nec culpa remittitur niſi gratia gratūfaciens infundatur:quia ordinauit Deus nullum velle liberare à debito æternæ mortis,niſi quē acceptat ad gloriam beatitudinis perpetuæ,vt ſcribit Gab.di. q.j.ar.j.li.iiij.de quo & ſuprà in dictione pecca dictum eſt. Ita accipiendum eſt illud quod Gab.ſcribit ſerm.j.de circuncisione Domini.Mi ricors Dominus,qui in ſuis operationibus ad extra neceſſitari nequit,ſed merè cōtingenter libera & dignātiſſima ſua voluntate agit quæcunque agit. Et licèt humanum genus aliter quàm per filij ſui incarnationem,paſſionem,mortem ,redimere potuiſſet(vt ait Augu.xiij.de trinit.)& ſimiliter mortis ſuæ meritum,id eſt gratiam poſſet participare ſine ſacramentis,quibus vtiq; ſuam potentiam nō obligauit,vt dicit Magiſ.d.j.quarti. Quia tamen diuina ſapientia quæ à fine ad finem attingit fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Sap.8.hoc eſt ſecundū quod magis congruit rebus diſponendis, & modi iſti noſtræ miſeriæ ſanandæ plus congruunt, ideo propter eos & pati elegit & inſtituere ſacramēta. Non enim decet aliquē beatificari niſi & ipſe ſuæ ſaluti per gratitudinem & Dei amorē pro ſuo modulo ſe diſponendo cooperetur, vbi ſaltem impotentia non excuſat. Hæc Gabr. Quamuis abſoluta potentia ſine illis beatificare poſſet. Multa quoque poteſt Deus quàm nos cogitare poſſumus. Quare temerarium eſt(vt ſcribit S. Bonauen.di.xx.qu.vj. & vltima in fine lib.iij.) terminum præfigere ei. Amplius enim poteſt quā nos poſſumus cogitare. Et Deū aliquid poſſe de potentia ordinata, dupliciter poteſt intelligi(vt ſcribit Dominus Cardina. Cameracen.qu.xiij lib.j.) Vno modo ſtrictè,quod poteſt ſtante ſua ordinatione,qua æternaliter voluit ſe ſic vel ſic eſſe facturum:& ſic ſolū poteſt illa quæ ipſe ordinauit ſe facturum. Alio modo poteſt intelligi magis largè, quod poteſt ſtante veritate legis ſeu ſcripturæ diuinæ. Et ſic poſſibile ordinatè poteſt dici illud,quod eſt poſſibile abſolutè , & nō obuiat alicui veritati legis ordinatæ, vel ſcripturæ ſacræ. Et vtroq; modorum iſtorū dicitur, quòd eſt poſſibile,eſt de potentia ordinata vltimum iudicium non fore:quia licèt ſit ſimpliciter & abſolutè poſſibile,tamen non ſtat cum æterna Dei ordinatione,& obuiat ſacræ ſcripturæ: vide latiùs ibi Aliacenſ. Prædictæ diſtinctioni concordat illa diſtinctio Magiſtri,& quorundam antiquorū, quòd Deus quædam poteſt de potentia,quæ non poteſt de iuſtitia. Illud enim dicitur non poſſe de iuſtitia, quod obuiat ordinationi ſuæ volūtatis vel veritati ſuæ legis,quarū vtiq; eſt regula iuſtitiæ. Sed illud dicitur poſſe de potentia abſoluta,quod abſolutè & ſimpliciter poteſt,quāuis oppoſitum ordinauerit & reuelauerit.

¶ POTESTAS ſecundum beatum Tho.iiij. ſent.di. xxiiij.q j.ar.j.propriè nominat potentiā actiuam cum aliqua præeminentia. Vel poteſtas ſecundum Gerſonē part.j.de poteſtate Eccleſiaſtica,eſt facultas propinqua ad exeundum in actum, propinqua inquā,quia ſecundū facultatem remotā & obediētialē,non eſt impoſſibile apud Deū omne verbum.

¶ POTESTAS ſacramenti(vt vult B. Tho. poſt Alexan.q.xv.part.iiij.& Petrus de Palud.quæſt.j.ar.j & poſt hos ſcribit Gab.di.v.ar.iij.dub.iij.qu.vnica,li. iiij)eſt triplex,ſcilicet, auctoritatis, excellentiæ & miniſterij. Et hanc vltimā Durandus & Richardus partiūtur in duas,ſcilicet miniſteriū reſpectu inſtitutionis ſacramenti,& miniſterium reſpectu diſpenſationis. Poteſtas auctoritatis, eſt qua quis ex ſe principaliter nō ab alio ſuperiore poteſt remittere pec-

te peccatum. Et hæc eſt ſolius Dei communis tam patri & filio & Spirituiſancto, & licèt filius & Spiritusſanctus hanc poteſtatem habeant à patre, à quo habent & eſſentiam, & ita ab alio; non tamen habẽt à ſuperiore, eo quòd pater nõ eſt ſuperior neq; maior filio & Spirituſancto (vt alias dicitur, &c.) Poteſtas excellentię, eſt poteſtas quodammodo inferiori delegata cum prærogatiua. Et hæc conſiſtit in quatuor prærogatiuis: quæ ſunt mereri, efficaciã ſacramentis conferre, effectum ſacramenti, ſine ſacramentis inſtituere ſacramenta, & in eius nomine conferre ſacramenta.

¶ POTESTAS miniſterialis, eſt poteſtas diſpẽſandi vel etiam miniſterialiter inſtituendi ſacramẽta. Poteſtas baptiſmi, eſt poteſtas conferendi effectũ baptiſmatis. Hic autem eſt remiſſio peccatorum, quæ fit per gratiam; licèt hæc comitetur illuminatio, incorporatio. Vnde poteſtas baptiſmi, eſt poteſtas conferẽdi gratiam & remittendi peccata. Hæc duo ſe inſeparabiliter concomitantur, & neutra eſt ſine alia in iuſtificatione impij. Hanc triplicem habuit poteſtatem ſacramẽti Chriſtus (vt ſcribit Gab. vbi ſuprà, & Paludenſis diſt. v. qu. 1. libr. 4.) auctoritatis quidem habuit poteſtatem ſecundũ naturam diuinani tantum, ſiue vt Deus. Illa enim eſt ſolius Dei. Excellentiæ, ſecundum humanitatem coniunctam diuinitati, & ita ſecundum quòd homo, qui tamen eſt & Deus. Nam ſecundum ſuam humanitatem meruit ſua paſſione efficaciam ſacramentis, etiam ſecundum humanitatem, vt inſtrumentum cõiunctum diuinitati, conferre effectum ſacramenti ſine ſacramentis: ſic remiſit peccata Mariæ Magdalenę & quibuſdam aliis. Sic per humanitatem conceditur quod operatus eſt miracula principaliter quidẽ per diuinitatem, tum per humanitatẽ verbo vocali præcipiendo vel tangendo vel aliquid operando, vt lutum faciendo ex ſputo & liniendo, ad quod diuina virtute ſequebatur ſanitas animæ & corporis. Ipſe enim inſtituit ſacramenta principaliter virtute diuina. Miniſterialiter, ſcilicet, promulgando virtute humana. Collata etiam fuerunt ſacramẽta in primitiua Eccleſia in nomine Chriſti quod eſt nomen Dei, & hominis importantis hypoſtaſim in vtraque natura ſubſiſtẽtem. Habuit & poteſtatem miniſterialem diſpenſandi ſacramenta ſecundũ humanitatem, vt non coniunctam, cùm illam etiam habuerunt Apoſtoli, quibus præcepit: Ite &c. baptizantes eos. Ipſe creditur baptizaſſe Apoſtolos, cõfeciſſe Euchariſtiam, & certa ſacramẽta perſonaliter exhibuiſſe. Item poteſtatem miniſterialẽ, ſcilicet diſpẽſandi ſacramẽta fidelibus, communicauit miniſtris, ſacerdotibus tantum, nõ excellẽtiæ, neque auctoritatis. Et ſi excellentiæ poteſtatem communicari potuit (vt communiter dicitur) non autem auctoritatis. Non autem congruebat, vt poteſtas excellẽtiæ cõmunicaretur miniſtris Eccleſiæ. Rationes plures aſſignantur, ne, ſcilicet, baptiſmus qui vnus eſt, diuideretur & diceretur baptiſmus Petri, baptiſmus Pauli, ſed baptiſmus Chriſti. Ne etiã ſpes ſalutis in miniſterio cõſtitueretur, ne putaret quod in virtute puri hominis inuocati ſuſcipiẽs ſacramentum mundaretur, & ne auctoritas miniſtri minueretur. Ex quo habetur quòd verũ eſt, quod dicitur quòd filius hominis habet poteſtatẽ peccata dimittendi, non tamen inquantũ filius hominis, ſed filius Dei: quia illud conuenit ei ſecũdũ naturã diuinã principaliter, vt ſcribit Gab. di. 4. di. v. q. vni ca, lib. 4.

¶ POTESTAS eſt duplex, ſcilicet, Eccleſiaſtica & ſecularis. Poteſtas Eccleſiaſtica (vt diffinit Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis in tractatu de Eccleſiaſtica poteſtate) eſt poteſtas quæ à Chriſto ſupernaturaliter & ſpecialiter collata eſt ſuis Apoſtolis & diſcipulis, ac eorũ ſucceſſoribus legitimis vſq; in finẽ ſeculi, ad ædificationem Eccleſiæ militãtis, ſecundum leges Euangelicas, pro conſecutione fœlicitatis æternæ. Hæc deſcriptio datur per cauſam quadruplicem, ſecũdum quã poteſtas eccleſiaſtica diſtinguitur ab alia qualibet poteſtate, & ponitur poteſtas pro genere. Et notatur cauſa efficiẽs principalis, cũ dicitur à Chriſto ſupernaturaliter collata. Cauſa verò naturalis vel ſubiectiua, cũ dicitur ſuis Apoſtolis. Cauſa formalis, cùm dicitur ſecundum leges Euãgelicas; dant enim formã vtendi. Cauſa finalis oſtenditur, cùm dicitur, ad ædificationẽ Eccleſiæ, &c. Et additur ſpecialiter ad excluſionẽ donorum ſupernaturaliter, quæ omni viatori poſſunt eſſe cõmunia, ſicut ſunt Fides, Spes, Charitas, Prophetia, Timor, Pietas, & ſimilia. Et hæc deſcriptio conuenit ſolùm poteſtati Eccleſiaſticæ: vt ibidem oſtendit Gerſon, & fundatur hæc poteſtas Eccleſiaſtica, de neceſſitate in dono ſupernaturali: ſicut eſt Character Baptiſmalis de communi lege, qui Character in viatoribus eos de Eccleſia militante reddit. Facit inſuper idoneos & capaces Eccleſiæ poteſtatis Charitas itaque ſeu gratia gratũ faciẽs (vt idem dicit) valdè decens eſt in ſuſcepturis, vel iam habentibus Eccleſiaſticam poteſtatem, nõ tamen exigitur pro dando titulum, quaſi ſine ea nequeat in aliquo fundari, vel ſubſiſtere poteſtas huiuſmodi. Et poteſtas Eccleſiaſtica ſecernitur prima ſui diuiſione in poteſtatẽ ordinis, & poteſtatẽ iuriſdictionis: & rurſus vtraque diuiditur. de qua videatur Gerſon latiùs vbi ſuprà. Legitur autem ſextuplex poteſtas, à Chriſto data Apoſtolis, Diſcipulis pro ſe; & eorum ſucceſſoribus, miniſtris, ſcilicet Eccleſiæ: quales ſunt epiſcopi, & presbyteri. De quib[us] legere potes Gab. lect. 1. canonis. Has colligit dominus Cardinalis Camera. & ſunt hæ, poteſtas conſecrationis ſacramentorum, adminiſtrationis, prædicationis, iudiciariæ correctionis, diſpoſitionis miniſtrorum Eccleſiæ accipiendi vitæ neceſſaria ab his, quibus ſpiritualia adminiſtrãt. De his poteſtatibus plura & Gab. & Gerſon vbi ſuprà.

¶ POTESTAS ordinis eſt duplex. Quædam eſt reſpectu corporis Chriſti veri, & quædã reſpectu corporis myſtici. Prima eſt poteſtas cõficiendi verum corpus Chriſti & ſanguinem eius. Secunda, eſt poteſtas ligandi & ſoluendi, & vtraque poteſtas confertur in collatione ordinis ſacerdotalis. Et fundantur illæ duæ poteſtates in charactere ſacerdotali, ſiue vno, ſiue duobus, & ideo ſunt inauferibiles. Gab. di. xiij. q. 1. li. 4. Poteſtatẽ antẽ euchariſtiã cõficiendi omnib[us] ſacerdotibus & ſolis inamiſſibiliter tradit in traditione ſacerdotij, quia omnib[us] Apoſtolis & diſcipulis in cœna vltima cũ Domino recũbentib[us] indifferenter dixit: Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Horũ autẽ ſucceſſores ſunt indifferenter omnes ſacerdotes. Itẽ omnib[us] ſacerdotibus, æquè dicit in eorũ ordinatione. Accipe poteſtatẽ ſanctificãdi vel ſacrificãdi pro viuis & mortuis, & traditur calix cũ pane & vino aqua mixto, quo verbo ordinatur in ſacerdotẽ. Et licet mortale peccatũ, hæreſis, degradatio, ac cæteræ pœnæ canonicæ poteſtatem

conficiendi ſuſpendant, ita vt his ſtantibus non ordinatè exerceatur, nō tamen per hæc, aut quæcūq; alia ſimpliciter auferτur, aut tollitur. Nā his ſtantibus nullus poteſt ordinatè celebrare, quia indignè celebrat, nec tollitur ſacerdotiū per quædā crimina, vel pœnas. Nam poteſtas conficiendi fundatur in charactere ordinis ſacerdotalis, qui eſt indelebilis. Vndè per nullam poteſtatem poteſt auferri ſacerdotium, niſi per eam quę poteſt auferre characterem, & hoc ſolùm poteſt poteſtas diuina. Vide Gabr. latiùs artic. 2. conclu. 3. vbi ſuprà, & lect. 2. canonis. Sic hæretici, quia habent auctoritatem conficiendi, quia characterem verè conſecrant. Et hoc probat Durādus. Omnis enim ſacerdos ſiue ſit hæreticus ſiue præciſus, &c. habens materiā debitam cū intentione, in forma Eccleſię, poteſt cōſecrare. Et omnia iura quæ ad oppoſitum ſonare vidētur: debēt intelligi de veritate fructus, nō de veritate ſacramēti. Vel loquuntur de hæreticis qui debitā formam non ſeruant, vel quod non poſſint conſecrare de iure, licèt cōſecrent de facto. Hoc enim dicimur poſſe, quod de iure poſſumus, vt vult S. Tho. Item degradatus poteſt conficere, quia manet ſacerdos. Nam degradans nō poteſt characterem delere. De quo Paludenſis qu. 1. artic. 2. di. xiij. quarti. Nec (vt Scotus ait hac diſt.) Deus inſtituit Epiſcopū miniſtrum in amotione, ſicut in collatione, dedit enim poteſtatem miniſterialem imprimendi, ſed nō tollendi. Vnde fallit illa regula. Facilius eſt deſtruere quàm ædificare in miniſterialiter agente in ſacramentis. Et poteſt ad hoc adduci illud 2. Corinth. vltimo. Non dedit nobis Deus poteſtatem in deſtructionem, ſed in ædificationem, licèt hunc intellectum non puto innuiſſe Apoſtolum. Et quamuis degradato ſeu depoſito auferatur priuilegium clericale, & relinquitur curiæ ſeculari, non tamen ideo aufertur ordo, quia priuilegium non eſt eſſentiale ordini. Nam ante hoc priuilegium datum à Conſtantino Imperatore fuerunt veri & ſancti ſacerdotes Petrus & Paulus. Sed de præciſo dicit Scotus, quod oblatio non pertinet ad rationem conſecrationis, quia poteſt Euchariſtia conſecrari, & nō offerri, ſicut poteſt conſecrata conſeruari, & nō offerri niſi aptitudinaliter. Et ideo licèt offerens offerat in perſona Eccleſiæ, non tamē conſecrat niſi in perſona Chriſti cuius vicem gerit, etiam præciſus per ordinē, & characteris poteſtatem, quæ per præciſionē non aufertur ab eo. Vide de hoc Paluden. di. xiij. qu. 1. Quomodo autem orationes eius quas offert in perſona Eccleſiæ, ſint efficaces. Vide Ga. lect. xxvij. canon. per totum. Deus enim Eccleſiam reſpicit, & nō ſacerdotē celebrantē. De quo plura Gab. Omnes autem miſſę ſiue boni ſiue mali ſacerdotis, quantum ad opus operatū, ſunt æqualis valoris, quia nō in merito (vt inquit Aug.) cōſecrantis, ſed in verbo perficitur creatoris. Sed quantum ad opus operans, melior eſt Miſſa boni ſacerdotis, & ideo cęteris paribus, melius eſt audire Miſſam boni ſacerdotis, quā mali. De quo latiùs legito Gabr. lect. xxvj. canonis. Vide & eundē latiùs de poteſtate ordinis, in dubiis di. xiij. vbi ſuprà.

¶ POTESTAS ligandi & ſoluendi (ſecundū Occā in quodam tracta. & poſt eum ſcribit Gab. di. xvj. qu. 2. artic. 1. libr. 4.) in foro pœnitentiæ eſt duplex. Quædam confertur ex vi ordinationis in ſacerdotem, cùm Epiſcopus imponens manū ſuper capita ordinādorum, dicit: Accipite Spiritumſanctū, quorum remiſeritis, &c. Hæc poteſtas in omnibus ſacerdotibus eſt æqualis: & vocatur illa poteſtas, poteſtas officij vel ordinis ſacerdotalis, quę eſt inamiſſibilis, ſicut & character ſacerdotalis ordinis, in quo hęc poteſtas fundatur. Adſtipulatur Alia. q. veſperiarū.

¶ POTESTAS executionis & eſt duplex. Quædam eſt executionis ſimpliciter, ſine qua habēs poteſtatem primā neminē ſoluit & ligat, & hæc aliquando cum ordine non accipitur, ſicut quando quis ordinatur ab Epiſcopo nō ſuo, ſine licētia ſui epiſcopi, aut quando ordinatur ab excōmunicato, degradato, vel ſuſpēſo, quorū omniū vna eſt ratio: quia epiſcopi ordinantes in his caſibus nō habent executionis huiuſmodi poteſtatem; & ideo ad alios illam non tranſmittunt; quia quod non habet quis, aliis dare non poteſt. Et idem contingeret, ſi forent eadem impedimenta ex parte ordinati. Poteſtas igitur prædicta, accipitur cum ordine, quando nō occurrunt prædicta impedimenta. Et hæ duæ poteſtates, dicūtur poteſtates ſoluendi & ligandi remotę, quia poſſunt impediri. Dominus Præpoſitus Gabriel diſtinctione xvij. quarti.

¶ POTESTAS iuriſdictionis eſt quæ requirit prælationem ſuper aliquā plebem vel perſonā tanquam materiam, ſuper quam exerceri debet, tam prima poteſtas quàm ſecunda, vt faber vel artifex nō poteſt operari niſi detur materia in quam operetur. Materia verò eſt peccatū per ſe, & per accidēs peccator, eo modo quo pœnitentiæ ſacramentum cōceditur habere materiam. Vnde in hoc dicitur ſacerdos habere poteſtatē iuriſdictionis, quia ſubiicitur ei materia in quā exercet poteſtatem ordinis. Eſt ergo poteſtas ordinis, poteſtas ad vtrāque, executionem & iuriſdictionem, ſed remota, fit autem propinqua remotis impedimentis, & ſubiecta materia. Dominus Præpoſitus Gabr.

¶ POTESTAS iuriſdictionis eſt duplex: vt idem ſcribit Gabr. di. xvij. qu. 2. art. 1. lib. 4. Quædam ordinaria, quæ ſcilicet alicui cōuenit ratione beneficij, aut dignitatis, in quo, vel qua conſtitutus eſt ipſo iure, & talis eſt poteſtas prælationis, & curatorum: & hi poſſunt vices ſuas aliis committere. Alia eſt poteſtas iuriſdictionis delegata, vel commiſſa ſiue extraordinaria. Et hæc eſt duplex. Quædam eſt limitata ſolùm ad arbitrium cōmittentis, & per ſenulo iure ſuffulta, vt eſt poteſtas adiutorum, quos curati aſſumunt in ſubleuamē laboris audiendi cōfeſſiones, ſiue commiſſio eis fiat generaliter, ad omnes parochianos, ſiue ad aliquos ſpecialiter, ſiue ad vnū ſingulariter. Alia poteſtas eſt, quaſi media inter ordinariā & cōmiſſam, quæ ſeruata forma in iure ſtatuta, ampliari poteſt cōmittētis arbitrio, & nō reſtringi. Hæc eſt poteſtas ſratrū mēdicātiū, ſeruata forma expreſſa in c. dudū. de ſepulturis. in clē. Et quicūq; habet iuriſdictionē in aliū ligādi vel ſoluēdi, habet illā à papa, qui eſt ſummus hierarcha & princeps Eccleſiæ, & hoc mediatè vel immediatè. Immediatè vt archiepiſcopi, mediatè vt inferiores prælati, qui ſuā inſtitutionē recipiūt ab Archiepiſcopis, Archidiaconis, aut aliis inferiorib⁹ ordinariis. Dominus Prępoſitus Ga. vbi ſuprà. Et eſt quædā poteſtas regiminis, quæ (vt dicit Dominus Cardinal. Cameracen. in quæſtion. veſperiatum) in Petro & cæteris Apoſtolis non fuit æqualis. Nam in hoc Petrus fuit maior, qui & præfuit aliis. Vide latiùs Cardinalem, &c. Et de poteſtate ordinis & iuriſdictionis legito plura apud Magiſtrum Ioannem

Gerſonem

Gerſon em dialogo de poteſtate ligandi & ſoluendi.

¶ POTESTAS ſecularis eſt contra quam diſtinguitur poteſtas eccleſiaſtica, quæ conuenit & aliis quã Chriſtianis. Memoratur quoque quadruplex poteſtas in ſcriptura, ſcilicet, regia, & ſacerdotalis, & doctrinalis, & virtutis, ſcilicet miracula faciẽdi, & vnaquæque deſignatur per virgam. De poteſtate regia dicitur Gen. 44. Non auferetur ſceptrũ, ſiue virga de Iuda. De virga ſacerdotali habetur Numeri 17. quando data eſt virga ipſi Aarõ. & ideo Epiſcopus portat virgam paſtoralem in manu, in ſignum regiminis ſpiritualis. Tertiò, Magiſter ſcholarium, qui docet, tenet virgam ſeu ferulã in manu, in ſignum doctrinæ. De quarta autem virga habetur Exod. 3. quam Deus dedit Moyſi, cum qua fecit omnia miracula. Hanc quadruplicem virgam (vt ſcribit Iacob. de Valentia Pſal. 109. & ſuper illud: Virgam virtutis tuę) tradidit Deus Pater ipſi Chriſto Filio ſuo inquantum homo, & ipſe Chriſtus tradidit eam diſcipulis ſuis in die Pentecoſtes: & ſic etiam in die Aſcenſionis, quando miſit eos per totum orbem: cũ qua virga Apoſtoli ſubiecerunt Chriſto omnes inimicos ſuos. Dedit & in cœna poteſtatem conficiendi ſacramenta. Dedit & poſtea poteſtatẽ remittendi peccata, vt dicitur Ioan. xx. quãdo inſufflauit in diſcipulos ſuos, dicens: Accipite Spiritũ ſanctum, & quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Plura Epiſcopus.

¶ POTESTAS præſidẽdi (vt ſcribit S. Bona. di. xliij. q. 3. lib. 2.) dicitur eſſe illud per quod aliquis præſidet & dominatur alteri. Illud autem per quod præſidet, dupliciter poteſt dici. Vno modo dicitur ipſa virtus, per quam quis præualet alteri, & hæc virtus abſque dubio à Deo eſt. Alio modo, id per quod præſidet, dicitur modus perueniendi vel promouẽdi ad has virtutes, excellentiam, & hoc eſt diſtinguendum. Nam quidam præſunt aliis ex iuſtitia, quidam ex aſtutia, & quidam ex violentia. Prima præſidentia eſt à Deo, ſimiliter ſecunda eſt à Deo, & tertia ſi comparetur ad meritum ſubiacentis, talis præſidentia iuſta eſt, quia aut eſt ad bonorum probationem, aut malorum punitionem. Si autem comparetur ad voluntatem præſidentis, ſic iniuſta eſt. Et primo quidem modo dicitur eſſe à Deo faciente & ordinante, ſecundũ quod dicitur Iob 24. Facit regnare hypocritã propter peccata populi. Et Ozee 13. Dabo eis regem in furore meo. Secundo autem modo, ſcilicet in comparatione ad voluntatem præſidẽtis, ſic dicitur eſſe à Deo permiſſiuè, non autem approbatiuè. Propter quod dicitur Ozee 8. Ipſi regnauerunt, & nõ ex me: & principes extiterunt, & non cognoui. Omnis itaque poteſtas præſidendi ſecundum illud quod eſt, & etiam reſpectu eius ſuper quem, iuſta eſt, & à Deo eſt. Bonauen. Hinc Apoſtolus ad Romanos 13. Omnis poteſtas dominandi à Deo eſt, non enim inquit eſt poteſtas niſi à Deo. De quo videatur Gabr. diſt. xiv. q. v. art. 1. li. 4. Modus autem (vt inquit Bona.) deueniendi ad hanc præſidentiam in cõparatione ad voluntatẽ præſidentis, poteſt eſſe iuſtus, & iniuſtus: & ſecũdum quod iuſtus eſt, à Deo eſt: ſecũdum quod iniuſtus, à Deo non eſt. Quia verò nunquam eſt ita iniuſtus ex vna parte, quin ſit iuſtus ex altera: ideo de nulla potentia præſidendi dici poteſt quod non procedit à Deo. Vnde Gregor. in moralibus dicit, quod tumoris elatio, non poteſtatis ordo in crimine eſt: potentiam Deus dedit, elationem potentiæ malitia noſtræ mentis inuenit, &c. Et quanquam ambitio dominandi Deo ſit odioſa (vt ſcribit Aluarus in de planctu Eccleſiæ, parte 1. ar. 1.) tamen ambientium regimen ad refrænandum inordinatorũ hominum malitiam, & ad conſeruandum vnumquodque in ſua iuſtitia, ac ad diſponẽdum ciues in concordia, permiſſum eſt à Deo dominium & prouiſum: permiſſum ad punitionem malorum, prouiſum ad concordiam & pacem bonorum. Hinc ait Apoſtolus ad Romanos 13. Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem, fac bonum, & habebis laudem ex illa, Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in irã ei qui malè egit. Et quomodo poteſtas dominãdi variis modis & titulis acquiratur, videto apud Gabr. di. xv. q. v. art. 1. libr. 4. Et poteſtas prælationis poteſt manere ſine gratia. De quo videre potes Gerſ. parte 2. ſer. ad Eccleſiaſticos, in cœna Domini.

¶ POTESTAS dominandi ſiue præſidẽdi dicitur tripliciter: vt ſcribit S. Bonauen. di. xliiij. q. 4. lib. 2. ſcilicet, largiſſimè, cõmuniter, & propriè. Largiſſimè dominãdi poteſtas dicitur reſpectu omnis rei, qua homo poteſt ad libitum & votum ſuum vti. Et hoc modo dicitur homo eſſe Dominus poſſeſſionũ ſuarum, ſiue mobilium ſiue immobilium. Alio modo poteſtas præſidendi dicit excellentiã poteſtatis in imperando ei qui eſt capax rationis & præcepti. Tertio modo poteſtas dominandi, dicitur poteſtas coercendi ſubditos, & hæc poteſtas dicit quãdã arctationẽ libertatis, & talis poteſtas dominãdi propriè dicitur dominiũ, cui reſpondet ſeruitus. Primo modo poteſtas dominandi cõmunis eſt omni ſtatui, ſcilicet, naturę inſtitutę, naturę lapſæ, & naturæ glorificatæ. Secũdo modo competit ſtatui vię, ſiue pro ſtatu inſtitutę naturę, ſiue pro ſtatu naturę lapſę. Et hoc reperitur in angelis etiam quãdiu ſunt adminiſtratorij ſpiritus, quia ex illa parte ſunt aliquo modo in ſtatu viæ, hæc tamen præſidentia nõ manebit in gloria. Tertio modo poteſtas dominandi in homine eſt ſolũ ſecundũ naturæ ſtatum, ineſt enim ei ſecundũ culpæ punitionem, nõ ſecundũ naturæ inſtitutionem, & hoc quia ſeruitus ſibi correſpondens (ſecundum quòd dicunt ſancti) eſt pœna peccati. Hęc Bonauen.

¶ POTESTAS diaboli eſt duplex, vt ſcribit Bruleſ. di. xix. q. 3. li. 3. Vna detinens vel attrahens. Alia pugnãs. Poteſtas diaboli detinens, vel illa qua attrahebat & detinebat quoſcũque in limbo, & nullus poterat euadere hãc poteſtatẽ. Alia eſt pugnans; & eſt poteſtas præcipitandi in malũ, id eſt peccatum, vel per fallaciam, vel per potentiam. Per paſſionem autem Chriſti ſumus liberati à poteſtate diaboli quãtum ad ſufficientiã, ſed illi ſoli qui ſunt de eius corpore, id eſt Eccleſiæ, quantum ad efficaciam. Non enim omnes ſe diſponunt ad recipiendum gratiam Chriſti, vt ſunt Iudęi, infideles, & mali Chriſtiani &c. Aduerſarius autem ſuper omnia abhorret memoriam paſſionis, & figuram crucis, per quam ſumus à poteſtate eius liberati. Et quamuis ipſe nos oppugnat, nobiſque aduerſus eum incũbat pugna, nõ tamen elõgamur à victoria, niſi interueniat noſtra negligentia. Ipſe autem exercere nõ deſiſtit, & hoc ex Dei permiſſione, nec poteſt in vexationem corporum, & executionem mentiũ, niſi quis ex ſua

culpa vires tribuat, vel niſi ſit ex ſpeciali cauſa: vt puta, ad humiliationem alicuius, ſicut ſunt illi qui ſacraméta Chriſti contemnunt: vt puta, confirmationem, Euchariſtiam, aquam benedictam, &c. qui verò humiliter & deuotè ſacramentis & ſacramentalibus ſe ſubiiciunt, qui à paſſione Chriſti habent virtutem, non formidant diabolicam poteſtatem. Tanta enim eſt virtus ſacramentorum Eccleſiæ, vt etiam extendat ſe vſque ad infideles. Vnde non tot hodie diabolus obſidet, quot conſueuerat obſidere. Scribit enim Greg. in dialogo de quodam Iudęo, cum vellet dormire in loco deſerto, muniuit ſe ſigno crucis, & dæmones ſuperuenientes, cũ vellent ipſum offendere, a ſigno crucis repulſi ſunt, & dixerunt ipſum eſſe vas vacuum, ſed ſignatum. Poteſtas itaque diaboli per paſſionem eſt debilitata, de quo latius ſcribit Bruleſer.

¶ PRAXIS vel practicũ eſt nomen Græcum & Latinè dicitur terminatio vel operatio vel actio. Et praxis ſecundum Scot. q. 4. prologi, ad quam cognitio practica extéditur, eſt actus alterius potẽtiæ quàm intellectus naturaliter poſterior intellectione, natus elici conformiter rationi rectæ ad hoc vt ſit actus rectus. Stando itaque præciſè in actibus intellectus, nulla eſt praxis, nec actus vegetatiui, aut actus naturaliter præcedẽtes intellectioné, vt actus ſenſitiui dicuntur praxes, nec dicitur ad eos extendi notitia practica, vt ſunt priores intellectione. Similiter actus appetitus potentiæ ſenſitiuæ, quãuis præcedũt actus intellectus, nõ ſunt praxes, hi enim non communes nobis ſunt & brutis, nec iſtorum actuum eſt cognitio practica, niſi vt aliquo modo eſt moderatiua iſtorum actuũ. Et iſti actus ſequuntur intellectionem moderatiuã, vt ſunt per ipſam moderati. Ex quo ſequitur quòd praxis ad quá extenditur habitus practicus, non eſt niſi actus voluntatis elicitus vel imperatus, vt vult Scot. Et omnis praxis (vt idem ait) eſt in poteſtate cognoſcentis, & nihil eſt in poteſtate eius, niſi actus voluntatis elicitus vel imperatus, ergo. Et licèt ſpeculatio ſit quædam operatio, & ita praxis ſic extendendo nomen, tamen vt praxis dicitur ſola operatio ad quã intellectus poteſt extendi, nulla intellectio eſt praxis. Et hoc modo accipitur quando ad praxim cognitio practica dicitur extendi. Et (vt infrà dicit Scotus) cùm inſtatur de illis veritatibus quæ videntur maximè Theologicæ, & non metaphyſicæ, vt Deus eſt trinus, & pater generat filium. Dico (inquit Scotus) quòd iſtæ ſunt practicæ, prima enim includit virtualiter notitiam rectitudinis dilectionis tendentis in tres perſonas, ita quòd actus eliceretur circa vnam ſolam, excludendo alias, ſicut infidelis eliceret, eſſet actus non rectus. Secunda includit notitiã rectitudinis ſecundũ quod actus eſt circa duas perſonas, quarum vna eſt ſic ab alia, &c. Vide latiùs Scotum vbi ſuprà. Et praxis (vt ſcribit Gerſon tract. xj. ſuper cantico virginis) non intenditur in intellectu ſpeculatiuo, ſi confeſſe ſe habeat ad appetitũ, niſi procedat ad operationis rationé. Sicut alibi de Theologia, quod ſit ſpeculatiua, dicitur, quamuis eius finis præcipuus ſit amor Dei & laus eius magnificans Dominum. Tunc diuinum verbum non irrationabiliter appellatur practicum dum diuina voluntas accipit ipſum ad productionem ſeu productibilitatem eorũ omnium, quæ facta ſunt ſecundum triplex fieri. Vnum eſt in mente Angelica vel humana, ſecundum inexiſtentia propria ſeu genere proprio & in eſſe formali ſuo: hæc Gerſon. Et practicus in arte præfertur ſolùm ſpeculatiuo, vt idem vult Gerſon de myſtica Theologia ſpeculatiua, parte vj. conſideratione xxxiij. vt ſi quis peritiſſimus in arte Muſicæ, non autem exercuerit ſe in vocali cantu, neque in chordis aut organis: imò vocem habeat raucam, & inſtrumenta muſicalia diſcordia: ſatagit tamen iſte vel cantare, vel inſtrumentum pulſare, nulli dubium quin oberrabit, & neque dulcem, neque ſuauem ſimphoniam valebit afferre. Hæc ſimilitudo reſpicit eum, qui de diuinis ſcit artificioſè diſſerere, qui de moribus ſimiliter & virtutibus regulas habet, & ſpeculatiuum plerunque ſermonem, ſed nondum vult ad ea, quæ cognoſcit, conformiter operari: cogitur languens illam Apoſtoli vocem plãgere; velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Caret quippè virtutum habitibus tanquam inſtrumentis, habens carnem rebellem & diſſonam ſpiritui, quæ dũ tangitur, nihil ſuaue, nihil diuinum, ſed raucum, ſordidum, ac ſtrepidulum reſonat, &c. Hæc Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius, &c.

¶ PRACTICA ſcientia, & ſpeculatiua, differũt (vt & ſcribit Fráciſcus Maro. in primo, diſt. xlviij. quia finis practicæ eſt actus: ſed ſpeculatiuæ finis eſt ſcire. Vnde Metaphyſica, Phyſica, & Mathematica, ſunt partes ſpeculatiuæ, non practicæ.

¶ PRAECEPTUM eſt iuſſio vel imperiũ faciẽdi aliquid vel nõ faciendi. Et præceptũ importat applicationé legis ad ea quæ ex lege regulantur, ſecundum ſanctum Thom. prima ſecundæ, q. xc. articu. 1. Diffinitur & ab aliquibus ſic: Præceptum eſt imperium obligans ad obſeruationé rei vel actus imperati. Extrahitur radicaliter hæc diffinitio à diffinitione præcepti, quã dat Aug. lib. de virgi. di. pręceptum eſt cui non obedire peccatũ. Dicitur in dicta diffinitione, obligans ad obſeruationé, ad differentiam conſilij, quod per ſe nunquam obligat, vt dicit Auguſtinus quamuis per accidens id quod conſulitur videatur obligare: vt puta, ſi in caſu præceptum non poſſet impleri, niſi fiat conſilium: vt ſi non poſſum ſuſtentare parentes, niſi vendam omnia: tunc tenerer vendere omnia: quod quidem de ſe conſilium, nec obligat, niſi in caſu per accidens (vt ſcribit Gerſon in compendio Theolog. de decem præceptis) tenetur & conſilia non contemnere. De quo legere potes alia. & Gab. ſerm. de ſancto Bartholomæo. Et præceptũ ſiue lex imperatiua (ſecundum eundem Gabr. di. xxxv. q. vnica, lib. 2.) dicit illa qua imperatur alicui agere vel non agere: & hæc exprimitur per verbum imperatiui modo, vel aliquod eius vice ad ſimiliter ſignificandum ſumptum: vt eſt illud Pſalm. Nolite loqui aduerſus Deum iniquitatem. Et illud: Non mœchaberis: Non furtum facies. Et ſi ſtrictè & propriè ſumuntur ea, tantum imperatiuè dicitur, qua inferiori à ſuperiore aliquid imperatiuè iubetur vel prohibetur. Lex ergo & præceptiua in diffinitione peccati debet accipi largè, vt legem indicatiuam, quam imperatiuam contineat. Et illo modo omnia peccata ſunt prohibita, quia contra dictamen rectæ rationis, quod indicatiuè prohibet quicquid noxium eſt.

¶ PRAECEPTA ſunt duplicia, ſcilicet affirmatiua, & negatiua. Præcepta affirmatiua ſunt quę exprimũt per ꝓpoſitiones affirmatiuas, & hæc obligant ad ſemper, ſed nõ pro ſemper, quia eorũ obligatio

eſt ſub

eſt ſub diſiunctione ad hoc tempus vel ad illud, & ad hàc ſpeciem operationis, vel ad illam, vt ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis in regulis moralibus: Sicut colere Deum latria exteriori, non plus de ſe obligat ad hanc ſpeciem cultus exterioris, & ad hanc diem quàm ad illam, &c. Negatiua verò præcepta ſunt quæ exprimuntur per propoſitiones negatiuas, & iſta obligant ad ſemper, & pro ſemper. Ad ſemper, id eſt pro loco & tempore, id eſt aliquando: pro ſemper, id eſt pro omni tempore & loco: vt, Non mœchaberis: & dicuntur prohibitiua, &cæ. Neceſsitas autem eſt ſcire mandata obligantia, & quæ non, vt ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon in de cognitione peccatorum venalium & mortalium. Aliàs enim vel tranſgredimur ea per ignorantiam: vel in cuſtodiendo ea habebimus magnam nimis de tranſgrediendo dubitationẽ, & dubitabimus vbi dubitandum non erat, per quod perderemus totam cõſcientiæ tranquillitatem: putando non peccatum eſſe peccatum: & econtrà, de peccato quod non eſſet peccatum. Et (vt idem ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon in Tripartito de præceptis decalogi.) Deus pater piiſſimus cognoſcens noſtram fragilitatem & exiguam potentiam, dedit nobis numerum præceptorum, quorum obſeruatio ſibi ſufficiens eſſet, quæ etiam legis decalogo continetur.

Quapropter ad hæc præcepta ſcienda & intelligenda, tenetur quilibet per ſe, vel alium diligentiam apponere pro conſeruatione vitæ ſpiritualis quantum pro vitæ corporalis ſuſtentatione poneret, & eo maiorem quo immortalis anima eſt corpore præſtantior, ſine quorum notitia nullus poteſt conuenienter vitare peccata, aut ab eis reſurgere, & quorum ignorantia ex deſidia proueniens, non excuſat, ſed accuſat & cõdemnat. Sunt autem hæc decem præcepta his metris comprehenſa:.

Vnum crede Deum, nec iures vana per ipſum.
Sabbata ſanctifices: & venerare patres.
Non ſis occiſor, fur, mœchus, teſtis iniquus:
Viciniq; thorum, rẽſq; caueto ſuas.

De his præceptis permulta ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon, quem legere potes. De ſingulis quoq; præceptis videre potes S. Bonauen. d. xxxvij. libr. 3. circa tex. Et aliàs multi multa literis de his mandarunt, vt Nicolaus de Lyra in ſuo Præceptorio, & Ioannes Nider, & cæteri quàm plurimi, &c.

¶ PRAECEPTVM, mandatum, & lex, pro eodem ſumi ſolent. Quis autem ſit ordo decem præceptorũ, varij variè aſſignant numerum & ordinem præceptorum. De quo videto S. Thom. ſecunda ſecundæ, qu. c. art. v. & ſanctum Bonauen. di. xxxvij. qu. 2. & 3. libr. tertio. & Gerſonem in compendio Theolog. de decem præceptis, quæ aliis legẽda relinquo. Horum præceptorum decem, tria explicãt præceptũ de dilectione Dei, reliqua ſeptem dilectionem proximi. Propter quod ſecundum Aug. Iſidor. & Magiſt. prima tria ſcripta fuêre in prima tabula, reliqua ſeptem in ſecunda. Primum, de non habendo deos alienos. Secundum, de non ſumendo nomen Dei in vanum. Tertium, eſt de Sabbati ſanctificatione. Alia ſeptẽ ſequẽtia ſunt ſecũdę tabulę, quę ordinãt hominẽ ad ꝓximũ. Vide ſatis clarè de hoc Dominũ Præpoſitũ Gab. d. xxxvij. q. vnica, ar. 1. lib. 3. & aliàs latiùs. Hęc ſolẽt declarari à Theologis & Sanctis: Et prima ordinant ad Deũ, poſteriora ordinãt ad proximũ. Omnia autem cætera præcepta tã diuina quàm humana, quantũcunq; multiplicia ſunt (quia tamen rationalia, alioquin non merẽtur dici præcepta) ad præcepta decalogi reducuntur, quę illis ſunt conſona, & ex eiſdem principiis dilectionis deriuata, ſecundũ illud Apoſt. Qui proximum diligit, legem impleuit: ad Rom. 13. Et illud Saluatoris Matth. 22. In his duobus præceptis pendet tota lex, & Prophetæ. Præcepta autem decalogi non obligant hominẽ ad obſeruantiã eius in charitate ſimpliciter, ſed bene ad obſeruantiã formatam aſtringit cõditionaliter decalogus: quia ſi obligarent quicũque faceret aliquem actum mortalem, vel benefaciendo patri, vel paſcendo pauperem, non habẽs charitatem, peccaret. In quolibet etiam momẽto non habens charitatem, eſſet trãſgreſſor pręcepti, vt ſcribit Dominus Præpoſitus Gabr. articul. 3. vbi ſuprà. dub. 1. Sed ſunt ſeruanda ſub illa conditione, quam Saluator Matth. 19. exprimit, dicens: Si quis voluerit ingredi ad vitã, neceſſe eſt vt ſeruet mandata ex charitate. Poſita ergo illa cõditione, ſi vult ingredi vitam, neceſſe eſt vt mandata ſeruet ex charitate: ita quòd ſi ſeruat & non ex charitate, non quidem peccat, tamen per iſtam obſeruantiam nõ meretur ingreſſum regni. Conſonat Magiſter Ioannes Gerſ. lect. v. de vita ſpirituali animæ, & tract. ix. ſuper Cantico Mariæ. Hinc Dominus Cardinalis Cameracen. qu. 2. ar. 2. li. 1. ſcribit: Nullus, inquit, homo poteſt ſtãte lege per purè naturalia implere præceptum de dilectione Dei ſuper omnia. Patet, quia lex quæ eſt iubet quod actus cadens ſub præcepto fiat in gratia, quæ eſt habitus ſupernaturalis: ergo licèt exiſtens extra gratiam per ſola naturalia poſſit Deum dilegere ſuper omnia, non tamen implet præceptum ad intentionem præcipientis, niſi ſit in gratia. Et hoc eſt quod multi Doctores dicũt, quòd homo poteſt implere præceptum quãtũ ad ſubſtantiam præcepti, vel facti cadentis ſub præcepto: non tamen quantum ad circunſtãtiam facti & intentionem præcipiẽtis. Et ad hoc eſt determinatio Eccleſiæ de conſecratione, diſt. 4. cap. viti. Qui dixerit quod ſine gratia poſſumus mãdata Dei implere per liberum arbitrium, anathema ſit. Vnde contrarium fuit hęreſis plenè ipſorum Pelagianorum. Nec (vt idem dicit Petrus de Aliaco) homo ſtante lege poteſt meritoriè agere per pura naturalia, loquẽdo de merito vitæ æternæ. Aſtipulatur Iacobus de Valentia Pſalm. 118. qui dicit, quòd licet abſque gratia Chriſti nemo poſſit implere diuina præcepta, nec vitare peccatum: tamen omnes obligamur ad ſeruandum diuina præcepta, & vitare peccatum, & agere opera miſericordiæ. Vide latiùs eum ibi, &c. Nullus tamen (vt ſcribit Gabriel di. 1. quæſt. 4. artic. 3. lib. 4.) tenetur ad aliquod præceptum diuinum vel humanum, quod non eſt naturæ inſertum, niſi per aliquem idoneum & authenticum promulgetur: vel ſaltem ex fama veridica, & teſtimonio bonorum, quibus debet quilibet rationabiliter credere, innoteſcat. Hinc Ioannis 15. dicitur: Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent, &c. Vnde poteſt quiſquam ſe ad præcepta habere tripliciter, vt ſcribit idẽ Gabriel di. xxxvij. q. vnica, artic. 3. dub. 1. libro 3. Aut non ſeruando ſimpliciter, ſed negligendo actum præceptum, quo tempore præceptus eſt quo ad affirmatiua: aut oppoſitum faciendo quo ad negatiua. Secundo modo obſeruando quidem ad literam, hoc eſt actum præceptum exercendo, & pro-

hibitum omittendo:non tamen ex charitate. Ter-
tio modo vtrunque implendo propter Deum fi-
naliter ex charitate. Primus tranſgreſſor eſt,& pec
cat mortaliter. Tertius meretur vitam æternam.
Secundus neque meretur neque peccat, niſi fortè
in eo tempore quo tenetur mereri, vt in die Do-
minico,quo tenetur actualiter eligere dilectionem
Dei ſuper omnia:aut dum tenetur ſe pręparare ad
Sacramenti ſuſceptionem. Hæc eſt ſententia ſancti
Bonauent. diſtinc.xxxvij.quæſt.2. & aliorum pluri
morum Doctorum. De quo vide ſuprà in dictione
In tentio præcipientis.

¶ PRAECEPTA & conſilia differunt,vt ſcribit Ger
ſon tract.cōtra proprietarios regulę Auguſtini. Nā
præcepta remouent quę charitati ſunt contraria:
Conſilia autem impedimenta actus eius. Dicit Au
guſtinus in Enchirid. Quæcunque mandat Deus,
quorum vnum eſt:Non mœchaberis. & quæcun-
que non iubet,ſed amouet potius conſilio:quorum
vnum eſt: Bonum homini mulierem non tan-
gere:tunc rectè fiunt cùm ad charitatem ordinan-
tur,quia mox vnitur quis Deo.1.ad Timoth.7. Fi-
nis præcepti charitas. Præcepta (vt ait Hieronym.
ad Demetriadem virginem) & prohibitiones de
neceſſitate ſunt ſalutis:vt colere Deum & Sabba-
tum,non occidere, non mœchari, &c. quia multa
prohibentur & præcipiuntur bona per illa. Sed
conſilia de conceſſis ſunt & licitis: vt eſt libertas
voluntatis, vſus carnis in coniugio, poſſeſſiones &
diuitiæ.1.Corinth. 7. De virginibus Domini præ-
ceptum non habeo,conſilium autem do. Præcepta
quoque obligant ad ſeruandum, vt dictum eſt:con
ſilia autem non niſi in caſu: obligant enim ad non
contemnendum:obligant etiam ſecundum animi
præparationem,& etiam ad exequendum in caſu,
de ſancto Bartholomæo.

¶ PRAECEPTUM dilectionis eſt quo præcipitur no
bis vt diligamus Deū & ꝓximū, ſicut nos ipſos. Et
de illo præcepto dupliciter poſſumus loqui,vt ſcri
bit Gabriel di.xxx.q. vnicā,artic.1.libr.3.ſcilicet po
ſitiuè, & per modum actus eliciēdi,vel quaſi prohi
bitiuè per modum actus contrarij arcendi. Præce-
pta autem affirmatiua magis obligant, ne contra-
ria eis inſiant,quàm quod actus poſitiui circa præ
cepti materiam eliciantur, gratia exempli:Præce-
ptum de parentum honore magis obligat, ne pa-
rentes inhonorentur ſeu blaſphementur, quàm
quod actus honorationis eis impendatur:quia ad
primum obligant ſemper, & pro ſemper: non ſic
ad ſecūdum,ſed tantum pro aliquando. Loquēdo
igitur de primo intellectu,vt diligere accipitur pro
non odire,duplex bonum eſt. Quod poſſum non
odire inimicū,ſcilicet bonum ſpirituale,quo natus
eſt attingere Deum vel bonum. Aliud eſt indiffe-
rens, quod poteſt ad illud ordinari. De primo ge-
nere ſunt actus amoris Dei amicitiæ,vt eſt in ſe bo
num commodum ſibi. Item viuere vita ſpirituali,
ſcilicet vita gratiæ. Item audire prædicationes, cor
reptiones,inſtructiones, per quas conuertatur ad
Deum diligendum, & ſimilia. De ſecundo genere
ſunt viuere vita corporali,ſanum eſſe,diuitem eſſe,
fortem eſſe,potentem,&c.

¶ PRAECEPTUM Eccleſiæ eſt quo Eccleſia nobis
aliquid præcipit vel iubet. Præcepta autē Eccleſiæ
poſitiuę non eodē modo obligant, ſicut præcepta
naturæ vel diuina:vt ſcribit Domin' Præpoſit' Ga.
di.xvj.q.3.articul.1.libro 4. Nam præcepta naturæ,
& diuina ſunt de his, quæ ſecundum ſe ſunt de ne-
ceſſitate ſalutis. Vnde his præcipiuntur actus vir-
tutum fidei, charitatis, ſpei, &c. Aut prohibētur ea
quæ ſunt ſecundum ſe mala: vt ſunt actus vitio-
rum:& ad illa omnes (vt dictum eſt) tenentur in
quolibet caſu:quoniam quilibet tenetur pro tem-
pore & loco ad actus virtutum, & pro ſemper, ad
cauenda vitia. Præcepta verò Eccleſię ſiue iuris
poſitiui, ſunt de his quę ordinant ad virtutes, &
eis pręcipiuntur,quę non per ſe & in quolibet ca-
ſu ſunt bona. Sed quandoque poſſunt eſſe mala,
& prohibentur, quæ non ſemper & in omni caſu
ſunt mala: ſed in caſu poſſunt eſſe bona vel indif-
ferentia. Et ideo non eſt, nec debet eſſe intentio
Legiſlatoris iuris poſitiui: vt ſemper obſeruetur
præceptum ſuum:poſſunt enim occurrere impedi
menta in quibus non proficeret:imò noceret præ-
cepti obſeruatio:in quo caſu ſi præſens eſſet Le-
giſlator,velle deberet,quòd præceptum ſuum non
ſeruaretur, quia intentio cuiuſlibet iuſti Legiſla-
toris eſt inducere homines ad virtutes. 2. Ethico-
rum. Et ideo in omni præcepto legis poſitiuæ ad-
mittitur exceptio cauſæ rationabilis. Et per hoc di
cit ſanctus Thom.in 4.diſt.xv.quæſt.3. artic.3. præ-
cepta iuris poſitiui magis obligant ex intentione
Legiſlatoris,quàm ex ipſis verbis: & ideo magis re
putandus eſt tranſgreſſor præcepti, qui obuiat
intentioni Legiſlatoris, quàm qui deuiat ab ordi-
natione legis, ſecundum textum verborum. Ille
autem obuiat intentioni Legiſlatoris, qui ex con-
temptu aut ſine rationabili cauſa, ordinationē nō
ſeruat. Vide latiùs Gabrielem diſt.xvj.quæſti.3. ar-
ticul.1.libro 4.&cæ. Præcepta autem legis humanæ
ſiue poſitiuæ iuſtæ obligant omnes legi ſubiectos,
ſecundum mentem præcipientis, etiam in foro cō-
ſcientiæ. Vnde ſequitur quòd eorum tranſgreſſio
ſine cauſa rationabili, eſt culpa mortalis, etiā ſi nō
ſit ex contemptu, ſed ex negligentia, paſſione, aut
conſequenda voluptate, niſi fieret ex ſurreptione,
inaduertentia, aut ignorantia excuſante. De quo
videatur latiùs Dominus Præpoſitus Gabr.notab.
vj.vbi ſuprà. Potes de hoc videre Magiſtrum Ioan-
nem Gerſonem de vita ſpirituali animæ, lect.4. qui
de pręceptis Eccleſię & humanę legis tranſgreſſio
ne notanda literis prodidit.

¶ PRAECIPERE eſt actus rationis, quia importat
motionem cum quadā ordinatione, ſecundū ſan-
ctū Tho. ſecūda ſecūdę, q.xlvij.ar.viij. Præcipere ſe-
cundū Guil. Scot.d.xlvij.li.1.dicit. Vno modo quic-
quid ſub mādato cadit:& iſto modo in veteri lege,
& lege decalogi, tā ad ceremonialia quā iudicialia
præcepta erāt. Secūdo, præceptū capitur vt diſtin-
guitur cōtra ceremonialia & iudicialia, & ſic ꝓpriè
decē præcepta dicebant in prima & ſecūda tabula
ſcripta. De quib' Matth.19. Si vis ingredi ad vitā
ſerua mādata, ſcilicet decalogi. Tertio modo pręce
ptū accipit vt opponit ꝓhibitioni: & ſic pręceptio
eſt de affirmatiuis:ſicut illud: Sabbata ſanctifices,
& Honora parentes. Sed prohibitiones de negati
uis:ſicut eſt illud:Non adorabis deos alienos, Non
occides,&c.

¶ PRAECIPERE malum, & Deum præcipere malū
poteſt dupliciter intelligi, vt ſcribit ſanctus Bona-
uētura diſtinct.xlvij.quæſt.4.lib.1. Aut malum ma-
nens malum. Aut ita quod præcipiendo faciat bo-

num. Primum ſimpliciter eſt impoſſibile, ſecundum verò aliquo modo impoſſibile, licet non omninò. Eſt enim aliquod malum in ſe, aliquod malum ſecundum ſe. Malum in ſe poteſt fieri benè: malum ſecundum ſe nullo modo poteſt fieri benè, imò hoc intelligere quod fiat benè, eſt intelligere, quòd idem ſit malum & bonum. Poteſt ergo dici, quòd Deus poteſt præcipere malum in ſe, & non malum ſecundum ſe: quia nihil poteſt præcipere quin bonum ſit poſtquam præceptum eſt: & illud eſt malum in ſe, non autem ſecundum ſe. Et ideo poteſt illud præcipere, & non aliud. Hinc ſecundum ſanctum Bernardum: Deus poteſt diſpenſare in præceptis ſecundæ tabulæ, & non primæ. Nec ex hoc ſequitur, quòd præcipiat cõtraria, quia mandatum ſpeciale abſoluit à communi: ſicut priuilegium ſpeciale. In præceptis autem primæ tabulæ Deus non poteſt diſpenſare, quia eorum oppoſita ſunt mala ſecundum ſe. Vide latiùs Bonauenturam. Et quando dicitur quòd Deus præcepit Ozee vt duceret vxorem fornicariam. Dicendum quòd illud fuit malum in ſe, ſcilicet, cognoſcere nõ ſuam: & diuino præcepto factum eſt ei bonum: ſed ſecundum quòd fornicatio dicit actum libidinoſum, & cognoſcere aliquam ex libidine, hoc Dominus nunquam præcepit. Item quod præcepit filiis Iſraël facere furtum, Exodi 12. Dicendum ſimiliter: illud præcepit inquantum in ſe malum fuit, ſcilicet, accipere rem alienam: ſed hoc potuit facere, quia cùm ſit Dominus omnium, dominium potuit transferre: ſed nunquam præcepit, quòd ex libidine hoc facerent, illud enim eſt malum ſecundum ſe. Hæc ex officina ſancti Bonauent. di. 47. qu. 4. libro j. qui & de præcepto Abrahæ de immolatione Iſaac, & aliis, quæ Dominus præcepit, ſcribit. De quo aliàs dicitur, & videre potes Dominum Præpoſitum Gabrielem lectione lxix. canonis. Præceptum enim illud ſecundum mentem præcipientis prætendebat obedientiam Abrahæ fieri notam cæteris in exemplum, & non immolationem filij, quam præcepti verba ſignificabant, &c.

¶ PRECES in ſingulari capite caret, hoc eſt nominatiuo & vocatiuo, à verbo precor venit, quod accuſatiuo iunctũ, ſignificat oro, datiuo ſignificat opto: de quo Grammaticos conſulas. Et preces, idem eſt quod orationes. Sancti autem cognoſcant preces noſtras quas ad ipſos dirigimus. De quo legere potes Thom. Argen. & Richar. artic. 7. q. j. & ſequentes diſt. xlv. libr. 4. & alios. Et quamuis ſancti in patria clarè videant tribulationes hominum, & audiant preces eorum, quia tamen clarius vident voluntatem Dei nunc in patria, quàm tunc, quando erãt in via, ideo nõ obſtante quod feruentiorem pro nunc habeant charitatem, tamen aliquos iuuiſſent quando fuerunt in via, quos modò non adiuuant, quia noſcunt hæc placere Deo, vt in tribulatione permaneant. Poſſunt & cognoſcere cognitione ſupernaturali, prout huiuſmodi oratio relucet in diuina eſſentia, in qua quilibet beatus clarè videt omnia ad ſuã beatitudinem ſpectantia, & quæ ad ipſum diriguntur cognoſcenda. De quo copioſius legere potes ſanctum Bonauen. di. xlv. art. 3. q. 1. & 2. lib. 4. Voluit & Deus vt ſanctos rogaremus triplici ex cauſa, ſcilicet propter noſtram inopiam, ſanctorũ gloriam, & Dei reuerentiam. Quæ ſingula declarat abundè ſanctus Bonau. qu. 3. vbi ſuprà. Et non ſolùm maiores ſancti à nobis orandi ſunt (vt vult Paludenſis q. 2. artic. 3. diſtinct. 45. libr. 4.) ſed etiam mediocres, & minores, propter quinque rationes. Primò, quia aliquis quandoque habet deuotionem maiorem ad minorem ſanctum quàm ad maiorem. Ex deuotione autem maximè dependet orationis effectus. Secundò, ad tollendum faſtidium, quia aſſiduitas eiuſdem rei faſtidium parit. Per hoc autem quod alternatim diuerſos ſanctos oramus, quaſi in ſingulis nouus feruor deuotionis concitatur. Tertiò, quia quibuſdam ſanctis datum eſt in quibuſdam ſpecialibus caſibus patrocinari: vt S. Antonio ad extinguẽdum ignem, qui dicitur infernalis: & quibuſdam aliis ſanctis in quibuſdam aliis infirmitatibus. Quartò, vt omnibus exhibeatur à nobis debitus honor. De quo affatim ſcribit Gabriël lect. 32. canon. Quintò, quia orationibus plurium quandoque impetratur, quod nõ impetraretur oratione vnius, vt Paluden. vbi ſuprà ſcribit, &c.

¶ PRAEDESTINATIO quam Corteſius lib. j. di. vj. præſignationem vocat, eſt diuinũ propoſitũ dãdi vitam æternam. Et materia prædeſtinationis (vt ſcribit Bruleſer diſt. 4. lib. j.) ſimilis eſt ſerpenti, qui dicitur hydra, cui ſi vnum caput abſcinditur, naſcitur ſibi aliud: & ſi duo, naſcuntur alia duo capita: ſic eſt de iſta materia. Nam cùm vna difficultas in iſta materia ſoluitur, ſurgunt aliæ duæ difficultates maiores. Stephanus Bruleſer: Quare Doctores & Sancti ſcribentes de diuina prædeſtinatione, cum magna humilitate, & timore quodam, & trepidatione loquuntur, propter abyſſum diuinorum iudiciorũ. Nam iudicia Dei quare quoſdam prædeſtinauit, & alios non: & quare elegit hos, & non illos, & ſimilia iudicia ſunt profundiſſima & incomprehenſibilia, ſicut abyſſus Oceani, vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſalm. 35. & ſuper illud: Iudicia tua abyſſus multa. Quamobrem Doctor Ioannes Eggius fautor & amicus noſter ſingularis, Germaniæ decus, & Theologiæ peritiſſimus in ſuo Chryſopaſſo, diuinæ prædeſtinationis tractare volens, profundam prædeſtinationis materiam non ignorare, ſcribit ſe in periculo fluctuare, cùm illam profundam diuinæ prænotionis rationem ſub nebula & vmbra inueſtigare cupiat. Cui alludit Poëta Henricus Bebelius familiaris quondam iucundiſſimus noſter & Latiniſſimus, laudans ea quæ iſte Theologus Eggius ſcripſit in Chryſopaſſo, cùm ait: Attamen hunc librum nunquam librare valebo (materia vires exuperante meas.) Ego autem qui minimus ſum vel nullus in Theologia nec Theologi nomine, ſed potius Theologaſtri fortaſſe dignus, pauca quædam & modica, vt ex Theologis accepi, in medium afferam, &c.

¶ PRAEDESTINATIO. Vno modo dicit præparationem boni (vt habet ſanctus Bona. di. xl. circa textum lib. j.) & ſic conuenit hominibus, & Angelis, & etiam Chriſto. Alio modo dicit præparationem boni, & liberationem à malo: & ſic dicitur prædeſtinatio propoſitum miſerendi, & ſic eſt propriè hominum. Ita accipit Magiſter, cùm dicit diſt. xl. lib. j. Prædeſtinatio eſt de bonis ſalutaribus, & de hominibus ſaluandis. Vide Auguſt. in lib. de prædeſtinatione ſanctorũ: Prędeſtinatio eſt gratię pręparatio, quæ ſine præſcientia eſſe non poteſt, &c. Et prædeſtinatio dicitur actiuè & paſſiuè à verbo prædeſtino, quod deriuatur à deſtino. Eſt autem deſtinare, deliberare, aſſignare, deputare, adiicere, quaſi ſtare facio. Prædeſtinatio actiuè eſt Deus: paſſiuè

eſt homo qui prædeſtinatur ad ſalutem. Et in Deo (vt ait S.Bona.di.4.art.2.q.2.libr.j.)idem ſunt propoſitum,prædeſtinatio, & electio, ſecundum rem tamen differunt ſecuodum rationem intelligendi, vt ibi oſtendit Bona.& infrà oſtendetur.

¶PRAEDESTINATIO variè deſcribitur. Auguſtinus de libeto arbitrio:Prædeſtinatio eſt diuinæ voluntatis per gratiam electio. Vel ſecundum eundem:Prædeſtinatio eſt quædam præordinatio Dei ab æterno de his,quæ per gratiam Dei fienda ſunt in tempore.Prædeſtinatio ſecundum ſanctum Thomam prima parte quęſtio.23.artic.j.eſt ratio tranſmiſſionis creaturæ rationalis ad vitam æternam in mente Dei. Vel prædeſtinatio eſt cognitio futuræ beatitudinis hominum. Præſcientia verò econtrario,eſt cognitio futuræ damnationis. Vel ſecundum Auguſtinum in libro de fide ad Petrum: Prædeſtinatio eſt gratuitæ donationis præparatio, id eſt præordinatio alicuius creaturę intellectualis ad gloriam facta à volontate diuina. Idem Auguſtinos in libro de bono perſeuerantiæ, ait: Prædeſtinatio eſt præſcientia beneficiorum Dei,& hoc concomitanter & præpoſitiuè. Et in libro de prædeſtinatione ſanctorum,& magis propriè. Prædeſtinatio (inquit) eſt propoſitum miſerendi: quod debet ſic intelligi:prædeſtinatio eſt propoſitum dãdi vitam æternam. Vode miſericordia vno modo capitur largè,pro liberalitate:hoc modo accipitur io illa auctorirate Pauli, vbi dicit Gloſſ. Cui vult miſeretur,id eſt, miſericordiret vitam æternam largitur. Et ſic capitur in iſta deſcriptione: Prædeſtinatio enim non habet pro obiecto malum, ſed ſolùm gloriam. Alio modo accipitur ſtrictè: de quo aliàs. Et licet propoſitum, electio, & prædeſtinatio ſint idem realiter, & ſecundum rem, diſtinguuntur tamen tatione. Propoſitum enim nihil eſt niſi velle aliquid ſacere. Vnde ille proponit qui firmiter vult aliquid facere. Electio autem aliquid addit inquantum,ſcilicet, vult illod, diſtinguendo contra oppoſitum: & ſic addit ſegregationem. Si enim omnes vellet beatificare, diceretur propoſitum, noo autem electio. Prędeſtinatio dicit aliquem firmiter aliquid velle facere: & cum hoc conootat ſegregationem, & tertio connotat gloriam æternam. Et propter identitatem realem illorum trium, ſacra ſcriptura quandoque & Doctores ſancti vtuntur vno nomine pro alio. Bonauentura & Bruleſer.

Prędeſtinatio, vt dicit Magiſter diſtinctio.xxxv.& etiam xl.libro j. Eſt præcognitio Dei de ſaluandis & bonis gratię, quibus hîc liberantur, & in futuro coronabuntur:& eſt quaſi quędam ſpecies prouidentię:vt inqoit Gabriel diſtinct.4.quęſtion.vnica,lib.j.Nam prouidentia eſt omnium gubernandorum prędeſtinatio ſolùm reſpectu beatificabilium. Et ſolet ſic deſcribi, vt ibidem dicit Gabriel & diſtinctio.x.quęſtion.vnica, arti.3.dubio 2.libr.3. Prędeſtinatio eſt pręordinatio alicuius creaturę rationalis vel intellectualis ad gratiam in pręſenti, & gloriam in futuro: & non eſt quid diſtinctum à Deo:ſed prędeſtinatio importat Deum,qui eſt daturus alicui vitam ęternam:& connotat vitam ęternam,quę dabitur alicui:& quia vita ęterna non datur alicui io patria, niſi ei conferatur gratia in via. Ideo communiter dicitur, quòd etiam connotat gratię collationem in pręſenti. Vnde prędeſtioatio non eſt aliud quàm Deus volens alicui dare gloriam,& alia ipſum ad gloriam aliquo modo ordinantia vel promouentia: vt ſunt gratia & merita. Gabriël lib.3.di.xx.art.3.dub.2. Et prędeſtinatio ex parte Dei eſt æterna, quia quicquid eſt Deus vel in Deo,eſt æternum:ſed quantum ad id quod importat,ſcilicet,vitam æternam vel collationem gratię, poſſet dici temporalis:non tamen ſimpliciter,quia nõ ſupponit pro creatura,ſed pro Deo,& connotat creaturam. Simpliciter ergo prædeſtinatio debet dici æterna:effectus verò eius temporalis. Effectus autem eius eſt vita æterna, & hic eſt principalis:& omnis diſpoſitio qua aliquis redditur vita æterna dignus. Ex qno habetur quod nihil potens ſtare cũ peccato mortali,includitur ſub effectu prędeſtinationis:alioquin damnatus cõſequi poſſet aliquem prædeſtinationis effectum, manens in ſtatu damnationis. Et licet(vt Bruleſer ſcribit diſti.40.libr.j.) multi & varij ſunt effectus prædeſtinarionis principaliores,tamẽ ad quos alij reducuntur,ſunt quatuor,ſcilicet, vocatio, iuſtificatio, magnificatio,& Chriſti paſſio. Prima pars patet, quia omnia bona temporalia, & omnia quæ ſunt in vniuerſo: vt terra,cœlum,Sol,Luna,Stellę,Paradiſus,& cœlum empyreum, ſunt effectus prædeſtinationis: non enim Deus indiguit vt faceret Solem,aues, aquam, &c.niſi propter electos. Vnde Philoſophus 2. Phyſicorum. Sumus oos qnodammodo finis omnium. Et Gen.1.Dominamini piſcibus maris. Sed pro ſecunda parte loquitur Apoſtolus: Quos præſciuit, hos & iuſtificauit,&c.& ibi præſciuit,capitur largè reſpectu omnium futurorum bonorum & malorũ. Præſcientia igitur eſt quædam notitia præcedens prædeſtinationem:non enim ignoranter prædeſtinauit. Sed ſtrictè præſcientia dicitur notitia ſolùm reſpectu malorum: vel capitur pro reprobatione. De quo aliàs & ſuo loco dicetur. Quod autem prædeſtinatio ſiue electio ſit æterna, hoc probatur teſtimouio Apoſt.ad Epheſ.1. Elegit nos ante mundi conſtitutionem:& ideo non mutatur propter mutatiooem ſtatus:vt ſcribit Gab.di.xx.q.vnica,li.2.Et omnes electi ab æterno ſunt prædeſtinati:& prædeſtioatio Dei infallibilis eſt & immutabilis:ergo omnis prædeſtinatus conſequitur beatitudinem. Et ſi ſtatus innocentiæ permanſiſſet, multi electorum ex aliis parẽtibus editi fuiſſent:vt patet de ſancto Martino, Barbara, Chriſtina,&c.& in ſtatu innocentiæ tantum electi geniti fuiſſent. Vide latiùs Gabrielem di.xx.lib.2.

¶PRAEDESTINATIO diffinitur ſic à Domino Cardinali Camer.q.12.arti.j.li.j.Prædeſtinatio eſt diuinum propoſitum dandi vitam ęternam. Reprobatio verò per oppoſitum, eſt diuinum propoſitum non dandi vitam æternam. Concordat Gregorius Ari.q.j.art.j.di.4.lib.j. Vnde ille dicitur prædeſtinatus(vt ſcribit Aliacenſis) cui Deus propoſuit dare vitam æternam:& ille dicitur reprobatus,cui Deus propoſuit nõ dare vitam æternam. Et hoc ſatis docet Apoſtolus Rom.9.Iacob dilexi,Eſau,autẽ odio habui. Vbi concludit:cuius vult miſeretur, quem vult indurat,id eſt oon miſeretur.

¶PRAEDESTINATIO ſecundum Sco.di.4.lib.j.eſt ordinatio electionis à diuina volũtate alicuius creaturæ rationalis vel intellectualis ad gratiam & gloriam. Hanc diffinitionem per longum declarat Doctor eximius Ioannes Eckius in ſuo Chryſopaſſo,qui & alias affert diffinitiones. Vnde Alexander de Ales quæſtion. xxviij.primæ partis, ſic diffinit: Prædeſtinatio eſt præcognitio Dei de ſaluandis,& bonis

bonis gratiæ, quibus hic liberantur, & in futuro coronabuntur. Marſilius: Prædeſtinatio eſt præparatio gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro. Vide aliàs deſcriptiones apud Eckium. Et hæc de diffinitione prædeſtinationis. Et de prædeſtinatione addantur quædam notanda. Et primo (vt ſcribit Gabriël diſtinction. 40. quæſtion. vnica, arti. 2. lib. j.) Quælibet rationalis creatura à Deo fuit æternaliter prædeſtinata vel reprobata. Nam Deus ab æterno diſpoſuit dare cuilibet creaturæ rationali, vel gloriam æternam, vel non dare. Aſſentit Auguſtinus libro de prædeſtinatione contra Pelagianos: Et quicunque prædeſtinatus eſt, contingenter prædeſtinatus eſt: & ita potuit non prædeſtinari, & per conſequẽs potest dannari, & poteſt non ſaluari: quia ſaluatio dependet à voluntate diuina contingenter cauſante. Nulli quoque adulto confertur vita æterna, niſi propter aliquod meritum. Omne autem meritum eſt in poteſtate merentis. Hinc ſanctus Bonauentura diſtinctione 4. quæſtione vltima, artic. j. libr. j. dicit: Pendet euentus noſtræ ſalutis, & damnationis ex noſtri arbitrij libertate, & certus eſt euentus ſalutis noſtræ certitudine infallibilitatis ex parte Dei præcognoſcentis, quia diuina præſcientia non fallitur: & ideo euenit, vt præſcinit. Vnde Deus iuſtus Iudex iuſtè remunerat: nullum ergo bonum irremuneratum, nullum malum impunitum: ergo nullus laborat ſine fructu, nullus torpet ſine dãno. Et (vt idem ait) Deus non prædeſtinat hominem ad ſalutem, niſi per merita: nec reprobat, vt perueniat in damnationem ſine meritis. Et ideo non ſolùm eſt noſtra ſalus ex parte Dei, ſed ex parte noſtra: & cùm ipſe velit omnes ſaluos fieri, & omnibus gratiam impartiri, ſolùm ex noſtra malitia vel negligentia venit defectus noſtræ ſalutis: nec (vt idem vult) prædeſtinatio infert neceſſitatem ſaluti, nec infert neceſſitatem liberi arbit. quoniam prædeſtinatio non eſt cauſa ſalutis, niſi includendo merita: & ita ſaluando liber. arbit. in poteſtate itaque hominis eſt ſaluari vel damnari. Et ſi habes melancholiam quod Deus præſcinerit te ad pœnam, dico tibi (inquit Btulefer) fac quod conſulo tibi, & tibi aſſero & promitto, & pro te in die iudicij reſpondebo: Conuertaris à via tua mala, & a ſtudiis tuis inutilibus, à tali occupatione tui intellectus vaniſſima, & exercere te in amore & delectatione diuinæ benignitatis infinitæ, & ſaluaberis perſeuerando. Chriſtus enim venit in hunc mundum propter ſalutem peccatorum. Videtur mihi idem ſentire Gerſon tract. 8. ſuper Cant. Mariæ, cum ait: Certus eſto, ſi benè vixeris ſub lege magni Angeli, & cuſtodia Angelorum ſuorum, quorum domina eſt Maria, ſaluus eris ſocius eorum factus in æuum. Studeamus igitur plus benè viuere quàm diſputare. Ad hoc videatur Dominus Præpoſ. Gabr. diſtinct. 41. quæſti. vnica, artic. 3. dub. 3. libr. j. qui ita ſcribit: Deus tanquã vniuerſitatis Creator & Dominus, de creatura poteſt facere quicquid vult ſine iniuria creaturæ: hinc poteſt ſaluare quem vult, & damnare: ſicut habens plenum dominiũ in re ſua. Et ideo non iniuſtè vult, & operatur: & quicquid vult, operatur: cui nemo dicere poteſt: cur ita facis? Iob. 11. & ad Rom. 9. O homo tu quis es, qui reſpondeas Deo? nunquid dicit figmentũ ei qui ſe finxit: quid me finxiſti ſic? Nullius igitur eſt debitor, propter quod nulli facit iniuriã, nec accipit perſonã. Item Deus cõtingenter operatur ad extra. Item Deus creauit hominẽ arbitrio liberum: ideo contingenter vult homo quæcunque vult, nec deeſt ei Dominus cõcurrẽdo ſecũ ad actũ elicitũ, licet non quantũ ad actũ imperatũ. In poteſtate hominis eſt benè vel malè vti ſuo arbitrio, & ſic ponere obicẽ gratiæ Dei, vel oppoſitũ remouere: poteſt enim ceſſare à voluntate peccãdi, & poteſt velle nõ peccaſſe. Statuit Deus nullũ damnare pœna ſenſus, niſi pro culpa perſonali, nec adultũ ſaluare regulariter ſine merito perſonali. Hinc ait ſcriptura: Anima quę peccauerit, ipſa morietur: qui iuſtus eſt, vita viuet. Ezech. 18. Quæ ſeminauerit, hæc & metet. Galat. 6. Deus adeſt omnibus, obicem non ponẽtibus, offerens gratiã, nec alicui adulto (rationis vſum habẽti, & quod in ſe eſt facienti) ſubtrahit neceſſaria ad ſalutẽ. Vult enim omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. 1. ad Tim 2. Stat ad oſtium & pulſat. Apoca. 3. Nonnullos ex ſua liberalitate Deus gratiã præuenit, nõ expectãs bonum liberi arbit. vſum. vt patet de ſanctificatis in vtero, & Paulo miraculoſe conuerſo. Seruit huic parabola vineæ. Matth. 20. Amice, non facio tibi iniuriam, tolle quod tuũ eſt, & vade: volo autem huic dare ſicut tibi. An non licet mihi quod volo facere? De quo vide Gabr. ſer. j. Dominicæ ſeptuageſimæ: Cùm ergo manet libertas arbitrij in homine, quæ ſe ad Deũ conuertere poterit, & donec in via cõſtitutus fuerit gratia cooperãte ſaluari: patet quod non inanes ſunt preces, & merita; nec fruſtrà fiunt virtutũ opera in quibus quiſque in finem perſeuerauerit (quod in homine eſt cui ſine ſui culpa gratia nõ ſubſtrahitur) indubitanter ſaluabitur, vt ſcribit Gabr. diſtin. 41. ar. 3. dub. 3. lib. j. Cùm autẽ dicitur prædeſtinat' ſaluabitur, agat quicquid velit: illa de rigore verborũ (vt idem ait Gab. vbi ſuprà) poteſt cõcedi, quia prædeſtinatus nõ niſi benè vult finaliter. Sed ſi intelligitur ſic: prædeſtinatus ſaluabitur etiã finaliter malè volens, ſic eſt falſa: quia nullus eſt prædeſtinatus finaliter malè volens. Hęc enim repugnãt quòd ſit prædeſtinatus, & quòd finaliter malè velit: licet prędeſtinatus poſſit finaliter malè velle. Vnde ſequitur, quòd nullus eſt neceſſariò prædeſtinatus, vnde quidã Doctor dicit: Si non es prædeſtinatus, fac vt prædeſtineris. Vnde in poteſtate tua eſt dãmnari vel ſaluari. Nam Chriſtus dixit: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Nouit Deus mutare ſententiã, ſi tu noueris mutare vitã. Et illa propoſitio: prædeſtinatus poteſt dãnari, ſecundũ Doctorẽ ſubtilẽ debet diſtingui, in ſenſu cõpoſito valet illam. Hæc propoſitio: prædeſtinatus damnatur, eſt poſſibilis. In ſenſu autem diuiſo valet illam, qui eſt: vel poteſt eſſe prædeſtinatus, poteſt damnari: & in ſenſu compoſito eſt falſa; in ſenſu diuiſo eſt vera: vt facile patet Logicã callenti. De quo conſulas Gab. di. 4. qu. vnica, art. 2. lib. j. Non parum multa de prædeſtinatione ſcriptis reliquerũt nobis doctores, Occam, Scotus, Gabr. Cardin. Camerac. Gerſon, quæ prætereo, relinquens ſtudioſis hæc perſcrutanda. Eckius ille doctiſſimus in ſuo diuinæ prædeſtinationis Chryſopaſſo plura ſcripſit. Libet tamen prædeſtinationis ſigna referre & breuiter.

¶ Praedestinationis ſigna, quæ refert Pelbar. part. 3. roſarij Theol. & cæteri ſparſim in ſuis ſer. & abundè de his ſcribit & Doctor Io. Eckius Centuria 4. arti. 3. dub. 2. in ſuo prædeſtinationis diuinæ Chryſopaſſo. Et ſi homo non poſſet euidenter ſcire ſuam prædeſtinationem, ideo ponuntur ſigna vel coniecturæ, quibus poſſit ſperare ſe eſſe prædeſtinatum,

natum, vel veriſimiliter ſcire ſe eſſe de numero prædeſtinatorum. Primum ſignum eſt fidei veritatem tenere. Vnde Marc vlt. dicitur: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ex quo habetur, quòd fides eſt neceſſaria ad vitam æternã. Secundum ſignum eſt ſeruare præcepta Dei. Vnde Matth. 19. Si vis ingredi ad vitam, ſerua mandata. Tertium ſignum eſt prohiberi à peccatis multis, quæ homo incideret, ſi nõ prohiberetur à Deo. Nam nihil inquinatum intrabit in cœleſtem Hieruſalem. Apocaly. 21. Quartum ſignum prędeſtinationis, eſt libẽter audire verbum Dei, & loqui de Deo, de ſalute propria, de vita futura, de cœleſtibus gaudiis, &c. Illud ſignum ponitur Ioan. 8. Qui ex Deo eſt (ait Ieſus) verbum Dei audit: propterea vos non auditis, quià ex Deo non eſtis. Vnde ſanctus Bonauen. in ſer. de paſſione Domini, allegans Chryſo. Nullum maius ſignum prædeſtinationis eſt quàm libẽter audire verbum Dei, & ex aduerſo concluditur euidentiſſimum eſſe ſignum æternę damnationis, contemnere audire verbum Dei. Quintum ſignum eſt opera miſericordiæ libenter exercere. Vnde Matth. 5. dicitur: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et 1. Timoth. 4. Pietas ad omnia valet, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ. Sextũ ſignum eſt pœnitentiam facere ſuper delictis præteritis ex amore. Hoc patet Matt. 3. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Septimum ſignũ eſt patiẽter aduerſitates ferre: ita loquitur Apoſt. ad Heb. Flagellat Deus omnẽ filiũ quem recipit. Vnde Greg. Continuus ſucceſſus proſperitatum temporaliũ æternæ reprobationis eſt indicium. Et Auguſtinus ſuper Pſal. 55. Si putas te non habere tribulationes, nõdum cœpiſti eſſe Chriſtianus. Et Apoſtolus dicit: Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. Gaudeat ergo Chriſtianus in aduerſis (inquit Ioannes Eckius) quoniam ſi iuſtus eſt, probatur, ſi peccator eſt, emendatur. Gaudeat peccator cùm in hoc ſeculo contriſtatur, vt poſt hoc ſeculum eum Chriſto remuneretur. Et B. Gregor. & habetur vij. qu. j. aduerſitas iuſtorum non eſt ſignum reprobationis, ſed exercitium virtutis. Et in Apocalypſi legitur: Ego, quos amo, arguo & caſtigo. Octauum ſignum eſt humilitas. Vnde Saluator: Qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Vnde beatus Gregorius: Euidentiſſimum ſignum reproborum eſt ſuperbia, electorum humilitas. Nonum ſignum eſt faciliter condonare iniurias ſibi irrogatas propter Chriſtum. Vnde Dominus apud Lucam: Dimittite, & dimittemini. Et apud Matth. Si dimiſeritis proximis ex cordibus veſtris, & pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Vnde Auguſtinus ad Bonifacium, dicens: Memento citò ignoſcere, ſi quis in te peccauerit, vt valeas peccatis veniam impetrare. Et Gregorius: Quiſquis malos non tolerat, ipſe ſibi teſtis eſt per intolerantiam, quia bonus non eſt. Abel enim eſſe renuit, quem Cain malitia non exercet. Rancoroſi ergo (inquit Eckius) niſi deciderint à rancore, vitam æternam non poſſidebunt. Decimum ſignum prædeſtinationis eſt timentes Deum, & iuſtos in reuerentia habere. Nam odire bonos, quia boni ſunt, eſt magnũ peccatum, & inexpiabile. Vndecimum ſignum eſt, cùm quis amaram mortem & paſſionem Domini frequenter recollit, & pro tam eximia charitate ei gratias agit: ob cuius memoriã magnũ illud Sacramentũ Euchariſtiæ, & diuinũ officiũ Miſſæ (quo nihil deuotius habet tota Eccleſia, inquit Scotus) inſtitutũ eſt, Chriſto dicẽte: Hoc facite in meã cõmemorationẽ. De quo plura Gabriël in canone Miſſę. Hæc ſigna prædeſtinationis liquidius narrantur à Doctore Eckio, vbi ſuprà, per quæ homo cõiectura poteſt cognoſcere (vt inquit ipſe) ſe eſſe prædeſtinatum & electũ, non tamen poteſt de hoc habere euidentem notitiam, niſi deſuper ſibi reueletur: licet quilibet homo fortiter debeat ſperare ſe eſſe prædeſtinatum. Vide latiùs Ioannem maiorem Eckiũ in ſuo Chriſopaſſo.

¶ Praedestinare non eſt niſi velle dare gloriã alicui creaturæ rationali, vt ſcribit Brul. Ropertus Holkot ait: Prædeſtinare eſt velle alicui dare vitam æternam, quam non habet, ſed habebit. Ex quo ſequitur ſolùm viatorem eſſe prædeſtinatum, quod à quibuſdam argui poteſt. Vide Eckium deſuper.

¶ Praedicatio eſt prædicati de ſubiecto enunciatio. Et prædicatio in diuinis eſt duplex: formalis & identifica. Formalis eſt, quando prædicatum dicitur de ſubiecto, ſecundum propriam rationẽ immediatè, id eſt, non ratione alicuius additi: vel incluſi, ſine quo non conueniret ſubiecto: vt pater eſt generans, filius eſt genitus: eſſentia eſt communicabilis vel communicatur. Et accipitur hic prædicatum pro prædicato totali, vel parte eius principali. Gab. di. 4. q. prima, lib. primo.

¶ Praedicatio identifica (vt idẽ Gab. ſcribit vbi ſuprà) eſt, quando prędicatum dicitur de ſubiecto, mediante aliquo addito vel incluſo, quod identificatur ſubiecto, ſine quo non conueniret ſubiecto: vt eſſentia eſt pater generãs, filius eſt eſſentia communicabilis. Eſſentia eſt res genita. In his omnibus prædicatũ (ſi caperetur ſine addito) negaretur de ſubiecto, quia ei additur illud cui formaliter conuenit, quod additum identificatur ſubiecto: hoc eſt ſupponit pro eodem, pro quo ſubiectum: ideo mediante illo prædicato de ſubiecto identifica prædicatione: vide latiùs Gabriëlem, qui & ponit regulas de prędicatione terminorum in diuinis, quas videto apud eundem. Exempla ſolùm pono. Vnde ſecundum eum non verè dicitur, pater eſt trinitas, ſed benè, pater & filius & ſpiritusſanctus ſunt trinitas. Nec verè dicitur: perſona eſt communicabilis. Illa autem conceditur: Communicabile eſt pater, vt valet illam: res communicabilis ſiue eſſentia cõmunicabilis eſt pater: licet benè cõcedatur, trinitas eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus cõiunctim. Itẽ illæ: eſſentia eſt pater, eſſentia eſt filius, cõceduntur ſecundũ prædicationẽ identificã non formalẽ, quia ſecundũ formalẽ valẽt tãtũ: eſſentia eſt pater, id eſt eſſentia habet filium quem genuit, quæ non conceditur. Conceditur & illa: eſſentia eſt res generans, nõ autẽ eſſentia eſt generans. Dicimus quoq; eſſentia cõmunicatur nõ perſona, & perſona generat nõ eſſentia. Dicimus etiã eſſentia eſt aliquid, perſona eſt aliquid. Item eſſentia eſt creãs, perſona creat, & ſic de aliis: de quo videto regulas apud Gabriëlem vbi ſuprà, & Dominum Cardinalem Cameracen. libro primo.

¶ Praedicatio ſecundum ſanctũ Bona. d. 33. q. 3. libr. j. eſt duplex, quædam eſt per identitatem, quædam per inhærentiã. Prædicatio per inhærentiã eſt in concretione: & hæc eſt ratione ſuppoſiti, vt albũ eſt muſicum. Prædicatio verò per identitatẽ eſt in

abſtractione

abſtractione & ratione formæ non ſuppoſiti, vt iuſtitia eſt bonitas. Eſt ſecundum eundem notio ad notionem, dupliciter poteſt comparari, vel in concretione vel in abſtractione. Si in concretione, ſic vna prædicatur de alia: vt generans eſt ſpirãs, & pater eſt innaſcibilis: & hoc quia conueniunt in ſuppoſito. Si autem in abſtractione, quia tũc notio purè importat ipſum reſpectum, & in vna eademque perſona ſunt diuerſi reſpectus ſine ſui compoſitione: & hoc ſecundum diuerſas comparationes, ſic vna de alia non prædicatur. Bonauen.

¶ PRAEDICATVM ſimpliciter perfectionale eſt, quòd nullã perfectionẽ ſiue diminutionẽ importat, nec ad ipſum ſequitur imperfectio aliqua ſimpliciter ſine reſpectu alterius. Sic aſinus nõ eſt ꝑdicatũ ſimpliciter perfectionale, quia requiritur perfectius aſino. Sic ſcire & intelligere, vel ſciens, intelligens, ſunt prædicata perfectionalia. Sciẽtia enim eſt perfectio intellectus, ideo omnes homines ſcire deſiderãt: & intelligere diuiniſſimũ eſt ſecũdũ philoſophũ 12. Metaphy. & refert Gab. di. 35. q. j. art. 2. lib. j.

¶ PRAEDICARE ſecundum Grammaticos ſignificat apertè ſeu publicè dicere, celebrare, diuulgare, laudare. Inde prædicatio, dictio, celebritas. Et prædicatio eſt Euangelij in Eccleſia recitatio, quod fit linguis loquẽdo, pertinetque ad Diaconum. Ad Sacerdotes autẽ pertinet exponere & exhortari, quod eſt prophetare. ex B. Tho. 3. par. q. 67. art. j. & 4. ſen. di. v. q. 2. art. j. Vnde Petrus de Palud. di. 27. q. j. libr. 4. ait: Tenetur prædicator impio indicare impietatem ſuam: licet ille non ſemper acquieſcat, alias ſanguinem eius Dominus requiret de manu ſua. Et prædicare actus eſt principaliſſimus, & proprius Epiſcopi, & dignior quàm baptizare ſecundum beatum Thom. part. 3. quæſt. 67. art. j. Et prædicare non licet niſi Prælato vel ex eius auctoritate, ſecundum eundem 4. ſent. di. 19. qu. 2. articu. 2. Prædicare enim pertinet principaliter ad Curatos & Prælatos (vt ſcribit Gerſon. par. 4. ſer. contra bullam mendicantium, & part. 2. ſer. in concilio Remenſi, Dominica ſecunda poſt Paſcha, ait: Prædicationis officium de neceſſitate annexum eſt paſtorali dignitati. Dura (inquit ipſe) pro quibuſdam, ſed veriſſima ſententia. Hic permulta de prædicatione & prædicatoribus ſcribit in ſuis operibus. Debet autem prædicatio fieri (vt vult beatus Thom. ſuper epiſtolam ad Rom. 10. lectione 2.) propter gloriam Dei & ſalutem hominum: non autem propter lucrum vel laudem propriam, &c.

¶ PRAEDICATOR dicitur concionator, præco verbi diuini & cuiuſcunque rei diuulgator, dicitur & laudator. Et habet octo nomina prædicator. Vocatur enim miles, vinitor, paſtor, bos, arator, triturator, ſeminator, & architectus templi, vt dicit B. Tho. 1. Cor. 9. Quomodo autẽ in omnibus ſe habere debeat prædicator, & quis prædicator eſſe debeat, cõſulito Ioannem Gerſonem in ſuis operibus in multis locis, quæ aliis relinquo legenda & inueſtigãda. Non enim omnia quæ inuenio, ſcribere volo, ne liber ſerpat in immenſum, & maius quàm volui reddatur volumen, &c.

¶ PRAESVM, ſuperior ſum: præeſſe, ſuperiorem eſſe, & præfectum, vel Prælatũ eſſe. Et vt ſcribit ſanctus Bonauent. di. xxxix. qu. 3. in fine libr. 3. quamuis bonum ſit & licitum aliis præeſſe, non tamen eſt appetendum, ſed potius fugiendum: & ad illud debet homo trahi quaſi inuitus, quia cùm amatur Prælatio, frequenter adeſt ratio ſuperbiendi, & quodammodo apoſtatandi & recedendi à Deo.

¶ PRAEFERO, antepono, præloco, præferri, anteponi. Aliqui dant tripliciter, præferri alteri dicitur (vt ſcribit Gab. di. 9. q. j. art. 3. dub. v. li. 2.) aut ſolùm per modum excedentis, & influentis: vt natura cœleſtis elemento: aut per modum imperantis, vt Dominus miniſtro. Ad rationem autem perfectæ Prælationis hæc tria concurrunt. Et hoc modo nũc in prælatione ordinis ordini, ordo ſuperior excellit in naturalibus, & gratuitis. Influit etiam aliquo modo purgãdo, illuminando, perficiendo, etiã agenda circa nos iniungit: in iudicio autem euacuabitur prælatio ordinis ad ordinem, quoad duos modos vltimos, non quoad primum. Probat hoc Gab. vbi ſuprà.

¶ PRAELATVS Largè ſumendo, eſt omnis habens curam animarum, ſecundum Innocentium in cap. Firmiter. de ſumma Trinitate. & in ca. decernimus. de iudi. Prælatorum autem maximũ eſt periculum, triplici ratione, quia Prælatis incumbit Sacramenta diſpenſare, quæ non niſi mundi tractare debent. Et quia debẽt reddere rationem de propriis, & de alienis inquantum pertinent ad eos, ex beato Tho. 4. ſenten. di. 17. qu. 3. artic. 3. Et vt idem vult ſecunda ſecundæ, qu. 43. art. v. & 4. ſenten. di. 19. q. 2. at. 2. Prælatus exiſtens in peccato mortali etiam occulto, corripiendo, vel quicquid aliud officij ſui faciendo, peccat mortaliter: non autem hoc agens vt frater. De officiis Prælatorum vide copioſè Gerſonẽ part. 4. ſerm. de reddendo debito per multas conſiderationes. De temperantia in cibis, potu, & veſtitu, vide eundem part. 2 &c. & multa aliàs ſcribit Gerſon de Prælatis.

¶ PRAEMIVM accipitur pro quolibet, quod retribuitur alicui, ſiue bono ſiue malo: & ita extendit ſe ad meritum & demeritum, vt dicit Gab. di. 27. q. vnica, lib. 2. Præmium ſecundum beatum Thom. 3. ſenten. di. 29. q. 4. eſt id quod redditur alicui in bonum eius. Et differunt Præmium & precium, quia præmium duntaxat pro rectè factis datur: precium verò non modo pro rectè factis, ſed etiam pro malè geſtis. Propriè tamen precium eſt, quod pro re empta datur. Et præmium (vt quidam volunt) dicitur quaſi præuium, quia primo præponitur quod dandum eſt victori, deinde certatur. Aliquando præmiũ pro pecunia accipitur: inde ꝑmioſus, id eſt pecunioſus, &c. Et præmiũ eſt quod datur pro labore. Ad magnitudinẽ autẽ præmij nõ requiritur multitudo meritorũ, ſed multo magis intẽſio actus merẽdi. Vnde dicit Scotus d. v. q. 2. li. 2. quod ad magnitudinẽ præmij multo magis cõfert vnũ meritũ intenſum quã 100000. remiſſa. Hinc frequẽter ſcriptura nos à tepore & remiſſis operibus reuocat, & ad feruorẽ hortatur: ſicut eſt illud: Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite. Heb. 12. Et illud Apoc. Vtinã calidus eſſes aut frigidus, ſed quia tepidus es, incipiã te euomere. Et illud: Ignẽ veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt ardeat? Vbi non tã charitas quàm feruor, & eius intẽſio commendatur: ideo per ignẽ, qui calidiſſimus eſt, deſignatur: vt ſcribit Gabriel di. v. qu. vnic. lib. 2. Ex quo ſequitur, quòd magnitudo meriti non requirit longitudinem temporis in merendo, ſed feruorem intenſionis in operando. Et vt dici ſolet, meritum præcedit præmium, præcedit & præmium meritum, ſed non præmium finale, quod eſt beatitudo ipſa. Nam & ſi paſſio Chriſti, vt præuiſa cauſa fuit collationis gratiæ patribus prius

quàm

quàm exhiberetur, non tamen fuit cauſa meritoria gloriæ non exhibita. Gabriel di.19.q.vnica, lib.3.art.3.dub.1.& ſerm.j.de Circumciſione Domini.

¶ PRAEMIVM eſt triplex (vt habet S. Bonau.di.35.art.2.q.3.lib.4.) ſcilicet, præmium aureæ, præmium quod eſt fructus, & præmium aureolæ. Plura ibi S. Bonauen. Et di.49.art.j.qu.6.libr.4.idem ait: quod diuerſitas eſt & diſtinctio in præmiis ſecùdum maius & minus, ſicut fuit in meritis. Præmium beatorum eſt duplex (vt ſcribit Richa.di.49.artic.v.qu.j.lib.4.) Nam in beatis eſt præmium eſſentiale, quod & præmium ſubſtantiale dicitur (vt inquit ſanctus Bonauent.di.4.qu.6.libr.2.) quia fundamentum & ſubſtantia totius noſtræ beatitudinis eſt Deus; & illo perfectè habito, perfecta eſt in nobis beatitudo. Et illud præmiũ eſſentiale (vt dicit Rich.) in beatis eſt animæ beatitudo, conſiſtens in clara viſione, & perfecta fruitione: & perfecta ſecuritate de prædictæ viſionis, & fruitionis perpetuatione: & gaudio quod habet de Deo. Et prẹmiũ accidētale, quod habet bonum creatũ pro obiecto, vel quod cōſiſtit in gaudio, ſecundum ſanctum Bonauẽ. quod habetur de bono creato, vel de liberatione ab aliquo malo. Et dicitur accidentale ſecundum Richa. non quòd ſit accidens animę: quia tunc beatitudo etiam diceretur præmium accidētale, ſed quia tale præmium non eſt de ratione beatitudinis animę: eò quòd anima ſine illo eſſet verè beata: quia ſicut dicit Aug.5.libr. confeſſio. ad Deum loquens de bonis creatis. Beatus qui te ſcit, etiamſi illa neſciat. Qui verò & te, & illa nouit, nō propter illa beatior, ſed propter te ſolum beatus eſt. Et (vt idem ſcribit Richar.q.3. vbi ſuprà.) Præmium quoddā eſt, quòd aurea dicitur: quoddam aureola, quoddam quod non eſt, nec aurea, nec aureola. Aurea eſt prẹmiũ ſubſtātiale bonorum: quòd per ſimilitudinē aurea dicitur. Tum quia datur victoribus: & victori debetur corona: tum quia ad ſimilitudinem coronæ, quæ continetur lineā circulari, quæ ita perfecta eſt, vt ei nō poſſit fieri additio, niſi accidentalis. Illud præmium eſt ita perfectum, quòd quicquid ſuperadditur, accidētale eſt: tum quia ſicut corona quæ eſt circularis ad eundem punctũ, à quo incipit, terminatur: ita per ipſum præmiũ eſſentiale creatura rationalis primo principio coniūgitur, à quo in eſſe per creationem exiuit. Aureola verò eſt gaudium de operibus à ſe factis rationem habentibus victoriæ excellētis, per quod apparebit exterius in corpore quidā decor, qui prẹdictum interius gaudium exterius declarabit, ſed opera quæ facit homo bona creata ſunt, & quæ habent rationem victoriæ excellentis, priuilegiata ſunt, ergo aureola eſt gaudium de bonis creatis, non quibuſcunque, ſed priuilegiatis priuilegio victoriæ excellentis. Et quia omne gaudium de bono creato pertinet ad accidētale præmium, dicitur quod aureola eſt accidentale præmium. Et dicitur reſpectu aureæ vocabulo ſignificante diminutionē; ad ſignificandum quod eſt multo minus præmium quàm aurea. Et illud gaudium quod eſt aureola, eſt in anima, decor autē in corpore, illud declarās gaudium effectus, eſt vel aliquid aliquo modo ornatũ tanquam in ſignum ad ipſum principaliter. Vide latius Richardum vbi ſuprà, & in dictione Aureola.

¶ PRAEPOSITIO eſt, quæ præponitur aliis orationis partibus vel per compoſitionem vel per appoſitionem. Per compoſitionem tunc aut complet, aut mutat, aut minuit. De quo videto apud Grammaticos, & alias ſcripſimus. Et vt ſcribit Bonauē. diſt. 19. quæſtion. 4. in fine libri primi, præpoſitiones ſunt in quadruplici differentia. Quædam important habitudinem repugnantiæ, vt aduerſus, contra. Nullæ præpoſitiones tales dicuntur de perſonis diuinis. Secundò ſunt quædam quæ important habitudinem diſtantiæ, vt ad, propter: nullæ tales præpoſitiones recipiuntur in diuinis, quia vna perſona non diſtat ab alia. Tertiò ſunt quædam quæ important habitudinem cauſæ vel principij, largè tamen capiendo cauſam, vt de, ex, &c. Vnde præpoſitiones importantes habitudinem productionis, recipiuntur in diuinis, ſed non conuerſim. Quartò ſunt quędam quæ important conuenientiam, vt in, cum, huiuſmodi præpoſitiones recipiuntur à doctoribus in diuinis etiam conuerſi. Accedit S. Bonauentur. diſtinctio. 19. quæſtion. 4. libr. 1. præpoſitio vtilitè (vt ſcribit Gerſon parte 3. in moralizatione donati) eſt: conſideratio lætitiæ electorum, quia illi præponuntur damnandis. De accidentibus eiuſdem vide ibidem.

¶ PRAEPOSTERATIO dicitur peruerſi ordinis poſtpoſitio. Et præpoſteratio ordinis quæ eſt ex debita cauſa, quædā præter cauſam, quædā contra debitā cauſam (vt ſcribit S. Bonauent. di.29. lib.3. circa textum.) Tunc eſt præpoſteratio ex debita cauſa, quādo quis bonum commune præponit bono proprio in temporalibus, & hæc quidem præpoſteratio facit ad meriti cumulum. Et licet videatur præpoſteratio, tamen multo maior eſt perfectior ordinatio. Alia eſt præpoſteratio prẹter cauſam debitam, vt ſi ex ſola liberalitate voluntatis meæ magis me exhibeam alicui extraneo, quàm domeſtico, & conſanguineo conſiderando in ipſo aliquam ſtrenuitatem magis quàm Dei voluntatem, aut meriti dignitatē. Et hæc præpoſteratio aufert meritũ, quia in hoc non mereor. Tertiò, eſt præpoſteratio contra debitam cauſam: vtpote ſi pater meus magis indigeat, & ego poſſum ei magis ſubuenire, & ipſo neglecto ſubueniam extraneo, & illa inducit peccatum. Hæc Magiſter di.29. li.3. ait: Peccat, qui præpoſterè agit, nam ſcire quid faciat, & neſcire ordinem faciendi, non eſt perfectæ cognitionis ordinis, namque ignorātia cōturbat meritorũ formā. Et præpoſterus dicitur quaſi peruerſus, & inuerſus. Cice. Caſſio, præpoſteros habes tabellarios, & ſi me quidē nō offendunt, ſed tamen cùm à me diſcedunt, flagitant literas, hoc eſt, qui poſt alios venire debēt, priores aliis qui præmiſſi fuerant, veniunt. Et præpoſtera libido, dicitur vitium Sodomiticum. Et præpoſteros homines libidinoſa cupiditate vocat Iul. ſormicus, qui & pedicatores vocantur.

¶ PRESBYTER Latinè dicitur ſenior, & capitur pro ſacerdote.

¶ PRESBYTERISSA dici poteſt vxor presbiteri in Græcia, vbi ſacerdotes vtuntur licitè matrimonio prius contracto (vt ſcribit Scot. di.25. q.2. lib.4.) ſed apud nos Latinos vbi caſtitas nō cōiugalis, ſed ſimpliciter eſt ordini annexa. Vel presbyteriſſa poteſt dici aliqua bona matrona, vidua, vel perfecta inter alias mulieres, vel fortè in collegio, illa quæ præeſt aliis, vt abbatiſſa inter moniales. Sed iſta non habet per hoc gradum altiorem ordinis, imo nec præeminentiam reſpectu alicuius viri. Hæc Scot. Et canon vocat presbyteriſſam (vt ſcribit Petrus de Palude in 4. diſtinctio. xxv. quæſtio. 3.) viduam quæ habet cuſtodire res Eccleſiæ, ſeu presbytera vel presbyteriſſa,

byteriſſa,vxor ſacerdotis Gręci:vel hebdomadaria,quę dicit orationes,&c.

¶ PRAESCIRE,ante ſcire,à quo pręſcientia, ſcientia de futuris. Deum pręſcire aliquid,eſt Deum euidenter cognoſcere rem futuram(vt ſcribit D. Prępoſitus Gabr.Biel,plantator fœlicis ſtudij Tubingenſis di.38.q.vnica,dub.3.poſt D.Cardi. Camera. q.11.art.2.libr.1.)Et Deus eſt præſcientia omnium rerum, quia Deus diſtinctè & intuitiuè cognoſcit omnia, igitur præſcit omnes res futuras. Patet ex quid nominis præſcire. Item Deus eſt præſcientia omnium Futurorum enũtiabilium:quia Deus pręſcit multa enunciabilia futura:quia nõ eſt repugnãtia de aliquibus. Nam multas veritates futuras reuelauit,& reuelat,vt quod fiet reſurrectio mortuorũ,iudicium extremũ.Gab. Hinc Io.7. Sciebat,quis traditurus eſſet eum. Et ca.18. Ipſe erat ſciens omnia quæ ventura erãt ſuper eum. Ratione euidenti probari nõ poteſt(inquit Gabriël) Blaſphemia eſt autẽ dicere,quod aliqua reuelauit, & quæ ſint illa, neſciuit(vt inquit Camera.)Et Aug.5.de ciui. Dei capit.9.determinat quòd nefas eſt Deum eſſe præſcium futurorũ negare,& libr.1.cõtra Maximũ dicit quòd eſt inſania. Deus quoq; eſt infallibilis ſciẽtia immutabiliter cognoſcẽs omnia entia futura, eſtq; infallibilis ſciẽtia certitudinaliter, cognoſcẽs omnia enũtiabilia futura. Vnde Aug.15.de tri.c.12. allegãs verbum Chriſti Mat.6.dicit,Nouit(ait verbum Dei)pater veſter,quid vobis neceſſarium ſit, priuſquam petatis ab eo. Nec iſta ex aliquo tẽpore cognouit. Vide plura de hoc Camerac. qui & arguit Aureolũ,qui dixit qđ hæc eſt falſa quod Deus ſcit,quod aliquid eſt futurũ. Et iſta,Deus ſcit quod antichriſtus erit,& ſimiles. Hæc opinio periculoſa eſt & fidei contraria(inquit Aliacenſis.)Præſciẽtia quoque non imponit rebus neceſſitatem,vt ſcribit S.Bona.di.38.ar.2.q.1.lib.1. Omnia enim ſic præcognoſcit eſſe ventura ſicut euentura ſunt,& ideo cũ multa ſint euentura contingenter, vt illa quæ ſunt à libero arbit.& à caſu & fortuna:ſic præſcit hæc eſſe futura ab iſtis,ſic præſcit modum contingentiæ ſecundũ quẽ ſunt ab iſtis. Hæc doctor Seraphicus.

¶ PRAESCIENTIA Dei accipitur dupliciter(vt notat Gab.di.40.q.vnica,lib.1.)Vno modo cõmuniter pro præcognitione diuina, reſpectu cuiuſlibet futuri,ſiue boni ſiue mali, vt dicit Magiſter d. 35.& illo modo electi etiam ſunt præſciti, ſic eſt genus ad prædeſtinationẽ. Vnde Apoſt. Quos præſciuit,hos & prædeſtinauit. Et 1.Pet.1.dicitur Petrus Apoſt.Ieſu Chriſti,electis aduenis diſperſionis Põti,Galatiæ,Cappadociæ,Aſiæ,& Bithynię,ſecundũ præſcientiam Dei patris,in ſanctificationem ſpiritus,in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti:gratia vobis & pax multiplicetur. Alio modo capitur magis ſtrictè pro præcognitione ſola, quã habet Deus de dãnatione reproborũ. Et hoc modo reſpectu eiuſdẽ eſt pręſciẽtia & reprobatio, licèt reprobatio aliquid addit,ſcilicet præparationẽ pœnę æternæ. Eſt enim reprobatio præſcientia culpę & pręparatio pœnę,vt dicit Magiſter,de qua infrà in litera R. Et pręſciẽtia diuina eſt notitia certa infallibilis futurorum,vt ſcribit Brulefer d. 38.li. 1.quæſt.2. Et vt ſcribit Gab.39.q.vnica,li.1. propter diuerſa nomina multiplicata non eſt imaginanda multiplicitas in diuina eſſentia,ſed vna & eadẽ ſimplex diuina notitia:tamẽ diuerſa ſortitur nomina propter alia & alia ſcita,vt pręcognitio dicit cognitionem rei indicatiuã futuri,&c. Sic de multis aliis nominibus. Pręſcientia,quę eſt futurorum ſimplicis notitię,quę eſt in genere,reſpectu omnium cognoſcibilium. Et pręſdeſtinatio dicit cognitionem veri indicatiuam,qua Deus vult alicui dare gratiã in pręſenti,& gloriam in futuro. Reprobatio dicit notitiam euidentem indicatiuam, qua vult aliquẽ non ſaluare,ſed damnare perpetuò, & ſic de aliis nominibus ſignificantibus ſcientiam Dei. De quibus latiùs videatur ibi Gabriël,&c.

¶ PRAESCITVM nihil aliud eſt quàm aliquod futurum pręcognitum à Deo, vt ſcribit Brulefer di. xxxviij.libr.1.

¶ PRAESCITVS, qui ęternę damnationi deputatur. Aliquis autem poteſt eſſe pręſcitus dupliciter. vt ſcriptis reliquit Gabr.lect.79.canon. Similiter & pręͤdeſtinatus,ſcilicet,vel ſecundum pręſentem iuſtitiam,vel ſecundum ęternam Dei pręuidentiam ſeu pręnotionem, pręſcitus ſecundum pręſentem iuſtitiam dicitur ille, qui eſt in tali ſtatu, in quo ſi decederet,ęternę pœnę deputaretur,talis eſt quilibet viator exiſtens in peccato mortali. Nam quilibet talis ſi in peccato mortali decederet, æternę damnationis ſententia plecteretur. Qualis enim quiſq; in termino vitę inuenitur, taliter iudicatur ad regnum,ſi fuerit amicus per gratiam, vel ad inferni carcerem,ſi inimicus extiterit per mortalem culpam. Hoc modo multi ad ęternam beatitudinẽ pręͤdeſtinati ſecũdum pręſentem iuſtitiam ſunt præſciti. Cadunt enim nonnunquam electi à gratia habituali per mortale peccatum,de quibus dicit Saluator Ioã.10. Alias oues habeo, quæ non ſunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere. Longior eſt Gabr.de hoc. Præſcitus ſecundum æternã Dei ſcientiam eſt ille, qui ſecundum præordinationem & determinationẽ diuinæ voluntatis propter peccata ſua finaliter præuiſa,æternæ ſubiacebit damnationi:talis eſt quilibet & ſolus ille, qui in peccato finaliter moritur. Quilibet enim talis & ſolùm talis ęternaliter condẽnatur,iſto modo multi pręſciti pro certo tempore ſunt prædeſtinati ſecundũ præſentem iuſtitiam. De talibus poteſt intelligi illud,nunc antichriſti multi facti ſunt. Ex nobis prodierunt,ſed non erant ex nobis: Nam ſi fuiſſent ex nobis,permanſiſſent vtique nobiſcum. Glo. ex nobis prodierunt, id eſt ex noſtra ſocietate receſſerunt, noſtra ſocietate vtique fideli & gratioſa,ſed non erant ex nobis ſecũdum pręͤdeſtinationis gratiam. Talis fuit Iudas Schariot,qui fortè electionis tempore in Apoſtolum fuit in gratia,& ita pręͤdeſtinatus ſecũdum pręſentem iuſtitiam,finaliter tamen condemnandus ſecundum ęternam Dei præſcientiam. Hęc Gab.vbi ſuprà,& prolixior eſt ibi. Et vt ſcribit Gerſ.de conſolatione Theologię l.2. proſ.4. propter electorum ſalutem pręſcitos eſſe formatos ſiue nocere ſiue obſequi conentur,vt nõ glorietur omnis vel obſequens electis vel aduerſans eis,&c.

¶ PRAESCRIPTIO(vt notat Gab.di.15.q.14. art.1. lib.4.capitur. Vno modo largè,vt extendit ſe ad vſucapionem. Alio modo vt diſtinguitur cõtra vſucapionẽ. Et illo modo pręſcriptio nõ habet locum in rebus immobilibus,vt domo,agris,terris,&c. ét in rebus incorporalib9,vt in ſeruitutib9,actionibus, & huiuſmodi. Vſucapio verò eſt in rebus mobilibus,ita etiã habet Thom.de Argenti.di.15.art. vlti. Primo modo pręſcriptio ſic diffinitur. Pręſcriptio

eſt ius quoddam, ſine dominium per continuationē poſſeſſionis tēporis à lege diffiniti auctoritate legum vim capiens, pœnā negligentibus inferens, & finem litibus imponens. Si verò accipitur ſecundo modo ſtrictè, addatur rei immobilis, vel incorporalis, ad genus diffiniti. Tho. Argenti. vbi ſuprà, diffinit ſic. Præſcriptio eſt ius ex tempore capiens firmitatem. Similiter vſucapio deſcribitur, eſt ius ſiue dominium rei mobilis. Declarationē latiorem vide apud Gabr. vbi ſuprà. Et qui rem aliquam legitimè prȩſcribit, plenum eiuſdem rei dominium acquirit. Videatur ad hoc Scotus in quarto di.15. q.2.& Gabr. Hic autem legitimè præſcribit cui adſunt omnes conditiones ad præſcriptionem requiſitæ, ſcilicet bona fides præſcribentis: vt non ſit res furtiua, vel vitioſa. De quo conſulas iuriſconſultos, & plura etiam ſcribit Gabriël vbi ſuprà.

¶ PRAESENS propriè eſt illud, cuius eſſentia præſentatur ſenſui, vel intellectui, ſecūdū B. Tho.1. par. q.8.art.3. Et nonnunquā ſignificat fauentē: vt præſens, Deus, id eſt propitius, & præſentaneū venenū, & præſentiſſimū, id eſt efficaciſſimū, quod ſtatim interficit. A præſens, veniūt duo aduerbia imprȩſentia & impræſentiarum, quæ ſignificant præſenti tēpore. Et vt ſcribit Gerſon tracta.5. ſuper cantico Mariȩ. Nulla res amari poteſt (vniuerſaliter loquēdo) niſi prȩſens ſit amāti, referēdo ad modū prȩſentiæ eſſentialis in proprio genere, vel ad modū præſentiæ intentionalis ſeu formalis in ſua cognitione. Vnde Deus ſi per impoſſibile nō cognoſceret creaturam, ipſe nō diligeret eas, quia in principio quod eſt verbū creauit omnia, portans omnia verbo virtutis ſuæ. Similiter in angelis amor nō eſſet ac alia à ſe, imo nec ad ſe, niſi tale quod amatur præſens, eſſet eſſentialiter, vel intentionaliter diligenti vel cognoſcenti. Gerſon. Præſentia tamē corporalis non ſemper prodeſt vel vtilis eſt (vt idē vult Gerſon parte 1. ſcribēs ad Oſualdū Carthuſien.) Spiritus enim eſt qui viuificat, & caro non prodeſt quicquam. Vnde & Epiſtolæ Pauli fortes dicebantur, quia ſolùm ſpiritum ſapiebāt. Præſentia verò quæ carnem oſtēdebat, reputabatur infirma. Hinc habuit ortū illud Chriſti, quod nemo Propheta acceptus eſt in patria. Et illud Poëtæ. *Minuit præſentia famā*. Et latiùs oſtendit Gerſon non ſemper prȩſentiam corporalem prodeſſe, &c.

¶ PRAESTIGIVM vel prȩſtrigiū eſt diuinatio per dæmones ingerētes ſe viſui vel auditui hominum, à præſtringēdis oculis dictū, ex B. Tho.2.2.q. arti.3. De quo vide in dictione *illuſio*, &c. Et præſtrigiæ vel præſtigiȩ incantationes, deluſiones, quæ quoniam dexteritate aliæ appareant quā re vera ſint, illi qui eas faciūt, dicuntur p̃ſtrigiatores. Hiero. Noli re potentiam Domini magorū præſtigiis adæquari, &c.

¶ PRAESTO ſignificat excellere, ſuperare. Aliquando ſatisfacere, quandoq; cōcedere, & beneficium dare, quandoq; cauere, fugere, timere, quandoq; re ipſa perficere ſiue perſoluere, quandoq; tribuere, quandoq; exhibere & repræſentare, & in tertia perſona ſignificat melius eſt. De quo in Grammatico vocabulario fuſius ſcripſimus. A quo præſtātia, idē quod excellentia, & præſtabilis, excellens, & præſtabilis qui facilè præſtat, hoc eſt donat & remittit, vt eſt illud Ioël.2. Quia benignus & miſericors eſt, & præſtabilis ſemper malitia. Item præſtabile dicitur quod præſtari poteſt.

¶ PRÆSTATIO à prȩſto. Dicuntur autem prȩſtationes quæ populis à Dominis imponuntur, & variis modis appellantur (vt ſcribit Gabr. di.15.q.5.ar.1.lib.4.) Dicuntur enim tributum, cenſus, ſtipēdiū, gabellum, pedagium, ſindagium, aſſiſſum, teloneū, tallia, collecta, exactio. Horum tamē ſæpius vnum accipitur pro alio. Tributum dicitur à tribu vel tribuo, ſumptus eſt qui à tribubus vel populis dabatur pro imminentibus reipublicæ. Vel eſt cēſus qui prȩſtatur ratione proprij ſoli à poſſidentibus. Accipitur communiter pro ſtabili ſeu annua penſione, quæ datur rectoribus quæ imponuntur poſſeſſionibus ſubditorū. Cēſus, pēſio vel prȩſtatio eſt, quæ ſoluitur de prouētibus aut poſſeſſionibus, vel quicquid annuatim ſoluitur in quantitate, vel ſumma. Stipēdiū dicitur, quod datur militib' ſoldariis pro precio. De quo Ioan. Baptiſta ait militibus: Eſtote contenti ſtipendiis veſtris. Gabella præſtatio dicit' quæ rebus imponitur vſui hominū ſubiectis, emendis aut vendēdis, aut de loco ad locū trāſferendis, vt vino, carnib', & cȩteris ad victū & vſum pertinētibus. Pedagium dicitur quod datur à tranſeuntibus in locis conſtitutis à principe. Sindagium eſt, quod dat' pro ſaluo conductu per terrā alicuius, vt ſecurius vadat. Aſſiſſum eſt quod imponitur rebus vendēdis: vt quod vendēs ſextariū vini dat ciuitati vnū denariū, & eſt ſpecies gabellȩ. Teloneū dicitur prȩſtatio de mercib' marinis circa littus acceptis, cuius exactioni beatus Matthȩus prȩfectus fuit. Vectigal eſt præſtatio de rebus vectis per mare ſiue per terram. Tallia eſt exactio vel collecta quæ imponitur ſubditis. Collecta & exactio ſicut & præſtatio generalia ſunt ad omnia prædicta. Et poteſt accipi pro eo quod imponitur in caſu nō pro ſemper. Et patet quod multa horū vocabulorum coincidūt in ſũis ſignificatis. Sunt etiam aliquæ harum prȩſtationum ordinariȩ, vt tributa, & ea quȩ temporibus determinatis & ſub certa quantitate præſtantur ex certa cōſtitutione aut longa conſuetudine. Aliæ ſunt ordinariis prȩſtationibus additȩ, de nouo pro caſuum occurrentium neceſſitate, vel regentium voluntate. Hæc Gab. vbi ſuper.

¶ PRAESVMPTIO aliquādo capitur in bono, quaſi prȩ aliis ſumptio, & nonnunquam in malo, ſecundum beatum Thom.2.2.q.29.art.1. Præſumptio in malo dicitur immoderatio ſpei dupliciter ſupra vires proprias vel contra iuſtitiam Dei. Prima opponitur magnanimitati. Secūda verò eſt ſpecies blaſphemiæ in Spiritum ſanctū. Prima oritur ex inani gloria, ſecūda ex ſuperbia. Conſonat Gab. di.41.q. vnica, li.2.ar.3.dub.2. vbi ſic dicit, quòd eſt prȩſumptio de meritis, & illa eſt ſpecies aut filia ſuperbiȩ. Et eſt prȩſumptio de impunitate, auferens omnino rigorem Iuſtitiȩ, & per hoc claudit viam ad gratiam, & ampliat viam ad peccatum, & hoc eſt peccatū in ſpiritumſanctum. Et vt idem dicit di.6. q. vnica, libro 2. prȩſumptio eſt in voluntate, cùm quis vult bonum magnum eſſe ſecundum ſe & nō per aliud, ſeu aduentu alterius. De peccato prȩſumptionis ita ſcribit doctiſſimus Gerſ. in regulis moralibus. Prȩſumptio, arrogātia, iactantia, & hypocriſis generaliter & propriè ſunt de illis quȩ non conueniunt homini taliter ſe habenti, ſi illa habere vel credit vel inordinatè appetit, propterea ſemper habent errorem vel malitiam inuolutā, quandoque venialem, & ſȩpè mortalem, ſecundum genus obiecti, & iuxta circunſtantiā intētionis & finis atque cȩterorū. Et prȩſumens de Dei miſericordia quod

ſaluabi

aluabitur,qualitereunq; peccauerit,& in peccato perſeuerauerit, errat in fide,ſi hoc iudicet per intellectum,& in morib⁹ mortaliter, ſi taliter, efficitur per voluntatem abſolutam, quia de conditionata non oportet. Et(vt idem ait)pręſumptio de multis meritis & gratiis ſalſa eſt,& remeraria,ſi nō inſunt. Si autē credatur & ſentiatur quòd ex ſe ſunt principaliter,impia eſt, quantumcunque prius haberentur. Quod ſi ſingulariter eas habere quis glorietur, peſtifera eſt atque phariſaica pręſumptio. Credere autem & ſentire quod ex meritis pręcedentibus aliquod bonum aut pręmium cōſequatur, nō eſt pręſumptio vel error,ſi ad Deum tanquam ad originale principium actu vel habitu ſolùm referatur. Deus enim miſeretur cuius miſeretur,hoc eſt, gratiam dat,vt ex illa aliā gratiam largiatur. Hęc Gerſon vbi ſuprà.

¶ **PRAESVMPTIO** eſt duplex ſecundū ſanct.Bona. di.1.libr.1.in dub.literalibus. Eſt pręſumptio confidentię de diuino adiutorio. Et pręſumptio ſuperbię,quę eſt de proprio ingenio. Prima non eſt peccatum,ſed eſt virtutis indicium. Secunda verò eſt peccatum. De prima loquitur Magiſter cùm dicit: Opus vltra vires noſtras agere pręſumpſimus, vel aliter eſt pręſumptio ſecundum veritatē,& præſumprio ſecundum propriam æſtimationem. Prima eſt reprehenſibilis,quia ſuperbiæ, ſecunda laudabilis, quia humilitatis,nec eſt culpabilis,qui in omnibus operibus ſuis reputat indignum & quaſi præſumptuoſum,& hęc ſecundum Gerſonem vt ſuprà patet,impropriè dicitur pręſumptio,&c.

¶ **PRAEVARICARI** penul. cor. ex prę & varicor, quamuis & diuarico dicatur, varicor autem à varicibus,quę dicuntur venę in ſuris inflexę & obtortę, pręuaricari verò dicitur à recto diſcedere. Hinc pręuaricator à varicando,hoc eſt tranſgrediendo, dictus eſt,qui ab officij ſui pręſcripto deflectit atq; aberrat. Vnde omnes peccatores pręuaricatores dicuntur,vt ſcribit Gerſ.Cancel.Pariſien.ſuper Cātica canticorum,partitione prima, conſid. 4. dum ab amore Dei deflectuntur, arbitrio malo ad amorē proprium vel alienū,aduerſus Deū habētes cor diſtortum & iniuſtum,nec conueniens & coniūctū cum prima & rectiſſima regula & amoris ſui liberaliter & naturaliter impreſſi. Gerſon.

¶ **PRIMITIA** eſt pars prima frugum Domino offerenda ſecundum Alexand.in 3.parte ſummę. Eſt & primitium quod primum in aliqua re & principale eſt. Ouidius: *Ecce rapit flagrantem Rhetus ab aris Primitium torrem.* In plurali magis in vſu eſt primitię. Et dicuntur primi fructus ex agro ſuſcepti, qui Deo offeruntur. Modò ſumitur pro feſto,quo nouus ſacerdos Miſſam primam celebrat, vel primos Deo fructus ſacrificij offert.

¶ **PRIMVS** quandoque ad numerum ſeu ordinē refertur,vt primus,ſecundus, &c. Quandoque dicitur princeps,ſicut princeps ponit̉ pro primo. Quādoque ponitur pro optimo,ſicut prior pro meliore,quandoque pro pręcipuo, quandoque pro eo ante quem nullus eſt. De quo videto apud Grāmaticos, Poëtas & Oratores.

¶ **PRIMI** motus quid ſint, vide ſuprà in dictione *Motus.*

¶ **PRIMA** gratia,vide in dictione *Gratia.*

¶ **PRIMÒ** diuerſa dicuntur,quæ primò diuidunt genus generaliſſimum tanquam ſpecies immediatè, vel per primò diuerſa intelliguntur, quæ in nullo conueniunt,&c. Gab.q.8.di.3.dub.3.lib.1. Et ſubſtantia & accidens ſecundum Dialecticos ſunt primò diuerſa. Nam ſubſtantia exiſtit in eo quod eſt per ſe. Accidens in eo quod nō eſt per ſe, ſed ineſt,&c.

¶ **PRIMITIVVM** (vt ſcribit S.Bonauen.di.3. li.3. circa textum) dicitur ab eo quod eſt primum. Primū autem dicitur aliquid ſecundum ordinem dignitatis,& ſic nō eſt dubium,quin Chriſtus aſſumpſit noſtræ carnis primitiua,pro eo quod eius caro excedit omnem dignitatem carnis humanæ. Secundum autem quod primitiuus dicitur à prioritate ſecundum tempus,dicitur Chriſtus aſſumpſiſſe primitiuum noſtræ maſſæ,non per proprietatem, ſed per conformitatem & ſimilitudinem,vt latiùs ibidem declarat Bona. Vnde Magiſter di.3.lib.3. Quocirca primitiua noſtræ maſſæ rectè aſſumpſiſſe dicitur Chriſtus,quia non carnem peccati,ſed ſimilitudinem carnis peccati accepit,&c.

¶ **PRIOR** eſt nomen comparatiuum, quod non ſolùm ad duos,ſed etiā ad plures referri poteſt, vt aliàs dicitur,à quo prioritas. Sunt autē ſeptē modi prioritatis,& tot poſterioritatis. Eſt enim aliquid prius duratione,natura, cauſalitate, cōmunitate, dignitate,iocabilitate, attributione,quos notant Occā & Grego.Ari. di.9.li.1.& eos recitat Petrus de Aliaco,q.7.art.3. qui & apud dialecticos & Ariſtotelem in poſtprædicamentis recitantur,vide & Gab.di. 9. quęſt.3.dub.2.libr.2. Et ſerm.1.de beatæ virginis conceptione, & aliàs primus & ſecundus modus prioritatis & poſterioritatis nullo modo reperiri poſſunt in Deo p reſpectū ad intra. Patet: quia omnia in diuinis ſunt ſimul duratione & natura,nec quintus & ſextus poſſunt reperiri in Deo, quia ibi nihil eſt perfecti⁹ aut dignius alio,ſed quicquid eſt in diuinis,eſt infinitè perfectū. Vnde dicitur in ſymbolo Athana. nihil prius aut poſterius intelligit nō prioritate orginis,ſed durationis, quod in Deo nō eſt ponendū: quia quicquid eſt in Deo, ad intra eſt æternum. Vnde tertius modus prioritatis,vt extenditur ad productiuitatē,& vt dici poteſt prioritas originis,reperitur in diuinis, quia ſic pater eſt prior filio quem producit. Secùs propriè loquendo de cauſalitate. Et prius origine,vt ſcribit S.Bona.12.q.1.lib.11.eſt,quo alter ex altero,& prius auctoritate,quo alter accipit ab altero, & hoc cadit in Deo. Sed prius origine cadit reſpectu producentis & producti,cùm alter oritur ex altero. Cum verò vnū oritur à duob⁹,non cadit ibi prius origine,quia tunc ſunt ambo vnum originale,principiū tamen cadit ibi prius auctoritate,quia quamuis pater & filius ſint vnum in producendo, tamen hoc accipit filius à patre. Quartus modus prioritatis, ſcilicet cōmunitatis,hoc eſt conſequentiæ nō conuertibilis,reperitur in diuinis. Sic eſſentia eſt prior perſonis & relationibus,quia bene ſequitur. Eſſentia eſt,ergo pater eſt: vel à eſt pater,ergo à eſt eſſentia,ſed non econtra. Sic eſſentia poteſt dici cōmunior quā ſit perſona vel relatio. Septimus modus prioritatis reperitur in diuinis. Poteſt enim dici ſecundum Occam,quòd paternitas eſt prior filiatione attributione,eo enim quod paternitas eſt perſonalis proprietas patris,qui eſt prior filio,ergo paternitas eſt prior filiatione,vide Gabr.di.9.q.3.art. 2.dub.2.lib.1. Et cum dicitur,pater intelligit prius quàm filius,pater prius creat quàm filius,dicit Occam eas eſſe abuſiuas aut ſimpliciter falſas, niſi ad hunc ſenſum,pater intelligit à ſe,ſicut eſſe habet à

ſe.Item filius intelligit à patre,quia eſſe habet à patre.Vel quod filius intelligit,habet à patre, ſicut & eſſe habet à patre.Itē create primò dicitur de patre quàm de filio prioritate communitatis. Item ſpiratio actiua eſt prior generatione actiua,& etiā generatione paſſiua,quia ſequitur:generat, ergo ſpirat,& non econuerſo.Itē generatio tam actiua quā paſſiua eſt prior ſpiratione paſſiua.Septimo modo prioritatis, quia generatio actioa & paſſiua ſunt proprietates patris & filij,qoorū vterque eſt prior Spirituſancto. Cætera videantur apud Occam & Gabr.

¶ PRINCEPS aliquando primum ſignificat, & eſt adiectiuum,Macrobius.Qui gradus inter eos Princeps habebatur.Aliquando optimatem ſignificat. Vnde ciuitates principes dicimus, qui rempublicam adminiſtrant.Interdum Dominum,vt Auguſtinus princeps:Nero princeps.A qoo principatus, hoc eſt imperium:Et princeps dicitur qoaſi primū caput,à quo principium principale & principiatū. De principibus permulta ſcribit Gerſon.

¶ PRINCIPIVM eſt id à quo aliquid procedit quocunque modo,& econuerſo ſecūdum beatū Tho. prima parte q.33.ar.1.Et ſumitur principium à prioritate,ſed non ſignificat eā,vt ibidem dicit.Et principium eſt cōſtitutum in eſſe per principium, ideo non conuenit lineæ reſpectu puncti nec motui reſpectu termini,à quo ex beato Tho.3.ſent.di.12.q.1. ar.1.capitur & pro initio.Vnde eſt illud Ouidij 1.de remedio amoris: *Principiis obſta,ſero medicina paratur.* Vnde & illud principium in omni re graue pro ceſſu fit lene.De quo videatur Gerſ.parte 4.ſermone dominicæ ſeptuageſimæ de acedia.

¶ PRINCIPIVM capitur multipliciter, vt notat Brulefer di.19.parte 2.q.3.libr.3.& vndecim modis, qui ponūtur à Philoſopho 5.Meta.ſed ad tres reducuntur modos,ſcilicet,ad principium, eſſendi,fiendi,& cognoſcendi.Principium eſſendi dicitur illud, quod eſt principium alicuius ineſſe eius.Et eſt duplex, vel capitur dupliciter. Vno modo capitur pro prima parte alicuius rei à qua incipit eſſe, vt motus augmentationis incipit à longitudine, poſtea progreditur in latum,demū in profundum.Et dicitur principiū à quo iſto modo quæcunq; pars à qua incipitur motus, vocatur principium. Alio modo capitur pro prima parte generata reſpectu alicuius totius compoſiti ex qua cum aliis cōſtituitur totum.Exemplum de fundamento reſpectu totius domus.Et illo modo lignum curuum eſt principium nauis.Similiter principium in animali perfecto(vt homine)eſt cor.Aliud eſt principiū fiēdi, & dicitur illud quod eſt principiū in fieri ſeu cauſa ri alicuius rei.Et de tot dicitur principium fiēdi de quot cauſa.Et ſic erit principiū effectiuum formale,materiale & finale.Et ſicut duplex eſt cauſa,ſcilicet primaria & ſecundaria.Sic etiam principiū fiēdi eſt duplex,ſcilicet,primarium & ſecūdarium,& principiū fiēdi materiale,& cauſa materialis,& materia,ex qua idem ſunt,principium quoque potentia poſſunt dupliciter ſumi(vt ſcribit Petrus de Aliaco quæſt.7.ar.2.lib.1.)Nam eſt quoddam principium quod agit, & eſt quoddam principium quo agens agit.Exemplum primi, in naturalibus ignis generans eſt principium quod agit ignem, & forma eſt principium,quo agit ignem. Exemplū etiā in artificialibus.Artifex eſt principium quod agit, ſed ars eſt principium quo agit. Vide latiùs Aliacē ſem,& de principio diuino, quod eſt pater, qui eſt principium quod generat, de quo infrà. Aliud eſt principium cognoſcendo,& capitur dupliciter,ſcilicet demonſtratiuè.Et ſic eſt vnum primū principium,id eſt per ſe euidens. Ex quo cum alio principio poteſt inferri concluſio per demonſtrationē, vt omne totum eſt maius ſua parte.Alio modo capitur diffinitioè,ſic omnis diffinitio ſiue largè ſiue ſtrictè capta,dicitur principiū diffinitiuū.Et differunt,quia primum eſt vna propoſitio. Secundum verò eſt vna oratio. Vltra illa octo ponuntur alij modi ab Ariſtotele.Nono ergo modo capitur pro aliquo inductiuo vel prouocatiuo, propter quod fit aliquid.Et dat exemplum Ariſtot.vt bellū fit ex conuicio.Et ſic diuerſitas oppoſitionum eſt principium litis,& præcipuè propter res temporales.Nā ille dicit:Hæc villa mea eſt,ſeu ciuitas eſt mea.Alter dicit non, ſed mea eſt. Decimo capitur principium pro aliquo verè productiuo alicuius, quod nullo modo eſt cauſa ipſius.Et eſt duplex, ſcilicet, generatiuum & ſpiratiuum.Generatiuum hoc modo,pater in diuinis eſt principium generatiuū filij, In creaturis non reperitur illo modo principium. Spiratiuum, vt pater & filius ſunt vnicum principium reſpectu Spirituſſancti. Et vt dicit S. Bonau. In Deo nullo modo nec propriè nec trāſſumptiuè recipitur materiale principium,quia materia dicit principium paſſiuum,& ita incompletum, & quia à diuino eſſe omnis incōplexio & omnis paſſio remouenda eſt : ideo nullo modo genus materialis principij in Deo ponitur.

¶ PRINCIPIVM & cauſa differunt.Nam cauſa ſemper diſtinguitur à cauſato eſſentialiter,nō ſic principiatum à principio, ſed ſufficit realis diſtinctio, cuiuſmodi eſt inter perſonas diuinas,& ſic in diuinis non ponitur cauſa quo ad intra, ſed bene quo ad extra,quamuis Græci pro eodem ſumunt cauſam & principium, quare æquè concedunt iſtam: Pater eſt cauſa filij, ſicut iſtam, pater eſt principiū filij.Sed nos aliter(dicit Pelbartus) vtimur nomine cauſæ & principij differenter. Et ideo licèt nos concedamus iſtam:Pater eſt principium filij, non tamen iſtam,pater eſt cauſa filij.Pelbart.

¶ PRINCIPIVM Theologicè capitur tripliciter.Vno modo eſſentialiter, ſicut dum dicimus, quòd tres perſonæ ſunt principiū creaturarū.Sic cū dicitur Pater & Filius & Spirituſſanctus ſunt vnū principium creaturæ:ſenſus eſt,id eſt ſunt vna eſſentia quæ eſt principiū creaturæ.Et ita principiū eſt terminus eſſentialis ſupponens immediatè pro eſſentia.Secundo modo capitur perſonaliter. Et dicit Augu.quòd pater eſt principiū totius Deitatis 4. de trinit.quia ipſe à nullo eſt,ſed ab eo filius & Spirituſſanctus ſunt:in quibus ſingulis tota deitas eſt. Pater eſt principium Filij & Spirituſſancti: Filius, ad Spiritūſanctū dicitur principiū:Spirituſſanctus verò,non dicitur principium,niſi ad creaturas, ad quas ēt Pater & Filius dicitur principium, & Trinitas ipſa.Et quando dicitur:Pater eſt principiū totius trinitatis:intelligitur, vt notat S.Bon. d.29.in dubliter.lib.1.id eſt,omniū perſonarū in deitate, & eſt diſtributio accōmoda,ſicut dicitur:cœlu continet omnia,ſe ſcilicet,excepto.Et principiū ſtat pro paternitate ſimul & ſpiratione, quia per paternitatē eſt principiū filij,per ſpirationē principiū Spirituſſancti,per vtrūq; principiū vtriuſq;.Et quia perſona à nullo eſt,ideo eſt principiū totius deitatis. Vi

de latiùs S. Bona. Patet ergo eſt principiũ ſine principio, filius eſt principiũ de principio, Spiritusſan. eſt principiatũ ab vtroq;. Hæc Magiſ. di. xxix. lib. 1. Et licèt Spiritusſanctus nõ ſit principiũ ad intra, eſt tamẽ principiũ ad extra, hoc eſt, ad creaturas, nulla enim perſona eſt ab eo, ſed bene eſt, à patre & filio, ſed bene quo ad creaturas eſt principium. Et hi tres, ſcilicet, pater & filius & Spiritusſanctus dicũtur (vt dicit Magiſ.) vnum principiũ omniũ creaturarũ, & non tria, quia vno eodemq; modo principium rerum ſunt, nõ enim aliter res ſunt à patre, aliter à filio, ſed penitus eodem modo, (dicit Magiſter.) Capitur & principium notionaliter, & ſic dicimus quòd ſpiratio actiua eſt principium Spiritusſancti. Vnde Guihel. Scotiſta dicit quòd in diuinis, tã quo ad intra, quàm quo ad extra principiũ dicitur. Et patet Ioan. 1. In principio erat verbum, id eſt in patre filius, ſecundũ Gloſ. Et infrà. Omnia per ipſum facta ſunt. Vnde Baſilius in hexameron dicit. Accipere eſſe ab alio, eſt cõmune tam verbo Dei, quàm creaturis. Eſt itaque in diuinis primò principium non de principio, & hoc eſt pater. Secundò eſt principium de principio, & hoc eſt filius. Tertiò & principiatum de principio, ſed non principium, ſcilicet ad intra, & hoc eſt Spiritusſanctus. Et poſtea ſimul tres perſonę vnicum ſunt creaturæ principium. Hæc Pelbartus. Et principium notionale ſecundum aliquos eſt principium commune pluribus & non omnibus perſonis, vt ſpiratio actiua. Vide latiùs ad hoc Gabr. di. 12. q. 1. lib. 1.

¶ PRINCIPIVM elicitiuum, vide in dictione *Elicitiuum*. ſuprà.

¶ PRINCIPIVM dicitur duplex, ſecundum S. Bonauen. diſtinct. 9. q. 3. li. 1. ſcilicet, originale & initiale: ſecũdum quod principium dicitur originaliter, ſic, Filius tam quantum ad eſſe, quàm quantum ad durationẽ, habet principiũ: quia vtrumq; habet ab alio. Si autẽ principiũ dicatur initiũ, ſic dico quòd nec habet principiũ eſſendi nec durãdi: primũ principium non aufert rationem æterni, ſecundum verò ſic. Et quia temporale & æternum differunt de neceſſitate per eſſentiam, principium & principiatum non ſic: & quod habet initium, eſt temporale, & quod caret, eſt æternum. Et cum habere principium & non habere, dicant differentiam perſonæ, & hæc eſt inter patrem & filium. Ideo ſic pater qui eſt vnius eſſentiæ cum filio, non communicat filio perſonam, ſed tantũ naturam ſiue eſſentiam, ſic communicauit ei non habere initium, ſed non cõmunicauit non habere principiũ. Hæc S. Bona.

¶ PRINCIPIVM vel principia dicuntur cõmunes animi conceptiones, per quæ principia probãtur, & ad quæ reducũtur omnia probata in aliqua ſciẽtia, & in quorum virtute eliciũtur omnes cõcluſiones illius ſcientiæ, vt patet 1. Poſteriorum: quælibet autẽ ſcientia habet ſua propria principia.. Et ideo in tota Theologia viatoris quæ eſt tota ſacra ſcriptura, ſunt aſſignanda aliqua formalia principia, ex quibus dependet tota notitia & ſcientia huius libri & totius ſcripturæ, quibus principiis ignoratis, impoſſibile eſt intelligere ea quæ continentur in hoc libro, & quibus notis noſcuntur omnia in hoc libro contenta, & ideo dicuntur principia intelligendi ſacram ſcripturam. Hæc Iacobus de Valentia tractatu 3. prologi ſuper Pſal. Et ſecundum Dominum Cardinal. Cameracen. q. 1. ar. 2. li. 1. principia Theologica ſunt ipſæ ſacri canonis veritates, quoniã ad ipſos fit vltimata reſolutio Theologici diſcurſus, & ex eis primo ſingulę cõcluſiones Theologicæ deducuntur.

¶ PRINCIPIVM primũ dicit' quod eſt cõmuniſſimũ. Et prima principia quandoq; nominãtur dignitates (vt ſcribit Gerſ. de Theologia myſtica ſpeculatiua, part. 2. cõſid. 10.) Aliquãdo cõmunes animi cõceptiones, aliquãdo regulę primę incõmutabiles eſt impoſſibiles aliter ſe habere, vt qđ de quolibet affirmatio vel negatio, quod totũ eſt maius ſua parte, qđ intellectiuũ perfectius eſt nõ intellectiuo, quod ſpirituale corporali cæteris paribus dignius eſt, quod ſi homo intelligit, homo viuit, & ſimiles. Et vt idẽ dicit in cẽtilog. de cõcep. partic. v. de cõceptib' cõplexis. Cõceptus complexi inquit quos diximus rationis, dicuntur per ſe noti, dũ cõceptus ſimplices, ex quibus cõponũtur apprẹhẽſi, reddũt protinus cõplexionẽ euidẽtẽ in lumine rationis intellectiuę, vt de quolibet eſſe vel non eſſe, cui nõ cõtingit intellectis terminis diſſentire. Tales vtiq; sũt cõmunes animi cõceptiões & hebdomades, & primę impreſſiones, & prima principia, &c. Sunt aũt quatuor cõditiones primi principij omniũ verorũ, vt notat Dominus Cardi. Camera. q. 3. ar. 2. lib. 1. Prima eſt quod tale primũ principium debet eſſe cõplexum, patet: quia loquimur de primo principio cognitione, & non in cauſalitate. Secũda eſt quod debet eſſe omniũ cõplexorũ notiſſimũ, patet: quia debet eſſe primũ in euidẽtia. Tertia eſt quod debet eſſe ex terminis cõmuniſſimis, & cõmuniſſimũ, patet: quia debet ad omnia alia vera ſe extẽdere. Quarta eſt ꝙ debet eſſe propoſitio affirmatiua, vel ſaltẽ nõ purè negatiua, & propoſitio hypothetica, vel ſaltẽ nõ purè cathegorica, patet: qa affirmatio eſt prior pura negatione, & ꝑ cõſequẽs propoſitio purè negatiua non põt eſſe primũ principium cõplexum, ſed ꝓpoſitio purè affirmatiua & cathegorica nõ põt eſſe primum principiũ, quia nulla talis eſt euidentiſſima, vt patet inductiuè, igitur ſequit' quòd primũ principiũ complexũ eſt ꝓpoſitio hypothetica affirmatiua, ſicut iſta. Aliquid eſt vel nihil eſt, vel eſt propoſitio non purè cathegorica, ſed de hypothetico extremo: nec purè affirmatiua nec purè negatiua, qualis eſt iſta, Quodlibet eſt vel nõ eſt. Et ſic ex his patet, quòd primum principiũ cõplexũ non eſt illud, Deus eſt, &c. Aliacenſis. Et ſicut in Metaphyſica eſt vnũ principium communiſſimũ omnibus ſcientiis, & vna maxima propoſitio: quam neceſſe eſt, quẽlibet docendũ habere, ſcilicet, de quolibet eſſe, vel nõ eſſe: vt patet 1. poſteriorũ: & 4 Meta. Ita in tota Theologia viatoris, vt ſcribit Iaco. de Valen. tract. 3. prologi ſuper Pſal.) eſt vnum cõmuniſſimũ principiũ, quod præſupponitur in tota Sacra ſcriptura vtriuſq; teſtam. & in qualibet eius parte, ſcilicet, ꝙ tota Sacra ſcriptura vtriuſq; teſtamẽti, eſt ab ipſo Deo tradita, & reuelata, & per Spiritũſanctũ inſpirata, & ideo nullo modo põt mentiri. Hoc primũ principiũ proponit B. Petrus in ſua canon. 2. c. 1. dicẽs: hoc primũ intelligentes: quod omnis Prophetia ſcripturæ propria interpretatione nõ fit, non enim volũtate humana allata eſt aliquando Prophetia, ſed Spiritusſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei & homines. Hoc idem cõmuniſſimũ principiũ magis declarat Apoſtolus Paulus Hebr. in principio, præſupponẽs ipſum tanquã primum, di. Multipharìè multiſque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis;

nouiſſimè diebus iſtis locut' eſt nobis in filio, quē conſtituit hæredē vniuerſorum, per quē fecit & ſecula. Hoc idem principiū præſupponit Augu. & docet præſupponendū in primo de doctrin. Chriſtia. enumerans omnes libros ſacri canonis, de quibus nullum eſt dubium eſſe nobis à Deo traditos, quibus omnimodā fidem dicit eſſe adhibendā in primis. Et in quibus quęritur veritas intemerata & incōcuſſa, & charitas Dei & proximi, & tota ſalus noſtra, & redemptio. Secūdum principiū eſt quòd in diuinis eſt vna ſubſtantia & vnum eſſe, & vna eſſentia tribus perſonis diuinis relatiuis cōmunicata. Et ſic eſt vnus ſolus Deus trinus in perſonis, & vnus in ſubſtātia, ſcilicet, pater & fili' & ſpirit' ſanctus. Hoc principiū latiùs declarat Valē. vbi ſuprà. Tertiū principiū eſt quòd verbū diuinū, qui eſt filius patris ſecūda perſona in trinitate, aſſumpſit verā carnē humanā ex virgine Maria, ſimul cū anima rationali ibidem creatam, & per conſequēs aſſumpſit veram humanitatē in vnitate ſuppoſiti, in qua pro nobis poſſet pati, ita Chriſtus eſt verus Deus & homo, cōſtās ex duabus integris naturis in vna perſona. Quartum principium, quod ſicut verbum diuinum aſſumpſit illam carnem, & humanā naturam in vnitate perſonę, vt in illa pateretur, quę quidem perſona dicitur vnus Chriſtus, Deus homo. Ita pariter ille Chriſtus aſſumpſit & vniuit & deſponſauit ſibi totam Eccleſiam, & vnitatem fideliū in vnitatem corporis myſtici, vt pro illa pateretur, ita quod Chriſtus & Eccleſia dicitur vnus homo myſticus, & vnus Chriſtus myſticus, cuius caput eſt Chriſtus verus, & corpus ſiue membra dicitur tota Eccleſia fideliū, quæ per fidem & baptiſmū eſt iſti capiti vnita, & deſpōſata, & ſic Chriſtus dicitur ſponſus, & caput Eccleſiæ. Quintum principium eſt, quòd Chriſtus eſt finis, & veritas legis ad iuſtitiam omni credenti. Rom. 10. & per cōſequens lex nihil aliud eſt, niſi via ad Chriſtum. Sextum principium eſt, quòd Chriſtus Deus & homo, non ſolùm eſt caput & ſponſus Eccleſiæ, & finis vtriuſque legis, ſed etiam mediator Dei & hominum. 1. Tim. 2. Septimum principium eſt, quòd ſicut Chriſtus eſt caput Eccleſiæ, & omniū fideliū, à quo deriuatur omnis virtus, & gratia in omnia membra ſua, ita diabolus eſt caput & principium omniū malorū, & omnium infidelium & obſtinatorum, & perfidorum hominum, & omnes infideles & obſtinati ſunt mēbra diaboli, à quo prouenit eis perſuaſiuè omnis iniquitas & malitia. Hæc & plura Iacob. de Valent. Chriſtopo. Epiſcopus tract. 3. c. 1. prologi ſuper Pſam. Et vt idem refert Pſalm. 13. ſecundum Aug. Sicut in ſcientiis ſpeculatiuis eſt dare vnum principium, à quo generaliter habent virtutē omnia probata in illa ſcientia, vt patet 1. poſteriorum, quo ignorato deſtruitur & ignoratur tota illa ſciētia. Ita pariter in actibus humanis, eſt dare vnum principium primum, à quo ſumunt virtutem, & diriguntur omnes actus humani, quod quidem principium eſt Deum eſſe iuſtū iudicem omniū actuū, & operationum humanarum & præmiatorem bonorum, & punitorem omnium malorum. Ex quo ſequitur illud generale, nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum, quo principio negato deſtruuntur, & corrūpuntur omnes mores & omnes actus humani, quia qui non credit tali principio, illico contemnit Deum, non timens eius iudicium, & ſic cadit & prorumpit in omnia ſcelera deteſtabilia. Hoc principium negauerunt gentiles quidam. De quo latiùs videto Valent. Pſal. 13. Sunt præterea duo principia quę maximifacit & pendit Scotus, & dicit ſibi eſſe certiſſima. Primum eſt Theologorum, & habetur di. 10. quæſt. 3. libr. 4. Deo eſt poſſibile quicquid non includit euidentem contradictionem, & ad quod non ſequitur contradictio. Secundum commune eſt Theologis & Philoſophis, non eſt ponenda pluralitas ſine neceſſitate, aut auctoritate, non licet contradicere hoc apertè aſſerente. Vnde ſemper paucitas quando ſufficit ad ſaluandum ea quæ ponuntur amplectenda eſt. Hæc videantur apud Gabriēlem di. 10. q. vnica. art. 1. lib. 4.

¶ PRINCIPIVM regulatiuum hominis eſt quadruplex (vt notat idem Iacobus de Valentia in expoſitione Pſal. 13.) Primum principium regulatiuum actuum humanorum eſt lex naturalis, quæ cōſiſtit in dictamine rationis naturalis, ſcilicet, omne malum vitandum, & omne bonum agēdum. Et quod tibi non vis alteri ne facias, & qđ tibi vis, alteri fac, &c. Et quicūq; operatur iuxta illa principia, dicitur iuſtus naturaliter & tales operationes naturaliter ſunt iuſtæ. Secūdo, quis pōt operari moraliter iuxta aliquod principiū moraliter regulatiuum. Et ſic prudētia pōt dici quoddā principiū iuſtitię moralis, eo ꝙ regulat oēs alias virtutes. Ex quo patet ꝙ omnis qui operat' ſecundū virtutes morales, pōt dici moraliter iuſtus, eo ꝙ operat' iuxta prudētiā, quæ eſt recta ratio & principium regulatiuum omnium agibilium. Tertium principiū regulatiuū actuum humanorū dicitur lex ciuilis, quæ humanā coërcens audaciā, & nocendi refrēnans facultatē, regulat hominem ad viuendum cū cæteris ſocialiter & ciuiliter: nulli nocendo: Et ſic operans ſecundum leges ciuiles, dicitur iuſtus ciuiliter. Quartū principium regulatiuum actuum humanorum, dicitur lex diuina, & eò quod regulat hominem in Deum, & ſic operās ſecundum legem diuinam dicitur iuſtus, diuinus: Ex quibus patet, ꝙ quadruplex eſt iuſtitia, ſcilicet naturalis, moralis, ciuilis, & diuina: iuxta quatuor principia & leges, quib' omnes actus regulantur humani: prout dictum eſt. De quo latius legito apud Valentiam Pſal. 14.

¶ PRINCIPIVM principale (vt ſcribit Gabriēl di. 23. q. 1. libr. 1.) dicitur cui primo, ſiue ex ſe non per aliud conuenit poſſe agere vel pati, ſicut intellectus cui primo conuenit intelligere, & homini per intellectum: potentia autem eſt principiū principale agendi vel patiendi. Eſt & principium minus principale determinatiuum, vel inſtrumentale, &c. Principale dicitur, quod primum & pręcipuum eſt. Vnde principalia vitia octo ſancti diffinierunt, ſcilicet gulam, luxuriam, vanam gloriam, ſuperbiam, auaritiam, inuidiam accediā, iram. Hæc vitia deſignantur per ſeptē gētes, quorū olim populus Dei terras poſſedit. Scriptū nāque eſt Exo. 23. Et introducam vos ad loca Cananęi & Hethei, Amorrhęi & Pherezei, Heuęi & Iebuſęi, & Gergeſęi, quibus additur gens Aegyptiorū, per quas gētes octo vitia capitalia intelliguntur. De quo latius legito apud Gerſonem parte 2. ſermone de verbis domini. Venite ad me omnes qui laboratis. Horū autem vitiorum duo ſunt carnalia, reliqua ſex ſpiritualia. Illa carnalia, quia in corporis membris eorum operatio conſiſtit. Iſta vocantur ſpiritualia, ſiue corporalia, quia in corde agitantur. De quibus aliàs latiùs.

¶ PRINCIP

¶ Principalius venit à principale. Principalius aliquid dicitur eſſe alio. Vno modo, vel quia naturaliter prius eo, & quod ab alio præſupponitur, & ſine quo aliud non eſſet tale, vel ſine quo habitus non eſſet virtus. Alio modo illud dicitur eſſe principalius quod eſt ſimpliciter perfectius, tunc dicitur quòd prudētia eſt principalior aliis virtutibus, & eſt prior eis generatione, & eſt regula aliarũ virtutum, ſine qua nullus alius actus eſt virtuoſus, vt latiùs ſcribit de hoc Gabriël d.33.q.vnica, articu.3. du.1. libr.3. Sed loquendo de principalitate ſecundo modo, ſic virtutes electiuæ ad voluntatem pertinētes ſunt principaliores virtute dictatiua ad intellectum pertinente, quoniam voluntas eſt perfectibile nobilius intellectu. Plus Gabriël vbi ſuprà. Sic poſſunt concordari S. Thom. & Scotus. Nam Thomas dicit prudentiam eſſe principaliorẽ, & cæteræ ad eam reducuntur. Scotus verò dicit quòd virtus eliciens ſecundum dictamen prudētiæ principalior eſt ipſa prudentia.

¶ Privatio pôt capi tribus modis (vt ſcribit Brulefer di.28.qu.1.libr.1. ſcilicet, propriè, communiter & communius. Priuatio propriè capta eſt quando aliquid caret aliqua forma quā nata eſt habere ſecundũ ſe, & quando oportet & quomodo oportet ſecundum debitas circũſtantias. Vnde ſi aliquis homo poſt annum vel duos non habeat dentes, eſt edentulus. Et ſi catulus poſt nouem dies nõ videat, dicitur cęcus. Priuatio communiter capta eſt quando aliquid caret aliqua forma, quam natum eſt habere ſecundum ſe, ſeu non ſecundum debitas circunſtantias, hoc modo catulus eſt cæcus ante nouem dies. Priuatio autẽ communius capta, eſt quando aliquid caret aliqua forma quā nõ eſt natum habere ſecundum ſe, ſed ſecundum ſuum genus, hoc modo talpa dicitur cæca. Vnde licèt talpa non ſit nata videre ſecundum ſe, eſt tamẽ nata videre ſecundum ſuũ ſuperius. Vnde Philoſophus 5. meta.c. de priuatione, dicit, quòd talpa non ſit cæca inquantum animal. Regula. Nulla priuatio propriiſſimè loquendo poteſt eſſe in diuinis. Omnis enim priuatio propriiſſimè loquendo dicit imperfectionem, ſed nihil imperfectum eſt in Deo, &c. Vnde priuatio ſicut docet Philoſophus 5. li. meta. eſt carentia alicuius formæ in ſubiecto apto nato. Vnde ad rationem priuationis duo concurrũt ſecundum Franſc. Maro in conflat. primi. diſtinc. 28. Vnum eſt aptitudo ad formam aliquam: puta hominis aptitudo ad videndum, aliud eſt carentia. Vnde lapis licèt careat viſu, non tamen dicitur cęcus, eo quòd non habet aptitudinem videndi. Et catulus ante nouem dies non dicitur cæcus, quamuis careat viſu, aptus natus eſt tamen habere, vt dictum eſt. Et priuationes ſecundũ eundem Franciſ. dicuntur à priuando aliquid poſitiuum, ergo ſecũdum oppoſita poſitiua diſtinguuntur. Primo namque ſunt quædā priuationes quę priuant perfectionem ſimpliciter, & talia nullo modo poſſunt poni in Deo, quia dicũt imperfectionem ſimpliciter, vt eſt ignorantia, impotentia. Secũdò quædā priuant perfectionem ſecundum quid & non ſimpliciter, ſicut eſt inanimatum. Nam ſicut animatum dicit perfectionem ſecundum quid ſolùm, ſcilicet in genere corporalium, ſic eius priuatio videlicet inanimatum dicit imperfectionẽ ſecũdũ quid: & huiuſmodi etiam nõ cõueniunt Deo inquantum imperfectiones ſunt. Tertiò quædā priuant imperfectionem & per conſequens dicunt perfectionem, ſicut incorruptibilitas & immortalitas, ideo huiuſmodi ſunt in Deo: vt ingenitum, innaſcibile, hæc ſunt in Deo, vt patet. In Deo itaque ſunt priuationes multæ, largè capiendo ſecundum Franſ. ſicut accipitur priuatio, quæ dicit aptitudinem tranſcedentis, ſcilicet, entis & boni. Tertio modo, quia Deus eſt incorruptibilis priuatione. Et ſecundum eundem in diuinis nil dicitur imperfectum ratione Deitatis, quæ omnia continet ſupereminenter, & perſonæ habēt proprias priuationes. Nā prima perſona patris habet proprias priuationes, ſcilicet, ingenitũ, innaſcibile. Tertia etiam perſona, videlicet ſpiritus ſanctus habet non productiuitatem: eſt enim non producens. Sed perſona media, ſcilicet filij, nullam propriam negationem habet, quia omnis negatio vel priuatio quæ competit filio, competit etiā patri vel ſpirituiſancto. Et patet de infinitate, immenſitate, immutabilitate, & huiuſmodi, quæ ſunt communia tribus. Item patet de illa notione inſpirabilitas, quę competit non tantum filio, ſed etiam patri, vt & refert frater Pelbartus, &c.

¶ Privilegium eſt priuatũ ius indultũ cõtra ius commune. Nam niſi aliquid indulgeret, non eſſet priuilegium. de ver. ſig. Et priuilegium eſt priuata lex, quia reſpicit ſingulares perſonas, ſed commune eſt ad multa negotia. ex beato Thom. 1.2. qu. 96. ar.2. Et dicitur priuilegium, quaſi priuata lex, hoc eſt ad ſingulos ſpectans.

¶ Privilegium clericorũ eſt duplex, ſcilicet perſonale & reale. Perſonale eſt quod, ſcilicet iniiciens in eos manus violentas eſt excõmunicatus. 1. qu. 4. Si quis ſuadente. Reale, ſcilicet quod in cauſa ciuili vel criminali non pôt cõueniri corā iudice ſeculari, ſed corā Eccleſiaſtico: nec priuilegia illa produt religioſi, ſicut apoſtatę, ſi tamẽ fuerint profeſſi tacitè vel expreſſè. Nec clerici ſeculares in maioribus ordinibus cõſtituti, habitũ & tonſurā nõ habētes, dũ ſciuntur eſſe tales: etiā ſi fuerint excõmunicati, irregulares, ſuſpēſi, depoſiti: niſi eſſent ſolẽniter degradati, & traditi curiæ ſeculari: nec poſſunt priuilegio clericali renũciare. Sed tales reducendi ſunt, & ſuis ſuperioribus præſentandi & compellẽdi ad obſeruantiam clericalem. in gloſſ. 21. diſtin. cleros. Secùs de exiſtentibus in minoribus ordinibus, qui per actus contrarios amittunt priuilegium clericale. 84. diſtinct. Quiſquis. Latiùs Gabriël d.15.q.5. artic. 2. lib. 4. qui & apud Canoniſtas ſcribit diffuſiùs reperiri.

¶ Privilegiatum dicitur quod habet priuilegiũ, vnde opus priuilegiatũ. Sunt aũt multa opera priuilegiata, vt ſcribit Gerſon par. 3. de oratione & eius valore, quę ſortiũtur efficaciā, nedum ex opere operante, ſed ex quadā vi operis operati. prout in Euchariſtiæ cõſecratione & ſumptione, & aliorum ſacramentorũ miniſtratione quādā vim ſuſcipiunt ex parte diuini, & Eccleſiaſtici mādati. Sicut & oratio Dominica, quam Deus per ſe fecit. Sicut horę canonicę, vel cæteræ orationes, quas Eccleſia dicendas inſtituit. Idem vult Gerſ. part. 2. in ſer. facto in concilio Remenſi, Dominica 2. poſt Paſcha, dum ait: Et quidem non inuenio pabulum charitatis & gratię melius, efficaciùs verradi poſſe gregi Chriſti, quàm per debitam collationem ſacramentorum. Illic quippè gratia confertur in ſuſcipiente virtute operis operati, hoc eſt vltra vel ſupra meritum ſuſcipiētis, in virtute meriti Chriſti inſtituen-

tis ſacramentum, & illud ſpirituali priuilegio ditâtis: vt inde opus priuilegiarum nominetur.

¶ PROBARE aliquãdo eſt demõſtrare, & argumẽtãdo planũ facere. Hinc ꝓbatio, demõſtratio. Et probabile, quod licèt verũ nõ ſit, rationibus tamẽ quibuſdã videtur pſuaderi. Probare aliquãdo laudare eſt. Vnde probi, boni, dicuntur dicti, quaſi prohibi, q̃ ſe à delinquendo prohibeant. A quo improbus, id eſt malignus: & improbitas, malignitas, &c.

¶ PROBATIO quærit rationem facti, & tangit cor. Examinatio quærit factũ & tangit corpus, ſecũdũ beatum Thom. ſuper Pſal. 16. Et ſecundum Rhetores octo ſunt probationum ſpecies, quas & refert Petrus de Aliàco quæſt. 1. artic. 2. lib. 1. per quas probat ſacram ſcripturam eſſe verã. Prima per teſtes ſeu fide dignũ hominum teſtimonium. Vnde dicebat Chriſtus Act. 1. eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimum terræ. Secunda per legem ſeu authenticum legis ſcriptũ. Vnde dicebat Chriſtus Iudæis, Ioã. 5. Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternã habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Ex ſcripturis enim legis Moyſi oſtenditur quòd Chriſtus fuit verus Propheta, & verus Meſſias in lege promiſſus: & per conſequẽs, quod eius doctrina eſt vera & credẽda. Tertia per pactum. Vnde ait Apoſtolus Tarſenſis Rom. 1. quod Euangelium Chriſti antè promiſerat Deus per Prophetas ſuos. Ex ſcripturis enim ſanctis oſtẽditur, quòd doctrina Chriſti eſt illa, quam Deus promiſerat in Prophetis: & per conſequens, quòd ipſa eſt vera, & nullo modo erronea. Quarta per iuramẽtum. Vnde ait Apoſtolus Heb. 6. Quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per ſemetipſum, &c. in quo abundantius volens oſtendere Deus immobilitatem conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum, &c. Deus enim ſanctis patribus ea quæ de Chriſto futura erant, non ſolùm ſimplici verbo promiſit, ſed etiam iuramento firmauit, quę omnia oſtenduntur ex ſcripturis iam eſſe impleta. Quinta per miraculum, vnde dicebat Chriſtus, Ioannis 5. Ipſa opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me: quod non ſolùm verũ eſt de operibus virtutum, ſed etiam de operibus miraculorum, &c. Sexta per tormentum, imò diuerſa genera tormẽtorum, vnde dicebat Apoſtolus Hebr. 11. Sancti per fidem vicerunt regna, &c. lapidati ſunt, ſecti ſunt, tẽtati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt, & hi omnes teſtimonio fidei probati, &cæ. Septima probatio per eum in cuius ore non eſt inuentum mendacium: vnde Apoſtolus ad Hebr. 6. Impoſſibile eſt mentiri Deum, Sed doctrina Chriſti eſt reuelata à Deo, vt apparet ex miraculis & ſcripturis ſanctis. Octaua per conformitatẽ geſtuum & verborum. Vnde Act. 4. Loquebatur verbum Dei cum fiducia, &cæ. Ex geſtibus enim Chriſti & diſcipulorũ ſuorum patebat, quòd verba eorum non erant falſa, quia non loquebantur fictitiè, ſed ex corde ſine curioſitate, oſtentatione, vel apparatu, ſed cum charitate pro affectione, & toto affectu: igitur probabile eſt dicta eorum eſſe vera, &c. Per hæc itaque veritates Theologicæ probari poterunt: & per conſequens ſcriptura ſacra. Et ad hoc poſſunt adduci octo media, quæ ponit Scotus quæſtione 2. prologi, quæ ſunt: Primò, auctoritas ſcribentium. Secundò, concordia ſcripturarum. Tertiò, rationabilitas contentorum. Quartò, irrationabilitas ſingulorum errorum. Quintò, prænuntiatio futurorum. Sextò, viuacitas miraculorum. Septimò, ipſius legis duratio. Octauò, & diligentia in recipiendo, ſed de iſtis remitto ad eum, & aliàs ſcripſimus. Poſſent ad hoc adduci multæ concordantiæ per hæc ſcriptura ſacra probari poterit, & doctrinam Chriſti eſſe verã & infallibilem, vel probabilem, &c.

¶ PROBABILE quod probatur, vel q̃ probari põt. Aliquid aũt eſſe probabile, poteſt intelligi dupliciter, vt ſcriptis reliquit Do. Cardin. Camer. q. 1. ar. 2. lib. 1. Vno modo ſimpliciter. Alio modo ſecundum quid. Vnde ſecundũ Philoſ. illud dicitur probabile ſimpliciter, quod videtur omnib⁹ vel pluribus, vel maximè ſapiẽtibus, q̃ ſic intelligitur: Probabile eſt q̃ cũ verũ & neceſſariũ nõ eſt, tamẽ euidẽs, ſed apparẽs omnib⁹ vel pluribus, vel maximè ſapiẽtib⁹. Per primã clauſulã excludũtur falſa, & vera cõtingẽtia, quæ ſtrictè loquẽdo, nõ dicũtur ꝓbabilia, licèt aliquando impropriè, ſicut dicit Philoſ. q̃ nihil prohibet falſa eſſe probabiliora quibuſdã veris, capit enim probabile impropriè. Per ſecundã excludũtur etiã principia, & cõcluſiones demonſtrationum. Per tertiã excludũtur neceſſaria, quę apparẽt falſa omnib⁹ vel pluribus. Alio modo & magis largè aliquid dicitur probabile ſecũdũ quid, quod cũ ſit verũ ſiue neceſſariũ, ſiue cõtingẽs, nõ eſt tamen euidẽs, ſed apparẽs alicui, vel aliquibus. Et proportionabiliter poſſet diſtingui de ratione probabili, quia vel eſt ex probabilibus primo modo, vel ſecũdo, vel ſimpliciter, vel ſecundũ quid. Hæc Aliacen. Et ſicut dicit Ariſt. nihil refert quędã falſa eſſe probabiliora quibuſdã veris: ita nihil refert quędã falſa piè credi, nõ quod ea ratiõe qua falſa ſunt, vel ſi ſciũtur eſſe falſa, credi poſſunt. Procul hoc à pietate fideliũ, vt ſcribit Gerſ. par. 1. declaratione veritatum, quæ credendæ ſunt de neceſſitate ſalutis. Sed cadit exiſtimatio, vel pia credulitas non ſuper veritate vel falſitate, ſed tantummodo ſuper apparentia, vel probabilitate, & hoc (inquit Gerſon) non eſt periculoſum vel falſum: quia cõſtat de apparẽtia: & probabilitate, dum falſitas & veritas ignota eſt. Propterea ſapientiſſimè dixit Hieron. quòd de talibus eligibilius eſt piè dubitare, quàm temerè diffinire. Sicut ſtat quodlibet contradictoriorum eſſe probabile: & vnum ſtat cum altero nũ in veritate, ſed in probabilitate: ſic diuerſis reſpectibus (inquit Gerſon) vtrunque contradictoriorum credi poteſt cum fidei pietate, dum tamen ſit animus ab aſſertione pertinaci alienus, &c.

¶ PROCEDERE ſignificat vltrà cedere, ꝓgredi. Aliquãdo proſperè cedere. A quo ꝓceſſio, quę duplex eſt, largè capta, videlicet localis, ſicut aliquis progreditur de vno loco ad aliũ. Alia cauſalis vel productiua, ſicut aliqua intellectio producitur ab intellectu & obiecto, tunc nõ oportet proceſſionem eſſe ab vno ſolo: conſimiliter de amore. Bruleſer diſtinct. 11. q. 1. lib. 1. Et proceſſio quandoque accipitur pro productione paſſiua vnius Perſonæ ab altera. Et hæc proceſſio dicitur æterna: & hæc proceſſio æterna & productio paſſiua idem ſunt. Aliquando accipitur vt importat talem productionẽ, & connotat perſonam procedentem, vt de nouo exiſtentem in creatura aliqua rationali, ſecundum modum aliquem determinatum, vt infrà dicetur. Et hæc proceſſio dicitur temporalis. Et ſi eſſet modus loquendi ſanctorũ, quod procedere importa-

tet productionem perſonę ab alia, & nouā exiſtentiam in creatura: non propter nouitatem Dei, ſed creaturę: concedendum eſſet, quòd ſpiritusſanctus ꝓcederet tēporaliter, quādocūq; creatura crearetur. Sic nō dicitur tēporaliter ꝓcedere, quia datur creaturæ rationali ad ipſam ſanctificādā. Et ſecundū intentionē ſanctorū, duplex eſt proceſſio, id eſt ſpiritusſanctus dupliciter procedit, æternaliter & tēporaliter. Proceſſio ſecundū Guilh. Scotiſt. di. 11. lib. 1. dicitur, quaſi procul ceſſio. Procul verò ceſſio dicitur tribus modis. Primo quātū ad eſſentiā, & iſto modo procedunt creaturæ à Deo in eſſe reali, quoniā differūt à Deo differētia eſſentiali realiter. Secūdo modo quātū ad tēpus & locū: & iſto modo de proceſſione loquūtur Philoſophi. Tertio modo dicitur proceſſio, quātū ad eſſe perſonale: & ſic dicimus filium & ſpiritumſanctū in diuinis à patre procedere. Ita ſcribit Pelbart. poſt ſuū Guilhelmū.

¶ Processio in diuinis capitur dupliciter. Vno modo pro productione paſſiua vnius perſonæ ab alia: iſto modo dicitur de filio & ſpirituſancto. Hoc modo ſunt duę ꝓceſſiones in diuinis, ſicut duę perſonę procedētes. Et de illa ait Chriſtus Ioā. 16. Ego exiui à patre, ſcilicet per ęternā generationē, & veni in mūdū, ſcilicet tēporali natiuitate. Alio modo prout importat principaliter huiuſmodi ꝓductionē paſſiuā, cōnotādo tamē ipſam perſonā ꝓductā eſſe in aliqua creatura rationali de nouo, ſecūdum ſpecialē modū: puta, per gratiā, per quā ipſam ſanctificat & ad vitā æternā acceptat: & hæc eſt proceſſio temporalis: proceſſio actiua idē quod ſpiratio actiua, & eſt productio actiua, qua pater & filius ſpirāt ſpiritumſanctum, & eſt vnica in duabus perſonis. Bruleſ. d. 10. & 14. lib. 1. &c.

¶ Processio eſt duplex (vt ex prędictis patet) ſcilicet æterna & tēporalis. Proceſſio æterna eſt ꝓductio ad intra. Vel eſt ſpiritusſanct⁹ à patre & filio, tā quā ab vno ſpirādi principio æterna ſpiratio. Proceſſio verò tēporalis eſt ꝓductio ꝑſonæ ad intra & noua exiſtētia eius in creatura rationali, ſecūdum modū determinatū. Vel ꝓceſſio tēporalis eſt ꝓductio perſonę ad intra & gratuita eius exiſtentia in creatura rationali. Gab. d. 14. q. 1. & d. 16. q. vni. lib. 1. Ex quo patet, quòd licèt pater eſt de nouo in creatura rationali quā ſanctificat, quia nō venit ſpiritusſan. aut filius ad ſanctificandū creaturā ſine patre, tamen pater nō procedit tēporaliter, quia non producitur ad intra.

¶ Processio tēporalis ſecūdū quoſdā eſt illapſus quidā quo perſona ęternaliter ꝓcedēs vel ꝓducta illabitur mēti creatę per ſua dona, aut ſubſtātiā ſuę ꝑſonę aſſiſtēdo ſibi ſpecialiſſimè ad actū bonū meritoriū exequēdū. Eſt autē illapſus intima præſentialitas cū præſidētia eius qui illabitur: & perfectione omniū, quę ſunt in illapſo: vt in 2. lib. ſen. dicitur: d. 8. q. 2. & ſupradictū eſt in dictione *Illapſus*. Et quāuis omni creaturæ maximè intimius ſit Deus, dicitur tamen ſpecialiter tunc illabi menti humanę, cùm ei præſidet ipſam ſpecialiter regendo ac ei influendo: vnde meritoriè poſſit agere ac digna fieri vita æterna, quomodo non aſſiſtit menti creaturæ rationalis ſe à Deo auertenti, ac obicem (ne illabatur Deus) per mortale peccatū ponenti. Et proceſſio tēporalis præſupponit æternā, ita quod duo includit, ſcilicet proceſſionē æternam ad intra, & nouū modū exiſtendi in aliqua rationali creatura ad extra. Et proceſſio tēporalis (vt ſcribit Bruleſ. d. 14. q. 1. lib. 1.) potiſſimè & præcipuè attēditur penes gratiā ſeu charitatē à ſpirituſancto ipſi creaturæ rationali liberè & gratuitè collatā, per quā ipſa ſanctificatur, & ad vitā æternā acceptatur. Nunquam enim ſpiritusſanctus de lege ordinata procedit ad inhabitādū aliquē, niſi per gratiā gratū faciētē. Et quod dicit Magiſter. d. 14. li. 1. gemina eſt proceſſio ſpiritusſancti, magis propriè loqueretur (vt dicit S. Bona. q. 2. d. 14. lib. 1.) ſi diceretur proceſſio ſpiritusſancti dicitur dupliciter, quā cū dicit, quòd eſt gemina, quia nō cadit ibi propriè geminatio. Et proceſſio, vt ſcribit Gab. 14. q. 1. li. 1. dicit aliquid notionale & aliquid eſſentiale. Notionale quātū ad conditionē perſonæ procedentis. Eſſentiale quātū ad illabi mēti rationali: ideo nec eſt purum eſſentiale, nec purū notionale, ſed eſſentiale cōnotans notionale. Dicitur autē in deſcriptione proceſſionis temporalis per ſua dona, vbi innuit perſonā procedētis dupliciter aſſiſtere mēti rationali, ſcilicet in dono formaliter. Donū enim datū creaturæ, charitas, ſcilicet & ſapiētia, formaliter inhæret ei, quibus mens ipſa formaliter Deū cognoſcit & amat. In ſe verò effectiuè, cùm noſtrum diligere & cognoſcere ipſe efficit. Reducitur autē rationalis creatura ad Deū per actiones intellectus & voluntatis. Ideo duplicia ſunt dona, in quibus procedere dicitur perſona diuina temporaliter, ſcilicet dona intellectus & affectus. Et quāuis nō illabitur vna perſona ſine alia, ſed ſimul omnes tres mentē rationalē ſanctificādo inhabitant ſecundum illud Ioan. 14. Si quis diligit me, &c. quia tamē dona, quæ pertinēt ad illuminationem intellectus, appropriātur filio, qui ad intra procedit per modū intellectus. Vnde & verbū eſt patris: ideo in eis ſpecialiter dicitur ꝓcedere fili⁹. Ideo orauit Sapiens, Sapien. 9. Emitte Domine ſapientiam, &c. Et dona voluntatis, quibus rectificatur affectus, appropriātur ſpirituiſancto procedēti per modū amoris: ideo in eis dicitur procedere ſpiritusſanctus, iuxta illud ad Ro. 5. Charitas Dei diffuſa eſt, &c. Mittitur enim tunc vnicuiq; perſona, cùm à quocūq; cognoſcitur atq; percipitur, quātum cognoſci & percipi poteſt, ait Aug. 4. de Trin. Et quia in dono appropriato magis cognoſcitur perſona quā nō appropriato: ideo in illo magis dicitur mitti illa perſona cui donū ipſum appropriatur. Vnde Rich. Miſſio eſt perſonę emanātis per effectū ſibi appropriatū manifeſtatio. Dicitur vltimò in diffinitione: ſpecialiſſimè aſſiſtēdo, &c. innuitur quod nō in quibuſlibet donis ꝓcedit filius aut ſpiritusſanctus. Nō enim in donis naturalibus tantū, nec gratis datis tantū, ſed in dono gratum faciēte, quod eſt charitas. Quo dono (vt ait Aug. 5. de Trinit.) nihil eſt excellentius. Et quia charitas appropriatur ſpirituiſancto (vt dictū eſt) ſine qua nulla perſona ꝓcedit tēporaliter: ideoq; proceſſio ſpirituiſancto appropriatur. Et etiā quia proceſſio temporalis videtur eſſe quædam liberalis donatio per modū muneris liberi & glorioſi, ideo ſpirituiſancto appropriatur, qui ꝓcedit per modū doni. Ex quo ſequitur, quod nō in quolibet dono intellectus dicitur procedere filius & ſpiritusſanctus: patet, quia nō proceſſit in dono prophetię collato Caiphę. de quo Io. 11. quia tali dono nō fuit ſanctificatus neq; Deo charus. Mittitur in dono veræ ſapientiæ, quæ includit charitatē, quæ ſapiētia eſt cum amore notitia. De qua Sapien. 1. Sapientia nō habitat in corpore ſubdito peccatis. Secundò ſequitur quòd ad

eas

eas creaturas nt q; procedit nec mittitur filins aut ſpirituſſanctus, quas nõ ſanctificát neq; ſanctificatas inhabitát, vt fuêre nnbes, colũba, linguæ igneę. Gabriël di.14.qu.1.libr.1.de proceſſione temporali ſcribit.

¶ Processio, miſſio, datio, quãuis ſupponãt pro eodẽ, differunt tamẽ ratione. Nam proceſſio eſt in plus quàm miſſio: & miſſio nec in plus nec minus quàm datio, id eſt proceſſio eſt ſuperius ad ly miſſio: & miſſio nec eſt ſuperius nec inferius ad ly datio. Patet primum, quia omnis perſona quæ mittitur, procedit, ſed nõ econuerſo. Aliqua enim perſona procedit, ſcilicet proceſſione ęterna, & tamẽ nõ mittitur, licèt miſſibilis ſit, id eſt mitti poſſet: vnde perſona miſſa ab æterno procedit, & tamen nõ ab æterno mittitur. Secundum patet, quia non omne qnod procedit, datur. Filius enim ab ęterno procedit, & tamẽ nõ ab æterno datus eſt. Et aliquid datur, quod non procedit, ſcilicet dona ſpirituſſanct. Gab.d.14.q.2.lib.1. Vide & Petrum de Aliac. latiùs q.11.ar.1.lib.1.

¶ Processio tẽporalis ſumẽdo pro eodẽ, miſſionẽ & proceſſionẽ tẽporalẽ eſt duplex, ſcilicet viſibilis & inuiſibilis. Viſibilis eſt apparitio aliquarũ rerum corporaliũ circa creaturã rationalẽ humanã miſſionem inuiſibilem diuinæ perſonæ eidẽ creaturæ factam repræſentans, Gabri.di.16.quæſt.vnica, ar.1.lib.1. Et Dominus Cardinal. Cameracen.q.11.art.1.lib.1. Vel viſibilis immiſſio (ſecundum ſanctum Bonauen.d.16.q.1.lib.1.) eſt apparitio in qua manifeſtatur diuina perſona, noo tanrùm vt operans, ſed etiam vt inhabitans: nec tantùm vt inhabitans, ſed etiam vt emanãs, quaſi ab alio veniens. Et dicitur apparitio rerum corporaliũ, vt ſuprà, id eſt ſenſibilium: aliter enim non poſſet eſſe viſibilis diuina perſona. Dicitur, circa creatutã rationalẽ, quia nõ fit miſſio, niſi ad ſanctificationẽ creaturæ: hæc autẽ ſolius creaturæ rationalis eſt. Dicitur, repræſentans, &c. vbi tangitur cauſa finalis miſſionis viſibilis. Nam diuina perſona non mittitur (inquit Cardinal.) niſi ad repræſentãdũ aliquẽ effectũ ſpiritualem, ſcilicet gratiã gratũ faciẽtẽ: qnãuis aliter poſſet fieri, ſi Deo placeret. Proceſſio verò ſeu miſſio inuiſibilis ſpirituſſancti, eſt hominis per gratiã gratnm faciẽtẽ adoptatio ſine ſigni alicuius ſenſibilis oſtenſione, quãdo, ſcilicet ſpirituſſanctus per gratiam quam inuiſibiliter animæ infundit, etiam illapſu ſanctificatiuo acceptat ad vitã, & in filium regni ac hæredem Dei adoptat: taliſmodi inuiſibilis gratiæ collatio, & hominis per gratiam adoptio dicitur miſſio inuiſibilis. Gabriël diſti.16.libr.1. De quo vide in dictione *Miſſio*. Et proceſſio ſpiritus ſancti ſecũdum Petrum de Aliaco, quæſt.8.artic.3. lib.1. eſt à oobis pro ſtatu viæ ineffabilis: æſt tamen aliquo modo intelligibilis. Vnde ſecundum Magiſtrum, ſicut de generatione filij ſcriptum eſt: Generationẽ eius quis enarrabit? ita de ſpirituſancto dici poteſt: Proceſſionem eius quis enarrabit, &c.

¶ Procvrator (vt ſcribit Richardus d,45.ar.5. q.prima.lib.4.) eſt qui negotia aliena mandato ſibi à domino facto gerenda gratuito ſuſcipit, & in iudicio adminiſtrata negotia plura vel vnum. Vnde procuratores ſunt, qui res dominorum viuorum adminiſtrant ad temporalem eius vtilitatem. Executores autem mortuornm diſtribuunt ad animarum vtilitatem. Et (vt idem dicit in fine huius art. q.4.) quàm grauiſſimè peccant, & magnam proditionem, & illegalitatem faciunt executores, qui executiones teſtamẽtorum ſibi cõmiſſas nõ complent quàm citius poſſunt, opportunitate habita competenti.

¶ Prodigalitas eſt cõtinentia: & ob intẽperantiam pecuniarũ profligatio, ſecundũ Ariſto.lib.4. Eth. Et prodigalitas eſt circa poſſeſſiones pecuniæ, ſicut deficiẽs: non autem ſicur ſuperabũdãs in eis: ſecundum beatum Thom. ſecunda ſecũdæ, quæſt. 1.9.artic.primo. Et prodigalitas ſemper eſt peccatum, non principaliter propter quãtitatẽ, ſed propter inordinationem dandi, quibus non debet dari, & propter quæ, & ſicut debet, ſecundũ eundem vbi ſuprà. Et prodigalitas ex gula & luxuria frequẽter procedit propter voluptates cõſequẽdas, vt ſcribit Antoninus parte ſecunda, titul.6.capit.8. ſummæ ſnæ. Vnde & Lucæ 15. dicitur de filio prodigo, quòd diſſipauit ſubſtantiam ſuam, viuendo luxurioſè. Frequenter enim ſecundũ beatum Thomam, ad intemperantias declinant prodigi: quamuis ex aliis vitiis, ſcilicet iactantia oriri poſſit. Et conſiſtit hoc vitium in expendeudo ſuperfluè diuitias, vbi & qoando non oportet, & minus debito eas amando. Et qui ſuperabundat in dando, dicitur prodigus: qui autem deficit, auarus & illiberalis. Vide latiùs Antoninum vbi ſuprà. Et de prodigalitate in dictione *Liberalitas*.

¶ Prodere, manifeſtare: vnde & proditores à prodendis cooſiliis hoſtibus, dici poſſunt. Et proditio ponitur à Gregorio in libro 31. moral. inter filias auaritiæ: quia cõmuniter procedit ab ea. Et poteſt deſcribi ſic: vt habet Anton. parte 2. ſummæ, titu.1. capit.22. Et proditio eſt quædam deceptio facta contra dominũ vel familiares ſuos, in damnum rerum vel perſonę: aut manifeſtationem ſecretorum eorum. De hac proditione plura Anton. vbi ſuprà. Proditio (ſecundum Gerſonem ſermone facto in Cœna Domini, qui incipit: Tradidit Ieſum Iudas. par.2.) eſt fraudulẽta lęſio alicuius ſub amicitiæ vel officij ſimulatione: & ita proditio eſt duplex iniquitas, quia & odium eſt, & ſimulatio. Proditor eſt, qui ſimnlat officium, & affert detrimentum. Vel proditor eſt familiaris inimicus, eo pernicioſior quò efficacior eſt, & ineuitabilior ad nocẽdum. De tali in Prouerbiis: Simulator ore decipit amieum ſuum. Hæc Gerſon.

¶ Prodvcere, eſt in longum ducere, quod & de tempore & de corporeis rebus dicitur. Er quãdoque eſt antè ſeu vltrà, foráſve ducere. Interdũ gignere, interdũ interponere, interdum proſequi, interdum conſummare. De quo aliàs. A quo venit productio. Et producere quandoque accipitur vt non includit negationem, ſcilicet pro dare eſſe alicui, hoc eſt quod ad eius eſſentiam aliqua res eſt, ſiue poſt non eſſe, ſiut poſt eſſe. Et produci eſt dependere quantum ad eſſe ſuum ab alio, id eſt eſſe ad præſentiam alterius, ſiue poſt non eſſe, ſiue poſt eſſe. Suo modo dicitur de creari: & illo modo non diſtinguitur à conſeruare & conſeruari. Alio modo accipitur, vt includit negationem: vt producere eſt dare eſſe, poſt nõ eſſe immediatè præcedẽs: ſuo modo de produci, creare, & creari: Gabriël d.1.q.2. ar.3.dub.6.lib.2. Et hoc modo diſtinguitur producere & conſeruare. Nam conſeruare, eſt dare eſſe poſt eſſe continuatum, id eſt non interruptum, &c. Et de producere vide in dictione *Facere*.

¶ Prodvctio dicitur tripliciter ſecũdũ Guilhel.

Scoti

Scotiſtam diſtincti.13.libt.1. Vno modo quaſi prócul ductio. Et ſic dicitur quòd Sol producit radios, ſcilicet procul vſque ad terram. Secundo dicitur productio quaſi propter ductio: & ſic producuntur creaturæ à Deo. Sapien. 7. Omnia propter ſeipſum operatus eſt Dominus. Tertio modo dicitur quaſi propè idem ductio. Iſto modo eſt propriè in diuinis, vbi producens & productum ſunt eiuſdem eſſentiæ, licèt differant realiter. Et iſta tria productio, creatio, operatio, in Deo habent ſe pet ordinem. Omne enim quod creatur, producitur (vt patet) ſed non econuerſo: quia ſpirituſſanctus producitur, ſed non creatur. Item omne quod producitur, operatur, ſed non econuerſo: quia volitio & intellectio Dei, ſunt operationes, non tamen producuntur: quia propriè magis dicũtur productionis principia (id eſt vires productiuæ) quæ principiant duas productiones, ſcilicet intellectus generationem, & voluntas ſpirationem: vnde non dicuntur producta. Et habere aliquid pet productionem alterius, dupliciter intelligi poteſt. Primo modo propriè quòd per talem productionem recipiat aliquod uomen eſſe reale in ſe vel in aliquo alio ipſum de nouo informante. Alio modo impropriè, quia tali productione aliqua denominatio ſibi de nouo aduenit. Sicut productione creaturæ Deus dicitur creatot & Dominus. Primo modo patet nullum eſſe capit à ſuo principiato, ſed ſecundo modo: nec hoc eſt inconueniens, cùm etiam ſic aliqua denominatio de nouo ſibi competir ex tempore ex productione creaturæ. Gabriël diſtinct. 19. quæſtio. 2. arti. 3. libro 1. ſententiarum.

¶ PRODVCERE liberè ſecũdũ Oytam q. 7. art. 2. eſt producere voluntariè, complacenter, & non coactè, & ferè redit in idem cum dicto Occam. Vnde Oyta ait: Licèt Spirituſſanctus non producitur à voluntate, neque contingenter, producitut tamen pet modum voluntatis, & liberè, cõplacenter: quia Spirituſſanctus procedit à Patre & Filio, tanquam amor: quia ipſe eſt dilectio, qua patet diligir filium, & filius patrem: ſed Spirituſſanctus uon habet eſſe niſi quia procedit: vt patet per Auguſt. 5. de Trin. Producere autem amorem nemo poteſt, niſi complacẽter, liberè & incoactè. Ex quo ſequitur quòd non eſt inconueniens idem ab eodem produci neceſſariò & naturaliter, & etiam liberè: patet, quia Spirituſſanctus producitur libetè (vt dictum eſt) etiam neceſſariò, cùm non poſſit non produci: vt patet ex fide: & etiam naturaliter: vt patet pet Hilarium 5. de Trini. Vide ad hoc Gab. d. 10. q. 2. art. 2. lib. 1. ſententiarum.

¶ PRODVCTVM dupliciter accipitur. Vno modo pro illo quod eſt terminus productionis: & denominatut formaliter à productione. Sic generatio paſſiua nõ eſt producta, licèt per productionẽ ſiue generationẽ actiuã recipiat in filio: nõ ſic eſſentia, nec ſpiratio, actio in filio recipit eſſe. Alio modo accipitur productũ pro illo quod eſt idẽ realiter cum termino ꝓductionis. Et diſtinguitur realiter à producente: & ſic generatio paſſiua poteſt dici producta, ſed non eſſentia, nec ſpiratio actiua. Gabriël d. 7. q. 1. ar. 3. libri primi.

¶ PRODVCI de nihilo, eſt ꝓduci nõ de potẽtia ſubiecti, & quod nihil ipſius ſit quod non accipiat eſſe ſimpliciter illa productione: quo ſequitur: Forma naturalitet genita, non eſt de nihilo, quia licèt ſecundum ſe, & quodlibet ſui capit eſſe illa generatione, tamẽ producitur de potentia ſubiecti. Secùs de anima intellectiua, quæ quia creatut de nihilo, producitur, licèt in materia, non tamen de potẽtia materiæ. Item homo nõ producitut de nihilo, licèt eius forma creatut. Item compoſitum cuius altera pars, ſiue materia ſiue forma præſupponitur, nõ eſt de nihilo. Itẽ ſi Angelus ab æterno produceretur, verè eſſet de nihilo, & verè crearetur. Cũ ergo filius in diuinis ſic generatut ex patre, quod non quodlibet ſui capit eſſe illa generatiõe, quia eſſentia quæ eſt aliquid filij verius, eſt ipſe filius: licèt nõ formaliter, non capit eſſe illa generatione, quia eſt in patre circumſcripta generatione: & ideo non eſt de nihilo, quia ſubſtantia, quam naſcendo accipit, eadem eſt in generante, & non capit eſſe ſimpliciter per generationem filij. Eſt ergo de ſubſtantia patris, id eſt de patre ſuam ſubſtantiam generando filio cõmunicãte. Gabriël d. 5. q. 2. lib. 1. Non diſſentit à prædictis Greg. eadem d. q. 2. art. 1.

¶ PROHIBITIO à prohibeo, quod eſt veto. Et põt prohibitio accipi ſimpliciter & præceptum atque lex. Vno modo largè, vt dicitur tam de lege indicatiua, quàm imperatiua. Indicatiua eſt illa qua tantummodo ſignificatur aliquid nõ eſſe agendũ, ſeu aliquid ex quo ſequitur ipſum non eſſe agendum: ſicut cùm ſignificatur aliquid eſſe iniuſtũ, prauum, aut vituperatione vel pœna dignum: qualia ſunt illa Apoſtoli verba Rom. 1. Qui talia agunt, digni ſunt morte. Epheſ. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c. non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Ex quibus & ſimilibus multis colligitur aliqua illicita eſſe, & non debitè fieri: & ſic dupliciter aliquo modo prohiberi. Et ſimiliter cùm enunciatur aliqua eſſe agenda: vt quia dicũtur iuſta vel Deo accepta, aut retributione digna: talia dicũtur præcipi præceptione indicatiua, quia exprimuntur vocaliter per verba indicatiui modi. Et ſic loquitur Hugo. libro primo de Sacramentis, parte 6. capit. 7. Duo iſta præcepta data ſunt homini, præceptum naturæ & præceptum diſciplinæ. Præceptum naturæ fuit, quod intus aſpiratum eſt per naturam. Præceptum verò diſciplinæ eſt, quod foris appoſitum eſt ad diſciplinã, intus pet ſenſum, foris per verbum. In præcepto etiã naturæ tria ſunt, ſcilicet præceptio, prohibitio, conceſſio. In his duobus mandatis totum continetut, quicquid bonum vel faciendum vel cauendũ præcipitur: de quo latiùs legito Gab. d. 35. q. vnica, arti. 1. libr. 2.

¶ PROMISSIO à promitto, ꝙ eſt idẽ ꝙ polliceor. Et promiſſio eſt actus rationis, qui eſt enunciatio & ordinatio alicuius, ſecundum B. Thom. 2. 2. q. 88. ar. 2. Differũt autem promittere & polliceri, quia pollicemut ſpõte, promittimus rogati. Promiſſiones factæ antiquis patribus de Chriſto, videto apud Iacob. de Valen. ſuper illud Pſal. 138. Mihi autẽ nimis honorificati ſunt amici tui Deus, &c.

¶ PROMISSIO ſimulata dupliciter poteſt eſſe (vt ſcribit S. Bonauẽ. d. 38. circa tex. li. 4.) Aut quia nõ habet ſtabilitatem, aut quia uon habet interiorem aſſenſum correſpondentem. Et hoc dupliciter eſt, quia quædã fit timore vel metu, qui poteſt cadere in conſtantẽ virũ: ſicut Dauid ſimulauit ſe ſtultum corã Achis. 1. Reg. 21. Quædã intentione decipiendi alios. Prima ſimulatio ſimpliciter obligat, quia neceſſe eſt ex quo ſemel obligauit voluntariè, & ore ſpopondit,

ſpopondit, quòd permaneat in ſua pollicitatione. Si verò ſpopondit ſigno non corde, tenetur apud forum iudiciale & coram Eccleſia, ſi non affuit timor. Apud Deū verò tenetur facere pœnitentiā de duplicitate & mendacio. Si verò tertio modo fuit ſimulatio, tunc nec apud Deū, nec apud Eccleſiam obligatur. Eſt & promiſſio ſtulta & infidelis, quæ & Deo diſplicet (vt ſcribit Gerſon parte 1. de vera religiōe) quę, ſcilicet vel indiſcretè ſumitur vel nō obſeruatur, infidelis promiſſio ſi nō impletur ſtulta, ſi diſcretione non fallitur: vt idem Gerſon dicit de vita ſpirituali animæ, lect. 6. Et eſt promiſſio mala & praua. Vnde dicitur: In malis promiſſis reſcinde fidem, de qua aliàs dicitur.

¶ Promovere eſt vehementer vltrà mouere, vel longè vltrà ire & prolōgare, &c. A quo promotiuū. Vnde aliquid eſſe promotiuū ad bonum eſt dupliciter, ſcilicet ſecundum omnem ſtatum naturæ (vt ſcribit S. Bonauent. di. 3. libr. 3. circa text.) Aliquid verò ſecundum ſtatum naturæ lapſæ & ægræ, ſicut aliquid eſt promotiuū ad ſanitatem dupliciter, videlicet communiter, ſicut cibus bonæ compoſitionis. Aliud verò ſecundum ſtatum ęgritudinis, ſicut medicinalia. Fomes autem (vt idem ait) eſt ad promotionem non ſimpliciter, ſed ſecūdum ſtatū naturæ lapſæ, in quo homo facilis eſt ad deſidiā & ſuperbiam: ideo eſt ei vtilis talis ſtimulus propter exercitationē, ad expellendā pigritiam, & propter humiliationem, ad expellēdā ſuperbiam. Sed quia beata Virgo erat repleta charitate & humilitate, & confirmata in vtraq;: ideo fomitis ſtimulo non egebat, ideo nō eſt ſimile de aliis & de ipſa. Vnde ſtimulus carnis datus fuit Apoſtolo ad gratiæ diuinæ cōſeruationē. Et in nobis relinquitur fomes ad exercitium & meritum, &c.

¶ Promvlgare idem eſt quod publicare, palàm pronunciare, quaſi promulgare, manifeſtare: à quo ꝓmulgatio. Et vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracenſis quæſt. 2. artic. 3. libr. 4. Promulgatio cuiuſcunque per modum conſilij diuini obligat omnes ad quos legitimè venit ad non cōtemnēdum. Promulgatio autē per modū præcepti obligat ad obſeruandum, ſecundum notum eſt, ſed primum patet, quia qui contemnit cōſiliū, contemnit conſulentem, inquantum cōſulentem. Ideo vt bene dicit Scotus, caueāt ſibi mordēres paupertatē Euāgelicam mendicantiū fratrum, &c. Sic promulgatio baptiſmi per modum præcepti obligat ad ſeruandum, ſicut ſecundum Scotū incœpit in die Pentecoſtes in Hieruſalem, quando lex Euangelica eſt prædicata publicè & ſolenniter.

¶ Propassio, vide in dictione *Paſſio*.

¶ Propheta ſecundum nominis interpretationē (vt ſcribit Lyra in prologo ſuper Pſal.) dicitur quaſi procul fans, quia fatur, id eſt loquitur, denūtiādo ea, quę procul ſunt ſeu remota à naturali cognitione humana, ideo de talibus eſt ſic prophetia. Et tribus modis reuelabat Deus Prophetis diuina & futura myſteria, vt ſcribit Iacobus de Valentia trac. 2. prologi ſuper Pſal. ſcilicet per ſomnia. Sic Angelus apparuit Ioſeph, dicens: Accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum. Matth. 2. Secundo per viſionem, in vigilia Iſaias vidit Dominum ſedentē, Iſa. 6. Tertio modo per locutiones Angelorum & familiarem doctrinā Moyſes accepit legem in monte Sinai, Exod. 20. Et Angelus Gabriël reuelauit Daniëli totū myſteriū incarnationis, Daniëlis 9, &c. Conſtat quoq;, vt ſcribit Gerſon part. 1. lect. 1. ſuper Marcū, Prophetas omnes vno & eodem ſpiritu ſuàs cōtexuiſſe prophetias, ac perinde quod vnus poſuit (quia non tam ipſe quàm ſpiritusſanctus loquebatur) poteſt ab altero (qui ſimiliter eſt ſpiritusſancti inſtrumentum) intelligi quodammodo dictum ſeu poſitum, & ſi nō explicitè tamen implicitè, & lect. 2. idem ait: Magna eſt prophetiarum inter ſe concordia, & concors in diuerſis etiam Prophetis ſentētia, eodem quippe ſpiritu docente locuti ſunt, & ad vnū finem, qui Chriſtus eſt, reſpexerunt. Finis enim legis, ſecūdū Apoſtolū, eſt Chriſtus. Quamobrem Act. 3. dicebat Petrus de Chriſti tempore, quòd omnes Prophetæ à Samuële, & deinceps qui locuti ſunt, annunciauerunt dies iſtos, &c. Sunt & Prophetæ boni & mali. Non autem facilè diſcernitur verus à falſo Propheta per exteriores apparētias & ſigna: quia non oportet Prophetam fore vitę virtuoſę, aut habere gratiam (vt ſcribit Gerſon parte 2. de mirabili victoria cuiuſdam puellæ: Poſſunt & dæmonum Prophetæ occulta nobis & futura prænoſticare, & pluribus aliis, cum quibus conueniunt cum veris Prophetis. Quod ſi interdum prænuncient falſa, ſciunt palliare, dando alium intellectum, aut allegare veros Prophetas, interdum prophetātes aliqua, quæ non euenerunt. Sicut de Iſaia & Iona Prophetis legitur: propter quod etiam Apoſtolus dicit, quod non omni ſpiritui credendum eſt, ſed tentandi ſunt ſi à Deo ſunt, inſinuans difficilem diſcretionem inter bonos & malos Prophetas. De pſeudoprophetis ibidē ſcribit Gerſon. De his Saluator noſter dicit: Et multi pſeudoprophetæ ſunt venturi, aſſerentes ſe diuinitus à Deo mitti, &c. Ad verum autem Prophetam & prophetiam requiruntur ſex, vt ſcribit Iacob. de Valent. tract. 2. prologi ſuper Pſal. Primò quod prænunciet futura, quia de præteritis non eſt prophetia. Secūdò, quòd ſit de futuris myſteriis Chriſti & Eccleſiæ, quia de rebus mundanis & prophanis non eſt prophetia, ſed quædam prænoſticatio & coniectura. Tertiò requiritur, quòd talia myſteria repræſententur ipſi Prophetæ in aliquo obiecto ænigmatico. Nam talia futura myſteria nullum eſſe reale habēt in ſe, nec in aliquo coniuncto. Quartò requiritur, quòd talia futura myſteria ſint præmōſtrata per diuinam reuelationem: & ideo locutio Caiphæ non fuit prophetia, nec ſomnium Pharaonis. Quintò requiritur, quod Propheta intelligat & interpretetur viſionem ſiue reuelationem, quia aliter non diceretur Propheta, ſed videns tantùm: & ideo antiquitus omnes quos nunc appellamus Prophetas, & omnes qui videbant viſiones, ſiue intelligerent ſiue non, appellabātur videntes: vt patet 1. Reg. 9. Sextò requiritur lumē ſupernaturale & ꝓpheticū ad interpretādas & intelligēdas obſcuras & ęnigmaticas viſiones. Latiùs declarat Valē. Poteſt antē vnus Propheta altero eſſe maior & præſtantior. Hinc S. Bonauent. d. 2. lib. 1. in dubiis literal. Spiritus prophetiæ in maiori abundantia datus, Prophetam Domini facit excellētiorem. Poteſt ergo dupliciter dari in maiori abundātia, aut quia ad plura: aut quia ad altiora. Eliæ datꝰ eſt ad plura, quia ad futurorum præuiſionē & miraculorum operationem. Sed Dauid ad altiora, quia ex eius ꝓphetia plura vidit clariùs, quia prophetia intellectuali. Et ſic intelligitur illud Magiſtri di. 2. libro 1. Ille etiam maximus Prophetarum

& Regum

& Regum Dauid. Et illud Math.17. Apparuerunt
illi Moyſes & Elias. dicit Gloſſ. Elias fuit maximus
prophetarum. Et vt idem ait ſanctus Bonauen. di.
xv. parte ij.q.j.lib.j. Spiritusſanctus vno modo da-
tur in prophetia ſimpliciter, prout ipſa dicit cogni
tionem ſecundũ idoneitatẽ ſuſcipientis, & ſecũdũ
pietatem exequentis. Alio modo prout eſt reuela
tio: & ſic non datur in ea ſpiritus ſimpliciter, ſiue
mittitur, niſi ad hoc. Vnde non dicitur in lib. Reg.
quod ſpiritusſanctus ſit miſſus ad Saul, vel factus
in Saul, ſed ſuper Saul.1.Reg.11.

¶ PROPHETIA ſecundũ Caſſiod. & B. Tho. ij. ij. qu.
clxxj. ar. iij. diffinitur ſic: Eſt diuina inſpiratio rerũ
euentus immobili veritate denuncians. Concor-
dat Dominus Cardin. quæſt. xij. ar. iij. in fine, lib. j.
qui ait: Prophetia eſt diuina inſpiratio euentũ rei
immobili veritate demõſtrãs. Non quidẽ intelligẽ
do quòd ſit immobilis, id eſt neceſſaria veritas ſim
pliciter abſolutè, ſed cõditionaliter, ſic quod ne-
ceſſe eſt ꝙ ſi aliquod eſt prophetatũ illud euenire.
Et ideo ſicut poſſibile eſt quod illud nõ ſit verũ ꝙ
Iob prædixit de reſurrectione: ita poſſibile eſt ꝙ
nunq̃ prophetauerit de reſurrectione. Prophetia
diffinit' ab Aug. ſic, eſt diuina reuelatio eorũ, quæ
procul ſunt ab humano intuitu, & ſic prophetia lar
go modo ſumitur, eò quod ambit tã præterita q̃
futura: & omnia quæ ſunt ſupra humanam intel-
gẽtiam. Origenes diffinit ſuper Pſalt. ſic: Prophetia
eſt de prophetiis futuris Chriſti & Eccleſiæ in vet.
teſtamẽto diuinitus reuelatio facta. Vide de diffi-
nitione prophetiæ latiùs Iacob. de Valen. tract. ij.
prolog. ſuper Pſalt. Et aliquãdo prophetia dicitur
ſermo propheticus. Aliquando prophetãdi actus.
Aliquãdo ipſum prophetatũ. Aliquãdo ipſum pro
phetiæ donũ. Et dicitur donũ à Deo, quia ſi eſſet à
diabolo, non eſſet prophetia: de quo latiùs legere
potes Pelbar. li. ij. Roſarij Theol. in dictione Gra-
tia. §. xlij. Ad prophetiã autẽ, ſecũdũ Lyrã & Docto
res, requiritur cognitio intellectiua. Vnde Dan. 10.
dicitur: Intelligẽtia opus eſt in viſione: ideo ſi ali-
cui ſancto cõmunicetur aliquid ad prophetiã per-
tinẽs abſq; tali intelligẽtia, nõ dicit' Propheta, niſi
largè vel impropriè: nec Pharao quando vidit ſpi-
cas, Gen. 41. Nec Balthaſar, qui vidit manũ ſcriben
tẽ in pariete, fuit Propheta, quia nõ intellexerũt vi
ſionẽ. Sed Ioſeph & Daniel: nec Caiphas (qui dixit:
Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro popu-
lo: hoc autẽ à ſpiritu ſancto factũ eſt) fuit Propheta
propriè ſicut nec aſina Balaã, quæ Angelus forma
uit per linguã eius: nec homo eſt Propheta, quãdo
ſpiritusſanctus, ſcilicet inſtinctu ſuo mouet & im-
pellit ad aliquid agendum, ex quo euenit proſpe-
rũ aliquid, quãuis homo ſic motus hoc ignoret: ſi-
cut Iudicũ 11. dicitur de Iephte: Intrauit in eũ ſpiri
tus Domini ad pugnandum cõtra filios Amon, ta-
mẽ nõ fuit victoria futura reuelata, propter quod
nõ dicitur Propheta. Vnde patet quod ad prophe
tiã requiritur intelligẽtia. Nullus autẽ Angelorum
vel Prophetarũ quicq̃ eſſe futurũ prænunciat, quin
veraciter futurũ ſit in ſenſu, quẽ ipſe vel ſpiritusſan
ctus intendebãt. Sed ſi idipſum quod Angelus aut
propheta prædixit, nõ ex modo quo vocaliter prę
tendebatur eueniat, plus ſuper hoc à ſpiritu ſancto
reuelationẽ accipiet de prophetia, aut reuelatione
ſic vel ſic intelligenda cõditionaliter, aut myſticè
vel literaliter. Sic factũ eſt in Iona & Iſaia, aliàs de-
buiſſent lapidari ſecundũ legẽ, Deut. 18. ſcriptã. Ni
hil quoq; bonis moribus aut ſinceræ fidei cõtrariũ
Angeli ſancti & Prophetæ veri prædicũt aut pręci-
piunt. Non ſic dæmones vel Antichriſtus, quorum
ſigna dicuntur ſigna mendacij: quia ad mendaciũ
credendum inducunt. Hæc Gerſ. part. j. de diſtinct.
verarum viſionum à falſis, ſigno quarto. Hîc & de
Prophetis & prophetia, aliàs amplius loquitur &
Valentia, & cæteri. Sed quia laconiſmo gaudeo,
omitto, quæ alij diffuſè ſcribunt.

¶ PROPORTIO dupliciter accipitur. Strictè & lar-
gè, vt ſcribit ſanctus Bona. di. xxix. q. j. li. iij. Strictè
ſic dicit quandã cõmenſurationẽ, & eſt rerum eiuſ
dẽ generis. Hoc modo nõ habet veritatẽ illa pro-
poſitio, quod vbicunq; eſt ordo, ibi ſit proportio.
Largè proportio dicitur quædã habitudo, quæ at-
tenditur ſecundũ cõuenientiã analogicè. Hoc mo
do proportio eſt boni creati ad increatũ, & etiã
ordo ſecundum rationẽ cauſalitatis. & primitatis.
Finis enim dignior eſt & excellentior, & præponi-
tur his quæ ſunt ad finẽ: & quãtum ad hoc intendi
tur ordo in charitate. Et habitudo vt nouẽ habet
ſe in proportione tripla reſpectu trium: ſic verũ eſt
quòd creati ad increatum nulla eſt proportio, nec
finiti ad infinitũ. Et proportio ſecundum primam
nominis impoſitionẽ, ſignificat habitudinẽ quan-
titatis ad quantitatẽ, ſecundum determinatum ex
ceſſum vel adæquationem: ſed transfertur ad ſigni
ficandum habitudinẽ quorumcunq;, ſicut materię
ad formam, potentiæ ad actum, obiecti ad poten-
tiam, finiti ad infinitum, creaturæ ad creatorẽ: ex
ſancto Tho. prima parte, q. xij. art. j.

¶ PROPORTIO eſt duplex, vt ſcribit Brulef. di. iij. q.
j. li. j. ſcilicet, Aſſimilationis, & eſt illa, quando ex-
trema proportionabilia habent quandã aſſimila-
tionem. Alia eſt æqualitatis, quando extrema pro
portionabilia habent quandam æqualitatem. Ani
ma noſtra habet proportionem aſſimilationis ad
quodlibet obiectum intelligibile, & per conſequẽs
ipſum Deum: ſed inter animam noſtram & Deum
nulla eſt proportio æqualitatis.

¶ PROPORTIO & ſimilitudo differũt, vt notat Bru
leſer. q. v. d. j. li. j. Similitudo enim ponit conuenien
tiã in aliqua qualitate. Vnde ſequitur: hæc ſunt ſi-
milia, ergo ſunt idẽ ſecundũ qualitatẽ. Proportio
autẽ requirit diſſimilitudinẽ & diſtinctionẽ magnã
inter extrema: vt inter corpus & animã eſt propor
tio, & tamen nõ eſt ſimilitudo, quia anima eſt par
Angelis, ſpiritualis & nobiliſſima: corpus verò eſt
fœtidum & miſerum; nõ ergo ſequitur, inter illa eſt
proportio: ergo ſunt ſimilia, ſed potius; ergo ſunt
diſſimilia, Proportio autẽ animę noſtræ ad Deum,
ponit in anima inclinationem & indigẽtiã, quia ip
ſa inclinatur ad intelligẽdum & amandum Deum,
& anima indiget Deo. In Deo autẽ ponit delecta-
tionem & quietationẽ; quia Deus cauſat ſummã
delectationem in anima, & quietat eam.

¶ PROPOSITIO eſt enũciationis altera pars, in qua
prædicatur vnum de vno. Sed Ariſtot. li. 1. Poſterio
rum: Vel propoſitio eſt oratio vera vel falſa ſignifi
cãs, indicãdo. Et propoſitio eſt triplex, vt notat
Brule. di. xj. q. iij. li. iij. Quædã eſt ſimpliciter vera.
Alia eſt ſimpliciter falſa. Tertia eſt multiplex, quæ,
ſcilicet in vno ſenſu eſt vera, & in alio eſt falſa. Pri-
ma eſt quæ nullum ſenſum habet falſum, vt Deus,
qui eſt pater generat. Secunda eſt, quæ nullum ſen
ſum habet verum: vt homo eſt lapis, Deus non eſt,
Tertia, quæ non eſt ſimpliciter vera, nec ſimplici-

ter falſa,ſed babet plures ſenſus, quorum vnus eſt
verus,& alter eſt falſus: vt canis currit: & hæc eſt
multiplex, cauſa eſt huius termini canis. Omnis
autem propoſitio ſimpliciter falſa, ſimpliciter eſt
neganda:& omnis propoſitio ſimpliciter vera,eſt
ſimpliciter concedenda,nec eſt opus talem diſtin
guere. Illa autem propoſitio quæ eſt multiplex,
eſt diſtinguēda,nec eſt ſimpliciter negāda,nec ſim
pliciter concedenda. Et ſecūdū eundem, nulla pro
poſitio hæretica debet dici,quæ habet aliquē ſen-
ſum verū:ſed illa propoſitio:Chriſtus incœpit eſſe
(& ſecundum Magiſt.& ſecundum Aegidium de
Roma,& ſecundum Duran.qui eā diſtinguunt) ha
bet aliquē ſenſum verum:&ſecundum talē ſenſum
eſt concedenda:ergo non eſt hæretica. Et Chriſtus
tantum valet ſicut verbum homo. Vnde illa pro-
poſitio eſt hæretica & falſa: verbum incœpit eſſe.
iſta tamen:verbum homo incœpit eſſe: vera, &c.
Et generaliter quatuor ſunt proprietates & con-
ditiones propoſitionis:vt poſt Ariſtotel.ſcribit Ia
cobus de Valentia tractatu j.cap.ij.prologi ſuper
Pſalt.Prima eſt,quòd propoſitio non ponitur gra
tia ſui,ſed gratia concluſionis inferendæ. Vnde pro
poſitio diffinitur,quod eſt oratio propoſita ad ali
quod inferēdum,ſiue ex qua concluſio infertur,&
ſic dicitur propoſitio quaſi pro alio poſitio. Secun
da cōditio eſt,quòd propoſitio cōtinet virtualiter
& in confuſo notitiā cōcluſionis. Tertia quod notitia
concluſionis nō poteſt haberi nec fieri,niſi ex præ
exiſtente notitia præmiſſarū propoſitionū. Quar-
ta cōditio eſt maiori & minori propoſitis,ilicò cō
cluſio cognoſcitur ſimul cum minore in virtute lu
minis intellectus agentis:quia ilicò intellectus aſ-
ſentit in virtute luminis naturalis ſine aliquo in-
teruallo. Hæc apud Ariſto.clariùs habentur.& Va
lentia.vbi ſupr. Sed de propoſitionibus remitto ad
Dialecticorum forum. Et propoſitiones cōtrarian
tes expoſitionibus Doctorum,& vſu Eccleſiæ dā-
nantur.de quo videto Gerſonem.

¶ Propositio per ſe nota, vide in dictione Notū.

¶ Propositum eſt actus voluntatis deliberatę,
ſecundum beatum Thom.ſecunda ij.q.lxxxviij.ar.
j.& ſecundum Gerſonē de myſtica Theologia ſpe
culatiua part.ij.cōſide.xv.ait: Propoſitum dicitur
voluntas exequendi ea, quæ iam electa ſunt, &c.

¶ Proprium accipitur dupliciter (vt ſcribit ſan-
ctus Bona.di.xij.in dubiis literalibus li.j.) Vno mo
do dicitur contra communitatem. Alio modo cō
tra improprietatem. Tertio modo accipitur per
appropriationem,ita accipitur à Magiſtro di. xij.
lib.j.cum ait: Ex eodē ſenſu dicitur ſpiritusſanctus
procedere propriè à patre. Vnde Hieron.in expoſi
tione catholicæ fidei,Nicæniq; ſymboli ait: Credi
mus in ſpiritumſanctū, qui de patre procedit pro-
priè. Itē ſpiritumſanctū verum Deū inuenimus in
ſcriptura,& de patre eſſe propriè: & ita de patre fi
lius & ſpiritusſanctus propriè & verè de patre pro-
cedit. Ecce Magiſter apertè dicit ſpiritumſanctum
propriè eſſe de patre,quod non eſt ita intelligēdū
tanquam prius vel plenius à patre procedat, quàm
à filio,ſed quia hoc habet pater à ſe non ab alio, vt
de ipſo ſit & procedat ſpiritusſanctus. Filius autē
non à ſe,ſed à patre hoc habet, vt de ipſo ſit & pro
cedat ſpiritusſanctus. Vnde dicit ſanctus Bonauen.
di.xvj.q.iij.lib.ij. Eſt enim proprium ſimpliciter,&
proprium alicui. Proprium ſimpliciter, quod con-
uenit omni & ſoli. Proprium alicui eſt,quod con-
uenit omni contento ſub ſpecie illa: ita quod qui-
buſdam aliis conuenit,quibuſdam vero minimè:
ſicut eſſe bipedem propriè conuenit homini reſpe
ctu quadrupedis, non reſpectu volatilium: de quo
conſulas Dialecticos.

¶ Proprium & appropriatum differunt in diui-
nis, vt ſcribit Bruleſ.di.ij.q.j.lib.j. Propriū eſt quod
conuenit vni ſoli perſonæ, vt paternitas patri, vel
ad maius duobus: vt ſpiratio actiua. Appropriatū
verò dicitur,quod propter errorem aliquorum vi
tādum,vel extirpādum alicui perſonę attribuitur,
licèt ſit commune tribus: vt potentia attribuitur
patri, ne impotēs credatur: ſapiētia filio, ne minus
ſapiēs: bonitas ſpiritusſancto, ne crudelis æſtime-
tur: Vnde errant hi, qui depingunt trinitatē, quod
tamē viget multum in Alemania: ante incarnatio-
nē enim verbi diuini non decebat depingere Deū.
Interim tamē bene depingitur Chriſtus, ſed malè
trinitas: depingi enim non debet. Stephanus Bru-
leſer.

¶ Proprium quærere (vt ſcribit ſanctus Bonauen
tura di.xxix.q.iij.li.iij.) eſt dupliciter. Vno modo
vt propriū dicitur cum præciſione, & ſic excludit
bonum commune: & illo modo ſonat in vitium,&
ſecundum iſtam acceptionem cōſueuit dici, quod
libido eſt amor boni proprij,& inquātum ad hunc
modum dicit Apoſtolus 1. Corinth. 13. Charitas nō
quærit quæ ſua ſunt, id eſt propria. Alio modo di-
citur bonum propriū, bonum quod pertinet ad ſe:
ita quod in appetitu illius boni volūtas, nec repug
nat diuinæ volūtati, nec præiudicat cōmuni vtilita
ti: ſicut eſt appetitus ſalutis propriæ, & iſto modo
diligit quis ſe ex charitate: & ſic accipiendo, Apo-
ſtolus non negat quin homo per charitatē debeat,
quod ſuum eſt, quærere, cùm ipſemet cuperet diſ-
ſolui & eſſe cum Chriſto: ſicut dicitur Phi.ip.1.

¶ Proprius ſacerdos dicitur, qui ſolus; & nullus
alius: vel quia iſtius & non alterius, vt dicit Scotus,
& poſt eum Gabri. di.xvij.q.ij.art.j.lib.iiij.neutro
modo poteſt accipi in ſtatuto. Omnis vtriuſque
ſexus,&c.quia plures ex æquo poſſunt præfici vni
Parochiæ, & vnus ex æquo abſoluit omnes ſuos,
& ſic multi non haberent proprios ſacerdotes: &
ideo ſanctus Bonauen.art.v.q.ij.lib.iiij. ponit tres
acceptiones proprij ſacerdotis. Cui ſatis cōcordat
Scotus & Richard. accipitur enim communiſſimè
communiter & propriè. Communiſſimè proprius
ſacerdos eſt, quicunque poteſt confitentem abſol-
uere, ſiue propria ſiue ordinaria poteſtate, ſiue cō
miſſa: & hoc ſiue ab ordinariis, ſiue à iure, vt ſunt
habentes poteſtatem mediam, & hoc modo eiuſ-
dem confitentis ſunt multi proprij ſacerdotes, tā
ordinarij quàm commiſſarij vices eorum habētes,
ſcilicet Papa, Epiſcopus, Sacerdos Parochianus, &
eorū commiſſarij. Communiter dicitur proprius
ſacerdos, ordinarius, id eſt qui propria auctorita-
te vel officio, tāquā Prælatus ordinarius poteſt ab
ſoluere, vt papa omnium fidelium, Epiſcopus om-
nium Diœceſanorum, Sacerdos Parochianus om
nium ſuorum Parochianorum. Propriè dicitur ſa-
cerdos, cui commiſſa eſt ſpecialis cura in certa Pa
rochia, qui & adminiſtrat Sacramēta ex titulo ſuo
quem habet in Eccleſia. Sunt & proprij ſacerdo-
tes (vt ſcribit Bruleſer di.xvij q.xvj.li iiij.) mendi-
cātes, & maximè fratres Minores & Prædicatores,

quia habēt iuriſdictionē delegatam à ſummo Pontifice. Item ex permiſſione & ex communi condeſcēſione iuris, quādoq; dicitur proprius ſacerdos, ſicut qui habent licentiam à iure eligendi ſibi proprios ſacerdotes, ſicut ſunt Epiſcopi, Abbates. Dicitur & proprius ſacerdos propter neceſſitatē, vt eſt in articulo mortis: quia tunc ſimplex ſacerdos nō priuilegiatus poteſt in neceſſitate quēlibet abſoluere, & quilibet tenetur proprio ſacerdoti confiteri, accipiendo illis modis dictis proprium ſacerdotem: quare fratri Minori confeſſus, non tenetur quis Curato confiteri, habet enim poteſtatem ſiue iuriſdictionem delegatam: ſicut Curatus habet iuriſdictionem ordinariam. Quomodo autem accipiatur proprius ſacerdos in cap. Omnis. non æqualiter ſentiunt. Nam ſanctus Bonauent. tenet quòd accipiatur communiter pro ordinario ſacerdote aut eius vicario generali: & hoc in prima parte decretalis. Aliter in ſecunda: quā decretalem, Omnis vtriuſque, &c. Occam declarat, id quod copioſè video apud Gabr. di. xvij. q. ij. artic. j. libr. iiij. Petrus de Palu. tenet, quòd in iſta decretali ſacerdos æquiuocetur, & quod in prima parte accipiatur cōmuniſſimè, in ſecunda ſtrictius. Sed melius dicitur, vt vult Gabr. vbi ſuprà, quod proprius ſacerdos accipiatur vniuocè in qualibet parte decretalis iſtius, ſcilicet ſecundo modo pro habente ordinariā poteſtatem abſoluendi, qui & habet delegare & committere poteſtatē ſuā alteri, & per hoc dare licētiā confitendi alteri. Sic accipiēdo vtrobique habetur verus & ſufficiens intellectus & intētio decretalis. Nam intentio huius ſtatuti eſt, obligare omnes fideles, annos diſcretionis habentes ad confitendū ſemel in anno ad minus omnia peccata ſua ei, qui habet poteſtatem abſoluendi. Quicunque autē habet poteſtatē abſoluendi, aut habet hāc ordinariè ex officio vel dignitate, aut delegatam ab ordinario mediatè vel immediatè. Et ordinarij ſunt proprij ſacerdotes. Delegati ſunt alieni licētiati, id eſt cōſtituti à proprijs ſacerdotibus. Nam dans licentiā cōfitēdi alieno, dat alieno licentiā abſoluendi. Et hi duo ſufficienter includuntur in ſtatuto, quod eſt alternatiuum ſiue diſiunctiuum. Hæc Gabr. Licentia verò proprij ſacerdotis neceſſaria eſt volenti confiteri alieno, non ſolùm ſemel in anno, ſed totiens quotiens voluerit confiteri: quia alienus ſine licentia nō poteſt ſoluere, nec ligare. Cōcordat Panor. in ca. Omnis. Et data licentia ſeu poteſtate ſacerdoti alieno ſacramētaliter abſoluendi ſibi cōfeſſos non requiritur alia licentia confitentibus adeūdi tales alienos, ita habet Gab. ar. ij. vbi ſuprà, qui latiùs rem probat. Vide & eundem de proprijs ſacerdotibus ſingulorum art. iij. dub. ij. quæ breuitatis gratia omitto. Nec prætereundum eſſe cēſeo quod ſcribit Petrus de Palud. qu. iij. di. xvij. ar. iij. li. iiij. poſt Hoſtien. Si proprius ſacerdos immediatus ſiue curatus Parochianus fuerit indiſcretus, neſciens ſoluere & ligare, tunc eo ipſo ſubditus habet licentiam à iure, aliū adeundi. de pœnitentia, di. vj. Placuit. Et dicit ibi Gloſ. ꝙ aliū diſcretū adire poteſt ſine licētia. Sic ſi curatus ex culpa ſua eſt minus idoneus, vt ſi fuerit reuelator confeſſionis, aut ſolicitator ad malū, vel probabiliter putatur ſacerdoti ex cōfeſſione periculū imminere vel eſt excōmunicatus, aut ſuſpenſus, & in ſimilibus. Sed vt dicit Angelus in ſum. tūc licentia petenda eſt ab eo, vel ſuperiore. Verūtamē licèt cæteris paribus conſultius ſit cōfiteri proprio ſacerdoti, vt volunt doctores cōmuniter: præſertim ſanct. Bona. & Ang. in ſum. confeſſio. iij. §. xxxiiij. propter varias cauſas, & pericula vitanda. Poteſt tamen nulla exiſtente rationabili cauſa, quilibet confiteri alteri, habita ad hoc ſufficienti licentia. Hæc refert & Gabr. di. xvij q ij. ar. iij. dub. iiij. lib. iiij.

¶ Proprietas capitur tripliciter. Vno modo accipitur pro aliquo alicui intrinſeco & proprio, ſic partes eſſentiales poſſunt dici proprietas totius. Secūdo modo pro aliquo adueniente vel cōſequēte naturā rei propriū ei. Tertio modo non eſt in re cuius eſt proprium, ſed cōceptus mētis vel aliquid ſubordinatum. Gab. di. xviij qu. j. lib. j Proprietas ſecūdum Guil. Scotiſtam, à qua proprium dicitur, non eſt niſi quædam rei conditio, rem cuius eſt ſequens, vt ſæpius & eiuſdem manifeſtatiua, &c. Accipitur quādoque proprietas pro aliquo quod eſt realiter in Deo conſtitutiuum, & diſtinctiuum perſonæ, hoc eſt pro ipſa relatione reali in Deo: puta, paternitate, filiatione, aut ſpiratione, vt ſcribit Gab. di xxxiij. qu. vnica, li j. Vnde relatio ſeu proprietas non eſt idem omnibus modis cum eſſentia vel perſona, quia diſtinguitur ab vtroque formaliter. Sed proprietas vel relatio, quæ eſt in Deo realiter, non diſtinguitur realiter ab eſſentia, nec à perſona, probat Gabr.

¶ Proprietas perſonalis quandoque accipitur pro aliqua realiter exiſtēte in perſona, quod ſibi ſoli realiter cōpetit: quomodo paternitas dicit eſſe proprietas perſonalis patris, & filiatio filij. Alio modo capitur pro prædicabili, de aliquo verè & cōuertibiliter: ſecūdo modo per ſe, ſicut riſibile eſt proprietas hominis, eo quòd de ſolo homine prædicatur conuertibiliter & ſecundo modo per ſe, & ſic dicitur proprietas logica (vt ſcribit Gab. diſt. xviij. qu j. ar. iij. lib. j.) Sic donum accipiendo primo modo & perſonaliter non eſt proprietas Spiritusſancti, ſed donari, ſed eſt omnibus modis Spiritusſanctus, ſicut verbū filius. Sed accipiēdo materialiter, & proprietas ſecundo modo, donū eſt proprietas Spiritusſan. quia prædicatur de ſolo ſpiritu: quia ſolus ſpiritus ſic eſt donū. Verū ſic capiendo, donum nō eſt proprietas realis intrinſeca, & nec cōſtitutiua Spiritusſancti. Sic accipiendo donū ſtrictè (vt ſignificat perſonam procedētem per modum doni donabilem creaturæ, ſic eſt proprietas ſecūdo modo, id eſt terminus prædicabilis de Spiritusſancto perſonaliter acceptus cōuertibiliter, quia ſic ſolus Spiritusſanctus eſt donū, quia ſolus Spiritusſanctus procedit per modum doni. Sed capiēdo largè donum, vt non importat modum procedendi, ſed tantum donabilitatem creaturæ, ſic donū non eſt proprietas, quia conuenit etiam filio, qui datus eſt nobis. Eſaiæ 9 &c Et proprietas perſonalis ſecundū Bruleferum di. xxvj. qu. j. lib. j. eſt quædam entitas, diſtinguens vnam perſonam ab alia, & conſtituēs ipſam in eſſe perſonali. Proprietates quoq; perſonales neceſſe eſt eſſe relationes, & hoc duplici ratione (vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. xxvj. qu. ij. lib. j.) Tum quia ſunt incommunicabiles, & ſoli conueniunt, tū etiam quia realiter differunt. Sola autem relatio, manet in diuinis. Omnes etiā Catholici tractatores poſuerunt proprietates perſonarum in diuinis (vt & dicit ſanctus Bona. di. xxvj. q. j lib. j) & proprietates diuinarum: Accipitur quādoque pro ipſiſmet perſonis adæquarè, hoc modo proprietas

patris eſt ipſe pater. Sic accipit Hieronymus, dicẽs Impietatem Sabelli declinantes, tres perſonas expreſſas nominamus, non tantũ nomina, ſed etiam nominum proprietates cõfitemur. Et vt idem ait S. Bonauen. diſt. xxxiij. qu. j. libro j. communis eſt poſitio, quam modò tenẽt Magiſtri communiter, quod proprietates ſunt perſonæ & in perſonis, tamen aliquo modo differũt. Vide latiùs S. Bona. ibi.

¶ Propriatas, relatio, notio, aliquo modo differunt ſecundũ ſanctũ Bonauen. di. xxvj. qu. iiij. lib. j. Nam proprietas dicitur inquantum conuenit ſoli. Relatio inquantum habitudinem dicit ad alterũ. Notio inquãtum principium cognoſcẽdi. Et quia omnis proprietas eſt ratio cognoſcendi, ſimiliter omnis relatio, ideo nomen notionis eſt in plus quã iſta duo, quia quędam eſt proprietas relatio, vt paternitas, quædã nõ, vt innaſcibilitas, quæ non dicit reſpectum, ſed priuat. Similiter quædã relatio eſt proprietas, vt filiatio: quędã nõ, vt actiua ſpiratio, ideo quia pro pluribus nõ vni ſoli cõuenit. Et hinc eſt quod nomen proprietatis ſiue relationis habẽt ſe vt excedentia & exceſſa. Nomen verò notionis in plus. Vnde plures ſunt notiones quàm proprietates, plures etiã quã relationes. Sed proprietates & relationes mutuò ſe excedũt & ęqualiter, ideo ſunt numero ęquales, nõ tamẽ oportet facere vim. Nã omnis relatio diſtinguit aliquo modo ab alio, & ita eſt aliquo modo proprietas. Similiter omne q distinguit aliquo modo, importat relationẽ, igitur omnis relatio eſt proprietas, & omnis proprietas, relatio. Sed omnis notio eſt proprietas, vel relatio: igitur omnis notio eſt proprietas, & ſimiliter relatio: & ita extẽſo nomine, ſunt æqualia, ideo idẽ eſt numerus, & eadẽ ratio, aſſignãdi numerũ in omnibus iſtis nominib'. Cõmunis autẽ opinio magiſtrorum tenet quinq; eſſe notiones, & illã amplectitur S. Bon. proprietates verò & relationes nõ ſunt notiones, niſi quæ importãt reſpectũ diſtinguẽtẽ perſonã à perſona, & hoc eſt reſpectus originis qui tãtũ quinq; modis ſpectãtibus ad dignitatem poteſt cõparari. Nihil præterea poteſt eſſe notio in diuinis (vt idẽ ait S. Bona. d. xxvi. j. q iiij. li. j.) niſi dicat reſpectum poſitiuũ vel ex primo intellectu vel ex cõſequẽti. Probat multis ibi S. Bona. Et (vt idẽ ſcribit di. xxxiij q. ij. li j.) quãuis proprietas ſit eſſẽtia, tamẽ eſſentia nõ ſupponit proprietatẽ, nec ecõuerſo. Vnde nõ ſequitur quod illud quòd cõuenit eſſẽtiæ, cõuenit perſonæ, vel ecõuerſo. Aliqua tamẽ cõueniũt eſſentiæ & proprietati, aliqua nõ. Vnde ſecũdũ eundẽ quædã dicũtur de diuina eſſentia in ſe, vt puta illa quæ dicũtur in oppoſitione ad creaturã, vt immẽſa, increata, & huiuſmodi, & hæc dicuntur de proprietatibus. Aliqua dicũtur de diuina eſſentia, vt in perſonis, vt eſſe cõmunicabile, & eſſe in tribus vnã, talia cõueniunt eſſentiæ, vt habẽt rationẽ formæ. Et io hoc differt ratio eſſentiæ & proprietatis, & talia nõ dicuntur de proprietatibus. Rurſus aliqua dicuntur de eſsẽtia, vt eſſe principiũ operationum, eſſe potẽtẽ, ſapientẽ, volentẽ & creare. Et talia nõ dicuntur de proprietatibus. Vnde adiectiua eſſentialia quæ eſſentiã in ſe reſpiciunt, vt eſſe diuerſum à creatura, dicũtur de proprietatibus, quę autẽ de ipſa formaliter, ſiue vt eſt forma, vel vt eſt principiũ, nõ dicuntur. Hæc S. Bonauen. vbi ſuprà.

¶ Propter, id eſt alicuius cauſa. Et nõ ſemper dicit cauſalitatẽ actus, ſed quãdoque dicit, & ſufficit dicere cauſalitatẽ habitus, vt cum dicitur aliquid diligi propter aliud ſeu vti, ſatis eſt ſi acceptatur propter aliud acceptatũ actu vel habitu. Nõ enim ad vſum in genere requiritur actualis relatio in aliud magis dilectũ, ſed ſufficit habitualis. Sic aliquis ſumit medicinã propter ſanitatem, de qua tamẽ actu nõ cogitat, ſed habitu, & tamẽ dicitur velle ſumere medicinã propter conſequi ſanitatẽ prius intentã, ita oportet ſæpè dicta ſanctorum intelligi, de quo videatur Gabr. di. j. q. j. lib. j. Et quandoque propter capitur cõſecutiuè, vt notat D. Card. Cã. qu. ij. art. iij lib. j. & tunc denotat ordinem conſecutionis vnius rei ad aliam, vt cùm dicitur: præmium datur propter meritũ, nihil enim ſignificatur aliud niſi quod poſt meritũ datur præmium, & non niſi poſt meritum. Quãdoq; capitur cauſaliter, vbi ibidẽ notat, & hoc dupliciter, quia quãdoque denotat cauſalitatẽ motiuã ſiue efficiẽtem, vt cũ dicitur, intellectibus aſſentit cõcluſioni propter euidentiam præmiſſarũ. Quãdoque verò denotat cauſalitatem finalem, vt cum dicitur, creatura diligenda eſt propter Deum, &c. Camera.

¶ Prototypum, id eſt exẽplar primũ. Vnde ſit honor, qui exhibetur imagini, refertur ad prototypũ id eſt ad exẽplar primũ Brule. di. xxx x. q. vj. li iij.

¶ Prouidentia eſt: per quã futurum aliquid videtur, antequã factum ſit, ſecundum Ciceronẽ in Rhetoricis. Prouidẽtia, eſt notio futurum pertractãs euentum, cuius officium eſt, ex præſentibus futura perpẽdere: aduerſus aduenientẽ calamitatẽ ſe cõſilio præmunire, ſecundum Aug. li. de Spiritu & anima. Quidã prouidentiã à prudẽtia diſtinguunt, vt prudẽtiã dicãt in rebus humanis, prouidentiã in diuinis. Alij prudentiã diffiniunt rerum bonarũ & malarum & vtrarumque ſcientiã. Prouidentiã verò per quã futurum aliquid videtur ante quã factum ſit. Vnde prouidẽtia aliquãdo pro Deo capitur. Quintilianus. Nullã ego res humanas deſpicere prouidẽtiã reor. Idẽ de Cicero. Dono quodã prouidẽtiæ genitus, in quo oẽs vires, quas eloquẽtia experiretur, à quo prouidus, vidẽs ante, diligẽs, ſolers. Et prouide diligẽter. Prouidentiam dicit Paulus Cort. li. iij. ſen. d. viij. conſtitutricem tempeſtiuarum idonearumque rerum ad vltimum.

¶ Prouidentia diuina ſecundum Rich. ſuper j. d. xxxix. Concordat Tho. ibidẽ, & Boetius v. de cõſola. & Iſidor. x. etym. ca. xv. dicitur quaſi porro, id eſt à longè videre, quia Deus ab æterno videt. Vnde prouidentia diuina (ait Boetius) eſt in ſummo omnium Principe cõſtituta, qua cuncta diſponit. Itẽ Damaſ. li. j. ca. xxviij. dicit: Prouidentia diuina eſt voluntas Dei, ſecundum quã omnia in finẽ conuenientem deducuntur. Hæc ille. Paulus Cort. li. j. ſent. di. v. ait: Propterea prouidentia in Deo eſſe volumus, quãdoquidem neceſſe ſit vt ratio ordinis in vltimum menti diuinæ inſit. Ratio quoque ſtatuenda rerum in vltimum prouidentia dicitur. Arguit & iſte multorum Philoſophorum inſaniã, ſcilicet Democriti & Epicuri, qui prouidentiã rerum excluſerunt, multique fuerunt (vt idem dicit) qui cuncta nulla mente diuina, nulla ratione gubernari opinati ſunt, ſed omnia caſu fieri volebãt. Retudit & hos Lactãtius l. j. diuinarum inſtitutionũ, t. ij. cum ait: Nemo eſt tã rudis, tã feris moribus, qui non oculos ſuos in cœlum tollens, tametſi neſciat cuius Dei prouidentia regatur, hoc omne quod cernitur, aliquã tamen eſſe intelligat ex ipſa rerũ magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtantia, vtili-

tate,

tate,pulchritudine,comparatione, nec poſſe fieri, quin id quod mirabili ratione cõſtat, niſi conſilio maiore aliquo ſit inſtructũ,Hæc Lactant.Hinc cõcludit Corteſ.vbi ſuprà.Nos autẽ cuncta volumus prouidẽtia ſiue miniſtris gubernari,ſed tamẽ quædã intermedia eſſe dicimus,quibus non carẽtia virtutis,ſed affluentia probitatis inferiore regat.quare ſi quicquã cuiquã bene ſortunatéque euenturũ ſit,ei Deum cælites&cælum ſuffragari oportere,dicimus,Nã ſæpè alicui præter propoſitũ bene euenire ſcimus,vt ſi quis arando auri vrnam excutiat, quã nullo prorſus modo erat illi in animo perquirere.Etenim ſæpè accidere ſolet quempiã molientẽ præter propoſitum moliri,nõ tamẽ præter heri propoſitũ moliri cui ſit ſubiectus. Eodemq; modo quãquã homini quippiã fortuitu & caſu accidat,id tamẽ quippiã ſtatutũ dicitur. Nã cũ homines corporis natura cœlo intelligentia cœlitibus volũtate parẽti rerũ Deo ſubiecti ſint,aliquid præter propoſitũ homini accidere poſſe dicimus,ꝙ tamẽ verò cæli ordine vel cælitũ,vel Dei cõſtitutione cadat.Eodẽq; modo de electione & fato diſputatur.Hæc Corteſius eloquentiſſimus Theologus. Et Scot.q.xxj.quotli.ait:ſecundũ finẽ&veritatẽ,dicendũ eſt quòd Deus habens prouidentiã generalem de omnibus,regat res ſecundũ quod natę ſunt regi,ſecundum quod dicitur vij.de ciui. cap. xxx. Sic Deus res quas condidit,&c.tũ præter iſtã generalẽ prouidentiam,habet prouidentiã ſpecialem ex quadã electione,ſecundũ quã prouidet vnicuique homini ſecundũ merita præſentia vel futura& occulta nobis, tũ ſibi pręſentia, quia eius iudicia iuſta ſunt ſemper,licèt occulta,ita ꝙ aliquãdo aduerſitas plus proficit quã poſperitas.Hæc Scotus.

¶PROVIDENTIA &fatum differunt ſecundũ Boetium lib.iiij.de conſolatione,proſa vj.quod prouidentia pariter cuncta,quãuis diuerſa,quãuis infinita cõplectitur.Earũ verò ſingula dirigit in motum locis,formis,ac temporibus diſtributa,vt hæc temporalis ordinis explicatio in diuinæ mẽtis adunata proſpectu prouidẽtia ſit.Eadem verò adunatio digeſta atque explicata temporibus ſatum vocetur.Et Deus prouidentia quidem ſingulariter ſtabilitérque facienda diſponit. Fato verò hæc ipſa quæ diſponit multipliciter,ac temporaliter adminiſtrat,ex Boetio vbi ſuprà.

¶PROVIDENTIA,ſcientia,& diſpoſitio differunt. Vnde Tho.di.xxxix.q.ij.ar.j.notat.Et dicit quòd ſicut videmus quòd artifex pręcõcipiẽdo artificiatum ſuũ,primò cõſiderat finem:puta,vt faciat domũ ad habitandum.Secũdò conſiderat ordinẽ rei, & ordinem partium ad inuicem,ſcilicet quòd fundamentũ quale ponat ſub pariete, & parietem ſub tecto,& domus diuiſionem. Tertiò conſiderat ea quibus promoueatur ad conſequutionem finis debito modo &conuenienti.Vnde excogitat tollere impedimenta aptæ inhabitationis:puta,ne fiat domus tenebroſa,feneſtras excogitat, & ianuas,&c. Similiter ne domus corruat, cogitat fundamenta per appẽdicias,& huiuſmodi:talis excogitatio, de domo ratione cognitionis,nominatur ſcientia.Ratione verò ordinis excogitati,vocatur diſpoſitio: ſed ratione eorum,quæ promouent in finem,dicitur prouidentia. Prouidus enim dicitur, qui bene coniectat de conferentibus in finem, & de remouendis, his quæ impedire poſſunt finem,&c. Suo modo in Deo ſcientia dicitur ſecundũ quod Deus habet cognitionem omnium,quæcunque facit, & vult.Sed diſpoſitio dicitur ratione ordinis, quem ponit in rebus, ſecundũ quod vniuerſum ordinatur in Deum.Prouidentia verò dicitur, ſecundum quod rebus ita ordinatis tribuit ea, quæ ordinem conſeruant in Deum dirigendo &c. Et ſecundum Catholicam veritatem dicendum eſt,quòd omnia ſubiacent diuinæ prouidentię.Vnde Sapient.12.dicitur.Non eſt alius Deus quã tu,cui cura eſt de omnibus.Et Matth.10.Chriſtus dicit, quòd nec paſſer cadit ſine patre cœleſti ſuper terram:& capilli capitis hominis numerati ſunt,ergo omnia & minima ſubſunt diuinę prouidentię. Hinc Aug.iij.de trin. dicit ꝙ nil ſit nec viſibile nec intelligibile in mundo,quòd non de aula ſummi Imperatoris,ſcilicet, Dei,aut iubeatur aut permittatur ſecundũ ineffabilẽ iuſtitiã pœnarum & præmiorũ, gratiarum & meritorum.Idem ix.de ciuitate Dei cap.xiij.dicit: Prouidentia Dei ſummi&non fortuita temeritate regitur mundus.Et x.de ciuitate refert Platonem dixiſſe quòd omnia etiã terrena pertingit Dei prouidentia.Idem in Pſalm.9.dicit:Omnia ad diuinæ prouidentię regimen referantur, quę ſtultè quaſi caſu & temerè,& nulla diuina adminiſtratione fieri putant. Hinc eſt quod dicit Pſal. Narrabo omnia mirabilia tua,Hoc idem probatur& ratione è doctoribus,Richardo,Thoma,& Bonauentura,& ab aliis.Certum enim eſt quòd Deus rex eſt,omnipotens,omniſciẽs & optimus,ideo ſequitur quòd in regno talis regis nil geritur ſine eius prouidẽtia. Deus quoque ſecũdum Lyram prouidet vnicuiq; ſecundum cõuenientiam ſuæ naturę,licèt ſecũdũ diuerſos effectus,& inſuper hominibus puſillis, id eſt pauperibus, & magnis,id eſt diuitibus,& ſine acceptatione perſonarum ęqualiter cura eſt,vt ſaluet pauperem,ſicut diuitẽ, vel peccãtes puniat ſecundum exigẽtiam operũ Et vt ſcribit Pelbartus. Omnia tam bona quàm mala quo ad ordinẽ ſubſunt diuinę prouidẽtię,ſed circa mala per accidẽs permiſſiuè, ex quibus & donum elicit ſicut mala culpę permittit, licèt non ſit eorum auctor. Permittit tamen ordinando ad iuſtam pœnam, vt manifeſtetur iuſtitia Dei,& ad commendandum eminentius oppoſitum bonum&aduerſa ordinando, dat ad præmia iuſtorum,&c. Et quamuis multa fiũt à caſu,tamen reſpectu Dei qui prouidet omne bonum & omne quod in mũdo euenit, præcognouit,nihil fit à fortuna,vel caſu ſine prouidentia Dei vel cauſante principaliter vel permittente. Vnde omnia proſpera & omnia aduerſa principaliter fiunt à Dei prouidentia, etiam quantũ ad minima,vt ſuprà tactum eſt.Ideo Prouer.18. ſcribitur. Sortes mittuntur in ſinu.Lyra,id eſt in occulto, vt recipiãtur fortuitu, ſed à Domino Deo temperãt, quia ex Dei prouidentia prouenit,quod talis ſors cadit ſuper talem,&c.

¶PROVIDENTIA Dei capitur dupliciter ſecundum Rich.di.xxxix.q.vl.li.j.Vno modo pro ratione ordinis rerum in finem ſuum, quæ ratio eſt in ſummo omnium Principe conſtituta, & ſic planũ eſt quòd Deus omnibus immediatè prouidet,quia in ſuo intellectu immediatè habet omnium rationẽ etiã minimorum.Iſto modo intelligẽdo Greg. mora.li xxiiij.dicit,Quod Deus modicum per ſeipſum regit & condidit.Secundò prouidẽtia diuina accipitur pro directione & adminiſtratione huius ordinis,quæ gubernatio dicitur.Hęc prouidentia

dependet ex prouidétis, primo modo dicta, & ſic Deus quibuſdam prouidet mediãtibus aliis, quia inferiora gubernat per ſuperiora, & hoc non propter defectũ diuinæ virtutis, ſed propter abundãtiã bonitatis, qua vult Deus vt dignitas ſuæ cauſalitatis aliquo modo communicetur creaturis. Vnde Augu. vij. de ciuit. Dei dicit, Cura de nobis ad nos miniſtrata eſt per angelos. Idẽ iij. de trinit. ca. iiij. docet quod Deus tanquam ſummus rex in cœleſti ſede voluit in domo ſua præſidens de quibuſdã ordinatiſſimis motibus creaturæ, primo ſpiritualibus, deinde corporalibus per cauſata diffundit, quẽadmodũ corpora inferiora & groſſiora per ſuperiora & ſubtiliora regãr, & omnia corpora per ſpiritũ vitæ, & ſpiritus vitæ irrationalis per rationalem, & ſpiritus rationalis deſertor, id eſt peccator per ſpiritũ rationalẽ iuſtũ: Illeque ipſum Deũ, & ſic vniuerſa creatura per ſuum creatorem. Hæc ibi. Ad idem eſt Philoſophus j. metheororũ, dicẽs: Totus iſte mundus inferior contiguus eſt lationibus ſuperioribus, vt inde tota eius virtus guberne tur. Et tenendum eſt generaliter (vt vult Richar.) quòd omnis effectus, qui eſt à Deo mediante cauſa creata, eſt à Deo mediatè & immediatè.

¶ PROXIMVS, nomine proximi intelligitur omnis homo, cuiuſcũque ſexus, cuiuſcunq; dignitatis, cuiuſcunque virtutis, vt ſcribit S. Bonauen. di. xxviij. lib. iij. circa textum. Vnde & dilectio glorioſæ virginis includitur ſub dilectione proximi. Itẽ angeli & Chriſtus ratione naturæ aſſumptæ, poſſunt dici proximi. Aug. 14. Pſal. & 25. dicit, Omnes proximi ſumus terrenæ natiuitatis conditione. Proximus ſic deſcribitur à Scoto in tertio, in materia de charitate. Proximus eſt omnis ille, cuius amicitia eſt grata Deo. Sic quilibet beatus in patria eſt proximus noſter, ſiue Angelus ſiue homo. Subſcribit Gab. di. xxviij. q. vnica, art. j. lib. iij. qui ait: Nomine proximus intelligitur quilibet, cuius dilectio & amicitia eſt grata Deo, ita vt placeat Deo vt ab ipſo diligatur: id eſt omnis ille, à quo Deus vult diligi, non enim debeo rationabiliter (vt ait Scotus) velle ſummè dilectum ab illo condiligi, à quo non vult diligi: cuius ſcilicet, dilectio non eſt ſibi grata. Nã diligere proximum charitatiuè, eſt velle proximo ineſſe dilectionẽ Dei: ſiquidẽ nihil melius poſſum velle proximo ineſſe, cùm dilectio Dei ſit ſummũ bonũ, proximo cõmunicabile. Quia ergo certũ eſt bonorũ dilectionẽ eſſe Deo gratã, abſolutè volẽdũ eſt dilectionẽ Dei ineſſe eis: & quoniã hoc de quocunque viatore ſignato, eſt dũbium, debeo hoc ſibi velle ſub conditione, ſcilicet ſi placet ei ab eo diligi. Circa viatores autem in communi, quia ſemper ſupponendum eſt, aliquos eſſe bonos: quorum dilectio eſt ſibi grata, vel nõ diſplicens, poteſt haberi actus abſolutè volendi Deũ ab eis cõdiligi. Circa damnatos autẽ, dæmones vel homines, qui ſunt ei actualiter diſplicentes, non debeo eos velle Deum diligere. Hæc Scotus. Et ſecundum Dominum Præpoſitũ Gabr. vbi ſuprà, art. iij. tam Angeli Sancti, quàm Beati, quàm animę in purgatorio exiſtẽtes, ſunt noſtri proximi. Nã ſunt nobiſcum capaces beatitudinis, ergo noſtri proximi. Item omnis creatura rationalis viatrix proximus dicitur, ſecũdum Petrum Cameracen. Idẽ vult Auguſt. ſerm. ij. dominicæ xx. qui eſt in numero ccxxxix. & in ſer. ccxxj. Et dico creatura, & hoc propter Deum qui propter infinitã excellẽtiã ſuæ naturæ diuinæ proximus noſter dici non poteſt, ſed dominus noſter eſt, quẽ etiã nõ ſicut nosipſos (ꝙ de proximo præcipitur) ſed ſuper nos toto corde & anima diligere debemus, & hoc ſecundum naturã humanã proximus noſter dici voluit, qui per illum Samaritanum Luc. 10. intelligi voluit, qui curã ſauciato impendit & miſericordiã, ideo proximus ejus. Ipſe & nos fratres appellare dignatus eſt Mat. vltimo. Ite nunciate fratribus meis, vt eãt in Galilæã. Nec corpus noſtrum proximus noſter dici poteſt, quia infra nos eſt, nec capax diuinæ fruitionis & viſionis, quę ſunt beatitudo formalis. Eſt tamen capax gloriæ per redundantiã, vt aliàs dicitur. Bruleſer di. j. li. j. q. j. dicit ꝙ de quolibet viatore exiſtente in vita ſignata, & in particulari, dubiũ eſt an ſit proximus noſter. Neſcit enim homo an amore vel odio dignus ſit. Nullus autẽ viator (vt idem ait) exiſtẽs in peccato mortali, eſt proximus meus: quia amor iſtius, cùm nõ habeat charitatẽ, nõ eſt gratus Deo. Quilibet verò viator exiſtens in gratia, eſt proximus meus, ſi ego ſum in gratia. Oportet itaque ſi vnus debeat eſſe proximus alteri, quòd ambo ſint grati Deo. Vnde nullus dãnatus, ſiue diabolus, ſiue homo eſt proximus. Hæc Brule. Tenetur autẽ quilibet diligere proximum, ſicut ſeipſum, ſcilicet ad æternã fœlicitatẽ. Diligere enim proximũ ex charitate, eſt velle quòd proximus diligat Deum. Et ſicut (vt vult S. Bonan. diſtin. xxix. q. 3. lib. 3) non eſt nota perfectæ æqualitatis ſiue commenſurationis, ſed expreſſæ ſimilitudinis, quæ in hoc attenditur, quòd homo debet diligere proximum ad illud bonum, ad quod diligit ſeipſum, & poſt ſalutem propriam nihil enim debet deſiderare, ſicut ſalutem alienam. Proximum ſicut ſeipſum diligere (vt ſcribit Magiſt. Ioan. Gerſ. Cancellatius Pariſien. par 3. de diuerſis tentationibus diaboli) eſt ei finaliter quidem vitam optare ęternam, gratiam verò in præſenti ſeculo. Inſuper illud ei facere velle, quod rationabiliter & iuſtè in ſimili caſu ſibi quiſquis fieri vellet. Sed Deum amare ſuper omnia (vt ibidem dicit) eſt ſic eum diligere, vt nullo pacto quolibet aliud quis amare velit, per quod perderet amorẽ Dei. Et diligere proximum ſicut ſeipſum, eſt velle proximum condiligere Deum ſuper omnia De quo fuſius ſcribit Gabr. lect. xxvij. canonis, & vide ſuprà in dictione, Diligere.

¶ PRVDENTIA (vt notat Dominus Præpoſitus Gabr. di. xxxvj. q. vnica, art. j. li. iij. poſt Occam) accipitur quatuor modis. Vno modo pro ſimplici habitu. Alio modo pro aggregato ex pluribus notitiis ſimplicibus. Accipiendo pro ſimplici notitia, accipit tripliciter, largè, ſtrictè, ſtrictiſſimè. Largè eſt notitia directiua reſpectu cuiuſcunque agibilis mediatè vel immediatè. Sic accepit Aug. j. li. de libe. arbit. hoc eſt, eſt notitia adhæſiua propoſitionis dictãtis aliquid agẽdũ, aut oſtẽdentis agendi modũ, ſiue ſit vniuerſalis ſiue particularis, id eſt ſingularis, ſiue nota per ſe, ſiue per experientiã, ſiue ex his doctrinaliter deducta. Vnde propoſitiones practicæ, quarũ notitia aſſenſiua eſt prudẽtia largè ſunt in quadruplici differẽtia. Quædã vniuerſales, & illæ quædã per ſe notæ, vt illæ. Omni benefactori eſt benefaciendum, omne bonum honeſtum eſt diligẽdum, omni rationi rectæ eſt obediendum, omne malum culpæ eſt fugiendum, & ſic de aliis Quędam ſunt vniuerſales notæ per experientiam, vt omnis iracundus per dulcia verba eſt leniendus,

omnis

omnis timidus per exercitia bellica eſt animand⁹. Quędam particulares, id eſt ſingulares, vt illæ. Iracundus eſt per dulcia verba leniēdus, quæ ducitur ex illa vniuerſali: Omnis iracundus, &c. Strictè accipitur prudētia pro notitia immediatè directiua circa aliquid agibile propoſitionis particularis notæ per doctrinā, nō experientiā, vt eius quæ euidenter ſequitur ex propoſitione viuerſali per ſe nota, vel nota per experientiam. Exemplū vt notitia huius, huic benefactori eſt beneſaciendum, hic iracundus eſt dulcibus verbis leniendus, ſi vtriuſque notitia eſt acquiſita per doctrinam modis prædictis. Strictiſſimè accipitur pro notitia practica alicui⁹ partis directiua immediatè circa aliquod agibile, accepta per ſolam experientiam, nō per deductionem ex vniuerſalibus, vt notitia illius, iſte iracūdus eſt per dulcia verba leniēdus, ſcilicet, ſi eſt genita per experientiā. Et quod dicitur notitia, accipitur pro notitia actuali vel habituali, quia etiā eſt prudentia habitualis, & prudētia actualis. Et accipiendo prudentiam ſtrictè & ſtrictiſſimè, diſtinguitur à Philoſophia morali, quæ eſt ſcientia. Nam Philoſophia moralis, quæ eſt ſcientia, eſt vniuerſalium, non particularium. Et primo accipiēdo prudentiam, eſt ſuperius ad Philoſophiam moralem. Philoſophia nanque moralis eſt notitia ſcientifica acquiſita ex principiis notis per ſe, vel per experiētiā. Alio modo accipitur largius, & tamen propriè, vt ſuprà diffinita eſt. Sed quocūque modo accipitur prudentia, ſecundo aut tertio modo diſtinguitur à Philoſophia morali. Quarto accipitur prudentia pro aggregato ex notitiis quibuſcunq; immediatè directiuis, ſiue habeātur per doctrinā, ſiue per experientiam, circa omnia opera humana requiſita ad bene viuere moraliter. Illo modo prudētia non eſt vna notitia tantùm, ſed includit tot notitias quot ſunt virtutes morales requiſitæ ad ſimpliciter bene viuere: quia quælibet virt⁹ moralis habet propriā prudentiam & notitiā directiuam. Vide latiùs Dominum Præpoſitum Gabrielem de prudentia vbi ſuprà, & ar.3.dub.3.ibidem.

¶ PRVDENTIA ſic deſcribitur à Magiſtro Ioanne Gerſ.par.4. Virtus ait prudentiæ moraliter in genere, eſt habitus intellectualis acquiſitus, laudabilis, eleuans & dirigens libe.arbi.in agendis vel vitādis. Et eſt multiplex. Prudētia monaſtica, eſt prudentia regulans perſonam propriā. Prudentia ęconomica, eſt prudētia regulās multitudinē illius domus ſiue domeſticā. Prudentia legalis vel regalis, eſt prudentia regulans ordinatiuè aut præceptiuè multitudinem politicam. Prudentia militaris, eſt prudētia regulans executiuè policiam propter victoriā. Prudentia politica, vel ciuilis, eſt prudentia regulans policiam ciuilem per ſe ſufficientem in vita ſociali. Et ſecundum eundem, ſolicitudo vel diligentia, dicitur prudentia, prout adiuuat hominem vniuerſaliter ad omnes actus principales prudentiæ. Multa ibidem de prudentia & eius partib⁹ & de oppoſitis eius. Prudentiam Paulus Corteſius lib.3.ſent.diſtin.8.ducem eſſe dicit cæterarum virtutum, quæ praxia ſit, & in rationis gyro verſetur. Ea enim nō modò ad ſui, ſed etiam ad vniuerſi generis humani curam ſtatuitur. Itaque ei ſubiecta ſunt memoria, ratio, intelligentia, docilitas, ſolertia, prouidentia, cautio, & quæ a Græcis periblepſia nominatur. Eſt enim memoria præteritorū, intelligentia verò euidentium neceſſariarumque rerum fons. Docilitas ſic diffinitur, vt ſit velox ad omnia ſciētiarum genera aptitudo. At ſolertia eſt inuentria mediocritatúmque decempeda. Prouidentia verò, dè qua ſuprà dictum eſt, conſtitutrix eſt tempeſtiuarum, idonearumque rerum ad vltimū. Sed periblepſia eſt excubatrix, ſpectatrixq; negotiorum: quæ circunſtant. Cautio verò rerum obſtantium depulſio. Prudentię autem contraria eſt imprudentia, quam Græci akraſian vocant, ex qua tum præceps feſtinatio, tum incōſultè leuitas oritur, quarum altera conſilio, altera iudicio repugnat, eique etiam inconſtantia tanquam nequam mancipium ſubiicitur, quæ ab integra inſtitutione recedit, nec tabificis perturbationibus vllo modo obſiſtit, quę quidem vitia maximè ex flagranti ſalaciq́uè Venere naſcuntur. Nā cùm ſit cupiditatum lena, animam ſenſilium flagitiorū voluptate rapit. Sed multa vitiorum genera à prudētia diſſident, quæ eam tamen vt homines ſimiæ imitari videntur, ex quo genere calliditas, dolus & fraus numerantur. Calliditas enim eſt duplex. Vna quę ad eum limitem ſtatuitur, in quo nullo modo aliquid boni genus ineſt, ſed ſpectatu bonum, vt nummus adulterinus apparet. Altera, quæ in honorum aut malorum generibus adipiſcendis non rectà ingreditur, ſed, flexu vt vulpecula, declinat. A vero dol⁹ tanquā in comedia ſeruus calliditatis eſt miniſter. Sed inter dolum & fraudem hoc intereſt, quod dolus re, verbóque: fraus autem maximè re calliditatem exſequitur. Hæc Paulus Corteſius.

¶ PRVDENTIA vera & perfecta, eſt qua conſiliamur, iudicamus & præcipimus, quæ ad bonū finē totius vitæ humanæ pertinent, & ſolis bonis conuenit ex S. Thom. ſecunda ſecundæ, q.47.ar.13. Et ſumit nomē à prouidentia ſicut à principaliori eius parte: quia omnia requiſita ad prudentiam neceſſaria ſunt, vt aliquid ordinetur in finem. Vt idē dicit q.49.ar.6.vbi ſuprà. Prouidentia autem eſt ratio ordinis in finem, ſecundum eundem par.1.q.22.ar.1.de qua ſuprà dictum eſt.

¶ PRVDENTIA carnis, eſt qua quis inordinatè afficitur, vel ſtudium adhibet ad carnis delectationē cōſequendam. Et eſt peccatū mortale, ſi in delectationibus carnis finis totius vitæ cōſtituatur. Secùs, eſt veniale: ſi autem propter honeſtā cauſam fiat: puta, quando ſtudet comeſtioni propter corporis ſuſtentationem, nullum erit peccatum, nec congruenter dicitur prudentia carnis. Vnde ſecūdum Apoſtolū. Prudētia carnis mors eſt. Ro.8. Et ſecundum Magiſ. Ioannē Gerſ.par.4.in deſcriptionibus terminorum ad Theologiam vtilium, ait: Prudētia animalis ſeu carnalis, eſt vitium intellectuale, retorquens actus prudētiæ, qui ſunt, cōſiliari, iudicare, imperare, &c.ad proſecutionem voluptatum, ſiue ad agendum curam carnis.

¶ PRVDENTIA terrena ſeu mundi, eſt vitium intellectuale ſecundum eundem Gerſonem vbi ſup. retorquens actus ſeu officia prudentiæ ad curam rerum temporalium modis & fine indebitis.

¶ PRVDENTIA preceptiua quę antonomaſicè propter ſui principalitatem dicitur prudentia, eſt prudentia præcipiens iudicata, & eadem ad opus applicans. Gerſ.

¶ PRVDENTIA diabolica, eſt vitium intellectuale, retorquēs officia prudentiæ ad vitia ſpiritualia, vt ſunt inuidia, ſuperbia, &cæ. Gerſon vbi ſuprà. Prudens & aſtutus ita differunt, quòd prudens eſt, qui

intelligentia ſua aliquid cognoſcit. Sciens, qui alterius iudicio rem percipit, hoc eſt, prudens per ſe, ſciens per alios. Terentius in Enu. Et prudens & ſciens, viuus, videnſque pereo. Et prudens quaſi prouidens, vel porro videns, id eſt, procul videns. Vide ſuprà.

¶ PSALTERIVM Græca dictio pſaltirion, eſt inſtrumentum decem chordarũ, ſignificat autem decalogum, tangitur manu à ſuperiori, ſed cithara ab inferiori. Et dicitur à pſallo, quòd eſt canto, pulſo. Vnde etiam Pſalmus pſalmos, quod eſt canticum quod cantabat vel cantari faciebat Dauid ad pſalterium. Et pſallere ſpiritualiter, eſt gaudendo gratias agere Deo corde, ore & operibus, ex ſan. Tho. ſuper Pſal. 2. & Pſal. 9. Et differũt Pſalm. & hymnus, quoniã propriè hymnus dicitur qui voce naturali fit, Pſalmus qui aliquo muſico inſtrumento. Vnde pſalmodia deducitur cãticum mixtum, vt cùm aliquis ad citharam ſiue aliud muſicum inſtrumentũ canit. Gerſon hanc diſtantiam ponit pſalterij cum cithara, vt ipſe ſcribit par. 3. tract. 1. de cãticorũ originali ratione, quia pſalteriũ ſonat à ſuperiori procedẽs à grauioribus ſonis ad acutiores deſcendendo. Habet inſuper chordulas vel argenteas, vel ex electro quaſi tinniẽtes leuiuſq; tangẽdas. Citharæ verò formam ad pſalteriũ videbis euerſam, cuius ſonitus à grauioribus deorſum, ad acutiores ſurſum ſono atendit, cuius fides & chordæ de morticinis fiunt inteſtinis animalium deſiccatis, ſubtiliatis & tortis. Quæ omnia nónne ſignificant cõgruè ſtatum vel affectum pœnitentis deſcendentis a cõualle plorationis? Corpus quoq; propriũ torquẽtis & extenuantis ad obediendũ citharizãti ſpiritui. Talẽ habere ſuadet Dominus per Eſaiã animę peccatrici ſub typo Tyri. Sume citharã, circũi ciuitatẽ, meretrix obliuioni tradita bene cane, frequẽta cãticũ vt memoria tui ſit. Conueniunt pſalteriũ & cithara, quia peccatori iungũtur, & formã chordis habent inſtar ſcuti. habent & hanc figuram ſingula inſtrumenta muſicalia. Et lex Euangelica dicitur pſalterium decem chordarum multoties in Pſalmis memoratum, vt ſcribit Iacobus de Valen. tract. 1. cap. 3. prologi ſuper Pſalterium. Quod quidem pſalterium ſpirituale Euangelicum figurabatur per illud inſtrumentum muſicum & Pſalteriũ materiale, cum quo Pſalmi cantabantur in tẽplo. Vnde ideo Dauid ordinauit vt Pſalmi cum illo inſtrumento decem chordarũ cantarentur, eò quod ſignificabat & figurabat noſtrum Pſalterium Euãgelicum. Et ſecundum eundem triplex eſt Pſalterium. Pſal. 143. ſcilicet, Pſalterium decem chordarum, & canticum nouum, ſcilicet Pſalterium præceptorum moralium, & Pſalterium decem myſteriorum noui teſtamenti, & pſalterium Mariæ virginis, hoc triplex Pſalterium promittit cantare Dauid in perſona totius Eccleſiæ per gratiarum actionibus, dicens: *Deus* canticum nouum cantabo tibi, id eſt totam legem euangelicam, &c. Vide latius aliàs eundem de Pſalterio. Pſal. 150.

¶ PVBES propriè dicitur lanugo, quæ maribus 14. annorum, fœminis 12. circa pudenda oriri incipit, quod quia maturitatis eſt ſignum, factũ eſt vt mas pubes ſiue puber vocetur, quam primum ad generandum aptus eſt, & fœmina ſimiliter ad concipiẽdum. A quo impubes vel impuber, qui nondum lanuginem emiſit, qui nondum ad pubertatis annos peruenit. Capitur & pubes pro iuuenum multitudine, quandoque pro populo, de qua aliàs. Et à pubes venit pubertas, & dicitur ætas in maribus, quia in pudendis incipiunt primam barbam habere, & tunc poſſunt coire, vt ſcribit Bruleſ. diſtinction. 36. q. 4. lib. 4. Et quoniam (vt idem ait) ante tempus pubertatis non poſſunt maſculi & fœminæ generare, nec feruore libidinis incitantur tanquam impotentes ad eius actum; & etiam, quia ante illud tempus ſunt variabiles, & matrimonium eſt immutabile, ideo decreuerunt iura tales perſonas non eſſe legitimas antequamad tempus pubertatis veniãt, quod in maſculis eſt 14. annorum, in fœmina 12. tamen ſi non diſtent plus quã per ſex menſes, vel malitia ſuppleat ætatem, & poſſunt carnaliter commiſceri, tenet matrimonium contractum. Sed quare plus requiritur de tempore maſculino quàm in fęmina, eſt, quia mulier eſt citius viri potens, quàm vir mulieris, & plura requiruntur ad agendũ quam ad patiẽdum. Hæc Petrus de Palude di. 36. q. 1. ar. 2. libt. 4. & infrà concluſione 2. dicit: Impuberes nullam firmam obligationem, & irreuocabilem facere poſſunt. Vnde nec eorum iuramenta ſunt firma ſecundum leges, ſed ſolùm ſacramẽta pũberum. Vnde puberes poſſunt profiteri, & matrimonium contrahere. Petrus de Palude.

¶ PVDICITIA eſt animi virtus, qua quis verecundatur de actibus, de quibus homines magis verecundantur, vt ſunt actus Venerei, ſecundum Aug. l. 14. de ciui. Dei. Nec inuitè auferri poteſt, ſecundũ eundem li. 1. de ciuitate Dei. Et dicitur pudicitia à pudore, & eſt præcipuè circa ſigna Venereorum vt ſunt tactus, oſcula, & huiuſmodi. Caſtitas verò circa Veneream commixtionem ex S. Tho 2 2. q. 143. Capitur & quandoque pudicitia pro caſtitate, aliàs pro religioſa munditia ac puritate.

¶ PVDOR ab Ariſtotele ſic diffinitur, eſt timor iuſtę vituperationis, qui affectus eſt honeſtiſſimus. Differt autem à verecundia, vt quibuſdã placet, quod pudor eſt rei turpiter actę, verecundia verò etiã rectæ facti atque honeſti. Hinc pundibundus, qui pudore ducitur, pudenda virilia, quæ & verenda dicũtur. Et depudicare antiquum verbum, quod eſt violare, ſtuprare & quaſi pudicitiam auferre. Pudorem Philoſophi diffiniunt eſſe modeſtiam quę animum reprimit, ne procaciter aut inordinatè aut turpiter peragat. Cur autẽ pudeſcit, quos puduit, dicitur à Philoſophis, quoniã pudefactus ſanguis de corde in omnes corporis partes diffunditur, ita vt ſuperficiem occupet. Et pudor ſecundũ Theologos, & habet Magiſter Ioannes Gerſon in regulis moralibus de pœnitentia in confeſſione, non totus abiici poteſt, nec vtile eſt: Nullus tamen pudore preſſus celat peccatum, ne verecũdia motus mentiatur, &c.

¶ PVER quandoque ſignificat ſeruum: quandoque dicit puerilem ætatem, interdũ pro filio, aliàs pro cinedo ſumitur. Et eſt puer moribus, ſenſibus, & puer malitia, vt oſtendit Magiſter Io. Gerſ. tra. 10. ſuper Cantico Mariæ. Et puer malitia centum annorum maledictus eſt. Sed puer moribus, in quo eſt innocentia, humilitas, obedientia, qualis appellatus eſt Dauid annoſus, & Abraham centenarius. Et vt ibidem dicit Gerſon. Collegit vnus ſeptem puerorũ cõditiones aduerſarias ſeptenario vitiorum: ſunt pueri parui, vnde frangitur ſuperbia: puri, vnde luxuria deturbatur, modico ſatiati: quos gula non ſuperat. Ludũt, ne ſint inertes, & lãguidi,

concor

cóconcordant contra malignitatem inuidiæ, citò dãt vt liberales: citò pacificantur, rancoris expertes. Sunt iſta ſæpius (inquit magiſter Ioannes Gerſon) ex ętatis beneficio. Conſtantur alia multa ex ętatis vitio &c. Aliàs multa ſcribit de pueris Magiſter Ioannes Gerſ. Et à puer venit pueritia, quod modò ętatem puerilem ſignificat, modò pro puritate accipitur. Et puераſco, id eſt, puer fio, & repuераſco quaſi in puerilem ætatem reuertor, &c.

¶ Pvlchrvm ſecundum Gerſonem parte 2. tract. de nobilitate, eſt quod cuſtodit ordinem, ſeruátq; naturam. Sic è contra: turpis eſt pars quæ ſuo non congruit vniuerſo. A quo pulchritudo.

¶ Pvlchritvdo, eſt corporis quædam apta figura mẽbrorum cum coloris quadam ſuauitate, ſecundum Ciceronẽ in Tuſcul. q. Vel pulchritudo corporális dicitur ſpecioſitas, formoſitas, ſed pulchritudo vltra formoſitatẽ dicere videtur quandã coloris ſuauitatem, cuius defectus non tollit formam, inquit Magi. Ioan. Gerſ. Vnde: Nigra ſum (inquit ſponſa) ſed formoſa. Decor autẽ refertur ad modũ, decẽtiã, geſtus & ornatus, cũ quadã iocũditate & lętitia vel alacritate vultus totiúsq; corporis geſtus. Specioſitas omnia ſimul dicit, vt ibi: Specioſus forma. Et ſecũdũ Aug. Pulchritudo eſt ęqualitas numeroſa. Accipitur hæc æqualitas ſecundũ Gerſ. tract. 3. ſuper Cant. Mariæ, nedum ex ratione molis corporalis, ſed perfectionis ſpiritualis. Similiter numerus non pro quantitate diſcreta realiter, ſed formaliter, ſecundum aliquos, ſed vel probabilius ſecundum alios ſolius rationis, qualis in Deo perſoníſq; diuinis inuenitur, quia alia ratione conditus eſt homo, alia equus, ſecundum Aug. Et tract. 12. ſuper Magnificat Gerſon dicit: Pulchritudo eſt proportio numeroſa, quæ ſuum perfectè repræſentat exemplatum. Et pulchritudo quædã eſt artificialis, quædam naturalis. Et naturalis eſt multiplex, de qua legito Gerſ. tract. 3. ſuper Magnificat. Et eſt pulchritudo corporalis, vt dictum eſt, quæ quandoque eſt nociua, ſecundum Gerſonem: & pulchritudo animæ rationalis ſpiritualis, quæ imago eſt benedictiſſimæ trinitatis, in qua potentiæ tres principales animæ, ſcilicet memoria, intelligẽtia & voluntas, ſunt tanquã lineamẽta, qualia ſunt indelebiliter impreſſa, nec tolluntur etiam à dãnatis. Cęterũ dona gratiarũ variarũ, virtutũ, donorũ beatitudinum, ſunt ſicut colores ſuperinducti. Rurſus operationes inde prouenientes decorem ſuperaddunt tandem in omni pulchritudine ſpirituali, tãto beatę trinitatis imago formoſior eſt & pulchrior & habens plus decoris, quantò reperitur ſuo exẽplari, ſcilicet eidẽ beatę trinitati cõformior. Ex aduerſo autẽ de turpitudine, deformitate, de deſpectu, dedecore conſtat ſentiendum. Gerſ. vbi ſuprà.

¶ Pvnire eſt pœna afficere, pęnam infligere, caſtigare, affligere. A quo punitio. Ric. d. 46. ar. 1. q. 4 li. 4. dicit: Quamuis Deus nullum puniat, nec punire poſſit niſi propter peccatum, propriè accipiendo verbũ punitionis, quia ſignificat afflictionẽ non abſolutè, ſed vt punitiua eſt peccati. Tamẽ accipiẽdo punitionẽ pro afflictione, Deus non ſolùm poteſt affligere, ſed etiã affligit temporaliter aliquos homines nõ propter eorũ peccatũ, quoſdam vt in eorũ liberatione ab afflictione glorificetur. Vnde Ioan. 9. dicit Saluator de cæco nato, quòd nec hic peccauit, nec parẽtes eius, vt cæcus naſceretur, ſed vt manifeſtẽtur opera Dei in illo. Quoſdam propter exemplum patientiæ. Tob. 2. Hanc tentationem ideo Deus permiſit euenire illi vt poſteris daretur exemplũ patiẽtiæ eius. Quoſdam vt per afflictionem temporalẽ pręſeruet eos à peccato. Quoſdam, vt per eorum patientiam in tribulatione præmium eorum augeatur in cœlo, & quamuis ſic in flagellando non ſit iuſtitia quæ reſpicit exigẽtiam meritorum abſolutè, tamẽ eſt ibi iuſtitia, quę reſpicit exigentiam meritorum in cõparatione ad cõncedentiam bonitatis diuinæ, hæc Ric. Deum autẽ punire circa condignum, poteſt intelligi dupliciter, vt ſcribit D. Card. Cam. q. 9. ar. 3. lib 1. Vno modo comparando quantitatẽ culpę ad quantitatẽ pœnæ ſecundum ſtatum diuinæ miſericordiæ, & ſic quilibet punitur vel præmiatur ſecundum condignum, id eſt ſecundũ quod ex ſtatuto Dei dignus eſt. Alio modo comparando illa præciſè ſecundũ ſe, & ſic dicitur communiter quòd quilibet peccator vel damnatus punitur citra condignum, quia vltra pęnam quam habet, meretur maiorem, vt dicit Magiſt. lib. 4. d. 46. Et addit Magiſ. Greg. quòd omnis culpa mortalis nõ ſolum meretur abſolutè conſiderata eius malitia priuationẽ gloriæ & pœnam æternę miſerię, ſed etiam priuationẽ totius cauſę & annihilationem, & quod Deus nõ annihilat peccatorem, eſt ex eius miſericordia. Iuxta illud Thre. 3. Miſericordię Domini, quia non ſumus cõſumpti. Et probat ratione, quia per huiuſmodi culpã meremur priuari omni beneficio Dei, cõſiderata magnitudine offenſę, quę ęſtimanda eſt ſecundũ magnitudinẽ offenſi, vt dicit Chryſoſtom' ſuper illo Mat. 10. Non eſt Diſcipulus ſuper Magiſtrũ. Imo nec ſic annihilando, dignè & plenè puniretur, quamuis amplius puniri non poſſit. Gregor. Sed dictum iſtud Greg. non videtur verum Cardinali, quia non putat quod aliquis mereatur ex culpa ſua repugnãtia incõpoſſibilia, ſcilicet puniri ęternaliter, & annihilari ſimpliciter, de quo alias, &c.

¶ Pvnitio inquantum pertinet ad iuſtitiam publicam, eſt actus iuſtitię cõmutatiuę, vindicatiuę verò inquantum pertinet ad immunitatem perſonę ſingularis, ex S. Tho. ſecunda ſecundę, q. 80. ar. 1. Sane pro punio pœnio, quaſi pęna afficio, dicebãt veteres. Hinc impunè, ſine pœna, & impunitas, hęc pœna, & pœnitentia, de quibus ſuprà dictum eſt. Et puniri pius tranſgreſſores legis humanę quàm diuinę, peruerſum videtur. Vnde irr plerumque irritum mãdatum Dei (vt ſcribit Magiſt. Ioan. Gerſ. parte 1. de nuptiis Chriſti & Eccleſię) prout ſe conformãs Chriſtus Eſaię verbis, Phariſæos arguebat: inuenies apud eos, qui nomen ſibi religionis appropriarunt, plus puniri tranſgreſſiones humanæ conſtitutionis ſatis friuolæ ſuper delatione veſtis huius vel illius, ſuper vſu cibi talis aut talis, quàm ſi blaſphemãdo quis Deũ negauerit, deierauerit, violauerit ſabbatha eius & vniuerſa decalogi præcepta. Punitio ſecundum Scot di. 46. quæſt. 4. li. 4. eſt perceptibilis carentia boni conuenientis in natura intellectuali, vel perceptibilis præſentia mali diſconuenientis in eadem. Eſt autem bonum commodũ, honeſtũ, & vtile, de quo aliàs. Et in natura intellectuali eſt duplex punitio, per priuationẽ duplicis boni. Prima vocatur ma'ũ iuſtitiæ ſine culpæ, & poteſt dici obſtinatio in peccato. Secũda vocatur pœna damni, vel damnũ, vel dãnatio. Vide latiùs ibi Scotum. Punitiones quas hîc à Deo ſuſtinemus,

ſtinemus, vtiles nobis eſſe oſtendit Magiſter Io. Gerſon de cõſolatione Thologiæ li.3. proſa 4. Erudit enim Deus per flagella, purgat, medetur, & eæ. Punit quoque Deus (vt idem ait lib. 4. de conſola. Theo. proſa v. & vltima.) occultiora ſæpè delicta per flagella patentia. Illa etiam quæ per contritum cor & humiliatum delera pridem fuerunt quo ad culpam, repetit in pœnam. Hinc fit vt aliquos præſentialiter bene viuentes, aliquando comprehendat affectio, aut pro paruo (ſicut putatur) delicto nouo grandior punitio ſubſequatur, quemadmodum cernere eſt in corporis ægritudinibus, quæ ad occaſionem facilem oriri videntur, aut recidiuum pati. Hæc Magiſter Ioannes Gerſon.

¶ Pvrgare ſignificat mundare, & per tranſlationem ſignificat excuſare. A quo purgatio. Et eſt duplex vt ſcribit B. Bonauen. d. 47. par. 2. q. 3. libro 4. Vna quę fit à fœditate peccati. Alia verò à vetuſtate corruptionis. Quo ad primã purgationẽ ignis conflagrationis, qui aſcendet tãtum quantũ aqua diluuij, purgabit aerem infectũ per peccatũ. Alia purgatio eſt veſtutate corruptionis ſiue naturæ corruptæ, & hæc eſt in cæteris elementis.

¶ Pvrgatorivm. Purgatorius locus (vt Tho. de Argenti. ſcribit circa d. 45. lib. 4.) eſt, in quo ſimul eſt pœna ſenſus & damni, vtraque tamen temporalis. Et ad huoc locum deſcẽdunt animæ illorum qui in peccato veniali ab hac vita decedũt, vel quę de ſuis peccatis etiam mortalibus verè cõtriti, no tamen ſatisfecerunt. Et de purgatorio latiùs videre potes Richard. diſt. 21. ar. 1. q. 1. & 2. & 3. li. 4. vbi in fine concludit, animas ex aliquibus ſpecialibus cauſis in locis purgari, in quibus delinquerunt. Vide & de purgatorio Paludenſem diſtinct. 21. q. 1. ar. 3. lib. 4. & de loco ibidem. Capitur & purgatorium non ſolùm pro loco, ſed etiam pro omni pœna purgatoria, ſiue fit in terra, ſiue in aqua, ſiue in aliqua parte inferni, quæ dicitur purgatorium, vt ſcribit Brulefer di. 20. q. 1. lib. 4. & illa pœna eſt grauior & maior quàm homo poteſt pati in hoc mũdo. Pęna itaque purgatorij eſt maxima. Nam ſicut delectationes ſpirituales ſunt intẽſæ multum, & præcellunt corporales, vt ſcribit ſecundum aliquos S. Bona. di. 20. art. 1. q. 2. libr. 4. ita & triſtitia de abſentia ſuperexcellit omnem dolorem corporeum. Hinc Auguſt. ait: Ille ignis durior eſt quàm quicquid in hoc ſeculo pœnarum aut ſentire, aut videre, aut cogitare quis poteſt. Oporret ergo nos concedere (vt dicit Magiſter, & ſanctl, & ſan. Bo.) etiã multi, etiam ſi nõ appareat ratio quòd pęna purgatoria grauior eſt omni temporali pœna quammodò ſuſtinet anima carni coniuncta, in huiuſmodi autem magis adhærendum eſt auctoritati quàm rationi, pro eo quòd illud eſt magis ſupra naturam & rationem, quàm ſecundum naturam & rationem, &c. Eſt tamen in purgatorio cum afflictione ſolariũ, ex ſpe certa beatitudinis ex Eccleſiæ ſpiritualibus ſubſidiis, & piis amicorũ ſuffragiis: & quia charitas in eis congaudet veritati correctionis, vt ſcribit Magiſter Ioan. Gerſon Cancel. Pariſienſis, par. 3. tract. 3. de canticis & ſolatio.

¶ Pvsillanimitas eſt cõtraria magnanimitati per defectum, quiá deficit puſillanimus à proportione ſuæ potentiæ dum recuſat in illud tendere, quod eſt cõmenſuratum ſuæ potentię, & ſicut puſillanimitas opponitur magnanimitati ſecundũ defectum, ita præſumptio ſecundum exceſſum, ideo vtraque eſt peccatum, ex S. Tho ſecunda ſecundæ q. 130. Puſillanimitas ſecundum Ariſtotelem, eſt vitium quo impotẽtes videntur animi, ad fœlicitatem atque honorẽ & dedecus ſuſtinendum. Et puſillanimis dicitur qui eſt puſilli animi, quem Græci Micropſychon dicũt. Et qui puſillanimis eſt & pauidus cauere debet ſibi (inquit Magiſter Ioannes Gerſon parte 3. tract. de remediis contra puſillanimitatẽ) à nimio timore. Si enim cor ſuum & naturalia ſequitur, ad deſperationem vel nimiam mentis deiectionem perueniet, timor eſt vtilis duris & diſſolutis ac remiſſis, quia timor terret & cuſtodit. Timoratus verò atque pauidus ſi accedat timor ad peccatũ eos adducet, vnde conuertere ſe debẽt magis ad cõſolatoria & dulcia, quàm ad cõtraria. Contrariis enim cõtraria curantur, frigidis calida temperãtur, & calida frigidis. Multa ſcribit de puſillanimitate ibidem Magiſt. Ioannes Gerſon.

¶ Pvtrefactio vt notat, Brulef. d. 12. q. 6. libr. 4. eſt corruptio proportionis elementorum, in mixto facta à calido corpore circunſtantis, ideo ſi aliquis ſepeliretur in niuibus perpetuis, nũquam corrumpitur, ſecũdum Ariſtotelẽ, quia humiditas habet cõtinuare partes, ſicut ſiccitas diſſoluere, &c.

De litera Q.

Qvadragesima dicitur ieiunium ante Paſca, quod quadrageſima dicitur, quia fit quadraginta diebus, ſicut à Chriſto, Moyſe, & Helia quadruplici ratione. Vel quia ſecundum Grego. per hos quadraginta dies virtus decalogi per libros quatuor ſancti Euangelij impletur. Vel quia dignum eſt vt carnem noſtram quaterdecies affligamus. Vel quia in his offerre cõtendim' decimas dierũ. Vel quia ſecũdum Aug. creaturę inuiſibili debetur ternarius numerus: ſed creaturæ viſibili debetur quaternarius, propter calidum, frigidum, humidum, & ſiccum. Vnde ſi denarius numerus ducatur per quaternariũ, qui competit corpori per quod adminiſtratio geritur, quadrageſimum numerum conficit, ex ſancto Tho. 2. 2. q. 147. art. v. Et 4. ſent. d. 15. q. 2. art. 3. Hinc rationabiliter videri poteſt (ſecundum Magiſtrum Ioãnem Gerſonem par. 4. ſermone Dominicæ quadrageſimæ, contra ſuperbiam) ſanctam Eccleſiam hoc ordinaſſe ieiunium, quod non debet frangi per ſuperbam inobedientiam, &c.

¶ Qvalitas eſt ſecundum quam quales eſſe dicimur, ſecundum Ariſtot. li. prædicamentorũ. Poteſt qualitas tripliciter ſumi, vt ſcribit Dominus Card. Camer. q. 9. ar. 3. li. 1. Vno modo pro omni ſignificato terminorũ de prædicamento qualitatis, & ſic aliqua ſubſtantia eſt qualitas: vt ſatis patet. Secũdo modo pro quolibet apto aliquid denominare eſſe quale: & ſic forma ſubſtantialis eſt qualitas. Alio modo ſumitur pro aliquo accidente denominãte aliquid eſſe quale, vel apto denominare: & ſic nulla ſubſtantia eſt qualitas: quia licèt forma ſubſtãtialis denominat aliquid eſſe quale, ꝓpter quod differẽtia eſſentialis prædicatur in quale: tamẽ nõ eſt qualitas, quia non eſt accidens: ideo non prædicatur in quale accidentale. De quo conſulas Dialecticos. Qualitas ſecundum ſanctũ Thom. 1. 2. q. 49. art. 2. propriè importat modũ, id eſt determinationẽ ſubſtantię, vel ſecundum quod potẽtia materię determinatur ad eſſe ſubſtantiale, & ſic eſt differẽtia ſubſtantię: vel ad eſſe accidentale, & ſic eſt differentia

rentia accidentis & prędicamentorum qualitatis. De quo videatur Logica.

¶ QVALITAS morbida quam cauſauit Adã (ſecundũ Magiſtrũ) in carne ſua, quę cõſequebatur curuitatem voluntatis, variis nominibus nominatur. Dicitur enim ſomes peccati, cõcupiſcentia, vel cõcupiſcibilitas, lex membrorum, languor naturæ, tyrannus in membris, lex carnis: & eſt ſicut pondus quoddam in carne excitans motus ſenſuales, & inclinans animam ad condelectandum carni: & ita retardãs & reprimens à delectationibus ſpiritualibus, ſecundum illud Sapien. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: propter iſtam qualitatẽ morbidã in carne. Vide de hoc Dominũ Præpoſitum Gab. recitantẽ opinionẽ Magiſtri di. 39. q. 2. lib. 2. Duæ ſunt ſecundum Magiſtrum qualitates morbidæ. Vna eſt in carne prolis libidinoſæ ſeminata, ex infecta carne parentum cauſata: quia infectum producit infectum: & illa non eſt peccatum aut culpa, quia nõ eſt in anima, ſed in ſemine, prinſquam infundatur anima, quæ manet in carne prolis: nec tollitur per quãcũq; mutationẽ ſeminis, cuius multę præcedunt tranſmutationes etiã ſubſtãtiales infuſionem animæ: non igitur eſt peccatũ, quia in ſola anima eſt peccatum. Ab illa autẽ morbida qualitate carnis in infuſione animæ, cauſatur alia qualitas morbida in anima, quæ eſt virium inclinãs animam ad effrænatè concupiſcendum. De quo dicit Auguſtinus, quòd facit paruulũ habilem ad cõcupiſcendum, adultum verò actu concupiſcentem: & vtraque qualitas vocatur concupiſcentia ſeu concupiſcibilitas, fomes, &c. & iſta concupiſcibilitas in anima eſt peccatum originale: nõ illa qualitas morbida in carne, quæ eſt effectus peccati, id eſt pœna, & peccati originalis cauſa. Hæc dicta ſunt ſecundum Magiſtrum d. 30. lib. 2. Et cùm anima infunditur, nihil de nouo à parentibus contrahitur. Item planè dicit Magiſter, quòd ex carne infecta anima dũ infunditur, inficitur & maculatur, ponẽs exemplum de panno mundo, vel pomo ex macula manus recipiẽtis maculato: vide Magiſtrum in tex. Sed ſecũdum Anſel. vna qualitas morbida videtur ſufficere quia ſubiectatur in ipſa carne, quia illa qualitas ponitur propter inclinationẽ voluntatis effręnatam ad concupiſcendum, quam experimur: ſed ad hoc ſaluandum ſufficit qualitas carnis. Vide ad hoc Dominum Præpoſitum Gab. d. 30. q. 2. lib. 2. Scotum & Occam, & Greg. & vide ſuprà in dictione Peccatum originale.

¶ QVANTITAS, ſiue quantum, eſt quadruplex, vt notat Dominus Cardin. Camer. q 9. art. 3. li. j. Quędã eſt quãtitas ſolùm diſcreta, ſicut numerus Angelorum. Alia eſt quantitas ſimul diſcreta & continua, ſicut numerus partium vnius corporis, vt lapidis. Alia eſt quantitas ſimul diſcreta, cõtinua ſiue extenſiua, & etiã intenſa, ſicut numerus partiũ vnius qualitatis corporalis, ſicut caliditas. Alia eſt quãtitas ſimul diſcreta & intenſa, ſed non cõtinua vel extenſa: ſicut numerus partiũ vnius qualitatis ſpiritualis, vt charitatis: & ſic qualitas iſto modo quanta poteſt eſſe in ſubiecto indiuiſibili, ſicut in Angelo vel anima. Quantitas continua ſecundum eundem Cardinal. q 5. ar. 2. libr. 4. eſt extenſio ſiue extrapoſitio, vel diſtãtia partiũ facientiũ vnũ totũ. An autẽ quãtitas cõtinua diſtinguatur à re quanta, magna eſt inter Philoſophos controuerſia. De quo videto in Logica quã edidimus, & Dominum Cardinal. Camerac. q. 5. ar. 2. lib. 4. quæ tenet quòd omnis quãtitas cõtinua eſt ſubſtãtia vel qualitas. Quam opinionẽ magis cõſonare dicit poſitioni fidei, quàm eius oppoſitã: quem latiùs ſcribentẽ vide. Quod autẽ dicitur, quòd ſubſtãtia & quãtitas ſunt diuerſa prędicamenta: ergo diſtinguuntur. Dicendum eſt ſecundũ eundem, quòd ad diſtinctionẽ prędicãmentorũ ſufficit diſtinctio cõceptuum vel intentionũ. Vnde dicit Ioan. Damaſ. quod poſſibile eſt eandẽ rẽ ſecundũ aliã & aliã intẽtionẽ ad aliud, & ad aliud prædicamentũ reduci. Vnde plura apud Cardina. vbi ſup. & aliàs. Et ſecundũ Gab. d. 2. q. 1. ar. 1. lib. 2. quadruplex eſt quantitas, ſcilicet multitudinis, extenſionis, durationis, & perfectionis, & cæt.

¶ QVANTITAS intẽtionis (vt notat Gab. d. 40. ar. 3. dub. 1. li. 2. poſt S. Bon.) põt dupliciter attẽdi. Aut ratione actus intendẽdi. Aut ratione obiecti intẽti, quod eſt finis tantũ, & cõformiter tantũ quantum poſſunt accipi nominaliter, & ſic reſpiciũt intẽtũ. Vel aduerbialiter, tunc reſpiciũt actũ intẽdẽdi. Primo modo quãtitas operis cõmẽſuratur quãtitati intẽtionis, quantũ ad bonitatẽ & malitiã: quia op' exterius factũ non ſemper cõmenſuratur ei quod intẽtio intẽdit, id eſt fini: frequẽter enim homo intendit facere magnũ bonũ, & facit paruũ: quia modicã habet charitatẽ. Sic etiã in malis nõ ſemper qui intendit parũ peccare, parũ peccat: licèt qui intendat multũ peccare, multum peccet, & ſi act' ſit modic'. Secũdo modo accipiẽdo, ſic quãtitas operis attẽditur ex quãtitate intẽtionis, quantũ ad bonitatẽ & malitiã: quia quãtus eſt actus intendendi in bonitate & malitia intenſus ex omnibus circunſtantiis, tantus eſt actus exterior bonus & malus. Omne enim meritũ & demeritũ actus exterioris reducitur ad actũ voluntatis interiorẽ, & ideo ſecundũ intentionẽ bonitatis actus interioris, mẽſuratur bonitas actus interioris. Sic de malitia.

¶ QVANTITAS dupliciter accipitur, ſecũdũ S. Bo. d. 17. q. 1. li. 1. ſcilicet ꝓpriè & metaphoricè. Propriè dicitur quãtitas molis, & hæc eſt in corporalibus. Metaphoricè quãtitas virtutis, & hęc eſt in ſpiritualibus. Et cùm (vt idẽ ait) in charitate ſit quantitas virtutis, & nõ in ſummo: cõſtans eſt charitatẽ augeri poſſe, &c. Vel ſecũdum ſubſtãtiã, vt ibidẽ ſentit. Et quãuis (vt idẽ ait q 2. vbi ſup.) charitas ſit ſimplex, quia nõ habet partes quãtitatiuas quãtitate molis: habet tamẽ quãtitatẽ virtutis, & quãtũ ad illã põt augeri. Et vtramq; quãtitatẽ, ſcilicet molis & trãſlatiuę cõſequitur æqualitas, vt idẽ notat d. 19. q. 1. li. 1. ergo vbi eſt ponere quãtitatẽ virtutis, ibi eſt ponere æqualitatẽ vel inæqualitatẽ. Hæc autẽ quãtitas virtutis ponitur in ſpiritualib', & ſummè reperit' in diuinis: quia hæc quãtitas nõ repugnat ſimplicitati, ſed conſonat. Similiter nec æqualitas cõſequẽs iſtã quantitatẽ. Et quia pars cõditionis cõpletior attribuẽda eſt Deo, & æqualitas præit inæqualitatẽ: ideo ponẽda eſt æqualitas in diuinis: vnde dicitur in Symbolo: Totæ tres perſonæ coæternę ſibi ſunt & coęquales. Item omne quod eſt perfectionis eſt transferendum ad diuina, ſed ęqualitas eſt perfectionis in creatura: ergo. Latiùs probat S. Bonauent. perſonas in diuinis eſſe ęquales. De quo vide ſuprà.

¶ QVANTVLVS, a, um, eſt diminutiuũ hui' nominis quãtus, a, um. A quo quantulũcũq;, quod eſt ſignũ diſtributiuum paruę quãtitatis, vt ſcribit Bru

leſ.di.30. q.1.libr.3. Vnde quantulacunq; charitas poteſt reſiſtere quantæcunq; tentationi, loquendo quo ad exordiũ tẽtationis: quia Deus hominẽ babentẽ charitatem, nũquã deſerit, niſi ille ab eo voluntariè recedat, quin potius ſecundũ quod augetur tentationis bellũ, operat Deus charitatis augmentũ. Vnde quãtumcunq; ſit modica charitas in homine, nunquã poteſt inuitus ab aduerſario deiici: quia ſecundũ quod creſcit bellũ, creſcit adiutoriũ ſi bomo faciat quod in ſe eſt. Si autẽ loquamur de tentatione quantũ ad cõſummationẽ victoriæ, nõ ſic poteſt eſſe quod homo ex modica charitate reſiſtat tẽtationi, maximè quia nõ patitur ordo diuinæ iuſtitiæ, quin ex victoria magni belli fiat amplificatio meriti. Sed quantũ ad liberũ arbitriũ ſi cõparatur ad dominiũ libertatis, tunc quantulacunq; charitas poteſt quantæcũque tentationi reſiſtere: non autẽ poteſt, ſi cõparetur ad pronitatis & difficultatis vitium. Hæc Brulefer.

¶ Qvi eſt, hoc nomen principalius appropriatur Deo. Pro hoc Doctores varias & plures aſſignãt rationes. Nã Diony. dicit, quòd eſſe eſt prima perfectio, cui & viuere, & intelligere annectuntur, vt fundamento. Ex boc ergo ratio ſecundũ Rayner. in ſum. & Tho. quia hoc nomen qui eſt, dicitur ab eſſe: & eſſe eſt primũ & principali' inter omnes participationes alias diuinæ bonitatis, quaſi principiũ illarũ, quæ ſunt viuere, intelligere, velle: ergo appropriatur *Deo*, qui eſt principiũ omniũ. Et etiã quia diuinũ eſſe eſt perfectiſſimũ, cuius nihil eſt extra ipſum, & eſt æternũ cui nihil deeſt, & eſt immutabile ſemper. In creaturis aũt eſt eſſe imperfectũ, defectuoſum, & mutabile. Nam deeſt eis aliquid, quod, ſcilicet iam de ipſis præteriit, & quod adhuc de ipſis futurũ eſt: ideo ſoli Deo propriè conuenit hoc nomẽ, qui eſt, quod præſens tẽpus dicit: quia Deus ab æterno ſemper eſt ex ſe immutabilis, & in æternitate Dei nõ eſt niſi præſens tẽp': ergo. Alias rationes ponunt huius nominis appropriati Deo & Tho. & Rich. Et in *Græco* poteſt vocari hyperuſios, ab hyper, quod eſt ſuper, & vſios, quod eſt ſubſtantia, quaſi ſuper ſubſtantiã: & qui pronomẽ, dicit infinitum, cùm ſit pronomẽ infinitũ, & verbum eſt, vltra dicit ſubſtantiã. Hæc Guil. Scotiſ. & refert frater Pelbar. & in Hebræo videtur hoc nomen dici ſecundũ eundẽ Guil. Tetragrammaton, quod in lege erat nomen principalius. Hinc Rabbi Moyſes dicit hoc nomen Dei eſſe ineffabile. De hoc nomine, qui eſt, vel qui es, nõ parũ multa ſcribit Dominus Præpoſ. Gab. lect. 45. canon. & propriè acceptũ, ſoli Deo propriũ eſt (vt ipſe ait) ſignificans immutabilem ſubſiſtentiã, quæ tempore nõ mẽſuratur, ſed omne tempus trãſgreditur. Non enim in Deo præteritio aut futuritio eſt, ſed nunc æternitatis, ſemper ſtãs ſine fluxu in prẽteritũ, & ſine tranſitu in futurũ. Hanc immutabilitatẽ ſubſiſtentię volẽs de ſe tanquã de *Deo* oſtẽdere Chriſtus Iudæis dicẽtibus: Quinquaginta annos nõdũ habes, Abraham vidiſti? Dixit, Amẽ dico vobis, antequã Abraham fieret, ego ſum: ſcilicet ſecundũ diuinitatem, quæ tempori nõ ſubiacet, nec tẽpore menſuratur. Plura ibi Dominus Præpoſ. Gab. Vnde Auguſtin. ſuper Ioan. tractãs illud: Niſi credideritis, quia ego ſum, moriemini in peccatis veſtris. Ioan. 8. Res, inquit quælibet qualicunq; excellentia fulgẽs: ſi mutabilis eſt, verè non eſt. Non eſt enim verũ eſſe vbi eſt, & non eſſe, ſcilicet poſſibiliter. Quicquid enim mutari poteſt, mutatũ non eſt quod erat. Si nõ eſt quod erat, mors quædam ibi facta eſt: quia peremptum eſt ibi aliquid quod erat & non eſt. Vnde de mortuo, cùm dicitur: vbi eſt ille homo? Reſpondetur: fuit, &c. Ex quibus verbis patet creaturas quaſlibet eſſe mutabiles: & per conſequens non verè eſſe: & ſolam veritatem, quæ Deus eſt, immutabiliter eſſe: & ex hoc eſt eſſe ſibi proprium. Vnde dicit Dominus: Ego ſum, qui ſum. Et aliàs: Dices filiis Iſrael: Qui eſt, miſit me. Vnde Damaſcenus: Primum eſt principalius eorum, quæ de Deo dicũtur nominibus, eſt, qui eſt: ſicut ipſe loquens in oraculo Moyſi ait: Totum in ſeipſo comprehendens voluit quoddam pelagus ſubſtantiæ infinitum, & indeterminatum. Nam ratione qui, quod eſt nomen infinitum, ſignificat ſubſtantiæ infinitatem: Ratione eſt, quod ſignificat vt actu præſens in nũc immutabilitatis, ſignificat eſſentiam vt actualitatem ſemper præſentem: & ita vt æternam & immutabilem. Sic ergo, qui eſt, propriiſſimè acceptum, ſignificat ſubſtantiam infinitam, æternam, & immutabilem: talis autem eſt ſolus Deus. Potes latiùs de nomine boc videre apud *Dominum* Prępoſitum *Gabrielem*, vbi ſuprà.

¶ Qvo eſt. Iſta quatuor (ſecundum ſanctum Bonauent. diſtinct. 23. quæſtione 3. libro 1.) quo eſt, quod eſt, qui eſt, & quis eſt, in Deo idem ſunt re, ſed differunt ſecundum modum intelligendi. Ibi quoque eſt vnum tantum quo eſt, vt diuinitas, & vnum quod eſt, vt Deus: quia fides dicit vnum Deum, vnam eſſentiã, & vnam ſubſtantiam. *D*enique quo eſt, eſt idem in Deo cum hoc quod eſt, & econuerſo. In creatura autem qualibet (vt dicit Boetius de hebdomadibus libr.) diuerſum eſt eſſe, & in quod eſt, ſiue quo eſt, & quod eſt, ſcilicet modaliter, & formaliter. Denique quis eſt in diuinis: puta, pater vel filius vel ſpirituſſanctus diſtinguuntur: & quod diſtinguuntur, eſt proprietas vel notio: puta, pater diſtinguitur paternitate ab aliis: ſed hoc nomen diuinum qui eſt, ſecundum Guilhelmum Scotiſt. diſtin. 22. primi. concor. Thom. diſt. 8. dicit ſubſtantiam infinitam: quia ly eſt, dicit ſubſtantiam: & ly qui, dicit infinitatem, cùm ſit pronomen infinitum: & ſic ſignificat eſſe Dei ſecundum rationem indeterminatam, vt dictum eſt.

¶ Qvi quandoque cauſaliter accipitur, Vnde eſt illud Saluatoris: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, &cæt. vbi qui (vt vult Gerſon ſermone illo de verbis Domini: Venite ad me, &c.) non eſt diſcretiuũ, vt videlicet referri debeat ad eos tantum, qui laborauerint & onerati fuerint: quaſi innuens aliquos fuiſſe laboris & oneris expertes, & ipſos non eguiſſe miſericordia Domini vocantis. Eſt autem accipiendũ cauſaliter: vt ſit ſenſus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, id eſt quia vos omnes laboratis & onerati eſtis. Concluſit enim ſcriptura omnia ſub peccato: vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Omnes quippe peccauerunt, & eguerunt gratia Dei. Hæc *G*erſon.

¶ Qvia vel propter, vel alia æquiualens, faciens propoſitionem cauſalem, quandoque ſignificat cauſam eſſendi (vt ſcribit Dominus Cardinalis quæſtione duodecima, articulo ſecundo, libro primo) & denotat cauſalitatem vnius realitatis reſpectu alterius in aliquo quatuor generum cauſarum, & ſic facit propoſitionẽ propriè cauſalem: vt

lem: vt cùm dicitur: quia Sol lucet, dies eſt: & ſic de ſimilibus, quæ denotant antecedentis ad conſequẽs cauſalitatem propriam: & de tali cauſali propriè dicto, poteſt dari iſta regula: Nulla propoſitio cauſalis propriè dicta, cuius conſequens ſignat tanquam ſignum totale Deũ aliquid velle vel intelligere eſt vera: quia ſicut nihil eſt vel eſſe poteſt ipſi Deo cauſa propriè dicta vt ſit: ſic nec vt intelligat vel velit. Quandoque verò talis dictio non ſignat cauſam eſſendi, nec antecedentis ad conſequens cauſalitatẽ propriam: & ſic non facit cauſalem propriè dictam: vt cùm dicitur, quia creaturæ ſunt à Deo, Deus eſt Dominus creatutarum, quia aliqua res in diuinis generat filium, aliqua res in diuinis eſt pater: quia homo eſt rationalis, homo eſt riſibilis: quia Iſocheles habet tres angulos æquales, duobus rectis, ideo eſt triangulus: & ſic de ſimilibus. Tales enim propoſitiones ſolent concedi, tam in Theologia quàm in Philoſophia, & Metaphyſica: & tamen non denotãt cauſam eſſendi, nec antecedentis ad conſequens cauſalitâtem propriam, quia ſic eſſent falſæ: vt patet intuenti, ſed ſignant cauſam cognoſcendi, vel antecedentis ad conſequens conuertibilitatem per conſequentiam mutuam, cum connotatione cuiuſdam proprietatis inferentis reſpectu illati, ſecundum noſtrum modum concipiendi & ad aliquem talem vel conſimilem intellectum. Hæc Aliacenſis vbi ſuprà.

¶ Qvidditas poteſt capi vel pro prædicato quidditatiuo, id eſt quidditatiuè ſuperiori, vel pro eſſentia, vt ſcribit domi. Gabriel diſtinctio. vigeſimaſexta, quæſtio. j. articu. j. dubio quarto, qu. j. lib. j. ſecundum Franciſcum Maro. in conſla. diſtinctione xlij. quæſtione j. lib. j. per quidditates non intelliguntur niſi rationes formales quidditatiuæ rerum in ſe. Scotorellus ſuper ij. libr. ſentent. diſtinctio. iij. quæſtio. j. dicit: Quidditas eſt ipſa eſſentia rei nudè accepta ſine omni reſpectu: proinde quidditas dicitur quaſi rei entitas

¶ Qvies capitur duobus modis, vt ſcribit Brulefer diſtinctio. xv. quæſtio. vj. lib. ſecundo. Vno modo, vt dicit, ceſſationẽ ab omni opere laborioſo: iſto modo Deus non quieuit poſtquam animalia produxerit, & omnia. Alio modo capitur quies, vt dicit, ceſſationem ab opere facto ſine labore & ſatigatione: & iſto modo Deus quieuit. Dicitur & rurſus, Deus continuè operari quantum ad indiuiduorum productionem: ideo Deus dicitur operari vſque nunc, & operatur vſque in finem. Vnde Ioannis quinto: Pater meus operatur vſque nunc, & ego operor. Et quies eſt id quod eſt in re: de cuius aptitudine eſt vt moueatur, non tamen eſt mota, ſecundum Albertum Magnũ in Philoſophia ſua. Et quies eſt priuatio motus in illo, de cuius aptitudine eſt vt moueatur: non tamen eſt motum ſecundum Auicennam. Quies quod propriè ſomnum ſignificat, dicta quaſi qui tibi es & nullo alio negotio diſtineris. Tunc enim cæteris negotiis non vacamus cùm dormimus, propter quod etiam pro tranquillitate accipitur quies. A quo ſit requies eiuſdem ſignificationis, & quietus, tranquillus: & quietudo, quieſco, & requieſco. Et quies ſecundum Ioannem Gerſonem parte iij. ſuper Cantica canticorum, ſimpſalmatẽ ij. non eſt in homine quantum ad omnes vires, præter ſolam voluntatem quo ad amorem, quem videre potes. Et vt idem dicit de diuerſis tentationibus diaboli: Non eſt poſsibile in occupatione laboris vel temporalis adminiſtrationis tantum ineſſe homini mentis ſerenitatem, ſicut in ſua quiete poſt diuturnam moram, & aliter illam quærere eſt ſæpe irritus labor & ſola tentatio. Frequenter autẽ hæ cogitationes melius vincuntur, ſi eas nihil ipẽdimus aut curamus, ſed aliis in rebus occupamus animum, quã ſi eas vi nitamur propellere. Capitur & quies pro ocio contemplatiuo. Vnde dicit Ariſtoteles: Anima ſedendo & quieſcendo ſit prudens. De quo legito Gerſonem ſuper Cantica canti. ſimpſalmate iiij. vbi colligit quædam ſigna, quibus oſtendit ſponſa quietem ſuam placere ſponſo potius quàm turbari eam circa plurima, &c.

¶ Qvieſcere. Vno modo accipitur vt priuat ſimpliciter omnem motum, ita quod illud dicitur quieſcere quod nullibi mouetur. Sic anima non ſimul quieſcit & mouetur, in caſu autem põt non quieſcere: nec ſequitur, quieſcit in pede, ergo quieſcit: quia arguitur virtualiter ab inferiori negato ad ſuperius, quia à parte in modo ad totum negatiuè. Secũdo modo capitur quieſcere, vt priuat motũ reſpectu certi vbi: vt valet tãtũ: quieſcit, id eſt, in certo loco non mouetur: tunc in caſu anima ſimul quieſcit & mouetur: nec ſic opponuntur niſi reſpectu eiuſdẽ vbi. Hæc Dominus Præpoſitus Gabriel diſt. xvj. quæſtio. vnica, lib. ij. dub. iiij.

¶ Qvietare eſt quietem reddere. Vnde vltimatè voluntatẽ quietare intelligitur dupliciter. Vel quia eſt vltimũ eligibile propter ſe, & non propter aliud. vel quia eſt aliquid poſt quod non eſt aliud quietãs. Primo modo fruitio quietat & non delectatio: & quod ſic quietat eſt nobiliũs, quia non eſt propter aliud. Si ſecũdo modo, ſic delectatio vltimatè quietat, ſed tale non eſt nobilius cum ſit propter aliud: nam & delectatio eſt propter operationẽ. 10. Ethic. Delectatio denique conſeruat operantem in opere. Gabriel diſtin. j. quæſtio. iij. articu. quarto, lib. j. Et voluntas quieta idem eſt quod volitio, qua mẽs ſeu appetitus quieſcit: quieſcit, inquàm, amore & dilectione.

De litera R.

Radivs, ſplendor à Solo micans, transfertur & ad fulgorem oculorum: dicitur & radius virga, qua Geometræ lineas indicãt, eſt & textoris inſtrumentum, quo telæ annectuntur. Radij quoque rotarum dicuntur. Dicitur & inſtrumentum quo raduntur menſuræ, quod alio nomine dicitur hoſtorium: & de radio vide & in dictione *Lux*. Eſt & radius diuinitatis, quem nominat Alexander de Ales par. iij. quæ. vij. memb. iij. articu. j. gratiam vnionis quæ eſt in Chriſto: dicit enim: in Chriſto eſt gratia vnionis: quia non eſt poſſibile creaturæ humanæ, quod per donum conditionis naturæ eleuetur ad diuinam vnionem. Et ideo neceſſaria eſt ei gratia, quę eleuet & diſponat ipſam, quam nos dicimus gratiam vnionis. Hæc refert Gabriel di. xxx. quæ. iiij. arti. ij. lib. j.

¶ Radix (vt ſcribit ſanctus Bona. d. xxij. in dub. literalibus libr. ij.) accipitur aliquando generaliſsimè. Aliquãdo generaliter, aliquãdo minus generaliter. Generaliſsimè, vt cùm dicitur libido ſiue cupiditas eſſe radix omnium malorum. Generaliter verò, vt cùm dicitur, quòd duplex eſt radix, amor malè accendens, & timor malè humilians. Amor enim acci-

pitur reſpectu boni, & timor reſpectu mali. Minus verò generaliter, vt cùm dicitur, triplex eſt radix, ſcilicet concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ: per comparationem ad triplex bonum, ſcilicet ad bonum inferius, exterius, & interius, &c. Hinc eſt quod dicitur: Superbia initiũ peccati propriè loquendo: & cupiditas dicitur eſſe radix omnium malorum, &c. Differt autem (vt idẽ ſcribit) dicere initium & radicem. Nam initiũ propriè dicit illud à quo inchoat motus. Radix verò dicit illud vnde trahitur fomentum & nutrimentum: & ideo cùm peccatum trahat fomentum ex parte appetibilis, & dicat receſſum à Deo. Hinc eſt quòd initium attenditur ex parte auerſionis, & radix ex parte conuerſionis, propriè loquendo. Et quoniam auerſio eſt ex ratione contemptus, & conuerſio eſt ex ratione cupiditatis ſiue libidinis. Hinc eſt quòd ſuperbia propriè loquendo dicitur initium omniũ peccatorum: & cupiditas dicitur eſſe radix. Et quoniam in omni peccato eſt auerſio & cõuerſio. Hinc eſt quòd ſuperbia dicitur initium omnium peccatorum: & cupiditas radix omnium malorum. Accipitur tamen nomen radicis aliquando pro nomine inirij, & econuerſo. Capitale autem vitium differt à radice in hoc, quod ſicut caput dicit principale mẽbrum, & membrum completum, & quod eſt principiorum aliorum quantum ad motum & ſenſum. Sic capitale vitium nominat peccatum completũ, à quo omnia alia vitia oriuntur. Radix verò dicit aliquid ſub maiori incompletione: & ideo propriè loquendo. Radix non nominat genus peccati determinatum, ſed pronitatem libidinia, quæ concurrit ad omne peccatum. Hæc ſanctus Bonauẽ. vbi ſuprà. Et ſecundum Antoni. quinque ſunt radices peccatorum. Prima eſt inordinatus amor ſui. Secunda eſt timor indiſcretus. Tertia cupiditas. Quarta concupiſcentia. Quinta ſuperbia, de quibus videto latiùs Anto. part. j. tit. vij. cap. ij. §. iiij.

¶Rancor eſt diſplicentia contra aliquem propter quam deſiderat, vel quærit quis malum fieri, & eſt filia acediæ, aliquando eſt filia iræ. Et ſecundum Bea. Thom. ij. ij. qu. xxxv. arti. iiij. Rancor eſt indignatio contra inducentes ad diuina. Et vt ſcribit Sã. Bona. di. xxx. lib. iij. in dub. literalibus. Aliud eſt dimittere rancorem, & aliud ſigna rancoris. Rancorem dimittere omnes tenentur, ſiue inimicus maneat inimicus ſiue non. Signa verò rancoris dimittere, vt nolle loqui, & ſimilia facere cum inimico: hæc quidem de ponere perfectionis eſt, nec ad hoc tenetur, niſi quã do inimicus humiliter & deuotè poſtulauerit facto vel ſigno: tunc tenetur ei loqui & reſpondere, & ſimilia. De hoc vide latiùs Gabrielem lect. canon. lxxvj. vide & de ſignis rancoris Anton. parte ij. ſummæ, tit. ij. capit. ij. §. iij. &c. qui non diſcrepat à prædictis, &c.

¶Rapina eſt rei alienæ iniuſta ablatio, ſecundum S. Tho. ij. ij. q. lxvj. ar. viij. Vnde rapere eſt cum impetu quodam & violentia auferre. Ponitur etiam pro vitiare, & propriè eſt de virginibus. De quo infrà. Et differunt rapina, raptio, & raptus. Quod raptio ad perſonam refertur, rapina ad rẽ, raptus ad ſtuprũ. Et rapina (vt ſcribit Gabriel diſtinctio. xv. quæſt. iij. articu. j. lib. iiij.) accipitur multipliciter. Vno modo largiſsimè & impropriè pro omni indebita vſurpatione rei, ſiue temporalis ſiue ſpiritualis. Sic accipitur ad Philip. 2. vbi de Chriſto dicit Apoſtolus: Nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: quia non attribuit ſibi æqualitatem Dei indebitam. Fuit & æqualis patri ſecundum diuinitatem: & Deus verus de Deo vero. Hanc autem rapere voluit primus parens, vt dicit Auguſtin. Voluerunt rapere diuinitatem, & perdiderunt felicitatem. Et huius rapinæ pœnam ſolnit Chriſtus, vt ait in Pſalm. Quæ non rapui, exoluebam. Secundo accipitur cõmuniter, minus tamen largè pro vſurpatione vel retentione iniuſta rei alienæ temporalis quacunq;, ſiue manifeſta ſiue occulta, & ſic cõprehendit ſub ſe furtum, rapinã propriè acceptã, vſuram. Hinc Ambro. Si quis vſuram accipit, rapinam facit: vita nõ viuit. in li. de bono moris. Et Aug. xiiij. q. v. Si quid. ait: Si quid inuenisti & non reddidiſti, rapuiſti. Et B. Hieron. & habetur di. xlij §. ordinandus. Aliena rapere conuincitur, qui vltra neceſſaria ſibi retinere conatur: quod intelligendum eſt de ſuperfluo naturę & perſonæ. Et illo modo rapina non diſtinguitur a furto etiam largè accepto. Tertio modo accipitur propriè & ſtrictè: vt diſtinguitur contra furtum propriè. Et ſic rapina deſcribitur: Rapina eſt rei alienæ per violentiã ad lucrũ facta illicita vſurpatio. Dicitur rei alienæ: quia ſi quis per violẽtiam rem propriam ab eo, qui eam abſtulit dum aſportat, aut dum poſtquam ad locum fur vel raptor ſe contulit & portauit, non diceretur rapina. Et dicitur per violentiam, ad differentiã furti, quo recipitur res aliena per fraudulentiã. Dicitur, ad lucrum: quia ſi quis violẽter eriperet gladiũ de manu furioſi ad prohibendũ homicidiũ, non eſſet rapina. Similiter ſi quis auferat ancillã alicuius vt fornicetur cum ea, non eſt rapina, licèt poſſet dici raptus: vt eſt ſpecies luxuriæ. Dicitur, illicita: quia propter ablata violẽter in bello iuſto ab hoſtibus: ſimiliter cũ aliàs debitum ab aliquo inuito publica auctoritate aufertur, nõ cõmittitur rapina. Et differt à furto, quia furtũ fit occultè, rapina manifeſtè. Itẽ furtum fit doloſè, ſed rapina violenter. Accipitur & rapina ſtrictiſsimè, vt diſtinguitur contra prædationem: & tunc rapina reſpicit res immobiles, deprædatio verò mobiles: cõmuniter tamen accipiuntur pro eodẽ indiſtinctè. Hæc Gab. vbi ſup. qui & ponit ibidem ſpecie a rapinæ & furti. Omnis autẽ rapina ſimiliter & furtũ peccatũ eſt, quia includunt in ſuis rationibus iniuſtitiam: & eſt mortale, quia eſt contra expreſſum præceptũ negatiuum decalogi. Nõ furtũ facies. Si tamẽ aliquod minimè cõtrectaretur ex ſurreptione, non ex malitia, excuſaretur à mortali, vt dicit S. Tho. Et idẽ ij. ij. q. lxvj ar. viij. ait: Rapina dicit quandam violentiam & coactionẽ, per quã contra iuſtitiã aufertur alicui quod ſuum eſt. Coactionẽ autem iuſtam in humana ſocietate nemo habet niſi publica poteſtas. Idcirco priuata perſona nõ vtens publica poteſtate, ſi quid per coactionem aut violentiam aufert, iniuſtè agit, & rapinam committit. Principibus verò & Rectoribus cõmunitatum publica poteſtas ad hoc cõmittitur, vt ſint iuſtitiæ cuſtodes: & ideo non licet eis violentia & coactione vti, niſi ſecundum iuſtitiæ tenorem: & hoc vel contra hoſtes pugnando, vel cõtra ciues malefactores puniendo, & cæteris paribus, rapina eſt grauius peccatum quàm furtũ. Vnde Aug. in lib. q. Exodi: Pœnale eſt occultè auferre, ſed multò maioris eſt pœnæ viſibiliter eripere. xiiij. qu. v. Pœnale. vbi gloſ. Pœnale, id eſt dignum pœna. De hoc latiùs Gab. qui ſecundũ B. Th. ponit duas rationes, quod magis delinquit raptor quã fur: & addit alias duas, vterq; tenetur reſtituere domino rei, ſi earũ reſtitutio

rio fuerit in ſua poteſtate. Sic etiã participes eadẽ lege ligantur: de quo latiùs ſcribit Gab. artic. ij. q. iij. concluſione j. & ij. vbi ſuprà.

¶ RAPTOR dicitur propriè, qui rapit res immobiles. prædo verò res mobiles: vnde rapina dicitur de rebus immobilibus. Deprædatio autẽ de mobilibus & ſe mouentibus: vt animalibus & huiuſmodi, ſecundum Ioannem And. Largè verò raptores dicuntur omnes publicè & violenter res alienas deprędantes, tam mobiles quàm immobiles.

¶ RAPACITAS cõtinetur ſub violẽtia, quum ſit ſpecies eius. Quæ violentia eſt filia auaritiæ, ex B. Tho. ſecunda ſecundæ, q. cxviij. ar. viij.

¶ RAPTVS quãdoq; eſt cum ſtupro, & quãdoq; ſine eo: vt in raptu viduæ vel nuptæ, vel corruptæ. Et quãdoq; ſtuprũ eſt ſine raptu, ſi defloretur virgo ſine vi, ex B. Tho. ij. ij. q. xv. art. iiij. & ſecundum eundem q. cliiij. ar. viij. vbi ſup. Raptus eſt illicitus concubitus cum violẽtia. Et raptus (vt ſcribit Magi. d. xlj. li. iiij.) admittitur, cum puella violẽter à domo patris educit: vt corrupta in vxorẽ habeatur, ſiue puellæ ſiue parẽtibus vis illata cõſtiterit. Hic (vt idẽ ait) morte mulctatur: ſed ſi ad Eccleſiã cum rapta confugerit, priuilegio Eccleſiæ mortis impunitatẽ meretur. Et (vt inquit Gerſ. par. iiij. ſer. Dominicæ. 2. Aduentus) Raptus eſt maximum peccatũ mortale, & eſt caſus reſeruatus, ſi eſt cognitus, eſt caſus criminalis: & tenentur tales ad reſtitutionẽ & ſatisfactionem, ſecũdum quod fieri poteſt. Et inſuper raptus ſecundum Tho. & Doctores ab eo, quod eſt ſecundum naturã in id quod eſt ſupra naturam, vi naturę ſuperioris eleuatio. Vel raptus ſecundum Ger. part. ij. ſer. facto de S. Bernar. eſt vehemens occupatio virtutis ſuperioris cum totali ceſſatione virtutum inferiorum, aut ſaltem cum debilitatione notabili. Vel vocatur raptus (vt idem ſcribit de myſtica Theolo. part. vij. conſider. xxxvj.) eleuatio potentię alicuius ſupra inferiores potentias, & ex actuatione eius in ſua operatione ceſſantibus, vel debilitatis actibus inferiorum potentiarum. Vel raptus eſt fortis actuatio & vehemens in ſuperiori potentia. Vnde ceſſant operationes inferioris potentię: vel ita debilitantur & ligantur, vt ſuperiorem in ſua operatione nequaquam impediant, & extaſim dicit idem quandam ſpeciem raptus: de qua ſuprà ſuo loco vide eundem tract. iij. & j. ſuper Magnificat.

¶ RAPTVS, extaſis, & mentis exceſſus, differunt ſecundum Doct. ex dictis Augu. ſuper Gen. Quod raptus quẽ habuit Paulus, & exceſſus mentis quẽ habuit Adã in ſopore, & etiã Petrus in vigilia, necnon extaſis quã habuit Ioannes in Apocalypſi, dicit ſe in ſpiritu fuiſſe. Iſta quamuis in ſcriptura pro eodẽ accipiantur. Aliquando, ſcilicet pro eleuatione mẽtis ab exterioribus ſenſibus, tamẽ vario modo, quia huiuſmodi eleuatio fit dupliciter. Vno modo per abſtractionem à ſenſibus quantum ad intentionem tantum, cùm tota mens intendit & vacat diuinis: ita quod etiã vtitur ſenſibus, & ſic largè dicitur omnis contemplator bene eſſe in extaſi, vel exceſſu mẽtis, aut raptu: iuxta quod Dionyſius dę diuin. nominib. dicit: Eſt extaſim faciens diuinus amor. Alio modo vſitatius, & propriè dicitur extaſis vel exceſſus, aut raptus, cùm quis abſtrahitur ab actu ſenſuũ ad aliqua ſupernaturaliter videnda: ſiue imaginaria viſione, & ſic accidit Petro & Ioanni Euangeliſtæ: ſiue intellectuali viſione ad videndum Deum per eſſentiam, & ſic fuit raptus Paulus, &c. Siue ad videndum Deum, nõ quidem per eſſentiam, ſed ſic quod intellectus intelligit Deum per aliquas intelligibiles immiſſiones, & ſic fuit extaſis Adæ ſecundum Auguſtinum ſuper Gene. ita refert frater Pelbartus libro ſecundo Roſarij Theologię in dictione *Gratia*. §. I. Item extaſis ſiue exceſſus mentis (vt dicit Gloſſ. ſuper illud Pſalm. Ego dixi in exceſſu meo.) aliàs in extaſim fit, inquit, quandoque ex pauore mentis in ſtuporem reuelationis: quandoque ſine pauore, ex aliqua reuelatione: de extaſi vide ſuprà ſuo loco.

¶ RATIO ſecundum Guili. Scotiſtam in primo, diſt. j. dicitur tripliciter. Vno modo dicitur vis intellectiua. Secundo dicitur ratio forma conſtituens hominem ſeu modus cognoſcendi, inquantum diſtinguitur ab angelicis ſpiritibus, quia homo cum diſcurſu intelligit. Angelus autem non cum tali diſcurſu: & ſic ratio diſtinguitur ab intellectu. Tertio modo ratio accipitur pro diffinitione alicuius entis, vel quidditate ſeu ratione formali: ſic dicitur quòd entitas eſt ratio ſubiectiua entis, & hoc modo dicimus, quòd attributa diuina diſtinguuntur formali ratione inter ſe & eſſentia, vt inquit Pelbartus.
Ratio ſecundum ſanctum Bonauentu. diſtinctione xiiij. in ſolutione argumen. artic. ſecundo, quæſtio. j. lib. iiij. accipitur communiter & propriè: communiter comprehendit totam portionem animę diuiſam contra ſenſualitatem, in qua ponuntur tres potentiæ. Propriè accipitur pro potentia diuiſa contra concupiſcibilem & iraſcibilem: alias vide acceptiones rationis apud Bruleferum diſtinctio. vltim. lib. j.

¶ RATIO eſt aſpectus mentis, quæ bonum, malumq; diſcernit, virtutes eligit, Deum diligit, ſecundum Auguſtinum libro de ſpiritu & anima. Et ſecũdum beatum Thom. j. ſenten. di. iij. quæſtio. iiij. Ratio eſt natura intellectualis obumbrata. Et ſecundum eundem, ratio & intellectus non ſunt idem. Quia ratio quandoque eſt recta, & quandoque non recta, tam in ſpeculatiuis quàm in practicis. Sed intellectus ſemper eſt rectus, & ratio & intellectus non diſtinguuntur ſicut duæ potentiæ, ſed ſicut diuerſi actus eiuſdem potentiæ. Quia intelligere eſt intelligibilẽ veritatem ſimpliciter apprehendere. Ratiocinari autem eſt procedere de vno intellecto ad aliud intellectum ad veritatem intelligibilem cognoſcendam, ſecundum eundem parte j. quæſt. lxxix. articu. viij. Hinc ratiocinatio, quæ eſt diſcurſus intellectus ab vno in aliud, à principio ad concluſiones: vt in ſyllogiſmis & conſequentiis. Et ratio, vt eſt pars prudentiæ, eſt diſcurſus intellectus. Et ratio diſtinguitur in ſuperiorem & inferiorem ſecundum diuerſa officia. Nam ratio ſuperior eſt quę intendit ęternis conſpiciendis aut conſulendis. Ratio inferior eſt, quę intendit temporalibus rebus: ex Auguſtino libro xiij. de Trinitat. de qua vide ſuprà in dictione *Portio*. Eſt & ratio motus animi vera à falſis diſtinguens, à qua fit ratiocinatio, quę à Gręcis ſyllogiſmus dicitur. Et ſecundum quod diuiditur in portionem ſuperiorem & inferiorem: ſic ſunt eius dictamina multiplicata (vt ſcribit Ioan. Gerſon de vita ſpirituali animę, lect. iij.) quę ſunt circa vltima principia, quę apprehenſis, cognitiſque terminis mox non cognoſci non poſſunt: nec poteſt eis ratio diſſentire. Alia ſunt dictamina circa concluſiones ex eiſdẽ principiis deducibiles. Ex primo officio nominatur ipſa ratio ſynderesis, quę ſemper virgo, hoc eſt inuiolata perſeuerat. Rurſus ipſa ratio poteſt inuari

lumine ſuperiori & ſupernaturali irradiatione ad
aliqua practicè cognoſcenda ſupra cõmunem cur-
ſum creaturis rationabilibus: vtputa, hominibus cõ
ſtitutum, vel modo non vſitato naturaliter: hoc mo
do nominari poteſt ipſa ratio diuina, dum diuinæ
reuelationi principaliter innixa cognoſcit. Hæc
Gerſon. Et vt idem dicit part. ij. de myſtica Theolo
gia ſpeculatiua, conſideratione xj. Ratio eſt vis ani
mæ cognoſcitiua, deductiua concluſionum, ex præ-
miſsis elicitiua quoque inſenſatorum ex ſenſatis, &
abſtractiua quidditatum, nullo organo in operatio
ne ſua egens, per vltimam particulam diſtinguitur
à ſenſualitate, quæ organo vtitur, per alias ab intel-
ligentia ſimplici ſecernitur, cuius operatio magis
attenditur in receptione cognitionis ſimplicis à ſu
periori luce Deo quàm attenditur in deductione cõ
cluſionum, quod eſt proprium rationis. Et ſuperio-
rem rationis portionem nomine viri & inferiorem
nomine mulieris appellamus. Tantum enim viuaci
tatis & virtutis habet ratio dum ſuperioribus inten
dit reſpectu illius quam contrahit ex inferioribus,
quantum vir à muliere differt in virtute. Rationi
quandoque alia nomina tribuimus, vt quod eſt cœ-
lum, medium in anima, quod eſt vmbra, intelligen-
tiæ ſimplicis ſicut intelligentia ſimplex in vmbra
Angeli, & Angeli in vmbra Dei. Hæc Ioann. Gerſ. Et
in compen. Theol. vis motiua animæ rationalis diui
ditur per imperatiuam in conſiliatricem in affecti-
uam: & in conſiliatricem & affectiuam ſimul. Prima
eſt liberum arbitrium, & ſynderesis. Secunda eſt ra-
tio. Tertia eſt voluntas. Quarta dicitur ipſe intelle-
ctus practicus. Multa aliàs de ratione ſcribit Ioann.
Gerſon, &c.

¶ RATIO quædam eſt recta, quædam non recta, &
culpabilis. Eſt autem ratio recta (vt ſcribit Gabriel
diſtin. xij. quæſtio. vnica. arti. j. li. iij.) quæ eſt confor-
mis diuinę voluntati: rectitudinis enim omnium cõ
tingentium prima regula eſt voluntas diuina. Vnde
impoſsibile eſt rationem rectam diſcordare à diui
na voluntate, iudicando aliquid eſſe non rectum,
quod eſt à Deo volitum, eò enim ipſo quod aliquid
eſt volitum, ipſum eſt rectum. Et ratio recta depre-
catur ad optima: vt dicit Philoſ. 1. Ethic. ideo maior
eſt inclinatio ad bonum quã ad malum in ſtatu in-
nocentiæ: propter quod in illo ſtatu peior eſt abu-
ſus liberi arbitrij. Ex quo ſumitur doctrina moralis
notabilis, quam ponit Gabri. diſtinct. iiij. quæ. vnica,
lib. ſecundo. Quanta cautela, quantuſque rigor re-
gendi liberum arbitrium neceſſarius eſt homini in
ſtatu naturæ lapſę, ſi nulla exiſtente intrinſeca rebel-
lione ceciderunt primus homo & Angelus in ſtatu
naturæ integræ.

¶ RATIO non recta quæ & vocatur culpabilis, dici-
tur dupliciter. Aut quia dictat falſum decepta erro-
re vincibili: vtputa, quia dictat faciẽdum eſſe quod
faciendum non eſt: vel econuerſo, propter aliquem
errorem vincibilem. Secundò, quia omnino non di
ctat de agendo vel non agendo, ſed dormit, non in-
quirit inquirenda, ſed ſimpliciter obiectum oſten-
dit ſpeculatiuè, & non practicè. Gabr. diſtin. xxij. qu.
ij. lib. ij. Ad hoc autem quod actus voluntatis ſit re-
ctus, requiritur quòd fiat conformiter ſuæ regulæ.
Regula voluntatis eſt ratio, id eſt dictamen rationis
non culpabilis: Actus autem voluntatis eſt vitioſus,
quando fit contra regulam rationis non culpabilis
in exiſtentis in eſſe debentis. De quo in dictione *Re-
gula* videatur.

¶ RATIO humana inducta ad ea quæ ſunt fidei, du-
pliciter poteſt ſe habere (vt ſcribit B. Tho. 2. 2. qu. ij.
ar. x. Et poſt eum Gab. d. xxv. q. vni. ar. ij. dub. iiij. li.
iij) Vno modo vt præcedẽs: puta, cum aliquis aſſen
tit veritati fidei propter rationem cõuincentem, a-
liàs nõ crediturus. Et ſic ratio inducta diminuit me-
ritum fidei: imò totum tollit, ita quòd ſic aſſentien-
do non meretur. Alio modo ratio humana habet ſe
vt cõſequens, cùm, ſ. homo habet promptã volunta
tẽ credendi diuinæ auctoritati, & diligit veritatem
creatã, & ſuper ea cogitat ſi quis rationes ad hoc in
uenire poſſet, non quidẽ vt firmius credat (ſic enim
humanã rationẽ diuinæ auctoritati pręponeret) ſed
vt credita magis intelligat, defendat, ac pijs (docen
do) opituletur. Sic ratio humana non tollit meritũ,
ſed eſt ſignum maioris meriti. Tollit quidem fidem
acquiſitã & actum fidei, quia non ſtant ſimul ſcien-
tia quã ratio humana gignit, & fides adquiſita in eo
dem & reſpectu eiuſdẽ, licèt ſtent ſimul ſcientia & fi
des infuſa (vt aliàs dicitur) nõ tamẽ tollit meritum
voluntatis, quo vult credere, etiã ſi ratio non addu-
ceretur, & auget meritum, cùm ex charitate impe-
rat intellectui inquirere rationem ad fidẽ prædictã,
& ad Dei honorem ac lucrum animarum. Gabriel.

¶ RATIO naturalis (vt ſcribit Petrus de Aliac. d. ij. q.
iij. ar. iij. li. j.) dicitur ratio ſumpta ex his, quæ nobis
apparent de cõmuni curſu naturæ. Sic ſumendo pa-
tet quod multæ rationes naturales poſſunt fieri & fa
ctæ ſunt à Philoſophis, cõcludentes tantũ vnum eſſe
Deum, licèt non euidenter, tamen probabiliter &
probabilius quàm poſſet concludi oppoſitum.

¶ RATIO formalis obiecti, Et dũ loquimur de ratio-
ne formali obiecti. vt ſcribit Gab. d. xxvij. q. vni. art.
iij. dub. iij. li. iij. aut intelligitur aliquid reale exiſtẽs
formaliter in obiecto, aut intelligitur aliquid in in-
tellectu obiectum apprehẽdente. puta, cõceptus, ſ.
cognitio mẽtis obiectum repræſentãs, & quo ab in-
tellectu voluntati præſentatur. Si primo modo, ſic
non eſt niſi vna ratio eſſentialis in Deo: plures verò
relatiuè, quia in Deo non eſt niſi vna eſſentia, & plu
res relationes, nõ eſſentialiter, ſed realiter diſtinctæ.
Vnde omnia attributa quæ de Deo eſſentialiter, ac
per hoc de tribus perſonis prædicantur, communi-
ter nihil diſtinctum important in Deo. Exempli gra
tia: Sapientia nihil importat aliud in Deo, quam po
tentia, quàm bonitas, iuſtitia, miſericordia. Nam
idem omnibus modis eſt in Deo ſapientia, poten-
tia, bonitas, iuſtitia, miſericordia. Et ſi illi termini
acciperẽtur præciſè pro ſapientia diuina, potentia
diuina, &c. nõ importando aliquã creaturã eſſent ſy
nonyma. Si verò per rationem formalẽ obiecti, in-
telligitur actus cognoſcendi, qui cõceptus rei dici-
tur, quo cognoſcitur obiectũ ab intellectu, & ab eo-
dem voluntati præſentatur. Sic de Deo poſſunt ha-
beri diuerſæ rationes formales tanquã de obiecto
volibili: imò tot quot de eo poſſunt haberi conce-
ptus non ſynonymi. Et in genere poſſent eſſe duæ ra
tiones formales Dei vt obiecti. Aut fortè triplex, vt
ponit Scot. d. xxvij. li. iij. Vna quæ repræſentat Deũ
in ſe, nõ per reſpectum ad aliquod extra ſe, id eſt ad
creaturã, ſiue ſit ratio abſoluta ſiue relatiua: Altera
ratio obiectiua eſt cõceptus repræſentãs Deum in
ordine ad creaturã: vt bonum, ſeu conueniens crea
turæ: vt ſunt rationes creatoris, redemptoris, beatifi
catoris, conſeruatoris, & ſimiles. Tertia poſſet eſſe
ratio cõplexa vel incomplexa, non curo, includens
vtrunq;, id eſt repræſentans Deum vt bonum, infini

tum

tum in ſe,& participale creaturę. Vide latiùs Gabr. vbi ſup. Et ratio formalis intellectus eſt poſſe tendere in obiectum cognitiuè: non curando an intellectus ſic intendat per ſuam eſſentiam ſeipſo, ſiue per aliquod ſibi ſuperadditum. Vide Gabrielem diſtin. ix.q.j.lib.j.

RATIONIS aliqua eſſe eiuſdem (vt ſcribit Gabr.d. ix.q.ij.li.j.) dicuntur quæ ſunt ſimillima eodem modo quo duæ albedines,& quęlibet res eiuſdem ſpeciei ſpecialiſsimæ ſunt ſimillimæ. Ex quo habetur quod paternitas & filiatio non ſunt eiuſdem rationis, quia non ſunt ſimillimæ, cum duæ paternitates ſimiliores ſunt paternitate & filiatione. Similiter ſpiratio & generatio non ſunt ſimillimæ. Et impoſſibile eſt ſecundum eundem in creaturis aliqua eſſe alterius rationis,& non diſtingui eſſentialiter: ideo ſemper hanc diſtinctionem eſſentialem præſupponit ſicut ſpecifica differentia præſupponit naturalem. Vide latiùs Gabrielem.

¶ RATIO bonitatis in genere (vt ſcribit Gerſon par. iiij.in deſcriptionibus terminorum ad Theolo. vtilium) eſt ratio perfecti ſecundum aliquos: vel eſt ratio appetibilis. Ratio bonitatis moralis de genere eſt bonitas obiecti, ſeu materiæ circa quam eſt habitua vel actus moralis verè vel participatiuè liber. Ratio bonitatis moralis ſimpliciter eſt bonitas cōtracta ex fine & obiecto,& cæteris circunſtantiis ſecundum dictamen rectæ rationis iudicę naturaliter vel humanitus adquiſitæ. Ratio bonitatis gratuitæ eſt bonitas contracta ex gratia gratū faciente & infuſa. Ratio imputabilitatis in actu eſt emanatio eiꝰ libera verè vel participatiuè à rationali creatura. Ratio laudabilitatis eſt imputatio ad laudem. Ratio vituperabilitatis eſt imputabilitas ad vituperiū, Hæc Gerſon.

¶ RATIO ſeminalis ſecundum Scotū eſt forma ſubſtantialis ipſius ſeminis, vel quędam qualitas neceſſariò ſequens formam ſubſtātialem ſeminis, quæ eſt quodammodo alteratiua ſiue diſpoſitiua ad corruptionem ſeminis: vt ex ipſo generetur aliquod ſimile perfectius. Corollarium. Corpus Chriſti non fuit formatum ex ſemine, quia fuit de puriſsimis ſanguinibus Virginis. Brulet.d.xviij.qu.ij.lib.ij.& q.iij. qui & fuſiùs de hoc ſcribit. Vide de ratione ſeminali in dictione *Semen*, infrà.

¶ RATIONALE eſt duplex ſecundum Philoſ. Quoddam rationale principaliter,& in ſeipſo, ſiue (vt alij dicunt) per eſſentiam, ſicut intellectus. Quædā ſunt rationalia: quia obediunt rationi ſicut filius patri, quæ ſunt rationalia per participationem. Et ita in homine eſt aliqua vis irrationalis tantū: ſicut potētia nutritiua: quædam verò rationalis tantum, ſicut intellectus & ratio: quædam verò ſecundum ſe irrationalis. Rationalis autem participatiuè, ſicut omnis vis appetitiua cauſa concupiſcibilis quàm iraſcibilis & voluntas. Hæc Thomas in commento: Et ſecundum hoc diuidit Philoſophus virtutem intellectualem & moralem, ponens intellectualē in rationali per eſſentiam, ſ. in ratione ſiue in intellectu. Moralem in rationali per participationē, ſcilicet in appetitiua parte, quæ includit vtrunque appetitū ſenſitiuum & voluntatem. Eſt ergo voluntas irrationalis per eſſentiam. Rationalis autē per participationem. Non ergo Philoſophus per partem irrationalem intelligit tātum appetitum ſenſitiuum, ſed omnem appetitum & ita voluntatem. Huic concordat ſanctus Tho.j.ſecundæ, qu.lvj.arti.vj. Rationalis per participationem non ſolùm eſt iraſcibilis & concupiſcibilis, ſed omnino, id eſt vniuerſaliter appetitiuum. Sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas. Hæc ille. Sic duplex eſt irrationale. Nam quoddam eſt irrationale, quod non participat ratione: ſicut plantatiuum & potentia nutritiua in homine. Vide ad hoc Gabriel. di.xxiij.q.j.ar.iij. dub.j.li.iij. Quędam aliqualiter participant ratione, ſecundum quod nata ſunt obedire rationi: ſicut appetitus ſenſitiuus, qui concupiſcit, &c. Et appetitus tam ſenſitiuus quàm voluntas perſuaderi poteſt, increpari & admoneri, vt procedat vel nō procedat ad actum ſuorum executionem.

¶ RATIONALE dicitur vno modo (ſecundum ſanctum Bona.d.xxv.q.ij.lib.j.) quod habet potentiam diſcernēdi bonum à malo, verum à falſo: & ſic Deo & creaturæ conuenit. Alio modo quod habet potentiā diſcernendi per inquiſitionē & collationem, & diſcurſum,& hoc eſt proprium animæ coniunctæ carni. Vel aliquid dicitur rationale (vt idem ſcribit di.xxiij.qu.j.lib.iij.) Aut quia conſonum eſt rationi eleuatæ & illuſtratæ à lumine veritatis ſupernę. Aut quia conſonum eſt rationi conuerſæ ad cognitionē ſenſibilem: ſic hoc ſecundo modo frequenter ratio ad ſenſibilia conuerſa iudicat eſſe vera quæ ſunt falſa,& eſſe bona quę ſunt mala,& econuerſo. Vnde nonnulla videntur ſibi irrationabilia, quæ ſunt valde rationabilia: ſicut patet, quia nonnulla videntur irrationabilia Philoſophis, quę tamen videntur valde rationabilia Chriſtianis: vt omnino continere & omnino mendicare,& ſimilia: & quantum præcedit iudicium viri iudicium pueri: tantum præcellit iudicium viri Chriſtiani, iudicium vnius Philoſophi, & iudicium rationis ſurſum conuerſæ ad iudicium rationis ad inferiora depreſſæ, & hoc non impedit fidem eſſe virtutem: quia credit aliqua quæ videntur eſſe irrationabilia homini. Aliquando enim ſunt rationabilia homini ſpirituali,& hoc facit ad rationē virtutis, vt credat ſine ratione. Si enim crederet per rationem cogentem, illa credulitas non eſſet voluntaria, ſed neceſſaria: & ſic non eſſet virtuoſa, nec meritoria. Hęc S. Bonauen.

¶ RATIONABILE ſecundum Richard.di.j.ar.iij.q. ij.& poſt eum ſcribit Gab. eadem di.q.iij.ar.iij.dub. iiij.libr.iiij. poteſt dici dupliciter. Vno modo, quia eſt de naturali dictamine rationis, ſicut principia legis naturæ: & concluſiones ex eis euidenter deductæ. Alio modo, quia nihil continet rationi contrarium,& ex rationabili cauſa,& modo debito eſt inſtitutum pro tempore & loco. Primo modo non omnia ſacramenta legalia ſunt rationabilia, quia non de lege naturæ, ſed ſecundo modo fuerunt valde rationabilia: quia ſumma ſapientia à qua quęcūque procedunt, ordinata ſunt. ad Rom.13. Et certi myſterij gratia futuræ ſalutis ſignificantia,& ita ex rationabili cauſa inſtituta.

¶ REATVS eſt obligatio ad pœnam propter peccatum, ſecundum B.Tho.ij.ſenten.di.xxx.q.j.art.ij. vel eſt ordinatio peccatoris ad pœnam: Et aliquando ſumitur pro culpa: aliquādo pro pœna, quia eſt medium quodammodo inter vtrunque, ſecundum eūdem ij.ſenten.d.xlij.q.j.art.ij. Vide Scotus q.j. diſt. xiiij.lib.iiij. Et Gab. eadem diſt.q.j.ar.j.lib.iiij. Reatus, macula,& offenſa, nihil aliud ſunt vel dicit, niſi ordinationem peccatoris ad pœnam ſuo peccato: quo tranſiit condignam,& inquantum diſcedit à vbi ſ, dicitur macula eius. Sicut per oppoſi

tum conueniens dicitur eius pulchritudo. Inquantum autem eſt obligatio ad pœnam, dicitur reatus, & vt eſt actus voluntatis diuinæ, per quem ordinatur ad talem pœnã, dicitur Dei offenſa. Nihil enim eſt aliud offendi vel iraſci in Deo quàm velle vindicare peccata. Eſt itaque reatus ordinatio ad pœnã. Illa autem ordinatio vel accipitur paſsiuè pro ordinato connotando cætera, ſcilicet Deum, pœnam, peccata. Actiuè verò eſt Deus ordinans. Reatus & macula dicunt ordinationem paſsiuè: ideo ſunt realiter peccator ordinatus. Offenſa accipitur tantum actiuè, & ſic ſupponit pro Deo vindicare volente: eſt enim offenſa actus diuinæ voluntatis, quo vult vindicare. Gabriel.

¶ REBELLARE, ex re & bello, & propriè ſignificat repugnare. Vnde rebelles dicuntur, qui in fide non permanent, & iuſsis poteſtatum repugnant. Et rebellio repugnantia. Rebellio autem ſeu pugna ſenſualitatis ad rationem in nobis ex tribus cauſatur ſecundum beatum Thom. diſtin. xvij. q. ij. art. ij. lib. iij. Primò ex diuerſitate volitorum, quia ſenſus naturaliter inclinatur, & appetit carni conueniẽtia, quæ nõnunquam voluntas rationis liberæ reſpuit: vt patet de continente. Secundò patet, quia ſenſualitas in ſuum volitum effrenatè & ſine regimine rationis fertur. Tertiò, quia ſenſualitas effrenatè tendens in ſuum volitum motum rationis, retrahit, vel impedit in toto, vel in parte. Hæc duo vltima in Christo non fuerunt. Non enim fuit in appetitu ſenſitino aliqua inclinatio actus vel delectatio contra volitionem rectam. Cuius duas cauſas adducit Occam in ſuo tertio, qu. xij. Vide poſt eum Gabriel. di. xvij. q. vnica, lib. iij. Fuit autem in Chriſto intenſiſsima cõtemplatio diuinorum: ideo non poterat ſurgere in eius ſenſu aliqua vitiorum rebellio impeditiua quomodolibet rationis in actibus ſuis, &c. Fuit & in Chriſto aliqua rebellio, quia in eo non fuit perfecta quietatio ſenſuum inferiorũ, neque inferioris portionis rationis, ſicut in cæteris beatis. Et licèt fuit beatior cæteris, tamen eius beatitudo nõ redundabat in vires inferiores. Et rebellionis carnis contra ſpiritum cauſam Philoſophi neſciuerunt, vt oſtendit Ioann. Gerſon parte tertia de paſsionibus animæ, conſideratione viij. & trac. ij. de canticordo ait: Nullus vnquam philoſophorum, & perſcrutatorũ ſeculi, potuit attingere vnde eſſet diſſonantia talis, vel rebellio in homine carnis & ſpiritus, quam heu, cogimur ſentiendo fateri, ſola fides hanc ex peccato primorum parentum veniſſe reuelat. Quamuis cognouerunt rectitudinem vel virtutem humano cordi ineſſe debere, ſicut Ariſtotel. tradit quod in virtuoſo omnia conſonant rationi. Quid autem magis homini proprium eſſe debet quàm ratio, quàm viuere conſequenter ſecundum eam, & eidem conſonare, &c.

¶ RECEPTACVLVM locus in quem ſe tuto recipiunt. Cicer. omnium bonarum artium receptaculum dicitur, & de animis ſiue animabus. Vnde negare non poſſumus (vt inquit Thomas Argentinen. diſtinct. xl. lib. iiij. ſententiarum) animas defunctorum ad aliqua loca corporalia deſtinari. Nam Luc. 16. dicitur quod mortuus ductus eſt ab angelis in ſinũ Abrahæ. Et illa receptacula (vt ſcribit Sanct. Bonauen. diſtinct. xlv. circa literam, lib. iiij.) dicuntur abdita, non quòd ſint alia receptacula animarum modò, & poſt iudicium. Sed quia eadem nunc ſunt nobis incognita ſed poſt iudicium & reſurrectionem erũt nobis nota. Animæ quoque poſt mortem ſunt in corporalibus receptaculis non circumſcriptiue, ſed diffinitiuè (vt inquit Rich. diſtin. j. artĩ. j. lib. iiij.) Animæ autem hominum poſt mortem immediatè deſtinantur vel ad locum gloriæ, vel ad locum pœnæ (vt ſcribit Thom. Argentinenſis, vbi ſuprà.) Si ad locum gloriæ, ſic locus animarum dicitur cœlum empyreum. Et iſte locus diuiditur in nouem portiones, ſecundum nouem angelorum ordines, in quibus collocantur animæ beatorum, iuxta varietatẽ graduum ſuorum meritorum. Si autem ad locum pœnæ: & hoc dupliciter contingit. Vel quia in huiuſmodi locis eſt pœna ſenſus, & pœna damni ſimul, vel pœna damni tantum. Et quælibet iſtarum partium adhuc ſubdiuiditur per temporale & æternũ. Et ſecundum hoc quatuor poſſunt diſtingui loca pœnarum ipſarum animarum, quorum primus eſt infernus, locus perpetuæ damnationis. Alius eſt purgatorius: in quo eſt pœna ſenſus ad tempus & damni. Tertius locus eſt limbus puerorum in originali tantum decedentium. Quartus locus dicitur limbus patrum, ad quem locum Sancti Patres deſcenderunt, antequam Chriſtus paſſus eſt. Iſtum locum Chriſtus deſtruxit, quando ad inferna deſcendit. Quidam à Deo condemnantur ad tempus, vtpote quouſque ad preces Sanctorum liberantur: vt patet de Traiano, qui ad preces Gregorij fuit liberatus à pœnis infernalibus. Poſt extremum iudicium non erit vlterius locus purgatorius: & tunc ceſſabit omnis pœna temporalis, & ſolùm manebit infernus dãnatorum & limbus paruulorum. Vide latiùs Tho. Argentinen. Prædictis concordat Paulus Corteſius lib. iiij. ſent. di. vij. cùm ait: Itaque quemadmodum in corporibus quædam deorſum ſuopte pondere feruntur, quædam ſuperiora capeſſunt, qui locus vtrorumque agitationis finis dicitur, ſic his locis genus præmij aut mulctæ congruentia decernitur, quod earum actionis finis dicatur. Itaque non ſine cauſa volumus animam tartarum, aut cœlum quaſi domicilium capeſſere. Corteſius. Animæ autem perſæpè exeunt receptacula, ſicut de beatis legimus. Poſſunt enim nos iuuare, reuocando à malo, docendo bonum, confortando & liberando, ſicut patet de infinitis miraculis beatę Mariæ, Frãciſci & Nicolai, &c. Et (vt ſcribit Rich. di. xlv. ar. j. qu. iij. lib. iiij.) Animæ exeunt aliquando de receptaculis ſuis, vel per diuinam potentiam, vel per naturam propriam, primo modo de inferno. De cœlo exeunt aliquæ animæ, non in perpetuum, ſed ad tempus, nec de lege communi, ſed ex aliqua ſpeciali cauſa. Sic etiam de purgatorio aliquæ exeunt ad modicũ tempus ante cõpletionem pœnæ ſuæ, poſt cuius completionem inde exeunt, illuc amplius non reuerſuræ. Vide latiùs Richar. Damnati etiam apparent frequenter, vt de Benedicto papa refert Greg. Et vmbra ſordida in vita Beati Martini, vt ſcribit Petrus de Palude. di. xlv. q. iij. in fine. Etſi (vt inquit ſanct. Bonauen. d. xlv. artĩ. primo, q. iij. lib. iiij.) ad perficiendam aliquam operationem exeunt beati, nunquam tamen damnati, ſunt enim ligati ad omne opus. Vide latiùs Bonau. & alios qui de receptaculis & exitu eorundem plura ſcribunt, modicis contenti ſumus.

¶ RECIDIVARE eſt iterum cadere. A quo recidiuatio, quæ eſt (vt dicit frater Oſualdus) iteratio priorum peccatorũ remiſſorũ per pœnitentiam. Vnde

& re

& recidiuãs qui (vt ſcribit Gabr. di. xxij. qu. vnica, ar. j. lib. iiij.) dicitur peccator, qui poſt peccata prius cõmiſſa per gratiã infuſam à domino remiſſa nouo peccandi actu Deum offendit, ſiue per peccata ſimilia prioribus dimiſſis, ſiue per diſſimilia numero, genere, aut ſpecie differentia, vt ſi fornicator poſt pœnitentiam iteret peccatum fornicationis, aut incidat in homicidium, aut furtum, vel Dei blaſphemiam. Et recidiuante in priorem vel aliam culpam, non redeunt peccata remiſſa quantum ad pœnam æternam, nec redeunt in tali peccato quantum ad temporalẽ pęnam remiſſam, licèt maneat obligatio ad pœnam non ſolutam. Non enim conſurget duplex tribulatio. Naũ 1. nec indicat Dominus bis in idipſum, &c. Quamuis peccata per pœnitentiam remiſſa redeunt, quantum ad pęnam per modum circunſtantiæ aggrauãtis peccata de nouo cõmiſſa ex perſona recidiuãtis. Ingratitudo enim eſt circunſtantia aggrauans peccatum. Eſt enim ingratitudo per ſe vitium, quantò autem plura vitia concurrunt ad actum peccati, tantò peccata ſunt grauiora & acrius punienda. Peccans autem poſt remiſſionis gratiam peccatorum receptam, ingratus eſt gratiæ remiſſionis. Nam vt Seneca ait lib. iij. de beneficiis. Ingratus eſt, qui beneficium ſe recepiſſe negat: ingratus, qui diſſimulat: ingratus, qui non reddit: ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Recidiuans autem non ſolùm non reddit bonũ pro beneficio remiſſionis, ſed etiã malũ iterũ offendendo, & per conſequens, peccãs per recidiuã grauius peccat propter magnitudinẽ remiſſionis acceptæ, quàm ſi hoc beneficium non accepiſſet, & per hoc maiori pœna redditur dignus. Et ſic redeunt priora peccata remiſſa, nõ quod propter illa ſi fuerint plenè remiſſa de nouo puniatur, ſed quia propter beneficium remiſſionis cui ingratus eſt recidiuãs, peccatum recidiuæ grauatur, & per hoc pœna eius creſcit. Hęc & ſuperiora latiùs declarat Gab. vbi ſuprà concluſione prima & ſecunda & tertia. Conſonat prædictis Bruleſ. di. xxij. q. j. lib. iiij. dicens: Peccata nullo modo redeunt quo ad culpã, quia poſt quã Deus per gratiam deleuit & dimiſit peccatum, nũquã illud redit in animam. Occurrendum autẽ recidiuo ſummum remedium eſt reſiſtendum eſſe principio tentationis ſecundum omniũ ſanctorũ doctrinam quotidie expertã. De quo videto perpulchrè apud Gerſ. parte ſecunda de remediis cõtra recidiuum ſecundũ quendã Magiſtrum Pariſien. editis.

¶ Reconciliatio eſt amicitiæ reparatio, ſecũdũ B. Tho. 4. ſent. di. xv. q. j. ar. v. Et venit à recõciliare, quod eſt in gratiam reſtituere. Quotiens, ſcilicet amici, qui interpoſita aliqua offenſa aliquã diu fuerint inimici, in priſtinam redeunt beneuolentiam ac familiaritatem.

¶ Rectitudo & rectum dicitur iuſtum, vnde recti homines vocãtur iuſti. Et dicitur rectũ perfectũ officium, & rectè, bene, iuſtè, &c. Et rectitudo naturalis volũtatis eſt libertas volũtatis; qua ſecundũ propriã naturã à Deo acceptã põt ſe cõformare rectæ rationi. Hæc autẽ rectitudo ſecũ cõpatitur rebellionẽ inferiorũ potentiarũ, ſed rectitudo naturalis volũtatis eius, ſcilicet libertas, nõ corrũpitur per peccatũ. Illa enim realiter eſt ipſa volũtas, nec ab ea ſeparabilis. Et in illa rectitudine creata eſt à Deo ſine curuitate ſed nõ ſine potẽtia ſe incuruãdi ſeu peccãdi, quæ potẽtia bona eſt & nõ mala: nec data eſt libertas volũtati ad peccãdũ, ſed ad liberè ſe, & laudabiliter ad bonum cõuertendũ, & à malo ſe auertendum, poteſt tamen ſua libertate abuti nõ vitio creatoris, ſed culpa ſuæ abuſionis. Gab. di. 30. q. j. art. iij. dubio iiij. libr. ij. Summa rectitudo ſecundũ eundem di. xxij. qu. j. ar. iij. dub. j. lib. ij. aut eſt habitus gratiæ vel iuſtitiæ originalis intẽſior poſſibilis viatori de communi lege, aut eſt rectitudo excludens omnem curuitatem & obliquitatem quantũcunque modicam. Primo modo accipiendo veniale, ſtat cum ſumma rectitudine, ſicut & nunc de viris perfectis dicit Ioannes. Si dixerimus, quia peccatũ nõ habemus, nosipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Si autem accipitur rectitudo ſumma pro ea quæ excludit omne peccatũ, ſic negat quòd veniale non corrumpat rectitudinem. Sic enim omne peccatum & mortale & veniale cõtrariatur ſummę rectitudini. Rectitudo voluntatis creatæ (ſecũdũm Cardi. Camer. q. xiiij. ar. ij. li. j.) eſt ſtatus voluntatis creatæ conformis obligationi voluntatis diuinę: & iſte ſtatus põt eſſe vel poſitiuus vel priuatiuus ſecundum quòd voluntas creata poteſt ſe conformare voluntati diuinæ vel poſitiuæ, ſcilicet, habendo aliquid quod tenetur habere, vel priuatiuè, ſcilicet, carendo illo quo tenetur carere, & obliquitas voluntatis creatæ deſcribitur per oppoſitum, vt ibidem patet & ſuo loco dictum eſt litera O. Vide & de rectitudine Scotiſt. libr. iiij. diſt. xxij. vide & in dictione *Regula*.

¶ Rectitudo actus nõ eſt aliud quã ipſe actus qui debitè elicitur ſecundum rectam rationẽ, vt habet Occã. q. x. li. iij. ſen. & q. xiiij. tertij quodli. & poſt eũ ſcribit Gab. di. xxiij. q. j. ar. iij. dub. viij. lib. iij.

¶ Redemptio idem eſt quod liberatio. Et eſt duplex) vt notat Bruleſ. di. xl. q. j. lib. j. ſ. ſubleuatiua. Et eſt illa qua aliquis poſt lapſum liberatur & redimitur à peccato quod infuit, hoc modo omnes homines excepto Chriſto & beata Maria virgine glorioſiſſima fuerunt redempti ſubleuatiuè. Alia eſt redẽptio ſubleuatiua qua aliquis redimitur à peccato, non quod aliquando infuit, ſed quod infuiſſet, niſi redemptus fuiſſet. Hæc redemptio multò melior eſt, &c. Patet in exemplo familiari. Tres vadant in campis, quorum vnus ſcit latentem foueam & viam, &c.

¶ Redemptor aliquis dicitur tripliciter. Vno modo principaliter, quia reſtituit captiuũ libertati precio accepto. Alio modo diſpoſitiuè & quaſi inſtrumentaliter, quia liberationis preciũ tribuit. Primo modo tota trinitas hominem redemit, quia tota trinitas precium datum, ſcilicet ſatisfactoriam paſſionem acceptauit, propter quam peccatum remiſit non imputando ad pœnam, & gratiam contulit ordinando ad gloriam: & per hoc libertati reſtituit. Secundo modo ſolus Chriſtus ſecundum humanã naturam, ſecundum quam paſſus eſt, precium ſoluit: quia patiendo ſatisfecit. Gabriel. diſtinctio. xix. quæſt. vnica, articu. iij. dubio iij. libr. iij. Non diſcrepat à prædictis San. Bona. di. xix. ar. ij. q. j. libr. iij. qui vult totã trinitatem eſſe redemptorẽ auctoritatiuè, pro eo quod indiuiſa ſunt opera trinitatis. Si autẽ redemptor dicitur ab executione: ſic reſpicit humanitatẽ, quæ aſſumpta eſt à ſolo verbo: & hoc modo cõpetit ſoli filio. ad hoc videre potes Magiſt. di. xix. libr. iij. Et Deus, non inquantũ potens, vel inquantũ ſapiens, ſed inquantum bonus & benignus noſtram redemptionem operatus eſt per incarnationem filij Dei (vt ſcribit Gerſ. par. ij. in compendio theolo-

giæ, expoſitione tertij ar. fidei. Et redẽptio noſtra non potuit fieri, niſi per hominẽ iuſtum & innocentem: vt vult Iaco de Valen. ſuper illud Pſal. Fallax equus ad ſalutem, &c & Gabr. ſerm. j. de circuncisione Domini: & talis homo fuit Chriſtus.

¶ REDDITVS, vide in dictione Cenſus. Et redditus cenſuales de ſe & de ſuo genere non ſunt illiciti. Patet in fundationibus Eccleſiarũ, & in conceſſione quam quis facit de re ſua. Et cenſualis contractus, ſi fiat ad vitam, non ex ea redditur de ſe, & ex ſuo genere vitioſus, ſi intentio eſt recta, ſicut eſſe poteſt conformiter ad legem diuinam: & precium conueniens iuxta patriæ mores & leges, attento, quòd ibi eſt probabilis incertitudo lucri vel damni, quam Iuriſtæ multum notãt. De quo legito Gerſonem de contractibus, parte ſecunda, propoſitione nona & decima & vndecima & duodecima.

REFERRE, capitur dupliciter (vt ſcribit Brule. di. j. qu. j. lib. j.) ſcilicet poſitiuè, & eſt aliquid quod ex natura ſua eſt referibile in Deum, vt amare propter Deũ. Alio modo negatiuè, & eſt aliquid quod ex ordinatione ipſius voluntatis propter Deũ oditur vel reſpuitur. Nam peccatum poteſt referri in Deum & in eum ordinari nolendo illud, & fugiendo, ſeu pœnitentiam agendo.

¶ REFERRI in finem debitum ſecũdum Sco. di. xlj. ſecundi, & S. Bonau. contingit tripliciter, & tutupliciter contingit actum non referri. Primo actualiter, dum quis actu cogitans de fine, vult actum propter finem. Secundo virtualiter, quando ex cognitione & dilectione finis deuentum eſt ad volendum aliquid, quod conducit ad finem, licèt tunc non cogitur actu de fine. Habitualiter quando aptus natus eſt referri in finem, vel ſic, Quando manens cum charitate, eſt referibilis in finem. Et tunc actus dicitur referri vel eſſe referens habitualiter, quando eſt rectè circunſtantionatus de genere, bonus rationi rectæ conſentaneus, ita quòd poſſet per voluntatem in finem debitum referri, ſi haberetur de eo actualis cogitatio. Sic dicitur non referri negatiuè, quia nec actualiter nec virtualiter refertur. Secundò priuatiuè, quia non eſt natus referri, vt actus peccati. Tertiò contrariè, quia corrumpit principium referendi: puta, gratiam vt peccatum mortale. Gabr. in primo di. j. qu. j. Sic ſecũdum Greg. (vt ibidem refert) nullus actus eſt moraliter bonus ſine relatione actuali vel habituali in finem vltimũ. Siquidem referre habitualiter, eſt actum eſſe aptum natum referri actualiter, dato etiã quod ipſe agens non ſit in gratia, ſicut aliquis infidelis Deum ignorans, & tamen eliciens actum aliquẽ ſecundum dictamen rationis rectæ lumine naturali illuſtratæ. Is dicitur habitualiter referre, eò quod producit actum non malum natũ referri actualiter in finem vltimum. Sed de hoc aliàs, vide & de hac triplici relatione Gabriel diſti. xlj. quæ. vnica, articulo iij. dubio ij. libro ij.

¶ REFERRI aliquid dicitur adhuc dupliciter, formaliter & denominatiuè, vt ſcriptis reliquit Gabr. di. 16. qu. j. libr. j. Formaliter illud dicitur referri de cuius intellectu eſt ipſa relatio, vt ſimile refertur ad ſibi ſimile. Denominatiuè refertur quod refertur relatione, quæ eſt extra intellectũ eius, vt albũ dicitur denominatiuè ſimile alteri albo. In diuinis autẽ nihil refertur denominatiuè, quia cũ perſonæ relationibus cõſtituuntur, relatio eſt de per ſe intellectu perſonæ, neq; ibi aliquid refertur niſi perſona.

¶ REGENERATIO Spiritualis, eſt generatio quæ fit per Sacramentum, ſicut Baptiſmus. Vnde & ab Apoſtolo Tarſen. ad Tim. 3. Baptiſmus vocatur lauacrum regenerationis. Vnde vt ſcribit Richardus di. xlij. art. j. qu. ij. li. iiij. quòd ſicut in carnali generatione, per quam contrahitur carnalis cognatio, tria ſunt ad illam generationem: diſpoſitio quæ eſt in ſeminum commixtione, & ipſa generatio quæ eſt in fœtus animatione, & huius generationis manifeſtatio: quæ eſt per natiuitatem ex vtero. Sic in generatione Spirituali tria cõſideranda ſunt, ſcilicet diſpoſitio ad regenerationem, quę eſt per Catechiſmum: & ipſa ſpiritualis regeneratio, quæ eſt per Baptiſmum: & ipſius manifeſtatio, quæ eſt per confirmationis ſacramẽtum, per quod homo fidelis ad publicam fidei cõfeſſionem exponitur in baptiſmo & confirmatione, ita forte vinculum cognationis ſpiritualis contrahitur, quod impedit matrimoniũ contrahendum, & ſi poſtea de facto cõtrahatur, dirimit contractum, & latiùs videre potes in dictione Cognatio. Vide latiùs Richar. Nos itaque Chriſtiani per fidem & baptiſmum generati, portamus imaginem & veſtigium paſſionis Chriſti in fronte, & totius trinitatis (vt vult Iacobus de Valentia ſuper Pſalm. xxxij.) congregans ſicut in vtre aquas maris. Nam licèt Deus luceat in omnibus hominibus per gratiam, tamẽ in ſolis fidelibus lucet per recreationem & gratiam, quem characterem accepimus in Baptiſmo, & etiam in Confirmatione.

¶ REGNVM à regendo dicitur, ideo qui alios ſub ſua prouidentia habet, regnum habere dicitur, ex beato Tho. iiij. ſententiarum. diſtin. xlix. q. j. art ij. Vnde regnatiua prudentia, quæ diligit principem in ordine ad regnum, ſecundum eundem ij. ij. q. l. art. j. Regnum, ſecundum Gerſonem parte ij. de origine iuris & legum, deſcribitur. Quod eſt policia ſub vno bono, vel expreſsius, quod eſt congregatio communitatis perfectæ ſub vno ſecundum leges ſuas bonas pro republica. Dicitur autem vnus ille bonus, vel rex vel imperator, ſeu monarcha, qui nõ proprium principaliter, ſed commune bonum intendit in ſuo principatu.

¶ REGNVM *Dei* eſt multiplex (vt literis mãdauit doctiſsimus Dominus Præpoſitus Gabriel. lect. lxvij. canonis, & in ſermone eiuſdem. Quærite regnum Dei, dominica decimaquinta. Nemo põt duobus dominis ſeruire. Primum eſt regnum Dei vniuerſale, de quo in Pſal. 102. Regnum ipſius omnibus dominabitur. Et 1. Timot. 6. Solus potens Rex regum & Dominus dominantium. Secundum eſt regnum ſcripturæ, de quo dicitur Mat. 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Auferetur à vobis carnalibus & induratis Iudæis regnum Dei, id eſt intelligentia ſpiritualis ſcripturæ ſacræ, pro eo quòd Chriſtum reprobaſtis, qui verũ ſcripturæ intellectum reſerauit, vnde excæcati ſunt in diem hunc. Tertium eſt regnum Eccleſiæ militãtis, de quo plurimæ habentur parabolæ Euangelicæ, ſicut eſt iſta. Simile eſt regnum cœlorum ſagenę miſſæ in mari. Item, Colligent de regno ſuo omnia ſcandala, id eſt de Eccleſia, ſecundum expoſitionẽ ſanct. Gregorij. Quartum regnum eſt regnum gratiæ. De quo Luc. 17. Regnum Dei intra vos eſt, id eſt gratia, quæ veri regni origo eſt & principium. Quintum eſt regnum gloriæ, de quo Luc. 14. Beatus qui manducabit panem in regno tuo. vbi gloſſ. id eſt in beatitudine. Sextum regnũ eſt locus beatitudinis, de quo

de quo Matth.13. Fulgebunt iuſti in regno patris eo-
rum, id eſt, in cælo. Septimũ regnum Chriſti perſo-
na eſt, de quo Luc. 11. Si in digito Dei eiicio dæmo-
nia, profectò venit in vos regnum Dei, id eſt Chri-
ſtus. Gloſa. Vide & de hoc latiùs vbi ſuprà. Vide &
Gerſonem par.2. in compendio theolog. tracta. de
ſeptem petitionibus contentis in Oratione Domi-
nica, effectu ſecundo ſecundæ petitionis, & tractatu
de conſiderationibus, quas debet habere princeps,
particula ſecunda. Et parte 4. ſerm. de ſancto Ludo-
uico, dicit: Supremus rex vniuerſorum Deus, vltra
communem & publicam in rebus omnibus creatis,
ſuæ bonitatis diffuſionem dat ex ſpecialibus quibuſ
dam titulis creaturæ rationali humanæ triplex re-
gnum. Dat regnum naturale & intrinſecum ſeu mo
naſticum & perſonale: & illud fundatur in ſubiectio
ne ad rectam rationem. De quo permulta ibi ſcri-
bit, de quo dictum eſt ab vno ſapientum: Si vis tibi
omnia ſubiicere, ſubiice te rationi, tanquam regi.
Ratio enim libera eſt, rex in hoc regno. Militantes
& conſiliarij in hoc regno (vt idem Gerſ. dicit, parte
2. tractatu de conſiderationibus, quas debet habere
princeps, particula 3.) ſunt virtutes ipſæ interiores,
tam inſitæ, quàm acquiſitæ. Serui ſunt ſenſus corpo
rales, viſus, auditus, guſtus, olfactus, tactus, & ipſum
cor. Peruertitur iſtud regnum, ſi dominantibus ty-
rannicè membris corporeis ratio maledicta ſub-
ſeruit. Si præterea pro virtutibus vitia ſeditioſa ſuc-
cedunt, vt ſi prudentia conſiliatricem optimam vin
cit malitia, ſi continentiam luxuria iugulat, ſi forti-
tudinem ignauia, vel temeritas enecat, ſi iuſtitiam
demum iniquitas de iudicij throno deturbat. Hæc
Gerſon. Et de mendicitate ſpirituali ait: Hoc regnũ
inceſſanter perſecutionem & impugnationem pa-
titur, non eſt vitium aut peccatum quod non ipſum
hoſtiliter inuadat, vimque omnem faciat ad ingreſ-
ſum per ſenſuum quinque aditus, vt dominetur &
imperet, probet per ſingula vitia. Vide eum ibi, &c.
Et hoc dicitur regnum animæ, quod ſeptem vitia ca
pitalia inuadunt.

¶ REGVLA, norma qua lineæ dirigũtur, quaſi men-
ſuram regens. Per tranſlationem dicitur breuis re-
rum præceptio. Bruleſ. diſt.17. art.4. qu.3. libr.1. ponit
tres regulas communes omnibus Theologis. Pri-
ma, Deus pronior eſt ad miſerandum quàm ad pu-
niendum, quia miſericordia ſuperexaltat iudicium.
Secunda regula, Deus eſt pronior ad dãdum, quàm
ad auferẽdum: patet eadem ratione. Tertia regula:
Quicunque eſt ſufficienter diſpoſitus ad recipien-
dum gratiam de congruo, in vltimo inſtanti illius
diſpoſitionis (videlicet cum ſufficiens eſt) Deus im-
mediatè eam tribuit, quo ſequitur, quando aliquis
præparat ſe, vel diſponit, vt auferatur ab eo gratia
de congruo, Deus tamen non aufert ab eo. Secũdò
ſequitur, quanquam aliquis ſe indignum reddat, ſeu
de congruo demereatur ſibi auferri gratiam, mul-
tiplicando venialia: tamen Deus ex abundanti mi-
ſericordia nunquam aufert, niſi addat mortale, licèt
quoque peccata venialia nõ diminuant charitatem
quo ad ſubſtantiam, tamen quo ad feruorem dimi-
nuunt, & cæt.

¶ REGVLA humanæ voluntatis eſt duplex (vt ſcri-
ptis reliquit Gerſon par.1. in compen. theologiæ, de
peccato veniali,) Vna propinqua, quæ eſt ipſa hu-
mana ratio. Alia eſt prima regula, ſcilicet, lex æter-
na, quę eſt quaſi ratio Dei. Et per comparationem
ad iſtas regulas, ſumitur & attenditur rectitudo vo-
luntatis, & omnis cõmenſuratio cuiuſcunq; actus,
quæ talis debet eſſe, vt voluntas non declinet à ſuis
extremis, ſcilicet à Deo principio, & à Deo fine: vt
videlicet omnia à Deo ſe habere cognoſcat, & in
Deum omnia referat: A qua rectitudine & commẽ-
ſuratione, ſi diuertat, incommenſurata & deordina
ta erit: & ex hoc habet actus humanus, quod ſit bo-
nus vel malus, ex eo, ſcilicet quod debitam habet
cõmenſurationem, vel ea caret: & quantò plus re-
cedit ille actus à debita cõmenſuratione, tantò ef-
ficitur peior & deterior. Et hinc ſumitur ratio pec-
cati mortalis, & peccati venialis, ſecundum ſcilicet
diuerſitatem inordinantis, quæ complet rationem
peccati. Duplex enim eſt inordinatio. Vna per ſub-
tractionẽ principij & finis: ordinis ſcilicet Dei: &
hæc inordinatio facit peccatum mortale: quando
ſcilicet anima per peccatum deordinatur vſque ad
auerſionem, ab vltimo fine, qui etiam principium
ordinis eſt, & cui per charitatem vniri debemus.
Alia inordinatio eſt, qua ſaluato ipſo principio & fi
ne ordinis fit inordinatio ſolũ circa ea quæ ſunt cir-
ca principium & finem: & hæc inordinatio facit ſo-
lum peccatum veniale, quia tunc anima non deor-
dinatur per peccatum, vſque ad auerſionem ab vlti
mo fine, quæ eſt etiam ipſum principium ipſius or-
dinis, Hæc Gerſon &c. De regulis verò viuendi om-
nium fidelium &c. ponit idem quindecim regulas
(parte iiij. in fine in admonitione morali pro ſan-
ctimonialibus) pro volenti Deo ſeruire, quæ quidẽ
Chriſtiano homini multum ſunt vtiles & bene no-
tandæ. Videto eas apud eundem. Non omnia ſcri-
bere opus eſt in hoc opere. Et de regulis viuendi ſin
gulorum hominum in quocunque ſtatu exiſtẽtium,
vide eundem Gerſo. parte prima, tractatu de modo
viuendi omnium fidelium.

¶ RELATIO eſt ordo vnius rei ad aliam, ſecundum
Be. Thomam, in quæſtionibus de potentia Dei, qu.
vij. ar. ix. & deſcendità refero, quod aliquid referat,
ſine quo nec ipſum quidem poſsit conſiſtere: vt pa-
ter & filius: Dominus & ſeruus: hæc quidem relati-
ua ſunt, quia nec pater eſſe poteſt, niſi filiũ habeat,
nec Dominus niſi ſeruum: & talis reſpectus (vt ita
dicam) relatio vocatur.

¶ RELATIO & abſtracta relatiua, ſecundum Occam
diſt. xxx. libr. j. ſentent. important intentionem, ſiue
conceptum mentis, quo intellectus formaliter re-
fert rem vnam ad aliam, id eſt cognoſcit res ad ſe a-
liquo modo habentes: & licèt res realiter ſint tales,
Exempli gratia: Similes in qualitatibus ſe realiter
informantibus, aut diſtinctè ſeipſis circunſcripto
quocunque intellectus actu: tamen non poſſunt co-
gnoſci, vel exprimi tales, niſi mediante conceptu.
Et ille conceptus, quo res cognoſcuntur ab intelle-
ctu tales, dicitur relatio. Sicut licèt omnis homo
realiter currat (vt pono) ſine quocunque ſincathe-
goremate intellectus: non tamẽ poteſt intelligi om-
nis realiter currere ſine ſincathegoremate omnis:
vel dicitur quòd relatio eſt extrema relationis (id
eſt res adinuicem relatæ & fundamentum) ſi diſtin
guitur a termino à quo: vt ſimilitudo, qua ſortes ſi-
milis eſt Platoni in albedine, nihil aliud eſt quã ſor-
tes & Plato: quia illis exiſtentibus, ſortes eſt ſimilis
Platoni omnibus aliis circunſcriptis, & ille modus
ſecundus videtur probabilior domi. Gabriel. diſtin.
j. quæſtio. j. lib. ſecundo. Nam cùm abſtractum ſi-
gnificat illud, quo aliquid formaliter denominatur
denominatione ſua concretiua: patet quòd abſtra-

ćta relatiuorum res extra ſignificantium non importat conceptum mentis. Nam per conceptum mentis non conuenit denominatio relatiuis rebus extra: non enim dicitur ſortes ſimilis Platoni, propter conceptum mentis, ſed propter qualitates eiuſdem ſpeciei eis inhærentes: licèt ſortes referatur ad Platonem per actum intellectus. Sic enim ſaluatur, quòd relatio & ad aliquid ſunt termini primæ intentionis: & genus generaliſſimum terminorum primæ intentionis: poſſunt tamen ly ad aliquid & relatio accipi pro terminis ſecundæ intentionis, ſicut & ſubſtantia, qualitas, &c. pro terminis prædicamenti ad aliquid, de quo conſulito dialecticos: ſic non ſunt genus generaliſſimum. Poteſt & tertiò dici quòd abſtracta relatiua ſupponunt pro vno extremo: puta, termino à quo: & connotant reliquum cum fundamento: ſi diſtinguitur à termino à quo, vt paternitas ſupponit pro patre, cónotando filium à ſe genitum. Similitudo ſortis ad Platonem ſupponit pro ſorte, & connotat Platonem, & duas qualitates in ſorte, & Platone eiuſdem ſpeciei, vide latiùs Occam & Gab. & in logica, &c.

¶ Relativvm dicitur quod refertur ad aliud. Et termini relatiui ſunt, qui ex ſua inſtitutione ſignificant aliquid, & cum hoc connotat aliud, ita quòd non poſſunt cognoſci verificari de ſuo ſignificato, niſi intelligatur aliud quod connotát, vt pater ſignificat patrẽ, & cum hoc connotat filium. Et nunquã poteſt ſciri quòd pater verificetur de aliquo, niſi intelligatur filius, qui eſt alius à patre, hoc modo ſunt termini relatiui, creans, gubernãs, conſeruans, iuſtificans, beatificãs, puniẽs, & ſimiles. Caput verò & manus licèt ſignificent partes totius, quia tamen poteſt cognoſci aliquid eſſe caput, non cognito toto, &c. non ſunt relatiua.

¶ Relatio eſt duplex, ſcilicet, realis & rationis. Relatio realis eſt, quãdo res ſignificata per relationẽ ſiue cõcretum relationis, eſt talis qualis importatur eſſe per tale concretum ſine operatione intellectus, vt relatio ſimilitudinis eſt realis, nõ quòd ſimilitudo ſit reſpectus ab omnib' abſolutis diſtinctus, ſed quia ſortes poteſt eſſe ſimilis Platoni circunſcripta quacũq; operatione intellectus. Sed relatio rationis eſt, quãdo res non eſt talis qualis ſignificatur per relationẽ ſine operatione intellectus, ſicut relatio prædicati ad ſubiectũ, ſigni inſtituti ad ſignatũ, precij ad appreciatũ: quia nihil dici poſſet prædicatũ ſignũ preciũ ſine operatione intellectus. Intellectus enim eſt qui prędicat vnum de altero, qui ſigna inſtituit, qui precium rei cõſtituit, & intelligitur etiam ſub intellectu voluntas. ita ſcribit Gabriel diſt. xxx. qu. v. art. j. lib. j. & di. j. qu. j. li. ij.

¶ Relatio realis (vt notat Gab. vbi ſuprà) accipitur tripliciter. Primo modo per relationẽ realẽ intelligitur reſpectus, qui eſt res vna diſtincta ab abſolutis. Alio modo accipitur relatio realis pro multis rebus abſolutis relatiuè ſignificatis, vt numerus qui eſt multæ vnitates. Et ſignificatur per illa relatiua duplũ, triplum, &c. Tertio modo accipitur pro termino relatiuo, qui ſecundum ſe vel ſuũ concretum prædicatur de rebus veris, taliter quòd res ipſæ tales ſunt quales ſignificant circũſcripto quocumque opere intellectus, illo modo ſimilitudo ſimilis, illi termini ſunt relationes reales, ſimiliter paternitas, diſtinctio, identitas, &c. Per oppoſitum de relatione rationis, vt ſubiectum prædicatum, precium: nihil enim prædicatum ſubiectum ſine operatione intellectus (vt dictum eſt.) Et vt notat Gabriel in ſecundo vbi ſuprà. Creatio, actio, qua Deus denominatur formaliter creans, non eſt reſpectus realis in Deo creatore, accipiendo reſpectum realem primo modo. Patet, quia in diuinis non eſt aliqua realis relatio præter relationem originis. Sed nullã harum dicit creatio, quia nec paternitatem, nec filiationem nec ſpirationem. Item creatio dr nouo & ex tempore dicitur de Deo, ergo non importat aliquid reale in Deo, conſequentia probatur, quia quicquid eſt reale in Deo, conuenit Deo ab æterno. Nam ſi aliquod reale de nouo adueniret Deo, Deus eſſet mutabilis. Antecedens patet per Magiſtrum di. xxx. primi. Et poſt, Appellatio, qua creator relatiuè dicitur ad creaturam, relatiua quidem eſt, ſed nullam notat relationem quæ ſit in creatore. Nec creatio actio dicit reſpectum rationis, ſed dicit diuinam eſſentiam, & creaturam non potentem exiſtere niſi poſita diuina eſſentia, & nihil aliud, id quod multis probat Gabriel diſt. prima, qu. prima, libr. ij. art. ij. Et creatio actiua non diſtinguitur à Deo, ſed eſt realiter Deus, quia ſupponit pro creante, & connotat creaturam non potentem eſſe ſine Deo, & ita eſt realiter Deus. Et relationes communes in Deo (vt idem Gabriel ſcribit di. xxxj. q. vnica, arti. j. li. j.) dicuntur idẽtitas, æqualitas & ſimilitudo, quæ ſunt perſonarum ad ſe non ad creaturam: & ideo communes appellantur, quæ ſunt omnium perſonarum, & cuiuſlibet reſpectu ſingularium: quælibet enim eſt idem eſſentialiter ſimilis & æqualis omnibus ſimul, & cuilibet ſingillatim. Et identitas & ſimilitudo & æqualitas in Deo non diſtinguuntur, maximè accipiendo eſſentialiter, ſed non ſunt termini ſynonymi, quia ſunt communes Deo & creaturæ. In creaturis verò non ſupponunt pro eodem, quia nihil eſt ſibi æquale vel ſimile ſibi in creaturis, &c. Identitas verò ſimilitudo, &c. eſt realiter ipſa eſſentia, propter cuius identitatẽ in tribus perſonis ipſæ dicuntur ęquales. De quo aliàs, & latiùs Gabri. vbi ſuprà ſcribit.

¶ Relatio & ad aliquid differunt ſecundum Gab. di. xxxj. q. vni. ar. iij. du. iiij. li. j. quia ad aliquid ſignificat cõcreta relatiua, ſed relatio ſignificat abſtracta relatiua, ex quo ſequitur quòd ad aliquid & relatiuũ ſunt ſynonyma. Et relatiuũ ſupponit pro terminis, ſed pater ꝓ rebus, quare nõ ſequitur, homo eſt pater, ergo eſt relatiuum. Vide latiùs Gab. &c.

¶ Relatio eſt duplex, ſcilicet, intrinſeca & extrinſeca (vt notat Gabriel. di. j. q. j. art. j. li. ij.) Relatio intrinſeca eſt quæ ſemel poſita ſemper manet manentibus extremis & fundamento, vt diuerſitas, ſimilitudo. Dicitur notanter ſemel poſita propter paternitatem, quæ eſt relatio intrinſeca, quia licèt Sortes genuit Platonem, tamen poſſet Deus Platonem creare, & tunc eſſent extrema, ſcilicet, Sortes & Plato & non paternitas, tamen poſita ſemel paternitate per actum generationis filij manentibus genito & genitore, manet paternitas. Quod ſic eſt intelligendum ſecundum Occam. Relatio intrinſeca eſt relatiua, quæ poſtquam ſemel ſuppoſuerũt pro certis abſolutis illis manentibus ſimul & re abſoluta, ſi quam, id eſt fundamento connotant, ſemper ſupponunt pro eis. Per oppoſitum de relatione extrinſeca, vt vnio, inhæſio, & relationes ſex prædicamentorum. Gabriel.

¶ Relatio virtualis (vt literis mandauit Gabriel di. xlj. li. ij. q. vni. ar. iij. dub. ij. poſt ſanctum Bonau.)

non

non eſt qua quis refert in generali ad Deum omnia opera Dei vel anni, ſed qua quis refert aliquod opus certum ad Deum, ita vt opus ſequens directam habeat ad opus primum ordinationem & conſequentiam. Sicut eſt in illo qui dat centum marcas, vel qui intendit ire ad ſanctũ Iacobum. In aliis non habet locum. Quod ſic intelligo (inquit Gabri.) quòd opus illud virtualiter refertur in Deum, cuius præcedens opus actualiter in Deum relatum eſt aliquo modo cauſa, ita illud opus non fieret niſi aliud pręceſſiſſet. Et facilè ſciri poteſt de opere an virtualiter referatur in Deũ, & an cõſequatur ad opus actualiter relatũ. Si quęro, cur das tertiam vel ſecundam marcam, aut cur paras peram & calceos? Si verè reſponderi poteſt per actũ actualiter relatũ. Vel quia volo dare 100. marcas, aut quia volo ire ad S. Iacobũ, ſignũ eſt quòd virtualiter refertur in Deũ, & per conſequens eſt opus meritorium. Ex quo infert S. Bona. valde conſolatoriũ viris religioſis, ſcilicet, quòd qui in principio ex charitate Deo vouerunt portare religionis pondus, quicquid faciunt quod ad ſuæ religionis obſeruantiam ſpectat ex prima intentione, eſt eis meritorium ad ſalutem, niſi fortè (quod abſit) contraria intentio ſuperuenerit. In aliis autem quæ ad religionem non ſpectant, ſecus eſt: quià illa intentio ſe non extendit ad alia virtualiter. Ex quo infert Gabriel vbi ſuprà quod quicquid fecit religioſus ex obedientia ſui prælati, etiamſi fuerit labor corporalis, pertinens ad vitæ ſuſtentationem ſi fuerit in gratia, eſt ſibi meritorium, licèt tunc non ordinet in Deum ex prima intentione, qua ſe propter Deum ſubdidit obedientiæ, propter quod non eſt paruæ ſecuritatis religionem introire. Gabriel.

¶ RELIGIO eſt quæ ſuperioris cuiuſdam naturę, quam diuinam vocant, curam cerimoniamque affert, ſecundum Ciceronem libro ij. Rheto. Religio ſecundum Aug. lib. x. de ciuitate Dei, nihil aliud eſt quàm cultus diuinus. Vel ſecundum eundem libro de quantitate animæ. Religio eſt qua ſe anima vni Deo vnde ſeſe peccato ſubreperat reconciliatione ligat. Vel eſt ſtudium ſapientiæ (vt idem ſcribit libr. de vera religione.) Et religio dicta eſt ſecundum Iſidorum libro xviij. Etymol. eò quod per eam vni ſoli Deo religamus animas noſtras ad cultum diuinum, animo ſeruiendi. Vel dicitur à relegendo (vt vult Augu. libro ij. de ciuitat. Dei) Deum quẽ amiſeramus negligentes. Et religio cultus Dei quatuor nominibus nuncupatur, duobus apud Græcos, quæ ſunt latria & theoſebia, id eſt cultus diuinus vel bonus, & duobus Latinis. Sed differunt, quia theoſebia reſpicit cultũ Dei interiorẽ, qui propriè pertinet ad virtutes Theologicas, Latria verò reſpicit exteriorem ſeruitutem, quæ pertinet ad iuſtitiam. Ex Bonauentura iij. ſentent. diſtinction. ix. quæſtione ij. articulo iij.

¶ RELIGIONES factiuæ dicuntur, quæ factæ videntur poſt inſtitutionem legis Euãgelicæ, quas Anſelmus factitias nominat. Gerſon de perfectione cordis. Sed nunquid perfectius eſt iſta tria habere, obedientiam, caſtitatem, paupertatem ſub voto, ſicut habens religiones, quas Anſelmus factitias nominat, vt ea quæ conſiliorum erant, fierent ſub præcepto, homo quoque ſubderet ſe perpetuæ ſeruituti, propter illum cui ſeruire regnare eſt, & cuius regi frænis ſumma libertas eſt, & cuius vincula ſunt alligatura ſalutaris. Ac perinde mutet ſtatum de quadam libertate ſeculi in perpetuo ſub voto iugũ. Sola autem Religio Chriſtiana (vt idem ait Ioann. Gerſon parte prima de vera religione) propriè, verè, & antonomaſicè dicenda religio, quam Chriſtus obſeruauit perfectiſsimo & ſummo modo: patet: quia extra Chriſtianam Religionem non eſt ſalus. Secundam partem nullus poteſt negare Chriſtianus, quia ſicut eam Chriſtus docuit in Euãgelio, ſic & fecit: quia cœpit facere, & docere. Multa de Chriſtiana religione ibi Gerſo. Eſt & religio Chriſtiana mundiſsima: Nam vbi inueniemus nos alibi inter homines bonam religionem & veram Deo placentem, præter Chriſtianam religionem, vt ſcribit Gerſon parte quarta, ſermone primo, de ſan. Antonio. Quæ eſt alia religio, taliter bonos docens mores, & quæ adeo contrarietur vitiis, ſicut religio Chriſtiana? Quæ eſt denique religio, quæ tantum ad Dei ſimilitudinem creaturam eleuet humanam, & ad res ſpirituales vltra bruta animalia, quantum religio Chriſtiana? quam teſtes innumeri eam ad mortem vſque duriſsimam ſuſtinendam, & grauiſsima tormenta conſormarunt. Vide plura ibi de religione humana & aliàs. Et idem parte iij. de religionis perfectione & moderamine, ait, Religio Chriſtiana ſub vno ſupremo abbate Chriſto ſola eſt ſalutaris & perfecta. Multa ibi de perfecta religione & aliàs. Et vt ſcribit Iacobus de Valentia Pſalm. ii. Tota Religio Chriſtiana dicitur congregatio iuſtorum, inquantum eſt adunatio omnium fidelium. Sed dicitur cõcilium iuſtorum: inquantum, omnes in ea congregati conueniunt, & conſentiunt vnam fidem, & vnũ Baptiſma, & omnes venerantur hoc Sacramentum, & cætera ſacramenta Eccleſiaſtica, & credunt omnibus duodecim articulis fidei. Epiſcopus hæc Chriſtopolitanus.

¶ RELIGIOSVS non ſolùm (vt ſcribit Gab. di. xvj. articu. iij. q. vnica, dub. ij. lib. ij.) dicitur is, qui profitetur regulã factitiam, ſed omnis qui alicui prælato ſecundum Eccleſiæ ordinationẽ ſe ſubdiderunt: imò eadem ratione, quicunque ſtatum aliquem à Chriſto aut Eccleſia approbatum propter Deum ſuſcipiunt. Quod extendi poteſt vſque ad ſtatum naturæ matrimonialẽ. Et æſtimo (inquit Gabriel) illud potiſsimum fore intelligendum ſuo modo de Religione Chriſtiana, quæ vtique eſt maior factitia, quia ſine ea factitia non ſufficeret ad ſalutem. Regula religioſorum eſt (vt ſcribit Ioann. Gerſon tractatu de modo viuendi omnium fidelium) viuere in obedientia, caſtitate & paupertate. Et debent deuotè orare, & cõtemplari, & carnem mortificare contra vitia, & concupiſcentias. Vnde Auguſtinus in regula monachorum. In omnibus & ſuper omnia ametur, & honorificetur Deus. Et Hugo de ſancto Victore de clauſtro animæ. Summa religionis regula in hoc dependet, vt Prælati cuſtodiant ſuos ſubditos, ſubditi Prælatis benignè obediant, deuoti ſint ſenes, iuuenes verò laborioſi. Sit honeſtas in habitu, mediocritas in victu. Sint in clauſtro aſſidui, & ad iniuriã rari: non ſint ciuiles, ſed clauſtrales. Sint intenti Pſalmis, non cauſis. Non ſit rumor in clauſtro, ſed dilectio. In capitulo non lites, ſed confeſsio. In choro ſit ſacra ſimplicitas, & circa altare reuerentiæ honeſtas. De religioſis perplura aliàs, & in multis locis ſcribit Io. Gerſon Cancell. Pariſien.

¶ REMEDIVM, Græcè phármakon dicitur. Remedium autem eſt duplex contra malum, ſcilicet impediens-

pediens futurum, & remouens malum præſens, ex beato Thom. prima ſecundæ. q. 41. artic. 6. Et remedium aliquod contra peccatum eſt dupliciter (vt ſcribit S. Bonau. diſt. 26 art. 2. q. 3. lib. 4. Aut quia liberat à peccato commiſſo, & hoc per gratiam quæ in eo confertur. Quoddam quod liberat à peccato, quod cõmitteretur aliàs, & tale eſt matrimonium: quia multi infirmi vrerentur concupiſcentia, niſi haberent vxorem, quam cognoſcendo carnis aduſtionem euaderent: & in tali quantum ad vſum non eſt neceſſe gratiam dari, quãuis in actu ſuo poſſet hoc mereri. Remedium contra luxuriã eſt præcipuum fuga inertis ocij: Quod vidit qui ait:

O. ia ſi tollas, periere Cupidinis arcus.

Aſſit ſobrietas, familiaritas abſit. Cui ſententiæ ſubſcribit Sophia apud Gerſonem de cælibatu, & caſtitate Eccleſiaſticorum, &c. Eſt præterea remedium neceſſarium ad ſalutem, de quo ſcribit Scotus diſtin. 1. q. 7. lib. 4. quòd nullo tempore dimiſit Deus ſuos cultores ſine remedio neceſſario ad ſalutẽ, ſed omni tempore poſt lapſum fuit neceſſaria ad ſalutem deletio originalis, ergo quocunque tempore aliquod remediũ efficax erat, vt latiùs probat Scotus, vel ſacrificiũ, vel oblationes, ſicut fecerunt Abel, Noe, Melchiſedech, Abraham, de quo videatur & Dominus Præpoſitus Gabr. ſerm. 1. de Circuncisione Domini. Fuit ergo congruum remedium, ne ad idolatriam defluerent, ad quam proni illius temporis homines erant, quòd Deus ſuis cultoribus instituerct ſacrificia ſibi offerenda, poſſibile autem eſt quod aliquod determinatum ſacrificium foret ſacramentum, non enim eſt contra rationem ſacrificij, quòd ipſum vel oblatio eius ſit ſacramentum, & tunc licet indiſtinctè habetur de tali ſacramento in diuerſis locis ſcripturæ, quòd ſit inſtitutum à Deo in lege naturæ. Scotus. Sunt præterea remedia contra veneficia & maleficia, de quibus legito doctorem Martinum Planſch in opuſculo ſuo de ſagis doctiſſimè diſſerentem.

¶ REMISSIO, accipiendo nomen remiſſionis largiſſimè. Remiſſio peccati in baptiſmo quadrupliciter poteſt intelligi eſſe ab aliquo (vt ſcribit Rich. diſt. 5. ar. 1. q. 1. lib. 4.) ſ. effectiuè, meritoriè, miniſterialiter, & hoc vel ſacramentũ inſtituendo, vel inſtitutũ adminiſtrãdo. Primo modo à Chriſto, inquantũ eſt homo, nõ põt eſſe remiſſio peccatorũ, ſed ſic eſt ab ipſo inquantũ Deus. Secundo modo eſt ab eo inquantũ eſt homo: quia inquantũ eſt homo per ſuã paſſionẽ meruit, vt in baptiſmo remittãtur peccata. Tertio modo eſt etiã ab eo inquantũ eſt homo, quia inquantũ eſt homo, miniſterialiter ſacramentũ inſtituit in quo remittũtur peccata. Ipſe enim inquantũ Deus, fuit inſtitutionis principalis cauſa. Quarto modo eſt remiſſio peccatorũ à miniſtris Eccleſiæ, & de tali remiſſione dixit Chriſtus diſcipulis, Quorũ remiſeritis peccata, remittũtur eis. Io. 20. Sed ſic impropriè aliquis dicitur remittere peccatum. Rich.

¶ REMISSIO peccatorum perfecta, eſt remiſſio peccati quantum ad culpam & pœnam, talis, ſcilicet, remiſſio quæ tollit omnem reatum, & obligationem, tam culpæ, quàm pœnę, veruntamen ſatisfactio non propriè tollit culpam, ſed remiſſionem eius præſupponit, ad ſolam enim contritionem aut ſacramentalem abſolutionem reatus culpæ, & offenſa Dei remittitur, & opera ſatisfactionis quæ ſequuntur ad remiſſionem ordinatur. Gab. diſt. 16. q. 2. art. 1. libr. 4. Poteſt autem de potentia Dei abſoluta peccatum perfectè remitti, ſine ſatisfactione operis afflictiui, hoc enim non includit contradictionem, ergo. Non autem de potentia Dei ordinata fit perfecta remiſſio peccatorum ſine pœnalium ſatisfactione operum, vt probat domi. Gabriel. vbi ſuprà, concluſione j. & ſecunda, poſt Scotum diſtinct. decimaquinta. Item ſi quis in peccato mortali exiſtens conuerteretur ad Deum eliciendo actũ intenſum dilectionis Dei ſuper omnia: nihil tunc cogitans de peccatis ſuis, tunc peccatum id poteſt perfectè remitti abſque ſatisfactione peccatoris formaliter pœnali, vt ſi quis ſubitò raperetur ad martyrium niſi ſacrificaret, ſeu adoraret idolum, & ille propter Deum magis eligeret mori quàm idolatrare, nec eſſet ſibi tempus nec mora eliciendi contritionem peccatorum, nec cogitare poſſet de peccatis, ille ſic ſe offerens martyrio propter Deum tanquam vltimum finem perfectum dilectionis actũ, & eſt verè martyr, & per conſequens euolat. Gabr. concluſione iij. vbi ſuprà. Sed ſine ſatisfactione pœnali in habentibus vſum rationis formaliter, non fit perfecta remiſsio peccati, regulariter accipiendo ſatisfactionem pœnalem generaliter pro omni actu habente pœnam annexam, ſiue ad quem ſequitur pœna, quo modo etiam ipſa contritio eſt actus pœnalis, quia ad eam ſequitur triſtitia. Sine contritione autem in habentibus vſum rationis regulariter non fit remiſsio peccati. Ex quo ſequitur quod non fit remiſsio peccati actualis regulariter ſine peccatorum ſatisfactione pœnali formaliter vel virtualiter, quia ad remiſsionem peccati neceſſe eſt concurrere actum voluntatis peccatoris, vel reſpectu peccati, qui eſt contritio aut reſpectu Dei, qui eſt dilectio eius ſuper omnia, & vterque illorum includit pœnam formaliter vel virtualiter. Hæc ſingula prædicta latiùs deducit Gabr. vbi ſuprà.

¶ REMITTI peccatum mortale ſecundum Beat. Auguſtin. ſuper Pſalm. trigeſimũprimũ, nihil aliud eſt quã ipſum non imputari ad pœnæ æternæ vindictã.

¶ REMISSIO venialis peccati (vt idem ſcribit domi. Gabriel diſtinctio. decimaſexta. quæſtio. v. articul. iij. dubio ſecundo, libr. quarto, poſt Scotum) nihil aliud eſt niſi remiſsio reatus ad pœnam. Et ſecundum Scotum poteſt veniale remitti manente mortali, quia poteſt ſolui pœna debita veniali ab exiſtente in mortali hic in via, & in inferno, qua ſoluta, ſolutum eſt veniale ac dimiſſum. Repugnat huic beatus Thomas, quoniam ſecundum eum inimico quamdiu eſt inimicus non remittitur offenſa, nec parua nec magna, ſed habens mortale, eſt inimicus. Ad motiua Gabriel reſpondet vbi ſuprà, vult quod licèt nullus actus ſit acceptus Deo, niſi is qui agit ſit acceptus, quantum ad meritum vitæ æternæ, quia nullus actus ſine charitate eſt meritorius vitę æternæ. Eſt tamen aliquis actus vel paſsio accepta ad remiſsionem pœnæ temporalis peccato veniali debitæ eius qui non eſt acceptus ad vitam, alioquin bona opera moraliter in mortali facta ad nihil acceptarentur, quod eſt contra omnes. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà.

¶ REMVNERARE, retribuere, & remuneratio & retributio, & remunerabile. Et illud dicitur tripliciter ſecundum ſanctum Bonauenturam diſtincti. xlviij. articu. ij. quęſtio prima, libr. iiij. Primo modo quod aptum natum eſt mereri: & hoc eſt liberum arbitrium. Alio modo quod eſt ipſi merenti coniunctum: vt corpus humanum. Tertio modo quod eſt

eſt ad ipſum ordinatum, ſicut ad obſequium, ſecundum hoc præmiatur homo aliquando in ſeipſo, aliquando in corpore, aliquando ex eis quæ ſunt ſibi vtilia, ſic etiam præmiatur in ſeipſo in corpore ſuo, & etiam iu ipſo mundo, qui eius eſt habitaculum. Vnde corpora cœleſtia præmiari, non eſt aliud, quàm hominem præmiari in illis, quia Dominus totum mundum hominis amore faciet pulchriorem. Et ideo quia propter hominem præmiantur corpora ſupercœleſtia, ſecundum eam proprietatem præmiantur, ſecundum quam ſunt cõſona corporibus glorioſis. Hæc autem eſt lux, & ideo in luce & ſplendore augebuntur, & creſcent. Hæc ſanct. Bonauentura. Vnde Eſaiæ 30. Erit lux Lunæ ſicut lux Solis, & lux Solis ſicut ſeptem dierum. Gloſſa, id eſt Sol & Luna præmium ſui laboris percipient.

¶ REMVRMVRARE nihil aliud eſt, niſi certè & euidenter cognoſcere contrarium principij practici fieri nou debere, vt dicit Gabriel di.39.q. vnica, art. 3.dub.j.lib.2. Sic dæmones & damnati apprehenſis principiis aſſentiunt. Potentia enim intellectiua quę eſt ipſa natura rationalis, manet in dęmonibus & damnatis: alioquin non remurmurarent, ſicut inſtigare ad bonum, nihil aliud eſt quàm aſſentire, & cognoſcere principium, oſtendens aliquam operationem eſſe bonam & iuſtam, eamque fieri debere. Hoc autẽ nouerunt & damnati, nouerunt enim ſe prauè velle, agere, & peccare. Poteſt autem ratio ita turbati pœnis, & delectationibus, aut alia diſpoſitione neceſſaria quòd terminos principij clarè apprehendere non poteſt: aut ſe ad ipſum principium conuertere ipſum aduertendo, & ſic impeditur quã tum ad aſſenſum ſynderiſis. De quo latiùs infrà dicetur litera S.

¶ RENOVARI, eſt nouum fieri, nouum autem facere, eſt lauacri. Et Baptiſmus renouat: quia omnem vetuſtatem peccati actualis tollit, culpam, ſcilicet, & pœnam. Pœnitentiam autem non renouat: quia licet culpam tollat, non tamen omnem pœnam: & ideo aliquid vetuſtatis relinquit, quòd ſubſequens ſatisfactio remouet. Gabriel di.14.qu.3.arti.2.lib.4. concluſione 3. Vnde ſecundum Apoſtolum, Baptiſmus eſt Sacramentum regenerationis, & renouationis, ad Titum 3.

¶ RENVNCIARE, aliquando pro nuncio accipitur, à quo renunciatio: & eſt rei vel iuris proprij, facta ſcienter legitima refutatio, vt habetur. 7. qu. prima. ca. quam periculoſum.

¶ REPRAESALIAE dicũtur generalis retentio bonorum aliquorum auctoritate principis, vel ciuitatis pro recompenſatione damni dati: vt quando vnus de vno dominio non valens conſequi ius contra aliquem, de alio dominio retinet res omnium, quæ ſunt de tali dominio pro ſatisfactione, vt Angelus in ſumma. ca. repræſalia. Et quando quę ſunt licitæ, quandoque non (vt ſcribit Gab. diſ. xv. q. 4. li. 4.) Quod ſint licitæ requirũt̃ ſex, ſcilicet, quòd Dominus, vel ciuitas requiratur pro iuſtitia miniſtranda. Secundò quòd conſtet de negligentia iuſtitiæ adminiſtrandæ. Tertia quòd adeatur ſuperior, ſi habet ſuperiorem de iure & de facto, ſi adiri poteſt, & expediret. Quartò, quòd concedatur à iudice proprio iniuriati. Quinta quod ſit cauſa iuſta & ſufficiens, ſcilicet, notabilis iniuria, aut læſio iuſtitiæ. Sextò quòd non extendatur vltra terminum, quo ad damnũ paſſum & quo ad perſonas contra quas cõceditur. Quicquid enim detinetur excedẽs paſſum damnum, iniuſtum eſt. Similiter extendi non debet ad clericos, & eccleſiaſticas perſonas: neque ad bona eorum. Plura apud Leguleos legere potes. Adquirens autem aliqua per repræſalias ſtantibus prædictis ſex conditionibus, non tenetur ad reſtitutionem. Si verò aliqua harum deficit, ad reſtitutionem quadruplici cogitur. In conſcientia verò tenetur ad omnium ſic adquiſitorum plenam reſtitutionem damnorum & expenſarum, ſed hęc ad iuriſperitos.

¶ REPRAESENTARE, id eſt, iterum præſentare, ſicut ſtatua Herculis non repræſentat Herculem niſi ei qui prius vidit Herculem, nec poſſum ſcire an ſtatua ſit ſimilis Herculi, niſi prius viderim Herculem. Gab. di.3. q.2. lib.2. Et repræſentans propriè accipiendo præſupponit notitiam repræſentanti, nec ducit niſi in notitiam rememoratiuã repræſentati.

¶ REPROBARE, eſt aliquem iudicare indignũ vita æterna, vt eſt omnis indignus carens gratia, per oppoſitum approbare, & propter finale peccatum prę uiſum reprobatur, quicũque reprobatur. Nicolaus de Orbellis dicit, Reprobare eſt velle damnare. Et reprobatio tria importat. Primò odium Dei æternum, propter malitiam alicuius præuiſam ab æterno. Secũdò obdurationem reprobati, quæ ſecundũ Auguſtinum nil aliud eſt, quàm Dei mandatis obuiare. Tertiò damnationem æternã ſeu punitionẽ. Primum eſt ex parte Dei, aliud ex parte ipſius hominis reprobati, ſed ſecundum, ſcilicet, obduratio hominis eſt ex ſuæ voluntatis malitia. Tertium verò, ſcilicet, pœna æterna eſt ex Dei iuſtitia, qua reddet vnicuique ſecundum opera ſua. Frater Pelbartus poſt ſuum Guilhelmum Scotiſtam.

¶ REPROBATIO variè deſcribitur. Vnde Dominus Præpoſitus Gab. di. xl. qu. vnica, art. j. lib. j. dicit Reprobatio eſt præſcientia culpæ, & præparatio pęnæ, vt inquit Magiſ. Vel eſt ordinatio alicuius creaturæ ad pœnam æternam. Et hæc pœna eſt effectus reprobationis, non antè culpa per quam reprobatus meretur ęternaliter puniri, eo quod culpæ (Deus reprobans) non eſt actor, ſed ſolùm præcognitor (vt clarè oſtendit Magiſter in textu di. xl.) beat. Thom. prima parte quæſt. 23. arti. 3. ait: Reprobatio, Dei eſt pars prouidentiæ reſpectu eorum, qui exciderunt à beatitudine, ſicut prædeſtinatio reſpectu eorũ qui diuinitus ordinantur ad eam. Eckius doctor Theologiæ noſtra tempeſtate doctiſſimus, in ſuo Chryſopaſſo, colligit aliquas doctorum deſcriptiones reprobationis. Vnde ſecũdum Guilhelmum Vorrilo: Reprobatio eſt præſciẽtia iniquitatis, & pręparatio earundem ad damnationem. Thomas Argentinus: Reprobatio eſt æterna pręcognitio mali vſus liberi arbitrij, ratione cuius Deus decreuit hominem aliquem priuare gratia in præſenti, & in futuro punire pœna æterna. Et ſecundum eum dicit tria, ſcilicet, præcognitionem culpæ, ſubſtractionem gratiæ, & præparationem pœnæ. Capreolus ad mentem diui Thomę ait: Reprobatio eſt pręſcientia iniquitatis cum voluntate permittendi caſum in culpam, & inferendi damnationem pro culpa. Accedit Henricus Borcheim, quòd reprobatio includit voluntatem permittẽdi culpam, & inferendi pœnã damnationis pro culpa. Herueus Britto: Reprobatio eſt præuiſio malitiæ alicuius & propoſitum permittendi eum cadere, & non eleuandi eum à caſu. Gregorius Ariminenſis: Reprobatio eſt propoſitum non dandi vitam æternam, vel non propoſitum dandi

vitam æternam. Subſcribit Petrus de Aliaco Gabriëlem. Reprobatio eſt præſcientia culpę, & præparatio æternæ pœnæ. Vel reprobatio (vt ait Gab. di.xlj.q.vnica, artic.j.lib.j.) importat Deum & pœnam æternam alicui infligendam: ſicut prædeſtinatio importat Deum, qui daturus eſt alicui vitã ęternam. Videatur Eckius Doctor Germanus non incelebris, mihi notiſſimus, & intimus, qui præter cæterorum Theologorum morem eloquentiam cum Theologica ſapientia coniunxit.

¶ REPROBATIO eſt duplex (vt ſcribit Bruleſet diſtin.xl.art.2.quęſt.prima, lib.j.) ſcilicet, affirmatiua & negatiua. Vnde reprobatio negatiua eſt alicui non velle dare gloriam æternam. Affirmatiua verò eſt velle damnare vel punire aliquem pro peccatis. Reprobationis negatiuæ nulla eſt cauſa vel ratio ex parte obiecti: ſicut nec prædeſtinationis eſt cauſa obiectiualis. Et per hoc concordantur moderni Doctores, vt Occam, Gregorius Ariminenſis, qui videntur contradicere Scoto. Et ſecundum Eckium addendum eſt ad reprobationem affirmatiuam, æternaliter quod Bruleſer omiſit, propter exiſtentes in Purgatorio, quos Deus vtique vult punire: ſed non æternaliter. Et ſecundum eundem Doctorem, qui pro meritis non poteſt ſatis laudari: vera & propria ratio reprobationis, videtur verius conſiſtere in negatione quàm affirmatione. Ita enim videtur intellexiſſe Apoſtolus & Propheta, cùm dixerunt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Per odium Dei intelligitur reprobatio. Sed quid aliud eſt odire Dei quàm nolle miſereri, vel non dare gloriam. Reprobare enim eſt nolle miſereri, ſecundum Magiſtrum. Melius ergo fecerunt definentes per negationem quàm definentes per affirmationẽ, vt dicit Eckius noſter in ſuo Chriſopaſſo, qui & de reprobatione, & eius deſcriptione permulta notanda ſcriptis reliquit. Et veteres vt in plurimum loquuntur de reprobatione affirmatiua: recentiores contra de negatiua. Et ſecundum Richardum (vt eum refert Eckius) hominis demerita ſunt ratio reprobationis, quantũ ad connotatum, quod eſt temporalis obduratio & futura damnatio: non autem ipſius præordinationis ad futuram damnationem eſt aliqua ratio.

¶ REPTILE quicquid repit. Et dicitur quadrupliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauẽtura di.xv.li.2.in dub. literalibus:) Vno modo quod ſe trahit vi oris, ſicut vermes. Alio modo quod ſe trahit vi coſtarum, ſicut ſerpentes. Tertio modo quod ſe trahit vi penularum, vt piſces. Quarto modo dicitur reptile largè, quòd in mouendo ſe magnam partem corporis applicat terræ, quãuis habeat pedes, ſicut lacertæ, & ſtelliones. Et ſic ſecundum diuerſas acceptiones reptile poteſt pertinere ad ornandum diuerſa elementa. Beatus Thom.part.j.q.72.art.2.dicit: Reptile eſt animal cuius corpus non multũ eleuatur à terra per inſtrumẽta motus, ſed repit vi coſtarum: vt ſerpens, vel vi annulorum: vt annuloſa, vel vi oris: vt quidam vermis, vel vi penularum: vt piſces. Amb.lib.hexam. Scimus reptilia dici genera ſerpentũ, eò quòd ſuper terram repant: ſed multò magis omne quod natat, reptandi habet vel ſpeciem vel naturam. Hieronym.in Gen. Producant aquæ reptile animæ viuentis.

¶ REPVDIVM dicitur recuſatio, quòd fiat ob rem pudendam. Et differt repudiũ & diuortium, quia repudium fiebat ex indebita cauſa, ſed diuortium ex debita. Et illud eſt permiſſum, hoc conceſſum. Differunt etiam, quia poſt repudium non prohibebantur nubere: poſt diuortiũ autem prohibentur. Differunt etiam, quia vir repudiabat vxorem, nõ ècõuerſo. Vnde non iudicabantur ad paria, in diuortio iudicantur ad paria. Et huius ratio eſt: quia mulier merito primi peccati eſt ſubiecta viro, ſed poſt reconciliationem Chriſti in quo non eſt ſeruus, & liber, maſculus, & fœmina omnino quantũ ad legem thori ad paria iudicantur. Hæc S.Bona.di.35.lib.4. q.j.in fine. Et (vt idem ait q.4.vbi ſuprà) diuortium non eſt ſeparatio quantum ad vinculum ſacramentale, ſed quantum ad debitum & cohabitationem. Vide eundem q.v.& de diuortio. Potes, & videre de repudio Paulum Corteſium libr.4.di.vj.in fine ſuarum ſententiarum.

¶ REQVIES. Gemina eſt animarum requies: vna in præſenti, alia in futuro. Iſta habet meritum, illa præmium: per primam habetur ſecunda, id eſt per meritum præmium: ſicut ſcriptum eſt: Erit ſabbatum ex ſabbato, hoc eſt pro requie pectoris dabitur requies æternitatis. De illa duplici requie permulta, & perpulchra ſcripſit Gerſon part.2.ſermone de verbis Domini: Venite ad me oẽs qui laboratis, &c. Prima requies multis in ſacra pagina nominibus appellatur. Dicitur enim bona cõſcientia, bona voluntas, pax pectoris, trãquillitas cordis, puritas mẽtis, refrigerium animæ, conſolatio ſpiritus. Secunda requies eſt de qua dicitur: Oculus non vidit, nec auris audiuit nec in cor hominis aſcendit, quę prępauit Deus diligentibus ſe. Requies illa eſt decor & immortalitas corporum, honor & impaſſibilitas animarum. Requies illa eſt laboris, & doloris omnis abſentia, curæ & anxietatis nulla incidẽtia, nulla moleſtia, nulla anguſtia, nulla confuſio, nulla formido. Requies illa eſt perpetua in ſanitate, firmitas inconcuſſa in animi libertate, ſuauitas ſuauiſſima & ſuperdulciſſima in viſione creatoris, delectatio ſancta & ſincera, in ſanctorum ſocietate dulcedo. Vide latius Gerſonem vbi ſuprà.

¶ RES, vt ſcribit ſanctus Bonauen.di.37.in dub.literal.lib.2.accipitur propriè & magis propriè. Res ſecundum quod communiter dicitur à reor, reris: & ſic cõprehendit omne illud, quod cadit in cognitione, ſiue ſit res exterius, ſiue in ſola opinione. Propriè verò dicitur res à ratus, a, um, ſecundũ ꝙ ratũ dicitur eſſe illud, quod nõ tantũ nõ eſt in cognitione, imò eſt in rerum natura, ſiue ſit ens in ſe ſiue in alio: & hoc modo res conuertitur cum ente. Tertio modo dicitur magis propriè ſecundum quod dicitur à ratus, a, um, prout ratum dicitur illud, quod eſt ens per ſe & fixum: & ſic res dicitur ſolùm de creaturis & ſubſtantiis per ſe entibus. Si res accipitur primo modo, peccatum eſt res, & quantum ad actionem ſubſtratam, & quantum ad deformitatem: ſicut accipit Fulgentius, & habetur in gloſſa, ſuper Rom.1. Deus illius rei eſt vltor cuius non eſt actor. Si res dicitur ſecundo modo, ſic peccatum dicitur res, nõ ratione deformitatis, ſed ratione actus ſubſtrati. Et ſic accipit Auguſtinus in Enchirid. cùm dicit, quòd aliquæ ſunt res quibus homines mali ſunt, & tales non ſunt niſi vitia & peccata. Sed capiendo tertio modo res, peccatum non eſt res ratione deformitatis, nec ratione actus ſubſtrati. Sic accipit Augu. cùm dicit, quòd opera diaboli vitia ſunt non res.

¶ RES poteſt cõſiderari tripliciter (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct.25.in dubiis literalibus lib.j.)

autem

aut ſecundum proprietates quas habet in propria natura, aut ſecundum modum per quem fit apud animam: aut ſecūdū proprietatem comunem, quæ ineſt ei ab actibus animæ, qui ſunt ſubijcere & prædicare, cōponere, & diuidere: ſecundū hanc ergo triplicem acceptionē contingit rem tripliciter nominari. Vno modo per nomē quòd inducat exiſtentiā à parte ſuæ naturæ: ſicut dicitur albū, & nigrum, & huiuſmodi. Alio modo ſecundum quod anima accipit per modū entis, hoc modo nominat res: vnde omne illud res dicitur, quod anima cogitat: vt exiſtens in natura. Alio modo contingit nominare per intentiones ſecundas, ſicut dicitur genus, ſpecies, ſubiectum, prædicatum. Quoniam ergo hoc nomē res dicit mediū inter nomē, quod dicit purè formā naturæ, & nomē quod dicit formā intētionis: ideo non tantū eſſentiæ conuenit, ſed etiam perſonis. Et ideo tres res dicimus tres perſonas, non ſic tres eſſentias: & huic ſignificationi alludit ipſum nomen. Res enim dicitur à reor (vt dictum eſt) quod dicit actum à parte animæ. Et alio modo venit ab hoc quòd eſt ratus, quod dicit ſtabilitatē à parte naturæ: & ſic res dicit ſtabilitatem ſiue rationem ex parte entitatis. Hæc Bona. Et ſecundū Aliacenſem tres res poſſunt dici vna res, &c. Vnde Magiſt. di. 25. lib. j. Ita tres res dicimus, vt eaſdem eſſe vnam quandam ſummam rem confiteamur. De quo & Auguſ. lib. j. de doctrina Chriſtiana: quem & allegat Magiſter ibi, vide eum & Scotum qu. 3. quodlib. de acceptione vocabuli res.

¶ Res eſt triplex (vt ſcribit Bruleſer in prologo libri primi ſententiarum.) Increata, & de hac ſpecialiter tractatur in j. lib. ſenten. Creata: & de hac ſpecialiter eſt ſecundus ſenten. Tertia eſt res includens rem creatam & increatam: & de hac ſpecialiter eſt tertius ſententiarum, qui eſt de Chriſto. Quartus verò liber eſt de ſignis: & omnes libri à primo quicquid tractant: hoc fit in quantū talia ſunt à Deo vel creata vel inſtituta.

¶ Res aliqua poteſt dupliciter cognoſci, ſcilicet, in ſe vel non in ſe: ſed in conceptu, vt poſt Occam ſcribit Dominus Præpoſitus Gabriël diſ. 3. qu. 2. artic. j. libro j. In ſe cognoſcitur res quando ipſamet res, & nihil ab ea re vel ratione terminat actū cognoſcendi, ſiue cognitio ipſa ſit intuitiua vel abſtractiua præſupponens intuitiuam eiuſdem rei. Res autem cognoſcitur non in ſe, quando cognoſcitur in aliquo cōceptu ſibi proprio: & hoc maximè dum cognoſcitur cōceptus ille de aliquo ente verificari: vel res cognoſcitur vno modo in ſe, id eſt, cognitione diſtincta: alio modo in ſe, id eſt, cognitione indiſtincta. Cognitio diſtincta vocatur, quando nihil quomodocunque diſtinctū à re cuius eſt cognitio terminat huiuſmodi cognitionem, id eſt, eſt cognitio, ſignificans rem aliquā præciſè, & nihil quomodocunque à re illa diſtinctum. Sed nec Deus ſiue eſſentia ſiue quodcunque intrinſecū Deo poteſt cognoſci naturaliter hîc pro ſtatu viæ in ſe à nobis. Poteſt tamē eſſentia vel quidditas diuina à nobis cognoſci in aliquo conceptu non ſolū ſimplici cōmuni Deo & creaturis, ſed etiam cōpoſito proprio Deo, cuius partes ſunt naturaliter abſtrahibilis à rebus, &c. Et conceptu ſimplici vel cōnotatiuo vel negatiuo cognoſcitur Deus, vt cōceptu huius ſigni prima cauſa. Creatiuū immortalis, immutabilis, incauſabilis, æternus. Plura alia vide apud Gabr. vbi ſuprà. Res quoque cognoſci poteſt tripliciter, ſecundū quod aliquid dicitur tripliciter menſura: de quo vide in dictione Menſura. Res autē vniuerſæ ab æterno fuerant Deo cognitæ: & ſic cognoſcit ea antequā fiāt: de quo aliàs dicitur: & videre potes de hoc Dominum Iacobum de Valentia ſuper illud Pſalm. 138. Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur, &c.

¶ Res permanens quandoque accipitur pro re, quæ ſemper manet & nunquam eſſe deſinit, licet eſſe incepit. Et per oppoſitum ſucceſſiuum pro eo in quo nō eſſe ſuccedit eſſe: & huiuſmodi menſuram dicunt tempus. Gab. di. 2. q. j. art. j. lib. 2.

¶ Respublica, ciuitas libera, quę iure regitur, vel reſpublica eſt paucorū poteſtas, in qua cēſu Magiſtratus declarātur, ſecūdū Ariſto. lib. 1. Rhetor. Vel reſpublica eſt inſtitutio ciuitatis circa Magiſtratus, honoreſq́ue publicos quemadmodū debeāt impartiri, & in quo poteſtas, auctoritaſq́; ſumma debeat conſiſtere, & qui ſit finis cuiuſque ſocietatis, ſecundum Ariſt. 4. Polit. Vel reſpublica eſt res populi, ſecundum Aug. li. j. de Ciuit. Dei. Vel ſecundum Plutarch. Reſpublica eſt quoddam corpus cōpaginatum ex membris quod diuini muneris beneficio animatur, & ſummæ æquitatis agitur nutu, & regitur quodam lumine rationis.

¶ Restitutio, vt ſcribit frater Oſvvaldus li. 4. Roſarij Theol. Eſt rem ſtatuere in priſtinum ſtatum, & eſt non ſolùm præſentiam rei præbere, ſed etiā poſſeſſorem facere, fructuſque reddere: & accipitur tripliciter. Primò, vt eſt idem quod ſatisfactio. Secundò, vt genus ad ambas ſpecies. Tertiò, vt condiuiſa contra ſatisfactionem. Nam ſecundū S. Tho. & Bona. in 4. di. xv. q. vlt. Reſtitutio & ſatisfactio differūt: quem vide. Poteſt enim eſſe ſatisfactio ſine reſtitutione: & viceuerſa. Et reſtitutio ſecundum B. Tho. 2. 2. q. 61. eſt actus iuſtitię cōmutatiuę: quia nihil aliud videtur eſſe quàm aliquem ſtatuere in poſſeſſionē rei ſuæ. Et reſtituere eſt aliquando reddere: & plus eſt reſtituere quàm exhibere, ſecundum Caium Iuriſconſul. Nam exhibere eſt corporis præſentiam poſſeſſorem præbere. Reſtituere verò eſt etiam poſſeſſorem facere, fructuſque reddere.

¶ Restitutio (vt ſcribit Stephanus Bruleſer diſtincti. xv. qu. 13. libr. 4.) eſt redditio alicuius rei bonæ, & rei quæ fuit iniuſtè ablata, vel iniuſtè detenta. Secundum Aſten. libr. v. titu. 29. capit. j. vt recitat Gabriël diſtinctio. xv. quæſt. 2. libr. 4. eſt iterata immiſſio alicuius in poſſeſſionem vel dominium rei ſuæ. Ait enim: Reſtituere eſt aliquid iterato ſtatuere in poſſeſſionē vel dn̄iū rei ſuę. Poſſet tamē generalius deſcribi (vt ait Gabriël) ſic: Reſtitutio eſt iuſta recompenſatio damni iniuſtè illati ei cui illatum eſt. Vel adhuc largius accipiendo reſtitutionem eſt recompenſatio facta alicui pro illato damno, vel pro re ablata ipſo conſentiente, vel inuito. Dicitur pro damno, quia quandoque damnum infertur, vbi nulla res aufertur: vt dum impeditur aliquod ne acquirat aliquid ſibi debitum. Dicitur conſentiente, vt in mutuo, & depoſito, venditione & vſura. Dicitur vel inuito: vt in rapina & furto. Ex quo ſequitur, quòd reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, quia fit recompenſatio rei ad rem ſecundum æqualitatem valoris earundem. Et quoniam multipliciter poteſt quis damnificari ſecundū quod multiplicia bona iniuſtè ei poſſunt auferri, multiplex eſt reſtitutio. Sunt enim bona animæ tam gratuita quàm naturalia: ſunt & bona corporis: vt corporis

robur,ſanitas,membrotum integritas, pulchritudo,&cæ. Sunt tertiò bona famæ,ſecundum illud: Melius eſt uomen bonum quàm vnguenta precioſa. Sunt quartò bona exteriora,quę dicuntur bona fortunæ: vt diuitiæ rerum mobſlium & immobiliũ. Et in omuibus his poteſt quis damnificari iniuſtè, & ſimiliter reſtiturio fieri ſimpliciter vel in æquiualenti. Reſtitutio autem damni illati iniuſtè eſt de ſalutis neceſſitate,quia reſtitutio damni illari eſt præcepta per illud: Non facias furtum: quo prohibetur omnis vſurpario rei alienę,qua damnificatur proximus: ergo prohibetur omne damnum proximo iniuſtè illatum: & per conſequens mandatur ceſſatio à damno illato: ſed reſtitutio eſt ceſſatio à damno illato: ergo. Nam damnum illatum tamdiu manet donec recompenſetur. Cùm verò damnum recompenſatur, ceſſat & extinguitut. Hinc Auguſtinus epiſtola ſecunda ad Maced. Non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum: & habetur 14.qu.6.cap.j.quæ verba tractans, & explanans Gerſon parte 2.in regulis moralious, inquit: Non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum: hoc eſt niſi voluntas efficax reſtituendi eſſet, dum poſſibilitas,& oportunitas acceſſerit: & pront ſapiens præſertim cōfeſſor prælatus determinabit: vt quod veris dominis,ſi ſuperſunt, aut hæredibus ſuis, aut ſi fieri nequeat: quia non ſuut aut ignorantur, in pios vſus referantut ablata. Hæc Gerſon. Reſtitutionem quoque rei iniuſtè ablatæ, ſtatim eſſe faciendam & regulariter nulla mora protelanda vult Gabriel articul.2.vbi ſuprà, concluſione 2. Et dicitur regulariter, quia quandoque in caſibus licet differre reſtitutionem exteriorem, poſita tamen interiore voluntate reſtituendi cùm occurrunt circunſtantiæ oportunæ: vtpote quando aliquod incommodum quiſquam per hoc pateretur. Id quod latiùs declarat Gabriel ar.2. vbi ſuprà. Nec reſtitutio eſt pars ſacramenti pœnitētiæ, nec pars ſatisfactionis propriè accipiēdo ſatisfactionē, vt habet Alexāder part.4.quæſtion.86.& cæteri: S. Thomas, Bonauentu.& Scotus: ſed impropriè, vt ſcilicet, eſt opus volūtariè aſſumptū ad quod quis teuetur, eò quòd talis ſatisfacit præcepto. Propriè verò nō eſt ſatisfactio, vt videre potes apud Gabr. vbi ſuprà, concluſ. 3. Reſtituendum eſt autem omne occupatum vel detētum iniuſtè, id eſt, domino rei inuito, vt exponit Scotus, ſi reſtitui poteſt in ſe vel æquiualenti. Et dicitur omne occupatum: qualia ſunt rapta, furto ablata, aut alio modo vſurpata, in quibus non trāsfertur dominiũ: vt in mutuo & iniuſtè exactis. Dicitur iniuſtè, id eſt, inuito domino: quia accedente voluntate domini, detinēs non tenetur ad reſtitutionem, volenri enim uon fit iniuria: & intelligendum eſt de inuito actu non illicito, ſed actu debito. Omnes quoque iniuſtæ exactiones, & oppreſſiones pauperũ violentia metus, omnia ſic exacta reſtitui debēt. Dicitur, ſi reſtitui poteſt. Nam nemo obligatur ad impoſſibile. Dicitur, in ſe: quia res vſurpata reſtitui debet eadē in ſpecie & indiuiduo ſi habetur: nec poteſt dari alia res eiuſdē bonitatis pro ea contra voluntatem domini ipſius rei. Vnde 3.q. j. reintegranda, vbi dicitur, quòd reintegranda ſunt omnia ſpoliatis. Secùs ſi res eſſet cōſumpta vel periiſſet, ſufficit quòd reſtituatur in æquiualenti. Detinens præterea iniuſtè rem fructiferā, omnē fructũ quem cōſequitur ex re ipſa vel conſequi potuiſſet, ſi diligenter coluiſſet eo modo quo dominus rei ſolebat colere, tenetur reſtituere: deductis tamē expenſis in rei cōſeruatione, cultura & fructus collectione. Damna etiā quæ paſſus eſt dominus ex carētia ſuæ rei, tenētur detentor iniuſtus cōpenſare. Nemo enim debet à proximo iniuſtè damnificari. Plura videto apud Gab. di.xv.qu.2.artic.3.dubio j.libr.4. qui rem diffuſè probat, & vberrimè & copioſiſſimè de reſtitutione ſcribit. Facienda autem eſt reſtitutio regulariter damnificato (vt idem vult dubio iij. vbi ſuprà) ſi iuſto titulo poſſedit, ſi noſcitur, ſi eius pręſentia haberi poteſt, aut res ablata poteſt ei mitti ſine maioribus expenſis quàm res valet, ſi rerum ſuarum adminiſtrationem habet, ſi reſtitutio ei facienda non eſt interdicta Eccleſiaſtico vel Imperiali edicto. Patet 3.quæſti.j. Reintegranda,& de re.ſpo. quaſi per totum. Et Paludenſis qu.2.articu. 4. diſtinctio.xv. per totum. copioſè Gabriel ſingula declarat. Poteſt autem quis reſtituere per ſeipſum vel per alium. Nam qui per alium facit, perinde eſt ac ſi per ſe facere videatur. Sed curandum ne publicetur actor, & vt is recipiat reſtituenda cui debetur: alioquin nō eſſet liberatus, vt dicit Antoninus. Et ſubdit: Nec confidat de prædicatoribus, & confeſſoribus, ac quæſtoribus, qui quærunt pecuniam, non animarum ſalutem. Videatur amplius Gabriel dubio 4. vbi ſuprà: qui de reſtitutione valde multa ſcripſit, & eius ſpeciebus in pluribus quæſtionibus diſtinctionis xv.lib.4. legat curioſus, & diligens. Gabriel plura de reſtitutione, qui cęteris (vt credo) melius, prolixius, & vtilius ſcripſit, nihil omittens, quæ ad reſtitutionem pertinere videantur.

¶ RESVRRECTIO, & ſi plura de reſurrectione ſcripſerunt Doctores, tamē quædā & modica de ea ſcribā ex Doctoribus. Reſurrectio capitur tripliciter (vt ſcribit frater Oſvvaldus lib.4. Roſarij Theolo.) ſcilicet, actiuè: & ſic aliquando appropriatur patri, ſicut dicitur Actuum 2. Quem ſuſcitauit à mortuis. Aliquando filio, ſicut Ioan.11. Ego ſum reſurrectio & vita. Aliquando ſpiritusſancto. Patris autem & filij & ſpiritusſancti vna eſt potentia, qua fiet reſurrectio. Secundo reſurrectio capitur pro ſuſcitatione animæ à peccato mortali ad ſtatum gratię, Apocalyp.20. Hæc eſt reſurrectio prima: beatus, & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima. De iſta dicit Apoſtolus ad Epheſios 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Tertio capitur pro reunione animarum rationabilium in ſua corpora. De qua Matth.27. Multa corpora ſanctorum ſurrexerunt, & introierunt in ſanctam ciuitatem: & ſic reſurrectio eſt corporis facti incorruptibilis ad animam iterata vnio: & ſic reſurrectio eſt duplex.

¶ RESVRRECTIO eſt duplex (vt notat Bruleſer di. 43. quæſti.j.lib.4.) Quædam eſt increata, & eſt ipſemet Deus efficiens, & cauſans reſurrectionem creatam, tam corporalem quàm ſpiritualē. Vnde eſt illud: Ego ſum reſurrectio & vita (vt dictum eſt) & iſta reſurrectio non eſt futura, ſed fuit ab æterno. Alia eſt reſurrectio creata, & iſta eſt triplex, ſcilicet ſpiritualis, temporalis, & corporalis. Reſurrectio ſpiritualis eſt illa, qua quis reſurget de peccato ad gratiam: & iſta ſolum fit à Deo: de qua & ſuprà, & infrà latius dicetur in dictione Reſurgere. Reſurrectio temporalis eſt illa, qua quis quandoque cadit de proſperitate huius ſeculi, & tandem reſurgit ad talem proſperitatem, ſicut patet de Iob. Reſurrectio verò corporalis eſt reunio animarum intellectiuarum

ctiuarum ad corpora ſua(quã Corteſius extimam ſuſcitationem corporum vocat lib.2. diſtinctio.v.) & hæc non ſolùm eſt poſſibilis, ſed verè futura, vt fide credimus: de qua videatur Thomas Argentin. diſtinct.43. qui & reiellit errores negantium reſurrectionem hominis poſt mortem: vide & Scotum quæſt.j. eadem diſt. Paludenſem & Paulum Corteſium diſtinct.8.lib.4.& alios, qui multa de reſurrectione literis mandarunt. Eſt præterea reſurrectio ad iudicium:& iſto modo reſurgunt omnes. Alia eſt reſurrectio ad vitam æternam:& de iſta reſurrectione dicitur Ioannis 6. Nemo venit ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum:& ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die:& iſta reſurrectione non omnes reſurgent, ſed ſolùm beati: vt & ſcribit Bruleſer di.43.q.2.lib.4.

¶ Resvrrectio ſic deſcribitur: Eſt copulatio rurſus animæ & corporis, & ſecunda eius quod diſſolutum eſt, & cecidit animalis reſurrectio. Vel reſurrectio eſt iterata ſurrectio quod cecidit. In qua reſurrectione credendũ eſt idẽ corpus quod per mortem cecidit, ad eundem ſpiritum, id eſt, ad eandem animam rediturũ, vt ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon in expoſitione vndecimi articuli fidei. Reunitio enim animæ & corporis reſurrectio dici poteſt. Vnde reſurgere nihil aliud eſt quàm quod mortuũ fuerat, iterum viuificari: vel animam viuificantem iterum corpori quod deſeruit vniri, vt ſcribit Dominus Præpoſitus Gabriël ſerm.2. in feſto Paſchæ. Illa autem reſurrectio erit ſupernaturalis (vt ſcribit Richard. diſtinct.43.lib.4. Et aſſentiunt Scotus, Bruleſer)& ideo erit miraculoſa, & non naturalis, Et in hac reſurrectione omnes reſurgent electi, vt dicit Richardus artic.2. quæſtion.j. lib.4. vbi ſuprà, quia ad hoc ordinatur principaliter reſurrectio, vt homines conſequantur vltimum finem ſuum. Vltimus autem finis electorum, eſt perfectè eorum coniunctio cum ſummo bono, quo fine completur omnis appetitus eorum. Hunc autem finem completius cõſequentur electi per reſurrectionem eorum. Reſurgent & damnati, vt eorum damnatio compleatur: vt ſicut in anima ſimul & in corpore demeruerunt, ita ſimul in vtroque puniantur, hoc diuina iuſtitia exigente. Richardus qu.2. vbi ſuprà. Et animæ reproborum ſuis corporibus reuniẽtur, non propter eorum cõſolutionem, ſed ad ſuę damnationis cumulum. Reſurgent & paruuli, qui cum ſolo originali peccato deceſſerunt: propter cauſam reſurrectionis omnibus hominibus communem. Richardus qu.3. vbi ſuprà, quem latiùs perquirito. Et in corporibus electorum nulla erit deformitas, vt ſcribit Bruleſer diſtin.43. q.v. libr.4. De quo vide & Richardum di.44. artic.j. quæſt.6.lib.4. In damnatis verò nulla erit pulchritudo: ita quod ſi habuerunt turpitudinem in hoc mundo, in eis remanebit:& ſi habuerunt pulchritudinem in hoc mundo, auferetur ab eis, & erunt turpiſſimi & viliſſimi, & pleni omni fœditate & infectione: non tamen erit deformitas per diminutionem. Nam ſi in hoc mundo nõ habuerit quis brachia vel tibias, tunc illa deformitas reparabitur ad augmentum pœnæ, vt puniatur in omnibus membris: quia in hoc mundo benè valuiſſent brachia ad faciendum mala. Beati verò erunt pulcherrimi & decori: vt de eorum dotibus dicitur. Vnde reſurgent in corpore (vt inquit ſanctus Bonauẽtura) non tantum quod eſt de eius neceſſitate, ſed etiam quod eſt de integritate, & decentia, & pulchritudine. Vnde Thomas Argentinenſis dicit, quòd totum reſurget in homine: quod eſt de veritate ſuæ ſpiritualis naturę, & hoc rationabiliter: quia ipſe reſurget cum tota anima intellectiua quantum ad eſſentiam ſuam, & quantum ad omnes potentias ſpirituales, ex quibus componitur homo inquantum dicitur eſſe naturæ ſpiritualis, &c. Et (vt idem ait) homo qui nunc viuit, idem numero reſurget in extremo iudicio, in quo vniuerſalis fiet hominum reſurrectio, & hoc exigente diuina iuſtitia: vt homo qui meruit in via, præmietur in æterna vita, & qui demeruit, puniatur in æterna damnatione. Vide latiùs eum.

¶ De reſurgendi modo. Vnde in reſurrectione conſideranda ſunt tria, vt ſcribit Richardus diſtinct.43. artic.v. quæſt.2.lib.4. ſcilicet, Præparatio ad corporum reformationem, & corporum reformatio, & corporum reformatorum cum ſuis animabus propriis iterata vnio. Primum fiet creata virtute, quia puluerum collectio fiet miniſterio Angelico. Vox tubæ procedat à Chriſto, inquantum eſt homo, quamuis ab ipſo, inquantum eſt Deus, ſit ſpiritualem virtutem ſupernaturalem habitura:& iſta fient in tempore. Alia duo erunt per virtutem diuinam, & fient in eodem inſtanti ordine tamen naturæ. Vnio animarum ad opera ſequitur ipſorum reformationem, quæ eſt diſpoſitio ad animarum ſuſceptionem. Hæc Richardus. Conſonat Argentinus cùm vult diſtin.43.lib.4. quòd & ſi corporalis collectio non fiet ſubitò vel in inſtanti, cùm nulla virtus creata poteſt aliquod corpus de loco ad locum transferre in inſtanti. Fit enim miniſterio Angelorum (vt dictum eſt) tamen corporum ex iam dicto puluere formatio, & diſpoſitio, ac eorundẽ corporum animatio fiet in inſtanti. Sed ſola virtus diuina de prædicto puluere poteſt humanum corpus formare, & formatum animare, quæ quidem virtus eſt ſimpliciter infinita, vt patet lib.j. diſtinct.43. Igitur propter diuinæ virtutis perfectionẽ huiuſmodi corpora formabũtur, & animabũtur in inſtãti. Nõ diſcrepat Scotus diſtinctione 43. quæſtione v. libro 4. Vocat autem pulueres Scotus, corpora in quibus eſt vltimate facta reſolutio. Vnde Matth.24. dicit Saluator: Mittet filius hominis angelos ſuos cũ tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum, quod eſt dictum (vt inquit Scotus) quocunque diſperſæ fuerunt partes materiæ corporis, & in elementa ſiue in ignem ſiue in terram à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum, ſiue in quodcunque corpus, medium, aqueum, aëreum, vel imperfectè mixtum: à quatuor vẽtis omnes materię partes recolligentur & reunientur. Et non intellexit Chriſtus pulueres, quos vſitatè accipimus in ſepulchris, vſque ad tantam diſtantiam eſſe diſperſos, ſed intellexit generaliter in quamcunque tota vel parte facta ſit reſolutio illa colligentur, & ex illis collectis, id eſt, ex materia in eis, quæ fuit priùs materia corporis corrupti reparabitur iterum idẽ corpus. Hæc Scotus. Aſtipulatur & Bruleſer, qui ait: Pulueres ibi accipiuntur pro illa materia, de qua formata erant corpora, ſiue illa ſit ſub forma vermium ſeu herbarum, ſiue aquæ ſiue terræ:& breuiter ſub quacunque forma ſit:& iſta collectio fiet miniſterio Angelorum, & ita in tempore, Reformatio verò corporum fiet à Deo, & ſupra naturam (vt dictum eſt.) Et ipſi corpori reformatio eſt animæ v-

nio. Reſurgēt autem mortui in illis locis in quibus tempore reſurrectionis erit pars principalior corporis, ſiue ibi à principio fuerunt ſepulta eorū corpora ſiue nō. Vel reſurgent in illo loco, in quo Deus eū reſurgere voluerit, & hoc vltimū dicitur propter hoc ſi æquè plures partes principaliores corporis reperiūtur in vno loco ſicut in alio: de quo videatur Richardus di.43.art.v.q.3.lib.4: Et reſurrectio omnium illorum, qui in aduentu Chriſti inuenientur mortui, erit in vltimo inſtanti temporis propriè dicti, quòd ceſſabit ceſſante motu cœli. Et illi qui reperientur viui in aduentu Chriſti, quaſi ſtatim poſt ceſſationem motus cœli morientur, & parum poſt reſurgent: vt in mora inter media purgentur electi, qui aliquid purgabile habebunt. Richar. latiùs art. 6.q.j.vbi ſuprà. Nec tempus reſurrectionis notum eſt ſub certitudine, nec Angelis nec hominibus virtute naturali, vt latiùs ſcribit Richardus q.3.vbi ſuprà. Multa alia de reſurrectione ſcribūnt Doctores, ſed relinquo legenda doctioribus. De cognitione verò quam habebunt tam boni quàm mali diuina virtute: vide Richardum articu.7.quæſtione j.ij.& 3.diſtinctione 43.lib.4. Et ſanctus Bonauentura articu.2.quæſtion.1.2.& 3.eadem diſtinction. & alios. Omnia autem nota erunt omnibus, tam bona quā mala, in ipſo iudicio: vt vult Anſelmus & Bernardus, & alij, & cæt. Richardus vbi ſuprà ait: In iudicio quilibet per diuinam virtutem poterit legere in cuiuſlibet conſcientia omnia bona & mala, vt omnes videant quod in cuiuſlibet damnatione, & præmiatione Deus iuſtè ponderabit bona & mala eorum: & ſic omnibus appareat diuinæ iuſtitiæ rectitudo, &c. Et bonis memoria malorum non erit in verecundiam, ſed in gaudium, & gloriam, quòd pœnituerint, & quòd ſatisfecerint. Malis verò in confuſionem. Et vt ait ſanctus Bonauentura: Rationabilior eſt quòd omnium electorum peccata omnibus iuſtis tunc patebunt: & hoc propterea, quia magna erit Dei gloria, dum manifeſtatur eius ad filios miſericordia, & dum oſtendetur eius miſericordia, nulla erit erubeſcentia. Hæc pauca de reſurrectione ſufficiant, plura apud Doctores legantur.

¶ RESVRRECTIO Chriſti, quæ facta eſt noſtræ reſurrectionis exemplar. Hinc Apoſtolus Colloſſen. 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt, quærite. Et Gregorius: Redemptor noſter ſuſcepit mortem, ne mori timeremus: oſtendit reſurrectionem, vt nos poſſe reſurgere confidamus. Vnde Leo Papa: Dubitandum non eſt de conſortio gloriæ, ſicut dubitandum non eſt de cognitione naturæ. Et ſequitur: Nos in Chriſto crucifixi, nos in Chriſto ſumus mortui, nos in Chriſto die tertia ſuſcitati. De hac ita ſcribit Gab. ſer.2. facto in die Paſchæ. Euacuato limbo ac forti alligato, victrix anima Chriſti cum ſpoliis ſuis ad tumulum rediit die Paſchæ. Atque reſumpto pridem effuſo ſanguine in toto vel in parte, ſicut placuit exanime corpus alienum tamen à corruptione propter vnitam ſibi deitatem, ob quam indecens erat ſanctum, id eſt, corpus ſanctificatum, videre corruptionem, (ſecundū Dauid vaticinium) virtute verbi animæ reuniuit, Ipſum quoque corpus ſic informando viuificauit, & viuificando glorificauit. Sicque ſecundum carnē immortalis reſurrexit: ſecundum hanc enim cecidit, dum anima à carne per mortem ſeparata fuit. Animæ itaque & corporis reunitio, reſurrectio dici poteſt. Et hoc eſt quod dicitur extra de ſumma Trinitate, & fide catholica: firmiter. Deſcendit in anima, reſurrexit in carne, aſcendit pariter in vtroque. Hæc reſurrectio teſtificata eſt teſtimonio Angelorum, hominum, ſcripturæ & Dei, quæ abūdè & diffuſè adducit Gab. vbi ſuprà. Videatur & Gerſon de Chriſti reſurrectione, parte 2. ſermone facto in die Paſchæ, qui incipit: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, & parte 4. ſermone de reſurrectione, facto in die Paſchæ, qui incipit: Pax vobis, &c. Et apud alios videto concionatores.

¶ RESVRGERE eſt iterum ſurgere. Reſurgere ad æqualem ſtatum maiorem, vel minorem, poteſt tripliciter intelligi. Vel de ſtatu dignitatis, vel de ſtatu gratiæ, vel de ſtatu gloriæ. Status dignitatis attenditur ex variis prærogatiuis. Vnde ſic ſtatus virginitatis eſt dignior ſtatu coniugij. Sic ſtatus iuſtorū, id eſt ſemper permanentiū in innocētia baptiſmali, nobilior eſt ſtatu iuſtificatorū, id eſt reſurgentiū à culpa mortali per pœnitentiā. Et hoc modo reſurgēs per pœnitentiā nō reſurgit ad eundē vel æqualem ſtatū dignitatis, in quo fuit ante lapſum. Vnde Hugo lib.2.de ſacramentis, parte 14.capit. 4. Nemo in ſpe correctiōis peccare debet: quia quicquid ſemel amittitur, amplius ipſum non recuperatur. Si virgo es, cuſtodi diligenter quod habes. Noli in ſpe peccare, noli cadere quaſi melior ſurrecturus ſis. Quicquid poſtea feceris, facere tamē nō potes quin melior eſſes, ſi hoc faceres vt virgo eſſes. Sequit. Si magnum eſt aliquādo ſurgere, magis eſt vtique nunq̄ cecidiſſe. Si bonum eſt ſanatum eſſe, melius eſt nūquam corruptum eſſe. Hæc Hugo, quem latiùs refert Gab. diſtinctio. 44. qu.3. arti.3. dubio 3. lib. 4. Ex quo ſequitur, quòd reſurgens poſt lapſum, nunquā cōmodum reportat ex lapſu etiam ſi reſurgat melior quàm fuerat ante lapſum: quia ſemper perdit tempus illud quo ſuerat in peccato, in quo multa merita cōparare potuiſſet ſi non cecidiſſet, & cum hoc omne meritum, quod reſurgens ſibi acquiſiuit. Et per hoc patet quòd lapſus in peccatū nunquam reſurgit ad ſtatum eiuſdem dignitatis in quo fuit ante lapſum. Licet etiam melior reſurgat: ſicut ſtat virginem lapſam per pœnitentiæ feruorem ad maiorem gratiā reſurgere quàm habuit ante lapſum, & ſic meliorem poſt lapſum & pœnitentiam quàm ante: tamen ad ſtatum virginitatis non poteſt reſurgere. Sic quicunque lapſus ad ſtatum non ſic lapſi, non poteſt reſurgere. Plura vide de hoc Gabri. opiniones recitantem. Et poſt alia in fine infert. Sicut omnis verè pœnitens ad maiorem gratiam quam perdiderit, reſurgit: ita reſurgens plura merita & maiorem gloriam acquirit: quia reſurgenti omni gratia perdita reſtituitur, & omnia merita mortificata viuificantur, & vltra acquirit nouū gradum gratiæ, correſpondentem actui pœnitentiæ, & nouum meritum per nouam gratiam, per quā perficitur & continuatur actus pœnitentiæ, per quem ordinatur ad vlteriorem gradum gloriæ. Et ſubdit: Quamuis omnis verè pœnitens reſurgat melior quàm fuerat dum cecidit in culpa, nō tamē melior quàm futurus erat ſi ſtetiſſet in gratia. Patet primū, quia habens maiorem gratiam melior eſt, ſed reſurgens habet maiorem gratiā & plura merita: ergo. Probatur ſecundum: ſi enim ſtetiſſet in gratia tempore quo in peccatis dormierat, multa merita conquiſiuiſſet: quia non eſt ocioſa charitas ſecundum Gregor. Magna enim operatur ſi eſt, & per illa merita aucta

rita aucta fuiſſet charitas & gratia:& per cōſequēs correſpōdens gloria. Ad hoc autē quod liberū arbitriū reſurgat à culpa, neceſſaria eſt gratia, nō ſolū ſecundū quod gratia dicitur gratuita volūtas Dei: nec etiā ſecundū quod dicitur liberalis paſſio Chriſti, ſed etiam ſecūdum quod dicitur habitus animi, vt vult S. Bonauen. diſt. xxviij. lib. 3. quæſtio. 1. & cæteri Catholici tractatores à fide illuſtrati. Vide latiùs Bonauē. Homo itaque abſque gratia gratū faciēte nō poteſt à culpa reſurgere. Et hoc vult Gerſon part. 3. de exercitiis deuotorū ſimplicium, & remedio contra ſpiritum blaſphemiæ, cùm ait: Nullus autē præſumat quòd velit aut poſſit per ſe ſurgere à peccatis, aut peccata cauere: hoc enim ſoli diuinæ eſt gratiæ. Caueat ergo quiſq; à ſigno tantę ſuperbię. Nam propter ipſam ſuperbiā permittit Deus quandoque cadere hominem in peccata, in quæ nō cecidiſſet ſi humiliter & timoratè ſe ad Dominum Deum ſuum, & compaſſiuè ad proximum ſuū, qui priùs in ſimilia peccata cecidit, habuiſſet.

¶ Revelatio dicit quaſi remotio velaminis (vt ſcribit Guilelmus Scotiſta) dū aliquid ignotū aperitur alicui. Præſertim autē dicitur reuelatio, quando huiuſmodi manifeſtatio fit modo naturali: ſicut patet ex dictis Apoſtoli 2. ad Corinth. 12. Veniam autem ad viſiones & reuelationes Domini, & reuelatio addit ſupra viſionem intelligentiam viſorum, ſecundum beatum Thomam ſuper epiſtolam ſecundam ad Corinthios cap. 12. Poteſt autem reuelatio capi multipliciter (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracenſis quæſt. xij. articul. 3. libro 1.). Vno modo, vt reuelare idem importat quod cauſare aliquod ſignum extrinſecum cauſatiuum aſſenſus in intellectu creato. Et ſic Deus dicitur reuelaſſe legem Chriſti omnibus, tam fidelibus quàm infidelibus, quamuis non omnes aſſentiant: & hæc poteſt vocari reuelatio exterior. Alio modo poteſt capi, vt reuelare importat idē quod cauſare aſſenſum in intellectu creato de aliquo complexo. Et hoc poteſt eſſe de complexo vero vel de complexo falſo: vel aſſenſu ſine formidine vel aſſenſu cum formidine. Et ſecundum hunc modum concedunt aliqui, quòd hæc eſt neceſſaria, Deus reuelauit ſorti, quòd dies iudicij erit, & non dependet aliquo modo ex contingenti futuro. Et quòd Deus poteſt reuelare falſum, & poteſt decipere & fallere creaturam. Et quòd nō eſt inconueniens, quòd ille, qui eſt veritas, cauſat in aliquo falſitatem. Alio modo poteſt capi reuelatio ſpecialius, vt reuelare importat idem quod cauſare aſſenſum firmum in intellectu creato de aliquo cōplexo vero, & poteſt vocari reuelatio interior. Et ſecundum hunc modum hæc eſt contingens: Deus reuelauit ſorti, quòd dies iudicij erit etiam poſtquam reuelauit: quia illa debet exponi, quòd Deus cauſauit in ſorte aſſenſum firmum quòd ſic erit: & verum eſt quòd ſic erit. Modò ſecunda pars eſt contingens: quare. Et verorum contingentium de futuro eſt poſſibilis intellectui creato vera reuelatio: ſicut Deus reuelauit & multa talia de facto: vt patet Danielis 3. Reuelatum eſt myſterium Danieli. Item de Paulo 2. Corinth. 12. Scio hominem, &c. ſequitur: Et audiuit verba arcana, &c. Item de anima Chriſti, item aliter nulla eſſet prophetia. Fide quoque credendum eſt Deum hoc poſſe reuelare, quia omnipotens, qui & præſcit & præuidet futura vera & contingentia: quare per ſigna extrinſeca, vel per ſeipſum ſine talibus ſignis intellectui creato poteſt talia reuelare. Hæc Aliacenſis. Et de reuelatione eſt vt ſit certa, ſicut ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon parte 1. in declaratione veritatum, quæ ſunt de neceſſitate ſalutis. Et ſecundum eundem: Veritates quibuſdam ſpecialiter factæ, ſine dubitatione ſunt credendæ: alioquin non eſſet reuelatio. Vide de hoc Magiſtrum Ioannem Gerſonem. Et reuelatio Angelica ſiue prophetica ſuper aliquo quod bonis moribus obuiaret, niſi diuina interueniret iuſſio ſiue diſpenſatio: taliter circunſtantionata eſt aut eſſe debet, quod de ea reuelationem accipiēti, vel eis pro quibus ſit reuelatio, dubitare nō liceat. Oportet enim vt tam clarè cognoſcatur reuelatio eſſe à Deo, quàm clarè ſcitur aliquid eſſe ſcripturæ ſacræ, vel rationi conforme. Et in hoc caſu maximè neceſſarium eſt donum, quod Apoſtolus vocat donum ſpirituum. Hæc Magiſter Ioannes Gerſon parte 1. tracta. de diſtinctione verarum viſionum à falſis. De probatione autem ſpirituū, quòd ad hoc valet, legito eundem Gerſonem tractatu de probatione ſpirituum. Probandi enim ſunt ſpiritus an ex Deo ſint, & c. Probanda quoque eſt reuelatio diuina ſicut moneta. De quo vide eundem parte prima, de diſtinctione verarum viſionum à falſis.

¶ Reverentia eſt honor exhibitus in teſtimonium virtutis. Vel eſt timor initialis & caſtus. Et poteſt capi in bono & in malo, ſicut etiam confuſio, id eſt erubeſcentia, ſecundum ſanctum Thomā ſuper Pſalm. 34. Et reuereri eſt actus timoris, & vt debetur Deo eſt actus latriæ, ſecūdum ſanctum Thomam ſecunda ſecundæ quæſtion. lxxxxj. articulo ſecundo. Et reuereri eſt honorare. A quo reuerētia, honor quem tam in verbis quàm in factis alicui exhibemus: quare rem aliquam turpem nominaturi, ſolemus dicere: Salua reuerentia, ſaluo honore. A quo reuerendus, dignus reuerentia: & reuerenter, cum reuerentia. Et componitur reuereri ex re & vereor. Eſt autē vereri timere cum pudore quodam erga eum quem metuimus. Quidam tamen hæc ſeparant, ſic quòd vereri ſit hominis liberi, timere ſerui: quod ille pudoris, hic pœnæ metu teneatur. Et ſecundum Iacobum de Valentia ſuper illud Pſalm. 28. Afferte Domino gloriam & honorem. Iſta quinque ſe habent per ordinem, ſcilicet reuereri, honorare, laudare, glorificare, & adorare. Reuereri eſt reputare aliquod bonum maius in altero quàm in ſeipſo. Honorare eſt exhibere reuerentiam in teſtimonium virtutis, quam in altero reputamus. Laudare eſt honoratum aliis eommendare. Glorificare autem eſt laudes honorati largè, ateque præconizare. Adorare verò eſt reuerendum, honorandum, laudandum, glorificandum colere, propter eminentiam omnipotentiæ & ſanctitatis, & omni ſpe & fiducia poſtpoſita, ſe totum illi ſubiicere. Ideo adoratio dicitur diuinus cultus, omnia quatuor ſupradicta comprehendens: & ſic tale obſequium exhibetur cum oblatione & confeſſione laudis, & proteſtatione. Hæc Epiſcopus Chriſtopo. vbi ſupra.

¶ Reus eſt qui accuſatur ſeu impetitur ſuper aliqua re, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè. Gabriel diſtin. xv. quæſtio. vj. libr. 4. Vel eſt ille, qui in rem, hoc eſt cauſam ac iudicium vocatus eſt. Vel reus dicitur quicunque in litem adducitur, etiam ſi nihil admiſerit, id eſt contra quem quiſpiam agit. Cicero libro ſecundo

de Oratore: Reos appellat non modò eos qui arguuntur, ſed omnes de quorum re diſceptatur. Vnde à re dicitur reus, quod rei alicui obnoxius ſit: vel à re quam promiſit reum fieri, vt Aſconius inquit, nihil aliud eſt niſi apud Prætorem legibus interrogari. A quo reus ſtipulando, eſt qui ſtipulatur. Reus promittendo, qui ſuo nomine pro altero promittit. Item Reus voti qui ſuſcepto voto ſe numini obligat. Damnatus voti, qui promiſſa vota iam ſoluit, & ſunt propria ſacrorum verba. Reũ agere, eſt accuſare. Reũ peragere, eſt cõdẽnare.

¶ Rex qui regnum poſſidet. Regnum verò dicitur integra regio, quæ ab vno Rege poſſidetur. Vt Gallia regnum eſt, & qui Galliam poſſidet Rex Galliæ dicitur. Sic enim diſtinctus olim erat orbis terrarum, vt ſingulæ ferè regiones regna dicerentur, & Reges proprios haberent, à quibus ipſæ regiones appellatæ, quos ad faſtigium mageſtatis nõ ambitio popularis, ſed virtus & ſpectata inter bonos moderatio prouehebat. Dici tamẽ Reges poſſunt etiam ſi vnius tantum vrbis imperium habeant. Sic in principio Reges Romanorum dicti ſunt, quibus imperium vrbis permittebatur. Hinc regnum tam regio ipſa ſubiecta quàm ipſe dominatus dicitur. A quo interregnum, & dicitur tempus quo regnum vacat Rege. Interrex qui interea Regis locum tenet, &c. Et differunt Rex & Tyrannus, vt & notat Gerſon parte 4. ſerm. de Angelis. Quod Tyrannus commodum proptium tantummodo quærit, Rex alienum. Et vt oſtendit Ariſtoteles 5. Politic. Rex eſt pro bono publico. Tyrannus autem omnia non niſi ad propriam ſuam vertit vtilitatem & voluntatẽ. Quæ res (vt inquit Gerſon parte 4. de remediis contra adulatores) de iure naturali eſt contra Principem, & contra Chriſtianam charitatem, quòd, ſcilicet paſtor aut gubernator ſit diſſipator, & ſuos grauet ſubditos, velut ſi eſſent beſtiæ non homines, & aliter quàm vellet ſuperiorem ſuum in ſimili ſibi facere caſu, &c.

¶ Rixa eſt audax voluntas vindicandi iniuriam factam, ſecundum Albertum Magnum libro 3. compendij: & videtur eſſe rixa quoddam priuatum bellum, quod geritur inter perſonas priuatas, non ex aliqua publica auctoritate, ſed magis ex inordinata voluntate. Et ſecundùm beatum Thomam, ſecũda ſecundæ, quæſtion. xlj. articulo primo. Rixa eſt cõtradictio in factis, ſcilicet mutua percuſſio & particulare bellum ſine auctoritate publica. Sed cõtẽtio eſt in verbis. Et dicitur rixa à ringo, quod eſt roſtrũ torquere, quod canes faciũt latratuti. Hinc ringi pro iraſci capitur & tacitum ſtomachari.

¶ Ros & pruina differunt ſola quantitate, ſecũdum beatum Thomam ſuper Ioan. cap. xxxviij de quo videatur Ariſtoteles & cæteri Philoſophi in libro Metheororum.

¶ Rugitus, vox leonis & vrſi. Et propter vehementiam doloris vel famis, ſignificat vehementiam triſtitiæ & fletus, ex beato Thoma ſuper Pſalmum 37.

¶ Rumor dicitur nouitas ſine certo auctore, & differt à fama, quòd Rumor ſemper de re recẽti dicitur. Fama verò dicitur etiã de re inueterata, firmataq; hominum opinione quamuis incerta: de quo aliàs. Rumores ſuſpicioſos vir magnus non curat: de quo vide Gerſonem parte 1. in trilogo in materia ſchiſmatis.

De litera S.

Sacerdos capitur tripliciter, vt notat Bruleſer diſtinct. v. quæſtio. 1. libro 4. Vno modo idem eſt quod ſacris datus: iſto modo homines laici & etiã mulieres poſſunt vocari ſacerdotes. Et breuiter qui iuſtè viuunt. Secundo modo dicitur ſacerdos, quaſi ſacra dans: hoc modo in antiqua lege primogeniti erant ſacerdotes & non alij, & iſti primogeniti habebant tria priuilegia. Primũ, quia recipiebant benedictionem patris. Secũdum priuilegium, quia conſtituebãtur domini fratrum ſuorum. Tertium, quia recipiebãt primogenita omniũ bonorũ. Tertio modo ſacerdos capitur quaſi ſacra docens: vt maximè ſunt ſacerdotes nouæ legis, qui debent eſſe ſacris dati: ſacra dantes & ſacra docẽtes. Eſt autẽ ſacerdos is, qui Deo eſt dicatus ad ſacrificia faciẽda: & dicit quaſi ſacra dans. Sicut enim Rex à regẽdo, ita ſacerdos à ſacrificãdo vocatus eſt: cõſecrat enim & ſacrificat (vt ſcribit Gabriel d. xiij. q. 1. dub. v. lib. 4. poſt Iſidorum.)

¶ Sacerdos eſt duplex, ſcilicet Legalis & Euãgelicus (vt notat Gabriel d. xix. q. vnica, art. 1. li. 4.) Sacerdos legalis ſiue figuralis, eſt ſacerdos veteris teſtamẽti, qui licèt ipſe mediator fuit inter Deum & populũ orationibus ſuis & ſacrificiis, quæ ipſi Deo obtulerunt ex donariis populi (quorũ ritus & officium deſcribitur Leuit. per totum.) principale tamen eorum officium (vt Richar. ait) fuit præcipuè reſpectu clauſionis & apertionis legalis templi, & oblationis ſacrificiorũ, & ſacramẽrorum legalium, iudicando homines eſſe mundos vel immundos in mundiciis legalibus, & reſpectu mundationis irregularitatum legalium. His non fuerunt datæ claues ordinis & cœleſtis regni (vt habet Gabriel vbi ſuprà, & probat concluſione 1. poſt Petrum Palud.) Verùm fuit quorundam opinio, vt recitat ſanctus Thom. & ſanctus Bonauentur. quòd claues fuerunt apud ſacerdotes veteris teſtamenti, ſed imperfectæ & ſemiplenæ, & inchoatiuæ: quia & ipſi poterãt imponere pœnam pro peccatis ignorantiæ legis veteris, ſed non aperire regnum: quia clauſum fuit & nemo aperire potuit, &c. Sacerdos Euãgelicus eſt qui ex traditione Epiſcopi accepit in ſua ordinatione poteſtatem ſuper corpus Chriſti verum in altaris ſacrificio conficiendum, offerendum, & populo diſpenſandum. Et ſuper corpus Chriſti myſticũ ad membra huius corporis incorporandum, purgandum, à peccatis abſoluẽdum, & ad ſatisfactionẽ ligandum: ac per hoc regnum cœlorum dignis aperiendũ, & indignis claudendũ, & ad ſacramẽta ſpiritualia diſpenſandum. His enim & cuilibet ſacerdoti tam bono quàm malo in ſuſceptione ordinis ſacerdotij conferuntur inſeparabiliter claues regni cœleſtis, nec ſacerdotis iniquitas impedit collationem clauium. Eſt enim gratia gratis data, quæ tam bonis quàm malis confertur. Claues quoque dantur ad vtilitatem Eccleſiæ ſacerdoti, poteſtasq; clauium fundatur in charactere ſacerdotali, quę eſt indelebilis. Quare poteſtas clauium indelebiliter & inſeparabiliter adhæret ordini. De his plura legito apud Gabrielem vbi ſuprà. Et ſacerdoti Euangelico non licet ignorare ſuum officiũ, vt vult Richardi. xviij. art. 2. qu. v. libro 4. Ad ipſum enim pertinet

ſubditos

ſubditos ſuos in lege inſtitnere:iuxta illud Aggei 2. Interroga ſacerdotes legem,&c.Nec ille per ignorantiam excuſatur,qui magis ſollicitus eſt quęrere conſilium pro emptione vnius equi quàm pro animæ ſuæ ſalute. Videatur & Palud. di.xxxij. q.1.libr. 4.& propter ſacerdotij dignitatem, quam ſcriptura non valens vnius nominis ſignificatione exprimere. Hos nunc Reges,nunc Angelos, nunc Deos crebrius appellat:de quo legito Gabr.lect.4.canonis.Dicuntur & ſacerdotes conductitij , qui aliàs mercenarij dicuntur.Et ſacerdotes ordinauit Chriſtus in vltima cœna,vt ſcribit Gerſon part.j.de poteſtate Eccleſiaſt.conſid.a.qui & aliàs multa de ſacerdotibus ſcripſit.

¶ Saccvs quãdoque accipitur pro quacunque humiliatione,eo tropo quo ſpecies accipitur pro genere. Vnde Hierony.& habet Magiſt.di. xvij. lib.4. Qui peccator eſt,plangat delicta propria,vel populi,& ingrediatur Eccleſiã : de qua propter peccata fuerat egreſſus, & dormiat in ſacco:& præteritas delicias per quas Deũ offenderat, vitæ auſteritate cõpẽſet.Nec intelligitur ibi de ſacco exteriori,ſed quod interius feratur veſtimẽtum aſperum,vt ſcribit ſanctus Bonauẽ.di.xvij.lib.4.ita quod interius debet eſſe amictus ſacco,quia vera pœnitentia debet eſſe humilis & auſtera, quorũ vtrũque notatur in ſacco,vt fuit in Niniuitis.

De Sacramento & eius acceptione,diuiſione, & diffinitione.

¶ Sacramentvm ſecundũ Thomã & Durãdũ q.a.quarti,dicitur à ſacrando actiuè,ſicut medicamentũ à medicãdo,& ornamẽtũ ab ornãdo : & ſic medicamẽtũ eſt illud quo aliquis medicatur, & ornamẽtum eſt quo quiſquã ornatur:ſic Sacramẽtũ eſt aliquid quo aliquis ſacratur. Verum vt ſcribit Gabriel poſt alios diſtin.1.ar.1.libr.4.ſicut virtus interior ſanans non dicitur medicamentum, ſed aliquid de foris adhibitum, vel intus ſuſceptum naturalis virtutis confortatiuũ,aut morbi expulſiuum: ita etiam interior contritio præparans à gratia formaliter ſanãs,non eſt Sacramentũ, ſed aliquid corporale ſiue ſenſibile extrinſecus ad ſacrificandũ hominẽ appoſitũ. Sunt autẽ Sacramẽta medicamẽta perfecta,& pigmẽta odorifera,& vnguẽta ſalutifera,vt ſcribit ſanctus Bonauent.in prologo quarti ſenten.& ſalutifera reſpectu ægroti curandi,odorifera reſpectu Dei placandi : de quo ibi Bonauen.& infrà videbis quomodo ſint medicinæ.

¶ Sacramentvm ſecũdum Magiſtrũ accipitur tripliciter. Vno modo pro ſecreto myſterio ſignato,quomodo dicimus Sacramẽtum diuinitatis, incarnationis,paſſionis. Secundo accipitur Sacramẽtum pro ſacro ſigno. Et ſic dupliciter. Vno modo generaliter pro quolibet ſigno ſacrę rei:ſic ſumitur à Magiſtro cùm ait: Sacramentum eſt ſacræ rei ſignũ,id quod elicitur ex verbis beati Auguſt. x. de Ciuit.Dei,cap.v.ſic dicentis:Sacrificium eſt viſibile inuiſibilis ſacrificij Sacramentũ,id eſt Sacramẽti ſignũ:& hoc modo extendit ſe ad ſacrificia & ceremonias veteris teſtamẽti.Petrus Palud.di.1.q.2. libro 4.tractans illa verba Magiſtri, Sacramentum eſt ſacræ rei ſignum,dicit: Sacræ, id eſt vt ſacrans actu,id eſt adhibita ad ſacrãdum ſpiritualiter,propter quod nec ſerpens ęneus dici poteſt Sacramentum ,quia adhibebatur ſolum ad curã corporalẽ, nec crux Chriſti quæ ad reprę ſentandum tantum, nec creaturæ,quæ ſunt veſtigium Dei,in ſe poſſunt dici ſacramentum.Alio modo ſtrictius accipitur ſacramentum pro ſigno gratiæ efficaci & certo quomodo ſacramenta noui teſta.dicuntur ſacramẽta; & hoc modo ponũtur tres diffinitiones ſacramẽti, vt recitat Alexan.part.4.qu. viij. & poſt eum Gab. diſt.1.q.1.lib.4. Et S.Bon.d.1.li.4.circa text. Et ſecũdum Scot.& ſecũdũ Petrũ Aliacẽſem q.1. artic.3. libro 4.ſacramentum poteſt capi propriè & impropriè,modò in lege Moyſi fuerunt multa ſacramenta impropriè dicta,ſicut purgationes ab immũditiis contractis,vt à tactu mortui,& à lepra,& ſic de aliis.Erãt etiam ibi quædam ſacramẽta impropriè dicta alia à prædictis,tamẽ plus accedentia ad perfectionem,ſicut erant oblationes hoſtiarum. Hæc enim pertinebãt ad cultum latriæ pro tempore illo quo Deus ſic voluit coli. Et iſtæ, ſcilicet, purgationes & oblationes dicebantur ceremoniæ vel ceremonialia ſacramenta. Et de iſtis poteſt concedi, quòd non dabant gratiam tãquam ſigna efficacia reſpectu gratiæ vel ex opere operato. Vide multa de hoc apud Dominum Cardinalem Cameracen. vbi ſuprà.

¶ Sacramentvm diffinitur ſic ab Aug.in lib.de corpore Chriſti.Sacramentum eſt per quod ſub tegumento rerum viſibilium diuina virtus ſecretius ſalutem operatur. Et quod ibi ſalutẽ ſecretius operatur,verum eſt per ſe,vt dicit Petrus de Palud.qu. a libro 4.licèt per accidens imponente obicem impediatur. Hanc diffinitionem ſic ponit Corteſ.di.1. libr.4.ſent. Sacramentum eſt in quo ſub operculo rerum ſpectabiliũ à diuinitate incolumitas noſtra iuuetur. Sacramentum ſecundum Magiſtrum eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma , vt ipſius imaginẽ gerat & cauſa exiſtat. Eam diffinitionem ſic explicat Paulus Corteſius vbi ſuprà, vbi dicit: At ſententiarum Magiſter, Sacramentũ inaſpectibilis gratiæ aſpectibilem formam eſſe voluit , ita vt cum ſui ſimulachrum ferat, cauſa dicatur. Quæ quidem diffinitio quaſi cumulatè ſacramẽti aceruum expleat, maximè à diuo Thom.probatur. Sacramentum ſecundum Hugo.de ſancto Victo.libr.de ſacramẽtis, parte 1.ca.1.eſt corporale vel materiale elemẽtum foris ſenſibiliter propoſitum,ex ſimilitudine repræſentans,ex inſtitutione ſignificãs , ex ſanctificatione continens aliquam inuiſibilem & ſpiritualem gratiam materiale elementum, id eſt elementatũ, ponitur pars pro toto,vt dicit Petrus de Palude. Hæ diffinitiones ſi rectè intelliguntur variatis verbis eandem præ ſe ferunt ſententiam , & quod vna obſcurius innuit,alia clarius exprimit. Explanationem diffinitionis Magiſtri quò dicit. Sacramẽtum eſt inuiſibilis gratiæ, &c.potes videre apud Magiſ. Ioan. Gerſ. parte ſecunda in compendio Theologiæ tract. 3. de ſeptem ſacramentis Eccleſiæ, & eius declaratione,quæ tamen in ſequentibus videbitur.

¶ Ad Sacramentum vt ſit tale,tria requirũtur, vt notat Dominus Præpoſitus Gab.diſt.1.q.1.ar.1.libr.4. Primum,quòd ſit res ſenſibilis, habens naturalẽ ſimilitudinem ad gratiam ſiue effectũ Dei gratuitũ: quam vel quem repræſentat. Naturalem inquam ſimilitudinem non per participationẽ eiuſdem qualitatis , ſic enim ſenſibilia non ſunt ſimilia ſpiritualibus. Sed ſimilitudinem illam quæ eſt proportionatorum, vt ſicut ſe habet hoc ad illud , ità hoc ad iſtud. Exẽpli cauſa,ſicut ſe habet aqua ad diluẽdas maculas corporales, ita ſe habet gratia ad abluendas macu

das maculas ſpirituales, & hæc ſimilitudo eſt bene
corporalium ad res ſpirituales. Hæc Tho. qu. 1. ar. 2.
diſt. 1. lib. 4. Et ſicut proprietas quædam naturalis
connexa eſt aquæ quæ in ſacramento baptiſmi gra
tiam repræſentat inuiſibilem, vt puta refrigerium
quod eſt aqua, ita repræſentat refrigeriũ gratiæ ab
incendio fomitis, vt inquit Magiſter Ioan. Gerſon
vbi ſuprà. Et vis ablutiua quæ eſt in aqua, repræſen
tat ablutionem ab originali. Secundum quod re-
quiritur quòd ſit actualiter à Deo inſtitutum. Nam
ſolus ille potuit inſtituere ſacramenta, qui potuit
ſuo ſigno dare ſanctificationis certitudinem & effi
caciam, hanc autem ſolus Deus poteſt dare qui ſo-
lus poteſt gratiam infundere & gratuitũ effectum
cauſare. Tertium quod requiritur, quòd ſit ſignum
efficax & certum, quòd ſemper habeat effectum
ſuum quem ſignat infallibiliter, niſi ſit impedimen
tum in ſuſcipiente per poſitionem obicis gratiæ re
pugnãtis. Et hæc tria oportet intelligere in ſingulis
trium diffinitionũ. Primũ innuitur in diffinitione
Augu. in hoc quod dicitur, rerum viſibilium, & in
diffinitione Magiſtri, viſibilis forma, id eſt ſimilitu-
do, ideo additur, vt imaginem gerat. Imago poni-
tur pro ſimilitudine, vt ſicut corpus exterius laua-
tur, ita interiora mundãtur in ſacramẽto baptiſmi
vt cauſa exiſtat, ibi tangitur efficacia ſacramenti.
Et accipitur viſibile ibi generaliter pro ſenſibili, vt
& vult Richardus diſt. 1. ar. 1. q. 3. & hoc propter di-
gnitatem. Nam ſecundum Auguſtinum ad Volu-
ſianum. Inter quinque ſenſus viſus eſt excellẽtior,
quia dicit Philoſophus 1. Metaphy. Maximè cogno
ſcere facit & multas differentias demonſtrat, quod
eſt intelligendum per ſe. Auditus enim plus cõfert
ad ſcientiam per accidens. In diffinitione Hugonis
clarius exprimitur per corporale vel naturale ele-
mentum, per quod intelligitur quælibet res ſenſibi
lis, ſiue ſubſtantia, ſiue accidens, vt elementum nõ
diſtinguitur contra elementatum, ſicut in euchari-
ſtia ſacramentum eſt ſpecies panis & vini, quę ſunt
accidentia, & in matrimonio ſacramentum eſt ver
bum conſenſum contrahentium exprimentia. Et ſi
obiicitur de corpore Chriſti vero, quod eſt ſacra-
mentum corporis myſtici, quod tamen non eſt ſi-
gnum ſenſibile, nec forma viſibilis. Dicit Magiſter
Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſien. vbi ſuprà,
quòd corpus illud eſt ſenſibile, & forma viſibilis in
annexo, licèt in ſe non ſit, licèt enim in ſua vera &
propria natura non ſit viſibile aut ſenſibile, eſt ta-
men viſibile & ſenſibile in forma vel ſpecie panis
annexi. Vnde cùm dicitur: Sacramentum eſt inuiſi
bilis gratiæ viſibilis forma, intellige, ſcilicet in ſe,
vel habẽs annexum viſibile vel ſenſibile. Magiſter
Ioannes Gerſon. Tertia cõditio innuitur per illud
quod dicitur, per quod virtus diuina ſecretius ope
ratur, vbi innuitur quòd illa tegumẽta viſibilia per
quæ ſalus acquiritur à virtute diuina, aſſumuntur
in cooperationem, & ita à Deo inſtituta, & certa
ſunt ſigna, eſt enim ſacramẽtum ſignum efficax &
certum, cõtinens aliquam inuiſibilem & ſpecialem
gratiam non formaliter, ſed cauſaliter. Vide latius
Dominum Præpoſ. Gab. di. 1. q. 1. lib. 4.

¶ SACRAMENTA ſignificant & repræſentant. Nõ
autem idẽ eſt ſignificare & repręſentare. Nã ſigna
æquiuoca, id eſt dubia & incerta, repræſentant, &
nõ ſignificãt. Itẽ ſacramẽta ex ſimilitudine natura-
li non præciſe repræſentãt effectũ ſacramẽtalẽ, ſed
omne in quo ſaluatur ſimilitudo. Sed ex inſtitutio
ne præciſẽ determinatur ad ſignificãdũ certè ſacra
mentalẽ effectũ. Exẽpli gratia. Baptiſmus, quia eſt
quædã lotio exterior in aqua, poteſt ſignificare om
nẽ lotionẽ in quacũque materia, ſiue corporalẽ ſi-
ue ſpiritualẽ cuiuſcũq; creaturæ. Poteſt enim mo-
uere intellectũ ad cogitãdũ quãlibet lotionẽ, ꝓpter
naturalẽ ſimilitudinẽ mũdationis, verũ ſic nõ ſigni
ficat certè & efficaciter, quia nõ ponet in ſe mũda
tionẽ quã ſignificat. Mũdationẽ verò animæ à pec
cato quã certè ſignificat, repræſentat ex inſtitutio
ne diuina, ex quo Deus qui baptiſmũ inſtituit, ſuo
ſigno aſſiſtit ad ꝓducendũ effectũ repræſentatũ. Si
gnificãt autẽ ſacramẽta principaliter gratiã ſeu ef
fectum gratuitum, reſpectu cuius habent aliquam
cauſalitatem, ſignificant etiam cauſam meritoriã
gratiæ principalem Chriſti paſſionem, ſignificãt &
tertio finem effectus ſacramẽtalis, qui eſt vita æter
na, ad quã omnia ſacramẽta ordinãtur. Exẽplum.
Baptiſmus primo principaliter ſignificat gratiam
baptizato collatã qua mũdatur à peccato. Ad hoc
enim ſignificandum & cauſandum eſt inſtitutus, ſi
gnificat etiã Chriſti paſſionem & mortem, ſignifi-
cat etiã futurã gloriã, ad quã perueniemus per fina
lem reſurrectionem. Vnde Apoſt. ad Rom. 6. Qui-
cunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte
ipſius baptizati ſumus, cõſepulti enim ſumus cum
illo per baptiſmum in mortem, &c. Eſt ergo baptiſ
mus non ſolũ ſimilitudo mortis Chriſti, ſed etiam
reſurrectionis Chriſti, & etiam noſtræ futuræ ad
gloriam. Quo ad primum ſunt ſigna demonſtra-
tiua habentia effectum ſemper concomitantem,
ſublatò impedimento. Efficacia enim ſacramenti
(vt ait ſan. Bonauen. diſtin. xviij. libro quarto) pen-
det ex idoneitate ſuſcipientis. Actus enim actiuorũ
ſunt in patiente prædiſpoſito. Quantum ad ſecun
dum ſunt ſigna rememoratiua, & quantum ad ter-
tium ſunt ſigna prænoſtica. Nam ſignum demon-
ſtratiuum eſt ſignum præſentium. Rememoratiuũ,
eſt ſignum præteritorum: & ſignum prænoſticum,
eſt ſignum futurorum. Hæc Thom. Et concordat
Petrus de Palude in quæſtion. ſecunda Sed quia ſa-
cramentum ordine naturæ præcedit effectum ma-
teriàlem reſpectu illius (vt vult Scotus) poſſent di-
ci prænoſtica.

¶ SACRAMENTVM ſecundũ Scotũ, qui dictas diſ
finitiones reducit ad vnã, quæ eſt talis, Sacramẽtũ
propriiſſimè acceptum, eſt ſignũ ſenſibile gratiam
Dei vel effectum gratuitum ex inſtitutione diuina
efficaciter ſignificans, ordinatum ad ſalutem homi
nis viatoris. Hæc diffinitio Scot. eſt completior &
magis circunſtantionata, ad differẽtiã ſignorũ quę
nõ ſunt ſacramẽta. Et ſenſibile accipit pro viſibile
aut audibile, vt dictũ eſt. Dicit, gratię inuiſibilis, vbi
gratia dicit gratiã gratũ facientẽ, & hoc in anima
ſuſcipiẽtis ſacramẽtũ. Dicit, vel effectũ Dei gratui-
tũ, ꝓpter ſacramẽtũ euchariſtię, quod nõ ſignificat
gratiã gratũ facientẽ, quę eſt quędã forma accidẽta-
lis, ſed ſignificat corpus Chriſti verũ ſub ſpeciebus cõ
tẽtũ, quod eſt effectus gratuitus, quia ex gratuita vo
lũtate ꝓcedẽs. Et dicitur, effectus, nõ quod de no-
uo fiat ſiue eſſe accipiat, ſed quia fit de nouo præ-
ſens illis ſpeciebus per tranſſubſtãtiationẽ panis in
ipſum. Dicit, ex inſtitutione diuina, per quod exclu
dũtur ſigna purè naturalia, vt lotio balnei, & aqua
benedicta, quę nõ eſt ſacramentũ: quia non à Deo,
ſed ab

ſed ab Eccleſia inſtituta. Dicitur, efficaciter ſignifi
cans, quod includit certitudinaliter, propter ſigna
æquiuoca ſiue dubia, vt ſacramenta veteris legis,
quæ quia gratiam non contulerunt quam ſignifi-
cabant (ſaltem ex opere operato) non fuerunt ſa-
cramenta. Per idem excluduntur imago crucifixi,
petra deſerti, agnus paſchalis, virga Aaron, ſerpẽs
æneus, quia ex quo non contulerunt gratiam vel
effectum gratuitum, non ſunt ſacramenta, licèt ſa-
crarum rerum repræſentatiua. Quod additur ordi-
natum ad ſalutem hominis viatoris, nihil excludit
vel includit, ſed finem inſtitutionis ſacramentorũ
oſtendit.

¶ Sacramentum ſecundum Occam lib. 4. q. 1.
eſt ſignum ſignificãs efficaciter effectũ Dei gratui
tũ. Hanc diffinitionẽ cõmendat Petrus de Aliaco
q. 1. quarti. ar. 3. Et per effectũ Dei gratuitũ intelligi
tur gratia gratũ faciens accidẽtalis, vel gratia ſub-
ſtãtialis, quę eſt corp⁹ Chriſti. Iſta diffinitio omni
ſacramẽto cõuenit ꝓpriè dicto, & ſolũ tali. Et licèt
de facto ſolũ prædicetur de ſigno ſenſibili, poteſt ta
mẽ prædicari de ſigno ſpirituali, & ita eſt cõmunis
ſignis ſenſibilib⁹, & nõ ſenſibilibus. Vide latiùs Ga.
diſt. 1. qu. 1. lib. 4. ſaluantẽ diffinitionẽ Scoti, & dicta
communia ſanctorum. Et quòd corpus Chriſti nec
character eſt ſacramentũ, quia nõ eſt ſignũ efficax
ſui ſignati, nec ſignũ ſenſibile. Sed cũ Magiſt. dicit,
quòd corpus Chriſti ſit ſacramentũ & res, ſacramẽ
tũ capitur largè pro ſigno ſacrę rei, & nõ propriè.
Nec columba viſa ſuper Chriſtum & linguæ igneæ
ſũt ſacramẽta, quia nõ fuerũt ſigna efficacia gratię,
nõ enim habebãt aliquã cauſalitatẽ reſpectu gra-
tię, pręceſſit enim plenitudo gratię ſigna. De Chri-
ſto manifeſtũ eſt. De Apoſtol. patet, quia nõ ꝓpter
ſigna fuit eis infuſa gratia, ſed quia fuerũt pleni gra
tia, apparuerunt ſigna. Fuerunt enim illa ſigna à
Deo exhibita ſolùm ad ſignificandum plenitudinẽ
gratiæ non ad cauſandum. Hæc D. Præpoſ. Gabr.
Sunt autẽ tres conditiones ſigni efficacis ſecundũ
Scot. q. 3. diſt. 1. li. 4. videlicet, quòd ſit ſignum practi
cum, id eſt habẽs aliquã cauſalitatẽ reſpectu ſigni.
Secunda quòd ſit ſignum certum certitudine, vt in
pluribus, id eſt ſemper, dum non ponitur impedi-
mẽtũ ex parte ſuſcipiẽtis. Tertia quòd ſit naturali-
ter prius effectu ſignato, ſicut colũba, &c. non fue-
rũt ſigna efficacia, &c. Sacramenta verò no. le. ſunt
ſigna efficacia. Deus namq; (vt ſentit S. Bon. Rich.
Scotus, Occam, Tho. Argen. &c.) conſtituit ſacra-
menta ſenſibilia tanquã ſigna certa gratiæ, quę ipſe
creando producit in anima ſuſcipiẽtis ſacramẽtũ,
aut in ipſo ſacramento effectũ gratuitũ ad hominũ
ſalutẽ ordinatũ, quod additur propter ſacramentũ
Euchariſtiæ. Statuit enim quòd tali ſigno adhibito
ſecundum modum & formam ſuæ inſtitutionis in-
fallibiliter vult aſſiſtere ſub ſigno producendo gra
tiam, ſi non ponatur obex in ſuſcipiente ſacramen
tum, quam gratiã aliàs non produceret ſi ſacramẽ
tũ illud nõ exhiberetur. Et de hoc facit Eccleſiam
ſuam certam. Et iſta ordinatio ſiue inſtitutio voca
tur pactum Dei initum cum Eccleſia. Et nõ eſt po
nenda aliqua diſpoſitio media inter ſacramentum
& gratiam in anima, ad hoc vt gratia infundatur,
neque alia virtus ſupernaturalis in ſacramentis
aut in vſu eorum quæ inſtrumentaliter agerent ad
effectum gratuitum, vel ad diſpoſitionem præuiam
(vt aliqui volunt) de quo videatur Tho. qu. 4. di. 1.
libro 4. & ſanct. Bonauen. Alexan. de Ales part. 4.

qu. viij. Durandus. Gabr. recitat ambas opiniones
libr. 4. diſt. 1. q. 1. & concludit art. 2. & vult quòd ſa-
cramenta nouæ legis effectum ſacramentalem cau
ſant, quem ex inſtitutione diuina certitudinaliter ſi
gnificãt. Vnde Aug. in de bapti. In ſolis elemẽtis ſa
cramẽta efficiũt quod figurãt. Idẽ ſuper Ioan. Quę
eſt virtus iſta aquæ vt corpus tangat, cor abluat, lo
quitur de aqua baptiſmi. Sed abluit cor, id eſt ani-
mam, ergo ablutionem cauſat. Item Beda ſuper
Lucam. Chriſtus tactu mundiſſimæ carnis ſuæ vim
regeneratiuam cõtulit aquis. Vis regeneratiua, eſt
vis cauſatiua gratiæ, quia per ſolam gratiæ infuſio-
nẽ fit regeneratio. Probat latiùs Gab. Per effectum
autem ſacramẽtalem intelligit gratiam gratum fa
cientẽ, quam conſequitur ſuſcipiens ſacramẽtũ nõ
indignè, & hoc quantũ ad omnia ſacramenta præ-
ter ſacramentum Euchariſtiæ. Et quo ad illud præ-
ſentia corporis ſub ſacramentalibus ſignis, ſpecieb⁹
ſcilicet, panis & vini. Et effectus ſacramentalis eſt
effectus ſupernaturalis excedẽs facultatem creatu
ræ, & per conſequens ſoli Deo poſſibilis, vt idem
Gab. ſcribit q. 1. diſt. 1. libr. 4. articul. 3. dub. 2. Item ſa
cramenta nouæ legis continent gratiam nõ formali
liter, ſed virtualiter, & non niſi cauſa ſuum effe-
ctum.

Vel (ait Bonauen.) ſacramenta dicuntur continere
gratiam, quia ſignificant gratiam, di. 1. q. 3. libro 4.
Vnde Tho. Argent. di. 2. qu. 1. art. 1. libr. 4. Nec ſacra-
mẽta no. le. ſunt cauſæ gratiæ ex natura propria eis
in prima rerum conditione tradita. Nam ante inſti
tutionem nullam habebant efficaciam. Nec ſacra-
menta no. le. cauſant effectiuè diſpoſitionem præ-
uiam ad ſacramentalem effectum. Et hoc eſt cõtra
ſanct. Thom. Paludenſem. Nec eſt ponenda virtus
ſupernaturalis in ſacramẽtis no. le. per quam reſpe
ctu ſacramentalis effectus eius conueniat ratio
cauſalis. Hoc eſt contra S. Tho. qui omnia & ſin-
gula diffuſè probat, Gab. vbi ſuprà. Sacramẽta nou
per no. le. ſunt cauſæ, ſine qua non, quia ſunt cauſæ
effectus ſacramẽtalis, & nõ cauſæ naturales, ſiue ex
natura propria, vt probatur Gabr. ergo ſunt cauſæ
ſine qua non. Item ex voluntaria inſtitutione diui-
na ſine eis non cauſatur effectus ſacramẽtalis, cau
ſatur autẽ eis poſitis, ergo ſunt cauſæ ſine qua non
ex deſcriptione cauſæ ſine qua non, ſuprà in dictio
ne, cauſa. Quamuis Deus nõ alligauit ſuam poten-
tiam ſacramẽtis, poteſt enim hominẽ ſaluare abſq;
ſacramentis. Sed ſicut omne ordinauit hominem,
ſaluare vult per ſacramenta, potuit tamẽ & poteſt
alium ordinem ſaluandi inſtituere. Omnia enim
ad extra, id eſt ſumma & omnipotenti ac libera vo
luntate fiunt contingenter. vt vult S. Auguſt. 3. de
trini. cap. 4. De potentia itaque abſoluta poteſt ſal-
uare abſque ſacramentis, licèt de potentia ordina-
ta non, de quo aliàs.

¶ Sacramentum autem dicitur no. le. duplici-
ter, vt ſcribit Rich. d. xxvj. ar. 4. q. 2. li. 4. Vno modo,
quia primo in no. le. inſtitutũ fuit, ſicut baptiſmus
& confirmatio, & ſic de aliis. Sic matrimonium nõ
eſt ſacramentum no. le. fuit enim inſtitutum ante
no. le. Alio modo quia quamuis fuerit inſtitutũ an-
te no. le. tunc non habens vim conferendi gra-
tiam, in noua lege nõ eſt euacuatum, ſed confirma
tum & factum gratiæ cauſatiuum. Et ſic matrimo-
nium eſt ſacramentum no. le. in quo ſacramẽto eſt
ſacramentũ tantum expreſſio cõſenſuum per ver
ba de præſenti. Res & ſacramentum vnio conſen-
ſuum &

ſuum & obligatio mutua, vt aliàs dicitur, Rich. &c.

¶ SACRAMENTA dicuntur medicinæ & remedia contra morbos (vt ſcribit Gab. di. 2. q. 1. lib. 4.) ſpirituales animæ dicuntur etiam adiutoria animæ ipſam perficientia in vita ſpirituali, tam prima quàm ſecunda: cōferūr enim gratiā quæ eſt verè vita prima animæ, per quā anima ſpiritualiter viuit, Deo grata & Deo accepta ad vitam æternā. Sunt etiā remedia cōtra ſeptē vitia capitalia, baptiſmus contra ſuperbiā, euchariſtia cōtra inuidiā, cōfirmatio contra acediam, extrema vnctio contra iram, ordo contra auaritiam, pœnitentia contra gulā, matrimonium contra luxuriam. De quo latiùs perquirito apud Gerſonem tracta. de ſeptem Sacramentis. Vide & latiùs Gabr. vbi ſuprà. Et vt idem dicit diſtin. 1. quæſt. 2. libr. 4. Sacramenta quædam ſunt medicinæ homini lapſo traditæ, aut curatiuæ: vt Baptiſmus, pœnitentia, & extrema vnctio. Aut præſeruatiuæ: vt Confirmatio, Euchariſtia, Matrimonium, & Ordo. Vnde & Hugo ait cap. 4. part. ix. li. 1. de Sacramentis. Ipſa medicina, ipſa ſunt Sacramēta. Et cap. 3. dicit ea vaſa medicinalia. Vnde ait: Deus medic⁹, homo ęgrotus, ſacerdos miniſter vel nuntius, gratia antidotū, vas Sacramenta, medicus donat, miniſter diſpenſat, vas ſeruat quæ ſanat percipientē ęgrotum gratiam Spiritualem: vaſa quoque eſſe gratiæ ipſa Sacramenta oſtendit Gerſon part. 1. tract. contra ſectam flagellantium ſe ait, Lex Chriſti maximam ſortitur virtutem ex miſericordia & gratia ſua: cuius gratiæ vaſa ſunt Sacramēta nouæ legis, ex virtute operis operati, & ideo quicquid auertit à Sacramentis ſuſcipiendis, præſertim à Sacramēto cōfeſſionis, debet reiici fideliter. Hæc Gerſon. Et Magiſter contra peccati originalis & actualis vulnera, Sacramentorum remedia Deus inſtituit. Sacramentorum autem ante lapſum hominis natura, adhuc integra inſtitutio non fuit cōgrua: quia tunc nō fuit morbus: ergo nō erat opus medicina: ergo nec opus Sacramentis. Vnde Saluator Matth. 9. Non eſt opus valentibus medico, ſed malè habentibus. Nec in ſtatu innocentiæ (vt Gab. ſcribit vbi ſuprà, ar. 2.) inſtitutum fuit ſacramentū matrimonij, ſed bene matrimonium fuit inſtitutū, & hoc in officium & non in remedium, nec fuit efficax gratiæ ſignum. In qualibet verò lege lapſi hominis congruum fuit ſacramenta inſtituere, ꝓpter humiliationem, eruditionem, & exercitationē hominis, & propter ſapientiæ medici manifeſtationem, & hominis curationem, ſecūdum Magiſtrum & Rich. diſtin. 1. art. 2. qu. 1. lib. 4. Et Hugo libro 1. de ſacramētis cap. 3. & 4. Vide ad hoc Scotum, & poſt eos Dominum Præpoſitum Gab. diſt. 1. qu. 2. artic. 2. libro 4. qui dicit quòd ad conſecutionem beatitudinis gratia eſt homini neceſſaria, quare congruū erat inſtituere ſigna ſenſibilia, certa & efficacia quibus viator quaſi familiari ſimilitudine gratiā agnoſceret ineſſe, & per huiuſmodi ſigna tanquam certa & efficatia eam ardentius quęreret. Vide Petrum Paludenſem & Thom. Argent. qui rationem congruitatis diffuſè ponunt. Sanctus Bonauen. reddit rationem inſtitutionis ſacramentorū ex parte Dei & ex parte noſtri, ex miſericordia, iuſtitia, & ſapientia Dei. Vide latiùs S. Bonauen. declarantem hoc, ex parte noſtri, nam homo lapſus fuit cæcatus in rationali, ideo data ſunt ei ſacramēta ſenſibilia ad eruditionem. Elatus fuit in iraſcibili, ideo data ſunt ad humiliationem. Faſtiditus eſt in concupiſcibili, ideo dari debuerunt ad exercitationem. Congruebat quoque diuerſa ſacramenta inſtitui, pro ſtatu diuerſarum legum hominis vulnerati. Nam ſecundū Scotū in proceſſu generationis humanę ſemper creuit notitia veritatis. Lex autē perfectior perfectiorib⁹ indiget adiutoriis ad ſui obſeruationē. Et notitia veritatis clarior exigit ſigna manifeſtiora. Debuit ergo lex perfectior habere ſacramēta perfectiorem gratiam perfectius ſignificantia, vt eſſet congrua correſpondentia ſigni ad ſignatum. Vide latius Dominum Præpoſitū Gabrielem vbi ſuprà. Sacramenta autem alio modo ſanāt quàm gratia, vt vult Rich. art. 2. diſt. 1. lib. 4. quæſt. 4. in fine, quia gratia formaliter, ſacramēta aliquo modo effectiuè, nō ſicut efficiens principale, ſed inſtrumentale. Et cum dicitur, & explicat Petrus de Palud. diſt. 2. qu. 1. artic. 3. lib. 4. ſacramenta fuiſſe inſtituta tēpore legis naturæ, quia erant ſigna rei ſacræ, nō tamē cauſatiua gratiæ, & ita impropriè dicta ſacramēta, vt & dictum eſt. Vel poteſt dici quod expreſſe habetur ex ſcriptura, quòd pro tēpore illo placuerunt Deo ſacrificia, vt patet de oblatione Abel Gen. 4. Noë, Gene. 8. Melchiſedech, Gen. 14. Abrahæ diuidentis vaccas. Gen. 15.

¶ SACRAMENTA ſunt ſigna gratiæ ex inſtitutione diuina. Signum autem inſtituere ſecundum Scotū, ſimpliciter ad ſignificādum poteſt quilibet qui poteſt vti ſigno pro ſe & aliis, ſiue practicè, ſiue ſpeculatiuè. Sed ad ſignificandum practicè, certè & efficaciter (ita infallibiliter quod ceſſante impedimento ad exhibitionē ſigni, producitur effectus ſignatus) non poteſt niſi ille qui in ſua poteſtate habet producere huiuſmodi effectum, quādo & vbi vult in ſubiecto apto nato. Sola autem inſtitutio ſacramentorum ad Deū ſpectat, alius tamen à Deo poteſt huiuſmodi inſtitutionem promulgare, quia ſolus Deus poteſt cauſare effectum ſacramentalem, quia eſt effect⁹ ſupernaturalis excedēs facultatem creaturæ. Fuit & Iacobus promulgator tanquam præco diuinus ſacramenti pœnitētiæ, & vnctionis extremæ, vt patet Iacob. 5. Suo modo dicitur, quòd nullus alius præter Deum fuit legiſlator legis, ſuos tranſgreſſores ad damnationem æternam obligantis, niſi ſicut præco promulgans legē. Et ita Moyſes non fuit legiſlator propriè, ſed præco, nuntius, & promulgator legis diuinæ, neq; in perſona ſua, ſed Dei legē propoſuit. Et quod dicitur, legiſlator, extenditur nomen ad promulgatorem. Et ſacramēta non habent efficaciam ex ſignificatione, ſed ex inſtitutione. Habent & efficaciam ex Deo tanquam à cauſa principali inſtituente à paſſione Chriſti, tāquam ex cauſa prima efficaciam merēte. Ex latere enim Chriſti fluxerunt ſacramenta, aqua, ſcilicet, ablutionis, & ſanguis redemptionis, per quæ ſaluatur Eccleſia. Fluxerunt inquam tanquam à cauſa meritoria. Vide Scotum diſt. 2. qu. 1. lib. 4. & Gab. diſt. 2. quæſt. 1. artic. 3. libr. 4. poſt Scotum, Thom. & Rich. Eſſentia autem ſacramētorum ſunt materia, verba, intentio.

¶ SACRAMENTA conſiſtunt duobus, ſcilicet, verbis, & rebus, quas ſanct. Augu. nominat elementū & verbū. Accedit inquit verbum ad elementum, & fit ſacramentū. Per rē ſiue elementū intelligitur res ſiue actus aliquis ſenſibilis, vt confirmatio, vnctio, calicis traditio, &c. quę cum verbis dant effectū ſacramentalem. Per verbū autem oratio prolata ore miniſtrantis ſacramentum. Elementum ſiue res dicitur ma

citur materia, verba dicuntur forma non propriè, ſed metaphoricè. Et præter iſta duo verbum & elementum, requiritur etiam intentio in conferente ſacramentum, qua intendit miniſtrare ſacramentum, id eſt rem & verba exhibere tanquam ea quæ ad certum effectũ inſtituta ſunt à Chriſto, & hoc eſt exhibere in fide Eccleſiæ, etiam ſi non crederet ſequi effectum. Et hæc intentio comprehenditur ſub verbis proferentis, vt dicit Rich. Et hæc de ſacramentis no. le. intelligẽda ſunt. Sacramẽta enim ve. le. conſiſtunt in rebus, & non coexigunt aliqua verba, vt patet de circuncisione, cui non præſcribitur aliqua forma, ſed nec eſui agni paſchalis, aut ſacrificiis, quæ dici poſſunt ſacramẽta largo nomine ſacramẽti, vt dictũ eſt. Quod verò verba requiruntur in ſacramentis nouæ legis, ratio principalis eſt inſtitutio Chriſti, cui placuit ſic inſtituere, & quod verba diſtinctius & expreſſius ſignificant omnem mentis conceptum ex impoſitione, quam ſignificant ex naturali ſimilitudine. Gab. d. 1. q. 2. art. 3. du. 4. libr. 4. Vide ad hoc Gerſonem parte 2. de ſeptem ſacramentis.

¶ Sacramenta ſunt ſigna quæ cõferunt gratiã. Signum autem aliquod conferre gratiã (vt tangit ſan. Tho. d. 1. q. 1. arti. 1. lib. 4. poſt Alexan. licèt ſatis obſcurè. Et poſt hos ſcribit Gab. eadem d. q. 3. arti. 1. libr. 4.) dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ex ipſo ſigno ſeu ſacramento. Vel (vt alij dicunt) ex opere operato, ita quòd eo ipſo quod opus illud, puta ſignum aut ſacramentum exhibetur, niſi impediat obex peccati mortalis, gratia confertur, ſic quod præter exhibitionem ſigni foris exhibiti non requiritur bonus motus interior in ſuſcipiẽte quo de condigno vel de congruo gratiam mereatur, ſed ſufficit, quòd ſuſcipiens non ponat obicẽ. Concordat Scotus d. eadem, quæſtio. 5. iuxta finem. Sic Baptiſmus, Cõfirmatio, Extrema vnctio, cõferunt gratiam ei qui nõ habet vſum perfectum rationis. Alio modo intelliguntur ſigna vel ſacramenta cõferre gratiam ex opere operãte, & per modũ meriti, quando, ſcilicet ſacramentũ foris exhibitũ nõ ſufficit ad gratiæ collationẽ, ſed vltra hoc requiritur bon' motus ſeu deuotio interior ſuſcipiẽtis ſacramentum, ſecundũ cuius intentionem cõfertur gratia tanquam meriti condigni vel cõgrui præciſè, & nõ maior propter exhibitionem ſacramenti. Per bonum autem motum animi nihil aliud intelligitur quàm actus voluntatis terminatus in Deũ obiectiuè tanquam in finem. Sacramenta veteris legis quæ dicuntur ceremoniæ, & ſi non contulerunt gratiam ex opere operato, contulerunt tamẽ ex opere operante, ſiue per modũ meriti ex ſuſcipientis deuotione, dum proceſſerũt ex fide & charitate. Ita ſenſerunt & tenuerunt Alexand. parte 4. q. 6. memb. 4. articu. 1. S. Thom. & communis ſchola, & poſt eos rotundè & multis probat Gabr. vbi ſuprà.

¶ De Sacramentorum numero. Et ſi ſimpliciter loquendo & in veritate plura ſunt ſacramenta quàm ſeptẽ, vt & notat Gab. di. 8. q. 1. arti. 3. dub. 2. libro 4. vt patet de ſacramẽto Ordinis, quod ſub ſe continet ſeptem vel octo ſacramenta à ſe ipſis diſtincta, ſic & ſpecies panis & vini. Sed illa ſacramenta quæ ad idem ordinãtur, licèt in ſe ſunt plura, dicuntur tamen aggregatione & ordine ad eundem finem proximum vnum ſacramentum, ſic quia conſecratio Euchariſtię, Euchariſtia & ſumptio eius ordinatur ad ſpiritualem hominis nutritionem, habentur ſeu numerantur pro vno Sacramento. Sunt itaque ſeptem Sacramẽta nouæ legis, ſcilicet Baptiſmus, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, Euchariſtia, Cõfirmatio, Matrimonium. & ſumitur iſte numerus ſeptenarius, vel quia ſunt medicinæ Dei ſpirituales: quæ foris corporibus adhibentur per ſenſibilẽ ſpeciem, ſed intus animam ſanãt per inuiſibilem gratiã, & ideo ſecundum numerũ morborum ſpiritualium ſumi debet numerus ſacramẽtorum. morbi ſunt culpa originalis, quę tollitur per Baptiſmum, actualis culpa mortalis per Pœnitentiam, venialis verò per Extremam vnctionem, ignorantia & difficultas diſcernẽdi inter bonum & malum remouetur per Ordinem, quo datur clauis ſciẽtiæ ad diſcernẽdum. Malitia ſiue inclinatio ad malum in voluntate, cõtra hoc datur Euchariſtia, quæ mutat ſuſcipientem in ſuſceptum, incorporat & vnit, & per hoc voluntatis inclinationem malam in bonam transformat. Contra morbum, qui eſt infirmitas reſiſtendi & proficiendi in iraſcibili, datur Cõfirmatio, quæ roborat ad confitendũ nomẽ Chriſti in perſecutione. Contra concupiſcentiam illicitorum in concupiſcibili datur Matrimonium, quo excuſatur carnalis cõcupiſcentiæ actus à crimine. Sumitur aliter numerus ſacramẽtorum, vt ſunt adiutoria animę perficiẽtia ipſam in ordine ad vitam ſecundam, actus, ſcilicet, virtutum. Et ſic accipitur numerus ſacramentorum ſecundũ numerum virtutum: trium theologicaliũ, & quatuor cardinaliũ. Sic Baptiſmus reſpicit fidem, quare dicitur ſacramentum fidei, quod eſt ianua ſacramentorum. Extrema vnctio reſpicit ſpem, qua præparatur ad gloriam. Ad actum charitatis adiuuat Euchariſtia, ad actum prudentię Ordo, ad actũ fortitudinis Confirmatio, ad actum iuſtitiæ Pœnitentia, ad actum temperantiæ Matrimonium, vide latiùs Gabr. d. 2. q. 1. ar. 1. libr. 4. Conſiderando verò ſacramenta (vt idem ait) vt ſunt adiutoria animæ perficiẽtia eam quo ad vitam ſpiritualem primam, quæ eſt gratiæ, tunc ſumitur numerus ſacramentorũ ſic. Nam baptiſmo regeneratur homo, & accipit eſſe ſpirituale per Confirmationẽ corroborationem, per Euchariſtiam nutritionem gratiæ & cõſeruationem, per Pœnitentiam lapſi reparationem, per Vnctionem extremam ad finalem exitum præparationem, per Matrimonium communitas accipit multiplicationem in eſſe naturæ vel carnali, per ordinem multiplicationem miniſtrorũ Eccleſiæ ad totius corporis regimen. Vide Scotum & Durandum de aſſignatione ſacramentorum, & Magiſtrum Ioannem Gerſonem. De quo ſuprà tactum eſt.

¶ Sacramenta. Quædã ſunt puræ fidei, vt vult ſan. Bona. d. 26. qu. 2. lib. 4. ſicut Baptiſmus, & Confirmatio, & conſimilia. Quædam autem non tantum ſunt fidei, ſed etiã naturalis dictaminis, & talia ſunt Pœnitentia & Matrimonium: ſed tamen non omnino ſunt de dictamine iuris naturalis, quę primo modo ſunt, Deus inſtituit mandando, quæ ſecundo modo inſtituit interius illuſtrando: & ſic inſtituit Matrimoniũ. Vnde ipſe non præcepit Adam quòd Euã duceret in vxorem, ſed illuſtrauit eum interius, vt intelligeret eam ſibi dandã in vxorem, & omnibus poſteris per liberum conſenſum vxores illo modo coniungi. Vnde Adam ſic illuſtratus, dicit: Hoc nunc os ex oſſibus, & caro de carne. Et ſicut dicit Magiſter in litera, ꝓphetiè eſt locu-

tus, & ideo illud verbũ nõ fuit à ſeipſo, ſed à Deo: & ideo inſtitutio ſacramẽti matrimonij fuit à Deo. Et vt idem dicit d.45.circa literam. Sacramentum altaris aliter ꝓdeſt viuis, aliter mortuis: viuis enim prodeſt ſub ratione ſacramenti & cibi, mortuis ſub ratione ſacrificij. Inquantum enim ſacramentum eſt, cibat & dat gratiam & perfectionem manducanti: inquantum autem ſacrificium, Deũ placat, hoſtiæ enim placant. Et quoniam Deus iratus eſt, non affectione inflictionis, ideo Deũ placando nõ ſedat ipſius affectionem, ſed remitti facit pœnæ acerbitatem. Principaliter quoque ſacramentum Euchariſtiæ inſtitutum eſt in ſacrificium & ſacramentũ, & in ſacramentum ſeu cibũ. De quo legito latiùs Gab.ſerm.3.ſacto in ſeſto Corporis Chriſti, qui incipit: Eſurientes impleuit bonis.

¶ De Sacramẽtorũ inſtitutione. Sacramenta omnia immediatè Chriſtus inſtituit & etiã promulgauit, vt verior tenet opinio & probabilior iudicatur à Thoma, Scot. Durand. Rich. quãquam promulgationem ipſi nominẽt inſtitutionem. Paluden. tamẽ videtur declinare di.2.q.1.art.2. qui vult quòd omnia ſacramẽta ſunt inſtituta immediatè à Chriſto, licèt nõ promulgata, niſi quæ erant neceſſitatis, vt ſacramentum intrantiũ, ſcilicet Baptiſmus, quando dixit. Niſi quis renatus fuerit. Et ſacramentum redeuntiũ, ſcilicet, Pœnitentia, quando dixit. Niſi pœnitentiam egeritis: & ſacramentum dignitatis vt Euchariſtia, quando dixit: Niſi manducaueritis. Nec quiſquam præter Deum poteſt inſtituere ſacramẽta, vt ſint gratuiti effectus certa ſigna. Et de Baptiſmo patet Mat. vltimo. Eũtes docete omnes gentes. De Cõfirmatione dũ impoſuit manus paruulis, Mat.19.& Ioan.20. Accipite Spiritũſanctum. Vel Actu.2. Euchariſtia prędicata eſt diffuſè. Ioã.6. & inſtituta eſt in cœna. Mat. 26. Pœnitẽtia promiſſa eſt. Mat.16. Tibi dabo claues regni cœlorum, &c. Inſtituta: accipite Spiritumſanct. Vnctio extrema. Mat. 6. cùm Apoſtoli vnxerunt infirmos & ſanabantur, conſtat hoc feciſſe ex inſtitutione Chriſti, & eius informatione: in cuius virtute ſanabant. Matrimonium. Mat.19.& Mat.10. vbi Chriſtus approbat & ratificat Matrimonium, quod Deus in ſtatu innocentiæ inſtituit, & per os Adæ publicauit. Relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit vxori ſuæ. Ordo. Mat.26. Hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriã facietis. Et Ioan.20. Quorũ remiſeritis peccata, remittũtur. Hęc eſt ſententia Scoti, Tho.& Petri Camera.q.1.quarti.in fine. Conſonat his Gab.di.2.q.1.conclu.2.dũ ait. Omnia Sacramẽta nouę legis à Chriſto ſunt inſtituta, & ab eodẽ in aſſumpta natura verbo, vel opere promulgata. quę latiùs ibi videto. Et vt idem dicit di.29.q.vnic.ar.2. lib.4.concluſion.5.poſt Scotum. Cùm Chriſtus inſtituit Sacramẽta ad ſalutẽ & ad vtilitatẽ Eccleſię: eo modo inſtituit quo magis profuerũt Eccleſiæ. Et ſecundum Cort.lib.4.d.1. Sacramẽta ſunt inſtituta ad criminum eluendam labem, in hiſq; fidentium hominum animas excolunt: quibus caſtiſſimè colitur Deus.

¶ Sacramenta legis naturæ tria fuerũt, ſcilicet decimę, ſacrificia & oblationes, vt teſtantur Rich. ar.5.q.4.lib.4.d.1. Alexan.par.4.q.2.ar.1. Hugo lib.1. de ſacramentis part.12.cap.4. Poſt quos videre potes Gab.d.1.q.3.ar.3.lib.4. Et decimatio (vt ipſe dicit) ſignificabat remiſſionẽ propter numerũ, quia dragma decima perdita fuerat, & inuenta. Luc.15. Sacrificia carnis macerationem, etiã per ſacrificia quæ conſiſtebãt in immolatione animaliũ occiſorũ, ſignificabatur futura paſſio Chriſti. Quod Chriſtus qui paſſurus erat, Dominus eſt mortis & vitę. Oblatio ſignificabat boni operis exhibitionẽ. Hęc tria vt vult Hugo, ſunt à Deo inſtituta, non autem præcepta. Addit tamen Richar. poſt Hugon. quòd loco & tempore erat eis neceſſariũ ad ſalutẽ ſuam, in aliquibus ſignis ſenſibilibus fidem exterius profiteri. Item per oblationes ſignificabatur Deus omnium creator, per ſacrificium redemptor, per decimationes remunerator. In hoc enim quod homo retinebat ſibi nouem partes, quæ imperfectionem ſignificant, & decimã quę ſignificat perfectionem, offerebat Deo, ſignificabat in ſe imperfectionẽ, in Deo perfectionem eſſe, & perfectionem à Deo expectari debere. hæc Rich.ar.5.q.4.lib.4.d.1.

¶ Sacramenta legis ſcriptæ ſecũdũ Hugo.par.12.c.4.lib.1. multa ſunt, tamẽ ad tria reduci poſſunt omnia illa. Quædã ſpecialiter ad remediũ, quædã ad obſequiũ, quædã ad cultũ diuinũ. Prima pertinent ad peccatorũ remiſſionẽ, & illa inſtituta fuerunt quaſi ad neceſſitatem, vt in eis homo ſanctificaretur, qualis fuit circuncîſio & hoſtia pro peccato, & pro delicto. Quædã quæ ſpecialiter ad emundationẽ & remiſſionẽ inſtituta fuerunt. Secũda, ad exercendam deuotionem & vt meritum augeretur: quales fuerunt hoſtiæ pacificorũ, quæ offerebantur à fidelibus ad reconciliandum ſibi gratiam diuinam. Tertia, ad colẽdum pietatem inſtituta, & quandã præparationẽ, vt quaſi quædã inſtrumenta ad cętera ſacramẽta tractanda & ſanctificanda, quale fuit tabernaculũ & atriũ, & omnia vtenſilia quæ cõtinebantur in eis, necnõ & ſacra indumenta miniſtrantium, & cætera omnia quę ad ornandum cultum diuinum fuerunt inſtituta. Subdit ibidem Hugo, quòd ſacrificiorũ tria ſunt genera. Alia ſunt holocauſta, alia ſimplicia ſacrificia, alia pacifica, de quibus paulò pòſt. Nec cõtulerunt gratiã ſacramenta veteris legis ex opere operato, vt ſuprà dictum eſt, vel non tantam, nec ita generalem ſicut ſacramẽta nouę legis. De quo videatur Dominus Cardinalis Camera.q.1.ar.3.lib.4.

¶ Sacramenta nouę legis eſſe perfectiora cęteris, poteſt tripliciter intelligi. Primò quo ad intenſionẽ gratię, quã conferunt. Secundò quantum ad extenſionẽ. Et hoc tripliciter, ſcilicet, Vel quantũ ad ſuſcipientes ſacramẽta, quia à pluribus participantur. Vel quantũ ad numerum ſacramentorum, vel quantũ ad pluralitatem morborũ quibus medentur, ſiue remediorũ quę conferunt. Vel tertiò quantum ad cauſam extrinſecã inſtituentem, vel promulgãtẽ. His modis omnibus ſacramẽta nouę legis ſunt perfectiora cæteris omnibus, quia legi perfectiſſimę debentur perfectiſſima ſacramenta, cuiuſmodi eſt lex noua. Nam ex perfectione ſacramentorum arguitur perfectio legis. Lex verò perfectiſſima quam trinitas diſpoſuit dare homini pro ſtatu viæ, eſt noua lex, quæ dicitur lex gratiæ ſiue lex Euangelica. Secundum illud Mat. 26. Noui & æterni teſtamẽti. Aeterni, id eſt poſt quod nullum aliud eſt futurum. Et Ioan.1. Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. De hoc diffuſè ſcribit Dominus Præpoſ. Gab.d.2. q.1.ar.2.lib.4.

¶ Sacramenta nouæ legis à ſacramẽtis veteris teſtamẽti differunt, vt habet Gerſ.par.2. de ſeptem

ſacramentis,& ſecundū Aug.tota differētia eſt timor,& amor, quia veteres ſua ſacramēta adimplebant timore, nos verò ſacramenta Euangelica ex amore. Et ad literā datio veteris legis tota fuit in timore, & igne,& fumo,& aliis terribilitatibus, ſed noua lex tota in benignitate,& gratia. Hugo Victorius inter ſacramenta no.le.& ſacramēta ve.le.ponit triplicem differentiā. Prima eſt, quòd noſtra ſacramēta ſunt ſigna gratię,ſed illa nō ſic immediatè ſunt ſigna gratiæ,ſicut noſtra. Secūda differētia eſt quòd noſtra ſacramēta ſunt ſigna & cauſę,illa verò ſunt ſigna tātū. Tertia differētia eſt,quòd illa ſacramēta ve.le.tantū promittūt gratiā quā nō cōtinēt, noſtra autem dant gratiam quam continēt. Potes ad hoc videre Iacob.de Valent.ſuper illud Pſal.50. Auerte faciem tuam à pèccatis meis, vbi quadruplicem ponit differentiam ſacramētorum ve.le.& no.le. Et ſecundum Alexand.q.8. part. 4. memb.2. quem ſequitur Richar.qu.4.d.1.libr.4.arti.4. Gratiæ ſacramentorum, virtutum & donorum diſtinguūtur tātū ratione,& nō re,nec eſſentia, propter comparationē diuerſam ad diuerſos effectus: quia gratia ſacramentalis dicitur inquantū ordinatur ad ſanādum animam à morbo peccati,vel ad ſanitatem conſeruandam,vel augendam. Gratia virtutum dicitur,inquantū ordinatur ad bene operandum,eſt tamē in re idem habitus quo anima ſanatur per ſui iuſtificationem,& dirigitur ad meritoriam operationem. Per gratiam ſacramentorū intelligitur gratia gratū faciens, quam cōferunt ſacramenta, & quæ eſt res ſacramēti. Sed per gratiā virtutum intelligitur gratia quæ eſt virtus vel cauſa virtutis,aut forma virtutis. Diſcrepat à prędictis Tho. Vide fuſius hanc rem apud Gabr. d.2.q.1.art. 3.dubio 2.libro 4.qui vult quòd gratia realiter diſtinguitur à cæteris virtutibus & donis,ſicut charitas realiter diſtinguitur à cæteris donis & virtutibus,fide,ſcilicet,& ſpe,ac aliis virtutibus cardinalibus,quia omnes cæterę virtutes poſſunt eſſe informes,& eſſe ſine charitate, licèt non econuerſo. Vnde dicitur gratia virtutum, quia eſt forma vel cauſa earum. Vide latiùs Dominum Præpoſitum Gab.vbi ſuprà.

¶ SACRAMENTA no.le.in via ſunt perpetua,quia lex noua eſt vltima,quā non ſequitur alia,vt tangit Philoſophus 2. Cor.3. dicens:legem veterem euacuari,nouam verò manere:ergo & eius ſacramenta manent. Item ſacramenta ſunt medicina cōtra morbos vel vulnera, ergo manētibus morbis,debet manere medela, manent autem morbi donec ſumus in via. Non tamen manent ſacramenta no. le.in beatitudine,quia ceſſantibus vulneribus,non erunt neceſſaria ſacramenta medicinæ vulnerum, ſed in reſurrectione liberabuntur homines à ſeruitute corruptionis. Et licèt ſacramenta non ſemper maneant in gloria, permanebit tamen ſacramētorum gratia:quia ſacramentorū gratia eſt charitas, quæ ſecundum Apoſtolum non excidit, ſed in patria perficitur,ideo dicitur gratia cōſummata, De quo latiùs legito apud Gabr. d.2.q.1.artic.3.dub.3. lib.4. Habent & ſacramenta imperfectionem annexam,ideo in patria non manent, inſtituta enim ſunt ad humiliationem ſuperborū, ad eruditionē ignorantium,ad exercitationem à bonis vacantiū, In beatitudine autem nullum vitium, ignorantia nulla,nulla deſidia, aut ocium iners locum habet, ſed omne bonum ibi eſt. Vide latiùs Gab.

¶ SACRAMENTA no.le.ſunt de neceſſitate ſalutis. Et hoc contingit dupliciter,vt notat Gab. d.9.q.1. ar.1.lib.4.poſt Durandum. Vno modo ratione ſui. Alio modo ratione præcepti. Ratione ſui, quando effectus eius eſt neceſſarius ad ſalutem, ſiue communitatis,ſiue perſonæ ſingularis. Communitatis, vt ab aliquo vel aliquibus de cōmunitate ſuſcipiatur,non autem à qualibet eius perſona, talia ſunt Ordo & Matrimonium:nā effectus cuiuſlibet iſtorum eſt neceſſarius cōmunitati: quia ſine ordine, non eſſet qui miniſtraret communitati ſacramēta ad ſalutem neceſſaria,præſertim Pœnitentiæ: ſine Matrimonio non maneret cultus diuinus deficientibus fidelibus,niſi per Matrimonium aliqui generarentur educandi ad cultum diuinū. Quia tamen cōmunitati ad hos actus aliqui ſufficiunt, ideò nō quælibet perſona ad hæc obligatur ſacramēta,niſi in caſu vbi tota cōmunitas deficeret, niſi hæc perſona ſuppleret. Quādoque effectus ſacramenti eſt neceſſarius cuilibet perſonę ſingulari de neceſſitate,vt eorum qui ordinantur ad tollendum defectū ſaluti incompoſſibilem, aut conferunt effectū ſaluti neceſſarium. Defectus incompoſſibilis eſt peccatum originale vel mortale. Effectus neceſſarius eſt gratia iuſtificās,id eſt gratia per quam iniuſtus fit iuſtus,quæ etiam dicitur prima gratia,quia aliā nō prę ſupponit,quoniā ipſa peccator iuſtificatur. Et ſic ſacramenta per quę confertur prima gratia, ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt Baptiſmus & Pœnitentia. Baptiſmus quo ad omnes, quia eo tollitur peccatum originale,quia omnes naſcimur filij irę, ad Ephe. 2. Pœnitentia verò his qui lapſi poſt Baptiſmum in peccatū mortale, quod eſt incōpoſſibile ſaluti,ſicut & originale. Sic ergò baptiſmus & pœnitentia ſunt de neceſſitate ſalutis, ita vt actu ſuſcipiantur,vel ſaltem voto, cū ſuſceptionem eorūdem excludit articulus neceſſitatis. Sed ratione præcepti ſunt neceſſaria ad ſalutem, quæ non cōferunt primam gratiam,ſed gratiam præſupponunt, vt Euchariſtia, & Cōfirmatio, & extrema Vnctio. Et cū omnia ſacramenta ſunt inſtituta propter ſalutem viatorum,non videtur quòd abſque contēptu homo viator poſſit talia totaliter omittere,habita copia miniſtri ea cōferre valentis & volentis. Vnde qui talia non recipit, puta Euchariſtiam & extremam Vnctionem, quādo probabiliter ei imminet exitus de ſtatu viatorum, videtur contemnere præceptum diuinum. Vide latiùs Dominum Præpoſitum Gabriëlem vbi ſuprà, poſt Durādum & Petrum de palude.qu.1.eadem di. Et ideo ſacramenta dicuntur portæ iuſtitiæ, vt vult Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal.117. Aperite mihi portas iuſtitiæ,quia per ipſas intramus Eccleſiam,& iuſtificamur à peccato,& gratificamur ad gloriam,&c. Et (vt ait Petrus Paludenſis di.2.q.1.artic.2.in fine li.4.) nec Papa nec tota Eccleſia poteſt ſacramēta mutare,nec in eis diſpenſare,quia ſeruus nō poteſt tollere legem Domini ſui,niſi quātum Deus reuelat vel diſpenſat, ſicut in primitiua Eccleſia quod daretur Baptiſmus in nomine Domini Ieſu. Vnde Papa nō poteſt diſpenſare quod puer ſaluatur ſine Baptiſmo, nec pari ratione, quòd à peccato mortali poſt Baptiſmū curetur ſine confeſſione, aut quod cōficiat ſine Ordine,vel in Matrimonio per verba de præſenti,etiam ante conſummationem,quia eſt verum ſacramentum. Hæc Petrus de Palude concluſione 3.vbi ſuprà.

¶ Sacramentvm & res ſacramenti differunt ſecundum Magiſt.lib.4.d.4. De quo videatur Dominus Præpoſitus Gabr.di.4.q.2 art.1.libro 4. Per ſacramẽtum intelligitur operatio exterior exhibita corpori humano ſub debita verborum forma, vel ſignum ſenſibile ex inſtitutione diuina, ſignificans operationem interiorem quam Deus operatur intus in anima, vel effectum gratuitum. Illud verò quod ſignificatur, id eſt effectus ille quem Deus inuiſibiliter operatur, ſcilicet, gratia, vel gratuitus effectus, dicitur res ſacramẽti, ſiue effectus ſacramẽtalis. Et eſt duplex. Quidam præciſè ſequitur opus operatum, id eſt ſacramentum foris adhibitum, ſemoto impedimẽto circumſcripto deuotionis merito ſuſcipientis, vel conferentis. Quidam verò ſequitur nõ tantum opus operatum, ſed etiam opus operans, id eſt diſpoſitionem ſeu meritum conferentis ſacramentum, vel ſuſcipientis. Et primus effectus ſequẽs opus operatum, propriè dicitur effectus ſacramentalis. Et talis eſt duplex. Quidam eſt res & ſacramentum, vt eſt Character Baptiſmalis. Alius eſt res tantum: & eſt gratia animæ ſuſcipientis infuſa, & cæteri effectus gratiam conſequentes. Et illi effectus gratiam conſequentes virtutes, ſcilicet, & fomitis remiſſio, habent ſe proportionabiliter ad gratiam quantũ ad intenſionem & remiſſionem, ita quod ſi gratia fuerit intenſa, & ipſę ſunt intenſæ, ſi remiſſa, remiſſæ. Gabr. Quidam autem ſuſcipiunt ſacramentum, & non rem ſacramenti. De quo vide in dictione *Manducatio*.

¶ Sacramentvm ſecundum S. Thom.di.14.q.1. ar.1.lib.4.& recitat Gab. eadem d.q.2. Quædã ſunt quæ non requirunt aliquem actum in ſuſcipiente, quantũ ad veritatem ſacramenti, niſi per accidens, ſicut remouens, prohibens, vt in Baptiſmo, Confirmatione, Euchariſtia, Ordine, extrema Vnctione. Et in illis quia ſine ſuſcipientis actu complentur, eſt aliqua materia, id eſt aliquid materiale, præter verba formalia requiſitum ad veritatem ſacramẽti, vt in Baptiſmo aqua, in Confirmatione chriſma conſecratum, in Vnctione oleum infirmorum benedictum, in Ordine calix cum pane & vino ordinando porrectus, vel aliud tale ſignum ſecundum exigentiam Ordinis. Et in illis verum eſt verbum Augu. Accedat verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Nam & ipſa verba hæc proferẽs loquitur de ſacramento Baptiſmatis. Alia ſunt ſacramenta quæ requirũt per ſe & eſſentialiter, hoc eſt neceſſaria, vt ſit verum ſacramentum, attamen eius qui ſacramentum recipit, vt in Pœnitentia & Matrimonio. In Pœnitentia requiritur confeſſio peccatoris, in Matrimonio expreſſio conſenſus contrahentiũ. Et in illis nõ eſt talis materia, ſed ipſi actus ſuſcipientium exteriores ſunt pro materia, ſicut actus ſacerdotis pro forma, vt vult Alexan. part.4. q.60.membr.10. Hoc etiam vult Rich. quod in ſacramẽtis pro materia eſt illud quod ex parte ſuſcipientis ſacramentum concurrit. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. De materia autem ſingulorum ſacramẽtorum vide ſuo loco, vbi de eis tractatur.

¶ Sacramentvm dicitur irreiterabile, quod idẽ ſecũdũ ſpeciẽ & nomẽ nõ iteratur circa eandẽ perſonam, ita quod vna eademque perſona nõ poteſt tale ſacramentum pluries vel ſępius ſuſcipere, puta eadem perſona non poteſt bis baptizari, bis confirmari, bis eundem Ordinem ſuſcipere. Et rãtum tria ſunt ſacramenta circa eandẽ perſonã irreiterabilia, quæ ſunt Confirmatio, Ordo, & Baptiſma, quia nullum horũ poteſt licitè eidem perſonę pluries exhiberi. Poteſt (dico) licitè & ſine peccato mortali. Probat id diffuſè Gab.d.6.q.2.artic.2.libr. 4. Et inirerabilitatis ſacramentorũ principalis ratio nõ eſt characteris impreſſio, ſed ſola diuina inſtitutio, vt probat Gab.conclu.2. Videatur ad hoc Scotus. Secundũ Gerſonem de ſacramentis, par.2. tribus modis ſacramẽtum dicitur iterari ex parte efficientis, ſic omne initerabile, quia frequẽter baptizatur, confirmatur, &c. Alio modo reſpectu ſuſcipientis, cum ab eodem idem ſacramentum non numero, ſed ſpecie ſuſcipitur, & hæc iteratio eſt in quibuſdam ſacramentis, in quibuſdam non. Tertio modo iterari dicitur ſacramentũ, ſic, ſcilicet, quod eadem forma verborum numero ſuper eandẽ materiam numero ad eandem ſanctificandum profeꝛatur. Et illo modo nullum ſacramẽtum iteratur, quia ſic verba ſanctifica ſeu ſanctificãtia viderẽtur inſufficiẽtis efficaciæ reſpectu ſanctificatiõis illius materiæ. Latiùs Magiſter Ioannes Gerſon, &c.

¶ Sacramentorvm cõpararionẽ adinuicem quo ad exceſſum, videatur Alex. & poſt cum Gab. quæ breuitatis gratia omitto. Et quãuis omnia ſacramẽta (vt idẽ ait q.2.art.1.d.8.lib.4.poſt Bona.) aliquo modo in lege fuerũt præfigurata, iſta tamẽ duo, Baptiſmus & Euchariſtia pręcipuè figurari debuerut. Tum propter difficultatẽ in credendo quę eſt in Baptiſmo, quæ eſt primum ſacramentum, & fidei ianua. In Euchariſtia propter plura miracula. Tum propter dignitatẽ quæ eſt in Baptiſmo propter efficaciam, in Euchariſtia propter continentiam. Tum propter Eccleſiæ vnitatẽ in Baptiſmo, quantum ad inchoationem, in Euchariſtia quantũ ad conſummationem, vel in Baptiſmo quantũ ad ſignaculum chriſtianitatis: in Euchariſtia quãtum ad diuinum cultum, & de ſacramentis plura alias legas, & de ſingulis ſuo loco aliqua dicuntur.

¶ Sacrvm ſacramẽtum, & ſacramẽtale, differunt, vt notat Bruleſ.di.6.qu.11.libr.4. Sacrum enim dicitur quodlibet pertinens ad ſanctitatẽ, ſiue ſit in ſigno vt Eccleſia, cœmiteriũ & ſacra vaſa, ſiue tanquam in effectu, vt mens humana dicitur ſacra per gratiam, ſiue per eſſentiã, vt Deus eſt ſacer per eſſentiam, ſacramentum patet ſuprà. Sacramentale vero dicitur eſſe illud quod eſt ordinatũ ad ſacramentum tanquã præmium, & diſponens ad ſacramentum, vt catechiſmus & exorciſmus dicuntur ſacramentalia baptiſmi. Aliquando tamẽ ſacramẽtale capitur pro eo quod eſt de eſſentia ſacramẽti.

¶ Sacrificivm capitur cõmuniter, & propriè, vt ſcribit Brul.d.1.par.2.q.2.li.4. Cõmuniter eſt oblatio facta Deo in recognitionẽ ſupremi dominij ſui, ſiue fiat actu interiori in ſpiritu, ſiue fiat actu exteriori, affectu, ſcilicet, & effectu. Alio modo propriè capitur, & eſt oblatio qua offerebatur aliqua hoſtia ſeu victima Deo, cuius aliqua pars cremabatur in altari & altera cedebat ad vſum offerẽtis. Capitur & tertio ſacrificium propriiſſimè, & dicitur quaſi ſacrum factum, quia prece myſtica cõſecratur pro nobis in memoriã dominicę paſſionis, & hoc ſolùm conuenit ſacramento altaris & nouę legis, ſecundum Alexan. Et ſacrificium dicitur tripliciter ſecundum Gab. lect.17. canonis. Vno modo dicitur actus conſecrantis, ſiue ipſa conſecratio actionis, & ſic ſumitur in illa oratione. In ſpiritu humilitatis, &c. Alio modo dicitur ipſa hoſtia cõſecranda,

ecranda,ſic accipitur in ſecũda oratione. Veni ſanctificator omnipotẽs ęterne Deus, benedic & ſanctifica hoc ſacrificium tuo ſancto nomini pręparatum. Tertio modo dicitur ipſa hoſtia conſecrata. Vnde ſecũdũ Rabanum: Sacrificium dicitur quaſi ſacrũ factũ, quod prece myſticaliter cõſecratur in memoriã Dominicę paſſionis, &c. Et ſacrificiũ dicitur ſecũdũ D. Albert. ab effectu, quia ſacros nos efficit. Et hoc dicitur ſacrificiũ laudis, quia nihil in eo eſt niſi quod eſt laudis, pulchritudinis & honoris. Hinc Pſal. Sacrificiũ laudis honorificauit me, & illic iter quo oſtendã illi ſalutare Dei. Vel ſecũdum Innocen. & Alexa. Sacrificinm laudis dicitur, quia propter hoc maximè Deũ laudare debemus, quod nõ ſolũ ſe pro nobis dederit in precium, ſed etiam ſe dederit nobis in cibũ, vt per precium redimeret nos à morte. De hoc ſacrificio vide Gerſ. trac. 11. ſuper Cant. Mariæ. Vel dicitur ſacrificiũ laudis, quia Chriſtus ipſum cũ laude & gratiarũ actiõe inſtituit. Sic enim legitur: Gratias agens, benedixit & fregit, &c. Sic & Sacerdos cum laudibus ſacrificium offert. Ita ſcribit Gabr. lect. 29. canonis.

¶ SACRIFICIUM, holocauſtũ, pacifica, differũt, vt notat Gab. di. 1. qu. 3. art. 3. libr. 4. & lect. 55. canonis. Sacrificiũ vocabatur quod pro debito inſtitutionis oblatum partim cremabatur, partim obſeruabatur. Holocauſtũ vocabatur quod vel ex debito, vel ſpontè oblatũ totũ incendebatur. Pacifica vocabãtur quę ſpõtè offerebãtur pro gratiarũ actione, ſiue pro præcedẽtia voti adimpletione, ſiue pro ſpontanea & voluntaria deuotione. Holocauſtum autem fiebat de armentis, aliquãdo de pecoribus, aliquãdo de volatilibus: oblatio aliquãdo de ſimila fiebat, quæ dicebatur ſacrificiũ crudũ: aliquãdo de clibano, aliquãdo de ſartagine, quãdoq; de craticula, quod ſacrificiũ coctũ dicebatur. Hęc omnia Hugo, & poſt eũ Gab. vbi ſuprà. Et quomodo legalia emundabãt ab immunditiis carnis, quæ irregularitates dicebãtur. Vide Alexa. par. 4. q. 6. memb. 4. arti. 2. Item Tho. & Rich. & poſt hos Gabr. arti. 3. vbi ſuprà. De hoſtia & victima ſuo loco dicitur, de quo Gab. lect. 55. canon. videatur. Sacrificiũ ſecundum S. Thom. 2. 2. q. 81. ar. 4. Propriè eſt aliquid factum in honorem debitum ſoli Deo ad eum placendum. Et ſecundum eundem, q. 85. vbi ſuprà, ſacrificium & oblatio differunt: quia oblatio eſt omne quod exhibetur in cultu Dei: ſacrificium ſi inde fiet aliquod ſacrum conſumendum. Et venit ſacrificium à ſacrifico: quod differt à lito: vt ſacrificare, ſit veniã petere: litare verò propitiare & votũ impetrare: ſępè tamẽ vnũ pro reliquo ponitur, & vtrũque ſumitur pro ſacrum facere. Et à ſacrifico venit ſacrificus & ſacrificulus, Rex ſacrorum.

¶ SACRILEGIUM dicitur quaſi ſacri lædiũ, vel quaſi ſacrę legis lęſio. Cõmittitur ſacrilegiũ vel in perſonã, vt cùm læditur perſona eccleſiaſtica: vel in locũ, vt cũ immunitas Eccleſię, vel cœmiterij lęditur: vel in re, vt cùm res ſacra de loco nõ ſacro, aut res nõ ſacra de loco ſacro auffertur: vt habetur in Gloſ. Sacrilegium. 14. qu. 4. & in ca. Si quis contumax in textu eadem q. & refert Gabr. diſtin. 15. q. 3. artic. 1. libro 4. Conſonat Richar. d. 18. art. 12. quæſt. 1. libro 4. Et ſacrilegium eſt ſacræ rei violatio vel vſurpatio: & accipitur ibi violatio pro quacunq; irreuerentia, aut dehonoratione. Vnde ſecũdum B. Tho. 2. 2. q. 99. Sacrilegium eſt omne quod fit ad irreuerentiam rei ſacræ: à quo ſacrilegus eſt qui rem ſacram in ſacro loco furatur: à quo tale furtum ſacrilegiũ dicitur. Ponitur aliquãdo ſacrilegiũ pro ſpecie luxuriæ: vt ſi quis abutatur Deo ſacrata, tũc eo reſpectu, quod eſt ſponſa Chriſti, committit ſacrilegium per modum ſtupri, ſeu quoddam ſpirituale adulteriũ: de quo conſulas latiùs Gerſon. compen. Theolog. de ſeptem vitiis capitalibus, &c. Et de vitio ſeu peccato luxuriæ.

¶ SALUS eſt triplex (vt ſcribit Bruleſ. d. 4. q. 8. libro 4.) ſcilicet, naturæ, gloriæ, & gratiæ. Salus naturæ eſt integra, & tuta incolumitas, & ſanitas corporis cum temperantia naturæ, cum calido & humido, quod eſt ſanguis. Salua gratiæ nihil aliud eſt, quam gratia gratũ faciẽs, quæ reddit nos gratos Deo. Salus autẽ gloriæ eſt duplex quæ eſt obiectiua, & eſt ipſe Deus. Vnde Pſal. Dominus illuminatio mea, & ſalus mea. Et illud: Domini eſt ſalus. Alia eſt formalis & ſubiectiua, & eſt clara Dei viſio, & fruitio eſſentiæ diuinæ. Corollarium. Beatitudo formalis, ſalus formalis, finis ſupernaturalis, fruitio cum viſione ſunt idem, vt ſcribit Bruleſ. d. 4. arti. 2. libro 1. ſecundum quem duplex eſt ſalus creaturæ rationalis, ſcilicet efficiẽs, ſiue effectiua minus principalis & meritoria: & eſt Chriſtus ſecundum humanam naturam. Vnde: Nos autẽ gloriari oportet in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo eſt ſalus noſtra, &c. Alia eſt efficiẽs principalis, & eſt tota Trinitas. Licèt ergo Chriſtus ſecũdũ humanã naturã ſit redẽptor noſter effectiuè, meritoriè, ſcilicet hoc tamẽ eſt minus principaliter. Trinitas autem tota eſt principalis redemptrix noſtra. Et ſalus noſtra nõ ſolũ eſt ex parte Dei, ſed etiam ex parte noſtra (nõ enim vult inuitos ſaluare.) Et cùm ipſe velit omnes homines ſaluos fieri, & omnibus gratiã impartiri: ſolũ ex noſtra malitia vel negligentia venit defectus noſtræ ſalutis: de multiplici ſalute videre potes Gerſonem tract. 12. ſuper Cantico Mariæ. Eſt & ſalus naturalis, ſalus tẽporalis, & ſalus æterna ſiue ſpiritualis. Salus ſpiritualis principaliter ad animam pertinet, licèt per animã in corpus redundet. Salus temporalis ad corpus. Salus naturalis ad vtrumque. De hac triplici ſalute, vide Gabr. ſer. 6. de dedicatione templi, qui incipit: Hodie ſalus domui huic facta eſt. Signa ſalutis ſunt deuotè audire verbum Dei: ſecundum illud: Qui ex Deo eſt, verbum Dei audit. A peccatis cõtinere; commiſſa deflere. De quo Gabriël lect. 8. canon. poſt Alex.

¶ SANCTUS à ſancio, is, it. quod dicit à ſanguis, & eſt firmare, decernere, ſtatuere, & ſanctum, firmũ, & ſanctificare, confirmare, vt dicit Gerſon parte 7. de ſeptem petitionibus orationis Dominicæ. Dicuntur etiã ſancti à ſanguine hoſtiæ, & hoc de veteri conſuetudine. Nihil enim ſanctum apud veteres dicebatur, niſi quod ſanguine hoſtiæ eſſet cõſecratum vel reſperſum. Nam & qui purificari volebant, ſanguine hoſtiæ vngebantur. Vnde poſtea ſancti dicebantur, quaſi ſanguine vncti. Dicitur etiam ſanctus, id eſt ſeparatus à negotiis, ſcilicet ſeculi, & ab his qui carnaliter viuunt. Dicitur & ſanctus, quaſi ſine terra. Nam Gręcus ſermo agios extra terrã ſonat. Eſt ergo ſanct' firmus ab omni imperfectiõe ſeparatus, à terra & omni creatura ſublimiter eleuat', quę veriſſimè diuinę eſſentię conueniunt: de quo latiùs vide Gabr. lect. 19. canon. & 66. cano. Et multa Gerſon de ſanctis in ſuis operibus. Et vt ſcribit Steph. Brulefer diſt. 21. quæſtio. 6. libro 4. Sanctua vno modo accipitur largè pro quoli-

bet exiſtēti in gratia:ſic aliqui in hac vita ſancti eſſe poſſunt: vnde, Sancti eſtote, quia ego ſum ſanctus. Secūdo modo ſanct⁹ capitur propriiſſimè pro illo qui eſt in gratia Dei, qui non habet aliquid purgabile & videt eſſentiā diuinā: vt ſunt beati in gloria. Tertio modo capitur ſanctus propriè pro eo qui eſt in gratia, & nihil habet purgabile, tamē nō videt eſſentiā diuinā: ſicut ſunt animę quę in Purgatorio fecerūt pœnitentiā ſuā. Vel ſancti qui decedētes de hoc ſeculo nihil habent purgabile, ſicut fuit B. Frāciſcus, &c. Et vt idem Bruleſ. notat q. 4. d. 14. libr. 1. aliquis dicitur ſanctus dupliciter: videlicet, per eſſentiā & participationē. Sanctus per eſſentiā dicitur ille qui neceſſariò & independenter habet ſanctitatem, ſcilicet à ſeipſo. Ab iſto ſancto omnes ſancti per participationē efficiuntur ſancti. Nam ſicut nemo bonus niſi ſolus Deus, ſic illo modo nemo ſanctus niſi ſolus Deus. Sanctus per participationē dicitur ille, qui cōtingenter eſt ſanctus: hoc modo omnis alius ſanctus à Deo eſt ſanctus. Et dicitur dupliciter per participationē ſanct⁹. Vno modo, quia eſt cōprehenſor & beatus: & ſic quilibet vidēs Deū in patria eſt ſanctus. Alio modo, quia eſt viator viuens vita mortali: & ſic quilibet exiſtens in gratia eſt ſanctus. Et viator poteſt dici ſanctus dupliciter ratione officij vel officialiter, quādo, ſcilicet, ſacra miniſteria habet miniſtrare ratione officij, & pręcipuè ſi habet cōficere miniſterialiter Sacramentum corporis & ſanguinis Dominici, quod nec beatiſſima Virgo habet, nec habuit. Secūdò ratiōe gratiæ gratū facientis: ſic omnis habēs gratiā gratū faciētem eſt ſanctus illo modo. Et quantūcunq; viator polleat ſcientia, ſapientia, cōſilio, fide & ſpe, ſi non habet charitatē, non eſt ſanctus: quare nullus peccator eſt ſanctus. Et poſſet ſtare, quod homo faceret multa miracula, & tamē non eſſet ſanctus: patet ex Euangelio. Hęc Bruleſ. Quomodo autē ſanctos orare debeamus videre potes apud Gerſo. & Gab. & cęteros in ſuis ſermo. vocabula potiſſimū declarare & explanare intendimus, nō ſingula ſcribere.

¶ Sanctitas (vt notat Gab. d. 3. ar. 1. q. 1. lib. 3. poſt Alex. de Ales parte 3. q. 11. memb. 1. artic. 1.) dicitur quatuor modis. Eſt enim ſanctitas per dedicationē ad cultū Dei, quo modo ſanctū dicitur quicquid à prophanis ſeparatur, & cultui Dei dedicatur: & hęc cōuenit creaturæ rationali & nō rationali, animatis & non animatis. Sic Nazaræi ſancti dicuntur, quorum cōſecrationis ritus deſcribitur Leuit. 8. & pleriſq; aliis ſcripturæ locis. Hoc modo etiā Chriſtiani ſancti dicūtur, quia Deo dedicati ſunt in baptiſmate. Sic res inanimatæ ſanctæ appellantur: vt tabernaculū, vaſa, veſtes, Eccleſia, altaria, quę olim & nunc dedicantur Domino, & ad ſuum cultū ſanctificātur. De quo etiā Exod. 40. Aſſumpto vnctionis oleo vnges tabernaculū cum vaſis ſuis, vt ſanctificetur altare holocauſti, & omnia vaſa eius, labrum cum baſe ſua omnia vnctionis oleo cōſecrabis, vt ſint ſancta ſanctorū. De hac ſanctitate videatur idem Gabr. ſerm. 7. de dedicatione, qui incipit: Domum tuā decet ſanctitudo. Secūdo modo ſanctitas accipitur pro emūdatiōe à peccatis, Rom. 6. Nunc autem liberati à peccatis, ſerui facti Deo, habentes fructū in ſanctificatione. Et 1. Theſ. 4. Non vocauit nos Deus in immunditiam, ſed in ſanctificationem. Et præmiſit: Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra. Hęc ſanctitas fit per gratiam infuſam & charitatem, per quam mentē inhabitat ſanctificator ſpiritus. Et hæc ſanctitas eſt immunitas à peccatis, quæ nō eſt niſi per gratiā. Vnde ſolus ille & omnis iſte ſanctus eſt, qui gratiā habet: dico gratiam gratū faciētem. Tertio ſanctitas dicitur abſtinētia ab actu carnalis cōmixtiōis, ſcilicet caſtitas. De quo Exod. 19. præcipitur Moyſi vt ſanctificet populum: Vade, inquit, ſanctifica populū hodie & cras, & lauēt veſtimēta. Vbi Gloſſ. dicit, quòd ſanctificatio illa erit abſtinētia à mulieribus. Et 1. Regum 21. vbi quæritur: Si mundi ſunt pueri, maximè à mulieribus: reſpōdet Dauid: Equidem ſi de mulieribus agitur, continuimus ab heri & nudiuſtertius, & ſunt vaſa puerorum ſancta. Quarto modo accipitur ſanctitas pro cōfirmatiōe in bono. Et ſic dicitur ſanctum quaſi firmum: ſic accipitur in Pſal. Quis requieſcet in mōte ſancto tuo? Innocēs manibus, &c. Vbi per montē ſanctū intelligitur cōfirmatio in bono. Nā ſanctū idem eſt quod firmū. Vel dicitur quod idem eſt Græcè agios, ab à quod eſt ſine: & gyos, id eſt terra. Vnde dicitur ſanctū quaſi ſine terra, id eſt terrena cōtagione, vt dictū eſt ſup. Prima etymologia correſpōdet quartæ acceptiōi. Secūda primis tribus. Hęc Gab. vbi ſupr. Sanctitas ſecundum Gerſ. tract. 12. ſuper Cant. Mariæ, eſt libera ab omni cōtagione puritas ſpōte ſeruata, &c. Vbi de ſanctitate nominis Dei plura ſcribit. Cognoſcitur duobus ſignis ſanctitas: vt idem Gerſon ſcribit de diſtinctione verarū viſionū à falſis. Vnde pro regula tenendū eſt, vt vult Greg. quòd miraculū & humilitas duo ſunt ſigna, quæ ad manifeſtandum alicuius ſanctitatem ſufficiūt. Neq; enim miracula per ſe valent cùm à malis iuſto Dei iudicio permittuntur fieri in ædificationem Eccleſiæ, &c.

¶ Sanctificare tripliciter accipitur, vt notat ſanctus Bona. d. 14. li. 1. in dubiis literal. Vno modo ſecundū quod eſt de ſancto ſanctum facere. Secundo iam ſanctum in ſanctitate confirmare. Tertio modo iam ſanctum & confirmatum manifeſtare, & ſecundū aliquem iſtorum trium modorum reperitur ſanctificatio in omni ſpirituſſancti miſſione ratione termini ad quem: ita accipit Magiſter diſti. 14. in principio, cùm ait libro 1. Præterea diligenter notandum eſt, quod gemina eſt proceſſio ſpirituſſancti: æterna, videlicet, quæ ineffabilis eſt, qua à patre & filio æternaliter & ſine tempore proceſſit: & temporalis, qua à patre & filio ad ſanctificandum creaturam procedit. Vnde Auguſtin. 15. de Trinit. ait: Spirituſſanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad ſanctificandā creaturā, ſed ſimul de vtroque procedit: quamuis hoc filio pater dederit, vt ſicut de ſe, ita etiam de illo procedat.

¶ Sanctificari cōtingit dupliciter. Vno modo cōtingit aliquid ſanctificari per ſanctitatis adeptiouē, quia, ſcilicet ipſam ſanctitatē recipit. Alio modo per ſanctitatis oſtēſionē ſiue declarationē, quia, ſcilicet, ipſum ſanctū eſſe prædicatur ſiue declaratur, ſiue quia ſanctitas ei⁹ creditur, laudatur, & amatur. Primò ſanctificātur creaturæ ratiōales in via & in patria. In via per ſuſceptionem gratiæ, ſiue in ſacramentorum ſuſceptione, baptiſmi, aut pœnitētiæ: quia peccatum originale vel actuale dimittitur, vel etiam ſine ſacramento per cōtritionem aut ex ſpeciali priuilegio: ſicut quidam in vtero leguntur ſanctificati: vt Ieremias, Ioannes Baptiſta, Virgo glorioſa. Vnde ſanctificari in via, nihil aliud eſt quā gratificari per gratiæ ſuſceptionem

nem vel eius augmentationem: iuxta illud: Sanctus ſanctificetur adhuc, Apocalyp. vlti. Eſt enim gratia ſanctitas vitæ. In patria verò ſanctificatur rationalis creatura per ſuſceptionem gloriæ in clara Dei viſione, fruitione, firma tentione, quæ eſt ſecuritas de gloria non perdenda: hoc modo Deus non poteſt ſanctificari: quia nec gratiam nec gloriam recipere poteſt, nec quodcunque accidens. Alio modo contingit aliquid ſanctificari per ſanctitatis oſtenſionem ſeu declarationem: quia ipſum ſanctum eſſe prædicatur & declaratur, ſiue quia ſanctitas eius creditur, laudatur, diligitur, reueretur, honoratur. Illo modo Deus ſanctificari poteſt à creatura: quia eius ſanctitas credi poteſt, laudari, extolli, prædicari. Sic petimus & dicimus in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum, id eſt nota ſit tua ſanctitas toti mundo, vt totus mundus noſcat te ſolum verum Deum. Te totius laudet, vt tuam deceat ſanctitatem. Hæc Gabriël lect. lxvj. canonis, &c.

¶ Satisfactio eſt duplex, vt notat Brulefer di. 4. quæſt. 8. libr. 4. & ex dictis haberi poteſt ſcilicet viæ & patriæ. Sanctificatio viæ eſt infuſio gratiæ gratum facientis alicui naturæ intellectuali, Iſto modo tam adulti quàm paruuli ſanctificantur per gratiã: & iſto modo primo, vt idem vult diſtinct. 6. quæſtio. 7. libr. 4. ſacramentum Pœnitentiæ poteſt dici ſanctificatio, quia ibi infunditur gratia. Eſt & ſanctificatio vię excellens culmen virtutum vel alicuius virtutis. Et iſto modo viri perfecti dicuntur ſecundum Theologos ſancti, ſecundum verò Philoſophos vocantur viri heroici. Solus autem Deus poteſt ſanctificare: nec eſt officium beatæ Virginis nec Angelorum, nec ſanctorum, ſanctificare. Sanctificatio patriæ eſt, quæ habetur in patria: & nihil aliud eſt quàm glorificatio, & ſolus Deus ſanctificat etiam hoc modo. Pſalm. Exultabunt ſancti in gloria. Hæc Brulefer vbi ſuprà, & ſecundum eundem diſtin. 6. q. 7. libr. 4. loquendo de rigore ſermonis: iſta differunt, gratiæ infuſio, ſanctificatio, & glorificatio. Nam omnis glorioſus eſt ſanctus, ſed non omnis ſanctus eſt glorioſus: vt patet de ſancto viatore: etiam omnis exiſtens in gratia, eſt ſanctus propriè loquendo, vt patet in paruis pueris.

¶ Sanctificatio Virginis glorioſæ duplex ponitur, vt ſcribit Gabriël diſtin. 3. quęſt. 2. lib. 3. Prima in conceptione paſſiua, dum anima per gratiam ſibi concreatam infuſa eſt in corpus in vtero ſuę matris, qua gratia præſeruata eſt ab originali peccato vt ita ſanctificata à peccato, non quod infuit, ſed in fuiſſet niſi per gratiam prę ſeruata fuiſſet. Alia eſt eius ſanctificatio in conceptione actiua qua de ſpiritu ſancto concepit Saluatorem. De quo ait Gabriël Angelus: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Tunc enim ſanctificata eſt à ſpiritu ſancto, hoc ſecundo modo: ſed tamen non à peccato originali aut actuali, quorũ nullum infuit, ſed ſanctificata per gratiæ inexiſtentis augmẽtationem, ac plenitudinis perfectionem qua diſponebatur, vt eſſet idonea mater tanti filij. Hæc Gabriël.

¶ Sangvis capitur quadrupliciter, vt ſcribit Brulef. di. 4. quæſt. 9. libr. 4. Primo modo pro progenie, vt quando dicitur: Ille eſt de ſanguine meo, id eſt parens meus vel filius. Secundo accipitur pro humore quodam calido & humido, vt eſt ſanguis humanus, quo fouetur corpus humanum. Tertio modo pro peccato. Vnde Pſalm. 50. Libera me de ſanguinibus, & aliàs: Viri ſanguinum declinate à me. Quarto modo pro vita: vt in Hymno: Pro te effundens ſanguinem, id eſt vitam.

¶ Sapientia à ſapio dicitur, quod eſt rectè ſentio. Et qui omnia profitẽtur ſophoi, ſophi, hoc eſt ſapientes appellantur, quo nomine ſeptem viri ſapientes Gręciæ vocati ſunt, Tales Mileſius. Solon Salaminus, Chilon Lacedemonius, Pittacus Mitileneus, Bias Prieneus, Cleobolus Lyndius, Periãder Corinthius. De quibus Beroaldus, & eorum ſentẽtiis libellum pulchrum conſcripſit. Pythagoras verò nõ ſe ſophum, ſed Philoſophum appellauit, hoc eſt non ſapientem, ſed ſapientiæ amatorem. Et ſapientia ſecundum Guil. Scotiſ. in primo di. 34. & q. prologi, dicitur à triplici vocabulo. Vno modo à ſapere, inquantum illuminat intellectum. Vnde ſic ſolum actum intellectus importat. Secundo modo dicitur à ſapore, inquantum inflammat affectum, & ſic propriè dicit actum voluntatis. Tertio modo dicitur quaſi ſapida ſcientia, & hoc modo dicit tam actum intellectus quaſi præcedentis, quàm actum voluntatis quaſi ſequentis.

¶ Sapientia capitur quinque modis (vt notat Brulefer quæſt. 3. prolog. 1. ſenten.) Vno modo pro Theologia, quam acquirimus per ſtudium ſacræ ſcripturę, qui habitus quoad explanationem fidei eſt perfectior quã fides infuſa. Et iſto modo ſapientia includit ſcientiã & amorẽ. Cognitio enim illius articuli, Chriſtus eſt mortuus ꝓ nobis redimẽdis, promouẽs me in amorem Dei, eſt cognitio Theologica. Secũdo modo accipitur pro charitate. Vnde ſecundũ Docto. ſubtilẽ in 3. quãdo dicitur: Beatus vir qui in ſa. mora. intelligitur de charitate. Tertio modo capitur pro quadã virtute intellectuali & ſpeculatiua inter omnes habitus intellectuales nobiliſſima: & ſic capitur 6. Ethic. Quarto ſecundũ Holkot pro aliqua notitia ſupernaturali ſiue infuſa immediatè à Deo ex inſpiratione diuina vel ex aliqua in trinitate gratioſa Dei, ſicut loquitur Diony. in de diui. no. dicens ꝙ hieratheus paſſus eſt à Deo, & patiendo didicit. Quinto capitur apud morales Philoſo. pro collectione omniũ virtutũ, tã intellectualium q̃ moraliũ. Sapiens ergo illo modo nihil aliud eſt quàm perfectè virtuoſus: & ſic loquitur Seneca: In ſapientem, inquit, non cadit triſtitia. Acceptiones vocabuli ſapiens vide apud Brulef. diſt. 35. q. 1. lib. 3. & apud Bonauen. vbi ſuprà in litera N.

¶ Sapientia ſecundum ſanctum Boua. d. 46. lib. 1. in dub. literal. Vno modo dicit cognitionem veram. Alio modo cognitionem verã & nobiliſſimã, quis per cauſas altiſſima. Tertio modo dicit cognitionem veram nobilem & ſapidam. Quarto modo ſapiẽtia non dicit aliã cognitionẽ quàm religionẽ diuinã ſiue cultũ, ſecũdũ quod dicitur: pietas ipſa eſt ſapiẽtia, ſiue theoſebia. Et hęc cõſiſtit, vt dicit Aug. in fide, ſpe, & charitate: & hoc modo claudit in ſe virtutem: & ita opponitur culpæ. Vnde Aug. io lib. lxxxiij. quomodo. & habet Magiſt. d. 46. lib. 1. Nullo ſapiẽte homine auctore homo fit deterior: tãta enim eſt iſta culpa quæ in ſapientẽ hominẽ cadere nequit. Eſt aũt Deus omni homine ſapiente pręſtãtior, multò minus ergo Deo auctore fit homine deterior: multò enim pręſtãtior eſt Dei voluntas quã hominis ſapiẽtis: illo autẽ auctore cum dicitur: illo volẽte dicitur. Eſt ergo vicium volũtatis humanæ, quo eſt homo deterior. Hæc Aug. Vide Magiſt. la.

tiùs ibi: qui vult quòd Deo auctore nemo ſit deterior. Omnis autẽ ſapientia (vt vult S. Bonau. d. 24. lib. 3.) de Deo iu via abſque fide magis eſt ſtultitia quàm vera ſcientia. Deprimit etiam perſcrutantem in errore niſi dirigatur & iuuet per fidei illuminationem: vnde per ipſam non expellitur, ſed magis perficitur.

¶ Sapientia vt notat S. Bonauen. di. 35. q. 1. lib. 3. quadrupliciter cõſueuit accipi tam à Philoſophis quã à Sanctis, videlicet, cõmuniter & minus cõmuniter, & propriè & magis propriè. Cõmuniter accipiẽdo ſic ſapiẽtia dicit cognitionẽ rerũ generalẽ, ſecundũ ꝙ diffinit eã Aug. & Philoſ. ꝙ ſapientia eſt cognitio rerũ diuinarũ & humanarũ. Et Philoſ. in prima Philoſophia dicit, quòd ſapiẽs eſt qui oĩa nouit, ſecundũ quod cõuenit. Alio modo ſapiẽtia minus cõmuniter dicit: & ſic dicit cognitionẽ, nõ quãcunq;, ſed cognitionẽ ſublimẽ, videlicet cognitionẽ rerũ æternarũ. Et ſic accipit Apoſt. 1. Cor. 12. Alij datur per ſpiritũ ſermo ſapiẽtiæ: alij ſermo ſciẽtiæ: ſecundũ quod exponit Aug. dicẽs, ꝙ ſapientia eſt cognitio cauſarũ altiſſimarũ. Tertio modo accipitur ſapientia propriè, & ſic nominat cognitionẽ Dei ſecundũ pietatẽ: & hæc quidẽ cognitio eſt quę attẽditur in cultu latriæ, quẽ exhibemus Deo per fidẽ, ſpem & charitatẽ: ſecundũ quem modũ accipit Aug. 14. de ciuit. Dei, exponens illud Iob: Ecce pietas ipſa eſt ſapiẽtia: dicẽs ibidẽ quòd pietas & ſapientia idẽ eſt quod theoſebia, & theoſebia idẽ eſt quod cultus diuinus. Quarto modo dicit ſapiẽtia magis propriè: & ſic nominat cognitionẽ Dei & experimẽtalẽ: & hoc modo eſt vnũ de ſeptẽ donis ſpiritusſancti, cuius actus conſiſtit in deguſtãdo diuinã ſuauitatẽ: & actus pręcipuus doni ſapiẽtię propriiſſimè dictę, eſt ex parte affectionis. Et iſtius ſapiẽtię ſecundũ Dionyſ. eſt amẽtẽ eſſe: propter hoc quod melius afficiũtur circa Deũ præuia cognitione, quę eſt per ablationẽ & negationẽ quã per affirmationẽ, vt docet in lib. de myſtica Theol. De illa ſapiẽtia latiùs ſcribit S. Bona. vbi ſuprà. Et ſecundũ eundẽ differunt ſapiẽtia, intellectus, ſciẽtia & conſiliũ, de quibus & ſuis locis dicitur, prout inter dona cõnumerantur. Nã ſapientia in cognitione & affectione æternorũ cõſiſtit. Intellectus verò eſt cognitio veri æterni, ſecundũ conditiones creaturarũ, id eſt ſecundũ quod ex cõditionib' creaturarũ noſci põt. Differt itaq; à ſapiẽtia, quia intellectus ad ſolũ intellectũ pertinet: ſapientia autẽ ad intellectũ & affectũ. Secundò quia ſapiẽtia eſt cognitio & amor Dei ſecũdũ proprias cõditiones cõmunes Deo: intellectus verò ſecundũ conditiones Deo & creaturæ communes, &c. Vide latius Bona. di. 35. lib. 3.

¶ Sapientia ſecundũ Magiſt. eſt æternorũ contẽplatio cũ delectatione per æterna intelligẽs ipſam beatitudinẽ obiectiuã. Sapiẽtia ſecundũ Diony. eſt diuiniſſima Dei cognitio quę eſt per ignorãtiã cognita ſecũdũ vnitionẽ ſupereminẽtẽ, quando mẽs ab aliis recedẽs poſtea ẽt ſeipſam dimittẽs, vnita eſt ſuper ſplẽdẽtibus radiis inſcrutabili & profundo ſapiẽtiæ lumine illuminato. Hãc diffinitiõnẽ refert Gerſ. tract. 5. & 7. ſuper cant. Mariæ, & dicitur quaſi ſapida ſcientia: vt idẽ vult de myſtica Theol: ſpeculatiua part. 8. conſid. 44. Et vocatur à diuino Dionyſ. irrationalis & amens ſapiẽtia: eò quòd ſuperat rationem ac mentẽ tranſiliens in affectũ nõ qualemcunq;, ſed purũ ipſiq; mentali intelligentię correſpondentem: quo affectu videtur Deus à mũdis corde, Videtur, inquam, quia ſentitur & guſtatur, iuxta promiſſionem Chriſti. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Et ſecundum illud Greg. in homil. Amor ipſe notitia eſt. Vide Gerſ. de hoc ſerm. de S. Ludouico Rege Francorum, part. 2.

¶ Sapientia Chriſtianorum de qua tractauit diuinus Diony. eſt vnio mentis ſeu collectio tanquã pro genere (vt inquit Gerſ. tract. 7. ſuper Magnif.) iungitur experimentalis cognitio & gratuita cum patre luminum Deo tanquam pro formali differẽtia, & pro fine vel obiecto. Experimentalis verò vnio mentis cum Deo eſt ſimplex, & actualis perceptio Dei gratiæ ſuæ gratũ faciẽtis dono, qualis hic incipit, & perficitur in gloria per gratiam conſummatam. Eſt igitur (vt idem ait Gerſ.) hæc vnio experimentalis prægustatio quædam gloriæ, pignus & arra felicitatis æternæ: cui contraria eſt diſperſio & auerſio ſuperborum mente cordis ſui. Signa illius Chriſtianæ ſapientiæ (vt refert frater Pelbart. & ſcribit Franc. Maro. in quodam ſerm. de Doctoribus) plura colliguntur ex ſcripturis: Primum eſt peccatorum deteſtatio & pœnitentia. Sapien. 1. In maleuolam animam non introibit ſpiritus ſapientiæ. Secundum eſt firmum propoſitum in bono & cõſtantia. Eccle: 27. Homo ſenſatus in ſapientia manet ſicut Sol: ſtultus autẽ vt Luna mutatur. Vnde homines qui ſunt vagabundi & frequenter mutãt opinionẽ ſuã, non dicuntur ſapientes. Tertium humilitatis in proprio ſenſu ſine arrogãtia. Vnde Pithagoras interrogatus de conditione ſua, ſe humiliando prius nominauit Philoſophum, id eſt ſapiẽtiæ amatorẽ, nõ ſapientẽ. Ideo Prouer. 26. Stultus ſapiẽs ſibi videtur. Vnde Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi ſapientia. Anima quippe rationalis (vt ait Gerſ. part. 2. ſerm. de humilitate, facto in Cœna Dom.) exiens à diuina ſapiẽtia, in ſuam inſipientiã ſapidè cognoſcendã ſibi vtiq; ſtulta redditur, ac perinde diuinam illam ſapientiam adipiſcitur, quam iubet Apoſt. 1. Corinth. 3. Si quis inter vos videtur ſapiẽs eſſe, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Et ſecundum Gerſonem ſermone de humilitate in cœna Domini. Et apud Doctores præſertim in ſacris literis ille ſapiẽtior eſt, qui pluri humilitatis ſale, id eſt ſapore ſapientiam ſuam condiuerit: non dico pluri cognitione, ſed ſapore, quanquam ſapor ſit quædam cognitio. Hoc dixiſſe fertur Ptolemeus, quòd ſapientior eſt qui humilior eſt. Hanc verã ſapientiã dicit Lactantius non alibi quęrendam eſſe quã in ſchola, cui titulus eſt ſtultitia: quã Gerſon dicit ſtultam ſapientiam. Quartum ſignum eſt taciturnitas & moderatio in loquela. Prouerb. 18. Qui priùs reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe demonſtrat. Et Eccleſ. 27. Stultus ſi tacuerit, ſapiens reputabitur. Vnde Solon Philoſophus, cũ taceret, interrogatus an ſtultus eſſet, quia ſic taceret, reſpondit: Nullus ſtultus tacere poteſt. Quintum eſt futurorũ præcogitatio, & prouidentia. Vnde Philoſophus 1. Metaphiſ. Sapientis eſt præuidere futura. Itẽ Deuteron. 32. Gens abſque conſilio & prudentia, Vtinam ſaperent & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent, ſcilicet iudicium & mortem. Sextum aduerſorũ tolleratio & patientia. Prouerb. 14. Impatiens operatur ſtultitiam. Caſſiodor. ſuper Pſalm. 6. Sapientia nõ inuenitur niſi apud quietos animo. Septimum ſignum eſt maturitas & grauitas in riſu, & lætitia vel triſtitia. Eccle. 7. Cor ſtultorum vbi lætitia. Cor

autem

autem ſapientum vbi triſtitia. Sed quare homines magis rident de his quæ pertinent ad ſtultitiam? quàm de ſapientia, de qua magis lætandum eſſet. Reſpondet Franciſcus Maro. quia hoc eſt communiter naturale, vt quis lætetur de irriſione & contumelia ſui inimici, ſed quia caro eſt inimica animæ, vt dicit Apoſtolus Rom. 5. ideo carnales ridẽt de ſtultitia, quæ eſt cõtumelia rationis. Hæc Franciſcus, quem refert Pelbartus, &c.

¶ Sapientia Euangelica, eſt ſapientia Euangelicæ doctrinæ, quæ miſcetur, aliquando terrena & diabolica ſapientia: de qua plura vide Gerſonem parte 1. de nuptiis Chriſti & Eccleſiæ.

¶ Sapientia quędam eſt diabolica carnalis, de qua ſcribit Gerſ. pat. 2 ſerm. de omnib⁹ ſanctis, qui incipit: Beati qui lugent: cùm ait: Sapientia diabolica eſt ſuperbia indignans & auſtera. Sapientia animalis tota illecebris vacat, ducit in bonis dies ſuos: cuius vox eſt, Sapien. 2. Exiguum & cum tædio eſt tempus vitę noſtrę. alios (vt idem ait paulò ſuprà) conſidero ex Chriſtianis inflatos ſapientia, non quæ deſurſum eſt ſobria & pudica, ſed terrena animali, & diabolica & carnali, & vitam pecudum eligentes, qui ferè nihil de homine præter figuram retinẽt, intus ferrea ſunt omnia. Sapientia terrena diuitiis inhiat, propterea non beatos, ſed infeliciſſimos planè pauperes prædicat, &c.

¶ Sapientia Philoſophi ſicut diffinierunt, vt & habet Auguſtinus 14. de Trinit. Sapiẽtia eſt diuinarum, humanarumq́ue rerum cognitio ſtudio bene viuendi coniuncta vel ordinata: ex quibus verbis diffinitionis patet quæ requiruntur ad veram ſapientiam, in qua eſt ſalus vera, ſcilicet: Primò diuinarum cognitio per veram fidem. Secundò eorum quæ ad hominis ſalutem ſunt neceſſaria cognitio. Tertiò bona vita. Sapientia ſecundum Ariſtotel. libr. 1. Rhetor. eſt multarum & mirabilium rerum ſcientia, & libr. Metha. Sapientia eſt cognitio primarum & altiſſimarum cauſarum. Secundũ Aphrabium: Sapientia eſt ſcientia ſempiternorum Cicero in lib. Tuſcul. quæſt. ita ſapiẽtiam diffinit: Sapientia eſt rerum diuinarum & humanarum ſcientia, cognitioq́ue, quæ cauſa cuiuſque rei ſit ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia virtute inferiora ducit, ſecundum Thom. ſecunda ſecundę quæſtio. 23. Sapientia qua formaliter ſapientes ſumus, eſt quædam participatio diuinæ ſapiẽtię, quæ Deus eſt. Et omnis ſapientia eſt ſcientia inquantum eſt de concluſionibus. Sed differt à cæteris ſcientiis inquantum eſt de principiis, ſecundũ beatum Thom. prima 2. q. 57. art. 2.

¶ Sapientia differt à ſcientia. Quia ſapientia eſt rerum diuinarum cognitio. Scientia verò humanarum. Quare Aug. ſuper 1. Cor. 12. ait: Sapientia eſt in contemplatione æternorũ. Scientia verò in occupatione temporalium. Item Auguſtinus libr. de Trinit. Hæc eſt ſapientię & ſcientię recta diſtinctio, vt ad ſapientiam pertineat, æternarum rerum cognitio intellectualis. Ad ſcientiã verò temporaliũ rerũ cognitio rationalis. Item ſecundũ Bernar. ſciẽtia pertinet ad intellectũ, & conenit iſti ſoli, ſed ſapientia ad effectũ: & ideo ſecundũ nomen ſuum, vt inquit Gerſon part. 3. de monte cõtemplationis c. 5. Sapiẽtia valet tantũ ſicut ſaporoſa ſcientia, qui ſapor reſpicit affectũ, deſideriũ, appetitũ, & voluntatem perſonæ iſtius cui ineſt. Et ideo poteſt in aliquo magna ſciẽtia vel cognitio eſſe in quo erit modica vel nulla ſapientia. Ratio, quia non habet ſaporem vel affectionem ad illud, quod ipſe ſcit, &c. Hinc dicit idẽ Gerſon de monte contemplationis ca. 7. quod Chriſtiani ſimplices habentes firmam fidem de Dei bonitate, & ſecundum hoc ardenter amãt, verius habent ſapientiam, & potius debent dici ſapientes quàm quicunque alij literati exiſtentes ſine amore & ſine affectione ad Deum & ſanctos eius, & etiam plus placent Deo tales magis q̃ alij. Et quod plus eſt, tales literati ſine affectione Deo diſplicibiles ſunt, exiſtentes ſal corruptum & ſapientes infatuati. Gerſon.

¶ Sapientia vera ſecundum Lyram ſuper primo cap. Eccleſ. & Doct. eſt duplex: Prima diuina ſiue increata. Secunda creata, vt eſt humana & Angelica. Sapientia diuina accipitur dupliciter. Vno modo eſſentialiter, & ſic ſapientia in Deo idem eſt quod eſſentia. Perſonaliter & propriè dicitur ſapiẽtia genita: & eſt idẽ quod verbum diuinum: & per conſequens eſt filij Dei proprium ſeu attributum vel appropriatum, ſicut attributum patris eſt potentia. Vnde ſecundùm Dominum Card. Camer. q. 8. libr. 1. artic. 3. ille terminus ſapiẽtia per ſe ſumptus cũ addito eſt perſonalis, vt ſapientia genita. Et quando ponitur in ablatiuo caſu poteſt exponi dupliciter per à vel per iſtam præpoſitionem per. Vnde cum dicitur: Pater eſt ſapiens ſapientia genita, ſiue per à reſoluatur ſiue per, falſa eſt: quia ſicut pater non eſt à filio, nec per filium, qui eſt ſapientia genita: ſic nõ eſt ſapiẽs ab ipſo vel per ipſum, ſecundum B. Aug. Itẽ iſta propoſitio: Pater eſt ſapiẽs ſapientia ingenita, ſi per à reſoluatur, eſt falſa: per per eſt vera, quia ſicut pater nõ eſt à ſeipſo, nec ab eſſentia diuina propriè loquẽdo: ſic nõ eſt ſapiẽs ſapientia ingenita, quæ eſt ipſe vel eſſentia diuina, ſed tamen eſt ſapiens per ſeipſum & per eſſentiã diuinam. Alia propoſitio: Filius eſt ſapiens ſapientia genita, ſi p à reſoluatur, falſa eſt, ſi per *per*, vera eſt. Patet, quia filius non eſt à ſeipſo: ſic nõ eſt ſapiens à ſeipſo, ſed à patre à quo eſt. Sed tamen eſt ſapiẽs per ſeipſum, ſicut filius agit per ſeipſum, licèt non à ſe, ſecundum Hilar. Quarta propoſitio: Filius eſt ſapientia ingenita, ſiue per à ſoluatur, ſiue per *per*, vera eſt. Patet, quia ſicut filius eſt à patre, & per patrem, ſic eſt ſapiens ab ipſo, & per ipſum, quæ eſt ſapientia ingenita: & ſicut dictum eſt de filio, ita pariformiter quo ad iſtam propoſitionem poteſt dici de ſpirituſancto. Hæc Aliacen. Vide ad hoc Gabr. di. 32. q. 1. lib. 1.

¶ Sapere ſecũdum communem vſum ſanctorum ſemper capitur purè eſſentialiter. Hoc eſt nõ ſignificat nec ſupponit niſi pro aliquo communi tribus. Gabr. di. 32. q. 2. libr. 1. poſt Cardinalem.

¶ Satisfactio (vt ſcribit Gab. di. 16. q. 2. ar. 1. & q. 1. artic. 3. dub. 4. libr. 4.) accipitur vno modo generaliter, & ſic deſcribitur à Scoto di. 15. q. 1. libr. 4. Satisſactio eſt redditio voluntaria æquiualentis, aliàs indebiti: & dicitur redditio, quia non eſt abſoluta datio. Dicit enim ſatisfactio commenſurationem ad aliquod præcedens correſpondentem. Dicitur voluntaria, quia ſi eſſet exacta violenter, non eſſet ſatisfactio, ſed ſatiſpaſſio: & ideo ille à quo in inferno pœna culpæ commiſſæ debita inuito exigitur, nõ ſatisfacit, ſed ſatis patitur pro ſuo peccato: & ideo pœna infernalis licèt ſit maxima, peccatũ non tollit.

non tollit, quamuis ipſum manentem ordinet ſub iuſtitia diuina. Dicitur æquiualẽtis, quia ſatisfactio ad iuſtitiã commutatiuã pertinet, quę exigit ęqualitatem rei ad rem: tamen prout vtiq; ſapiẽs determinabit: ſapiens, ſcilicet per eſſentiã, qui eſt Deus peccato offẽſus, & hoc importat nomẽ ſatisfactio. Aduerbiũ enim ſatis importat ęquã correſpondentiam eius quod reddit ad illud pro quo redditur, ſiue in beneficiis ſiue in pœnis. Ex quo ſequitur quòd minus reddens pro peccato quàm iuſtitia diuina exigit, licèt iniunctum à confeſſore impleat, non ſatisfacit, quamuis aliquã pœnam peccato ſuo debitã ſoluit, ſoluturus in futuro, quod minus iniunctũ eſt & ſolutũ in præſenti. Dicitur etiã aliàs indebiti, quoniã ſi id quod redditur, eſſet aliàs, id eſt pro alio debitum, non correſpondet illi, ſed alteri. Etiã ſi illud cõmiſſum vel receptũ non fuiſſet: & ſic non eſſet ſatisfactio pro illo ſecundum iuſtitiã, ſed pro alio: & iſto modo ſatisfactio extendit ad cõtractus & obligationes quaſcunq; vt multis declarat Gabr. Aliàs indebiti, &c. Licèt ſecundum ſtrictam iuſtitiam Deus iuſtè exigere poſſet omne quod ſumus & poſſumus tanquã debitum neceſſitatis: tamen (vt dicit Richard. di. 15. quarti, artic. 1. quęſt. 3. & Scotus q. 2.) ex liberalitate ſua noſtræ infirmitati cõdeſcendens, homini conſtituit menſuram eatum ad quæ de neceſſitate tenetur, quæ eſt obſeruantia præceptorum: vt de reliquo, id eſt de operibus ſupererogationis poſſit ſatisfacere de cõmiſſo: quę opera & ſi debeamus debito congruitatis, nõ vult tamen (tanquã nobis parcẽs) vt ſibi debeãtur debito neceſſitatis, niſi ratione voti vel ſatisfactionis iniunctæ pro peccatis. Conſiſtit autem talis ſatisfactio (vt ſcribit Gabriël di. 16. q. 2. artic. 1. libr. 4.) pro peccato regulariter magis in actibus pœnalibus vel paſſionibus voluntariis quàm in aliis actibus bonis non pœnalibus: quoniam culpa ordinatur per pœnam debitam: & ideo ſecundum diuinã iuſtitiam culpæ debetur pœna, & ita reddendo pœnam debitã ſatisfacit pro peccato. Et dicitur regulariter, quia poteſt quis quandoq; per actũ bonum nõ pœnalem ſatisfacere pro peccato. Poteſt enim Deus actum intẽſum charitatis acceptare pro punitione debita vni culpæ, iuxta illud 1. Pet. 4: Charitas operit multitudinem peccatorũ. Verùm licèt actus ille charitatis nõ ſit propriè punitio: eſt tamẽ maius bonum, & magis reddens Deo honorem quàm propria illius punitio. Vnde Auguſtin. in de vera & falſa pœnitentia: Sunt digni fructus virtutum, qui non ſufficiunt pœnitentibus: pœnitentia enim grauiores fructus poſtulat, vt cum dolore & gemitibus mortuus impetret vitam: hoc modo ſatisfactio non diſtinguitur contra alias partes pœnitentiæ, contritionem, ſcilicet & confeſſionem: imò eas includit tãquam partes ſuas, vt latiùs declarat Gabriël vbi ſuprà.

¶ SATISFACTIO ſecundo modo accipitur ſtrictè, vt diſtinguitur contra alias partes pœnitentię, quã Corteſius perſolutionem vocat, vt ſuprà dictũ eſt. Et ſic eã deſcribit Sco. Satisfactio eſt operatio exterior laborioſa ſeu pœnalis voluntariè aſſumpta ad puniendum peccatum cõmiſſum à ſe, & ad placandum Diuinam offenſam. Vel eſt paſſio aut pœna voluntariè tollerata in ordine ad peccatum, vel peccati remiſſionem. Dicitur operatio exterior, ꝑ quod excluditur actio laborioſa interior, & paſſio eam comitans, vt eſt contritio, & triſtitia eam conſequens. Et intelligo per actum exteriorem (inquit Gabriël) actum qui fit corporalibus membris (poſitiuè vel priuatiuè) inferẽtibus pœnã corpori & fatigationem. Et dicitur poſitiuè, vt peregrinatio, corporis diſciplinatio, eleẽmoſynarum diſtributio. Dicitur priuatiuè propter ieiunium & abſtinentiam: vbi nihil agitur; ſed ab actione ceſſatur: & per hoc etiam excluditur cõfeſſio, quia licèt fiat organo corporali, tamen breuis eſt & non fatigat. Oratio verò quia perſeuerantem oportet eſſe, laborioſa eſt, & attenuat vires corporales, & ideo includitur in ſatisfactione ſtrictè accepta. Et ſatisfactio principaliter fit Deo, quia Deus iniuriatur per culpam. Et conſiſtit ſatisfactio, hoc modo capiẽdo in his tribus: ieiunio, & oratione, & eleẽmoſyna, & in paſſionibus voluntatis concomitantibus iſta tria opera difficilia. Et ad ieiuniũ reducũtur omnia corporis maceratiua, ordinata ad reprimendũ carnis rebellionem; vt ſunt vigiliæ, peregrinationes, veſtium aſperitates, & nuditates, corporis flagellationes: & generaliter quæcunque corporis afflictiones. Ad orationes reducitur quicquid pertinet ad partem contemplatiuam: vt meditationes, ſcripturarum lectiones, prædicationes, ac verbi Dei auditiones, ſtudium Theologicum, diſputationes, errantium impugnationes in moribus & fide, & cætera quę immediatè verſantur circa Deũ tanquam obiectum. Ad eleẽmoſynam reducuntur opera miſericordiæ corporalia pro Chriſto propter Deum impenſa, & quæcunq; erogationes bonorum temporalium in pias cauſas, ac ſubleuationes miſeriæ corporalis fratrum. Et quodlibet horum ſecundũ ſanctum Bonauen. di. 15. parte 2. art. 1. q. 4. lib. 4. accipitur tripliciter, cõmuniſſimè, communiter & propriè: quæ diffuſè declarat Gabriël diſtin. 16. q. 2. art. 1. lib. 4. Nam ieiuniũ propriè dicitur afflictio carnis ſecundum guſtum, communiter omnis carnis afflictio, in vigiliis, flagellis, aſperitatibus, communiſſimè dicitur abſtinentia ab omni mortali. Eleẽmoſyna dicitur propriè opus pietatis proximo impenſum ad releuandum indigentiam corporalem. Communiter dicitur opus ad releuandum indigentiam vel corporalem, vel ſpiritualem. Cõmuniſſimè dicitur omne opus miſericordiæ, ſiue corporale, ſiue ſpirituale, proximo impenſum vel ſibiipſi. Eleẽmoſyna enim debet incipere, ſecundũ Auguſtinũ, à ſeipſo. Vnde Eccleſiaſt. 30. Miſerere animæ tuæ placẽs Deo. Sic & oratio dicitur propriè aſcenſus mentis ad aliquid deguſtandum, impetrãdum, vel exoluẽdum. Communiter, ſecundũ quod comprehẽdit omnẽ actum contẽplatiuè ad Deum relatum. Communiſſimè, ſecundũ quod cõprehendit omnem actum bonũ: quomodo dicitur, quod non ceſſat orare, qui nõ ceſſat bene facere: in gloſ. 1. Timoth. 5. Et hęc tria (inquit Gabr.) vt ſunt partes ſatisfactionis, nõ accipiũtur cõmuniſſimè, quia coinciderẽt: nec propriè, quia non ſufficienter diuiderent, ſed communiter. Vide latiùs Gabriëlẽ vbi ſuprà. Et congruẽter per quæ quis peccauerit, per hæc & torqueatur. Congruum enim eſt, qui in carne peccauerit, etiam in carne puniatur. Etiam ea ſatisfactio eſt congruentior, per quam non tãtùm abolentur præterita peccata, ſed etiam adhibetur remedium à futuris cauendis & reprimendis, vt latiùs videre potes dubio primo apud Gabrielẽ vbi ſuprà. Et hæc attendant confeſſores, vt ſecundum hoc congruas ſatisfactiones iniungant pœnitentibus attentis,

bus attentis, & aliis circunſtantiis confitentium. Plura Gabriël. Vnde (vt ſcribit Scotus) requiritur diſcretio Sacerdotis, vt non imponat alicui ſatisfactionem ſibi nimis diſconuenientem, ſed eam quæ ſibi magis cõgruit, & quam fortè melius adimplebit: vtpote, pauper nec eleëmoſynas poteſt dare nec orare, quem oportet continuò laborare pro victu ſuo neceſſario: nec ieiunare, quia tunc non ſufficeret ad laborem neceſſarium pro victu continuo ſibi neceſſario: labor enim continuus eſt ſibi ieiunium: quia continua maceratio carnis, tantummodo inducendus eſt, vt illum laborem ſubeat in remiſſionem peccatorum, ſaltem quouſque occurrat ſibi opportunitas ſoluẽdi aliquam aliam ſatisfactionem. Similiter de diuite, ſi ieiunare non vellet, inducendus eſt ad orationem & eleëmoſynas, & imponendum illud quod libentius recipit, & quod creditur perſeuerantius adimplere. Vel ſi omnino nullam ſatisfactionem velit recipere à Sacerdote ſibi impoſitam: dicit tamen ſe habere diſplicentiam de peccato commiſſo, & firmũ propoſitum non recidiuandi, abſoluendus eſt, & non remittendus, ne cadat in deſperationem. Et denuncianda eſt ſibi pœna, quæ eſſet pro peccatis ſuis ſacienda: & quod eam in ſe vel æquiualenti abſque impoſitione ſtudeat adimplere, alioquin ſoluet ad plenum in Purgatorio. Videatur latiùs Scotus, & poſt eum Gabriël diſtinct. 16 quæſtio. 2. artic. 3. dubio 1. libro 4. Et ſecundum Scotum diſtinct. 15. quæſtio. 1. lib. 4. vbi ſuprà. qui verè pœnitet & recipit ſatisfactionem ſeu pœnitentiam ſibi iniunctam ab Eccleſia (claue non errante) quantumcunque poſtea recidiuet, nunquam tenebitur niſi ad illam vnicam implendam ſatisfactionem: & ſi eam impleat in charitate, melius eſt, quia non tantum ſoluit pœnam, ſed meretur. Sed ſi adimpleat eam voluntariè extra charitatem, ſoluit quidem pœnam, ſed non meretur gratiam. Scotus vbi ſuprà. Aliter ſentit Alexander quem imitatur ſanctus Thomas, ſanctus Bonauentura, Richardus, & plures álij qui tenent, quòd ſatisfactio facta extra charitatem ſcienter, repetenda eſt quaſi non facta, quia per eam nihil pœnæ debitæ abluitur: & ita ſine charitate & gratia nemo poteſt ſatisfacere. Et hæc opinio dura videt & plena ſcrupulis, quia vix homo poſſet ſcire probabiliter an ſatisfecerit vel non: licèt omnia ſibi (claue non errante) iniuncta expleuerit. Durandus recitat ambas opiniones, reputans ambas probabiles. Primam verò dicit duram. Secundam verò minus ſecuram. Gabriël ſimiliter ambas recitat & dicit in fine dub. 2. quæſtio. 2. diſtinct. 16. libr. 4. quòd ſi manifeſtum eſſet ex ſcriptura, opinio Scoti reprobata eſſet: quia verò id ex ſcriptura deduci non poteſt, videtur opinio Scoti magis concordare miſericordiæ diuinæ, quæ ſecundum ſcripturam ſuperexaltet iudicium, Iacob. 2. & eſt ſuper omnia opera magnificanda vſque ad cœlos, Pſalm. 56. Determinauit autem duos modos ſatisfaciendi Dominus, vt ſcribit Gabriël. dub. v. vbi ſuprà. ſub diſiunctione, hoc eſt alterum duorum vel in Purgatorio, vel in pręſenti vita. Sufficit ergo propoſitũ ſatisfacere altero modorum. Satisfactio etiam in pręſenti conceditur in fauorem pœnitentis, ſed cuilibet licet cedere iuri ſuo: ideo qui negligit leuem ſatisfactionem, expectans ſeueriorem quamuis ſtultè agat: ſi etiam hoc ſignum remiſſæ conuerſionis & contritionis, ſi tamen cætera quæ ſufficiunt ſunt ibi, non videtur excludẽdus à regno Dei. Et ſatisfactio vel habet fieri proximo: & ſic non remittitur peccatũ niſi reſtituatur ablatum. Sed licèt ſit reſtitutum ablatũ, tamen adhuc manet ſatisfactio Deo facienda, quæ dicitur pœna eò ꝙ peccauimus contra Deũ per ſuperbiã & rebellionẽ, tranſgrediendo eius præcepta. Et ſicut peccauimus corde, ore, & opere, ita oportet quod tribus modis ſatisfaciamus, ſcilicet cõtritione, cõfeſſione, & reſtitutione. De quo vide latiùs Iacobũ de Valentia ſuper illud Pſal. 6. Laboraui in gemitu meo: & ideo oportet quod talis ſatisfactio fiat. Primò per fletum & gemitum cordis, vt inde veniat pietas & humilitas, vnde ꝓceſſit iniquitas. Secundò per ieiuniũ ad puniendũ carnem & animam. Tertiò per orationẽ, vt inde egrediatur laus & benedictio, vnde egreſſa fuit blaſphemia, aut ſtultiloquium, & vaniloquiũ. Quartò per eleëmoſynã, vt mitigemus Deum aliquo munere, & vt pauperes deprecẽtur Deum, vt dimittat nobis debitum peccati. Et ſic dolore, & fletu, & oratione, & munere, reddimus & ſoluimus debitum peccatorum, & tunc pœnitentia dicitur completa. Valentia.

¶ Satisfactio à quibuſdã ſic deſcribitur: Satiſfactio eſt Deo debitũ honorem ꝓ commiſſa culpa impendere, ſecundum Auguſtinum, ex B. Thom. 4. ſenten. di. 15. q. 1. art. 1. Satisfactio ſecundũ S. Gregorium, eſt cauſas peccatorum excidere, & eorum ſuggeſtionibus aditum non indulgere. Et vocat cauſas peccati occaſiones allicientes ad peccãdum. Quarum quædam propinquæ ſunt peccato: & hæ ſunt in noſtra poteſtate, vt eas poſſumus amouere vel excidere: vt cœna ſplẽdida cauſa propinqua eſt luxuriæ. Sunt aliæ remotiores, quæ in noſtra poteſtate non ſunt: vt oblatio talis cœnæ, vel alicuius rei delectabilis oculis cordis noſtri, vel ſuggeſtio diabolica de tali ſplendida cœna propinquas debemus excludere, q̃a in noſtra ſunt poteſtate. Remotiores occaſiones ſi veniant à parte diaboli, vel carnis, vel mundi, debeamus amouere, vel non debemus cõſentiendo aditum indulgere, eò quòd in noſtra poteſtate ſit eas non recipere. Hæc Gerſon in compendio Theolog. de ſatisfactione. Vide eundem Gerſonem part. 4. lect. 1. quæ incipit: Pœnitemini, & credite Euangelio. Vel ſatisfactio diffinitur ſic ſecundum eundem: eſt damni vel iniuriæ illatę recompenſatio, ſecundum iudiciũ & ordinem iuris, vel eſt iniurię illatę recompenſatio ſecũdum æqualitatem iuſtitiæ, ſecundum Theologos. Et ſatisfactio ſecundum B. Thom. 4. ſenten. di. 15. q. 1. artic. 1. eſt actus virtutis materialiter & formaliter electiuè quidem iuſtitiæ vindicatiuæ. Imperatiuè verò eſt actus charitatis.

¶ Satisfactio ad plura ordinatur (vt literis mãdauit Gabriël di. 16. q. 4. art. 3. dub. 3. lib. 4.) Ad placationem diuinæ offenſæ, ad remiſſionem pœnæ, ad exciſionem radicum peccatorum, ad reſtitutionem minus iuſtè poſſeſſorum, & ad quædam alia. Principaliter tamen ordinatur ſatisfactio ad diuinam placãdum offenſam, ne vlciſcatur peccatum: vt patet ex diffinitione ſatisfactionis ſtrictè acceptæ. Et per hoc illa operatio vel paſſio voluntaria eſt perfectior, & magis ſatisfactiua, per quã magis placatur offenſa diuina. Et quoniam per nihil magis placatur Deus, quàm per actum à charitate elicitum, ille actus eſt ſimpliciter magis ſatisfactiuus, qui à maiore elicitur charitate, &c.

¶ Satisfactio eſt duplex, reconcilians & placans Deum. Et illa dicitur, quod nõ poteſt fieri de vno peccato & non de alio. Vnde Auguſt. Impium eſt à Deo dimidiam ſperare veniam: & hæc ſatisfactio eſt (vt inquit Bruleſer) qua quis ſatisfacit Deo ex deuotione & in gratia, & vocatur ab aliquibus ſatisfactio meritoria. Alia eſt ſatisfactio, & dicitur ſolutiua pœnæ, quæ pœnam temporalem ſoluit, & nec eſt placans, nec reconcilians. De illa dicitur ſecundum opinionem Scoti, quod poteſt fieri de vno peccato & non de alio: vt patet in recidiuante qui implendo iniunctam pœnitentiam poſt recidiuam ſatisfacit pro peccato prius dimiſſo abſq; ſatisfactione pro peccato recidiuè. Sed latiùs de his videre potes Gab. di. 16. q. 2. dubio 3. libr. 4. &c.

¶ Satisfactio quædam eſt plena, quædam ſemiplena, vt ſcribit S. Bonauent. di. 20. q. 4. lib. 3. Satisfactio plena eſt, quando ſimul fit ſatisfactio de iniuria & damno. Vnde (vt ibidẽ dicit) prò nullo peccato, in quo fit auerſio à Deo poteſt ſatisfacere aliquis purus homo ſatisfactione plenaria: nec pro ſeipſo nec pro aliis: propter hoc quod offenſa & iniuria illa excedit puram creaturã. Sed ſatisfactione ſemiplena homo põt ſatisfacere pro ſuo actuali peccato, ſed nõ pro originali. Nã nullus potuit ſatisfacere pro originali peccato, niſi Chriſtus Deus & homo: de actuali poteſt quidẽ homo putus adiutus gratia ſatisfacere, ſed ſatisfactione ſemiplena quæ ſuppletionem & complemẽtum recipit à paſſione Chriſti. Chriſtus enim ſatisfaciens pro omni offenſa, omnibus impetrauit gratiam, quantum ad ſufficientiam: & merito illius ſatisfactionis homo concipiẽs gratiam, ſatisfacit poſteà Deo pro læſione quam intulit ſibi actualis culpa. Vide latiùs ſanctum Bonauent. vbi ſuprà.

¶ Satisfacere ſecundum Auguſtinum, & habetur de pœnitentia di. 3. cap. Satisfactio eſt peccatorum cauſas excidere, & earum ſuggeſtionibus aditum nõ indulgere. Excidere, id eſt remouere (vt inquit Bruleſer) per dolorem, & ſuggeſtionib', &c. per hoc innuitur firmum propoſitum de futuro. Satisfacere ſecundum Anſelm. eſt honorem debitum Deo impendere, ſupple pro peccato. Diffinitio Auguſtini reſpicit receſſum à malo, Iſta verò Anſelm. reſpicit acceſſum ad bonum.

¶ Scandalum, Græca dictio eſt Skándalon, & eſt dictum aut factum minus rectum, præbẽs alteri ruinæ occaſionem, ſecũdum beatum Thom. 2. 2. q. 43. Scandalum largè ſumitur pro quolibet impedimẽto alicui præſtito in via aliqua qua proſequi intendit, ſecundũ eundem vbi ſuprà. Hierony. ſuper Mat. Scandalum Græcè nos ruinã, vel offenſionẽ, vel impactionem pedis poſſumus dicere. Obex enim quod alicui ponitur in via corporali, cui impingens diſponitur ad ruinam ſpiritualem, dicitur ſcandalum: tale autem verbum eſt vel factum minus rectum, præbẽs alteri occaſionẽ ruinę: & quia actus ſumit rationẽ ex obiecto, ideo ruina vel diſpoſitio ad ruinã ſequens ex alterius dicto, vel facto dicitur ſcandalũ, ſed paſſiuum: primũ verò actiuũ. Hæc Paludenſis d. 38. q. 6. libr. 4. Et vt idem dicit: Cùm aliquis publicè facit peccatum, vel aliquid quod habet ſimilitudinem peccati, & tunc ille, qui hoc facit, dat alteri occaſionem ruinæ: potiſſimè quando hoc intendit: vnde vocatur ſcandalum actiuum. Si autem aliquis ſumit ſcandalum ab actu alicuius, qui non ſemper ſe præbet cauſam peccandi, dicitur ſcandalum paſſiuum ſine actiuo: quia ille qui ratione agit, non dat occaſionem ruinæ quã alter patitur. De quo latiùs legito Paludenſem. Et quandoq; eſt actiuum ſine paſſiuo: puta, cùm quis inducit alium verbo vel facto ad peccandum, & ille non conſentit. Scandalum ſecundum Richard. d. 38. artic. 10. quæſtio. 1. lib. 4. dicitur à ſcãdalon Græcè, quod eſt offendiculũ, vel offenſio, vel ruina, vel impactio pedum. Tranſlatum eſt autem à corporalibus ad ſpiritualia. Et ſicut in corporalibus accipitur actiuè, ſcilicet ꝓ appoſitione offendiculi in via ad hoc vt ambulans impingat vel ruat. Et paſſiuè, ſcilicet pro impactione vel ruina impingentis vel ruentis: ſic in via morũ accipitur ſcandalum actiuè & paſſiuè. Primo modo eſt ſcandalizãtis actio, ſcilicet dictum vel factum minus rectũ, alteri præbens occaſionem ruinæ. Secundo modo eſt ſcandalizati paſſio, ipſa ſcilicet ruina occaſionata ex dicto, vel facto minus recto. Et ſcandalũ quod ex ꝓpria malitia acceptũ eſt, eſt ſcandalũ Phariſæorum: quod ſecũdum doctrinam Chriſti cõtemnendum eſt, dicente Domino. Sinite eos (haud dubiũ quin Phariſæos) cæci ſunt (ex ſua malitia) & duces cæcorum. Mat. 5. Ipſi autem ex malitia ſcãdalizati ſunt, non ex infirmitate, quos Chriſtus nunquam ſcandalizauit actiuè: ſicut & dicit Petrus de Palude di. 38. in fine libr. 4. qui plura ſcribit de ſcandalo. Volunt Richard. di. 38. artic. vltim. quæſtio. 2 libr. 4. & beatus Thom. 2. 2. quæſt. 43. ar. 7. quòd etiam bona ſpiritualia quæ non ſunt de neceſſitate ſalutis, ſunt occultãda aut differẽda propter cauere ſcandalũ, donec ſcandalum ceſſet reddita ratione. Hinc eſt quod dicit Gerſon in regulis moralibus. Quilibet ab omni actu cui non eſt aſtrictus aliunde tenetur deſiſtere quando timet, aut timere debet ſecundũ vehementem coniecturam ſcandalum puſillorum quouſque de illo compeſcendo diligentiam compleuerit, niſi fòrtè pro cõmuni vtilitate vnctio Spiritusſancti doceat illud tunc agendum, vt Chriſtus fecit in publicatione veritatis ſacramenti, Ioan. 6. Vnde Innocen. 51. di. Aliquantos, innuit quòd propter ſcandalum aliquod omittẽdum eſt quod iure eſſet faciendum. Item ſcandalizans puſillos dando occaſionẽ mortalis peccati, peccat mortaliter. Vnde Mar. 18. dicitur: Væ homini per quem ſcãdalum venit, ſed væ non imprecatur à Domino niſi peccantibus mortaliter. Et Rich. libr. 4. di. 38. artic. vlt. q. 2. Si probabile eſt quòd ex opere ſupererogationis ſcandalizetur quis mortaliter, tũc omiſſio illius operis eſt in præcepto. Si autẽ probabile eſt quòd nõ ſcãdalizatur, niſi venialiter, omiſſio illius operis eſt in cõcilio, poſtquã autẽ oſtenſum eſt proximo quod ex tali opere ſcandalizari non debet, & debito modo ſuaſum vt non ſcandalizetur, non tenetur homo opus illud omittere ꝓpter proximi ſcandalum vitandum: quia ſi poſt talem inſtructionem & ſuaſionem ſcandalizatur, tunc illud ſcandalũ nõ proueniret tam ex infirmitate vel ignorãtia, quàm ex malitia: quod eſt ſcandalum Phariſæorum, propter quod bona opera non ſunt omittenda, vt ſcribit Gab. di. 16. quæſt. 3. dub. vj. libr. 4. Et paulò pòſt. Si opera bona ſupererogationis & meritoria omittẽda ſunt, vt caueatur ſcandalũ puſillorum, quãtò magis opus indifferens aut ſpeciẽ mali habẽs, quale eſt bina comeſtio in die ieiunij, quæ vtique habet ſpeciem mali, cùm ſit contra verba præcepti. Quoniam ſecundum Apoſtolum 1. ad Theſſal. 5.

uon tantum à malo,ſed etiam ab omni ſpecie mali abſtinere præcipimur. Cui cõſonat illud 2. Cor. 6. Nulli dantes offenſionem. Hæc ſatis clarè docet Apoſtolus 1. Cor. 8. & 10. vbi de idolatris loquitur. Vide & latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Hinc Hiero. ſuper Mat. Dantes occaſionem ſcandalo, rei ſunt eorũ qui pereunt ſcandalo. Et beatus Ambroſius ſuper illud Apoſtoli. In tua ſcientia, id eſt in tua peritia illum occidis, quãdo in te fieri videt, quod ille aliter intelligit. Et tu eris occaſio mortis fratris, quem Chriſtus vt redimeret crucifigi ſe permiſit, Et ſequitur. Quãtũ enim malũ eſt per illicita delinquere, tantum malum eſt per ea quæ conceſſa ſunt offendere. Sic enim lex permiſit quæ conceſſit, vt modus tamen ſit quẽ cuſtodiant: puta, vt fiat ſine offenſione & ſcandalo proximi. Quare qui comedit præbens alteri occaſionem ruinæ, etiamſi habet cauſam legitimam occultâm, peccat mortaliter, quia cũ ſcandalo proximi. Et ideo ſimiliter (vt ait Gabr.) miniſtrantes cibum per cuius ſumptioptionem ſcandalizant, mortaliter peccant. Secùs ſi remoueatur ſcandalum per manifeſtam cauſam excuſantem, aut expoſitionem cauſæ latentis. Et ſecũdum Sco. d. 3. q 4. l. 4. nullũ illicitũ eſt committendũ propter ſcandalum quodcunque vitandũ. Vnde extra de regu. iuris, qui ſcandalizauerit. Vtilius ſcandalum naſci permittitur, quàm veritas relinquatur, ad minus hoc verum eſt pro veritate vitæ in præceptis negatiuis ſemper, & pro ſemper, & in affirmatiuis pro tempore pro quo ſunt adimplenda. Scotus. Vnde error cui non reſiſtitur, approbatur, vt inquit Gerſ. de conſolatione Theolo. li. 4. proſa. 2. Nõ enim deſerenda eſt veritas aut vitę aut doctrinę, vel iuſtitię dũ certũ habemus quòd periclitaretur noſtro ſilentio, & oppoſita falſitas firmaretur. Vnde pręceptum nõ eſt omittendum propter ſcandalum. Opera quoq; (vt vult Rich. di. 38. ar. 10. q. 2. lib. 4.) quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, non ſunt omittenda ad vitandum proximi ſcandalum, ex quacunq; radice proueniat: quia nullus debet omittere ſalutem propriã, ad vitãdum proximi damnationẽ, quia magis tenetur quilibet ſeipſum diligere, quàm alterum ſecuodũ ordinẽ charitatis. Secùs de operibus ſupererogationis & indifferentibus. De quibus latiùs Rich. vbi ſup. & ſuprà tactũ eſt, Nec poſſumus imo nec debemus (vt dicit Gerſon par. 2. in quæſtionibus quibuſdam, q. 3) omnibus ſcandalis vitãdis occurrere ſemper ſaltem actiuis, prout exempla ſufficieutia habemus in ſaluatore noſtro, cuius quãuis perfecta ſint opera, nihilominus tamẽ Phariſęi nõnur quã in eis ſcãdalizati ſunt. Multa de ſcandalis alias ſcribit Gerſ. & alij, &c.

¶ Scandalizare tripliciter contingit. Vel vnus poteſt alterum ſcandalizare, vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal. 49. Ponebas ſcandalum. Primò decipiendo eum vt incidat in aliquod damnum, vel errorem. Secundò affligendo ipſum vt faciat blaſphemare contra Deũ. Tertiò quando quilibet malè viuendo præbet alteri exemplum malę vitæ, aut facit perdere bonam opinionem de ipſo quam prius habebat, & ſic quilibet talis ponit ſcandalum aduerſus fratrem ſuum & proximum. Et omnis (vt ſcribit Gerſ. par. 2. tractatu de paruulis ad Chriſtum trahendis) idcirco peccare vel cadere faciens paruulos in via morum gradiẽtes ad Chriſtum, ſcandalizat eos. Hoc autem dupliciter fit, nunc opere, nunc ſermone, & vtrobique dupliciter, directè vel indirectè. Indirectè quidem ſcandalizat aliquis dum non prohibet ſcandalum, quãdo ſua authoritate, vel officio poſſet, & deberet, quemadmodum negligentia nautæ ſubuertit nauem. Aut certè volens quiſpiam prohibere ſcandala, impeditur, ſeu cõtumeliis apertis, ſeu detractionibus occultis, ſeu dãnis & aliis diaboli mille machinamẽtis. Vtrũque iſtud ſcandalum præbuiſſe, viſi ſunt Diſcipuli Domini, & prohibebãt paruulos venire ad Chriſtum, & comminabantur offerentibus. At verò quàm irrationabiliter hoc egerunt, & nõ ſecundum ſciẽtiã, indignatio Chriſti ſubſecuta apertũ dat iudiciũ. Quod vidẽs Ieſus (inquit Euãgeliſta) indignè tulit, qui & ipſa Publicanorũ & peccatorũ facinora mãſuetè ferebat dũ indignabatur falſa Phariſæorum iuſtitia, acclamãs cur cum peccatoribus & Publicanis manducaret. Vide latiùs de hoc Gerſ. vbi ſuprà.

¶ Schenophagia dictum à ſchenóo quod eſt macero. Et erat feſtũ tabernaculorum per dies ſeptem, propter beneficiũ deductionis & protectionis in deſerto, & ſignificat peregrinationem ſanctorũ in hoc mundo. Cui nunc ſuccedit feſtum conſecrationis Eccleſiæ, ſecundũ B. Th. 1. 2 q. 102. ar. 4. de quo videri poteſt Gab. ſer. 1. de dedicationis feſto.

¶ Schisma Latinè ſciſſura ab ſchizo quod eſt ſcindo. Hinc diuiſionẽ Eccleſiæ ſchiſma dicimus non ſciſma, vt multi malè proferunt. Et ſchiſma eſt ſeparatio propria ſponte & intẽtione ab vnitate Eccleſię renuens ſubeſſe Papę, & cõmunicare mẽbris Eccleſiæ, ſecũdũ B. Th. 2. 2. q. 39. Et ſchiſma (vt notat Gab. d. 13 q. 2. ar. 3. du. 3. l. 4.) propriè acceptũ eſt illicita diuiſio per inobediẽtiã ab vnitate Eccleſia facta, & hoc eſt aliquando cũ hæreſi, vt in Græcis ſe ab Eccleſia ſeparantibus cum cæteris erroribus de proceſſione ſpiritusſancti & aliis. Aliquãdo eſt ſine hæreſi: ſicut ſunt qui credũt Romanã Eccleſiã, nec aliã volũt conſtituere ſed eã credũt eſſe apud ſe, vt cõtingit quãdo plures cõtendunt de papatu. Secũdo modo accipit largius, ſcilicet pro his, qui ſe diuidũt à proprio epiſcopo eũ eiiciẽtes, & ſedẽ Epiſcopalem ſibi vſurpãtes, & presbyteros ſibi ordinãtes. Tertio modo largiſſimè accipitur pro omni exiſtẽte in peccato mortali, quia diuidit ſe à charitate Dei, & ſecũdũ hoc patet differẽtia eius ab hęretico, & per cõſequẽs ſchiſmatis quæ eſt inobedientia qua quis diuiditur à ſuo ſuperiori, vel ab Eccleſia & hæreſi, quæ eſt error pertinax cõtra catholicã veritatẽ, quã veritatẽ in omnibus & maximè in diuiniſſimo Euchariſtię ſacramẽto, vbi plurima ſunt mirabilia intellectu viatoris incõprehenſibilia, incõcuſſe nos ſeruare debemus. Differentiã inter hęreſim & ſchiſma explicat Hieron. ſuper Epiſtolã ad Gal. vbi dicit. Inter hęreſim & ſchiſma hoc eſſe arbitror, quod hæreſis peruerſum dogma habet. Schiſma poſt Epiſcopalẽ deceſſionẽ ab Eccleſia pariter ſeparat, &c. Et ſecũdũ Gerſ. par. 1. de modo habendi ſe tẽpore ſchiſmatis. Schiſma nõ ſolũ eſt in ſeparatione membrorũ à capite, ſed etiã mẽbrorũ ab inuicẽ, vt quãdo propter quæſtũ, vel propter vanã gloriã, vel aliã cauſam nõ habet animũ paratũ ad obediendũ veritati cognitę, vel etiã dũ in dubio inuoluto pro ſua aſſertione ſuſtinẽda ſeparat ſe à mẽbris veris, & viuis ipſius Eccleſiæ, & ſchiſmata propter peccata veniũt (vt idẽ dicit Gerſ. par. 1 tract. de vnitate Eccle. cũ aut cõſidera. 1.) Vnũ

tas Eccleſiæ generalis ſicut impedita eſt per diuiſiones filiorũ ſuorum tanquam membrorum putreſcentium, & cõtra Deum peccantium. Nã peccata noſtra (iuxta verbũ propheticũ) diuiſerũt inter nos & Deũ: Sic per vnioné oppoſitam, ſcilicet, per recõciliationẽ cuiuſlibet ad Deũ corrigendo prauos mores, humiliando ſe, & orãdo, rurſus debet hęc vnitas impetrari, vide latiùs Gerſo. qui & par.4.ſer. facto in die Epiphaniæ, ponit Schiſmatis multa dãna & pericula, & tãta ex eo eueniunt mala inquit ipſe, & veriſimiliter euenient in corpore, & anima, niſi apponatur remedium, propter Eccleſiam perditã, fidẽ collapſam, & chriſtianitatẽ labe factatã, &c. Aliàs multa de ſchiſmate ſcribit Gerſ.

¶ Schismaticvs (vt ſcribit Petrus Palud. di.13. q.3. lib.4.) propriè eſt qui ab vnitate totius Eccleſiæ ſe diuidit, vel qui ab obedientia Romanæ Eccleſiæ ſe ſubtrahit totaliter, & vt idem ait. Pœna ſchiſmatici eſt excommunicatio & ſuſpenſio ordinatorum ab eis, & annullatio alienationũ factarũ ab eis & huiuſmodi. Qui verò in vno (vt inquit idẽ Paluden.) articulo, non obedit, non propter hoc ſtatim ſchiſmaticus reputatur: puta, ſi non ſtatim dimittit adulteram vel huiuſmodi. Qui verò dicit Papæ non eſſe obediendum, & ita ſentit, non tam ſchiſmaticus quàm hæreticus reputatur.

¶ Scientia accipitur multipliciter, vt notat Gerſon de erroribus circa fidem, & circa pręceptũ nõ occides: Quãdoque enim accipitur ſciẽtia pro habitu, quandoq; pro animi ſenſu, & ex tali habitu ꝓcedente, quandoq; pro obiecto illius habitus vel actus, & hoc dupliciter, ſicut eſt duplex obiectum quod ſcimus. Vnum eſt concluſio demõſtrata mẽtalis, vocalis vel ſcripta. Aliud eſt res ſignificata per cõcluſionẽ: vnũ vocatur obiectum materiale, aliud formale, ſecundũ Tho. Scientia quoque prædictorũ modorũ ſolet ſumi dupliciter. Vno modo pro vnico vel ſimplici tali habitu vel actu vel obiecto. Alio modo pro collectione multorũ huiuſmodi habituum vel actuum vel obiectorum, quemadmodum dicimus Phyſicam eſſe vnam ſcientiam, ſic Metaphyſicam, ſic Medicinã, & ſic de aliis, &c.

¶ Scientia ſecundum Gabrielem quandoque accipitur generaliter pro qualibet notitia ſiue ſimplici ſiue cõplexa ſiue actuali ſiue habituali. Gabr. 14.q. vnic. libr.3. Et ſecundũ eundẽ diſt.35 q.1. libr.1. ſcientia accipitur dupliciter. Vno modo pro notitia adhęſiua veri cõplexi nata cauſari ex aliquibus præmiſſis per demonſtrationẽ. Alio modo generaliter pro omni notitia, accipiẽdo ſcientiam primo modo, ſcientia nõ eſt in Deo, quia nihil in Deo eſt adquiſibile per demõſtrationẽ. Sed accipiẽdo ſecundo modo, ſciẽtia eſt in Deo intrãſitiuè: quia ſecundũ ſcripturã, ſanctos & Philoſophos Deus eſt verè intelligẽs & cognoſcẽs. Itẽ Deus eſt ſummum ens, ergo intelligẽs, ſciẽs, & cognoſcens. Ita ſentiũt & Theologi & Philoſ. Vnde Mat.11. Nemo nouit filium niſi pater, neq; patrem, niſi filius: & ita Deus nouit ſe, & in aliis innumerabilibus locis. Item 1. de anima dicit Philoſophꝰ cõtra Empedoclẽ, Deũ inſipientiſſimũ eſſe ſi non cognoſceret diſcordiã. Copioſiꝰ ibi ſcribit Gab. qui & probat rationẽ. Nã quicquid dicit perfectionẽ ſimpliciter, hoc eſt Deo attribuendũ, ſcire ſiue intelligere ſunt huiuſmodi, ergo. Et ſcientia quæ Deus eſt, realiter eſt ex natura rei diuina eſſentia ab ea penitus indiſtincta, nec realiter nec formaliter, ſed omnibus modis eadẽ eſſentię, quibus eſſentia eſt eadẽ ſibiipſi. Quicquid autem eſt realiter in Deo, eſt diuina eſſentia. De quo latiùs vide Gabrielem.

¶ Scientia ſecundum Ariſt. eſt habitus demõſtratiuus lib.6. Ethic. Vel ſcientia eſt determinatio intellectus ad alteram partẽ cum certitudine. Et eſt de genere bonorũ, id eſt de anima nõ ſolùm ſcientia bonorũ ſed etiam ſcientia mali: ſcire enim malum bonum eſt (vt dicit Gabriel d.34.q. vnica, lib. 2.) Et ſcientia vt idem notat di.34.q. vnic. ar.1. lib.3. propriè accipitur pro notitia adhæſiua cõcluſionis neceſſariæ adquiſitæ per demonſtrationẽ. Ex quo tres conditiones ſcientiæ innuuntur. Prima quod ſit notitia adhæſiua habitualis vel actualis, per quod excluditur notitia apprehẽſiua ipſa, ſcilicet, veritas ſcita, quę nõ eſt ſcientia, ſed obiectum ſcientiæ. Secũda quòd ſit propoſitionis neceſſarię. Vnde ſi propoſitionis contingentia veritas poteſt euidens eſſe per notitiam Intuitiuam extremorũ, non tamen eius notitia eſt ſcientia. Tertia quòd ſit acquiſita per demonſtrationem, hoc eſt per diſcurſum ſyllogiſticũ procedentem ex neceſſariis euidentibus mediatè vel immediatè. Vnde nunquam aliqua veritas ſcit̃ donec reſoluatur ad principia euidentia, hoc eſt, donec in probatione eius veniatur ad principia euidentia ex terminis, vel per experientiam. De quo latiùs legito Gabrielem vbi ſupià, & Scot. d.24. li.3. & Dominum Cardinalem q. 2. lib.1. ſententiarum, & in logica ſcripſimus. Et ſciẽtia ſecũdum Scotum quatuor includit ſtrictè ſumpta, ſcilicet, quòd ſit cognitio certa: hoc eſt, abſque deceptione & dubitatione, de cognito neceſſario cauſata à cauſa euidenti intellectuali applicata ad cognitum per diſcurſum ſyllogiſticum. Vnde ſecũdũ eundem theologia in ſe nõ eſt ſcientia quantum ad vltimam conditionem ſcientiæ, ſed quantum ad alias tres conditiones eſt ſcientia in ſe, & in intellectu diuino. Scot. q.3. prologi.

¶ Scientia eſt duplex, ſcilicet, ſpeculatiua & practica. Speculatiua, quæ eſt de ſpeculabilibus: practica quæ eſt de operibus. Et hæc dicitur duobus modis, vt ſcribit S. Bona. d.14.q. vltim. in fine, lib.3. Vno modo dicitur ſciẽtia practica, quæ eſt de operibus, ſicut Philoſophia moralis dicitur de opere quæ eſt de operibus procedẽtibus à libera volũtate. Alio modo dicitur ſcientia practica, quę eſt de opere & in opere: ſicut faber quando fabricat, dicitur habere cognitionem practicam fabricãdi. Primo modo communicauit Deus ſciẽtiam practicã animæ Chriſti, quia Chriſtus cognitionem habuit omnium operum diuinorum. Secundo modo nõ cõmunicauit ei pro eo quod anima Chriſti in cunctis ſuis operibꝰ nõ potuit cooperari. Sed ſi loquamur de Chriſto ſecundum diuinam naturam, ſimile erit ſicut de filio artificis. Pater enim omnia demõſtrat filio, & quęcunque pater facit, hæc omnia & filius facit, ſicut dicitur Io.5. Virtus quoque operatiua in Chriſto nõ eſt facta omnipotẽs, ſicut intellectus eius factus eſt omniſciens. Bona.

¶ Scientiæ profectus poteſt conſiderari quoad ſcibilia, vel quoad modum cognoſcendi, vel quoad habilitatem maiorẽ in cognoſcendo, omnibus his modis homo ſi ſtetiſſet in rerũ cognitione, profeciſſet, quamuis ad ſcibilia non profeciſſet quantũ ad noui habitus acquiſitionẽ. Accepit enim (vt dicit Hugo & Magiſter di.23. lib.2.) ab exordio omnium rerum plenam notitiam, ſcilicet, habitualẽ,

quam

quã Deus ei in principio ſuæ creationis infundit. Omnibus enim rebus nomina impoſuit naturaliũ rerum expreſſiua, tamen in earũ rerũ cognitione quæ fiunt curſu mirabili aut corſo voluntario proficere potuiſſet adquirendo nouas cognitiones rerum prius non cognitarum, profeciſſet etiam quo ad modum cognoſcendi: quia quod cognouit in habitu, cognoſcere poterat in actu: & quod cognouerat notitia abſtractiua, poterat cognoſcere notitia intuitiua: & quod intellectu cognouerat, poterat de nouo cognoſcere ſenſu. Itẽ profeciſſet etiã quantum ad habilitatem cognoſcendi, quæ ex frequenti conſideratione eorum, quæ cognouerat, pronior fuiſſet & paratior ad iudicandum de his, quorum habebat cognitionem per habitum innatum, id eſt in exordio ſuæ productionis infuſum. Nàm & ſi homo in ſtatu innocentiæ nõ habuiſſet tarditatem hebetudinis per aggrauationem corporis mortalis, habebat tamen quandam minorẽ velocitatẽ propter corpus animale, quia indiguit refectione. Secus in beatitudine, vbi erit corp' ſpirituale nulla refectione, nulla cura indigens. De dãnatis verò dicit Rich. di. l. ar. 3. qn. 1. lib. 4. quòd ibi vtuntur ſcientia adquiſita in hoc mundo, maximè quantum ad aliqua. Cõſiderant enim mala quę fecerunt & pœnas quas incurrunt, & bona quæ amiſerunt, & bona quæ perdiderunt, vt hic vſus ſciẽtię ſit ad maiorem afflictionem eorum. Nec habẽt delectationem quæ ex ſcientia prouenire ſolet, ſunt enim indiſpoſiti ad aliquam delectationẽ, ſed pleni ſunt triſtitia, &c. De quo aliàs latiùs dicitur.

¶ Scientiam habere neceſſariam de futuris contingentibus dupliciter intelligitur, vel quod ſcientia illa, qua ſciũtur, ſit neceſſaria: & ſic Deus habet ſcientiam neceſſariam reſpectu futurorum contingentium, quia ſciẽtia, qua ſcit futura contingẽtia, eſt ſua eſſentia, quæ eſt vnica cognitio omnium cõplexorũ & incomplexorũ, neceſſariorũ, & contingentiũ, præſentium & futurorũ, ac generaliter omnium intelligibilium, & hæc eſt neceſſaria. Secũdo modo intelligitur habere ſcientiã neceſſariã reſpectu futurorum contingentiũ, id eſt habere ſcientiam, qua neceſſariò ſciat hoc futurũ cõtingens. Et ſic non eſt verum quod Deus, &c. quia ſicut ipſum futurũ cõtingens cõtingenter erit, ita Deus ipſum cõtingenter ſcit, quia poteſt ipſum nunquam ſciuiſſe, ita ſcribit Gab. di. 38. q. vnic. li. 1. Etſi vt idẽ ſcribit ar. 3. du. 5. vbi ſuprà, ſcientia Dei in ſe ſit vna ſimpliciſſima eſſentia omnium cognoſcibilium, tamẽ in ordine ad cognita à quibuſdam diſtinguitur in ſcientiam ſimplicis notitiæ & ſcientiam iudicatiuam enunciabilium, quæ eſt veritatis cõplexæ vel proportionabiliter ſignificatæ, vt qua ſcit me legere, mereri vel peccare. Sciẽtia ſimplicis notitiæ eſt ſcientia Dei ſecũdum quod eſt ſimplex apprehenſio rerũ. Scientia autem enuntiabilium eſt eadem ſcientia, ſecundum quod eſt euidens iudicium eorũ. Sciẽtia ſimplicis notitię adhuc tripartitur, quia vel eſt omniũ præſentiũ, præteritorũ, futurorũ, & poſſibilium, & ſic obtinet nomen generale, ſcilicet ſcientia ſimplicis notitiæ. Secũdò ſpecialius, quia eſt eorum quæ ſunt, fuerunt vel erunt tantummodo, & ab aliquibus dicitur ſcientia viſionis, qua cognoſcit ea quæ coẽxiſtunt alicui tempori præterito, præſenti vel futuro, ſecundum Th. Et habet Gabriel di. 14. q. vnica, ar. 1 lib. 3 Tertio modo adhuc ſpecialius tantummodò reſpectu futurorũ, & hæc dicitur præſcientia. Scientia enunciabiliũ ſeu iudicatiua etiam poteſt diſtingui ſecundum diſtinctionem propoſitionum affirmatiuè, negatiuè de ineſſe, mobilis, de præſenti, præterito & futuro, & hæc eſt diſtinctio non rerum, ſed nominum. Et omnis notitia ſeu ſcientia Dei (vt habet Oyta. q. 8. ar. 2.) aut eſt ſimpliciter apprehẽſiua aut complexa ſiue proportionaliter iudicatiua. Et hoc idẽ ſecundũ Brinckel Antiſiodorenſis, li. 1. ca. 48. Et refert Gabriel di. 39. q. vnic. ar. 1. li. 1. Vnde ſecundũ eas ſciẽtia Dei vno modo ſumitur pro notitia rerũm, alio modo pro notitia enunciabilium. Et hoc idem ponit Adam q. 2. tertij. Scientia apprehenſiua (quæ & dicitur rerum) ex diuerſitate & generalitate ſcitorum, reſpectu quorum ſcientia Dei dicitur multiplex, tria ſortitur nomina. Dicitur enim quãdoq; ſimplicis intelligentiæ, quæ etiam ſolet dici ſciẽtia Dei intuitiua, eſt in plus ſiue reſpectu plurium, quàm ſciẽtia viſionis, quia eſt reſpectu omniũ poſſibiliũ, non autem ſcientia viſionis. Item præſcientia ſiue præuiſio eſt in minus quàm ſcientia viſionis, quia eſt ſolũ reſpectu futuri. Item ſcientia Dei ſiue cognitio Dei reſpectu plurium eſt apprehenſio quã iudicium, quia tam reſpectu complexorum quàm incõplexorum, tam falſorũ quàm verorum eſt apprehenſio. Iudicium verò reſpectu verorũ, & ſecundum beatum Th. in ſcripto primi d. 35. q. 1. & ſeq. in Deo eſt verè & propriè ſciẽtia. Et probatur ex ſcriptura Coloſ. 2. In ipſo ſont omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & in multis aliis locis. Et commen. 11. Meta. dicit quòd vita & ſcientia propriè eſſe Deo dicũtur. Probatur & ratione, quia Deo nulla perfectio deeſſe poteſt, ſed ſcientia eſt perfectio nobiliſſima, vt & dicit Pelbart. & in Deo eſt ſcientia eminentiſſimè, non ſecundũ eõdem modũ quo eſt in creatura, ſed perfectiſſimo modo. Et de ſciẽtia Dei videatur & Came. q. 11. li. 1. qui non parum multa de hoc ſcribit, quę cõcordãt cum prædictis.

¶ Scientia Dei. Terminorum ſignificantiũ *Dei* ſcientiam quædam ſignificant ſimpliciter & præciſè apprehenſionem *Dei*, vt cognoſcere, apprehendere, ſcire, ſaltem (vt in plurimum) quidam non ſolùm ſignificant diuinam eſſentiã aut *Deum* cognoſcentẽ, ſed cõnotãt effectus varios in creaturis propter cuius connotati alietatem de ſe inuicem ſæpè negantur, licèt dicant vnam & eandem eſſentiam cognoſcẽtem ſeu cognitionem veri iudicatiuam, differenter tamen ſecundũ diuerſos effectus quos connotant, vt prædeſtinare ſiue prædeſtĩnatio, pręſcientia, præcognitio, prouidentia, approbatio, reprobatio. Hinc prædeſtinatio dicit cognitionem veri iudicatiuam, qua *Deus* vult alicui dare gratiã in præſenti & gloriam in futuro. Reprobatio dicit notitiam euidentem iudicatiuam, qua vult aliquẽ non ſaluare, ſed dãnare perpetuò. Item notitia cũ volũtate bene placiti reſpectu ſic cogniti, poteſt dici ſciẽtia approbationis, præcognitio dicit cognitionem veri iudicatiuam futuri, &c. Sic de multis aliis nominibus, vt ſcientia viſionis, quæ eſt facti, præſcientia, quæ eſt futurum, ſimplicis notitię, quę eſt in genere reſpectu omnium cognoſcibilium, non tamẽ propter illa nomina multiplicata imaginãda eſt multiplicitas in diuina eſſentia, ſed vna eadem ſimplex diuina notitia tam diuerſa ſortitur nomina propter alia & alia ſcita. Gab. d. 39 q. vnic. li. j. Videatur ad hoc Cardinal. q. 11. li. 1. Et *De'* reſpectu eorũ quę bene fiũt, eſt ſciẽtia approbatio

nis reſpectu eorũ quæ malè fiũt ſciẽtia re,pbatiõis.

¶ Scientia triplex reperitur ſecũdum Gerſ. par. 2. de natura, & qualitate conſcientiæ: Vna eſt impertinentiũ ad ſalutẽ, vt ſcire Geometriã, vel Arithmeticam, vel huiuſmodi. Alia eſt vtilium ad ſalutẽ, vt ſcire Epiſtolas Pauli, actus Apoſtolorum, & huiuſmodi. Alia neceſſariorum ad ſalutem, vt ſcire 12. articulos fidei, 10. præcepta legis, ſeptem peccata mortalia, & huiuſmodi. Et intelligantur hæc ſecundum ſtatus, & gradus perſonarum, quia aliquid eſt neceſſarium ad ſalutem ſcire reſpectu vnius quod ſolum eſſet vtile reſpectu alterius. Aliquid etiã eſt neceſſariũ vni ad ſalutem ſcire explicitè, quod ſufficeret alteri ſcire implicitè, & ſimiliter de plurib⁹ teneretur & vnus plus ſcire quã alter, vt alias dicitur, & reſpectu horũ per oppoſitũ triplex dicitur ignorantia, de quo videatur ibi Gerſon & aliàs. Et quælibet ſcientia (vt idem Gerſon ſcribit par. 2. dialogo de poteſtate ligandi & ſoluendi) habet ſuos terminos, ſed inferior ſciẽtia debet reſoluere ſuos terminos, quando ſurgit ambiguitas ad terminos ſcientiæ ſuperioris, qui ſunt ſimpliciores. Sic enim Metaphyſica reſoluit terminos omnium ſciẽtiarũ iunctis Logica, Grammatica, & Rhetorica. Cùm igitur Theologia ſit ſuperior ad omnes ſcientias etiam ad Metaphyſicam naturalẽ, & ad ius omne canonicum, & ciuile, debet reſolutio vel interpretatio ſumi per Theologiam, præſertim in his quæ ſalutem reſpiciunt. Hæc Gerſon. Habet & quælibet ſcientia ſua propria principia (vt patet 1. poſter. & ſcribit Iaco. de Valen. Pſal. 13. & Pſal. 25.) in quibus continetur virtualiter tota ſcientia, quibus principiis ignoratis, aut negatis negatur & corrumpitur tota illa ſcientia in illo negante, & quibus notis & conceſſis de facilli acquiritur & formatur ſcientia in illo. Vnde & principiũ totius ſacræ ſcripturę eſt (vt ibidem ſcribit Valentia) non ſolũ no. ſed etiam ve. teſta. quod Chriſtus in lege promiſſus erat futurus Deus & homo, & finis totius legis, in cuius lumine euãgelico omnes debebamus videre lumen le. ve. in cuius lumine omnes reges, & gentes debebant ambulare, in quo omnes erant ſaluandi. Quãdo ergo Iudæi negauerunt Chriſtum eſſe Deum in aduentu ſuo, & negarunt ipſum eſſe Meſſiam in lege promiſſum, tũc negarunt primum principiũ totius ſacrę ſcripturę & ſic fuerunt corrupti in anima & corpore, & ita cæci, & ſic tota ſcientia veritatis Theologicæ fuit in eis corrupta, &c.

¶ Scientia vt eſt donum Spirituſſancti ſic diffinitur (vt habet Gerſ. par. 2. de 6. donis Spirituſſan. Sciẽtia eſt lumen ſpirituale acceptũ à Deo, in quo videntur rationes operabilium pertinẽtium ad vitam, per quas ſanctè & meritoriè viuamus, ſic dicit Apoſtolus ad Titum 2. abnegantes omnem impietatem & ſecularia deſideria, ſobriè, & iuſtè viuamus in hoc ſeculo. Vnde ſicut fides eſt illuminatio quædã ad credibilia, ita donũ ſcientiæ eſt illuminatio quædam ad operibilia, & differt à dono ſapientię: quoniam ſapientia eſt cognitio quædã diuina per guſtũ. ſciẽtia autẽ eſt lumen quoddã diuinũ ad operabilia ptinẽtia ad hãc vitã. Vnde ſic dicit Magiſ. in li. ſen. Sciẽtia docet bene cõuerſari in medio hui⁹ prauę & peruerſæ nationis. Aug. cõſonat, qui dicit, ſapiẽtia eſt de ęternis, ſcientia de tẽporalib⁹.

¶ Scientia quædam eſt literalis, quædã ſpiritualis. Scientia literalis eſt illa, quæ eſt ſolũ gratia ſui, id eſt ad ſolum ſenſum literalem, & prout per terminos importatur eſt intelligenda. Scientia verò ſpiritualis eſt iſta, quæ non eſt principaliter gratia ſui, id eſt ſecundum ſenſum literalem ſolùm intelligenda, ſed in qua vltra ſenſum literalẽ alius ſenſus ſpiritualis ibi clauſus eſt quærendus & intelligendus. Primò ſunt omnes ſcientiæ ſeculares, & humanæ, ſcilicet humanitus adinuentæ, quæ ſunt in triplici genere. Nam quædam ſunt rationales, ſicut Grammatica, Logica, Rhetorica, Poetica, Oratoria: & quædam ſunt reales & ſpeculatiuæ, ſicut Mathematicè, & Phyſicè, & Metaphyſicè & quædam ſunt practicæ, ſicut ſunt morales & factiuę artes, omnes pręd. ſcientię dicũtur literales, eò q cõſiderant ſolã literaturã, id eſt ſenſum literalẽ, & nil aliud vltra cõſiderãt. Sed ſola ſciẽtia ſiue lex diuina vet. teſt. dicit ſciẽtia ſpiritualis, eò q nõ eſt gratia ſui, ſed alteri⁹, ideo ad alterũ ſenſũ intelligẽda, ſcilicet ad ſpiritualẽ. Qui q. dẽ ſenſus eſt triplex, ſcilicet allegoricus, moralis & anagogicus. De quo ſcribit. Val. in prolo. ſuper Pſal. & prædicta Pſal. 70.

¶ Scientia purè ſpeculatiua & ſcientia moralis differũt Nã hmis ſciẽtiæ ſpeculatiuę eſt tantũ ſcire, ſed hmis practica & moralis eſt operatio. Ideo ſciẽtia moralis eſt vtilis nõ operãtibus ſecundũ virtutẽ quia nõ addiſcimus ſcientiã moralẽ vt ſciamus tantũ, ſed vt boni efficiamur. ideo ſciẽtia moralis inutilis eſt pueris incõtinentibus 1. Etic. ita pariter (vt ſcribit Iacob de Valen Pſal. 110) ſciẽtia & notitia ſacræ ſcripturæ eſt nõ ſolũ inutilis, imò nociua malis, & nõ obſeruãtibus diuina mandata, quia nõ damus ſtudiũ & opera ſacræ ſcripturæ vt ſciamus tantum, ſed vt ſecundum diuina mandata & pręcepta bene operemur, & ſic iuſti efficiamur: quia nõ ſolùm iuſtificamur in ſciendo, ſed in operando ſecundum legem diuinam, &c.

¶ Scientia & ſapientia legis differunt, vt ſcribit idem Iacobus de Valentia. Pſal 110. Nam ſcientia legis dicit ſolam cognitionem & intelligẽtiã, ſed ſapientia dicit intellectũ cum operatione, & ideo cognitio & intellectus legis ſine operatione nec prodeſt nec vtilis eſt ſcientibus. Sed intellectus legis cum operatione eſt bonus & vtilis facientibus & operantibus eum, id eſt operantibus ſecundum intellectũ legis. Vnde ſcientes legem & faciẽtes, ſemper laudabuntur à Deo & hominibus, per oppoſitum autem ſcientes ſiue intelligentes legem & nõ facientes nec operantes, ſemper vituperabuntur, & patientur & accuſabuntur. Nam ſeruus ſciẽs voluntatem Domini ſui, & non faciens, plagis vapulabit multis. Luc. 12. Vide, & in dictione Sapientia quomodo ſcientia ab ea differat.

¶ Scire propriè eſt rem ratione & per cauſam cognoſcere. Vel ſecundũ Philoſophũ 1. Poſte. & Sco. qu. 2. prologi. Scire eſt cauſam rei cognoſcere. Et ſcire aliquid cõtingit dupliciter, videlicet per inuẽtionẽ & per doctrinã, vt ſcribit S. Bon. d. 24. li. 3. circa tex. & ſenſus viſus maximè deſeruit illi modo ſciendi, qui eſt per inuentionẽ, ſenſus verò auditus illi modo, qui eſt per doctrinã. Quoniam ergo ea quæ fide nouimus, nõ cognoſcim⁹ per intentionẽ, ſed magis per doctrinã Per doctrinã, inquã, nõ ſolũ prædicatoris, ſed etiã Spirituſſancti loquẽtis per aurẽ cordis Hinc eſt quod dicit Magiſt. d. 24. libr. 3. quia cum fides ſit ex auditu non modò exteriori, ſed interiori. Et quãuis Apoſtoli multa didicerũt vidẽdo Chriſtũ, multò tamẽ plura didicerũt audiẽdo ipſum, quę loqueretur eis interius per Spiritũ ſanctum.

ſanctũ. Et ideo Apoſt. generaliter dicit fidẽ ex auditu magis eſſe principaliter ratione auditus interioris, q̃ exterioris. Et ſic dicit Greg. quòd in vanũ laborat ſermo prędicatoris, niſi aſſit illuſtratio doctoris interioris. Et Deũ ſcire ſecundũ Aug. nõ eſt aliud q̃ mente cõſpicere, firmitérq; percipere. Vnde dicit 12. de ciuit. Dei, quod quicquid ſcitur ſcientis cõprehẽſione finitur, loquitur hic de cognitione experimẽtali (vt notat S. Bon.) quam quis habet de Deo ſiue in patria, ſiue in via. In patria quidem perfectè, ſed in via imperfectè, neutra tamen habetur niſi à mũdis corde. Vnde hæc ſciẽtia ſapientia eſt, quia ſecũ habet iunctũ ſaporẽ, & per hãc illuminatur intellectus & ſtabilitur affectus. Bon. Contingit adhuc dupliciter aliquid ſcire, vt ſcribit Petrus de Palu. d. 21. q. 3. li. 4. Vno modo per cõfeſſionẽ & vt *Deus*, alio modo vulgari, vt homo, 32. q. 5. Hoc certè dicitur quis verè ſcire quod audiuit, vel vidit, vel aliàs conſcius fuit. Et dicere ſcio vt homo & neſcio vt homo cõtradicũt, & altera exiſtẽte falſa, altera eſt vera. Et vera eſt iſta qua dicit, neſcio vt homo, & iſta falſa, ſcio vt homo, ſi ſic loqui intendat. Similiter ſcio vt Deus eſt vera: neſcio vt Deus eſt falſa. Vnde ſi diceret quiſquã: non audiui hoc in cõfeſſione, cùm audiuiſſet: apertè mentiretur. Sed ſi dicit neſcio vt homo, vera eſt: ſcio vt *De'*, vera eſt, nec contradicit. Latiùs Paludenſis.

¶ SCIRE dicitur dupliciter, ſecundum ſanctũ Bona. d. 39. in dub. litera. li. 1. Vno modo ſcire hoc eſt, cognitionẽ de aliquo habere: & ſic connotat actualẽ exiſtẽtiam cogniti. Et ſic nõ poteſt Deus aliquid incipere ſcire, id eſt alicuius cognitionem incipere habere. Alio modo ſcire, hoc eſt quod non noſſe aliquid eſſe verum: & hoc tunc primò ſcitur eſſe verum, quando incipit eſſe: & ſic incipit Deus ſcire, ſic & deſinit pręſcire: non ratione principalis ſignificati, quod eſt ſciẽtia, ſed ratione connotati, quod quidem eſt veritas rei ſcitę: & ſecũdum eundẽ melius eſt vel modicum de Deo ſcire, quàm cœleſtiũ vel terreſtrium notitiam habere. Et q. 2. diſt. 39. li. j. Omnia ſcire ſimpliciter melius & nobilius eſt, ſed homini corrupto, qui accipit occaſionem ex cognitione, melius eſt quædã neſcire, &c.

¶ SCIRE ſecundum Occam, aliquando capitur latè pro cognoſcere: hoc modo dicimus: Deus ſcit omnia complexa & incomplexa neceſſaria, & contingentia vera & falſa, poſſibilia & impoſſibilia, id eſt cognoſcit omnia. Secundo modo ſtrictius capitur pro cognoſcere: verum illo modo non ſcit falſum, &cæ. Accipiendo ſcire largè Deus non poteſt ſcire plura quàm ſcit, vt ſcribit Gab. d. 39. q. vnic. li. 5. nec ſcire aliquid quod nũc nõ ſcit: quia nulli' notitiam poteſt de nouo acquirere. Accipiendo ſcire ſecundo modo, Deus non poteſt ſcire plura quàm ſcit: quia omni tempore æqualia ſunt vera, & non plura vno tempore quàm alio: quia ſemper altera pars contradictionis eſt vera, licèt non ſemper eadem ſit vera: & omne verum Deus ſcit. Item *Deus* poteſt ſcire aliquid quod non ſcit, capiendo ſecundo modo ſcire, quia aliquod falſum poteſt fieri verum, & illud falſum Deus neceſſariò non ſcit: quia modo nõ eſt verum, & ſolùm verum illo modo ſcit Deus, poteſt tamen eſſe verum, & ita poteſt ſcire à Deo: hoc tamen non contingit propter mutationem alicuius in Deo, ſed propter mutationem in creatura. Et ideo ſcientia Dei nec poteſt augeri, nec minui. Gab. vbi ſup. poſt Occam, qui rem clariùs oſtendit & pluribus, &c. Et ſcire etiam eſt cõprehendere, vt etiam diffinit Aug. & ſecundũ hoc competit Deo: & Deus quicquid ſcit, ſcit ſcientia comprehenſionis: quia totam rem plenè cognoſcit: hoc autem modo non noſcitur Deus à nobis.

¶ SCRIPTVRA ſacra dicitur ſancta tripliciter, ſcilicet à ſpiritu ſancto, à materia, & ab effectu, ſecundũ beatum Thom. ſuper Epiſtolam ad Rom. lect. 2. Et ſecundum eundem ſuper 2. Timot. 3. ſcripturę ſacræ effectus eſt quintuplex, ſcilicet docere veritatem, arguere falſitatem, eripere à malo, inducere ad bonum, & perducere ad perfectũ. Hinc Apoſtolus ad Timoth. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, vel arguẽdum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt profectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Et ad Rom. 15. Quęcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. De laude huius ſcripturæ ſacræ multi multa ſcripſerunt.

¶ SCRIPTVRÆ ſacræ quadruplex eſt ſenſus, ſcilicet, literalis, allegoricus, moralis ſiue tropologicus, & anagogicus. De quo videre potes Iacobum de Valentia trac. 1. cap. 2. prologi ſuper Pſalm. Gerſonem par. 1. ſermone facto Conſtãtiæ in die S. Antonij. & de ſenſu literali ſacrę ſcripturæ idem multa ſcribit, quem ſemper vult eſſe verum. Et ſenſus literalis (vt idem dicit) ſacræ ſcripturæ accipiendus eſt, non ſecundum vim Logicæ ſiue Dialecticę, ſed potius iuxta locutiones in Rhetoricis ſermonib' vſitatas, & iuxta tropos & figuratas locutiones, quas communis vſus committit cum conſideratione circunſtantiarũ literæ ex præcedentibus & poſterius appoſitis. Habet enim ſcriptura ſacra ſicut & moralis & hiſtorialis ſcientiam ſuam logicã propriam, quam rhetoricam appellamus. Vnde Aug. ſuper hac re librum perutilem & elegantem cõpoſuit, quem intitulauit de doctrina Chriſtiana. Et ſenſus ſcripturæ literalis iudicãdus eſt prout Eccleſia ſpiritu ſancto inſpirata & gubernata determinauit, & non ad cuiuſlibet arbitrum vel interpretationem. Vide latiùs vbi ſuprà Gerſonem de ſenſu literali ſacræ ſcripturæ. Et paulò pòſt de examinatione doctrinarum, ait: Senſus literalis eſt nõ ſolum Grãmaticalis, ſed nec ſtrictè Logicalis: verũ ille quem ſpiritus ſanctus principaliter intendebat: qui ex circunſtantia literæ & cauſis dicendi, & modis exponẽdi magis patet. Vnde generaliter in parabolicis locutionibus ſenſus literalis eſt, non qui per verba, ſed per res & facta deſignatur: vt de lignis conſtituentibus ſibi Regem. Vide latiùs Gerſonem ibidem: hic multa de ſacra ſcriptura & laude ſcribit, quæ apud eundem legere potes. Et hæc (vt idem ſcribit de cõmunione laicorũ ſub vtraq; ſpecie) in expoſitione partium ſuarum requiſiuit & requirit homines. Primò præditos ingenio. Secundò exercitatos ſtudio. Tertiò humiles in iudicio. Quartò immunes ab affectato vitio: quoniam ex oppoſito alterius iſtorum quatuor ſolet facillimè falſus intellectus ſcripturę ſuboriri, id quod diffuſè declarat Gerſon vbi ſuprà. Guilhelmus Epiſc. in Rationali ſuo diuinorum, ponit ſenſus ſacræ ſcripturæ, ſcilicet hiſtoricum, allegoricum, tropologicum & anagogicũ. Hiſtoria eſt ſignificatio vocum ad res: videlicet, quando res quęlibet quomodo ſecundũ literam geſta ſit, plano ſermone refertur: vt quomodo populus Iſraeliticus ex Aegypto ſalua-

tus, tabernaculum Domino feciſſe narratur. Allegoria eſt, quando aliud ſonat in litera, & aliud intelligitur: quod ſi illud ſit viſible, eſt ſimpliciter allegoria: ſi inuiſibile & cœleſte, dicitur anagoge. eſt etiam allegoria quando per alienū ſermonem alienus ſtatus deſignatur: vt cùm Chriſti pręſentia vel Eccleſiæ ſacramenta verbis vel myſticis rebus deſignantur. Verbi gratia: vt ibi: Egredietur virga de radice Ieſſe: quod apertè ſonat: Naſcetur virgo Maria de ſtirpe Dauid, qui fuit filius Ieſſe. Myſticis verò rebus, vt populus ab Aegypriaca ſeruitute per agni ſanguinē liberatus, ſignificat Eccleſiam paſſione Chriſti à dæmoniaca ſeruitute ereptam. Tropologia eſt conuerſio ad mores, ſeu moralis locutio ad correctionem & morum inſtitutionem myſticè vel apertè reſpiciēs. Myſticè, vt ibi: Omni tempore veſtimenta tua ſint cādida, & oleum de capite tuo nō deficiat, id eſt opera tua ſint munda, & charitas de mente tua nunquam decidat. Et ibi: Oportet vt Dauid interficiat in nobis Goliam, id eſt humilitas ſuperbiam. Apertè vt ibi: Frange eſurienti panem tuum. Et ibi: Non diligamus lingua neq; verbo, ſed opere & veritate. Anagogè dicitur ab ana, quod eſt ſurſum: & goge quod eſt ductio: quaſi ſurſum ductio. Vnde ſenſus anagogicus dicitur, qui à viſibilibus ad inuiſibilia ducit: vt lux prima die facta, ſignificat rem inuiſibilem, id eſt angelicam naturam à principio factam. Anagoge ergo eſt ſenſus locutionem ad ſuperiora ſiue cęleſtia ducens, ſcilicet ad Trinitatē & ad ordines Angelorū, & de præmio futuro, & de futura vita, quæ in cœlis eſt apertis vel myſticis ſermonibus diſputās. Apertis, vt ibi: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: myſticis, vt ibi: Beati qui lauant ſtolas, ſuas, &c. vt illis ſit poteſtas in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem: quod patenter ſonat: Beati qui mundant cogitationes, vt illis ſit poteſtas videndi Deū, qui eſt via, veritas & vita. Et per doctrinam, id eſt exemplo patrum intrent in regnū cœlorum. Similiter Hieruſalem intelligitur hiſtoricè ciuitas illa terreſtris, quam peregrini petunt: allegoricè Eccleſia militās: tropologicè quælibet anima fidelis: anagogicè cęleſtis Hieruſalem ſiue Patria. Hæc Minatenſis Epiſcopus in Rationali diuinorum & in prologo. De hoc multiplici ſacrę ſcripturæ ſenſu ita ſcribit Baptiſta Mātuanus Carmelita, de Patientia lib. 3. cap. 34. Scriptura ſacra nullum putamen habet, nihil diminutum, nihil otioſum. Nam non verba ſolùm, verum & res, & facta ſignificant. Si ſenſum verborū attendis, hiſtoriam habes. Si ſignificantiam rerū aſpicis, quod agnus typicus Chriſtum ſignificet, allegoriā vides. Si ad mores referas, vt quod Chriſtus à nobis cum virtutum odoribus eſt quærendus: quia ſanctæ mulieres cum aromatibus ad monumentum venerunt, tropologia eſt. Si ad cœlum rem transferas, vt cū per Hieruſalem cœleſtis patria deſignatur, anagogiam facis, &c. Vnde Gerſon part. 2. ſermone de S. Ludouico Rege Francorum, ait: Hoc propriū eſt ſcripturæ diuinæ in ſignis vbertas, vt verba eius ſingula myſteria ſint quantumcunque videantur humilia. Res inſuper loquuntur iñ ea, & docent mores & virtutes, docent charitatem tropologicè ſeu moraliter, docēt fidē allegoricè, docent ſpem anagogicè. Ita eſt ſcriptura ſacra lingua vna, & multiplex breuis & latiſſima, quemadmodum & à diuino Batholomæo allegat Hierarcha Dionyſius, & velut ſpeculum concauum, in quo variæ relucent facies. Et rurſus manna in quo ſapor omnis recōditus inuenitur. Et ſecūdum eundem ſermone facto de ſancto Bernardo: nullus vnquam plenè ſcripturas ſacras intelliget, qui non affectus ſcribentiū induerit: & quales affectus? virtutum, quarū Regina & mater eſt ipſe. Denique ſecundū mēſuram dilectionis cōſequitur magnitudo reuelationis diuinorū præceptorū. Hæc Ger. qui & multa alia de ſacra ſcriptura notanda ſcriptis reliquit.

¶ SCRIPTVRA veteris teſtamenti, de qua ita ſcribit Iacobus de Valentia tract. iij. cap. ij. regula v. prologi ſuper Pſa. poſt Origenē ſuper Matth. Sicut homo cōponitur ex corpore & anima, ita ſcriptura veteris teſtamenti componitur ex ſpiritu & litera: quia litera eſt corpus, ſenſus autem ſpiritualis eſt anima ipſius literæ. Et ſic ſenſus ſpiritualis eſt principaliter inquirēd' in geſtis Patriarcharū & in lege & Prophetis. Et ideo dicit Chriſtus Iudæis, Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, quia illæ teſtimoniū perhibent de me: & ſi Moyſi crederetis, forſitan & mihi crederetis: quia ille de me ſcripſit: quaſi dicat, quod non ſolùm geſta Patriarcharū, ſed etiam omnia ceremonialia præter ſenſum literalē ſunt ſpiritualiter de me intelligēda. Item Lucæ 24. Chriſtus incipiens à Moyſe & Prophetis, interpretabatur illis duobus diſcipulis omnia quæ de ipſo ſcripta erant, quia oportebat impleri omnia quę erāt ſcripta in lege & Prophetis & Pſalmis de ipſo, vt Saluator inquit in eodem cap. Item Matth. 5. ait Saluator: Non veni ſoluere legem aut Prophetas, ſed adimplere. Super quod ait Hieronym', quòd quæ minima putantur in lege, ſacramentis plena ſunt, & omnia recapitulantur in Euangelio. Cùm autem (vt idem ait Valent. paulò pòſt) iſta myſteria quæ latent in litera, tam Euangelica quàm legalia, ſunt inuiſibilia: oportet vt illuſtrentur per lumen ſpirituale, quod dicit Origenes, quòd ſicut anima dat vitam corpori, & corpus eſt mortuū niſi viuificetur per animam: ita litera ſcripturæ maximè veteris teſtamēti, de ſe eſt mortua niſi viuificetur per lumen ſpirituale, quod eſt eius anima, & dat ſibi vitā ſpiritualem. Vnde dicitur 2. Cor. 3. Litera occidit, ſpiritus viuificat: quare Iudæi legentes totū vetus teſtamentū ſine illo ſpiritu & lumine, eos litera occidit, & cæci ſunt. Et non ſolùm litera veteris teſtamēti occidit ſine ſpiritu, ſed etiam litera Euāgelica in quibuſdam partibus occidit niſi legatur cū ſpiritu. Vnde Arrius legendo ſine ſpiritu illud Io. 14. Pater maior me eſt, & cæt. incidit in hæreſim & mortem æternam, dicens filium non eſſe Deū, nec conſubſtantialem patri. Itē Manichęus legens ſine ſpirituali lumine dictū Saluatoris, Io. 14. Princeps mūdi huius eiicietur foras, & in me nō habet quicquā: dixit diabolū eſſe Creatorē & Deū mūdi ſenſibilis: & quòd ſolus Deus verus creauit ſolas naturas inuiſibiles. Et ſic poſuit duas animas in homine. Vnā immortalē, creatā à bono Deo: & alteram corporalem creatā à Principe tenebrarum & à malo Deo, qui eſt diabolus. Et ſic dicit quòd Chriſtus non erat homo in re, ſed in ſola apparentia, ne cogeretur dicere corpus Chriſti eſſe creatū à diabolo. Et ſic dicit multa alia deteſtabilia, præſumens de ſuo ſenſu, volēs legere ſine ſpiritu. Sic dicēdum eſt de aliis hæreticis, quos occidit litera, eò ꝙ nō legebāt eā cū ſpiritu & lumine ſpirituali. Legentes itaque ſcripturam cum ſpiritu, vt boni Chriſtiani viuunt

uunt: legentes ſine ſpiritu, moriuntur, vt Iudæi. Vnde aduertendum ſecūdū Auguſtinum in principio ſuper Gen. quod ſicut anima dat corpori triplicem vitam, ſcilicet vegetatiuam, ſenſitiuam, & intellectiuam: ita ſpiritus dat literæ triplicem ſenſum, ſcilicet allegoricum, qun ad fidem ad credendum, & moralem, ad diligendum Deum & proximum, & bene operandum: & anagogicum, ad ſperandum cœleſtia & æterna, & contemnendum humana. Et ſic ſacra ſcriptura vtriuſque teſtamēti poteſt legi ad iſtum triplicem ſenſum præter literalē. Valentia. Vtitur & ſacra ſcriptura (vt idem Valentia ſcribit regula x. vbi ſuprà) diuerſis tropis & figuris Grammaticalibus: vt íſteron próteron, quæ cauſatur in ordine narrationis. Nam ſæpè in ſacra ſcriptuta quædā narrantur nō eodem ordine quo geſta ſunt, ſed quandoque per anticipationē aut poſtpoſitionē, aut per interpoſitionē, quæ dicitur parenteſis, aut per recapitulationē, aut per ſuppletionem. Vnde totum cap. 2. Geneſis ponitur per recapitulationem & ſuppletionem eorum quæ prænari ta ſunt in primo cap. de ipſo Adam. Itē omnia c ſcribuntur in libro Deuteronom. ponuntur per recapitulationem: & quæ ſcribuntur in 2. libro Paral. ponuntur partim per ſuppletionem eorum quæ omiſſa ſunt in libris Regum: partim per recapitulationem. Et ita dicendum de 2. libro Machab. quæ ſunt quędam ſuppletiones eorum quæ omiſſa ſunt in primo. Item Pſalm. 77. per anticipationem prius narrantur quæ geſta ſunt in deſerto, quàm ſigna quę facta ſunt in Aegypto, vt ibidem patet. Et ſic in ſcriptuta valdè attendendum eſt in ordine narrationis, ſi dicantur res anticipādo, aut recapitulando, aut interponēdo. Vtitur & ſcriptura ſacra metonymia: quia frequenter ponitur contentū pro cōtinente, & econuerſo: & abſtractum pro cōcreto, & ecōtrà. Itē in ſcriptura multum frequentatur metaphora, quia fit nominis tranſlatio tatione proprietatis, vt: Non arabis cū boue & aſino. Et ſimplex homo dicitur agnus. Itē frequenter ſineptesis in Pſal. quādo mutatur perſona: vt in Pſal. 4. Cùm inuocarem. Sed inter cæteras figuras frequentatur alegoria, quando vnū ad literam dicitur. & aliud intelligitur. Et ſic tota ſcriptura veteris teſtamēti eſt allegorica, quia nō ponitur gratia ſui, ſed gratia no. te. &c. Hæc quia non inutilia eſſe ad intelligendum ſacram ſcripturam cenſui: ideo addidi ex Valentia.

¶ Scrupulus diminutiuū à ſcrupus, propriè eſt lapillus breuis & aſper, qui in calceo latens plerūque nos lædit: nam preſſus pede ſollicitudinē creat. Vnde & pro ſollicitudine & difficultate ponit. Auguſtin. lib. ix. de ciuit. Dei: Non multum de nomine diſputandum eſt, cùm res ipſa ita clara ſit vt à ſcrupulo dubitationis aliena ſit. Et ſcrupuloſum ſollicitum & anxium dicimus. Et eſt ſcrupulus nomen ponderis, de quo aliàs. Et ſcrupulus ſecūdum Gerſonem part. ij. de natura & qualitate conſcientiæ, dicitur timor conſcientiæ, hoc eſt quando non ſic finaliter, id eſt poſt diſcuſſionem & deliberarionem ex diffinitiua ſententia iudicatur & firmatur aliquid eſſe faciendum aut proſequendum, vel nō faciendum aut vitandum, ſed mens inter dubia vacillat, neſciens quid ſit melius, nec ad quid potius teneatur: non tamen quoquo modo vellet omittere quicquid ſciret eſſe placitum diuinæ voluntati. Et contra iſtum timorem ſeu ſcrupulum conſcientię facere non ſemper eſt peccatum: licèt pernitioſus valdè ſit, & quantum fieri poteſt abiiciendus & extinguendus. Et ſcrupulus ſeu hęſitatio (vt ſcribit Gabriel lect. viij. cano.) eſt dubitatio quędam ſeu formido conſurgens ex aliquibus coniecturis debilibus, & incertis, & hic ſtat cum morali certitudine, &c. à quo ſcrupuloſitas. Vnde Gerſon parte iij. de remediis contra puſillanimitatē. Solet, inquit, etiam puſillanimes reddere nonnunquam deuotioni intendenres nimia ſcrupuloſitas conſcientiæ, quę vtique non eſt bona: vtpote cùm quis de venialibus & leuibus peccatis ſine quibus iſta vita vix aut nullatenus tranſigi poteſt, & penè de omni actione ſua continuam quaſi ſibi format conſcientiam, plus huiuſmodi ponderans lance iuſtitiæ, quàm diuinæ miſericordiæ: & hoc præſertim vltra debitum, ac ſi ſua iuſtitia tantum, & non Dei miſericordia potius ſaluandus ſit. Vnde cōtingere poteſt niſi huiuſmodi ſcrupulos inordinatos deponat: vt id quod prius non erat peccatum ex ſe, fiat peccatum ex ſcrupulo conſcientiæ: quicquid enim contra conſcientiam eſt, peccatum eſt. Nec poteſt hic talis gratiā percipere, qui de mortali vbi mortale non eſt, format ſibi ſcrupulū conſcientiæ. Nō enim auctor gratiæ Deus habitare vult in tali conſcientia inquieta & turbida, quippe cùm de eo ſcriptum ſit: In pace factus eſt locus eius. Gerſon magnus ſcrupuloſæ conſcientiæ cōſolator tract. de ſol. ec. particu. xliij. & repetit Gabr. lect. xxvj. canonis. Noli eſſe nimium ſcrupuloſus circa tuæ orationis numerum, pondus & menſuram, committe totum illud Deo, qui tribus digitis potentiæ, ſapientiæ, & clementiæ, appendit molem terræ. Qui numerat multitudinem ſtellarum, qui numerum nouit arenæ maris, &c. Diabolus quoque nōnunquā homini ſcrupulos immittit (vt ſcribit Gerſon part iij. de diuerſis tentationibus diaboli) innumeros: reddens illius conſcientiam miro modo dubiam atque arctā ne quid boni audeat efficere, vt etiam crebrius delinquat, Scit enim eum peccare qui id agit, quod pro certo cōſcientia malū eſſe iudicat: quā quā res in ſe mali haberet nihil, Facit etiā iſtud hoſtis ob alium deteriorē finē: vt, ſcilicet talis qui delinquit in deſperationē delabatur iudicans ſe reprobum, à Deoque dānatum: quando tanta facilitate peccat, nec vllo pacto adimplere valet mandata illius, &c. Aliàs multa de ſcrupulis ſcribit Gerſon.

¶ Scvrrilitas eſt iocularitas ex defectu rationis nō volētis cohibere geſtus exteriores, ſecundū beatū Tho. ſecūda ſecūdæ. q. cxlviij. art. vj. Et ponitur ſcurrilitas à Gerſone in cōpendio Theologiæ de ſeptē vitiis capitalibus, de peccato gulæ, pro filia gulæ, quæ eſt quędā vana ioculsritas quęrēs homines ad riſum & cōplacentiā, cōmouere ex defectu diſcretionis ſeu debitę prouiſionis proueniens. Et differt ſcurribitas à ſtultiloquio: quia ſcurrilitas refertur ad laſciuiā affectionis. Stultiloquiū verò ad indiſcretionē rationis: & propriè accepta eſt filia luxurię De hac Paulus ad Epheſ. 5. nō nominetur in vobis turpitudo, aut ſtultiloquiū, aut ſcurrilitas, quę ad rē nō pertinēt, id eſt, nullius eſt vtilitatis, ex Alexan. ſecūda ſecūdę. Et ſecundū beatū Thom. ij. ij. q. iiij. ar. v. ſcūrrilitas pertinet ad verba ratione inboneſtaris. Multiloquium verò ſuperfluitatis.

¶ Scvrra is dicitur, qui magis quā oportet riſum mouet, & oneroſus eſt. Nā riſum ſecutus magis cogitat quemadmodum mouere illum queat, quàm

quemadmodum honeſtè loquatur:nec quemquā offendat ſecūdum Ariſtot.4.Ethic.& videtur dici ſcurra à ſequēdo,quod domos diuitum ſequatur: & eſt qui riſum ab audientibus captat non ſalua dignitate perſonæ. Et à ſcurra dicitur ſcurrile, ꝙ eſt ridiculum cū turpitudine,&c.Et ſcurrilitas turpis & procax dicacitas:& ſcurriliter,procaciter.

¶ SECRETVM,occultum,ſeparatum,vel quod paucis cōmunicatur. Vnde locus ſecretus ab aliis ſeparatus.Et ſecreta mandata & ſecretas literas,quę vel nulli vel paucis cōmunicātur.Et à ſecretis, cui ſecreta cōmittuntur.Et ſecreta cordiū,hoc eſt occulta & abſcondita,quæ cognoſcere ſcriptura tanquā proprium Deo attribuit.Sicut eſt illud Parali. 6.Tu ſolus noſti corda filiorum hominum:nec concurrit coagendo cum diabolo,& fortè cum Angelis bonis & beatis (vt ſcribit Gab.diſt.ix.q.ij.li.ij.) ad ſcrutandum corda hominum: ne totius ſalutis inimicus doloſis artibus,ſeuera tentatione animū humanum inuaderet,& à ſalutis conſecutione impediret. Vide latiùs Gabriel.vbi ſuprà.& lectione xxxj. canonis. & paulò pòſt latiùs.

¶ SECRETVM eſt duplex,ſcilicet ſpeculatiuum:& illud eſt cōplexum. Aliud eſt incōplexū. Secretū ſpeculatiuū eſt quęlibet veritas profundiſſima & altiſſima, quæ non poteſt cognoſci naturaliter ab intellectu viatoris,ſed ſolùm per reuelationem,ſicut Theologica veritas eſt ſecretum,vel propoſitiones Theologicales nō cognoſcibiles lumine naturali intellectus,ſed ſolum cognoſcibiles per reuelationem,vt ſunt,Deus eſt trinus & vnus, Filius in diuinis generatur à Patre.De iſtis dicitur beatus Paulus cui reuelata ſunt ſecreta cœleſtia, ſunt etiā arcana verba, quæ audiuit Paulus in tertio cœlo. Aliud eſt ſecretum incōplexum agibile & practicum:& nihil aliud eſt quàm quodlibet occultum, quod non poteſt probari in iudicio ſiue in foro publico per teſtimonium duorum vel trium. Et illud eſt duplex:quoddā eſt opus exterius,quod eſt tantum priuatum vel occultum. Aliud eſt opus interius, quales ſunt cogitationes & voluntates conſcientiæ noſtræ. Brulefer quæſt.ij.prologi,& d.viij. q.xij.lib.ij.poſt ſanctum Bonauent.

¶ SECRETA ſunt duplicia,quædam nō poſſunt celari ſine peccato, vt ſi mihi diceretur ſub ſecreto, quod aliquis vellet interficere ſocium ſuum,vel cōburere domū.Alia poſſunt celari ſine peccato, vt omnia ſecreta:quæ non vergunt in detrimentum alicuius.Et vt dicit Robertus Holkot.Secreta quę nō poſſunt celari ſine peccato commiſſa fidei alicuius,non debent reuelari,etiā ad pręceptū alicuius Prælati:ſed celare ſecretum & vitare fraudē eſt de lege naturæ.Nullus quoq; Prælatus quantumcunque magnus, etiam ſummus Pontifex poteſt aliquid præcipere contra ius naturæ. Nam minor lex non poteſt in maiorem:ſed lex naturæ maior eſt lege cuiuſcunque perſonę.Hinc Scotus di.xxj. quæſt.ij.libr.iiij.art:Ad omne ſecretum ſeruādum tenetur quis de lege naturę.Probat ibi latiùs. Aſſentit Gerſon in regulis moral.qui dicit:Secretum commiſſum fidei alterius celare,eſt de iure naturali:hoc enim rationabiliter quilibet ſibi vellet fieri, & aliter ſocialis conuictus deperiret. Multò amplius ſigillum confeſſionis ſecretum eſſe debet, & nullo caſu ſigno aut verbo referandum: & in tripartito de pręceptis decalogi idem vult.Lege, inquit,diuina & naturali ſecretū teneri debet, quod in ſecreto acceptum eſt, niſi alia via fuerit detectum. Item ſecreta,vt dicit Brulefer,quæ non poſſunt celari ſine peccato,debēt reuelari Pręlato pręcipienti. Sed ſi habuero quid ſub ſigillo confeſſionis,nullo modo debet dici etiam pro morte perferenda. Quæ itaq; habentur ſub ſigillo confeſſionis nullo modo debent reuelari,nec verbo, nec iure, nec ſigno,nec aliquo alio modo. Reuelans prætereà ſecreta ſuæ fidei commiſſa,peccat mortaliter: & incurrit crimen proditionis,loquendo de ſecreto, quod poteſt celari licitè. Item nullus Prælatus poteſt habere præceptū ſuper ſecreta conſcientię, vel ſuper actibus noſtris ſecretis exterioribus omnino occultis, quæ non poſſunt probari per teſtimonium:ideo non debent Prælati indignari ſi ipſis in his non obeditur. Et ſicut Deus dedit voluntati creaturæ rationali dominium ſiue arbitrium, cui nulla potentia præſidet niſi diuina:ſic eius cognitione dedit cōſcientiæ ſecretum, cuius ſecreta & profunda non penetrat niſi diuina ſapientia. Et ideo nulla creatura,nec Angelica,nec humana poteſt cōſciētię humanę noſcere ſecreta, ni[illegible]er ſigna & coniecturas,vel niſi nouerit de re[illegible]ione aut hominis denuntiatione ſiue detectio[illegible]ocintelligitur de ſecretis cōſcientiæ alterius à ſua:quia bene poſſum cognoſcere cogitationes meas euidēter. Hoc patet per illud 3.Regum 8. Tu noſti corda filiorū hominū. Et Ierem.17. Eſto Dominus ſcrutās corda & renes, id eſt affectiones. Et 1.Corinth.2. Nemo ſcit quę ſunt hominis,niſi ſpiritus hominis qui eſt in illo. Sed quoniam pauca ſunt ita ſecreta, quin prodeant in opera exteriora, vel appareāt in exteriori apparentia faciei vel per ſigna cordis, ꝙ diuerſis modis mouetur ſecūdum diuerſitatē affectionum. Hinc eſt quòd multę cogitationes & affectiones noſtrę deprehendi poſſunt à malignis ſpiritibus,niſi arceantur virtute Dei. Iſta autem cognitio qua dæmones cognoſcunt ſecreta conſcientiæ noſtræ,eſt cognitio coniecturæ præciſę & nō rectæ ſcientiæ. Et ſi de exterioribus ſecretis, & occultis non,neutra tamē impunita relinquentur: quia nō deerit accuſator. Et diabolus in die iudicij nō erit teſtis,ſed ſola conſcientia:tamen accuſabit nos de exterioribus. Brulefer. ſecundum eundem Bruleferum differunt ſigillum confeſsionis & ſigillum ſecreti,diſtinct.xxj.quæſt.iiij.libr.iiij. & concordat cū aliis. Aliquid enim datur ſub ſigillo confeſſionis, quando,ſcilicet peccata confitentur in confeſſione ſacramentali:& hoc non debet reuelari, vt dictū eſt. Aliquid autem datur ſub ſigillo ſecreti, quādo, ſcilicet aliquis dicit alteri ſub fide quod non reuelabit illud, tunc aliqua data ſub iſto ſigillo præiudicabilia non debent recipi,& poſſunt reuelari abſque peccato: vt ſi aliquis diceret alteri. Ego occidā fratrem meum,vel ego comburā talem ciuitatem, tunc in tali caſu poſſit illud reuelare: & ſic futura quæ ſunt præiudicabilia data ſub ſigillo ſecreti, poſſunt reuelari. Præterita verò nullo modo debent reuelari. Brulefer. Vnde regula eſt: Ad omne ſecretum celandum tenetur quilibet homo de iure, vt ſuprà dictum eſt. Et Gerſon parte ij.ſerm. facto in cœna Domini, ait: De ſecreto confeſſionis hoc tenendum eſt. Primò quòd in nullo caſu reuelanda eſt etiam in hæreſi, nec Papa poteſt diſpenſare, nec de conſenſu confeſſi, niſi dicat extra confeſſionem. Item nec ad interrogationem cuiuſcunque iudicis per quodcunque

que

que iuramentum, niſi homo ſciuerit: ant per teſtimonia, quia dicere tunc poteſt, & ideo debet. Et ſi ſola peccata ſint propriè de ſigillo confeſſionis tamen pœnitentiæ datæ, & interrogationes rationabiles hinc inde & perſonę nominatę ſunt celandæ. Inquirentes autem & reuelantes grauiter peccant, & eſſent puniendi, præſertim vbi ex curioſitate non ex charitate diſcreta procedit inquiſitio. Item de perſonis confeſſis expedit magis tacere quàm aliquid dicere, vel laudando vel vituperando in generali vel ſpeciali. Gerſon.

¶ SECVLVM nihil aliud eſt quàm periodus cuiuſlibet rei: pro quo aliquando ponitur ęuum vel ęuiternum, ſecundum B. Tho. prima part. q. x. ar. ij. Seculum propriè tempus & ętatē ſignificat longam, quā ęuum dicimus: per ſincopen ſeclum dicimus, quandoque pro hominibus in ſeculo exiſtentibus. Vnde Gerſon parte iij. in epiſtola quadam de conuerſione & perſeuerantia in bono propoſito ait: Qui cum ſeculo conuerſamur, ſecularia negocia quomodo cauebimus? Et poſt alia: Ecce tempus breue, mors incerta, omnia caduca in mundo & vana. Multi iam in ſepulchris fœtent, qui diu ſe viuere exiſtimabant. Receſſerunt à memoria hominum, qui in ore verſabantur omnium. Colit mundus præſentes, abſentes neſcit, deſerit morientes. Beatius ergo contemnere, inquit Gerſon, fallacē, & ſequi veritatem, quæ nobis pariter concedat vitam ęternam.

¶ SECVNDVM. Hæc dictio ſecundum, vt vult Magiſter diſtin. x. libr. iij. & poſt eum ſanctus Bonauentura quæſt. j. eadem diſtinct. lib. iij. multiplicem facit intelligentiam. Poteſt enim importare habitudinem cauſę, ſiue in diuiſionem vel vnitatem cōcomitantię. Si dicit habitudinem cauſæ: ſic abſque dubio falſa eſt illa locutio, Chriſtus ſecundū quod homo eſt Deus, pro eo quod conditio appoſita nullo modo eſt cauſa prędicati: nec ratio ſecundū quam, nec per quam tale prędicatum inſit illi ſubiecto. Si autem dicat indiuiſionem cōcomitantię, ſicut poteſt habere veritatem, tunc enim dicere quod Chriſtus ſit Deus ſecundum quod homo, nō eſt aliud quàm dicere quod eſſe Deum competit perſonæ Chriſti exiſtenti in humana natura: ita quod diuinitas & humanitas concomitantur ſe inſeparabiliter circa eandem perſonam. Iſte autem modus accipiendi hanc dictionem ſecundum, nō eſt ita communis & proprius ſicut pręcedens, licèt inueniatur quandoque. Et eſto quòd illa ſit concedēda: Iſte homo eſt Deus ſecundum gratiam vnionis: ex hoc tamen non habetur quòd ſit Deus ſecū dum quod homo, quia gratia vnionis non conuenit illi homini ſecundum quod homo ſimpliciter, ſed ſecundum quod homo vnitus, ſiue ſecundum aſſumptionem ipſius à verbo. Si verò obiiciebatur: Dimittebat peccata ſecundum quod homo, vt dicitur Matth. 9. Vt autem ſciatis quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata. Si propriè loquimur de dimiſſione peccati, falſum eſt, niſi accipitur hæc dictio ſecundum, prout importat cōcomitantiam: nec tamen poteſt ex illa auctoritate inferri: Filius hominis habet poteſtatem dimittendi peccata. Hanc enim poteſtatē & ſi in ſe haberet in forma hominis: non tamen habebat ſecundum hominis formam, & inquantum homo, ſed inquantum habebat formam Dei. Si verò dimiſſio peccatorum attribueretur alicui quantum ad meritum, tunc poſſet concedi quod conueniret Chriſto ſecundum quod homo: ſed ex hóc non ſequitur quòd ſit Deus inquantū homo, quia hoc non eſt Dei proprium. Hæc Bonauentura vbi ſuprà. Et qu. ij. quod hæc admittitur: Chriſtus ſecū dum quod Deus eſt perſona: hæc reſpuitur, Chriſtus ſecundum quod homo eſt perſona. Vide latiùs. Secundum igitur habet multiplicem rationē. Aliquando enim exprimit (vt dicit Magiſter di. x. lib. iij.) conditionem vel proprietatem diuinæ naturę vel humanæ. Aliquando vnitatem perſonę, aliquando notat habitum, aliquando cauſam. Cuius diſtinctionis rationem diligenter lector animaduertat, atque in ſinu memoriæ recondat, ne eius cōfundantur ſenſus cùm de Chriſto ſermo occurrerit. Hæc Magiſter. Vnde & Dominus Cardinalis Cameracen. qu. vnica, libr. iij. magis propriè dicitur de Chriſto: Iſte homo eſt immortalis, abſq; hoc quod addatur, ſecundum diuinitatem, quoniam iſte homo eſt propriè perſona diuina, quam dicatur, Deus eſt mortalis. imò oportet in iſta addere vel ſubintelligere, ſecundum humanitatem, quia perſona diuina eſt aſſumēs: ideo iſte homo, eſt perſona diuina immortalis, ſed ipſe non eſt natura humana, nec natura mortalis. Iſta verò, Deus fuit paſſus, etiam ſine addito: licèt ſemper ſit intelligendum ſecundum humanitatem, non eſt falſa ſimpliciter ratione communicationis idiomatum. Sic etiam homo Chriſtus fuit paſſus: etiam non neceſſariè ſit addere ſecundum humanitatem: tamen talis additio eſt in aliquibus exprimenda non ad neceſſitatem veritatis, ſed ad excluſionem cauſæ errorum, vt hic: Filius Dei eſt creatura: debet addi, ſecundum humanitatem, ne videatur concordare hæreſi Arrianæ: & ita in aliis prędicatis, quæ ſi ſine addito dicerētur de Chriſto, poſſet ſuſpicari ne ab eo excluderetur diuinitas. Similiter de aliis, de quibus poſſet ſuſpicari ne attribuerentur diuinæ perſonę ſecundum ſe, debet addi, ſecundum humanitatem, vt hic, Filius Dei eſt compoſitus: nam neque perſona, neque natura diuina eſt compoſita: nec Chriſtus eſt compoſitus ex duabus naturis, ſcilicet diuina & humana, ſiue ex tribus rebus, corpore ſcilicet & anima, & diuinitate; ſed tamē ex duabus ſecundū humanitatem, ſcilicet corpore & anima eſſentialiter: & ex infinitis partibus quantitatiuis integraliter: & ſic non conceditur quòd humanitas ſit pars Chriſti. Nam ſicut homo non eſt compoſitus ex albedine & ſubſtantia: ſic nec Chriſtus eſt compoſitus ex humanitate & perſona diuina. Hęc Aliacenſis.

¶ SECVRITAS eſt perfecta quies animi à timore, ſecundū Thom. ſecunda ſecundæ, qu. cxxix. art. vij. Et ſecuritas opponitur timori priuatiuè tantùm: audacia verò contrariè, ſecundum eundem prima ſecundæ, quæſt. xlv. art. j. Et ſecuritas non eſt idem quod fortitudo, ſed eſt conditio eius & magnanimitatis: ſi ſit quando & in quibus debet ſecundum eundem ſecunda ſecundæ, quæſt. cxxix. art. vij. Et ſecurus dicitur quaſi ſine cura, quaſi ſeorſum à cura. Hinc aliquādo pro cōtēptore accipitur. Virgil. Securus amorum, & ſecurè aduerbiū: & ſecuritas, tranquillitas & quies, &c. Et ſecuritas, vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracen. quæſt. xij. ar. iij. lib. j. eſt iudicium firmum ſine formidine de aliqua veritate. Et omnis beatus eſt ſecurus de facto, & iſtud eſt fide tenendum. Et ſecuritas quam habent

ſancti, ponitur in voluntate, ſecundum Scotum diſt. xlix. quæſt. vj. lib. iiij. ſicut aliquod oppoſitum timoris, & ea præcedit certitudo in intellectu bono conferendo, vel bono collato continuato. Talem certitudinem habent beati, non quia vident beatitudinem ex ſe eſſe perpetuam, nec tantũ etiã per rationẽ naturalem, quia nulli creaturæ poteſt eſſe notum per rationẽ naturalem illud, quod contingenter dependet à volũtate diuina: huiuſmodi eſt cõtinuatio beatitudinis iam collatæ. Ex quo patet, quod tãtũmodo eſt illa certitudo in intellectu beati ex reuelatione ſibi facta à Deo. An autem ſic fiat certitudo de dãnatis de ſua damnatione continuanda, non eſt æquè certum. Non autẽ ſecuritas de eſſentia beatitudinis, quia ſecuritas præſupponit certitudinem de continuatione beatitudinis. Vide latiùs Scotum vbi ſuprà.

¶ SEDES quãdoque accipitur pro Deo ſiue Chriſto, qui requieſcit in ſumma pace, quæ exuperat omnẽ ſenſum: Vnde Magiſter in fine quarti dicit. Hæc de pedibus ſedentis ſuper ſolium excelſum. Et ſedes Eccleſiæ hic per gratiam, & in futuro per gloriam, dicitur ſedes Dauid (vt ſcribit Iacobus de Valent. ſuper illud Pſalm. 131. Et filij eorum vſque in ſeculum ſedebunt ſuper ſedem tuã) eò quòd fuit promiſſa ipſi Dauid in filio eius Meſſia. Et ideo dicitur Luc. 1. Dabit illi Dominus ſedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ. Et ſic etiam tota Eccleſia militans & triumphans, dicitur domus & regnum Iacob, eò quòd de iſta Eccleſia ipſi eſt facta promiſſio in filiis ſecundum promiſſionẽ. Vide latiùs Valentia. vbi ſuprà.

¶ SEDERE tripliciter ſumit in ſacra ſcriptura. Vno modo dicit poſitionem ſiue ſitum in loco: & ſic cõuenit ſoli animali, vt ſcribit Iacob. de Valen. Pſal. 109. Secundo modo idem eſt quod à labore quieſcere. Tertio idem eſt quod reſidere ſiue poſſidere, vt cùm dicimus, quòd Rex reſidet ſiue ſedet in regno, id eſt quod poſſidet ipſum, & potitur & dominatur. Secundo & tertio modo Chriſtus ſedet à dextris patris in die aſcẽſionis ſiue reſurrectionis, ſcilicet quòd quieuit ab omni labore paſſionis, & amplius non paſſus eſt, nec mortuus, nec mors illi vltra dominabitur. Secũdò, quia reſidet & potitur potioribus bonis patris, & poſſidet illa potiora bona. De quo vide latiùs in dictione Dextra. & Iaco. de Valentia ſuper illud Pſal. vbi ſupr. Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, &c.

¶ SEDITIO eſt ſpeciale peccatũ, ſcilicet mutua impugnatio inter partes multitudinis, vel præparatio ad pugnã. Rixa verò eſt vnius ad vnũ, vel paucorũ ad paucos. Sed bellũ eſt inter diuerſas multitudines. Et vtrunq; eſt pugna in actu, non præparatio ex beato Thom. ij. ij. quæſt. cxlij. artic. j. Et ſeditio eſt ſemper de ſe peccatum mortale: vt idẽ dicit ar. ij. vbi ſuprà. Et eſt grauius rixa, & principaliter eſt in procurantibus: ſecundò in ſequentibus, non autẽ in defendentibus bonum cõmune. Et dicitur ſeditio à ſeorſum ſedendo vel vt Ciceroni placet, à ſeorſum eundo. Eſt & ſeditio quum populo ſecum diſcordante res ad manũ vocatur, qualis ciuitatis ſtatum Virgilius lib. 1. Aeneid deſcribit, cùm dicit:

Ac veluti magno in populo cùm ſæpè coorta eſt
Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & ſaxa volant, Furor arma miniſtrat.

Factio verò eſt diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia. Vnde factioſi qui primates ciuitatis diſcordãtes ſectantur. Cicero: Inter bonos amicitia, inter malos factio eſt, & ſeditio in exercitu, etiam dicitur in claſſe, in campo, & vbicunque eſt multitudo hominum. Hinc ſeditioſus qui ſeditionem amat. Seditionatius qui ſeditionem facit. Vnde ſcribitur diſtinct. xlvij. Seditionatios ſtatuimus nunquam ordinandos clericos.

¶ SEGNITIES eſt timor futuræ operationis ſecundũ Ioannẽ Damaſcenum. Vel ſecundũ beatũ Thomam prima ſecundæ, qu. xlj. artic. iiij. Segnities eſt fuga operationis ex timore. Vnde ſegnis dicitur, quaſi ſine igne: & differt à ſecordia, vt vult Donatus Teren. Nam ſegnities dicitur ad agendũ, ſecordia autem ad conſiderandum. Et dicitur quaſi ſine corde. Terent. Enimuero Daue, nihil loci ſegnitiei atque ſecordiæ, &c.

¶ SEMEL (vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtincti. v. in dubiis literalibus lib. j.) poteſt dicere vel nunc temporis vel nunc æternitatis. Et ſi dicat nunc temporis cùm habeat diuerſa, nunc denotat interciſionem. Si autẽ nunc æternitatis, & illud nunc ſemper eſt, & eſt inuariabile, & vnum ſemel dicit omnimodam inuarietatem perfectionem & vnitaté. Vnde Auguſtin. in de fide ad Petrum, & refert Magiſter diſtinctione v. libro j. Pater Deus de nullo genitus eſt Deo. Semel de ſua natura ſine initio genuit filiũ Deum ſibi æqualem, & eadem qua ſe naturaliter æternus eſt diuinitate coæternum. Porro ſemel locutus eſt Deus per ſcripturam ſacram (vt ſcribit Gerſon parte iij. de paſſionibus animæ, conſidera. xiij.) qui quamuis & idipſum non repetat ſemper per ſingulos, vt dicit Iob. Repetit tamen aperiendo ſenſum vt intelligantur huiuſmodi ſcripturæ. Repetit quoque induendo mentẽ virtute ex alto. Repetit inclinando, inſpirando, alliciendo, illuminando, ſtabiliendo, vt non ſolùm intelligatur, ſed impleatur, & ametur.

¶ SEMEN ſecundum Guil. Scot. d. xviij. li. ij. cum Doctore ſubtili eadem di. & repetit Pelbart. lib. ij. Roſarij Theol. in dictione Semen, eſt corpus quoddã cuius forma intenditur à natura propter alterũ vt ex illo generetur aliquid ſimile agenti. Vel ſemen (vt ſcribit Gabr. d. xviij. q. vnica, lib. ij. concordans cum Scoto eadẽ di.) eſt corpus imperfectum productum à generante: non propter ſe, ſed tanquam via aſcẽdendi ad vlteriores formas perfectas. Vbi aduertẽdum, quòd agẽtium quædam producũt effectum immediatè ſiue ſibi ſimilẽ ſiue alterius rationis, vt in producẽte æquiuoco, vt ignis ignem, Sol ranam. Alia producunt effectum mediãte propagatione: vt aſinus generãs aſinum, nõ immediatè producit formã aſini, ſed de ſe producit effectũ mediũ, ſcilicet ſemen, mediãte quo producitur forma aſini. Eſt ergo ſemẽ non intẽtum à natura propter ſe, ſed propter aliud perfectius. Hinc Aug. iij. de Trinit. cap. viij. Omniũ quippe rerũ quæ corporaliter, viſibiliterq; naſcũtur occulta quędã ſemina in iſtis corporeis mundi huius elementis latẽt. Et ſemẽ eſt ſuperfluum nutrimẽti tertiæ digeſtionis. Aliter etiã ex nutrimẽto parẽtis cõuerſo in ſanguinẽ menſtruũ, vt vult Philoſo. 2. de Anima. de quo Gabr. di. xx. q. vnica, lib. ij. & corpus prolis materialiter producitur à ſemine. De modo autẽ producendi in natura in his quæ producunt ſibi ſimile mediatè, vel corrumpunt, vide Gabrielẽ vbi ſuprà, diſtinctio. xviij. Sed ratio ſeminalis, vt dicit ſanctus Bonauentura, eſt potentia actiua indita materiæ,

quæ eſt

quæ eſt eſſentia formæ, cùm ex ea fiat forma mediante operatione naturæ, quæ non producit aliquid ex nihilo. di. xviij. q. ij. li. ij. quē latiùs ibi vide. Scotus dicit eadem diſt. Ratio ſeminalis eſt aliqua forma ſeminis inquantum ſemen eſt: & illud vel eſt forma ſubſtantialis ſeminis, vel qualitas neceſſario conſequens formam ſubſtantialem ſeminis, ſicut forma tritici in tritico, vel qualitas conſequens formam ſubſtantialem eius, & nec ſemen (vt idem ait) nec ratio ſeminis ſunt coeua naturæ, quia ſemen fit ex nutrimento in quo ſemine eſt ratio ſeminalis ſicut in ſubiecto: nec ſemper eſt ſemē in ſeminante, cùm fiat de ſuperfluo alimenti. Hæc Scotus. Ratio ſeminalis ſecū dum Gab. d. xviij. vbi ſuprà, eſt qualitas aliqua in ſemine diſponens pro introductione formæ perfectioris. Et infrà ait, quod nec ſemen, nec ratio ſeminalis fuit in coſta Adæ reſpectu formandi corporis Euæ. Et hoc patet per Auguſtin. & Magiſtrum diſtinctio. xviij. libro ij. & poſt eos probat Gabr. ratione, quia coſta Adę immediatè conuerſa eſt à Deo in corpus mulieris miraculoſè ſine acquiſitione formarum mediarū: ergo non fuit ibi ſemē, nec fuit aliqua qualitas in coſta cōcurrens actiuè ad corruptionem coſtę, & formationem corporis mulieris: ergo nec ratio ſeminalis: quia nihil tale medium interueniſſe commemorat ſcriptura, nec ratio aut experientia probat: ergo non eſt ponendum: nihil enim eſt ponendum ſine ratione & auctoritate. Vide latiùs Gab. conſonat Scotus vbi ſuprà. Et ſemen quandoque accipitur pro verbo Dei, quod gratia viuificat & ſemē creſcere facit, quod ſolus Dominus tribuit. Ita 2. Corinth. 9. Qui parcè ſeminat, parcè & metet. Vbique ſemen capitur pro actu liberi arbitrij, vt ſcribit Gabriel diſt. iiij. q. vnica, libr. ij. Hoc autem ſemen (vt ibidē dicit) potentialiter concreauit Angelis: quia dedit liberum arbitrium, per quod poterat ſe conuertere ad Deum, & ſic recipere gratiā Dei: ſecundū illud Heb. 15. Si conuerteris, conuertam te. Et illud Iaco. 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Habet & Eccleſia ſemper viuificum ſemen in ſe. Vnde Gerſon part j. de auferibilitate Papæ ab Eccleſia ait: Auferibilis no eſt ſponſus Eccleſię Chriſtus ab Eccleſia taliter quin ſemper habeat in ſe viuificū ſemen, quo poteſt per ſucceſſiones generationis, & generationis ſeſe continuare in corpore toto & in mēbris præſertim officialibus, ſimiliter & in filiis: traducitur ad hoc illud Chriſti Mat. 24. Amen dico vobis, quia nō præteribit generatio hęc, donec omnia fiant: loquēs de generatione iuſtorum, quę contrariatur illi de qua dictum eſt: Amen, amē dico vobis, quod requiretur à generatione hac omnis ſanguis ab Abel iuſto, &c. Et niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen (vt inquit Eſa. 1. & repetit Apoſtolus ad Romanos 9.) quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorra ſimiles eſſemus. Hoc autem quid aliud debet intelligi, vt dicit Gerſon vbi ſuprà, quàm vis inſita ſpiritualis, & ars quædā viuifica in vniuerſum corpus Eccleſiæ, per quam hierarchicus ordo ſuus poteſt vſque in finem ſubſiſtere.

¶ Semen Abrahæ de quo ita ſcribit Iacobus de Valētia ſuper illud Pſalm. 88. Et ponam in ſeculū ſeculi ſemē eius. Semen Abrahæ & Iſrael, & Dauid, habet duplicem reſpectum. Vno modo ad generationem & ſucceſſionem carnalem. Alio modo ad Chriſtum promiſſum illa generatione carnali. Et ideo fuit continuata generatio carnalis ab iſtis vſque ad Chriſtum. Et ſic Chriſtus in lege promiſſus natus eſt ex iſtis ſecundum carnem & promiſſionem. Sed quia nō natus eſt per generationem carnalem, ideo in Chriſto finiuit & terminata eſt generatio carnalis, & manſit ſola generatio ſecundū promiſſionē. Et quia Chriſtus nō amplius genuit filios carnales, ſed regenerauit filios ſpirituales: ideo totus populus Chriſtianus per Chriſtū regeneratus, dicitur ſemen Abrahæ, & Iſrael, & Dauid, & ſecūdū promiſſionē & nō ſecundū carnem: quia deſcendunt à Chriſto, qui deſcēdit ab illis ſecundū carnem, & ſecundū promiſſionē. Vnde ſicut Iacob genuit carnaliter duodecim filios & Patriarchas, à quibus multiplicatus eſt totus ille populus Iſrael ſecundū carnē, ita Chriſtus primò ſpiritualiter regenerauit per aquā baptiſmalē duodecim Apoſtolos, à quibus regeneratus eſt & multiplicatus totus populus Chriſtianus. Et ideo dicuntur duodecim Patriarchę, & duodecim Principes Eccleſiæ, quos Chriſtus regenerauit loco duodecim Patriarcharū filiorū Iacob. Ex quibus patet, quod populus Chriſtianus cōtinuatur cū ſemine ipſius Abrahæ & Iacob. Et ſic tota Eccleſia dicitur ſemē illorū ſecundū promiſſionē & ſpiritū. Et hoc eſt illud ſemē de quo dictū eſt ipſi Abrahæ Gen. 15. Suſpice cœlum, & numera ſtellas ſi potes, ſic erit ſemē tuū: & in ſemine tuo benedicentur omnes Gentes: & huic ſemini promiſit Deus hæreditatē in cœlis. De quo latiùs vide Valentiam vbi ſuprà.

¶ Senex dicitur quaſi ſeminex, quod acta maiore ſuę ętatis parte iam morti propinquior ſit. Regula ad ſenes (vt ſcribit Gerſ. tract. de modo viuēdi omnium) eſt: In Eccleſia libenter iaceant, iuuenibus bonum exemplum præbeant, de maledicēdo ſiue malefaciendo ipſos reprehendāt. Turpia verba nō habeāt, nec laudēt malicias coram iuuenibus, mulierculas à bono nō retrahāt, nec iuuenes laudent in ſuperbiis ſuis. Et (vt idem dicit de ſenibus, de paruulis ad Chriſtum trahendis) ſenes plenos dierum malorum citius frangas quàm flectas. Si poteſt (inquit Ieremias) mutare Aethiops pellē ſuā, & Pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum. Secùs eſt in paruulis, quippe, qui apti ſunt ad accipienda bonorum ſtudiorum exordia, quādo nondum falſas opiniones altius imbiberunt, quando nondum radicitus hærent pernicioſæ adinuentiones in eis. Et ſecundū Philoſophos, Poetas, & Theologos. Non parum refert iuuenes ſic vel ſic aſſuefieri: Adeo teneris aſſueſcere annis multum eſt, ait Virgilius. De quo latiùs aliàs.

¶ Senectus, ſenecta, ſenium, ſenitudo, & ſenitas, in eodem ſenſu accipiuntur pro ſenū ætate. Et eſt ſenectus, ſexta hominū ætas, dicta à ſenario numero, vel à ſentiendo, quod in ea ſenſus deficiat: ſiue à ſeneſco, &c. Senectus eſt occaſus vitæ, ſecundum Ciceronem in Topicis. & ſecundum ſanctum Tho. iiij. ſenten. di. xliij. art. iij. Senectus eſt vltima ætas, durans aliquādo tantū quantū omnes aliæ ætates.

¶ Sensus eſt potentia paſſiua ſecundū S. Thom. j. par. q. lxxix. ar. iij. Et ſenſus exteriores ſunt quinq;: ſecundū quinq; modos immutādi ab obiectis: ſcilicet, viſus, auditus, olfactus, guſtus, & tactus. Et ideo dicti ſunt, quia per eos anima ſubtiliſſimè totū corpus agitat vigore ſentiendi. Frater Pelbart. libr. ij. Roſar. Theol. Et Iſidor. lib. Etymol. xj. Et ſicut dicit Inno

cit Innocentius de Sacramentis. Sicut quinq; ſunt ſenſus corporales, ſic quinque ſunt ſenſus ſpirituales, quibus cœleſtia debemus & diuina ſentire: quoniã ad illa facti ſumus, Primus eſt viſus intelligentiæ, ſcilicet per fidem verã. Secundus, auditus obedientiæ, ſcilicet præceptorũ, Tertius, odoratus diſcretionis, ſcilicet inter bona & mala, vel vitia. Quartus, guſtus delectationis, ſcilicet in Deo per amorẽ, Quintus, tactus operationis. De iſtis dicit Matth. 25: Domine, quinque talenta tradidiſti mihi. Hæc Innocentius Et vt ſcribit Dominus Cardinal. Cameracen. q. j. art. ij lib. iiij. In fide Chriſti nunquam neganda eſt apparentia ſenſus naturaliter bene diſpoſiti, niſi vbi expreſſa auctoritas fidei vel efficax ratio aſſumpta ex his quæ ſunt fidei, ad hoc cogit. Sicut negamus quòd in Euchariſtia ſit panis, quãuis hoc æquè appareat poſt prolationẽ verborũ ſacramentaliũ ſicut antè: quia ad hoc negãdũ cogit expreſſa auctoritas vel ratio. Quinq; ſenſus rationi attribuit Gerſ. part. ij. ſerm. facto in ſolennitate omniũ ſanctorũ: Nonne, inquit, in ea eſt viſus ſpiritualis, quo cernitur pulchritudo, decor, & cãdor lucis illius ęternę, cuius lumẽ ſignatũ eſt ſuper nos, Quo viſu videre nonne ſe dicit Apoſtolus: Nunc per ſpeculũ & in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ: Eſt auditus ſpiritualis, quo percipitur ſumma armonia veritatis. De quo Propheta ait: Audiam quid loquatur in me Dominus. Eſt pręterea guſtus ad quẽ inuitabat idẽ Propheta: Guſtate & videte, &c. Eſt inſuper tactus ſpiritualis, alioquin nõ dixiſſet ſponſa ſponſo in Cant. Læua eius ſub capite meo, & dextra illius amplexabitur me: & oſculetur me oſculo oris ſui. Denique olfactum eſſe in ratione probat vox eiuſdem ſponſæ ad ſponſum: Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguẽtorum tuorum. Vide latiùs ibi.

¶ Sensus interiores ſecundũ Ariſto. ſunt tantũ quatuor, ſecundũ quatuor modos operationũ, ſcilicet ſenſus cõmunis Imaginatiua. Aeſtimatiua in aliis animalibus ſiue cogitatiua in homine: & memoratiua, ſenſitiua, licèt ſint quinq; ſecundũ Auicen. ſcilicet ſenſus cõmunis, imaginatiua, phantaſia. Aeſtimatiua & memoratiua, ſenſitiua. Et dicuntur vires animæ apprehenſiuæ ab intus vel potẽtiæ interiores animæ ſenſibilis: & ſunt etiam omnes iſtæ potentiæ paſſiuæ, vt ſcribit Gerſ. in Compen. Theol. de natura primorũ motuũ, quia ab intus ſuſcipiendo apprehendunt, & patiuntur à formis rerum ſingulariũ. Et ſunt etiã circa particularia tantũ. Et eſt ſenſus cõmunis potentia, quæ omniũ ſenſuum particularium obiecta apprehendit. Nam alij ſenſus ſimilitudines ſuorũ ſenſatorũ ad ſenſum cõmunem reducunt, quo mediante de ſingulorũ proprietatibus iudicant & diſcernunt, quia ſecundũ iudicium ſenſus cõmunis apprehendimus nos videre quãdo videmus, & audire quando audimus, & ſic de aliis. Virtus imaginatiua eſt potentia apprehenſiua, in qua imaginationes rerũ ſenſibiliũ reſeruãtur. Imaginatio verò formã rei reſeruat, re etiã ipſa abſente. In quo differt à ſenſu cõmuni, qui indiget pręſentia rei exterioris ſicut ſenſus particularis, imaginatio verò non. Iſta virtus vocatur theſaurus formarum, quoniam formæ rerum à particularibus ſenſibus receptæ in ea retinentur & ſeruãtur. Hæc Gerſon: qui ampliora & plura de his habere voluerit, ad Philoſophum recurrat. Et ſenſus non facit peccatum, ſed conſenſus (vt idem vult Gerſon parte iiij. tract. de remediis contra puſillanimitatem & ſcrupuloſitatem.) Nam (vt ipſe dicit) aliqui per cordis puſillanimitatem putant ſe deſperare, cùm non deſperant: ſentiunt enim motus deſperationis per puſillanimitatem cordis: & hunc ſenſum putant conſenſum. Sed quantumcunque ſentiant, etiam ſi quaſi operiantur hac tentatione quam diu ratio contradicit nec conſentit: hi tales charitatẽ non amittunt. Vnde ſpiritus hominis non vincitur à diabolo niſi conſenſus voluntatis adueniat: latiùs ſcribit Gerſon. Dare autem aliquem in reprobum ſenſum (vt habet Brulefer diſtinctione vij. qu. vij. libr. ij.) nihil aliud eſt quàm ipſum puniri pœna excæcationis in intellectu ſuo quantum ad agibilia, ſic quod non videt quæ ſunt agenda. Vnde Apoſtolus dicit (tradidit eos Deus in reprobum ſenſum.) Sic & Aſtrologi, qui de futuris contingentibus indicare voluerunt, quum dæmones qui clariorem & ſubtiliorem ſenſum habent quàm viatores, non poſſunt: ideò traditi ſunt in reprobum à Deo ſenſum.

¶ Sensus ſcripturæ eſt quadruplex, de quo ſuprà in dictione Scriptura ſacra.

¶ Sensibile propriũ eſt quod nõ cõtingit altero ſenſu ſentiri, & circa quod non contingit errare, ſecundum Ariſtotelem libr. 2. de Anima. Et ſenſibile dicitur tripliciter: vt ſcribit Brulefer diſtinctio. xv. quæſt. iiij. li. ij. Elicitiuè, & dicitur quod eſt aptum natum elicere ſenſationem: huc modo tantum animal eſt ſenſibile. Secundo repræſentatiuè, quod eſt aptum natum repræſentare aliquod obiectum ſenſibile: hoc modo ſpecies obiecti dicitur ſenſibile. Tertio obiectiuè, quod poteſt eſſe obiectum ſenſus: licèt quod poſſet extendi ad ſenſibilia.

¶ Sensualitas dicitur à ſenſu, Latinius forſan diceretur fomes ſenſificus: & eſt vis appetitiua ſenſitiuæ partis, ſecundum beatum Thomã j. parte, quęſt. lxxxj. artic. j. & propriè nominat potentiam appetitiuam tantùm. Senſibilitas verò comprehẽdit omnes vires ſenſitiuas, ſcilicet apprehẽſiuas & appetitiuas ſecundum eundem libr. ij. ſent. diſt. xxiiij. quæſt. ij. arti. j. Et ſenſualitas ſecundum Magiſtrum diſtinctione xxiiij. libr. ij. Eſt quædam vis animæ inferior ex qua eſt motus, qui intenditur in corporis ſenſus atque appetitus rerum ad corpus pertinentium: & ideo dicit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxiiij. parte ij. circa textum, libro ij. comprehendit ex ſua propria acceptione ſenſitiuam & motiuam & brutalem. Et ſecundum Guil. Scotiſtam & Pelbartum libr. ij. Roſarij Theol. debet intelligi propriè eſſe appetitus apprehẽſiuę ſenſitiuę: ex quo appetitu ſequitur appetitus, id eſt motus ad res corpori pertinẽtes, vt ſit ordo iſte in homine. Primo ſenſualitas, & iſta includit tam apprehenſiuam ſenſus quàm appetitiuam. Secundo ſenſualitas, quę nominat ſolũ appetitiuã, & differt à portione inferiori rationis: quia licèt ambę terrenis inhient, tamẽ hoc facit portio inferior mediante ratione, hæc autem ſolo inſtinctu. Tertio ordine eſt liberũ arbitrium ſupra omnem ſenſualitatem, & ſic patet ordo. Et quoniã inferior portio rationis, vt ſcribit ſanctus Bonauentura vbi ſuprà, per peccatum multũ trahitur à ſenſualitate, & homo cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis: ideo inferior portio rationis aliquãdo in ſcriptura nomine ſenſualitatis cenſetur propter nimiã conuerſiõnẽ ſui ad ſenſualia. Sed quare Phi-

Iosophi non vtuntur hoc nomine: dicit ibidē quod ſenſualitas non rantū nominat ipſam potētiam ſenſualem quantū ad propriā naturā, ſed etiā inquantum reſpectu rationalis habet quandam rebellionem, quæ ex peccato originali in homine traducitur. Et quoniam non peruenerunt ad cognitionem originalis peccati, nec lapſus hominis: ideo nō vtūtur hoc nomine ſicut ſacræ ſcripturæ. Eſt autē ſenſualitas improba & cœca, vt dicit Gerſon parte 3. in epiſtola quadam tantūmodo pœnitētia vix aſpiciens, & de ſola corporis voluptate curā habēs. Sed in Chriſto (vt idē dicit part. 3. de paſſionib' animæ) ſemper obediebat ſenſualitas rationi.

¶ SENSVALITAS dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo in ſe & ſimpliciter, vt ſcribit Gerſon part. 2. in cōpendio Theol. an primi motus ſint peccata. Et iſto modo ſenſualitas in ſurioſis & infantibus ſicut & in aliis hominibus eſſe dicitur, imò iſto modo cōſiderādo in ea (vt dicit Auguſtin.) cū brutis communicamus, ſic accipiendo in ſenſualitate nullo modo poteſt eſſe peccatū. Alio modo poteſt ſenſualitas conſiderari non ita ſimpliciter, ſed quodammodo reſpectiuè, prout, ſcilicet eſt quodāmodo ad rationē ordinabilis, & ab ea perſuaſibilis: & iſto modo conſiderando, quando contingit ſenſualitatem ad illicitum moueri: & ſic quodammodo à regula iuſtitiæ deordinari: talis eius deordinatio habet rationē peccati, inquantū tamen peccatum dicit, & importat quandam rationem vitij, quandamque deordinationem, quæ poteſt eſſe via ad opus prohibitum & vitupetio dignum, nō tamē in quantum peccatum dicit culpam, quia actus vitioſus ea ſola ratione dicitur culpa, qua eſt à voluntate. Et iuxta hunc duplicem modum conſiderandi verificatur illud quod à nonnullis dicitur, quod eſt aliquis actus proprius ſenſualitatis ſimpliciter conſideratè, qui non eſt proprius actus ſenſualitatis in quantum humana. Hæc Gerſon, &c.

¶ SENSVALITAS ſecundū S. Bonauen. part. 2. art. 2. q. 1. di. xxiiij. lib. 2. aliquando accipitur pro vi quæ appetit bonū vt nūc. Et hęc nō ſolū eſt in parte ſenſuali, imò etiā rationali. Et ſine motu ſenſualitatis hoc modo dictæ nūquā cōtingit peccatū eſſe in inferiori parte rationis: ſemper enim cùm peccat bonū vt nūc exoptat. Quādoq; dicitur ſenſualitas vis animæ ſenſualis, qua intenditur in corporis ſenſus (vt dictū eſt) & ſine hac cōtingit eſſe peccatū in inferiori parte, quantū ad peccata ſpiritualia: quātū autē ad carnalia: vix aut nunquā. In carnalibus autem corruptio venit ex fœditate carnis, & cōcupiſcentia partis ſenſualis: & ita in eis peccatū incipit à ſerpente ſiue à ſenſualitate, & peruenit ad mulierem. Tunc autē dicitur eſſe in ſenſualitate, quando quis ex apprehēſione delectabilis oblectatur & inclinatur ante aduerſionē, & perceptionem ſuæ delectationis: hoc enim ex ſurreptione eſt. Vide latiùs vbi ſuprà, & di. xxxj. q. 1. lib. 2.

¶ SENSVALITAS & ſenſibilitas differūt ſecūdū S. Tho. d. xxiiij. li. 2. q. 2. ar. 1. vt & ſuprà tactū eſt. Nam ſenſualitas omnes vires ſenſitiuæ animæ cōprehendit tā apprehēſiuas de foris quàm apprehēſiuas de intus: hoc eſt tā ſenſus exteriores, quàm interiores, quàm etiā appetitiuas. Senſualitas autē magis propriè nominat illam tantum partem per quam animal, & præcipuè homo mouetur in aliquod appetendum vel fugiendum ſub ratione conuenientis, vel diſconuenientis. Vis autem apprehendens huiuſmodi rationes conuenientis vel diſconuenientis videtur eſſe extimatiua vis per quā agnus fugit lupum, & ſequitur matrem. Vnde propriè loquendo (vt refert frater Pelbar. libro ſecundo Roſ. Theol. in dictione Senſualitas. §. 3.) ſenſualitas incipit ex confinio extimatiuæ & appetitiuæ ſequentis. Motius autem ſenſualitatis in duo tendit, videlicet in ea, quę ſecundū exteriores ſenſus delectabilia ſunt; & in ea quæ nociua vel cōuenientia corpori ſecundū ſolā extimationē cognoſcūtur. Et ſic cū ſenſualitate dici' eſſe appetitus rerū corporaliū. Et caro, id eſt ſenſualitas in homine cōcupiſcit aduerſus ſpiritū. Et loquendo de ſenſibus interioribus ſenſualitas principalius eſt appetitus extimatiuæ potētiæ, quia illa mouet ad intentiones boni & mali, quæ ſunt in imaginatiua & ſenſu cōmuni. Sed loquēdo de exterioribus ſenſibus principalior & melior, eſt appetitus viſus: licèt ardētior ſit tactus, quia magis mouet & accēdit appetitum ſenſualitatis propter naturam corruptā. Frater Pelbart. cum ſuo Guilelmo. Inordinatio autē ſenſualitatis (vt ſcribit Rich. lib. 2. d. xxiiij. ar. 4. q. 1. Concordat S. Bonauen.) aliquando eſt ſine omni culpa, eò quòd vitari non poteſt, videlicet quādo volūtas nō eſt cauſa illius deordinationis, nec cōmittēdo, nec omittēdo, nec antecedēter, nec cōcomitāter: vt cū caro caleſit ex aliqua indeliberata apprehēſione ſurreptitia, vel ſine apprehēſione, &c. Secūdò aliquādo eſt cū peccato veniali: & hoc tunc cū talis inordinatio inſurgit in ſenſualitate per negligētiā. Tertiò aliquādo eſt cū peccato mortali, quādo, ſcilicet eſt cōtra actū ꝓhibitū, & inſurgēs ex voluntatis cōſenſu deliberato: vel quādo acceptatur & retinetur, ſicut in cogitatione moroſa. Et in moroſa delectatione, nō tā conſideratur mora tēporis, ſed potius mora cōſenſus, quia mora tēporis quātū eſt de ſe nō facit, vt quod prius erat veniale, fiat mortale, quia circūſtātia nō mutat genus peccati vel ſpeciē, ſed mora tēporis eſt quædam circumſtantia: ergo non grauat veniale, ſed mora temporis occaſionaliter ſolùm facit, vt veniale fiat mortale, videlicet inquantum inducit conſenſum verum vel interpretatiuum. Tunc autem inducit conſenſum verum, quando ex huiuſmodi mora diurinæ delectationis creſcit libido, adeò, vt homo velit omninò in vitiorum delectatione perſiſtere: licèt non intendat opere perficere. Tunc verò inducit cōſenſum interpretatiuū, quando homo aduertens periculum delectationis retentè negligit eam compeſcere per rationem vel voluntatem: hoc enim non eſt abſque contemptu ſalutis propriæ, eò quòd ſeipſum diſcrimini peccati mortalis exponit: ſicut ſi homo percipiat ſerpentem venenoſo morſu lędentem in ſinum ſuum ſub intrare, & ſi nollet lædi illius morſu, ſimpliciter tamen periculo ſe exponit non repellendo: ergo talis in moroſa delectatione retenta ſola mortaliter peccat, periculo ſe exponendo. Qui autem amat periculum, peribit in illo. Eccleſ. 3. Sicut auis volitans circa laqueum. Itē quia nullus poteſt delectari deliberatè in eo quod Deus abominatur. Sed vt ſcribi' Prouerbiorum 15. Abominatio Domini cogitationes malæ, ergò. Et hanc moram potius determinat conſcientia recta & compunctiò, quàm lectio vel ſcientia. Sed quando quis dubitat an venialiter vel mortaliter in talibus peccauerit, tunc ſecundum Bonauenturam conſulendum eſt, eligere partem ſecuriorē, ita quòd pœniteat &

cófiteatur, quaſi de mortali, aliàs periculo ſe exponit in dubio, &c. Vigilanter itaque cauenda eſt ſecundum eundem moroſa delectatio. De quo videatur latiùs Pelbart. in dictione Senſualitas. §. xij.

¶ SENTENTIA in genere ſecúdú Philoſophos, Grãmaticos (vt ſcribit Gerſon parte 2. dialogo de poteſtate ligandi & ſoluendi) dicitur eſſe determinata acceptio alterius partis contradictionis. Ita habet ſanctus Thomas 3. ſenten. diſtinct. xxiij. quæſt. 3. artic. 2. & deriuatur à ſentio, quia ſententias ita ſentit, nec pertinet niſi ad vtentes ratione. Differt autem à cóſilio, vt idem refert Gerſon vbi ſuprà. ſicut concluſio ab inquiſitione. 3. Ethic. ſecundum Philoſophum. Vnde conſilium eſt quæſtio vel inquiſiſitio reſolutoria ſuper mediis aptis ad conſecutionem finis intenti. Sententia verò determinata acceptatio alterius partis, quæ in diſceptatione vel conſilio verſabatur. Et hoc aliquando facit homo ſolus ſecum ſuper propriis agibilibus. Inde eſt illud apud Iob: Sentẽtiam labia mea puram loquentur. Et apud Comicum ſtat ſententia. Vnde nominatur liber ſententiarum. Attamen & ſæpius & rei noſtrę vicinius, ſententia dicitur concluſio præconſiliata per plures in iudicando: & conuenit ſynonymæ cum iudicio quod ſertur poſt conſilium: iuxta verbum Chriſti ponentis gradus inter pœnas iræ debitas. Qui iraſcitur fratri ſuo (inquit) reus erit conſilio: qui autẽ dixerit fratri ſuo, racha, reus erit iudicio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Eſt itaque ſecundum gloſſas minus graue, quod pœna vertatur adhuc in cóſilio, quàm dum determinatio ſubiacet iudicio. Deinde omnium grauiſſimum, quod iudicij fiat executio. Et eſt ſententia ſic accepta, decretum vel dictamẽ, vel iudicium ſuperioris, per quod vult legitimè ſubditum ſuum per pœnam ligari, vel à pœna liberari propter Deum. De tali ſententia & iudicio iubet Dominus in Exodo. Nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies. Et in Eccleſ. Quia non profertur cito contra malos ſententia: filij hominum abſque vllo timore perpetrant malá. Et in Euãgelio Ioan. Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtũ iudiciũ iudicate. Sentẽtia ſecundũ Goffredũ eſt iudicialis diffinitio, quæ cõtrouerſiis finẽ imponit pronuntiatione cõpetentis iudicis, cõdemnationem vel abſolutionẽ cõtinens. Secúdum S. Tho. Sentẽtia eſt applicatio iuris ad particulare factũ ſecundũ S. Tho. 1. 2. qu. xcvj. art. 1. Et ſententia eſt non de ſingularibus, ſed de vniuerſalibus enunciatio: nec de omnibus vniuerſalibus, ſed de quibuſcunq; operationes ſunt quæ ad agẽdum eligenda vel fugienda ſunt, ſecundũ Ariſt. li. 2. Rhetor. Et ſententia eſt duplex, vt habet Magiſter Ioan. Gerſ. vbi ſuprà. Quædam ligans vel obligans. Alia ſoluẽs vel abſoluens. Debet autem ferri ſententia legitimè, id eſt cõformiter ad legem prę̃ſertim diuinam: & quod in obſcuris aut dubiis præuiũ ſit cõſilium. Et vt præ oculis Deus ſemper habeatur tanquam finis omnis finis, &c. Gerſon. Et ſententia hominis nõ tollis ius diuinum, vt dicit Petrus de Paludę in 4. diſt. xxxv. q. 2.

¶ SENTENTIA dicitur iniuſta vel ex animo, vel ex cauſa, vel ex ordine (vt ſcribit ſanctus Bonauen. di. xviij. lib. 4. circa literam.) Ex animo, vt cùm fertur non zelo iuſtitiæ, ſed vindictæ: vel ex liuore odij vel præcio: aut fauore aduerſariorum, vt dicit Richar. eadem diſt. art. 3. quæſt. v. Et cauſa, vt cùm non eſt meritum ſufficiẽs vel certum propter quod debeat excommunicari iſte cui infligitur. Ex ordine, vt cù præmittitur ordo iuris, ſed non ſeruatur. Vide & in dictione Excommunicatio, quid ſit ſententia iuſta, & quid ſit ſententia nulla.

¶ SENTIRE dicitur propriè ſenſu percipere, quod ad corpus duntaxat pertinet: vnde quinque ſenſus corporis ſunt appellati: de quibus ſuprà. interdum ſentire ponitur pro intelligere, nonunquam iudicare. Hinc ſententia deriuatur. Et ſentire ſecundum ſanctum Bonauen. diſt. viij. artic. 3. quæſt. 2. libro 2. poteſt accipi cõmuniter, propriè, & magis propriè. Communiter ſentire idem eſt quod rem vt præſentem cognoſcere, ſecundum quem modum accipit Aug. ad Paulinam in li. de videndo Deo. Secundo modo ſentire idem eſt quod rem vt hîc & nunc cognoſcere: & ſic accipit Boët. cùm dicit, quòd ſenſus eſt particularium & intellectus vniuerſalium. Tertio modo ſentire idem eſt quod ſpeciem exiſtentẽ in materia præter materiam mediante organo corporeo ſuſcipere. Et ſic accepit Philoſ. 2. de Anima, cum dicit: Senſus eſt ſuſceptiuus ſpecierum in materia præter materiam. Primis duobus modis non differt ſenſus ab intellectu re, ſed ratione tantum: & hoc modo bene ponit in Angelo. Angelus enim per ſuam potẽtiam intellectiuam cognoſcit rem vt præſentem, & vt hic & nunc dirigẽdo aſpectũ ſuper ipſam. Tertio verò modo differt potentia ſenſitiua ab intellectiua re & ratione: & illo tertio modo ſenſus eſt potentia alligata corpori: & hoc modo ſpiritui Angelico non conuenit. Hæc ſanctus Bonauentura.

¶ SEPVLTVRA eſt locus cõcauus in loco Eccleſiaſtico vel cœmiterio factus, in quo corpus catholici conquieſcit. Vel ſepulchrum eſt locus concauus in quo oſſa defunctorum conduntur. Et locus ſepulturæ debet fieri apud Eccleſiam conſecratã. Et ſepultura inuẽta eſt, ne horror & fœtor ſit viuis, & ad fidem reſurrectionis futuræ, & vt oretur pro defunctis: ex ſancto Thom. 4. ſenten. diſtinct. xv. quæſtia. articul. 3. Et ſepultus non dicitur quaſi ſine pulſu vt quidam volunt, ſed à ſepeliendo. Sepelio verò à ſepiendo: quia cadauer terra vel lapide, vel alio genere materiæ circunſepitur. Et ſepultura modò ipſum ſepulchrum ſignificat, modò actum ſepeliẽdi. Quãdoque accipitur pro officio quod impẽditur ſepeliendis. Et talis non poteſt vendi à clericis. Vel dicitur terra deputata ſepulturæ. Dicitur & ius ſepulturæ quod competit Eccleſiæ ad ſepeliendum aliquos in cœmiterio ſuo: & prouenit ex Pontificis auctoritate & aſſignatione: & competit generaliter Eccleſiis Parochialibus. Videri de hoc poteſt Michael Lochmair, in ſuo Parochiali curatorũ. tit. vij. de ſepulturis & remediis. Prodeſt autem ſepultura mortuis (vt ſcribit Richard. diſtinct. xlv. artic. vj. quæſtio. 1. libro quarto) in charitate decedentibus, aliquid purgabile ſecum deferentibus: nõ per ſe, ſed per accidens, inquantum, ſcilicet inſpiciẽtes ſepulturam, memoriam retinẽt defunctorũ, vt pro eis orent. Sed vltra hoc prodeſt ſepultura in loco ſacro: inquantum ſepeliens mortuum alicuius ſancti patrocinio committir: cuius precibus credendum eſt adiuuari. Et quia cæteris paribus ex diuina ordinatione triumphans Eccleſia ſpecialiter orat pro illis qui in loco ſacro ſunt ſepulti. Et quia illi qui loco illi deſeruiũt, tenẽtur cæteris paribus pro illis frequẽtius & ſpecialius orare. Et (vt idẽ refert)

luminaria

luminaria etiam, panni, & alij ſumptus qui fiunt in ſepulturis, mortuis prodeſſe poſſuut per accidens, inquantum per talia homines excitantur ad compatiendum: & per conſequens ad orãdum pro eis, & inquantum pauperes fructum capiunt, & Eccleſia propter Deum honoratur. Et ſic Tob. 12. Sepultura inter cæteras eleemoſynas computatur. Sepultura quoque corporis prodeſt viuis ſepeliẽtibus, & aliis, quia tale opus fidem reſurrectionis aſtruit. Vide latiùs Richardum qu. 2. vbi ſuprà. Et vt ſcribit frater Oſualdus libr. 4. Roſar. Theolog. Sepultura eſt poſſeſſio ſiue terra vbi aliquis ſepeliendus eſt. Vnde ſi talis poſſeſſio ſeu terra, ſeu quodlibet aliud vas pro ſepeliendo ſit per Epiſcopum, vel eius auctoritate ad ſepulturam deputatum: ſic eſt locus religioſus, ſiue aliquis ſit ſepultus ſiue non: quia vendi non poteſt, vt habetur xiij. qu. 2. queſta eſt. Quilibet quoque adulter (vt idem ait qu. 3. vbi ſupra) compos ſuæ mentis liberè poteſt vbicunque voluerit in loco magis religioſo eligere ſepulturã. Et locum magis religioſum voco illum in quo frequentius & honeſtius, & deuotius pro viuis & mortuis celebratur: & talia ſunt loca in quibus ſunt conuẽtus religioſorũ fratrũ. extra de ſepult. Cui ſubſcribit Gerſon par. 2. de ſolicitudine Eccleſiaſtic. particula xxiij. cùm dicit: Solicitudo pia conferẽtis temporalia, poteſt cum bono corde nedũ in ſuffragiis conditiones apponere: ſed cum hoc loco certa & honorabilia ſuæ ſepelitionis eligere, cum appenſione inſigniorũ ſeu titulorũ conſcriptione iuxta ſui ſtatus qualitatem. Sic de pompa funeralium dicere tur, hoc & ſanctiſſimi patres curauiſſe inueniũtur. Nam piè recogitata, cedũt omnia ad honorẽ magnificũ Dei & Eccleſię, tam militantis quàm triumphantis: & ad fidem, ſpem quoque reſurrectionis aſtruendam, & incredulorum confutationem proficiunt. Hæc Gerſon. Eccleſia autem prohibet ſepulturam quibuſdam. Primò, excommunicatis. Secundò manifeſtis vſurariis. Tertiò, qui in torneamento moriũtur: Quartò, raptoribus, qui pertinaciter cùm poſſint in vita nõ ſatisfaciũt, & in morte non poſſunt. extra de raptorib. cap. 2. Quintò, blaſphematorib' Dei & ſanctorũ, extra de maledicis, ca. 2. Sextò, qui nõ cõmunicant ſemel in anno, nec cõfitentur, extra de pœni. & re. cap. Omnis. niſi ſigna cõtritionis oſtẽdant. Septimò, qui moritur in peccato mortali notoriè. xiij. qu. 2. cum grauia. octauò nominatim interdicti, & hoc ſub excõmunicationis pœna. Nonò, illi cui eſt interdictus ingreſſus eccleſiæ, extra de ſen. excõ. Is qui. lib. vj. Decimò, illi qui Sacerdotẽ tutorem filiis ſuis inſtituit. lxxxviij. di. Neque. Vndecimò, Iudęis vel Paganis. de conſecratione. diſt. 1. cap. Eccleſiam. Duodecimò, corporibus exenteratis vel diuiſis: qui ſi de facto ſepeliũtur, debent exhumari ſi diſcerni poſſunt, aliàs non. Similiter Paganus vel puer qui extrahitur de vẽtre matris mortuus, non ſunt in ſacro loco ſepeliendi. Si verò mortua matre puer viueret, deberet ſcindi mater & puer baptizari: & ſic in ſacro loco ſepeliri. Hæc frater Oſual. colligit li. 4. roſa. Theo. In cœmiterio itaque Chriſtianorum nõ niſi Chriſtianus baptizatus ſepeliri debet: non tamen omnis, vt dictum eſt. De quo legere potes latiùs Guil. Epiſcop. in rationali diuin. libro primo de cœmiterio, in fine.

¶ SERAPHIN interpretatur incẽdiũ: & hoc eſt per charitatem, vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. vj. qu. 1. libr. 2. Et nomen Seraphin (vt idem dicit diſt. ix. circa textum.) quandoque legitur in ſcriptura per n, & tunc eſt pluralis numeri, & neutri generis, & ſignificat cętum Angelorum illius ordinis. Quandoque ſcribitur per m, & tũc eſt pluralis numeri maſ. generis: & ſignat Angelum iſtius ordinis. Et Seraphin (vt habet Magiſter diſtin. ix. 2. ſenten.) non ſolùm in charitate, ſed etiam in ſcientia præeminent. Et eſt ſupremus Angelorum ordo ſeu chorus Seraphin, qui totus ardens ſiue incendens, ſecundum Dionyſium interpretatur, cap. 7. Eccleſiaſticæ hierarchię. De quo videatur Dominus Præpoſitus Gabriel lect. xviij. canonis. Eſt quidem in Angelis ardor iſte, amor, ſcilicet Seraphicus, quod eſt ſuperferuidus & holocauſtæ purgatiuus, vt ſcribit Magiſter Ioannes Gerſon parte 3. ſuper Cantico canticorum ſimpſalmate. 1 proprietate 4. eſt in ſingulis etiam beatis, quibus eſt vna vox lætantiũ, & vnus ardor cordium: propterea dicuntur lapides ignei. Præcipuè tamen & in excellentia Seraphicus ordo poſſidet hunc ardorem: propterea nec ipſe à ſcientia ſicut Cherubin, nec Cherubin ab ardore nominatur: quamuis abſque vlla dubitatione & Seraphin cognoſcat, & Cherubin ardeat: ſic & voluntas cognoſcit per intellectum, & ardet per voluntatem intellectus. Hæc Magiſter Ioannes Gerſon Cancellarius Pariſien. &c.

¶ SERANITAS, quies ǽeris: ſecũdũ ſanctũ Thomã ſuper lib. Metheo. v. A quo ſereno, id eſt tranquillo. Transfertur & ad animum: vnde mentis ſerenitas, dicitur tranquillitas.

¶ SERMO idem eſt quod loquela. Dicitur autem à cõſerendis ſimul cõpoſitis & cõtextis verbis. Hinc ſermocinor, id eſt loquor: & ſermocinatio, collocutio. Ad hoc autem nobis datus eſt ſermo, vt dicit Petrus de Palude diſt. j. quæſti. 4. libro 4. vt præſto fiant mutuæ voluntatis iudicia. Et vt dicit Auguſtinus, Liberis verbis vtuntur Philoſophi, & in rebus ad intelligendum difficillimis offenſionem piarum aurium non pertimeſcunt. Nobis autem Theologis, vt dicit Gerſon part. 1. ſermo. pro viagio Regis Romanorum, ad certam regulam loqui fas eſt. Illud denique vulgatum fundamentum in Ariſtot. quòd ſermones accipiẽdi ſunt ſecũdum materiam ſubiectam, vnde moralis ſententia ſumitur. De quo latiùs legito Gerſonem. Et ibidem ſermones damnantur, qui non ſolùm textibus ſacris, ſed & gloſſis & vſui Eccleſiæ cõtrariantur. Idem de paſſionibus animæ ſermones paſſionales aſſumi poſſunt, vt inducantur homines ad virtutem, veritate tamen & diſcretione ſemper obſeruata. Laudat Ariſt. in Rheto. illa iudicia apud quæ prohibẽtur dici ſermones paſſionales, & vbi veritas nuda proponi iubetur. Rectè id quidem (ait Gerſon) ſi nulla ex parte iudex quæreretur aliundè diuerti à tramite recto iuſtitiæ: quemadmodum ſi nullos vnquam fieri contingeret paralogiſmos, ars de ſophiſticis & elencis fruſtrà eſſet. Sed cùm perſuaſiones paſſionales quotidie fieri cernimus, aduerſus veritatẽ tam per noſ ipſos in quibus habitant huiuſmodi paſſiones ex corruptela peccati, quàm per alios quis prohibuerit. Sicut arguit Auguſtinus 4. de doctrina Chriſtiana. Quis, inquam, prohibuerit eloquentiam ſeu perſuaſionem rhetoricam induci licere pro defenſione veritatis, & pro ſua in cordibus humanis plãtatione, vt libenter & obedienter audiatur veritas aduerſus palliatam & fucatam falſitatem. Hæc Ma

giſter Ioannes Gerſon,&c.

¶ Sermo verus. Vide in dictione Veritas.& ibidē, quid ſermo falſus.

¶ Sermo tropicus. Vide infrà in dictione Tropus.

¶ Sermo Theologicus,vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſtin.xj.art.2.qu. 1.libr.3.)debet eſſe catholicus & vſitatus ab intellectu non diſſonus,& rei de qua loquimur conſonus:quare iſte ſermo non admittitur à doctoribus Theologiæ communiter. Chriſtus ſiue filius Dei,eſt creatura,niſi determinetur. Cùm ſancti dicunt Chriſtum eſſe creaturam,hoc dicunt ſecundum humanam naturam : & verè loquimur, non tamen oportet ſermonem illum trahi ad communem vſum,ne videatur conſentire errori Arrij, qui dixit filiū Dei eſſe creaturam. Et ſermo Theologicus poteſt dici ſermo diuinus , vel de Deo,qui ſatis venuſtatis habet etiam vbi vilibus verborum pāniculis operitur: quemadmodū veritatem dum de terra orta eſt,non auro vel ſericis:ſed pāniculis .Virgo mater inuoluit,vt dicit Gerſon part.2. ſerm. de oratione facto in conſilio Conſtantienſi,&c. Sic ſermo(ſecundū eundem)agilis,expeditus,bonis aſſociatus,patiens,benignus,liber & non ſeruiliter alligatus:amicabilis,modeſtus,humilis,ſubditus.hæc enim eſt gratia in Chriſto Ieſu,&c.

¶ Servus dicitur quòd in bello ſerui non necabantur ſed viui ſeruabantur:& capitur modò pro famulo.Seruorū regulam ponit Gerſon tract. de modo viuendi omnium.Serui(inquit poſt Paulum Apoſtolum)obedire dominis carnalibus non ad oculū ſeruientes,quaſi hominibus placētes,ſed in ſimplicitate cordis timentes Deū,ſcientes quòd à Domino accipietis retributionem hęreditatis.1.Pet.2. Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis veſtris,non tantùm bonis. Item ſecundum eundem dicuntur ſerui qui carent clarar propagatione, vel deficiunt in induſtria:nec habent amicorū promotiones,aut quos Domini & Principes nolunt honorare vel ditare,vel nobilitare:tales dicuntur(inquit Gerſon tracta. de nobilitate) ſerui naturales, aggreſtes vel obſcuri vel ruſtici. Determinat Philoſophus 1. Polit.illos homines naturaliter eſſe ſeruos & ignobiles,qui deficiunt in ratione & corpore robur habent:quemadmodum nobilitas cōſiſtit in clara & illuminata ratione,licèt corpus ſit debile:de quo dicitur,

Conſilio pollet,cui vim natura negauit.

Dicuntur & ſerui,qui vīs auaritiæ , luxuriæ,ſuperbiæ,nummis,&c.ſeruiunt. Hinc Cicero in Paradoxis dicit:Omnes leues,omnes perfidos, omnes denique improbos,licèt ſint Reges,ſeruos,&cæ. Vnde Ambroſius lib.de vita beata: Seruit quicunque vel nutu frangitur,vel delectatione irretitur,vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exaſperatur, vel mœrore deiicitur : ſeruilis enim eſt omnis paſſio.& Ioan.8. Qui enim facit peccatum , ſeruus eſt peccati.Et Auguſtin.libr.4.de Ciuit. Bonus etiam ſi ſeruiat,liber eſt: malus autem & ſi regnat ſeruus eſt:nec eſt vnius hominis,ſed quod grauius eſt tot dominorum , quot vitiorum. Et Hieronymus in epiſtola ad Simplicianū : Eſt ſapienti ſeruire libertas:qui autem ſeruit cupiditatibus,ſeruus eſt.Et ſecundum Ariſtot.1.Polit. Dupliciter dicitur ſeruus. Vno modo ſecundum naturam.Alio modo ſecundum legem poſitam,&c.

¶ Servitvs eſt multiplex (vt ſcribit Gabriel diſt. xv.q.v.art.1.lib.4.)Eſt enim ſeruitus Dei,de qua dicitur 1.Corinth.7. Qui liber vocatus eſt,ſeruus eſt Chriſti. Precio enim empti eſtis (quo precio Petrus oſtendit)precioſo ſanguine immaculati.1. Petri 1.Hæc ſeruitus ſumma ingenuitas eſt,vt ait Agates Quintiano.Huic ſeruitio diuino non repugnat obſequiū hominis, ſiue ſeruitus corporalis,ſed ſeruitus ſpiritualis,quæ eſt ſeruitus peccati, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſt.xxxvj.libr. 4. circa text. Hæc ſeruitus ſumma eſt libertas cùm ſit Deo , cui ſeruire,regnare eſt. Gloſſ.Rom.1. Cuius agi frænis ſumma libertas eſt.Boëtius de conſol.Cuius ſeruitute gloriabatur theologizās Agathes. Summa,inquiens, ingenuitas iſta eſt in qua Chriſti ſeruitus comprobatur.De qua videatur & Magiſter Ioannes Gerſon part.2.in recommendatione licentiandorum, in Decretis facta Pariſiis.Alia,eſt ſeruitus peccati.De qua Ioan.8.Qui facit peccatum,ſeruus eſt peccati.Et Rom.6.Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. & de vtraq; dicitur ibidem: Serui eſtis ei cui obediſtis ſiue peccati in mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiā. Et ſeruitus peccati eſt peſſima. Tertia eſt ſeruitus qua homo ſeruit homini.De qua Apoſtolus ad Epheſ.6. Serui obedite dominis veſtris carnalibus cum tremore & timore in ſimplicitate cordis veſtri,ſicut Chriſtus: non ad oculum ſeruientes. Et deſcribitur ſic : Seruitus eſt inſtitutio iuris Gentium , qua quis domino alieno cōtra naturam ſubiicitur. Et dicitur Inſtituta iure Gentium:non quòd ius Gentium eam inuenit,ſed quia eam approbauit.Et hæc ſeruitus mors ciuilis eſſe dicitur,vt inquit Petrus de Palude in 4. diſtin. xxix. Et de ſeruitute videre potes & fratrem Pelbartum libr.2.Roſa.Theol.& Guil. Scotiſ.d. xxxvj. libr.4.Et S.Bonauen diſt.xliiij. qu. penult. libro 4. Et cōtrahitur hæc vltima ſeruitus quadrupliciter. Primò ex neceſſitate:vt cùm quis naſcitur de ſerua niſi conſuetudo vel ſtatutum habeat aliud,ſicut eſt hodie quod natus ex ancilla non eſt ſeruus , ſi pater eſt liber. Secundò fit ſeruus aliquis iure Gentium,dum capitur in bello iuſto auctoritate Principis indicto.Tertiò ex delicto , vt cùm libertus eſt manumiſſus propter ingratitudinem,reducitur ad ſeruitutem:Vel cum alio modo à lege pro peccato imponitur : vt raptor puellæ fit ſeruus eius. Sic deferens prohibita Saracenis, fit ſeruus capientium eū.Quartò ex ꝓpria voluntate : vt cùm maior viginti annis ſciens ſe liberum,conſentit venditori vt ſe vendat,& participat de precio. Quinta eſt ſeruitus,quæ ſequitur culturam terræ, quæ largo vocabulo & impropriè dicitur ſeruitus. Et huic ſeruituti ſubiecti dicuntur aſcripticij vel originarij, vt ſunt homines ita aſcripti terris colendis, quod nō poſſunt à cultura recedere ſine dominorum volūtate: nec poſſunt vēdi ſine gleba , nec gleba ſine illis. Et dicūtur aſcripticij , quia aſcripti ſunt ſiue deputati ad culturā.Et dicuntur originarij,quia à ſua origine tales ſunt.Hi quandoque coloni dicūtur,hi à legitimis actibus non repellunt,niſi quod ad ordines nō admittūtur.hæc Gabr.diſt.xv.art.1.lib.4. De ſeruis & ſeruitute plura habentur in ſummis,quæ hic pertrāſeuntur:& quomodo differunt famulus vel ſeruus,& vernaculus. Vide in dictione Famulus.

¶ Sævitia quod & cum diphthongo ſcribitur,idem eſt quod crudelitas. De qua in dictione Crudelitas dicitur. Hæc & ſæuitudo dicitur. Hinc & ſæuè,crudeliter. Et ſæuus quandoque dicitur magnus,quandoque crudelis,nonnunquam iratus. Et ſæuio,ira-

ſcor &c.

ſcor vel crudelitatem exerceo. De quo apud Grammaticos & Poëtas videatur. Seuum ſine diphthongo, pinguedo eſt cornigerorũ, duntaxat quæ in vna parte dentata ſunt, & quæ in pedibus talos habẽt. Biſulca verò quæque ſciſſos pedes in digitos habẽt, & carẽt cornibus, non ſeuũ, ſed adipẽ habent, qui concretus eſt, & quum refrixit, facilè frãgitur, &c.

¶ SEVERITAS eſt virtus inflexibilis circa inflictionem pœnarum, quando recta ratio requirit, ſecundum ſanctum Tho. 2.2. q. clvij. art. 2. Seuerus aliquãdo ſignificat grauem & cenſorium, & dicitur quaſi ſemper verus, nec vlla gratia aut illecebris mutabilis. Aliquãdo ſignificat aſperum, trucem: interdum ſæuum implacabilem, nonnunquam triſtem ſolicitum. A quo ſeueritas, grauitas, cõſtantia, aſperitas, triſtitia. De quo apud Grammaticos videatur.

¶ SEXVS (vt ſcribit Bruleſer d. xvj. q. v. li. 2.) eſt differentia accidentalis, qua mas differt à fœmina, & econtrà.

¶ SI cõiunctio ſolet capi tripliciter, vt ſcribit Pelbartus & Guil. Scot. Vno modo ꝓ quia, ita accipit Cato:

Si Deus eſt animus nobis vt carmina dicunt.

Et 3. Reg. 16. Si Deus eſt Deus, ſequimini eum: & ſi ſcriptura ſacra eſt vera, peribit omnis malus: ibi capitur ſi pro quia, id eſt quia ſic eſt, &c. Secũdò accipitur pro non. Pſalm. Ipſi verò non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, ſi introibũt in requiem meam, id eſt non introibunt. Et illud: Si eſt malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Tertio modo accipitur vt notat conditionem: & hinc dicitur propoſitio hypothetica conditionalis. Sicut illud Ioan. 14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, &c.

¶ SICVT quandoque eſt nota ſimilitudinis, & nõ æqualitatis, vt eſt ibi: Fulgebunt iuſti ſicut Sol: quia (vt ſcribit Richard. d. xlix. art. 4. q. vj. li. 4.) Lux corporum glorificatorum aliorum à corpore Chriſti, erit quædam ſimilitudo ſeu imitatio lucis Solaris, &c. Et vt ſcribit Occam xviij. concluſione ſui Centilogij. Et poſt eũ Gab. in primo diſt. xxx. quæſti. 4. & q. vnica, d. vj. libr. 3. Sicut, non dicit ſemper omnimodam ſimilitudinem, vt eſt illud Athanaſij. Sicut anima rationalis, &c. Eſt autem in hoc ſimilitudo, quia ſicut anima & caro verè ſunt in homine & realiter, ita natura diuina & humana verè & realiter ſunt in Chriſto: & ſicut vnita ſunt inter ſe in homine. Anima quoque tanquã actus & forma perficit materiam & conſtituunt humanam naturam: ita & in Chriſto. Item ſicut anima & caro in homine dãt toti denominationẽ hominis: ita anima & caro dãt eandem denominationẽ verbo, ita quod verbum propter animam & carnem in quibus ſubſiſtit verus eſt homo. Poteſt etiam habere & hunc intellectum: ſicut anima rationalis & caro ſunt verè vnita in homine: ita Deus, id eſt ſuppoſitum diuinum habens in ſe verè & realiter humanam naturã, animã ſcilicet & carnẽ. Propter quod dicitur homo vnus eſt Chriſtus. In hoc autẽ eſt diſſimilitudo, quia anima & caro cõiũcta, & hoc in aliis à Chriſto ſunt perſona, hoc eſt compoſitum ex eis, humana, ſcilicet natura eſt perſona: non ſic in verbo. Itẽ anima & caro ſunt partes hominis quẽ denominãt: nõ ſic in verbo. Nõ enim ſunt partes verbi, quod ab eis denominatur homo. Occam & Gab. vbi ſuprà.

¶ SIGNVM quantum eſt in ſe, importat aliquid manifeſtum quo ad nos, quo manuducitur in cognitionem alicuius occulti, ſecundum ſanctum Tho. 4. ſenten. diſtin. 1. qu. 1. art. 1. Signum propriè eſt quædam parua ſignificatio indicans totius rei qualitatem: ſic dicimus pudoris ſignum. Eſt etiam ſignum opus ſculptile, & ad alicuius animalis effigiem formatum. Vnde & ſigna & tabulas pro celatis operibus atque depictis dicimus. Hinc duodecim ſigna cœleſtia, quæ in zodiaco ſunt, quia notæ quorundã animaliũ ſunt: vt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, libra, ſcorpio, piſcis, &c.

¶ SIGNA bona & mala hominũ in ſtatu ſalutis & dãnationis exiſtentium ponit Gerſon parte 4. tract. de ſignis bonis & malis. Vnum ſignum malum, eſt velle per ſe ipſum ſemetipſum cognoſcere, ſpernendo aliorum cõſilium, quaſi melius cognoſcat ſe & ſua quàm alius quicunque. Alterum ſignum ſimile huic, eſt negligere regulas Euãgelicæ legis, aut etiã rectæ rationis. Alterum, eſt multiplicare nimis conſilia, dum non quieſcit homo in hoc, vel in illo conſilio. Alterum, dum homo diligit laudãtes ſe, & fingit inculpantes ſe, ſeu redarguentes. Alterum ſimile ſignũ, eſt quærere ſe ſuper omnibus rumoribus dictis, de eo autẽ præſumptis, excuſare laudes ſuas preferendo, & alios deiiciendo, quaſi ſit hoc in vtilitatem Reipublicæ non in ſuam ſuperbiã. Alterum eſt velut oppoſitum priori, negligere penitus famam ſuam, ſic viuendo quaſi cunctorum verba vel iudicia deſpiciat, quod vtique procedit ex falſa libertate, vel inconſulta patientia, dum non facit homo quod in ſe eſt pro conſeruatione famæ ſuæ. Alterum eſt præponere iudicium ſuum nouũ priſcis ſanctorum patrum inſtitutis, quaſi non habuerint notitiam vel experientiam talem qualem ipſe habet. Et hoc ſignum maximè fallit in moralibus ſeu agibilibus, in quibus ſancti patres diligẽtiſſimè laborarunt, quorum ſententiæ magis imitãdæ ſunt, etiam vbi non apparet manifeſta ratio. Signũ malum, feruor inquietus & qui malè cuncta miniſtrat impetus, & quia vitium præceps, virtus tarda & matura. Signum malum, ſcrupuloſitas nimia & cõturbata, hæc prouenit ex negligentia nolente quærere, vel ex ſuperbia nolente accipere ſapiẽtiorum conſilia, nec cõſcientiam ſuam captiuare vt eiſdem conformetur. Signum malum, vtrobique præſumptio, & deſperatio de diuino auxilio; præſumptio renuit cooperari Deo, deſperatio autem non expectat cooperationem Dei ſecum. Medium iter, eſt ſic operari vt totum gratiæ diuinæ tribuatur, & ſic de gratia confidere quod nõ deſeratur operatio faciendo quod in ſe eſt. Signum malum, gloriatio in infirmitatibus & defectibus, præſertim culpabilibus, quaſi Deus mittat eos ne magnitudo virtutũ extollat mentem, & ob hoc velit ſuperbire vnde humiliari debuerat, ob hoc præterea negligenter agere ad tollendum defectus huiuſmodi, nec ſuper his debitè pœnitere. Signum malum, offerre Deo opera ſua vel gratias quaſi dignum aliquid habeãt ex perſona operantis, & non potius ſint fœditates quaſi pannus menſtruatæ, aut ſicut panniculi leproſorum, qui per continuam ſaniem defluentem ſordidantur. Signum malum, quærere nimis conſolationes ſpirituales, & de earum carẽtia murmurare vel impatientem eſſe, hoc eſt, de prouidẽtia diuina minus humiliter ſentire. Signum malum, poſt peccatum ſic iraſci ſibi, ſic indignari quaſi fuerit in poteſtate ſua ſtare, propterea non ſtatim reſurgere ad auxilium ex alto, ſed in ſe ipſo miſerè cõtabeſcere. Signum malum, deſidiæ poſt peccatum ſic ſibi blã-

diri, ſic negligere, quaſi ſit humanum peccare, nec hoc magnipẽdere, præſertim quia patet ſtatim medicina per contritionẽ vel confeſſionem, hoc enim peccare in ſpe cũ taliter abſtinere debeamus à peccato, quaſi nunquam pateret remiſſio, vt in morte. Signum malum, peccatũ ideo fugere quia poſtea confitendum, & magis dolere ſuper hoc quàm ſuper offenſa Dei, præponitur itaque honor proprius honori diuino. Signum malum, deſperatio de aliorum ſaluatione, quaſi nihil vtiliter fiat eis, vel prædicando, vel monendo, hoc enim redundat in iniuriam medici omnipotentiſſimi, ſapientiſſimi & optimi. Signum malũ, collætati vel ridere ſuper aliorum defectibus. Non enim hoc fieret ſic ab eo, qui ſe iudicaret ſimiliter & magis deliquiſſe. Signũ malum, indignatio ad peccatores, quibus debetur cõpaſſio. Oritur nimirum hæc indignatio à reputatione iuſtitiæ propriæ, quaſi nunquam eum perpetrare ſimilia contingeret, ad idem ſpectat correctio cum exprobatione, vel execratione & contumelia. Signũ malum, velle carere tentationibus: vtpotè, velle ſic in mente & corpore quietari, velut innocẽs Adam. Signũ malum, iudicare ſe eſſe in gratia cum certitudine, niſi per reuelationẽ clarã habeatur, cũ ſufficiat pro ſtatu præſenti probabilis coniectura. Neſcit quippe homo an amore vel odio dignus ſit. Neſcit enim homo an opera ſua acceptantur corã Deo. Signũ malũ, ſtudere contẽplationi vel ad curioſitatẽ ſciendi quid eſt, vel ad ſolã voluptatem, & nõ principaliter ad humilitatẽ, & ad Dei dilectionẽ ſincerius exercendã. Signũ malũ, iactantia de ſtabilitate in hoc vel in illo bono propoſito quę dicere facit: Mallem mori, mallẽ omnia mala pati, quã hoc malum facere, vel ab illo malo reſilire. Nollem habere totum mundum, & hoc bonum amittere. Signum malum, gloriatio de conſeruatione exterioris hominis ab occupationibus peccatorum carnalium, ſi derelinquitur interior homo in cõculcationem vitiorum ſpiritualium. Signum malum, affectio carnalis ad aliquid, dum tractandum eſt ſincerum Dei negotium, quemadmodum ſcilicet in cõfeſſione habenda libentius auditur pulcher, quàm turpis, iuuenis quàm ſenex, mulier quàm homo, peccatum carnale quàm ſpirituale, &c. Signum malum, prædicare, vel quicquam aliud laudabiliter facere, dum arridet fauor & plauſus, & dũ cupiditas lucri mouet, non veritas. Signum malum, ſi quis mauult rem aliquam per ſe fieri minus bene, quàm melius per alterum, niſi ratio altera concurrat proprij meriti, vel exercitationis virtuoſæ. Signum vniuerſaliter malum, eſt quod contradicit ſigno Chriſti. Hæc ſigna latiùs declarat Magiſter Ioannes Gerſon vbi ſuprà.

¶ SIGNA prædeſtinationis. Vide in dictione, prædeſtinatio.

¶ SIGNVM ſignificare gratiam. Vide in dictione, Sacramentum: Similiter quid ſit ſignum efficax.

¶ SIGNA inexiſtẽtis gratiæ. Vide in dictione, cognitio.

¶ SIGNIFICARE eſt aliquid intellectu repræſentare, ſit hoc per voces, ſit per colores vel ſpecies colorũ, ſit per obiecta quorũlibet ſenſuũ: ſit per ęnigmata figurarũ in ſcripturis ſanctis, ſit per reuelationes myſteriorũ, vt ſcribit Gerſ. tra. 2. ſuper Magnificat.

¶ SIGNIFICATIO eſt excogitationis formatę per ſigna, per verba demõſtratio, & fit potiſſimè per locutionẽ, quę eſt vocalis prolatio, cũ intẽtione ſignificãdi vel proferendi, quare non eſt irrationalium.

¶ SYMBOLVM eſt omniũ credendorum ad ſalutẽ ſpectãtium compendioſa collectio, vt ſcribit Gerſon in compendio Theologiæ tractat. j. de articulis fidei. Quoniam (vt ait Caſſianus li. 6.) quicquid per vniuerſorũ diuinorũ voluminũ corpus immẽſa diffunditur copia, totũ in ſymbolo colligitur breuitate perfecta. Dicit autẽ ſymbolũ à ſin quod eſt con, & bole quod eſt ſententia, quaſi collectio ſentẽtiarũ. Vnde ſymbolũ eſt pluriũ ſententia ſimul cõſtituta: vt ait ſanctus Bonauen. Vel (vt alij volunt) dicitur à ſin quod eſt con, & bolũ quod eſt fruſtũ, quaſi fruſtrorũ, id eſt, capitulorũ, vel particularũ fidei collectio: à ſyn quod eſt cõ, & bolos particula vel morſellus, quaſi particularũ collectio, vt dicit Gab. di. xxv. q. vnica, ar. 1. li. 3. Hinc ſymbolũ Apoſtolorũ dicitur, quod quilibet eorum particulam aliquam quaſi bolum ſuum appoſuit. Et licèt omnia credẽda in ſcriptura canonica continentur, tamen quia latiſſima eſt, Apoſtoli, per quos fides modò annunciata eſt priuſquam in omnem terram diuiſi ſunt, quaſdã principales veritates à fidelibus credẽdas, ad quas reliqua facilè reduci poſſunt ſimul coadunarunt, vt ſic à fidelibus facilius & caperentur, & memoriæ commendarentur. Hæc autem collectio ſymbolum Apoſtolorum nominatur. Cuius ſymboli partes ſiue articuli diſtinguũtur dupliciter, ſecundum Doctor. communiter, ſcilicet, Vel ſecundum credita, vel ſecundum auctores ipſum coordinantes. De hoc diffuſè poteris videre Gabr. vbi ſuprà. Et ſanctum Bonauen. di. xxv. quæſt. 1. libr. 3. & quid vnuſquiſque Apoſtolorum addiderit. Et ſymbolum Apoſtolorum dicitur maius (vt idem dicit ſan. Bonauen.) nõ quantum ad continentiam verborum: ſed quantum ad cõtinentiam articulorum, & quantum ad auctoritatem componentium. Maioris enim auctoritatis eſt quã alia duo, ſcilicet: Niceni, & Athanaſij, quæ addita ſunt ad maiorem fidei explanationem, & hæreſum confutationem, vt latiùs videre potes apud ſanct. Bonau. & Gabr, vbi ſuprà.

¶ SYMBOLVM Athanaſij præcipui doctoris ordinatum eſt contra errorẽ Arrij, vnde maximè exprimit diuinæ eſſentiæ vnitatẽ & perſonarũ diſtinctionem. Quodq́ue Chriſtus eſt æqualis patri ſecũdum diuinitatem, & minor ſecundum humanitatem, in quo errauit Arrius.

¶ SYMBOLVM Nicænum ordinatum eſt ad confutandũ multarũ hæreſum errores, ſcilicet Manichęi, qui poſuit duo principia. Vnum bonorum & ſpiritualium. Aliud malorum & corporalium. Vnde cõtra eum dicitur expreſſe. Credo in vnum Deum. ſequitur: factorem cœli & terræ viſi. omni. & in. &c. Item contra errorem Arrij additur, & in vnum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filiũ Dei vnige. vſque, per quem omnia facta ſunt. Item contra errorem Euticetis & Neſtorij, qui dixerũt Spiritumſanctum ſeruum Patris & Filij, additur, & in Spiritumſanctum Dominum & viuificantem, qui ex patre, filioque procedit, &c. Et propter errorẽ Gręcorum dicentium Spiritumſanctũ à ſolo patre procedere, additur, Qui ex patre, filioque procedit. Item cõtra quorundam errorem qui dicebãt Prophetas ſicut fanaticos ſiue ſurrepticios locutos fuiſſe, additur, Qui locutus eſt per Prophetas. Nõ tangit autem hic, hoc ſymbolũ de deſcẽſu ad inferos: quia nulli vel pauci circa hunc articulũ errauerunt.

Legitur

Legirur antem quotidie ſymbolum Apoſtolorum in Primis, & completis ſecretè, quia conditum eſt fide nondum publicata, ſed publicãda. Sed alia duo apertè leguntur certis diebus: Nicænum in Miſſa, & Athanaſij in Primis, quia compoſita fuerunt fide iam publicata. Et hæc Bona. & poſteum Dominus Præpoſitus Gab. di. 25. q. vnica, art. j. lib. 3.

¶ SIMILITVDO eſt relatio æquiparentiæ, non tamen ſemper denominat vtrumque extremorũ, ſed tantũ quando forma eſt æqualiter, & eadem ratione in vtroque extremorum, ex S. Tho. prima par q. 4. ar. 3. Et quomodo differat ſimilitudo ab imagine, vide in dictione: Imago. Et aliquid poreſt eſſe ſimilitudo alterius duobus modis. Vno modo in eſſendo, & in perfectione quidditatiua. Alio modo in repræſentando, & in ratione repræſeutatiua, vt ſcribit Petrus de Aliaco diſt. 2. q. 3. art. j. lib. j. Primo modo maior eſt ſimilitudo inter quamcũque creaturam & aliam quàm inter creaturam & Deum, immo ſecundum aliquos, inrer Deum & creaturam eſt infinita diſſimilitudo, iſto modo eſt tamen ſimilitudo, & maior inter aliquam creaturam & Deum, quàm inrer omnem creaturam & aliam, licet non ſit ita de omnibus generaliter. Vnde eſt triplex ſimilitudo. Prima eſt maior colligantia creaturæ ad Deum, quia, ſcilicet, creatura eſt effectus, & cauſa relucet aliquo modo in ſuo effectu, ratione cuius quis ex notitia creaturæ dicitur in cognitionẽ Dei magis quã ex notitia huius creaturæ in notitiã alterius cuius nõ eſt effectus, nec haber talẽ colligãtiã ad aliã. Alia ſimilitudo eſt ex hoc, quia omnis creatura ex quo omnẽ ſuã perfectionẽ recipit à Deo, eſt mediũ cognoſcẽdi perfectionẽ Dei, & ſic perfectior creatura, perfectior Dei ſimilitudo exiſtit, ſicut de naturali perfectione patet in homine, qui dicitur imago Dei, & de mortali perfectione, puta in homine iuſto, in quo plura relucent de Deo. Tertia ſimilitudo eſt per prædicationem, quia, ſcilicet, multa prædicata perfectionalia prædicantur de Deo & creaturis, & plura de Deo & vna creatura quàm alia. Omnis autem ſimilitudo quam habemus de Deo in infinitum differt ab entitate, & perfectione Dei, & ideo omnis cognitio quam habemus de Deo, in infinitum differt in ratione cognitionis ab entitate Dei, & in ratione cognoſcibilitatis: ita quod entitas diuina in infinitum magis eſt cognoſcibilis, quàm hæc cognitio ſit cognitio. Hæc Aliacẽſis vbi ſuprà.

¶ SIMILITVDO duobus modis attenditur, vt ſcribit ſanct. Bona. lib. 4. di. j. circa texrum. Vno modo ſecundum vnius rationis proprietatem, ſiue naturæ participationem. Alio modo ſecundũ vnius formæ comparationem. Prima dicitur ſimilitudo proportionis. Secunda dicitur ſimilitudo proportionalitatis, & ſacramentum gerit ſimilitudinem gratiæ ſecundo modo, non primo modo, pro eo quod ſicut aqua abluit carnem, ita gratia mũdat animam: & ſicut oleum lenit exterius, ita gratia interius.

¶ SIMILITVDO Dei eſt duplex (vt ſcribit S. Bona. di. v. q. 2. lib. 2.) ſcilicet. Aequiparãtiæ ſiue æqualitatis, & imitationis. Similitudo imitationis poteſt appeti ordinatè, & inordinatè. Ordinatè, vt appetatur ſimilitudo in his quæ noſtræ ſunt aptitudinis, & diuinæ acceptionis: euiuſmodi ſunt perfectiones, & decores virtutum. Inordinatè verò, vt homo appetat id quod nõ decet, vel quod Deo nõ placet, vt ſi appetat hominibus præeſſe, vel ſe de aduerſariis vindicare. Similitudo æqualitatis nullo modo poteſt appeti ordinatè, ſed aliquo modo eſt appetibilis, aliquo modo nõ. Nã omnimodo ſimilitudo non eſt appetibilis, quia nõ poteſt cadere in cognitionẽ ſiue intellectũ, & ideo nec in appetitu, & ſi quis fingat non appetit æqualitatem, ſed ſuam fictionem. Alio modo eſt ſimilitudo æqualitatis in aliqua conditione, vt in Domino præſidẽtia, ſciẽtia, & ſic eredo (inquit Bonauen.) quòd poteſt appeti. Er vt idem ait; diabolus quodammodo appetiit ſimilitudinẽ imitationis, quodammodo æqualitatis: Ipſe enim appetiit aliis præeſſe, ſua tamẽ auctoritare, & hoc fuit imitarionis, & obtinuiſſet hoc aliquãdo ſi ſtetiſſet, quod aut propria auctoritate. ita quod ſine meritis & ſine darore, ita quod nulli ſubeſſet, hoc eſt ſolius Dei, & hoc eſt æquiparantiæ. Et ita patet quid appetiit, & parent mulræ auctoritates ſanctorũ, quia Gregor. dicit quòd appetiit eſſe ſui iuris, ita quòd nulli ſubeſſet. Bernardus dicit quòd appetiit æqualitatem potentiæ. Anſel. quòd appetiit præeſſe ſuis meritis, & omnes verum dicunt, & diuerſæ auctoritates circumloquuntur, hoc eſt, quod præeſſe omnibus propria auctoritate. Et quod dicitur quod Lucifer appetiit omnimodã æqualitatem Dei, hoc debet intelligi (vt vult Scotus) appetitu deſideratiuo, quod idẽ eſt cũ appetitu ſimplicis cõplacentiæ. Nõ potuit autẽ appetere ipſam æqualitatẽ appetitu Dei electiuo, qui eſt (ſecundũ Scotũ) appetitus efficax. Ex quo patet quòd doctores idẽ dicũt, tamẽ aliis verbis. Mens præterea cõparata ad Deum, ſicut ad donum ſanctificatiuũ, ſortitur nomẽ ſimilitudinis Dei, quia (vt ſcribit Gerſ. tract. 7. ſuper Magnificat) per hunc modũ particeps eius eſſe poreſt, & hoc plus aut minus ſecundum exuberantiã gratiæ gratum facientis, eũ tribus Theologicis virtutibus in via: aut tribus dotibus, aur actibus in gloria.

¶ SIMONIA quam muneralem ambitum vocat Paulus Corteſius lib. 4. di. v. & 6. ſuarum ſeurentiarum, eſt ſtudioſa cupiditas vel voluntas vendendi vel emendi ſpiritualia, vel ſpiritualibus annexa, pro, vel per temporalia, vt dicit Gloſſ. 2. q. j. in principio. De ea videatur Dominus Præpoſitus Gabr. diſt. 13. q 2. art. 3. libr. 4. & lect. 28. canonis. Diffinitur autem per actum interiorem, ſcilicet, voluntatis, vt cũ dicitur, ſtudioſa voluntas. Secundò per actum exteriorem, cum additur, vendendi vel emendi. Tertiò per obiectum, cũ adiũgitur, aliquid ſpirituale vel annexũ ſpirituale. Et ſicut habitus virtutum & vitiorum cognoſcũtur per actus, ita diffiniuntur per ſuos actus. Eſt igitur (vt dicit Gab. diſtinction. 13. libr. 4. vbi ſuprà) ſimonia vitium voluntatis, non intellectus, & ſpecies auaritiæ, licet etiam poſſit concurrere vitiũ intellectus, ſicut frequenrer errorem in voluntate præcedit, comitatur vel ſequitur error in intellectu, non tamen ita ſemper fieri oportet. Poteſt enim voluntas per ſuam libertatem declinare à recto iudicio rationis. Et dicitur ſimonia à Simone, qui voluit ab Apoſtolis emere ſpiritualem poteſtarem, vt eam vlterius poſſet vendere, & gratiam emere Spiritusſancti, quem vidit viſibiliter dari in ſacramento confirmarionis per manuum impoſitionẽ Apoſtolorum, vt habetur Actu. 8. Et recitat Paludenſis qu. v. diſt. xxv. libr. 4. Er ideo non ſolùm habuit voluntatem emendi, ſed vendendi. Ad quem dixit Petrus, Pecunia tecum ſit in perditionem, quia exiſtimaſti donum Dei pecunia poſſideri. A quo dicũtur ſimoniaci, non ſolùm qui ſpiritualia emunt, ſed etiam quia ea vendunt. Et ſecundũ hoc patet quòd

ſimonia quamuis dicatur à Simone, tamen benè diffinitur per voluntatem emendi vel vendendi ipſum ſpirituale. Si quis tamen vellet ſolos ementes ſpirituale ſimoniacos appellare, ille poſſet vendentes nominare giezitas, à Giezi ſamulo Heliſæi, qui pro ſanitate ad preces Helizei collata ipſi Naaman Syro, accepit muuera, vt patet 4. Reg. 5. De quo videatur & ſanctus Tho. 2. 2. q. c. Et Rich. di. 25. ar. 2. q. 2. li. 4. Et Tho. Argen. di. 25. li. 4. Voluntas autẽ emendi & vendendi poteſt dupliciter accipi. Vno modo prçciſè ſine omni exteriori expreſſione. Alio modo prout eſt aliquo modo exterius expreſſa: puta: quia ita ſolicita eſt circa hoc ipſa voluntas, quòd verbo, nutu, vel ſigno exterius inſinuatur. Primo modo nõ inducit ſimoniã in foro Eccleſię, quamuis habẽs talem volũtatem ſit verè ſimoniacus coram Deo, ſeu in ſoro Eccleſiæ, vt ſcribit Thomas Argent. di. xxv. libr. 4. Secundò, voluntas ſacit hominem ſimoniacum uon ſolùm coram Deo, ſed etiam in ſoro Eccleſiæ. Et quia iſto ſecundo modo videtur poni voluntas in diffinitione ſimoniæ: quia voluntas, & ſtudioſa dicitur, quando eius ſtudium vel ſolicitudo apparet exterius verbo vel ſigno. Er ſtudioſa volũtas (dicit Richardus) dicitur volunras ad effectum deducta: quia quamuis ſimonia mentalis ſit peccatum, tamen non obligat ad renunciationem vel reſtitutionem rei acquiſitę, extra de ſimonia. Mandato noſtro. Irem ſi preces vel obſequium tale fuerit quod inducit ſimoniam, tunc huiuſmodi preces vel obſequium æquipollet precio, & ideo in talibus precibus, & obſequiis quamuis nõ ſint emptio vel venditio ſormaliter, tamẽ ſunt æquipollenter. Vide latiùs Argentinenſem. Sed de aliis dicitur, vt ſi vas conſecratum, vel iuſpatronatus venditur, tunc reſpectus (vt dicit Durand.) nõ debet haberi ad conſecrationem, ſic, ſcilicet, quòd vendens daret carius ratione conſecrationis, vel ratione connexionis ad ſpirituale quoddam: ſi enim fieret, ſimoniacũ eſſet. Et ſi venditur calix ad vſum conſecrationis, vt puta ad vſum alterius Eccleſiæ, non debet ſrangi. Sed ſi venditur, & uõ ad vſum conſecrationis, debet frangi antequam vendatur, vt ſic conſecratio tollatur. Nõ enim licet calicem conſecratum tractari ab homine non conſecrato, & in venditione nullus reſpectus habeatur ad conſecrationem, ſed ſolùm ad materiam, & ad opus artificis. Nam ſi propter conſecrationem carius vẽderetur, tunc committeretur ſimonia. Item ſi quis haberet villam vel pagum in quo eſſet ſacellum conſecratum, ad quod haberet iuſpatronatus, uõ debet iſto reſpectu villam carius vendere, ſi enim ſaceret, ſimoniam incurreret. De miſſa verò dicendum, quòd ſi ille qui ſimpliciter, & præciſè emeret vel venderet miſſam, peccaret, & ſimoniam committeret, nihilominus tamen dicenti miſſam, pro laboribns ſuis poteſt dari pecunia, vel aliares temporalis ſine peccato: quia nemo tenetur propriis ſtipendiis militare. Hinc dicit Apoſtolus 1. Cor. 9. Seminanti ſpiritualia debẽtur temporalia. Thom. Argent. Ridiculum tamen eſt dicere (vt inquit Paludenſis di. xxv. qu. v. libr. 4.) quòd miniſtri poſſint laborem ſuum vendere, vbi opus ſuum quiſquam licitè vendere non poteſt. Si quid ergo præcipit miniſter Eccleſiaſticus diſpenſans ſacramenta, non recipit id vt precium operis, vel laboris, ſed vt ſuſtentationem miniſtri. Et ita dicendum eſt de officiis conſequentibus ad ſacramenta ſuſcepta. De hoc latiùs Paludẽſis. Ita etiam de anniuerſario eſt dicendum: ſicut de prębendis quod eſt in ſuſtentationem vitæ, & recipiendo ipſum obligantur ad faciendum, ſicut canonicus ad horas canonicas: beneficium enim datur propter officium. Et vt idem vult Paludenſis. Oratio non eſt facienda pro pecunia, ſed pro Deo, & propter bonum affectum. Si verò ex pacto pro dicendo Pſalrerio detur pecunia, eſt expreſſa ſimonia. Item pro prædicatione non licet pecuniam recipere, ſed licet prædicanti victum recipere. 1. Cor. 9. Non autem in pecuniæ collatione finem prædicationis conſtituere. Sed quid de clauſtralibus, & maximè de monialibus Alemanię, quæ recipiunt res temporales ab his, quas recipiunt ad collegium earum, cùm tamen ſtatus religionis ſit ſpiritualis. Dicit S. Tho. de Aquino lib. 4 ſen. di. xxv. quòd quando poſſeſſiones alicuius loci religioſi non ſufficiunt ad ſuſtentandum plures perſonas quam eas, ſcilicet, quas actu habet, tunc poteſt exigi ab illa quæ in illo loco deſiderat ſeruire Deo, nõ quaſi precium religionis, ſed vt habeat monaſteriũ vnde ei poſſit prouideri, & ſic non committitur ſimonia. Si autem ſine grauamine Eccleſiæ poteſt recipi, tunc ſimoniacum eſt aliquid pro receprione exigere, &c. Item nec ſepultura debet vendi, vt Palud. ſcribit, & ſuprà patet de ſepultura. Item paruula munuſcula quæ non corrupta intentione accipiuntur, ad ſimoniam non pertinent. Quod eſt contra illos qui dicunt quòd viſitator nec ſtilum recipere poteſt. Dicitur præterea in diffinitione ſimonię, ſpirituale. Vnde ſpiritualia dicuntur dupliciter. Vno modo quia ordinantur, & referuntur ad ſpiritualem animam: puta, ad animam rationalem, ſicut ſunt ſcientia, conſilium, & ſimilia, & in venditione talium non cõmittitur ſimonia, quamuis aliàs quãdoque in talibus venditionibus grauiter peccetur. Alio modo quia ordinantur ad ſpiritualem gratiã. Et hoc dupliciter. Quia vel talia ſunt ſpiritualia per eſſentiam, ſicut ſunt dona gratiæ, & circa hoc non poteſt committi ſimonia, quia nec de iure nec de facto vendi poſſunt. Vel ſunt ſpiritualia cauſaliter, ſicut ſunt ſacramenta quæ aliquo modo ſunt cauſa ſpiritualis gratiæ, quæ recipienti ſacramenta cõferetur in eorum collatione. Et circa hæc poteſt committi ſimonia, quia licet non de iure, tamen de facto vendi poſſunt. In venditione talium ſacramentorum committitur ſimonia, cuius triplicem rationem ponit Richa. quia contra rationem gratiæ eſt ipſam vendi vel emi, vel quia ſacramenta quæ ſunt cauſa diſpoſitiua effectus non poteſt appreciari, & quia homines non ſunt Domini ſacramentorũ ſed miniſtri. De quo latiùs videto Rich. di. 25. arti. 3. q. j. lib. 4. & q. 2. Et S. Bona. eadem diſ. q. 3. Palud. eadem di. & Gabr. lect. 28. canon. Vel ſpirituale dicitur tripliciter, ſcilicet. Eſſentialiter, vt gratia, virtutes. Cauſaliter, vt ſacramenta quæ cauſant gratiam ſuo modo. Et effectiuè vel actualiter, vt prædicare, corrigere, viſitare, orare & huiuſmodi, qui ſunt actus ſpirituales. Rich. & Gab. Annexũ ſpirituali etiã dicitur dupliciter ſecundum S. Tho. in 4. Vno modo, quia depẽdens à ſpirituali, vt habere Eccleſiaſtica beneficia, quia nõ cõpetit niſi habẽti officiũ clericale. Alio modo, quia ordinatur ad ſpiritualia, vt iuſparronatus, ius decimale, vaſa ſacra, & ſimilia. Sub precio autẽ cõprehenditur omne munus temporale quod pecunia ęſtimari poteſt. Et ponit S. Greg. triplex genus muneris quo ſimonia cõmittitur, ſcilicet, munus à manu, à lingua, ab obſequio, quę sũt pecunia,

preces,

preces,ſamulatus. Dũ ergo pro illis ſpiritualia cõferũtur vt horũ intuitu ſimonia cõmittitur. Poteſt autẽ eſſe quadruplex intuitus ad cõmodum tẽporale in datione,& adminiſtratione ſpiritualiũ, vt notat D.Cardinal. Camera.& Gerſon in fine tract.de ſimonia. & poſt hos Gabr.lect.xxviij.canonis. Primus intuitus poteſt referri ad commodum temporale tanquã ad precium rei ſpiritualis,quaſi ſit adæquatio valoris vnius rei ad alteram,ſicut eſt in emptione & venditione in ciuilibus. Secundò poteſt fieri intuitus ad commodum temporale tanquã ad motiuũ principale dandi vel miniſtrãdi ſpiritualia, vel tanquã ad finem vltimũ,in quo cõſiſtit intuitus ſpiritualia conferentis vel recipientis. Tertiò poteſt fieri intuitus ad cõmodum tẽporale tanquã ad motiuum minus principale,vel tanquam ad finem ſub ordinatum ſub vltimo fine. Quarto modo poteſt fieri intuitus ad commodum temporale tanquam ad rem debitã iure diuino pro ſuſtentatione illius qui ſpiritualia ſubminiſtrat, iuxta doctrinam Chriſti & Apoſtoli. Dignus eſt operarius mercede ſua. 1.Tim.5.& Luc.10. Primus & ſecundus intuitus ſunt verè ſimoniaci ac iure diuino & humano. Si autem feratur intuitus tertio & quarto modis, ſic poteſt eſſe licita,meritoria,& à ſimonia penitus aliena,hoc attento quod ſeruetur illud Apoſtoli.1.Theſ.5. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos, vt non exerceantur ſpiritualia,niſi prius dentur temporalia, aut ſi turpiter exigantur cum ſcandalo,& auaritiæ nota. In quibus vtique caſibus ſuſpecti poſſunt haberi de ſimoniaca prauitate. Ad hoc benè loquitur Proſper in de vita contemplatiua. Sacerdos cui diſpenſatiónis cura commiſſa eſt,non ſolùm ſine cupiditate, ſed etiam cum laude pietatis accipit à populo diſpenſanda,& fideliter diſpenſat accepta, vt vnde pauperibus ſubminiſtrat, inde & ipſe tanquam pauper voluntarius viuat. Et ſequitur. Quid eſt aliud de Euangelio viuere, niſi laborantem inde vbi laborat neceſſaria vitæ recipere,&c. De ſimonia latiùs legere potes apud Gerſonem, Gabri.& alios ſuprà allegatos. Sed ſi quis obiiceret de matrimonio,&c. Dicendum quòd pactio in contractu matrimonij non debet fieri pro ſacramento matrimonij,nec pro benedictione cõtrahentium: quia cum illa ſunt ſpiritualia ſi præciſè pro illis exigentur res temporales,tunc committeretur ſimonia, ſed quia contrahentes indigent rebus temporalibus, ideo poteſt fieri talis pactio in matrimonio. Poſſumus inſuper de ſimonia loqui dupliciter. Vno modo ſecundum ſe, vt non includit hæreſim propriè dictã, & tunc non eſt maximum peccatorum, ſic enim eſt ſpecies cupiditatis ſeu auaritiæ. Alio modo poteſt accipi ſimonia vt includit hæreſim propriè dictam, & tunc dicitur quòd ratione ſuę radicis (ſecundum Richard.) quæ eſt in affectu eſt maximum omnium peccatorum. Vide de hoc latius Gab.diſt.13.quæſt. 2.arti.3.dub.2.lib.4.& lec. xxviij.can. Et ſimonia (vt ſcribit Petrus Palud.in 4.diſtin.xxv.quæſtion.v.(eſt crimen Eccleſiaſticum:propter tria quibus diſtinguitur à ciuili vel ſeculari. Primò,penes materiam vel obiectum:quia in Deum commiſſum eſt: Eccleſiaſticum, vt hæreſis:in proximum autem ciuile, vt homicidium. Secundò, penes cognitionem: quia eius cognitio ad iudicem Eccleſiaſticum pertinet. Tertio,penes pœnam. C.de epiſ.& cler.authen.Cleri.in glo. vnde de omni debito perſonali pro quo poteſt agi ad pœnam Eccleſiaſticam, quia non ſoluens debitum, monitione præmiſſa poteſt excommunicari,vel poſſe agi coram Iudice Eccleſiaſtico. Dicitur autem ſimonia hæreſis propter ſimilitudinem actus, vel quantum ad aliquos diſcipulos Simonis, qui vna cum magiſtro credebant donum Dei pecunia poſſideri. Hæc Paludenſis.

¶ SIMONIACVS à ſimonia dicitur, & eſt qui vitio ſimoniæ laborat,& talis de iure eſt excommunicatus, vt vlt Gerſon tract.de ſimonia,ad ſeptimam rationẽ,conſideration.4. Is quoque ſiue ſit talis propter ordinis ſuſceptionem ſimoniacè ſuſcepti, ſiue propter beneficij Eccleſiaſtici conſecutionem, irregularis eſt, quia tales iura decernunt ſine diſpenſatione promoueri ad ordines non poſſe. Quod credo (inquit Richad.di.25.artic.2.qu.3.quarti.) ſi talis ſimonia cõmiſſa fuit ipſo ſciente, quia ſi ipſo ignorante,ignorantia inuincibili fuit data pecunia, vel ordinaretur, vel beneficium Eccleſiaſticum conſequeretur, quamuis ſtatim poſtquam huius rei notitiam habuerit, teneatur renunciare beneficio ſic aſſecuto, & deſiſtere ab adminiſtratione ordinis ſic ſuſcepti, quouſque cum eo fuerit diſpenſatum, irregularitatem non incurrit pro beneficij talis aſſecutione, quamuis ſecundum quod eam incurrerit pro tali ordinis ſuſceptione, in quantum in illo non debet miniſtrare ſine diſpenſatione non tamen eſt irregularis ſimpliciter, quia abſque omni diſpenſatione in ordinibus antè legitimè ſuſceptis miniſtrare poteſt, eo ipſo quod diſpẽſatum eſt cum eo ordine quem ſic ſuſcepit, poteſt abſque alia diſpenſatione ad vlteriores ordines promoueri. Et (vt idem ait) grauior eſt Simonia in ordine quàm in conſecutione beneficij Eccleſiaſtici. Vide latiùs Richard. Non autem omnis ſimonia irregularitatem generat, vt habet Paluden. Vt ſi quis vendat aquã benedictam vel panem benedictum, vide eum & de pœna ſimoniæ.quæſt.v.di.xxv.libr.4.& de diſpenſatione. Nec præter eundem eſt quod ſcribit Greg. quod Eccleſiaſticis deſeruientibus vtilitatibus, Eccleſiaſtica dignum eſt remuneratione gaudere, & ergo ſi in talibus reſpectus ad munera ſiue à manu, ſiue à lingua, ſiue ab obſequio erit ſimonia. Corollarium, nullum obſequium qualecunque honeſtum poteſt prætermitti per modum conditionis, vel pacti in ſpiritualium collatione. Item beneficiorum collatores, vel patroni in collatione, vel præſentatione obſequia perſonalia, vel officia ſecularia, vel preces & vniuerſaliter quæ non dignificant perſonam principalitatem attendentes, quę ad perſonæ idoneitatem ſunt cum his qui ob talem reſpectum recipiũt certiſſimè ſimoniaci, & niſi pœnituerint finaliter cruciandi. Et presbyter (vt idem dicit & habetur j. qu.j.ca.presbyter) ſi per pecuniam Eccleſiam obtinuerit, nõ ſolum Eccleſia priuetur, ſed etiam ſacerdotij honore ſpolietur, vide aliàs. Item ſerui ſeruorum Dei gladio ſpirituali, puta excõmunicationis vel alio Chriſti pauperes ferientes ob ſpem temporalis lucri, vel potentes ob timoris, vel cuiuſcunque huiuſmodi fauoris cauſam corrigere negligentes, vel iuſtè vel iniuſtè percuſſos abſoluere renuentes, niſi habita pecunia, ſunt indubiè in malitia ſimoniaca,&c. Item Richard. dicit, licet prælato dicere alicui, ego tibi prouidebo de beneficio comp tenti, ſi mala opera declinãdo & bona opera faciẽdo, te beneficio Eccleſiaſtico reddideris dignũ: talis enim cõditio eſt ad honorẽ,& reuerentiã Dei. Vnde per ſupradictam promiſſionẽ prælatus nõ tã obligat ſuſcepturum

ſcepturum beneficium quàm inducit ad faciẽdum illud, quod tenetur facere per legem diuinam, &c. Pauca de ſimonia ſufficiant, de ea non parum multa ſcribit Antoninus parte 2. tit. j. c. 4. & v. Paluden. Richar. S. Bona. Gab. & alij, & Gerſon. Et de pœnis ſimoniacorum vide Antoni. vbi ſuprà, §. xxv. ſummæ, & alios: quæ ſingula & multa tractantur apud ſummiſtas.

¶ SIMPLAX vel ſimplicitas, vt notat Guil. Scot. diſ. 8. lib. 1. ſentẽ. dicitur quaſi ſine plica, eò quòd caret partibus. Et differunt iſta tria, vnitas, identitas, ſimplicitas. Nam vnitas opponitur diuiſioni. Identitas diſtinctioni. Sed ſimplicitas cõpoſitioni. Capitur & ſimplex aliquando pro vero & ſincero, ſicut ecõtra duplex pro fallaci. Pro illiteratis accepit Gerſon tract. de ſimplificatione cordis, notula 16. cùm ait: Simplices ſine literis rapiunt cœlum, vbi literati, & cõquiſitores huius ſeculi, vbi perſcrutatores maieſtatis, aut inanes remanẽt, aut opprimuntur à gloria, qui quandoque minus erant quã literati. Vnde idem dicit de directione cordis, prouenit inde fortaſſis quòd multi rurales, & idiotæ ſæpè citiùs operantur ſuã ſalutem ſine offendiculis erroris, & abſque deuiatione præceptorum diuinorum, & eccleſiaſticorum, propter firmam, deuotam, & humilem ſpẽ quam in diuino habẽt auxilio repoſitam, quàm clerici, & literati, & alij quotidianis exercitati lectionibus, & ſermonum auditionibus, qui plerunque facilius errore & deuio periclitantur. Gerſon.

¶ SIMPLICITAR ſimplex dicitur per carentiã cuiuſlibet compoſitionis intrinſecè, vt angelus. Gab. di. 8. q. 2. li. j. Itẽ anima intellectiua dicitur ſimplex, & accidentia dicũtur ſimplicia intẽſiua, & extẽſiuè indiuiſibilia. Dicitur etiam ſimplex per carentiam omnis compoſitionis, & componibilitatis intrinſecè & extrinſecè, &cæ. & ſic nulla creatura eſt ſimplex, ſed ſolus Deus. De quo multa vide Gabr. diſt. 8. qu. 7. lib. j. Et Dominum Card. Camer. qu. v. libr. j. ſententiarum, quomodo Deus ſit ſimplex, &c. Vel ſimpliciter ſimplex (vt notat Brulef. diſtin. 8. part. 2. q. j. lib. j.) eſt illud quod non eſt reſolubile in aliqua ipſius poſitiua ſeu cõſtitutiua, ſed vltima reſolutio ſtat ad ipſum vt eſt conceptus entis ſecundum doctorem ſubtilem. Et eſt duplex ſimplex ſimpliciter, ſcilicet, Phyſicum & Metaphyſicum. Ens ſimpliciter ſimplex Phyſicum eſt illud quod nõ eſt reſolubile in partes eſſentiales ipſius cõſtitutiuas, ſed vltima reſolutio ſtat ad ipſum, vt materia prima ſecundum Philoſophum eſt ſimpliciter ſimplex, & vocatur Ile, id eſt, nudata ab omni forma. Sic eodẽ modo vltima forma adueniens alicui eſt ſimpliciter ſimplex, & ſic anima mea intellectiua eſt ſimpliciter ſimplex, non enim componitur ex re, & re, ſed ſic eſt forma quod nihil habet de materia, ſic etiam materia prima ſic eſt materia quod nihil habet de forma. Ens verò ſimpliciter ſimplex Metaphyſicũ eſt illud, quod non includit aliquos cõceptus priores quidditatiuas ex quibus cõponitur, vel in quo reſoluitur vt eſt conceptus vltimæ differentiæ. Et eſt duplex. Quidam enim eſt conceptus ſimpliciter ſimplex quidditatiuus, vt eſt conceptus entis. Alius eſt cõceptus ſimpliciter ſimplex qualitatiuus, vt eſt conceptus vltimæ differentiæ. Vltimæ enim differentiæ ſic habent conceptus qualitatiuos, vt ſit aliquid de quo dicãtur in quid, nec quod de ipſis prædicetur niſi denominatiuè. Summè ſimplex eſt illud, quod non eſt compoſitum, nec aliquid eſt componibile ſibi, nec ipſum eſt componibile alicui. Defectu primæ particulę nulla ſubſtantia corporea eſt ſummè ſimplex. Defectu ſecundæ particulæ nullus angelus eſt ſummè ſimplex, quia aliquid eſt componibile ſecum cõpoſitione accidẽtis: vt pote, intellectio, volitio. Defectu tertiæ particulæ vltimũ accidẽs nõ eſt ſummè ſimplex, quia vltimũ accidẽs nõ poteſt recipere aliud accidẽs, alioquin nõ eſſet vltimũ, & niſi ipſum eſſet cõponibile cũ altero nõ eſſet accidens. Et quãuis in creaturis inueniatur aliquid ſimpliciter ſimplex, nõ tamẽ inuenitur aliquid ſummè ſimplex. Omne enim creatũ, vel eſt cõpoſitum in ſe vel componibile cum altero, vel aliud cum ipſo, ſicut enim angelo componitur ſua intellectio & volitio. Solus autem Deus eſt ſummè ſimplex, quia ſimplicitas eſt quædam perfectio ſecundum Theologos. Omnis autem entitas importans perfectionem remouenda eſt à Deo, & quantò res eſt ſimplicior, tantò eſt nobilior, quamuis in rebus corruptibilibus hoc ſit falſum. Vndè totus homo melior eſt & nobilior quàm ſola anima, intelligitur in rebus incorruptibilibus, vt in Deo & in angelis. Item ſimplex dicitur omne incomplexum, quod poteſt intelligi terminans primã operationem intellectus qui eſt ſimplicium, vel incomplexorũ apprehenſio, ſiue componatur ex rebus vel conceptibus quidditatiuis ſiue non. Et illo modo homo eſt ſimplex. Item triplex eſt actus intellectus. Primus eſt ſimplicium apprehenſio. Secundus eſt compoſitio, & diuiſio. Tertius eſt diſcurſio. Hæc Brulef. vbi ſuprà.

¶ SIMPLICITAS à ſimplex. A quo ſumma ſimplicitas quæ ſoli Deo eſt propria, vt dicunt S. Bona. diſ. 8. q. 2. lib. j. concordat Alex. de Ales j. parte, & Tho. & Rich. Nam ſumma ſimplicitas eſt, quòd nullam compoſitionem habet partium, nec dependẽtiam, nec multiplicationem formarum ſiue actionũ, nec alteri eſt componibile, nec aliquid ſibi componi poteſt, & hæc eſſentialiter ſumma ſimplicitas ſoli Deo conuenit, & hoc ratione primitatis, & ratione perfectiſſimæ bonitatis, & ratione infinitatis, vt latiùs declarãt ipſi. Eſt & ſimplicitas, virtus ad quam pertinet directè præſeruare ſe à deceptione ſecundum beatum Tho. 2. 2. q. cxj. art. 3. Et ſimplicitas duplex eſt. Quædam enim eſt contraria diſcretioni, quæ reprobatur, quædam contraria doloſitati, quæ bona eſt, de qua in Euangelio, Eſtote ſimplices ſicut columbæ, vnde Greg. lib. j. mora. tractans illud. Eſtote prudentes, vtraque benè in admonitione cõuertit, vt ſimplicitatem colũbę aſtutia ſerpẽtis inſtrueret, & rurſus ſerpentis aſtutiam columbæ ſimplicitas temperaret. Et Hieron. ſuper Oſee: Prudentia abſque ſimplicitate malitia eſt, & ſimplicitas abſque ratione ſtultitia nominatur. Nec vlla virtus (inquit Bernard. in ſermon. 25.) magis neceſſaria eſt omnibus nobis in cõuerſionis initio, quàm ſimplicitas humilis, & grauitas verecunda. Et Beda. Simplicitas ſine rectitudine diſſoluta eſt & ſtulta. Rectitudo autẽ ſine ſimplicitate auſtera nimiũ exiſtit, & dura, verùm vtraque virtus coniuncta perfectũ reddit hominẽ.

¶ SIMPHONIA dicitur muſicum inſtrumentum, quale ſibi vendicauerunt ſpecialiter ipſi cęci (vt ſcribit Gerſon parte 3. tractat. j. de cãticorum originali ratione.) Hæc ſonum reddit dum vna manu reſoluitur rota paruula thure linita, & per alteram applicatur ei cum certis clauibus chordula nemerorũ, prout in cithara vbi pro diuerſitate tractuum rotę, varietas armoniæ dulcis amœnaque reſultat. Huic

ſimpho

ſimphoniæ quid aptius comparandú reputabimus quàm noſtrum cor aſſiduè ſe mouens, ac perinde fantaſias agitans, quę ſi ceditur à motione, nunquá quieſcit moro corde. Cor verò ſi ceſſat à motu, mori animal continuò neceſſe eſt, latiùs Gerſon. Dicitur, & ſimphonia apud Latinos pe.cor.conſonantia & muſicus concentus.

¶ SIMVLARE eſt oſtendere quod nó eſt. Vnde quādo quis (vt ait Scotus) ſimulat per aliqua facta ſibi ineſſe bona, quæ non inſunt, vt per genuflexiones aut orationes, vel ſuſpiria ſimular ſibi ineſſe deuotionem quam non habet, & hoc pertinet ad hypocriſim. Vnde Auguſ. Simulata (ait) æquitas duplex eſt iniquitas. Sic ficta & vota paupertas nó eſt paupertas ſpiritus, nó paupertas virtus, non amica bonis moribus frugalitas ſed duplex iniquitas, vt inquit Gerſ. de ſollicitudine Eccleſ. quia & verè cupiditas eſt & ſimulatio. Et eſt frequenter mortale niſi ioco fieret. Aut poteſt ſimulare mala non ineſſe. Et hoc dupliciter, aut per ſigna oppoſita exhibita, vt ſi luxurioſus audiens verbum aliquod carnale, & laſciuum expuar ſimulando ſe caſtum, & ſimilirer hoc pertinet ad hypocriſim. Aut non oſtendendo ſed occultando ſigna, quæ communiter ſequi ſolét mala inexiſtētia, & hæc ſimulatio non eſt mala, imò eſt laudabilis eo modo, quo in malo aliquod poteſt dici laudabile. Nam vituperabile eſt malo intus latenti addere malum ſignum exterius. Eſt & vituperabile prædicare proprium peccatum. Sic enim de quibuſdam dicitur quod peccatum ſuum, quaſi Sodoma prædicauerunt. Vide de hoc latiùs Scotum & Gab. di.38. q. vnica, arti.3. lib.3. & differt ſimulo à diſſimulo. Simulamus enim ea eſſe quæ non ſunt. Diſſimulamus ea non eſſe quæ ſunt, &c.

¶ SIMVLATIO eſt propriè mendacium in ſignis factorum exteriorum, ideo ſemper eſt peccatum. Sed largè ſumitur pro fictione ſecundum beatum Tho. ſecunda ſecundæ q.cxj. art.j. Contingit autem fieri ſimulationem amicitiæ vel obſequij tripliciter in ſtatu & profeſſione, in geſtu, & operatione, in affectu ſeu locutione. Hanc triplicem beneuolentiæ ſimulationem ſi quærimus, in Iuda reperimus erga Ieſum (vt ſcribit Gerſ. parte 2. ſermo. in cœna Domini ad Eccleſiaſticos, qui incipit: Tradidit Ieſum Iudas Simonis Iſcariotis) ſicut his tribus modis in genere finxit ſe Iudas ſibi beneuolum, ſcilicet, in ſtatu, vt quia Apoſtolus eius fuit, in geſtu, vt quia oſculum ei dedit, in affectu, vt quia eum Rabbi nominauit, &c. Diſtinguit ſanctus Bonauentu. Simulationem quandam cautelæ, quandam doctrinæ, quandā deceptionis. De quo vidę in dictione Mendacium.

¶ SINDAGIVM, vide in dictione Præſtatio.

¶ SYNAGOGA, coadunatio, congregatio, contractio, ex Syn ſimul, agogi ductio, & pro re & loco capitur: & habet penultimam longam. Vnde ſynagoga Iudæorum, quæ repudiata eſt & prius electa: demeruit ita prius fieri, dicente Propheta ad Deum: Quoniam qui elongant ſe à te peribunt, perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Elongata eſt, periit, fornicata eſt, diſperſa eſt, & repudiata: & Eccleſia Gentium gratis electa ſub typo Vaſthi ſuperbæ & Heſter gratioſæ, vt dicit Gerſon, parte 3. ſuper Cantica canticorum, ſimpſalt.9. Vnde Iacobus de Valentia Pſalm.106. Sinagoga quæ erat fructifera, & irrigua, facta eſt ſterilis, & arida: & populus Gentilis, qui erat ſterilis, & aridus, ſine lege, factus eſt irriguus, & fructifer: & fructus ſynagogæ tranſlatus eſt in populum Gentilem, &c. Ita nemo fidelis benedicit hodie ſynagogam, vt idem dicit Pſal. 128. nec fœno ſacramentorum eius, cùm ſit arida & maledicta, quia in ea quæ naſcuntur in ea, non creſcunt in nomine Domini, ideo non creſcunt nec virent. Iſta ſententia & maledictio data ſynagogæ, datur omnibus Iudæis proteruis, & omnibus infidelibus perſequentibus Eccleſiam, & hæreticis, tam in corpore quàm in anima. Nam eorum ceruices, & perfidia eſt conciſa, proſtrata, & idolatria deleta, & omnes ad fidem ſunt conuerſi. Et ſynagoga Iudæorum multiplici pœna fuit plexa & punita poſt mortem Chriſti, quia diſperſi per mūdū, & dediti ſeruituti, & cùm vidit Chriſtum reſurrexiſſe, & Eccleſiam proſperari, ideo confuſa manens in mendacio. Item ab omni honore deiecta cùm perdidit ſacerdotium, & hoſtiam, & ſacrificium. Et quód ceremonialia & legalia perdiderunt virtutem, factaque eſt infructuoſa: quia cum Chriſto fuerunt mortua & ſepulta legalia. Fuit inſuper maledicta à Deo, quia poſt publicationem legalia fuerunt mortifera, etiam ab omnibus nationibus maledicta, & data in opprobrium propter mortem Chriſti, quia vt ſic reputati ſunt inimici Dei. Id quod latiùs deducit Valentia. vbi ſuprà.

¶ SYNESIS Græca dictio eſt ſyniſis, & eſt virtus benè iudicatiua de agibilibus ſecundum legem communem. Gnomi verò ſecundum altiora principia, ſcilicet, iuris naturalis, ideo eſt altior ſecundū beatum Thomam ſecunda ſecundæ q.48. cap. finali.

¶ SYNTERESIS Græca dictio eſt ſyntiriſis, attenſiò, & conſeruatio, & pars animæ, quæ ſemper aduerſatur vitiis, & perpetrata mala continuò arguit, quam Latini Theologi corrupto vocabulo ſynderesim vocant, cùm ſyntereſis penult. product. dicendum ſit. Huius autem erroris cauſa fuit quòd Græci literam t ſi n præceſſerit in d quantum ad pronuntiationem pertinet, mutant, vt ſcribit Ioannes Craſtonus in vocabulario Græco, & Dominicus Nauus. Et dicitur ſyntereſis à ſyntéreo, conſeruo, quòd ſemper cupiat ſeſe à Peccato ſeruare immaculata. Et ſyntereſis non nominat rationem ſuperiorem, nec inferiorem, ſed aliquid communiter ſe habens ad vtramque ſecundum beatum Thomam in quæſtione de veritate, quæſtione xvj. articu.j. & actus ſyntereſis eſt remurmurare malo, & inclinare ad bonum ſecundum eundem Thomam ibidem. Et ſyntereſis Græcè interpretatur ſecundum aliquos ſcintilla conſcientiæ. Vnde Gloſſa, ſuper Ezech. vocat eam ſcintillam conſcientiæ, quæ non extinguitur etiā in peccatore, vt patet in Cain: & vt dicit Thomas diſtinct. xxxix. libr.2. quæſtion.j. articu.iij. vocatur ſcintilla: quia ſicut in igne videmus, quòd ſcintilla eſt pars ignis magis eleuata, ſic pars animæ ſuprema dicitur ſcintilla, qua cū ſpiritibus Angelicis conuenimus. Syntereſis ergo intelligitur altior ſuprema portione rationis, vt ſcribit Pelbartus libro 2. Roſarij Theologiæ. Et ſyntereſis ſecundum Thomam parte prima quæſtione lxxix. eſt habitus primorum principiorum practicorum in nobis naturaliter indutus. Conſcientia verò eſt actus quo ſcientia applicatur ad agenda. Vide ſanctum Bonauen. diſt. xxxix. quæſtion.4. libr.2. & Gabriëlem eadem diſt. quæſti. vnica, libr.2. & Scotum.

Syntereſi quoque attribuitur inſtigare ad bonum, & remurmurare malo. De quo videatur Gab. &. Bonauen. di. vlt. artic. 2. qu. 2. lib. 4. & in 2. vbi ſuprà. Et ſynterefis eſt quoddam natutalirer inelinás ad bonum & remurmurans malo inextinguibili, & ſic nó poteſt eſſe actus rationis, vel volútatis: quia nullus talis ſemper eſt in homine, cùm in principio creationis anima ſit tanquam rabula raſa, & c. 3. de anima. Nec eſt habitus aliquis adquiſitus eadé ratione, ſed erit vel habitus innatus inſeparabilis ab anima ſi ponitur, vel ipſamet potentia ad bonum neceſſariò & naturaliter inclinata.

¶ SYNTERESIS poteſt ſic deſcribi: Eſt potentia nata aſſentire naturaliter principio practieo euidenti ex terminis dictanti, id eſt, ſignificanti in vniuerſali aliquid operandum, appetendum vel fugiendum. Dicitur potentia, per hoc excluditur actus, & habitus adquiſitus. Dicitur, nata aſſentire, quia non oportet quod actu aſſentiat: quia etiam potentia dicitur ſynteresis dum actu nullum principiú apprehendit. Dicitur naturaliter, id eſt, ſtatim apptehenſis terminis, quia non requirit probationem vel diſcurſum ad hoc quod aſſentiar, ſed ex códitione ſuæ naturæ ſtatim apprehenſis terminis, non poteſt nó aſſentire de principio practico, quia nó dicitur ſynteresis reſpectu principij ſpeculatiui, quòd ſequitur dictanti, &c. Declarat hoc quod dicitur principium practicum. Dicitur, euidenti ex terminis, quia reſpectu principij euidentis per experientiam non dicitur ſynteresis, eò qnòd tale principium apprehenſum poteſt ignorari. Additur in vniuetſali ad excludendum conſcientiam, quæ eſt concluſionis practicæ in particulari dictantis. Gab. di. 39. lib. 2. Et ſynteresis quandoque vocatur apex mentis, quandoque ſcintilla rationis, qnandoque naturalis inſtinctus in bonum (vt dicit Gerſon part. 3. ſermo. de natiuitate virginis Mariæ.) Hanc ſynteresim nec ipſi violatores, & conſtupratores animarum dæmones corrumpere poſſunt, etiam in inferno, quum ad bonú ſtimulet, & ad malum remurmuret. Hinc naſcitur acerbiſſimus ille vermis, qui non morietur. Hinc rixa diſcerpens, & diſſipans (ſupra quam cogitari poteſt) animam felicem, dùm ſynteresis impellit ad dilectionem Dei, ſed reproba voluntas toto odiorú conatu reſilit in aduerſum. Hæc Gerſon. Et ſecundum eundem deſcribitur ſynteresis part. 2. de myſtica Thologia ſpeculatiua, dieens: Synrereſis eſt vis animæ appetitiua ſuſcipiens immediatè à Deo naturalem quandam inelinationem ad bonum, per quam trahitur inſequi motionem boni ex apprehenſione ſimplicis inrelligentiæ præſentati. Quemadmodum namque ſe habet inrelligentia reſpectu veri primi & certi: ita ſynrereſis reſpectu boni finalis ſine mixtione malitiæ ſimpliciter præſentati. Vide latiùs eum ibi. Porrò ſynteresis (vt idem ait tractatu vij. ſuper Cantico Mariæ) eſt naturale iudicatorium vel inclinatio, ſicut alij loquuntur. Sed hoc iudicatorium generaliter attenditur ad verum malum, & inclinatio ad bonum: ſimiliter in vniuerſali, &cæ. Synteresis ſecundum eundem in compendio Theologiæ, eſt vis motiua ſeu potentia naturalis animæ rationalis, quæ ſemper nata eſt figi in ſuperioribus naturaliter mouens, & ſtimulans ad bonum, & abhorrens malum: & in iſtis nunquam eſt errans, nee ſeeundum ſynteresim eſt peccare. Et dicunt aliqui ſynteresim eſſe conſcientiam vel conſcientiæ iudicium. Et dicitur etiam vis imperatiua, qnia ſemper de ſe imperat, & inclinat ad bonum. Aliàs de ſyntereſi latiùs ſcribit Gerſon. Et ſyntereſis quæ eſt ſcintilla conſcientiæ, non eſt actus vel habitus in voluntate. Item ſynteresis, quæ eſt ſcintilla rationis, pertinet ad partem intellectiuam rationis. Et eſt ſynteresis potentia intellectiua, realiter principiis practicis ex terminis euidentibus nata aſſentire naturaliter. Hæc omnia copioſé rractantur & declarantur à Gabriele diſtinct. xxxix. quæſtion. vniea, libro 2. Et hæc potentia intellectiua eſt naturale lumen, & naturalis ſcintilla, quæ extingui non poteſt, quia non poteſt non aſſentire ptincipio ex terminis euidentibus. Ipſe quoque intellectus eſt in omni anima rationali, verius eſt ipſa anima rationalis. Et vt ſanctus Bonauentura dicit quæſtion. v. diſtinction. xxxix. libro 2. quantum ad actum poteſt impediri, ſed extingui non poteſt: quia cùm dicit quid naturale, non poteſt omnino auferri. Poreſt autem (vt idem dicit) ad tempus impediri, ſiue propter tenebram ob cœcationis, ſiue propter laſciuiam delectationis, ſiue propter duriciem obſtinationis. Propter tenebram ob cœcationis impeditur, ne malo remurmuret, pro eo quòd malum creditur eſſe bonum. Sicut in hæreticis, qui morientes pro impietate erroris, credunt ſe mori pro pietate fidei: & ideo remorſum nó ſentiunt, ſed magis propter gaudium fictum & vanum, propter laſciuiam delectationis. Aliquando enim in peccatis carnalibus ira abſorbetur homo, vt remorſus non habeat locum: quia carnales homines tanto impetu delectationis feruntur, vt ratio non habeat locum propter durieiem obſtinationis. Etiam impeditur ſynteresis ne ad bonum ſtimulet, ſicut in damnatis: quia adeo ſunt in malo obſtinati, vt nunquam poſſint ad bonum inclinari. Et ita ſynteresis quantum ad inſtigationem ad bonum ſempiternum habet impedimentum: & propterea quátum ad illum actum poteſt dici extincta: non tamē extincta ſimpliciter, quia habet aliú vſum, ſcilicet, remurmurationem. Nam ſecundum illum vſum, ſecundum quem ſynteresis habet pungere, & remurmurare contra malum, maximè vigebit in damnatis, & hoc pront remurmuratio contra malum tenet rationem pęnæ, non prout tenet rationem iuſtitiæ, quia illa remurmuratio erit ad commendandum diuinam iuſtitiam, non ad eliciendum fructuoſam pœnitentiam. Hæc Bonauentura. Vnde ſynteresis temurmurabit in damnatis contra culpam, in relatione tamen ad pœnam. Et ſic patet, quod ſynteresis quantum ad actum impediri poteſt, núquā tamen extingui poteſt vniuerſaliter quantum ad actum omnem, & quantum ad omne tempus. Vide & Gabrielem clarius di. 39. qu. vnica, lib. 2. Et ſynteresis, & conſcientia pertinent ad rationem, ſicut contemnere & peccare ad voluntatem. Similiter & obſtinatio.

¶ SYNONYMA nomina dieuntur, quæ ſub diuerſis vocibus idem ſignificant, vt enſis, mucro, gladius, eadem dicuntur polyonima. Et ſecundum Logicos ſynonyma vno modo dicuntur, quia ſignificant idem cóuertibiliter & eodem modo, ita quod nihil ſignificatur vel cónnotatur per vnum, quin eodem modo ſignificetur vel connotetur per reliquum. Illo modo Deus, deitas ſunt ſynonyma, ſimiliter homo & humanitas, animal, animalitas. Alio modo dicútur ſynonyma, quæ ſignificát idem & eodem modo, vt ſuprà: & præter hoc omnes tam imponentes

imponentes quàm vtentes intelligunt, quod ſimpliciter idem & eodem modo ſignificant. Et hoc modo Deus,& deitas, homo & humanitas nõ ſunt ſynonyma. Nam impoſitores impoſuerũt Deus ad ſignificandum ſimpliciter idẽ quod eſt Deus, homo idem quod eſt homo, & deitas ad ſignificandum id quo Deus eſt formaliter Deus, humanitas id quo homo formaliter eſt homo, relinquentes in dubio an id quo Deus formaliter eſt Deus ſit Deus:& an id quo homo formaliter eſt homo, ſit ipſemet homo.& ita an illa ſit vera vel falſa: Deus eſt deitas, homo eſt humanitas. Gabriël diſtinct.2.q.3.libr.1.

¶ SINISTER contrariũ eſt dexter. Aliquando ſignificat aduerſum, noxium. Virgilius lib.1. Georgic.

Arboribusque ſatisque, pecorumque ſiniſter.

Siniſtrum autem quantum ad Auguria pertinet, ſignificat proſperũ, quod nos agere aliquid ſinat. Et ſiniſtra manus læua à ſino, is, quod gerere nos dextra manu, quæ aptior eſt ſinat. Et ſiniſtrorſum aduerbium, ſignificat verſus ſiniſtram partem, & ſiniſtrè. Vnde ſiniſtrè intrare dicitur, qui ſine iuſto titulo ſe intrudit ad beneficium aliquod, capiendo beneficium largè, vt extendit ſe ad omnes prælaturas, dignitates, perſonatus, præbendas, officia, & beneficia, curata, & ſimplicia. Gabr. di.15. q. 8. art.2.li. 4. vbi probat, quòd omnes ad Eccleſiaſtica beneficia ſiniſtrè intrantes tenentur de neceſſitate ſalutis beneficiũ reſignare ac fructus receptos Eccleſię reſtituere, niſi eis miſericorditer ſuccurrat̃ legitima diſpẽſatione. Nã quicũq; nõ intrat per oſtiũ, ſed aliũde, fur eſt & latro. Io.10. Vide latius Gab. vbi ſup.

¶ SINVS dicitur illa pars quæ eſt intra pectora, brachiorumque complexum. Hinc ſinus veſtiũ appellatur, quales erant tunicæ Romanorũ:& laxitas illa ſuper cinctutã. Et per trãſlationẽ ſinus vocantur littora curua ad ſimilitudinem ſinus, & quaſi brachiis mare amplectẽtia à quo curuitas ipſa ſinuatio dicit̃. Aliquãdo ſinus dicit̃ cõcauitas oculorũ; ſcilicet palpebrę, vbi lachrymarũ cõceptacula ſunt propter quandã ſimilitudinẽ. Aliquãdo capitur ꝓ quacũq; re fluẽte ob laxitatẽ atq; capacitatẽ. Vnde & retia ſinus vocãtur. Aliquãdo ponitur ꝓ velo, quod ventis flãtib⁹ curuatur & ſinũ facit. Sed de hoc Grãmatici. Sed ſinus in ſacra ſcriptura locus eſt, in quo Abrahã cũ ſanctis patribus vſq; ad Chriſti aduentũ perſtitit. Et dicit̃ ſinus Abrahę requies in qua Abraham fuit:& hoc attribuitur Abrahę, vt ſcribit S.Bona.d.1.lib.4. circa textũ, propter perfectionis fidei exemplũ, quaſi primarium. Vel ſinus Abrahę dicitur requies Dei Patris, qui dicitur Abrahã: quia ſummus pater eſt omniũ maximè fideliũ, vel ſinus Abrahæ eſt locus quietus Purgatoriũ, vt ſcribit Richar.d.vlt.li.4. circa text. de quo vide in dictione *limbus Patrum* ſuprà. Et Gloſ. Luc.16. dicit: Sinus Abrahæ eſt requies beatorum pauperũ, ſed illa eſt regnũ cœlorũ, & hæc eſt viſio Dei, & ſic eſt locus gloriæ & Paradiſus, ad quem locum nunc optamus, & oramus mortuorũ animas peruenire, cùm canitur: Et perducat eas in ſinũ Abrahæ, &c.

¶ SYNTHOMA poteſt accipi pro ſequela vel infirmitate. Vnde S.Bona.d.25.li.3. ait Habitus donorũ ordinãtur ad ſanandum ſynthomata, ſed in patria nulla erit infirmitas: ergo nulla erit donorũ neceſſitas nec vtilitas:& paulò ſup. Et contra hoc eſt numerus peccatorum capitalium, & numerus ſeptem ſynthomatum, ſiue ſequelarum, quæ ponit Greg. in Moral.

¶ SYON eſt mons terrę promiſſionis fructifer, & interpretatur ſpecula ad denotãdum quòd in ea debebat Chriſtus apparere & videri in cruce, & in prædicatione, ſuper quem debebat deſcendere ros & gratia donorũ ſpiritusſancti ſuper diſcipulos, & torã Eccleſiã in monte Syon in die Pentecoſtes cõgregatã: qui quidẽ ros facit Eccleſiã fructiferã fœcunditate ſacramentorũ: ita ſcribit Iacob. de Valen. Pſal.133.& ibidẽ de mõte Hermon. Et Gerſ. par. 3. in expoſitione ſuper 5. Pſal. pœnitentiali. Syon, inquit, ſpeculatio interpretatur, per quam militans Eccleſia vel fidelis anima intelligitur, quæ nunc Deũ per ſpeculũ & ęnigmate ſpeculari nititur, &c.

¶ SOBRIETAS Grecè ſophroſyni dicitur. Et ſobrietas propriè eſt circa potũ inebriatiuũ. Largè verò circa omnem materiã, ſecundũ B. Tho.2.2. q. 143. Et ſobrietatis nomine ẽt temperãtia ſignificatur. Et ſobrius eſt, qui in cibo & potu tẽperans eſt, quaſi ſine ebrietate. Et ſobrietas ſecundũ Paulum Corteſ. lib.3. ſent. ſuarum, di.8. potationum menſio nominatur, ne ratio lãguefacta elidatur. Vini enim copia cerebri naturam quatit, ideoque maximè mulierculas & pueros abſtemios eſſe debere dicimus, quorũ aliæ propter rationis imbecillitatẽ: alij ꝓpter ætatis feruorẽ procliuius ad blãdiſſima voluptatũ genera labãtur. Corteſius. Hanc laudat virtutem Gerſon parte 4. in ſerm. Dominicæ Quadrageſimæ contra ſuperbiã. Sobrietas enim (inquit) vinorũ & ciborũ facit animã ſobriam & eleuari ad Deũ, aufert vitia & plantat virtutes. Vis acquirere ſenſum & ſapientiam, ſobrietas neceſſaria eſt. Exẽplo Salomonis & Daniëlis, ſociorumque eius. Vis habere animæ ſanitatem, imò & corporis, opus eſt tibi ſobrietate, ſecundũ enim dictũ Sapiẽtis: In multis eſcis erit infirmitas. Et plures gula quã gladius occidit. Vis pacare Deũ, & de pręteritis peccatis ſalutarẽ agere pœnitentiã, ſume ſobrietatẽ exẽplo Niniuitarũ & Dauid, ac generaliter omnium verè pœnitentium. Vis ſeruare iuſtã tuam hæreditatem in Paradiſo, ſobrietas tibi neceſſaria eſt. Alioquin ipſam perderes exẽplo Eſau, Euę, & Adæ. Vis claudere portam omnibus vitiis, ſume ſobrietatẽ, alioquin anima tua omnibus exponetur peccatis. Hæc Gerſon. Et plura apud alios de ea ſcribuntur.

¶ SOCIVS propriè dicitur qui in re ſeria & laborioſa alicuius pars eſt. Vnde ſocij populi Romani dicebantur, ita cum his fœdere coniuncti, vt pacis & belli participes eſſent. Dicitur autem ſocius, vel quod ſecet & diuidat laborem alterius; vel quod eum in re laborioſa ſequatur. Et differunt ſocius, comes, & ſodalis, quod comes eſt qui cum alio ſimul it, & tanquam ducem ſequitur. Sodalis in rebus leuioribus, & ferè in conuiuiis. Dicunturque ſodales, quaſi ſimul edales, ſicut comites, quaſi ſimul euntes. Vel ſodales dicuntur, quaſi ſimul in menſa ſedeant, vel quod inter ſe ſuadeãt quod cõmodum eſt. Apoſtolus 2. Corinth.1. Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.

¶ SOCIETAS (vt ſcribit Gabr. di.15. q. 11. art.3. dub. 10. libr.4.) eſt fraternitas quædam & cõuentio plurium contracta ob commodiorem vſum & vberiorem quæſtum, vt dum plures conueniunt ad ſimul mercandum, componẽtes ſimul pecuniam & labores, & induſtriam ad commune lucrum. Et quomodo illa ſocietas poteſt contrahi, & quando ſit licita, vide ibidem. In re autem turpi & flagitioſa ſocietas contrahi non poteſt:& ideo ad committ

tendum vſuram,ſocietas contrahi non poteſt,& ſimilibus. Seruanda quoque eſt æquitas in omnibus,damno,ſcilicet & lucro:de quo latiùs Gabriël vbi ſuprà.

¶ SOCIETAS ſecundum B. Tho.eſt adunatio hominum ad aliquid perficiendum. Illud multiplicatur ſecundum illud ex B.Tho.opuſcul.contra religionis impugnatores. Philoſoph.duas ponit, primò ſocietates.Ponit iconomicam, &politicã. Politica verò multiplex eſt.Vna ciuitatis perfectæ.Altera patriæ magnæ ſeu prouinciæ.Deinde policias bonas diſtinguit in Regnum, Ariſtocraciam,& Timocraciam.Policiam verò ſacerdotum quæ dudũ druydes in Gallia vocabatur:determinat partem eſſe policię cuiuſlibet perfectę,ſicut & milites & populi:de hoc meminit Gerſ.trac.11.ſuper cauſa.Ma.

¶ SODOMIA eſt turpitudo in maſculũ facta,vt habetur 23.q.2.ca.Vſus.& ſecũdum B.Tho.2.2.Sodomia, id eſt coitus maſculorum, eſt ſpecies luxurię contra naturam:& Zodoma muta interpretatus, & ideo quia mutos ſine confeſſione conſueuit præcipitare in ſtagnum ſulphuris ardentis, cuius fumus tormentorum aſcendit in ſecula(inquit Gerſon parte 1.ſermone facto Conſtantiæ in die ſancti Antonij.)Vitium hoc cæteris longè peius & flagitioſius.In Sodomitas inuehitur Lactantius Firmianus libro ſexto,capitu.23.diuin.inſtit. Non poteſt (inquit)hæc res pro magnitudine ſceleris enarrari.Nihil amplius iſtos appellare poſſum quàm impios & parricidas,quibus non ſufficit ſexus à Deo datus,niſi & ſuum ſexum prophanè ac petulanter illudant,&c.Aliàs multa de Sodomię vitio & vitioſis & peſſimis illis hominibus dicitur, & in triumpho Veneris pauca annotauimus.lib.5.

¶ SOLATIVM(vt ſcribit Gerſon parte 3. tract.3. de canticis & ſolatio. tomo 3. eſt mulcebris paſſio conſurgens ex perceptione coniunctionis obiecti conuenientis cum ſubiecto conuenienti. Vel ſic:Solatium eſt perceptio conuenientis coniuncti.Solatium ſumitur amplè,vt ſe extendit ad omnem potentiam cognitiuam ſenſualem,ſcilicet rationalem & intellectualem, vt dicimus Deum & Angelos, & animalia delectari vel ſolaciari. Solatium appropriatè ſumptum,eſt gaudium non qualecunque,ſed inter anxietates, moleſtias & dolores, proueniens apud hominem ſecum manentem: vt in fletu ſit ſolatium. Vnde illud:

Solantur miſeri ſua fata ſenis.

Hinc Spiritusſanctus dicitur conſolator, & virgo Maria conſolatrix miſerorum dante Deo,confert. Et ſolatium quodlibet oritur ex amore:ideo qualis eſt amoris, talis eſt ſolatij bonitas & finis. Vnde ſicut duas amicitias duo amores conſtituũt. ſic & duo ſolatia.Solatium terrenum, animale & diabolicum inſtar Epicureorũ,operatur amor ſui vſque ad contemptum Dei. Solatium verò quale deſurſum,eſt pium, pudicum, pacificum, ſuaſibile, & miſericordia plenum, cauſat amor Dei vſque ad contemptum ſui. Et ſolatium in homine multipliciter reperitur iuxta multiplicem in ipſo potentiam cognitiuam,atque ſubiectiuam, quemadmodum notauit Chriſtus, exprimens animam, ſpiritum, carnem, dum ait: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem:ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Solatium infirmæ carnis eſt delectatio ſenſus exterioris, cuius ſubiectum eſt caro aut neruus ſenſibilis,mediante ſpiritu corporali & ſubtili,vnde conſurgit facilitas aut difficultas ſolatij, iuxta cõplexionis corporalis qualitatem accidentalem vel innatam. Solatium animæ triſtis, quandoque eſt gaudium imaginatiuæ vel cogitatiuæ virtutis organo corporeo intus vtentis. Solatium animæ triſtis, quandoque eſt gaudium rationis,organo corporeo non vtentis in actibus ſuis. Solatium proprii ſpiritus, eſt gaudium mentis,quæ ſuperior eſt portio rationis,ſic præcedens eſt inferior. Et ſolatium quodlibet in homine repertum dicitur aliquando ſolatium corporis, aliquando ſolatium animæ,aliquando ſolatium ſpiritus, aliquando ſolatium carnis, iuxta diuerſos à Doctoribus modos vtendi prædictis nominibus. Et ſolatium in quibuſdam rebus eſt quadrifariè, vt in homine. In quibuſdam bifariè, vt in brutis. In quibuſdam nullo modo, ſicut in rebus ſine anima. Solatium intrinſecè liberum vel laudabile, non inuenitur pręter quàm in vtentibus iudicio rationis. Eſt & ſolatium deceptorium,quod tot modis oriri poteſt,quot modis potentiæ apprehenſiuæ poſſunt in apparentiis & indiciis ſuis falli. Et ſolatium à deceptione multum auertitur per habitus virtuales,tam intellectuales quàm morales, quàm infuſos ſupernaturales:imò & per naturales,& frequenter ſolatium inficitur & deprauatur per affectum vitioſum qualemcunque. Hinc dictum eſt: Excæcauit eos malitia eorum 1.& omnis malus ignorans:& quot capita,id eſt affectiones, tot ſententiæ. Solatium autem quærendum eſt principaliter propter Deum:vt humilius timeatur, feruentius diligatur, & alacrius honoretur. Sic aiebat Propheta,loquens optabundus Deo: Lætetur cor meum vt timeat nomen tuum. Poteſt tamen homo ſolatiũ quærere propter ſe, non tamẽ principaliter,ſed ſub Deo: ſicut inclinauit Pſalmiſta cor ſuum ad faciendas Dei iuſtificationes in æternum propter retributionem. Hæc & multa alia ſcribit de ſolatio Chriſtianiſſimus Doctor & Cãcellarius Pariſienſis Gerſon vbi ſuprà. Pauca ſufficiant ex multis.

¶ SOLENNE eſt quod omnibus annis præſtari debet,à ſolus & annus,hoc eſt anniuerſarium: quare ſolennes ceremonias dicimus,quæ ſunt anniuerſario ſacrificio religioſę. Item ſacraſolennia,quę certis & ſtatutis temporibus fiunt. Nec viris aptè iungitur dicentes:Solennis vir doctor, quod aliàs arguimus:à quo ſolennitas.

¶ SOLERTIA eſt ſubtilitas quædam in non perſpecto tempore medij,ſecũdum Ariſtotelem. Vel eſt habitus ex repentino inueniens,quod conuenit, ſecundum beatum Thomã 3.ſententiarum, diſtinct. 33. quæſtio.3. articu.1. Et ſecundum eundem ſuper poſtilla lectione 3. Solertia eſt quædam ſubtilis & facilis,& prompta coniecturatio medij propter quod aliquid euenit, & hoc quando non habet magnum tempus ad perſpiciendum & deliberandum. Solers eſt qui in omni tempore prudens, quaſi totus ex arte. Et dicitur ingenioſus & artificioſus,quique in omnibus rebus prudens eſt. Va de ſolertia,quorum contraria ſunt iners, quaſi ſine arte,& inertia.

¶ SOLICITVDO dicitur cura mentis, & inquietudo, quæ mentibus inhæret:& eſt ægritudo animi cum cogitatione, ſecundum Ciceronem libro Tuſcu. quæſtion. Vel ſolicitudo ſecundum beatum Thomam ſecunda ſecundæ,quæſt.55.artic. 6. eſt rationabile

nabile ſtudium adhibitum ad aliquid conſequendũ quod maius eſt, vbi eſt timor: minus eſt vbi eſt ſecuritas. Et venit à ſolicito verbo, quod dicitur à ſolo & cito, quaſi ſolo cito, hoc eſt loco dimoueo.

¶ SOLICITVDO temporalium futurorum eſt irrationabile ſtudium, quo quæruntur futura tanquã fines, & vltra neceſſitatem præſentis vitæ. De qua Chriſtus Matth. 6. Nolite ſollicitieſſe in craſtinum. Solicitudo autem temporalium tripliciter dicitur illicita, vt ſcribit ſanctus Thomas ſecunda ſecundæ, quæſtio. 55. artic. 6. Primò quum temporalia quærimus tanquam finem. Secundò, quum in eis procurandis adeo ſuperfluum adhibetur ſtudium, vt homo retrahatur à ſpiritualibus, quibus principaliter inſeruire debet. Tertiò, quum ſatiẽdo quis quod debet, timet ne ſibi neceſſaria deſint. De quo Chriſtus Matth. 6. & Lucæ. 12. Nolite ſoliciti eſſe, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus. Non autem omnis ſolicitudo prohibetur, ſed immoderata. Nam quod moderata ſolicitudo concedatur, innuit Dominus, cum docuit nos orare, dicendo: Panem noſtrum quotidianum, &c. Non ergo prohibetur moderata & oportuna curatio, & cogitatio de craſtino: ſicut aliqui errantes docuerunt, ſed immoderata. Eſt autem ſolicitudo immoderata tripliciter (vt ſcribit Gabriël lectione lxx. canonis) quia vel eſt ſuperflua, anxia, finalis cauſa quærendi. Superflua eſt quæ animum impedit à ſpiritualibus quærendis, ſicut quæ eſt in multa futura tẽpora, quaſi ſemper victuri eſſemus, & locum manentem hîc haberemus, & non magis futurum inquirere deberemus. Solicitudo anxia eſt, quæ diffidentiã habet de largitate diuinæ prouiſionis: hæc eſt in auaris diuitibus, qui ſemper timent deficere: ideo non ceſſant cum cordis anxietate & parta tueri, & ſuperfluas prouiſiones facere, ac diuitias diuitiis cumulare in præiudicium pauperum, & crebrò in propriꝗ ſalutis detrimentum, quaſi Deo non eſſet cura de ſuis.

¶ SOLICITVDO principalis quæ eſt rei alicuius, vt cauſæ finalis: hæc eſt quæ habetur de aliquo tanquam principaliter intento propter quod alia intenduntur, & ipſum tanquam finis intenditur. In quo adepto is qui intendit, quietatur: nec id in aliud magis concupiſcendum ordinatur, quàm habens de cibo & temporalibus homines voluptuoſi, & pecudum vitam eligẽtes, vt dicit Philoſophus 1. Ethic. cap. 3. ſimiles Sardanapolo Aſſyriorum Regi, qui vitam egit in voluptatibus. De hac triplici ſolicitudine amouere & deterrere volẽs Dominus oratione qua nos docuit petere panem quotidianum, ſolicitudinem, inquam, immoderatam increpaus. De quo latiùs legito Gabriëlem vbi ſuprà.

¶ SOLICITVDO quædam eſt Dei, quædam mundi: vna ſpiritualis, altera tẽporalis, vtraq; bona, alioquin culpata fuiſſet vxoratorum cũ ſua ſolicitudine conditio. Prima tamen melior atque diuinior, adeo vt vacatio dici poſſit, vt ſcribit Gerſon parte 2. de ſolicitudine Eccleſiaſticorum. De qua Apoſtolus 1. Corinth. 7. Volo vos, inquit, ſine ſolicitudine eſſe. Etiam alibi ad Philippen. 4. Nihil ſoliciti ſitis. Et per Pſalm. Dominus: Vacate, inquit, & videte quoniam ego ſum Deus, &c.

¶ SOLITVDO ſecundum beatum Thomam ſecunda ſecundæ quęſtio. clxxxviij. art. 8. non eſt de eſſentia perfectionis, ſed eſt inſtrumentum congruum contemplationi, nõ autem actioni. Triplex autem finis ſolitudinis eſſe debet (vt ſcribit Gerſon tractatu xj. ſuper Cantico glorioſæ Virginis.) Vnus peccandi vitatio. Alius peccatorum punitio. Tertius ad Deum approximatio. Et eſt triplex ſolitudo, ſcilicet deſerti, vt in eremicolis. Solitudo clauſtri vel cœnobiorum, quę habetur per regulas ipſorum, quę conueniunt omnes eſſentialiter in triplici voto, obedientię, paupertatis, continentię. Et ſolitudo deſerti in eremicolis, patet, iuxta narrationes & vitas Patrum, qui pręterea ſunt, & qui nunc ad hanc ſolitudinem idonea tradiderunt. Tertia ſolitudo eſt tecti ſeu templi: in hac non ita cognitionem inuenimus traditam: participat autem cum vtraque priori ſolitudine, differens tamen ab vtraq;, nulla lege viuendi ſub voto aſtringitur imitans in hoc voluntarios eremitas: nihilominus locum villarum vel ciuitatum non relinquunt diſpares in hoc eremitis. Vide de hoc latiùs Gerſonem vbi ſuprà. Et quibuſdam (vt idem dicit de monte contemplationis capitu. 18.) ex gratia Dei ſpeciali collatum fuit, vt in iuuentute ſua ſolitudini & ſolitarię habitationi ſeipſos traderent, quemadmodũ ſanctus Benedictus legitur feciſſe: Ipſe tamen in regula ſua per ſe illud non conſulit, ſicut etiam alij eremitę & doctores perſuadentes ne quis illud audeat attentare aggredi, quia gratia vna ſingularis alicui donata, non eſt omnino trahenda ad conſequentiam, ſeu non omnibus imitanda. Et qui quãdoque oppoſitum auſi ſunt facere, ſcilicet quærere, ſolitudinem & ocioſitatẽ ſine pręcedente labore & pręuia bona inſtructione ac conſuetudine cõuerſationis inter ſocietatem miſerabiliter ſunt defraudati. Ratio, volare enim niſi ſunt antequam eſſent alati: & congredi bellum cum inimico immaniſſimo priuſquam alios minores debellaſſent aduerſarios, ſcilicet mundum & carnem. Hęc Gerſon, & capitu. 23. idem Gerſon de monte contemplationis duplicem ponit ſolitudinem, ſcilicet interiorem & exteriorem, cùm ait: Secundum ſtatuum diuerſitatem & conditionum, & veritatem hominum poteſt quilibet reperire locum ſibi ſecretum: vt inibi in pace quieſcat, & in ſilentio. Verum tamen eſt quod principale ſecretum & ſilentium haberi debet ad intra in anima magis quàm ad extra, hoc eſt quod anima excludat à ſe & habitatione ſua omnem curam humanam, mundanam, omnemq́ue cogitationem vanam vel nociuam, & quęcunque eam impedire poſſunt ad illud perueniendum quo tendit. Accidit enim quod aliquis ſępe corpore ſolus ſit ab hominibus ſegregatus, nihilominus tamen per phantaſias cogitationes & melancholias patitur, & ſuffert grauiſſimã, oneroſamq́ue ſocietatem in ſemetipſo, &cæ. Iſtarum ſolitudinum duarum abſentia inter ſe multum differt. Anima enim deuota contemplatiua, non eſt ſola, quia exiſtit in ſocietate optima, vtili & delectabili, ſcilicet cum Deo & ſanctis eius, per ſancta deſideria, deuotas, ſanctaſq́ue, cogitationes. Alia autem vtitur ſocietate valde damnoſa, vel ſaltem ei nihil proficua, anima, ſcilicet ita inutiliter mente vagabunda. Hęc Gerſon vbi ſuprà, qui & multa alia de ſolitudine & vita ſolitaria ſcribit: quę bonis eſt vbique malis nuſquam. Vnde idem tractatu 1. ſuper Magnificat. Ego verò neque ſolitariam vitam, neque ſocietatem appellabo, vt pote quę vita nõ eſt, ſed mors horrida, monſtrum horrendum, peccator ingens eſt, qui ſecum diſſi-

det, qui conuenit nulli, qui diſſipatur & ſoluitur cu ris & ſceleribus, facinoribus, & flagitiis, inceſſanter, ſine modo, ſine ordine, ſine pondere & menſura: vt ſubſiſtens ſe odit in ſe, in ſe ſæuit, malus omnibus, peſſimus ſibi, & eò infelicius quò deterioribus peccatis fuerit obnoxius à primo peccatore vſque ad vltimum. Et via ſolitaria ſic deſcribitur à Gerſone vbi ſuprà: Vita ſolitaria eſt vita intellectualis naturæ ſeu rationalis, quæ agitur ſegregatim à multis, & propter Deum. De qua plura legito apud eundem, & qui ſint idonei huic vitæ. Et vita ſolitaria (vt inquit Franciſcus Petrarcha) proculdubio non modò tranquillior, ſed altior eſt atque ſecurior. Et plura de vita ſolitaria idem ſcribit, & alij.

¶ SOLIVM, armarium ex vno ligno factum, in quo Reges ob corporis ſui tutelam ſedebãt: dictũ quaſi ſolidũ quoniam ex prædura materia roboris fiebat: vel dicitur quaſi ſolum, quod in his ſoli ſederent: vel quaſi ſedium à ſedendo, abuſiuè tamen quandoque ponitur pro ſella regali. Et ſolium pro ſacra ſcriptura ponitur, vt ſcribit ſanctus Bonauen. in fine quarti libri ſuper hæc verba Magiſtri. Hæc de pedibus ſedẽtis ſuper ſolium excelſum, propter ſui eminentiam. Vel etiã anima ſancta quæ dicitur ſedes ſapiẽtię. Aut certè virgo Maria, in quã deſcẽdit ad habitãdum Dominus. Vel ẽt natura aſſumpta in qua poſuit tabernaculum ſuum. Bonauen.

¶ SOLVS, vt notat ſan. Bonauen. diſtin. 21. q. 1. libr. 1. Et Gab. eadem diſtin. q. 1. lib. 1. quandoque capitur cathegorematicè, prout valet tãtũ ſicut ſolitarius, ſic ſolus Sortes currit, id eſt Sortes, qui eſt ſolitarius currit: & ſolitarius eſt cum quo in eodem loco non eſt alius eiuſdem ſpeciei. Et ſic conceditur ſortes ſolus comedit, ſi ſolitarius ſine conſortio, ſcilicet comedit: licèt etiam multi alij comedant. Alio modo capitur ſincathegorematicè, & dupliciter. Vno modo præciſiuè, vt denotat prædicatum conuenire ſubiecto, etiã remoto ab omni alio, quo modo conceditur illa: Solus ſortes poteſt currere. Et negatur ſolus ſortes poteſt trahere hanc nauem demonſtrãdo eam quam non poteſt ſine aliorum iuuamine trahere. Hoc modo conceditur, quod ſolus Deus poteſt producere ignem. Alio modo capitur excluſiuè. Et ſic vel determinat præciſe alterũ extremum propoſitionis, ſubiectũ, ſcilicet vel prædicatum. Et ſic facit propoſitionẽ de excluſo ſubiecto vel prædicato: iſto modo accipiẽdo illã, Solus ſortes currit, valet: aliquid quod eſt tantũ ſortes, hoc eſt quod eſt ſortes & nihil aliud ab homine: vel & nihil quod nõ eſt homo: de quo latiùs vide tales propoſitiones apud Logicos. Quãdoq; ſolus poſitũ à parte prædicati ſecũdum vocem ex vſu loquentium, capitur ſecundũ intellectum ac ſi poneretur à parte ſubiecti, & determinaret totam propoſitionẽ, ſecundum quem modum Aug. 6. de Trinitate dicit: Nõ dicimus Patrem eſſe ſolum Deum, intelligẽs idẽ per iſtam, Pater eſt ſolus Deus, quod per illã, Solus Pater eſt Deus. Et ſequitur: Eſſe aũt ſolum dicimus Patrem & Filiũ & Spiritũ ſanctum. Et cùm dicitur: Tantum tres ſunt perſonę, exponitur ſic: Tres ſunt perſonę & non plures, quàm tres ſunt perſonæ. Gabr. qui longior eſt ibi, ſed hæc ad Dialecticam rationem pertinent. Quando autem ſolus capitur cathegorematicè, vt dicit ſolitudinẽ, nõ poteſt verè addi alicui termino in diuinis cõſtituendo affirmatiuã propoſitionẽ, quia ſic capiendo priuat ſiue excludit cõſortiũ triũ perſonarum, quæ tamẽ à ſe ſunt impræciſibiles & inſeparabiles, cùm quælibet ſit in ſingula per circumincesſionẽ. Sic omnes illæ ſunt negãdæ, Solus Pater eſt Deus, ſolus Pater eſt Pater, ſolus Pater creat, valẽt enim, Pater qui eſt ſolitarius, eſt Pater, Deus creat, quæ omnes ſunt falſæ. Cùm ſecundũ Hilarium 3. de Trinit. In diuinis nec diuerſitas ſit nec ſolitudo. Sed capiendo ſolus, vt dicit præciſionem non poteſt addi termino perſonali: licèt fortè termino eſſentiali, quia quãtũ ad terminos perſonales importaret remotionẽ ſiue ſeparationẽ diuinarũ perſonarũ, quę eſt impoſſibilis. Vnde ſecundum hunc ſenſum illa, Solus pater creat, valeret. Pater ſeparatus ab omnibus aliis (filio, ſcilicet & ſpirituſſancto) creat, ſed quo ad terminos eſſentiales ſignificaret ſeparationẽ Dei ab his quæ nõ ſunt Deus, quæ eſt poſſibilis. Vnde illa videtur concedenda, Solus Deus poteſt producere ignẽ, quia tantũ valet Deus ſeparatus ab omnib', quæ nõ ſunt Deus, põt producere ignẽ. Sed capiẽdo ſolus excluſiuè, vt determinat extremũ, vt videlicet reddit propoſitionẽ de excluſo extremo, põt indifferẽter addi tã eſſentialibus, q̃ perſonalib', & ſic nihil refert addere vel deponere, q̃a valet ſuę pręiacẽti. Vnde ſic concedendę ſunt illæ, Tantum Pater eſt Deus, tantum Pater creat, Pater eſt ſolus Deus, ſolus Filius eſt perſona diuina, ſolus De' eſt Spirituſſanct', & ſic de aliis. Sic capit Aug. 6. de Trin. Solus Pater eſt tantus, quantus eſt Pater & Filius & Spirituſſanctus. Capiendo verò ſolus, vt facit propoſitionẽ excluſiuã, poteſt addi termino eſſentiali, ſed nõ notionali reſpectu eſſentialis prædicati: quia hæc eſt vera: Tantùm Deus eſt Pater, patet per exponentes. Secunda patet, quia ſic illa erit falſa: Tantùm Pater eſt Deus, quia ſecunda exponens eſt falſa, ſcilicet nulla res, quæ non eſt Pater, eſt Deus, quæ falſa eſt: tamen Filius ſit res quæ non eſt Pater, & tamen eſt Deus, ſimiliter Spiritus ſanctus. Illa tamen vera eſt, Tantùm pater generat, tantùm Filius gignitur. Capiendo itaque ſolus excluſiuè hęc propoſitio, Solus Pater eſt Deus, eſt falſa, & de virtute ſermonis neganda. Patet per exponentes, quia ſecunda eſt falſa, ſcilicet illa, Nulla res quæ non eſt Pater, eſt Deus, quia Filius eſt res quæ non eſt Pater, & tamen eſt Deus, & non debet exponi per aliud, ſi & nihil aliud à Patre eſt Deus: quia tunc illæ eſſent veræ, Solus Pater ſpirat, ſolus Pater creat, quę non cõceduntur. Ex his patet quo modo illa, Solus Pater eſt Deus, multipliciter poteſt diſtingui, & ſecundum hoc concedi vel negari. Gabriël vbi ſuprà.

¶ SOMNNVS eſt ligamẽtum omniũ ſenſuum, ſecundum Ariſtot. lib. de ſomno & vigilia. Et eſt in potentia ſentiendi propter exceſſum vigilãdi. Et ſomnus eſt paſſio naturalis, & cõuẽtus caloris intrinſecus: vel naturalis reciprocatio facta ex euaporatione vaporũ à nutrimento ingroſſata à frigiditate cerebri propter ſalutẽ animalis tuendam. Et ſecũdum Auicẽnam ſomnus eſt quies animalium virtutum cum intenſione naturalium. Vel eſt priuatio d[illegible]poſitionis animæ imperantis ſenſibus & virtutibus exterioribus, in qua anima conuertitur ab exterioribus ad interiora. De quo latiùs videatur apud Philoſophos. Eſt & ſomnus ſpiritualis in pecca[illegible], de quo Gerſon part. 1. de diſtinctione verarum viſionum à falſis, cùm ait: O quotiens ſibi videtur homo ſapiens, ſibi iuſtus, ſibi humilis. Et ſibi dicit,

quia ſi

quia diues eſt in virtute,& neſcit quod miſer eſt & miſerabilis,& panper,& cœcus,& nudus, præualet in vanitate ſua,& in multitudine ſpiritualium diuitiarum ſuarum glotiatur. Dicit in exceſſu ſuo: non mouebor in æternum. Sed pro certo alto ſomno preſſus fallitur, quia omnia hæc aſpicit non in luminoſæ veritaris vigilia, ſed ſub ſimulachro ſomniculoſæ vanitatis experitur hanc fraudem. Tunc primùm homo dum Deo propitio excitatur à ſomno peccati,& nihil inuenit diuitiarum ſomniatarum in manibus ſuis: fit hoe dum regreditur ad luminoſum & præſulgidum diem humilitatis,& ſibi vigilat, qui vanitati dormiebat. Videt tunc errorem ſuum,& illum ſecum diuque retractans, quod ipſe patiebatur, qui ne deſipiat obſtupeſcit. Nam & verè ſuperbum,& arrogantem,& timidum, aut aliter vitioſum ſe fuiſſe deprehendit, quàm aliter priùs exiſtimabat, &cæ. Hæc Gerſon, qui rem latiùs perſequitur.

¶ SOMNIVM eſt phataſma in ſomno factum, id eſt apparitio phantaſtica ſomno facta, ſecundum Ariſtotelem libro de ſomno & vigilia, Et diſſinitur ſic à Chryſippo: Somnium eſt vis cernens, & explanans, quæ à Diis, hominibusque ſignificantur in ſomniis, De hoc videri poteſt Cicero libro ſecundo de diuinatione. Gregot. viij. Moral. ſuper illud Iob 7. Terrebis me per ſomnia, inquit: Qnum ſomnia contingant aut Ventris repletione, aut inanitione, aut illuſione, aut cogitatione, aut reuelatione, cogitationes ſanctiores, cœleſtiores, virtuoſiores, ſequuntur ſomnia blandiora & delectabiliora. Repræhendit autem ſcriptura eos, qui confidentiam habent in ſomniis, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. vij. parte 2. articul. 1. quæſtio. 3. libr. 2. Vnde Eccleſiaſt. 34. Sicut parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi altiſſimo fuerit miſſa viſitatio. Ideo intelligẽdum, quòd quinque de cauſis fiunt ſomnia (vt idem ſcribit Bonauen. vbi ſuprà. Quædam contingunt ex diſpoſitione corporis. Quędã ex ſolicitudine mentis. Quędam ex illuſione diabolica. Quædam ex renelatione Angelica. Quædam ex viſitatione diuina. Prima duo ſomnia ſunt præſagia futurorum, quæ habent cauſam in nobis, vt ſomnia quæ cõtingunt ex cauſis corporis, ſunt ſigna infirmitatis. Somnia quæ contingunt ex ſolicitudine mentis, ſunt ſigna eorum ad quæ facienda vel deſideranda noſtra inclinatur affectio. Aliorũ verò nõ ſunt ſigna de ſe, imò ſi ad alia applicentur, potius præbent occaſionem errandi quàm præſciendi. Somnia quæ ſunt diabolica illuſione, nullius ſunt roboris, ſicut nec diuinationes Auruſpicum. Somnia verò quæ ſunt ab Angelis bonis aut à Deo, ſunt in nobis ſigna, ſunt vera. Et ita ex hoc non habetur, quòd præcognitio futurorum contingentium aliter habeatur, quàm à Deo, niſi per aliquam coniecturam. Hæc Bonauentura vbi ſuprà. Quare (vt idem ait diſtinct. 25. quæſtion. vj. libr. 2.) in ſomniis non eſt præuiſio futurorum, niſi viſitatio emittatur ab altiſſimo: ſicut dicitur Eccleſiaſt. 14. Magis autem Dominus viſitat in ſomnis, quàm in vigilia, in reuelando futura, vt idem ait. Tum propter hoc, quod anima in vigilia eſt diſperſa ad exteriora ſenſibilia comprehendenda. Tum quia etiam Dominus, qui poſuit tenebras latibulum ſuum ad ſuiipſius occultationem, magis vult in ſomnis, quàm in vigilia reuelationes emittere. Tum quia etiam magis in ſomnis agitur homo, quàm agat: & in reuelatione diuina plus ſe habet homo per modum ſuſcipientis quàm agentis. Tum quia etiam in ſomnis medium tenet homo inter mortuum & viuentem: & ita qnodammodo à vita huiuſmodi recedit. De qua Dominus Exodi 23. dicit: Non videbit me homo, & viuet, &cæt. Et cautelam ponit ſecundum aliquem Ioannes Gerſon parte prima de probatione ſpirituum, ſicut & ponit cautelam de viſionibus, de quibus ſuſpenſum iudicium habendum eſſe vult. Vnde dicit: Si monitiones aliquæ bonæ fieri videantur in ſomniis, vel ex perſona defunctorum, vel aliunde recipiantur, eis non quaſi ſomnia penitus abiiciendo, neque eis ex aduerſo velut authenticis vel diuinis adhærendo, recogitentur potius tanqnam remunerationes aliquæ ad faciendum bona, vel mala declinandum, iuxta ſomniorum qualitatem, &c.

¶ SOPHISTA, (vt ſcribit Bruleſer diſtin. 21. quæſt. 1. libr. 1.) Vno modo idem eſt quod ſapiens Logicus: ſophos enim Græcè ſapiens eſt Latinè. Alio modo capitur in malum pro aliquo quęrente vanam gloriam per ſalſa argumenta, de quo aliàs dicitur. Et Saranam dicit Sophiſtam Gerſon tractatu viij. ſuper Cantico Virginis, cuius hoc totum ſtudium eſt fallere: non quęrit ſapiens eſſe, ſed videri. Vnde vt decipiat garrulus eſt, multa petit. Celat propoſitum ſuum, & inueſtigat alienum, Sophiſticus per omnia, &c. Quid ſit Sophiſticus & ars ſophiſtica, videto apud Dialecticos amplius.

¶ SOPOR (vt ſcribit Bruleſer diſtinct. xviij. quęſtio. 1. libr. 2. eſt quædam dulçedo immiſſa maximè à Deo ipſi animæ per quam totaliter abſtrahitur ab actibus exteriorum ſenſuum, hic erat in Adam, & non ſomnus: quandoque tamen ſumitur pro ſomnio.

¶ SORS capitur multis modis (vt notat Bruleſer diſtinctio. xv. qnęſtio. 4. libro 4.) Primo modo pro euentu, vel pro aliqua ſortuna. Pſalm. 21. Et ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Secundo modo capitur pro ſortilegio. Tertio modo pro diuinatione. Quarto modo capitur pro parte vel portione alicuius hęreditatis. Quinto modo capitur pro capitali. Poteſt etiam capitale capi pro tota ſumma pecunię, etiam pro capitali pœna, etiam pro capitali ſententia pœnæ. Vnde opera ſatisfactoria facta extra charitatem, & in peccato mortali, adueniente gratia non reuiuiſcunt, quantum ad collationem glorię, ſcilicet ad vitam ęternam, ſed reuiuiſcunt & viuificantur qnantum ad remiſſionem pœnę, & debent in ſortem computari: quia principalis effectus pœnitentię, eſt ſatisfacere pro peccato, & euitare pœnam inflictam pro peccato: & capitur ibi ſors metaphoricè pro capitali pœna, vt ſi detur in pœnitentiam alicui ieiunium quatuor dierum, totum illud ieiunium vocatur ſors, & quęlibet dies vocatur pars ſortis, &c. Sors propriè dicitur ſecundnm beatum Thomam ſecunda ſecundę, quęſtio. xcv. artic. viij. quum aliquid fit, vt eius euentu conſiderato aliquid occultum innoteſcat. Capitur etiam ſors pro fatali neceſſitate. Vnde Auguſtin. in Pſalm. quid ſit ſors his verbis oſtendit: Sors eſt res in dubitatione humana, diuinam indicans voluntatem. Nam & ſortes miſerũt Apoſtoli, electi ſunt duo iudicio humano,

& electus de duobus iudicio diuino. Vnde ſcribitur: Cecidit ſors ſuper Matthiã. Ponitur ergo ſors pro gratia qua ſaluamur, quia in ſortẽ non eſt electio, ſed volũtas Dei. Nam ibi dicitur, iſte facit, iſte non facit, merita conſiderantur: & vbi merita cõſiderãtur, electio eſt, nõ ſors. Quoniam aurem Deus nulla merita noſtra inuenit, ſorte volũtatis ſuæ nos ſaluos fecit, quia voluit, nõ quia digni fuimus: hæc eſt ſors. Vnde in Actib. Apoſt. Quia exiſtimaſti donum Dei pecunia comparari, non ẽſt tibi pars neque ſors in fide hac, id eſt gratia non pertinens ad iſtam gratiam, quam gratis omnes accepimus. Et ſortes ex permiſſione Dei partes hęreditatis vocãtur, quæ populo ſunt diſtributæ. Vnde tribus Leui præcepta eſt non habere ſortẽ inter fratres ſuos quod ex eorum decimis ſuſtentaretur. Hinc ſors patrimonium dicitur. Vnde conſortes & cõſortia, qui aliquod patrimonium ſimul habent. Dicitur & ſors ſumma ſeu caput, & prima pecunia quę confertur in ſocietatem, vt inde lucrum fiat, vt dictum eſt. Dicitur & iudiciũ. Item ſucceſſio, ſicut in Hymno: Vt cùm dies abceſſerit, noctemque ſors reduxe. mundi per abſtinen. ipſi canamus gloriam.

¶ SORTILEGVS penult. correp. qui per ſortes futura prænunciat, & qui per ſortem aliquid eligit. Hinc ſortilegium. Et ſortior verbũ ſignificat ſortẽ facio, vel ſorte cõſequor vel recipio. Et ſecundũ Iſido. li. 8. Ety. & habetur 26. q. 1. Sortilegi. Sortilegi ſunt, qui ſub nomine fictæ religionis per quaſdam quas ſanctorum ſeu Apoſtolorũ vocant ſortes diuinationis ſciẽtiã profitẽtur, aut quarumcunq; ſcripturarũ inſpectione futura promittunt. Vnde ſortilegiũ eſt per ſortes diuinatio, &c. Et ſortilegia eo ſunt execrabiliora quo plures ſanctæ obſeruationes intromiſcẽtur, & plura bona miſcẽtur quę ſunt ſancta & honeſta: vt ieiunare, caſtũ eſſe, dicere Pater noſter, & Euãgeliũ: quoniã vnde deberet honorari Deus, honoratur diabolus, vt dicit Gerſon in Trigolo Aſtrologiæ theologizatæ. Et vt dicit Aug. huiuſmodi obſeruationes, vt ſunt curioſæ inſpectiones vel obſeruatione conſtellationũ, &c. tantò magis ſuſpectas & fugiẽdas eſſe, quantò ſæpius videntur ſuum ſortiri effectũ. Sortilegia reprehendit Gerſon part. 4. ſerm. de natiuitate Domini. Similiter ſortilegos arguit parte 4. ſermone ad Regem Franciæ nomine vniuerſitatis, cõſideratione 3. qui inuocant auxilium inimici, quaſi Deus ſit minus potens, aut ſapiens, aut adiuuare valens quàm inimicus, &c.

¶ SPECIES capitur multis modis, vt notat Bruleſer diſtinct. 10. quęſtio. 3. lib. 4. Primo modo capitur pro exteriori cõpoſitione, ſecundũ quam quis dicitur pulcher, & ornatus. Pſal. Specie tua & pulchritudine tua, &c. Secundo modo pro forma dante eſſe ſpecificũ formale: & iſto modo diſtinguitur cõtra materiã. Tertio modo pro quacunq; ſimilitudine repręſentatiua alicuius rei, quæ eſt ratio cognitiua illius rei: vel capitur pro cognitione vel notitia. Vnde Ariſtot. 3. de anima. Lapis non eſt in anima, ſed ſpecies eius, id eſt cognitio eius. Non enim lapis eſt in anima intelligẽtis, ſed eius cognitio, qua exiſtente ſemper eſt intellectus in actu intelligẽdi lapidem: & harum cognitionũ locus eſt in anima. Quarto modo capitur pro materia rerum: ſic dicitur: In horto meo eſt ſpecies talis herbæ. Quinto pro æterna beatitudine, quæ eſt viſio Dei, vt dicitur in Collecta Epiphaniæ, vſque ad contemplandam ſpeciem tuæ celſitudinis perducamur. Sexto capitur ſpecies, vt eſt vnum de quinque vniuerſalibus. Septimo eſt accidens partium orationis, ita accipiunt Grãmatici. Octauo accipitur pro imagine figurata, vel artificiali facta ad ſimilitudinem alterius. Nono capitur pro quocunque ſigno viſibili, & ſenſibili diſtinctè repræſentatiuo alicuius rei viſibilis, & hoc ex inſtitutione diuina: ſic accipitur cùm dicitur: Corpus Chriſti eſt ſub ſpeciebus, & in Sacramento altaris ſpecies ſunt albedo, rotunditas illa, impreſſio imaginis alicuius figuræ, & ſapor panis & vini. Bruleſer. Accipitur & ſpecies pro eſſentia diuina, vt habet Magiſter diſtinct. vlt. libr. 4. cum ait: An quia non Deũ videbunt per ſpeciem: hic accipitur ſpecies pro eſſentia diuina, vt exponit Richardus.

¶ SPECIES ſecundum Dominum Petrum Aliacen. Cardin. Camerac. poſt Greg. de Arimi. diſtin. 7. lib. 2. quadrupliciter accipitur. Primò cõmiſſiuè pro omni forma ad notitiam habendam concurrente, & ſic quandoque ipſa forma obiecti, quod cognoſcitur, dicitur ſpecies. Secundo modo communius non cõmuniſſimè pro omni forma, quæ eſt aliquo modo ratio cognoſcendi aliam rem: ſic ars, & habitus cognitiui poſſunt dici ſpecies. Tertio modo communiter pro omni forma, quæ eſt ſimilitudo, & imago rei cognitæ, per quam res illa cognoſcitur: & hoc modo etiã actualis cognitio dicitur ſpecies. Quarto modo accipitur ſpecialiter, & propriè pro omni forma, quæ eſt ſimilitudo & imago rei cognitæ manẽs naturaliter in anima, etiã poſtquã anima deſinit actualiter cognoſcere, apta nata ducere animã in notitiã rei, cuius ipſa eſt imago vel ſimilitudo. Primo ac tertio & quarto modis accipit Aug. 10. de Trinit. c. 10. vbi ait: Cũ incipimus à ſpecie corporis & peruenimus vſq; ad ſpeciẽ, quæ fit in cõtuitu cogitantis. 4. ſpecies reperiũtur, quaſi gradatim natę, quæ ſi altera ab altera à ſpecie quippe corporis quod cernitur exoritur, ea quę fit in ſenſu cernẽtis, & ab hac ea quæ fit in memoria, & ab ea quę fit in acie cogitãtis. Secũdo modo accepit ſpeciẽ Philo. 7. Meta. vbi ait: Medicinalis autẽ & ædificatoria eſt ſpecies ſanitatis & domus. Et ſecũdum Occã, ſpecies accipitur pro illo, quod eſt præuium actu intelligendi mouẽs ipſum ad actum cognoſcẽdi qđ põt manere ante intellectionẽ, & poſt etiã re abſente, & per cõſequẽs dicitur ab habitu, quia habitus intellectus ſequitur actũ intelligendi, ſed ſpecies pręcedit tam actũ quàm habitũ, & ſicut dictũ eſt de ſpecie intelligibili, ita põt dici de ſpecie ſenſibili, quod accipitur pro aliquo præuio alicui ſentiẽdi mouẽs ad actũ ſentiẽdi. Breuiter, vt dicit Gabr. diſt. 3. q. 2. lib. 2. per ſpecies intelligitur aliquod pręuiũ cognitiui mouens potentiã ad cognoſcendũ, quod non obiectũ potentiæ, nec habitus à cognitione derelictus, ſiue ſit in medio, potẽtia vel organo. plura Gabr. ibi. qui & opiniones ponit de ſpeciebus. Vna quę ponit eas, alia negat. Videatur & Scotus quęſt. 7. diſt. 3. lib. 1. Vnde ſatis communis eſt opinio, quę ponit ſpecies ſenſibiles, ſimiliter & intelligibiles: ſenſibiles in medio inter obiectũ, & organum ſenſus in ipſo ſenſu etiam in intellectu non quidem eiuſdem rationis, ſed diuerſę rationis inter ſe, & ab obiecto. Primas duas vocant ſenſibiles. Tertias intelligibiles. Gab. qui & plura ibi dicit

de ſpeciebus

de ſpeciebus illis ſecundum vnam opinionem, & ſpecies intelligibiles ſecundum Rich, libr. 4. artic. 1. q. 2. conſeruantur in intellectu, & per eas intelligit anima ſeparata, plura ibidem. Alia eſt opinio quæ negat tales ſpecies tā in medio quā in ſenſu, quàm in intellectu. Cuius opinionis eſt Occam, quoniam non apparet neceſſitas ponēdi tales ſpecies: quem imitatur Gabr. vbi ſuprà. Et poſt alia dicit, Omnia quę doctores ſancti nomine phantaſma, idolum, ſimulacrum tam quo ad ſenſum, quàm quo ad intellectum dicunt, ſunt res ſingulares cognitæ, & non aliqua ſpecies vel habitus in potentia vel organo, fruſtra igitur ponitur ſpecies diſtincta ab obiecto, & habitu tam in medio quàm in potentia ſiue organo. Vide Occam latiùs q. 17. ſecundi, & q. 18. Ad habendam quoque cognitionem intuitiuam, quæ eſt prima cognitio intellectus, non oportet ponere ſpeciem intelligibilē, aut aliquid præter intellectū, & rem cognitam ſtante ſemper communi influētia cauſarum ſuperiorū, ſed per intellectū & obiectū in ſe præſens, hoc eſt ſufficienter approximatū poteſt fieri cognitio intuitiua aliis circunſcriptis. Fruſtra igitur ponuntur alia, quū fruſtra fit per plura quod pōt fieri per pauciora. Fuſius de hoc ſcribit Gabr. Species autem ſeu forma rei ſecundum Philoſophum & Gerſonem parte 3. de paſſionibus animæ conſidera. 20. Vel eius phantaſma ſeu imago habēt vim alterandi proportionabiliter, vel agendi, ſicut habet res cuius imago, quemadmodū ſpecies ignis habet vim calefaciendi, ſpecies niuis infrigidandi, non tamen in æquali gradu ad rem ipſam. Et ſecūdum eūdem ſpiritus animalis delatiuus eſt formarum ſeu ſpecierum, ſicut aër recipit ſpecies colorū, vel aliorum ſenſibilium. Et hæ ſpecies coloris licèt non ſint ſenſibiles in aëre, faciunt tamen ſenſibiles impreſſiones in corporibus diſpoſitis, ſicut ſpecies coloris cauſant imaginem in ſpeculo. Sic imaginatio turpis figurę recipitur in ſpiritibus, & defertur & facit in ſemine deciſo tempore talis imaginationis notabilem effectū turpitudinis; ſicut imaginatio Ethiopis aſſimilationem inducit ad Ethiopem, &c. Plura ibi Gerſon de imaginatione.

¶ Speculum eſt in quod aſpicimus, ac ſpeciē hoc eſt effigiem noſtrā contemplamur, quod datū nobis à natura fuit, non vt pilos è ſuperciliis aut barbam velleremus, non vt faciem coloribus inficeremus, ſed vt noſmetipſos noſſemus, & formoſi deuitaremus infamiā, & deformes remediū ſciremus, eſſe virtutibus quicquid corpori deeſſet. Quapropter Socrates hortari adoleſcentes ſolebat, vt ſeſe frequenter in ſpeculo intuerentur. Nam ſi formoſi eſtis, elaborādum eſt, vt digni ea ſpecie ſitis. Sin autem deformes, vt eam deformitatē virtute ac bonis artibus tegatis. Et à ſpeculū dicitur ſpeculatio, nō autē à ſpecula, & reducitur ad meditationem, quia eſt viſio cauſæ per effectum ſecūdum beatum Tho. ſecunda ſecundæ, q. 180. artic. 5. ponit Gerſon triplex ſpeculū tractat. 10. ſuper cantico Mariæ, cui coniungit triplicem claritatem. Vnum ſpeculū eſt cum claritate ſua quod indidit natura & induſtria politur, quale fuit apud Philoſophos, quo ad intelligibilia per inueſtigationem naturalem, quamuis mixtę fuerint multæ nebulæ, imò tenebræ errorū, non tamē oportet dicere cum aliquibus quod nihil ſpeculari fuerunt veritatis etiam de Deo & intelligentiis, ſciebant ſaltē quòd Deus non erat lapis aut brutū. Rurſus alterū ſpeculū dicit ſupernaturalē irradiationē ſuper intellectū humanū, ob lympidiore & ſinceriore claritate, quā poſſit natura ſola vel induſtria propinare. Denique tertium dicit ſpeculū cum ſua claritate quod intimè latet, quod ab exteriorib' nequit aſſumi totaliter, ſed omnis hæc claritas filiæ Regis abintus eſt introrſus valdè, ad quam non admittitur alienus. Bibe de aquis tuis prior iubet ſapiens, cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur alienus. Nō enim habet gaudiū intrinſecus ortum ab amaritudine cordis in contritione quæ nō ſimiliter afficitur in dolore quæ vertitur in gaudiū. Hæc Gerſ. Cor quoque noſtrum (vt idem ait parte 2. in recommendatione licentiandorum, in decretis tacta Pariſiis) ſpeculum eſt veritatis, & hoc per comparationem ad varios modos diuerſos, quibus ſpecula materialia diſtorquentur, ne reddant veras imagines. Refert autem dicere videre Deū in ſpeculo, & videre Deum per ſpeculum, vt notat Brulef. di. 31. quæ. 4. libro 3. Per ſpeculum enim dicitur videre Deū, qui aſcendit à cognitione creaturę, ad cognitionem creatoris. In ſpeculo autem videt qui Deū in ipſa creatura clarè intuetur. Prima viſio non erit in gloria, quia nō erit ibi neceſſaria ſcala. Secunda verò erit quia Deus videbitur apertè in omnibus creaturis (vt dicit Aug.) vlt. de ciuitate Dei. Et illa viſio quæ eſt per ſpeculū ſpectat ad ipſam fidē. Vnde Apoſtolus. Videmus per ſpeculū in ænigmate, &c. Illa quæ eſt in ſpeculo creaturæ, ſpectat ad cognitionem veſpertinam, quæ bene poterit ſaluari in prima.

¶ Spæra quāuis aliqui per aſpirationē ſcribāt. Eſt autē Gręca dictio, & eſt prima figura corporea, cōtinens tantùm vnam ſuperficiem. Circulus verò eſt prima figura plana, habens tantùm vnā lineam ſecundū beatum Tho. ſuper 2. de cœlo. Vel ſphęra, Latinè globus, & eſt id quod ex omni exteriore parte rotūdum apparet, vel Gręcè ſphaira dicta, vt Euſebi. lib. prępar. quaſi ſphęra, hoc eſt corp' ęthereū. Globus verò corpus ſolidum vndique rotundū, quia à Græcis ſphęra dicitur. Eſt & ſphęra diuinæ actiuitatis, quæ eſt immenſitas & æternitas ſua, cuius circūferentia nullatenus extra ſe eſt, vt ſcribit Gerſ. tract. 10. ſuper cantico Mariæ. Vnde æternitas quaſi extra terminos entitas vel vnitas. Poſſumus & ſphæram intellectualē imaginari in Deo & in creaturis. De quo legito eūdem tract. 9. ſuper Magnificat.

¶ Sperare eſt exiſtimare, credere & confidere. Et ſperare de aliquo eſt dupliciter (vt ſcribit S. Bo. di. in dubiis literalibus li. 1.) aut ſicut de adiutore, aut ſicut de ſaluatore. Prima ſpes poteſt eſſe in homine, Vnde de beata virgine canitur. Vita dulcedo & ſpes noſtra. Et Ionæ 1. Acceſſit ad eū gubernator. Gloſſ. Naturale eſt homini magis de aliis, quàm de ſe in periculo confidere. Secunda ſpes non poteſt eſſe in homine. Vnde Magiſter diſtinct. 1. libro 3. In homine ſpes ponenda non eſt, quia maledictus eſt qui hoc facit. Vel eſt ſperare finale præmiū, & hoc debet eſſe in Deo, vel temporale beneficiū, & hoc poteſt eſſe in homine. Primū ſi ponitur in homine, meretur maledictionē, ſecūda verò nō, (ita ſcribit Bona.) Poteſt autē aliquis quadrupliciter exire in actum ſperandi (vt idem ſcribit S. Bonauen. d. 26. q. 4. lib. 3.) Aut enim ſperat habēdo merita in propoſito, & in radice, & in effectu, ſicut homo iuſtus qui Deo diu ſeruiuit, aut ſperat habendo merita in

propoſito & in radice,ſed non in effectu, ſicut ille qui ante bonũ vſum virtutũ poſtquã ſuſcepit gratiam,expectat æternam beatitudinem. Aut ſperat habendo merita in propoſito,tamẽ non in radice nec in effectu,ſicut ille qui peccator eſt qui proponit multa bona facere & per illa ſaluari. Aut ſperat non habendo merita,nec in effectu, nec in radice,nec in propoſito,ſicut ille qui faciendo mala, & in mala proponens perſeuerare,per ſolã Dei miſericordiam credit ſe aſſecuturum gloriam,neglecta diuina iuſtitia. Primus eſt actus ſpei formatæ & iam exercitatæ. Secundus actus eſt ſpei formatæ & poſt infuſæ. Tertius actus eſt ſpei informis.Et quartus eſt ipſius præſumptionis. Item ſperare quandoque largè eſt probabiliter credere (vt ſcribit idem ſanctus Bonauentura, diſtinction. 26. libro tertio,) ſic accipitur vt cum quis videt aliquem bonæ indolis, dicit quòd ſperat ipſum eſſe futurum bonum hominem,& ſic accipitur largè & impropriè pro credere probabiliter,ſic pertinet ad virtutem cognitiuam.Alio modo ſperare idem eſt,quod confidere, & ex illa confidẽtia cum quadam ſecuritate tendere ad habendum illud quod ſperatur: ſic pertinet ad virtutem affectiuam. In domino autem ſperare debet anima à principio vitæ vſque ad mortem,vt ſcribit Gerſon part.tertia, in expoſitione ſuper Pſalmum ſextum pœnitentialem,ſcilicet, De profundis. Nam qui vſque ad mortem perſeuerauerit,ſaluus erit, non ſolùm ſperet vnus ſolus,ſed totus fidelis populus, quoniam non vni ſoli,ſed multis dictum eſt. Sperate in Domino omnis congregatio populi,effundite coram illo corda veſtra,&c.

¶ Spes multipliciter accipitur. Quãdoq; ſumitur ꝓ paſſione appetitus ſenſitiui,ſcilicet deſiderio ſenſibilis apprehenſi per phantaſiam, vt cõuenientis & abſentis. Quomodo numerat ſpẽ Philoſophus inter paſſiones 2.Eth.& Boëtius 1.de cõſolatiõe,metro 7.ponit quatuor animæ paſſiones,gaudiũ, dolorem,ſpem & timorem,ſic nec eſt virtus moralis, nec Theologica.Secundo modo capitur vt pertinet ad appetitum intellectiuũ,& ſic aliquando accipitur pro actu qui eſt ſperare bonum abſens, vt cùm dicimus; Habeo ſpem aſſequendi hoc vel illud bonum,id eſt ſpero aſſequi. Alio modo & magis propriè accipitur pro habitu infuſo,vel adquiſito ad actum ſperandi inclinantẽ. Et vtroq; modo accipitur dupliciter, Vno modo largè pro habitu, vel actu ſperandi bonũ quodcũq; apprehenſum,vt abſens,ſiue ęternũ ſiue tẽporale,quomodo aliquis dicitur ſperare diuitias, corporis ſanitatem, aut aliud bonum,ſic dicit Apoſtolus. Debet in ſpe qui arat arare,& qui triturat in ſpe,fructus percipiẽdi. 1.Cor.9.Et ſecundum Magiſtrũ beati dicuntur ſperare corporum reſurrectionem.Alio modo ſtrictè, vt ſolùm reſpicit bonum æternum apprehenſum, vt poſſibile & futurum. Et ita diffinit Magiſter, & eſt Haymonis,vt dicit ſanctus Bonauentu. Spes eſt certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia & pręcedẽtibus meritis,ſic accipitur pro habitu. Accipitur quandoq; pro obiecto,id eſt re ſperata vel expectata. Sic accipit Apoſtolus ad Tit.2.expectantes beatam ſpem,id eſt beatitudinẽ ſperatam.Hæc refert Gabriël diſtinct. 26.quæſtio. vnica,arti.1.libr.3.Nullus autem rectè ſperat æternam beatitudinem (vt inquit Brulefer diſti.26.q. 2.libro 3.) niſi qui Deo ſeruiuit, vel proponit Deo ſeruire. Accipitur & ſpes impropriè pro expectatione dilationis iudicij. Vnde dicitur de Behemoth Iob 11.Ecce ſpes eius fruſtrabitur, id eſt expectatio dilationis iudicij,in quo acrius quã modo puniendus eſt. Accipitur & pro expectatiõe dilationis iudicij diutius cõſtituendi ſuper peccatores, quorũ vtroque fruſtrabitur diabolus in die iudicij,quàm vellet iudicabitur,ita dicit ſanctus Bonaue. in fine circa textum diſtinctio.26.libr.3. Et vt idem dicit, Spes eſt nomen affectionis,& ideo virtutis. Et ſic diffinitur à Philoſ. Spes eſt ſuſpicio futuri boni, ſecundũ autẽ quòd eſt nomẽ virtutis & nominat habitũ diffinitur per ſuũ actũ.Et virtus ſpei (vt idem dicit qu.4. vbi ſuprà) poteſt eſſe informis. Poteſt enim aliquis ſperare vitam æternã ſine gratia gratũ faciẽte,ſicut manifeſtè apparet.Et ſicut dicitur quòd fides poteſt eſſe informis,ſic etiã & ſpes. Eſt autẽ & ſpes virtus formata, & nõ tantũ eſt virtus gratuita (vt ait S.Bona.q.2.vbi ſuprà)imò etiã virtutum gratuitarum ſuſtentamentum & anchora, virtus gratuita, quia facit animam expectare ea quæ ſunt ſuper omnem æſtimationem humanam, & ea quę promiſit largitas diuina. Vide ibi eum latiùs. Facit omnino confidere & inniti ſummæ & immenſæ largitati,ſicut fides facit aſſentire primæ veritati,& charitas facit adhærere ſummæ bonitati,&c. Sunt autem duo actus ſpei principales. Primus eſt confidere in Domino. Alius eſt expectare, vt dicit Brulefer diſtinction.26.quæſtion. 2.libro 3.

¶ Spes diffinitur ſic ſecundũ Auguſt. Spes eſt certa expectatio futuræ beatitudinis proueniens ex gratia & meritis præcedentibus. Quam ſic exponit Gerſon parte 2.de ſeptẽ virtutibus, & virtute ſpei. Spes eſt certa, quod dicit propter hæſitationẽ,nã ſpes vſquequaq; abſque fluctuatione hæſitationis eſt. Expectatio,ꝙ dicit ad differẽtiã cõprehẽſionis quę erit in Patria vbi nihil expectabitur,ſed omnia ꝑſentialiter habebũtur. Futuræ beatitudinis,ꝙ dicit ad differẽtiã timoris ſeruilis qui eſt expectatio futuræ miſeriæ. Expectatio dico (inquit Gerſ. proueniẽs ex gratia,id eſt benignitate Dei cõſiderata. Et hoc dicitur ad differẽtiã deſperatiõis,quę ſeueritatẽ tantũ Dei cõſiderat. Dicitur ex meritis pręcedẽtibus,& hoc dicitur ad differentiam præſumptionis, quæ ex Dei benignitate tantum conſiderata,& non cũ hoc ex meritis beatitudinem adipiſci credit. Aliter cõmuniter à magiſtris diffinitur. Spes eſt audacia mentis de largitate Dei cõcepta, habendi vitam æternam per bona merita,ſecundũ Chriſoſt.libello de compũctione, & vt eum refert Gerſon parte 4.ſerm. de ſancto Nicol. Spes eſt ſalutis ancora,vitæ noſtrę fundamentum,dux itineris quo itur ad cœlum,in qua ſalus noſtra cõſiſtit, & quæ de terris animas velut quibuſdam catenis cœlitus à Deo depẽdẽtibus innexas euehit ad ſumma. Spes (ſecũdum Iacob.de Valentia.ſuper illud Pſal.118.In quo mihi ſpem dediſti) eſt habitus,quo animus ſiue voluntas ſubleuatur à terrenis, ad cõſtituendum finem ſuum in ſummo bono amato, & ſic ſpes habet quatuor effectus. Nam primò ſubleuat voluntatem à terrenis mundana contemnendo. Secundò facit eam cõſtituere finem ſuum, in ſummo bono amato. Tertiò facit ipſam operari propter illum finem, & non propter aliũ,nec propter aliud. Quartò exhibet ei patientiã in mora & tarditate,ſi illico & in hac vita differtur poſſeſſio & acquiſitio finis,qui eſt Deus & vera beatitudo. Ex

quo ſequitur quod latior & maiotis ambitus eſt fides quàm charitas, & charitas quàm ſpes: nam plura credimus quã diligimus. Nam credimus bona & mala in lege memorata, ſcilicet Deum eſſe ſummum bonum omnipotẽtẽ, creatorem cœli & terræ, & diabolum cecidiſſe in æternũ puniendum, & infideles & legis tranſgreſſores impœnitentes in æternum cruciandos, tamen ex charitate nõ diligimus, niſi Deum & proximum, non tamen ponimus & ſpem finem noſtrum niſi in ſolo Deo, & vera beatitudine, hæc Chriſtop. Epiſcop. Et ſecũdum eundẽ actus ſpei nõ eſt propriè expectare, ſed ſperare quòd idẽ eſt quod vltimatũ finẽ in Deo cõſtituere. De quo latiùs videatur Valent. Spes ſic diffinitur à Gabriële diſtin. 26. quæſt. vnica. artic. 1. libr. 3. Spes eſt habitus inclinans voluntatem ad deſiderandum efficacitet bonum infinitum, à ſe ipſo bono liberaliter ſibi conferendum propter merita ab ipſo bono infinito acceptata. Aut, eſt deſideriũ ad aliud bonum, ad hoc bonũ infinitũ conſequens vel ordinatũ. Habitus ponitur pro genere, & includit tã habitũ acquiſitũ quã infuſum. Eſt enim duplex ſpes infuſa & acquiſita. Sola enim ſpes infuſa nõ ſufficit ſine acquiſita, aut eius actu ad inclinãdũ ad actũ ſpei. Dicitur, inclinãs voluntatẽ ad deſiderandũ: vbi tãgitur actus proprius ad quẽ ſpes inclinat, qui eſt deſideriũ alicuius boni ſibi cõmodi & futuri. Vnde patet quòd actus ſpei eſt actus amoris amicitiæ ſecundum affectionem iuſtitiæ, & deſiderare eſt quoddam amare, quia eſt quoddam velle bonum, & omne tale velle eſt amare. Dicitur, bonũ infinitum, vbi tãgitur obiectũ primarium & principale. Nam ſicut fides tendit in Deum credẽdo ei ſicut primę veritati, & charitas inhęret Deo tãquã ſummæ bonitati, vt ſpes tendit in Deum deſiderio ei fiducialiter adhærẽdo, tanquã infinitæ largitati. Siquidem infinita largitas eſt, quę dat donum infinitum, principale ergo obiectũ ſpei eſt Deus à ſperante tanquam commodum ſuum ſummum poſſidendus. Dicitur efficaciter ad excludendũ deſiderium deſperantium & præſumentium. Nam deſiderium efficax duo includit, ſcilicet apprehẽſionẽ obiecti, vt poſſibilis haberi & acceptationem mediorum ordinatorũ ipſa volendo & imperãdo, per quę poteſt obiectũ acquiri, quod deficit deſperantibus qui non credunt Dei habitationem, vt obiectũ beatifici eis eſſe poſſibilẽ, & licèt vellent beatitudinẽ, nõ tamẽ efficacitet deſiderãt nec apprehẽdũt vt poſſibile ſibi. Quare deſperanti perſuadendum eſt, vt credat, non vt diligat. De quo latiùs videatur Scotus. Deficit ſecundum præſumentibus, licèt deſiderẽt ſummum bonum vt ſuum commodum, non tamen inquirunt nec vòlunt media opera, ſcilicet meritoria per quæ conſequuntur. Non ergo deſiderãt adipiſci p merita, ſed ſine meritis, & ſic nõ efficacitet. De quo Magiſt. dicit. Sine gracia & meritis ſperare nõ eſt ſpes, ſed vana præſumptio eſt. Et hoc innuit Magiſter in ſua diffinitione. Spes eſt (inquit) certa expectatio, id eſt efficax deſideriũ. Efficax enim deſideriũ certa eſt expectatio, quia infallibiliter ſequitur beatitudo deſideriũ efficax, permanẽs in finẽ. Hæc eſt enim certitudo ſpei, ꝙ merita in finẽ vitæ cõtinuata infallibiliter cõſequitur beatitudo, per quã fruitiuè poſſidetur Deꝰ; eſt autem efficax deſideriũ (vt ſcribit Occam libr. 3. qu. 8.) quo aliquis, ſtatim oſtenſo ſibi per fidem quod fruitio Dei per quam Deus habetur, eſt ſibi cõferenda propter merita, ſtatim ẽlicit actum meritorium ſi poteſt. Concordat Dominus Cardinal. q. vnic. 3. ſentẽtiarũ. Dicitur, ab ipſo bono liberaliter propter merita cõferẽdum, vbi innuitur modus habitionis ſimul & aſſecutionis boni infiniti. Non enim poteſt bonum infinitum haberi à creatura niſi per liberalem dationem, qua liberaliter bonum infinitum communicat ſe ſuæ creaturæ ſecundũ modum ſuæ capacitatis. Nõ eſt autẽ creatura capax beatifici boni infiniti niſi per claram viſionem & perfectam fruitionẽ, has verò habere nõ poteſt creatura à ſe. Videtur enim Deus quando vult, & oſtẽdit ſe cui vult, nec poteſt frui Deo creatura perfectè niſi clarè viſo. Modus autẽ cõſequẽdi bonũ infinitum eſt per opera meritoria ab ipſo bono infinito ad hoc acceptata. Dicit, aut ad aliud bonum ad hoc conſequens vel ordinatum, vbi tanguntur obiecta minus principalia & ſecũdaria ſpei. Spes enim nõ eſt tantum reſpectu Dei à nobis habẽdi, ſed etiam reſpectu omnium per quæ à nobis habetur ſcilicet reſpectu viſionis & fruitionis quæ ſunt beatitudo formalis: & reſpectu gaudij conſequentis. Similiter reſpectu omnium ad Deum beatificè poſſidendum ordinatorum: vt reſpectu gratiæ & meritorum, & cæterorum Dei donorum. Omnia enim hęc ſperamus à Domino, ſicut & peccatorum remiſſionem, carnis reſurrectionẽ, & vitę perennis æternitatem. Et ſic dicit Magiſter Spes eſt certa expectatio, &c. Latiùs vide de hoc Gabr. Obiectum autem ſpei adæquatum eſt bonum infinitũ, liberaliter ſe cõmunicans creaturæ propter merita, & bonum finitum ad communicationem huiuſmodi ordinatum, vt cõcomitans, aut conſequens vel præcedens. Cõcomitans vt viſio & fruitio, per quas formaliter habetur bonũ infinitum. Conſequens, vt gaudium, perpetuitas, ſatietas, &c. ad beatitudinem formalem conſequentia. Præcedens, vt gratia, dona, & merita. Hæc Gabriël. Et vt idem dicit, obiectũ adæquatum ſpei eſt hoc cõplexum ſummum bonum rationalis creaturæ, aut virtus, meritũ, vel operatio ad hoc conſequendum ordinatum, quod quidem cõplexum cõprehendit omnia ſperãda, ſcilicet beatitudinem formalẽ, ſcilicet viſionem & fruitionem eius, ſcilicet quæ ſunt operationes, gratiam quæ eſt virtus, ac virturum actus, quæ ſunt merita. Et ſi qua ſunt alia ad beatitudinis cõſecutionem neceſſaria. Hæc ille. Vna autem eſt ſpes omnium ſperandorum, vt idem vult d. 26. q. vnica, art. 3. dubio 4. Amans quoque Deum (vt idem dicit) vt bonum ſuum non debet in ſe quieſcere tãquam in fine, ſed hoc vlterius per actũ charitatis referre in Deum tanquam in finem vltimum & ſummum. Non enim debet amare Deum ſperãs finaliter, quia bonum ſuum, ſed ideo, vt bonum & beatitudo ſua, vt per hoc Deũ amplius glorificet & laudet, & Dei bonitas amplius in ſua beatificatiõe declaretur. Hæc Gabriël. Et ſpes (vt vult ſanctus Bonauent. q. vlti. di. 26. libr. 3.) eſt in potentia affectiua, eſt enim in potentia iraſcibili, quæ eſt pars potẽtię affectiuę. Potentię enim iraſcibilis nõ tantũ eſt deteſtari mala culpæ & perpeti mala pœnæ, ſed etiam aggredi terribilia, & erigi ad magna & ardua, & præterea non tantùm ponimus in ipſa irã & patientiam, ſed etiam fortitudinem & ſpem. Fortitudinem inquam inquantum negotiatur circa ea quæ ſunt ad finem, ſpem autem ſecũdũ quod ſe erigit ad excellentiam ipſius finis. Bonau. Spes

ſecundum Aug.de ciuitate Dei, eſt qua quis ad id quod credit ſe peruenturum præſumit. Spes ſecũdum beatum Tho.3.ſententiarum di.26.quæſtio.1. art.1.eſt extenſio appetitus in appetibile. Vel ſpes eſt appetitus excellentis boni cum fiducia obtinẽdi,& ſecundum eundem ſpei ſubiectum eſt voluntas, obiectũ eſt bonũ ardnũ futurum, & poſſibile, prima ſecũdæ.q.40.ar.1.Eſt autem (vt vult Magiſter lib.3.ſentent.) ſpes tantùm bonarum rerum,& earum quę ad eum ſpectant,qui earum ſpem gerere videtur,quia propriè ſpẽ habemus de bonis noſtris,non de alienis. Vnde ad hoc quod ſit propriè ſpes tria concurrere debent,vt ſcribit Gerſ.part.2. de ſeptem virtutibus,ſcilicet quòd ſit reſpectu boni, & proprij, & futuri. Vnde ſi aliquando legatur ſpes dici malorum ; ſicut apud Poëtam. *Hunc ego ſi potui tuum ſperare laborem.* Vel etiam bonorum & communium, ſicut ſperamus ſalutem bonorũ qui ſunt in via vel etiam boni præſentis,intelligo in talibus ſpem non propriè accipi,ſed largo modo. Ex quo habetur (vt dicit Magiſter) & habet S.Bona. diſt.26.libro 3,circa textum, & concordat Gerſon vbi ſuprà,quod nec Chriſtus nec animæ beatę,nec angeli propriè loquẽdo habent ſpem,quia ſpes eſt expectatio præmij ſubſtantialis, omnes autem hi prædicti ſubſtantiale præmium habent,& ideo carent ſpe propriè dicta. Alia eſt ratio vt dicit ſanctus Bonau.quia ſpes habet annexam fidem , fides autem eſt cognitio ęnigmatica. Poteſt tamẽ largè accipiendo ſpem pro quacunque expectatione videlicet ſtolæ ſecundæ & alicuius gaudij accidentalis poni in Chriſto & angelis & animabus beatis. De patribus verò in limbo & animabus in purgatorio dicitur quod ſpem habuerunt & habent aliquãtulam extenſo nomine , vt dicit Gerſon vbi ſuprà,&c. Aſtipulatur Paulus Corteſius lib. 3.di.7. cùm ait. Illud etiam intelligendum eſt,ſpem in primis felicitatem,quæ in Deo cernẽdo verſatur tanquam laternam intueri: cùm autem ſpei hypoteſis vt res quæ eſſe poſſit , obiicienda ſit quæ fide continetur, neceſſe eſt vt fides tanquam Dux & Anteſignana antegrediatur. Itaque negamus ſelices in aliquo ſpei genere verſari , quandoquidem felicitas ſit præſens, & ſpes futura complectatur. Sed his qui viuũt,& his qui in expiatore orco plectuntur,haud quidem ſpes ſelicitatis conſequẽdæ aditur. At verò reorum damnatorũque genus cùm felicitatem vt res,quæ eſſe poſſit,nullo modo percipiat,haud ſanè in aliquo ſpei genere verſatur,propterea quod ærumnarũ eorum interſit ſcire ſpem nullam ex ærumnis exeundi reſidere.

¶ SPES eſt duplex accipiendo ſpẽ generaliter reſpectu cuiuſlibet boni abſentis temporalis,vel ęterni, ſiue accipiatur pro paſſione quæ eſt actus ſpirandi in appetitu ſenſitiuo vel intellectiuo,ſiue pro habitu ad illam inclinante. Quædã enim reſpectu boni abſentis ex ſe vel primariè appetitui conuenientis. Quædam reſpectu boni ſecundario conuenientis, ſcilicet vindicandi vel repellẽdi offendens. Ita ſcribit Gabriël.diſtin.26.qu. vnica,arti.3.dub.1.libro 3. quo ſequitur quòd aliqua eſt ſpes in cõcupiſcibili, & aliqua in iraſcibili , vt ibidem probat Gabr. Sed accipiendo propriiſſimè ſpem pro virtute Theologica,ſpes in concupiſcibili & non iraſcibili eſt ponenda,vt latiùs probat Gabriël vbi ſuprà. Et tantũ de ſpe pauca dicta ſufficiant. Legant ſtudioſi plura & alia de ſpe quæ gratia breuitatis omitto. Vide & Gerſonem par.3.de conſol. Theologiæ lib.2.de multiplici falſa ſpe multorum qui dicunt: Vtere mundo dũ ætas florida eſt,conuerti poteris cùm voles, tanquam videlicet ex propriis viribus non Dei dono fiat conuerſio,ſed ipſi ſe decipiunt & ſeducunt & fallũt. Multa ibi de his, & aliàs plura de ſpe,&c.

¶ SPIRARE ſecundum ſanctum Bona.d.10.part.2. q.3.libr.1.quem imitatur Bruleſer eadem d.q.vlt. dicitur dupliciter. Vno modo ſpirare idẽ eſt quod ſpiritum producere,ſic non cõuenit toti trinitati. Alio modo ſpirare eſt idem quod inſpirare , & illa conuenit toti trinitati,quia inſpirare dicit effectũ ſpiritus qui eſt à tota trinitate. Dicitur enim inſpirare quod in ſpiritu noſtro ſpiritualiter immittitur,ſiue affectio,ſiue cognitio. Et aliquid dicitur inſpirari tunc à tota trinitate (vt inquit Bruleſer vbi ſuprà) quãdo aliquid cauſatur in anima noſtra,vel intellectio vel amor.

¶ SPIRANS neutri generis ex vſu loquẽtiũ vno modo accipitur vt non ſupponat niſi pro perſona, ſic non eſt concedenda illa , Pater & Filius ſunt vnus ſpirans : quia Pater & Filius non ſunt vna perſona ſpirans. Si verò de virtute ſermonis ſupponit pro omni illo quod ſpirat, ſiue ſit perſona formaliter, ſiue non ſit perſona formaliter,cuiuſmodi eſt hoc conſtitutum ex eſſentia & ſpiratione actiua , circumſcribendo tam paternitatem quàm filiationẽ: ſic eſt ſimpliciter cõcedẽda illa Pater & Filius ſunt vnus ſpirãs. Sed de negatiuis dicitur quod licèt de virtute ſermonis illæ eſſent cõcedendæ, Pater & filius ſunt duo ſpiratores, duo ſpirãtes,quia duæ perſonæ quæ ſpirãt,& ita negatiuæ eſſent falſæ,tamen propter hęreticos & propter vitare occaſionẽ decipiendi ſimplices,quia conceditur quod pater & filius ſunt vnum principiũ: negantur illæ,ſunt duo principia ſpiritusſancti,neque duo ſpiratores: quia in aliis ita commune eſt quod vbi de aliquibus cõceditur vnitas,negatur pluralitas,& econuerſo. Et de hoc vide Gabr.diſt.12.qu.1.libro 1.& Petrum de Aliaco q.8.arti.2.lib.1.quamuis Thomas in ſcripto primo d.11.dicit quod duo ſint ſpiratores, & non vnus ſpirator. Doctor tamen ſubtilis diſt.2. & poſt eum Guil.imitator eius & cæteri dicunt, quòd nullatenus dicuntur duo ſpiratores,licèt dicãtur duo ſpirantes. Etſi aliquãdo ait Scotus Inuenitur à doctoribus quod pater & filius ſunt duo ſpiratores, debẽt exponi eorum auctoritates & ſanè intelligi. Multæ enim auctoritates ſanctorum,quę non ſunt veræ de virtute ſermonis, exponendę ſunt ſecundũ Magiſtrum diſtin.12. Pelbartus aſſentit cùm ait. Illi qui dicunt eſſe concedendum quod Pater & Filius ſunt duo ſpiratores: vt Alexand. & Thomas, ſalua ſemper reuerentia talium & tantorum doctorum non ſatis inſpexerunt in vi terminorum. Nam Pater & filius eadem ſpiratione ſpirant Spiritumſanctum tanquam vnum principium: ergo non ſunt duo ſpiratores. Ideo dicitur concluſiuè (vt inquit Gab.vbi ſup.) cum Eccleſiæ determinatione quod Pater & Filius ſunt vnum principium Spiritusſancti & non duo principia : & ſpirant vna ſpiratione, nõ duabus ſpirationibus. Et habet fides quicquid ſit de modo loquendi quod pater & filius verè ſpirant vnica ſpiratione,non duabus ſpirationibus: & tamen non ſunt vna perſona , ſed poſſunt dici notionaliter vnum principium ſpirandi,&c.

¶ SPIRATIO vt notat Guilh. Scoti imitator in primo d.12. prout reperitur in diuinis accipitur tripliciter.

ter. Vno modo actiuè, & dicitur vis ſpiratiua ſiue ſpiratio actiua: vel ſpirans aut ſpirator vel ſpirare, ſicut conuenit Patri & Filio. Et iſta ſpiratio actiua ſecundum Franc. Maro. dicitur nexus patris & filij, quia in ea patet & filius conueniunt, non autē ſpiritusſanctus. Vnde Augu. ſerm. de trinit. ca. 5. vocat eam communionem patris & filij, & non multiplicatur in eis, quia vnica ſpiratione ſpirat pater & filius. Secūdo in diuinis intelligitur ſpiratio paſſiuè & eſt notio cōſtitutiua ſpiritusſancti, qui cōſtituitur ex diuina eſſentia & iſta ſpiratione paſſiua, & eſt correlatiuum ſpirationis actiuæ. Denominatur & ſpiritusſanctus illa ſpiratio quæ eſt perſona conſtituta ex eſſentia diuina & ſpiratione paſſiua. Tertio in diuinis intelligitur ſpiratio, vt eſt commune quoddam vniuocum ſpirationi actiuę & paſſiuę, vt cùm dicitur, Deus eſt ſpiritus, &c.

¶ Spiritvs dicitur ſextupliciter, ſcilicet aër, ventus, corpora beatorū, animæ beatorū, virtus imaginatiua, mens, & Deus ſecundū beatum Thomam parte 1. qu. 41. art. 3. & 1. ſenten. d. 10. quæſt. 4: Et hoc nomen ſpiritus (vt ſcribit ſanctus Bonauent. d. 10. part. 1. qu. 4. lib. 1.) reperitur in corporibus, in ſubſtantiis rationalibus, & in Deo: licèt in Deo ſit propriiſſimè, quia propriiſſimè in eo eſt ſpiritualitas & ſpiratio: tamen ratio cognoſcendi & dicēdi tanquam à poſteriori, incipit à ſubſtantia corporali: in ſubſtantia autem corporali, ſpiritus dicitur dupliciter, aut à ſpiritualitate contra corpulentiam: & ſic dicitur abſolutè. Et vocatur ſpiritus corpus ſubtile: ſicut accipitur in libro de differentia ſpiritus & animę. Aut à ſpiratione, & ſic dicitur ſpiritus flatus: ſicut accipit Chryſoſt. Ioann. 3. Spiritus vbi vult ſpirat &c. Et in Pſalm. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum quæ faciūt verbum eius. Secundum hunc modū duplicem accipitur in ſubſtantia ſpirituali ſiue rationali, aut à ſpiritualitate contra corporeitatem. Et ſic ſubſtantia rationalis vel eius potentia interior dicitur ſpiritus. Eccle. 3. Quis nouit ſi ſpiritus filiorum, &c. Aut à ſpiratione & ſic affectus vel amor dicitur ſpiritus. Et ratio huius eſt, quia actus ſpirationis in corpore eſt actus internus, actus continuus, actus viuificus: & habet originē à calore, quia ergo egreſſus amoris vt amor venit ab intrinſeco, & amor eſt actus viuificus, quia amor eſt vita, & iterum amor eſt actus continuus, quia continuè debet reddi amor, & tunc eſt perfectus quando homo ſic amat. Rurſus eſt calor ſpiritualis, ideo ſolus amor dicitur ſpiritualiter ſpirari. Et ſic accipitur 1. ad Theſſa. 5. Vt integer ſpiritus, &c. Secūdū hunc duplicem modum accipitur in diuinis. Nam ſecūdum quod dicitur, à ſpiritualitate, ſic conuenit toti trinitati, nam tota trinitas caret corporeitate & materialitate, & ſic eſt nomē abſolutum. Ioan. 3. Spiritus eſt Deus, & ſic capitur eſſentialiter. Secundū autem quod dicitur, à ſpiratiōe, ſic cōuenit ſoli perſonę quę procedit vt amor ratione iam dicta. Spirare enim in ſpiritualibus ſolius eſt amoris, & quandoque amor poteſt ſpirare rectè & ordinatè, & ſic eſt purus, vel indirectè & immundè, & ſic eſt libidinoſus. Ideo perſona illa quę eſt amor non tantùm dicitur ſpiritus, ſed ſpiritusſanctus, non ſic filius dicitur ſanctus, quia generatio eſt motus naturalis circa quem nō attēditur ſanctitas vel puritas, ſicut attēditur circa amorem voluntatis. Hæc Bona. Et ſic ſecūdum Bruleferum ſpiritus accipitur perſonaliter, & dicitur à ſpirari paſſiuè. Et hoc modo ſolùm dicitur de tertia perſona in diuinis, & vocatur rectè ſpiritus, quia ſpiratur vt amor. Capitur & ſpiritus notionaliter, vt idē dicit Brulef. d. 10. primi. Hoc modo ſpiritusſanctus dicitur à ſpirando actiuè, hoc modo cōuenit patri & filio, & neceſſariò illis duobus, & ideo non eſt perſonale propriè, licèt notionale ſit.

¶ Spiritvs eſt duplex (vt ex iam dictis haberi poteſt) ſcilicet, increatus & creatus. Increatus eſt ipſe Deus, & capitur eſſentialiter, & conuenit trib[us] pſonis notionaliter, patri & filio perſonaliter cōuenit tertię perſonę, ſcilicet ſpirituiſancto. Spiritus creatus eſt creatura, & eſt duplex, ſcilicet corporeus & incorporeus, vt notat Bruleſer d. 10. lib. 1. q. vlti. Corporeus eſt duplex. Nam ſpiritus quidam dicitur à ſpiritualitate, vt diſtinguitur contra corpulentiam. Alio modo ſpiritus corporeus dicitur à ſpirādo, id eſt flando. Pſal. Ignis, grando, nix, ſpiritus procellarum, id eſt ventus ſeu flatus. Vnde aër quem attraho & reſpiro, poteſt dici ſpiritus vel halitus meus. Spiritus incorporeus vno modo dicitur à ſpiritualitate, & ſic capitur pro ſubſtantia ſpirituali. Et eſt duplex. Quidā, ſcilicet facit ſpeciē cōpletā & dicitur cōpletus, vt ſpiritus angelicus. Quidā nō facit ſpeciem cōpletā & dicitur incompletus, vt anima. Alio modo dicitur à ſpirādo, hoc modo omnis amor productus à volūtate ſiue humana ſiue diuina vocatur ſpiritus per ſimilitudinē, vel ly ſpiritus à ſpirando vel à ſpiratione aëris. Brulef. vbi ſupra.

¶ Spiritvs & anima differunt, vt notat Brule. d. 1. q. 8. lib. 2. Nam ſpiritus eſt aliquod corpus ſubtile non habens magnam corpulentiam. Hęc diffinitio eſt cōmunis ſpiritibus vitalibus, naturalibus & animalibus. Hoc modo nō eſt anima ſed corpus. Spiritus vitalis habet principium in corde. Naturalis in epate. Animalis in cerebro. Spiritus vitalis eſt quoddam corpus ſubtile neceſſariò diſponens ad vitā. Vnde in corpore animato ſunt quędā corpora parua, & ſubtilia, ſine quib[us] anima nō pōt viuificare corpus. Et primo oriūtur in corde, & nō ſunt contigui, licèt ſint contigui cordi, ſed mittūtur ad cerebrū & per alia mēbra & ſemper ſunt in motu. Spiritus naturales ſunt corpora ſubtilia diſponētia ad corporis cōplexiones ęquales. Spirit[us] animales ſunt corpora ſubtilia diſponētia corpus, vt animetur à forma, id eſt anima rationali. Iſti ſpiritus dicūtur nexus & vincula, quia per ipſos anima innectitur, & vinculatur ad corpus. Hæc Bruleſer. De quo videatur latiùs Ger. carmine ſuper Magnificat, vbi ponit differentiā inter mentem & ſpiritū. Et tract. 3. ſuper Magnificat ait Gerſo. Spiritum accipi pro mente ſuperiori. Animā verò pro toto illo quod ei ſubditū eſt. Et Paulus exprimēdo tres animæ vires frequenter ſimul loquitur de ſpiritu & anima: de corpore non quidem mortuo: ſed animato quod eſt ſenſualitas. Sic Chriſtus inſinuauit. Triſtis eſt inquit anima mea vſque ad mortem. Et ſtatim poſt. Spiritus quidē promptus eſt. Nec mirū: quia beatus, caro autem infirma, quæ relicta paſſionibus tota erit. Hinc Apoſtolus loquēs de diuiſione ſpiritus & animę addidit cōpages & medullas: & cor, fortè ſenſualitatē indicare volēs. Et (vt idem dicit Gerſ.) caro aliquādo ſumitur pro anima & corpore & ſpiritu: vt ibi, Verbum caro factū eſt. Anima ſimiliter pro homine: vt ibi, omnes animæ deſcenderunt in Aegyptum. Spiritus verò pro tota anima ratiōali, vt de Chriſto, emiſit ſpiritum.

¶ SPIRITVS eſt quidam ſpiritus Domini, ſpiritus carnis, ſpiritus dæmonis, & ſpiritus mũdi: qui quidẽ vltimi ſunt tres immundi ſpiritus: vt dicit Gerſ. par. 2. ſerm. de ſancto ſpiritu, quos Apoca. Ioannes vidit egredientes de ore beſtiæ in modum ranarũ, quę garrulæ, ſordidæ turgidæ que ſunt, &c. Sunt autem ſpiritus boni & ſpiritus mali. Vnde dicit Ioan. Probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt. 1. Ioan. 4. Angelus enim Sathanæ transfigurat ſe in angelum lucis, & nõ cuilibet datũ eſt ꝓbare an ſpiritus ex Deo ſint, ſed aliquibus per ſpiritumſanctũ, qui vnus exiſtens diuiſiones gratiarum diſtribuit ſingulis prout volt ad ædificationem corporis Chriſti, quod eſt Eccleſia, cui nũquã defuit in neceſſariis. De probatione autem ſpirituum ſcribit permulta Gerſon parte 1. tract. de probatione ſpirituum.

¶ SPIRITVM aſſumere corpus, vt colligitur ex dictis doctorũ Alex. Sco. Tho. & aliorũ eſt ſpiritũ coaſſiſtere corpori diffinitiuè, vt motorem intrinſecum mobili tanquam inſtrumẽtum ad ſui vel Dei repręſentationem. Et dicitur coaſſiſtere corpori, in hoc enim dicitur ſpiritus aſſumere, id eſt ad ſe aſſumere corpus, quia coniungitur ei per indiſtantiam localem non ſolùm per operationem. Et additur, diffinitinè, ad excludendum Deum, qui licèt apparuerit patrib' in figuris corporalibus, Abrahę in tribus viris: Moyſi in igne, populo in nube, &c. Illa tamẽ corpora nõ aſſumpſit Deus. Alioquin cũ omnibus intuitiuè pſens, & omnia operetur in omnibus, omnia corpora aſſumeret & maximè in omnibus in quibus ſe manifeſtauit creaturę rationali, & ita aſſumeret corp' pręedicatoris verbũ Dei pręedicãtis, nec dici aſſumpſiſſe colũbæ ſpeciẽ in qua apparuit ſpirituſſanct. nec ſtellã Magis apparentẽ, nec igneas linguas, nec ignem in rubo aut in mõte Synai, ſed omnes illæ apparitiones factæ ſunt per angelos huiuſmodi corpora figuralia aſſumẽtes, & in perſona Dei loquẽtes. Vnde Aug. 2. & 3. de trinit. penè per totum materiam illã diſputans oſtendit c. 11. tertij. Omnes illas apparitiones in quibus manifeſtè ſcriptura Deũ apparuiſſe, & locutũ fuiſſe patribus & populo dicit angelorũ (in perſona Dei loquẽtiũ) miniſterio factas. Vide de hoc latius Gab. d. 8. q. 1. li. 2. & propter hoc additur diffinitiuè, quòd angeli huiuſmodi corporalibus figuris coexiſterunt diffinitiuè, nõ autẽ Deus, quã particulã Scot. addit. Et dicitur vlterius in deſcriptiõe, vt motorẽ intrinſecũ mobili ad deſignandũ quod aſſumptio illa nõ eſt per informationem ſicut anima aſſumit, nec per hypoſtaricã vnionẽ ſicut verbũ aſſumpſit humanam naturam, ſed dũtaxat per motionem & vſum corporis ad operationẽ, ſicur artifex vtitur inſtrumẽto. Additur ad ſui vel Dei repręſentationẽ, id eſt ſignificarionẽ, hoc verũ eſt de angelis bonis tãtũ, quia mali ſæpe aſſumunt corpora nõ propter Dei repræſentationẽ, quia non propter ſolum motum ſpiritus dicitur aſſumere corpus, alioquin intelligentia motrix orbis aſſumeret orbẽ. Et ſicut Alex. dicit ſi moueret magnã turrim, illã aſſumeret, quod nõ cõceditur, & in hoc etiã tãgitur cauſa finalis. Nam ſecundum S. Bona. angeli nõ indigent ſolatio corporis propter ſe, ſed vt nobis congruentius cõdeſcendant indigent ſolatio, id eſt adiutorio. Indigent inquam ad aliquas operationes exercendas & ad ſeipſos manifeſtandos & ad noſmetipſos lætificandos, ſiue confirmãdos, loquitur de bonis angelis. Et ideo aſſumunt corpora ſicut inſtrumenta vel organa ad operandum ſicut ſigna ad manifeſtandum, ſicut coopcrimenta vel habitacula ad cõuerſandum. Vnde corpus aſſumptum iungitur illi ſicut inſtrumentum motori, ſicut ſignũ ſignificatori, ſicut habitaculũ habitatori. Hæc S. Bona. Poſſunt autẽ tam boni quàm mali angeli aſſumere corpora in quibus apparẽt homini. Aſſumunt autẽ corpus prout congruit operationi & ſignificationi. De quo latiùs legito Gab. d. 8. q. 1. l. 2. Poteſt autẽ apparitio boni angeli ab apparitiõe mali diſcerni ſic, vt ſcribit Brul. d. 8. q. 2. lib. 2. Nam boni in principio terrẽt, ſed in fine conſolatũ relinquũt hominẽ. Mali autẽ demulcẽt in principio, in fine relinquũt ſummã triſtitiam & amaritudinem vſque ad deſperationem. Et hoc faciũt boni angeli ad vtilitatem hominum. Mali autem nunquam apparent, niſi propter malũ hominis: vt dicit Bruleſ. de quo aliàs dicitur. Et quamuis ſpiritus creatus poteſt illabi corpori, non tamen alteri ſpiritui: quia (vt ſcribit Gerſon part. 3. de remediis contra puſillanimitatẽ) ſicut in corporibus impoſſibile eſt fieri penetrationem dimenſionum iuxta Philoſophos, ſic & in ſpiritualibus impoſſibile eſt fieri illapſus ſpirituũ iuxta Theologos. Et hoc eſt quod dicit Augu. in de fide ad Petrum, vbi inquit. Singulis ſpiritibus ineſt terminus, quo à ſeinuicẽ diſtinguuntur, & vnus in alio non eſt. Ex quo ſequitur quòd diabolus nõ poteſt intrare partem animæ ſuperiorem, ſiue ipſius animæ eſſentiam, quia anima eſt ſpiritus indiuiſibilis, & per cõſequẽs non poteſt immediatè in ipſam operari, cum omnis operatio fieri habeat per contractum, &c.

¶ SPIRITVS SANCTVS vt eſt tertia perſona in diuinis à patre & filio ꝓcedẽs, nõ magis eſt charitas, amor vel dilectio patris & filij quã pater ſit charitas, amor vel dilectio filij & ſpirituſſancti. Et hoc loquendo de virtute ſermonis, & propriè patet, quia vnicus & penitus indiſtinctus eſt amor eſſentialis, mutuus, iocundus, & infinitus, quo mutuo ſe diligunt pater & filius & ſpirituſſanctus. Nec eſt poſſibile ponere aliquẽ amorem quo pater diligat filium aliquo modo diſtinctũ ab amore communi trium perſonarum ſecundum Augu. 6. de trinitat. Gabr. libr. 1. d. 32. qu. 2. poſt Petrum de Aliaco q. 8. artic. 3. libro 1. Vnde ſecundum eundem prædicti termini charitas, amor & dilectio propriè loquendo ſemper ſunt termini eſſentiales, etſi quandoque à ſanctis vel doctoribus capiãtur perſonaliter, hoc non eſt ſecundũ ſermonis proprietatem, ſed eſt ſecundum quandam appropriationem, ſicut appropriatur patri potentia: & filio ſapientia, tamen in diuinis nõ eſt aliqua potentia, vel ſapientia aliquo modo diſtincta à cõmuni potẽtia vel ſapientia triũ perſonarum. Hæc Aliacenſis. Spiritus quoque ſanctus poteſt dici nexus patris & filij ad iſtũ ſenſum quod pater & filius producũt ſpiritumſanctum & non aliter. vt Gab. & Aliaco vbi ſuprà dicunt, & ſe mutuo diligendo prõducunt ſpiritumſanctum. Et ſpirituſſanctus datur dupliciter. Vno modo in dono tantùm. Alio modo in ſeipſo ſimul & in dono, non quin poſſit dari in ſeipſo ſine omni dono creato. Sed quia nũquam datur in ſeipſo, quin ſimul detur donum aliquod creatum. In dono tantũ dum gratiam gratiſdatã, ſiue gratiam gratũ facientem largitur, puta donum fidei, ſcientiæ, prophetiæ, de quibus dicitur 1. Cor. 12. Diuiſiones gratiarũ ſunt, quæ dona non dantur principaliter ad ſanctificandum

dum

dum perſonam, neque ad eius vtilitatem, ſed ad vtilitatem Eccleſiæ, ſic & malis datur. Secundò datur in ſeipſo & dono gratiæ gratum facientis, quod eſt charitas ſecũdum illud Rom.5. Charitas diffuſa eſt in cordibus veſtris per ſpiritumſanctum, qui datus eſt vobis. Sicut enim nunquam datur in ſeipſo ſine hoc dono, ſic hoc charitatis donum nunquam datur ſine ſpirituſancto. Sic enim principaliter datur ad ſanctificandum perſonam recipientis. De quo vide apud Gabr. in primo, & lib. iiij. diſtin. xix. art. iij. dub. j. & ſuprà in dictione Dari. & de ſpirituſancto multa aliàs ſcribitur. Et ſecundum Iaco. de Valent. tract. j. ca. j. prologi ſuper Pſalm. Spirituſſanctus eſt cauſa efficiẽs principalis cuiuſlibet partis ſacræ ſcripturæ, qui loquebatur per ora Prophetarũ & Apoſtolorum, Quia non à caſu nec à voluntate humana allata eſt nobis ſacra ſcriptura (vt ait Petrus in ij. canonica ſua cap. j.) ſed ſpirituſancto illuſtrati locuti ſunt ſancti homines. Vnde & *David* oſtendit ſcientiam habere non à ſeipſo, ſed à ſpirituſancto, quando dixit, Inclinabo in parabolam aurem meã, aperiam in Pſalterio propoſitionem meam.

¶ Spiritvale dicitur tripliciter ſecundum Rich. in iiij. di. xxiij. & poſt eum Gab. lect. xxviij. canonis, ſcilicet eſſentialiter, vt gratia & virtutes. Cauſaliter vt ſacramenta quæ cauſant gratiam ſuo modo. Et effectiuè vel actualiter, vt prædicare, corrigere, viſitare, orare, & huiuſmodi quæ ſunt actus ſpirituales. De quo videatur & in dictione *Simonia*. Et homo ſpiritualis qui opponitur carnali, & ſpiritualis homo omnia diiudicat, vt inquit Gerſ. de vnitate Eccleſiaſtica. Et ſecundum eundem ſpirituales homines non innitentes ſoli literæ aſcendentes de terrenis affectibus, & in liberum atque purum æther lucidiſſimæ veritatis deſideriorumque ſplẽdidorum ſeſe attollentes, &c. Idem recitans illud Apoſtoli, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum ne & tu tenteris, dicit, Spiritualis eſt, qui ſpiritualiter omnia diiudicat, qui didicerit ex eis, quæ paſſus eſt compati, qui quærat non quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti, quem totum repleuit charitas, humilitas & pietas, vt nullum in eo locum vanitas & cupiditas inueniat, cuius conuerſatio in cœlis ſit, qui tanquam vnus ex angelis Dei nec benedictione nec maledictione moueatur, exemplo eorum neque ex miniſterio occupationis inferioris ſuperna deſerat, nec ſordes contrahat peſtiferas. Alioquin quid ſibi prodiderit ſi vniuerſum mundum lucretur, & animę ſuæ detrimentum patiatur, non audiens iubentem miſerere animæ tuæ placens Deo. talis denique qui nullis ſtimuletur aut alliciatur formis corporum, ſed abſtractus in ſublimi arce rationis in ſola animarum perſpicaci qualitate verſetur. Quamdiu enim iſta tibi deerunt & repentè vel ſuſpitionibus inquietaberis vel minis terreberis vel gloria turgeſces, aut contractus eris infamia, carnalis es non ſpiritualis, nec dũ tatis idoneus qui alios inſtruas in ſpiritu lenitatis. Hæc Ioã. Gerſon. Pauci autem & rarò inueniuntur ſemper ſic ſpirituales (vt idem vult.) Et ſpirituale dicitur quod eſt ſubtile vel leue. Vnde res ſpiritualis eſt leuior elementis. Hinc 1. Cor. 15. dicit Apoſtolus. Seminatur corpus animale, ſurget ſpirituale. Non eſt autem hoc intelligendũ (vt ſcribit Rich. di. xlix. art. iiij. q. 4. in fine.) quòd conuertatur in ſpiritum, ſed hoc dictũ eſt ad notandum ad ſubtilitatẽ. Nam in illa reſurrectionis gloria (vt inquit Greg.) erit corpus noſtrum ſubtile per effectum ſpiritualis potentiæ, ſed palpabile per virtutem naturæ. Et bona ſpiritualia generaliter dicuntur bona quæ ſpectant ad partem clericorum, & ſacerdotum, & ſic prædia & poſſeſsiones Eccleſiæ & eius iuriſdictionem erunt quędam ſpiritualia. De quo legere potes latiùs Gerſ. parte j. lectione ſuper Marcum, & par. iij. de vita ſpirituali animæ. lect. ij. corol. iij. Et vitia ſpiritualia dicũtur quia in corde actitantur, ſicut carnalia, quæ in corporis mẽbris eorum operatio conſiſtit. Sunt autẽ octo vitia principalia, ſcilicet gula, luxuria, vana gloria, ſuperbia, auaritia, inuidia, accedia, ira. Duo ex his carnalia, reliqua ſex ſpiritualia. *De* quibus latè ſcribit Gerſon part. ij. ſermo. de verbis Domini. Venite ad ad me omnes qui laboratis, &c.

¶ Sponsvs quaſi promiſſus: ſponſa, quaſi promiſſa, ſed poſt contractum matrimoniũ per verba de pręſenti, dicuntur vxor & maritus, non ſponſus, nec ſpõſa. Vnde ſponſalia ſunt promiſsio futurarum nuptiarum. Et dicuntur ſponſalia (vt ſcribit Petrus de Palud. di. xxvij. q. j. lib. iiij.) à ſponſando. Nã moris fuit veteribus ſtipulari, & ſpondere ſibi vxorem. Inde ſponſi & ſponſæ appellatio nata eſt. Et differunt ſpõſalia & matrimonium, quia matrimoniũ eſt de conſenſu præſenti, ſed ſpõſalia de futuro: & ſic matrimonium eſt ſolutio ſponſalium. Et perſonę ſponſalia contrahentes debent eſſe ad minus ſeptem annorũ. Et cõtrahuntur quatuor modis, Primo, promiſsione facta per verba de futuro, ſicut cùm maſculus dicit: Accipiam te in meam. & puella dicit: Accipiam te in meum. Secundo, quando pecunię vel aliæ res dantur pro arris ſponſalitiis. Eſt enim arra id quod in contractu cuiuſcunque rei datur, in ſignum firmitatis eorum quę ibi promittuntur. Tertio modo, quando ſponſa ſubarratur annulo. Quarto, quando promiſsio de futuro matrimonio confirmatur iuramento, vel fidei interpoſitione. Et illis quatuor modis cõtractus ſponſalium dicitur abſolutus, quia perſonæ obligantur ad ſeruandum quod promiſerunt. Quãdoque eſt conditionatus, vt ſi dixerit maſculus, Accipio te in meam ſi placuerit patri meo vel tuo: vel ſi habueris centum marcas, & tunc ſtante promiſsione, & rata ſunt ſponſalia. Si autẽ eſt cõditio inhoneſta, non tamẽ cõtra bona matrimonij, vt ſi dicat vir: Accipiã te in meam ſi factis meis conſentias, & hęc conditio habetur pro non appoſita, & tenẽt ſponſalia ac ſi facta eſſent abſolutè. Si autẽ eſt conditio cõtra bona matrimonij, vt ſi dicat vir: Accipio te in meã ſi venena ſterilitatis procuraueris, tunc ſponſalia non tenẽt. Cõditio enim cõtractum corrumpit, quando eſt cõtra naturam ipſius. Rich. hæc diſt. xxvij. ar. 3. q. 2. lib. 4. Videatur ad hoc S. Thom. eadem d. qu. 1. ar. 2 Et Palud. Adſtipulatur Paulus Corteſius lib. 4. di. 6. ſuarum ſenten. Poſſunt autem diſſolui ſpõſalia in decẽ caſibus quos Rich. annumerat qu. 4. vbi ſuprà. Vnus quando alter religionem ingreditur. Secundus, quando contrahit cũ alia per verba de præſenti, & in illis duobus caſibus ſoluuntur ſponſalia ipſo iure. Tertius eſt, quando transfert ſe ad regionem aliam, & conuenienti tempore expectatus, & debito modo requiſitus, non reuertitur. Quartus, quando alter incurrit lepram, vel paralyſim, vel aliam enormem læſionem. Quintus, quando alter eorum fornicatur. Sextus, ſi ſuperuenit affinitas, vel cognatio ſpiritualis. Septimus, quã do alter alterũ abſoluit, ne fortè inde deterius con-

tingat, ſi talem doceat quam odio habeat. Octauus, quando minor ad legitimā ætatem veniens diſſenſit. Nonus, ſi probetur ſama de impedimento inter eos, vel ſcādalum de eorum cōiunctione. Decimus, (vt aliqui dicūt) ſi ſponſalibus ſuperueniet ſimplex continentiæ votum. Et in his octo caſibus non ſunt ſoluenda ſpōſalia niſi iudicio Eccleſiæ, quod verum eſt ſi ſunt publicè contracta, ſecus ſi ſecretò. vt opinatur Rich. cùm ſecreta non ſubſunt iudicio militantis Eccleſiæ, niſi quo ad forum pœnitentiæ. Allegat ad hos caſus iura Rich. quem vide, videatur & ad hoc S. Bonauen. diſt. xxxvj. art. ij. qu. iij. lib. iiij. & aliàs apud iuriſconſultos.

¶ SPONSALITIA largitas dicitur donatio propter nuptias quæ fit à viro mulieri conſtante matrimonio, vel ante ſolùm contemplatione nuptiarum. Et dicitur ſponſalitia largitas, quæ niſi matrimonium ſequatur vel ſi ſeparetur, vt dos ab vxore, ſic illa à marito repetatur, & ſi pactum apponatur de dote lucranda à marito, ſi mulier præmoriatur, eo ipſo videtur appoſitum ex parte viri de donatione propter nuptias Petrus Paluden. di. xlij. qi. iij. lib. iiij.

¶ SPORTVLÆ (vt habet Gab. diſt. xv. qu. vj. libr. iiij.) ſunt munera à lege non diffinita, & allegat Angelō in ſumma, hoc eſt, Sportulæ vaſa ſunt in quibus ſolēt deferri munera iudicibus, & qualia quantaque debeant eſſe illa munera eſt lege diffinitum, &c. Dicunt tamen quidam (vt ait Gabr.) quod ordinarius ſecularis non poteſt recipere aliquid à partibus eadē ratione qua Eccleſiaſticus, quia & ipſe propter iuſtitiam tuendam & miniſtrandā habet ſuā prouiſionem. Poteſt tamen recipere eſculenta, &c.

¶ SPVRIVS dicitur, qui naſcitur ex adulterio vel inceſtu, vt dicit Petrus de Palud. d. xlj. q. iij. lib. iiij. Vel dicitur incerto patre natus, quā vulgo Modeſtinus conceptum appellari ſcribit, ſiue is qui eum patrē habet quem habere non licet, & non dicitur is qui Græco vocabulo dicitur nothus, hoc eſt adulterio natus, vt ſcribit Dominicus Nauus. Nā is Latinum vocabulum non habet, ideo vtimur peregrino.

¶ STATVS propriè pertinet ad libertatem vel ſeruitutem in temporalibus vel ſpiritualibus, quia ſignificat immobilitatem & obligationē perſonę hominis, ſecundum b. Tho. ij ij q. clxxiij. ar. j. & dicitur ſtatus à ſto ſtas. Stare autē ſignificat poſitionem naturalem hominis cum immobilitate ſecundum eundem ibidem. Et poteſt dici ſtatus cōditio. Et vt ſcribit Scotus q. 3. di. 3 ar. 2. lib. j. Status non videtur eſſe niſi ſtabilis permanentia legibus diuinæ ſapientiæ firmata, vt ſtabilitū eſt à Deo ſapientiſsimo. Stabilitum eſt autem illis legibus ſapientiæ quod intellectus noſter non intelligat pro ſtatu iſto niſi illa quorū ſpecies relucent in phantaſmate, & hoc ſiue propter pœnam originalis peccati, ſiue propter naturalem concordiam potentiarum animæ in operando ſecundum quod videmus, quòd potentia ſuperior operatur circa quod inferior ſi vtraque habeat operationem perfectam, & de facto eſt in nobis quod quodcunque vniuerſale eſt in nobis, eius ſingulare actu phantaſiamur.

¶ STATVS eſt triplex hominis. Primus naturæ perfectiſsimæ, qui eſt in beatitudine (vt ſcribit Gabr. di. j. quæſt. 2. lib 4.) de quo Boetius 3. de conſol. quod eſt ſtatus omnium bonorum cōgregatione perfectus. Secundus eſt naturæ integræ nondum à perfectione ſuæ conditionis lapſæ, qui dicitur ſtatus innocētiæ. Hic fuit ſtatus hominis in paradiſo, in quo ſtatu ipſa anima ex toto & omnino ordinata fuerat ad cogitandum de Deo ſuo creatore, atque conſiderare ſpiritualia ſine aliquo impedimento de difficultate, quod ipſo modo per tantam pœnam, difficultatemq; grauata onere ſuæ corruptionis poteſt operari, quod eſt mirabile: quod noſcunt optimè qui ad hoc nituntur (vt ſcribit Gerſon par. iij. de monte cōtemplationis capit. xxx.) Nobilis igitur anima per peccatum redacta eſt in magnam miſeriam. Tertius ſtatus eſt naturæ lapſæ ſiue corruptæ peccatum primi hominis. Primus erit hominis ſtatus in patria. Secundus fuit in Paradiſo, hoc eſt ſub præcepti obedientia. Tertius eſt hominis de prǽſentis exilij miſeria. Et hic ſtatus lapſi hominis diuiditur ſub lege naturę, ſub lege ſcripta Moyſi, & ſub lege veritatis & gratię, quæ eſt lex Chriſti, ſecundum illud Ioannis 1. Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et in ſtatu vitæ prǽſentis ſceptrum habet miſericordia. Sed in ſtatu vitę futurę locum habet iuſtitia (vt dicit ſanctus Bonauentura diſtinctio. vigeſima, li. quarto, circa textum) propter hoc dicitur: Horrendum eſt incidere in manus Dei. Eſt & ſtatus ſalutis in quo ſi peccator confitens ore & corde dicere poteſt veraciter tres veritates, credat ſe eſſe & confidat in ſtatu ſalutis: quas ſcribit Ioann Gerſon Cancella. Pariſien. parte ſeconda, in Tripartito de præceptis decalogi capit. x. Prima eſt: Domine ſic vel ſic contra veſtram bonitatem peccaui, quod mihi diſplicet ratione & cuius pœnitentiā ago, quia vos offendi, qui totus eſtis venerandus & colendus quodq́ue mandatum veſtrū tranſgreſſus ſum. Secunda veritas eſt: Domine bonum habeo propoſitum, & deſiderium veſtro iuuamine mediante mihi in futurum prǽcauendi ne incidam in peccatum, & occaſiones peccatorum iuxta poſsibilitatem vitium euitādi. Tertia veritas eſt: Domine bonā habeo voluntatem peccatorū meorum confeſsionem integraliter faciendi pro loco & tempore ſecundum veſtrum & ſanctę matris Eccleſię mandatum & prǽceptum. Has veritates (inquit Ioann. Gerſon Cancell. Pariſien) quiſquis qualicunque loco & tempore, ſinceriter, non fictè aut mendaciter ex corde pronunciauerit, ſecurus exiſtat ſe in ſalutis & gratię ſtatu conſiſtere, & vitam ęternam mereri, quamuis omnia crimina commiſiſſet. Si etiam talis abſque alia confeſsione continuò decederet in abſentia Sacerdotis dormiendo aut alioquouis modo morte ſubita prǽuentus, idem finaliter ſaluaretur acerbiſsima Purgatorij pœna mediante. Quare Ioann. Gerſon Cancella. conſulit ſalubriter, vt Chriſtianus quilibet ſingulis diebus bis aut ſemel ſerò & in manè, aut ſaltem in feſtiuis diebus redeat ad cor ſuum, conſcientiam examinans an tres prǽmiſſas veritates proferre valeat cum cordis ſinceritate, ſicq́ue intra ſtatum ſalutis ſe eſſe confidat. Hęc Gerſon.

¶ STATVS eſt adhuc triplex, ſcilicet incipientium, qui animalis eſt: proficientium, qui rationalis: perfectorum, qui ſpiritualis iudicatur ſecundum Bernardum, ad fratres de monte Dei: de quo plura ſcribit Gerſon parte ſecūda, ſermone de omnibus ſanctis, qui incipit: Exultate quoniā merces veſtra eſt, &c, & de quo ſuprà videatur in dictione *charitatis gradus*. Et ſtatus Prælatorum eſt perfectior ſtatu aliorum: quia quilibet (vt dicit Io. Gerſon part. 4. ſerm. de reddendo debito) talis eſt in ſtatu hierarchico, ad quem ſecundum Dionyſium ſpectat illuminare,

purga

purgare,& perficere. Purgant exemplo bonæ vitæ. Illuminant verbo doctrinæ. Perficiunt Sacramentorum miniſtratione. Probat idem ſtatum prælationis eſſe perfectiorē, vt ſic ſtatu religionis. De quo latiùs videto ibi Gerſonem.

¶ Stella dicitur à ſtando, quod ſtare ſtellæ videantur. Sunt autem ſingulares ſtellæ non admixtæ aliis. Sydera verò ſiue aſtra ſunt, quæ ad aliquod ſignū complurium ſtellarū compoſita ſunt, vt Aries, Taurus. Capitur & ſtella pro Angelo. Vnde Apocalyp. 12. dicitur, quòd draco magnus, id eſt Lucifer traxit ſecum tertiam partem ſtellarum, id eſt Angelorum. Nā ſtellæ cœli dicuntur Apocalyp. 1. Et ſtellæ (vt ſcribit Scotus diſtinctio. xiiij. libr. ij.) habent actionem in hæc inferiora, in elementa, in mixta inanimata, & animata irrationabilia. In elementa habent actionem dupliciter, & quo ad alterationem, & quo ad generationem. Accedente enim Sole & aliis ſtellis calidis ad zenith alicuius regionis elementa ſuperiora ignis & aer augentur, & inferiora, ſcilicet terra & aqua minuuntur & conuertuntur in ſuperiora, & econuerſo recedente Sole, & accidētibus ſtellis effectiuè frigidis, vt Saturnus & Mercurius accidit generatio elementorum aquæ & terræ: plura ibi Scotus. Habent & ſecūdò ſtellæ actionem ſuper mixta. Nam mixta imperfecta, vt impreſsiones quædam generantur ab illis. Nam materia illarum impreſsionum, qui eſt vapor, non eleuatur ad locum generationis illarum niſi per calorem incorporatum, vel virtute alicuius ſtellæ, &c. Tertiò habēt actionem in mixta, perfecta, inanimata, vt ſunt metalla, quæ in quibuſdam regionibus generantur ex conſtellatione habente reſpectum ad illam regionem & non ad aliam. Nam terra non eſt actiua huius diuerſitatis. Quartò habent actionem ſuper animata alterando, ſcilicet corpora mixta ad qualitatem conuenientem vel diſconuenientem animę perficienti tale corpus, & ita poſſunt agere ad generationem & corruptionem, & ita ſimiliter in ſenſitiuis. Nam organa ſenſuum, quæ ſunt corpora mixta poſſunt immutari & alterari ad aliquem gradum conuenientem illis: vt nata ſunt eſſe organa ſenſuum, & etiam ad diſconuenientem ſenſui, & ita poſſet organum corrumpi & lædi: & per conſequēs poſſunt habere aliquam actionem quo ad intellectionem quodammodo: quia ſi deordinatur ſenſus in actu ſuo, per cōſequens deordinatur intellectus: vtputa, in phreneticis & lunaticis, in quibus eſt imaginatio cōfuſa, & etiam quo ad hoc poteſt eſſe cauſa deordinationis in voluntate. Poteſt enim appetitum ſenſitiuum alterare vt magis inclinetur ad hoc quàm ad illud: & quia in viatore voluntas rationalis inclinatur ad proſequendum, quod efficaciter appetitur ab appetitu ſenſitiuo: ideo hoc modo inclinat voluntatem Planetę, & alia corpora cœleſtia. In nullo tamen neceſsitatur abſolutè voluntas propter hoc, ſed ex ſua libertate poteſt contraire. Hinc dicit Ptolomeus: Sapiens Dominabitur aſtris. Et propter illam pronitatem ad ſequendum appetitū ſenſitiuum contra dictamen rationis, quam cauſant corpora cœleſtia: accidit frequenter Aſtrologus ferè prognoſticare de moribus hominum: puta quod erunt luxurioſi, vel huiuſmodi per conſtellationes natiuitatis, non quod ita eueniat neceſſariò, quod non poſſet aliter eſſe de his quæ dependent à voluntate rationali, ſi homo vellet magis ſequi per voluntatem legem rationis quàm ſenſus: ſed cogitationes hominum pronæ ſunt ad malum. Gene. 8. & Eccleſ. 1. Peruerſi difficilè corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus. Scotus hæc, quem & de ſuperioribus latiùs videre potes. Et paulò pòſt dicit ſtellas habere & actionem aliquam diſpoſitiuam quantum ad infirmitates in remittendo qualitates & huiuſmodi. Et ſic (vt idem ait) eſt conueniens & neceſſarium; quòd bonus Medicus habeat ſcientiam Aſtronomiæ. Poſſunt enim porrigere aliquo tempore medicinam quæ interficit, & tamen alio tēpore liberaret. Hinc Ouidius de Remedio amoris lib. i.

Temporalibus medicina valet: data tempore proſunt,
Et data non apto tempore vina nocent.

Et vt refert frater Pelbartus lib. Roſar. Theol. quum ſtella vel planeta dicitur frigidus vel ſiccus, & huiuſmodi, non eſt intelligendum formaliter, ſed tantum virtualiter, vel effectualiter: quia efficit influendo talem qualitatem in inferioribus. Similiter cùm dicitur maleuolus vel beneuolus, & huiuſmodi, pręſertim referendo ad homines, intelligenda ſunt tantummodo diſpoſitiuè vel inclinatiuè ſecūdum corpus humanū, & non quo ad liberum arbitrium vel animam, quia aſtra cùm ſint propter hominem, & inferiora homine, nil habent in anima humana efficere, ſecundū omnes Theologos, nec virtus Aſtrorum extēdenda eſt ad fata hominum, vel euentuū cōtingentium aut operū hominum, vel morū, quia talia ſunt erronea: vt aliàs dicitur. Videatur de hoc & ſuprà in dictione *Aſtronomus*.

¶ Stimulus propriè dicitur fuſtis acutæ cuſpidis quo ruſtici boues ſuppungunt. Per tranſlationem dicitur omne illud à quo vexamur. Hinc ſtimulum carnis & vitiorum dicimus. Quomodo autē ſtimulos carnis vincere debeamus: conſulito Gerſ. par. ij. tract. de pollutione diurna. Eſt & ſtimulus amoris. de quo idem Gerſon part. iij. de monte contemplationis, capi. xxxviij. quo & flagrabat B. Cecilia, quæ Euangelium Chriſti in pectore ſuo portabat. Paſſio quoque Domini noſtri Ieſu Chriſti dicitur ſtimulus amoris, quo mouetur ad eum amandum in qua omne bonum reperitur, &c.

¶ Stipendium eſt æs militare dictum à ſtipe, hoc eſt nummo pēdenda vel præmium, quod militibus datur. A quo ſtipendiarius miles dicitur: & ſtipendiū quod quiſque tenetur ſoluere Principi aut reipub. De quo vide in dictione Præſtatio. Quandoq; accipitur pro pœna vel præmio. Vnde eſt illud Apoſtoli ad Rom. 6. Stipendia peccati mors, gratia autē vita æterna.

¶ Stultus, imprudens, improuidus. Vnde ſtulto ſemper contingit præter id quod credit, vt vult Gerſon part. ij. de mendicitate ſpirituali, par. ij. Et ſtulti (vt dicitur Prouerb. 1.) ſapientiam atq; doctrinam deſpiciunt. Et ſtultus præcipuè Princeps ſapientiſſimum ſe putat, vt oſtendit Gerſon part. iiij. ſermone de Angelis, qui incipit: Factum eſt prælium, &c. Vnde ſtultitia quæ eſt in factis, dictiſque per ignorantiam recti ac boni erratio, ſecundum Lactantiū lib. 2. diui. inſti. Et ſtultitia importat hebetudinem ſenſus ſpiritualis: fatuitas autem totalem priuationem eius. Ideo prima opponitur contrariè ſapientiæ: ſecunda verò priuatiuè, vt vult S. Thom. ſecunda ſecundæ, qu. viij artic. vj. Et ſtultitia dicitur à ſtupore, quia ſtultus eſt, qui propter ſtuporem nō mouetur, ſecundū Ariſtot. libr. 1. Ethic & S. Thom. ij. ij. quæ. xlvj. artic. j. De quo ſtultiloquium, & ſignificat peruerſam ſententiā verborum, per quæ quis præ-

fert delectationes luxuriæ aliis bonis, ſecundum ſanctum Thom.ij.ij.q.cliij.ar.v. Et eſt ſtultitia peccatorum, quæ eſt quadtuplex ſecundum Magiſt. Ioann. Gerſonem par.iiij.ſerm.de Cœna Domini, qui incipit: Ad Deum vadit. Prima, quòd faſciculos deprimentes, & colligationes iniquitatis ſedẽtis ſuper talentum plumbi graues: ſicut onus graue quotidie imponimus ceruicibus noſtris, circumligantes nos funibus peccatorum, nec ad pœnitentiam confugimus, quæ ab his tandẽ ſola nos liberat. Secũda ſtultitia, quod lumina diuinæ legis nequaquam quærimus, aut circumferimus nobiſcum, cogitando vbi & quorſum gradiamur. Sed ad obſcuras aut parũ lucidas humanarum traditionum nebulas, nos pręſertim Eccleſiaſtici oculos totos animi cõuertimus ſi non peius conuertimus. Tertia ſtultitia, quod litigamus in hac via noſtra, rixamur, belligeramus, vindictas expetimus, curſum noſtrũ propterea deferentes. Hæc ſtultitia quo ad vim pertinet ad iraſcibilem, ſicut pręcedens ad vim rationalem, & ſequens ad concupiſcibilem. Quarta ſtultitia, quod cum fœdis voluptatum voluptabris nos plerunq; totos immergimus, nec emergimus per pœnitentiam procraſtinantes, & promittentes nobis celerẽ curſum à terra vſq; ad cœlum, & in ipſo momento nocturni temporis in morte, ſed potius timere debuimus ne tenebrę nos comprehendant, ſi non operamur dum dies eſt. Hæc Gerſon. Eſt prętereà ſtultitia prędicationis, de qua Apoſtolus dicit, quòd quia in Dei ſapientia mundus eum non cognouit, placuit Deo per ſtultitiam prędicationis ſaluos facere credentes. Eſt autem hęc ſtultitia prędicationis (vt ſcribit Gerſ.part.iij.tracta.ix. ſuper Cantico Marię) quod Deus poteſt alia facere quàm fecerit, aut facit pro liberrimo ſuę voluntatis arbitrio: hoc enim Chriſtianæ religionis fundamentale principium, quo conceſſo ſubuertitur & corruit funditus omnium Philoſophorum radicale principium. Omnia quęcunque voluit Dominus fecit, ait Chriſtianus. Omnia quęcunque fecit Dominus (dicit Philoſop.) neceſſariò fecit, nec aliter aut aliàs facere potuit. Gerſon & paulò ſup. ait: Nulla videtur apud ſapientes huius ſeculi maior, nulla abſurdior ſtultitia, nullaq; magis infatuat ſenſus carnis exterius & interius, quàm hęc ſapientia Dei. Collige (inquit idem ad diſcipulum) per interpretationem ſycomori, quę ficus fatua dicitur. Similiter & crede Dionyſio dicenti, ſapientiam Dei diuiniſsimam ſtultam eſſe. Siquidem & Apoſtolum audi. Quod ſtultum eſt (inquit) Dei, ſapientius eſt hominibus. Et iterum: Qui vult ſapiens eſſe, ſtultus fiat. Hic titulus ſcholę huius ſtultitia eſt, tradente Lactantio. Audi Apoſtolum: prędicamus Ieſum Chriſtũ, Iudęis quidem ſcandalum, Gręcis verò ſtultitiam: ſed quod ſtultũ eſt Dei, ſapientius eſt hominibus. Hæc Magiſ. Ioan. Gerſon. Vnde Apoſtolus 1. Corinth.3. Si quis inter vos videtur ſapiens, ſtultus fiat vt ſit ſapiens. Pro quo (inquit Gerſon part.ij.ſerm.in Cœna Domini, qui incipit: A Deo exiuit) dabit nobis hanc ſtultam ſapiẽtiam? Væ filiis hominum, qui ſapientes ſunt in oculis ſuis, & coram ſemetipſis prudentes, quia quantò magis ſapiẽtiam quæſierunt, tantò ipſa longius fiet ab eis. Et profectò niſi fiant paruuli, niſi crediderint captiuando omnem intellectum in obſequium fidei, ipſi non intelligent. Oſtium ad ſapientiam veram Chriſtus eſt. Hęc Gerſon vbi ſuprà.

¶ STVPRVM propriè virginum eſt illicita defloratio vel violatio, aut vitiatio (vt ait Magiſter diſtinct. xlj. libr.4.) ſub parentum cura exiſtentium, vt) & vult beatus Thom. ſecunda ſęcundæ, qu.cliij. artic.j.) & habetur xxxvj. quæſ.j. Lex illa. Stuprum aliquando pro inceſtu ponitur. Propriè tamen ſtuprum eſt coitus lege vetitus, qui duplex eſt. Vnus cum nupta, quod & adulterium dicitur: aut cum puero, aut cũ ſanguine coniunctis, ſiue ſacris virginibus. Alter quum vim afferimus cuilibet perſonæ, etiam ſi ancilla ſit. Vnde ſtuprare in vtrumque ſenſum accipitur. Et ſtuprum eſt propriè ſpecies luxurię, quę conſiſtit in actu venereo extra matrimonium, quo defloratur virgo. Aliquando tamen ſumitur largè pro aliis ſpeciebus luxurię. Vnde Ambroſius dicit: Omne ſtuprum adulterium eſt: accipit ibi ſtuprum pro concubitu viri vxorati cum alia quacunque quàm cum vxore ſua: de quo latiùs legere potes apud Antonium ij. parte ſummæ, tit.v.cap.vj. Simpliciter autem & omnibus penſatis grauius eſt adulterium quàm ſtuprum propriè accipiendo, vt ſcribit Richardus diſtinct.xlj.lib.quarto, circa textum, quia adulter peccat peccato luxuriæ & iniuſtitię: magis etiam lædit rempublicam adulterium quàm ſtuprum. Secundum quid tamen eſt econuerſo, quia per ſtuprum aufert bonum aliquod irrecuperabile, ſcilicet virginitatis integritas. Hæc Richardus. Aſtipulatur ſanctus Bonauentura qui dicit: Deformius verò eſt virginem deflorare quàm defloratam cognoſcere. Attamen grauius peccat qui adulteratur, quia magis lædit rempublicam, & magis offendit virum, & magis generat infamiam, ſanctus Bonauen. diſtincti.xlj.lib.4. circa explanationem textus in fine.

¶ SVBSANNATIO & irriſio conueniunt in fine, ſed differunt in modo. Quia prima fit naſo rugato. Secunda verò fit ore, id eſt in verbo, & cachinnis, ſecũdum beatum Thomã ij.ij.q.lxxv.art.j. Et ſubſannatio venit à ſubſanno, ſubſanno à ſanna. Sanna enim ſolitus deriſus dicitur à narium ſonitu. Perſius:

Poſticæ occurrite ſannæ.

¶ SVBIICERE ſignificat ſupponere atque ſubiugare. Et aliquid ſubiici eſt dupliciter (vt ſcribit ſanct. Bonauen. diſtin.xxiiij.arti.ij.qu.j. lib.iiij.) ſcilicet timore & amore. Qui ſubiicitur cum amore, ambulat in libertate ſpiritus ſicut filius. Qui ex timore, iſte eſt quodammodo ſeruus, & in bonis & iuſtis non eſt ſubiectio per timorem, ſed per amorem: & talis ſubiectio & prælatio, & ordo, in nullo præiudicat libertati.

SVBIECTVM eſt triplex, ſcilicet Logicum: & dicitur prædicationis, & eſt quod de alio prædicatur, vt dicendo: homo eſt animal, animal eſt prædicatum, homo ſubiectum. Aliud eſt ſubiectum mutationis, & eſt ſubiectum Phyſicum, vt cùm dicitur: materia eſt ſubiectum generationis & corruptionis, vel motus localis: vel cùm dicitur, ſubſtantia eſt ſubiectum accidentis. Tertium eſt ſubiectum conſiderationis, ſicut ſubiectum ſcientiæ, circa quod verſatur ſcientiæ vel artis conſideratio. Subiectum autem in aliqua ſcientia vel doctrina, tripliciter poteſt accipi, vt ſcribit ſanctus Bonauentura quæſtio.j. prologi in libro ſenten. Vno modo dicitur ſubiectum in ſcientia, ad quod omnia reducuntur ſicut ad primum radicale. Secundo ad quod omnia reducuntur ſicut ad totũ integrale. Tertio ad quod omnia reducuntur ſicut ad totũ vniuerſale. Sic in Grãmatica litera eſt ſubiectum primo modo, & oratio congrua & perfecta

ſecun-

ſecundo modo,& vox literata, articulata, ordinabi
lis ad ſignificandũ aliquid in ſe vel in alio tertio mo
do eſt ſubicctum. Sic in Geometria punctũ eſſe ſub-
iectũ primo modo, corpus ſecundo modo, & quan-
titas cõtinua immobilis tertio modo. Sic ſubiectũ
in Theologia, & li.ſen. ad quod omnia reducũtur vt
ad principium eſt ipſe Deus. Et in lib. ſent. ſubiectũ
ad quod omnia reducuntur, quæ determinantur in
lib. ſen. vt ad totũ integrum eſt Chriſtus, prout com
prehendit diuinam naturã & humanam ſiue creatã
& increatã: de quibus ſunt primi duo libri, & caput
& membra, de quibus ſunt duo ſequentes. Et acci-
pit hic S. Bona. totũ integrũ largè, quod multa com
plectitur nõ ſolũ per cõpoſitionẽ, ſed etiã per vnio-
nẽ & per ordinẽ. Subiectũ quoque ad quod omnia
reducũtur ſicut ad totũ vniuerſale, poſſumus nomi-
nare duplicationẽ ſiue diſiunctionẽ. Et ſic res vel ſi-
gnũ. Et vocatur hoc ſignũ Sacramentũ. Poſſumus
& vnico vocabulo nominare. Et ſic eſt credibile,
prout tamẽ credibile trãſit in rationẽ intelligibilis,
& hoc per additionem rationis: & hoc modo pro-
priè loquẽdo credibile eſt ſubiectũ in li. ſent. Cùm
ergo dicitur: Deũ eſſe ſubiectũ, & res, & ſignũ, & cre
dibile, diuerſimodè hoc eſt intelligendũ, vt vult Bo-
na. vbi ſup. Vnde vt refert Pelbar. variæ ſunt opinio-
nes de ſubiecto Theologiæ. Albertus Magnus dicit
reuelabile eſſe ſubiectum Theologiæ vel credibile.
Aegidius lib. j. dicit, quòd Deus inquantum glorifi-
cator & ſaluator. Henricus dicit, quòd Deus ſub ra
tione entis infiniti. Scotus dicit, Deus inquantum
Deus. Hugo dicit, quòd Chriſtus inquantum Chri-
ſtus eſt, eſt ſubiectum Theologiæ, & ſic ſecundũ aliã
& aliã rationem Deus eſt ſubiectum Theologiæ. Sẽ
tentias varias Theologorum doctiſſimorũ de ſub-
iecto Theologiæ refert Paulus Corteſius libr. j. ſen-
tent. di. j. qui & ſubiectum materiam vocat, & con-
ſonat cum prædictis. Et ſecundum Scotum quæ. iij.
prolo. totius Theologiæ ſubiectũ in ſe & Dei & bea-
torum, primum ſubiectũ eſt eſſentia diuina, vt h…
euius viſio à beatis eſt, ſicut in Metaphyſica cogni-
tio entis: & ideo beata viſio non eſt Theologia, ſed
eſt quaſi perfecta incomplexa apprehenſio ſubiecti
præcedens naturaliter ſcientiam Theologiæ. Vi-
de latiùs ibi Scotum, & paulò pòſt ait: Erunt perſo-
næ quaſi partes ſubiecti.

¶ Svbiectvm inſuper primum, id eſt adæquatum
alicuius ſcientiæ eſt illud circa quod verſatur tota
ſcientia vel conſideratio, & quod continet omnes
veritates totius habitus, vt inquit Pelbartus, &c.

¶ Svbstantia eſt res habens quidditatem cui de
betur eſſe per ſe, & non in alio, ſcilicet ſubiecta, ſecũ
dum beatum Thomam prima parte, quæſti. iij. art.
v. Et ſubſtantia eſt quæ per ſe ſtat nullis adminicu-
lis fulta, vel quæ accidenti ſeu qualitati ſubſtat atq;
ſubſiſtit, & quaſi illi ſubiaceat, ſiue quia illam conti
neat. Quandoque ſubſtantia pro facultatibus poni
tur. Quintilianus: Vt plus ſubſtantiæ filio relinque-
rem. Et in Euangelio: Qui conſumpſit omnem ſub-
ſtantiam, viuendo luxurioſè. Et vna eadem natura
poteſt dici ſubſtantia, eſſentia, & ſubſiſtentia, vt na-
tura fortis inquantum dat forti quòd ſit, dicitur eſ-
ſentia. Inquantum dat ei quòd per ſe ſit, dicitur ſub
ſiſtentia: prout autem fortes habet quòd per illam
naturam accidentibus ſubſit, dicitur ſubſtantia quã
doque ſubſtantia ponitur pro materia, & quaſi eſ-
ſentia, & ſoliditate ac verius cuiuſque prædicabilis
ſubſtantia omnis rationis fuit cohortatio eius ad
pacem. Et nomen ſubſtantiæ, vt ſcribit ſan. Bona. d.
xxiij quę. ij. lib. j. à duplici proprietate dici poteſt, vi
delicet à per ſe ſtando, vel à ſubſiſtendo non per a-
liud: ſi ſic propriè eſt in diuinis & magis propriè,
quàm in creaturis: quia diuina natura maximè ſub-
ſiſtit, quando à ſe vel à ſubſtãdo alij vel aliis. Et hoc
tripliciter. Vel vt alij inhærenti, & ſic falſè & im-
propriè dicitur in diuinis, quia proprietates in di-
uinis non ſunt accidentes inhærentes, vel alij diſtin
guenti: & ſic dicitur in diuinis non omnino impro-
priè, nec omnino propriè, quia proprietas illa non
inhæret: & ideo non facit ſubſiſtere ſiue ſubſtare,
quaſi ſub alio ſtare, ſed exiſtere, quia ab alio eſſe. Et
hinc eſt quod Rich. dicit in lib. de Trinit. quòd me-
lius dicitur exiſtentia quàm ſubſtantia: vel quia ſub
ſtat vt perficiente, & ſic dicimr res naturæ ſubſtare
reſpectu eſſentiæ, & iſte modus magis eſt circa no-
ſtrum intelligere quàm circa diuinum eſſe. Et ſub-
ſtantia vel ſubſiſtentia, quando accipitur pro eſſen-
tia non plurificatur, quando verò pro hypoſtaſi vel
perſona accipitur plurificatur. Hæc Bonauẽ vbi ſu-
prà: qui & latiùs de hoc ſcribit, & quę. ij. dicit, quòd
in omni ſubſtantia cuius eſt eſſe & operari neceſſa-
riò intelligimus naturam & habentem naturam. Et
naturam dicimus eſſentiam, vel ſubſtantiam haben
tem naturam, dicimus perſonam: quomodo ergo
in creatura rationali contingit vnam perſonam ha
bere plures naturas, ſcilicet corporalem & ſpiritua
lem: & ſic à contrario ſenſu contingit in Deo pro-
pter ſummam ſimplicitatem vnam naturam habe-
ri à pluribus: quia contingit eam haberi alio & alio
modo, & hoc non poteſt eſſe ab eodem: quia ergo
eadem eſt natura tantum habita & non numerata,
ideo tantum dicitur vna ſubſtantia & eſſentia, quia
verò plures habẽtes, ideo plures perſonæ nulla om
nino repugnantia exiſtente, &c.

¶ Svbstantia diuiditur à Philoſophos. de Ani-
ma, in materiam, formam & compoſitum ex his.
Compoſitum dicit hoc aliquid. Materiam verò po-
tentiam, formam, ſpeciem vel endelechiam, id eſt
actum: & hoc aliquid ſecundum Philoſoph. dicitur
compoſitum ſubſtantiale, de quo videatur Gab. di-
ſtin. xij. quę. j. libr. ij. ſenten. Dicitur & ſubſtantia eſ-
ſentia vniuſcuiuſque. Præter illos autem modos po
teſt aliter diſtingui ſubſtantia iuxta verba B. Augu.
(vt refert S. Bona. d. xxxv. circa tex. lib. ij.) Vno mo-
do vt dicatur res permanens & per ſe ſtãs. Alio mo
do vt dicatur res permanens, non tamen per ſe ſtãs,
ſed alij inhærens. Tertio modo vt dicatur ſubſtan-
tia quælibet eſſentia actu ens, ſiue per ſe ſtans ſiue
non: & hoc modo ſubſtantia ſe extendit ad omne
ens. Et ſic accipit Aug. cùm dicit, quòd nulla ſubſtã
tia eſt nihil omnino, cùm ergo dicitur, quòd iniqui
tas ſubſtantia non eſt. Dicendum quòd iniquitas ac
cipitur abſtractè pro ipſa deformitate, non pro ha-
bitu circa quem deformitas conſiſtit.

¶ Svbstantia dicitur dupliciter, ſ. propriè & trãſ
ſumptiuè (vt ſcribit S. Bona. d. xxiij. q. v. lib. iij.) Pro
priè dicitur quatuor modis, ſcilicet ſubſtantia ma-
teria, ſubſtantia forma, ſubſtantia compoſitum, ſub
ſtantia quæ eſt eſſentia vniuſcuiuſque, vt & dictum
eſt. Tranſſumptiuè dicitur ſubſtantia illud quod ha
bet aliquãdo proprietatem ſubſtantiæ dictæ aliquo
iſtorum modorum. Vnde dicitur: Fides eſt ſubſtan-
tia, non accipitur in propria ſignificatione ſubſtan
tia, ſed tranſſumptiuè. Dicitur enim ſubſtantia fun-
damentum fabricæ ſpiritualis ad ſimilitudinẽ ma-

teriæ, quæ præbet fulcimentum formis & accidentibus, vt latiùs in Fide ſuprà dictum eſt.

¶ Svbstantia producés eſt triplex, vt notat Bruleſer di.xx.q.ij.in fine libr.j. Quædam producit per tempus magnum, vt homo hominem: quædam producit per tempus imperceptibile, vt Sol ſplendoré: quædam producit in inſtanti, vt Deus.

¶ Svbstantia Aliquid dici ſecundum ſubſtantiã poteſt dupliciter intelligi ſecundũ Rich. de S. Victore. Vno modo dicitur ſecundũ ſubſtantiã in diuinis, quod indicat ſubſtantiã tanquã naturam communé tribus, quomodo dicuntur ſecundũ ſubſtantiã, quæ in diuinis primò & præciſè ſignificant ſubſtantiam nó ſolum identicè, vt ſunt natura diuina, eſſentia diuina. Et de illis intelligenda eſt regula quam ponit Magiſ.d.xxij.li.j. videlicet quod ea quæ dicuntur ſecundũ ſubſtantiam de omnibus perſonis communiter, & de ſingulis perſonis dicuntur ſingulariter. De his etiã intelligendũ eſt illud cómune dictũ Boetij: Subſtantia tenet vnitaté, relatio multiplicat trinitaté. Alio modo cómuniter aliquid dicitur ſecundũ ſubſtantiã, quod indicat ſubſtantiã, vt ſuppoſitum non tamen referibile ad aliud. Sic capitur, vt ſcribit d.xxv.q.j.li.j. Magiſt. cùm omnia nomina de Deo prædicabilia ad bimembré reducuntur diuiſioné, ita q quodlibet dicitur: vel ſecundum ſubſtantiam vel relatiuè. De quo legatur Gab. di.xxv.q. vnica, arti.iij. lib j. Et quãuis perſona dicitur ſecundum ſubſtantiã, non tamé primo modo, quia indicat ſuppoſitũ, & non refertur ad aliud quo ad ſecundã partẽ, quia nõ indicat primò & formaliter eſſentiã diuinã, ſed primo modo & formaliter hypoſtaſim, & de eſſentia prædicatur identicè. Et ſecũdum hoc intelligẽdum eſt quod Magiſ. dicit perſonã dici ſecundum ſubſtantiã &c. Quo corollariè ſequitur: nomẽ perſona diuina dicitur ſecundum ſubſtantiã, id eſt nón relatiuè, licèt nõ formaliter ſignificet & primo ſubſtantiã ſiue eſſentiam, ſed oppoſitũ relatiuũ: non enim dicitur alterius perſona, ſicut pater filij pater. Hæc Gab. Et cùm dicitur: filius eſt ſubſtãtia patris. intelligendũ eſt (ſecundum Sco. Occã & Petrum de Aliaco q.vij.ar.j.li.j) non ſicut de materia vel quaſi de materia, ſicut de aliquo quod eſt ſibi ſubſtantiale, hoc eſt de patre qui eſt filio conſubſtantialis, & nó eſt filius de nihilo, nõ quia ſit de alia materia vel quaſi materia præſuppoſita, ſed quia eſt de patre in quo eſt ſubſtãtia filij. Vide latiùs Camer. Sapientia quoque, lumen, notitia, & ſimilia (vt dicit Magiſt. diſtin.xxvij. lib. j.) ſecundum ſubſtantiam dicuntur, & nó reſpectiuè: ſunt quoq; nomina eſſentialia; ideoque ſicut eſt vna eſſentia trium, ita vna ſapientia. Trahitur tamen ſingulum horum quandoq; ad ſuppoſitionem perſonalem, quando ponitur reſpectu prædicati perſonalis: vel quãdo ſibi additur aliqua determinatio notionalis, vt ſapientia, lumen de lumine: vbi ſapientia in ſubiecto accipitur pro filio, & in prædicato ponitur pro patre. Exemplum ſecundi, vt dicimus: Sapientia ingenita, ſapientia genita: ſapientia ingenita capitur pro patre: ſi ingenitum, capitur vt eſt propriũ patri. Si autem caperetur negatiuè pro non genito, ſapientia ingenita ſupponit eſſentialiter pro ipſa natura diuina, quæ non eſt genita. Sapientia genita capitur pro filio. *Dominus* Præpoſitus Gabriel diſtincti. trigeſimaſecunda. qu. j.lib.j.

¶ Svbsistere in natura humana ſibi communicata (ſecundum Scotum) eſt ſuſtentare eam, & terminare eius dependentiam ſuppoſitalem. Refert autẽ dicere: verbum ſubſiſtit ſimpliciter in natura humana, & verbum ſubſiſtit primò in natura humana. Patet, quia primum verum, ſecundum falſum: non enim ſubſiſtit verbũ primò exiſtentia humana, ſed primò ſubſiſtentia diuina: nam iſta ſubſiſtit ab æterno, illa ex tempore. Nec eodem modo ſubſiſtit verbũ in natura humana, quo homo in albedine, quia homo ſubſiſtit in albedine non ſimpliciter, ſed ſecundum quid, eò quòd albedo eſt ens ſecundum quid, id eſt accidens. Verbum verò ſubſiſtit in natura humana ſimpliciter, quia natura humana eſt ens ſimpliciter, id eſt ſubſtantia. Gabriel diſtinctio. vj. quæſtio. ſecunda, lib. tertio. Et Chriſtus eſt nomen perſonæ in duabus naturis ſubſiſtens, ſcilicet diuina & humana. In diuina, in qua habet eſſe primum & æternum. In humana, in qua habet eſſe ſecundum temporale, & quaſi aduentitium, vt ibidem dicit Gabriel, & aliàs dictum eſt.

¶ Svbtile dicitur à virtute penetrandi, ſecundum quod poteſt accipi ex verbis Philoſophi 2. de generatione. Res autem triplici de cauſa eſt penetratiua, ſcilicet, Aut propter quãtitatis paruitatem, maximè ſecundum latum & profundum. Vel quia habet figuram acutam, aptam ad penetrandum. Vnde & acus quamuis longa, penetratiua eſt, quia faciliter penetrat pannum. Aut propter raritatem ſeu materiæ paucitatem, & ſic aer penetratiuus eſt. Aut propter actiuæ virtutis magnitudinem, & ſic vinum penetratiuum eſt multò magis quàm ſimplex aqua quantumcunque tenuis: quapropter aqua cũ modico vino bibita, magis refrigerat ſanum quàm ſi per ſe bibatur, quia vinum facit eam ad loca corporis penetrare ad quæ per ſe penetrare non poſſet. Tertio modo conſiderando, ſubtilitas beatorũ attenditur. Per virtutem enim beatitudinis animæ erit in beatis corporibus tanta magnitudo virtutis actiuæ, quod per eam multò efficacius poterunt penetrare quàm ignis vel aer, vel quàm dimenſiones etiam ſi eſſent ſeparatæ, vt ſcribit Richar. diſtincti. xlix. artic. quarto. quæſtio iiij. lib. quarto. Vnde Anſel. magnitudinem ſuæ virtutis actiuæ attendens, dicit in li. de ſimilitudinibus de quolibet beato, quod in tantum erit fortis, vt etiam ſi velit terram commouere, poſſit. Vnde Gregor. In illa reſurrectionis gloria erit etiam corpus noſtrum ſubtile per effectũ ſpiritualis potentiæ, ſed palpabile per virtutem naturæ. Vide latiùs de hòc Richard. vbi ſuprà. de quo vide in dictione Subtilitatis.

¶ Svbtiliatio, vt ſcribit S. Bona. di. xlvij. part. ij. q.ij. li. iiij. dicitur dupliciter. Aut per dilatationẽ & rarefactionẽ, & tũc corporis ſubtiliatio occupat locũ maiorẽ. Aut depurationẽ aut ſeparationẽ facit puri ab impuro. Et hãc ſubtiliationẽ facit ignis, quãdo res purgãda includit in vaſe forti, queadmodũ faciũt opifices Alchimiæ, qui dicũt qđ totũ põt ibi ſubtiliari & depurari, vt veniat ad naturã quinti corporis, & tunc fex rẽdit ad fundũ, & ſubtile ſupernatat. Sic per hunc modũ (vt idem ait) erit quod cœlũ erit vas contentiuũ elementorũ: ideo purgabuntur, & fex elementorum ibit in infernum. Bonauen.

¶ Svbtilitas eſt duplex, vt ſcriptis reliquit Bruleſer. d. xlix. lib. iiij. ſcilicet ſpiritualis & corporalis. Subtilitas ſpiritualis dicitur eſſe quædam ingenioſitas exiſtens in intellectu, diſponens ipſum ad

acutè

acutè & perfectè aliquid cognoſcendum. Sic ſubtile dicitur acutum vel induſtrium. Subtilitas corporalis eſt duplex, ſcilicet raritatis, & virtutis. Subtilitas raritatis eſt quædam qualitas exiſtens ſubjectiuè in corpore raro, ipſum diſponens ad faciliter patiendum, vel ad hoc quod faciliter penetretur: vt aër, & cætera corpora mollia, quæ dicuntur rara: quia mollia & de facili ſunt penetrabilia. Subtilitas verò virtutis ſeu actiuitatis, eſt quædam qualitas exiſtens in corpore, diſponens ipſum ad faciliter agendum, ſeu faciliter penetrandum. Hoc modo corpora glorioſa habebũt dotem penetrabilitatis: & poſſunt penetrare omne corpus non glorioſum. Stephanus Bruleſer.

¶ SVCCEDERE ſignificat ire, ingredi, & in alterius locum venire. Item propriè cedere, euenire. Et ſuccedere ſecundum Gabriëlem diſtincti. xj. quæſtio. j. artic. j. libro iiij. eſt ad deſitionem alicuius de nouo incipere eſſe, aut in eſſe ſuo conſeruari: quo modo non inciperet, vel in eſſe conſeruaretur, niſi aliud deſineret. Vnde ſecundum eundem, ſine deſitione vnius, & ſucceſſione alterius, non eſt conuerſio, &c. A ſuccedere venit ſucceſſio, & ſucceſſores. Et duplex poteſt notari ſucceſſio Sacerdotum, ſecundum eundem Gabriëlem diſtinctio. xiij. articu. iij. dubio j. quæſtio. j. libro iiij. Vna quantum ad ordinem. Alia quantum ad miniſtrationem. Primo modo omnes Sacerdotes ſunt Apoſtolorum ſucceſſores. Secundo modo Epiſcopi, quibus conuenit adminiſtratio, quantum ad aſſumendum perſonas ad diuerſos ſtatus Eccleſiæ. Et hæc diſtinctio poteſt ſumi ex Gloſſ. xxj. diſtinctione, in nouo, vbi dicitur, quòd omnis Epiſcopus ſit par Apoſtolis, quantum ad ordinem & rationem conſecrationis, ſicut Apoſtoli in ordine pares fuerunt, Petrus tamen maior fuit aliis in adminiſtratione. Vide latiùs Gab. vbi etiã dicit, quòd Sacerdotes ſuccedũt Apoſtolis in ordine Sacerdotij, licèt nõ in ordine Epiſcopatus. Conficere autẽ Euchariſtiã reſpicit ordinẽ Sacerdotij, & remittere peccata pœnitẽtiũ. Epiſcopi verò habẽt ordinare & confirmare, in quibus nõ ſuccedũt Sacerdotes: de quo latiùs Gab.

¶ SVCCESSIVVM dicitur, cuius pars ante partẽ fit, vel alicui acquiritur, & nulla ſimul cũ alia acquiritur: vt calidiras, cuius vna pars per aliã acquiritur. De quo videto apud Phyſicos, & Gab. d. ij. quæſtio. j. lib. ij.

¶ SVFFRAGIVM aliquãdo idem eſt q̃ auxiliũ: nonnunquã ſignificat illas voces, quæ in comitiis dicebantur, & in tabellis deſeribebantur, quibus vnuſquiſq; voluntatẽ ſuam de aliquo Magiſtratu eligendo declarabat. Theologi vero accipere ſolent ſuffragium, quo animabus in Purgatorio ſubuenitur: de quo & ſi valde multa ſcribunt Theologi, pauca tamen de ſuffragiis ſcribere ex aliis volo. De his copioſè legere potes Gabr. lect. xxvj. & xxvij. canon. & lect. lvj. & lvij. & lviij. canonis. De his ita ſcribit Paulus Corteſ. libro iiij. di. vij. ſentent. ſuarum, cùm dicit: Atq; hoc loco eadem eſt inferiarũ habẽda ratio, in quo quidẽ conſtituendũ eſt charitatis colligatione, quod ſit arctiſſimũ vinculum Senatus, non modò viuos, ſed etiam eos, qui è vita migrarint, deuincti. In primiſq; intelligendũ malorum etiã parentalia opitulari mortuis. Sed doctorũ hominum eſt adiecta cõtentio. Nam damnatis piacularia ſuffragia opitulẽtur. Refert ibi Corteſi. aliorũ opiniones, quas & recitat Gabr. lect. lvj canonis. Communis tamen eſt opinio Doctorum, ſuffragia viuorum non prodeſſe damnatis quantũ ad pœnas peccatorum pro quibus damnati ſunt, quouis modo releuandas, nec quo ad pœnã damni, neque quo ad pœnam ſenſus. De quo latiùs legito Gabri. vbi ſuprà. Aſtipulatur Corteſius vbi ſuprà, cùm dicit: Nos autem munitiorem ad verũ ingrediamur viam, ſi negauerimus reis inditis antro funebria iuſta ſuffragari: quandoquidẽ ſatis perſpicuum ſit haud Senatum pro reis apud tartarũ parẽtare. Suffragia itaq; facta per vnum viuum, proſunt alteri viuo, propter charitatis vnionem, vt ſcribit Petrus de Palude di. xlv. q. j. libro iiij. ſed ſic prodeſt bonum factum alij bono, ſecundũ illud: Sanctorum communionem: & particeps ego ſum, quia vna eſt omnium fidelium vniuerſalis Eccleſia charitate coniuncta, quæ eſt ſocietas & amicitia ſpiritualis. Vnde ſicut quando eſt cõtracta ſocietas omnium bonorum inter aliquos, quicquid vnus lucratur, omnibus eſt commune. Sic & ſpiritualiter, non autem peccatori, qui nõ eſt de corpore Chriſti, ſed membrum diaboli: quia nõ eſt cõuentio vel communio Chriſti ad Belial. Vnde exiſtens in peccato mortali, etiam nõ excommunicatus, nõ eſt particeps alicuius boni quod fit in Eccleſia per vnionẽ, cùm ſit membrũ præciſum à corpore, quod nõ recipit influentiã ab anima, proſunt & ſuffragia ex ſuffragantis intentione. Vnde illi ſpecialiter prodeſt, cui intendit, etiã peccatori, quẽ ita poteſt intendere ſicut iuſtũ, ſed non per modũ meriti, ſecundũ illud: Ne fortè nõ ſufficiat nobis & vobis: quia nullus poteſt alteri mereri primã gratiam, niſi Chriſtus, vt patet in paruulis baptizatis. Sed malis ſicut extraneis, niſi merito congrui, vel (vt alij dicunt) merito digni fortè per modũ impetrationis. Sic quia niſi Stephanus oraſſet, Paulus ſaluatus non fuiſſet, vt dicit Auguſtinus. Et ſic prodeſt recipi ad beneficia in ſpeciali alicuius hominis vel multitudinis, ſiue ſic receptus ſit peccator: quia tunc ſit particeps propter intentionem, quæ non erat propter vnionem: ſiue ſit iuſtus, quia plus ſit quàm prius. Suffragium quoq; viui prodeſt mortuo propter charitatis vnionem: & ſic omnia bona bonorum proſunt mortuis, etiam ſi fiant pro viuis, ſicut Miſſa. de celebratione Miſſa. capit ij. vbi dicitur: De eadem die Miſſam audiant pro ſalute viuorũ & defunctorum. Item propter intentionem, quia viuunt in memoriis viuorũ: & ſic omnes Miſſæ eis proſunt in quibus eſt vnum Memento, pro mortuis Non ſic autem alia bona, in quibus non fertur intẽtio ad defunctos. Proſunt & ſuffragia facta per malos ex opere operato, vt miſſa mali tantum, quantum boni: ſicut & Baptiſmus. Sed ſic nihil prodeſt niſi Sacramentum nouæ legis. Vel aliquid Sacramentale, vt aqua benedicta, & exorciſmus: non autem oratio, ieiunium, & eleemoſyna, proſunt & ex opere operante vniuerſalis Eccleſiæ, cuius miniſter eſt peccator, qui dicit Vigilas pro mortuis. Item ex opere operante eius, qui rogat vel mãdat pro ſe fieri, ſicut bonus dominus per malũ ſeruum faciẽdo eleemoſynam, meretur & ſatisfacit: quia qui per alium facit, per ſeipſum facere videtur: ſicut Chriſtus per malos miniſtos benedicit & baptizat: & ſic ſuffragia à defunctis mandata vel petita, per malos exhibita, eis proſunt. Proſunt præterea ſuffragia facienti, & quidem ad merendum, ſi ſit in charitate non minus proſunt, quàm ſi pro ſe fierent, ſecundũ illud, Oratio mea in ſinu meo conuertetur. Et quandoque

plus meretur homo celebrando pro alio, quàm pro ſe: quia maiori feruore charitatis accenſus videtur, qui ſcintillas emittit ad alios, & maximè ad inimicos. Nec proſunt illis qui fuerint in limbo puerorũ, quia non ſunt in ſtatu ſalutis, ſicut nec damnatis. Vnde nec paſſio Chriſti illis profuit, nec in limbo patrum proderant ante mortem Chriſti exiſtentibus. Nec proſunt qui ſunt in cœlo per modum indigentiæ quo ad præmium eſſentiale, prodeſt tamen eis ad gaudium accidentale: quia gaudium eſt in cœlis ſuper vno peccatore, &c. Creſcit autem, quia de pluribus, ſed non maius. Vnde ſi certum eſt aliquem eſſe in cœlo, infidelitas eſt orare pro eo: ſicut & iniuriã facit martyri, qui pro ipſo orat. Damnatis non proſunt ſuffragia, vt & dictum eſt: & ideo etiam quia in inferno nulla eſt redemptio. Vnde de quibus eſt certum, non eſt orandum, ſicut nec pro dæmonibus. Reputatur autem certum de hæreticis, paganis, & Iudæis, ſed de Chriſtianis nõ poteſt ita eſſe certũ. Vnde quãuis peccatũ ſit manifeſtum & nõ pœnitentia, poteſt orari pro eis in ſecreto: & debent reddi ſuffragia ſiue ſe occiderint, ſiue in bello iuſto, duello, vel torneamento, mortuus ſit, aut cum meretrice. Vnde Aug. Pro omnibus regeneratis debet fieri oratio, ſed non publicè propter ſcandalũ. Et ſimiliter pro ſuſpenſis & iuſtè damnatis, quia latro in morte pœnituit. Sed ſi inueniatur mortuus ſubitò, qui priùs fuit bonæ vitæ, in publico oratio pro eo fieri debet, quia iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, &c. Proſunt inſuper ſuffragia omnibus & ſolis qui ſunt in Purgatorio, qui poſſunt per alios ſatisfacere, qui non poſſunt per ſeipſos. Sicut patet per multa exempla, vt dicit Petrus de Palude diſtinct. xlv. & latiùs hanc rem proſequitur. Suffragia autem quibus iuuamus defunctorum animas, ſunt preces Sacerdotũ, id eſt Miſſæ, quod inter cætera plus valet ad educendum de carcere. Item precibus ſanctorum animæ ſoluuntur noo ſolùm in patria, qui orant pro ſociis ſuis, ſed etiam precibus iuſtorum viatorum, & præcipuè oratione Dominica, Pater noſter. Item Pſalterium, quod eſt oratio etiam Spiritus ſancti, qui poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Vnde nec orationes Anſelmi, nec quæcunque aliæ ſunt ita deuotæ. De hoc adiumento ſcribit Gregorius, & habetur xiij. quæſti. 2. cap. animæ. Animæ defunctorum quatuor modis ſoluuntur, aut oblationibus Sacerdotum, aut precibus ſanctorum, aut charorum eleëmoſynis, aut ieiunio cognatorum. Curatio verò funeris, conditio ſepulturæ, pompa exequiarum, magis ſunt viuorum ſolatia, quàm ſubſidia mortuorũ, &c. Vigiliæ quoque proſunt mortuorum ab Eccleſia inſtitutę, ſicut plus valet aqua per eam benedicta quàm aliter. Soluũtur & eleëmoſynis chatorum, quia eleemoſyna à morte liberat, & facit inuenire vitam æternã: quia etiam includit orationem & ieiunium, ad quæ tenetur eleemoſynam recipiens. Soluuntur inſuper animæ defunctorum ieiuniis, & quibuſcunque afflictionibus corporalibus: ſicut beatus Dominicus catena vnam diſciplinam accipiebat pro illis, qui ſunt in Purgatorio. Liberantur etiam animæ defunctorum indulgentiis Prælatorum: ſicut enim Prælatus poteſt diſpenſare theſaurum Eccleſiæ, ſic priuatus bona propria. Sepultura quoque prodeſt viuis & defunctis, ad aſtruendum fidem reſurrectionis, & etiam ad vitandum fœtorem cadauerum, hoc autem eſt officiũ humanitatis & pietatis, quod omni homini eſt exhibendum. Prodeſt & ad ſolatium. Mortuo verò prodeſt inquãtum de cera, oleo, oblationibus & ſericis, cedit in honorem Dei & vtilitatem pauperum vel miniſtrorum, vt ſi de panno ſerico fiat altaris paramentũ, vel Eccleſiæ ornamẽtum, vel in pecunia redactum detur pauperibus. Quod autem equus phaleratus, homo ornatus ad oſtentationem & pompã ſolùm offeratur, nec redimatur, nec largiatur, mendaciũ eſt, & non prodeſt. Locus quoque ſepulturæ prodeſt. Vide latiùs apud Petrum de Palude diſtinction. xlv. queſ. 1. libro 4. Et (vt idem ait) queſtio. 2. Suffragia non tantùm proſunt illi pro quo non fiunt, quantum illi pro quo ſpecialiter fiunt ex intentione: & magis prodeſt pro quo fit determinatè quàm aliis: ſic & viuis non obſtante exemplo poſito de luce & doctrina, quia talia non operantur ex intentione, ſed ex naturę neceſſitate. Item ſuffragium factum pro multis tantum valet, quantum ad gaudiũ cuiuſlibet, quantum ſi pro quolibet fieret: quia charitas de qua ſcriptum eſt: Non quęrit quę ſua ſunt, communia propriis, non propria communibus anteponit, ſed quo ad liberationem non per ſe, ſicut etiam debitum ſolutum pro multis omnium debitum attenuat: ſed nullum ex toto liberat, cùm tamen poſſet pro vno ſolutum ipſum ex toto liberare. Item habens ſpeciale ſuffragium & commune, citius liberatur quàm habens tantum commune, licèt gaudium ſit commune. Vnde ſuffragia ſicut & aliud opus bonũ dicitur valere tripliciter: videlicet, ſpecialiſſimè, generaliſſimè, ſpecialiter vel medio modo. De quo legito Scotum in quotlib. & Dominum Præpoſitũ Gabr. lectione xxvj. canonis. & aliàs ſcripſimus. Videatur ad hoc Magiſter Ioannes Gerſon Cancella. Pariſien. parte ij. de ſolicitudine Eccleſiaſticorum, particula xx. & xxj. & vigeſima ſecunda. Eſt præterea ſecundum Paludenſem ſuffragium bonum facilitatis inquantum eſt eius actus bonus, reddens ipſum commendabilem & acceptum coram Deo, & eſt bonum eius pro quo fit inquantum pro eo ſatisfacit. Quantum ad primam bonitatem, plus gaudet de ſuffragio ille, qui eſt in maiore charitate, quã ille pro quo fit: quia cum illo modo ſuffragium non ſit magis bonum vnius defuncti quàm alterius: ſed ſit bonum ſolius facientis de eo tanquam de æquali bono, plus gaudet ille qui plus habet de charitate. Sed quantum ad ſecundum valorem, cùm ille valor ſit bonum illius ſolius pro quo fit, & vnicuique magis eſt amabile proprium bonum quàm alienũ. Ideo quantum ad iſtam conſiderationem plus gaudet de ſuffragio ille pro quo fit exiſtens in minori charitate, quàm ille pro quo non fit, dato quòd ille ſit in maiori charitate. Et vt idem ait: In die animarum non debet principaliter dici Miſſa nec pro patre, nec pro matre, ſed pro omnibus fidelibus defunctis: ſicut quod dandum eſt pauperibus, non eſt dandum amicis carnalibus magis quã aliis: poteſt tamen quis ſecundariò ſpecialiter intendere ſuos charos, & pro eis ſpecialiter facere oblationem: ſed debent fieri Miſſæ & officium principaliter pro omnibus. Sed quia diuites plures eleemoſynas faciunt, inde eſt qđ eleemoſyna quo ad ſuffragia plus prodeſt diuiti, quã pauperi per accidens: quia plus tenẽtur orare beneficiati pro benefactoribus ſuis, quàm

pro

pro aliis:aliàs eſſent ingrati. Et(vt idem Petrus de Palude ait concluſione iij.) quando fiunt ſpecialia & multa ſuffragia pro illo qui non indiget, vt quia iam eſt in gloria, vel qui minus indiget, quando ſupereſt diuidatur indigentibus, vt non petentiũ partes, petentibus accreſcant. Et concluſione v. idem Paludenſis dicit, quòd tantũ vel plus valent ad meritum inſtituentis, quia magis eſt ad honorem Dei continuatio talium anniuerſariorum: & hoc conſiderans Eccleſia, ea ſic inſtituit. Sed ad celeriorẽ liberationem à Purgatorio, & citius videndum Deũ, plus valet accelerata multiplicatio. Nam Miſſa nondum celebrata ex opere operato, non poteſt habere tantam efficaciam, quantam iam celebrata. Et fortè non tandiu eſt manſurus in Purgatorio, quod vltima Miſſa anniuerſarij perpetui cantetur, & eum liberet. Neutrum ergo eſt condemnandum, quia vtrunque bona intentione fieri poteſt, & anniuerſarium, vt Deus clarius videatur per opus ſibi magis honorificum: & multitudo Miſſarum ſimul à diuerſis dicendarum, vt Deus citius videatur, & non ſolùm pro amore ſui, ne diutius teneatur vel torqueatur. Hæc Paludenſis. Si de ſuffragiis multa ſcire volueris, legas Dominum Præpoſitum Gabrielem in canone Miſſæ, vbi ſuprà, & aliàs.

¶ Svggestio à verbo ſuggero, qđ ſignificat ſubminiſtrare, in cor ponere ſeu ſupporrigere. Auguſt. libr. j. ciuitatis Dei: Nam cùm ei ſcriba ſuggeſsiſſet, quid de ſignis Deorum, quæ multa capta fuerant, fieri iuberet. Hieronymus ad Paulinum: Quicquid aliis exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere ſolet, illis Spiritusſanctus hoc ſuggerebat. Vnde ſuggeſtio inſpiratio, ſuaſio, immiſsio, &c. Et ſuggeſtio diabolica, quæ nihil aliud eſt (vt ſcribit Stephanus Brulefer diſtinctio. viij quæſti. x. libr. ij) quàm prauæ cogitationis immiſsio: loquendo de immiſsione largè dicta ſuprà in dictione *immittere*. Non tamen poſſunt compellere ſecũdum ſanctum Bonauentu. vt oblatum recipiamus: quo facto neceſſario cogitemus malum, niſi in caſu, videlicet cũ cogitatio animæ non eſt circa vtilia occupata, tunc enim euagatur & eſt ocioſa: poteſt ei diabolus offerre imaginationem turpem & vanam: & ideo volenti malas cogitationes effugere, ſollicitè & diligẽter cauendum eſt ne contingat aliquando animum à bonis & ab vtilibus cogitationibus reuocari: hoc tamen facile eſt ei, qui ſollicitus eſt in bonis animũ exercere, cui multò facilius eſt & delectabilius in bonis cogitationibus verſari, quàm ſit in fœdis, & ſic de aliis.

Svmmvm. Summus, a, um, quod eſt omnium altiſsimum, vt hic ſummum locum in vrbe tenuit. Aliquando dicitur extremum. Cicero in Horten. Vixit ad ſummam ſenectutem valetudine optima. Aliquando maximum, quo nihil ſit maius: ſic Deus ſummus dicitur Cicero lib. ſecundo Tuſcul. Summum quo nihil eſt ſuperius. Et à Virgilio dictum eſt: *Summe Deum*: pro maximè Deorum. Aliquando laudabile, glorioſum. A quo ſummitas, altitudo, ex quo altior pars montis, ſummitas dicitur. Summum ſecundum Scotum diſtinct. xiij. libr. iij. poteſt accipi, Vno modo poſitiuè per excedentia ad omnia alia. Alio modo negatiuè, pro non excedi ab aliquo alio. Secundo modo poſſunt eſſe multa talia, ſicut ſunt multa generaliſsima, quorum quodlibet non habet genus ſuperius. Primo modo loquendo, dico (inquit Scotus) quòd *Deus* non potuit conferre animæ Chriſti ſummam gratiam poſſibilem, quia poteſt creare æqualem. Potuit enim & poteſt aliam naturam æqualem iſti aſſumere, & æqualem gratiam ſibi dare. Secundo modo dico, quòd ſummam gratiam creabilẽ potuit dare huic animæ: potuit enim ſumma gratia iſto modo creari ſimul vnica creatione, & potuit conferri creaturæ. Id quod latiùs probat Scotus. Et probabile eſt dicere ſecundum Magiſt. quòd Deus tantam gratiam ei contulerit, quantam potuit. Potuit autem conferre ſummam gratiam creabilem. In commendando enim (vt dicit Scotus) Chriſtum, malo excedere, quã deficere à laude ſibi debita, ſi propter ignorantiam oporteat in alterum incidere. Videtariùs Scotum admodum deuotè ſcribentem.

¶ Svmmvm in aliquo genere poteſt dupliciter dici, vt literis mandauit San. Bonauent. diſtinct. xxxiiij. artic. ij. quæſt. j. lib. ij. Vno modo dicitur ſummum, quo nihil poteſt eſſe maius: & hoc modo non contingit aliquid ſumme malum. Nihil eſt enim adeo malum, quin poſsit eſſe peius, pro eo quod habet aliquid de bonitate quo poſſet magis priuari, & ita adhuc peius eſſet. Et pro tanto dicit Dionyſ. quòd malum eſt infinitum. Alio modo dicitur ſummum, quo nihil eſt maius ſecundum actum, ſed ipſum excedit inter omnia alia: ſi ſic contingit reperire ſummum in malis. Nam Lucifer qui eſt Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, peſsimus eſt ſuper omnes. Hæc Sanct. Bonauen.

¶ Svperbia dupliciter accipitur. Vno modo generaliter, ſecundum quod inuenitur in omni peccato, & ſic eſt contemptus obedientiæ. Siquidem omnis peccans contemnit legiſlatorem, cuius legem tranſgreditur: ſic omne peccatum eſt ſuperbia, imò eſt initium omnis peccati, vt dicit San. Bonauentu. di. xlij. lib. ij. Et ſecundum Gerſ. part. iiij. lect. j. ſerm. Pœnitemini, ſuperbia in omni vitio reperitur. Gre. dicit ſuperbiam Reginam eſſe & matrem omnium vitiorum. Quod intelligendum eſt (inquit Gerſon part. ij. in compen. Theo.) de ſeptem vitiis. Greg. accepiſſe prout conſideratur ſecũdum quandam redundantiã & generalitatem quã habet in alia peccata, inquantum, ſcilicet ex ipſa omnia peccata oriri poſſunt, inquantum, ſcilicet alia peccata ordinantur ad finẽ ſuperbiæ, quæ eſt propria excellentia ad quam poteſt ordinari quicquid homo indebitè & inordinatè appetit, vel indirectè & per accidens remouendo, prohibẽs inquãtum, ſ. per ſuperbiam homo legem diuinam contemnit, per quã prohibetur à peccando, & trãſgreditur mãdata, Intelligitur tamẽ hoc (inquit Gerſ.) quãdo illa tranſgreſsio mandatorũ fieret ex cõtemptu. Nã fieri poſſet ex ignorantia vel infirmitate, quòd ibi non eſſet ſuperbia. Conſonat Iac. de Valen. ſuper illud Pſal. 35. Non veniat mihi pes ſuperbiæ, qui dicit ſuperbiam eſſe pedẽ & fundamentũ omniũ peccatorũ & vitiorũ. Patet, nam peccator per ſuperbiã cõtemnit *Deũ*, & ſic incidit in omnia alia peccata, ſ. in auaritiam & rapinã, & vſurã, & ſimoniã, vt ſuſtineat ſuperbum ſtatum, & exinde incidit in inuidiã & odiũ fraternum, quia nõ ſuffert priorẽ nec parem. Et ſic venit vſque ad contemptũ Dei & obſtinationẽ, non timens eius iuſtũ iudiciũ: & ſic cõtemnit etiã legem, & negat diuinã prouidentiam. Sic patet quod ſuperbia eſt pes & initium peccatorũ: & cætera peccata ſunt minus eius, &c. Et vt ait Gerſon part. iij. de myſtica Theologia.) Superbia eſt radix cuiuſlibet improbæ affe-

ctionis, ſicut ex aduerſo parturit omnem affectionem piam humilitas. Alio modo accipitur ſuperbia vt eſt ſpeciale vitium diſtinctum ab auaritia, inuidia, & ſic de aliis vitiis capitalibus, & à ſanctis communiter deſcribitur. Superbia eſt amor vel appetitus inordinatus propriæ excellentiæ, id eſt propriæ magnitudinis habitæ vel habendæ, ſeu concupitæ. Alioquin ſpecies eius non bene aſſignarentur, inter quas ſola quarta dicit reſpectum ad alios. Aliter deſcribitur à B. Au. qui ait: Superbia eſt peruerſus celſitudinis appetitus, lib. 14. de Ciuit. Dei. Vel ſuperbia eſt amor propriæ excellentiæ, ſecundum Hugo. lib. 2. de Sacramentis. & Iſidor. libr. Etymol. S. Thomas dicit, Superbia eſt inordinatus appetitus excellentiæ, cui debetur honor & reuerentia: vel ſuperbia propriè reſpicit defectum ſubiectionis hominis ad Deum, ſecundum quod aliquis ſe extollit ſupra id, quod eſt ſibi præfixum ſecundum diuinam regulam vel menſuram, ex S. Tho. 2. 2. quæſt. 84. articu. 2. & 2. 2. quæſtio. 77. articu. 5. Et appetitus excellentiæ rectus eſt magnanimitatis, excedẽs eſt ſuperbiæ, deficiens eſt puſillanimitatis, ſecundum S. Tho. in quæſtio. de malo. quæſt. 8. artic. 2. Et deriuatur ſuperbia à ſuperbio, quod eſt efferor, extollor. Item ſuperbè aduerbium, hoc eſt elatè, arroganter. Et ſuperbiloquens, quod eſt ſuperbè loquens. Et ſuperbiloquentia, id eſt elatus & ſuperbus ſermo. Et ſuperbi dicuntur, ſecundum Aug. 10. de Ciuit. Dei, placentes ſibi. Vnde ex iſto amore fundata eſt ciuitas diaboli. Vnde idẽ 9. de Ciuita. Dei ait, quòd duo amores fecerunt ſibi duas ciuitates. Ille propriè eſt ſuperbus ſecundũ S. Bon. qui omnia vult facere, omnes alios ſpernit, & nihil bene facit. Et primũ peccatum Luciferi, ſecundum eundem, & omnes doctores, fuit ſuperbia. Sed Scot. dicit, quòd fuit peccatum luxuriæ, capiẽdo luxuriam largè pro inordinato amore ſuiipſius. Vel multis peccatis peccauit Lucifer: imò (vt ſcribit Bruleſer diſt. v. qu. 1. lib. 2.) non eſt aliqua ſpecies peccati imaginabilis quin commiſerit Lucifer. Et ſi dicatur quòd in vno ſolo motu peccauit: intelligendum eſt per morum primum peccatum: aliter doctores ſibi contradicerent ſæpè. Declarat autem Bruleſer ſingula peccata quæ commiſit. De quo videatur aliàs ipſe Bruleſer, & S. Bonauen. eadem diſt. ar. 2. q. 1. qui de ſuperbia dæmonum latiùs ibidem ſcribit, &c. Superbiam (dicit Magiſter Ioannes Gerſ. part. 4. ſermone de domino quærendo) nihil aliud eſſe, quàm ſcindentem ventum & valde impetuoſum. Hiere. 51. Eleuauerunt cor ſuum contra me quaſi ventum peſtilentem, vt cùm homo ſe laudat & glorificat de aliqua gratia quam Deus illi contulit, quod ſe more venti iactat. Per ſuperbiam Saul regno ſuo excluſus eſt: Roboam fuit fugitiuus, Sennacherib occiſus ſuorum puerorum manibus: Nabuchodonoſor depoſitus: Holofernes decolatus: Amon ſuſpenſus, ſimiliter & Abſalon, &c. Quando autem ſuperbia ſit peccatum mortale aut veniale, videatur Gerſon parte 2. de cognitione peccatorum venialium, & mortalium, conſideratio. 4. cùm ait: Superbia erga Deum haberi poteſt per hoc quod putatur haberi gratia quam quis non habet, aut per hoc quod quis putat eã, aut vult habere de ſeipſo, ſcilicet per ſuam ſapientiam, aut fortitudinem, aut pulchritudinem, aut per hoc, quòd putat eam bene meruiſſe erga Deum, quaſi Deus teneatur facere, & quòd aliter faciendo iniuſtè faceret. Aut per hoc quod quis putat & vult habere gratiã à Deo, quaſi pro ſe ſolo, & de hoc ipſe ſuperbit, ſicut peccauit Phariſæus qui reddebat gratias Deo de bonis ſuis, quod benefactum eſt, ſed in hoc ipſe deficiebat, quod gaudebat quod alij non habebant illa vt Publicanus. Et hoc ſignum erat quod putabat clarè quòd bona ſua eſſent de ſe, non autem de Deo ſolũmodo, aliàs enim non ſe plus glorificaſſet quàm ſi bona illa fuiſſent in alio. In tribus vltimis caſibus ſuperbia ſemper eſt peccatum mortale ſi aſsit deliberatio & plenus cõſenſus. In primo caſu eſt præſumptio, quæ poteſt eſſe peccatum veniale ſolùm, quando ipſa contingit per ignorantiam, aut ipſum putare non eſt certum, neque aſſirmatum. Hæc Gerſ. Inuenimus aliquando à ſanctis nominatam ſuperbiam ſanctã, quæ, ſcilicet notabilitatis ſuæ cõſcia neſcit proſtitui vel calcari, neſcit niſi ſummis iungi. De quo vide & Gerſonem tract. vij. ſuper Cantico virginis, notula prima, & parte ij. ſermo. de ſancto Bernardo. Idem dixit de anima, quæ omnem inquit cœpit amorem alterum à tuo dedignari, cœpit tædere quotidianarum harũ formarum, hanc enim tantam de propria dignitate, decore & nobilitate præſumpſerat fiduciam. Tã ſuperba de amore facta erat ita (vt vulgò vox eſt) vt nullum niſi omnipotentiſsimum, ſapiẽtiſsimum & pulcherrimum ſuper omnia amare dignaretur, magna, ſed bona ſuperbia. Ioann. Gerſo. Cancella. Idem tract. ix. ſuper cantico eodem virginis, ſuperbiam ſanctã nominat. Et per multa aliàs ipſe de ſuperbia ſcribit.

¶ SVPERBIÆ ſpecies quas ponit Grego. xxiij. moral. §. vij. ſunt quatuor. Quatuor enim ſunt ſpecies quibus omnis arrogantiũ tumor demonſtratur. Prima, cũ bonũ aut à ſemetipſis habere æſtimant. Secũda, aut ſi ſibi datũ deſuper pro ſuis ſe accepiſſe meritis putant. Aut cum iactant ſe habere quod nõ habent, aut deſpectis cæteris ſingulariter appetunt videri quod habent. Hæc Greg. Verùm ſuperbia non eſt vitium intellectus, ſed voluntatis in ordine appetentis, ſecundum has quatuor ſpecies. Ex quo ſequitur excæcatio intellectus. Poſſunt igitur verba Grego. ita intelligi. Prima, appetitus inordinatus quo quis vult bonum ſuum eſſe à ſe, & non ab alio. Secũda, qua vult bonum ſuum eſſe ex meritis, & non ex gratia. Tertia, qua vult habere bonum ſibi indebitũ: Quarta, qua vult bonum habere ſingulariter, quo, ſcilicet excellit alios, &c. De quo latiùs videri poteſt Gerſo. parte ij. in compendio Theologiæ, de ſeptem vitiis capitalibus.

¶ SVPERBIA differt ab inani gloria, quæ differentia communiter aſsignatur, quia licèt in vtraque ſit immoderatus & inordinatus propriæ excellentiæ appetitus, qui ſcilicet non eſt ſecundum rectam & debitam rationem. In hoc tamẽ differunt, quia ſuperbia excellentiam propriam inordinatè appetit. Inanis verò gloria excellentiæ propriæ manifeſtationem, ita quòd ſuperbia propriè conſideratur in quãtum ille inordinatus propriæ excellentiæ appetitus habetur ad intra, etiam ſi non ab extra progrediatur. Inanis gloria tranſit ab extra, quia illam excellentiam appetit ab extra apparere, & in ore aliorũ apparere & manifeſtari. Ponit & Grego. aliam differentiam inter eas. De quo conſulito Magiſtrum Ioannem Gerſonem Cancel. Pariſiẽ. de ſeptem vitiis, vbi ſup. Ponuntur & ab aliis doctoribus aliæ ſpecies ſuperbiæ. Hiero. aſsignat ingratitudinem ſpeciẽ ſuperbiæ. Aug. dicit quod ſe excuſare de peccato cõmiſſo ad ſuperbiam pertinet. Etiam præſumptio

qua quis tendit ad aſſequẽdum aliquid quod eſt ſu-
pra ſe,ad ſuperbiam pertinere videtuc.Bernar.etiã
ponit xij.gradus ſuperbiæ,qui ſunt curioſitas,men-
tis leuitas,inepta lętitia,iactantia,ſingularitas,arro
gantia,præſumptio,defenſio peccatorum,ſimulata
confeſsio,rebellio,libertas,peccandi conſuetudo.
Sed qui debitè conſiderat (inquit Gerſ. vbi ſuprà.)
omnes huiuſmodi ſpecies ſeu gradus ad quatuoc
ſpecies per Gregor.(vt tactum eſt)aſsignatas redu-
ci poſſunt,& ſub eis comprehenduntur. De quo le-
gito latiùs Gerſonem. Et de ſignis ſuperbię apud
eundem parte j.ſerm.de circũciſione Domini,& de
probatione ſpirituum,vbi & ponit duplicem ſuper
biam,quam nominat Bernardus ſubtile malum. Nã
eſt quædam ſuperbia in intellectu,dum non vult ſub
iici alieno iudicio,ſed innititur proprio. Quædã
in voluntate,dũ renuit obedire,& hæc citius depre-
henditur,ideoq́ue facilius corrigitur quàm prima.
Videantur & alij de ſuperbia. Et Ioann. Gerſon in
ſuis operibus & tractatibus in multis locis de ea ſcri
bit,breuitatis gratia multa relinquo aliis.

¶ Svperiores ſunt præfecti vel prælati,qui alios
moderantur & gubernant, & contẽptus ſeu deſpe-
ctus ſuperiorum:& per hoc non obedire eſt ſpecia-
le peccatum ſuperbiæ. Et eſt ſemper mortale,vt ſcri
bit Gerſ.par.ij.de cognitione peccatorum venialiũ
& mortalium:quando ex certa ſcientia fit tranſgreſ
ſio mãdatorum ſuorum ſuperiorum principaliter,
& ſolũmodo pro eo quod ipſi hoc præceperũt:quia
ibi propriè eſt contemptus, aut quando non repu-
tatur.Nec fit vis de pręceptis eorum ac ſi ipſi hoc
non præcepiſſent,& per hoc non obeditur, quando
tamen tranſgreſsio ſic mandatorum à ſuperioribus
datorum pro aliqua fragilitate, aut pro alia cauſa,
non eſt nominandum peccatum per contemptum.
Et vt idem dicit Gerſ. non tenemur obedire ſupe-
rioribus noſtris,niſi in caſibus in quibus ipſi ſunt no
bis ſuperiores,& in quibus Dei ordinatione aut no-
ſtra volũtate nos ei ſummiſimus,& hoc intelligitur
de Epiſcopis,Abbatibus & Dominis temporalibus
de Patre & Matre. Si autem contemptus accedit
(qualis dictus eſt) non erit excuſatio mortalis pec-
cati,vt vult Magiſt.Ioan.Gerſ.&c.

¶ Svpererogatio. vide in dictione, *opus ſupere-
rogationis.*

¶ Svperlativvs capitur dupliciter, ſecundum
duplicem expoſitionem. Affirmatiuam, & negati-
uã,vt ſummus affirmatiuè,id eſt omni alio maior.
Vel negatiuè,id eſt quo nullus eſt maior. Primo mo
do non poteſt niſi vni conuenire. Secundo modo
poſſunt eſſe plura ſumma. Gabri.di.xiij.q.vnica. ar.
j.lib.iij Et ſecundum eundem:gratia in anima Chri
ſti perducta non eſt affirmatiuè ſumma : quia non
maior gratia in alia aſſumptibili anima creabili.
De quo latiùs legito Gabrielem an creabilis ſit ſum
ma gratia negatiuè.

¶ Svpermvndanvs, vnde ſupermundana ratio
vt exponit Hugo,id eſt ſpiritualis ratio.

¶ Svperstitio eſt vitium religioni oppoſitum,
ſecundum exceſſum,vt ſcribit Sã.Tho.ij.ij.q.lxxxij,
arti.j. Et eſt vitium contrarium religioni, non quia
plus exhibeat in cultum diuinum quã vera religio,
ſed quia exhibet cultum diuinum,vel cui nõ debet,
vel eo modo quo non debet. Superſtitio ſecundum
Gerſ.parte iij.de directione cordis,conſiderat.xvj.
nihil aliud eſt quã vana religio. Dicitur autẽ vana,
quia caret ratione & effectu. Reprehenduntur autẽ
à Gerſ.variæ hominũ ſuperſtitiones,vt quod gallus
pro pueris,gallina pro puellis ſan. Chriſtophoro vel
Ioãni Bapti.quod ad S.Hubertum pro morſu canis
rabidi fiant. Innuũtur particulares obſeruantiæ quę
nullã videntur habere rationẽ inſtitutionis,& ita ta
lis ritus tranſit in ſuperſtitionem. Similiter eſt de
hoc quod S.Antonius plus habeat virtutis in curã-
do ſacrum(vt aiunt)ignem quàm alij ſancti. Rurſus
idem eſt quod in hac Eccleſia dedicata beatiſſimæ
virgini ipſius virtus ſit potentior quã in alia ad fa-
ciendum miracula,& ſuccurrendũ inuocãtibus ſe,
& hoc præſertim ratione talis vel talis imaginatio-
nis ſuæ,vel ratione ſolitæ peregrinationis illic con-
tinuatæ,& ſic de ſimilibus abſque numero. Hæc
Gerſ.qui & multa alia ſcribit contra ſuperſtitioſos.
Superſtitio ſecundum S.Bona.d.xiij. circa tex. li.4.
eſt ſententia contra fidem ratione adinuentionis.
Et dicitur ſuperſtitio, quaſi ſuperflua inſtitutio, &
ratione adhæſionis hæreſis, & ratione defenſionis
ſecta,loquendo per appropriata. Vel hæreſis, quia
contra veritatem. Secta,quia contra communitatẽ.
Superſtitio,quia contra vtilitatem quaſi ſuperflua
inſtitutio. Vel hæreſis ab eligendo, ſecta à perſequẽ
do,ſuperſtitio à ſuperſtando. Vnde hæreſis dicit prę
ſumptuoſam & deliberatam falſi adinuentionem,
ſecta ſuperaddit imitationem,ſuperſtitio diuturni-
tatis inueterationem,ſicut ſenes ſuperſtites delirãt,
ſic & hæretici. Ideo dicitur ſuperſtitio,quia vetuſta
ti & ſuperſtiti concordant,prius autem ſuperſtia di
citur quaſi à ſuperſtando. Nam ſicut in fide intelle-
ctus captiuatur, ſic in ſuperſtitione errore inflatur
& eleuatur,hæc S.Bonauen.

¶ Svperstitiosa aũt phãtaſiatio ꝓuenit ex va-
riis ſeductionibus ſeu corruptela multiplici virtutis
phantaſticæ in hominibus. Vnde Gerſ. dicit, ꝙ ta-
lis obſeruatio confingitur, vel tenetur, vel exerce-
tur ſola hominum phantaſiatione & melancholica
imginatione. Fit & per diabolicas illuſiones ad
damnationẽ animarum, & fidei Chriſtianæ ſubuer-
ſionis,& ſanctorũ infamationẽ, vel ex gẽtilium pa-
ganorum,& aliorũ infidelium derelicta in principio
conuerſionis ad fidem Chriſti ſuperſtitione: vel ex
Poetarũ cõfictione,vel ex magicorũ malignæ tradi-
tione. Vel ex fomitis originalis corruptione,ſicut in
vi concupiſcibili, ita in rationali, vel ex phantaſiæ,
vel imaginatione virtutis debilitatione, vt ſcribit
Gerſon parte j.contra ſuperſtitioſam dierum obſer
uationem,qui & reprehendit ſuperſtitionẽ, qui pu-
tant quãdo in exitu domus obuiũ habuerat vnum
cattum vel leporem,vel quòd in egreſſu hoſpitij of-
fenderat pedem,vel quòd mane camiſiam auerſam
induerat. Item alius, Ego ſic ſomniaueram,crocita-
bat coruus ſupra tectum, aut bubo cum ſtridore ſu-
peruolauerat,vel gallus præter horam vocem dede
rat. Dicit alius, Ecce mala dies erat & infortuna vel
ægra. Longum eſſet proſequi ſingula vel omnia qui
bus falluntur, & fallunt homines inducentes pro ſe
experientiam quaſi certam, & fundant cõfictiones
inanes & falſas. Hæc Gerſon,& multa alia,&c.

¶ Svppositvm ſecundum S.Thom.3.ſent.diſt.6.q.
1.ar.1.eſt nomen ſecundæ intentionis, ſignificans ha
bitudinem particularis ad naturam communẽ, in-
quantum in ea ſubſiſtit. Suppoſitum(vt ſcribit Gab.
diſtin.23 q.1.lib.1. Et concordat Dominus Cardina-
lis Cameracenſis quæſtio. vnica,lib.3.) Eſt ens com-
pletum non conſtituens aliquod ens vnum, nec na-
tum inhærere alteri,nec ab alio ſuſtentatum. Et ens
complet

completum dicitur ens quod non eſt natũ eſſe pars cõponens alterius. Vnde natura humana in Chriſto eſt ens completum, quia nõ eſt pars cõponens perſonam Chriſti. Non enim eſt perſona verbi compoſita ex natura aſſumpta, licèt eam ſuſtentet. Per primum ſcilicet ens cõpletũ, excluditur entitas partialis, ſiue actualiter cõponat ſiue nõ, quia nihil quod poteſt eſſe pars, eſt ens cõpletum, ſed tantũ ens partiale. Et ita includitur anima etiã ſeparata, & omnis forma ſubſtantialis, & materia per ſecundã particulam non conſtituens, &c. Excluditur diuina eſſentia, & qualibet relatio diuina, quia quamuis ſit ens completum, tamen conſtituit perſonam. Et non cõſtituens dicit actum, id eſt actu non cõſtituens, quoniam ſi diceret aptitudinem, nulla natura aſſumptibilis eſſet ſuppoſitum: quia quęlibet nata eſt conſtituere vnum ſuppoſitum cum aſſumente: & ita nullum ſuppoſitum creatum eſſet ſuppoſitum: quia quodlibet eſt aſſumptibile, vt nunc ſupponitur per tertiam patriculam, excluditur quodlibet accidẽs, ſiue actu inhæreat, ſiue ſit ſeparatum à ſubiecto, vt accidens in ſacramento altaris, quia omne accidẽs natum eſt inhærere, per quartam particulam excluditur natura aſſumpta à verbo, non aſſumptibilis. De hoc in tertio lib. latiùs habetur. hæc Gabriel. Et (vt idẽ dicit di. j. qu. j. li. iij.) Id quod ſuppoſitũ dicit generaliter in ſubſtantia, hoc perſona ſignificat ſpecialiter in intellectiuali natura.

¶ SVPPOSITVM, perſona, & indiuiduũ differunt, vt ſcribit Bruleſ. di. j. q. j. lib. iij. quia ſuppoſitum in plus ſe habet quàm perſona, quia omne indiuiduũ de genere ſubſtantię eſt ſuppoſitum. Vnde perſona eſt ſuppoſitum, ſed non econtrà: & omne ſuppoſitũ eſt indiuiduum, ſed non econtrà: quia indiuidua accidentium non ſunt ſuppoſita: tamen bene ſunt indiuidua. Suppoſitum itaque eſt ſuperius ad perſonam, vt & vult Dominus Prępoſitus Gab. di. xxiij. qu. vnica, art. j. lib. j. Vnde quod eſt indiuiduum in omni natura, hoc eſt ſuppoſitũ in natura per ſe ſubſiſtẽte ſubſtãtiali, & perſona in natura intellectuali. Indiuidiuũ verò eſt res ſingularis, ſiue totalis, ſiue per ſe ſubſiſtens, ſiue alteri innitens. Hæc Gabr.

¶ SVPPOSITARE totaliter ſecundum Occam iiij. quotlib. q. xij. dupliciter accipit. Vno modo quia præciſè ſuppoſitat, ſic illud non ſuppoſitat præciſè, quo circũſcripto nihilominus natura ſuppoſitatur. Alio modo vt eſt idem ſuppoſitare totaliter & ſufficienter. Sic filius ſufficiẽter ſuppoſitat, & tamẽ circunſcipto filio, pater põt ſuppoſitare naturã. Gab. d. j. q. j. ar. iij. li. iij. du. iij. vbi etiã dicit verum, ꝙ in caſu natura humana ſic à tribus aſſompta nõ vniretur vna vnione tribus, ſed cuilibet perſonæ ſpeciali vnione, & ita eſſentialiter ibi tres incarnationes, licèt vna caro tantùm, id eſt vna humanitas tantũ aſſumpta, vt vult Pet. de Cãdia. Sufficit autẽ vna incarnatio pro omni hominũ criminũ expiatione. Et quid ſit ſuppoſitari, vide in dictione, vniri infrà.

¶ SVPPOSITIO eſt acceptio termini in propoſitione pro ſuò ſignificato vltimato, de quo multa videto apud dialecticos. Et hãc deſcriptionem ponĩt & Ger. tr. vij. ſuper Cãtico Mariæ. Nunc verò de ſuppoſitione terminorum in diuinis nobis agendum eſt, ſecundum Cameracẽſem, qu. v. quem imitatur Gabr. d. xij. q. j. ar. iij. du. iiij. lib. j. de qua & in logica ſcripſimus. Vnde ſuppoſitio termini in diuinis eſt duplex. Quædã eſt ſuppoſitio mediata, alia immediata. Vnde ille terminus ſupponit mediatè pro patre in diuinis, qui ſupponit pro patre in diuinis, & tamen nõ conuertitur cum iſto termino pater conuerſione regulata, per hoc ſignum, omnis res quæ eſt. Et ſic iſte terminus pater, ſupponit pro eſſentia non immediatè. Et ſimiliter iſte terminus eſſentia pro patre, quia licet pater ſit eſſentia & econtrà, nõ tamen ſequitur, quęcunque res quę eſt pater eſt eſſentia, ergo quæcunque res quæ eſt eſſentia eſt pater, vt patet. Sed ille terminus ſupponit immediatè pro patre in diuinis, ſiue pro perſona quæ producit & non producitur, qui conuertitur conuerſione regulata per hoc ſignum, omnis res quæ eſt. Nullus autem alius terminus ſupponit immediatè pro patre, & ſic de filio ſuo modo & ſpirituſancto, & de eſſentia dicendum eſt. Ex iſtis inferri poſſunt regulæ aliquæ ſecundum eundem Camer. & ſequitur eũ Gab. vbi ſuprà, bene notandæ. Prima regula. Nullus terminus perſonalis ſopponit immediatè pro eſſentia in diuinis, ſicut ſunt iſti termini, pater, filius, & ſpirituſſanctus, vt clarè patet. Secunda regula. Nullus terminus eſſentialis ſupponit immediatè pro perſona in diuinis, ſicut iſti, Deitas, eſſentia, &c. Tetria. Omnis terminus eſſentialis ſupponit mediatè, vel immediatè pro qualibet re in diuinis. Patet, quia iſte terminus eſſentia, vel Deitas, ſupponit pro eſſentia immediatè, & pro qualibet perſona mediatè. Quarta regula. Nullus terminus perſonalis ſopponit pro qualibet re in diuinis. Patet, quoniam iſte terminus pater non ſupponit pro filio, nec ecõtrà, nec ſpirituſſanctus pro patre, nec econtrà, & tamẽ iſte terminus pater, benę ſupponit mediatè pro re quæ eſt filius, ſcilicet pro eſſentia. Quinta. Licèt quilibet terminus perſonalis non collectiuus immediatè ſupponat pro perſona, & mediatè pro eſſentia, tamen nullus talis ſupponit pro pluribus rebus in diuinis copulatiuè, nec etiam diſiunctiuè.

Patet, quoniam iſta copulatiua eſt falſa, pater eſt pater, & pater eſt filius. Similiter iſta de copulato extremo eſt falſa, pater eſt pater, & filius. Et ſic pater non ſupponit collectiuè pro pluribus rebus, nec cõiunctim nec diuiſim. Sexta regula. Quod licèt iſte terminus trinitas, ſupponat immediatè pro omnibus perſonis diuinis collectiuè, tamen pro nulla earum per ſe ſumpta ſupponit nec mediatè, nec immediatè. Prima pars patet, quoniam hæc eſt vera, quæcunque res quæ eſt trinitas, eſt pater & filius & ſpirituſſanctus. Et econtrà, quæcunque res quæ eſt pater & filius & ſpirituſſanctus eſt trinitas, igitur. Secunda patet: quoniam nec trinitas eſt pater, nec econtrà. Ex qua ſequitur ſeptima regula quod eſt aliquis terminus, ſcilicet trinitas, qui ſupponit pro aliqua re in diuinis, licèt mediatè, tamen pro nulla perſona ſupponit mediatè vel immediatè. Prima pars patet, quia hæc eſt vera, trinitas eſt eſſentia, ergo ſupponit pro eſſentia. Patet per diffinitionẽ ſuppoſitionis. Secunda pars patet: quoniam hæc non eſt vera. Trinitas eſt perſona, nec econtrà. Hæc Aliacenſis & Gabriel. vbi ſuprà. Octaua regula (vt dicit Camerac.) eſt quòd nulla res in diuinis eſt duæ res, quin illa ſit tres res, &c. De ſuppoſitione verò abſtractorum vide Gabr. di. xiiij. quæ. j. lib. j. & in prologo quæſt. iij. Et ſecundum aliquos, abſtracta connotatiuorum non ſupponunt pro vna re, ſed pro omnibus ſimul quę ſignificant. Sic creatio non ſupponit pro aliquo vno, ſed ſimul pro Deo & creatura de nouo producta. Secundũ alios ſupponunt pro eiſdem pro quibus concreata & cætera connotant,

& ſic

& ſic creatio eſſet Deus creans, & actio actiuè agens, paſſio paſſiuè patiens, connotaret tamen creatio actiuè creaturam productam. Creatio verò paſſiuè ſupponit pro creatura connotãdo creatorem, Gabriel.

¶ Svspensio vt eſt pœna canonica & ſexta (vt ſcribit Scotus di.xxv.qu.j.l.iiij.) eſt prohibitio ab aliquo aliàs conueniente, & hoc ad tẽpus. In hoc diſtinguitur iſta pœna ſpecialiter contra alias. Hæc autem eſt multiplex: quia quædã eſt ſuſpenſio ab officio, quædam à beneficio, quædam ab ingreſſu Eccleſiæ, & quandoque incurritur ipſo iure, vt habetur extra de ſenten.& re iudi.cum æterni.& extra de ſenten.excom.cum medicinalis. Et etiam in ſuſcipiẽdo ordines ab epiſcopo qui renũciat loco & dignitati táli: quia qui executionem non habet, executionem non confert, & ita ſi ordinem cõfert ſuſcipiens, tamen executionem nõ habet, ideo eſt ſuſpenſus. De hoc j.qu.vij. Daibertum.& extra de ordi.ab epiſcopo qui renun.c.j.in glo. Similiter de ordinato ſcienter ſimoniacè. Frequenter autem infligitur à iudice, nunc illa, nunc iſta. Tollitur autẽ per relaxationem talis ſuſpẽſionis facta ab eo qui eã tulit, vel à ſuperiore eius, hæc Scotus. Suſpenſio (vt ſcribit Petrus de Palud.di.xviij.q.vij.ar.iij. lib. iiij.) eſt qua aliquis prohibetur vti iure ſuo, non autem qua prohibetur vti iure prohibẽtis, quia illud eſt magis inhibitio vel reuocatio. Vnde ſi officialis prohibeat celebrare vel cõfeſſiones audire quæ ipſe facit iure ſuo, nõ ex cõmiſſione officialis, eſt ſuſpenſio propriè dicta: propter quod ſi hoc faciat officialis ſine ſcriptis, vel ſine monitione, ſuſpẽſionẽ incurrit, de ſent.ex.ſacro.c.v. Cũ medicinalis.li. vj. Sed ſi Epiſcopus qui dedit ſuã poteſtatẽ fratribus vel ſecularibus ſuſpẽdit eos ab audiẽtia cõfeſſionũ nomine ſuo, non eſt ſuſpenſio, ſed mãdati reuocatio. Hæc & latiùs Paluden. Vel ſuſpẽſio eſt quędã Eccleſiaſtica cenſura, qua interdicitur aliquod exercitiũ, vel officiũ cõpetens certæ perſonæ Eccleſiaſticæ. Aliquando à iure, aliquando à iudice prolata.

¶ Svspensvs. Et ſunt ſuſpenſi (vt ſcribit Gabr.du. iiij.di.xiij.qu.j.lib.iiij.) quo ad ſe ex ſentẽtia Dei, & quo ad alios ex ſentẽtia Eccleſię. Omnes hæretici, interdicti, ſciſmatici, excommunicati, ab officiis ſuſpẽſi, irregulares, depoſiti ſiue degradati, ſiue tales ſint manifeſti, ſiue occulti. Omnes enim tales ſunt per ſentẽtiã Eccleſiæ executione ſui ordinis priuati, vt xxxij.di.præter hæc.§.verũ, & §. porro. Similiter fornicatores notorij ſuſpenſi ſunt. Secùs ſi ſint occulti, vt xxxij.di.Nullus. Licèt enim fornicatio non ſit grauior cæteris criminibus, quia tamen ad eam homines ſunt proniores propter petulantiã carnis, ideo Eccleſia prohibuit ſpecialiter ne quis audiat miſſam notorij concubinarij. In omnibus aliis criminibus expectãda eſt ſententia Eccleſiæ, etiã ſi ſint notoria, quia ſentẽtia ſuſpenſionis nõdũ eſt cõtra alia crimina lata, ideo quãdiu cæteri criminoſi ab Eccleſia tolerãtur, eorum miſſæ nõ ſunt fugiendæ vſque ad Eccleſiæ ſententiam cõtra eos fulminatam, quia licet cæteri criminoſi quo ad ſe ſint ſuſpenſi ſicut quilibet in peccato mortali innodatus iudicio Dei, non tamen ſunt ſuſpenſi quo ad alios iudicio Eccleſiæ. Priores vero iudicio Eccleſiæ ſunt ſuſpenſi à quibus miſſæ audiendæ nõ ſunt, nec ſacramenta recipienda. Non quin ſacramenta eorum ſunt vera quãtum ad eorum eſſentiam. Sed quia dum huiuſmodi ſacerdotes à populo ſe cõtẽptos viderint, rubore verecundię facilius ad pœnitentiam prouocentur, vt xxxij.di.præter hoc, in fine. Et in dictis vitãdis adduntur duo, ſcilicet extra caſum neceſſitatis, & quo ad fornicarios additur, notorij. Nã in neceſſitate baptiſmus ab omnibus prædictis dari & recipi poteſt, ſiue hæreticis, ſiue degradatis. Sed ſacramentum Euchariſtiæ in mortis articulo recipi poteſt à ſimoniaco & notorio fornicario. In quo caſu ſimoniacus poteſt tangere Euchariſtiam, porrigendo eã morituro, ſed nõ poteſt licitè celebrare, vt in allegato c. pręter hæc in textu & in glo. Et fornicatores notorij, non autem manifeſti, nec publici nõ notorij, multo minus occulti ſunt in ſuis officiis vitandi. Vnde in c. veſtra, dicit Papa. Sine dubitatione itaque teneatis quod à Clericis & Presbyteris quamquã fornicariis, quã diu tolerantur, nec habent operis euidentiam, licitè diuina myſteria audiantur & alia recipiãtur Eccleſiaſtica Sacramẽta, quia nõ ſunt ſuſpẽſi quo ad alios. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. Epiſcopus quoque (vt ſcribit Petrus de Palud di.xviij.q.vij.li.iiij.) ſi ſine licentia alterius Epiſcopi vel ſuperioris clericũ alterius diœceſis ſcienter, vel ignorãtia affectata ordinat, per annum à collatione ordinũ eſt ſuſpenſus. extra de tempo.ordi.c.ij.lib.vj. Itẽ Epiſcopus qui in terris ſuis alienigenas vſurarios publicos habitare permittit, nec infra tres mẽſes expellit vel domum tradit eis ad fœnerãdũ, ſuſpenſus eſt ſimpliciter, de vſuris.c.j.lib.vj. Item ſi ordinaret infantem vel illiteratũ. Item canonici qui eligũt ad Epiſcopatũ vel Archiepiſcopatũ ſcienter indignũ vel arbiter ab eis electus: qui hoc faciũt per triennium ſunt ſuſpenſi ab omnibus beneficiis quæ obtinent in illa Eccleſia, de elect. Cum in cunctis compromiſſarius.lib.vj. Dicitur autem, indignus, quia habet defectũ ætatis vitæ & ſcientiæ, vel eſt illegitimus, vel aliàs irregularis. Et vt idem ait Paluden. vbi ſuprà. Suſpenſus ab ingreſſu Eccleſiæ nõ debet intrare Eccleſiam plus quàm excõmunicatus, ſed beneficia poteſt percipere. Si autem eſſet ſuſpẽſus ab officio, & per conſequens à beneficio quod eſt propter officium, & ſi ingerit ſe diuinis, eſt irregularis. Vide latiùs Paluden. de ſuſpenſis vbi ſuprà

¶ Svspensvs quandoque dicitur quo ad ſeipſum tãtùm, vt notat Gloſſ. in c. veſtra. de coha. cleric. & muli. & nõ quo ad alios, vt quilibet in mortali cõſtitutus, quandoque quo ad ſe, & quo ad alios, vt qui pro mortali ſuſpenditur iudicio Eccleſię. Quãdoque quo ad alios, & non quo ad ſe, vt cùm ciuitas eſt interdicta propter delictum ciuium, vel ſecularis poteſtatis, tunc clerici nõ ſunt ſuſpenſi quo ad ſe, quia in alio loco poſſunt celebrare non interdicto. Plura apud Gabr. di. xiij. qu. j. ar. iij. dub. iiij. Et de fornicatore notorio (de quo paulò ante) vide opiniones adducentẽ an ſit vitandus, quę breuitatis gratia omitto.

¶ Svspitio ſecũdũ Cicero. eſt acceptio vnius partis cum formidine alterius. Vel ſuſpitio eſt opinio mali ex leuibus ſignis, ſecundũ ſanctum Thomam ſecũda ſecũdæ q. xl. ar. 4. Et ſupitio eſt triplex: vt habet Gloſſ. xxxij. q. j. dixit Dominus. Et Richar. q. iij. ar. iij. d. ix. lib. iiij. ſcilicet, Temeraria, probabilis, violẽta. Suſpitio temeraria dicitur, quãdo ex irrationabili cauſa cõſurgit: cuiuſmodi eſt illa quæ conficta eſt rumoribus maledicorum hominum & detractorum. Et hæc ſuſpitio depo-

nenda eſt: nec propterea m Euchariſtia ſubtrahẽda, &c. Suſpitio probabilis eſt, quę ex ſignis probabilibus, id eſt, veriſimilibus oritur, nec propter talem ſuſpitionem ſubtrahi deberet petenti Euchariſtia: nullum enim ante verã iuſtamq́ue probationem iudicare, aut damnare debemus. Violenta ſuſpitio, eſt quæ ex ſignis propriè certis & infallibilibus oritur, vt ſi quis videt interfectum, & alium ſocium ſecum ſtantem & gladium cruentum de ſua vagina eductum, remittere in vaginam. Eſt & ſuſpitio violenta, vt ſi inueniatur ſuſpectus cum ſuſpecta, nudus cum nuda, ſolus cum ſola in eodem lecto, loco & tempore ſuſpectis. Et contra tales ſuſpectos iudicandum eſt ſicut iudicaretur de facto. Gabr. diſt. ix. quæſt. ij. dub. ij. lib. iiij. Et Richar. vbi ſuprà, ſic publicè ſuſpecto de crimine non debet ſacerdos dare Euchariſtiam, ſicut de publicè crimino ſo non debet, vt dicit Richardus.

¶ Svstentars naturã poteſt accipi effectiuè vel terminatiuè ſiue formaliter ſecũdum Scotũ q. iiij. Et Occam q. j. lib. iij. Primo modo tota trinitas ſuſtentat naturam humanam in Chriſto, id eſt facit eam ſuſtentificatam. Secundo modo ſolum verbũ ſuſtentat vnionem naturæ creatæ ad ipſum. Vide lariùs de hoc Gabrielem diſt. j. qu. ij. art. iij. dub. v. lib iij. ſentent.

¶ Svsvrro. Suſurrones ſunt genus hominũ maledicorum & linguacium, qui non apertè loquũtur, ſed voce demiſſa in aures hominum obſtrepũt potiusquàm loquantur. Et ſuſurratio eſt oblocutio mala de proximo facta occultè ad diuidẽdã amicitiam aliquorum. Differunt autem ſuſurro, detractor, contumeliator, deriſor, & cõuitiator, quia ſuſurro intẽdit diſcordiã ſeminare. Detractor bona minuere vel negare. Cõtumeliator quod eſt cõtra honorem alicuius, deducere in notitiã eius & aliorum per ſigna vel verba. Deriſor malum vel defectum alicuius perſonæ vt erubeſcat in ludum vel riſum ponere. Conuiciator dicit importantia defectum culpæ & pœnæ, ſicuti contumeliator ſolùm culpæ. Quare ſi quis dicat alicui iniurioſe eum eſſe cœcum aut claudum, quum ſit, conuiciũ dicit, ſed non contumeliam. Si autem iniurioſe dicat eũ furem, non ſolum conuicium, ſed & cõtumeliam dicit, ſæpè tamen vnum pro alio ponitur, & ſuſurro ſuſurrus & ſuſurrare verba ſunt fictitia.

¶ Svvm cuiuſcunque dicitur quod ei ſecundũ proportionis æqualitatem debetur, ex beato Thom. ſecunda ſecundæ quęſt. lviij. art. xj. Et quandoque accipitur pro proprio. Vnde 1. Corinth. 13. Charitas non quęrit quæ ſua ſunt, id eſt propria. Propriũ autem quærere, vide in dictone propriũ &c.

De litera T.

Tabvla quandoque ſignificat aſſerem vel partẽ nauis, vel integræ vel fractæ. Et prima tabula poſt naufragium peccatorum eſt baptiſmus, pœnitẽtia verò ſecunda, & verecundia ſecundum beatum Thomam parte iij. qu. lxxxiiij. artic. vj. de quo ſuo loco dictũ eſt. Et quid tabula aliàs ſignificet vide apud alios, Theologi potiſſimum in hoc opuſculo eſſe volumus vel Theologiæ ſtudioſi vel imitatores.

¶ Tabernacvlvm nõ eſt diminutiuum, ſicut nec cenaculũ. Eſt autem tabernaculũ tectũ caſtrenſe quod veluti taberna quædã ſit. Et (vt Hier. inquit) ſemper mutatur tabernaculũ, & huc illucq́; transfertur. Aug. Tabernaculũ belli res eſt. Vnde & contubernales milites dicti ſunt tanquam ſimul habentes tabernas. Eſt enim propriè pugnantium & quodãmodo militantiũ & aduerſus hoſtem pugnantiũ. Domus eſt, vbi ſemper manemus. Eſt & tabernaculum templũ Domini, & hoc eſt duplex. Vnum materiale, templũ, ſcilicet lapidibus ligniſq́ue extructũ ad cultũ Dei in orationibus & hymnis in Pſalm. & voce exultationis & ſalutis. De quo in Pſal. 17. Vox exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Et Numeri 9. Die qua erectum eſt tabernaculũ operuit illud nubes. Aliud ſpirituale, quod eſt cor humanum, ad Dominũ factorẽ ſuum cõuerſum. De quo poteſt accipi illud Apoc. 21. Ecce tabernaculũ Dei cũ hominibus, & habitabit in illis. Et 2 Corinth. 5 Qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati, eo quòd nolumus expoliari. De hoc videatur Gabriel ſermon j. de dedicatione. Dicitur & beatiſſima virgo Maria tabernaculũ Dei. eo quòd Chriſtus in eo corporaliter habitauit. De quo Gerſ. tractatu viij. ſuper cãtico eiuſdẽ virginis glorioſiſſimæ, & aliàs ſæpe in ſacris literis.

¶ Taberna accipitur pro omni ædificio, quod eſt vtile ad habitandum, ex eo ꝙ taberna tabulis claudebatur ſiue cooperiebatur. Et taberna dicit̃ vbi opera ipſa, cæteræq́ue merces vendicantur. Officina vbi opera fiunt. Et tabernarum quędã lanaria, quædam vinaria, quædam olearia, & huiuſmodi, à quo tabernarius vel tabernator, quod Gerſ. part. j. tractat. de modo viuendi, accipit pro hoſpite vel caupone, cum ponit regulam eorum di. Regula tabernatorum eſt ne permittant ludere ad taxillas in taberna ſua, neque in tabula ſua, Deum blaſphemare nõ permittant, nec meretrices recipiant de nocte. Plenam menſuram dent omnibus, vinum cum aqua ad vendẽdum non miſceant, nec aliqua pocula, vel fercula aliquo modo ad vendendũ defraudent. Regula verò ad hoſpites, vt idem dicit, eſt quòd malos in hoſpitio ſuo non permittãt, vel ſcienter recipiant, nec hoſpitibus ſuis furentur auenam, vel fœnum. Nec ſuſtineant quod hoſpites ſcienter fornicẽtur in hoſpitio ſuo: iuſtam, bonam, rationabilem computationem cum hoſpitibus ſuis faciant Hæc Gerſon.

¶ Tacitvrnitas eſt qua mẽtes circunſpiciẽtes quid deceat, & quid nõ, ſilẽt cogitabundæ, nec putant proferẽdũ, antequã maturè cũcta examuſſim diſputarint, ne ex ore magis quã ex pectore erumpat oratio. Huius oppoſitũ eſt dicacitas. Vnde dicaces, locutulei, blaterones, linguaces, bãbaliones & futiles à veteribus ſunt nominati. Et vt dicit beatus Thomas ſecunda ſecundæ, qu. lxxiij. art. j. Taciturnitas in dicendis, & locutio in tacendis eſt peccatum. Et taciturnitas in conſiliis neceſſaria eſt: vt oſtendit Gerſ. part. iiij. ſer. ad Regem Franciæ nomine vniuerſitatis Pariſi, conſide. ij. quare & pueri conſilia intrare non debent &c. vt idem vult.

¶ Tactvs à tãgo venit. Eſt autem tactus ſenſus eorum ex quibus componitur animal, & per quæ corrumpitur: ſecundum beatum Thom. in qu. de veri. qu. xxvj. art. iij. Omnis autem tactus ſiue attactus, vel amplexus, oſcula, & conſimiles attractus principaliter ex luxurioſis cogitationibus (vbi eſt cõſenſus plenarius & deliberatus) procedentes ſunt grauia

nia delicta:tãtoque grabiora ſi perſonæ fuerint affines,aut religioſæ vel eiuſdẽ ſexus, & quod enormius eſt, ſi in talibus attactibus, vel oſculis talis non ſeruetur honeſtas,qualis in publico ſeruaretur. Hæc Gerſon part. ij.in tripartito de præceptis decalogi ca.x.de ix.præcepto.

¶Tangibile à tango,& duo dicit:vt ſcribit beat. Bona.di.xlix.li.iiij.ſcilicet quòd poteſt immutare ſenſum,& hoc eſt perfectionis,& quòd nõ poteſt latere tactũ noſtrũ,& hoc eſt imperfectionis. Et quia remanebit quod eſt perfectionis,& tolletur quod eſt imperfectionis à ſanctis poſt iudiciũ, ideo dicitq inquit S.Bona.quod corpus glorioſum poteſt ſe præbere tãgibile,& poteſt ſe nõ præbere ſiue latere,& hoc habet ſecũdũ diuerſas cõditiones. Nã tãgi poteſt,quia poteſt impellẽti reſiſtere cũ ſit corpus verũ nõ vanũ,ſeu phantaſticũ. Latere poteſt, quia poteſt penetrare organũ tactus. Primũ habet p virtutẽ naturæ. Secũdũ per effectũ ſpiritualis potẽtiæ. Et hæc duo cõtraria ſunt in nobis,ſed non in illo corpore,vt dicit S.Bona.vbi ait de dote ſubtilitatis q.ij.vbi ſuprà. Et palpabile quodlibet eſt tãgibile & non econtrario,vt vult S. Thom.iiij.ſent. di.xliiij.q.ij.ar.ij.de quo dictum eſt ſuprà in dictione Palpare.

¶Talentvm apud priſcos diuerſi ponderis fuit, de quo aliàs. Eſt & talentũ,de quo habetur in Euãgelio,quod alicui traditur à Domino ad vſuram, vt eſt donũ vel gratiſdatũ,vel gratumfaciens, quo quidẽ vtatur quiſquã,qualiter,& quouſq; ſe lex & voluntas erogantis extendit. Illud talentũ non debet fodi in terrã iuxta admonitionẽ Domini, ſed exponi & lucrari. Ille verò non retinet talentũ qui non abutitur donis ſibi traditis,quando & qualiter non oportet,non eſt contrarius Chriſto,de quo videatur Gerſ. tract.xj.ſuper Magnif. Nõ eſt paruũ neq; negligendum,talentum nõ eſt infodiendũ terræ, quia non eſt terrenis occupationibus obruẽdũ. Habet homo pro quolibet ſenſuũ,quos accepit tãlẽta totidẽ, ſingulis nõ pariter vtitur,de quo aliàs. Nemo autẽ poteſt dicere ſe nõ accepiſſe talẽtum, quilibet enim poteſt alteri benefacere vel amare. Mãdauit enim Deus cuilibet de proximo,denique eleemoſynã vel corporalẽ vel ſpiritualẽ largiri. Maledicitur verò qui frumẽtum abſcõdit in populis. Et ſapiẽtia abſcõdita,& theſaurus inuiſus quæ vtilitas in vtriſque? Et ſeruus piger, nõ quia diſſipãuit, ſed quia in ſudario (quod mundũ eſt) pecuniã ſeruauit Domini ſeueriſſimè dãnatus eſt. De quo videat latiùs Ger.par.iij.de perfectione cordis.in fin.

¶Temeritas ſecundum Cicer.lib iiij.Rheto.eſt cum incõſiderata dolorum perpeſſione gladiatoria periculorum ſuſceptio. Vel ſecundum beatum Tho.ij.ij.q.xxxv.ar.xxv. Temeritas ſiue præcipitatio eſt defectus conſilij & ſpiritus imprudẽtię,& q. liij.ar.iij.vbi ſuprà. Temeritas eſt per quã fieri dicũtur,quę ratione nõ geruntur vel ꝓpter impetum voluntatis vel paſſionis vel ex cõtẽptu quę cauſat ex ſuperbia,ideo cõtinetur ſub præcipitatione quę reſpicit vtrunq; ſed magis primũ. Et temerarius eſt ille qui nihil omnino formidat, ſed aduerſus omnia vadit ſecundum Ariſt.li.ij.Ethi. Dicit & temerarius nõ qui plus audet quã oportet,ſed pfacilẽ nullo adhibito cõſilio credit. Dicitur & temerarius metuendus & audax,de quo aliàs. Et temerè aduerbium ſtultè, malè, inconſultè & ſine cauſa, de quo aliàs.

¶Temperantia eſt rationis in libidinem atque alios nõ rectos impetus animi ſumma & moderata dominatio,ſecundũ Cice.li.Rheto. Vel eſt moderatio cupiditatũ rationi obediens ſecundũ eundẽ li.ij.de finibus bo.& malo. Vel tẽperãtia eſt mediocritas circa voluptates corporis ſecundũ Ariſt.li. iij.Ethi. Sed ſecundũ Aug li.de li.ar. Tẽperãtia eſt affectio coercẽs & cohibẽs appetitũ ab his quę turpiter appetũtur. Et ſecundũ Cice. partes tẽperãtiæ ſunt,cõtinentia,clemẽtia & modeſtia. Et tẽperãtia (vt inquit Cort.li.iij.ſen.di.viij.tãquã virtutum ternaria laudatur. Ea enim eſt virtus hominẽ ex integra ratione ad bonorum genera impellens,turbidas ſaporũ,tactionũque affectiones ſanans, ęgritudinẽmque ſedans,quæ ex voluptatum vanitate oriatur. Intemperãtia verò auerſa eſt à ratione ad ſuperuacaneas cupiditates turbida cõmotio,quę eo longius ab hominũ præſtãtia diſtat quo minus abeſt à natura ferarũ. Sed ex tẽperãtia tãquam ex matre liberi oriunt,verecũdia,honeſtas,parſimonia,ieiuniũ,ſobrietas,caſtitas,virginitas,cõtinẽntia,clemẽtia,mãſuetudo,modeſtia,& quę à Gręcis ſpoydaioſis dicitur, atſi quę eius generis ſunt,quę ſingula ſuis locis pateſcũt. Aduerſatur & huic torpor,vt idem oſtẽdit Corteſius vbi ſuprà, & intemperantia. Temperantia vt dicit Augu.& habet Magiſter di.xxxiij.li.iij.eſt in coercendis prauis delectationibus,vel eſt dominium rationis in libidinẽ, & in alios animi motus,vel eſt virtus animi refrænandi motus in nos impetum faciẽtes,vt ſic nihil cupiamus. Et vt ſcribit Gabr.diſtin. xxxiiij.quæſt, vnic.ar.j.li.iij. Tẽperantia quæ generaliter dirigit appetitũ circa cõcupiſcibilia,duas habet ſpecies immediatas. Illa quę moderatur circa honores,vocat humilitas. Quę verò circa voluptates, retinet nomẽ generale generis,ſcilicet tẽperãtiæ, & quot poſſunt eſſe voluptates diſtinctæ ad quas volũtas inclinatur,& quas moderari poteſt tẽperantia tot ſunt ſpecies tẽperãtię:puta altera circa guſtabilia altera circa tãgibilia,& nõ ſolùm circa voluptates ſenſuum,de quibus delectatur voluntas cõiuncta, ſed etiã voluptates ꝓpriæ volũtatis,vt voluntas eſt,quoniã & volũtas angeli appetere poteſt delectabile,licèt nõ habeat appetitum ſenſitiuum. Et quod illę tẽperãtiæ ſint ſpecies diſtinctę,patet per ſeparationem,quia poteſt aliquis temperatus eſſe circa venerea,nolens vti niſi ſua, aut volens ſimpliciter continere,& intemperatus eſſe circa guſtabilia,volens comedere non comedenda, vel nolens comedere comedenda. Poteſt etiã aliquis eſſe temperatus circa ſenſibilia & intẽperatus circa ſpeculabilia,puta ſi voluntas ſua immoderata delectetur in hoc intelligibili ſpeculãdo quod ſecundum ſe nõ eſt ita vtile,nec honeſtum ſicut aliud. Hæc delectatio ſecundum ſe eſt immoderata, ſicut delectatio nimia circa notitiam curioſam aſtrorum cœli,& motiuum eius impediens ſtudium rerum ſalutarium necessariarũ,& ideo moderanda eſt cùm ſecũdum ſe ſit inordinatã, & ſecundum multiplicitatem delectationũ ſpiritualium moderamine indigentium multiplicantur partes temperantiæ. Hæc Gab.vbi ſuprà. Vide de hoc Richar.in iij.di,xxxiij.art.v.qu. ij. Tẽperãtia deſcribitur à Gerſone part.iiij.in deſcript.ter.ad Theolo,vtili.ſic, Tẽperãtia eſt habitus laudabilis inclinans animã,vt affectiones & operationes inde ſequẽtes moderatæ ſint,& ordinatæ ſecundũ mediũ quo ad nos:prout recta ratio deter-

minabit. Vel tẽperãtia eſt virtus moralis ſedatiua paſſionum, & hoc eſt affectionum nimis mouẽtiũ. Sedatio autẽ paſſionũ eſt diuinatio, vel reſtrictio earum in ſenſualitate: & fortificatio inclinationũ oppoſitarũ in voluntate, & ita virtus eſt in vtroq;. Augmẽtatio verò paſſionum per oppoſitum. Hæc Gerſon

¶ TEMPLVM propriè locus, in cœlo notatus ab augere, vel interea àtuendo, id eſt cõſpiciẽdo dictum ꝙ ex omni parte, vel ex quo omnis pars aſpici poſſet. Primò autẽ cœlum ipſum dictum eſt tẽplum, quia ipſum primò tuemur. Eſt & templum Dei, ſicut tabernaculum, ſcilicet materiale. Aliud ſpirituale de quo ſuprà vide. Vnde 1. Cor. 3. dicitur. Tẽplum Dei ſanctum eſt. Chriſtus quoque corpus ſuum templum appellat. Ioann. 2. quãdo dixit, Soluite templum hoc, & in triduo reædificabo illud: & ita tẽplum in ſcriptura verificatur de humanitate Chriſti, de quo legito Iacob. de Valẽt. tract. iiij. ca. iij. prologi in Pſal.

¶ TEMPVS eſt numerus motus ſecundũ prius & poſterius iiij. phy. id eſt tẽpus eſt numerus, id eſt menſura diſcretiua. Motus ſecundũ prius & poſterius, id eſt ſecundum durationẽ cui correſpondet prius & poſterius. Et tempus eſt in primo motu cœli ſicut in ſubiecto, & primo menſurato ſecundum B. Thom j. parte. q. x. ar. vj. Et tempus accipitur propriè & impropriè, propriè tripliciter. Vno modo ſtrictiſſimè pro motu velociſſimo & maximè moto, ſiue ſit motus octauæ ſphæræ, ſiue nonæ, ſiue ſolis, ſiue lunæ, qui eſt nobis maximè notus, quo mẽſuramus motus inferiores, id eſt certiores reddimur de duratione motuũ inferiorum. Sic per motum ſolis menſuramus operationes noſtras, & motus inferiores. Secũdo modo accipitur largius pro quolibet motu, per cuius notitiã peruenire poſſumus, in notitiã durationis alterius rei vel motus. Sic quilibet motus poteſt eſſe tempus. Sic motus horologij arenoſi vel per pondus eſt nobis tẽpus mẽſurans alios motus & operationes. Itẽ ſcriptio vnius chartæ vel folij, ſi duratio eſt mihi nota, poteſt eſſe tẽpus alterius motus, cuius duratio eſt ignota. Tertio accipitur pro cõceptu mentis quo imaginamur motum, & mẽſuramus motum extra vel rem aliquam quantum ad eius durationem, ſicut artifex expertus per quantitatem imaginatã, ſiue conceptus mentis noſcit ſtatim quãtitatẽ rei extra, ita per tempus imaginatum cognoſcimus lõgitudinem vel breuitatẽ motus vel operationis noſtræ & aliorum. Impropriè tèmpus eſt numerus nõ ſub ratione mẽſuræ, tam numerus numeratus, quàm numerus numerans. Sic partes motùs prior & poſterior in ſe conſideratæ, non vt menſura alterius poſſunt dici tempus impropriè. Similiter conceptus mẽtis quo apprehẽdimus partes priores & poſteriores, eaſq́ue numeramus in quãtũ ſunt partes illius motus, nõ vt ſunt mẽſura, ſeu notitia alterius motus. Hic conceptus qui eſt numerus numerans, poteſt dici tẽpus durationis ſiue in anima ſiue extra. Nã extra eſt motus, intra eſt conceptus motus. Vide latiùs Gab. vbi ſuprà, & S. Bona. di. j. in dub. literal. li. ij. & di. ij. ar. ij. q. j. li. ij. & plura apud Phyſicos. Et duplex eſt eſſe temporis ſecundũ Cõmentatorem, ſcilicet formale & materiale. Formale eſt ratio diſcretiua animæ. Sed materiale eſt motus. Exempli gratia. Ex motu ſeu defluxu arenæ in horologio vitreo, menſurat & diſcernit anima horã. Vnde Rich. in ſecundo di. ij. q. j. diffinit tẽpus ſic. Tempus eſt duratio ſeu mora motus ab anima numerata, qua mediante motu cuius eſt paſſio menſurat anima cõtinuationes, vel durationes motus aliorũ. Richard. hæc. Tempus præterea (vt inquit Gabriel vbi ſuprà) eſt menſura durationis angelorum. Nam breue & longum ſecundũ durationem ſunt paſſiones temporis, ergo cuicũque cõueniũt, menſuratur tẽpore, cõueniunt autẽ durationi angelorum. Vide fuſius Gabrielẽ. Itẽ ſi quæritur quãtum durabãt angeli, nõ poteſt reſponderi niſi per nomen temporale, vtputa, tot annis, diebus, vel horis, igitur dies, & horæ, & anni ſunt mẽſura præteritæ durationis angelorum.

¶ TEMPVS adhuc dupliciter poteſt diſtingui. Poteſt enim accipi vno modo generaliter pro mẽſura durationis creatæ ſeu finitæ, & ita includit æuiternitatem. Hoc modo dicit ſanctus Bona. q. iiij. di. ij. li. ij. quod accipit Beda cùm dicit, ꝙ quatuor fuerunt, primò creata angelica natura, materia informis, cœlum empyreum, & tempus. Alio modo poteſt accipi ſtrictè pro meſura durationis motus, vel rei permanentis generabilis & corruptibilis, & ſic nõ eſſet menſura rerũ perpetuarum vt angelorũ. æuiternum autem eſt menſura durationis rerũ incorruptibilium, & ſecundum hanc diſtinctionem poſſent cõcordari opiniones & ſanctorũ auctoritates. Verũ hæc diſtinctio nõ ſumitur (vt inquit Gabriel in fine qu. j. di. ij. lib. ij.) ex diuerſa ratione menſuræ, ſed ex diuerſitate rei menſuratæ.

¶ TEMPVS oportunũ eſt tempus cõgruum vel conueniens, &c. Et tẽpus oportunũ (dicit Gerſ. par. iij. in expoſitione Pſal. Beati quorũ remiſſæ ſunt, &c.) eſſe tempus vitæ mortalis, in qua eſt oportunum tẽpus remiſſionis, quia poſt eam erit tẽpus retributionis. Vel tempus oportunũ dicitur, tẽpus gratiæ per Chriſtũ reuelatæ De quo ait Apoſtolus. Quando venit plenitudo temporis miſit Deus filiũ ſuũ factũ ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret, &c.

¶ TEMPVS Differunt eſſe cum tẽpore, eſſe in tẽpore, & eſſe ex tẽpore, vt notat Brulef. di. viij. q. ij. li. j. Eſſe cũ tẽpore, eſt coexiſtere tempori. Deus eſt cũ tẽpore, Deus enim eſt modò, & tempus eſt modò, ergo Deus eſt cum tempore. Itẽ angelus eſt cũ tempore. Itẽ Deus ab æterno nõ erat cum tempore. Itẽ neq; Deus neque aliqua res creata poſt iudicium erit cum tẽpore. Eſſe in tẽpore, eſt mẽſurari tẽpore, ſicut generabilia & corruptibilia. Deus nõ eſt in tẽpore, quia mẽſuratur æternitate. Nec dicit Deus eſſe in tẽpore, ſicut dicitur eſſe in loco (vt vult Guil. imitat. Scot. di. xxxvij. li. j.) ideo, quia tẽpus ſignificat per modũ fluxus, ideo ſi Deus diceretur in tẽpore, ſignificaretur motus ineſſe ſibi, & per conſequens mutabilis eſſet. Locus autẽ ſignat per modum quietis, & quies quã maximè Deo attribuitur, ideo verius dicit in loco quã in tempore. Nec angeli (vt inquit Brulef. vbi ſuprà) ſunt in tẽpore propriè. Sequitur autẽ bene. Ille eſt in tẽpore, ergo eſt cũ tẽpore, ſed nõ ecõtrà. Eſſe ex tẽpore, eſt eſſe de nouo, vel ipſum incipere eſſe. Omne aũt illud quod incipit eſſe, eſt ex tẽpore. Eſſe æternum, eſt nũquã incœpiſſe, nec incipere eſſe. Brulefer, &c.

¶ TEMPORALE vt ſcribit Gabr. di. ij. q. j. li. ij. eſt ꝙ mutatur tã ſubſtantialiter quàm accidentaliter, id eſt ꝙ aliquãdo deſinet eſſe ſimpliciter & manens adquirit quod nõdũ habet, vel perdit quod habet.

Vel tēporale dicitur quod ad tēpus durat, & differt ab æterno & æuo. Na æternū (vt ſuprà etiā patet) propriè dicitur quod eſt ſimpliciter immutabile tā ſubſtātialiter quā accidētaliter. Aeuū quod eſſe nō definit ſiue ſemper fuerit, ſiue eſſe incęperit quātū ad eſſentialia, eſt tamen mutabile quantum ad accidentalia, quia poteſt adquirere perfectionē qua caret, & perdere quam habet, vt eſt angelus, cœlū, materia prima, &c. De quo ſuo loco dicitur.

¶ **TEMPORALE** dicitur dupliciter, vt ſcribit Gab. di. xxx, quæſt. v. li. j. Vel quia eſt res aliqua incipiēs eſſe in tempore, vel quia eſt prædicabile de aliquo ex tēpore. Et ſic relatio dicitur dupliciter æterna. Vel quia eſt aliqua res æterna, vel quia verum eſt dicere, ab æterno res fuit talis qualis ſignificatur per nomen relatiuum. Relatio verò Dei ad creaturam eſt temporalis accipiendo ſecundo modo, quia creans prædicatur de Deo ex tempore. Et ad hoc quod Deus ſit creans, nihil facit noſter intellectus. Temporale ſecundum ſanctū Bonau. di. xiiij. q. j. li. j. dicitur dupliciter. Vno modo dicitur tēporale quod habet initium & variationem & actum in tēpore. Et hoc modo dicitur tēporale quod ſubiacet tēpori, & eſt corruptibile & variabile. Secūdo modo dicitur tēporale quod habet initiū in tēpore eſſendi, ſed nō variationē, vt anima. Tertio dicitur tēporale quod habet initiū in tēpore, ſed actū extra tempus & ſupra tēpus eleuatū. Et hoc tertio modo dicitur tēporalis proceſſio & gratiæ donatio, & vt idem dicit, quod gratia habet eſſe temporale ratione eius in quo eſt, ſcilicet li. arbi. quod mutatur & variatur. Et ſunt bona temporalia, bona trāſitoria, vel bona fortunæ vel corporis. Et ſunt quædā merè temporalia, quædā dedicata diuinis vſibus, quæ cultū Dei reſpiciūt in decimis & oblationibus, in beneficiis ac ſimilibus. De quibus Gerſ. par. ij. in recommēd. licentiād. in decretis facta Pariſiis, &c.

¶ **TENEBRAE** eſt priuatio lucis, quod teneāt, id eſt impediāt oculos, & viſum prohibeāt. A quo tenebricoſus, a, um, quod tenebras includit, vel tenebrę dicuntur lucis abſentia, vt habet Magiſt. di. xij. li. ij. Et ſecūdū eū tenebræ nihil ſunt. De quo vide & S. Bona. circa textum Magiſtri ibidē, A quo tenebroſum, id eſt tenebris plenum: & tenebricor penult. correp. tenebras facio. Auguſtinus. Accedamus ad eum vt illuminemur, non quomodo ad eū acceſſerunt Iudęi vt tenebrarētur. A quo cōtenebro, obtenebro. Hiero. in li. Nume. At cōtenebrati aſcenderunt in verticem montis. Et tenebreſco, obſcurus fio. Eſt autem ſecundum Bruleſ. di. vlt. ar. ij. lib. iiij. duplex tenebra, ſcilicet corporalis & ſpiritualis. Tenebra corporalis eſt priuatio luminis tā primarij quàm ſecundarij. Vnde lumē primarium eſt ipſum lumē quod immediatè cauſatur à luce in corpore diaphono, vt lumen quod in aere. Lumē ſecundariū eſt quod cauſatur à lumine, ſicut eſt vmbra. Sic patet quòd differentia eſt inter vmbram, & tenebram, & lucē, & lumen, vt aliàs patet. Tenebra ſpiritualis eſt è memoria, & nihil aliud eſt quā obliuio & priuatio actus memorādi. Sunt & alię tenebræ, ſicut peccatum dicitur tenebra, & ſic ſeptē ſunt tenebræ, ſicut ſeptem ſunt peccata mortalia. Sūt autem triplices modi tenebrarum (vt ſcribit Gerſon parte iij. de verbo & hymno gloriæ.) Vnus culpæ, alius pœnæ, ſeu miſeriæ. Tertius defectibilitatis naturæ. In peccatoribus primæ, in viatoribus ſecundæ, in omnibus creaturis etiā beatis tertiæ. Sunt & tenebræ triſtitię, vt tenebrę exteriores, pœnæ, ſcilicet infernales. De quibus Rich. di. vlt. ar. v. q. j. lib. iiij. qui dicit, quamuis in inferno ſint tenebræ corporales, quia infernus eſt locus omnis triſtitiæ, ideo ſimpliciter locus tenebroſus eſt, tamē nō erit ibi corporalis fletus, inquantum eſt reſolutio corporaliū lachrymarum, quia talis reſolutio tunc nō erit: talis enim reſolutio pertinet ad corruptibilē ſtatum, tamen erit ibi maximus dolor interior, & in facie & in oculis. Huius doloris ſignum, ſcilicet capitis turbatio & aliqua oculorum obumbratio, non vt non videant, ſed vt peius videant. Et hæc cōturbatio & obnubilatio lachrymæ corporalis ſecundum metaphoram dictæ ſunt. Credo tamē, (vt idem ait) quod poſt corporū reſumptionē ibi erit ſtridor dentiū ex anguſtia magna proueniens. De illis tenebris dicitur Matth. 25. Et inutilem ſeruum proiicite in tenebras exteriores, &c.

¶ **TENERE** eſt habere vel poſſidere. Vnde intellectus clarè videndo Deum, habet eum ſub ratione ſummi veri, voluntas perfectè fruendo eo, habet ipſum ſub ratione ſummi boni. Vnde tenere ſummū verum (vt ſcribit Richard. diſtinct. xlix. art. iij. qu. vij. li. iiij.) realiter, idem eſt cum clara viſione. Tenere ſummum bonum realiter, idem eſt cum perfecta ſummi boni fruitione. Tentio autē nō eſt dos ab aliis diſtincta. Nec hoc dicēs (inquit Ric.) volo dicere quòd viſio & fruitio propriè loquendo ſint dotes, ſed actus dotium. Dotes enim qualitates ſunt. Vnde dos viſionis eſt quidam habitus luminoſus in intellectu, quo eleuatur ad clarè videndū Deum. Dos fruitionis eſt perfectus charitatis habitus, quo anima fruitur Deo. Vnde propriè loquendo in dotibus animæ non cōſiſtit beatudinis eſſentia, ſed in actibus eorum ad quos ordinantur, ſicut habitus ad actū. Dos autem tertia à duabus aliis diſtincta, eſt habitus perfectus, quo voluntas eſt perfectè ſecuta detentionis prædictæ perpetuatione: ſine enim prædicta aſſecuratione non poteſt intelligi perfectè anima Deo coniuncta. Vnde nō eſt dicendum illam aſſecuritatem eſſe excluſionem timoris tantùm: imò eſt quidam actus in volūtate reſpectu Dei ſub ratione, qua eſt eis ſummè arduū, quo excluditur omnis timor. Hæc Richardus. Sic patet ex prædictis, quod ſecundum rationem intelligendi. Primò eſt dos viſionis. Secūdò eſt dos fruitionis. Tertiò eſt dos perfectæ ſecuritatis.

¶ **TENERI** eſt haberi à ſuo ſuperiori prohibitionē, vel præceptum de aliquo exiſtente in inferioris libera poteſtate, vt ſcribit Petrus de Aliaco in principio in primum ſentent. Vnde vt infrà idem dicit; Voluntas creata ſic tenetur ſe voluntati diuinæ cōformare, vt velit quicquid Deus vult, ipſam teneri velle, & non velit quicquid Deus vult, ipſam teneri non velle: & omnis voluntas, quæ ſic ſe conformat voluntati diuinæ, eſt recta & iuſta, & nulla alia, &c.

¶ **TENDENTIA** eſt duplex, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxvj. quæſt. iiij. in fine. libr. iij. Quædam eſt tendentia plena, & iſta eſt à gratia operante vel cooperante, & hæc facit virtutem eſſe formatam. Quędam autem eſt tendentia exilis & ſemiplena; ſicut dicitur de pigro, qui vult & nō vult, Et iſta quidem tendentia poteſt dare aliquam rectitudinem & vigorem ipſi voluntati: & ſortitur nomen virtutis generaliter acceptę, non virtutis

gratuitæ:& ideo tenet rationē virtutis informis, non rationem virtutis formatæ. Cùm autem dicitur, quòd tendētia in Deum facit credulitatem eſſe formaram, hoc intelligitur de tendentia, quæ eſt à voluntate plenaria. Hæc autem nó poteſt eſſe nec in ſpe, nec in fide, ſine gratia, &c.

¶ TENTARE. Vocabulū tentare (vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtinct. xxj. artic. ij. quæſt. j. li. ij.) multas habet acceptiones: ſicut dicunt illi, qui ſignificationes vocabulorum ſtudioſi rimati ſunt: ſi tamen velimus eius principalem & præcipuam ſignificationem accipere, tētare, probare eſt. Vnde dicunt Doctores: Tentare nihil aliud eſt quàm probare aliquid, vel experimētum ſumere de aliquo, vt aliquid ſciatur. Addunt aliqui priùs incognitum. Vnde ſecundum beatum Thomam parte j. quæſtio. cxiiij. artic. ij. attribuitur Deo, homini, & diabolo propriè. Vnde Gloſſa Caſſio. ſuper illud Pſalm. Proba me Domine, & tenta me: dicit, Tentat Deus vt erudiat, homo vt ſciat, diabolus vt ſeducat. Attribuitur & mundo, & carni, ſed minus propriè. Vnde Iacob. 1. Vnuſquiſque tentatur à ſua concupiſcentia abſtractus & illectus. Vnde ſic deſcribi poteſt generaliter: Tentare eſt experimentalem notitiā alicuius in ſe vel in alio cauſare principaliter vel occaſionaliter. Dicitur experimentalem notitiam, quia ſecundum Alexandrum parte ij. quæſtione cxvij. & ſanctum Thomam: Tentare eſt experiri. Vnde notitia, quæ per rationes acquiritur, non acquiritur tentatione. Dicitur, alicuius, ſcilicet taliter noti. Vnde ſciens aliquid per rationes, vel fidem, nihilominus tentando poteſt illud ſcire notitia cauſata per experientiam. Dicitur, in ſe, propter hominem & dæmonem tentantem. Dicitur, vel in alio: quia Deus tentando non cauſat notitiam in ſe, quia notitia Dei non cauſatur cùm ſit æterna, cauſat autem in illo quem tentat vel in aliis, quos ſcire facit de tentato quod neſciebant. Sic intelligitur omnis ſcriptura quia Deus dicitur tentare, vt aliquid ſciat, vel non quod de nouo aliquid ſciat, quod nō nouit: vel nūc aduertat quę prius nō aduertit, cū omnia immutabiliter, æternaliter ſciat antequam fiant, ſed quod aliquid tentatū, vel alios de tentato experimentaliter ſcire faciat, ſicut illud: Tētauit Dominus Abraham, Geneſ. 22. Et ſequitur ibi: Nunc cognoui quod timeas Dominum, id eſt cognoſci te feci. Dicitur, principaliter propter Deum, hominem, vel diabolum, qui ex intentione cognoſcendi aliquid de aliquo tentat. Dicitur, vel occaſionaliter propter carnem, quæ tētare dicitur inquantū cognoſci poteſt per carnis cōcupiſcentiam pulſantem, vel mundum aduerſis repellentem, vel proſperis allicientem, qualis ſit homo an virtute conſtans an mobilis, & his diabolus frequenter vtitur ad tentandum. Hæc Gabriel di. xxj. q. vnica, libro ij. & lectione lxxvij. canonis. quem & latiùs vide. Et tentare à teneo deducitur. Eſt enim tentare, experiri & exquirere, vel quaſi rem manutenere, vel rem non intellectam atque incertam aggredi, hoc eſt experiri & diligenter inquirere. Vnde Ouidius in Metamorph.

Quid tentare nocebit?

Vel ſecundū aliquos dicitur à tendo. Nam qui tentant quaſi manum vel aliam corporis partem tendunt, A quo venit tentans, & tentator, & tentatio. Et tentans quandoque tentando (ſecundum S. Bonauenturā) intendit probare vel approbare ſiue probatū oſtendere: hoc modo tentat Deus vt tentatū ſcire faciat & experimentaliter cognoſcere ſe ipſum. Sicut dicitur: De vtroque tentat vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat verū diligatis eū an non in toto corde veſtro. Et Sapien. 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos ſe, tanquam aurū in fornace probauit eos. Et quandoque Deus tentat per flagella, per quæ probat illos quos acceptat & probatos oſtendit, vt dicit idem Bonauentura diſtinctione xxiij. libro ij. quæſtio. iij. Et ſic quandoque finis tentationis ordinatur in alium finem bonum vel malum. Item ſecundo tentans intendit reprobum facere: ſic tentat diabolus, vt peccatum inducat, ſecundum illud Actuum quinto: Cur tentauit cor tuū Satanas mentiri Spirituiſancto, & fraudari de precio agri? Aut tertiò quia intendit tentans ſolùm experimentum ſumere eius quē tentat, vt ſciat quid ſit in eo: ſic homo tentat hominem ſe vel alium, ſicut habetur primo Regum decimoſeptimo, de Dauid dicitur: Cœpit tentare ſi armatus poſſet incedere. Et 3. Reg. 10. Venit Regina Saba tentare Salomonem in ænigmatibus. Sic magiſter tentat diſcipulum: ſic nonnulli tentant Dominū, qui quaſi incerti experiri volunt Dei virtutem. Contra quos dicitur: Non tentabis Dominum Deum tuū. Deute. 6. Sic procraſtinās pœnitentiā, tentat Deum, vt vult Gerſ. part. iiij. ſermone Dominicæ 1. Quadrageſ. Aut quartò ſi pulſans non intendat: tamen ad eius pulſationem ſequitur approbatio vel reprobatio hominis: ſic caro tentat, quia ad eius titillationem probatur homo ſi reſiſtit, vel reprobatur ſi conſentit. Sic Iacob. 1. Vnuſquiſque tentatur à ſua concupiſcentia, &cæ. Sic de mundo dicitur Hebræ. 11. Lapidati ſunt, tentati ſunt, ſecti ſunt, &c. Hæc enim ſancti à tyrannis huius ſeculi paſſi ſunt. Et Sapient. 14. Creaturæ Dei factæ ſunt in odium & in tentationē animæ hominum, & in muſcipulā pedibus inſipientiū. Sic tētare capitur indifferenter in bono & in malo: Aliquando capitur tentare tantū in malo. Sic dicitur Iac. 1. Nemo cùm tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur, hoc de tētatione ad malū intelligitur. Vnde ſequitur: Deus eſt intentator malorum. Ipſe autem neminē tentat. Illo modo diffinit tentationem Caſſio. Tentatio eſt aſſimilatio boni ad fallendū. Et Hugo: Tētare eſt callidè experiri: & quaſi quibuſdam blandis conaribus ante violētam pulſationē probare. Accipiendo autem ſic tentare in malo, eſt officiū proprium diaboli, ſicut dicit Gloſſa interli. 1. Theſſal. 3. ſuper illud: Ne fortè tentet vos is, qui tentat. Gloſſ. id eſt ſolus diabolus, cuius officium eſt tentare. Nam ſi homo aliquando ſic tentat, hoc agit inquantum eſt miniſter diaboli, &c. Multa de tentatione ſcribit Alexander de Ales parte ij. q. cxvij. membro vj. quæ licèt in diuerſa genera cauſarum diuidi poſſit, tamen ſecundum Magiſtrum di. xxj. libr. ij. ponitur duplex tentatio, ſcilicet exterior & interior. De quo legatur Gabriel diſtincti. xxj. qu. vnica, libr. ij. & in canone ſuo, vbi ſuprà. ſanctus Bonauentura di. xxj. lib. ij. circa textum, ponit plures tentationis diuiſiones. Sed videamus priùs quid ſit tentatio, & poſtea eius ſpecies.

¶ TENTATIO (vt ſcribit Bruleſer di. xxj. q. j. lib. ij.) eſt quidā motus vel actus natus inclinare ad aliqd illicitum, procedens à tentatore, vt ſumat experimentum

mentum de bonitate vel malitia tentati. Et omnis tentatio eſt actus defectuoſus propriè capiendo. Nam impropriè & Deus tentat (vt dictũ eſt) propriè verò non tentat: quia intentator eſt malorum. Iacob. 1. Solus autem diabolus & homo ſolus poteſt tentare hominem: quia homo tentat hominẽ quando verbo vel facto oſtendit aliqua viſibiliter, ex quibus homo inclinatur ad malum. Diabolus tentat inuiſibiliter, quando proponit nobis phantaſmata inclinatiua ad malum. Sed quod Deus tẽtauit Abraham, ibi tentatio capitur largè & ſimilitudinariè, quia reddidit fidem Abrahæ indubiam. Bruleſer. Tentatio ſecundum beatum Thom. 2. 2. q. 97. artic. 1. eſt experimenti ſumptio de eo quod tentatur an ſciat, vel poſſit, vel velit. Et ſecundum Hugonem de clauſtro animæ quatuor ſunt cauſæ tentationum. Prima eſt loci amęnitas, vt ciuitates & oppida, quę nõ tantùm ex ſitu loci amęnitatem recipiunt, ſed ex inhabitantiũ gratia. Secunda cauſa eſt locus diuitiarum: vbi enim diuitiæ, ibi periculum. Tertia cauſa eſt precioſus ornatus, vt eſt equorum cura pinguium, & veſtimentorũ exquiſitæ varietates. Quarta cauſa mulierũ ſpecies, quarum vox blanditur auribus, & facies oculis.

¶ Tentatio eſt triplex ſecundum ſanctum Bon. diſt. 23. q. 3. libr. 2. & ex prædictis haberi poteſt. Vna eſt à Deo, alia à diabolo, alia à carne. Prima ſimpliciter eſt appetenda, quia Deus non tentat nos niſi ad bonum. Alia quæ eſt à carne, quæ eſt impulſus ſenſualitatis, quẽ conſueuimus appellare primum motum. Hæc eſt (vt inquit Bonau.) ſimpliciter fugienda, quia illa non poteſt eſſe abſque peccato. Tertia verò à diabolo, aliquibus fugienda eſt, aliquibus appetẽda. His enim qui virtute fortes ſunt, nec de facili in tentationẽ induci poſſunt: & ſi tentãtur, appetibile eſt tentari, ad ſuæ virtutis exercitium, & cumulum meritorium: infirmis verò minimè eſt appetenda, quia timere poſſunt ne ex ipſo impulſu in tentationem inducantur, quod omnes debent refugere. Nam & ſi tentari malum nõ ſit, in tentationem tamen induci ſemper malũ eſt, quia hoc eſt à tentatione ſuperari. Et hoc eſt quod dicit Aug. 14. de Ciuit. Dei: Sicut ſe habet firmitas & infirmitas electorum, ſic metuunt, cupiuntq́; tentari. Bonum autem eſt tentari ſi reſiſtitur, ſicut faciunt viri iuſti, fortes, & qui charitate feruẽt. Vnde Iaco. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis. Et in Pſa. Proba me Domine, & tenta. Et 1. Corinth. 10. Faciet cum tentatione prouentum. Sed infirmis non eſt petenda, Vnde dicitur Matth. 26. Vigilate & orate ne intretis in tentationẽ. Diabolus quoque deſiderat nos tentare & vincere, qui noſtrę ſaluti eſt aduerſarius, quare minimè appetẽda eſt infirmis tentatio. Illud tamen genus tentationis (vt dicit ſanctus Bo.) potiſſimè appetunt viri iuſti, quod eſt in flagellorum perpeſſione: ſicut paſſus eſt Iob & Tobias: ſicut etiam paſſi ſunt Martyres ab impiis zelo diabolico excitati, &c.

¶ Tentatio eſt duplex, exterior & interior, vt notat Gabr. diſtinctione vigeſimaprima, q. vnica, libro ſecundo, & lectione 77. canonis. ſanctus Bonauentura diſtinctione vigeſimaprima, lib. 2. &c. Tẽtatio exterior eſt quando nobis extrinſecus malũ viſibiliter ſuggeritur verbo vel ſigno aliquo, vt tentatus ad conſenſum peccati declinet. Tentatio interior eſt, quando inuiſibiliter nobis malum intrinſecus ſuggeritur. Et viſibiliter in prima tentatione capitur generaliter pro ſenſibiliter. Vnde per omnem ſenſum cõtingit eſſe exteriorem tentationem, maximè tamen per viſum mediãte ſigno, & per auditum mediante verbo. Eſt ergo tentatio exterior oſtenſio alicuius obiecti ſenſibilis à virtute exteriori, vt apprehendens ad peccatum alliciatur: hanc dicũt ſemper eſſe à diabolo, quod verũ eſt mediatè vel immediatè: frequenter enim tentat per malos homines & creaturas mũdanas, quibus vtitur tanquam inſtrumentis. Tentatio interior eſt motio hominis ad peccati conſenſum, orta ab aliqua virtute interiori: ſiue ſenſibili obiecto exteriori, vt cùm oritur ex imaginatione, intellectu, aut motiua virtute. Illa (vt dicit Magiſter) quandoque fit ab hoſte, aliquando à carne ſpiritui rebellante. Hanc interiorem tentationem, quæ fit à carne, dicit Magiſter non eſſe ſine peccato: quia titillatio quam caro mouet, motus eſt beſtialis, & illicitus: ideo non ſine peccato veniali. Si auertit ſe, eſt veniale: ſi autem non auertit ſe, & aduertit periculum quod eſt ibi, nec timet, ſed ſcienter & voluntariè manet in tali cogitatione, ſeu cogitationis delectatione, tẽpore peccat mortaliter, vt vult Gerſ. parte 2. in quibuſdam quæſtionibus cum ſuis reſponſionibus. Et quoniam tentatio à carne interius oppugnans de noſtro, contra nos roboratur: ideo difficilius vincitur. Tentatio autem quę fit ab hoſte, non habet peccatum neceſſariò annexum, niſi ei conſentiatur, ſed eſt materia exercendæ virtutis. Et quantumcunque quis tenetur hac tentatione, quamdiu ratio contradicit, nec conſentit, charitatem non amittit, vt vult & Gerſon tract. de remediis cõtra puſillanimitatẽ. Imò vt idem vult, ſi tentatus acriter reſiſtit, multum meretur. Nam quicũque peccato tentaris præ aliis acrius, tantò ſi legitimè certaueris, coronaberis à Deo glorioſius. Et tentatus habebis præmium duplex, vbi non tentatus præmium es habiturus ſimplex. Et quantò plus ſentis alicuius peccati fatigationem, tantò amplius ſi non conſentias, conſequeris inde peccatorum tuorum purgationem. Et quia in huiuſmodi conflictu cùm quis tentatur, contingit vt plura cõmittantur venialia, ita etiam econtrario cõtingit, ſecundum Doctores communiter, vt pœna illa quam ſuſtinet in reſiſtendo deleat pœnam venialibus debitam ex vna parte, & ex alia parte creſcat meritum, propter pugnam contra vitia, & laborem pro virtutibus. Hæc Gerſon. Vnde Iacobi primo dicitur: Beatus vir qui ſuffert tentationem, quia cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromittit Deus omnibus diligentibus ſe. Hinc Auguſtinus ſuper Pſal. Vita noſtra in hac peregrinatione non poteſt eſſe ſine peccato, ſine tentatione: quia profectus noſter per tentationem noſtram fit: nec ſibi quiſquã innoteſcit niſi tentatus: nec poteſt coronari, niſi vicerit, nec poteſt vincere, niſi certauerit, nec poteſt certare, niſi inimicũ & tentationes habuerit. Et Pſ. 61. Tantum admittitur diabolus tentare quãtũ tibi prodeſt, vt exercearis, vt proberis, vt qui te neſciebas, à teipſo inueniaris. Hoſtis autẽ noſter (vt inquit Gregorius lib. 24. Moral.) quàtò magis ſibi rebellare cõſpicit, tãtò amplius ex pugna cõtẽdit. Eos enim pulſare negligit, quos quieto iure ſe poſſidere ſentit. Sed vt ait Ioannes Chryſoſtomus ſuper illud Matth. 4. Mitte te deorſum. Diabolus

ſuggerere poteſt, cogere non poteſt. Hinc Bernardus ſermone 39. Poteſt inimicus excitare tentationis motum, ſed in te eſt, ſi volueris dare ſeu negare conſilium vel conſenſum, &cæ. Nulla autem (vt ait Leo Papa in ſermone 35.) ſine tentationum experimento opera virtutis, nulla ſine pertubationib⁹ fides, nullum ſine hoſte certamen, nulla ſine congreſſione victoria. Sed qui ad vitia aliqua inclinatus eſt, & pronior exiſtit, difficilius his reſiſtit, ſi huiuſcemodi tentatur: de quo Gabriel diſtinction. vigeſimaprima, quæſtione vnica, libr. ſecundo, & ſanctus Bonauentura. Et quamuis hoſtis ſit fortior & callidior, &cæ. tamen non permittitur tentare ſecundum totam ſuam potentiam & aſtutiam, ſed reprimitur poteſtate diuina & etiam Angelica: nó autem quælibet hominis peccata ſunt à dæmone tanquam à cauſa directa & immediata, quia non omnia peccata committuntur diabolo immediatè inſtigante. Multa enim fiunt à libero arbitrio, & carnis corruptione, vt licet videre latiùs apud Gabrielem. Verum autem eſt (vt idem ait) quòd omne peccatum hominis mediatè, vel immediatè oritur ex tentatione dæmonis, quia dæmon eſt cauſa mediata omnis peccati: quia inſtigauit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato in toto genere humano cóſecuta eſt quædam pronitas ad omnia peccata. Vnde Hieronymus ſuper illo Pſalm. Declina à malo, & fac bonum, ait: Mala omnia ab inſtinctu diaboli procedunt, ſicut bona ab inſtinctu Dei. Verùm mala omnia ab inſtinctu diaboli mediatè vel immediatè. A Deo autem bona omnia immediatè procedunt. Eſt enim Deus cauſa immediata omnium effectuum poſitiuorum, vt & ſuprà dictum eſt in dictione Cauſa. Vide latiùs de hoc Gabrielem vbi ſuprà. Proceſſus autem tentationis & delectationis, vt ſcribit frater Pelbartus libro ſecundo Roſarij Theologiæ in dictione Senſualitas. §. 9. eſt, Primò delectabile offertur ſeu percipitur: & ſic incipit tentatio à ſenſualitate, quæ ante perceptionem delectationis primò mouet. Secundò huiuſmodi delectatio, quę eſt in ſenſualitate aduertitur per inferiorem partem rationis, quæ habet percipere & diiudicare, & interiores motus, quod non eſt partis ſenſitiuæ. Tertiò in id ad quod delectatio allicit vel trahit, conſentitur per ſuperiorem partem rationis. In primo nullum eſt peccatum, quia naturale eſt ſenſualitati ipſi apprehendere delectabile, nec eius motus inordinatus eſt in poteſtate volútatis. Aug. Non eſt noſtrum (ait) poſſe quibus viſis tangamur. Vnde & 7. Ethicorum dicitur: Quod operationes beſtiæ prauæ ſunt ex ipſa natura. Sed ex tertio Ethicorum dicitur: Propter ea quæ inſunt nobis ex natura, nec laudamur nec vituperamus. In ſecundo poteſt eſſe peccatum veniale: & in tertio mortale. Hæc Pelbartus cum ſuo Gulielmo. Aſtipulatur Iacobus de Valentia ſuper illud Pſalm. 90. Non timebis à timore nocturno. Tentatio ſiue peccatum conſiſtit in quatuor gradibus. Nam primò præcedit cogitatio. Secundò ſequitur propoſitú. Tertiò actus peccandi. Quartò proſecutio. Quod autem multæ ſint tentationes & etiam remedia contra eas, oſtendit tibi Gerſon, qui & multa de tétatione literis mandauit: ſed hæc pauca ſufficiant, & cætera. Vide & de remediis contra fraudes tentatoris apud Gabrielem lectione 77. canonis. qui plura adducit, quæ breuitatis gratia omitto. Legito ſi volueris apud eundem.

¶ TENTARI & in tentationé duci, differút ſecundú Bern. (vt refert Gab. lect. 78. cano.) Tentatur quilibet quãdo in anima aut corpore in delectatione alicuius vitij titilatur. Inducitur in tentationem ſi ſuæ cœperit delectationi conſentire. Et beatus Cyprianus: Non petimus ne ducamur in tentationé, ſed ne inducamur. Aliud quidem eſt in tentationé duci, aliud induci. In tentationem ducitur, qui tentatione pulſatur. In tentationé inducitur, qui tentationi ſuccumbit, & ab ea ſuperatur. Induci etiã eſt intus duci & ſuccumbere, & tentationi præbere conſenſum.

¶ TENTIO (vt ſcribit Scotus di. 49. q. 6. in fine libri 4.) quadrupliciter accipi poteſt. Vno modo propriè, vt memoria tenet obiectum: & hoc vel per formam impreſſam ſi eſt ibi obiectum in ſpecie, vel per habitum impreſſum, vel ſaltē per illapſum vel exiſtentiam ſaltem eodem modo tenet, quo obiectum concurrit ad rationem parentis. Alio modo poteſt intelligentia dici tenere obiectum in actuali conſideratione: & ad hoc poteſt pertinere, quòd voluntas dicitur tenere aciem intelligentiæ conuerſam ad memoriam. Tertiò modo tentio pertinet ad voluntatem, vt eſt concupiſcibilis, & dicitur ſuccedere ſpei, eo modo quo per ſpem voluntas deſiderat ſibi bonum habendum, & per tentionem amat illud bonum habitum, & illa tentio eſt amor concupiſcentiæ boni præſentis. Quarto modo tentio dicitur eſſe quidam actus aſſecutionis vel paſſio conſequens ſpem paſſionem, & illo modo non eſt in iraſcibili: nullo illorum modorum eſt tentio de eſſentia beatitudinis. Primo modo præcedit beatitudinem, imo omnem actum ſecundum. Secundo modo eſt actus pertinens ad intellectum, & præmium beatitudini, quæ eſt in volútate vel act⁹ volũtatis reſpectu actus præmij. Tertio modo eſt amor boni commodi præſentis: & ille amor non pertinet ad beatitudinem, ſed amor boni honeſti, vel boni in ſe. Quarto modo eſt in iraſcibili, & illo modo magis appropinquat ad ſecuritaté, quæ ſuccedit ſpei paſſioni, non ſpei virtuti. Hæc Scotus vbi ſuprà.

¶ TERMINVS propriè ſignum dicitur quo ager ab agro diuiditur, nónunquã pro fine accipitur. Sic Cicero accipit, cùm dicit: Quum nullum tot calamitatibus atque ærumnis terminum inuenirem⁹. Vocant, & Dialectici terminos dictiones, ex quib⁹ orationes conſtituuntur. Dicunt quoque quod terminus eſt ſignú orationis conſtitutiuú, vt pars propinqua eiuſdem, & quęlibet ars vel ſciẽtia habet ſuos terminos. Et terminis vſitatis in diuinis vel in ſacra ſcriptura vtendum eſſe, dicit Gerſ. parte 4. lectionis 2. quæ incipit: Pœnitemini. conſideratione 6. Quamobrem (vt ipſe inquit) dum terminos quoſdam apud aliquem ex Doctoribus approbatis inueniam⁹, non vſitatos in ſchola, illos introducere nó debemus, niſi pia & reuerenti reſolutione præuia, vt dicédo: Termin⁹ iſte à tali ſic accipiebatur, qui, ſcilicet vſus, vel quia vſus communis aliter accipit, cauẽda eſt audientium offenſio in diuinis. Exempli gratia: Nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus: hæc eſt fides catholica. Si Doctores vſi ſunt terminis prioritaté aut maioritaté ſignantibus in diuinis, protinus eos reſoluere oportet.

Ad hanc

Ad hanc vnicam (vt idem ait) & ſtabilem fidei regulam, quòd Filius eſt à Patre, & Spiritus ſanctus eſt à Patre & Filio, & Pater à nullo: & quod in diuinis omnia ſunt idem, vbi non obuiat relationis oppoſitio, ſi mille millia terminorum adduxeris ad explicandum hoc fidei ſecretum, nihil amplius (ſi non vis errare) cognoſces quàm iſtam vnicam, & pauciſſimis verbis explicatam veritatem. Auguſtinus, Damaſcenus, & venerabilis Richardus, nomen hoc cauſa in diuinis admiſerũt: Pater eſt cauſa Filij. Hilarius dicit, quod Pater maior eſt auctoritate. Auguſt. in Confeſſionibus ponit in Deo gradus & ordinem, dicit Deũ aſſumpſiſſe hominẽ: imò hoc Eccleſiæ canticum ſolenne habet: Tu ad liberandum ſuſcepturus hominem, &c. Et hoc modo de multis aliis apud iſtos & alios exempla ſuppetunt. Attamẽ Scotus in inquiſitione veritatis, vbi præciſſima ſobrietate loqui conuenit: neque debet, nec fas, habet tales afferre terminos prohibẽte hanc audaciam, ratione & ſuperioris auctoritate. Datur ergo regula à Gerſone generalis, quòd nullus terminus admittendus eſt in diuinis, qui vel diſtinctionem importet, vel primæuitatem, niſi ſolam diſtinctionem, & prioritatem originis, & quod hanc dicat abſque importatione, vel connotatione imperfectionis cuiuſcũque, vel diſſimilitudinis, vel inæqualitatis in ſuo correlatiuo. Ex hac regula liquidum eſt, quòd pauci termini ſignãtes prioritatem quamcunque in humanis, trahendi ſunt ad diuina. Cuius ratio eſt, quia ferè ſemper in humanis conſignãt imperfectionem, vel inæqualitatem, vel diſſimilitudinem. Quod ſi quis dixerit quod ipſe dum terminos aliquos transfert ad diuina, illos denudat ab omni imperfectione connotata per eos. Reſpondeo (inquit Gerſon) quòd ſic agendo non errat in ſcientia, ſed licentiam vſurpat quàm non debet: alioquin nullus eſt terminus, qui non traduci poſſit ad diuina. Vnde quid minus dici poteſt, quàm quod pater eſt Dominus filij, quod eſt caput eius, quòd eſt rector eius: & tamen ſi terminos iſtos Dominus, caput, rector, magiſter, ſolueremus, quod ſignarent tantummodo primæuitatem originatiuã quam habet reſpectu filij, ſecluſa imperfectione per correlatiua iſtorum terminorũ importata, nullus dibitaret de iſtius ſcientiæ veritate, quoniam in eandem cadit nobiſcum confeſſionem. Hæc Gerſon, quem & videre potes de hoc.

¶ TERMINVS vt eſt primæ impoſitionis generaliter, dicitur illud, quod terminat ſiue quietat tendẽtiam, vel reſpectum alicuius in aliquod: & ideo ſecundum diuerſos modos tendendi aliud & aliud, eſt de ratione termini. Alia itaque eſt tẽdentia per productionem, per eam enim producens tẽdit ad eſſe rei ſimpliciter. Alia eſt per tranſmutationem: nam per eam tendit tranſmutans ad æquale eſſe. Alia eſt tẽdentia per relationem, per eam etenim relatiuum tendit, reſpicit vel refertur ad ſuum correlatiuum. Gabriel diſtinct. 5. quæſt. 3. artic. 1. lib. 1. Et ſecundum hoc (vt idem dicit) terminus productionis actiuæ eſt, quod capit eſſe ſimpliciter tali productione diſtinctũ aliquo modo à productione. Terminus tranſmutationis eſt quod capit aliquale eſſe, vt eſſe in alio vel eſſe quantum, vel eſſe quale, & cætera. Terminus relationis eſt correlatiuum. Terminus verò totalis productionis actiuæ eſt (vt idẽ dicit Gab.) quod recipit eſſe ſimpliciter tali productione diſtinctum ab ea, & non eſt pars alterius illa productione producti, vt in generatione compoſiti ſubſtãtialis, totũ compoſitũ eſt terminus totalis, quia totum cõpoſitũ per illam generationem recipit eſſe ſimpliciter, quia circũſcripta generatione ſimpliciter nõ eſſet: licèt nõ recipiat eſſe ſecũdũ ſe, & quodlibet ſui, quia nõ ſecũdũ materiã. In tali generatione ſubſtantiali forma non eſt terminus totalis, ſed in mutatione aſini. Aſinus partialis præciſè per nutritionẽ genitus eſt terminus totalis, licèt ſit pars totius aſini, quia non eſt pars producti illa nutritione. Terminus autẽ formalis productionis eſt, quòd ipſa productione recipit eſſe ſimpliciter ſecundum ſe & quodlibet ſui: ita quod nihil ipſius ſit, quòd nõ recipit eſſe huiuſmodi productione. Et nõ dicitur terminus formalis, quia eſt forma. Nã in creatione materiæ, materia eſt terminus formalis. Item in productione rei ſimplicis idẽ eſt terminus totalis & formalis, vt in creatione Angeli. Sed compoſitum ſubſtantiale crearetur ſecundũ ſe, & quolibet ſui, hoc eſt materia, & forma, tam materia quàm forma, quàm totũ compoſitum eſſet terminus formalis. Nec eſt conueniens alicuius productionis (qua plura producuntur) plures eſſe terminos formales: licèt ſit tantùm vnus terminus totalis, ratione cuius dicitur vna creatio totalis, licèt plures partiales. Rẽ latiùs declarat Gab. vbi ſup. De quo videatur & Dominus Cardin. Camer. q. 7. lib. 1. ſententiarum. De quo conſulas Phyſicos. Et terminus formalis eſt terminus ſuperior ad terminum totalem, quia omnis terminus totalis eſt formalis, eò quod nihil ipſius eſt quod non recipiat eſſe illa productione: ſed nõ ecõuerſo, quia forma ſubſtãtialis eſt terminus formalis generationis ſubſtantialis & non totalis. Et hoc verum eſt in productione, ſecùs in mutatione ſeu alteratione, vt calefactione, cuius terminus totalis eſt aggregatum ex ſubiecto & qualitate acquiſita, & hoc nõ eſt terminus formalis: quia non quicquid habet, recipit illa mutatione, quia non materiam, nec formã ſubſtantialem, &c. Sed quo ad Theologi terminus formalis productionis filij nõ diſtinguitur à termino totali. Nam perſona filij eſt terminus totalis, quia producta, & nullius eſt pars. Et eſt terminus formalis, quia quicquid eſt & habet, recipit per generationẽ, ſecũdũ B. Auguſt. Et licèt non quicquid eſt filij, recipit eſſe ſimpliciter per productionem, eò quòd eſſentiam, quæ eſt filij, ſeu filius non recipit eſſe per productionem filij, quia eſt in patre: tamen eam filius recipit per ſui productionem. Et ibidem Gabriel dicit: Filius eſt terminus generationis actiuæ relationis, pater verò eſt terminus generationis, vt relationis paſſiuæ: quia correlatiuum filij: ſic eſſe terminum, non eſt accipere eſſe rei, ſed eſſe correlatiuum. In nutritione verò hominis (vt ibidem refert) homo partialis de nouo productus eſt terminus formalis & etiam totalis: & nec materia, nec forma, quia nec materia, nec forma capit eſſe ſimpliciter eſſe per mutationem, eò quòd vtraq; præfuerunt: tamen producitur ibi nouus homo partialis, ſcilicet illud præciſè conſtitutum ex materia nutrimenti continuata, materia hominis nutriti, & forma & anima, ſcilicet rationali ipſam de nouo informante. Et eſſentia non eſt terminus

nus ſormalis generationis, quia eſſentia nō habet eſſe ſimpliciter per generationem. Sed terminus formalis productionis in diuinis eſt perſona producta, non diſtinguendo terminum formalem à totali. Et generationis diuinæ idem eſt terminus formalis & totalis. Gabriel vbi ſuprà, & Camerac. quæſtio.7.lib.1. Et vt idem dicit Gabriel, iſti termini principium, priùs origine producens, generās, ſpirans, idem important, & non differunt, niſi ſint ſuperius & inferius. Et ideo ſicut cōceditur, quòd pater verè & realiter eſt prior origine filio: nec quantum ad rem aliquid aliud importatur per vnam quod non importatur per aliam.

¶ TERMINVS relationis propriè nihil aliud eſt quàm correlatiuum, hoc eſt concretum relatiuū, ad quod refertur relatiuum ſub habitudine obliqui caſus, vt terminus relationis paternitatis eſt ille terminus filius, quia pater eſt filij pater. Attamen ille terminus ſignificat rem abſolutam. Vnde terminus illius relatiui creatura eſt ille terminus creans, Deus tamen qui ſignificatur per creans eſt abſolutum: & quandoque vocatur res abſoluta terminus, licèt impropriè. Gabriel di.30. q.v.lib.j.

¶ TERMINVS quādoq; (vt & dictum eſt) accipitur pro fine. Vnde terminus vitæ præſentis, dicitur inſtans ſeparationis animæ à corpore, quo deſinit moriens eſſe homo, quod eſt primum non eſſe hominis (vt ſcribit Gabriel diſtinct. 20. quæſtio. vnic. artic.1. libr.4.) Cùm enim hæc ſeparatio fiat ſucceſſiuè terminatur per primum non eſſe, vt declarari ſolet 6. Phyſicorum. Et quoniam vſus rationis ac liberi arbitrij raro durat vſque ad hoc inſtans: patet, quòd non eſt idem terminus vſus rationis, & vitæ præſentis. Et tempus ſalutaris pœnitentiæ durat vſque ad terminum præſentis vitæ, vt habet Magiſter diſtinctio. 20. libro quarto. Nam impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua, dicit Ezech.33. Per pœnitentiam quoque veram homo ſufficienter diſponitur ad gratię receptionem, & facit quod in ſe eſt. Ergo quandocunque homo habet veram pœnitē-tiam, conſequitur gratiam, ſiue in extremis, ſiue in alio tempore: nec eſt maior ratio de vno tempore quam de alio. Quamuis autem vera pœnitentia quandocunque habetur vſque ad inſtans mortis ad ſalutem, ſufficit: tamen non ſemper in mortis articulo haberi poterit. Nam vera pęnitentia non poteſt haberi tempore impeditæ rationis, quia arbitrij libertatem quærit Deus in pœnitente; quæ haberi nō poteſt impedita ratione, ſed frequenter rationis vſus ceſſat ante inſtans mortis: ergo tunc cùm ratio deficit, pœnitentia haberi non poteſt. Quare periculoſum eſt, & interitui vicinum ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium, vt oſtendit beatus Auguſtinus & Scotus, & Gabriel poſt eos vbi ſuprà, & dictum eſt etiam in dictione Pœnitentia. Et rationes ponit Scotus, quas & refert ibidem Gabriel, vide, &c.

¶ TERMINATVM, Aliquid poteſt dici terminatū dupliciter (vt ſcribit Brulef. diſt.9.q.4.li.1.) Primò, quia eſt perfectum, ſic dicit perfectionem & excludit imperfectionē: & ſic domus quando fit, dicitur terminata. Alio modo aliquid dicitur terminatū, quia eſt habens, vel quia habet finem durationis: & ſic dicit deſitionem excludens durationem. Et ſic dicitur vita hominis terminari in morte. Et primo modo generatio filij Dei eſt terminata, prout terminata excludit imperfectionem, quia eſt perfectiſſima, ſed prout terminata excludit durationem, generatio filij Dei non eſt terminata, quia illud non eſt terminatum, quod adhuc durat: ſed generatio filij Dei adhuc durat: ergo non eſt terminata ſecundo modo.

¶ TERRA. Nomine terrę in ſcriptura intelligitur materia corporalium. Intelligitur etiā elemētū terrę, vt ſcribit S.Bo. d.2. in dubus literalibus li.2. Si terra accipitur pro materia informi: ſic rectè dicitur: In principio Domine terrā fundaſti, id eſt, in principio feciſti materiā informē quaſi fundamētū omniū formarū. Si autē nomine terræ intelligitur elementū terræ, tunc verū eſt quòd terra fundata dicitur propter ſui ſtabilitatē, ſecundū illud Eccl.1. Generatio præterit & generatio aduenit: terra autē in æternū ſtat. Hoc elementū, ſcilicet terræ: & dicit ſundatū, & dicitur appēſum fundatū ſuper ſtabilitatē ſuā, & fundatū etiā ſuper aquas. Fundamētū dicitur, quia ſicut fundamentū eſt infimū inter omnes partes domus, ſic terra eſt infimū inter omnia corpora mūdi, & in centro exiſtens tenet locū fundamēti. Et cū virtute propria ſibi diuinitus data centrū appetat, vt in cētro requieſcat, fundata dicitur ſuper ſtabilitatē ſuā, &c. Vide latiùs Bo. Et terra ſecūdū Ioannē Damaſcenū eſt vnū quatuor elementorū ſiccū & frigidū, & graue, & immobile, à Deo ex non ente ad eſſe prima die deductum. Et terre motus cauſatur principaliter à Deo, ſecundario autem à vento impellēte alium ventum intra terram, ſecundum B.Tho. ſuper Pſal.12.

¶ TERROR eſt metus contingēns, ex quo fit vt pudorem rubor, ſic ruborem pallor & tremor, & dentium crepitus conſequitur: & venit à terreo. A quo terrificus terrorem faciens: & terribilis, id eſt formidabilis atque horrendus.

¶ TESTAMENTVM propriè eſt percipiendæ hæreditatis inſtitutio, filiis à patre. Ideo primò pertinet ad promiſſiones: ſecūdò ad mādata, quæ ſe habēt ſicut via ad cōſequēdā hæreditatē promiſſam ex B.Thom. par.3. quæſt.78. ar.3. Et teſtamentum dicitur quod voluntatis noſtrę veluti teſtimoniū fit: vnde vltima voluntas & ſuprema voluntas appellatur. Quare Vlpianus ſic diffinit, quòd ſit voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo quod poſt mortem noſtram fieri voluerimus. Addit frater Oſualdus de Lasko libro 4. Roſarij Theologiæ, cum hæredis inſtitutione. Et teſtatur⁹ ante omnia habeat gloriam Dei præ oculis ſuis, non vanitatem ſeculi, non memoriam nominis protinus morituri, meminerit ſemper Apoſtoli dicentis: Omnia in gloriam Dei facite. Et illud Pſalm. Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Teſtaturus ex iſto principio conſideret non quod vtilius ſit reipublicæ ſeu bono communi, dum ordinat de rebus ſuis, ſed quòd inſuper cedet amplius ad honorem Dei & cultus Chriſtiani, vt ſcribit Gerſon par. ſecunda, de cōdendo teſtamento. Et ſi habeat aliquid teſtator diſtribuendum, ſicut libros, conſideret teſtator (vt idē ait) qualiter & quibus diſtribuet, iuxta qualitatē recipiētiū, aut cōmittat diſtributionē ſeu vēditionē ſi op⁹ eſt illis, de quib⁹ cōfidit, quaten⁹ vno (ſicut dicitur) ictu ſe expediat. Cōſideret & ad extremū teſtator, quoniā bonorū noſtrorū nō indiget Domin⁹, faciet ipſe nutrire pauperes, faciet Eccle. faciet Collegia, faciet Monaſteria, faciet Couuēt⁹ & Hoſpitalia, qñ, quomodo, & vbi pla

vbi placuerat ei,& non glorietur ante ipſum ſtulta præſumptio omnis carnis: vult nihilominus & dignatur quòd coadiutores eius ſimus ad vtilitatem non ſuam, ſed noſtram. Hæc Gerſon, qui & de condendo teſtamento eſt prolixior.

¶ TESTAMENTVM quoddam eſt falſum, quoddã irritum. Teſtamentum falſum illud dicitur quod non eſt ſecundum teſtatoris voluntatrm ſcriptũ, ſed habet aliquod additum, vel diminutũ, vel mutatum, vel aliud pro alio ſuppoſitum. Irritum autẽ teſtamentum eſt, quod de iure inualidum eſt, vt ſi is qui teſtatur ſit capite diminutus, vel ſi alia requiſita defuerint. Sunt præterea duæ teſtamentorum ſpecies, vt ſcribit frater Oſualdus libro 4. Roſarij Theolog. Vna dicitur teſtamentum nuncupatiuum, & ſine ſcriptis, & eſt illud, in quo teſtatoris & hæredis, & legatariorum nomina, & omnia quæ in eis continentur coram teſtibus nuncupantur, id eſt manifeſtantur: & dicitur ſine ſcriptis, id eſt ſubſcriptione teſtiũ, & aliis ſolennitatibus, quę requiruntur in teſtamẽto in ſcriptis facti: & ſine omni ſcriptura poteſt quis teſtificare nuncupatiuè coram teſtibus. Secundum dicitur teſtamentum in ſcriptis, & iſtud poteſt facere quis quãdo nõ vult, quòd aliquis ſciat ſuam diſpoſitionem, ſic dicẽdo coram notario & teſtibus. Volo quòd hæres meus faciat per omnia, vt continetur in quadã mea ſchedula ſcripta manu mea, quę eſt apud talem religioſum, & valebit. Sed tutius eſt coram notario, & teſtibus, ſaltem ſeptem, &c. Poteſt autem omnis facere teſtamentum qui non prohibetur. Prohibentur autem 18. genera perſonarum. Primò furioſus, qui non habet lucida interualla: extra de teſtam. cap. ſi. Secundò ſurdus & mutus à natiuitate, cæcus à caſu, & ſcit ſcribere. Tertiò non valens articulatè loqui, ita vt non poſſit exprimere nomen hęredis, nec ſcribere. l. iubemus. C. eodem tit. Quartò impubes, &c. Quintò filiusfamiliàs, niſi de caſtrenſi peculio. Sextò prodigus cui eſt interdicta à Iudice bonorum adminiſtratio. Septimò damnatus ad mortem naturalem vel ciuilem, vt ſunt deportati etiam ſi ſugiunt manum Iudicis, & damnati ad perpetuos carceres. Secùs ſi eſſent dãnati ad pœnas inferiores. Octauò manifeſtus vſurarius, niſi præſtet prius cautionem, ſecundum formam cap. quanquam, extra de vſu. libro ſexto. Nonò excommunicari ſecundum quoſdam, extra de ſentent. excommuni. libro ſexto, ſed contrarium tenetur communiter. Decimò ſeruus. 13. quæſtione ſecunda, illud. Vndecimò quilibet religioſus, qui profitetur tria vota eſſentialia, vt dicitur 11. quæſt. 2. non dicatis. Duodecimò hæreticus, quia omnia illius bona ſunt confiſcata ipſo iure: extra de hære. cap. Cùm ſecundum leges. libro ſexto. Decimotertiò dubius de ſuo ſtatu, ſcilicet an ſit in eo ſtatu in quo teſtari poteſt vel non. Exemplum captus à latronibus dubitat an ſit ſeruus vel liber. Decimoquartò obſides apud infideles dati. Decimoquintò damnatus ad libellum famoſum in iniuriam alterius, quia etiam infamis efficitur. Decimoſextò reus criminis læſæ Maieſtatis. Decimoſeptimò eſt apud hoſtes captiuus. Decimooctauò, vtroque carens lumine, hodie tamen teſtatur. Vltimò additur Epiſcopus, qui non habet bona ex hæreditate vel artificio, aut doctrina, antequam eſſet Epiſcopus: aut non habet reditus Eccleſiaſticos, & mobilia, quæ ſibi ex illis reditibus prouenerunt. De primis poſſunt teſtari: extra de teſtam. quia nos. Sed non de ſecundis, niſi ex ſpeciali priuilegio Papæ habeant, quòd de mobilibus poſſint teſtari, aliàs non: de quo videatur Richardus diſtinctione quadrageſimaquinta, articulo tertio, & articulo 4. q. 1. dicit, quòd nullum teſtamentum ſi eſt rationabiliter factum: ita quòd non eſt contra æquitatem naturalis iuris, nec diuini, nec poſitiui, eſt infringendum. Secùs ſi non eſt ita factum, hoc eſt ſi contra ius diuinum vel poſitiuum, tunc non eſt implendum, ſed quod eſt ibi ſuperfluum, eſt reſecandum. Et artic. 5. dicit de executoribus teſtamenti. Executores autem ſi bona habeant liberè, quibus ſtatum poſſunt implere, tenentur quàm citius poſſunt, quia debitores ſunt illis, quibus legata facta ſunt. Et ſicut dicitur. ff. de reg. iur. In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur. Præterea quantotius teſtamentum impletur, tantò citius anima defuncti alleuiatur. Vnde illi executores, qui penes ſe habent in promptu, & per longum tempus tardant ſuam executionem implere, mercatoribus egentiũ cõparantur. 13 quæſtione ſecunda. Qui oblationes defunctorum aut negant Eccleſiis, aut difficilè reddunt, tãquam egentium mercatores excommunicentur. Si autem executores non habent bona in promptu, de quibus infra annum poſſunt teſtamentum implere, non propter hoc poſt annum deuoluitur poteſtas eorum ad Epiſcopum: tenẽtur tamen facere quod in ſe eſt, vt bona habeant, & habita debent diſtribuere quàm citius poſſunt. Richardus quæſtio. 3. vbi ſuprà. Dilatio quoque executionis præiudicat animæ teſtatoris (vt idem dicit Richardus.) Cuius duplicem ponit rationem, quæſtio. 4. vbi ſuprà. Quare grauiſſimè peccant & magnam perditionem & illegalitatem faciunt executores, qui executiones teſtamentorũ ſibi commiſſas nõ complent quàm citius poſſunt opportunitate habita competenti, inquit Richardus. Grauiter profectò hæredes & amici peccant, & infideliter agũt, qui ſine rationabili cauſa ſuffragiorum executionem differunt. Quia (vt inquit Gabriel lectione 58. canonis) contra proximi charitatem agũt, nec defuncto fidem ſeruant, quem ſua negligenti dilatione miſerè cruciant pœnis acerbiſſimis, cùm ipſum (commiſſa exequenda) ab eiſdem liberari potuiſſent. Vnde Beatus Hieronymus: Amico, inquit, rapere quippiam, furtum eſt. Eccleſiam fraudare, ſacrilegium eſt. Accepiſſe pauperibus erogandũ, & exinde aliquid ſubtrahere, omnium prædonum crudelitatem ſuperat, &c.

¶ TESTAMENTVM Dei dicitur ſacra ſcriptura veteris teſtamenti, inquantum Deus promiſit illi populo bona futura, & inquãtum illa promiſſio erat confirmanda, & complenda per mortem teſtatoris. Vnde teſtamẽtum dicitur de teſtor, aris, quod idem eſt quod confirmare & ratificare: & ſic intantum dicitur teſtamentum, inquantum eſt confirmatum per vltimam voluntatem teſtatoris. Scriptura autem veteris legis non fuit verè teſtamentum, ſed diſpoſitio teſtamenti. Nec dicitur teſtamentum niſi inquantum erat confirmandum per mortem teſtatoris Dei. Per mortem itaque & ſanguinem Chriſti fuit confirmatum totum vetus teſtamentum, vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper Cantica canticorum. Vnde Auguſtinus de catechizandis rudibus dicit, quòd lex vetus ſiue teſtamentum

mentum vetus, nihil aliud eſt niſi occultatio noui
teſtamenti. Nouum teſtamentum nil eſt niſi mani
feſtatio veteris. De quo legito, & eundem Pſalm.
83. Et cùm teſtamentum ſit vltima diſtributio bo-
norum, morte teſtatoris firmata, ſeo cõſtitutio vel
traditio de ordinãdis bonis atteſtatione legitima
firmata, rectè fides & lex Chriſti eſt teſtamentum
nouum. In illa ſiquidem Chriſtus æternam hæredi
tatem fratribus ſuis & fidelibus ordinat & promit
tit, vt ſcribit Gabriel lectione 53. canonis. Hæc au-
tem lex confirmata eſt per mortem & paſſionem
Chriſti, in qua ſanguis eius effuſus eſt, quæ effuſio
eſt ſui teſtamenti legitima atteſtatio & confirma-
tio. Et dicitur teſtamentum nouum reſpectu vete-
ris, quòd inſtitutione huius eſt terminatum & eua
cuatum. Et dicitur nouum & æternum, quia noua
& æterna bona promittit. Vetus enim teſtamen-
tum, quod per hircorum aut vitulorum ſanguinẽ
cõfirmatum eſt, permittebat temporalia, quæ om
nia, quia tranſitoria, veteraſcunt, & ad interitum
tendunt. Non autem ſola ſcriptura diuina conti-
nens mandata, teſtamentum dicitur: ſed promiſſio
teſtamentum dicitur, ſecundum illud ad Hebræos
nono: Ideo noui teſtamenti mediator eſt, vt repro
miſſiones accipiant, qui vocati ſunt hæreditatis
æternæ. Vel dicitur nouum teſtamentum Chriſti,
quia nouo modo dedicatum eſt. Vetus enim teſta
mentum dedicatum eſt & conſecratum ſanguine
irrationabilium pecudum. De quo latiùs Gabriel
vbi ſuprà.

¶ THEOLOGIA eſt ſermo de Deo vel diuinis, & eſt
dignior cæteris ſcientiis propter nobilitatem, ma
teriæ certitudinem, & altiorem finẽ, ex beato Tho
ma prima parte, quæſtione j. articulo quinto. Et
Theologia eſt doctrina neceſſaria homini præter
ſcientias naturaliter inuentas ab eo, ſecundum eũ
dem parte prima, quæſtione prima, articulo 1. Et
Theologia à diuina locutione ſumpſit vocabulũ,
vt ſcribit Ioan. Reuchlin ille doctiſſimus in ſua de-
fenſione contra quoſdam Theologos, qui & ibidẽ
ponit differentiam inter Theologum & Theologi
ſtam. Et dicitur Theologia à theós, quod eſt Deus,
& logos, quod eſt ſermo vel ratio, quaſi ſermo de
Deo vel ratio. Et ſecundum Rich. in procem. tota
ſcientia theologica eſt de Deo & eius proprietati
bus, ac operibus, vtpote creationis, gubernatio-
nis, redemptionis, iuſtificationis & glorificationis.
Et omnia alia quæ traduntur in Theologia, perti-
nent ad Deum, oſtendendo, quomodo ſapienter,
iuſtè & potenter, ac benignè mundum diſpoſuit, &
humanum genus gubernauit, ac multa præfigura-
uit per Chriſtum complẽda, & conſimilia. Pelbar
tus. Et vt ſcribit Iaco. de Valen. Theologia ſiue ſa-
cra ſcriptura eſt ſignorum & rerum ſimul, cùm cę
teræ ſcientiæ ſint vel rerum tantum, vel ſignorum
tantum, vt latiùs probat trac. 3. regula v. prologi in
Pſal. Et Theologia ſiue ſacra ſcriptura ſufficienter
cõtinet doctrinam neceſſariam viatori, vt ait Sco-
tus q. 2. prologi. Et Theologia vno modo idem eſt
quod fides infuſa: & ſic (vt ſcribit Gabr. q. 8. prolo-
gi in ſenten.) eſt vnus habitus numero in vno in-
tellectus. Alio modo Theologia includit fidem ad
quiſitam & aliquos habitus adhæſiuos euidentes
tam propoſitionum quàm concluſionum, & cùm
hoc habitus apprehenſiuos omnium, de quibꝰ tra
ctatur in Theologia adquiſita ſiue cõplexorũ ſiue
incõplexorum. Et tunc ſicut actus credẽdi & aſſen
tiẽdi diſtinguuntur ſpecie: ita & habitus ex eis ge-
niti. Et Theologia habet tractare de quolibet ente
in particulari, quia de Deo creatore omniũ, & cau
ſa communiſſima. Itẽ de creaturis & facturis Dei
& effectibus illius cauſæ communis. De quo plura
Scotus quæſt. 3. prolologi. Ponit & Dominus Car.
Cameracenſis q. 1. prologi lib. 1. ſententiarum, mul
tiplicem acceptionem vocabuli Theologia. Vno
modo, inquit, Theologia capitur pro ſcriptura ſa-
cri canonis. Alio modo pro actu vel habitu men-
tis reſpectu illorum quæ in ſacra ſcriptura continẽ
tur. Et hoc modo iterum dupliciter poteſt ſumi.
Vno modo pro aliquo vno actu vel reſpectu alicu
ius veritatis ſacræ ſcripturæ. Alio modo pro mul-
tis actibus vel habitibus reſpectu plurium talium
veritatum. Et hoc modo dupliciter pro actibus
vel habitibus, quibus quis notat ſenſum ſacræ ſcri
pturæ, & ſcit vnum dictum eius per aliud expone-
re & probare: & alia quæ non formaliter continen
tur in ipſa ex his quæ in ea continentur deducere
& inferre. Alio modo pro actibus vel habitibus ad
hæſiuis in animo fidelis adquiſitis per diſcurſum
vel diſcurſus Theologicos de cõcluſionibus Theo
logicis. Et licèt quodlibet iſtorum modorum quã
doque ſumatur Theologia, tamen magis propriè
ſumitur vltimo modo. Vide latiùs ibi Cameracen
ſem. Accipitur & Theologia ſecundum aliquos (vt
ſcribit Pelbartus) quadrupliciter. Primo modo
pro habitu quem habuerunt illi quibus reuelata
eſt, vt Prophetæ & Sancti. De quibus Dionyſius di
cit, quòd ſancti docuerunt nos Deum laudare in
omnibus creaturis. Et ſic 14. de Trinit. dicit, quòd
Theologia eſt ſcientia plus quàm cæteræ. Tũ quia
eſt de rebus quæ ad ſalutem hominis pertinent: tũ
quia eſt ex inſpiratione diuina, in qua impoſſibilis
eſt falſitas: ergo euidẽtior. In ratione autem huma
na plerunque cõtingit falſitas, de quo etiã dicit B.
Tho. par. 1. q. 1. & 2. & alij Doctores cõmuniter. Se
cundo modo accipitur pro illo habitu, qui agge-
neratur in nobis ex ſtudio ſacrę ſcripturæ: & ſic nõ
eſt ſcientia, ſed fides. Tertio modo accipitur pro il
lo habitu, qui deducitur ex veritatibus cõtentis in
ſacra ſcriptura, & ſic nõ eſt ſciẽtia, ſed fides. Quar-
to modo accipitur Theologia pro habitu declara
tiuo ſeu defenſiuo fidei: & ſic eſt ſcientia nobiliſſi-
ma & ſumma Metaphyſica: quia cõſiderat de Deo,
qui eſt entium nobiliſſimũ. Vnde Aug. Platoni-
cos vocat Philoſophos & Theologos: & Ariſtot. 6.
Meta. dicit, quòd quędã pars philoſophię, ſcilicet
Metaphyſica dicitur Theologia vel ſciẽtia diuina.
Et ſecundũ Sco. & eius ſequaces, q. 4. prolo. Theo-
logia dicitur verius ſapientia quàm ſcientia. Vnde
Aug. exponẽs illud 1. Cor. 12. Alij per ſpiritum da-
tur ſermo ſcientiæ, alij ſermo ſapientiæ. Dicit ipſe,
Sciẽtia eſt in cognitione temporaliũ: ſapiẽtia in cõ
templatione æternorũ. Et ſecundum Tho. 2. 2. q. 9.
ar. 2. inter ſciẽtiam & ſapientiã eſt differẽtia, quòd
ſapiẽtia eſt cognitio rerũ diuinarum: ſciẽtia verò
eſt cognitio rerũ creatarũ. Cũ ergo de rebus crea
tis ſecũdum rationes diuinas iudicamus, hoc ma-
gis ſpectat ad ſapientiã: ec õuerſo cùm per res crea
tas cognoſcimus Deũ, hoc magis pertinet ad ſciẽ
tiam quàm ad ſapientiã. Et quia Theologia eſt de
diuinis, ac iudicare habet ſecundũ rationes diui-
nas de rebus etiã creatis: ergo dicitur ſapientia ve
ra, & per cõſequẽs dignior omni alia ſciẽtia. Et pro
priè loquẽdo ſecundum Scot. & Guilh. Theologia
non eſt

non eſt ſcientia, cùm fidei inititur: & ita non habet euideutiã ex ratione obiecti, quæ tamen eſt conditio ſcientiæ, habet tamen conditionem ſcientiæ, ſcilicet certitudinem habitus: & ſecundum hoc quidam dicunt Theologiam eſſe ſcientiam pro habitu certitudinis. Vnde Apoſt. Scio cui credidi, & certus ſum: ſic Theologia eſt ſcientia ſecundum aliquos & ſapientia: quia certiſſimus eſt habitus, ſed propriè non: quia non tantummodo eſt de neceſſariis, ſed de cõtingentibus, vt de mũdi creatione, & de Chriſti incarnatione & paſſione, &c. Nec habet principia euidentia per diſcurſum: nec eſt cognitio Dei per cauſam, cùm Deus non habeat cauſam: quare non propriè Theologia dicitur ſcientia ſecundum Sco. Communis autem omniũ Theologorum ſententia eſt, quòd Theologia ſcientia eſt omnium certiſſima, prout ſcientia capitur pro habitu certitudinis. Et hoc multis ꝓbatur rationibus ſecũdũ Alex. de Ales in prolo. q. v. Nã teſtimonio ſpiritus ſancti eſt certificata. Quod autem ſcitur teſtimonio diuino ſpiritus ſancti miraculis confirmato, certius ſcitur quàm quod ſcitur teſtimonio humanæ ratiocinationũs vel creaturarum. Secundò, quia Theologia certitudine experientiæ eſt comprobata: certitudine, inquam, affectus, & guſtus, ac illuminationis, in ipſis ſanctis viris Prophetis, & Apoſtolis, aliiſque vſque ad mortem pro ea ſe exponentibus certiſſimè eſt nota, ergo eſt certior aliis. Item & tertiò, quia certitudo Theologiæ viris ſpiritualibus eſt ſummè perſpicua, & ſic certiſſima, quamuis homini animali videtur incertior aliis ſcientiis. Vnde 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei: ſpiritualis autem omnia diiudicat. Prædictis non diſcordat Paulus Corteſ. cùm ſcribit & probat di. j. li. j. ſentẽ. Theologiam vnam ex omnibus in quodam certiſſimo genere verſari, eamque ex veriſſima quadam ſupragredientem naturam luce manare. Quãdoquidem quo res putiores, ſubtilioreſque ſuapte natura ſunt, eò certiores dicantur. Hãc ſupremam ſcientiarum aſſerit Gerſon tractatu 3. ſuper Cantico Mariæ, quoniam profundius ſcrutatur, & in Dei dilectione ſuper omnia finem ſuum ſtatuit. Nam finis legis eſt dilectio.

¶ THEOLOGIA eſt duplex, ſcilicet, viæ & patriæ, vt oſtendit Gerſon par. 4. de concordia Metaphyſicæ cũ Logica in fine. Theologia viæ reſpicit ens primũ vt creditum cum ſuis attributis, non excludendo intelligentiam de multis. Theologia autem patriæ reſpicit ens primũ vt facialiter viſum & obiectaliter in ſeipſo non in ſpeculo vel ænigmate. Idem vult ad huc duplicem eſſe Theologiam parte 3. tract. de illuminatione cordis ferè in principio, cùm dicit, Theologia duplex reſultat ex ente ſimpliciter quod eſt Deus. Vna naturalis de Deo, quæ ſubalternatur Metaphyſicè, ex qua ſupponitur demonſtratũ Deũ eſſe. Altera ſupernaturalis quæ poteſt aliquo modo dici ſubalternari Theologiæ beatorum, vel eſt ipſamet Theologia in beatis tãquam precioſa margarita, quæ venditis omnibus emi debet. Plura ibi de vtraque. Et de Theologia naturali ſcripſit non indoctè Raymundus quidam de Sabũde, quoniam ex creaturis quæ propter hominẽ factæ ſunt, & ex naturalibus rebus deuenimus in Dei cognitionem, & homo illuſtratur ad Deum cognoſcendum, & intelligendum & amandum. Id quod oſtendit ille perpulcre in ſuo hoc opere quod & inſcripſit Theologiam naturalem.

¶ THEOLOGIA eſt quadruplex ſecundum Dionyſ. c. 3. de myſtica Theologia, vt & refert Gerſon par. 3. de verbo & hymno gloriæ, partitione j. Vnam dicit propriam de diuinis characteribus, id eſt, perſonis affirmatiuè vt de incarnatione verbi, & hanc nõ habemus. Alteram de diuinis ſcripſit nominibus ſecundum eſſentiam diuinitatis. Sub hac Theologia propria cõtinetur tertia pars de ſubſtãtiis ſpiritualibus, ſicut de cœleſti hierarchia & Eccleſiaſtica. Tertiam Theologiam nominat ſymbolicã, qua caremus, niſi quia in locis plurimis tangit multa de ſymbolis hoc eſt ſimilitudinibus tranſlatis ad Deũ. Quartam nominat myſticam, & eſt modus inueniendi Deum par abnegationem, & per exceſſus mentales, tãquã in diuina caligine videatur Deus, hoc eſt in occulto, & in abſcondito. Quod attendẽs vnus ex prophetis ſub aſſertione clamauit. Verè tu es Deus abſcõditus, & dicitur Myſtica Theologia, id eſt, abſcondita. Myſticum enim interpretatur abſconditus. Et Theologia Myſtica ſecundum Gerſ. de Myſtica Theologia ſpeculatiua, innititur ad ſuã doctrinam experiẽtiis habitis ad intra in cordibus animarum deuotarum. Et Concors eſt omnium doctorum ſententia quod Theologia myſtica procedit per abnegationes, vt quod Deus nõ eſt leo, bos, lapis, &c. Has autem cognitiones experimentales de Deo interius vocant ſancti variis nominibus, ſicut pro rei varietate multiplicatæ ſunt ſuper humerum. Vocant autem contemplationem extaſim raptum, liquefactionem, transformationem, vnionẽ, exultationem, iubilum. Iubilum eſſe ſupra ſpiritum rapi, ſcilicet, in diuinam caliginem, guſtare Deum, amplecti ſponſum, oſculari eum, gignere de Deo, & parere verbum. De hac myſtica Theologia ſpeculatiua per multa ſcribit Gerſon pluribus conſiderationibus. Et deſcribitur ſic ab eo. Theologia Myſtica eſt extenſio animi in Deum per amoris deſiderium. Aliter ſic, Theologia myſtica eſt motio anagogica, hoc eſt ſurſum ductiua in Deum, per amorẽ feruidum, & purum. Aliter ſic, Theologia myſtica eſt experimẽtalis cognitio habita de Deo per amoris vnitiui complexum. Aliter ſic, Theologia myſtica eſt ſapientia, id eſt, ſapida notitia habita de Deo, dum ei ſupremus apex affectiuæ potentiæ rationalis per amorem coniungitur & vnitur. Vel ſic per Dionyſ. 7. de diui. no. Theologia myſtica eſt irrationalis, & amens, & ſtulta ſapientia excedens laudantes.

¶ THEOLOGIA Myſtica & ſpeculatiua differũt, quia ſpeculatiua Theologia eſt in potentia effectiua, cuius obiectum eſt verum. Myſtica verò reponitur in potentia affectiua, cui pro obiecto bonum aſſignamus (vt inquit Gerſon conſider. 29. vbi ſuprà) Conueniunt tamen in hoc myſtica Theologia, & ſpeculatiua, quæ alio nomine contemplatio dicitur, quãdo vtraque eſt in ſuperiori portione animæ, & non in ſolo ſenſu, vel imaginatione, nec in ratione ſola, latiùs ibi videre potes Gerſonem, qui & alias ponit differentias. Et Theologia myſtica, & ſi ſit ſuprema atque perfectiſſima notitia, tamen poteſt haberi à quolibet fideli, etiam ſi ſit muliercula vel idiota. Theologia verò ſpeculatiua requirit ad conſecutionem eius Grammaticam, Logicam & Philoſophicam diſciplinam cum forti exercitio, etiam ad eam clara ingenia requiruntur, ita tamen vt gratia deſuper cum his infundatur, ſicut Apoſtolis, & ſicut ſir mundis cordibus, quibus promittitur viſio Dei, &

humilibus amicis Dei, quibus Deus incerta & occulta ſapientiæ & omnia quę audiuit à patre ſuo nota fecit. Ex quo, cõcludit Gerſon, Quod Theologia ſpeculatiua, nũquam in aliquo perfecta eſt ſiue myſtica, ſed benè econtrà. Vnde ſumitur alia differentia. Quoniam nunquam aliquis intelliget verba Apoſtoli & Prophetarum quantumcunque illa reſonent exterius, ſi non imbiberit affectum ſcribentium, neque enim aliter conceptus eorum verborum in animo generabit. Cæcus quippe crebrò de coloribus ſermonem audiens, de illis vtique diſputare poterit diſertè & acutè, quanquam nullos in illo cordis arcano proprios eorum quæ diſputat conceptus inſcripſerit, Item ſpeculatiua verſatur in Schola literatoria, quare & eam quidam Scholaſticam & literatoriam appellant, quæ & vtitur rationibus conformiter ad Phyſicas diſciplinas. Myſtica non ſic verſatur in tali cognitione literatoria, ſic nõ habet neceſſariam talem Scholam, quæ Schola intellectus dici poteſt. Sed adquiritur per Scholã affectus, & per exercitium vehemens moralium virtutum, diſponentium animam ad purgationem, & in Theologicis illuminantibus eam, in beatificis virtutibus, eam perficientibus, proportionabiliter ad tres actus hierarchicos, quæ ſunt purgare, illuminare, & perficere. Et hæc quidem Schola poteſt dici Schola religionis vel amoris, ſicut intellectus dicẽdus eſt Schola ſciẽtiæ & cognitionis. Ad hãc Theologiam non eſt opus magna ſcientia, pręſertim adquiſita. Vide latiùs Gerſ. vbi ſuprà. Hæc myſtica Theologia eſt ſapiẽtia amens & irrationalis & ſtulta, & tamen eſt omnis rationis, & mẽtis & ſcientiæ cauſa. Vocatur ſapientia ſtulta, quaſi ſcientiam nullam habens. De quo vide Gerſonem tract. 7, ſuper. cantico Mariæ, & tract. 3.

¶ Theologia myſtica practica eſt quæ conſiſtit in opere. Non enim ſatis eſt Chriſtiano (inquit Gerſ. de hac Theologia ſcribens) pręſertim Eccleſiaſtico niſi practicus præceſſerit vſus, opus enim & exercitatio requiritur. Non enim (vt idem inquit Gerſon parte 4. de concordia Metaphyſ.) in ſubtili inquiſitione veritatis, ſed in cultu charitatis conſiſtit regnum Dei, & impletio legis conſecutioq́ue ſalutis. Et de myſtica Theologia tam ſpeculatiua quàm practica permulta ſcribit Gerſon & copioſiſſimè. Plura omiſi quæ apud eundem inuenies, ne opus in immenſum ſerpat, & longius quàm volui & prolixius efficiatur.

¶ Theologia ſecundum Scotum eſt duplex, quædam eſt in ſe, quædam nobis ſeu Theologia noſtra, Theologia in ſe eſt talis cognitio qualem natum eſt facere obiectum Theologicum in intellectu ſibi proportionato, ſicut eſt intellectus diuinus. Vnde Theologia in ſe eſt de his quæ ſoli intellectui diuino ſunt naturaliter nota, hoc eſt de Deo, qui ſolus eſt ſibi naturaliter notus. Sed Theologia in nobis eſt talis cognitio qualem intellectus noſter natus eſt habere vel recipere de illo obiecto Theologico, id eſt, de Deo. Vnde ſecundum mentem Alex. de Ales j. parte de doctrina Theolo. q. 3. Theologia in nobis eſt ſcientia de Deo & eius eſſentia per Chriſtũ noſtræ menti tranſmiſſa, & in Deum terminata. Exempli gratia. Si quis non poſſet intelligere motus aſtrorum, ſed crederet alicui Magiſtro aſtronomiæ de talibus, iſta notitia eſſet ſibi fides, non ſcientia: tamen aſtronomica notitia in ſe eſſet ſcientia in intellectu illius Magiſtri, ſic de Theologia in nobis eſt. Cùm enim per Chriſtum noſtrum Magiſtrum cui credimus habemus ſcientiam de diuinis, fides eſt, ſed in intellectu diuino in Chriſto ſcientia perfectiſſima habita de Deo & articulis fidei, eſt Theologia in ſe. Item Theologia adhuc diſtinguitur in Theologiam neceſſariorum, ſicut ſunt veritates ad intra, ſcilicet, quòd Deus generat & ſpirat, & de proprietatibus diuinis intrinſecis, & huiuſmodi, &c. Ac in Theologiam contingentium, ſicut ſunt veritates ad extra, ſcilicet, quod Deus creat, ſaluat, incarnatur, &c. Tertiò, ergo Theologia accipitur propriiſſimè, & ſic eſt illa notitia quæ eſt in mẽte diuina, de deitate, vt obiecto primo. Iſto modo ſolus Deus dicitur Theologus, & nos dicimur tantum Theologiæ diſcipuli, vt loquitur Aug. de doct. chriſt. Et Theologia, vt & dictũ eſt ſuprà, eſt ſciẽtia, quãuis quo ad aliquid ſit ſpeculatiua, & quo ad aliquid practica, tamẽ ſimpliciter magis eſt dicẽda practica q̃ ſpeculatiua, vt refert Pelbartus, quia principaliuſ tẽdit ad practicum, extendendo praxim etiam ad operationem intentiorẽ voluntatis, quę eſt dilectio. Et etiam quia ipſe Deus qui Theologiã inſpirauit, plus acceptat à nobis diligi quàm tantũ cognoſci. Itẽ & tertiò, quia etiã fidei articulis qui ſunt principia Theologiæ, non ideo credimus, vt in credendo ſiſtamus, ſed vt credita diligamus. Vnde omnibus computatis, Theologia magis eſt dicenda practica quàm ſpeculatiua, vt vult etiam Richardus. Prætereà iuſtum eſt omnia à fine dominari. Sed finis intẽtus in Theologia eſt dilectio, in qua pendet tota lex & Prophetæ. Mat. 22. ergo. Sed quod Theologia à quibuſdam dicitur contemplatiua, verum eſt ex eo quod elicit actum contemplationis, nihilominus tamẽ dicitur practica ſciẽtia, quia regulat & dirigit praxim, ſcilicet, dilectionis actũ. Sciẽtia itaque quam habemus de Deo in via præſertim, eſt practica, ſcilicet, regulatiua dilectionis. Thomas verò magis contemplationem quàm praxim nominandam cenſet. Aegidius magnus Theologus eam patheticam eſſe arbitratur, propterea quod charitas quæ ſit Theologiæ cõſtitutus limes pathetica maximè exiſtat. Paulus Corteſius qui & aliorum Theologorum refert opiniones diſtin. prima lib. j. ſuarum ſententiarum dicit Theologiam vnum eſſe ſcientiæ genus, id tamẽ expletum & abſolutum dicit vimq́ue ad hominum abſolutionem ex diuinitatis luce nanciſci, hominẽq́ue maximè abſoluere, tum ad munia recta, tũ ad facultatem cõtemplãdi veri, ex quo eã partim praxim, partim contẽplationẽ eſſe volumus inquit ipſe. At cũ omne ſcientiæ genus finis mẽſione expendamus, extremumq́ue huius ſcientiæ finẽ in æthereis ſedibus principis veri cõtemplationem eſſe dicamus, conſtare debere inter ſanos volumus, eam in primis in contemplandi quodam genere verſari. Hæc Corteſius. De Theologia Auguſtinus ſic loquitur x. de trinitate cap. j. Non vtique quicquid ſciri ab homine poteſt in rebus humanis vbi plurimum ſuperuacuæ vanitatis & noxiæ curioſitatis eſt, huic ſcientiæ tribui, ſed illud tantummodo quo fideles ſaluberrima & ad vitam beatam ducit, gignitur, nutritur, defenditur, & roboratur. Et loquitur de Theologia, de cuius laudibus multa aliàs dicuntur, &c. Sed de Theologia multa aliàs & de eius laude dicũtur, & apud Gerſonem parte 4. ſermone primo, de angelis, & aliàs in multis ſuorum operum locis de ea permulta ſcriptis reliquit.

¶ Theologia & canonica ſcientia differunt, vt i o

tat u

tat Aug. de Ancona,&poſt eum Pelbartus, ſcilicet, in modo conſiderandi. Primò quia Theologia tractat de ſacramentis, & aliis, ac de moribus ſubtili modo,quaſi quid ſit. Sed ius canonicum tractat de illis modo groſſo & poſitiuo,& ſolùm quia eſt. Secundò quia illa determinatur à Theologo principaliter propter veritatis cõtemplationem,ſed à canoniſtis propter actioné principalē & quæſtionum occurrentium ſolutioné. Tertiò quia Theologi determinãt principaliter de cultu Dei & fide,canoniſtæ autē magis de miniſtrorū ordine & Eccleſiaſticorū negotiorum ad cultū talem ſpectãtiū. Itē vltimo,quia à Theologo determinãtur magis vniuerſaliter & in foro cõſcientiæ, in quo agitur cauſa inter Deū & hominē. Sed à canoniſtis applicando ad particularia negocia in foro exterioris iudicij, in quo agitur cauſa inter hominē & hominē,&c. Et ſic patet quod illa eadem quæ tractantur in Theologia,tractantur in iure canonico, & recipiuntur. Et quæ ibi reſpuũtur, etiam hic reſpuuntur, alio tamē modo conſiderandi,&c. Differunt & Theologia & theurgia,vt notat Guil. Scoti imitator, & Pelbartus,quod & notat Commentator ſuper Eccleſiaſtica hierarchia Dionyſij,quia Theologia artatur ad vetus teſtamentū,ſed theurgia ad nouum,ita quod Theologia dicitur notitia antiqui teſtamenti, ſed theurgia notitia noui, vbi Chriſtus perfectius docuit operari. Theurgia enim idem eſt quod ſcientia benè operãdi de Deo. Hęc Guil. vt refert Pelbartus.

¶ THEOLOGVS eſt vir bonus in ſacris literis eruditus,vt ſcribit Gerſ. par.3. de cõſolatione Theologiæ li.4. proſa 4. non quidem eruditione ſolius intellectus,ſed multò magis affectus,vt ea quæ per Theologiam intelligit,traducat per iugem ruminatiuné in affectū cordis,& executioné operis, quatenus ſapientia ſecundū nomen ſuū ſapida ſit in bonis ſuauiter & iocundè,in malis triſtabiliter & acerbè,alioquin tales inſtar Vrias ferunt literas damnationis ſuæ: dant aduerſus ſemetipſos ex ore proprio iudicium, plus inficiunt exemplo vitæ quàm inſtruant verbo doctrinæ,ſacras denique literas impudenter ſuis inquinatis moribus,& deſideriis ſubſeruire cõpellunt,ſenſum à ſanctis patribus traditum diſtorquentes,imo ſæpè neſcientes,ideo Theologiam neſciunt,quia ſe curis aliis quotidie tradunt. Hęc Gerſon. Quare Theologi corruptorū morum plus nocent quàm proficiunt,vt idem Gerſon oſtendit parte j. de nuptiis Eccleſiæ. Reprehendit & illos Theologos Gerſon tractat. vij. ſuper cantico Mariæ, qui ſolo nomine & vanitate ſunt Theologi ſuperbi,qui ſtudent ſolùm vt ſciant vel ſciantur, nihil verò traiiciunt ad affectum, nihil ad mores, & virtutes, & cum dixit etiam gentilis Philoſophus. Inquirimus quid ſit virtus,non vt ſciamus, ſed vt boni efficiamur. Vnde verùm eſt quod dicitur: Scientia inflat, charitas ædificat, execrabiliſque eſt ſuperbo humilitas,&c. Hæc Gerſon. Quare ſalubre tradit (idem tractat.8. ſuper cantico virginis glorioſæ) documentum omnibus Chriſtianis. Plus inquit inſiſtendum eſt dilectioni quàm ſpeculationi,plus inſuper vnioni affectus vacandum eſt quàm diſcretioni intellectus,carpit & garrulos Theologos, verboſos, proteruos,cõtentioſos, moribus denique peſſimis deditı. Idem Gerſon parte j. de diſtinctione verarū viſionum a falſis,ferè in principio. Qui plus ad epulas vanaſque guſtu diſcernendū quàm ad actus ſuos diiudicandum induſtrij,& ſeduli, qui ſemper addiſcentes, nunquam ad ſcientiam veritatis perueniũt, quibus omnis ſermo de religione fabula eſt ſiue onus. Poſtremò quicquid lingua magniloqua oſtendit, vita quæ mentiri neſcit & blaſphemat. Hæc Gerſon. Idem in recõmēdatione licentiandorum in decretis facta Pariſiis. Apoſtolus Diſcipulos,& Euangeliſtas nouæ legis doctores vocat. Ad eſſe autem propriè Theologum (vt ait inclytus Gerſonis præceptor Dominus Cardinalis Cameracen. qu. j. prologi art.3.) non requiritur ſcire omnem ſacræ ſcripturę ſenſum. Patet quia hoc nõ eſſet benè poſſibile,ſed ſufficit ſcire de principalioribus,& maximè literalem. Sed ad eſſe propriè Theologum, requirit credere fideliter explicitè vel implicitè quicquid in ſacra ſcriptura continetur eſſe verū, & ſcire aliqua exponere,defendere , & cùm omni veritate concordare. Vnde eſſe Theologum ſuſcipit magis & minus, quia qui plura ſcit vel melius, dicitur magis Theologus,& qui omnia,eſſet perfectus Theologus,ſicut ſatis patet. Aliàs de Theologis legito plura apud Gerſ. in ſuis operibus.

¶ THEOLOGICVS a,um,quod ad Theologiam ſpectat,vnde virtutes Theologicæ,de quibus ſuis locis dicit,ſcilicet,fides,ſpes,charitas, & diſcurſus Theologicus,& concluſiones Theologicæ. Vnde diſcurſus Theologicus vt ſcribit Camera. q. j. prologi,eſt qui conſtat ex dictis ſeu propoſitionibus in ſacra ſcriptura contentis , vel ex his quæ deducuntur ex his vel ex altera huiuſmodi, Patet,quia ſecundū beatū Diouyſ. in de diui.no.ca.2. Non aſſentienti ſacræ ſcripturæ,non poteſt manuductio fieri ad Theologiam. Item tunc ſolùm dicimus aliquid Theologicè probari,quãdo ex dictis ſacræ ſcripturæ concluditur,ſicut Augu. proceſſit in libr. de trinit. qui lib. j. cap.4. ita dicit; Omnes quos legere potui qui ante me ſcripſerunt de trinitate,quæ Deus eſt,hoc intendunt ſecundum ſcripturas docere quod pater,& filius & ſpirituſſanctus vnius, & eiuſdem ſubſtantiæ ſunt,&c. Non enim ait ſecundum aliquas ſcientias humanas adinuentas, aut per probabiles propoſitiones,ſed ſecundū ſcripturas. Et principia Theologica ſecundum eundem Aliacenſem ſunt ipſæ ſacri canonis veritates,quoniam ad ipſas fit vltimata reſolutio theologici diſcurſus , & ex eis primò ſingulæ concluſiones Theologicæ deducuntur. Concluſiones verò Theologicæ propriè diſtinguendo concluſiones cõtra principia. Sunt enim illæ veritates quę nõ formaliter in ſacra ſcriptura cõtinentur, ſed ex contentis in ipſa de neceſſitate ſequuntur, ſiue ſint articuli ſiue non,ſiue ſint determinatæ per Eccleſiam ſiue non,ſiue ſint ſcitæ ſiue non.

¶ VERITAS Theologica. Vide infrà litera V.

¶ THEOPHANIA idem quod diuina apparitio. Et dicitur à theós quod eſt Deus, & phanos apparitio (vt ſcribit frater Pelbartus lib.3. Roſarij Theologiæ) quo vocabulo vtitur & beatus Diony. cùm deſcribit vitam, dicens, Vita eſt proceſſio theophaniarum ab ente quieto & ſempiterno theophaniarum, id eſt diuinarum apparitionum.

¶ THEOSEBIA honor ſummus qui eſt cultus diuinus. Et Græcè theoſebia, Latinè dicitur latria, & dicitur à theos Deus,& ſebes pietas,quaſi Dei cultus ſiue pietas. De quo Gabriel lectione 18. canon. & vide in dictione Latria ſiue adoratio,&c.

¶ THEORIA cùm accentu in penultima, Latinè ſpeculatio & intellectus Dei. Hinc theoreticus,id eſt, ſpeculatiuus. Græcè enim theáomai cõſidero,con-

templo,& theorema Latinè ſpeculatio. Theoreſis contemplatio. Theos Deus, à quo multa per cōpoſitionem fiunt, vt Theologia, ratio ſiue ſermo de diuinitate. Theoleptes numine afflatus. Theomachus Deo repugnans Latinè dicitur. Theomenia, ira diuina. Theogenius, id eſt, genitus ex Deo. Theotocos, id eſt Deum pariens, genitrix Dei. Theoſebia pietas, cultus Dei. Theoſebes pius, religioſus.

¶ THESAVRVS, & theſaurum dicitur. Et eſt, vt Paulus iuriſconſultus inquit vetus quędā depoſitio pecuniæ, cuius nō extat memoria, vt iam Dominum nō habeat. Aliquādo tamē theſaurus dicitur cuius extat memoria & dominum habet, vt in Euangelio Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū. Ponitur interdum pro loco in quo aurum vel aliqua precioſa reconduntur, vt eſt illud Mat. 2. Apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurū, thus & myrrham, id eſt, capſis vel vaſis. Quandoque à Poëtis pro auro & argento ſumitur. Transfertur & ad alia. Vnde theſaurus Eccleſiæ dicitur. Et ille non ſolùm eſt aggregatus de meritis ſupererogationis, quia citò euacuaretur, ſed etiam aggregatus ex merito paſſionis Chriſti, beatæ virginis, & omnium ſanctorum. Vnde inquit Scotus diſtinct. 17. in fine libr. 4. Credibile eſt multos eſſe in Eccleſia qui per annum viuunt ſine mortali, imò per Dei gratiā multi multo maiori tempore ſine peccato mortali ſe cuſtodiūt, & multa opera pro defunctis exercent, de quorum meritis theſaurus Eccleſiæ congregatur, ait Scotus. Ex illo theſauro accipiuntur indulgentiæ, & relaxationes (vt inquit Bruleſer diſ. xx. qu. 6. lib. 4.) Ad ſolos autem Epiſcopos pertinet facere relaxationes, & indulgentias, & ſummū Pōtificem. Nec cardinales inquātum Cardinales, nec abbates, nec cæteri ſacerdotes poſſunt indulgētias dare, ſed ſolus ſummus Pontifex & cæteri Epiſcopi, quia ſolus Epiſcopus eſt ſponſus Eccleſiæ, qui authoritatem habet ſuper Eccleſiam. Et ſicut videmus in politiis, & communitatibus humanis quod theſaurus ibi publicè propter duo maximè conſueuit proferri & communicari exterius, ſcilicet, ad gloriam principis, & ad vtilitatem communitatis, ſic in ſpiritualibus communicatur theſaurus Eccleſiæ per indulgentias duplici de cauſa. Primò propter gloriam Dei. Et quoniā gloria & laus Dei eſt quando ſancti ſui honorātur in cōſtructione baſilicarum ſuarum, in commemoratione virtutum ſuarum. Et hoc quidem fit in prædicationibus, & ſermonibus, ideo pro his omnibus indulgentiæ rectæ fiunt. Secundò propter communem vtilitatem. Et quoniā communis vtilitas eſt defenſio terræ ſanctæ: defenſio fidei, promotio ſtudij & cōſimilia, ideo pro talibus adhuc debent fieri. Et quoniam hæc conſiſtūt in actibus exterioribus, dicitur quod relaxatio fit, & datur pro actibus corporalibus, vt ſcribit Bruleſer qu. 7. vbi ſuprà. Et quia bona & theſaurus Eccleſiæ ſunt in ſummi pontificis poteſtate, & illi qui ſunt in purgatorio (ratione charitatis) ſunt idonei ſpiritualia bona recipere, quia Papa poteſt eis bona Eccleſiæ communicare, non tamen poteſt eis fieri abſolutio cum iudicium Eccleſię exierint niſi per modum deprecationis, & ſuffragij, & ſic propriè loquendo non fit eis relaxatio, quia relaxatio dicit iudiciariam abſolutionem, ſuper exiſtentes autem in purgatorio ſolùm poteſt adiuuando, & etiam quilibet in ſuis orationibus, & bonis operibus. Et dicit Bonauentur. Diſpenſatio bonorum Eccleſiæ diſcretè & cum moderamine facienda eſt. Alioquin (niſi diſcretè fiat) Deus non acceptat & bona ſpiritualia non poſſunt diſſipari, nec contra diuinam acceptionem diſtribui, quamuis poſſint bona temporalia non ſolùm diſpenſari, verùm etiam diſſipari de facto, quamuis aliter dictet ius diuinum eſſe faciendum.

¶ TETRAGRAMMATON eſt nomen ſecundæ impoſitionis, vt ſcribit Brul. di. 22. q. 4. li. j. quia eſt nomen ſignificans nomen quatuor literarum, quòd vix vel omnino non erat proferibile, & componitur à tetra, quod eſt quatuor, & grammaton litera, quaſi nomen quatuor literarum. Et iſtud nomen apud Hebræos tantę ſanctitatis reputatur, quòd nō debeat nominari niſi à ſummo ſacerdote, & ſolùm in benedictionibus fiendis in tēplo, ideo loco illius nominis pronunciatur hoc nomen Adonai. Et vt dicit Scotus. Sicut datum fuit Iudæis aliquod nomen ſignificans eſſentiam diuinam ſub propria ratione, quod ipſi vocabant nomen Dei tetragrammaton, ita Chriſtus dedit Eccleſiæ nomina ſignificantia perſonas ſub propriis rationibus, quæ ſunt Pater & Filius, & Spiritusſanctus. Gab. poſt Scot. di. 3. q. vnica, art. 2. lib. 4. concluſione 4.

¶ TIMOR ſecundum Aug. ſuper Ioan. eſt fuga animi ne perdat quod diligit. Idem li. de ciuit. Dei. Timor eſt affectio vel amor fugiens quod ei aduerſatur.

¶ TIMOR ſecundū Damaſcen. eſt expectatio futuri mali, & in hoc differt à triſtitia, quia hæc eſt de malo præſenti, timor verò de futuro. Vel timor eſt metus mali impendentis, ſecundum Cice. lib. Tuſcu. quæſti. Vel ſecundum Ariſto. lib. 3. Ethic. Timor eſt expectatio mali, vel (vt idem dicit libr. 2. Rhetor.) Timor eſt ex imaginatione futuri mali corruptiui, ac dolorem inferentis perturbatio quædam ac dolor. Et ſecundum beatum Thom. j. 2. q. 41. art. j. & 2. Timor inter cęteros animi motus poſt triſtitiā magis obtinet rationē paſſionis, & eſt ſpecialis paſſio, & diuiditur in ſex ſecundum Damaſ. lib. 2. cap. 15. In ſegnitiam, erubeſcentiam, verecundiam, admirationem, ſtuporem, & agoniam.

¶ TIMOR (vt ſcribit Gab. di. 35. qu. vnica, art. j. lib. 3.) Vno modo pro paſſione appetitus ſenſitiui vel intellectiui naturaliter ſequente apprehenſionem alicuius diſcōuenientis, vt poſſibiliter futuri. Hoc modo numeratur in quatuor principales paſſiones. Secundo modo accipitur pro actu elicito cōſequēte huiuſmodi apprehenſionem & paſſionem, qui in voluntate eſt actus nolendi, fugiendi, aut repellendi, aut cauēdi huiuſmodi incōueniens, & illo modo frequenter accipitur à Beda & Augu. vt allegat eos Magiſter diſtin. xxxv. libr. 3. vbi per actus diffiniunt partes timoris. Dicit enim Augu. Timor ſeruilis eſt cum per timorem gehennę continet ſe homo à peccatis, & timore facit quicquid facit. Ecce cōtinere à peccatis, facere bonū, actus ſunt à paſſione timoris procedentes. Tertio modo accipitur pro habitu ad huiuſmodi actus inclināte acquiſito, aut à Deo immediatè infuſo, hanc acceptionem cum ſecunda tangit S. Bonauent. q. 2. diſt. 34. art. 2. lib. 3. inquiens, Timorem ſeruilem dico habitum ipſum quo quis habilitatur ad timendum Deum, quia punit præuaricantes, &c.

¶ TIMOR dicitur quinque modis in ſacra ſcriptura, vt habet Iacob. de Valētia ſuper illud Pſal. 18. Timor Domini ſanctus permanet in ſeculū ſeculi. Primus dicitur ſeruilis. Secundus filialis. Tertius caſtus.

Quartus

Quartus gratus. Quintus dicitur timor ſanctus. Et timor gratus dicitur inquãtum beneficiatus timet offendere beneficium, à quo recepit beneficium ne ſibi videatur ingratus. Timor ſanctus dicitur inquãtum eſt benè ordinatus reſpectu obiecti, & talis timor ſolùm eſt reſpectu Dei. Nam quia ſolus Deus eſt à ſe, per ſe, & propter ſe, & omnia alia ſunt à Deo creata, & per Deum conſeruantur in eſſe, & ſunt propter Deum, quia ad ipſum ordinantur, ergo ſolus Deus eſt de ſe, & per ſe, & propter ſe, diligendus & timendus ne offendatur, eò quod omnipotens, & bonus eſt per ſe iuſtus, & miſericors & creator & conſeruator & glorificator. Et iſte timor ponit hominem in ſtatu perfectiſſimo, & ideo dicitur ſanctus, quia ſanctificat hominem, etiã ordinat ipſum in Deum, quia ſanctus dicitur benè ordinatus. Hæc Valentia vbi ſuprà, & de aliis timoris ſpeciebus ibidem, ſed patebunt.

¶ TIMOR ſecundum Magiſtrum diſt. 34. libr. 3. diuiditur in timorem mundanum, ſeruilem, initialem, caſtum, vel filialem, & timorem naturalem. Timor naturalis ſecundum Gerſonem in cõpendio Theologiæ, de ſeptem donis ſpiritusſancti eſt quo quis timet naturaliter mortem, ſiue horribile aliquid ante deliberationem rationis, qui timor vitioſus non eſt. Vel timor naturalis eſt quo naturaliter homo horret malum naturæ læſiuum apprehenſum vt tale, hic oritur ex naturali appetitu adeſſe. Et dicitur naturalis, quia per peccatum homo incidit neceſſitatẽ moriẽdi, acceſſit timor mortis ac læſionis quæ abſtulerũt eſſe rei. Hũc timorẽ aſſumpſit Chriſtus, ſicut & cęteros pœnales peccati effectus, quãuis autẽ ſecundũ S. Bon. in Chriſto eſſet defectus paſſibilitatis, nõ tamẽ fuit defectus inordinationis, & vitioſitatis, nec in Deo fuit timor qui rationẽ eius prçueniret, vel rationẽ eius perturbaret, ſecutiſſima enim fuit, & benè nouerat quod nihil poterat ſibi euenire, vel inferre quod ipſa prius nõ deſideraret & vellet (vt ait Bona.) Et dicitur timor naturalis (vt ſcribit Gab. di. xxxv. q. vnica, art. j. lib. 3.) non per reſpectum ad Deum, ſed per reſpectum ad naturã, cuius eſſe ſeruatio naturaliter appetitur, & eius deſtructiuum timetur.

¶ TIMOR mundanus (vt ſcribit Gabr. xxxv. q. vnica, art. j. lib. 3.) eſt timor alicuius diſconuenientis temporalis, propter cuius fugã deſeritur Deus, hoc eſt, eſt actus vel habitus quo eligit appetitus deſerere Deum per tranſgreſſionem præcepti ne deſerat bonum temporale, ſeu ne incidat periculum amiſſionis vitæ aut delectationis corporalis aut rerũ mundanarum. Ex quo ſequitur quòd deformitas eſt de ratione timoris mundani, quia voluntas deſerendo Deum & bonum æternum propter bonũ temporale habendum vel conſeruandum, ideo dicit Magiſter quod timor malus eſt, qui in primo gradu conuerſionis cum modo deſeritur, quẽ Dominus prohibet, dicẽs: Nolite timere eos qui occidũt corpus, animam autẽ occidere non poſſunt. Mat. 10. Vel timor mundanus (vt ſcribit Brulefer diſtin. 18. lib. j.) eſt quãdo timemus ſic pericula carnis, vel perdere bona tẽporalia vt peccemus mortaliter, iſte timor inutilis eſt & malus, nec donũ ſpiritusſancti. Vel timor mundanus (vt ſcribit Gerſon in compendio Theologiæ de ſeptem donis ſpiritusſancti. eſt quo quis timet amittere quæ mundi ſunt, & ideo non peccat ſi ea amittat. Sed timor humanus ſecũdum eundem eſt quo quis ex deliberatione tantum timet pœnam ſui corporis.

¶ TIMOR ſeruilis dupliciter accipitur. Vno modo vt includit deformitatem ſeruilitaris peccati. Et ſic eſt habitus vel actus declinandi malum culpę propter euaſionem pœnæ futuræ cum actuali promptitudine non declinando malum ſi pœnæ non ſequerentur, vt cùm quis timet pœnas, & timẽdo dolet, & quod tales pœnæ infliguntur pro culpa, & actu vellet peccare ſi non eſſent illæ pœnæ, vt dicit ſanctus Bona. diſtin. 34. q. 2. art. 2. Et dicitur ſeruilis, quia ſicut ſeruus qui non amore operatur, non curat de hęreditate, nec ſic cõtriſtat Dominũ, quia nõ diligit eum, ſed amet offendere timore pœnæ, & ne feriatur aut mulctetur aliqua pœna, vt ſcribit Valentia. Epiſcopus Chriſtopolitanus Pſal. 2. Et dicitur idem timor ſeruilis adulter ſecundum eundem, quoniam ſicut mulier adultera timet offendere virum timore pœnæ, ſic aliquis timet formidine pœnæ. Vnde Hora.

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ,
Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Alio modo accipitur timor ſeruilis, vt ſcribit Gab. diſt. xxxv. libr. 3. vt non includit huiuſmodi deformitatem, ſcilicet, voluntatem peccandi, ſi pęna non ſequeretur. Et ſic eſt habitus vel actus declinandi peccatum propter pœnã peccato debitam, ſi quis apprehendit per fidem pœnas ęternas debitas mortali peccato, & ideo elicit propoſitum non peccandi, timens pœnas ibi ſiſtendo, non habendo propoſitum conditionale peccandi ſi nõ ſequerentur pœnæ. Iſte timor & ſi non ſit bonus meritoriè, quia nõ procedit ex amore boni æterni, ſed ex amore ſui, eſt tamen bonus, & vtilis, per quẽ fit paulatim conſuetudo ad actus bonos de genere exercendos, & malos vitandos, quo præparatur locus charitati, vt dicit Aug. & Magiſter, & quem ſuccedit timor initialis. Hinc Brulefer diſtin. 18. lib. j. qu. j. dicit, Timor ſeruilis mouet & diſponit ad bonum, cum illo autem timore nunquam ſtat ſpiritusſanctus. Hunc enim timorem foras mittit charitas. Et diſt. 15. q. vltima, libro 3. idem ait. Multum reprehenſibiliter & vituperabiliter prędicatur in Eccleſia ſancta Dei timorem ſeruilem eſſe vanum & inutilem. Eſt enim præparatorius ad gratiam, nã facit ceſſare à peccatis. Vnde Pſal. Initium ſapientiæ timor Domini. Et timor ſeruilis ſecundum Gerſonem de ſeptem donis ſpiritusſancti eſt quo quis offendere timet tantum ne incurrat pœnam gehennæ. Iſte aliquantulam habet vtilitatem, quia frequenter introducit charitatem, ſicut ſeta introducit filum ſutoris, vt perhibet Auguſtin. De quo & videre potes Gabri. diſtinction. 14. quęſtion. 2. artic. 3. dub. 3. libr. 4. quod hic timor inducit charitatem & ſuccedentem timorem filialem, & eſt diſpoſitio, ſed remota ad gratiã, &c. Hic timor non diſtinguitur à timore naturali ſecundum beatum Thom. diſtin. 34. qu. 8. art. 2. quo quis nociuum omne naturaliter refugit, quamuis timor ſeruilis illo modo ſpecialiter reſpicit pœnam futuram peccato debitã. Timor verò naturalis generaliter eſt reſpectu cuiuſlibet nociui apprehenſi, vt poſſibiliter futuri, ſiue ſit temporale ſiue perpetuum, ſiue ſpiritnale ſiue corporale.

¶ TIMOR initialis eſt quaſi medius inter ſeruilem & caſtum ſeu filialem (vt ſcribit Gabriël diſ 35. libr. 3.) Medius per participationem extremorũ. Iſte enim timor (vt dicit Magiſter) nec ex toto eſt ſeruilis, nec ex toto caſtus, ſed eſt tanquam medius, aliquid de ſeruili & aliquid de caſto timore habet. Facit enim

partim ſeruite timore pœnę, partim amore iuſtitię, per quem timemus damnati, & timemus offendere. Vnde timor initialis ſic deſcribitur. Eſt actus vel habitus ſeruiẽdi Deo propter cauere Dei offenſam & ſimul pœnam diuinæ legis tranſgreſſoribus debitam, vt dũ quis apprehendit indignitatẽ diuinæ offenſæ eiúſque malitiam, & horret eam; ſimiliter & pœnã offenſoribus præparatã, & elicit nolle offendere Deũ propret cauere vtrũque, ſcilicet, Dei offenſam, & pœnã. Actus ille ſimiliter & habitus ad ipſum inclinans, eſt timot initialis. Hic timor oritur ex amore Dei ſimul & ex amore ſui. Propter primũ timet offendere dilectũ. Propter ſecundũ cauet pęnã & ſibi malũ. Nonnũquã tamen, vt dicit Magiſter vterque timor dicitur quãdoque in ſcripturis initialis, & vterque ſeruilis, quia & initialis, qui eſt in charitate inchoata, aliquid habet de ſeruili, ſcilicet angorẽ pęnæ, & aliquid de caſto, ſcilicet, quòd timet ſeparari ac offendere. Sic & ſeruilis cõmunicat cũ initiali, quia attẽdit pęnã quã etiã (licet nõ ſolũ) attẽdit initialis. Vnde vterque dicitur initiũ ſapiẽtiæ. Alia tamẽ & alia ratione ſeruilis, quia præparat locũ ſapientiæ, & ducit ad ſapientiã. Initialis, quia inchoata ſapientia, quem cùm quis habere incipit, ſapientiã, & charitatem habere incipit. Timor initialis ſecundum Bruleferũ di.18.q.j.lib.j. eſt ille, quo incipit amare illud, quod ſibi videbatur durũ, & hoc nõ ſolũ propret timorẽ pęnæ, ſed etiã propter amorẽ Dei. Et dicitur iuitiũ vel priucipiũ ſapientiæ, vt dicit S.Bona.di.34.lib.3.circa textũ, pro eò quòd diſponit ad ſuſcipiendã ſapientiam, & recedendum à culpa. Non diſcrepat à prædictis Gerſon parte 2.in compẽdio Theolo.de ſeptẽ donis ſpiritusſancti. Timor initialis eſt qui quaſi duplicem habet oculum ſeu reſpectum. Vnum ad fugam pęnæ, alium amorẽ gloriæ, ſeruit enim Deo partim timore gehennæ, partim amore gloriæ vel iuſtitiæ.

¶TIMOR amicalis, vel caſtus aut filialis (quod idem eſt) dicitur amicalis, quia cauſatur ex amore Dei, qui eſt amicitia. Filialis, quia eſt reſpectu offenſæ Dei, qui eſt pater noſter. Et dicitur caſtus, quia Deus Metaphoricè ſpõſus animarũ noſtrarũ dicitur. Hic timor eſt habitus vel actus cauẽdi Dei offenſam, & reuerẽdi Deũ propter offenſæ malitiã, & diuinæ dignitatis amorẽ, vt cũ quis apprehendit ſummã Dei dignitatem quã diligit, & ſummã malitiam offenſæ huius dignitatis, quam horret vt contrariũ dilecto. Hinc elicit actũ reuerendi Deũ, & cauẽdi offenſam. Hic actus & habitus ad ipſum inclinãtes timor eſt caſtus, accipiendo timorẽ ſecundo & tertio modis. Iſte timor planè oritur ex charitatiuo amore Dei, qui horret offenſam Dei, & eius dignitatis reuerentiã ardẽter deſiderat. Ex hoc patet quòd initialis etiã cõmunicat cũ timore caſto, quia horret malitiã diuinæ offenſæ, quã principaliter cauet, nõ tamẽ ſic principaliter habẽs oculũ ad diuinã reuerẽtiam ſicut timot caſtus. Et illorũ timorũ dictorũ eſt diuerſitas apud doctores. De quo videre potes Gabr. di.35.q.vnica, at.j.li.3. Timot caſtus (vt ſcribit Brul. diſt.18.q.j.lib.j.) eſt ille quo homo timet offendere Chriſtũ ſuum ſponſum ne derelinquat ipſum, & eſt amor filialis, & ſtat cum perfecta charitate. Gerſ. de ſeptẽ donis ſpiritusſancti ait. Timor filialis ſiue caſtus, eſt quo timemus ne Chriſtus animæ noſtræ ſpõſus aut tardet, aut diſcedat, aut aliquatenus offendatur. Hic eſt timor ſanctus de quo & ſuprà dictum eſt, qui permanet in ſeculũ ſeculi, qui alio nomine (vt inquit Cancel. Pariſ.) dicitur reuerentialis. Et ſecundũ eundẽ. Timor initialis, & caſtus propriè dicũtur donum ſpiritusſancti. De prædictis timoris ſpeciebus, ſcilicet de timore ſeruili, initiali, & filiali ſcribit S.Bon.di.34.q.vlt.l.3. vbi dicit, Timoris eſt intueri tria, videlicet, pęnam vt fugiat, offenſam vt illam caueat, maieſtatẽ ſuã vt illi ſubiaceat, exhibendo reuerentiã. Et ſecundũ hoc triplex eſt donitimoris differẽtia. Vnus qui principaliter aſpicit pęnam, & iſte eſt ſeruilis, alius verò qui vnũ oculũ habet ad pęnam, ſed tamen principaliter habet ad offenſam vitandam, & hic eſt initialis. Tertius autẽ qui vnum oculum habet reſpectu offenſæ vitandæ, aliũ verò reſpectu reuerentiæ exhibendæ, & hic eſt filialis.

¶TIMOR mercenarius eſt, qui fit timore amiſſionis æternæ mercedis ſiue beatitudinis, pro quanto eſt maximum commodum, & eius amiſſio maxima pęnarũ. Amiſſio autẽ beatitudinis dupliciter timeri poteſt. Vno modo vt eſt ſeparatio animæ à Deo ſpõſo ſuper omnia dilecto, cui ex amore iungi deſiderat ad laudem & reuerentiã dilecto. Et hic timor pertinet ad timorem caſtum & filialem. Alio modo vt amiſſio beatitudinis eſt priuatio ſummi commodi, & maxima pęnarum, & ſic pertinet ad timorem mercenariũ, qui eſt ſpecies timoris ſeruilis. Et ſecũdũ hãc diſtinctionẽ oportet intelligere verba ſanct. Aug. per Magiſtrum allegata, vbi quod timoris ſeparationis à ſpõſo attribuitur timori caſto & filiali. Patet ergo quod timor mercenarius eſt timor ſeruilis, quia eſt timor pœnæ, ſcilicet amiſſionis regni, & ſummi cõmodi, quæ eſt magna pęna. Gabr. di.25. q.vnic. art.j.lib.3. & ar.2. dicit, quòd timor naturalis neque repugnat charitati, neque coëxigit eam ſibi, timor enim ille oritur ex amore naturali ſuiipſius, ſed ille nec repugnat charitati, nec eã coëxigit, cũ ille ſit in omnibus hominibus. Fuit & in Chriſto timẽte pœnas corporales, & mortẽ, vt & prius tactũ eſt. Eſt & in fidelibus, & in infidelibus, quia naturaliter omnis homo timet mortẽ, ſed nõ in omnibus eſt charitas. Timor verò mũdanus charitati eſt contrarius, quia includit deſertionẽ Dei, qui repugnat charitati. Sed accipiẽdo timorẽ ſeruilẽ ſecũdo modo, vt dictũ eſt nõ primo, repugnat charitati quo ad actũ, & neutro modo quo ad habitũ: ille enim timor includit deformitatem repugnantem charitati in actu ſuo, & timor naturalis poteſt ſtare cum charitate, & timor vtroque modo manet cum charitate ſecũdum habitum. Nã quamuis charitas repugnet actui vitioſo, non tamen habitui vitioſo, vt aliàs dicitur. Item timor initialis quantum ad actũ, ſtat cũ charitate in via, non tamen manet cũ ea dum fuerit perfecta. Hoc probat Magiſt.di.34.c.8.lib.3. vide ad hoc Gab. concluſ.4. vbi ſuprà. Sed timor caſtus ſecundum habitum & actum non ſeparatur à charitate, neque in via, neque in beatitudine, actus enim eius procedit ex charitate. Sunt autem duo actus timoris caſti. Vnus quo declinatur malũ timore offenſionis diuinę aut ſeparationis à Deo, qui nõ manet in patria vbi cõfirmati ſunt beati, vt peccare nõ poſſint & ppetui ſpõſi pſentia ſecuri. Alius eſt actus quo reuerẽtur Deũ tanquã ſummum ac digniſſimũ & perfectiſſimum bonum, & ille manet in patria. Ibi enim ſumma laus, honor & reuerentia exhibetur Deo, ſecundum illud, Beati qui habitant in domo tua Domine in ſe.ſe. laudabunt te. Vide latiùs Gab. & Bon. Ex quo habetur quod nec timor naturalis, nec ſeruilis, nec initialis manet in patria. Illi enim

ſunt reſpe

ſunt reſpectu mali canendi, nullum autem malum nec pœnæ nec culpæ eſt in patria, ergo reſpectu illius non erit aliquis actus. Hoc eſt de intentione ſancti Bonauen. di. xxxiiij. qu. 2. artic. vj. Vide latiùs Gab. de timore, art. 3. vbi ſuprà. Et dub. vltimo dicit. Quod timor eſt tam in concupiſcibili quàm in iraſcibili. Nam timor ſeparationis à beatitudine eſt in concupiſcibili ſicut deſiderium beatitudinis. Et timor offendentis eſt in iraſcibili in quo eſt deſiderium repellendi offendeus & ſe vindicandi. Generaliter enim timor eſt in ea potentia, in qua eſt deſiderium oppoſiti eius quod timetur. Nec verum eſt quod leue ſeu modicũ malum nõ timetur, quia licèt non timetur intenſe, timetùr tamen remiſſe, imo nonnunquã intenſe timetur & cauetur ne per leue malum via aperiatur ad maius malũ, aut quia oppoſitum eius eſt multum deſideratum, & amatũ ſicut quandoque pro leui malo magnus ardor iræ accẽditur. Gabr. Et timori (vt ſcribit Gerſ. parte 3. de myſtica Theologia practica, qui & aliàs multa de timore ſcribit) ſociãda eſt ſpes ne in deſperationem ruat, timendum itaque ſemper & ſperandum eſt vt aliàs dicit, ſed ne quid nimis. Et qui Deum timet, nihil timebit aduerſi, vt vult idẽ part. 1. in propoſitione in concilio Conſtantienſi ex parte regis Franciæ. Vnde & Aug. ſuadet. Homo time Deum, & minantem mundum ridebis.

¶ TIMPANVM inſtrumentum muſicum, compoſitum ex pelle deraſa, tẽſaque, cuiuſmodi, nõ eſt vna magnitudo vel forma vel vſus (vt ſcribit Gerſ. part. 3. tract. 1. de canticorum originali ratione.) Et timpanum plus quãdoque placet ruſticis quàm alia inſtrumenta muſica, vt idem ait tract. 2. de canticis & ſolario, quoniam aures ad ſubtiles armonias non habent idoneas. Sunt autem duo timpanula, vt idẽ ſcribit de canticorum originali ratione. Vnum obtuſi ſupra modũ ſoni. Alterũ peracuti, vbi ſignificationẽ accipere poſſumus timoris humiliantis, & ſpei eleuantis, propriè miſericordiam & iudicium quæ Dómino cantandæ ſunt. Spes in contemplatione diuinæ pietatis & gratuitæ bonitatis. Timor in affectu ſeueritatis inſuſtentabilis aduerſus peccatores, quos obdurare dicitur ſicut aliorum miſereri. Sunt alia timpana vulgaribus magis aſſueta, quia ſonabiliora ad ſaltus inconditos, & alia tripudia quibus ſolent iungi fiſtula biforamina & triforamina, tripos inſuper non grandis calibe⁹, hinc inde percuſſus. Cymbala quoque nonnunquam ex ære per mutuã colliſionẽ tinnitus acutos reddẽtia, quibus Iudæos veteres vſos fuiſſe Lyra non ſiluit. Tu fortè (inquit Gerſ. rudis es, & ad Pſalterij, cytharæque ſubtilitatem ineptus, cantes in timpano mortificationis concupiſcentiæ carnalis per abſtinentiam & ieiunia. Concinas in choro fraternæ charitatis & conuictus honeſti ſine querela quæ diſſonantiam operetur: denique quomodolibet id egeris dum non ſileas à laudibus creatoris. Hæc Gerſon.

¶ TYRANNVS (vt ſcribit Gerſon parte 1. de erroribus circa præceptum. Non occides, & de erroribus circa cõfeſſiones) eſt qui in repub. nõ iure principat' aut principari conatur. Nam ſicut regnum rectus principatus dicitur, ſic & tyrannia dominium peruerſum nuncupatur. Et tyrannus ad proprium cõmodum reſpicit. Hinc Ariſt. viij. Ethic. ait, Tyrann' eſt qui quod ſibi conferens eſt, intendit. Rex verò qui quod vtile eſt ſubditorũ, & apud antiquos tyrannus pro bono principe accipiebatur. Virgilius:

Pars mihi pacis erit dexteram tetigiſſe tyranni.

Vſus deinde obtinuit, vt pro eo demum poneretur qui dominatu crudelitèr abuteretur. Vide & in dictione Rex. Et Greg. mora. xij. ſuper illud Iob 10. numerus annorũ tyrannidis eius incertus eſt. Tyrãnus ait qui in communi republica non verè principatur.

¶ TOLERANTIA idẽ eſt quod patientia, venitque à tolero, quod eſt patienter fero.

¶ TONSVRA ꝓpriè loquẽdo, vt inquit Rich. diſtin. xxiiij. ar. 1. q. 2. li. 4. nõ eſt ordo, ſed diſpoſitio ad ordinis ſuſceptionẽ. Ordo enim ſacramẽtũ eſt vt oſtẽditur, & tõſura ſacramẽtũ nõ eſt: ſicut enim catechiſmus nõ eſt cauſa rei ſacræ à ſacrãdo dictæ niſi mediãte baptiſmo, ſic nec tõſura niſi mediãte ordine. vnde & ſi ſit quid ſacramẽtale, nõ tamẽ eſt ſacramẽtũ. Et (vt idẽ dicit) & ſi tonſura ſit ſignũ alicuius rei ſacræ, non tamen eſt ſignum rei ſacrantis quam efficiat. Non enim cùm aliquis tonſuratur ex vi tonſurationis, ſacer efficitur. Plura de tõſura apud eundẽ, quã Petrus Palu. vocat coronã di. xxiiij. q. 3. art. 1. lib. 4. Et vt ipſe dicit, quia per coronã ſolũ deputatur homo ad chorũ, vbi nõ habet ſpeciale officium, ſed cõmune, ideo non eſt ordo: niſi ſicut dicitur ordo religionũ, qui eſt deputatio ad collegiũ in quibuſdam ceremoniis, & ſic dicitur de æta. & quali. ordi. cum contingat, quod per propriam tonſuram clericalis ordo confertur. Et (vt idem dicit.) Tonſura diſpoſitio eſt cõgruitatis nõ neceſſitatis reſpectu ordinis: ſed reſpectu beneficij eſt neceſſitatis, & etiam reſpectu Eccleſiæ iuriſdictionis, quia ius ſpirituale nõ cadit in laicũ. Vnde nõ tenet collatio beneficij vel cõmiſſio iuriſdictionis facto non tõſurato. Nõ clericus enim nõ eſt capax. Et effectus tonſuræ (vt idẽ dicit art. 4.) vbi ſuprà eſt quod habens eam gaudet priuilegio fori, ſcilicet, vt non conueniatur, niſi coram iudice Eccleſiaſtico, gaudet & illo priuilegio. Si quis ſuadente diabolo, quia eſt excommunicatus qui in eum manus violentas mittit, & illud priuilegium dat etiam tonſura monachalis. Ponit & alios effectus tonſuræ Paluden. Et tonſuræ Eccleſiaſticæ (vt inquit Rabanus Maurus Epiſcopus Magunti. ab Apoſtolis eſt introductus) & hi qui in diuinis cultibus mancipati Domino conſecrantur quaſi nazarei, id eſt ſancti Dei crine præciſo innouentur. Eſt autem in clericis tonſura ſignum quod in corpore figuratur, ſed in animo agitur, ſcilicet, vt hoc ſigno in religione vitia reſecentur, & crinibus carnis noſtræ quaſi crinibus exuamur, atque inde innouatis ſenſibus vt comis rudibus enteſcamus. Ferũt quidam doctorum hunc ritum patrum Apoſtolum primum ſumpſiſſe vt formam & ſimilitudinem Chriſti in capite teſtaretur, dum pro redemptione noſtra crucis patibulũ ſubiret, ac è nefanda Iudæorũ gente acutis ſpinarũ aculeis crudeliter coronaretur. Deinde vt ſacerdotes veter. teſt. tõſura & habitu diſcernerẽt. Hæc Raban': Perſonę autẽ quædã ꝓhibentur coronari, vt eſt mulier, bigamus, infantes, illiterati, cõiugati, &c. De quib' videre potes Petrũ de Palud. di. xxiiij. q. 3. ar. 2. &c. Tõſura (vt ait Brulefer d. xxiiij. q. 1. li. 4.) eſt amotio capillorũ à parte inferiori rotũdæ facta, ita quod videantur aures. Et ſic cõuerſi ad religionẽ etiã laici debẽt iſto modo tõſurari, nõ tamẽ debẽt coronari. Vnde corona eſt amotio capillorũ orbicularis à parte ſuperiori capitis orbicularis id eſt rotundæ.

¶ TOTVM dupliciter accipitur(vt ſcribit Gab.di.vj.qu.2.art.3.dub.1.lib.3.)Vno modo valet tantũ,id eſt perfectũ,cui,ſcilicet nihil deficit ad eius eſſe requiſitũ. Sic dixit Saul.2.Reg.1.Adhuc tota anima in me eſt. Si autem hæc perfectio ſimpliciter & abſolutè conſideretur,ſolus Deus perfectus & totus eſt,quia ſolus eſt cui ſimpliciter nihil deeſt, in quo, ſcilicet omne illud eſt quod melius eſt eſſe,quã nõ eſſe(vt ſcribit Gerſ.parte 3.de perfectione cordis,in principio)Chriſtus quoque totus eodẽ tẽpore,ſcilicet in triduo erat in inferno,vt dicit Magiſter diſt.xxij.libr.3.Totus in cælo,totus vbique, ibi totus dicitur perfectus,vt loquit ſanctus Bonauent.ibidem:quia perſona Chriſti perfectiſſima ſimul erat in cœlo,in terra,& inferno,& totus refertur ad perſonam, ſed totũ ad naturã,ideo concedit Magiſter quòd totus erat vbique,ſed nõ totũ:quia totus refertur ad diuinitatem,totũ autem ad diuinitatẽ & humanitatẽ. Humana autem natura non eſt vbique. Alio modo accipitur totũ pro cõpoſito ex partibus, quod non eſt pars alterius cõpoſiti,vt ſcribit Gabr.vbi ſuprà. Primo modo accepit Damaſcenus cũ dicit: quòd Chriſtus totus fuit in inferno, non tamen totum, ſicut etiã accipit,cũ dicit: Totus Chriſtus eſt Deus, ſed nõ ſolùm Deus, vult enim quod de Chriſto nõ ſolùm prædicatur hoc prædicatum Deus, ſed etiã aliud quod non prædicatur conuertibiliter de Deo puta homo, ſicut concedimus quod lac non ſolum eſt album,ſed etiam eſt dulce. Vel vult quòd Chriſtus non ſolùm habet naturam diuinam, ſed etiam humanã,ita quod Excluſio illa intelligatur fieri circa abſtractũ incluſum in ſuo concreto. Quod etiã dicit non totum eſt Deus, totum capitur ſincathegorematicè, id eſt non ſolùm quælibet natura in Chriſto eſt Deus. Primo modo accipiendo totum bene eſt ponere totalitatem in Deo, vt ſcribit ſanctus Bonauent.di. xix.li.1. parte 2. quæſt.j.ſecundo non, nec etiam partialitatem, non totalitatẽ, quia aufert ſimplicitatem non partialitatem, quia tollit perfectum neutrum quia tollit æqualitatem ſummam.

¶ TOTVM accipitur dupliciter ſecundum Dominũ Cardinalem Cameracenſem q.xiij.art.3. lib.1. Vno modo dicitur totum, omne quod includit aliquid, quod eſt aliquid,& aliud præter illud aliud & quodlibet illius, & ſic incluſum dicitur pars illius. Alio modo dicitur totũ illud quod includit aliquid primo modo. Et cũ hoc includit tantũ, quantũ eſt aliquid certum datum finitum, quod tamẽ non ſic includit incluſum. Et ſic illud incluſum non includẽs tantum quantum includens dicitur pars illius. Et proportionabiliter poſſet dici de toto & parte in quantitatibus diſcretis. Vnde primo modo omnis multitudo eſt totum alterius multitudinis, quæ illam includit,id eſt quæ omnia illa quæ ipſa eſt, & aliud vel alia ab illis,& quolibet illorum. Et omnis multitudo ſic incluſa eſt pars, & hoc modo vna multitudo infinita poteſt eſſe pars alterius, ſicut multitudo partium proportionabilium vnius medietatis cõtinui,eſt pars multitudinis partium toti' cõtinui. Secũdo modo nulla multitudo infinita eſt totum, vel pars reſpectu multitudinis infinitæ, & ſic multitudo partium totius continui nõ eſt totum ad multitudinem partium totius medietatis, quia quot binarios vel trinarios includit multitudo toti', tot includit multitudo partis,& nõ plures includit multitudo toti', quã partis. Et accipiẽdo totũ & pars primo modo(vt idẽ dicit)reperiuntur in infinitis,& nõ ſecũdo modo, & iſto modo cõceditur quod pars non eſt minor toto, primo modo capiendo totum & pars,&c.

¶ TOTVS & omnis differunt,quod totus ad quãtitatem refertur,vt tota domus, tota vrbs, totum corpus aliquod integrum. Omne de vniuerſis dicimus numero diſtinctis,vt omne pecus,omnis grex. Confunditur tamen nonnunquam hæc proprietas à Poëtis. Et totus à tot dicitur,ſicut quotus à quot.

¶ TOTVM eſt triplex(vt ſcribit Ga.di.xxxiij.q.vnic.ar.2.li.3.)ſcilicet,integrale, vniuerſale, & potentiale. Integrale eſt compoſitũ ex partibus ipſum cõſtituẽtibus,ſicut compoſitũ ſubſtãtiale,quod cõponitur ex materia & forma. Totum vniuerſale eſt cõceptus cõmunis,vt cõceptus generis. Totũ potẽtiale eſt quod in ſe cõtinet perfectionẽ aliquorũ eminẽter. Sic ex oppoſito reperitur triplex pars de qua ſuo loco dictum eſt ſuprà in dictione, Pars.

¶ TOTVM integrale capi' dupliciter(vt ſcribit Bruleſer in prologo 1.ſent.)ſcilicet,propriè, & impropriè. Propriè eſt illud quod cõponitur ex partibus quantitatem habentibus. Illo modo Chriſtus non dici' totũ integrale,quia licèt Chriſt' habeat duas naturas, non tamen ſunt eius pars, eo, quòd Deus non poteſt eſſe pars,cum hoc dicat imperfectionẽ, ergo Chriſtus non dicit compoſitum. Totum integrale impropriè captum, eſt idquod complectitur plura entia,non tamen per compoſitionem,ſed per ordinem vel vnionem. Illo modo Chriſtus dicit totum integrale. Et totum integrale eſt duplex, ſcilicet omogenium, & ætherogenium. Omogenium, & eſt illud quod eſt eiuſdẽ rationis in toto & partibus ſuis,cuius,ſcilicet quęlibet pars recipit prędicationem totius in recto, vt quælibet pars vini, eſt vinum. Dicitur ab omnes,quod eſt vnum,& genos, quaſi vnius generis & naturæ. Totum etherogeniũ eſt illud quod non eſt eiuſdem rationis in qualibet parte & toto,&cæ. Et dici' ab etherõ, quod eſt varium,& genos,id eſt varij generis. Nam caput non eſt homo,ſimiliter & cor non eſt homo.

¶ TRADVCERE ex trans & duco,ſignificat de loco ad locũ ducere. Ambro. tranſduco vſus eſt. De profundo ad lumen extrahunt fluctuantes, de infimis ad ſuperna trãſducunt. Aliquando traducere eſt ad vlteriora ducere:quandoq; transferre. Vnde & traducere librũ ex vna lingua in aliã quidã dicũt, hoc eſt interpretari. Aliquãdo agere ſiue præterire. Cic. Ser. Sulp. Qua ratione nobis traducendum ſit hoc tempus. Aliquando deridere & infamia afficere, & velut in exemplum proponere, vt eſt apud Euangeliũ: Ioſeph cùm eſſet vir bonus & nollet eam traducere. Matth.1. Aliquando ſignificat nutrire, fouere, ſuſtinere. A quo venit traductio, quod accipit ſignificationem ex prædictis. Sed traductio, vt accipit ſanctus Tho.ſuper 2.diſt.xviij.q.2.art.1. duo importat, ſcilicet, originem, & deciſionem. Non enim ignis generatus ab igneo generante dicitur propriè traduci:ſimiliter nec lignum diuiſum in partes, dicitur quòd vna pars ab alia traducitur. Sed traductio propriè dicitur in generatione animatorũ,quę eſt per deciſionem ſeminis. Vnde non poteſt dici quod traducitur ab aliquo illud,quod ab eo originem non habet,nec deciſionem recipit vel diuiſionem. Sicut patet de anima rationali,quæ nõ poteſt traduci ex aliquo,cùm creatur ex nihilo. Et tradux vel traductio(vt ſcribit Bruleſer di. xviij. q. vj.libro 2.)eſt pro

2.) eſt productio alicuius animati ab aliquo animato per deciſionem ſeu diuiſionem alicuius corporis vel partis corporis à producente. Vnde catholicè tenendum eſt, quòd animę rationales non ſunt extraducæ ſed immediatè creantur à Deo. Vnde Gabr. diſt. xvij. qu. 1. art. 2. concluſione v. libro 2. ait: Anima intellectiua à ſolo Deo creatur, ac creando materiæ præparatæ infunditur. Id quod copioſè ibi ꝓbat, quódque ſit animam eſſe extraduce, ibidem patet: de quo & ſuprà in dictione Anima dictũ eſt.

¶ TRAHERE ſignificat per vim dncere. Trahimur enim inuiti, dncimur volentes. Aliquãdo ſimpliciter ducere, aliquando leuare, item protrahere & remouere, de quo aliàs. Dupliciter autem aliqui trahuntur ad Deum, vt ſcribit Bruleſer di. xv. qu. j. libro j. Vno modo ſuauiter per bonas inſpirationes. Alio modo violenter per tribulationes & vexationes. Et anima deuota ſic petit vt Deus eam digneiur trahere, apud Gerſonem parte 3. de mendicitate ſpirituali, parte 2. cùm inquit: Quæſo pater me trahere digneris ad te, non me derelinquas in manu mei conſilij, nec meæ trãdas voluntati in modum oberrare à tramite virtutis me videbis. Retrahe me Domine Deus velut pauperem, ſtolidam, cęcam, atque impotentem, & hoc ſiue per tuas virgas aduerſitatis, ſiue per dnctorem proſperitatis, ſiue per occultæ inſpirationis inſtinctum à tua bonitate, ſiue per altam manum tuæ poreſtatis, ſiue per bonorum tuorum Angelotum, vel etiam hominum miniſterium, ſiue per quemcunque alium modum tibi placitum: hoc tantum ſac ne peream, quodq́ue tua de me & in me non mea voluntas fiat & impleatur. Hæc & apud Gerſonem. Et nemo (dicit Chriſtus Ioannis 6.) venit ad me, niſi pater meus, qui miſit me, traxerit eum. Mira (inquit Gerſon tra. ix. ſuper Canti. Mariæ) ſententia tua Chriſte, ſi iungatur cum altera ſimiliter tua. Nemo venit ad patrem niſi per me, quod ſic eſt intelligendũ: Nemo venit ad filiũ niſi repletus bonis ſpiritusſancti, nullus dat ſpiritumſanctũ filio in diuinis niſi pater. Nemo poteſt igitur venire ad filiũ niſi cũ ſpiritusſancto quem dat ei pater, &c. Hæc Gerſon, &c.

¶ TRANSFERRE eſt tranſſumere, & omnes trãsferentes ſecundum aliquam ſimilitudinem transferunt. A quo trãſlatio, quæ eſt (vt ſcribit Bruleſer diſtin. xxxiiij. qu. 4. libro 1.) vnius dictionis vnum propriè ſignificantis tranſſumptio ad ſignificandum aliud ſimilitudinariè propter aliquam ſimilitudinẽ repertam in ipſis, vt ridere transfertur ad ſignificandum virorem prati. Et ratio vel finis tranſlationis nominum creaturarum ad Deũ eſt duplex (vt ſcribit idem Bruleſer & Sanct. Bonauen. diſtin. xxxiiij. quæſtione 4. libro primo.) Cõcordat ſanctus Tho. & Richar. Vna eſt laus & gloria Dei. Alia eſt manuductio noſtri intellectus, ad intelligendum Deum. Et propter laudem & gloriã Dei neceſſaria eſt trãſlatio nominum ipſarum creaturarum ad Deum, quia Deus laudabilis nimis: ideo ne propter inopiã vocabulorum contingeret ceſſare à laude Dei, ſacra ſcriptura docuit nomina creaturarum ad Deũ transferri. In omni enim creatura eſt reperire aliquam perfectionem: & perfectiones diſperſæ in creaturis eminenter vnitæ ſunt in Deo: ideo Deus vocatur à Theologis omninominabilis, & hoc eſt ſecundum mentem ſancti Dionyſ. de diuinis nominibus. Ipſa enimmet veritas nominat ſe virem, granum frumenti: &cæ. Alia ratio eſt manuductio intellectus noſtri, ad cognoſcendum Deum neceſſaria eſt tranſlatio nominum creaturarũ ad Deum. Quia enim per creaturas ad cognoſcẽdum creatorem, qui excedit capacitatem inrellectus noſtri, venimus vt plurimum, & verè omnes creaturæ habent proprietates nobiles, quæ ſunt ratio intelligendi Deum, vt leo ſortitudinem, agnus manſuetudinem, petra ſoliditatem, ſerpens prudentiam, tamen ſerpens propter deceptionem primorum parentũ dicitur diabolus ſerpens antiquus. Item charitas & ſpiritusſanctus dicitur ignis propter illuminationem & inflammationem quã, ſcilicet efficit in anima. Et tamẽ etiã quãdoq; cõcupiſcentia dicitur ignis, eò quia exurit virtutũ bona: de primo canitur: Qui paracletus diceris, &c. ignis charitas, &cæ. De ſecũdo Ioëlis 2. Ignis comedit ſpecioſa deſerti, & cõſimilia, & ideo oportuit plura nomina trãsferri ad Deum. Quoniam ergo finis imponit neceſſitatẽ his qnæ ſunt ad finẽ cùm trãſlatio ſit ad laudẽ Dei: ideo nomina importãtia deformitatẽ, non debẽt trãsferri, vt diabolꝰ, bufo, vulpes, qa magis trãſferuntur ad vituperiũ quàm ad laudẽ, nec nomina importantia imperfectionem debent transferri ad diuina. Vnde barba griſea non debet tranſerri ad Deum. Inſuper quia tranſlatio fit propter noſtram inſtructionem, & ſimilitudo incipens à notiori eſt via cognoſcendi: ideo eſt tranſlatio à creaturis tanquam à notioribus ad creatorem, ſed non conuertitur. Et quia magna ſimilitudo mater eſt falſitatis: ideo non transferuntur nomina multũ ſimilia, ſicut ſunt nomina Angelorum, ne ſortè Angelns credatur eſſe Deus. Bruleſer & Bonauentur. Concordat Thom. & Richard. Vel ideo nomina Angelorũ non transferũtur, quia nõ poſſunt propriè dici de Deo, nec metaphoricè, quia metaphora ſumenda eſt ex his, quæ ſunt manifeſta ſecundum ſenſum: ideo angelica nomina non dicuntur trãſlatiuè de Deo. Et prædictis patet quod trãſlatio eſt in diuinis quãtũ ad nominũ multiformitatem, ratione cuius dicitur Deus omninominabilis: nec eſt incõueniens (vt inquit Brulef. idem nomen ſecũdũ diuerſas vel propter diuerſas cõditiones transferri ad diuerſa. Leo enim propter crudelitatem ſignificat diabolũ, propter fortitudinem verò Chriſtũ. Fit præterea trãſlatio (vt vult Tho. & Richar. vt refert Pelbart.) propter occultãdũ myſteriũ diuinũ, ideo Dionyſ. 2. ca. cœleſt. Hierach. dicit, quòd cõuenientius ſępè ſignãtur nobis diuina per creaturas viliores quã nobiliores, quia his magis occultãtnr diuina ab infidelibus ne irrideãtur, quia ex vtilitate noſtra minus dat ſimplicibus occaſio errandi in figuris rerũ viliũ quàm nobilium. Nullus enim dubitat, quòd Deus ſecũdũ proprietarem poteſt dici aliquod vile animal: ideo conſtat quòd ſcriptura huiuſmodi Deo non attribuit ſecundum proprietatem, ſed ſecundum tranſlationem. Thom. & Richard. & Pelbartus.

¶ TRANSLATIO rerũ poreſt eſſe vel quantũ ad dominium, vel qnãtũ ad vſum ſiue ius vtendi. Retento tamen dominio apud eundem. Tunc enim transfertur dominium rei in alium, quando alter eandem poteſtatem habet in re ipſa, cuius dominium transſertur quam habuit dominus rei, à quo tranſlatum eſt vtendi, donandi, alienandi. Ex quo patet, quod in mutuo transfertur dominium. Nam mutuatam pecuniam diſtrahere poreſt mutuum accipiẽs, & alienare, ſicut is qui mutuo dedit. Sed vſus tantũ trãsfertur dũ cõceditur alicui, quod

re aliqua

re aliqua vti poſſit,nõ tamẽ poſſit rẽ alienare, corrũpere,ſeu quo ad ſubſtantiã mutare,vt in locatione domus vel accõmodatione equi,aut inſtrumẽti artis,ita ſcribit Gab.di.xv.q.2.li.4. Et trãſlatio dominij iuſta poteſt fieri dupliciter(vt idẽ ſcribit) vel auctoritate publica legis vel Principis: vel ſecundò auctoritate priuata ipſius domini immediatè poſſidentis. Omnis enim tranſlatio dominij quæ fit auctoritate legis iuſtæ,iuſta eſt. Secundò poteſt fieri tranſlatio dominij per actũ perſonæ priuatæ immediatè habentis dominium rei. Et hoc dupliciter, vel per actũ merè liberalẽ,quãdo,ſcilicet trãsferens nõ expectat aliquã redditionẽ vel actũ ſecũdum quid liberalẽ,dum,videlicet pro eo quod transfert,expectat aliquid reddi. Exemplum primi in donatione. Exemplum ſecundi in venditione. Lariùs ibi legatur Gab.qui & ibidẽ tractat, quid ad iuſtam donationẽ liberalẽ ſpectat, ſcilicet volũtaria donatio ex parte dantis. Secundò voluntas recipiendi ex parte illius cui fit donatio. Tertiò,quòd nulla lege prohibeatur ille dare,iſte accipere. Sic Monachus ſine licenria Abbatis,nec filiusſamiliàs ſme parenris voluntate poteſt donare:nec viſitatus viſitatori. Prohibitũ enim eſt,quòd viſitãtes à viſitatis vlla recipiant munuſcula(vt & dictũ eſt aliàs) & ſi receperint,teneãtur duplũ reſtituere,vel non abſoluantur à maledictione,quã ipſo facto incurrunt in ca. exigit.de cenſibus.li.vj.Itẽ deceptus nõ merè liberaliter donat,vel quaſi neceſſitate coactus donat, quia ignorãtia & coactio excludũt voluntariũ, 3. Ethic. Et iuſtitia deficit in hac ſpecie donationis. Vide latiùs Gab.vbi ſupt.Trãſlatio ſecũdo modo nõ merè liberalis vbi transferẽs expectat aliquid æquiualẽs ei,quod trãsfert,dicitur propriè cõtractus,quia ibi ſimul trahuntur volũtates partiũ:trahitur enĩm ille ad transferendũ in illum à cõmodo,quod expectat ab illo,& quod recipit ille. Et horũ contractuũ quidam eſt rei vtilis pro re vtili immediatè, ſicut vini pro blado,& huiuſmodi:& hîc dicitur permutatio. Secundus rei vtilis pro numiſmate vel econuerſo, & dicitur emptio vel venditio. Tertius eſt commutatio numiſmatis pro numiſmate, & dicitur mutui datio,& mutui acceptio. In his cõtractibus præter cõditiones ſuprà dictas,ad omnẽ trãſlationem dominij requiſitas generaliter iuſtitia in hoc conſiſtit, quod fiãt ſine fraude, & ſeruetur æqualitas ſubſtantiæ qualitatis,quãtitatis in cõmutatis. Requirit̃ tamẽ in qualibet ſpecie cõtractus aliquod ſpeciale,vt ſit iuſtus,&c. In trãſlatione autem vſus tantum abſque dominio iuſtitia proportionabiliter attenditur , ſicut in quibus damnum transfertur. Gabr.

¶ TRANSFORMARE & trãſmutari eſt in aliud verti,mutari. Vnde in Euchariſtiæ ſacramẽto fit trãsformatio panis in eſſentia ſua remanẽtibus accidẽtibus. Et mẽs in Deũ trãsformatur dũ remanet quidem eſſentia mentis,ſed accidẽtia noua ſuccedunt: nõ phãtaſtica,nõ materialia,ſed Deiformia diuina charitate radiante (vt ſcribit Gerſ.trac. ix.ſuper Magn.) Transformatur(inquit Apoſt.)de claritate in claritatẽ:de claritate cõmunis notitiæ rationalis acquiſitæ in claritatẽ fidei Deiformis infuſæ:de claritate hac fidei in claritatẽ intelligẽtię,& de hoc demũ in claritatẽ ſaporoſæ & ſapiẽtialis experientiæ. Sacramẽtũ autẽ Euchariſtiæ dignè ſumptũ,trãsformat. Null' inuenit̃ illapſus intimior in corporalibus quã vt cib' cõuertat̃ & trãsformet̃ in cibatũ. Mouet iam nõ in ſe, ſed in comedente, viuit eius vita non ſua. Scimus(inquit Gerſ. vbi ſuprà) quod ex voce Domini dixerit Aug. Cibus ſum grandiũ , creſce & manducabis me nec tu me mutabis in te,ſic cibum carnis tuæ,ſed tu mutaberis in me, &c. Et Chriſtus ait:Qui manducat meã carnem, & bibit meum ſanguinem , in me manet,& ego in eo. Eſt igitur hunc cibũ manducare,in eo manere,&c. Et ſicut de voluptuoſis brutalibus cõcludit philoſophia apud Boetiũ,de quo apud Ouid.in Metamorph.quòd deformantur in beluas:ita de ſapientibus elicit, quòd in Deũ transformantur. Et ſicut primi(inquit Gerſ.) ſunt beluæ vel pecora in effigie corporis humani, ita de ſecundis rectè dicimus,quod ſunt Dij ſub humana ſpecie transformati. Felix huius transformationis cognitio,ſed experimentum & ſentimentum longè beatiùs , ait Gerſon, &cæ. Fit quoque transformatio quædam per ſpiritumſanctum,ſicut notat Apoſtolus,de qua videat̃ Gerſon parte 2.ſerm. de ſpirituſancto,qui incipit:Spiritus Domini repleuit. conſiderat.2.

¶ TRANSFVNDERE dicitur de vaſe in vas fundere. Quandoque dicitur per tranſlationem , Cicero Dolobellæ:Libentius,inquit , omnes meas laudes, ſi modò ſint aliquę meæ laudes,ad te trãsfuderim, Capitur & aliquando transfundere vno modo(vt ſcribit Gabriel di.xxxij.qu.vnica,in fine lib.2.)quã do pater generando prolem producit filium Adæ, & per cõſequens debitorem originalis iuſtitiæ,qua quia caret,peccator eſt peccato originali,non autem eſſet debitor originalis iuſtitiæ, ſi non eſſet filius Adæ. Dicitur peccatum originale contrahere à parente, & illa transfuſio non intelligitur ſicut transfuſio liquoris de vaſe vno in aliud vas, quaſi aliquod pertinens ad rationem peccati originalis formalem exiſtens in parente transferatur in prolem:ſed vt dictum eſt,&c. Et quia hoc habet à parẽte,quod eſt filius Adæ, dicitur peccatum originale contrahere à parente.

¶ TRNSGREDIOR,tranſeo , non ſeruare aliquod præceptum vel prohibitum omittere. A quo tranſgreſſio. Eſt autem propriè tranſgreſſio agere cõtra præceptum negatiuum,& eſt communis omni peccato materialiter. Sed formaliter eſt ſpeciale peccatum dupliciter,ſcilicet vt dicit contemptum præcepti,& vt differt ab omiſſione ex beato Thoma. 2.2. q.lxxix.art.2.

¶ TRANSSVBSTANTIATIO poteſt ſic deſcribi (ſecundũ Occã) & Dominum Petrum de Aliaco. qu.vj.li.4.ſupplentem deſcriptionem Occã. Trãſſubſtantiatio eſt immediata ſucceſſio ſubſtantiæ ad aliquod poſitiuum deſinens eſſe ſecundum ſe & quodlibet ſui ſub eiſdem accidentibus , vel loco eius quod deſinit eſſe. Dicitur primò immediata ſucceſſio, quia inter deſitionem eius quod tranſſubſtantiatur,& ſucceſſionem eius in quod tranſſubſtantiatur,non debet cadere tempus medium. Alioquin ſi aliquid ante centum annos deſiiſſet, & in locum eius nunc ſuccederet aliqua ſubſtantia, eſſet tranſſubſtantiatio,quod non cõceditur. Dicitur ſucceſſio,quia ſi ſubſtãtia aliqua annihilata alia crearetur non in ordine ad iſtam annihilatam, non eſſet ibi tranſſubſtantiatio,quia nulla ſucceſſio.
Dicitur ſubſtantiæ,ad excludendum tranſaccidentationem , ſcilicet dum aliquid conuertitur in accidens. Dicitur aliquid poſitiuum , quia ſiue id quod deſinit ſit ſubſtantia ſiue accidens, dum tamen

men ſuccedit,ſubſtantia dicitur tranſſubſtantiatio.
Sed Occam ſtrictius accipit tranſſubſtantiationem
quàm hîc diffinitur, qui loco ad aliquid poſitiuum
ponit ad ſubſtantiam. Dicitur deſinens ſecundum
ſe,& quodlibet ſui propter generationem, in qua
genitum non ſecundum quodlibet ſui incipit eſſe:
manet enim materia communis vtriuſque.Dicitur
ſub eiſdem accidentibus, quia ſi aliqua ſubſtantia
in cœlo produceretur ad deſitionem alicuius in ter
ra,non eſſet tranſſubſtantiatio, licèt huius oppoſi-
tum tenet Scotus.Additur vel loco,quia ſi Deꝰ ter-
minum à quo tranſſubſtantiationis deſtrueret quã
tum ad ſe,& omnia accidentia ſibi inhærentia, ſuffi
cit quòd terminus ad quem ſuccedat in eodem lo-
co.Gab.poſt Occam & Aliacenſem diſt.xj.quæſt.1.
art.1.lib.4.

¶ Transsvbstantiatio accipitur duplici-
ter,vt notat Gabriel vbi ſuprà.Vno modo commu
niter,& ſic diffinita eſt.Alio modo ſtrictiùs,& tunc
prędictę diffinitioni additur, primò & principaliter
intentæ à conuertente,vt ſic dicatur: Tranſſubſtan
tiatio eſt immediata ſucceſſio ſubſtantiæ primò &
principaliter intentæ à conuertente ad aliquod po
ſitiuum,&cæ. vt priùs. Dicitur autem principaliter
intendi à conuertente,quod non intendit,quia con
iunctum alteri intento ,ſed intenderetur tanquàm
terminus conuerſionis,ſi eſſet per ſe ab aliis ſepara
tum. Et (vt idem dicit) facta conſecratione panis,
ſub ſpeciebus panis eſt verum corpus Chriſti,tale,
quale eſt in ſua naturali conſiſtentia pro tempore,
hoc eſt modo tali,quale eſt ad dextrã patris, viuũ,
immortale,glorioſum,coniunctum Deitati, cũ om
nibus qualitatibus & accidentibns ſibi inhærenti-
bus. Si autẽ fuiſſet facta conſecratio in triduo mor
tis,fuiſſet tale corpus,quale iacuit in ſepulchro,ſci
licet exangue & exanime,ſed coniunctum Deitate,
ſuo modo de ſanguine ſub ſpeciebus vini. De quo
videatur idem lect.xxxvij.canon.miſ. Et dico notã
ter,corpus tale, non tantum, quia non eſt in ſacra-
mento quantum,cum ibi non ſit extenſum nec cir-
cumſcriptiuè,&c. Et in cõſecratione ſacramenti eu
chariſtiæ,ſubſtantia panis tranſſubſtantiatur in cor
pus Chriſti & partes eius, accipiendo tranſſubſtan
tiationem largè,& incipit ibi eſſe totus homo Chri
ſtus ſub ſpeciebꝰ panis,qui eſt corpus,vt eſt ſpecies
ſubſtantiæ.Incipit & ibi eſſe humanitas Chriſti & a
nima,quæ eſt pars corporis.Incipitque eſſe pręſens
ibi ſanguis,& cæteri humores ſubſtantiales,ergo in
omnia illa conuertitur,non autem fit conuerſio in
Deitatem,licèt veriſſimè ſit ibi,cùm ipſa nullibi in-
cipit,ſed ſemper eſt vbique. In Deitatẽ enim nihil
poteſt tranſſubſtantiari vel conuerti. Nec in Deita
tem poteſt cadere aliqua mutatio,vt ait Gab.du.3.
di.xj.li.4.Sed accipiendo tranſſubſtãtiationem pro
priè ſiue ſtrictè ,ſubſtantia panis dũ ritè conſecrat
tranſſubſtantiatur tantum corpus Chriſti , hoc eſt,
in ſolã carnẽ Chriſti,vt eſt proximũ perfectibile ab
anima intellectiua,vt ait Gabr.art.2. vbi ſuprà con-
cluſ.3.Item ſubſtantia panis & vini conuerſa in cor
pus & ſanguinem Chriſti nõ manet cũ eiſdem ſub
forma ſacramẽti. Probatur auctoritate Eccleſię de
ſum.tri.& fi.ca.Firmiter , vbi dicitur, Trãſſubſtan-
tiatis pane in corpus , & vino in ſanguinẽ poteſtate
diuina.De quo legito latiùs Gab.vbi ſuprà. Ex quo
habetur quod panis cõuertitur, trãſſubſtãtiatur &
cõmuniter in corpus Chriſti. Et quod ſubſtãtia pa
nis non manet,ad hoc legatur plenius Gab. lect.xl.
& liij.& xlij. cano. Vnde breuiter dicitur quòd pa-
nis ſecũdum ſe totum deſinit, & nihil panis manet,
nec materia,nec forma,ſed tantũ accidẽtia.An au-
tem hæc deſitio debeat dici annihilatio,an non,ſtat
in quid nominis termini.Nam ſi annihilatio dicitur
deſitio rei ſecundum ſe totam,ita quod nihil ꝙ fuit
de eius eſſentia maneat,ſic panis in hac conuerſio-
ne annihilatur.Sic etiam forma ſubſtantialis corru
pta annihilaretur,licèt non cõpoſitum, quia in cor
ruptione compoſiti manet aliquid ſcilicet materia
cõmunis corrupto & genito. Si verò accipitur pro
deſitione rei ſecundum ſe totam ; cui nihil poſitiuũ
ſuccedit, ſic panis non annihilatur , quia ſuccedit
corpus Chriſti,& ita communiter accipitur annihi
latio à doctoribus,& panis deſinit eſſe,& nõ per cor
ruptionem.Et quia hæc deſitio eſt ſupernaturalis
& miraculoſa,nõ habet nomẽ impoſitũ à Philoſo-
phis,ſed poteſt dici deſitio rei ſecũdum ſe totã. De
quo latiùs videto Gabriel.lect.xlj. canonis miſſæ,&
ſuprà in dictione,Annihilatio.

¶ Tremor eſt effectus timoris propter debilitatẽ
virtutis ex defectu caloris,ex ſanct.Thom.prima ſe
cundæ,quæſt.xliiij.art.j.Tremit cor maximè timen
tibus,& quæ connectuntur pectori, vt vox, labium
inferius,madibula inferior,brachia,manus,quia ca
lor deſerit cor,& deſcẽdit ad inferiora.Vel quia hęc
membra ſunt nobiliora, ſicut & genua , ex Sancto
Thoma ibidem articulo tertio.Et nõ ſolùm ipſam
cõmotionẽ ſeu agitationẽ ſignificat, ſed & timorẽ.
A quo tremebundus,id eſt abundè tremens.

¶ Trepidvs,pauidus. Quandoque pro feſtino po
nitur,vt eſt apud Virgiliũ. A quo trepido pen.cor.
idem quod timeo.Ambroſius:Trepidare,virginum
eſt ad omnes ingreſſus viri pauere,omneſque viri af
fatus vereri. Apud Virgilium pro feſtinare reperit.
A quo trepidatio, quę eſt animo effuſus horror,ge
ſtu,motuque corporis feſtinando, vltro, citróque
curſando demonſtratus.

¶ Tribvs idem eſt quod progenies.Tribus Domi-
ni(vt ſcribit Valẽtia ſuper illud Pſal.121. Illuc enim
aſcenderunt tribus tribus Domini)teſtimonium Iſ
rael dicuntur veri filij Iſrael,qui receperunt Meſſiã:
quia ſoli illi vident Deum , & confitentur nomini
eius, in teſtimonium quod ſunt veri filij Iſrael, cui
facta eſt promiſſio.Qui ergo non receperunt Chri-
ſtum,non ſunt veri filij Iſrael,quia non receperunt
teſtimonium eius,nec prophetiam verificant , nec
affirmant, imò præuaricantur & peruertunt ad ter
rena,&c.

¶ Tribvlatio à tribulo venit .Eſt enim tribulus
herba pungitiua ,ſecundum ſanctum Thom.ſuper
Pſal.3.Et tribulor verbum factum ab anguſtia & do
lore illorum qui tribulum ferri, vel tribulum herbã
calcauerint. Homini Chriſtiano patienti bona eſt
tribulatio,quoniam per multas tribulationes opor
tet nos intrare in regnum Dei, vt dicitur Act. 14.
Vnde Auguſtinus in ſerm.ad Lippium: Noli ad-
mirari frater , ſi poſtquam Chriſtianus effectus es,
mille te vndique tribulationes vexant.Hinc Hie-
ron. in Epiſtola ad Heliodorum ; Quis non tri-
bulari velit , quis ſe non maledici deſideret , vt
mereatur Chriſti voce laudari,& cœleſti, copio-
ſaque mercede munerari ? vtinam contra Do-
mini mei nomen atque iuſtitiam cuncta infide-
lium turba me perſequatur & tribulet, vtinam
in opprobrium meum ſolidius hic mundus exur-
gat,tantùm vt merear à Chriſto laudari , & ad ſuæ
pollicita

pollicitarionis ꝑperare mercédẽ, &c. Vnde Amb. Quid in hac vita non experimur aduerſi, quas non procellas,tempeſtateſque perpetimur? Quibus nõ exagitamur incommodis,cuius meritis parcitur. Idem:Multi in ocio quærunt Chriſtũ , & non inueniuut:& ſunt qui quærunt in perſecutionibus, & citò inueniunt,in periculis fideliũ ſuorũ adeſt. Donis ſuis Deus flagella permiſcet(inquit Grego.) vt nobis omne quod nos in ſeculo delectabat,amareſcat:& illud incendium ſurgat in animo, quod nós ſempet ad cœleſte deſideriũ inquietat & excitet. Idem xxvj.Motal.Aurem cotdis tribulatio aperit, quam ſæpè proſperitas huius mũdi claudit.Et multa aliàs de tribulatione à ſauctis Doctoribus ſcribitur.Et licèt aliquis optet tribulationem trauſire & ceſſare ab eo propter dolorem quem ſentit ad præſens, ſicut dicit Apoſtol. ipſa tamen generat & apportat fructum valde placabilem,vt ſcribit Gerſon de monte contemplationis,cap.xv. Et non eſt aliquid vt idẽ dicit,quod ſic viu aciter eradicet amorem iſtum mundanum à terra animæ, quemadmodum tribulatio bene & patiẽter recepta & temperata exiſtẽs.Et quod plus eſt, ab iſto amore perfectè nõ poteſt quis ſequeſtrari ſine tribularione ab extra adueniente,vel accepta per voluntariã pœnitentiã,& carnalitatis mortificarionẽ,niſi miraculoſe aliter factũ fuerit,& per Dei donũ ſpeciale.Et vt idem ait tract.ix.ſuper Magnif. Tribulatio exercẽs probat ad virtutẽ,vel purgat vel liberat à reatu,vel erudit ad ſapientiam. De vtilitate & effectu tribulationum,vide plura & pulchra apud Gerſ.part.4. ferè in fine,& aliàs multa de ea.

¶ TRIBVTVM quod Principi tribuitur pro generali regimine. Vectigal verò quod tribuit̃ pro reparatione & cuſtodia de mercimoniis,ex ſancto Tho.ſuper Epiſtolam ad Rom.13. De quo vide & in dictione Præſtatio.

¶ TRICLINIVM, Latinè diſcubitoriũ dici poteſt. Eſt enim locus in quo diſcũbebãt & cœnabãt,præcipuè in conuiuiũ accepti à tribus lectis quos ſternebant contiguis. Nam tres menſas in conuiuio apponere veteres ſolebant,& iacẽdo cœnare, ſicut faciunt Turci. Significat & triclinium lectos diſcubitorios,& ipſam cœnationem, id eſt locum vbi ſuper lectis cœnaturi diſcumbebant. Transſertur & ad alia pro mãſione. Vnde tricliniũ cordis,in quo habitant auimus & anima,vir & vxor ſua,vigot perceptiuus,vigor cogniriuus,& viſa ctiua. De quo vide Gerſo. trac.xij.ſuper Cantico Mariæ. Et in hoc triclinio cotdis præſidet tanquam architriclinus ſpiritus rationalis , ſecundum tres manſiones ſeu cęnacula vel tabernacula cotdis ſui.De quo legito Gerſ.trac.vij.ſupet Magnif. Primũ eſt cœnaculum mentis.Medium , cœnaculum rationis. Tertiũ erit infimum animæ cœnaculo deputatum. Vide latiùs Gerſonem vbi ſuprà.

¶ TRIDVVM dicitur tripliciter, vt ſcribit Btuleſet di.xxij.qu.1.li.1.Primò dicitur triduũ,id eſt tempus in quo in matutinali officio Threni cantantur Ieremiæ.Hoc modo dies Iouis, Veneris,& Sabbati ante diem reſurrectionis dicuntut triduum. Et hoc modo capiẽdo Chriſtus bene fuit homo in triduo, quia die Iouis & Veneris vſque ad horam nonam. Secundò dicitur triduũ illi dies artificiales, in quibus anima Chriſti à corpore ſeiũcta eſt:& hoc modo totus dies Veneris, Sabbati, & dies Dominica dicuntur triduum. Hoc etiã modo in triduo Chriſtus fuit homo, quia die Veneris vſque in horã nonam,& die Dominico ab hora reſurrectionis & deinceps. Tertiò dicitur triduũ per ſynechdochen, id eſt ſolum,ſcilicet tempus in quo à corpore Chriſti anima ſciuncta eſt. Hoc modo triduũ dicitur dies Veneris,ratione vltimæ ſuæ partis:dies Sabbati integer, & dies Dominica ratione ſui initij. Et hoc modo Chriſtus non fuit homo in triduo: de quo latiùs ſuprà videre potes in dictione Homo.

Aliàs triduum dicitut ſpatiũ trium dierum. A quo triduanus,a, um. Vnde triduanas inducias legim⁹.

¶ TRINITAS nomẽ Trinitatis, vt ſcribit Dominus Cardinal. eſt nomẽ collectiuũ ſupponẽs immediatè pro tribus perſonis ſimul,& pro nulla earũ ſeorſum:& ſic S. Bona. vult eſſe nomen non collectiuũ diſt.xxiiij.ar.3.q.1.lib.1.Nam(vt ipſe ait) vnitas collectiuorum,eſt vnitas aggregationis, quæ cõſequitur pluralitatem: hic autem eſt vnitas formæ, quæ nou eſt pluralitatẽ conſequens: ideo nõ eſt nomen collectuum, ſed quaſi collectiuum,vt dicit Magiſt.

¶ TRINITATIS nomẽ ſignificat vnitatẽ eſſentiæ in recto,& numerũ perſonarũ in obliquo, quo ad etymologiam:ſed quo ad ſignificationem, eſt ecõuerſo,vt inquit S.Tho.1.part.qu. xxxj.arti.1. Et trinitatem in diuinis eſſe,non eſt impoſſibile, vt ibidẽ dicit. Vnde 1.Ioan.5.dicitur:Tres ſunt qni teſtimoniũ dant in cœlo,pater,verbum,& ſpirituſſanctus,& hi tres vnũ ſunt.Et tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra,ſpiritus,aqua,& ſanguis,& hi tres vnum ſunt, &c.Et trinitatem in diuinis dupliciter cõcipimus. Quandoq; multum imperfectè per conceptus cõmunes omnibus perſonis, qui tamen appropriãtur plus vni perſonę quàm alteri,vt conceptus,potentiæ patri,ſapientię filio,bonitaris ſpirituiſancto:quilibet tamen ſupponit pro qualibet perſona. Intelligimus ergo per hos Trinitatem, ſed multum confuſè,pro quanto appropriatur diſtinctis perſonis. Alio modo magis perfectè intelligimus Trinitatẽ per conceptus proprios & relationes , quorũ vnus eſt proprius vni perſonæ, & non ſupponit pro alia, vt conceptus patris,filij, & ſpirituſſancti. Item generantis geniri procedentis. Item producentis nõ producti,producti ab vno tantùm,producti à duobus. His tribus inrelligimus tres perſonas realiter diſtinctas. Hæc Gabriel di.3.qu.ix.libr.1. Et hoc nomen trinitas(vt ſcribit ſanctus Bonauen.di. xxiiij. art.3.qu.2.libr.1.)habet duplicem etymologiam. Vno modo trinitas dicitur vnitas ter, & ſic nomen numerale cadit in Deo,vt complemẽtum. Alia etymologia eſt, trinitas eſt vnitas trium, & tunc vnitas non numeratur,ſed ſignificatur vt communicabilis à tribus.Et quoniam hæc vnitas eſt eſſentialis,ideo importat vnitarem eſſentialem. Et hæc etymologia abſque dubio habet veritatẽ. Sed prima non videtur habere veritatem Nam cùm eandem ſignificarionem habeat trinus & trinitas : ſi illa eſt etymologia trinitas ter,tunc trinus diceretur vnus ter. Hoc autem non poteſt dici de Deo:videlicet, ter vnus,cùm tamen dicatur trinus. Propter quod dicendũ,quòd huiuſmodi nomina important vnitatem formalem ſiue eſſentiæ cum pluralitate ſuppoſitorum:& ideo habẽt quodammodo naturam termini ſubſtanrialis in hoc quod dicuntur de tribus ſingulariter,& termini numeralis in hoc,quod dicuntur de nullo per ſe, Iſido.lib. Etymol. ait: Trinitas dicitur quaſi triũ vnitas,quia pater, filius, & ſpirituſſanctus,ſunt trinitas & vnitas. Idem enim

& vnum ſunt propter maieſtatis communionem, & tres per proprietates perſonarú. Et pater in trinitate vt nobis fides tradit, eſt mens ſiue memoria fœcunda omnium intelligibilium, ad quam paternus intellectus conuertens aciem, gignit ex ſe verbum expreſſiuum omnium intelligibiliú, ad quam paternus intellectus conuertēs aciem, gignit ex ſe verbú, quod erat in principio apud Deú, per quod omnia facta ſunt: & ex mutua dilectione patris ad filiú, & filij ad patrē proceſſit amor perſonalis, quē dicimus ſpiritumſanctú. Hæc & latiùs ſcribit Gerſ. tract. 3. ſuper Magn. Et (vt ait Gabr. d. 10. q. 1. lib. 1.) ſola fide tenetur quod ſunt tantùm duæ perſonæ productæ, & vna eſt producta: & ſic perſonarum trinitas non eſt demonſtrata: ſed fide non euidenter, ſed certiſſimè credita. Periculoſum autem eſt valde (vt ſcribit Petrus Aliacen. quæſtio. 5. artic. 2. libro 1.) imperitos aliquid diffinire in materia de trinitate, aut in eadem ex proprio capite reſpondere, vt ibi declarat latiùs. Sed peritis (vt idē vult) valde vtile eſt ſtudere in materia trinitatis, quia valet vt ſciamus eam ſuſtinere ſine contradictione. Ideo apparet blaſphemia quorundam imperitorú catholicorum, maximè Iuriſtarú Prælatorum, qui dicút inutile eſſe de hac materia diſputare, ſed ſufficit ſimpliciter credere: ſed anathema ſit qui hoc dixerit. Arbitror enim (inquit ipſe) vtilius Epiſcopū de hac re magna quā de ſecularib⁹ vetularú negocijs, & vilibus litigiis diſceptare. Hęc Cardinalis vbi ſuprà. Huius autem diuiniſſimæ Trinitatis opera ſunt indiuiſa, non ad intra, ſed ad extra, vt & tangit Gerſon parte 2. in compendio Theologiæ, in expoſitione tertij articuli fidei, & ſerm. de Spiritusanct. qui incipit: Spiritus Domini repleuit, &c. Et (vt ſcribit Iacobus de Valen. Pſalm. 103.) Sicut vna perſona emanat ab altera in diuinis, & tertia ab vtraq;, ita totus iſte mundus emanat à tota Trinitate perſonarum, ſed magna differētia. Nam pater producēdo filium cōmunicat ſibi eandem ſubſtantiam & eſſentiam: & ita ambo producēdo ſpiritumſanctú, & ſic manat vnus ſolus Deus in ſubſtantia & eſſentia cum Trinitate perſonarú. Secùs autē eſt in productione creaturarú. Nam Trinitas ita cōmunicat rebus ſimilitudinē ſuarú perfectionú, quod nō cōmunicat ſubſtātiā. De quo latiùs ibi Valent. Et ſicut tota Trinitas indiuiſè operata eſt, & cōcurrit ad creationē vniuerſi: ita etiā tota Trinitas operata eſt noſtrā redemptionē indiuiſè. De quo latiùs idem Epiſcopus Valen. Pſal. 142.

¶ TRINVS (vt notat S. Bona. d. 19. in dub. literal. lib. 1.) ſpecialiter ad hoc inuētum eſt, vt ſignificet pluralitatē in ſuppoſitis cum vnitate formæ. Sed quia hoc nomen triplex dicit diſtinctionē ſimpliciter in termino cui additur, vel quantum ad formam, vel quātum ad partiú multiplicationē. Et quia in Deo non cadit multiplicatio, nec quantú ad formā, nec quantú ad partes: ideo nullo modo poteſt dici triplex. Sed quod dicitur ſpiritus ſapientię, eſt multiplex. Sapien. 7. Dicēdum quòd iſtud eſt dictú cauſaliter, quia multorum, & quia variorum datorum vel dictorum effectiuú eſt principiú, in quibus eſt vera diuerſitas, non ſic in perſonis. Et cùm Deus dicitur trinus, ſenſus eſt, quod tres perſonæ ſunt vnus Deus, quia Trinitas ſonat quaſi trium vnitas, ſcilicet in Deitate. Pater autem ſecundum Richa. non dicitur trinus, in primo, diſtin. 28. qu. 2. quia licèt in patre ſunt tres notiones, tamē vna ſola earú eſt ꝓprietas perſonalis, id eſt perſonæ cōſtitutiua: & hæc eſt paternitas. Aliæ verò duæ nō ſunt perſonales proprietates, ſcilicet innaſcibilitas, & ſpiratio actiua: ſed Deus bene dicitur trinus, quia ſupponit tria ſuppoſita diuinę naturę, ſcilicet tres perſonas: Pater autē nō ſupponit illas tres notiones quę ſunt in eo. Et hoc nomen trinus (vt dicit S. Bonaue. d. 24. artic. 2. qu. 2. libro 1. in fine ſolutionis vlt. argu.) importat vnitatem, vt in concretione, & ita inhærentē pluribus: & ideo de eo ſolo dicitur, quod importat vnitatē in concretione, vt hoc nomē Deus: quod quidē ſupponit perſonas: & quia tale eſt hoc nomen Deus, ideo conceditur: Deus eſt trinus, nec deitas eſt trina, quia deitas nō ſupponit perſonam. Similiter hoc nomen trinitas, non enim eſt vera, trinitas eſt trina. Sed cōtrarius eſt textus Bonauē. illi verſui in Hymno: Te Trina Deitas, vnaq; poſcimus: quem dicitur feciſſe Tho. Bene autē poſitú eſt in alio Hymno: Te ſumma Deitas vnaque, &c.

¶ TRIA ſecundum Docto. Bonauen. Rich. & Thom. non poteſt dici de tribus perſonis ſimpliciter, eò quòd tria eſt generis neut. neutrum autē genus ſignificat eſſentiā propriè, & ſic ſignificaretur ꝙ eſſent tres eſſentię, quod eſt falſum. Vnde nō poſſunt dici ſimpliciter tria, ſed bene tria quædā, id eſt tria ſuppoſita, eò quòd ſunt tres hypoſtaſes. Vnde Hilarius dicit, quod ſunt per ſubſiſtentiam tria, id eſt per hypoſtaſim. Pelbartus.

¶ TRISTITIA eſt apprehēſio diſcōuenientis in appetitu intellectiuo vel volitiuo nobis nolētib⁹ eueniētis, & eſt paſſio animalis media inter duas paſſiones iraſcibilis, quia ſequitur timorē, & prior eſt ira quā etiā cauſat, ſecūdú S. Tho. 1. 2. q. 20. ar. 3. Et triſtitia inter omnes animæ paſſiones maximè corpori nocet, ſecūdum eundem prima ſecundæ, q. 27. ar. 4. Vnde Prouer. 15. In mœrore animi deiicitur ſpiritus. Et rurſus: Spiritus triſtis exiccat oſſa. Et Eccle. 7. Triſtitia nocet cordi. Et multos occidit triſtitia. Eccleſ. 28. Triſtitia (vt ſcribit Gerſon part. 4. lect. 2. quæ incipit: Pœnitemini) eſt motus ſequens ad apprehenſionē obiecti per modú diſconuenientis. Sicut econuerſo: Delectatio eſt motus animæ cōſurgens ex apprehēſione obiecti per modú cōuenientis. Cauſatur triſtitia (vt ait Gab. d. 14. qu. 1. artic. 3. du. 1. lib. 4.) à duabus cauſis partialibus ſimul currentibus, ſcilicet ex actuali apprehenſione alicuius exiſtētis, & actuali nolitione eiuſdē. His enim cōcurrētibus, ſequitur naturaliter triſtitia in volūtate, niſi aliūde ſit impedimentú. Quod ergo eſt cauſa nolitionis, eſt cauſa partialis triſtitiæ. Similiter quod eſt cauſa apprehenſionis noliti. Voluntas ergo cú ſit cauſa ſuæ nolitionis, eſt cauſa triſtitiæ partialis, licèt eam nō intendat. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà. Vide & de triſtitia ſuprà in dictione *Dolor*. Triſtitiæ ſpecies ſecundum Gerſ. part. 4. de paſſionibus animæ, ſunt Achos, ex apprehēſione proprij infortunij, ab à quod eſt ſine, & chos quod eſt vox. Acedia ex apprehēſione proprij laboris, & eſt aggrauatio per angariam. Nemeſis ex apprehēſione alieni boni quo indignus eſt poſſidens. Inuidia ex apprehenſione boni dignè habiti. Zelus triſtitia, de malo culpæ alterius, tam illius quem amat, & quē odit. Miſericordia de malo pœnæ alterius.

¶ TRISTITIA eſt duplex, ſecūdú Deú, & ſecūdú ſeculú. De quo Apoſt. 2. Cor. 7. ait: Gaudeo, non quia contriſtaui vos, ſed quia cōtriſtati ad pœnitentiā: contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, vt in nullo

tonabit. Talem ſe ſatebatur aſſiduè Hyeronymus audire ad terrorem ſimul & ſpem, terrorẽ cruciãtis inferni, ſpem glorificantis Paradiſi. Hæc Gerſon par.3.tract.1.de Canticorum originali ratione,&c.

¶ TVMOR mentis eſt filia iræ, & eſt quidã conatus ſeu audacia hominis intentantis vindictam, & eſt quando quis implicat mentem deliberatè in variis modis & viis, quibus poſſit proximum offendere. Tumor mentis obſtaculum eſt veritatis, ſecũdum ſanctum Thomam ſuper Iſa.9. lect.2. Et tumor dicitur inflatio,& per tranſlationem ponitur pro ſuperbia.

¶ TVMVLTVS locutio cõfuſa, & præcipuè locutio multorũ ſimul, ſecundum ſanctũ Tho. ſuper Iſa.17. lect.2. Et dicitur quaſi timor multus ſecundum Ciceronem & Quintilianum,& ſecundum Hieronymum. Tumultus eſt vox plurimorũ, & nimiæ multitudinis clamor pariter emiſſus. A quo tumultuoſus dicitur, qui turbas excitare ſolitus eſt.

¶ TVRPE, id eſt abſurdum vel abſonũ, inconueniẽs vel incongruum. Vnde (vt Gabr. ſcribit di.17.qu.1. art.1.) Turpe eſt dicere aliquid eſſe traditũ ab Eccleſia & non poſſe oſtendere vbi, vel quando. Sicut turpe eſſet Theologo dicere aliquid contineri in Bibilia,& non poſſe demonſtrare locum, quemadmodum Doctor quidam mihi dixit Iuriſconſultus. Turpe eſt patrono ignorare ius in quo verſatur. Et turpe eſt cõtrarium pulchro, idem quod deformis. Transfertur etiam ad animum, vt:

Turpe eſt Doctori cùm culpa redarguit ipſum.

Ponitur & pro magno, vt turpe caput, apud Virgilium pro magno legitur. Item pro crudeli, vt apud Saluſtiũ inuenitur, &c. Sed de Grammaticis, Poëtis, & Oratoribus vel Hiſtoricis, nõ eſt nobis in hoc opere cura præcipuè.

¶ TVRPILOQVIVM eſt filia luxurię, quia luxurioſi quorũ eſt cor turpibus delectationibus plenum,& concupiſcentiis, de facili ad turpia verba prorumpunt, ex S. Tho.2.2.q. 53.ar.1.&c. Et turpiloquiũ eſt cauſa deſtructiua caſtitatis, ſecundũ Auton. par.4. Summæ.

¶ TVTVS, a, um, idem quod ſecurus,& actiuã & paſſiuã habet ſignificationẽ, vt tuta vrbs, quæ nos defendit. Tutus ſum ab hoſtibus, id eſt munitus, & ſine periculo ſum. Nihil autem in hac vita eſt tutũ, vt vult Magiſter Ioannes Gerſon par.2. in quæſtionibus quibuſdã cũ ſuis reſponſionibus: cũ nec ipſa vel virtutum (vt dicitur) tuta eſt victoria,&c.

De litera V.

VAGARI eſt inutiliter peragrare, ſiue ſparſus eo. Et differt ab erro, quia vagari eſt per diuerſa, errare per aliena. Vagari quoq; idẽ eſt quod vanè agi: vt interpretatur Gerſon trac.9. ſuper Cantico Mariæ. A quo Vagatio. Et vagi qui dicuntur, qui ſunt ſine negotio, modò huc, modò illuc inutiliter diſcurrunt: dicti quod vacui, hoc eſt ſine negotiis agantur: & vagabundi, qui modò huc, modò illuc diſcurrentes, tempus inutiliter conſumunt.

¶ VAH eſt interiectio inſultãtis. Hierony. ad Dama. Sicuti nos in lingua Latina habemus interiectiones quaſdã, vt inſultando dicamus vah,& in admirando papæ, & in dolendo hei, &c. Plautus: Vah homo imprudens. Et in Euangelio Matth.27. Vàh qui deſtruis templum Dei,&c.

¶ VANVS, a, um, adiectiuũ, accipitur modò pro vacuo, modò pro ſtulto, quaſi mente vacuo,& qui in rebus inanibus ſtudium collocat. Modò pro mentiente & infido,& leuia, inaniaque pro grauibus & veris aſtutiſſimè cõponente. De quo apud Grammaticos videatur. Vanum ſecundum S. Bon.d.37. lib.3. circa tex. quantũ eſt de ſe & de propria intentione. Aliquãdo eſt aliquid vanũ ex accidenti. Tũc aũt nomẽ Dei aſſumitur in vanũ, quãdo aſſumitur ad cõfirmationẽ alicuius ſermonis falſi. Et qui hoc modo aſſumit, peccat cõtra mandatũ illud: Nõ aſſumes nomẽ Dei tui in vanũ. Quãdo verò aſſumitur ad cõfirmationẽ alicuius veri, quãuis ſermo ille ſit vitioſus, tamẽ aſſumptio illa nõ eſt vſquequaque in vanũ: quia ordinatur ad hoc, vt quis adhibeat fidem verbo loquentis: quã & ſi quis nõ aſſequitur in altero, nõ tamen operat fruſtra, ſicut nec orator ſi per cõpoſitos & ordinatos ſermones non ſemper perſuadeat verũ: tamẽ frequẽs iuratio nominis Dei vbi nulla eſt neceſſitas vel vtilitas expreſſa, nõ omnino caret culpa: imò valde eſt reprehenſibilis, maximè in viris perfectis. Hæc S. Bona. A quo vanitas, quod idem eſt quod fallacitas, leuitas & mendaciũ: & idem eſt vanitudo. Eſt autẽ vanitas aliqua mala (vt ſcribit Gerſon parte 1.ſerm. facto Conſtantiæ in die ſancti Antonij) ſicut ibi: Vani ſunt omnes homines, in quibus non eſt ſapientia Dei. Eſt & vanitas laudabilis, quæ ex humilitate fundatur. Beata prorſus & rara vanitas huiuſmodi quam docet, tradit & efficit per vinũ ſacrę ſcripturæ Chriſtus. Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Alioquin euenit illud de Mariæ cãtico. *Diſperſit* ſuperbos mẽte cordis ſui. Eſt autẽ hęc humilitas parens diſcretionis & cuſtos, dũ nõ proprio quaſi vano ſanctorum Patri cedit iudicio.&c.

¶ VANVM ſiue vanitas capitur quadrupliciter, vt ſcribit Brulef.d.11.q.4.lib.3. Vno modo aliquod dicitur vanũ vanitate corruptionis quod eſt corruptibile,& ſic omnis creatura eſt vana. Et ſic intelligitur hæc auctoritas Pauli Rom.8. Vanitati ſubiecta eſt omnis creatura. Alia eſt vanitas variatiõis, qua aliquid poteſt mutari de vno accidẽte in aliud accidens: & ſic accipitur in prędicta auctoritate. Alia eſt vanitas vitioſitatis, qua aliquid dicitur vitioſum & culpabile: & ſic peccator dicitur vanus. Vnde vani ſunt filij hominum, &c. inquantum, ſcilicet peccatores. Alia eſt vanitas ocioſitatis, qua homo ocioſè viuit. Ezech.16. Hęc eſt iniquitas ſororis tuę Sodomæ. Brulefer.

¶ VANA gloria. Vno modo dicit appetitũ dignitatis & excellentiæ, & ſic eſt idem cum ſuperbia, & eſt vitium capitale, quia animus directè mouetur ad dignitatem & excellentiam appetendã. De qua vide in dictione *Superbia*. Alio modo dicit appetitum laudis,& ſic eſt filia ſuperbię: ex ſancto Bona. 2.ſenten.d.42.q.2. Vana gloria eſt voluptas ſtultè oſtentando quæ non ſunt, aut iactanda quæ minimè vera ſunt, & imprudenter mentiendo. Quod ſanè vitium ſummæ eſt ſtultitiæ argumentum. Vide & in dictione *Inanis gloria.*

¶ VBER quid ſignificet, notũ eſt. Vbera Dei ſunt amor vel amores, vt ſcribit Gerſon tractatu 2. ſuper Cantic. Mariæ, quoniam omnia ſortitur amor vocabula inſtar Dei, quia Deus charitas eſt: amor eſt os, oſculum, ipſe vbera, ipſe vnguentum fragrans, ipſe oleum effuſum, ipſe nardus, ipſe faſciculus myrrhæ, ipſe æquitatus Dei, ipſe botrus Cy-

pri,ipſe lectulus, ipſe flos campi & lilium conuallium,&c.

¶ VBIQVE capitur dupliciter,vt ſcribit Bruleſ.d.37. q.1.lib.1. Vno modo ſtrictè & propriè, & ſic eſt terminus distributiu' pro omnib' locis aduerbialiter & affirmatiuè,quia tantũ valet ſicut in omni loco. Alio modo largè,vt eſt terminus distributiuus pro omnibus rebus,& eſt distributio accõmoda, id eſt in omnibus aliis à ſe,ſicut hîc: Cœlũ tegit omnia. Et eſſe ſit in omnibus rebus vel vbiq;. Vno modo eſt præſentialiter, vel per præſentiã. Alio modo eſſentialiter. Tertio potẽtialiter. Præſentialiter,quod cognoſcit clarè & diſtinctè omnes res. Sic Deus neceſſariò eſt in omnib' rebus præſentialiter, quia illud dicitur præſens vbiq;, in cuius cõſpectu omnia ſunt præſentialiter præſentia, ſed Deus eſt huiuſmodi. Secũdo modo per potentiã ſeu potẽtialiter,& eſt ipſum cauſare & cõſeruare omnes res in eſſe. Tertio modo per eſſentiã ſeu eſſentialiter,& eſt ipſum vel naturã eius eſſe in omnibus rebus verè realiter,vt Deus. Vnde Pſal. Si aſcendero in cœlum,tu illic es:ſi deſcendero ad infernum,ades. Corollarium. Deus nõ verius eſt per eſſentiã & potentiam in Paradiſo quàm in iſta ſtuba. Item Deus nõ verius eſt in Eccleſia quàm in coquina per eſſentiã, potẽtiam & præſentiam. Nec ſequitur: ergo in Eccleſia nõ debeo magis Deum adorare quàm in coquina, quia ſunt etiam alij modi eſſendi in. Vnde Deus eſt in Eccleſia per ſanctificationem ſpecialiter. Item Deus vniformiter eſt in omnibus rebus per eſſentiam, per præſentiam, & potentiam,quia Deus æqualiter intelligit muſcam & Angelum, & ſic de aliis. Item ſolus Deus eſt vbiq; primo & per ſe,ſic quòd nulli alteri conuenit.

¶ VÆ,dolentis eſt interiectio, quãdoq; & perſæpè in ſcriptura eſt interiectio imprecãtis malũ. Vnde Gabriël di.15.qu.6.artic.3.dub.3.libro 4. Væ (inquit) nõ imprecatur ſcriptura regulariter,niſi ex ꝓceſſu mortalis peccati:vnde Iſa.10. Væ,qui cõdunt leges iniquas,& ſcribẽtes iniuſtitiã,ſcripſerunt vt opprimerẽt in iudicio pauperes,& vim facerẽt cauſę humiliũ populi mei,vt eſſent viduæ præda eorũ & pupillos diriperent:quid facietis in die viſitationis & calamitatis, &c. Et Mat.18. Væ mundo à ſcandalis: ſequitur: Væ homini per quem ſcandalũ venit. Et præmiſit: Si quis ſcandalizauerit vnum ex puſillis iſtis,expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius,& demergatur in profundum maris. Sed vę non imprecatur à Domino niſi peccãtibus mortaliter (vt ſcribit Dominus Præpoſitus Gabriël diſt.16.quæ.3.artic.3.dubio 6.) quibus debetur væ æternum, nec pœna iſta dimerſionis niſi mortaliter peccãti. Væ autem perſæpè in ſcriptura imprecatur malis. Vnde Iudith.16. Væ genti inſurgenti cõtra genus. Et Iob 10. Et ſi impius fuero væ mihi. Et Eccleſ. 4. Væ ſoli, quia cùm ceciderit,non habet ſubleuantem. Eccleſia. Væ duplici corde. Eſa.1. Væ genti peccatrici populo. Et Ierem. 13. Væ tibi Hieruſalem. Threnor. 5. Væ nobis, quia peccauimus. Ezech. 13. Væ Prophetis inſipientibus. Et 24. Væ ciuitati ſanguinum,& 34. Væ paſtoribus Iſraël. Item Luc. 6. Væ vobis diuitibus. Et 1.Corin.9. Væ mihi ſi nõ Euangelizauero. Et S. Iudas in ſua Epiſtola. Væ illis qui in via Cain abierunt. Et Apoc.8. Væ,væ,væ habitantibus in terra, & in multis aliis ſcripturæ locis. Imprecatur Chriſtus Scribis & Phariſæis octo væ, vt habetur Matth.23. à quibus debẽt Eccleſiaſtici præcauere. De quibus vide Gerſon.part. 2.ſerm.facto in cœna Domini de vita clericorum. Quæ væ octo in Euangelio contenta optantur Eccleſiaſticis. De quibus idem Gerſon ibidem. Primum væ eſt claudere viam cœli peruerſis moribus. Hoc fit dum imperiti & ſimplices ex populo arguunt ſibi licere ea quæ vidẽt patres & paſtores ſuos facientes. Secundum væ, ſub prætextu longarũ orationũ viduas & ſimpliciores ſpoliare. A quo væ nõ ſunt immunes hi qui obitus & ſeruitia multa in Eccleſia pollicentur, & ea vel non exoluunt, vel imperfectè & negligenter exoluunt. Tertium væ traduci poteſt appropriatè ad Eccleſiaſticos,quærẽtes promotionem alicuius ad ſtatũ Eccleſiaſticum vel cõtra eos qui affectu carnali vel alio faciũt eum peruerſis exemplis & moribus duplo filium gehennæ,quàm futurus erat in ſtatu ſeculari. Quartũ væ cõtra malos interpretes Chriſti. Quintum vę contra eos qui decimas vſque ad minimum eſſe ſoluẽdas decreuerunt, & grauiora ipſi derelinquunt. Sextum væ,mundare diligenter id quod foris eſt in vaſis quibus Deo miniſtratur, vt eſt calix, & conſcientiam dimittere rapinis & immunditia pleniſſimam,vt faciunt qui in cõſcientia peccati mortalis & in continuo propoſito non relinquẽdi peccata ſua neque occaſiones peccatorũ miniſtrare præſumunt. Septimũ væ contra hypocriſim eorum qui ſanctitatem fingũt extrinſecis ſignis,intus autem ſunt pleni hypocriſi & iniquitate,cõparati meritò ſepulchris dealbatis. Octauum væ,eſt qui ſanctis venerentes eſſe videntur,colẽtes eorũ ſepulchra,memorias atque reliquias, ipſi tamen eos nequaquam imitãtur in ſanctitate, immo præſentibus inimicantur & inſidiantur qui ſanctorum vitã atque mores quæſierant imitari. Ad quæ omnia væ ſubiungitur horrẽda concluſio. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Domus hęc dom' erat ſynagogæ,cui ſuccedit domus Eccleſiæ quam iam pœnæ deſertioni vicinam intuemur,vt olim ſynagogam. Hæc Gerſon,qui & latius de illis væ ſcribit ibidem.

¶ VECTIGAL eſt id quod prę́ſtatur ex his reb' quæ vendũtur. De quo vide in dictione, Præſtatio. Eſt etiã vectigal quod ſoluit portitori. Et vectigalia ſunt nerui reipublicæ, ſecundum Ciceron. & poſt eum meminit hoc Gerſ. parte 2. de contractibus part.2. ante propoſitiones.

¶ VEHEMENTIA eſt quædam acritudo, dicta à vi & impetu mentis ſecundũ Gelliũ,& vehemens,graue,magnum,vrgens,acer. Omnis autẽ vehementia (vt dicit Gerſ. par.1. de diſtinctione verarũ viſionũ à falſis) eſt ad virtutẽ periculoſiſſima comes, vt ad dilectionẽ,ad zelũ, ad correctionẽ,& ſimiles veriſſimę. Propterea quidã enũciauit qui dixit. Male cuncta miniſtrat impetus,& vt alibi dicit,vehemẽs aniſus volũtatis ad aliquid ſit tibi ſemper ſuſpectus.

¶ VELLE eſt in ſe volitionẽ habere,vt dicit Gab. di. xxv.qu.vnica,ar.3.libr.2. Et Deus(vt idem ait)non poteſt cognoſcere voluntatẽ vt inuitè velit, quia videt implicare contradictionẽ. Nam inuitus habet nolle. Nolle, eſt non velle. Sic inuitè velle,eſt velle & nõ velle. Et illo modo voluntas eſt libera à coactione. Et ille dicitur inuitus velle, qui volẽdò vult, aut nolendi vult, & talis diceretur cogi, ita quod eodem actu quo vult,cogeretur nolle quod ſimpliciter eſt impoſſibile. Et velle in duo tendit (vt idem ſcribit Dominus Præpoſitus Gabr. di.xxvij.qu.vnica,

ca,art.1.libro 3.) ſcilicet in bonum illud quod quis vult alicui ſibi vel alteri, & in illud cui vult huiuſcemodi bonũ. Verbi gratia, Si amicus amãdo amicũ ſuum vult ei ineſſe diuitias vel honores. Amor amici (qui eſt quoddam velle) in vtrumque tendit, amat enim amicum cui vult ineſſe talia bona, amat & ipſa bona quę vult ineſſe amico, amicũ quippe propter ſe amat, & vult, diuitias verò & honores vult, & amat propter amicum. Sic volens ſibi bonum equum per amorem qui eſt velle, in ſeipſum tendit & in equum, vult enim equum eſſe ſanum, fortem, & velocem, non propter equum ibi ſiſtendo, ſed propter ipſum.

¶ VELLE in nobis accipitur dupliciter. Vno modo vt nominat actum potentiæ affectiuæ, vt eſt quædã potentia naturalis. Alio modo vt nominat actum lib. arbit. Primo modo velle aliquid idem eſt quod affici circa illud. Alio modo velle idem eſt quod eligere, ita ſcribit ſanct. Bona. diſt. xxviij. libro 2. circa textum. Vnde ſecundum hos duos actus diſtinguitur in nobis voluntas appetitus, & voluntas eligentiæ, non quia in nobis ſint iſtæ duæ voluntates eſſentialiter differentes, ſed quia modus volendi eſt aliter & aliter. Vnde Aug. & habet Magiſter diſtin. xxviij. Cùm enim hoc ſit in poteſtate, quòd cũ volumus facimus, nihil tam eſt in poteſtate noſtra, quàm ipſa voluntas, ſed præparatur à Domino voluntas, eo ergo modo dat poteſtatem. Non intelligit Augu. de voluntate appetitus (vt ſentit Bona.) quæ aliquando adeò adhæret alicui rei, vt vix vel nunquam poſſit ab ea ſeparari, ſed hoc intelligitur de voluntate eligẽtię, quia aliquis vult ſe velle quod vult, vel nolle: & hoc ſemper in noſtra poteſtate eſt, nõ tamẽ ſequitur ex hoc, quòd iuſtitia ſit in noſtra voluntate, quia nõ eſt efficax, niſi inquantũ præualet voluntati appetitus, & illi non præualet niſi per gratiã. Vnde multi ſunt peccatores, qui vellẽt eſſe iuſti, & vellent, quòd nunquam affectarent mala, nihilominus tamen in ſua remanent iniuſtitia, quia nõ adiuuãtur à gratia diuina. Et velle & nolle ſunt actus ipſius voluntatis, & vterque eſt actus poſitiuus, vt ſcribit Scot. diſtinc. 47. lib. 1. Et ſi ſint circa idem obiectum, ſunt contrarij actus qui exprimuntur aliis vocabulis, quæ ſunt amare, & odire. Et nolle, vt ſcribit Bruleſer diſt. 47. q. 3. lib. 1. eſt actus poſitiuus volũtatis, quo voluntas refugit vel reſilit ab obiecto ſibi diſconueniẽte. Velle autẽ eſt actus poſitiuus voluntatis, quo voluntas acceptat obiectũ ſibi aliquo modo conueniens. Et vtrumque velle & nolle poteſt diſtingui in velle efficax, & in velle remiſſum, vt dicitur velle efficax quo volũtati non tantum complacet eſſe voliti, ſed ſi poſſet ſtatim ponere volitum ineſſe, ſtatim poneret. Ita etiam nolitio efficax eſt, qua nõ tantum nolens impedit aliquid, ſed ſi poſſet omnino deſtruit illud. Voluntas autem remiſſa, eſt qua ita placet volitũ quod tantum voluntas non ponit illud in eſſe, licèt poſſit ponere illud in eſſe. Nolitio etiam remiſſa eſt qua ita diſplicet nolitum, quòd nõ prohibeat illud eſſe, licet poſſit in nobis. Hæc Scotus vbi ſuprà. Vide eundem diſt. 6. q. 2. lib. 2. De velle & nolle, vide & in dictione: Actus voluntatis, ſuprà, & in dictionẽ Volitio, infrà.

¶ VELLE eſt duplex, ſecundum Scotum, ſcilicet, Abſolutum, & cõditionatum. De quo videatur & Dominus Præpoſitus Gab. di. xv. q. vnica, libr. 3. Vnde nolle abſolutum, eſt quando aliquis ſimpliciter obiectum oſtenſum non vult actu poſitiuo ſine quacunq; cõditione, vt dum vult nõ mori. Sic velle abſolutum oppoſito modo, quando quis ſimpliciter vult obiectum oſtenſum ſine conditione. Nolle conditionatum, eſt dum quis vult aliquid propter certam conditionẽ exiſtentẽ, quod tamen quantũ in ſe eſt nollet ſublata conditione tali, vt ſi mercator in periculo maris exiſtens, proiicit merces vt euadat periculum, reſpectu proiectionis mercium habet nolle conditionatũ, licèt enim ſimpliciter loquendo vult proiicere, quia non coactus ab aliquo extrinſeco proiicit, tamen nollet proiicere quantum in ipſo eſt, ſi aliàs non proiiciendo periculum poſſet euadere. Volitio ergo qua vult proiicere merces, exprimitur per volo, & nolitio conditionata per nolle, ſcilicet ſi poſſem aliàs euadere. Et talis nolitio conditionata ſufficit ad triſtãdum de ſic nolito eueniente. Sicut mercator cum triſtitia eiicit merces, nec ibi velle oppoſitum facit tantum habere gaudium, ſicut nolle conditionatum triſtitiam. Talis enim nolitio & volitio conditionata ſufficit ad peccatum mortale, quale fortè fuit peccatum angelorum non prius deceptorum quàm peccarent, quia voluerunt quantum in eis erat eſſe æquales Deo, ſed noluerũt ſimpliciter, quia hoc viderunt eis impoſſibile. Similiter qui metu pœnæ mortis idola colit, mortaliter peccat, licèt nollet, ſi aliàs mortem euadere poſſet. Similiter qui vellet occidere proximum, ſi impunè poſſet, licèt ſimpliciter nolit, tamen ſic volendo conditionatè, peccat mortaliter, & tamen ſufficit voluntas conditionata ad meritum, quale eſt in miſerante corde proximo non potente ſubuenire in opere. Hæc Dominus Præpoſitus Gabriel. diſtinction. 15. quæſt. vnica, artic. 1. lib. 3. ſententiarum.

¶ VELLE aliquid eſt dupliciter (vt ſcribit S. Bonau. di. 18. quęſt. 2. lib. 2.) Vel exiliter & ſemiplenè, ſicut dicitur, vult & non vult piger. Vel plenè & ſufficienter, ſicut dicit Apoſtolus Phi. 2. Deus operatur in nobis velle & perficere. Primo modo poteſt eſſe in peccatore, & talis voluntas non facit aliquem iuſtum. Secundo modo non poteſt eſſe ſine gratia præueniente & adiuuante voluntate. Hoc autem ſecundo modo non poteſt voluntas iuſtitiæ reddere animam iuſtam. Et ſic ſecundum Rich. diſt. 38. art. 2. quæſt. 2. lib. 4. duplex eſt velle, ſcilicet, Plenum quod eſt velle deliberatiuum. Et ſemiplenũ, quod eſt velle ex ſurreptione. Sic duplex eſt votum, vt ibidem declarat.

¶ VELLE deliberatiuum (vt ſcribit Rich. di. xlix. artic. 2. q. 1. libr. 4.) dupliciter poteſt accipi. Vno modo pro velle libero poſt liberam & certam rei cognitionem ſeu cogitationẽ. Alio modo pro velle poſt intellectus reconciliationẽ, ſecundum quẽ modum cõmunius videtur accipi à Philoſ. Primo modo dico (inquit Rich.) omnes homines de neceſſitate volunt beatitudinem in generali voluntate deliberatiua. Quantò enim homo magis cogitat beatitudinem, tantò magis videt in ea cõtineri omnẽ rationem appetibilitatis, & nullam rationem fugibilitatis, ſed ſicut voluntas nihil poteſt appetere niſi ſub ratione alicuius boni, ita nihil poteſt refugere niſi ſub ratione alicuius mali. Loquẽdo verò de velle libero poſt intellectus conſiliationem, quod

quidem velle propriè loquendo dicitur deliberatiuum. Sic dico (inquit Richard.) quod in ipſo eſt aliquid perfectionis: & hoc eſt liberè velle aliquid imperfectionis, ſcilicet dependentia libertatis ex intellectus conſiliatione. Accipiendo ſic velle deliberatiuum pro velle libero poſt intellectus conſiliationem, ſic homo ex deliberatiua voluntate non appetit beatitudinem nec contingenter, nec de neceſsitate, quia ſic deliberatiua voluntas includit imperfectionem in intellectu, quæ in ipſo eſſe non poteſt reſpectu finis. Sed ſi actipiatur velle deliberatiuum ratione huius quod eſt perfectionis, in eo quod eſt liberè velle, illud quod intellectus verè & determinatè dictat eſſe volendum. Sic dico inquit Rich. quòd omnes homines de neceſſitate beatitudinem appetunt ex deliberatiua voluntate, &c. Quandoque volumus quæ non poſſumus. Hinc dicunt doctores aliqui, quibus aſſentit Gerſon parte ſecund. de pollutione nocturna, conſid. 3. quòd aliquando non eſt tam meritorium credere, ſicut velle credere, nec dolere ſenſualiter de peccatis, ſicut velle dolére & non poſſe. Deſideriũ pauperũ exaudiuit Dominus (inquit Propheta) præparationem cordis eorũ audiuit auris tua. Deus itaque vt ait Gerſon, iudicat nos & noſtra ſecundũ ſuperioris rationis arbitrium, voluntatem, & iudicium, & non ſecundum ea quæ nobis inuitis atque contradicẽtibus portio ſenſualitatis inferior aduehit & producit, qualia ſunt volubilitas imaginationum & phantaſiarum, ſtimulus inſuper carnis illecebroſus & vindicatiuus: vacillationes præterea timidæ & incertæ ſuper agẽdis aut ſuper eis credẽdis, quæ noſtris nequaquam ſenſibus attingimus, & ſimilia. Decipiuntur in hoc multi ex ſimplicibus diſtinguere neſcientes inter ea quæ portio animæ ſuperior agit per cõſenſum, & ea quę portio animę inferior patitur abſque ſuperioris aſſenſu, darent ſæpè aliis bonum conſilium, qui neſciunt illud præſtare ſibi. Quare ſic certè inquit Gerſ. ob turbam hanc paſſionum ſimul irruentium tumultuantem & rixantem, &c.

¶ VENATIO eſt triplex, vt poſt Alexand. q. cix. par. 4. membr. 1. notat Gabr. diſtinc. 16. q. 4. artic. 3. dub. 2. libro 4. Quædam oppreſſiua, quædam arenaria, quædam ſaltuoſa. Venatio oppreſſiua eſt, qua opprimuntur pauperes, de qua Gen. 10. Cœpit Nemroth robuſtus eſſe venator coram domino, id eſt, hominum oppreſſor & exactor, vt exponitur di. 6. & non eſt peccatũ. Arenaria eſt cũ quis pugnat cũ beſtia dẽtata in arena, & ad hoc locat operas ſuas, & hæc illicita eſt ſicut prima, & qui eã exercet ſub precio locatus, peccat mortaliter, & efficitur infamis. 3. q. 7. infamis. Venatio ſaltuoſa eſt, quæ fit in ſiluis & ſaltibus montium, hęc eſt illicita, fit tamen illicita ex tempore, vt in quadrageſima, & ex perſona, quia clerico non eſt licita, ſaltem illa quæ fit cũ canibus & clamore, non eſt illicitum clerico.

¶ VENDITIO (vt ſcribit Gerſon par. 2. operum de contractibus, part. 1. conſid. 4.) eſt contractus per quem fit tranſlatio dominij alicuius rei de vno in alterum precio legitimo mediante, ita quòd ibi eſt merx & precium, & emens & vendens. Vide latiùs ibi, & plura de venditione. Idem in regulis moralibus. Remitto & te ad iuriſperitos.

¶ VENTER differt ab aluo, & vtero, vt notat Bruſe. diſt. 13. q. 5. lib. 4. Venter eſt qui cibos digerit & mittit ad ſingulas partes corporis, & eſt illa pars quæ eſt à fundo infimo ſtomachi vſque ad inguinem. Aluus eſt illa pars interior quæ non videtur, in qua reponuntur ſordes. Vterus vero pertinet ad mulieres, in quo ponuntur infantes.

¶ VENVS Dea putata eſt, quòd ad omnia veniat, hæc contra virtutes efficaciſſimè pugnat, vt & in triũpho Veneris Bebelij amplius de ea ſcripſimus. Dicitur & ſtella. A quo venereus, vt furor venereus, qui plus cedendo, fugiendóque vitatur & reprimitur, quàm vtendo, vt ſcribit Gerſ. de cœlibatu ſiue caſti. Eccleſiaſ. & præcipuè fuga inertis ocij. Vnde Ouidius,

Ocia ſi tollas, periere Cupidinis arcus,
Aſſit ſobrietas, familiaritas abſit. Gerſon.

¶ VENIALE peccatũ. Vide ſuprà in dictione, Peccatum veniale, & plura de hoc Gerſon.

¶ VERBVM. Quo vocabulo frequenter vtitur Aug. in ſuis ſcriptis, & dicitur à verbo, as, quod eſt dico, is. Vnde Poëta: Verba dat omnis amãs, id eſt dicit. Vel (vt aliqui volunt) à verberatu, quod verberato lingua intra palatũ aëre omnis oratio promatur. Vnde pro qualibet dictione ponitur, ſiue illa ſit nomen, ſiue pronomen, ſiue vna aliarum partium. Et verbum accipitur quintupliciter. Accipitur enim verbũ largiſſimè, pro actu intelligendi genito ſiue producto, ſiue complexo, ſiue incõplexo, vt ſcribit Gabr. diſt. 27. q. 2. libr. 1. Hoc modo accipit Aug. 19. de trinit. ca. 9. cùm dicit, Et ſi verba non ſonant in corde ſuo, dicit vtique qui cogitat. Et cùm contingit cogitare cõplexè, & incõplexè, ſequitur quòd quælibet cogitatio ſiue intellectio eſt verbum. Secundo accipitur pro quolibet actu complexo mentali indicatiuo, quo, ſcilicet alicui aſſentitur vel diſſentitur, ſiue vero, ſiue falſo. Et hoc modo propoſitio ipſa vera vel falſa non eſt verbum neque actus dubitatiuus, ſed dũtaxat aſſenſus vel diſſenſus. Illa clarè eliciuntur ex verbis Augu. 15. de trinit. c. 16. Nonne multa dicimus, etiã quæ neſcimus, nec dubitantes ea dicimus, ſed vera arbitrantes. Et ſequitur. Cùm dubitamus, nondum eſt verbum de re de qua dubitamus, ſed de noſtra dubitatione verbũ eſt. Et ſequitur, cum mentimur volentes & ſcientes, falſum verbum habemus. Tertio modo accipitur verbũ pro actu indicatiuo vero, nato gigni ex habitu ſcientifico, vel ſaltem habitu vero. Hoc modo accepit Augu. 15. de trinit. cùm dicit, Neceſſe eſt cùm verbum loquimur, id quod ſcimus loquimur, ex ipſa ſcientia quam memoria tenet naſcatur verbũ. Et ſequitur, formata quippe cognitio ab ea re quam ſcimus, verbum eſt quod in corde dicimus, quod neque Gręcum eſt, neq; Latinum, nec linguę alicuius alterius. Et c. 13. Omnia quæ per ſeipſum, & quæ per ſenſum corporis ſui, & quæ teſtimoniis aliorum percepta ſunt ſcit, animus theſaurus memorię condita tenet, ex quibus gignitur verbum, quod quando ſcimus, loquimur ante omnem ſonum, ante omnẽ originem ſoni. Quarto modo accipitur verbum pro notitia vera cũ amore prolata. De hoc dicit Aug. 9. de trinit. Verbũ amore cõcipitur, ſiue creaturę, ſiue creatoris. Et in eodem li. quęrit, an omnis notitia verbũ ſit an tantũ amata? Et ſoluit tãtummodo duplicem verbi ſignificationem. Vnam, qua verbũ dicitur, dum quod placet mente concipitur, ſecũdum quod genus verbi eſt illud Apoſtoli. Nemo dicit Dominus Ieſus niſi in Spirituſancto. Aliam verò cum omne quod notũ eſt verbum dicitur animo impreſſum quandiu de

memoria proferri poteſt, quãnis res ipſa diſpliceat ſecundum quod genus verbi Dominus ait, Nō omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in reguum cœlorum. Et ſequitur, Verbum quod nunc inſinuare volumus eſt cum amore notitia. Ex quo paret quod verbũ ſic dictũ dicit duos actus, ſcilicet intellectus & volũtatis, alioquin nō pertinet ad ſecundã partē imaginis præciſè, ſed includit tertiam partem, quod eſt contra beatum Augu. qui partes imaginis dicit cōſiſtere in mēte, notitia, vel verbo & amore. Quinto modo accipitur verbum pro cōceptu mētis, ſiue ſit ſubiectiuè in anima, ſiue tantũ obiectiuè, ſiue ſit actus intelligēdi ſiue nō. Hoc modo vult Augu. 15. de trinit. quòd omne ſignum poſterius notificatũ quod adhiberi poteſt aliquo modo ad ſignificandũ illud, quod intelligitur per notitiam eſt verbum: huiuſmodi autem eſt conceptus, &c. ſecundum hanc verbi diſtinctionem opiniones contrariæ poſſunt concordari, atque auctoritates ſanctorum Anſelmi & aliorum poſt Auguſtinum ſcribentium facilius intelligi. Et omnibus modis præfatis verbũ dicitur gigni de memoria, & eſt qua liras mētis. Itē verbum importat aliquid, quod dicens loquēdo format. Nam dicere loqui eſt ſecundum ſanctum Bonauent. in primo diſtin. 37. q. 1. Et quid eſt loqui niſi exprimere, id eſt formare vel producere verbum eius, quod nouit expreſſiuum. Loquitur autem dicens quandoque apud ſe, quandoque ad alterum. Ad ſe, quando ſibiipſi quæ cogitat vel voluit manifeſtat gignēdo in ſe notitiam ſimillimam rei alicuius (ſui vel alterius) cognitæ. Loquitur ad alterũ, dum alteri ſigno exteriori exprimit, vel notificat quę mēte cōcipit. Primę locutioni reſpondet verbũ menti immanens & conceptũ. Secundę verbũ trãſiens & prolatum. De hoc Aug. 15. de trinit. c. 10. Verbum quod foris ſignat, ſignum eſt verbi quod intus latet. Vbi tangit vtrumq; verbum, &c. Et verbum dicitur quod loquimur. Vnde Iacob. in ſua cano. Qui in verbo non offendit hic perfectus eſt vir. Et quidam dixit, quòd verbum priùs debet venire ad limam quàm ad linguam. Et cùm dicitur: Omne verbum non eſt impoſſibile apud Deum; intelligitur verum, omne verbum non implicans poſſibile eſt apud Deum: non enim omne conceptibile eſt Deo poſſibile. Poſſum enim aliquid concipere quod eſt ſimpliciter impoſſibile ſiue quod implicat, ſicut multis imponitur opinio, quæ implicat. Sed omne verbum ſimplex quod, ſcilicet ſimplici cognitione concipitur, poſſibile eſt Deo. Gab. di. 1. q. 2. lib. 3.

¶ VERBUM immanens eſt aliquid in intellectu productum, expreſſiuũ eius quod actualiter dicēs, noſcit: & quia eſt expreſſiuum, ideo ſimile expreſſo repræſentatiuè. Expreſſio enim & manifeſtatio fit ratione ſimilitudinis. Gabriël. di. 27. q. 2. lib. 1. Et quod aliquid ſit verbum mentale, requiruntur quatuor conditiones. Prima, quod ſit aliquid in intellectu. xv. de Trinit. cap. x. per ſigna corporalia, verbum quod mente gerimus, innoteſcit. Secũda, quod ſit aliquid in mente genitum, vt ſit proles quædam. 9. de Trinit. capit. 6. Conceptum rerum veracem notitiam tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, nec à nobis naſcēdo deſcendit. Tertia quod ſit ſimilitudo rei & imago eius. 9. de Trinit. cap. 11. Notitia verbum eſt, & cùm habeat notitia ſimilitudinem ad eam rem quã mens nouit: ideoque & imago & verbum eſt. Item xv. de Trinitat. cap. 12. Verbum eſt ſimilliſſimum rei notæ & imago eius. Quarta conditio, quod ſit expreſſiuum ſiue manifeſtatiuũ rei cuius eſt verbũ, & notitia hæc ſequitur ex tertia, quia ſimile repræſentatiuum eſt ſui ſimilis. De hoc dicitur vij. de Trinit. cap. 3. Verbum quod non proferimus temporale & tranſitorium ſeipſum oſtendit, & illud de quo loquimur. Et gloſſ. Matth. 11. ſuper illud: Nemo nouit niſi pater, &cæ. Verbo enim ſuo pater ſe declarat, & verbum ſeipſum declarat, quia mentis noſtræ lumen eſt. Et quoniam hæ conditiones conueniunt omni actuali cognitioni in nobis: ideo omnis talis in nobis eſt verbum. Vnde xv. de Trinit. cap. x. Et ſi verbum non ſonat in corde, dicit vtiq; qui cogitat: Quicquid igitur cogitatur, verbũ mentis eſt: licèt adhuc verbum mentis quandoque largius, quãdoq; ſtrictius accipiatur, quia omnis mentalis cognitio noſtra in mente gignitur, & eſt naturalis imago rei repręſentatiua, & per hoc rei quam repræſentat expreſſiua & declaratiua. Ex quo conditiones prædictæ de verbo verè & propriè reperiuntur in Deo: verè & propriè eſt ibi verbum non tranſſumptiuè. Eſt enim ibi ſapiētia ſeu notitia genita, patri ſimillima, & omnis paternæ perfectionis expreſſiua, & ita propriè verbum. Vnde Hebr. 1. Nouiſſimè Deus pater locutus eſt nobis in filio: & ſequitur: qui eſt ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. Et ad Colloſ. 1. Imago inuiſibilis Dei. Et Sapien. 7. de ſapientia genita dicitur. Candor eſt lucis ęternę, & ſpeculum ſine macula maieſtatis Dei, & imago bonitatis illius. Quia autē in diuinis non omnis cognitio eſt producta, ſed eſt ibi notitia & ſapientia eſſentialis non producta, quæ eſt omnibus modis diuina ſapiētia ſiue eſſentia eãdē tribus: non enim pater ſapit ſapiētia genita. 7. de Trinit. capit. 1. prope finem. Siquidem nihil recipit pater à filio, ideo non omnis notitia diuina eſt verbum, ſed ſolùm notitia genita. Et ideo ſolus filius eſt verbũ, qui ſolus eſt genitus. Vnde Augu. 6. de trinit. ca. 2. Verbum ſolus filius accipitur non ſimul pater & filius tanquam ambo vnum verbum, hæc de verbo immanenti & æterno Gabr. ſcribit di. 27. q. 3. libr. 1. de quo & infrà amplius videbitur.

¶ VERBUM vocale eſt aliquid in voce, ſubordinatũ verbo mentali, quod nōn ſignificat verbum mentale, ſed ſignificat rem illam ad placitum, quã verbum mentale, cui ſubordinatur ſignificat naturaliter. Gabr. diſt. 27. quęſt. 2. lib. 1. & ar. 3. & in fine dicit, omne verbum quod eſt notitia complexa & adhæſiua gignitur per præuias cogitationes & inquiſitiones ac diſputationes.

¶ VERBUM trãſitorium & prolatum. Eſt creatura à Deo producta, ſpiritus Dei manifeſtatiua (vt dicit ſanct. Bonauen.) & ſic capiendo verbũ eſt eſſentiale, quantum ad terminũ à quo producitur, quia æqualiter à qualibet perſona producitur, & æqualiter omnes manifeſtat.

¶ VERBUM imperatiui modi multipliciter accipitur in ſcriptura. Aliquãdo præceptoriè. Aliquando cōſultoriè. Aliquando inſinuatoriè, & aliquando permiſſiuè, quorum ſumi poſſunt exempla ex diuerſis locis ſcripturæ. Vnde 3. Reg. vlt. dicitur: Quis ſeducet Achab regē Iſraël, & poſt ſubiungitur quod Dominus dixit ſpiritui mēdaci. Egredere & fac, ibi imperatiuus, egredere & fac non intelligitur imperatiuè, ſed permiſſiuè; &c. Hæc ſanct. Bonauen. diſt. 37. ar. 2. quęſt. 1. libr. 2. Et verba fidem Chriſtianam

exprimentia, vt idem vult Bonauen. diſt. 4. q. vltim. libr. 3. debent eſſe ab errore longinqua, & deuotioni approximantia, maximè illa in quibus eſt ſermo de virgiue Maria. Ipſa enim cunctas hæreſes intemit in vniuerſo mũdo, veritatem in ſeipſa concipiendo & pariendo. Ipſa etiam reconciliationem toti generi humano promeruit, & ideo erga eam debet omnis ardere Chriſtianorum deuotio. Et propterea quia beata virgo illum cõcepit, quia nõ tantum eſt Chriſtus propter vnionẽ, ſed etiã Deus verus propter ęternã generationẽ, Dei genetrix debet dici, vt ex ipſo vocabulo honoretur & impietatis error extinguatur, qui dixit Mariam cõcepiſſe hominẽ. Ad cuius erroris ſomentũ Neſtorius (vt Damaſc. verus doctor) voluit eã Chriſti genetricẽ nõ Dei genetricẽ appellare, quaſi purũ hominẽ genuiſſet, vt latiùs ibidẽ declarat S. Bona. vbi ſuprà, & paulò pòſt concludendo. Beata itaq; virgo eſt Dei genetrix appellanda, iuſtè & veraciter & deuotè. Et quod dicitur mater Dei, nõ eſt propter hoc quod genuerit eum ſecundũ diuinam naturam, ſed propter idiomatum communicationem, & myſterij incarnationis expreſſionem & ipſius virginis honorificationem. Liberis autem verbis vtuntur Philoſophi, & in rebus ad intelligendum difficillimis offenſionem piarum aurium non pertimeſcunt. Vobis autem, ſcilicet Theologis ad certam regulã loqui ſas eſt (vt ſcribit Gerſon part. 1. ſer. pro Viagio regis Romanorum, parte 2. directióne 3.) Omnia præterea verba cuiuſcunque temporis ſiue pręteriti ſiue ſuturi ſiue important actus eſſentiales ſiue notionales, dicuntur verè de Deo, & eſt regula omnium Theologorũ generalis. Et iſta regula fundatur in dicto Aug. ſuper illo verbo. Quęcunque audiui à patre. Et licèt iſta verba dicantur de Deo, nõ tamẽ dicũt diuerſas differẽtias. Verba igitur diuerſorum temporum nõ dicunt differentiam temporis prout dicũtur de Deo. Item idem ſunt præſens, pręteritum, & futurum in Deo. Verba quoq; diuerſorum temporum vt dicuntur, important nũc ęternitatis, nõ tamen abſolutè, ſed prout coëxiſtit pluribus partibus temporis (ita ſcribit Bruleſ. di. 4. q. 1. libr. 1.) Et verba prædicabilia de Deo quędã ſunt eſſentialia, vt communicatur, quædam perſonalia, vt generat generatur, ſpirat ſpiratur. Quædã communia, vt eſſe, exiſtere, creare, gubernare, intelligere, amare, &c, Gabr. di. 4. q. 1. libr. 1. Et Petrus de Aliaco d. v. lib. 1. ſentent.

¶ VERBVM ocioſum ſecundum ſan. Bonauen. eſt illud quod non ordinatur in finẽ, & quod caret omni vtilitate, dum tamen aliquẽ deberet habere. Et ſic intelligendum eſt illud Gregor. Verbum ocioſum eſt quod caret ratione iuſtæ neceſſitatis & intentione piæ vtilitatis. Et inter tale otioſum & meritorium cadit medium, quando aliquis aliquid loquitur, quod nõ eſt omnimoda vtilitate priuatum, nec tamen eſt ordinatum in Deum tanquam in finem vltimum. Frequenter autẽ verba quæ vidẽtur inutilia vtilia fiunt dum ordinãtur ad recreationẽ aliquam ſpiritus, & ad excluſionem acediæ ſecundum quod refertur beatum Bernard. dixiſſe cum quẽdam ſecit ceſpitare. Ocioſum inquit fuit factũ, ſed non ocioſe factum, fecerat enim hoc ad lætificandum illum quem viderat mœſtum.

¶ VERBVM diuinum eſt perſona ſeu notitia genita de ſcientia dicentis quæ eſt Dei & omnium creaturarum tanquã obiectorũ cognitorum, ſicut dicit Aug. in lib. lxxxiij. qu. In nomine verbi ſignificatur non ſolum reſpectus ad patrem ſed ad illa quæ per verbum facta ſunt operatiua potentia. Connotat enim verbum id quod manifeſtat. Manifeſtat autẽ omne quod intelligitur. Vna autem diuina ſcientia de qua gignitur verbum omnia Deus & creaturæ intelliguntur, ideo connotat reſpectiuè creaturas. Gab. di. 27. quæſtio. 3. lib. 1. Et diuinũ verbum (vt ait S. Bonauen. diſt. 27. ſerm. 2. quæſtio. 4. lib. 1.) eſt veriſſimum, placentiſſimum, omnipotentiſſimum, &c. Et ſolus filius eſt verbum in diuinis, quia omne verbum eſt genitum, ſolus filius eſt genitus, ergo ſolus filius eſt verbum, vt dicit Gabr. vbi ſuprà. Et verbũ omnibus modis eſt filius. Et ſola intellectio genita, quæ ſolus eſt filius, eſt verbum. Et in fine vbi ſuprà dicit Gabr. Verbum Dei nõ naſcitur de omnibus cognitis ſciẽtia patris, ſed naſcitur de ſciẽtia patris, quæ eſt vna omnium cognitorum, & hæc eſt patris ſubſtantia. Et verbum eſt purum notionale, quia cõuenit ſoli filio. Et illud verbum factum eſt caro, de quo Aug. de trinit. c. 19. Cùm lego, verbum caro factum eſt & habitabit in nobis. In verbo intelligo verum Dei filium, in carne agnoſco verum hominis filium & vtrumq; ſimul in vna perſona Dei & hominis ineffabili gratiæ largitate coniunctum. De quo Gerſon parte 2. ſerm. in die natiuitatis Domini per plura ſcribit, & aliàs dicitur. Illud verbum patris ex tempore incarnatum non eſt aliquo modo compoſitum. Omnis enim cõpoſitio repugnat ſummæ ſimplicitati (vt dicit Gab. di. 6. q. 1. li. 3.) verbũ ſicut quælibet perſona diuina eſt ſummè ſimplex, ergo nullo modo compoſita, vt latiùs ibi probat. Et per verbum filiũ Dei pater notificauit ex tẽpore ad extra multitudinem perfectionũ diuinarũ, quã habet ab ęterno ab intra. Et per cõſequens filius Dei per quẽ facta ſunt, & notificata oĩa, habet dici nomẽ Dei. Itẽ per verbũ filium Dei fuerũt non ſolum nobis notificatæ diuinæ perfectiones eſſentiales in opere creationis, ſed ẽt myſterium trinitatis, de quo latiùs ſcribit Iacobus de Valẽtia ſuper illud Pſal. 148. Ignis, grando, &c. quæ faciũt verbum eius, &c. Filius autem & verbũ non ſunt nomina ſynonyma. De quo vide ſuprà ĩ dictione Filius.

¶ VERECVNDIA poteſt accipi tripliciter ſecundũ Rich. di. 33. artic. 5. q. 8. lib. 3. Vno modo pro paſſione, & ſic nõ eſt virtus ſed paſſio laudabilis, dicente Philoſ. 4. Ethic. c. 1. quod verecundia eſt laudabilis: paſſiones autẽ nõ ſunt virtutes: quia virtus eſt habitus, vt dicitur 2. Ethi. Secũdo modo verecũdia accipitur pro actu, & ſic eſt actus virtutis. Tertio modo pro habitu habilitante ad talem actũ, & ſic eſt virtus ſecundum ſanctum Tho. 2. 2. quæſt. 144. per quam aliquis refugit turpitudinem tẽperantię contrariam. Idem verecundia ponitur pars tẽperãtiæ vna, & alia honeſtas per quã aliquis amat pulchritudinem temperantiæ. Nam inter virtutes præcipuè temperantia vendicat ſibi quendã decorẽ & intemperantiæ vitia habent turpitudinem. Et ſecundũ Anto. in ſumma, part. 4. titu. 4. verecundia dicitur virtus largè accipiendo nomen virtutis, prout omne quod eſt laudabile in humanis actib' vel paſſionibus dicitur virtus, ſed propriè non eſt virtus, quia deficit à perfectione virtutis inquantũ eſt timor alicuius turpis, vel inquantũ eſt timor ingloriationis ſecundum Philoſophum 4 Ethic. ſcilicet opprobriorũ, paupertatis, ignobilitatis, ſeruitutis. Nam ex imperfectione prouenit quod quis de huiuſmodi

iuſmodi verecundetur. Virtuoſus enim talis non curat, ſed contemnit, quia indignè ſibi irrogantur, ſicut legitur de Apoſtolis Act.5. quod ibant gaudẽtes à conſpectu, &c. Verecundia ſecundũ Paulum Corteſium libr.3. ſentent. di.8. eſt culpæ ſpectatrix & tenerrimus oculorum pudor, qui à criminum genere infamiæ metu arceatur. Et ſecundum B. Tho. 2.2.q.cxvj.art.2. verecundia eſt timor turpitudinis exprobrabilis. Et principaliter reſpicit vituperiũ, Sed reſpicit culpam cõſequẽter, & hoc dupliciter, ſcilicet ceſſando & celãdo. Et dicitã vereor, quod idem eſt quod timeo. Quid autem apud Deũ, quid apud homines gratioſius quã humilis verecundia, &c. vt ſcribit Gerſon tract. x. ſuper Magnificat. Et Ambroſ. libr.2. offic. Pulchra virtus eſt verecundia & ſuauis gratia, quæ non ſolum in factis, ſed etiam in ipſis ſpectatur ſermonibus ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum ſermo reſonet tuus. Speculum enim mentis plerumque in verbis refulgit, ipſum vocis librat modeſtia, ne cuius offendat aurem vox fortior. Denique in ipſo cauẽdi genere prima diſciplina verecundia. Et vt ſcribit Hierony. Ingenia liberaliter educata facilius verecundia quàm metus ſuperat, & quos tormenta nõ vincunt, interdũ vincit pudor. Greg. ſuper Ezech. homel.10. Sicut verecundia laudabilis eſt in malo, ita reprehẽſibilis eſt in bono. Erubeſcere enim malum ſapientiæ eſt, bonum verò erubeſcere fatuitatis. Qui erubeſcit mala pœnitendo quæ fecit, ad vitæ libertatem peruenit. Qui verò erubeſcit bona facere, à ſtatu rectitudinis cadit, itaque ad damnationem tendit, ſicut per redemptorem dicitur, Qui me erubeſcit & meos ſermones, &c. Et ſecundum Bernard. verecundia eſt ſoror continentiæ, & bonum ſignum, vt inquit Seneca, in adoleſcente, &c.

¶ VERITAS eſt adæquatio rei ad intellectum, vt Philoſ. deſcripſerunt, de quo Gabr. ſerm.2. dominicæ Exaudi. Et veritas dicitur dupliciter ſecundum Rich. di.46. ar.2. q.2. in fine lib.4. Vno modo ſecundum quod cõſiſtit in quadã adæquatione rei ad intellectũ, cuiuſmodi eſt veritas intellectus. Alio modo pro voluntate manifeſtãdi ſe exterius in ſignis & operibus ſecundũ rectum iudiciũ rationis, ſecundũ quẽ modum loquitur de veritate Philoſ.4. Ethi. ca.13. Veritas ad ſimilitudinem primi modi dicta in Deo, differt ſecundũ rationẽ intelligẽdi à iuſtitia, quãuis idẽ ſint re, ſed dicta ad ſimilitudinẽ modi ſecũdi in Deo pertinet ad rationẽ iuſtitiæ. Eſt enim voluntas conformãdi opera ſua ad iuſtitiæ rationem ſeu regulam, quæ regula eſt veritas primo modo dicta. Veritas primo modo dicta prior eſt ſecũdum rationem intelligendi quàm miſericordia, eſt enim eius regula, ſic non eſt de veritate ſecũdo modo dicta, &c. Richard. Et veritas rei dupliciter accipitur (vt ſcribit Gabriël diſtinct. 14. q.3. artic.1. libr.4.) poſt Alexan. parte, 41. quæſtio.3. membro. Vno modo vt refertur ad exiſtentiam rei. Alio modo ad efficaciã. Veritas exiſtentiæ eſt, cùm res habet quicquid ad eius eſſentiam pertinet. Veritas efficientiæ eſt, cùm res habet effectum ſuum ad quẽ ordinata eſt, quomodo homo carens rationis vſu aut non viuens ſecundum rationem, dicitur non eſſe verus homo, ſed beſtia, vt vult Boët. 4. de conſol. proſa. 3. quod tranformatum vitiis hominem æſtimare non poſſis.

¶ VERITAS, vt dicit Petrus de Aliaco q.1. prologi, eſt propoſitio vera, nec eſt quid diſtinctum à propoſitione, vt ibidem patet, oſtendit & probat.

¶ VERITAS ſermonis poteſt eſſe duplex, & ſimiliter duplex falſitas ſecundum Bonauen. poſt Alex. parte 2. quæſt.129. membro 1. ſecundum quod ſermo poteſt referri ad rem ſignificatam, vel ad intentionem proferentis. Nam referendo ſeu comparando ad rem ſignificatã, ſi fuerit adæquatio rei ad ſignũ quod res ita ſe habeãt, quomodo ſe habere ſignificantur, dicitur ſermo verus. Si ſignificant non ſic habere, quàm ſe habeant, aut aliter ſe habere, quàm ſe habeant, dicitur ſermo falſus. Comparando autem ad intentionem proferentis, ſermo dicitur verax aut fallax. Verax ſi hoc quod verba foris ſonant, etiam mente credendo intendat. Si verò aliud credit, ſermo dicitur fallax, etiãſi verus fuerit, vt ſi quis falſum putat, quod verũ eſt, credẽs falſum aſſerit pro vero, fallax eſt illa aſſenſio, licèt ſit vera, ſic differunt mendacium & mentiri. De quo ſuo loco dicitur. Gabriël hæc diſtin.38. q. vnica, art.1. libr.3.

¶ VERITAS Theologica eſt veritas neceſſaria viatori ad æternam ſalutem habendam, hoc eſt, veritas Theologica eſt veritas, cuius notitia adhæſiua neceſſaria eſt ad ſalutem explicitè habenti vſum rationis & eam apprehendenti, vt omnes veritates in canone bibliæ contentæ ſunt veritates Theologicæ, & ſufficit ad ſalutem ea credere implicitè, ſicut omnia reuelata in genere à Deo in ſenſu per ſpiritumſanctum intento. Item omnis propoſitio ſeu veritas formata, vel formabilis de Deo, vel etiã de creaturis, vt referuntur ad Deum ſecundum rationem gubernationis, creationis, conſeruationis, iuſtificationis, redemptionis, remunerationis & ſimilia quæ conſiderantur in Theologia, vt paſſiones ſubiecti dicuntur veritates Theologicæ. Gabriël quæſtio.1. prologi. & Aliacenſis quæſtio.1. prologi. art.2. Et aliquæ veritates ſunt naturaliter notæ, vt Deus eſt bonus, viuens, ſapiens. Aliæ ſupernaturaliter cognitæ & tantum creditæ, vt Deus eſt trinus & vnus, Deus eſt incarnatus. Gabriël vbi ſuprà.

¶ VERITAS catholica eſt veritas reuelata à Deo in ſe, vel ſuo antecedente pertinens ad religionem. Dicitur, veritas reuelatis à Deo, quia veritas humano ingenio adquiſita, puta per demonſtrationem vel experientiam, vt talis non dicitur veritas catholica, quia omnis veritas catholica, eſt articulus fidei. Fides autem nõ innititur euidentiæ naturali, ſed diuinæ reuelationi. Dicitur in ſe, propter veritates ſacri canonis bibliæ, quæ omnes immediatè ſiue ſecundum ſe ſcriptoribus eius ſunt reuelatæ. Ipſi enim fuère calamus ſcribæ, id eſt ſpiritusſancti velociter ſcribentis. Dicitur, vel in ſuo antecedente propter veritates quæ ex contentis in biblia poſſunt deduci, vel inferri in conſequentia neceſſariã: vt eſt illud, Deus eſt verus homo ex anima rationali & carne ſubſiſtens, quæ ſub hac verborum forma non habetur in ſcriptura, ſed ex eis poteſt deduci in conſequentia neceſſariã. Dicitur, ad religionem pertinens, propter veritates religionem ſiue pietatem non reſpicientes, quæ non dicuntur veritates catholicæ quamuis fuerint à Deo reuelatæ. Pertinet autem ad religionem quicquid ad pietatem, id eſt Dei cultum, aut ad finem beatitudinis conſequendo ordinatur. Ex quo ſequitur quòd

tur quod multæ veritates quæ in ſcriptura canonica non habentur, nec ex eis ſolis deduci poſſunt in cōſequentia neceſſaria, ſunt catholicæ. Patet primum de his quæ ab Apoſtolis ad nos per ſuccedentium relationē, vel ſcripturas fidelium fide dignas ad nos peruenerunt, & tamen in ſcriptura canonica non continentur, hæc Apoſtolis per ſpiritum ſanctum reuelata (à quo docti ſunt omnes veritatem) non dubitatur. Patet & de his quæ ex præmiſſis coaſſumpto aliquo verò euidentiæ, vel certè deduci poſſunt. Patet etiam tertio de his veritatibus quæ aliis fidelibus à Deo reuelatæ eſſe ſufficienter oſtenduntur. Patet & quarto de his quæ ab Eccleſia vniuerſali vt credenda accepta ſunt, quę ſupponitur in fide errare non poſſe, cuius fidem deficere non poſſe oratio Chriſti pro fide Petri (Luc. 22. & eius promiſſa aſſiſtentia vſque in finem ſeculi Matth. vltim.) certam reddiderunt. Patet quinto de veritatibus à generalibus cōciliis & Romanis pontificibus ritè determinatis. Hæc enim omnia vel reuelata ſunt vel ex ſolis relatis ſunt deducta, vel ex reuelatis & illis veritatibus certis coaſſumptis, neque aliud determinat ritè concilium vel Romanus Pontifex. Hæc Gabriël di. 13. q. 2. ar. 1. lib. 4. Veritas catholica ſic deſcribitur à Gerſ. par. 1. in declaratione, quæ veritates ſunt credendę de neceſſitate ſalutis. Veritas catholica (inquit) eſt veritas habita per diuinā reuelationem immediatè vel mediatè, explicitè in propria forma verborum, vel implicitè in bona & certa conſequentia. Et veritates catholicæ (vt ſcribit Gabriël diſtin. 25. quęſt. vnica, ar. 3. dub. 3. lib. 3.) abſque omni approbatione Eccleſiæ ex natura rei ſunt immutabiles & immutabiliter veræ, ſunt immutabiliter catholicæ reputandæ, ſicut hæreſes abſque omni reprobatione & dānatione ſunt falſæ, ita abſque omni reprobatione ſunt hæreſes putandæ, &c. De veritatibus catholicis latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ VERITAS eſt triplex vt notat Gerſon parte 4. ſermone dominicæ paſſionis,) ſcilicet, Veritas doctrinæ, Veritas vitæ, & veritas iuſtitiæ. Hanc triplicem veritatē Chriſtus nobis prędicauit. Primà nos docet cognoſcere verum & falſum, & præcepit nobis vt credamus verum, falſum verò relinquamus. Secunda, ſcilicet veritas vitæ, bonum diſcernit à malo, & præcipit nobis vt inſequamur bonum, & malum dimittamus. Tertia veritas nos docet facere vnicuique iuſtitiam, cuilibet reddendo quod ſuum eſt. Et hæc iuſtitiæ veritas præcipit nobis vt patienter feramus mala, & tribulationes, quæ nobis Deus mittit ſecundum noſtra demerita. Hi qui non imitantur aut non credūt has tres veritates, ſunt maledicti per os Eſaiæ Prophetæ. Eſa. 5. Væ qui diciris malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: & ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. De quo amplius videre potes apud Gerſonem vbi ſuprà.

¶ VERVM contingēter & verum determinatè differūt. Nam determinatè verum eſt, quod eſt verum, ſic quod non eſt falſum, eſt tamen contingenter verum, quia poteſt eſſe falſum, & nunquam fuiſſe verum. Gabr. di. 38. vnica, ar. 1. lib. 1.

¶ VERITAS Dei erga nos cōſiſtit in ſeruando promiſſa & non fallendo in reuelatis in lege (vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal. 142. In veritate tua exaudi me in tua iuſtitia.) Et tota eius iuſtitia cōſiſtit ſeruando veritatem promiſſis & reuelatis in lege, & tribuendo vnicuique quod ſuum eſt, ſcilicet remunerando bona & puniendo mala. Et ſic patet qualiter iuſtitia diuina includit veritatem in promiſſis & reuelatis, quaſi iniuſtus reputaretur Deus, niſi impleret promiſſa & reuelata in lege & Prophetis. Et in ſacra ſcriptura ſæpè per veritatem intelligitur diuina iuſtitia.

¶ VERMIS (vt ſcribit Bruleſer diſt. l. ar. vlti. lib. 4.) dicitur tripliciter. Primo modo dicitur quaſi veritas miſſa. Iſto modo filius Dei qui miſſus eſt à patre in mundum pro ſalute generis humani, dicitur vermis, ſecundum illud Pſal. 21. Ego ſum vermis & non homo. Aug. Vermis, id eſt veritas miſſa & non homo, quia non ſum conceptus ex ſemine viri & mulieris ſicut cæteri homines. Alio modo dicitur vermis animal. Et ſic vermes dicuntur quædā animalia parua ſuper coſtas ſuas ambulantia, & ſi habeant pedes, ſunt valde parui, ſicut pediculi & cęteri vermes generari ex corruptione, ſiue ſint in terra ſiue in aqua, & iſto modo etiam ſerpentes dicūtur vermes. Tertio modo dicitur vermis à rodēdo, quia corrodet & remordet, & ſic vermis ſpiritualis, ſcilicet ſynderesis dicitur vermis, & capitur vermis ibi Metaphoricè, & eſt quædā triſtitia & cōtinuus remorſus cōſcientiæ, qui oritur ex putrefactione peccati & cōcurſu duorū mouentiū, ſcilicet voluntaris nāturalis, & volūtaris liberę ſibiinuicē obuiantiū & ſibiinuicē reſiſtentiū. Vnde triplex triſtitia eſt in dānatis. Prima eſt carētia beatitudinis. Secūda erit de igne affligēte eos. Tertia triſtitia eſt vermis, & peccatum dicitur putrefactū & putridū, quādo homo moritur in illo. Sic patet quòd vermis ſpiritualis eſt in dānatis, de quo & vide in dictione *pœna vermis*. Et vermis ille in damnatis iuſto Dei iudicio eſt inuariabilis, malis enim ſimul omnia peccata memorantur, vt de omnibus cōtinuè torqueātur. Erit itaq; vermis iſte inuariabilis, ita quod continuè mordebit, nec minuitur, nec augmētabitur, quia intēſiuè mordebit in vna hora ſicut & in alia, vt in fine dicit quòd vermis iſte intenſius erit in aliquibus ſecundum quòd aliqui plura peccata commiſerunt, in aliis autem minus intenſè mordebit ſecundum quod minus peccauerunt.

¶ VESTIGIVM propriè eſt impreſſio pedis, id eſt ſignum quod à pede relinquitur. Dictū quod veluti indumentum ſit pedis. Hinc per ueſtigo atq; inueſtigo quæ ſignificant quærendo inuenio. Et ſecundum beatum Thom. in primo ſcripto di. 3. art. 2. & in 1. parte q. xcv. at. 7. Veſtigium eſt impreſſio derelicta ex tranſitu alicuius ſuperuacuum, vel plenum imperfectè repræſentans, & ideo imperfectè, quia veſtigium repræſentat aliquid confuſè & ſub ratione ſpeciei, imago perfectè quia ſub ratione indiuidui, ſicut per veſtigiū diſtinguitur equus à boue, & cognoſcitur quod tranſiens eſt equus non bos. Non autem diſtinguitur hic equus ab alio, ſed imago Iouis non repręſentat Cæſarem.

¶ VESTIGIVM in creaturis tripliciter capitur, vt ſcribit poſt Aliacenſem q. 4. libr. 1. Et Occam Gab. q. 9. diſt. 3. lib. 1. Vno modo largè, & ſic eſt effectus derelictus ex aliqua cauſa, rememoratiuus ipſius ducens ex communi lege in adhæſionem alicuius propoſitionis cōtingentis enunciātis eſſe fuiſſe vel alicuius talis de ipſa cauſa. Hoc modo fumus vel aduſtio derelicta ex igne dicitur veſtigium ignis:

Et odor

Et odor aliquando derelictus ex animali tranſeunte dicitur veſtigium. Vnde canis habet excellẽtem olfactionem, qua inſequitur leporem. Nam omnis beſtia ſilueſtris relinquit poſt ſe odorem, qui eſt veſtigium eius. Secũdo modo capitur veſtigium magis ſtrictè pro impreſſione alicuius in aliquod ſibi cedens, remanens in ſui abſentia ducens, &c. Hoc modo in cera relinquitur ſigilli veſtigium. Et in luto quo ſus totus ſe voluerat veſtigium porci. Dicitur tamẽ impreſſio ſigilli in cera, etiam imago licèt non propriiſſimè capiendo imaginẽ. Tertio modo capitur ſtrictiſſimè & propriè veſtigium. Sic eſt impreſſio partis alicuius totius in aliquod ſibi cedẽs, remanens in abſentia eius rememoratiuũ eius, &c. vt ſuprà. Differunt autem imago & veſtigium (vt ſcribit Gabr. vbi ſuprà, de quo videatur & in dictione *imago*, & ſuprà tactum eſt paulò antè. Et remotiores ſimilitudines creaturæ ad Deum dicuntur veſtigium, propinquiores verò imago.

¶ VESTIGIVM ſic notificatur. Eſt ſimilitudo Dei imperfecta reperta in creatura nata ducere in cognitionẽ recordatiuã à propriatorum vel alicuius proprij, ſed non propriorum trium perſonarũ. Et omne ducens in notitiã Dei vel eſt imago vel veſtigium. Poſſumus autem (vt ſcribit Gab. lib. 1. di. 3. q. 9.) in creatura conſiderare quædam quibus ducimur in notitiã rememoratiuam appropriatorũ diuinorũ. In perfectioribus verò creaturis poſſumus cõſiderare aliqua quibus poſſumus duci in notitiã rememoratiuã propriorum, id eſt aliqua diſtincta, quorum vnum producit non producitur. Aliud ab illo vno producitur: tertium ab vtroque, vt mens, notitia, amor: quæ quia ſunt ſimul in eodem, habẽt aliquam conſubſtantialitatem. Et ita ducunt in memoriam propriorum, id eſt patris nõ producti, filij à ſolo patre geniti, & ſpiritusſancti procedentis ab vtroque, qui ſunt verè cõſubſtantiales, quia vna eademque eſſentia. Primũ in creatura dicitur veſtigiũ. Secũdũ imago, quæ tũc magis propriè dicitur imago, quando ea quæ in ea conſiderantur, habent ordinem ad diuina, ita quod pro ea creatura poteſt capere Deum intelligẽdo & amãdo. Et ſic propriè non inuenitur niſi in creatura rationali & eius parte quæ capax eſt æternorum. Quælibet igitur creatura poteſt eſſe veſtigiũ trinitatis. Verbi gratia habens in ſe conceptũ pulchritudinis abſtractũ à ſpecie ſiue pulchritudine creaturæ (quæ eſt appropriatum diuinæ perſonę) dum occurrit pulchra creatura incipit intellectus cogitare de pulchritudine diuina. Sed propriè loquendo nulla creatura eſt veſtigium trinitatis, ſed ſolùm impropriè metaphoricè aut tranſſumptiuè, quia conuenit cum veſtigio corporali in multis (vt ſatis bene declarat Gabr. vbi ſuprà.) Nam ſicut veſtigiũ corporale eſt aliqualis ſimilitudo, & non omnimoda veſtigiati, ita creatura reſpectu Dei. Et ſicut veſtigium corporale tãtum eſt ab eo cuius eſt veſtigium, ita creatura cauſata eſt à Deo. Vide latiùs Gabr. art. 2. vbi ſuprà, & art. 3. notat in quibus proprietatibus quæ ſunt in creatura conſiſtit ratio veſtigij, &c.

¶ VESTIGIVM Dei in ſacra ſcriptura tripliciter accipitur vt notat Pelbartus poſt doctorẽ ſuum Guil. Scoti imitatorem & Scotorellũ. Aliquando enim accipitur pro prouidentia occulta Dei, ſicut cũ dicitur Ioann. 11. Forſitan veſtigia Dei cõprehendes, id eſt occulta Dei iudicia non poteris comprehendere tu homo. Secũdo modo veſtigiũ capitur pro opere Chriſti in mundo vel pro exemplis eius ſanctæ vitæ, iuxta illud Iob: Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. Vnde 1. Pet. 2. dicitur. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplũ vt ſequamini veſtigia eius. Tertio modo accipitur pro radio creaturæ, qui nos ducit in cognitionem creatoris, ſicut enim veſtigium ducit nos in cognitionẽ aliquam illius cuius eſt ſecundũ partem, & in quadã elongatione, id eſt remota cognitione, ſicut veſtigium equi, ita omnis creatura dicitur veſtigium, quia ducit nos in cognitionẽ Dei ipſius tãquam effectus in cognitionem cauſæ, quaſi ſecundum partẽ inferiorem ſecundum eſſe, ſcilicet. Homo autem tãquam imago Dei de propinquo repræſentat, & cognoſcere facit Trinitatẽ. Hæc Pelbartus poſt Scotorellũ. de quo Gerſon tract. vij. ſuper cantico Mariæ. Conſiſtit inquit in re qualibet quantumcunque modicum habeat entitatis, & in accidentibus & in materia prima veſtigium Trinitatis, &c.

VESTIS veſtimentum à veſtio dicitur. Veſtem iuriſconſulti diffiniunt eſſe quicquid inducẽdi, præcingendi, amiciendi, inſeruiendi, tegendi, accubandi gratia paratũ eſt. Veſtes, quibus vtitur in Miſſa ſacerdos quid ſignificent oſtendit Rich. di. 13. art. 4. quæſt. 4. libr. 4. Amictus in capite repræſentat diuinitatem amictam humanitate. Caput enim Chriſti, Deus eſt. Alba nouitatem vitæ ſignificat, quam Chriſtus habuit, & docuit, & tribuit in Baptiſmo. Zona Chriſti iuſtitiam, iuxta illud Eſa. 11. Erit iuſtitia cingulum lumborũ eius. Manipulus poſitus in læua ſignificat, quod Chriſtus in via brauium obtinebat, per manipulũ enim brauium deſignatur, iuxta illud Pſal. Venient cum exultatione portãtes manipulos ſuos. Per læua vita præſens intelligitur. Stola quæ collo ſacerdotis incumbit obedientiam ſignificat, quam Chriſtus propter ſalutem humani generis ſubiit, factus obediens vſque ad mortem. Caſula quæ aliis veſtimẽtis ſupponitur Chriſti charitatẽ ſignificat, quæ omnes alias virtutes excellit. Vel aliter, vt ſcribit Gabr. lect. 11. canonis. Amictus quo caput tegitur ſacerdotis, velamen ſignificat, quo perfidi Iudæi in domo Caiphæ Chriſti faciem velabant, percutientes, & illudentes, & dicẽtes: Propheticza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit. Mat. 26. Alba veſtem ludicram & albam, quia velut ſtultus ab Herode illuſus remiſſus eſt ad Pilatum, Luc. 23. Plancta ſiue caſula veſtem purpuream repræſentat, qui in Pilati prætorio poſt flagellationẽ à militibus irriſus, contumelioſè ſalutatus ac percuſſus inimicis ſuis eſt oſtenſus, dicẽte Pilato: Ecce homo. Ioan. 19. Zona, manipulus, ſtola, tria ligamina quibus in captione, in flagellatione, in crucis baiulatione Dominus ligatus legitur. Amplius legitur de his veſtimentis Gabriël in cano. lect. 11. & 12. quid ſignificent tropologicè, & quid ſignificent allegoricè, qui pulchra & notanda & plura de his veſtimentis ſcribit.

¶ VIA eſt locus per quem habere iter omnibus licet. Aliquãdo accipitur pro ipſo itinere, hoc eſt actu ambulandi. Interdum pro ratione. Virgilius:

Inueni germana viam.

Via autem ad cęlum eſt via mandatorũ quã Propheta non modò iuiſſe, verùm etiã cucurriſſe gratulabatur, dicens: Viam mandatorum tuorum cucurri, conformiter adſequens iuſſum Chriſti: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Matth. 19. Ab hac via quiſquis aberauerit duce abiecto per abrupta vi

rupta vitiorum, per lubrica, per petroſa, per tenebroſa, in innia, & non in via laxatur, impingitnr in barathri præceps, ad vltimũ deiicitur ab illa domo quàm longiſſimè raptus: de qua præcipit Chriſtus, dicens: Vade in domnm tuam. De hac via lcgito Gerſonem parte 2. in ſermone quodam Dominicæ 19. poſt Pentecoſt. in collatione eiuſdem. Et lectione 2. ſuper Marcum. De hac via Domini Iſaias ait: Hæc eſt via Domini, ambulate in ea: non declinantes ad dextram per indiſcretum feruorem, neque ad ſiniſtram per remiſſum torporem. Habet (vt ait idem Gerſon lectione 2. vbi ſupt.) mundus viam ſuam: & hæc eſt lapidoſa, & vndique ſpinis, vepribus, vrticiſque curarum mordacium & ſolicitudinum animas noſtras ſuis aculeis lacerantium atque diſſipantium reſperſa, quanquam aurea à quibuſdam, argenteaque videatur. Habet & caro viam ſuam, & hæc herboſa, iocundaque nitet introëuntibns eam, ſed latet anguis in herbis: anguis, ſcilicet doloroſæ pœnitudinis, anxietatis, ſed & lutoſa colluuione tota intus reſpergitur. Habet dæmon viam ſuam, quæ eſt tenebræ, & lubricum & præruptis circumquaque cautibus pompaticorum ſtatuum vallata, vbi ſuperbi tolluntur in altum, vt lapſu grauiori ruant. Et Propheta: Alliſiſti eos dum alleuarentur. Habet autem Dominus viam ſuam, hæc eſt munda, decens & pulchra. Prouerb. 3. Viæ eius, viæ pulchræ. Et Iſa. 35. Erit ibi ſemita & via ſancta, & non tranſibit pollutus per eam. Et in Pſalm: Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat. Eſt etiam via iſta, via æquitatis & iuſtitiæ, quam Sapiens expoſtulabat, Eccleſ. 17. Da nobis Domine, viam iuſtitiæ. Et ne ab ea dinertemus, monebat Propheta: Apprehendite diſciplinam ne pereatis de via iuſta. Et præterea viam veritatis elegi, iudicia tua non ſum oblitus. Hæc eſt via mandatorum, quam Propheta (vt ſuprà dictũ eſt) cucurriſſe dicit, cùm ait: Viam mandatorum cu: nrti. Et bene ait cucurri. Nam non eſt pigritandum cùm dies ſit parua, & diæta magna, ne ſit infra Paradiſum manſio ſecura. Eſt & via humilitatis, magnanimitatis & frugalitatis. Eſt & via impiorum, quæ dicitur via peccatorum. De quo Pſalm. Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, &c. De quo latiùs Gerſon vbi ſuprà. Et dicitur via iniquitatis. Et illa eſt duplex in homine, vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſalm. 138. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt. Via dicitur in anima, quæ dicitur culpa peccati, altera dicitur in carne, quæ dicitur in concupiſcentia, & fomes peccati inflicta in nobis ex peccato primi parentis, quæ concupiſcentia dicitur dupliciter via iniquitatis. Vno modo, quia eſt veſtigium, quaſi impreſſum, & relictum ex peccato primi parentis. Alio modo dicitur via iniquitatis, inquantum tendit in culpam formaliter in anima exiſtentem, vt latiùs declarat Epiſcopus ibidem, &c.

¶ VIATOR ſecundum ſanctum Thomam in 3. parte, quæſt. 15. dicitur ex eo quod tendit ad beatitudinem. Comprehenſor autem dicitur ex hoc quod iam beatitudinem obtinet, ſecundum illud 1. Corinth. 9. Sic currite vt comprehendatis. Chriſtus autẽ fuit viator & comprehenſor ante paſſionem, nam ſecundũ mentem plenè videbat Deũ. Corpus verò erat mortale & paſſibile, ergo. Vnde Gabr. diſtin. 18. q. vnica, art. 1. li. 3. ait: Chriſtus in carne mortali fuit verus comprehenſor & viator. Verus comprehenſor, quia verè beatus, nam intuitiuè & clarè facie ad faciẽ anima eius vidit diuinã eſſentiã perfectiſſimè. Etiam ea fruebatur non in ſpe, ſed in re. In his autẽ duobus actibus cõſiſtit eſſentialis beatitudo. Eſt etiam verus viator quantum ad virtutes: & potentias inferiores: & quantum ad corpus, quia quantum ad illa non fuit in termino perfectionis. Expectabat enim quantũ ad illa perfici dotibus gloriæ. Erat enim mortalis, quo ad corpus: & paſſibilis, quo ad animam, à quibus tranſiturus erat ad perfectam eorum gloriam.

¶ VIATOR ſecundum Cameracen. q. 1. prologi, ſeu creatura viatrix eſt rationalis natura, quæ nec eſt beata, nec damnata: & ſecũdũ eũ Chriſtus nunquã fuit viator, quia ipſe ab inſtanti ſuæ cõceptionis, ſecundum naturã humanã fuit beatus. Et Paulus in raptu, ſecundũ eundẽ, fuit viator: quia licèt tunc viderit arcana Dei, tamen per illam viſionẽ non fuit beatus: ſtat enim aliquẽ eſſe viatorẽ, & tamẽ ipſum habere notitiã intuitiuã Dei. Patet de Paulo ſecundũ Aug. in quæſt. ad Oroſiũ, & ſimiliter ſuper Gen. ad literã. Anima Pauli in raptu clarè, & ſicuti eſt diuinã eſſentiã vidit. Hæc Aliacen. Vnde patet cõtra Occã, quod intellectus viatoris non bene deſcribitur, quod eſt ille, qui nõ habet notitiã intuitiuã deitatis, ſibi poſſibilẽ de potẽtia ordinata. Per primũ intellectus excluditur, qui habet notitiã intuitiuã Dei. Per ſecundũ intellectus dãnati, cui de potẽtia ordinata nõ eſt poſſibilis illa notitia, de quo videto Gabr. latiùs q. 1. prologi, art. 1. vnde viator, ſecundũ eum, eſt quiſq; qui neque beatus eſt, neq; finaliter damnatus. Vel qui nõ eſt in termino ad quẽ tẽdit: ſunt autẽ duo termini rationalis creaturæ, ſcilicet beatitudo finalis, & miſeria finalis, & datur diffinitio de puro, qui nõ eſt ſimul cõprehenſor propter Chriſtum, qui fuit viator & cõprehenſor, vide latiùs Gabr. vbi ſuprà, & an in raptu Paulus fuerit viator. Si dicitur viator, qui non habet notitiã intuitiuã deitatis permanẽter ſibi poſſibilẽ de potentia Dei ordinata, tunc Paulus fuit in raptu viator. Gabriẽl. Malè ergo notat Cardin. Occam, de intellectu viatoris, &cæ. Notitia autem Dei intuitiua beatificat, vt vult Occam. Alij ſic deſcribunt (vt Bruleſer diſtinct. 1. quæſtio. 1. libr. 4.) Viator purus dicitur, qui nõ habet præmium beatificum ſibi poſſibile de lege communi, & eſt in ſtatu merendi & demerendi: aut poteſt eſſe de lege communi, per hoc qnod dicitur, qui non habet præmium, excluduntur beati in patria. Per hoc quod dicitur, ſibi poſſibile, &cæ. excluduntur damnati, tanquam in termino. Per hoc quod dicitur, in ſtatu merẽdi, &c. excludũtur exiſtẽtes in Purgatorio. Per hoc quod dicitur, aut poteſt eſſe, &c. excluduntur furioſi, & paruuli, & huiuſmodi, carentes vſu rationis: tales enim cùm nõ poſſint vti ratione, nec per cõſequẽs mereri vel demereri poſſunt. Sumus autem viatores. Quamdiu enim ſumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino, ſecundæ Corinthiorum quinto. Sunt autem tres gradus viatorum in Eccleſia militãte (vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal. 118. In quo corrigit adoleſcẽtior viam ſuam.) nam quidam dicuntur incipientes: puta, illi qui continuè certant, & pugnant contra vitia in principio ſuæ conuerſionis & pœnitentiæ. Secundus gradus eſt ipſorum proficientium, qui peracta pœnitentia, iam proficiunt in bonis operibus erga

Deum & proximum. Tertius eſt gradus perfectorum: puta illorum qui totaliter mundum reliquerunt, & ſeparati à populis, viuunt in ſola vita contemplatiua: ſicut Anachoritæ & veri religioſi in eremo viuētes. De hac re vide & in dictione Stat⁹.

¶ Videra propriè importat actum quo ſenſus viſus continuè tendit in obiectum viſibile, ſed ſecundum vſum ſcripturæ accipitur pro quolibet actu cognoſcendi: & præſertim pro cognitione certa, & intuitiua. Sic dicitur Exod. 20. Videbat popul⁹ voces. Hæc Gabriel diſtinctione trigeſimatertia quæſtione prima, libro ſecundo. Hinc Gerſon de myſtica Theolog. & eius elucidatione, & tract. de oculo, & de verbo & hymno gloriæ: vult quòd videre & intueri pertineant ad omnes ſenſus.

¶ Videri dicitur aliquid oculo corporali quadrupliciter (vt notat Gabriel diſtinctione decima, quæſtione vnic. ar. tertio, dubio primo, libro quarto) Vno modo per ſe quod non per aliud viſibile à ſe diſtinctum videtur, quo remoto non videretur, ſicut tantum lux & color videntur. Secundo modo per accidens, quod accidenti per ſe viſibili ſubiectatur, ſic corpus coloratum vel lucidum videtur. Tertio modo propter ſpecialem coniunctionem cum viſo altero primorum duorum modorum. Sic Deus viſus eſt in terris viſa Chriſti humanitate, cui ipſa diuinitas ſpeciali vnione, ſcilicet hypoſtatica eſt vnita. Quarto modo propter ſpecialem ordinem ipſius ad viſum per ſe, vt continenti ad continens, vel annixi aut adhærentis non inhærentis: hoc enim pertinet ad ſecundum modum. Et iſto quarto modo corpus Chriſti videtur oculo corporali, ſicut contentum in continente, & non aliis tribus modis: nec dubiū eſt quin fidelis vidēs hoſtiam conſecratam videat Chriſtum oculo fidei, quod nihil aliud eſt niſi credere quod ſub viſis ſpeciebus continetur realiter Chriſtus, de quo latiùs Gab. vbi ſuprà. & lect. 45. con. Et cùm dicitur: Video corpus Chriſti, vel tāgo corpus Chriſti. Et (vt vulgò dicitur) hodie vidi corpus Chriſti: iſtæ propoſitiones non ſunt veræ (vt ſcribit Dominus Cardinalis Cameracenſis q. 5. ar. 3. in fine li. 4.) niſi ad iſtum ſenſum: video tango & ſpecies, ſub quibus eſt forma Chriſti. Plura Gabriel in canone vbi ſuprà.

¶ Videre Deum tripliciter dicimur (vt ſcriptis nobis reliquit ſanctus Bonauentura diſtinctione decima, articulo tertio, quæſtione ſecunda, libro ſecundo) ſcilicet viſione corporali, imaginaria & intellectuali. In viſione intellectuali videtur *Deus* in ſe ipſo lucens. Viſione autem imaginaria & corporali videtur Deus in ſubiecta creatura apparēs. Sic etiam tripliciter dicimur audire, aut per aliquod ſignum exterioribus auribus oblatum, ſicut plories auditum fuit & in veteri & in nouo teſtamento, aut per aliquod ſignum in interiori ſenſu, vel in interiori imagine formarū, aut per aliquod inſpirationis verbum noſtris mentibus inſtillatū. Et ſicut tripliciter auditur, ita etiam tripliciter dicitur loqui, ſecundum quod in nobis triplicem excitat auditum. Sicut enim ſenſum noſtrum ad ſuiipſius apprehenſionem excitat mediante ſigno ſenſibili, in quo apparet Angelus ex perſona Dei, vel *Deus* apparet ex miniſterio Angeli, mentem autē noſtram per ſemetipſum informat, vt ipſum videat & cognoſcat. Sic in locutione intelligendū eſt. Nam locutio illa qua Deus loquitur per ſignū ſenſibile, ſiue exterius ſiue interius, aut ſemper aut frequenter fit per Angelum, ſicut dicit Gregorius in Moral. Ait enim: Cùm loquitur Deus nobis per Angelum, aliquando voce ſuam rebus indicat, Aliquando imaginibus oculis cordis oſtenſis, aliquādo imaginibus ante corporeos oculos ex aere aſſumptis, aliquando ſubſtantiis cœleſtibus, aliquando terrenis, aliquando ſimul cœleſtibus, & terrenis, & de omnibus exemplificat. Locutio autem qua *Deus* inſpirat aliquid cordibus noſtris, & ſi fieri poſſit per Angelum excitantem ab inferiori, ſicut dicit Gregorius, quod nunquam Deus humanis cordibus ita per Angelum loquitur, vt ipſe mentis obtutibus præſentetur: fit tamē principaliter ab ipſo Deo. Primus igitur & ſecundus modus loquendi & Angeli & *Dei*, ſed *Dei* tanquam imperantis, Angeli verò tanquam exequentis, ita quod ſermo exequentis referatur ad perſonam imperantis. Hoc autem poteſt eſſe dupliciter, vel cū Angelus loquitur in perſona Dei: ſicut cùm formauit illam vocem Lucæ tertio: Hic eſt filius meus dilectus, ſiue locutus eſt ad Moyſen Exodi tertio, vel cùm loquitur vt nuncius *Dei*, perferens illud verbum quaſi à Deo, per quem etiam modum dicitur Dominus loqui per Prophetas, Tertius verò modus loquendi eſt proprius ipſius Dei: & ideo non poteſt eſſe eadem locutio Dei & Angeli, ſecundū illum modum. Et vt idem dicit Bonauentura diſtinctione decimaquarta, quæſtione tertia, librò tertio. Verè & catholicè dicendum eſt, quòd anima Chriſti beatiſſima, & aliæ beatæ animæ vident ipſum luminis ſontem in quo reficiūtur, quieſcūt, delectantur, & quodammodo à claritate illius luminis abſorbentur, vt Deus ab eis vndique conſpiciatur & videatur, etiam in ipſis, hoc potiſſimè verum eſt in anima Chriſti, ſed auctoritates, quæ cōtrarium ſonare videntur, quinque modis habent exponi, quæ videntur dicere Deum in ſua ſubſtantia non poſſe videri primo modo, ſic non poteſt videri viribus noſtris, poteſt tamen munere Dei. Vnde ſuper illud primæ Timoth. 6. Lucem habitat inacceſſibilem. Gloſſ. inacceſſibilis eſt viribus noſtris, acceſſibilis muneribus ſuis. Secundò ſic non poteſt videri ſubſtantia, ſcilicet in via. Vnde ſuper illud primæ Timoth. ſexto: Quem nullus hominum videre poteſt. Gloſſ. poterit autem aliquando. Et ſic illud Exodi 33. Non videbit me homo & viuet. Tertio modo ſic non poteſt ſubſtātia videri, id eſt plenè comprehendi. Vnde ſuper illud Iob vndecimo: Forſitan veſtigia Dei comprehendes. Gloſſ. eius eſſentia à nullo plenè videbitur, ſcilicet circumſcribendo. Quarto modo ſic non poteſt videri ſubſtantia, id eſt ratio ſubſtantiæ. Vnde Romanorum primo: Quod notum eſt *Dei*. Gloſſ. Ratio ſubſtātiæ eius latet omnem creaturam, & hoc modo poteſt dici ſibi ſoli nota eſſe. Quinto modo ſic nemo Dei ſubſtantiam nouit vel aliquid tale, quia non facit noſſe. Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo nouit, neque Angelus, & cæt. ſicut ſouea cæca dicitur, quia non manifeſtat quod habet in ſe. Et ſic dicit Chryſoſtomus, quod Angeli non vident quid ſit Deus. Hæc ſanctus Bonauentura, diſtinctione decimaquarta, quæſtione tertia, libr. ſecundo.

¶ Videra Dei, & Deus dicitur videre peccata no-

ſtra,quādo imputat ea ad pœnā,vt ſcribit Gabr.d. 14.q.1.libr.4.Non videre vel tegere peccata, eſt nō imputare. Auertere autē faciem à peccatis,eſt ea ad pœnam non ſeruare (vt ſcribit beatus Auguſtinus ſuper Pſalm.31.Beati quorum,&c. Et ita dicit peccata ab eo tecta,non vt non videat, ſed vt noluit animaduertere. Idem autem eſt tegere peccata & remittere peccata, &cæt. De quo amplius Gabriel vbi ſuprà.

¶ VIDVA propriè ex ſignificatione vocabuli dicitur quælibet mulier ſine viro,etiam ſi nunquā virū habuiſſet, quaſi ſine duitate ſecundum etymologiam. Et modò accipitur pro ea quæ viro quem habuit eſt priuata,quaſi iduæ,id eſt diuiſa. Iduare enim Ethruſca lingua diuidere eſt. Hinc viduare idem eſt quod priuare. Regula viduarū eſt ſecundum Gerſonem tract.de modo viuendi omnium fidelium, vt continentiam diligant, & in veſtibus humiliter ſe habeant,& orationibus libenter inſiſtant,homines ſuſpectos in hoſpitio ſuo recipiant, de conſilio proborum ſe gubernent, & viuant, ſanctam Annam & Elizabeth viduas cogitent, ſamiliam caſtam habeant, parum per vicos currāt.

¶ VINDICARE nihil aliud eſt (vt ſcribit Brulef.d. 14.quæſtione 1.lib.4.) quàm velle punire,vel velle pœnam infligere alicui pro peccato. Exemplum: Deus vindicat peccata,quia infert pœnā pro peccatis. Vel vindicare eſt vlciſci,& eſt compoſitum à vim,& dico. Vnde vindex,vltor iniuriæ,& vindicatio ipſe actus vltionis,& vindicta iniuriæ, contumeliæve illatæ punitio. Et vindicatio ſecundum Ciceronem in Rheto.eſt per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum eſt defendendo,aut vlciſcendo propulſatur. Cuius contrarium eſt abiectio,ſuique contemptio. Et ſecundum beatum Thomam ſecunda ſecundæ,quæſtio.80.artic. 2.eſt virtus ſpecialis vindicatio,quia ad hoc natura inclinat & conſiſtit in medio duorum vitiorū, ſcilicet crudelitatis & ſeuitiæ ſecundum exceſſum & remiſſionis ſecundum defectum.

¶ VINEA locus vitibus conſitus. Quandoque pro Eccleſia accipitur,vt legitur in Euangelio Dominicæ Septuageſimæ. Et ſi plures vineas myſticas ſcriptura loquitur,duæ tamen ſunt præcipuæ: ſcilicet vinea mentis humanæ,de qua Canticorum 8. Vinea mea coram me eſt. Et vinea ſacræ ſcripturæ, de qua ad literam Eccleſ.24. Ego quaſi vitis fructificaui. Et neutra ſine alia feliciter excoli poteſt,vt vult Gerſon par.2.ſermone Dominicæ Septuageſimæ. De quo plura legito ibidem. Et vinea ſpiritualis,vt idem dicit parte 4. ſermone Dominicæ Septuageſimæ eſt conſcientia hominis.

¶ VINVM aliqui dictum volunt à vi,quod vim inferat menti. Alij verò volunt Græcum eſſe,& ab oiomai,quod eſt puto: quoniā qui copioſius bibunt, multa quæ non ſunt imaginantur. A vino fit vinolentus,hoc eſt ebrioſus,vino ſe ingurgitās: & vinoſus eiuſdem ſignificationis.

¶ VINVM eſt duplex (vt ſcribit Brulefer diſtinct.11. quæſtio.7.lib.4.) Quoddam naturale,& eſt ille liquor precioſus qui naſcitur ex vinea,& ab ipſo vite diſtillatur ad vſum hominis. Aliud eſt vinum ſpirituale. Et iſtud eſt quadruplex. Quoddam eſt vinum ſpirituale bonum & delectabile,vt eſt vinum gratiæ ſpiritusſancti,& eſt vinum ſcientiæ,Cantic. 5. Bibi vinum meum cum lacte meo. Bibi vinum,id eſt gratiam Dei cum lacte,id eſt cum ſcientia. Secundum vinum eſt ſummum, & delectabile,& eſt vinum æternæ gloriæ,quæ eſt ipſemet Deus. Pſal. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & vinum lætificat cor hominis. Tertium vinum eſt vinum vanum & deteſtabile, & eſt vinum delectationis humanæ & luxuriæ. ad Epheſ.5. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Quartum vinum eſt durum & execrabile: & eſt pœna æterna. Pſalm. Fæx eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Brulefer. Vinum ſpirituale ac Theologicum intelligimus prorſus optimum, iocundiſſimum & ſanatiuum. Hoc eſt vinum ſacræ ſcripturæ: ad quod inuitat Sapientia: Venite,inquit,comedite panem & bibite vinum. Huius vini fortitudinem ex effectibus ſuis,quos decem eſſe dicit Gerſon parte prima,ſermone facto Conſtantiæ in die ſancti Antonij,qui incipit. Nuptiæ factæ ſunt, &cæt. Eſt & vinum vitale Dominici ſanguinis. De quo in figura Geneſis 14. dicitur: Melchiſedech obtulit panem, & vinum. Eſt & vinum ſcientiæ ſecularis. Cantic.1. Meliora ſunt vbera tua vino,id eſt doctrina Philoſophica. De vino ſpirituali intelligentiæ ſalutaris dicitur Canticorum 8. Dabo tibi potum ex vino condito,& muſtum malorum Granatorum meorum. Vinum condimus, dum ſpiritualem intelligentiam ipſi literali coniungimus. Eſt & vinum medicinale pœnitentiæ ſalutaris. Pſalm. Potaſti nos vino compunctionis,ſcilicet veræ pœnitentiæ. Eſt vinum carnale affluentiæ temporalis. Ioelis 1. Væ vobis qui bibitis vinum in dulcedine,quia periit ab ore veſtro. Eſt vinum letale æternæ damnationis. De quo Deuteronom.32. Fel draconum vinum eorum,& hoc de hæreticorum doctrina accipitur. Eſt & vinum culpabile ſuperfluæ potionis. Prouer.23. Ne intuearis vinum quando flaueſcit,& ſplendet in vitro color eius: ingreditur blandè,ſcilicet immoderatè potum,ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber,& ſicut regulus venena diffundet, ſcilicet vitiorum granum luxuriæ & infirmitatum corporalium. Et vt dicunt Medici,ex multi vini potatione graues paſſiones frigidæ accidunt,vt ſubita mors, apoplexia, ſpaſmus, epilentia, obſtupefactio,& ſimilia. Hieronymus ad Euſtochium: Spōſa Chriſti fugiat vinum pro veneno: nam luxurioſa res eſt vinum. Prouerbiorum 20. Et patet de Loth. De quo videto Gerſonem copioſè ſermone Septuageſimæ. Et plura quoque nocumenta ſcripſimus ex Medicis vini immoderatè ſumpti aliàs. Sed moderatè ſumptum charitati aſſimilatur, vt ſcribit frater Pelbart. libro ſecundo Roſarij,in dictione Vinum.§.4. propter eius bonas proprietates. Nam cor hominis lætificat,audaces reddit,fortificat,obliuionem facit. Sic charitas exhilarat cōſcientiam,& audaces ac fortes facit in bello ſpirituali contra diaboli tētamenta,obliuiſci facit trāſitoria ſpe cœleſtium & amore,&c.

¶ VINACEA ſunt grana vuæ iam preſſæ. Et eſt pluraſe ſubſtātiuum, adiectiuum vinaceus,a,um. Vnde acinus,vinaceus,&c. Et per vinacea vuarū intelligūtur dæmones,qui creati ſunt in magna pinguedine ſpiritusſancti. Sed per ſuperbiā arefacti de cœlo ceciderūt. Pinguedo aūt ſpiritusſancti,gratia eſt ſpiritusſancti. Vnde Oſee 3. Dilexerūt vinacea vuarū: vt refert Gab.di.4 q. vnic.li.2.& Hiero.ſuper Oſeam.

¶ VIOLENTVM vno modo opponitur naturali. 2. Phiſic.

Phiſic. Alio modo opponitur voluntario.3. Ethic. Primo modo violeutũ eſt quod fit cõtra naturalẽ inclinationem rei:vt motus grauis ſurſum. Setũdo modo violentũ eſt,quod eſt inuoluntariũ. Gab.d.16.q vnic:lib.3. Accipiendo violentum primo modo,paſſio Chriſti fuit violẽta animę,vt naturaliter inclinatur ad perficiendum corpus:fuit & contra inclinationem naturalem corporis,vt naturaliter habet perfici ab anima. Accipiendo autem violentum ſecundo modo pro inuoluntario, paſſio fuit volita,& tamẽ euenit:fuit violenta, ſed vt accepta à voluntate & volita,ſic non fuit violenta. Gabriel di.16.q.vnic.ar.3.dub. 2.& di.præcedenti. Sic Martyres,licèt violenter occiſi ſunt,meruerunt tamen acceptando pœnam propter Dei honorem:ita & Chriſtus meruit acceptando voluntariè paſſionẽ propter bonum ex ipſa cõſequens. Et quia fuit placita Deo,licèt tertio modo fuit violenta. Gabr.

¶ VIOLENTVM eſt duplex. Vnum ſimpliciter,alterum mixtum. Violentum ſimpliciter ſecundũ Philoſophum 3.Ethic. quando aliquis cogitur abſolutè, vt puta,quando trahitur vel pellitur alicubi cõtra omnem voluntatem ſuam. Violentum mixtum eſt illud,quod quamuis ſecundum ſe non placeat homini, tamẽ in ipſum cõſentit, ne eueniat ei maius malum,vt homo proiicit merces in mare,ne totaliter patiatur naufragium. Et iſtam eandem diſtinctionem intendunt Theologiæ Doctores circa di.39.lib.4.ſentent. cùm dicunt,quòd duplex eſt coactum ſeu coactio:quædam abſoluta & quædam cõditionata. Quod enim Philoſophus appellat violentum ſimpliciter, hoc iſti appellant coactionem abſolutã,& quod ipſe appellat violentũ mixtum, eò quòd aliquid fit ibi de voluntario,& aliquid de inuoluntario, hoc iſti appellant coactionem cõditionatam,eò quòd homo non conſentiat in huiuſmodi factum,niſi ſub illa conditione,vt poſſit euitare maius malum. Et quia ſecundum Iuriſconſultos,metus eſt mẽtis trepidatio rationis inſtãtis,vel futuri periculi,apparet:quòd idem intelligunt Iuriſcõſulti per metum,quòd Theologi per coactionem conditionatam. Thom.Argen.& cæteri Doc. diſt.29.lib.4.ſententiarum.

¶ VIR (vt ſcribit Brulefer diſt.16. q.5.lib.2.) capitur multis modis. Primo modo dicitur vir ætate. Vnde 1.Corinth.13.dicitur: Cùm factus ſum vir euacuaui ea,quæ ſunt paruuli,&c. Secundo,vt diſtinguitur cõtra ſexum fœmineum. Tertio modo pro marito. Quarto modo pro quocunque homine virtuoſo ſiue ſit maſculus ſiue fœmina. Pſa. Beatus vir qui nõ abiit. Quinto modo metaphoricè,vt ſic dicit ſuperiorem partẽ rationis.1.Corinth.11. Vir eſt imago & gloria Dei:quia quando homo reſpicit æterna,eſt vir:quando terrena, eſt mulier. Mulier dicitur vir mollis & de facili ad peccatum flexibilis. Vnde vocantur effœminati. Hoc modo exponitur illa auctoritas. Melior eſt iniquitas viri,quàm mulier benefaciens: & ſic vir pro ſuperiori parte rationis,& mulier pro inferiori accipitur,vt notat ſanctus Bonauentura diſtinctio.16.artic.2.quæſt 2. libr.2. Ita etiam exponit Auguſtinus 13.de Trinit. Et vir quandoque dicitur à vigore, & virtute animi. Vnde Ierem.31. Mulier circũdabit virum:quod intelligitur de Chriſto & beata Virgine: vt & hoc notat ſanctus Bonauentura diſtinctio 3.libro 3.& ita Chriſtus vir dictus eſt in vtero matris: non ab ætate corporis,ſed a vigore animi: quia plen' fuit virtutibus & ſcientia ab inſtanti cõceptionis:imò vt ait Gabriel d.18.q.vnic.artic.2. concl.5.li.3. Chriſtus in ipſo conceptionis inſtanti fuit vir perfectus omni gratia & virtute in meritoria operatione,ſecundum illud:Mulier circundabit virum,vbi ſup. Virum non ætate & membrorum quantitate, ſed virtutum & meritorum perfectione. De quo vide eundem in ſermone de Annunciatione,ſerm. qui incipit:Hæc eſt dies quam fecit Dominus Scriptura præterea (vt ait Gregorius 28.Moral.) ſolet viros vocare,qui vias Domini fortibus & non diſſolutis greſſibus ſequuntur. Vnde Prouerb.8. Sapientia ait:O viri ad vos clamito: acſi apertè diceret: Ego non fœminis,ſed viris loquor,quia hi qui fluxa mẽte ſunt, verba mea percipere nequaquam poſſunt,vt & habet Gab.ſer.2.de ſancto Martino.

¶ VIRGINITAS (vt ſcribit Richardus diſtinct.33. artic.4,quæſtio.1.libr.4.) poteſt accipi impropriè; ſcilicet pro negatione actualis concupiſcentiæ cuiuſlibet venereæ delectationis cũ carnis integritate:& ſic quælibet mulier naſcitur virgo,ſed ſic virginitas non eſt virtus. Carnalis enim integritas non eſt virtus, nec eſt pars eſſentiæ virtutis:tota enim eſſentia cuiuſlibet virtutis in anima eſt ſecũdum Auguſtinum 1.de Ciuit. Dei,cap.17. Et de bono coniugali dicitur, quòd continentia non corporis,ſed animi eſt virtus. Prædicta etiam negatio actualis cõcupiſcẽtiæ nullam eſſentiam dicit. Omnis autẽ virtus aliqua eſſentia eſt (vt dicit Richardus.) Alio modo poteſt accipi virginitas pro habitu,quo niſi aſſit carnalis neceſſitas vacãdi carnali copulæ,determinatur voluntas ad promptè & faciliter reſpuendum omnem veneream delectationem,non tantùm illicitam, ſed etiam licitam,vt mẽs liberius vacet ſpiritualibus:quia ſicut ait Apoſtolus 1. Corinth.7. Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit corpore ſancta & ſpiritu:& ſic virginitas eſt virtus. Sic enim eſt habitus bonus habentem perficiens, & opus eius bonum reddens. Eſt enim habitus rationi conſentaneus: nec tamen eſt virtus per eſſentiam diſtincta à caſtitate coniugali, vt idem vult Richard. Vtranque enim voluntatem determinat ad illud,quod dictat ratio recta circa voluptates venereas obſeruandũ, ſed perfectius ad hoc determinat voluntatem virginitas quàm coniugalis caſtitas. Vndè virginitas vltra coniugalem caſtitatem addit perfectionis ſtatum,vnde differre videntur ſicut virtus imperfecta & perfecta per eſſentiam non diſtinguuntur. Hęc Richardus. Et actus virginitatis (vt inquit Gabriel diſtinctione trigeſimaquinta, quæſtione vnic.ar 3.lib.3.) eſt abſtinere à concubitu propter Deum,hoc eſt illo modo quo Deus vult talem abſtinere. Et vt ibidem dicit,ad virginitatem requiritur abſtinentia ſeu velle abſtinere ab omni actu carnis eo modo quo De' vult,quia eo modo quo recta ratio dictat, quæ non aliter dictat quàm eo modo quo Deus vult,& hoc ſtat ſimul cum actu coniugali ſi hunc præciperet Deus. Sed cùm dicitur, virginitas exigit carnis integritatem. Dicendũ quòd caſtitas virginalis quatenus eſt virtus perfecta,non exiſtit in carne,ſed in mente. Vnde ſi aliqua neſciens vel inuita aut in furia violaretur,nullo accedente conſenſu dum ratione vteretur,non amitteretur virtus caſtitatis. Vnde beata Lucia ad Paſcaſium tyrannum: Si me inuitam violari feceris,caſtitas mihi duplicabitur ad coronam. Nõ

intelligendo per hoc (vt dicit Richardus diſtinct. 49 artic.5.quæſtione quarta,libro 4.) quòd duas virginitatis haberet auriolas, ſed quia nó tantùm præmium reportaſſet de virginitate cuſtodita,ſed etiam pro iniuria , quam in hoc fuiſſet paſſa. His concordat Auguſtinus de Ciuitate Dei cap.19.de violenter oppreſſis,&c. Sic etiam econuerſo volens abſtinere ab actu carnali contra dictamen rationis,licèt habeat integritatem carnis,non tamē habet virtutem caſtitatis. Hæc Gabriel. Ex prædictis videri poteſt(vt dicit Richardus diſtinctio.33. artic.4.quæſtione 1.lib.4.) integritatem carnis nó pertinere ad virtutis virginitatis eſſentiam,cú virginitas ſit in anima (vt dictum eſt)ſed eſt quoddam ornamentú & decor eius accidentalis extrinſecus aſſiſtens:& ideo perdi poteſt carnis integritas abſque diminutione virtutis virginitatis:videlicet in virginibus per violentiam carne corruptis. Et vt idem dicit in fine tertię rationis:Si modò neceſſitas immineret vacandi copulæ carnali per diuinum præceptum explicita ,ſicut antiquitus. Si virgo propter hanc neceſſitatem purè vacaret copulæ carnali, firmiter proponens hac neceſſitate transactą ab omni delectatione venerea abſtinere, in ea virginitatis habitus nec corrumperetur,nec minueretur: & per cóſequēs non cadit ab illo ſtatu mentis , quem virginitas ſuperaddit caſtitati cóiugali,quamuis caderet à ſtatu integritatis carnis. Et iſta adhuc verè mente diceretur virgo,ſecúdum quòd virgo dicitur ab habitu virginitatis.ſecundum tamen vſum communem (vt qui non vocat virginem mente , niſi illam, quæ in carnalem copulam nunquam conſenſit)verè virgo dici non poſſet. Et vt idem ait quæſt.2.vbi ſuprà:habitus virginitatis maioris eſt meriti quàm habitus continētiæ cóiugalis,quia ille habitus eſt perfectus,hic verò imperfectus:ſemper autē maioris eſt meriti virtus perfecta quàm imperfecta. Latiùs Richardus.

¶ VIRGINITAS deſcribitur ſic:Eſt abſtinentia ab omni coitu tam illicito quàm licito,& integritas mentis & carnis(vt ſcribit Bruleſer diſt.33.quæſt. 4.libr.4.)Poteſt & ſic diffiniri ſecundum eundem: Virginitas eſt habitus continentiæ perfectus & decorus. Virginitas ſecundum Auguſtinum diffinitur penes id quod eſt in virginitate formale& principale,cùm ait:Virginitas eſt in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio. Quam deſcriptionem ita explanat Petrus Paludenſis diſt. 33 quæſtione ſecunda,libr. 4. In carne dicit. Vnde in Angelis propriè non eſt virginitas,quia oppoſita nata ſunt fieri circa idem,in illis autem non eſt luxuria:ergo nec virginitas propriè , quia ſpiritus carnem & oſſa non habet. Corruptibili,tantò difficilius per naturam,ſcilicet, vnde & poſt reſurrectionem virginitas erit purior,ſed non difficilis.In corruptionis dicitur,vnde virgines vi oppreſſæ,nó videntur perdere virginitatem. Perpetua meditatio:vndę pueri qui non habent vſum rationis,& neſciunt quid faciunt,non perdunt virginitatē.Hæc Paludenſis. Hinc eſt quod ait Gerſon parte quarta,ſermone tertiæ Dominicæ Aduentus contra luxuriam:Quod quiſquam poteſt perdere virginitatem ſuam per ſolam cogitationem, quantum ad virginitatem animæ,& erga Deum : & hoc ſic per malum conſenſum ad opus carnale. Et quo ad corpus perſona ſe ſola virginitatem ſoluere poteſt. Quo ad primum caſum pœnitētia reſtituit ſtatum virginitatis,nó autē quantum ad ſecundú ſi corpus eſt violatum. Mulierem non tetigi,virgo non ſum ait Baſilius. Solēt vocari omnes mulieres virgines, quę nó habuerunt coniunctioné viri. Ambr. ſic diffinit: Virginitas eſt expers cótagionis integritas. Et virginitas(vt ait Gerſ.par.2.de cælibatu ſine caſtitate Eccleſiaſticorum)tenet mediú quo ad nos, quoniam abſtinet , qñ oportet, & quātú oportet, & vbi oportet,omni circunſtantiarú qualitate pēſata,prout ſapiens iudicabit. Virginitas quoq;(vt ibidē dicit)implet cœlú,fœcunditas carnalis múdú.Salubriter autē prouiſum eſt(vt idē inquit)ſtatui Eccleſiaſticorú de beneficiis viuētiú,quòd nó habēt vxores:quibus ſi darētur vxores,ſi liberi naſcerentur,quis poſt eorú mortē ſuas paſceret vxores & filios,&c. Et vt idē Gerſ.dicit par.3.de conſiliis Euangelicis & ſtatu perfectionis. Virginitas ſecundum illud quod addit vltra continentiam,& ſi ſit quidam decor virtutis nó tamen eſt virtus nec gradus virtutis,aliàs coniugati non poſſent habere omnes virtutes : imò quia virtutes neceſſariò ſunt connexæ ,nullam omnino virtutem haberēt, quibus deeſſet virginitas. Item nulla virtus tollitur niſi per peccatum: virginitas autē abſque peccato perdi poteſt,vt in actu coniugali. Item omnes virtutes & actus earum pro loco & tempore ſunt in præcepto: virginitas autem nulli ſeruanda præcipitur. Item omnis virtus perdita vel amiſſa, per pœnitentiam poteſt reparari , ſola virginitas perdita vel amiſſa,nunquam reparatur. Hæc Gerſ, qui & de virginitate aliàs multa ſcribit,&c.

¶ VIRGO à viridiore ætate, hoc eſt validiore appellata Vnde & matres ſæpè virgines dicuntur. Vnde Virgilius de Paſiphae, quæ triú filiorú mater erat,

Ah virgo infelix,quæ te dementia cœpit

Nunc verò virgo generis eſt comunis,& tam marē quàm fœminā ſignificat rei venereæ expertē,ſicut mulier a mollitie dicit, quæ amplius virgo nó eſt. Auguſtinus ſaluā virginem dicit,quæ nondum cibo,potúque corrupta fuit. Dicit enim:Quanta ſit orandi differentia inter vacuum ventrem & refertum,inter rubentem faciem & ora pallentia,inter ſaluam virginem & labra crapulis diſſoluta. A virgo venit virginalis &le,quod eſt dignum virgine, quamuis, & pro virgineo quandoque accipiatur: quale eſt illud:Deus qui virginalem aulam beatæ Mariæ,in qua habitares eligere dignatus es. Et virgo propriè & modò accipitur,quę thori eſt expers vel venereæ rei(vt dictum eſt.) Virginibus dat regulam Gerſ. par.1. tractatu de modo viuendi omnium fidelium hanc: Non ſint loquaces,ſed ſimplices corde & habitu ad virginitatē matris Chriſti cogitent,& eam diligant:choreas vitent, inter iuuenes non ſedeant, nec ſe ab eis palpari permittant,non ament aliquem illicito amore,adulatores,neque adulatrices recipiant nec audiant,orationes libenter dicant,ſordida verba & inhoneſta fugiant.

¶ VIRTVS multipliciter accipitur in ſcriptura(vt ſcribit Gabriel diſt in.23. quæſt.1.lib.3.) Aliquando pro potentia,vt in Pſal.33. Verbo Domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et 1.Paralip. 29.In manu virtus & potētia.Quandoque pro fortitudine corporali , vt in Pſalm.21. Aruit tanquam teſta virtus mea. Quandoque pro victoria. Iudith.13. Nobiſcum Deus qui fecit virtutem in Iſrael. Quandoque pro armatura bellica.1. Machab.

Machab.1.dicitur de Alexandro Magno: Congregauit virtutem & exercitum fortem. Quandoque pro fructu rei. Ioel.2. Lignum attulit fructum ſuū, ficus & vinea dederunt virtutem ſuā. Quandoque pro operatione aut actu exteriori. Matth.6. Non poterat ibi vllam virtutem facere, niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit. Et in Pſalm.111. Virtutem operū ſuorum annunciabit populo ſuo. Quandoque principali agente, vt Matth.24. Virtutes cœli mouebuntur. Ab his quoque multis modis ſparſim in ſcriptura poſitis. Accipitur denique (vt capit Gabriel loco vbi ſuprà) pro qualitate accidētali principio operatiuo inhærente, ipſum & opus eius ad quod inclinat perficiente. Et ſecundum hanc acceptionem dicitur in Pſalm.83. Ibunt de virtute in virtutē, videbitur Deus Deorū in Sion. Et ſecundum hanc acceptionem communiter fit ſermo de virtute. Et ſecundum hanc acceptionem Philoſophus 2. Ethic. inueſtigans diffinitionem virtutis moralis, præſupponit eam eſſe aliquid in anima. Vbi tria aſſerit eſſe in anima, ſcilicet paſſiones, potentias & habitus, inferens virtutem eſſe habitum. Gabriel. Et virtutes, (vt ait Gerſon parte tertia, de conſiliis Euangelicis & ſtatu perfectionis) aliquando latent in habitu, aliquando manifeſtantur in opere. Virtus accipiendo pro qualitate (vt dicit Gabriel vbi ſuprà) perficiente operantē, & eius opus bonum reddit. Vnde virtus ſecundū Occam in 3. ſententiarum, quæſtione decima, nihil aliud eſt quàm habitus inclinans ad actum virtuoſum. Cùm enim ex actibus generetur habitus, ex actibus virtuoſis generatur habitus virtuoſus, & ex vitioſis vitioſus, &cæt. Ex quo ſequitur, quòd virtuoſum eſſe primò conuenit actibus, & per act[us] habitibus. Vnde 2. Ethic. cap.1. Oportet operationes quales reddere, ſecundum harum enim differentias ſequuntur habitus, &cæt. Plura Gabriel vbi ſuprà.

¶ VIRTVS in genere (vt ſcribit Gerſ. part.4. in deſcript. term. ad Theolog. vtilium) eſt bona inclinatio creaturæ rationalis ad operationes naturæ ſuæ congruas laudabiliter exercendas.

¶ VIRTVS ſecundum Ariſtot. 2. Ethic. cap.7. eſt habitus electiu[us] in mediocritate exiſtēs quo ad nos, determinata ratione: & vt vtiq; ſapiēs determinabit. Quæ poteſt ſic exponi ſecundum Gabrielem diſtinct.23. quæſtio.1. lib.3. Virtus moralis acquiſita eſt habitus electiuus ex actibus ex electione voluntatis elicitis, vel imperatis, medium inter abundantiam & defectum tenens, quo ad nos, id eſt ſecundum congruentiam obiectorum & circunſtantiarū determinata ratione, prout ſapiens determinabit, id eſt ſecundum determinationem prudentiæ, prout ſapiens, id eſt recta ratione vtens dictabit. Multis verbis eam declarat Gabriel. Et habitus ponitur pro genere, quo excluduntur actus virtuoſi paſſiones & potentiæ. Dicitur electiuus propter habitus intellectuales, ſciētiam, prudentiam, artem, &cæ. Hi enim habitus non generantur ex actibus electiuis. Non enim eligit voluntas cui vero aſſentiat intellectus, ſiue ſpeculatiuo ſiue practico. Dicitur immediatè conſiſtens. Immediatè, ſcilicet abundantiæ & defectus, propter vitia quæ exiſtunt in extremis; dum, ſcilicet vel plusquàm oportet, vel minus agitur. Dicitur, determinata ratione, quia illud medium ſumendum eſt, ſecundū quod ratio recta ſiue prudentia, ſingula conſiderans determinat ſiue dictat: & per hoc excluduntur actus indifferentes, qui eliciuntur ad nudā apprehenſionem obiecti, nullo rationis dictamine illi rectiuo præcedente. Horum habitus etiamſi medium tenerent, non eſſent virtutes. Et illud mediū non eſt accipiendū ſecundū rem ſiue proportionē Arithmeticā: ſed quo ad nos, hoc eſt quo ad obiecta, fines, & cæteras circūſtantias, ſecundum quod nobis conueniunt. Poteſt diffinitio ſic breuius poni in forma. Virtus moralis acquiſita, eſt habitus inclinās actum voluntariū elicitum vel imperatum cōformiter ad dictamen rectę rationis. Virtus autem non eſt potētia, quia potētia nō dicimur boni vel mali, nec laudamur neq; vituperamur. Virtute autem dicimur boni & laudamur: & vitiis dicimur mali ac vituperamur. Nec virtus eſt paſſio, quia virtus eſt ſecundum electionem, paſſiones verò non: quia frequenter præueniunt deliberationem & voluntatis electionem. Nec virtus eſt actus, quia actus trāſeunt & virtutes manent firmæ & immobiles, id eſt difficulter mobiles. Sed virtus eſt habitus ad rationem rectam cōformiter elicitus vel imperatus. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà.

¶ VIRTVS poteſt accipi vno modo pro qualibet qualitate genita ex actu virtuoſo nata inclinare ad ſimilem, ſiue intenſe ſiue remiſſe: ſic ex vnō actu virtuoſo ſiue intenſo ſiue remiſſo generatur virtus: quia aliquid virtutis. Secundò accipitur ſtrictius pro qualitate genita ex actu vel actibus virtuoſis, difficulter mobili, tantæ intentionis quod ſufficit inclinare potentiam perceptibiliter ad ſimiles actus delectabiliter, faciliter, prōptè & expeditè eliciēdos: & ita communiter accipitur tam à Philoſopho quàm à Doctoribus. Vnde dicit Philoſophus 1. Ethic. cap.8. Vna hyrundo Ver non facit, neque vna dies calida Aeſtatem, ita nec beatū vna dies, nec paucum tempus, & ita virtutem non facit operatio vna vel paucæ. Et 2. Ethic. frequenter declarat ex multis operationibus virtutem generari, cuius ſignum dicit eſſe voluptatē, id eſt delectationem ſuperuenientem operibus. Sic accipiendo virtutem, virtus ex pluribus actibus frequentatis generatur, & non ex vnō ſolo, niſi (quod rarum eſt) valde intenſo, ſic non quælibet pars virtutis eſt virtus, quia gradus remiſſus eſt pars virtutis, ſed non eſt virtus. Sic nomen virtutis connotat intentionem habitus propter quam perceptibiliter & prōptè inclinat ad actus ſimiles, quo connotato deficiente, deficit & ſuppoſitio. Vnde ſicut lapis nō dicitur cauus donec multis minimis partibus ablatis apparet cauitas: ita gradus virtutis per ſingulas operationes adquiſiti non dicuntur virtus donec intenduntur, vt modo dicto inclinent. Sicut dicitur de virtute, ita dici poteſt de habitu, quòd non quælibet pars habitus dicitur habitus, ſed ſolùm intenſa difficulter mobilis. Et ſecundū hæc oportet diffinitiones tam virtutes quā habitus moderari, vt dicit Gabriel diſt.23. q.1. art.3. dub.4. lib.3.

¶ VIRTVS accipitur adhuc quadrupliciter. Primò communiſſimè, ſecundum quod diuiditur in virtutem moralem, politicam & gratuitā. Secūdò communiter, vt diuiditur in politicam, quę eſt habitus adquiſitus, & gratuitam, quæ eſt habitus infuſus. Tertio modo ſtrictè pro habitu infuſo tātum, ſiue ſit gratis datus, ſiue gratum faciēs. Quartò ſtrictiſſimè pro habitu gratuito gratum faciente, deter-

minatiuo ad operabilia. Et hoc modo ſolus habitus charitatis aut charitate formatus eſt virtus. Ita Magiſter ex his verbis Auguſtini diſtinct.23.libr.3. libr.3. diſtinguit fidem in id quo creditur, & eſt virtus, & in id quod creditur & nō eſt virtus, & in id quod creditur, quod eſt aliud ab eo quod creditur. Gabriel diſtinct.23. quæſtio.2.artic.3. dub.3.li.3. vbi & dicit, quòd fides infuſa informis, quæ etiā eſt in malis Chriſtianis, eſt virtus primo modo, & tertio modis: quia habitus infuſus gratuitus gratis datus, ſed fides formata virtus eſt quarto modo. Fides autem adquiſita eſt primo modo, & ſecundo modis accipiendo virtutem pro quolibet habitu acquiſito dirigente potentiam ad aliquam actus ſui rectitudinem, qui etiam habitus intellectualis dicitur virtus. Videatur ad hoc ſanctus Bonauentura diſt.23.lib.3.&c.

¶ VIRTVS corrumpitur duobus modis, vt ſcribit Gab. diſtinctio.23. quæſtio.1.artic.3. dubio 6.lib.3. Vno modo per habitum contrarium genitum ex actibus virtuoſis. Vnde introducto errore circa aliquā concluſionem ſciētia eius corrumpitur. Similiter in virtute morali introducto habitu vitioſo per frequentatos actus vitioſos corrumpitur præexiſtens virtus. Habitus enim vitioſus contrariatur virtuoſo, ideo ſimul ſtare non poſſunt: Sicut enim medium extremis contrariatur, ita habitus inclinans ad medium contrariatur habitui inclinanti ad extrema. Ex operibus itaque vitioſis frequentatis generatur vitium contrariū virtuti, per quod immediatè virtus corrumpitur, non autem actus vitioſus ſtat cum virtute, ſicut ecōuerſo actus virtuoſus ſtat cum vitio adquiſito. Primum patet in virtuoſo in peccatū lapſo: talis adhuc ſentit inclinationem ad actum virtuoſum, licèt non ſequatur ſenſualitatem ſuam. Hæc autem non eſt uiſi ab habitu virtutis priùs adquiſitæ. Secundum patet de nouiter conuerſo, qui graues patitur inclinationes ad act⁹ vitioſos; quib. cū difficultate & magno conatu reſiſtere oportet: tales autē inclinationes ſunt ab habitu vitioſo priùs adquiſito, & manēte cū actibus virtuoſis. Nec ſolū habitus vitioſus ſtat cum actu virtuoſo moraliter, ſed etiā ſtat cum gratia & actu meritorio. Longior eſt Gabr. vbi ſuprà. Vitia autem corrumpunt virtutem. Sed quot virtutum genera numerantur, totidem vitiorū paria opponuntur, vt ſcribit & Corteſius libr.3.ſent. d.7. Siquidem parſimoniæ bellū eſt naturale cum gula, & maximè luxuria prælū cum caſtitate init. Iram cum manſuetudine pugnare dicimus, pugnaciſſimè ſuperbiā cum humilitate præliari affirmamus. Vide latiùs eum ibi in fine vbi ſupr. Sic fides, vt ſcribit Bruleſ. di.23.q.2.lib.3. perditur per peccatū hæreſis. Vel vt inquit Gabr. di.23.q.2. arti.3. dub.2.li.3. fides quo ad actum corrumpitur per errorem contrariū circa eundē articulū: vel quo ad habitum corrūpatur per habitū erroris cōtrarij, vel per longā negligentiā eliciendi actū ſuū circa proprium obiectū, &c. Spes perditur, inquit Brul. per peccatū deſperationis. Charitas perdit per omne peccatū mortale. Secūdò corrūpitur virtus quaſi priuatiuè per negligētiā & longā ceſſationē actuū virtuoſorum. Nam ſicut habitus generatur ex actibus, ita etiam ex eiſdem cōſeruatur: manet tamen vnus diutius, alius corrūpitur citius ſecundū quòd fuerit magis vel minus inteſus: & ratio nō eſt alia quàm naturæ habitus. De quo latiùs conſulas Gabrielem d.23.q.1.dub 6.l.3. Et ſicut ex operibus frequētatis generatur habitus, ita ex eis neglectis corrūpitur. Et ſicut ex operibus bonis generatur habitus laudabilis, ita ex contrariis cōtrarij, vno autē cōtrariorum genito in aliquo ſubiecto neceſſe eſt alterum cedere in eodē. Hinc eſt quod dicitur: Ex eiſdem & per eadem fit omnis virtus & corrumpitur. Similiter autē & ars ex eiſdē & per eadē intelli tellige contrario modo ſe habētibus vel habētia.

¶ VIRTVS eſt mediocritas duorū vitiorū, alterius ſecundū exceſſum, alterius ſecundū defectū, ſecundum Ariſtot.2.Ethic. Virtutē autem conſiſtere in medio ſecūdū Scotum cōtingit dupliciter. Vel ex parte obiecti, vel ex parte actus ſecundū quod exceſſus & defectus quandoque contingit circa obiectum, vt in obiecto temperātiæ poteſt eſſe exceſſus & defectus. Nam quod vni eſt multum, alij eſt paucum.2. Ethic. quandoque autem contingit exceſſus & defectus in actu ſiue in modo actionis circa idem obiectū, ſicut tēperātia moderatur appetitum circa cibū, non ſolum ne nimis multū, aut nimis paucum ſumatur, ſed ne cibus proportionatus nimis voraciter, aut nimis leuè ſumatur, ac tædioſè ſumatur. Nunc ergo virtus moralis eſt in medio vtroq; modo, quia moderatur appetitum circa vtrunque exceſſum & defectū, vt ſcilicet, tēdat in obiectū proportionatū, & etiā actione moderata, ne vtroque modo quid nimis. Sed virtus Theologica non ſic, non enim eſt circa obiectū excedens vel deficiēs, quia eſt circa obiectū vnicum infinitū, & immutabile, ſcilicet Deū, qui nec poteſt eſſe maior, nec minor, poteſt tamē actus quo tendit in obiectū eſſe immoderat⁹, & ſic virtus Theologica moderatur, vt medio modo tendat in obiectum Theologicū. Et ſic cōcedi poteſt, quòd fides eſt mediū quoddā inter leuitatē qua quis faciliter nimis aſſentit ei, cui credendū non eſt, iuxta illud: Qui cito credit, leuis eſt corde. Et inter pertinaciā qua nimis reſiſtit credendis, nolēs alicui aſſentire, niſi per rationē naturalē oſtēdatur, ſic nimio amore quis poteſt tendere in bonū cōmodū, vel bonū in ſe aut amore nimis remiſſo, vel circunſtātia nō neceſſaria, aut ſine circunſtātia neceſſaria. Sic ſpes mediare poteſt inter præſumptionē & deſperationē. Et charitas inter amorē omnia alia diligibilia à Deo cōtemnentē, & amorem diligibilibus æquè inhærentē, licèt virtutes Theologicæ nō ſint circa nimis verū, aut nimis bonū honeſtū in ſe, aut nimis bonū, niſi quia ſunt circa ſummū verū, & bonū ac cōmodum, applicādo ſingula ſingulis. Tēperātia autē vtroq; modo requirit mediū, quia poteſt in obiectum excedēs vel deficiēs tendere, poteſt etiā actu deficiente tendere vel excedente. Hæc Gabr. poſt Sco. di.16.q. vnica, dub.6.lib.3. vbi etiam dicit, quòd nullus actus virtutis alterius à charitate de ſe eſt meritorius, niſi eliciatur à gratia, quæ identificatur charitati, vt aliàs dicitur. Elicitus autē act⁹ alterius virtutis à gratia, quādo per actum gratiæ in finem vltimum ordinatur. Nam actus gratiæ eſt actus quo diligitur Deus ſuper omnia, & cætera propter Deū, ſecundū illud 1.Cor.10. Siue manducatis ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis, omnia in gloriā Dei facite. Vnde actus virtutis formatur à charitate, quādo imperatur ab actu charitatis, ſic actus ſpei eſt meritorius, quando imperatur à charitate: plura Gabr. vbi ſupr. Et vt ait Gerſ. tracta.8. ſuper canti. Mariæ) virtutes veræ nō ſunt niſi quas

gratiæ

gratiæ gratificãtis radix profert, viuificat, fouet, & roborat, quia non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, niſi maneat in radice charitatis, &c.

¶ VIRTVS quædã eſt intellectualis, quædã moralis, vel cardinalis, quædam Theologica, quibus nemo malè vtitur. Vnde nulla virtus (vt ſcribit Bruleſ. q. vlt. in fine li. j. di. j.) quantũ eſt de ſe, eſt occaſio ſuperbiæ vel peccandi mortaliter. Sed potiùs virtus quantũ eſt de ſe, eſt occaſio profunda humilitatis, & diſponit hominẽ quantũ de ſe eſt ad reddendũ gratiarũ actiones. Quo modo autẽ ſcientia dicitur inflare, tali modo omnis virtus dicitur inflare. Vnde homo non cõfirmatus in gratia habẽs virtutes ex peruerſitate ſuæ voluntatis, poteſt habere occaſionẽ acceptam ad hoc, vt ſuperbiat, glorietur de virtutibus. Virtutes ergo, id eſt homines habẽtes virtutes, cum referunt illas ad ſe, gloriantes de eis, ſuperbæ ſunt, id eſt tales homines ſunt ſuperbi & elati. Et ſic ſemper debet exponi abſtractũ per cõcretum. Bruleſer.

¶ VIRTVS intellectualis eſt virtus ſeu habitus derelictus ac cauſatus ab actibus intellectus apprehẽſiuis vel adhæſiuis, inclinans intellectum ad obiecti cognitionẽ, aut ad veri inquiſitionẽ. Gabr. d. xxiij. q. ij. art. iij. dub. iiij. lib. iij. Et virtutes intellectuales ſunt ſapientia, intellectus, ſcientia, ars, & prudẽtia. Et dicuntur intellectuales, quia ſunt in intellectu, vt in ſubiecto, & perficiunt ipſum. Sapientia, intellectus, & ſcientia, ſunt in intellectu ſpeculatiuo: ars verò & prudentia in intellectu practico, qui coniungitur operationi & affectioni quodammodo. Et ſecundum Gerſonem part. iiij. in deſcript. terminorum ad Theolog. vtilium, virtus intellectualis adquiſita ſumpta generaliter, eſt habitus cognitiuus verus, inclinãs animam ad operationes ſuas, vt intellectiua ad exercendum.

¶ VIRTVS moralis in genere (vt dicit Gerſ. part. iiij. in deſcriptione terminorũ ad Theolog. vtilium) eſt habitus adquiſitus laudabilis, iuuans & eleuans animã ad operationes ſuas intellectuales vel effectiuas, elicitas vel imperatas laudabiliter exercendũ. Et quidã diſtinguunt ſecundũ quod mos dicit à cõſuetudine, vocantes generaliter & cõmuniſſimè virtutẽ moralẽ omnẽ habitũ ex frequẽtia actuum derelictũ: & ſic ex cõſuetudine cauſatũ perficiẽtẽ ſubiectũ. Et ſic omnis virtus adquiſita eſt virtus moralis. Et ſic nõ diſtinguitur virtus intellectiua à morali, ſed illa acceptio nimis cõmunis eſt & larga. Alio modo accipitur pro virtute ex actibus voluntatis cauſata, quæ reddit hominẽ laudabilẽ atq; bonũ. Et quia duplex eſt actus volũtatis. Vnus elicitus, qui eſt velle & nolle. Alius eſt imperatus, & eſt actus cuiuſcunq; potẽtiæ ad imperium voluntatis (quod eſt velle) productus. Virtus igitur moralis quandoque accipitur ſtrictiſſimè pro virtute ex actibus elicitis voluntatis derelicta: & talis virtus eſt virtus intrinſecè (vt dictum eſt.) Alio modo largiùs pro virtute cauſata ex actibus voluntatis elicitis vel imperatis. Et illa non ſemper inhæret voluntati, vt talis eſt: ſed quandoque intellectui, quandoque ſenſui, quandoque potentiæ executiuæ. Vnde generaliter omnis habitus illi potentiæ inhæret, cui inſunt actus à quibus cauſatur. Et hæc virtus non eſt virtus moralis intrinſecè, ſed contingenter & denominatione extrinſeca. Hæc Gabriel diſtin. xxiij. quæſt. ij. art. iij. dubio iiij. libr. iij. capiendo virtutem moralem ſtrictè pro virtute morali per eſſentiam, nulla virtus intellectualis eſt moralis. Sed accipiendo virtutem moralem communiter & ſecũdo modo aliqua virtus intellectualis, eſt moralis. Aliqui enim actus intellectus poſſunt imperari à voluntate, & habitus illorum ſunt morales illo modo. Poteſt namque voluntas imperare intellectui, vt ſpeculetur, diſcurrat, veritatem arguendo inquirat, &c. qui ſunt actus intellectus eliciti: & ſunt actus voluntatis imperati, & per conſequens habitus ad huiuſmodi actus inclinantes ſunt habitus intellectuales ſimul & morales, &c. Item omnis fides acquiſita eſt virtus intellectualis, quia omnis talis cauſatur ab actibus intellectus elicitis, ſcilicet aſſentire certo vero ex auctoritate teſtis. Item omnis adquiſita virtus eſt virtus moralis ſecundo modo, quia adquiritur ex actibus voluntatis imperatis. Sed fides infuſa propriè, nec eſt virt᷒ moralis, nec intellectiua, ſed gratuita. Philoſophus enim diuidens virtutem in moralem & intellectualem, loquitur de virtutibus adquiſitis, non de infuſis. Gab. vbi ſuprà.

¶ VIRTVS moralis infuſa ſic diffinitur ab Auguſt. vt (habetur in 2. diſt. 27.) eſt qualitas bona mentis qua rectè viuitur, & qua nullus malè vtitur, quam ſolus Deus in nobis operatur. Et cùm Dei perfecta ſunt opera, ideo cùm hominem iuſtificat, non tantũ infundit virtutes Theologicas, ſed etiã morales. In iuſtificatione itaque impij omnes illæ virtutes ſimul infunduntur, licèt non exeunt in actum ſine adquiſitis, ſicut dicitur de Theologicis infuſis: & communiter proportionabiliter dicitur de iſtis ſicut de illis. Nulla autem ratio naturalis (vt ſcribit Gabriel diſtincti. 33. quæ. vnica, articu. 3. dubio 2. libro 3.) probat virtutes infuſas eſſe ponẽdas, ſed ſola auctoritas ſcripturæ & ſanctorum. Virtutes autem morales adquiſitæ ponendæ ſunt. Et hoc modo ratio probat & experiẽtia, &c. Diffinitionẽ Auguſtini prædictam ita explanat Gerſon parte 2. tractatu de ſeptem virtutibus, dicitur bona qualitas, ad differentiam malarum qualitatum, cuiuſmodi ſunt prodigalitas, auaritia. Addit mentis, ad differentiam corporalium qualitatum, quales ſunt albedo, nigredo. Subiungit, quà virtute rectè viuitur, ad differentiã ſcientiæ: quæ quamuis ſit bona qualitas mentis, non tamẽ neceſſariò ea rectè viuitur, ſed potius ea rectè intelligitur. Et additur, qua nullus malè vtitur, ad differentiã potentiarum naturalium, quibus contingit & bene vti & malè vti, cuiuſmodi ſunt rationabilitas & concupiſcibilitas, & iraſcibilitas, quæ propriè potentiæ dicuntur. Dicitur, quam ſolus Deus in homine operatur, quod ponitur ad differentiam virtutum politicarum, quæ (vt vult Philoſophus in Ethicis) generantur ex frequenti bene agere, cùm virtutes Theologicæ à Deo infundantur. Ex quo apparet (vt inquit Gerſon vbi ſuprà) quòd præcedens diffinitio eſt propriè virtutis Theologicæ, Sed prout virtus comprehendit tam quatuor virtutes cardinales quàm tres Theologicas, ſic poteſt diffiniri. Virtus eſt amor habendi ſe ad omnia, vt decet. Vnde Auguſtinus in lib. de moribus Eccleſiæ ſingulas diffiniens virtutes in omnibus diffinitionibus ponit amorem tanquã genus, & adiungit diuerſos actus quaſi differentias diuerſas. Virtutes autẽ morales (vt ſcribit Gabriel fidelis) ex actibus meritoriis cauſatæ, non ſunt eiuſdem rationis cum virtutibus Philoſophorum, quia virtu-

tes morales diſtinguuntur ſecūdum diſtinctionem obiectorum partialium. Finis autem eſt obiectum partiale. Cùm ergo ſunt diuerſi fines in illis, quia in iſtis Deus eſt finis, qui non eſt finis in illis. Nam Philoſophus (exempli cauſa) abſtinet per temperantiam propter ſalutem corporis, & eius bonam diſpoſitionem ad operationes rationis fortiter agit propter bonum reipublicæ, aut alios ſimiles honeſtos fines: & ita habitus adquiſiti inclinabant ad opera ſimilia propter eoſdem fines. Sed Chriſtianus vt talis operatur fortiter, abſtinet temperanter, corpus caſtigat & in ſeruitutē redigit propter Deum: quia ſic Deus præcipit, vel quia Deo placēt huiuſmodi opera: ideo virtutes ex illis operationibus genitæ habent alium finem, & per hoc aliud obiectum partiale, & per conſequens ſunt alterius rationis à virtutibus Philoſophorum. Et hoc etiā verum eſt circunſcripta charitate infuſa: puta, ſi eſſet charitas adquiſita ſiue infuſa. Hæc Gabriel diſtin. iiij. quæſt. j. artic. iij. dubio ij. lib. iiij. Vbi & dicit paulò antè, virtutes morales non ſufficere ad ſalutem ſine Theologicis. Sed adquiſitæ morales ſufficiunt cum charitate ad ſalutem, & ad omnem actum meritorium eliciendum, quia charitas inclinat immediatè ad actum cuiuſlibet virtutis. Ideo dicit beatus Gregorius, quia omnia præcepta ſunt vnum in radice charitatis, quòd charitas ad obſeruantiam omnium præceptorum inclinat. De omnibus autem actibus virtutum quatenus ſunt neceſſarij ad ſalutem dantur præcepta. Et ideo nullus actus eſt perſectè virtuoſus vel meritorius ſine actu charitatis. Verùm faciliùs inclinatur homo ad virtuoſa & meritoria concurrente cum charitate virtute morali adquiſita, quàm à ſola charitate. Hæc Gabriel vbi ſuprà; Virtutes autem ſine charitate (vt ſcribit Brulefer diſtin. xxvj. quæſt. iiij. libr. iij.) ſunt ſicut precioſiſſimi cibi poſiti in vaſe immūdo & fœtido, quia virtutes ſine charitate ſunt informes, nec poſſunt placere Deo, quia offeruntur in diſco immundo, id eſt à conſcientia immunda, licèt omnes de ſe ſint bonæ & optimæ. Et ideo charitas dicitur forma virtutum. De quo aliàs dictū eſt.

¶ Virtus Theologica (vt ſcribit Gerſon parte iiij. in deſcriptione termin. ad Theolog. vtil.) eſt habitus à Deo ſolo infuſus, eleuans liberum arbitriū, id eſt facultatem rationis, aut bonitatis, aut vtriuſque ad Deum immediatè obiectaliter & laudabiliter attingendum, &cæ. Et ſecundum Gabrielem xxvj. quæſt. vnica, artic. j. libro iij. accipitur dupliciter. Vno modo ſtrictè, & ſic tres requiruntur conditiones ad hoc quòd ſit aliqua virtus Theologica. Prima quòd reſpiciat Deū pro primo obiecto & principali. Secunda quod habeat veritatem pro prima regula actuum ſuorum ad quos inclinat, & non regulam aliquam adquiſitam humanitus: puta, prudentiam. Tertia quod immediatè à Deo infundatur ſicut à cauſa efficiente. Harum conditionum prima reſpicit obiectum, ſecunda regulam directiuam, tertia cauſam efficientem: nullo modo fides, ſpes, charitas, adquiſitæ nō ſunt virtutes Theologicæ, quia deficit tertia conditio. Secundo modo accipitur virtus Theologica largiùs pro virtute reſpiciente Deum pro obiecto principali innitens primæ veritati tanquam regulæ ſiue ſit à Deo infuſa ſiue naturaliter adquiſita. Et ſic fides, ſpes, & charitas, adquiſitæ reſpectu Dei, vt obiecti primi & principalis ſunt virtutes Theologicæ. Per primas enim duas conditiones virtus Theologica ſufficienter diſtinguitur à morali, quia moralis non habet Deum pro obiecto primo, licèt habere poſſet Deum pro fine. Similiter moralis innititur regulæ humanæ, ſcilicet prudentiæ ſiue rectæ rationi naturali: Theologia verò veritati diuinæ. Ideo enim fides credit, quia Deus reuelauit. Ideo ſpes deſiderat, quia ſic deſiderandum eſſe Deus reuelauit: ſic charitas diligit, quia ſic diligere Deus præcepit. Habitus verò harum virtutum Theologicarum ſupernaturales (vt ſcribit Dominus Cardinalis qu. vnica, ar. ſecūdo, lib. iij.) ſunt nobis neceſſarij, de potentia Dei ordinata ad conſequendum beatitudinem, & hoc præciſe tenetur propter fidem & ſanctorū auctoritatem. Et ſecundum eundem obiecta virtutū Theologicalium immediata ſunt cōplexa: nam obiectū fidei eſt hoc cōplexū. Omne reuelatū à Deo eſt verū eo modo quo reuelatur à Deo. Obiectū autem ſpei eſt quod beatitudo eſt nobis conferenda à Deo propter merita. Obiectum autē charitatis eſt hoc cōplexum, Deus eſt diligēdus, & omne quod Deus vult diligi à nobis charitatiuè. Et vt idem dicit Aliacen. licèt Deus ſit obiectū mediatū cuiuſlibet virtutis Theologicæ, tamē hoc cōplexum eſt immediatum obiectum ſpei, ſcilicet, viſio & fruitio diuina ſiue beatitudo eſt homini cōferenda propter merita: Quod credo ſic eſſe intelligendum (inquit Cardinalis) quòd beatitudo homini cōferetur, ſi ſecundum legem Dei meritoriè operetur. Non autē omnes virtutes (inquit Gerſon part. iij. de vita ſpirituali animæ, lect. ij. corollario ij.) Theologicas & diuinas nominamus, ſed eas duntaxat, quæ ad Deum immediatè dirigunt, ſcilicet fidem, ſpem, & charitatem. Et fides (vt ſcribit Iacobus de Valent. ſuper illud Pſalm. 4. Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe, &c.) eſt quædā virtus Theologica deſuper infuſa, qua mens eleuata & confortata credit & aſſentit rebus ſupernaturalibus & nō viſis. Charitas eſt alia virtus infuſa, qua volūtas eleuatur ad diligendū Deum ſuper omnia. Spes verò quædam virtus eſt infuſa qua cōtemptis terrenis ſpiritualia bona & inuiſibilia appetuntur & expectantur. Hæc Epiſcopus vbi ſuprà.

¶ Virtus Theologica deſcribitur ſic ab Auguſtino: Eſt recta ratio perducens ad vltimum finē, & ſic ſunt tres (vt dictum eſt) fides, ſpes, charitas. Aliter diffinit Auguſtinus: Eſt bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, & qua nullus malè vtitur, & quā Deus operatur in nobis. De qua dictione ſuprà dictum eſt. Et ſecūdum eundem virtus Theologica eſt ordinatus amor quo nullus malè vtitur. De ſingulis harum virtutum Theologicaliū ſuis locis amplius dictum eſt. Et virtutes Theologicæ ſunt perfectiores moralibus (vt ſcribit Gabriel) & inter Theologicas perfectior eſt charitas quæ intimius vnit obiecto beatifico quàm ſpes aut fides. Et inter moraleſ iuſtitia dicitur perfectior ſecundum Philoſo. 5. Ethic. Gabriel diſt. xxxvj. qu. vnica; art. iij. dub. iiij. lib. iij. vbi & de virtutum æqualitate tractat.

¶ Virtus cardinalis. Sūt autē quatuor virtutes cardinales, quibus (vt ſcribit Auguſtinus & Magiſter di. xxxiij. lib. iij.) in præſenti bene viuitur, & poſt ad æternā vitam peruenitur, ſcilicet iuſtitia in ſubueniendo miſeris, prudentia in cauendis inſidiis. Fortitudo in perferendis moleſtiis. Temperātia in coercendis delectationibus prauis, quibus nihil vita vtilius hominibus, vt dicitur Sapiē. 8. De quibus

bus ſingulis ſuis locis dictum eſt. Dicuntur autem ſecūdū quoſdā cardinales, quaſi cordiales, ad differentiam virtutum corporalium. Cardo enim ſecūdū Iſidor. à corde deriuatur, quia à cordian Græcè, quod eſt cor Latinè. Vel vt alij volunt, dicuntur cardinales, quia in eis ſicut in cardinibus omnis alia virtus maximè ciuilis, voluitur. Secundū autē Philoſophos dicuntur cardinales (qui de ipſis tractauerunt) quia in his ſicut in cardine eſt reuolutio totius vitæ humanæ ſecundum ſtatum honeſtum & ciuilem. Ciuiles autē dicuntur, quia conſtituunt bonum ſtatum vnius cum altero in ordine ciuiū. His enim virtutibus ſecundū Plotinū Philoſophū, & Macrobium boni viri reipublicæ conſulunt, vrbes tuentur, parentes venerantur, proximos amāt. Politicæ autem dicūtur eadem de cauſa, quia idē eſt polis Græcè, quod eſt ciuitas Latinè: & ideo politicæ dicuntur quaſi ciuiles (vt inquit Gerſon in compendio Theologiæ de quatuor virtutibus cardinalibus.) Vel dicuntur cardinales ſecundum Gabrielem diſt. xxxiij. quæſt. vnica, art. j. lib. iij. à cardine in quo voluitur ianua, quia in his vita humana verſatur, & quibuſdam regulis quaſi in cardinibus regulariter dirigitur & voluitur. Ad quas virtutes reliquæ reducuntur: & ideo principales dicūtur. Et ſicut generaliter habitus, ita & virtutes diſtinguuntur penes actus ex quibus generantur, & ad quos inclinant. Actus verò diſtinguuntur ſecundum potentias & obiecta 2. de Anima. Obiectum, eſt circa quod operatio verſatur, ſicut artifex circa materiam. Potentia autem vis eſt animæ eliciens actum ſeu operationem. Cùm ergo omnis operatio animæ rationalis verſatur circa finem tanquā circa obiectum, immediatè autem circa mediū ad finem. Et ſecundum hoc virtus diuiditur diuiſione immediata in Theologicam & moralem, accipiendo moralem largè, vt non diſtinguitur cōtra intellectualem. Obiectum verò quod eſt ad finem duplex eſt. Aut eſt veritas practica cognoſcenda. Aut eſt materia circa quam ſunt aliqua operanda, &c. Et ſecundum hanc diuiſionem ſumuntur virtutes cardinales. De quo latiùs Gabriel vbi ſuprà. Et ſecundum ſanctum Bonau. virtutes ponuntur principaliter ad rectificandum & vigorandum potentias in eliciendis actibus virtuoſis, ad rectificandum contra obliquitatem, ad vigorandum contra difficultatem. Virtus enim facit potentiam rectam & vigoroſam. Vide latiùs Bonauenturam, & poſt eum Gabrielem artic. ij. vbi ſuprà. Et ſicut homo per virtutē cardinalem rectificatur quo ad creaturam, ita per Theologicam quo ad creatorē Deum. De actibus illarum virtutum idem ſcribit Gabriel concluſione ij. vbi ſuprà, Actus prudentiæ eſt dictare agenda. Iuſtitiæ reddere omnibus debita. Temperantiæ refrænare appetitum circa concupiſcibilia. Fortitudinis repellere aut ſuſtinere aduerſa. De his plura in libro Ethic. Obiecta illarum. Prudentia dirigit circa verum practicum. Iuſtitia circa proximi debitum. Temperantia circa delectationes & triſtitias. Fortitudo circa pericula & aduerſitates vincendas. Per hoc, ſcilicet per actus & obiecta, poſſunt diſtingui virtutes cardinales etiam ſecundum potentias. De quo latiùs legito Gabrielem. Et virtutes cardinales (vt ſcribit Richardus diſtinctione xlix. artic. j. quæſt. v. in fine libri quarti) quæ ſunt reſpectu paſſionum & operationum humanarum aliquo modo corpus reſpiciunt, non quod earum eſſentia aut eius pars ſit in corpore ſicut in ſubiecto, ſed quia moderant corporis paſſiones & æquant corporales operationes in comparatione ad alterum, ſed & ſi in perfectis actibus talium virtutum perfectarum conſiſtit fœlicitas politica, de qua tractat Philoſophus 1. li. Ethic. tamē fœlicitas vera in illis virtutibus nō cōſiſtit, ſed in actu charitatis patriæ, & in actu habitus qui in patria ſuccedit fidei. Rich. Et quia (vt dicit Gab. di. xxxiij. q. vnic. ar. iij. dubio iij. lib. iij.) virtutes Cardinales perfectiones quædam ſunt animæ non includētes eſſentialiter imperfectionē, ſicut fides & ſpes, ideo manent in patria. Habent etiā actus in patria ſecūdum alios ab actibus quos habent in via Nā ſecundum ſanctū Bona. q. vj. li. iij. di. xxxiij. Omnes actus noſtri in gloria erunt fortes, iuſti, prudētes, caſti, vt iuſtitia excludit obliquitatē, prudentia errorē, fortitudo moleſtiā, temperantia omnē libidinē. Actus autem quos habent in via, nō habēt in patria. Nō enim ibi prudētia cauet inſidias quę ibi nullę ſunt, nec ibi iuſtitia ſubuenit miſeris, nec fortitudo perfert moleſtias, nec temperantia coercet delectationes prauas, ſed manēt ibi excellētiori modo quàm fuerunt in via. In via pugnant cōtra vitia. In patria gaudent de victoria pleniſſimè adepta. Bonau. & Gabr. Virtutes quoque dona, beatitudines & fructus ponuntur habitus quidā naturales, vel ſupernaturales animā quātū ad actus ſuos in via perficientes aut paſſiones: puta, gaudium vel delectatio actus cōſequētes, quod additur quo ad fructus aliquos hoc ſcribit & probat Gabr. xxxiiij. qu. vnica, art. j. lib. iij. Differunt tamē dona & virtutes, de quo legito ſanctum Bonauen. di. xxxiiij. qu. j. li. iij. Quomodo autem virtutes connectantur vide ſuprà in dictione, Connexio, litera C. De quo & legito Gab. di. xxxvj. q. vnica, art. ij. libr. iij. qui ponit iſtum appendicem. Omnis habens vnam veram virtutem, habet omnē ſibi poſſibilem ſecundum cordis præparationem, & omnis habens vnum vitium ſecundum cordis præparationē eſt omni vitio irretitus, & idem eſt de habente actum verè virtuoſum vel vitioſum. De actibus enim hoc primo habet veritatem, & de habitibus non niſi ratione actuum Habere autē actus virtutum ſecundum præparationem cordis, nihil aliud eſt quàm habere diſpoſitionem vel principium inclināſ ad actus virtutum. Et irretiri vitio ſecundū cordis præparationē, eſt habere diſpoſitionem vel principium inclinans naturaliter ad vitium. Et per nullam veram virtutem à tali vitio refrænari. Sic adulteriū Dauid impulit eum ad homicidiū Vriæ militis ſui fidelis, qui enim vult efficaciter adulterari, vult omnia ſine quibus adulterium non poteſt perficere & amouere impedimenta per actus quorūcunque vitiorū, niſi aliunde retrahatur, & horum cōſideratio multum valet ad vitiorū deteſtationē, & ad generādum horrorē cuiuſcūq; vitij. vide latiùs Gab. vbi ſuprà. Et ſicut charitas inclinat ad omnes actus virtutū, ita ira ad cōtumelias, rixas, detractiones, homicidia, & habēs vnū vitiū habet diſpoſitionē malā inclinātē ad actū vitij cōtrarij, niſi impediatur aut deficiat aliquid ad actū vitij cōtrarij requiſitū. Sicut prodigalitas & tenacitas ſunt vitia cōtraria, & tamē tenax poteſt habere prodigalitatē ſecūdū cordis præparationē, quia in tenace eſt deſideriū acquirēdi, iō tenax cō

ſiderat

ſiderat quòd per actum prodigalitatis poteſt multa acquirere, ex deſiderio acquirēdi exibit in actū prodigalitatis. Sicut etiam videmus quòd vitia & virtutes cōtrariātur, & tamen ſæpe vitioſus habet actum virtutis ſecundum præparationē cordis. Sæpe enim mendax vt ſibi credatur loquitur veritatem, & ambitioſus vt magnos honores cōſequatur, paruos honores ſpernit & reſpuit. Quod verū eſt de actibus virtutum exterioribus, qui tamē dū procedunt ex inclinatione vitij non ſunt virtuoſi, multa de hoc Gabr. dub. j. vbi ſuprà.

VIRTVTES Cardinales ſeu morales, & virtutes Theologicæ differunt, vt ex prædictis patet. Et etiā ſcribit Brulef. di. xxvj. q. iij. lib. iij. Primò quia virtutes Theologicæ habēt Deū pro obiecto. Charitas, habet Deum inquantum ſummum bonum. Fides, inquantum eſt ſumma veritas. Spes, inquātum eſt ſumma largitas. Aliæ virtutes ſunt de obiectis creatis, vt obedientia, caſtitas. Secundò differunt. Virtutes Theologicæ habent ſuperiorem portionem animæ pro obiecto, virtutes autē aliæ ſubiectantur in anima ſecundum portionem inferiorem. Tertiò differunt quòd virtutes Theologicæ non habēt exceſſum in actibus ſuis per nimietatē ſuorū actuū. Virtutes autem morales bene habent exceſſum in actibus ſuis per intētionem nimiam. Exemplū de primis, vt nullus poteſt excedere in amādo Deū, in credēdo in Deum, & in ſperādo, & in cōfidendo in Deū. Exemplum de ſecundis, vt patet de liberalitate & aliis. Quarta differentia eſt, quia primæ nō mediant inter duo mala. Aliæ autē mediant, vt patet de liberalitate, &c.

¶ VIRTVS dicitur vera dupliciter, vt ſcribit S. Bonauen. parte ij. di. 34. q. j. li. iiij. Vno modo dicitur virtus vera, quæ habet verū virtutis opus, vel nata eſt habere quātū eſt de ſe, & veritas eſt de eſſentia virtutis. Alio modo dicitur virtus vera, quæ perducit ad finē, & hæc veritas non eſt eſſentialis virtuti, ſed tamē ducit virtutis ſtatum ſine continuatione. Sic etiā dicitur de pœnitentia: quod ſi primo modo dicitur pœnitentia, eſt vera, quæ verū habet virtutis actum, ſic de veritate pœnitentiæ eſt deteſtari malum commiſſum, & pro illo tempore nullum committere, & de futuro proponere, non committere, & ab omnibus his poteſt homo cadere, & ita à pœnitentia vera primo modo dicta. Si autem dicitur vera, quia perducit in finem vt finalis & cōtinuata ab hac non eſt cadere. Sed hanc non eſt dicere hominem habere niſi in fine, & pòſt non cōtingit cadere. Hæc Bona. Nec virtutes veræ ſunt ſine charitate, vt & habet Gerſ. tract. viij. ſuper Magnifi. Nec placemus Deo per bona naturalia, ſed per virtutes ſolùm, vt inquit Brulef. di. xxiij. q. j. lib. iij. &c.

¶ VIRTVS eſt adhuc duplex, ſcilicet virtus ſanatiua & virtus operatiua. Vnde ſecundum S. Bonau. ſpiritui ſancto nō appropriatur virtus ſimpliciter, ſed virtus ſanatiua. Et hoc quia gratia ſanitatū eſt donū ſpiritusſancti, cuius gratia eſt animæ medicina, ſed filio appropriatur virtus operatiua, quia per ipſum omnia facta ſunt, id eſt per verbū, quod eſt Dei filius. Ioan. 1. Vnde virtus ſanatiua non appropriatur filio, ſed virtus operatiua. Et verū virtus operatiua non appropriatur ſpiritusancto, ſed ſanatiua. Et ſic debemus intelligere illud: Prædicamus Chriſtū Dei virtutē. 1. Cor. 1. Et illud: virtus quæ de eo exibat, ſanabat omnes, Lucæ 6.

¶ VIRTVS naturalis ſeu naturaliter inſita (vt ſcribit Gerſon parte iiij. vbi ponit diffinitiones termi ad Theo. vtiliū, eſt bona inclinatio creaturæ rationalis, nō acquiſita, ſed innata ad operationes naturæ ſuæ congruas laudabiliter exercendum, vitium naturale per oppoſitum, &c.

¶ VIRTVS heroica (vt ſcribit Gerſ. vbi ſuprà) cōuenit cū beatitudine, & eſt virtus excellēs, ad quā cōmunis hominū vita nō attingit. Beſtialitas per oppoſitum vitiū eſt excedēs cōmunem hominū malitiā ex cōſuētudine peruerſa & vitio corporis inclināte. Et de virtute heroica vide in dictione gradus. Quintus actus virtutis. Et virtutes heroicæ dicūtur virtutes purgati animi, vt dicit Gerſ. trac. iiij. ſuper cantico Mariæ. Ariſt. 7. Ethic. tract. 1. vult heroicā virtutem dici quæ eſt ſuprà nos. Heroicā inquam quandā atq; diuinā, vt Homerus de Hectore, propterea quod eximia bonitate præſtabat, dicētem Priamū induxit, nec iam hominis ſane mortalis illius eſſe videbatur, ſed diuino ſemine natus. Quare ſubiungit Ariſt. ſi ex hominibus ob virtutis excellentiā dij fiunt (vt aiunt) talis quidam is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiā Philoſophi morales homines excellentiſſimæ virtutis, qui cōmunē hominū ſtatū excedūt, vt qui magis mortē corporis quàm vitioſam eligerēt actionē. Eroſcos aliter heroicos ſiue diuinos vocitabant, de quo legito & Gab. ſerm. j. de S. Petro & Paulo qui incipit: Dij fortes terræ &c. Huic cōcordat dictū Prophetæ in Pſalm Ego dixi dij eſtis & filij excelſi omnes. Excelſi dicit, vt nō quicūq; iuſtus Deus vocetur, ſed qui quadā virtutū excellētia cæteros antecellit, & præcipuè Apoſtoli diuini vel dij appellātur, & magis præcipui Petrus & Paulus, vt videre licet apud Gab. vbi ſup. de virtutibus & ſpeciebus latiùs ab aliis tractatur. Hæc pauca ex multis ſufficiunt.

¶ VIS quādoque ſignificat virtutē, quādoque poſſibilitatē, interdū violentiā, itē copiā, vt vis auri, &c. Et vt ſcribit Brulefer di. iij. quæſtion. ix. libr. iiij. Vis poteſt capi quadrupliciter. Vno modo capitur pro violentia ſiue coactione. Et ſic diffinitur à Iuriſtis. Vis eſt maioris rei impetus qui repelli non poteſt. Secūdo modo capitur pro fortitudine, vt iſte habet magnā vim, id eſt fortitudinē. Tertio modo capitur pro potētia animæ, vt vis intellectiua, vis viſiua. Quarto modo capitur pro virtute aliqua ſiue corporali ſiue ſpirituali, vt ſancti viri, id eſt virtute fidei fecerunt miracula, & ſic conuertuntur vis, & virtus. Differunt tamen ſecundum eundem Bruleferum di. j. q. iiij. li. j. vis, vires & virtus etiā ſecundū Grammaticos, vt ipſe dicit. Nā vis propriè eſt potentia tā corporis quā animæ. Vis enim idem eſt quod potētia. Vires autem pertinēt ad ſolū corpus, ſed virtus ad ſolam animam. Et vires (vt idē dicit) poſſunt capi dupliciter. Vno modo largè, & ſic capiuntur pro omnibus potentiis, & ſic vires non ſunt niſi potentiæ quibus exequimur aliquid. Vnde & in ſpiritualibus fortitudo & potētia idē ſunt. Alio modo ſtrictè, & ſic reſtringitur ad duo, quæ tamē etiā ſunt potētiæ in moralibus, ſcilicet concupiſcibilis & iraſcibilis. Vis concupiſcibilis & iraſcibilis ſunt duæ vires ſiue duæ potentiæ animæ organicæ, habentes duo organa circa cor, & ambæ natæ ſunt triſtari & delectari circa ſuum obiectum. Et duo ſunt actus concupiſcibilis, vt latè declarat Scotus in iij. ſententiar. diſtin. xxxiiij. Iſtæ duæ vires reſpiciunt obiecta appetibilia & fugibilia. Et vis concupiſcibilis & iraſcibilis dicuntur vires appetitiuæ, quæ

diſtin.

diſtinguuntur ex obiectis,vt vult Gerſon parte iij.
tractat.de paſſionibus animæ, conſiderat.iiij. Ná
vis concupiſcibilis reſpicit bonum vel malum, nó
ſub ratione aliqua difficultatis vel arduitatis, ſed
quoniam multa ſuperueniunt nata impedire con-
cupiſcibilem in ſua inclinatione vel tendentia vel
quiete circa bonum,& in odio, fuga vel inquieta-
tione circa malum. Hinc data eſt ei tanquam pro-
pugnatrix ipſa virtus iraſcibilis,quæ tendit in bo-
num adipiſcendum,vel malum depellendum,non
vt ſimpliciter tale,ſed vt arduum & difficile adipiſ
ci vel euadi,quale nullum in Deo reperitur, ideo
nec iraſcibilé habet vllam. Hæc Gerſon. Vis ſecun-
dum beatum Thomam iij.ſentent.diſtincti. xxiij.
quæſt.j.art.iij.eſt omne quod eſt principium ope-
rationis,ſed virtus importat principium operatio
nis perfectæ.

¶ Visvs ſecundum B.Tho.non eſt forma oculi ſed
anima,ſecundú q̃ ab ea fluit viſus, Tho ſuper li. de
anima.& nomé viſionis extenditur ad ſignificádú
omné cognitioné ſenſuú,& intellectus propter di-
gnitatem viſus,& certitudiné eius ſecundú eúdem
j.pat.q.lxvij.ar.j.Quomodo auté fiat viſio tá inte-
rior quàm exterior, vide apud Philoſ. Et Gerſ.pat.
iij.tract.de oculo. Et ſecundum eúdem ibidé Viſio
Dei méntalis habetur triplex,quia quædá eſt facia-
lis & intuitiua,quædá ſpecularis abſtractiua, quæ-
dá nubilaris& ænigmatica. Cóformiter ad tripli-
cé cognitioné meridianam,matutiná, & veſperti-
nam. Additur quarta quam poſſumus anagogicá
ſeo myſticam nominare,quæ conſiſtit in amoris vi
tali perceptione. De quibus permulta ſcribit Gerſ.
& in fine concludit, viſio Dei qualiſcunque non ſuf
ficit viatoribus ad gloriæ conſecutionem,ſed ne-
ceſſaria magis eſt diuinorum impletio mádatorú.
Qui enim dicit ſe noſſe Deum,& mandata eius nó
cuſtodit,mendax eſt. Qui autem ſic fecerit & do-
cuerit homines, hic magnus vocabitur in regno
cœlorum,vbi viſio & tota merces & gaudium ple-
num. Et viſio tota merces ſecundum Auguſtinum
intelligitur, vt ſcribit Gerſon parte ij.ſermo. ſacto
in ſolemnitate omnium ſanctorum. Nam amorem
& dilectionem cum delectatione. Hoc modo viſio
in ſe claudit, & hoc modo qui plura diligit plus
cognoſcit,hoc modo contéplatio ad fœlicitatem
ſufficit integrandam,&c. Nec viſiones omnes, etiá
quibus apparet Chriſtus ſunt acceptádæ, de quo
vide Gerſonem parte j.tract. de probatione ſpiri-
tus. Quare quidá ex ſanctis patribus dum ſibi dæ-
mon transfiguratus in Chriſtum diceret: Ego ſum
Chriſtus perſonaliter te viſitans, quia dignus es,
confeſtim clauſit oculos, vtraque manu vociferás:
Nolo inquit hic videre Chriſtum, ſatis eſt ipſum in
in gloria ſi videro, moxque diſparuit, &c. Legito
eundem parte iiij.quid ſentiat de quibuſdam viſio
nibus.

¶ Visibile dicitur quod videri poteſt. Inuiſibile,
quod nó poteſt videri. Eſt auté triplex cauſa qua-
re aliquis nó videt viſibile, vt ſcribit ſanctus Bona
uentura di.j.libro j. Aut enim non videt quia non
vult reſpicere. Aut ſi vult, impeditur propter defe-
ctum organi. Aut propter abſentiam lucis, & hoc
manifeſtú eſt. Similiter in ſpiritualibus intellectua
frequenter aliqua non intelligit, quia non vult con
ſiderare. Aliquando verò non intelligit propter im
pedimentú ex parte corporis, vt patet in phreneti
cis & ſtultis. Aliquando propter abſentiam lucis.
Licèt enim lux increata ſe non ſubtrahat quátum
ad eſſentiam, vel quantú ad qualemcunque influé
t iam,ſubtrahit tamen ſe homini cú peccauit quan
tum ad influentiam perfectam. Vnde dicitur influ
xiſſe ei ignorantiam. Vnde ſicut oculus in tenebris
errat,ſic hodie miſer humanus intellectus: cùm au
té plenè reſtituetur in lucé, ſicut oculus videre po-
terit omne viſibile, ſic intelligit omne intelligibile.

¶ Vita capitur multis modis, vt ſcribit Bruleſer di.
xxxvj.art.ij.q.j.lib.j. Primò pro principio formali
viuendi,ſic anima dicitur vita,& ſecundú quod tri
plex eſt anima, triplex eſt vita, ſcilicet intellectiua,
ſenſitiua,& vegetatiua. Secúdo capitur pro natura
viuente: Vnde Scot.q.j.quolr. Si diffiniretur Deus,
vita intellectualis poneretur in ipſius diffinitione.
Hoc modo vita dicitur quidditatiuè de Deo, ange
lis,& hominibus. Et differt à primo modo, quia na
tura humana nó eſt vita primo modo, ſed ſecúdo
modo. Et eſt duplex, ſcilicet merè ſpiritualis,& me
rè corporalis. Merè ſpiritualis eſt duplex, ſcilicet in
creata,& creata. Corporalis eſt duplex, ſcilicet ve
getatiua,& animalis. Animalis eſt duplex, ſcilicet
ſenſitiua & rationalis. Tertiò capitur vita pro ope
ratione alicuius viuétis inquantum viués eſt. Et di
cúntur operationes vitales omnes, ſcilicet operatio
nes quæ ſunt à viuente inquantum viuens. Vnde
Ariſto.2.de anima. Intelligere eſt vita, ſic operatio
exterior in qua occupatur quiſquam, dicitur eius
vita: puta, potare eſt vita ebrioſi: & peccare dicitur
vita peccatorum: & agere bonum vita virtuoſi, &
ſic de aliis, vt ſcribit Pelbar.li.ij. Roſa. Theol.in di-
ction. Vita. §.viij.poſt Lyrá ſuper Rom. 6. Quartò
capitur vita pro viuere, vt inquit Brulef. vbi ſuprà.
Eſt auté quadruplex viuere, ſcilicet viuere per au-
gmentum & ſuſceptioné alimenti, hoc modo om
nia vegetabilia viuunt. Secundò eſt viuere per ſen
ſum, hoc modo ſentire eſt viuere. Sic omnis opera
tio animalis inquantum animal eſt vita,& cóuenit
omnibus animalibus. Tertiò eſt viuere per motú
progreſſiuú,& ſic conuenit ſolú animalibus perfe-
ctis. Quartò eſt viuere per intellectú. Et vita ſecun-
dú Bona.d.34.ar.j.q.ij.li.iiij. accipitur dupliciter.
Vno modo largè,& eſt viuificatio corporis. Alio
modo propriè,& eſt viuificatio corporis cú ſalute.
Sic & reſurrectio,& ſecúdo modo promittit Deus
reſurrectioné bonis ad ſe veniétibus. Et vita ſecun
dú eundé d.xv.l.ij.circa text. maximè manifeſtat
per ſenſum & motú,& ideo anima viués appellat,
quæ viuit vita manifeſta,& hæc eſt illa quæ dat cor
pori motú & ſenſum,& talis non eſt in plátis, ſed in
animalibus. Vita ſecundú Ariſt.li.de morte & vita,
eſt manſio animæ in corpore. Et ſecundú eundem,
Vita eſt manſio animæ nutritiuæ in calido. Vita ſe
cundum Dionyſ.in reſpectu ad rationalé, eſt theo
phaniarum, id eſt diuinarum apparitionú proceſ-
ſio, ab ente quieto & ſempiterno, id eſt à Deo qui
cuncta mouens manet immobilis, & talis vitæ eſt
principiú. Vnde ab Ariſt. & Comé.li.intelligétiarú,
vita generaliter diffinitur ſic. Vita eſt primus mo-
bilis & continuus actus viuentis, ac primus motus
procedens ab ente quieto & ſempiterno, id eſt à
Deo. Vnde res creabiles vel creatæ ſunt in Deo, vt
ſcribit Brulef.di.xxxvj.ar.ij.quæſtione j.l.j.tanquá
in exemplari exprimente, ideo habent vitam in ip
ſo. Vel ſecundum Scotum, res inquátum in intelle
ctione

ctione diuina,& intellectæ à Deo ſunt vita in ipſo. Etiam omnia poſſibilia fieri dicuntur vita in Deo. Vnde Ioan.1.quod factum eſt in ipſo,vita erat.

¶ Vita eſt triplex ſecundum Gerſonem parte iiij. ſer.ad regē Franciæ nomine vniuerſitatis Pariſien. dicit enim: Tam in naturæ libro,quàm ſcripturæ triplicē reperio vitā. Vitam corporalem,carnalē, & perſonalem,vitam ciuilem,politicā,aut vniuerſalem. Vitam gratiæ diuinæ ſiue ſpiritualē. Prima defectibilis eſt. Secunda permanſibilis. Tertia perdurabilis. Prima vita corporalis,ſcilicet in coniunctione animæ & corporis manu tenetur. De qua Gen.2. Factus eſt homo,&c. Et Propheta. Quis eſt homo qui viuet. Vita ciuilis in cōiunctione & vnitate Domini & ſubditorum in vna lege & iuſta ordinatione conſeruatur. De hoc Philoſophus in politicis ponit quod in legibus eſt vita ciuitatis. Et Apoſtolus comparat corpus myſticū ad verū eadem ratione ad Rom.12. & 1. Cor.13.& ad Eph.4. Tertia vita ſpiritualis manu tenetur per cōiunctionem Dei & animæ in charitate& amoris vnitate. De qua ad Galat.2. Viuo ego iam non, viuit verò in me Chriſtus: Brulef. di.xxj.q.iiij.li.iij. diſtinguit vitam ſic. Quædam eſt vita naturæ. Alia gratiæ, & tertia gloriæ. Prima eſt triplex,quædā vegetatiua, alia animalis & ſenſitiua & rationalis. Prima eſt communis nobis& herbis & animalibus irrationabilibus. Vnde anima eſt principium quo viuimus, mouemur,nutrimur,augemur,& ſentimus, & intelligimus. Tertia eſt triplex,quędam eſt increata quæ eſt Deus,de qua Aug. de fide ad Petrum dicit: Deus naturaliter eſt vita,hæc per eſſentiā ſuam,id eſt per ſeipſa eſt vita. Vnde Dionyſ. Laudāda eſt vita æterna quæ per ſeipſa eſt vita. Omniſque vita & vitalis motus eſt ex ipſa vt à principio. Alia eſt vita creata,& eſt duplex,quædā angelica,alia ſpiritualis,quæ eſt in anima noſtra. Vita gratiæ ſolùm cōuenit exiſtentibus in gratia,& eſt ipſa charitas, & hæc vita eſt tantum bonorū in hac vita,mali enim non viuunt hac vita,ſed mortui ſunt. Vnde Maximus in ſermone de martyribus. Iuſtus ex fide viuit. Chriſtus autem in cordibus fidelium per fidem habitare dignatur,diſcedēte fide diſcedit ab homine Chriſtus: diſcedēte Chriſto diſcedit ab homine vita. Vnde Apoſtolus docet quòd Chriſtus eſt vita noſtra, dicens: Chriſtus apparuit vita veſtra. Vita gloriæ eſt clara viſio Dei & fruitio ſequens, & hæc vita ſuccedit vitæ actiuæ & contemplatiuæ.

¶ Vita ſpiritualis eſt vita animæ qua viuit per gratiam. Hæc vita quandam habet cōformitatem ad vitam corporalem,de quo vide Gabr. di.ij.q.j.ar.j. libr.iiij. Et (vt idem dicit) vita ſpiritualis eſt per fidem,ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus ex fide viuit. Gabr. di.iiij.q.j ar.ij. concluſione vj.lib.iiij. Et vita animę dilectio eſt & amor. Vnde Petrus de Palude, diſt. xxxiij.q.j.ar.iij.lib.iiij. Vita animæ inquit conſiſtit in charitate&amicitia ad Deum & proximū. Ideo omne illud quod tollit fœdus amicitiæ ad Deū & proximū,tollit vitam animæ, & ſic eſt peccatum mortale,ſicut eſt fornicatio vel aliud peccatū. Et ſicut vita corporalis conſiſtit in calido & humido, ita & vita ſpiritualis. Vicē calidi tenet charitas ſeu gratia, vt ſcribit Gerſon tract.ix. ſuper cātico Mariæ, prout charitatē nominamus feruorem charitatis in agēdo. Vicē humidi quaſi paſſiuam ſibi vendicat affectio bona voluntas. Porro(vt idē inquit) dicimus vitam animæ Chriſtianæ vitā amoris. De quo latiùs legito eundem vbi ſuprà. Et vt idem dicit tract. de conſiliis Euangelicis & ſtatu perfectionis vitale,eſſentiale,intrinſecum & perfectiuum vitæ humanæ eſt charitas & eius mādata,id quod & vult doctor ſanctus ſecunda ſecundæ qu.clxxxiiij. ar.iij.&c. De hac animæ vita ſpirituali idem Gerſ. per plures lectiones tractat parte iij. quem videre potes. Et vita animæ (vt ſcribit ſanctus Bonauen. di.xvij. in dubiis literalibus,libr.iiij.) Deus eſt,ſicut anima corporis. Similitudo autem in hoc cōſiſtit (vt ipſe ait) quod quemadmodum corpus indiget anima,& ab ipſa viuificatur quamdiu illi coniungitur,& per eius ſeparationem vileſcit, ſic quādiu anima vnitur Deo per charitatem, viuificatur, & quando ſeparatur ab eo,moritur & vileſcit. In hoc autem eſt diſſimilitudo,quia anima cōiungitur naturaliter,& naturaliter ex corruptione naturæ ſeparatur, ita quod appetitus & indigētia eſt in vtroque, quia conſtituunt tertium. Ex Deo autem & anima non fit vnum. Et prætérea cōiunctio illa eſt voluntatis ex vtraque parte. Et hinc eſt,quia voluntas noſtra naturaliter eſt vertibilis,& diuina miſericordia prompta eſt miſereri, quòd reſuſcitatio animæ non eſt miraculoſa,ſed vt proprius loquamur,eſt mirabilis. Hæc ſanctus Bonau. Eſt inſuper quædā vita actiua,quædā contemplatiua, quædā præſens & caduca,quædā futura & æterna,de quo vide Gerſonem & aliàs,quæ ibi omitto,&c. Et de vita ſolitaria quam triplicem eſſe dicit,ſcilicet celibalem,monachalem,heremitalem,& ſapiētialem. Vide eundem Gerſ. tract. xj. ſuper Magnificat.

¶ Vita Dei eſt ſciētia Dei,qua nouit omne producibile productū,& eſt eſſentia diuina. Vnde Ioan.1. dicitur. Quod factū eſt in ipſo,vita erat,id eſt cauſa productiua & cognitiua rei factæ ad extra eſt in Deo intranſitiuè,& eſt diuina eſſentia,itaque quæ facta ſunt nō viuunt formaliter in Deo, ſed ſunt in Dei cognitione,& recipiūt vitam effectiuè à Deo: Sic omnia ſunt in Deo intelligibiliter,id eſt cognita à Deo ſiue producibilia ab eo. Item Deus eſt vita viuentium cauſaliter & effectiuè. Hæc Gabri. poſt Occā di.xxxvj.q.vnic.ferè in fine. Et(vt idē ſcribit di.xxj q.vnic.ar.j.li.iij.) quòd ſecundū duplicē naturam in Chriſto duplex fuit vita in Chriſto. Vna diuina ſumma & æterna,qua perſona Chriſti, quæ & perſona eſt verbi, vniuit ſe ipſo neceſſario inalterabiliter,& immutabiliter,quæ ab illa perſona tolli non poteſt. Secunda eſt vita naturæ humanę aſſumptæ,qua anima Chriſti viuit immediatè eſſentialiter. Caro mediatè formaliter,& verbum earū aſſumptione per coniunctionem idiomatum contingenter. Et verbum viuere ſic non eſt aliud,quā verbum in natura viuente ſubſiſtere. Vide latiùs Gabr. vbi ſuprà.

¶ Vitalitium ſunt redditus empti ad vitā. teut. leibding. vt habet Gab. di. xv.q.12.ar.3.dub.ij.lib.4.

¶ Vitium propriè dicitur quod virtuti opponitur, à vito quod vitandum ſit ac fugiendū, & eſt habitus aut affectio animi in tota vita inconſtans, & à ſeipſa diſſentiens, ſecundum Tulliū ex beato Tho. prima ij.q.lxxj.ar.j. Capitur & pro errore & morbo corporis,perpetuò tamē vt eſt cæcitas,claudicatio,vecordia,&c. Et ſecundum ſanctum Bonau. di.xlix.q.vltim. in fine libr.iiij. dicitur omne quod importat imperfectionē. Vitium in genere(vt ſcribit

bit Gerſon de diffinitionibus ter. ad Theolog. vti.) eſt mala inclinatio creaturæ rationalis ad operationes naturæ ſuæ incongruas vituperabiliter exercẽdum, aut à bonis deſiſtendum. Vitium intellectuale (vt idem ait) eſt habitus erroneus impediens animam ab operationibus ſibi cõgruẽtibus, vt in intellectiua eſt exercendis. Vitium morale opponitur virtuti morali. Expellere autem vitia (vt ſcribit ſanct. Bonau. di. xiiij. ar. 2. qu. 1. in ſolutione argu. libr. 4.) eſt dupliciter. Vel per modum deteſtantis, vel per modum informantis: per pœnitentiam expelluntur omnia vitia per modũ deteſtantis, & ſatisfacientis. Sed per modũ informantis vnũquodq; vitiũ expellitur per virtutẽ ſibi oppoſitã, quod primo modo expellit neceſſe eſt eſſe in eadẽ potẽtia, ſed quod ſecũdo modo nõ. Contra vitia quoq; magis nobiſcũ & frequẽtius adueniũt, vt eſt ira, ſuperbia, cõcupiſcẽtia, quibus cor hominis tribulatur & vehemẽter inflãmatur, ſed ſcuto orationis aut gemitu cordis aut inuocatione ſancti nominis Ieſu eſt occurrendum, & in cœlum reſpiciẽdum, vnde veniet omne auxilium, vt ſcribit Gerſon part. 3. in epiſtola quadã de cuſtodia habenda ad ſeipſum.

¶ Vitium capitale dicitur dupliciter (vt ſcribit ſanctus Bonau. di. xlij. circa textũ lib. 2.) Aut quia præcipuum & magnũ eſt in genere vitioſo, aut quia caput eſt & principium aliorum. Primo modo accipitur in Gloſſ. Prouer. 6. vbi vocãtur vitia illa capitalia, quia magna ſunt, & homo dignus eſt magna pœna. Secundo modo hoc dicitur vitium capitale, quod eſt ratio principandi multa peccata. Vnde Gregor. cuicunque capitale peccato aſſignat filias. Peccatum enim hoc ipſo ponitur eſſe caput & principium alterius, quo eius motiuum adeo cadit in animæ appetitum quod poteſt præſtare fomentum & motum à Deo, vt ex ipſo conſurgat quoddã peccati corpus, quodammodo metaphoricum continens varietatem ramorum, & membrorum, filiorũ & filiarum: Et hinc eſt quod infidelitas quæ opponitur fidei, nõ ponitur eſſe capitale peccatum, quia error non cadit primo in animæ appetitum; ſimiliter nec prodigalitas quæ eſt oppoſita auaritiæ. Inanis autẽ gloria vno modo eſt capitale vitium, alio modo eſt filia. Nam prout inanis gloria dicit appetitum dignitatis & excellentiæ, ſic eſt idem cum ſuperbia, & eſt capitale vitium. Ita accipit Magiſter di. xlij. cùm inter alia vitia capitalia nominat inanẽ gloriam, quia animus directè mouetur ad excellentiam & dignitatem appetẽdam, prout inanis gloria dicitur appetitus laudis, & ſic eſt filia, quia non deſideratur laus humana niſi propter excellentiam. Hæc Bonauen. qui & ponit ſufficientiam & numerum vitiorum capitalium, vide vbi ſuprà. Ponit Gerſon octo vitia principalia parte ſecũda, ſerm. de verbis Domini, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. ſcilicet gulam, luxuriam, vanam gloriam, ſuperbiã, auaritiam, inuidiam, acediam, iram. Horum octo vitiorum duo ſunt carnalia, reliqua ſex ſpiritualia. Illa carnalia, quia in corporis membris eorum operatio conſiſtit. Iſta vocantur ſpiritualia ſiue corporalia, quia in corde actitãtur, de quo amplius Gerſ. Vitia autem naturæ ſunt ſeptem, ſcilicet excellentia ſeu præſumptio, duritia, ignorantia, timiditas, præcipitatio, hebetudo, ſtultitia. De quib' plura legito apud Gerſ. tract. de vitiis naturæ & voluntatis, parte 2. Vitia voluntatis ſunt mala culpæ ſeu peccata, de quibus idem Gerſ. & de vitiis plura videantur in dictione peccatum.

¶ Vitium & peccatum differũt (vt ſcriptis reliquit Gabri. lect. xxviij. canon.) Nam vitium generalius eſt peccato. Dicitur namque vitium omnis inordinatio potentiæ reſpectu actus ſibi debiti ſecundum ſuam naturalem inſtitutionem. Sic vitium ponitur in natura, vt in effectibus monſtroſis. Similiter in brutis, in furioſis, in infirmitatibus corporis. Sic generaliter omnis defectus debiti ordinis vitium dicitur. Item omnis primus motus vitium dicitur, ſicut & quilibet actus ſurreptitius. Peccatum autem eſt vitium imputabile ad vituperium. Duo enim dicit peccatum, ſcilicet vitium ſeu inordinationem quandam & imputabilitatem. Primũ eſt quaſi materiale ſecundum quod inuenitur in actu cuiuſlibet potentiæ. Secundum quaſi formale, ſecundum hoc eſt primo in voluntate, & propter voluntatem denominat actus aliarum potentiarũ pro quanto ſubſunt regimini voluntatis, ſic non omnis motus primus eſt culpandus, id quod probat Gab. vbi ſuprà, &c. Nec carnis motus peccatum inducit, ſi omnino voluntas non conſentit, vt idem probat Gab.

¶ Viuificare dicitur viuum facere, & aliquid dicitur viuificare quadrupliciter (vt ſcribit ſanct. Bona.) ſcilicet effectiuè, & ſic ſolus Deus viuificat formaliter, ſic gratia expellẽs peccatũ, animæ mortẽ. Viuificare affectu, ſic fides operans per dilectionẽ viuificat. Exercitij vſu, ſic mandata quibus exercetur iuſtitia viuificant ſic. Legi autem nouæ cõuenit viuificare tripliciter. Formaliter, ratione gratiæ ſacramentalis. Affectu, ratione amoris ſpiritualis ad quã excitãt promiſſa. Exercitio ratione multiplicitatis bonæ operationis, tàm præceptorũ quàm conſiliorum. In lege autem veteri promiſſa erant tẽporalia præcepta exterius regulantia ſacramẽta figuralia, & ſic proxima non excitabant ad amorem ſpiritualem, præcepta non dirigebant ad iuſtitiam interiorem. Sacramenta nõ adiuuabãt ad faciliorem legis impletionem, & ita nõ viuificabant, quia erat ibi oſtenſio culpæ, & non erat adiutorium gratiæ, & per conſequens dabatur occaſio concupiſcẽtiæ quæ traheret ad mortem, & ideo lex illa ſecundum ſenſum literalem erat occidẽns, non ſecundum ſpiritualem. Vide latius Gabriel. diſt. vltima, dubio 2. libr. 3.

¶ Vnctio eſt triplex Eccleſiæ, vt notat Paludenſis diſt. xxiij. art. 3. qu. 1. libr. 4. Et Guil. Epiſcopus in ſuo rationali lib. 1. titu. de conſecrationibus & vnctionibus. Vna eſt vnctio, quæ nec eſt ſacramentum, nec aliquid ſacramentale, quia nec per ſe gratiam cauſat, nec ad aliquod ſacramentum ſuſcipiendum vel perficiendum ordinatur, & hæc eſt vnctio regũ. Vnde non oportet quod fiat de materia conſecrata. Nec obſtat quod dicitur de rege Dauid: Oleo ſancto meo vnxi eum, quia hoc refertur ad vnctionem inuiſibilem, quę fit ſpiritu ſancto, non ad viſibilẽ, quæ fit exterius oleo. De quo latius Paluden. vbi ſuprà. Secunda vnctio eſt ſacramentalis, ſed non ſacramentum: quia, ſcilicet ad ſacramentum ordinatur, vel dignè ſuſcipiendus, vel perficiendus, vt illa qua oleo ad cathecuminos inungitur baptizandus, vel perficiendus, vel dignè cuſtodiendus ſeu exhibendus; ſicut inunctio qua baptizatus ſtatim inungitur chriſmate in vertice, in qua Epiſcopus chriſmate in capite & in manib' presbyter oleo, & altare chriſmate. Vnde omnes hæ vnctiones fiunt de materia conſecrata, & vnctio quidem capitis Epiſcopi, &

altaris chriſmate, & aliæ vero oleo cõſecrato. Et ſicut eſt eadé cõſecratió chriſmaris qua inungitur altare & Epiſcopus confirmandus in fronte & in vertice baptizatus, quia non eſt niſi vnum chriſma, ita videtur eſſe vnum oleum & vna conſecratio ad chatecuminos & manus ſacerdotum. Vnde dicitur oleum ſacrum communi nomine. Tertia vnctio eſt per ſe & proprium ſacramentum, ſcilicet illa qua inungitur cõfirmandus per Epiſcopum chriſmate, & illa quæ per ſacerdotem oleo ad hoc conſecrato per Epiſcopum fit infirmo, quia agit vel auget procul dubio quod deſignat, hæc Paludenſis. Et videatur latiùs Guil. in rationali diuinorum vbi ſuprà, & de vnctione extrema paulò pòſt dicetur. Et vnctio principalis dicitur confirmatio (vt ſcribit S. Bonau. circa text. diſtin. xxiij. libr. 4.) & hoc quadruplici de cauſa, ſcilicet, à loco, quia in fronte quę eſt pars nobilior in corpore. Ab epiſcopo. Ab elemento ſiue materia, quia de oleo mixto cum balſamo. Poſtremo ab effectu, propter abundantiam gratiæ. Vnde ibi paracletus in magna abũdatia traditur, ſicut patuit in Apoſtolis, & hæc eſt vnctio principalis, vt dicit ſanct. Bonauen.

¶ VNCTIO ſpirituſſancti, eſt ſapientia diuinitus inſpirata, docens de omnibus, vt ſcribit Gerſon parte 2. in quibuſdam quæſtionibus cum ſuis reſponſionibus, & tract. de non eſu carnium. Vnctio ſancti ſpiritus docet nos fugere & non fugere perſecutores, ſi hoc enim fieri ſemper liceret, nec fugiſſet Chriſt⁹, nec dixiſſet Apoſtolis, Cũ vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Vide & Gerſonem tract. viij. ſuper Magnificat.

¶ VNCTIO extrema, quæ ideo dicitur extremũ ſacramentũ ſicut nomen ſonat, quia poſt id, aliud nõ ſperatur. Vnde ſolum infirmis & periculoſè ægrotantibus, ita quod de vita eorum deſperetur, debet dari. Vnde quãdiu probabiliter ſperatur de euaſione (vt dicit Paluden. diſt. xxiij. qu. 3. ar. 1. libr. 4.) non debet dari, & eſt per ſe vltimum, per accidens tamen, vt ſi conualeſcit, poteſt eſſe poſt ipſum aliud, vt dicit Palud. Et ordinatur hoc ſacramentum principaliter & per ſe cõtra ſpiritualẽ infirmitatẽ, vt dicit Tho. de Argen. di. xxiij. lib. 4. Hoc tamẽ nõ obſtãte ordinatur cõtra infirmitatẽ corporalẽ ex cõſequenti. Nam quandoque infirmitas corporalis cauſatur ex infirmitate ſpirituali, ſicut patet in Gloſſ. Ioann. 5. vbi Saluator ait ad illum quem curauerat: Vade & ampliùs noli peccare, ne deteri⁹ tibi cõtingat. Hoc ſacramẽtũ datur infirmis, per alia enim ſacramẽta ſufficiẽter prouiſum eſt ſanis. Et ſecundum Gerſ. diffinit in cõpẽdio Theolo. de ſacramẽto illo. Extrema vnctio eſt ſacramentũ ex vnctione infirmis per oleum ſanctificatum ſacta, cõferẽs infirmis remediũ cõtra peccati reliquias, & ſi expedit alleuiationẽ ferens corporis infirmitati. Et ſecũdũ Sco. diffinitur ſic diſtinctione xxiij. libro quarto. Vnctio extrema eſt vnctio hominis infirmi pœnitentis, ſacta in determinatis partibus corporis cum oleo ab Epiſcopo conſecrato miniſtrata à ſacerdote, ſimul verba certa cum intentione debita proferente ex inſtitutione diuina efficaciter ſignificans curationem finalẽ venialium peccatorum. Materia huius ſacramenti eſt oleum oliuæ conſecratum. Et quia inter omnes liquores olei oleum oliuæ cæteris præſtat & excellit, ideo quando in ſcriptura dicitur oleum ſine additione, tunc ſemper debet intelligi de oleo oliuæ, de quo vide latiùs Paluden. Forma huius ſacramenti eſt forma verborum quibus traditur hoc ſacramentũ. Et ſecũdum vſum Romanæ Eccle. ſacerdos in vnctione ſic dicere debet. Per iſtã ſanctã vnctionẽ & ſuã piiſſimã miſericordiã indulgeat tibi Deus quicquid oculorũ vitio deliquiſti, & eadẽ verba repetet vngendo nares, addendo quicquid nariũ vitio deliquiſti, & ſic de aliis mẽbris vngendis, ſcilicet labiis, auribus, manibus, renibus, & multiplex inũctio ſignat eliminationẽ ex diuina miſericordia mẽbrorum ſingulorum, vt dicit Gerſ. in compendio Theolo. de ſacramento extremę vnctionis. Loca autem quinque ſenſuum principaliter inungenda ſunt (vt idem Gerſon inquit & cæteri) ſicut oculi, aures, nares, pedes, & manus: quidã addunt pectus & renes & vmbilicũ, in quibus delectatio eſt venerea, licèt non oporteat. Mutilati verò in loco mutilationis, quia licet mẽbro careant, nõ tamen carent potentia, qua completur actus peccati ab intra, licèt non ab extra, & ideo vt expietur peccatum cùm membrum non ſuperſit in loco inciſionis, vel in loco illi mẽbro maximè vicino inungendus eſt. Vnctio autẽ fieri debet cũ ſigno crucis, vel in ſignatione membrorum in forma crucis, vt vult Rich. di. xxiij. libr. 4. & Gerſ. vbi ſuprà. Nec omnes corporis partes inungendæ ſunt, vt & vult Paulus Corteſ. libr. 4 diſtin. 4. in fine, cùm ait. In quo intelligẽdũ eſt omnes corporis partes illiniri nõ placere, cùm id ſacrum curatio quæd dãicatur, corporiſq; curatio haud cunctis corporis partibus ſed morborum tantũ fibris medicamẽta adhibeat. Cũ autem omnis noſtra notio (vt idẽ ait) à ſenſibus oriatur, vbi facinorũ, ſcelerumque ortũ eſſe dicimus ibi hoc luſtrale per vnctionis fomentum eſſe volumus, ob eamque cauſam à ſtamine ſenſuum ſedes obliniri. Effectus huius ſacramẽti (vt habet Magiſt. in litera ex dictis B. Iaco. concludit) eſt duplex, quorũ vnus eſt peccatorum remiſſio, alter eſt corporalis infirmitatis alleuiatio. Iſtorum primũ reſpicit iſtud ſacramentum tanquam principalem effectum. Secũdum reſpicit ex cõſequẽti. Sanitas enim ſpiritualis eſt principalis effectus. Corporalis ſanitas eſt acceſſorius vel ſecũdarius, vt ait Rich. di. xxiij. ar. 1. q. vj. libro 4. Aſtipulatur Palud. dum ait: Effectus iſtius ſacramenti eſt ſpiritualis hilaritas mẽtis, per quam mens alleuiatur à grauedine & depreſſione, qua tunc cõmuniter homines patiũtur (vt dicit Palud.) Et vt dicit Gerſon vbi ſuprà. Sacramentũ ſecũdum aliquos eſt ipſe vſus olei ſiue cõſignatio cum oleo, Res autem eſt ipſa gratia ſpirituſſancti, quæ dicto modo efficit ſanationem mentis, & etiã quandoq; corporis, quãdoq; ſcilicet expediẽs fuerit, ſecundũ alios ſacramentũ eſt ipſum oleũ. Res autem gratia ſpirituſſancti, &c. Et ſacramentum vnctionis extremæ eſt vnum ſacramentum vnitate integritatis, ſed nõ vnitate indiuiſibilitatis (vt dicit Scotus) quia remiſſio omniũ venialiũ. Et quia omnia ibi ad principalẽ effectũ per ſe ordinantur, ſcilicet ad ſpiritualem animæ & corporis ſanationem, vt ait Paluden. articulo tertio, concluſi. 2. diſtinctione xxiij. quæſtione 1. lib. 4.

¶ DE inſtitutione hui⁹ ſacramẽti. Inſtituit hoc ſacramentũ Dominus Ieſus Chriſtus per ſe, ſicut & omnia alia (vt aliàs dicitur.) Nã ab eo habẽt virtutẽ & efficaciã. Et cũ Magiſt. dicit iſtud ab Apoſtolis inſtitutũ. Et Bona. d. xxiij. q. 2. libr. 4. ſpirituſſanctus per Apoſtolos hoc ſacramentũ inſtituit, intelligẽdũ eſt inſtrumentaliter & executiuè, non principaliter &

auctoritatiuè, ſed cùm dicitur quod non legitur in Euangelio, hoc nihil obſtat. Dicitur enim Ioan. vlt. Sunt autẽ & alia multa quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula nec ipſum arbitror mũdũ poſſe capere eos, qui ſcribendi ſunt libros, de quo Thom. Argent. & Gerſon vbi ſuprà. Solus autem ſacerdos eſt idoneus huius ſacramẽti diſpẽſator & miniſter, & nõ requiritur Epiſcopus ꝓpter ſtatũ infirmorũ, qui non poſſunt Epiſcopos adire, nec occupationib' aliis impediri ad omnes lãguidos ire poſſunt, vt dicit Rich. di. xxiij. art. 2. q. 1. lib. 4. Vnde Iacob. 5. dicitur. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Eccleſiæ & orent ſuper eum vngentes cũ oleo in nomine Domini, &c. Quamobrẽ ſenatus cõſulto cauetur ne quis profanus aut miniſter flamẽ, qui à Græcis diaconus nominatur (vt inquit Paulus Corteſ. li. 4. d. 4.) illiniendi facultatẽ vſurpet. Debet antẽ illud ſacramentũ dari infirmis ratione vtentibus, & in periculo mortis exiſtẽtibus, nec debet dari infantibus nec furioſis à natiuitate, nec carentibus ratione, niſi prius quæſierit, nec dãnatis etiã ad mortẽ, quia ſunt infames corã Eccleſia, nec debet dari qualitercunque expoſito periculo mortis, quia (vt inquit Scotus diſt. xxiij. lib. 4.) non debet dari ei cui imminet mors ex periculo extrinſecę violẽtiæ, vt armorũ vel ſubmerſionis vel huiuſmodi, nec qualitercũque infirmo ſed periculoſè: ita quod probabiliter immineat ſibi exitus de ſtatu viatoris ad terminũ, vt inquit Scotus. Concordat cum prædictis Corteſius cùm dicit. Néve etiam inſani illiniantur niſi qui ſtolidæ amentes ſint, quique interpoſito ſpatio ita reſipiſcant, vt ſentiant vi ſacramẽti ſcelerum veſtigia dilui. Eodemq́ue modo infantes repelluntur, qui nondum ſunt vim præſtantiamq́ue intelligẽdi, cõſecuti, quiq́ue (vt præclarè ait Rich.) nondũ ignoſcibili tabe inquinentur. Atque illud etiam ſancitum eſt, ne valentibus aut in quocunque ægritudinum genere adhibeatur, quandoquidem id ſacrũ extimum dicatur, quod ſenatus adhibeat homines præparans, aut perpoliens ad gloriam, & propterea eos tantum illiniẽdos eſſe dicimus (inquit Corteſ.) qui in ipſo ſiut vitæ exceſſu cõſtituti. Poteſt autem hoc ſacramentum (vt ſcribit Tho. de Argent.) licitè iterari, quia ſacramentum nõ derelinquens effectũ perpetuum & indelebilem licitè poteſt iterari, ſed iſtud ſacramentum eſt huiuſmodi, quia nullum effectũ ita indelebilẽ imprimit recipienti. Et Hug. 2. de ſacramentis, parte xv. ca. 3. Si vnctio iterari non poteſt, nec oratio iterari poteſt, ſed oratio iterari poteſt, & vnctio. Et Magiſter d. xxiij. ca. vltimo, conſentit quod hoc ſacramentum eſt iterabile. De quo conſulas Rich. di. xxiij. ar. 2. quęſt. lvj. lib. 4. Et ſanct. Bonau. qn. 4. ar. 2. eadem diſt. & Gerſonem in compẽdio Theol. de iteratione ſacramentorũ. Et (vt idẽ dicit) extrema vnctio obligat nõ contemnere, dum finis vitæ ſecundum probabiles coniecturas per infirmitatem expectatur, quę iterari poteſt ſimili cauſa rurſus veniente. Et extrema vnctio ritè ſuſcepta delet venialia: imò videtur quod abſoluit ab omni culpa cõiuncta petitione recipiẽtis, ita quod dignè recipiẽs etiam ab omni pœna liberetur, tũ virtute ſacramenti, tum quia petit piè perſeueranter pro ſe & iuſtè. Gerſon. Vide aliàs de ſacramento extremæ vnctionis plura apud alios.

¶ VNDE capitur dupliciter (vt ſcribit Bruleſer diſti. xviij. q. 1. li. 2.) Vno modo localiter. Alio modo cauſaliter. Secũdo modo dicit cauſam, & quia ſunt quatuor cauſæ, capit quadrupliciter. Primò modo poteſt dicere cauſam efficiẽtẽ, vt vnde eſt omnis creatura? Reſpondetur, à Deo. Vnde venit quòd Deus voluit creare hominem? reſpondetur, propter bonitatem ſuã, & vt faceret participare gloriã beatitudinis æternę quãtum ad finẽ. Vnde eſt quod homo eſt riſibilis? reſpondetur, quia rationalis quãtum ad actionem formalem. Vnde eſt cultellus? reſpondetur, de ferro, quantum ad cauſam materialem, &c.

¶ VNIFORMITER quandoque excludit ordinem (vt ſcribit Gab. di. xij. q. 3. art. 3. libr. 1.) Eſt autem duplex ordo in diuinis. Vnus in perſonis producentibus, qui eſt ordo originis. Alius in ipſa ꝓductione ſiue in ꝓducendo. Et ſecundũ hoc vniformiter poteſt excludere hunc ordinem, vel iſtum vel vtrumque. Vnde pater & filius non ſpirant vniformiter, quantum ad ordinem perſonarum producentium, quia inter perſonas eſt ordo originis, qua pater eſt prior filio, quia pater genuit & non econtrà. Item quod pater ſpirat hoc habet à ſe. Quod verò filius ſpirat habet à patre. Pater verò & filius omnino vniformiter ſpirant, ſpiritusſanctus per excluſionẽ ordinis in producendo. Ita, ſcilicet quòd in ſigno vel inſtanti, aut quocunque imaginabili diſtincto à perſonis producentibus, ſpirat pater in quo non ſpiret filius, quia omnino habent illud vnũ ſpirandi principium, ſcilicet conſtitutum ex eſſentia & ſpiratione actiua cui primo conuenit ſpirare ſecundum doctores. Vide latiùs Gabr. & Petrũ de Aliaco qu. viij. ar. 1. lib. 1. Et cùm in oppoſitum adducitur Aug. qui dicit, quòd ſpiritusſanctus principaliter procedit à patre (vt dicit Magiſter in textu.) Et Hierony. dicit quòd ſpiritusſanctus procedit à patre per filium. Et idem dicit Hilar. & Rich. Spiritusſanctus procedit à patre immediatè, à filio autem mediatè tantum, ergo ibi non eſt vniformitas. Ad hoc dicitur quòd omnia illa dicta & ſimilia nihil aliud volunt à prædictis, ſcilicet quòd pater ſicut habet eſſe à ſe, & ponitur trinitatis principium, ita & ſpirare habet à ſe, filius verò ſicut genitus eſt à patre: ita habet ſpirare à patre. Pater ergo principaliter ſpirat, & non per alium, id eſt ſpirare habet à ſe, filius autem naſcendo, accepit à patre. Hæc Gab. ar. 3. vbi ſuprà. Aſſentit Aliacen. vbi ſuprà.

¶ VNIO ſignificat concordiam. Augu. Nam hoc fieri poſſe in tanta animorũ vnione quis dubitet. Modo ſignificat margaritã, quod in conchis nulli duo reperiantur indiſcreti inquit Plinius. Modo coniunctionem ſignificat & eſt multiplex vnio (vt notat Gabr. d. 1. q. 1. libr. 3. & diſtincti. 30. q. 4. lib. 1.) Exempli cauſa partis ad totum continuum. Contigui ad contiguum, vt in ſertione ramuſculi ad truncum, locati ad locum, miſcibilis ad mixtum, illabentis ad illapſum. Vnio formæ vitalis ad materiam propter quam. Compoſitum dicitur ſubſtantia vniens. De quo latiùs vide apud Gab. vbi ſuprà.

¶ VNIO quædã eſt corporalis, quædã ſpiritualis. De vnione corporali aliàs dicitur. Vnio ſpiritualis & illa fit ſecundum Gerſon. parte 3. de myſtica Theologia ſpeculatiua, parte 8. conſideratione 40. per inhęſionem, per informationem, per actiuationem, per aſſiſtẽtiam principalitatis, per illapſum, per ſuſtentationem hypoſtaticã, vbi plures naturę in vna perſona conueniunt. Sed omniũ ſuprema vnio eſt in diuina eſſentia ſeu natura, in qua tres perſonæ ſumma vnitate ſubſiſtunt. Eſt & vnio amantis cum amato, de qua & Ariſt. in Ethic. ait: Amicus eſt al-

ter ego. Cujus vnionis ratio exprimi videtur cum ab eodem dicitur. Amicorum eſt idem velle & idē nolle. Spiritus ergo noſter cum Deo adhæret per intimum amorem vnus ſpiritus eſt cum eo per voluntatis cōformitatem. Solus enim amor perfectus & perfectè Deo adhærens, veraciter orat. Fiat voluntas tua, & qui ſic orat, orat in ſpiritu & veritate, ſicut Chriſtus docuit eſſe orandum in Euāgelio. Nam & ipſe patrem adorauit, dicens: Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Itaque qui ſic vnitur Deo, & adhæret per amoroſam voluntatis conformitatem vtique ſtabilitur in eo (vt ſcribit Gerſ. vbi ſuprà.) Experimētalis autem vnio mentis cum Deo, vt idem dicit tract. vij. ſuper cantico Mariæ, eſt ſimplex & actualis perceptio Dei gratię ſuæ gratū faciētis dono, qualis hic incipit & perficitur in gloria per gratiam conſummatam. Eſt igitur hæc vnio experimentalis prægustatio quædā gloriæ pignus, & arra fęlicitatis ęternę, cui cōtraria eſt diſperſio, & auerſio ſuperbonorū mēte cordis ſui, &c. Et tract. 8. ſuper Magnifi. ait. Omnes & ſingulę volūtates quæ per charitatem vniuntur cum vno tertio, quod eſt Deus, ipſæ vniuntur inter ſe quantumcunque viſæ fuerāt diſcordare, ſicut de diſperſione legimus Pauli & Barnabæ. Felix & mirabilis vnio plurium in Deo quaſi in vnico medio connexorum, &cæ. Et tractatu. ix. ſuper cantico Mariæ. Magna eſt & ſingularis vnitas omnium electorum inter ſe cum Deo, &c.

¶ VNIO naturæ humanæ ad verbum. Et ſi de hac per multa ſunt nobis relicta ſcriptis, pauca tamē colligō ex aliis quæ ꝓdeſſe arbitror Theologiæ ſtudioſis. De illa ſupermirabili vnione, quā & ſi credere poſſumus, intelligere non valemus. De quo Gabr. ſer. annunciationis Mariæ, qui incipit, Hæc eſt dies quam fecit Dominus. Sed opiniones de vnione relinquo, quas videto apud Gab. di. 1. q. 1. li. 3. Illius autem vnionis ſupermirabilis, difficultas intelligendi & exprimendi modum eius ex duobus conſurgit. Vnum, quia nulla ſimilis vnio inuenitur in natura creata. Ad cognitionem autem diuinorum non niſi ex creaturis aſcendimus. Quæcūque autem vnio in creaturis inuenitur, ibi maior eſt diſſimilitudo quàm ſimilitudo ad illam vnionem benedictam. Secundum, quia non eſt certum quid dicat vnio illa hypoſtatica ſiue perſonalis, qua natura humana aſſumitur ſeu vnitur verbo, an ſcilicet dicat aliquid distinctū ab extremis vnitis qua formaliter fiat illa vnio, an nihil diſtinctum. De qua re Gabr. recitat opiniones ſatis diffuſè, quas vide apud eum. Et vt idē dicit ar. 3. dub. 4. Vnio qua formaliter natura humana vnitur verbo, eſt qualitas abſoluta de prima ſpecie qualitatis, quia diſponit naturam humanam ad melius, non ad meliorem operationem, ſed ad maiorem dignitatem.

¶ VNIO ad totam naturam humanā quā aſſumpſit eſt triplex, vt ſcribit Bruleſer diſtinctione prima, libro tertio, ſcilicet Quædam gratuita, quædam beata, quædam hypoſtatica. Prima eſt illa qua verbum diuinum vnitum naturæ humanæ quam aſſumpſit per gratiam gratumfaciētem, immediatè enim repleuit Deus illam animam quam aſſumpſit ſumma gratia in primo inſtanti ſuæ creationis. Secūda eſt illa quæ fit per claram viſionem Dei. Iſtam etiā habuit ab inſtanti ſuæ creationis, nec magis videt modò quàm tunc in cruce. Ex quo ſequit quòd non fuit viator ſimpliciter, ſed comprehenſor, vt ſuprà patuit. Tertia hypoſtatica, & tantum valet ſicut vnio ſuppoſitalis. Et capiendo vnionem hypoſtaticam largè, eſt triplex, vt idem ſcribit Bruleſer, ſcilicet perſonalis, ſuppoſitalis, & ſuſtentificabilis. Vnio perſonalis eſt illa in qua aſſumitur aliqua natura in vnitatem perſonæ, vt aſſumptio naturæ humanæ, &cæt. Vnio ſuppoſitalis eſt illa qua aſſumitur aliqua natura in vnitatem ſuppoſiti, vt ſi Deus aſſumeret naturam lapidum vel aſini. Vnio ſuſtentificabilis eſt illa qua aſſumitur aliqua natura in vnitatem indiuidui, vt ſi Deus aſſumeret materiam primam, quæ nec eſt ſuppoſitabilis, nec perſonabilis, tamen Deus eam ſuſtentaret. Sed strictè capiendo vnionem hypoſtaticam, ſola vnio ſuppoſitalis dicitur vnio hypoſtatica, inquit Bruleſer. Vnio perſonalis & hypoſtatica ſecundum Gabr. diſtinctione prima, quæſtione prima, notab. 2. li. 3. non eſt quæ facit aſſumptū eſſe perſonam. Alioquin natura humana non vniretur hypoſtaticè verbo, quia non eſt perſona verbi, quia natura aſſumpta non eſt verbū. Sed vnio perſonalis & hypoſtatica eſt vnio, qua natura quæ ſibi dimiſſa eſſet perſona ſuſtētificatur ab alia perſona, communicans ſibi denominationem concretiuam, quam ſibi demiſſa proprio ſuppoſito communicaret. Sic natura humana in Chriſto quæ ſibi dimiſſa eſſet perſona, ſubſiſtit iam non in ſe, ſed in ſuppoſito verbi, vnde verbum dicitur homo.

¶ VNIO ſuppoſitalis (vt innuit Dominus Præpoſitus Gabr. di. 1. qu. 2. libr. 3.) eſt quædam entitas poſitiua recepta in natura aſſumpta, ſiue ſit relatio ab omnibus abſolutis diſtincta, ſiue qualitas quædam abſoluta qua formaliter fit huiuſmodi aſſumptio, qua poſita in natura aſſumpta ipſa eſt vnita, & ea remota deſinit eſſe vnita, quā entitatem poſitiuam doctores & ſancti nominãt gratiam vnionis. Eſt enim donum ex ſumma charitate datum nullum meritis præcedentibus, ſecundū illud Ioan. 3 Sic enim De⁹ dilexit mundum, vt vnigenitum ſuum daret. Dedit autem per eius incarnationem ſiue naturę humanę aſſumptionem. Fuit autem in Chriſto duplex vnio, vt idem ſcribit Dominus Præpoſitus Gabr. di. xxj. qu. vnica, ar. 1. libr. 3. Vna partium humanæ naturæ inter ſe. Animæ, ſcilicet vt formæ, & carnis vt materiæ, per quam ex ipſis conſtitutum eſt compoſitum ſubſtantiale vnum in natura humana. Secunda fuit ſuppoſitalis ſiue hypoſtatica naturæ humanæ, & vtriuſque eius partis cum natura diuina in perſona verbi. Et quod ſit homo Deus, hoc habet per vnionem, vt dicit Alexan. q. xij. memb. 1. articulo 1. & poſt eum Gabr. di. 1. qu. 2. libr. 3. qui & de gratia vnionis plura ſcribit. De quo in dictione, Gratia videatur. De hac vnione idem Gabr. ſcribit diſt. xxx. quæſtio. 4. libr. 1. De qua (vt ipſe oſtendit) vnione naturæ humanæ ad verbum tantò difficilius eſt diſſerere aliquid vel affirmare, quantò minus vnio illa ſupermirabilis à nobis intelligitur, nedum enim ineffabilis eſt, ſed à nobis etiam pro ſtatu illo intellectu incomprehenſibilis. Vnde Magiſter libro tertio diſtinctione ſecunda, Illa vnio inexplicabilis eſt adeo, vt etiam Ioannes ab vtero ſanctificatus, non eſſe dignum fateatur ſoluere corrigiam calciamenti Ieſu, quia illius vnionis modum inueſtigare, aliiſque explicare non erat ſufficiens. Vide latiùs Gabr. in primo vbi ſuprà. Et Alexand. parte 3. qu. 2. memb. 4. Difficillimum itaque eſt exprimere qualis ſit hæc vnio, eam eſſe qua verbum caro factum eſt, id eſt Deus homo, & homo Deus

indubitata

indubitata fide credimus,& catholicè confitemur. Certè ergo habemus naturam humanam à verbo aſſumptam ac naturæ diuinæ in perſona verbi vnitam, & vna eademq́ue perſona Chriſti, quæ & perſona verbi ſubſiſtit in duabus naturis, non in duabus perſonis. Vnde aſſumpta natura non eſt perſona, nec in ſe ſuppoſitata, dependens ſuppoſitaliter ad perſonã verbi. Quid autem dicat hæc vnio,& naturæ aſſumptæ ſuppoſitatio, difficile eſt. Vide Gab. vbi ſuprà. Eſt enim vnio iſta maxima vnionũ poſt illam ſummam & diuinam vnionem perſonarum trinitatis in vna eſſentia, vt dicit ſanct. Bernardus. Quomodo ſicut in illa tres perſonæ diſtinctæ realiter vniuntur in vna eſſentia per identitatem veriſſimam cum eſſentia. Ita in iſta vniuntur tres naturæ eſſentialiter diſtinctæ in vna perſona, corpus, ſcilicet, anima,& deitas, per idiomatum communicationem. Vnde ait Bernard. libr. v. de conſider. ad Euge. Inter omnia quæ rectè dicuntur vnũ, arcem tenet vnitas trinitatis, qua tres perſonæ ſunt vna ſubſtantia. Secundò præcellit illa vnitas qua tres naturæ ſunt vna perſona. Vide de hac benedicta vnione Gabr. diſtinctione xxx. quæſtione quarta, libro primo. Quomodo aſſimilatur vnioni per modum inſertionis ſecundum Alexand.& ſecundum Dominum Cardinal. Cameracenſem quæſtione vnica, articulo primo, libro tertio, in Chriſto eſt multiplex vnio verbi ad animã, ſiue ad naturã humanã, vt & prius tactum eſt. Vna eſt quæ vocatur realis,& eſt vnio hypoſtatica, id eſt vnio ſuppoſitalis, qua verbũ vnitur naturæ humanæ in vnitate ſuppoſiti ſeu perſonæ, ita vt ſuppoſitum verbi ſit ſuppoſitum humanum. Alia eſt vnio quæ vocatur intenſionalis,& eſt vnio qua verbum vnitur animæ per aliquam qualitatem intenſibilem. Et iſta eſt duplex. Quædã eſt per gratiam gratum facientem. Alia per gloriam beatificantẽ. Plura Aliacen. quæ & ſuprà tacta ſunt. Aliàs plura de illa vnione ſupermirabili à doctorib⁹ ſcribuntur,&c.

¶ Vniri alicui & ſuppoſitari ab aliquo differunt, ſicut ſuperius & inferius. Nam vniri ſuppoſitaliter ſiue ſuppoſitari nihil aliud eſt quàm dependentiam ſuppoſitalem terminari ad ſuppoſitum extrinſecũ. Vnde patet quòd nihil poteſt terminare dependentiam ſuppoſitalem niſi ſuppoſitum. Gabriel diſtinctione prima, quæſtione prima, articulo tertio. dub. vltim. libro tertio. Diuinam verò naturã humanæ vniri in vnitate perſonæ, non eſt aliud (vt ſcribit Brulefer di.1.q.1. libro 3.) quàm diuinam perſonam quæ ab æterno fuit hypoſtaſis reſpectu diuinæ naturæ, eſſe hypoſtaſim reſpectu humanæ naturæ in tempore, hoc autem non dicit imperfectionem, ſed potius dignitatem & nobilitatem, vt ibidem latiùs ipſe declarat. Et ſicut humana natura vnitur verbo (vt dicit Gabri. quæſtione prima, articulo tertio, cõcluſione tertia, libro tertio) ita vniri poteſt cuilibet diuino ſuppoſito, hoc eſt patri vel ſpiritu ſancto, quia non eſt maior impoſſibilitas reſpectu vnius ſuppoſiti diuini quàm alteri⁹. De facto autẽ naturã humanã perſonaliter vniri verbo actualiter, articulus fidei eſt indemonſtrabilis naturaliter, vt idẽ ait cõcluſi.4. vbi ſuprà, quia articul⁹ fidei eſt verbũ factũ eſſe carnẽ, id eſt hominẽ, vt patet Ioã.1.& ad Gala.4. Necnõ in ſymbolis fidei, hoc autẽ intelligi nõ poteſt ſine vnione humanæ naturæ cũ verbo. Et nõ eſt ibi vnio eſſentialis, per quã natura humana fiat verbum, vel natura diuina: quia nulla eſt ibi naturarum confuſio, neque aliqua alia vnio in formatione vel compoſitione. Ille autem articulus (vt dictũ eſt) eſt indemonſtrabilis, quia verbum eſſe hominem, non poteſt euidenter probari ex principiis per ſe notis, neque notis per experientiam. Si enim poſſet euidenter ex principiis deduci, tunc ſequitur quod ad aſſentiendum illi articulo, poſſet euidenti ratione cogi quicunque intellectus humanus cuiuſcunque ſectæ, tam Iudæus quàm Gentilis, conſequens eſt falſum, ergo. Natura itaque humana (vt idem dicit concluſione I.) neque patri nec ſpiritui ſancto hypoſtaticè vnitur, ſed tantum verbo. Non enim pater nec ſpiritusſanctus, ſed tantum filius eſt homo factus, vt ſufficiẽter probat Magiſt. in textu per plures diſtinctiones li.3. Et vnire perſonaliter, vide & in dictione, Perſonari.

¶ Vniri & aſſumi differũt: vnire & aſſumere, loquẽdo de vnione & aſſumptione ſuppoſitali. Nã vniri eſt cum aliquo alio in eodem ſuppoſito eſſe, nõ curando an ipſum ſit terminus dependentiæ alterius ſiue non. Sed aſſumi, eſt ad aliud ſumi. Et eſt dependentiam ſuppoſitalem ab alio terminari. Et aſſumere in dependentiam ſuppoſitalem alterius terminare. Vnire verò actiuè eſt vnionem aliquorum efficere, ſiue ipſum terminet vnionem, ſiue nõ, vt ſi faber coniungit ferrum ferro, vnit quidem duo ferra, ſed nõ terminat vnionem. Dominus Præpoſitus Gabr. di.v. qu. vnica, lib.3. Videatur & S. Bonauent. de differentia verbi vniendi & aſſumendi di.v. qu. 1. libr.3. Aſſumere autem aliquid ad vnionem naturæ vel perſonæ, non eſt aſſumptum fieri hanc naturam vel hanc perſonam: ſed aſſumptum dependere ſuppoſitaliter ad hanc naturam, vel hãc perſonam eius dependentiam ſuppoſitalem terminantẽ. Quidam tamen aliter notificant perſonari & ſuppoſitari, ſeu vnio hypoſtatica, vt dicit Gab. di.v.q. vnica, libr.3. Vnio autem deitatis & humanitatis in Chriſto facta eſt non in natura, ſed in ſuppoſito. Vnio enim illa (vt dicit S. Bonauen. di.v. qu.1. libro 3.) non terminatur ad vnitatem naturæ, ſed potius ad vnitatẽ perſonæ, ideo aſſumere non conuenit diuinæ naturæ, diuina enim natura non aſſumpſit humanam in vnitatem naturæ, ideo vnio deitatis, & humanitatis in Chriſto facta eſt, non in natura, ſed in ſuppoſito, quia vt inquit Dominus Præpoſitus Gabr. vbi ſuprà, in eo facta eſt vnio quod terminat dependentiam naturæ vnitæ ſuppoſitalem, hanc autẽ nõ terminat natura diuina, ſed hypoſtaſis ſiue perſona. In perſona itaque facta eſt vnio,& nõ in natura, & ſicut natura humana naturæ diuinæ eſt vnita, ita viceuerſa, diuina humanitati eſt coniuncta. Ambæ autẽ naturæ verè & realiter ſunt in ſuppoſito Chriſto, ſed ſola humana natura, nõ diuina verè dicitur aſſumpta. Et quamuis natura diuina naturam humanam ſibi vniuit, nõ tamen eam aſſumpſit. Patet primum, quia vnionem humanæ naturæ cum diuina actiuè fecit diuina natura, quia principium effectiuum omnium operationum ad extra eſt diuina eſſentia eadem in tribus propter quod operationes ad extra ſunt indiuiſæ, ſicut & eſſentia eſt indiuiſa. Secundum patet, quia eſſentia diuina nõ terminat vnionem naturæ aſſumptæ, vt dictum eſt. Et quamuis humanam naturam aſſumpſit duntaxat verbi ſuppoſitum, non tamen ſolùm fuerat incarnatum. Probationem huius vide apud Gab. vbi ſuprà, quia incarnari eſt carnem aſſumptam in eodem ſuppoſito vniri, ſed natura diuina vnitur carni aſſumptæ à

verbo in eodem ſuppoſito verbi, ergo. Primum autem ſuprà patet. Hinc illa à multis cõceditur, eſſentia eſt incarnata, de quo aliàs dicitur. Item diuina natura nec eſt homo facta nec ex virgine cõcepta, neque temporaliter nata, quia quod factum eſt homo, aliquãdo fuit homo, ſed diuina natura nec eſt nec fuit homo. Similiter diuina natura per incarnationem verbi nihil noui recepit ex virgine. Non enim diuina natura de nouo ſubſiſtit in natura humana, ſicut perſona verbi. Illa verò perſona verbi per incarnationem incepit de nouo ſubſiſtere in natura humana, quæ æternaliter ſubſiſtit in diuina. Diuina autem natura non ſubſiſtit ſubſiſtẽtia ſuppoſitali niſi æterna, non formaliter, ſed identicè in ſuppoſito diuino. Et vt ibidem dicit Gabr. concluſione vij. accipiendo hominem concretiuè, impoſſibile eſt aſſumere hominem in vnitatem perſonæ, quia accipiendo concretiuè hominem, ſupponit pro perſona, ſed impoſſibile eſt aſſumere perſonã, vt alias dicitur. Vnde in omnib' auctoritatibus ſanctorum vbi dicitur, verbum aſſumpſiſſe hominem, hominem debet accipi abſtractiuè pro natura humana. Et hæc eſt de intentione Magiſtri cap. vltim. di. v. dicentis: Cùm dicitur homo aſſumptus, referẽdum eſt ad naturam, id eſt natura humana, in qua ſubſiſtit perſona Dei, & perſona hominis eſt aſſumpta. Gabr. vbi ſuprà.

¶ VNIRE refertur & ad alia. Hinc vnum dicitur magis vnire, quàm alterum. Et hoc contingit tripliciter, vt ſcribit ſanctus Bonauent. di. xij. parte 2. qu. 3. libro quarto. Aut quia quis vnitur maiori vinculo, vt ille magis vnitur, qui maiorem habet charitatẽ. Aut quia eodem vinculo vnitur ſtrictius, vt ille, qui ſecundum eundem habitum feruentius amat. Aut quia eadem firmius, vt ille, qui in eodem habitu eſt magis radicatus. Vnde Sacramentum Euchariſtiæ magis dicitur vnire, quia accedẽtem dignè, reddit feruentiorem, vt carbo ignitus, & iterum reddit fortiorem, vt bonus cibus. Et ex hoc, quod reddit charitatem magis ignitam, adiuuat ad conſumendam peccati venialis rubiginem. Et hoc quod magis firmat, adiuuat ad vitandum omnia ſcelera, & ratione vtriuſque valet ad augmentum virtutum, & maximè charitatis, quæ eſt vinculum nõ quantũ ad eſſentiã, ſed quãtum ad feruorem, vel radicationem. Feruor enim minuitur quotidie per venialia, & radicatio, ideo oportet per hunc cibum reſtaurari deperditum. Hæc ſanctus Bona. & ideo hoc ſacramentum dicitur ſacramentum vnionis. Vnde effectus eius primus aut eſt vnire, aut magis vnire.

¶ VNIBILIA eſſe proportionata poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad gradum perfectionis, ita quod vnum perfectionaliter diſtet ab alio, ſecũdum certum gradum proportionis, vt ſit duplo, vel triplo perfectius alio, aut aliqua alia certa ſpecie proportionis, & illo modo finiti ad infinitum nulla eſſe poteſt proportio. Alio modo poteſt intelligi aliqua eſſe proportionata quãtum ad aliquam habitudinẽ, qua vnum poteſt dependere ad aliud, vel aliquid recipere ab alio, aut agere in aliud, & huiuſmodi. Et hoc modo infinitè diſtãtia perfectionaliter bene ſunt adinuicem proportionata. Gabr. di. 1. q. 1. ar. 3. lib. 3. dub. 1.

¶ VNIVERSVS quaſi omnis ad omnes, ad imũ, id eſt, ſine aliqua exceptione, & in ſingulari idẽ eſt quod totus, vt vniuerſus ager, vniuerſus exercitus, in plurali ſignificat omnes coniunctim. Nam ſi dicimus, Omnes ſibi domicilium conſtituerunt, intelligitur domicilium ſibi vnumquemque conſtituiſſe. Si verò dicimus, vniuerſi, &cæ. ſignificatur omnes ſimul vnum ſibi pro omnibus domiciliũ feciſſe. Hinc fit in vniuerſum, quod ſignificat vniuerſaliter.

¶ VNIVERSALE quod ad vniuerſos pertinet. Vniuerſalitas, generalitas. Vel vniuerſale eſt, quod de pluribus aptũ natum eſt prædicari. Vel vniuerſale eſt vox vel ſcriptum, aut quodcũque aliud ſignũ ex inſtitutione, vel voluntario vſu ſignificans plura ſingularia vniuocè. Et eſt ſecundum veriorem opinionem conceptus mentis, id eſt actus cognoſcendi, qui eſt vera qualitas in anima, & res ſingularis ſignificans vniuocè, plura ſingularia, quorum eſt naturalis ſimilitudo. Plura de vniuerſali videantur apud Occam & Gabriel. diſtin. 2. quæſti. 4. libr. 1. ſentent. & ſequentibus vij. quæſt. & de hoc in logica ſcripſimus amplius.

¶ VNIVOCVM eſt conceptus vnus naturaliter propriè ſignificatiuus, vel ſignum vni cõceptui naturaliter propriè ſignificanti ſubordinatum, & propriè ſolùm voci attribuitur, ſcilicet quæ vni conceptui ſubordinatur. Sic enim vocabulũ ſonat, quaſi vox vni conceptui ſubordinata. Sicut æquiuocum dicitur vox vna diuerſis conceptibus ſubordinata. Largius tamen etiam conceptus dicitur vniuocus, quia vnicus eſt, & vno modo ſignificatiuus. De quo vide latiùs Gabrielem di. 2. qu. ix. libr. 1. Et diſtin. vij. quæſt. vnica, art. 3. dubio 2. lib 3. Sed quia hæc & alia ſicut quid ſit vniuocum, prædicatio vniuoca, denominatiuũ, &c. ſunt logicæ cõſiderationis, ideo hæc ibi relinquuntur, &c.

¶ VNVM negat omnem multitudinem. Et ſecũdum hoc multipliciter accipitur, vt notat Gab. di. xxiiij. qu. 1. art. 1. Et di. xxx. qu. 4. libr. 1. & di. viij. quæſtio. 2. libro 4. Vno modo propriiſſimè, vt dicit vnitatem indiuiſibilitatis, & hoc modo nullum diuiſibile eſt vnum, ſed ſolùm indiuiſibilia, vt Deus, angelus. Alio modo propriè, vt dicit vnitatem compoſitionis, & ſic homo & compoſita ſubſtantialia dicuntur vnum. Tertio modo impropriè, vt dicit vnitatem aggregationis, vel collectionis, quomodo multa ſeparata ab inuicem loco, & ſubiecto dicuntur vnum, vt vnus populus, vnus cumulus. Et regnum dicitur vnum propter Regem, & Mundus vnus. Vide latiùs Gabrielem vbi ſuprà. Dicuntur & aliqua vnum per conformitatem voluntatis. Vnde ſecundũ ſanctũ Auguſtinum, & refert ſanct. Bonauen. di. xxxj. ar. 2. q. 1. li. 1. Ad hoc quod aliqua ſunt vnum, non ſufficit conformitas voluntatis, ſed neceſſe eſt præſupponi cõuenientiã in natura, quoniam ergo Deus & creaturæ, ſummè differũt in natura, ideo non debẽt dici vnũ. Quia verò vir iuſtus conformatur per charitatẽ voluntati diuinæ, & ei magis adhæret, quàm alicui rectè dicitur vnũ cum determinatione, vtputa vn' ſpiritus. Spiritus enim voluntas dicitur & amor. Vnde qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt, quia vnius & conformis voluntatis eſt. Vnde Apoſtol' 1. Corint. 6. Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt, ibi vnus dicit vnitatem, non per indiuiſionẽ ſiue vnitatem naturæ, ſed per cõformitatem voluntatis. Et quod dicitur, quòd mẽbra Chriſti, ſunt vnum verum non ſimpliciter, ſed vnum corpus, ſic etiam Chriſtus eſt vnum commembrum, ſed hoc eſt ratione humanitatis aſſumptæ. Conſonat prædictis Gerſon parte prima, in Epiſtola quadam ad fratrem Bartholomæum Carthuſienſem.

de ornatu

de ornatu ſpiritualium nuptiarum, vbi & refert illud Apoſtoli verbum. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt. Et multa (vt ibidem dicit) Chriſti dicta ſunt in hanc ſententiam, imprecantia Patrem, vt fideles vnum ſicut & pater & filius ipſi ſunt vnum. Illam vnitatem dixerunt ſancti patres non vnitatem eſſentialem, nec præciſam ſimilitudinem, ſed ſola ibi notatur aſſimilatio, & participatio, quemadmodum dicit Lucas, quòd multitudinis credẽtium erat cor vnum & anima vna. Et de duobus amicis itidem dici vulgaris vſus habet, quemadmodum etiam carbo ignitus, & aër illuminatus vnum appellantur cum ſuo igne & lumine. Hoc tropo probat Boëtius hominem bonum eſſe Deum: Iuxta illud Pſalmi: Ego dixi dij eſtis, non quidem per veritatem & vnitatem diuinæ eſſentiæ, & locutionem propriam, ſed participatiuè & aſſimilatiuè, imitatiuè, nuncupatiuè, &c. Dicitur inſuper aliquod vnum in natura (vt ſcribit ſanctus Bonauen. diſt. 31. art. 2. quæſt. 2. lib. j.) ſicut Petrus & Paulus in natura erant conformes, quia vterque homo. In voluntate, quia eadem voluntate fidelium ſalutem procurant. Actione vel operatione, vt fornicator cum meretrice poteſt dici vnum corpus, tamen non poteſt dici vnum ſimpliciter ſicut vir & vxor. Nec viri mali ita vnum ſunt, ſicut viri boni, quia diſconueniunt in volitis principaliter intentis, quilibet enim malus bonum proprium quærit, non commune.

¶ VNVM accipitur adhuc quinque modis, vt notat Gab. diſtinct. 8. qu. 2. art j. libr. 4. Vno modo vt dicit vnitatem ſacramenti, & ſic quæcunque referuntur ad conſtitutionem ſacramenti, ſine quibus nõ eſſet ſacramentũ, dicũtur vnũ ſacramẽtũ. Secũdo modo vt dicit vnitatẽ ſignificationis, & ſic multa idẽ ſignificãtia, vel ad idẽ ſignificandum ordinata dicuntur vnum ſignificans, tertio modo vnitatem continentiæ, ſic dicuntur vnum, quæ idem cõtinent. Quarto modo vnitatem effectus, ſic vnum dicũtur quæ idẽ efficiunt. Quinto modo vnitatem ordinis ſeu finis, ſic vnum dicuntur quæ ad idem ordinantur tanquã ad finem. Et ſicut ſpecies panis & vini non ſunt vnũ perſe & propriè, ita nec ſunt vnum ſacramentũ vnitate. Quo ad primum patet, quia non ſunt vnum indiuiſibile, nec compoſitum perſe vnum, ſed accidẽtia plura interſe realiter diſtincta: puta, calor, ſapor, &c. Quo ad ſecundum probatur, quia ſpecies panis ſine ſpeciebus vini ſunt ſacramentum. Similiter ſpecies vini ſine ſpeciebus panis ſunt ſacramẽtum, vt dicit Gab. art. 2. vbi ſuprà. Et licet ſpecies (vt idẽ ait) panis & vini non ſunt vnum ſacramentum vnitate ſignificati, & contenti per & primo modo, ſunt tamen vnum vtroque modo, loquendo de totali ſignificato & contento. Patet primum, quia ſpecies panis & vini habent diuerſa & non vnum ſignificatum & contentum per ſe & primo. Nam ſignificatũ per ſe & primo ſpecierum panis eſt corpus Chriſti, vt corpus nõ includit ſanguinem, ſed vt tantum dicit ſubiectum animæ immediatum. Et ſpecierũ vini eſt tamen ſanguis, quæ ſunt diuerſa & non vnũ: probatur ſecunda pars, quia vtrarũque ſpecierum panis & vini, eſt vnum ſignificatum & contentum totale, ſcilicet, corpus Chriſti, accipiẽdo corpus, vt includit ſanguinem, quia vtrobique continetur corpus, & ſanguis, deitas, & anima, non quidem per ſe primò, id eſt vim conſecrationis, ſed quædã perſe, quædã per concomitãtiã. De quo vide eundem lec. 53. cano. Et (vt idem dicit in 4. vbi ſuprà) non ſolum ſpecies panis & vini, ſed ipſæ ſimul cum euchariſtiæ conſecratione & ſumptione ſunt vnum ſacramentum finis proprij, & ordinis vnitate, quia omnia hęc ordinantur in ſpiritualem hominis refectionem & nutritionem tanquam ad finẽ proprium, ergo ſunt hæc vnitate vnum, vt inquit Gabriël, &c.

¶ VNITAS ab vnus, a, um, eſt duplex, vt ſcribit Bruſl. di. 24. q. 2. lib. j. ſcilicet, eſſentialis, & perſonalis. Vnitas eſſentialis, eſt illa qua eſſentia formaliter dicitur vna inquantũ eſſentia, & ſicut vnica eſt eſſentia, ſic nõ ſunt plures vnitates eſſentiales, ſed vnica. Perſonalis eſt illa, qua formaliter perſona dicitur vnitas inquantum perſona, & ſicut tres ſunt perſonæ in diuinis ſic tres ſunt vnitates perſonales, &c. Eſt & vnitas creata, de quo alias. Vnde Chriſtus non eſt vnum vnitate creata, quia non eſt vnitas creata, vt dicit Gab. diſtinct. 6. quæſtion. 2. art. 3. dubio 2. lib. 3. Non eſt enim natura humana, quæ eſt vnitas creata, ſed eſt vnum & vnus vnitate naturæ diuinæ, & vnitate perſonę, quę ſunt vnitas increata. Nihil enim creatum eſt eſſentiale Chriſto, ſicut albedo non eſt eſſentialis albo. Et tres perſonę diuinę dicũtur vnũ, non præciſè propter vnitatem naturæ, ſed propter vnitatem naturæ, quæ eſt eadem cuilibet perſonæ, & non vnus propter realem diſtinctionem perſonarum. Hæc Gabriel. De vnitate Dei permulta ſcribit Gerſon tractat. 9. ſuper Cantico Mariæ, &c.

¶ VNITAS membrorum Eccleſiæ eſt triplex, vt ſcribit Gerſon parte j. lib. de auferibilitate Papæ, ab Eccleſia, cõſideratione 16. Vna eſt vnitas charitatis, & ita ſoli habentes charitatem dicuntur verè membra Eccleſiæ. Alij quantumcunque fideles ſint, vel vt præciſa, vel vt arida & emortua membra, immo ſunt proditores domini ſui, nec de familia eius hoc modo dici poſſunt, nec ſunt digni pane quo veſcuntur. Alia eſt vnitas in donis naturæ, ſicut omnes homines connectuntur in intellectu, & in ratione. Alia eſt vnitas in ſimili participatione ſacramẽtorũ, & præſertim in vnitate baptiſmatis, in quo character imprimitur, in qua vnitate connectuntur omnes qui baptiſma ritè ſuſceperunt, etiam vbi fidem actualem vel habitualem perdidiſſent. Et hæc vnio videtur abſolutè ſufficere ad hoc quod aliquis ritè in papam electus maneat caput Eccleſię quouſque fuerit per ſententiam diffinitiuam depoſitus. Gerſ. vbi ſuprà, &c.

¶ VOCABVLVM dicitur quo res ſingulæ nominantur. Et frequẽter ad cognitionẽ rei perducimur per conſiderationem vocabulorum, vt ſcribit ſanc. Bonauen. di. 38. art. 2. quæſtion. 2. lib. 2. Qui enim prima vocabula impoſuerũt, proprietates rerũ potiſſimè conſiderauerunt, iuxta illas vocabula impoſuerũt. In vſu autem vocabulorum imitandi ſunt auctores & ſancti, vt vult Gabriël. in primo libr. ſentent. diſt. xx. quæſt. vnica, nota. 3. Et vt ſcribit Bruleſer quæſti. 2. di. 4. lib. j. In diuinis ſunt triplicia vocabula. Quædam ſunt quæ important omnimodam diſtinctionem, quædam verò omnimodam vnionem: alia verò partim importãt diſtinctionem, & partim vnionem. In diuinis non admittuntur vocabula quę omnimodã importãt diſtinctionẽ, ideo illa nõ admittitur, imò eſt falſa, Deus generat alium Deum. Similiter vocabula omnimodam vnionẽ importãtia nõn admittuntur in diuinis: ideo illa eſt falſa: Deus genuit ſe: propter illum terminum ſe, qui importat omnimodam vnionem. Vocabula verò medio modo ſe habentia, quæ videlicet important partim di-

ſtinctionem,& partim vnionem,admittuntur in diuinis. Illo modo admittitur illa: Deus genuit Deū. Hæc Stephanus Bruleſer.

¶ VOCARE Dei,eſt producere rem in eſſe. Vnde Sapien.2. dicitur: Quomodo poſſet permanere: niſi tu voluiſſes? aut quid à te vocatum non eſſet, cōſeruaretur? vbi vult Sapiens, nihil conſeruari, niſi vocatū à Deo. Gab. di.37. q. vnic. lib.2. Vocat & nos Dominus ad ſe commonitione, afflictione, inſpiratione. Vnde Gerſ. part.2. ſer. de verbis Domini: Venite ad me omnes qui laboratis. Tres, inquit, ſunt modi quibus à Domino vocamur, & ad Dominum vocamur. Afflictio, commonitio, inſpiratio. Commonitio fit extrinſecus, inſpiratio autem intrinſecus, afflictio verò vtrobique. Afflictio tamen alia fit in rebus, alia in corpore, alia in mente. Afflictio in rebus eſt paupertas, afflictio in corpore infirmitas, afflictio in mente peruerſitas. De quibus ſingulis latiùs ibi ſcribit Gerſon.

¶ VOCATIO differt ab electione, ſecundum effectū finalis gratificationis, vt ſcribit ſanctus Bonauē. diſtinct.40. arti.2. quæſt.2. libro j. Et quamuis hæc ſit ſignum certum ſimpliciter, tamen non eſt certum nobis: & ideo differt à vocatione, quia multis datur gratia, qui non perſeuerant: ideo dicuntur vocati, ſed non electi. Et de his dicitur Mat.22. Multi ſunt vocati, pauci verò electi. Et ſicut nullus eſt inuentus ſine onere & labore, ita nullus prætermiſſus eſt abſque vocatione, vt ſcribit Gerſon ſer. Venite ad me, &c. Omnes itaq; ſunt vocati, &c. ſcilicet, populus Iudaicus, & Gentilis, vir & mulier, diues & pauper, religioſus, & ſecularis, innocēs & peccator, ſubditus, & prælatus, cōtemplatiuus, & actiuus, tentationibus carēs, & tentationibus grauatus, idiota, & literatus, ſanus, & infirmus, ſenex & iuuenis, quos intelligit Gerſon per laborātes, & oneratos. Ita inexcuſabilis eſt omnis homo cuiuſcunque ſit ſectæ, conditionis, ætatis, ſexus.

¶ VOLITIO quādoq; generaliter accipitur pro omni actu volūtatis, tam affirmatiuo q̃ negatiuo, id eſt pro velle & nolle. Sic omnis intentio eſt volitio, & viceuerſa, &c. Gabr. diſt.38. q. vnic. libr.2. Et vt dicit Holkot q.2. primi, art.5. Videtur, inquit, quòd omnis volitio vel nolitio eſt quædam oratio mentalis optatiui modi, vel æquiualens tali: ſicut iſta, Volo habere beatitudinem: valet tantum ſicut hæc, Vtinam ego habeam beatitudinem, &c.

¶ VOLITIO eſt duplex, vt ſcribit Brul. di.47. q.3. li. j. ſcilicet efficax, & remiſſa. Volitio efficax eſt illa, qua voluntati nō ſolū placet volitū, ſed etiā ſic poteſt ita tim poni in effectū. Volitio remiſſa eſt illa, qua voluntati placet volitū, non tamē in tantū vt ponat in effectū, etiā cum poſſit. Similiter nolitio eſt duplex, ſcilicet, efficax, vt illa qua voluntas nō ſolū odit nolitum, ſed etiā ſi poſſit omnino impedit & deſtruit ipſum, vt eſt reſpectu infirmitatis in probo Medico. Alia eſt nolitio remiſſa, & eſt illa qua voluntas odit nolitū: ita tamen quod nō deſtruit ſeu impedit nolitū, vt eſt infirmus, qui poſſet ſibi prouidere de remediis, & tamen non facit. Et permiſſio in nobis eſt nolitio remiſſa reſpectu alicuius mali, quod ſcimus fieri & nō prohibemus dū tamē poſſemus. Et ſecūdū hæc poſſet dici, quòd permiſſio eſſet nolitio Dei remiſſa reſpectu peccati, quod nō cohibet dum tamen poſſit. Bruleſ. Et ſecundū Scot. volitio diuiditur in volitionē efficacem, & ſimplicem, ſeu conditionalem, diſtin.49. quæſtio. x. libr.4. in ſolu. argu. Volitio efficax eſt reſpectu finis per media ordinata ad illum finem conſequendum. Volitio ſimplex ſeu conditionalis, eſt reſpectu alicuius finis nō exequendo media ad illum finem conſequendum: ſed ſimpliciter appetitur finis ille, & vellet tēdere in ipſum ſi poſſet, & obiectum eſſet ſecundū ſe præſens. Primo modo non eſt volitio alicuius apprehēſi ſub ratione impoſſibilis, ſed tantum ſub ratione poſſibilis. Exemplū de ſanitate oſtenſa diuerſis infirmis, Secundo modo poteſt eſſe reſpectu impoſſibilis, & maximè intenſa: & in tali volitione poteſt eſſe meritum vel demeritum, vt ſi aliquis appetat fornicari, quando ipſum impoſſibile eſt habere oportunitatem: & ſic damnati maximè volunt beatitudinem vt bonū cōmodum, & fortè intenſius quàm nos in via, licet eam apprehēdant, vt impoſſibile eis, & maximè delectarentur in conſideratione obiecti ſi dimitterentur. Et in hoc fortè habent maximam pœnam, quia ſic detinentur ab igne in conſideratione ſua, quod non permittuntur conſiderare Deum, vti eſt obiectum naturalis beatitudinis, & etiā ſeipſos in quibus maximè delectarentur. Hæc Scotus.

¶ VOLITIO reſtringendo eam ad volitionem Dei, poteſt ſumi vno modo (vt ſcribit Dom. Card. Cam. q.12. art.2. li. j.) largè ſeu cōmuniter, non quidē attēdendo iſtam cōmunitatem ſecundū multitudinem per ſe inferiorū vel ſingulariū, quaſi ſint plures Dei volitiones, quoniā volitio Dei eſt ſimplex, & vnica: ſed attēdendo ſecundū multitudinē volitorū reſpectu quorū dicitur volitio. Et ſic generaliter ſumēdo reſpectu cuiuſlibet à Deo voliti, poteſt vocari volitio efficax ſeu beneplacitū, &c. Alio modo poteſt ſumi minus generaliter ſolū reſpectu futurorū, & ſic poſſet vocari præuolitio. Alio modo reſpectu præſentis aut futuri: & ſic fortè ſumēdo nō ſunt nomina impoſita, quæ ſint in vſu. Alio modo poteſt ſumi ſpecialiter reſpectu eorū, quæ dicūtur dona gratuita: ſicut ſunt fides, ſpes, charitas. Alio modo ſpecialius reſpectu eorū, quæ dicuntur gratuita, nō quæcūque, ſed iuſtificātia: ſicut charitas, vel gratia, vel gloria, & reſpectu taliū poſſet vocari volitio gratuita vel beneplacitū gratū faciēs. Alio modo ſpecialiſſimè reſpectu bonorū gloriæ, & talis poſſet vocari volitio æterna, ſiue dilectio æterna gratificatiua, nō quia volitio. Alio modo ſumpta ſit tēporalis, ſed ad effectū iſtius volitionis, quia Deus vult tale bonū, ſcilicet, gloriæ in æternū manere: & talis volitio cōmuniter vocatur prædeſtinatio. Hæc Aliacenſis.

¶ VOLVNTAS eſt appetitus boni cum ratione, ſecūdum Ariſtotelem lib.1. Rhetor. Et voluntas cōpleta non eſt niſi de poſſibili, quod eſt bonum volenti. Velleitas verò ſecundum quoſdam incompleta de impoſſibili: quia, ſcilicet, aliquid vellet illud ſi eſſet poſſibile, ex ſancto Thoma prima ſecundæ, quæſtio.13. articu.5. Et nomen voluntas (vt ſcribit Gabriēl diſtinct.28. quæſtion. vnica, artic. j. lib.2.) aliquando accipitur pro potentia appetitiua rationali, id eſt, pro anima rationali, nata obiectum ſibi per rationem oſtēſum appetere vel refutare. Et ſic poteſt accipi Luc.1. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, id eſt, voluntatis benè habituatæ. Aliquando accipitur pro actu appetitiuo, ſcilicet, pro ipſo velle vel nolle. Sic dicitur 1. ad Timoth.4. Voluntas Dei eſt ſanctificatio veſtra, id eſt, hoc vult Deus, ſiue hoc eſt velle Dei, ſanctificatio veſtra. Et Luc.12. Seruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis.

Accipitur

Accipitur quãdoque pro obiecto volito, vt ibi: Nó mea, ſed tua voluntas fiat. Matth.26. Et voluntas quædam eſt increata & diuina, quædam creata & humana. Videamus primò de voluntate increata, poſteà de creata.

¶ VOLVNTAS diuina quãdoque accipitur propriè pro diuina eſſentia, qua Deus vult aliquid fieri vel non fieri, & tunc ſignat diuinum beneplacitũ, quòd non eſt aliud quàm Deus volens, vt dicit Dominus Cardinalis Cameracenſis quæſtio.14.artic.j. libr.j. Alio modo impropriè, tropicè, vel metaphoricè, pro aliquo habente aliquo modo ordinem ad diuinam voluntatem: & ſic ſecundũ Aliacenſem vbi ſuprà ſupponit non pro beneplacito vel voluntate Dei, ſed pro aliquo alio, quod eſt eius ſignum. Et ſecundum hoc communiter diſtinguitur in voluntatem beneplaciti, & voluntatem ſigni. De qua plura vide to Gabrielem lect.68.& 69. canon. & diſ.46. qu.j.lib.j.& diſt.32.qu.2.lib.j. dicit quòd voluntas diuina eſt concors & mutua charitas ſiue dilectio, & amor iocundus, & mutuus, communis patri & filio & ſpirituiſancto. Nec plus diſtinguitur ab eſſentia diuina communi tribus perſonis, quàm eſſentia à ſe ipſa, ſed ſunt idem omnibus modis. Hæc voluntas diuina, ſola eſt prima regula omnis iuſtitiæ, & eò quòd vult aliquid fieri, iuſtum eſt fieri, & eò quòd vult aliquid non fieri, non eſt iuſtum fieri. Vide ad hoc Cameracenſem quæſtion.13.artic.2.& Gregor. Item S. Thom. quæſtio.j. de potentia, artic.v.& quæſtio.3. de creatione, articu.xv.& xvj. Hæc voluntas diuina, vt ſcribit ſanctus Bonauentura diſtincti.45. artic.2.quæſtion.2.li.1. eſt cauſa prima & vniuerſaliſſima & actualiſſima: ideo poteſt in totum effectum, & in totam rei ſubſtantiam etiam ſine adminiculo alterius cauſæ, nec aliqua cauſa poteſt aliquid vel modicum ſine ipſa: & ideo neceſſe eſt quòd ipſa ſit cauſa immediata in omni actione & re. De quo aliàs, &c.

¶ VOLVNTAS Dei diuerſimodè accipitur in ſcriptura. Vnde Magiſter lib.j.diſtinction.45.capi.7. Sacra ſcriptura, inquit, de voluntate Dei variis modis loqui conſueuit, & tamen non eſt Dei voluntas diuerſa: ſed locutio diuerſa eſt de voluntate Dei, quia nomine voluntatis diuerſa accipit. Nam voluntas Dei verè & propriè dicitur, quæ in ipſo eſt, & ipſius eſſentia eſt. Et hæc vna eſt, nec multiplicitatem recipit. Hæc Magiſter. Vnde ſolet voluntas Dei diſtingui in voluntatem beneplaciti, & in voluntatem ſigni. Voluntas beneplaciti duplex eſt, ſcilicet, voluntas antecedens, & conſequens. Voluntas ſigni quintuplex, ſcilicet, prohibitio, præceptio, conſilium, impletio, ſiue operatio. Permiſſio, hoc eſt, ille terminus voluntas, aliquando idem eſt quod prohibitio. Quandoque idem ſignificat quod præceptum. Vnde patet quod hæc diſtinctio non eſt diſtinctio rerum, ſed eſt diſtinctio huius vocabuli voluntas, ſecundum diuerſas ſuas ſignificationes, quibus accipitur in ſcriptura, vt vult Magiſter. Et propriè accipiendo vocabulum voluntas, dicit ſolùm voluntatem beneplaciti conſequentem. De hoc legere potes latiùs Gabrielem lect.68.canonis. Occam diſtinction.45.libr.j.& Gabr. diſtinction.46.libro j. Dominum Cardinalem Cameracen. quæſtio.14.lib.j.&c.

¶ VOLVNTAS Dei antecedẽs, nó eſt aliquid in Deo quomodocunque diſtinctum voluntate Dei conſequente: ſed ille terminus voluntas antecedens, eſt terminus connotatiuus, ſignificans multa, Deũ, ſcilicet, & creaturam. Et poteſt ſic deſcribi: Voluntas antecedens eſt voluntas diuina, dans alicui antecedentia ad cõſequẽdum aliquid cum præcepto & conſilio exequendi, ſine reuelatione contrarij parata ei coagere ſi velit. Et velle antecedenter, eſt ſeu dicit Deum dare antecedentia (hoc eſt neceſſaria) ad aliquod præceptum vel conſilium exequendũ. Et Deus antecedẽter vult omnes viatores iuſtè viuere, quia dat potentiam, intellectũ, & effectum cum præcepto: nec ideo præcipit bona, quia bona ſint, vel prohibet mala, quia mala ſint: ſed ideo hæc bona ſunt, quia præcipiuntur: & mala, quia prohibentur. Item Deus non vult antecedenter aliquem peccare, quia nec pręcipit nec cõſulit peccare. Item Deus non voluit Abraham antecedẽter immolare filium, quia licet dederit potẽtiam immolandi cum præcepto, tamen oppoſitum reuelauit. Item Deus vult præſcitos ſaluari. Patet diſcurrendo omnes particulas. Sed non vult dæmones vel damnatos ſaluari voluntate antecedente, quia non vult illis coagere ad opera meritoria, quibus conſequantur ſalutem, neque ſine meritis conferre ſalutem. Sed vult omnes viatores ſaluos fieri voluntate antecedente, quia dedit potentiam merendi cum præcepto, paratus coagere ſi velint, nec reuelat contrarium. De quo vide ſanctum Bonauentur. diſtin.46. quæſt.j.libr.j. Vel vult omnes homines ſaluos fieri voluntate conditionata, ſi non peccauerint mortaliter, vel ſi pœnituerint. Poteſt autem illa auctoritas Apoſtoli 1.ad Timoth.2. Deus vult omnes ſaluos fieri, exponi de voluntate ſigni, vt intelligatur, vult, id eſt, præcipit vel obligat; vt omnes ſalui fiant. Si verò auctoritas exponitur de voluntate beneplaciti, poteſt intelligi de voluntate antecedẽte. Si exponitur de volũtate beneplaciti propriè dicta, debet intelligi, ſicut dicit Magiſt. id eſt nulli ſaluantur, niſi quos Deus vult ſaluari. Ideo orãdus eſt vt velit, ſicut & illud: Illuminat omnẽ hominem venientem in hũc mundũ. Poteſt etiã exponi nó ſecũdũ diſtributionẽ propriè dictã, ſed ſecũdũ diſtributionẽ accõmodam, ita quod ly homines diſtribuitur nó pro ſingulis generũ, ſed pro generibus ſingulorum, id eſt, de omni genere vult aliquos ſaluari, & de Græcis & Latinis, de prælatis, & ſubditis, & de omni gente. Ideo dicit Apoſtolus pro omnibus eſſe orandum. Ita ſcribit Dominus Cardi. Camer. q.14. art.j. in fine lib.j. Vide & Bona. di.16.q.j.lib.j.

¶ VOLVNTAS Dei beneplaciti cõſequẽs, eſt volũtas diuina ſibi efficaciter in eſſe alicuius cõplacens ipſum diligẽdo eſſe, aut producẽdo ſeu conſeruando, hac volũtate immediatè fertur in volitũ: & ſic dicit. Deus velle omne poſitiuũ ſine hac volũtate nihil fieri poteſt in mundo: quia (vt dictũ eſt) ipſa eſt prima & ſumma cauſa omniũ cauſabiliũ: & hęc volũtas beneplaciti cõſequens ſemper impletur. De hac enim dicitur in Pſal. Omnia quæcunq; voluit Dominus fecit in cælo & in terra. De quo vide latiùs Gab. lec.68.canon.& diſtinct.46.libr.j. quia voluntas operis volẽs efficaciter aliquid, nó poteſt impediri. Et talis eſt volũtas Dei beneplaciti cõſequens. Et hęc volũtas cõſequens dicitur à Doctoribus Pariſien. abſoluta, qua, ſcilicet, Deus aliquid efficaciter vult, quod nouit certitudinaliter euenire. Et illa neceſſe eſt vt impletur, nec poteſt impediri. Et vt vult & ſcribit S. Bona. diſt.47.q.j.lib.j. Voluntas verò antecedens dicitur conditionata, qua Deus vult aliquid fieri

quantum

quantum eſt in ſe:ſi, ſcilicet, creatura rationalis, velit, & illa voluntas poteſt impediri: quia non quilibet elicit actum meritorium, imò multi eliciunt actus demeritorios: & Deus dat cuilibet naturalia, quibus poteſt conſequi actum meritorium, & paratus eſt coagere cuilibet ad huiuſmodi actum, & dat præceptum & conſilium, vt exequatur. Propriè autem loquendo, voluntas Dei non ſignificat niſi voluntatem Dei efficacem & æternam, quæ impediri non poteſt. Sed quòd accipitur pro voluntate antecedente vel ſigni, eſt ſecundum metaphoricam & figuratiuam locutionem, vt dicit Magi. di. 40. vt dictum eſt, &c.

¶ VOLVNTAS ſigni eſt creatura aliqua ſiue effectus diuinę voluntatis, ſignificans vel manifeſtans nobis diuinam voluntatem. Sæpè enim ſigna nominãtur nominibus ſignatorum, vt dicit Aliacen. q. 14. & Dominus Præpoſ. Gab. lect. 68. cano. ſicut eleëmoſyna impenſa pauperi, vocatur miſericordia vel pietas. Sic teſtamentum vocamus vltimam voluntatem, quia ſignum eſt voluntatis vltimæ teſtatoris. Sic etiam aliqua quibus nobis voluntas (quæ Deus eſt) ſignatur, vocantur in ſcripturis diuinę voluntas. Et huiuſmodi ſigna ſunt conſilium, prohibitio, operatio, vel impletio, & permiſſio. Et dicuntur in ſcriptura pluraliter volũtates Dei. Iuxta illud Pſal. Magna opera Domini exquiſita in omnes voluntates eius, quãuis vnica, & ſimplex ſit Dei voluntas. Huiuſmodi autem ſigna ſic diſtinguuntur, vt idem oſtendit Camer. vbi ſup. Nã quinque modis poſſumus imaginari Deũ aliquid velle. Primo modo vult aliquid debere fieri à creatura, & huius ſignum eſt præceptum. Secundo modo vult aliquid debere non fieri, & huius ſignum eſt prohibitio. Tertio modo vult aliquid nec debere fieri, nec debere non fieri, ſed expedire fieri, & huius ſignum eſt conſilium. Quarto modo vult aliquid nec debere fieri, nec debere non fieri, ſed licitè fieri, & huius ſignum eſt indulgentia, vel permiſſio. Quinto modo vult aliquid ſimpliciter eſſe vel fieri, & huius ſignũ eſt impletio vel operatio. Vnde quilibet ad extra Dei operatio eſt ſignum voluntatis diuinæ, ſicut effectus ſuæ cauſæ, &c. Sic igitur voluntas diuina præcipit bona, ſicut Deũ honorare, proximũ amare: & ꝓhibet mala, ſicut Deũ odire, proximũ lædere: & cõſulit maiora bona, ſicut eſt virginitas, & paupertas, & permittit minora bona, ſicut ſunt cõiugiũ, & dominiũ, ſed operatur generaliter omnia, &c. Hæc Do. Cardi. Cam. Et volũtas ſigni diuini in cœlo apparuit, vt creatura Angelica ſibi cõformaretur, dũ in mẽte Angelorũ lux creata fuit, dictãs Deo obediendũ per omnia, à qua receſſit Lucifer & angeli eius, qui noluerũt ſub eſſe Deo, nec cõfirmari in volũtate diligendo Deũ. Secũdo apparuit in paradiſo terreſtri, vbi à voluntate diuini pręcepti receſſerũt primi parẽtes. Tertiò in hac valle miſerię, qua recedũt à Dei pręceptis & volũtate peccatores. Hęc Guil. Scoti imitator di. 45. li. j. ſen. & Pelbar. Hæc autẽ volũtas ſigni etiã nõ ſemper adimpletur: quia nõ ſemper fit quod Deus præcipit fieri, nec ſemper nõ fit quod Deus prohibet ne fiat. Sed multa ſunt cõtra pręcepta & prohibitiones ac cõſilia, vt manifeſtũ eſt. Vnde Aug. in de ſpiritu & litera. Infideles, inquit, cõtra Dei voluntatem faciũt, cùm eius Euãgelio nõ credũt. Cùm ergo nõ impletur pręceptũ, nec volũtas ſigni. Voluntatẽ autẽ poſſe impediri à creatura, non eſt aliud dicere quàm homo nõ ſeruat præceptũ Dei, vel homo nõ viuit voluntati diuinæ: homo nõ ſequitur diuinum conſiliũ. Ex quibus ſequitur, quòd Deus nõ ſemper vult voluntate efficaci id quod vult volũtate ſigni, vel antecedente: imò quandoq; vult oppoſitũ, quia quod nõ fit, non vult efficaciter, ſed multa præcipit quę nõ fiũt. Patet etiã de oblatione Abrahę, Iſaac, quẽ præcepit Abrahæ, & tamen eã noluit fieri. Vide latiùs Gab. in canone. & li. ſent. vbi ſupr. Et vt idem ait d. 47. art. 3. lib. 1. Nullum bonum vniuerſi euenit præter voluntatẽ Dei. Nam omne bonũ fit ſecundum Dei voluntatẽ. Hinc eſt quod dicit Augu. 3. de Trinit. Volũtas eſt prima & ſumma cauſa omnium ſpecierum, atque motionum. Nihil enim fit quod non de interiori atque intelligibili aula ſummi Imperatoris egrediatur, ſecũdũ ineffabilem iuſtitiam. Malum verò culpæ quantum ad formale euenit in vniuerſo præter voluntatem Dei, quia reſpectu deficientię vel deformitatis mali culpę, Deus non habet actum voluntatis efficacem: ſicut nec natura vniuerſalis intendit monſtrum, nec ad hoc habet volũtatem, quia tunc nullo modo poſſet fieri actus aliquis deformis: & per conſequens fit præter voluntatem Dei, ita quod Deus non habet reſpectu eius actum poſitiuum, nec velle nec nolle, ſed non velle. Hæc eſt intentio Magiſtri diſtinct. 46. Vide latiùs Gabriëlem vbi ſupr. Vnde illud dicitur fieri ſecundum voluntatem, quando euenit aliquid ſecũdum determinationẽ voluntatis per actũ volendi. Quãdo verò accidit ꝙ eſt cõtra determinationem voluntatis per actum volẽdi, dicitur illud accidere contra voluntatem. Cùm autẽ fit hoc ad quod voluntas ſe habet, neutraliter dicitur fieri, non contra vel ſecundũ voluntatẽ, ſed pręter voluntatem. Hæc Gab. vbi ſup. Voluntatẽ autẽ aliquã impleri nõ eſt aliud quàm effectum voluntatis poni in eſſe ſi vult eum poni in eſſe, vel non poni ſi nõ vult eum poni. Et hoc poteſt eſſe dupliciter: quia poteſt velle eum poni à ſe vel ab alio, & tunc ſi ponatur à ſe (ſi vult eũ poni à ſe) impletur, aliter non. Similiter ſi ponatur in eſſe ab aliquo, à quo vult eum poni in eſſe, impletur, & aliter non. Eodẽ modo proportionabiliter poteſt dici de nolle etiã poni in eſſe à ſe vel ab alio. Gabriël diſtinction. 46. quæſtion. 2. libro primo, &c.

¶ VOLVNTAS creata. Nomen voluntatis, vt ſcribit Gab. di. 17. q. vnic. ar. j. lib. 3. accipitur quãdoque generaliter vel largè, pro quolibet appetitu, ſiue rationali, ſiue ſenſitiuo, ſiue naturali. Alio modo ſtrictè & propriè tantum, pro appetitu libero qui ſequitur cognitionem intellectiuam, ſiue rationis. Vnde in homine tot ponũtur appetitus, quot potentiæ apprehenſiuæ. Et ita ſicut alia eſt apprehẽſiua guſtus, alia viſus, alia auditus, alia odoratus, alia tactus. Ita eſt alia virtus appetitiua propria huius & illius. Alia quoque eſt delectatio propria conſequens hanc apprehenſionem, & illam.

¶ VOLVNTAS naturalis accipitur tripliciter, vt ſcribit Dominus Præpoſitus Gab. di. 17. lib. 3. Vno modo pro inclinatione naturali rei cuiuſlibet ad ſuam propriam perfectionem: & hæc inclinatio eſt ipſamet res: ſic dicitur quod materia appetit formã, & agens inclinatur ad agendum. Vel iſta inclinatio dicitur proprietas rei, vel forma accidẽtalis rei naturam cõſequens, & grauitas per quam graue mouetur deorſum vel ad locum ſuum naturalem. Iſta voluntas naturalis non diſtinguitur à voluntate libera in homine, licet alia ratione dicatur libera, alia

natura

naturalis. Libera enim dicitur in ordine ad actũ elicitum, quem habet in ſua poteſtate. Naturalis, inquantum nata eſt recipere perfectionem aliquam, aut receptam conſeruare à contrario. Secundo modò accipitur voluntas naturalis, vt diſtinguitur contra potentiam ſupernaturalem, & ſic voluntas naturalis ſiue in puris naturalibus exiſtens, eſt voluntas non informata donis gratuitis. Tertio modo accipitur voluntas naturalis pro voluntate eliciente, vel recipiente actum conformem inclinationi naturali, quæ eſt ſemper ad commodum, ſiue illum eliciat liberè ſiue neceſſariò, ad oſtenſionem commodi.

¶ VOLVNTAS (vt notat Guil. Sco. imitator in primo di. x.) dicitur à volito, as, quia ſicut res quaſi ad animam veniunt, quando intelliguntur: ſic anima quaſi ad res volitat, quando hanc vel illam rem vult & amat. Vnde eſt illud Auguſt. anima verius eſt vbi amat, quàm vbi animat. Voluntas autem (vt ſcribit Gabr. diſtinct. 23. qu. j. art. 3. dub. 7. lib. 3.) non poteſt elicere actum aliquem circa obiectũ, niſi prius per intellectũ apprehenſum & ipſi voluntati oſtenſum. Inuiſa enim amare poſſumus, incognita verò nequaquam, vt ait Aug. x. de Trin. c. j. & ita nec habitus inclinare poteſt ad actũ voluntatis, niſi obiecto per actũ intellectus præſente, quo præſente inclinat voluntatem ad eliciendum actum, non autem neceſſitat. Poteſt enim voluntas liberè elicere actum ſecundum inclinationem habitus, vel contra: licet vnum delectabiliter, alium triſtabiliter, & cum quadam difficultate, &c. Voluntas ſecundum Alexan. de Ales part. j. ſummæ, eſt vis cognoſcens, domina ſui actus. Et quod dicitur, vis cognoſcens, differt à parte ſenſitiua in qua non eſt cognitio propriè: licet ſit aliqualis ſui obiecti perceptio. Per hoc autẽ quod dicitur: domina ſui actus, differt ab intellectu, qui merè naturaliter mouetur ex parte ſui in obiectum ſuum, non ſic voluntas ſeu noſtra, ſeu diuina, ſed liberè mouetur. Voluntas, vt ſcribit Bruleſer diſtinction. 18. quæſtion. j. libro 3. eſt appetitus liber, vel eſt appetitus rationalis, & ſic voluntas nõ eſt in brutis: ſed quia eſt appetitus naturalis, qui præſupponit cognitionem in appetente, & eſt appetitus cognitiuus qui præſupponit cognitionem appetentis. Et hic eſt duplex, ſecundum duplicem cognitionem, ſenſitiuam & intellectiuam. Ideo etiam voluntas accipitur quandoque largiſſimè, pro quolibet appetitu, vt ſcribit Gab. di. 23. q. vnic. lib. 2. ſiue ſit ſenſitiuus, ſiue rationalis, ſiue creatus, ſiue increatus, quo modo accipit Doctor ſubtilis in 3. di. 17. vbi diſtinguit triplicem voluntatem in Chriſto, ſcilicet, voluntatem increatam, & voluntatem creatam rationalem, & appetitum ſenſitiuum, quem quandoque vocat voluntatem: hoc enim modo & vſus habet: quia dicimus: hic canis vult comedere cùm nõ habeat niſi appetitum ſenſitiuum, vt inquit Scotus. Et ſic voluntas diuiditur (vt dicit Gab. vbi ſuprà) in voluntatem naturalem ſenſitiuam, rationalem vel intellectiuam. Alio modo accipitur largè voluntas pro quolibet appetitu cognitiuo, vt & ſuprà dictũ eſt: ſic dicit Magiſt. in 3. di. 17. c. 2. Humana voluntas eſt affectus rationis vel affectus ſenſualitatis. Et alius eſt affectus animæ ſecundũ rationẽ. Alius ſecũdum ſenſualitatem, vterque tamen dicitur humana voluntas. Tertio modo accipitur propriè pro ſolo appetitu rationali ſeu intellectiuo: hoc eſt pro appetitu præſupponente cognitionem intellectiuã, & ſic diſtinguitur contra appetitũ ſenſitiuũ, & naturalẽ à d ſanũ intellectum: quia illi appetitus in homine realiter nõ diſtinguũtur, licet actus differãt: ſimiliter & rationes nominũ. Gab. Et ſecundum Philoſophũ, potentiæ animæ rationalis principaliter ſeu primaria diuiſione, diuidũtur in cognitiuam quam Theologi intellectũ vocant, & in motiuã quã Theologi affectũ nominant. Tunc enim potentia animæ intellectus dicitur, quando eſt apprehenſiua: & voluntas dicitur, quando eſt motiua, vt ſcribit Gerſon in cõpend. Theo. de peccato veniali. Et vt idẽ dicit: Vis motiua animæ rationalis diuiditur per imperatiuã in conſiliatricẽ: in affectiuã, & in cõſiliatricem & affectiuã ſimul: prima eſt liberũ arbitrium & ſinderesis, ſecunda eſt ratio, tertia eſt voluntas, quarta dicitur ipſe intellectus practicus: de quibus latiùs ibi ſcribit. Sed ſuis locis de his ſcripſimus. Voluntas verò quãdo eſt coniuncta appetitui ſenſitiuo: nata eſt cõdelectari ſibi, ſicut intellectus cõiunctus ſenſui natus eſt intelligere ſenſibilia. Et ſi volũtas multis ſenſitiuis appetibilibus cõiungitur, nata eſt condelectari illis omnibus. De quo latiùs legito Gabr. di. 30. q. j. lib. 2. Poteſt tamen appetitum retrahere à ſuo appetibili, vt non delectetur in appetitu ſenſitiuo. Nihil enim eſt magis (vt inquit Aug. lib. 3. de lib. arb.) in poteſtate voluntatis quàm ipſa voluntas. Quod nõ eſt intelligendũ quo ad eſſentiã, ſed quo ad actũ elicitũ, quãuis (vt idẽ dicit in libr. de perfectione iuſtitiæ) voluntas noſtra nil boni agit niſi diuinitus adiuuetur. De quo aliàs, &c. Vnde voluntas humana variis modis ad varia volẽda aut nolẽda inclinari & perſuaderi poteſt, quibus, & ſi nõ neceſſitatur, nonnunquã tamen nõ niſi cum magna difficultate reſiſtit. Licet enim naturaliter inclinatur ad bonũ, tamen frequenter ſeducitur, nunc errore intellectus operante malorũ ſatore diabolo, nunc illecebra ſenſus, cui coniuncta naturaliter eſt inclinata, nunc terroribus aut blandimentis ſeculi circunſtantibus, quæ omnia ad malum trahunt. Quis enim fraudes, & fallacias ſpiritualium nequitiarum, diaboli, ſcilicet, mille artificiis, eius quoque tẽtationes occultiſſimas poteſt deprehendere? qui ſe de pugna ſenſualitatis cõtinua ſuſtinere & à carnis inclinatione ſemper auertere? Quis tot multiplices mundi laqueos euadere poteſt? Huc accedit quòd peccato originali vulnerata eſt voluntas in ſua naturali potẽtia, ita quòd licet ſimpliciter ſit libera, tamẽ prona eſt ad malũ ab adoleſcentia. Gen. 8. Propter hæc voluntas mutabilis eſt & inſtabilis, & ex peccati fomite infirma ac vulnerata prona ad malũ, difficilis ad bonũ. Hinc Apoſt. ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ. Et ad Gal. 5. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnẽ: hæc enim ſibiinuicẽ aduerſantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Vide ad hæc pulchra & notanda. Gab. di. 28. ar. 3. dub. 2. lib. 2. ideo vt ipſe cõcludit: Deus orandus eſt in omnibus operibus noſtris, vt rationẽ illuminet ne erret, voluntatẽ refrenet ne rationi diſſentiat, &c. Vide latiùs ibi.

¶ VOLVNTAS rationalis poteſt dupliciter ſumi, vt ſcribit Gab. di. 23. q. vnic. li. 2. Vno modo, vt includit eſſentialiter libertatem, id eſt, vt ſupponit pro intellectiuo appetitu, cõnotãdo eũ eſſe liberũ ad oppoſita cõtradictoriè, ad bonũ, ſcilicet, & ad malũ. Alio modo vt includit libertatẽ, ſed dũtaxat præſupponit rationẽ cognoſcentẽ, ſiue ſit determinata ad ſequẽdũ rationis iudiciũ, ſiue nõ. Vnde licet voluntas nõ poſſit in actũ, niſi prius obiectũ ſibi oſtendatur per

ratio

ationem. Non enim poteſt in incognitum, non tamen cogitur ſe conformare iudicio rationis, imò poteſt actum elicere ad oſtenſionem obiecti per rationem contra dictamen rationis, accipiendo volũtatem propriè, vt includit libertatem. Deus non poteſt facere voluntatem impeccabilem per naturã. Probatur auctoritate Hieron. de filio prodigo: Solus Deus eſt in quem peccatum cadere non poteſt. Et Aug. lib. 3. contra Maximum: Cuicunque rationali creaturæ præſtatur, vt peccare non poſſit, non eſt hoc naturæ proprię, ſed Dei gratię. Anſel. Cur Deus homo, lib. 2. c. x. reſpondens diſcipulo quærenti, cur Deus nõ potuit facere naturam impeccabilem per naturam? Dicit, quia non potuit facere Deum. Probatur & ratione. Omnis voluntas quæ non eſt regula ſua in agendo & operando, nec neceſſario ſe conformat regulæ inobliquabili, poteſt peccare per naturam: ſed omnis voluntas creabilis libera contradictoriè ad bonum & ad malum eſt talis: ergo omnis voluntas creabilis eſt peccabilis per naturam. Vt & probat Gab. vbi ſupr. art. 2. accipiendo autem voluntatem, vt non includit eſſentialiter libertatẽ (quæ dicta eſt) ſed pro appetitu rationali, id eſt pro appetitu præſupponente cognitionem intellectiuã ſimpliciter, Deus poteſt facere voluntatem per naturam impeccabilem. Probatur, quia Deus poteſt creare voluntatem neceſſario ſe conformantem regulæ ſuæ, & talis non poſſet peccare. Volũtas enim faciendo id ad quod eſt neceſſario determinata, nõ peccat. Siquidem nemo peccat in eo quod vitare nõ poteſt, & Deus creare poteſt appetitum rationalem, qui non poteſt declinare à iudicio rationis: Vnde Magiſt. di. 23. lib. 2. dicit: Concedimus quidem meliorem naturam, quæ omnino peccare nollet, id eſt velle non poſſet, quæ reſponſio præſupponit talem naturam eſſe poſſibilem: nec includit contradictionem eſſe voluntatem neceſſario determinatam ad dictamen rectæ rationis, & talis per naturã peccare non poſſet. Sed omne quod non includit contradictionem, Deus poteſt creare: vide latiùs Gabrielem concluſ. 2. vbi ſuprà.

¶ VOLVNTAS deliberatiua (vt ſcribit Gab. di. 17. q. 2. lib. 3. eſt ipſa potentia rationalis volitiua, inquantum eſt domina ſuorum actuum, quæ, ſcilicet ſecũdum quod liberè eliciti actum volendi, vel nolendi, amandi, vel odiendi, & penes iſtam reſidet peccatum, vel meritum vel demeritum. Vnde Bern. Tolle voluntatem, & infernus nõ erit. Et (vt ſcribit Iacobus de Valen. ſuper illud Pſal. 81. Neſcierunt neq; intellexerunt, in tenebris ambulant) voluntas hominis tenet mediũ inter voluntatem Dei & diaboli, ratione cõſultationis, & electationis. Nam voluntas Dei eſt omnino immutabilis in ſua electione, cùm nõ indigeat cõſultatione, eò quòd ſua duratio ſit interminabilis, & tota ſimul: & ſic omnia videt & præuidet ſimul: & ſic peccare nõ poteſt. Sed quia voluntas diaboli non eligit ſine præuia cõſultatione, ideo per totã morã cõſultationis potuit errare in ſua electione, dum fuit viator, ſecundũ quod fuit mutabilis ad vtrumlibet. Sed poſtquã ſemel elegit, manſit immutabilis in ſua electione. Et ideo boni Angeli fuerunt confirmati in gratia poſt electionẽ, & mali manſerunt obdurati, & irreuocabiliter obſtinati in peccato ſuo. Et illud peccatum eſt eis irremiſſibile: ſicut eſt in eis irreuocabile, eò quòd peccauerũt in termino ſuæ vitæ. Sed quia voluntas hominis tenet medium inter voluntatem Dei & Angeli, ideo eſt mobilis poſt electionem: ſicut ante ad retractandũ quod eligit, & eligendum oppoſitum bonum vel malum, quia tota vita hominis eſt via vſque ad terminum mortis, vt poſtea dicetur: & ſic nunquam peccat in termino vſque ad mortẽ incluſiuè. Et ſemper peccatum eius perpetratum in vita eſt remiſſibile. Et ideo peccatũ primorũ parentum fuit remiſſibile, quia peccauerunt in via. Et ſic peccatum cuiuſlibet Chriſtiani eſt remiſſibile vſque ad mortem excluſiuè, eò quòd vſque ad illũ terminũ comitatur ipſum gratia Chriſti in virtute ratione characteris quẽ accipit in baptiſmo. Secùs autẽ eſt de Iudæis, vt ibidẽ oſtendit Epiſ. Chriſtopolitanus.

¶ VOLVNTAS eſt duplex, ſcilicet, abſoluta & conditionata (vt notat Brulefer di. l. lib. 4. q. j.) Abſoluta eſt, quando aliquis actu vult aliquid, vt velle fornicari ſimpliciter, vel furari etiam abſque cõditione. Voluntas verò conditionata eſt, quando quis vult aliquid cum conditione, vt ego benè vellem furari, ſi Deus non prohibuiſſet: ego benè vellem manere de Matutinis, ſi ego non punirer. Et hæc dicitur voluntas mala, de qua & S. Bonauent. diſtin. vlt. arti. j. qu. j. libr. 4. Et in damnatis pœna infernalis, aufert à voluntate ipſorum actum volendi peccare, ſiue voluntatem abſolutam peccandi, vt ſcribit Brulefer vbi ſuprà, quia re vera damnati non appetunt luxuriari nec ſuperbire, & hoc propter pœnas, quas ſe ſentiunt ex hoc incurriſſe, tamen habitu & voluntate conditionata vellent peccare. Vnde benè vellent luxuriari ſi non eſſent puniti, vel crederent ſe puniri: & hæc eſt opinio S. Bonauent. vbi ſuprà, ſed non tenetur à modernis Doctoribus. Nam dicunt, quòd ſicut ſancti continuè laudabunt Deum: ita damnati continuè blaſphemabunt Deum, & non ſolùm vellent peccare, ſed actu peccabunt, & etiam erunt obſtinati in peccato, ſecundum illud Pſalm. Superbia eorum qui te oderunt, aſcendit ſemper. Et licet ſemper peccent, tamẽ non demerentur, ſed illa voluntas peccandi eſt eis pro pœna, ſecundum illud Apocal. Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Item benè vellent damnati ſe nõ peccaſſe, nõ quod peccatũ eis diſpliceat, quia iniuſtũ & cõtra Deum, ſed quia diſplicet eis pęna pro peccatis eis inflicta. Vnde dæmon benè vellet non ſuperbiſſe, & Iudas prodidiſſe Chriſtum, & in hoc concordant Doctores cum Bonauentu. Et vt ſcribit Paulus Corteſius. lib. 4. ſuarum ſententiarum diſt. 11. Nequiſſimorum reorum, inquit, nefaria voluntas oſtenditur in hoc. Nam primũ eos dicimus orcum velle humano genere compleri, proboſque omnes dæmonum carnificum animaduerſione ſempiterna vexari, eodẽque modo illis odioſum eſſe Deum. Cumque primus naturæ motus finis vniuerſi appetitio ſit, eam ob cauſam putandum eſt ab his ſuapte natura finem vniuerſum expeti. At cùm extremum & vltimum felicitas dicatur, manifeſtum eſſe poteſt, ab hoc perditorum hominũ grege felicitatem expeti, ſed ita eam appetitionẽ tenuem & imbecillem, eſſe dicimus, vt magis cumulãdarum ærumnarũ, quàm conſolandi cauſas afferre videatur, cùm appetitio eis opinati boni, quod adquiri nullo modo queat, angor ſit potius, & ærumna expetẽtis, atque etiam intelligendũ eſt eas adeptæ ſcientiæ reminiſci poſſe propterea quod impetratorum ſcelerũ meditatione, ac in acerbiſſima animaduerſione ponderanda verſentur: & tamen cognitiones ad prætermiſſorum præclarorum munerum memoriam traducant, tam

cant,tam

cant, tum bonorũ genera expendant, quibus ſe priuatos eſſe intelligant, quæ amara meditatio acrius mœrorum, miſeriarumq́; luctum exagitat. Et cùm omnia ærumnarum genera complectantur, tamen nihil acerbius ex omni calamitatũ genere ferunt, quàm quòd à parente rerum Deo contuendo arcentur. Hæc Corteſius.

¶ VOLVNTAS peccans eſt voluntas mala, quæ poteſt ſe habere ad rationẽ tripliciter. Aut quia elicit actũ peccati cõtra rationis dictamẽ, ſiue rectũ ſiue erroneũ, ſit ratio culpabilis ſiue nõ, aut elicit actũ prçter dictamẽ rationis, aut elicit actũ ſecundũ dictamẽ rationis, errore vincibili. In primo eſt grauiſſima temeritas & cõtemptus cũ ratio dictat, & volũtas regulã ſuã cõtemnit. In ſecũdo minor eſt temeritas & contẽptus pro quanto nõ facit cõtra dictamẽ. Eſt tamẽ in hoc cõtemptus & præſumptio volũtatis quod agit incõſulta ratione. In tertio eſt minima temeritas & contẽptus, quia agit ſecundũ dictamẽ rationis. In hoc autẽ eſt contemptus, quia nõ prçcipit rationi vt ſufficiẽter ſe informat de omnibus neceſſariis circũſtantiis. Vide latiùs Gab. vbi ſupr. Illa autẽ voluntas, quç minus peccato grauatur, liberior eſt illa, quç grauib' opprimitur, ſceleribus. Vnde volũtas liberior (vt ſcribit ibidẽ Gabr. di. 10. q. 2. ar. 3. dub. 1. lib. 1.) eſt voluntas confirmata in bono, non reſpectu illorũ actuum ad quos neceſſariò determinatur, ſed reſpectu aliorũ actuum. Nam voluntas non potens peccare, eſt liberior, nõ ad pecandũ, ſed ad actus bonos, quia minus impedita per ſeruitutẽ peccati, alioquin ſi neceſſitas cui adiicitur volũtas, augeret libertatẽ, etiã voluntas dãnati eſſet liberior. Nõ ergo intẽdũt ſancti quòd volũtas reſpectu illius act' ad quẽ neceſſariò ſe habet liberè operetur, ſed volũtas beati ſit libera ſimpliciter & liberior q̃ prius, ex eo minus poteſt impediri in executione malorũ actuũ à cauſis extrinſecis quàm in via propter illã confirmationẽ in bono. Poterat ẽt prius cogi ad actus indecẽtes imperatos: nunc vero cogi non poteſt. Facit ad hoc dictũ B. Aug. 5. de Ciuit. Dei, c. 10. vbi vult, quòd ſicut minus dicitur Deus omnipotens, quãuis nõ poſſit mori nec falli. Ita nõ minus dicitur volũtas libera, quãuis neceſſarium ſit eã velle quod vult. Neceſſe, inquã, neceſſitate inueuitabilitatis, ſed nõ coactionis. Sic enim voluntas cogi nõ põt. Voluntatẽ aũt cogi dupliciter põt intelligi, vt ſcribit Gab. 25. q. vnic. li. 2. Aut impediẽdo ab actu ne velit, aut cõpellendo ſeu neceſſitando, vt velit. Alio modo intelligitur voluntatẽ cogi, vt inuitè velit vel nolit. Simpliciter voluntatem cogi ad actum volendi, contradictio eſt (vt dicit Scotus d. 29. lib. 4.) Et voluntas coacta nunquam ſufficit ad faciendum bonum (vt habet S. Bonauen. diſt. 29. q. 1. lib. 4.) Nec etiam ad contrahendum matrimonium, pro eo quod Dominus voluit hoc ſacramentum contrahi per conſenſum liberum, non coactum.

¶ VOLVNTAS. Differũt voluntatẽ induci, & voluntatem mutari, & voluntatẽ cogi (vt ſcribit Gab. d. 25. q. vnic. ar. 3. dub. 1. libr. 2.) voluntas inducitur per ſuaſione, qua inclinatur ad aliquod, ad quod nõ inclinaretur niſi perſuaſa. Mutatur quãdo fit de voluntate nõ volẽs, aut ecõuerſo, vt cũ Deus de amatore temporaliũ, facit contẽptorẽ eorũ. Cogitur, dũ in vita aliquid vellet, id eſt dũ repugnante actu ſuæ voluntatis, ad oppoſitũ compelletur. Et quantum ad actus imperatos volũtas cogi põt, non tãtum à Deo, ſed ẽt à creatura. Certũ eſt enim quòd quis poteſt nolens trahi ad Eccleſiã, & ſimilia. Et Chriſtus ad Petrũ Ioã. vlt. Cũ ſenueris alius te cinget, & ducet quò nõ vis. Quantũ verò ad actus elicitos induci poteſt, & timore vel permiſſione mutari, & ab actu elicito recedere, & oppoſitum eius velle. Hçc patent per experientiã: põt & per diuinã immiſſionẽ, & illuminationẽ, ac ſpiritusſancti ſpecialẽ motionẽ, gratiæq́; infuſionẽ recedere à vitioſis volitionibus, & elicere bonas. Et hæc dicitur tractio diuina, quãdo ſic voluntas diuino adiutorio ſeparatur ab his per amoris glutinũ fortiter adhçſit, & æternis incipit adhærere. Sic dicit B. Bernar. hoc intẽdit Deus cũ terret aut percutit, vt facit volũtarios, nõ ſaluat inuitos: quatenus dum ſe de malo in bonũ mutat, voluntatẽ transferat in libertatẽ. Poteſt & volũtas libera cogi à Deo, vt nõ poſſit velle obiectũ volubile, quia põt annihilari, poteſt & ab ea rationis vſus tolli. Itẽ poteſt Deus nõ cõcurrere coagẽdo ad eliciendũ volitionẽ: & ita ſuſpẽdere & voluntatẽ ab eliciẽdo, ſicut omnẽ potentiã creatã actiuam concurrendo ſe cùm ſuſpẽdit ab actione ſua. Omnia enim hæc indubia ſunt Chriſtiano. Cũ enim nulla cauſa ſecunda poteſt agere niſi coagente prima. Prima verò cauſa agit cõtingẽter ad extra, ideo poteſt nõ coagere, & ita volũtatẽ à ſuo actu impedire, ſiue eã ſuſpendere, quod eſt cogere vt non agat, ſeu vt non liceat. Gabriel vbi ſuprà. Articulus quoq; fidei arctat, id eſt cogit vel trahit nos ad credendũ. Vnde Gerſ. in cõpend. Theol. de artic. fidei. Quãuis, inquit, in volẽdo & cõſentiẽdo nõ poſſit volũtas cogi, quia quo ad hoc eſt libera, poteſt tamen allici & trahi in cognoſcẽdo: quoniã ſi intellectui bene diſpoſito inſundat ſe veritas ipſum intellectũ illuminãs, neceſſe eſt veritatem cognoſcere, & per cõſequens allicere, & tũc trahitur ad conſentiendũ agnitç veritati. Vnde Aug. Herba trahit ouẽ, hoc modo arctat nos articulus ad credendũ. Vnde quidã arctãs, id eſt trahẽs. Et part. 3. idem Gerſ. in Centilogio de impulſib. decad. 4. ait: Diuinus illapſus etſi nõ poſſet cogere liberũ arbitriũ, vt liberũ eſt, quoniã hoc implicat cõtradictionẽ, vt idẽ fiat violẽter & nõ violenter: poteſt tamẽ inducere neceſſitatem ad illud, quod ſi placuerit, vt de anima non voluntaria, poteſt reddere ſpontaneam, docuit hoc Pauli conuerſio.

¶ VOLVNTAS pietatis eſt quo quis alteri compatitur, & hac voluntate pietatis poſſumus quandoque velle oppoſitum illius, quod Deus vult, vt vult Tho. ac Bona. & Guil. Scoti imitator. Vnde Aug. in Enchir. dicit: Aliquãdo homo bona voluntate vult, quod Deus nõ vult: hoc intelligendũ eſt volũtate pietatis prçcipuè, Hinc Iere. lib. Thre. dolebat ex pietate deſtructionẽ Hieruſalẽ, quã tamẽ Deus volebat. Et Dominus Ieſus pietate humanitatis flebat ſuper Hieruſalẽ quam tamẽ volũtate deitatis deſtrui volebat. Iſto modo ẽt ſancti aliquoties in ſe volũt oppoſita. Nã Act. 21. Paulus volebat in Hieruſalẽ alligari ꝓ nomine Ieſu, & diſcipuli nolebãt, & non erãt cõformes Deo. Iſto modo ẽt B. Virgo nolebat & flebat mortẽ filij ſui cũ maximo cordis dolore, quã Deus volebat: in quo & ipſa ſe conformabat. Non enim eſt dubitandũ quin ratio cõſtantiſſima vellet eundẽ pati pro ſalute generis humani, vt per omnia conformiter vellet Deo patri, &c. & hoc voluntate rationis deliberatæ, & ſancti patres voluerunt. Sic bonum eſt condolere Chriſto

paſſo,& piè affici. Sic & nos voluntate pietatis triſtari debemus de paſſione Chriſti. Et ſic afficiuntur viri ſancti,qui gratias agunt de paſſione Chriſti,& commouentur ad dolorem & fletum compaſſionis in conſideratione vulnerum & dolorum Chriſti. Eſt & alia voluntas in nobis,ſcilicet rationis de liberatiuę,& hac tenemur velle, quod Deus vult, quia recta ratio dictat,vt Deo ſubiiciamur. Eſt & alia in nobis voluntas,ſcilicet charitas,id eſt, charitate informatā,& hac tenemur conformari. Iſtis modis Chriſtus mortem ſuam volebat,ſicut & mater eius, licèt voluntate ſenſualitatis oppoſitum volebat,ſi tamē Deus vellet:& ſic debemus & nos. Pelbar.&c.

¶ Volvntas creata tripliciter poteſt ſe cōformare volūtati diuinæ,ſcilicet in volito,volēdo volitū. In actu,ſcilicet volēdi,volēdo ꝙ Deus vult ipſum, ſcilicet ex charitate velle. In modo,quia eodē modo vult, quo Deus vult:de quo vide plura apud Gabr.lec.lxviij.& lxix.cano.& di.xlviij q.vnic.lib. 1.& S.Bonau.eadē di.per plures queſtiones. Vnde breuiter quilibet tenetur ſe cōformare volūtati diuinę ſigni præceptiuę vel prohibitiuæ habitualiter ſibi notæ. Prohibitiuæ ſimpliciter, præceptiuę pro loco & tempore:ſed nō tenetur ſe cōformare volūtati ſigni,quæ eſt conſiliū. Itē tenetur ſe cōformare volūtati diuinę volēdo id quod vult eā velle volūtate beneplaciti vel præcepti:ſecꝰs de volūtate cōſilij. Dom.Card.Came.q.14.ar.2.li.1.de cōformitate voluntatis creatæ ad diuinā.ponit tres cōcluſiones. Prima eſt quòd voluntas creata ſic, tenetur ſe voluntati diuinæ beneplaciti vniuerſaliter cōformare,vt velit vel nolit quicquid Deus tali voluntate vult eum teneri velle. Secunda eſt,quòd voluntas creata non ſic tenetur ſe voluntati diuinę beneplaciti vniuerſaliter conformare,vt velit quicquid Deus vult tali volūtate,vel quicquid ipſe vult eum velle. Tertia eſt quòd volūtas non ſic tenetur ſe voluntati diuinę beneplaciti vniuerſaliter conformare,vt velit quicquid ſcit, aut videt tali voluntate Deū velle. Has cōcluſiones diffuſè probat Aliac. Id verò tenemur velle, quod Deus vult nos teneri velle:de quo apud Theol.multa legere potes, de quo aliàs plura ſcripſimus ex aliis. Et ſi Deus velit aliquid:vtputa,patrē tuum moti, vel tibi non dare gloriā,tamen tu non es obligatus id velle:quam uis etiam ſcias Deum illud velle:quia tale velle nō eſt lex obligans,vt ait Cardinalis, vbi ſuprà. Nec quis tenetur credere quòd damnabitur, etiā ſi reueletur à Deo,non tenetur credere,quòd illud ſit ſibi reuelatum à Deo,ſed quòd ſit illuſio,vel quod ſit conditionalis & non abſoluta reuelatio. Quia propter nullius præceptum tenetur agere contra legem Dei, & non credere maximè,vbi illud non eſt diſpenſabile: quare & licet,imò tenetur orare pro ſua ſalute, & velle ſe eſſe ſaluandum, quia ex tali reuelatione non abſoluitur à priore obligatione,nec pòſt minus tenetur ad præcepta Dei de dilectione ſui,& oratione quàm priùs. Hæc Aliacen. Videatur ad hoc Gabriël lectione lxviij. canon. & Occam diſtinct. vltim.libr.1. ſenten. & plura aliàs. Eſt autem maxima conformitas voluntatum cum diuina in beatis,vt ſcribit idem Gabr.aliàs.

¶ Volvntas dicitur contingenter cauſare. Vnde voluntatem cōtingenter cauſarē (vt ſcribit Gabriël diſtinct.26.quæſtio.vnica, libr.1.) eſt quod liberè ſine omni variatione ſibi vel alteri aduenien-te,& non per ceſſationem alterius cauſæ poteſt ceſſare ab actu in alio inſtanti. Non ſic eſt de cauſa naturaliter agente,quia cauſa naturaliter ſemper agit,niſi ipſa mutetur, vel aliqua nouitas fiat circa ipſam, vel quia aliqua cauſa correquiſita ceſſat cauſare,& ſimilia. Sed omnibus illis æqualiter ſe habentibus voluntas ſua propria libertate poteſt ceſſare ab actu,non in eodem inſtanti quo agit,ſed in alio:nihilominus in eo inſtanti quod cauſat,contingenter cauſat,& non neceſſariò,non quod habeat potentiam ad oppoſita in eodem inſtanti,iſta quod poſſit in eodē inſtanti cauſare & non cauſare,ſed quia in inſtanti quo cauſat, habet potentiā ceſſandi,& non cauſare pro inſtanti cæteris omnibus paribus,& hoc eſt contingenter cauſare,& nihil aliud. Et ita nonquam eſt potentia ad oppoſita ſine ſucceſſione. Gabriël.

¶ De voluntate Chriſti. Et quia in Chriſto ſunt plures naturæ intellectuales:videlicet, diuina & humana,neceſſe eſt in Chriſto plures eſſe voluntates, vt ſcribit S. Bonau.d.17.q.1.& 3.li.3. Et ſecundū quod voluntas tripliciter poteſt cōſiderari, aut ſecundū naturalē voluntatē,aut ſecundū potentiā per quā quis vult,aut ſecundū modū volendi, ſecundū hoc tripliciter diuiditur voluntas in Chriſto. Duplex enim eſt in Chriſto volūtas,diuina, videlicet & humana,ſecundū duas naturas,& hoc ſecūdū cōſiderationē,quo ad naturā. Sì aūt cōſideretur volūtas ſecundū potētias per quas quis vult, ſic tripliciter diuiditur. Nā in Chriſto fuit potētia diuina, & potētia rationalis creata,& potētia ſenſitiua,per quarum quālibet in actū volēdi exibat, ſic diuidit Magiſter in textu. Per comparationē autē voluntatis ad modū volēdi,habet multiplicari volūtas in Chriſto. Sic cōſiderauit Magiſter Hugo volūtatē Chriſti,cùm eam per quatuor mēbra diuiſit. Ait enim ſic: In Chriſto fuit volūtas diuinitatis,& volūtas rationis,& volūtas pietatis,& volūtas carnis. Voluntas diuinitatis per iuſtitiā ſentētiā dictabat. Voluntas rationalis per obediētiā veritatē approbabat. Voluntas pietatis per cōpaſſionem in malo alieno ſuſpirabat. Voluntas carnis per paſſionem in malo proprio murmurabat. Et in Chriſto fuit volūtatū cōcordia & cōſonantia (vt idem ſcribit S. Bona.& concordat Brule.d.17.q.3.lib.3.) Quamuis ea parte voluntatis nō eſſet idētitas,quia vnaquæq; voluntas,quod ſuum erat voluit,ſecundum diuinam voluntatē (vt dicit Magiſter Hugo) quod iuſtū erat volnit,ſecūdū voluntatē rationis iuſtitiæ, conſenſit & iuſtitiā approbauit:ſecundum autē volūtatē pietatis ſine odio intimè cōdoluit miſeriæ,quēadmodū ſecundum voluntatē carnis iuſtitiā nō accuſabat, ſed pœnā recuſabat. Et licèt diuerſa eſſent volita, volūtates tamē in Chriſto habuerūt cōſonantiā. Vide latiùs ibi S.Bonau.& per conſequens voluntates in Chriſto nō fuerūt repugnātes,nec humana voluntas diuinæ, nec ſenſualis rationali, alioquin ſequeretur in Chriſto fuiſſe peccatū tranſgreſſionis & vitiū corruptionis. Et quando Chriſtus orauit: Non ſicut ego volo,ſed ſicut tu. In quo verbo inſinuatur voluntas in Chriſto. Vna,videlicet rationis,quæ erat ſimilis & ſubiecta diuinę voluntati. Altera verò ſenſualitatis,quam ratio ſubiiciebat volūtati diuinæ:licèt ipſa ſenſualitas cōtrarium appeteret. Et ita quāuis non erat ſimilis,erat tamen ſubiecta,ac per hoc non erat contraria. De hac etiā voluntate ſcribit idem S. Bonauen. d.48. art.

art.2.quæſt.2.libr.1.Et non parum multa Gabr. di. 17.q.vnica,lib.3.qui cæteris eſt clarior:videatur dè hoc Iacobus de Valentia ſuper illud Pſal.21. Quoniam tribulario proxima eſt,&c. qui perpulchrè notat & ſcribit de voluntate Chriſti, & quomodo diuinæ ſemper fuit conformis. Vide eum ſi placet.

¶ VOLVNTARIVM dicitur quod eſt ſecundũ inclinationem voluntaris. Et hoc dupliciter, ſcilicet ad agendum & patiendum, ex beato Tho.1.part.q. lxxxiij.art.1.Et voluntariũ eſt duplex(vt ſcribit Gabr.di.15.q.3.ar.1.libr.3.)Eſt enim voluntarium ſimpliciter,& quandoq; ſecundũ quid, ſiuè ex conditione,vt patet 3.Ethic.& per oppoſitũ de inuoluntario. Vnde ablatio rei eſt ſimpliciter inuolũtaria, & quãdoq; ex cõditione,quia nollet eã fieri ſi prohibere poſſet ſine maiori dãno,vt dum ſubditi patiũtur oppreſſiones à ſuis dominis iniuſtas, &c. Et ſecundum Alexand.de Ales part.2.q. 125.membro 1.& poſt eum ſcribit Gabr.lect.lxxviij.canonis. Voluntarium ſimpliciter eſt,quod eſt à voluntate ſecundum quid:ſeu interpretatiuè eſt illud quod oritur voluntate cõcomitante nõ prohibente vel prę cauẽte,dum præcauere potuit:ſicut ſubmerſio nauis ex negligentia nautæ dicitur quodammodo & interpretatiuè voluntaria. Similiter quædam peccata omiſſionis purè pro eo quod voluntari talia imputantur. Et hoc modo multa venialia ſunt voluntaria. Omne enim peccatum actuale eſt voluntarium. Mortale eſt voluntariũ ſimpliciter,veniale autem eſt voluntariũ ſimpliciter,ſicut illud, quod fit ex deliberatione,vt mendacium iocoſum. Aut ſecundum quid & interpretatiuè,ſicut quod fit ex ſurreptione. Et ſecundum ſanctum Bonauenturã diſt.41.lib.2.circa tex. Nouem ſunt gradus voluntarij ſecundum quos peccata dicuntur,ſecundum plus & minus. Primo enim & principaliter dicitur voluntarium,quod eſt à voluntate,nullo inclinante: nec exterius, nec interius: ſicut fuit peccatum Luciferi voluntarium. Secundo modo voluntarium dicitur,quod eſt à voluntate aliquo ſuggerente exterius,ſed nullo inclinante interius: & ſic fuit peccatum primi hominis voluntarium. Adam enim (inquit Brulefer) voluntaria tranſgreſſione corrupit ſe & totam poſteritatem. Tertio modo dicitur voluntarium,quod eſt à voluntate, aliquo tamen inclinante interius & exterius,& ſic eſt peccatũ mortale quod aliquis perpetrat ex deliberatione & intentione poſt lapſum naturæ. Omne autem peccatum oritur à volũtate(inquit Brulefer.) Vnde mala voluntas eſt cauſa omnium malorum, vt vult Gerſon ſermone facto in die circuncíſionis Domini,conſiderat.4. vt ſublata mala voluntate, nos adiutores gratiæ Dei ſumus, qui piis conatib° nõ deerit. Vide eundẽ Gerſ.ſer.facto corã concilio Conſtantienſi de mala voluntate,quę mala pariat: & eundẽ de ſenſu literali ſacræ ſcripturæ de cauſis errorum. Quarto eſt aliquid voluntariũ,quod eſt à voluntate non mouente ad illud directè, mouente tamen illud ex conſequenti:ſicut eſt peccatũ omiſſionis,quo quis omittit ad matutinũ ſurgere, quia voluntariè ſe inebriauit. Quinto modo aliquod eſt voluntarium,quod eſt à voluntate non manẽte ad illud directè,nec appetente,ſed aliud refugiẽte, ſic eſt peccatũ quod homo facit mortis timore. Sexto modo eſt aliquid volũtarium,quod eſt à voluntate non plenè idem quod agit cognoſcente: & ſic peccatũ ex ignorãtia dicitur voluntariũ. Septimo modo dicitur aliquid voluntariũ, quia cõſequitur ad aliquid quod voluntariè factũ eſt ab illo eodem à quo illud fit:& ſic peccata quæ cõſequũtur ebrietatẽ in quã homo ſe ſciẽter induxit,dicuntur aliquo modo volũtaria. Octauo modo dicitur aliquid voluntariũ,quia eſt ab aliquo potente prohibere,nõ tamen prohibente:& ſic peccatũ veniale,quod eſt primus motus,dicitur eſſe voluntariũ. Nono, dicitur aliquid voluntariũ quod introductũ eſt à volũtate aliena,ſicut à cauſa prima,& ſic peccatũ originale dicitur voluntarium. In omnibus iſtis modis prędictis aliquo modo ſaluatur ratio voluntarij, propriè tamen & principaliter in duobus modis primis. Et propterea dicit Auguſtinus,quòd illud, quod dixerat,ſcilicet omne peccatum voluntariũ de peccato primi parentis eſſe intelligendum,non quia illud ſolùm ſit voluntariũ,ſed quia illud inter cætera merè eſt volũtarium. Alia enim aliquo modo voluntaria ſunt:licèt non ita plenè,:ſicut illud, quod fit per neſcientiam & per coactionem, nec coactio tollit rationem voluntarij. Hæc ſanctus Bonauentura. Vide & in dictione Inuoluntarium ſuprà. In inuolũtariis autem neque laudamur, nec vituperamur,de quo aliàs.

¶ VOLVPTAS eſt iucundus motus in ſenſu ſecundum Ciceronem lib.2.de fi.bonorum & malorum. Vel Voluptas eſt elata præter modũ lętitia opinione præſentis alicuius boni. Et dicit voluptas, quod talia maximè volumus. Vnde quicquid cum delectatione animũ demulcet, voluptas dicitur: referturq; & ad animũ & ad corpus,quãuis nõnulli velint eſſe ſolius corporis & turpem. Sed de honeſta ſcribitur in Pſalm. Torrẽte voluptatis tuæ potabis eos. De turpi,Cicer.diuinus Plato eſcã malorũ appellat voluptatẽ. Voluptas ſecundum Iſidorum eſt cum quadam lubrica ſuauitate ad illicita ſordidæ mentis inclinatio. Vel ſecundum Ariſtotelem libr. 1.Rhetor. Voluptas eſt motus animæ quidam & affectio tota ſimul,& ſenſibiliter in naturam proficiſcens:cuius contrarium eſt dolor. Et voluptas dicitur quaſi volubilitas,nũc hac,nunc illac circa rem dilectam apprehẽſam,vt dicit Gerſ. part.3. trac.2. de Canticordo. Et ſemper voluptas famem ſui habet,& tranſacta nõ ſatiat,inquit Hieron. ad Damaſum. Hinc Ambroſ. Nihil prodigę ſatis eſt voluptati,ſemper ſamẽ patitur ſui,quæ alimẽtis perpetuis neſcit impleri. Epicurus collocans hominis felicitatem in voluptate animi, ſi conſequenter locutus eſt,poſuit eam ſimiliter in luctu pro ſtatu præſenti. Itaque dici nequit(inquit Gerſon part.2.in ſer. facto in ſolennitate omnium ſanctorum, qui incipit:Beati qui lugẽt.)quod felicitas noſtra ſit in voluptate niſi comitante:non enim ipſa eſt finis vltimus,ſed ſolus Deus per dilectionem & cognitionem apprehenſus. Eſt & voluptas venerea & libidinoſa,quæ aduerſa eſt contẽplantibus veritatem. Vnde Sophia apud Gerſonem parte 2.de caſtitate & cælibatu Eccleſiaſticorum. Nihil credo, inquit, plus obeſſe veritati,vel acquirendæ, vel ſpeculandæ(potiſſimum de cauſis altiſſimis)quàm voluptatem veneream,quàm contractum illum corporũ, ſine quo vxor cũ liberis haberi non põt,vbi ſorbetur & abſorbetur rationis iudicium, vbi nihil virile,altum nihil cœleſte, mens quæ tali, dederit paſſionis finitur meditari,&cæ. A voluptas venit volu

ptuarius,a,um.hoc eſt voluptatis plenum:& voluptuoſum,idem.

¶ VOTVM quandoque dicitur firmum propoſitū. Vnde Caſſiod.& refert Magiſter di.17.li.4. Magna pietas Dei,quod ad ſolam promiſſionem peccarū dimiſerit. Votū enim pro operatione iudicatur.Et hoc computatur pro operatione, nō quia tantum valeat omnino,ſed quia hoc Deus acceptat. Et ſi aſſit votum,& deſit facultas,Deus excuſatum habet.Hæc S. Bona.d.17.in dub.literal.libr.4. Et votum dicitur à voluntate, quaſi à primo mouente rationem ad promittendum,ſecundum S. Thō.2.2.q.lxxxviij.ar.1.Quoniam verò ea quæ vehementer deſideramus,quæ voto à Deo poſcimus, fit vt aliquando votum pro deſiderio capiatur.Vnde voti compos,qui deſiderium ſuum aſſecutus eſt.Deſcribitur autem votum ſic ſecundum Iuriſconſultos:Votum eſt alicuius boni cum deliberatione facta promiſſio.Videdeclarationem apud Paludenſem.Et obligatio voti,vt idem dicit,fit Deo principaliter & finaliter, vt & vult Richard. licèt fiat in manu hominis,quia Deus intuetur cor, & ſibi fit obligatio voti:ideo nō per ſolā ſtipulationem,ſed per nudam promiſſionem & pollicitationem homo efficaciter obligatur:imò etiā ſola cordis promiſſione,ſiue oris expreſſione,vt dicit Paluden. Votum ſecundum Magiſtrum eſt teſtificatio quędam promiſſionis ſpontaneæ, quæ Deo & his quæ Dei ſunt propriè fieri debet. Sunt tamen & vota ſtultorum quæ frangenda ſunt,vt idē ait. Votū,vt ſcribit Hugo de ſancto Vict.eſt ſpōſio animæ voluntaria, & Deo facta pollicitatio,vt votū quaſi voluntario factū. Vide aliàs diffinitiones apud Paludenſem diſtinct.38.quæſt.1.libr.4.Et vota ſecundum eundém in tribulatione & perturbatione facta, ſunt tenenda.Votum ſecundum Richard.diſtinct.38. artic.3. q.2.lib.4.ſic deſcribitur:Votum,inquit,propriè dictum eſt propoſiti ſupererogatiuè boni promiſſio, Deo facta propter bonum finem ex deliberatione firmata.Addit Brulefer diſtin. 38. per intentionem obligandi ſe ad implendum promiſſum.Dicitur,ſupererogatiuè boni,dictum eſt ad differētiam voti quod eſt de bono neceſſariò ad ſalutē,vbi nō inuenitur plenè ratio voti.Vnde ſecundúm S.Bona.di. 38.q.2.lib.4.generaliter loquēdo:votum eſt de eis, quæ promouent ad ſalutem vltra ſtatum communem.Sed quæ diſpendium ſalutis vergūt,ſub voto cadere nō poſſunt,quū, votū debet habere comites quos habet iuramētū,ſcilicet veritatē,iudiciū, & iuſtitiā,vt paulò poſt videbitur. Sed propriè accipiendo eſt de bono ſupererogationis, vt ſunt cōſilia Chriſti,& omnia bona opera ad quæ nō tenemur,ſicut eſt peregrinatio,ieiuniū, &c. Et accipitur ibi propoſitū,vt inquit Rich.non pro actu proponendi,quia ille præſens eſt:promiſſionis autē eſt reſpectu futuri,ſed accipitur pro re propoſita. Deo facta dicitur,ad differentiā promiſſionis homini factæ,quæ nō habet rationē voti propriè dicti.Dicitur,propter bonū finem,ad excludendū vota facta propter finē malū tantū,quāuis ſint facta de re bona,quæ propriè loquendo nō ſunt vota.Dicitur,ex deliberatione firmata,ad differentiā votorū, q̄ fiūt ex ſurreptione,quæ planā rationē voti nō habent. Hęc diffinitio cōmunis eſt voto tam publico, quā priuato,ſiue per vocem ſenſibilē expreſſo,ſiue per interiorē locutionē tantū:ſola enim interiori locutione poteſt homo ſe obligare Deo. Illa autē diffinitio voti:Votū eſt cōceptio melioris propoſiti animi deliberatione firmata,eſt diffinitio voti taciti,quod fit Deo per interiorem locutionē tantū,vt dicit Richar.vbi ſuprà:diffinitio verò voti quā ponit Magiſter in tex.conuenit voto per ſenſibilem locutionē expreſſo,ſiue ſolēni,ſiue priuato. Tantæ autem altitudinis eſt votum religionis, quod omnia alia in ipſum cōmutari poſſunt,vt idem ait Richar.ar.3.q.1.li.4.Item carens vſu liberi arbitrij vouere nō poteſt,quia nō poteſt conſentire, vt idem vult q.2.vbi ſupr.Habens autē vſum lib.arb. poteſt vouere,& quilibet,nec aliquis pōt vouere ea quæ prohibētur.Nō enim acceptat Deus obligationē contra ſuum pręceptum,vel Eccleſię factam.Multi autem ſunt qui prohibentur vouere. De quo vide Richar.ibidem.Sicut mulier in his,in quibus viro ſubeſt abſque conſenſu viri:ſic vxor non poteſt vouere ire ad ſanctum Iacobum ſine licentia viri,nec vir poteſt vouere caſtitatem abſque conſenſu mulieris,quia vir in debito carnis ſubeſt vxori.Item filiusfamiliàs in regimine vitæ nihil ſinē auctoritate patris vouere poteſt. .Nec ſeruus, nec religioſus quod ad ſeruitium corporale, vel ſine prælati voluntate quicquam vouere poteſt. De quo aliàs multa legere potes,&c.Opus verò factum cum voto magis meritorium eſt quàm ſine voto, vt idem probat & vult art.q.6.2.Nam,cùm Deus acceptet opus propter operantem,tantò magis acceptat opus quantò eſt ab homine ad ſeruitium ſuū ſpecialius dedicato,ſed cæteris paribus homo ſpiritualius dedicatur ad ſeruitiū Dei per votū,quàm ſine voto, Vide latiùs Rich.Sic ſeruitium religioſi,magis eſt Deo acceptum quā hominis ſecularis,quia dat totam arborem cum fructu,&c. Videatur ad hoc Paludenſis diſt.38.quæſt.5.lib.4. Debet autem votum habere tres comites,quos habet & iuramētum,vt ſcribit Brulefer diſt.38.quæſtio.2.lib.4. ſcilicet veritatem,iudicium,& iuſtitiam.Primò namq; neceſſe eſt vt ſit iuſtitia,ſcilicet vt illud quod vouetur,ſpectet ad ſalutem, & ſit bonum & honeſtum. Secundò eſt iudiciū,vt vouens deliberatè voueat, & non præcipitanter.Tertiò eſt veritas,vt diſcretè & iuſtè quod vouit, perſoluat. Vouentibus enim lex poſita eſt de reddendo.

¶ VOTVM eſt duplex,ſicut dicit Magiſter diſtin.38. libr.4.Quoddam commune,quoddam ſingulare. Cōmune eſt illud,quod omnes in baptiſmo faciūt cum ſpondent renunciare diabolo & pompis eius. De quo habetur de conſecra.di.4.q.prima, & tale votū eſt de his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem.Ibi tamē diminutiuè inuenitur ratio voti,quia votum propriè eſt, quid voluntarium, & reſpectu principij à quo procedit,& reſpectu eius quod vouetur. Singulare eſt,cùm aliquis ſpōtè promittit ſe ſeruaturum aliquod bonum,ad quod aliàs non tenetur, quamuis teneatur poſt votū tale. Et votum nō poteſt fieri de bono neceſſario ad ſalutem, vt ſcribit Rich.di.38.ar.3.q.2.li.4.Et de his duobus votis dicitur,17.q.1.c.1.Accipiendo autē votū largè(vt idē dicit Rich.)vt extendit ſe ad cōmune & ſingulare,poteſt fieri votū de omni bono vtili ad ſalutem. Sed votum ſingulare quod propriè habet rationē voti,nō pōt fieri de bono vtili neceſſario ad ſalutē.

¶ VOTVM continentiæ eſt duplex, ſcilicet ſolenne, & ſimplex.Quādo autem votum continentiæ dicitur ſolenne,

tur ſolenne, quamuis de hoc variæ ſiut opiniones apud aliquos iuriſperitos, tamen ſecundum communem doctrinam Theologorum, & ſecundũ maiorem partem iuriſperitorum, ſolùm duobus modis ſolennizatur votum continentiæ, ſcilicet per ſacri ordinis ſuſceptionem, & per certæ regulæ profeſſionem in manu eius qui poreſt recipere huiuſmodi profeſſionẽ: puta, in manu prælati ipſius, qui profitetur, vel vicem eius gerens, vel ſi manſit in religione approbata. Si quis autẽ alio modo vouet continentiã, quàm his duobus modis, hoc dicitur votum ſimplex. Iſtud ponunt Iuriſconſulti cum Theologiæ doctoribus. Et votum continentiæ ſolẽne prohibet matrimonium contrahendum, dirimit contractum. Prohibet & votum continentiæ ſimplex matrimonium contrahendum, non tamen dirimit matrimonium contractum. De quo multa apud Iuriſconſultos & Theologos. Vide & de hoc Tho. Argent. diſtinct. xxxiij. libr. 4. Et Magiſtrum Ioannem Gerſonem in regulis moralibus, & de matrimonio. Et Richard. diſtin. 38. art. 7, q. 2. vbi ſuprà,

¶ Votum dicitur à volendo, ſcribit Rich. q. 2. art. 2. vbi ſuprà. Vnde ſicut nobis eſt duplex velle, ſcilicet Plenum quod eſt velle deliberatiuum. Et ſemiplenum, quod eſt velle ex ſurreptione, ſic dico (inquit Richard.) quod duplex eſt votum, ſcilicet votum quod habet plenam rationem voti. Et de ratione talis voti eſt, quòd ſit ſactum ex deliberatione. Et eſt votum quod non habet plenam rationem voti, & de ratione voti talis non eſt quod fiat cum deliberatione, tale enim fieri poteſt ex ſurreptione, & quia plenam rationem voti non habet, ideo nõ obligat de neceſſitate, ſed tantum ex quadã congruitate. Et ideo venire contra tale votum etiam propria auctoritate non eſt peccatum mortale. De re quoque inutili ad ſalutem, vt eſt malum culpæ, nõ poteſt fieri votum de iure, quia Deus reſpuit obligationem ſibi oblatam contra ſeipſum. Plura videto de hoc Rich. art. 3. q. 1. vbi ſuprà.

¶ Votum ſolenne & publicum differunt (vt ſcribit Richard. diſtin. 38. art. 7. q. 3. lib. 4.) Nam quodlibet votum coram multis in publico factum, publicum dici poteſt, ſed non quodlibet tale poteſt dici ſolenne. Non enim dicitur votum ſolenne, niſi quod in ſe habet aliquid annexum, vt publicum debeat venire, & per quod vouens ponitur ſub alterius hominis poteſtate, & tale eſt votum in ſuſceptione ordinis, per quem ſuſcipiens conſtituitur miniſter Eccleſiæ, Deo publicè ſeruiẽdum, & ponitur aliter quàm ante ſub Epiſcopi poteſtate, vnde tale votum eſſet ſolenne, etiamſi prædictum ordinem ab Epiſcopo ſuſciperet in ſecreto, profeſſio etiam in religione facta in manu eius, qui eam poteſt recipere in ſe aliquid habet annexum, quo in publicum debeat venire. Vnde talis profeſſio ſolẽnizat votum, etiamſi in manu eius qui eam poteſt recipere fieret occulrè, quia talem oportet ſecularẽ vitam dimittere, & in clauſtro cum aliis ſui ordinis cõuerſari, & ad hoc per prælatum cogi poteſt, nec aliter quàm aliquo prædictorum modorum votũ ſolennizari poteſt, Suſceptio enim habitus profeſſorum vbi diſtinguitur ab habitu nouitiorum, votum non dicitur ſolennizare, niſi inquantum tãlis habitu ſuſcepto eſt quædam præſumpta profeſſio. Plura alia de voto & eius cõmutatione & diſpenſatione in voto legito apud Richar. & alios & Gerſonem. Et quamuis Paludenſis duodecim ponat diuiſiones voti diſtin. 38. quæſt. 2. lib. 4. Sed hæc ſufficiant. Qui plura legere velint de voto cõſulant alios, compendio ſtudemus.

¶ Vovare eſt ſpõtè, vel ſanctè, vel Deo aliquid ſanctè promittere, & qui vouit, vt dicitur debitor voti efficitur. Vouere eſt conſilij reddere præceptum.

¶ Vox eſt percuſſio aëris inſpirati, ad vocalem arteriam moti ab anima quæ eſt in illis partibus ſecundum Ariſtot. libr. 2. de anima. Vel vox eſt aëris per linguam percuſſio quæ per quaſdam gutturis partes, quæ arteriæ vocantur ab animali profertur, ſecundum Boëtium ſuper li. periherme. vel (vt idem dicit.) Vox eſt ſonus cum quadam imaginatione ſignificandi. Petrus Hiſpanienſis in principio ſuę logicæ dicit vocem eſſe ſonum ab ore animalis prolatum, naturalibus inſtrumentis formatum. Sunt autem naturalia inſtrumenta quibus vox formatur nouem, ſcilicet Guttur, lingua, palatũ, quatuor dẽtes, & duo labra. Dicitur & vox quicquid ſonat, & dicit apotou boao quod eſt ſono, eius diminutiuum eſt vocula. Et beatus Ioannes dicitur vox Domini, & non verbum. Conſtat enim (inquit Beda) quod vnigenitus Dei filius verbum vocatur patris: Ioanne atteſtante qui ait: In principio erat verbum, &c. Ex iſta noſtra locutione cognoſcimus quo prius vox ſonat quàm verbum, poſtmodum poſſit audiri. Ioãnes verò vox à Propheta dicitur, quia verbum præcedit. Aduentum itaque domini cum Ioannes præcurrens vox dicitur, quia per eius miniſterium patris verbum ab hominibus auditur. Hæc Beda. Et repetit Gerſ. lect. 2. ſuper Marcum in principio, &c.

¶ Vox tubæ, de qua dicitur diſt. 43. lib. 4. ſententiarum non erit principalis efficiens cauſa reformationis corporum, nec vnionis animarũ ad illa, ſed virtus diuina, erit tamen cauſa inſtrumentalis. De hac tuba dicit Apoſtolus 1. Corint. 15. Canet tuba & mortui reſurgent incorrupti. Erit autem vox tubæ vox Ieſu Chriſti, qua præcipiet mortuos reſurgere, quod patet per illud quod dicitur Ioan. 5. Mortui audient vocem filij Dei. Vide latiùs de hoc Rich. 43. at. 3. quęſt. 3. lib. 4. Et eadem vox Chriſti ſecũdum ſanctum Bonauen. eadem di. circa literam ſecundum diuerſas proprietates iſta tria ſortitur nomina. Vox enim Chriſti erit virtuoſa, ideo dicitur iuſſus, quia præceptum, dicit enim & fiet. Erit authẽtica, & ideo dicit̃, vox Archãgeli, id eſt principis. Et erit nihilominus ſeuera, & ideo vox tubæ dicitur. Et ſic idẽ multiplici vocabulo exprimitur, ad inſinuandum illius vocis proprietaté multiplicem & dignitatem. Non diſcrepat Rich. vbi ſuprà. Tantã autem virtutem habebit illa vox (vt ſcribit Brulefer diſtinct. 43. qu. 6. libr. 4.) quod audietur in paradiſo, in inferno, in purgatorio, & per vniuerſum orbem, ita quod ad illam vocem omnes comparebunt, &c. Fuit & Chriſtus vox Domini ſuper aquas, per quam vocem conſtituit baptiſmum, vt ſcribit Iacobus de Valentia ſuper illud Pſalm. 28. Vox Domini præparantis ceruos, &c. Fuit & vox Domini in virtute per quam conſtituit confirmationem, in qua datur robur, & virtus ad reſiſtendum diabolo, & pugnandum contra eum. Tertiò Chriſtus fuit vox Domini in magnificentia conſtituendo Euchariſtiam, quod eſt ſacramentum magis magnificum, & nobilius cæteris. Quartò fuit vox Domini confringentis cedros, cõſtituendo ſa

cramentum pœnitẽtię, per qua m confregit dęmones & ſeptem vitia capitalia. Quintò fuit vox Domini intercidentis flammam ignis, conſtituendo matrimonium, per quod extinguitur & excuſatur flamma libidinis. Sextò fuit vox Domini cõcutiẽtis & commouentis deſertum Cades, conſtituendo extremam vnionem, per quam ſubmerguntur peccata & tranſmittuntur fideles ab hac vita mortali in vitam æternam. Septimò fuit vox Domini præparantis ceruos, conſtituendo prælatos & ſacerdotes in Eccleſia per ſacramentum ordinis, qui quidem ſacerdores & prælati figurantur per ceruos in canticis Salomonis. Et ſic patet qualiter Chriſtus per ſeptem voces, inſtituit ſeptem Eccleſiaſtica ſacramenta, vt ſcribit Epiſcopus Chriſtopolitanus vbi ſuprà.

¶ Vrsvs in ſcriptura plura ſignificat, vt ſcribit Pelbart. lib. 2. Roſarij Theolo. in dictione Beſtia. Quãdoque ſignificat iram & vltionem Dei in peccatores. Thren. 3. Vrſus inſidias factus eſt mihi Dominus, ſcilicet per Caldeos qui occultè inſidiantes & ſæuientes rapuerunt illos, ſcilicet Iudæos Dei iudicio, vt dicit ibi Gloſſ. & Lyra. Et Oſee 13. dicit Dominus. Occurr eis, ſcilicet peccatoribus, quaſi vrſę raptis catulis. Gloſſ. Nil vrſa dicitur ſæuius cùm catulos perdiderit, vel cùm eſurierit. Vnde quãdoque ſignificat etiam principem iracundum, & crudelem in ſubiectos. Prou. 28. Vrſus eſuriens ipſius ſuper populum pauperem. Et quandoque ſecundum Ambr. ſignificat pietatem, quam omnes debent habere erga fœtus ſuos, vt vrſa habet, &c.

¶ Vsvra eſt lucrum ex mutuo principaliter intentum, vt ſcribit Gabr. di. 15. quæſt. 11. ar. 1. lib. 4. Eſt autem lucrum incrementũ pecuniæ vel pecunia menſurabile, ſiue ſit munus à manu, à lingua ſiue ab obſequio, quod quis habet ex voluntaria commutatione, vltra ea quæ prius ſua erant. Et illa quæ ſua erãt dicuntur ſors. Eſt enim ſors res iuſtè poſſeſſa. Vel vt legiſtę dicunt debita quantitas mutuatę rei in materia occurrenti. Vel ſors dicitur capitale. Et quicquid accedit ſorti, ſiue veſtis, ſiue eſca, ſiue pecunia, vſura eſt. Et dicitur, quicquid pecunia commenſuratur. Sunt enim quædam quæ ſorti accedunt, quæ nõ faciũt vſuram, vt amicitia, gratitudo, &c. Nam mutuans ad captiuandum amorem, aut beneuolẽtiam, non committit vſurã, vt vult ſanct. Tho. 2. 2. q. lxxviij. ar. 2. Quod verum eſt, niſi ſpes vlterius procederet ad lucrum, vt ſi quis Papæ, aut Principi mutuaret ad captandum beneuolẽtiam, vt poſtea poſſet conſequi beneficium vel caſtrum aut huiuſmodi, tunc enim eſſet ſpes lucri, & per cõſequens vſura. Sic qui mutuatur ſpe alicuius habendi, cuius vſus inter amicos concedi ſolet ſicut commodatio libri. Iniuriæ remiſſio ab illo qui me iniuſtè perſecutus eſt, cum multo meo damno. Secus ſi iuſtè, quia non liceret ſine vitio vſuræ mutuũ dare ſub tali ſpe, illud non eſt vſura: Hæc angelus. Lucrum verò ex aliis commutationibus acceptũ non eſt vſura, etiam ſi fuerit illicitum, vt dum quis ſuperueniat, & in hoc diſtinguitur vſura à turpi lucro. Item quicquid accipitur pro dilectione ſolutionis pretij, ad vſuram pertinet. Nam perinde eſt acſi acciperetur pro pretij mutuati dilatione. Vſura in ſua ratione propria includit iniuſtitiam, quia eſt recipere rem alienam manente aliena inuito domino. Sic recipere vſuram ſtante hocquid nominis termini ſimpliciter iniuſtum eſt, quia diuinæ voluntati contrarium, nec poteſt Deus diſpenſare, vt recipiatur vſura licitè in ſenſu compoſito. Attamẽ ſi de ſua abſoluta potẽtia concederet alicui recipere vltra ſortem ex mutuo, vnde non reciperet alienum, nam recipiendo faceret ſuũ, nec inuito domino, quia ſuperiore domino iubẽte, vel conſentiente, & ſic non eſſet vſura. Sic Spoliatio Aegypti per Iudęos non fuit furtum, quia non fuit factum Domino ſuperiori inuito, &c. Accipiendo autem propriè vſuram eſt contra legem naturæ, contra diuinam legem & humanam (vt & ſcribit Gab. vbi ſuprà, poſt ſanct. Tho.) Hinc Gerſon in regulis moralibus dicit, Vſura propriè dicta quæ iuri diuino & naturali contrariatur, & de ſe moralẽ culpam habet, eſt aliquid recipere ex pacto vltra ſortem. Et ſic contractus vſurarius repugnat legi diuinæ & naturali, ſic quod ex ſuo genere malus eſt, nec poteſt bene fieri (vt idem Gerſ. dicit de cõtractibus, parte 1. conſid. 13.) Et ad hoc eſt ſententia communis doctorum. Vnde & Philoſophus naturale iudicium ſequens poſuit contra naturam eſſe vt nummus nummum pariat. In Pſalmis quoque & Prophetis ſatis innuitur. Si quis ad beatitudinem velit introire, quod pecuniam ſuam nõ det ad vſuram. Chriſtus denique dixit: Date mutuum, nihil inde ſperantes. Et ad hoc ſunt congruentiæ plures datæ per doctores propter inconuenientia, quę reipublicæ prouenirẽt ex vſuris ſi licitè dicerentur. Vnde & homo naſcitur ad laborem, ſicut habetur in Iob, Eſt ergo contra naturam hominis vt ſine labore velit viuere, quod fit in vſuris, de quo vide plura apud Gerſ. de contractibus.

¶ Vsvra quandoque accipitur multum largè pro omni acceptione vltra ſortem in mutuo, & ſic nõ omnis vſura eſt illicita. Ita accepit vſurã Alexan. de Ales parte 3. q. lxvj. qui dicit, quòd recipere præter ſortẽ, eſt vſura. Et conſequẽter ponit quatuor caſus, in quib⁹ vſura eſt permiſſa, & hos clarius ponit Scotus, & ad duos reducit generales. Vnde ait diſtin. 18. quęſt. 2. lib. 4. Excipiuntur in mutuo duo caſus in genere. Quandoque enim aliquis poteſt licitè vltra capitale accipere ex pacto, quandoq; nõ ex pacto. Et primum tripliciter. Primo ratione pœnæ conuentionalis, dum tamen nõ fiat in fraudem vſurarum. Verbi gratia: Si alicui mutuo pecuniam ad certum terminum, poſſum adiicere pœnam pecuniariam, quam ſoluet, ſi in termino nõ ſolueret, quia poſſum indemnitati meæ cõſulere, & dilatio ſolutionis vltra terminum eſt mihi damnoſa, vt pono, poſſum ergo adiicere pœnã metu cuius terminum ſolutionis non tranſgrediatur. Et pœnam ſi incidit, licitè poſſum exigere & recipere. Et dicit notanter, dum non fiat in fraudem vſurarum, quia ſi in fraudem vſurarum pœnã adiicit, vſurarius eſt. Præſumitur autẽ in fraudẽ adiecisse, ſi magis vellet debitorem terminum tranſgredi, vt pœnam acciperet, quã vt in termino ſolueret ſine pœna. Item ſi veriſimiliter tẽpore mutationis putabat ſe in termino non ſoluturũ. Item dum immoderata pœna apponitur, quæ excedit intereſſe. Si non ſperat, vel deſiderat pœnam eam in caſu recipiẽdo & exigendo, vſuram non committit, &c. Secundo modo poteſt recipere, vltra ſortem ratione intereſſe. Debitor enim ex cuius non ſolutione creditor notabiliter damnificatur, tenetur de iuſtitia ſatisfacere creditori de intereſſe, & hoc in foro conſcientiæ, etiã ſi creditor non poſſet contra eum habere actionẽ

in foro

in ſoro exteriori, quia deficiũt pacta, vel iuramẽta: intereſſe autem (vt notat Panor. in c. Conqueſtus. de vſuris) conſiſtit non ſolùm in damno habito, ſed etiam in lucro ceſſante, dúmodo lucrum ceſſans eſſet in actu, vel quaſi in actu, hoc eſt quod probabiliter fuiſſet. Latiùs Gabr. vbi ſuprà. Tertio poteſt motuans recipere vltra ſortem ratione dubij, quãdo, ſcilicet vtrumq; tam capitale, quàm illud ſuper fluum ponitur ſub incerto. Exemplum, emẽs rem minore pretio, quàm valet tempore emptionis, recepturus eã ex pacto poſteriori tempore quo veri ſimiliter plus, vel minus valere põt, non erit vſura, ſi caſus acciderit quod tempore receptionis plus valeret, quia tam emptor, quàm vẽditor, æqualiter tam commodum, quàm incòmodum ex dilatione expectat. Secùs ſi illo tẽpore accepturus eſſet, quando veriſimiliter multo plus valebit, & nõ minus, niſi in modico, tunc enim eſſet vſura, aut æſtimatio in fraudem vſurarũ. Prolixior eſt poſt Scotũ Gabr. vbi ſuprà. Vnde Scotus ponit duas regulas. Prima: Cõmitans nõ commutet, vel vendat tempus, quia tempus non eſt ſuum. Secunda, quod nõ ponat ſe in tuto de lucrando, & illũ eum quo commutat de damno. De tuto ſemper, vel in pluribus ex iſtis regulis poſſunt reſolui plures caſus. Plura vide de hoc Gabr. vbi ſuprà, art. 1. Et vſurarius omnis tenetur ad omnium reſtitutionem, quæ acquiſiuit per vſurariam prauitatem. Et non ſolùm vſurarij, ſed etiam eorum filij, & hæredes extranei tenentur ad reſtitutionem vſurarum quantũ ſe extendit hæreditas. Multis hoc probat Gab. art. 2. vbi ſuprà, etiam cooperatores & participãtes per vſuram acquiſita (vt idem probat diffuſè.)

¶ Ad vſuram accipere, contingere poteſt dupliciter (vt ſcribit idem Gab. diſtinct. 15. q. 11. arti. 3. dub. 14. lib. 4.) Vel ad opus illicitum, vt ad pompam, luxuriam, aut alia illicita perpetrãda, & ſic non licet ſecundum Rich. hoc enim prohibetur propter damnum reipublicæ, & ad reſtitutionem malorum, aut recipit pecuniam ad vſuram ad ſuam neceſſitatẽ, vel ad opus rei licitæ, & ſic accipiendo mutuũ non peccat. Non enim conſentit directè in vſuram, ſed in mutuum, quod maximè verũ eſt dum mutuans etiam aliàs paratus eſt dare ad vſurã, & frequẽter exercet vſuram, quoniam ſi paratus non eſſet dare ad vſurã, nullo modo licet inducere eum. Et ratio eſt, quia quamuis non licet inducere ad peccatum, licet tamẽ peccato alterius quod ipſe ſua ſpõte cõmittit vti ad bonum, non ad malũ, ſicut ſecundum Augu. in Enchi. cap. 10. & 99. Deus vtitur peccato hominum ad bonum, neque enim Deus omnipotens (cum ſummè bonus ſit) vllo modo ſineret malũ fieri, niſi vſque adeo eſſet omnipotẽs, & bonus, vt benefaceret de malo. Sic ergo licet malo vti ad bonum, non ad malum. Gabr. longior eſt. Vſurarij autem manifeſti vltra pœnas quibus puniuntur à Deo, multas pœnas incidũt à iure inflictas (vt ſcribit Gabr. dubi. 18. & vltim. vbi ſuprà,) ſcilicet infamiam iuris, repulſionem à communione altaris, & oblationis, priuãtur Eccleſiaſtica ſepultura, repelluntur à ſacramento pœnitentiæ, donec ſecundum ſuam facultatem reſtituerint, aut idoneã cautionẽ de reſtituẽdo præſtiterint. Repelluntur eorũ teſtamenta, exterminantur à terra ſi nõ fuerũt oriundi de terra. Dicitur autem manifeſtus vſurarius, qui eſt notorius notorietate iuris: puta, quia cõuictus vel condemnatus eſt, aut coram iudice ſponte cõfeſſus. Similiter notorius notorietate facti: puta, quia tenet bancum publicum aut in cubili mutuat omnibus volentibus ad vſuram. Item qui coram ſacerdote in mortis articulo coram teſtibus cõfitetur ſe vſurarium, & mandat reſtitui vſuras & reſignat libros. Si illa tria ſimul concurrunt, aliàs ſola confeſſio extraiudicialis non facit manifeſtum vſurarium. Vide latiùs Gabriëlem & angelum in ſumma in verbo Vſuraria, & §. 3. & ſequẽtibus. Nec præterea vſura Iudæis fuit licita, vt habet Alexan. part. 3. q. 36. & 66. reſpectu quorumcunque, ſed permiſſa reſpectu alienorũ, ſicut libellus repudij. Peccabant ergo mortaliter fœnerãdo alieno. Sed permiſſum eſt eis minus peccatum ne facerent maius fœnerando fratribus, etiam quia erant rudes & duræ ceruicis. Vnde paulatim ducendi erant ad perfectionem. Videatur Gabriel. d. 15. q. 11. art. 1. lib. 4. Videatur ad hoc Gerſon de contractibus parte 2. propoſitione 17. Et vt dicit Angelus. Principes & communitates auctoritatem fœnerandi, concedentes, & cum Iudæis ſuper vſura conuenientes, &c. mortaliter peccãt. Et excõmunicati ſunt & tenentur ad reſtitutionem omnium vſurarum ex tali conuentione ſolutarum. De quo plura legas apud Gabriël. ar. 2. concluſione 5. vbi ſuprà. Multa reſcindũtur hìc de materia vſuræ propter nimiã materiæ diffuſionẽ, quæ apud Iuriſconſultos & Theologos legere potes. Sufficiũt hæc modica Theologiæ tyroni. loca quærat allegata curioſus & ſtudioſus.

¶ Vsvs eſt vis vtendi rebus alienis, ſalua rerum ſubſtantia, ſecundum Azonem in ſumma. Et ſecundũ beatum Tho. in 1. de veritate q. 17. art. 1. Vſus nullo modo ſignificat habitum vel potentiam, ſed ſignificat actũ cuiuſcunq; habitus & potentiæ. Et venit vſus ab vtor, & aliquando ſignificat ipſum vtendi actũ, nõnunquã conſuetudinẽ, conuerſationẽ. Aliquãdo opus & exercitiũ, vt nũc viribus vſus. Quãdoq; ſignificat vtilitatẽ, de quo apud Poë. & Oratores legas, apud quos vſu venire ſignificat accidere. Et vſus ingeniũ & artem clariora facit, vt ſcribit Gerſ. in carm. ſuper Magnificat. Eſt & vſus rationis qui perſepè impeditur affectionib' & perturbationibus & infirmitate, &c. Eſt vſus voluntatis bon' & illicitus. Et vſus volũtatis illicitus vt ait Aug. l. 1. de doct. Chriſtiana, abuſus eſt (vt refert Rich. di. 7. ar. 3. q. 1. libt. 4.) quẽ vſum illicitum voluntaris, qui eſt in volendo quodcũque mortale peccatũ, prohibetur homo ſuſcipere rẽ ſacramẽti, id eſt gratiam gratum facientẽ. Eſt etiã vſus quidã ordinatus, quidam inordinatus. Vſus ordinatus eſt reſpectu referibilis in aliud tanquã in ſuam finem verum & debitũ. Inordinatus verò quando aliquid acceptatur in facultatis voluntatem propter aliud minus bonum, ſiue contra dictamen rationis rectæ, quod nõ eſt eius finis debitus, vt diligere Deũ finaliter propter retributionẽ temporalẽ, aut propter ſeipſum finaliter, & ſic ſolùm propter ipſummet hominem. Gabr. di. 1. q. 1. li. 1. Et talis actus quandoque appropriatè dicitur abuſus. Vnde Auguſt. de doct. Chriſtiana cap. 1. Vſus illicitus abuſus potius vel abuſio nominandus eſt. Vide & in dictione Vti, quid ſit vſus paulò pòſt.

¶ Vsvsfrvctvs dicitur cùm res aliquã non noſtra eſt, ſed perinde ex ea fructum atque vtilitatem capimus, ac ſi noſtra eſſet. De quo vide apud Iuriſcõſultos. Et diffinitur ab Vlpiano, quod ſit ius alienis rebus vtendi fruẽdiq; ſalua rerũ ſubſtantia.

¶ VSVNAPIO vide in dictione *Præſcriptio*, & eſt vocabulum Iuriſconſultorum.

¶ VT in ſcripturis quãdoq; ponitur per conſequentiam. Vnde illud: Hoc autem totum ſactum eſt vt implerentur ſcripturæ Prophetarum. Ly vt (vt habet communis vſus gloſſatorum, & refert Gerſon tractat. 10. ſuper Cantico Mariæ) poſitũ hic dicitur per conſequentiam, nõ per cauſam principalem & finalem. Sub hoc ſenſu ſcripturę ſunt implete, quia totaliter ſactũ eſt noſtrę redẽptionis myſteriũ, &c.

¶ VTI vno modo capitur vt diſtinguitur cõtra otiũ (vt ſcribit D. Præpoſ. Gab. d. 1. q. 1. ar. 1. li. 1. & ſic cõmuniſſimè capitur pro operatione naturali cuiuſcũq; potẽtiæ. Hoc modo capitur cũ dicitur: Cuius vſus bonus ipſum quoque bonũ. Et ſic vſus dicitur operatio cuiuſcũque potẽtiæ, ſiue principalis, ſiue inſtrumentalis, ſic vtimur oculis ad videndũ, & habitibus ad expeditius agendũ. Sic (inquit Aug.) virtutibus nemo malè vtitur. Accipitur ſecũdò prout diſtinguitur cõtra diſſuetudinẽ. Sic vſus à Victorino deſcribitur. Vſus eſt actus frequenter elicitus à potẽtia, & ſic addit vltra primã acceptionẽ frequẽtiã. Sic illis duobus modis cuiuſlibet potẽtię actus põt dici vſus. Sic dicitur de Dauid 1. Reg. 17. quòd nõ poterat armis indutus incedere, quia no habuit vſum armorũ antea. Tertio modo magis Theologicè accipiẗ vti pro acceptare vel deacceptare aliquid ꝓpter aliud. Sic eſt actus volũtatis relatus in aliud, ſiue ſit ordinat⁹ ſiue inordinatus. Sed magis ꝓpriè accipitur pro acceptare, vel deacceptare aliquid propter aliud præciſè, quo fruendũ eſt. Sic diſtinguitur contra actũ inordinatũ. Hoc modo freqũẽter ſumit B. Aug. Ex quo ſumi poteſt quòd illo eſt vtendum quod eſt propter Deum amãdum vel odiendũ, vtendũ dico ordinatè. Vti autem rectè & ordinatè dicitur quod pręciſè & tãtũ ꝓpter aliud quo fruẽdũ eſt diligimus, & hoc ſolũ cõpetit creaturæ. Vnde S. Bona. di. 1. q. 3. lib. 1. Solo bono creato vtendum eſt, quia ſi bono increato vtimur, ſemper eſt abuſus, & abuſus talis eſt peccatũ mortale propter diuerſitatem in finẽ cum delectatione, & propter voluntatis inordinationem quæ minus diligit ipſum quo vtimur quã propter quod vtimur. Item dilectio Dei propter retributionem perpetuã aut temporalem nõ eſt vſus, qui vſus eſt aliquid acceptare propter illud quo faciendum eſt. Sed nullo alio à Deo fruẽdum eſt. Et talis actus appropriatè dicitur vſus. Et ſic diffinit Aug. 10. de trinit. cap. 11. vtimur eis quæ ad aliud referimus quo fruẽdũ eſt, & ſic diſtinguitur vti contra abuti. Vnde quicunque vtitur creatura propter ſe, peccat mortaliter (vt inquit Bruleſer d. 3. q. 11. lib. 2.)

¶ VTI ſecundum Occã ſtrictiſſimè eſt actus qui exiſtẽs vnus tendit in aliquid propter aliud, per quod videtur velle quod quandoque vno actu voluntas poteſt aliquid diligere propter aliud, quũ eiuſdem actus poſſunt eſſe plura obiecta ad ſeinuicem ordinata, ita non eſt inconueniens ſecundum eundem actum numero eſſe reſpectu finis vltimi & reſpectu eorum quæ ſunt ad finem. Poteſt & in genere ſumi vti pro acceptare aliquid vel deacceptare, ſic ſumit Augu. 1. de trinit. ca. 11. Habemus & ex his quod vtimur potentia, qua operamur: habitu, quo regulamur: obiecto, ad quod inclinamur: actu, quo mouemur. Occam & Gab. vide latiùs.

¶ VTILE dicitur quod eſt appetendũ propter aliud conſequendum. Et vtile dicitur quatuor modis, vt ſcribit Bruleſer di 6. qu. 2. libr. 4. Primo modo pro illo quod eſt appetibile propter aliud tantũ, & nõ propter ſe, ſine quo illud quod appetitur poteſt haberi, vt potio amara, quæ eſt inutilis ad ſanitatem, nõ tamen neceſſaria. Secundo modo capitur vtile pro illo quod eſt appetibile propter aliud tantum, & non propter ſe ſine quo illud quod appetitur nõ poteſt haberi, vt eſt amputatio tibiæ, quando quis habet ignem ſacrum in ipſa tibia. Tertio modo pro illo quod eſt appetibile ꝓpter ſe & propter aliud, ſine quo illud quod appetitur poteſt haberi, vt eſt ingreſſio religionis, quæ eſt appetibilis propter ſe, quia eſt bonum & propter aliud, ſcilicet beatitudinem. Quarto modo quod eſt propter ſe appetibile & propter aliud, ſine quo illud non poteſt haberi. Iſto modo character dicitur vtilis, quia de ſe eſt bonus, & etiam diſponit ad gratiam. Vtilis inquã ad ſignandum, ad præparandum, & aſſimilandum & diſtinguendũ. Vtile dicitur dupliciter, ſcilicet ſicut via ad finem, vt meritum ad beatitudinem, & ſicut pars ad totum, vt miniſteria angelorũ ad beatitudinem eorum ſecundum beatum Tho. 1. part. q. 62. artic. nono, & vtilitas, vtiliter, & vtilis ab vtor dicuntur.

¶ VVLGVS ꝓpriè ignobilior multitudo. Et dicitur (vt quidã dicũt) à voluẽdo, quod ſtultè huc atque illuc voluitur. Hinc vulgaris hoc eſt vilis atque communis. Et vulgo aduerbialiter poſitum ſignificat paſſim per omnes catervatim. Et vulgus fallaciſſimè cauſas inſortuniorum aſſignat. Vnde Gerſ. parte 1. tracta. contra ſuperſtitioſam dierum obſeruationem ait: Nihil eſt fallacius vulgi traditionibus, qui vt ſępius faciunt de non cauſa cauſam, & aſſignãt cauſas ſortunij, vt ibidem latiùs oſtendit. Vulgus quoque errans multa mala prouerbia adinuenit, ſicut illud. Obſequiũ amicos, veritas odiũ parit. Et illud, Angelic⁹ iuuenis ſenibus ſathanizat in annis: quod prouerbium blaſphemum adinuenit errans vulgus, vt reliqua multa, vt dicit Gerſ. part. 2. tract. de paruulis ad Chriſtum trahendis, conſid. prima. Nec vulgarẽ cõſuetudinem & opinionem nos curare oportet, vt idem ait. Nõ enim populari rumore vel cõſuetudinis errore ſed puræ veritatis conſideratione id quod iuſtum eſt & religioſe ſactum diiudicent, nec quid animus in præſenti ſentiat, ſed quid ſentire debeat attendant. Gerſon.

¶ VVLPES eſt animal aſtutum, ingenioſum & doloſum ac fœtidũ. Et per vulpes quandoq; in ſcriptura ſignificantur doloſi homines, & hæretici, & etiam dæmones decipientes animas. Canti. 2. Capite vulpes, ſcilicet occidendo hęreticos, qui demoliuntur vineas, id eſt Eccleſias. Et Pſal. 62. Partes vulpium erunt, id eſt dæmonibus ſociabuntur in inferno, vt ſcribit Pelbartus in dictione Beſtia, libro 2. Roſarij Theologiæ. Vulpeculas vocat Gerſon parte tertia, ſuper Cantico Canticorum ſympſalmate 4. tentationes, quæ cùm videntur mortuæ ex improuiſo incautos arripiunt, &c.

¶ VXOR dicitur mulier poſtquã cõtraxit per verba de præſenti, licèt nondum conſummauerit, & hoc in omnibus fauorabilibus, ſed in odioſis appellatione vxoris venit ſolum illa quæ matrimonium conſummauit, & dicitur ab vngẽdo quaſi vnxor. Nam puellæ cùm nuberẽt apud veteres, ac mariti domũ intrarent axungia poſtes vngebãt, putãtes ex hoc omnia mala ab ea domo arceri, vel quod lotio maritos vngebãt. Multa de vxoribus legito apud Gerſonem.

ſionem. Et vt ipſe dicit parte 4. ſermone de modo viuẽdi cõiugatorũ Dominica infrà octa. Epiphan. cuſtodiri non vult. Nam bona non debet, mala nõ poteſt. Multa de viris & vxoribus quomodo ſe habere debeant ad inuicem ibidẽ oſtendit. Nec quiſquam putauerit (vt idem dicit parte 2. de cælibatu ſiue caſtitate Eccleſiaſticorũ) multitudine vxorũ (dum etiam legaliter multis ſas eſſet viri) libidinis ignem, furorem, fomitẽ, tyrãnidem excutere, ſed crebrius in malũ augere, quo palã fit venereũ furorẽ pl' cedẽdo, fugiẽdoq; vitari quã vtẽdo. Ab vxor venit vxorius quod eſt vxoris, vel quod ad vxorẽ pertinet, vt res vxoria. Augu. libr. 2. confeſ. non curauit hæc, quia met' erat ne impediretur ſpes mea compede vxoria. Aliquando vxorius dicitur, qui vxori nimis inſeruit vel deditus eſt vxori.

De litera X.

XENODOCHIVM eſt hoſpitium vel receptaculum, & eſt Græca dictio, & Latinè dicitur hoſpitale. Et vt ſcribit frater Oſualdus in fine libr. 4. Roſarij Theologiæ. Xenodochium eſt locus in quo pauperes & peregrini ſuſcipiuntur & conuerſantur, vt hoſpitale vel ipſa collectio & ſuſceptio pauperum & peregrinorum. Et ritè vt idem dicit ſignificat Eccleſiam catholicã, vbi peregrini & aduenę conuerſantur, nos reficiẽtes antidotis & ſuauibus confectionibus, id eſt ſacroſanctis ſacramẽtis Eccleſiæ per Deum, Dei filium Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum mira vtilitate diſpoſitis, ac diuina pietate animarum noſtrarum medelis collatis, quorum ſuffragio freti, & adminiculo ſuffulti, imbecillitatis noſtræ incolatum miſerum digna gratiarum actione tranſigere valeamus illuſtrati fidei luce ſedentem ſuper ſolium intenta mente contẽplantes. De quo Magiſter in fine lib. 4. Hæc inquit de pedibus ſedentis ſuper ſoliũ excelſum quos Seraphin duabus alis velabant ſcriptori & ſi non auditori commemoraſſe ſufficiat.

¶ Xp̃s ſic quidam ſcribunt imperitè, cùm debet hoc nomen ita ſcribi Chriſtus, ſed Græcam literaturã, quam ignorant, imitari volentes, ſcribunt Xp̃s. Sic enim Gręcè ſcribitur chrs vel chriſtòs. Et dicitur Chriſtus à Chriſmate, vt dicit Aug. in Pſal. 26. Non ſolùm autem caput noſtrũ vt ipſe dicit vnctum eſt, ſed & corpus eius & nos ipſi. Rex autem eſt, quia nos regit & ducit. Sacerdos, quia pro nobis interpellat. Et habet plura nomina Chriſt'. De quo vide in dictione *Nomen*. Et de Chriſto plura ſuprà in litera C. Et à Chriſtus, deriuatur Chriſtianus. Dicũtur autẽ Chriſtiani potius à Chriſto quàm à Ieſu, & ideo, quia Ieſus eſt nomen diuinitatem Chriſti reſpiciens. Dicitur enim Ieſus, id eſt ſaluator, ſaluare autem Dei proprium eſt. Sed nomen Chriſtus, id eſt vnctus conuenit Chriſto ratione humanitatis, in quo cõmunicat nobiſcum. Vnde Chriſtiani ſunt vncti tanquam pugiles contra mundum, carnem & diabolum pro Chriſto rege. Alias ponit rationes ſecũdum doctores frater Pelbartus lib. 2. Roſarij Theol. in dictione *Chriſtus*. Item Chriſtianus eſt imitator Chriſti, ſed quod poſſibile eſt homini verbis & operibus & intentione rectè & ſine querela credens in Deum & ſanctam trinitatem. Sed nõ tenemur Chriſtũ imitari in operibus diuinis: puta, miraculis faciẽdis, ergo non denominamur à Ieſu, q ratione diuinitatis conuenit Chriſto. Sed quia tenemur in operibus bonis & virtuoſis, ideo à Chriſto nomen habemus, quod eſt competens ratione humanitatis. Et ſicut habemus nomẽ à Chriſto vt dicamur Chriſtiani, ita opere & non nomine ſolùm ſimus Chriſtiani, vnde & Hierony. in teſta. Fruſtra nomen Chriſtianũ habet qui operibus diabolũ ſequitur. De nomine Chriſtus vide aliàs plura. Et Chriſtianus ille eſt (vt refert Prepoſitus Gab. ſerm. 1. de dedicatione poſt beatũ Aug.) qui vitam Chriſti ſequitur, qui Chriſtum in omnibus imitatur, ſicut ſcriptum eſt, qui ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Chriſtianus eſt qui Deo die noctuq; ſeruit, qui eius præcepta indeſinenter meditatur & cogitat, cui' omnis ſpes in Chriſto, qui cœleſtia potius quàm terrena deſiderat, qui humana ſpernit vt poſſit habere diuina. Plura ibi Gab.

De litera Y.

YGRÆCA eſt litera, & in Gręcis ſcribitur dictionibus, non Latinis, & vocatur ypſilon. Idcirco paucæ ſunt dictiones quibus vtimur in Theologia ſcriptæ litera y. Quidam ydeam ſcribunt y, ſed reperio ſcriptum litera Latina I. de quo ſuo loco dictum eſt.

¶ YPOSTASIS quidam ſic ſcribunt, ego cum aſpiratione ſcriptum inuenio, ideo quære in litera H. in fine.

De litera Z.

ZELOTYPIA eſt ægritudo animi ex eo proueniens quòd rimeas ne aſſit alteri, quod cum nemine velis habere commune, ſecundum Chryſippum. Qui igitur ita amat, vt ſolicitus ſit ne quis amore ſuo perfruatur, zelotypus eſt. Et zelotypia oritur ex amore non patiente conſortiũ in re amata, ſecundum Beatum Tho. 1. 2. quæ. 28. articu. 4. Et zelotypia ſecundum Gerſ. in regulis moralibus de ſuperbia eſt vehemens amor, ſuſpicioſus non ſatis fidens de re amata, & aliæ ſuſpiciones maleuolę, vt dum aliquis ſemper putat irrideri & falli, in quales quidam melancholici & quidam ex religioſis faciliter cadunt ſi non reprimantur, ſed ſi addatur cõſenſus liber, ſunt vt plurimum mortalia delicta, aut mortalium delictorum vehemens cauſa. Deũ quoque eſſe plenum zelotypia idem oſtẽdit Gerſ. part. 4. ſerm. de conceptione Mariæ virginis. Non enim vult te vllam aliam rem amare plus quàm ſe, ne in pręſentia ſua facias fornicationẽ vel ſpirituale adulterium diligendo infernalẽ inimicũ, & iaceas inter brachia eius per iniquã delectationẽ peccati mortalis, videtur ei quod merito ſuper oẽs alios dignus ſit amari, &c. Vel dicitur zelotypus vel zelotes hoc eſt æmulator vel amator Dominus noſter, quoniã ita nos amat vt nolit fornicari poſt deos alienos.

¶ ZODIACVS & ſi poſt diffinitionẽ zelus ſecũdum ordinem literarum poni deberet, ſed quia vocabulum plus Aſtrologicum eſt quàm Theologicũ, non claudat hoc opus Theologicum. Et dicitur zodiacus circulus in cœlo. Et dicitur zodiacus ſecũdum Bedam de imagine mundi, vbi ait: In medio firmamenti inquit ſunt duodecim ſigna per trãſuerſum poſita, aliqualiter per circuitum diſtincta. Horum diſpoſitio inquit Gręcè dicitur zodiacus, Latinè ſignifer, eo quòd in ipſo circulo ſunt ſigna quæ animaliũ habent nomina. Zodian enim Gręcè animal dicitur.

dicitur.Hæc duodecim ſigna iuxta qualitates ele-
aſſentorum Aſtrologi quidã in quatuor diuiſerũt,
merentes Arietem,Leonem,& Sagittariũ,calidos
& ſiccos,ſicut eſt ignis. Taurum, Virginem & Ca-
pricornũ frigidos & ſiccos, vt eſt terra. Geminos,
Libram & Aquariũ,calidos & humidos, vt aër eſt.
Cancrum,Scorpionem & Piſces,frigidos & humi-
dos,vt eſt aqũa.Hæc ex Guil.de Conchis. De cir-
culo illo zodiaco & eius ſignis plura apud Philo-
ſophos,Aſtrologos & Theologos aliquos,& frater
Pelbartus lib.2.Roſarij Theologiæ,&c.

¶ Zelvs Græca dictio eſt Zilos & eſt amor, beatitu
do,æmulatio, iuſta ira,felicitas.Et ſumitur quãdo
que pro feruẽti dilectione, & quãdoq; pro inuidia
non æquiuocè,quia ſecundũ procedit à primo,ſe-
cundum B.Tho.ſuper 1. ad Corin. 14.Quandoque
ſignificat odium,aliquando imitationẽ. Quando-
que vt ſcribit Gerſ.parte 3.de conſolatione Theo-
logiæ libro 3.proſa 1.eſt deſiderium vehemens quo
quis incitarur ea tollere quæ rei ſibi dilectæ viden-
tur aduerſa,ſic homo zelat pro vxore, ne mœchus
abutatur ea.Et hinc Zelotypa, mater pro filia ne
violetur,iuſtus pro domo Dei volens ab ea tolle-
re quicquid viderit ſcandalorum. Vnde iſtud eſt:
Zelus domus tuæ comedit me. Cuius recordati
ſunt diſcipuli Chriſti dum eiiceret vendentes &
ementes de templo ſeu domo Dei. Zelum hunc
vltimum laudauit qui dixit. Nullum eſſe Deo ac-
ceptius ſacrificium quàm zelum animarum. Verè
quidem inquit Gerſon,ſi comitetur ipſum beneuo
lentia,diſcretio & cõſtantia,quæ tria ſi deſerat aut
cõtemnat zelus rectè comparaueris ipſum gladio
bicipiti in manu furioſi,igni rurſus & ſulmine ſiue
obice peruaganti.Zelus (vt ſcribit ſanct.Bonauen.
diſt.1.libro 1.in dubiis literalibus) eſt amor nolens
habere conſortium in amato. Zelus malus vitat
omne conſortium, ſed Zelus bonus vitat tantum
malos.Vnde viri zelatores domus Dei nõ poſſunt
videre in Eccleſia vitia quæ inſurgunt cõtra ipſam.
Vnde Iacob. 2.dicit Gloſſ.Zelus bonus eſt quo ani
mus obiecto humano timore accẽditur,& eo tẽdit
vt quęlibet praua quę viderit corrigere ſatagat,&
ſi nequiuerit,tolerat & gemat.Sic Magiſt.in Eccle-
ſia zelabat fidem,& ideo accendebatur cõtra fidei
corruptores.Et zelare & zelari, vtrumque enim di
citur,ſignificat ęmulari, quandoq; iraſci,ſecũdum
illud. Neque zelaueris facientes iniquitatem.Et
zelus(vt ſcribit frater Pelbartus in fine lib.3.Roſa-
rij Theol.)propriè eſt motio animi ſiue in bonum,
ſiue in malũ.Et diffinitur alio modo à Philoſopho,
alio modo à Theologo. Nam ſecundum Philoſ.2.
Rhetor.Zelus eſt ꝓpriè triſtitia de bono alterius,
ex eo quòd nobis deeſt illud bonum. Secundũ ve-
rò Tho.ſecunda ſecundæ quæſt.36.arti.2. Zelus eſt
quidam feruor mentis,quo quis debet incitari ad
proficiendum cum melioribus.Et differũt inuidia,
miſericordia, nemeſis & zelus.Nam ſecundum S.
Tho. vbi ſuprà. Cùm aliquis triſtatur de bono al-
terius,prout exiſtimat illud bonum vt malum pro
prium,inquantum eſt diminutiuum propriæ glo-
riæ & excellẽtiæ,ſic illa triſtitia eſt inuidia. Secus ſi
triſtaretur de excellentia alterius,timens ne eũ lę-
dat,quia tunc eſſet effectus timoris,vt dicit Philo-
ſophus 2.Rheto.Cùm autẽ triſtatur homo de alie-
na miſeria inquãtum apprehendit, vt propriã per
vnionem affectus,ex eo quòd amans reputat ami-
cum tanquam ſeipſum, & etiam malum amici,tã-
quam malum proprium,& ſic talis triſtitia, dicitur
miſericordia, ſecundum ſanctum Thom.ſecunda
ſecundæ,q.30.Nemeſis verò eſt triſtitia, de his qui
proſperãtur indignè, ſcilicet cũ proſperãtur mali.
Zelus autem eſt triſtitia de bono alterius,non pro
pter hoc quod nollemus ei tale bonum, ſed ex eo
quòd deeſt nobis tale bonum. Et eſt duplex zelus,
vt & ſuprà tactũ eſt, ſcilicet bonus & malus. Zelus
bonus eſt diuini ſeruoris & iuſtitiæ. Et hoc dupli-
citer. Primo modo quo quis debet incitari ad pro
ficiendum cum melioribus,ſecundũ illud 1.Cor.12.
Aemulamini chariſmata meliora, vbi Gloſſ.Amb.
id eſt ardẽter deſiderare ſpiritusſancti bona,in bo-
nitate excellentiora & perfectiora,& maximè cha
ritatem. Ideo ſubdit. Adhuc excellentiorem viam
demonſtro vobis. Secundo zelus bonus diuini ſer
uoris & iuſtitię,quo quis debet animari ad pecca-
ta,propter honorem Dei,quo zelo Dauid ſuccen-
ſus ait:Zelus domus tuæ comedit me. Idem iterũ,
Tabeſcere me fecit zelus meus, vbi Gloſſ. Auguſt.
Corpore tabeſcit Dauid. Zelus iſte eſt amoris,nõ
liuoris: hoc zelo arſit Phinees filius Eleazari.Nu-
mer.25.commotus contra Iſraëlitem & mulierem
Madianitã coëuntes ſimul, qui accepto pugione,
ingreſſus poſt eos in lupanar,perforauit ambos ſi-
mul.Et ceſſauit plaga à filiis Iſraël, & occiſa ſunt
24.milia hominum.Vnde dicitur ibidẽ à Domino.
Zelo meo,id eſt magno ardore honoris mei ſuccẽ-
ſus & commotus eſt contra eos. Et 3.Reg.19.dici-
tur de Helia.Zelo zelatus ſum pro Domino Deo
exercituũ,quia dereliquerũt pactum Domini filij
Iſraël.Secũdo zelus malus eſt, qui ab amore malo
cauſatur,& talis eſt zelus liuoris vel inuidię,de quo
Iacob.3.dicitur:Vbi enim zelus & cõtentio,ibi in-
conſtantia & omne opus prauum. Vnde zelus in-
uidię eſt cauſa contentionis,non contra rem ama-
tam,ſed pro rę amata, contra impedimenta cõſe-
cutionis & perfectæ fruitionis ipſius. Et ſequitur
ibi inconſtantia,id eſt progreſſus de malo in peius,
quia ex indignatiõe cordis oritur malum oris. Ex
quo ſequitur peius malum opus, ideo dicitur,&
omne opus prauũ,ſcilicet interius & exterius,hęc
ſanct.Tho.ſummatim 1.2.quæſti. 28.articu .4.& ſe-
cunda ſecundæ,quę.36.artic.2.Vtinam ſinguli (in-
quit frater Pelbart.) fideliũ Dei zelo ſeruido igni-
ti indocta corda erudirẽt,neglecta corrigerẽt,col-
lapſa erigerent ac ſtabilirent, vt adoptionem filio-
rum Dei gratularẽtur,quũ teſte Apoſtolo Rom.8.
Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt.
De quorum numero nos faciat Ieſus Chriſtus
Deus optimus,maximus,benedictus,vna cum pa-
tre & ſpiritusſancto per infinita ſecula. Cui ſit laus
& honor,& gloria, & gratiarum actio, qui me per
magnos ſudores & labores ad portum optatũ re-
duxerit,quem rogo maximè vt & nobis gratiam,
charitatem & patientiam tribuat in hac vita,& ve
ram criminũ expiationẽ & pœnitentiã,qua tanquã
tabula naufragij de hoc periculoſo mari multis
procellis & fluctibus tentationum,& periculorũ,&
Syrtibus fluctuãti & laboranti eruamur,& perdu-
cat ad portũ æternæ ſalutis, quam nobis præſtare
dignetur trinus & vnus,in ſecula ſeculorũ laudan-
dus. Amen.

*Vocabulariũ hoc Theologicũ à Ioanne Altenſtaig ante quin-
quaginta octo annos concinnatũ & doctè ſcriptũ & vtiliſ-
ſimũ iudicamus & dignũ cenſemus quod ad ſtudioſorum
vſum recudatur. Antuerpiæ 7.Id.Ianuarii 1575.*

B. Arias Montanus.

Series Chartarum

abcdefghiklmnopqrstvxyz,
ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ,
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK.

Omnes Ternæ.

Excudebat Ioannes Symonetus
Montislupelli, in Diœceſ.
LVGDVN.

1579.

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA

– GEN 1970